

શ્રીમદ્ રાજચંદ્ર

જેણે આત્મા જાણ્યો તેણે સર્વ જાણ્યું

—નિર્ઝય પ્રવચન

શ્રીમદ્ રાજચંદ્ર આશ્રમ, અગાસ

પ્રકાશક :

પ્રજ્ઞાચારી ગોવર્ધનદાસ,

શ્રીમદ રાજચંદ્ર આશ્રમ,

રેલવે સ્ટેશન અગાસ

વાયા આખુડ

★ ★

અહો ! સર્વોત્કૃષ્ટ શાત રસમય સન્માર્ગ.

અહો ! તે સર્વોત્કૃષ્ટ શાત રસપ્રધાન માર્ગના મૂળ મર્મનિદેવ.

અહો ! તે સર્વોત્કૃષ્ટ શાત રસ મુપ્રતીત દુઃખચો એવા

પરમદુષ્પાત્ર મર્મચુરુદેવ

આ વિશ્વમા સર્વકાળ તમે જયવત વર્નો, જયવત વર્નો

તા. મે ૩/૨૩

★ ★

મત્ર ૧૯૫૧

સંવત્ર ૨૦૦૭

પ્રા. ૩૦૦૦

મુદ્રક

જાણીતો દેવદાસ દાસ,

જાણીતો દેવદાસ દાસ

દેવદાસ દાસ, દેવદાસ દાસ

દેવદાસ દાસ, દેવદાસ દાસ

શ્રીમદ્ રાજચંદ્ર વિચારરત્નો

પરમ પુરુષ પ્રભુ સદ્ગુરુ, પરમ જ્ઞાન સુખધામ,
જેણે આપ્યું લાન નિજ, તેને સદા પ્રણામ

આંક ૨૧૬

*

સર્વ ભાવથી ઔદાસીન્યવૃત્તિ કરી,
માત્ર દેહ તે સયમહેતુ હોય જો,
અન્ય કારણે અન્ય કશું કદપે નહી,
દેહે પણ કિંચિત્ મૂર્છા નવ જોય જો
અપૂર્વ અવસર એવો ક્યારે આવશે ?”

આ ૭૩૮, ગા ૨

*

જેના એક રોમમાં કિંચિત્ પણ અજ્ઞાન મોહ કે અસમાધિ રહી નથી તે સત્પુરુષના
વચન અને યોધ માટે કંઈ પણ નહી કહી શકતા તેના જ વચનમા પ્રશસ્તિભાવે પુનઃ
પુનઃ પ્રસક્ત થવું એ પણ આપણું સર્વોત્તમ શ્રેય છે

શી એની શૈલી ! જ્યાં આત્માને વિકારમય થવાનો અનતાશ પણ રહ્યો નથી, શુદ્ધ,
સ્ફટિક, ફીણ અને ચંદ્રથી ઉજ્જવળ શુકલ ધ્યાનની શ્રેણીથી પ્રવાહરૂપે નીકળેલા તે નિર્ઝથનાં
યવિત્ર વચનોની મને તમને ત્રિકાળ શ્રદ્ધા રહે !

એ જ પરમાત્માના યોગબળ આગળ પ્રયાચના !

આંક ૫૨

*

અનત કાળથી જે જ્ઞાન ભવહેતુ થતું હતું તે જ્ઞાનને એક સમયમાત્રમા જાત્યાંતર
કરી જેણે ભવનિવૃત્તિરૂપ કર્તુ તે કલ્યાણમૂર્તિ સમ્યક્દર્શનને નમસ્કાર

આંક ૮૩૯

*

“જગતના અભિપ્રાય પ્રત્યે જોઈને જીવ પદાર્થનો યોધ પામ્યો છે. જ્ઞાનીના અભિપ્રાય પ્રત્યે
જોઈને પામ્યો નથી જે જીવ જ્ઞાનીના અભિપ્રાયથી યોધ પામ્યો છે તે જીવને સમ્યક્દર્શન થાય છે”

આં ૩૫૮

*

“વિચારવાનને દેહે છૂટવા સળધી હર્ષવિવાદ ઘટે નહી આત્મપરિણામનું વિભાવપણું તે
જ હાનિ અને તે જ સુખ્ય મરણ છે સ્વભાવસન્નિપાતા, તથા તેની દૃઢ ઇચ્છા પણ તે હર્ષવિવાદને
ટાળે છે”

આં ૬૦૫

*

“શ્રી સદ્ગુરુએ કહ્યો છે એવા નિર્ઝથમાર્ગનો સહાય આશ્રય રહે

હું દેહાદિ સ્વરૂપ નથી, અને દેહ સ્ત્રી પુત્રાદિ કોઈ પણ મારાં નથી, શુદ્ધ ચૈતન્યસ્વરૂપ
અવિનાશી એવો હું આત્મા છું, એમ આત્મભાવના કરતા રાગદ્રેષનો ક્ષય થાય

આં ૬૮૨

*

“અન તવાર દેડને અર્થે આત્મા ગાળ્યો છે એ દેડ આત્માને અર્થે ગાળ્યો ને દેડે આ મ વિચાર જન્મ પામવા યોગ્ય બાણી. મર્ત દેહધર્મની કલ્પના છેડી દઈ, એક માત્ર આત્માર્થમાં જ તેનો ઉપયોગ કરવો, એવો મુમુક્ષુજીવને અવશ્ય નિશ્ચય લેઈએ ”

૨૧ / ૧૨

★

“વિપયથી જેની ઈંદ્રિયો આર્ત છે, તેને શીતળ એલું આત્માયુષ, આત્મતત્ત્વ કાશી પ્રતીતિમાં આવે ?

‘ સર્વોત્કૃષ્ટ શુદ્ધિ ત્યા સર્વોત્કૃષ્ટ સિદ્ધિ ’

હે આયજનો ! આ પગ્મ વાક્યનો આત્માપણે તમે અનુભવ કરો ”

૨૨ / ૩૦

★

“લોકસજા જેની જિંદગીનો ધ્રુવકાટો છે તે જિંદગી ગમે તેની વીમલતા, મત્તા કે કુટુંબ પરિવારાદિ યોગવાળી હોય તોપણ તે દુ ખનો જ હેતુ છે આત્મશાન્તિ જે જિંદગીનો ધ્રુવનો છે તે જિંદગી ગમે તો એકાકી અને નિર્ધન, નિર્વંચ હોય તોપણ પગ્મ સમાધિનું સ્થાન છે ”

કૃપાદિ અવતારોમા ભક્તિ અને પ્રીતિ, પછી દેવમૂર્તિની પ્રિયતા અને શુદ્ધિમાર્ગમા એક સાધનરૂપ મૂર્તિની ઉપયોગિતા એ જેમ એમને મત્યપણે ભાસ્યા તેમ મન્દલપણે માન્યા. પ્રકૃષ્ટા અન્ય દર્શન કરતા શ્રી વીર આદિ વીરગગ પુરુષોએ પ્રરૂપેલ વીરગગ દર્શન વધુ પ્રમાણિત પ્રતીત થોડાં લાગ્યું ને દર્શનાભ્યાસની તુલનાત્મક ગણતરી મોક્ષમાર્ગમા પ્રકાશ્યું.

નિઃ અનુભવની પરિપક્વ વિચારગુણના દ્વગસ્વરૂપે પ્રાપ્ત મન્યર્થન શ્રદ્ધા કરવામાં મહાપુરુષ જેટલા તત્પર હોય છે, તેટલા જ એ માયવવામાં દૃઢ હોય છે તેથી એમા તરફ આવના સૌ દોષો છંદવા એ એટલા જ તત્પર અને દૃઢ પુરુષાવીર હોય છે શ્રીમદ્ભૂતા ઉવનમા આપણે જેમને છીએ કે કર્મ બાંધ્યા તે ભોગવવા નિરુપાયપણે લાગેો સમય ધીરજ ધરે છે, પણ અનર ના મનુષ્યની અમભાધિ સમય માત્ર પણ મરન કરવા તૈયાર નથી. એટલું જ નહીં પણ અમભાધિથી પ્રવર્તવા કરતા દેહત્યાગ ઉચિત માને છે (આ ૧૧૩)

આ આત્મવૃત્તિને કીધે પોતાને મારા પ્રમાણમા ત્યોતિષજ્ઞાન હોવા છતાં (આ ૧૧૬૭) તે પરમાર્થમાર્ગમા કલ્પિત હોવાથી અને યનાવનાન જેવા વિવેક પ્રયોગોથી પ્રાપ્ત થતાં ક્ષોભનો આદર અને પ્રશ્નમા આદિ, જે મેળવવા જગતના જીવો મરી કીટે છે ને આત્મમાર્ગમા અવિનિષ્ણ ન જાણવાથી, ત્યાગી જેના મરન પણ રજ થતો નથી.

ગૃહસ્થભાવે બાહ્યજીવન જીવતા, ગાત્રગ નિર્થનભાવે નિર્વૃત્તિ પડેલા આ મમારમા આત્મી અનેક ઉપાધિઓ સંવન કરવામા, અતઃ આ-મનુષ્યને બચ્યા વિના દેરી ખીરજ, કેરી અ ન વિમારણ અને પુરુષાર્થમય તીક્ષ્ણ ઉપયોગદષ્ટિ મળી છે એ એમના તાત્પર્યમા સ્વયં જેવા મને છે, જે આત્મશ્રેય-માધકને એક તાલન દૃષ્ટાનરૂપ છે.

ધર્મ પ્રવર્તાવવાની તીવ્ર કરુણાબુદ્ધિ છતાં (આ ૭૦૮) પોતાની તે માટે યોગ્ય તૈયારી ન હોવાથી પરમ સચ્ચિત્તભાવે એ ભાવના શમાવી દેવાની શક્તિ એમના અતગ્ની, પ્રવૃત્તિની તથા લાભાણી સત્યતા પ્રગટ કરે છે

આત્મસ્વરૂપની પ્રાપ્તિ વિના જગતના જીવોના હુ.ખોનો અત આવવાનો નથી આત્મા જેણે જાણ્યો છે એવા સત્પુરુષના સત્સંગ વિના, આજ્ઞાના આરાધન વિના આત્મા પ્રાપ્ત થાય એમ નથી એમ જણાવી વાર વાર સત્પુરુષ અને સત્સંગની આરાધના માટે ભારપૂર્વક કહ્યું છે સત્સંગ અને સત્પુરુષની આજ્ઞા આરાધવામાં વિદ્યારૂપ મિથ્યાગ્રહ, સ્વચ્છેદ, ઇન્દ્રિયવિપયો, કપાયો, પ્રમાદ આદિ દોષોના ત્યાગ માટે પણ એટલા જ ભારપૂર્વક જણાવ્યું છે છતાં પણ આ કાળના જીવોનું હીનવીર્યપણું અને અનારાધકપણું જોઈ સત્સંગને જ ઉત્કટપણે વર્ણવ્યો છે

મતમતાંતર એ એક આત્મપ્રાપ્તિમાં મોટું વિદ્ય છે મતાગ્રહ છેદવા એમના પ્રસંગમાં આવતા મુમુક્ષુઓને વેદાંત, જૈન આદિ ભિન્ન ભિન્ન સંપ્રદાયના ગ્રંથો વાંચવા ભલામણ કરે છે એમના વિચારો અને પત્રોમાં જૈન તેમ વેદાંત બંને શૈલીનું દર્શન થાય છે પોતાનો અતર અનુભવ પ્રગટ કરવામાં એમણે બંને શૈલીનો ઉપયોગ કર્યો છે સાથે સાથે જૈન કે વેદાંતનો આગ્રહ મોક્ષનું કારણ નથી એમ પણ સ્પષ્ટ જણાવ્યું છે પણ જે પ્રકારે આત્મા આત્મભાવ પામે એ મોક્ષનું સાધન છે તે પરમતત્ત્વ પરમસત્, સત્, પરમજ્ઞાન, આત્મા, સર્વાત્મા, સત્-ચિત્-આનંદ, હ્રિ, પુરુષોત્તમ, સિદ્ધ, ઇશ્વર, આદિ અનંત નામોએ કહેવાયું છે (આ ૨૦૬) “હું કેઈ ગ્રન્થમાં નથી, પણ આત્મામાં છું એ ભૂલશો નહીં” (આ ૩૭) આમ પરમાર્થ-વાંચન આત્મા જાણવા માટે છે આત્માને બંધન થવાને નથી

“બધ, મોક્ષની યથાર્થ વ્યવસ્થા કહેવાને જોગ્ય જો કેઈ અમે વિશેષપણે માનતા હોઈએ તો તે શ્રીતીર્થ કર દેવ છે” (આ ૩૨૨) આમ લખી એમણે શ્રીતીર્થ કરના વચનોના સત્યપણાની પોતાના આત્માનુભવથી થયેલી અતરપ્રતીતિ પ્રગટ કરી છે

આ ઉપરાંત ઘણા ગૃહ પ્રશ્નોના પણ સરલ અર્થ સમજાવ્યા છે અને પોતાના આત્માનુભવના બળે કેવળજ્ઞાનની વ્યાખ્યા, અધિષ્ઠાન આદિ વિષે તથા આ કાળમાં મોક્ષ ન હોય, ક્ષાયિક સમ્યક્ત્વ ન હોય એ આદિ માન્યતાઓ વિષે આત્માનું હિત થાય એમ ખુલાસા આપ્યા છે

સોળ વર્ષની નાની વયમાં ત્રણ દિવસમાં “મોક્ષમાળા” જેવું વિવિધ વિષયોનું શાસ્ત્રોક્ત વિવેચન કરતાં ૧૦૮ પાઠનું ઉત્તમ પુસ્તકનું લખવું, તથા સૌ શાસ્ત્રોના નિષ્કોટરૂપ આત્મજ્ઞાન પ્રાપ્તિના સરલ, સાચાં ને સચોટ માર્ગ દર્શાવતું ૧૪૨ ગાથાનું, “આત્મસિદ્ધિ શાસ્ત્ર” માત્ર દોઢેક કલાકમાં ગમે તે સ્થળે, ગમે તે સ્થિતિમાં રચવું એ એમને કેવો હસ્તામલકવત્ આ જોડો અને ગહન આત્મજ્ઞાનનો વિષય છે એ સહજે સૂચવે છે

“ધન્ય રે દિવસ આ અહો !” અને “અપૂર્વ અવસર એવો ક્યારે આવશે ?” એ આદિ કાવ્યોમાં શ્રીમદ્દજીએ પોતાની અતરૂદ્ધા અને ભાવના સુવાચ્યપણે પ્રગટ કરી છે

શ્રીમદ્દજીના જીવનપ્રસંગોમાં સર્વોચ્ચ પ્રામાણિકતા, સત્યનિષ્ઠા, નીતિમત્તા, અન્યને લેશ પણ હાલવવાની અનિચ્છા, અને અનુક પાદિ અનેક અનુકરણીય ગુણોનું સ્વાભાવિક દર્શન થાય છે એવા પ્રસંગો તથા વિસ્તૃત જીવન જાણવા માટે આ આશ્રમ તરફથી પ્રગટ થયેલ “શ્રીમદ્ રાજચન્દ્ર-જીવનકથા” નામનું પુસ્તક વાંચવા ભલામણ કરું છું

શ્રી “સદ્ગુરુ-પ્રસાદ” નામે શ્રીમદ્દજીના હસ્તાક્ષરોનો એક લઘુગ્રંથ આ આશ્રમ તરફથી પ્રસિદ્ધ થયો છે એ ગ્રંથની પ્રસ્તાવનામાં શ્રીમદ્દજીના વચનો વિષે પરમકૃપાળુ, મુનિવર્થ મહાત્મા શ્રી લઘુરાજ-સ્વામી જે જણાવે છે તે આ ગ્રંથના વાંચકોને ઉપકારક હોવાથી અને આપું છું

“પરમ માહા-અપવિત્ર મધુસૂદ્ધ શ્રીમદ્ ગાંગાદેવેના વચનોમા તાત્પર્યતા થતા એને પ્રાપ્ત થઈ છે કે થશે તેનું માર્ગ બાજ્ય છે તે બાજ્ય જીવ અપ કાળમા મોટા પામતા થોડા છે કે નીચાની પ્રતિનિ-ખાતરી થવાથી મને સમુદ્ધૃષ્ટપાથી મળેલા વચનોમાથી આ ન પ્રક ‘શ્રી સમુદ્ધ-પ્રમદ’ નામથી પ્રસિદ્ધ થયો છે તેમાના પંચ તથા કાચ્યો સરસ ભાષામા હોવા છતાં મન નિયોની સમૃદ્ધિથી ભરપૂર છે માટે અવશ્ય મનન કરવા થોડા છે, ભાવતા થોડા છે અનુભવતા થોડા છે

“હુ કદ દોષા છતાં શ્રી મધુસૂદના ગોવર્ધી ગરવા અથ મમાન આ ‘સમુદ્ધ-પ્રમદ’ ના આન્માર્થી જીવોને મધુના અખાદ્યો, તાન્વપ્રીતિ રમ પાશે અને ચોમકુચિ પ્રસીદ્ધ કરશે મને તે તેઓનીના દસ્તાશરો અને મુદ્રા મદિત આ અથ નેર્ધ વૃદ્ધને લાકડીની ગરજ અને તેવો અપા ઉત્તર સ પદિગ્રામથી પ્રાપ્ત થયો છે”

શ્રીમદ્જીની વિગમાનતામા દોષોશ્રીના પરમભક્ત ખલાતના ભક્તિથી અમાગત તાત્પર્ય શ્રીમદ્જીની અનુમતિથી મુમુક્ષુઓ પ્રત્યે લખાયેલા પંચ તથા અન્ય લખાણોનો ન પ્રક ‘સમુદ્ધ-પ્રમદ’ પરમાર્થ અથ પીના લખાણોનું એક પુસ્તક શ્રી અચાવાલભાઈએ તૈયાર કર્યું તે પુસ્તક શ્રીમદ્જી પોને તપાસી ગયા અને પોતાના હાથે કેટલાક સુધારા વગાડ કર્યા છે

આ ગૃધાદેવ મુગ પુસ્તક, શ્રીમદ્જીના દસ્તાશરના મુગ પંચ, કેટલાક મુમુક્ષુનાં મન પર પાછા મગાવી તે પંચોની આપેલ નકલો, તથા બીજા લખાણોની દસ્તાશરની પ્રતે આદિ જે જે માદિત્ય શ્રી અચાવાલભાઈએ મોકલ કર્યું તે બધું માદિત્ય શ્રી પંચમથન પ્રગત મદને મેપવામાં આવ્યું છે

૭ અભ્યાસ સુધીમા છપાયેલ આવૃત્તિઓ

સ ગ્રહની વિગત —

આ સ ગ્રહમાં (૧) શ્રીમદ્ભગવાદ સુમુક્ષુઓ પ્રત્યે લખાયેલા પત્રો, (૨) સ્વપ્ન ત્ર કાન્ધો, (૩) મોક્ષ-માળા, ભાવનાબોધ, આત્મસિદ્ધિશાસ્ત્ર એ ત્રણ સ્વતંત્ર ગ્રંથ, (૪) મુનિસમાગમ, પ્રતિમાસિદ્ધિ આદિ સ્વતંત્ર લેખો, (૫) પુષ્પમાળા, બોધવચન, વચનામૃત, મહાનીતિ આદિ સ્વતંત્ર બોધવચન માળાઓ, (૬) પચાસ્તિકાય ગ્રંથનું શુર્જર ભાષાતર (૭) શ્રીરત્નકર ૩ શ્રાવકાચારમાંથી ત્રણ-ભાવનાઓનો અનુવાદ તથા સ્વરોહયજ્ઞાન, દ્રવ્યસ ગ્રહ, દશવૈકલિક આદિ ગ્રંથોમાંથી કેટલીક ગાથાઓનું ભાષાતર, આનંદધન ચૌવીશીમાંથી કેટલાક સ્તવનતા અર્થ, (૮) વેદાંત અને જૈન દર્શન સંબંધી નોંધો, (૯) સ. ૧૯૪૬ની રોજનીશો આદિ શ્રીમદ્ભગવાદ લખાણ આક ૧ થી ૬૫૫, પાન ૬૬૦ સુધીમાં આપવામા આવેલ છે આક ૭૧૮મા આત્મસિદ્ધિશાસ્ત્રની ગાથાઓનું આવેલ ટૂંકું વિવેચન શ્રી અબાલાલભાઈએ કરેલ છે જે શ્રીમદ્ભગવાદ જેઈ ગયા છે વિવેચન સાથે શ્રીમદ્ભગવાદ પોને લખેલ કોઈ કોઈ ગાથાઓનું વિસ્તૃત વિવેચન પણ આપવામા આવ્યું છે પાન ૬૬૧ થી પાન ૭૮૫ સુધીમા ઉપદેશ-નોંધ, ઉપદેશછાયા, વ્યાખ્યાનસાર ૧ અને ૨ આપવામા આવેલ છે આ લખાણ શ્રીમદ્ભગવાદ ઉપદેશ તથા વ્યાખ્યાનોની સુમુક્ષુઓએ લીધેલ નોંધોનું છે ઉપદેશછાયા જેવો વિભાગ શ્રીમદ્ભગવાદ હિંદુત્વે આવી ગયાનું સાક્ષ્ય છે

પાન ૭૮૬ થી ૮૩૩ સુધીમાં શ્રીમદ્ભગવાદ પોતાના હસ્તાક્ષરે લખાયેલ ત્રણ હાથનોંધો (હાથરીઓ) આપવામા આવી છે

આ આવૃત્તિસ બંધી સામાન્ય વિગત —

- ૧ આ આવૃત્તિમા પ્રથમની આવૃત્તિઓમા નહીં પ્રગટ કરેલ એવું ઘણું સાહિત્ય ઉમેરવામા આવ્યું છે
- ૨ મૂળ લખાણમા — શ્રીમદ્ભગવાદ પોતાનું લખાણ-આધારભૂત જણાયું એટલું લીધું છે પ્રથમની આવૃત્તિઓમા મૂળ લખાણરૂપે છપાયેલ પણ ખરી રીતે ઉપદેશનોંધ હોવાથી તે લખાણ ઉપદેશનોંધમા મૂક્યું છે
૩. શ્રી પરમશ્રુત પ્રભાવક મહાગની ખીલ આવૃત્તિમાં ત્રણે હાથનોંધોનાં લખાણો-લખાણો પરથી મિતિનું અનુમાન કરી તે તે વર્ષના ક્રમમા છાપવામા આવેલ છે આ આવૃત્તિમા એમ કહ્યું નથી પણ પ્રથમની આવૃત્તિ પ્રમાણે ત્રણે હાથનોંધો સળગ આપી છે
- ૪ પ્રથમની આવૃત્તિઓમા કેટલાક સ્થળે એક જ લખાણના ભાગો કરી જુદા જુદા આંક નીચે આપવામા આવ્યા છે, તેમ કેટલાક લખાણો જુદા હોવા છતાં એક આંક નીચે આપવામા આવેલ છે પણ આ આવૃત્તિમા બધાં તે મૂળ આધારને અનુસરી એક લખાણ એક આંક નીચે આપ્યું છે
- ૫ મૂળ લખાણમા આવતાં વ્યક્તિઓના નામ ઘણું કરી રહેલા દેવામા આવ્યા છે
- ૬ મૂળ સ્થિતિમા જ લખાણ છપાય એવો લક્ષ રાખવામા આવ્યો છે તેથી અગાઉની આવૃત્તિઓનાં લખાણોથી કેટલેક સ્થળે ન્યૂનાધિક જણાશે પણ તે સુધારા વધારા મૂળના આધારે જ કરવામા આવ્યા છે
- ૭ પૂર્વાપર સ બંધ જળવાઈ રહે એમ લક્ષ રાખી વ્યક્તિગત અને વ્યાવહારિક લખાણો મૂકવામા આવ્યા નથી તેમ જ કોઢી નાખેલ લખાણ માટે કોઈ ચિહ્ન મૂકવામા આવ્યું નથી તેમ છતાં સામાન્ય ઉપકારક હોય એવું વ્યક્તિગત લખાણ લેવામા આવ્યું છે
- ૮ વાચકને સ્વતંત્ર રીતે વાચવું, વિચારવું અને અભિપ્રાય બાંધવાનું સુગમ થાય એ માટે વાક્યો કે શબ્દો નીચે નથી લીટી દોરી કે નથી મોટા ટાઈપમા લીધા પણ મૂળ લખાણને આધારે છાપ્યું

છે ખાસ જરૂર વિના કે સુકીકત જગ્યાવવા સિવાય કૂદનોટ આપી નથી મગમ સોક મરણ
ટાઈપમા આપુ વચનામૃત છપાયું છે

૯ અનુક્રમિક સ્વતંત્ર રીતે નવા આપવામા આવ્યા છે

૧૦ બી પરમશ્રુત પ્રભાવક મહાગી બોલુ આવૃત્તિના આક આ આવૃત્તિના આકની ટાબી બાબુએ
[] આવા કોસમા આપવામા આવ્યા છે, ત્યા એવા આક નથી તે આપુ મારગ
સાહિત્ય લાગુવું.

૧૧ શ્રી પરમશ્રુત પ્રભાવક મહાગી બોલુ આવૃત્તિનો કમ મામાન્ય રીતે માયરી, લખાણો વચ
વર્ણના અનુક્રમે મુદ્રા છે ત્યા મિતિમા પ્રમાણુત દેર જણાયો ત્યા મિતિ પ્રમાણના આને
લખાણ મુદ્રુ છે

૧૨ દરેક લખાણના મધાણે પ્રામ મિતિ આપવામા આવી છે

૧૩ વિસ્તૃત અનુક્રમણિકા તથા પરિશિષ્ટો આપી બને તેટલો કથનો અવધાસ મનમ કરતા
પ્રયત્ન ક્યો છે

પરિશિષ્ટોમા આ કથમાં આવતા અન્ય પ્રયોમાના ઉદ્ધરણો અને તેના મૂળ સ્થાન, પંક્તિ વિ
વિશેષ માહિતી, પાઠિકાપિક અને કટણ શબ્દોના અર્થ, મથનામ, અર્થ, વિશેષનામ અને વિવર્ણની
સમિ પાજ આપવામા આવી છે આમ આ આવૃત્તિ અગધીની વિગત પુસ્તકને મમજવામા
સુગમતા કરશે

અવધાન મમથના કાચો, સીનીતિઓધ, અન્ય માસિકોમા છપાયેર કાચો કોમ મ. , જાંની
ઉમમ પડેજાનાં કાચો આદિ તુદા 'સુઓપમમક' મથરૂપે આપવાની બાનારી આ મમકના
મુદ્રા નથી

અવધાન સબધો લખાયેર એક પત્ર (આ ૧૮) આ મમમા આપે છે

આત્મચિદિશાઅનુ અમરુ, મગડી અને સસ્કૃતમા બવાતર મયું છે

આ આત્મસાધન આજે આપતને પ્રામ થાય છે એ મમરી ગો અંગાણાવન ઈએ અવન
સામકવર્ગ પર પરમ ઉપકાર ક્યો છે

શ્રીમદ્ રાજયંદ્ર

અનુક્રમણિકા

અનુક્રમ આંક	પૃષ્ઠ આંક	અનુક્રમ આંક	પૃષ્ઠ આંક
વર્ષ ૧૭ મા પહેલાં		પ્રથમ દર્શન પાર ભાવનાઓ	૧૪
૧ પ્રથમ શતક (કાવ્ય)	૧	પ્રથમ ચિત્ર : અનિત્ય ભાવના	૨૫
મથાર ભ વદના	૧	ચિખારીનો ખેદ	૩૬
પ્રભુપ્રાર્થના-જળદળ ન્યોતિ સ્વરૂપ તું	૨	દ્વિતીય ચિત્ર અશરણભાવના	
ધર્મ વિષે (કવિત)	૩	અનાથી મુનિ	૩૭
૨ પુષ્પમાળા	૩	તૃતીય ચિત્ર - એકત્વ ભાવના	૪૦
૩ કાળ કોઈને નહિ મૂકે (કાવ્ય)	૮	(૧) નમિરાગ્નિ અને વકેન્દ્રો	
૪ ધર્મ વિષે (કવિત)	૯	સંવાદ	૪૦
૫ યોધવચન	૧૦	(૨) નમિગળનો એકત્વમય બધ	૪૨
૬ ઉપયોગ ત્યાં ધર્મ છે	૧૩	ચતુર્થ ચિત્ર અન્યત્ર ભાવના	૪૪
૭ નિત્યસ્મૃતિ	૧૪	ભરત ચરિત્ર	૪૪
૮ સ્કન્ધપ્રકૃતિ	૧૪	૫ અમ ચિત્ર અશુચિભાવના	૪૭
૯ પ્રયોગ	૧૫	સનતકુમાર	૪૭
૧૦. દાદશાનુપ્રેક્ષા	૧૫	અતર્દર્શન પછી ચિત્ર નિવૃત્તિબોધ	૪૯
અનિત્ય અનુપ્રેક્ષા	૧૬	મૃગાયુગ ચરિત્ર	૪૯
અશરણ અનુપ્રેક્ષા	૧૯	સપ્તમ ચિત્ર આશ્રવભાવના	૫૪
સસાર અનુપ્રેક્ષા	૨૧	કુચરિક	૫૪
૧૧ મુનિસમાગમ	૨૨	અષ્ટમ ચિત્ર : સમગ્રભાવના	૫૪
જૈનસિદ્ધાન્તો	૨૪	(૧) પુચરિક	૫૪
૧ અભયદાન	૨૪	(૨) વજ્રવામી-રુકિમણી	૫૪
૨. તપ	૨૫	નવમ ચિત્ર - નિર્જરાભાવના	૫૫
૩ ભાવ	૨૫	દક્ષિણારી	૫૫
૪ અક્ષયર્થ	૨૫	દશમ ચિત્ર - લોકસ્વરૂપ ભાવના	૫૬
૫ સસારત્યાગ	૨૫	૧૭ મોક્ષમાળા . (ખાલાવબોધ)	૫૭
૬ મુદેવ ભક્તિ	૨૬	ઉપોદ્ધાત	૫૭
૭ નિરવાર્થી શુરુ	૨૬	શિક્ષણપદ્ધતિ અને મુખ્યમુદ્ધા	૫૮
૮ કર્મ	૨૬	૧ વાચનારને ભલામણ	૫૮
૯. સમ્યગ્દષ્ટિ	૨૭	૨ સર્વમાન્ય ધર્મ (કાવ્ય)	૫૯
૧૨ સંજ્ઞાનતા	૨૮	૩ કર્મના અમકાં	૫૯
૧૩ શ્રી શાંતિનાથ સ્તુતિ (કાવ્ય)	૨૯	૪ માનવદેહ	૬૦
૧૪ જનપ્રમધરથ પ્રેમ-પ્રાર્થના (કાવ્ય)	૩૦	૫ અનાથી મુનિ-ભાગ ૧	૬૦
૧૫ દોહરા શાંતી કે અમાની જન, સુખ		૬ " " -ભાગ ૨	૬૧
કુખ રહિત ન કોય	૩૧	૭ " " -ભાગ ૩	૬૨
વર્ષ ૧૭ સુ		૮ સત્ત્વવત્તત્ત્વ	૬૩
૧૬ ભાવનાબોધ દાદશાનુપ્રેક્ષા સ્વરૂપ દર્શન	૩૨	૯ સત્ત્વધર્મતત્ત્વ	૬૩
ઉપોદ્ધાત ખરુ સુખ શાંતી છે ?	૩૨		

છે ખાસ જરૂર વિના કે હકીકત જણાવવા સિવાય ફૂટનોટ આપી નથી સળંગ એક સરખા ટાઇપમાં આપું વચનામૃત છપાવું છે

૯. અનુક્રમાંક સ્વતંત્ર રીતે નવા આપવામાં આવ્યા છે.

૧૦. શ્રી પરમશ્રુત પ્રભાવક મહાગની બીજી આવૃત્તિના આક આ આવૃત્તિના આંકની ઠાળી બાબતે [] આવા કોસમાં આપવામાં આવ્યા છે, જ્યાં એવા આંક નથી તે આપુ અપ્રગટ સાહિત્ય જાણવું.

૧૧. શ્રી પરમશ્રુત પ્રભાવક મહાગની બીજી આવૃત્તિનો કેમ સામાન્ય રીતે સાચવી, લખાણો વચ વર્ષના અનુક્રમે મૂક્યા છે જ્યાં મિતિમાં પ્રમાણભૂત ફેર જણાયો ત્યાં મિતિ પ્રમાણના સ્થાને લખાણ મૂક્યું છે

૧૨. દરેક લખાણના મથાળે પ્રાપ્ત મિતિ આપવામાં આવી છે

૧૩. વિસ્તૃત અનુક્રમણિકા તથા પરિશિષ્ટો આપી બને તેટલો અથનો અભ્યાસ સુગમ કરવા પ્રયત્ન કર્યો છે.

પરિશિષ્ટોમાં આ અંતમાં આવતા અન્ય અથોમાંના ઉદ્ધરણો અને તેનાં મૂળ સ્થાન, પત્રો વિષે વિશેષ માહિતી, પારિભાષિક અને કઠણ શબ્દોના અર્થ, અથનામ, સ્થળ, વિશેષનામ અને વિષયની સ્પષ્ટિ પણ આપવામાં આવી છે આમ આ આવૃત્તિ સળધીની વિગત પુસ્તકને સમજવામાં સુગમતા કરશે.

અવધાન સમયના કાળો, સ્ત્રીનીતિબોધ, અન્ય માસિકોમાં છપાયેલ કાળો એમ સોળ વર્ષની ઉમ્મર પહેલાનાં કાળો આદિ બુદ્ધા 'સુબોધસ ગ્રંથ' અથરૂપે આપવાની ભાવનાથી આ સંગ્રહમાં મૂક્યા નથી

અવધાન સળધી લખાયેલ એક પત્ર (આં ૧૮) આ અથમાં આપ્યો છે

આત્મસિદ્ધિશાસ્ત્રનું અગ્રેણ, મરાઠી અને સંસ્કૃતમાં ભાષાંતર થયું છે

આ આત્મસાધન આજે આપણને પ્રાપ્ત થાય છે એ સંગ્રહી શ્રી અંગાલાલભાઈએ આજના સાધકવર્ગ પર પરમ ઉપકાર કર્યો છે.

શ્રીમદ્ભજા પરિચયમાં આવેલ મુસુલુઓમાં શ્રી અંગાલાલભાઈ, શ્રી જૂઠાભાઈ, શ્રી સૌભાગ્યભાઈ, મુનિશ્રી લઘુરાજસ્વામી જેવા આત્માઓ શ્રીમદ્ભજાની આશ્રયભક્તિથી આત્મસાક્ષાત્કાર અનુભવી પરમશ્રેય સાધી ગયા છે એવા પરમભક્તિવત આત્માઓના નિમિત્તે ઉદ્દગમ પામેલ આ સાહિત્ય આજે આપણને આત્માર્થ સાધવામાં પરમ નિમિત્તરૂપ બને એ પ્રાર્થના છે.

શ્રી પરમશ્રુત પ્રભાવક મહાગ તથા એના વ્યવસ્થાપક શ્રી મણિલાલ દેવાશ કર ઝવેરીએ આ અથ છપાવવાની આપેલ અનુમતિ માટે આભાર માનવામાં આવે છે

આ સત્સાધનના પ્રકાશનમાં જે જે ભાઈઓએ તન, મન, ધન અને વચનથી ઉદ્દાસપૂર્વક સાથ આપ્યો છે તે સર્વને એ આત્મશ્રેયનું કારણ બને

શ્રી વસંત પ્રિન્ટિંગ પ્રેસના વ્યવસ્થાપક શ્રી જયંતિ દલાલે આ અથ છપાવવામાં અગત કાળજી ને રસ લીધો છે જેથી આટલી સુદર રીતે આ અથ-પ્રકાશન થયું છે

આ આત્મશ્રેયસાધક અથનો વિનય અને વિવેકપૂર્વક ઉપયોગ કરવાની ભલામણ અસ્થાને નહીં ગણાય

શ્રીમદ્ રાજચંદ્ર આશ્રમ,
સ્ટે અગાસ, વાયા આણંદ
સં ૨૦૦૭, અસાડ વદ ૧૨, મેમ
તા ૩૦-૭-૫૧

લિં

અધ્યાચારી ગોવર્ધનદાસ

શ્રીમદ્ રાજ્યંદ્ર

અનુક્રમણિકા

અનુક્રમ
આક

અનુક્રમ
પૃષ્ઠ
આક

૫૪

વર્ષ ૧૭ મા પહેલાં	
૧ પ્રથમ શતક (કાવ્ય)	૧
અથાર ભ વદના	૧
પ્રભુપ્રાર્થના-જળહળ જ્યોતિ સ્વરૂપ તું	૨
ધર્મ વિષે (કવિત)	૩
૨ પુષ્પમાળા	૩
૩ કાળ કોઈને નહિ મૂકે (કાવ્ય)	૮
૪ ધર્મ વિષે (કવિત)	૯
૫. બોધવચન	૧૦
૬. ઉપયોગ ત્યાં ધર્મ છે	૧૩
૭ નિત્યસ્મૃતિ	૧૪
૮ સ્કન્ધપ્રકૃતિ	૧૪
૯ પ્રશ્નોત્તર	૧૫
૧૦ દાદશાનુપ્રેક્ષા	૧૫
અનિત્ય અનુપ્રેક્ષા	૧૬
અશરણ અનુપ્રેક્ષા	૧૯
સસાર અનુપ્રેક્ષા	૨૧
૧૧ મુનિસમાગમ	૨૨
જૈનસિદ્ધાન્તો	૨૪
૧ અભયદાન	૨૪
૨. તપ	૨૫
૩ ભાવ	૨૫
૪ ધર્મચર્ય	૨૫
૫ સસારત્યાગ	૨૫
૬ સુદેવ ભક્તિ	૨૬
૭ નિસ્વાર્થી શુરુ	૨૬
૮ કર્મ	૨૬
૯. સમ્યગ્દષ્ટિ	૨૭
૧૨ સંજનતા	૨૮
૧૩ શ્રી શાંતિનાથ સ્તુતિ (કાવ્ય)	૨૯
૧૪ જનપ્રમુખરૂપ પ્રેમ-પ્રાર્થના (કાવ્ય)	૩૦
૧૫ દોહરા ગાની કે અગાની જન, મુખ્ય	
દુખ રહિત ન કોય	૩૧
વર્ષ ૧૭ સુ	
૧૬. ભાવનાબોધ દાદશાનુપ્રેક્ષા સ્વરૂપ દર્શન	૩૨
ઉપોદ્ધવાત ખરુ મુખ્ય શાખાં છે	૩૨

પ્રથમ દર્શન બાગ ભાવનાઓ	૩૫
પ્રથમ ચિત્ર : અનિત્ય ભાવના	
ભિખારીનો ખેડ	૩૬
દ્વિતીય ચિત્ર અશરણભાવના	
અનાથી મુનિ	૩૭
તૃતીય ચિત્ર : એકત્વ ભાવના	૪૦
(૧) નમિરાજનિષિ અને શંકેન્દ્રનો	
સંવાદ	૪૦
(૨) નમિરાજનો એકત્વમબધ	૪૨
ચતુર્થ ચિત્ર : અન્યત્વ ભાવના	૪૪
ભગત ચરિત	૪૪
૫ ચમ ચિત્ર અશુચિભાવના	૪૭
સનતકુમાર	૪૭
અતર્દર્શન . ૫૭૬ ચિત્ર નિઝતિબોધ	૪૯
મૃગામુત ચરિત	૪૯
સત્તમ ચિત્ર આશ્રવભાવના	૫૪
કુચરિક	૫૪
અષ્ટમ ચિત્ર . સમ્ભવભાવના	૫૪
(૧) પુચરિક	૫૪
(૨) વજ્રસ્વામી-રુકિમણી	૫૪
નવમ ચિત્ર નિર્જરાભાવના	૫૫
દ્વક્રમહારી	૫૫
દશમ ચિત્ર લોકસ્વરૂપ ભાવના	૫૬
૧૭ મોક્ષમાળા (બાલાવબોધ)	૫૭
ઉપોદ્ધવાત	૫૭
શિક્ષણપદ્ધતિ અને મુખ્યમુદા	૫૮
૧ વાચનારને ભક્ષામણુ	૫૮
૨ સર્વમાન્ય ધર્મ (કાવ્ય)	૫૯
૩ કર્મના ચમત્કાવ	૫૯
૪ માનવદેહ	૬૦
૫ અનાથી મુનિ-ભાગ ૧	૬૦
૬ " " -ભાગ ૨	૬૧
૭ " " -ભાગ ૩	૬૨
૮ સત્ત્વવત્ત્વ	૬૩
૯ સત્ત્વધર્મત્ત્વ	૬૩

૧૦ સદ્ગુરુતત્ત્વ-ભાગ ૧	૬૪	૪૯ તૃણાની વિચિત્રતા (કાવ્ય)	૯૩
૧૧ " -ભાગ ૨	૬૫	૫૦ પ્રમાદ	૯૪
૧૨ ઉત્તમ ગૃહસ્થ	૬૫	૫૧ વિવેક એટલે શું?	૯૪
૧૩ જિનેશ્વરની ભક્તિ-ભાગ ૧	૬૬	૫૨ જ્ઞાનીઓએ વૈરાગ્ય શા માટે બોધ્યો?	૯૫
૧૪ " " -ભાગ ૨	૬૭	૫૩ મહાવીરશાસન	૯૬
૧૫ ભક્તિનો ઉપદેશ (કાવ્ય)	૬૮	૫૪ અશુચિ કોને કહેવો?	૯૭
૧૬ ખરી મહત્તા	૬૮	૫૫ સામાન્ય નિત્યનિયમ	૯૮
૧૭ બાહુબળ	૬૯	૫૬ ક્ષમાપના	૯૮
૧૮ ચાર ગતિ	૭૦	૫૭ વૈરાગ્ય એ ધર્મનું સ્વરૂપ છે	૯૯
૧૯ સસારને ચાર ઉપમા-ભાગ ૧	૭૧	૫૮ ધર્મના મતભેદ-ભાગ ૧	૯૯
૨૦ " " " -ભાગ ૨	૭૧	૫૯ " " -ભાગ ૨	૧૦૦
૨૧ આર ભાવના	૭૨	૬૦ " " -ભાગ ૩	૧૦૧
૨૨ કામદેવ શ્રાવક	૭૩	૬૧ સુખ વિષે વિચાર-ભાગ ૧	૧૦૨
૨૩ સત્ય	૭૪	૬૨ " " " -ભાગ ૨	૧૦૩
૨૪ સત્સંગ	૭૫	૬૩ " " " -ભાગ ૩	૧૦૩
૨૫ પરિગ્રહને સ ક્રોધવો	૭૬	૬૪ " " " -ભાગ ૪	૧૦૪
૨૬ તત્ત્વ સમજવું	૭૬	૬૫ " " " -ભાગ ૫	૧૦૫
૨૭ યત્ના	૭૭	૬૬ " " " -ભાગ ૬	૧૦૬
૨૮ રાત્રિભોજન	૭૮	૬૭ અમૂલ્ય તત્ત્વ વિચાર (કાવ્ય)	૧૦૭
૨૯ સર્વ જીવની રક્ષા-ભાગ ૧	૭૮	૬૮ જિતેન્દ્રિયતા	૧૦૭
૩૦ " " " -ભાગ ૨	૭૯	૬૯ અલ્પચર્ચની નવ વાડ	૧૦૮
૩૧ પ્રભાખ્યાન	૮૦	૭૦ સનતકુમાર-ભાગ ૧	૧૦૯
૩૨ વિનય વડે તત્ત્વની સિદ્ધિ છે	૮૧	૭૧ " -ભાગ ૨	૧૧૦
૩૩ સુદર્શન શેઠ	૮૧	૭૨ બીસેસ યોગ	૧૧૦
૩૪ અલ્પચર્ચ વિષે સુભાષિત (કાવ્ય)	૮૨	૭૩ મોક્ષ સુખ	૧૧૧
૩૫ નવકાગ મંત્ર	૮૩	૭૪ ધર્મધ્યાન-ભાગ ૧	૧૧૨
૩૬ અનાનુપૂર્વ	૮૪	૭૫ ધર્મધ્યાન-ભાગ ૨	૧૧૩
૩૭ સામાયિક વિચાર-ભાગ ૧	૮૪	૭૬ ધર્મધ્યાન-ભાગ ૩	૧૧૪
૩૮ " " -ભાગ ૨	૮૫	૭૭ જ્ઞાન અભ્યધી બે બોલ-ભાગ ૧	૧૧૫
૩૯ " " -ભાગ ૩	૮૬	૭૮ " " " " -ભાગ ૨	૧૧૫
૪૦ પ્રતિકંભણ વિચાર	૮૭	૭૯ " " " " -ભાગ ૩	૧૧૬
૪૧ બિખારીનો ખેદ-ભાગ ૧	૮૮	૮૦ " " " " -ભાગ ૪	૧૧૬
૪૨ " " -ભાગ ૨	૮૮	૮૧ પચમકાગ	૧૧૭
૪૩ અનુપમ ક્ષમા	૮૯	૮૨ તત્ત્વાવગોચ-ભાગ ૧	૧૧૮
૪૪ ગાગ	૯૦	૮૩ " -ભાગ ૨	૧૧૮
૪૫ સામાન્ય મનોગમ્ય (કાવ્ય)	૯૦	૮૪ " -ભાગ ૩	૧૧૯
૪૬ કપિલ મુનિ-ભાગ ૧	૯૦	૮૫ " -ભાગ ૪	૧૧૯
૪૭ " " -ભાગ ૨	૯૧	૮૬ " -ભાગ ૫	૧૨૦
૪૮ " " -ભાગ ૩	૯૨	૮૭ " -ભાગ ૬	૧૨૦

૮૮ તત્ત્વાવબોધ -ભાગ ૭	૧૨૧	ખરો ધર્મ ચલાવવા ઝપલાયુ છે	૧૧૫
૮૯ " -ભાગ ૮	૧૨૨	૨૮. કોઈને નિગમ નહી કુતુ - ધર્મપ્રવર્તન	
૯૦ " -ભાગ ૯	૧૨૨	અમલકારો	૧૬૬
૯૧ " -ભાગ ૧૦	૧૨૩	વર્ષ ૨૧ સુ	
૯૨ " -ભાગ ૧૧	૧૨૩	૨૯ નિશ્ચિત ગહેગો	૧૧૭
૯૩ " -ભાગ ૧૨	૧૨૪	૩૦ લક્ષ સબધી વિચારો - પગારી કુર્તા	
૯૪ " -ભાગ ૧૩	૧૨૪	લક્ષ્મીથી અધારો	૧૧૭
૯૫ " -ભાગ ૧૪	૧૨૫	૩૧ અમૂલ્ય અને અનુપમ લાલ	૧૧૮
૯૬ " -ભાગ ૧૫	૧૨૫	૩૨ એક અદ્યુત વાત (વામનેત્ર)	૧૧૮
૯૭ " -ભાગ ૧૬	૧૨૬	૩૩ અર્થાધિ ભેદકારી નહી ગખગો	૧૧૮
૯૮ " -ભાગ ૧૭	૧૨૭	૩૪ વામનેત્ર-અમલકારથી આત્મશક્તિમા	
૯૯ સમાજની અગલ	૧૨૭	ફેરફાર	૧૧૮
૧૦૦ મનોનિગ્રહના વિધન	૧૨૭	૩૫ સત્સંગના અભાવથી વિવેકગ્રેષ્ઠ	૧૧૯
૧૦૧ સ્મૃતિમા રાખવા યોગ્ય મહાવાક્યો	૧૨૮	૩૬ મતભેદથી અન તકાળે પશુ ધર્મ ન પામ્યો	૧૧૯
૧૦૨ વિવિધ પ્રશ્નો-ભાગ ૧	૧૨૮	૩૭ જગતને ફક્ત દેખાડવા અન તવાર પ્રવલન	
૧૦૩ " ભાગ ૨	૧૨૯	કયુ - ઉપયોગ શુદ્ધ કુર્વા - આ	
૧૦૪ " ભાગ ૩	૧૩૦	કાળની અપેક્ષાએ મોક્ષનો માર્ગ -	
૧૦૫ " ભાગ ૪	૧૩૦	શ્રેષ્ઠ અને પરમ જિજ્ઞાસા - મુક્તિને	
૧૦૬ " ભાગ ૫	૧૩૧	ધ્રુવ છે તો - મારો ધર્મ - સાધના	
૧૦૭ જિનેશ્વરની વાણી (કાવ્ય)	૧૩૧	- સર્વસમ્મત ધર્મ - કુ કોઈગમ્યમા	
૧૦૮ પૂર્ણમાલિકા મંગલ (કાવ્ય)	૧૩૨	નથી, આત્મામા હુ - દેહ ધર્મેપયોગ	
વર્ષ ૧૯ સુ		માટે	૧૧૯
૧૮ બાવન અવધાન	૧૩૩	૩૮ આત્મા - સદગ્ર અવભાષે મુક્ત,	
અવધાન એ આત્મશક્તિનું કેતવ્ય	૧૩૩	અલ ત પ્રત્યક્ષ અનુભવરૂપ - અગમ	
ન્યાયશાસ્ત્ર	૧૩૫	અગોચર સુગમ મુગોચર	૧૭૦
વર્ષ ૨૦ સુ		૩૯ ચેતનસત્તાકી પ્રત્યક્ષતા વ સન્મુખતા	
૧૯ મહાનીતિ (વચન સંતશતી)	૧૩૬	- આત્મચાનમે વિશ્રામ	૧૭૦
૨૦ એકાતવાદી જ્ઞાનની અપૂર્ણતાની નિશાની	૧૫૫	૪૦ તત્ત્વ પામવાનું ઉત્તમ પાત્ર સુલભ-	
૨૧ વચનામૃત	૧૫૫	મોલિષિષ્ણાની યોગ્યતા - નિર્મથદર્શન	
૨૨ સ્વરોધ્યદાન પ્રસ્તાવના અને અર્થ સંહિત	૧૫૯	વિશેષ માનવા યોગ્ય - એક ધર્મપદ્ધતિ	
આત્મસંચિદાન દશ . મધ્યમ અપ્રમત્તદશામા	૧૬૦	- મતભેદપ્રવર્તનમા મુખ્ય કારણો -	
૨૩ જ્ઞાનતત્ત્વ સબધી વિચાર		- સુલભોપિ આત્માઓને ધર્મની	
(નવ તત્ત્વ પ્રકરણ)	૧૬૩	દુલભતા - મુખ્યવિવાદ - પ્રતિયા-	
૨૪ જ્ઞાજ્ઞ વિભાગિત (ઉત્તરાધ્યયનસૂત્ર		સિદ્ધિના પ્રમાણ - મધ્યસ્થતાની જરૂર	
અધ્યયન ૩૬)	૧૬૪	- છેવટની લલામણ	૧૭૧
૨૫ પ્રમાદને લીધે આત્મા મળેલું સ્વરૂપ		વર્ષ ૨૨ સુ	
ભૂલી જાય છે	૧૬૪	૪૧ નિરતર સત્પુરુષની કૃપાદષ્ટિ ધ્રુવે,	
૨૬ મનની વિચિત્ર દશા - સાવચેતી		શોકરહિત રહે	૧૭૬
શરણુ ભૂપણ	૧૬૫		
૨૭ ખીન્ને મહાવીર - સર્વસંસારન સ્થિતિમા -			

૪૨	શુ નહી મળવાથી આત્મા અનાદિ કાળથી રખડ્યો ?	૧૭૬	(૨) પચ મહાવ્રતાદિ અહિંસા, સત્ય, અપરિગ્રહ ધર્મચર્ય, એક વખત આહાર — રાત્રિભોજનનો ભાગ — છકાય જીવની રક્ષા	૧૮૬	
૪૩	મારા ભણી મોહદશા ન રાખો	૧૭૭	૬૧	જ્ઞાનજ્વલના આણવા	૧૮૮
૪૪	શોચ સંબંધી ન્યૂનતા અને પુરુષાર્થની અધિકતા	૧૭૭	૬૨	પરમાત્માને ધ્યાવવાથી પરમાત્મા — ધ્યાવન સત્પુરુષની વિનયોપાસનાથી — ધોરી વાટ ધર્મધ્યાન — ધર્મધ્યાનની પ્રાપ્તિ, જીમિકાઓ, ભેદ અને ભૂષણ — વાસનાજયથી આત્મલીનતા — તેના સાધન, શ્રેણિ, વર્ધમાનતા — સધળાનું મૂળ	૧૮૮
૪૫	ન ચાહે તો પ્રશસ્ત રાગ રાખો	૧૭૭	૬૩	દશા સત્પુરુષને વિદિત કરવી ઉપકારક	૧૮૯
૪૬	આત્મત્વ પ્રાપ્ત થાય તે વાટ શોધો	૧૭૭	૬૪	યથાર્થદષ્ટિ કિંવા વસ્તુધર્મ પમાય ભાથી સમ્યક્જ્ઞાન સપ્રાપ્ત થાય — એકને જાણ્યો તેણે સર્વ જાણ્યું — જ્ઞાનજ્વલતા — પુનર્જન્મ મળથી વિચારો — આત્મ જ્ઞાન શ્રેષ્ઠ — તેની પ્રાપ્તિ — સત્પુરુષના ચરિત્ર દર્શણરૂપ — શુદ્ધ અને જૈનના બોધમાં મહાન તદ્વાવત	૧૮૯
૪૭	સાત પ્રકૃતિઓની ત્રિયિ — સદ્ગુરુના ઉપદેશ વિના અને જીવની સત્પ્રાપ્તતા વિના — કૃતકૃત્યતા — ધર્મ બહુ ગુપ્ત વસ્તુ — સદ્ગુરુઅનુગ્રહ — સત્પુરુષોનો પ્રયત્ન અને યોગબળ	૧૭૮	૬૫	ગણ્યા દિવસમાં આવું છું — ધર્મનિષ્ઠ આત્માને શાંતિ એક પુણ્ય	૧૯૨
૪૮	વ્યવહારશુદ્ધિ, તેના નિયમો — પરિણામે આર્તધ્યાન કરતા રળવું સારું	૧૭૯	૬૬	નિર્ગેયના બોધેલાં સામ્રાજ્ય શોધ માટે	૧૯૨
૪૯	આશીર્વાદ આપ્યા જ કરો	૧૮૦	૬૭	ધર્મપ્રશસ્ત ધ્યાન કરવા વિતાપન	૧૯૨
૫૦	અત કશું દર્શાવવાનાં પાત્રોની કુર્વ- ભતા — ચાર પુરુષાર્થપ્રાપ્તિ — પ્રમાદ મહા મોહનીયનું બળ	૧૮૦	૬૮	અનંત જીવનું આત્મિક દુષ્ણ ટાળવાનું પગમ બોધ — સર્વ દર્શનનું તાત્પર્ય જ્ઞાન — યથાર્થ દષ્ટિ થવા — શુદ્ધચરિત્ર મનનીય	૧૯૨
૫૧	મહાન બોધ — નર્વા કર્મ ન બધાય તેવી સચેતતા	૧૮૧	૬૯	મહાસતીજીને મોક્ષમાળાના યથાર્થ શ્રવણ મનનાર્યે — મોક્ષમાળા, અનુભવ અને કાળભેદ, અધ્યસ્યતાથી જિનેશ્વરમાર્ગાનું- સારી કૃતિ	૧૯૩
૫૨	સર્વોત્તમ શ્રેય — શી એની શૈલી ?	૧૮૧	૭૦	સત્સંગની બળવત્તંગતા છે	૧૯૩
૫૩	સત્સંગ શોધો, સત્પુરુષની ભક્તિ કરો	૧૮૨	૭૧	સ્વરૂપ પ્રાપ્તિ અર્થે અમ્યક્ શ્રેણિઓ — સર્વંગ પરિચાગની અવરૂપ — અંતરંગ નિર્ગેય શ્રેણિમાં સર્વ મિદિ — અન્ય દર્શનોપદેશમાં અધ્યયના — મળેલા અનુત્તર જ્ઞાનનું સાક્ષ્ય — પ્રનાય નીયના, આત્માની વ્યાખ્યામાં	૧૯૩
૫૪	મોક્ષના માર્ગ — ક્રિયાઓ અને ઉપદેશો એક જ માર્ગ માટે — ભવ્ય પથ અટક્યા — માર્ગ આત્મામાં — તેની પ્રાપ્તિ — મતભેદ	૧૮૨	૭૨	ગાજાભાવે જગનમાં વર્તો, અનંગમાં નિર્દેય ગડો	૧૯૪
૫૫	કર્મ જડ વસ્તુ — અમોઘતાની પ્રાપ્તિનું કારણ — સમત્વશ્રેણિથી ચેતનશુદ્ધિ — મોક્ષ હથેળીમાં	૧૮૩	૭૩	અશોકરૂપે પ્રવર્તેલા	૧૯૪
૫૬	ધર્મસાધન-દેહની સલાહ	૧૮૩	૭૪	પતનજના માટે એ	૧૯૪
૫૭	ચાર ભાવનાઓ	૧૮૩			
૫૮	શાસ્ત્રમાં માર્ગ, મર્મ તો જ્ઞાનીના અંતરાત્મામાં	૧૮૪			
૫૯	તમાની સુમીપ જ છું — દેહત્યાગનો ભય ન સમજો — દર્શકાધિક અપૂર્વ વાત — પરમ ક્રમણ્યુની એક શ્રેણિ	૧૮૪			
૬૦	(૧) મંથનિ મર્મ • પ્રથમ જ્ઞાન અને પછી દય — યન્ના, સયમ, સવગ, નિર્મલ, દેવગજાન, મોક્ષ	૧૮૫			

- ૭૫ મારા પર શુદ્ધ રાગ સમભાવથી રાખો ૧૯૪
- ૭૬ બીજુ કાંઈ શોધ મા — સત્પુરુષના લક્ષણ
— પદર ભવે અવશ્ય મોક્ષે જવા ૧૯૪
- ૭૭ ઉદારીનતા સુખકી સહેલી, અધ્યાત્મની
જનની — ભવશકા શી? લઘુવયથી અદ્-
ભુત થયો (કાવ્ય) ૧૯૫
- ૭૮ સ્ત્રીના સબધર્મા મારા વિચાર — શુદ્ધ
જ્ઞાનને આશ્રયે નિરાધાધ સુખ તથા પરમ
સમાધિ — શુદ્ધ ઉપયોગથી મોહનીય
ભસ્મીભૂત ૧૯૫
- ૭૯ દષ્ટિબેદથી બિન બિન મતદર્શન (કાવ્ય) ૧૯૬
- ૮૦ મતાપી પુરુષ ૧૯૭
- ૮૧ કર્મની વિચિત્ર બધસ્થિતિ — મહાન
મનોજથી વર્ધમાનાર્ધિ ૧૯૭
- ૮૨ દુખિયાં મનુષ્યોના પ્રદર્શનના શિરોભાગમાં
— અતરંગચર્યા ખોલી શકાય તેવાં પાત્રોની
દુર્લભતા એ જ મહા દુખમતા ૧૯૭
- ૮૩ ગૃહાશ્રમ સબધી વિચારો દર્શાવવાનો હેતુ
— તત્ત્વજ્ઞાનની ઊડી ગુફાનું દર્શન અને
નિવાસ — જગતની વિચિત્રતા ત્રિમળ ૧૯૮
વર્ષ ૨૩ સુ
- ૮૪ ભાઈ, આટલું તારે અવશ્ય કરવા
જેવું છે ૨૦૦
- ૮૫ આત્માને ઓળખવા આત્માના પરિચયી
થવું — સમજીને અલ્પભાષી થનારને ૨૦૧
- ૮૬ અનતકાળ થયાં જીવની નિર્ણયિત કેમ થતી
નથી? — ચાર ભાવના ૨૦૧
- ૮૭ હરિભક્તચાર્યની સ્તુત્ય ચમકૃતિ —
'નાસ્તિક' ઉપનામથી જૈનદર્શનનું ખડન
— અતરંગ જિજ્ઞાસા — સર્વ
સત્પુરુષોની એક જ વાટ ૧૦૧
- ૮૮ સર્વવ્યાપક ચેતન તે ચીતરીને વિચારો
— પ્રકાશસ્વરૂપધામ અતકરણ
વિષે પ્રશ્નોત્તર ૨૦૨
- ૮૯ સમુચ્ચયવચચર્યા ૨૦૩
- ૯૦ અદ્ભુત યોજના : ધર્મ જે પ્રકારે (૧)
સર્વસંગપરિત્યાગી (૨) દેશપરિત્યાગી
— જ્ઞાનનો ઉદ્ધાર — નિર્મલ ધર્મની
યોજના — મતમતાતરાદિની વિચારણા ૨૦૫
- ૯૧ તે પવિત્ર દર્શન થયા પછી મોળ ભવ
નથી — સ્વરૂપનર્શિતાનો બલિહારી ૨૦૬
- ૯૨ આત્મદર્શિતા થવા ૨૦૬
- ૯૩ નવપદ્ધાનીની શ્રદ્ધ કરવા જિજ્ઞાસા ૨૦૭
- ૯૪ બધાયેવાને ડોડવો ૨૦૭
- ૯૫ સર્વશુભાશ સમ્યક્ત્વ — ઉપાલભ ૨૦૭
- ૯૬ ધર્મ, અર્થ, કામની એકત્રતા ૨૦૭
- ૯૭ જે પ્રકાગ્ની ચાર પુરુષાર્થ ૨૦૭
- ૯૮ વીતરાગદેવમા જ્ઞાતિપૂર્વક પ્રવર્તવું ૨૦૭
૯૯. ધન્યકાળ ૨૦૮
- ૧૦૦ શ્રી ઋષભદેવ — વેદ, આશ્રમ વર્ણ
અને પુરુષાર્થ ત્રયધી વિચાર ૨૦૮
- ૧૦૧ મનુષ્યાત્મા ચારે વર્ગ સાધવા વિશેષ
યોગ્ય — આશ્રયકારી વિગિતતા
— મોહદષ્ટિથી દુખમદ્ભણ ૨૦૯
- ૧૦૨ ધ્યાન — પરમ પુરુષાર્થ — મોક્ષનું
સ્વરૂપ — ધ્યાનરૂપ વહાણ ૨૦૯
૧૦૩. કુટુંબ રૂપી કાળજીની કોટડી ૨૧૦
- ૧૦૪ વ્યવહારક્રમ તોડીને લખવા અશક્ત
— જિને કહેલા પદાર્થો યથાર્થ જ છે ૨૧૦
૧૦૫. મહાવીરના બોધને પાત્ર કાણ? ૨૧૦
- ૧૦૬ રચનાનું વિચિત્રપણ સમ્યગ્જ્ઞાન બોધક
— જનમડળની અપેક્ષાએ હતભાગ્ય
કાળ — એક અતરાતમા જ્ઞાની સાક્ષી છે ૨૧૧
- ૧૦૭ લોક . પુરુષસંચાને શાથી કહ્યો?
(કાવ્ય) — શુ કરવાથી પોતે સુખી?
જ્યાં શકા ત્યાં સતાપ — જે ગાયો
તે સધળે એક — ઉદારીનતા ૨૧૧
- ૧૦૮ હિતવચનો — અતરમાં સુખ, બહાર-
માં નથી — નિર્જયના પ્રાગ્નતિક્રમ —
તારે દોષે તને બધન — કયો દોષ
— નિર્જયયોગ્ય બાબતો ૨૧૨
- ૧૦૯ આત્મા નામ માત્ર કે વસ્તુ સ્વરૂપ છે? ૨૧૪
- ૧૧૦ આત્માનાં લક્ષણો? ૨૧૪
૧૧૧. હું સર્વ પ્રકાર તારાથી પ્રવર્તો —
જીવન સમર્થિતએ — શુદ્ધવાસ પર્યત-
કાળ ઉચિતપણે ૨૧૪
૧૧૨. પોતે પોતાનો વૈરી — મોહાઅહિત

૪૨	શુ નહી મળવાથી આત્મા અનાદિ કાળથી રખડ્યો ?	૧૭૬	(૨) પચ મહાવ્રતાદિ અદિ સા, સત્ય, અપરિગ્રહ વ્રતાર્થ, એક વખત આહાર— રાત્રિભોજનનો સાગ — છકાય જીવની રક્ષા	૧૮૬	
૪૩	મારા ભણી મોહદશા ન રાખો	૧૭૭			
૪૪	શોચ સંબધી ન્યૂનતા અને પુરુષાર્થની અધિકતા	૧૭૭	૬૧	જ્ઞાનવૃદ્ધના આણવા	૧૮૮
૪૫	ન ચાલે તો પ્રશસ્ત રાગ રાખો	૧૭૭	૬૨	પરમાત્માને ધ્યાવવાથી પરમાત્મા — ધ્યાવન સત્પુરુષની વિનયોપાસનાથી — ધોરી વાટ ધર્મધ્યાન — ધર્મધ્યાનની પ્રાપ્તિ, ભૂમિકાઓ, ભેદ અને ભૂષણ — વાસનાજયથી આત્મલીનતા—તેના સાધન, શ્રેણિ, વર્ધમાનતા—સધગાનુ મૂળ	૧૮૮
૪૬	આત્મત્વ પ્રાપ્ત થાય તે વાટ શોધો	૧૭૭			
૪૭	સાત પ્રકૃતિઓની ત્રિયિ — સદ્ગુરુના ઉપદેશ વિના અને જીવની સત્પ્રાપ્તતા વિના — કૃતકૃત્યતા — ધર્મ બહુ ગુપ્ત વસ્તુ — સદ્ગુરુઅનુગ્રહ — સત્પુરુષોનો પ્રયત્ન અને યોગબળ	૧૭૮	૬૩	દશા સત્પુરુષને વિદિત કૃપી ઉપકારક	૧૮૯
૪૮	વ્યવહારશુદ્ધિ, તેના નિયમો — પરિણામે આર્તધ્યાન કરતા રણવુ સારુ	૧૭૯	૬૪	યથાર્થદષ્ટિ કિંવા વસ્તુધર્મ પમાય લાથી સમ્યક્જ્ઞાન સપ્રાપ્ત થાય — એકને જાણ્યો તેણે સર્વ જાણ્યું — જ્ઞાનવૃદ્ધતા — પુનર્જન્મ મળથી વિચારો — આત્મ જ્ઞાન શ્રેષ્ઠ — તેની પ્રાપ્તિ — સત્પુરુષના ચરિત્ર દર્શણરૂપ — શુદ્ધ અને જ્ઞેનના બોધમા મહાન તક્ષાવત	૧૮૯
૪૯	આશીર્વાદ આપ્યા જ કરો	૧૮૦			
૫૦	અત કષ્ટુ દર્શાવવાનાં પાત્રોની કુર્વ- ભતા — ચાર પુરુષાર્થપ્રાપ્તિ — પ્રમાદ મહા મોહનીયનુ બળ	૧૮૦	૬૫	ગદ્યા દિવસમાં આવું છું — ધર્મનિષ્ઠ આત્માને શાંતિ એક પુણ્ય	૧૯૨
૫૧.	મહાન બોધ — નવા કર્મ ન બધાય તેવી સચેતતા	૧૮૧	૬૬	નિર્ગેયના બોધેશા શાસ્ત્રના બોધ માટે	૧૯૨
૫૨	સર્વોત્તમ શ્રેય — શી એની શૈલી !	૧૮૧	૬૭	ધર્મપ્રશસ્ત ધ્યાન કૃપા વિતાપન	૧૯૨
૫૩	સત્સંગ શોધો, સત્પુરુષની ભક્તિ કરો	૧૮૨	૬૮	અનંત ભવનુ આત્મિક કુ ખ ટાળવાનું પગમ આપધ — સર્વ દર્શનનું તાત્પર્ય જ્ઞાન — યથાર્થ દષ્ટિ થવા — શુદ્ધચિત્ર મનનીય	૧૯૨
૫૪	મોક્ષના માર્ગ — ક્રિયાઓ અને ઉપદેશો એક જ માર્ગ માટે — ભવ્ય પથ અટક્યા — માર્ગ આત્મામાં — તેની પ્રાપ્તિ — મતભેદ	૧૮૨	૬૯	મહાસતીજીને મોક્ષમાગાના યથાર્થ શ્રવણ મનનાર્યે — મોક્ષમાગા, અનુભવ અને કાળભેદ, અધ્યમ્યતાથી જિનેશ્વરમાર્ગાનુ- સારી કૃતિ	૧૯૩
૫૫	કર્મ જડ વસ્તુ — અબોધતાની પ્રાપ્તિનું કારણ — સમત્વશ્રેણિથી ચેતનશુદ્ધિ — મોક્ષ હથેળીમાં	૧૮૩	૭૦	સત્સંગની બળવત્તરતા છે	૧૯૩
૫૬	ધર્મસાધન-દેહની સલાહ	૧૮૩	૭૧	સ્વરૂપ પ્રાપ્તિ અર્થે સમ્યક્ શ્રેણિઓ — સર્વમગ પગિયાગની અવસ્થ — અંતર ગ નિર્ગેય શ્રેણિમાં સર્વ મિદિ — અન્ય દર્શનાપદેશમાં અધ્યવસ્થા — મોક્ષ અનુત્તર જન્મનું સાક્ષ્ય — પ્રગાપ નીયતા, આત્માની વ્યાખ્યામાં	૧૯૩
૫૭	ચાર ભાવનાઓ	૧૮૩			
૫૮	શાસ્ત્રમાં માર્ગ, મર્મ તો જ્ઞાનીના અતગતમાં	૧૮૪			
૫૯	તમારી સમીપ જ છું — દેહત્યાગનો ભય ન મમજે — દર્શનકાલિક અપૂર્વ વાત — પગમ કલ્યાણની એક શ્રેણિ	૧૮૪	૭૨	બાલકાને જગનમાં વર્તો, અનંગ મર્મ નિર્દેષ મુદો	૧૯૪
૬૦	(૧) અપ્રતિ ધર્મ પ્રથમ જ્ઞાન અને પંચી દય — યત્ના, સયમ, સવગ, નિર્ભરા, દેવગજાન, મોક્ષ	૧૮૫	૭૩	અગૌકરૂપે પ્રવર્તેગો	૧૯૪
			૭૪	પગતત્રતા માટે બેદ	૧૯૪

- ૭૫ મારા પર શુદ્ધ રામ સમભાવથી રાખો ૧૯૪
- ૭૬ બીજુ કાંઈ શોધ મા — સત્પુરુષનાં લક્ષણ
— પદર ભવે અવશ્ય મોકો જવા ૧૯૪
- ૭૭ ઉદારીનતા સુખથી સહેલી, અધ્યાત્મની
જનની — જાવશકા શી ? લઘુવયથી અદ-
ભુત થયો . (કાવ્ય) ૧૯૫
- ૭૮ સ્ત્રીના સખધર્મા મારા વિચાર — શુદ્ધ
જ્ઞાનને આશ્રયે નિરાધાર સુખ તથા પગમ
સમાધિ — શુદ્ધ ઉપયોગથી મોહનીય
ભરમીભૂત ૧૯૫
- ૭૯ દષ્ટિભેદથી ભિન્ન ભિન્ન મતદર્શન (કાવ્ય) ૧૯૬
- ૮૦ મતાપી પુરુષ ૧૯૭
- ૮૧ કર્મની વિચિત્ર બધરિચિત્ — મહાન
મનોભયી વર્ષેઆનાંદિ ૧૯૭
- ૮૨ કુખિયાં મનુષ્યોના પ્રદર્શનના શિરોભાગમા
— અતરંગ્યર્થાંબોલી શક્ય તેવાં પાત્રોની
દુર્લભતા એ જ મહા કુખમતા ૧૯૭
૮૩. શુદ્ધાશ્રમ સખધો વિચારો દર્શાવવાનો હેતુ
— તત્ત્વજ્ઞાનની ભીડી શુદ્ધનું દર્શન અને
નિવાસ — જગતની વિચિત્રતા ત્રિમળ ૧૯૮
વર્ષ ૨૩ મુ
૮૪. ભાઈ, આટલું તારે અવશ્ય કરવા
જેવું છે ૨૦૦
- ૮૫ આત્માને ઓળખવા આત્માના પરિચયી
થવું — સમજીને અલ્પભાષી થનાંને ૨૦૧
૮૬. અનંતકાળ થયાં જીવની નિશ્ચિતે કેમ મતી
નથી ? — ચાર ભાવના ૨૦૧
- ૮૭ હૃદયિકાચાર્યની રજુલ્ય ચમકૂતે —
'નાસ્તિક' ઉપનામથી જૈનદર્શનનું બંધન
— અતરંગ જિજ્ઞાસા — સર્વ
સત્પુરુષોની એક જ વાટ ૧૦૧
- ૮૮ સર્વવ્યાપક ચેતન તે ચીતરીને વિચારો
— પ્રકાશસ્વરૂપધામ અતંકરણ
વિશે પ્રશ્નોત્તર ૨૦૨
- ૮૯ સમુચ્ચયવચર્ચા ૨૦૩
- ૯૦ અદ્ભુત યોજના . ધર્મ જે પ્રકારે (૧)
સર્વસમપરિત્યાગી (૨) દેશપરિત્યાગી
— જ્ઞાનનો ઉદ્ધાર — નિર્મય ધર્મની
યોજના — મતચર્ચાતારાહિણી વિચારણા ૨૦૫
- ૯૧ તે પવિત્ર દર્શન થવા પાત્રી મોજી અવ
નથી — સ્વચ્છવર્ત્તાનો અનિવારી ૨૦૬
- ૯૨ આત્મદર્શિતા થવા ૨૦૬
- ૯૩ નવપદ્ધાતીની શ્રદ્ધ કંગવા નિગામા ૨૦૭
- ૯૪ બધાપેવાને છોડવો ૨૦૭
- ૯૫ સર્વશુભાંશ અચ્ચુત — ઉપાધ્યક્ષ ૨૦૭
૯૬. ધર્મ, અર્થ, કામની એકત્વતા ૨૦૭
- ૯૭ જે પ્રકારથી ચાર પુરુષાર્થ ૨૦૭
- ૯૮ વીતરાગદેવમા ગતિપૂર્વક અવર્તન ૨૦૭
- ૯૯ ધનકાળ ૨૦૮
- ૧૦૦ થી અવગદેવ — વેદ, આશ્રમ વર્ણ
અને પુરુષાર્થ માધી વિચાર ૨૦૮
- ૧૦૧ મનુષ્યાત્મા ચારે વર્ગ આધવા વિશે
ચોગ — આત્મર્ષિકારી નિગિતતા
— મોહદષ્ટિથી દુષ્પ્રમદણ ૨૦૯
- ૧૦૨ ધ્યાન — પગમ પુરુષાર્થ — મોક્ષનું
સ્વરૂપ — ધ્યાનરૂપ વદાણ ૨૦૯
૧૦૩. કુટુંબ રૂપી કાળજીની કાટડી ૨૧૦
- ૧૦૪ અવહારક્રમ તોડીને લખવા અશક્ત
— જિને કહેલા પદાર્થો વચાર્થ જ છે ૨૧૦
- ૧૦૫ મહાવીરના બોધને પાત્ર કોણ ? ૨૧૦
- ૧૦૬ ગચનાનું વિચિત્રપણ સમ્યગ્જ્ઞાન બોધક
— જનમ કળની અપેક્ષાએ હૃતભાગ્ય
કાળ — એક અતીતમા ગાની સાક્ષી છે ૨૧૧
- ૧૦૭ લોક . પુરુષસંચાને સ્થાથી કણો ?
(કાવ્ય) — શુ દરવાથી પોતે સુખી ?
જ્યાં સકા ત્યાં સતાપ — જે ગાયો
તે સધલે એક — ઉદારીનતા ૨૧૧
- ૧૦૮ કિતવચનો — અતરંગી સુખ, બહાર-
માં નથી — નિર્ભયના અતિતક્રમ —
તારે દોષે તને બધન — કયો દોષ
— નિષ્કલેશોગ બાબતો ૨૧૨
- ૧૦૯ આત્મા નામ માત્ર કે વસ્તુ સ્વરૂપ છે ? ૨૧૪
- ૧૧૦ આત્માનાં લક્ષણો ? ૨૧૪
૧૧૧. હું સર્વ પ્રકાર તારાથી પ્રવર્તો —
જીવન સમચિત્તે — શુદ્ધચસ પર્વત-
કાળ ઉચિતપણે ૨૧૪
- ૧૧૨ પેલે ચોતાને વૈરી — મોહાભાસિત

૪૨ શુ નહી મળવાથી આત્મા અનાદિ કાળથી રખડ્યો ?	૧૭૬	(૨) પચ મહાવ્રતાદિ અદિ સા, સત્ય, અપરિચ્છિદ્ય સ્વરૂપ, એક વખત આહાર- રાત્રિભોજનનો ભાગ — હકાય જીવની રક્ષા	૧૮૬
૪૩ મારા જણી મોહદશા ન રાખો	૧૭૭	૬૧ જ્ઞાનવૃદ્ધતા આણવા	૧૮૮
૪૪ શોય સંબધી ન્યૂનતા અને પુરુષાર્થની અધિકતા	૧૭૭	૬૨ પરમાત્માને ધ્યાવવાથી પરમાત્મા — ધ્યાવન સત્પુરુષની વિનયોપાસનાથી — ધોરી વાટ ધર્મધ્યાન — ધર્મધ્યાનની પ્રાપ્તિ, ભૂમિકાઓ, ભેદ અને ભૂષણ — વાસનાગ્રામથી આત્મલીનતા — તેના સાધન, શ્રેણિ, વર્ધમાનતા — સધળાનું મૂળ	૧૮૮
૪૫ ન ચાલે તો પ્રશસ્ત રાગ રાખો	૧૭૭	૬૩ દશા સત્પુરુષને વિદિત કવ્વી ઉપક્રાંતક	૧૮૯
૪૬ આત્મત્વ પ્રાપ્ત થાય તે વાટ શોધો	૧૭૭	૬૪ યથાર્થદષ્ટિ કિવા વસ્તુધર્મ પમાય સાથી સમ્યક્જ્ઞાન સપ્રાપ્ત થાય — એકને જાણ્યો તેણે સર્વ જાણ્યું — જ્ઞાનવૃદ્ધતા — પુનર્જન્મ અગ્રાધી વિચારો — આત્મ જ્ઞાન શ્રેષ્ઠ — તેની પ્રાપ્તિ — સત્પુરુષના ચરિત્ર દર્શણરૂપ — શુદ્ધ અને જ્ઞેયતા બોધમાં મહાન તફાવત	૧૮૯
૪૭ સાત પ્રકૃતિઓની ઝંથિ — સદ્ગુરુના ઉપદેશ વિના અને જીવની સત્પાત્રતા વિના — કૃતકૃત્યતા — ધર્મ જલુ ચુપે વસ્તુ — સદ્ગુરુઅનુગ્રહ — સત્પુરુષોનો પ્રયત્ન અને યોગબળ	૧૭૮	૬૫ ત્રણા દિવસમાં આવું છું — ધર્મનિષ્ઠ આત્માને શાંતિ એક પુણ્ય	૧૯૨
૪૮ વ્યવહારશુદ્ધિ, તેના નિયમો — પરિણામે આર્તધ્યાન કરતા રણવુ સાડુ	૧૭૯	૬૬ નિર્ઝયના બોધેલા શાસ્ત્રના શોધ માટે	૧૯૨
૪૯ આશીર્વાદ આપ્યા જ કરો	૧૮૦	૬૭ ધર્મપ્રશસ્ત ધ્યાન કરવા વિતાપન	૧૯૨
૫૦ અત કંઈ દર્શાવવાના પાત્રોની દુર્લભતા — ચાર પુરુષાર્થપ્રાપ્તિ — પ્રમાદ મહા મોહનીયનું બળ	૧૮૦	૬૮ અનંત ભવનું આત્મિક દુષ્પ ટાળવાનું પગમ બોધ — સર્વ દર્શનનું તાત્પર્ય જ્ઞાન — યથાર્થ દષ્ટિ થવા — શુદ્ધચિત્ત મનનીય	૧૯૨
૫૧ મહાન બોધ — નર્વા કર્મ ન બધાય તેવી સચેતતા	૧૮૧	૬૯ મહાસતીજીને મોક્ષમાળાના યથાર્થ ત્રવણ મનનાથે — મોક્ષમાળા, અનુભવ અને કાળભેદ, મધ્યમ્યતાથી જિનેશ્વરમાર્ગાનું સારી કૃતિ	૧૯૩
૫૨ સર્વોત્તમ શ્રેય — શી એની શૈલી ?	૧૮૧	૭૦ સત્સંગની અગવત્તા છે	૧૯૩
૫૩ સત્સંગ શોધો, સત્પુરુષની ભક્તિ કરો	૧૮૨	૭૧ સ્વરૂપ પ્રાપ્તિ અર્થે સમ્યક્ શ્રેણિઓ — સર્વગ્રંથ પઠિતામની અવરૂપ — અંતઃકર્મ નિર્ઝય શ્રેણિમાં સર્વ મિદ્ધિ — અન્ય દર્શનોપદેશમાં મધ્યમ્યતા — મોક્ષના અનુસર નિમનું આશ્રય — પ્રમાણ નીપતા, આત્માની વ્યાખ્યામાં	૧૯૩
૫૪ મોક્ષના માર્ગ — ક્રિયાઓ અને ઉપદેશો એક જ માર્ગ માટે — ભવ્ય પણ્ય અટક્યા — માર્ગ આત્મામાં — તેની પ્રાપ્તિ — મતભેદ	૧૮૨	૭૨ જાણાવાને જગતમાં વર્તો, અનંત ગર્ભા નિર્લેપ ગમે	૧૯૪
૫૫ કર્મ જડ વસ્તુ — અબોધતાની પ્રાપ્તિનું કારણ — સમત્વશ્રેણિથી ચેતનશુદ્ધિ — મોક્ષ હથેળીમાં	૧૮૩	૭૩ અશોકરૂપે પ્રવર્તે	૧૯૪
૫૬ ધર્મસાધન-દેહની સલામ	૧૮૩	૭૪ યતનવા માટે એક	૧૯૪
૫૭ ચાગ ભાવનાઓ	૧૮૩		
૫૮ શાસ્ત્રમાં માર્ગ, મર્મ તો જ્ઞાનીના અતરામોમાં	૧૮૪		
૫૯ તમાની સ્ત્રીપ જ છું — દેહત્યાગનો ક્ય ન મગજે — દર્શનકાલિક અપૂર્વ વાત — પગમ દયાણુની એક શ્રેણિ	૧૮૪		
૬૦ (૧) મર્યાદા ધર્મ પ્રથમ જ્ઞાન અને પછી દય — પત્ની, મધ્ય, સવર, નિર્મલ, દેવગનાન, મોક્ષ	૧૮૫		

- ૭૫ મારા પર શુદ્ધ રાગ સમભાવથી રાગો ૧૯૪
- ૭૬ બીજુ કાંઈ શોધ મા — સત્પુરુષના લક્ષણ
— ૫૬૨ ભાવે અવશ્ય મોક્ષે જવા ૧૯૪
- ૭૭ ઉદારીનતા. સુખકી સહેલી, અધ્યાત્મની
જનની — ભવશકા શી ? લઘુવધો અદ-
ભૂત થયો (કાવ્ય) ૧૯૫
- ૭૮ સ્ત્રીના સખધર્મા મારા વિચાર — શુદ્ધ
જાનને આશ્રયે નિરાપાધ સુખ તથા પરમ
સમાધિ — શુદ્ધ ઉપયોગથી મોહનીય
ભરખીભૂત ૧૯૫
- ૭૯ હૃદયોદયી ભિન્ન ભિન્ન મતદર્શન (કાવ્ય) ૧૯૬
- ૮૦ પ્રતાપી પુરુષ ૧૯૭
- ૮૧ કર્મની વિચિત્ર બધરિયતિ — મહાન
મનોજથી વર્ધમાનાર્થ ૧૯૭
- ૮૨ કુખિયા મનુષ્યોના પ્રદર્શના શિરોભાગમાં
— અતરંગચર્ચા ખેલી શકાય તેવા પાત્રોની
કુલ્લોતા એ જ મહા કુખમતા ૧૯૭
- ૮૩ શુદ્ધાશ્રમ સખધો વિચારો દર્શાવવાનો હેતુ
— તત્ત્વજ્ઞાનની જોડી શુદ્ધ દર્શન અને
નિવાસ — જગતની વિચિત્રતા ત્રિમાળ ૧૯૮
વર્ષ ૨૩ સુ
- ૮૪ ભાઈ, આટલું તારે અવશ્ય કરવા
જેવું છે ૨૦૦
- ૮૫ આત્માને ઓળખવા આત્માના પરિચયી
થવું — સમજીને અદ્વૈતભાષી યનારને ૨૦૧
૮૬. અનતકાળ થયાં જીવની નિર્ણય કેમ થતી
નથી ? — ચાર ભાવના ૨૦૧
- ૮૭ હરિભક્તિમાર્ગની રાહત ચમકતી —
'નાસ્તિક' ઉપનામથી જૈનદર્શનનું બંધન
— અતરંગ જિજ્ઞાસા — સર્વ
સત્પુરુષોની એક જ વાટ ૧૦૧
- ૮૮ સર્વવ્યાપક ચેતન તે ચીતરીને વિચારો
— પ્રકાશસ્વરૂપધારી અતકરણ
વિષે પ્રશ્નોત્તર ૨૦૨
- ૮૯ સમુચ્ચયવચન ૨૦૩
- ૯૦ અદ્વૈત યોજના ધર્મ જે પ્રકારે (૧)
સર્વસંગપરિત્યાગી (૨) દેશપરિત્યાગી
— જ્ઞાનનો ઉદ્ધાર — નિર્મલ ધર્મની
યોજના — મલંચતાતરણની વિચારણા ૨૦૫
- ૯૧ તે પવિત્ર દર્શન યથા પછી મેળ ખત
નથી — ત્ર્યંબકપતિતાની અગિદારી ૨૦૬
- ૯૨ આત્મદર્શિતા થવા ૨૦૬
- ૯૩ નવપદ્ધાનીની ગ્રંથ કરવા ત્રિમાસ ૨૦૭
- ૯૪ બધાએજાને હોડવો ૨૦૭
- ૯૫ સર્વગુણીય સમ્યક્ત્વ — ઉપાસબ ૨૦૭
- ૯૬ ધર્મ, અર્થ, કામની એકત્વતા ૨૦૭
- ૯૭ જે પ્રકારથી ચાર પુરુષાર્થ ૨૦૭
- ૯૮ વીતરાગદેવતા ત્રિપૂર્વક પ્રવર્તવું ૨૦૭
૯૯. ધન્યકાળ ૨૦૮
- ૧૦૦ શ્રી ઋગ્વેદ — વેદ, આશ્રમ વર્ણ
અને પુરુષાર્થ મળી લિખ્યા ૨૦૮
- ૧૦૧ મનુષ્યત્વમાં ચારે વર્ગ સાધવા વિનય
યોગ્ય — આશ્ચર્યકારી વિચિત્રતા
— મોહનદ્રિથી દુઃખમહાશ્વ ૨૦૯
- ૧૦૨ ધ્યાન — પરમ પુરુષાર્થ — મોક્ષનું
સ્વરૂપ — ધ્યાનરૂપ વહાણ ૨૦૯
- ૧૦૩ કુટુંબ રૂપી કાળજની કાટડી ૨૧૦
- ૧૦૪ અવહારક્રમ તોડીને લખવા અશકતા
— જિને કહેલા પદાર્થો યથાર્થ જ છે ૨૧૦
- ૧૦૫ મહાવીરના બોધને પાત્ર કોણ ? ૨૧૦
- ૧૦૬ ગ્જનાનું ત્રિચિત્રપણ સમ્યગ્જ્ઞાન ગોધક
— જનમંડળની અપેક્ષાએ હંતભાગ્ય
કાળ — એક અતરંગી સાંતી સાદી છે ૨૧૧
- ૧૦૭ લોક . પુરુષસંધ્યાને સાધી કહો ?
(કાવ્ય) — શુ કરવાથી પોતે સુખી ?
જ્યાં સકા ત્યાં સતાપ — જે ગાયો
તે સધળે એક — ઉદારીનતા ૨૧૧
૧૦૮. હિતવચનો — અતરંગી સુખ, અહાર-
માં નથી — નિર્જાન પ્રતિક્રમ —
તારે દોષે તને બંધન — કયો દોષ
— નિષ્કલંકયોગ્ય બાબતો ૨૧૨
- ૧૦૯ આત્મા નામ માત્ર કે વસ્તુ સ્વરૂપ છે ? ૨૧૪
- ૧૧૦ આત્માના લક્ષણો ? ૨૧૪
૧૧૧. હું સર્વ પ્રકાર તારાથી પ્રવર્તો —
જીવન સમર્થતએ — મુદવાસ પર્યત-
કાળ ઉચિતપણે ૨૧૪
- ૧૧૨ પોતે પોતાનો વૈરી — મોક્ષાભિહિત

૧૩૩	આગળની સગતિથી ઉપાધિ — ઈશ્વર ૫૭ વિશ્વાસ — ગતિવિવેક પગથારીનું ૪ મનન — દુખનું કાળુ વિષમ આત્મા — સમજાવતી સમાધિ — દેહભાવ દેખાડે પાલવતો નથી — ભવિષ્યજ્ઞાન, સિદ્ધિઓ પ્રત્યે અનુચિત ૨૨૪	૧૪૮	સિદ્ધિ કેના પ્રમાણે ૨૩૦
૧૩૪	દેહધારીને વિટબના એક ધર્મ — આ દેહધારીનો જન્મ — યથાચોગ દશાનો હજુ સુમુક્ત — પરના પગથારી સિવાયનો દેહ ૨૨૫	૧૪૯	ધર્મધ્યાન, નિવારણનું ઇલાકિની મંદિર કળા ૨૩૦
૧૦૫	સમ્યક્દશાના પાંચ લક્ષણો, શમ, સ વેગાદિ ૨૨૫	૧૫૦	મોતનું ઓલધ — તને કાળ પ્રિય છે ? — કર્મને આત્મા ૨૩૦
૧૩૬	કયા સુધી શાંતિ દુર્લભ ? ૨૨૬	૧૫૧	વીરના પ્રકારનો વિચાર — એ અર્થ અમર્થ છે ૨૩૦
૧૩૭	આત્મશાંતિમાં પ્રવર્તેલો ૨૨૬	૧૫૨	અર્થસિદ્ધની જ વાત — કપી — મન પડતું અતિરેખ મંગળ — કેવળજ્ઞાન હવે પામ્યું ૨૩૧
૧૩૮	યોગ્યતા મેળવે ૨૨૬	૧૫૩	ઉદારીનતા — સસાંગી ગણેતુ, મોક્ષ થવા કહેતું ૨૩૧
૧૩૯	અહિં કચકપ્રવેશ — શાસ્ત્રકારની શૈલી — વિચિત્ર વાતનું મહત્ત્વ — અત- ર્કહર્ત — સમુદ્ધવાત વર્ણનનો હેતુ — ચોદ પૂર્વધારી નિગોદમા, જયન્તજ્ઞાની મોક્ષે — લવણ સમુદ્ર અને મીઠા પાણીની વાગડી — કેવા શાસ્ત્રાભ્યાસનો નિષેધ — આ દેહ- ધારીની પૂર્ણ કસોટી કરજો — પૂર્વાપર નિશક શ્રદ્ધામાં પણ કલ્યાણ ૨૨૬	૧૫૪	બીજા સાધન બંધુ કર્યા (કાવ્ય) — સદ્યુતુ યોગ — નિશ્ચય — અન્નગ ૨૩૧
૧૪૦	પાત્રતાપ્રાપ્તિનો પ્રયાસ અધિક કરો ૨૨૮	૧૫૫	માત્ર આત્માને ગ્રાહ્ય વતો — થી મવગાપ — શ્રી જગન્નાથ ૨૩૨
૧૪૧	બ્યાસ ભગવવાનનું પચન દૃષ્ટાદેવ- વિદીનેન ૨૨૮	૧૫૬	પ્રથમ ત્રણ કાળને મુકીમા લીધો — મહાવીર દેવે જન્મતને કેવું જોયું ? ૨૩૨
૧૪૨	આત્માનું વિસ્મરણ કેમ થયું હશે ? — કઈ-યુનતાને પૂર્ણતા કેમ કહ્યું ? ૨૨૮	૧૫૭	રેશનીલી (૧) મોહ પાત્રોના યર્તા આત્મદષ્ટિ, તે વડે સિદ્ધિ ૨૩૨, " (૨) સુખનો સમય કયો ? ૨૩૨ — સુવાવચામા મોહનીય બળવ તરતા — અતુતર અતરથ વિચાર- ણાથી વિવેક ૨૩૨
૧૪૩	પાંચ અભ્યાસ — નિર્વાણમાર્ગ ૨૨૯		" (૩) હજારથ અવસ્થાએ એક રાત્રિની મહા પ્રતિમા ૨૩૩
૧૪૪	ચેતન્યનો નિરતર અવિચિત્ર અનુ- ભવ પ્રિય — "તુલિ તુલિ"ની પ્રવા- હતા — કદિપત શ્રુત્યે છૂટકો ૨૨૯		" (૪) બહુ લક્ષ આપવા યોગ્ય નિયમો ૨૩૩
૧૪૫	ક્ષમા — આત્મનિષ્ઠિત કરજો ૨૨૯		" (૫) અનુપમ ઉછરગ (કાવ્ય) ૨૩૩
૧૪૬	સમજ્યા તે પામ્યા સદ્ગતિ — આ પ્રત્યેનો રાગ હિતકારક કેમ થશે ? ૨૩૦		" (૬) મનુષ્ય પ્રાણી અષોઠાસિવત્, જિન્દગી- મામીવત્ ૨૩૪
૧૪૭	આત્માના જ એકતાન થયા વિના પરમાર્થના માર્ગની પ્રાપ્તિ બહુ જ અસુલભ ૨૩૦		" (૭) પરિચયીને ભક્ષામણ ૨૩૪ " (૮) અખાણના વિચારો ૨૩૪

- દશાથી અવિવેક — વસ્તુગતે વિવેકની
સત્યતા — કૃપમા એકનિર્દા ૨૧૫
- ૧૧૩ શુદ્ધાશ્રમ મધ્યમ — તત્ત્વજ્ઞાનની શુદ્ધાનુ
દર્શન — તત્ત્વજ્ઞાનનો વિવેક —
વિવેકને આવરણ — અસમાધિથી ન
વર્તવા પ્રતિજ્ઞા ૨૧૫
- ૧૧૪ ઉત્તમ નિયમાનુસાર અને ધર્મધ્યાન
પ્રશસ્ત વર્તન રાખજો ૨૧૬
- ૧૧૫ ઉપાધિની પ્રખળતામા ઉદાસીન ભાવે
પ્રવૃત્તિ — યોગની અપેક્ષાએ આત્મા-
ગભી, પગગભી, ઉભયારભી —
વીતગગના ઉપદેશમાં પરાયણ રહેા ૨૧૬
- ૧૧૬ શ્રી જૂઠાભાઈના દેહોત્તર્જન સમયની
આગાહી ૨૧૭
૧૧૭. સિંગદેહજન્ય જ્ઞાનમા ચતુર્કિચિત્ ફેર
— શ્રી જૂઠાભાઈના આત્માના
શુણાનુવાદ — મોક્ષમાર્ગને દે એવુ
સમ્યક્ત્વ ૨૧૭
- ૧૧૮ ધર્મચક્રનો અનન્ય સહાયક — રાહ-
સ્યક વિશ્રામ — સત્યપરાયણના
અમરણાર્થે રાક્ષાશ્રય — આત્માનુ
શબ્દવર્ણન — 'આદ્યાર વિદ્યાર
અને નિદ્યારનો નિખમિત' એટલે —
આ ભવ પર ભવનુ નિરુપાધિપણ ૨૧૭
૧૧૯. વીતગગત્વ અભ્યાસવાયોગ્ય — નિર્ભય-
પણુ શ્રેયસ્કર — તીર્થ કુદેવની
વાણીની ભક્તિ કરો ૨૧૮
- ૧૨૦ યોગવાર્મિઃ ઉપાધિનાપ સમાવનાગ
ચદન — તેના વાગનમા આધિ-
આધિનુ અનાગમન — યથાયોગ્ય
રિચિનીની જ હજારા — દેવના ઉચેત
નથી — અદ્ભુત ભાવે વર્તવાની
પ્રણાલિકા — મુખ્ય ભાવમા એમ ૨૧૮
- ૧૨૧ તેનું પુરતક વાચવું — પાર્થિવ કથા
કર્તા — કૃપામય — મુખ્ય સાધન ૨૧૯
- ૧૨૨ અપનના મેનુ — અગભી અને
આગભી — મધ્યમ અને તેનું
અન્યુ સ્વપુરોહી કૃપાપ્રદિશા ૨૧૯
- ૧૨૩ ધર્મધ્યાન લક્ષ્યાર્થથી — મહાવીરનો
માર્ગ — વિવેકીનુ કર્તવ્ય ૨૧૯
- ૧૨૪ અપ્રતિજ્ઞાતાથી ત્યાગની ઉત્પત્તિ ૨૧૯
- ૧૨૫ પશુપણુ મતમતાતર — ચિત્ત શુદ્ધાને યોગ્ય ૨૨૦
૧૨૬. અગ્રેઅગ્રે કળિકાળ — વિશ્રાન્તિ લેવા
આવતા અવિશ્રાન્તિ — કેવી દશા આ
દેહે આવવી જોઈએ ? કઈ વાટે ?
— શિશુવયથી જ ઉપશમશક્તિ —
સત્સંગ મિત્રાપ, યોગસમાધિ મિત્રાપ
આત્માનું આનંદાવરણ ૨૨૦
- ૧૨૭ બે પર્યુષણ દુષ્પદાયક — મતાંતર ઘટવા
જોઈએ ૨૨૧
- ૧૨૮ પ્રથમ સવત્સરી — અતર્જાનથી રમણ
કરતા — મહા વૈરાગ્યદાયક ચિત્તન
— પરિશ્રમણુ કેવળ સ્વચ્છદથી
— કલિપત પ્રીતિભાવ — કેમેશિત
આત્મા — કેમ છવણુ એ ચિત્તના —
ફરી ન જ જન્મવુ, ફરી એમ ન જ
કરવુ એવું દદત્ત — દશાપોષક મંત્રો
કર્તા ક્રે ! — નેપથ્યમાંથી ઉત્તર —
ક્ષણે ક્ષણે પક્ષટાતી સ્વભાવવૃત્તિ નથી
જોઈતી — ગમ વિના આગમ
સત્સંગ વિના ધ્યાન, મત વિના
સમજણ, લોકસજ્ઞા, લોકત્યાગ વિના
વૈરાગ્ય — પરિશ્રમણુના પ્રત્યાખ્યાન ૨૨૧
- ૧૨૯ ઉપાધિ આદિને લીધે રથગાન ૨૨૨
- ૧૩૦ એક મદાન હજારા — કથામુકારક
વિદ્યાર્જનશા — અત કમળથી કોગેરી
ઝમિંઓનું અમરણ — મહાપ્રવચનો
નિર્ગમર મગોષન યોગ્ય — સ્વપગ-
અનુમદનાઓ પન્નપગ પોષક — ધર્મ
જ તેનું સર્વદા ક — મનુષ્યને
પરમાત્મા — આત્માનાવની કલિ, દેહ
ભાવને ધટાડો ૨૨૨
૧૩૧. પ્રત્યાખ્યાન, જ્ઞાનની સાધનમુલ ક્રિયા
જ્ઞાન વિના કુ પ્રત્યાખ્યાનરૂપ ૨૨૩
- ૧૩૨ અનુમદન — પગમા ૩૫ થવ
અનુકરે પગમા સદાયક મુ ૨૨૪

૧૩૩	આગળની સગતિથી ઉપાધિ — ઇન્દ્રિય ૫૨ વિશ્વાસ — ગતિસ્વિસ પગપાથનું જ મનન — દુ ખનું કાગ્નું વિપક્ષ આત્મા — સમશ્ચિત્તથી સપાધિ — દેહભાવ દેખાવો પાલવતો નથી — ભવિષ્યજ્ઞાન, સિદ્ધિઓ પ્રત્યે અનુચિત ૨૨૪	૧૪૮	મિદ્ધિ કેટલા પ્રમાણે ૨૩૦
૧૩૪	દેહધારીને વિટળના એક ધર્મ — આ દેહધારીનો જન્મ — યથાયોગ્ય દશાનો હજુ મુમુક્ષુ — પરના પગપાથ સિવાયનો દેહ ૨૨૫	૧૪૯	ધર્મધ્યાન, ત્રિલાભ્યાસ ઇત્યાદિની ગદ્દિ કગ્ગો ૨૩૦
૧૦૫	સમ્યક્દશાના પાંચ લક્ષણો શમ, સ વેશાદિ ૨૨૫	૧૫૦	મોતનું ઓપધ — તને કેવળ પ્રિય છે? — કર્મને આત્મા ૨૩૦
૧૩૬	કયા સુધી શાંતિ દુર્લભ? ૨૨૬	૧૫૧	વીર્યના પ્રકારનો વિચાર — એ અર્થ સમર્થ છે ૨૩૦
૧૩૭	આત્મશાંતિમાં પ્રવર્તેગો ૨૨૬	૧૫૨	મર્નાર્થસિદ્ધની જ વાન — કમ્પીઝ — મન પડ્ડુ અતિરાધ મમગ્નું — કેવળજ્ઞાન હવે પામશું ૨૩૧
૧૩૮	યોગ્યતા મેળવે ૨૨૬	૧૫૩	ઉદાગીનના — સસાગમાં ગહેવું, મોક્ષ વધા કહેવું ૨૩૧
૧૩૯	આઠ રુચકમ્પેશ — શાસ્ત્રકારની રાંડી — વિચિત્ર વાતનું મહત્ત્વ — અત- મુંદર્પ — સમુદ્રમાં વર્ણનનો હેતુ — ચોદ પૂર્વધારી નિગોદના, જન્મન્યજ્ઞાની મોક્ષે — ભવણ સમુદ્ર અને મીઠા પાણીની વીગડી — કેવા શાસ્ત્રાભ્યાસનો નિષેધ — આ દેહ- ધારીની પૂર્ણ કસોટી કરજે — પૂર્ણપર નિ શક શ્રદ્ધામાં પણ કલ્યાણ ૨૨૬	૧૫૪	ખીગ્ન સાધન બહુ ઘ્યા (કાન્ધ) — સદગુરુ યોગ — નિશ્ચય — મનમગ્ન ૨૩૧
૧૪૦	પાતતાપ્રાપ્તિનો પ્રયાસ અધિક કરે ૨૨૮	૧૫૫	માત્ર આત્માને ગ્રાહ વાતો — શ્રી મવનાપ — શ્રી જળસ્રાવ ૨૩૨
૧૪૧	બ્યાસ ભગવવાનનું વચન દ્વન્દ્વેષ- વિદ્વિનેન ૨૨૮	૧૫૬	પ્રથમ ત્રણ કાળને મુદ્ધિમાં લીધો — મદાવીગ દેવે જગતને કેવું જોયું? ૨૩૨
૧૪૨	આત્માનું વિચરણ કેમ થયું હશે? — કઈ ન્યૂનતાને પૂર્ણતા કેમ કહ્યું? ૨૨૮	૧૫૭	ગેગ્નનીથી (૧) મોહ પાતળો થતાં આત્મનિષ્ઠિ, તે વડે સિદ્ધિ ૨૩૩, ,, (૨) સુખનો સમય કયો? ૨૩૨ — યુવાવસ્થામાં મોહનીય બળવ તરતા — અનુત્તર અતર ગ વિચાર- જ્ઞાથી વિવેક ૨૩૨
૧૪૩	પાંચ અભ્યાસ — નિર્વાણમાર્ગ ૨૨૯	,,	(૩) જન્મરથ અવસ્થાએ એક રાત્રિની મહા પ્રતિમા ૨૩૩
૧૪૪	ચૈતન્યનો નિરતર અવિચિત્ત અનુ- ભવ પ્રિય — “ઉહિ ઉહિ”ની પ્રવા- હના — કદિપત જ્યેષ્ઠકો ૨૨૯	,,	(૪) બહુ લક્ષ આપવા યોગ્ય નિયમે ૨૩૩
૧૪૫	ક્ષમા — આત્મનિશ્ચિત્ત કરશે ૨૨૯	,,	(૫) અનુપમ ઉછરગ (કાન્ધ) ૨૩૩
૧૪૬	સમભ્યાસ તે પામ્યા સદ્ગતિ — આ પ્રત્યેનો રામ હિતકારક કેમ થશે? ૨૩૦	,,	(૬) મનુષ્ય પ્રાણી અધોદત્તિવત્, જાદુ- મામીવત્ ૨૩૪
૧૪૭	આત્મામાં જ એકતાન થયા વિના પરમાર્થના માર્ગની પ્રાપ્તિ બહુ જ અસુલભ ૨૩૦	,,	(૭) પરિચયોને લક્ષ્યમણ ૨૩૪
		,,	(૮) અપાછના વિચારો ૨૩૪

- દશાથી અવિવેક — વસ્તુગતે વિવેકની સત્યતા — ક્રમમા એકનિર્દેશ ૨૧૫
- ૧૧૩ ગૃહાશ્રમ મધ્યમ — તત્ત્વજ્ઞાનની શુદ્ધિનું દર્શન — તત્ત્વજ્ઞાનનો વિવેક — વિવેકને આવરણ — અસમાધિથી ન વર્તવા પ્રતિજ્ઞા ૨૧૫
- ૧૧૪ ઉત્તમ નિયમાનુસાર અને ધર્મધ્યાન પ્રશસ્ત વર્તન રાખજો ૨૧૬
- ૧૧૫ ઉપાધિની પ્રખળતામા ઉદાસીન બાવે પ્રવૃત્તિ — યોગની અપેક્ષાએ આત્મા-ગભી, પરાગભી, ઉભયારંભી — વીતગગના ઉપદેશમા પરાયણ રહો ૨૧૬
- ૧૧૬ શ્રી જૂઠાભાઈના દેહોત્સર્ગ સમયની આખાહી ૨૧૭
- ૧૧૭ લિંગદેહજન્ય જ્ઞાનમા ચતુર્કિચિત્ કેર — શ્રી જૂઠાભાઈના આત્માના શુણ્ણનુવાદ — મોક્ષમાર્ગને દે એવું સમ્યક્ત્વ ૨૧૭
- ૧૧૮ ધર્મેન્દ્રકનો અનન્ય સહાયક — ગહ-ગ્રિયક વિશ્રામ — સત્યપરાયણનાં અમરણાર્થે શિક્ષાશ્રય — આત્માનું શબ્દવર્ણન — ‘આહાર વિહાર અને નિહારનો નિયમિત’ એટલે — આ ભવ પર ભવનું નિરુપાધિપણ ૨૧૭
- ૧૧૯ વીતગગત્વ અભ્યાસવાયોગ્ય — નિર્ભય-પણું એવરકર — તીર્થ કંગ્રેની વાણીની ભક્તિ કરો ૨૧૮
- ૧૨૦ યોગવાસિકા ઉપાધિતાપ શમાવનાગ ચદન — તેના વાચનમા આધિ-વ્યાધિનું અનાગમન — યથાયોગ્ય રિયનિની જ છટ્ટા — દન્યના ઉચિત નથી — સદૃશ બાવે વર્તવાની પ્રણાલિકા — મુક્ત ભાવમા મોક્ષ ૨૧૮
- ૧૨૧ કેવુ પ્રસન્ન વાચન ? — ધાર્મિક કથા ક્યાં ? — દુઃખકાળ — સુગમ આધન ૨૧૯
- ૧૨૨ અમનના હેતુ — અપારંબી અને આગભી — મમજોષિ અને તેનું સ્વયં-મનપ્રવૃત્તિની કૃપાદટિમા ૨૧૯
- ૧૨૩ ધર્મધ્યાન લક્ષ્યાર્થથી — મહાવીરનો માર્ગ — વિવેકીનું કર્તવ્ય ૨૧૯
- ૧૨૪ અપ્રતિજ્ઞતાથી ત્યાગની ઉત્પત્તિ ૨૧૯
- ૧૨૫ પર્યુષણ મતમતાતર — ચિત્ત શુદ્ધિને યોગ્ય ૨૨૦
- ૧૨૬ ખરેખર કળિકાળ — વિશ્રાન્તિ લેવા આવતા અવિશ્રાન્તિ — કેવી દશા આ દેહે આવવી જોઈએ ? કઈ વાર ? — શિશુવયથી જ ઉપગમશક્તિ — સત્સંગ મિત્રાય, યોગસમાધિ મિત્રાય આત્માનું આનંદાવરણ ૨૨૦
- ૧૨૭ એ પર્યુષણ દુઃખદાયક — મતાતર ધટવા જોઈએ ૨૨૧
- ૧૨૮ પ્રથમ સવત્સરી — અતર્જાનથી સમગ્ર કરતાં — મહા વૈરાગ્યદાયક ચિંતાન — પરિભ્રમણ કેવળ સ્વચ્છેદથી — કલ્પિત પ્રીતિભાવ — કેવેશિત આત્મા — કેમ છવવું એ ચિંતાના — ફરી ન જ જન્મવું, ફરી એમ ન જ કરવું એવું દંડત્વ — દશાપોષક સંતો ક્યાં છે ? — નેપથ્યમાથી ઉત્તર — ક્ષણે ક્ષણે પલટાટી સ્વભાવરૂપિ નથી જોઈતી — ગમ વિના આગમ સત્સંગ વિના ધ્યાન, સત વિના સમજણ, લોકસજા, લોકત્યાગ વિના વૈરાગ્ય — પરિભ્રમણનાં પ્રત્યાખ્યાન ૨૨૧
- ૧૨૯ ઉપાધિ આદિને બીધે રથગાન ૨૨૨
- ૧૩૦ એક મહાન ઇચ્છા — કલ્યાણકારક વિદ્યનનદશા — અંત કળથી જીગેની જીર્મિઓનું સ્મરણ — જમદાગ્રાચરો નિગત મગોધન યોગ્ય — ગ્રવ-પર-અનુમદનાઓ પગરપગ પોષક — ધર્મ જ નેનું સર્વસ્વ ન — મનુષ્યને પરમાત્મા — આત્મમાની દિ, દેહ ભાવને ધટાડવો ૨૨૨
- ૧૩૧ પ્રત્યાખ્યાન, જ્ઞાનની આધનમન દિવા જ્ઞાન વિના દુઃખ-પ્રત્યાખ્યાનરૂપ ૨૨૩
- ૧૩૨ અનન્ય-નિ — પગમાર્ગ ક્યાં મળે અનેકને પગાર્થ મદાયક મળે ૨૨૪

૧૩૩	આગળની સગતિથી ઉપાગિ — ઈન્દ્ર	૧૪૧	મિદ્ધિ કેના પ્રમાણે	૨૩૦
૧૩૪	વિશ્વામ — ગતિસ્થિતિ પગમાર્થનું	૧૪૨	ધર્મધ્યાન, વિશાળપાત્ર ધર્મધ્યાનની રીત	૨૩૦
૧૩૫	જ મનન — દુષ્કર્મ કાળે વિષમ	૧૪૩	કરુણા	૨૩૦
૧૩૬	આત્મા — સમવૃત્તિથી સાધાધિ —	૧૪૪	મોનનું આધાર — નવે કાલ પ્રિય	૨૩૦
૧૩૭	દેહભાવ દેખાડે પાલવતો નથી —	૧૪૫	છે ? — કર્મને આત્મા	૨૩૦
૧૩૮	ભવિષ્યજ્ઞાન, સિદ્ધિઓ પ્રત્યે અગુચિ	૧૪૬	વીરના પ્રકારને વિચાર — એ અર્થ	૨૩૦
૧૩૯	દેહધારીને વિદ્યભના એક ધર્મ — આ	૧૪૭	અર્થ જે	૨૩૦
૧૪૦	દેહધારીનો જન્મ — યથાગોચર દશાનો	૧૪૮	અર્થમિદ્ધની જે વાત — કળી	૨૩૦
૧૪૧	હજુ સુષુપ્ત — પરના પગમાર્થ	૧૪૯	— મળ પદનું અનિવાર્ય મમ —	૨૩૦
૧૪૨	સિવાયનો દેહ	૧૫૦	કેવળજ્ઞાન દેવે પામતું	૨૩૧
૧૪૩	સમ્યક્દશાના પાંચ લક્ષણો, સમ,	૧૫૧	ઉદાગ્રીનતા — અભ્યાસ મેળું, મોક્ષ	૨૩૧
૧૪૪	સ વેગાદિ	૧૫૨	થતા કહેતું	૨૩૧
૧૪૫	કયા સુધી શાંતિ દુર્લભ ?	૧૫૩	જીવન સાધન અનુ ર્થો (કાર) —	૨૩૧
૧૪૬	આત્મશાંતિમાં પ્રવર્તેશો	૧૫૪	સદ્યુગ્મ મોક્ષ — નિર્ગમ — અભ્યુગ્મ	૨૩૧
૧૪૭	યોગ્યતા મેળવે	૧૫૫	માત્ર આત્માને આત્મ વાતો — શ્રી	૨૩૨
૧૪૮	આઠ અવસ્થાઓ — શાસ્ત્રકારની યોગી	૧૫૬	મવનાપ — શ્રી જ્યોત્સ્નાધ	૨૩૨
૧૪૯	— વિચિત્ર વાતનું મહત્ત્વ — અત-	૧૫૭	પ્રથમ ત્રણ કાળને મુદ્ધિમાં સંધેશ —	૨૩૨
૧૫૦	મુદ્ધર્ત — સમુદ્ધર્ત વર્ણનનો હેતુ	૧૫૮	મહાવીર દેવે જન્મતને કેવું જોયું ?	૨૩૨
૧૫૧	— ચોદ પૂર્વધારી નિગોદમા,	૧૫૯	રાજનીતી (૧) મોદ પાતળો યના	૨૩૨
૧૫૨	જન્મન્યતાની મોક્ષ — લવણ અમુદ્ધ		આત્મદષ્ટિ તે વડે	૨૩૨
૧૫૩	અને મોક્ષ પાણીની વાગી — કેવા		મિદ્ધિ	૨૩૨
૧૫૪	શાસ્ત્રાભ્યાસનો નિષેધ — આ દેહ-		" (૨) મુખનો સમય કયો ?	૨૩૨
૧૫૫	ધારીની પૂર્ણ કસોટી કરવો —		— યુવાવસ્થામાં	૨૩૨
૧૫૬	પૂર્વાપર નિશક શ્રદ્ધામાં પશુ કલ્યાણ		ગોદનીય બળવ	૨૩૨
૧૫૭	પાત્રતાપ્રાપ્તિનો પ્રયાસ અધિક કરે		તરતા — અનુત્તર	૨૩૨
૧૫૮	વ્યાસ ભગવવાનનું વચન દુષ્ટદ્વેષ-		અતરંગ વિચાર-	૨૩૨
૧૫૯	વિદ્વિન		શુદ્ધિ વિવેક	૨૩૨
૧૬૦	આત્માનું વિસ્મરણ કેમ થયું હશે ?		" (૩) હૃદય અવસ્થાએ	૨૩૨
૧૬૧	— કર્મ ન્યૂનતાને પૂર્ણતા કેમ કહ્યું ?		એક રાત્રિની મહા	૨૩૨
૧૬૨	પાંચ અભ્યાસ — નિર્વાણમાર્ગ		પ્રતિમા	૨૩૩
૧૬૩	ચેતનનો નિરતર અવિચિત્ત અનુ-		" (૪) બહુ લક્ષ આપવા	૨૩૩
૧૬૪	ભવ પ્રિય — "ગુહિ ગુહિ"ની પ્રવા-		ચોગ્ય નિયમો	૨૩૩
૧૬૫	હના — કદિષ્ઠ ભૂલ્યે છૂટકો		" (૫) અનુપમ ઉછરણ	૨૩૩
૧૬૬	ક્ષમા — આત્મનિવૃત્તિ કરશે		(કાન્થ)	૨૩૩
૧૬૭	સમજ્યા તે પામ્યા સદ્ગતિ — આ		" (૬) મનુષ્ય પ્રાણી	૨૩૩
૧૬૮	પ્રત્યેનો રાગ હિતકારક કેમ થશે ?		અધોગતિવત્, ઊર્ધ્વ-	૨૩૪
૧૬૯	આત્મામાં જ એકતાન થયા વિના		ગામીવત્	૨૩૪
૧૭૦	પરમાર્થના માર્ગની પ્રાપ્તિ બહુ જ		" (૭) પતિવિયોને લક્ષ્યમણ	૨૩૪
	અસુલભ		" (૮) અખાણના વિચારો	૨૩૪

રોજનીશી (૯) રેવાશ કરના આગ- મન પછીનો ક્રમ	૨૩૪	૧૬૦ નોધશુક — ૧ ચૈતન્યાધિષ્ઠિત વિશ્વ — વિશિષ્ટાદૈત અને શુદ્ધાદૈત — ૫૨માત્મસૃષ્ટિ અને જીવસૃષ્ટિ — જીવ અને જીવમૃષ્ટિ — હરિ અને માયા — જીવનુ પશ્ચિમમણુ — ૫૨માત્માના અનુગ્રહથી પુરુષ સાધનસંપન્ન — સદ્ગુરુઆગાને યોગ્ય પુરુષ — પ્રત્ન- વાદ — સર્વ હરિ છે — હરિનો અશયુ — કેવળપદ — વસ્તુ, ભાવ, પશ્ચિયુતિ	૨૩૮
„ (૧૦) પોતાના હોવા- પણામાં શકા	૨૩૪	૧૬૧ સહનતમગ્વરૂપીની મૂઝવણ — બધા દર્શનમાં શકા — આત્મામાં આરથા — સાચુ સમજવાના કામી — સદ્- ગુરો અયોગ — દર્શન પરિપક્વ — કા જેર પી, કા ઉપાય કર	૨૪૧
„ (૧૧) સ્વપ્નમાં મહાવીર દેવની શિક્ષા સપ્નમાણુ	૨૩૫	૧૬૨ શકા૩૫ વમળમાં — મત્સ્યામાગમના દુર્લભપણામાં આલબન — ગ્વવિચાર- દગાને પ્રતિમધ	૨૪૩
„ (૧૨) કળિકાળ — સતની અતોવેલો વાટે — આત્મચેષ્ટી અને સત્મંગ	૨૩૫	૧૬૩ કળિકાળનું ૨૧૩૫ — બમને પશુ કળિયુગનો પ્રમગી સમ — ગુણોની નિવિમ્બિતતા એ પગમ કુખ	૨૪૩
„ (૧૩) બ્યવહારોપાધિ ગ્રહ- ણનો હેતુ — ક્રમમાં પ્રવર્તવા વિચાર અને નિશ્ચય — ધેગમાં ન ધેરાવા ચેતવણી — વટમાં ઉતારવા ચોગ્ય વચનો — નિષ્ક્રિય એણિનો લક્ષ	૨૩૫	૧૬૪ હો દરિ, તારુ ગ્રહ૩૫ પરમ અચિત્ય, અદ્યુત ।	૨૪૪
„ (૧૪) વિશ્વાસથી વર્તી અન્યથા વર્તનારા	૨૩૬	વર્ષ ૨૪ મુ	
„ (૧૫) આણુછતું વાચા વળરતું જગત	૨૩૬	૧૬૫ કેવલમીજસંપન્ન — સર્વશુદ્ધ સંપન્ન ભગવાનમાય અપરુક્ષય — કેવળગાન મુધીની મહેનત લેખે — જગતની લીલાને મહતમાં નોંધએ છીએ	૨૪૫
„ (૧૬) દૃષ્ટિની સ્વચ્છતા	૨૩૬	૧૬૬ અત્યુગના એકેક વાક્યમાં, શબ્દમાં અનત આગમ — મોક્ષનાં અર્થોત્તમ કાગ્ય૩૫ વાક્યો — માયિક વામનાનો અભાવ કરવા — જટવાની વાનનો આત્માથી જગકાર — મોક્ષનો માર્ગ	૨૪૬
„ (૧૭) બીજગાન અને કેવળગાન — ગાની ગ્લાકર — નિષ્ક્રિયો	૨૩૬	૧૬૭ નવદામાં એમ લીનગમ — કમી પદોમાં અમન કરવા જાનાવાનાની પ્રેરના અને પ્રિયા	૨૪૮
„ (૧૮) બધાંયેવા પામે છે મોક્ષ — પામેલા પદાર્થનું સ્વરૂપ	૨૩૬	૧૬૮ એનું રસ તે ને દર્શન પામે ૩ — અર્થિવાનમો ૧૫૨ ને કેટલો ૭	
૧૫૭મ શ્રીમાન પુરુષોત્તમ, તેમનું મૂર્તિમાન સ્વરૂપ — તેની ભક્તિની ગુણિ	૨૩૭		
૧૫૮ શ્રીમાન પુરુષોત્તમ, સદ્ગુરુ અને સત — ભગવત્ સ્વેચ્છાએ જગત્કાર — નિર્માધ ભગવત્સ્વરૂપ — ભગવત્ અને વિશ્વ — આવિર્ભાવ તિરોબાવ શમ્ભિ — તત્ત્વમનિ — અદ્વ પ્રત્ન મિમ	૨૩૭		
૧૫૯ મી દરિ નિરાકાર, શ્રી પુરુષોત્તમ સાકાર — પુરુષોત્તમસ્વેચ્છાએ મદ્દરૂપ — ઉપત્તિ, રૂપ અને મધોગ	૨૩૭		

- અગ્રિયારમે પ્રકૃતિઓ — શુભ
ભાવની પ્રમળતાથી અનુતર વિમાન ૨૪૮
- ૧૬૯ જિજ્ઞાસા પ્રત્યે પુરુષાર્થ કરવા ૨૪૮
- ૧૭૦ આત્મા જ્ઞાન પામ્યો, અધિભેદ થયો
— નિવિઠ્ઠ સમાધિ સુલભ —
શુદ્ધતા, અજ્ઞાનવાસ — વેદોદય સુધી
ગૃહવાસ — પગમાર્ચની વર્ષા — તીર્થ-
કરે કર્યા પ્રમાણે કરવા ઇચ્છા —
અલખ વાર્તાના અગ્રેસર આગળ
અગ્રેસર — ઉપશમ ક્ષપક શ્રેણિઓ
અને પ્રત્યક્ષ દર્શન — પ્રકાશક પુરુષ
— આધુનિક મુનિઓનો સૂતાર્થ ૨૪૯
- ૧૭૧ પત્ર લખવાનો ઉદ્દેશ — કેનો સળ
રાખવો ? ૨૫૦
- ૧૭૨ પોતાને પોતા વિષેની જ જાતિ —
પરમ રહસ્ય — ઇશ્વરના ધરનો મર્મ
પામવાનો મહા માર્ગ — શુ સૂચ્યે,
પ્રાપ્ત થયે છટકો ? ૨૫૦
- ૧૭૩ અપૂર્વ હિતનો આપનાર — માર્ગના
મર્મનો આપનાર ૨૫૧
- ૧૭૪ મોટામા મોટું સાધન સત્સંગ —
સત્પુરુષની શ્રદ્ધા ૨૫૨
- ૧૭૫ અસત્સંગની શ્રદ્ધા કરવા ૨૫૨
- ૧૭૬ સ સાગ પરિભ્રમણનું મુખ્ય કારણ —
દીનબંધુની દષ્ટિ — અલખ લે' —
અખણ થયા — અખણ કરવા દષ્ટિ —
કાળની કઠિનતા — ભક્તિ અને
સત્સંગ વિદેશ ૨૫૨
- ૧૭૭ ધર્મેશ્વરના પત્રપ્રજ્ઞાદિ બંધનરૂપ —
નિત્યનિયમ ૨૫૩
- ૧૭૮ ધર્મ માગતા શી ચોકસી કરવી ? ૨૫૩
- ૧૭૯ ઉપશમ ભાવ ૨૫૪
- ૧૮૦ દહમ્પ્રાપ્તિનું લક્ષણ — અમરવરના
આનંદનો અનુભવ — ઇશ્વરી નિયમ-
નો ભંગ — આ કાળમાં મોક્ષનો
સ્વાદાદ — સ્વાદાદાણીની સિદ્ધિ
— અમૃતની સચોટી નાળિયેરી —
આનો સંગ થયા પછી નિર્ભય રહેતા
શીખવું ૨૫૪
- ૧૮૧ અહીં ત્રણે કાળ સગ્યા — પ્રકૃત-
માર્ગ જીવોને સત્તા દર્શનમાં
અટકાવરૂપ ૨૫૫
- ૧૮૨ નિર્વાણમાર્ગનો ઇચ્છા વિરક્ત —
આપણો જન્મ કાલ્યુષ્ય ૨૫૫
- ૧૮૩ સત્પુરુષની સેવા — જીવ અપૂર્વને
પામ્યો નથી — પૂર્વાનુપૂર્વની વાસના-
ત્યાગનો અભ્યાસ — ક્રિયાદિ સર્વે
આત્માને ડોડવા માટે ૨૫૬
- ૧૮૪ આધાર નિમિત્તાત્ર — નિષ્ઠા
સમળ કરો ૨૫૬
- ૧૮૫ હવે ભરાઈ આવ્યું છે ૨૫૬
- ૧૮૬ માર્ગાનુસારી થવા પ્રયત્ન કરવું ૨૫૬
- ૧૮૭ છેવટનું સ્વરૂપ સમજવું — એક દેશ
વિના સર્વ અનુભવાય છે — પરિ-
પૂર્ણ સ્વરૂપજ્ઞાન — લોકલોકેશન
પ્રત્યે — કણ્ઠથી-કોળી જાતિમાં માર્ગ
પામેલા ધણી — ઇશ્વરી અદ્ભુત
નિયતિ — નિરજનપદને ખૂંટનાગ —
જ્ઞાની કરતા મુમુક્ષુ પર ઉલ્લાસ —
સુક્રિયે નથી નોંધતી, નૈનનુ કેવળ-
જાનેય નથી નોંધતું — ઉપાધિની
શોભાનું સમદરજ્ઞાન ૨૫૭
- ૧૮૮ કહેવારૂપ હું ૨૫૭
- ૧૮૯ અલખતામ ધુનિ — દરજ્યા અલખ
દેહરાજી ૨૫૭
- ૧૯૦ પૂર્વપર અસમાધિ ન થવા શિક્ષા ૨૫૮
- ૧૯૧ ભારત ક્ષેત્રવાસી મનુષ્ય પ્રત્યે પરમ-
કૃપાળુ પરમ કૃપા કરશે — હરિજન
પ્રત્યે ભક્તિ પ્રિય ૨૫૮
- ૧૯૨ આત્મસાધનરૂપ વૃત્તિ — કબીરનું પદ
' કરના કંકરી, કંપા દિલગીરી ' —
નિષ્કારણ પરમાર્થ વૃત્તિ ૨૫૮
- ૧૯૩ મુમુક્ષુઓનું દાસત્વ પ્રિય — આશ્રમ
મુકેવાનું અવસ્થ નથી ૨૫૯
- ૧૯૪ માર્મ સરળ, પ્રાપ્તિનો માર્ગ —
સ્વચ્છ દેહી અધત્ત રળવા — મુનિ-
ઓનું સામાયિક — જાળાણ ધમ્મો,
જાળાણ તવો — આરાધ્ય પુરુષનો ખોજ ૨૫૯

૧૯૫. બધા વિકૃત્ય મૂળી પ્રથમ જાણવા
યોગ — માર્ગની દિશાનુ બાન થવા ૨૬૦
- ૧૯૬ બે મોટા બધન — તે ટળવા —
વ્યાખ્યાન પ્રતિજ્ઞા ૨૬૧
- ૧૯૭ પરિપૂર્ણતા દર્શન અસંગતામાં —
એકાન્તવાસે પડેલા ટળગે ૨૬૧
- ૧૯૮ અમારુ હૃદય — સજીવનમૂર્તિથી સત્
પ્રાપ્તિ — જીવે શું નથી કર્યું ? —
શું પ્રિય કરવા જેવું છે ? ૨૬૧
૧૯૯. મનુષ્યત્વના સફળપણા માટે શું કરવું ?
— ધર્મને રૂપે મિથ્યા વાસનાઓ ૨૬૨
૨૦૦. વચનાવધી — સત્સુખનો વિયોગ સાથી ?
— જ્ઞાનમાર્ગની શ્રેણિ — અનતાનુ-
બધી કષાયનું મૂળ — ગાથી રખાયો ?
શાસ્ત્રાત્મા અને જ્ઞાનીની પ્રસન્ન આત્મા
— જ્ઞાનીની આત્માનું આરાધન કોણ
કરી શકે ? ૨૬૨
૨૦૧. નિર્વિકાર પરબ્રહ્મ પદાલકિતને વશ
— નિરજનવેળી અનુબદના — ભાગ-
વતની કથા 'હારે કોઈ માધવ ત્યો'
ભાગવતમાં અદ્ભુત ભક્તિ — ભક્તિ
સર્વોપરી માર્ગ ૨૬૩
- ૨૦૨ પરમાર્થ વાટે વદાલપ ૨૬૪
- ૨૦૩ વિશ્વ કમ્બો નહી ૨૬૪
- ૨૦૪ અમાગી પ્રસન્નતા મારા ઉદર નથી
— પરમાર્થ માટે પરિપૂર્ણ દેહ
— ગુપ્તસ્થાને ૨૬૫
- ૨૦૫ તપ્ત કો મોટા ક કોટા દુઃખવૃક્ષના ।
વાત્સલિક દુઃખ અને જાતની દષ્ટિ
— જ્ઞાનીને પણ વિચારી પણ મૂકવા
જેવું જમન ૨૬૫
- ૨૦૬ મદાત્માઓનો વિચાર ૨૬૫
- ૨૦૭ ખરા પર્મ અને જ્ઞાન — પરમાર્થ-
પ્રીતિ થવા અવગ — વિવેક પુરાણ
— સત્ને પતવા ૨૦૮
- ૨૦૮ પાપનો નિર્મલ નય વાટે સ્વ —
જ્ઞાનીની નાદાતા ૨૧૧
- ૨૦૯ પરમ તત્ત્વ અને તત્ત્વો ૨૧૭
- ૨૧૦ સર્વ જીવેના, ધર્મજીવના દાસ —
જૂનું મૂક્યે છૂટકો ૨૧૭
- ૨૧૧ સ્તનું સ્વરૂપ અને પ્રાપ્તિ — ગુપ્ત
રીતે કહેવાનો અમાગે મન —
પરમપદ્ધત્યક વચનો — સમર દા-
દશાંગી, પદ્ધત્યનું સર્વોત્તમ તત્ત્વ અને
બોધધર્મી ૨૧૭
- ૨૧૨ અનન્ય ભક્તિભાવ — સજીવનમૂર્તિનો
જોગ અને જોગખાણ — માર્ગની
નિકટતા ૨૧૮
- ૨૧૩ પુરાણપુરુષ અને સત્પુરુષ — સત્પુરુષની
વિશેષતા, મહત્તા — નિકાલિક વાત
અને જ્ઞાની — ભક્તિ અને અસંગતા
પ્રિય ૨૧૯
- ૨૧૪ અમેદદશા આનન્દ — સત્પુરુષનું સંગ
— જગત અમારું ભક્તિધામ — પંચ
ઉદાસીન ભાવ ૨૨૦
- ૨૧૫ પગમાત્રાએ પ્રસન્ન થવા યોગ ભક્તિ-
મન — તમામ આધર્મી જ જિવાય છે ૨૨૦
- ૨૧૬ 'સત્' જગતરૂપે ૨૨૧
- ૨૧૭ પગમાત્રામાં પરમનેદ અને અનન્ય
પ્રેમભક્તિ — ૪ અને વનમાં અર્ચ-
— જડભગતજીની દશા — યમ કરતાં
અગ દુઃખદાયક — 'સત્-મન' નું
રહસ્ય — ગાંડી શિક્ષા — અમે નિર્મલ,
સમર્પિત અમળ ૨૨૧
- ૨૧૮ અર્ચન, કાળાગાધિન અને મર્ચન
અધિગન — અર્ચની પ્રાપ્તિ — મૂળી
જોડે અમરન્યુ જે — લોચનપત્રો
રૂપાનગતા — જ્ઞાનીની નાદાતા, ઈ
— નીચેના દેવ અને અધિગન રહસ્ય
જગતરૂપ — જગત વિવેકી દશા
— જોડે મૂળ અને જાગરણ — ૨૨૨
નક દેવી પ્રતિભા, ઉપા — મેળો
૨૨૩
૨૨૪ 'સત્' જગતરૂપે ૨૨૪
- ૨૨૫ 'સત્' જગતરૂપે ૨૨૫
- ૨૨૬ 'સત્' જગતરૂપે ૨૨૬
- ૨૨૭ 'સત્' જગતરૂપે ૨૨૭
- ૨૨૮ 'સત્' જગતરૂપે ૨૨૮
- ૨૨૯ 'સત્' જગતરૂપે ૨૨૯
- ૨૩૦ 'સત્' જગતરૂપે ૨૩૦

- ૨૨૧ શ્રીમદ્ભાગવત પરાભક્તિરૂપ જ —
કલ્પિત પર લક્ષ નથી ૨૭૫
- ૨૨૨ જ્યોતિષનુ કલ્પિતપણુ — કાળને કળિ-
કાળનુ ઉપનામ — કળિયુગની કૃપા ૨૭૫
- ૨૨૩ દેહાભિમાને ગણિતે । કોને સર્વત્ર
સમાધિ ! નિ સ્પૃહદશા — પરા-
ભક્તિ — ભક્તિ ક્યારે જોગે ? —
પરમાત્માની ભક્તિ અને કંઠલાઈ ૨૭૫
- ૨૨૪ યોગવાસિષ્ઠ વૈરાગ્યઉપશમય ૨૭૭
- ૨૨૫ પરમાર્થ માટે સ્પષ્ટ કઢી શકાય તેવી
દશા નથી ૨૭૭
- ૨૨૬ વાસના-ઉપશમનો સર્વોત્તમ ઉપાય
— પ્રતિબદ્ધતામા પણ આત્મા અપ્રમત
નેઈએ ૨૭૭
- ૨૨૭ પ્રારબ્ધનુ સમાધાન થવા ૨૭૮
- ૨૨૮ સદુપશાત્મક વચનો લખતા કલ્પિતરૂપ
— તેના કારણુ ૨૭૮
- ૨૨૯ સત્ સરકારોની દબતા થવા લોક-
લજ્જાની ઉપેક્ષા ૨૭૮
- ૨૩૦ તણુખલાના બે કટકા કરવાની સત્તા
પણુ અમે ધરાવતા નથી ૨૭૮
- ૨૩૧ કબીરજી તથા નરસિંહની ભક્તિ —
નિ સ્પૃહતા વિના વિદ્યના ૨૭૯
- ૨૩૨ કાર્યની જાળ, માયાનુ સ્વરૂપ અને
પ્રપચ — કલ્પદ્રુમની છાયા પ્રસરત
— અજ્ઞાન ભૂમિકામા કેટલાવધિ
યોગનો — યોગ્ય વ્યવહાર ૨૭૯
- ૨૩૩ જ છુસ્વામીનો ત્યાગસબધી આશય
— કશ્ચિત્પ્રસન્નતાનો માર્ગ — જ્યો-
તિષ સબધી ૨૭૯
- ૨૩૪ ' પોતાનુ-પારકુ ' રહિત દશા —
નિર્વિકલ્પ થયા વિના છૂટકો નથી —
પરમપ્રેમ છતાં નિરુપાયતા ૨૮૦
- ૨૩૫ ગાદિપની નિવૃત્તિ ૨૮૦
- ૨૩૬ શ્રી અબાલાલને પરમાર્થ વિષય ચર્ચ-
વાની પ્રેરણા — જ્ઞાનપ્રાપ્તિ માટે
બળવાન કારણુ — અમધ બધન
યુક્ત હોય ? ૨૮૦
- ૨૩૭ ' પરેચ્છાનુચારીને અર્થમેઢ નથી ' —
અર્થ સમાગમે ૨૮૨
- ૨૩૮ પગમ કાંડપમર્તિનો બોધ ૨૮૨
- ૨૩૯ આપ્તુ સૌને તે અક્ષગ્ધામ રે — મત્ર
એટલે ? — ક્યારે વાસ્તવિક સમન્વય ?
— પગમ અર્થે અત્ સર્વત્ર ૨૮૨
- ૨૪૦ મુમુનુનો પ્રતિજ્ઞ — પોતાનુ આપવાની
અશક્યતા — મને સતોના માર્ગ ૨૮૨
- ૨૪૧ બાબી વેન્ના — સુગમ મોક્ષમાર્ગ ૨૮૩
- ૨૪૨ સુદૃઢ વલ્લાવધી આત્માર્થનુ પ્રવર્તન —
આત્મકલ્યાણ અને પ્રયત્ન પરિપક્વ ૨૮૩
- ૨૪૩ એકાન્ત અત્તણુ યજ્ઞમાં સમાગમ —
બગ પુરુષનુ ઓળખાણ ૨૮૪
- ૨૪૪ પન્થક્ષત્રિયાગ — અથાગ વેન્ના
શાતા પૂછનાર નથી ૨૮૪
- ૨૪૫ ઉપાધિજેગને લીધે ઉપેક્ષા ૨૮૪
- ૨૪૬ અતિત્રય વિગ્ધાગ્નિથી સાક્ષાત્ દગિપ્રાપ્તિ
— પૂણ્કામ દરિ પ્રત્યેની લપ છે એવા
પુરુષથી ભાગત ચન્નવત્ ૨૮૪
- ૨૪૭ હિન્દુ સ્વરૂપ મળણુ ત્યાગે સમન્વયશુ
— ચિત્તની દશા ચેતન્નમય — પૂણ્ક-
ક્રમતા — જગજ્ઞાનરસનો અનુભવ
— પગમભક્તિ અને તીવ્ર મુમુનુતાનો
અભાવ — અનત ગુણગબીર જ્ઞાનાન-
તારો લક્ષ — સર્વસત્તા હરિને અપરણુ
— સર્વ કૃતિ, જ્ઞતિ અને લેખનો હેતુ ૨૮૫
- ૨૪૮ સમાગમેચ્છાનુ કારણ ? — પ્રબોધશતક
ચિત્તસ્થિત્યર્થે ૨૮૬
- ૨૪૯ કરાળ કાળ હોવાથી — સમાધિની
અપ્રાપ્તિ — મુમુક્ષુતાની અસ્થિરતાના
કારણુ — મોક્ષનુ પરમ સાધન —
સત્સંગ અને પરમ સત્સંગ એટલે ?
— પ્રત્યક્ષ ભેગે વશર સમન્વયે
સ્વરૂપસ્થિતિ — મૂર્તિમાન મોક્ષ —
અહર્તાદિકેનુ ચિત્તન અને સમકિતીનો
નિશ્ચય ૨૮૬
- ૨૫૦ ભક્તિપૂર્ણતા પામવા — જે થાય તે
જોવું — કયા માર્ગથી તથા ? પ્રત્યક્ષ દર્શન ૨૮૭
- ૨૫૧ હરિધ્વજાથી છવનું — પરેચ્છાથી ચાલવું ૨૮૮
- ૨૫૨ મનનીય કાવ્યાદિ ૨૮૮

૨૫૩ યોગતાથી જૈનશ્રવે કૃણાયક — અકાળ
અશુચિ દોષ કયાં છે ? — સ્વરૂપ ચિત્તન
ભક્તિ અને મેઘભક્તિયોગ્ય સમય —
સર્વ શુચિન કારણ ૨૮૮

૨૫૪ નિરાકતાથી નિર્ભયતા, તેથી નિસંગતા
— સર્વથી મોટો દોષ — મુમુક્ષુતા અને
તીવ્ર મુમુક્ષુતા — બોધમીઠ્યોગ્ય ભૂમિકા
સ્વચ્છ દહાનિથી — માર્ગપ્રાપ્તિને રોકનારા
કારણ — પગમધર્મ — પગમ દૈન્યતા —
મહાત્માને વિશે પરમ પ્રેમાર્પણ — મહા-
ત્માનુ ઓળખાણ — મહાત્મામાં દેહ
નિશ્વયથી નિસંગતા — મહાત્માઓની
શિક્ષા ૨૮૮

૨૫૫ મુખના સિધુ — પોતાની ત્રિદેહ દશા
— મદ જોખને અમારી દશા —
બીજાના સાથે શિક્ષાન્ત જાનની જરૂર
— અમારો દેશ, જન, સર્વ દર્શિ છે ૨૯૦

૨૫૬ યજ્ઞાદિ રિયથે સમાગમે જણાવવા હરિની
કૃપા ૨૯૧

૨૫૭ દોષ જોવા એ અનુક પાત્યાગ — કોઈ
કઈ પેટ દેવા જોગ મળે તો બધું સારું ૨૯૧

૨૫૮ 'મિત્રા નયન' (કાવ્ય) — તૃપ્તિ અને
અતૃપ્તિ ૨૯૨

૨૫૯ વિશેષ રહેવામાં હગ્નિની ઇચ્છા —
મામાગ' પૂરી રીતે કરીશું — તમે
અમારે માટે જન્મ ધર્મો દો —
અમારે હાથે દર્શિ તમને પગભક્તિ
અપાવશે — ચિત્ત દર્શિમય પદ્મ નગ
દર્શિયુગ્મતા ૨૯૨

૨૬૦ સર્વોત્તમ યોગીનુ લક્ષણ ૨૯૩

૨૬૧ નિર્જન માટે યોગ્ય સ્થળ ? ૨૯૩

૨૬૨ સ્વચ્છતાની દુર્લભતા — વિશેષમાં શુદ્ધો-
ત્વની માટે પુરુષાર્થ — નિર્જનતા
કાઓનો વિચાર — કૃતજ્ઞતા ઉપા-
દય — કાશિનીના જન્મના કાળના
પ્રકાર — મહારાજા શ્રીચંદ્રપત્રી કે રાણી ૨૯૪

૨૬૩ રક્તિ અને ક્ષત — ક્ષતિયુગ્મતા —
કોને પ્રાપ્ત થાય ? ૨૯૫

૨૬૪ મદ્યગુણાન્ન મદ્ય હે પ્રભુ, હે પ્રભુ
(વીસ દોહડા — કાવ્ય) ૨૯૫

૨૬૫ શુ સાધન બાકી રહ્યું ? 'યમનિયમ
સજમ આપ કિયો — કંવર્ય બીજ —
નિજ અનુભવ (કાવ્ય) ૨૯૬

૨૬૬ જડ ભાવે જડ પશુઓ (કાવ્ય) —
પરમ પુરુષ પ્રભુ સદ્ગુરુ ૨૯૬

૨૬૭ જિનવગ કહે છે જ્ઞાન તેને સર્વ જન્મે
સાક્ષી (કાવ્ય) ૨૯૭

૨૬૮ ક્ષણે જીગ પ્રાકી ઇશ્વર — આત્મા
કેમ પમાય ? ૨૯૮

૨૬૯ મનમેનાથી સત્તમ વિના — મોક્ષથી
સતતી ચગ્ગમગીપના વધારી ૨૯૯

૨૭૦ જ્ઞાન એક અગિપ્રાપ્ત — નિવેડો
અનુભવજ્ઞાનથી ૩૦૦

૨૭૧ પશ્ચિમ કંગા યોગ પદાર્થ — મુમુ-
ક્ષુઓ જાનો વિચાર કરે છે ? ૨૯૯

૨૭૨ મહાત્મા પ્રત્યે સદેહજનન પ્રતિભા
પણ કેવી દ્રષ્ટિ મુમુક્ષુએ ગાખી ? ૩૦૦

૨૭૩ દર્શિયુગ્મતા સત્પુરુષનુ ઓળખાણ —
કચન અને કાતાનો મોહ — જીવનો
વૃત્તિ ૩૦૧

૨૭૪ 'અ' હાત તો કેવળ અપ્રમદ —
સાથી ? મુમુક્ષુ આચર્ય ૨૯૯

૨૭૫ કળિકાળે અનર્થને પરમાર્થ બનાવશે ૩૦૧

૨૭૬ ધમજ મન્સગાર્યે જ્ઞાના આગા ૩૦૧

૨૭૭ ચિનની કોમીન ચિંતન — મનપ્રકાશની
વાનથી મુમુક્ષી અર્પિતે વેના ૩૦૨

૨૭૮ જાતનાની ગુણો — આત્માગમી
અનિઓ પણ જાત-સાક્ષિમાં ૩૦૨

૨૭૯ મનમનાનગર મધ્યમતા ૩૦૩

૨૮૦ જાગ્યા જોડુ ને મા છે — પશ્ચિમ
પ્રેમજ્ઞાન ૩૦૩

૨૮૧ ઉપજીમના વિશેષથી જન ૩૦૩

૨૮૨ મહાત્મા આમરની જેમ ભક્તિમય
વિદ્યના — કળિકાળે વિદ્ય —
મુક્તિ મળે અને મેમુક્ષુએ ૩૦૩

૨૮૩	ભગવતની કૃપણતા	૩૦૧	૨૦૦	પ્રગટપણ્ય હાથ પ્રતિપદ૩૫	૨૦૭
૨૮૪	પરસમય, સ્વસમય — સ્વદ્યોત્ત, પદ્મ — વચનમાર્ગ, નયવાદ અને પરસમય — કર્તા અને કર્મ, જીવ અને વિવ ૩૦૨	૩૦૧	૨૦૧	સસાગ્રાં કષ્ટ રીતે ગ્રેવુ ગોત્ર ?	૨૦૭
૨૮૫	જીવને કષ્ટ લુલવણી ? — આઠ વાદી સખધી પ્રશ્નો — તીર્થ કરતું જન્મથી ઝાળખાણુ — પરમાર્થ મૌન કર્મ ઉદયમાં ૩૦૨	૩૦૨	૨૦૨	સાચ પર ધીમહિ — ટિખર સમપ્રદાવના મથની પૃચ્છા	૨૦૭
૨૮૬	હમ પરદેશી — ' કાળ ' શુ ખાવ કે ? ૩૦૩	૩૦૩	૨૦૩	પ્રગટ ગીતે સમાગમ બધ — અપ્રગટ સત્ ૩૦૭	૨૦૭
૨૮૭	પૂર્વાપર અવિરુદ્ધ ભગવત મળધી જાન-પ્રગટ માર્ગ ક્યારે ? ૩૦૩	૩૦૪	૨૦૪	'પરમાર્થ' મૌન' નામનું કર્મ ઉદયમાં — સત્ની અપ્રાપ્તિના ત્રણ કાણુ — માગ સમાગમ પછી ૩૦૮	૨૦૮
૨૮૮	આદિ પુરુષ રમત માંડીને બેઠો કે — નવાજીતુ તો એક આત્મચાત ૩૦૩	૩૦૪	૨૦૫	સમ્યક્જ્ઞાન શુ ? — ધર્મજવાગી માર્ગાનુસારી — તેનેમયાન્તિના દર્શન ક્રતા વધાર્યો મોધ એ ? ૩૦૮	૨૦૮
૨૮૯	પરમાર્થ પતવ્યવહાર અતુકૃણ નથી ૩૦૪	૩૦૫	૨૦૬	શ્રી મુલાવ્ય પ્રેમસમાધિમા ૩૦૮	૨૦૮
૨૯૦	એક દશાએ વર્તન — ઉદયાનુસાર પ્રવર્તન ૩૦૪	૩૦૬	૨૦૭	દેહાભિમાન મટવુ કેમ સહ્યે ? — કાણુ સત્ય હોય છે ? શુ કર્યે ? ૩૦૯	૨૦૯
૨૯૧	પૂર્ણકામચિત — આત્મા જ્ઞાનસમાધિમાં, મન વનમાં, એક ખીજના આલાસે દેહક્રિયા — ધર્મજનિવાસી મુમુક્ષુઓની દશા અને પ્રથા — અખડ સ્વસગની છાજ ૩૦૪	૩૦૬	૨૦૮	અસંગત્વિત્તિ — વસ્તુને સમજે — સાક્ષાત્ નિશ્ચય — સુધા વિપે ૨૦૯	૨૦૯
૨૯૨	નિકટભવી — સ્વેચ્છાએ અશુભપણે પ્રવર્તન ૩૦૫	૩૦૬	૨૦૯	સયમ અને ક્ષાયિકભાવ — સયમ-શ્રેણિરૂપ કૂલથી પૂગ ૩૦૯	૨૦૯
૨૯૩	શ્રી હરિ કરતા વધારે સ્વતંત્ર ૩૦૫	૩૧૦	૨૧૦	ક્ષાયિકભાવ, સંયમશ્રેણિ — સદ્ગુરુ — ઓપદષ્ટિ અને યોગદષ્ટિ — યોગના બીજ ૩૦૯	૩૧૦
૨૯૪	આત્મધ્યાન છાડી ધર્મધ્યાનમાં વૃત્તિ — સ્વેચ્છાદ મહામેટા દોષ ૩૦૫	૩૧૧	૨૧૧	ધ્યાન અને પૂગ ૩૧૦	૩૧૦
૨૯૫	ધ્યાનસખધી — મનોનિગ્રહ થતો — મન જીતવાની કસોટી ૩૦૫	૩૧૨	૨૧૨	ક્ષાયિક આરિત્તને સભારીએ છીએ — જનક વિરેહીની વાત લક્ષમાં ૩૧૦	૩૧૦
૨૯૬	ઉદયને કેમ ભોગવતો ? — અહેલ, અભેલ વસ્તુ ૨૦૫	૩૧૩	૨૧૩	જાનીના આત્માનું અવલોકન — સહન કરવુ યોગ્ય — જાની અન્યથા કરે નહી — અપૂર્વ વીતરાગતા — સમયે સમયે અનતશુણિનિશિષ્ટ આત્મ-ભાવ વધતો હોય એવી દશા — શ્રી વર્ધમાન વિષેનું જ્ઞાન પૂર્ણ વીતરાગ જેવો મોધ સહજ ૩૧૦	૩૧૦
૨૯૭	વિચારમાર્ગ, ભક્તિમાર્ગ આત્માર્થ — કેવળ દર્શનસખધી આરાકા વર્ષ ૨૫ સુ ૩૦૫	૩૧૪	૨૧૪	જિન યદ્દ જિનવરને આરાધે તે સહી જિનવગ હોવે રે — આતમધ્યાન કરે જો કોડ ૩૧૦	૩૧૦
૨૯૮	કયામ સાતુ નથી — મોટી વિટબના ૩૦૬	૩૧૫	૨૧૫	ગોકલેશ્વરી કાવ્યાદિ અપૂર્વવત માનવા — સહજ સ્વરૂપ અને જાનીના અશુ સેવન ૩૧૧	૩૧૧
૨૯૯	જગતની વિરમ્ભિતિ કરવી અને રુતના ચરણમાં રહેવું — કયા લક્ષથી સમ્યક્-ત્વ સિદ્ધિ ? — શુ સમજવા સધળા શાસ્ત્રો ? ૩૦૬				

- ૩૧૬ ચિદાનંદ એતન સુભાન આચરતુ દૈ
(અમયસાર)
- ૩૧૭ 'એક પગ્નિામકે ન કરતા દગ્ગ દોષ' —
આદિનુ વિવેચન — વસ્તુસ્થિતિ
સમન્વયે સ્વસ્વરૂપ પ્રગટે — આત્મા
મુકતસ્વરૂપ — વીતગગદલા ૩૧૧
- ૩૧૮ અન્યત્વભાવનાએ વર્તવાનો અભ્યાસ
— પ્રમાદ અને મુમુક્ષુતા ૩૧૩
- ૩૧૯ અન્યભાવ સાધારણ થવાનું કારણ —
સ્વરૂપમા તત્ત્વવૃત્તા થવા — સ્વરૂપ-
મૃત્તિ — અમૃત જ્ઞાનશુભન ૩૧૩
- ૩૨૦ એવ નવિ પુગ્ગલિ — વસ્તુધર્મે કદા
ન પરસગી ૩૧૩
- ૩૨૧ અઅધપગ્નિયામી પ્રવર્તના — માયા
દુરત, દુરત — વિદેહીપણે જનક-
ગજની પ્રતિ — મદાતમાના આલ-
ખનની બળવત્તગતા ૩૧૩
- ૩૨૨ અક્ષૌકિક દષ્ટિએ કાળ પ્રવર્તજી ? —
જાનીને ત્રિયે અખડ વિશ્વાસનુ કૃત્ત
— સમાગ તથા પદ્મથા' ગમધી
ચિના માટે ચોખ્ખા શબ્દોમાં —
સિદ્ધિયોગ અને વિદ્યાયોગ મંથધી
પ્રતિજ્ઞા — કુટુંબની વાજ — નિર્વિ-
કલ્પ અમાધિ — નિકટ મુકનપણુનું
કારણ દર્શન — વીતગગના ખરેખરા
અનુયાયી — વનવામેચ્છા — જગતના
દરવાખાદ્યે — 'એવ નવિ પુગ્ગલિ' —
નો અર્થ ૩૧૪
- ૩૨૩ પૂર્વકર્મના નિઅધનનુ પ્રમાણ —
ચિકિત્સરૂપ ઉપાધિમા નિર્વિકલ્પ
અમાધિ — એક મોટું આશર્પ —
વનવામેચ્છા — અભગમા મુગ્તી
— જ્યોતિનાદિ માવિક પદાર્થો —
જાનીની અવગ્યાનુ પ્રવેશદ્વાર ૩૧૧
- ૩૨૪ જોધનીની પ્રાપ્તિ — નિગ્ધ સમ્ય
કૃત — દર્શનપરિપદ — ૭ પદ
વિચારવા યોગ્ય ૩૧૭
- ૩૨૫ અસાગમત વદાવપ અમ સાગમત
કરવા ૩૧૮
- ૩૨૬ આગ ભપગ્નિગ્રહને પોતાના થતાં અટ-
કાવવા — મુમુક્ષુતાની નિર્મળતા
થવા — પોતાપણાનું અભિમાન
નિવૃત્ત થવા ૩૧૮
- ૩૨૭ અનુરૂપ પ્રત્યે પોતા સમાન કૃપના
— મૈદાન્નિક જ્ઞાન ૩૧૮
- ૩૨૮ અમાન જેવો ઉપાધિપ્રમંથ અને ચિત્ત
સ્થિતિ અનિ ઉદાગીન તેમ પ્રમાણમા
થોડા — સર્વગંગેના અભ્યર્થ —
દેહ જના મનુષ્ય પૂર્ણ વીતગગ થર્મ
શકે ૧૧૯
- ૩૨૯ ઉદાગ પગ્નિામ — વાસ્તવ્ય જાનીને
ઓળખે તે પ્ધાનાદિને કારણે નહીં
— ઉત્તમ મુમુક્ષુ ૩૨૦
- ૩૩૦ 'વેગાગ પ્રકરણ'ના વેગાગના કારણે
જી કદી વિચારવા નવા ૩૨૦

૩૪૨	ભાવસમાધિ તો છે, દ્રવ્યમમાધિ આવવાને	૩૬૧	ભાવને ગૌણ દ્રી મહે તેની ઉપાધિમાં સમાધિ	૩૩૬
૩૪૩	ભાવસમાધિ	૩૬૨	આત્મના હોવાથી સમાધિ — જ્ઞાન અને નિઃપૃથક્પણ — પૂર્ણજ્ઞાનનું	
૩૪૪	ઉપાધિ ઉદયપણે	૩૬૨	લક્ષણ — ખગ આત્મજ્ઞાનથી અદ- પ્રત્યયીશુદ્ધિ વિલય	૩૩૬
૩૪૫	સત્સબ કપો રહેવું — સત્સગમા કૃષ્ણ આપનાં ભાવના	૩૬૩	વ્યવહારની નિમજ્જામાં પરમાર્થ વિચારન ન કરતા	૩૩૭
૩૪૬	પૂર્વકર્મ તરત નિવૃત્ત થાય એમ કરીએ છીએ	૩૬૩	જ્ઞાનવાર્તા લખવાનો વ્યવસાય	૩૩૭
૩૪૭	મન વ્યવહારમાં ચોટણ નથી — કર્તવ્યશ્રી સત્સગ દુર્લભ — ક્રોધા- દિધી અપ્રતિબદ્ધ, કુટુમ્બાસ્થિ યુક્ત જેવા મનને સત્સગનું બંધન	૩૬૪	પ્રાણુર્નિર્નમય — મેસમેગિઝમના પુસ્તક સબધી	૩૩૭
૩૪૮	લોકસ્થિતિ અને ગુણ	૩૬૪	અખડ આત્મધ્યાન — વનની મારી કાવલ	૩૩૭
૩૪૯	લોકસ્થિતિ આશ્વકારક	૩૬૪	ઉપાધિપ્રસંગ તથાપિ આત્મસમાધિ	૩૩૮
૩૫૦	જ્ઞાનીને સર્વસમપતિભાગ કરવાનો શો હેતુ ?	૩૬૮	જ્ઞાનીને વિશે ધનાદિની વાજાથી દર્શનાવરણીય — તેવા મનધર્મા જ્ઞાનીનું વર્તન — જ્ઞાનીનો આશ્રય — સર્વ જગત્પર — મોક્ષ તો કેવળ નિઃકટપણે — મન સ્વરૂપને વિશે	૩૩૮
૩૫૧	સદ્વિચારનો પરિચય કયા, ઉપાધિમાં ન મુજવા લક્ષ રાખવા યોગ્ય	૩૬૮	બધુલ હૃદિને આધીન	૩૩૯
૩૫૨	કુખના પ્રમંજમાં કેમ વર્તવું ?	૩૬૮	અવિરિઝમપણે આત્મધ્યાન — ચિત્તને નમસ્કાર	૩૩૯
૩૫૩	અપ્રમત્ત આત્માકાર મન ઉદયાધીન	૩૬૮	૩૫૧ સત્સગસેવનથી લોકભાવના ધટે — લોકસહવાસ ભવરૂપ — મુચ્છુએ કેમ વર્તવા યોગ્ય ? — કાળક્ષેપ હાનિ નથી, ભાન્તિ થાય તે હાનિ — વિશેષે કલ્યાણનો વિશેષ	૩૩૯
૩૫૪	સમક્રિતની કરસના અને દયા	૩૬૮	૩૫૨ સમાચરનું અભેદ ચિત્તન	૩૩૯
૩૫૫	પ્રતિબધપણે કુખલપક	૩૬૮	૩૫૩ 'મનને લઈને આ બધું છે' — મન વશ થવાનો ઉત્તર — મદાત્માનો દેહ — અમે જીણવેલું વાક્ય પરમ ફળનું કારણ — પ્રત્યક્ષ જ્ઞાનીના વચનનું મહાત્મ્ય અને નિશ્ચય — ઉપાધિયોગ માં પ્રવર્તવું એવરકર ક્યારે ?	૩૩૯
૩૫૬	મી ન્દમલાદિએ શરીરાદિ પ્રવર્તનાના ભાનનો પશુ ત્યાગ કર્યો હતો શા હેતુએ ?	૩૬૮	૩૫૪ મથાર્ય બોધ પામવાનો મુખ્ય માર્ગ — જ્ઞાનીનો વૈભવ અને મુચ્છુ — લક્ષ્ય અને આજીવિકા મિથ્યા — ભવિષ્યની ચિંતાથી પરમાર્થનું વિસ્મરણ — સમપરિણામે પરિણમવું	૩૩૯
૩૫૭	રુચિ — આત્મા તો કૃતાર્થ સમજાય છે	૩૬૮		
૩૫૮	પદાર્થનો બોધ જળતના અભિપ્રાયથી — સમ્યક્દર્શન કોને થાય ? — માર્ગ મે પ્રકારનો — ઉપરશ લેવા વાંચવાનું — આત્મા જૈની વેદાન્તી નથી	૩૬૮		
૩૫૯	ચોતાપણ ટાળવાયોગ્ય — દેહાભિમાન ગલિત થયું છે તેને સર્વ મુખરૂપ — હરીચંદ્ર પ્રત્યે દંઢ વિશ્વાસ	૩૬૮		
૩૬૦	પૂર્ણકમપણે ત્યા સર્વજ્ઞતા — બોધ- બીજની ઉત્પત્તિથી સ્વરૂપસુખથી પરિવૃત્તિપણે — ક્ષણિક જીવિતલ્પમા નિત્યપણે — અખડ એવા આત્મ- બોધનું લક્ષણ	૩૬૮		

- ૩૧૬ ચિદાનંદ ચેતન સુભાવ આચરતું હૈ
(સમયસાર)
- ૩૧૭ ' એક પરિનામકે ન કરતા દરવ દોષ '
 આદિનું વિવેચન — વસ્તુસ્થિતિ
 સમજાયે સ્વસ્વરૂપ પ્રગટે — આત્મા
 મુક્તસ્વરૂપ — વીતરાગદશા
- ૩૧૮ અન્યત્વભાવનાએ વર્તવાનો અભ્યાસ
 — પ્રમાદ અને મુમુક્ષુતા
- ૩૧૯ અન્યભાવ સાધારણ થવાનું કારણ —
 સ્વરૂપમા તત્ત્વમયતા થવા — સ્વરૂપ-
 સ્મૃતિ — અમૂલ્ય જ્ઞાનજીવન
- ૩૨૦ જીવ નવિ પુગલી -- વસ્તુધર્મે કદા
 ન પરસગી
- ૩૨૧ અપ્રધપગિણામી પ્રવર્તના — માયા
 દુસ્તર, દુસ્ત — વિદેહીપણે જનક-
 રાજની પ્રવૃત્તિ — મહાત્માના આલ-
 બનની બળવત્તરતા
- ૩૨૨ અલૌકિક દૃષ્ટિએ કોણુ પ્રવર્તશે ? —
 જ્ઞાનીને વિષે અખંડ વિશ્વાસનું કૃણ
 — સસાર તથા પરમાર્થ અબધી
 ચિંતા માટે ચોખ્ખા શબ્દોમાં —
 સિદ્ધિયોગ અને વિદ્યાયોગ અબધી
 પ્રતિષ્ઠા — કુટુંબની લાજ — નિર્વિ-
 કલ્પ સમાધિ — નિકટ મુક્તપણાનું
 કારણુ દર્શન — વીતરાગના ખરેખરા
 અનુભાથી — વનવાસેચ્છા — જગતના
 કલ્યાણાર્થે — ' જીવ નવિ પુગલિ ' —
 નો અર્થ
- ૩૨૩ પૂર્ણજ્ઞાનયુક્ત સમાધિ વારવાર
 સાબરે છે
- ૩૨૪ ચેતારકે ઉપાધિની જવાબમાં સમાધિ
 — સમ્યક્દર્શનનું મુખ્ય લક્ષણ
- ૩૨૫ અદ્ભુત દશા — " જાણીતે ' ચેતન
 વિભાવસે ઉલટિ આપુ "
- ૩૨૬ ' શુદ્ધતા વિચારે ધ્યાવે '
- ૩૨૭ અનુભવના સામર્થ્યથી કાવ્યાદિનું
 પરિણમન
- ૩૨૮ ' લેવેકા ન રહી ઠોર ' નો અર્થ —
 સ્વરૂપભાનથી પૂર્ણકામપણુ
- ૩૨૯ પૂર્વકર્મના નિબંધનનું પ્રમાણ —
 ત્રિકલ્પરૂપ ઉપાધિમાં નિર્વિકલ્પ
 સમાધિ — એક મોટું આશ્ચર્ય —
 વનવાસેચ્છા — સમગ્રમાં સુરતી
 — જ્યોતિષાદિ માયિક પદાર્થો —
 જ્ઞાનીની અવસ્થાનું પ્રવેશદ્વાર
- ૩૩૦ બોધગીજની પ્રાપ્તિ — નિશ્ચય સમ્ય-
 કૃત્વ — દર્શનપરિપક્વ — જીવ પદ
 વિચારવા યોગ્ય
- ૩૩૧ સસાગત વહાલપ અસસાગત
 કરવા
- ૩૩૨ આરભપગિઝહને પોતાના થતા અટ-
 કાવવા — મુમુક્ષુતાની નિર્મળતા
 થવા — પોતાપણાનું અભિમાન
 નિરૂત થવા
- ૩૩૩ સત્પુરુષ પ્રત્યે પોતા સમાન કલ્પના
 — સૈદ્ધાન્તિક જ્ઞાન
- ૩૩૪ અમારા જેવો ઉપાધિપ્રમગ અને ચિત્-
 ત્થિતિ અતિ ઉદાસીન તેવા પ્રમાણુમાં
 થોડા — સર્વસંગનો લક્ષ્યાર્થ —
 દેહ છતા મનુષ્ય પૂર્ણ વીતરાગ થઈ
 શકે
- ૩૩૫ ઉદાસ પરિણામ — વાસ્તવ્ય જ્ઞાનીને
 ઓળખે તે ધ્યાનાદિને ઇચ્છે નહી
 — ઉત્તમ મુમુક્ષુ
- ૩૩૬ ' વૈગમ્ય પ્રકરણુ ' ના વૈરાગ્યના કારણે
 ફરી ફરી વિચારવા જેવા
- ૩૩૭ દેહનું અનિત્યપણુ — રોચનીય વાત
 — સુખદુઃખ સમાન ભાવથી વેદવા
- ૩૩૮ ઉતાવળે પૂર્વે નિબંધન કરેલા કર્મ
- ૩૩૯ અમે કર્મ બાધ્યાં માટે અમારો દોષ
 — સત્તા જ્ઞાન વિષે જ રુચિ —
 વેપાર બીજને અર્થે — બ્યવહારમાં
 આત્મા વર્તતા નથી — આ કામ
 પછી ત્યાગ
- ૩૪૦ ભવાતકારી જ્ઞાન
- ૩૪૧ સમાધિ જ રાખ્યા કરવાની દક્ષતા —
 પારમાર્થિક દોષ

૩૪૨	ભાવસમાધિ તો છે, દ્રવ્યસમાધિ	૩૬૧	ભાવને ગોણુ દરી ને તેની	
	આવવાને	૩૨૨	ઉપાધિમા અમાધિ	૩૨૬
૩૪૩	ભાવસમાધિ	૩૨૨	આત્મતા હોવાથી સમાધિ — જ્ઞાન	
૩૪૪	ઉપાધિ ઉલ્લેખણે	૩૨૨	અને નિઃપ્રકરણ — પૂર્ણજ્ઞાનનું	
૩૪૫	સત્સંગ કર્યા રહેવું — સત્સંગમા ફળ		લક્ષણ — ખગ આત્મજ્ઞાનથી અહ-	
	આપનાગ ભાવના	૩૨૩	પ્રત્યક્ષીકૃતિ વિવચ	૩૨૬
૩૪૬	પૂર્વકર્મ તરત નિવૃત્ત થાય એમ		વ્યવહારની જાળમાં પગમાર્થ	
	કરીએ છોએ	૩૨૩	વિચારન ન કરવા	૩૨૭
૩૪૭	મન વ્યવહારમાં ચોટવું નથી —		જ્ઞાનવાતા લખવાનો અવમાય	૩૨૭
	કર્તવ્યરૂપ શ્રી સત્સંગ દુર્લભ — કોધા-	૩૬૪	પ્રાણચિન્મય — મેસમેગિમના પુગતક	
	દિથી અપ્રતિગઢ, કુટુંબાદિથી મુક્ત	૩૬૫	સબધી	૩૨૭
	જેવા મનને સત્સંગનું બંધન	૩૨૩	અખડ આત્મધ્યાન — વનની મારી	
૩૪૮	લોકસ્થિતિ અને ગચ્છના	૩૨૪	કાયલ	૩૨૭
૩૪૯	લોકસ્થિતિ આશ્વર્પકારક	૩૨૪	ઉપાધિપ્રમગ તથાપિ આત્મસમાધિ	૩૨૮
૩૫૦	જ્ઞાનને સર્વસંગપ્રતિયાગ કરવાનો		જ્ઞાનીને વિષે ધનાદિની વાછાથી	
	શો હેતુ ?	૩૨૪	દર્શનાવરણીય — તેવા સમધર્મા	
૩૫૧	સદ્વિચારનો પરિચય કયા, ઉપાધિમાં		જ્ઞાનીનું વર્તન — જ્ઞાનીનો આશ્રય	
	ન મુઝાવા લક્ષ રાખવા ચોગ્ય	૩૨૪	— સર્વ જાળારૂપ — મોક્ષ તો	
૩૫૨	કુખના પ્રમગમાં કેમ વર્તવું ?	૩૨૪	કેવળ નિકટપણે — મન રવરૂપને વિષે	૩૨૮
૩૫૩	અપ્રમગ આત્માકાર મન ઉદયાધીન	૩૨૪	બધુલ દરિને આધીન	૩૨૯
૩૫૪	સમકિતની ફરસના અને દશા	૩૨૫	અવિચિત્રપણે આત્મધ્યાન — ચિત્તને	
૩૫૫	પ્રતિબંધપણું કુખદાયક	૩૨૫	નમસ્કર	૩૨૯
૩૫૬	શ્રી ઋષભાદિએ શરીરાદિ પ્રવર્તનાના		૩૭૧	
	ભાનનો પણ ત્યાગ કર્યો હતો ચા		સત્સંગસેવનથી લોકભાવના ધટે —	
	હેતુએ ?	૩૨૫	લોકસહવાસ ભવરૂપ — મુમુક્ષુએ કેમ	
૩૫૭	રુચિ — આત્મા તો કૃતાર્થ સમજાય છે	૩૨૫	વર્તવા ચોગ્ય ? — કાળક્ષેપ હાનિ નથી,	
૩૫૮	પદાર્થનો બોધ જગતના અભિપ્રાયથી		હાનિ થાય તે હાનિ — વિશેષ	
	— સમ્યક્દર્શન કેને થાય ? — માર્ગ		કલ્યાણનો વિશેષ	૩૨૯
	એ પ્રકારનો — ઉપર લેવા વાચવાનું		૩૭૨	
	— આત્મા જોની વેદાન્તી નથી	૩૨૫	સમાગમનું અભેદ ચિત્તન	૩૩૦
૩૫૯	પોતાપણું દાળવાચોગ્ય — દેહાભિમાન		૩૭૩	
	ગણિત થયું છે તેને સર્વ સુખરૂપ —		‘મનને લઈને આ બધું છે’ —	
	હરીચંદા પ્રત્યે દેહ વિશ્વાસ	૩૨૬	મન વશ થવાનો હિતર — મહાત્માનો	
૩૬૦	પૂર્વકામપણું ત્યા સર્વગતા — બોધ-		દેહ — અમે જાણીએલું વાક્ય પરમ	
	બીજની ઉત્પત્તિથી સ્વરૂપસુખથી		ફળનું કારણ — પ્રત્યક્ષ જ્ઞાનીના વચનનું	
	પરિતૃપ્તિપણું — ક્ષણિક જીવિત્યમા		માહાત્મ્ય અને નિશ્ચય — ઉપાધિયોગ	
	નિત્યપણું — અખડ એવા આત્મ-		મા પ્રવર્તવું એવરૂકર ક્યારે ?	૩૩૦
	બોધનું લક્ષણ	૩૨૬	૩૭૪	
			મથાર્થ બોધ પામવાનો મુખ્ય માર્ગ	
			— જ્ઞાનીનો વૈભવ અને મુમુક્ષુ —	
			લજ્જા અને આજીવિકા સિધ્ધા —	
			ભવિષ્યની ચિંતાથી પરમાર્થનું	
			વિસ્મરણ — સમપરિણામે પરિણમનું	૩૩૧

૩૭૫. જિનાગમ ઉપશમસ્વરૂપ — તેનું
આરાધન — આત્મજ્ઞાન દુષ્પ-
નિવૃત્તિનું પ્રયોજન — તેનો સર્વશ્રેષ્ઠ
ઉપાય — કયો ધર્મ ભજવો —
સત્સંગનું મોહાત્મ્ય — સત્સકૃતાંગના
રચનાર — તેનું પ્રથમ અધ્યયન ૩૩૧
૩૭૬. જ્ઞાનીનો દેહ અને વર્તન — પ્રવૃત્તિ-
ભેદ પરચાલી — આશ્રિતપણું —
અવિષમપણું આત્મધ્યાન ૩૩૩
- ૩૭૭ નવપદ — જ્ઞાની કયારથી યુક્ત —
જ્ઞાનીનું નિરાલબ્ધન ઉદાસપણું —
ધૃતિર ઇચ્છાવાન કહેવાયોગ્ય છે, જ્ઞાની
નહી ૩૩૩
૩૭૮. ધૃતિર અને નિર્વિકલ્પ જ્ઞાનીનો આશ્રય
— કર્તા અને અકર્તા વિષે — છ
માસથી પરમાર્થ પ્રત્યે નિર્વિકલ્પ ૩૩૪
- ૩૭૯ તરણુતારણ — મોક્ષ દુર્લભ નથી,
દાતા દુર્લભ — નિસ્પૃહ ભુદ્ધિ —
વનની મારી કોયલ ૩૩૪
- ૩૮૦ મોક્ષનો હુરહર માર્ગ — મનની
સ્થિરતાનો ઉપાય — યોગ્યતા મેળવવા ૩૩૫
- ૩૮૧ કેવો પુસ્તક વાંચવા ? ૩૩૫
- ૩૮૨ વૈરાગ્યની વૃદ્ધિ થાય તેનું વાચન —
મતમતાર્તરનો ત્યાગ — અસત્સંગની
રુચિ મટવા ૩૩૫
- ૩૮૩ વિચારવાનની દષ્ટિએ સસાર —
તેરમા ગુણસ્થાનકવર્તીનું સ્વરૂપ —
આત્મભાવે ફરી જન્મવાની પ્રતિજ્ઞા ૩૩૫
- ૩૮૪ કળિયુગ કેવા પ્રકારે ? — ‘બીજા શ્રી
રામ’ સમાન કોણ ? — ૧૭ કલાક
ઉપાધિભેદ — લોકોને દષ્ટિભ્રમ —
આ લોકનું અનંતકાળવર્તીપણું ૩૩૬
- ૩૮૫ સર્વ પ્રસંગમા જ્ઞાનીની અલિપ્ત
સ્થિતિ — જ્ઞાની પ્રત્યે પોતાસમાન
કલ્પના — અમારું ચિત્ત નેત્ર જેવું
— અપૂર્વ દેહ — ધન્યરૂપ, કૃતાર્થરૂપ
અને ઉપાધિ ૩૩૬
- ૩૮૬ પરિપક્વ સમાધિરૂપ ૩૩૭
- ૩૮૭ સ્વસ્વરૂપજ્ઞાનથી છૂટકો — ‘જિન ચર્ધ’
જિનવરને આરાધે — મુખ્ય
સમાધિ ૩૩૭
- ૩૮૮ જગત જ્યાં સૂચે છે ત્યાં જ્ઞાની
જગે છે ૩૩૮
- ૩૮૯ સત્જ્ઞાન કયારે સમજાય ? — જગત
અને મોક્ષનો માર્ગ ૩૩૮
- ૩૯૦ ત્વરાથી કર્મક્ષય કરવા સકલ્પ —
ધ્યાનમુખ ૩૩૮
- ૩૯૧ ‘સત્’ અસમીપ નથી છતાં અનંત અતરાપ
— સત્તનુ શ્રવણાદિ અપ્રમત્તપણું ૩૩૮
- ૩૯૨ સત્પુરુષોના કહેવો સનાતન ધર્મ ૩૩૯
- ૩૯૩ જ્ઞાનાક્ષેપકવતનુ લક્ષણ — પૂર્વે
આરાધેથી ઉપાધિનામે સમાધિ —
‘ધણવિધ પરખી’ ‘જિન ચર્ધ’
જિનવરને આરાધે ૩૩૯
- ૩૯૪ ‘મન મહિલાનું’ રે વહાલા ઉપરે
અને ‘જિનસ્વરૂપ ચર્ધ જિન આરાધે’
નું વિવેચન — ભક્તિપ્રધાનદશા —
મૂર્તિના પ્રસક્ષપણામાં ગૃહાશ્રમ અને
ચિત્તપટને વિષે સન્યસ્તાશ્રમ — તે
(આત્મસ્વરૂપ) પુરુષની દશાનો વિચાર ૩૩૯
- “તેમ શ્રુતધર્મે મન દહ ધરે” —
નું વિવેચન — આત્માનું સ્વાભાવિક-
પણું પ્રગટવા ૩૪૧
- ૩૯૬ અનવકાશ એવું આત્મસ્વરૂપ —
વિષમપણું કેમ મટયું ? — તે પુરુષના
સ્વરૂપને જાણીને તેની ભક્તિના
સત્સંગનું ફળ — ‘મન મહિલાનું’ —
એ પદનું ફરી વિવેચન ૩૪૨
૩૯૭. ક્ષાયિક સમકિત — તેના નિષેધક
જીવો સબધી — જ્ઞાનીપુરુષની
અવસ્થા અને ગુણગ્રામનું ફળ
— ક્ષાયિક સમકિતની આશ્રય-
કારક વ્યાખ્યા — સત્પુરુષના આરાધથી
જાણવું સફળ — યથાર્થ વિચારદશા
— ચિત્થા ઉપદેશ — મોહબળને
આવગણ — મૌનપણું — આ શબ્દો
જિનાગમ જ છે ૩૪૨
- ૩૯૮ કાળની દુષ્પ્રમતા — જીવોની પરમાર્થ-

જ્ઞતિ — કાળનું સ્વરૂપ જોઈ અનુકંપા		આત્મપરિણામને વિષે ચોખ્ખો નથી	૩૫૩
— જે પુરુષનું દુર્લભપણુ ચોથા કાળને		૪૧૦. વર અથવા શાપથી શુભાશુભ એ	
વિષે, તેવા પુરુષનો જોગ — વર્ત-		કરેલા કર્મનું ફળ	૩૫૩
માનમાં જીવોનું કલ્યાણુ ખીજેથી નહી		૪૧૧. ભવાતરનું વર્ણન — ભવાતરનું જ્ઞાન	
પણુ અમ થકી — પરમાર્થ કેવા સપ્રદાયે		અને આત્મજ્ઞાન — મુવર્ણુદૃષ્ટિ —	
કહેવો ? — આત્માકાર સ્થિતિ —		પૂર્ણ આત્મસ્વરૂપ અને મહત્ પ્રભાવ-	
ચિત્ત અખદ્ધ — સસાર સુખવૃત્તિનું	૩૪૫	જોગ — દશભોલ વિચ્છેદ દેખાડવનો	
ભાસવું આરોપિત — સર્વથી		આશય — સર્વથી મોક્ષ અને ચરમ	
અમેદદદિ		શરીરીપણુ — અશરીરીભાવપણુ	
૩૯૯ સત્સગમાં આત્મસાધન અલપકાળમાં		આત્મચિંતિ — આગમ ગમ્ય કરવા	૩૫૩
— જ્ઞાનીના આશ્રયમાં સમપરિણામ		૪૧૨ અત્ર આત્માકારતા છે	૩૫૫
— ગુણગ્રામ કરવા યોગ્યના અવર્ણુ-		૪૧૩ સ્વપ્રકાશિત જ્ઞાનીપુરુષ યથાર્થદૃષ્ટા	૩૫૫
વાદ — ઉપાધિપ્રસંગમાં આત્મભાવે		૪૧૪ આત્માને વર્તતી મોક્ષાશ — જ્ઞાની	
પ્રવર્તવું દુર્લભ — સમય માત્ર પણ		પુરુષોનો માર્ગ — આકરો વેગગમ્ય	
પ્રમાદ કરવાની તીર્થ કર દેવની		— પ્રતિજ્ઞપણુરૂપ ભય કર ચમનું	
આજ્ઞા નથી	૩૪૮	સહચારીપણુ — તીર્થ કરના માર્ગથી	
૪૦૦ સર્વથી અપ્રતિમદ્ધ પુરુષ — ચિત્તનું		બહાર	૩૫૫
ઉપાવિયોગમાં અપૂર્વ સુકાપણુ	૩૪૯	૪૧૫ આત્મિક બંધનથી અમે મંસારમાં	
૪૦૧ કેવા સાધને કલ્યાણુપ્રાપ્તિ સુલભ ? —		રહ્યા નથી — અતરંગનો ભેદ	૩૫૬
જપતપાદિ સસારરૂપ થયાનું કારણ ?		૪૧૬ ધ્યાનનું સ્વરૂપ સુગમ — સર્વશ્રેષ્ઠ	
ઉપાધિ તીર્થ કર જેવા પુરુષ વિષેનો		ધ્યાન — આત્મધ્યાન આત્મજ્ઞાનથી	
નિર્ધાર કરવો વિકટ — નિવૃત્તિપ્રમગે		— યથાર્થ બોધે આત્મજ્ઞાન — યથાર્થ	
સત્પુરુષની સમીપનો વાસ — દીક્ષા		બોધનો માર્ગ — પરિશ્રમણુનું કારણ-	
લેવા સમ્પદી	૩૪૯	જ્ઞાનીનું ઝોળખાણુ નહી થવા દેનાર	
૪૦૨ ઉદય જોઈને ઉદાસપણુ ભજશે નહી		દોષ — સ્વસ્થ અને અસત્તમ	૩૫૬
— કોઈ પણ જીવ પ્રત્યે દોષ અકર્તવ્ય	૩૫૦	૪૧૭ પરમકૃપાળુ દેવનો ઉપકાર	૩૫૭
૪૦૩ આત્મા આત્મભાવ પામે તે પ્રકાર		૪૧૮ રવિકે ઉદ્યોત અસ્ત હોત દિનદિન	
ધર્મના — આત્મધર્મનું શ્રવણુદિ		પ્રતિ (કાળ સમયસારનોટક)	૩૫૮
આત્મસ્થિત પુરુષથી જ	૩૫૧	૪૧૯ સસારનો પ્રતિજ્ઞ	૩૫૮
૪૦૪ ક્ષમાપના પત્ર	૩૫૧	૪૨૦ કિં વહુળા રૂઢ — કેટલુંક કહીએ ? —	
૪૦૫ ક્ષમાપના પત્ર	૩૫૧	કેમ પ્રવર્તવું	૩૫૮
૪૦૬ એ સર્વ વિસર્જન કરવારૂપ ઉદારીનતા	૩૫૧	૪૨૧ અવસાયના પ્રમંગમાં કેવા વિચાર-	
૪૦૭ દીક્ષા ક્યારે યોગ્ય અને સફળ ? —		પૂર્વક ? આત્માને અડળ એવી	
આરભપરિશ્રમનું સેવન અહિતરૂપ	૩૫૨	પ્રવૃત્તિથી ખેદ	૩૫૮
૪૦૮ જ્ઞાનીપુરુષોનું સનાતન આચરણુ		વર્ષ ૨૬ મું	
અમને ઉદયપણુ — સાક્ષીરૂપે રહેવું		૪૨૨ કાળની કુષમતા શાથી ? — પરમાર્થ-	
અને કર્તા તરીકે ભાગ્યમાન થવું —		પ્રાપ્તિ — દુઃખાપ્યતાનાં કારણ —	
ઉપશમ અને ધૃતિરેખા	૩૫૨	કુષમતા જતા અનતલવછેદક ઓકાવ-	
૪૦૯ પારાનું રૂપમાં રૂપાન્તર — કૌતુક		તારીપણુ શક્ય — સુસુક્ષ્મતાનાં લક્ષણુ	
		— સુસુક્ષ્મતા થવા	૩૫૯

૪૨૩	ઓછા પ્રમાદ થરાનો ઉપયોગ — વિચારથી માર્ગમાં રિયતિ	૩૬૧	તીર્થ કરવાણી સસ કરવાને અર્થે 'આવો' ઉદય	૩૬૫
૪૨૪	પુનર્જન્મ છે, જરૂર છે — મુમુક્ષુ, તાપમા વિશ્રાન્તિનું સ્થાન	૩૬૧	૪૩૪ અત્ર ઉપાધિભેગ	૩૬૬
૪૨૫	ઉપાધિ વેદવા માટે જોઈતું કઠિનપણું મારામાં નથી — ચિત્તનો ઉદ્ભવ — મૂર્છાપાત્ર આ દેહ નથી — આત્માને આત્મચ્છાને શોચવું એ સિવાય બીજો શોચ ધટતો નથી — દેહ અને આત્માની ભિન્નતા — હવેના કાળમા યાત્રિક વેપાર	૩૬૨	૪૩૬ 'સમતા, રમતા ઊરધતા' - તીર્થ- કર, તીર્થ કરના વચન, તીર્થ કરનો માર્ગબોધ અને તીર્થ કરના ઉદ્દેશવચન	૩૬૬
૪૨૬.	પાંચ મિનિટના મંદવાડમા દેહલાગ — ઉદાસીનતા એક ઉપાય	૩૬૨	૪૩૭ કલ્યાણ પ્રાપ્તિની દુર્લભતા — જીવ સમુદાયની પ્રાન્તિ — પ્રાન્તિના કારણના મુખ્ય બે પ્રકાર એકત્ર અભિ- પ્રાયે — અસત્મગાદિ ટળવાનો ઉપાય — પરમાર્થસ્વરૂપ આત્માપણું	૩૬૬
૪૨૭	નાનીપુરુષની સેવાના ઇચ્છાવાન — અપરાધોગ્ય પરિણામ નથી	૩૬૨	૪૩૮ જીવ ધર્મની વ્યાખ્યા — 'સમતા, રમતા, ઊરધતા' એ દોહાનો અર્થ — જીવનું નિરાભાધપણું સમજવતો લક્ષણો	૩૬૭
૪૨૮	પ્રમાદ ઓછો થવા ઉપાય	૩૬૩	૪૩૯ ઉપાધિના બીડામાંથી છૂટવા જતાં— વર્તમાન દશા, પ્રારબ્ધની વ્યવસ્થા	૩૬૯
૪૨૯	આપણા વિષે કંઈ જણાવે સારે — મારી ચિત્તવૃત્તિ વિષે લખવાનો અર્થ — સાધનનું મુખ્ય કારણ — ઉપાધિ- તાપ કે લોકસન્નાય	૩૬૩	૪૪૦ કલ્યાણને પ્રતિબંધક કારણો	૩૬૯
૪૩૦	સંપુરુષના સમુદાયની સનાતન કુરુણા — લોકસખધી માર્ગ માત્ર સસાર — સંસારના આકાર નિરાકારતાને પામવા — આખા સમૂહને વિષે કલ્યા- ણની માન્યતા — કલ્યાણની વાટનાં બે કારણ — અસંગપણું એટલે ? — દીક્ષા આપવા સખધી — પુરતક, મહાન પ્રતિબંધ — પ્રતિબંધ અને તીર્થ કરેદવનો માર્ગ	૩૬૩	૪૪૧ અસત્સંગનો પરિચય ઓઠા કરી સત્મગનો ભેગ ઇચ્છવો — પોતાના દોષ જોવા	૩૬૯
૪૩૧.	'કેવળજ્ઞાન' તીર્થ કરના આશયે — પરમાર્થ સમ્યક્ત્વ — બીજીરુચિ- સમ્યક્ત્વ — માર્ગાનુસારીપણું — 'આત્માપણું' એ જ જ્ઞાન	૩૬૩	૪૪૨ 'ધાર તરવારની સોહલી' એવું માર્ગનું દુષ્કરપણું શા માટે ?	૩૭૦
૪૩૨	આત્માને વિકાસથી અવકાશિત કર- વાને, સ્વસ્થાવમાં અનવકાશપણું રહેવાને અર્થે ઉપાય — લક્ષ — સ્વરૂપ વિસ્મ- રણ વિચારણીય	૩૬૪	૪૪૩ તીર્થ કર કે તીર્થ કર જોવા, પુરુષ — સસાર જોવા પદાર્થોની સુલભપ્રાપ્તિ અને આત્મજ્ઞાન	૩૭૦
૪૩૩	હુકાવસર્પિણી — મુમુક્ષુપણું, સરળ- પણું, નિવૃત્તિ, સત્સંગાદિ સાધનો —	૩૬૪	૪૪૪ ઉદ્યાધીન વર્તન કેવું ? — જળને સૂર્યાદિ તાપની જેમ આ પ્રવૃત્તિ ભેગ	૩૭૦
			૪૪૫ વિશેષપણે સત્સંગ કરવા	૩૭૦
			૪૪૬ સસારનું આકર્ષકપણું — એક સમય માત્ર પણું અવકાશ લેવા કેવળ નકાર — ઉપયોગનું આત્માપણું થવા — સત્સંગનો યોગ — ચિતાઉપદ્રવ કેઈ શત્રુ નથી	૩૭૦
		૪૪૭ અનુકૂળપ્રમગી સસાર અને વેગવ્યનું વેદન — પ્રતિકૂળ પ્રસંગ આત્મ- સાધનના કારણરૂપ — કલ્પિત		

૪૪૮	ભાવમા ભૂલ્યા જેવું નથી માહણું, શ્રમણું, શિક્ષુ અને નિર્ગ્રંથની વીતરાગ અવસ્થાઓ — ' આત્મવાદ- પ્રાપ્ત 'નો અર્થ	૩૭૧	અપ્રતિયક્ષતાના પ્રમાણુમા સમ્યક્ દૃષ્ટિપણ — અનતાનુયયી કપાય અને સમ્યક્ત્વ — પરમાર્થમાર્ગનું	
૪૪૯	સત્સંગ પરમ સાધન — ગાનીપુરુષની પ્રવૃત્તિ — અનાદિના જીવના ત્રણ દોષ — તે મટવાના સાધન — કલ્યાણનો ઉપાય — બ્યવહાર કર્ત- વ્યતા — માર્ગાનુસારીતાં વચનો — સત્સંગ, નિવૃત્તિની કામના	૩૭૧	લક્ષણ — પરમાર્થવડનું બીજ	૩૭૭
૪૫૦	' જીવ તું શીદને જોયના ધરે ? ' — સિદ્ધિભોગ માર્ગાનુસારી અને અજ્ઞાન યોગી પુરુષોને — સિદ્ધિભોગ અને (સમકિતી) ગુણસ્થાનકો — પોતામાં પ્રવર્તતા ઐશ્વર્ય સંબધી — રામ, પાંડવો, અને ગજસુકુમારના કુખની સરખામણીમા ઉપાધિકુખ — જે થાય તે જોયા કરવું	૩૭૨	૪૬૦ શારીરિક વેદના સમ્યક્પ્રકારે અદિ યાસના યોગ્ય — દેહમા અપારિણ- મિક મમતા — નિર્ભયપણાને નિષેદ- પણાને ભજવાની શિક્ષા — સદ્વિચાર અને આત્મજ્ઞાન આત્મગતિનું કાગણું	૩૭૮
૪૫૧	સત્સંગના ઇચ્છાવાન પ્રત્યે ઉપકારક સંભાળ	૩૭૩	૪૬૧ આત્મજ્ઞાન વેદક હોવાથી મુક્તવતું નથી, આત્મવાર્તાનો વિયોગ મુક્તને છે — ચિતામા સમતા	૩૭૯
૪૫૨.	કુખ કલ્પિત છે	૩૭૪	૪૬૨. સત્સંગનું માહાત્મ્ય — મણિકમા આંખ હરે છે, સત્સંગમા આત્મા	૩૮૦
૪૫૩	આત્મપ્રત્યયી પુરુષને બચવા યોગ્ય એક માત્ર ઉપાય — ગળકા ખાતા ખાતા માંડ તરવા દે છે — ઉદ્વેગ- બ્યવહાર મૂર્ખાની ગેરે ભળ્યા કરીએ છીએ	૩૭૫	૪૬૩ મેરુ આદિ અખંધી — ઉદામપણું આવ શુભ જેવું જના નાગતત્ત્વપણે અમાધિ- પ્રત્યયી આત્મા	૩૮૦
૪૫૪	સસાર સ્પષ્ટ પ્રીતિથી કરવાની ઇચ્છા — ગાનીપુરુષોનો માર્ગાનુસારીને બોધ — ધ્યાનમાં રાખવા યોગ્ય વાતો — સમય માત્ર પણ પ્રમાદ યોગ્ય નથી	૩૭૬	૪૬૪ ગુજગત તર્કના નિર્ણયક્ષેત્રને વિશે વિચારસહલ	૩૮૦
૪૫૫	અનુકૂળતા પ્રતિકૂળતાનાં કારણુમા અવિષમતા	૩૭૭	૪૬૫ આ કાળમાં માણુ ધડ ઉપર ગહેવું કડણુ તેવો ઉપાધિભોગ — અખંડ આત્મધૂનના એકતાર પ્રવાહપૂર્વક ભક્તિની આતુરતા	૩૮૧
૪૫૬	પ્રાણીઓ આશાથી જીવે છે — આશા સંતાના પ્રમાણુમા — સ્વરૂપથી ક્યારે જિવાય છે ?	૩૭૭	૪૬૬ આત્મતામાર્ગરૂપ ધર્મ — કદામહ છોડવા — પ્રસક્ષ ગાની મીઠા પાણીના કળશારૂપ — વાંછ મહાત્મા પ્રત્યે	૩૮૨
૪૫૭	રાખ્યુ કઈ રહેતું નથી, મૂક્યુ કઈ જતું નથી	૩૭૭	૪૬૭ ગાનીપુરુષ પ્રત્યે નિશ્ચયાનુસાર વિશ્રમણુદ્ધિ વા અવિકલ્પપણું — ગાની-અજ્ઞાનીની દશાનુ વિલક્ષણપણું	૩૮૩
૪૫૮	વિચારસ્થિતિ	૩૭૭	૪૬૮ સાચી જ્ઞાનદશામા કુખમા અવિષમતા	૩૮૩
૪૫૯	શ્રી કૃષ્ણાદિકની ક્રિયા — ભાવ	૩૭૭	૪૬૯ સર્વ આત્મા પ્રત્યે સમદૃષ્ટિ — સર્વ પદાર્થ પ્રત્યે ઉદાસીનતા — અવિ- કલ્પરૂપસ્થિતિ — જેમ છે તેમ છે	૩૮૪
			૪૭૦ કલ્યાણનો મોટો નિશ્ચય — મુમુક્ષુ ભાઈબહેને પરસ્પરમા કેવા હોતે વર્તવું ?	૩૮૪
			૪૭૧ સુધારસ બીજગાનસ્વરૂપ ક્યારે ?	૩૮૫
			૪૭૨ સુધારસ સંબધી — સહજસ્વભાવે પરમાર્થરૂપ પ્રવર્તન	૩૮૫
			૪૭૩ મુક્તવણુ ધીરજથી વેદવા યોગ્ય	૩૮૫

૪૭૪. આત્મભાવના ભાવતા	૩૮૭	૪૬૯. વ્યવસાયસંક્ષેપથી બોધનું ફળનું	૩૯૮
૪૭૫ સુધારસનું માહાત્મ્ય	૩૮૭	૫૦૦ વૈગમ્ય ઉપશમનું પ્રાધાન્ય — સર્વ	
૪૭૬ મનુષ્યપ્રયત્ન અને પ્રારબ્ધ	૩૮૭	જૂનની યીજીજૂન બૂલ — ઉપદેશજ્ઞાન	
વર્ષ ૨૭ સુ		અને સિદ્ધાન્ત જ્ઞાન	૩૯૯
૪૭૭ શાળીભદ્ર અને ધનાભદ્રનો વૈરાગ્ય —		૫૦૧ સાધુને પત્રવ્યવહારાદિ માત્ર આત્માર્થે	
કાળનો વિશ્વાસ	૩૮૮	— જિનની આગાઓ પાંચ મહા-	
૪૭૮ બાહ્ય ચિત્તની અભ્યવસ્થા	૩૮૯	વ્રતાદિ આત્મ કથ્યાણ્યાર્થે	૪૦૦
૪૭૯ વાણીનું સયમન — જીવનું મૂંઢપણ		૫૦૨ તે પુરુષનો ઉપકાર અને દશા	૪૦૩
વિચારવામાં સચેતપણ	૩૮૯	૫૦૩. સાધુને પત્રવ્યવહારાદિમાં અપવાદ —	
૪૮૦ મુમુક્ષુજીવને પરિશ્રમ દેતા અપરાધ	૩૮૯	પાંચ મહાવ્રતાદિમાં કથારેક અપ-	
૪૮૧ મુમુક્ષુને પરિશ્રમ આપતાં ખેદ	૩૮૯	વાદ, ધ્વજાયર્થમાં સર્વથા અનપવાદ	૪૦૪
૪૮૨ ચિત્તનું સંક્ષેપપણ — અપ્રમત્તદશામાં		૫૦૪ સર્વજ્ઞના ઝાળખાણનું ફળ — કુષમ-	
સ પૂર્ણ જ્ઞાન	૩૯૦	કાલ અસયતિપૂર્ણ નામે આશ્ચર્યવાળો	૪૦૬
૪૮૩ વિચારશૃંગિકામાં વિચારવા યોગ્ય —		૫૦૫ વીતરાગનો કહેલો પરમ શાંત રસમય	
કવિતા આત્માર્થે આરાધવા યોગ્ય	૩૯૦	ધર્મ પૂર્ણ સસ છે, એવો નિશ્ચય	
૪૮૪ ઉપાધિપ્રસંગમાં યુજ્યનું વિશેષ સ્પષ્ટપણ	૩૯૦	રાખવો	૪૦૬
૪૮૫. સંસારસ્વરૂપનું વેદન મોક્ષોપયોગી	૩૯૧	૫૦૬ આત્મપરિણામી જ્ઞાનીપુરુષનેય પ્રારબ્ધ	
૪૮૬ જ્ઞાનીઅજ્ઞાનીનું સ્વરૂપ — સર્વધર્મનો		વ્યવસાયમાં જગૃતિ યોગ્ય — ઉપદેશ	
આધાર શાંતિ	૩૯૧	બોધ અને સિદ્ધાન્તબોધ — વૈરાગ્ય,	
૪૮૭ પ્રારબ્ધકર્મની નિશ્ચિત — વિચિત્ર		ઉપશમ અને વિવેક — આરભ	
પ્રારબ્ધસ્થિતિમાં જડમૌનદશા	૩૯૨	પરિગ્રહ વૈરાગ્ય ઉપશમનાં કાળ	૪૦૬
૪૮૮. સુદર્શનગેહ	૩૯૨	૫૦૭ નિવૃત્તિની ધમ્મજા, આત્માના ઢીલા-	
૪૮૯ 'શિક્ષાપત્ર'માં ભક્તિનું પ્રયોજન	૩૯૨	પણાથી ખેદ	૪૦૯
૪૯૦ ઉપાધિ મટાડવા બે પ્રકારથી પુરુષાર્થ		૫૦૮ વાર વાર સસાર ભયરૂપ લાગે છે	૪૦૯
— આકુળતાથી માગેનો વિરોધ	૩૯૨	૫૦૯ જીવકાયાનું ક્ષીરનોરવત જુદાપણ જ્ઞાન-	
૪૯૧. તીર્થ કરનો ઉપદેશ — સર્વ દુ ખથી		સરકારે સ્પષ્ટ — આત્માનું અબ્યા-	
મુક્ત થવા — સત્સંગ પ્રત્યે ભક્તિ		બાધપણ અને વેદનીય — સસારી	
— સત્સંગનું સર્વોત્તમ અપૂર્વપણ	૩૯૩	અને સિદ્ધની સમાનતા — આત્મ-	
૪૯૨ સસારની પ્રતિકૂળ દશા ઉપકારક	૩૯૩	સ્વરૂપમાં જગત નથી	૪૦૯
૪૯૩ ૭ પદ સમ્યક્ દર્શનના નિવાસનાં		૫૧૦. બધ-વ્રતિઓને ઉપશમાવવા નિવર્તા	
સર્વોત્કૃષ્ટ સ્થાનક	૩૯૪	વવાનો સતત અભ્યાસ કરતો —	
૪૯૪ બે પ્રકારના પૂર્વકર્મ અને તેની		પિતા પુત્રપણ જીવનો મૂંઢતા	૪૧૧
નિવૃત્તિ	૩૯૬	૫૧૧ સિદ્ધપદનો સર્વશ્રેષ્ઠ ઉપાય જ્ઞાનીની	
૪૯૫ સસારમાં વધતો વ્યવસાય ન કરવો		આગાનું આરાધન — અજ્ઞાનદશામાં	
સત્સંગ કરવો — વિશેષ અપગંધીની પેટે	૩૯૭	સમયે સમયે અનતકર્મબધ છતાં	
૪૯૬ ગૃહસ્થને અપક નીતિના મૃગ વિના		મોક્ષનો અવકાશ — કામ બાળવાનો	
ઉપદેશાદિ નિબંધ	૩૯૮	બળવાન ઉપાય	૪૧૧
૪૯૭ ઉપદેશની આકાંક્ષા	૩૯૮	૫૧૨ સૂક્ષ્મ એકેન્દ્રિય જીવોનો અગ્નિ	
૪૯૮. મુમુક્ષુતાનું મુખ્ય લક્ષણ	૩૯૮	આદિમાં બાત્રાત	૪૧૩

૫૧૩	સમયસારાદિ જૈન અને વેદાન્તમાં સિદ્ધાન્ત — સિદ્ધાન્તવિચાર યોગ્યતા થયે — મુમુક્ષુનું મુખ્ય કર્તવ્ય	૪૧૪	અશક્ય, સત્સંગ પશુ નિર્દુશ	૪૨૩
૫૧૪	આત્માથી ન ખમવા યોગ્ય વ્યવસાય ખમીએ છીએ	૪૧૪	ભગવત ભગવતનું સંભાળે	૪૨૪
૫૧૫	આત્મબળ અપ્રમાદી થવા કર્તવ્ય	૪૧૫	ગાંધીજીના સત્તાવીસ પ્રત્નો અને તેના ઉત્તર આત્મા, ઇશ્વર, મોક્ષ આદિ	૪૨૪
૫૧૬	વ્યવસાય અગ્નિના અસંભવાથે — વર્ધમાનરવામીની પશુ અસંગ પ્રવર્તના	૪૧૫	૫૩૧ ૫૨માર્થપ્રમગી આજીવિકાદિ સંખ્યા લખે તો ત્રાસ	૪૩૨
૫૧૭	અપ્રતિબદ્ધપણુ પ્રધાન ભાગે છતાં સત્સંગમાં પ્રતિબદ્ધબુદ્ધિ — શાંતદાત- પણુ થવા વાંચનાદિ	૪૧૫	૫૩૨ સાક્ષીવત્ જોવું એવડપ વર્ધ ૨૮મુ	૪૩૨
૫૧૮.	સાગ, વૈરાગ્ય અને ઉપશમ પ્રગટ્યે આત્મસ્વરૂપનો વિચાર યથાર્થપણે થાય	૪૧૫	૫૩૩ દુષ્ક્રમકાળમાં સૌ પ્રત્યે અનુક્રપા	૪૩૩
૫૧૯	ચિત્ત પરિણામના સંકેતથી પત્રાદિ લખવાનું અશક્ય	૪૧૬	૫૩૪ વીસ દોહરા, આઠ ત્રોટકની અનુપ્રેક્ષાનો હેતુ	૪૩૩
૫૨૦.	ચિત્તની અસ્થિરતા — સમયસારમાં બીજાજ્ઞાનનો પ્રકાશ — બનારસો- દાસની અનુભવદશા — પ્રભાવના હેતુને અવરોધક બળવાન કારણોથી ખેદપૂર્વક પ્રારબ્ધવેદન	૪૧૬	૫૩૫. શ્રીકૃષ્ણની દશા	૪૩૪
૫૨૧	પ્રત્યક્ષ આશ્રયમાર્ગે પ્રકાશક સત્પુરુષનું કરુણા સ્વભાવપણુ	૪૧૮	૫૩૬ મુમુક્ષુ જીવને જે પ્રકારની દગા	૪૩૪
૫૨૨	સત્પુરુષનું ઝોળાખાણુ — અનતાનુ- બધી કષાય — લોક આખાની અધિકરણ ક્રિયાનો હેતુ	૪૧૯	૫૩૭ વિચારવાનને ભય અને ઇચ્છા — અજ્ઞાન પશ્વિષ અને દર્શન પરિપક્વ — જીવ દિશામુખ ગહેવા ઇચ્છે છે — સમજે તો સદૃશ મોક્ષ	૪૩૫
૫૨૩	અજ્ઞાનમાર્ગે પામતા જોઈ કરુણા — પદ વાંચવાદિમા ઉપયોગનો અભાવ — સિદ્ધની અવગાહના	૪૧૯	૫૩૮ સત્પુરુષના સંગનું માહાત્મ્ય — નિદાન શુદ્ધિથી સમ્યક્ત્વનો રોષ	૪૩૬
૫૨૪	ક્ષમાપત્ર	૪૨૧	૫૩૯ દાસાનુદાસપણે યાત્રીની અનન્ય ભક્તિ સર્વાંશ દશા વિના શિષ્ય વિષે દાસાનું દાસપણુ	૪૩૬
૫૨૫	બોધબીજ, ઉદાસીનતા, મુક્તાપણુ — યાત્રીપુરુષને પશુ પુરુષાર્થ પ્રશસ્ત — નિવૃત્તિ શુદ્ધિની ભાવના કર્તવ્ય — અદ્વૈતકાળમાં અવ્યાખ્યા થવા	૪૨૧	૫૪૦ વિવાહ જેવા કાર્યમાં અપ્રવેશક ચિત્ત — અમારા પ્રત્યે વ્યાવહારિક શુદ્ધિ અર્થાર્થ — પ્રવૃત્તિના પછડાટથી વિશ્રાન્તિ — બીજા વ્યવહાર સંભળતા, વાંચતાં મુગ્ધવણુ	૪૩૭
૫૨૬	અહ વૃત્તિનો પ્રતિકાર — વચનાશુદ્ધિ	૪૨૨	૫૪૧ સમયે સમયે અનતા સયમ પરિણામ	૪૩૮
૫૨૭.	કોણુ વધારે ઉપકારી મહાવીર સ્વામી કે પ્રત્યક્ષ સદ્ગુરુ ? વ્યાવહારિક જાળમાં અનુત્તર	૪૨૩	૫૪૨ દાણાગીની એક ચોખગી	૪૩૮
૫૨૮.	સસારમાં લૌકિકભાવે આત્મહિત		૫૪૩ અન્યસંબધી તાદાત્મ્યપણુ નિવૃત્ત થાય તો મુક્તિ	૪૩૮
			૫૪૪ નિર્બળ પ્રારબ્ધોદયમાં સંભાળ — અમારા વચન પ્રત્યે જોણુભાવ	૪૩૯
			૫૪૫ વધતો વ્યવસાય	૪૩૯
			૫૪૬ ૫૨માણ્યને અનત પર્યાય — સિદ્ધને પણુ અનત પર્યાય	૪૩૯
			૫૪૭ અપ્રતિબદ્ધ અસંગ ભાવના પ્રવાહમાં — મોટા આસ્તરૂપ સર્વસંગમાં ઉદાસપણુ	૪૪૦

૫૪૮	ઉપાજિત પ્રારબ્ધ ભોગવતુ પડે — મહિન વાસના	૪૪૧	દુ.ખથી મુક્ત થવાનો ઉપાય આત્મજ્ઞાન — સમાધિ, અસમાધિ, ધર્મ, કર્મ, — વેદાંતાદિ અને જિનતુ
૫૪૯	દુષ્ક્રમકાળમાં કોણ સમજીને શમાઈ રહેશે ? — જોયા કરવું	૪૪૨	યથાર્થ વક્તાપણું અને બધમોક્ષ-નિર્ણય — રહેતું અનિલપણું — દ્રવ્યના પર્યાય
૫૫૦.	નિષ્કામ ભક્તિ — જ્ઞાની પ્રત્યે ન કરવ યોગ્ય વાચના	૪૪૨	૪૫૦
૫૫૧	સમાધિ અને તેની દુષ્કરતા — સમાધિ થવા — મોક્ષમાર્ગમાં કોણ ? — પદાર્થના પરિણામ અને પર્યાય — આત્મધ્યાન	૪૪૨	૫૬૯. મોક્ષ આત્મજ્ઞાનથી — તે થવા — મુનિ અમુનિ — જ્ઞાનાનુસાર સમાધિ — અતર્કદ જગૃતિથી મોક્ષ — આત્મભોગ પ્રગટવા — જીવના ઉપ-યોગ પ્રત્યે લાય — જનકાદિનું આલ્-યન — જીવન્મુક્ત દશા — ત્યાગ અને જ્ઞાન
૫૫૨	જ્ઞાનીપુરુષને સકામપણે લજ્જતા — સકામ વૃત્તિ દુષ્ક્રમકાળને લીધે	૪૪૪	૪૫૧
૫૫૩	અસંગતાએ આત્મભાવ થાય તેમ પ્રવર્તવું	૪૪૫	૫૭૦
૫૫૪	અતર્કર્મ શ્રેયરૂપ — પરમાર્થ અર્થે બાહ્ય આડ બરતો નિષેધ	૪૪૫	ઉપાધિ અને સમાધિ — અવિચારે મોહચુદ્ધિ — વિવેકજ્ઞાન અથવા સમ્યક્-દર્શન — મોહચુદ્ધિ ટળવા અત્યંત પુરુષાર્થ
૫૫૫	પ્રત્યક્ષ કારાગૃહ — ત્યાગસળ ધી વિચારો કેમ દૂર કરવા ?	૪૪૬	૪૫૨
૫૫૬.	બ્રહ્મરસ, ત્યાગાવસર સળ ધી સમાગમે	૪૪૬	૫૭૧
૫૫૭	જગત મિથ્યા	૪૪૬	મુક્તથી સસારી નિષ્કાળ અનતગણ — ઉપાધિ અને અમગદશા —
૫૫૮	હિંદુ પ્રારબ્ધ વિના સર્વ પ્રકારમાં અસંગપણું	૪૪૬	૫૭૨
૫૫૯.	વધારે સમાગમમાં આવવાનું ઉદ્દેશીનપણું	૪૪૭	તીવ્ર જ્ઞાનદશા — તેથી મુક્તિ — ભક્તિમાર્ગ
૫૬૦	જ્ઞાનીપુરુષના દૃઢ આશ્રયથી સર્વ સાધન સુલભ — મુમુક્ષુએ કંઠણમાં કંઠણ આત્મસાધનની પ્રથમ ધ્વજા કઠવી — જ્ઞાનીપુરુષે પણ પુરુષાર્થ મુખ્ય રાખવો — વ્યાપારાદિથી નિવૃ-ત્તિની ધ્વજા	૪૪૭	૫૭૩
૫૬૧	મુમુક્ષુપણું ક્યારે સભવે ? — મુમુ-ક્ષુતા કયા લક્ષ્યથી રહે ?	૪૪૮	૫૭૪
૫૬૨	જ્ઞાનીનું લિંગપણું	૪૪૮	સદ્ગુરુના માહાત્મ્ય અને આશ્રયનું સ્વરૂપ — સ્વરૂપસ્થિતિ અને નિર્દિધ્યા-સનમાં જ્ઞાનીપુરુષનો આશ્રય અને વચન આધારભૂત
૫૬૩	ઉદાસભાવના થવા	૪૪૯	૫૭૫
૫૬૪	ઉપરામતાની ધ્વજા	૪૪૯	જગતની પ્રવૃત્તિ લેવાને, પોતાની પ્રવૃત્તિ દેવાને — કલ્પિતનું માહાત્મ્ય ?
૫૬૫	જ્ઞાનીના માર્ગને સમજવાનો સમય — છૂટવાનો એક પ્રકાર	૪૪૯	૫૭૬
૫૬૬	સસારના મુખ્ય કારણ — લાયકો પ્રત	૪૪૯	વેદાન્તનું પૃથક્કરણ થવા જિનાગમ વિચાર
૫૬૭	અતર્ક્યાપાર બધમોક્ષનો હેતુ	૪૫૦	સદ્દે ન ચડવા
૫૬૮	સ્વરૂપનિર્ણયમાં ભૂલ — ક્લેશ અને		૫૭૭
			મૌનપણું — આત્મા સૌથી અત્યંત પ્રત્યક્ષ
			૫૮૦
			પૂજવા લખવામાં પ્રતિબધ નથી
			૫૮૧
			ચેતનને ચેતન પર્યાય — જડને જડ પર્યાય
			૫૮૨
			આત્મવીર્ય પ્રવર્તોવવામાં સંકોચવામાં વિચાર — આત્મદશા સ્થિત થવામાં અમગદશાનો લક્ષ — તે તરફ હાલ નહીં આવવાનો આશય

- ૫૮૩ એક આત્મપરિણતિ સિવાયના ત્રિપ-
યોગા ચિત્ત અવ્યવસ્થિત — લોક-
વ્યવહાર ભજવે ગમતો નથી,
તજવે બનતો નથી — અચલિત
આત્મરૂપે રહેવાની ચિત્તેચ્છા —
સ્મૃતિ લીધ હતી તે કવચિત મદ
— લેખનશક્તિ ઉચ્ચ — આત્મપરિ-
ણામ સિવાય બીજા પરિણામમાં
ઉદાસીનપણુ — નામનું દર્શન તેને
સમ્યક્જ્ઞાની કહી શકાતા નથી ૪૫૮
- ૫૮૪ જેમ નિર્મળતા રે — વિચારવાનને
સગથી વ્યતિરિક્તપણુ ૪૫૮
- ૫૮૫ જેમ નિર્મળતારે — સહજ દ્રવ્ય
અસત પ્રકાશિત થયે — નિવેકરૂપ
ઉપયોગના લક્ષ ૪૫૯
- ૫૮૬ પૂર્ણજ્ઞાની શ્રી ઋષભદેવાદિને પણ
પ્રારબ્ધોદય ભોગવ્યે — ગયા વર્ષનો
મોતી સમઘી વ્યાપાર — પરમાર્થ
કે વ્યવહાર સમઘી લખતાં કટાણે
— અસારભૂત અને સાક્ષાત્ શ્રીતરૂપ
લાળવાથી — શ્રી જિન વીતરાગે દ્રવ્ય-
ભાવ સયોગથી ૪૬૦
- ૫૮૭ કેવળજ્ઞાનથી પદાર્થ કેવા દેખાય છે ?
જેમ દીવે ૪૬૦
- ૫૮૮ શ્રી જિન વીતરાગે દ્રવ્ય-ભાવ સયો-
ગથી ફરી ફરી છૂટવાનો — આત્મ
સ્વરૂપનો નિશ્ચય થવામાં — સર્વ
જીવનું પરમાત્માપણુ છે ૪૬૧
- ૫૮૯ વેદાન્ત ગ્રંથ વૈરાગ્ય-ઉપશમાર્થે —
સિદ્ધાન્તનો નિશ્ચય જ્ઞાનીના ભોગે ૪૬૧
- ૫૯૦ ચારિત્રદશાની અનુગ્રેક્ષાથી સ્વરચતા
— સ્વરચતા વિના જ્ઞાન અકુળ ૪૬૧
- ૫૯૧ વિષયાદિ ભોગની નિવર્તવાના ક્રમથી
તો વિષયમૂર્છા — જ્ઞાનદશાથી તેનું
નિર્મળપણુ — જ્ઞાનીપુરુષની ભોગ-
પ્રવૃત્તિ ૪૬૧
- ૫૯૨ ક્ષણભગુર દેહમાં પ્રીતિ ? — આત્માથી
શરીર જુદું દેખનાર ધન્ય — મહાત્મા
પુરુષોની પ્રામાણિકતા — કાળસ્થિતિ ૪૬૨
- ૫૯૩ સર્વ જ્ઞાનનો સાર — ગ્રંથભોગ માટે
વીર્યગતિ થવા ૪૬૨
૫૯૪. દુષ્ટપર કાયાના વિચારથી વિચાર-
વાનની છુદ્ધિ અન્ય વિચારમાં જરી
ભેદીએ ૪૬૩
- ૫૯૫ વેદાન્ત-જિનાગમમાં આત્મસ્વરૂપની
વિચારણામાં ભેદ — મપૂર્ણ રાગ-
દેવના ક્ષય વિના મપૂર્ણ આત્મજ્ઞાન
પ્રગટે નહી ૪૬૩
- ૫૯૬ સર્વ કર્તા વીતરાગના વચન મપૂર્ણ
પ્રતીતિનું મ્યાન ૪૬૩
- ૫૯૭ વર્ધમાનસ્વામી આત્મિનો આત્મ-
ક્ષણાણુનો નિર્ધાર અજોડ — વેદાન્ત-
કથિત આત્મસ્વરૂપ પૂર્વાપર વિગેરી,
જિનકથિત વિશેષ વિગેરી અવિશદી —
સપૂર્ણ આત્મસ્વરૂપ પ્રગટવા જોન્ય
પુરુષ ૪૬૩
૫૯૮. અરૂપકાળમાં ઉપાચિ રહિત થવા —
વિચારવાનને સત્સગમાં માનદલા
અધટારત — નિષ્કલેષે સત્સમાગમ
વધારે લાભકારક — ઉપાધિ અરૂપ કેમ
કરી શકાય તે પ્રત્યક્ષ દેખાડવા ૪૬૪
- ૫૯૯ શરણુ અને નિશ્ચય કર્તવ્ય ૪૬૫
૬૦૦. જ્ઞાનીપુરુષનો ઉપકાર — વિચારવાનને
પ્રવૃત્તિક્ષેત્રમાં સત્સમાગમ વિશેષ
લાભકારક — બીડમાં જ્ઞાનીપુરુષની
નિર્મળદશા — ચૌદમાં જિનની સેવાથી
પણુ દોહણુ — નવવાગવિશુદ્ધ ધ્વજ-
ચર્ચદશાથી અવર્ણનીય સયમસુખ
— કચારે ઉપદેશમાર્ગ પ્રરૂપવાચોખ ૪૬૫
૬૦૧. અજમહાસિદ્ધિ આદિનું અસ્તિત્વ —
આત્માનું સમર્થપણુ ૪૬૬
- ૬૦૨ સમયનું સક્ષમપણુ અને રાગદેવાદિ
મનના પરિણામ તથા તેનો ઉદ્ભવ
— સ્વાધ્યાયકાળ ૪૬૭
- ૬૦૩ જ્ઞાનીપુરુષને વર્તતું સુખ — જ્ઞાનીપુરુ-
ષનો દશાકર છતાં પ્રવત્ન સ્વધર્મને વિષે
— જ્ઞાની ઉદયમાં સમ — સપૂર્ણ
જ્ઞાન છે ત્યાં સ્ત્રીઆદિ પરિમહનો
પણુ અપ્રસંગ ૪૬૭
- ૬૦૪ વચ્ચેનું પુસ્તક ૪૬૮
- ૬૦૫ સુખ્ય મરણુ. આત્મપરિણામનું
વિલાવપણુ ૪૬૮
- ૬૦૬ જ્ઞાનનું ફળ વિરતિ — પૂર્વકર્મની સિદ્ધિ ૪૬૮

૬૦૭	જગમની શુક્તિ	૪૬૮	મન પર્યાવ જાનોપયોગમા દર્શનો-	
૬૦૮	સાત ભરતારવાળી	૪૬૯	પયોગમાં નહી	૪૭૮
૬૦૯	નિરતર પરિણામી કરવા યોગ્ય વચનો — સહજસ્વરૂપે સ્થિતિ — અસંગ- પણ, સત્સંગના આધારે — સત્સંગ શાથી નિષ્કળ ? નિર્વાણનો મુખ્ય હેતુ — સત્સંગની ઓળખાણ	૪૬૯	૬૨૬. જીવનું નિમિત્તવાસીપણ ૬૨૭ નિકટ એવા આત્માર્થના વિચાર કર્તાવ્ય	૪૭૮ ૪૭૮
૬૧૦	મિથ્યાભાવ પ્રવૃત્તિ અને જ્ઞાન — જ્ઞાનનું લક્ષણ અને ફળ — દેવલોક- માથી આવનારને લેખ	૪૭૦	૬૨૮ ગુણસમુદાય અને ગુણીનું સ્વરૂપ ૬૨૯ ગુણથી જુદું એવું ગુણીનું સ્વરૂપ છે કે કેમ ? — આ કાળમાં કેવળજ્ઞાન — જાતિસ્મરણ — જીવનું સમયે સમયે મરણ — કેવળજ્ઞાનમાં ભૂત- ભવિષ્યનું જ્ઞાન કેવા સ્વરૂપે	૪૭૯ ૪૭૯
૬૧૧	કેરીનું વિપરિણામ	૪૭૧	૬૩૦ ઇન્દ્રિયોની લબ્ધિ સમ્બંધી ક્ષયોપ- શમશક્તિ — જીવનાં જ્ઞાન દર્શન (પ્રદેશનું નિરાવરણપણ) ક્ષાયિકભાવ અને ક્ષયોપશમભાવ આધીન — વેદનામાં ઉપયોગનું સંકાણ	૪૭૯ ૪૮૦
૬૧૨	અહોરાત્ર વિચારદશા — કળીગ- પથીનો સમાગમ	૪૭૧	૬૩૧ તત્ત્વનું તત્ત્વ — આત્માને જાણતાં સમસ્ત લોકલોકનું જ્ઞાન — સર્વ જાણવાનું ફળ — આત્મજ્ઞાનની પાતતા થવા યમનિયમાદિ સાધનો	૪૭૯ ૪૮૨
૬૧૩.	અનંતાનુબંધી અને તેનાં સ્થાનક મુમુક્ષુનો ભૂમિકાધર્મ	૪૭૧	૬૩૨ સુવાવસ્થામાં ધર્મવિકારનાં કારણ ૬૩૩ આત્મસાધન માટે કર્તાવ્યનો વિચાર	૪૭૯ ૪૮૨
૬૧૪	ત્યાગનો ક્રમ	૪૭૨	૬૩૪ સવત્સરી ક્ષમાપના ૬૩૫. નિવૃત્તિક્ષેત્રે સ્થિતિની વૃત્તિ ૬૩૬. નિમિત્તાધીન જીવે નિમિત્તવાસીઓનો સંગ લેજી સત્સંગ કરવો	૪૭૯ ૪૮૩ ૪૮૩
૬૧૫	કેવળજ્ઞાનાદિ સમ્બંધી બોધો પ્રત્યે વિચારપરિણતિ	૪૭૨	૬૩૭ સર્વ કુખ મટાડવાનો ઉપાય ૬૩૮ ધર્મ, અધર્મનું અક્રિયસક્રિયપણ — જીવ, પરમાણુનું સક્રિયપણ	૪૭૯ ૪૮૩ ૪૮૪
૬૧૬	સત્યપુરુષનો માર્ગ પશ્ચિમ પામત્રા	૪૭૩	૬૩૯ આત્માર્થે ગમે ત્યાં શ્રવણાદિનો પ્રમંગ યોગ્ય	૪૮૩ ૪૮૪
૬૧૭	કેવળજ્ઞાન પર વધારે વિચાર યોગ્ય — સ્વસ્વરૂપ પ્રાપ્તિનો હેતુ — સર્વ દર્શનનો દુલનાત્મક અભ્યાસ — અદ્વૈતકાળમાં સર્વ પ્રકારનું સર્વોચ્ચ સમાધાન	૪૭૪	૬૪૦ આત્માનું અમંગપણ તે મોક્ષ — તે માટે સત્સંગ	૪૮૪ ૪૮૪
૬૧૮	ઉદ્યમપ્રતિબંધ આત્મહિતાર્થે ટાળવાના શા ઉપાય ?	૪૭૪	૬૪૧ દેખતભૂદીના પ્રવાહમાં ન તણાવા કયો આધાર ?	૪૮૪ ૪૮૪
૬૧૯	સર્વ કુખથી મુક્ત થવું ક્યારે સભવે ? — અદ્વૈતકાળની અદ્વૈત અસંગતાનો વિચાર	૪૭૫	૬૪૨ પરકથા તથા પરવૃત્તિમાં વલ્લા જતા વિશ્વમાં સ્થિરતા ક્યાથી ? મનુષ્ય- પણુનો સમય — આત્મપ્રાપ્તિ સાવ સુલભ	૪૮૪ ૪૮૪
૬૨૦	મહાવીર સ્વામીનું મૌનપણે પ્રવર્તન ઉપદેશમાર્ગ પ્રવર્તકને શિક્ષારૂપ — પ્રારબ્ધવેદન ઉપયોગ જાગૃતિપૂર્વક થવા — સહજ પ્રવૃત્તિ અને ઉદી- રણ પ્રવૃત્તિ	૪૭૫	૬૪૩ આત્મદશા આવવા ૬૪૪ વૈરાગ્ય, ઉપશમાદિ ભાવોની પરિણતિ કઈન છતાં સિદ્ધિ	૪૮૪ ૪૮૪
૬૨૧	ભક્તિ અતરમાં, પ્રગટ નહી — અ- વિરતિરૂપ ઉદ્યમ વિરાધનાનો હેતુ	૪૭૬		
૬૨૨	અનંતાનુબંધીનો વિશેષાર્થ — ઉપ યોગના શુદ્ધપણાથી સ્વપ્નદશાનું પરિક્ષણપણ	૪૭૭		
૬૨૩	મુમુક્ષુની આસાતના ન થવા	૪૭૭		
૬૨૪	અમુક પ્રતિબંધ કરવાની અયોગ્યતા	૪૭૮		
૬૨૫	પર્યાય, પદાર્થનું વિશેષ સ્વરૂપ			

૬૪૫ સમજ્યા તે શમાઈ રહ્યા — ગથા	૪૮૫	૬૭૨ કાયા છતાં કાયાપરહિતપણું — ગ્રન્થ	
૬૪૬ વિચારવાનની વિચારથેણી — પોતાનું		વીરતા (ગ્રાતન અગ'મા)	૪૯૨
ત્રિકાળ વિભાનપણું — વસ્તુતા		૬૭૩ ચતુર્થાંગના થયા પ્રથમ ઉપદેશ કેવા	
ફરતી નથી — જાનનું કારણ અને કૃણ	૪૮૫	પ્રકારે કર્તવ્ય	૪૯૩
૬૪૭ અગમઅગોચર નિર્વાણમાર્ગ	૪૮૬	૬૭૪. જાની કે વીતરાગનું ઓળખાણ	૪૯૩
૬૪૮. જાનીનું અનંત ઐશ્વર્ય	૪૮૬	૬૭૫ ગર્વીર સાધુ	૪૯૪
૬૪૯. જિંદગીનો હીન ઉપયોગ	૪૮૬	૬૭૬. અનુભૂતિ કરવાયોગ આશા કા	૪૯૪
૬૫૦ અત્યંત પુરુષોનેય સતત જગતિની		૬૭૭ જાની ઉપદેશમાં મહોપપદો શાથી વર્તે ?	
ભલામણ	૪૮૬	— અતરંગિણિ પર દૃષ્ટિ — જાન,	
વર્ષ ૨૯ મુ		દર્શન, ચારિત્રની અતત જગતિ અર્થે	
૬૫૧. 'સમજીને શમાઈ રહ્યા — ગથા' નો		— લૌકિક અભિનિવેશ	૪૯૫
અર્થ સત્તમ, સહવિચારથી શમાવા		૬૭૮ મુમુક્ષુએ ઉપાસવાયોગ દશા	૪૯૫
સુધીના પદ	૪૮૭	૬૭૯ નિગવરણ જાન — જાની અને શુદ્ધ	
૬૫૨ મુમુક્ષુ તથા સમ્યક્દૃષ્ટિનાં લક્ષણ	૪૮૮	જાનીની વાણીનો બેદ અને પરીક્ષા —	
૬૫૩ દ્રવ્યમયમરૂપ સાધુવ શા માટે ? શાથી ?	૪૮૮	જાનના પાંચ પ્રકાર અને તેનો મંત્રણ	
૬૫૪ અતલેક્ષવત્ વૃત્તિ	૪૮૮	— એક સમય, એક પરમાણુ, એક	
૬૫૫ નર નારાયણ ક્યારે પામે ?	૪૮૯	પ્રદેશનો જેને અનુભવ થાય તેને	
૬૫૬ ચતુર્થ સમાધિયોગ દશા થવા	૪૮૯	કેવળજ્ઞાન પ્રગટે — એક વિચાર યોગ	
૬૫૭ સર્વસંગપરિત્યાગ બળવાન ઉપકારી	૪૮૯	— કમ્પીરાદિ સમધી અભિપ્રાય —	
૬૫૮. અભિનિવેશથી મિથ્યાત્વ	૪૮૯	કેવળ કોટિ, જગતજ્ઞાન, અને	
૬૫૯ સર્વ દુઃખનું મૂળ સયોગ	૪૮૯	કેવળજ્ઞાન મળથી સમાધાન	
૬૬૦ પ્રમાદ ન જાય તો	૪૮૯	સમુચ્ચયાર્થ	૪૯૬
૬૬૧ શાસ્ત્રીય અભિનિવેશ	૪૯૦	૬૯૦ લેવાદેવાની કેટકેટલી જૂટા — બીજા	
૬૬૨ વૈરાગ્ય જ અભય — નવપદ એક યોગ	૪૯૦	શ્રી રામ અથવા મહાવીર — અતર	
૬૬૩ સર્વસંગપરિત્યાગનો ઉપદેશ શાથી ?	૪૯૦	અનુભવ લખ્યો નિષ્કારણ કરુણાથી	૪૯૯
૬૬૪ ત્યાગનું ઉત્કૃષ્ટપણું — પરમાર્થ સયમ,		૬૯૧ વચનો ચિત્તસ્થિરતાથી વાંચવા	૪૯૯
વ્યવહારમયમ	૪૯૦	૬૯૨ મુમુક્ષુની વૃત્તિના ઉત્કર્ષાદિનું સાધન	૪૯૯
૬૬૫ આરબ પરિવ્રજનો ત્યાગ કયા પ્રકારે ?	૪૯૧	૬૯૩ સત્સમાગમના અભાવમાં કર્તવ્ય	૫૦૦
૬૬૬ વિચારવાન પુરુષોની વર્તના	૪૯૧	૬૯૪ પૃ-જાનન, જન્મ જગ નહીં, કૌન	
૬૬૭ જન્મ, મૃત્યુ આદિ ટાળવા આત્મજ્ઞાન		વ્યવહાર, અભાય	૫૦૦
— ભક્તિ માર્ગ	૪૯૧	૬૯૫ ઉપકારજૂત વચનો લખી મોકલવા	
૬૬૮ સત્તમગનું મહાત્મ્ય	૪૯૧	સત્તના	૫૦૦
૬૬૯ જ્ઞાનવાર્તા નિયમિત લખવા	૪૯૧	૬૯૬ ઉપદેશપત્રોના પરિચયથી ક્ષયોપ-	
૬૭૦ તે દિવસ ધન્ય — સર્વ દુઃખથી		ક્ષમ શુદ્ધિ	૫૦૦
મુક્ત થવાનો સર્વોત્કૃષ્ટ ઉપાય આત્મ-		૬૯૭ વ્યવહારમાં વર્તતા આત્મપુરુષની	
જ્ઞાન — આત્મજ્ઞાન થવા — તે પ્રથમ		જ્ઞાનદશાનું ઓળખાણ કેવા પ્રકારે —	
ઉપદેશકાર્ય કયા પ્રકારે ? — કર્તવ્ય		વ્યવહારત્યાગ સુધી મુમુક્ષુને મદદ ન	
માત્ર આત્માર્થ	૪૯૨	થવા આત્મપુરુષ કેમ પ્રવર્તે ?	૫૦૦
૬૭૧ સુદરદાસજીના ગ્રંથો	૪૯૨		

૬૮૮.	વચનોની પ્રતમા અર્થાન્તર નથી	૫૦૧	૭૦૩	મનુષ્યાદિની વશવૃદ્ધિ — મનુષ્યદેહનું	
૬૮૯	વિચારવાનને ખેદના પ્રસંગમાં વિશેષ			માહાત્મ્ય — લૌકિક અલૌકિક દૃષ્ટિ	૫૦૧
	પ્રતિબોધ — મૃત્યુભયે અવિનાશી પદ		૭૦૪	ત્યાગ ક્યારે યોગ્ય — જ્ઞાનીના વચન	
	પ્રત્યે વૃત્તિ — હિતકારીપણુ, અસંગ	૫૦૧		લૌકિક આશયમાં ન ઉતારવા —	
	વિચારે			પ્રશ્નોત્તર આત્માથે	૫૧૪
૬૯૦.	નિયમમા આગાર — ધ્વજાચર્ય આરભ		૭૦૫	ક્ષમાપના પત્ર	૫૧૫
	પરિગ્રહના સભધનું મૂળ છેદવા —		૭૦૬	વૃત્તિનો સંક્ષેપ — વૈરાગ્ય ઉપશમના	
	વૈરાગ્ય પરિણતિની અખડતાથે સત્સંગ	૫૦૨		આધારે વિચારથી જ્ઞાન — વિચારાદિ	
૬૯૧	નિર્વાણપ્રાપ્તિ, કેવળજ્ઞાનાદિના વિચ્છેદ			માટે અનન્ય આશ્રય ભક્તિ — તૃષ્ણા	
	સભધી પ્રશ્ન	૫૦૩		નિર્બંધ કરવા — પરમાર્થ આત્મા	
૬૯૨	આ મનુષ્યદેહની કૃતાર્થતા — આત્મ-			શાસ્ત્રમાં નહીં, સત્પુરુષમાં — જ્ઞાનની	
	ભાવના	૫૦૩		ચાચના નહીં પણુ ઉપશમાદિના	
૬૯૩	સુખે કોણુ સુખે ? — જ્ઞાનમાર્ગ			ઉપાય — આજીવિકા કયા ક્ષેત્રે	૫૧૬
	દુરાસ્ય — ક્રિયામાર્ગ અને ભક્તિ-		૭૦૭	ધ્વજારાદિનું સાધન આત્માથે	૫૧૭
	માર્ગ	૫૦૪	૭૦૮	જૈન દર્શનની રીતિએ સમ્યક્દર્શન,	
૬૯૪	કેવળજ્ઞાનાદિના વિચ્છેદ સભધી પુન			વેદાન્તની રીતિએ કેવળજ્ઞાન — જૈન	
	પ્રશ્ન — કેવળ જ્ઞાનનું અપ્રતિહતપણુ	૫૦૪		અને વેદોક્ત માર્ગની સ્થિતિ જૈન	
	— કેવળજ્ઞાનના ભેદનો પરમાર્થ	૫૦૪		માર્ગનો ઉદ્ધાર કરવા જિજ્ઞાસા	૫૧૭
૬૯૫	સ્વધર્મમાં રહીને ભક્તિ કરવી	૫૦૬	૭૦૯	ધર્મેષ્વરિની શક્યતા અને સાધનો	૫૧૯
૬૯૬	શ્રી વર્ધમાનાદિનો પુરુષાર્થ — દયાના		૭૧૦.	આત્માનું સ્વરૂપ — છ પદ — સમ્યક્-	
	પ્રતિબંધે પત્ર	૫૦૬		ત્વના ભેદ — કેવળજ્ઞાન	૫૧૯
૬૯૭	દયાનો પ્રતિબંધ મૂળજ્ઞાન વમાવી		૭૧૧	છ દર્શન, તેમના પ્રકાર અને તેમના	
	દેવામાં ઉપકારક	૫૦૭		અભિપ્રાયે આત્મા, જગત અને	
૬૯૮	પાંચ અસ્તિકાય — કાળનું દ્રવ્યપણુ			ધર્મિયારાદિ	૫૨૦
	અને સર્વજનું સર્વજપણુ — દ્રવ્યા-		૭૧૨	આત્માર્થનો લક્ષ સૌથી પ્રથમ કતવ્ય	૫૨૧
	નુયોગ ક્યારે વિચારવા યોગ્ય —		૭૧૩	જૈનદર્શનની સ્થિતિ અને ઉત્પત્તિ	
	પુદ્ગલ અનુભવ ત્યાગથી કરવી જસુ			સભધી વિચારો	૫૨૧
	પરતીત	૫૦૭	૭૧૪	જિને કહેલા ભાવોની મથાર્થતા —	
૬૯૯	પચાસ્તિકાય સ્વરૂપ સંક્ષેપમા	૫૦૮		તે સમજવા પરમ પુરુષનો યોગ	
૭૦૦	શરીર મોહનું છે	૫૦૯		— અતીન્દ્રિય જ્ઞાનના ભેદ	૫૨૨
૭૦૧	કાળનું દ્રવ્યત્વ — ધર્માદિનું અસ્તિ-		૭૧૫	મૂળ મારગ (કાંચ)	૫૨૩
	કાયપણુ — અધિકારિકજીવોનું સ્વરૂપ		૭૧૬	આત્માર્થ વિચારવામાં સુલભતા થવા	
	અને સચિતપણુ — સજીવ બીજ —			— અહ ભાવ કેને ઉદય ન થાય	
	આત્મા જોવાનું યત્ર	૫૦૯		અથવા શમાય ? — અહ ભાવ	
				અટકાવવા કેમ વર્તવું ?	૫૨૩
૭૦૨	ઉપાજિત કર્મની રહસ્યશૂદ્ધ મતિ		૭૧૭	અનાર્થ ક્ષેત્રમાં સંતસારાદિની અ-	
	મૃત્યુ વખતે — વિધિનિષેધ અનેકા-			પ્રાપ્તિ — આર્થ આચારવિચાર,	
	તિક માર્ગ પણુ સમ્યક્ એકાન્ત નિજ-			વર્ણાશ્રમાદિ, સદાચારના અગ્રજૂત	
	પદની પ્રાપ્તિ માટે	૫૧૦		જેવા — ભક્ષ્યાભક્ષ્ય વિચાર	૫૨૪

૭૧૮. આત્મસિદ્ધિ આદ્યમગળ	૫૨૬	છટ્ઠું પદ મોક્ષનો ઉપાય	૫૫૦
પ્રયોજન	૫૨૬	શકા	૫૫૦
ક્રિયાજનક અને શુદ્ધ —		સમાધાન	૫૫૧
જ્ઞાનીના લક્ષણ	૫૨૭	કર્મક્ષયનો અચૂક ઉપાય	૫૫૨
ત્યાગ વૈરાગ્ય અને		મોક્ષમાર્ગ કે મોક્ષમાં જાતિ વેપરઆદિનો	
આત્મજ્ઞાનનો સાધન —		બેદ નથી	૫૫૩
સાધ્યનો સબધ	૫૨૭	જિજ્ઞાસુનાં લક્ષણ	૫૫૩
આત્માર્થીનું લક્ષણ	૫૨૮	પરમાર્થ સમકિત	૫૫૩
નિજપદનો લક્ષ થવા	૫૨૮	આરિત્ર	૫૫૩
સદ્ગુરુના લક્ષણ	૫૩૨	કવળજ્ઞાન અને અનાદિ વિભાવનો નાશ	૫૫૩
સ્વરૂપ રિયતિ એટલે	૫૩૨	ધર્મનો મર્મ	૫૫૪
પ્રત્યક્ષ સદ્ગુરુનો ઉપકાર	૫૩૩	આત્માનું ખરું સ્વરૂપ	૫૫૪
પ્રત્યક્ષ સદ્ગુરુથી નિજ-		શિષ્યને મોઘખીજ પ્રાપ્તિ	૫૫૪
સ્વરૂપની પ્રાપ્તિ	૫૩૩	છ પદના ઉદ્દેશનું રહસ્ય	૫૫૪
સ્વચ્છદ રોકે તો મોક્ષ	૫૩૪	સદ્ગુરુની ઉપકારસ્તુતિમય શિષ્યની	
સ્વચ્છદ કેમ રોકાય ?	૫૩૪	અપૂર્વ લક્ષિત	૫૫૪
સમકિત	૫૩૩	ઉપસહાર	૫૫૫
સદ્ગુરુનું શરણ અને		૭૧૯ આત્મસિદ્ધિનું અવગાહન કેવા	
વિનય	૫૩૫	પ્રકારે — કોને જ્ઞાન સમ્પદપરિણામી	
મતાર્થીનાં લક્ષણ અને		થાય — આત્માર્થે ઉપરશ — દેહનો	
પ્રકાર	૫૩૫	આત્માર્થમાં જ ઉપયોગ	૫૫૭
આત્માર્થીનાં લક્ષણ	૫૩૭	૭૨૦ પરમ કલ્યાણની ધૃત્તિ — મુખ્યધર્મા	
છ પદનાં નામ	૫૩૮	ઉપદેવ	૫૫૮
પ્રથમ પદ આત્મા છે	૫૩૮	૭૨૧ અનધિકારીને જ્ઞાન અહિતકારી	૫૫૮
શકા	૫૩૮	વર્ષ ૩૦ સુ	
સમાધાન	૫૩૯	૭૨૨ અજ્ઞાતામાં વિચારવાનની પ્રવર્તના	૫૬૦
બીજું પદ આત્મા નિત્ય છે	૫૪૦	૭૨૩ જ્ઞાનીની દષ્ટિનું વાસ્તવિક માહાત્મ્ય	
શકા	૫૪૦	અલક્ષગત કયાં સુધી ?	૫૬૦
સમાધાન	૫૪૦	૭૨૪ પરમપદ પથ (કાવ્ય)	૫૬૦
ત્રીજું પદ આત્મા કર્મનો કર્તા છે	૫૪૪	૭૨૫ મનુષ્યપણાનો કિમત	૫૬૧
શકા — કર્મનું કર્તાપણું, ઇશ્વરાદિનું	૫૪૪	૭૨૬ મુમુક્ષુ જીવને આત્મહિત અર્થે પરિ-	
સમાધાન	૫૪૪	ગ્રહાદિની વિસ્મૃતિ	૫૬૧
ઇશ્વર જગતકર્તા નથી, શુદ્ધ સ્વરૂપ છે	૫૪૫	૭૨૭ આ કાળમાં માર્ગ દુષ્કર છતાં પણ પ્રાપ્તિ	૫૬૧
ચોથું પદ કર્મનું ભોક્તાપણું	૫૪૭	૭૨૮ મગ્ન પાસે શરણરહિતપણું — સૌએ	
શકા	૫૪૭	લક્ષ રાખવા યોગ્ય	૫૬૨
સમાધાન	૫૪૮	૭૨૯ લોકદષ્ટિમાં મોટાઈનાળા વસ્તુઓ	
પાંચમું પદ જીવનો કર્મથી મોક્ષ	૫૫૦	પ્રત્યક્ષ ઝેર	૫૬૨
શકા	૫૫૦	૭૩૦ એક સમય પણ સર્વોત્કૃષ્ટ ચિતામણિ	૫૬૨
સમાધાન	૫૫૦		

૭૩૧	આજીવિકાદિ પ્રારબ્ધાનુસાર — પ્રયત્ન, નિમિત્ત — ચિતા આત્મશુદ્ધિરોધક	૫૬૨	દુઃખક્ષયનો માર્ગ — દ્વાદશાંગ — નિર્ઝંથ સિદ્ધાન્તની ઉત્તમતા —	
૭૩૨	ભાવસયમની જિજ્ઞાસા સફલ કરવા	૫૬૨	મહાત્માઓના સમાગમ — સત્યુત	૫૭૬
૭૩૩	વૈરાગ્ય ઉપશમના વિશેષાર્થ વિચારવા યોગ્ય ગ્રંથો — પ્રમાદ ટાળવો	૫૬૩	૭૫૬. જ્ઞેનમાર્ગવિવેક	૫૮૦
૭૩૪	પત્રોની જુદી પ્રત	૫૬૩	૭૫૭ મોક્ષસિદ્ધાન્ત	૫૮૦
૭૩૫	નિરપેક્ષ અવિષમ ઉપયોગ	૫૬૩	૭૫૮ દ્રવ્યપ્રકાશ	૫૮૨
૭૩૬	જ્ઞાનીના જ્ઞાનના વિચારથી મહા નિર્જગ	૫૬૩	૭૫૯ દુઃખ શાંતી મટતું નથી? દુઃખનું સ્વરૂપ	૫૮૨
૭૩૭	ત્યાગમાર્ગ અનુસરવા યોગ્ય	૫૬૩	૭૬૦ જીવલક્ષણ, સસારીજીવ સિદ્ધાન્ત —	
૭૩૮	અપૂર્વ અવસર (કાવ્ય)	૫૬૩	ભાવકર્મ અને દ્રવ્યકર્મ	૫૮૩
૭૩૯	નિર્ઝંથને અપ્રતિબંધપણ	૫૬૬	૭૬૧ નવતત્ત્વ — રત્નત્રય — ધ્યાન	૫૮૪
૭૪૦.	સદાચાર અને સવચ મિજાસુને ઉપદેશથી અધિક લાભકારી	૫૬૬	૭૬૨ વીતરાગ સન્માર્ગ	૫૮૫
૭૪૧	વિશેષ લાભકારી સમાગમ	૫૬૬	૭૬૩. આત્મસ્વરૂપનું ધ્યાન — નિર્જરા	૫૮૫
૭૪૨	આરભ પરિગ્રહની સ્વરૂપ	૫૬૭	૭૬૪ વીતરાગ સન્માર્ગની ઉપાસના	૫૮૬
૭૪૩	સાચા નિષ્કામી, સફલ સસારી ઇન્દ્રિયરામી	૫૬૭	૭૬૫ મોક્ષમાર્ગમાં પ્રયોજનશૂન્ય વિષયો	૫૮૬
૭૪૪	સમયચરણ સેવા શુદ્ધ દેજો	૫૬૭	૭૬૬ પચાસ્તિકાય પ્રથમ અધ્યાય	૫૮૬
૭૪૫.	કેવળજ્ઞાન થવા શ્રુતજ્ઞાનનું આલબ્ધન	૫૬૭	દ્વિતીય અધ્યાય	૫૮૨
૭૪૬	મોહનીયનું સ્વરૂપ — ઠામ ઠામ બોધ — મોહનીય હણવાના અચૂક ઉપાય	૫૬૭	૭૬૭ સકાશનાળી ક્રિયા ઉપદેશવામાં રહસ્યદષ્ટિ — નિર્ઝંથનો પરમ ધર્મ — પાંચ સમિતિ	૫૮૬
૭૪૭	દીનતાના વીસ દોહા મુખપાઠ કરવા	૫૬૮	૭૬૮ એકેન્દ્રિયને પરિગ્રહાદિ સંગ્રા —	
૭૪૮	કર્મબંધનું વિચિત્રપણ — અકલનો વરસાદ	૫૬૮	જ્ઞાન, અજ્ઞાન અને જ્ઞાનાવરણીય	૫૮૭
૭૪૯	મુમુક્ષુને સ્મરણીય વચન ' જ્ઞાનનું કળ વિરતિ — વિચારની સફળતા — વિભાવ ત્યાગવા વાંચનાદિ	૫૬૮	૭૬૯. સમકિત અને મોક્ષ	૫૮૭
૭૫૦	વડવાના સમાગમ સંબંધી — અદ્વેષ-ભાવનામાં સ્વધર્મ	૫૬૯	૭૭૦ મિથ્યાત્વજ્ઞાન તે અજ્ઞાન, અન્યકુજ્ઞાન તે જ્ઞાન	૫૮૭
૭૫૧	આત્મસિદ્ધિમાં ત્રણ પ્રકારના સમકિત — સત્પુરુષની વચનનું અવલબ્ધન	૫૭૦	૭૭૧ સમકિત અને સસારકાળ — આત્મની પ્રતીતિ આદિ સમકિત	૫૮૮
૭૫૨	લેશ્યાદિના અર્થ	૫૭૦	૭૭૨ કર્મબંધાનુસાર ઔષધની અસર — નિરવલ ઔષધ આદિના ગ્રહણમાં આજ્ઞાનો અનતિક્રમ	૫૮૯
૭૫૩	'ઋષભ જિનેશ્વર પ્રીતમ માહરો' અને 'પથડો નિહાળુ'ના વિશેષાર્થ	૫૭૦	૭૭૩ વેદનીય પર ઔષધ — પરિણામાનુ-સારબંધ — હિસા અને અસત્યાદિનું પાપ — અર્હતને પ્રથમ નમસ્કાર	૬૦૦
૭૫૪	કાલની બહિષ્કારી — શાસનદેવીને વિનંતિ	૫૭૫	૭૭૪ બંધ અને શુભાશુભ કર્મયોગ — પુદ્ગલવિપાકી વેદના	૬૦૧
૭૫૫	દુઃખ કેવા પ્રકારે મટે? — દુઃખ, તેના કારણાદિ સંબંધી મુખ્ય અભિ-પ્રાયો — સમ્યક્ જ્ઞાનદર્શનચારિત્ર —		૭૭૫ અપ્રમત્ત ઉપયોગ થવાનું સાધન — છકાયતું સ્વરૂપ પણ જ્ઞાન જ છે — જીવન આગમન — શસ્ત્રપરિજ્ઞાઅભ્યાસ	૬૦૨
			૭૭૬ કર્મબંધના પાંચ કારણ — પ્રદેશબંધ	૬૦૨
			૭૭૭ વિશુદ્ધિ — જ્ઞાનકના અભ્યાસનો લક્ષ	

— આમપુરુષનો સમાગમદિર્ઘા પુણ્ય		૭૯૮	‘મોક્ષમાર્ગપ્રકાશ’નું જનન — શ્રોતાને	
હેતુ	૬૦૨		હિતકારી દષ્ટિ	૬૧૦
૭૭૮ સત્સમાગમ પરમ પુણ્યયોગ નિરા		૭૯૯	શુન્યતાનું અવલંબન	૬૧૧
શાથી શિથિલતા	૬૦૩	૮૦૦	આત્મદશા થવાનાં પ્રગળ અવલંબન	૬૧૧
૭૭૯ સ્વભાવજન્યદશા — અનુભવહિતસાદ		૮૦૧	ક્ષમાપનાપત્ર	૬૧૧
દશા — ધિતિદશા — મુક્તા કોણ ?		૮૦૨	અમદૃષ્ટિના નિરોધને અર્થે	૬૧૧
— મુક્તાદશા	૬૦૩	૮૦૩	ક્ષમાપનાપત્ર	૬૧૧
૭૮૦ આ દેહેતુ વિશેષપણ — આ દેહે		૮૦૪	ક્ષમાપનાપત્ર	૬૧૨
કરવાયોગ્ય — કલ્યાણનો મુખ્ય નિશ્ચય	૬૦૪	૮૦૫	ક્ષમાપનાપત્ર	૬૧૨
૭૮૧. પરમપુરુષદશાવર્ણન — કેવળ અસગ		૮૦૬	સત્સમાગમથી દેવદ્ય પર્યાંત નિર્વિ-	
ઉપયોગે આત્મસ્થિતિ કરવા —			દ્યપણ	૬૧૨
આત્મકલ્યાણ સુગમ થવા — સત્		૮૦૭	દ્વિગમ્ય અને ત્રેતાગમ્ય —	
સમાગમથી ઉત્કૃષ્ટ દશા-સર્વ જ્ઞાનનું			‘મોક્ષમાર્ગપ્રકાશ’માં જિનાગમનો	
ફળ — સમ્યક્ જ્ઞાનાદિ	૬૦૫		નિષેધ	૬૧૨
૭૮૨ સસારનું મુખ્ય બીજ — દેહ ત્યાગતા		૮૦૮	સયમ, કાળકૃત વિષ	૬૧૩
શ્રી સોભાગી દશા — તેમના અદ્		૮૦૯	નિષ્કામ ભક્તિમાનનો સત્તમ કે દર્શન	૬૧૩
ભુત શુભોત્તર સ્મરણ	૬૦૬	૮૧૦	લોકદષ્ટિ અને જ્ઞાનીની દષ્ટિ —	
૭૮૩ કુખ-ક્ષયનો ઉપાય — પ્રત્યક્ષ			પ્રમાદમાં ગતિ	૬૧૩
સત્પુરુષથી સર્વ સાધન સિદ્ધ —		૮૧૧	સર્વ પ્રત્યે ક્ષમાદષ્ટિ — સત્પુરુષનો	
આરભ પરિગ્રહ	૬૦૬		યોગ શીતળ હાથા મમાન	૬૧૩
૭૮૪ જીવનું કલ્યાણ જ્ઞાનાથી ? — સાચું		૮૧૨	નિર્દોષમાન દ્વ્યાદિના યોગે ઉત્તરોત્તર	
ચારિત્ર કેમ પમાય ?	૬૦૭		જે ચી જુમિકા — જીવને જ્ઞાન ક્યારે	
૭૮૫ ત્યાગ-વૈરાગ્યનો નિષેધ	૬૦૭		આવે ?	૬૧૩
૭૮૬ સોભાગી દશા — આતમરાગી તે		૮૧૩	ઉપરની ભૂમિકાઓમાં અનાદિવાન્માનું	
નિષ્કામી-અસગ ઉપયોગ સિદ્ધ કરવા	૬૦૮		સક્રમણ — અતરાપરિણામમાં	
૭૮૭ જ્ઞાનીના માર્ગની સ્પષ્ટ સિદ્ધિ	૬૦૮		શ-વીરપણું અને સદ્વિચાર	૬૧૪
૭૮૮ પરમ સચ્ચી પુરુષોનું ભીષ્મવ્રત	૬૦૮	૮૧૪	યોગદષ્ટિસમુચ્ચયાદિ યોગગ્રથો —	
૭૮૯ સત્સાત્ત્વપરિચય	૬૦૮		અર્ધાંગ યોગ બે પ્રકારે	૬૧૪
૭૯૦ દીર્ઘકાળને અલપપણામાં લાવવાના			વર્ષ ૩૧ મુ	
ધ્યાનમાં — એકત્વભાવનાથી ઉત્કૃષ્ટ		૮૧૫	વિકાર યોગ્ય ક્ષેત્ર	૬૧૫
આત્મશુદ્ધિ ક્યારે ?	૬૦૯		સર્વ કુખક્ષયનો ઉપાય — પ્રમાદ —	
૭૯૧ સદ્વર્તનાદિમાં પ્રમાદ અકર્તવ્ય	૬૦૯		સત્પુરુષનો માર્ગ	૬૧૫
૭૯૨ સ્વરૂપવિચાર વિકટ	૬૦૯	૮૧૭	સમ્યક્ દર્શનથી કુખની આત્મતિક	
૭૯૩ વ્રતાદિ અને સમ્યક્દર્શનનું બળ —			નિવૃત્તિ — તે થવા	૬૧૬
સત્પુરુષની વાણી	૬૦૯	૮૧૮	જ્ઞાનાદિ મમજવા અવલંબનજન	
૭૯૪ યુક્તોપત્તિ થાય તેવું વર્તન કરવું	૬૦૯		ક્ષયોપશમાદિ ભાવો	૬૧૬
૭૯૫. કેનો સમાગમદિ કર્તવ્ય ?	૬૧૦	૮૧૯	મોક્ષપાટણ સુલભ — શરવીરપણું	૬૧૬
૭૯૬ ‘મોહસુદ્ધર’ અને ‘મણિરત્નમાળા’	૬૧૦	૮૨૦	સદ્વિચારવાનને હિતકારી પ્રત્ય	૬૧૬
૭૯૭. શ્રી કૃગરની દશા	૬૧૦	૮૨૧	આત્મહિતને બળવાન પ્રતિબદ્ધ —	

	‘આત્મસિદ્ધિ’ ગ્રંથમા અગ્રોહદંષ્ટિ	૬૧૭	૮૪૫. મોક્ષમાર્ગસ્ય નેતાર — અત્રાન-	
૮૨૨	સત્સમાગમમા ઉદાસીનપણું	૬૧૭	તિમિરાન્ધાના	૬૨૬
૮૨૩.	અથ ધપણા માટે અધિકાર	૬૧૭	૮૪૬ આશ્રયકારક નિષ્પાપવૃત્તિ (આહાર	
૮૨૪.	સન્ન્યત અને સત્સમાગમતુ સેવન	૬૧૮	ગ્રહણ) — અસંગ નિર્મથપદનો	
૮૨૫	આત્મસ્વભાવની નિર્મળતાના સાધન		અભ્યાસ	૬૨૭
	— પ્રત્યક્ષ સત્પુરુષના સમાગમતુ		૮૪૭ અવિક્ષેપ રહેશે	૬૨૭
	માહાત્મ્ય — સન્ન્યત	૬૧૮	૮૪૮ પરિચય વધવાનો ડર	૬૨૭
૮૨૬	સન્ન્યત પરિચયમા અતગમ	૬૧૮	૮૪૯ હો! જીવ સસારથી નિવૃત્ત થા	૬૨૭
૮૨૭	ઉતાપના હેતુ ?	૬૧૮	૮૫૦ ચિત્ત, ચિત્તવૃત્તિઓ શાંત થઈ જાયો	૬૨૭
૮૨૮	અમદાવાદ પ્રત્યે વિહાર સળધી	૬૧૮	વર્ષ ડર મુ’	
૮૨૯	મુમુક્ષુપણાની દૃઢતા કર્તવ્ય	૬૧૯	૮૫૧ વ્યવહારપ્રતિબદ્ધતા — પ્રતિકૂળ	
૮૩૦	નિયમિત શાસ્ત્રાવશોકન કર્તવ્ય	૬૧૯	માર્ગમાં તપ્ત હૃદય અને શાંત આત્મા	૬૨૮
૮૩૧.	દુષ્પ્રમકાળમા પરમ જ્ઞાતિનો માર્ગ		૮૫૨ વીતરાગોના માર્ગની ઉપાસના કર્તવ્ય	૬૨૮
	કોને પ્રાપ્ત થાય ?	૬૨૦	૮૫૩. પ્રમાદ પરમ રિપુ — વીતરાગશ્રુતતુ	
૮૩૨	કિચિત્માન પણ ગ્રહણ એ જ		અનુપ્રેક્ષન	૬૨૯
	સુખનો નાશ — અપાર આનંદ		૮૫૪ આત્માનુશાસન વાચવા વિચારવા	૬૨૯
	અનુભવવા — સર્વોત્કૃષ્ટ સિદ્ધિ	૬૨૦	૮૫૫ વીતરાગશ્રુતનો અભ્યાસ રાખજો	૬૨૯
૮૩૩.	સ્વરૂપસ્થિતતુ અતિ ઉત્કૃષ્ટ પરાક્રમ —		૮૫૬ જિજ્ઞાસા આદિ બળ વધવા માંની	
	દેહ પ્રત્યે આત્માનો સળધ —		પુરુષનો સમાગમ — ચિત્તસ્થઈ માટે	
	અચિત્ત્ય દ્રવ્ય — વિશ્વરૂપ આત્મા		ઔષધ	૬૨૯
	— આત્માની અસંગતા અને અ-		૮૫૭ ભક્તિ અપ્રમત્તપણે ઉપાસનીય	૬૩૦
	વિનાશીપણું — સ્વરૂપના લક્ષ્યથી		૮૫૮. સ્થિરતા ઈચ્છતા હો તો — નિશ્ચય	
	સમાધિ — આત્મભાવના	૬૨૦	ધ્યાન	૬૩૦
૮૩૪.	શ્રી કુન્દર દેહમુક્ત	૬૨૧	૮૫૯ નિયમાદિતુ ગ્રહણ મુનિઓ સમીપે	૬૩૦
૮૩૫	સત્સમાગમની દુર્લભતા	૬૨૧	૮૬૦ સ્વરૂપાવલોકનદર્શિતુ પરિણમન	૬૩૧
૮૩૬	વસ્તુમા ઉત્પાદ, વ્યય અને ધ્રુવ ભાવ		૮૬૧ સિથિલતા ઘટવાનો ઉપાય સુગમ	૬૩૧
	— જીવ અને પરમાણુઓનો સયોગ	૬૨૧	૮૬૨ વીતરાગવૃત્તિનો અભ્યાસ રાખશે	૬૩૧
૮૩૭	માર્ગપ્રકાશક સદ્ગુરુના લક્ષણ કયા		૮૬૩ મોઢ ક્યારે પરિણમે ? — અસદ્વૃત્તિ	
	ગુણસ્થાનકે ? — સમદર્શિતા એટલે ?		ઓનો નિરોધ	૬૩૧
	— સમદર્શિતા અને અહિંસાદિ વ્રત	૬૨૨	૮૬૪ ચરમાવર્ત હો ચરમકરણ તથા	૬૩૧
૮૩૮	બ્રહ્મચર્ય વ્રત-ગ્રહણ	૬૨૪	૮૬૫ ધોર પુરુષ	૬૩૨
૮૩૯	કલ્યાણમૂર્તિ સમ્યગ્દર્શન	૬૨૫	૮૬૬ દ્રવ્યાનુયોગ — તેની પ્રાપ્તિ, યોગ્યતા,	
૮૪૦.	દ્રવ્ય મન	૬૨૫	પરિણમન અને કૂળ — પચાસ્તિકાય	
૮૪૧	સમાધિ વિષે અવસરે	૬૨૫	— સમાધિનુ રહત્ય	૬૩૨
૮૪૨	પરમાર્થ હેતુએ લોકપ્રદતિ સાચવવા	૬૨૬	૮૬૭ ભવસ્વય બૂરમણ તરી પારને સપ્રાપ્ત	
૮૪૩	નિશ્ચય અને આશ્રય — પૂર્ણ દાદશાગ		થાઓ	૬૩૨
	સક્ષેપમા	૬૨૬	૮૬૮ નિર્મિતિવાળા ક્ષેત્રમા ચાતુર્માસ	૬૩૩
૮૪૪	કરાળ કાળ	૬૨૬	૮૬૯ આત્મહિતની અપ્રમત્તપણે ઉપાસના	૬૩૩
			૮૭૦ ચાતુર્માસ ભગવત્પ્રાસાદનુ સરક્ષણ	૬૩૩

૮૭૧	નિવૃત્તિક્ષેત્રે ચાતુર્માસ — વીર્ષ ઉત્સાહ- માન કરશે	૧૩૩	૮૯૪	ક્ષમાપનાદિ કહ્ય કહ્યા વિશે આના	૧૨૯
૮૭૨.	શુભ પ્યાનના મૂળહેતુથી સદ્વર્તન — જાતીનો માર્ગ આત્મપરિણામી થવા	૧૩૪	૮૯૫	જાતીપૂરવતેય મનુષ્યાર્થતા ઉપકાન્તન વર્ષ ૩૩ સુ	૧૩૯
૮૭૩	અસંગ મહાત્માઓને સસાંગો ગાંત	૧૩૪	૮૯૬	અમગપણ — મત્તમાનમનો પ્રતિ- બધ — ગ્રહગ્રંથિગતા પ્રગટાવવા	૧૪૦
૮૭૪	અમર ત ચિત્તથી સમગ્રીય ઉપદેશ	૧૩૪	૮૯૭	પરમ શાંત ચુતનુ મનન	૧૪૧
૮૭૫.	અહો સત્પુરુષના વચનામૃત, મુદ્રા અને સત્સમાગમ	૧૩૪	૮૯૮	પ્રવૃત્તિવ્યવહારમાં સ્વરૂપનિષ્ઠ દુર્ધટના કેના મોગે શાન્તિના માર્ગની પ્રાપ્તિ	૧૪૧
૮૭૬	જીવ્યુ ધન્ય તેહતુ	૧૩૫	૮૯૯	‘ગામી કાર્તિકેયાનુગ્રેક્ષા’ અન્નિ	૧૪૧
૮૭૭	આચારગમનના વાક્ય સમધી	૧૩૫	૯૦૦	પ્રત	૧૪૧
૮૭૮	સ્વરૂપનિષ્ઠ વૃત્તિ કરવી	૧૩૫	૯૦૧	સર્વના ઉપકાંગનો માર્ગ	૧૪૧
૮૭૯	શુદ્ધાભિરચિત્તના મુખ્ય અવલબન— પરમતત્ત્વનો અધિકારી	૧૩૫	૯૦૨	અનત અન્યાયાધ મુખનો એક અન્ય ઉપાય	૧૪૧
૮૮૦	અમરત સ્વભાવનુ સ્મરણ — પારમા- ર્થિક શ્રુત અને વૃત્તિજન્યનો અભ્યાસ	૧૩૫	૯૦૩	જડ તે ચૈતન્ય અને દ્રવ્યનો ગ્રહભાવ ભિન્ન આત્મગતિ કેને થાય — ભવઅતનો ઉપાય — મિથ્યાત્વભાવ તે દૂર થવા (કાવ્ય)	૧૪૨
૮૮૧	‘પદ્મનદી પચવિશતિ’ મુનિવર્યના મનનાથે	૧૩૬	૯૦૪	પ્રાણીમાત્રો રક્ષક, બધવ અને હિતકારી ઉપાય	૧૪૨
૮૮૨	મનુષ્યસ્વભાવ પ્રત્યે ઉપશાતવૃત્તિ — પરમપદના ઉપદેશનો આકર્ષક આત્મ- સ્વભાવ	૧૩૬	૯૦૫	ભોક્ષક સ્વરૂપ નિરૂપણ (આસ કાગિક) ભાષામા	૧૪૨
૮૮૩	‘અિના નયન’ આદિનો વિચાર — અમરત પ્રયત્ન કર્તવ્ય	૧૩૬	૯૦૬	આત્મભળની વર્ધમાનતાના સદુપાય — (સત્સમાગમદિ અધિક ઉપકારી કથારે ?)	૧૪૩
૮૮૪.	દુષ્ક્રમકાળમા પરમ સત્સંગ અને અસંગપણ	૧૩૬	૯૦૭	વૈરાગ્ય શાંતી બોધો	૧૪૩
૮૮૫	રાત્રીની મુખ્ય આરા — ધણી શાસ્ત્રી થતું કૃણ સહજમા	૧૩૭	૯૦૮	સમયસારની પ્રત શુદ્ધ ગુર્જર ભાષામા	૧૪૩
૮૮૬	‘પદ્મનદી શાસ્ત્ર’નું મનન નિહિ- આસન — મહાપુરુષના વચનામૃતનું મનન પરમ શ્રેયસ્ક કથારે	૧૩૭	૯૦૯	કલ્યાણજીભાઈનો દેહોત્સર્ગ	૧૪૩
૮૮૭	મુખ્ય મોક્ષમાર્ગનો ક્રમ — (સાચી મુસુક્ષ્મતા)	૧૩૭	૯૧૦	કાર્તિકેયાનુગ્રેક્ષા અને સમયસારની પ્રતો	૧૪૩
૮૮૮	રાત્રીની આરાનુ અવલબન	૧૩૭	૯૧૧	ગોમદસાર આદિ ગ્રંથો	૧૪૩
૮૮૯	વનવાસી શાસ્ત્ર	૧૩૮	૯૧૨	સ્વામી વધ માન જનમતિધિ	૧૪૪
૮૯૦	ક્ષમાપનાપત્ર	૧૩૮	૯૧૩.	ધન્ય તે મુનિવરા જે ચાહે સમભાવે	૧૪૪
૮૯૧	ધન્વિયોના નિગ્રહપૂર્વક સત્શાસ્ત્રાદિનો પરિચય	૧૩૮	૯૧૪	અશાતાની મુખ્યતા — તેનાં મૂળ કારણ ગવેષકની વૃત્તિ — સર્વોત્કૃષ્ટ ઔષધ — મહાત્માઓની (વાર વાર) શિક્ષા — આત્માના કર્યાણના પરમ કાળો — જિનભાવના ભાવ	૧૪૪
૮૯૨	ક્ષમાપનાપત્ર	૧૩૮	૯૧૫	મહાત્મ્યુગોને વિહારયોગ્ય ક્ષેત્ર	૧૪૫
૮૯૩.	કેઈનો સ્વમાદિ પ્રસંગ સબધી	૧૩૯		ઉપશમશ્રેણીમા ઉપશમસમ્યક્ત્વ —	

અનત દાનાદિ લબ્ધિની સપ્રાપ્તિ આત્માની સ્વરૂપભૂત — અનત વીર્યલબ્ધિજ્ઞાનની અનુપ્રેક્ષાથી અનત કર્મક્ષય	૬૪૫	૬૩૪. મનુષ્યપણું, આર્યતા આદિ ઉત્તરોત્તર દુર્લભ	૬૫૧
૬૧૬ આતુર્ભાસયોગ્ય ક્ષેત્ર	૬૪૬	૬૩૫ મનુષ્યદેહને એક સમય પણુ અમૂલ્ય — પ્રમાદનો જ્ય પરમપદનો જ્ય —	૬૫૨
૬૧૭ બીજ વાંચુ — અદ્ભુત ઉપયોગ	૬૪૬	૬૩૬ મનુષ્યદેહ, ચિંતામણિ — સત્સંગરૂપી કલ્પવૃક્ષ — અગિયારમુ આશ્રય	૬૫૨
૬૧૮. સંપુરુષની જ્ઞાનાદિ દશા — જ્ઞાનારાથી મોક્ષ — જ્ઞાનનુ લક્ષણ — મોક્ષના ચાર કારણ — અધ્યાત્મ માર્ગ — સમક્રિત અને મિથ્યાત્વભાવ — પર- માત્મા થવા — આત્મધ્યાન પરિણમવા — સ્વભાવ-વિભાવદશાનાં ફળ, વીત- રાગની આરાથી મોક્ષ — અવશ્ય કલ્યાણ કેવું ? — આત્માથીનું લક્ષણ	૬૪૭	૬૩૭ આત્મભાસની રચિત અને આહાર- ઉપદેશાદિની દિનચર્યા — નિર્જરાનો સુદર માર્ગ	૬૫૨
૬૧૯. પ્રમત્ત-પ્રમત્ત એવા જીવો, પરમ- પુરુષના ચરણોના યોગ	૬૪૮	૬૩૮ સમયચરણ સેવા શુદ્ધ દેહો — શરીર પ્રકૃતિ	૬૫૩
૬૨૦ પ્રકૃતિ વધતી આરોગ્યતા પર	૬૪૮	૬૩૯ વેદનામા પરમધર્મ — શુદ્ધ ચારિત્રનો માર્ગ — ઉપશમમૂળ જ્ઞાનમા વેદના	૬૫૩
૬૨૧ મોક્ષમાળામા શબ્દાતર, ઉપોદ્ધાત આદિ	૬૪૮	૬૪૦ અશાતામુખ્યપણુ ઉદયમાન — પરમ શાંત શ્રુત	૬૫૩
૬૨૨ પતની પહોંચ — આતુર્ભાસ	૬૪૮	૬૪૧ આરા કરવી ભય કર — નિયમને વિશે સ્વેચ્છાચાર પ્રવર્તન કરતાં મરણુ એવ	૬૫૪
૬૨૩ શરીર પ્રકૃતિ સહજ આરોગ્યતા પર	૬૪૯	૬૪૨ પરમ નિવૃત્તિનુ સેવન — અદ્વાયપુષી દુષ્કર્મકાળમા પ્રમાદ	૬૫૪
૬૨૪ મુનિઓને આતુર્ભાસ કર્યા યોગ્ય ? આત્માથીને બધુ સમાન જ	૬૪૯	૬૪૩. જ્ઞાનીની પ્રધાન આરા — પરમ મગ્નકારી સુદંટા	૬૫૪
૬૨૫ વિનયભક્તિ સુમુક્ષુઓનો ધર્મ — અનાદિચપળ મનનો ક્ષય	૬૪૯	૬૪૪ પ્રમત્તભાવ	૬૫૫
૬૨૬ 'ક્ષાયોપશમિક અસખ્ય, ક્ષાયિક એક અનન્ય'	૬૪૯	૬૪૫ શ્રી પદ્યુષણ આરાધના	૬૫૫
૬૨૭ શરીર વેદનાની મૂર્તિ — માનસિક અશાતાનુ મુખ્યપણુ — વેદનાના ઉદ- યમા આત્માથીનું અનુપ્રેક્ષણ	૬૫૦	૬૪૬ શ્રી 'મોક્ષમાળા'ના 'પ્રજ્ઞાવપ્રોધ' ભાગની સકલના	૬૫૫
૬૨૮ ત્રિભુવનનો દેહોત્સર્ગ — અશાશ્વત અનિત્ય એવો વાસ	૬૫૦	વર્ષ ૩૪ મું	
૬૨૯ નિર્મન્ય મહાત્માઓના દર્શન, સમા- ગમ અને વચન	૬૫૦	૬૪૭. વર્તમાન દુષ્કર્મકાળમા લક્ષ રાખવા યોગ્ય	૬૫૭
૬૩૦ કુદકુલચાર્યકૃત સમયસાર — આર્ય ત્રિભુવન સખધી	૬૫૦	૬૪૮ મદનરેખાનો અધિકાર વગેરે	૬૫૭
૬૩૧ વજન વગરનો મનખો નકામો	૬૫૧	૬૪૯ જિદ્દગીના ધ્રુવકાંટા લોકસંજ્ઞા અને આત્મશાંતિ	૬૫૮
૬૩૨. શરીર પ્રકૃતિ સ્વચારસ્વચ — અત- મુખ થવાનો અધ્યાસ કરો	૬૫૧	૬૫૦ અધિકારીને દીક્ષા	૬૫૮
૬૩૩ અપૂર્વ શાંતિ અને અચળ સમાધિ — પાંચે વાણુ	૬૫૧	૬૫૧ પ્રવાસમા સહરાનુ રણ — નિકાચિત ઉદયમાન યાક — સ્વરૂપ અન્યથા થતું નથી	૬૫૮
		૬૫૨ શરીર સખધર્મા અપ્રાકૃત કર્મ	૬૫૮
		૬૫૩ વેદનીય વેદવામા હર્ષ-શોક શો ?	૬૫૯

- ૯૫૪ “ધ્રુવે છે જે જોગી જન, અનત
સુખસ્વરૂપ” (કાન્ત) જિનપદ નિર્ગપદ
— શ્રી સદ્ગુરુ, અવલયન —
પ્રથમ ભૂમિકા — માર્ગના પાત્ર અને
અપાત્ર — મનઃવરૂપ — સસારવિવેચ
સુખધામ અનત સુસત ચહી ૬૫૯
૯૫૫. રોગ નથી, નિર્મળતા ધણી છે ૬૬૦
ઉપદેશ નોધ
- ૯૫૬ ૧ ‘પદ્મદર્શન સમુચ્ચય’ ભાષાન્તર ૬૬૧
૨ પહેલેશ — ધર્મદ્રોહ — પ્રયો-
ગને બદલને પરુવધ ૬૬૧
૩ સકામ અને અકામ નિર્ગંગથી
મળેલા મનુષ્યદેહ ૬૬૨
૪. આદિ દષ્ટિ આત્મશામાપક
યત્ર — શાસ્ત્ર એટલે — ઝગુને
સન્નિપાત — વ્યમન — ભણેલ
ભૂલ્યે ભૂટકો, જ્ઞાનની જરૂર ૬૬૨
૫ પરમ સત્ રિખાણુ હોય ત્યારે
— કર્માસુધી શુભજ્ઞાનની જરૂર ? ૬૬૩
૬ મનના પર્યાયનુ જ્ઞાન — મન
વશ થવા — આસનબ્ય —
પરમાણુનું દસ્યપણ ૬૬૩
૭ ‘મોક્ષમાળા’ની રચના મમધી
— તેનો હેતુ — ભાવનાઓ
— શા વિચારે નવે તત્ત્વનો
તત્ત્વજ્ઞાનનો ઓષ ? દર્શિત શુ ? ૬૬૩
૮ તરતમ યોગે વાચના વાસિત
ઓષ ૬૬૪
૯ શ્રી હેમચંદ્રાચાર્ય અને આનંદ-
ધનંજયો નિષ્કારણુ લેકોપકાર—
અતગળમા નીતરાગમાર્ગ
વિમુખતા — વિષમતાના કારણ ૬૬૪
૧૦ જૈનધર્મથી ભાગવતવર્ણનો
અધોગતિ કે ઉન્નતિ ? ૬૬૬
૧૧ શ્રી આત્માગમણ — જ્યોતિષ
દર્શિત ગણી ગોપચુ — માન-
પત્રાદિમા વિવેચીનતા — પતિ-
અકધારી યતિઓને સન્માનવાથી

- મિથ્યાત્વને પોષણ — મોટા કહે
તેમ કંતુ કરે તેમ ન કરવું —
કમીગુણુ દષ્ટાત ૬૬૬
- ૧૨ ચિદની અવગાહના — ચિદા-
ત્માની ગાયકમતા અને પૃથક્
પૃથક્ વ્યક્તિત્વ — ગોમટેય
(આદુઅગ ત્રામી)ની પ્રતિમા
— નિખાણુ ન ગાંધવુ વસ્તુ-
દેવનું દષ્ટાન ૬૬૭
- ૧૩ અવગાહનાનો અર્થ ૬૬૮
- ૧૪ અમનાએ નિર્ગંગ — જ્ઞાનીનો
માર્ગ સુલભ, પામવો દુર્લભ ૬૬૮
- ૧૫ શ્રી મન્મુત ૬૬૯
- ૧૬ જ્ઞાનીને ઓળખો, આના
આરાધો ૬૬૯
૧૭. લોકપ્રાન્તિનુ કારણ — જીવ-
અજીવનો ભેદ ૬૬૯
- ૧૮ દત્તાત્રયેશન — મરજીની ગ્તી ૬૬૯
- ૧૯ પ્રાન્ધ અને પુરુષાર્થ ૬૭૦
- ૨૦ ભગવદ્ગીતામા પૂર્વાપર વિરોધ
— તેના પરના બાધ્ય, ટીકા
— વિદ્વાતા અને જ્ઞાન —
હર્ષિભદ્રઅબધી મણિમાધ્વનો
અભિપ્રાય — પદ્મદર્શનસમુચ્ચ-
યનું ભાષાન્તર ૬૭૦
- ૨૧ કપરોગનો ઉપાય ૬૭૦
- ૨૨ ‘પ્રશમગ્સન્નિમગ્ન’ — દેવ
કોણ ? દર્શનયોગ્ય મુદ્રા —
‘સ્વામી કાર્તિકેયાનુબ્રેક્ષા’ વેંગાયનો
ઉત્તમ ગ્રંથ — કાર્તિકત્રામી ૬૭૦
૨૩. ‘પદ્મદર્શનસમુચ્ચય’ ને ‘યોગ-
દષ્ટિસમુચ્ચય’ના ભાષાન્તર
— યોગશાસ્ત્રનું મગ્ગાચરણ :
નમો દુર્વારગાદિવૈરિવાર-
નિવારિણે — સાચો મેજો ૬૭૧
- ૨૪ મોક્ષમાળાના પાદ — વાક્ય
નીચે દોરેલી લીટી સંબધી —
ઓતા વાચકના અભિપ્રાયને

- ભગવા દેવા — પ્રજાવમોધના
મથુકા — પરમશ્રુતના પ્રચાર-
રૂપ યોજના ૬૭૧
- ૨૫ શ્રી શાંતસુધારસતુ વિવેચનરૂપ
ભાષાન્તર ૬૭૨
- ૨૬ દેવાગમનભોયાનચામરાદિવિભૂ
તય ' — સદેવનુ વાસ્તવિક
મહત્વ — શ્રી સમંતભદ્રસૂરિ
— તત્ત્વાર્થસૂત્રના ટીકા તથા
ભાષ્ય — ' આત્મમીમાસા '
આદિના ભાષાન્તર — લોક-
કલ્યાણ કરતાં લક્ષ રાખવા
યોગ્ય ૬૭૨
- ૨૭ મન પર્યાવચ્છાન કેવી રીતે
પ્રગટે ? તેનો વિષય ૬૭૨
- ૨૮ મોહનીયકર્મ ત્યાગ કરવા ક્રમિક
અભ્યાસ — પાંચ ઇન્દ્રિયોના
વિષય સબધી — પ્રવૃત્તિ આડે
નિવૃત્તિનો વિચાર ૬૭૩
- ૨૯ મત સબધી ૬૭૩
- ૩૦ જીવની અપેક્ષાએ ક્ષય થવા
કોષાદિ કષાયનો ક્રમ ૬૭૩
- ૩૧ શ્રદ્ધા, જ્ઞાનીનું અવલબન ૬૭૪
- ૩૨ (જે અબુદ્દા મહામાગ) —
મિથ્યાદૃષ્ટિની ક્રિયા સફળ અને
સમ્યગ્દૃષ્ટિની અફળ ૬૭૪
- ૩૩ નિત્યનિયમ ૬૭૪
૩૪. બ્યવહારસત્ય અને પરમાર્થ-
સત્ય ૬૭૫
- ૩૫ સત્પુરુષ અન્યાય કરે નહીં
— આત્મા અપૂર્વ — જાગૃતિ
અને પુરુષાર્થ — સ્વચ્છદે
ધ્યાન, ઉપદેશાદિ — આત્મા
અને દેહ — સુ દરવિલાસ ઉપદેશ
અર્થે — જ દર્શન ઉપર દર્શત ૬૭૭
- ૩૬ સન્યાસી ગોસાઈ યતિ —
કયા દ્વેષથી સમકિત ન થાય
— (મુનિએ) સ્વાધ્યાયરૂપ

- વ્યાખ્યાન — કષાય સામે
યુદ્ધ — ક્ષત્રિયભાવે — પૂનર્મા
પુષ્પ — મુમુક્ષુ માટે સાધન
બતાવવા — સિદ્ધિ, જી
જગતિ આદિનું રહસ્ય ૬૭૮
- ૩૭ 'અજ્ઞાનતિમિરાન્ધાના'ના અર્થ
— 'મોક્ષ માર્ગરૂપ નેતાર ...'
નું વિસ્તૃત વિવેચન ૬૭૯
- ૩૮ આત્મા, જડ, જીવ, કર્મ, પુન-
ર્જન્મ, માયિક ઇશ્વર સબધી ૬૮૦
- ૩૯ કર્મની મૂળ આઠ પ્રકૃતિ
ધાતિની, અધાતિની ૬૮૦
- ૪૦ મૂર્છાભાવના જ્ઞાનની ન્યૂનતા
— જ્ઞાનીનું સસારમાં વર્તન ૬૮૧
૪૧. જીવના ચાર ભેદ, ચાર ગોળાના
દૃષ્ટાંતે ૬૮૧
- ઉપદેશ છાયા
૬૫૭. ૧ ' મૂળ જ્ઞાનથી વમાવી દેનાર
ભાવના — જ્ઞાનીપુરુષોને પણ
સર્વથી અસંગપણે શ્રેયસ્કર —
નિર્ધર્મ પરિણામ — મનુષ્ય-
ભવ નિરર્થક જવાનાં કારણ —
સત્સંગ સબધી લોકોને સ્પષ્ટતા ૬૮૩
- ૨ સ્વઉપયોગ અને પરઉપયોગ
સિદ્ધાન્તના આધાર — જ્ઞાનીના
આચારકિત અને શુદ્ધ જ્ઞાનીને
જી આદિ પ્રસંગ — પ્રાપ્ત
અને આપ્ત — પારમાર્થિક
અને અપારમાર્થિક ગુરુ ૬૮૪
- ૩ ત્રણ પ્રકારના જ્ઞાની — સત્પુરુ-
ષનું ઝોળખાણ — સદૃષ્ટિ
અને સદાચાર સેવન — આચાર-
રાગાદિનું નિયમિત વાચન —
સાચું સમ્યક્ત્વ — અત્પુરુષ પ્રત્યે
આસાતનાદિક ટાળવા —
સત્સંગનું પરિણમન ૬૮૫
- ૪ ભક્તિ સર્વોત્કૃષ્ટ માર્ગ —
આત્માનુભવી કોણ ? — જ્ઞાન

— સમ્યક્દષ્ટિની નિમિત્ત —
 કલ્યાણ ન સમગ્રવાનુ કારણ
 — શુ વિચાર્યે સમભાવ —
 જ્ઞાની અને મિથ્યાદષ્ટિ — સદ્દે
 પમા પરમાર્થ — જિનની આત્મા
 — પાત્ર ઇન્દ્રિયો વશ થવા
 — બાર ઉપાગનો સાગ —
 મુનિને નાકકાન છેદેલી જ્ઞાની
 સમીપતાય કૃતિને ક્ષોભકારક
 — ચૌદ ગુણુરચાનક આત્માના
 અશે અશે ગુણુ — અગિયાર-
 મેધો પતન, પ્રમાદથી —
 વૃત્તિઓ ઉપશમ કરતા ક્ષય
 કરવી — વૃત્તિઓની છેતરામણી
 — એક પાઈના ચાર આત્મા
 — સુપચ્ચાણુ, દુપચ્ચાણુ
 — પુરુષાર્થ ધર્મનો માર્ગ
 સાવ ખુલ્યો — આત્મગુણુ
 પ્રગટવા — શ્રેણિક — ચાર
 પ્રકારના છવો કહિયારાના
 દષ્ટિ — જોળખાણુતુસાર
 માહાત્મ્ય — જ્ઞાનીની જોળખાણુ
 — જ્ઞાનીને આત્મદષ્ટિથી જોવા
 પછી જ્ઞાને જોઈ રાગ ઉપન-
 થતો નથી — સસારરૂપી
 શરીરનું બળ વિધવાદિરૂપ
 કમર પર — જ્ઞાની પુરુષના
 બોધનું સામર્થ્ય — શ્રી મહાવીર
 સ્વામીની અદ્ભુત સમતા —
 તીર્થ કરે મોગપણુ કરે જ નહી
 — આ કાળમા ચરમશરીરી અને
 એકાવતારી — દુરાગ્રહ સુકા-
 વવા સાધનનો નિષેધ — કેશી-
 સ્વામીની સરળતા — જ્ઞાની
 પુરુષની આસા — ગૌતમસામી
 અને આનદશાવક — સાન્વા-
 દનસમકિત — નિર્ગ્રંથ ગુરુ —
 સદ્ગુરુમા સત્ દેવ અને કેવળા
 — સદ્ગુરુ અને અસદ્ગુરુને

જોળખવાની મહિત — એકે-
 ન્દ્રિયાદિના કકાટાથી નહી,
 સમકિતથી કલ્યાણ — મિથ્યા-
 ત્વસમુદ્ધની ખાગત દુઃકરવા
 — ચોથી મોટા ગેગ — કામચંદ
 અને ગ્વચંદ મૂંચે કલ્યાણુ —
 પરમાર્થથી ગગદુષ્ણ મોળા કરવા
 — સાર્ણા દર્શન સગખા —
 સાત પ્રકૃતિ, અનતાનુપધી
 ચક્રવર્તી — ઉદ્યકર્મ — મોદ-
 ધર્મિત અને દુષ્કર્મજનિત
 વેગવ્ય — સત્ત્વગુણુ માહાત્મ્ય ૧૮૭
 ૫ જ્ઞાનીને ચોગ હોય પ્રમાદ નહી
 — સ્વભાવમા ગહેતુ વિજાવથી
 મુકાવુ — બે રડીમા કેવળજ્ઞાની
 — સોળ રોગ — સદ્ગુરુની
 આજ્ઞાથી સાધન — ગ્વચંદ
 — તે મટવા — દોષ ઘટવા
 ગુણુ પ્રગટવા — ચૌદ પૂર્વધારી
 નિગોદમા — આસવ — સવર
 — કર્મથી પુરુષાર્થ બળવાન —
 પરમાર્થ વાતમા જ્ઞાનીની અનુ-
 ક્રપા — મિથ્યાત્વરૂપી પાડો —
 બેધડીમા કલ્યાણુ — જપતપાદિ
 — આત્મમાક્ષીથી ઉલ્લાસ —
 દયાનો માર્ગ — અન્યદર્શનો
 મિથ્યા — મિથ્યાદષ્ટિ, સમ્યક્-
 દષ્ટિ ને તેનું પરિણમન — અપૂર્વ
 વચ્ચેનો અતર્પરિણામ પામ્યે
 જ્ઞાન — કેશીસ્વામીની કઠોર
 વાણી — અસયમ — આત્મ-
 વૃત્તિ રાખવા ઉપયોગ —
 કલ્યાણુનો મુખ્ય માર્ગ — બે
 પ્રકારે ઉપયોગ — દ્રવ્યજીવ,
 ભાવજીવ — કર્મજીવ અને
 તેનો અભાવ ઉપયોગ અનુસાર
 — અન્યમાં તાદાત્મ્યપણાથી
 અન્યરૂપતા ૧૮૫
 ૬ છવનું સામર્થ્ય — કિયા —

જ્ઞાનીની ઓળખ — જીવની
અનાદિની શ્રદ્ધ — રાત્રિભોજન
— અતુલ પાણી — પરિણામ
તેવું કાર્ય — જ્ઞાની કોષાદિના
વેધ — જ્ઞાની નિર્જરા —
અવરૂપ સમજવા — જૂન જાગ્યે
સાધુપણ — પાંચ દિવસે વશ
કરવા ઉપાય — માર્ગ પામ-
વામાં અતરાય — લૌકિક-
અલૌકિક જાવ — બીજજ્ઞાન
પ્રગટવા — મુક્તિમાં પ્રત્યેક
આત્મા લિપ્ત — આચાર્ય —
આરા સ્વ-અર્થે સ્વમાર્થે
— આકરો માર્ગ — મોટા
પુરુષની કરુણા, કેશીરવાશી
અને ગૌતમસ્વામીની સરળતા —
સદ્અનુજ્ઞાનનો ત્યાગ કરાવતા
નથી — લોકનાજ —
શુદ્ધતાપૂર્વક સદ્વત સેવન
— મતરહિત હિતકારી —
મનપરિણામ તેવું સામાયિક —
કર્મ છોડવા — આવશ્યકના
છ પ્રકાર — ધર્મધ્યાનમાં દ્રવ્ય
અને જાવ — ક્ષીન પુરુષાર્થની
વાતો — ઉપાસન અને નિમિત્ત
કારણ — શીરામાર્ગ અને નાભા
જળતની ભક્તિ — સમતા
આવવા — તિથિ આજ્ઞા પાળવા
— ક્રિયા મોક્ષાર્થે — આત્મા
વેસરાવી દે છે — પશ્ચિમ
કાળના ગુરુઓ — ગિર્યાદિજ્ઞાના
જપતપ — અધ્યાત્મજ્ઞાન,
અધ્યાત્મશાસ્ત્ર — દ્રવ્યઅધ્યાત્મી
— મોક્ષમાર્ગમાં વિદ્ય —
વિચારદશામાં ફેર — અધ્ય-
વસાયનો ક્ષય — ધ્યાન —
મોક્ષ કરતા સત્સંગ વધારે —
— દુટિયા સ પ્રદાય — યથા-
ખ્યાતચારિત્ર — ભય અજ્ઞાનથી

— સમ્યક્ત્વ ક્યારે ? — વીત-
રાગસયમ — ભ્રાંતિ, શકા,
આશંકા, આશંકામોહનીય —
ઓટીપ્રતીતિ, અણુપ્રતીતિ —
ક્ષયોપશમ

૬૯૯

૭ આ જીવે શું કરવું ? — જ્ઞાની
મળ્યા ત્યારથી તૈયાર થઈ રહેવું
— બાહ્યત્યાગ શ્રામી શ્રેષ્ઠ ? —
જ્ઞાનીનાં વચન — ત્યાગનો લક્ષ
— માયાથી ભુલવણી — ભક્તિ
થી માયા નિર્તાય — જનક
વિદેહીની દશા — ખરો શિષ્ય
અને ગુરુ — પરમજ્ઞાની શુદ્ધ-
વાસમાં માર્ગ ન ચલાવે —
નિષ્કામ ભક્તિથી જ્ઞાન —
જ્ઞાનીનું ચાહાત્મ્ય — જ્ઞાની-
અજ્ઞાનીનો ઉપદેશ — શું
ટાળવાનું છે ? — કદાચક
શુકાવવા તિથિ — અજ્ઞાનીની
વર્તના — પુરુષાર્થ શ્રેષ્ઠ

૭૦૬

૮ પુરુષાર્થજથ્થું આલબ્ધ —
કર્મનો નાશ — અનુપ્રેક્ષા —
આત્મજ્ઞાન થવા — જ્ઞાન પૂર્વા
પરસવાદી — જે પ્રકારનાં જ્ઞાન
— આત્મા અરૂપી — બંધની
મૂળ પ્રકૃતિ — આયુષકર્મ —
ગન્ઠના ભેદ — કદાચક —
આત્માની સામાયિક — કર્મનો
નાશ જ્ઞાનાથી ? — સમ્યક્ત્વના
પ્રકાર — અત કરજીની શુદ્ધિ
— સાત પ્રકૃતિ — સાચી
ભક્તિ થવા — વ્રતાર્થ નિયમથી
કામગતા

૭૦૮

૯ શુદ્ધચાત્રમમાં સત્પુરુષના ત્યાગ-
વૈરાગ્ય — શુદ્ધસુ અલ્પ નથી
કરતા — સત્પુરુષની શુદ્ધચા-
ત્રમની રિચિત્ર પ્રગટ —
દોષ ધટાડવા — સદાચાર —
વિચારવાન — સત્પુરુષ અને

શોભતા — ભગ્નત = હેવું —
 દોષનો વાંક — મુસુસુના ત્યાગ-
 વૈરાગ્ય — પાસે જ સમ્યક્ત્વ
 — ખરો શિષ્ય — ભાનવિના
 — આત્મથી કલ્યાણ, મમત્ત્વ
 મિથ્યાત્વ — સાચો સગ —
 હિન્દુ મુસલમાન — મોક્ષ
 એટલે ? — સમ્યક્ત્વનો માર્ગ
 પડદર્શન — સર્વોત્કૃષ્ટ સાધન
 — અતરાત્મા થયા પછી
 પરમાત્મપણું — ઉપયોગ અને
 મન — કદાચ — આત્મજ્ઞાન,
 તે થયા — ગ્રથિબદ્ધ, ઉપશમ
 સમ્યક્ત્વ — વ્રતમા ઉપયોગ
 — ખરા સાધન — વૃત્તિસંકેત ૭૧૦
 ૧૦ કામના — આત્મામા આટી
 — સદ્વ્યવહાર — આત્મજ્ઞાન
 અક્રિયપણું — વિચારાનુસાર
 ભાવાત્મા — આત્માની વ્યાપ-
 કતા — સ્પર્શચર્ચ — દેહની
 મૂર્છા — કેમ વર્તેવું ? — જૈન
 ધર્મની પ્રિયતિ — ત્રણ પ્રકારના
 બાહ્યદષ્ટિ જીવો — સમક્રિતીમા
 શમાદિ ગુણો — આત્માને
 સમજવા નય — સમક્રિતીને
 અશી કેવળજ્ઞાન — સમક્રિતી,
 કેવળ જ્ઞાની, સિદ્ધ — કર્મ
 ઓછાં કરવા — વ્રતનિયમ —
 સાચાએ ટાની પરીક્ષા — સાલ
 જ્ઞાને સમજવું, ભૂલવું નહીં
 — અને બાગ પ્રકારે તપ —
 સમક્રિત અને સામાયિક જ્ઞાન
 દર્શન, ચાત્રિ — આત્મા
 અને સદ્ગુરુની એકતા —
 સાચુ સામાયિક પુરુષાર્થ —
 તરવાનો ।મી — અજ્ઞાન અને
 ભવ — ચોથુ ગુણરથાનક —
 મહાવીર (ભગવાન)ના દીક્ષાના
 વરણાણી વાત — અવિરત

નિષ્પ — મતપુરુષના વક્ષણ —
 અભાવના તાર્કિક ન તરે —
 આત્મમરવર — ૭ પદ — કેવળ
 જ્ઞાન — સમ્યક્ત્વના પ્રકાર —
 મરલાવગિયતિ ૭૧૪
 ૧૧ આ કાળમાં મોક્ષ — શ્રુતશ્રુત
 ક્રિયા — સદ્ગત સમાધિ —
 મમક્રિત થયા — દુશ્ચુરો —
 મમક્રિત દેશ ચાત્રિ, દેને કેવળ-
 જ્ઞાન — સાચા પુરુષનો મોક્ષ —
 ભગવાનનું મરવર — મમક્રિતની
 સર્વોત્કૃષ્ટતા — અવગા માર્ગ —
 સિદ્ધિનું મુખ — વૃત્તિ રોકી
 — માર્ગપણથી દુખ —
 મોટાર્ક, તાણા — આદ્યાગદિની
 વાતો તુલ્ય — મોનપણું —
 કોધાદિ પાતળા પાડવા —
 વિવેક, શમ, ઉપશમથી મોક્ષ
 — વેદાન્ત અને પૂર્વમીમાસ-
 કની મુક્તિની માન્યતા —
 સિદ્ધમા સવર નિર્ભર નથી —
 ધર્મસંન્યાસ — જીવ સદાય
 જીવતો — આત્માને નિદેવો —
 પુરુષાર્થમા પાત્ર કાગળ —
 શરાતન જોઈએ — ચોથા ગુણ-
 આનંદ વ્યવહાર — પુરુષાર્થ
 વધવા નય — સત્સગથી સદ્ગ-
 જીવોત્પત્તિ — સત્ય મોક્ષવું
 સાવ સદ્ગ — સદ્વચનના
 વિચારે જ્ઞાન — ખરો નય —
 સદાચાર — જ્ઞાનનો અભ્યાસ
 — વિભાવ લાગવા સત્સાધન
 — સમક્રિતનાં મૂળ બાર વ્રત
 — સત્પુરુષના જોગે જ્ઞાન
 સદ્ગ — આરભ પ્રવિરત્તું
 સક્ષેપપણું — સત્સગે શત્ક
 ટળે — શિષ્યો ઉપર મોહ —
 નિલ ભિખારી — સાચા દેવ,
 ધર્મ, ગુરુનું ઓળખાણ —

મયાની ખબર	૭૪૨	અનુભવ સિદ્ધિનો પુરુષાર્થ	૭૪૬
૬૦ સમ્યક્ત્વ પછી સાદિસાત સસાર	૭૪૨	૯૪ કર્મ બધા સુદમયુદ્ધ પગમા-	
૬૧ સમ્યક્ત્વનો લક્ષણો	૭૪૨	ણુનુ મહત્ત્વ કથાર્થો ?	૭૪૭
૬૨ આત્મજ્ઞાનોદિષ્ટ સુદમ સ્વરૂપ		૯૭ નામકર્મનો સમય	૭૪૭
પ્રકાશવામાં હેતુ	૭૪૨	૯૮ વિરતિ — અવિરતિપણના	
૬૩ કર્મ અને કર્મબધના પ્રકાર	૭૪૩	બાર પ્રકાર — અવિરતિ	
૬૬ સમ્યક્ત્વના અન્વેષિતથી દુષણ		પણાની પાપક્રિયા	૭૪૭
— તેની મહત્તા	૭૪૩	૧૦૩ વ્યક્ત, અવ્યક્ત ક્રિયા —	
૬૭ સમ્યક્ત્વનું કેવળજ્ઞાનને મહેલું	૭૪૩	ક્રિયાથી (થતો) પાંચ પ્રકારનો	
૬૮ મ થાદિ વાચવામાં મળાચરણ		બધ	૭૪૮
અને અનુક્રમ	૭૪૩	૧૦૫ બાલાબ્ય તરૂ વિરતિપણ —	
૬૯ આત્મજ્ઞાનિત સુખ અને મોક્ષ-		મોહભાવથી મિથ્યાત્વ	૭૪૮
સુખ	૭૪૩	૧૦૮ બાર પ્રકારની વિગતિમાં જવા-	
૭૦ કેવળજ્ઞાનનું જોળખાણ	૭૪૩	જવની વિગતિ	૭૪૮
૭૧ કેવળજ્ઞાનનું સ્વરૂપ સમજવા		૧૦૯ જ્ઞાનીની વાણી અને આજ્ઞા	૭૪૯
— અતિ અને શુભાદિના સમય		૧૧૧ વસ્તુસ્વરૂપનું પ્રતિષ્ઠિતપણ	૭૪૯
અને ભેદ	૭૪૪	૧૧૩ લોકના પદાર્થનું પ્રવર્તન	
૭૩. જ્ઞાનીના માર્ગે અને આજ્ઞાએ		જ્ઞાનીની આજ્ઞા પ્રમાણે	૭૪૯
ચાલનારને કર્મ બધ નથી જતાં		૧૧૪ કાળ ઓપચારિક દ્રવ્ય —	
‘ક્રિયાપથ’ની ક્રિયા	૭૪૪	ઉન્નિર્ગમ્ય, તિર્થક્રમ્ય	૭૪૯
૭૪. વિદ્યાથી કર્મબધન અને મુક્તિ	૭૪૪	૧૧૭ દ્રવ્યના અનંતા ધર્મ	૭૪૯
૭૬ ક્ષેત્રસમાસની વાતોમાં શ્રદ્ધા	૭૪૪	૧૧૮ અસખ્યાત અને અનંત	૭૪૯
૭૭ જ્ઞાનના આઠ પ્રકાર	૭૪૪	૧૧૯. નવ પ્રમાણનો અસ માત્ર —	
૭૯ કર્મ અને નિર્ભર	૭૪૪	નવનું સ્વરૂપ	૭૪૯
૮૦. ‘મોક્ષ થતો નથી, સમગ્રય છે’		૧૨૬ કેવળજ્ઞાન અને રાગદ્વેષ	૭૫૦
નું તાત્પર્ય	૭૪૫	૧૨૭. શુણ્ણ અને ગુણી	૭૫૦
૮૧ નવ પદાર્થ સદ્ભાવ	૭૪૫	૧૨૮ જ્ઞાન અને અજ્ઞાન — ‘જ્ઞેન’	
૮૨. વેદાંત અને જિન	૭૪૫	માર્ગ, જ્ઞેનપણ	૭૫૧
૮૩ નવે તત્ત્વનો જીવ અજીવમાં		૧૩૧ સત્ અને સિદ્ધાન્તો — ઉપ-	
સમાવેશ	૭૪૫	દેશમાર્ગ અને સિદ્ધાન્તમાર્ગ	૭૫૧
૮૪ નિર્ગોદ અને કદમ્બમાં અનંતા		૧૩૩ સિદ્ધાન્ત અને તર્ક	૭૫૧
જીવ	૭૪૫	૧૩૬ સુપ્રતીતિથી સિદ્ધાન્ત અનુભવ-	
૮૫ સમ્યક્ત્વ યવા	૭૪૫	ગમ્ય — સિદ્ધાન્તના દાખલા	૭૫૧
૮૬ જીવમાં સ કોચ-વિસ્તાર શક્તિ	૭૪૫	૧૩૯ ક્ષયોપશમ ઉપરાતની વાતો	
૮૮ પદાર્થની અચિત્ત શક્તિ	૭૪૬	— કરેડિયા કરી મથિભેદ	
૮૯ પરભાવના સુદમ નિરૂપણના		કરતા મોક્ષની યાપ	૭૫૨
કારણ	૭૪૬	૧૪૨ તેરમું અને સાતમું ગુણરચના	૭૫૨
૯૨ જીવનું અદ્યક્ષણ — કિતમ		૧૪૪ પહેલા અને ચોથા ગુણરચના	
સ્વતો — દ્રવ્યના સામર્થ્યની		નકર્માદિ અને ભાવનો ભિન્નતા	૭૫૨

૧૪૮	સાતમા ગુણસ્થાનક ઉપરનો વિચાર સિદ્ધાન્ત દર્શાવે — મત બેદાદિ અને સત્યની પ્રતીતિ	૭૫૩
૧૫૨	પરિણામ અને આદરક્રિયા	૭૫૩
૧૫૩.	કલાપણ અને સ્વચ્છંદ મટા-કલા — સમ્યક્ત્વ પ્રાપ્તિ — જિનપ્રતિમાથી શાત દશાની પ્રતીતિ	૭૫૩
૧૫૪	જૈન માર્ગમા ગચ્છાની પર-સ્પર માન્યતા — નવકોટિ	૭૫૩
૧૫૫	મોક્ષ-માર્ગ અને રૂઢિ	૭૫૩
૧૫૬.	સમ્યક્ત્વની ચમત્કૃતિ	૭૫૩
૧૫૭	મોક્ષમાર્ગની પ્રાપ્તિ દુર્ધર પુરુષાર્થથી	૭૫૩
૧૫૮.	સત્તાદિની સફળતા — બ્યવ-હારના ભેદ અને મોક્ષમાર્ગ	૭૫૪
૧૬૧	મિથ્યાત્વ અને સમ્યક્ત્વ — વિચાર, જ્ઞાન મોક્ષ	૭૫૪
૧૬૫	કર્મપરમાણુના દરચપણા સબધી	૭૫૪
૧૬૬	પદાર્થના ધર્મનું વકતબ્ય	૭૫૪
૧૬૭	યથામિતિઆદિ કરણ — યુજનકરણ અને ગુણકરણ	૭૫૪
૧૬૯	કર્મપ્રકૃતિના બધાદિ ભાવ વર્ણવનાર પુરુષ ઇશ્વર કોટના	૭૫૫
૧૭૧	ભતિસ્મરણ મતિજ્ઞાનનો ભેદ	૭૫૫
૧૭૨	આત્મા અને અદત્તગ્રહણ	૭૫૫
૧૭૩.	ઉપદેશના મુખ્ય ચાર પ્રકાર - દ્રવ્યાનુયોગાદિ	૭૫૫
૧૭૪.	પરમાણુના ગુણ અને પર્યાય — તેના વિચારથી અનુક્રમે જ્ઞાન	૭૫૫
૧૭૫	તેજસ અને કાર્મણ શરીર	૭૫૫
૧૭૭	ચાર અનુયોગના વિચારથી નિર્જરા	૭૫૬
૧૭૯	પુદ્ગલ પર્યાયાદિનું સૂક્ષ્મકથન આત્મારે	૭૫૬
૧૮૦.	માન અને મતાગ્રહ માર્ગમા આગા રચભર્ય	૭૫૬
૧૮૧	સ્વાધ્યાયના ભેદ	૭૫૬
૧૮૨	ધર્મના મુખ્ય ચાર અંગ	૭૫૬
૧૮૩	મિથ્યાત્વના ભેદ અને મિથ્યાત્વ ગુણસ્થાનક	૭૫૬
૧૮૭	મિશ્રગુણસ્થાનક અને મિથ્યાત્વ ગુણસ્થાનક	૭૫૬
૧૮૮	બીજુ ગુણસ્થાનક	૭૫૭
૧૮૯	ચેતામ્બર અને દિગ્બર દષ્ટિએ કેવળજ્ઞાન	૭૫૭
૧૯૨	ઓધ આરથાથી વિચાર સહિત આરથા	૭૫૭
૧૯૩	ત્યાગની આવશ્યકતા, પ્રકાર — ત્યાગની કસરત, અભ્યાસ કેવા પ્રકારે	૭૫૭
૧૯૯	અન તાનુબધી આદિ કષાય — તેના ઉદય અને ક્ષયનો ક્રમ તથા બધ	૭૫૮
૨૦૧	ધનધાતી અને અધાતી કર્મના ક્ષય સબધી	૭૫૮
૨૦૨	ધેલછા ચારિત્રમોહનીયનો પર્યાય	૭૫૮
૨૦૩	સજાના વિવિધ ભેદ	૭૫૮
૨૦૪	કર્મ યા પ્રકૃતિના પ્રકાર	૭૫૯
૨૦૫	ભાવ અથવા મ્વભાવ અને વિભાવ	૭૫૯
૨૦૬	કાળના અણુઓનું પૃથક્ત્વ અને ધર્મારિતકાયાદિની પ્રદેશાત્મકતા	૭૫૯
૨૦૮	વસ્તુ અને ગુણપર્યાય	૭૫૯
૨૧૦	પદાર્થમાત્રમા રહેલી ત્રિપદી અને કાળ	૭૫૯
૨૧૨	પદાર્થમા વર્તતું ખટચક	૭૫૯
૨૧૩	પદાર્થના ગમનમા સમગ્રેણિનું કારણ	૭૫૯
૨૧૪	ઇન્દ્રિય અને અતીન્દ્રિય જ્ઞાન	૭૬૦
૨૨૦	(આત્માના) અસ્તિત્વનું ભાસવું સમ્યક્ત્વનું અંગ	૭૬૦
૨૨૨	ધર્મ સબધી (શ્રી રત્નકર કે શ્રાવકચાર)	૭૬૧
૯૫૯	બ્યાખ્યાનસાર — ૨	૭૬૨
૧	જ્ઞાન અને વૈરાગ્ય — જ્ઞાનીના વચન — ‘છદ્મય’ અને ‘રીલે-શીકરણ’ના અર્થ — મોક્ષમા અનુભવ — જીર્ણગમન — ભરત, સગર અને નમિરાજની કથાઓ	૭૬૨
૨	ધર્મનું અનાદિપણ — કર્મ-પ્રકૃતિના સક્રમણાદિ — કર્મ-અધર્મથી	૭૬૩
૩.	કર્મ અથર્મથી સમ્યક્ત્વ,	

શુભરથાનક, ઉદય, બધ, બાદર,	
સુક્ષ્માદિ	૭૬૩
૪ અષ્ટપાદ — દ્રવ્ય અને પર્થાય	
— વેદોદય — જિન અને જૈન	
— છ દર્શન — આત્માનો	
સનાતન ધર્મ — જ્ઞાનીનો	
આશ્રય — વસ્તુવ્યવસ્થા અને	
પુરુષાર્થ	૭૬૪
૫ ચાર પુરુષાર્થ — મોક્ષમાર્ગ	
— સમ્યગ્જ્ઞાન — જીવના બેદ	૭૬૬
૬ જાતિસ્મરણુ જ્ઞાન — આત્માની	
નિત્યતા — અપ્રમત્તશુભુ રથા-	
નક — રમ્ભતિ — પ્રથિના બેદ	
— આયુ કર્મ — સબધી	
કર્મક્રમમાથી	૭૬૭
૭ મોક્ષમાળામાથી — હેમચંદ્રાચાર્ય	૭૬૮
૮ સમસ્વતી — સસારના પ્રપચના	
કારણ	૭૬૯
૯ ‘યોગલ્લિટિ’ સબધી — સત્-	
સિદ્ધાન્ત — જિનમુદ્રા — ત્રણ	
પ્રકારે ઈશ્વરપણુ	૭૬૯
૧૦ ‘ભગવતી આરાધના’ — મોક્ષ-	
માર્ગની અગમ્યતા અને સરળતા	
— સાકડો માર્ગ — શરવીરપણુ	
— જ્ઞાનીની આજ્ઞા (તમારે	
માથે અમારા જેવા છે)	
પુરુષાર્થની પ્રેરણા	૭૭૦
૧૧ ભગવતી આરાધના’માથી	
પરિણામ, બેસ્યા તથા યોગ	
— બધ, આશ્રવ, સવર —	
દર્શન અને જ્ઞાનમા ભૂલ —	
બેદજ્ઞાન	૭૭૨
૧૨ જ્ઞાનદર્શનનું ફળ	૭૭૩
૧૩. દેવાગમસ્તોત્ર — આપ્તનાં	
લક્ષણ — કરણતુયોગ, દ્રવ્યાનુ-	
યોગ — નિગ્રહધના એ	
મુખ — ચૈતન્યની સ્પષ્ટતા —	
મુક્તિ — મોહનીય અને વેદ-	
નીય — જિનકલ્પપણુના	

શુભો — ચેતનાના પ્રકાર —	૭૭૪
૧૪. ઇન્દ્રિય, મન અને આત્મા	૭૭૬
૧૬. આવક આશ્રયી અણુપ્રત વિશે	૭૭૬
૧૭ દિગ્બળ ચેતનાનના અભિપ્રાયે	
કેવળજ્ઞાન — તેજસ અને દાર્મ-	
ણાદિસરી — આઠ રુચક પ્રદેશ	
— મોતની ઓપધિ	૭૭૭
૧૮ અતર્વૃત્તિ અને તેની પ્રતીતિ —	
સમ્યક્દષ્ટિની નિર્જરા — ગાઢ,	
અવગાહાદિ સમ્યક્ત્વ અને શુભ	
રથાનક — કર્મની કમોટી —	
આચાર્યની જવાબદારી —	
આદર્શ સમ્યક્દષ્ટિ મુદગ્ય	૭૭૮
૧૯ અવધિ, મન પર્થવજ્ઞાનાદિ સબધી	૭૭૯
૨૦ આરાધના, તેના પ્રકાર અને	
વિધિ — લખ્ધિ, સિદ્ધિ —	
આત્મા અને મૃત્યુ — મ્યવિરકલ્પ,	
જિનકલ્પ	૭૮૦
૨૧ જિનનો અહિ સાધર્મ — હિ હો-	
યુરોપિયોના વિદ્યાભ્યાસ	૭૮૦
૨૨ વેદનીય કર્મની રિથિતિ અને	
બધ — પ્રકૃતિઓનો એક સાધ	
બધ — મુખોત્તર પ્રકૃતિઓના	
બધ	૭૮૧
૨૩ આયુનો બધ — ઉદય અને	
ઉદોરણ	૭૮૧
૨૪ જ્ઞાનાવરણીયાદિ અને ક્ષયોપ-	
સમભાવ — જ્ઞાન, દર્શન અને	
વીર્યનું કામ — કર્મપ્રકૃતિના	
વર્ણનમા યોગસાધ	૭૮૧
૨૫ જ્ઞાન : દોરો પરોવેલ સોય	૭૮૨
૨૬. જ્ઞાન અને દર્શન — કેટલાક	
શબ્દાર્થ, ભાવાર્થ	૭૮૨
૨૭ ચયોપચય, ચયાચય — ચિતાની	
શરીર પર અસર — વનસ્પતિમા	
આત્મા	૭૮૩
૨૮ સાધુ, ચતિ, મુનિ, ઋષિ	૭૮૩
૨૯ ભવ્ય અને અલભ્ય	૭૮૩
૩૦ બધ અને મોક્ષ — પ્રદેશાદિ	

બધ — વિપાક — ચાર્વાક કોણુ		પામશે	૭૬૬
— (તીર્થ કરાદિને) તેરમે		૧૨ મારગ સાચા મિત્ર ગયા (કાવ્ય)	૭૬૬
ગુણસ્થાનકે સમયવર્તી બધ		૧૩ સ્વશુભનમા વિચારણામાં	૭૬૬
— કષાયનો રસ — શ્રવણ,		૧૪ હોત આસવા પરિસવા (કાવ્ય)	
મનનાદિ — આત્માસબધી		— જિનશ્રવણ, આત્મા,	
વિચારમાં કામનું બહાનું		પરમાત્મા કર્મ	૭૬૬
૧૫ સમ્યક્ દષ્ટિ પુરુષોની પ્રવૃત્તિ	૭૮૫	૧૫ અનુભવ	૭૬૭
૧૬ સિદ્ધિ લાભ	૭૮૫	૧૬ એ લાગી પણ નથી, અત્યાગી	
૧૭ વીર્યમહતા — ક્રમ કરી લેવા		પણ નથી — સતપણાની દુર્લભતા ૭૬૮	
યોગ્ય સમય	૭૮૫	૧૭ પ્રકાશશુભન તમે આ લાણી	
૧૮. માની પુરુષોની વ્યવહારમાં દષ્ટિ		વળો — આ બોધ સમ્યક્ છે	
— ઉપાધિ, સમાધિ કેમ		એ પુરુષ યથાર્થવક્તા હતો	૭૬૭
રાખવા? — વ્યવહારમાં આત્મ-		૧૮. મોટું આશ્ચર્ય	૭૬૭
કર્તવ્ય — કર્મફળી કરજ	૭૮૫	૧૯. તે દશા શાથી અવરાઈ?	૭૬૮
૨૩ આત્માનો અપ્રમત્ત ઉપયોગ —		૨૦ કોઈ બ્રહ્મરસના ભોગી (૫૬)	૭૬૮
કરણાનુયોગ અને ચરણાનુયોગ	૭૮૫	૨૧. પરિબ્રહ્મર્માંદા	૭૬૮
આલય તર પરિણામ અવલોકન ૭૭૮		૨૨ ચેતન અને ચૈતન્ય, — તિર્થથ	
હાથનોધ	૭૮૭	અને વેદાન્તના અભિપ્રાયે અનેક	
પ્રસ્તાવના	૭૮૮	આત્મા કેવા સ્વરૂપે	૭૬૮
૧૦ હાથનોધ — ૧	૭૮૬	૨૩ ચક્ષુ અને મનનું અપ્રાપ્યારી	
૧ સ્વરૂપનો લક્ષ ન થવાનું કારણ	૭૮૬	પણ	૭૬૮
૨ છ પદનો હં નિશ્ચય	૭૯૦	૨૪ સમયે સમયે અનતા સયમ-	
૩ શુભ વ્યાપકપણુ, પરિણામી-		પરિણામ — યોગદશામાં	
પણુ, કર્મસંબંધાદિના નિર્ણ-		આત્માનો સ કોચવિકાસ	૭૬૯
યની દુર્ધટતા	૭૯૧	૨૫ ધ્યાન	૭૬૯
૪ સહજ	૭૯૧	૨૬. પુરુષાકાર ચિદાન દત્તનનું ધ્યાન	
૫. સ્વવિચારશુભન કલ્યાણમાર્ગ	૭૯૨	કરો	૭૬૯
૬. છેલ્લી સમજણ	૭૯૪	૨૭ શુભ, વિશ્વ, પરમાણુ, અને	
૭ અત્મસાધન આત્માનાં દ્રવ્ય,		કર્મસંબધ અનાદિ છે.	૮૦૦
ક્ષેત્ર, કાળ, ભાવ	૭૯૪	૨૮. આત્મભાવના કરવાનો ક્રમ	૮૦૦
૮. મનવચનકાયનો સયમ	૭૯૫	૨૯. પ્રાણુ, વાણી, રસમાં અહ પણાનું	
૯. સુખને ન હમ્મજનાર	૭૯૫	ધ્યાન	૮૦૦
૧૦ સ્વાત્મસુદ્ર — સન્નિવેદન દ અને		૩૧ જૈન સિદ્ધાન્તના ગ્રંથની રચ-	
નયપ્રમાણાદિ — દષ્ટિવિષ ગયા		નાનો વિચાર	૮૦૦
પછી — પુનર્જન્મ છે — આ		૩૨. ધન્ય રે દિવસ આ અહો !	
કાળમાં મારુ જન્મનું — છીએ		(કાવ્ય)	૮૦૧
તે પામીએ — વિકાળ કાળ,		૩૩ બધ અને મોક્ષ	૮૦૨
કર્મ, આત્મા	૭૯૫	૩૪ છ પદ	૮૦૨
૧૧. એટલું જ શોધાય તો બધુ		૩૫ આત્માના નિત્યતાદિ સંબધી	

છ દર્શનની માન્યતાનું કોષ્ટક	૮૦૨
૩૬ બુદ્ધિ, આત્મા, પરમાત્માદિ સબધી જિન વેદાન્તાદિના કથન	૮૦૨
૩૭ મહાવીરસ્નામીના પુરુષાર્થ ઉપ- રથી બોધ — સત્પુરુષના ગુણોનો વિચાર કર્યા વિના પોતાની કલ્પનાએ વર્તે તે ભવશૂદ્ધિ કરે	૮૦૩
૩૮ મિશ્રગુણસ્થાનક જેવી સ્થિતિ — વૈશ્યવેષે અને નિર્મલ્ય ભાવે — વિભાવયોગ સબધી વિચારણા — જ્ઞાનનું તાગતમ્મ અને ઉદ્વેગ — હંતપુરુષ લોકોએ ભારતક્ષેત્ર ધેરું છે	૮૦૩
૩૯ વ્યવહારનો વિસ્તાર અને નિવૃત્તિ — ઉદ્વેગપ દોષ	૮૦૪
૪૦ ચિત્તની શાંતિ થવા કરેલું સમાધાન	૮૦૫
૪૧ પ્રતિજ્ઞા	૮૦૫
૪૨ મુનિઓ પોતાના દેહમાં પશુ મમત્વપણું કરતા નથી	૮૦૫
૪૩ કામાદિનો સંયમ	૮૦૫
૪૪ વ્યવસાયથી નિવૃત્ત થવા — પ્રારબ્ધની સહજ નિવૃત્તિ	૮૦૫
૪૫ સગ કે અસગ સગ નિવૃત્તિરૂપ કાળની પ્રતિજ્ઞા — નિવૃત્તિનું માહાત્મ્ય	૮૦૫
૪૬ પ્રત્યાખ્યાન	૮૦૬
૪૭ ક્ષયોપશમી જ્ઞાન	૮૦૬
૪૮ જિનવીર-પ્રકાશિત ધર્મ	૮૦૬
૪૯ વીતરાગદર્શન વિષે લખવા ધારેલા ગ્રંથના વિષય	૮૦૬
૫૦ જૈન અને વેદાન્ત પદ્ધતિનું એકીકરણ કરવા વિચારેલા વિષયો	૮૦૬
૫૧ જૈનશાસનની વિચારણા	૮૦૭
૫૨ જૈન પ્રદ્ધતિના વિચારવાલાયક મૂળોત્તર પ્રશ્નો	૮૦૭
૫૩ ન્યાયવિષયક પ્રશ્નો	૮૦૭

૫૪ આત્મદશા અને લોકોપકાગ્રગતિ સબધી	૮૦૮
૫૫ આત્મપરિણામની વિગત રિચરતા થવા	૮૦૮
૫૬ છત્રાદિ દ્રવ્ય મળધી	૮૦૮
૫૭ હે યોગ	૮૦૮
૫૮ એક ચેતન્યમાં સર્વ શી રીતે ?	૮૦૮
૫૯ વિભાવપરિણામ ક્ષીણ થવા	૮૦૮
૬૦ ચિત્તાનુસાર આત્માનું પ્રતિ- ભાસન — વિચારગતિ અને વિપયાર્તપણું — ચેતનની અનુભૂતિ, નિત્યત્વ અને દ્રવ્યત્વ	૮૦૮
૬૧ સપૂર્ણ પ્રતીતિયોગ્ય વચન વીતગગના — વીતગગતાના પ્રમાણમાં શ્રદ્ધેત્વ — જિનની અવિકલ શિક્ષા	૮૦૯
૬૨ જૈનદર્શનાદિનું મથન	૮૦૯
૬૩ ધર્માસ્તિકાયા, અધર્માસ્તિકાયા, લોકસંસ્થાનાદિના ગૃહસ્થ વિષે પ્રશ્નો	૮૧૦
૬૪ સિદ્ધ આત્માનું લોકોલોકપ્રકા- શકપણું — અગુરુલુપ્તપણું	૮૧૦
૬૫ આત્મધ્યાન માટે જ્ઞાનતાગ- તમ્મતાદિ	૮૧૦
૬૬ જગતનું ત્રિકાળવર્તીપણું	૮૧૧
૬૭ વસ્તુનું અસ્તિત્વ — પદાર્થ- સ્વભાવ બે પ્રકારે રૂપરૂ	૮૧૧
૬૮ ગુણાતિશયતા શું ?	૮૧૧
૬૯ જ્ઞાનના ભેદ	૮૧૧
૭૦ પરમાવધિ પછી કેવળજ્ઞાન— ફળોનું ગણિતાતીતપણું—કેવ- ળજ્ઞાનનું નિર્વિકલ્પપણું	૮૧૧
૭૧ અસ્તિત્વથી માંડી બધું સુધીના પદોમાં શકાઓ—કેવળજ્ઞાન અને અનાદિઅનંતપણાની શકાઓ	૮૧૨
૭૨ સર્વપ્રકાશકતા અને સર્વવ્યા- પકતા — આત્મા સબધી વિચારણીય બાબતો	૮૧૨

૭૩-૭૪ માર્ગ પ્રવર્તના સબધી	
વિચારણા	૮૧૩
૭૫ આત્મધ્યાનસબધી ઊહાપોહ	૮૧૪
૭૬ આત્માનુ અસખ્યાતપ્રદેશપણુ	૮૧૪
૭૭ અન તપણુ, મૂર્તિમૂર્તિપણુ અને બધાંદિ	૮૧૪
૭૮ કેવળદર્શન અને ઘ્રહ	૮૧૪
૭૯ જિનને અભિમતે આત્મા	૮૧૪
૮૦ કર્મબધનો હેતુ — દ્રવ્ય અને ગુણ — અભવ્યત્વ — ધર્માસ્તિકાયાદિનુ વસ્તુત્વ — સર્વજ્ઞતા	૮૧૪
૮૧ વેદાન્તનુ આત્માદિ સબધીનુ નિરૂપણુ	૮૧૫
૮૨-૮૩ જૈનમાર્ગ	૮૧૫
૮૪ મોહમયી સબધી ઉપાધિ પરિત્યાગવા	૮૧૬
૮૫ કેટલાક સ્વવિચાર	૮૧૭
૮૬ દેવ, ગુરુ, ધર્મ	૮૧૭
૮૭ જિનસદૃશ ધ્યાનથી તન્મયાત્મસ્વરૂપ થવા	૮૧૭
૮૮ અપૂર્વ સયમ પ્રગટવા હાથેનોધ ૨ જી	૮૧૭
૧ સહજ શુદ્ધ આત્મસ્વરૂપ	૮૧૭
૨ સર્વજ્ઞપદનુ ધ્યાન કરે	૮૧૭
૩ સત્પુરુષોને નમસ્કાર	૮૧૮
૪ જિનતત્ત્વસંક્ષેપ	૮૧૮
૫ મુખ્ય આવરણ — મુમુક્ષુતાદિ ઉત્પન્ન થવા	૮૧૮
૬ જીવને બધનના મુખ્ય હેતુ — રાજદ્વેષનુ કારણ	૮૧૯
૭ સર્વ પદ્મવ્યથી મુક્ત સ્વરૂપ અનુભવવા — સમ્યક્દર્શની આદિને ઉદ્દ્યોધન	૮૧૯
૮ દુઃખ અને તેનુ ખીજ વગેરે — કર્મના પાંચ કારણ — તેના અભાવનો ક્રમ	૮૧૯
૯ ધ્યાન અને સ્વાધ્યાય — કેવળજ્ઞાન કેવી દશા બજતા	

ઉપજો ?	૮૨૦
૧૦ સહજાત્મસ્વરૂપનો લક્ષ થવા વિચારશ્રેણી	૮૨૦
૧૧ અપ્રમત્ત થવા પ્રતીતિ કરવા યોગ્ય ભાવો	૮૨૦
૧૨ ત્રિ વૈરાગ્યથી માંડી અચિત્ત સિદ્ધસ્વરૂપ સુધીના વિચાર	૮૨૧
૧૩ સયમ, સમાધાન, પદ્ધતિ અને વૃત્તિ	૮૨૧
૧૪-૧૫ સત્ય ધર્મના ઉદ્ધાર સબધી	૮૨૨
૧૬ નયદષ્ટિ વિચાર	૮૨૨
૧૭ હું અસજ્જ શુદ્ધ ચેતન છું — અનુભવ સ્વરૂપ છું	૮૨૩
૧૮ ચૈતન્ય જિનપ્રતિમા થવા	૮૨૩
૧૯ અતરાય કરનાર કામાદિને	૮૨૩
૨૦ સમ્યક્દર્શન જિનવીતરાગાદિને ભક્તિપૂર્વક નમસ્કાર	૮૨૪
૨૧ ઉપાસવા યોગ્ય સમાધિમાર્ગ	૮૨૪
૨૨ કર્મ, બધ, મોક્ષ	૮૨૪
૨૩ મોક્ષ અને મોક્ષમાર્ગરૂપ સમ્યક્દર્શનથી બારમા ગુણસ્થાનક પર્યંત દશાઓનાં લક્ષણુ	૮૨૪
હાથેનોધ ૩ જી	
૧ સર્વજ્ઞ — જિન — વીતરાગ — સર્વજ્ઞનુ અસ્તિત્વ — સંપૂર્ણ જ્ઞાનસામર્થ્યનુ વિવેચન	૮૨૫
૨ સર્વજ્ઞપદ અવલુથી માંડી સ્વાનુભવે સિદ્ધ કરવા યોગ્ય	૮૨૫
૩ દેવ, ગુરુ, ધર્મ	૮૨૫
૪ પ્રદેશ, સમય, પરમાણુ, દ્રવ્ય, ગુણ, પર્માણુ, જડ ચેતન	૮૨૬
૫ મૂળ દ્રવ્ય અને પર્માણુ	૮૨૬
૬ હું ખના આત્મતિક અભાવરૂપ મોક્ષનો માર્ગ — સમ્યક્ જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર અને મોક્ષ — સકર્મ જીવ, ભાવકર્મ અને તત્ત્વાર્થપ્રતીતિ	૮૨૬
૭ શુદ્ધ નિર્વિકલ્પ ચૈતન્યની સ્વરૂપ-ગદસ્યમય ઉક્તિ — તમારાથી	

જગત લિન્ન, અલિન્ન, લિલા- લિન્ન છત્ર	૮૨૭
૮ કેવળજ્ઞાનનું સ્વરૂપ	૮૨૭
૯ કેવળજ્ઞાન કેમ થાય ?	૮૨૮
૧૦ આકાશવાણી (તપ કરે)	૮૨૮
૧૧ દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાળ અને ભાવથી ગોતાનું સ્વરૂપ ચિત્રસહિત	૮૨૮
૧૨ શુદ્ધ ચેતન્ય — સદ્ભાવની પ્રતીતિ — સમ્યક્દર્શન — જ્ઞાન વિષે પ્રશ્નો ધ્યાન અને સ્વાધ્યાય	૮૨૮
૧૩ ઠાણાંજમા વિચારવા જોવું એક સત્ર	૮૨૯
૧૪. અવધૂતવત, વિદેહોવત, જિન- કલ્પીલત વિચરતા યુગ્મ ભગવા- નના સ્વરૂપનું ધ્યાન	૮૨૯
૧૫ પ્રજ્ઞાતિની ચિરંતિ, એક અને સ્નેહ- પાશનું ત્રેહનું	૮૨૯
૧૬ સ્વરૂપભેદ આદિ સ્વવિચાર	૮૨૯
૧૭ સર્વજ્ઞ — પીતરાગ દેવ — કૃષ્ણર, મનુષ્યગ્રંથે તે પદની પ્રાપ્તિ	૮૨૯
૧૮ અપ્રમત ઉપયોગથી કેવળ અખ હાકાર સ્વાનુભવરિચિતિ	૮૩૦

૧૯ ધર્મચર્ચનું માહાત્મ્ય	૮૩૦
૨૦ મેયમ	૮૩૦
૨૧ જગત સત્તા ગ્રામક સત્તા આત્મસ્વરૂપ	૮૩૦
૨૨ આત્મધ્યાનાર્થે વિચરવાની ભાવના	૮૩૦
૨૩ સન્માર્ગ, સત્દેવ અને સત્ ગુરુ જન્મવત વર્તો	૮૩૦
૨૪ વિશ્વર્માના દ્રવ્યોનો વિચાર	૮૩૦
૨૫ પરમ ગુણમય આદિત્રાદિની જરૂરિયાત — એકમ થતી મહત્ત્વના	૮૩૧
૨૬ અવર ઉપક્રાંતુ કાર્ય ત્વરાથી કરી લેવાની ભાવનાના મના- ત્મક વાક્યો	૮૩૧
૨૭. 'સત્કૃત્તાંગ'ભાથી નિર્મલ પ્રવ- ચનની દૃઢતા વિષે	૮૩૨
૨૮ શરીર મળધમા બીજા વાર અપ્રાકૃત ક્રમ	૮૩૨
૨૯ નિર્વિકલ્પપણે અતર્ક્ય અવૃત્તિ કરી આત્મધ્યાન કરવાનો ક્રમ	૮૩૩
૩૦ પીતરાગ દર્શન સંક્ષેપ • એક પુસ્તકની સંકલના	૮૩૩

કાવ્યોની અનુક્રમણિકા

અનુક્રમ આંક	પાન અનુક્રમ આંક	પાન
૧ ૧ પ્રથમ શતકે પ્રચારણ પ્રસંગ રમ ભરવા કોડે કરુ કામના. નાભિનદન નાથ, વિશ્વવદન, વિસાની પ્રભુપ્રાર્થના જળહળ જ્યોતિ સ્વરૂપ તું, કેવળ કૃપાનિધાન ધર્મ વિષે દિન કર વિના જોવો દિનનો દેખાવ દીન	૧	૧૪ છત્રગ્રંથરથ પ્રેમ પ્રાર્થના ૧ અરિહત આનદકારી અપાની, ૨ વવાલિયાવાસી વણિક ગાતિ ૩ વણિક જેતપુરના રિઝાવવા કસર ના ૩૦
૨ ૩ કાળ કોઈને નહિ મૂકે • ગોતીતણી	૨	૭ ૧૫ દોહરા ગાની કે અસાની જન, સુખ દુઃખ રહિત ન કોય ૩૧
૩ ૪ ધર્મ વિષે સાક્ષી સુખદ હોય	૩	૮ ૧૬ અનિત્યભાવના વિજીત લક્ષ્મી પ્રભુતા પતંગ ૩૬-૮૯
૪ ૧૧ પામ્યો મોદ ઝૂનિ સુણી મન વિષે, વૃતાન્ત રાજ તણો	૬	૯ ૧૬ અશરણુભાવના સર્વજ્ઞનો ધર્મ સુશણ્વ જાણી ૩૭
૫ ૧૩ શ્રી જ્ઞાતિનાથ સ્થિતિ પરિપૂર્ણ જાને, પરિપૂર્ણ ધ્યાને	૨૮	૧૦ ૧૬ એકવર્ણાવના શરીરનાં વ્યાધિ પ્રત્યક્ષ થાય ૪૦ — રાણી સર્વ મળી સુચ દન

		ધસી, ને ચર્ચવામાં હતી	૪૩	કદમના આપ	૨૩૧
૧૧.	૧૬	અન્યત્વજાવના ના મારા તન રૂપ કાંતિ યુવતી, ના પુત્ર કે ભાત ના	૪૪	૨૭ ૧૫૭, આજ મને ઉજરગ અનુપમ, જન્મકૃતાર્થ જોગ જણાયો	૨૩૩
		— દેખી આંગળી આપ એક અડધી વૈરાગ્ય વેગે ગયા	૪૬	૨૮ ૨૫૮ બિના નયન પાવે નહી, બિના નયનકી પાત	૨૬૨
૧૨	૧૬	અશુચિભાવના : ખાણ મૂત્ર ને મળતી રોગ જરાનુ નિવાસનું ધામ	૪૭	૨૯ ૨૬૪ વીસ દોહરા સદ્ગુરુલકિત હે પ્રભુ, હે પ્રભુ, શુ કહું, દીના નાથદયાળ	૨૬૫
૧૩	૧૬	નિવૃત્તિભોધ અનત સૌખ્ય નામ કુખ ત્યાં રહી ન મિત્રતા	૪૯	૩૦ ૨૬૫ યમનિયમ સજમ આપ કિયો	૨૬૬
૧૪	૧૬	જ્ઞાન, ધ્યાન, વૈરાગ્યમય, ઉત્તમ જહા વિચાર	૫૬	૩૧. ૨૬૬ (૧) જડ બાવે જડ પરિણમે, ચેતન ચેતન ભાવ	૨૬૭
૧૫	૧૭	સર્વમાન્ય ધર્મ ધર્મતત્ત્વ જો પૂછ્યું મને	૫૯	(૨) પરમ પુરુષ પ્રભુ સદ્ગુરુ, પરમ જ્ઞાન સુખધામ	"
૧૬	૧૭	લકિતનો ઉપદેશ શુભ શીતળ- તામય હાંધે રહી	૬૮	૩૨ ૨૬૭ જિનવર કહે છે જ્ઞાન તેને સર્વ જાળ્યો સાંભળો	૨૬૭
૧૭	૧૭	અહમચર્ચા વિષે સુભાષિત નીરખીને નવયૌવના, લેશ ન વિષયનિદાન	૮૨	૩૩. ૪૭૪ આતમભાવના ભાવતા જીવ લહે કેવળજ્ઞાન રે	૩૮૭
૧૮.	૧૭	સામાન્ય મતોરથ મોહિનીભાવ વિચાર અધીન થઈ, ના નીરખુ નયને પરનારી	૯૦	૩૪ ૭૧૫ મૂળ મારગ સાંભળો જિનનો રે	૫૨૩
૧૯	૧૭	તૃષ્ણાની વિચિત્રતા હતી દીન- તાર્ક ત્યારે તારી પટેલાઈ અને	૯૩	૩૫. ૭૧૮ આત્મસિદ્ધિ	૫૨૬
૨૦.	૧૭	અમૂલ્ય તત્ત્વવિચાર બહુ પુણ્ય કેરા પુજ્યી શુભ દેહ માનવનો મળ્યો	૧૦૭	૩૬ ૭૨૪ પદ્ય પરમપદ્ય બોધ્યો, જેહ પ્રમાણે પરમ વીતરાગે	૫૬૦
૨૧	૧૭	જિનેશ્વરની વાણી અનત અનંત ભાવ ભેદથી ભરેલી ભલી	૧૩૧	૩૭ ૭૩૮ અપૂર્વ અવસર એવો ક્યારે આવશે ?	૫૬૩
૨૨	૧૭	પૂર્ણમાલિકા મગલ : તપોપધ્વાને રવિરૂપ થાય	૧૩૨	૩૮ ૮૩૭ આત્મજ્ઞાન સમર્પણે તા વિચરે હૃદય પ્રયોગ	૬૨૨
૨૩	૭૭.	લઘુવયથી અદ્ભુત થયો, તત્ત્વ- જ્ઞાનનો બોધ	૧૬૫	૩૯ ૯૦૨ જડ ને ચૈતન્ય બને દ્રવ્યનો સ્વભાવ બિન	૬૪૨
૨૪	૭૯	દષ્ટિભેદથી ભિન્ન ભિન્ન મત- દર્શન ભિન્ન ભિન્ન મત દેખીએ, ભેદ દષ્ટિનો એહ	૧૯૬	૪૦. ૯૫૪ (૧) ધન્ય છે જે જોગી જન, અનત સુખસ્વરૂપ	૬૫૬
૨૫	૧૦૭	૧ લોક પુરુષસ્થાને કહ્યો ૨ શુ કરવાથી પોતે સુખી ? ૩. જ્યાં શકે ત્યાં ગણુ સતાપ ૪ જે ગાયો તે સવળે એક ૫ જહા ગગ અને વળી દેષ	૨૧૧ " " " ૨૧૨	" (૨) આખે બહુ સમરેશમાં, જાયા જાય સમાઈ (૩) સુખધામ અનત સુખ ત ચકી ૪૧ ૯૫૬ (૭) હુ કોણ છુ ? કયાથી થયો ? શુ સ્વરૂપ છે મારુ ખડુ ? ૬૬૪	" " " ૬૬૬
૨૬.	૧૫૪	ખીજ સાધન બહુ કર્યા કરી	૨૧૪	૪૨ ૯૬૦ (૧૨) મારગ સાચા મિથ ગયા, છૂટ ગયે સદેહ	૭૬૬
			૪૩ "	(૧૪) હોત આસવા પગિસવા, નહિ ધનમે ચદેહ	૭૬૬
			૪૪ ૯૬૦	(૨૦) કોઈ અહમચર્ચા બોગી	૭૬૮
			૪૫ "	(૩૨) ધન્ય રે દિવસ આ અહો	૮૦૧

શુદ્ધિપત્રક

પૃષ્ઠ	લીટી	અશુદ્ધ	શુદ્ધ	પૃષ્ઠ	લીટી	અશુદ્ધ	શુદ્ધ
૧	૭	કામના	કામ ના	૨૩૭	૧	૧૫૭	૧૫૭ ઝ
૩	૧૫	ટાળવાનો	ટાળવાનો	૨૪૨	૨૬	વરતુ દેખાય	વરતુ મોટી દેખાય
૧૫	૨૭	પૂજનિક	પૂજનિક	૨૪૬	૩૨	એકબાવથી	સત્તેડાવાથી
૩૧	૬	વીતગગના	વીતગગનાં	૨૫૦	૨૨	વીસયા	વીસયાં
૩૨	૧૧	મદો-મત	મદો-મત	૨૫૭	૨૩	કેવળનાનયે	કેવળજ્ઞાનય
૩૬	૧૩	હૃદયને	હૃદયને	૨૬૩	૧૦	પ્રત્યક્ષ જ્ઞાનીની	જ્ઞાનીની પ્રત્યક્ષ
૪૧	૩૨	સુવર્ણાદિક	સુવર્ણાદિક	૨૬૮	૩૧	વિદગનામય	વિદગનામય
૪૬	૨૦	ઔદાસી-ન્યનો	ઔદાસી-ન્યતાનો	૨૮૦	૨૮	દેવુ	દેવુ
૫૪	૨૬	અનુસબધ	અનુસબધ	૨૮૨	૩૯	આક ન ૮૮૨	૮૮૩
૬૩	૧૯	મહોત્પત્તિપોષ્યાન	મહોત્પત્તિપોષ્યાન	૨૯૬	૩૦	સચ્ચુ	સચ્ચુ
૬૭	૨૦	શુદ્ધ સ્વરૂપના	શુદ્ધ સ્વરૂપના	૩૨૦	૧૬	જાણુવે	જાણુવે
૭૯	૨	નિશ્ચિન મગ્ન	નિશ્ચિન મગ્ન છે		૨૪	વિચારવા	વિચારવા
૮૦	૭	સમજવાળા	સમજાણવાળા		૨૮	ફાગણુ વદ	ફાગણુ સુદ
૮૫	૧૪	યશોવાચ્છાદાય	યશોવાચ્છાદાય	૩૩૫	૧૫	મથળપણુ	મથળપણુ
૯૯	૩	નિર્વિકારી,	નિર્વિકારી,	૩૩૭	૩૩	મથ	મથળે
	૨૧	એમ કહે	કોઈ એમ કહે		૩૫	ભગી	ભૂગી
૧૦૦	૩૬	એકાદી	એકાદિ	૩૪૦	૨૮	ભગી	ભૂગી
૧૧૮	૨૧	પ્રમાણે	પ્રમાણે	૩૫૭	૧૨	પ્રાપ્ત	પ્રાપ્તિ
૧૨૪	૧૨મી મોક્ષ । જીવ ।	(પ્રથમાવૃત્તિ	(પ્રથમાવૃત્તિ	૩૭૦	૩૨	વિગેષણુપણુ	વિગેષણુ
	પછી	પ્રમાણે મોક્ષ અને	પ્રમાણે મોક્ષ અને	૩૭૩	૨૮	લોકકથન	લોકકથન
		જીવ વચમા લીટી	જીવ વચમા લીટી	૩૯૦	૨૯	એને	અને
		ન નોઈએ)	ન નોઈએ)	૩૯૧	૩૧	(સ્વચકા)	(સ્વચકા)
		મોક્ષ જીવ	મોક્ષ જીવ	૩૯			કુટનોટ ૨ પછી
૧૩૬	૧૮	વચનામૃત આક ૨૧	વચનામૃત આક				નીચે પ્રમાણે
			૨૧મા ન ૧૬				કુટનોટ ૩ ઉમેર-
૧૫૮	૧૦	ન મરણુ	મરણુ ન				વાની છે —
૧૭૨	૧	શાસ્ત્રજ્ઞાનનું	શાસ્ત્રજ્ઞાનનું				
૧૯૨	૧૦	સુદ ૧૨	વદ ૧૨				
૧૯૩	૧૩	[૭૪ (૬)]	[૮૭૪ (૬)]				
૨૦૩	૨૩	મહત વિચારો	મહત વિચારો				
	૨૩	મહત વિચિત્રતાની	મહત વિચિત્રતાની	૩૯૯	૬	પરિચ્છાસમાં	પરિચ્છાસમાં
૨૨૪	૩૭	બહારની	બહારથી		૧૭	આરાધવાને	આરાધવાનો
	૩૮	નથી	નથી ।	૪૦૦	૧૪	પ્રસંગ વિચારવાનો	પ્રસંગ વિચાર-
૨૩૦	૧૯	છે તે	છે તે			પ્રસંગ	વાનો વખત
૨૩૧	૨૧	વાતા	વાતા	૪૦૪	૪	પછી	આત્મા પછી
૨૩૨	૨૪	મેળવવા	મેળવવા તે	૪૦૬	૧૪	(નથી)-ભેદ	()-ભેદ

૧ જે ચ સુદ્ધા અતિક્રાંતા, જે ચ
સુદ્ધા અણગયા । સતિ તેસિ પદ-
ઠાળ, મૂચાળ જગતી જહા ॥
મૂ.ક્ર.૧ શુ.૧૧ અ ૩૬મી ગાથા.

૪૦૭	૨	પકારે	પ્રકારે	૬૧૮	૪	સત્શ્રુત	સત્શ્રુત
૪૦૮	૧૧	સિદ્ધિ	સિદ્ધિ	૬૨૪	૨૮	સત્શ્રુત	સત્શ્રુત
૪૩૫	૩૭	રજ	ધિરજ	૬૨૯	૩૪	વીતરાગશ્રુત	વીતરાગશ્રુત
૪૫૮	૬	અન્યવસ્થિપણે	અન્યવસ્થિતપણે	૬૩૨	૩	ધીરો	ધીરો
૪૬૦	૧૩	છૂટવાથી	છૂટવાની	૬૫૪	૬	૮૪૮	૮૫૮
૪૬૦	૩૫	કલ્યા	કલ્યા	૬૫૫	૨૩	ઉપશાત	ઉપશાત
૪૭૦	૩	સંકેતવી	સંકેતવી	૬૯૭	૧૯	બાલવ્રતથી	બાલવ્રતથી
૪૭૬	૨૧	થવા ૧	થવાનો	૭૦૮	૩૮	અ નીને	અનાનીને
૪૮૫	૧	કર્ષ	કર્ષ	૭૧૦	૧	[૬૪૩-૭]	[૬૪૩-૮]
૫૦૧	૧૯	શબ્દ તર	શબ્દાતર	૭૧૫	૧૮	અપ્પલયર્થ	અપ્પલયર્થ
૫૧૭	૩૦	ને આ	નેવામા	૭૩૨	૨	રાગદ્વેષ	રાગદ્વેષ
૫૨૩	૨૮	ચરિત્ર	ચારિત્ર	૭૪૮	૩૧	થ ૧	થયા
૫૨૫	૩૧	રાધેશે	રાધેશે	૭૭	આશકા	આશકા	આશકા
૫૨૮	૧૦	આત્માન	આત્મજ્ઞાન	૭૫૦	૨૯	રાગદ્વેષ	રાગદ્વેષ
૫૩૪	૧૭	બ્રાતિ	બ્રાતિ	૭૫૧	૩૬	ન થા	ન થાય
૫૪૯	૩૯	પાઠાતર	પાઠાતર	૭૫૨	૧	રાગદ્વેષ	રાગદ્વેષ
૫૪૧	૩૮	આત્મ	આત્મા	૨૪	દશની	દશની	દશની
૫૪૨	૭	સયોગોથી	સયોગોથી	૨૬	સમ્યક્ત્વ	સમ્યક્ત્વ	સમ્યક્ત્વ
૫૪૩	૫	અવતા	આવતા	૨૮	અશે	અશે	અશે
૫૪૪	૧	હો	હોય	૭૭૫	૩૩	સેસા ય ઉમ્મગગયા	સેસા ઉમ્મગગયા
૫૫૬	૧૨	બન્ને	બન્ને	૭૮૩	૬	અધા	અધા
૫૬૩	૨૨	સમાય	સમાય	૭૮૪	૨-૩	કમ્મવવેહિ કમ,	કમ્મવવેહિ સમ,
૫૬૪	૨૦	પ્રમદે	પ્રમાદે			સજોગો	સજોગો હોઈ જોડ
૫૬૬	૮	વગરને	વગર ને				જીવદષ, સો વધો
	૨૯	[૬૮૨] ૭૪૧	૭૪૧ (કોં સનો ન બર				નાયવો, તદ્વ
			ન નેઈએ)				વિઓગો મધે
૫૭૬	૫	કહીને	કરીને				મુક્તો
૫૮૧	૧૬	શ્રુત	શ્રુત	૮૧૦	૨૨	લે કાલોકાપાપક	લેકાલોકાપાપક
૫૯૦	૩૫	અસત્	અશબ્દ		૨૭	વિસાસ પરિણામી	વિસાસપરિણામી
૬૦૫	૩૫	સમ્યક્ શીન	સમ્યક્ દર્શન	૮૧૧	૩૭	ઉપયોગ	ઉપયોગ

શ્રીમદ્ રાજચંદ્ર.

વર્ષ ૧૭ મા પહેલાં.

૧

અથમ શાતકે.

શાદ્ધર્મવિધિનિર્ણય

અથારભ પ્રસંગ રંગ ભરવા, કેડે કડું કામના,
બોધુ ધર્મદ મર્મ ભર્મ હરવા, છે અન્યથા કામના,
ભાષુ મોક્ષ મુખોધ ધર્મ ધનના, બેડે કથુ કામના,
એમા તત્વ વિચાર સત્વ મુખદા, પ્રેરે પ્રભુ કામના

૧

કપ્પય

નાભિનહન નાથ, વિશ્વવહન વિજ્ઞાની,
ભવ બધનના દેહ, કરણુ બહન મુખદાની,
અથ પથ આધત, બત પ્રેરક ભગવતા,
અખડિત અરિહત, તતહારક જયવતા,
શ્રી મરણુહરણુ તારણુતરણુ, વિશ્વોદારણુ અધ હરે,
તે ઋષભદેવ પરમેશ્વર, રાયચક વહન કરે,

૨

પ્રભુપ્રાર્થના.

દોહરા

જળહળ જ્યોતિ સ્વરૂપ તુ, કેવળ કૃપાનિધાન,	૩
પ્રેમ પુનિત તુજ પ્રેરજે, લયલજન ભગવાન	
નિત્ય નિરજન નિત્ય છે, ગજન ગજ ગુમાન,	૪
અલિવદન અલિવદના, લયલજન ભગવાન	
ધર્મધરણુ તારણુતણુ, શાણુ ચરણુ સન્માન,	૫
વિદ્યહરણુ પાવનકરણુ, લયલજન ભગવાન	
ભદ્રભરણુ ભીતિહરણુ, મુધાઝરણુ શુભવાન,	૬
કલેશહરણુ ચિ તારૂરણુ, લયલજન ભગવાન	
અવિનાશી અરિહત તુ, એકે અખંડ અમાન,	૭
અજગ અમર અણુજન્મ તુ, લયલજન ભગવાન	
આનદી અપવર્ગી તુ, અકળ ગતિ અનુમાન	૮
આશિષ અનુકળ આપજે, લયલજન ભગવાન	
નિરાકાર નિર્લેપ છે, નિર્મળ નીતિનિધાન,	૯
નિર્મોહક નારાયણા, લયલજન ભગવાન	
સચરાચર સ્વયંભૂ પ્રભુ, મુખદ સોપજે સાન,	૧૦
સૃષ્ટિનાથ સર્વેશ્વરા, લયલજન ભગવાન	
સકટ શોક સકળ હરણુ, નૌતમ જ્ઞાન નિદાન,	૧૧
ધ્રુવ વિકળ અચળ કરો, લયલજન ભગવાન	
આધિ વ્યાધિ ઉપાધિને, હરો તત તોક્ષન,	૧૨
કરુણાળુ કરુણા કરો, લયલજન ભગવાન	
ક્રિકરની કકર મતિ, ભૂલ લયકર ભાન,	૧૩
શકર તે સ્નેહે હરો, લયલજન ભગવાન	
શક્તિ શિશુને આપશે, ભક્તિ મુક્તિનુ દાન,	૧૪
તુજ ભુક્તિ જાહેર છે, લયલજન ભગવાન	
નીતિ પ્રીતિ નમ્રતા, ભક્તિ ભક્તિનુ ભાન,	૧૫
આર્થ પ્રબળે આપશે, લયલજન ભગવાન	
દયા ગાતિ ઔદાર્યતા, ધર્મ મર્મ મનઃધ્યાન,	૧૬
સંપ ૪૫ વણુ કપ દે, લયલજન ભગવાન	
હર આળસ એદીપણુ, હર અધ ને અજ્ઞાન,	૧૭
હર ભ્રમણા ભાગત તણી, લયલજન ભગવાન	
તન મન ધનને અજનુ, દે મુખ મુધાસમાન,	૧૮
આ અવનીતુ કર ભદ્રુ, લયલજન ભગવાન	
વિનય વિનતિ રાયની, ધરો કૃપાથી ધ્યાન,	૧૯
માન્ય કરો મહાગજ તે, લયલજન ભગવાન	

ધર્મ વિષે.

કવિ

દિન કર વિના જેવો, દિનનો દેખાવ દીન,
શશિ વિના જેવી ભેળો, શર્વરી મુહાય છે,
પ્રતિપાળ વિના જેવી, પ્રભા પુરતાણી પેખો,
મુરસ વિનાની જેવી, કવિતા કહાય છે,
સલિલ વિહીન જેવી સરિતાની શોભા અને,
ભર્તાર વિહીન જેવી, ભામિની ભળાય છે,
વહે ગયયદ વીર, એમ ધર્મધર્મ વિના,
માનવી મહાન પણ, કુકર્મી કળાય છે.

૨૦
(અપૂર્ણ)

[૧]

૨

૨૪

પુષ્પમાળા.

૧ રાત્રિ વ્યતિક્રમી ગર્ભ, પ્રભાત થયું, નિદ્રાથી મુદ્રત થયા ભાવનિદ્રા ટાળવાનો પ્રયત્ન કર્યો
૨ વ્યતીત રાત્રિ અને ગર્ભ બિંદુગી પર દ્રષ્ટિ દેરવી જાણ્યા
૩ સફળ થયેલા વળતને માટે આનંદ માનો, અને આજનો દિવસ પણ સફળ કરે નિષ્ફળ
થયેલા દિવસને માટે પશ્ચાત્તાપ કરી નિષ્ફળતા વિસ્મૃત કરે
૪ કષ્ટ કષ્ટ જતા અનંતકાળ વ્યતીત થયો, છતાં સિદ્ધિ થઈ નહીં
૫ સફળજન્ય એકેકે જાનાવ તારાથી જો ન જાન્યો હોય તો ફરી ફરીને શરમા
૬ અઘટિત કૃત્યો થયા હોય તો શરમાઈને મન, વચન, કાયાના યોગથી તે ન કરવાની પ્રતિજ્ઞા લે.
૭ જો તુ સ્વતંત્ર હોય તો સ સારસમાગમે તારા આજના દિવસના નીચે પ્રમાણે ભાગ પાડ -

- (૧) ૧ પ્રહર—ભક્તિકર્ત્તવ્ય
- (૨) ૧ પ્રહર—ધર્મિકર્ત્તવ્ય
- (૩) ૧ પ્રહર—આહારપ્રયોજન
- (૪) ૧ પ્રહર—વિદ્યાપ્રયોજન
- (૫) ૨ પ્રહર—નિદ્રા
- (૬) ૨ પ્રહર—સ સારપ્રયોજન

૮ પ્રહર

૮ જો તુ ત્યાગી હોય તો ત્વંયા વગરની વનિતાનું સ્વરૂપ વિચારીને સંસાર ભણી દ્રષ્ટિ કરજો
૯ જો તને ધર્મનું અસ્તિત્વ અનુકૂળ ન આવતું હોય તો નીચે કહું છું તે વિચારી જજો —

- (૧) તુ જે સ્થિતિ ભોગવે છે તે શા પ્રમાણથી ?
- (૨) આવતી કાલની વાત શા માટે જાણી શકતો નથી ?
- (૩) તુ જે ધર્યે છે તે શા માટે મળતું નથી ?
- (૪) ચિત્રવિચિત્રતાનું પ્રયોજન શું છે ?

૧૦ જો તને અસ્તિત્વ પ્રમાણભૂત લાગતું હોય અને તેના મૂળતરવની આશ કા હોય તો નીચે
કહું છું.—

૧૧ સર્વ પ્રાણીમા સમદૃષ્ટિ,—

૧૨ કિંવા કોઈ પ્રાણીને જીવિતવ્યરહિત કરવા નહીં, ગળ ઉપરાત તેનાથી કામ લેવું નહીં.

૧૩ કિંવા સત્પુરુષો જે રસ્તે ચાલ્યા તે

૧૪ મૂળતત્ત્વમા કયાય લેદ નથી, માત્ર દૃષ્ટિમા લેદ છે એમ ગણી આશય સમજી પવિત્ર ધર્મમા પ્રવર્તન કરજે

૧૫ તું ગમે તે ધર્મ માનતો હોય તેનો મને પક્ષપાત નથી, માત્ર કહેવાનું તાત્પર્ય કે જે ગહથી સ સારમળ નાશ થાય તે ભક્તિ, તે ધર્મ અને તે સદાચારને તું સેવજે

૧૬ ગમે તેટલો પરત ત્ર હો તો પણ મનથી પવિત્રતાને વિસ્મરણ કર્યા વગર આજનો દિવસ રમણીય કરજે.

૧૭ આજે જે તું હુકૃતમા દોરાતો હો તો મરણને સ્મર.

૧૮ તારા હુ.ખ સુખના બનાવોની નોંધ આજે કોઈને હુ ખ આપવા તત્પર થાય તો મ ભારી બ

૧૯ રાજ હો કે ર ક હો—ગમે તે હો, પર તુ આ વિચાર વિચારી સદાચાર લણી આવજે કે આ કાયાના પુદ્ગલ થોડા વખતને માટે માત્ર સાડાત્રણ હાથ ભૂમિ માગનાર છે.

૨૦ તુ રાજ હો તો ફિકર નહીં, પણ પ્રમાદ ન કર, કારણ નીચમા નીચ, અધમમા અધમ, બ્યભિચારનો, ગર્ભપાતનો, નિર્વશનો, ચડાવનો, કસાઈનો અને વેશ્યાનો એવો કણ તુ ખાય છે. તો પછી ?

૨૧ પ્રજનાં હુ.ખ, અન્યાય, કર એને તપાસી જઈ આજે ઓછા કર તું પણ હે રાજ ! કાળને ઘેર આવેલો પરણો છે.

૨૨ વકીલ હો તો એથી અર્ધા વિચારને મનન કરી જજે.

૨૩ શ્રીમત્ હો તો પૈસાના ઉપયોગને વિચારજે. રજવાનું કારણ આજે શોધીને કહેજે.

૨૪ ધાન્યાદિકમાં વ્યાપારથી થતી અમ બચ હિંસા સ ભારી ન્યાયસ પક્ષ વ્યાપારમા આજે તારું ચિત્ત ખેંચ.

૨૫ જે તું કસાઈ હોય તો તારા જીવના સુખનો વિચાર કરી આજના દિવસમા પ્રવેશ કર.

૨૬ જે તુ સમજણો ગાલક હોય તો વિદ્યા લણી અને આજ્ઞા લણી દૃષ્ટિ કર.

૨૭ જે તુ યુવાન હોય તો ઉદ્યમ અને બ્રહ્મચર્ય લણી દૃષ્ટિ કર

૨૮ જે તું વૃદ્ધ હોય તો મોત લણી દૃષ્ટિ કરી આજના દિવસમા પ્રવેશ કર

૨૯ જે તું સ્ત્રી હોય તો તારા પતિ પ્રત્યેની ધર્મકગ્ળીને સ ભાગ,—દોષ થયા હોય તેની ક્ષમા યાચ અને કુકુળ લણી દૃષ્ટિ કર

૩૦ જે તુ કવિ હોય તો અસ લલિત પ્રશ માને સ ભારી જઈ આજના દિવસમા પ્રવેશ કર

૩૧ જે તુ કૃષ્ણ હોય તો,—

૩૨ જે તું અમલમસ્ત હોય તો નેપોલિયન બોનાપાર્ટને ગણે સ્થિતિથી સ્મરણ કર

૩૩ ગઈ કાલે કોઈ કૃત્ય અપૂર્ણ ગ્હુ હોય તો પૂર્ણ કરવાનો સુવિચાર કરી આજના દિવસમા પ્રવેશ કર

૩૪ આજે કોઈ કૃત્યનો આ. લ કરવા ધારતો હો તો વિવેકથી સમય, ગદ્ગિત અને પગિણામને વિચારી આજના દિવસમા પ્રવેશ કર

૩૫ પગ મૂકતા પાપ છે, જોતા એ છે, અને માથે મગ્ન ગ્હુ છે. એ વિચારી આજના દિવસમાં પ્રવેશ કર

૩૬ અધોર કર્મ કરવામાં આજે તારે પડવું હોય તો રાજપુત્ર હો તો પણ સિંધાગરી માન્ય કરી આજના દિવસમાં પ્રવેશ કરજે

૩૭ લાગ્યશાલી હો તો તેના આનંદમાં બીજાને લાગ્યશાલી કરજે, પરંતુ દુર્લાગ્યશાલી હો તો અન્યનું બૂઝુ કરતા રોકાઈ આજના દિવસમાં પ્રવેશ કરજે

૩૮ ધર્માચાર્ય હો તો તારા અનાચાર લાલી કટાક્ષદષ્ટિ કરી આજના દિવસમાં પ્રવેશ કરજે

૩૯ અનુચાર હો તો પ્રિયમાં પ્રિય એવા શરીરના નિભાવનાર તાગ અધિગજની નિમકલસાલી ધંધાકી આજના દિવસમાં પ્રવેશ કરજે

૪૦ દુરાચારી હો તો તારી આરોગ્યતા, લય, પવન ત્રતા, સ્થિતિ અને સુખ એન વિચારી આજના દિવસમાં પ્રવેશ કરજે

૪૧ હુ બી હો તો (આજની) આશુવિકા જેટલી આશા ગંભી આજના દિવસમાં પ્રવેશ કરજે

૪૨ ધર્મકંડણીનો અવશ્ય વખત મેળવી આજની વ્યવહારસિદ્ધિમાં તુ પ્રવેશ કરજે

૪૩ કદાપિ પ્રથમ પ્રવેશે અનુકળતા ન હોય તો પણ રોજ જતા દિવસનું સ્વપ્ને વિચારી આજ ગમે ત્યારે પણ તે પવિત્ર વસ્તુનું મનન કરજે

૪૪ આહાર, વિહાર, નિહાર એ સળધીની તારી પ્રક્રિયા તપાસી આજના દિવસમાં પ્રવેશ કરજે.

૪૫ તુ કારીગર હો તો આગમ અને શક્તિના ગેરઉપયોગનો વિચાર કરી જઈ આજના દિવસમાં પ્રવેશ કરજે.

૪૬ તુ ગમે તે ધર્માર્થી હો, પરંતુ આશુવિકાર્થે અન્યાયસ પત્ર દ્રવ્ય ઉપાર્જન કરીશ નહી

૪૭ એ સ્મૃતિ અહંભુ કર્યા પછી શૌચક્રિયાયુક્ત ધર્મ ભગવદ્દક્ષિતામાં લીન ધર્મ ક્ષમાપના યાચ

૪૮ સ સારપ્રયોજનમાં જો તુ તારાં હિતને અર્થે અસુક સસુદાયનું અહિત કરી નાખતો હો તો અટકજે

૪૯ ભુલમીને, કામીને, અનાડીને ઉત્તેજન આપતો હો તો અટકજે

૫૦ ઓછામાં ઓછો પણ અર્ધ પ્રહર ધર્મકર્તવ્ય અને વિદ્યાસ પતિમાં આદ્ય કરજે

૫૧ જિંદગી દ્રકી છે, અને જાળણ લાખી છે, માટે જાળણ દ્રકી કર તો સુખરૂપે જિંદગી લાખી લાગશે

૫૨ સ્ત્રી, પુત્ર, કુટુંબ, લક્ષ્મી ઇત્યાદિ ગદ્યા સુખ તારે ઘેર હોય તો પણ એ સુખમાં ગૌણતાએ હુ ખ રહું છે એમ ગણી આજના દિવસમાં પ્રવેશ કર

૫૩ પવિત્રતાનું મૂળ સદાચાર છે

૫૪ મન દોરગી ધર્મ જતું જાળવવાને,—

૫૫ વચન શાત, મધુર, કોમળ, સત્ય અને શૌચ બોલવાની સામાન્ય પ્રતિજ્ઞા લઈ આજના દિવસમાં પ્રવેશ કરજે

૫૬ કાયા મળમૂલનું અસ્તિત્વ છે, તે માટે ‘હુ આ શુ અયોગ્ય પ્રયોજન કરી આનંદ માનુ છું’ એમ આજે વિચારજે

૫૭ તારે હાથે કોઈની આશુવિકા આજે તૂટવાની હોય તો,—

૫૮ આહારક્રિયામાં હવે તે પ્રવેશ કર્યો મિતાહારી અકળર સર્વોત્તમ જાદશાહ ગણાયો

૫૯ જો આજે દિવસે તને સૂવાનું મન થાય, તો તે વખતે ધૈર્યભક્તિપરાયણ થજે, કે સત્-શાસ્ત્રનો લાભ લઈ લેજે

૬૦ હુ સમજુ છું કે એમ થવું દુર્લભ છે, તો પણ અભ્યાસ સર્વનો ઉપાય છે

- ૬૧ આદ્યુ આવતું વૈર આજે નિર્મૂળ કરાય તો ઉત્તમ, નહીં તો તેની સાવચેતી રાખજે
 ૬૨ તેમ નહીં વૈર વધારીશ નહીં, કારણ વૈર કરી કેટલા કાળનું મુખ ભોગવવું છે એ વિચાર
 તત્ત્વજ્ઞાનીઓ કરે છે
- ૬૩ મહાર ભી, હિંસાચુકત વ્યાપારમા આજે પડવું પડતું હોય તો અટકજે
 ૬૪ પહોળી લક્ષ્મી મળતા છતાં આજે અન્યાયથી કોઈનો જીવ જતો હોય તો અટકજે
 ૬૫ વખત અમૂલ્ય છે, એ વાત વિચારી આજના દિવસની ૨,૧૬,૦૦૦ વિષયનો ઉપયોગ
 કરજે
- ૬૬ વાસ્તવિક મુખ માત્ર વિરાગમા છે માટે જ જાળમોહિનીથી આજે અલ્પ તરમોહિની વધારીશ નહીં
- ૬૭ નવરાશનો દિવસ હોય તો આજળ કહેલી સ્વતંત્રતા પ્રમાણે ચાલજે
 ૬૮ કોઈ પ્રકારની નિષ્પાપી ગમ્મત કિંવા અન્ય કંઈ નિષ્પાપી સાધન આજની આનંદનીયતાને માટે શોધજે
- ૬૯ મુયોજક કૃત્ય કરવામા દોરાવું હોય તો વિલગ કરવાનો આજનો દિવસ નથી, કાગળ આજ જેવો મજાજાયક દિવસ બીજો નથી
- ૭૦ અધિકારી હો તો પણ પ્રબલિત ભૂલીશ નહીં, કાગળ જેનું [ગળનું] તું લૂણ ખાય છે, તે પણ પ્રબળ માનીતા નોકર છે
- ૭૧ વ્યાવહારિક પ્રયોજનમા પણ ઉપયોગપૂર્વક વિવેકી રહેવાની સત્પ્રતિજ્ઞા માની આજના દિવસમા વર્તજે
- ૭૨ સાચ કાળ થયા પછી વિશેષ શાન્તિ લેજે
- ૭૩ આજના દિવસમા આટલી વસ્તુને બાધ ન આણાય તો જ વાસ્તવિક વિચક્ષણતા ગણાય
 (૧) આરોગ્યતા (૨) મહત્તા (૩) પવિત્રતા (૪) દુર્ગ
- ૭૪ જો આજે તારાથી કોઈ મહાન કામ થતું હોય તો તારા મર્વ મુખનો ભોગ પણ આપી દેજે
- ૭૫ કરજ એ નીચ રજ (કરજ) છે, ૧ કરજ એ યમના હાથથી નીપજેલી વસ્તુ છે, (કરજ) કર એ રાક્ષસી ગળનો જીલમી કર ઉઘરાવનાર છે એ હોય તો આજે ઉતાવળે, અને નહીં કરતા અટકજે
- ૭૬ દિવસ મળ્યા કૃત્યનો ગણિતલાવ હવે જોઈ જા
- ૭૭ સવારે સ્મૃતિ આપી છે છતાં કંઈ અયોગ્ય થયું હોય તો પશ્ચાત્તાપ કર અને શિક્ષા લે
- ૭૮ કંઈ પદોપકાર, દાન, લાભ કે અન્યનું હિત કરીને આવ્યો હો તો આનંદ માન, નિગાહ માની ગ્હે
- ૭૯ જાણતા અજાણતા પણ વિપરીત થયું હોય તો હવે તે માટે અટકજે
- ૮૦ વ્યવહારનો નિયમ ગમજે અને નવગશે મસારની નિવૃત્તિ શોધજે
- ૮૧ આજ જેવો ઉત્તમ દિવસ ભોગવ્યો, તેવી તારી જિંદગી ભોગવવાનું માટે તું આનંદિત થા તો જ આનંદ—
- ૮૨ આજ જે પળે તું મારી કથા મનન કરે છે, તે જ તારા આયુષ્ય નમસ્કાર સ્મૃત્તિમા મેળવે
- ૮૩ મત્પુત્ર્ય વિદુના કલ્યા પ્રમાણે આજે એવું કૃત્ય કરજે કે ગમે મુખે મુવાય
- ૮૪ આજનો દિવસ મોનેરી છે, પવિત્ર છે, કૃતકૃત્ય થવારૂપ છે, એમ સંપૂર્ણ એ કંઈ છે માટે માન્ય કર
- ૧ કરજ (કરજ)

૮૫ જેમ અને તેમ આજના દિવસ સળધી, રવપત્ની મળધી પણ વિપયામદ્ગત ઓગાં મળે
૮૬ આત્મિક અને શારીરિક શક્તિની દિવ્યતાનું તે મૂળ છે, એ જાનીઓનું અનુભવમિદ્ધ વચન છે

૮૭ તમાકુ સૂઘવા જેવું નાનું વ્યમન પણ હોય તો આજે પૂર્ણ કર — (૦) નવીન વ્યમન કરતા અટક

૮૮ દેશ, કાળ મિત્ર એ મધ્યાનો વિચાર સર્વ મનુષ્યે આ પ્રભાતમા સ્વશક્તિ નમાન કરવા ઉચિત છે

૮૯ આજે કેટલા સત્પુરુષોનો મમાગમ થયો, આજે વાસ્તવિક આનન્દસ્વરૂપ શું થયું ? એ ચિંતન વિરલા પુરુષો કરે છે

૯૦ આજે તું ગમે તેવા ભય કર પણ ઉત્તમ કૃત્યમા તત્પર હો તો નાહિમત ધર્મજી નહી

૯૧ શુદ્ધ મચ્ચિદાન દ, કરુણામય પરમેશ્વરની ભક્તિ એ આજના તારા મત્કૃત્યનું ડવન છે

૯૨ તારુ, તારા કુટુંબનું, મિત્રનું, પુત્રનું, પત્નીનું, માતાપિતાનું, ગુરુનું, વિદ્વાનનું, મનુષ્યનું યથાશક્તિ હિત, સન્માન, વિનય, લાભનું કર્તવ્ય થયું હોય તો આજના દિવસની તે મુગધી છે

૯૩ જેને ઘેર આ દિવસ કલેશ વગરનો, સ્વચ્છતાથી, શૌચતાથી, સ્વપથી ન તોપથી, મૌમ્યતાથી, સ્નેહથી, મધ્યતાથી, મુખથી જશે તેને ઘેર પવિત્રતાનો વાસ છે

૯૪ કુશલ અને કલાગરા પુત્રો, આજાવલળની ધર્મયુક્ત અનુચરો, મદ્યગુણી નુદરી, સ્વપીડુ કુટુંબ, સત્પુરુષ જેવી પોતાની દશા જે પુરુષની હશે તેનો આજનો દિવસ આપણે સઘળાને વદનીય છે

૯૫ એ સર્વ લક્ષણમયુક્ત થવા જે પુરુષ વિચક્ષણતાથી પ્રયત્ન કરે છે તેનો દિવસ આપણને માનનીય છે

૯૬ એથી પ્રતિભાવવાળું વર્તન ન્યા મચી રહ્યું છે તે ઘર આપણી કટાક્ષદિની રેખા છે

૯૭ ભલે તારી આજીવિકા જેટલું તું પ્રાપ્ત કર્યો હો, પરંતુ નિરુપાધિમય હોય તો ઉપાધિમય પેલું ગજસુખ ઇચ્છી તારો આજનો દિવસ અપવિત્ર કરીશ નહી

૯૮ કોઈએ તને કહ્યું કથન કહ્યું હોય તે વખતમા મહનશીલતા—નિરુપયોગી પણ,

૯૯ દિવસની ભૂલ માટે ગત્રે હસજે, પરંતુ તેવું હસવું ફરીથી ન થાય તે લક્ષિત ગમજે

૧૦૦ આજે કઈબુદ્ધિપ્રભાવ વધાર્યો હોય, આત્મિક શક્તિ ઉજવાળી હોય, પવિત્ર કૃત્યની વૃદ્ધિ કરી હોય તો તે,—

૧૦૧ અયોગ્ય રીતે આજે તારી કોઈ શક્તિનો ઉપયોગ કરીશ નહી,—મર્યાદાહીનપત્તી કરવો પડે તો પાપભીરુ રહેજે

૧૦૨ સરળતા એ ધર્મનું બીજસ્વરૂપ છે પ્રજાએ કરી સરળતા એવાઈ હોય તો આજનો દિવસ સર્વોત્તમ છે

૧૦૩ ગાઈ, રાજપત્ની હો કે દીનજનપત્ની હો, પરંતુ મને તેની કઈ દરકાર નથી મર્યાદાથી વર્તતી મે તો શું પણ પવિત્ર જ્ઞાનીઓએ પ્રશસી છે

૧૦૪ સદ્ગુણથી કરીને જો તમાગ ઉપર જગતનો પ્રશસ્ત મોહ હશે તો હે ગાઈ, તમને હું વદન કરું છું

૧૦૫ ગહુમાન, નમ્રભાવ, વિશુદ્ધ અત કરુણથી પરમાત્માના ગુણસળધી ચિંતવન, શ્રવણ, મનન, કીર્તન, પૂજા, અર્ચા એ જ્ઞાની પુરુષોએ વખાણ્યાં છે, માટે આજનો દિવસ શોભાવજો

૧૦૬ સત્શીલવાન મુખી છે દરાચારી હું ખી છે એ વાત જો માન્ય ન હોય તો અત્યારથી તમે લક્ષ રાખી તે વાત વિચારી જુઓ.

૧૦૭ આ સઘળાનો સહેલો ઉપાય આને કહી દઉં છું કે દોષને ઓળખી દોષને દાખવા

૧૦૮ લાળી ટૂંકી કે કમાનુક્રમ ગમે તે સ્વરૂપે આ મારી કહેલી, પવિત્રતાના પુષ્પોથી છવાયેલી માળા પ્રભાતના વખતમા, સાય કાળે અને અન્ય અનુકૂળ નિવૃત્તિએ વિચારવાથી મ ગળદાયક થશે વિશેષ શુ કહું ?

[૨]

૩

કાળ કોઈને નહિ મૂકે.

હરિગીત

મોતીતાણી માળા ગળામાં મૂલ્યવતી મલકતી,
હીરાતાણા શુભ હારથી ગહું કઠકાતિ અળકતી,
આભૂષણોથી ઓપતા ભાગ્યા મરણને ભેઈને,
જન જાણીએ મન માનીએ નવ કાળ મૂકે કોઈને ૧

મણિમય મુગટ માથે ધરીને કણું કુડળ નાખતા,
કાંચન કરાં કરમા ધરી કશીએ ક્યાશ ન રાખતા,
પળમા પડ્યા પૃથ્વીપતિ એ ભાન ભૂતળ ખોઈને,
જન જાણીએ મન માનીએ નવ કાળ મૂકે કોઈને. ૨

દશ આંગળીમા માગલિક મુદ્રા જડિત માણિક્યથી,
જે પરમ પ્રેમે પેરતા પોચી કળા ગારીકથી,
એ વેઠ વી ટી સર્વ છોડી આલિયા મુખ ધોઈને,
જન જાણીએ મન માનીએ નવ કાળ મૂકે કોઈને ૩

મૈંછ વાકડી કર્ણે ફાકડા થઈ લીળુ ધગતા તે પરે,
કાપેલ ગખી કાતરા હગકોઈના હૈયાં હરે,
એ સાકડીમા આવિયા છટક્યા તણ મહું સોઈને,
જન જાણીએ મન માનીએ નવ કાળ મૂકે કોઈને ૪

છો ખડના અધિરાજ જે ચડે કરીને નીપલ્યા,
પ્રહ્લાદમા ગળવાન થઈને ભૂપ ભારે ઊપલ્યા,
એ ચતુર ચક્રી આલિયા હોના નહોતા હોઈને,
જન જાણીએ મન માનીએ નવ કાળ મૂકે કોઈને ૫

જે ગજનીતિનિપુણતામા ન્યાયવતા નીવડ્યા,
અવળા ક્યે જેના ગધા સવળા સદા પાસા પડ્યા,
એ ભાગ્યજાળી ભાગિયા તે ખટપટો સૌ ઓઈને,
જન જાણીએ મન માનીએ નવ કાળ મૂકે કોઈને ૬

તરવાગ ગહાદગ ટેક ધારી પૂર્ણતામા પેખિયા,
હાથી હલ્લે હાથે કરી એ ડંશરી મમ દેખિયા,
એવા ભલા ભડવીર તે અતે ગહેલા રોઈને,
જન જાણીએ મન માનીએ નવ કાળ મૂકે કોઈને ૭

[૩]

૪

ધર્મ વિષે.

કવિ

સાદાળી મુખદ હોય, માનવણી મદ હોય,
ખમા ખમા જુદ હોય, તે તે કશા કામનુ ?
બુવાનીનું બેર હોય, એશનો અકેર હોય,
હોલતનો દોર હોય, એ તે મુખ નામનું,
વનિતા વિલાસ હોય, પ્રોઠના પ્રકાશ હોય,
દક્ષ જેવા દામ હોય, હોય મુખ ધામનું
વહે રાયચદ જોમ, મદ્ધર્મને ધાર્યા વિના,
બાણી લેજે મુખ એ તો, જેએ જ પદામનું !

૧

મોહ માન મોડવાને, કેલપણુ ફેડવાને,
બળદેદ તોડવાને, હેને નિજ હાથથી,
કુમતિને કાપવાને, મુમતિને સ્થાપવાને,
મમત્વને માપવાને, સકલ મિદ્ધાતથી,
મહા મોક્ષ માણવાને, જગતીશ બાણવાને,
અજન્મતા આણવાને, વળી ભલી ભાતથી,
અલૌકિક અનુપમ, મુખ અનુભવવાને,
ધર્મ ધારણાને ધારો, ખરેખરી ખાતથી

૨

દિનકર વિના જંબો, દિનનો દેખાવ નીસે,
શશી વિના જેવી રીને, ગર્વરી મુકાય છે,
પ્રજ્ઞપતિ વિના જેવી, પ્રજ્ઞ પુરતણી પેખો,
સુરસ વિનાની જેવી, કવિતા કહાય છે,
સલિલ વિહીન જેવી, સરિતાની શોભા અને,
ભાર્ગવ વિહીન જેવી, ભામિની ભાગાય છે,
વહે રાયચદ વીર, સદ્ધર્મને ધાર્યા વિના,
માનવી મહાન તેમ, કુકર્મી કળાય છે.

૩

અતુરો થાપેથી આહી ચિંતામણિ ચિત્ત ગણે,
પડિતો પ્રમાણે છે પારમમણિ પ્રેમથી,
કવિઓ કલ્યાણકારી કલ્પતરુ કથે જેને,
સુધાનો સાગર કથે, સાધુ શુભ શ્રેમથી,
આત્મના ઉદ્ધારને ઉમગથી અનુસરો જો,
નિર્મળ થવાને કાજે, નમો નીતિ નેમથી,
વહે રાયચદ વીર, એવું ધર્મરૂપ બાણી,
“ધર્મવૃત્તિ ધ્યાન ધરો, વિદ્યો ન વેમથી”

૪

બોધવચન

- ૧ આહાર કરવો નહી
- ૨ આહાર કરવો તો પુણ્યલક્ષના મમૂહને એકરૂપ માની કરવો, પણ હ્રુબ્ધ થવું નહી
- ૩ આત્મસ્વાધા ચિંતવવી નહી
- ૪ ત્વરાથી નિરુભિમાની થવું
- ૫ સ્ત્રીનું રૂપ નીરખવું નહી
- ૬ સ્ત્રીનું રૂપ જોવાઈ જવાય તો ગગયુક્તા થવું નહી, પણ અનિત્યભાવ વિચારવો.
- ૭ કોઈ નિદા કરે તે ઉપર દ્રેષણુદ્ધિ ગાળવી નહી
- ૮ મતમતાતરમા પડવું નહી.
- ૯ મહાવીરનો પથ વિમર્જન કરવો નહીં.
- ૧૦ ત્રિપદનો ઉપયોગ અનુભવવો
- ૧૧ અનાદિનું જે સ્મૃતિમા છે તેને વીસરી જવું
- ૧૨ સ્મૃતિમાં નથી તે મ ભારે
- ૧૩ વેદનીય કર્મ ઉદય થયું હોય તો પૂર્વકર્મસ્વરૂપ વિચારી મૂઝાવું નહી.
- ૧૪ વેદનીયઉદય ઉદય થાય તો 'અવેદ' પદ નિશ્ચયનું ચિંતવવું
- ૧૫ પુરુષ વેદ ઉદય થાય તો સ્ત્રીનું શરીર લિંગ લિંગ કરી નિહાળવું, જ્ઞાનદશાથી
- ૧૬ ત્વરાથી આગ્રહ વસ્તુ તજવી ત્વગથી આગ્રહ 'મ' દશા ગ્રહવી
- ૧૭ પણ બાહ્ય ઉપયોગ દેવો નહી.
- ૧૮ મમત્વ એ જ બાધ
- ૧૯ બાધ એ જ હુ બાધ
- ૨૦ હુ બાધુબાધી ઉપગાઠા થવું
- ૨૧ સ કલ્પ - વિકલ્પ તજવો
- ૨૨ આત્મઉપયોગ એ કર્મ મૂકવાનો ઉપાય.
- ૨૩ રસાદિક આહાર તજવો
- ૨૪ પૂર્વ ઉદયથી ન તબ્દય તો અબધપણું ભોગવવો
- ૨૫ છે તેની તેને ઓપો (અવગી પગિણીતિ)
- ૨૬ છે તે છે પણ મન વિચાર કંવા ગકિતમાન નથી
- ૨૭ દાણિક મુખ ઉપર હ્રુબ્ધતા કંવી નહી
- ૨૮ મમદષ્ટિમા જાત્યુકુમારનું ચગિત્ર વિચારવું
- ૨૯ ગણાદિકથી વિરુદ્ધ થવું એ જ નમ્યજ્ઞાન
- ૩૦ સુગંધી પુણ્યલક્ષ સ્વધવા નહી, સ્વાભાવિક તેવી ભૂમિકામા ગયા તો ગગ કરવો નહી
- ૩૧ દુર્ગંધ ઉપર દ્રેષ કરવો નહી
- ૩૨ પુણ્યલક્ષની દાનિવૃદ્ધિ ઉપર ખેદભિન્ન કે ગાંધ થવું નહી
- ૩૩ આહાર અનુકરે આછો કંવો (લેવો)
- ૩૪ કાયોન્નર્ગળને નો અહોગત્રી કંવો (નીકર) એક કલાક કંવા ચકવું નહી

૩૫ ધ્યાન એકચિત્તથી રાગદ્વેષ મૂકીને કરવું

૩૬ ધ્યાન કર્યા પછી ગમે તે પ્રકારનો ભય ઉત્પન્ન થાય તોપણ ખીલું નહીં' અભય આત્મ-
સ્વરૂપ વિચારવું 'અમરદશા જાણી અગવિચળ ન વધું'

૩૭ એકલા રાચન કરવું.

૩૮ એકાકી વિચાર હ મેશ અંતર ગ લાવવો

૩૯ શ કા, ક ખા કે વિતિગિજા કરવી નહી. જેમ ત્વરાએ આત્મહિત ધાય એવાની મેળન કરવી

૪૦ દ્રવ્યશુણ એકંતે પણ રાજી થવું નહી

૪૧ ખટદ્રવ્યના ગુણપર્યાય વિચારો

૪૨ સર્વને સમદૃષ્ટિએ જુઓ

૪૩ બાહ્ય મિત્ર ઉપર જે જે ઠંગા ગખતા હો તે કરતા અલ્પ તર મિત્રને તાકીદથી ઠંગો.

૪૪ બાહ્ય સ્ત્રીની જે પ્રકાગ્ની ઠંગા ગખો છો તેથી બિલકી રીતે આત્માની અંતર્ય પે જ ઠંગો

૪૫ બહાર લડો છો તે કરતા અલ્પ તર મહારાજને હરાવો.

૪૬ અહ કાર કરશો નહીં.

૪૭ કોઈ દ્વેષ કરે પણ તમે તેમ કરશો નહીં.

૪૮ કાણે કાણે મોહનો સ ગ મૂકો

૪૯ આત્માથી કર્મહિત અન્ધ છે, તો મમત્વરૂપ પરિગ્રહનો ત્યાગ કરો

૫૦ સિદ્ધતા સુખ સ્મૃતિમા લાવો.

૫૧ એક ચિત્તે આત્મા ધ્યાવો. પ્રત્યક્ષ અનુભવ થશે

૫૨ બાહ્ય કુદુગ ઉપર રાગ કરશો નહી.

૫૩ અલ્પ તર કુદુગ ઉપર રાગ કરશો નહી

૫૪ સ્ત્રીએ પુરુષાદિક ઉપર અનુરક્ત થવું નહીં.

૫૫ વસ્તુધર્મ ચાહ કરો.

૫૬ કોઈ બાધના નથી, પોતાની ભૂલથી બાધ છે.

૫૭ એકને ઉપયોગમા લાવશો તો શત્રુ સર્વે હર જશે.

૫૮ ગીત અને ગાયન વિલાપ તુલ્ય જાણો

૫૯ આભારણ એ જ દ્રવ્યભાર (ભાવ) ભારકર્મ,

૬૦ પ્રમાદ એ જ ભય.

૬૧ અપ્રમાદ ભાવ એ જ અલ્પ 'પદ છે.

૬૨ જેમ બને તેમ ત્વગથી પ્રમાદ તલ્લો.

૬૩ વિષમપણું મૂકવું.

૬૪ કર્મથીજે આત્માઓ નવીન નવીન હેલું ધરે છે.

૬૫ અલ્પ તર દયા ચિતવવી.

૬૬ સ્વ અને પગના નાથ થાઓ

૬૭ બાહ્ય મિત્ર આત્મહિતનો સ્ત્રોત ગતાવે તેને અલ્પ તર મિત્ર તરીકે—

૬૮ જે બાહ્ય મિત્રો પૌજ્યલિક વાતો અને પર વસ્તુનો સંગ કરાવે તેઓને ત્વગથી તબલ્ય તો તલ્લે અને કદાચિત્ તબલ્ય એમ ન હોય તો અલ્પ તરથી લુપ્ત અને આસક્ત થશો નહી તેઓને પણ જાણુતા હો તેમનો જોધ આપો

૬૬ ચેતનરહિત કાષ્ટ છેલતા કાષ્ટ હું ખ માનતુ નથી તેમ તમે પણ સમઢપિ રાખલો

૭૦ ચતનાથી ચાલવુ

૭૧ વિકારનો ઘટારો કરલો

૭૨ સત્પુરુષનો સમાગમ ચિતવલો મળેથી દર્શનલાલ ચૂકશે નહીં.

૭૩ કુટુમ્બપરિવાર ઉપર અતરંગ ચાહના ગખશે નહીં.

૭૪ નિદ્રા અત્યંત લેશે નહીં.

૭૫ નકામો વખત જવા દેશે નહીં

૭૬ ત્યાગહારિક કામથી જે વખત સુકૃત થાઓ તે વખતે એકાતમા જઈ આ-મદગા વિચારલો

૭૭ સંકટ આવ્યે પણ ધર્મ ચૂકશે નહીં

૭૮ અસત્ય જોલશે નહીં.

૭૯ આર્તિ રોદ્રને ત્વરાથી તલો

૮૦ ધર્મધ્યાનના ઉપયોગમા ચાલવું.

૮૧ શરીર ઉપર મમત્વ ગખશે નહીં.

૮૨ આત્મદશા નિત્ય અચળ છે. તેનો અશય લાવશે નહીં.

૮૩ કોઈની ગુત વાત કોઈને કરશે નહીં.

૮૪ કોઈ ઉપર જન્મ પર્યંત દ્વેષબુદ્ધિ ગખશે નહીં.

૮૫ કોઈને કાઈ દ્વેષથી કહેવાઈ જવાય તો પશ્ચાત્તાપ ઘણો કરલો, અને લભાપના માગલો. પછીથી તેમ કરશે નહીં.

૮૬ કોઈ તારા ઉપર દ્વેષબુદ્ધિ કરે, પણ તુ તેમ કરીગ નહીં.

૮૭ ધ્યાન જેમ બને તેમ ત્વગથી કરશે.

૮૮ કોઈએ કૃતમતા કરી હોય તેને પણ સમઢપિએ જુઓ.

૮૯ અન્યને ઉપદેશ આપવાનો લક્ષ છે, તે કરના નિર્ધર્મમાં વધારે લક્ષ કરવો.

૯૦ કથન કરતા મથન ઉપર વધારે લક્ષ આપવું.

૯૧ વીરના માર્ગમા સગય કરશે નહીં.

૯૨ તેમ ન થાય તો કેવલીગમ્ય એમ ચિતવલો એટલે શ્રદ્ધા કરશે નહીં.

૯૩ ગાદ્ય કવણી કરતા અભ્યંતર કવણી ઉપર વધારે લક્ષ આપવું.

૯૪ 'હું કયાથી આવ્યો?' 'હું કયા જઈગ?' 'શું મને બધન છે?' 'શું કવણી બધન ગયો?'

'કેમ છૂટલુ થાય?' આ વાક્યો સ્મૃતિમા રાખવા

૯૫ સ્ત્રીઓના રૂપ ઉપર લક્ષ ગખો છે તે કરતા આત્મસ્વરૂપ ઉપર લક્ષ હો તો હિત વાય

૯૬ ધ્યાનદશા ઉપર લક્ષ ગખો છે તે કરતા આત્મસ્વરૂપ ઉપર લક્ષ આપશે તો ઉપશન

લાપ મહુજથી થશે અને નમન્ન આત્માઓને એક દૃષ્ટિએ જોશે એકચિત્તથી અનુભવ વશે તે તમને એ કુંજા અદરથી અમર વશે એ અનુભવસિદ્ધ વચ્ચન છે

૯૭ કોઈના અવશુભ તત્ત્વ ધ્યાન આપશે નહીં પણ પોતાના અવશુભ હોય તે તે ઉપર વધારે દૃષ્ટિ ગખી શુભુચ્ચ થવું

૯૮ બધાયેકાને જે પ્રાર્થનાઓ તેની ઝલટી કીત વર્તો એટલે છૂટશે

૯૯ સ્વધ્યાનકે જવાનો ઉપયોગ કરો

૧૦૦ મહાવીરની ઉપદેશોલી આ ભાવનામાં ભાવો

૧૦૧ મહાવીરના ઉપદેશવચનનું મનન કરો

- ૧૦૨ મહાવીર પ્રભુ જે વારેથી તર્યા અને જેવા તપ કર્યો તેવા નિર્મોહપણે તપ કર્યો
 ૧૦૩ પરભાવથી વિગળ થા.
 ૧૦૪ જેમ અને તેમ આત્માને ત્વરાથી આરાધો
 ૧૦૫ સમ, હમ, ખમ એ અનુભવો
 ૧૦૬ સ્વગત પદવી સ્વતપ આત્માનો લલ ગળો (હો)
 ૧૦૭ મહેણી ઉપર ધ્યાન દેલુ
 ૧૦૮ સ્વદ્રવ્ય અન્ય દ્રવ્ય લિલ્લ લિલ્લ જુઓ
 ૧૦૯ સ્વદ્રવ્યના ગલકે ત્વગથી થાઓ
 ૧૧૦ સ્વદ્રવ્યના બ્યાપકે ત્વરાથી થાઓ
 ૧૧૧ સ્વદ્રવ્યના ધાગકે ત્વરાથી થાઓ
 ૧૧૨ સ્વદ્રવ્યના રમકે ત્વરાથી થાઓ
 ૧૧૩ સ્વદ્રવ્યના ગ્રાહકે ત્વરાથી થાઓ
 ૧૧૪ સ્વદ્રવ્યની રશ્નકતા ઉપર લક્ષ રાખો (હો)
 ૧૧૫ પરદ્રવ્યની ધારકતા ત્વરાથી તજો
 ૧૧૬ પરદ્રવ્યની રમણતા ત્વગથી તજો,
 ૧૧૭ પરદ્રવ્યની ગ્રાહકતા ત્વરાથી તજો
 ૧૧૮ ધ્યાનની સ્મૃતિ થાય ત્યારે સ્થિરતા કરી તે પછી ટાઢ, તાપ, ઉંઢન ભેદન ઇન્દ્રિયાદિક ધું
 જેહના મમત્વના વિચાર લાવશે નહીં
 ૧૧૯ ધ્યાનની સ્મૃતિ થાય ત્યારે સ્થિરતા કરી તે પછી દેવ, મનુષ્ય, તિર્થંચના પરિવહ પડે તો
 આત્મા અવિનાશી છે એવો એક ઉપયોગથી વિચાર લાવશે, તો તમોને ભય થશે નહીં અને ત્વગથી
 કર્મણ ધથી છૂટશે. આત્મકશા મવશ્ય નિહાળશે અને ત જ્ઞાન અને ત દર્શન, ઇન્દ્રિયાદિક ધું અદ્વિ
 પામશે.
 ૧૨૦ નવરાશના વખતમા નકામી કૃત અને નિહા કરે છે તે કળા તે વખત જ્ઞાનધ્યાનમા હો
 તો કેલુ ચોચ ગણાય.
 ૧૨૧ ધીરનાર મળે પણ તમે દેલુ વિચારીને કરજો
 ૧૨૨ ધીરનાર વ્યાજના વ્યાજ લેવા ધીરે પણ તે ઉપર તમે ખ્યાલ ગળો
 ૧૨૩ તુ દેવાનો ખ્યાલ નહીં રાખો તો પછી પસ્તાવો પામીશ.
 ૧૨૪ દ્રવ્યદેલુ આપવાની ક્રિકે ગળો છે તે કરતા ભાવદેલુ આપવા વધારે ત્વગ રાખો
 ૧૨૫ દેલુ આપવા વધારે ત્વગ રાખો

—૦—

[૧૩૬]

૬

ઉપયોગ ત્યાં ધર્મ છે.

મહાવીરજીવને નમસ્કાર.

- ૧ ઉપદેશો નિર્ણય થવો જોઈએ
- ૨ સર્વ પ્રકારનો નિર્ણય તત્ત્વજ્ઞાનમા છે
- ૩ આહાર, વિહાર, નિહારની નિયમિતતા
- ૪ અર્થની ચિદ્ધિ

આર્યજીવન
ઉત્તમ પુરુષોએ આચરણ કર્યું છે

—૦—

[૧૪૦]

૭

નિત્યસ્મૃતિ.

- ૧ જે મહાકામ માટે તું જન્મ્યો છે, તે મહાકામનું અનુપ્રેક્ષણ કર
- ૨ ધ્યાન ધરી જા, સમાધિસ્થ થા
- ૩ વ્યવહારકામને વિચારી જા જેનો પ્રમાદ થયો છે, ને માટે હવે પ્રમાદ ન થાય તેમ કર જેમા સાહસ થયું હોય, તેમાંથી હવે તેવું ન થાય તેવો બોધ લે
- ૪ હૃદ યોગી છે, તેવો જ રહે
- ૫ કોઈ પણ અદ્ય ભૂલ તારી સ્મૃતિમાથી જતી નથી, એ મહાકલ્યાણ છે
- ૬ લેપાદિશ નહી.
- ૭ મહાગ ભીરુ થા
- ૮ દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાળ, ભાવ વિચારી જા.
- ૯ ચથાર્થ કર.
- ૧૦ કાર્યમિદ્ધિ કરીને આલ્યો જા

—૦—

[૧૪૧]

૮

સહજપ્રકૃતિ.

- ૧ પરહિત એ જ નિજહિત મમજનું, અને પરદુઃખ એ પાતાનું હું ખ સમજવું
- ૨ સુખદુઃખ એ બન્ને મનની કલ્પના છે
- ૩ ક્ષમા એ જ મોક્ષનો લઘ્ય દરવાજો છે
- ૪ મધ્યમા માથે નમ્રભાવથી વસવું એ જ ખરું ભુષણ છે.
- ૫ શાતરવભાવ એ જ સજ્જનતાનું ખરું મૂળ છે
- ૬ ખગ રનેહીની આહુના એ સજ્જનતાનું ખામ લક્ષણ છે
- ૭ દુર્જનનો ઓઠો સહવાસ
- ૮ વિવેકબુદ્ધિથી સઘળું આચરણ કરવું
- ૯ દેષભાવ એ વસ્તુ ઝેરરૂપ માનવી.
- ૧૦ ધર્મકર્મમા વૃત્તિ ગંભવી.
- ૧૧ નીતિના યાધા પર પગ ન મૂકવો
- ૧૨ નિતે દ્રિય થવું
- ૧૩ જ્ઞાનચર્યા અને વિદ્યાવિજ્ઞાનમા તથા શાસ્ત્રાધ્યયનમા ગૃથાવું
- ૧૪ ગ ભીંગતા રાખવી
- ૧૫ સ સાગમા ગદ્યા છતા ને તે નીનિથી ભાગવતા છતા. વિદેહી દશા રાખવી
- ૧૬ પરમાત્માની ભક્તિમા ગૃથાવું
- ૧૭ પરનિદા એ જ મળળ પાપ માનવું
- ૧૮ દુર્જનતા કરી કાવવું એ જ હારવું એમ માનવું
- ૧૯ આત્મજ્ઞાન અને મનનનમ ગત ગંભવા

—૦—

પ્રશ્નોત્તર.

પ્રશ્નો

ઉત્તર

- ૧ જગતમા આકરવા યોગ્ય શુ છે ?
- ૨ શીદ્ર કન્વા યોગ્ય શુ ?
- ૩ મોક્ષતરુનુ ધીન્ શુ ?
- ૪ મહા ત્યાગવા યોગ્ય શુ ?
- ૫ મદા પવિત્ર કોણ ?
- ૬ મહા યોવનવત કોણ ?
- ૭ શરવીર કોણ ?
- ૮ મહત્તાનુ મૂળ શુ ?
- ૯ મહા જાગૃત કોણ ?
- ૧૦ આ હુનિયામા નરક જેણુ હુ ખ શુ ?
- ૧૧ અસ્થિર વસ્તુ શુ ?
- ૧૨ આ જગતમા અતિ ગહન શુ ?
- ૧૩ અદ્રમાના કિરણો અમાન શ્વેતકીર્તિને ધારણુ કરનાર કોણ ?
- ૧૪ જેને ચોર પણ લઈ શકે નહીં તેવો ખજાનો શુ ?
- ૧૫ જીવનુ સદા અનર્થ કરનાર કોણ ?
- ૧૬ અ ધ કોણ ?
- ૧૭ બહેરો કોણ ?
- ૧૮ મૂળો કોણ ?
- ૧૯ શલ્યની પેઠે મહા દુ ખ દેનાર શુ ?
- ૨૦ અવિશ્વાસ કન્વા યોગ્ય કોણ ?
- ૨૧ સદા ધ્યાનમા રાખવા યોગ્ય શુ ?
- ૨૨ સદા પૂજનીક કોણ ?

- ૧ સ્વચરુનુ વચન
- ૨ કર્મનો નિઝક
- ૩ ક્રિયામહિત મમ્યગ્જાન
- ૪ અકાર્ય કામ
- ૫ જેનુ અત કન્વા પાપથી ગહિત હોય તે
- ૬ તૃણા (લોભદશા)
- ૭ જે ઓના કરાક્ષથી વીધાય નહી તે
- ૮ કોઈની પામે પ્રાર્થના (ચાચના) ન કરવી તે
- ૯ વિવેકી
- ૧૦ પગત ત્રતા (પરવશ રહેવુ તે)
- ૧૧ યોવન, લક્ષ્મી અને આયુષ્ય
- ૧૨ ઓચરિત્ર અને તેથી વધારે પુરુષચરિત્ર
- ૧૩ મુસતિ ને મનજન
- ૧૪ વિદ્યા, મત્ય અને શિયળત્રત
- ૧૫ આર્ત અને રોદ્રધ્યાન
- ૧૬ કામી અને ગગી
- ૧૭ જે હિતકારી વચનને સાભળે નહી તે
- ૧૮ જે અવચર આલ્યે પ્રિયવચન ન બોલી શકે તે
- ૧૯ છાનુ કરેલુ કર્મ
- ૨૦ સુવતી અને અસજ્જન (હજન) માણસ.
- ૨૧ સ સારની અસારતા
- ૨૨ વીતરાગ દેવ, મુસાધુ અને સુધર્મ

૧૦

દ્વાદશાનુગ્રેક્ષા ૧

આત્માને પરમહિતકારી એવી દ્વાદશાનુગ્રેક્ષા એટલે વૈજગ્યાદિ ભાવભાષિત ખાર ચિતવનાઓનુ સ્વરૂપ ચિતવન કરુ છુ

૧ અનિત્ય, ૨ અશરણુ, ૩ સંસાર, ૪ એકત્વ, ૫ અન્યત્વ, ૬ અશુચિ, ૭ આકર્ષ, ૮ મ વર, ૯ નિર્જરા, ૧૦ લોક, ૧૧ યોધિ હર્લેષ, ૧૨ ધર્મ એ બાર ચિતવનાઓના પ્રથમ નામ કહ્યા એના સ્વભાવનુ, ભગવાન તીર્થેક પણ ચિતવન કરી સ સાર દેહ લોભથી વિગ્રહ થયા છે આ ચિતવનાઓ વૈરાગ્યની માતા છે મગ્ગત જીવોનુ હિત કન્વાવાળી છે અનેક દુ ખોથી વ્યાપ્ત સ સારી જીવોને આ

૧. રાજકરકાવકાચારમાથી પ્રથમની ત્રણ અનુગ્રેક્ષાનો આ અનુવાદ છે. તે અપૂર્ણ છે.

ચિતવનાઓ ખહુ ઉત્તમ શરણ છે હુ ખરૂં અગ્નિથી તમાયમાન થયેલાં હોવાને શીતલ પદ્મવનની મધ્યમા નિવાસ સમાન છે પરમાર્થમાર્ગ દેખાડનારી છે. તત્ત્વનો નિર્ણય કગવનારી છે સમ્યક્ષ ઉત્પન્ન કરનારી છે અશુભ ધ્યાનનો નાશ કરનારી છે દ્વાદશ ચિતવના મમાન આ હવનું હિત કરનાર બીજી કઈ નથી બાર અંગુ રહસ્ય છે એટલા માટે આ બાર ચિતવનાઓમાથી લાવ મહિત હવે અનિલ અનુગ્રેક્ષાનુ ચિતવન કરીએ છીએ.

દેવ, મનુષ્ય, તિર્યચ, એ સમસ્ત જોતજોતામા પાણીના ઊંઘની પેઠે અને ઝાકળના પુજની પેઠે વિણુની જાય છે, જોતજોતામા વિલયમાન થઈ આલ્યા જાય છે વળી આ બધા રિદ્ધિ, સ્વપ્ના, પરિવાર, સ્વપ્ન સમાન છે જેવી રીતે સ્વપ્નના જોયેલું પાછું નથી દેખાતું, તેવી રીતે વિનાશ પામે છે આ જગતમા ધન, યૌવન, જીવન, પગિવા સમસ્ત ક્ષણભ્રમર છે, એને સમારી મિથ્યાદષ્ટિ જીવ, પોતાનું સ્વરૂપ, પોતાનું હિત જાણે છે પોતાના સ્વરૂપની જોળખાણ હોય તો પરને પોતાનું સ્વરૂપ કેમ માને? સમસ્ત ઇદ્રિયજનિત મુખ જે દષ્ટિગોચર દેખાય છે, તે ઇદ્રિયનુષ્ઠના રંગની પેઠે જોતજોતામા નાશ થઈ જાય છે. યૌવનનું જોશ સધ્યાકાળની લાલીની પેઠે ક્ષણ ક્ષણમા વિનાશ પામે છે, એટલા માટે આ મારું ગામ, આ મારું ગામ, આ મારું ઘર, આ મારું ધન, આ મારું કુટુંબ, એવા વિકરણ કરવા તે જ મહામોહનો પ્રલાવ છે જે જે પદાર્થો આખથી જોવામા આવે છે, તે તે સમસ્ત નાશ પામશે, એની દેખવા બાણવાવાળી ઇદ્રિયો છે તે અવશ્ય નાશ પામશે તે માટે આત્માના હિત માટે જ ઉતાવળે ઉદ્ધમ કંઠે જેમ એક જહાજમા અનેક દેશના અને અનેક જાતિના માણસો ભેગા થઈ જાય છે, પછી કિનારે જઈ નાના દેશ પ્રતિ ગમન કરે છે, તેમ કુટુંબ જહાજમા અનેક જાતિથી આવેલા પ્રાણી ભેગા થઈ વસે છે, પછી આયુષ્ય પૂરું થયે પોતપોતાના કર્માનુસાર ચારે ગતિમાં જઈ ઉત્પન્ન થાય છે જે દેહથી સ્ત્રી, પુત્ર, મિત્ર, ભાઈ વગેરેની સાથે મળધ માની રાગી થઈ રહ્યો છે, તે દેહ અગ્નિથી લગ્ન થશે, વળી માટી સાથે મળી જશે તથા જીવ જાશે તો વિદ્યા અને કૃમિકલેવરરૂપ થશે એક એક પરમાણુ જમીન, આકાશમા અનંત વિલાગરૂપે વિખરાઈ જશે પછી કયાંયો મળશે? તેથી એનો મળધ પાછો પ્રાપ્ત નહિ થાય એમ નિશ્ચય જાણો સ્ત્રી, પુત્ર, મિત્ર, કુટુંબાદિના મમતા કરી, ધર્મ ગળાડવો તે મોટો અનર્થ છે જે પુત્ર, સ્ત્રી, ભાઈ, મિત્ર, સ્વામી મેવકાદિના એકલા વચેલ મુખથી જીવન ચાંડો છે, તે સમસ્ત કુટુંબ ગરફકાળના વાદળાની જેમ વિખરાઈ જશે આ મળધ આ વખતે દેખાય છે તે નહિ રહેશે, જરૂર વિખરાઈ જશે, એવો નિયમ જાણો જે રાજ્યના અર્થ અને જમીનના અર્થ તથા હાટ હવેલી, મકાન તથા આજીવિકાને અર્થ હિંસા, અસત્ય, કપટ છળમા પ્રવૃત્તિ કરે છે, ભોળાઓને ઠગે છે, પોતે જોરાવર થઈ નિર્જાળને માગે છે, તે સમસ્ત પરિગ્રહનો મળધ તમાગથી જરૂર વિખરે પડશે અદ્ય હવવાના નિમિત્તે, નરક, તિર્યચ જાતિના અનંતકાળ પર્યંત અનંત હુ અના મતાન ન રહ્યાં કરે એના સ્વામીપણાનું અભિમાન કરી અનેક આલ્યા ગયા, અને અનેક પ્રલય આલ્યા જતા જુઓ છે. માટે હવે તો મમતા છોડી, અન્યાયનો પગિહાડ કરી, પોતાના આત્માના કલ્યાણ થવાના કાર્યમા પ્રવર્તન કરે ભાઈ, મિત્ર, પુત્ર, કુટુંબાદિક સાથે વચનું તે જેમ શ્રોમશ્રુતમા આઠ માર્ગની વચમા એક વૃક્ષની છાયા નીચે અનેક દેશના વરેમાણું વિદ્યામ દર્શ પોતપોતાને ઠેકાણે જાય છે તેમ કુટુંબ વૃક્ષની છાયામા ઝેકાયેલ, કર્મને અનુક્રમ અનેક ગતિમાં આલ્યા જાય છે જેનાથી પોતાની પ્રીતિ માને છે તે પણ દરેક મતલબના છે આખના રાગ જેમ, દુઃખ માત્રમા પ્રીતનો રાગ નાશ પામે છે જેમ એક વૃક્ષ વિષે વક્ત્રી પૂર્વે મડેત કર્યા વિના જ આવી છે છે તેમ કુટુંબના માણસો ન હેત કર્યા વિના કર્મને વગ ભેગા થઈ વીખરે છે એ સમસ્ત ધન, સ્વપ્ન, આજ્ઞા, એધર્મ, ગામ, ઇદ્રિયોના વિષયોની મામચી જોતજોતામા અવશ્ય વિચાગને પ્રાપ્ત થશે જુવાની મધ્યાહ્નની છાયાની પેઠે ટળી જશે. સ્થિત નહિ રહેશે ચંદ્ર મૂર્ચ્ચા ચંદ્ર, નક્ષત્રાદિક નો અમ્બ

પાછા ભીગે છે, અને હેમ ત વમ તાદિક ઋતુઓ પણ જઈ જઈ પાછી આવે છે, પરંતુ અચેદ દિવ્યો, યૌવન, આયુ, કાયાદિક પાછા નથી આવતા જેમ પર્વતથી પરતી નદીના તળ ગ રોકાયા વિના આવ્યા બચ છે, તેમ આયુષ્ય ક્ષણક્ષણમા રોકાયા વિના બચીત થાય છે જે દેહને આપીત જીવલુ છે, તે દેહને જર્જરિત કરનારુ ઘડપણુ સમય નમય આવે છે ઘડપણુ કેવુ છે કે જીવાનીરૂપ વૃદ્ધને દ્રવ્ય ક્રવાને દાવાસિ સમાન છે તે ભાગ્યરૂપ પુખ્તો (મોર)ને નાગ કરનાર ધૂમમની વૃષ્ટિ છે સ્ત્રીની પ્રીતિરૂપ હરણીને આદ્ય સમાન છે જ્ઞાનનેત્રને અધ કરાયા માટે ધૂળની વૃષ્ટિ સમાન છે તપરૂપ કમળના વનને હિમ સમાન છે સીતલા ઉત્પન્ન કરવાની માતા છે તિરસ્કાર વધારવા માટે ધાર્મ સમાન છે ઉ માહુ ઘટાડવાને તિરસ્કાર જેવી છે રૂપધનને ચોરવાવાળી છે ગળને નાગ કરવાવાળી છે જ ઘાળળ ગળાકનારી છે આળમને વધારનારી છે સ્મૃતિનો નાશ કરનારી આ વૃદ્ધાવસ્થા છે મોતનો મેળાપ કગવનારી ફૂલી એવી વૃદ્ધાવસ્થાને પ્રાપ્ત થવાથી પોતાના આત્મહિતનુ વિસ્મરણ કરી, સ્થિર ધર્મ રહ્યા છે તે મોટો અનર્થ છે વાર વાર મનુષ્યજન્માદિક મામથી નહિ મળે જે જે ત્રેતાદિક દિવ્યોનુ તેજ છે તે ક્ષણક્ષણમા નાશ થાય છે સમસ્ત સ યોગ વિયોગરૂપ બાણુ એ દિવ્યોના વિપયમા રાગ કરી, કોણુ કોણુ નાગ નથી થયા ? આ ગધા વિષયો પણ નાશ પામી જશે, અને દિવ્યો પણ નાશ થઈ જવાની કેને અર્થે આત્મહિત છોડી ચોર પાપરૂપ માહુ ધ્યાન કરો છો ? વિગયોમા ગગ કરી વધારે વધારે લીન થઈ રહ્યા છે ? ગધા વિષયો તમાગ હ્રદયમા નીત્ર ગળતગ ઉપબવી વિનાશ પામશે આ શરીરને રોગે કરીને હંમેશા બ્યાસ બાણુ જીવને મરણથી ઘેગયેલો બાણુ અર્થથી વિનાશની મનુષ્ય બાણુ આ સ યોગ છે તેનો નિયમથી વિયોગ થશે આ સમસ્ત વિષયો છે તે આત્માના સ્વરૂપને ભુક્ષવાવાળા છે એમા રાત્રી ત્રણલોક નાગ થઈ જાય છે જે વિષયોના સેવવાથી સુખ ઇચ્છુ છે, તે જીવવાને અર્થે વિષ પીલુ છે શીતળ થવાને માટે અગ્નિમા પ્રવેશ કરવા ગળગર છે મીઠા ભોજનને માટે ઝેરના વૃદ્ધને પાણી પાલુ છે વિષય મહામોહ મહને ઉપબવનાર છે, એનો રાગ છોડી આત્માનુ કટ્યાણુ કરવા થન કરો અધ્યાનક મરણુ આવશે, પછી મનુષ્યજન્મ તેમજ જિનેદ્રનો ધર્મ ગયા પછી મળવો અનતકાળમા હુર્લિ છે જેમ નદીનો પ્રવાહ નિરતગ આવ્યો બચ છે, ફરી નહી આવે, તેમ આયુષ્ય, કાયા, રૂપ, બળ, લાવણ્ય અને દિવ્યશક્તિ ગયા પછી પાછા નહી આવે જે આ ખ્યાગ માનેલા સૌપુત્રાદિક નજરે દેખાય છે તેનો સ યોગ નહિ રહેશે સ્વપ્નના સ યોગ સમાન બાણી, એના અર્થે અનીતિ પાપ છેડી, ઉતાવળે સયમાદિક પારણુ ક્રુ તે ઇદ્રબળની પેઠે લોકોને ભ્રમ ઉપબવનારુ છે આ સ સારમા ધન, યૌવન, જીવન, સ્વજન, પરજનના સમાગમમા જીવ આધણે થઈ રહ્યો છે તે ધનમ પદા ચક્રવર્તીઓને ત્યા પણ સ્થિર રહી નહિ તો બીજા પુણ્યહીનને ત્યા કેમ સ્થિર રહેશે ? યૌવન, વૃદ્ધાવસ્થાથી નાશ થશે જીવલુ મરણુ સહિત છે સ્વજન પરજન વિયોગની સનુષ્ઠ છે શામા સ્થિર બુદ્ધિ કરો છો ? આ દેહ છે તેને નિત્ય સ્નાન કરાવો છો, મુગ ધ લગાડો છો, આભરણુ વસ્ત્રાદિકથી ભૂષિત કરો છો, નાના પ્રકારના ભોજન કરાવો છો, વાર વાર એના જ દાસપણુમા કાળ બચીત કરો છો, શય્યા, આસન, કામલોગ, નિદ્રા, શીતલ, ઉજ્જુ અનેક ઉપચારોથી એને પુષ્ટ કરો છો એના રાગથી એવા અધ થઈ ગયા છે કે ભક્ષ, અભક્ષ, યોગ્ય, અયોગ્ય, ન્યાય, અન્યાયના વિચારગ્રહિત થઈ, આત્મધર્મ ગળાડવો, યથાના વિનાશ કરવો, મરણુ પામલુ, નરકે જલુ, નિર્ગોદને વિષે વાસ કરવો, એ સમસ્ત નથી ગણતા આ શરીરનો જળથી ભરેલા કાચા ઘડાની પેઠે જલદી વિનાશ થશે આ દેહનો ઉપકાર કૃતમના ઉપકારની પેઠે વિપરીત રૂણશે સર્પને હ્રદ્ય સાકેનું પાન કરાવવા સમાન પોતાને મહા હ્રદ્ય, રોગ, કલેશ, હૃદ્યાન, અસ યમ, કુમરણુ અને નરકના કારણુરૂપ શરીર ઉપરનો મોહ છે એમ નિશ્ચયપૂર્વકે બાણુ આ શરીરને જેમ જેમ વિષયાદિકથી પુષ્ટ કરશો, તેમ તેમ આત્માને નાશ કરવામા સમર્થ થશે, એક દિવસ ખોરાક નહિ આપશો

તો બહુ દુઃખ દેશે જે જે શરીરમા ગગી થયા છે, તે તે સસારમા નાશ થઈ, આત્મકાર્ય ૫
અનતાન ત કાળ નરક, નિગોદમા ભમે છે જેમણે આ શરીરને તપત્ત્વ યમમા લગાડી કૃષ્ણ કર્યું તે
પોતાનું હિત કર્યું છે આ ઇદ્રિયો છે, તે જેમ વિષયોને લોગવે છે તેમ તૃપ્તિ વધારે છે જેમ અગ્નિ
તણથી તૃપ્ત થતી નથી, તેમ ઇદ્રિયો વિષયોથી તૃપ્ત થતી નથી એક એક ઇદ્રિયની વિષયની વા
કરી મોટા મોટા ચક્રવર્તી રાજા બ્રહ્મ થઈ નરકે જઈ પહોંચ્યા છે, તો બીજાનું તે શુ કહેવું ? એ ઇદ્રિ
દુઃખદાયી, પગધીન કનારી, નરકમા પહોંચાડનારી બાણી, તે ઇદ્રિયોનો રાગ છોડી, એને વશ

સ મારમા જેટલા નિઘ્ન કરીએ છીએ તે તે સમસ્ત ઇદ્રિયોને આધીન થઈ કરીએ છીએ :
ઇદ્રિયરૂપ સર્વના વિષયી આત્માની રક્ષા કરે આ લક્ષ્મી છે તે શણગારુ છે આ લક્ષ્મી કુટીનમાં
ગમતી ધીરમા, શૂરમા, પડિતમા, સૂર્યમા, રૂપવાનમા, કુરૂપમા, પરાક્રમીમા, કાયરમા, ધર્માત્મા
અધર્મીમા, પાપીમા, દાનીમા, કૃપણમા કયાય નથી રમતી એ તો પૂર્વજન્મમા પુણ્ય કરેલ હોય તે
દાસી છે કુપાત્ર દાનાદિક, કુતપ કરી ઉપવન થયેલ જીવને, ખોટા લોગમા, કુમાર્ગમા, મદમા લગા
દુર્ગતિમા પહોંચાડનારી છે આ ૫ વ્યસકાળની મધ્યમા તો કુપાત્ર દાન કરી કુતપચ્ચા કરી લક્ષ્મી જીવ
છે તે જીવિને જગાડે છે મહા દુઃખથી જીવને છે, મહા દુઃખથી લોગવાય છે પાપમા લગાડે છે દા
લોગમા ખર્ચા વિના મરણ થયે, આર્ત ધ્યાનથી છોડી તિર્થંત્ર ગતિમા જીવ જીવે છે એથી લક્ષ્મી
તૃપ્તિ વધારવાવાળી, મહા ઉપજીવવાવાળી બાણી, દુઃખિત હરિદ્રીના ઉપકારમા, ધર્મને વધારવાવા
ધર્મસ્થાનકમા, વિદ્યા આપવામા વીતગાજ સિદ્ધાંત લખાવવામા લગાડી સફળ કરે ન્યાયના પ્રભા
શુક લોગમા, જેમ ધર્મ ન જાગે તેમ લગાડે આ લક્ષ્મી જલતરંગવત્ અસ્થિર છે અવમગ્નમાં
ઉપકાર કરી લો પગલોકમા માથે આવશે નહિ અચાનક છોડી મરણ પડશે જે નિરંતર લક્ષ્મીને
મથક કરે છે, દાન લોગમા લઈ શકતા નથી, તે પોતે પોતાને કંઈ છે પાપનો આગ લ કરી, લક્ષ્મીને
સંકટ કરી, મહા મૂર્છાથી ઉપાર્જન કરી છે, તેને બીજાના હાથમા આપી, અન્ય દેશમા વ્યાપારાદિથી વધ
ગવા માટે તેને સ્થાપન કરી, જમીનમા અતિ દૂર છેડે મેલી અને ગત દિવસ જોતું જ જીવન કરતા કરતા
દુર્ધ્યાનથી મરણ કરી દુર્ગતિ જઈ પહોંચે છે કૃપણને લક્ષ્મીનું રણવાલપણ અને દામપણ જાણુ
જો જમીનમા નાખીને લક્ષ્મીને પકાણા મમાન કરી છે જેમ ભૂમિમા બીજા પકાણા ગ્રે છે તેમ
લક્ષ્મીનું જાણુ ગળના, વાગના તથા કુટુંબના કાર્ય માધ્યા, પણ પોતાનો દેહ તો લગ્ન થઈ કાઢી
જશે, તે પ્રત્યક્ષ નથી દેખતા ? આ લક્ષ્મી મમાન આત્માને ઠગવાવાળું બીજું કોઈ નથી પોતાના
મમસ્ત પગમાર્થને ભૂડી લક્ષ્મીના લોભનો માર્થો ગતિ અને દિવન થોડા આગ લ કરે છે વખતનું
જોજન નથી કરતો ટાઢી બની વેદના મહેન કરે છે ગણદિકના દુઃખને નથી જાણતો ચિંતાતું ધર્મ
ગતિ કાંઈ નથી લેતો લક્ષ્મીના લોભી પોતાનું મરણ થશે એમ નથી ગાતો ન આમના થોડા મકેદ
જાય છે મનુદ્રમા પ્રવેશ કરે છે થોડા ભયાનક ગન પર્વતમા જાય છે ધર્મવિહિત દેશમા જાય છે ત્યાં
પોતાની જાતિનું કુળનું કે ધનનું કોઈ દેખવામા આવતું નથી, એવા સ્થાનમા કેવળ લક્ષ્મીના લોભને
જમણું કરતો કરતો મરણ પામી દુર્ગતિમા જઈ પહોંચે છે લોભી નહિ કરવાનું તથા તીવ્ર બીજું
કરવા થોડા કામ કરે છે તો તુલ્યે જિને દ્રતા ધર્મને પામીને મતો પાળતું કર પોતાના પુરુષને મરણ
કર ન્યાયમાર્ગને પ્રાપ્ત વર્ષ, ધનને મતો પામી થઈ, તીવ્ર ગાદી, ન્યાયના વિષયભોગોમા અને દુઃખ
જીવિન, રીન અનાથના ઉપકાર નિમિત્તે દાન મન્માનમા લગાડે એ લક્ષ્મીએ અનેકને રાખીને દુઃખ
મા પહોંચાડ્યા છે લક્ષ્મીના મકેદની જગતના જીવ અર્થેન થઈ ગયા છે કે પુણ્ય અન્ત થયે
ધર્મ જો લક્ષ્મીને મકેદ કરી મરી જતું એવું દેલ લક્ષ્મીનું નથી એના કલ કેવળ ઉપકાર કરે
ધર્મનો માર્ગ ચકાવે એ છે એ પાપકે લક્ષ્મીને મરણ નથી કરતા તેને મન્ય છે પ્રવૃત્તિ કરે
મમતા દેહી કાળ માત્રમા ન્યાયી દીધી છે તેને મન્ય વિશેષ શુ રાખીને ? તે મન યોગ

કુટુંબના મળને પાણીના ટીપા સમાન અનિચ્છાજી, આ-મહિતરૂપ કાર્યમા પ્રવર્તન કરે. ન નાના જેટલા જેટલા સખધ છે તેટલા તેટલા ઘણા વિનાશિક છે

એવી રીતે અનિચ્છા વિચારણા વિચારે પુત્ર, પૌત્રો, સ્ત્રી, કુટુંબાદિકે કોઈ પરલોક માં ગયા નથી અને જશે નહિ પોતાના ઉપાર્જન કરેલા પુણ્યપાપાદિકે કર્મ સાથે આવશે આ ભત્તિ કુળરૂપાદિક તથા નગરાદિકનો સખધ દેહની સાથે જ વિનાશ થશે તે અનિચ્છા ચિંતવના કાણ માત્ર પણ વિચારણા ન થાય જેથી પરથી સમત્વ છૂટી આ-મકાર્યમા પ્રવૃત્તિ થાય એવી અનિચ્છા ભાવનાનું વર્ણન કર્યું ૧

અશરણુ અનુપ્રેક્ષા

હવે અશરણુ અનુપ્રેક્ષા ચિતવીએ છીએ

આ સ સારમા કોઈ દેવ, દાનવ, ઇન્દ્ર, મનુષ્ય એવા નથી કે જેના ઉપર યમગણની કાળી નવી પડી મૃત્યુને વશ થતા કોઈ આશરો નથી આયુષ્ય પૂર્ણ થવાના કાળમા ઇંદ્રનું પતન કાણ માત્રમા થાય છે જેના અસ જ્યાત દેવ આજ્ઞાકારી સેવક છે, જે હજારો ગિરિવાળા છે, જેનો સ્વર્ગમા અસ જ્યાત કાળથી નિવાસ છે, રોગ ક્ષુધા તૃષાદિક ઉપદ્રવરહિત જેનું શરીર છે, અસ જ્યાત ગળ પગકંમના જે ધારક છે, આવા ઇંદ્રનું પતન થઈ જાય ત્યા પણ અન્ય કોઈ શરણુ નથી જેમ ઉત્તરવ વનમા વાઘે યજ્ઞનું કરેલા હરણુના ધાગ્યાની કોઈ રક્ષા કરવાને મમર્થ નથી, તેમ મૃત્યુથી પ્રાણીની રક્ષા કરવાને કોઈ નમર્થ નથી આ ન સારમા પૂર્વે અનતાન ત પુરુષ પ્રલયને પ્રાપ્ત થયા છે કોઈ શરણુ છે? કોઈ એવા ઔષધ, મત્ર, યત્ર અથવા દેવદાનવાદિક નથી કે જે એક ક્ષણ માત્ર કાળથી રલા કરે જો કોઈ દેવ, દેવી, વૈદ, મત્ર, તત્ત્વાદિક એક મનુષ્યની મગ્ધથી વલા કરત, તો મનુષ્ય અક્ષય થઈ જાત મારે મિથ્યા શુદ્ધિને છોડી અશરણુ અનુપ્રેક્ષા ચિતવો મૂઠ લોક એવા વિચાર કરે છે કે મારા મગાના હિતનો ઇલાજ ન થયો, ઔષધ ન આપ્યું, દેવતાનું શરણુ ન લીધું, ઉપાય કર્યા વિના મરી ગયો, એવો પોતાના સ્વજનનો શોક કરે છે પણ પોતાનો શોક નથી કરતો કે હું જમની દાંતની વચ્ચે બેઠો છું જે કાળને કરોડો ઉપાયથી પણ ઇંદ્ર જેવા પણ ન રોકી શક્યા, તેને બાપડું માણસના તે શુ રોકશે? જેમ બીજાનું મરણ થતા બેઠાંએ છીએ તેમ મારું પણ અવશ્ય થશે

જેમ બીજા છુવાને સ્ત્રી, પુત્રાદિકનો વિયોગ હોય છે છીએ, તેમ મારે પણ વિયોગમા કોઈ શરણુ નથી. અશુભકર્મની ઉદીરણા થતા શુદ્ધિનાશ થાય છે, પ્રમળ કર્મનો ઉદય થતા એકે ઉપાય કામ નથી આવતો. અમૃત વિષ થઈ પરિણમે છે, તણબલું પણ શસ્ત્ર થઈ પગિણમે છે, પોતાના વહાલા મિત્ર પણ વૈરી થઈ પરિણમે છે, અશુભના પ્રમળ ઉદયના વગથી શુદ્ધિ વિપરીત થઈ પોતે પોતાનો જ ધાત કરે છે. જ્યારે શુભ કર્મનો ઉદય થાય છે, ત્યારે મૂર્ખને પણ પ્રમળ શુદ્ધિ બિપચે છે કર્યા વિના મુખકારી અનેક ઉપાય પોતાની મેળે પ્રગટ થાય છે વૈરી મિત્ર થઈ જાય છે, વિષ પણ અમૃત પગિણમે છે. જ્યારે પુણ્યનો ઉદય થાય ત્યારે સમસ્ત ઉપદ્રવકારી વસ્તુઓ નાના પ્રકાના મુખ કરવાવાળી થાય છે તે પુણ્ય-કર્મનો પ્રભાવ છે

પાપના ઉદયથી હાથમાં આવેલું ધન કાણ માત્રમા નાશ થઈ જાય છે. પુણ્યના ઉદયથી ઘણી ફળ હોય તે વસ્તુ પણ પ્રાપ્ત થઈ જાય છે લાભાતગયનો ક્ષયોપશમ થાય ત્યારે, વિના ચત્રને નિધિરત્ન પ્રગટ થાય છે પાપ ઉદય થાય ત્યારે સુદ્ધ આચરણ કરતો હોય તેને પણ દોષ, કલક આવી પડે છે, અપવાદ અપયશ થાય છે યગ નામકર્મના ઉદયથી સમસ્ત અપવાદ દૂર થઈ દોષ શુણ્ડ થઈ પરિણમે છે, સ સાર છે તે પુણ્યપાપના ઉદયરૂપ છે

પરમાર્થથી જાને ઉદય (પુણ્યપાપ) પરના કરેલા અને આત્માથી સિદ્ધ બાણીને તેના બાણના અથવા સાક્ષી માત્ર રહો, હર્ષ અને ખેદ કરો નહી પૂર્વે ષધ કરેલા કર્મ તે હવે ઉદય આવ્યા છે. પોતાના કર્યા દૂર નથી થતા ઉદય આવ્યા પછી ઇલાજ નથી કર્મના ફળ, જે જન્મ, જરા, મરણ, રોગ,

ચિંતા, ભય, વેદના, દુઃખ આદિ આવતા તેનાથી રક્ષણ કરવા મંત્ર, તંત્ર, દેવ, દાનવ, ઔષધાદિક, સમર્થ નથી કર્મનો ઉદય આકાશ, પાતાલ, કે કયાય પણ નથી છોડતો ઔષધાદિક બાહ્ય નિમિ અશુભ કર્મનો ઉદય મંદ થતા ઉપકાર કરે છે દુષ્ટ, ચોર, લીલ, વૈરી તથા મિત્ર, વાદ, સર્પાદિક ગામ કે વનમા મારે, જલચરાદિક પાણીમા મારે, પણ અશુભ કર્મનો ઉદય જળમાં, સ્થળમાં, વનમાં, મંદ્રમાં, પહાડમાં, ગઢમાં, ઘરમાં, શય્યામાં, કુટુંબમાં, રાત્રિદિક સામ તોની વચમાં, ગરુડોથી રક્ષા છતાં કયાય પણ નથી છોડતો આ લોકમાં એવાં સ્થાન છે કે જેમા સૂર્ય, ચંદ્રમાના ઉદ્યોત તથા પવન ત વૈકિચિક રિદ્ધિવાળા જાડ શકત નથી, પરંતુ કર્મનો ઉદય તો સર્વત્ર જાય છે પ્રણય કર્મનો ઉદય થા વિદ્યા, મંત્ર, બળ, ઔષધિ, પરાક્રમ, વહાલા મિત્ર, સામંત, હાથી, ઘોડા, રથ. પાચદળ, ગદ, કાં શસ્ત્ર, સામ, દામ, દંડ, લેહાદિક બધા ઉપાય શરણરૂપ થતા નથી જેમ ઉદય થતા સૂર્યને કાણ મેકે તેમ કર્મના ઉદયને ન રોકી શકાય એવા બાણી સમતાભાવનું શબ્દ અહણ કરે, તો અશુભ કર્મ નિર્જીવ થાય, અને નવો બધ ન થાય રોગ, વિયોગ, દારિદ્ર્ય, મરણાદિકનો ભય છેડી પરમ પ્રેર્ય બ્રહ્મ કરે પોતાનો વીતરણ ભાવ, સંતોષભાવ, પરમ મમતાભાવ, જે જ શબ્દ છે બીજું કાંઈ શબ્દ નથી આ જીવના ઉત્તમ ક્ષમાદિક ભાવ પોતે જ શરણરૂપ છે.

કોષાદિક ભાવ આ લોક પરલોકમાં આ જીવના ધાતુ છે આ જીવને કયાયની મહત્તા આ લોકમાં હંભરો વિઘ્નની નાગ કનારી પરમ શરણરૂપ છે, અને પરલોકમાં તરકે તિર્થંત્ર ગતિથી મારા કરે છે. મંદ્ર કયાયીનું દેવલોકમાં તથા ઉત્તમ મનુષ્યભૂતિમાં બિપજવુ થાય છે જે પૂર્વકર્મના ઉદયમાં આર્ત, રોદ્ર પશ્ચિલામ કરશે તો ઉદીગ્ધાને પ્રાપ્ત થયા, તે રોકવા કોઈ મમર્ય નથી કેવ. દુર્ગતિના કાળનું નવા કર્મ વધારે વધશે કર્મનો ઉદય આવવા મારેના જોડતા બાહ્ય નિમિત્તો ક્ષેપ કાળ, ભાવ મળ્યા પછી તે કર્મનો ઉદય ધ્રુવ, જિનેદ્ર, સણિ, મંત્ર, ઔષધાદિક કોઈ પણ રોકે સમર્થ નથી રોગના ઇલાજ તો ઔષધાદિક જગતમાં દેખીએ છીએ, પરંતુ પ્રણય કર્મના ઉદયને રોકવાને ઔષધાદિક સમર્થ નથી, બિહાર તે વિપરીત ઘર્ષ પશ્ચિમે છે.

આ જીવને અમાતા વેદનીય કર્મનો ઉદય પ્રણય થાય ત્યારે ઔષધાદિક વિપરીત યાં પશિને છે અમાતાનો મંદ્ર ઉદય હોય અથવા ઉપશમ હોય ત્યારે ઔષધાદિક ઉપદાનું છે. કાળકે મંદ્ર ઉદયને રોકવાને સમર્થ તો અદ્ય શક્તિવાળા પણ વાય છે પ્રણય બળવાળાને અદ્ય શક્તિધારી રોકવા સમર્થ નથી આ પંચમકાળમાં અદ્ય માત્ર બાહ્ય દ્રવ્ય, ક્ષેત્રાદિક સામગ્રી છે, અદ્ય માત્ર જ્ઞાનાદિક અદ્ય માત્ર પુરુષાર્થ છે અને અશુભનો ઉદય આવવાથી બાહ્ય સામગ્રી પ્રણય છે, તો તે અદ્ય નામ અદ્ય પુરુષાર્થથી પ્રણય અસાતાના ઉદયને કેમ રોકે? મોટી નદીઓનો પ્રવાહ પ્રણયમાંના ઉદયને આરોધે આવતો હોય તેમા તાવાની કળામાં સમર્થ પુરુષ પણ નરી નથી ગડતા નદીના પ્રવાહનો મંદ્ર થતો જાય ત્યારે તરવાની વિદ્યા બાણના તરી પાડે બિતરી જાય છે, તેવી રીતે પ્રણય કર્મનો ઉદયમાં પોતાને અગરજી બાણે પૃથ્વી અને મમુદ્ર ગળે મોટા છે, પરંતુ પૃથ્વીના છેડા સેવને મંદ્ર મમુદ્રને તરવાને ઘણા સમર્થ લેડે છે છીએ, પરંતુ કર્મ ઉદયને તરવાને સમર્થ થતાં જાણ નથી આ મમામાં સમ્યક્જ્ઞાન, સમ્યક્દર્શન, સમ્યક્ચારિત્ર, સમ્યક્તપ-નયમ અત્યંત મહત્ત્વ ધના વિના કોઈ શાસ્ત્ર નથી તથા ઉત્તમ સમાદિક દશ ધર્મ પ્રત્યક્ષ આ લોકમાં સનનું ઉદય, મંત્ર, અપમાન, ધાનિની રક્ષા કરવાળા છે મંદ્ર કયાયના કેવ સ્વાધીનગુણ, આત્મ શા, ઉદય યગ કૃતેશવરિતપત્ર, ઉત્તમ આ લોકમાં પ્રયત્ન દેખી એનું શાસ્ત્ર મંદ્ર, કે પદ્ધતિના પુરુષ, સ્વર્ગલોક છે વિદેશમાં અત્યંત આ નામ અદ્ય, નિદ્ર, માધુ, ઉવગતીના પ્રયત્ન જે જ શાસ્ત્ર બાણે છે પ્રણય કર્મની એના બાણ વિના આ નામી ઉદય તરવાના પ્રાપ્ત નથી મંદ્ર કર્મનાની અગરજી, અનુગ્રેશ વિદ્યાની.

સંસાર અનુપ્રેક્ષા

હવે સ સાર અનુપ્રેક્ષાનું સ્વરૂપ વિચારીએ છીએ —

આ સ સારમા અનાદિકાળના મિથ્યાત્વના ઉદયથી અચિત થયેલ જીવ, જિન દ્ર, મર્વજ વીતરાગના પ્રરૂપણ કરેલ સત્યાર્થ કર્મને પ્રાપ્ત નહી થઈ આરે ગતિમા ભ્રમણ કરે છે. મ સારમા કર્મરૂપ દેહ બંધનથી બાધાઈ, પરાધીન થઈ, ત્રસસ્થાવરમા નિરંતર ધોર દુ બ લોગવતો વાર વાર જન્મ મરણ કરે છે. જે જે કર્મના ઉદય આવી રમ દે છે, તેના ઉદયમા પોતાને ધારણ કરી અજ્ઞાની જીવ પોતાના સ્વરૂપને છોડી નવા નવા કર્મના બંધન કરે છે. કર્મના બંધને આધીન થયેલ પ્રાણીને એવી કોઈ દુઃખની ભૂતિ બાકી નથી રહી કે જે તેણે નથી લોગવી બધા દુ ખો અનંતાન તવાર લોગવી અનંતાન તકાળ વ્યતીત થઈ ગયો. એવી રીતે અનંત પરિવર્તન આ સ સારમા આ જીવને થયા છે. એવું કોઈ પુરુષ સ સારમા નથી રહ્યું કે જે જીવે શરીરરૂપે, આહારરૂપે ગ્રહણ નથી કરેલ અનંતભ્રમણના અનંત પુરુષલોના શરીર ધારી આહારરૂપ (લોજન પાનરૂપ) કરેલ છે.

ત્રણમે તે તાલીસ ધનરજનુ પ્રમાણ લોકમા એવો કોઈ એક પણ પ્રદેશ નથી કે જ્યાં સ સારી જીવે અનંતાન ત જન્મ મરણ નથી કરેલા. ઉત્સર્પિણી અવસર્પિણી કાલનો એવો એક પણ મમય બાકી નથી રહ્યો કે જે મમયમા આ જીવ અનંતવાર નથી જન્મે, અને નથી મૂએ. નરક તિર્યચ, મનુષ્ય અને દેવ એ આરે પર્યાયોમા આ જીવે જઘન્ય આયુષ્યથી લઈ ઉત્કૃષ્ટ આયુષ્ય પર્યંત મમસ્ત આયુષ્યના પ્રમાણ ધારણ કરી અનંતવાર જન્મ ધરેલ છે. એક અનુદિગ્ધ, અનુત્તર વિમાનમા તે નથી ઊપજ્યો, કારણ કે એ ઔદે વિમાનોમા મમ્યકદ્દિષ્ટ વિના અન્યનો ઉપાદ નથી મમ્યકદ્દિષ્ટને મ સારમા ભ્રમણ નથી. કર્મની સ્થિતિ બંધના સ્થાન તથા સ્થિતિ બંધને કારણે અસંખ્યાત લોકપ્રમાણ કષાયાધ્યવસાયસ્થાન, તેને કારણે અસંખ્યાત લોકપ્રમાણ અનુભાગ બાધ્યવસાયસ્થાન તથા જગત્સ્રોણીના સંખ્યાતમા ભાગ બેટલા યોગસ્થાનમાનો એવો કોઈ ભાવ બાકી નથી રહ્યો કે જે સ સારી જીવને નથી થયો. એક સમ્યગ્દર્શન, જ્ઞાન, આરિત્રના યોગ ભાવ નથી થયા. અન્ય મમસ્ત ભાવ સ સારમા અનંતાન તવાર થયા છે. જિને દ્રના વચનના અવલંબનરહિત પુરુષને મિથ્યાજ્ઞાનના પ્રભાવથી વિપરીત ભુદ્ધિ અનાદિની થઈ રહી છે તેથી સમ્યક્માર્ગને નહી ગ્રહણ કરતા સ સારરૂપ વનમા નાશ થઈ જીવ નિર્ગોદમા જઈ પડે છે. કેવી છે નિર્ગોદ? જેમાથી અનંતાન ત કાલ થાય તોપણ નીકળવું થયું મુશ્કેલ છે. કલાચિત્ પૃથ્વીકાયમા, જળકાયમા, અગ્નિકાયમા, પવનકાયમા, પ્રત્યેક વનસ્પતિકાયમા, સાધારણ વનસ્પતિકાયમા લગભગ સમસ્તજ્ઞાનનો નાશ થવાથી જડરૂપ થઈ, એક સ્પર્શદ્રિયદ્વાર કર્મના ઉદયને આધીન થઈ આત્મશક્તિરહિત, જિહ્વા, નાસિકા, નેત્ર, કણાદિક દ્રિયરહિત થઈ દુઃખમા દીર્ઘકાળ વ્યતીત કરે છે. અને ઊષદ્રિય, ત્રી દ્રિય, ચતુરિદ્રિયરૂપ વિકલત્રય જીવ, આત્મજ્ઞાનરહિત, કેવળ અનાદિક દ્રિયોના વિષયોની ઘણી તૃષ્ણાના માયો ઊછળી ઊછળી વિષયોને અર્થ પડી પડી મરે છે. અસંખ્યાત કાલ વિકલત્રયમા રહી પાછા એકેન્દ્રિયમા ફરીફરી વાર વાર ફેવા પરના રેટના ઘડાની પેઠે નવા નવા દેહ ધારણ કરતા કરતા આરે ગતિમા નિરંતર જન્મ, મરણ, ભૂખ, તરસ, શોગ, વિયોગ, મ તોપ લોગવી પરિભ્રમણ અનંતકાલ સુધી કરે છે. એનું નામ સ સાર છે.

જેમ ઊકળેલા આધણમા ચોખા સર્વ તરફ ફરતા છતાં ચોડવાઈ ભાય છે, તેમ સ સારી જીવ કર્મથી તપ્તાયમાન થઈ પરિભ્રમણ કરે છે. આકાશમા ઊડતા પક્ષીને બીજી પક્ષી મારે છે, જળમા વિચરતા મગ્ગાદિકને બીજા મગ્ગાદિક મારે છે, સ્થળમા વિચરતા મનુષ્ય પશુ આદિકને સ્થળચારી સિંહ, વાઘ, સર્પ વગેરે દુષ્ટ તિર્યચ તથા લીલ, સ્થેગ્રહ, ચોર, લૂંટારા, મહા નિહંચ મનુષ્ય મારે છે. આ સ સારમા બધાં સ્થાનમા નિરંતર ભયરૂપ થઈ નિરંતર દુઃખમય પરિભ્રમણ કરે છે. જેમ શિકા-

રીના ઉપદ્રવથી લયલીત થયેલ જીવો મોઢું ફાડી બેઠેલા અજગરના મોઢામાં ગિલ જાણી પ્રવેશ કરે છે, તેમ અજ્ઞાની જીવ ભૂખ, તરમ, કામ, કેાપ વગેરે તથા ઇદ્રિયોના વિષયોની તૃણાના આતાપથી સંતાપિત થઈ, વિષયાદિક રૂપ અજગરના મુખમા પ્રવેશ કરે છે વિષયકપાયમા પ્રવેશ કરવો તે સમારરૂપ અજગરનું મોઢું છે એમા પ્રવેશ કરી પોતાના જ્ઞાન, દર્શન મુખ, સત્તાદિ લાવપ્રાણનો નાશ કરી, નિગોદમા અચેતન તુલ્ય થઈ, અનતવાર જન્મ મંચલુ કરતા અનતાન ત કાળ વ્યતીત કરે છે ત્યા આત્મા અભાવ તુલ્ય છે, જ્ઞાનાદિકનો અભાવ થયો ત્યારે નાશ પણ થયો

નિગોદમા અક્ષતો અનતમો ભાગ જ્ઞાન છે, તે સર્વજ્ઞ જોયેલ છે ત્રય પર્યાયમા જંટલાદુ ખના પ્રકાર છે, તે તે દુ ખ અનતવાર લોગવે છે એવી કોઈ દુ ખની જાતિ બાકી નથી રહી જે આ જીવ મ સાગમા નથી પામ્યો આ મ સાગમા આ જીવ અનત પર્યાય દુ ખમય પામે છે, ત્યારે કોઈ એકવા ઇદ્રિયજનિત મુખના પર્યાય પામે છે, તે વિષયોના આતાપ સહિત લય, શકા સંયુક્ત અલ્પકાળ પામે પછી અનત પર્યાય દુ ખના, પછી કોઈ એક પર્યાય ઇદ્રિયજનિત મુખનો કદાચિત્ પ્રાપ્ત થાય છે.

હવે ચતુર્ગતિનું ડાઘક સ્વરૂપ પરમાગમ અનુસાર ચિંતવન કરીએ છીએ નરકની મમ પૃથ્વી છે તેમા એાગલુપચાસ ભૂમિકા છે તે ભૂમિકામા ચોરાસી લાખ ગિલ છે તેને નરક કહીએ છીએ. તેની વજ્રમય ભૂમિ ભી નની માકક છેજેલ છે કેટલાક ગિલ સંખ્યાત યોજન લાંબા પહોળા છે, કેટલાક અસંખ્યાત યોજન લાંબા પહોળા છે તે એક એક ગિલની છત વિષે નારકીના ઉત્પત્તિના સ્થાન છે તે ઊંટના મુખના આકાર આદિવાળા, સાકડા મોઢાવાળા અને ઊં છે માથે છે તેમા નારકી જીવો ઊપજી નીચે માથુ અને ઉપર પગથી આવી વજ્રાશિમય પૃથ્વીમા પડી, જંમ જોરથી પડી દડી પાછી ઊછળે છે તેમ (નારકી) પૃથ્વીપર પડી ઊછળતા લોટતા કરે છે કેવી છે નરકની ભૂમિ? અમ બ્યાત વાંધીના સ્પર્શને લીધે ઊપજી વેદનાથી અમ જ્યાત ગુણી અધિક વેદના કરવાવાળી છે,

ઉપગ્ની આગ પૃથ્વીના ચાલીશ લાખ ગિલ અને પચમ પૃથ્વીના બે લાખ ગિલ એમ બે તાડીન લાખ ગિલમા તેા કેવળ આતાપ, અગ્નિની ઉષ્ણ વેદના છે તે નરકની ઉષ્ણતા જલુવવાને માટે અર્ધ કોઈ પદાર્થ દેખવામા, જાણવામા આવતા નથી કે જેની મદગતા કહી જાય. તેા પણ ભગવાનના આગ મમા એવું અનુમાન ઉષ્ણતાનું કરવેલ છે, કે લાખ યોજનપ્રમાણ મોટા લોહાના ગોળા દોડીએ તેા તે નરકભૂમિને નડી પહોચના પહોચના પહેલાં નરકચેત્રની ઉષ્ણતાથી કરી અરૂપ ચર્ચવડી જાય છે (અપર્ણ)

—૦—

સિદ્ધાન્તો દેખવાથી તે તણ દર્શને ચોથો ઝડપુ યોયો વળી તે તણ દેવાની કોઈ કાનૂની કન્ય પડવાથી તે મૂંઝીને પાંચમો ધર્મ ઝડપુ કર્યો એમ અનેક ધર્મ જોનધર્મ મિવાયના લીધા અને મૂંઝ્યા જોનધર્મનો એકલો વૈરાગ્ય જ દેખીને મૂળથી તે ધર્મ પડ મને ભાવ એટલો જ નહોતો ઘણા ધર્મની લેમેલમા મે છેવટે આવો સિદ્ધાન્ત નક્કી કર્યો કે બધા ય ધર્મ નિશ્ચય છે ધર્માચાર્યોએ જેને જેમ રુચુ તેમ પોતાની રુચિ સાફક પાખડી બળો પાથરી છે બાકી કશુંયે નથી જો ધર્મ પાળવાનો ગુપ્તિનો સ્વાભાવિક નિયમ હોત તો આખી ગુપ્તિમા એક જ ધર્મ કા ન હોત ? આવા આવા તબ્બોથી હું કેવળ નાસ્તિક થઈ ગયો મ સારીગુજાર એ જ મે તો મોલ ઠંબચુ પાપ નથી, પુણ્ય નથી, ધર્મ નથી, કર્મ નથી, સ્વર્ગ નથી, નરક નથી, એ સઘળા પાપ હ છે જન્મ પામવાતું કાનૂ માત્ર ત્રી-પુરુષનો મ યોગ છે, અને જરેલુ વસ્તુ જેમ કાળે કરીને નાગ પામે છે તેમ આ કાયા હાથે હાથે ધર્માઈ છેવટે જીવનરહિત થઈ જઈ નાશ પામે છે બાકી સઘળું નિશ્ચય છે અણુ માત્ર અન કાનૂમા દહ થવાથી અને જેમ રુચુ, અને જેમ ગરુચુ અને અને જેમ પાલચુ તેમ વર્તવા માડચુ ગનીનિના આચરણ કરવા માડચ ગકડી જ્યતને પીડવામા કોઈ પણ પ્રકારની કચાગ મે આખી નરી ગિયળવતી મુઠ્ઠરીઓના શિયળા મ કગવીને મે આકગ કેગ બોડાવી દેવામા કોઈપણ પ્રકારની ખામી ગળી નહી મજજનોને દડવામા, મ તોને રિણાવવામા અને દુર્જનોને નુળ દેવામા મે એટલા પાપ કર્યા છે કે કોઈ પણ પ્રકારની ન્યૂનતા રાખી નથી હું ધારુ છું કે મે એટલા પાપ કર્યા છે કે મે પાપનો એક પ્રણા પર્વત બાંધ્યો હોય તો તે મેરુથી પણ મવાયો થાય ! આ સઘળું થવાનું કાનૂ માત્ર હુન્ન્યા ધર્માચાર્યો હતા આવી ને આવી અડાળસતિ મારી હમણા મુધી રહી માત્ર અફસુત કોતુક બન્યું કે જેથી મને શુદ્ધ આસ્તિકતા આવી ગઈ હવે એ કોતુક હું આપની અમલ નિવેદન કંઠુ છું —

હું ઉજ્જવની નગરીનો અધિપતિ છું મારું નામ અદ્રમિલ છે ખાત્ર કથાળુઆના દિલ દલાવવાને માટે હું પ્રણા દગ લઈને આજે શિકાગને માટે અદ્યો હંતો એક રક હરણની પાછળ ધાતા હું જૈન્યથી વિખૂટો પડ્યો અને આ તરફ તે હરણની પાછળ અથ્થ દોડાવતો દોડાવતો નીડળી પડ્યો પોતાનો જાન ગચાવવાને માટે કોને ખાત્રેશ ન હોય ? અને તેમ કરવા માટે એ ગિચાગ હાથે દોડવામા કશીએ કચાશ રાખી નથી. પરન્તુ એ ગિચાગની પાછળ આ પાપી પ્રાણીએ પોતાનો જીવન નુબંધા માટે અથ્થ દોડાવી તેની નજદીકમા આવવા રૂઈ જોણી તદ્દખીર કરી નથી છેવટે આ ગાગમા તે હરણને પેસતું દેખી કમાન ઉપર ગાણુ ચડાવી મે છેડી મૂક્યું આ વખતે મારા પાપી અત કરણમા લેશમાત્ર પણ કથાદેવીનો છાટો નહોતો આખી દુનિયાના લીમર અને અડાળનો સઘાર તે હું જ હોઉં એલુ મારું કાળજી ફૂંસવેશમા ઝોકા ખાતું હતું મે તાકીને મારેલું તીર વ્યર્થ જવાથી મને જોવડો પાપાવેશ જિપલ્યો તેથી મે મારા ઘોડાને પગની પાની મારીને આ તરફ ખૂળ દોડાવ્યો દોડાવતા દોડાવતા જેવો આ સામી દેખાતી ઝીડીના ઘાડા મધ્યભાગમા આવ્યો તેવો જ ઘોડો ઠોકર ખાઈને લથડ્યો લથડ્યા ભેળો તે ભડકી ગયો અને ભડકી ગયા ભેળો તે ભેલો થઈ રહ્યો જેવો ઘોડો લથડ્યો હતો તેવો જ મારો એક પગ એક ખાજૂના પાગડા ઉપર અને બીજો પગ નીચે ભોયથી એક વેતને છેટે લટકી રહ્યો હતો મ્યાનમાથી તકતકતી તલવાર પણ નીસરી પડી હતી આથી કરીને જો હું ઘોડા ઉપર ચડવા બઉ તો તે તીબી તલવાર મને ગળા દૂકડી થવામા પળ પણ લીલ કરે તેમ નહોતું જ અને નીચે જ્યા દાટ કરી જઉં છું ત્યા એક કાળો તેમ જ ભય કર નાગ પડેલો દીકો મારા જેવા પાપીનો પ્રાણ લેવાને કાળે જ અવતરેલો તે કાળો નાગ જોઈને મારું કાળજી કપી ગયું મારા અજેઅગ થરથર ધૂળવા મડયા મારી છાતી ધબકવા લાગી મારી જિ દગી હવેટકી થશે ! રે હવેટકી થશે ! આવો પ્રાસકો મને લાગ્યો હે ભગવન્ ! અગાઉ દર્શાવ્યા પ્રમાણે તે વખતે હું નીચે જિતરી શકુ તેમ નહોતો અને ઘોડા ઉપર પણ ચઢી શકુ તેમ નહોતો હવે કોઈક તદ્દખીર એ જ કારણથી શોધવામા હું ચૂકાયો.

પરંતુ નિરર્થક ! કેવળ ફોફટ અને વેઠ ! હજીવેથી કરી આવો ખસી જઈ રસ્તે પડુ એમ વિચાર ઉઠાવીને હું જ્યાં સારી દૃષ્ટિ કરુ છું તો ત્યાં એક વિકરાળ સિંહરાજને પહેલો પીઠા રે ! હવે તો હું શિયાળાની ટાઢથી પણ સોગણો ધ્રુજવા મડી ગયો વળી પાછો વિચારમા પડી ગયો ‘ખસકીને પાછો વળુ તો કેમ ?’ એમ લાગ્યું, ત્યાં તો તે તરફમા ઘોડાની પીઠ પર ગહેલી નાગી પોણા લાગની તલવાર ફીડી એટલે અહીં આગળ હવે મારા વિચાર તો પૂર્ણ થઈ રહ્યા જ્યાં જોઉં ત્યાં મોત પછી વિચાર શું કામ આવે ? આરે દિશાએ મોતે પોતાનો જળરજસ્ત પહેરે એમાડી મૂક્યો છે મહા સુનિગળ ! આવો અમલકાગિક પગ્નતુ ભય કર દેખાવ જોઈને મને મારા જીવનની શકા થઈ પડી મારો વહાલો જીવ કે હું જેથી કરીને આખા પ્રજ્ઞાડના રાજ્યની તુલ્ય વૈભવ ભોગવુ છું તે હવે આ નરદેહ તણને આડ્યો જશે ! રે આડ્યો જશે ! અરે ! અત્યારે મારી શી વિપરીત ગતિ થઈ પડી ! મારા જેવા પાપીને આમ જ છાજે લે પાપી જીવ ! તુ જ તારા કર્તવ્યભોગવ તે અનેકના કાળજા જાળ્યાં છે તે અનેક ઠક પ્રાણીઓને દમ્યા છે, તે અનેક સંતોને સતાવ્યા છે તે અનેક સતી સુદરીઓના શિયળ ભગ કર્યા છે તે અનેક મનુષ્યોને અવ્યાયથી દડચા છે ટકામા તે કોઈ પણ પ્રકારના પાપની કથાગ ગમી નથી મારે રે પાપી જીવ ! હવે તુ જ તારા કૃળ ભોગવ તુ તને જેમ ફાવે તેમ વર્તે તો અને તેની માથે મદમા આધળો થઈને આમ પણ માનતો કે હું શું હું બી થવાનો હતો ? મને શું કદો પડવાનાં હતા ? પણ રે પાપી પ્રાણ ! હવે જોઈ લે તુ એ તારા મિથ્યા મનુ કૃળ ભોગવી લે પાપનુ કૃળ તું માનતો હતો કે છે જ નહીં પગ્નતુ જોઈ લે, અત્યારે આ શું ? એમ હું પશ્ચાત્તાપમા પડી ગયો અરે ! હાય ! હું હવે નહીં જ ગણુ ? જો વિટળના મને થઈ પડી આ વખતે મારા પાપી અત કણુમા એમ આવ્યું કે જો અત્યારે મને કોઈક આવીને એકદમ ગચાવે તો કેવું માગલિક થાય ! એ પ્રાણુજાના અગાધી જે માગે તે આપવા હું બાધાઈ મારું આખા માગવાદેશનુ રાજ્ય તે માગે તો આપતા દીલ ન કરું અને એટલું બધુંએ આપતા એ માગે તો મારી એક હજાર નવચૌવન ગાળીઓ આપી દઉં એ માગે તો મારી અઢળક રાજ્યલક્ષ્મી એના પદ્મભગમા ધરું અને એટલું બધુંએ આપતા છતાં જો એ કહેનો હોય તો હું એનો જિ દગીપર્યત કિકરોના કિકર થઈને ગુડ પગ્નતુ મને આ વખતે કોણુ જીવનદાન આપે ? આજ આવા તજગમા એકા ખાતો ખાતો હું તમાગ પવિત્ર ઈશ્વરમા આતરી પડ્યો એના કથનનુ મને આ વખતે ભાન થયું એના પવિત્ર મિદ્ધાતો આ વખતે મારા અત કણુમા અમરકાગિક રીતે આતરી ગયા અને તેણે તેનું બંદન મનન કરવા માડ્યું કે જેથી આ આપની સમક્ષ આવવાને આ પાપી પ્રાણી પાગ્યો

૧. અભયદાન —એ સર્વેન્દ્રિય દાન છે એના જેવું એકે દાન નથી આ નિદાન પ્રથમ મારા અત કણે મનન કરવા માડ્યો અહો ! આ એનો સિદ્ધાન્ત કેવો નિર્મળ અને પવિત્ર છે ! કે ? પા ! પ્રાણીભૂતને પીડવામા મદાપાપ છે એ વાન મને હારોહાર આતરી ગઈ—ગઈ તે પાપી દમ્ભ જન્માનરે પાનુ ન ગમતે તેવી ! આમ વિચાર પણ આવ્યો કે દદાપિ પુનર્જન્મ નહીં મૈયજાન પરીક્ષા આનીએ તોપણ કેટલી દિવ્યાનુ દિવિત કૃળ પા ! આ જન્મમા મળે છે ખરું જ નહીં તો આતરી રી વિપરીત દશા કયલી હોત ? તને દમેશા શિકરોના પાપી ગોખ લાગ્યો હતો, અને એ જ મારે એ ને તે આજે મારી મારીને દયાળુઓના નિઃકલાવવાને આ નમ્રીક કરી હતી તો હવે આતરી કૃળ ને મરણુ તુ હવે દેવમા પાપી મોતમા પગ્નમા પડ્યો તારામા દેવગદિમામનિ ન મોત નાં આવો વાન તને મળત કેમ ? ન જ મળત દેવમા આ તારી નીચ મનોવૃત્તિનુ કૃળ છે ને પાપી જન્મ ! હવે તુ આતરી પી પેડેડે મ દેડેડી સુદા મડું મે ત્યાં જ તો પાપ એ દયાને જ પાળજે હવે તારા ને આ કથાને જુના પડવાના શું રીડ રી છે ? મારે એ અમ્ય પવિત્ર અને અદિવ્યાનુદાન ઈશ્વરજીવન સિદ્ધાન્તો ન મળી મન સર્થ અંતે તરફ કા અને તારા કૃપની આતિ કૃપા એના અમર નિર્મળ

૪૮૮; ૦ સતત જગૃતિ રાખવી ૪૮૬, ૦ની બે
પ્રકારની દશા ૪૩૪-૫, ૦નું કર્તવ્ય ૪૩૪,
૪૮૫, ૪૮૬, ૫૬૧
જીવ, લોક રૂઢિમાં અથવા લોકવ્યવહારમાં પડેલો
બોક્ષતત્વનું રહસ્ય કેમ જાણી શકતો નથી ?
૭૫૩
જીવ, વર્તમાન ૬૪૮
જીવ, વિચારવાન ૪૩૫
જીવ, શુષ્ક ક્રિયાપ્રધાનપણામાં સુખ સમજનાર ૩૬૦
જીવ, સમક્રિતદષ્ટિ ૭૧૦, ૭૨૧
જીવ, સમ્યક્દષ્ટિ ૩૩૯
જીવ-સંમિત ૫૬૨.
જીવ, સસારી ૪૦૪, ૫૮૪, ૦ અને સિદ્ધ ૪૧૦,
૦કર્મવશાત્ શાતા અશાતા અનુભવે છે
૬૪૪, ૦ના પ્રકારો ૭૬૬-૭
જીવ, સિદ્ધ ૦ના ભેદ ૭૬૬, ૦ અને સસારી ૪૧૦
જીવ, સિદ્ધાત્મા ૫૮૪
જીવણા ૭૮-૮૦
જીવસૃષ્ટિ ૨૩૮
જીવાસ્તિકાય ૭૫૯
જૈનનો અર્થ ૭૬૫
જૈનદર્શન ૧૨૧, ૧૨૭, ૧૩૦, ૫૨૦-૨, ૬૯૭,
૦અને વેદદર્શનની તુલના ૧૩૧, ૦ આત્મા વિષે
૮૦૨, ૦ના ભેદ ૫૨૧, ૦ના સિદ્ધાન્તોની સૂક્ષ્મતા
૧૨૫, ૦નાસ્તિક નથી ૧૨૬, ૦ પૂર્ણ છે
૧૦૧, ૧૨૫, ૦માં જ્યે દર્શન સમાય છે ૭૬૫,
૦માં જગતકર્તા ૧૨૬, ૧૩૧, ૦માં જગત્કર્તાનો
નિષેધ ૧૨૩, ૦મા દયા ૬૯૭, ૦ સિદ્ધ થવાના
કારણો ૮૧૦
જૈન ધર્મ ૬૬૫, ૭૮૦, ૦આત્માનો ધર્મ ૭૬૩,
૦કર્મતુસાર રૂળ ૨૬, ૦ના સિદ્ધાન્તો ૨૪, ૦નો
આશય ૭૬૫, ૦માં ગૃહસ્થ ધર્મ ૨૭, ૦માં મત-
મતીતરોનું કાગળ ૧૧૯, ૧૭૧-૨, ૦માં શૌચ-
શૌચવિષેક ૯૭-૮
જૈન મત ૭૧૫-૬, ૭૪૫, ૦અધિક્ષાન વિષેની શ્રાંતિ
૨૭૩-૪, ૦ત્યાગ વિષે ૫૧૪-૫, ૦ કુળ, તેનાં
કારણો અને તે શાથી મટે ? ૫૭૭, ૦ પૂર્ણ
છે ૧૦૧
જૈનમાર્ગ ૫૮૦, ૭૫૧, ૮૧૫-૧૬.

જૈન સમુદાય ૯૬
જ્ઞાન ૧૧૫-૭, ૨૬૬, ૫૨૩, ૫૬૭, ૫૯૨, ૫૯૫ ૬૪૭,
૬૫૩, ૬૮૭, ૭૧૮, ૭૨૫, ૭૩૪, ૭૮૨, ૭૮૩,
૦ અને અજ્ઞાનનો ફેર ૫૯૭, ૦ અને આત્મા
૫૮૯, ૦ અને દર્શન ૭૮૩, ૦ અને વૈરાગ્ય સાથે
હોય ૭૬૨, ૦ અરૂપી શાથી ? ૫૯૭ ૦ એકાંત
માને તે મિથ્યાત્વી ૬૪૭, ૦ કેમ મળે ? ૭૦૬;
૦ કોને ન થાય ? ૫૨૮, ૦ ક્યારે પ્રગટે ? ૭૨૭,
૦ જેય જાણવા માટે વધારતું જોઈ એ ૭૬૩, ૦ તથા
પવિત્ર મહાજ્ઞાન ૧૧૬, ૦થી જ મોક્ષ શાથી ?
૫૯૮, ૦થી નિર્વિકલ્પપણું ૭૦૫, ૦ દર્શન રોકા-
વાથી રોકાય ૭૬૩, ૦ના ઉપભેદ ૧૧૬, ૦ના પ્રકાર
૧૧૬, ૪૯૬-૭, ૫૨૨-૩, ૫૮૯, ૭૦૮, ૭૪૪,
૭૬૦, ૦ના સાધન ૧૧૭, ૦ની આવશ્યકતા ૧૧૫,
૧૧૬, ૦ની કસોટી ૭૬૯, ૦નું રૂળ ૪૮૫, ૫૬૮,
૦ને અનુરૂળ દેશકાળ ૧૧૫-૬, ૦નો પ્રકાશક
સ્વભાવ ૪૬૦, ૦પ્રાપ્તિના સાધનો ૧૧૫,
૦ પ્રાપ્તિનો માર્ગ ૨૫૯, ૦ મથાર્થ ન થાય ત્યા
સુધી મૌન રહેવું ૭૭૦, ૦વિચાર વિના ન
હોય ૭૫૪ ૦ વિના સમ્યક્ત્વ નહીં ૧૧૬,
૦ શાંતપણું પ્રાપ્ત થવાથી વધે ૭૬૪, ૦ શાનું ?
૧૧૬, ૦ શી રીતે મળે ? (૭૯૧), ૦
સકામ નહીં પણ નિષ્કામ ભક્તિથી થાય ૭૦૭,
૦ સાચુ ૭૨૭, ૦ સાચુ સ્વપરને જીવુ પાડનાર
૭૫૧
જ્ઞાન, અધ્યાત્મ ૭૦૪
જ્ઞાન, અભિન્ન ૪૮૩
જ્ઞાન, અવધિ ૧૧૬, ૪૦૮, ૬૬૨
જ્ઞાન, જીણા ઔદપૂર્વધારીનું ૨૨૭
જ્ઞાન, કેવળ જીવો કેવળજ્ઞાન
જ્ઞાન, જનન્ય ૨૨૭
જ્ઞાન, નિરાવરણ ૪૯૬
જ્ઞાન, પરમાવધિ ૭૭૯, ૮૧૧
જ્ઞાન મતિ ૧૧૬, ૪૦૮, ૭૪૧, ૭૪૨, ૭૪૪,
૦ યુતાદિ અરૂપી છે ૫૯૭
જ્ઞાન, મન થઈવ ૧૧૬, ૪૦૮, ૭૪૨, ૭૫૪, ૭૭૯
જ્ઞાન લોકાલોક ૨૫૭
જ્ઞાન, વિશગ ૫૭૦, ૭૯૫
જ્ઞાન, શ્રુત ૧૧૨, ૧૧૬, ૪૦૮, ૬૧૧, ૭૪૧, ૭૪૪,

કાણુ ૭૮૩, ૦ વનવાસની આવશ્યકતા ૨૫૭,
૦ વનવાસની ધૃષ્ટા ૨૭૧, ૦ વસ્તુ અને આવસ્તુ
૨૪૧, ૦ વાહનમાં કલ્યાણ નથી ૭૩૦, વાણીના
સમયન વિષે ૩૮૯, ૦ વામનેત્ર ચમત્કાર ૧૬૮,
૦ વાસના શમાવવાનો ઉપાય ૨૭૭, ૦ વિચારશ્રેણીના
ઉદયથી આત્મા, મોક્ષાદિ ભાવોની સિદ્ધિ ૪૮૫,
૦ વિષ્ણુ મોલો વિષે ૩૫૪, ૦ વિટળણમાં ખેદ
ન કરવો ૨૨૫, ૦ વિરતિ વિષે શકા સમાધાન
૭૪૮, ૭૪૯, ૦ વિરહ પણ્ય સુખદામક માનવો,
૨૮૪, ૦ વિશિષ્ટાદૈતમાં રુચિ ૨૭૮, ૦ વિશ્વ
અનાદિ છે ૮૦૦, ૦ વિશ્વ ભગવદ્વેષ છે ૨૩૭,
વિશ્વમર્માદા ૮૧૮, ૦ ત્રિપથ કયાદિ વિશેષ વિકાર
કરે ત્યારે ખેદ કરીને અટકી ન રહેવાય ૬૧૬,
૦ ત્રિપથોને આત્મસુખ ન મળે ૬૨૦, ૦ વિષે જાહે-
રમાં ન ચર્ચવા વિષે ૪૭૭, ૦ વીતરાગપણ્યની
ધૃષ્ટા ૩૧૪, ૦ વીર્ય બે પ્રકારે પ્રવર્તી શકે ૭૮૨
૦ વૃત્તિઓ ક્ષમ કરવી ૬૮૯, ૦ વૃત્તિઓને રોકવી
૭૨૨, ૦ વૃત્તિ કયે આર્થે લાવવી ૨૫૩, ૦ વેદના
સમ્યક્ પ્રકારે અહિંયાસવી ૬૫૩, ૦ વેદનીય હર્ષ
શોક વિના વેદવા ૬૫૯, ૦ વેદાત અને જિનાગમ
સિદ્ધાંતમાં ભેદ છે ૪૫૬, ૦ વેપાર પ્રસંગ હોય
ત્યાં સુધી ધર્મના જાળનારરૂપે પ્રગટપણ્યમાં ન
અવાય ૩૮૦, ૦ વેપારાદિપ્રવૃત્તિ ૪૫૫, ૦ વૈરાગ્ય
ઉપશમ ભાવોની યજ્ઞવૃત્તિ કેમ થાય ૪૮૫,
૦ વ્યવહાર ચિંતાનું વેદન ઝોણું કરવું ૨૫૮;
૦ વ્યવહારના બે પ્રકાર ૩૬૦-૧, ૦ વ્યવહારમાં
આત્મકર્તવ્ય કરતા રહેવું ૭૮૫, ૦ વ્યવહારશુદ્ધિ
કેમ થાય ૧૭૯, ૦ વ્યવહારોપાધિગ્રહણ્યુતો હેતુ
૨૩૫, ૦ વ્યસન વિષે ૬૫૧, ૬૬૨, ૦ વ્યાવહારિક
પ્રસંગમાં નિર્જયતા રાખવી ૩૩૮, ૦ વ્યાવહાર-
રિક વૃત્તિ આત્મહિતને પ્રતિબંધ છે ૬૧૭, ૦ યત
સત્કુરુપ આપે ત્યારે જ સેવાય ૭૨૬, ૦ યતાદિ
નિર્દોષપણે કરવા ૬૮૬, ૦ યતાવધાન ૧૭૮,
૦ યારી અને ઓપુત્રાદિનો મોહ છોડવો ૫૬૦,
૦ યારી વેદનાની સૂતિ છે ૬૫૦, ૦ યાત્રા અને
વરદાન વિષે ૩૫૩, ૦ યારીરિક વેદનોને સમ્યક્
પ્રકારે અહિંયાસવી ૩૭૮, ૦ યાત્રાચાન વિચા-
રવાના બે પ્રકાર ૩૯૯, ૦ યાત્રાનો અર્થ ૬૬૨,
૦ યાત્રાપ્રમાણ કયા ચર્ચવું ૬૫૮, ૦ યાત્રામાં

કહેલી વાતો આત્માને ઉપકાર થાય તેમ મહત્તી
૭૨૪, ૦ યાત્રાજ્યાસની જરૂર વિષે ૬૬૩,
૦ યાત્રો અને યાત્રાકાર ૨૨૬-૭, ૦ યાત્રાનું
બુદ્ધિ ૧૬૫, ૦ યાવક કોણ ૭૨૯, ૦ યોગ
ધર્મ યાપન કરવાની મદત્તવાર્ધા ૧૬૬,
૦ યોગોક્તો મોટા કરવાથી પડિત ન બતાય
૬૬૨, ૦ યજ્ઞવન મૂર્તિના યોગ વિષે ૨૬૮,
૦ યજ્ઞો વિષે ૪૫૬, ૦ યજ્ઞ અને શક્તિમાં ફેર
૭૭૭, ૦ યજ્ઞના જ્ઞાન વિષે રુચિ ૩૨૧, ૦ યજ્ઞની
પ્રાપ્તિ કેમ થાય ૨૬૭-૮, ૦ યજ્ઞપાત્રની જીણપ
૧૮૦, ૧૯૮, ૨૨૦, ૦ યજ્ઞ એક છે ૨૪૭,
૦ યજ્ઞ વિચારો જાહેર કરવા વિષે ૧૭૫,
૦ યજ્ઞવનની યાદી ૬૬૯, ૦ યજ્ઞમાગમની કુલ-
ભતા ૨૪૩, ૦ યજ્ઞવેદ ૩૪૫, ૦ યજ્ઞ ગ
કરવાનું કર્તવ્ય ૬૮૭, ૦ યજ્ઞગના અભાવમાં
કર્તવ્ય ૫૦૦, યજ્ઞગની જીણપ ૧૬૬, ૨૫૮,
૨૬૪, ૩૦૬, ૩૧૬, ૩૭૯, ૦ યજ્ઞગની રૂપકા
૩૩૭, ૦ યજ્ઞસ્કાર હઠ કેમ થાય ૧૭૮,
૦ યજ્ઞચરણ આત્માને અર્થે લક્ષ રાખી કરવા
૭૧૫, ૦ યજ્ઞચારના નિયમો ૨૩૫, ૦ યજ્ઞચાર
સેવવા ૬૮૬, ૭૧૦, ૭૨૫, ૦ યજ્ઞચરની
ઉપાસના વિના આત્મસ્વરૂપનો નિર્ણય ન કરાય
૮૦૩, ૦ યજ્ઞવૃત્તિ અને યજ્ઞચાર સેવવા ૬૮૬,
૦ યજ્ઞવંતાના આચરણમાં શરાતન રાખવું ૬૮૭,
૦ યજ્ઞગવાની શક્તિ ન હોય ત્યાં લગી મૌન
રહેવું ૭૭૧, ૦ 'યજ્ઞગને શમાઈ રહ્યા', તથા
'યજ્ઞગને શમાઈ ગયા'ની સમજૂતી ૪૮૭-૮,
૦ યજ્ઞગણદિ ૨૮૨, 'યજ્ઞગને રમતા જોડેલા'
નો અર્થ ૩૬૬-૬, ૦ યજ્ઞપરિણામ આવે યોગ
વર્તણું ૩૪૮, ૦ યજ્ઞવનો હોન ઉપ
યોગ ન કરવો ૪૮૬, ૦ યજ્ઞવ્યવસ્થા
૨૦૩-૫, ૦ યજ્ઞવૃત્તિ કેમ મળે ૩૧૭,
૦ યજ્ઞવૃત્તિનો અર્થ ૬૮૬, ૦ યજ્ઞવૃત્તિ પરિ-
ણિતિ સેવન કરવું ૩૩૬, ૦ 'યજ્ઞવૃત્તિનો
અવતાર' ૧૩૪, ૦ યજ્ઞ કરવા આવે
તો શું કરવું ૪૩૧, ૦ યજ્ઞ આત્મ
રૂપ છે ૨૪૧, ૦ યજ્ઞ પદનું પાન કરો
૮૧૭, ૦ યજ્ઞ દુષ્ટાનું મૂળ-સંયોગ ૪૮૬,
૦ યજ્ઞ પ્રત્યે અભિનન લાવના ૩૮૪, ૦ યજ્ઞ

ધર્મમય છે ૨૪૦, ૦ સર્વ મરણાધીન છે ૧૯,
 ૦ સર્વ સંવિદ્યનંદ સ્વરૂપ ૨૩૭, ૦ સર્વ-
 સમપ્રગિયાગરી જરૂર ૧૯૩, ૦ સર્વ સ્થિતિમાં
 સુખ માનવુ ૨૩૨, ૦ સર્વ હરિ છે ૨૪૧,
 ૦ સર્વ હરિમય છે ૨૩૮, ૦ સર્વ હરિરૂપ છે
 ૨૪૦, ૦ સહજસમાધિ ૩૨૩, ૦ સહજ
 દુખ છે ૭૭૫, ૦ સતનો જોગ ન થાય
 ત્યા સુધી મધ્યસ્થ રહેવું ૩૦૦, ૦ સતપણુ
 દુર્લભ છે ૭૯૭, ૦ સતાન પ્રત્યે ભાવના ૧૯૬,
 ૦ સતોષમા રહેવું ૩૩૯, ૦ સદેહ ગપા વિના
 જ્ઞાન ન થાય ૨૬૬, ૦ સયમ વિના મતિ શુદ્ધ
 ન થાય ૭૪૨, ૦ સસારથી કટાણો ૩૩૪,
 ૦ સસાર પ્રતિ વૈરાગ્ય ૩૨૦, ૦ સસારમાં રહેવાનું
 કારણ ૩૫૬, ૦ સાચી જ્ઞાન-દશામાં દુખ-
 પ્રાપ્તિના કારણ વિષે સમતા ૩૮૩, ૦ સાચી
 વિદ્યા ૩૯૦, ૦ સાચુ જ્ઞાન રહેવું-૮, ૨૯૯,
 ૦ સાચો યોગી ૨૯૩, ૦ સાધુ-સુનિગ્રોએ વિકલ્પ
 ન કરવા ૬૮૩, ૦ સિદ્ધાંતના બાધા વિષે સમ-
 જણ ૬૮૪, ૦ સિદ્ધાંતનું આચરણ ૬૮૫,
 ૦ સિદ્ધિભોગ વિષે ૨૭૩-૪, ૦ સુખદુઃખના ઉદયમાં
 કોઈ ફેરફાર ન કરી શકે ૭૮૫, ૦ સુખદુઃખનું
 ખરૂં કારણ—કર્મ ૭૮૫, ૦ સુખદુઃખ સમતાથી
 વેદના ૩૨૦, ૦ સ્વતંત્રતા વિષે ૩૩૨, ૦ સુધા-
 રસ વિષે ૩૮૫-૬, ૦ જો પ્રત્યે વર્તન ૧૯૬,
 ૦ જો સબધી વિચાર ૧૯૫-૬, ૦ સ્વ અને
 પર મનના પર્યાય જાણી શકાય ૬૬૩, ૦ સ્વરૂપ
 જાણે તેણે બધું જાણ્યું ૭૯૭, ૦ સ્વર્ગ નરકની
 પ્રતીતિનો ઉપાય—યોગમાર્ગ ૨૭૪, ૦ હરિ
 ઇચ્છાથી જીવવું છે ૨૮૮, ૦ હરિનું સ્વરૂપ
 ૨૩૭-૮, ૦ હર્ષશોક ન રાખવો ૩૬૨
 શ્રેણિ-૭૫૯
 શાસન ૧૮૮-૯, ૦ના સાધન શ્રેણી, વર્ધમાનતા
 ૧૮૯
 મેતાબર સપ્રદાય ૪૦૬, ૭૭૭
 સમૈતન્ય ૫૯૩
 સમજનતા ૨૮-૯
 સદા ૪૫૬
 સત્ ૨૬૬, ૨૬૭-૮, ૨૭૧, ૨૭૩, ૨૯૯, ૩૦૬,
 ૩૦૮, ૩૩૮, ૦ની પ્રાપ્તિ ૨૬૧, ૦ની પ્રાપ્તિની
 નિસાસા ૨૮૨; ૦સતથી જ ઉત્પન્ન થાય ૨૯૯

સત્યાગત ૭૭૬

સત્સમુદ્ધૃત ૭૮૨

સદેવતત્ત્વ ૬૩, ૦અદ્વાર દુષણ રહિત ૧૬૬

સતધર્મતત્ત્વ ૬૩-૪

સત્પુરુષ ૧૯૭, ૨૬૯, ૨૮૬, ૨૮૯, ૨૯૯, ૩૧૬,

૩૧૮, ૩૭૨, ૩૯૫, ૩૯૮, ૫૭૮, ૬૩૪, ૬૭૭,

૬૮૫, ૬૮૬, ૬૯૬, ૭૧૧ ૭૨૭, ૦કરે માર્ગે

તર્ક ૨૦૨, ૦તેરમા ગુણસ્થાનરૂપ વર્તતા ૩૩૬,

૦ધી આત્મત્વ પ્રાપ્તિ ૧૮૨, ૦ના ઉપદેશ વિના

સ્વ સિદ્ધાંત શાઓ ન ફળે ૭૫૪, ૦ના પ્રકાર

૬૮૬, ૦ના બોધની ઇચ્છા કરતાં અણુ સ્ત્રીપ

રહેવાની ઇચ્છા રાખવી ૬૮૭, ૦ના યોગની દુર્લ-

ભતા ૬૦૭, ૦ના સ પ્રદાવની કુરુણાવશા ૩૬૩,

૦ના સ્વરૂપને જાણે તેને આત્મસ્વરૂપ પ્રગટે ૪૨૨,

૦ના ચરણક્રમણ વિશેષ સાધના ૧૭૦, ૦ના

ચરિત્રોનું સ્મરણ ૨૫૦, ૦ના લક્ષણો ૭૧૯, ૦ના

વચન, ઉપદેશ ૨૬૦, ૦ના વચનમાં શ્રદ્ધા ૨૨૯,

૦ની અવસાનું ફળ ૩૪૩, ૦ની ઉપાસના ૧૮૮,

૦ની કૃપાદષ્ટિ ૧૭૬, ૧૯૫, ૨૧૬, ૦ની ભક્તિ

૧૮૨, ૨૫૦, ૦ની ભક્તિના સત્સંગનું ફળ ૩૪૨,

૦ની ચતુર્થાદશા મુમુક્ષુ જાણે ૬૪૭, ૦ની વાણી

૩૮૫, ૦ની વિષમાનતા ૧૭૭, ૦ની શ્રદ્ધા ૨૫૨,

૦ની સેવા ૨૫૬, ૦ની સેવાનું ફળ ૧૮૬, ૦નું

જીવને ઓળખાણ ૪૧૬, ૦નું યોગમળ ૧૭૯, ૦નું

વચન ૭૧૪, ૦નું વચન આત્મામાં ક્યારે પરિ-

ણામ પામે ૭૧૫, ૦નું સ્વરૂપ ૧૯૫, ૦ને ઉપદેશ

વ્યવહારનો ઉદય ૪૧૮, ૦નો ધર્મ ૩૩૯, ૦નો

પ્રયત્ન ૧૭૯, ૦નો ભોધ ૧૭૧, ૧૮૧, ૦નો ભોધ

કોને લાગે ૧૭૩, ૦પર અવિચળ શ્રદ્ધા ૨૫૧,

૦પાસે જ ધર્મ શ્રવણ થાય ૩૫૧, ૦માં વિશ્વાસ

૩૧૪, ૦વિષે પ્રેમચકિત રાખવી ૩૪૨, ૦સર્વ

દુઃખમુક્તો ઉપાય ૬૧૫

સત્ય ૭૪, ૧૩૬, ૨૪૬, ૩૦૭, ૩૦૯, ૩૨૪, ૬૭૫-

૭, ૭૨૫, ૭૭૭, ૦એક છે ૨૪૭, ૦ના પ્રકાર

૬૭૫ ૦પરમાત્મા ૬૭૫, ૦અવદાત, તેના પ્રકાર

૬૭૬-૭

સત્યાઓ ૦ની દુર્લભતા ૧૭૨

સત્યશ્રદ્ધા ૨૪૬

સત્યુત્તનો પરિચય ૬૧૮.

૬૨૦, ૬૫૭, જુઓ પચમકાળ

કુસમકળિયુગ ૩૩૬

કુખ ટાળવાના ઉપાય ૨૦૦.

દષ્ટાત ંઅનાથીસુનિતુ (અશરણભાવના વિષે) ૩૭,

અભયકુમાર અને સામ તોનું (જીવદયા, અભય દાન વિષે) ૬૯-૮૦, ંકપિલસુનિતુ (તૃણા વિષે)

૯૦-૩, ંકામવેતુ (ધર્મદંતા વિષે) ૭૩, ંકૃડ

રિકતું (આસવભાવના વિષે) ૫૪, ંખોરાક તથા

વિષનાં (બધની વહેચણી વિષે) ૭૮૧, ંગજ

સુકુમારનું (ક્ષમા વિષે) ૮૯, ંગણધર ગૌતમનું

(રાગ વિષે) ૯૦, ંઅદ્રસિ હનુ (જૈનસિદ્ધાંતો

વિષે) ૨૨, ંજ દર્શન ઉપર ૬૭૭-૮,

અજવના ભેદ વિષે મીણુ વગેરેના ગોળાનું

૬૮૧, ંઝવેરીનું (સદ્અસદ્ યુરુ વિષે)

૬૯૩, ંદરિદ્ર ધ્યાત્રણનું (સુખ વિષે) ૧૦૨-૭,

ંનમિરાળર્ષિ અને શકેન્દ્રનું (એકત્વભાવના વિષે)

૪૦, ંપુરિકતું (સમ્વરભાવના વિષે) ૫૪, ંપાહુ

ખળનું (માન મુકવા વિષે) ૬૯, ંપ્રાણચુપ્ત દંઠ-

પ્રહારીનું ૫૫, ંભક્તનું (સાચાખોટાની પરીક્ષા

વિષે) ૭૧૭, ંભદ્રિક ભીક્ષુનું (મોક્ષસુખ વિષે)

૧૧૧, ંભગતેશ્વરનું (અન્યત્વભાવના વિષે) ૪૪,

અભિખારીનું (અનિત્યભાવના વિષે) ૩૬,

૮૮, ંમુખાપુત્રનું (નિવૃત્તિ વિષે) ૪૯, ંરાયશી

ખેતશીનું (તત્ત્વ સમજવા વિષે) ૭૭, ંવજ-

સ્વામી અને રુકિમણીનું ૫૪, ંવસુરાળનું (સત્ય

વિષે) ૭૪, વેલોરાના નાડાનું (મતાગ્રહ વિષે)

(૭૩૦), (જીવની મુદતા વિષે) ૭૩૧,

અંચેણિકરોળ અને ચડાળનું (વિનય વિષે) ૮૧,

અસનતકુમારનું (અશુચિભાવના વિષે) ૪૭ (કાયા-

મદ વિષે) ૧૦૯, ંસન્યાસીનું (પચમકાળના

યુરુઓ વિષે) ૭૦૪, (માયા કેવી રીતે બ્રહ્મવે છે

તે વિષે) ૭૦૬, ંસુદર્શન શેકેતુ (શીલની દંઠતા

વિષે) ૮૧, ંસુભુમનું (પરિગ્રહ વિષે) ૭૬

દષ્ટિ ંલૌકિક અને અલૌકિક ૫૧૪

દેવ ંયુરુ અને તત્ત્વને ઉપાસવાના ત્રણ પ્રકાર ૭૭૮

દેવતા ંના ચાર નિકાય ૫૯૩

દેવલોક ૬૫૦

દેશ ૫૯૦

દેહ ૬૮૭, ૭૧૨, ૭૨૮, ૭૭૫, ંની ક્ષણભયુરતા

૪૬૨, ંવિલય પછીની સ્થિતિ ૪૨૬, ૪૨૭

દ્રવ્ય ૧ ૯, ૭૬૪, ૭૬૫, ૭૯૪, ૮૦૮, ંઅને ગુણ

૫૮૯, ંઅને ગુણનું અનન્યત્વ ૫૮૨, ંઅને

પદ્ધતિ ૫૮૭, ંત્રણ અધિકાર ૫૮૨, ંદ્રવ્યત્વે

શાશ્વત છે ૮૧૮, ંના પ્રકાર ૫૨૨, ંના સાત-

ભંગ ૫૮૭, ંનું લક્ષણ ૫૮૭

દ્રવ્ય અધ્યાત્મી ૭૦૪.

દ્રવ્ય ઉપયોગ ૬૯૮

દ્રવ્ય, ૫૨ ૩૦૨

દ્રવ્યકર્મ ૫૮૪

દ્રવ્યજીવ ૬૯૮

દ્રવ્યનિર્ભંગ ૫૮૪

દ્રવ્યપ્રકાશ ૫૮૨

દ્રવ્યબધ ૫૮૪

દ્રવ્યમન ૬૨૫

દ્રવ્યમોક્ષ ૫૮૪

દ્રવ્યસદા ૫૮૭

દ્રવ્યસવર ૫૮૪

દ્રવ્યાનુયોગ ૧૬૫, ૬૩૨, ૭૭૪

દ્રવ્યાસ્તવ ૫૮૪

દ્વાદશાનુગ્રેક્ષા ંઅનિત્યાનુગ્રેક્ષા ૧૫, ૧૬, ૩૫, ૩૬,

૭૨, ૮૮-૯, ૧૧૪, ંઅન્યત્વ અનુગ્રેક્ષા ૧૫,

૩૫, ૪૪, ૭૨, ૩૧૩, ંઅશરણ અનુગ્રેક્ષા

૧૯, ૩૫, ૩૭, ૭૨, ૧૧૪, ંઅશુચિ ભાવના

૧૫, ૩૫, ૪૭, ૭૨, ંઆસવભાવના ૧૫, ૩૫,

૫૪, ૭૨, ંએકત્વભાવના ૧૫, ૩૫, ૪૦, ૭૨,

૧૧૪, ંધર્મદુર્લભભાવના ૩૫, ૭૩, ંનિર્ભરા

ભાવના ૩૫, ૫૫, ૭૩, ંબોધદુર્લભ ભાવના

૩૫, ૭૩, ંલોકસ્વરૂપ ભાવના ૩૫, ૫૬, ૭૩,

અસમ્યક્ત્વ ઉત્પન્ન કરનાર ૧૫, ંસવર ભાવના

૩૫, ૫૪, ૭૩, ંસસાર અનુગ્રેક્ષા ૨૧, ૩૫,

૭૨, ૧૧૪

દ્વાદશાગી ંનાં નામ ૧૭૩, ૬૪૧, ૭૬૫

દ્વાદશાંગ ૫૭૮

ધનસચય ૩૮, ૬૨

ધર્મ ૩, ૯, ૫૯, ૧૫૭, ૨૦૭ (પુરુષાર્થ), ૨૬૪,

૨૬૬, ૩૫૧, ૩૮૨, ૪૫૦, ૫૯૨, ૭૬૧,

અધર્મ અક્રિય-સક્રિય છે ૪૮૪, ંઉત્તમને

પુરાવો ૪૨૮, ંકેમ મળે ૩૩૫, ંકેળવણી

પામેલાને અને કેળવણી વિનાનાને દુર્લભતાનાં

સત્સમાગમ ૬૧૮

સત્સગ ૭૫, ૧૫૫, ૧૬૮, ૧૮૨, ૧૯૦, ૨૦૧,
૨૧૬, ૨૨૧, ૨૨૪, ૨૩૨, ૨૩૫, ૨૪૩, ૨૪૬,
૨૫૨, ૨૫૬, ૨૬૧, ૨૬૬, ૨૭૭, ૨૮૨, ૨૮૭
૨૯૪, ૩૦૦, ૩૦૪, ૩૧૩, ૩૧૮, ૩૨૩, ૩૩૨,
૩૩૫, ૩૪૮, ૩૬૫, ૩૭૧, ૩૭૨, ૩૭૩, ૩૭૫,
૩૮૦, ૩૮૨, ૩૯૨, ૪૧૪, ૪૫૧, ૪૬૫, ૪૬૯,
૪૭૦ ૪૮૩, ૪૮૯, ૫૦૩, ૫૭૮, ૬૦૨ ૬૦૩,
૬૧૧, ૬૧૮, ૬૩૪, ૬૩૮, ૬૪૦, ૬૫૨, ૬૭૪,
૬૮૭ ૬૯૬, ૭૦૩, ૭૦૫, ૭૦૬, ૦ આત્મહિત
માટે બળવાન નિમિત્ત ૪૨૩, ૦ ભિચારી ભૂમિ-
કાએ પહેલેલા મુમુક્ષુને ૬૧૩, ૬૧૪, ૦ કામ
બાળવાનો ઉપાય ૪૧૩, ૦થી અબ્યાપ્તસ્થિતિનો
અનુભવ ૪૨૨, ૦ની ઇચ્છા રાખનારનું કર્તવ્ય
૩૨૬, ૦ની જ્ઞાનીને ઇચ્છા ૪૨૨, ૦ની દુર્લભતા
૧૭૨, ૬૨૧, ૬૩૬, ૬૩૭

સત્સ્વરૂપ ૨૫૬, ૨૫૭, ૦ની પ્રાપ્તિ કેમ થાય ?
૨૫૬

સદાચારના નિયમો ૨૩૫

સદુપદેશ ૬૬૨

સદ્ગુરુ ૧૯૬, ૨૦૦, ૨૩૧ ૨૩૭, ૨૪૬, ૨૯૨,
૨૯૬, ૨૯૭, ૨૯૮, ૩૩૨, ૪૨૩, ૪૫૫, ૪૮૬,
૪૯૨, ૫૨૩, ૫૨૪, ૫૨૬, ૫૩૦-૫, ૫૫૫,
૬૫૬, ૬૭૯, ૬૯૩ ૭૧૨, ૭૧૪, ૭૧૬, ૭૨૬,
૭૬૧, ૭૭૧, ૦ અને સત્પાત્રતા ૧૭૮, ૧૮૩,
૦ના ઉપદેશ પ્રમાણે આવે તો સસારસમુદ્ર તરી
જવાય ૭૪૯, ૦ના લક્ષણો ૬૨૨-૩, ૦નિષ્ઠ-
ત્તિનો સર્વોત્તમ ઉપાય ૪૩૪, ૦ની આજ્ઞા વિના
ધ્યાનનધરાય ૬૭૭, ૦ની ઉપાસના વિના આત્મ-
સ્વરૂપનો નિર્ણય ન કરાય ૮૦૩, ૦ની કૃપાદષ્ટિ
૧૭૮, ૦ની દુર્લભતા ૧૭૨, ૦ ને આત્મા ૭૧૮,
૦ પ્રત્યે આધીનતાથી મોક્ષ ૨૬૦, ૦ પ્રત્યે
આસ્થા તે સમ્યક્ત્વ ૬૮૬

સદ્ગત ૩૩૫

સત્તેભગીનય ૧૨૨

સત્તેસિદ્ધાંત ૧૭૦.

સમકિત ૫૫૩, ૫૯૭, ૫૯૮, ૭૧૪, ૭૨૧, ૭૨૨,
૭૨૬, ૭૩૨, ૭૩૪, ૦ અધ્યાત્મની શૈલી ૬૪૭.

સમકિત, ઉપશમ ૫૯૮

સમકિત, ક્ષપોપશમ ૫૯૮

સમકિત, ક્ષાયિક ૩૪૨-૫, ૩૫૪, ૫૯૮.

સમકિત, સાસ્ત્રાદત્ત ૬૯૨

સમકિતી ૬૭૮, ૭૧૭, ૭૨૫, ૦ની દશા જાની ન
રહે ૭૩૨

સમતા ૨૫૫, ૨૭૨, ૩૦૫, ૩૨૪-૫, ૩૩૧, ૩૮૭,
૩૭૧, ૭૦૩, ૭૨૭

સમદર્શિતા ૬૨૦-૪

સમદષ્ટિ પુરુષો ૨૨૬

સમભાવ ૬૮૮

સમાધિ ૩૧૫, ૩૧૬, ૩૨૨, ૩૩૫, ૪૪૪, ૪૫૦,
૪૬૭, ૭૦૬, ૦ ક્યારે થાય ? ૭૬૧

સમાધિ, આત્મ ૩૨૮

સમાધિ, દ્રવ્ય ૩૨૨

સમાધિ, નિર્વિકલ્પ ૨૪૯

સમાધિ, ભાવ ૩૨૨, ૩૨૬

સમાધિ, સહજ ૩૨૩, ૭૨૧

સમાધિસુખ ૪૫૨, ૦ ક્યારે થાય ? ૬૭૮

સમિતિ ૭૭૬, ૦ પાંચ ૫૯૬

સમ્યક્ત્વ ૨૦૭, ૫૯૨, ૫૯૫, ૬૮૬, ૬૯૭, ૭૦૫,
૭૧૨, ૭૧૭, ૭૨૦, ૭૩૨, ૭૪૩, ૭૫૪, ૭૬૦,

૦ કેમ પ્રાપ્ત થાય ? ૭૨૭, ૦ ત્રિવિધ ૧૭૮,
૦ના પ્રકાર ૭૦૬, ૦ના લક્ષણો ૭૪૨, ૦ પદ્ધતિ

સસારી ક્રિયાનો સભવ ૩૭૭, ૦ પુરુષાર્થ વિના
ન આવે ૭૪૦, ૦ મિથ્યાત્વ અપાઘ્યા વિના ન

આવે ૭૫૩, ૦ યથાર્થબોધનો પરિચય થવાથી
૩૧૭, ૦ વિના અનતાનુબધી ચતુષ્ક ન જાય

૩૭૮, ૦ વિના ક્રોધ, માન, માયા વગેરે ન
જાય ૬૭૮

સમ્યક્ત્વ, ઉપશમ ૬૪૫, ૭૧૩, ૭૨૦, ૦ ક્ષપોપશમ
અર્થને ક્ષાયિક થાય ૭૬૪

સમ્યક્ત્વ, ક્ષયોપશમ ૭૨૦, ૭૬૩

સમ્યક્ત્વ, ક્ષાયિક ૭૨૦, ૭૭૮

સમ્યક્ત્વ, ગાઢ અથવા અગાઢ ૭૭૮

સમ્યક્ત્વ, પરમાર્થ ૩૬૪.

સમ્યક્ત્વ, પરમાવગાઢ ૭૭૮

સમ્યક્ત્વ, ખીજરુચિ ૩૬૫

સમ્યક્ત્વ, મોહનીય ૭૦૯

સમ્યક્ત્વ, વેદક ૭૨૦, ૭૬૩

સમ્યક્ત્વ, સાસ્ત્રાદત્ત ૬૯૩, ૭૨૦

સમ્યક્ દર્શન ૩૨૫, ૫૬૧, ૫૭૭, ૫૮૪, ૫૮૫,
૬૦૯, ૬૨૫, ૭૨૭, ૭૬૧, ૮૨૪, ૦ના સર્વો-

ત્કૃષ્ટ સ્થાનકો ૩૯૪, ૩૯૫, ૦ની પ્રાપ્તિ ૪૫૨,

પ્રવૃત્તિના પ્રકાર ૪૭૬.

પ્રાણીના પ્રકાર ૫૮૩.

પ્રાણી, ઐકેન્દ્રિયના ભેદ ૫૮૩

પ્રાપ્ત ૬૮૫

પ્રાણુતના ભેદ ૭૬૪.

પ્રારબ્ધ ૪૫૯

પ્રારબ્ધ ધર્મ ૪૦૯

પદ્મ ૧૨૪, ૬૫૪, ૭૦૮, ૭૧૪, ૭૩૭, ૭૬૬,

૭૭૨, ૭૭૩, ૭૮૪; ૦ના પ્રકાર ૫૮૪

પદ્મ, અનુભાગ ૫૮૪, ૦અને સ્થિતિ કલાપથી થાય
૭૮૪.

પદ્મ, આયુનો ૭૮૧

પદ્મ, સ્થિતિ ૭૮૧

પાદર ૭૬૩.

પાદક્રિયા ૬૯૭, ૭૪૧.

પાદાભ્યાગ ૭૦૬

પાદાપ્રત ૬૯૭

પાનજ્ઞાન ૨૩૬, ૩૮૫, ૪૧૬, ૭૦૧.

પાદપાન ૩૧૭, ૩૨૬, ૪૨૧, ૭૩૬

પાદ દર્શન ૫૨૦-૨, ૭૬૫, ૦આત્મા વિષે ૮૦૨,
૦ના ભેદ ૫૨૦.

પાદ ધર્મ ૭૮૦

પદ્મધર્મ ૨૫, ૮૨-૩, ૧૮૬, ૨૬૨, ૫૦૨-૩,
૬૨૪, ૭૧૫, ૭૨૮, ૦ની નવ વાક ૧૦૮-૯

પદ્મધર્મ ૭૮૦

પદ્મધર્મના ૨૮૩

પદ્મિ ૨૭૬-૭, ૨૮૭, ૬૫૧, ૬૮૭, ૭૦૬, ૭૧૦,

૦કોની કરવી ૬૭, ૦નામ-સક્રિય પ્રાણી

૬૭, ૦નિષ્ક્રમ ૭૦૭, ૦નુ સ્વરૂપ ગુરુએ સમ-

જાતુ ભેદ ૨૮૮, ૦નો મહિમા ૬૮, ૦પરમ

કેમ જીવન થાય ૬૪૨; ૦પરમ પુરુષની કેમ

મળે ૬૩૭, ૦મજુની ૩૩૫, ૦મુક્તિ કરતા

કુર્ણ ૩૦૧, ૦વિના જાન થાય ૨૯૫;

૦ સકામથી જાન ન થાય ૭૦૭

પદ્મિમાર્ગ ૩૦૫, ૪૦૪, ૪૭૮, ૪૯૧, ૫૦૪

પદ્મિમાર્ગ ૫૧૩, ૫૧૫

પદ્મિમાર્ગ ૭૫૮

પદ્મ ૨૫, ૭૯૪, ૦ લૌકિક અને અલૌકિક ૭૦૦

પદ્મ, અધ્યાત્મ ૭૦૪.

પદ્મ ઉપયોગ ૬૯૮

પદ્મ ધર્મ ૫૮૪

પદ્મ જીવ ૬૯૮.

પદ્મ નિર્જરા ૫૮૪.

પદ્મ પાપઆસર ૫૯૪

પદ્મ પદ્મ ૫૮૪.

પદ્મ સંવર ૫૮૪ -

પદ્મના, ચાર ૧૮૩, ૧૮૮, ૨૦૧, ૦થી પાતલા ૧૮૪

પદ્મનાન ૭૭૩

પદ્મ ૧૫૯

પદ્મનારાય ૬૪૫

પદ્મિ ૭૦૫

પદ્મિથી ૫૩૫-૭

પદ્મિયતા ૨૦૧

પદ્મ ૮૪, ૮૫, ૧૦૭, ૧૦૮, ૧૫૬,

૨૮૮, ૬૪૯, ૭૧૩, ૭૩૬, ૦આત્માકર

૩૨૪, ૦ના જયથી આત્મકોનતા ૧૮૮, ૦ના

દોષ ૮૫, ૦ના દોષો ને તેના ઉપાય ૧૬૫, ૦ના

નિઘ્નના વિષે ૧૨૭-૮; ૦નો જ્ઞાન

જયથી ૧૮૮, ૦નિઘ્ન કથારે થાય ૩૦૫

૦નિઘ્ન કરવાનો માર્ગ ૩૩૫

પદ્મ ૬૫૦, ૦ના પ્રકાર ૫૯૩

પદ્મપદ્મ ૨૦૬-૬૬૨, ૦ની કુર્ણતા ૩૯૩,

૦મોક્ષનું એક સાધન ૫૧૧

પદ્મપદ્મ ૧૧૫, ૬૫૨, ૦મોક્ષસાધન ૫૧૨.

પદ્મના ૪૦૪

પદ્મપદ્મ ૬૦

પદ્મ ૨૦૨-૩, ૨૩૯, ૨૬૬, ૨૭૬, ૩૧૩, ૭૦૬.

પદ્મ ૦ના જે પ્રકાર ૭૩૭-૮, ૦પાપનામાં

વિધન ૭૫૬

પદ્મમાર્ગ ૫૧૩, ૫૧૮, ૫૧૯

પદ્મિયતા ૬૯૪, ૬૯૫, ૬૯૬, ૭૦૫, ૭૦૬,

૭૦૮, ૭૦૯, ૭૧૧, ૭૨૭, ૭૨૮, ૭૫૬,

૭૭૨, ૮૧૬, ૮૨૦, ૦ના જે ભેદ ૭૫૬,

૦જ્ઞાન ત્યાં મુખી અવિરતિપદ્મ ન જાય ૭૪૮

પદ્મિયતા ૬૪૭

પદ્મિયતા ૬૮૮, ૬૯૭, ૭૦૪, ૭૫૫

પદ્મિયમાર્ગ ૦કેમ દળે ૪૭૦.

પદ્મિયમાર્ગ, પૂર્વ અને ઉત્તર ૫૨૦-૨.

૦નું ફળ ૮૧૯, ૦ સમ્યક્જ્ઞાનથી થાય ૮૧૯
 સમ્યક્દશા ૦નાં લક્ષણો ૨૨૫-૬, ૦ને પાત્ર કોણુ ? ૨૧૦
 સમ્યક્દષ્ટિ ૨૧, ૨૭, ૩૩૯, ૩૭૩, ૪૦૬, ૬૬૩, ૬૭૪, ૬૮૭, ૭૦૪-૫, ૭૭૯, ૦ નિર્દોષપણે
 લોકવ્યવહાર કરે છે ૭૮૫, ૦ને અનતાનુ-
 બધી ચતુષ્ક ન હોય ૩૭૮
 સમ્યક્દષ્ટિ, અવિગતિ ૭૫૨
 સમ્યક્ પરિણામ ૦ કેમ ઉત્પન્ન થાય ? ૩૭૮-૯.
 સમ્યક્ પ્રતીતિ ૨૫૯
 સર્વમ ૧૧૬, ૬૦૩
 સર્વપરિગ્રહવિરમણુ પ્રત ૪૦૪.
 સર્વસંગ પરિણામ ૨૦૦, ૩૧૯, ૪૮૯, ૪૯૦, ૪૯૫, ૫૧૮
 સહજ સ્થિતિ ૪૬૯
 સકલ્પ ૫૭૦, ૬૯૧
 સત્તા ૫૭૦, ૭૫૮
 સન્ધ્યાસી ૬૭૮
 સયમ ૭૪૨, ૭૯૯, ૦ના પ્રકાર ૪૯૦, ૭૯૫, ૦ સરાગ ૭૦૫
 સયોગના પ્રકાર ૪૮૯
 સલોખના ૭૭૮
 સવર ૧૨૪, ૫૯૪, ૬૯૭, ૬૯૮, ૭૨૩, ૭૬૬, ૭૭૩
 સવેળ ૨૨૫-૬, ૭૧૬
 સશોધક પુરુષો ૧૭૨
 સસાર ૨૫, ૬૦, ૯૦, ૧૫૬, ૨૬૯, ૩૩૫, ૩૬૨, ૩૬૩, ૩૭૦, ૩૭૧, ૪૦૪, ૪૩૫, ૪૪૯, ૪૫૪, ૪૮૦, ૬૯૦, ૬૯૧, ૭૩૭, ૦ અનિત્ય છે ૨૧, ૦ તરવાનો માર્ગ ૭૪૯, ૦ ત્રિવિધ તાપ શમા-
 વવાનો ઉપાય ૩૪, ૦ દરદત્તુ નિવારણુ ૭૨, ૦ની માહિતી ૯૫, ૦ની રચના ૩૮૧, ૦ની સ્થિતિ ૧૭૨, ૦ને ચાર ઉપમા ૭૧-૨, ૦નો પ્રપચ ૭૬૯, ૦ પરિભ્રમણુ ૭૫૮, ૦ પરિભ્રમણુનાં કારણુ ૧૭૬, ૨૫૨, ૦ ભાવ ૧૬૫, ૦મા અવકાશ ન લેવાય ૩૭૦, ૦મા કર્તવ્ય ૨૧૮, ૦માંથી નિવૃત્તિ ૩૩, ૦માં રહિને મોક્ષ ન થાય ૨૩૧, ૦મા રહેવાનું યોગ્ય ક્યારે ? ૩૦૭, ૦ વધવાનું અને નાશ પામવાનું કારણુ ૩૪૩
 સાત વ્યસન ૬૭૫.
 સાધુઓ ૭૨૭, જોન ૭૮૩

સામાયિક ૮૪-૭, ૭૦૨, ૭૦૩, ૭૪૦, ૭૭૧
 સાંખ્ય ૪૬૩
 સાંખ્ય દર્શન ૦ આત્મા વિષે ૮૦૨, ૦ ઇશ્વર વિષે ૮૦૩, જાતિ એક છે ૮૦૨; ૦ શુદ્ધિ વિષે ૮૦૨
 સાંખ્ય મત ૧૦૦
 સિદ્ધ ૫૮૮, ૭૨૩, ૭૨૯, ૭૭૦, ૭૭૯, ૭૮૦
 સિદ્ધપદ ૭૬૪
 સિદ્ધ પર્યાય ૦ કેમ પ્રમાય ? ૭૮૨
 સિદ્ધ ભગવાન ૫૭૧, ૫૮૭
 સિદ્ધાત્માની ચાયક સત્તા ૬૬૮
 સિદ્ધિ ૭૮૫
 સિદ્ધિભોગ ૩૫૩, ૩૭૩-૪
 સિદ્ધિલબ્ધિ ૪૬૭
 સુખ ૨૧૨, ૨૧૩, ૦ ખરું ૩૨, ૦ માયિક ૨૪૬, ૦ સાચા, વિષે દર્શાવે ૧૦૨.
 સુદેવભક્તિ ૨૬
 સુધારસ ૩૮૫-૬
 સુપચ્છાણુ ૬૯૦
 સુવચનો ૩, ૧૦, ૨૬૨-૩.
 સૌપકમ ૭૬૯
 સૌમલ ૮૯
 સ્કંધ ૫૯૦, ૫૯૧, ૬૬૩, ૭૫૯, ૦ના પ્રકાર ૫૯૦, ૭૭૩
 છેલ્લું કારણુ ૫૯૦
 સ્થાવર ૭૮૦
 સ્થાવરકલ્પ ૭૮૦
 સ્થિતિદશા ૬૦૩
 સ્થિતિનિધ ૫૮૪
 સ્થિરતા ૬૩૦
 સ્વાદ્વાદ ૧૧૮, ૨૫૪-૫
 સ્વઉપયોગ ૬૮૪
 સ્વચ્છદ ૨૮૮, ૫૩૪, ૬૮૮, ૬૯૬
 સ્વદ્રવ્ય ૩૦૨
 સ્વધર્મ ૫૦૬
 સ્વભાવમતદશા ૬૦૩
 સ્વભાવદશા ૬૪૮
 સ્વભાવસહિત મહાત્મા ૫૯૪
 સ્વભાવસ્થિતિ ૭૨૦
 સ્વ૩પસ્થિતિ ૫૩૩
 સ્વ૩પસ્થિતિ ૩૧૩
 સ્વસમય ૩૦૨, ૫૯૫

મુક્તા ૬૦૪.

મુક્તાત્મા ૪૨૯

મુક્તિ ૩૪, ૭૧૯, ૭૭૫.

મુક્તિશિલા ૨૩૧

મુખસર ૩૮૬.

મુનિ ૪૫૧, ૬૭૬, ૬૭૮, ૭૭૬, ૭૮૩, ૦ના ધર્મ

૧૮૫, ૦સહજ સ્થિતિ સ્વાભાવિક ન થાય ત્યાં

સુધી ધ્યાન અને સ્વાધ્યાયમાં લીન રહેવું ૮૨૦

મુનિ, આધુનિક ૨૫૦

મુનિ, જૈન ૦અને બૌદ્ધ ૧૩૦-૧, ૦ના આચાર ૧૩૦

મુનિ, સર્વવિગતિ ૭૮૫

મુમુક્ષુ ૭૧૧; ૦એ વિચારવા જેવો પ્રશ્ન ૨૬૦; ૦નું
કર્તવ્ય ૪૭૩, ૦નો ધર્મ ૬૪૯, ૦સામાન્ય, ના
સાધન ૬૭૮.

મુમુક્ષુતા ૨૮૮-૯, ૩૧૩, ૩૯૭, ૬૧૯, ૮૧૮,

૦ઉત્પત્તિ થયે પરમાર્થમાર્ગ સમગ્ર ૩૬૧,

૦કેમ ઉત્પત્તિ થાય? ૬૩૭, ૦કેમ વધે? ૩૧૮,

૦નું લક્ષણ ૩૯૮, ૦મટે આવશ્યક ગુણો ૫૫૭

મૃપાવાદ ૧૮૬

મૈત્રી, સાચી ૭૫

મૈત્રીભાવના ૧૮૩, ૧૮૮, ૨૦૧

મૈથુનસાગમત ૪૦૪

મૈથુનસંગ ૫૯૭, ૭૫૮

મોક્ષ ૧૨૪, ૨૦૮ (પુરુષાર્થ) ૨૦૮, ૨૦૯, ૨૩૦,

૩૦૧, ૪૨૬, ૪૬૯, ૫૦૪, ૫૩૪, ૫૮૫, ૫૯૪,

૬૩૨, ૬૪૭, ૬૪૮, ૬૯૦, ૬૯૯, ૭૦૪, ૭૧૨,

૭૧૪, ૭૨૦, ૭૩૭, ૭૫૪, ૭૮૩, ૭૮૪, ૮૨૪,

૦અને જગતનો માર્ગ ૩૩૮, ૦અભણને

ભક્તિથી ૪૩૦, ૦આત્મજ્ઞાનથી મળે ૪૫૧;

૦આત્માની અસંગતા ૪૮૪; ૦ભણા ચૌદ

પૂર્વધારીના જ્ઞાનવાળાનો ૨૨૭, ૦કેમ પ્રાપ્ત

થાય? ૭૬૬, ૦ક્યારે? ૭૩૫; જન્મનું જ્ઞાન-

વાળાનો ૨૨૭, ૦જ્ઞાનીને માર્ગે ચાલતાં સુલભ

૬૧૬, ૦જ્ઞાનીપુરુષના આશ્રયથી ૪૪૭,

૦ત્રણે પુરુષાર્થથી ચડિયાતો છે ૭૬૬, ૦દુર્લભ

નથી, દાતા દુર્લભ છે ૩૨૪, ૦ના કારણે ૫૮૪;

૦ની અનુપમતા ૧૧૧-૨, ૦ની શબ્દ બ્યાખ્યા

૨૭૪, ૦નું જ્ઞાન પામવું દુર્લભ ૩૨૨, ૦નું સાધન

૨૦૯, ૨૮૭, ૦નો ઉપાય ૩૮૬, ૫૫૦-૪, ૦નો

ધરધર માર્ગ—પ્રભુભક્તિ ૩૩૫; ૦નો સર્વોપરી

માર્ગ—ભક્તિ ૨૬૪, ૦મતભેદથી ન મળે ૧૮૩;

૦આત્માના ગુણનો નાશ ન થાય ૭૬૨;

૦સદ્ગુરુ અને સત્પાત્રતાથી ૧૮૩, ૦સદ્ગુરુને

આધીન થવાથી ૨૬૦, ૦સમ્યગ્જ્ઞાન, દર્શન

અને ચારિત્રની એકતા ૭૩૮, ૦સ્વચ્છદ ટળે

તો થાય ૬૮૮

મોક્ષ, સમ્યક્ ૫૭૭

મોક્ષપદ ૭૭૪, ૭૯૦, ૦આ દેહમાં જ ૪૨૬.

મોક્ષમાર્ગ ૧૬૯-૭૦, ૨૫૯-૬૦, ૨૮૩, ૫૨૬-૭,

૫૯૨-૩, ૭૪૧, ૭૫૩, ૭૫૪, ૮૨૨, ૮૨૪;

૦અજ્ઞાન તેમજ સરળ ૭૭૦; ૦આત્મામાં

૧૮૨, ૨૪૬, ૦એકજ છે ૧૮૨; ૦ના

ઉપદેશ ૧૭૧, ૦ના પ્રકાર ૩૬૦, ૦નિશ્ચય ૫૯૫;

૦ની અનુકૂળતા ૧૮૮, ૦ની સેવનાથી મોક્ષ

અને બધ પદ્ય, ૦નો મર્મ ૧૮૪, ૦પ્રજાવ-

બોધની સકલના ૬૫૫-૬; ૦માં પ્રવૃત્તિ કોની

હોય? ૪૪૪, ૦વ્યવહાર ૫૯૫.

મોક્ષ સિદ્ધાંત ૫૮૦-૨.

મોક્ષસુખ = આત્મજનિત સુખ ૭૪૩

મોહ ૪૧૧, ૬૯૨, ૭૦૪.

મોહનીય ૫૬૮, ૭૬૩

મઘ ૦ને પશુહત્યા ૪૨૮

મતિ ૧૭૨, ૬૭૮, ૭૮૩

મત્તા ૭૭-૮, ૧૮૫, ૦પાંચ સમિતિનું સ્વરૂપ ૭૭.

મયાર્થબોધ ૦ની પ્રાપ્તિનો માર્ગ ૩૫૭

મુજનકરણ ૭૫૪.

યોગ ૮૨૦, ૦ના પ્રકાર ૧૧૦-૧.

યોગદર્શન ૦આત્મા વિષે ૮૦૨.

યોગધારીપણ ૫૦૫

યોગી ૨૯૩

રાગ ૧૨૮, ૦ મોક્ષમાં બાધારૂપ ૨૩૦.

રાગદ્વેષ ૯૦, ૧૫૬, ૨૧૯, ૨૮૦, ૩૫૮, ૫૯૩,

૭૨૭, ૭૭૫, ૮૧૯; ૦નું મૂળ સ્થાન ૬૭૬

રાત્રિભોજનત્યાગમત ૭૮

રુચકપ્રદેશ ૨૨૬.

રોદ્રધ્યાન ૧૧૨, ૬૦૫

લક્ષ્મી ૧૮, ૩૬, ૬૮, ૮૯, ૧૬૭, ૦ઉપાજ્ઞાન

તેના કોપો ૧૭૯-૮૦,

લઘ્વિ ૬૪૫, ૧૯૭, ૭૭૯, ૭૮૦, ૭૮૫, ૦ ઇદ્રિય

૪૮૧.

લઘ્વિ, અનત્ત્વ ૬૪૫, ૬૪૬.

લઘ્વિ, અનત્ત્વોગ ઉપભોગ ૬૪૫, ૬૪૬

લઘ્વિ, અનત્ત્વોગ ૬૪૫, ૬૪૬.

લઘ્વિ, અનત્ત્વોગ ૬૪૫, ૬૪૬.

લેખ ૫૭

લોક ૧૬૪, ૫૦૮-૯, ૫૮૭, ૫૯૦

લોકદંષ્ટિ ૬૯૦.

લોકશાંતિ ૬૫૮

લોકસમુદાય ૫૧૧

લોકાકાશ ૫૬૧

લોકાનુગ્રહ ૬૬૪.

લોગરસ ૬૭, ૮૭

!

લચન ના દોષ ૮૫-૬

લરદાન ૩૫૩

લરતુના સ્વરૂપની બે શ્રેણી ૧૧૬

લાસના, ખોટી ૭૧૮.

લાસના, માયિક ૨૪૬.

લિક્ષ ૫૭૦.

લિચારમાર્ગ ૩૦૫, ૪૭૮

લિજ્ઞાન ૫૭૦

લિનય ૮૧.

લિપ્યાસ યુદ્ધિ, નું બળ કેમ થયે ? ૪૦૭

લિભાવ ૭૫૯

લિભાવદશા ૬૪૮

લિભાવયોગ ના પ્રકાર ૮૦૩

લિરતિ ૭૪૭, ૭૪૯, જ્ઞાનનું ફળ ૪૬૮

લિરાધકપણું ૬૯૨

લિવક્ષા ના પ્રકાર ૫૮૯

લિવેક ૭૭, ૬૪-૫, ૨૧૫

લિવેકજ્ઞાન ની પ્રાપ્તિ ૪૫૨

લિવેકયુદ્ધિ ૩૨

લિવેકી નું કર્તવ્ય ૨૧૯

લિશિષ્ટાદૈત ૨૩૮

લિશ્વ ૮૦૦

લીતરાગ ૩૧, ૪૬૩

લીતરાગ દશા ની અખંડતા ૬૦૫

લીતરાગદર્શન ૬૭૮

લીતરાગદેવ ૨૦૮

લીતરાગશ્રુત ૬૨૯

લીતરાગ સયમ ૭૦૫

લીર્મી ના પ્રકારો ૨૩૦-૧, ૦ બે પ્રકારે પ્રવર્તે ૭૮૨.

લીર્મીતરાય ૬૪૫

લીત્તિઓ ૬૮૮-૯, ૬૯૧, ૬૯૭, ૭૪૧, ૭૭૫,

૦ મુનિઓની ૭૭૬

લીત્તિસંલેપ ૫૧૬.

લેદદર્શન ૦ અને જોન દર્શનની તુલના ૧૩૧

લેદ ધર્મ ૫૧૯

લેદના ૪૧૦

લેદાત ૩૯૯, ૪૧૦, ૪૬૩, ૬૯૧, ૭૧૪, ૭૧૬, ૭૨૩,

૭૪૫, ૭૫૬, ૮૧૫, ૦ અને જિનાગમ ૪૧૪,

૦ આત્મા એક છે ૮૦૨, નો માયિક ઈશ્વર

૬૮૦, ૦ વિશ્વ વિષે ૮૦૩

લેદાત દર્શન ૭૬૫, ૦ આત્મા વિષે ૮૦૨.

લેદાતમત ૧૦૦

લેદોદય ૨૪૯.

લેદોદય ૩૩, ૬૬, ૬૮, ૨૨૧, ૨૨૨, ૨૮૨, ૪૦૭,

૪૫૨, ૪૬૦, ૫૨૭, ૬૯૭, ૭૫૭, ૭૭૨, ૦ અને

જ્ઞાન સાથે હોય ૭૬૨, ૦ મોહમર્જિત અને

હુ ખગર્જિત ૬૯૫.

લેદોદયવાન ૪૬૮

લેદોદયમત ૧૦૦

લેદોદયમત ૧૦૦

મત ૭૦૯, ૭૨૬, ૦ નિયમ ૭૧૭

મયવહાર ના પ્રકાર ૩૬૦-૧, ૦ સામાન્ય ૪૦૩,

૦ મુનિપણુનો ૪૦૩, ૦ કામ ૫૮૮

મયવહારધર્મ ૬૪

મયવહારનીતિ ૦ શીખવાનું પ્રયોજન ૬૫

મકિતપથ ૧૦૦

મજ્ઞ અધ્યાત્મી ૭૦૪

મમ ૨૨૫-૬, ૭૧૬

મરણ્યતુલ્ય ૨૦

મરીર, કાર્મણ ૪૧૩, ૭૭૭, ૦ અને તેજસ્ ૭૫૫

મરીર, તેજસ્ ૪૧૩, ૦ અને કાર્મણ ૭૫૫

મકા ૭૦૫, ૭૦૬.

શાપ ૩૫૩

શાસ્ત્ર ૧૮૪, ૨૨૭, ૬૬૨, ૦નો અભ્યાસ ૨૨૭,

■ સત્ ૩૩૨, ૩૩૫

શુકલધ્યાન ૧૧૨, ૧૮૮, ૬૩૨, ૭૦૫

શુદ્ધાદૈત ૨૩૮

શુદ્ધ અધ્યાત્મી ૩૬૧

શુદ્ધજ્ઞાન ૬૪૮

શુદ્ધજ્ઞાની ૪૯૬, ૫૨૯

શુન્યવાદ ૭૮૩

શૈલેશીકરણ ૭૬૨

શૌચાશૌચસ્વરૂપ ૯૭ ૮

અક્ષાની પ્રકાર ૭૪૧

અમણ મહાત્મા ૦ના લક્ષણ ૫૭૭-૮

આવક ૨૫૪, ૭૨૯, ૭૮૦

આમદ્ધ ૦ અગિયારમેથી લઘુકેશો ત્રણથી પદ્મ ભવ કરે ૨૪૮, ૦ અજ્ઞાનની નિવૃત્તિ કેમ થાય ?

૨૬૨, ૦ અજ્ઞાનની નિવૃત્તિનો માર્ગ ૪૩૫,

૦ અત્યંત ત્યાગ વિના અત્યંત જ્ઞાન ન હોય ૨૫૨,

૦ અન્ય દર્શનના ઉપદેશમાં મધ્યસ્થતા ૧૯૩,

૦ અપ્રમત્ત થવાય ત્યાં સુધી જગૃત રહેવું ૭૭૫,

૦ અભેદદશા કેમ આવે ? ૨૭૦, ૦ અર્થ અને

કામ ધર્મને અનુસરતા હોય ૨૦૭, ૦ અહની

જગાએ હરિને સ્થાપો ૨૪૧, ૦ અત્યુદ્ધતનો

અર્થ ૨૨, ૦ આચાર્ય કેવા જોઈએ ? ૭૭૯-૦,

આ જગતમાં કશું આપણું નથી માટે રાગાદિ

નિવારવા (૭૮૯-૯૧), ૦ આ જીવનમાં મેળવવા

જેવી દશા ૨૨૦, ૦ આત્મજ્ઞાન થયા પહેલાં

ઉપદેશ આપનારનું કર્તવ્ય ૪૯૨, ૪૯૩, ૦ આત્મ

ધ્યાન ૩૩૩, ૦ આત્મરૂપ મૌનપણમાં છુદ્ધિ ૩૩૫,

૦ આત્મસ્મૃતિ સત્ય અને મિથ્યા ૧૩૩,

૦ આત્મસ્વરૂપ પામેલા પુરુષ જ આત્મસ્વરૂપ

કહી શકે ૩૭૨, ૦ આત્મસ્વરૂપમાં સ્થિતિ ૩૪૨,

૦ આત્મા અને દેહ ૩૬૨, ૦ આત્મા આખા

શરીરમાં હોવા છતાં નિયત પ્રદેશ જ્ઞાન થવાનું

કારણ ૪૮૧, ૦ આત્મા આત્માપણે વર્તે એવું

ચિત્તન રાખવું ૩૬૫, ૦ આત્માકાર સ્થિતિ

૩૪૭, ૦ આત્મા કેણે અનુભવ્યો કહેવાય ? ૬૮૭,

૦ આત્માનું પરમ કલ્યાણ કરવાની ઇચ્છા ૫૫૮,

૦ આત્મામાં ઉદાસ પરિણામ ૩૨૦, ૦ આત્માથે

જ અભિપ્રાય ૩૬૫, ૦ આત્મા વિષે ૭ દર્શનોના મતની તુલના ૮૦૨, ૦ આત્મેજ્ઞાની વિદ્યણ ૨૨૫, ૦ આધ્યાત્મિક સંબંધોનો વહેવારમાં લાભ ન લેવાય ૨૧૮, ૦ આરભ પરિગ્રહ ધટાડવો ૭૨૬, ૦ 'આર્ય' આચાર્યવિચારનો ખુલાસો ૫૨૪-૫, ૦ આ લોક અનત કાળ રહેવાનો છે ૩૩૬, ૦ આવરણો ધટાડી તેનું કલ્યાણ થશે ૭૦, ૦ આશુપ્રત ૧૬૫, ૦ આસન જય વિષે ૬૬૩, ૦ ઇચ્છાનો નાશ થાય ત્યારે ભૂલ અટકે ૫૯૬, ૦ ઇશ્વરપણ ત્રણ પ્રકારે જણાય છે ૭૭૦, ૦ ઉદય આવે તે વેદન કરવું ૩૫૨, ૦ ઉદય આવેલ અતરાય સમપરિણામે વેદવો ૩૩૧, ૦ ઉદય કેવી રીતે ભોગવવો ? ૩૦૫, ઉદયને અનિસવાદ પરિણામે વેદવો ૩૫૫, ૦ ઉદયને ધીરજથી વેદવો ૩૨૫, ૦ ઉદય પ્રારબ્ધ સમપણે વેદવા ૩૫૮, ૦ ઉદય કર્મ સમતાએ ભોગવવું ૩૨૪, ૦ ઉદાસીનતા ૩૨૮, 'ઉદાસીનતા'નો અર્થ ૩૪૮, ૦ ઉદાસીનભાવે પ્રવૃત્તિ કરવી ૨૧૬, ૦ ઉપદેશ કેવી રીતે આપવો ? ૬૫૨-૩, ૦ ઉપદેશવાત ૩૮૨, ૦ ઉપદેશવાત આત્મામાં પરિણમી જોઈએ ૭૨૫, ૦ ઉપાધિ જાળવાનું કારણ ૩૫૫, ૦ ઉપાધિ મટાડવાના પુરુષાર્થના પ્રકાર ૩૯૨, ૦ ઉપાધિ યોગમાં પ્રવર્તેલુ શ્રેયસ્કર ક્યારે ? ૩૩૦, ૦ 'એક પરિનામ કે ન કરતા દરવ દોઈનો અર્થ ૩૧૧-૨, ૦ 'કમ્મદ્વવેહિ' નો અર્થ ૭૮૪, ૦ કરજ વિષે ૬, ૧૩, ૦ કર્તવ્ય વિષે યોધ ૨૦૦-૧, ૦ કર્મ ભોગવ્યા વિના નિવૃત્ત ન થાય ૩૫૩, ૦ કલ્યાણ જલદી કેમ થાય ? ૨૮૩, ૦ કલ્યાણ ન સમગ્રવાનું કારણ ૬૮૮, ૦ કલ્યાણના માર્ગ ૩૬૩-૪, ૦ કલ્યાણને પ્રતિષ્ઠક કારણો પ્રત્યે ઉદાસીનતા રાખવી ૩૬૯, ૦ કવિતાનું આરાધન - આત્મકલ્યાણથી ૯૯૦, ૬૬૪, ૦ કષાયોને શમાવવા ૨૨૯, ૦ કટાણી ન જાય ૧૬૫, ૦ કામને તજવામાં પ્રમાદ ન કરવો ૭૭૧, ૦ કામ વખતે કામ કરવું ૭૮૫, ૦ 'કાયા સુધી માયા' વિષે ૪૯૬, ૦ કાર્યની પ્રશસા સાથે ખામી પણ બતાવવી જોઈએ ૬૬૭, ૦ કાવ્ય, સાહિત્ય, સંગીત, આત્માથે હોવા જોઈએ ૬૬૪, ૦ કાળ વિષે ૩, ૦ કાળ શુ

ખાય છે ? ૩૦૩, ૦ કૃતક્રતા ૧૫૮, ૦ કેવળ
જાનીનો ઉપદેશ સ્વઉપયોગ છે ૬૮૪, ૦ કેવળ
હૃદય ત્યાગી ૧૬૫, ૦ કોઈની નિદા ન કરવી
૬૯૪, ૦ ક્રિયા નિર્દોષપણે કરવી ૭૨૧,
૦ ક્રોધાદિ કપાય પાતળા પાડવા ૭૨૩, ૦ ક્ષાવિક
સમકિતની ચર્ચા ૩૪૨-૫, ૦ ગૃહવાસીએ શુભ
ધ્યાનની પ્રાપ્તિ માટે સદ્વર્તનથી રહેવું ૬૩૪,
૦ ગોપી મહુકીમા શ્રીકૃષ્ણને વેચવા બળ છે
તેની સમજૂતી ૨૬૩, ૦ આતુર્માં વિષે ૬૯૪,
૦ ચિત્તની સ્થિરતાનો ઉપાય ૫૮૫, ૭૪૬,
૮૦૫, ૦ ચિંતામાં સમતા ૩૮૦, ૦ ચેતન
અચેતન ન થાય અને અચેતન ચેતન ન થાય
૮૦૮, ૦ યોગી ગુણસ્થાનકે કયા વહેવાર લાગુ
પડે ? ૭૨૪, ૦ ૭ દર્શન ઉપર દૃષ્ટાંત ૬૭૭-૮,
૦ ૭ દર્શનોની તુલના ૮૦૨, ૦ ૭ દર્શનોની
સમજૂતી ૫૨૧-૨, ૦ ૭ ભાવને અનુપ્રેક્ષવાથી
સદ્વિચારમાં સ્થિતિ ૬૧૬, ૦ છેલ્લી સમજણ
૭૯૪, ૦ છેવટના સ્વરૂપનો અનુભવ ૨૫૭,
૦ જગત મહાત્માને કેમ જાણે ? ૪૯૩-૪,
૦ જગતમાં સુખી કોણુ તે જોવા દર્શન ૭૯૨-૪,
૦ જડ જડ અને ચેતન ચેતનભાવે પરિણમે ૨૯૭,
૦ જાતિ એક છે ૮૦૨, ૦ જિન તત્ત્વનો સંક્ષેપ
૮૧૮, ૦ 'જિન અર્થ જિનને આરાધે ..' એ
ગાથાનો અર્થ ૩૩૭, ૦ જિનની શિક્ષા બળવાન
પ્રમાણસિદ્ધ છે ૮૦૯, ૦ જિનમાર્ગનું સ્વરૂપ
સમજ્યા વિનાની શકાઓ પાછળ વખત ન
ગાળવો ૭૩૯, ૦ જિનાગમ ઉપશમસ્વરૂપ છે
૩૩૧, ૦ જિનાગમમાં પત્રસમાચાર આદિ
લખવાની આરા વિષે ૪૦૦, ૪૦૧, ૦ જીવનું
કદમાંથી થાય તે માર્ગ આરાધવો ૨૬૪, ૦ જીવનું
પોતાપણુ દાળવું ૨૨૬, ૦ જીવને બાહ્ય વિનાનું
જ્ઞાન નકામું ૨૯૭, ૦ જીવને માર્ગ કુખથી
પ્રાપ્ત થવાના કારણો ૩૫૯-૬૦, ૦ જૂઠાભાઈ
વિષે આગાહી ૨૧૭, ૦ જૂઠું બોલીને સત્સંગમાં
ન આવવા ૬૮૪, ૦ જે મહુદ્ધા એ ગાથાનો
અર્થ ૬૭૪, ૦ જૈન કોણુ ? ૭૩૧, જૈની,
વેદાંતી વગેરે બેદનો ત્યાગ કરે ૩૨૬, ૦ જ્ઞાન
૩૮૫, ૦ જ્ઞાન કેમ મળે ? ૨૬૨-૩, ૦ જ્ઞાન
કેવળ પુસ્તકોથી ન થાય ૩૧૪, ૦ જ્ઞાનની શક્તિ

૨૪૭, જ્ઞાનપ્રાપ્તિનું બળવાન કારણ - યોગ્યતા
૨૮૧, ૦ જ્ઞાની દ્વારા સામાજિક કૃતિની કચ્છ ન
કરાય ૩૩૧, ૦ જ્ઞાન વિનાનું સમોવસરણુ ન આવે
૭૨૨, ૦ જ્ઞાનીના દર્શન વિષે ૬૯૧, ૦ જ્ઞાનીની
દૃષ્ટિનું માહાત્મ્ય ક્યારે સમજાય ? ૫૬૦,
જ્ઞાનીની વાતમાં શકા ન કરાય ૭૪૫, ૦ જ્ઞાનીને
આશ્રયે વર્તતાં આપત્તિનો નાશ ૩૨૮, ૦ જ્ઞાનીને
રાગદેવ ન હોય ૨૮૦, ૦ જ્ઞાનીપુરુષના
ઉપદેશ વિષે ૪૯૫, ૦ જ્યાં કલ્પના ત્યાં કુખ
૭૯૬, જ્યોતિષ વિષે ૬૬૬, ૦ તત્ત્વજ્ઞાન પ્રાપ્તિનો
ક્રમ ૧૯૮-૯, ૦ તત્ત્વ અભ્યાસોમાં પ્રવેશ
૨૪૯, ૦ તપનું અભિમાન કેમ થતે ? ૭૩૩,
૦ 'તરતમ યોગે રે તરતમ વાસનારે' નો
અર્થ ૬૬૪, ૦ તરવાનો કામી કોણુ કહેવાય ?
૭૩૪, ૦ તિથિની તકરારમાં ન પડો ૭૦૨,
૭૦૩-૪, ૦ તીર્થ કર ચવા અનિચ્છા
૨૪૯, ૦ તીર્થ કરના અનુયાયી ૩૮૪, તીર્થ કરના
માર્ગથી બહાર કોણુ ? ૩૫૫, ૦ તીર્થ કર
બિશ્વાર્થે જતા સુવર્ણવૃષ્ટિની સમજૂતી ૩૫૩-૪,
૦ તૃષ્ણા ઓછી કરવી ૭૨૨, ૦ તૃષ્ણા કેમ
થતે ? ૭૩૩, ૦ 'તમ શ્રુતધર્મે રે મન દહ ધરે'
નો અર્થ ૩૪૧, ૦ તેરમાં ગુણ સ્થાનકે વર્તતાં
પુરુષનું સ્વરૂપ ૩૩૬, ૦ ત્યાગી ૧૬૬, ૦ તથા
કાળ સરખા છે ૨૫૫, ૦ 'તુલ્ય' શબ્દનો અર્થ
૭૬૬, ૦ થયેલા સરકાર મંદવા ફૂલો છે
૩૬૩, ૦ દરેકે દ્રવ્ય અનંત પર્યાયવાળું છે
૪૫૧, ૦ દર્પણમાના પ્રતિબિંબ વિષે ૬૮૦,
દર્શનમાંની ભૂલ બવાથી ઉદય નિર્જરે ૭૭૩,
૦ દર્શન શેકાય ત્યાં જ્ઞાન પણ શેકાય ૭૮૩,
દર્શનાવરણીય કમળો ઉદય થવાનું કારણ ૩૨૮,
૦ દશા અવરાવાનું કારણ ૭૯૮, ૦ દલ કે
અહ કારણથી આવરણુ ન કરવું ૬૮૭, ૦ દિબા
ન દનો અનુભવ ક્યારે થાય ? ૨૫૪, ૦ દીક્ષા
લેવી ક્યારે થોડી ? ૩૫૨, ૦ દીક્ષા વિષે ૩૬૪,
૬૫૮, ૦ દીનતા વિષે ૩૭૭ ૦ દીર્ઘશકાદિ
કારણોમાં સકાશનાળા ક્રિયાના ઉપદેશનું સ્વરૂપ
૫૬૬, ૦ દુગમલ અર્થે જ્ઞેનનાં સાત્ત્વ વાયર્વા
નકી ૭૩૫, ૦ દુષમકાળનો અર્થ ૩૫૬, ૦ દુષમ
કાળમાં પણ એકાવતારીયજ્ઞ પ્રાપ્ત થાય ૬૩૧,

વિશેષ વર્ણન કર્યું હોય તેવો ભાગ વાચવાનો લક્ષ્ય એવો કરવો, અને જો તે શુ નથી કર્યું ? ને હવે શુ કરવું ? એ ભાગ વાચવાનો, વિચારવાનો વિશેષ લક્ષ્ય રાખવો

કોઈ પણ બીજાઓ, ધર્મક્રિયાને નામે જે તમારા સહવાસીઓ (શ્રાવકાદિક) ક્રિયા કરતા હોય તેને નિષેધશો નહીં હાલ જેણે ઉપાધિરૂપ ઇચ્છા અગીકાર કરી છે, તે પુરુષને કોઈ પણ પ્રકારે પ્રગટ કરશો નહીં માત્ર કોઈ દેહ જિજ્ઞાસુ હોય તો તેનો લક્ષ્ય માર્ગ લાણી વળે એવી થોડા શબ્દોમાં ધર્મકથા કરશો (તે પણ જો તે ઇચ્છા રાખતા હોય તો) બાકી હાલ તો તમે સર્વ પોતાપોતાના સંસ્કૃતપણા અર્થે મિથ્યા ધર્મવાસનાઓનો, વિષયાદિકની પ્રિયતાનો, પ્રતિષ્ઠા ધનના ત્યાગ કરતા શીખવો જે કંઈ પ્રિય કરવા જેવું છે, તે જોવે જાણીશું નથી, અને જાણીશું કંઈ પ્રિય કરવા જેવું નથી, આ અમારો નિશ્ચય છે

આ વાત તમે જેવાંચો તે સુચ મગનલાલ અને છોટાલાલને કોઈ પણ પ્રકારે સંભળાવવો, વચાવવો યોગ્યતા માટે પ્રહાયર્થ એ મોટું સાધન છે અસત્સંગ એ મોટું વિધન છે

[૧૭૨]

૧૯૯

મુખર્ષ, માહ સુદ ૧૧, શુક્ર, ૧૯૪૭

ઉપાધિના યોગને લીધે શાસ્ત્રવાચન જો ન થઈ શકતું હોય તો હમણાં તે રહેવા દેવું, પરંતુ ઉપાધિથી થોડો પણ નિત્ય પ્રતિ અવકાશ લઈ ચિત્તવૃત્તિ સ્થિર થાય એવી નિવૃત્તિમાં બેસવાનું બહુ અવશ્ય છે અને ઉપાધિમાં પણ નિવૃત્તિનો લક્ષ્ય રાખવાનું સ્મરણ રાખવો

એટલો વખત આયુષ્યનો તેટલો જ વખત જીવ ઉપાધિનો રાખો તો મનુષ્યત્વનું સંસ્કૃત થવું ક્યારે સંભવે ? મનુષ્યત્વના સંસ્કૃતપણા માટે જીવનું એ જ કલ્યાણકારક છે, એવો નિશ્ચય કયો જોઈએ અને સંસ્કૃતપણા માટે જે જે સાધનોની પ્રાપ્તિ કરવી યોગ્ય છે, તે પ્રાપ્ત કરવા નિત્ય પ્રતિ નિવૃત્તિ મેળવવી જોઈએ નિવૃત્તિના અભ્યાસ વિના જીવની પ્રવૃત્તિ ન ટળે એ પ્રત્યક્ષ સમજાય તેવી વાત છે

ધર્મને રૂપે મિથ્યા વાસનાઓથી જીવને બંધન થયું છે, એ મહા લક્ષ્ય ગાળી તેવી મિથ્યા વાસના કેમ ટળે એ માટે વિચાર કરવાનો પરિચય રાખશો

[૧૭૩-૧]

૨૦૦

મુખર્ષ, માહ સુદ, ૧૯૪૭

વચનાવલી

૧ જીવ પોતાને ભૂલી ગયો છે, અને તેથી સતસુખનો તેને વિયોગ છે, એમ સર્વ ધર્મ સમ્મત કહ્યું છે

૨ પોતાને ભૂલી ગયારૂપ અજ્ઞાન, જ્ઞાન મળવાથી નાશ થાય છે, એમ નિઃશંક માનવું

૩ જ્ઞાનની પ્રાપ્તિ જ્ઞાની પાસેથી થવી જોઈએ એ સ્વાભાવિક સમજાય છે, છતાં જીવ લોક-લજ્જાદિ કારણોથી અજ્ઞાનીનો આશ્રય છોડતો નથી, એ જ અનતાનુબંધી કયાંયનું મૂળ છે

૪ જ્ઞાનની પ્રાપ્તિ જેણે ઇચ્છવી, તેણે જ્ઞાનીની ઇચ્છાએ વર્તવું એમ જિનાગમાદિ સર્વ ગ્રાન્થ કહે છે પોતાની ઇચ્છાએ પ્રવર્તતા અનાદિ કાળથી રખડ્યો

૫ જ્યાં સુધી પ્રત્યક્ષ જ્ઞાનીની ઇચ્છાએ, એટલે આજ્ઞાએ નહીં વર્તાય, ત્યાં સુધી અજ્ઞાનની નિવૃત્તિ થવી સંભવતી નથી

૬ જ્ઞાનીની આજ્ઞાનું આરાધન તે કરી શકે કે જે એકનિષ્ઠાએ, તન, મન, ધનની આસક્તિને ત્યાગ કરી તેની ભક્તિમાં જોડાય

૦ દુષ્પ્રમુખતા સાવધાનીથી વર્તવું ૬૫૭,
 ૦ દુઃખની નિવૃત્તિ કેમ થાય? ૩૩૧, ૦ દુઃખ
 મટાડવાનો ઉપાય - અભિજ્ઞાન ૪૮૩, ૦ દુઃખ
 મટાડવાના ઉપાય છે ૫૮૩, ૦ દુઃખમા અદ્યેષ ૩૪૮,
 ૦ દેવાગમનમોચન . નો અર્થ ૭૭૪, ૦ દેશકાલને
 વિષે યથાચોગ્ય રહેવું ૩૧૦, ૦ દેહ છતાં મનુષ્ય
 પૂર્ણ વીતરાગ થઈ શકે ૩૧૯, ૦ દેહ - ધર્મો-
 પયોજ માટે ૧૭૦, ૦ દેહની અનિત્યતા ૪૫૧,
 ૦ દેહની મૂર્છા ગઈ તેને આત્મજ્ઞાન ૭૧૫,
 ૦ દેહનું મમત્વ ત્યાગવું ૩૭૬, ૦ દેહનો ઉપચાર
 સમતા સૂચિએ કરવો ૩૭૯, ૦ દેહાભિમાન ગળ્યું
 તેને સર્વ સુખ છે ૩૨૬, ૦ ધર્મ કોની પાસે
 મળાય? ૨૫૪, ૦ ધર્મતત્ત્વના વિકાસ માટે
 સમાજ સ્થાપવા ૧૨૭, ૦ ધર્મના ઉદ્ધારની
 ધમ્મજા સાથી? ૮૨૨, ૦ ધર્મ પામવા માટેની
 આવશ્યકતા ૨૫૪, ૦ ધર્મ પ્રવર્તન માટેના
 અમ્ભકારો છે ૧૬૬, ૦ ધર્મમતમા તત્ત્વમૂલ્ય
 દષ્ટિ ૧૨૭, ૦ ધર્મમતામાં ભિન્નતા નથી ૧૯૬,
 ૦ ધર્મ સત્પુરુષ પાસે શ્રવણ થાય ૩૫૨, ૦ ધીરજનો
 ત્યાગ ન થાય ૩૩૦, ૦ ન્યાદિમા કિદાસીન થવું
 ૨૬૬, ૦ ન્યાદિમાં સમતાવાન થવું ૨૬૬, ૦ નાકે
 રૂપ નિહાળતાં નો અર્થ ૬૩૧, ૦ નિમગ્નમા સ્વે-
 ચ્છાચાર નહીં ૬૫૪, ૦ નિયમોમાં આત્મચાર
 થાય તેવું પ્રાયશ્ચિત્ત કરવું ૬૫૪, ૦ નિરભિ-
 માની થવું ૩૩૧, ૦ નિર્વિકલ્પ થયા વિના છૂટકો
 નથી ૨૮૦, ૦ નિર્વિકલ્પ સમાધિ પામવાનો
 હેતુ ૨૪૬, ૦ નિવૃત્તિ નોઈએ ૨૪૬, ૨૫૧,
 ૦ નિવૃત્તિની આવશ્યકતા ૨૬૨, નિવૃત્તિની ધમ્મજા
 ૪૪૦, ૪૪૭, ૦ નિસ્પૃહતા વિના વિદ્યાભ્યાસ ન
 થયે ૨૭૯, ૦ ની આત્મદેશા ૩૧૦, ૩૧૬, ૦ ની
 આત્મસ્થિતિ ૫૭, ૨૯૦-૧, ૩૦૪, ૩૧૨, ૩૨૧
 ૩૪૨, ૩૪૭, ૩૫૨-૩ ૩૬૨, ૩૮૧, ૩૮૪,
 ૭૯૧-૨, ૮૦૧ (અપૂર્વ), ૮૦૩-૫, ૦ ની ચિત્ત
 સ્થિતિ ૨૮૫, ૩૦૦, ૩૧૯, ૦ ની નિશ્ચય દેશા
 ૩૪૯, ૦ ની પરમાકાક્ષા ૧૭૪, ૦ ની પ્રતિમા વિષે
 માન્યતા ૧૭૩-૪, ૦ ની માનસિક સ્થિતિ ૩૨૩, ૦ ની
 મુક્તિની કળા ૪૨૧૨, ૦ ની સહાય - આત્મ-
 કલ્યાણ માટે ૧૮૨, ૦ ની આત્મવર્તન ૧૮૦, ૦ ની
 કદિપત માહાત્મ્ય ન કરાય ૪૪૬, ૦ ની ચિત્ત

૩૩૭, ૦ ની અર્થ ૨૩૫, ૦ ની દુઃખ શાનું ૧૯૭, ૦ ની
 મોક્ષની નિઃકલ્પતા ૩૭૮, ૦ ની વન અને ધર સમાન
 છે ૩૧૪, ૦ ની ગુહ્યશ્રમ ૨૧૫-૬, ૦ નો ધર્મ ૧૭૦,
 ૦ નો ભોધ-સમપરિણામે પરિણમવું ૩૩૧, ૦ નો
 સકલ્પ ૩૩૮, ૦ પક્ષાપક્ષીમા કલ્યાણ જીવાઈ નવય
 છે ૭૩૧, ૦ પરમપદનું પદ ૫૬૪, ૦ પરમશાંતિનો
 માર્ગ કોને મળે? ૬૨૦, ૦ પરમાણુના પર્વાય
 ૪૩૯-૪૦, ૦ પરમાત્મપણ કયારે? ૭૧૨,
 ૦ પરમાત્માનું સ્વરૂપ ૨૨૮, ૦ પરમાત્મામા
 સ્નેહ કરી ૨૭૧, ૦ પરમાત્મસૂત્રિ અને
 જીવસૂત્રિ ૨૩૮, ૦ પરમાર્થ પમાય તેનો વહેવાર
 કરવો ૩૬૦-૧, પરમાર્થ પ્રકાશવા વિષે ૨૫૩-૪,
 ૨૫૮, ૨૬૫, ૨૭૭, ૩૦૩, ૩૦૭, ૩૫૧, ૩૮૨,
 ૦ પરમાર્થ પ્રસંગમા સમાગમ વિષે ૩૦૭,
 ૦ પરમાર્થ માર્ગનું લક્ષણ ૩૭૮, ૦ પરમાર્થમાર્ગમા
 શાતા પૂજનારની દુર્બલતા ૨૮૪, ૦ પરમાર્થ
 મૌન કર્મનો ઉદય ૩૦૮, ૦ પરમાર્થ વિષયનું
 મનન ૨૨૪, ૦ પરિપક્ષો શાંત ચિત્તે વેદવાચી
 કલ્યાણ જરૂરી થાય ૨૮૩, ૦ પર્યુષણનો કાર્ય-
 કેમ ૬૫૫, ૦ પહેરવેશ વિષે ૬૬૧, ૦ પાસે
 દ્રવ્યાદિ કારણની આશા નરખાય ૪૪૧-૩, ૦ પીડા
 હોય ત્યાં જીવ વળગી રહે છે તેનો ખુલાસો
 ૪૮૧, ૦ પુણ્ય, પાપ, આયુષ્ય બીજાને ન અપાય,
 પોતે જ ભોગવવા પડે ૬૭૭, ૦ પુદ્ગલથી ચૈત-
 ન્યનો વિયોગ કરાવવાનો છે ૭૭૫, ૦ પુનર્જન્મ
 વિષે ૧૯૦, ૩૬૧, ૭૬૫, ૦ પુરુષાર્થ અને
 પ્રાગ્બધ ૬૭૦, ૦ પુરુષાર્થ કરવો નોઈએ ૭૦૭-
 ૮, ૭૧૯, ૦ પુરુષાર્થહીન ન થવું ૭૦૩, ૦ પુરુ
 ધોતમ, સદ્ગુરુ અને સત વિષે અભેદભૂતિ
 ૨૭૩, ૦ પૂર્ણકામ સ્થિતિનું વર્ણન ૩૧૬,
 ૦ પૂર્ણજ્ઞાનનું લક્ષણ ૩૨૬, ૦ પૂર્ણજ્ઞાન યુક્ત
 સમાધિ ૩૧૫, ૦ પૂર્વકર્મનું નિવંધન છે ૩૧૬,
 ૦ પૂર્વપ્રકૃતિ ટાળી નોઈએ ૨૫૫; ૦ પૂર્વ-
 પ્રારબ્ધ ઉદ્ધારીનપણે વેદનું ૪૭૬, ૦ પૂર્વાપર
 અસમાધિ ન થવી નોઈએ ૨૫૮, ૦ પૂર્વે અધિષ્ઠી
 વેદના કોઈથી ન રોકાય ૬૫૦, ૦ પૂર્વોપાર્જિતનું
 સમતાપણે વેદન ૩૫૫, ૦ પોતા થઈ જ જીવોનું
 કલ્યાણ થશે ૩૪૬, ૦ પોતાના લગ્ન સખી
 વિચારો ૧૬૮, ૦ પોતા પ્રત્યે ભાવ કરાવવા

૭ ૧બેકે જ્ઞાની ભક્તિ ઇચ્છતા નથી, પરંતુ મોક્ષાભિલાષીને તે કર્યા વિના ઉપદેશ પરિણમતો નથી, અને મનન તથા નિદિધ્યાસનાદિના હેતુ થતો નથી, માટે મુમુક્ષુએ જ્ઞાનીની ભક્તિ અવશ્ય કર્તવ્ય છે એમ સત્પુરુષોએ કહ્યું છે

૮ આમા કહેલી વાત સર્વ શાસ્ત્રને માન્ય છે

૯ ઋષભદેવજીએ અઠાણ પુત્રોને ત્વરાથી મોક્ષ થવાનો એ જ ઉપદેશ કર્યો હતો

૧૦ પરિક્ષિત રાજાને શુકદેવજીએ એ જ ઉપદેશ કર્યો છે

૧૧ અને ત કાળ સુધી જીવ નિજ છ દે આલી પરિશ્રમ કરે તોપણ પોતે પોતાથી જ્ઞાન પામે નહીં, પરંતુ જ્ઞાનીની આજ્ઞાનો આરાધક અત્યુદ્ધર્ત્તમાં પણ કેવળજ્ઞાન પામે

૧૨ શાસ્ત્રમા કહેલી આજ્ઞાઓ પરાક્ષ છે અને તે જીવને અધિકારી થવા માટે કહી છે, મોક્ષ થવા માટે પ્રત્યક્ષ જ્ઞાનીની આજ્ઞા આરાધવી ભેઈએ

૧૩ આ જ્ઞાનમાર્ગનો શ્રેણી કહી, એ પામ્યા વિના બીજા માર્ગથી મોક્ષ નથી

૧૪ એ શુદ્ધ તત્ત્વને જે આરાધે છે, તે પ્રત્યક્ષ અમૃતને પામી અભય થાય છે

ધૃતિ શિવમ્

[૧૭૪-૧૭૫]

૨૦૧

મુ બઈ, માહ વદ ૩, શુરુ, ૧૮૪૭

કેવળ નિર્વિકાર છતાં પરબ્રહ્મ પ્રેમમય પરાભક્તિને વશ છે, એ હૃદયમાં જેણે

અનુભવ કર્યો છે એવા જ્ઞાનીઓની શુદ્ધ શિક્ષા છે

અત્ર પરમાનંદ છે અસંગૃહીત હોવાથી સમુદાયમા રહેવું બહુ વિકટ છે જેના કોઈ પણ પ્રકારે યથાર્થ આનંદ કહી શકાતો નથી, એવું જે સત્સ્વરૂપ તે જેના હૃદયમા પ્રકાશ્યું છે એવા મહાભાગ્ય જ્ઞાનીઓની અને આપની અમારા ઉપર કૃપા વર્તી અમે તો તમારી ચરણરજ છીએ, અને ત્રણે કાળ એ જ પ્રેમની નિરંજનદેવ પ્રત્યે યાચના છે

આજના પ્રભાતથી નિરંજનદેવની કોઈ અદ્ભુત અનુગ્રહતા પ્રકાશી છે, આજે ઘણા દિવસ થયા છતાં પરાભક્તિ કોઈ અતુલપ્રમદપમા ઉદય પામી છે ગોપીઓ ભગવાન વાસુદેવ (કૃષ્ણચંદ્ર) ને મહીની મટુકીમા નાખી વેચવા નીકળી હતી, એવી એક શ્રીમદ્ભાગવતમા કથા છે, તે પ્રસંગ આજે બહુ સ્મરણમાં રહ્યો છે, અમૃત પ્રવહે છે ત્યાં સહસ્રદળ કમળ છે, એ મહીની મટુકી છે, અને આદિ-પુરુષ તેમા બિરાજમાન છે તે ભગવત વાસુદેવ છે, તેની પ્રાપ્તિ સત્પુરુષની ચિત્તવૃત્તિરૂપ ગોપીને થતા તે ઉદલાસમા આવી જઈ બીજા કોઈ મુમુક્ષુ આત્મા પ્રત્યે “કોઈ માધવ દ્યો, હારે કોઈ માધવ દ્યો” એમ કહે છે, અર્થાત્ તે વૃત્તિ કહે છે કે આદિપુરુષની અમને પ્રાપ્તિ થઈ, અને એ એક જ પ્રાપ્ત કરવા યોગ્ય છે, બીજું કશુંય પ્રાપ્ત કરવા યોગ્ય નથી, માટે તમે પ્રાપ્ત કરો ઉદલાસમા ફરી ફરી કહે છે કે તમે તે પુરાણપુરુષને પ્રાપ્ત કરો, અને જો તે પ્રાપ્તિને અચળ પ્રેમથી ઇચ્છો તો અમે તમને તે આદિપુરુષ આપી દઈએ, મટુકીમા નાખીને વેચવા નીકળ્યા છીએ, આહક દેખી આપી દઈએ છીએ, કોઈ આહક થાઓ, અચળ પ્રેમે કોઈ આહક થાઓ, વાસુદેવની પ્રાપ્તિ કરાવીએ

મટુકીમા નાખીને વેચવા નીકળ્યાનો અર્થ સહસ્રદળ કમળમા અમને વાસુદેવ ભગવાન મળ્યા છે, મહીનું નામમાત્ર છે, આખી સંધિને મથીને જો મહી કાઢીએ તો માત્ર એક અમૃતરૂપ વાસુદેવ-ભગવાન જ મહી નીકળે છે એવું સૂક્ષ્મ સ્વરૂપ તે સ્થૂળ કરીને વ્યાસજીએ અદ્ભુત ભક્તિને ગાઈ છે

૧ પાઠાન્તર — જોકે જ્ઞાની ભક્તિ ઇચ્છતા નથી પરંતુ મોક્ષાભિલાષીને તે કર્યા વિના મોક્ષની પ્રાપ્તિ થતી નથી, આ અનાદિ કાળનું શુભ તત્ત્વ સતોના હૃદયમા રહ્યું તે પાને ચઢાવ્યું છે.

પત્રલેખન નહીં ૨૫૦, ૦ પોતા વિષે પ્રગટ વાત
 ન કરવા વિષે ૩૪૩, ૦ પ્રગટમાર્ગ ક્યારે ઝહેનાય
 ૨૪૯, ૦ પ્રતિજ્ઞા આપી કરવા ૩૬૩-૪,
 પ્રત્યક્ષ યાત્રી જ દોષને જણાવી કહાવી શકે ૩૮૨
 ૦ પ્રત્યે મોહનશા નહીં ૧૭૭, ૦ પ્રત્યે રાખવાની
 દષ્ટિ ૧૯૪, ૦ પ્રત્યે રાગદષ્ટિ ન રખાય ૧૮૪,
 ૨૩૦, ૦ પ્રમત્તદશા હોય ત્યા જગતપ્રત્યયી કામને
 અવકાશ ૩૯૦, ૦ પ્રયોગ માટે પશુવધ કરવા
 વિષે ૬૬૨, ૦ પ્રવૃત્તિ બ્યવહારમાં યથાશાતપણ
 રાખવું લગભગ અસંભવિત ૬૪૧, ૦ જ્યાં
 ધર્મનું તાત્પર્ય - આત્માને ઝાળખવો ૭૧૫, ૦ જ્યાં
 આત્મા છૂટે એ માટે છે ૨૫૬, ૦ બહિઃગતમાર્ગથી
 અતરાતમા થવા પડી પરમાત્મપણ ૭૧૨,
 બધનર્માંથી છૂટવાનો ઉપાય ૪૪૯, ૦ બાદર
 અને બાહ્યક્રિયાનો નિષેધ નથી ૭૪૧, ૦ બાહ્યક્રિયા નો
 નિષેધ નથી ૭૫૩, ૦ બાવન અવધાન ૧૩૪,
 ૦ બાળપણ કરતા યુવાનીમાં ઇદ્રિય બળ શા થી
 વધે છે ૪૮૨, ૦ બાધેલાં કર્મો ભોગવવાના જ
 છે ૩૬૬, ૦ 'બિના નયન પાવે નહીં'
 નો અર્થ ૩૩૬, ૦ બીજા મહાવીર ૧૬૫,
 ૪૯૯, ૦ બોધ ક્યારે ફળે ૩૯૮, ૦ ભક્તિ
 શુરુગમે સમગ્રમા વિના તેમાં દોષ ૨૮૮, ૦ ભક્તિ
 પૂર્ણતા ક્યારે પામે ૨૮૭, ૦ ભક્તિ વિના
 જ્ઞાન શૂન્ય ૨૯૫, ૦ ભક્તિ - સર્વોપરી માર્ગ
 ૨૬૪, ૦ ભગવદ્ભક્તને સર્વ સરખું છે
 ૨૭૬-૭, ૦ ભગવતીજના પાઠ સંબંધી ખુલાસો
 ૨૧૬, ૦ ભગવાનની સેવાના પ્રકાર ૫૭૪,
 ૦ ભવચત્ર કરવાનો ઉપાય ૬૪૨, ૦ ભર્વાતરના
 જ્ઞાન વિષે ૩૫૩, ૦ ભાવસમાધિ ૩૨૨, ૦ ભૂગી
 ઇલિકાને ચટકાવે 'નો અર્થ' ૩૪૦, ૦ બેદ
 રહિત છે ૩૨૯, ૦ મતભેદ નજીવી બામત છે
 ૭૫૩, મતભેદને લીધે તત્ત્વ ન પમાય ૧૬૪,
 ૦ મતાગ્રહ ન રાખવો ૩૮૨, ૭૨૯, ૭૩૦,
 ૦ મતાગ્રહ વિષે ઉદાસીનતા ૩૫૨, ૦ મનાવર
 ન જોઈએ ૨૨૧, ૦ મતિ કે યુત્તયાન બાધ્યા
 વિના કેવળજ્ઞાનનું સ્વરૂપ ન જણાય ૭૪૪, ૦ મતોના
 કદાચક્રમાં ન પડવું ૭૨૫, ૦ મનની શકાઓ
 અને ખુલાસો ૨૪૨, ૨૪૩, ૦ મન મહિલાનું
 ૨ વહાલા ઉપરે, 'ની સમજૂતી ૩૩૯-૪૦,

૦ મન રૂડે પ્રકારે વર્તે તેમ વર્તવું ૩૩૦,
 ૦ મનુષ્યજન્ય ધર્મને પરમપદનું આન રાખવું
 જોઈએ ૬૫૨, મનુષ્યજન્ય નકામો જાય છે
 ૬૮૪, ૦ મહાત્માના દેહની વિશ્વમાનતાના બે
 કારણ ૩૩૦, ૦ મહાવીરના વચન પર વિશ્વાસ
 ૧૭૪, ૦ મહાવીર પ્રત્યે પક્ષપાત શાથી
 ૧૯૦, ૦ મહીપતરામ રૂપરામ સાથે જૈન ધર્મથી
 જારતની અધોગતિ થઈ છે એ વિષે ચર્ચા ૬૬૬,
 ૦ માણસને રાત્રે કેમ દેખાતું નથી ૪૮૦-૧,
 ૦ મારાપણ ઝાણું કરવું ૭૨૨, ૦ માર્ગ ક્યારે
 મળે ૨૫૨, ૦ માર્ગની પ્રાપ્તિ કુશળ છે ૫૬૧,
 ૦ માર્ગપ્રાપ્તિને રોકનારાં કારણો અને તેને
 દૂર કરવાના માર્ગ ૨૮૮-૯, ૦ માર્ગ તીર્થ કરતો
 આંતરઆશય ૩૧૪, ૦ માર્ગાનુસારીપણ નહીં
 ૩૭૪, ૦ મા સમગ્રદષ્ટિપણ ૩૭૪, ૦ મિથ્યા
 વાસનાઓ ટાળવી ૨૬૨, ૦ મુક્તિ કરતાં ભક્તિ
 કુર્લંબ ૩૦૧, ૦ મુખરસ એકતાર કરવાથી
 આસોચવાસની સ્થિરતા ૩૮૬, ૦ મુમુક્ષુ ચિતા
 કે બ્યામોહ ન કરે ૫૬૨, ૦ મુમુક્ષુ રૂંકે હોય
 તે જ આચરે ૨૯૯, ૦ મુમુક્ષુતાં કેમ વધે ૩૧૮,
 ૦ મુખપ્રત્યાગવા વિષે ૮૧૬-૭, ૦ મૃત્યુ વિષે
 ૫૦૧, ૦ મૃધા અને ધરતીનો ત્યાગ કર્યા વિના
 બધી ક્રિયા નકામી છે ૭૭૭, ૦ મોક્ષ કરતાં
 સતચરણની સમીપતા વધુ પ્રિય છે ૨૯૯
 ૦ મોક્ષ નહીં, પણ દાતા કુર્લંબ ૩૩૪, ૦ મોક્ષ-
 માર્ગસ્થ વેતાર ની સમજૂતી ૬૭૯, ૦ મોક્ષ માર્ગ
 સ્વ વેતાર નો અર્થ ૭૭૪, ૦ મોહા કહે
 તેમ કરવું, કરે તેમ નહીં ૬૬૭, ૦ મોહા પુરુ-
 ષોનાં લક્ષણ ૮૧૩, ૦ વ્યધાર્થભેદનો સુખ્ય
 માર્ગ ૩૩૧, ૦ યોગ કેમ સ્થિર થાય ૭૭૫,
 ૦ યોગી ચમત્કાર ન બનાવે ૨૬૩, ૦ યોગી
 (ઇન્દ્રકુલન) વિષે ૬૬૯-૭૦, ૦ રાજ્યો અને
 રાજ ન રાખવા ૬૯૫, ૦ રાત્રિજોગનથી
 થતા દોષો ૬૯૯, લગ્નમાં બાલ આશ્રય ન
 જોઈએ ૪૪૬, ૦ લોકનિદાસ સમના ૧૬૬,
 ૦ લોકસાચાં કહેલી ક્રિયાનું ફળ નથી ૬૯૯,
 ૦ લોકસાચી રહેતો લાયક દાળને ૩૬૩,
 ૦ લોકાનુગ્રહ કે આત્મચિંતા ૬૬૪-૫, ૦ લોકો
 કરવાનું સાચી કલ્પ છે ૭૨૯, ૦ વજન ઘટવાનું

આ વાત અને આપુ ભાગવત એ એકજને પ્રાપ્ત કરાવવા માટે અક્ષરે અક્ષર ભરપૂર છે, અને તે (અ)મને ઘણા કાળ થયા પહેલાં સમજાયું છે, આજે અતિ અતિ સ્મરણમા છે, કારણ કે સાક્ષાત્ અનુભવપ્રાપ્તિ છે, અને એને દીધે આજની પરમ અદ્ભુત દશા છે એવી દશાથી જીવ ઉન્નત પશુ થઈ ગયા વિના રહેશે નહીં, અને વાસુદેવ હરિ ચાહીને કેટલોક વખત વળી અતર્ધાન પશુ થઈ ભય એવા લક્ષણના ધારક છે, માટે અમે અસ ગતાને ઇચ્છીએ છીએ, અને તમારો સહવાસ તે પશુ અસ ગતા જ છે, એથી પશુ વિશેષ અમને પ્રિય છે

સત્સ ગની અત્ર ખામી છે, અને વિકટ વાસમા નિવાસ છે હરિદ્વિષ્ણુએ હયાક્રિયાની વૃત્તિ છે એટલે કઈ ખેદ તો નથી, પશુ ભેદનો પ્રકાશ કરી શકાતો નથી, એ ચિંતાના નિરતર રહ્યા કરે છે

ભૂધર એક આજે કાગળ આપી ગયા તેમ જ આપનું પરભાનુ એક પત્ર મળ્યું

મણિને મોકલેલી 'વચનાવલી'મા આપની પ્રસન્નતાથી અમારી પ્રસન્નતાને ઉત્તેજનની પ્રાપ્તિ થઈ સત્તને અદ્ભુત માર્ગ એમા પ્રકાશ્યો છે જો મણિર એક જ વૃત્તિએ એ વાક્યોને આગ્રહગે અને તે જ પુરુષની આજ્ઞામા લીન રહેશે, તો અન તકાળથી પ્રાપ્ત થયેલું પરિણમણ મટી જશે માયાનો મોહ મણિ વિશેષ રાખે છે, કે જે માર્ગ મળવામા મોટો પ્રતિબંધ ગણાય છે માટે એવી વૃત્તિઓ હળવે હળવે ખોલી કરવા મણિને મારી વિનંતિ છે,

આપને જે પૂર્ણપદોપદેશક કક્કો કે પદ મોકલવા ઇચ્છા છે, તે કેવા ઢાળમાં અથવા રાગમા, તે માટે આપને ચોગ્ય લાગે તે જણાવશો

ઘણા ઘણા પ્રકારથી મનન કરતા અમારો દૃઢ નિશ્ચય છે કે ભક્તિ એ સર્વોપરી માર્ગ છે, અને તે સત્પુરુષના ચરણ સમીપ રહીને થાય તો ક્ષણવારમા મોક્ષ કરી દે તેવો પદાર્થ છે

વિશેષ કઈ લખ્યું જતું નથી પરમાનંદ છે, પશુ અસત્સંગ છે અર્થાત્ સત્સંગ નથી

વિશેષ આપની કૃપાદષ્ટિ એ જ

વિનં આજ્ઞાકિતના ૬૬૧૮

૨૦૨

મુળમ્, માહ વદ ૩, ૧૯૪૭

સુર મહેતા અત્રભુજ,

જીવનુ કલ્યાણ થાય તે માર્ગ આરાધવો 'ત્રેયસ્કર' છે, એમ વાર વાર કહ્યું છે છતાં અહીં એ વાતનું સ્મરણ કરાવું છું

મારાથી કઈ પશુ હંમણા લખવામા આનંદ નથી, તેનો ઉદ્દેશ એટલો જ કે સારી સમય અનંત વાર થયો છે, અને જે નિશ્ચય છે તે વાટે પ્રીતિ વધાવવા ઇચ્છા નથી પરમાર્થ વાટે વહોલપ ભાવને એવો પ્રકાર ધર્મ છે તેને આરાધવો

વિનં ગચ્છતી કતા યઃ

૨૦૩

મુળમ્, માહ વદ ૪, ૧૯૪૭

ૐ સત્સ્વરૂપ

સુર ભાઈ,

આજે એક તમારું પત્ર મળ્યું તે પહેલાં ત્રણેક દિવસ પહેલાં એક પત્ર અધિગત મળ્યું હતું તે માટે કઈ અસ તોપ થયો નથી વિકટપ કરશો નહીં

૧. જુઓ આક ૨૦૦ ૨ મણિવાચ-તે થી સૌભાગ્યચાર્મના પુત્ર

જ્ઞાનદષ્ટિએ અવલોકતા અને સૂક્ષ્મ બુદ્ધિએ વિચારતા ખરા જ છે જેમ અભયદાન સુખ ધીને તેનો અનુપમ સિદ્ધાન્ત આ વખતે તને તારા આ અનુભવથી ખરો લાગ્યો તેમ તેના બીજા સિદ્ધાન્તો પણ સૂક્ષ્મતાથી મનન કરતા ખરા જ લાગશે એમા કાઈ ન્યૂનાધિક નથી જ સઘળા ધર્મમા દયા અથવા ધી થોડો થોડો બોધ છે ખરો, પરંતુ એમા તો જૈન તે જૈન જ છે હરકોઈ પ્રકારે પણ ઝીણામા ઝીણા જ તુઓનો અચાવ કરવો, તેને કોઈ પણ પ્રકારે દુખ ન આપવું એવા જૈનના પ્રણાળ અને પવિત્ર સિદ્ધાન્તોથી બીજો કયો ધર્મ વધારે સાચો હતો? તે એક પછી એક એમ અનેક ધર્મો લીધા મૂક્યા, પરંતુ તારે હાય જૈનધર્મ આવ્યો જ નહીં રે! ક્યાથી આવે? તારા અદ્વૈત પુણ્યના ઉચ્ચ સિવાય ક્યાથી આવે? એ ધર્મ તો ગદ્ગદ છે નહીં નહીં સ્વેચ્છ જવો છે એ ધર્મને તે કોણ ચડણ કરે? આમ ગણીને જ તે તે ધર્મ તરફ દષ્ટિ સરળી પણ ન કરી અરે! તું દષ્ટિ શુ કરી શકે? તારા અનેક ભવના તપને લીધે તું રાજા થયો તો હવે નરકમા જતો કેમ અટકે? ‘તપેશ્વરી તે રાજેશ્વરી અને રાજેશ્વરી તે નરકેશ્વરી’ આ કહેવત તને તે ધર્મ હાથ લાગવાથી ખોટી ઠરત અને તું નચકે જતો અટકત હો મૂઢાત્મા! આ સઘળા વિચારો હવે તને ગ્રહી રહીને ચૂકે છે પણ હવે એ સૂચ્યુ શુ કામ આવે? કંઈએ નહીં પ્રથમથી જ સચ્ચું હોત તો આ દશા ક્યાથી હોત? થનાડુ થયું પરંતુ હવે તારા અતઃકરણમા દૃઢ કર કે એ જ ધર્મ ખરો છે એ જ ધર્મ પવિત્ર છે અને હવે એના બીજા સિદ્ધાન્તો અવલોકન કર

૨. તપ.—એ વિષય સુખ ધી પણ એણે જે ઉપદેશ આપ્યો છે તે અનુપમ છે અને તપના મહાન યોગથી હું માળવા દેશનું રાજ્ય પામ્યો છું એમ કહેવાય છે તે પણ ખરું જ છે મનશુષ્કિત, વચનશુષ્કિત, અને કાયશુષ્કિત એ ત્રણ એણે તપનાં પેટા પાડ્યા છે તે પણ ખરા છે આમ કરવાથી ઊપજતા સઘળા વિકારો શાત થતા થતા કાળે કરીને લય થઈ જાય છે તેથી કરીને બધાતી કર્મજળા અટકી પડે છે વૈરાગ્ય સંહિત ધર્મ પણ પાળી શકાય છે અને અતે એ મહાન મુખપ્રદ નીવડે છે, જો! એનો આ સિદ્ધાન્ત પણ કેવો ઉત્કૃષ્ટ છે!

૩ ભાવ.—ભાવ વિષે એણે કેવો ઉપદેશ આપ્યો છે! એ પણ ખરો જ છે ભાવ વિના ધર્મ કેમ ફળીભૂત થાય? ભાવ વિના ધર્મ હોય જ ક્યાથી? ભાવ એ તો ધર્મનું જીવન છે જ્યાસુધી ભાવ ન હોય ત્યાસુધી કઈ વસ્તુ ભલી લાગત તેમ હતું? ભાવ વિના ધર્મ પાળી શકાતો નથી ત્યારે ધર્મ પાળ્યા વિના મુક્તિ ક્યાથી હોય? એ સિદ્ધાન્ત પણ એનો ખરો અને અનુપમ છે

૪. બ્રહ્મચર્ય —અહો! બ્રહ્મચર્ય સુખ ધીનો એનો સિદ્ધાન્ત પણ ક્યા બોલો છે? સઘળા મહા વિકારોમા કામ વિકાર એ અગ્રેસર છે તેને દમન કરવો એ મહા દુર્ઘટ છે એને દહન કરવાથી ફળ પણ મહા શાતિકારક હોય, એમા અતિશયોક્તિ શી? કશીએ નહીં હું સાધ્ય વિષયને સાધ્ય કરવો એ દુર્ઘટ છે જ તો! આ સિદ્ધાન્ત પણ એનો કેવો ઉપદેશજનક છે!

૫. સ સારત્યાગ —સાધુ થવાનો એનો ઉપદેશ કેટલાક વ્યર્થ ગણે છે પરંતુ એ તેમની કેવળ મૂર્ખતા છે તેઓ એવો મત દર્શાવે છે કે ત્યારે સ્ત્રીપુરુષનું જોડું ઉત્પન્ન થવાની શી અગત્ય હતી? પરંતુ એ એમની બ્રમણ છે આખી મૃદિ કઈ મોક્ષે જવાની નથી આવું જૈનનું એક વચન મેં સાંભળ્યું હતું તે પ્રમાણે થોડા જ મોક્ષવાસી થઈ શકે, એવું મારી દૂક નજરમા આવે છે. ત્યારે સ સાર પણ થોડા જ ત્યાગી શકે છે એ ક્યા છાનું છે? સ સારત્યાગ ક્યાં વિના મુક્તિ ક્યાથી હોય? સ્ત્રીના શુભારમા હુબધ થઈ જવાથી કેટલા બધા વિષયમા હુબધાઈ જણ પડે છે સ તાન ઉત્પન્ન થાય છે તેમને પાળવા-પોષવા અને મોટા કરવા પડે છે મારું તારું કરવું પડે છે ઉદરભરણાદિ માટે તરખડથી વ્યાપારાદિમા કપટ વેતરવા પડે છે મનુષ્યોને ઠગવા, અને સોળ પચાસ પચાસી અને બે મૂક્યા છૂટના આવા પ્રપચો લગાવવા પડે છે, અરે! એવી તો અનેક જ જાણોમા જોડાવું પડે છે,

ત્યારે એવા પ્રપચમાંથી તે સુક્રિત સાધ્ય કોણ કરી શકવાનો હતો? અને જન્મ, જગ, મરણનાં દુઃખે કયાથી ટાળવાનો હતો? પ્રપચમાં રહેલું એ જ બાધન છે માટે એ ઉપદેશ પણ એનો મહાન મંગલદાયક છે

૧. સુદેવલક્ષિત — આ પણ એનો મિદ્ધાન્ત કઈ જેવો તેવો નથી જે કેવળ મ આગ્રહી વિરક્ત થઈ, મત્યધર્મ પાળી અખંડ સુક્રિતમાં ગિરાજમાન થયા છે તેની લક્ષિત કા સુખપ્રદ ન થાય? એમની લક્ષિતાના સ્વાભાવિક ગુણ આપણે શિરથી લવળ ધનના દુઃખ ઉડાડી દે, એ કાંઈ સંઘાતમક નથી એ અખંડ પરમાત્માએ કાઈ રાગ કે દ્રેષવાળા નથી, પરંતુ પગ્મ લક્ષિતનું એ સ્વત ક્ષણ છે અગ્નિએ સ્વભાવ જેમ ઉજ્જ્વલતાનો છે તેમ એ તો રાગદ્રેષરહિત છે પરંતુ તેની લક્ષિત ન્યાયમતે ગુણદાયક છે બાકી તો જે ભગવાન જન્મ, જગ તથા મરણના દુઃખમાં ફૂંકા માર્યા કરે તે શુ તારી શકે? પથ્થરને કેમ તારે? માટે એનો આ ઉપદેશ પણ હૃદયથી માન્ય કરવા યોગ્ય છે

૭ નિઃસ્વાર્થો ગુરુ — જેને કોઈ પણ પ્રકારનો સ્વાર્થ નથી તેવા ગુરુ ધાગણ કરવા ભેદોએ, જે વાત કેવળ એની ખરી જ છે જેટલો સ્વાર્થ હોય તેટલો ધર્મ અને વૈગ્ય એણે હોય છે મારા ધર્મમાં ધર્મશુરુઓનો મે સ્વાર્થ દીઠો, પરંતુ તે એક જૈન મિવાય! ઉપાશ્રયમાં આવતી વેળા ચપ્પી ચોખા કે પસલી જર લાવવાનો પણ એણે બોધ બોધ્યો નથી અને એવી જ રીતે કોઈ પણ પ્રકારનું તેણે સ્વાર્થપણ ચલાવ્યું નથી ત્યારે એવા ધર્મશુરુઓના આશ્રયથી સુક્રિત શા માટે ન મળે? મને જ આ એનો ઉપદેશ મહા શ્રેયસ્કર છે નાવ પથ્થરને તારે છે તેમ મશુરુ પોતાના શિષ્યને તારી શકે—ઉપદેશીને—તેમાં બોધ શુ ?

૮. કેમ — સુખ અને દુઃખ, જન્મ અને મરણ આદિ મધ્ય ક્રમને આધીન રહેલું છે જેવા છલ અનાદિ કાળથી ક્રમો ક્યે આવે છે તેવા ક્ષણ પામતો જાય છે આ ઉપદેશ પણ અનુપમ જ છે કેટલાક કહે છે કે ભગવાન તે અપગધનો ક્ષમા કરે તો તે થઈ શકે છે પરંતુ તા એ એમની ભૂલ છે આથી તે પગ્મમાં પણ ગગદ્રેષવાળો કંદે છે. અને આથી પાલવે તેમ વર્તવાનું કાળે કરીને જાતે છે એમ એ સઘળા દોષનું કાગળ પગ્મેશ્વરને છે ત્યારે આ વાત મત્ય કેમ કહેવાય? જેનીનો મિદ્ધાન ક્રમ નુમાન ક્ષણનો છે તે જ મત્ય છે આવો જ મત તેના નીર્થ કરે એ પણ દર્શિત કર્યો છે એમણે પોતાની પ્રશ્ન ધૃષ્ટી નથી અને જો ધૃષ્ટે તો તે માનવાળા કંદે માટે એણે મત્ય પ્રદેશ્ય છે ક્રીતિને બદલે ધર્મવૃદ્ધિ કરી નથી તેમ જ તેમણે કોઈ પણ પ્રકારે પોતાનો સ્વાર્થ ગળાડાવ્યો પણ નથી ક્રમ મધ્યાને નડે છે અને જો કંદેલા ક્રમ મરૂતા નથી અને તે ભોગવવા પડે છે આવા વિમળ વચનો ભગવાન શ્રી વર્ધમાન દયા છે અને તે વર્તનને આકારે પાછા દષ્ટાનથી મન્ય કર્યા છે અપભ્રેષ્ટ ભગવાનને ભગનેશ્વર પૂછ્યું કે હું ભગવાન! હવે આપણા વચમાં કોઈ નીર્થ કંદે થશે? ત્યારે આદિ તીર્થ કંદે ભગવાન કહ્યું કે હા, આ બાદ મેં મિદ્ધાની ચોવીમમાં તીર્થ કંદે વર્તમાન ચોવીમીમાં થશે આ માલગી ભગનેશ્વર આનંદ પામ્યા અને

જે સવિગત પત્ર તમે મારા પત્રના ઉત્તરમા લખ્યું છે તે પત્ર તમે વિકલ્પપૂર્વક લખ્યું નથી મારું તે લખેલું પત્ર^૧ મુનિ ઉપર મુખ્યે કરીને હતું કારણ કે તેમની માગણી નિરતર હતી અત્ર પરમાનંદ છે તમે અને ખીલ્લા ભાઈઓ સતને આરાધવાનું પ્રયત્ન કર્યો અમારા યથા-યોગ્ય માન્યો અને ભાઈ ત્રિલોચન વગેરેને કહેલો

વિં ૩૫૫૫ દના ૫૦

[૧૭૮]

૨૦૪

મુળઈ, માહ વદ ૭, ભોમ, ૧૬૪૭

અત્ર પરમાનંદ વૃત્તિ છે આપનું લક્ષિત લખિત પત્ર આજે પ્રાપ્ત થયું

આપને મારા પ્રત્યે પરમોદ્દાસ આવે છે, અને વાર વાર તે વિષે આપ પ્રસન્નતા પ્રગટ કરો છે, પણ હજી અમારી પ્રસન્નતા મારા ઉપર થતી નથી, કારણ કે જેવી ભેઈએ તેવી અસ ગદશાથી વર્તાતું નથી, અને ત્રિથ્યા પ્રતિષ્ઠામા વાસ છે પરમાર્થ માટે પરિપૂર્ણ ઇચ્છા છે, પણ ઇશ્વરેછાની હજી તેમા સમ્મતિ થઈ નથી, ત્યાં સુધી મારા વિષે અતરમાં સમજી રાખ્યો, અને ગમે તેવા મુમુક્ષુઓને પણ કંઈ નામપૂર્વક જણાવશો નહીં હાલ એવી દશાએ રહેલું અમને વહાલું છે

ખંભાત આપે પત્ર લખી મારું મહાત્મ્ય પ્રગટ કર્યું પણ તેમ હાલ થયું ભેઈતું નથી, તે બધા મુમુક્ષુ છે સાચાને કેટલીક રીતે ઓળખે છે, તોપણ તે પ્રત્યે હાલ પ્રગટ થઈ પ્રતિષ્ઠા કરવો મને યોગ્ય નથી લાગતો આપ પ્રસન્ન ગોપાત્ત તેમને જ્ઞાનકથા લખશો, તો એક પ્રતિષ્ઠા મને ઓછો થશે અને એમ કરવાનું પરિણામ સારું છે અમે તો આપના સમાગમને ઇચ્છીએ છીએ ઘણી વાતો અંતરમા ધૂમે છે પણ લખી શકાતી નથી

[૧૭૯]

૨૦૫

મુળઈ, માહ વદ ૧૧, શુક, ૧૬૪૭

તત્ત્વ કો મોહ ક શોક એકલમનુપવ્યત ।

તેને મોહ શો, અને તેને શોક શો, કે જે સર્વત્ર એકત્વ (પરમાત્મસ્વરૂપ)ને જ બુદ્ધિ છે વાસ્તવિક સુખ જો જગતની દૃષ્ટિમા આનંદ હોત તો જ્ઞાની પુરુષોએ નિયત કરેલું એવું મોક્ષ-સ્થાન બિર્ધ લોકમાં હોત નહીં, પણ આ જગત જ મોક્ષ હોત

જ્ઞાનીને સર્વત્ર મોક્ષ છે, આ વાત જો કે યથાર્થ છે, તોપણ ન્યા માયાપૂર્વક પરમાત્માનું દર્શન છે એવું જગત, વિચારી પગ મૂકવા જેવું તેને પણ કંઈ લાગે છે, માટે અમે અસ ગતને ઇચ્છીએ છીએ, કા તમારા સગને ઇચ્છીએ છીએ, એ યોગ્ય જ છે

[૧૮૦]

૨૦૬

મુળઈ, માહ વદ ૧૩, રવિ, ૧૬૪૭

ઘટ પરિચય માટે આપે કંઈ જણાવ્યું નથી તે જણાવશો તેમ જ મહાત્મા કબીરજીના ખીલ્લા પુસ્તકો મળી શકે તો મોકલવા કૃપા કરશો

પારમાર્થિક વિષય માટે હાલ મૌન રહેવાનું કારણ પરમાત્માની ઇચ્છા છે જ્યાં સુધી અસ ગ થઈ શકે નહીં અને ત્યાર પછી તેની ઇચ્છા મળશે નહીં, ત્યાં સુધી પ્રગટ રીતે માર્ગ કહી શકી નહીં, અને આવો સર્વ મહાત્માઓનો રિવાજ છે અમે તો દીન માત્ર છીએ

ભાગવતવાણી વાત આત્મજ્ઞાનથી બાહ્યલી છે

ચિત્તારીને તે ખસકીને આઘો જતો રહ્યો આઘો જતો તે ઘોડ્યો કે હે રાજકુમાર ! તારો જીવ હે
હું એક પળની પણ ઢીલ કરું તેમ નહોતો, પરંતુ તને શુદ્ધ વૈરાગ્ય તથા જૈનધર્મના ઊતરેલો હો
મારું કાળજી હળવે હળવે પીગળતું ગયું તે એવું તો કામળ થઈ ગયું કે હૃદય આ મધણુ ધવાનું કે
માત્ર જૈનધર્મ જ તારા અત કષ્ટભાગ્યારે તે ધર્મના તરંગો ઊઠતા હતા ત્યારે માગ મનમાં
ધર્મના તરંગથી તને ન માગવો આમ ઊગી નીકળ્યું હતું જેમ હળવે હળવે તે ધર્મની તને અ
વધતી ગઈ તેમતેમ મારી મુમનોવૃત્તિ તારા તરફ થતી ગઈ છેવટે તે ત્યારે “નમો આરિહતાણ
આટલું કહ્યું ત્યારે મારું અગમે તને પૂરો જૈનાસ્તિક થયેલો જોઈને ખેમચું માટે તું મન, વચન અ
કાયાથી તે ધર્મ પાળજે જૈન ધર્મના પ્રતાપથી જ માન કે હું અત્યારે તને જીવતો જવા દઉં છું
ધર્મ તો એ ધર્મ જ છે રે ! મને મનુષ્યજન્મ મળ્યો નથી નહીં તો એ ધર્મનું એવું તો મેવન કે
કે ગયું ! પરંતુ જેવા મારો કર્મપ્રભાવ તો પણ મારાથી જેમ જનશે તેમ હું એ ધર્મનું શુદ્ધ આ
ગણ કરીશ હે રાજકુમાર ! હવે તું હોંઠા પગ આન દથી મૂકી, તારી તલવાર મ્યાનમાં નાખ જિન
શામનના શૃંગાર તિલક કેપ નહીં મુનીશ્વર અહીં આગળના આમા મુદ્દ જાગમાં બિગળે છે માટે તું
ત્યા જા તેઓના મુખકમળનો પવિત્ર ઉપદેશ શ્રવણ કરીને તારો માનવજન્મ કૃતાર્થ કે હે મહા
મુનિગજ ! મણિધનના આવા વચન સાલળીને હું તો દિગ્ધ થઈ ગયો શો જૈનધર્મનો પ્રતાપ ! હું મોતમાં
પત્તમાથી છટકી ચૂક્યો ત્યારે હું દિગ્ધ થઈ ગયો તો ખરો, પરંતુ તે આશ્ચર્યતાની માથે અહીં
જીવનદાન આપનાર તો એ જ જૈનધર્મ છે આ વળતે માગ આન દનો કરો પાર રહ્યો નહીં ના
શરીર જ જાણે આખું હૃદયનું બધાયું હોય તેણે થઈ ગયું, અને તુલત જ તે દયા લાવનાર નાગદેવને,
પ્રભુમ કરી અને તલવાર મ્યાન કરી બીજે વસ્તે થઈ આપના પવિત્ર દર્શન કરવા માટે આ તરફ વળ્યો
હવે મને તે ધર્મની ખરી સૂક્ષ્મતાનો જોષ કરો એક નવકાંઠ મત્રના પ્રતાપથી હું જીવનદાન પામ્યો
તો એ આખો ધર્મ પાળતા શું ન થઈ શકે ? હે ભગવાન ! હવે મને તે નવસરી માગાનાં અનુભવ
ઉપદેશ જોધો

સાદૃશ્યવિશીરિત રૂત

પાગ્યો મોહ મુનિ સુણી મન વિધે, ધૃત્તાન મન તણો,
પાણુ નિજ ચગિર તે વગળુચુ, ઉત્સાહ ગાખી ધતો,
ધારો ત્યા મન ભૂપને દહ ત્યા, ને જોધ જતરી વગે,
ગ્રીજા ખડ ખચીત નાન મુખદા, આ મોહમાળા વિધે

—૦—

૧૨

શ્રી પરમાત્મને નમઃ ।

ૐ નમઃ સચ્ચિદાનંદાય ।

મનનના એ ત્રણ ભુવનના નિલકડેપે
મનનના ખરી પ્રીતના મય્યલો બહેલા મળનાં હીંગે
મનનના આનંદનું પવિત્ર ધામ
મનનના મોહનો નરક અને ઉત્તમ ગતિમાર્ગ
મનનના એ ધર્મ વિપથની વડાડી જનના
મનનના જ્ઞાનીનું પદમ અને નિઃશ્વર્યાનું
મનનના મુખનું જ દેવ આનંદ
મનનના મનની અનિન્યતાના નિન્યતાકે

[૧૭૬]

૨૦૭

મુખર્ષિ, માહ વદ ૦)), ૧૬૪૭

કોઈ જાતની ક્રિયા ભેડે ઉથાપવામા નહીં આવતી હોય તોપણ તેઓને લાગે છે તેનું કઈ કારણ હોયુ જોઈએ, જે કારણ ટાળવુ એ કલ્યાણરૂપ છે

પરિણમે ‘સત્’ને પ્રાપ્ત કરાવનારી, આરભમા ‘સત્’ની હેતુભૂત એવી તેમની રચિતે પ્રસન્નતા આપનારી વૈરાગ્યકથાનો પ્રસંગોપાત્ત તેમનાથી પરિચય કરવો, તો તેમના સમાગમથી પણ કલ્યાણ જ વૃદ્ધિ પામશે, અને પેલું કારણ પણ ટળશે

એમા પૃથ્વ્યાદિકનો વિસ્તારથી વિચાર કર્યો છે એવા વચનો કરતા ‘વૈતાલીય’ અધ્યયન જેવાં વચનો વૈરાગ્યની વૃદ્ધિ કરે છે, અને બીજા મતબેદવાળાં પ્રાણીને પણ તેમા અરુચિ થતી નથી

જે સાધુઓ તમને અનુસરતા હોય, તેમને સમય પરત્વે જણાવતા રહેવુ કે, ધર્મ તેનું નામ આપી શકાય કે જે ધર્મ થઈને પરિણમે, જ્ઞાન તેનું નામ હોય કે જે જ્ઞાન થઈને પરિણમે, આપણે આ બધી ક્રિયા અને વાચના ઇત્યાદિક કરીએ છીએ, તે મિથ્યા છે, એમ કહેવાનો મારો હેતુ તમે સમજો નહીં તો હું તમને કઈ કહેવા ઇચ્છુ છું, આમ જણાવી તેમને જણાવવુ કે આ જે કઈ આપણે કરીએ છીએ, તેમાં કોઈ એવી વાત રહી જાય છે કે જેથી ‘ધર્મ’ અને જ્ઞાન’ આપણને પોતાને રૂપે પરિણમતાં નથી, અને કષાય તેમ જ મિથ્યાત્વ (સદેહ)નું મદત્ત થતું નથી, માટે આપણે જીવના કલ્યાણનો ફરી ફરી વિચાર કરવો યોગ્ય છે, અને તે વિચારે કઈક આપણે કળ પામ્યા વિના ગહેશુ નહીં. આપણે બધું જાણવાનું પ્રયત્ન કરીએ છીએ પણ આપણા ‘સદેહ’ કેમ જાય તે જાણવાનું પ્રયત્ન કરતા નથી, એ જ્યાં સુધી નહીં કરીએ ત્યાં સુધી ‘સદેહ’ કેમ જાય ? અને સદેહ હોય ત્યાં સુધી જ્ઞાન પણ ન હોય, માટે સદેહ જવાનું પ્રયત્ન કરવુ જોઈએ એ સદેહ એ છે કે આ જીવ જાય છે કે અલબ્ધ ? મિથ્યાદૃષ્ટિ છે કે સમ્યક્દૃષ્ટિ ? સુલભગ્રાધી છે કે દુર્લભગ્રાધી ? તુચ્છસ સારી છે કે અધિકસ સારી ? આ આપણને જણાય તેવું પ્રયત્ન કરવુ જોઈએ. આવી જાતની જ્ઞાનકથાનો તેમનાથી પ્રસંગ રાખવો યોગ્ય છે

પરમાર્થ ઉપર પ્રીતિ થવામા સત્સંગ એ સર્વોત્કૃષ્ટ અને અનુપમ સાધન છે, પણ આ કળમા તેવો જોગ બનવો બહુ વિકટ છે, માટે જીવે એ વિકટતામા રહી પાગ પાડવામા વિકટ પુરુષાર્થ કરવો યોગ્ય છે, અને તે એ કે ‘અનાદિ કાળથી જેટલું જાણ્યું છે, તેટલું ગણ્યું અજ્ઞાન જ છે, તેનું વિસ્મરણ કરવું.’

‘સત્’ સત્ જ છે, સરળ છે, સુગમ છે, સર્વત્ર તેની પ્રાપ્તિ હોય છે, પણ ‘સત્’ને બતાવનાર ‘સત્’ જોઈએ

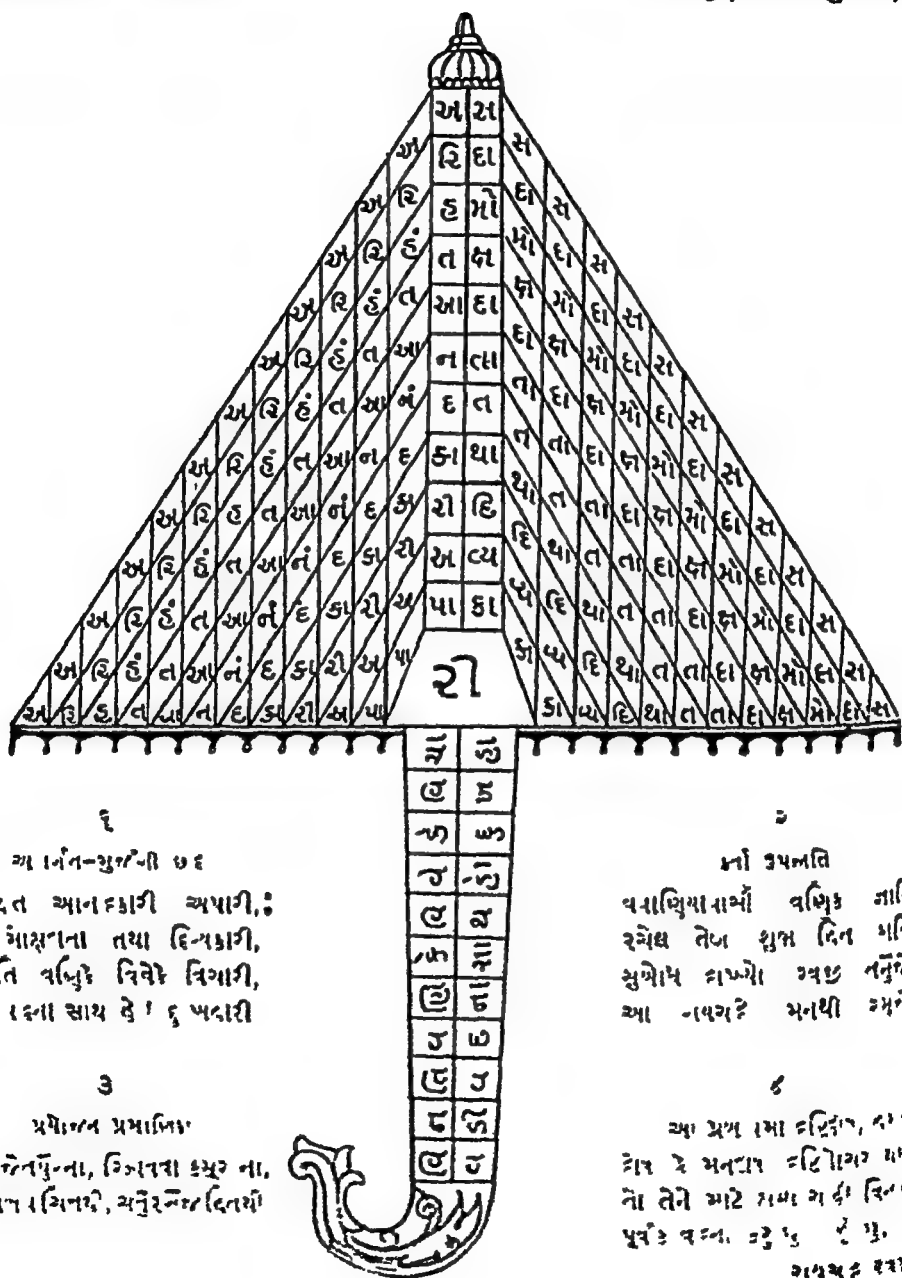
નય અનતા છે, એકેકા પદાર્થમા અનંત ગુણધર્મ છે, તેમા અનંતા નય પરિણમે છે, તો એક અથવા બે ચાર નયપૂર્વક બોલી શકાય એવું કયા છે ? માટે ન્યાદિકમા મમતાવાન ગહેવું, જાનીઓની વાણી ‘નય’માં ઉદાસીન વર્તે છે, તે વાણીને નમસ્કાર હો ! વિશેષ કોઈ પ્રસંગે

[૧૮૦]

૨૦૮

મુખર્ષિ, માહ વદ ૦)), ૧૬૪૭

અનંતા નય છે, એકેકા પદાર્થ અનંત ગુણથી, અને અનંત ધર્મથી યુક્ત છે, એકેકા ગુણ અને એકેકા ધર્મ પ્રત્યે અનંત નય પડિણમે છે, માટે એ વાટે પદાર્થનો નિર્ણય કરવા માગીએ તો થાય નહીં, એની વાટ કોઈ બીજી હોવી જોઈએ પણ કરીને આ વાતને જાની પુરુષો જ લાગે છે, અને તેઓ તે ન્યાદિક માર્ગે પ્રત્યે ઉદાસીન વર્તે છે, જેથી કોઈ નયનુ એકાત ખડન થતું નથી, અથવા કોઈ નયનુ એકાત-મડન થતું નથી. જેટલી જેની યોગ્યતા છે, તેટલી તે નયની નત્તા જાની પુરુષોને

સમ્મત હોય છે માર્ગ જેને નથી પ્રાપ્ત થયો એવા મનુષ્યો 'નય'નો આગ્રહ કરે છે, અને તેથી વિપરીત જ્ઞાની પ્રાપ્તિ હોય છે કોઈ નય જ્યાં હુલાતો નથી એવા જ્ઞાનીના વચનને અમે નમસ્કાર કરીએ છીએ જેણે જ્ઞાનીના માર્ગની ધૃષ્ટિ કરી હોય એવા પ્રાણીએ ન્યાદિકમા ઉદાસીન રહેવાનો અભ્યાસ કરવો, કોઈ નયમા આગ્રહ કરવો નહીં અને કોઈ પ્રાણીને એ વાટે હુલાવવું નહીં, અને એ આગ્રહ જેને મટવો છે, તે કોઈ વાટે પણ પ્રાણીને હુલાવવાની ધૃષ્ટિ કરતો નથી

૨૦૬

મહાત્માઓએ ગમે તે નામે અને ગમે તે આકારે એક 'સત્'ને જ પ્રકાશ્યું છે તેનું જ જ્ઞાન કરવા યોગ્ય છે તે જ પ્રતીત કરવા યોગ્ય છે, તે જ અનુભવરૂપ છે અને તે જ પરમ પ્રેમે ભજવા યોગ્ય છે.

તે 'પરમસત્'ની જ અસો અનન્ય પ્રેમે અવિચિન્ન ભક્તિ ધૃષ્ટિએ છીએ

તે 'પરમસત્'ને 'પરમજ્ઞાન' કહેા, ગમે તો 'પરમપ્રેમ' કહેા, અને ગમે તો 'સત્-ચિત્-આનંદ સ્વરૂપ' કહેા, ગમે તો 'આત્મા' કહેા, ગમે તો 'સર્વાત્મા' કહેા, ગમે તો એક કહેા, ગમે તો અનેક કહેા, ગમે તો એકરૂપ કહેા, ગમે તો સર્વરૂપ કહેા, પણ સત્ તે સત્ જ છે અને તે જ એ બધા પ્રકારે કહેવા યોગ્ય છે, કહેવાય છે સર્વ એ જ છે, અન્ય નહીં

એવું તે પરમતત્ત્વ, પુરુષોત્તમ, હરિ, સિદ્ધ, ઇશ્વર, નિરંજન, અલખ, પરબ્રહ્મ, પરમાત્મા, પરમેશ્વર અને ભગવત આદિ અનંત નામોએ કહેવાયું છે

અમે જ્યારે પરમતત્ત્વ કહેવા ધૃષ્ટિ તેવા કોઈ પણ શબ્દોમા બોલીએ તો તે એ જ છે, બીજું નહીં

[૧૮૨]

૨૧૦

સુંબઈ, માહ વદ ૦)), ૧૯૪૭

સત્સ્વરૂપને અભેદભાવે નમોનમ.

અત્ર પરમાનંદ છે સર્વત્ર પરમાનંદ દર્શિત છે

શુ લખવું ? તે તો કંઈ સૂઝતું નથી, કારણ કે દશા જુદી વર્તે છે, તોપણ પ્રસંગે કોઈ સફળતા થાય તેવી વાંચના હશે તો મોકલીશ અમારા ઉપર તમારી ગમે તેવી ભક્તિ હો, બાકી સર્વ જીવોના અને વિશેષ કરી ધર્મજીવના તો અમે ત્રણે કાળને માટે દાસ જ છીએ

સર્વેએ એટલું જ હાલ તો કરવાનું છે કે જૂનું મૂક્યા વિના તો છૂટકો જ નથી, અને એ મૂકવા યોગ્ય જ છે એમ હૃદય કરવું

માર્ગ સરળ છે, પ્રાપ્તિ હલ્કા છે

૧ સાથેના પત્રો વાંચી તેમા યોગ્ય લાગે તે ઉતારી લઈ યુનિને આપતે તેમને મારા વતી સ્મૃતિ અને વદન કરજો અમે તો સર્વના દાસ છીએ ત્રિભોવનને જરૂર બોલાવજો.

[૧૮૧]

૨૧૧

સુંબઈ, માહ વદ ૦)), ૧૯૪૭

'સત્' એ કેન્ડ હૂર નથી, પણ હૂં લાગે છે અને એ જ જીવનો મોહ છે

'સત્' જે કંઈ છે, તે 'સત્ જ' છે, સરળ છે, સુગમ -, અને સર્વત્ર તેની પ્રાપ્તિ હોય છે, પણ જેને પ્રાપ્તિરૂપ આવરણતમ વર્તે છે તે પ્રાણીને તેની પ્રાપ્તિ કેમ હોય ? અધકારના ગમે તેટલા પ્રકાર કરીએ, પણ તેમા કોઈ એવો પ્રકાર નહીં આવે કે જે અજવાળારૂપ હોય, તેમ જ આવરણ-

તિમિર જેને છે એવાં પ્રાણીની કલ્પનામાની કોઈ પણ કલ્પના 'સત્' જણાતી નથી, અને 'સત્'ની નજીક સંભવતી નથી 'સત્' છે, તે શ્રાતિ નથી, શ્રાતિથી કેવળ વ્યતિરિક્ત (બુદ્ધ) છે, કલ્પનાથી 'પર' (આથે) છે, માટે જેની પ્રાપ્ત કરવાની હઠ મતિ થઈ છે, તેણે પોતે કઈ જ બાણુતો નથી એવો હઠ નિશ્ચયવાળો પ્રથમ વિચાર કરવો, અને પછી 'સત્'ની પ્રાપ્તિ માટે જ્ઞાનીને શરણે જઈ, તે જરૂર માર્ગની પ્રાપ્તિ થાય

આ જે વચનો લખ્યા છે, તે સર્વ મુમુક્ષુને પરમ બધવરૂપ છે, પરમ રક્ષકરૂપ છે, અને એને સમ્યક્ પ્રકારે વિચાર્યેથી પરમપદને આપે એવાં છે, એમા નિર્ઞય પ્રવચનની સમસ્ત દ્વાદશાંગી, પદ્મદર્શનનું સર્વોત્તમ તત્ત્વ અને જ્ઞાનીના બોધનું બોજ સંક્ષેપે કહ્યું છે, માટે ફરી ફરીને તેને સંભારણે, વિચારણે, સમજણે, સમજવા પ્રયત્ન કરણે, એને બાધ કરે એવા બીજા પ્રકારેમા ઉદાસીન રહેણે, એમા જ વૃત્તિનો લય કરણે એ તમને અને કોઈ પણ મુમુક્ષુને શુભ રીતે કહેવાનો અમારો મત્ર છે, એમા 'સત્' જ કહ્યું છે, એ સમજવા માટે ઘણો જ વખત ગાળાશે

[૧૮૩]

૨૧૨

મુંબઈ, માહ વદ, ૧૯૪૭

સતને નમોનમ.

વાછા-ધૂંછાના અર્થ તરીકે 'કામ' શબ્દ વપરાય છે, તેમ જ પદ્યે દ્રિય વિષયના અર્થ તરીકે પણ વપરાય છે

'અનન્ય' એટલે જેના જેવો બીજો નહીં, સર્વોત્કૃષ્ટ અનન્ય ભક્તિભાવ એટલે જેના જેવો બીજો નહીં' એવો ભક્તિપૂર્વક ઉત્કૃષ્ટ ભાવ

મુમુક્ષુ વૈઠ યોગમાર્ગના સારા પરિચયી છે, એમ જાણુ છું, સદ્વૃત્તિવાળા જોગ્ય જીવ છે જે 'પદ્મ'ના તમે સાક્ષાત્કાર પૂછ્યો, તે તેમને હજી થયો નથી

પૂર્વકાળમા ઉત્તર દિશામા વિચરવા વિષેનું તેમના મુખથી શ્રવણ કર્યું તો તે વિષે હાલ તો કઈ લાખી શકાય તેમ નથી જોકે તેમણે તમને મિથ્યા કહ્યું નથી, એટલું જણાવી શકું છું.

જેના વચનબળે જીવ નિર્વાણમાર્ગને પામે છે, એવી સજીવન મૂર્તિના પૂર્વકાળમા જીવને જોજ ઘણી વાર થઈ ગયો છે, પણ તેનું જોજખાણુ થયું નથી, જીવે જોજખાણુ કરવા પ્રયત્ન કર્યો કયું પણ હશે, તથાપિ જીવને વિષે થઈ ગયેલી સિદ્ધિયોગાદિ, રિદ્ધિયોગાદિ અને બીજી તેવી કામનાઓથી પોતાની દૃષ્ટિ મલિન હતી, દૃષ્ટિ જો મલિન હોય તો તેવી સત્મૂર્તિ પ્રત્યે પણ બાહ્ય લક્ષ રહે છે, જેથી જોજખાણુ પડતું નથી, અને જ્યારે જોજખાણુ પડે છે, ત્યારે જીવને કોઈ અપૂર્વ દેનેક આવે છે, તે એવો કે તે મૂર્તિના વિયોગે ઘડી એક આયુષ્ય સોગવવું તે પણ તેને વિટ બના લાગે છે, અર્થાત્ તેના વિયોગે તે ઉદાસીનભાવે તેમાં જ વૃત્તિ રાખીને જીવે છે, બીજા પદાર્થોના સંયોગ અને મૃત્યુ એ બંને એને સમાન થઈ ગયા હોય છે આવી દશા જ્યારે આવે છે, ત્યારે જીવને માર્ગ બહુ નિકટ હોય છે એમ જાણવું એવી દશા આવવામા સાચાની સગતિ બહુ વિટ ગનામય છે, પણ એ જ દશા આગવી એમ જાણવું એવી દશા આવવામા સાચાની સગતિ બહુ વિટ ગનામય છે, પણ એ જ દશા આગવી એવો જેનો નિશ્ચય હઠ છે તેને ઘણું કરીને થોડા વખતમા તે દશા પ્રાપ્ત થાય છે

તમે બધાએ હાલ તો એક પ્રકારનું અમને બંધન કરવા માડ્યું છે, તે માટે અમારે શું કરવું તે કાંઈ સ્પષ્ટ નથી 'સજીવન મૂર્તિ'થી માર્ગ મળે એવો ઉપદેશ કરતા પોતે પોતાને બંધન કર્યું છે, કે જે ઉપદેશનો લક્ષ તમે અમારા ઉપર જ માડ્યો અમે તો સજીવન મૂર્તિના દાસ છીએ, ૨૦-૧૨-૪૪ છીએ અમારી એવી અલૌકિક દશા પણ કયા છે? કે જે દશામા કેવળ ગમ ગમના જ વર્તે છે? નાનારો ઉપાધિયોગ તો તમે પ્રત્યક્ષ દેખો તેવો છે

આ બે છેદલી વાત તો તમારા બધાને માટે મે લખી છે, અમને હવે ઓછું બધન થાય તેમ કરવા બધાને વિનંતી છે બીજી એક એ જણાવવાનું છે કે તમે અમારે માટે કંઈ હવે કોઈને કહેશો નહીં ઉદયકાળ તમે જાણો છો.

[૧૮૪]

૨૧૩

મુ બઈ, ફાગણ સુદ ૪, શનિ, ૧૯૪૭

પુરાણપુરુષને નમોનમઃ

આ લોક ત્રિવિધ તાપથી આકુળઆકુળ છે ઝાઝવાના પાણીને લેવા દોડી તૃષા છિપાવવા ઇચ્છે છે, એવો દીન છે અજ્ઞાનને લીધે સ્વરૂપનુ વિસ્મરણ થઈ જવાથી ભય કર પરિબ્રમણ તેને પ્રાપ્ત થયું છે સમયે સમયે અતુલ ખેદ, જ્વરાદિક રોગ, મરણાદિક ભય, વિયોગાદિક હ.ખને તે અનુભવે છે, એવી અશરણતાવાળા આ જગતને એક સત્પુરુષ જ શરણ છે, સત્પુરુષની વાણી વિના કોઈ એ તાપ અને તૃષા છેદી શકે નહીં એમ નિશ્ચય છે માટે ફરી ફરી તે સત્પુરુષના ચરણનુ અમે ધ્યાન કરીએ છીએ

સ સાર કેવળ અશાતામય છે કોઈ પણ પ્રાણીને અદ્ય પણ શાતા છે, તે પણ સત્પુરુષનો જ અનુગ્રહ છે, કોઈ પણ પ્રકારના પુણ્ય વિના શાતાની પ્રાપ્તિ નથી, અને એ પુણ્ય પણ સત્પુરુષના ઉપદેશ વિના કોઈએ જાણ્યું નથી, ઘણું કાળે ઉપદેશેલુ તે પુણ્ય રૂઢિને આધીન થઈ પ્રવર્તે છે, તેથી જાણે તે યથાદિકથી પ્રાપ્ત થયેલુ લાગે છે, પણ એનું મૂળ એક સત્પુરુષ જ છે, માટે અમે એમ જ જાણીએ છીએ કે એક અશ શાતાથી કરીને પૂર્ણકામતા સુધીની સર્વ સમાધિ તેનું સત્પુરુષ જ કારણ છે, આટલી બધી સમર્થતા છતાં જેને કંઈ પણ કપટ નથી, ઉન્મત્તતા નથી, પોતાપણુ નથી, ગર્વ નથી, ગારવ નથી, એવા આશ્ચર્યની પ્રતિમારૂપ સત્પુરુષને અમે ફરી ફરી નામરૂપે સ્મરીએ છીએ

ત્રિલોકના નાથ વશ થયા છે જેને એવા છતાં પણ એવી કોઈ અટપટી દશાથી વતે છે કે જેનું સામાન્ય મનુષ્યને ઓળખાણ થયું હોઈ શકે છે, એવા સત્પુરુષને અમે ફરી ફરી સ્તવીએ છીએ

એક સમય પણ કેવળ અસ જપણથી રહેલું એ ત્રિલોકને વશ કરવા કરતાં પણ વિકટ કાર્ય છે, તેવા અસ જપણથી ત્રિકાળ જે રહ્યા છે, એવા સત્પુરુષના અંત કરણ, તે જોઈ અમે પરમાશ્ચર્ય પામી નમીએ છીએ.

હે પરમાત્મા ! અમે તો એમ જ માનીએ છીએ કે આ કાળમા પણ જીવનો મોક્ષ હોય તેમ છતાં જૈન યથોમા કવચિત્ પ્રતિપાદન થયું છે તે પ્રમાણે આ કાળે મોક્ષ ન હોય, તો આ ક્ષેત્રે એ પ્રતિપાદન તુ રાખ, અને અમને મોક્ષ આપવા કરતાં સત્પુરુષના જ ચરણનું ધ્યાન કરીએ અને તેની સમીપ જ રહીએ એવો યોગ આપ

હે પુરુષપુરાણ ! અમે તારામા અને સત્પુરુષમા કંઈ ભેદ હોય એમ સમજતા નથી, તારા કરતાં અમને તો સત્પુરુષ જ વિશેષ લાગે છે, કારણ કે તું પણ તેને આધીન જ રહ્યો છે, અને અમે સત્પુરુષને ઓળખ્યા વિના તને ઓળખી શક્યા નહીં, એ જ તારું હૃદયપણુ અમને સત્પુરુષ પ્રત્યે પ્રેમ ઉપજાવે છે કારણ કે તું વશ છતાં પણ તેઓ ઉન્મત્ત નથી, અને તારાથી પણ સરળ છે, માટે હવે તું કહે તેમ કરીએ ?

હે નાથ ! તારે ખોટું ન લગાડવું કે અમે તારા કરતાં પણ સત્પુરુષને વિશેષ સ્તવીએ છીએ, જગત આખું તને સ્તવે છે, તો પછી અમે એક તારા સામા મેઠા રહીશું તેમાં તેમને કયા સ્તવનની આકાંક્ષા છે, અને કયા તને સ્તૂતપણું પણ છે ?

જ્ઞાની પુરુષો ત્રિકાળની વાત જાણતા છતાં પ્રગટ કરતા નથી, એમ આપે પૂછ્યું, તે સ બધમાં

મહાવીરનો એક સમય માત્ર પણ સ સારનો ઉપદેશ નથી એના મધ્યમાં પ્રવચનોમાં એકે એક પ્રદર્શિત કર્યું છે તેમ તેવું સ્વાચ્છાન્તથી સિદ્ધ પણ કરી આપ્યું છે કે ચતુર્વર્ણી કાયા, યશોદા દેવ શાળી, અદ્યત્ત સામ્રાજ્યલક્ષ્મી અને મહા પ્રતાપી સ્વજન પરિવારનો સમૂહ છતાં તેની મોહિની ઉતારી દર્શ જ્ઞાનદર્શનયોગપગથળ ધર્મ એણે જે અદ્ભુતતા દર્શાવી છે તે અનુપમ છે એનું એક વચ્ચે પ્રકાશ કરના પવિત્ર ‘ઉત્તગદ્યચતુરસૂત્ર’માં આઠમા અધ્યયનની પહેલી ગાથામાં કવિત કેવળ ની મંત્રીપે તત્ત્વાભિલાષીના મુખક્રમણથી મહાવીર કહેવગવે છે કે —

અયુરે અમાલ્યમિ સસારમિ દુસ્ત્રાપરારાણ,
કિં નામ દુગ્ધ કમ્મ જેનાહં દુગ્ધં ન ગચ્છિઝ્જા.

‘અધુવ અને અશાશ્વત મ સારમાં અનેક પ્રકારના દુઃખ છે, હું એવી શુ કચ્છી કરું કે જે કચ્છીથી કરી દુર્ગતિ પ્રતિ ન જાઉં ?’ એ ગાથામાં એ ભાવથી પ્રશ્ન થતા કવિલસુનિ પત્રી એ ઉપદેશ ચલાવે છે —

‘અધુવે અસામયમિ’ — આ મર્દ તત્ત્વજ્ઞાનપ્રસાદીભૂત વચનો પ્રવૃત્તિમુક્ત ચોગીશરના નવ વૈરાગ્યવેગના છે અતિ બુદ્ધિશાળીને મ સાગ પણ ઉત્તમરૂપે માન્ય ગણે છે છતાં, તે બુદ્ધિશાળી તેનો ત્યાગ કરે છે, એ તત્ત્વજ્ઞાનનો મુનિપાત્ર અમરકાં છે એ અતિ મેધાવીઓ અતે પુનઃપ્રવર્તે મુક્તિ કરી મહાયોગ સાધી આત્માના તિમિરપટને ટાળે છે મ માગે શોકાગ્નિ કહેવાના તત્ત્વ જ્ઞાનીઓની પ્રમાણ નથી, પરંતુ એ સઘળા તત્ત્વજ્ઞાનીઓ દર્શ તત્ત્વજ્ઞાનચ દ્રવી મોળે કળામંત્રી પૂર્વે હોતા નથી, આજ કાળથી મર્વજ મહાવીરના વચન તત્ત્વજ્ઞાનને માટે જે પ્રમાણ આપે છે તે મહા ભૂત, સર્વમાન્ય અને દેવજ મ ગણમય છે મહાવીરની તુલ્ય ક્રપભદ્રેવ લેવા લે જે સર્વજ તીર્થકર થયા છે તેમણે નિ સ્પૃહતાથી ઉપદેશ આપીને જગત્કલિતિપિાગી પદવી પ્રાપ્ત કરી છે

મ માગે એકાન્ત અને જે અનંત ભગ્ન તાપ છે તે તાપ ત્રણ પ્રકારના છે આગિ, વાયુ અને ઉષ્ણિ એટલી મુક્ત થવા માટે પ્રત્યેક તત્ત્વજ્ઞાનીઓ કહેતા આવ્યા છે મ માગે, મ માગે, શાનિ, દુઃખ, ધૃતિ, અપ્રભુતા, મુદ્ધનનો વિનય, વિવેક, નિ સ્પૃહતા, પ્રજ્ઞાચર્ય સમ્યક્ત્વ મ જ્ઞાન એવું એવન કરવું, કૌમ લોભ, માન, માયા, અનુગ્રહ, આગ્રહ, વિપય, દિગ્મા, મોહ, અજ્ઞ મિથ્યાના એ મયજનો ત્યાગ કરવો આમ સર્વ દર્શનોનાં મામાન્ય રીતે માગે નીચનાં છે મ માગે એ નામ મ માગેશ પામી વચ છે

એમ જણાય છે કે ઈશ્વરી ઇચ્છા જ એવી છે કે અત્યુક્ત પારમાર્થિક વાત સિવાય જ્ઞાની ગોળ ત્રિકાળિક વાત પ્રસિદ્ધ ન કરે, અને જ્ઞાનીની પણ અતર-ઇચ્છા તેવી જ જણાય છે જેની કોઈ પણ પ્રકારની આકાંક્ષા નથી, એવા જ્ઞાની પુરુષને કઈ કર્તવ્યરૂપ નહીં હોવાથી જે કઈ ઉદયમા આવે તેટલું જ કરે છે

અમે તો કઈ તેવું જ્ઞાન ધરાવતા નથી કે જેથી ત્રણે કાળ સર્વ પ્રકારે જણાય, અને અમને એવા જ્ઞાનનો કઈ વિશેષ લક્ષ્ય નથી, અમને તો વાસ્તવિક એવું જે સ્વરૂપ તેની ભક્તિ અને અસંગતા, એ પ્રિય છે એ જ વિજ્ઞાપન

‘વેદાત અથ પ્રસ્તાવના’ મોકલાવ્યું હશે, નહીં તો તરત મોકલાવશે

વિ૦ આજ્ઞાકિત —

[૧૮૫]

૨૧૪

મુળાર્ધ, કાગળ સુદ ૫, રવિ, ૧૯૪૭

અલેક્ષણા આભ્યા વિના જે પ્રાણી આ જગતની રચના એવા ઇચ્છે છે તે બધાય છે એવી દશા આવવા માટે એ પ્રાણીએ તે રચનાના કારણ પ્રત્યે પ્રીતિ કરવી, અને પોતાની અહરૂપ જાતિને પરિત્યાગ કરવો સર્વ પ્રકારે કરીને એ રચનાના ઉપભોજની ઇચ્છા ત્યાગવી યોગ્ય છે, અને એમ થવા માટે સત્પુરુષના શરણ જેવું એકંકે ઔષધ નથી આ નિશ્ચય વાર્તા બિચારા મોહાધ પ્રાણીઓ નહો બાણીને ત્રણે તાપથી બળતા ભોઈ પરમ કરુણા આવે છે કે નાથ, તું અતુમ્હ કરી અને તારી ગતિમા ભક્તિ આપ, એ ઉદ્ધાર નીકળે છે

આજે કૃપાપૂર્વક આપે મોકલેલું વેદાતનું ‘પ્રબોધ શતક’ નામનું પુસ્તક પહોંચ્યું ઉપાધિની નિવૃત્તિના પ્રસંગમા તેનું અવલોકન કરીશ.

ઉદયકાળ પ્રમાણે વર્તીએ છોએ કવચિત્ મનોયોગને લીધે ઇચ્છા ઉત્પન્ન હો તો ભિન્ન વાત, પણ અમને તો એમ લાગે છે કે આ જગત પ્રત્યે અમારો પરમ ઉદ્દાસીન ભાવ વર્તે છે, તે આવ સોનાનું થાય તોપણ અમને તૃણવત્ છે, અને પરમાત્માની વિભૂતિરૂપે અમારું ભક્તિધામ છે

આજ્ઞાકિત

[૧૮૬]

૨૧૫

મુળાર્ધ, કાગળ સુદ ૮, ૧૯૪૭

આપનું કૃપાપત્ર પ્રાપ્ત થયું, એમા કરેલા પ્રશ્નોનો સવિગત ઉત્તર ધનતા સુધી તત્તમા લખીગ. એ પ્રશ્નો એવા પારમાર્થિક છે કે મુમુક્ષુ પુરુષે તેનો પચિચ કરવો ભોઈએ હલ્લે. પુસ્તકના પાઠીને પણ એવા પ્રશ્નો ભીજે નહી, એમ અમે ધારીએ છીએ, તેમા પણ પ્રથમ લખેલું પ્રશ્ન (જગતમા સ્વરૂપમા મતાતર કા છે ?) તો જ્ઞાની પુરુષ અથવા તેની આજ્ઞાને અનુસરનારે પુરુષ જ ઉગારી શકે અત્ર મનમાનતી નિવૃત્તિ નથી રહેતી, જેથી એવી જ્ઞાનવાર્તા લખવામા જગ વિલબ કપાની જરૂર થાય છે છેટું પ્રશ્ન અમારા વનવાસનું પૂછ્યું છે, એ પણ જ્ઞાનીની જ અતર્વૃત્તિ વલ્લુનારું પુરુષ વિના કોઈકથી જ પૂછી શકાય તેવું પ્રશ્ન છે

આપની સર્વોત્તમ પ્રજ્ઞાને નમસ્કાર કરીએ છીએ ળગિજાળમા પરમાત્માએ કોઈ ભક્તિમાન પુરુષો ઉપર પ્રસન્ન થવું હોય, તો તેમાના આપ એક છે. અમને તમારો મોટો આધ આ કાગળ મળ્યો અને તેથી જ જિવાય છે

એમ સુકિત સાધ્ય કરવા માટે જે વૈગમ્યની આવશ્યકતા છે તે વૈરાગ્યને દૃઢ કરનારી જ ભાવનાઓમાથી કેટલીક ભાવનાઓ આ દર્શનાત્મક વર્ણવીશુ, કેટલીક ભાવનાઓ કેટલાક વિષયો વહેલી નાખી છે, કેટલીક ભાવનાઓ માટે અન્ય પ્રસંગની અગત્ય છે, એથી તે વિસ્તારી નથી

પ્રથમ ચિત્ર

અનિત્યભાવના

લક્ષણ

વિદ્યુત્ લક્ષ્મી પ્રભુતા પતંગ,
આયુધ્ય તે તો જળના તરંગ,
પુર દરી આપ અનગ રગ,
શુ રાગીએ ત્યાં શબ્દનો પ્રસંગ !

વિશેષાર્થ — લક્ષ્મી વીજળી જેવી છે વીજળીનો અણકાચો જેમ થઈને ઓડવાઈ નાખે તેમ લક્ષ્મી આવીને આલી નય છે અધિકાર પતંગના રંગ જેવો છે પતંગનો રંગ જેમ આં દિવસ ચટકી છે, તેમ અધિકાર માત્ર થોડો કાળ ચ્હી હાથમાથી જતો રહે છે આયુધ્ય પાણીના મોંડા છે, પાણીનો ફિસોળો આવ્યો કે ગયો તેમ જન્મ પામ્યા અને એક દેહમા ગયા કે ન ગયા ત્યાં જો ફેડમા પડવું પડે છે કામભોજ આકાશમા ઉત્પન્ન થતા ધ્રુવના ધનુષ્ય જેવા છે તેમ દેહધનુષ્ય વર્ષાકાળમા થઈને શબ્દવાગમાં હથ થઈ નય છે, તેમ યૌવનમાં કામના વિકાર કૃત્રીભૂત થઈ જાય જતા રહે છે, કે કામા છે 'કુવ' એ મધગી વસ્તુઓનો સબધ શાશ્વત છે, એમાં પ્રેમભાવનની મર્યાદા ધાર્મિક શુ ગચ્છ ? તાત્પર્ય એ મધગા અપગ અને વિનાગી છે, તુ અપગ અને અવિનાશી માટે તારા જેવી નિત્ય વસ્તુને પ્રાપ્ત કર !

૨૧૬

ૐ

‘સત્’

આ જે કંઈ જોઈએ છીએ, જે કંઈ જોઈ શકાય તેવું છે, જે કંઈ સાંભળીએ છીએ, જે કંઈ સાંભળી શકાય તેવું છે, તે સર્વ એક સત્ જ છે.

જે કંઈ છે તે સત્ જ છે અન્ય નહી
તે સત્ એક જ પ્રકારનું હોવાને યોગ્ય છે

તે જ સત્ જગતરૂપે બહુ પ્રકારનું થયું છે, પણ તેથી તે કંઈ સ્વરૂપથી રચીત થયું નથી સ્વરૂપમા જ તે એકાકી છતાં અનેકાકી હોઈ શકવાને સમર્થ છે એક સુવર્ણ, કુંડલ, કડા, સાકળા અને બાબુબ ધાદિક અનેક પ્રકારે હોય તેથી તેમાથી કંઈ સુવર્ણપણુ ઘટતું નથી પર્યાયાંતર ભાસે છે અને તે તેની સત્તા છે તેમ આ સમસ્ત વિશ્વ તે ‘સત્’નું પર્યાયાંતર છે, પણ ‘સત્’રૂપ જ છે

[૧૭૩ (૨)+૩૩૮ (૨)]

૨૧૭

મુળાર્ધ, માહ સુદ, ૧૯૪૭

પરમ પૂજ્ય,

આપને સહજ વાચનના ઉપયોગાર્થે આપના પ્રશ્નનો ઉત્તરવાળો કાગળ આ સાથે બીડું છું

પરમાત્મામા પરમ સ્નેહ ગમે તેવી નિકટ વાટેથી થતો હોય તોપણ કરવો યોગ્ય જ છે સરળ વાટ મળ્યા છતાં ઉપાધિના કારણથી તન્મયભક્તિ રહેતી નથી, અને એકતાર સ્નેહ બિભરતો નથી આથી ખેદ રહ્યા કરે છે અને વાર વાર વનવાસની ઇચ્છા થયા કરે છે જોકે વૈરાગ્ય તો એવો રહે છે કે ઘર અને વનમા ઘણું કરીને આત્માને ભેદ રહ્યો નથી, પરંતુ ઉપાધિના પ્રસંગને લીધે તેમા ઉપયોગ શાખવાની વાર વાર જરૂર રહ્યા કરે છે, કે જેથી પરમ સ્નેહ પર તે વેળા આવરણુ આણવું પડે, અને એવી પરમ સ્નેહતા અને અનન્ય પ્રેમભક્તિ આઠ્યા વિના દેહત્યાગ કરવાની ઇચ્છા થતી નથી કદાપિ સર્વાત્માની એવી જ ઇચ્છા હશે તો ગમે તેવી દીનતાથી પણ તે ઇચ્છા ફેરવશું પણ પ્રેમભક્તિની પૂર્ણ લય આઠ્યા વિના દેહત્યાગ નહીં કરી શકાય એમ રહે છે, અને વાર વાર એ જ રટના રહેવાથી ‘વનમા જઈએ’ ‘વનમા જઈએ’ એમ થઈ આવે છે આપનો નિરંતર સત્સંગ હોય તો અમને ઘર પણ વનવાસ જ છે

ગોપાળનાની જેવી શ્રીમદ્ ભાગવતમા પ્રેમભક્તિ વર્ણવી છે, એવી પ્રેમભક્તિ આ કળિકાળમા પ્રાપ્ત થવી દુર્લભ છે, એમ જોકે સામાન્ય લક્ષ છે, તથાપિ કળિકાળમા નિશ્ચય મતિથી એ જ લય લાગે તો પરમાત્મા અનુગ્રહ કરી શીઘ્ર એ ભક્તિ આપે છે

જડભરતજીની શ્રીમદ્ ભાગવતમા સુદર આખ્યાયિકા આપી છે, એ દશા વાર વાર સાભરી આવે છે અને એવું ઉન્નતપણુ પરમાત્માને પામવાનું પરમ દ્વાર છે એ દશા વિદેહી હંતી ભરતજીને હરણના સગથી જન્મની વૃદ્ધિ થઈ હંતી અને તેથી જડભરતના ભવમા અસંગ રહ્યા હતા એવા કારણથી મને પણ અસંગતા બહુ જ સાભરી આવે છે, અને કેટલીક વખત તો એવું થઈ જાય છે કે તે અસંગતા વિના પરમદુઃખ થાય છે ચમ અતકાળે પ્રાણીને હુ ખદાયક નહીં લાગતો હોય, પણ અમને સંગ હુ ખદાયક લાગે છે એમ અતર્વૃત્તિઓ ઘણી છે કે જે એક જ પ્રવાહની છે લાખી જતી નથી, રહું જતું નથી, અને આપનો વિયોગ રહ્યા કરે છે સુગમ ઉપાય કોઈ જડતો નથી ઉદયકર્મ ભાગવતા દીનપણુ અનુકૂળ નથી લવિષ્યની એક ક્ષણનો ઘણું કરીને વિચાર પણ રહેતો નથી

‘સત્-સત્’ એવું રટણુ છે અને સત્ત્વ સાધન ‘તમે’ તે ત્યાં છે અધિકશું કહીએ ? ઈશ્વરની

ધન્યા એવી છે, અને તેને રાજી રાખ્યા રહ્યા વિના છૂટકો નથી નહીં તો આવી ઉપાધિયુક્ત દગામા ન રહીએ, અને ધાર્યું કરીએ, પરમ પીયૂષ અને પ્રેમભક્તિમય જ રહીએ । પણ પ્રારબ્ધકર્મ જળવત્તર છે ।

આજે આપણુ એક પત્ર મળ્યું વાચી હૃદયગત કર્યું એ વિષે આપને ઉત્તર ન લખીએ એવી અમારી સત્તા આપની પાસે યોગ્ય નહીં, તથાપિ આપને, અતર્જિત સમજાયું છે, તે જણાવુ છું, કે જે કંઈ થાય છે તે થવા દેવું, ન ઉઠાસીન, ન અનુદયની થવું, ન પરમાત્મા પ્રત્યે પણ ઇચ્છા કરવી અને ન મૂઝાવુ કદાપિ આપ જણાવો છે તેમ અહીં પણ આડું આવતું હોય તો તેનો નેટલો અને તેટલો રોધ કરવો, અને તેમ છતાં પણ તે ન ટળતું હોય તો તેને ઇશ્વરાર્પણ કરી દેવું, તથાપિ દીન-પણું ન આવવા દેવું શુ થશે ? એવો વિચાર કરવો નહીં, અને જે થાય તે કર્યા રહેવું અધિક ગાવા નાખવા પ્રયત્ન કરવું નહીં અલ્પ પણ ભય રાખવો નહીં ઉપાધિ માટે ભવિષ્યનો એક પળની પણ ચિંતા કરવી નહીં, કર્યાનો જે અભ્યાસ થઈ ગયો છે, તે વિસ્મરણ કર્યા રહેવું, તો જ ઇશ્વર પ્રમન્ન થશે, અને તો જ પરમભક્તિ પામ્યાનું ક્ષણ છે, તો જ અમારો-તમારો સંયોગ થયો યોગ્ય છે, અને ઉપાધિ વિષે શુ થાય છે તે આપણે આગળ ઉપર જોઈ લઈશું 'જોઈ લઈશું' એનો અર્થ જાહુ ગભીર છે

સર્વાત્મા હરિ સમર્થ છે આપ અને મહત પુરુષોની કૃપાથી નિર્જળ મતિ ઓછી ગહે છે આપના ઉપાધિયોગ વિષે જોકે લક્ષ રહ્યા કરે છે, પણ જે કંઈ સત્તા છે તે તે સર્વાત્માને હાથ છે અને તે સત્તા નિરપેક્ષ, નિરાકાક્ષ એવા જ્ઞાનીને જ પ્રાપ્ત હોય છે, ત્યાં સુધી તે સર્વાત્મા હરિની ઇચ્છા જેમ હોય તેમ જ્ઞાનીને પણ ચાલવું એ આજ્ઞાકિત ધર્મ છે, ઇત્યાદિક વાત ઘણી છે શબ્દે લખી શકતો નથી, અને બીજો કોઈ સમાગમ સિવાય એ વાત કરવાનો ઉપાય હાથમા નથી, જેથી ત્યાગે ઇશ્વરેન્દ્રા હશે ત્યારે એ વાત કરશું

ઉપર જે ઉપાધિમાંથી અહીં પણ મૂકવાના વચનો લખ્યા છે, તે આપ ચોડા વખત વિચાર કરશો, ત્યાં જ તેવી દશા થઈ રહે એવી આપની મનોવૃત્તિ છે, અને એવી ગાંઠી શિક્ષા લખવાની સર્વાત્મા હરિની ઇચ્છા હોવાથી એ આપને લખી છે, માટે જેમ અને તેમ એને અવધાગ્ને કરી પણ આપને વિજ્ઞાપન છે કે ઉપાધિ વિષે જેમ અને તેમ નિઃશ કપણે ગહી ઉદ્ધમ કરવો કેમ થશે ? એ વિચાર મૂકી દેવો

આથી વિશેષ ચોખ્ખી વાત લખવાની યોગ્યતા હાલ મને ઇશ્વરે આપવાનો અનુચ્છ કયો નથી, અને તેનું કારણ મારી તેવી આધીન ભક્તિ નથી આપે સર્વ પ્રકારે નિર્લય રહેવું એવી મારી ફરી ફરી વિનંતિ છે એ સિવાય હું કંઈ બીજું લખવા યોગ્ય નથી આ વિષય વિષે સમાગમે આપણે વાતચીત કરીશું કોઈ રીતે આપે દિલગીર થવું નહીં આ ધીન્ન આપવા તરફિની જ સન્મતિ છે એમ નથી, પણ જેમ અતર્જી ભગી તેમ આપેલી સન્મતિ છે વધારે લખી શકાતું નથી, પણ આપે આકુળ ગહેવું ન જોઈએ, એ વિનંતિ કરી ફરી માનજો બાકી એમ તો નિર્જળ છીએ ૪૩૦ માનજો કે નિર્જળ છીએ, પણ ઉપર લખી છે જે સન્મતિ તે સળંગ છે, જેવી તેવી નવી પણ માગી છે આપને માટે એ જ માર્ગ યોગ્ય છે

આપ જ્ઞાનકથા લખશો 'પ્રત્યોદયશતક' લાઈ રેવાગ કંઠ હાલ નો વાચ્ય છે ગવિગ મુખીમા પાછું મોકલવું ઘટશે તો પાછું મોકલીશ, નહીં તો રાખવા વિષે લખીશ અને તેમ છતાં તેના માર્ગિક તત્કની ઉતાવળ હોય તો જણાવશો તો મોકલી આપીશ

આપના બધા પ્રશ્નોનો મારી ઇછાપૂર્ણ ઉત્તર લખી શક્યો નથી, ઉપાધિયોગનં દીધું, પણ આપ મારા અતરને સમજી લેશો, એમ મને નિઃશંકતા છે

મૂળસહિત પ્રદક્ષિણા કરીને વિનયે કરી વ દન કરીને સ્વસ્થાનકે ગયો

પ્રમાણુશિક્ષા :—અહો ભગ્યો ! મહા તપોધન, મહા મુનિ, મહા પ્રજ્ઞાવત, મહા યશસ્વત, મહા નિર્ઝય અને મહાશ્રુત, અનાથી મુનિએ મગધ દેશના રાજાને પોતાના વીતક ચરિત્રથી જે બોધ આપ્યો છે તે ખરે ! અશરણુભાવના સિદ્ધ કરે છે મહા મુનિ અનાથીએ સહન કર્યા તુલ્ય વા એથી અતિ વિશેષ અસહ્ય હુ ખ અને ત આત્માઓ સામાન્ય દૃષ્ટિથી લોગવતા દેખાય છે, તત્સ ય ધી તમે કિંચિત્ વિચાર કરો ! સ મારમા છવાઈ રહેલી અને ત અશરણુતાનો ત્યાગ કરી સત્ય શરણુરૂપ ઉત્તમ તત્ત્વજ્ઞાન અને પરમ સુશીલને મેલો અ તે એ જ સુકિતના કારણુરૂપ છે જેમ સ મારમા રહ્યા અનાથી અનાથ હતા, તેમ પ્રત્યેક આત્મા તત્ત્વજ્ઞાનની ઉત્તમ પ્રાપ્તિ વિના સદૈવ અનાથ જ છે અનાથ થવા પુરુષાર્થ કરવો એ જ શ્રેય છે !

ઇતિ શ્રી ' ભાવનાબોધ ' મ થના પ્રથમ દર્શનમા દ્વિતીય ચિત્રે ' અશરણુભાવના 'ના ઉપદેશાર્થે મહા નિર્ઝયનુ ચગ્નિ પત્રિપૂર્ણતા પામ્યુ

તૃતીય ચિત્ર

એકત્વભાવના

ઉપનતિ

શરીરમા વ્યાધિ પ્રત્યક્ષ થાય,
તે કોઈ અન્યે લઈ ના શકાય,
એ લોગવે એક સ્વ આત્મ પોતે,
એકત્વ એથી નયસુક્ત ગોતે

વિશેષાર્થ — શરીરમા પ્રત્યક્ષ દેખાતા રોગાદિક જે ઉપદ્રવ થાય છે તે સ્નેહી, કુટુંબી, બધા કે પુત્ર કોઈથી લઈ શકાતા નથી, એ માત્ર એક પોતાનો આત્મા પોતે જ લોગવે છે એમા કોઈપણ ભાગોદાર થતું નથી તેમજ પાપ પુણ્યાદિ મધળા વિપાકો આપણો આત્મા જ લોગવે છે એ એકલો આવે છે, એકલો બળ છે, એણે સિદ્ધ કરીને વિવેકને બહી રીતે બાણુવાવાળા પુરુષો એકત્વને નિર-તર શોધે છે

દષ્ટાંત :— મહા પુરુષના તે ન્યાયને અચળ કન્તાર નમિરાજર્પિ અને શકે દ્રનો વૈગચોપદેશક સ વાદ અહીં આગળ પ્રદર્શીત કરીએ છીએ નમિરાજર્પિ મિથિલા નગરીના ગર્ગ્યેશ્વર હતા ઓપુત્રા દિક્ષથી વિશેષ હુ ખનો મમૂહ પામ્યા નહોતા છતાં એકત્વના સ્વરૂપને પરિપૂર્ણ પિછાનવામા ગર્ગ્યેશ્વરે કિંચિત્ વિજ્રમ કર્યો નહો શકે દ્ર પ્રથમ નમિરાજર્પિ ન્યા નિવૃત્તિમા વિગાન્યા છે, ત્યા વિપ્રરૂપે આવીને પરીક્ષા નિદાને પોતાનુ વ્યાખ્યાન શરૂ કરે છે —

વિપ્ર — હે રાજ ! મિથિલા નગરીને વિષે આજે પ્રગલ કોલાહલ વ્યાપી ગ્યો છે હૃદયને અને મનને ઉદ્વેગકારી વિલાપના શબ્દોથી રાજમ દિર અને સામાન્ય ઘર છવાઈ ગયા છે માત્ર તારી દીશ એ જ એ સઘળાના હુ ખનો હેતુ છે પડના આત્માને જે હુ ખ આપણાથી ઉત્પન્ન થાય તે હુ ખ સ સારપરિજ્ઞમણુ કાણુ ગણીને તુ ત્યા બા ભોળો ન થા

નમિરાજ — (ગૌરવ ભરેલા વચનોથી) હે વિપ્ર ! તું જે કહે છે તે માત્ર અજ્ઞાનરૂપ છે નિમિત્ત નગરીમા એક ગળીયો હતો, તેની મધ્યમા એક વૃક્ષ હતુ, શીતળ છાયાથી કરીને તે સ્મરણીય હતું પત્ર, પુષ્પ અને ફળથી તે મરિન હતુ, નાના પ્રકારના પક્ષીઓને તે લાભદાયક હતું, વામુના સ્વભાવ થકી તે વૃક્ષમા ગ્દેનાગ પ ખીંગા હુ ખાર્ત ને શરણુદિન થયાથી આક્રંદ કરે છે વૃક્ષને પાનને માટે ધર્ષને જ તે વિલાપ કરતા નથી, પોતાનું સુખ મધુ એ માટે ધર્ષને નેચા શોકાર્ત છે

[૧૮૭]

૨૧૮

મુંબઈ, ફાગણ સુદ ૧૩, સોમ, ૧૯૪૭

સર્વાત્મા હરિને નમસ્કાર

‘સત્’ સત્ છે, સરળ છે, સુગમ છે, તેની પ્રાપ્તિ સર્વત્ર હોય છે

સત્ છે કાળથી તેને બાધા નથી તે સર્વનું અધિષ્ઠાન છે વાણીથી અકથ્ય છે તેની પ્રાપ્તિ હોય છે, અને તે પ્રાપ્તિનો ઉપાય છે

ગમે તે સ પ્રદાય, દર્શનના મહાત્માઓનો લક્ષ્ય એક ‘સત્’ જ છે વાણીથી અકથ્ય હોવાથી મૂળાની શ્રેણી સમજાવ્યું છે, જેથી તેઓના કથનમા કંઈક ભેદ લાગે છે, વાસ્તવિક રીતે ભેદ નથી.

લોકનું સ્વરૂપ સર્વ કાળ એક સ્થિતિનું નથી, ક્ષણે ક્ષણે તે રૂપાતર પામ્યા કરે છે, અનેક રૂપ નવાં થાય છે, અનેક સ્થિતિ કરે છે અને અનેક લય પામે છે, એક ક્ષણ પહેલા જે રૂપ બાહ્ય જ્ઞાને જણાયું નહોતું, તે દેખાય છે, અને ક્ષણમાં ઘણાં દીર્ઘ વિસ્તારવાળા રૂપ લય પામ્યા જાય છે મહાત્માના વિદ્યમાને વર્તી લોકનું સ્વરૂપ અજ્ઞાનીના અનુગ્રહને અર્થે કંઈક રૂપાતરપૂર્વક કહ્યું જાય છે, પણ સર્વ કાળ જેની એક સ્થિતિ નથી એવું એ રૂપ ‘સત્’ નહીં હોવાથી ગમે તે રૂપે વર્ણવી તે કાળે બ્રાતિ ટાળી છે, અને એને લીધે સર્વત્ર એ સ્વરૂપ હોય જ એમ નથી, એમ સમજાય છે બાળજીવ તો તે સ્વરૂપને શાશ્વતરૂપ માની લઈ બ્રાતિમા પડે છે, પણ કોઈ ભોગજીવ એવી અનેકતાની કહે-ણીથી મૂઝાઈ જઈ ‘સત્’ તરફ વળે છે ઘણું કરીને સર્વ મુમુક્ષુઓ એમ જ માર્ગ પામ્યા છે ‘બ્રાતિ’નું જ રૂપ એવું આ જગત વાર વાર વર્ણવવાનો મોટા પુરુષનો એ જ ઉદ્દેશ છે કે તે સ્વરૂપનો વિચાર કરતા પ્રાણી બ્રાતિ પામે કે ખરું શું ? આમ અનેક પ્રકારે કહ્યું છે, તેમાં શું માનું, અને મને શું કલ્યાણકારક ? એમ વિચારતાં વિચારતાં એને એક બ્રાતિનો વિષય બાણી, જ્યાંથી ‘સત્’ની પ્રાપ્તિ હોય છે એવા સ તના શરણુ વગર છૂટકો નથી, એમ સમજી તે શોધી, શરણુપન્ન થઈ ‘સત્’ પામી ‘સત્’ રૂપ હોય છે

જૈનની બાહ્યશૈલી જોતાં તો અમે તીર્થ કરને સ પૂર્ણજ્ઞાન હોય એમ કહેતા બ્રાતિમાં પડીએ છીએ આનો અર્થ એવો છે કે જૈનની અ તર્થેલી બીજી ભોઈએ કારણ કે ‘અધિષ્ઠાન’ વગર આ જગતને વર્ણવ્યું છે, અને તે વર્ણન અનેક પ્રાણીઓ, વિચક્ષણ આચાર્યોને પણ બ્રાતિનું કારણ થયું છે તથાપિ અમે અમારા અભિપ્રાય પ્રમાણે વિચારીએ છીએ, તો એમ લાગે છે કે તીર્થ કરદેવ તો જ્ઞાની આત્મા હોવા ભોઈએ, પણ તે કાળ પરત્વે જગતનું રૂપ વર્ણવ્યું છે અને લોકો સર્વકાળ એવું માની બેઠા છે જેથી બ્રાતિમા પડ્યા છે ગમે તેમ હો, પણ આ કાળમા જૈનમા તીર્થ કરના માર્ગને બાણવાની આકાશવાણી પ્રાણી થવો દુર્લભ સ ભવે છે, કારણ કે ખરાબે ચઢેલું વહાણ, અને તે પણ જૂનું, એ ભય કર છે તેમ જ જૈનની કથની ઘસાઈ જઈ, ‘અધિષ્ઠાન’ વિષયની બ્રાતિરૂપ ખરાબે તે વહાણ ચઢ્યું છે, જેથી સુખરૂપ થવું સ ભવે નહીં આ અમારી વાત પ્રત્યક્ષપણે દેખાશે

તીર્થ કર દેવના સ બ ધમાં અમને વાર વાર વિચાર રહ્યા કરે છે કે તેમણે ‘અધિષ્ઠાન’ વગર આ જગત વર્ણવ્યું છે, તેનું શું કારણ ? શું તેને ‘અધિષ્ઠાન’નું જ્ઞાન નહીં થયું હોય ? અથવા ‘અધિષ્ઠાન’ નહીં જ હોય ? અથવા કોઈ ઉદ્દેશે છુપાવ્યું હશે ? અથવા કથન ભેદે પર પરાએ નહીં સમજાયાથી ‘અધિષ્ઠાન’ વિષેનું કથન લય પામ્યું હશે ? આ વિચાર થયા કરે છે બોલે તીર્થ કરને અમે મોટા પુરુષ માનીએ છીએ, તેને નમસ્કાર કરીએ છીએ, તેના અપૂર્વશુષ્ક ઉપર અમારી પરમભક્તિ છે, અને તેથી અમે ધારીએ છીએ કે ‘અધિષ્ઠાન’ તો તેમણે બાણેલું, પણ લોકોએ પર પરાએ માર્ગની ભૂલથી લય કરી નાખ્યું

નમિરાજ.—(હિતુ કારણ પ્રેમ) હે વિપ્ર ! બાલ અવિવેકી ગમે તેવાં ઉચ્ચ તપ કરે પરંતુ સમ્યક્-શ્રુતધર્મ તથા આરિત્રધર્મની તુલ્ય ન થાય એકાદ કળા તે સોળ કળા જેવી કેમ ગણાય ?

વિપ્ર — અહો ક્ષત્રિય ! સુવર્ણ, મણિ, સુકતાકૃણ, વસ્ત્રાલ કાર અને અશ્વાદિકની વૃદ્ધિ કરીને પછી જાણે.

નમિરાજ.—(હિતુ કારણ પ્રેમ) મેરુ પર્વત જેવા કદાચિત્ મોનારૂપાના અસખ્યાત પર્વત હોય તોપણ લોભી મનુષ્યની તૃષ્ણા છીપતી નથી કિંચિત્ માત્ર તે સ તોષ પામતો નથી તૃષ્ણા આકાશના જેવી અનંત છે ધન, સુવર્ણ, ચતુષ્પાદ ઇત્યાદિક સકળ લોક ભરાય એટલું લોભી મનુષ્યની તૃષ્ણા ટાળવા સમર્થ નથી લોભની એવી કનિષ્ઠતા છે માટે સ તોષનિવૃત્તિરૂપ તપને વિવેકી પુરુષો આચરે છે

વિપ્ર.—(હિતુ કારણ પ્રેમ) હે ક્ષત્રિય ! મને અદ્ભુત આશ્ચર્ય ભિપન્ને છે કે, તું છતાં ભોગને છાડે છે પછી અછતા કામભોગને વિષે સ કલ્પ વિકલ્પ કરીને હણાર્થ, માટે આ સધળી મુનિત્વસળ ધીની ઉપાધિ મૂક

નમિરાજ — (હિતુ કારણ પ્રેમ) કામભોગ છે તે શલ્ય સરખા છે, કામભોગ છે તે વિષ સરખા છે, કામભોગ છે તે સર્પની તુલ્ય છે, જેની વાછનાથી જીવ નરકાદિક અધોગતિને વિષે જાય છે, તેમજ ક્રોધે કરીને અને માને કરીને માઠી ગતિ થાય છે, માયાએ કરીને સદ્ગતિનો વિનાશ હોય છે, લોભ થકી આ લોક પરલોકનો ભય હોય છે, માટે હે વિપ્ર ! એનો તુ મને જોષ ન કર મારું હૃદય કોઈ કાળે ત્રણનાર નથી, એ મિથ્યા મોહિનીમા અભિરુચિ ધરાવનાર નથી જાણી જોઈને જેર કોણ પીએ ? જાણી જોઈને દીપક લઈને કૂવે કોણ પડે ? જાણી જોઈને વિપ્રમમા કોણ પડે ? હું મારા અમૃત જેવા વૈરાગ્યનો મધુર રસ અપ્રિય કરી એ જેરને પ્રિય કરવા મિથિલામા આવનાર નથી

મહર્ષિ નમિગજની સુદૃઢતા જોઈ શકે દ્ર પરમાનંદ પામ્યો, પછી બ્રાહ્મણના રૂપને છાડીને ઈંદ્ર પણાને વૈકિય કર્યું વદન કરીને મધુર વચને પછી તે રાજર્ષીશ્વરની સ્તુતિ કરવા લાગ્યો : “હે મહા યશસ્વિ ! મોટું આશ્ચર્ય છે કે તે કોપને જીત્યો આશ્ચર્ય, તે અહ કારનો પરાજય કર્યો આશ્ચર્ય, તે માયાને ટાળી આશ્ચર્ય, તે લોભ વશ કીધો, આશ્ચર્ય, તારું સગળપણ આશ્ચર્ય, તારું નિર્મમલ આશ્ચર્ય, તારી પ્રધાન ક્ષમા આશ્ચર્ય, તારી નિર્લોભતા હે પૂન્ય ! તું આ ભવને વિષે ઉત્તમ છું, અને પરભવને વિષે ઉત્તમ હોઈશ કર્મરહિત થઈને પ્રધાન સિદ્ધગતિને વિષે પવવ્રજી ” એ ગીતે મુનિ કરતા કરતા, પ્રદક્ષિણા કરતા કરતા, શ્રદ્ધાભક્તિએ તે ઋષિના પાદાણુજને વદન કર્યું પછી તે સુહર સુકુટવાળો શકે દ્ર આકાશ વાટે ગયો

પ્રમાણુશિક્ષા :—વિપ્રરૂપે નમિગજનો વૈરાગ્ય તાવવામા ઈંદ્રે શુ ન્યૂનતા કરો છે ? કૃષ્ણે નથી કરી મ સાગની જે જે લગ્નતાઓ મનુષ્યને ત્રણાવનારી છે, તે તે લગ્નતા ન જાણી મહા ગૌરવની પ્રશ્ન કરવામા તે પુરુષે નિર્મળ ભાવથી સ્તુતિપાત્ર આતુર્ય અલાબ્યુ છે છતાં નિરીક્ષણ કરવાનું તે એ છે કે નમિરાજ કેવળ કૃત્યનમય ગદ્યા છે ગુદ્ધ અને અખડ વૈરાગ્યના વેગમા એમનું વર્તન એમણે ઉત્તરમા દર્શિત કર્યું છે “હે વિપ્ર ! તુ જે જે વસ્તુઓ મારી છે, એમ કહેવાય છે તે વસ્તુઓ મારી નથી હું એક જ છું, એકલો જનાર છું, અને માત્ર પ્રશ્ન સનીય એક જને જ આદર આવા ગુદ્ધ્યમા નમિગજ પાતાના ઉત્તરને અને વૈરાગ્યને દૃઢીભૂત કરતા ગયા છે એવી પદ્ય પ્રતિ શિક્ષાથી ભર્યું તે મહર્ષિનું અરિત્ર છે જન્મે મહાન્માઓનો પદ્મપદ્મનો સ્વાદ ગુદ્ધ ગૌરવને સિદ્ધ કરવા તથા અન્ય વસ્તુઓનો ત્યાગ કરવાના ઉપદેશાર્થે અહીં દર્શિત કર્યો છે એને પદ્ય વિદ્યા દૃઢીભૂત કરવા નમિગજ એકત્વ ગાત્રી પામ્યા. તે વિષે દ્વિચિત્ માત્ર નમિગજનો એક વચન આપીએ છીએ

એ વિદેહ દેશ જેવા મહાન ગન્યતા અધિપતિ હતા અનેક યોગ્યતાના મંત્રાદિ ની મંત્રી

તેથી ખરુ કહેતા કેમ અટકે ? જો ભાઈ ! મને પણ કર્મ મૂકતા નથી તો તમને કેમ મૂકશે ? માટે કર્મવાળો આ પણ તેનો સિદ્ધાન્ત ખરો છે જો એમનો સ્વાર્થી અને કીર્તિને ઘડાને ભુલાવવાનો ધર્મ હોત તો એ વાત એ પ્રદર્શિત પણ કરત ? જેનો સ્વાર્થ હોય તે તો આવી વાત કેવળ ભોયમા જ ભ હારે અને દેખાડે કે, નહી, નહી મને કર્મ નહતા નથી હું સઘળાનો જેમ ચાહું તેમ કરી શકી તારણહાર છુ આવો ભપકો ભલકાવત પરન્તુ ભગવાન વર્ધમાન બેવા નિ સ્વાર્થી અને મન્યાળુને પોતાની જૂઠી પ્રશ સા કહેવા-કરવાનુ છાને જ કેમ ? એવા નિર્વિકારી પરમાત્મા તે જ ખરુ જોષે માટે આ પણ એનો સિદ્ધાન્ત કોઈ પણ પ્રકારે શ કા કરવા યોગ્ય નથી.

૬. સમ્યગ્દષ્ટિ.—સમ્યગ્દષ્ટિ એટલે ભલી દષ્ટિ અપક્ષપાતે સાગમારે વિચારવુ તેનુ નામ વિવેકદષ્ટિ અને વિવેકદષ્ટિ એટલે સમ્યગ્દષ્ટિ આ એમનુ જોષવુ તાદ્રશ્ય ખરુ જ છે વિવેકદષ્ટિ વિના ખરુ કયાથી સૂઝે ? અને ખરુ સૂઝયા વિના ખરુ અહણુ પણ કયાથી થાય ? માટે સઘળા પ્રકારે સમ્યગ્દષ્ટિનો ઉપયોગ કરવો જોઈએ આ પણ એનુ સૂચવન શું એણુ શ્રેયસ્કર છે ?

અહિંસા સહિત આ નવે સિદ્ધાન્ત હે પાપી આત્મા ! ધણુ સ્થળે જૈન મુનીશ્વરોને ઉપદેશતા તે સાભળ્યા હતા, પરન્તુ તે વખતે તને કયા ભલી દષ્ટિ જ હતી ? એ એના નવે સિદ્ધાન્તો કેવા નિર્મળ છે ? એમા તલભાર વધારો કે જવભાર ઘટાડો નથી કિંચિત્ એના ધર્મમા મીન મેષ નથી એમા જેટલુ કહ્યુ છે તેટલુ ખરુ જ છે મન વચન અને કાયાનુ દમન કરી આત્માની શાંતિ ધર્યે એ જ એનુ સ્થળેસ્થળે જોષવુ છે એના પ્રત્યેક સિદ્ધાન્તો મધિનિયમને સ્વાભાવિક રીતે અનુસંગતા છે એણુ શિયળ સ ખી જે ઉપદેશ આપ્યો છે, તે કેવો અસરળ ધ છે ? એક પત્નીવ્રત પુરુષોએ, અને એક પતિવ્રત સ્ત્રીઓએ તો (સ સાર ન તણ શકાય, અને કામ હહન ન થઈ શકે તો) પાળવુ જ. આમા ઉભયપક્ષે કેટલુ ફળ છે ? એક તો સુક્તિમાર્ગ અને બીજો મ સારમાર્ગ, એ બન્નેમા એથી લાભ છે આજે સ સાનો લાભ એકલો તો જો એક પત્નીવ્રત (સ્ત્રીને પતિવ્રત) પાળતા પ્રત્યક્ષમા પણ તેની સુમન કામના ધાર્યા પ્રમાણે પાર પડે છે કીર્તિકર અને શરીરે પણ આરોગ્યપ્રદ છે આ પણ સ સારી લાભ પરસ્ત્રીગામી કલકિત થાય છે આહી, પ્રમેહ અને ક્ષય આદિ રોગ સહન કરવા પડે છે. અને બીજા અનેક દુરાચરણો વળગે છે આ સઘળુ સ સારમા પણ દુઃખકારક છે તો તે સુક્તિમાર્ગમા શા માટે દુ ખપ્રદ ન હોય ? જો, કોઈને પોતાની પુનિત સ્ત્રીથી તેવો રોગ થયો સાભળ્યો છે ? માટે એના સિદ્ધાન્તો બન્ને પક્ષે શ્રેયસ્કર છે સાચુ તો સઘળે સાચુ જ હોય ને ? ઊનુ પાણી પીવા સ બધીનો એનો ઉપદેશ સઘળાઓને છે અને છેવટ જે તેમ વર્તી ન શકે તેણુ પણ જાળ્યા વગર તો પાણી ન જ પીવુ આ સિદ્ધાન્ત બન્ને પક્ષે લાભદાયક છે પરન્તુ હે દુરાત્મા ! તુ માત્ર સ સારપક્ષ જ (તારી દૂ ક નજર છે તો) જો એક તો રોગ થવાનો થોડો જ સ ભવ રહે અણુગળ પાણી પીવાથી કેટલી કેટલી જાતના રોગોની ઉત્પન્નતા છે વાળા, કેળગિયા આદિ અનેક જાતના રોગોની ઉત્પત્તિ એથી જ છે જ્યારે અહી આગળ ધવિત્ર રીતે લાભકારક છે, ત્યારે સુક્તિમતમા શા માટે ન હોય ? આ નવે સિદ્ધાન્તોમા કેટલુ બધુ તત્ત્વ રહ્યુ છે ? એક સિદ્ધાન્ત છે તે એક ઝવેરાતની સેર છે તેવી નવ સિદ્ધાન્તથી બનેલી આ નવસરી માળા જે અત કરણુરૂપી કોટમા પહેરે તે શા માટે દિવ્ય સુખનો લોકતા ન થાય ? ખરો અને નિ સ્વાર્થ ધર્મ તો આ એક જ છે હે દુરાત્મા ! આ કાળો નાગ હવે પાચુ ફેરવી તારા પર તાકી રહેવા તૈયાર થયો છે માટે તુ હવે તે ધર્મના ‘નવકાર સ્તોત્રને’ સ ભાર અને હવે પછીના જન્મમા પણ એ જ ધર્મ માગ આણુ જ્યા માનુ મન થઈ ગયુ અને “ નરો અરિહ તાણુ ” એ શબ્દ સુખથી કહ્યુ છુ ત્યા બીજુ કોતુક થયુ જે ભય કર નાગ મારો પ્રાણુ લેવા માટે પાચુ ફેરવતો હતો તે કાળો નાગ ત્યાથી હળવેથી ખસી જઈ રાક્ષા તરફ જતો જણાયો એના મનથી જ એવી ધનંછા ઉપણુ કે હુ હળવે હળવે ખસકી જઈ, નહી તો આ બીજારો પાસર પ્રાણુ હવે ભયમા જ કાળધર્મ પામી જશે એમ

ચતુર્થ ચિત્ર

અન્યત્વભાવના

શાર્દૂલવિકીરિત

ના મારાં તન રૂપ કાંતિ યુવતી, ના પુત્ર કે જ્ઞાત ના,
ના મારા ભૂત સ્નેહીઓ સ્વજન કે, ના ગોત્ર કે જ્ઞાત ના,
ના મારાં ધન ધામ યૌવન ધરા, એ મોહ અજ્ઞાતવના,
રે! રે! જીવ વિચાર એમ જ સદા, અન્યત્વદા ભાવના

વિશેષાર્થ — આ શરીર તે મારું નથી, આ રૂપ તે મારું નથી, આ કાંતિ તે મારી નથી, આ સ્ત્રી તે મારી નથી, આ પુત્ર તે મારા નથી, આ ભાઈઓ તે મારા નથી, આ દાસ તે મારા નથી, આ સ્નેહીઓ તે મારા નથી, આ સગાં ધીઓ તે મારા નથી, આ ગોત્ર તે મારું નથી, આ જાતિ તે મારી નથી, આ લક્ષ્મી તે મારી નથી, આ મહાલય તે મારા નથી, આ યૌવન તે મારું નથી, અને આ ભૂમિ તે મારી નથી, માત્ર એ મોહ અજ્ઞાનપણુનો છે સિદ્ધગતિ સાધવા માટે છે એ અન્યત્વનો યોગ દેનારી એવી તે અન્યત્વભાવનાનો વિચાર કર ! વિચાર કર !

મિથ્યા મમત્વની જમણા ટળવા માટે, અને વૈરાગ્યની વૃદ્ધિને માટે પ્રભાવથી મનન કરવા યોગ્ય રાજરાજેશ્વર ભરતનુ અસ્તિ આહી આગળ ટાકીએ છીએ —

દૃષ્ટાંત — જેની અન્યશાળામા રમણીય, ચતુર અને અનેક પ્રકારના તેજ અશ્વના મમ્મ શોભતા હતા, જેની ગજશાળામા અનેક જાતિના મદોન્મત્ત હસ્તિઓ જૂલી રહ્યા હતા, જેના અતપુરમા નવયૌવના સુકુમારિકા અને સુગંધા સહસ્રગમે વિરાજી રહી હતી, જેના ધનનિધિમા ચચળા એ ઉપમાથી વિદ્વાનોએ ઓળખેલી સમુદ્રની પુત્રી લક્ષ્મી સ્થિરરૂપ ધર્ષ હતી. જેની આગળ દેવ દેવાગનાઓ આધીન થઈને સુકુટ પર ચડાવી રહ્યા હતા, જેને પ્રાશન કરવાને માટે નાના પ્રકારના પટ્ટસ લોગનો પળે પળે નિર્મિત થતા હતા, જેના કોમલ કણ્ઠના વિલાસને માટે ઝીણા અને મધુચંદરી ગાયનો કરનારી વારાગનાઓ તત્પર હતી, જેને નિરીક્ષણ કરવા માટે અનેક પ્રકારના નાટક ચેટા હતા, જેની યશસ્કીર્તિ વાયુરૂપે પ્રસરી જઈ આકાશ જેવી વ્યાપ્ત હતી, જેના શત્રુઓને મુખથી શપથ કરવાનો વખત આવ્યો ન હતો, અથવા જેના વૈરીની વનિતાઓના નયનોમાથી સદેવ આસુ ટપકતા હતા જેનાવી કોઈ શત્રુવટ દાખવવા તો સમર્થ નહોતો, પણ સામા નિર્દોષતાથી આગળી આંધવાયે પડે કોઈ સમર્થ નહોતો, જેની સમક્ષ અનેક મત્રીઓના સમુદાય તેની કૃપાની નિમગ્નતા કરતા હતા. જે રૂપ, કાંતિ અને સૌ દર્શ્ય એ મનોહારક હતા, જેને જ મહાન ગણ, વીર્ય, શક્તિ અને ઉત્તમ પદો ઊછળતા હતા, કીડા કરવાને માટે જેને મહા સુગંધીમય બાગબગીચા અને વનોપવન હતા જેને તે પ્રધાન કુળનીપક પુત્રના સમુદાય હતા. જેની સેવામા લાજોગમે અનુચરો મન્ય થઈ હતા જેને હતા. જે પુરુષ ત્યા ત્યા પ્રવેશ કરતો, ત્યા ત્યા ખમા ખમા, કચનકૂલ અને મીઠાકાના થ વધાવાતો હતો. જેના કુકુમવર્ણા પાદપ કળનો સ્પર્શ કરવાને ધૃષ્ટ જેવા પણ નહીં કરતા હતા. જે આયુધશાળામા મહા યોગમાન દિવ્ય ચક્રની ઉત્પત્તિ થઈ હતી, જેને ત્યા સામાન્યનો અપહરણ પ્રકાશમાન હતો. જેને ગિરિ મહાન છાંય હતી પ્રભુનાનો તેજસ્વી અને ચળકાટમાન સુકુટ વિશિષ્ટ હતો. કહેવાનો હતો કે જેના દાસો, જેના નગર-પુરપાટાનો, જેના વંશવનો અને જેના વિગદો મારા મારે કોઈ પણ પ્રકારે ન્યૂનભાવ નહોતો એવો તે શ્રીમાન રાજરાજેશ્વર ભરત પે ન્યાયજી ભુવનમા વસ્ત્રાભૂષણથી વિભિન્ન ધર્ષ મનોહર સિંહાસન પર બેઠો હતો અને નુરુ મુદ્રા હતા. નાના પ્રકારના ધૂપનો ધૂપ ચક્રમ રીતે પ્રગટી જતો હતો. નાના પ્રકારના નુ મુદ્રા

સન્નમતા માણસના દિવ્ય લાગનો પ્રકાશિત મૂર્ત્ય છે

સન્નમતા નીતિના માર્ગમા સમન્તુ લોભિયારૂપ છે

સન્નમતા એ નિરંતર સ્તુતિપાત્ર લક્ષ્મી છે

સન્નમતા સઘળે સ્થળે પ્રેમ બાધવાનુ સળગ મૂળ છે

સન્નમતા ભવ પરભવમા અનુસંગવા લાયક સુદર સડક છે

(ખીજે સ્થળે એનુ વિવેચન કરવા વિચાર છે) એ સન્નમતાને આપ મન્માન આપો છા એ

ખરેખર આ લખનારનુ અત કળુ ઠંડુ કરવાનુ પવિત્ર ઔપધ છે

ખ્યારા લાઈ! તે સન્નમતા સળ ધી માગમા કાઈ પણ જ્ઞાન નથી તો પણ જે સ્વાભાવિક રીતે

લખલુ સૂઝયુ તે અહીંયા પ્રદર્શિત કરુ હુ

વૃદ્ધશતસૈમા એક દોહરો એવા ભાવાર્થથી મુશોભિત છે કે- (કાનને વીધીને વધારી શકાય છે

પરંતુ આંખને માટે તેમ થઈ શકતુ નથી) તેવી જ રીતે વિદ્યા વધારી વધે છે પરંતુ સન્નમતા વધારી વધતી નથી

એ મહાન કવિરાજના મતને ઘણે ભાગે આપણે અનુમરીશુ તો કાઈ અયોગ્ય નહીં ગણાય

મારા મત પ્રમાણે તો સન્નમતા એ જન્મની સાથે જ જોડાવી જોઈએ ઇશ્વરકૃપાથી અતિયન્ને પણ પ્રાપ્ત થાય છે ખરી મન જીતવાની ખરેખરી કસોટી એ છે

સન્નમતા માટે શ કગચાર્યજી એક શ્લોકમા આવો ભાવાર્થ દર્શાવે છે કે એક ઠાણુ પણ,

મૂર્ખના આગળ જન્મારાના સહવાસ કરતા, ઉત્તમ ક્ષણદાયક નીવડે છે

સ સારમા સન્નમતા એ જ સુખપ્રદ છે એમ આ શ્લોક દર્શાવે છે

“સસારવિપત્સસ્ય દ્વે ફલે અમૃતોપમે ।

કાવ્યામૃતરસાસ્વાદ આલપ સન્નૈ સહ ॥ ”

એ વિના પણ સમજી શકાય છે કે નીતિ છે-એ સકળ જ્ઞાન હતુ જ ધાગણુ છે.

—૦—

૧૩

શ્રી શાંતિનાથ ભગવાન

સ્તુતિ

પરિપૂર્ણ જ્ઞાને, પરિપૂર્ણ ધ્યાને,

પરિપૂર્ણ આરિત્ર બોધિત્વ દાને,

નીરાગી મહા શાન્ત મૂર્તિ તમારી,

પ્રભુ પ્રાર્થના શાંતિ લેશો અમારી

દઉ ઉપમા તો અભિમાન માડું,

અભિમાન ટાળ્યા તણુ તત્ત્વ તાડું,

છતા બાળકપે ગ્હ્યો શિર નામી,

સ્વીકારો ઘણી શુદ્ધિએ શાંતિસ્વામી

સ્વરૂપે રહી શાંતતા શાંતિ નામે,

ગિરાજ્યા મહા શાંતિ આનંદ ધારે

.. . (અપૂર્ણ)

ભાવ મારે જોઈતો નથી ! એ પુત્ર, એ મિત્ર, એ કલત્ર, એ વૈભવ અને એ લક્ષ્મીને મારે માન માનવા જ નથી ! હું એનો નહીં ને એ મારા નહીં ! પુણ્યાદિક સાધીને મેં જે જે વસ્તુ પ્રાપ્ત કરી તે તે વસ્તુ મારી ન થઈ, એ જેવું સંસારમા કયું ખેદમય છે ? મારા ઉપર પુણ્યવતું પરિણામ આ જ કે ? છેવટે એ સંધાનાનો વિયોગ જ કે ? પુણ્યવતું એ ફળ પામીને એની વૃદ્ધિને માટે જે જે પાપ કર્યા તે તે મારા આત્માએ ભોગવવા જ કે ? તે પણ એકલાએ જ કે ? એમા કોઈ સહિયાગી નહીં જ કે ? નહીં નહીં એ અન્યત્વભાવવાળા માટે થઈને હું મમત્વભાવ દર્શાવી આત્માનો અન્હિતૈષી થઈ એને રોદ્ર નરકનો ભોક્તા કરું એ જેવું કયું અજ્ઞાન છે ? એવી કઈ ભ્રમણા છે ? એવો કયો અવિવેક છે ? ત્રેસઠ્ઠશલાકા પુરુષોમાનો હું એક ગણાયો, ત્યાં આવા કૃત્ય ટાળી શકું નહીં, અને પ્રાપ્ત કરેલી પ્રભુતાને જોઈ બેસું, એ કેવળ અયુક્ત છે એ પુત્રોનો, એ પ્રમદાઓનો, એ રાજવૈભવનો અને એ વાહનાદિક સુખનો મારે કશો અનુરાગ નથી ! મમત્વ નથી !”

વૈગયનું રાજરાજેશ્વર ભરતના અત કરણમા આવું ચિત્ર પડ્યું કે તિમિષપટ ટળી ગયું શુકલ-ધ્યાન પ્રાપ્ત થયું અશોષ કર્મ બળીને ભસ્મીભૂત થયા । । । મહા દિવ્ય અને મહત્ત્વ-કિંમુથી પણ અનુપમ કાતિમાન કેવળજ્ઞાન પ્રગટ થયું તે જ વેળા એણે પચ્ચમુદ્રિ કેશલોચન કયું ગામન દેવીએ એને સતસાજ આપ્યો, અને તે મહા વિરાગી સર્વજ્ઞ સર્વદર્શી થઈ, ચતુર્જાતિ, ચોવીશ દરુ તેમજ આધિ, વ્યાધિ, અને ઉપાધિથી વિરક્ત થયો અપણ સંસારના સકળ સુખવિલાસથી એને નિવૃત્તિ કરી, પ્રિયાપ્રિય ગયું, અને તે નિરંતર સ્તવવાયોગ્ય પરમાત્મા થયો

પ્રમાણશિક્ષા — એમ એ છ ખડનો પ્રભુ, દેવના દેવ જેવો, અઠળક માત્રાત્મલક્ષ્મીને ભોક્તા, મહાયુનો ધણી, અનેક ગ્તનની યુક્તતા ધરાવનાર, ગજરાજેશ્વર ભરત આદર્શભુવનને વિદેવળ અન્યત્વભાવના ઊપજવાથી શુદ્ધ વિગાળી થયો ।

ખરેખર ભરતેશ્વરનું મનન કરવા યોગ્ય અસ્તિત્વ મમાગની શોકાર્તિતા અને ઔદાત્મીયને પૂરેપૂરો ભાવ, ઉપદેશ અને પ્રમાણ દર્શિત કરે છે કહો । એને ત્યાં કઈ ખામી હતી ? નહોતી એને ત્યાં નવયૌવના સ્ત્રીઓની ખામી, કે નહોતી રાજગિદ્ધિની ખામી, નહોતી વિજયગિદ્ધિની ખામી, કે નવ નિધિની ખામી, નહોતી પુત્ર સમુદાયની ખામી, કે નહોતી કુટુંબ પત્નિવારની ખામી, નહોતી રૂપકારિની ખામી, કે નહોતી યશસ્કીર્તિની ખામી

આગળ કહેવાઈ ગયેલી તેની ગિદ્ધિનું એમ પુનઃ સ્મરણ કરાવી પ્રમાણથી ગિદ્ધાપ્રમાનીનાં લ આપીએ છીએ કે, ભરતેશ્વરે વિવેકથી અન્યત્વના સ્વરૂપને જાણ્યું, જાણ્યું અને નર્પક મુદ્ધવત સને પગિત્યાગ કરી તેનું મિથ્યા મમત્વ તિદ્ધ કરી આપ્યું મહા વૈગયની અચળતા, નિર્મમત્વતા, આત્મશક્તિનું પ્રકુલિત થયું, આ મહા યોગીશ્વરના ચરિત્રમા ગ્રહ્યું છે

એક પિતાના સો પુત્રમા નવાણુ આગળ આત્મગિદ્ધિને માધતા હતા મામા આ ભગનેશ્વરે દિધી સાધી પિતાએ પણ એ સિદ્ધિ માધી ભગનેશ્વરની - અન્યાયન - ભોગીઓ ઉપર ઉપરી આનંદ દર્શાવે આદર્શભુવનમા તે જ સિદ્ધિ પામ્યા કહેવાય છે એ સકળ સિદ્ધિમાધક મહા અન્યત્વને જ દર્શાવે કઈ એકત્વમા પ્રવેશ કરાવે એ અભિવ દન હો તે પરમાત્માએને ।

ગાદિલવિનોડિન

દોષી આગળી આપ એક અડવી, વૈગય વેગે ગયા,

છાડી ગજનમાનને ભરત, દેવજ્ઞાની વય

ગાયુ ચિત્ર પવિત્ર એ જ અગ્નિ, પામ્યું અર્પી મુર્તિ,

જાનીનાં મન નેક રચન કરે, વૈગય ભવે યથા

વિશેષાર્થ : — પોતાનો એક આગળી અડવી દોષીને વૈગયના પ્રવાહના મોં પર

[૮૧૬-૮૩૬]

૬૫

દાહરા

જાની દે અજાની જન, મુખ દુ ખ રહિત ન કાય.
જાની વેદે ધૈર્યથી, અજાની વેદે રાય

મંત્ર તત્ર ઔષધ નહીં, જોથી પાપ પલાય,
વીતરાગ વાણી વિના, અવર ન કોઈ ઉપાય

વચનામૃત વીતરાગના, પગ્મ શાતલ્ય મૂળ,
ઔષધ જે ભવરોગના, કાયરને પ્રતિકૂળ

જન્મ, જરા ને મૃત્યુ, મુખ્ય દુ.ખના હેતુ,
કારણ તેના બે કહ્યા, રાગ દ્રેષ અણુહેતુ

નથી ધર્યો દેહ વિષય વધાગવા,
નથી ધર્યો દેહ પન્થિહ ધારવા

રૂપ છે તેથી જ્યારે અમૃતતુલ્ય અગ હેતુ ત્યારે આનંદ પામ્યા હતા આ વેળા ઝેરતુલ્ય છે ત્યારે ખેદ પામ્યા અમે કહીએ છીએ તે વાતની સિદ્ધતા કરવી હોય તો તમે હમણા તાપ્તલ યુકે, તત્કાલ તે પર મક્ષિકા ખેસશે અને પરધામ પ્રાપ્ત થશે

સનતકુમારે એ પરીક્ષા કરી તો સત્ય ઠરી, પૂર્વિત કર્મના પાપનો જે ભાગ તેમા આ કાયાના મહસળ ધીનુ મેળવણુ થવાથી એ ચક્રવર્તીની કાયા ઝેરમય થઈ ગઈ વિનાશી અને અશુચિમય કાયાનો આવો પ્રપચ્ચ જોઈને સનતકુમારના અત કર્ણમા વૈગચ ઉત્પન્ન થયો કેવળ આ સ સાર તજવા યોગ્ય છે આવી ને આવી અશુચિ સ્ત્રી, પુત્ર, મિત્રાદિના શરીરમા ગ્રહી છે એ સઘળું મોહમાન કરવા યોગ્ય નથી, એમ જોલીને તે છ બંડની પ્રભુતા ત્યાગ કરીને ચાલી નીકળ્યા સાધુરૂપે જ્યારે વિચરતા હતા ત્યારે મહારોગ ઉત્પન્ન થયો તેના સત્યત્વની પરીક્ષા લેવાને કોઈ દેવ ત્યા વેદરૂપે આવ્યો સાધુને કહ્યું, હું ગાહુ કુશળ ગજવૈદ છું, તમારી કાયા રોગનો ભોગ થયેલી છે, જો છ'છા હોય તો તત્કાળ હું તે રોગને ટાળી આપુ સાધુ જોલ્યા, “હે વૈદ ! કર્મરૂપી રોગ મહોન્મત છે, એ ગે ! ટાળવાની તમારી જો સમર્થતા હોય તો ભલે મારો એ રોગ ટાળો એ સમર્થતા ન હોય તો આ રોગ છો રહ્યો ” દેવતાએ કહ્યું એ રોગ ટાળવાની સમર્થતા હું ધગવતો નથી પછી સાધુએ પોતાની લખિના પઞ્ચિપુર્ણ ગળ વડે યુ કવાળી અશુભિ કરી તે રોગને ખરડી કે તત્કાળ તે રોગ વિનાશ પામ્યો, અને કાયા પાછી હતી તેવી જાની ગઈ પછી તે વેળા દેવે પોતાનું સ્વરૂપ પ્રકાશરૂપે, ધન્યવાદ જાણી વંદન કરી પોતાને સ્થાનકે ગયો

પ્રમાણુશિક્ષા — રક્તપિત્તજેવા સદૈવ લોહીપરુથી ગરુહતા મહારોગની ઉત્પત્તિ જે કાયાના છે, પળમા વણસી જવાનો જેનો સ્વભાવ છે, જેના પ્રત્યેક રોમે પોણાળખે રોગનો નિવામ છે. તેજ સાડાત્રણ કરોડ રોમથી તે ભરેલી હોવાથી કરોડો રોગનો તે ભ ઝર છે એમ વિવેકથી સિદ્ધિ અન્નાદિની ચૂત્તાધિકતાથી તે પ્રત્યેક રોગજે કાયામા દેખાવ દે છે, મળ, મૂત્ર, નરક, હાડ, માસ, પ અને શ્લેષ્મથી જેનું બ ધારણુ ટકયુ છે, ત્વચાથી માત્ર જેની મનોહરતા છે, તે કાયાનો મોહ ખરું વિષમ જ છે ! સનતકુમારે જેનું લેશમાત્ર માન કયું તે પણ જેથી મ પાયુ નહી તે કાયામાં અદે પામર ! તુ શુ મોહ છે ? ‘ એ મોહ મગજદાયક નથી ’

આમ છતા પણ આગળ ઉપર મનુષ્યદેહને સર્વદેહોત્તમ કહેવો પડશે એનાથી સિદ્ધિ ગાનિ સિદ્ધિ છે એમ કહેવાનું છે ત્યા આગળ નિ શ ક થવા માટે આટી નામમાત્ર વ્યાખ્યાન આપ્યું છે

આત્માના શુભ કર્મનો જ્યારે ઉદય આવ્યો ત્યારે તે મનુષ્યદેહ પામ્યો મનુષ્ય એટલે ને હાય, જો પગ, જો આખ, જો કાન, એક મુખ, જો આંધ, એક નાકવાળા દેહને અધીશ્વરે જોન નાં પળુ એનો મર્મ જુદો જ છે જો એમ અવિવેક દાખવીએ તો પછી વાનરને મનુષ્ય ગણવાના રૂપ છે ! એ ધિચાગએ તો એક પૂછું પણ વધારે પ્રાસ યુ છે પણ નહી, મનુષ્યત્વનો મર્મ જામ છે વિવેકશુદ્ધિ જેના મનમા ઉદય પામી છે, તે જ મનુષ્ય, જાકી ગધાય એ મિવાચના તે ઠિપાટરે પડે છે એધાવી પુરુષ નિત્ય એ માનવત્વનો આમ જ મર્મ પ્રકાશે છે વિવેકશુદ્ધિના ઉદયવડે મનુષ્ય ગજનાર્ગમા પ્રવેશ દગાય છે અને એ માર્ગમા પ્રવેશ એ જ માનવદેહની ઉત્તમતા છે નાં જ મનુષ્યમાન યલુ યચોચિત્ત છે કે. ને દેહ કેવળ અશુચિમય ને અશુચિમય જ છે એના અર્થ જ અન્યત્ર નથી

આવનારોપ મ થે અનચિત્તમાનના ઉપદેશ માટે પ્રથમ દગાનના પાચમા ચિત્તા ૨ ૧૧૧૧ દગાન અને પ્રગાદિશા પૂર્વના પાચમા

श्रीमहं राजव्यद्र
(वर्ष १९३५)

યુક્ત છે ભોગવ્યા પછી કડવા વિપાકને આપે છે. સદૈવ દુઃખોત્પત્તિના કારણ છે આ શરીર છે તે અનિત્ય અને કેવળ અશુચિમય છે, અશુચિથી ઉત્પન્ન થયું છે, જીવનો એ અશાશ્વત વામ છે. અનંત દુઃખનો હેતુ છે, રોગ, જરા, અને કલેશાદિકનું એ શરીર ભાજન છે, એ શરીરને વિષે હું કેમ રતિ કરું ? બાળપણે એ શરીર છાડવું છે કે વૃદ્ધપણે એવો જેનો નિયમ નથી, એ શરીર પાણીના કીણના બુદ્ધિજીવે છે એવા શરીરને વિષે સ્નેહ કેમ યોગ્ય હોય ? મનુષ્યત્વમા એ શરીર પામીને કોઈ જલ્દ વગેરે વ્યાધિને તેમજ જરામરણને વિષે ગ્રહાણુ રહ્યું છે તેમા હું કેમ ગ્રેમ બાધુ ?

જન્મનું દુઃખ, જરાનું દુઃખ, રોગનું દુઃખ, મરણનું દુઃખ, કેવળ દુઃખના હેતુ મ સારને વિષે છે ભૂમિ, ક્ષેત્ર, આવાસ, કંચન, કુટુંબ, પુત્ર, પ્રમદા, ણધવ, એ સકળને છાડીને માત્ર કલેશ પામીને શરીરથી અવશ્યમેવ જવું છે જેમ કિંપાકવૃક્ષના ફળનું પચિણામ સુખદાયક નથી, એમ ભોગનું પરિણામ પણ સુખદાયક નથી જેમ કોઈ પુરુષ મહા પ્રવાસને વિષે અન્નજળ અગીકાર ન કરે એટલે કે નકે અને ક્ષુધાતૃપ્તિ કરીને દુઃખી થાય તેમ ધર્મના અનાચરણથી પગલવને વિષે જતા તે પુરુષ દુઃખી થાય, જન્મજગદિકની પીડા પામે મહા પ્રવાસમા પગવતા જે પુરુષ અન્નજળાદિક લે તે પુરુષ ક્ષુધાતૃપ્તિ રહિત થઈ સુખને પામે, એમ ધર્મનો આચરનાર પુરુષ પરભવ પ્રત્યે પગવતાં સુખને પામે, અદ્ય કર્મગદિત હોય, અશાતા વેદનીય રહિત હોય છે શુદ્ધને ! જેમ કોઈ ગૃહ-ધર્મ પ્રત્યક્ષિત થાય છે, ત્યારે તે ઘરનો ધણી અમૃત્ય વસ્ત્રાદિકને લઈ જઈ જીવું વસ્ત્રાદિકને છાડી દે છે, તેમ લોક બળતો દેખીને જીવું વસ્ત્ર વગમરણને છાડીને અમૃત્ય આત્માને તે બળતો (તમે આજા આપો એટલે હું) તારીશ”

મૃગાપુત્રના વચન સાંભળીને શોકાર્ત્થ થયેલા એના માતાપિતા બોલ્યાં, “હે પુત્ર ! આ તું મને કહે છે ? આગ્રિ પાળતા બહુ દુર્લભ છે કામાદિક ગુણને યતિએ ધરવા પડે છે, ગામવા પડે છે યત્નાથી સાચવવા પડે છે મયતિએ મિત્રમા અને શત્રુમા સમભાવ ગામવો પડે છે, મયતિને પોતાના આત્મા ઉપર અને પગાત્મા ઉપર સમજુદ્ધિ ગામવી પડે છે, અથવા મર્વ જગત ઉપર નગ્નો ભવ ગામવો પડે છે એવું એ પ્રાણાતિપાતવિગતિ પ્રથમ વ્રત, જીવતા મુખી, પાળતા દુર્લભ તે પડે છે મયતિને મદ્વકાળ અપ્રમાદપાળાથી મૃપા વચનનું વર્જવું, હિતકારી વચનનું ભાષવું, દુઃખ પાળતા દુષ્કર બીજી વ્રત અવધાણુ કરવું પડે છે મયતિને દાત ગોધનાને અર્ચે એક મગીત મદ્વ અદત્ત વર્જવું, નિર્વદ્ધ અને દોષગદિત ભિક્ષાનું આચરવું, એવું પાળતા દુષ્કર ત્રીજી વ્રત અવધ કરવું પડે છે કામભોગના વ્યાદને જાણવા અને અપ્રદાચર્યનું ધારણ કરવું તે ત્યાગ કરીને અપ્રદાચર્ય શોધવું વ્રત મયતિને અવધાણુ કરવું તેમજ પાળવું બહુ દુર્લભ છે ધન ધાન્ય, દાનના વસ્ત્રો મયતિને મમનનું વર્જન, મદાગ પ્રકારના આત્મના ત્યાગ, કેવળ એ નિર્મમનવારી પાળવું વ્રત મયતિને ધારણ કરવું અતિ વિદ્ય છે મતિભોજનનું વર્જન ધર્માદિક પદાર્થનું વામી નામ કરવું તે વ્રત મયતિને મદ્વ કરવું

નથી જ આમ હોવાથી તેની અનુરક્તતા વિવેકીઓ કરતા નથી ન સાગ્ના પ્રત્યેક યુગ વડે વિગતિત રહેશે છતાં પણ, મન્ય તત્ત્વજ્ઞાનની પ્રમાણી પ્રાપ્ત થવાથી, તેના ન્યાય કરીને યોગમા પરમાનંદ માની મન્ય મનોવીજ્ઞતાથી અન્ય પામર આત્માઓને ભર્તૃહરિ ઉપદેશ છે કે —

મોગે રોગમય મુક્તે જ્યુતિમય વિષ્ણુ તૃપ્તાગટ્ટપ,
માને દૈન્યમય ચલે રિપુમય સ્વ તદ્વ્યા ગત,
ગામે વાગ્મય મુને તલમય તાવ ક્રુતાતાટ્ટપ,
સા વસ્તુ મયાન્વિત મુદિ નૃણા વૈરાગ્યનેવામય

ભાવાર્થ—લોગમા રોગનો ભય છે, કુળને પરવાનો ભય છે, લક્ષ્મીમા ગતનો ભય છે, માનમા દીનતાનો ભય છે, ળળમા શત્રુનો ભય છે, રૂપથી સ્ત્રીને ભય છે, ગાત્રમા વાદનો ભય છે, શુભમા ખળનો ભય છે, અને કાયા પર કાળનો ભય છે, અંત મર્વ વસ્તુ ભયનાળી છે, માત્ર એક વૈગય ૪ ભય છે ।।।

મહાયોગી ભર્તૃહરિનું આ કથન મુદિમાન્ય એટલે મધળા ઉત્તમ આત્માઓ સંદેવ માન્ય શોભે તેવું છે એમા આખા તત્ત્વજ્ઞાનનું દોહન કૃપા એમા મુદિ તત્ત્વવેત્તાઓના મિદ્ધાતરહિત્યરૂપ અને સ્વાનુભવી-સ સારશોકતુ તાદશચિત્ર આપ્યું છે એણે જે જે વસ્તુઓ પદ ભયની છાયા પ્રદેશ્ય કરી તે તે વસ્તુ સ મારમા મુખ્ય મુખરૂપે મનાઈ છે સ મારનું સર્વોત્તમ સાહિત્ય જે લોગ તે તો મોગનું ધામ ક્યું, મનુષ્ય જીવ કુળથી મુખ માને તેવું છે ત્યા પડતીનો ભય દેખાડ્યો, સ સારચક્રમા વ્યવહારનો ઠાંઠ ચલાવવાને દરૂપ લક્ષ્મી તે રાજ ઇત્યાદિકના ભયથી ભરેલી છે કોઈ પણ કૃત્ય કરી પ્રશક્તિથી માન પામવું કે માનવું એવી સ સાગ્ના પામર છવોની અલિલાપા છે તો ત્યા મહા દીનતા ને કંગાલિયતનો ભય છે. ળળ-પરાક્રમથી પણ એવા જ પ્રકારની ઉત્કૃષ્ટતા પામવી એમ ચાહવું મ્હું છે તો ત્યા શત્રુનો ભય મ્હો છે, રૂપ-કાંતિ એ લોગીને મોહિનીરૂપ છે તો ત્યા તેને ધાગણ કરનારી સ્ત્રીઓ નિરંતર ભયવાળી જ છે, અનેક પ્રકારે મૂંઝી કાઢેલી ગાત્રજળ તેમા વિવાદનો ભય રહ્યો છે, કોઈ પણ સાસારિક સુખનો શુભ પ્રાપ્ત કરવાથી જે આનંદ લેખાય છે, તે ખળ મનુષ્યની નિદાને લીધે ભયાન્કિત છે, જેમા અનંત પ્રિયતા રહી છે એવી કાયા તે એક સમયે કાળરૂપ સિંહના મુખમા પડવાના ભયથી ભરી છે આમ સ મારના મનોહર પણ અપળ સાહિત્યો ભયથી ભર્યા છે વિવેકથી વિચારતા ન્યા ભય છે ત્યા કેવળ શોક જ છે, ન્યા શોક હોય ત્યા મુખનો અભાવ છે, અને ન્યા મુખનો અભાવ રહ્યો છે, ત્યા તિરસ્કાર કરવો થયોચિત છે

યોગીંદ્ર ભર્તૃહરિ એક જ એમ કહી ગયા છે તેમ નથી કાળાનુસાર મુદિના નિર્માણસમયથી ભર્તૃહરિથી ઉત્તમ, ભર્તૃહરિ સમાન અને ભર્તૃહરિથી કનિષ્ઠ એવા અસખ્ય તત્ત્વજ્ઞાનીઓ થઈ ગયા છે એવો કોઈ કાળ કે આર્થ દેશ નથી કે જેમા કેવળ તત્ત્વજ્ઞાનીઓનું ઊપજવું થયું નથી એ તત્ત્વવેત્તાઓ સ સારસુખની હરેક સામગ્રીને શોકરૂપ ગણાવી છે, એ એમના અગાધ વિવેકનું પરિણામ છે વ્યામ, વાદમીકિ, શ કર, ગૌતમ, પતંજલિ, કપિલ અને યુવરાજ શુદ્ધોદને પોતાના પ્રવચનમા માર્મિક રીતે અને સામાન્ય રીતે જે ઉપદેશ્યું છે, તેનું રહસ્ય નીચેના શબ્દોમા કઈક આવી નય છે “અહો લોકો ! સ સારરૂપી સમુદ્ર અનંત અને અપાર છે એનો પાર પામવા પુરુષાર્થનો ઉપયોગ કરો ! ઉપયોગ કરો ।।”

એમ ઉપદેશવામા એમનો હેતુ પ્રત્યેક પ્રાણીઓને શોકથી મુક્ત કરવાનો હતો એ સઘળા સગીઓ કરતા પરમ માન્ય રાખવા યોગ્ય સર્વજ્ઞ મહાવીરના વચન સર્વ સ્થળે એ જ છે કે, સ સાર એકાંત અને અનંત શોકરૂપ તેમજ હું પ્રદે છે અહો, ભવ્ય લોકો ! એમા મધુરી મોહિની ન આણુતા એથી નિવૃત્ત થાઓ ! નિવૃત્ત થાઓ ।।

કીધો હતો. નરકમાં પાપકર્મે જન્મ લઈને વિષમ જાતિના ખડનું હું ખ લોગવ્યામાં મણા ગ્દી નથી પરત્રે કરી અનંત પ્રજ્વલિત રથમાં રોઝની પેઠે પરાણે મને જોતર્યો હતો મહિષની પેરે દેવતાના વૈકિય કરેલા અગ્નિમાં હું બળ્યો હતો. ભડચુ થઈ અશાતાથી અત્યુગ્ર વેદના લોગવતો હતો. ઠક-ગીધ નામના વિક્રાળ પક્ષીઓની સાણસા સરખી આવ્યથી ચૂથાઈ અનંત વલવલાટથી કાયર થઈ હું વિલાપ કરતો હતો તૃપાને લીધે જલપાનનું ચિંતન કરી વેગમાં દોડતા, વેંતગણીનું છરપલાની ધાર જેવું અનંત દુઃખદ પાણી પામ્યો હતો. જેના પાદડા તીવ્ર ખડ્ગની ધાર જેવા છે, મહા તાપથી જે તપી રહ્યું છે, તે અસિપત્રવન હું પામ્યો હતો, ત્યા આગળ પૂર્વકાળે મને અનંત વાર છેલ્લો હતો. મુદ્ગરથી કરી, તીવ્ર શસ્ત્રથી કરી, ત્રિશૂલથી કરી, મુશળથી કરી, તેમજ ગદાથી કરીને મારા ગાત્ર ભાગ્યા હતા શરણુરૂપ મુખ વિના હું અશરણુરૂપ અનંત દુઃખ પામ્યો હતો. વસ્ત્રની પેઠે મને છરપલાની તીક્ષ્ણ ધારે કરી, પાળીએ કરી અને કાતગણીએ કરીને કાપ્યો હતો. મારા ખડખડ કટકા કર્યા હતા મને તીરછો છેલ્લો હતો. ચરચર કરતી મારી ત્વચા ઉતારી હતી એમ હું અનંત દુઃખ પામ્યો હતો.

“પરવશતાથી મૃગની પેઠે અનંત વાર પાશમાં હું સપડાયો હતો. પરમાધામીએ મને મજરમંછરૂપે જાળ નાખી અનંત વેળા દુઃખ આપ્યું હતું. સીઆણાડૂપે પખીની પેઠે જાળમાં પાડી અનંત વાર મને હણ્યો હતો. કુશી ઇત્યાદિક શસ્ત્રથી કરીને મને અનંત વાર વૃણની પેઠે ફટીને માગ સૂક્ષ્મ છેદ કર્યા હતા. મુદ્ગગાદિકના પ્રહાર વતી લોહકાંઠે એમ લોહને ટીપે તેમ ને પૂર્વકાળે પરમાધામીઓએ અનંત વાર ટીપ્યો હતો તાણુ, લોહ અને સીમું અગ્નિથી ગાળી તેને કળકળાતો રસ મને અનંત વાર પાયો હતો. અતિ ગૌરતાથી તે પરમાધામીઓ મને એમ કહે હતા કે, પૂર્વજવમાં તને માસ પ્રિય હતું તે લે આ માસ એમ મારા શરીરના ખડખડ કર મે અનંત વાર ગળ્યા હતા મધની વડલભતા માટે પણ એથી કંઈ ઓછું દુઃખ પડ્યું નહોતું. મે મહા ભયથી, મહા ત્રાસથી અને મહા દુઃખથી કપાયમાન કાયાએ કરી અનંત વેદના ભાગ લઈ હતી જે સહન કરતા અતિ તીવ્ર, ગૌર અને ઉત્કૃષ્ટ કાળચિત્તિની વેદના, સાભાળના પાંદડા ભય કર, અનંત વાર તે નરકમાં મે ભોગવી હતી જેવી વેદના મનુષ્યલોકમાં છે તેવી દુઃખાની પે તેથી અનંતગણી અધિક અશાનાવેદની નરકને વિષે ગ્દી હતી. સર્વ ભવને વિષે અશાનાવેદની

વસ્તુઓ પ્રાપ્ત કરવી જેમાં પરમસુખ અને પરમાન દનો અખંડ નિવાસ છે, જન્મ મરણની વિટળનાનો અભાવ છે, શોકનો ને દુઃખનો ક્ષય છે, એવા એ વિજ્ઞાની વિષયનું વિવેચન અન્ય પ્રસંગે કરીશું.

આ પણ વિનાવિવાહે માન્ય રાખવું જોઈએ કે, તે અનંત શોક અને અનંત દુઃખની નિવૃત્તિ એના એ જ સારિક વિષયથી નથી રુધિરથી રુધિરનો કાઢ જતો નથી, પણ જળથી તેનો અભાવ છે, તેમ શૂગારથી વા શૂગારમિશ્રિત ધર્મથી સ સારની નિવૃત્તિ નથી, એ જ માટે વૈરાગ્યજળનું આવશ્યકપણું નિ સ શય ઠરે છે, અને એ જ માટે વીતરાગના વચનમા અનુરક્ત થવું ઉચિત છે, નિદાન એથી વિષય રૂપ વિષનો જન્મ નથી પરિણામે એ જ મુક્તિનું કારણ છે એ વીતરાગ સર્વજ્ઞના વચનને વિવેક-બુદ્ધિથી શ્રવણ, મનન ને નિદિધ્યાસન કરી હે માનવી ! આત્માને ઉન્નત્ત્વળ કર

પ્રથમ દર્શન

વૈરાગ્યબોધિની કેટલીક ભાવનાઓ એમાં ઉપદેશીશું વૈરાગ્યની અને આત્મહિતૈવી વિષયોની સુકલતા થવા માટે બાર ભાવનાઓ તત્ત્વજ્ઞાનીઓ કહે છે

૧ અનિત્યભાવના — શરીર, વૈભવ, લક્ષ્મી, કુટુંબ પરિવારાર્થિક સર્વ વિનાશી છે જીવનો મૂળ ધર્મ અવિનાશી છે, એમ ચિંતવવું તે પહેલી અનિત્યભાવના

૨ અશરણુભાવના. — સ સારમા મરણ સમયે જીવને શરણુ રાખનાર કોઈ નથી. માત્ર એક શુભ ધર્મનું જ શરણુ સત્ય છે, એમ ચિંતવવું તે બીજી અશરણુભાવના.

૩ સ સારભાવના :— આ આત્માએ સ સારસમુદ્રમા પર્યટન કરતાં કરતા સર્વ ભવ દીધા છે એ સ સારી જ જીવથી હું ક્યારે છટીશ ? એ સ સાર મારો નથી, હું મોક્ષમયી છું, એમ ચિંતવવું તે ત્રીજી સ સારભાવના

૪ એકત્વભાવના — આ મારો આત્મા એકલો છે, તે એકલો આવ્યો છે, એકલો જશે, પોતાના કરેલાં કર્મ એકલો ભોગવશે, અત કરણથી એમ ચિંતવવું તે ચોથી એકત્વભાવના

૫ અન્યત્વભાવના. — આ સ સારમા કોઈ કોઈનું નથી એમ ચિંતવવું તે પાંચમી અન્યત્વ-ભાવના

૬ અશુચિભાવના :— આ શરીર અપવિત્ર છે, મળમૂત્રની ખાણ છે, રોગજરણું નિવાસ-ધામ છે, એ શરીરથી હું ન્યારો છું, એમ ચિંતવવું તે છઠી અશુચિભાવના

૭ આશ્રવભાવના :— રાગ, દ્વેષ, અજ્ઞાન, મિથ્યાત્વ ઇત્યાદિક સર્વ આશ્રવ છે એમ ચિંતવવું તે સાતમી આશ્રવભાવના

૮ સમ્બરભાવના. — જ્ઞાન, ધ્યાનમા પ્રવર્તમાન થઈને જીવ નવા કર્મ બાધે નહી તે આઠમી સમ્બરભાવના

૯ નિર્જરાભાવના — જ્ઞાનસહિત ક્રિયા કરવી તે નિર્જરાનું કાળ છે એમ ચિંતવવું તે નવમી નિર્જરાભાવના

૧૦ લોકસ્વરૂપ ભાવના. — ચૌદરાજ લોકનું સ્વરૂપ વિચારવું તે દશમી લોકસ્વરૂપભાવના

૧૧. બોધદુર્લભભાવના — સ સારમા ભમતા આત્માને સમ્યક્જ્ઞાનની પ્રસાદી પ્રાપ્ત થવી દુર્લભ છે, વા સમ્યક્જ્ઞાન પામ્યો તો ચારિત્ર સર્વવિરતિપરિણામરૂપ ધર્મ પામવો દુર્લભ છે એમ ચિંતવવું તે અગિયારમી બોધદુર્લભભાવના

૧૨ ધર્મદુર્લભભાવના — ધર્મના ઉપદેશક તથા શુદ્ધ શાસ્ત્રના બોધક એવા ગુરુ અને એવું શ્રવણ મળવું દુર્લભ છે એમ ચિંતવવું તે બારમી ધર્મદુર્લભભાવના

ઠાઠશ અવિગતિ, ધોડશ કપાય, નવ નોકપાય, પચ મિથ્યાત્વ અને પંચદશ યોગ એ ત્રણ મળી સત્તાવન આશ્રવહાર એટલે પાપને પ્રવેશ કરવાના પ્રનાળ છે

દૃષ્ટાન્ત — મહાવિદેહમાં વિશાળ પુરંદરિકિણી નગરીના રાજ્યસિંહાસન પર પુરંદર અને કુરંદર એ ભાઈઓ સ્થિર હતા. એક વેળા મહા તત્ત્વવિજ્ઞાની મુનિગજ વિહાર કરતા ત્યાં આજ્ઞા મુનિના વૈગય વચનામૃતથી કુરંદર દીક્ષાનુરક્ત થયો, અને ઘેર આવ્યા પછી પુરંદરને ગજ ને પંચ આરિત્ર અગીકૃત કર્યું સરસનીરસ આહાર કરતા થોડા કાળે તે રોગગ્રસ્ત થયો, તેથી તે આત્મ પરિણામે ભગ થયો. પુરંદરિકિણી મહા નગરીની અશોકવાડીમાં આવીને એણે એવો મુખપટી વસ્ત્ર વળગાડી મૂક્યા નિરંતર તે પગિચિતવન કરવા મડ્યો કે પુરંદર મને ગજ આપશે કે નહિ અર્થે વનસ્પતિ કુરંદરને ઓળખ્યો. તેણે જઈને પુરંદરને વિદિત કર્યું કે, આકુલવ્યાકુલ થતો તમારો ભાઈ અશોક બાગમાં ગયો છે. પુરંદરે આવી કુરંદરના મનોભાવ જોયા, અને તેને આગ્રહી ઠાલતો જોઈ કેટલોક ઉપદેશ આપી પછી રાજ સોપી દઈને ઘેર આવ્યો. કુરંદરની આજ્ઞાનું શ્રાવણ કે મત્રી કોઈ અવલબન ન કરતા, તે સહસ્ર વર્ષ પ્રવ્રજ્યા પાળી પતિત થયો. તે માટે તેને ધિક્કારતા હતા. કુરંદરે ગત્યમા આવ્યા પછી અતિ આહાર કર્યો. ગત્રિએ એથી કરીને તે બીડાયો અને વમન થયું. અભાવથી પાસે કોઈ આવ્યું નહીં, એથી તેના મનમાં પ્રગડભાવ આવ્યો. તેણે નિશ્ચય કર્યો કે, આ દુઃસ્થિતિ મને જો શાંતિ થાય તો પછી પ્રભાતે એ સઘળાને હું જોઈ દઈશ. એવા મહા દુઃસ્થિતિથી મગીને માતમી નડે તે અપયઠાણ પાથડે તેત્રીશ માગરોપમને અરુચિ આવત હું ખમા જઈ ઉપજ્યો કેવા વિપરીત આશ્રવહાર !!

ધનિ સપ્તમ ચિત્રે આશ્રવભાવના સમાપ્ત

અષ્ટમ ચિત્ર

સમ્પરભાવના

અમ્બ ભાવના — ઉપર કહ્યા તે આશ્રવહાર અને પાપપ્રનાલને મર્વ પ્રકારે મરવા (અર્થે કર્મ નમૂને અટકાવવા) તે અમ્બભાવ

દૃષ્ટાન્ત — (૧) (કુરંદરનો અનુ મળ ધ) કુરંદરના મુખપટી ઇત્યાદિ આજ્ઞાનું મરવું ની પુરંદર નિત્ય કર્યો કે, માટે મરવું શુભ અને જલુ, અને ત્યાં પછી જ અનન્ય પ્રકારે અનુવાદો અંગે પચના પગમાં કડક, કટક અવવાથી લોહીની ધાગણા આવી તોપણ તે દુઃસ્થિતિને નમતા ભાવે જો એ નિહાનુભાવ પુરંદર અર્થે મનર્વ અર્વાર્થસિદ્ધિ વિનાનું નેત્ર નાગરોપમના અનુચ આચુરે દ્વિરૂપે ઉપજ્યો આશ્રવની શી કુરંદરની દુઃસ્થિતિ અને તેની શી પુરંદરની અપદશા !!

ગયો, મૂશળધાર વરસાદ પડશે એવો દેખાવ થઈ ગયો, અને જાળવીજીથી એક સઘન કડાકો થયો કડાકાના પ્રળળ અવાજથી લય પામીને સત્વર તે પામર લિખારી જાગૃત થઈ ગયો જાગીને જીએ છે તો નથી તે દેશ કે નથી તે નગરી, નથી તે મહાલય કે નથી તે પલ્લવ, નથી તે આમરછત્ર ધરનાગ કે નથી તે છડીદારો, નથી તે સ્ત્રીઓના વૃદ્ધ કે નથી તે વસ્ત્રાલકારો, નથી તે પખા કે નથી તે પવન, નથી તે અનુચરો કે નથી તે આજ્ઞા, નથી તે સુખવિલાસ કે નથી તે મહોત્સવતા જીએ છે તો જે સ્થળે પાણીનો વૃદ્ધ ઘડો પડ્યો હતો તે જ સ્થળે તે પડ્યો છે જે સ્થળે ફાટીતૂટી ગોદડી પડી હતી તે સ્થળે તે ફાટીતૂટી ગોદડી પડી છે ભાઈ તો જેવા હતા તેવા ને તેવા દેખાયા પોતે જેવા મલિન અને અનેક જાળી ગોખવાળા વસ્ત્ર ધારણ કર્યા હતા તેવા ને તેવા તે જ વસ્ત્રો શરીર ઉપર વિગળે છે નથી તલભાર ઘટ્યું કે નથી જવભાર વધ્યું એ સઘળું જોઈને તે અતિ શોક પામ્યો જે મુખાડ ખગ વડે મેં આનંદ માન્યો તે સુખમાનુ તો અહીં કશુંયે નથી અરેરે! મેં સ્વપ્નના લોગ લોગવ્યા નહીં અને મિથ્યા ખેદ મને પ્રાપ્ત થયો ગિચારો તે લિખારી એમ ગ્લાનિમા આવી પડ્યો

અમાણશિક્ષા.—સ્વપ્નપ્રાપ્તિમા જેમ તે લિખારીએ સુખસમુદાય દીઠા, લોગવ્યા અને આનંદ માન્યો, તેમ પામર પ્રાણીઓ સ સારના સ્વપ્નવત્ સુખસમુદાયને મહાન દરૂપ માની બેઠા છે. જેમ તે સુખસમુદાય જાગૃતિમા તે લિખારીને મિથ્યા જણાયા, તેમ તત્ત્વજ્ઞાનરૂપી જાગૃતિ વડે સ સારના સુખ તેવા જણાય છે. સ્વપ્નના લોગ ન લોગવ્યા છતાં જેમ તે લિખારીને શોકની પ્રાપ્તિ થઈ, તેમ પામર જાણી સ સારમા સુખ માની બેસે છે, અને લોગવ્યા તુલ્ય ગણે છે, પણ તે લિખારીની પેઠે પરિણામે ખેદ, પશ્ચાત્તાપ અને અધોગતિને પામે છે સ્વપ્નની એકે વસ્તુનું સત્યત્વ નથી, તેમ સ સારની એકે વસ્તુનું સત્યત્વ નથી જન્મે અપલ અને શોકમય છે. આણુ વિચારી બુદ્ધિમાન પુરુષો આત્મશ્રેયને શોધે છે.

પ્રતિ શ્રી ‘ભાવનાબોધ’ ગ્રંથના પ્રથમ દર્શનનું પ્રથમ ચિત્ર ‘અનિત્યભાવના’ એ વિષય પર સદૃષ્ટાંત વૈરાગ્યો-પદેશાર્થ સમાપ્ત થયું

દ્વિતીય ચિત્ર

અશરણુભાવના

ઉપનિષદ

સર્વજ્ઞનો ધર્મ સુશર્ણુ જાણી,

આરાધ્ય આરાધ્ય પ્રભાવ આણી,

અનાથ એકાંત સનાથ થાશે,

એના વિના કોઈ ન બાહ્ય રુદાશે.

વિશેષાર્થ.—સર્વજ્ઞ જિનેશ્વર દેવે નિ સ્પૃહતાથી બોધેલો ધર્મ ઉત્તમ શરણરૂપ જાણીને મન, વચન અને કાયાના પ્રભાવવડે હે ચેતન! તેને તું આરાધ, આરાધ તું કેવલ અનાથરૂપ છે તે સનાથ થઈશ એના વિના ભવાટવીજ્રમણમા તારી ગાય કોઈ સાહનાર નથી

જે આત્માઓ સ સારના માયિક સુખને કે અવદર્શનને શરણરૂપ માને તે અધોગતિ પામે, તેમજ સદૈવ અનાથ રહે એવો બોધ કરનારુ ભગવાન અનાથી મુનિનું ચરિત્ર પ્રારંભીએ છીએ, એથી અશરણુભાવના મુદ્દ થશે

અનાથી મુનિ

દૃષ્ટાંત — અનેક પ્રકારની લીલાથી યુક્ત મગધ દેશનો શ્રેણિક રાજા અશ્વકીડાને માટે મંડિરુક્ષ એ નામના વનમા નીકળી પડ્યો વનની વિચિત્રતા મનોહારિણી હતી નાના પ્રકારના તરુકુંજ ત્યાં આવી

બહુ પથ્યાત્તાપ થયો મને ધિક્કાર છે કે મેં મહા અઘોર હિંમાઓ કરી. મારો એ મહાપાપથી કયાં છૂટકો થશે ? ખરે ! આત્મમાર્થિક માધવામા જ શ્રેય છે !

એવી ઉત્તમ ભાવનાઓ તેણે પચસુષ્ટિ કેશદ્વયન કર્યું નગરની ભાગોળે આવી ઉઝ કાયેત્મર્ગે ગયા આખા નગરને પૂર્વે સતાપરૂપ થયા હતા, એથી લોકોએ એને બહુવિધે મતાપદ માહત્યા જતા—આવતાના ધૂળદેકા અને પથ્થર, ઈટાળા અને તગવારની મુદ્રિકા વડે તે અતિ નતાપ પ્રાપ્ત થયા ત્યા આગળ લોકમુદ્દાયે દોઢ મહિના સુધી તેને પગલવ્યા, પછી થાક્યા, અને મૂકી દીધા દૃઢપ્રહારી ત્યાથી કાયોત્મર્ગ પાળી બીજી ભાગોળે એવા જ ઉઝ કાયોત્મર્ગથી ગયા તે દિશાને લોકોએ પણ એમ જ પગલવ્યા, દોઢ મહિને છછેડી મૂકી દીધા ત્યાથી કાયોત્મર્ગ પાળી દૃઢપ્રહારી ત્રીજી પોળે રહ્યા તેઓએ પણ મહા પગલવ આપ્યો, ત્યાથી દોઢ મહિને મૂકી દીધાથી ચોથી પોળે દોઢ માસ સુધી ગયા ત્યા અનેક પ્રકારના પગપહને મહત્ત કરીને તે ઇમાધ ગયા છૂંદે માથે અદત્ત કર્મમુદ્દાયને બાળી વિશેષી વિશેષીને તે કર્મગ્રહિત થયા સર્વ પ્રકારના સમત્વનો તેણે ત્યાં કર્યો અનુપમ કૃવત્થજાન પામીને તે સુક્રિતા અનંત મુખાન દ્યુક્ત થયા એ નિર્જગભાવના કંઈ થઈ હવે—

દશમ ચિત્ર

લોકસ્વરૂપભાવના

લોકસ્વરૂપભાવના — એ ભાવનાનું સ્વરૂપ અહીં આગળ સંક્ષેપમાં કહેવાતું છે જેમ પૂર્વે એ સાથે દર્શ પગ પડેલા કંઈ ભાવો ગ્રહે તેમ લોકનાલ કિંવા લોકસ્વરૂપ જાણવું નીચેના થઈને આકારે તે લોકસ્વરૂપ છે કિંવા માદલને ભાભા મૂક્યા મમાન છે નીચે ભુવનપતિ, વ્યત્ત અને નં નંક છે નાગે અટ્ટી કીપ આવી ગ્રહેલા છે ભાવે ગાગ દેવલોક, નવ કૃવેયક, પાત્ર અનુત્તર વિન અને તે પર અનંત મુખમય પવિત્ર સિદ્ધગતિની પડોળી સિદ્ધગિલા છે તે લોકલોકાદ્યપ્રકાર સર્વ સર્વદર્શી અને નિરૂપમ કૃવત્થજાનીઓએ ભાગ્યુ છે નચેપે લોકસ્વરૂપ ભાવના કહેવાઈ

પાપપ્રતાપને મોકલા માટે આશ્રવભાવના અને સમ્ભવભાવના, તપ મહાકેલી માટે નિર્જગ ભાવના અને લોકસ્વરૂપનું કિંચિત્ તત્ત્વ જાણવા માટે લોકસ્વરૂપભાવના આ દર્શન આ માં કિં પૂર્ણતા પામી

દશમ ચિત્ર સમાપ્ત

જ્ઞાન દયાન વૈરાગ્યમય, ઉન્નત ગદ્ય વિચાર.

આ ભાવે મુખ ભાવના, તે કિંચિત્ ભવ પાઠ

પ્રવર્તમાન થયો શસ્ત્રથી પણ અતિશય તીક્ષ્ણ તે રોગ વૈરીની પેઠે માગ પગ કોપાયમાન થયો. મારુ મસ્તક તે આખની અસહ્ય વેદનાથી દુખવા લાગ્યું. ઇન્દ્રના વજ્રના પ્રહાર સ્પર્શી, બીજાને પણ ઈન્દ્ર લય ઉપજાવનારી, એવી તે અત્યંત પરમ દારણ વેદનાથી હું બહુ શોકાર્ત હોતો. શારીરિક વિદ્યાના નિપુણ, અનન્ય મત્રમૂળીના સુત્ર વૈદરાજ મારી તે વેદનાનો નાશ કરવાને માટે આવ્યા અનેક પ્રકારના ઔષધોપચાર કર્યા પણ તે વૃથા ગયા એ મહાનિપુણ ગણાતા વૈદરાજે મને તે દરદથી મુક્ત કરી શક્યા નહીં એ જ હે રાજા! મારુ અનાથપણ હતું મારી આખની વેદના ટાળવાને માટે માગ પિતાએ સર્વ ધન આપવા માંડ્યું, પરંતુ તેથી કરીને પણ મારી તે વેદના ટળી નહીં હે રાજા! એ જ મારુ અનાથ-પણ હતું મારી માતા પુત્રના શોકે કરીને અતિ દુઃખાર્ત થઈ, પરંતુ તે પણ મને તે દરદથી મુક્તી શકી નહીં, એ જ હે મહારાજા! મારુ અનાથપણ હતું એક ઉદરથી ઉત્પન્ન થયેલા મારા જ્યેષ્ઠ અને કનિષ્ઠ ભાઈઓ પોતાથી બનતો પરિશ્રમ કરી ચૂક્યા પણ મારી વેદના ટળી નહીં, હે રાજા! એ જ મારુ અનાથપણ હતું એક ઉદરથી ઉત્પન્ન થયેલી મારી જ્યેષ્ઠા અને કનિષ્ઠા ભગિનીઓથી મારુ દુઃખ ટળ્યું નહીં હે મહારાજા! એ જ મારુ અનાથપણ હતું મારી સ્ત્રી જે પતિવ્રતા, માગ પગ અનુગ્રહ અને પ્રેમવતી હતી, તે આખે પરિપૂર્ણ આસુ ભરી માગ હૃદયને સ્થિતતા ભી જાવતી હતી અન્ન, પાણી અને નાના પ્રકારના અન્ન દોહણ, યૌવાદિક સુગંધી દ્રવ્ય, અનેક પ્રકારના ફૂલ ચંદનાદિકના વિલેપન મને જાણતા અજાણતા કર્યા છતાં પણ હું તે યૌવનવતી સ્ત્રીને ભોગવી ન શક્યો મારી અમીપથી ક્ષણ પણ અળગી નહોતી રહેતી, અન્ય સ્થળે જતી નહોતી, હે મહારાજા! એવી તે સ્ત્રી પણ મારા રોગને ટાળી શકી નહીં, એ જ મારુ અનાથપણ હતું એમ કોઈના પ્રેમથી, કોઈના ઔષધથી, કોઈના વિદ્યાપથી કે કોઈના પરિશ્રમથી એ રોગ ઉપશમ્યો નહીં મેં એ વેળા પુનઃ પુનઃ અસહ્ય વેદના ભોગવી

“પછી હું અનંત સ સારથી ખેદ પામ્યો એક વાર જો હું આ મહા વિદ્યાનામય વેદનાથી મુક્ત થાઉં તો ખતી, દત્તી અને નિરાર ભી પ્રવ્રજ્યાને ધારણ કરું, એમ ચિંતવતો હું શયન કરી ગયો. જ્યારે રાત્રિ અતિક્રમી ગઈ ત્યારે હે મહારાજા! મારી તે વેદના ક્ષય થઈ ગઈ, અને હું નીરોગી થયો. માત, તાત અને સ્વજન, બધવાદિકને પ્રભાતે પૂછીને મેં મહા ક્ષમાવત ઇન્દ્રિયને નિઝહ કરવાવાળું, અને આર ભોપાધિથી રહિત એવું અણુગારત્વ ધારણ કર્યું ત્યાર પછી હું આત્મા પરાત્માનો નાથ થયો સર્વ પ્રકારના જીવનો હું નાથ છું” અનાથી મુનિએ આમ અશરણુભાવના તે શ્રેણિકરાજાના સન પર દઢ કરી હવે બીજો ઉપદેશ તેને અનુકૂળ કહે છે

“હે રાજા! આ આપણો આત્મા જ દુઃખની ભરેલી વૈતરણીનો કરનાર છે આપણો આત્મા જ ફૂર શાદમલી વૃક્ષના દુઃખનો ઉપજાવનાર છે આપણો આત્મા જ મનવાહિત વસ્તુરૂપી દ્વંધની દેવાવાળી કામધેનુ ગાયના સુખનો ઉપજાવનાર છે આપણો આત્મા જ ન દનવનની પેઠે આન દકારો છે આપણો આત્મા જ કર્મનો કરનાર છે આપણો આત્મા જ તે કર્મનો ટાળનાર છે આપણો આત્મા જ દુઃખોપાર્જન કરનાર છે આપણો આત્મા જ સુખોપાર્જન કરનાર છે આપણો આત્મા જ મિત્ર ને આપણો આત્મા જ વૈરી છે આપણો આત્મા જ કનિષ્ઠ આચારે સ્થિત અને આપણો આત્મા જ નિર્મળ આચારે સ્થિત રહ્યો છે” એ તથા બીજા અનેક પ્રકારે તે અનાથી મુનિએ શ્રેણિકરાજા પ્રત્યે સ સારનું અનાથપણ કહી બતાવ્યું પછી શ્રેણિકરાજા અતિ સ તોષ પામ્યો યુગ હાથની અજલિ કરીને એમ બોલ્યો કે, “હે ભગવન્! તમે મને ભલી રીતે ઉપદેશ્યો તમે જેમ હતું તેમ અનાથપણ કહી બતાવ્યું હે મહાઋષિ! તમે સનાથ, તમે સખ ધવ અને તમે સધર્મ છો, તમે સર્વ અનાથના નાથ છો. હે પવિત્ર સચિત! હું ક્ષમાવુ છું જ્ઞાનરૂપી તમારી શિક્ષાને વાણુ છું ધર્મધ્યાનમા વિદ્ય કરવાવાળું ભોગ ભોગવવા સખ ધીનું મેં તમને હે મહાભાગ્યવત! જે આમ ત્રણ કીધું તે સખ ધીનો મારો અપરાધ મસ્તકે કરીને ક્ષમાવુ છું” એવા પ્રકારથી સ્તવીને રાજપુરુષકેસરી પરમાનંદ પામી રોમરાયના વિકસિત

શિક્ષણપદ્ધતિ અને મુખ્યમુદ્રા

આ એક સ્વાદાહતત્વાવબોધ વૃક્ષનું ધીજ છે આ અથ તત્ત્વ પામવાની જિજ્ઞાસા ઉપન કરી શકે એવું એમા કઈ અથે પણ હૈવત રહ્યું છે એ સમસાવથી કહ્યું છું પાઠક અને વાચક વાંચે મુખ્ય લક્ષ્યમણ એ છે કે, શિક્ષાપાઠ પાઠે કરવા કરતા જેમ અને તેમ મનન કરવા, તેના તાત્પર્ય અનુભવવા, જેમની મમજણમા ન આવતા હોય તેમણે જ્ઞાતા શિક્ષક કે મુનિઓથી સમજવા, અને એ યોગવાઈ ન હોય તો પાત્ર સાત વખત તે પાઠો વાંચી જવા એક પાઠ વાંચી ગયા પછી બીજી ઘડી તે પર વિચાર કરી અત કંઈને પૂછવું કે શું તાત્પર્ય મળ્યું ? તે તાત્પર્યમાંથી હેય, જે અને ઉપાદેય શું છે ? એમ કંઈથી આજો અથ સમજી શકાશે હૃદય કોમળ થશે, વિચારગતિ ખીલશે અને જેન તત્ત્વ પર રૂડી શરૂ થશે આ અથ કઈ પઠન કરવારૂપ નથી, મનન કરવારૂપ છે અર્થરૂપ કેળવણી એમા થોડું છે તે યોજના 'ખાલાવબોધ' રૂપ છે 'વિવેચન' અને 'અજ્ઞાવબોધ' ભાગ ભિન્ન છે, આ એમાનો એક કકડો છે, છતાં સામાન્ય તત્ત્વરૂપ છે

સ્વભાષા સળધી જેને સારુ જ્ઞાન છે, અને નવ તત્ત્વ તેમજ સામાન્ય પ્રકરણ અર્થે સમજી શકે છે, તેવાઓને આ અથ વિશેષ બોધદાયક થશે આટલી તો અવશ્ય લક્ષ્યમા છે કે જાણકને આ શિક્ષાપાઠોનું તાત્પર્ય સમજણરૂપે સવિધિ આપવું

જ્ઞાનશાળાના વિદ્યાર્થીઓને શિક્ષાપાઠ મુખપાઠે કરાવવા, ને વારંવાર મમજાવવા જે અથોની એ માટે સફાય લેવી ઘટે તે લેવી એક એ વાર પુસ્તક પૂર્ણ શીખી ગયા પછી અવગેથી ચલાવવું

આ પુસ્તક ભણી હું ધારુ છું કે, મુજવર્ગ કટાક્ષ દ્રષ્ટિથી નહીં જોશે બહુ ઉંડા જનના જે મોદમાળા મોદાના કાગળરૂપ ધર્મ પરશે । મધ્યસ્થતાથી એમા તત્ત્વજ્ઞાન અને શીલ બોધવાનો ઉદ્દેશ

આ પુસ્તક પ્રસિદ્ધ કરવાનો મુખ્ય હેતુ ઉછરતા બાળયુવાનો અવિચેદી વિદ્યા પામી નિદ્રિથી બ્રહ્મ ધાય છે તે બ્રહ્મના અટકાવવાનો પાત્ર છે

મનમાનનું ઉત્તેજન નહીં હોવાથી લોકોની ભાવના કેવી યશે એ વિચાર્યા વગર ના જાય કહ્યું છે. હું ધારુ છું કે તે કેળવણીક થશે શાળામા પાઠકોને બેટ નાખવા આપવા ઉપરની રીત અને અવશ્ય જેન શાળામા ઉપયોગ કરવા મારી લક્ષ્યમા છે તે જ પારમાર્થિક રીતુ પાઠકો

વિષ્ણુ — પણ આ જો ! અગ્નિ ને વાયુના મિશ્રણથી તારું નગર, તારા અ ત.પુર, અને મંદિરો બને છે, માટે ત્યાં જા અને તે અગ્નિને શાત કર

નમિરાજ — હે વિષ્ણુ ! મિથિલા નગરીના, તે અ ત પુરના અને તે મંદિરોના દાઝવાથી મારું કંઈ પણ દાઝતું નથી, જેમ સુષોત્પત્તિ છે તેમ હું વર્તું છું એ મંદિરાદિકમા મારું અદ્યમાત્ર પણ નથી મેં પુત્ર, સ્ત્રી આદિકના વ્યવહારને છાંડ્યો છે મને એમાનુ કંઈ પ્રિય નથી અને અપ્રિય પણ નથી

વિષ્ણુ — પણ હે રાજા ! તારી નગરીને સધન કિલ્લો કરાવીને, પોળ, કોઠા, અને કમાડ, લોગળ કરાવીને અને શતધ્વી ખાઈ કરાવીને ત્યાર પછી જા

નમિરાજ — (હેતુ કારણ પ્રેમ) હે વિષ્ણુ ! હું શુદ્ધ શ્રદ્ધાસ્થી નગરી કરીને સર્વગ્રાંથી લોગળ કરીને, ક્ષમાસ્થી શુભ ગઢ કરીશ, શુભ મનોયોગસ્થ કોઠા કરીશ, વચનયોગસ્થ ખાઈ કરીશ, કાયા-યોગસ્થ શતધ્વી કરીશ, પરાક્રમસ્થી ધનુષ્ય કરીશ, ધર્મસંમિતિસ્થ પણ્લ કરીશ, ધીરજસ્થી કમાન સાહવાની મૂઠી કરીશ, સત્યસ્થ આપ વડે કરીને ધનુષ્યને ગાધીશ, તપસ્થ ગાણ કરીશ, કર્મસ્થી વૈરીની સેનાને લેદીશ, લૌકિક સ આમની મને રુચિ નથી હું માત્ર તેવા ભાવસ આમને આહું છું

વિષ્ણુ — (હેતુ કારણ પ્રેમ) હે રાજા ! શિખરગ ધ ઊંચા આવાસ કરાવીને, મણિક અનમય ગવાક્ષાદિ મુકાવીને, તળાવમા કીડા કરવાના મનોહર મહાલય કરાવીને પછી જા

નમિરાજ — (હેતુ કારણ પ્રેમ) તે જે જે પ્રકારના આવાસ ગણાવ્યા તે તે પ્રકારના આવાસ મને અસ્થિર અને અશાશ્વત જણાય છે માર્ગના ઘરસ્થ જણાય છે તે માટે જ્યાં સ્વધામ છે, જ્યાં શાશ્વતતા છે, અને જ્યાં સ્થિરતા છે ત્યાં હું નિવાસ કરવા આહું છું

વિષ્ણુ — (હેતુ કારણ પ્રેમ) હે ક્ષત્રિય શિરોમણિ ! અનેક પ્રકારના તસ્કરના ઉપદ્રવને ટાળીને, નગરીનું એ દ્વારે કલ્યાણ કરીને તું જા

નમિરાજ — હે વિષ્ણુ ! અજ્ઞાનવત મનુષ્ય અનેક વાર મિથ્યા દડ દે છે ચોરીના નહીં કરનાર જે શરીરાદિક પુદ્ગલ તે લોકને વિષે બધાય છે, અને ચોરીના કરનાર જે ઇદ્રિયવિકાર તેને કોઈ બધન કરી શકતું નથી તો પછી એમ કરવાનું શું અવશ્ય ?

વિષ્ણુ — હે ક્ષત્રિય ! જે રાજાઓ તારી આજ્ઞા અવલંબન કરતા નથી અને જે નરાધિપો સ્વ-તત્રતાથી વર્તે છે તેને તું તારે વશ કરીને પછી જા

નમિરાજ — (હેતુ કારણ પ્રેમ) દશ લાખ સુલટને સ આમને વિષે જીતવા એ હુર્લભ ગણાય છે, તોપણ એવા વિજય કરનારા પુરુષો અનેક મળી આવે, પણ એક સ્વાત્માને જીતનાર મળનાર અનંત હુર્લભ છે તે દશ લાખ સુલટથી વિજય મેળવનાર કરતા એક સ્વાત્માને જીતનાર પુરુષ પરમે-ત્કૃષ્ટ છે આત્મા સ વાતે શુદ્ધ કરવું ઉચિત છે બહિર્બુદ્ધનું શું પ્રયોજન છે ? જ્ઞાનરૂપ આત્મા વડે ક્રોધાદિક આત્માને જીતનાર સ્તુતિપાત્ર છે પાત્રે ઇદ્રિયોને, ક્રોધને, માનને, માયાને, તેમજ લોભને જીતવા દોહલા છે જેણે મનોયોગાદિક જીત્યું તેણે સર્વ જીત્યું

વિષ્ણુ — (હેતુ કારણ પ્રેમ) સમર્થ યજ્ઞ કરી, શ્રમણ, તપસ્વી, બ્રાહ્મણાદિકને ભોજન આપી, સુવર્ણાદિક દાન દઈ, મનોહર ભોગ ભોગવી હે ક્ષત્રિય ! તું ત્યાર પછી જા

નમિરાજ — (હેતુ કારણ પ્રેમ) મહિને મહિનેજે દશ લાખ ગાયના દાન દે તોપણ તે દશ લાખ ગાયના દાન કરતા સ યમ ગ્રહણ કરીને સ યમને આરાધે છે તે, તે કરતા વિશેષ મ ગળ પ્રાપ્ત કરે છે

વિષ્ણુ — નિર્વાહ કરવા માટે લિક્ષાથી સુશીલ પ્રમજ્યામા અસહ્ય પરિશ્રમ વેઠવો પડે છે, તેથી તે પ્રમજ્યા ત્યાગ કરીને અન્ય પ્રમજ્યામા રુચિ થાય છે, માટે એ ઉપાધિ ટાળવા તું ગૃહસ્થાશ્રમમા રહી ધૌષ્ઠાદિક વ્રતમા તત્પર રહેજે હે મનુષ્યના અધિપતિ ! હું કીક કહું છું

શિક્ષાપાઠ ૪. માનવદેહ

તમે માનવજીવ તો હો કે વિઠાનો માનવદેહને બીજા સઘળા દેહ કરતા ઉત્તમ કહે છે પણ ઉત્તમ કહેવાનું કારણ તમારા જાણવાના નથી હોય માટે હો હું કહું

આ સંસાર બાહુ દુ ખર્ચી બરેલો છે એમાથી જાનીઓ તરીને પાપ પામવા પ્રયોજન કરે છે મોક્ષને સાધી તેઓ અનંત મુખમાં વિગતમાન થાય છે એ મોક્ષ બીજા કોઈ દેહથી મળનાર નથી દેવ, તિર્થંત્ર કે નરક એ એકે ગતિથી મોક્ષ નથી, માત્ર માનવદેહથી મોક્ષ છે

ત્યારે તમે પૂછશો કે મધ્યમાં માનવીઓનો મોક્ષ કેમ થતો નથી ? એનો ઉત્તર પણ હું કહી દઉં જેઓ માનવપાત્ર મમજે છે તેઓ માર્ગોકને તરી જાય છે માનવપણુ વિઠાનો એને કહે છે કે, જેનામાં વિવેકબુદ્ધિ ઉદય પામી હોય તે વડે મત્યાસત્યનો નિર્ભય મમજીને પગ મત્ત, ઉત્તમ આચાર અને સત્કર્મનું એવન કરીને તેઓ અનુપમ મોક્ષને પામે છે મનુષ્યના ગરીબ દેખાવ ઉપરથી વિદ્વાનો તેને મનુષ્ય કહેતા નથી. પરંતુ તેના વિવેકને લઈને કહે છે બે હાથ, બે પગ, બે આંખ, બે કાન, એક મુખ, બે હોઠ અને એક નાક એ જેને હોય તેને મનુષ્ય કહેવો એમ આપણે સમજવું નહીં બે એમ મમજીએ તો પછી વાહરને પણ મનુષ્ય ગણવો જોઈએ એણે પણ એ પ્રમાણે સઘળું પ્રાપ્ત કર્યું છે વિશેષમાં એક પૃછડું પણ છે, ત્યારે શું એને મહા મનુષ્ય કહેવો ? નહીં, માનવપણુ સમજે તે જ માનવ કહેવાય

જાનીઓ કહે છે કે, એ ભવ બાહુ દુર્લભ છે, અતિ પુણ્યના પ્રભાવથી એ દેહ સાપડે છે, માટે એથી ઉતાવળે આત્મસાર્થક કરી લેવું અયમ તકુમાર, ગજસુકુમાર જેવા નાના બાળકો પણ માનવ પણાને સમજવાથી મોક્ષને પામ્યા મનુષ્યમાં જે શક્તિ વધારે છે તે શક્તિ વડે કરીને મહોન્મત હાથી જેવા પ્રાણીને પણ વશ કરી લે છે, એ જ શક્તિ વડે બે તેઓ પોતાના મનરૂપી હાથીને વશ કરી લે તો કેટલું કલ્યાણ થાય !

કોઈ પણ અન્ય દેહમાં પૂર્ણ સદ્વિવેકનો ઉદય થતો નથી અને મોક્ષના રાજમાર્ગમાં પ્રવેશ થઈ શકતો નથી એથી આપણને મળેલો એ બાહુ દુર્લભ માનવદેહ સંરક્ષણ કરી લેવો અવશ્યનો છે કેટલાક મૂર્ખો દુરાચારમાં, અજ્ઞાનમાં, વિષયમાં અને અનેક પ્રકારના મદમાં મળેલો માનવદેહ વૃથા શુભાવે છે. અમૂલ્ય કૌસ્તુભ હારી બેસે છે એ નામના માનવ ગણાય, બાકી તો વાનરરૂપ જ છે

મોતની પણ નિશ્ચય આપણે જાણી શકતા નથી, માટે જેમ અને તેમ ધર્મમાં ત્વગથી સાવધાન થવું

શિક્ષાપાઠ ૫. અનાથી સુનિ—ભાગ ૧

અનેક પ્રકારની રિદ્ધિવાળો મગધદેશનો ઐશ્વિક નામે રાજા અશ્વકેડાને માટે મહિકુક્ષ એ

સમુદાયમાં તે ઘેરાઈ રહ્યા હતા. દર્શનમોહનીયનો ઉદય ન છતાં એ સ સાગ્રહીયરૂપ દેખાતા હતા. કોઈ કોણે એના શરીરમાં દાહજ્વર તામના રોગની ઉત્પત્તિ થઈ આપુ શરીર બાહ્યે પ્રત્યક્ષિત થઈ જતું હોય તેવી બળતરા વ્યાપ્ત થઈ ગઈ રોમે રોમે સહસ્ર વી છીની ડ શવેદના સમાન દુ ખ ઉત્પન્ન થયું વૈદ્યવિદ્યાના પ્રવીણ પુરુષોના ઔષધોપચારનું અનેક પ્રકારે સેવન કર્યું, પણ તે સઘળું વૃથા ગયું, લેશ માત્ર પણ એ વ્યાધિ ઓછો ન થતા અધિક થતો ગયો ઔષધ માત્ર દાહજ્વરના હિતેષી થતા ગયા કોઈ ઔષધ એવું ન મળ્યું કે જેને દાહજ્વરથી કિચિત્ પણ દ્રેષ હોય ! નિપુણ વૈદો કાયર થયા, અને રાજેશ્વર પણ એ મહા વ્યાધિથી ક ટાળે. પામી ગયા તેને ટાળનાર પુરુષની શોધ યોગાલુ ચાલતી હતી મહાકુશળ એક વૈદ મળ્યો, તેણે મલયગિરિ ચ દનનું વિલેપન કરવા સૂચવન કર્યું મનોરમા રાણીએ તે ચ દનને ઘસવામાં રોકાઈ તે ચ દન ઘસવાથી હાથમાં પહેરેલા ક કણનો સમુદાય પ્રત્યેક રાણી કને ખળભળાટ કરવા મ ડી પડ્યો મિથિલેશના અગમ એક દાહજ્વરની અસહ્ય વેદના તો હતી અને ખીણ આ ક કણના કોલાહલથી ઉત્પન્ન થઈ ખળભળાટ ખમી શક્યા નહી, એટલે તેણે રાણીએને આજ્ઞા કરી કે તમે ચ દન ન ઘસો, કા ખળભળાટ કરો છો ? મારાથી એ ખળભળાટ સહેન થઈ શકતો નથી એક મહાવ્યાધિથી હું ગ્રહાયો છું, અને આ ખીજે વ્યાધિતુલ્ય કોલાહલ થાય છે, તે અસહ્ય છે સઘળી રાણીઓએ એકેક ક કણ મ ગળદાખલ રાખી ક કણ સમુદાયનો ત્યાગ કર્યો, એટલે થતો ખળભળાટ શાત થયો, નમિરાજે રાણીઓને કહ્યું “તમે શુ ચ દન ઘસવું બ ધ કર્યું ?” રાણીઓએ જણાવ્યું કે “ના માત્ર કોલાહલ શાત થવા માટે એકેક ક કણ ગખી, ખીજ ક કણ પરિત્યાગી અમે ચ દન ઘસીએ છોએ ક કણનો સમૂહ હવે અમે હાથમાં રાખ્યો નથી, તેથી ખળભળાટ થતો નથી” રાણીઓના આટલા વચનો સાલળ્યા ત્યા તો નમિરાજને રોમે રોમ એકત્વ સિદ્ધ થયું, વ્યાપી ગયું અને મમત્વ ટળી ગયું “ખરે ! જાઝા મળ્યે જાઝી ઉપાધિ જણાય છે હવે જો, આ એક ક કણથી લેશ માત્ર પણ ખળભળાટ થતો નથી, ક કણના સમૂહ વડે કરીને માથુ ફેરવી નાખે એવો ખળભળાટ થતો હતો અહો ચેતન ! તુ માન કે એકત્વમાં જ તારી સિદ્ધિ છે વધારે મળવાથી વધારે ઉપાધિ છે સ સારમાં અન ત આત્માના સ બ ધમાં તારે ઉપાધિ ભોગવવાનું શુ અવશ્ય છે ? તેનો ત્યાગ કર અને એકત્વમાં પ્રવેશ કર જો ! આ એક ક કણ હવે ખળભળાટ વિના કેવી ઉત્તમ શાંતિમાં રમે છે ? અનેક હતા ત્યારે તે કેવી અશાંતિ ભોગવતું હતું ? તેવી જ રીતે તુ પણ ક કણરૂપ છે. તે ક કણની પેઠે તું જ્યા સુધી રનેહી કુંડ ખીરૂપી ક કણસમુદાયમાં પડ્યો રહીશ ત્યા સુધી ભવરૂપી ખળભળાટ સેવન કરવા પડશે, અને જો આ ક કણની વર્તમાન સ્થિતિની પેઠે એકત્વને આરાધીશ તો સિદ્ધજાતિરૂપી મહા પવિત્ર શાંતિ પામીશ” એમ વૈરાગ્યના પ્રવેશમાં ને પ્રવેશમાં તે નમિરાજ પૂર્વ-ભતિની સ્મૃતિ પામ્યા પ્રત્રજ્યા ધારણ કરવા નિશ્ચય કરી તેઓ શયન કરી ગયા પ્રભાતે માગલ્યરૂપ વાજિત્રનો ધ્વનિ પ્રકર્યો, દાહજ્વરથી મુક્ત થયા એકત્વને પરિપૂર્ણ સેવનાર તે શ્રીમાન નમિરાજ ઋષિને અભિવ દન હો !

શાર્દૂલવિક્રીડિત

રાણી સર્વ મળી સુચદન ઘસી, ને અર્ચવામાં હતી,
ખૂંચ્યો ત્યા કકળાટ ક કણતણો, શ્રોતી નમિ ભૂપતિ,
સવાદે પણ ધ્રુવી દઢ રહ્યો, એકત્વ સાચુ કર્યું,
એવા એ મિથિલેશનું ચરિત આ સપૂર્ણ અન્ને થયું

વિશેષાર્થ — રાણીઓનો સમુદાય ચ દન ઘસીને વિલેપન કરવામાં રોકાયો હતો, તત્સમયમાં ક કણના ખળભળાટને સાલળીને નમિરાજ ખૂંચ્યો ધ્રુવી સાથે સ વાદમાં પણ અચળ રહ્યો, અને એકત્વને સિદ્ધ કર્યું

એવા એ મુક્તિ સાધક મહાવૈરાગીનું ચરિત્ર ‘ભાવનાબોધ’ ગ્રંથે તૃતીય ચિત્રે પૂર્ણતા પામ્યું.

ત્યા ગિદ્દિની પરિપાકુ ધનન ચય નામનો માગે પિતા ગ્હેનો હતો હે મહાગણ ! યોવનવયના પ્રવન બાળના મારી આખો અતિ વેદનાથી વેગમ્. આખે શરીરે આગ્રિ બળવા મડ્યો, ગમ્થી પણ અનિગમ વેદના તે ગેગ વેદીની પેઠે માગ પર કોપાયમાન થયો. મારુ મસ્તક તે આખની અસદ્ધ વેદનાથી હુબવા લાગ્યું વળના પ્રહાર મગ્ની બીજાને પણ ગેદ્ર ભય ઉપવતવાનારી, એવી તે હાનુષ વેદનાથી હુ ગત્ય ન શોકમા હતો અગ્યાળ ધ વેદગામ્નિપુણ વેદગામ્ મારી તે વેદનાનો નાથ કુશ્વાને માટે આવ્યા અનેક ઓપધ ઉપચાર કર્યા પણ તે વૃદ્ધા ગયા એ મહા નિપુણ ગણુતા વેદરાજને મને તે દુષ્કથી મુક્ત કરી શક્યા નહી, એ જ હે ગાન ! મારુ અનાથપણ હતું મારી આંખની વેદના ટાળવાને માટે માગ પિતાએ મર્વ ધન આપવા માડ્યું, પણ તેથી કરીને મારી તે વેદના ટળી નહી. હે ગાન ! એ જ મારુ અનાથપણ હતું મારી માતા પુત્રના શ્રેષ્ઠે કરીને અતિ હુ ખાતે થઈ, પરંતુ તે પણ મને તે દુષ્કથી મુક્ત કરી શકી નહી, એ જ હે રાજ ! મારુ અનાથપણ હતું એક પેટથી જન્મેલા માગ જ્યેષ્ઠ અને કનિષ્ઠ ભાઈઓ પોતાથી બનતો પરિશ્રમ કરી રૂક્યા પણ મારી તે વેદના ટળી નહી, હે ગાન ! એ જ મારુ અનાથપણ હતું એક પેટથી જન્મેલી મારી જ્યેષ્ઠા અને કનિષ્ઠા ભગિનીઓથી મારુ તે હુ બ ટળ્યું નહી હે મહાગણ ! એ જ મારુ અનાથપણ હતું મારી મ્ત્રી જે પતિવ્રતા, માગ પર અનુગ્રહ અને પ્રેમવતી હતી. તે આસુ ભરી મારુ હૈયું પલાળતી હતી તેણે અન્નપાનનો અને નાના પ્રકારના અઘોલણ, ચુવાદિક મુગધી પદાર્થ, તેમજ અનેક પ્રકારના ફૂલચ દનાદિકના બાણીતા અન્નભૂતિતા વિલેપન કર્યા છતાં, હું તે વિલેપનથી મારો રોગ શમાવી ન શક્યો. કણ પણ આગળી ગ્હેની નહોતી એવી તે મ્ત્રી પણ માગ ગેગને ટાળી ન શકી, એ જ હે મહાગણ ! મારુ અનાથપણ હતું એમ કોઈના પ્રેમથી, કોઈના ઔષધથી, કોઈના વિલાપથી કે કોઈના પરિશ્રમથી એ ગેગ ઉપશમ્યો નહી એ વેળા પુન પુન: મેં અસદ્ધ વેદના ભોગવી પછી હું પ્રપચી મ સારથી જેદ પામ્યો એક વાર ભે આ મહા વિડબનામય વેદનાથી મુક્ત થઉં તો ખતી, હતી અને નિરાશી પ્રમત્યાને ધારણ કરું, એમ ચિંતવીને શયન કરી ગયો જ્યારે રાત્રિ અતિક્રમી ગઈ ત્યારે હે મહારાજ ! મારી તે વેદના ક્ષય થઈ ગઈ, અને હું નીરોગી થયો' માત, તાત, સ્વજન, બધવાદિકને પૂછીને પ્રભાતે મે મહા ક્ષમાવત, ઇદ્રિયને નિગ્રહ કરવાવાળું, આ ભોપાધિથી ગહિત એવું અણુગારત્વ ધારણ કર્યું

શિક્ષાપાઠ ૭ અનાથી મુનિ—ભાગ ૩

હે શ્રેષ્ઠિક રાજ ! ત્યાર પછી હું આત્મા પરાત્માનો નાથ થયો હવે હું સર્વ પ્રકારના જીવનો નાથ છું તું જે શિક્ષા પામ્યો હતો તે હવે ટળી ગઈ હશે એમ આખું જગત ચક્રવર્તી પર્યંત અશરણ અને અનાથ છે ત્યા ઉપાધિ છે ત્યા અનાથતા છે, માટે હું કહું છું તે કથન તું મનન કરી જો નિશ્ચય માનજે કે, આપણો આત્મા જ હુ ખની ભરેલી વૈતરણીનો કરનાર છે, આપણો આત્મા જ શાદમલિ વૃક્ષના હુ ખનો ઉપજવનાર છે આપણો આત્મા જ વ છિત વસ્તુરૂપી દ્વંધની દેવાવાળી કામધેય ગાયના સુખનો ઉપજવનાર છે, આપણો આત્મા જ ન દનવનની પેઠે આન દકારી છે, આપણો આત્મા જ કર્મનો કરનાર છે, આપણો આત્મા જ તે કર્મનો ટાળનાર છે આપણો આત્મા જ હુ યોપાર્જન કરનાર છે આપણો આત્મા જ સુયોપાર્જન કરનાર છે આપણો આત્મા જ મિત્ર ને આપણો આત્મા જ અપણો આત્મા જ કનિષ્ઠ આચારે સ્થિત અને આપણો આત્મા જ નિર્મળ આચારે સ્થિત રહે છે એમ આત્મપ્રકાશક બોધ શ્રેષ્ઠિકને તે અનાથી મુનિએ આપ્યો શ્રેષ્ઠિક રાજ બહુ સતો પામ્યો બે હાથની અ જલિ કરીને તે એમ બોલ્યો. કે, “હે ભગવન ! તમે મને ભલી રીતે ઉપદેશો

ધમધમી રહ્યા હતા, નાના પ્રકારના સુસ્વરયુક્ત વાજિત્રો યાત્રિક કળા વડે સ્વગ્ગ જે ચી રહ્યા હતા. શીતલ મદ અને મુગધી એમ ત્રિવિધ વાયુની લહરીઓ છૂટતી હતી. આભૂષણાદિક પદાર્થોનું નિગેદાણ કરતા કરતા એ શ્રીમાન રાજરાજેશ્વર ભરત તે ભુવનમા અપૂર્વતાને પામ્યા.

એના હાથની એક આગળીમાથી વી ટી નીકળી પડી ભરતનું ધ્યાન તે ભણી જે ચાલુ. અને આંગળી કેવળ અડવી જણાઈ નવ આગળીઓ વી ટી વડે કરોને જે મનોહરતા ધરાવતી હતી તે મનોહરતા વિના આ આગળી પરથી ભરતેશ્વરને અદ્ભુત મૂળોત્તર વિચારની પ્રેરણા થઈ શા કારણથી આ આગળી આવી લાગવી જોઈએ ? એ વિચાર કરતા વી ટીનું નીકળી પડવું એ કાળજી એમ તેને સમજાયું તે વાતને વિશેષ પ્રમાણભૂત કરવા બીજી આગળીની વી ટી તેણે જે ચી લીધી એ બીજી આગળીમાથી જેવી વી ટી નીકળી તેવી તે આગળી અશોભ્ય દેખાઈ, વળી એ વાતને સિદ્ધ કરવાને તેણે ત્રીજી આગળીમાથી પણ વી ટી સેરવી લીધી, એથી વિશેષ પ્રમાણ થયું વળી એથી આગળીમાથી વી ટી કાઢી લીધી એટલે એણે પણ એવો જ દેખાવ દીધો, એમ અતુકમે દશી આગળીઓ અડવી કરી મૂકી, અડવી થઈ જવાથી સઘળીનો દેખાવ અશોભ્ય દેખાયો અશોભ્ય દેખાવાથી રાજરાજેશ્વર અન્ય-ત્વભાવનામા ગદ્ગદિત થઈ એમ જોલ્યો —

“ અહોહો ! કેવી વિચિત્રતા છે કે ભૂમિમાથી ઉત્પન્ન થયેલી વસ્તુને ટીપીને કુશળતાથી ધડવાથી સુદ્રિકા ણની, એ સુદ્રિકા વડે મારી આગળી સુદર દેખાઈ, એ આગળીમાથી સુદ્રિકા નીકળી પડતા એથી વિપરીત દેખાવ દીધો, વિપરીત દેખાવથી અશોભ્યતા અને અડવાપણુ જોદરૂપ થયું અશોભ્ય જણાવાનું કારણ માત્ર વી ટી નહીં એ જ ઠંયું કે ? જો વી ટી હત તો તો એવી અશોભા હું ન જોત એ સુદ્રિકા વડે મારી આ આગળી શોભા પામી, એ આગળી વડે આ હાથ શોભે છે, અને એ હાથ વડે આ શરીર શોભા પામે છે ત્યારે એમા હું શોભા કેની ગણું ? અતિ વિસ્મયતા ! મારી આ મનાતી મનોહર કાતિને વિશેષ દીસ કરનાર તે મણિ માણિક્યાદિના અલ કારે અને રંગબેગી વસ્ત્રો ઠંયા એ કાતિ મારી ત્વચાની શોભા કરી, એ ત્વચા શરીરની ગુપ્તતા ઢાકી સુદરતા દેખાડે છે, અહોહો ! આ મહા વિપરીતતા છે ! જે શરીરને હું મારું માનું છું તે શરીર તે માત્ર ત્વચા વડે, તે ત્વચા કાતિ વડે અને તે કાતિ વસ્ત્રાલ કાર વડે શોભે છે ત્યારે શું મારા શરીરની તો કંઈ શોભા નહીં જ કે ? રૂધિર, માંસ, અને હાડકો જ કેવળ એ માળો કે ? અને એ માળો તે હું કેવળ મારો માનું છું કેવી ભૂલ ! કેવી ભ્રમણ ! અને કેવી વિચિત્રતા છે ! કેવળ હું પરપુરુલની શોભાથી શોભું છું કેાંઈથી રમણીકતા ધરાવતું શરીર તે મારે મારું કેમ માનવું ? અને કદાપિ એમ માનીને હું એમા મમત્વભાવ રાખું તે પણ કેવળ હું ખપ્રદ અને વૃથા છે આ મારા આત્માનો એ શરીરથી એક કાળે વિયોગ છે ! આત્મા જ્યારે બીજા દેહને ધારણ કરવા પરવરશે ત્યારે આ દેહ અહીં રહેવામા કંઈ શકા નથી એ કાયા મારી ન થઈ અને નહીં થાય ત્યારે હું એને મારી માનું છું કે માનું એ કેવળ મૂર્ખતા છે જેનો એક કાળે વિયોગ થવાનો છે, અને જે કેવળ અન્યત્વભાવ ધરાવે છે તેમા મમત્વપણું શું રાખવું ? એ જ્યારે મારી થતી નથી, ત્યારે મારે એનું થવું શું ઉચિત છે ? નહીં નહીં, એ જ્યારે મારી નહીં ત્યારે હું એનો નહીં, એમ વિચારું, દહ કડું, અને પ્રવર્તન કડું, એમ વિવેકબુદ્ધિનું તાત્પર્ય છે આ આખી મુદ્દિ અન ત ચીજથી અને અન ત પદાર્થોથી ભરી છે, તે સઘળા પદાર્થ કરતા જેના જેટલી કેાંઈ પણ વસ્તુ પર મારી પ્રિયતા નથી, તે વસ્તુ તે મારી ન થઈ, તો પછી બીજી કંઈ વસ્તુ મારી હોય ? અહો ! હું બહુ ભૂલી ગયો મિથ્યા મોહમા લથડી પડ્યો તે નવયૌવનાઓ, તે માનેલા કુળદીપક પુત્રો, તે અઢળક લક્ષ્મી, તે છ ખડનું મહાન રાજ, એ મારા નથી એમાનું લેશમાત્ર પણ મારું નથી એમા મારો કિંચિત્ ભાગ નથી જે કાયાથી હું એ સઘળી વસ્તુઓનો ઉપભોગ લઉં છું, તે ભોગ્ય વસ્તુ જ્યારે મારી ન થઈ ત્યારે બીજી મારી માનેલ વસ્તુ — સ્નેહી, કુદૃષી ઇત્યાદિક — મારા શું થનાર હતા ? નહીં કંઈ જ નહીં એ મમત્વ-

જે વસ્તુ તેનું નામ 'ધર્મ' કહેવાય છે એ ધર્મતત્ત્વના મર્વજન લગવાને ભિન્ન ભિન્ન ભેદ કહ્યા છે નેમાના મુખ્ય બે છે.—૧ વ્યવહાર ધર્મ ૨ નિશ્ચય ધર્મ

વ્યવહાર ધર્મમાં ૧૫૫ ગુણ છે ચાર મહાવ્રતો તે પાળુ દયાની ૨૪૫ વાસ્તે છે દયાના આઠ ભેદ છે ૧ દ્રવ્યદયા ૨ ભાવદયા ૩ સ્વદયા ૪ પરદયા ૫ સ્વરૂપદયા ૬ અનુગ્રહદયા ૭ વ્યવહારદયા ૮ નિશ્ચયદયા

૧ પ્રથમ દ્રવ્યદયા — કોઈ પાત્ર કામ કરવું તેમાં ચત્તાપૂર્વક ડાલવા કરીને કરવું તે 'દ્રવ્યદયા'

૨ બીજી ભાવદયા — બીજાને દુઃખ નિવૃત્તિ કરવું તે 'ભાવદયા' અને અનુગ્રહદયા ઉપદેશ આપવો તે 'ભાવદયા'

૩ ત્રીજી સ્વદયા — આ આત્મા અનાદિકાળથી મિથ્યાત્વથી ગ્રસ્ત છે, તત્ત્વ પામતો નથી, જિનાજ્ઞા પાળી શકતો નથી, એમ ચિંતવી ધર્મમાં પ્રવેશ કરવો તે 'સ્વદયા'

૪ ચોથી પરદયા — છકાય ડાલવી દયા કરવી તે 'પરદયા'.

૫ પાંચમી સ્વરૂપદયા — મૂલ્ય વિવેકથી સ્વરૂપ વિચારણા કરવી તે 'સ્વરૂપદયા'

૬ છઠી અનુગ્રહદયા — શુદ્ધ કે શિક્ષક શિષ્યને કડવા કથનથી ઉપદેશ આપે એ દેખાવમાં તો અચોક્કસ લાગે છે, પરંતુ પરિણામે કરણાનું કારણ છે, એનું નામ 'અનુગ્રહદયા'

૭ સાતમી વ્યવહારદયા — ઉપયોગપૂર્વક અને વિધિપૂર્વક જે દયા પાળવી તેનું નામ 'વ્યવહારદયા'

૮ આઠમી નિશ્ચયદયા — શુદ્ધ સાધ્ય ઉપયોગમાં એકતાભાવ અને અભેદ ઉપયોગ તે 'નિશ્ચયદયા' એ આઠ પ્રકારની દયા વહે કરીને વ્યવહારધર્મ લગવાને કહ્યો છે એમાં સર્વ જીવનું કલ્યાણ, સંતોષ, અભયદાન એ સઘળું વિચારપૂર્વક જોતા આવી જાય છે

બીજો નિશ્ચયધર્મ — પોતાના સ્વરૂપની ભ્રમણા ટાળવી, આત્માને આત્મભાવે યોગ્યથા આ સાર તે મારો નથી, હું એથી ભિન્ન, પરમ અસંગ સિદ્ધસદગ શુદ્ધ આત્મા છું, એવી આત્મસ્વભાવ વર્તના તે નિશ્ચય ધર્મ છે

જેમાં કોઈ પ્રાણીનું દુઃખ, અહિત કે અમ તોષ રહ્યા છે ત્યાં દયા નથી, અને દયા નથી ત્યાં ધર્મ નથી અહિંસા લગવાનના કહેલા ધર્મતત્ત્વથી સર્વ પ્રાણી અભય થાય છે

શિક્ષાપાઠ ૧૦. સદ્ગુરુતત્ત્વ—ભાગ ૧

પિતા — પુત્ર ! તું જે શાળામાં અભ્યાસ કરવા જાય છે તે શાળાના શિક્ષક કોણ છે ?

પુત્ર — પિતાજી, એક વિદ્વાન અને સમજી શાસ્ત્રી છે

પિતા — તેની વાણી, આલચલગત વગેરે કેવા છે ?

પુત્ર — એનાં વચન બહુ મધુર છે એ કોઈને અવિવેકથી બોલાવતા નથી અને બહુ બહીરે છે બોલે છે ત્યારે જાણે મુખમાંથી કૂલ બરે છે કોઈનું અપમાન કરતા નથી, અને અમને સમજણથી શિક્ષા આપે છે

પિતા — તું ત્યાં શા કારણે જાય છે તે મને કહે જોઈએ

પુત્ર — આપ એમ કેમ કહો છો પિતાજી ? સંસારમાં વિચારણા થવાને માટે શુદ્ધિ સમજી, વ્યવહારની નીતિ શીખી એટલા માટે થઈને આપ મને ત્યાં મોકલો છો

પિતા — તારા એ શિક્ષક દુરાચરણી કે એવા હોત તો ?

પુત્ર — તો તો બહુ માહુ થાત અમને અવિવેક અને કુવચન બોલતાં આવડત, વ્યવહાર નીતિ તો પછી શીખવે પણ કોણ ?

રાજસભાજને છોડીને જેણે કેવલ્યજ્ઞાન પ્રાપ્ત કર્યું, એવા તે ભરતેશ્વરનું અગ્નિ ધારણ કરીને આ યોથુ ચિત્ર પૂર્ણતા પામ્યું તે જેવો ભોઈ એ તેવો વંશગચલાવ દર્શાવીને જાનો પુરુષના મનને રંજન કરનાર થાયો !

ભાવનાબોધ ત્રયે અન્યત્વભાવના ઉપદેશ માટે પ્રથમ દર્શનના અર્થ ચિત્રમાં ભરતેશ્વરનું દર્શન અને પ્રભાણુસિક્ષા પૂર્ણતા પામ્યાં

પ્રથમ ચિત્ર
અશુચિભાવના
ગીતિશ્લોક

ખાણુ મૂત્ર ને મળાની, રોગ જરાનું નિવાસનું ધામ,
કાયા એવી ગણીને, માન લ્યજીને કર માર્થક આમ

વિશેષાર્થ — મળ અને મૂત્રની ખાણુરૂપ, રોગ અને વૃદ્ધતાને રહેવાના ધામના જેવી કાયાને ગણીને હે એતત્ત્વ ! તેનું મિથ્યા માન ત્યાગ કરીને સનતકુમારની પેઠે તેને સક્રમ કવ ।

એ ભગવાન સનતકુમારનું ચરિત્ર અહીં આગળ અશુચિભાવનાની પ્રમાણિકતા બતાવવા માટે આરભાશે

દર્શન — જે જે ગિદ્ધિ સિદ્ધિ અને વૈભવ ભરતેશ્વરના અગ્નિમાં વર્ણવ્યા, તે તે વૈભવાદિકથી કરીને યુક્ત સનતકુમાર ચક્રવર્તી હતા તેના વર્ણ અને રૂપ અનુપમ હતા એક વેળા યુધર્મસભામાં તે રૂપની સ્તુતિ થઈ કોઈએ દેવોને તે વાત કુચી નહી, પછી તેઓ તે શ કા ટાળવાને વિપ્રરૂપે સનતકુમારના અત પુરમાં ગયા સનતકુમારનો દેહ તે વેળા ખેળથી ભર્યો હતો તેને અ એ મર્દનાદિક પદાર્થોનું માત્ર વિલેપન હતું એક નાનું પચિયું પહેયું હતું અને તે સ્નાનમ જન કરવા માટે બેઠા હતા વિપ્રરૂપે આવેલા દેવતા તેનું મનોહર સુખ, ક અનવર્ણી કાયા અને ચદ્ર જેવી કાંતિભોઈને બહુ આનંદ પામ્યા, જરા માથું ધુણાવ્યું, એટલે ચક્રવર્તીએ પૂછ્યું, તમે માથું કેમ ધુણાવ્યું ? દેવોએ કહ્યું, અમે તમારા રૂપ અને વર્ણ નિરીક્ષણ કરવા માટે બહુ અભિલાષી હતા. સ્થળે સ્થળે તમારા વર્ણ રૂપની સ્તુતિ સાંભળી હતી, આજે તે વાત અમને પ્રમાણભૂત થઈ એથી અમે આનંદ પામ્યા, માથું ધુણાવ્યું કે જેનું લોકોમાં કહેવાય છે તેવું જ રૂપ છે એથી વિશેષ છે, પણ એાધુ નથી સનતકુમાર સ્વરૂપવર્ણની સ્તુતિથી પ્રભુત્વ લાવી બોલ્યા, તમે આ વેળા માત્ર રૂપ જોયું તે ભલે, પરંતુ હું જ્યારે રાજસભામાં વસ્ત્રાલ કાર ધારણ કરી કેવળ સભજ થઈને સિંહાસન પર બેસું છું, ત્યારે માત્ર રૂપ અને મારો વર્ણ જોવા યોગ્ય છે, અત્યારે તો હું ખેળભરી કાયાએ બેઠો છું જો તે વેળા તમે મારા રૂપ, વર્ણ જુઓ તો અદ્ભુત અમતકારને પામો અને અકિત થઈ જાઓ દેવોએ કહ્યું ત્યારે પછી અમે રાજસભામાં આવીશું, એમ કહીને ત્યાથી ચાલ્યા ગયા

સનતકુમારે ત્યાર પછી ઉત્તમ અને અમૂલ્ય વસ્ત્રાલ કારો ધારણ કર્યા અનેક ઉપચારથી જેમ પોતાની કાયા વિશેષ આશ્ચર્યતા ઉપભવે તેમ કરીને તે રાજસભામાં આવી સિંહાસન પર બેઠો આજી-જાણુ સમર્થ મ ત્રીઓ, સુભટો, વિદ્વાનો અને અન્ય સલાસદો યોગ્ય આસને બેસી ગયા છે રાજેશ્વર આમરછત્રથી અને ખમ્મા ખમ્માથી વિશેષ શોભી રહ્યો છે તેમજ વધાવાઈ રહ્યો છે ત્યા પેલા દેવતાઓ પાછા વિપ્રરૂપે આવ્યા અદ્ભુત રૂપવર્ણથી આનંદ પામવાને ગદ્ગદ બાણે ખેદ પામ્યા છે, એવા સ્વરૂપમાં તેઓએ માથું ધુણાવ્યું ચક્રવર્તીએ પૂછ્યું, અહો બ્રાહ્મણો ! ગઈ વેળા કરતા આ વેળા તમે જુદા રૂપમાં માથું ધુણાવ્યું એનું શું કારણ છે ? તે મને કહો અવધિજ્ઞાનાનુસારે વિપ્રે કહ્યું કે, હે મહારાજ ! તે રૂપમાં ને આ રૂપમાં ભૂમિ આકાશનો ફેર પડી ગયો છે ચક્રવર્તીએ તે સ્પષ્ટ સમજાવવા કહ્યું બ્રાહ્મણોએ કહ્યું, અધિરાજ ! પ્રથમ તમારી કોમળ કાયા અમૃતતુલ્ય હતી આ વેળાએ એર-

શાંત, મધુરી અને કેમળ લાપા યોડે છે
 સત્યાન્નનુ મનન કરે છે
 બને ત્યા મુધી ઉપહવિકામા પાળુ માયા, કપટ ઇં ક્રૂતો નથી
 સ્ત્રી પુત્ર, માત, તાત, મુનિ અને ગુરુ એ સઘળાને યથાયોગ્ય મન્માન આપે છે
 માળાપને ધર્મના યોગ આપે છે
 ચત્નાથી ઘરની સ્વચ્છતા, ગંધલુ, સ્ત્રી ધલું, શયન ઇં ગ્રાહે છે
 પોતે વિચક્ષણનાથી વર્તી સ્ત્રીપુત્રને વિનયી અને ધર્મી કરે છે
 સઘળા કુટુંબમાં સ પની વૃદ્ધિ કરે છે
 આવેલા અતિથિનુ યથાયોગ્ય મન્માન કરે છે
 યાચકને ક્ષુધાતુર રાખતો નથી
 સત્પુરુષોનો મમાગમ અને તેઓનો યોગ ધારણ કરે છે
 સમર્થાદિ, અને સ તોપયુક્ત નિરતર વર્તે છે
 યથાશક્તિ શાન્તસંચય જેના ઘરમાં રહ્યો છે
 અદ્ય આગ લથી જે વ્યવહાર ચલાવે છે
 આવો ગૃહસ્થાવાસ ઉત્તમ ગતિનુ કાળુ ધાય એમ જ્ઞાનીઓ કહે છે

શિક્ષાપાઠ ૧૩ જિનેશ્વરની ભક્તિ—ભાગ ૧

જિજ્ઞાસુ—વિચક્ષણ સત્ય । કેઈ ગ કળી, કેઈ બ્રહ્માની, કેઈ વિષ્ણુની, કેઈ સૂર્યની, કેઈ અગ્નિની, કેઈ ભવાનીની, કેઈ પેગમખગની અને કેઈ ઇં મુ ખિસ્તની ભક્તિ કરે છે એઓ ભક્તિ કરીને શી આશા રાખતા હશે ?

સત્ય—પ્રિય જિજ્ઞાસુ, તે ભાવિક મોક્ષ મેળવવાની પરમ આશાથી એ દેવોને ભજે છે

જિજ્ઞાસુ—કહો ત્યારે એથી તેઓ ઉત્તમ ગતિ પામે એમ તમારુ મત છે ?

સત્ય—એઓની ભક્તિ વડે તેઓ મોક્ષ પામે એમ હું કહી શકતો નથી જેઓને તે પરમેશ્વર કહે છે તેઓ કંઈ મોક્ષને પામ્યા નથી, તો પછી ઉપાસકને એ મોક્ષ ક્યાંથી આપે ? ગ કર વગેરે કર્મક્ષય કરી શક્યા નથી અને દૂષણ સહિત છે, એથી તે પૂજવાયોગ્ય નથી

જિજ્ઞાસુ—એ દૂષણો કયા કયા તે કહો

સત્ય—૧ ‘અજ્ઞાન, કામ, હાસ્ય, રતિ, અરતિ વગેર મળીને અદાર’ દૂષણમાનું એક દૂષણ હોય તોપણ તે અપૂજ્ય છે એક સમર્થ પડિતે પણ કહ્યું છે કે, ‘પરમેશ્વર છુ’ એમ મિથ્યા રીતે મનાવનારા પુરુષો પોતે પોતાને ઠગે છે, કારણ, પડખામાં સ્ત્રી હોવાથી તેઓ વિષયી ઠરે છે, શરૂ ધારણ કરેલા હોવાથી દ્રેષી ઠરે છે જપમાળા ધારણ કર્યાથી તેઓનુ ચિત્ત વ્યગ્ર છે એમ સૂચવે છે ‘મારે શરણુ આવ, હું સર્વ પાપ હરી લઉં’ એમ કહેનારા અભિમાની અને નાસ્તિક ઠરે છે આમ છે તો પછી બીજાને તેઓ કેમ તારી શકે ? વળી, કેટલાક અવતાર લેવારૂપે પરમેશ્વર કહેવાય છે તો ૨ ‘ત્યાં અમુક કર્મનું પ્રયોજન તે પરથી સિદ્ધ થાય છે’

૧ દ્વિં આં પાઠાં—‘અજ્ઞાન, નંદ્રા, મિથ્યાત્વ, રાગ, દ્વેષ, અવિરતિ, ભય, શોક, લુપ્તિ, દાનાંતરાય, લાભાંતરાય, વીર્યાંતરાય, ભોગાંતરાય અને ઉપભોગાંતરાય, કામ, હાસ્ય, રતિ અને અગતિ એ અદાર’ ૨. દ્વિં આં પાઠાં—‘ત્યાં તેઓને અમુક કર્મનું ભોગવવું યાદી છે એમ સિદ્ધ થાય છે’

અતદર્શન પદ્યચિત્ર

નિવૃત્તિબોધ

નાટ્ય ૭૬

અનંત સૌખ્ય નામ હું ખ ત્યા રહી ન મિત્રતા !

અનંત હું ખ નામ સૌખ્ય પ્રેમ ત્યા, વિચિત્રતા ! !

ઉઘાડ ન્યાય-નેત્ર ને નિહાળ રે ! નિહાળ તુ,

નિવૃત્તિ શીઘ્રમેવ ધારી તે પ્રવૃત્તિ ણાળ તું

વિશેષાર્થ — જેમાં એકાંત અને અનંત સુખના તરંગ ઊછળે છે તેવા શીલ, જ્ઞાનને માત્ર નામના હું ખથી કંટાળી જઈને મિત્રરૂપે ન માનતા તેમા અભાવ કરે છે, અને કેવળ અનંત દુઃખમય એવા જે સ સારના નામમાત્ર સુખ તેમા તારો પરિપૂર્ણ પ્રેમ છે એ કેવી વિચિત્રતા છે ! અહો ચેતન ! હવે તુ તારા ન્યાયરૂપી નેત્રને ઉઘાડીને નિહાળ રે ! નિહાળ ! ! નિહાળીને શીઘ્રમેવ નિવૃત્તિ એટલે મહા વૈરાગ્યને ધારણ કર, અને મિથ્યા કામભોગની પ્રવૃત્તિને ણાળી દે !

એવી પવિત્ર મહા નિવૃત્તિને દહીભૂત કરવા ઉચ્ચ વિરાગી યુવરાજ મૃગાપુત્રનું મનન કરવા યોગ્ય ચરિત્ર અહીં આગળ પ્રત્યક્ષ છે કેવા દુઃખને સુખ માન્યું છે ? અને કેવા સુખને દુઃખ માન્યું છે ? તાદેશ તે યુવરાજના સુખવચન સિદ્ધ કરશે

દૃષ્ટાંત — નાના પ્રકારના મનોહર વૃક્ષથી ભરેલા ઉદ્યાનો વડે સુગ્રીવ એ નામે એક મુશોલિત નગર છે તે નગરના રાજ્યાસન પર બલભદ્ર એ નામે એક રાજા થયો તેની પ્રિય વદા પટરાણીનું નામ મૃગા હતું એ પતિપત્નીથી બળશ્રી નામે એક કુમારે જન્મ લીધો હતો મૃગાપુત્ર એવું એનું પ્રખ્યાત નામ હતું જનકજનેતાને તે અતિ વલ્લભ હતા એ યુવરાજ ગૃહસ્થાશ્રમમા રહ્યા છતાં સચતિના શુભને પામ્યા હતા, એથી કરીને દમીશ્વર એટલે ચતિમા અત્રેસર ગણાવા યોગ્ય હતા. તે મૃગાપુત્ર શિખરબાધ આનંદકારો પ્રાસાદને વિષે પોતાની પ્રાણપ્રિયા સહિત દોગ્રુ દક દેવતાની પેરે વિલાસ કરતા હતા નિરંતર પ્રમોદ સહિત મનથી વર્તાતા હતા ચક્રકાતાદિક મણિ તેમજ વિવિધ રત્નથી પ્રાસાદનો પટશાળ જડિત હતો એક દિવસને સમયે તે કુમાર પોતાના ગોખને વિષે રહ્યા હતા ત્યાંથી નગરનું નિરીક્ષણ પરિપૂર્ણ થતું હતું જ્યાં ચાર રાજમાર્ગ એકત્વને પામતા હતા એવા ચોકમા ત્રણ રાજમાર્ગ એકઠા મળ્યા છે ત્યાં તેની દૃષ્ટિ દોહો મહા તપ, મહા નિયમ, મહા સયમ, મહા શીલ, અને મહા શુભના ધામરૂપ એક શાંત તપસ્વી સાધુને ત્યાં તેણે જોયા જેમ જેમ વેળાથતી જાય છે, તેમ તેમ તે સુનિને મૃગાપુત્ર નીરખી નીરખીને જુએ છે

એ નિરીક્ષણ ઉપરથી તે એમ યોલ્યા હું જાણુ છું કે આવું રૂપ મેં કયાંક દીકું છે અને એમ યોલતા યોલતાં તે કુમાર શૌભનિક પરિણામને પામ્યા મોહપટ ટળ્યું ને ઉપશમતા પામ્યા જાતિ-સ્મૃતિજ્ઞાન પ્રકાશિત થયું પૂર્વિત જાતિની સ્મૃતિ બિપજવાથી તે મૃગાપુત્ર, મહા રિદ્ધિના ભોક્તા, પૂર્વના ચારિત્રના સ્મરણને પણ પામ્યા શીઘ્રમેવ તે વિષયને વિષે અણુરાગતા થયા, સયમને વિષે રાગતા થયા માતાપિતાની સમીપે આવીને તે યોલ્યા કે “પૂર્વભવને વિષે મેં પાપ મહાત્મતને સાલળ્યા હતા નરકને વિષે જે અનંત દુઃખ છે તે પણ મેં સાલળ્યા હતા તિર્યચને વિષે જે અનંત દુઃખ છે તે પણ મેં સાલળ્યાં હતા એ અનંત દુઃખથી જેદ પામીને હું તેનાથી નિવર્તવાને અભિલાષી થયો છું સ સારરૂપી સમુદ્રથી પાર પામવા માટે હે શુરુજનો ! મને તે પાપ મહાત્મત ધારણ કરવાની અનુરૂપા હો”

કુમારના નિવૃત્તિથી ભરેલા વચનો સાલળીને માતાપિતાએ ભોગ ભોગવવાનું આમ ત્રણ કયું. આમ ત્રણ-વચનથી જેદ પામીને મૃગાપુત્ર એમ કહે છે કે “અહો માત ! અને અહો તાત ! જે ભોગોનું તમે મને આમ ત્રણ કરો છો તે ભોગ મેં ભોગવ્યા તે ભોગ વિષદ્ધ — કિંપાકવૃક્ષના ફળની ઉપમાથી

વર્તતી ચોવીગ્રીની સ્મૃતિ કરવી એમ તત્ત્વ ગ્રંથ છે તેઓના જન્મ, વિહાર, ઉપદેશ એ મધ્ય નામ નિરોપે જાણી શકાય છે. એ વડે આપણે આત્મા પ્રકાશ પામે છે. અર્ધ જેમ મોઝલીના નાદથી જાગૃત થાય છે, તેમ આત્મા પોતાની મત્ત્ય શિદ્ધિ સાલજતા મોહનિદ્રાથી જાગૃત થાય છે

જિજ્ઞાસુ — મને તમે જિનેશ્વરની ભક્તિ સગધી બહુ ઉત્તમ કારણ કહ્યું આધુનિક કેળવણીથી જિનેશ્વરની ભક્તિ કઈ કળદાયક નથી એમ મને આસ્થા થઈ હતી તે નાશ પામી છે જિનેશ્વર ભગવાનની અવશ્ય ભક્તિ કરવી જોઈએ એ હું માન્ય ગયું છે.

સત્ય — જિનેશ્વર ભગવાનની ભક્તિથી અનુપમ લાભ છે એના કારણ મહાન છે, “એના ઉપકારથી એની ભક્તિ અવશ્ય કરવી જોઈએ એઓના પુરુષાર્થનું સ્મરણ થાય એથી કલ્યાણ થાય છે. વગેરે વગેરે મે માત્ર સામાન્ય કાળો યથામતિ કહ્યા છે તે અન્ય લાવિકોને પણ સુખદાયક થાયો”

શિક્ષાપાઠ ૧૫ ભક્તિનો ઉપદેશ

તોટક ૭૬

શુભ શીતળતામય છાંય ગ્રી, મનવાંછિત ન્યા કળપંક્તિ દહી,
નિજભક્તિ થોડો તરુ કંઠ્ય ઓડો, ભઈને ભગવત ભવત લોડો ૧
નિજ આત્મસ્વરૂપ મુદા પ્રગટે, મનતાપ ઉતાપ તમામ મટે,
અતિ નિર્જરતા વણદામ ઓડો, ભઈને ભગવત ભવત લોડો ૨
મમભાવી સદા પગિણામ થશે, જડ મદ અધોગતિ જન્મ જશે,
શુભ મંગળ આ પગિપૂર્ણ ઓડો, ભઈને ભગવત ભવત લોડો ૩
શુભ ભાવ વડે મન શુદ્ધ કરો, નવકાર મહાપદને સમરો,
નહિ એહ સમાન સુમત્ર કહો, ભઈને ભગવત ભવત લોડો ૪
કરશે ક્ષય કેવળ રાગ કથા, ધરશે શુભ તત્ત્વસ્વરૂપ યથા,
નૃપચંદ્ર પ્રપચ અનંત દહો, ભઈને ભગવત ભવત લોડો ૫

શિક્ષાપાઠ ૧૬ ખરી મહત્તા

કેટલાક લક્ષ્મીથી કરીને મહત્તા મળે છે એમ માને છે, કેટલાક મહાન કુટુંબથી મહત્તા મળે છે એમ માને છે, કેટલાક પુત્ર વડે કરીને મહત્તા મળે છે એમ માને છે, કેટલાક અધિકારથી મહત્તા મળે છે એમ માને છે પણ એ એમનું માનવું વિવેકથી જોતા મિથ્યા છે એઓ જેમા મહત્તા કરાવે છે તેમા મહત્તા નથી, પણ લઘુતા છે લક્ષ્મીથી સચારમા ખાનપાન, માન, અનુચરે પર આચાર, વૈભવ, એ સઘળું મળે છે અને એ મહત્તા છે, એમ તમે માનતા હશે, પણ એટલેથી એને મહત્તા માનવી જોઈતી નથી લક્ષ્મી અનેક પાપ વડે કરીને પેદા થાય છે આઠ્યા પછી અભિમાન, એલાનતા, અને મૂઢતા આપે છે કુટુંબસમુદાયની મહત્તા મેળવવા માટે તેનું પાલનપોષણ કારણ પડે છે તે વડે પાપ અને દુઃખ સહન કરવા પડે છે આપણે ઉપાધિથી પાપ કરી એનું ઉદર ભરવું પડે છે પુત્રથી કરીને કઈ શાશ્વત નામ રહેતું નથી એને સાટે થઈને પણ અનેક પ્રકારના પાપ અને ઉપાધિ વેઠવી પડે છે, છતાં એથી આપણું મંગળ શું થાય છે? અધિકારથી પરતંત્રતા કે અમલમદ અને એથી જીવન,

૧ દ્વિ. આ. પા. ૧૦. “તેમના મંત્ર ઉપકારને લીધે પણ તેઓની ભક્તિ અવશ્ય કરવી જોઈએ વળી તેઓના પુરુષાર્થનું સ્મરણ થતા પણ શુભવૃત્તિઓનો ઉદ્ભવ થાય છે જેમ જેમ શ્રી જિનના ચરણમાં વૃત્તિ લય પામે છે, તેમ તેમ પરમ શાંતિ પ્રગટે છે. એમ જિનભક્તિના કારણે આજ સંસારમાં કલ્યાણે તે આત્માથીઓને વિશેષપણે મનન કરવા યોગ્ય છે”

“ પ્રિય પુત્ર ! તું મુખ લોગવવાને યોગ્ય છે અતિ રમણીય રીતે નિર્મળ સ્નાન કરવાને તારું મુકુમાર શરીર યોગ્ય છે પ્રિય પુત્ર ! નિશ્ચય તું ચારિત્ર પાળવાને સમર્થ નથી છવતા મુખી એમા વિસામો નથી સચિતના ગુણનો મહા સમુદાય લોહાની પેઠે ખડું ભારે છે સચમનો ભાગ વહન કરવો અતિ અતિ વિકટ છે આકાશગંગાને સામે પૂરે જવું જેમ દોહાલું છે, તેમ યૌવન વચને વિષે સચમ મહા દુષ્કર છે પ્રતિસ્રોત જવું જેમ દુર્લભ છે, તેમ યૌવનને વિષે સચમ મહા દુર્લભ છે ભુજાએ કરીને જેમ સમુદ્ર તગ્વો દુર્લભ છે તેમ સચમ ગુણસમુદ્ર તગ્વો યૌવનમા મહા દુર્લભ છે વેળુનો કવળ જેમ નીરસ છે, તેમ સચમ પણ નીરસ છે ખડગધારા પર ચાલવું જેમ વિકટ છે, તેમ તપ આચરવું મહા વિકટ છે જેમ સર્પ એકાત દૃષ્ટિથી ચાલે છે, તેમ ચારિત્રમા ઇર્થામ્નમિતિ માટે એકાતિક ચાલવું મહા દુર્લભ છે હે પ્રિય પુત્ર ! જેમ લોહાના જવ આવવા દુર્લભ છે, તેમ સચમ આચરતા દુર્લભ છે જેમ અગ્નિની શિખા પીવી દુર્લભ છે, તેમ યૌવનને વિષે ચતિપાત્ર અગીકાર કરવું મહા દુર્લભ છે કેવળ મદ સઘયણના ધણી કાયર પુરુષે ચતિપણ પામવું તેમ પાળવું દુર્લભ છે જેમ ત્રાજવે કરી મેરુ પર્વત તોળવો દુર્લભ છે, તેમ નિશ્વળપણથી, નિશકતાથી હશવિધિ ચતિધર્મ પાળવો દુષ્કર છે ભુજાએ કરી સ્વયભૂમણ મસુદ્ર જેમ તરવો દુષ્કર છે, તેમ જે નથી ઉપશમવત તેને ઉપશમરૂપી સમુદ્ર તરવો દોહાલો છે

“ હે પુત્ર ! શબ્દ, રૂપ, ગંધ, રસ, સ્પર્શ એ પાંચ પ્રકારે મનુષ્ય સગંધી ભોગ ભોગવીને ભુક્તભોગી થઈને વૃદ્ધપણમા તું ધર્મ આચરજે ”

માતાપિતાનો ભોગસગંધી ઉપદેશ સાલળીને તે મૃગાપુત્ર માતાપિતા પ્રત્યે એમ યોદ્ધી બેઠ્યા.—

“ વિષયની વૃત્તિ ન હોય તેને સચમ પાળવો કઈયે દુષ્કર નથી આ આત્માએ શારીરિક અને માનસિક વેદના અશાતારૂપે અનંત વાર સહી છે, ભોગવી છે મહા દુખથી ભરેલી, ભયને ઉપબળવનારી અતિ રોદ્ર વેદના આ આત્માએ ભોગવી છે જન્મ, જરા, મરણ એ ભયના ધામ છે ચતુર્ગતિરૂપ સસારાટવીમા ભમતાં અતિ રોદ્ર દુખો મે ભોગવ્યા છે હે ગુરુજનો ! મનુષ્ય લોકમાં જે અગ્નિ અતિશય ઉષ્ણ મનાયો છે, તે અગ્નિથી અનંતગણી ઉષ્ણ તાપવેદના નરકને વિષે આ આત્માએ ભોગવી છે મનુષ્ય લોકમા જે ટાઢ અતિ શીતળ મનાઈ છે, એ ટાઢથી અનંતગણી ટાઢ નરકને વિષે અશાતાએ આ આત્માએ ભોગવી છે લોહમય ભાજન, તેને વિષે જાંચા પગ ખાધી નીચું મસ્તક કરીને દેવતાએ વૈકિંચ કરેલા ધૂવાક્રૂવા બળતા અગ્નિમા આક્રંદ કરતા, આ આત્માએ અત્યુચ્છ દુખ ભોગવ્યા છે મહા દંવના અગ્નિ જેવા મરુ દેશમા જેવી વેળુ છે તે વેળુ જેવી વજ્રમય વેળુ કદબ નામે નદીની વેળુ છે, તે સરખી ઉષ્ણ વેળુને વિષે પૂર્વે મારા આ આત્માને અનંત વાર ખાળ્યો છે

“ આક્રંદ કરતા પચવાના ભાજનને વિષે પચવાને અર્થે મને અનંતી વાર નાખ્યો છે નરકમાં મહા રોદ્ર પરમાધામીએએ મને મારા કંઠવા વિપાકને માટે અનંતી વાર ઊંચા વૃક્ષની શાખાએ ખાધ્યો હતો બધવ રહિત એવા મને લાખી કરવતે કરીને છેલ્લો હતો અતિ તીક્ષ્ણ કટકે કરીને બ્યાસ ઊંચા શાદ્મલિ વૃક્ષને વિષે ખાધીને મહા ખેદ પમાડ્યો હતો પાથે કરીને ખાધો આઘોપાછો ખેચવે કરી મને અતિ દુખી કર્યો હતો મહા અસહ્ય કોહુને વિષે શેલડીની પેઠે આક્રંદ કરતો હું અતિ ગૈરતાથી પીડાયો હતો એ ભોગવવું પડ્યું તે માત્ર મારા અશુભ કર્મના અનંતી વારના ઉદયથી જ હતું શ્વાનને રૂપે સામનામા પરમાધામીએ કીધો, શબલનામા પરમાધામીએ તે શ્વાનરૂપે મને ભોય પર પાડ્યો, છુર્ણ વસ્ત્રની પરે ફાડ્યો, વૃક્ષની પરે છેલ્લો, એ વેળા હું અતિ અતિ તરફડતો હતો

“ વિકગળ ખડ્ગે કરી, લાલાએ કરી, તથા બીજા શસ્ત્ર વડે કરી મને તે પ્રચ્છીએએ વિખડ

હું માનરૂપી મદોન્મત્ત હાથી પગથી હલ્તુ કયા ઊતર્યો છું ? હવે એથી ઊતરવું એ જ મગજકારક છે એમ કહીને તેણે વદન ક્રવાને માટે પગલું ભર્યું કે તે અનુપમ દિવ્ય કેવલ્યક્રમગાને પામ્યો વાચનાર ! જુઓ માન એ કેવી દુગિત વસ્તુ છે ! !

શિક્ષાપાઠ ૧૮. ચાર ગતિ

૧ શાતાવેદનીય અશાતાવેદનીય વેદતા શુભાશુભ કર્મના કૃણ ભોગવવા આ સ માનવનમા છ આ ગતિમા ભમ્યા કરે છે એ આ ગતિ ખચીત બાણવી બોધે એ

૧ નચ્ચગતિ — મહાર ભ, મદિરાપાન, મામલક્ષણ ઇત્યાદિક તીવ્ર હિંમાના કરનાર જીવો અણ નચ્ચમા પડે છે ત્યા લેગ પણ શાતા, વિશ્રામ કે સુખ નથી મહા અધકાર વ્યાપ્ત છે અગ્રેદન મહન કવુ પડે છે, અગ્નિમા ગળવુ પડે છે અને છરપલાની ધાર જેવુ જળ પીવુ પડે છે અનત હું ખચી કરીને ન્યા પ્રાણીભૂતે માકડ, અશાતા અને વિલવિલાટ સહન કરવા પડે છે, જે હું ખને કેવળજાનીઓ પણ કહી શકતા નથી અહોહો ! ! તે હું ખ અન તી વા આ આત્માએ ભોગવ્યા છે

૨ તિર્ય અગતિ — છલ, જૂઠું, પ્રપ અ ઇત્યાદિક કરીને જીવ સિહ, વાઘ, હાથી, મૃગ, ગાય, ભેલ, બળદ ઇત્યાદિક શરીર ધારણ કરે છે તે તિર્ય અગતિમા ભૂખ, તરસ, તાપ, વધળ ધન, તાડન, ભારવહન કવા ઇત્યાદિકના હું ખને સહન કરે છે

૩ મનુષ્યગતિ — ‘ખાદ્ય, અખાદ્ય વિષે વિવેકગ્રહિત છે, લલ્લાહીન, માતા-પુત્રી સાથે કામગમન કવામા જેને પાપાપાપનુ ભાન નથી, નિરત માર્ગભક્ષણ, ચોરી, પગ્ગીગમન વગેરે મહાપાતક કર્યા કરે છે, એ તો જાણે અનાર્ય દેશના અનાર્ય મનુષ્ય છે આર્યદેશમા પણ ક્ષત્રિય, બ્રાહ્મણ, વૈશ્ય મનુષ્ય મતિહીન, દરિદ્રી, અજ્ઞાન અને રોગથી પીડિત મનુષ્યો છે’ માન-અપમાન ઇત્યાદિક અનેક પ્રકારના હું ખ તેઓ ભોગવી રહ્યા છે

૪ દેવગતિ — પરસ્પર વેર, ઝેર, કલેશ, શોક, મત્સર, કામ, મદ, ક્રુધા ઇત્યાદિકથી દેવતાઓ પણ આયુષ્ય વ્યતીત કરી રહ્યા છે, એ દેવગતિ

એમ ચાર ગતિ સામાન્યરૂપે કહી આ ચારે ગતિમા મનુષ્ય ગતિ સૌથી શ્રેષ્ઠ અને હર્ષભ છે. આત્માનુ પરમહિત મોક્ષ એ ગતિથી પમાય છે એ મનુષ્યગતિમા પણ કેટલાય હું ખ અને આત્મ સાધનમા અતરથો છે

એક તરુણ સુકુમારને રામે રામે લાલચોળ સૂચા ઘોઝવાથી જે અસહ્ય વેદના ઊપજે છે તે કરતાં આઠશુણી વેદના ગર્ભસ્થાનમા જીવ ન્યારે રહે છે ત્યારે પામે છે મળ, મૂત્ર, લોહી, પુરુમા લગભગ નવ મહિના અહોગત્ર મૂર્છાગત સ્થિતિમા વેદના ભોગવી ભોગવીને જન્મ પામે છે જન્મ સમયે ગર્ભસ્થાનની વેદનાથી અન તરુણી વેદના ઉત્પન્ન થાય છે ત્યાર પછી બાલાવસ્થા પમાય છે મળ, મૂત્ર, ધૂળ અને નગ્નાવસ્થામા અણુસમજણથી રજળી, રડીને તે બાલાવસ્થા પૂર્ણ થાય છે, અને યુવાવસ્થા આવે છે ધન ઉપાર્જન કરવા માટે નાના પ્રકારના પાપમા પડવુ પડે છે ન્યાંથી ઉત્પન્ન થયો છે ત્યા એટલે વિષય વિકારમા વૃત્તિ જાય છે ઉન્માદ, આળસ, અભિમાન, નિંદાદિ, સંયોગ વિયોગ એમ ઘટમાળમા યુવાવય આલી જાય છે ત્યા વૃદ્ધાવસ્થા આવે છે શરીર કપે છે, સુષ્ક લાળ ઝરે છે, ત્વચા પર કરોચલી પડી જાય છે, સૂઘવુ, સાલણવુ અને દ્રેખવુ એ શક્તિઓ કેવળ મદ થઈ જાય છે, કેશ ધવળ થઈ ખરવા મડે છે આલવાની આય રહેતી નથી હાથમા લાકડી લઈ લાડકડિયાં

૧ દ્વિં આં પાકાં ‘સ સારવનમા જીવ શાતાવેદનીય અશાતાવેદનીય વેદતા શુભાશુભ કર્મના કૃણ ભોગવવા આ ચાર ગતિમા ભમ્યા કરે છે’

ગોચરી કરે તેમ યતિ ગોચરી કરીને સયમભાર નિર્વાહ કરે હુગહાન માટે ગૃહસ્થને હીલે નાં, નિંદા કરે નહીં એવો સયમ હું આચરીશ ” “ ધર્મ પુત્રા જહાસુહ—હે પુત્ર ! જેમ તને સુખ થાય તેમ કરો । ” એમ માતાપિતાએ અનુજ્ઞા આપી અનુજ્ઞા મળ્યા પછી મમવભાવ છંદીને જેમ મહા નાગ કચુક ત્યાગી ચાલ્યો જાય છે, તેમ તે મૃગાપુત્ર સસાર ત્યાગી નયમધર્મમાં આવધાન થયા કચન, કમિની, મિત્ર, પુત્ર, જ્ઞાતિ અને સગાસંબંધીના પરિત્યાગી થયા વચ્ચેને ધૂણી જેમ રજ ખ ખેગી તાખીએ તેમ તે સઘળા પ્રપચ ત્યાગીને દીક્ષા લેવાને માટે નીકળી પડ્યા પવિત્ર પાત્ર મહાત્મયુક્ત થયા પચ સમિતિથી સુશોભિત થયા ત્રિગુણ્યાનુશુભ થયા બાહ્યાભ્ય તરે દાદશ તપથી સયુક્ત થયા મમત્વરહિત થયા નિરહંકારી થયા, સ્ત્રીઆદિકના મગરહિત થયા મર્વાત્મ-ભૂતમા એનો સમાનભાવ થયો, આહાર જળ પ્રાપ્ત થાયો કે ન થાયો, સુખ ઉપજે કે દુઃખ, જીવિતવ્ય હો કે મરણ હો, કોઈ સ્તુતિ કરો કે કોઈ નિંદા કરો, કોઈ માન હો કે કોઈ અપમાન હો, તે સઘળા પર તે સમભાવી થયા રિદ્ધિ, રક્ષ અને સુખ એ ત્રિગાવના અહ પદથી તે વિરક્ત થયા મનદંડ, વચનદંડ અને તનદંડ નિવર્તાવ્યા ચાર કપાયથી વિમુક્ત થયા માયાશય, નિદાનગદ્ય તથા મિથ્યાત્વશય એ ત્રિશયથી તે વિરાગી થયા સ્પૃત મહા ભયથી તે અભય થયા, હાસ્ય અને શોકથી નિવર્ત્યા નિદાન રહિત થયા, રાગદ્વેષરૂપી બંધનથી છુટી ગયા, વાછા રહિત થયા, મર્વ પ્રકાશના વિલાસથી રહિત થયા, કર્વાલથી કોઈ કાપે અને કોઈ ચદન વિલેપન કરે તે પર મમભાવી થયા પાપ આવવાના સઘળા દ્વાર તેણે રૂંધ્યા શુદ્ધ અત કંબુ સહિત ધર્મધ્યાનાદિક વ્યાપારે તે પ્રગસ્ત થયા જિનેદ્ર શાસનતત્ત્વ પરાયણ થયા જ્ઞાને કરી, આત્મચારિત્રે કરી, નમ્યકૃત્વે ડગી, તપે કગી, પ્રત્યેક મહાત્મની પાત્ર ભાવના એમ પાત્ર મહાત્મની પચીસ ભાવનાએ કગી અને નિર્મળતાએ કગી તે અનુપમ વિભૂષિત થયા સમ્યક્ પ્રકારથી ઘણા વર્ષ મુધો આત્મચારિત્ર પરિચેવીને એક માસનું અનશન કરીને તે મહાજ્ઞાની યુવરાજ મૃગાપુત્ર પ્રધાન મોક્ષજાતિએ પરવર્ધા

પ્રમાણશિક્ષા — તત્ત્વજ્ઞાનીઓએ સપ્રમાણ મિદ્ધ કરેલી દ્વાદશભાવનામાની મમાર-ભાવનાને દંડ કરવા મૃગાપુત્રનું ચરિત્ર અહીં વર્ણવ્યું મ સાગટવીમા પરિબ્રમણ કરતા અન ત દુઃખ છે એ વિવેકસિદ્ધ છે, અને એમા પણ મેષાનુમેષ જેમા સુખ નથી એવી નરકધોગતિના અન ત દુઃખ યુવજ્ઞાની યોગીદ્ર મૃગાપુત્રે જનકજનેતા પ્રતિ વર્ણવ્યા છે, તે કેવળ મમારમુક્ત થવાનો વિરાગી ઉપદેશ પ્રદર્શિત કરે છે આત્મચારિત્ર અવધાણ કરતા તપપરિપક્ષાદિકના બહિર્ અને દુઃખ માન્ય છે, અને મહાધોગતિના પવિબ્રમણરૂપ અન ત દુઃખને બહિર્ભાવ મોહિનીથી સુખ માન્ય છે, એ બે કેવી બ્રમવિચિત્રતા છે ? આત્મચારિત્રનું દુઃખ તે દુઃખ નહીં પણ પરમ સુખ છે, અને પરિણામે અન ત સુખતરંગ પ્રાપ્તિનું કારણ છે, તેમજ ભોગવિલાસાદિકનું સુખ તે લાષ્ટિક અને બહિર્દેશ્ય સુખ તે કેવળ દુઃખ જ છે પરિણામે અન ત દુઃખનું કારણ છે, એમ સપ્રમાણ સિદ્ધ કરવા મહાજ્ઞાની મૃગાપુત્રનો વૈરાગ્ય અહીં દર્શાવ્યો છે, એ મહા પ્રભાવિક, મહા યશોમાન મૃગાપુત્રની પેઠે તપાદિક અને આત્મચારિત્રાદિક શુદ્ધાચરણ કરે, તે ઉત્તમ સાધુ ત્રિલોકમા પ્રસિદ્ધ અને પ્રધાન એવી પરમ સિદ્ધિદાયક સિદ્ધજાતિને પામે સસારમત્તવને દુઃખવૃદ્ધિરૂપ માની, તત્ત્વજ્ઞાનીઓ તે મૃગાપુત્રની પેઠે જ્ઞાનદર્શનચારિત્રરૂપ દિવ્ય ચિંતામણિને પરમ સુખ અને પરમાનંદને કારણે આગ્રહે છે

મહર્ષિ મૃગાપુત્રનું સર્વોત્તમ ચરિત્ર (સસારભાવનારૂપે) સ સામ્યપરિબ્રમણનિવૃત્તિનો, અને તેની સાથે અનેક પ્રકારની નિવૃત્તિનો ઉપદેશ કરે છે, એ ઉપરથી નિવૃત્તિગ્રાધ અતર્દર્શનનું નામ રાખી આત્મચારિત્રની ઉત્તમતા વર્ણવતા આ મૃગાપુત્ર ચરિત્ર અહીં આગળ પૂર્ણતા પામે છે સ સામ્યપરિબ્રમણનિવૃત્તિ અને સાવધ ઉપકરણનિવૃત્તિનો પવિત્ર વિચાર તત્ત્વજ્ઞાનીઓ નિરતર કરે છે ઇતિ અતર્દર્શને સસારભાવનારૂપ ૫૪ ચિત્રે મૃગાપુત્રચરિત્ર સમાપ્ત

કર્તુ ગ્હે છે, તેમ મ આગમ પ્રવેશ કરતા તે ક્રૂતારૂપે રહે છે શકટચક્ર જેમ ધરી વિના ચાલી શકતું નથી, તેમ મ સાર મિથ્યાત્વરૂપી ધરી વિના ચાલી શકતો નથી શકટચક્ર જેમ આગ વડે કરીને નહીં છે, તેમ સ સાર ગ કા, પ્રમાદાદિક આરાથી ટકચો છે અનેક પ્રકારથી એમ શકટચક્રની ઉપમા પણ સ માગને લાગી શકે છે

૧ મ માગને જેટલી અધોઉપમા આપો એટલી થોડી છે એ આર ઉપમા આપણે બાણી હવે એમાથી તત્ત્વ લેવું યોગ્ય છે

૧ માગ જેમ મજબૂત નાવ અને માહિતગાર નાવિકથી તરીને પાગ પમાય છે, તેમ મદ્ધર્મરૂપી નાવ અને મદ્ધુરુરૂપી નાવિકથી સ માગમાગ પાગ પામી શકાય છે સાગરમા જેમ ડાહ્યા પુરુષોએ નિર્વિધન વસ્તો ગોધી કાઢ્યો હોય છે, તેમ જિનેશ્વર ભગવાને તત્ત્વજ્ઞાનરૂપ ઉત્તમ ગદ્યે પાતાવ્યો છે, જે નિર્વિધન છે

૨ અગ્નિ જેમ સર્વને ભક્ષ કરી જાય છે. પરંતુ પાણીથી ખુઝાઈ જાય છે, તેમ વૈગયજ્યની સ સારઅગ્નિ ખૂણવી શકાય છે

૩ અધકારમા જેમ દીવો લઈ જવાથી પ્રકાશ થઈ જોઈ શકાય છે, તેમ તત્ત્વજ્ઞાનરૂપી નિર્ખૂંઝ દીવો મ મારરૂપી અધકારમા પ્રકાશ કરી સત્ય વસ્તુ પાતાવે છે

૪ શકટચક્ર જેમ ખગદ વિના ચાલી શકતું નથી, તેમ સ મારચક્ર ગગ, દ્વેષ વિના ચાલી શકતું નથી

એમ એ સ સારદરદરું ઉપમા વડે નિવાગણુ અનુપાન માથે કહ્યું તે આત્મહિતૈષીએ નિગત મનન કરવું, અને ખીજને ગોધવું

શિક્ષાપાઠ ૨૧ ખાર ભાવના

૧ વૈગયજ્યની અને તેવા આત્મહિતૈષી વિધ્યેની સુદૃઢતા થવા માટે ખાર ભાવના ચિંતવવાનું તત્ત્વજ્ઞાનીઓ કહે છે

૧ શરીર, વૈભવ, લક્ષ્મી, કુટુંબ, પરિવારાદિક સર્વ વિનાશી છે જીવનો મૂળ ધર્મ અવિનાશી છે એમ ચિંતવવું તે પહેલી 'અનિત્યભાવના'

૨ સ સારમા મરણ સમયે જીવને શરણ ગળનાર કોઈ નથી, માત્ર એક શુભ ધર્મનું જ શરણ સત્ય છે, એમ ચિંતવવું તે બીજી 'અશરણભાવના'

૩ આ આત્માએ સ સારસમુદ્રમા પર્યટન કરતા કરતાં સર્વ ભવ કીધા છે એ સ સારી જ જીવથી હું ક્યારે છટીશ? એ સ સાર મારો નથી, હું મોક્ષમયી છું, એમ ચિંતવવું તે ત્રીજી 'સ સારભાવના'

૪ આ મારો આત્મા એકલો છે, તે એકલો આવ્યો છે, એકલો જશે, પોતાના કરેલા કર્મ એકલો ભોગવશે, એમ ચિંતવવું તે ચોથી 'એકત્વભાવના'

૫ આ સંસારમા કોઈ કોઈનું નથી એમ ચિંતવવું તે પાચમી 'અન્યત્વભાવના'

૬ આ શરીર અપવિત્ર છે, મર્ણમૂત્રની ખાણ છે, રોગજ્વરાને રહેવાનું ધામ છે, એ શરીરથી હું ન્યારો છું, એમ ચિંતવવું તે છઠી 'અશુચિભાવના'

૭ રાગ, દ્વેષ, અજ્ઞાન, મિથ્યાત્વ, ઇત્યાદિક સર્વ આસ્રવ છે, એમ ચિંતવવું તે સાતમી 'આસ્રવભાવના'

તોપણ રુકિમણીએ કહ્યું ન માન્યું નિરુપાયે ધનાવા શેઠે કેટલુંક દ્રવ્ય અને મુરૂપા રુકિમણીને માથે લીધી, અને જ્યાં વજ્રસ્વામી વિરાજતા હતા ત્યાં આવીને કહ્યું કે, “આ લક્ષ્મી છે તેનો તમે યથારુચિ ઉપયોગ કરો, અને વૈભવવિલાસમા વાપરો અને આ મારી મહા મુકોમલા રુકિમણી નામની પુત્રીથી પાણિગ્રહણ કરો.” એમ કહીને તે પોતાને ઘેર આવ્યો.

યૌવનસાગરમા તરતી અને રૂપના અગારરૂપ રુકિમણીએ વજ્રસ્વામીને અનેક પ્રકારે લોગ સળધી ઉપદેશ કર્યો, લોગના મુખ અનેક પ્રકારે વર્ણવી દેખાડ્યા મનમોહક હાવભાવ તથા અનેક પ્રકારના અન્ય અળાવવાના ઉપાય કર્યા, પરંતુ તે કેવળ વૃથા ગયા, મહા મુરૂરી રુકિમણી પોતાના મોહકટાક્ષમા નિષ્ક્રમ થઈ ઉચ્ચચિત્ર વિજયમાન વજ્રસ્વામી મેરુની પેઠે અચળ અને અરોહ ગદ્યા રુકિમણીના મન, વચન અને તનના સર્વ ઉપદેશ અને હાવભાવથી તે લેશમાત્ર પીગળ્યા નહીં આવી મહા વિશાળ દંઠતાથી રુકિમણીએ બોધ પામી નિશ્ચય કર્યો કે, આ મમર્થ જિતે દ્રિય મહાત્મા કેઈ કાળે ચલિત થનાર નથી લોહ પથ્થર પિગળાવવા મુશ્કેલ છે, પણ આ મહા પવિત્ર માધુ વજ્રસ્વામીને પિગળાવવા મ અ ધોની આશા નિર્ઘર્ક છતાં અધોગતિના કાચુરૂપ છે એમ મુવિચારી તે રુકિમણીએ પિતાએ આપેલી લક્ષ્મીને શુભ ક્ષેત્રે વાપરીને આરિત્રને ગ્રહણ કર્યું, મન, વચન અને કાયાને અનેક પ્રકારે દમન કરી આત્માર્થ સાધ્યો અને તત્ત્વગાનીઓ મસ્તવભાવના કહે છે

ઇતિ અષ્ટમ ચિત્ર સન્વગભાવના સમાપ્ત

નવમ ચિત્ર

નિર્જરાભાવના

દ્વાદશ પ્રકારના તપ વડે કરી કર્મઓધને બાળીને ભસ્મીભૂત કરી નાખીએ, તેનું નામ નિર્જરાભાવના કહેવાય છે તપના બાર પ્રકારમા છ બાહ્ય અને છ અભ્યંતર પ્રકાર છે અનશન, ઉલ્લેહરી, વૃત્તિમ ક્ષેપ, રસપરિત્યાગ, કાયકલેશ અને સ લીનતા એ છ બાહ્ય તપ છે પ્રાયશ્ચિત્ત, વિનય, વૈયાવચ્ચ, શાસ્ત્રપઠન, ધ્યાન અને કાયોત્સર્ગ એ છ અભ્યંતર તપ છે નિર્જરા બે પ્રકારે છે એક અકામ નિર્જરા અને દ્વિતીય સકામનિર્જરા નિર્જરાભાવના પર એક વિપ્રપુત્રનું દષ્ટાંત કહીશું

દષ્ટાંત — કેઈ બ્રાહ્મણે પોતાના પુત્રને સપ્તવ્યસનભક્ત બાળીને પોતાને ઘેરથી કાઢી મૂક્યો તે ત્યાંથી નીકળી પડ્યો અને જઈને તેણે તસ્કરમ ડળીથી સ્નેહસળ ધ બેડ્યો તે મ ડળીના અગ્રેસરે તેને સ્વકામનો પરાક્રમી બાળીને પુત્ર કરીને સ્થાપ્યો એ વિપ્રપુત્ર હૃદયદમન કરવામા દંઢપ્રહારી જણાયો એ ઉપરથી એનું ઉપનામ દંઢપ્રહારી કરીને સ્થાપ્યું તે દંઢપ્રહારી તસ્કરમા અગ્રેસર થયો નગર ગ્રામ ભાગવામા બહવત્તર છાતીવાળો ઠયો તેણે ઘણા બ્રાણ્યોનાના પ્રાણુ લીધા એક વેળા પોતાના સ ગતિસમુદાયને લઈને તેણે એક મહાનગર લૂટ્યું દંઢપ્રહારી એક વિપ્રને ઘેર બેઠો હતો તે વિપ્રને ત્યાં ઘણા પ્રેમભાવથી ક્ષીરભોજન કર્યું હતું તે ક્ષીરભોજનના ભાજનને તે વિપ્રના મનોરથી બાળકડા વીંટાઈ વળ્યા હતા દંઢપ્રહારી તે ભાજનને અડકવા મ ડ્યો, એટલે બ્રાહ્મણીએ કહ્યું, ‘એ મૂર્ખના મહારાજા! અલડાવ કા? અમારે પછી કામ નહિ આવે, એટલું પણ તું સમજતો નથી?’ દંઢપ્રહારીને આ વચનથી પ્રચડ ક્રોધ વ્યાપ્યો અને તેણે તે દીન સ્ત્રીને કાળધર્મ પમાડી નાહતો નાહતો બ્રાહ્મણ સહાયતાએ ધાયો, તેને પણ તેણે પરભવ-પ્રાપ્ત કર્યો એટલામા ઘરમાથી ગાય દોડતી આવી, અને તેણે શી ગડે કરી દંઢપ્રહારીને મારવા માડ્યો, તે મહા દુષ્ટે તેને પણ કાળને સ્વાધીન કરી એ ગાયના પેટમાથી એક વાછરડું નીકળી પડ્યું, તેને તરફડતું દેખી દંઢપ્રહારીના મનમા બહું

શિક્ષાપાઠ ૨૩. સત્ય

મામાન્ય કથનમા પણ કહેવાય છે કે, સત્ય એ આ 'સૃષ્ટિ'નું ધારણ છે, અથવા : આધારે આ 'સૃષ્ટિ' ઊઠી છે એ કથનમાથી એવી શિક્ષા મળે છે કે, ધર્મ, નીતિ, ગુણ અને બીજાં સત્ય વડે પ્રવર્તન કરી રહ્યા છે, અને એ ચાર ન હોય તો જગતનું રૂપ કેવું ભયંકર હોય માટે થઈને સત્ય એ 'સૃષ્ટિ'નું ધારણ છે એમ કહેવું એ કઈ અતિશયોક્તિ બેસે, કે નહીં તે બેસે નથી.

વસુરાજનું એક શબ્દનું અમન્ય બોલવું કેટલું હ ખદાયક થયું હતું તે તત્ત્વવિચાર માટે આહી હું કહું છું

વસુરાજ, નારદ અને પર્વત એ ત્રણે એક શુર પાસેથી વિદ્યા ભણ્યા હતા પર્વત અધ્યાપક પુત્ર હોતા, અધ્યાપકે કાળ ક્યો એથી પર્વત તેની મા સહિત વસુરાજના દરબારમાં આવી હતા એક રાત્રે તેની મા પાસે બેઠી છે, અને પર્વત તથા નારદ ગાત્રાભ્યાસ કરે છે એમાં વચન પર્વત એવું બોલ્યો કે, 'અબ્બ હોતબ્ય' ત્યારે નારદ બોલ્યો "અબ્બ તે શું પર્વત ?" પર્વતે કહ્યું, "અબ્બ તે બોકડો" નારદ બોલ્યો. "આપણે ત્રણે જણ તારા પિતા કેને ભણતા હતા ત્યાં તારા પિતાએ તો 'અબ્બ' તે ત્રણ વર્ષની 'ત્રીહિ' કહી છે, અને તું અવળ શા માટે કહે છે એમ પરસ્પર વચનવિવાદ વધ્યો ત્યારે પર્વતે કહ્યું. "આપણે વસુરાજ કહે તે બર" એ વાત નાજે પણ હા કહી અને જીતે તેને માટે અમુક શબ્દ કરી પર્વતની મા જે પાસે બેઠી હતી તે આ સાભળ્યું 'અબ્બ' એટલે 'ત્રીહિ' એમ તેને પણ યાદ હતું શરતમાં પોતાનો પુત્ર હાર્યો એવા ભયથી પર્વતની મા ગત્રે ગળ પાસે ગઈ અને પૂછ્યું, "રાજા ! 'અબ્બ' એટલે શું ?" વસુરાજએ સળધપૂર્વક કહ્યું "અબ્બ એટલે 'ત્રીહિ'" ત્યારે પર્વતની માએ રાજાને કહ્યું. "મારા પુત્રથી 'બોકડો' કહેવાયો છે માટે તેનો પક્ષ કરવો પડશે, તમને પૂછવા માટે તેઓ આવશે." વસુરાજ બોલ્યો "હું અસત્ય કેમ કરું ? મારાથી એ બની શકે નહીં" પર્વતની માએ કહ્યું. "પણ જો તમે મારા પુત્રનો પક્ષ નહીં કરો તો તમને હું હત્યા આપીશ" રાજા વિચારમાં પડી ગયો કે, સત્ય વડે કરીને હું મહિમય સિંહાસન પર અધિષ્ઠિત બેસું છું લોકસમુદાયને ન્યાય આપું છું. લોક પણ એમ જાણે છે કે, રાજા સત્યગુણે કરીને સિંહાસન પર અત્રીક્ષ બેસે છે હવે કેમ કરું ? જો પર્વતનો પક્ષ ન કરું તો પ્રાણાણી મરે છે, એ વળી મારા શુરની સ્ત્રી છે ન ચાલતા છેવટે રાજાએ પ્રાણાણીને કહ્યું "તમે ભલે જાઓ હું પર્વતનો પક્ષ કરીશ" આવો નિર્ણય કરાવીને પર્વતની મા ઘેર આવી પ્રભાતે નારદ, પર્વત અને તેની મા વિવાહ કરતા રાજા પાસે આવ્યા રાજા જાણી થઈ પૂછવા લાગ્યો કે 'પર્વત શું છે ?' પર્વતે કહ્યું "રાજાધિરાજ ! 'અબ્બ' તે શું ? તે કહો" રાજાએ નારદને પૂછ્યું. "તમે શું કહો છો ?" નારદે કહ્યું 'અબ્બ' તે ત્રણ વર્ષની 'ત્રીહિ', તમને કયા નથી સાભરતું ? વસુરાજ બોલ્યો. 'અબ્બ' એટલે 'બોકડો', પણ 'ત્રીહિ' નહીં તે જ પ્રેમ દેવતાએ સિંહાસનથી ઉછાળી હેઠો નાખ્યો, વસુ કાળ પરિણામ પાડ્યો

આ ઉપરથી આપણે 'સઘળાએ સત્ય, તેમજ રાજાએ સત્ય અને ન્યાય બંને ગ્રહણ કરવા રૂપ છે, એ સુખ્ય બાધ મળે છે

૧ 'જગતનું ધારણ' ૨ 'જગત રહ્યું છે' ૩ દિ. આ. પાઠા—'તે પ્રસંગ વિચાર કરવા માટે અહીં' કહી શું' ૪ દિ. આ. પાઠા—'સામાન્ય મનુષ્યોએ સત્ય તેમજ રાજાએ ન્યાય અપક્ષપાત અને સત્ય બંને ગ્રહણ કરવા યોગ્ય છે.

મોક્ષમાળા

(બાલાવબોધ)

ઉપોદ્ધાત

નિર્ઞથ પ્રવચનને અનુકૂળ થઈ સ્વદૃષ્ટતાથી આગ્રથ ગ્રંથુ છુ પ્રત્યેક શિક્ષાવિષયરૂપી મણિકાથી આ પૂર્ણાહુતિ પામશે આડંબરી નામ એ જ શુરુત્વનુ કારણ છે, એમ સમજતા છતાં પરિણામે અપ્રભુત્વ રહેલું હોવાથી એમ કરેલું છે તે ઉચિત થાયો । ઉત્તમ તત્ત્વજ્ઞાન અને પરમ સુશીલનો ઉપદેશ કરનારા પુરુષો કંઈ એાછા થયા નથી, તેમ આ ગ્રંથ કંઈ તેથી ઉત્તમ વા સમાનતારૂપ નથી, પણ વિનયરૂપે તે ઉપદેશકોના ધુરધર પ્રવચનો આગળ કનિષ્ઠ છે આ પણ પ્રમાણભૂત છે કે, પ્રધાન પુરુષની સમીપ અનુચરનુ અવશ્ય છે, તેમ તેવા ધુરધર ગ્રંથનુ ઉપદેશળીજ રોપાવા, અત કરણ કોમલ કરવા આવા ગ્રંથનું પ્રયોજન છે

આ પ્રથમ દર્શન અને ળીળ અન્યદર્શનોમા તત્ત્વજ્ઞાન તેમજ સુશીલની પ્રાપ્તિ માટે અને પરિણામે અન ત સુખતરગ પ્રાપ્ત કરવા માટે જે જે સાધ્યસાધનો શ્રમણ ભગવ ત જ્ઞાતપુત્રે પ્રકાશ્યા છે, તેનો સ્વદૃષ્ટતાથી કિચિત્ તત્ત્વસચ્ચ કરી તેમા મહાપુરુષોના નાના નાના ચરિત્રો એકત્ર કરી આ ભાવનાબોધ અને આ મોક્ષમાળાને વિભૂષિત કરી છે તે—“ વિદ્વદ્ધમુખમંડન ભવતુ ”
(સવત્ ૧૯૪૩)
૮

કર્તાપુરુષ

જઈ તે વિશ્રાંતિ લેતો હોય તો ભલે કે જેથી ગંગા લાગે, અને ગંગા લાગે નહીં તો, ખીજી વાર તેનું આગમન હોય નહીં જેમ પૃથ્વી પર તરાય નહીં, તેમ સત્સંગથી યુગાય નહીં, આવી મત્સંગમા ચમત્કૃતિ છે નિરંતર એવા નિર્દોષ સમાગમમાં માયા લઈને આવે પણ કોણ? કોઈ જ હુલાંતી, અને તે પણ અસંભવિત છે સત્સંગ એ આત્માનું પગમ 'હિનૈષી' ઔપધ છે.

શિક્ષાપાઠ ૨૫. પરિચહને સકોચવો

જે પ્રાણીને પરિચહની મર્યાદા નથી, તે પ્રાણી મુખી નથી તેને જે મળ્યું તે ઓછું છે કારણ જેટલું મળતું જાય તેટલાથી વિશેષ પ્રાપ્ત કરવા તેની ઇચ્છા થાય છે પરિચહની પ્રગળતામાં જે કઈ મળ્યું હોય તેનું મુખ તો ભોગવાતું નથી પરંતુ હોય તે પણ વખતે જાય છે પરિચહથી નિરંતર ચળ વિચળ પચિણામ અને પાપભાવના રહે છે, અકસ્માત્ યોગથી એવી પાપભાવનામા આયુષ્ય પૂર્ણ થાય તો બહુધા અધોગતિનું કારણ થઈ પડે કેવળ પરિચહ તો મુનીશ્વરો ત્યાગી શકે, પણ ગૃહસ્થો એની અમુક મર્યાદા કરી શકે. મર્યાદા થવાથી ઉપરાત પરિચહની ઉત્પત્તિ નથી, અને એથી કરીને વિશેષ ભાવના પણ બહુધા થતી નથી, અને વળી જે મળ્યું છે તેમા સતોષ ગમવાની પ્રથા પડે છે, એથી સુખમા કાળ જાય છે કોણ જાણે લક્ષ્મીઆદિકમા કેવીયે વિચિત્રતા રહી છે કે જેમ જેમ લાભ થતો જાય છે તેમ તેમ લોભની વૃદ્ધિ થતી જાય છે. ધર્મ સંગ્રહી કેટલુંક જ્ઞાન છતાં, ધર્મની દૃઢતા છતાં પણ પરિચહના પાશમા પડેલો પુરુષ કોઈક જ છૂટી શકે છે, વૃત્તિ એમા જ લટકી રહે છે, પરંતુ એ વૃત્તિ કોઈ કાળે સુખદાયક કે આત્મહિતેષી થઈ નથી જેણે એની દૂકી મર્યાદા કરી નહીં તે બહેળા હુ ખના ભોગી થયા છે

છ ખંડ સાધી આજ્ઞા મનાવનાર રાજધિરાજ, ચક્રવર્તી કહેવાય છે એ સમર્થ ચક્રવર્તીમા સુલુભ નામે એક ચક્રવર્તી થઈ ગયો છે એણે છ ખંડ સાધી લીધા એટલે ચક્રવર્તીપદથી તે મનાયો, પણ એટલેથી એની મનોવાછા વૃત્તિ ન થઈ, હજી તે તરસ્યો રહ્યો એટલે ધાતકી ખંડના છ ખંડ સાધવા એણે નિશ્ચય કર્યો બધા ચક્રવર્તી છ ખંડ સાધે છે, અને હું પણ એટલા જ સાધુ, તેમાં મહત્તા શાની? ખાર ખંડ સાધવાથી ચિરકાળ હું નામાકિત થઈશ, સમર્થ આજ્ઞા જીવનપર્યંત એ ખંડો પર મનાવી શકીશ, એવા વિચારથી સમુદ્રમા ચર્મચરન મૂક્યું, તે ઉપર સર્વ સૈન્યાદિકનો આધાર રહ્યો હતો ચર્મચરનના એક હજાર દેવતા સેવક કહેવાય છે, તેમા પ્રથમ એકે વિચાર્યું કે કોણ જાણે કેટલાય વર્ષે આમાથી છૂટકો થશે? માટે દેવાગનાને તો મળી આવ્યું, એમ ધારી તે આજ્ઞો ગયો, પછી ખીજો ગયો, ત્રીજો ગયો, અને એમ કરતા કરતા હજારે ચાલ્યા ગયા, ત્યારે ચર્મચરન ખૂંડ્યું, અશ્વ, ગજ અને સર્વ સૈન્ય સહિત સુલુભ નામનો તે ચક્રવર્તી ખૂંડ્યો, પાપભાવનામા ને પાપભાવનામા મરીને તે અનંત હુ ખથી ભરેલી સાતમી તમતમપ્રભા નરકને વિષે જઈને પડ્યો ભુઓ! છ ખંડનું આધિપત્ય તો ભોગવવું રહ્યું, પરંતુ અકસ્માત્ અને ભય કર રીતે પરિચહની પ્રીતિથી એ ચક્રવર્તીનું મૃત્યુ થયું, તો પછી ખીજા માટે તો કહેવું જ શું? પરિચહ એ પાપનું મૂળ છે, પાપનો પિતા છે, અન્ય એકાદશમતને મહા દોષ દે એવો એનો સ્વભાવ છે એ માટે થઈને આત્મહિતેષીએ જેમ અને તેમ તેનો ત્યાગ કરી મર્યાદાપૂર્વક વર્તન કરવું

શિક્ષાપાઠ ૨૬ તત્ત્વ સમજવું

શાસ્ત્રોના શાસ્ત્રો મુખપાઠે હોય એવા પુરુષો ઘણા મળી શકે, પરંતુ જેણે થોડા વચનો પર પ્રોહ

તમને એક એ પણ ભલામણ છે કે, જેઓને વાચતા નહીં આવડતું હોય અને તેની ઇચ્છા હોય તો આ પુસ્તક અનુક્રમે તેને વાંચી સભળાવવું
તમે જે વાતની ગમ પામે નહીં તે ડાહ્યા પુરુષ પાસેથી સમજી લેજો સમજવામા આજસ દે
મનમા શકા કરશો નહીં

તમારા આત્માનુ આથી હિત થાય, તમને જ્ઞાન, શાંતિ અને આનંદ મળે, તમે પરોપકારી, દયાળુ, ક્ષમાવાન, વિવેકી અને બુદ્ધિશાળી થાઓ એવી શુભ યાચના અહિં લગવાન ક્રમે કરી આ પાઠ પૂર્ણ કરુ છુ

શિક્ષાપાઠ ૨ સર્વમાન્યધર્મ

ચોપાઈ

ધર્મતત્ત્વ જો પૂછ્યું મને, તો સંભળાવુ રનેહિ તને,
જે સિદ્ધાંત સકળનો સાર, સર્વમાન્ય સહુને હિતકાર
ભાખ્યું ભાષણમા ભગવાન, ધર્મ ન ણીજો દયા સમાન,
અભયદાન સાથે સતોષ, દો પ્રાણીને, ફળવા દોષ,
સત્ય શીળ ને સઘળા દાન, દયા હોઈને રહ્યા પ્રમાણ,
દયા નહીં તો એ નહીં એક, વિના સૂર્ય કિરણ નહીં દેખ
પુષ્પપાખડી જ્યાં ફલાય, જિનવરની ત્યાં નહીં આજાય,
સર્વ જીવનું ઇચ્છો સુખ, મહાવીરની શિક્ષા મુખ્ય
સર્વ દર્શને એ ઉપદેશ, એ એકાંતે, નહીં વિશેષ,
સર્વ પ્રકારે જિનનો યોધ, દયા દયા નિર્મળ અવિરોધ !
એ ભવતારક સુદર રાહ, ધરિયે તરિયે કરી ઉત્સાહ,
ધર્મ સકળનું એ શુભ મૂળ, એ વણુ ધર્મ સદા પ્રતિકૂળ
તત્ત્વરૂપથી એ યોગ્યજે, તે જન પહોંચે શાશ્વત સુખે,
શાંતિનાથ ભગવાન પ્રસિદ્ધ, રાજ્યદ્ર કરુણાએ સિદ્ધ

શિક્ષાપાઠ ૩ કર્મના ચમત્કાર

હું તમને કેટલીક સામાન્ય વિચિત્રતાઓ કહી જઉં છું, એ ઉપરથી વિચાર કરશો તો તમને પરભવની શ્રદ્ધા દૃઢ થશે

એક જીવ સુદર પલ જો પુષ્પશય્યામા શયન કરે છે, એકને ફાટેલ ગોઠડી પણ મળતી નથી એક ભાત ભાતનાં ભોજનોથી તૃપ્ત રહે છે, એકને કાળી બારના પણ સાસા પડે છે એક અગણિત લક્ષ્મીનો ઉપભોગ લે છે, એક કૂટી બદામ માટે થઈને ઘેર ઘેર ભટકે છે એક મધુરા વચનથી મનુષ્યના મન હરે છે, એક અવાચક જેવો થઈને રહે છે એક સુદર વસ્ત્રાલ કારથી વિભૂષિત થઈ ફરે છે, એકને ખરા શિયાળામા ફાટેલું કપડું પણ ઓઢવાને મળતું નથી એક રોગી છે, એક પ્રબળ છે એક બુદ્ધિશાળી છે, એક જડભરત છે એક મનોહર નયનવાળો છે, એક અધ છે એક લૂલો છે, એક પાગળો છે એક કીર્તિમાન છે, એક અપયશ ભોગવે છે એક લાખો અનુચરો પર હુકમ ચલાવે છે, એક તેટલાના જ દુળા સહન કરે છે એકને જોઈને આનંદ ઉપજે છે, એકને જોતા વમન થાય છે એક સંપૂર્ણ ધદ્રિયોવાળો છે, એક અપૂર્ણ છે એકને દીન હનિયાનું લેશ ભાન નથી, એકનાં હ.ખનો કિનારો પણ નથી

ભગવતે યોધેલી ન્યૂળ અને સૂક્ષ્મ દયા પ્રત્યે જ્યાં બેદરકારી છે ત્યાં બહુ દોષથી પાળી શકાય છે, એ ચત્તાની ન્યૂનતાને લીધે છે ઉતાવળી અને વેગભરી ચાલ, પાણી ગળી તેનો સ ખાળો રાખવાની અપૂર્ણ વિધિ, કાષ્ઠાદિક ધ્વજનનો વગર ખ ખેરે, વગર ભેરે ઉપયોગ, અનાજમાં રહેલા સૂક્ષ્મ જંતુ ઓની અપૂર્ણ તપાસ, પૂજ્યાપ્રમાણ્યા વગર રહેવા દીધેલાં ઠામ, અસ્વચ્છ રાખેલા ઓરંઠ, આંગણમાં પાણીનું ઢોળવું, એ ઠંડું રાખી મૂકવું, પાટલા વગર ધખધખતી થાળી નીચે મૂકવી, એથી પોતાને અસ્વચ્છતા, અજવડ, અનારોગ્યતા ઇત્યાદિક કૃણ થાય છે, અને મહાપાપના કારણ પશું થઈ પડે છે એ માટે થઈને કહેવાનો યોધ કે ચાલવામાં, બેસવામાં, ઊઠવામાં, જમવામાં અને ખીલ કરેકે પ્રકારમાં ચત્તાનો ઉપયોગ કરવો એથી દ્રવ્યે અને ભાવે બન્ને પ્રકારે લાભ છે ચાલ ધીમી અને ગંભીર રાખવી, ઘા સ્વચ્છ રાખવા, પાણી વિધિસહિત ગળાવવું, કાષ્ઠાદિક ધ્વજન ખ ખેરીને નાખવાં એ ક ઈ આપણને અજવડ પડતુ કામ નથી, તેમ તેમાં વિશેષ વખત જતો નથી એવા નિયમે કાખલ કરી દીધા પછી પાળવા મુશ્કેલ નથી એથી ણિચારા અસખ્યાત નિરપરાધી જંતુઓ બચે છે પ્રત્યેક કામ ચત્તાપૂર્વક જ કરવું એ વિવેકી શ્રાવકનું કર્તવ્ય છે

શિક્ષાપાઠ ૨૮ રાત્રિભોજન

અહિંસાદિક પથ મહાવ્રત જેવું ભગવાને રાત્રિભોજન ત્યાગવ્રત કહ્યું છે રાત્રિમાં જે ચારે પ્રકારના આહાર છે તે અલક્ષરૂપ છે જે ભત્તિનો આહારનો વંગ હોય છે, તે ભત્તિનાં તમસ્કથ નામના જીવ તે આહારમાં ઉત્પન્ન થાય છે રાત્રિભોજનમાં એ સિવાય પશુ અનેક દોષ રહ્યા છે ગરે જમનારને રસોઈને માટે અગ્નિ સળગાવવી પડે છે, ત્યારે સમીપની લી ત પર રહેલા નિરપરાધી સૂક્ષ્મ જંતુઓ નાશ પામે છે ધ્વજનને માટે આણેલાં કાષ્ઠાદિકમાં રહેલા જંતુઓ રાત્રિએ નહીં દેખા વાથી નાશ પામે છે; તેમજ સર્પના ઝેરનો, કરોળિયાની લાળનો અને મજ્જાદિક સૂક્ષ્મ જંતુનો પશું ભય રહે છે વખતે એ કુટુબાદિકને ભય કર રોગનું કારણ પશું થઈ પડે છે

રાત્રિભોજનનો પુરાણાદિક મતમાં પશુ સામાન્ય આચારને ખાતર ત્યાગ કર્યો છે, છતાં તેઓમાં પર પરાની રૂઢિથી કરીને રાત્રિભોજન પેસી ગયું છે, પશુ એ નિષેધક તો છે જ શરીરની અદ્વં બે પ્રકારના ક્રમેણ છે, તે સૂર્યના અસ્તથી સ ક્રોધ પામી ભય છે, એથી કરીને રાત્રિભોજનમાં સૂક્ષ્મ જીવલક્ષણરૂપ અહિંત થાય છે, જે મહારોગનું કારણ છે એવો કેટલેકે સ્થળે આયુર્વેદનો પશુ મત છે

સત્પુરુષો તો દિવસ બે ઘડી ગંઢે ત્યારે વાળુ કરે, અને બેઘડી દિવસ ચંદ્રના પહેલા ગમે તે ભત્તનો આહાર કરે નહીં રાત્રિભોજનને માટે વિશેષ વિચાર મુનિસંભાગમથી કે શાસ્ત્રથી બાંધવો એ સ ખ ધી બહુ સૂક્ષ્મ ભેદો બાંધવા અવશ્યના છે ત્યારે પ્રકારના આહાર રાત્રિને વિષે ત્યાગવાથી મહા કૃણ છે એ જિનવચન છે

શિક્ષાપાઠ ૨૯ સર્વ જીવની રક્ષા—ભાગ ૧

દયા જેવો એકે ધર્મ નથી દયા એ જ ધર્મનું સ્વરૂપ છે જ્યાં દયા નથી ત્યાં ધર્મ નથી જગતિતળમાં એવા અનર્થકારક ધર્મભતો પડ્યા છે કે, જેઓ જીવને હણતા લેશ પાપ થતુ નથી, બહુ તો મનુષ્યદેહની રક્ષા કરે, એમ કહે છે, તેમ એ ધર્મભતવાળા ઝનૂની અને મદાંધ છે, અને દયાનુલેશ સ્વરૂપ પશુ બાળતા નથી એઓને પોતાનું હૃદયપટ પ્રકાશમાં સૂકીને વિચારે તો અવરૂંધે તેમને જણાશે કે એક સૂક્ષ્મમાં સૂક્ષ્મ જંતુને હણવામાં પશુ મહાપાપ છે જેવો મને મારો આત્મા પ્રિય છે તેવા તેને પશુ તેનો આત્મા પ્રિય છે હું મારા લેશ વ્યસને ખાતર કે લાભ ખાતર એવા

નામના વનમા નીકળી પડ્યો વનની વિચિત્રતા મનોહારિણી હતી નાના પ્રકારના વૃક્ષ ત્યા આવી રહ્યાં હતા, નાના પ્રકારની કેમળ વેલીઓ ઘટાટોપ થઈ રહી હતી, નાના પ્રકારના પખોઓ આન દૃથી તેનું સેવન કરતા હતા, નાના પ્રકારના પક્ષીઓના મધુરા ગાયન ત્યા સંભળાતા હતા નાના પ્રકારના ફૂલથી તે વન છવાઈ રહ્યું હતું, નાના પ્રકારના જલના ગરણ ત્યા વહેતા હતા, દૂકામાં એ વન ન દનવન જેવું લાગતું હતું તે વનમા એક ઝાડ તળે મહા સમાધિવત પથ્થુ સુકુમાર અને સુખોચિત મુનિને તે શ્રેણિકે બેઠેલા દીઠા એનું રૂપ જોઈને તે રાજા અત્યંત આનંદ પામ્યો ઉપમારહિત રૂપથી વિન્નિમત થઈને મનમા તેની પ્રશંસા કરવા લાગ્યો આ મુનિનો કેવો અદ્ભુત વર્ણ છે ! એનું દેહુ મનોહર રૂપ છે ! એની કેવી અદ્ભુત સૌમ્યતા છે ! આ કેવી વિસ્મયકારક ક્ષમાનો ધરનાર છે ! આના અગથી વૈરાગ્યનો કેવો ઉત્તમ પ્રકાશ છે ! આની કેવી નિર્લોભતા જણાય છે ! આ સંયતિ કેવું નિર્ભય નમ્રપાત્ર ધરાવે છે ! એ ભોગથી કેવો વિરક્ત છે ! એમ ચિંતવતો ચિંતવતો, મુદ્ધિત થતો થતો, સ્તુતિ કરતો કરતો, ધીમિથી ચાલતો ચાલતો, પ્રદક્ષિણા દર્શને તે મુનિને વદન કરીને અતિ સમીપ નહી તેમ અતિ દૂર નહી એમ તે શ્રેણિક બેઠો પછી બે હાથની અજલિ કરીને વિનયથી તેણે તે મુનિને પૂછ્યું કે “હે આર્ય ! તમે પ્રશંસા કરવા ચોગ્ય એવા તરણ છો, ભોગવિલાસને મારે તમારી વચ અનુક્રળ છે, સંસારમા નાના પ્રકારના સુખ રહ્યા છે, ઋતુ ઋતુના કામભોગ, જળ સંપત્તિના વિલાસ, તેમજ મનોહારિણી સ્ત્રીઓના મુખવચનનું મધુર શ્રવણ છતાં એ સઘળાનો ત્યાગ કરીને મુનિત્વમા તમે મહા ઉદ્ધમ કરો છો એનું શું કારણ ? તે મને અનુગ્રહથી કહેો ” રાજાના આવા વચન સાંભળીને મુનિએ કહ્યું “હે રાજા ! હું અનાથ હતો મને અપૂર્વ વસ્તુનો પ્રાપ્ત કાવનાર તથા યોગક્ષેમનો કરનાર, મારા પર અનુકંપા આજીનાર, કરુણાથી કરીને પરમ સુખનો દેનાર, એવો મારો કોઈ મિત્ર થયો નહી, એ કારણ મારા અનાથીપણાનું હતું ”

શિક્ષાપાઠ ૬. અનાથી મુનિ—ભાગ ૨

શ્રેણિક, મુનિના ભાષણથી રિમત હસીને બોલ્યો “તમારે મહા રિદ્ધિવતને નાથ કેમ ન હોય ? જો કોઈ નાથ નથી તો હું થઈ છું હે ભયત્રાણ ! તમે ભોગ ભોગવો હે સંયતિ ! મિત્ર, જ્ઞાતિએ કરીને હર્ષભ છે એવો તમારો મનુષ્ય ભવ સુલભ કરો ! ” અનાથીએ કહ્યું. “અરે શ્રેણિક રાજા ! પથ્થુ તું પોતે અનાથ છે, તો મારો નાથ શું થઈશ ? નિર્ધન તે ધનાઢ્ય કયાથી બનાવે ? અપુષ્પ તે પુષ્પિદાન કયાથી આપે ? અજ્ઞ તે વિદ્વતા કયાથી દે ? વધ્યા તે સંતાન કયાથી આપે ? ન્યારે તું પોતે અનાથ છે, ત્યારે મારો નાથ કયાથી થઈશ ? ” મુનિના વચનથી રાજા અતિ આકુળ અને અતિ વિન્નિમત થયો કોઈ કાળે જે વચનનું શ્રવણ થયું નથી તે વચનનું ચિંતમુખથી શ્રવણ થયું એથી તે શકિત થયો અને બોલ્યો “હું અનેક પ્રકારના અશ્વનો ભોગી છું, અનેક પ્રકારના મહોન્મત્ત હાથીઓનો ધણી છું, અનેક પ્રકારની સેના મને આધીન છે, નગર, ગ્રામ, અતપુર અને ચતુષ્પાદની મારે કંઈ ન્યૂનતા નથી, મનુષ્ય સંપત્તિ સઘળા પ્રકારના ભોગ હું પામ્યો છું, અનુચરો મારી આજ્ઞાને રૂડી રીતે આરાધે છે, પાંચે પ્રકારની સંપત્તિ મારે ઘેર છે, અનેક મનવાહિત વસ્તુઓ મારી સમીપે રહે છે આવો હું મહાન છતાં અનાથ કેમ હોઉં ? રખે હે ભગવાન ! તમે મૃધા બોલતા હો ” મુનિએ કહ્યું “રાજા ! મારું કહેવું તું ન્યાયપૂર્વક સમજ્યો નથી હવે હું જેમ અનાથ થયો, અને જેમ મેં સંસાર ત્યાગ્યો તેમ તને કહું છું તે એકાગ્ર અને સાવધાન ચિંતથી સાંભળ. સાંભળીને પછી તારી શકાનો સત્યાસત્ય નિર્ણય કરજે

કૌશાળી નામે અતિ જીર્ણ અને વિવિધ પ્રકારની ભવ્યતાથી ભરેલી એક સુંદર નગરી છે

તેઓને ત્યા લેવા ગયો હતો, ત્યાં સઘળાંએ મને બહુ દ્રવ્ય આપ્યું, પરંતુ કાળજીનું સવા પૈસાભાર માસ ન આપ્યું ત્યાં એ માસ સમુત્તર કે મોંઘું ? બધા સામ તો સાલણીને ગરમથી નીચું નોંધે રહ્યાં, કોઈથી કંઈ બોલી શકાયું નહીં પછી અભયકુમારે કહ્યું આ કંઈ એ તમને હું ખ આપવા કહ્યું નથી પરંતુ બોધ આપવા કહ્યું છે આપણને આપણા શરીરનું માસ આપવું પડે તો અનંત ભય થાય છે, કારણ આપણા દેહની આપણને પ્રિયતા છે, તેમ જ જીવનું તે માસ હશે તેનો પણ જીવ તેને વહાલો હશે જેમ આપણે અમૃત્ય વસ્તુઓ આપીને પણ પોતાનો દેહ ધ્યાવીએ છીએ તેમ તે બિચારા પામર પ્રાણીઓને પણ હોવું નોંધે આપણે સમજવાળા, બોલતાચાલતા પ્રાણી છીએ, તે બિચારા અવાચક અને અણસમજણવાળા છે તેમને મોતરૂપ હું ખ આપીએ તે કેવું પાપનું પ્રણ કાણુ છે? આપણે આ વચન નિરંતર લક્ષમાં રાખવું કે, સર્વ પ્રાણીને પોતાનો જીવ વહાલો છે, અને સર્વ જીવની રક્ષા કરવી એ એવો એકેકે ધર્મ નથી અભયકુમારના ભાષણથી શ્રેણિક મહાગળ સ તો ધાયા, સઘળા સામ તો પણ બોધ પામ્યા તેઓએ તે દિવસથી માસ ખાવાની પ્રતિજ્ઞા કરી, કારણ એક તો તે અલક્ષ્ય છે, અને કોઈ જીવ હણાયા વિના તે આવતું નથી એ મોટો અધર્મ છે માટે અભય પ્રધાનનું કથન સાલણીને તેઓએ અભયદાનમાં લક્ષ આપ્યું, જે આત્માના પરમ સુખનું કાણુ છે.

શિક્ષાપાઠ ૩૧. પ્રત્યાખ્યાન

‘પ્રત્યાખ્યાન’ નામનો શબ્દ વાર વાર તમારા સાંભળવામાં આવ્યો છે એનો મૂળ શબ્દ ‘પ્રત્યાખ્યાન’ છે, અને તે અમુક વસ્તુ ભણી ચિત્ત ન કરવું એવો જે નિયમ કરવો તેને બદલે વપરાય છે પ્રત્યાખ્યાન કરવાનો હેતુ મહા ઉત્તમ અને સૂક્ષ્મ છે પ્રત્યાખ્યાન નહીં કરવાથી ગમે તે વસ્તુ ન ખાઓ કે ન ભોગવો તોપણ તેથી સ વરપણુ નથી, કારણ કે તત્ત્વરૂપે કરીને ઇચ્છાનું રૂઢન કહ્યું નથી રાત્રે આપણે ભોજન ન કરતા હોઈએ, પરંતુ તેનો જે પ્રત્યાખ્યાનરૂપે નિયમ ન કર્યો હોય તો તે ક્ષણ ન આપે, કારણ આપણી ઇચ્છા ખુલ્લી રહી જેમ ઘરનું બારણું ઉઘાડું હોય અને શ્વાનાદિક જનાવર કે મનુષ્ય ચાલ્યું આવે તેમ ઇચ્છાના દાર ખુલ્લા હોય તો તેમાં કર્મ પ્રવેશ કરે છે એટલે કે એ ભણી આપણા વિચાર છૂટથી બન્ય છે, તે કર્મ બધનું કારણ છે, અને જે પ્રત્યાખ્યાન હોય તો પછી એ ભણી દષ્ટિ કરવાની ઇચ્છા થતી નથી જેમ આપણે ભણીએ છીએ કે વાસાનો મધ્ય ભાગ આપણથી નોંધે શકાતો નથી, માટે એ ભણી આપણે દષ્ટિ પણ કરતા નથી, તેમ પ્રત્યાખ્યાન કરવાથી અમુક વસ્તુ ખવાય કે ભોગવાય તેમ નથી એટલે એ ભણી આપણુ લક્ષ સ્વાભાવિક જતું નથી, એ કાં આવવાને આડો કોટ થઈ પડે છે પ્રત્યાખ્યાન કર્યા પછી વિસ્મૃતિ વગેરે કારણથી કોઈ દોષ આ બન્ય તો તેના પ્રાયશ્ચિત્ત નિવારણ પણ મહાત્માઓએ કહ્યા છે

પ્રત્યાખ્યાનથી એક બીજો પણ મોટો લાભ છે, તે એ કે અમુક વસ્તુઓમાં જ આપણે લક્ષ રહે છે, બાકી બધી વસ્તુઓના ત્યાગ થઈ જાય છે, જે જે વસ્તુ ત્યાગ કરી છે તે તે સ બધી પછી વિશેષ વિચાર, ગ્રહણ, મૂલ્ય કે એવી કંઈ ઉપાધિ રહેતી નથી એ વડે મન બહુ બહોળતા ન પામી નિયમરૂપી સહક્રમા ચાલ્યું જાય છે અથ્થ જે લગભગ આવી જાય છે, તો પછી ગમે તેવો પ્રણ છતાં તેને ધારેલે રસ્તે લઈ જવાય છે, તેમ મન એ નિયમરૂપી લગભગ આવવાથી પછી ગમે તે શુભ રાહમાં લઈ જવાય છે, અને તેમાં વાર વાર પર્યટન કરવાથી તે એકાગ્ર, વિચારશીલ અને વિવેકી થાય છે મનનો આનંદ શરીરને પણ નીરોગી કરે છે વળી અલક્ષ્ય, અનંતકાય, પરમ આદિક નિયમ કર્યાથી પણ શરીર નીરોગી રહી શકે છે માહક પદાર્થો મનને અવગે રસ્તે દોરે છે. પણ પ્રત્યાખ્યાનથી મન ત્યાં જતું અટકે છે, એથી તે વિમળ થાય છે.

તમે જેમ હંતું તેમ અનાથપણ કહી જતાવ્યું મહેર્ષિ! તમે મનાથ, તમે મળ ધવ અને તમે સંધર્મ છે તમે સર્વ અનાથના નાથ છે હે પવિત્ર સચિત! હું તમને ક્ષમાવું છું તમારી જ્ઞાની શિક્ષાથી લાભ પામ્યો છું ધર્મધ્યાનમા વિદ્યન કરવાવાળું લોગ લોગવ્યા સ જ ધીનું મેં તમને હે મહા ભાગ્યવત! જે આમ ત્રણ દીધું તે સ જ ધીનો મારો અપરાધ મસ્તક નમાવીને ક્ષમાવું છું” એવા પ્રકાશથી સ્તુતિ ઉચ્ચારીને રાજપુરુષકેસરી શ્રેણિક વિનયથી પ્રદક્ષિણા કરી સ્વસ્થાનકે ગયો

મહા તપોધન, મહા મુનિ, મહા પ્રજ્ઞાવત, મહા યશવત, મહા નિર્ઝય અને મહાશ્રુત અનાથી મુનિએ મગધ દેશના શ્રેણિક રાજાને પોતાના વીતક ચરિત્રથી જે બોધ આપ્યો છે તે ખરે! અશરણુ ભાવના સિદ્ધ કરે છે મહા મુનિ અનાથીએ લોગવેલી વેદના જેવી, કે એથી અતિ વિશેષ વેદના અન ત આત્માઓને લોગવતા બેઈએ છીએ એ કેવું વિચારવા લાયક છે! સ સારમા અશરણુતા અને અન ત અનાથતા છવાઈ રહી છે, તેનો ત્યાગ ઉત્તમ તત્ત્વજ્ઞાન અને પરમ શીલને એવવાથી જ થાય છે એ જ સુક્રિતાના કારણરૂપ છે જેમ સ સારમા રહ્યા અનાથી અનાથ હતા, તેમ પ્રત્યેક આત્મા તત્ત્વજ્ઞાનની પ્રાપ્તિ વિના સદૈવ અનાથ જ છે સનાથ થવા સત્દેવ, સત્ધર્મ અને સત્સુરુને જાણવા અવશ્યના છે

શિક્ષાપાઠ ૮ સત્દેવતત્ત્વ

ત્રણ તત્ત્વ આપણે અવશ્ય જાણવા બેઈએ જ્યાં સુધી તે તત્ત્વસંબંધી અજ્ઞાનતા હોય છે ત્યાં સુધી આત્મહિત નથી એ ત્રણ તત્ત્વ તે સત્દેવ, સત્ધર્મ, સત્સુરુ છે. આ પાઠમા સત્દેવસ્વરૂપ વિષે ક ઈકે કહું છું

જેઓને કેવલ્યજ્ઞાન અને કેવલ્યદર્શન પ્રાપ્ત થાય છે, કર્મના સમુદાય મહોચ્ચતપોધ્યાન વડે વિશેષધન કરીને જેઓ બાળી નાખે છે, જેઓએ ચંદ્ર અને શ બથી ઉજ્જવળ એવું શુકલધ્યાન પ્રાપ્ત કર્યું છે, ચક્રવર્તી રાજધિરાજ કે રાજપુત્ર છતાં જેઓ સ સારને એકાત અન ત શોકતુ કારણ માનીને તેનો ત્યાગ કરે છે, કેવળ દયા, શાંતિ, ક્ષમા, નિરાગિત્વ અને આત્મસમૃદ્ધિથી ત્રિવિધ તાપનો લય કરે છે, સ સારમા મુખ્યતા લોગવતા જ્ઞાનાવરણીય, દર્શનાવરણીય, મોહનીય અને અતરાય એ ચાર કર્મ ભસ્મીભૂત કરીને જેઓ સ્વસ્વરૂપથી વિહાર કરે છે, સર્વ કર્મના મૂળને જેઓ બાળી નાખે છે, કેવળ મોહિનીજનિત કર્મનો ત્યાગ કરી નિક્કા જેવી તીવ્ર વસ્તુ એકાત ટાળી જેઓ પાતળા પડેલા કર્મ રહ્યા સુધી ઉત્તમ શીલનું સેવન કરે છે, વિરાગતાથી કર્મગ્રીષ્મથી અકળાતા પામર પ્રાણીઓને પરમ શાંતિ મળવા જેઓ શુદ્ધ બોધબીજનો મેઘધારાવાણીથી ઉપદેશ કરે છે, કોઈ પણ સમયે કિંચિત્ માત્ર પણ સ સારી વૈભવવિલાસનો સ્વપ્નાશ પણ જેને રહ્યો નથી, કર્મદળ ક્ષય કર્યા પ્રથમ શ્રીમુખ-વાણીથી જેઓ છદ્મસ્થતા ગણી ઉપદેશ કરતા નથી, પાચ પ્રકારના અતરાય, હાસ્ય, રતિ, અરતિ, ભય, જુશુપ્સા, શોક, મિથ્યાત્વ, અજ્ઞાન, અપ્રત્યાજ્ઞાન, રાગ, દ્રેષ, નિક્કા અને કામ એ અઢાર દૂષણથી રહિત, સમિચ્છદાન દ સ્વરૂપથી વિરાગમાન અને મહા ઉદ્યોતકર બાર ગુણ જેઓમા પ્રગટે છે, જન્મ, મરણ અને અન ત સ સાર જેનો ગયો છે, તે સત્દેવ નિર્ઝય આગમમા કહ્યા છે એ દોષરહિત શુદ્ધ આત્મસ્વરૂપને પામેલ હોવાથી પૂજનીય પરમેશ્વર કહેવાય છે અઢાર દોષમાનો એક પણ દોષ હોય ત્યાં સત્દેવનું સ્વરૂપ નથી આ પરમતત્ત્વ ઉત્તમ સૂત્રોથી વિશેષ જાણવું અવશ્યનું છે

શિક્ષાપાઠ ૯ સત્ધર્મતત્ત્વ

અનાદિ કાળથી કર્મજળના બ ધનથી આ આત્મા સ સારમા રજા કરે છે સમયમાત્ર પણ તેને ખરું સુખ નથી, અધોગતિને એ સેવ્યા કરે છે, અને અધોગતિમા પડતા આત્માને ધરી રાખનાર

પ્રસંગને લીધે તેને નીકળવું પડ્યું એ જ્યારે ત્યાથી નીકળ્યો ત્યારે રાજની અલયા નામની રાણી પોતાના આવાસના ગોખમાં બેઠી હતી ત્યાથી સુદર્શન લાણી તેની દષ્ટિ ગઈ તેનું ઉત્તમ રૂપ અને કાયા જોઈને તેનું મન લલચાયું એક અનુચરી મોકલીને કપટભાવથી નિર્મળ કારણ બતાવીને સુદર્શનને ઉપર બોલાવ્યો. કેટલાક પ્રકારની વાતચીત કર્યા પછી અલયાએ સુદર્શનને લોગ લોગવવા સખ ધીતું આમ ત્રણ કથું સુદર્શને કેટલાક ઉપદેશ આપ્યો તોપણ તેનું મન શાત થયું નહીં છેવટે કટાણીને સુદર્શને યુક્તિથી કહ્યું બહેન, હું પુત્રપત્નમાં નથી. તોપણ રાણીએ અનેક પ્રકારના હાવભાવ કર્યા એ સઘળી કામચોદાથી સુદર્શન અળ્યો નહીં, એથી કટાણી જઈને રાણીએ તેને જતો કર્યો.

એક વાર એ નગરમાં ઉત્તણી હતી, તેથી નગર બહાર નગરજનો આન દથી આમ તેમ ભમતા હતા. ધામધૂમ મચી રહી હતી સુદર્શન શેઠના છ દેવકુમાર જેવા પુત્રો પણ ત્યા આવ્યા હતા અલયા રાણી કપિલા નામની દાસી સાથે ઠાંઠામાંથી ત્યા આવી હતી સુદર્શનના દેવપૂતળા જેવા છ પુત્રો તેના જોવામાં આવ્યા કપિલાને તેણે પૂછ્યું. આવા રમ્ય પુત્રો કોના છે? કપિલાએ સુદર્શન શેઠનું નામ આપ્યું એ નામ સાલળીને રાણીની છાતીમાં કટાર ભોંકાઈ, તેને કારી ધા માગ્યો સઘળો ધામ ધૂમ વીતી ગયા પછી માયાકથન ગોઠવીને અલયાએ અને તેની દાસીએ મળી રાજને કહ્યું તમે માનતા હશો કે, મારા રાજ્યમાં ન્યાય અને નીતિ વતે છે, દુર્જનોથી મારી પ્રજા હુ ખી નથી, પરંતુ તે સઘળું મિથ્યા છે અત પુરમાં પણ દુર્જનો પ્રવેશ કરે ત્યા સુધી હજી અધેર છે. તો પછી બીજા સ્થળ માટે પૂછવું પણ શું? તમારા નગરના સુદર્શન નામના શેઠે મારી કને લોગનું આમ ત્રણ કથું નહીં કહેવાયોગ્ય કથનો મારે સાલળવા પડ્યા, પણ મે તેનો તિરસ્કાર કર્યો એથી વિશેષ અધારુ કહું કહેવાય! રાજ મૂળે કાનના કાયા હોય છે એ તો જાણે સર્વમાન્ય છે, તેમાં વળી સ્ત્રીના માયાથી મધુરા વચન શું અસર ન કરે? તાતા તેલમાં ટાઢા જળ જેવા વચનથી રાજ કોધાયમાન થયા સુદર્શનને શૂળીએ ચઢાવી દેવાની તત્કાળ તેણે આજ્ઞા કરી દીધી, અને તે પ્રમાણે સઘળું થઈ પણ ગયું માત્ર શૂળીએ સુદર્શન બેસે એટલી વાર હતી.

ગમે તેમ હો પણ 'સુદર્શન દિવ્ય ભારમાં અજવાળું' છે સત્યનો પ્રભાવ ઢાક્યો રહેતો નથી સુદર્શનને શૂળીએ બેસાર્યો, કે શૂળી શીડીને તેનું ઝળઝળતું સોનાનું સિંહાસન થયું, અને દેવકુંડલિના નાદ થયા, સર્વત્ર આનંદ વ્યાપી ગયો સુદર્શનનું સત્યશીળ વિશ્વમંડળમાં ઝળકી ઊઠ્યું સત્યશીળનો સદા જય છે શિયળ અને સુદર્શનની ઉત્તમ દૃઢતા એ બંને આત્માને પવિત્ર શ્રેણીએ ચઢાવે છે!

શિક્ષાપાઠ ૩૪ બ્રહ્મચર્ય વિષે સુભાષિત

દોહરા

નીરખીને નવયોવના,	લેશ ન વિષયનિહાન,	૧
ગણે કાષ્ઠની પૂતળી,	તે ભગવાન સમાન	
આ સઘળા સ સારની,	રમણી નાયકરૂપ,	૨
એ ત્યાગી, ત્યાગ્યું બધું,	કેવળ શોકસ્વરૂપ	
એક વિષયને છતતા,	છત્યો સૌ સ સાર,	૩
નૃપતિ છતતા છતિયે,	દળ, પુર ને અધિકાર	
વિષયરૂપ અકુરથી,	ટળે જ્ઞાન ને ધ્યાન,	૪
લેશ મદિરાપાનથી,	છાકે જ્યમ અજ્ઞાન,	

પિતા—જો પુત્ર, એ ઉપરથી હું હવે તને એક ઉત્તમ શિક્ષા કરું જેમ સ સારમા પડવા માટે વ્યવહારનીતિ શીખવાનું પ્રયોજન છે, તેમ ધર્મતત્ત્વ અને ધર્મનીતિમાં પ્રવેશ કરવાનું પરલવ માટે પ્રયોજન છે જેમ તે વ્યવહારનીતિ સદાચારી શિક્ષકથી ઉત્તમ મળી શકે છે, તેમ પરલવ શ્રેયસ્કર ધર્મનીતિ ઉત્તમ ગુરુથી મળી શકે છે વ્યવહારનીતિના શિક્ષક અને ધર્મનીતિના શિક્ષકમાં બહુ ભેદ છે એક બિલોરીનો કકડો તેમ વ્યવહાર-શિક્ષક અને અમૂલ્ય કોસ્તુલ જેમ આત્મધર્મ-શિક્ષક છે

પુત્ર—શિરછત્ર ! આપનું કહેવું બ્યાજળી છે ધર્મના શિક્ષકની સ પૂર્ણ આવશ્યકતા છે આપે વાર વાર સ સારના અનંત દુષ્ણ સળધી મને કહ્યું છે એથી પાર પામવા ધર્મ જ મહાયભૂત છે ત્યારે ધર્મ કેવા ગુરુથી પામીએ તો શ્રેયસ્કર નીવડે તે મને કૃપા કરીને કહો

શિક્ષાપાઠ ૧૧. સદ્ગુણતત્ત્વ — ભાગ ૨

પિતા—પુત્ર ! ગુરુ ત્રણ પ્રકારના કહેવાય છે ૧ કાષ્ઠસ્વરૂપ, ૨ કાગળસ્વરૂપ, ૩ પથ્થર-સ્વરૂપ ૧ કાષ્ઠસ્વરૂપ ગુરુ સર્વોત્તમ છે, કારણ સ સારરૂપી સમુદ્રને કાષ્ઠસ્વરૂપી ગુરુ જ તરે છે, અને તારી શકે છે ૨ કાગળસ્વરૂપ ગુરુ એ મધ્યમ છે. તે સ સારસમુદ્રને પોતે તારી શકે નહીં, પરંતુ કંઈ પુણ્ય ઉપાર્જન કરી શકે એ બીજાને તારી શકે નહીં ૩ પથ્થરસ્વરૂપ તે પોતે ખૂડે અને પરને પણ બુકાડે કાષ્ઠસ્વરૂપ ગુરુ માત્ર જિનેશ્વર ભગવતના શાસનમાં છે બાકી બે પ્રકારના જે ગુરુ રહ્યા તે કર્માવરણની વૃદ્ધિ કરનાર છે આપણે બધા ઉત્તમ વસ્તુને ચાહીએ છીએ, અને ઉત્તમથી ઉત્તમ મળી શકે છે. ગુરુ જો ઉત્તમ હોય તો તે ભવસમુદ્રમાં નાવિકરૂપ થઈ સદ્ધર્મનાવમાં બેસાડી પાર પમાડે તત્ત્વજ્ઞાનના ભેદ, સ્વસ્વરૂપભેદ, લોકલોકવિચાર, સ સારસ્વરૂપ એ સઘળું ઉત્તમ ગુરુ વિના મળી શકે નહીં ત્યારે તને પ્રશ્ન કરવાની ઇચ્છા થશે કે, એવા ગુરુનાં લક્ષણ કયા કયા ? તે હું કહું છું જિનેશ્વર ભગવાનની ભાષેલી આજ્ઞા બાણે, તેને યથાતથ્ય પાળે, અને બીજાને બોધે, કથનકામિનીથી સર્વભાવથી ત્યાગી હોય, વિશુદ્ધ આહારજળ લેતા હોય, બાવીશ પ્રકારના પરિષદ સહન કરતા હોય, ક્ષાત, દાત, નિરાશી અને જિતે દ્રિય હોય, સિદ્ધાંતિક જ્ઞાનમાં નિમગ્ન હોય, ધર્મ માટે થઈને માત્ર શરીરનો નિર્વાહ કરતા હોય, નિર્ઝંથ પથ પાળતા કાયર ન હોય, સખીમાત્ર પણ અદત્ત લેતા ન હોય, સર્વ પ્રકારના આહાર રાત્રિએ ત્યાગ્યા હોય, સમભાવી હોય, અને નિરાગતાથી સત્યોપદેશક હોય દ્વંકામાં તેઓને કાષ્ઠસ્વરૂપ સદ્ગુરુ જાણવા પુત્ર ! ગુરુના આચાર, જ્ઞાન એ સ બધી આગમમાં બહુ વિવેકપૂર્વક વર્ણન કર્યું છે જેમ તું આગળ વિચાર કરતા શીખતો જઈશ, તેમ પછી હું તને એ વિશેષ તત્ત્વો બોધતો જઈશ

પુત્ર—પિતાજી, આપે મને દ્વંકામાં પણ બહુ ઉપયોગી અને કલ્યાણમય કહ્યું, હું નિરતર તે મનન કરતો રહીશ

શિક્ષાપાઠ ૧૨ ઉત્તમ ગૃહસ્થ

સ સારમા રહ્યા છતાં પણ ઉત્તમ શ્રાવકો ગૃહાશ્રમથી આત્મસાધનને સાધે છે, તેઓને ગૃહાશ્રમ પણ વખણાય છે.

તે ઉત્તમ પુરુષ, સામાયિક, ક્ષમાપના, ચોવિહાર-પ્રત્યાખ્યાન ઇંદ્ર યમનિયમને સેવે છે પરંપત્ની ભણી માતૃ બહેનની દષ્ટિ રાખે છે, યથાશક્તિ સત્પાત્રે દાન દે છે,

અહીં લગવતા, સિદ્ધ લગવંત, આચાર્ય, ઉપાધ્યાય અને સાધુ એઓનો અકેકો પ્રથમ અક્ષર લેતા 'અસિઆઉસા' એવું મહાદેવતા વાચ્ય નીકળે છે જેનું ઝૂં એવું યોગાગિ હનું સ્વરૂપ થાય છે, માટે આપણે એ મંત્રનો અવશ્ય કરીને વિમળ ભાવથી જાપ કરવો

શિક્ષાપાઠ ૩૬ અનાનુપૂર્વી

૧	૨	૩	૪	૫
૨	૧	૩	૪	૫
૧	૩	૨	૪	૫
૩	૧	૨	૪	૫
૨	૩	૧	૪	૫
૩	૨	૧	૪	૫

પિતા — આવી જાતના કોષ્ટકથી ભરેલું એક નાનું પુસ્તક છે તે તે બેયું છે ?

પુત્ર — હા, પિતાજી

પિતા — એમા આઠા અવળા અઠ મૂક્યા છે, તેનું કાર્ધ પણ કારણ તારા સમજવામા છે ?

પુત્ર — નહીં પિતાજી મારા સમજવામા નથી માટે આપ તે કારણ કહો

પિતા — પુત્ર ! પ્રત્યક્ષ છે કે મન એ એક બહુ ચ ચળ ચીજ છે, અને તેને એકાગ્ર કરવું બહુ વિકટ છે તે જ્યાં સુધી એકાગ્ર થતું નથી ત્યાં સુધી આત્મમલિનતા જતી નથી, પાપના વિચારો ઘટતા નથી. એ એકાગ્રતા માટે બાર પ્રતિજ્ઞાદિક અનેક મહાન સાધનો લગવાને કહ્યા છે મનની એકાગ્રતાથી મહા યોગની ક્ષેત્રિએ ચઢવા માટે અને તેને કેટલાક પ્રકારથી નિર્મળ કરવા માટે સત્પુરુષોએ એ એક કોષ્ટકાવલી કરી છે. પથપરમેષ્ઠીમંત્રના પાંચ અઠ એમા પહેલા મૂક્યા છે, અને પછી લોમવિલોમસ્વરૂપમા લક્ષણ ધ એના એ પાંચ અઠ મૂકીને સિદ્ધ લિન્ન પ્રકારે કોષ્ટકો કર્યા છે એમ કરવાનું કારણ પણ મનની એકાગ્રતા પામીને નિર્જરા કરી શકે.

પુત્ર — પિતાજી, અનુક્રમે લેવાથી એમ શા માટે ન થઈ શકે ?

પિતા — લોમવિલોમ હોય તો તે ગોઠવતાં જવું પડે અને નામ સ ભારતાં જવું પડે. પાંચનો અઠ મૂક્યા પછી બેનો આકડો આવે કે 'નમો લોએ સવ્યસાહુષુ' પછી — 'નમો અરિંહ તાણુ' એ વાક્ય મૂકીને 'નમો સિદ્ધાણુ' એ વાક્ય સ ભારવું પડે એમ પુનઃ પુન લક્ષની દૃઢતા રાખતા મન એકાગ્રતાએ પહોંચે છે અનુક્રમણ ધ હોય તો તેમ થઈ શકતું નથી, કારણ વિચાર કરવો પડતો નથી એ સૂક્ષ્મ વખતમા મન પરમેષ્ઠીમંત્રમાથી નીકળીને સ સારત ત્રની ખટખટમા જઈ પડે છે, અને વખતે ધર્મ કરતા ધાડ પણ કરી નાખે છે, જેથી સત્પુરુષોએ આ અનાનુપૂર્વીની યોજના કરી છે, તે બહુ સુદર અને આત્મશાંતિને આપનારી છે

શિક્ષાપાઠ ૩૭ સામાયિકવિચાર—ભાગ ૧

આત્મશક્તિનો પ્રકાશ કરનાર, સમ્યગ્જ્ઞાનદર્શનનો ઉદય કરનાર, શુદ્ધ સમાધિભાવમા પ્રવેશ કરાવનાર, નિર્જરાનો અમૂલ્ય લાભ આપનાર, રાગદ્વેષથી મધ્યસ્થ યુદ્ધિ કરનાર એવું સામાયિક તત્ત્વ

જિજ્ઞાસુ — ભાઈ, ત્યારે પૂજ્ય કોણુ અને ભક્તિ કોની કરવી કે જે વડે આત્મા સ્વચ્છત્વનો પ્રકાશ કરે ?

સત્ય — શુદ્ધ સચ્ચિદાન દ્વસ્વરૂપ^૧ અને ત સિદ્ધની ભક્તિથી, તેમજ સર્વદ્રુપણરહિત, કર્મ-મલહીન, મુક્ત, નિરાગી, સકળભયરહિત, સર્વજ્ઞ, સર્વદર્શી^૨ જિનેશ્વર ભગવાનની ભક્તિથી આત્મ-શક્તિ પ્રકાશ પામે છે

જિજ્ઞાસુ — એઓની ભક્તિ કરવાથી આપણને તેઓ મોક્ષ આપે છે એમ માનવું ખરું ?

સત્ય — ભાઈ જિજ્ઞાસુ, તે અને તજ્ઞાની ભગવાન તો નિરાગી અને નિર્વિકાર છે એને સ્તુતિ, નિંદાનું આપણને કંઈ ફળ આપવાનું પ્રયોજન નથી આપણો આત્મા, જે કર્મદળથી ઘેરાયેલો છે, તેમજ અજ્ઞાની અને મોહાધ થયેલો છે, તે ટાળવા અનુષ્ઠાન પુરુષાર્થની આવશ્યકતા છે સર્વ કર્મદળ ક્ષય કરી^૩ અને ત જીવન, અને ત વીર્ય, અને ત જ્ઞાન અને અને ત દર્શનથી સ્વસ્વરૂપમય થયા^૪ એવા જિનેશ્વરોનું સ્વરૂપ આત્માની નિશ્ચયનયે રિદ્ધિ હોવાથી^૫ એ પુરુષાર્થતા આપે છે, વિકારથી વિરક્ત કરે છે, શાંતિ અને નિર્જરા આપે છે તરવાર હાથમા લેવાથી જેમ શીર્ષ અને ભાગથી નશો ઉત્પન્ન થાય છે, તેમ એ ગુણચિતવનથી આત્મા સ્વસ્વરૂપાન દની શ્રેણિએ ચઢતો જાય છે દર્પણુ હાથમા લેતા જેમ મુખાકૃતિનું ભાન થાય છે તેમ સિદ્ધ કે જિનેશ્વરસ્વરૂપના ચિતવનરૂપ દર્પણુથી આત્મસ્વરૂપનું ભાન થાય છે

શિક્ષાપાઠ ૧૪ જિનેશ્વરની ભક્તિ—ભાગ ૨

જિજ્ઞાસુ — આર્થ સત્ય ! સિદ્ધસ્વરૂપ પામેલા તે જિનેશ્વરો તો સઘળા પૂજ્ય છે, ત્યારે નામથી ભક્તિ કરવાની કંઈ જરૂર છે ?

સત્ય — હા, અવશ્ય છે અને ત સિદ્ધસ્વરૂપને ધ્યાતા જે શુદ્ધસ્વરૂપના વિચાર થાય તે તો કાર્ય પર તુ એ જે જે વડે તે સ્વરૂપને પામ્યા તે કારણ કયું ? એ વિચારતા ઉગ્ર તપ, મહાન વૈરાગ્ય, અને ત હયા, મહાન ધ્યાન એ સઘળાનું સ્મરણ થશે એઓના અર્હત તીર્થ કર પદમા જે નામથી તેઓ વિકાર કરતા હતા તે નામથી તેઓના પવિત્ર આચાર અને પવિત્ર ચરિત્રો અ ત કરણમા ઉદય પામશે, જે ઉદય પરિણામે મહા લાભદાયક છે જેમ મહાવીરનું પવિત્ર નામસ્મરણ કરવાથી તેઓ કોણ ? ક્યારે ? કેવા પ્રકારે સિદ્ધિ પામ્યા ? એ ચરિત્રોની સ્મૃતિ થશે, અને એથી આપણે વૈરાગ્ય, વિવેક ઇત્યાદિકનો ઉદય પામીએ

જિજ્ઞાસુ — પણ લોગસ્સમા તો ચોવીશ જિનેશ્વરના નામ સૂચવન કર્યા છે ? એનો હેતુ શો છે તે મને સમજાવો

સત્ય — આ કાળમાં આ ક્ષેત્રમાં જે ચોવીશ જિનેશ્વરો થયા એમના નામનું સ્મરણ, ચરિત્રોનું સ્મરણ કરવાથી શુદ્ધ તત્વનો લાભ થાય એ એનો હેતુ છે વૈરાગીનું ચરિત્ર વૈરાગ્ય બોધે છે અને ત ચોવીશીના અને ત નામ સિદ્ધ સ્વરૂપમા સમગ્રે આવી જાય છે વર્તમાનકાળના ચોવીશ તીર્થ કરના નામ આ કાળે લેવાથી કાળની સ્થિતિનું બહુ સૂક્ષ્મજ્ઞાન પણ સાલરી આવે છે જેમ એઓના નામ આ કાળમા લેવાય છે, તેમ ચોવીશી ચોવીશીના નામ કાળ ફરતા અને ચોવીશી ફરતા લેવાતા જાય છે એટલે અમુક નામ લેવા એમ કંઈ નિશ્ચય નથી, પર તુ તેઓના ગુણ અને પુરુષાર્થસ્મૃતિ માટે

૧ દ્વિં આં પાકાં 'સિદ્ધ ભગવાનની' ૨ 'અનંત જ્ઞાન, અને ત દર્શન, અને ત ચાગ્નિ, અને ત વીર્ય, અને સ્વસ્વરૂપમય થયા' ૩ તે ભગવાનનું સ્મરણ, ચિતવન, ધ્યાન અને ભક્તિ એ પુરુષાર્થતા આપે છે

- ૬ કલેશદોષ — કોઈથી કંઠસ કરે તે ‘કલેશદોષ’
 ૭ વિકથાદોષ — ચાર પ્રકારની વિકથા માડી બેસે તે ‘વિકથાદોષ’
 ૮ હાસ્યદોષ — સામાયિકમા કોઈની હાસી, મરકરી કરે તે ‘હાસ્યદોષ’
 ૯ અશુદ્ધદોષ — સામાયિકમાં સૂત્રપાઠ ન્યૂનાધિક અને અશુદ્ધ બોલે તે ‘અશુદ્ધદોષ’
 ૧૦ મુણ્ણુદોષ — ગડગડગોટાથી સામાયિકમા સૂત્રપાઠ બોલે, જે પોતે પણ પૂરું માંડ સમજી શકે તે ‘મુણ્ણુદોષ’
 એ વચનના દશ દોષ કહ્યાં, હવે કાયાના ગાર દોષ કર્ણુ છું
 ૧ અયોગ્યઆસનદોષ — સામાયિકમા પગ પર પગ ચઢાવી બેસે એ ગુર્વાદિકનું અવિનયરૂપ આસન, માટે એ પહેલો ‘અયોગ્યઆસનદોષ’
 ૨ ચલાસનદોષ — ડગડગતે આસને બેસી સામાયિક કરે, અથવા વાર વાર જ્યાંથી બેઠું પડે તેવે આસને બેસે તે ‘ચલાસનદોષ’
 ૩ ચલદૃષ્ટિદોષ — કાચોત્સર્ગમા આંગો ચ ચળ રાખે એ ‘ચલદૃષ્ટિદોષ’
 ૪ સાવધાનિયાદોષ — સામાયિકમા કંઈ પાપ ક્રિયા કે તેની સ જ્ઞા કરે તે ‘સાવધાનિયાદોષ’
 ૫ આલબનદોષ — ભી તાદિકે ઓઠી ગણુ દઈ બેસે એથી ત્યાં બેઠેલા જ તુ આદિકનો નાથ થાય અને પોતાને પ્રમાદ થાય, તે ‘આલબનદોષ’
 ૬ આકુચનપ્રસારણુદોષ — હાથ પગ સંકોચે, લાળા કરે એ આદિ તે ‘આકુચનપ્રસારણુદોષ’
 ૭ આલસદોષ — અ ગ મરડે, ટચાકા વગાડે એ આદિ તે ‘આલસદોષ’
 ૮ મોટનદોષ — આંગળી વગેરે વાકી કરે, ટચાકા વગાડે તે ‘મોટનદોષ’
 ૯ મલદોષ — ઘરડાઘરડ કરી સામાયિકમા ચળ કરી મેલ ખ ખેરે તે ‘મલદોષ’
 ૧૦ વિમાસણુદોષ — ગળામા હાથ નાખી બેસે છં તે ‘વિમાસણુદોષ’
 ૧૧ નિદ્રાદોષ — સામાયિકમા બિ ઘ આવવી તે ‘નિદ્રાદોષ’
 ૧૨ વસ્ત્રસંકોચન — સામાયિકમા ટાઢ પ્રમુખની ભીતિથી વસ્ત્રથી શરીર સંકોચે તે ‘વસ્ત્ર સંકોચનદોષ’
 એ ગત્રીશ દ્વષણુરહિત સામાયિક કરવી, પાચ અતિચાર ટાળવા

શિક્ષાપાઠ ૩૯ સામાયિકવિચાર—ભાગ ૩

એકાગ્રતા અને સાવધાની વિના એ ગત્રીશ દોષમાંના અમુક દોષ પણ આવી જાય છે વિગ્રાન વેત્તાઓએ સામાયિકનું જઘન્ય પ્રમાણ બે ઘડીનું બાંધ્યું છે એ વ્રત સાવધાનીપૂર્વક કરવાથી પરમ શાંતિ આપે છે કેટલાકને એ બે ઘડીનો કાળ જ્યારે જતો નથી ત્યારે તેઓ બહુ ક ટાળે છે સામાયિકમા નવરાશ લઈ બેસવાથી કાળ જાય પણ કયાથી ? આધુનિક કાળમા સાવધાનીથી સામાયિક કરનારા બહુ જ ઓછા છે પ્રતિક્રમણ સામાયિકની સાથે કરવાનું હોય છે ત્યારે તો વખત જ્યો મુગમ પડે છે બેઠે એવા પામરો પ્રતિક્રમણ લક્ષ્યપૂર્વક કરી શકતા નથી તોપણ કેવળ નવરાશ કરતા એમા જરૂર કંઈક ફેર પડે છે સામાયિક પણ પૂરું જેઓને આવડતું નથી તેઓ બિચારા સામાયિકમા પછી બહુ મૂઝાય છે કેટલાક ભારે કર્મીઓ એ અવસરમા વ્યવહારના પ્રયત્નો પણ ઘડી રાખે છે આથી સામાયિક બહુ દોષિત થાય છે,

વિધિપૂર્વક સામાયિક ન થાય એ બહુ ખેદકારક અને કર્મની બાહુલ્યતા છે સાંઠ ઘડીના અહોરાત્ર વ્યર્થ ચાલ્યા જાય છે અસખ્યાતા દિવસથી ભરેલા અનંતા કાળચક્ર વ્યતીત કરતાં પણ

અનીતિ, લાચ તેમજ અન્યાય કરવા પડે છે કે થાય છે, કહો ત્યારે એમાથી મહત્તા શાની થાય છે ? માત્ર પાપજન્ય કર્મની પાપી કર્મ વડે કરી આત્માની નીચ ગતિ થાય છે, નીચ ગતિ છે ત્યાં મહત્તા નથી પણ લઘુતા છે

આત્માની મહત્તા તો સત્યવચન, દયા, ક્ષમા પરોપકાર અને સમતામા રહી છે લક્ષ્મી ઇંઠ એ તો કર્મમહત્તા છે એમ છતાં લક્ષ્મીથી શાણા પુરુષો દ્વાન દે છે ઉત્તમ વિદ્યાશાળાઓ સ્થાપી પરંતુ ખલ જન થાય છે, 'એક સ્ત્રીથી કરીને તેમા' માત્ર વૃત્તિ રોકી પરસ્તી તરફ પુત્રોભાવથી જુએ છે કુટુંબ વડે કરીને અમુક સમુદાયનું હિતકામ કરે છે પુત્ર વડે તેને સ સાગભાર આપી પોતે ધર્મ-માર્ગમા પ્રવેશ કરે છે અધિકારથી ઠહાપણ વડે આચરણ કરી રાત્રપ્રભ બન્નેનું હિત કરી ધર્મ-નીતિનો પ્રકાશ કરે છે એમ કરવાથી કેટલીક ખરી મહત્તા પમાય છે, છતાં એ મહત્તા ચોક્કસ નથી મરણુભય માથે રહ્યો છે ધારણા ધરી રહે છે ચોળેલી યોજના કે વિવેક વખતે હૃદયમાથી જતો રહે એવી સ સારમોહિની છે, એથી આપણે એમ નિ સ શય સમજવું કે સત્ય વચન, દયા, ક્ષમા, પ્રદાયર્થ અને સમતા જેવી આત્મમહત્તા કેઈ સ્થળે નથી શુદ્ધ પચ મહાવ્રતધારી સિક્ષકે જે ગિદ્ધિ અને મહત્તા મેળવી છે તે પ્રહરણ જેવા ચક્રવર્તીએ લક્ષ્મી, કુટુંબ, પુત્ર કે અધિકારથી મેળવી નથી, એમ માત્ર માનવું છે !

શિક્ષાપાઠ ૧૭ બાહુબળ

બાહુબળ એટલે પોતાની ભુજાનું બળ એમ અહીં અર્થ કરવાનો નથી, કાજી બાહુબળ નામના મહાપુરુષનું આ એક નાનું પણ અદ્ભુત ચરિત્ર છે

ઋષભદેવજી ભગવાન સર્વસ ગ પરિત્યાગ કરી ભરત, બાહુબળ નામના પોતાના બે પુત્રોને રાજ્ય સોંપી વિહાર કરતા હતા ત્યારે ભરતેશ્વર ચક્રવર્તી થયો આયુધશાળામા ચક્રની ઉત્પત્તિ થયા પછી પ્રત્યેક રાજ્ય પર પોતાની આસ્રાય બેસાડી અને છ બ ડની પ્રભુતા મેળવી, માત્ર બાહુબળે જ એ પ્રભુતા અ ગીકાર ન કરી એથી પરિણામમા ભરતેશ્વર અને બાહુબળને શુદ્ધ મહાયુ ધણા વખત સુધી ભરતેશ્વર કે બાહુબળ એ બન્નેમાથી એકે હઠ્યા નહી, ત્યારે ક્રોધાવેશમા આવી જઈ ભરતેશ્વરે બાહુબળ પર ચક્ર મૂક્યું એક વીર્યથી ઉત્પન્ન થયેલા ભાઈ પગ તે ચક્ર પ્રભાવ ન કરી શકે, એ નિયમથી ફરીને પાછું ભરતેશ્વરના હાથમા આવ્યું ભરતે ચક્ર મૂકવાથી બાહુબળને બહુ ક્રોધ આવ્યો તેણે મહા બળવત્તર મુદ્ધિ ઉપાડી તત્કાળ ત્યા તેની લાવનાનું સ્વરૂપ ક્યું. તે વિચારી ગયો કે " હું આ બહુ નિદ્રનીય કરુ છું આનું પરિણામ કેવું હું બદાયક છે ! ભલે ભરતેશ્વર રાજ્ય ભોગવે ભિથ્યા પરસ્પરનો નાશ શા માટે કરવો ? આ મુદ્ધિ મારવી યોગ્ય નથી, તેમ ઉગામી તે હવે પાછી વાળવી પણ યોગ્ય નથી " એમ કહી તેણે પચમુદ્ધિ કેશલુચન ક્યું, અને ત્યાથી મુનિત્વભાવે આદી નીકળ્યો ભગવાન આદીશ્વર જ્યાં અઠ્ઠાણુ દીક્ષિત પુત્રોથી તેમજ આર્ય-આર્યાથી વિહાર કરતા હતા ત્યાં જવા ઇચ્છા કરી, પણ મનમા માન આવ્યું ત્યાં હું જઈશ તો મારાથી નાના અઠ્ઠાણુ ભાઈ જોને વદન કરવું પડશે તેથી ત્યાં તો જવું યોગ્ય નથી પછી વનમા તે એકાચ ધ્યાને રહ્યો હળવે હળવે બાર માસ થઈ ગયા મહાતપથી કાયા હાડકાનો માળો થઈ ગઈ તે સૂકા ઝાડ જેવો દેખાવા લાગ્યો, પરંતુ જ્યાં સુધી માનનો અ કુર તેના અ ત કરણથી ખસ્યો નહોતો ત્યાં સુધી તે સિદ્ધિ ન પામ્યો પ્રાણી અને મુદરીએ આવીને તેને ઉપદેશ કર્યો, " આર્ય વીર ! હવે મહોન્મત્ત હાથી પરથી ઊતરો, એનાથી તો બહુ શોભ્યું " એજોના આ વચનોથી બાહુબળ વિચારમા પડ્યો વિચારતા વિચારતા તેને જ્ઞાન થયું કે " સત્ય છે

કમણુ કયુર્ હોય તો કઈ જોડું નથી, પરંતુ એ કહેવું પ્રમાણિક નથી રાત્રિએ અકસ્માત્ અમુક કારણ કે કાળધર્મ થઈ પડે તો દિવસ સળધી પણ રહી જાય

પ્રતિક્રમણસૂત્રની યોજના બહુ સુદર છે એના મૂળતત્ત્વ બહુ ઉત્તમ છે જેમ બને તેમ પ્રતિક્રમણ ધીજનથી સમજાય એવી ભાષાથી, શાંતિથી, મનની એકાગ્રતાથી અને યત્નાર્પૂર્વક કરવું

શિક્ષાપાઠ ૪૧ લિખારીનો ખેદ—ભાગ ૧

એક પામર લિખારી જ ગલમા ભટકતો હતો ત્યાં તેને ભૂખ લાગી એટલે તે બિચારો ભૂક થડિયા ખાતો ખાતો એક નગરમા એક સામાન્ય મનુષ્યને ઘેર પહોંચ્યો ત્યાં જઈને તેણે અનેક પ્રકારની આજીજી કરી, તેના કાલાવાલાથી કરુણા પામીને તે ગૃહસ્થની સ્ત્રીએ તેને ઘરમાથી જમતા વધેલું મિષ્ટાન્ન લોજન આણી આપ્યું લોજન મળવાથી લિખારી બહુ આનંદ પામતો પામતો નગરની બહાર આવ્યો, આવીને એક ઝાંડ તળે બેઠો; ત્યાં જરા સ્વપ્ન કરીને એક બાળુએ અતિ જૂનો થયેલો પોતાનો જળનો ઘડો મૂક્યો એક બાળુએ પોતાની ફાટીતૂટી મલિન ગોઢડી મૂકી અને એક બાળુએ પોતે તે લોજન લઈને બેઠો રાજી રાજી થતા એણે તે લોજન ખાઈને પૂરું કયુર્ આશીર્કિ પછી એક પથ્થર મૂકીને તે સૂતો લોજનના મદથી જરા વારમા તેની આજો મી ચાઈ ગઈ નિદ્રાવશ થયો એટલે તેને એક સ્વપ્ન આગ્યું પોતે બાળુ મહા રાજરિદ્ધિને પામ્યો છે, સુદર વસ્ત્રાભૂષણ ધારણ કર્યા છે, દેશ આખામા પોતાના વિજયનો ડકો વાગી ગયો છે, સમીપમા તેની આજ્ઞા અવલ બન કરવા અનુચરો ઊભા થઈ રહ્યા છે, આનુબાળુ છદીદારો ખમા ખમા પોકારે છે, એક રમણીય મહેલમા સુદર પલંગ પર તેણે શયન કર્યું છે, દેવાગના જેવી સ્ત્રીઓ તેના પગ ચાપે છે, પાંચાથી એક બાળુએથી પાંચાનો મદ મદ પવન ઢોળાય છે, એવા સ્વપ્નામા તેનો આત્મા ચઢી ગયો તે સ્વપ્નાના ભોગ લેતાં તેનાં રામ ઉલ્લસી ગયા એવામા મેઘ મહારાજ ચઢી આવ્યા, વીજળીના ઝળકારા થવા લાગ્યા, સૂર્યદેવ વાદળાથી ઢકાઈ ગયો, સર્વત્ર અધકાર પથરાઈ ગયો, મુશલધાર વર્ષાદ થશે એવું જણાયું અને એટલામા ગાજવીજથી એક પ્રબળ કડાકો થયો કડાકાના અવાજથી ભય પામીને તે પામર લિખારી બિચારો ભગી ગયો

શિક્ષાપાઠ ૪૨ લિખારીનો ખેદ—ભાગ ૨

ભુએ છે તો જે સ્થળે પાણીનો જોખરો ઘડો પડ્યો હતો તે સ્થળે તે ઘડો પડ્યો છે, જ્યાં ફાટીતૂટી ગોઢડી પડી હતી ત્યાં જ તે પડી છે પોતે જેવા મલિન અને જોખનળીવાળા કપડા ધારણ કર્યા હતા તેવા ને તેવા શરીર ઉપર તે વસ્ત્રો ધિરાળે છે નથી તલભાર વધ્યું કે નથી જવભાર ઘટ્યું નથી તે દેશ કે નથી તે નગરી, નથી તે મહેલ કે નથી તે પલંગ, નથી તે આમરછત્ર ધરનારા કે નથી તે છદીદારો, નથી તે સ્ત્રીઓ કે નથી તે વસ્ત્રાલંકારો, નથી તે પાંચા કે નથી તે પવન, નથી તે અનુચરો કે નથી તે આજ્ઞા, નથી તે સુખ વિલાસ કે નથી તે મહોન્મત્તતા, ભાઈતો પોતે જેવા હવે તેવા ને તેવા દેખાયા એથી તે દેખાવ બેઈને તે ખેદ પામ્યો સ્વપ્નામા મે મિથ્યા આડખર દીઠો તેથી આનંદ માન્યો, એમાનુ તો અહીં કયુર્થે નથી, સ્વપ્નાના ભોગ ભોગવ્યા નહીં, અને તેનું પરિણામ જે ખેદ તે હું ભોગવું છું એમ એ પામર જીવ પશ્ચાત્તાપમા પડી ગયો

અહો ભયો! લિખારીના સ્વપ્ના જેવા સંસારનાં સુખ અનિત્ય છે સ્વપ્નામા જેમ તે લિખારીએ સુખ સમુદાય દીઠો અને આનંદ માન્યો તેમ પામર પ્રાણીઓ સંસારસ્વપ્નામા સુખ સમુદાયમા આનંદ માને છે જેમ તે સુખ સમુદાય બંધુતિમાં મિથ્યા જણાયા તેમ જ્ઞાન પ્રાપ્ત થતા સંસારના સુખ તેવા જણાય છે સ્વપ્નાના ભોગ ન ભોગવ્યા છતાં જેમ લિખારીને ખેદની પ્રાપ્તિ થઈ, તેમ મોહાધ પ્રાણીઓ સંસારના સુખ માની બેસે છે, અને ભોગવ્યા સમ ગણે છે, પરંતુ પરિણામે ખેદ, દુર્ગતિ અને પશ્ચાત્તાપ લે છે તે

ખાતાં ચાલવું પડે છે કા તો જીવનપર્યંત ખાટલે પડયા રહેવું પડે છે શ્વાસ, ખાગી ઇત્યાદિક રોગ આવીને વળગે છે, અને થોડા કાળમા કાળ આવીને કોળિયો કરી નાંચે છે આ દેહમાથી જીવ ચાલી નીકળે છે કાયા હલી નહતી થઈ નાંચે છે મરણ સમયે કેટલી બધી વેદના છે ? ચતુર્ગતિના હુ.ખમા જે મનુષ્યદેહ શ્રેષ્ઠ તેમા પણ કેટલા હુ.ખ ગ્યા છે ! તેમ છતા ઉપર જણાવ્યા પ્રમાણે અનુક્રમે કાળ આવે છે એમ નથી ગમે તે વખતે તે આવીને લઈ નાંચે છે મારે જ પ્રમાદ વિના વિચક્ષણ પુરુષો આત્મકલ્યાણને આરાધે છે

શિક્ષાપાઠ ૧૯ સ સારને ચાર ઉપમા—ભાગ ૧

સ સારને મહા તત્ત્વજ્ઞાનીઓ એક સમુદ્રની ઉપમા પણ આપે છે સ સારરૂપી સમુદ્ર અનંત અને અપાર છે અહો ! લોકો ! એનો પાર પામવા પુરુષાર્થનો ઉપયોગ કરો ! ઉપયોગ કરો ! આમ એમના સ્થળે સ્થળે વચનો છે સ સારને સમુદ્રની ઉપમા છાજતી પણ છે સમુદ્રમા જેમ મોજાની છાળો ઊછળ્યા કરે છે, તેમ સ સારમા વિષયરૂપી અનેક મોજાઓ ઊછળે છે સમુદ્રના જળનો ઉપરથી જેમ સપાટ દેખાવ છે, તેમ સ સાર પણ સરળ દેખાવ દે છે સમુદ્ર જેમ કયાક બહુ ઊંડો છે, અને કયાક ભમરીઓ ખવરાવે છે, તેમ સ સાર કામવિષયપ્રપચ્ચાદિકમા બહુ ઊંડો છે, તે મોહરૂપી ભમરીઓ ખવરાવે છે થોડું જળ છતા સમુદ્રમા જેમ ઊભા રહેવાથી કાઢવમા ખૂચી જઈ એ છીએ, તેમ સ સારના લેશ પ્રસંગમા તે તૃણરૂપી કાઢવમા ખૂચવી દે છે સમુદ્ર જેમ નાના પ્રકારના ખરાળા અને તોફાનથી નાવ કે વહાણને જોખમ પહોચાડે છે, તેમ સ્ત્રીઓરૂપી ખરાળા અને કામરૂપી તોફાનથી સ સાર આત્માને જોખમ પહોચાડે છે સમુદ્ર જેમ અગાધ જળથી શીતળ દેખાતો છતા વડવાનળ નામના અગ્નિનો તેમા વાસ છે, તેમ સ સારમા માયારૂપી અગ્નિ બળ્યા જ કરે છે સમુદ્ર જેમ ચોમાસામા વધારે જળ પામીને ઊંડો ઊતરે છે, તેમ પાપરૂપી જળ પામીને સ સાર ઊંડો ઊતરે છે, એટલે મજબૂત પાયા કરતો બંધ છે

૨ સ સારને બીજી ઉપમા અગ્નિની છાજે છે અગ્નિથી કરીને જેમ મહા તાપની ઉત્પત્તિ છે, એમ સ સારથી પણ ત્રિવિધ તાપની ઉત્પત્તિ છે અગ્નિથી ગળેલો જીવ જેમ મહા વિલવિલાટ કરે છે, તેમ સ સારથી ગળેલો જીવ અનંત હુ ખરૂંપ નરકથી અસહ્ય વિલવિલાટ કરે છે અગ્નિ જેમ સર્વ વસ્તુનો ભક્ષ કરી નાંચે છે, તેમ સ સારના મુખમા પડેલાનો તે ભક્ષ કરી નાંચે છે અગ્નિમા જેમ જેમ ઘી અને ઈંધન હોમાય છે તેમ તેમ તે વૃદ્ધિ પામે છે, તેમ સ સારમા તીવ્ર મોહિનીરૂપ ઘી અને વિષયરૂપ ઈંધન હોમાય છે તેમ તેમ તે વૃદ્ધિ પામે છે

૩ સ સારને ત્રીજી ઉપમા અધકારની છાજે છે અધકારમા જેમ સીંદરી સર્પનું ભાન કરાવે છે, તેમ સ સાર સત્યને અસત્યરૂપ બતાવે છે અધકારમા જેમ પ્રાણીઓ આમ તેમ ભટકી વિપત્તિ ભોગવે છે, તેમ સ સારમા બેભાન થઈને અનંત આત્માઓ ચતુર્ગતિમા આમ તેમ ભટકે છે અધકારમા જેમ કાચ અને હીરાનું જ્ઞાન થતું નથી, તેમ સ સારરૂપી અધકારમા વિવેક અવિવેકનું જ્ઞાન થતું નથી જેમ અધકારમા પ્રાણીઓ છતી આપે અધ ગની બંધ છે, તેમ છતી શક્તિએ સ સારમા તેઓ મોહાધ બની બંધ છે અધકારમા જેમ ધુવડ ઇત્યાદિકનો ઉપદ્રવ વધે છે, તેમ સ સારમા લોભ, માયાદિકનો ઉપદ્રવ વધે છે અનેક ભેદે જોતા સ સાર તે અધકારરૂપ જ જણાય છે

શિક્ષાપાઠ ૨૦. સ સારને ચાર ઉપમા—ભાગ ૨

૪ સ સારને ચોથી ઉપમા શકટચક્રની એટલે ગાડાના પૈડાંની છાજે છે ચાલતા શકટચક્ર જેમ

૧ ૬૦ આ ૦ પાઠાં—તેવી જ રીતે સ સારરૂપ અગ્નિમા તીવ્ર મોહિનીરૂપ ઘી અને વિષયરૂપ ઈંધન હોમાતા તે વૃદ્ધિ પામે છે

શિક્ષાપાઠ ૪૪ રાગ

શ્રમણ ભગવાન મહાવીરના અગ્રેસર ગણધર ગૌતમનું નામ તમે જાહુ વાર વાંચ્યું છે ગૌતમ સ્વામીના બોધેલા કેટલાક શિષ્યો કેવળજ્ઞાન પામ્યા છતાં ગૌતમ પોતે કેવળજ્ઞાન પામતા નહોતા, કારણ ભગવાન મહાવીરનાં અ ગોપાગ, વર્ણુ, વાણી, રૂપ ઇત્યાદિક પર હજી ગૌતમને મોહિની હતી નિર્ઘ્ર પ્રવચનનો નિષ્પક્ષપાતી ન્યાય એવો છે કે, જમ્ તે વસ્તુ પરનો રાગ હું બહાયક છે રાગ એ મોહિની અને મોહિની એ સ સાર જ છે ગૌતમના હૃદયથી એ રાગ જ્યાં સુધી ખરચો નહીં ત્યાં સુધી તેઓ કેવળજ્ઞાન પામ્યા નહીં પછી શ્રમણ ભગવાન જ્ઞાતપુત્ર જ્યારે અનુપમેય સિદ્ધિને પામ્યા, ત્યારે ગૌતમ નગરમાંથી આવતા હતા ભગવાનના નિર્વાણ સમાચાર સાંભળીને તેઓ ખેદ પામ્યા વિરહથી તેઓ અનુરાગ વચનથી બોલ્યા. “હે મહાવીર! તમે મને સાથે તો ન લીધો, પરંતુ સભારેયે નહીં મારી પ્રીતિ સામી તમે દષ્ટિ પણ કરી નહીં! આમ તમને છાજતું નહોતું” એવા તરંગો કરતાં કરતાં તેનું લક્ષ ક્યું ને તે નિરાગ શ્રેષ્ઠિએ અઢ્યા “હું બહુ મૂર્ખતા કરું છું એ વીતરાગ નિર્વિ કારી અને નિરાગી તે મારામાં કેમ મોહિની રાગે? એની શત્રુ અને મિત્ર પર કેવળ સમાન દષ્ટિ હતી હું એ નિરાગીનો મિથ્યા મોહ રાખું છું મોહ સ સારનું પ્રબળ કારણ છે” એમ વિચારતા વિચારતા તેઓ શોક તણને નિરાગી થયા એટલે અન તજ્ઞાન પ્રકાશિત થયું, અને પ્રાંતે નિર્વાણ પધાર્યા

ગૌતમમુનિનો રાગ આપણને બહુ સૂક્ષ્મ બોધ આપે છે ભગવાન પરનો મોહ ગૌતમ જેવા ગણધરને હું બહાયક થયો, તો પછી સ સારનો, તે વળી પામર આત્માઓનો મોહ કેવું અન ત હું આપતો હશે! સ સારરૂપી ગાડીને રાગ દ્રેષ એ બે રૂપી બળદ છે એ ન હોય તો સ સારનું અ કન છે જ્યાં રાગ નથી ત્યાં દ્રેષ નથી, આ માન્ય સિદ્ધાંત છે રાગ તીવ્ર કર્મબંધનનું કારણ છે એના ક્ષયથી આત્મસિદ્ધિ છે

શિક્ષાપાઠ ૪૫ સામાન્ય મનોરથ

સર્વેવા

મોહિનીભાવ વિચાર અધીન થઈ, ના નીરખું નયને પરનારી,
પથરતુલ્ય ગણુ પરવૈભવ, નિર્મળ તાત્ત્વિક લોભ સમારી ।
દ્વાદશ વ્રત અને દીનતા ધરી, સાત્ત્વિક થાઉં સ્વરૂપ વિચારી,
એ મુજ નેમ સદા શુભ ક્ષેમક, નિત્ય અખડ રહો ભવહારી ૧
તે ત્રિશલાતનયે મન ચિંતવી, જ્ઞાન, વિવેક, વિચાર વધારુ,
નિત્ય વિશેષ કરી નવ તત્ત્વનો, ઉત્તમ બોધ અનેક ઉચ્ચારુ
સ શયબીજ બીજે નહીં અદર, જે જિનના કથનો અવધારુ,
રાજ્ય, સદા મુજ એ જ મનોરથ, ધાર, થશે અપવર્ગઉતારુ ૨

શિક્ષાપાઠ ૪૬ કપિલમુનિ—ભાગ ૧

કૌશાબી નામની એક નગરી હતી ત્યાના રાજદરબારમાં રાજ્યના આભૂષણરૂપ કાશ્યપ નામનો એક શાસ્ત્રી રહેતો હતો એની સ્ત્રીનું નામ શ્રીદેવી હતું તેના ઉદરથી કપિલ નામનો એક પુત્ર જન્મ્યો હતો તે પદર વર્ષનો થયો ત્યારે તેના પિતા પરધામ ગયા કપિલ લાડપાલમાં બીછરેલો હોવાથી વિશેષ વિદ્વત્તા પારચો નહોતો, તેથી તેના પિતાની જગો કોઈ બીજા વિદ્વાનને મળી કાશ્યપશાસ્ત્રીને

૮ જ્ઞાન, ધ્યાનમા જીવ પ્રવર્તમાન થઈને નવા કર્મ બાધે નહી, એવી ચિંતવના કરવી એ આઠમી ' સમ્મરભાવના '

૯ જ્ઞાનસંહિત ક્રિયા કરવી તે નિર્જરાનુ કારણ છે, એમ ચિંતવવું તે નવમી ' નિર્જગભાવના '

૧૦ લોકસ્વરૂપનુ ઉત્પત્તિ, સ્થિતિ, વિનાશસ્વરૂપ વિચારવું તે દશમી ' લોકસ્વરૂપભાવના '

૧૧ સ સારમા ભમતા આત્માને સમ્યક્જ્ઞાનની પ્રસાદી પ્રાપ્ત થવી હુલ્લ છે, વા સમ્યક્જ્ઞાન પામ્યો, તો ચારિત્ર સર્વ વિરતિ પરિણામરૂપ ધર્મ પામવો હુલ્લ છે, એવી ચિંતવના તે અગિયારમી ' બોધહુલ્લભાવના '

૧૨ ધર્મના ઉપદેશક તથા શુદ્ધ શાસ્ત્રના બોધક એવા ગુરુ અને એવું શ્રવણ મળવું હુલ્લ છે, એમ ચિંતવવું તે બારમી ' ધર્મહુલ્લભાવના '

આ બાર ભાવનાઓ મનનપૂર્વક નિરતર વિચારવાથી સત્પુરુષો ઉત્તમ પદને પામ્યા છે, પામે છે અને પામશે

શિક્ષાપાઠ ૨૨ કામદેવ શ્રાવક

મહાવીર ભગવતના સમયમા દ્વાદશમ્રતને વિમળ ભાવથી ધારણ કરનાર વિવેકી અને નિર્ઘ થ-વચનાનુરક્ત કામદેવ નામનો એક શ્રાવક તેઓનો શિષ્ય હતો. સુધર્માસલામા ધર્મ એક વેળા કામદેવની ધર્મચળતાની પ્રશંસા કરી એવામા ત્યા એક તુલ્ય બુદ્ધિવાન દેવ બેઠો હતો. ' તે બોલ્યો. " એ તો સમજાડું ! ' નારી ન મળે ત્યાં સુધી બ્રહ્મચારી, તેમજ ન્યાસુધી પરિવહ પડ્યા ન હોય ત્યાં સુધી બધાય સહનશીલ અને ધર્મદંડ ' આ મારી વાત હું એને ચળાવી આપીને સત્ય કરી દેખાડું " ધર્મદંડ કામદેવ તે વેળા કાયોત્સર્ગમા હીન હતો દેવતાએ હાથીનું રૂપ વૈક્રિય કર્યું, અને પછી કામદેવને ખૂબ ગૂઢો તોપણ તે અચળ રહ્યો, એટલે મુશળ જેવું અગ કરીને કાળા વર્ણનો સર્પ થઈને ભય કર કર્યો, તોય કામદેવ કાયોત્સર્ગથી લેશ ચળ્યો નહી, પછી અદ્વૃહાસ્ય કરતા રાક્ષસનો દેહ ધારણ કરીને અનેક પ્રકારના પરિવહ કર્યો, તોપણ કામદેવ કાયોત્સર્ગથી ચળ્યો નહી સિંહ વગેરેના અનેક ભય કર રૂપ કર્યો, તોપણ કાયોત્સર્ગમા લેશ હીનતા કામદેવે આણી નહી એમ રાત્રીના ચાર પહોર દેવતાએ કર્યા કર્યું, પણ તે પોતાની ધારણામા ફાળ્યો નહી પછી તેણે ઉપયોગ વડે કરીને જોયું તો મેરુના શિખરની પેરે તે અઢોલ રહ્યો દીઠો કામદેવની અદ્ભુત નિશ્ચલતા જાણી તેને વિનય ભાવથી પ્રણામ કરી દોષ ક્ષમાવીને તે દેવતા સ્વસ્થાનકે ગયો

૨ કામદેવ શ્રાવકની ધર્મદંડતા આપણને શો બોધ કરે છે તે કહ્યા વગર પણ સમજાડું હશે એમાંથી તત્ત્વવિચાર એ લેવાનો છે કે, નિર્ઘથપ્રવચનમા પ્રવેશ કરીને દંડ રહેવું કાયોત્સર્ગ ઇત્યાદિક જે ધ્યાન ધરવાના છે તે જેમ અને તેમ એકાગ્ર ચિત્તથી અને દંડતાથી નિર્દોષ કરવા ચળવિચળ ભાવથી કાયોત્સર્ગ બહુ દોષયુક્ત થાય છે ' પાઈને માટે ધર્મશાખ કાઢનારા ધર્મમા દંડતા કયાથી રાખે ? અને રાખે તો કેવી રાખે ! એ વિચારતા ખેદ થાય છે

૧ ' તેણે એવી સુદંટાનો અવિશ્વાસ બતાવ્યો, અને કહ્યું કે ન્યાસુધી પરિવહ પડ્યા ન હોય ત્યાં સુધી બધાય સહનશીલ અને ધર્મદંડ જળાય ' ૨ દિ. આ. પાઠા. — ' કામદેવ શ્રાવકની ધર્મદંડતા એવો બોધ કરે છે કે સત્યધર્મ અને સત્યપ્રતિષ્ઠામા પગમદંડ રહેવું અને કાયોત્સર્ગદિ જેમ અને તેમ એકાગ્ર ચિત્તથી અને સુદંટાથી નિર્દોષ કરવા ' ૩ ' પાઈ જેના દ્રવ્યલાભ માટે ધર્મશાખ કાઢનારની ધર્મમા દંડતા કયાથી રહી શકે ? અને ગંહી શકે તો કેવી રહે ? '

ચોર જાણીને તેને પકડી રાખ્યો એક કરતા ધીમ્બુ થઈ પડ્યું પ્રભાત થયું એટલે રક્ષાપાળે તેને લઈ જઈને રાજાની સમક્ષ ઊભો ગયો. કપિલ જોભાન જેવો ઊભો રહ્યો, રાજાને તેના ચોરનાં લક્ષણ ભાસ્યાં નહીં એથી તેને સઘળું વૃત્તાત પૂછ્યું ચંદ્રના પ્રકાશને સૂર્ય સમાન ગણનારની ભદ્રિકતા પર રાજાને ક્યા આવી તેની દરિદ્રતા ટાળવા રાજાની ઇચ્છા થઈ, એથી કપિલને કહ્યું, આશીર્વાદને માટે થઈ તારે જો એટલી તરખટ થઈ પડી છે, તો હવે તારી ઇચ્છા પૂરતું તું માગી લે, હું તને આપીશ કપિલ થોડી વાર મૂઠ જેવો રહ્યો એથી રાજાએ કહ્યું, કેમ વિપ્ર, કઈ માગતા નથી ? કપિલે ઉત્તર આપ્યો, મારું મન હજી સ્થિર થયું નથી, એટલે શું માગવું તે સૂઝતું નથી રાજાએ સામેના ખાગમા જઈ ત્યાં બેસીને સ્વસ્થતાપૂર્વક વિચાર કરી કપિલને માગવાનું કહ્યું એટલે કપિલ તે ખાગમા જઈને વિચાર કરવા બેઠો.

શિક્ષાપાઠ ૪૮. કપિલમુનિ—ભાગ ૩

બે માસા સોનું લેવાની જેની ઇચ્છા હતી તે કપિલ હવે તૃણાતર ગમા ઘસડાયો પાચ મહોર માગવાની ઇચ્છા કરી, તો ત્યાં વિચાર આવ્યો કે પાચથી કાઈ પૂરું થનાર નથી માટે પચવીશ મહોર માગવી એ વિચાર પણ કર્યો, પચવીશ મહોરથી કઈ આખું વર્ષ ઊતરાય નહીં, માટે તો મહોર માગવી ત્યાં વળી વિચાર કર્યો સો મહોરે બે વર્ષ ઊતરી, વૈભવ ભોગવી, પાછા હું ખના હું ખ માટે એક હજાર મહોરની યાચના કરવી ઠીક છે, પણ એક હજાર મહોરે છોકરા છેવાના બે ચાર ખર્ચ આવે કે એવું થાય તો પૂરું પણ શું થાય ? માટે દશ હજાર માગવી કે જેથી જિંદગી પર્યાંત પણ ચિંતા નહિ ત્યાં વળી ઇચ્છા કરી દશ હજાર મહોર ખવાઈ જાય એટલે પછી મૂડી વગરના થઈ રહેવું પડે માટે એક લાખ મહોરની માગણી કરું કે જેના વ્યાજમા બધા વૈભવ ભોગવું, પણ જીવ ! લક્ષ્યાધિ પતિ તો ઘણાય છે એમા આપણે નામાકિત ક્યાથી થવાના ? માટે કરોડ મહોર માગવી કે જેથી મહાન શ્રીમં તતા કહેવાય વળી પાછો રંગ કર્યો મહાન શ્રીમં તતાથી પણ ઘેર અમલ કહેવાય નહીં માટે રાજાનું અર્ધું રાજ્ય માગવું પણ જો અર્ધું રાજ્ય માગીશ તોય રાજા મારા તુલ્ય ગણાયો, અને વળી હું એનો યાચક પણ ગણાઈશ માટે માગવું તો આખું રાજ્ય માગવું એમ એ તૃણાતર દૂખ્યો, પરંતુ તુલ્ય સસારી એટલે પાછો વળ્યો લલા જીવ ! આપણે એવી કૃતમ્નતા શા માટે કરવી પડે કે જે આપણને ઇચ્છા પ્રમાણે આપવા તત્પર થયો તેનું જ રાજ્ય લઈ લેવું અને તેને જ બ્રહ્મ કરવો ? ખરું જોતા તો એમા આપણી જ બ્રહ્મતા છે માટે અર્ધું રાજ્ય માગવું, પરંતુ એ ઉપાધિયે મારે નથી જોઈતી ત્યારે નાણાની ઉપાધિ પણ ક્યા બોલી છે ? માટે કરોડ લાખ મૂડીને સો અને મહોર જ માગી લેવી જીવ, સો ગણે મહોર હમણા આવશે તો પછી વિષય વૈભવમા વખત આટ્યો જશે, અને વિદ્યાભ્યાસ પણ ધર્યો રહેશે, માટે પાચ મહોર હમણા તો લઈ જવી પછીની વાત પછી અરે ! પાચ મહોરનીયે હમણા કઈ જરૂર નથી; માત્ર બે માસા સોનું લેવા આવ્યો હતો તે જ માગી લેવું આ તો જીવ બહુ થઈ તૃણાસમુદ્રમા તે બહુ ગળકા ખાધા આખું રાજ્ય માગતા પણ તૃણા છીપતી નહોતી, માત્ર સતોષ અને વિવેકથી તે ઘટાડી તો ઘટી એ રાજા જો ચક્રવર્તી હોત તો પછી હું એથી વિશેષ શું માગી શકત ? અને વિશેષ ત્યાં સુધી ન મળત ત્યાં સુધી મારી તૃણા સમાત પણ નહીં, જ્યાં સુધી તૃણા સમાત નહીં ત્યાં સુધી હું સુખી પણ ન હોત એટલેથીયે મારી તૃણા ટળે નહીં તો પછી બે માસાથી કરીને ક્યાથી ટળે ? એનો આત્મા સવળીએ આવ્યો અને તે જોડ્યો હવે મારે બે માસાનું પણ કઈ કામ નથી, બે માસાથી વધીને હું કેટલે સુધી પહોંચ્યો ! સુખ તો મ તોપણ

જે પાત્ર મહાવ્રત લગવાને પ્રણીત કર્યા છે, તેમાના પ્રથમ મહાવ્રતની રક્ષાને માટે યાત્રીના ચાર વ્રત વાડરૂપે છે, અને તેમાં પશુ પહેલી વાડ તે સત્ય મહાવ્રત છે એ સત્યના અનેક ભેદ સિદ્ધાંતથી શ્રુત કરવાં અવશ્યના છે

શિક્ષાપાઠ ૨૪. સત્સંગ

સત્સંગ એ સર્વ સુખનું મૂળ છે, 'સત્સંગ મળ્યો' કે તેના પ્રભાવ વડે વાંછિત સિદ્ધિ થઈ જ પડી છે ગમે તેવા પવિત્ર થવાને માટે સત્સંગ શ્રેષ્ઠ સાધન છે, સત્સંગની એક ઘડી જે લાલ દે છે તે કુસંગનાં એક કોટિયાવધિ વર્ષ પશુ લાલ ન ઠઈ શકતા અધોગતિમય મહા પાપો કરાવે છે, તેમજ આંખોને મલિન કરે છે સત્સંગનો સામાન્ય અર્થ એટલો કે, ઉત્તમનો સહવાસ ન્યા સારી હવા નથી આવતી ત્યાં રોગની વૃદ્ધિ થાય છે, તેમ જ્યાં સત્સંગ નથી ત્યાં આત્મરોગ વધે છે દુર્ગંધથી કટાણીને જેમ નાકે વસ્ત્ર આડું ઢંઢિએ છીએ, તેમ કુસંગથી સહવાસ બંધ કરવાનું અવશ્યનું છે, સંસાર એ પશુ એક પ્રકારનો સંગ છે, અને તે અનંત કુસંગરૂપ તેમજ દુઃખદાયક હોવાથી ત્યાગવા યોગ્ય છે ગમે તે જાતનો સહવાસ હોય પરંતુ જે વડે આત્મસિદ્ધિ નથી તે સત્સંગ નથી આત્માને સત્ય રંગ ચઢાવે તે સત્સંગ મોક્ષનો માર્ગ બતાવે તે મૈત્રી ઉત્તમ શાસ્ત્રમા નિરંતર એકાચ રહેવું તે પશુ સત્સંગ છે, સત્પુરુષોનો સમાગમ એ પશુ સત્સંગ છે મલિન વસ્ત્રને જેમ સાબુ તથા જલ સ્વચ્છ કરે છે તેમ આત્માની મલિનતાને શાસ્ત્રબોધ અને સત્પુરુષોનો સમાગમ, ટાળી શુદ્ધતા આપે છે જેનાથી હે મેશનો પરિચય રહી રાગ, રંગ, ગાન, તાન, અને સ્વાદિદ્ર ભોજન સેવાતા હોય તે તમને ગમે તેવા પ્રિય હોય તોપણ નિશ્ચય માનજો કે, તે સત્સંગ નથી પશુ કુસંગ છે સત્સંગથી પ્રાપ્ત થયેલું એક વચન અમૂલ્ય લાભ આપે છે તત્ત્વજ્ઞાનીઓએ મુખ્ય બોધ એવો કર્યો છે કે, સર્વ સંગ પરિત્યાગ કરી, અંતરમાં રહેલા સર્વ વિકારથી પશુ વિરક્ત રહી એકાંતનું સેવન કરો તેમા સત્સંગની સ્તુતિ આવી જાય છે કેવળ એકાંત તે તો ધ્યાનમા રહેવું કે યોગાભ્યાસમા રહેવું તે છે, પરંતુ સમસ્વભાવીનો સમાગમ, જેમાથી એક જ પ્રકારની વર્તનતાનો પ્રવાહ નીકળે છે તે, ભાવે એક જ રૂપ હોવાથી ઘણાં માણસો છતાં અને પરસ્પરનો સહવાસ છતાં તે એકાંતરૂપ જ છે, અને તેવી એકાંત માત્ર સત્સમાગમમા રહી છે કદાપિ કોઈ એમ વિચારશે કે, વિષયોમ ડળ મળે છે ત્યાં મમભાવ હોવાથી એકાંત કા ન કહેવી ? તેનું સમાધાન તત્કાળ છે કે, તેઓ એક-સ્વભાવી હોતા નથી પરસ્પર સ્વાર્થબુદ્ધિ અર્થે માયાનું અનુસંધાન હોય છે, અને જ્યાં એ બે કારણથી સમાગમ છે તે એક સ્વભાવી કે નિર્દોષ હોતા નથી નિર્દોષ અને સમસ્વભાવી સમાગમ તો પરસ્પરથી શાંત મુનીશ્વરોનો છે, તેમજ ધર્મ-ધ્યાનપ્રશસ્ત અદ્યપાર ભી પુરુષનો પશુ કેટલેક અંશે છે જ્યાં સ્વાર્થ અને માયા કપટ જ છે ત્યાં સમસ્વભાવતા નથી, અને તે સત્સંગ પશુ નથી સત્સંગથી જે સુખ, આનંદ મળે છે, તે અતિ સ્તુતિ-પાત્ર છે જ્યાં શાસ્ત્રોના સુદર પ્રશ્નો થાય, જ્યાં ઉત્તમ જ્ઞાન, ધ્યાનની સુકથા થાય, જ્યાં સત્પુરુષોનાં ચરિત્ર પર વિચાર બંધાય, જ્યાં તત્ત્વજ્ઞાનના તરંગની લહરીઓ છૂટે, જ્યાં સરળ સ્વભાવથી સિદ્ધાંત-વિચાર ચર્ચાય, જ્યાં મોક્ષજન્ય કથન પર પુષ્કળ વિવેચન થાય એવો સત્સંગ તે મહાદુર્લભ છે કોઈ એમ કહે કે, સત્સંગમ ડળમા કેઈ માયાવી નહિ હોય ? તો તેનું સમાધાન આ છે જ્યાં માયા અને સ્વાર્થ હોય છે ત્યાં સત્સંગ જ હોતો નથી રાજહંસની સભાનો કાગ દેખાવે કદાપિ ન કળાય તો અવશ્ય રાગે કળાશે, મૌન રહ્યો તો મુખમુદ્રાએ કળાશે, પશુ તે અધકારમા જાય નહીં, તેમજ માયાવીઓ સત્સંગમા સ્વાર્થે જઈને શુ કરે ? ત્યાં પેટભર્યાની વાત તો હોય નહીં બે ઘડી ત્યાં

પિતૃ અને પરણી તે, મચાવે અનેક ધ ધ,
પુત્ર, પુત્રી ભાષે ખાઉ ખાઉ હુ ખદાઈને,
અરે ! રાજચંદ્ર તોય જીવ જાવા દાવા કરે,
જ જાળ છ ડાય નહી, તજી તૃષનાઈને.

૩

(૪)

થઈ ક્ષીણ નાડી અવાચક જેવો રહ્યો પડી,
જીવન દીપક પામ્યો કેવળ જખાઈને,
છેલ્લી ઈસે પડ્યો ભાળી ભાઈએ ત્યા એમ ભાજ્યું,
હવે ટાઢી માટી થાય તો તો ઠીક ભાઈને
હાથને હલાવી ત્યા તો ખીજી બુદ્ધ સૂચવ્યું એ,
બોલ્યા વિના બેસ બાળ તારી ચતુરાઈને !
અરે ! રાજચંદ્ર દેખો દેખો આશાપાશ કેવો ?
જતા ગઈ નહી ડોશે મમતા મરાઈને !

૪

શિક્ષાપાઠ ૫૦ પ્રમાદ

ધર્મની અનાદરતા, ઉન્માદ, આગસ, કપાય એ સઘળા પ્રમાદના લક્ષણ છે
ભગવાને ઉત્તરાધ્યયન સૂત્રમા ગૌતમને કહ્યું કે, હે ગૌતમ ! મનુષ્યનું આયુષ્ય ડાલની અણીપર
પડેલા જળના બિંદુ જેવું છે જેમ તે બિંદુને પડતા વાર લાગતી નથી, તેમ આ મનુષ્યાયુ જતા
વાર લાગતી નથી એ બોધના કાવ્યમા ચોથી કડી સ્મરણમાં અવશ્ય રાખવા જેવી છે ‘ સમયં ગોચમ
મા પમાપ ’—એ પવિત્ર વાક્યના બે અર્થ થાય છે એક તો હે ! ગૌતમ, સમય એટલે અવસર
પામીને પ્રમાદ ન કરવો અને બીજો એ કે મેષાનુમેષમા ચાલ્યા જતા અસંખ્યાતમા ભાગના જે
સમય કહેવાય છે તેટલો વખત પણ પ્રમાદ ન કરવો કારણ દેહ ક્ષણભ્રમુર છે, કાળશિકારી માથે
ધનુષ્યબાણ ચઢાવીને ઊભો છે લીધો કે લેશે એમ જ જાળ થઈ રહી છે, ત્યા પ્રમાદથી ધર્મકર્તવ્ય
કરવું રહી જશે

અતિ વિચક્ષણ પુરુષો સ સારની સર્વોપાધિ ત્યાગીને અહોરાત્ર ધર્મમા સાવધાન થાય છે
પળનો પણ પ્રમાદ કરતા નથી વિચક્ષણ પુરુષો અહોરાત્રના થોડા ભાગને પણ નિરતર ધર્મકર્તવ્યમા
ગાળે છે, અને અવસરે અવસરે ધર્મકર્તવ્ય કરતા રહે છે પણ મૂઠ પુરુષો નિદ્રા, આહાર મોજ
શોખ અને વિકથા તેમજ રગરાગમા આયુ વ્યતીત કરી નાખે છે એનું પરિણામ તેઓ અધોગતિરૂપ
પામે છે

જેમ બને તેમ ચત્ના અને ઉપયોગથી ધર્મને સાધ્ય કરવો યોગ્ય છે સાઠ ઘડીના અહોગત્રમાં
વીશ ઘડી તો નિદ્રામા ગાળીએ છીએ બાકીની ચાળીશ ઘડી ઉપાધિ, ટેલટપ્પા અને રઝળવામા ગાળીએ
છીએ એ કરતા એ સાઠ ઘડીના વખતમાથી બે ચાર ઘડી વિશુદ્ધ ધર્મકર્તવ્યને માટે ઉપયોગમાં
લઈએ તો બની શકે એવું છે એનું પરિણામ પણ કેવું સુદર થાય ?

પળ એ અમૂલ્ય ચીજ છે ચક્રવર્તી પણ એક પળ પામવા આખી રિદ્ધિ આપે તો પણ તે
પામનાર નથી એક પળ વ્યર્થ બોવાથી એક ભવ હારી જવા જેવું છે એમ તત્ત્વની દૃષ્ટિએ સિદ્ધ છે !

શિક્ષાપાઠ ૫૧. વિવેક એટલે શું ?

લઘુ શિષ્યો—ભગવન્ ! આપ અમને સ્થળે સ્થળે કહેતા આવો છો કે વિવેક એ મહાન

અને વિવેકપૂર્વક વિચાર કરી શાસ્ત્ર જેટલું જ્ઞાન હૃદયગત કર્યું હોય તેવા મળવા દુર્લભ છે તત્ત્વને પહોંચી જવું એ કંઈ નાની વાત નથી ફેદીને દરિયા ઓળંગી જવો છે

અર્થ એટલે લક્ષ્મી, અર્થ એટલે તત્ત્વ અને અર્થ એટલે શબ્દનું ખીજી નામ આવા અર્થે શબ્દના ઘણા અર્થ થાય છે પણ ‘અર્થ’ એટલે ‘તત્ત્વ’ એ વિષય પર અહીં આગળ કહેવાનું છે જેઓ નિર્ઞયપ્રવચનમા આવેલા પવિત્ર વચનો સુખપાઠે કરે છે, તે તેઓના ઉત્સાહગળે સત્કળ ઉપાર્જન કરે છે, પરંતુ જો તેનો મર્મ પામ્યા હોય તો એથી એ સુખ, આનંદ, વિવેક અને પરિણામે મહાદેવતા કૃપા પામે છે અલણ પુરુષ સુદર અક્ષર અને તાણેલા મિથ્યા લીટા એ બેના ભેદને જેટલું જાણે છે, તેટલું જ સુખપાઠી અન્ય અથ-વિચાર અને નિર્ઞય-પ્રવચનને ભેદરૂપ માને છે, કારણ તેણે અર્થપૂર્વક નિર્ઞય વચનામૃતો ધાર્યા નથી, તેમ તે પર યથાર્થ તત્ત્વવિચાર કર્યો નથી થઈ તત્ત્વવિચાર કરવામા સમર્થ બુદ્ધિપ્રભાવ જોઈએ છે, તોપણ કંઈ વિચાર કરી શકે; પથ્થર પીગળે નહીં તોપણ પાણીથી પલળે, તેમ જ જે વચનામૃતો સુખપાઠે કર્યા હોય તે અર્થ સહિત હોય તો બહુ ઉપયોગી થઈ પડે, નહીં તો પોપટવાળું રામનામ પોપટને કોઈ પરિચયે રામનામ કહેતા શિખવાડે, પરંતુ પોપટની બલા જાણે કે રામ તે દાડમ કે દ્રાક્ષ સામાન્યાર્થ સમજ્યા વગર એવું થાય છે કચ્છી વૈરથોનું દુષ્ટાત એક કહેવાય છે તે કંઈક હાસ્યયુક્ત છે ખરું, પરંતુ એમાથી ઉત્તમ શિક્ષા મળી શકે તેમ છે, એટલે અહીં કહી જઉં છું કચ્છના કોઈ ગામમા શ્રાવક ધર્મ પાળતા રાયશી, દેવશી અને ખેતશી એમ ત્રણ નામધારી ઓશવાળ જહેતા હતા નિયમિત રીતે તેઓ સધ્યાકાળે, અને પરાદિયે પ્રતિક્રમણ કરતા હતા પરાદિયે રાયશી અને સધ્યાકાળે દેવશી પ્રતિક્રમણ કરાવતા હતા રાત્રિ સળધી પ્રતિક્રમણ રાયશી કરાવતો, અને સળધે ‘રાયશી પડિક્રમણ હાય મિ’, એમ તેને બોલાવવું પડતું, તેમજ દેવશીને ‘દેવસી પડિક્રમણ હાય મિ’, એમ સળધે હોવાથી બોલાવવું પડતું થોગાનુયોગે ઘણાના આગ્રહથી એક દિવસ સધ્યાકાળે ખેતશીને બોલાવવા બેસાર્યો ખેતશીએ જ્યાં ‘દેવસી પડિક્રમણ હાય મિ’, એમ આગ્યું, ત્યાં ‘ખેતશી પડિક્રમણ હાય મિ’, એ વાકયો લગાવી દીધા ! એ સાંભળી બધા હાસ્યગ્રસ્ત થયા અને પૂછ્યું, આમ કા ? ખેતશી બોલ્યો વળી આમ તે કેમ ! ત્યાં ઉત્તર મળ્યો કે, ‘ખેતશી પડિક્રમણ હાય મિ’ એમ તમે કેમ બોલો છો ? ખેતશીએ કહ્યું હું ગરીબ છું એટલે મારું નામ આગ્યું ત્યાં પાધરી તકરાર લઈ બેઠાં, પણ રાયશી અને દેવશી માટે તો કોઈદિવસ કોઈ બોલતા પણ નથી એ જાન્ને કેમ ‘રાયશી પડિક્રમણ હાય મિ’ અને ‘દેવસી પડિક્રમણ હાય મિ’ એમ કહે છે તો પછો હું ‘ખેતશી પડિક્રમણ હાય મિ’ એમ કા ન કહું ? એની ભદ્રિકતાએ તો બધાને વિનોદ ઉપજાવ્યો, પછી અર્થની કારણ સહિત સમજણ પાડી, એટલે ખેતશી પોતાના સુખપાઠી પ્રતિક્રમણથી શરમાયો

આ તો એક સામાન્ય વાર્તા છે, પરંતુ અર્થની ખૂણી ન્યારી છે તત્ત્વજ્ઞ તે પર બહુ વિચાર કરી શકે બાકી તો ગોળ ગાળ્યો જ લાગે, તેમ નિર્ઞય વચનામૃતો પણ સત્કળ જ આપે બોડો ! પણ મર્મ પામવાની વાતની તો બલિહારી જ છે !

શિક્ષાપાઠ ૨૭ યત્ના

જેમ વિવેક એ ધર્મનું મૂળતત્ત્વ છે, તેમ યત્ના એ ધર્મનું ઉપતત્ત્વ છે વિવેકથી ધર્મ તત્ત્વ અહણ કરાય છે અને યત્નાથી તે તત્ત્વ શુદ્ધ રાખી શકાય છે, તે પ્રમાણે વર્તન કરી શકાય છે, પાત્ર સમિતિરૂપ યત્ના તો બહુ શ્રેષ્ઠ છે, પરંતુ ગૃહસ્થાશ્રમીથી તે સર્વ ભાવે પાળી શકાતી નથી, છતાં જેટલા ભાવાશે પાળી શકાય તેટલા ભાવાશે પણ અસાધવાનીથી પાળી શકતા નથી જિનેશ્વર

વિશેષ છે ચક્રવર્તીનો પોતાની પત્ની પ્રત્યેનો પ્રેમ જેટલો છે, તેટલો જ બલકે તેથી વિશેષ ભુડનો પોતાની ભૂડણી પ્રત્યે પ્રેમ રહ્યો છે ચક્રવર્તી ભોગથી જેટલો રસ લે છે, તેટલો જ રસ ભૂડ પણ માની ગેહુ છે ચક્રવર્તીની જેટલી વૈભવની બહોળતા છે, તેટલી જ ઉપાધિ છે ભૂડને એના વૈભવના પ્રમાણમા છે બન્ને જન્મ્યા છે અને બન્ને મરવાના છે આમ અતિ સૂક્ષ્મ વિચારે ક્ષણિકતાથી, રોગથી, જરાથી બન્ને આહિત છે દ્રવ્યે ચક્રવર્તી સમર્થ છે મહા પુણ્યશાળી છે શાતાવેદની ભોગવે છે, અને ભૂડ બિચારુ અશાતાવેદની ભોગવી રહ્યું છે બન્નેને અશાતા-શાતા પણ છે, પરંતુ ચક્રવર્તી મહા સમર્થ છે પણ જો એ જીવનપર્યંત મોહાધ રહ્યો તો સઘળી બાજુ હારી જવા જેવું કરે છે ભૂડને પણ તેમ જ છે ચક્રવર્તી સ્લાધાપુરુષ હોવાથી ભૂડથી એ રૂપે એની તુલના જ નથી, પરંતુ આ સ્વરૂપે છે ભોગ ભોગવવામા પણ બન્ને તુચ્છ છે, બન્નેના શરીર પર માસાદિકના છે સ સારની આ ઉત્તમોત્તમ પદવી આવી રહી ત્યાં આણુ દુ ખ, ક્ષણિકતા, તુચ્છતા, અધપણુ એ રહ્યું છે તો પછી ખીજે સુખ શા માટે ગણવું જોઈએ? એ સુખ નથી, છતાં સુખ ગણ્યો તો જે સુખ લયવાળા અને ક્ષણિક છે તે દુ ખ જ છે અનંત તાપ, અનંત શોક, અનંત દુ ખ જોઈને જ્ઞાનીઓએ આ સ સારને પૂઠ કીધી છે તે સત્ય છે એ ભણી પાછું વાળી જોવા જેવું નથી, ત્યાં દુ ખ, દુ ખ ને દુ ખ જ છે દુ ખનો એ સમુદ્ર છે

વૈરાગ્ય એ જ અનંત સુખમા લઈ જનાર ઉત્કૃષ્ટ ભોમિયો છે

શિક્ષાપાઠ ૫૩. મહાવીરશાસન

હમણા જે શાસન પ્રવર્તમાન છે તે શ્રમણ ભગવત મહાવીરનું પ્રણીત કરેલું છે ભગવાન મહાવીરને નિર્વાણ પધાર્યા ૨૪૧૪ વર્ષ થઈ ગયા મગધ દેશના ક્ષત્રિયકુટુંબના ત્રિશલાદેવી ક્ષત્રિયાણીની કૃપે સિદ્ધાર્થ રાજથી ભગવાન મહાવીર જન્મ્યા મહાવીર ભગવાનના મોટા ભાઈનું નામ નંદિવર્દ્ધમાન હતું મહાવીર ભગવાનની સ્ત્રીનું નામ યશોદા હતું ત્રીશ વર્ષ તેઓ ગૃહસ્થાશ્રમ મા રહ્યા એકાતિક વિહારે સાડાબાર વર્ષ એક પક્ષ તપાદિક સમ્યકચારે એમણે અશેષ ધનધાતી કર્મને બાળીને ભસ્મીભૂત કર્યા, અને અનુપમેય કેવળજ્ઞાન અને કેવળદર્શન અભ્યુવાલિકા તરીકે કિનારે પામ્યા એક દર બોતેર વર્ષની લગલગ આયુ ભોગવી સર્વ કર્મ ભસ્મીભૂત કરી સિદ્ધ સ્વરૂપને પામ્યા વર્તમાન ચોવીશીના એ છેલ્લા જિનેશ્વર હતા

એઓનું આ ધર્મતીર્થ પ્રવર્તે છે તે ૨૧,૦૦૦ વર્ષ એટલે પચમકાળની પૂર્ણતા સુધી પ્રવર્તશે એમ ભગવતીસૂત્રમા પ્રવચન છે

આ કાળ દશ અપવાદથી યુક્ત હોવાથી એ ધર્મતીર્થ પંચ અનેક વિપત્તિઓ આવી ગઈ છે, આવે છે, અને પ્રવચન પ્રમાણે આવશે પણ ખરી

જેન સમુદાયમા પરસ્પર મતભેદ બહુ પડી ગયા છે પરસ્પર નિંદાચ થોથી જ બળ માડી બ્રહ્મ છે વિવેક વિચારે મધ્યસ્થ પુરુષો મતમતાતરમા નહીં પડતા જેન શિક્ષાના મૂળ તત્ત્વ પર આવે છે, ઉત્તમ શીલવાન મુનિઓ પર ભાવિક રહે છે, અને સત્ય એકાગ્રતાથી પોતાના આત્માને દમે છે વખતે વખતે શાસન કઈ સામાન્ય પ્રકાશમા આવે છે, પણ કાળપ્રભાવને લીધે તે જોઈએ

એવું પ્રકૃતિલત ન થઈ શકે

‘ચંક જઢાય પછિમા’ એવું ઉત્તરાધ્યયન સૂત્રમા વચન છે, એનો ભાવાર્થ એ છે કે છેલ્લા તીર્થ કર (મહાવીરસ્વામી)ના શિષ્યો વાકા ને જડ થશે, અને તેમની સત્યતા વિષે કોઈને બોલવું

૧. ભોક્ષમાળા પ્રથમાદત્તિ વીરસવત ૨૪૧૪ એટલે વિ સ ૧૯૪૪મા છપાય છે.

અસ ખ્યાતા જીવોને બેધડક હણુ છુ એ મને કેટલુ બધુ અન ત દુ.ખનુ કારણ થઈ પડશે ? તેઓમા ખુદ્દિનું બીજ પણ નહી હોવાથી એવો વિચાર કરી શકતા નથી પાપમા ને પાપમા નિશ્ચિત મગ્ન જેદ અને વૈષ્ણવાદિ પ થોમા પણ સક્ષમ દયા સ બ ધી ક ઈ વિચાર જોવામા આવતો નથી, તોપણ એઓ કેવળ દયાને નહી સમજનાર કરતા ઘણા ઉત્તમ છે બાદર જીવોની રક્ષામા એ ઠીક સમજ્યા છે, પરંતુ એ સઘળા કરતાં આપણે કેવા ભાગ્યશાળી કે ન્યા એક પુષ્પપાખડી ફલાય ત્યા પાપ છે એ ખરુ તત્ત્વ સમજ્યા અને યજ્ઞયાગાદિક હિ સાથી તો કેવળ વિરક્ત રહ્યા છીએ બનતા પ્રયત્નથી જીવ બચાવીએ છીએ, છતા ચાહીને જીવ હણવાની આપણી લેશ ઇચ્છા નથી અન તકાય અભક્ષ્યથી બહુ કરી આપણે વિરક્ત જ છીએ આ કાળે એ સઘળો પુણ્યપ્રતાપ સિદ્ધાર્થ ભૂપાળના પુત્ર મહાવીરના કહેલા પરમતત્ત્વબોધના યોગબળથી વધ્યો છે મનુષ્યો રિદ્ધિ પામે છે, સુદર ત્રી પામે છે, આજ્ઞાકિત પુત્ર પામે છે, બહોળો કુટુંબપરિવાર પામે છે, માનપ્રતિષ્ઠા તેમજ અધિકાર પામે છે, અને તે પામવા ક ઈ દુર્લભ નથી, પરંતુ ખરુ ધર્મતત્ત્વ કે તેની શ્રદ્ધા કે તેનો થોડો અશ પણ પામવો મહા દુર્લભ છે એ રિદ્ધિ ઇત્યાદિક અવિવેકથી પાપનું કારણ થઈ અન ત દુ.ખમા લઈ જાય છે, પરંતુ આ થોડી શ્રદ્ધાભાવના પણ ઉત્તમ પદવીએ પહોંચાડે છે આમ દયાનુ સત્પરિણામ છે આપણે ધર્મતત્ત્વ ચુક્ત કુળમા જન્મ પામ્યા છીએ તો હવે જેમ બને તેમ વિમળ દયામય વર્તનમા આવવુ વારવાર લક્ષમા રાખવુ કે, સર્વ જીવની રક્ષા કરવી બીજાને પણ એવો જ ચુક્તિપ્રચુક્તિથી બોધ આપવો સર્વ જીવની રક્ષા કરવા માટે એક બોધદાયક ઉત્તમ ચુક્તિ ખુદ્દિશાળી અભયકુમારે કરી હતી તે આવતા પાઠમા હુ કહુ છુ, એમ જ તત્ત્વબોધને માટે યૌક્તિક ન્યાયથી અનાયજ્ઞ જેવા ધર્મમતવાદીઓને શિક્ષા આપવાનો વખત મળે તો આપણે કેવા ભાગ્યશાળી !

શિક્ષાપાઠ ૩૦ સર્વ જીવની રક્ષા-ભાગ ૨

મગધ દેશની રાજગૃહી નગરીનો અધિરાજ શ્રેણિક એક વખતે સભા ભરીને બેઠો હતો પ્રસ ગોપાત્ત વાર્તાચીતના પ્રસ ગમા માસલુબ્ધ સામ તો હતા તે બોલ્યા કે, હમણા માસની વિશેષ સંસ્કાર્થ છે આ વાત અભયકુમારે સાંભળી એ ઉપરથી એ હિ સક સામ તોને બોધ દેવાનો તેણે નિશ્ચય કર્યો સાંજે સભા વિસર્જન થઈ, રાજ અ ત.પુરમા ગયા, ત્યાર પછી કર્ત્ત્વ્ય માટે જેણે જેણે માંસની વાત ઉચ્ચારી હતી, તેને તેને ઘેર અભયકુમાર ગયા જેને ઘેર જાય ત્યા સત્કાર કર્યા પછી તેઓ પૂછવા લાગ્યા કે, આપ શા માટે પરિશ્રમ લઈ અમારે ઘેર પધાર્યા ? અભયકુમારે કહ્યું મહારાજ શ્રેણિકને અકસ્માત મહા રોગ ઉત્પન્ન થયો છે વેદ ભેળા કરવાથી તેણે કહ્યું કે, કોમળ મનુષ્યના કાળજીનુ સવા ટાંકભાર માંસ હોય તો આ રોગ મટે તમે રાજના પ્રિયમાન્ય છો માટે તમારે ત્યા એ માસ લેવા આવ્યો છુ સામ તે વિચારુ કે કાળજીનુ માસ હું મૂચા વિના શી રીતે આપી શકુ ? એથી અભયકુમારને પૂછ્યું મહારાજ, એ તો કેમ થઈ શકે ? એમ કહી પછી અભયકુમારને કેટલુક દ્રવ્ય પોતાની વાત રાજ આગળ નહી પ્રસિદ્ધ કરવા ? આપ્યું તે તે અભયકુમાર લેતો ગયો એમ સઘળા સામ તોને ઘેર અભયકુમાર ફરી આવ્યા સઘળા માસ ન આપી શક્યા, અને પોતાની વાત છુપાવવા દ્રવ્ય આપ્યું પછી બીજે દિવસે ન્યારે સભા ભેળી થઈ ત્યારે સઘળા સામ તો પોતાને આસને આવીને બેઠા રાજ પણ સિ હાસન પર વિરાજ્યા હતા સામ તો આવી આવીને ગ્રંથ કાલનુ કુશળ પૂછવા લાગ્યા રાજ એ વાતથી વિસ્મિત થયો અભયકુમાર ભણી જોયુ એટલે અભયકુમાર બોલ્યા મહારાજ ! કાલે આપના સામ તો સભામા બોલ્યા હતા કે હમણા માસ સંસ્કૃત મળે છે, તેથી હુ

સત્ય — એ તો સ્થૂળબુદ્ધિનો જ પ્રશ્ન છે નાહવાથી અસખ્યાતા જ તુનો વિનાશ, કામાગ્નિની પ્રદીપ્તતા, મતનો ભગ, પરિણામનું બદલવું, એ સઘળી અશુચિ ઉત્પન્ન થાય છે અને એથી આત્મા મહા મલિન થાય છે. પ્રથમ એનો વિચાર કરવો જોઈએ શરીરની, જીવહિ સાચુકત જે મલિનતા છે તે અશુચિ છે અન્ય મલિનતાથી તો આત્માની ઉજ્જવળતા થાય છે, એ તત્ત્વવિચારે સમજવાનું છે, નાહવાથી મતભગ થઈ આત્મા મલિન થાય છે, અને આત્માની મલિનતા એ જ અશુચિ છે.

જિજ્ઞાસુ — મને તમે બહુ સુદર કારણ બતાવ્યું સૂક્ષ્મ વિચાર કરતા જિનેન્ધરના કથનથી યોધ અને અત્યાન દ પ્રાપ્ત થાય છે વારુ, ગૃહસ્થાશ્રમીઓને જીવહિસા કે સ સાર કર્તવ્યથી થયેલી શરીરની અશુચિ ટાળવી જોઈએ કે નહીં ?

સત્ય — સમજણપૂર્વક અશુચિ ટાળવી જ જોઈએ જૈન જેવું એછે પવિત્ર દર્શન નથી, અને તે અપવિત્રતાનો યોધ કરતું નથી પરંતુ શૌચાશીયનુ સ્વરૂપ સમજવું જોઈએ.

શિક્ષાપાઠ ૫૫. સામાન્ય નિત્યનિયમ

પ્રભાત પહેલા જાગૃત થઈ, નમસ્કાર મંત્રનું સ્મરણ કરી મન વિશુદ્ધ કરવું પાપવ્યાપારની વૃત્તિ રોકી રાત્રિ સ બ ધી થયેલા દોષનું ઉપયોગપૂર્વક પ્રતિક્રમણ કરવું.

પ્રતિક્રમણ કર્યા પછી યથાવસર ભગવાનની ઉપાસના સ્તુતિ તથા સ્વાધ્યાયથી કરીને મનને ઉજ્જવલ કરવું.

માતાપિતાનો વિનય કરી, આત્મહિતનો લક્ષ ભુલાય નહીં, તેમ યત્નાથી સ સારી કામમાં પ્રવર્તન કરવું.

પોતે ભોજન કરતા પહેલા સત્પાત્રે દાન દેવાની પરમ આતુરતા રાખી તેવો યોગ મળતા થશે ચિત્ત પ્રવૃત્તિ કરવી.

આહાર, વિહારનો નિયમિત વખત રાખવો તેમજ સત્ શાસ્ત્રના અભ્યાસનો અને તાત્ત્વિક ગ્રંથનાં મનનનો પણ નિયમિત વખત રાખવો.

સાચ કાગે સ ધ્યાવશ્યક ઉપયોગપૂર્વક કરવું.

ઔવિહાર પ્રત્યાખ્યાન કરવું.

નિયમિત નિદ્રા લેવી.

સૂતા પહેલાં અઠાર પાપસ્થાનક, દ્વાદશમતદોષ અને સર્વ જીવને ક્ષમાવી, ૫ અપરમેષ્ઠી મંત્રનું સ્મરણ કરી, મહાશાંતિથી સમાધિલાવે શયન કરવું.

આ સામાન્ય નિયમો બહુ લાભદાયક થશે એ તમને સ ક્ષેપમા કહ્યા છે સૂક્ષ્મ વિચારથી અને તેમ પ્રવર્તવાથી એ વિશેષ મ ગળદાયક થશે.

શિક્ષાપાઠ ૫૬ ક્ષમાપના

હે ભગવાન ! હું બહુ ભૂલી ગયો, મે તમારા અમૂલ્ય વચનને લક્ષમા લીધા નહીં તમારા કહેવા અનુપમ તત્ત્વનો મે વિચાર કર્યો નહીં તમારા પ્રણીત કરેલા ઉત્તમ શીલને સેવ્યું નહીં તમારાં કહેલા દયા, શાંતિ, ક્ષમા અને પવિત્રતા મે ઓળખ્યા નહીં હે ભગવાન ! હું ભૂલ્યો, આથડ્યો, ગ્રન્થ્યો અને અન ત સ સારની વિટંભનામા પડ્યો છું હું પાપી છું હું બહુ મદોન્મત્ત અને કર્મરજથી કરીને મલિન છું હે પરમાત્મા ! તમારા કહેલા તત્ત્વ વિના મારો મોક્ષ નથી હું નિરંતર પ્રપચમા પડ્યો છું અ જ્ઞાનથી અ ધ થયો છું, મારામા વિવેકશક્તિ નથી અને હું મૂઠ છું, હું નિરાશ્રિત છું, અનાથ છું નિગગી પરમાત્મા ! હું હવે તમારુ, તમારા ધર્મનું અને તમારા સુનિનુ શરણ ગ્રહું છું માગ અપગધ ક્ષમા

પ્રત્યાખ્યાન એ કેવી ઉત્તમ નિયમ પાળવાની પ્રતિજ્ઞા છે, તે આ ઉપરથી તમે સમજ્યા હશે. વિશેષ સફળરુ મુખથી અને શાસ્ત્રાવલોકનથી સમજવા હું બોધ કરુ છું

શિક્ષાપાઠ ૩૨. વિનય વડે તત્ત્વની સિદ્ધિ છે

રાજગૃહી નગરીના રાજ્યાસન પર જ્યારે શ્રેષ્ઠિક રાજા વિરાજમાન હતો, ત્યારે તે નગરીમા એક ચ ડાળ રહેતો હતો. એક વખતે એ ચ ડાળની સ્ત્રીને ગર્ભ રહ્યો ત્યારે તેને કેરી ખાવાની ઇચ્છા ઉત્પન્ન થઈ તેણે તે લાવી આપવા ચ ડાળને કહ્યું ચ ડાળે કહ્યું, આ કેરીનો વખત નથી, એટલે મારે ઉપાય નથી, નહીં તો હું ગમે તેટલે ભિચારી થઈ જાય ત્યાંથી મારી વિદ્યાના બળ વડે કરીને લાવી તારી ઇચ્છા સિદ્ધ કરુ ચ ડાળણીએ કહ્યું રાજાની મહારાણીના બાગમા એક અકાળે કેરી દેનાર આવ્યો છે, તે પર અત્યારે કેરીઓ લઈ રહી હશે, માટે ત્યાં જઈને એ કેરી લાવો. પોતાની સ્ત્રીની ઇચ્છા પૂરી પાડવા ચ ડાળ તે બાગમા ગયો. શુભ રીતે આખા સમીપ જઈ મંત્ર ભણીને તેને નમાવ્યો, અને કેરી લીધી. બીજા મંત્ર વડે કરીને તેને હતો તેમ કરી દીધો. પછી તે ઘેર આવ્યો અને તેની સ્ત્રીની ઇચ્છા માટે નિરંતર તે ચ ડાળ વિદ્યાબળે ત્યાંથી કેરી લાવવા લાગ્યો. એક દિવસે ફરતા ફરતા માળીની દૃષ્ટિ આખા ભણી ગઈ કેરીઓની ચોરી થયેલી જોઈને તેણે જઈને શ્રેષ્ઠિક રાજા આગળ નમ્રતાપૂર્વક કહ્યું શ્રેષ્ઠિકની આજ્ઞાથી અભયકુમાર નામના બુદ્ધિશાળી પ્રધાને શુક્રિત વડે તે ચ ડાળને શોધી કાઢ્યો. પોતા આગળ તેડાવી પૂછ્યું, એટલા બધા માણસો બાગમા રહે છે છતાં તું કેવી રીતે ચઢીને એ કેરી લઈ ગયો કે જે વાત કળવામા પણ ન આવી? તે કહે ચ ડાળે કહ્યું, આપ મારે અપરાધ ક્ષમા કરજો. હું સાચું બોલી જઉં છું કે મારી પાસે એક વિદ્યા છે તેના યોગથી હું એ કેરીઓ લઈ શક્યો. અભયકુમારે કહ્યું, મારાથી ક્ષમા ન થઈ શકે, પરંતુ મહારાજ શ્રેષ્ઠિકને એ વિદ્યા તું આપ તો તેઓને એવી વિદ્યા લેવાનો અભિલાષ હોવાથી તારા ઉપકારના બદલામા હું અપરાધ ક્ષમા કરાવી શકુ ચ ડાળે એમ કરવાની હા કહી પછી અભયકુમારે ચ ડાળને શ્રેષ્ઠિક રાજા જ્યાં સિંહાસન પર બેઠો હતો ત્યાં લાવીને સામે બેસાડી રાખ્યો, અને સઘળી વાત રાજાને કહી બતાવી. એ વાતની રાજાએ હા કહી ચ ડાળે પછી સામા બેસાડી રહી થરથરતે પગે શ્રેષ્ઠિકને તે વિદ્યાનો બોધ આપવા માંડ્યો, પણ તે બોધ લાગ્યો નહીં. ઝડપથી બેસાડી અભયકુમાર બોલ્યા. મહારાજ! આપને જો એ વિદ્યા અવશ્ય શીખવી હોય તો સામા આવી બેસાડો, અને એને સિંહાસન આપો. રાજાએ વિદ્યા લેવા ખાતર એમ કહ્યું તો તત્કાળ વિદ્યા સાધ્ય થઈ.

આ વાત માત્ર બોધ લેવા માટે છે એક ચ ડાળનો પણ વિનય કર્યા વગર શ્રેષ્ઠિક જેવા રાજાને વિદ્યા સિદ્ધ ન થઈ, તો તેમાથી તત્ત્વ એ ગ્રહણ કરવાનું છે કે, સદ્વિદ્યાને સાધ્ય કરવા વિનય કરવો. આત્મવિદ્યા પામવા નિર્જયશુરનો જો વિનય કરીએ તો કેવું મંગલકારક થાય!

વિનય એ ઉત્તમ વર્ણીકરણ છે ઉત્તરાધ્યયનમા ભગવાને વિનયને ધર્મનું મૂળ કહી વર્ણવ્યો છે શુરનો, મુનિનો, વિદ્વાનનો, માતાપિતાનો અને પોતાથી વડાનો વિનય કરવો એ આપણો ઉત્તમતાનું કારણ છે.

શિક્ષાપાઠ ૩૩. સુદર્શન શેઠ

પ્રાચીનકાળમા શુદ્ધ એકપત્નીવ્રતને પાળનારા અસંખ્ય પુરુષો થઈ ગયા છે, એમાથી સ કટ સહી નામાકિત થયેલો સુદર્શન નામનો એક સત્પુરુષ પણ છે. એ ધનાઢ્ય સુદર સુખસુદ્રાવાળો-કાંતિ-માન અને મધ્ય વયમા હતો. જે નગરમા તે રહેતો હતો, તે નગરના રાજ્યદરબાર આગળથી કંઈકામ

એ ધર્મસ્થાપકોએ એમ બોધ કર્યો જણાય છે કે, અમે જે કહીએ છીએ તે સર્વજ્ઞવાણીરૂપ અને સત્ય છે બાકીના સઘળા મતો અસત્ય અને કુતર્કવાદી છે, પરસ્પર તેથી તે મતવાદીઓએ યોગ્ય કે અયોગ્ય ખ ડન કર્યું છે વેદાંતના ઉપદેશક આ જ બોધ છે, સાખ્યનો પણ આ જ બોધ છે બુદ્ધનો પણ આ જ બોધ છે, ન્યાયમતવાળાનો પણ આ જ બોધ છે, વૈશેષિકનો આ જ બોધ છે, શક્તિપંથનો આ જ બોધ છે, વૈષ્ણવાદિકનો આ જ બોધ છે, ઇસ્લામીનો આ જ બોધ છે, અને ક્રાઈસ્ટનો આ જ બોધ છે કે આ અમારું કથન તમને સર્વસિદ્ધિ આપશે ત્યારે આપણે હવે શો વિચાર કરવો ?

વાદી પ્રતિવાદી બન્ને સાચા હોતા નથી, તેમ બન્ને ખોટા હોતા નથી બહુ તો વાદી કઈકે વધારે સાચો અને પ્રતિવાદી કઈકે ઓછો ખોટો હોય ? કેવળ બન્નેની વાત ખોટી હોવી ન જોઈએ આમ વિચાર કરતા તો એક ધર્મમત સાચો ઠરે, બાકીના ખોટા ઠરે

નિર્ણય — એ એક આશ્ચર્યકારક વાત છે સર્વને અસત્ય અને સર્વને સત્ય કેમ કહી શકાય ? જે સર્વને અસત્ય એમ કહીએ તો આપણે નાસ્તિક ઠરીએ અને ધર્મની સંસ્થાઈ બન્ય આ તો નિશ્ચય છે કે ધર્મની સંસ્થાઈ છે, તેમ ગ્રંથ પર તેની આવશ્યકતા છે એક ધર્મમત સત્ય અને બાકીના સર્વ અસત્ય એમ કહીએ તો તે વાત સિદ્ધ કરી બતાવવી જોઈએ સર્વ સત્ય કહીએ તો તો એ રેતીની લીંત કરી, કારણ તો આટલા બધા મતભેદ શા માટે પડે ? સર્વ એક જ પ્રકારના મતો સ્થાપવા શા માટે ચતન ન કરે ? એમ અન્યોન્યના વિરોધાભાસ વિચારથી થોડીવાર અટકવું પડે છે તોપણ તે સ બધી યથામતિ હું કઈ ખુલાસો કરું છું એ ખુલાસો સત્ય અને મધ્યમ્યભાવના નો છે એકાતિક કે મતાતિક નથી, પક્ષપાતી કે અવિવેકી નથી, પણ ઉત્તમ અને વિચારવા જેવો છે દેખાવે એ સામાન્ય લાગશે, પરંતુ સૂક્ષ્મ વિચારથી બહુ લેદવાળો લાગશે

શિક્ષાપાઠ પદ ધર્મના મતભેદ — ભાગ ૨

આટલું તો તમારે સ્પષ્ટ માનવું કે ગમે તે એક ધર્મ આ સૃષ્ટિ પર સ પૂર્ણ સત્યતા ધરાવે છે હવે એક દર્શનને સત્ય કહેતા બાકીના ધર્મમતને કેવળ અસત્ય કહેવા પડે, પણ હું એમ કહી ન શકું શુદ્ધ આત્મજ્ઞાનદાતા નિશ્ચયનય વડે તો તે અસત્યરૂપ ઠરે, પરંતુ વ્યવહારનયે તે અસત્ય ઠરાવી શકાય નહીં એક સત્ય અને બાકીના અપૂર્ણ અને સંદોષ છે એમ હું કહું છું તેમજ કેટલાક કુતર્ક વાદી અને નાસ્તિક છે તે કેવળ અસત્ય છે, પરંતુ જેઓ પરલોક સ બધી કે પાપ સ બધી કઈપણ બોધ કે ભય બતાવે છે તે જાતના ધર્મમતને અપૂર્ણ અને સંદોષ કહી શકાય છે એક દર્શન ને નિર્દોષ અને પૂર્ણ કહેવાનું છે તેની વાત હમણા એક બાબુ રાખીએ

હવે તમને શ કા થશે કે સંદોષ અને અપૂર્ણ એવું કથન એના પ્રવર્તકે શા માટે બોધ્યું હશે ? તેનું સમાધાન થવું જોઈએ એ ધર્મમતવાળાઓની બન્યા સુધી બુદ્ધિની ગતિ પહોંચી ત્યાં સુધી તેમણે વિચારે કર્યા અનુમાન, તર્ક અને ઉપમાદિક આધાર વડે તેઓને જે કથન સિદ્ધ જણાયું તે પ્રત્યક્ષરૂપે જાણે સિદ્ધ છે એવું તેમણે દર્શાવ્યું. જે પક્ષ લીધો તેમા મુખ્ય એકાતિક વાદ લીધો, ભક્તિ, વિશ્વાસ, નીતિ, જ્ઞાન કે ક્રિયા એમાના એક વિષયને વિશેષ વર્ણવ્યો, એથી બીજા માનવાયોગ્ય વિષયો તેમણે દૂષિત કરી દીધા વળી જે વિષયો તેમણે વર્ણવ્યા તે સર્વ ભાવભેદ તેઓએ કઈ જણ્યા નહોતા, પણ પોતાની મહાબુદ્ધિ અનુસારે બહુ વર્ણવ્યા તાર્કિક સિદ્ધાંત દૃષ્ટાંતાદિકથી સામાન્ય બુદ્ધિવાળા આગળ કે જડભરત આગળ તેઓએ સિદ્ધ કરી બતાવ્યો કીર્તિ, લોકહિત, કે ભગવાન મનાવાની આકાંક્ષા એમાની એકાદી પણ એમના મનની બ્રમણ હોવાની અત્યુચ્ચ ઉચ્ચમાદિકથી તેઓ

* અથવા પ્રતિવાદી કઈકે વધારે સાચો અને વાદી કઈકે ઓછો ખોટો હોય

જે નવ વાડ વિશુદ્ધથી, ધરે શિયળ સુખદાર્ઘ,	
ભવ તેનો ભવ પછી રહે, તત્ત્વવચન એ ભાઈ	૫
સુદર શિયળ સુરતરુ, મન વાણી ને દેહ,	
જે નરનારી સેવશે, અનુપમ ફળ લે તેહ,	૬
પાત્ર વિના વસ્તુ ન રહે, પાત્રે આત્મિક જ્ઞાન,	
પાત્ર થવા સેવો સદા, બ્રહ્મચર્ય મતિમાન	૭

શિક્ષાપાઠ ૩૫. નવકાર મંત્ર

નમો અરિહંતાયુ
 નમો સિદ્ધાયુ
 નમો આચરિયાયુ.
 નમો ઉવચ્ચાયાયુ
 નમો લોચે સંવસાહુયુ

આ પવિત્ર વાક્યોને નિર્ગ્રંથપ્રવચનમા નવકાર, નમસ્કારમંત્ર કે પચપરમેષ્ઠીમંત્ર કહે છે અહિં ત ભગવ તના બાર ગુણ, સિદ્ધ ભગવ તના આઠ ગુણ, આચાર્યના છત્રીશ ગુણ, ઉપાધ્યાયના પચવીશ ગુણ, અને સાધુના સત્તાવીશ ગુણ મળીને એકસો આઠ ગુણ થયા અ ગૂઠા વિના બાકીની ચાર આગળીઓના બાર દેરવા થાય છે, અને એથી એ ગુણોનું ચિતવન કરવાની યોજના હોવાથી બારને નવે ગુણતાં ૧૦૮ થાય છે એટલે નવકાર એમ કહેવામા સાથે એવું સૂચવન રહ્યું જણાય છે કે, હે ભગ્ય ! તારા એ આગળીનાં દેરવાંથી નવકાર મંત્ર નવ વાર ગણ — ‘કાર’ એટલે ‘કરનાર’ એમ પણ થાય છે બારને નવે ગુણતા જેટલા થાય એટલા ગુણો ભરેલો મંત્ર એમ નવકાર મંત્ર તરીકે એનો અર્થ થઈ શકે છે, અને પચપરમેષ્ઠી એટલે આ સકળ જગતમા પાચ વસ્તુઓ પરમેષ્ઠી છે તે કઈ કઈ? તેા કહી જતાવી કે અરિહંત, સિદ્ધ, આચાર્ય, ઉપાધ્યાય અને સાધુ એને નમસ્કાર કરવાનો જે મંત્ર તે પરમેષ્ઠીમંત્ર, અને પાચ પરમેષ્ઠીને સાથે નમસ્કાર હોવાથી પચપરમેષ્ઠીમંત્ર એવો શબ્દ થયો આ મંત્ર અનાદિ સિદ્ધ મનાય છે, કારણ પચપરમેષ્ઠી અનાદિ સિદ્ધ છે એટલે એ પાચે પાત્રો આદરૂપ નથી પ્રવાહથી અનાદિ છે, અને તેના જપનાર પણ અનાદિ સિદ્ધ છે, એથી એ જાપ પણ અનાદિ સિદ્ધ ઠરે છે

પ્ર૦ — એ પચપરમેષ્ઠીમંત્ર પરિપૂર્ણ બાલુવાથી મનુષ્ય ઉત્તમ ગતિને પામે છે, એમ સત્પુરુષો કહે છે એ માટે તમારુ શુ મત છે ?

ઉ૦ — એ કહેવું ન્યાયપૂર્વક છે, એમ હું માનુ છું

પ્ર૦ — એને કયા કારણથી ન્યાયપૂર્વક કહી શકાય ?

ઉ૦ — હા એ તમને હું સમજાવુ • મનની નિગ્રહતા અર્થે એક તો સર્વોત્તમ જગદ્ભૂષણના સત્ય ગુણનું એ ચિતવન છે તત્ત્વથી જોતા વળી અહિં તસ્વરૂપ, સિદ્ધસ્વરૂપ, આચાર્યસ્વરૂપ, ઉપાધ્યાયસ્વરૂપ અને સાધુસ્વરૂપ એનો વિવેકથી વિચાર કરવાનું પણ એ સૂચવન છે કારણ કે પૂજવા યોગ્ય એઓ શાથી છે? એમ વિચારતા એઓના સ્વરૂપ, ગુણ ઇત્યાદિ માટે વિચાર કરવાની સત્પુરુષને તો ખરી અગત્ય છે હવે કહો કે એ મંત્ર એથી કેટલો કલ્યાણકારક થાય ?

પ્રશ્નકાર — સત્પુરુષો મોક્ષનું કારણ નવકારમંત્રને કહે છે, એ આ વ્યાખ્યાનથી હું પણ માન્ય રાખુ છું

વચનો છે તે અખંડ છે તેઓના કેટલાક સિદ્ધાંતો એવા સૂક્ષ્મ છે કે, જે એકેક વિચારતા આખી જિંદગી વહી જાય તેવું છે આગળ પર કેટલુંક એ સખ ધી કહેવાનું છે

જિનેશ્વરના કહેલા ધર્મતત્ત્વથી કોઈ પણ પ્રાણીને લેશ ખેદ ઉત્પન્ન થતો નથી સર્વ આત્માની રક્ષા અને સર્વાત્મશક્તિનો પ્રકાશ એમા રહ્યો છે એ લેદ્દો વાંચવાથી, સમજવાથી અને તે પર અતિ અતિ સૂક્ષ્મ વિચાર કરવાથી આત્મશક્તિ પ્રકાશ પામી જૈનદર્શનની સર્વજ્ઞતાની, સર્વોત્કૃષ્ટપણની હા કહેવરાવે છે બહુ મનનથી સર્વ ધર્મમત જાણી પછી તુલના કરનારને આ કથન અવસ્થા સિદ્ધ થશે

એ સર્વજ્ઞ દર્શનના મૂળતત્ત્વો અને ખીજા મતના મૂળતત્ત્વો વિષે અહીં વિશેષ કહી શકાય તેટલી જગ્યા નથી

શિક્ષાપાઠ ૬૧. સુખ વિષે વિચાર—ભાગ ૧

એક પ્રાણીનું દરિદ્રાવસ્થાથી કરીને બહુ પીડાતો હતો તેણે કટાણીને છેવટે દેવનું ઉપાસન કરી લક્ષ્મી મેળવવાનો નિશ્ચય કર્યો પોતે વિદ્વાન હોવાથી ઉપાસના કરવા પહેલાં વિચાર કર્યો કે કદાપિ દેવ તો કોઈ તુષ્ટમાન થશે, પણ પછી તે આગળ સુખ કયું માગવું ? તપ કરી પછી માગવામાં ક'ઈ સૂઝે નહીં, અથવા ન્યૂનાધિક સૂઝે તો કરેલું તપ પણ નિરર્થક જાય, માટે એક વખત આખા દેશમાં પ્રવાસ કરવો. સારના મહત્પુરુષોના ધામ, વૈલવ અને સુખ જોવા એમ નિશ્ચય કરી તે પ્રવાસમાં નીકળી પડ્યો ભારતના જે જે રમણીય અને રિદ્ધિમાન શહેરો હતા તે જોયાં યુક્તિ-પ્રયુક્તિએ રાજાધિરાજના અતપુર, સુખ અને વૈલવ જોયા શ્રીમ તોના આવાસ, વહીવટ, બાગબગીચા અને કુટુંબ પરિવાર જોયા, પણ એથી તેનું કોઈ રીતે મન માન્યું નહીં કોઈને સ્ત્રીનું હું ખ, કોઈને પતિનું હું ખ, કોઈને અજ્ઞાનથી હું ખ, કોઈને વહાલાના વિયોગનું હું ખ, કોઈને નિર્ધનતાનું હું ખ, કોઈને લક્ષ્મીની ઉપાધિનું હું ખ, કોઈને શરીર સખ ધી હું ખ, કોઈને પુત્રનું હું ખ, કોઈને શત્રુનું હું ખ, કોઈને જડતાનું હું ખ, કોઈને માળાપનું હું ખ, કોઈને વૈધવ્યનું હું ખ, કોઈને કુટુંબનું હું ખ, કોઈને પોતાના નીચ કુળનું હું ખ, કોઈને પ્રીતિનું હું ખ, કોઈને ઇર્ષ્યાનું હું ખ, કોઈને હાનિનું હું ખ, એમ એક બે વિશેષ કે બધા હું ખ સ્થળે સ્થળે તે વિપ્રના જોવામાં આવ્યા એથી કરીને એનું મન કોઈ સ્થળે માન્યું નહીં, જ્યાં જુએ ત્યાં હું ખ તો ખરું જ કોઈ સ્થળે સંપૂર્ણ સુખ તેના જોવામાં આવ્યું નહીં હવે ત્યારે શું માગવું ? એમ વિચારતાં વિચારતાં એક મહાધનાદયની પ્રશંસા સાંભળીને તે દારિકામાં આવ્યો દારિકા મહારિદ્ધિમાન, વૈલવયુક્ત, બાગબગીચા વડે કરીને સુશોભિત અને વસ્તીથી ભરપૂર શહેર તેને લાગ્યું સુદર અને ભવ્ય આવાસો જોતો અને પૂછતો પૂછતો તે પેલા મહાધનાદયને ઘેર ગયો શ્રીમ ત સુખગૃહમાં બેઠો હતો તેણે અતિથિ જાણીને પ્રાણીને સન્માન આપ્યું કૃપાળતા પૂછી અને લોજનની તેઓને માટે યોજના કરાવી જરા વાર જવા દઈ ધીરજથી શેઠે પ્રાણીને પૂછ્યું, આપનું આગમન કારણ જો મને કહેવા જેવું હોય તો કહો પ્રાણીએ કહ્યું, હમણાં આપ ક્ષમા રાખો, આપનો સઘળી જાતનો વૈલવ, ધામ, બાગબગીચા ઇત્યાદિક મને દેખાડવું પડશે, જો જોયા પછી આગમન કારણ કહીશ શેઠે એનું ક'ઈ મર્મરૂપ કારણ જાણીને કહ્યું, ભલે આનંદપૂર્વક આપની ઇચ્છા પ્રમાણે કરો જમ્યા પછી પ્રાણીએ શેઠને પોતે સાથે આવીને ધાર્માદિક બતાવવા વિનંતી કરી ધનાદયે તે માન્યગામી, અને પોતે સાથે જઈ બાગબગીચા, ધામ, વૈલવ એ સઘણું દેખાડ્યું શેઠની સ્ત્રી, પુત્રો પણ ત્યાં પ્રાણીના જોવામાં આવ્યા યોગ્યતાપૂર્વક તેઓએ તે પ્રાણીને મત્કાર કર્યો એઓના રૂપ, વિનય અને સ્વચ્છતા તેમજ મધુર વાણી જોઈને પ્રાણી રાજી થયો પછી તેની દુઃખનો વહીવટ જોયો સોએક વહીવટિયા ત્યાં બેઠેલા જોયા તેઓ પણ માયાળુ, વિનયી અને નમ્ર તે

શિક્ષાત્વ છે સામાયિક શબ્દની વ્યુત્પત્તિ સમન્વિત્ત સામાયિક એ શબ્દોથી થાય છે, 'સમ એટલે ગગ-
દ્વેષરહિત મધ્યસ્થ પરિણામ, 'આય' એટલે તે સમભાવનાથી ઉત્પન્ન થતો જ્ઞાનદર્શનચાગ્રિરૂપ
મોક્ષમાર્ગનો લાભ, અને 'ઇક' કહેતા ભાવ એમ અર્થ થાય છે એટલે કે જે વડે કરીને મોક્ષના
માર્ગનો લાભહાથક ભાવ ઊપજે તે સામાયિક આર્ત અને રોડ એ બે પ્રકારના ધ્યાનનો ત્યાગ કરીને,
મન, વચન કાયાના પાપભાવને રોકીને વિવેકી શ્રાવક સામાયિક કરે છે

મનના પુદ્ગલ દોર ગી? છે સામાયિકમા જ્યારે વિશુદ્ધ પરિણામથી રહેલુ કહ્યું છે ત્યાં પણ
એ મન આકાશપાતાલના ઘાટ ઘડયા કરે છે તેમજ ભૂલ, વિસ્મૃતિ, ઉન્માદ ઇત્યાદિકથી વચન-
કાયામા પણ દૂષણ આવવાથી સામાયિકમા દોષ લાગે છે મન, વચન અને કાયાના થઈને જાત્રીશ દોષ
ઉત્પન્ન થાય છે દશ મનના, દશ વચનના અને જાર કાયાના એમ જાત્રીશ દોષ જાણવા અવશ્યના છે,
જે જાણવાથી મન સાવધાન રહે છે

મનના દશ દોષ કહ્યું છું

૧ અવિવેકદોષ — સામાયિકનુ સ્વરૂપ નહી જાણવાથી મનમા એવો વિચાર કરે કે આથી
શુ ફળ થવાનુ હતું? આથી તે કોણ તથુ? હશે? એવા વિકલ્પનુ નામ 'અવિવેક દોષ'

૨ યશોવાચ્છદોષ — પોતે સામાયિક કરે છે એમ અન્ય મનુષ્યો જાણે તો પ્રશંસા કરે તે
ઇચ્છાએ સામાયિક કરે છં તે 'યશોવાચ્છદોષ'

૩ ધનવાચ્છદોષ — ધનની ઇચ્છાએ સામાયિક કરવુ તે 'ધનવાચ્છદોષ'

૪ ગર્વદોષ — મને લોકો ધર્મી કહે છે અને હું કેવી સામાયિક પણ તેવી જ કરુ છું? એ
'ગર્વદોષ'

૫ ભયદોષ — હું શ્રાવકકુળમા જન્મ્યો છું, મને લોકો મોટા તરીકે માન દે છે, અને જો સામા-
યિક નહી કરુ તો કહેશે કે એટલું પણ નથી કરતો, એથી નિદા થશે એ 'ભયદોષ'

૬ નિદાનદોષ — સામાયિક કરીને તેના ફળથી ધન, સ્ત્રી, પુત્રાદિક મેળવવાનુ ઇચ્છે તે
'નિદાનદોષ'

૭ સંશયદોષ — સામાયિકનુ પરિણામ હશે કે નહી હોય? એ વિકલ્પ તે 'સંશયદોષ'

૮ કષાયદોષ — સામાયિક કોધાદિકથી કરવા બેસી જાય, કે કંઈ કારણથી પછી ક્રોધ, માન,
માયા, લોભમા વૃત્તિ ધરે તે 'કષાયદોષ'

૯ અવિનયદોષ — વિનય વગર સામાયિક કરે તે 'અવિનયદોષ'

૧૦ અળહુમાનદોષ — ભક્તિભાવ અને ઉમ ગર્વક સામાયિક ન કરે તે 'અળહુમાનદોષ'

શિક્ષાપાઠ ૩૮ સામાયિકવિચાર—ભાગ ૨

દશ દોષ મનના કહ્યા, હવે વચનના દશ દોષ કહ્યું છું

૧ કુબોલદોષ — સામાયિકમા કુવચન બોલવુ તે 'કુબોલદોષ'

૨ સહસાત્કારદોષ — સામાયિકમા સહસથી અવિચારપૂર્વક વાક્ય બોલવુ તે 'સહસાત્કારદોષ'

૩ અસહારોપણદોષ — ખીજને ખોટો બોધ આપે તે 'અસહારોપણદોષ'

૪ નિરપેક્ષદોષ — સામાયિકમા શાસ્ત્રની દરકાર વિના વાક્ય બોલે તે 'નિરપેક્ષદોષ'

૫ સંક્ષેપદોષ — સૂત્રના પાઠ ઇત્યાદિક દૂ કામા બોલી નાખે, અને યથાર્થ ઉચ્ચાર કરે નહી
તે 'સંક્ષેપદોષ'

આગળ નીકળી પડ્યો જ્યારે હું ત્યાંથી નીકળ્યો ત્યારે મારા કુટુંબીઓ મને રોકી રાખવા મડયા કે તે ગામનો દરવાજો પહોંચી નથી, મારે તને જવા દઈ શકાય નહીં તારું કોમળ શરીર કંઈ પણ કરી શકે નહીં, અને તું ત્યાં જ અને સુખી થા તો પછી આવ પહોંચ નહીં, મારે એ વિચાર તારે માંડી વાળવો ઘણા પ્રકારથી તેઓને સમજાવી, સારી સ્થિતિમાં આવીશ ત્યારે અવશ્ય અહીં આવીશ, એમ વચન દઈ જવાળા દર હું પર્યટને નીકળી પડ્યો

પ્રારબ્ધ પાછા વળવાની તૈયારી થઈ દેવયોગે મારી કને એક દમડી પણ રહી નહોતી એક કે એ મહિના ઉદરપોષણ ચાલે તેવું સાધન રહ્યું નહોતું છતાં જવામાં હું ગયો, ત્યાં મારી બુદ્ધિએ પ્રારબ્ધ ખોલ્યા જે વહાણમાં હું બેઠો હતો તે વહાણના નાવિકે મારી ચચળતા અને નમ્રતા જોઈને પોતાના શેઠ આગળ માગ હું ખની વાત કરી તે શેઠે મને બોલાવી અમુક કામમાં ગોઠવ્યો, જેમાં હું મારા પોષણથી ચોગણું પેદા કરતો હતો એ વેપારમાં મારું ચિત્ત જ્યારે સ્થિર થયું ત્યારે ભારત સાથે એ વેપાર વધારવા મેં પ્રયત્ન કર્યો અને તેમાં ફાળ્યો બે વર્ષમાં પાંચ લાખ જેટલી કમાઈ થઈ પછી શેઠ પાસેથી રાજપુત્રીથી આજ્ઞા લઈ મેં કેટલોક માલ ખરીદી દારૂકા ભણી આવવાનું કાર્ય શેઠે કાળે ત્યાં આવી પહોંચ્યો ત્યારે બહુ લોક સન્માન આપવા મને સામા આવ્યા હતા હું મારા કુટુંબીઓને આનંદલાવથી જઈ મળ્યો તેઓ મારા ભાગ્યની પ્રશંસા કરવા લાગ્યા, જાણેથી લીધેલા માલે મને એકના પાંચ કરાવ્યા પડિતલ ! ત્યાં કેટલોક પ્રકારથી મારે પાપ કરવા પડ્યા હતા, પૂરું ખાવા પણ હું પાચ્યો નહોતો, પરંતુ એક વાર લક્ષ્મી માધ્ય કરવાનો જે પ્રતિજ્ઞા ભાવ કર્યો હતો તે પ્રારબ્ધયોગથી પળ્યો જે હું બહાયક સ્થિતિમાં હું હતો તે હું ખમ્યા શું ખમી હતી ? ઓ, પુત્ર એ તો જાણે નહોતા જ, માળાપ આગળથી પરલોક પામ્યા હતા કુટુંબીઓના વિયોગ વડે અને વિના દમડીએ જાવે જે વખતે હું ગયો તે વખતની સ્થિતિ અજાનદસ્તિથી આખા આસુ આણી દે તેવી છે, આ વખતે પણ ધર્મમાં લક્ષ રાખ્યું હતું દિવસનો અમુક ભાગ તેમાં ગુકતો હતો, તે લક્ષ્મી કે એવી લાલચે નહીં, પરંતુ સંસારહું ખથી એ તારનાર સાધન છે એમ જાણીને, મોતનો ભય ક્ષણ પણ દૂર નથી, મારે એ કર્તવ્ય જેમ અને તેમ કરી લેવું, એ મારી સુખ્ય નીતિ હતી દુઃખચારથી કંઈ સુખ નથી, મનની તૃપ્તિ નથી, અને આત્માની મલિનતા છે એ તત્ત્વ જાણી મેં મારું લક્ષ દોરેલું હતું

શિક્ષાપાઠ ૬૪ સુખ વિષે વિચાર — ભાગ ૪

અહીં આવ્યા પછી હું સારા ઠેકાણાની કન્યા પાચ્યો તે પણ સુલક્ષણી અને મર્યાદાશીલ નીવડી એ વડે કરીને મારે ત્રણ પુત્ર થયા વહીવટ પ્રબળ હોવાથી અને નાણું નાણાને વધારતું હોવાથી દસ વર્ષમાં હું મહાકોટયાવધિ થઈ પડ્યો પુત્રની નીતિ, વિચાર અને બુદ્ધિ ઉત્તમ રહેવા મેં બહુ મુશ્કેલ સાધનો ગોઠવ્યા, જેથી તેઓ આ સ્થિતિ પામ્યા છે મારા કુટુંબીઓને યોગ્ય યોગ્ય મ્યજે ગોઠવી તેઓની સ્થિતિને સુધરતી કરી દુકાનના મેં અમુક નિયમો બાંધ્યા ઉત્તમ ધામનો આગ લ કરી લીધો આ ક્ષેત્ર એક મમત્વ ખાતર કાર્ય ગયેલું પાછું મેળવ્યું, અને કુળપત્ર પરાનું નામાકિતપણું જુદું અટકાવ્યું, એમ કહેવરાવવા મારે આ સઘળું મેં કાર્ય એને હું સુખ માનતો નથી જોકે હું ખીલ કરતા સુખી છું, તોપણ એ શાતાવેદની છે, સત્સુખ નથી જગતમાં બહુધા કરીને અજાતાવેદની છે, મેં ધર્મમાં મારો કાળ ગાળવાનો નિયમ રાખ્યો છે સત્શાસ્ત્રોના વાચન, મનન, સત્પુરુષોનો સમાગમ, યમનિયમ, એક મહિનામાં બાર દિવસ બ્રહ્મચર્ય, બનતું ગુપ્તદાન, એ આદિ ધર્મરૂપે મારો કાળ ગાળું છું સર્વ વ્યવહારસળ ધીની ઉપાધિમાંથી કેટલોક ભાગ બહુ અશે મેં ત્યાંથી છે પુત્રને

જે સાર્થક ન થયું તે બે ઘડીની વિશુદ્ધ સામાયિક સાર્થક કરે છે લક્ષપૂર્વક સામાયિક થવા માટે સામાયિકમા પ્રવેશ કર્યા પછી ચાર લોગસ્સથી વધારે લોગસ્સના કાયોત્સર્ગ કરી ચિત્તની કઈક સ્વસ્થતા આણવી પછી સૂત્રપાઠ કે ઉત્તમ અથવા મનન કરવું વૈરાગ્યના ઉત્તમ કાન્થો ગોલવા, પાછળનું અધ્યયન કરેલું સ્મરણ કરી જવું નૂતન અભ્યાસ થાય તો કરવો કેઈને શાસ્ત્રધાન્થી બોધ આપવો, એમ સામાયિકીકાળ વ્યતીત કરવો મુનિરાજનો એ સમાજમ હોય તો આગમવાણી સાલળવી અને તે મનન કરવી, તેમ ન હોય અને શાસ્ત્રપરિચય ન હોય તો વિચક્ષણ અભ્યાસી પામેથી વૈરાગ્ય-બોધક કથન શ્રવણ કરવું, કિંવા કઈ અભ્યાસ કરવો એ સઘળી યોગવાર્ધ ન હોય તો કેટલોક ભાગ લક્ષપૂર્વક કાયોત્સર્ગમા રોકવો, અને કેટલોક ભાગ મહાપુરુષોના ચરિત્રકથામા ઉપયોગપૂર્વક રોકવો પરંતુ જેમ બને તેમ વિવેકથી અને ઉત્સાહથી સામાયિકીકાળ વ્યતીત કરવો કઈ માહિત્ય ન હોય તો પણ પરમેષ્ઠીમ ત્રનો બપ જ ઉત્સાહપૂર્વક કરવો પણ વ્યર્થ કાળ કાઢી નાખવો નહીં ધીરજથી, શાંતિથી અને ચત્તાથી સામાયિક કરવું જેમ બને તેમ સામાયિકમાં શાસ્ત્રપરિચય વધારવો

સાઠ ઘડીના વખતમાંથી બે ઘડી અવશ્ય બચાવી સામાયિક તો સદ્ભાવથી કરવું

શિક્ષાપાઠ ૪૦ પ્રતિક્રમણવિચાર

પ્રતિક્રમણ એટલે સામું જવું—સ્મરણ કરી જવું—ફરીથી બોધ જવું—એમ એનો અર્થ થઈ શકે છે ૧૧ જે દિવસે જે વખતે પ્રતિક્રમણ કરવા બેઠા તે વખતની અગાઉ તે દિવસે જે જે દોષ થયા છે તે એક પછી એક બોધ જવા અને તેનો પશ્ચાત્તાપ કરવો કે દોષનું સ્મરણ કરી જવું વગેરે સામાન્ય અર્થ પાછું છે.

ઉત્તમ મુનિઓ અને ભાવિક શ્રાવકો સધ્યાકાળે અને રાત્રિના પાછળના ભાગમા દિવસે અને રાત્રે એમ અનુક્રમે થયેલા દોષનો પશ્ચાત્તાપ કે ક્ષમાપના ઇચ્છે છે, એવું નામ અહીં આગળ પ્રતિક્રમણ છે એ પ્રતિક્રમણ આપણે પણ અવશ્ય કરવું, કારણ આત્મા મન, વચન અને કાયાના યોગથી અનેક પ્રકારનાં કર્મ ગાધે છે પ્રતિક્રમણસૂત્રમા એવું દોહન કરેલું છે, જેથી દિવસરાત્રિમા થયેલા પાપનો પશ્ચાત્તાપ તે વડે થઈ શકે છે શુદ્ધભાવ વડે કરી પશ્ચાત્તાપ કરવાથી લેશ પાપ થતા પરલોક-ભય અને અનુકે પા છૂટે છે, આત્મા કેમળ થાય છે ત્યાગવા યોગ્ય વસ્તુનો વિવેક આવતો જાય છે ભગવાન સાક્ષીએ અજ્ઞાન ઇં જે જે દોષ વિસ્મરણ થયા હોય તેનો પશ્ચાત્તાપ પણ થઈ શકે છે આમ એ નિર્જરા કરવાનું ઉત્તમ સાધન છે

એવું ‘આવશ્યક’ એવું પણ નામ છે આવશ્યક એટલે અવશ્ય કરીને કરવા યોગ્ય, એ સત્ય છે તે વડે આત્માની મલિનતા ખસે છે, માટે અવશ્ય કરવા યોગ્ય જ છે

સાય કાળે જે પ્રતિક્રમણ કરવામા આવે છે તેનું નામ દેવસીય પરિક્રમણ એટલે દિવસસ બધી પાપનો પશ્ચાત્તાપ, અને રાત્રિના પાછલા ભાગમા જે પ્રતિક્રમણ કરવામા આવે છે તે રાધ પરિક્રમણ કહેવાય છે દેવસીય અને રાધ એ પ્રાકૃત ભાષાના શબ્દો છે પખવાડિયે કરવાનું પ્રતિક્રમણ તે પાક્ષિક અને સવત્સરે કરવાનું તે સાવત્સરિક કહેવાય છે સત્પુરુષોએ યોજનાથી ગાધેલો એ સુદર નિયમ છે

કેટલાક સામાન્ય ભુદ્ધિમાનો એમ કહે છે કે દિવસ અને રાત્રિનું સવારે પ્રાયશ્ચિત્તરૂપ પ્રતિ-

૧ દિ. ૦ આ. ૦ પા. ૧૦— ભાવની અપેક્ષાએ જે દિવસે જે વખતે પ્રતિક્રમણ કરવાનું થાય, તે વખતની અગાઉ અથવા તે દિવસે જે જે દોષ થયા હોય તે એક પછી એક અતગત્મભાવે બોધ જવા અને તેનો પશ્ચાત્તાપ કરી દોષથી પાછું વળવું તે પ્રતિક્રમણ.

આપુ અહીં શાસ્ત્રાધ્યયન અને સત્વસ્તુનો ઉપદેશ કરો મિચ્છાર લોપાધિની લોહપતામાં હું ધારું છું કે ન પડો, પછી આપની જેવી ઇચ્છા

પડેલ — આપે આપના અનુભવની બહુ મનન કરવા જેથી આગયાચિકા કહી આપ અવશ્ય કેઈ મહાત્મા છે પુણ્યાનુગ્રાહી પુણ્યવાન જીવ છે, વિવેકી છે, આપની શક્તિ અદ્ભુત છે, હું દરિદ્રતાથી કે ટાળીને જે ઇચ્છા રાખતો હતો તે એકાતિક હતી આવા સર્વ પ્રકારના વિવેકી વિચાર મેં કર્યા નહોતાં આવો અનુભવ, આવી વિવેકશક્તિ હું ગમે તેવો વિદ્વાન છું છતાં મારામાં નથી જ એ હું સત્ય જ કહું છું આપે મારે માટે જે યોજના દર્શાવી તે માટે આપનો બહુ ઉપકાર માનું છું, અને નમ્રતા પૂર્વક એ હું અગીકાર કરવા હર્ષ ઇતાવું છું હું ઉપાધિને ચાહતો નથી લક્ષ્મીના દેહ ઉપાધિ જ આપે છે આપનું અનુભવસિદ્ધ કથન મને બહુ દુઃખ છે સ સાર બળતો જ છે, એમાં સુખ નથી આપે નિરુપાધિક સુનિસુખની પ્રશંસા કહી તે સત્ય છે તે સન્માર્ગ પરિણામે સર્વોપાધિ, આધિ આધિ અને સર્વ અજ્ઞાનભાવ રહિત એવા શાશ્વત મોક્ષનો હેતુ છે

શિક્ષાપાઠ ૬૬ સુખ વિષે વિચાર — ભાગ ૬

ધનાદય — આપને મારી વાત ડુટી એથી હું નિરભિમાનપૂર્વક આનંદ પામું છું આપને મારે હું યોગ્ય યોજના કરીશ મારા સામાન્ય વિચારો કથાનુરૂપ અહીં હું કહેવાની આજ્ઞા લઉં છું

જેઓ કેવળ લક્ષ્મીને ઉપાર્જન કરવામાં કપટ, લોભ અને માયામાં મૂકાયા પડ્યા છે તે બહુ દુઃખી છે તેનો તે પૂરો ઉપયોગ કે અધૂરો ઉપયોગ કરી શકતા નથી, માત્ર ઉપાધિ જ લોભાવે છે તે અસંજ્યાત પાપ કરે છે તેને કાળ અચાનક લઈને ઉપાડી બાંધે છે અધોગતિ પામી તે જીવ અનંત સ સાર વધારે છે મળેલો મનુષ્યદેહ એ નિર્મૂલ્ય કરી નાખે છે જેથી તે નિરંતર દુઃખી જ છે

જેણે પોતાના ઉપજીવિકા જેટલા સાધનમાત્ર અલ્પાર ભથી રાખ્યા છે, શુદ્ધ એકપત્નીવ્રત, સતોષ, પરાત્માની રક્ષા, યમ, નિયમ, પરોપકાર, અલ્પરાગ, અલ્પદબ્ધમાયા અને સત્ય તેમજ શાસ્ત્રાધ્યયન રાખ્યું છે, જે સત્પુરુષોને સેવે છે, જેણે નિર્ઝ થતાનો મનોરથ રાખ્યો છે, બહુ પ્રકારે કરીને સ સાધ્યો જે ત્યાગી જેવો છે, જેના વૈરાગ્ય અને વિવેક ઉત્કૃષ્ટ છે તે પવિત્રતામાં સુખપૂર્વક કાળ નિર્ગમન કરે છે

સર્વ પ્રકારના આરભ અને પરિગ્રહથી જેઓ રહિત થયા છે, દ્રવ્યથી, ક્ષેત્રથી, કાળથી અને ભાવથી જેઓ અપ્રતિબંધપણે વિચરે છે, શત્રુ-મિત્ર પ્રત્યે જે સમાન દ્રષ્ટિવાળા છે અને શુદ્ધ આત્મ ધ્યાનમાં જેમનો કાળ નિર્ગમન થાય છે, અથવા સ્વાધ્યાય ધ્યાનમાં જે લીન છે, એવા જિતેન્દ્રિય અને જિતક્રયાય તે નિર્ઝ થા પરમ સુખી છે

સર્વ ધનધાતી કર્મનો ક્ષય-જેમણે કર્યો છે, આર કર્મ પાતળાં જેના પડ્યા છે, જે યુક્ત છે, જે અન તજ્ઞાની અને અન તદર્શી છે તે તો સ પૂર્ણ સુખી જ છે મોક્ષમાં તેઓ અનંત જીવનના અનંત સુખમાં સર્વ-કર્મ-વિરક્તતાથી વિરાજે છે

આમ સત્પુરુષોએ કહેલો મત મને માન્ય છે પહેલો તો મને ત્યાગ્ય છે બીજો હંમણ માન્ય છે, અને ઘણે ભાગે એ ગ્રહણ કરવાનો મારો બોધ છે ત્રીજો બહુ માન્ય છે અને ચોથો તો સર્વમાન્ય અને સંશ્ચિદ્વાન દ સ્વરૂપ છે

એમ પડેલું આપની અને મારી સુખસંગ્રાહી વાતચીત થઈ પ્રસંગોપાત્ત તે વાત ચર્ચા જઈશું તે પર વિચાર કરીશું આ વિચારો આપને કહ્યાથી મને બહુ આનંદ થયો છે આપ તેજા વિચારને અનુકૂળ થયા એથી વળી આનંદમાં વૃદ્ધિ થઈ છે પરસ્પર એમ વાતચીત કરતા કરતા હર્ષ ભેર પછી તેઓ સમાધિસાવથી શયન કરી ગયા

અપણ અને વિનાશી છતાં સ્વપ્નના ખેદ જેવું તેનું પરિણામ રહ્યું છે એ ઉપરથી બુદ્ધિમાન પુરુષો આત્મહિતને શોધે છે સ સારની અનિત્યતા પર એક કાવ્ય છે કે —

ઉપમતિ

વિદ્યુત લક્ષ્મી પ્રભુતા પતંગ, આયુષ્ય તે તો જળના તરંગ,
પુર દરી આપ અનગરંગ, શુ રાગિયે ત્યા ક્ષણનો પ્રસંગ ?

વિશેષાર્થ — લક્ષ્મી વીજળી જેવી છે વીજળીનો ગળકારો જેમ થઈને ઓલવાઈ જાય છે, તેમ લક્ષ્મી આવીને ચાલી જાય છે અધિકાર પતંગના રંગ જેવો છે પતંગનો રંગ જેમ ચાર દિવસની ચટકી છે, તેમ અધિકાર માત્ર થોડો કાળ રહી હાથમાથી જતો રહે છે આયુષ્ય પાણીના મોજા જેવું છે પાણીનો ઢિલોળો આવ્યો કે ગયો તેમ જન્મ પામ્યા, અને એક દેહમા રહ્યા કે ન રહ્યા ત્યા ખીબા દેહમા પડવું પડે છે કામલોગ આકાશમા ઉત્પન્ન થતા ધંદના ધનુષ્ય જેવા છે, જેમ ધંદધનુષ્ય વર્ષાકાળમા થઈને ક્ષણવારમા લય થઈ જાય છે, તેમ યૌવનમા કામના વિકાર ફળીભૂત થઈ જરાવયમા જતા રહે છે ટૂંકામા હે જીવ ! એ સઘળી વસ્તુઓના સળધ ક્ષણભર છે એમા પ્રેમળ ધનની સાકળે બધાઈને શુ રાચવું ? તાત્પર્ય એ સઘળાં અપણ અને વિનાશી છે, તું અખંડ અને અવિનાશી છે, માટે તારા જેવી નિત્ય વસ્તુને પ્રાપ્ત કર ! એ બોધ યથાર્થ છે

શિક્ષાપાઠ ૪૩ અનુપમ ક્ષમા

ક્ષમા એ અતર્શત્રુ જીતવામા ખડંગ છે પવિત્ર આચારની રક્ષા કરવામાં બગતર છે શુદ્ધભાવે અસહ્ય હું ખમા સમપરિણામથી ક્ષમા રાખનાર મનુષ્ય ભવસાગર તરી જાય છે

કૃષ્ણ વાસુદેવના ગજસુકુમાર નામના નાના ભાઈ મહાસુરપવાન, સુકુમાર માત્ર બાર વર્ષની વયે ભગવાન નેમિનાથની પાસેથી સ સાર-ત્યાગી થઈ સ્મશાનમા ઉગ્રધ્યાનમા રહ્યા હતા, ત્યારે તેઓ એક અદ્ભુત ક્ષમામય ચરિત્રથી મહાસિદ્ધિને પામી ગયા, તે અહીં કહું છું

સોમલ નામના બ્રાહ્મણની સુરપવર્ણસ પન્ન પુત્રી વેરે ગજસુકુમારનું સગપણ કર્યું હતું પરંતુ લગ્ન થયા પહેલાં ગજસુકુમાર તો સ સાર ત્યાગી ગયા આથી પોતાની પુત્રીનું સુખ જવાના દેખથી તે સોમલ બ્રાહ્મણને લય કર ક્રોધ વ્યાપ્યો ગજસુકુમારનો શોધ કરતો કરતો એ સ્મશાનમા જ્યા મહા-મુનિ ગજસુકુમાર એકાગ્ર વિશુદ્ધભાવથી કાર્યોત્સર્ગમા છે, ત્યા આવી પહોંચ્યો કોમળ ગજસુકુમારના માથા પર ચીકણી માટીની વાંક કરી અને અદર ધમધખતા અગારા ભર્યા, ધિન પૂરું એટલે મહાતાપ થયો એથી ગજસુકુમારનો કોમળ દેહ બળવા માંડ્યો એટલે તે સોમલ જતો રહ્યો એ વેળા ગજસુકુમારના અસહ્ય હું ખમા કહેવું પણ શું હોય ? પરંતુ ત્યારે તે સમભાવ પરિણામમા રહ્યા કિચિત્ ક્રોધ કે દ્વેષ એના હૃદયમા જન્મ પામ્યો નહીં પોતાના આત્માને સ્થિતિસ્થાપક કરીને બોધ દીધો કે જો ! તું એની પુત્રીને પરણ્યો હોત તો એ કન્યાદાનમા તને પાઘડી આપત એ પાઘડી થોડા વખતમા ફાટી જાય તેવી અને પરિણામે હું ખદાયક થાત આ એનો બહુ ઉપકાર થયો કે એ પાઘડી બદલ એણે મોક્ષની પાઘડી બધાવી એવા વિશુદ્ધ પરિણામથી અડગ રહી સમભાવથી તે અસહ્ય વેદના સહીને સર્વજ્ઞ સર્વદર્શી થઈ અનંત જીવન સુખને પામ્યા કેવી અનુપમ ક્ષમા અને કેવું તેનું સુદર પરિણામ ! તત્ત્વજ્ઞાનીઓના વચન છે કે, આત્મા માત્ર સ્વસદ્ભાવમા આવવો જોઈએ, અને તે આવ્યો તો મોક્ષ હથેળીમા જ છે ગજસુકુમારની નામાકિત ક્ષમા કેવો વિશુદ્ધ બોધ કરે છે !

ક ઇક પડયા છે, પરંતુ સ્વાત્માને જીતનારા બહુ હુલ્લ છે, અને તે દશ લાખ સુલટને જીતનાર કરતા અત્યુત્તમ છે

મન જ સર્વોપાધિની જન્મદ્વાતા ભૂમિકા છે મન જ બધ અને મોક્ષનું કારણ છે મન જ સર્વ સ સારની મોહિનીરૂપ છે એ વશ થતાં આત્મસ્વરૂપને પામવું લેશમાત્ર હુલ્લ નથી.

મન વડે ઇન્દ્રિયોની લોહપતા છે લોબન, વાંજન, સુગંધી, સ્ત્રીનું નિરીક્ષણ, સુદર વિલેપન એ સઘળું મન જ માગે છે એ મોહિની આડે તે ધર્મને સ ભારવા પણ દેતું નથી સ ભાર્યા પછી સાવ ધાન થવા દેતું નથી સાવધાન થવા પછી પતિતતા કરવામા પ્રવૃત્ત, લાગુ થાય છે એમા નથી ફાવતું ત્યારે સાવધાનીમા કઈ ન્યૂનતા પડોચાડે છે જેઓ એ ન્યૂનતા પણ ન પામતાં અડગ રહીને મન જીતે છે તે સર્વ સિદ્ધિને પામે છે

મન અકસ્માત્ કોઈથી જ જીતી શકાય છે નહીં તો ગૃહસ્થાશ્રમે અભ્યાસ કરીને જ જિતાય છે એ અભ્યાસ નિર્ઝ થતામા બહુ થઈ શકે છે, છતાં સામાન્ય પરિચય કરવા માગીએ તો તેનો મુખ્ય માર્ગ આ છે કે, તે જે હુરિચ્છા કરે તેને ભૂલી જવી, તેમ કરવું નહીં તે જ્યારે શબ્દસ્પર્શાદિ વિલાસ ઇચ્છે ત્યારે આપવા નહિ દૂકામા આપણે એથી દોરાવું નહીં પણ આપણે એને દોરવું, અને દોરવું તે પણ મોક્ષમાર્ગમાં જિતે દ્રિયતા વિના સર્વ પ્રકારની ઉપાધિ ઊભી જ રહી છે. ત્યારે ન ત્યાગ્યા જેવો થાય છે, લોક-લજ્જાએ તેને સેવવો પડે છે માટે અભ્યાસ કરીને પણ મનને જીતીને સ્વાધીનતામા લઈ અવશ્ય આત્મહિત કરવું

શિક્ષાપાઠ ૬૮ પ્રહાર્યની નવ વાડ

જ્ઞાનીઓએ થોડા શબ્દોમા કેવા ભેદ અને કેવું સ્વરૂપ બતાવ્યું છે? એ વડે કેટલી બધી આત્મોન્નતિ થાય છે? પ્રહાર્ય જેવા ગ ભીર વિષયનું સ્વરૂપ સ ક્ષેપમા અતિ અત્કારિક રીતે આપ્યું છે પ્રહાર્યરૂપી એક સુદર ગાડ અને તેને રક્ષા કરનારી જે નવ વિધિઓ તેને વાડનું રૂપ આપી આચાર પાળવામા વિશેષ સ્મૃતિ રહી શકે એવી સરળતા કરી છે એ નવ વાડ જેમ છે તેમ અહીં કહી જઈ છું

૧ વસતિ — જે પ્રહાર્યારી સાધુ છે તેમણે જ્યાં સ્ત્રી, પશુ કે પડગ એથી કરીને જે સ યુક્ત વસતિ હોય ત્યાં રહેવું નહીં સ્ત્રી જે પ્રકારની છે મનુષ્યણી અને દેવાગના એ પ્રત્યેકના પાછા બે બે ભેદ છે એક તો મૂળ અને બીજી સ્ત્રીની મૂર્તિ કે ચિત્ર એ પ્રકારનો જ્યાં વાસ હોય ત્યાં પ્રહાર્યારી સાધુએ ન રહેવું, પશુ એટલે તિર્થ ચિણી ગાય, બે સ ઇત્યાદિક જે સ્થળે હોય તે સ્થળે ન રહેવું, અને પડગ એટલે નપુસક એનો વાસ હોય ત્યાં પણ ન રહેવું એવા પ્રકારનો વાસ પ્રહાર્યની હાનિ કરે છે તેઓની કામચેષ્ટા, હાવભાવ ઇત્યાદિક વિકારો મનને પ્રદ્ર કરે છે

૨ કથા — કેવળ એકલી સ્ત્રીઓને જ કે એક જ સ્ત્રીને ધર્મોપદેશ પ્રહાર્યારીએ ન કરવો કથા એ મોહની ઉત્પત્તિરૂપ છે સ્ત્રીના રૂપ સ બધો ઐશ્ય, કામવિલાસ સ બધો ઐશ્ય, કે જેથી ચિત્ર ચળે એવા પ્રકારની ગમે તે શૃંગાર સ બધી કથા પ્રહાર્યારીએ ન કરવી

૩ આસન — સ્ત્રીઓની સાથે એક આસને ન બેસવું જ્યાં સ્ત્રી બેઠી હોય ત્યાં બે ધડી સુધીમા પ્રહાર્યારીએ ન બેસવું એ સ્ત્રીઓની સ્મૃતિનું કારણ છે, એથી વિકારની ઉત્પત્તિ થાય છે, એમ ભગવાને કહ્યું છે

૪ ઇન્દ્રિયનિરીક્ષણ — સ્ત્રીઓના અ ગોપાગ પ્રહાર્યારી સાધુએ ન જોવા, એનાં અમુક અંગ પર દ્રષ્ટિ એકાગ્ર થવાથી વિકારની ઉત્પત્તિ થાય છે

૫ કુલ્પાતર — ભીત, કનાત કે ત્રાટાનું અ તર વચમા હોય ને ત્રીપુરુષ જ્યાં મેથુન મંમે ત્ પ્રહાર્યારીએ રહેવું નહીં કારણ શબ્દ, ઐશ્વર્યિક વિકારના કારણ છે

પૂજી કમાઈ ગયા હતા તે કમાવામા અશક્ત એવા કપિલે ખાઈને પૂરી કરી. શ્રીદેવી એક દિવસ ઘરના ખારણામા બિભી હતી, ત્યા ખેત્યાર નોકરો સહિત પોતાના પતિની શાસ્ત્રીય પદવી પામેલો વિદ્વાન જતો તેના જોવામાં આવ્યો ઘણા માનથી જતા આ શાસ્ત્રીને જોઈને શ્રીદેવીને પોતાની પૂર્વસ્થિતિનું સ્મરણ થઈ આવ્યું જ્યારે મારા પતિ આ પદવી પર હતા ત્યારે હું કેવું મુખ ભોગવતી હતી ! એ મારું સુખ તો ગયું પરંતુ મારો પુત્ર પણ પૂરું લણ્યોયે નહી એમ વિચારમા ડોલતાં ડોલતા એની આખમાંથી દડ દડ આસુ ખરવા મડ્યા એવામા ફરતો ફરતો કપિલ ત્યા આવી પહોંચ્યો શ્રીદેવીને રડતી જોઈ તેનું કારણ પૂછ્યું કપિલના બહુ આગ્રહથી શ્રીદેવીએ જે હતું તે કહી બતાવ્યું પછી કપિલ બોલ્યો “જે મા ! હું બુદ્ધિશાળી છું, પરંતુ મારી બુદ્ધિનો ઉપયોગ જોઈએ તેવો થઈ શક્યો નથી અટલે વિદ્યા વગર હું એ પદવી પામ્યો નહી તું કહે ત્યા જઈ ને હવે હું મારાથી બનતી વિદ્યા સાધ્ય કરું ” શ્રીદેવીએ ખેદ સાથે કહ્યું . “એ તારાથી બની શકે નહી, નહી તો આર્યાવર્તની મર્યાદા પર આવેલી શ્રાવસ્તી નગરીમા ઈદ્રહત નામનો તારા પિતાનો મિત્ર રહે છે, તે અનેક વિદ્યાર્થીઓને વિદ્યાદાન દે છે, જે તારાથી ત્યા જવાય તો ધારેલી સિદ્ધિ થાય ખરી ” એક બે દિવસ રોકાઈ સજ્જ થઈ, અસ્તુ કહી કપિલજી પ થે પળ્યા

અવધ વીતતા કપિલ શ્રાવસ્તીએ શાસ્ત્રીજીને ઘેર આવી પહોંચ્યા પ્રણામ કરીને પોતાનો ઇતિહાસ કહી બતાવ્યો શાસ્ત્રીજીએ મિત્રપુત્રને વિદ્યાદાન દેવાને માટે બહુ આનંદ દેખાડ્યો પણ કપિલ આગળ કઈ પૂજી નહોતીકે તેમથી ખાય, અને અભ્યાસ કરી શકે, એથી કરીને તેને નગરમાં ચાલ્યા જવું પડતું હતું ચાલતા ચાલતા બપોર થઈ જતા હતા, પછી રસોઈ કરે, અને જમે ત્યા સાંજનો થોડો ભાગ રહેતો હતો, એટલે કઈ અભ્યાસ કરી શકતો નહોતો પડિતે તેનું કારણ પૂછ્યું ત્યારે કપિલે તે કહી બતાવ્યું પડિત તેને એક ગૃહસ્થ પાસે તેડી ગયા અને હું મેશા ભોજન મળે એવી ગોઠવણ એક વિધવા બ્રાહ્મણીને ત્યાં તે ગૃહસ્થે કપિલની અનુકંપા ખાતર કરી દીધી, જેથી કપિલને તે એક ચિંતા ઓછી થઈ

શિક્ષાપાઠ ૪૭ કપિલમુનિ—ભાગ ૨

એ નાની ચિતા ઓછી થઈ, ત્યા બીજી મોટી જ બળ બિભી થઈ ભક્તિક કપિલ હવે યુવાન થયો હતો, અને જેને ત્યા એ જમવા જતો હતો તે બાઈ પણ યુવાન હતી તેની સાથે તેના ઘરમા બીજી કેઈ માણસ નહોતું હમેશનો પરસ્પરનો વાતચીતનો સંબંધ વધ્યો, વધીને હાસ્યવિનોદરૂપે થયો, એમ કરતા કરતા બન્નેને પ્રીતિ બધાઈ કપિલ તેનાથી હુબ્ધાયો ! એકાત બહુ અનિદ્ર ચીજ છે !

વિદ્યા પ્રાપ્ત કરવાનું તે ભૂલી ગયો ગૃહસ્થ તરફથી મળતાં સીધાથી બન્નેનું માઠ પૂરું થતું હતું, પણ લૂગડાલત્તાના વાધા થયા ગૃહસ્થાશ્રમ માડી બેઠા જેવું કપિલે કરી મૂક્યું . ગમે તેવો છતા હજીકર્મી જીવ હોવાથી સ સારની વિશેષ લોતાબળની તેને માર્હિતી પણ નહોતી એથી પૈસા કેમ પેદા કરવા તે બિચારો તે બળતો પણ નહોતો ચચળ સ્ત્રીએ તેને રસ્તો બતાવ્યો કે, મૂઝાવામા કઈ વળવાનું નથી, પરંતુ ઉપાયથી સિદ્ધિ છે આ ગામના રાજાનો એવો નિયમ છે કે, સવારમા પહેલો જઈ બે બ્રાહ્મણ આશીર્વાદ આપે તેને તે બે માસા સોનું આપે છે ત્યાં જો જઈ શકો અને પ્રથમ આશીર્વાદ આપી શકો તો તે બે માસા સોનું મળે કપિલે એ વાતની હા કહી આઠ દિવસ સુધી આટા ખાધા પણ વખત વીત્યા પછી બંધ એટલે કઈ વળે નહી એથી તેણે એક દિવસ નિશ્ચય કર્યો કે, જો હું ચોક્કસ સૂઉ તો ચીવટ રાખીને ઉઠાશે પછી તે ચોક્કસ સૂતો અઘરાત ભાગતા ચક્રનો ઉદય થયો કપિલે પ્રભાત સમીપ બાણીને મૂઠીઓ વાળીને આશીર્વાદ દેવા માટે દોડતા જવા માંડ્યું રક્ષાળે

અધિરાજ! પ્રથમ તમારી કોમળ કાયા અમૃત તુલ્ય હતી આ વેળા એ ઝેર તુલ્ય છે જ્યારે અમૃત તુલ્ય અગ હતુ ત્યારે આનંદ પામ્યા અને આ વેળા ઝેર તુલ્ય છે ત્યારે ખેદ પામ્યા અમે કહીએ છીએ તે વાતની સિદ્ધતા કરવી હોય તો તમે તાંબુલ ચૂકે તત્કાળ તે પર માખી બેસશે અને પરલોક પહોંચી જશે

શિક્ષાપાઠ ૭૧ સનતકુમાર — ભાગ ૨

સનતકુમારે એ પરીક્ષા કરી તો સત્ય ઠંરી પૂર્વિત કર્મના પાપનો જે ભાગ, તેમા આ કાયાના મદસ બધોનું મેલવણ થવાથી એ ચક્રવર્તીની કાયા ઝેરમય થઈ ગઈ હતી વિનાશી અને અશુચિમય કાયાનો આવો પ્રપચ જોઈને સનતકુમારને અત કરણમા વૈરાગ્ય ઉત્પન્ન થયો કેવળ આ સસાર તજવાયોગ્ય છે આવી ને આવી અશુચિ સ્ત્રી, પુત્ર, મિત્રાદિના શરીરમા રહી છે એ સઘળું મોહમાન કરવા યોગ્ય નથી, એમ બોલીને તે છ બંડની પ્રભુતા ત્યાગ કરીને ચાલી નીકળ્યા સાધુરૂપે જ્યારે વિચરતા હતા ત્યારે મહારોગ ઉત્પન્ન થયો તેના સત્યત્વની પરીક્ષા લેવાને કોઈ દેવ ત્યા વૈદરૂપે આબ્યો સાધુને કહ્યું, હું બહુ કુશળ રાજવૈદ છું, તમારી કાયા રોગનો ભોગ થયેલી છે, જો ઇચ્છા હોય તો તત્કાળ હું તે રોગને ટાળી આપુ સાધુ બોલ્યા, “ હે વૈદ ! કર્મરૂપી રોગ મહોન્મત છે, એ રોગ ટાળવાની તમારી જો સમર્થતા હોય તો ભલે મારો એ રોગ ટાળો એ સમર્થતા ન હોય તો આ રોગ ભડે રહ્યો ” દેવતા બોલ્યો, એ રોગ ટાળવાની સમર્થતા હું ધરાવતો નથી સાધુએ પોતાની લગ્નિના પરિપૂર્ણ પ્રબળ વડે ચૂકવાળી અગુલિ કરી તે રોગને ખરડી કે તત્કાળ તે રોગનો નાશ થયો, અને કાયા પાછી હતી તેવી બની ગઈ પછી તે વેળા દેવે પોતાનું સ્વરૂપ પ્રકાશ્યું, ધન્યવાદ ગાઈ વદન કરી તે પોતાને સ્થાનકે ગયો

રક્તપિત્ત જેવા સદૈવ લોહીપ્રદુર્થી ગૂઢગૂઢતા મહા રોગની ઉત્પત્તિ જે કાયામા છે, પળમા વલ્લુથી જવાનો જેનો સ્વભાવ છે, જેના પ્રત્યેક રોમે પોણાળ જે રોગનો નિવાસ છે, તેવા સાડા ત્રણ કરોડ રોમથી તે ભરેલી હોવાથી રોગનો તે ભંડાર છે એમ વિવેકથી સિદ્ધ છે અન્ન વગેરેની ન્યૂનાધિકતાથી તે પ્રત્યેક રોગ જે કાયામા દેખાવ દે છે, મળ, મૂત્ર, નરક, હાડ, માસ, પડુ અને સ્ત્રોમથી જેનું બધારણ ટક્યું છે, ત્વચાથી માત્ર જેની મનોહરતા છે, તે કાયાનો મોહ ખરે ! વિભ્રમ જ છે ! સનતકુમારે જેનું લેશમાત્ર માન કર્યું, તે પણ જેથી સ ખાયુ નહી તે કાયામા અહો પામર ! તું શું મોહ છે ! એ મોહ મગળદાયક નથી

શિક્ષાપાઠ ૭૨ બત્રીસ યોગ

સત્યુરુષો નીચેના બત્રીસ યોગનો સ્મરણ કરી આત્માને ઉજ્જવળ કરવાનું કહે છે

- ૧ ‘શિષ્ય પોતાના જેવો થાય તેને માટે તેને શ્રુતાદિક જ્ઞાન આપવું’
- ૨ ‘પોતાના આચાર્યપણાનું જે જ્ઞાન હોય તેનો અન્યને બોધ આપવો અને પ્રકાશ કરવો’
- ૩ આપત્તિકાળે પણ ધર્મનું દૃઢપણું ત્યાગવું નહી
૪. લોક, પરલોકના સુખના ફલની વાંછના વિના તપ કરવું
૫. શિક્ષા મળી તે પ્રમાણે ચત્તાથી વર્તવું, અને નવી શિક્ષા વિવેકથી ગ્રહણ કરવી
- ૬ મમત્વનો ત્યાગ કરવો
- ૭ ગુપ્ત તપ કરવું

૧ ‘મોક્ષસાધક યોગ માટે શિષ્યે આચાર્ય પાસે આલોચના કરવી’

૨ દિ. ૦ આ. ૦ પા. ૧૦—‘આચાર્ય આલોચના બીજા પામે પ્રકાશવી નહી’

જ છે તૃણા એ સ સારવૃક્ષનું બીજ છે એનો હે જીવ, તારે શુ ખાપ છે? વિદ્યા લેતા તું વિષયમા પડી ગયો, વિષયમા પડવાથી આ ઉપાધિમા પડ્યો, ઉપાધિ વડે કરીને અન ત તૃણાસમુદ્રના તરંગમા તું પડ્યો એક ઉપાધિમાથી આ સ સાગ્રમા એમ અન ત ઉપાધિ વેઠવી પડે છે આથી એનો ત્યાગ કરવો ઉચિત છે સત્ય સ તોષ જેવું નિરુપાધિ સુખ એકેકે નથી એમ વિચારતા વિચારતા તૃણા શમાવવાથી તે કપિલના અનેક આવરણ ક્ષય થયા તેનું અ ત કરણ પ્રકુલ્લિત અને બહુ વિવેકશીલ થયું વિવેકમા ને વિવેકમા ઉત્તમ જ્ઞાન વડે તે સ્વાત્મનો વિચાર કરી શક્યો અપૂર્વ-શ્રેણિએ ચઢી તે કૈવલ્યજ્ઞાનને પામ્યો કહેવાય છે

તૃણા કેવી કનિષ્ઠ વસ્તુ છે! જ્ઞાનીઓ એમ કહે છે કે તૃણા આકાશના જેવી અન ત છે નિર તગ તે નવથોવન રહે છે ક ઈક આહના જેટલું મળ્યું એટલે આહનાને વધારી દે છે સ તોષ એ જ કલ્પ-વૃક્ષ છે, અને એ જ માત્ર મનોવાછિતતા પૂર્ણ કરે છે

શિક્ષાપાઠ ૪૯. તૃણાની વિચિત્રતા

મનહર ૭૬

(એક ગરીબની વધતી ગયેલી તૃણા)

હતી દીનતાઈ ત્યારે તાકી પટેલાઈ અને,
મળી પટેલાઈ ત્યારે તાકી છે શેઠાઈને,
સાપડી શેઠાઈ ત્યારે તાકી મત્રિતાઈ અને,
આવી મત્રિતાઈ ત્યારે તાકી નૃપતાઈને
મળી નૃપતાઈ ત્યારે તાકી દેવતાઈ અને,
દીઠી દેવતાઈ ત્યારે તાકી શ કરાઈને,
અહો! રાજચક્ર માનો માનો શ કરાઈ મળી,
વધે તૃણાઈ તોય જા્ય ન મરાઈને

(૨)

કરોચલી પડી દાઢી ડાચા તણો દાટ વળ્યો,
કાળી કેશપટ્ટી વિષે સ્વેતતા છવાઈ ગઈ,
સૂઝવું, સાભળવું, ને દેખવું તે માડી વાળ્યું,
તેમ દાટ આવલી તે, ખરી કે ખવાઈ ગઈ
વળી કેડ વાકી, હાહ ગયા, અગગ ગયો,
ઊઠવાની આય જતા લાકડી લેવાઈ ગઈ,
અરે! રાજચક્ર એમ, યુવાની હરાઈ પણ,
મનથી ન તોય રાહ મમતા મરાઈ ગઈ

(૩)

કરોડોના કરજના શિર પર ઠકા વાગે,
રોગથી રૂંધાઈ ગયું, શરીર સુકાઈને,
પુરપતિ પણ માથે, પીડવાને તાકી રહ્યો,
પેટ તણી વેઠ પણ, શકે ન પુરાઈને

નીકળી આવ્યો તેને બહુ તૃષા લાગી હતી જેથી કરીને સાન વડે ભીલ આગળ પાણી માગ્યું ભીલે પાણી આપ્યું શીતળ જળથી રાજ સ તોષાયો પોતાને ભીલ તરફથી મળેલા અમૂલ્ય જળદાનનો પ્રત્યુપકાર કરવા માટે થઈને ભીલને સમજાવીને સાથે લીધો નગરમા આવ્યા પછી ભીલે જિજ્ઞાસા નહી જોયેલી વસ્તુમા તેને રાખ્યો સુદર મહેલમા, કને અનેક અનુચરો, મનોહર છત્રપલગ અને સ્વાદિષ્ટ ભોજનથી મદ મદ પવનમા સુગંધી વિલેપનમા તેને આનંદ આનંદ કરી આપ્યો વિવિધ જાતિના હીરામાણુક, મૌક્રિતક, મણિરત્ન અને રંગબેરંગી અમૂલ્ય ચીજો નિરંતર તે ભીલને જોવા માટે મોકલ્યા કરે, બાગબગીચામા ફરવા હરવા મોકલે એમ રાજા તેને સુખ આપ્યા કરતો હતો કોઈ રાત્રે બધા સૂઈ રહ્યા હતા ત્યારે તે ભીલને બાગબગીચા સાલરી આવ્યા એટલે તે ત્યાંથી કંઈ લીધા કર્યા વગર એકાએક નીકળી પડ્યો જઈને પોતાના કુટુંબીને મળ્યો તે બધાએ મળીને પૂછ્યું કે તું કયા હતો ? ભીલે કહ્યું, બહુ સુખમા ત્યાં મેં બહુ વખાણુવા લાયક વસ્તુઓ જોઈ

કુટુંબીઓ — પણ તે કેવી ? તે તો અમને કહે

ભીલ — શુ કહું, અહીં એવી એછે વસ્તુ જ નથી

કુટુંબીઓ — એમ હોય કે ? આ શ બલા, છીપ, કોડા કેવા મળના પડયા છે ! ત્યાં કોઈ એવી જોવા લાયક વસ્તુ હતી ?

ભીલ — નહીં, નહીં ભાઈ, એવી ચીજ તો અહીં એછે નથી એના સોમા ભાગની કે હબરમા ભાગની પણ મનોહર ચીજ અહીં નથી

કુટુંબીઓ — ત્યારે તો તું બોલ્યા વિના બેઠો રહે, તને બ્રમણ થઈ છે, આથી તે પછી સારુ શું હશે ? હે ગૌતમ ! જેમ એ ભીલ રાજવૈભવસુખ ભોગવી આવ્યો હતો તેમજ જાણતો હતો, છતાં ઉપમા યોગ્ય વસ્તુ નહીં મળવાથી તે કંઈ કહી શકતો નહોતો, તેમ અનુપમેય મોક્ષને, સંનિઃશ્ચયનંદ સ્વરૂપમય નિર્વિકારી મોક્ષના સુખના અસંખ્યાતમા ભાગને પણ યોગ્ય ઉપમેય નહીં મળવાથી હું તને કહી શકતો નથી

મોક્ષના સ્વરૂપ વિષે શકા કરનારા તો કુતર્કવાદી છે એઓને ક્ષણિક સુખસંબંધી વિચાર આડે સત્સુખનો વિચાર નથી કોઈ આત્મિક જ્ઞાનહીન એમ પણ કહે છે કે, આથી કોઈ વિશેષ સુખનું સાધન ત્યાં રહ્યું નહીં એટલે અનંત અવ્યાબાધ સુખ કહી દે છે આ એનું કથન વિવેકી નથી નિદ્રા પ્રત્યેક માનવીને પ્રિય છે, પણ તેમા તેઓ કંઈ જાણી કે દેખી શકતા નથી, અને જાણવામા આવે તો માત્ર સ્વપ્નોપાધિનું મિથ્યાપાણુ આવે, જેની કંઈ અસર પણ થાય એ સ્વપ્ના વગરની નિદ્રા જેમા સૂક્ષ્મ સ્થૂલ સર્વ જાણી અને દેખી શકાય, અને નિરુપાધિથી શાત ઊઘ લઈ શકાય તો તેનું તે વર્ણન શુ કરી શકે ? એને ઉપમા પણ શી આપે ? આ તો સ્થૂળ દષ્ટાંત છે, પણ બાલ, અવિવેકી જે પરથી કંઈ વિચાર કરી શકે એ માટે કહ્યું છે

ભીલનું દષ્ટાંત, સમજાવવા રૂપે ભાષાભેદ ફેરફારથી તમને કહી બતાવ્યું

શિક્ષાપાઠ ૭૪ ધર્મધ્યાન — ભાગ ૧

ભગવાને ચાર પ્રકારના ધ્યાન કહ્યા છે આર્ત, રોદ્ર, ધર્મ અને શુકલ પહેલા બે ધ્યાન ત્યાગવા યોગ્ય છે પાછળના બે ધ્યાન આત્મસાચીકરૂપ છે જ્ઞાતજ્ઞાનના ભેદ જાણવા માટે, શાસ્ત્રવિદ્યા માં કુશળ થવા માટે, નિર્ગથપ્રવચનનું તત્ત્વ પામવા માટે, સત્પુરુષોએ જેવવા યોગ્ય, વિદ્યાનંદ યોગ્ય અને ગ્રહણ કરવા યોગ્ય ધર્મધ્યાનના મુખ્ય સોળ ભેદ છે પહેલા ચાર ભેદ કટુ ૧ ૧ આજ્ઞાવિજય (આજ્ઞાવિચય), ૨. આધ્યાયવિજય (અધ્યાયવિચય), ૩ વિવાગવિજય (વિવ

શ્રેયસ્કર છે વિવેક એ અધારામાં પડેલા આત્માને ઓળખવાનો દીવો છે વિવેક વડે કરીને ધર્મ ટકે છે વિવેક નથી ત્યા ધર્મ નથી તો વિવેક એટલે શુ ? તે અમને કહે

ગુરુ — આયુષ્યમનો ! સત્યાસત્યને તેને સ્વરૂપે કરીને સમજવા તેનું નામ વિવેક

લઘુ શિષ્યો — સત્યને સત્ય અને અસત્યને અસત્ય કહેવાનું તો બધાય સમજે છે ત્યારે મહારાજ ! એઓ ધર્મનું મૂળ પામ્યા કહેવાય ?

ગુરુ — તમે જે વાત કહેો છો તેનું એક દષ્ટાંત આપો જોઈએ

લઘુ શિષ્યો — અમે પોતે કડવાને કડવું જ કહીએ છીએ, મધુરાને મધુરું કહીએ છીએ, એરને એર ને અમૃતને અમૃત કહીએ છીએ

ગુરુ — આયુષ્યમનો ! એ બધા દ્રવ્ય પદાર્થ છે પરંતુ આત્માને કઈ કડવાળા, કઈ મધુરાશા, કયું એર ને કયું અમૃત છે એ ભાવપદાર્થોની એથી કઈ પરીક્ષા થઈ શકે ?

લઘુ શિષ્યો — ભગવન્ ! એ સબધી તો અમારું લક્ષ્ય પણ નથી

ગુરુ — ત્યારે એ જ સમજવાનું છે કે જ્ઞાનદર્શનરૂપ આત્માના સત્ય ભાવ પદાર્થને અજ્ઞાન અને અદર્શનરૂપ અસત્ વસ્તુએ ઘેરી દીધા છે એમા એટલી બધી મિશ્રતા થઈ ગઈ છે કે પરીક્ષા કરવી અતિ અતિ દુર્લભ છે સસારના સુખો અને તી વાર આત્માએ ભોગવ્યા છતાં તેમાથી હન્ટુ પણ મોહિની ટળી નહી, અને તેને અમૃત જેવો ગણ્યો એ અવિવેક છે, કારણ સસાર કડવો છે; કડવા વિપાકને આપે છે, તેમજ વૈરાગ્ય જે એ કડવા વિપાકનું ઔષધ છે, તેને કડવો ગણ્યો, આ પણ અવિવેક છે જ્ઞાનદર્શનાદિ શુભ્ર અજ્ઞાન, અદર્શને ઘેરી લઈ જે મિશ્રતા કરી નાખી છે તે ઓળખી ભાવ અમૃતમા આવવું, એનું નામ વિવેક છે કહેો ત્યારે હવે વિવેક એ કેવી વસ્તુ ઠરી ?

લઘુ શિષ્યો — અહો ! વિવેક એ જ ધર્મનું મૂળ અને ધર્મરક્ષક કહેવાય છે, તે સત્ય છે આત્મસ્વરૂપને વિવેક વિના ઓળખી શકાય નહી એ પણ સત્ય છે જ્ઞાન, શીલ, ધર્મ, તત્ત્વ અને તપ એ સઘળા વિવેક વિના ઉદય પામે નહી એ આપનું કહેવું યથાર્થ છે જે વિવેકી નથી તે અજ્ઞાની અને મર્દ છે તે જ પુરુષ મતભેદ અને મિથ્યાદર્શનમા લપટાઈ રહે છે આપની વિવેક સબધીની શિક્ષા અમે નિરંતર મનન કરીશું

શિક્ષાપાઠ પર. જ્ઞાનીઓએ વૈરાગ્ય શા માટે જોઈયો ?

સસારના સ્વરૂપ સબધી આગળ કેટલુંક કહેવામા આવ્યું છે તે તમને લક્ષમા હશે જ્ઞાનીઓએ એને અનંત ખેદમય, અનંત દુઃખમય, અવ્યવસ્થિત, અળવિચળ અને અનિત્ય કહ્યો છે આ વિશેષણો લગાડવા પહેલાં એમણે સસાર સબધી સંપૂર્ણ વિચાર કરેલો જણાય છે અનંત ભવનું પર્યાટન, અનંત તકાળનું અજ્ઞાન, અનંત જીવનનો વ્યાધાત, અનંત મરણ, અનંત શોક એ વડે કરીને સસારચક્રમા આત્મા ભગ્યા કરે છે સસારની દેખાતી ઈર્ષવારણા જેવી સુદર મોહિનીએ આત્માને તટસ્થ દીન કરી નાખ્યો છે એ જેવું સુખ આત્માને કયાય ભાસતું નથી મોહિનીથી સત્ય-સુખ અને એનું સ્વરૂપ જોવાની એણે આકાંક્ષા પણ કરી નથી પતંગની જેમ દીપક પ્રત્યે મોહિની છે તેમ આત્માની સસાર સબધે મોહિની છે જ્ઞાનીઓ એ સસારને ક્ષણભર પણ સુખરૂપ કહેતા નથી તલ જેટલી જગ્યા પણ એ સસારની એર વિના રહી નથી એક ભૂંડથી કરીને એક ચક્રવર્તી સુધી ભાવે કરીને સરખાપણું રહ્યું છે, એટલે ચક્રવર્તીની સસાર સબધમા જેટલી મોહિની છે, તેટલી જ બલકે તેથી વિશેષ ભૂંડને છે ચક્રવર્તી જેમ સમગ્ર પ્રબલ પર અધિકાર ભોગવે છે, તેમ તેની ઉપાધિ પણ ભોગવે છે ભૂંડને એમાનું કશુંયે ભોગવવું પડતું નથી અધિકાર કરતા ભલટી ઉપાધિ

ભગવ તનો ઉપદેશ સાંભળવાની રુચિ ઊપજે તેને ઉપદેશરુચિ કહીએ એ ધર્મધ્યાનના ચાર લક્ષણ કહેવાયા.

ધર્મધ્યાનના ચાર આલંબન કહું છું ૧ વાચના, ૨ પૃચ્છના, ૩ પારાવર્તના, ૪ ધર્મકથા ૧ વાચના એટલે વિનય સહિત નિર્જરા તથા જ્ઞાન પામવાને માટે સૂત્રસિદ્ધાંતના મર્મના બાણનાર ગુરુ કે સત્પુરુષ સમીપે સૂત્ર તત્ત્વનું વાચન લઈએ તેનું નામ વાચનાલંબન ૨ પૃચ્છના — અપૂર્વ જ્ઞાન પામવા માટે, જિનેશ્વર ભગવ તનો માર્ગ દીપાવવાને તથા શ કાશલ્ય નિવારણને માટે તેમ જ અન્યના તત્ત્વની મધ્યસ્થ પરીક્ષાને માટે યથાયોગ્ય વિનય સહિત શુર્વાદિકને પ્રશ્ન પૂછીએ તેને પૃચ્છ ના કહીએ ૩ પરાવર્તના — પૂર્વે જિનભાષિત સૂત્રાર્થ જે ભણ્યા હોઈએ તે સ્મરણમાં રહેવા માટે, નિર્જરાને અર્થે શુદ્ધ ઉપયોગ સહિત શુદ્ધ સૂત્રાર્થની વાર વાર સમજાવ કરીએ તેનું નામ પરાવર્તના લંબન ૪ ધર્મકથા — વીતરાગ ભગવાને જે ભાવ જેવા પ્રણીત કર્યા છે તે ભાવ તેવા લઈને, શ્રીને, વિશેષ કરીને નિશ્ચય કરીને, શ કા, ક ખા અને વિતિગિચ્છારહિતપણે, પોતાની નિર્જરાને અર્થે સભામધ્યે તે ભાવ તેવા પ્રણીત કરીએ તેને ધર્મકથાલંબન કહીએ જેથી સાંભળનાર, સદ્બંધાર બાળને ભગવ તની આજ્ઞાના આરાધક થાય એ ધર્મધ્યાનના ચાર આલંબન કહેવાયા ધર્મધ્યાનની ચાર અનુપ્રેક્ષા કહું છું ૧ એકત્વાનુપ્રેક્ષા, ૨ અનિત્યાનુપ્રેક્ષા, ૩ અશરણાનુપ્રેક્ષા, ૪ સ સારાનુપ્રેક્ષા એ ચારેનો યોગ બાર ભાવનાના પાઠમાં કહેવાઈ ગયા છે તે તમને સ્મરણમાં હશે

શિક્ષાપાઠ ૭૬. ધર્મધ્યાન — ભાગ ૩

ધર્મધ્યાન, પૂર્વાચાર્યોએ અને આધુનિક મુનીશ્વરોએ પણ વિસ્તારપૂર્વક બહુ સમજાવ્યું છે એ ધ્યાન વડે કરીને આત્મા સુનિત્વલાભમાં નિરતર પ્રવેશ કરે છે

જે જે નિયમો એટલે ભેદ, આલંબન અને અનુપ્રેક્ષા કહી તે બહુ મનન કરવા જેવી છે અન્ય મુનીશ્વરોના કહેવા પ્રમાણે મેં સામાન્ય ભાષામાં તે તમને કહી, એ સાથે નિરતર લક્ષ ગાળવાની આવશ્યકતા છે કે એમાંથી આપણે કયો ભેદ પામ્યા, અથવા કયા ભેદ ભણી ભાવના રાખી છે? એ સોળ ભેદમાનો ગમે તે ભેદ હિતસ્વી અને ઉપયોગી છે, પરંતુ જેવા અનુક્રમથી લેવો જોઈએ તે અનુક્રમથી લેવાય તો તે વિશેષ આત્મલાભનું કારણ થઈ પડે

સૂત્રસિદ્ધાંતના અધ્યયનો કેટલાક મુખપાઠે કરે છે, તેના અર્થ, તેમાં કહેલા મૂળતત્ત્વો ભણી જો તેઓ લક્ષ પહોંચાડે તો ક ઠક સૂક્ષ્મભેદ પામી શકે કેળના પત્રમાં, પત્રમાં પત્રની જેમ અમત્કૃતિ છે તેમ સૂત્રાર્થને માટે છે એ ઉપર વિચાર કરતા નિર્મળ અને કેવળ દયામય માર્ગનો જે વીતગગપ્રણીત તત્ત્વબોધ તેનું બીજ અત કરણમાં ભગી નીકળશે તે અનેક પ્રકારના શાસ્ત્રાવલોકનથી, પ્રશ્નોત્તરથી, વિચારથી અને સત્પુરુષના સમાગમથી પોષણ પામીને વૃદ્ધિ થઈ વૃક્ષરૂપે થશે નિર્જરા અને આત્મ પ્રકાશરૂપ પછી તે વૃક્ષ ફળ આપશે

શ્રવણ, મનન અને નિદિધ્યાસનના પ્રકારો વેદાંતવાદીઓએ બતાવ્યા છે, પણ જેવા આ ધર્મ ધ્યાનના પૃથક્ પૃથક્ સોળ ભેદ કહ્યા છે તેવા તત્ત્વપૂર્વક ભેદ કોઈ સ્થળે નથી, એ અપૂર્વ છે એમાંથી શાસ્ત્રને શ્રવણ કરવાનો, મનન કરવાનો, વિચારવાનો, અન્યને બોધ કરવાનો, શ કા, ક ખા ટાળવાનો, ધર્મકથા કરવાનો, એકત્વ વિચારવાનો, અનિત્યતા વિચારવાનો, અશરણતા વિચારવાનો, વેગવ્ય પામવાનો, સ સારના અન ત હ બ મનન કરવાનો અને વીતરાગ ભગવ તની આજ્ઞા વડે કરીને આત્મ લોકલોકના વિચાર કરવાનો અપૂર્વ ઉત્સાહ મળે છે ભેદે ભેદે કરીને એના પાછા અનેક જીવ સમજાવ્યા છે.

ગહે તેમ નથી આપણે કયા તત્ત્વનો વિચાર કરીએ છીએ ? કયા ઉત્તમ શીલનો વિચાર કરીએ છીએ ? નિયમિત વખત ધર્મમા કયા વ્યતીત કરીએ છીએ ? ધર્મતીર્થના ઉદય માટે કયા લક્ષ્ય રાખીએ છીએ ? કયા દાઝ વડે ધર્મતત્ત્વને શોધીએ છીએ ? શ્રાવકકુળમા જન્મ્યા એથી કરીને શ્રાવક, એ વાત આપણે ભાવે કરીને માન્ય કરવી જોઈતી નથી, એને માટે જોઈતા આચાર, જ્ઞાન, શોધ કે એમાના કઈ વિશેષ લક્ષણો હોય તેને શ્રાવક માનીએ તો તે યથાયોગ્ય છે દ્રવ્યાદિક કેટલાક પ્રકારની સામાન્ય દયા શ્રાવકને ઘેર જન્મે છે અને તે પાળે છે, તે વાત વખાણવા લાયક છે, પણ તત્ત્વને કોઈક જ બાણે છે, બાણ્યા કરતા ઝાઝી શકા કરનારા અર્ધદગ્યો પણ છે, બાણીને અહીં પદ કરનારા પણ છે. પરંતુ બાણીને તત્ત્વના કાટામા તોળનારા કોઈક વિરલા જ છે ‘પરમ્પર આમ્નાયથી કેવળ, મન પર્યવ અને પરમાવધિજ્ઞાન’ વિચ્છેદ ગયા દૃષ્ટિવાદ વિચ્છેદ ગયું, સિદ્ધાંતનો ઘણો ભાગ વિચ્છેદ ગયો, માત્ર થોડા રહેલા ભાગ પર સામાન્ય સમજણથી શકા કરવી યોગ્ય નથી જે શકા થાય તે વિશેષ બાણનારને પૂછવી, ત્યાથી મનમાનતો ઉત્તર ન મળે તોપણ જિનવચનની શ્રદ્ધા ચળવિચળ કરવી નહીં અનેકાત શૈલીના સ્વરૂપને વિરલા બાણે છે

ભગવાનના કથનરૂપ મણિના ઘરમા કેટલાક પામર પ્રાણીઓ દોષરૂપી કાણુ શોધવાનું મથન કરી અધેભાતિજન્ય કર્મ ગાંધે છે લીલોતરીને ગદ્ગદે તેની મુકવણી કરી લેવાનું કોણે, કેવા વિચારથી શોધી કાઢ્યું હશે ?

આ વિષય બહુ મોટો છે એ સળધી અહીં આગળ કઈ કહેવાની યોગ્યતા નથી દ્રુદામા કહેવાનું કે આપણે આપણા આત્માના સાર્થક અર્થે મતભેદમા પડવું નહીં ઉત્તમ અને શાત મુનિનો સમાગમ, વિમળ આચાર, વિવેક, દયા, ક્ષમા એનું સેવન કરવું મહાવીરતીર્થને અર્થે અને તો વિવેકી બોધ કારણ સહિત આપવો તુરંત બુદ્ધિથી શકિત થવું નહીં, એમા આપણુ પરમ મ ગણ છે, એ વિસર્જન કરવું નહીં

શિક્ષાપાઠ ૫૪. અશુચિ કેને કહેવી ?

જિજ્ઞાસુ — મને જૈન મુનિઓના આચારની વાત બહુ રુચી છે એઓના જેવો કોઈ દર્શનના સતોમા આચાર નથી ગમે તેવા શિયાળાની ટાઢમા અસુક વસ્ત્ર વડે તેઓને રેડવવું પડે છે, ઉનાળામા ગમે તેવો તાપ તપતાં છતાં પગમા તેઓને પગરખા કે માથા પર છત્રી લેવાતી નથી બિની રેતીમા આતાપના લેવી પડે છે ચાવજીવ બિન પાણી પીએ છે ગૃહસ્થને ઘેર તેઓ બેસી શકતા નથી શુદ્ધ પ્રદ્યુત્યર્થ પાળે છે ફૂટી બહામ પણ પામે રાખી શકતા નથી અયોગ્ય વચન તેઓથી બોલી શકાતું નથી વાહન તેઓ લઈ શકતા નથી આવા પવિત્ર આચારો બરે ! મોક્ષદાયક છે. પરંતુ નવ વાડમા ભગવાને સ્નાન કરવાની ના કહી છે એ વાત તો મને યથાર્થ બેસતી નથી

સત્ય — શા માટે બેસતી નથી ?

જિજ્ઞાસુ — કારણ એથી અશુચિ વધે છે

સત્ય — કઈ અશુચિ વધે છે ?

જિજ્ઞાસુ — શરીર મલિન રહે છે એ

સત્ય — ભાઈ, શરીરની મલિનતાને અશુચિ કહેવી એ વાત કઈ વિચારપૂર્વક નથી શરીર પોતે શાનું બન્ધુ છે એ તો વિચાર કરો રક્ત, પિત્ત, મળ, મૂત્ર, શ્લેષ્મનો એ ભંડાર છે તે પર માત્ર ત્વચા છે, છતાં એ પવિત્ર કેમ થાય ? વળી સાધુએ એવું કઈ સસારી કર્તવ્ય કર્યું ન હોય કે જેથી તેઓને સ્નાન કરવાની આવશ્યકતા રહે

જિજ્ઞાસુ — પણ સ્નાન કરવાથી તેઓને હાનિ શું છે ?

તમે સઘળા આ કાળે ભારતમા છે, માટે ભારતદેશ અનુકૂળ છે કાળભાવ પ્રમાણે મતિ અને શ્રુત પ્રાપ્ત કરી શકાય એટલી અનુકૂળતા છે, કારણ આ હુષમ પ ચમકાળમા પરમપરામ્નાયથી પરમાવધિ, મન પર્યય અને કેવળ એ પવિત્ર જ્ઞાન બોવામા આવતા નથી એટલે કાળની પરિપૂર્ણ અનુકૂળતા નથી

૪ દેશકાળાદિ બે અનુકૂળ છે તો કયાં સુધી છે ? એનો ઉત્તર કે શેષ રહેલું સૈદ્ધાંતિક મતિ જ્ઞાન, શ્રુતજ્ઞાન, સામાન્યમતથી કાળભાવે એકવીશ હજાર વર્ષ સુધી રહેવાનું તેમાથી અઠી સહસ્ર ગયાં, બાકી સાડા અઠારહજાર વર્ષ રહ્યા, એટલે પ ચમ કાળની પૂર્ણતા સુધી કાળની અનુકૂળતા છે. દેશકાળ તે લઈને અનુકૂળ છે

શિક્ષાપાઠ ૭૯ જ્ઞાન સબંધી બે બોલ — ભાગ ૩

હવે વિશેષ વિચાર કરીએ

૧ આવશ્યકતા શી છે ? એ મહદ્ વિચારવાનુ આવર્તન પુન વિશેષતાથી કરીએ મુખ્ય અવશ્ય સ્વસ્વરૂપસ્થિતિની શ્રેણિએ ચઢવુ એ છે જેથી અન ત હુ ખનો નાશ થાય, હુ ખના નાશથી આત્માનું શ્રેયિક સુખ છે, અને સુખ નિરતર આત્માને પ્રિય જ છે, પણ જે સ્વસ્વરૂપિક સુખ છે તે દેશ, કાળ, ભાવને લઈને શ્રદ્ધા, જ્ઞાન ઈં ઉત્પન્ન કરવાની આવશ્યકતા છે સમ્યક્ભાવ સહિત ઉચ્ચગતિ, ત્યાથી મહાવિદેહમાં માનવદેહે જન્મ, ત્યા સમ્યક્ભાવની પુન ઉન્નતિ, તત્ત્વજ્ઞાનની વિશુદ્ધતા અને વૃદ્ધિ, છેવટે પરિપૂર્ણ આત્મસાધન જ્ઞાન અને તેનું સત્ય પરિણામ કેવળ સર્વ હુ ખનો અભાવ એટલે અખડ, અનુપમ અન ત શાશ્વત પવિત્ર મોક્ષની પ્રાપ્તિ, એ સઘળા માટે થઈને જ્ઞાનની આવશ્યકતા છે

૨ જ્ઞાનના લેહ કેટલા છે એનો વિચાર કહુ છુ એ જ્ઞાનના લેહ અન ત છે, પણ સામાન્યદિ સમજી શકે એટલા માટે થઈને સર્વજ્ઞ ભગવાને મુખ્ય પાંચ લેહ કહ્યા છે તે જેમ છે તેમ કહુ છુ પ્રથમ મતિ, દ્વિતીય શ્રુત, તૃતીય અવધિ, ચતુર્થ મન પર્યવ અને પાંચમુ સ પૂર્ણસ્વરૂપ કેવળ એના પ્રતિલેહ છે તેની વળી અતી દ્રિય સ્વરૂપે અન ત ભગબળ છે

૩ શુ બાણવારૂપ છે ? એનો હવે વિચાર કરીએ વસ્તુનુ સ્વરૂપ બાણુવુ તેનું નામ બ્યારે જ્ઞાન, ત્યારે વસ્તુઓ તો અન ત છે એને કઈ પ ક્રિતાથી બાણુવી ? સર્વજ્ઞ થયા પછી સર્વદર્શિતાથી તે સત્પુરૂષ, તે અન ત વસ્તુનુ સ્વરૂપ સર્વ લેહે કરી બાણુ છે અને દેખે છે, પરંતુ તેઓ એ સર્વજ્ઞ શ્રેણિને પામ્યા તે કઈ કઈ વસ્તુને બાણુવાથી ? અન ત શ્રેણિઓ બ્યા સુધી બાણુ નથી ત્યા સુધી કઈ વસ્તુને બાણુતા બાણુતા તે અન ત વસ્તુઓને અન ત રૂપે બાણુઓ ? એ શ કાનું સમાધાન હવે કરીએ જે અન ત વસ્તુઓ માની તે અન ત ભ ગે કરીને છે પરંતુ મુખ્ય વસ્તુત્વ સ્વરૂપે તેની બે શ્રેણિ છે જીવ અને અજીવ વિશેષ વસ્તુત્વ સ્વરૂપે નવતત્ત્વ કિંવા ષડ્ઠ્યની શ્રેણિઓ બાણુવારૂપ થઈ પડે છે જે પ ક્રિતએ ચઢતા ચઢતા સર્વ ભાવે જાણાઈ લોકલોકસ્વરૂપ હસ્તામલકવત્ બાણુ દેખી શકાય એ એટલા માટે થઈને બાણુવારૂપ પદાર્થ તે જીવ અને અજીવ છે એ બાણુવારૂપ મુખ્ય બે શ્રેણિઓ કહેવાઈ

શિક્ષાપાઠ ૮૦ જ્ઞાન સબંધી બે બોલ — ભાગ ૪

૪ એના ઉપલેહ સંક્ષેપમા કહુ છુ જીવ એ ચૈતન્ય લક્ષણે એકરૂપ છે દેહસ્વરૂપે અને સ્વરૂપે અન તાન ત છે દેહસ્વરૂપે તેના ઇદ્રિયાદિક બાણુવારૂપ છે તેની સ સર્જગિદિ બાણુવારૂપ તેમજ ‘અજીવ’ તેના કપી અરૂપી પુદ્ગલ, આકાશાદિક વિચિત્ર ભાવ, કાળચક્ર ઈં બાણુવારૂપે જીવાજીવ બાણુવાની પ્રકાશતરે સર્વજ્ઞ સર્વદર્શીએ નવ શ્રેણિરૂપ નવતત્ત્વ કહ્યા છે

થઈ હું તે સર્વ પાપથી મુક્ત થઉં એ મારી અભિલાષા છે આગળ કરેલા પાપોનો હું હવે પશ્ચાત્તાપ કરું છું જેમ જેમ હું સૂક્ષ્મ વિચારથી ઊઠા ઊતરું છું તેમ તેમ તમાગ તત્ત્વના ચમત્કારો મારા સ્વરૂપનો પ્રકાશ કરે છે તમે નિરાગી, નિર્વિકારી, સતચિદાન દસ્વરૂપ, સહેજન દી, અન તજ્ઞાની, અન તદ્દર્શી અને ત્રૈલોક્યપ્રકાશક છો હું માત્ર મારા હિતને અર્થે તમારી સાક્ષીએ ક્ષમા ચાહું છું એક પળ પછી તમારા કહેલા તત્ત્વની શકા ન થાય, તમારા કહેલા રસ્તામા અહોગત્ર હું રહું, એ જ મારી આકાંક્ષા અને વૃત્તિ થાઓ ! હે સર્વજ્ઞ ભગવાન ! તમને હું વિશેષ શુ કહું ? તમારાથી કંઈ અનુભવ્યું નથી માત્ર પશ્ચાત્તાપથી હું કર્મજન્ય પાપથી ક્ષમા ઇચ્છું છું — ઐ શાંતિ. શાંતિ શાંતિ

શિક્ષાપાઠ ૫૭ વૈરાગ્ય એ ધર્મનું સ્વરૂપ છે

એક વસ્ત્ર લોહીથી કરીને રંગાયું તેને જો લોહીથી ધોઈએ તો તે ધોઈ શકનાર નથી, પરંતુ વિશેષ રંગાય છે જો પાણીથી એ વસ્ત્રને ધોઈએ તો તે મલિનતા જવાનો સભવ છે એ દ્રષ્ટાંત પરથી આત્મા પર વિચાર લઈએ આત્મા અનાદિકાળથી સસારરૂપી લોહીથી મલિન થયો છે મલિનતા રોમ રોમ ઊતરી ગઈ છે ! એ મલિનતા આપણે વિષય શૃંગારથી ટાળવા ધારીએ તો તે ટળી શકે નહીં લોહીથી જેમ લોહી ધોવાતું નથી, તેમ શૃંગારથી કરીને વિષયજન્ય આત્મમલિનતા ટળનાર નથી એ જાણે નિશ્ચયરૂપ છે અનેક ધર્મમતો આ જગતમા ચાલે છે, તે સળધી અપક્ષપાતે વિચાર કરતા આગળથી આટલું વિચારવું અવશ્યનું છે કે, જ્યાં સ્ત્રીઓ ભોગવવાનો ઉપદેશ કર્યો હોય, લક્ષ્મી-લીલાની શિક્ષા આપી હોય, રંગ, રાગ, શુભતાન અને એશઆરામ કરવાનું તત્ત્વ બતાવ્યું હોય ત્યાંથી આપણા આત્માની સત્ શાંતિ નથી કારણ એ ધર્મમત ગણીએ તો આખો સસાર ધર્મમતયુક્ત જ છે ત્રત્યેક ગૃહસ્થનું ઘર એ જ યોજનાથી ભરપૂર હોય છે છોકરાછેંયાં, સ્ત્રી, રંગ, રાગ, તાન ત્યાં જાયું પડ્યું હોય છે અને તે ઘર ધર્મમંદિર કહેવું, તો પંછી અધર્મસ્થાનક કયું ? અને જેમ વર્તીએ છીએ તેમ વર્તવાથી ખોટું પણ શું ? એમ કહે કે પેલા ધર્મમંદિરમા તો પ્રભુની ભક્તિ થઈ શકે છે તો તેઓને મારે ખેદપૂર્વક આટલો જ ઉત્તર દેવાનો છે કે, તે પરમાત્મતત્ત્વ અને તેની વૈરાગ્યમય ભક્તિને જાણતા નથી ગમે તેમ હો પણ આપણે આપણા મૂળ વિચાર પર આવવું જોઈએ તત્ત્વજ્ઞાનની દૃષ્ટિએ આત્મા સસારમા વિષયાદિક મલિનતાથી પર્યટન કરે છે તે મલિનતાનો ક્ષય વિશુદ્ધ ભાવ જળથી હોયો જોઈએ અર્હંતાના કહેલા તત્ત્વરૂપ સાણું અને વૈરાગ્યરૂપી જળથી ઉત્તમ આચારરૂપ પથ્થર પર રાખીને આત્મવસ્ત્રને ધોનાર નિર્ઝંથ ગુરુ છે આમા જો વૈરાગ્યજળ ન હોય તો બધા સાહિયો કંઈ કરી શકતાં નથી, મારે વૈરાગ્યને ધર્મનું સ્વરૂપ કહી શકાય યદિ અર્હંત પ્રણીત તત્ત્વ વૈરાગ્ય જ બોધે છે, તો તે જ ધર્મનું સ્વરૂપ એમ ગણવું.

શિક્ષાપાઠ ૫૮ ધર્મના મતભેદ—ભાગ ૧

આ જગતીતળ પર અનેક પ્રકારથી ધર્મના મત પડેલા છે તેવા મતભેદ અનાદિકાળથી છે, એ ન્યાયસિદ્ધ છે પણ એ મતભેદો કંઈ કંઈ રૂપાતર પામ્યા જાય છે એ સળધી કેટલોક વિચાર કરીએ કેટલાક પરસ્પર મળતા અને કેટલાક પરસ્પર વિરુદ્ધ છે, કેટલાક કેવળ નાસ્તિકના પાથરેલા પણ છે કેટલાક સામાન્ય નીતિને ધર્મ કહે છે કેટલાક જ્ઞાનને જ ધર્મ કહે છે કેટલાક અજ્ઞાન એ ધર્મમત કહે છે કેટલાક ભક્તિને કહે છે, કેટલાક ક્રિયાને કહે છે, કેટલાક વિનયને કહે છે અને કેટલાક શરીર સાચવવું એને ધર્મમત કહે છે.

કહેવાનો ભાવાર્થ કે ઉત્તમ વસ્તુની ક્ષીણતા છે, અને કનિષ્ઠ વસ્તુનો ઉદય છે. પચમકાળનું સ્વરૂપ આમાંનું પ્રત્યક્ષ સૂચવન પણ કેટલું ગંધુ કરે છે ?

મનુષ્ય સદ્ધર્મતત્ત્વમા પરિપૂર્ણ શ્રદ્ધાવાન નહીં થઈ શકે, સંપૂર્ણ તત્ત્વજ્ઞાન નહીં પામી શકે, જ ખુસ્વામીના નિર્વાણ પછી દશ નિર્વાણી વસ્તુ આ ભરતક્ષેત્રથી વ્યવચ્છેદ ગઈ

પચમકાળનું આવું સ્વરૂપ બાણીને વિવેકી પુરુષો તત્ત્વને ગ્રહણ કરશે, કાળાનુસાર ધર્મતત્ત્વ શ્રદ્ધા પામીને ઉચ્ચગતિ સાધી પરિણામે મોક્ષ સાધશે, નિર્ગથપ્રવચન નિર્ગથગુરુ ઇં ધર્મતત્ત્વ પામવાના સાધનો છે એની આરાધનાથી કર્મની વિરાધના છે

શિક્ષાપાઠ ૮૨. તત્ત્વાવબોધ — ભાગ ૧

દશવૈકાળિકસૂત્રમા કથન છે કે જેણે જીવાજીવના ભાવ નથી બહુયા તે અબુધ સચમમાં સ્થિર કેમ રહી શકશે ? એ વચનામૃતનું તાત્પર્ય એમ છે કે તમે આત્મા, અનાત્માના સ્વરૂપને બાણો, એ બાણવાની પરિપૂર્ણ આવશ્યકતા છે

આત્મા અનાત્માનું સત્ય સ્વરૂપ નિર્ગથપ્રવચનમાથી પ્રાપ્ત થઈ શકે છે, અનેક મતોમા એ જે તત્ત્વો વિષે વિચારો દર્શાવ્યા છે તે યથાર્થ નથી મહા પ્રજ્ઞાવ ત આચાર્યોએ કરેલા વિવેચન સહિત પ્રકારાતરે કહેલા મુખ્ય નવ તત્ત્વને વિવેકબુદ્ધિથી જે જ્ઞેય કરે છે, તે સત્પુરુષ આત્મસ્વરૂપને ઓળખી શકે છે

સ્વાદ્વાદશૈલી અનુપમ અને અનત લેહભાવથી ભરેલી છે, એ શૈલીને પરિપૂર્ણ તો સર્વજ્ઞ અં સર્વદર્શી જ બાણો શકે, છતાં એઓના વચનામૃતાનુસાર આગમ ઉપયોગથી યથામતિ નવ તત્ત્વ સ્વરૂપ બાણવુ અવશ્યનું છે એ નવ તત્ત્વ પ્રિય શ્રદ્ધાભાવે બાણવાથી પરમ વિવેકબુદ્ધિ, શુદ્ધ સમ્યક્ષેષ અને પ્રભાવિક આત્મજ્ઞાનનો ઉદય થાય છે નવ તત્ત્વમા લોકાલોકનું સંપૂર્ણ સ્વરૂપ આવી જાય છે જે પ્રમાણે જેની બુદ્ધિની ગતિ છે, તે પ્રમાણે તેઓ તત્ત્વજ્ઞાન સખધી દષ્ટિ પહોંચાડે છે, અને ભાવાનુસાર તેઓના આત્માની ઉજ્જવલતા થાય છે તે વડે કરીને તેઓ આત્મજ્ઞાનનો નિર્મળ રસ અનુભવે છે જેનું તત્ત્વજ્ઞાન ઉત્તમ અને સૂક્ષ્મ છે, તેમજ સુશીલચુકત જે તત્ત્વજ્ઞાનને સેવે છે તે પુરુષ મહદ્ભાગી છે

એ નવ તત્ત્વના નામ આગળના શિક્ષાપાઠમા હું કહી ગયા છું, એનું વિશેષ સ્વરૂપ પ્રજ્ઞાવ ત આચાર્યોના મહાન ગ્રંથોથી અવશ્ય મેળવવું, કારણ સિદ્ધાંતમા જે જે કહ્યું છે, તે તે વિશેષ લેદથી સમજવા માટે સહાયભૂત પ્રજ્ઞાવ ત આચાર્યવિરચિત ગ્રંથો છે એ ગુરૂગમ્યસ્વરૂપ પણ છે નય, નિષ્કેપ અને પ્રમાણલેહ નવતત્ત્વના જ્ઞાનમા અવશ્યતા છે, અને તેની યથાર્થ સમજણ એ પ્રજ્ઞાવ તો આપી છે.

શિક્ષાપાઠ ૮૩ તત્ત્વાવબોધ — ભાગ ૨

સર્વજ્ઞ ભગવાને લોકાલોકના સંપૂર્ણ ભાવ બહુયા અને જોયા તેનો ઉપદેશ લખ્ય લોકોને કર્યો ભગવાને અનત જ્ઞાન વડે કરીને લોકાલોકના સ્વરૂપ વિષેના અનત લેહ બહુયા હતા, પરંતુ સામાન્ય માનવીઓને ઉપદેશથી શ્રેણિએ ચઢવા મુખ્ય દેખાતા નવ પદાર્થ તેઓએ દર્શાવ્યા એવી લોકાલોકના સર્વ ભાવનો એમા સમાવેશ આવી જાય છે નિર્ગથપ્રવચનનો જે જે સૂક્ષ્મ ગોષ્ઠ છે, તે તત્ત્વની દષ્ટિએ નવ તત્ત્વમા સમાઈ જાય છે, તેમજ સઘળા ધર્મમતોના સૂક્ષ્મ વિચાર એ નવ તત્ત્વ વિજ્ઞાનના એક દેશમા આવી જાય છે આત્માની જે અનત શક્તિઓ ઢાકઈ ગઈ છે તેને પ્રકાશિત

જય પામ્યા કેટલાકે શૃંગાર અને લહેરી^૧ સાધનોથી મનુષ્યના મન હઠણ કર્યા હુનિયા મોહિનીમા તો મૂળે રૂખી પડી છે, એટલે એ લહેરી દર્શનથી ગાડગૂંપે થઈને તેઓએ રાજી થઈ તેનું કહેવું માન્ય રાખ્યું કેટલાકે નીતિ તથા કઈ વૈરાગ્યાદિ ગુણ દેખી તે કથન માન્ય રાખ્યું પ્રવર્તકની બુદ્ધિ તેઓ કરતા વિશેષ હોવાથી તેને પછી ભગવાનરૂપ જ માની લીધા કેટલાકે વૈરાગ્યથી ધર્મમત ફેલાવી પાછળથી કેટલાક મુખર્ણીલિયા સાધનનો યોગ જોસી દીધો પોતાનો મત સ્થાપન કરવાની મહાન ભ્રમણાએ અને પોતાની અપૂર્ણતા ઇત્યાદિક ગમે તે કારણથી બીજાનું કહેવું પોતાને ન રાખ્યું એટલે તેણે જુદો જ રાહ કાઢ્યો આમ અનેક મતમતાતરની બળ થતી ગઈ ચાર પાત્ર પેઠી એકનો એક ધર્મ પાળ્યો એટલે પછી તે કુળધર્મ થઈ પડ્યો એમ સ્થળે સ્થળે થતું ગયું

શિક્ષાપાઠ ૬૦ ધર્મના મતભેદ — ભાગ ૩

જો એક દર્શન પૂર્ણ અને સત્ય ન હોય તો બીજા ધર્મમતને અપૂર્ણ અને અનન્ય કોઈ પ્રમાણથી કહી શકાય નહીં, એ માટે થઈને જે એક દર્શન પૂર્ણ અને સત્ય છે તેના તત્ત્વપ્રમાણથી બીજા મતોની અપૂર્ણતા અને એકાતિકતા ભેઈએ

એ બીજા ધર્મમતોમા તત્ત્વજ્ઞાન સમઘી યથાર્થ સૂક્ષ્મ વિચારો નથી કેટલાક જગત્કર્તાનો યોગ કરે છે, પણ જગત્કર્તા પ્રમાણ વડે સિદ્ધ થઈ શકતો નથી કેટલાક જ્ઞાનથી મોક્ષ છે એમ કહે છે તે એકાતિક છે, તેમજ ક્રિયાથી મોક્ષ છે એમ કહેનારા પણ એકાતિક છે જ્ઞાન, ક્રિયા એ બન્નેથી મોક્ષ કહેનારા તેના યથાર્થ સ્વરૂપને બળુતા નથી અને એ બન્નેના ભેદ શ્રેણિયોગ નથી કહી શક્યા એ જ એમની સર્વજ્ઞતાની ખામી જણાઈ આવે છે સત્ત્વેવતત્ત્વમા કહેલા અષ્ટાદશ રૂપણોથી એ ધર્મ-મતસ્થાપકો રહિત નહોતા એમ એઓના ગૃથેલા ચરિત્રો પરથી પણ તત્ત્વની દૃષ્ટિએ દેખાય છે કેટલાક મતોમા હિંસા, અબ્રહ્મચર્ય^૨ ઇં અપવિત્ર વિષયોનો યોગ છે તે તો નહુજમા અપૂર્ણ અને સરાગીનાં સ્થાપેલા જોવામા આવે છે કોઈએ એમા સર્વવ્યાપક મોક્ષ, કોઈએ કઈ નહીં એ રૂપ મોક્ષ, કોઈએ સાકારમોક્ષ અને કોઈએ અમુક કાળ સુધી રહી પતિન થવું એ રૂપે મોક્ષ માન્યો છે પણ એમાથી કોઈ વાત તેઓની સપ્રમાણ થઈ શકતી નથી ‘એઓના અપૂર્ણ વિચારોનું ખડન યથાર્થ જોવા જેવું છે અને તે નિર્ઐય આચર્યોના ગૃથેલા શાસ્ત્રોથી મળી શકશે’

વેદ સિવાયના બીજા મતોના પ્રવર્તકો, એમના ચરિત્રો, વિચારો ઇત્યાદિક વાચવાથી અપૂર્ણ છે એમ જણાઈ આવે છે ‘વેદે, પ્રવર્તક ભિન્ન ભિન્ન કરી નાખી એકડકતાથી વાત મર્મમા નાખી ગંભીર ડોળ પણ કર્યો છે છતાં એમના પુષ્કળ મતો વાચવાથી એ પણ અપૂર્ણ અને એકાતિક જણાઈ આવશે’

જે પૂર્ણ દર્શન વિષે અત્રે કહેવાતું છે તે જૈન એટલે નિરાગીના સ્થાપન કરેલા દર્શન વિષે છે એના યોગદાતા સર્વજ્ઞ અને સર્વદર્શી હતા કાળભેદ છે તોપણ એ વાત સૈદ્ધાંતિક જણાય છે દયા, બ્રહ્મચર્ય, શીલ, વિવેક, વૈરાગ્ય જ્ઞાન ક્રિયાદિ એના જેવા પૂર્ણ એકેએ વર્ણવ્યા નથી તેની સાથે શુદ્ધ આત્મજ્ઞાન, તેની કેટિઓ, જીવના ચયન, જન્મ, ગતિ, વિગતિ, યોનિદ્વાર, પ્રદેશ, કાળ, તેના સ્વરૂપ એ વિષે એવો સૂક્ષ્મ યોગ છે કે જે વડે તેની સર્વજ્ઞતાની નિશ કતા થાય કાળભેદે પરમપરામ્નાયથી કેવળજ્ઞાનાદિ જ્ઞાનો જોવામા નથી આવતા છતાં જે જે જિનેશ્વરના રહેલા સૈદ્ધાંતિક

૧ પાઠાન્તર-લોકેષ્ટિત ૨ દ્વિં આં પાઠાન્-એઓના વિચારોનું અપૂર્ણપણું નિરૂપક તત્ત્વવેતા-ઓએ દર્શાવ્યું છે તે યથારિથત બળવું થોડું છે’ ૩ ‘વર્તમાનમા જે વેદો છે તે ધણા પ્રાચીન યથો છે તેથી તે મતનું પ્રાચીનપણું છે પરંતુ, તે પણ હિંસાએ કરીને દ્વિપિત હોવાથી અપૂર્ણ છે, તેમજ સરાગીના વાક્ય છે એમ સ્પષ્ટ જણાય છે’

નવ તત્ત્વ એટલે તેનું એક સામાન્ય ગૂંથનચુકત પુસ્તક હોય તે નહીં, પરંતુ જે જે સ્થળે જે જે વિચારો જ્ઞાનીઓએ પ્રણીત કર્યા છે તે તે વિચારો નવ તત્ત્વમાના અમુક એક જે કે વિશેષ તત્ત્વના હોય છે કેવળી ભગવાને એ શ્રેણિઓથી સકળ જગત્ત્મક ડગ દર્શાવી દીધું છે, એથી જેમ જેમ ન્યાદિ ભેદથી એ તત્ત્વજ્ઞાન મળશે તેમ તેમ અપૂર્વ આનંદ અને નિર્મળતાની પ્રાપ્તિ થશે, માત્ર વિવેક, શુરુગમ્યતા અને અપ્રમાદ ભેદ એ એ નવતત્ત્વજ્ઞાન મને બહુ પ્રિય છે એના રસાનુભવીઓ પણ મને સદૈવ પ્રિય છે

કાળભેદ કરીને આ વખતે માત્ર મતિ અને શ્રુત એ જે જ્ઞાન ભરતક્ષેત્રે વિદ્યમાન છે, યાકીના ત્રણ જ્ઞાન પર પરામ્નાયથી ભોવામા આવતાં નથી, છતાં જેમ જેમ પૂર્ણ શ્રદ્ધાભાવથી એ નવતત્ત્વ જ્ઞાનના વિચારોની શુદ્ધિમાં ઊતરાય છે, તેમ તેમ તેના અંદર અદ્ભુત આત્મપ્રકાશ, આનંદ, સમર્થ તત્ત્વજ્ઞાનની સ્ફુરણા, ઉત્તમ વિનોદ અને ગભીર ચળકાટ દિગ કરી દઈ, શુદ્ધ સમ્યક્જ્ઞાનનો તે વિચારો બહુ ઉદય કરે છે સ્યાદ્રાદવચનામૃતના અનંત સુદર આશય સમજવાની પર પરાગત શક્તિ આ કાળમાં આ ક્ષેત્રથી વિચ્છેદ ગયેલી છતાં તે પરત્વે જે જે સુદર આશયો સમજાય છે તે તે આશયો અતિ અતિ ગભીર તત્ત્વથી ભરેલા છે પુનઃ પુનઃ તે આશયો મનન કરતાં આવીક્રમિતો અથા મનુષ્યને પણ સદ્ધર્મમાં સ્થિર કરી દે તેવા છે સંલેપમાં સર્વ પ્રકારની સિદ્ધિ, પવિત્રતા, મહાશક્તિ નિર્મળ ઊડા અને ગભીર વિચાર, સ્વચ્છ વૈરાગ્યની ભેટ એ તત્ત્વજ્ઞાનથી મળે છે

શિક્ષાપાઠ ૮૬. તત્ત્વાવબોધ — ભાગ ૫

એક વાર સમર્થ વિદ્વાનથી નિર્ણયપ્રવચનની અમત્કૃતિ સંબંધી વાતચીત થઈ, તેના સંબંધમાં તે વિદ્વાને જણાવ્યું કે આટલું હું માન્ય રાખું છું કે મહાવીર એ એક સમર્થ તત્ત્વજ્ઞાની પુરુષ હતા, એમણે જે બોધ કર્યો છે, તે બીલી લઈ પ્રજાવત પુરુષોએ અગ, ઉપાગની યોજના કરી છે, તેના જે વિચારો છે તે અમત્કૃતિ ભરેલા છે, પરંતુ એ ઉપરથી આખી સૃષ્ટિનું જ્ઞાન એમાં રહ્યું છે એમ હું કહી ન શકું એમ છતાં ભે તમે કંઈ એ સંબંધી પ્રમાણ આપતા હો તો હું એ વાતની કંઈ શ્રદ્ધા લાવી શકું એના ઉત્તરમાં મેં એમ કહ્યું કે હું કંઈ જોઈ વચનામૃતને યથાર્થ તો શું પણ વિશેષ ભેદ કૃતિને પણ જાણતો નથી, પણ જે સામાન્ય ભાવે જાણું છું એથી પણ પ્રમાણ આપી શકું ખરો પછી તવ તત્ત્વવિજ્ઞાન સંબંધી વાતચીત નીકળી મેં કહ્યું એમાં આખી સૃષ્ટિનું જ્ઞાન આવી જાય છે પરંતુ યથાર્થ સમજવાની શક્તિ ભેદ એ પછી તેઓએ એ કથનનું પ્રમાણ માગ્યું, ત્યારે આંક કર્મ મેં કહી બતાવ્યા, તેની સાથે એમ સૂચવ્યું કે એ સિવાય એનાથી ભિન્નભાવ દર્શાવે એવું નવમું કર્મ શોધી આપો પાપની અને પુણ્યની પ્રકૃતિઓ કહીને કહ્યું આ સિવાય એક પણ વધારે પ્રકૃતિ શોધી આપો એમ કહેતા કહેતા અનુક્રમે વાત લીધી પ્રથમ જીવના ભેદ કહી પૂછ્યું, એમાં કંઈ ન્યૂનાધિક કહેવા માગો છો? અજીવદ્રવ્યના ભેદ કહી પૂછ્યું કંઈ વિશેષતા કહો છો? એમ નવ તત્ત્વ સંબંધી વાતચીત થઈ ત્યારે તેઓએ થોડી વાર વિચાર કરીને કહ્યું આ તો મહાવીરની કહેવાની અદ્ભુત અમત્કૃતિ છે કે જીવનો એક નવો ભેદ મળતો નથી, તેમ પાપપુણ્યાદિકની એક પ્રકૃતિ વિશેષ મળતી નથી, અને નવમું કર્મ પણ મળતું નથી આવા આવા તત્ત્વજ્ઞાનના સિદ્ધાંતો જોઈને એ મારું લક્ષ નહોતું આમાં આખી સૃષ્ટિનું તત્ત્વજ્ઞાન કેટલેક અંશે આવી શકે ખરું

શિક્ષાપાઠ ૮૭ તત્ત્વાવબોધ — ભાગ ૬

એનો ઉત્તર આ લાણીથી એમ થયો કે હજી આપ આટલું કહો છો તે પણ જોઈને તત્ત્વવિચાર આપના હૃદયે આવ્યા નથી ત્યાં સુધી, પરંતુ હું મધ્યસ્થતાથી સત્ય કહું છું કે એમાં જે વિશુદ્ધ રાજ

પ્રાદ્યુના જોવામા આવ્યા એથી તે બહુ સતુષ્ઠ થયો એનું મન અહીં કંઈક સતોપાયુ મુખી તો જગતમા આ જ જણાય છે એમ તેને લાગ્યું

શિક્ષાપાઠ ૧૨ સુખ વિષે વિચાર—ભાગ ૨

કેવા એના મુદ્દર ઘર છે ! તેની સ્વચ્છતા અને જાળવણી કેવી મુદ્દર છે ! કેવી શાણી અને મનોરંજા તેની સુશીલ સ્ત્રી છે ! તેના કેવા કાતિમાન અને કહ્માગરા પુત્રો છે ! કેવું સ પીલું તેનું કુટુંબ છે ! લક્ષ્મીની મહેર પણ એને ત્યાં કેવી છે ! આખા ભારતમા એના જેવો બીજો કોઈ સુખી નથી હવે તપ કરીને જો હું માગુ તો આ મહાધનાદય જેવું જ સઘળું માગુ, બીજું ચાહના કરું નહીં

દિવસ વીતી ગયો અને રાત્રિ થઈ સૂવાનો વખત થયો ધનાદય અને પ્રાદ્યુ એકાતમા બેઠા હતા, પછી ધનાદયે વિપ્રને આગમન કારણ કહેવા વિનંતિ કરી

વિપ્ર—હું ઘેરથી એવો વિચાર કરી નીકળ્યો હતો કે બધાથી વધારે સુખી કાણ છે તે જોવું, અને તપ કરીને પછી એના જેવું સુખ સ પાદન કરવું આખા ભારત અને તેના સઘળા રમણીય સ્થળો જોયા, પરંતુ કોઈ રાજધિરાજને ત્યાં પણ મને સંપૂર્ણ સુખ જોવામા આવ્યું નહીં જ્યાં જોયું ત્યાં આધિ, વ્યાધિ અને ઉપાધિ જોવામા આવી આ ભણી આવતા આપની પ્રશંસા સાલબી, એટલે હું અહીં આવ્યો, અને સતોષ પણ પામ્યો આપના જેવી રિદ્ધિ, સત્પુત્ર, કમાઈ, સ્ત્રી, કુટુંબ, ધન વગેરે મારા જોવામા કયાંય આવ્યું નથી આપ પોતે પણ ધર્મશીલ, સદ્ગુણી અને જિનેશ્વરના ઉત્તમ ઉપાસક છો એથી હું એમ માનું છું કે આપના જેવું સુખ બીજે નથી ભારતમા આપ વિશેષ સુખી છો ઉપાસના કરી કદાપિ દેવ કને ચાચુ તો આપના જેવી સુખસ્થિતિ યાચુ

ધનાદય—પડિતજી, આપ એક બહુ મર્મભરેલા વિચારથી નીકળ્યા છો, એટલે અવશ્ય આપને જેમ છે તેમ સ્વાનુભવી વાત કહું છું, પછી જેમ તમારી ઇચ્છા થાય તેમ કરજો મારે ત્યાં આપે જે જે સુખ જોયા તે તે સુખ ભારતસળ ધમા કયાંય નથી એ આપે કહ્યું તો તેમ હશે, પણ ખરું એ મને સંભવું નથી, મારા સિદ્ધાંત આવા છે કે જગતમા કોઈ સ્થળે વાસ્તવિક સુખ નથી જગત હાથથી કરીને દાંતરું છે તમે મને સુખી જુઓ છો પણ વાસ્તવિક રીતે હું સુખી નથી

વિપ્ર—આપનું આ કહેવું કોઈ અનુભવસિદ્ધ અને માર્મિક હશે મેં અનેક શાસ્ત્રો જોયા છે, છતાં મર્મપૂર્વક વિચારો આવા લક્ષમા લેવા પરિશ્રમ જ લીધો નથી તેમ મને એવો અનુભવ સર્વને માટે થઈને થયો નથી હવે આપને શું કહું છે તે મને કહો

ધનાદય—પડિતજી, આપની ઇચ્છા છે તો હું કહું છું તે લક્ષપૂર્વક મનન કરવા જેવું છે, અને એ ઉપરથી કંઈ રસ્તો પામવા જેવું છે

શિક્ષાપાઠ ૧૩ સુખ વિષે વિચાર—ભાગ ૩

જે સ્થિતિ હમણાં મારી આપ જુઓ છો તેવી સ્થિતિ લક્ષ્મી, કુટુંબ અને સ્ત્રીસળ ધમા આગળ પણ હતી જે વખતની હું વાત કરું છું, તે વખતને લગભગ વીસ વર્ષ થયા વ્યાપાર અને વૈભવની ખડોળાશ એ સઘળું વહીવટ અવળો પડવાથી ઘટવા મડ્યું કોટઆવધિ કહેવાતો હું ઉપરા-આપરી ખોટના ભાર વહન કરવાથી લક્ષ્મી વગરનો માત્ર ત્રણ વર્ષમા થઈ પડ્યો જ્યાં કેવળ સવળું ધારીને નાખ્યું હતું ત્યાં અવળું પડ્યું એવામા મારી સ્ત્રી પણ ગુજરી ગઈ તે વખતમા મને કંઈ સંતાન નહોતું જખરી ખોટોને લીધે મારે અહીંથી નીકળી જવું પડ્યું મારા કુટુંબીઓએ થતી રક્ષા કરી, પરંતુ તે આલ કાટ્યાનુ થીગડું હતું અન્નને અને દાંતને વેર થવાની સ્થિતિએ હું બહુ

શિક્ષાપાઠ ૮૯ તત્વાવબોધ — ભાગ ૮

એટલા દોષ એ કથનો સિદ્ધ ન થતા આવે છે એક જૈનમુનિએ મને અને મારા મિત્રમ કળને એમ કહ્યું હતું કે જૈન સંપ્રદાય ગી નય અપૂર્વ છે, અને એથી સર્વ પદાર્થ સિદ્ધ થાય છે નાસ્તિ, અસ્તિના એમા અગમ્યલેદ રહ્યા છે આ કથન સાભળી અમે બધા ઘેર આળ્યા પછી યોજના કરતા કરતા આ લબ્ધિવાક્યની જીવ પર યોજના કરી હું ધારુ છું કે એવા નાસ્તિ અસ્તિના બંને ભાવ જીવ પર નહિ ઊતરી શકે લબ્ધિવાક્યો પણ કલેશરૂપ થઈ પડશે. યદિ એ ભણી મારી કંઈ તિરસ્કારની દૃષ્ટિ નથી આના ઉત્તરમા કહ્યું કે આપે જે નાસ્તિ અને અસ્તિ નય જીવ પર ઉતારવા ધાર્યો તે સનિષ્ઠેપ શૈલીથી નથી, એટલે વખતે એમાથી એકાતિક પક્ષ લઈ જવાય, તેમ વળી હું કંઈ આશ્ચર્ય શૈલીનો યથાર્થ બાણનાર નથી મદમતિથી લેશ ભાગ બાણુ છું નાસ્તિ અસ્તિ નય પણ આપે શૈલી પૂર્વક ઉતાર્યો નથી એટલે હું તકથી જે ઉત્તર દઈ શકુ તે આપ સાભળો.

ઉત્પત્તિમા 'ના' એવી જે યોજના કરી છે તે એમ યથાર્થ થઈ શકે છે કે 'જીવ અનાદિ અનંત છે' વિધનતામા 'ના' એવી જે યોજના કરી છે તે એમ યથાર્થ થઈ શકે કે 'એનો કોઈ કાળે નાશ નથી'.

ધ્રુવતામા 'ના' એવી જે યોજના કરી છે તે એમ યથાર્થ થઈ શકે કે 'એક દેહમાં તે સદૈવને માટે રહેનાર નથી'.

શિક્ષાપાઠ ૯૦ તત્વાવબોધ — ભાગ ૯

ઉત્પત્તિમાં 'હા' એવી જે યોજના કરી છે તે એમ યથાર્થ થઈ શકે કે 'જીવનો મોક્ષ થતા સુધી એક દેહમાથી અવન પામી તે બીજા દેહમા ઊપજે છે'.

વિધનતામા 'હા' એવી જે યોજના કરી છે તે એમ યથાર્થ થઈ શકે કે 'તે જે દેહમાંથી આવ્યો ત્યાંથી વિધન પામ્યો, વા ક્ષણ ક્ષણ પ્રતિ એનો આત્મિક રાક્ષિ વિષયાદિક મરણ વડે રૂંધાઈ રહી છે, એ રૂંધે વિધનતા યોજી શકાય છે'.

ધ્રુવતામા 'હા' એવી જે યોજના કરી છે તે એમ યથાર્થ થઈ શકે કે 'દ્રવ્યે કરી જીવ કોઈ કાળે-નાશરૂપ નથી, ત્રિકાળ સિદ્ધ છે'.

હવે એથી કરીને યોજના દોષ પણ હું ધારુ છું કે ટળી જશે

૧ જીવ વિધનરૂપે નથી માટે ધ્રુવતા સિદ્ધ થઈ એ પહેલો દોષ ટળ્યો

૨ ઉત્પત્તિ, વિધનતા અને ધ્રુવતા એ ભિન્ન ભિન્ન ન્યાયે સિદ્ધ થઈ એટલે જીવનું સત્ય સિદ્ધ થયું એ બીજો દોષ ગયો.

૩ જીવના સત્યસ્વરૂપે ધ્રુવતા સિદ્ધ થઈ એટલે વિધનતા ગઈ એ ત્રીજો દોષ ગયો

૪ દ્રવ્યભાવે જીવની ઉત્પત્તિ અસિદ્ધ થઈ એ ચોથો દોષ ગયો

૫ અનાદિજીવ સિદ્ધ થયો એટલે ઉત્પત્તિ સ બંધીનો પાચમો દોષ ગયો

૬ ઉત્પત્તિ અસિદ્ધ થઈ એટલે કર્તા સ બંધીનો છઠ્ઠો દોષ ગયો

૭ ધ્રુવતા સાથે વિધનતા લેતા અબાધ થયું એટલે આવાકમિશ્રવચનનો સાતમો દોષ ગયો

૮ ઉત્પત્તિ અને વિધનતા પૃથક્ પૃથક્ દેહ સિદ્ધ થઈ માટે કેવળ આવાકસિદ્ધાત એ નામનો

આઠમો દોષ ગયો

૯ થી ૧૪ શ કાનો પરસ્પરનો વિરોધાભાસ જતા ચૌદ સુધીના દોષ ગયા

૧૫ અનાદિ અનંતતા સિદ્ધ થતા ત્યાદ્રાદવચન સત્ય થયું એ પદરમો દોષ ગયો

૧૬ કર્તા નથી એ સિદ્ધ થતા જિનવચનની સત્યતા ગ્રહી એ એાળમો દોષ ગયો

વ્યવહારમા યથાયોગ્ય કરીને હું નિર્જથ થવાની ઇચ્છા રાખું છું હમણા નિર્જથ થઈ શકું તેમ નથી, એમાં સ સારમોહિની કે એવું કારણ નથી, પરંતુ તે પણ ધર્મસંબંધી કારણ છે ગૃહસ્થધર્મના આચરણ બહુ કનિષ્ઠ થઈ ગયા છે, અને મુનિઓ તે સુધારી શકતા નથી ગૃહસ્થ ગૃહસ્થને વિશેષ બોધ કરી શકે, આચરણથી પણ અસર કરી શકે એટલા માટે થઈ ને ધર્મસંબંધે ગૃહસ્થ વર્ગને હું ઘણું ભાગે બોધી યમનિયમમા આણું છું દર સપ્તાહે આપણે ત્યા પાંચમે જેટલા સંઘગૃહસ્થોની સભા ભરાય છે આઠ દિવસનો નવો અનુભવ અને બાકીનો આગળનો ધર્માનુભવ એમને બે ત્રણ મુહૂર્ત બોધું છું મારી સ્ત્રી ધર્મશાસ્ત્રનો કેટલોક બોધ પામેલી હોવાથી તે પણ સ્ત્રીવર્ગને ઉત્તમ યમનિયમનો બોધ કરી સાપ્તાહિક સભા ભરે છે પુત્રો પણ શાસ્ત્રનો ધનતો પરિચય રાખે છે વિદ્વાનોનું સન્માન, અતિથિનું સન્માન, વિનય અને સામાન્ય સત્યતા, એક જ ભાવ એવા નિયમો બહુધા મારા અનુચરો પણ સેવે છે એઓ બધા એથી શાતા ભોગવી શકે છે લક્ષ્મીની સાથે મારી નીતિ, ધર્મ, સંઘુણ, વિનય એણે જનસમુદાયને બહુ સારી અસર કરી છે રાજસહિત પણ મારી નીતિવાત અગીકાર કરે તેવું થયું છે આ સઘળું આત્મપ્રશંસા માટે હું કહેતો નથી એ આપે સ્મૃતિમા રાખવું, માત્ર આપના પૂછેલા ખુલાસા કાબલ આ સઘળું સંક્ષેપમા કહેતો જઈ છું

શિક્ષાપાઠ ૬૫ સુખ વિષે વિચાર — ભાગ ૫

આ સઘળા ઉપરથી હું સુખી છું એમ આપને લાગી શકશે અને સામાન્ય વિચારે મને બહુ સુખી માનો તો માની શકાય તેમ છે ધર્મ, શીલ અને નીતિથી તેમજ શાસ્ત્રાવધાનથી મને જે આનંદ ઊપજે છે તે અવર્ણનીય છે પણ તત્ત્વદૃષ્ટિથી હું સુખી ન મનાઉં જ્યાં સુધી સર્વ પ્રકારે બાહ્ય અને અભ્યંતર પરિશ્રદ્ધ મેં ત્યાગ્યા નથી ત્યાં સુધી રાગદોષનો ભાવ છે જોકે તે બહુ અશે નથી, પણ છે, તો ત્યાં ઉપાધિ પણ છે સર્વસંગપરિત્યાગ કરવાની મારી સંપૂર્ણ આકાંક્ષા છે, પણ જ્યાં સુધી તેમ થયું નથી ત્યાં સુધી હજી કોઈ ગણાતા પ્રિયજનનો વિયોગ, વ્યવહારમા હાનિ, કુટુંબીનું હુબ્બ એ થોડે અશે પણ ઉપાધિ આપી શકે પોતાના દેહ પર મોત સિવાય પણ નાના પ્રકારના રોગનો સંભવ છે માટે કેવળ નિર્જથ, બાહ્યભય તર પરિશ્રદ્ધનો ત્યાગ, અદ્વાર ભનો ત્યાગ એ સઘળું નથી થયું ત્યાં સુધી હું મને કેવળ સુખી માનતો નથી હવે આપને તત્ત્વની દૃષ્ટિએ વિચારતા માલૂમ પડશે કે લક્ષ્મી, સ્ત્રી, પુત્ર કે કુટુંબ એ વડે સુખ નથી, અને એને સુખ ગણું તો જ્યારે મારી સ્થિતિ પતિત થઈ હતી ત્યારે એ સુખ ક્યાં ગયું હતું ? જેનો વિયોગ છે, જે ક્ષણભંજર છે અને જ્યાં એકત્વ કે અવ્યાબાધપણું નથી તે સુખ સંપૂર્ણ નથી એટલા માટે થઈ ને હું મને સુખી કહી શકતો નથી હું બહુ વિચારી વિચારી વ્યાપાર વહીવટ કરતો હતો તોપણ મારે આર ભોખાધિ, અનીતિ અને લેશ પણ કપટ સેવવું પડ્યું નથી, એમ તો નથી જ અનેક પ્રકારના આર ભ અને કપટ મારે સેવવા પડ્યા હતા આપ જો ધારતા હો કે દેવોપાસનથી લક્ષ્મી પ્રાપ્ત કરવી, તો તે જો પુણ્ય ન હોય તો કોઈ કાળે મળનાર નથી પુણ્યથી લક્ષ્મી પામી મહાર ભ, કપટ અને માનપ્રસુખ વધારવા તે મહા-પાપના કારણ છે, પાપ નરકમા નાખે છે પાપથી આત્મા, પામેલો મહાન મનુષ્યદેહ એણે ગુમાવી દે છે એક તો જાણે પુણ્યને ખાઈ જવા, બાકી વળી પાપનું બંધન કરવું, લક્ષ્મીની અને તે વડે આખા સંસારની ઉપાધિ ભોગવવી તે હું ધારું છું કે વિવેકી આત્માને માન્ય ન હોય મેં જે કારણથી લક્ષ્મી ઉપાર્જન કરી હતી, તે કારણ મેં આગળ આપને જણાવ્યું હતું જેમ આપની ઇચ્છા હોય તેમ કરે આપ વિદ્વાન છો, હું વિદ્વાનને આહું છું આપની અભિલાષા હોય તો ધર્મધ્યાનમા પ્રસક્ત થઈ સહ-કુટુંબ અહીં ભલે રહો આપની ઉપજીવિકાની સરળ યોજના જેમ કહો તેમ હું કૃતિપૂર્વક કરાવી

કાળભેદથી જેટલા સેચ જણાય તેટલા સેચ કરવા, આદ્યરૂપ થાય તેટલા અહવા, અને ત્યાગરૂપ દેખાય તેટલા ત્યાગવા

એ તત્ત્વોને જે યથાર્થ જાણે છે, તે અનત ચતુષ્ટયથી વિરાજમાન થાય છે એ હું સત્યતાથી કહું છું એ નવ તત્ત્વનાં નામ મૂકવામા પણ અરધું સૂચવન મોક્ષની નિકટતાનું જણાય છે।

શિક્ષાપાઠ ૬૩. તત્ત્વાવબોધ — ભાગ ૧૨

એ તો તમારા લક્ષમા છે કે જીવ, અજીવ એ અનુક્રમથી છેવટે મોક્ષ નામ આવે છે હવે તે એક પછી એક મૂકી જઈએ તો જીવ અને મોક્ષને અનુક્રમે આદ્ય ત રહેવું પડશે.

જીવ, અજીવ, પુણ્ય, પાપ, આસ્રવ, સંવર, નિર્જરા, બધ, મોક્ષ

એ આગળ કહ્યું હતું કે એ નામ મૂકવામા જીવ અને મોક્ષને નિકટતા છે, છતાં આ નિકટતા તો ન થઈ પણ જીવ અને અજીવને નિકટતા થઈ પરંતુ એમ નથી અજ્ઞાન વડે તો એ બન્નેને જ નિકટતા રહી છે જ્ઞાન વડે જીવ અને મોક્ષને નિકટતા રહી છે જેમ કે —

હવે જુઓ એ બન્નેને કઈ નિકટતા આવી છે? હા, કહેલી નિકટતા આવી ગઈ છે પણ એ નિકટતા તો દ્રવ્યરૂપ છે જ્યારે ભાવે નિકટતા આવે ત્યારે સર્વ સિદ્ધિ થાય એ નિકટતાનું સાધન સત્પરમાત્મતત્ત્વ, સંયુક્તતત્ત્વ અને સંદર્ભતત્ત્વ છે કેવળ એક જ રૂપ થવા જ્ઞાન, કશ્ચિત્ત અને ચારિત્ર છે

એ ચક્રથી એવી પણ આશ કા થાય કે જ્યારે બન્ને નિકટ છે ત્યારે શું પાકીનાં ત્યાગ્યાં ઉત્તરમા એમ કહું છું કે જો સર્વ ત્યાગી શકતા હો તો ત્યાગી દો, એટલે મોક્ષરૂપ જ થશે તરીકે તો હેય, સેચ, ઉપાદેયનો બોધ લો, એટલે આત્મસિદ્ધિ પ્રાપ્ત થશે

શિક્ષાપાઠ ૬૪. તત્ત્વાવબોધ — ભાગ ૧૩

જે જે હું કહી ગયો તે તે કઈ કેવળ જૈનકુળથી જન્મ પામેલા પુરુષને માટે નથી, પરંતુ સર્વ માટે છે, તેમ આ પણ નિશ્ચય માનજો કે હું જે કહું છું તે અપક્ષપાતે અને યત્નમર્થ બુદ્ધિથી કરું. તમને જે ધર્મતત્ત્વ કહેવાનું છે, તે પક્ષપાત કે સ્વાર્થબુદ્ધિથી કહેવાનું મને કઈ પ્રયોગનથી પક્ષપાત કે સ્વાર્થથી હું તમને અધર્મતત્ત્વ બોધી અધોગતિને ગા માટે માધું। વાં વાં

જે વિવેકીઓ આ સુખસખ ધી વિચાર કરશે તેઓ બહુ તત્ત્વ અને આત્મશ્રેણિની ઉત્કૃષ્ટતાને પામશે એમા કહેલા અદ્વાર ભી નિરાર ભી અને સર્વમુક્ત લક્ષણો લક્ષપૂર્વક મનન કરવા બેવા છે જેમ અને તેમ અદ્વાર ભી થઈ સમભાવથી જનસમુદાયના હિત લાગી વળવુ પડેાપકાર, દયા, શાંતિ, ક્ષમા અને પવિત્રતાનુ સેવન કરવુ એ બહુ સુખદાયક છે નિર્ઞયતા વિષે તો વિશેષ કહેવારૂપ જ નથી મુક્તાત્મા તો અનંત સુખમય જ છે

શિક્ષાપાઠ ૬૭ અમૂલ્ય તત્ત્વવિચાર

હરિગીત ૭૬

બહુ પુણ્યકેરા પુજથી શુભ દેહ માનવનો મળ્યો,
તોયે અરે! ભવચક્રનો આટો નહિ એછે ટળ્યો,
સુખ પ્રાપ્ત કરતા સુખ ટળે છે લેશ એ લક્ષ્ય લહો,
ક્ષણ ક્ષણ ભય કર ભાવમરણે કા અહો રાગી રહો ? ૧
લક્ષ્મી અને અધિકાર વધતા, શુ વધ્યુ તે તો કહો ?
શુ કુટુંબ કે પરિવારથી વધવાપણુ, એ નય અહો,
વધવાપણુ સંસારનુ નર દેહને હારી જવો,
એનો વિચાર નહી અહોહો! એક પણ તમને હવો !! ૨
નિર્દોષ સુખ નિર્દોષ આનંદ, હ્યો ગમે ત્યાથી ભલે,
એ દિવ્ય શક્તિમાન જેથી જ જીરેથી નીકળે,
પરવસ્તુમા નહિ મૂઝવો, એની દયા મુજને રહી,
એ ત્યાગવા સિદ્ધાંત કે પશ્ચાત્કુંઘ તે સુખ નહી ૩
હુ કોણ છુ? કયાથી થયો? શુ સ્વરૂપ છે મારુ ખરુ ?
કોના સખ ધે વળગણુ છે? રાખુ કે એ પરહરુ ?
એના વિચાર વિવેકપૂર્વક શાત ભાવે બે કર્યા,
તો સર્વ આત્મિક જ્ઞાનના સિદ્ધાંતતત્ત્વ અનુભવ્યા, ૪
તે પ્રાપ્ત કરવા વચન કોનું સત્ય કેવળ માનવુ ?
નિર્દોષ નરનુ કથન માનો 'તેહ' જેણુ અનુભવ્યુ,
રે! આત્મ તારો! આત્મ તારો! શીઘ્ર એને ઓળખો,
સર્વાત્મમાં સમદષ્ટિ દો આ વચનને હૃદયે લખો ૫

શિક્ષાપાઠ ૬૮ જિતે દ્રિયતા

જ્યાં સુધી જીભ સ્વાદિષ્ટ ભોજન ચાહે છે, જ્યાં સુધી નાસિકા સુગંધી ચાહે છે, જ્યાં સુધી કાન વારાગનાના ગાયન અને વાજિત્ર ચાહે છે, જ્યાં સુધી આખ વનોપવન જોવાનુ લક્ષ રાખે છે, જ્યાં સુધી ત્વચા સુગંધીલેપન ચાહે છે, ત્યાં સુધી તે મનુષ્ય નિરાગ્રી, નિર્ઞય, નિ.પરિચ્છી, નિરાર ભી અને બ્રહ્મચારી થઈ શકતો નથી મનને વશ કરવુ એ સર્વોત્તમ છે એના વડે સઘળી ઇંદ્રિયો વશ કરી શકાય છે મન જીતવુ બહુ બહુ દુર્લભ છે એક સમયમા અસખ્યાતા યોજન ચાલનાર અથ્થ તે મન છે એને થકાવવુ બહુ દુર્લભ છે એની ગતિ ચપળ અને ન ઝાલી શકાય તેવી છે મહાજ્ઞાનીઓએ જ્ઞાનરૂપી લગામ વડે કરીને એને સ્તભિત રાખા સર્વ જય કર્યો છે

ઉત્તરાધ્યયનસૂત્રમા નમિરાજ મહર્ષિએ શકે દ્રપત્યે એમ કહ્યું કે દશ લાખ સુભટને જીતનાર

જગત ગાઠરિયો પ્રવાહ છે ધર્મના મતભેદ સળધીના શિક્ષાપાઠમા દર્શિત કર્યા પ્રમાણે અનેક ધર્મમતની બળ લાગી પડી છે વિશુદ્ધાત્મા કોઈક જ થાય છે વિવેકથી તત્ત્વને કોઈક જ શોધે છે એટલે મને કંઈ વિશેષ ખેદ નથી કે જૈનતત્ત્વને અન્યદર્શનીઓ શા માટે બાણતા નથી? એ આશંક કરવારૂપ નથી

છતાં મને બહુ આશ્ચર્ય લાગે છે કે કેવળ શુદ્ધ પરમાત્મતત્ત્વને પામેલા, સકળ દ્રવ્યશુદ્ધિત, મૃષા કહેવાનુ બેને કંઈ નિમિત્ત નથી એવા પુરુષના કહેલા પવિત્ર દર્શનને પોતે તો બાણ્યું નહીં, પોતાના આત્માનુ હિત તો કયું નહીં, પણ અવિવેકથી મતભેદમા આવી જઈ કેવળ નિર્દોષ અને પવિત્ર દર્શનને નાસ્તિક શા માટે કહ્યું હશે? યદિ હું સમજી છું કે એ કહેનારા એના તત્ત્વને બાણતા નહોતા વળી એના તત્ત્વને બાણવાથી પોતાની શ્રદ્ધા ફેરશે, ત્યારે લોકો પછી પોતાના આગળ કહેલા મતને ગાંઠશે નહીં જે લૌકિક મતમાં પોતાની આજીવિકા રહી છે, એવા વેદોની મહત્તા ઘટાડવાથી પોતાની મહત્તા ઘટશે, પોતાનુ મિથ્યા સ્થાપિત કરેલું પરમેશ્વરપદ ચાલશે નહીં, એથી જૈનતત્ત્વમા પ્રવેશ કરવાની રુચિને મૂળથી બંધ કરવા લોકોને એવી ભ્રમભૂમિકી આપી કે જૈન નાસ્તિક છે લોકો તો બિચારા ગભરુગાઠર છે, એટલે પછી વિચાર પણ કયાથી કરે? એ કહેલું કેટલું અનર્થકારક અને મૃષા છે તે જેણે વીતરાગપ્રણીત સિદ્ધાંતો વિવેકથી બાણ્યા છે, તે બાણે માત્ર કહેલું મદ્યુલિઓ વખતે પક્ષપાતમા લઈ જાય

શિક્ષાપાઠ ૯૭ તત્ત્વાવબોધ — ભાગ ૧૬

પવિત્ર જૈનદર્શનને નાસ્તિક કહેવરાવવામા તેઓ એક દલીલથી મિથ્યા કાવવા ઇચ્છે છે કે જૈનદર્શન આ જગતના કર્તા પરમેશ્વરને માનતું નથી, અને જે પરમેશ્વરને નથી માનતા તે તો નાસ્તિક જ છે આ વાત ભદ્રિકજનોને શીઘ્ર ચોટી રહે છે કારણ તેઓમા યથાર્થ વિચાર કબાળી પ્રેરણા નથી પણ જો એ ઉપરથી એમ વિચારવામા આવે કે જૈન જગતને ત્યારે અનાદિ અનંત કહે છે તે કયા ન્યાયથી કહે છે? જગત્કર્તા નથી એમ કહેવામા એમનું નિમિત્ત શું છે? એમ એક પછી એક ભેદરૂપ વિચારથી તેઓ જૈનની પવિત્રતા પર આવી શકે જગત રચવાની પરમેશ્વરને અવશ્ય શી હતી? રચ્યું તો સુખ દુઃખ મૂકવાનુ કારણ શું હતું? રચીને મોત શા માટે મૂક્યું? એ દીલા બતાવવી કોને હતી? રચ્યું તો કયા કર્મથી રચ્યું? તે પહેલા રચવાની ઇચ્છા કા નહોતી? ઇશ્વર કોણ? જગતના પદાર્થ કોણ? અને ઇચ્છા કોણ? રચ્યું તો જગતમા એક જ ધર્મનું પ્રવર્તન રાખવું હતું; આમ ભ્રમણામા નાખવાની અવશ્ય શી હતી? કદાપિ એ બધું માનો કે એ બિચારાની ભૂલ થઈ હશે! ક્ષમા કરીએ, પણ એવું દોઢ ડહાપણ કયાંથી સૂઝ્યું કે એને જ મૂળથી ઉગેડના એવા મહાવીર જેવા પુરુષોને જન્મ આપ્યો? એના કહેલા દર્શનને જગતમા વિદ્યમાનતા આપી પોતાના પગ પર હાથે કરીને કુહાડો મારવાની એને શી અવશ્ય હતી? એક તો બાણે એ પ્રકારે વિચાર અને બાકી બીજા પ્રકારે એ વિચાર કે જૈનદર્શનપ્રવર્તકોને એનાથી કંઈ દ્રેષ હતો? એ જગત્કર્તા હોત તો એમ કહેવાથી એઓના લાભને કંઈ હાનિ પહોચતી હતી? જગત્કર્તા નથી જગત અનાદિ અનંત છે એમ કહેવામા એમને કંઈ મહત્તા મળી જતી હતી? આવા અનેક વિચારે વિચારતા જણાઈ આવશે કે જેમ જગતનુ સ્વરૂપ હતું તેમ જ તે પવિત્ર પુરુષોએ કહ્યું છે જૈન લિપ્તભાવ કહેવા એમને દેશમાત્ર પ્રયોજન નહોતું સૂક્ષ્મમા સૂક્ષ્મ જગતની રક્ષા જેવું પ્રણીત કરી છે, એક રજકણથી કરીને આખા જગતના વિચારો જેણે સર્વ ભેદે કહ્યા છે, તેવા પુરુષોના દર્શનને નાસ્તિક કહેનારા કંઈ ગતિને પામશે એ વિચારતા દયા આવે છે!

૬ પૂર્વક્રીડા — પોતે ગૃહસ્થાવાસમા ગમે તેવી જાતના શૃંગારથી વિપયક્રીડા કરી હોય તેની સ્મૃતિ કરવી નહીં, તેમ કરવાથી બ્રહ્મચર્ય ભંગ થાય છે

૭ પ્રણીત — દૂધ, દહીં, ઘૃતાદિ મધુરા અને ચીકણવાળા પદાર્થોના ગળુધા આહાર ન કરવો એથી વીર્યની વૃદ્ધિ અને ઉન્માદ થાય છે અને તેથી કામની ઉત્પત્તિ થાય છે, માટે બ્રહ્મચારીએ તેમ કરવું નહીં

૮ અતિમાત્રાહાર — પેટ ભરીને આહાર કરવો નહીં, તેમ અતિ માત્રાની ઉત્પત્તિ થાય તેમ કરવું નહીં એથી પણ વિકાર વધે છે

૯ વિભૂષણ — સ્નાન, વિલેપન, પુષ્પાદિક બ્રહ્મચારીએ ગ્રહણ કરવું નહીં, એથી બ્રહ્મચર્યને હાનિ ઉત્પન્ન થાય છે

એમ ભગવતે નવ વાઠ વિશુદ્ધ બ્રહ્મચર્યને માટે કહી છે ગળુધા એ તમારા સાલજવામા આવી હશે પરંતુ ગૃહસ્થાવાસમા અમુક અમુક દિવસ બ્રહ્મચર્ય ધારણ કરવામા અભ્યાસીઓને લક્ષમા રહેવા અહીં આગળ કે ઈકે સમજણપૂર્વક કહી છે

શિક્ષાપાઠ ૭૦. સનતકુમાર — ભાગ ૧

ચક્રવર્તીના વૈભવમા શી ખામી હોય ? સનતકુમાર એ ચક્રવર્તી હતા તેના વર્ણ અને રૂપ અત્યુત્તમ હતા એક વેળા સુધર્મ સલામા તે રૂપની સ્તુતિ થઈ કોઈએ દેવોને એ વાત જણી નહીં પછી તેઓ તે શંકા ટાળવાને વિપ્રરૂપે સનતકુમારના અતિ પુરુષા ગયા સનતકુમારનો દેહ તે વેળા ખેળથી ભર્યો હતો તેને અગ મર્દનાદિક પદાર્થોનું માત્ર વિલેપન હતું એક નાનું પચિયું પહેર્યું હતું અને તે સ્નાનમજન કરવા માટે ખેંઠા હતા. વિપ્રરૂપે આવેલા દેવતા તેનું મનોહર મુખ, કચન-વર્ણી કાયા અને ચદ્ર જેવી કાતિ જોઈને ગહુ આનંદ પામ્યા અને માથું ધુણાવ્યું એટલે ચક્રવર્તીએ પૂછ્યું, તમે માથું શા માટે ધુણાવ્યું ? દેવોએ કહ્યું, અમે તમારું રૂપ અને વર્ણ નિરીક્ષણ કરવા માટે બહુ અભિલાષી હતા સ્થળે સ્થળે તમારા વર્ણરૂપની સ્તુતિ સાંભળી હતી, આજે તે અમે પ્રત્યક્ષ જોયું એથી અમને પૂર્ણ આનંદ ઊપજ્યો માથું ધુણાવ્યું એનું કારણ એ કે જેણે લોકોમા કહેવાય છે તેવું જ રૂપ છે, એથી વિશેષ છે, પણ એણે નથી સનતકુમાર સ્વરૂપવર્ણની સ્તુતિથી પ્રભુત્વ લાવી બોલ્યા, તમે આ વેળા મારું રૂપ જોયું તે ભલે, પરંતુ હું રાજસલામા વસ્ત્રાલંકાર ધારણ કરી કેવળ સજ્જ થઈને જ્યારે સિંહાસન પર બેસું છું, ત્યારે મારું રૂપ અને મારો વર્ણ જોવાયેગય છે અત્યારે તો હું ખેળભરી કાયાએ બેઠો છું જો તે વેળા તમે મારા રૂપ, વર્ણ જુઓ તો અદ્ભુત અમત્કારને પામો અને અકિંત થઈ જાઓ દેવોએ કહ્યું, ત્યારે અમે રાજસલામા આવીશું એમ કહીને ત્યાંથી ચાલ્યા ગયા

સનતકુમારે ત્યાર પછી ઉત્તમ વસ્ત્રાલંકારો ધારણ કર્યા અનેક ઉપચારથી જેમ પોતાની કાયા વિશેષ આશ્ચર્યતા ઉપજાવે તેમ કરીને તે રાજસલામા આવી સિંહાસન પર બેઠા આનુભાવુ સમર્થ મંત્રીઓ, સુલોટો, વિદ્વાનો અને અન્ય સલાસદો યોગ્ય આસને બેસી ગયા છે રાજેશ્વર ચામરછત્રથી અને ખમા ખમાથી વિશેષ શોભી રહ્યા છે તેમજ વધાવાઈ રહ્યા છે ત્યાં પેલા દેવતાઓ પાછા વિપ્રરૂપે આવ્યા અદ્ભુત રૂપવર્ણથી આનંદ પામવાને જાહેર જોઈ પામ્યા છે એવા સ્વરૂપમા તેઓએ માથું ધુણાવ્યું ચક્રવર્તીએ પૂછ્યું, અહો પ્રાણભો ! ગઈ વેળા કરતા આ વેળા તમે જુદા રૂપમા માથું ધુણાવ્યું એનું શું કારણ છે, તે મને કહો અવધિજ્ઞાનાનુસારે વિપ્રે કહ્યું કે, હે મહારાજ ! તે રૂપમા અને આ રૂપમા ભૂમિ આકાશનો ફેર પડી ગયો છે ચક્રવર્તીએ તે સ્પષ્ટ સમજાવવાને કહ્યું પ્રાણભોએ કહ્યું.

દર્શાવ્યા તે તે માર્ગ મનોનિગ્રહતાને આધીન છે. મનોનિગ્રહતા થવા લક્ષની બહોળતા કરવી યથોચિત છે એ બહોળતામા વિઘ્નરૂપ નીચેના દોષ છે

૧ આળસ	૧૦ આપવડાઈ
૨ અનિયમિત જીવ	૧૧ તુચ્છ વસ્તુથી આનંદ
૩ વિશેષ આહાર	૧૨ રસગારવલુપ્થતા
૪ ઉન્માદ પ્રકૃતિ	૧૩ અતિભોગ
૫ માયાપ્રપચ	૧૪ પારકું અનિષ્ટ ઇચ્છવું
૬ અનિયમિત કામ	૧૫ કારણ વિનાનું રળવું
૭ અકરણીય વિલાસ	૧૬ ઝાઝાનો સ્નેહ
૮ માન	૧૭ અયોગ્ય સ્થળે જવું
૯ મર્યાદા ઉપરાંત કામ	૧૮ એકંદ્રે ઉત્તમ નિયમ સાધ્ય ન કરવો

અષ્ટાદશ પાપસ્થાનક ત્યા સુધી ક્ષય થવાના નથી કે જ્યા સુધી આ અષ્ટાદશ વિઘ્નથી મન સંબંધ છે આ અષ્ટાદશ દોષ જવાથી મનોનિગ્રહતા અને ધારેલી સિદ્ધિ થઈ શકે છે. એ દોષ જ્યાં સુધી મનથી નિકટતા ધરાવે છે ત્યાં સુધી કેઈ પણ મનુષ્ય આત્મસાધક કરવાનો નથી અતિભોગને સ્થળે સામાન્ય ભોગ નહીં, પણ કેવળ ભોગત્યાગવ્રત જેણે ધર્મ છે, તેમજ એ એકંદ્રે દોષનું મૂળ જેના હૃદયમા નથી તે સત્યરૂપ મહાદેવભાગી છે

શિક્ષાપાઠ ૧૦૧ સ્મૃતિમાં રાખવા યોગ્ય મહાવાક્યો

- ૧ એક લેહે નિયમ એ જ આ જગતનો પ્રવર્તક છે
- ૨ જે મનુષ્ય સત્યરૂપોના અસ્તિત્વસ્થને પામે છે તે મનુષ્ય પરમેશ્વર થાય છે
- ૩ અચળ ચિત્ત એ જ સર્વ વિષમ હું ખનું મૂળિયું છે
- ૪ ઝાઝાનો મેળાપ અને થોડાં આથે અતિ સમાગમ એ જાને સમાન હું બદાયક છે
- ૫ સમસ્વભાવીનું મળવું એને જ્ઞાનીઓ એકાંત કહે છે
- ૬ ઇદ્રિયો તમને જીતે અને સુખ માનો તે કરતાં તેને તમે જીતવામાં જ સુખ, આનંદ અને પરમપદ પ્રાપ્ત કરશો

- ૭ રાગ વિના સ સાગ નથી અને સ સાર વિના ગગ નથી
- ૮ યુવાવયનો સર્વસંગપરિત્યાગ પરમપદને આપે છે.
- ૯ તે વસ્તુના વિચારમા પહોંચો કે જે વસ્તુ અતીન્દ્રિયસ્વરૂપ છે
- ૧૦ શુભીના શુભમા અનુગ્રહ થાઓ

શિક્ષાપાઠ ૧૦૨. વિવિધ પ્રશ્નો — ભાગ ૧

આજે તમને હું કેટલાક પ્રશ્નો નિર્ઘથપ્રવચનાનુસાર ઉત્તર આપવા માટે પૂછું છું

પ્ર૦ — કહો ધર્મની અગત્ય શી છે ?

ઉ૦ — અનાદિકાળથી આત્માની કર્મજાળ ટાળવા માટે

પ્ર૦ — જીવ પહેલો કે કર્મ ?

ઉ૦ — જાને અનાદિ છે જ, જીવ પહેલો હોય તો એ વિમળ વસ્તુને મળ વળમવાનું કર્મ નિમિત્ત જોઈ એ કર્મ પહેલાં કહો તો જીવ વિના કર્મ ક્યાં ક્યાં કોણે ? એ ન્યાયથી જાને અનાદિ છે

૮ નિર્લેક્ષતા રાખવી

૯. પરિષદ ઉપસર્ગને જીતવા.

૧૦ સરળ ચિત્ત રાખવું

૧૧ આત્મસંયમ શુદ્ધ પાળવો

૧૨ સમકિત શુદ્ધ રાખવું

૧૩ ચિત્તની એકાગ્ર સમાધિ રાખવી

૧૪ કંપટરહિત આચાર પાળવો

૧૫ વિનય કરવા યોગ્ય પુરુષોનો યથાયોગ્ય વિનય કરવો

૧૬ સ તોષથી કરીને તૃષ્ણાની મર્યાદા દૂ કી કરી નાખવી

૧૭ વૈરાગ્યભાવનામા નિમગ્ન રહેવું

૧૮ માચારહિત વર્તવું

૧૯ શુદ્ધ કરણીમાં સાવધાન થવું

૨૦ સમ્વરને આદરવો અને પાપને શેકવા

૨૧ પોતાના દોષ સમભાવપૂર્વક ટાળવા

૨૨ સર્વ પ્રકારના વિષયથી વિરક્ત રહેવું

૨૩ મૂલ શુભે પચ્ચમહામત વિશુદ્ધ પાળવા

૨૪ ઉત્તર શુભે પચ્ચમહામત વિશુદ્ધ પાળવા

૨૫ ઉત્સાહપૂર્વક કાર્યોત્સર્ગ કરવો

૨૬ પ્રમાદરહિત જ્ઞાન, ધ્યાનમા પ્રવર્તન કરવું

૨૭ હ મેશા આત્મચારિત્રમા સૂક્ષ્મ ઉપયોગથી વર્તવું

૨૮ ધ્યાન, જિતે દ્રિયતા અર્થે એકાગ્રતાપૂર્વક કરવું

૨૯ મરણાત દુ ખથી પશુ ભય પામવો નહી

૩૦ સ્ત્રીઆદિકના સગને ત્યાગવો

૩૧ પ્રાયશ્ચિત્ત વિશુદ્ધિ કરવી

૩૨ મરણકાલે આરાધના કરવી

એ એકેકો યોગ અમૂલ્ય છે સઘળા સ ગ્રહ કરનાર પરિણામે અન ત સુખને પામે છે

શિક્ષાપાઠ ૭૩ મોક્ષસુખ

કેટલીક આ સંપ્રદાય પર પશુ એવી વસ્તુઓ અને મનેચ્છા રહી છે કે જે કેટલાક આ શે બાણતા છતા કહી શકાતી નથી છતા એ વસ્તુઓ કઈ સ પૂર્ણ શાશ્વત કે અન ત લેહવાળી નથી એવી વસ્તુનું જ્યારે વર્ણન ન થઈ શકે ત્યારે અન ત સુખમય મોક્ષ સ ખ ધી તો ઉપમા કયાથી જ મળે ? ભગવાનને ગૌતમસ્વામીએ મોક્ષના અન ત સુખ વિષે પ્રશ્ન કર્યો ત્યારે ભગવાને ઉત્તરમા કહ્યું, ગૌતમ ! એ અન તસુખ ! હું જૂલું છું, પશુ તે કહી શકાય એવી અહી આગળ કઈ ઉપમા નથી જગતમા એ સુખના તુલ્ય કોઈ પશુ વસ્તુ કે સુખ નથી એમ વહી એક લીલતુ દષ્ટાત નીચેના ભાવમા આપ્યું હતું

એક જ ગદામા એક ભદ્રિક લીલ તેના બાળબાળા સહિત રહેતો હતો શહેર વગેરેની સમૃદ્ધિની ઉપાધિનુ તેને લેશ ભાન પશુ નહોતું એક દિવસે કોઈ રાજા અશ્વક્રીડા માટે ફરતો ફરતો ત્યાં

૧૧. ઉપશાંતમોહ ગુણસ્થાનક

૧૨ ક્ષીણમોહ ગુણસ્થાનક

૧૩ સયોગીકેવળી ગુણસ્થાનક

૧૪ અયોગીકેવળી ગુણસ્થાનક

શિક્ષાપાઠ ૧૦૪. વિવિધ પ્રશ્નો — ભાગ ૩

પ્ર૦ — કેવલી અને તીર્થ કર એ બન્નેમા ફેર શો ?

ઉ૦ — કેવલી અને તીર્થ કર શક્તિમા સમાન છે, પરંતુ તીર્થ કરે પૂર્વે તીર્થ કરનામકર્મ ઉપાન્યુ છે, તેથી વિશેષમા બાર ગુણ અને અનેક અતિશય પ્રાપ્ત કરે છે

પ્ર૦ — તીર્થ કર પર્યટન કરીને શા માટે ઉપદેશ આપે છે ? એ તો નિરાગી છે

ઉ૦ — તીર્થ કરનામકર્મ જે પૂર્વે બાંધ્યું છે તે વેદવા માટે તેઓને અવશ્ય તેમ કરવું પડે છે

પ્ર૦ — હમણાં પ્રવર્તે છે તે શાસન કેાનું છે ?

ઉ૦ — શ્રમણ ભગવાન મહાવીરનું

પ્ર૦ — મહાવીર પહેલા જૈનદર્શન હતું ?

ઉ૦ — હા

પ્ર૦ — તે કેાણે ઉત્પન્ન કર્યું હતું ?

ઉ૦ — તે પહેલાંના તીર્થ કરોએ

પ્ર૦ — તેઓના અને મહાવીરના ઉપદેશમા કઈ ભિન્નતા ખરી કે ?

ઉ૦ — તત્ત્વસ્વરૂપે એક જ પાત્રને લઈને ઉપદેશ હોવાથી અને કે ઈકે કાળલેહ હોવાથી સામાન્ય મનુષ્યને ભિન્નતા લાગે ખરી, પરંતુ ન્યાયથી જોતા એ ભિન્નતા નથી

પ્ર૦ — એઓનો મુખ્ય ઉપદેશ શો છે ?

ઉ૦ — આત્માને તારો, આત્માની અનંત શક્તિઓનો પ્રકાશ કરો, એને કર્મરૂપ અનંત હુ ખથી મુક્ત કરો

પ્ર૦ — એ માટે તેઓએ કયા સાધનો દર્શાવ્યા છે ?

ઉ૦ — વ્યવહારનયથી સત્દેવ, સત્ધર્મ અને સત્શુરુનું સ્વરૂપ જાણવું, સત્દેવના ગુણગ્રાહ કરવા, ત્રિવિધ ધર્મ આચરવો અને નિર્ઘ્રથ શુરુથી ધર્મની ગમ્યતા પામવી

પ્ર૦ — ત્રિવિધ ધર્મ કયો ?

ઉ૦ — સમ્યગ્જ્ઞાનરૂપ, સમ્યગ્દર્શનરૂપ અને સમ્યક્ચારિત્રરૂપ.

શિક્ષાપાઠ ૧૦૫. વિવિધ પ્રશ્નો — ભાગ ૪

પ્ર૦ — આત્મ જૈનદર્શન જ્યારે સર્વોત્તમ છે ત્યારે સર્વ આત્માઓ એના બોધને કાં માનતા નથી ?

ઉ૦ — કર્મની બાહ્યતાથી, મિથ્યાત્વના જામેલા દુર્જિયાથી અને સત્સમાગમના અભાવથી

પ્ર૦ — જૈન મુનિઓના મુખ્ય આચાર શા છે ?

ઉ૦ — પાત્ર મહાનત, દશવિધિ યતિધર્મ, સત્તદશવિધિ સયમ, દશવિધિ વૈયાધૃત્ય, નવવિધિ પ્રહાર્ય, દ્વાદશ પ્રકારના તપ, ક્રોધાદિક ચાર પ્રકારના કષાયનો નિગ્રહ, વિશેષમા જ્ઞાન. દર્શન ચારિત્રનું આરાધન ઇત્યાદિક અનેક લેહ છે

પ્ર૦ — જૈન મુનિઓના જેવા જ સન્યાસીઓના પચાસ છે, બૌદ્ધધર્મના પાત્ર મહામીત્રી એટલે એ આચારમા તો જૈનમુનિઓ અને સન્યાસીઓ તેમજ બૌદ્ધમુનિઓ મન્યા ખગ કે ?

ઉ૦ — નહી

વિચય), ૪ સંઘાનવિજય (સંસ્થાનવિચય) ૧ આજ્ઞાવિચય — આજ્ઞા એટલે સર્વજ્ઞ ભગવતે ધર્મતત્ત્વ સંબંધી જે જે કહ્યું છે તે તે સત્ય છે, એમા શકા કરવા જેવું નથી, કાળની હીનતાથી, ઉત્તમ જ્ઞાનના વિચ્છેદ જવાથી, બુદ્ધિની મદતાથી કે એવા અન્ય કોઈ કાણુથી માગ સમજવામા તે તત્ત્વ આવતું નથી પરંતુ અર્હંત ભગવતે અશ માત્ર પણ માયાયુક્ત કે અસત્ય કહ્યું નથી જ, કારણ એઓ નિરાગી, ત્યાગી અને નિરુપહી હતા મૃષા કહેવાનું કઈ કારણ એમને હતું નહીં, તેમ એઓ સર્વજ્ઞ, સર્વદર્શી હોવાથી અજ્ઞાનથી પણ મૃષા કહે નહીં જ્યાં અજ્ઞાન જ નથી, ત્યાં એ સંબંધી મૃષા કયાથી હોય? એવું જે ચિંતન કરવું તે ‘આજ્ઞાવિચય’ નામે પ્રથમ ભેદ છે ૨ અપાયવિચય — રાગ, દ્વેષ, કામ, ક્રોધ એથી જે હું ખ ઉત્પન્ન થાય છે તેનું જે ચિંતન કરવું તે ‘અપાયવિચય’ નામે બીજો ભેદ છે અપાય એટલે હું ખ ૩ વિપાકવિચય — હું જે જે ક્ષણેકણે હું ખ સહન કરું છું, ભવાટવીમા પર્યટન કરું છું, અજ્ઞાનાદિક પામું છું, તે સઘળું કર્મના ફળના ઉદય વડે કરીને છે, એ ધર્મ ધ્યાનનો ત્રીજો ભેદ છે ૪ સંસ્થાનવિચય — ત્રણ લોકનું સ્વરૂપ ચિંતવવું તે લોકસ્વરૂપ મુખતિષ્ઠકને આકારે છે, જીવ અજીવે કરીને સંપૂર્ણ ભરપૂર છે અસંખ્યાત યોજનની કોટાનુકોટીએ તીરછો લોક છે, જ્યાં અસંખ્યાતા દ્વીપ—સમુદ્ર છે અસંખ્યાતા જ્યોતિષીય, વાણ્વતગદિકના નિવાસ છે ઉત્પાદ, વ્યય અને ધ્રુવતાની વિચિત્રતા એમા લાગી પડી છે અહીં દ્વીપમા જઘન્ય તીર્થ કંઠ વીશ, ઉદ્ધૃષ્ટા એકસો સિતેર હોય, તથા કેવળી ભગવાન અને નિર્ઘેય મુનિરાજ વિચરે છે, તેઓને “વદામિ, નમ સામિ, સમ્કારેમિ, સમાણેમિ, કદલાણુ, મગણ, દેવય, ચેધય, પન્નુવાસામિ” એમ તેમજ ત્યાં વસતા શ્રાવક, શ્રાવિકાના ગુણુઆમ કરીએ તે તીરછા લોક થકી અસંખ્યાત ગુણુ અધિક ઊર્ધ્વ લોક છે ત્યાં અનેક પ્રકારના દેવતાઓના નિવાસ છે પછી ધર્મિય પ્રાગભારા છે તે પછી મુક્તાત્માઓ વિરાજે છે તેને “વદામિ, યાવત્ પન્નુવાસામિ” તે ઊર્ધ્વ લોકથી કંઈક વિશેષ અધોલોક છે, ત્યાં અનંત હું ખથી ભરેલા નરકાવાસ અને ભુવનપતિના ભુવનાદિક છે એ ત્રણ લોકના સર્વ સ્થાનક આ આત્માએ સમ્યક્ત્વરહિત કરણીથી અનંતી વાર જન્મમરણ કરી સ્પર્શી મૂક્યા છે, એમ જે ચિંતન કરવું તે ‘સંસ્થાનવિચય’ નામે ધર્મધ્યાનનો ચોથો ભેદ છે એ ચાર ભેદ વિચારીને સમ્યક્ત્વ સહિત શ્રુત અને ચારિત્રધર્મની આરાધના કરવી, જેથી એ અનંત જન્મમરણ ટળે એ ધર્મધ્યાનના ચાર ભેદ સ્મરણમા રાખવા

શિક્ષાપાઠ ૭૫ ધર્મધ્યાન — ભાગ ૨

ધર્મધ્યાનના ચાર લક્ષણ કહું છું ૧ આજ્ઞારુચિ — એટલે વીતરાગ ભગવાનની આજ્ઞા અગીકાર કરવાની રુચિ ઊપજે તે ૨ નિસર્ગરુચિ — આત્માસ્વાભાવિકપણે જાતિસ્મરણાદિક જ્ઞાને કરી શ્રુત સહિત ચારિત્રધર્મ ધરવત્સી રુચિ પામે તેને નિસર્ગરુચિ કહે છે ૩ સૂત્રરુચિ — શ્રુતજ્ઞાન અને અનંત તત્ત્વના ભેદને માટે ભાષેલા ભગવાનના પવિત્ર વચનોનું જેમા ગૂંથન થયું છે, તે સૂત્ર શ્રવણ કરવા, મનન કરવા અને ભાવથી પઠન કરવાની રુચિ ઊપજે તે સૂત્રરુચિ ૪ ઉપદેશરુચિ — અજ્ઞાને કરીને ઉપાર્જેલા કર્મ જ્ઞાને કરીને અપાવીએ, તેમજ જ્ઞાન વડે કરીને નવા કર્મ ન બાધીએ, મિથ્યાત્વે કરીને ઉપાભર્યા કર્મ તે સમ્યક્ભાવથી અપાવીએ, સમ્યક્ભાવથી નવા કર્મ ન બાધીએ, અવેરાગ્યે કરીને ઉપાભર્યા કર્મ તે વૈરાગ્યે કરીને અપાવીએ અને વૈરાગ્ય વડે કરીને પાછાં નવા કર્મ ન બાધીએ, કષાયે કરી ઉપાભર્યા કર્મ તે કષાય ટાળીને અપાવીએ, ક્ષમાદિથી નવા કર્મ ન બાધીએ, અશુભ યોગે કરી ઉપાભર્યા કર્મ તે શુભ યોગે કરી અપાવીએ, શુભ યોગે કરી નવા કર્મ ન બાધીએ, પાચ ધંદિયના સ્વાદરૂપ આસ્રવે કરી ઉપાભર્યા કર્મ તે સવરે કરી અપાવીએ, તપરૂપ સવરે કરી નવા કર્મ ન બાધીએ, તે માટે અજ્ઞાનાદિક આસ્રવમાર્ગ છાંડીને જ્ઞાનાદિક સવર માર્ગ ગ્રહણ કરવા માટે તીર્થ કર

સકલ જગત હિતકારિણી હારિણી મોહ,
 તારિણી ભવાળિય મોક્ષચારિણી પ્રમાણી છે,
 ઉપમા આખ્યાની જેને તમા રાખવી તે વ્યર્થ,
 આપવાથી નિજ મતિ મપાઈ મે માની છે,
 અહો ! રાજચંદ્ર, બાળ જ્યાલ નથી પામતા એ,
 જિનેશ્વર તણી વાણી બાણી તેણે બાણી છે ૧

શિક્ષાપાઠ ૧૦૮ પૂર્ણમાલિકા મગ્ન

ઉપમતિ

તપોપધ્યાને રવિરૂપ થાય,
 એ સાધીને સોમ રહી સુહાય,
 મહાન તે મંગળ પકિત પામે,
 આવે પછી તે બુધના પ્રણામે ૧
 નિર્ઘ્ન જ્ઞાતા શુરુ સિદ્ધિ ઠાતા,
 કા તો સ્વયં શુક પ્રપૂર્ણ જ્યાતા,
 ત્રિયોગ ત્યા કેવળ મદ પામે,
 સ્વરૂપ સિદ્ધે વિચરી વિગમે ૨

એમાના કેટલાક ભાવ સમજવાથી તપ, શાંતિ, ક્ષમા, દયા, વૈરાગ્ય અને જ્ઞાનનો ખાદુ ખાદુ ઉદય થશે તમે કદાપિ એ સોળ લેહનુ પઠન કરી ગયા હશે તોપણ ફરી ફરી તેનુ પરાવર્તન કરજો

શિક્ષાપાઠ ૭૭. જ્ઞાન સળધી બે બોલ — ભાગ ૧

જે વડે વસ્તુનુ સ્વરૂપ બાણીએ તે જ્ઞાન જ્ઞાન શબ્દનો આ અર્થ છે હવે યથામતિ વિચારવાનુ છે કે એ જ્ઞાનની કઈ આવશ્યકતા છે? જો આવશ્યકતા છે તો તે પ્રાપ્તિના કઈ માધન છે? જો સાધન છે તો તેને અનુકૂળ, દેશ, કાળ, ભાવ છે? જો દેશકાળાદિક અનુકૂળ છે તો કયા ગુધી અનુકૂળ છે? વિશેષ વિચારમા એ જ્ઞાનના લેહ કેટલા છે? બાણવારૂ છે શુ? એના વળી લેહ કેટલા છે? બાણવાના સાધન કયા કયા છે? કઈ કઈ વાટે તે સાધનો પ્રાપ્ત કરાય છે? એ જ્ઞાનનો ઉપયોગ કે પરિણામ શુ છે? એ બાણવુ અવશ્યનુ છે

૧ જ્ઞાનની શી આવશ્યકતા છે? તે વિષે પ્રથમ વિચાર કરીએ આ ચતુર્દશ રજ્જવાત્મક લોકમાં, ચતુર્ગતિમા અનાદિકાળથી સકર્મસ્થિતિમા આ આત્માનુ પર્યટન છે મેધાનુમેષ પણ મુખનો જ્યા ભાવ નથી એવાં નરકનિગોહાદિક સ્થાનક આ આત્માએ ખાદુ ખાદુ કાળ વારવાર સેવન કર્યા છે, અસહ્ય હુ જોને પુન પુન અને કહો તો અનતી વાર સહન કર્યા છે એ ઉતાપથી નિરતર તપતો આત્મા માત્ર સ્વકર્મ વિપાકથી પર્યટન કરે છે પર્યટનનું કારણ અનત હુ ખદ જ્ઞાનાવરણીયાદિ કર્મો છે, જે વડે કરીને આત્મા સ્વસ્વરૂપને પામી શકતો નથી, અને વિષયાદિક મોહબ ધનને સ્વસ્વરૂપ માની રહ્યો છે એ સઘળાનું પરિણામ માત્ર ઉપર કહ્યુ તે જ છે કે અનત હુ ખ અનંત ભાવે કરીને સહેવુ, ગમે તેટલુ અપ્રિય, ગમે તેટલુ હુ ખદાયક અને ગમે તેટલુ રોદ્ર છતાં જે હુ ખ અનંત કાળથી અનતી વાર સહન કરવુ પડ્યુ, તે હુ ખ માત્ર સહ્યુ તે અજ્ઞાનાદિક કર્મથી, એ અજ્ઞાનાદિક ટાળવા માટે જ્ઞાનની પરિપૂર્ણ આવશ્યકતા છે

શિક્ષાપાઠ ૭૮ જ્ઞાન સળધી બે બોલ — ભાગ ૨

૨ હવે જ્ઞાનપ્રાપ્તિના સાધનો વિષે કઈ વિચાર કરીએ અપૂર્ણ પર્યાપ્તિ વડે પરિપૂર્ણ આત્મજ્ઞાન સાધ્ય થતું નથી એ માટે થઈને છ પર્યાપ્તિ યુક્ત જે દેહ તે આત્મજ્ઞાન સાધ્ય કરી શકે એવો દેહ તે એક માનવદેહ છે આ સ્થળે પ્રશ્ન ઊઠશે કે માનવદેહ પામેલા અનેક આત્માઓ છે, તો તે સઘળા આત્મજ્ઞાન કા પામતા નથી? એના ઉત્તરમા આપણે માની શકીશુ કે જેઓ સપૂર્ણ આત્મજ્ઞાનને પામ્યા છે તેઓના પવિત્ર વચનામૃતની તેઓને શ્રુતિ નહિ હોય શ્રુતિ વિના સસ્કાર નથી જો સસ્કાર નથી તો પછી શ્રદ્ધા કયાથી હોય? અને જ્યાં એ એકે નથી ત્યાં જ્ઞાનપ્રાપ્તિ શાની હોય? એ માટે માનવદેહની સાથે સર્વજ્ઞવચનામૃતની પ્રાપ્તિ અને એની શ્રદ્ધા એ પણ સાધનરૂપ છે સર્વજ્ઞવચનામૃત અકર્મભૂમિ કે કેવળ અનાર્થભૂમિમા મળતા નથી તો પછી માનવદેહ શુ ઉપયોગનો? એ માટે થઈને આર્થભૂમિ એ પણ સાધનરૂપ છે, તત્ત્વની શ્રદ્ધા ઊપજવા અને યોધ થવા માટે નિર્ગથ ગુરુની આવશ્યકતા છે દ્રવ્યે કરીને જે કુલ મિથ્યાત્વી છે, તે કુળમાં થયેલો જન્મ પણ આત્મજ્ઞાનપ્રાપ્તિની હાનિરૂપ છે કારણ ધર્મમતલેહ એ અતિ હુ ખદાયક છે પરપરાથી પૂર્વજેએ ગ્રહણ કરેલુ જે દર્શન તેમા જ સત્યભાવના બધાય છે, એથી કરીને પણ આત્મજ્ઞાન અટકે છે એ માટે ભલુ કુળ પણ જરૂરનુ છે એ સઘળા પ્રાપ્ત કરવા માટે થઈને ભાગ્યશાળી થવું તેમા સત્પુણ્ય એટલે પુણ્યાનુબધી પુણ્ય ઇત્યાદિક ઉત્તમ સાધનો છે એ દ્વિતીય સાધનલેહ કહ્યો

૩ જો સાધન છે તો તેને અનુકૂળ દેશ, કાળ છે? એ ત્રીજા લેહનો વિચાર કરીએ ભારત મહાવિદેહ ૪૦ કર્મભૂમિ અને તેમાં ૬ પણ આર્થભૂમિ એ દેશભાવે અનુકૂળ છે જિજ્ઞાસુ ભગ્ય!

જીવ, અજીવ, પુણ્ય, પાપ, આસવ, સવર, નિર્જરા, બધ, મોક્ષ એમાના કેટલાક ધ્યાનરૂપ, કેટલાક જાણવારૂપ, કેટલાક ત્યાગવારૂપ છે સઘળા એ તત્ત્વો જાણવારૂપ તો છે જ

૫ જાણવાના સાધન. સામાન્ય વિચારમા એ સાધનો જોડે જાણ્યા છે, તોપણ વિશેષ કંઈક જાણીએ ભગવાનની આજ્ઞા અને તેનું શુદ્ધ સ્વરૂપ યથાતથ જાણવું સ્વયં કોઈક જ જાણે છે નહીં. તો નિર્ઝંથ જ્ઞાની શુરુ જાણી શકે નિરાગી જ્ઞાતા સર્વોત્તમ છે એટલા માટે શ્રદ્ધાનું બીજ રોપનાર કે તેને પોષનાર શુરુ એ સાધનરૂપ છે, એ સાધનાદિકને માટે સસારની નિવૃત્તિ એટલે ગમ, દમ, પ્રહ્લઅર્થાદિક અન્ય સાધનો છે એ, સાધનો પ્રાપ્ત કરવાની વાટ કહીએ તોપણ આવે

૬ એ જ્ઞાનનો ઉપયોગ કે પરિણામના ઉત્તરનો આશય ઉપર આવી ગયો છે. પણ કાળભેદે કંઈ કહેવાનું છે, અને તે એટલું જ કે દિવસમા બે ઘડીનો વખત પણ નિયમિત રાખીને જિનેશ્વર ભગવાનના કહેલા તત્ત્વજોષની પર્યટના કરે. વીતરાગના એક સૈદ્ધાંતિક શબ્દ પરથી જ્ઞાનાવજ્ઞીયનો બહુ ક્ષયોપશમ થશે એમ હું વિવેકથી કહું છું

શિક્ષાપાઠ ૮૧. ૫ ચમકાળ

કાળચક્રના વિચારો અવશ્ય કરીને જાણવા યોગ્ય છે જિનેશ્વર એ કાળચક્રના બે બેદ કહ્યા છે ૧ ઉત્સર્પિણી, ૨ અવસર્પિણી. એકેકા ભેદના છ છ આરા છે આધુનિક વર્તન કરી રહેલો આરો ૫ ચમકાળ કહેવાય છે અને તે અવસર્પિણી કાળનો પાચમો આરો છે અવસર્પિણી એટલે ઊતરતો કાળ, એ ઊતરતા કાળના પાચમા આરામા કેવું વર્તન આ ભરતક્ષેત્રે થવું જોઈએ તેને માટે સત્-પુરુષોએ કેટલાક વિચારો જણાવ્યા છે, તે અવશ્ય જાણવા જેવા છે

એઓ ૫ ચમકાળનું સ્વરૂપ સુખ્ય આ ભાવમા કહે છે, નિર્ઝંથ પ્રવચન પરથી મનુષ્યોની શ્રદ્ધા ક્ષીણ થતી જશે ધર્મના મૂળતત્ત્વોમા મતમતાતર વધશે પાપ ડી અને પ્રયત્ન મેતાનું મડન થશે જનસમૂહની રુચિ અધર્મ ભણી વળશે સત્ય, દયા હળવે હળવે પરાભવ પામશે મૌહાદિક દોષોની વૃદ્ધિ થતી જશે. દલી અને પાપિષ્ઠ શુરુઓ પૂજ્યરૂપ થશે દુષ્ટવૃત્તિના મનુષ્યો પોતાના દે દમ કાપી જશે મીઠા પણ પૂર્ત વક્તા પવિત્ર મનાશે શુદ્ધ પ્રહ્લઅર્થાદિક શીલયુક્ત પુરુષો મક્કિન કહેવાશે આત્મિકજ્ઞાનના ભેદો હણાતા જશે હેતુ વગરની ક્રિયા વધતી જશે અજ્ઞાનક્રિયા બહુધા સેવાશે વ્યાકુળ વિષયોના સાધનો વધતા જશે એકાંતિક પક્ષો સત્તાધીશ થશે શ્રૃંગારથી ધર્મ મનાશે

ખરા ક્ષત્રિયો વિના ભૂમિ શોકગ્રસ્ત થશે, નિર્માલ્ય રાજવ શીઓ વેશ્યાના વિલાસમા મોહ પામશે ધર્મ, કર્મ અને ખરી રાજનીતિ ભૂલી જશે, અન્યાયને જન્મ આપશે, જેમ લૂટાશે તેમ પ્રબળને લૂટશે પોતે પાપિષ્ઠ આચરણ સેવી પ્રબળ આગળ તે પળાવતા જશે રાજબીજને નામે શૂન્યતા આવતી જશે નીચ મત્રીઓની મહત્તા વધતી જશે એઓ દીન પ્રબળને ચૂસીને ભડાર ભરવાનો રાજને ઉપદેશ આપશે શિયળ ભગ કરવાનો ધર્મ રાજને અગીકાર કરાવશે શૌચાદિક સંસ્કૃષ્ટોનો નાશ કરાવશે મૃગયાદિક પાપમા અધ બનાવશે રાજ્યાધિકારીઓ પોતાના અધિકારથી હન્ટરગુણી અહ પદતા રાખશે વિપ્રો લાલચુ અને લોભી થઈ જશે સદ્ધિદાને ઘાટી દેશે, સસારી સાધનોને ધર્મ કરાવશે વૈશ્યો માયાવી, કેવળ સ્વાર્થી અને કઠોર હૃદયના થતા જશે સમગ્ર મનુષ્યવર્ગની સંસ્કૃત્તિઓ ઘટતી જશે અકૃત અને ભયકર કૃત્યો કરતા તેઓની વૃત્તિ અટકશે નહીં વિવેક, વિનય, સરળતા ઇત્યાદિ સંસ્કૃષ્ટો ઘટતા જશે અનુક પાને નારો હીનતા થશે માતા કરતા પત્નીમા પ્રેમ વધશે, પિતા કરતા પુત્રમા પ્રેમ વધશે, પતિવ્રત નિયમપૂર્વક પાળનારી સુદરીઓ ઘટી જશે સ્તાનથી પવિત્રતા ગણાશે, ધનથી ઉત્તમકુળ ગણાશે શુરુથી શિષ્યો અવળા ચાલશે ભૂમિનો રસ ઘટી જશે સંક્ષેપમા

બ—૫ ડિગ્રી લાલાણ મુખર્ષિ નિવાસીનાં અવધાનો સ બ ધી આપે બહુથે વાચ્યું હશે એઓ
૫ ડિગ્રીના અપ્રાવધાન કરે છે, તે હિંદુપ્રસિદ્ધ છે

આ લખનાર બાવન અવધાન બહિરમા એક વખતે કરી ચૂક્યો છે, અને તેમા તે વિવિધવત
ઊતરી શક્યો છે તે બાવન અવધાન :—

૧. ત્રણ જણ સાથે ચોપાટે રમ્યા જવું ૧
૨. ત્રણ જણ સાથે ગણદે રમ્યા જવું ૧
૩. એક જણ સાથે શેતરબે રમ્યા જવું ૧
૪. ઝાલરના પડતા ટકોરા ગણતા જવું ૧
૫. સરવાળા, બાદબાકી, ગુણાકાર અને ભાગાકાર મનમાં ગણ્યા જવું ૪
૬. માળાના પારામા લક્ષ આપી ગણતરી કરવી ૧
૭. આઠેક નવી સમસ્યાઓ પૂર્ણ કરવી ૮
૮. સોળ નવા વિષયો વિવાદકોએ માગેલા વૃત્તમાં અને વિષયો પણ માગેલા
—રચતા જવું ૧૬
૯. ઓંક, અત્રેણ, સસ્કૃત, આરબી, લેટિન, ઉર્દૂ, ગુર્જર, મરેઠી, ગ્રામી, મરુ, બરેણ આદિ સોળ ભાષાના ચારસે શબ્દો અનુક્રમ વિહીનના કર્તા
કર્મ સહિત પાછા અનુક્રમ સહિત કહી આપવા વચ્ચે બીજા કામ પણ
કર્યે જવા ૧૬
૧૦. વિદ્યાર્થીને સમજાવવો ૧
૧૧. કેટલાક અલકારના વિચાર ૨

 ૫૨

આમ કરેલાં બાવન અવધાનની લખાણ સ બ ધે અહીં આગળ પૂર્ણાહુતિ થાય છે
આ બાવન કામો એક વખતે મનઃશક્તિમા સાથે ધારણ કરવા પડે છે વગર ભણેલી ભાષાના
વિકૃત અક્ષરો સુકૃત કરવા પડે છે દ્વ કામા આપને કહી દઉં છું કે આ સમગ્ર યાદ જ ગ્હી નય છે
(હંબુ સુધી કોઈવાર ગયું નથી) આમા કેટલુંક માર્મિક સમજવું રહી નય છે પરંતુ દિલગીર છું કે
તે સમજાવવું પ્રત્યક્ષને માટે છે, એટલે અહીં આગળ ચીતરવું વૃથા છે આપ નિશ્ચય કરો કે આ
એક કલાકનું કેટલું કૌશલ્ય છે ? દ્વ કો હિસાબ ગણીએ તોપણ બાવન શ્લોક તો એક કલાકમા યાદ
ગયા કે નહીં ? સોળ નવા, આઠ સમસ્યા, સોળ બુદ્ધી બુદ્ધી ભાષાના અનુક્રમ વિહીનના અને બાર
બીજા કામ મળી એક વિદ્વાને ગણતરી કરતા માન્યું હતું કે ૫૦૦ શ્લોકનું સ્મરણ એક કલાકમા ગ્હી
શકે છે આ વાત હવે અહીં આગળ એટલેથી જ પતાવી દઈએ છીએ

બા—તેર મહિના થયા દેહોપાધિ અને માનસિક વ્યાધિના પગિચાયથી કેટલીક શક્તિ દલી
મૂક્યા જેવી જ થઈ ગઈ છે (બાવન જેવા સો અવધાન તો હંબુ પણ થઈ શકે છે) નહીં તો અથ
ગમે તે ભાષાના સો શ્લોકો એક વખત યોલી નયો તો તે પાછા તેવી જ રીતે યાદીમા ગળી બેઠી
દેખાડવાની સમર્થતા આ લખનારમા હવી અને તે માટે તથા અવધાનોને માટે ‘સન્નવતીનો અવધાન’
એણે ઉપનામ આ મનુષ્યને મળેલું છે અવધાન એ આત્મશક્તિનું કર્તવ્ય અને સ્વાતુલ્યથી જન્મેલું
છે આપનો પ્રશ્ન આવો છે કે “એક કલાકમા સો શ્લોક સ્મરણભૂત ગ્હી શકે ?” ત્યારે તેનો મનિ
ખુલાસો ઉપરના વિષયો કરશે, એમ જાણી અહીં આગળ જગા રોકી નથી આશ્ચર્ય, અનન્દ અને
સંદેહમાથી હવે જે આપને યોગ્ય લાગે તે ગ્રંથલુ કરો

કરવા અહીં ત ભગવાનનો પવિત્ર યોગ છે એ અનંત શક્તિઓ ત્યારે પ્રકૃતિલત થઈ ગઈ કે ત્યારે નવ તત્ત્વ વિજ્ઞાનમાં પારાવાર જ્ઞાની થાય

સૂક્ષ્મ દ્વાદશાંગી જ્ઞાન પણ એ નવતત્ત્વ સ્વરૂપ જ્ઞાનને સહાયરૂપ છે ભિન્ન ભિન્ન પ્રકારે એ નવ તત્ત્વ સ્વરૂપ જ્ઞાનનો યોગ કરે છે, એથી આ નિશ્ચય માનવા યોગ્ય છે કે નવ તત્ત્વ જેણે અનંત ભાવ લેદે બાધ્યા તે સર્વજ્ઞ અને સર્વદર્શી થયો

એ નવ તત્ત્વ ત્રિપદીને ભાવે લેવા યોગ્ય છે હેય, જ્ઞેય અને ઉપાદેય, એટલે ત્યાગ કરવા યોગ્ય બાધુવા યોગ્ય અને ગ્રહણ કરવા યોગ્ય, એમ ત્રણ લેદે નવતત્ત્વ સ્વરૂપના વિચારમાં રહેલા છે

પ્રશ્ન.—જે ત્યાગવારૂપ છે તેને બાધીને કરવું શું ? જે ગામ ન જવું તેનો માર્ગ ગા મારે પૂછવો ?

ઉત્તર.—એ તમારી શકા સહજમાં સમાધાન થઈ શકે તેવી છે ત્યાગવારૂપ પણ બાધુવા અવશ્ય છે સર્વજ્ઞ પણ સર્વ પ્રકારના પ્રપચને બાધી રહ્યા છે ત્યાગવારૂપ વસ્તુને બાધુવાનું મૂળતત્ત્વ આ છે કે જો તે બાધી ન હોય તો અત્યાભ્ય ગણી કોઈ વખત સેવી જવાય એક ગામથી ગીર પહોંચતા સુધી વાટમાં જે જે ગામ આવવાના હોય તેનો રસ્તો પણ પૂછવો પડે છે, નહીં તો ત્યાજવાનું છે ત્યા ન પહોંચી શકાય એ ગામ જેમ પૂછ્યા પણ ત્યા વાસ કર્યો નહીં તેમ પાપાદિક તત્ત્વો બાધુવા પણ ગ્રહણ કરવા નહીં જેમ વાટમાં આવતા ગામનો ત્યાગ કર્યો તેમ તેનો પણ ત્યાગ કરવો અવશ્યનો છે

શિક્ષાપાઠ ૮૪ તત્ત્વાવયોગ — ભાગ ૩

નવ તત્ત્વનું કાળલેદે જે સત્પુરુષો શુરુગમ્યતાથી શ્રવણ, મનન અને નિદિધ્યાસનપૂર્વક જ્ઞાન કરે છે, તે સત્પુરુષો મહા પુણ્યશાળી તેમજ ધન્યવાદને પાત્ર છે પ્રત્યેક સુસુ પુરુષોને મારો વિનય-ભાવભૂષિત એ જ યોગ છે કે નવ તત્ત્વને સ્વયુદ્ધિ અનુસાર યથાર્થ બાધુવા

મહાવીર ભગવતના શાસનમાં બહુ મતમતાતર પડી ગયા છે, તેનું મુખ્ય આ એક કારણ પણ છે કે તત્ત્વજ્ઞાન બાધીથી ઉપાસક વર્ગનું લક્ષ ગયું માત્ર ક્રિયાભાવ પર રાચતા રહ્યા જેનું પરિણામ દુષ્ટિગોચર છે વર્તમાન શોધમાં આવેલી પૃથ્વીની વસતિ લગભગ દોઢ અબજની ગણાઈ છે, તેમાં સર્વ ગચ્છની મળીને જૈનપ્રજા માત્ર વીશ લાખ છે એ પ્રજા તે શ્રમણોપાસક છે એમાંથી હું ધારું છું કે નવ તત્ત્વને પઠનરૂપે બે હજાર પુરુષો પણ માંડ બાધુતા હશે, મનન અને વિચારપૂર્વક તો આગળીને ટેરવે ગણી શકીએ તેટલા પુરુષો પણ નહીં હશે ત્યારે આવી પતિત સ્થિતિ તત્ત્વજ્ઞાન સખધી થઈ ગઈ છે ત્યારે જ મતમતાતર વધી પડ્યા છે એક લૌકિક કથન છે કે ‘સો શાણે એક મત’ તેમ અનેક તત્ત્વવિચારક પુરુષોના મતમાં ભિન્નતા બહુધા આવતી નથી

એ નવતત્ત્વ વિચાર સખધી પ્રત્યેક મુનિઓને મારી વિજ્ઞપ્તિ છે કે વિવેક અને શુરુગમ્યતાથી એનું જ્ઞાન વિશેષ વૃદ્ધિમાન કરવું, એથી તેઓના પવિત્ર પચમહામત દંઢ થશે, જિનેશ્વરના વચના-મૃતના અનુપમ આનંદની પ્રસાદી મળશે, મુનિત્વઆચાર પાળવામાં સરળ થઈ પડશે, જ્ઞાન અને ક્રિયા વિશુદ્ધ રહેવાથી સમ્યક્ત્વનો ઉદય થશે, પરિણામે ભવાત થઈ જશે

શિક્ષાપાઠ ૮૫. તત્ત્વાવયોગ — ભાગ ૪

જે જે શ્રમણોપાસક નવ તત્ત્વ પઠનરૂપે પણ બાધુતા નથી તેઓએ અવશ્ય બાધુવા બાધ્યા પછી બહુ મનન કરવા સમભય તેટલા ગભીર આશય શુરુગમ્યતાથી સફલાવે કરીને સમજવા આત્મજ્ઞાન એથી ઉજ્જવળતા પામશે, અને યમનિયમાદિકનું પાલન થશે.

વર્ષ ૨૦ મું

૧૯

મહાનીતિ

(વચન સંપત્તિ)

- ૧ સત્ય પણ કુરુણામય બોલવું
- ૨ નિર્દોષ સ્થિતિ રાખવી
- ૩ વૈરાગી હૃદય રાખવું
- ૪ દર્શન પણ વૈરાગી રાખવું
- ૫ હું ગરની તળેટીમા વધારે થોડા સાધવો
- ૬ બાગ દિવસ પત્નીસ ગ ત્યાગવો
- ૭ આહાર, વિહાર, આળસ, નિદ્રા ઇત્તે ને વશ કરવા
- ૮ સ સારની ઉપાધિથી જેમ બને તેમ વિગ્રહ થવું
- ૯ સર્વ—સ ગઉપાધિ ત્યાગવી
- ૧૦ ગૃહસ્થાશ્રમ વિવેકી કરવો
- ૧૧ તત્ત્વધર્મ સર્વજ્ઞતાવડે પ્રણીત કરવો
- ૧૨ વૈગમ્ય અને ગ ભીન્નભાવથી બેસવું

ખતાન્યુ છે તે કયાય નથી, અને સર્વ મતોએ જે જ્ઞાન ખતાન્યુ છે તે મહાવીરના તત્ત્વજ્ઞાનના એક ભાગમાં આવી જાય છે એનું કથન સ્થાપક છે, એકપક્ષી નથી

તમે એમ કહ્યું કે કેટલેક અંશે મુદ્દિન તત્ત્વજ્ઞાન એમા આવી શકે ખરું, પરંતુ એ મિશ્રવચન છે અમારી સમજાવવાની અદ્યક્ષતાથી એમ બને ખરું, પરંતુ એથી એ તત્ત્વોમા કંઈ અપૂર્ણતા છે એમ તો નથી જ આ કંઈ પક્ષપાતી કથન નથી વિચાર કરી આખી મુદ્દિમાથી એ સિવાયનું એક દશમું તત્ત્વ શોધતા કોઈ કાળે તે મળનાર નથી એ સંબંધી પ્રસંગોપાત્ત આપણે ન્યારે વાતચીત અને મધ્યસ્થ ચર્ચા થાય ત્યારે નિશ્ચય કતા થાય

ઉત્તરમા તેઓએ કહ્યું કે આ ઉપરથી મને એમ તો નિશ્ચય છે કે જૈન અદ્ભુત દર્શન છે શ્રેષ્ઠિપૂર્વક તમે મને કેટલાક નવ તત્ત્વના ભાગ કહી ખતાવ્યા એથી હું એમ પ્રેમકંક કહી શકું છું કે મહાવીર ગુપ્તભેદને પામેલા પુરુષ હતા એમ સહજસાજ વાત કરીને ‘ઉપસેવા’, ‘વિધનેવા’, ‘ધુચેવા’, એ લગ્નિવાક્ય મને તેઓએ કહ્યું તે કહી ખતાવ્યા પછી તેઓએ એમ જણાવ્યું કે આ શબ્દોના સામાન્ય અર્થમા તો કોઈ અમત્કૃતિ દેખાતી નથી, બિપજવુ, નાશ થવુ અને અચળતા, એમ એ ત્રણે શબ્દોનો અર્થ છે પરંતુ શ્રીમાન ગણધરોએ તો એમ દર્શિત કર્યું છે કે એ વચનો ગુરુ-મુખથી શ્રવણ કરતા આગળના લાવિક શિષ્યોને દ્વાદશાંગીનુ આશયભરિત જ્ઞાન થતું હતું. એ માટે મેં કંઈક વિચારો પહોચાડી જોયા છતાં મને તો એમ લાગ્યું કે એ બંધુ અસંભવિત છે, કારણ અતિ અતિ સૂક્ષ્મ માનેલું સૈદ્ધાંતિક જ્ઞાન એમા કયાથી સમાય ? એ સંબંધી તમે કંઈ લક્ષ પહોચાડી શકશો ?

શિક્ષાપાઠ ૮૮. તત્ત્વાવખોધ — ભાગ ૭

ઉત્તરમા મેં કહ્યું કે આ કાળમા ત્રણ મહાજ્ઞાન પરપરામ્નાયથી ભારતમા જોવામાં આવતાં નથી, તેમ છતાં હું કંઈ સર્વજ્ઞ કે મહાપ્રજ્ઞાવત નથી, છતાં મારું જેટલું સામાન્ય લક્ષ પહોંચે તેટલું પહોંચાડી કંઈ સમાધાન કરી શકીશ, એમ મને સંભવ રહે છે ત્યારે તેમણે કહ્યું, જો તેમ સંભવ થતો હોય તો એ ત્રિપદી જીવ પર ‘ના’ ને ‘હા’ વિચારે ઉતારો તે એમ કે જીવ શું ઉત્પત્તિરૂપ છે ? તો કે ના જીવ શું વિન્નતારૂપ છે ? તો કે ના જીવ શું ધ્રુવરૂપ છે ? તો કે ના આમ એક વખત ઉતારો અને બીજી વખત જીવ શું ઉત્પત્તિરૂપ છે ? તો કે હા જીવ શું વિન્નતારૂપ છે ? તો કે હા. જીવ શું ધ્રુવરૂપ છે ? તો કે હા આમ ઉતારો આ વિચારો આખા મડળે એકત્ર કરી ચોળ્યા છે એ જો ચર્ચાર્થ કહી ન શકાય તો અનેક પ્રકારથી દ્વંષણ આવી શકે વિન્નરૂપે હોય એ વસ્તુ ધ્રુવરૂપે હોય નહીં, એ પહેલી શકા જો ઉત્પત્તિ, વિન્નતા અને ધ્રુવતા નથી તો જીવ કયા પ્રમાણથી સિદ્ધ કરશો ? એ બીજી શકા વિન્નતા અને ધ્રુવતાને પરસ્પર વિરોધાભાસ એ ત્રીજી શકા જીવ કેવળ ધ્રુવ છે તો ઉત્પત્તિમા હા કહી એ અસત્ય અને ચોથો વિરોધ ઉત્પન્ન ચુકત જીવનો ધ્રુવ ભાવ કહો તો ઉત્પન્ન કોણે કર્યો ? એ પાંચમો વિરોધ અનાદિપણું જતુ રહે એ છઠ્ઠી શકા કેવળ પ્રવ વિન્નરૂપે છે એમ કહો તો ચાર્વાકમિશ્ર વચન થયું એ સાતમો દોષ ઉત્પત્તિ અને વિન્નરૂપ કહેશો તો કેવળ ચાર્વાકનો સિદ્ધાંત એ આઠમો દોષ ઉત્પત્તિની ના, વિન્નતાની ના અને ધ્રુવતાની ના કહી પાછી ત્રણેની હા કહી એના પુનરૂપે છ દોષ એટલે સરવાળે ચૌદ દોષ કેવળ ધ્રુવતા જતા તીર્થ કરના વચન ત્રુટી જાય એ પદ્ધતિમા દોષ ઉત્પત્તિ ધ્રુવતા લેતા કર્તાની સિદ્ધિ થતા સર્વજ્ઞ વચન ત્રુટી જાય એ સોળમો દોષ ઉત્પત્તિ વિન્નરૂપે પાપપુણ્યાદિકનો અભાવ એટલે ધર્મધર્મ સઘળું ગયું એ સત્તરમો દોષ ઉત્પત્તિ વિન્ન અને સામાન્ય સ્થિતિથી (કેવળ અચળ નહીં) ત્રિગુણાત્મક માથા સિદ્ધ થાય એ અઠારમો દોષ,

૧૭ ધર્મધર્મ, દેહાદિક પુનરાવર્તન સિદ્ધ થતાં સત્તરમો દોષ ગયો

૧૮ એ સર્વ વાત સિદ્ધ થતા ત્રિણુાત્મક માયા અસિદ્ધ થઈ એ અઠારમો દોષ ગયો

શિક્ષાપાઠ ૯૧ તત્ત્વાવબોધ — ભાગ ૧૦

આપની યોજેલી યોજના હું ધારુ છું કે આથી સમાધાન પામી હશે આ કઈ યથાર્થ ઐલી ઉતારી નથી, તોપણ એમા કઈ પણ વિનોદ મળી શકે તેમ છે એ ઉપર વિશેષ વિવેચન માટે બહોળો વખત જોઈએ એટલે વધારે કહેતો નથી, પણ એક બે દૂઝી વાત આપને કહેવાની છે તે જો આ સમાધાન યોગ્ય થયું હોય તો કહું પછી તેઓ તરફથી મનમાન્યો ઉત્તર મળ્યો, અને એક બે વાત જે કહેવાની હોય તે સહર્ષ કહો એમ તેઓએ કહ્યું

પછી મેં મારી વાત સંજીવન કરી લખિ સંજી કહ્યું આપ એ લખિ સંજી શકા કરે કે એને કલેશરૂપ કહો તો એ વચનોને અન્યાય મળે છે એમા અતિ અતિ ઉજ્જવળ આત્મિક શક્તિ ગુરુગમ્યતા અને વૈરાગ્ય જોઈએ છે, જ્યાં સુધી તેમ નથી ત્યાંસુધી લખિ વિષે શકા રહે ખરી, પણ હું ધારુ છું કે આ વેળા એ સંજી કહેલા બે બોલ નિર્થક નહીં જાય તે એ કે જેમ આ યોજના નાસ્તિ અસ્તિ પર ચોજી જોઈ, તેમ એમા પણ બહુ સૂક્ષ્મ વિચાર કરવાના છે દેહો દેહની પૃથક્ પૃથક્ ઉત્પત્તિ, ચ્યવન, વિશ્રામ, ગર્ભાધાન, પર્યાપ્તિ, ઇન્દ્રિય, સત્તા, જ્ઞાન, સંજ્ઞા, આયુષ્ય, વિષય ઇત્યાદિ અનેક કર્મપ્રકૃતિ પ્રત્યેક ભેદે લેતા જે વિચારો એ લખિથી નીકળે તે અપૂર્વ છે જ્યાં સુધી લક્ષ પહોંચે ત્યાં સુધી સઘળા વિચાર કરે છે પરંતુ દ્રવ્યાર્થિક, સામાર્થિક નયે આખી સૃષ્ટિનું જ્ઞાન એ ત્રણ શબ્દોમા રહ્યું છે તેનો વિચાર કોઈ જ કરે છે, તે સદ્ગુરુમુખની પવિત્ર લખિરૂપે જ્યારે આવે ત્યારે દ્વાદશાંગી જ્ઞાન શા માટે ન થાય ? જગત એમ કહેતા જેમ મનુષ્ય એક ઘર, એક વાસ, એક ગામ, એક શહેર, એક દેશ, એક ખંડ, એક પૃથ્વી એ સઘળું મૂઠી દઈ અસંખ્યાત દ્રીપ સમુદ્ર-ચુક્તાદિકથી ભરપૂર વસ્તુ એકદમ કેમ સમજી જાય છે ? એનું કારણ માત્ર એટલું જ કે એ શબ્દની બહોળતાને સમજ્યું છે, કિંવા લક્ષની અમુક બહોળતાને સમજ્યું છે, જેથી જગત એમ કહેતા એવડો મોટો મર્મ સમજી શકે છે, તેમજ ઋણ અને સરળ સત્પાત્ર શિષ્યો નિર્ઐય ગુરુથી એ ત્રણ શબ્દોની ગમ્યતા લઈ દ્વાદશાંગી જ્ઞાન પામતા હતા અને તે લખિ અદ્યક્ષતાથી વિવેકે જોતા કલેશરૂપ પણ નથી

શિક્ષાપાઠ ૯૨ તત્ત્વાવબોધ — ભાગ ૧૧

એમ જ નવ તત્ત્વ સંજી છે જે મધ્યવયના ક્ષત્રિયપુત્રે જગત અનાદિ છે, એમ બેધડક કહી કર્તાને ઉડાડ્યો હશે, તે પુરુષે શું કઈ સર્વજ્ઞતાના ગુણ ભેદ વિના કયું હશે ? તેમ એની નિર્દોષતા વિષે જ્યારે આપ વાચશો ત્યારે નિશ્ચય એવો વિચાર કરશો કે એ પરમેશ્વર હતા. કર્તા નહોતો અને જગત અનાદિ હતું તો તેમ કહ્યું, એના અપક્ષપાતી અને કેવળ તત્ત્વમય વિચારો આપે અવશ્ય વિશોધવા યોગ્ય છે જૈન દર્શનના અવર્ણવાદીઓ માત્ર જૈનને નથી જાણતા એટલે અન્યાય આપે છે, તે હું ધારુ છું કે મમત્વથી અધોગતિ સેવશે

આ પછી કેટલીક વાતચીત થઈ પ્રસંગોપાત્ત એ તત્ત્વ વિચારવાનું વચન લઈને સહર્ષ હું ત્યાંથી જીક્યો હતો

તત્ત્વાવબોધના સંજી ધર્મા આ કથન કહેવાયું અને ત ભેદથી ભરેલા એ તત્ત્વવિચારો જેટલા

નિર્ઘ્ન થના વચનામૃતો માટે કહું છું, તેનું કારણ તે વચનામૃતો તત્ત્વમા પરિપૂર્ણ છે, તે છે જિનધર્મનું એવું કોઈ પણ કારણ નહોતું કે જે નિમિત્તે તેઓ મૃષા કે પક્ષપાતી બોલે, તેમ એઓ અજ્ઞાની ન હતા, કે એથી મૃષા બોધાર્થ જવાય આશ કા કરશે કે એ અજ્ઞાની નહોતા એ શા ઉપરથી જણાય ? તો તેના ઉત્તરમા એઓના પવિત્ર સિદ્ધાંતોના સ્પષ્ટરૂપે મનન કરવાનું કહું છું, અને એમ જે કરશે તે તો પુનઃ આશ કા લેશ પણ નહીં કરે જૈનમતપ્રવર્તકોએ અને કઈ ભૂરશી દક્ષણા આપી નથી, તેમ એ મારા કઈ કુટુંબપરિવારી પણ નથી કે એ માટે પક્ષપાતે હું કઈ પણ તમને કહું તેમજ અન્યમતપ્રવર્તકો પ્રતિ મારે કઈ વૈરભુદ્ધિ નથી કે મિથ્યા એનું ખડન કરું બન્નેમા હું તો મદમતિ મધ્યસ્થરૂપ છું બહુ બહુ મનનથી અને મારી મતિ જ્યાં સુધી પહોંચી ત્યાં સુધીના વિચારથી હું વિનયથી એમ કહું છું કે, પ્રિય ભવ્યો ! જૈન જેવું એકંદે પૂર્ણ અને પવિત્ર દર્શન નથી, વીનરાગ જેવો એકંદે દેવ નથી, તરીને અનંત હું બથી પાર પામવું હોય તો એ સર્વજ્ઞ દર્શનરૂપ કલ્પવૃક્ષને સેવો

શિક્ષાપાઠ ૯૫. ત વાવબોધ — ભાગ ૧૪

જૈન એ એટલી બધી સૂક્ષ્મ વિચારસ કળનાથી ભરેલું દર્શન છે કે જેમા પ્રવેશ કરતા પણ બહુ વખત જોઈએ ઉપર ઉપરથી કે કોઈ પ્રતિપક્ષીના કહેવાથી અસુક વસ્તુ સળધી અભિપ્રાય બાધવો કે આપવો એ વિવેકીનું કર્તવ્ય નથી એક તળાવ સ પૂર્ણ ભર્યું હોય, તેનું જળ ઉપરથી સમાન લાગે છે, પણ જેમ જેમ આગળ ચાલીએ છીએ તેમ તેમ વધારે વધારે જોડાપણું આવતું જાય છે, છતાં ઉપર તો જળ સપાટ જ રહે છે, તેમ જગતના સઘળા ધર્મમતો એક તળાવરૂપ છે તેને ઉપરથી સામાન્ય સપાટી જોઈને સરખા કહી દેવા એ ઉચિત નથી એમ કહેનારા તત્ત્વને પાસેલા પણ નથી જૈનના અલેકા પવિત્ર સિદ્ધાંત પર વિચાર કરતા આયુષ્ય પૂર્ણ થાય, તોપણ પાર પામીએ નહીં તેમ રહું છે. જાકીના સઘળા ધર્મમતોના વિચાર જિનપ્રણીત વચનામૃતસિદ્ધિ આગળ એક ણિદ્વંરૂપ પણ નથી જૈન જેણે બાધ્યો અને સેવ્યો તે કેવળ નિરાગી અને સર્વજ્ઞ થઈ જાય છે એના પ્રવર્તકો કેવા પવિત્ર પુરુષો હતા ! એના સિદ્ધાંતો કેવા અખડ સ પૂર્ણ અને દયામય છે ? એમા દ્વંષણ કાઈજ નથી કેવળ નિર્દોષ તો માત્ર જેનું દર્શન છે એવો એકંદે પારમાર્થિક વિષય નથી કે જે જૈનમા નહીં હોય અને એવું એકંદે તત્ત્વ નથી કે જે જૈનમા નથી એક વિષયને અનંત ભેદે પરિપૂર્ણ કહેનાર તે જૈનદર્શન છે પ્રયોજનભૂતતત્ત્વ એના જેવું કયાય નથી એક દેહમા બે આત્મા નથી, તેમ આખી સૃષ્ટિમા બે જૈન એટલે જૈનની તુલ્ય એકંદે દર્શન નથી આમ કહેવાનું કારણ શું ? તો માત્ર તેની પરિપૂર્ણતા, નિરાગિતા, સત્યતા અને જગતહિતસ્વિતા

શિક્ષાપાઠ ૯૬ તત્ત્વાવબોધ — ભાગ ૧૫

ન્યાયપૂર્વક આટલું મારે પણ માન્ય રાખવું જોઈએ કે જ્યારે એક દર્શનને પરિપૂર્ણ કહી વાત સિદ્ધ કરવી હોય ત્યારે પ્રતિપક્ષની મધ્યસ્થભુદ્ધિથી અપૂર્ણતા દર્શાવવી જોઈએ અને એ બે વાત પર વિવેચન કરવા જેટલી અહીં જગ્યો નથી, તોપણ થોડું થોડું કહેતો આવ્યો છું સુચયત્વે જે વાત છે તે આ છે કે એ મારી વાત જેને રુચિકર થતી ન હોય કે અસંભવિત લાગતી હોય તેણે જૈનતત્ત્વ-વિજ્ઞાની શાસ્ત્રો અને અન્ય તત્ત્વવિજ્ઞાની શાસ્ત્રો મધ્યસ્થભુદ્ધિથી મનન કરી ન્યાયને કાઢે તોલન કરવું એ ઉપરથી અવશ્ય એટલું મહાવાક્ય નીકળશે, કે જે આગળ નજારા પર ડાકી ઠોકીને કહેવાયું હતું તે ખરું હતું

- ૫૧ અન્યને મોહની ઉપજાવે એવો દેખાવ કરુ નહીં
 ૫૨ ધર્માનુરક્ત દર્શનથી વિચરુ
 ૫૩ સર્વ પ્રાણીમા સમભાવ રાખુ
 ૫૪ ક્રોધી વચન ભાષુ નહીં.
 ૫૫ પાપી વચન ભાષુ નહીં.
 ૫૬ અસત્ય આજ્ઞા ભાષુ નહીં
 ૫૭ અપથ્ય પ્રતિજ્ઞા આપુ નહીં
 ૫૮ સૃષ્ટિસૌ દર્શમા મોહ રાખું નહીં
 ૫૯ સુખ હુ ખપર સમભાવ કરું.
 ૬૦ રાત્રિભોજન કરુ નહીં.
 ૬૧ જેમાંથી નશો, તે સેવું નહીં
 ૬૨ પ્રાણીને હુ ખ થાય એવુ મૃષા ભાષુ નહીં.
 ૬૩ અતિથિનું સન્માન કરુ
 ૬૪ પરમાત્માની ભક્તિ કરુ
 ૬૫ પ્રત્યેક સ્વયંબુધને ભગવાન માનું
 ૬૬ તેને દિન પ્રતિ પૂજુ
 ૬૭ વિદ્વાનોને સન્માન આપુ
 ૬૮ વિદ્વાનોથી માયા કરુ નહીં
 ૬૯ માયાવીને વિદ્વાન કહું નહીં
 ૭૦ કોઈ દર્શનને નિન્દુ નહીં
 ૭૧ અધર્મની સ્તુતિ કરુ નહીં
 ૭૨ એકપક્ષી મતભેદ બાધુ નહીં
 ૭૩ અજ્ઞાન પક્ષને આરાધુ નહીં
 ૭૪ આત્મપ્રશ્ન સા ઇચ્છુ નહીં
 ૭૫ પ્રમાદ કોઈ કૃત્યમા કરુ નહીં
 ૭૬ માસાદિક આહાર કરુ નહીં
 ૭૭ તૃણાને શમાવુ
 ૭૮ તાપથી સુક્ત થવુ એ મનોરૂતા માનું
 ૭૯ તે મનોરથ પાર પાડવા પરાયણ થવુ
 ૮૦ યોગવડે હૃદયને શુકલ કરવુ
 ૮૧ અસત્ય પ્રમાણથી વાતપૂર્તિ કરું નહીં
 ૮૨ અસ ભવિત કલ્પના કરુ નહીં
 ૮૩ લોક અહિત પ્રણીત કરુ નહીં
 ૮૪ જ્ઞાનીની નિંદા કરુ નહીં
 ૮૫ વૈરીના ગુણની પણ સ્તુતિ કરુ
 ૮૬ વેગભાવ કોઈથી ગણુ નહીં
 ૮૭ માતા પિતાને સુક્તિવાટે ચલાવુ
 ૮૮ રૂડી વાટે તેમનો બદલો આપુ

શિક્ષાપાઠ ૯૮ તત્ત્વાવબોધ—ભાગ ૧૭

જે ન્યાયથી જ્ય મેળવી શકતો નથી તે પછી ગાળો ભાડે છે, તેમ પવિત્ર જૈનના અખ ઠ તત્ત્વસિદ્ધાંતો શ કગચાર્ય, દયાનંદ સંન્યાસી વગેરે જ્યારે તોડી ન શક્યા ત્યારે પછી 'જૈન નાસ્તિક છે, સો ચાર્વાકમતેસે ઉત્પન્ન હુઆ હૈ' એમ કહેવા માંડ્યું પણ એ સ્થળે કોઈ અશ્રમ કરે કે, મહાગાન ! એ વિવેચન તમે પછી કરો એવા શબ્દો કહેવામાં કઈ વખત, વિવેક કે જ્ઞાન જોઈતું નથી, પણ આનો ઉત્તર આપો કે જૈન વેદથી કઈ વસ્તુમાં જિતરતો છે, એનું જ્ઞાન, એનો ઘોષ, એનું ગ્રંથ અને એનું સત્શીલ કેવું છે તે એક વાર કહો ! આપના વેદવિચારો કઈ ણાળતમાં જૈનથી ચઢે છે ? આમ જ્યારે મર્મસ્થાન પર આવે ત્યારે મૌનતા સિવાય તેઓ પાસે ખીજી કઈ માધન ગ્હે નહીં જે સત્પુરુષોના વચનામૃત અને યોગબળથી આ સૃષ્ટિમાં સત્ય, દયા, તત્ત્વજ્ઞાન અને મહાશીલ ઉદય પામે છે, તે પુરુષો કરતા જે પુરુષો શૃંગારમાં રાત્રી પડ્યા છે, સામાન્ય તત્ત્વજ્ઞાનને પણ નથી જાણતા, જેનો આચાર પણ પૂર્ણ નથી તેને ચઢતા કહેવા, પરમેશ્વરને નામે સ્થાપવા અને સત્યસ્વરૂપની અવર્ણ્ય ભાષા બોલવી, પરમાત્મસ્વરૂપ પામેલાને નાસ્તિક કહેવા, એ એમની કેટલી બધી કર્મની બહોળતાનું સૂચવન કરે છે ! પરંતુ જગત મોહાધ છે, મતભેદ છે ત્યા અધારુ છે, મમત્વ કે રાગ છે ત્યા સત્યતત્ત્વ નથી એ વાત આપણે શા માટે ન વિચારવી !

હું એક મુખ્ય વાત તમને કહું છું કે જે મમત્વરહિતની અને ન્યાયની છે તે એ છે કે જામે તે દર્શનને તમે માનો જામે તો પછી તમારી દૃષ્ટિમાં આવે તેમ જૈનને કહો, સર્વ દર્શનના શાસ્ત્રતત્ત્વને જુઓ, તેમ જૈનતત્ત્વને પણ જુઓ સ્વતંત્ર આત્મિકશક્તિએ જે યોગ્ય લાગે તે અગીકાર કરો મારું કે ખીજા જામે તેનું ભલે એકદમ તમે માન્ય ન કરો પણ તત્ત્વને વિચારો

શિક્ષાપાઠ ૯૯ સમાજની અગત્ય

આગલભોમિએ સ સાર સ બધી અનેક કલાકૌશલ્યમાં શાથી વિજય પામ્યા છે ? એ વિચાર કરતા આપણને તત્કાલ જણાશે કે તેઓનો ગહું ઉત્સાહ અને એ ઉત્સાહમાં અનેકનું મળવું કળા-કૌશલ્યના એ ઉત્સાહી કામમાં એ અનેક પુરુષોની જાણી થયેલી સલા કે સમાજે પરિણામ શું મેળવ્યું ? તો ઉત્તરમાં એમ આવશે કે લક્ષ્મી, કીર્તિ અને અધિકાર એ એમના ઉદાહરણ ઉપરથી એ જાતિના કળાકૌશલ્યો શોધવાનો હું અહીં ઘોષ કરતો નથી, પરંતુ સર્વજ્ઞ ભગવાનનું કહેલું શુદ્ધ તત્ત્વ પ્રમાદસ્થિતિમાં આવી પડ્યું છે, તેને પ્રકાશિત કરવા તથા પૂર્વાચાર્યોના ગૂ થેલા મહાન શાસ્ત્રો એકત્ર કરવા, પડેલા ગ્રંથના મતમતાતરને ટાળવા તેમજ ધર્મવિદ્યાને પ્રકુલિત કરવા એક મહાન સમાજ સહાયરણી શ્રીમત અને ધીમત બન્નેએ મળીને સ્થાપન કરવાની અવસર છે એમ દર્શાવું છું પવિત્ર સ્યાદ્વાદમતનું ઢંકાયેલું તત્ત્વ પ્રસિદ્ધિમાં આણવા જ્યાં સુધી પ્રયોજન નથી, ત્યાં સુધી શાસનની ઉન્નતિ પણ નથી લક્ષ્મી, કીર્તિ અને અધિકાર સ સારી કળાકૌશલ્યથી મળે છે, પરંતુ આ ધર્મકળાકૌશલ્યથી તો સર્વ સિદ્ધિ સાપડશે મહાન સમાજના અતર્જિત ઉપસમાજ સ્થાપવા મતમતાતર તથા, વાડામાં ઘેસી રહેવા કરતા એમ કરવું ઉચિત છે હું ધ્રુવ છું કે તે કૃત્યની સિદ્ધિ થઈ જૈનાતર્જન્ય મતભેદ ટળે, સત્ય વસ્તુ ઉપર મનુષ્યમંડળનું લક્ષ આવે, અને મમત્વ જાય !

શિક્ષાપાઠ ૧૦૦ મનોનિગ્રહનાં વિધન

વાર વાર જે ઘોષ કરવામાં આવ્યો છે તેમાંથી મુખ્ય તાત્પર્ય નીકળે છે તે એ છે કે આત્માને તારો અને તારવા માટે તત્ત્વજ્ઞાનનો પ્રકાશ કરો તથા સત્શીલને સેવો એ પ્રાપ્ત કરવા જે જે માર્ગ

- ૧૨૭ રસે દ્રિયની વૃદ્ધિ કરું નહીં
 ૧૨૮ રોગ વગર ઔષધનું સેવન કરું નહીં
 ૧૨૯ વિષયનું ઔષધ ખાઉં નહીં.
 ૧૩૦ ખોટી ઉદારતા સેવું નહીં
 ૧૩૧ કૃપણ થાઉં નહીં
 ૧૩૨ આજીવિકા સિવાય કોઈમાં માયા કરું નહીં
 ૧૩૩ આજીવિકા માટે ધર્મ ખોધું નહીં
 ૧૩૪ વખતનો અનુપયોગ કરું નહીં
 ૧૩૫ નિયમ વગર કૃત સેવું નહીં
 ૧૩૬ પ્રતિજ્ઞા મત તોડું નહીં.
 ૧૩૭ સત્ય વસ્તુનું ખડન કરું નહીં.
 ૧૩૮ તત્ત્વજ્ઞાનમાં શંકિત થાઉં નહીં
 ૧૩૯ તત્ત્વ આરાધતા લોકનિંદાથી રડું નહીં.
 ૧૪૦ તત્ત્વ આપતા માયા કરું નહીં
 ૧૪૧ સ્વાર્થને ધર્મ ભાખું નહીં
 ૧૪૨ ચારે વર્ગને મડન કરું.
 ૧૪૩ ધર્મ વડે સ્વાર્થ પેદા કરું નહીં
 ૧૪૪ ધર્મ વડે અર્થ પેદા કરું
 ૧૪૫ જડતા જોઈને આક્રોશ પામું નહીં
 ૧૪૬ ખેટની સ્મૃતિ આણું નહીં
 ૧૪૭ મિથ્યાત્વને વિસર્જન કરું
 ૧૪૮ અસત્યને સત્ય કહું નહીં
 ૧૪૯ શૂં ગારને ઉત્તેજન આપું નહીં
 ૧૫૦ હિંસા વડે સ્વાર્થ આહું નહીં
 ૧૫૧ સૃષ્ટિનો ખેદ વધારું નહીં
 ૧૫૨ ખોટી મોહિની પેદા કરું નહીં.
 ૧૫૩ વિદ્યા વિના મૂર્ખ ગહું નહીં
 ૧૫૪ વિનયને આરાધી ગહું
 ૧૫૫ માયાવિનયનો ત્યાગ કરું
 ૧૫૬ અદત્તા દાન લઉં નહીં
 ૧૫૭ કલેશ કરું નહીં
 ૧૫૮ દત્તા અનીતિ લઉં નહીં
 ૧૫૯ દુ ખી કરીને ધન લઉં નહીં
 ૧૬૦ ખોટા તોલ તોળું નહીં
 ૧૬૧ ખોટી સાક્ષી પૂરું નહીં
 ૧૬૨ ખોટા સોગન ખાઉં નહીં
 ૧૬૩ હાસી કરું નહીં
 ૧૬૪ સમભાવથી મૃત્યુને જોઉં

પ્ર૦ — જીવ રૂપી કે અરૂપી ?

ઉ૦ — રૂપી પણ ખરો અને અરૂપી પણ ખરો

પ્ર૦ — રૂપી કયા ન્યાયથી અને અરૂપી કયા ન્યાયથી તે કહે

ઉ૦ — દેહ નિમિત્તે રૂપી અને સ્વ સ્વરૂપે અરૂપી

પ્ર૦ — દેહ નિમિત્ત શાથી છે ?

ઉ૦ — સ્વકર્મના વિપાકથી

પ્ર૦ — કર્મની મુખ્ય પ્રકૃતિઓ કેટલી છે ?

ઉ૦ — આઠ

પ્ર૦ — કઈ કઈ ?

ઉ૦ — જ્ઞાનાવરણીય, દર્શનાવરણીય, વેદનીય, મોહનીય, નામ, ગોત્ર, આયુધ્ય અને અતગય

પ્ર૦ — એ આઠે કર્મની સામાન્ય સમજ કહે

ઉ૦ — જ્ઞાનાવરણીય એટલે આત્માની જ્ઞાન સળ ધોની જે અનંત શક્તિ છે તેને આચ્છાદન કરે તે દર્શનાવરણીય એટલે આત્માની જે અનંત દર્શનશક્તિ છે તેને આચ્છાદન કરે તે વેદનીય એટલે દેહનિમિત્તે શાતા, અશાતા બે પ્રકારના વેદનીય કર્મથી અગ્યાબાધ ભુખરૂપ આત્માની શક્તિ જેનાથી રોકાઈ રહે તે મોહનીય કર્મથી આત્મચારિત્રરૂપ શક્તિ રોકાઈ રહી છે નામકર્મથી અમૂર્તિ-રૂપ દિવ્ય શક્તિ રોકાઈ રહી છે ગોત્રકર્મથી અટલ અવગાહનારૂપ આત્મશક્તિ રોકાઈ રહી છે આયુકર્મથી અક્ષય સ્થિતિ ગુણ રોકાઈ રહ્યો છે અતરાય કર્મથી અનંત દાન, લાલ, વીર્ય, ભોગ, ઉપભોગ-શક્તિ રોકાઈ રહી છે

શિક્ષાપાઠ ૧૦૩. વિવિધ પ્રશ્નો — ભાગ ૨

પ્ર૦ — એ કર્મો ટળવાથી આત્મા કયા બળ છે ?

ઉ૦ — અનંત અને શાશ્વત મોક્ષમા

પ્ર૦ — આ આત્માનો મોક્ષ કોઈ વાર થયો છે ?

ઉ૦ — ના

પ્ર૦ — કારણ ?

ઉ૦ — મોક્ષ થયેલો આત્મા કર્મભંડરહિત છે એથી પુનર્જન્મ એને નથી

પ્ર૦ — કેવલીના લક્ષણ શું ?

ઉ૦ — ચાર ધનધાતી કર્મને ક્ષય અને ચાર કર્મને પાતળા પાડી જે પુરુષ ત્રયોદશ ગુણ-સ્થાનકવર્તી વિહાર કરે છે

પ્ર૦ — ગુણસ્થાનક કેટલા ?

ઉ૦ — ચૌદ

પ્ર૦ — તેના નામ કહે

ઉ૦ —

૧ મિથ્યાત્વ ગુણસ્થાનક

૨ સાસ્વાદન ગુણસ્થાનક

૩ મિશ્ર ગુણસ્થાનક

૪ અવિરતિસમ્યગ્દષ્ટિ ગુણસ્થાનક

૫ દેશવિરતિ ગુણસ્થાનક

૬ પ્રમત્તસયત ગુણસ્થાનક

૭ અપ્રમત્તસયત ગુણસ્થાનક

૮ અપૂર્વકરણ ગુણસ્થાનક

૯ અનિવૃત્તિબાહર ગુણસ્થાનક

૧૦ સુક્ષ્મસાધરાય ગુણસ્થાનક

- ૨૦૩ તત્ત્વથી કંટાળુ નહીં
 ૨૦૪ વિધવા હું તારા ધર્મને અગીકૃત કરું (વિધવા ધંધા કરે છે)
 ૨૦૫ સુવાસીસાજ સભુ નહીં
 ૨૦૬ ધર્મકથા કરું.
 ૨૦૭ નવરી રહું નહીં
 ૨૦૮ તુચ્છ વિચાર પર જઈ નહીં
 ૨૦૯ સુખની અદેખાઈ કરું નહીં
 ૨૧૦ સ સારને અનિત્ય માનું
 ૨૧૧ શુદ્ધ પ્રહ્લ્લચર્યનું સેવન કરું
 ૨૧૨ પરધેર જઈ નહીં
 ૨૧૩ કોઈ પુરુષ સાથે વાત કરું નહીં
 ૨૧૪ અઅળતાથી ચાલું નહીં
 ૨૧૫ તાળી દઈ વાત કરું નહીં.
 ૨૧૬ પુરુષ લક્ષણ રાખું નહીં
 ૨૧૭ કોઈના કહાથી રોષ આણું નહીં
 ૨૧૮ ત્રિદશી ખેદ માનું નહીં
 ૨૧૯ મોહહૃદિથી વસ્તુ નીરખું નહીં
 ૨૨૦ હૃદયથી ખીજું રૂપ રાખું નહીં
 ૨૨૧ સેવ્યની શુદ્ધ ભક્તિ કરું (સામાન્ય)
 ૨૨૨ નીતિથી ચાલું
 ૨૨૩ તારી આસા તોડું નહીં
 ૨૨૪ અવિનય કરું નહીં
 ૨૨૫ ગળ્યા વિના દૂધ પીઉં નહીં
 ૨૨૬ તે ત્યાગ કરાવેલી વસ્તુ ઉપયોગમા લઉં નહીં
 ૨૨૭ પાપથી જય કરી આનંદ માનું નહીં
 ૨૨૮ ગાયનમા વધારે અનુકૃત થઉં નહીં
 ૨૨૯ નિયમ તોડે તે વસ્તુ ખાઉં નહીં
 ૨૩૦ ગૃહસૌ દુર્યની વૃદ્ધિ કરું
 ૨૩૧ સાગ સ્થાનની ધંધા ન કરું
 ૨૩૨ અશુદ્ધ આહાર જળ ન લઉં (સુનિત્ય લાવ)
 ૨૩૩ કેશ લોચન કરું
 ૨૩૪ પરિપક્વ પ્રત્યેક પ્રકારે સહેન કરું
 ૨૩૫ તત્ત્વજ્ઞાનનો અભ્યાસ કરું
 ૨૩૬ કે દમ્ભજનું લક્ષણ ન કરું
 ૨૩૭ કોઈ વસ્તુ બોઈ ગયું નહીં
 ૨૩૮ આત્મવિકા માટે ઉપદેશક વડે નહીં (૨)
 ૨૩૯ તાગ નિયમને તોડું નહીં
 ૨૪૦ શ્રુતજ્ઞાનની વૃદ્ધિ કરું

પ્ર૦ — કેમ નહીં ?

ઉ૦ — એઓના પ ચ યામ અને પ ચ મહાશીલ અપૂર્ણ છે મહાવ્રતના પ્રતિબેદ જૈનમા અતિ સૂક્ષ્મ છે પેલા બેના સ્થૂળ છે

પ્ર૦ — સૂક્ષ્મતાને માટે દ્વિધાત આપો જોઈએ ?

ઉ૦ — દ્વિધાત દેખીતું જ છે પ ચયામીઓ કદમૂળાદિક અલક્ષ્ય ખાય છે, સુખશ્રાધ્યામાં પોટે છે, વિવિધ જાતનાં વાહનો અને પુષ્પોના ઉપસોગ લે છે, કેવળ શીતળ જળથી વ્યવહાર કરે છે રાત્રિએ સોજન લે છે એમા થતો અસખ્યાતા જ તુનો વિનાશ, પ્રમુદ્યર્થનો ભગ એની સૂક્ષ્મતા તેઓના બાણવામા નથી તેમ જ માસાદિક અલક્ષ્ય અને સુખશીલિયા સાધનોથી ખૌદ્યમુનિઓ યુક્ત છે જૈન મુનિઓ તો કેવળ એથી વિરક્ત જ છે,

શિક્ષાપાઠ ૧૦૬. વિવિધ પ્રશ્નો — ભાગ ૫

પ્ર૦ — વેદ અને જૈન દર્શનને પ્રતિપક્ષતા ખરી કે ?

ઉ૦ — જૈનને કંઈ અસમ જસલાવે પ્રતિપક્ષતા નથી, પરંતુ સત્યથી અસત્ય પ્રતિપક્ષી ગણાય છે, તેમ જૈન દર્શનથી વેદનો સ બ ધ છે.

પ્ર૦ — એ બેમા સત્યરૂપ તમે કોને કહો છો ?

ઉ૦ — પવિત્ર જૈન દર્શનને

પ્ર૦ — વેદ દર્શનીઓ વેદને કહે છે તેનું કેમ ?

ઉ૦ — એ તો મતભેદ અને જૈનના તિરસ્કાર માટે છે. પરંતુ ન્યાયપૂર્વક બાન્નેના મૂળતત્ત્વો આપ જોઈ જાશે

પ્ર૦ — આટલું તો મને લાગે છે કે મહાવીરાદિક જિનેશ્વરનું કથન ન્યાયના કાટા પર છે, પરંતુ જગતકર્તાની તેઓ ના કહે છે, અને જગત અનાદિ અનંત છે એમ કહે છે તે વિષે કંઈ કંઈ શ કા થાય છે કે આ અસખ્યાત ક્ષીપસમુદ્રયુક્ત જગત વગર બનાવ્યે કયાથી હોય ?

ઉ૦ — આપને જ્યાં સુધી આત્માની અનંત શક્તિની લેશ પણ દિવ્ય પ્રસાદી મળી નથી ત્યાં સુધી એમ લાગે છે, પરંતુ તત્ત્વજ્ઞાને એમ નહીં લાગે ‘સમ્મતિતર્ક’ અથવા આપ અનુભવ કરશો એટલે એ શ કા નીકળી જશે

પ્ર૦ — પરંતુ સમર્થ વિદ્વાનો પોતાની મૃષા વાતને પણ દ્વિધાતાદિકથી સૈદ્ધાંતિક કરી દે છે, એથી એ ત્રુટી શકે નહીં, પણ સત્ય કેમ કહેવાય ?

ઉ૦ — પણ આને કંઈ મૃષા કથવાનું પ્રયોજન નહોતું, અને પળભર એમ માનો કે, એમ આપણને શ કા થઈ કે એ કથન મૃષા હશે તો પછી જગતકર્તાએ એવા પુરુષને જન્મ પણ કાં આપ્યો ? નામગોળક પુત્રને જન્મ આપવા શુ પ્રયોજન હતું ? તેમ વળી એ સત્પુરુષો સર્વજ્ઞ હતા, જગતકર્તા સિદ્ધ હોત તો એમ કહેવાથી તેઓને કંઈ હાનિ નહોતી

શિક્ષાપાઠ ૧૦૭. જિનેશ્વરની વાણી

અનંદર ૭૬

અનંત અનંત લાવ લેદથી ભરેલી ભલી,
અનંત અનંત નય નિશ્ણેપે વ્યાખ્યાની છે,

- ૨૭૬ સમભાવે સર્વ સુખ સંપાદન કરુ છું
 ૨૮૦ માયાથી દૂર રહું છું
 ૨૮૧ પ્રપચને ત્યાગુ છું
 ૨૮૨ સર્વ ત્યાગવસ્તુને બાણુ છું
 ૨૮૩ ખોટી પ્રશંસા કરુ નહીં (મું પ્રં ઉં ગૃં સામાન્ય)
 ૨૮૪ ખોટું આળ આપુ નહીં
 ૨૮૫ ખોટી વસ્તુ પ્રણીત કરુ નહીં
 ૨૮૬ કુટુંબકલેશ કરુ નહીં (ગૃં ઉં)
 ૨૮૭ અભ્યાખ્યાન ધારુ નહીં (સાં)
 ૨૮૮ પિશુન થઉં નહીં
 ૨૮૯ અસત્યથી રાગુ નહીં (૨)
 ૨૯૦ ખડખડ હસુ નહીં (શ્રી)
 ૨૯૧ કારણ વિના મો મલકાવું નહીં
 ૨૯૨ કોઈ વેળા હસુ નહીં
 ૨૯૩ મનના આનંદ કરતા આત્માનંદને ચાહું
 ૨૯૪ સર્વને યથાતથ્ય માન આપુ (ગૃહસ્થ)
 ૨૯૫ સ્થિતિનો ગર્વ કરુ નહીં (ગૃં મું)
 ૨૯૬ સ્થિતિનો ખેદ કરુ નહીં
 ૨૯૭ ખોટો ઉદ્ધમ કરુ નહીં
 ૨૯૮ અનુદમી રહું નહીં
 ૨૯૯ ખોટી સલાહ આપુ નહીં (ગૃં)
 ૩૦૦ પાપી સલાહ આપુ નહીં
 ૩૦૧ ન્યાય વિરુદ્ધ કૃત્ય કરુ નહીં (૨-૩)
 ૩૦૨ ખોટી આશા કોઈને આપુ નહીં (ગૃં મું પ્રં ઉં)
 ૩૦૩ અસત્ય વચન આપુ નહીં
 ૩૦૪ સત્ય વચન ભગ કરુ નહીં
 ૩૦૫ પાત્ર સમિતિને ધારણુ કરુ (મું)
 ૩૦૬ અવિનયથી બેસુ નહીં
 ૩૦૭ ખોટા મંડળમા જઉં નહીં (ગૃં મું)
 ૩૦૮ વેશ્યા સામી દષ્ટિ કરુ નહીં
 ૩૦૯ એના વચન શ્રવણુ કરુ નહીં
 ૩૧૦ વાજિત્ર સાલણુ નહીં
 ૩૧૧ વિવાહવિધિ પૂછુ નહીં
 ૩૧૨ એને વખાણુ નહીં
 ૩૧૩ મનોરમ્યમા મોહ માતુ નહીં
 ૩૧૪ કર્મધર્મી કરુ નહીં (ગૃં)
 ૩૧૫ સ્વાર્થે કોઈની આશુવિક્રા તોડુ નહીં (ગૃં)
 ૩૧૬ વધળા ધનની શિક્ષા કરુ નહીં

- ૩૫૫ ખોટી રીતે ચઢાવુ નહીં .
 ૩૫૬ દિવસે ભોગ ભોગવુ નહીં
 ૩૫૭ દિવસે સ્પર્શ કરુ નહીં
 ૩૫૮ અવભાષાએ યોદાવુ નહીં .
 ૩૫૯ કોઈનું વ્રત ભંગાવુ નહીં
 ૩૬૦ ઝાઝે સ્થળે ભટકુ નહીં
 ૩૬૧ સ્વાર્થ બહાને કોઈનો ત્યાગ સુકાવુ નહીં
 ૩૬૨ ક્રિયાશાળીને નિન્દુ નહીં .
 ૩૬૩ નમ્ર ચિત્ર નિહાળુ નહીં
 ૩૬૪ પ્રતિમાને નિન્દુ નહીં
 ૩૬૫ પ્રતિમાને નીરખુ નહીં
 ૩૬૬ પ્રતિમાને પૂજુ (કેવળ ગૃહસ્થ સ્થિતિમા)
 ૩૬૭ પાપથી ધર્મ મારું નહીં (સર્વ)
 ૩૬૮ સત્ય વહેવારને છોડું નહીં (સર્વ)
 ૩૬૯ છળ કરુ નહીં
 ૩૭૦ નગ્ન સૂઉ નહીં
 ૩૭૧ નગ્ન નહાઉ નહીં
 ૩૭૨ આછાં લૂગડાં પહેરુ નહીં
 ૩૭૩ ઝાઝા અલ કાર પહેરું નહીં
 ૩૭૪ અમર્યાદાથી ચાલુ નહીં
 ૩૭૫ ઉતાવળે સાહે યોદુ નહીં
 ૩૭૬ પતિ પર દાખ રાખુ નહીં (સ્ત્રી)
 ૩૭૭ તુચ્છ સ ભોગ ભોગવવો નહીં (ગૃં ૭૦)
 ૩૭૮ ખેદમા ભોગ ભોગવવો નહીં
 ૩૭૯ સાય કાળે ભોગ ભોગવવો નહીં
 ૩૮૦ સાય કાળે જમવુ નહીં
 ૩૮૧ અરુણોદયે ભોગ ભોગવવો નહીં
 ૩૮૨ બિંધમાથી બિટી ભોગ ભોગવવો નહીં .
 ૩૮૩ બિંધમાથી બિટી જમવુ નહીં
 ૩૮૪ શોચક્રિયા પહેલા કોઈ ક્રિયા કરવી નહીં
 ૩૮૫ ક્રિયાની કાઈ જરૂર નથી (પગ્મહંસ)
 ૩૮૬ ધ્યાન વિના એકાંતે રહું નહીં (સું ગૃં ૫૦ ૭૦ ૫૦)
 ૩૮૭ લઘુગ કામા તુચ્છ થાઉ નહીં
 ૩૮૮ દીર્ઘશ કામા વખત લગાડુ નહીં .
 ૩૮૯ ઋતુ ઋતુના શરીરધર્મ માચવુ (ગૃં)
 ૩૯૦ આત્માની જ માત્ર ધર્મકગ્ણી સાચવુ (સું)
 ૩૯૧ અયોગ્ય માત્ર, બંધન કરુ નહીં
 ૩૯૨ અત્મસ્વત ત્રતા ખોઉ નહીં (સું ગૃં ૫૦)

વર્ષ ૧૯ મું

૧૮

વવાણિયા, મિ ૨ ૬-૧-૮-૧૯૪૨

શુભદીપ્તિ રવજીભાઈ દેવરાજની પવિત્ર જનાબે,

વવાણિયા ગંદરથી વિ રાયચ દ વિ રવજીભાઈ મહેતાના ગ્રેમપૂર્વક પ્રણામ માન્ય કરશે. અત્રે હું ધર્મ-પ્રભાવ વૃત્તિથી કુશળ છું આપની કુશળતા આહું છું આપનો દિવ્ય પ્રેમભાવભૂષિત પત્ર મને મળ્યો, વાંચીને અત્યાન દાર્ણવતર ગ રેલાયા છે, દિવ્ય પ્રેમ અવલોકન કરીને પરમ સ્મરણ આપનું ભીખ્યું છે આવા પ્રેમી પત્રો નિરત મળવા વિજાપના છે અને તે સ્વીકૃત કરવી આપને હેતુગત છે એટલે ચિંતા જેવું નથી, આપે માગેલા પ્રશ્નોનો ઉત્તર અહીં આગળ આપી જવાની રત લઉં છું

પ્રવેશક — આપનું લખવું ઉચિત છે સ્વ સ્વરૂપ ચીતરતા મનુષ્ય ખચકાઈ નય ખરો પરંતુ સ્વ સ્વરૂપમા ન્યારે આત્મસ્તુતિનો કિંચિત્ ભાગ ભળે ત્યારે, નહીં તો નહીં જ, આમ મારું મત છે. આત્મસ્તુતિનો સામાન્ય અર્થ પણ આમ થાય છે કે પોતાની જૂઠી આપવડાઈ ચીતરવી અન્યથા આત્મસ્તુતિનું ઉપનામ પામે છે, પરંતુ ખરું લખાણ તેમ પામતું નથી, અને ન્યારે ખરું સ્વરૂપ આત્મસ્તુતિ ગણાય તો પછી મહાત્માઓ પ્રખ્યાતિમા આવે જ કેમ ? માટે સ્વ સ્વરૂપની સત્યતા કિંચિત્ આપની માગણી ઉપરથી જણાવતા અહીં આખળ મેં આચકો ખાધો નથી, અને તે પ્રમાણે કરતા ન્યાયપૂર્વક હું દોષિત પણ થયેલો નથી

- ૪૩૧ યાચકની હાસી કરુ નહી
 ૪૩૨ સત્પાત્રે દાન આપુ
 ૪૩૩ દીનની દયા ખાઉ
 ૪૩૪ હુ ખીની હાસી કરુ નહી
 ૪૩૫ ક્ષમાપના વગર શયન કરુ નહી
 ૪૩૬ આળસને ઉત્તેજન આપુ નહી
 ૪૩૭ સ્પષ્ટિક્રમ વિરુદ્ધ કર્મ કરુ નહી
 ૪૩૮ સ્ત્રીશય્યાનો ત્યાગ કરુ.
 ૪૩૯ નિવૃત્તિ સાધન એ વિના સધળુ ત્યાગ છું
 ૪૪૦ મમલેખ કરુ નહી
 ૪૪૧ પર દુ.ખે દાગુ
 ૪૪૨ અપરાધી પર પણ ક્ષમા કરુ
 ૪૪૩ અયોગ્ય લેખ લખુ નહી
 ૪૪૪ આશુપ્રસનો વિનય જાળવુ
 ૪૪૫ ધર્મકર્તવ્યમાં દ્રવ્ય આપતાં માયા ન કરુ
 ૪૪૬ નમ્ર વીરત્વથી તત્ત્વ જોધુ
 ૪૪૭ પરમહુ સની હાસી કરુ નહી
 ૪૪૮ આદર્શ જોઉં નહીં
 ૪૪૯ આદર્શમા જોઈ હસુ નહી
 ૪૫૦ પ્રવાહી પદાર્થમા મોહું જોઉં નહી
 ૪૫૧ છબી પડાવુ નહી
 ૪૫૨ અયોગ્ય છબી પડાવુ નહી
 ૪૫૩ અધિકારનો ગેરઉપયોગ કરુ નહી
 ૪૫૪ ખોટી હા કહુ નહી
 ૪૫૫ કલેશને ઉત્તેજન આપુ નહી
 ૪૫૬ નિંદા કરુ નહી
 ૪૫૭ કર્તવ્ય નિયમ ચૂકુ નહી
 ૪૫૮ દિનચર્યાનો ગેરઉપયોગ કરુ નહી
 ૪૫૯ ઉત્તમ શક્તિને સાધ્ય કરુ
 ૪૬૦ શક્તિ વગરનું કૃત્ય કરુ નહી
 ૪૬૧ દેશકાળાદિને ઓળખુ
 ૪૬૨ કૃત્યનું પરિણામ જોઉં
 ૪૬૩ કોઈનો ઉપકાર ઓળખુ નહી
 ૪૬૪ મિથ્યા સ્તુતિ કરું નહી
 ૪૬૫ ખોટા દેવ સ્થાપુ નહી
 ૪૬૬ કલ્પિત ધર્મ ચલાવુ નહી
 ૪૬૭ ચૃષ્ટિસ્વભાવને અધર્મ કહુ નહી
 ૪૬૮ મર્વ શ્રેષ્ઠ તત્ત્વ લોચનદાયક માનુ

૬—મારી શી શક્તિ છે? કંઈ જ નથી આપની શક્તિ અફળુત છે આપ મારે માટે આશ્ચર્ય પામો છો, તેમ હું આપને માટે આનંદ પામું છું

આપ કાશીક્ષેત્ર તરફ સરસ્વતી સાધ્ય કરવા પધારનાર છો. આમ વાચીને અત્યાનંદમાં હું કુશળ થયો છું વારું! આપ ન્યાય શાસ્ત્ર કયું કહો છો? ગૌતમ મુનિનું કે મનુસ્મૃતિ, હિંદુધર્મ શાસ્ત્ર, મિતાક્ષરા, બ્યવહાર, મયૂખ આદિ પ્રાચીન ન્યાયગ્રંથો કે હંમણાનું બ્રિટિશ લૉ પ્રકરણ? આનો ખુલાસો હું નથી સમજ્યો. મુનિનું ન્યાયશાસ્ત્ર મુક્તિ પ્રકરણમાં જાય તેમ છે બીજા ગ્રંથો ગત્ય પ્રકરણમાં—“બ્રિટિશમાં માઠા” જાય છે, ત્રીજા ખાસ બ્રિટિશને જ માટે છે, પરંતુ તે અંગ્રેજી ત્યારે હવે એમાંથી આપે કેને પસંદ કર્યું છે? તે મર્મ ખુલ્લો થવો જોઈએ મુનિશાસ્ત્ર અને પ્રાચીન શાસ્ત્ર સિવાય જો ગણ્યુ હોય તો એ અભ્યાસ કાશીનો નથી પરંતુ મેટ્રિક્યુલેશન પમાર થયા પછી મુબઈ-પૂનાનો છે, બીજા શાસ્ત્રો સમયાનુકૂળ નથી આ આપનો વિચાર જાણ્યા વિના જ વેતર્યું છે પરંતુ વેતરવામાં પણ એક કારણ છે શું? તો આપે સાથે અંગ્રેજી વિદ્યાભ્યાસનું લખ્યું છે તે, હું ધારું છું કે એમાં કંઈ આપ ભૂલથાપ ખાતા હશે. મુબઈ કગ્તા કાશી તરફ અંગ્રેજી અભ્યાસ કંઈ ઉત્કૃષ્ટ નથી, જ્યારે ઉત્કૃષ્ટ ન હોય ત્યારે આધુનિક પગલું ભરવાનો હેતુ બીજો હશે, આપ ચીતરો ત્યારે દર્શિત થાય ત્યાં સુધી શકાયસ્તુ છું

૧ મને અભ્યાસ સખધી પૂછ્યું છે, તેમાં ખુલાસો જે દેવાનો છે, તે ઉપરની કલમની સમજણ ફેર સુધી કંઈ શકતો નથી, અને જે ખુલાસો હું આપવાનો છું તે દલીલોથી આપીશ

જ્ઞાનવર્ધક સલામ ત ત્રીનો ઉપકાર માનું છું, એઓ આ અનુચરને માટે તસ્દી લે છે તે માટે આ સઘળા ખુલાસા દૂકામાં પતાવ્યા છે વિશેષ જોઈએ તો માગો

- ૫૦૭ કેઈનો ઘરસ સાર તોડવો નહી
 ૫૦૮ અતરાય નાખવી નહી
 ૫૦૯ શુકલ ધર્મ ખડવો નહી.
 ૫૧૦ નિષ્કામ શીલ આરાધણુ
 ૫૧૧ ત્વરિત ભાષા બોલવી નહી.
 ૫૧૨ પાપગ્રથ ગૂથુ નહી
 ૫૧૩ ક્ષૌર સમય મૌન રહું
 ૫૧૪ વિષય સમય મૌન રહું
 ૫૧૫ કલેશસમય મૌન રહું
 ૫૧૬ જળ પીતા મૌન રહું
 ૫૧૭ જમતા મૌન રહું
 ૫૧૮ પશુપદ્ધતિ જળપાન કરુ નહી
 ૫૧૯ કૂંકો મારી જળમાં પડુ નહી
 ૫૨૦ સ્મશાને વસ્તુમાત્ર આપુ નહી
 ૫૨૧ ઊંધુ શયન કરુ નહી
 ૫૨૨ બે પુરુષે સાથે સૂણુ નહી
 ૫૨૩ બે સ્ત્રીએ સાથે સૂણુ નહી
 ૫૨૪ શાસ્ત્રની આશાતના કરુ નહી
 ૫૨૫ શુરુઆદિકની તેમ જ
 ૫૨૬ સ્વાર્થે ચોગ, તપ સાધુ નહી
 ૫૨૭ દેશાટન કરુ
 ૫૨૮ દેશાટન કરુ નહી.
 ૫૨૯ ચોમાસે સ્થિતતા કરુ
 ૫૩૦ સભામાં પાન ખાઉ નહી
 ૫૩૧ સ્વસ્ત્રી સાથે મર્યાદા સિવાય કરુ નહી
 ૫૩૨ ભૂલની વિસ્મૃતિ કવ્વી નહી
 ૫૩૩ કંઠલાલ, મોનીની હુકાને બેસણુ નહી
 ૫૩૪ કારીગરને ત્યાં (શુરુત્વે) જણુ નહી.
 ૫૩૫ તમાકુ મેવવી નહી
 ૫૩૬ મોપારી બે વખત ખાવી
 ૫૩૭ ગોળ કૃપમા નાકવા પડુ નહી
 ૫૩૮ નિરાશ્રિતને આશ્રય આપુ
 ૫૩૯ સમય વિના વ્યવહાર બોલવો નહી
 ૫૪૦ પુત્ર લગ્ન કરુ
 ૫૪૧ પુત્રી લગ્ન કરું
 ૫૪૨ પુનર્લગ્ન કરું નહી
 ૫૪૩ પુત્રીને ભણાવ્યા વગર રહુ નહી.
 ૫૪૪ સ્ત્રી વિદ્યાભાગી શોધુ કરું

- ૫૮૩ સેવક તત્વજ્ઞ રાખુ.
 ૫૮૪ અજ્ઞાન ક્રિયા તણ દઉં
 ૫૮૫ જ્ઞાન ક્રિયા સેવવા માટે
 ૫૮૬ કપટને પણ બાણુવું
 ૫૮૭ અસૂયા સેવું નહીં
 ૫૮૮ ધર્મ આજ્ઞા સર્વથી શ્રેષ્ઠ માનું છું
 ૫૮૯ સદ્ગતિ ધર્મને જ સેવીશ
 ૫૯૦ સિદ્ધાંત માનીશ, પ્રણીત કરીશ
 ૫૯૧ ધર્મ મહાત્માઓને સન્માન દઈશ.
 ૫૯૨ જ્ઞાન વિના સઘળી ચાચનાઓ ત્યાગુ છું
 ૫૯૩ ભિક્ષાચરી ચાચના સેવું છું
 ૫૯૪ અતુર્મસિ પ્રવાસ કરું નહીં
 ૫૯૫ જેની તે ના કહી તે માટે શોધુ કે કારણ માણું નહીં
 ૫૯૬ દેહધાતુ કરું નહીં
 ૫૯૭ બ્યાયામાદિ એવીશ.
 ૫૯૮ પૌષધાદિક ત્રત સેવું છું
 ૫૯૯ બાષેલો આશ્રમ સેવું છું
 ૬૦૦ અકરણીય ક્રિયા, જ્ઞાન સાધું નહીં.
 ૬૦૧ પાપ બ્યવહારના નિયમ બાધું નહીં
 ૬૦૨ છુતરમણુ કરું નહીં.
 ૬૦૩ રાત્રે ક્ષૌરકર્મ કરાવું નહીં
 ૬૦૪ ઠાંઓઠાસ મોડ તાણું નહીં
 ૬૦૫ અયોગ્ય બગૃતિ ભોગવું નહીં
 ૬૦૬ રસસ્વાદે તનધર્મ મિથ્યા કરું નહીં
 ૬૦૭ એકાંત શારીરિક ધર્મ આગધું નહીં.
 ૬૦૮ અનેક દેવ પૂજું નહીં
 ૬૦૯ ગુણસ્તવન મર્વોત્તમ ગાણું
 ૬૧૦ મદગુણનું અનુકરણુ કરું
 ૬૧૧ શૂં ગારી જ્ઞાતા પ્રભુ માનું નહીં
 ૬૧૨ સાગર પ્રવાસ કરું નહીં
 ૬૧૩ આશ્રમ નિયમોને બાળું
 ૬૧૪ ક્ષૌરકર્મ નિયમિત ગણવું
 ૬૧૫ ન્યગાદિકમા ન્નાન કરવું નહીં
 ૬૧૬ જળમા ડૂબકી માગવી નહીં
 ૬૧૭ કૃત્ત્વાદિ પાપ લેખ્યાનો ત્યાગ કરું છું
 ૬૧૮ નમ્યદ્ સમયમા અપચ્ચાનના ત્યાગ કરું છું
 ૬૧૯ નામભક્તિ એવીજ નહીં.
 ૬૨૦ ઊભા ઊભા પાપી પીડિ નહીં.

શ્રીમદ્ રાજચંદ્ર

વર્ષ ૧૯૨૫

વિ. સ. ૧૯૪૩

- ૬૫૯ શુકલ એકાત્તુ નિર તર મેવન કરુ છુ
 ૬૬૦ સર્વ ધાક મેળાપમા જઉ નહી
 ૬૬૧ ઝાડ તળે રાત્રે શયન કરુ નહી
 ૬૬૨ ફૂવા કાઠે રાત્રે બેસુ નહી
 ૬૬૩ એકથ નિયમને તોડુ નહી
 ૬૬૪ તન, મન, ધન, વચન અને આત્મ સમર્પણ કરુ છુ
 ૬૬૫ મિથ્યા પરદ્રવ્ય ત્યાગુ છુ
 ૬૬૬ અયોગ્ય શયન ત્યાગુ છુ
 ૬૬૭ અયોગ્ય દાન ત્યાગુ છુ
 ૬૬૮ બુદ્ધિની વૃદ્ધિના નિયમો તળુ નહી
 ૬૬૯ દાસત્વ-પરમ-લાભ ત્યાગુ છુ
 ૬૭૦ ધર્મ ધૂર્તતા ત્યાગુ છુ
 ૬૭૧ માયાથી નિવર્તુ છુ
 ૬૭૨ પાપમુક્ત મનોરથ સ્મૃત કરુ છુ
 ૬૭૩ વિદ્યાદાન દેતા છલ ત્યાગુ છુ
 ૬૭૪ સ તને સ કટ આપુ નહી
 ૬૭૫ અબાણ્યાને રસ્તો બતાવુ.
 ૬૭૬ બે ભાવ રાખુ નહી
 ૬૭૭ વસ્તુમાં સેળભેળ કરુ નહી
 ૬૭૮ જીવહિંસક વ્યાપાર કરુ નહી
 ૬૭૯ ના કહેલાં અથાણાદિક મેવુ નહી
 ૬૮૦ એક કુળમા કન્યા આપુ નહી, લઉ નહી
 ૬૮૧ સામા પક્ષના સગા સ્વધર્મીજ ખોળીશ
 ૬૮૨ ધર્મકર્તવ્યમા ઉત્સાહાદિનો ઉપયોગ કરીશ
 ૬૮૩ આજીવિકાઅર્થે સામાન્ય પાપ કરતા પછુ ક પતો જઈશ
 ૬૮૪ ધર્મમિત્રમા માયા રચુ નહી
 ૬૮૫ ચતુર્વર્ણી ધર્મ વ્યવહારમા ભૂલીશ નહી
 ૬૮૬ સત્યવાદીને સહાયભૂત થઈશ
 ૬૮૭ ધૂર્ત ત્યાગને ત્યાગુ છુ
 ૬૮૮ પ્રાણી પર ક્રોધ કરવો નહી
 ૬૮૯ વસ્તુનું તત્ત્વ જાણુ
 ૬૯૦ સ્તુતિ, ભક્તિ, નિત્યકર્મ વિમર્શન કરુ નહી
 ૬૯૧ અનર્થ પાપ કરુ નહી
 ૬૯૨ આર લોપાધિ ત્યાગુ છુ
 ૬૯૩ કુસંગ ત્યાગુ છુ
 ૬૯૪ મોહ ત્યાગુ છુ
 ૬૯૫ દોષનું પ્રાયશ્ચિત્ત કરીશ
 ૬૯૬ પ્રાયશ્ચિત્તાદિની વિનયનિ નહી

- ૧૩ સઘળી સ્થિતિ તેમજ
- ૧૪ વિવેકી, વિનયી અને પ્રિય પણ મર્યાદિત બોલવું
- ૧૫ સાહસ કર્તવ્ય પહેલા વિચાર રાખવો
- ૧૬ અત્યેક પ્રકારથી પ્રમાદને દૂર કરવો
- ૧૭ સઘળું કર્તવ્ય નિયમિત જ રાખવું
- ૧૮ શુદ્ધ ભાવથી મનુષ્યનું મન હરણુ કરવું
- ૧૯ શિર જતા પણ પ્રતિજ્ઞા ભંગ ન કરવી
- ૨૦ મન, વચન અને કાયાના યોગવડે પરપત્ની ત્યાગ
- ૨૧ વેશ્યા, કુમારી, વિધવાનો તેમજ ત્યાગ
- ૨૨ મન, વચન, કાયા અવિચારે વાપરુ નહીં
- ૨૩ નિરીક્ષણ કરુ નહીં
- ૨૪ હાવભાવથી મોહ પામુ નહીં
- ૨૫ વાતચિત કરુ નહીં
- ૨૬ એકાંતે રહું નહીં
- ૨૭ સ્તુતિ કરુ નહીં
- ૨૮ ચિંતવન કરુ નહીં
- ૨૯ સુગાર વાચુ નહીં
- ૩૦ વિશેષ પ્રસાદ લઉં નહીં
- ૩૧ સ્વાદિષ્ટ ભોજન લઉં નહીં
- ૩૨ સુગંધી દ્રવ્ય વાપરુ નહીં
- ૩૩ સ્નાન મંજન કરુ નહીં
- ૩૪
- ૩૫ કામ વિષયને લલિત ભાવે યાચુ નહીં
- ૩૬ વીર્યનો વ્યાઘાત કરુ નહીં
- ૩૭ વધારે જળપાન કરુ નહીં
- ૩૮ કટાક્ષ દ્રષ્ટિથી સ્ત્રીને નીરખુ નહીં
- ૩૯ હસીને વાત કરુ નહીં (સ્ત્રીથી)
- ૪૦ શૂંગારી વસ્ત્ર નીરખુ નહીં
- ૪૧ કંપતી સહેવાસ સેવુ નહીં
- ૪૨ મોહનીય સ્થાનકમાં રહું નહીં
- ૪૩ એમ મહા પુરુષોએ પાળવું હું પાળવા પ્રયત્ની છું
- ૪૪ લોકનિદ્રાથી ઠરુ નહીં
- ૪૫ રાજ્યભયથી ત્રાસુ નહીં
- ૪૬ અસત્ય ઉપદેશ આપુ નહીં
- ૪૭ ક્રિયા સંદોષી કરુ નહીં
- ૪૮ અહુ પદ રાખુ કે ભાષુ નહીં
- ૪૯ સમ્યક્ પ્રકારે વિશ્વ ભણી દૃષ્ટિ કરુ
- ૫૦ નિ સ્વાર્થપણે વિહાર કરુ

૧૭ મહાત્મા શુભ હોય તો ઉપકારશુદ્ધિ રાખો, સત્યરૂપના નમાગમમા ગ્લે, આર્થ,
વિહારાદિમા અલ્પબ્ધ અને નિયમિત રહેા, સત્યાશ્રય મનન કરો, જિ શી શ્રેણિમા લક્ષ ગણો

૧૮ એ એછે ન હોય તો સમજીને આનંદ રાખતા શીખો

૧૯ વર્તનમા બાલક થાઓ, સત્યમા યુવાન થાઓ, જ્ઞાનમાં વૃદ્ધ થાઓ

૨૦ રાગ કરવો નહીં, કરવો તો સત્યરૂપ પર કરવો, દ્રેષ કરવો નહીં, કરવો તો કુશીલ પર કરવો

૨૧ અન તજ્ઞાન, અન તદર્શન, અન તત્યારિત્ર અને અન તવીર્યથી અલેદ એવા આત્માનો એ
પણ પશુ વિચાર કરો

૨૨ મનને વશ કર્યું તેણે જગતને વશ કર્યું

૨૩ આ સંસારને શુ કરવો ? અન ત વાર થયેલી માને આને શ્રીરૂપે ભોગવીએ છીએ

૨૪ નિર્ઐશતા ધારણ કરતા પહેલા પૂર્ણ વિચાર કરજો, એ લઈને ખામી આપવા કે
અલંપાર ભી થજો

૨૫ સમર્થ પુરુષો કલ્યાણનુ સ્વરૂપ પોકારી પોકારીને કહી ગયા, પણ કોઈ વિન્દાને જ ન
યથાર્થ સમજીયું

૨૬ સ્ત્રીના સ્વરૂપ પર મોહ થતો અટકાવવાને વગર ત્યાનુ તેનું રૂપ વાગ વાગ ચિતવવા ચોગ્ય છે

૨૭ કુપાત્ર પણ સત્યરૂપના મૂંઢેલા હસ્તથી પાત્ર થાય છે, જેમ છાશથી શુદ્ધ થયેલો મોખ
શરીરને નીશાગી કરે છે

૨૮ આત્માનું સત્યસ્વરૂપ એક શુદ્ધ સન્નિવિદ્યન દમય છે, છતાં પ્રાતિથી ભિન્ન ભામે છે, જ
ત્રાસી આખ કરવાથી અદ્ર બે દેખાય છે

૨૯ યથાર્થ વચન ગ્રહવામા દલ રાખશો નહીં કે આપનારનો ઉપકાર ઓળવશો નહીં

૩૦ અમે ગાહુ વિચાર કરીને આ મૂળતત્ત્વ શોધ્યું છે કે, -શુદ્ધ અમરકાંડ જ મુદિના લગ્નમા નહીં

૩૧ ગ્લાવીને પણ બચ્ચાના હાથમા ગ્રહ્યો મોમલ લઈ લેવો

૩૨ નિર્મળ અ ત કરણથી આત્માનો વિચાર કરવો ચોગ્ય છે

૩૩ જ્યાં 'હું' માને છે ત્યાં 'તું' નથી, જ્યાં 'તું' માને છે ત્યાં 'હું' નથી

૩૪ હે જીવ ! હવે ભોગથી શાત થા, શાત વિચાર તો ખરો કે એમા કશું મુખ છે ?

૩૫ ગાહુ કે દાળીને સંસારમા રહીશ નહીં

૩૬ સંજ્ઞાન અને સત્યીકને સાથે હોવું

૩૭ એકથી મંત્રી કરીશ નહીં, કર તો આખા જગતથી કરજે

૩૮ મહા સૌદર્યથી ભરેલી દેવાગનાના કીડાવિલાસ નિરીક્ષણ કરના છતાં જેના મનમાં
કામથી વિશેષ વિશેષ વિરાગ છટે છે તેને ધન્ય છે, તેને ત્રિકાળ નમસ્કાર છે

૩૯ ભોગના વખતમા યોગ માભરે એ હજીકર્મીનું લક્ષણ છે

૪૦ આટલું હોય તો હું મોક્ષની ઇચ્છા કરતો નથી આખી મુદિ સન્નીવને એક વિષ
આયુષ્ય, નીશાગી શરીર, અચળ પ્રેમી પ્રેમદા, આનાદિત અનુચર, કુશીલ પર પુન મુદિ
બાધ્યાવસ્થા, આત્મતત્ત્વનું ચિંતન

૪૧ એમ કોઈ કાળે વચનું નથી, મારે હું તો મોક્ષને જ કરું છું

૪૨ મુદિ મર્વ અપેક્ષાએ અમર થશે ?

- ૮૯ તેમની મિથ્યા આજ્ઞા માનુ નહીં
 ૯૦ સ્વસ્ત્રીમા સમભાવથી વર્તુ
 ૯૧
 ૯૨ ઉતાવળો ચાલુ નહીં
 ૯૩ ભેસભેર ચાલુ નહીં
 ૯૪ મરોડથી ચાલુ નહીં
 ૯૫ ઉચ્છૃંખલ વસ્ત્ર પહેરુ નહીં
 ૯૬ વસ્ત્રનું અભિમાન કરુ નહીં
 ૯૭ વધારે વાળ રાખુ નહીં.
 ૯૮ અપોચપ વસ્ત્ર સળ્લુ નહીં
 ૯૯ અપવિત્ર વસ્ત્ર પહેરુ નહીં
 ૧૦૦ ભીનના વસ્ત્ર પહેરવા પ્રયત્ન કરુ
 ૧૦૧ રેશમી વસ્ત્રનો ત્યાગ કરુ
 ૧૦૨ શાત ચાલથી ચાલુ
 ૧૦૩ ખોટો ભપકો કરુ નહીં
 ૧૦૪ ઉપદેશકને દ્વેષથી ભેઉ નહીં
 ૧૦૫ દ્વેષમાત્રનો ત્યાગ કરુ
 ૧૦૬ રાગહૃદિથી એકે વસ્તુ આરાધું નહીં
 ૧૦૭ વૈરીના સત્ય વચનને માન આપુ
 ૧૦૮
 ૧૦૯
 ૧૧૦
 ૧૧૧
 ૧૧૨
 ૧૧૩
 ૧૧૪
 ૧૧૫
 ૧૧૬ વાળ રાખુ નહીં (ગૃ૦)
 ૧૧૭ કચરો રાખુ નહીં
 ૧૧૮ ગારો કરુ નહીં—આગણા પાસે
 ૧૧૯ ક્ષિયામા અસ્વચ્છતા રાખુ નહીં (સાધુ)
 ૧૨૦ ફાટલ કપડા રાખું નહીં (સાધુ)
 ૧૨૧ અળગણુ પાણી પીઉ નહીં
 ૧૨૨ પાપી જળે નાહું નહીં
 ૧૨૩ વધારે જળ ઢોળું નહીં
 ૧૨૪ વનસ્પતિને હું ખ આપુ નહીં
 ૧૨૫ અસ્વચ્છતા રાખુ નહીં
 ૧૨૬ પહોરનું રાધેલું ભોજન કરુ નહીં

૭૪ શ્રીગૌતમને આર વેદ પઠન કરેલા જોવાને શ્રીમત્ મહાવીર સ્વામીએ સમ્યક્ન આપ્યા હતા

૭૫ ભગવતીમા કહેલી પુદ્ગલ નામના પરિવ્રાજકની કથા તત્ત્વજ્ઞાનીઓનું કહેલું મુદ્ગ પદ્ય છે

૭૬ વીરના કહેલાં શાસ્ત્રમા સોનેરી વચનો છટક છટક અને ગુપ્ત છે

૭૭ સમ્યક્નેત્ર પામીને તમે ગમે તે ધર્મશાસ્ત્ર વિચારે તોપણ આત્મહિત પ્રાપ્ત થશે

૭૮ કુદરત, આ તારો પ્રબલ અન્યાય છે કે મારી ધારેલી નીતિએ મારો કાલ બચીત કરતો નથી ! [કુદરત તે પૂર્વિતકર્મ]

૭૯ માણસ પરમેશ્વર થાય છે એમ જ્ઞાનીઓ કહે છે

૮૦ ઉત્તરાધ્યયન નામનું જૈનસૂત્ર તત્ત્વદષ્ટિએ પુન પુન અવલોકો.

૮૧ જીવતા મગય તો ફરી ન મરવું પડે એવું મરણ ધ્રુવવા યોગ્ય છે

૮૨ કૃતધ્નતા જેવો એછે મહા દોષ મને લાગતો નથી

૮૩ જગતમા માન ન હોત તો અહીં જ મોક્ષ હોત !

૮૪ વસ્તુને વસ્તુગતે જુઓ

૮૫ ધર્મનું મૂળ વિં છે

૮૬ તેનું નામ વિદ્યા કે જેનાથી અવિદ્યા પ્રાપ્ત ન થાય

૮૭ વીગ્ના એક વાક્યને પણ મમજો

૮૮ અહ પદ, કૃતધ્નતા, ઉત્સૂત્રપ્રરૂપણા, અવિવેકધર્મ એ માઠી ગતિના લક્ષણો છે

૮૯ શ્રીનું કોઈ અંગ લેશમાત્ર સુખદાયક નથી છતાં મારો દેહ ભોગવે છે.

૯૦ દેહ અને દેહાર્થમમત્વ એ મિથ્યાત્વ લક્ષણ છે

૯૧ અભિનિવેશના ઉદયમાં ઉત્સૂત્રપ્રરૂપણા ન થાય તેને હું મહાભાગ્ય, જ્ઞાનીઓના મને

કહું છું

૯૨ સ્વાધવાદ શૈલીએ જોતા કોઈ મત અસત્ય નથી

૯૩ સ્વાદનો ત્યાગ એ આહારનો ખરો ત્યાગ જ્ઞાનીઓ કહે છે

૯૪ અભિનિવેશ જેવું એછે પાપ ૮ નથી

૯૫ આ કાળમા આટલું વધુ — ઝાઝા મત, ઝાઝા તત્ત્વજ્ઞાનીઓ, ઝાઝી માથ અને

- ૨૪૧ તારા નિયમનું મંડન કરુ
 ૨૪૨ રસગારવ થઈ નહીં
 ૨૪૩ કષાય ધારુ નહીં
 ૨૪૪ ષાઘન રાખુ નહીં
 ૨૪૫ અપ્રહાયર્થ સેવુ નહીં
 ૨૪૬ આત્મ પરાત્મ સમાન માનું (૨)
 ૨૪૭ લીધેા ત્યાગ ત્યાગુ નહીં
 ૨૪૮ મુષા ઇંડા ભાષણુ કરુ નહીં
 ૨૪૯ કોઈ પાપ સેવુ નહીં
 ૨૫૦ અભય પાપ ક્ષમાલુ
 ૨૫૧ ક્ષમાવવામાં માન રાખુ નહીં (સુનિ સામાન્ય)
 ૨૫૨ શુરુના ઉપદેશને તોડુ નહીં
 ૨૫૩ શુરુનો અવિનય કરુ નહીં
 ૨૫૪ શુરુને આસને બેસુ નહીં
 ૨૫૫ કોઈ પ્રકારની તેથી મહેતા ભોગલુ નહીં
 ૨૫૬ તેથી શુકલ હૃદયે તત્ત્વજ્ઞાનની વૃદ્ધિ કરુ.
 ૨૫૭ મનને સ્થિતિસ્થાપક રાખુ
 ૨૫૮ વચનને સમબાણુ રાખુ.
 ૨૫૯ કાયાને કૂર્મરૂપ રાખુ
 ૨૬૦ હૃદયને ભ્રમરરૂપ રાખુ
 ૨૬૧ હૃદયને કમળરૂપ રાખુ
 ૨૬૨ હૃદયને પશ્ચરૂપ રાખુ
 ૨૬૩ હૃદયને લીલુરૂપ રાખુ
 ૨૬૪ હૃદયને જળરૂપ રાખુ
 ૨૬૫ હૃદયને તેલરૂપ રાખુ
 ૨૬૬ હૃદયને અગ્નિરૂપ રાખુ
 ૨૬૭ હૃદયને આદર્શરૂપ રાખુ
 ૨૬૮ હૃદયને સમુદ્રરૂપ રાખુ
 ૨૬૯ વચનને અમૃતરૂપ રાખુ
 ૨૭૦ વચનને નિદ્રારૂપ રાખુ
 ૨૭૧ વચનને તૃષારૂપ રાખુ
 ૨૭૨ વચનને સ્વાધીનરૂપ રાખુ
 ૨૭૩ કાયાને કમાનરૂપ રાખુ
 ૨૭૪ કાયાને ચ ચળરૂપ રાખુ
 ૨૭૫ કાયાને નિરપરાધી રાખુ
 ૨૭૬ કોઈ પ્રકારની આહુના રાખુ નહીં (પરમહંસ)
 ૨૭૭ તપસ્વી છુ, વનમા તપશ્ચર્યા કર્યા કરુ (તપસ્વીની ઇચ્છા)
 ૨૭૮ શીતળ છાયા હઈ છુ

કેટલાક જીવ નરકગતિમાં, કેટલાક તિર્યંચગતિમાં, કેટલાક મનુષ્યગતિમાં અને કેટલાક દેવ ગતિમાં, એમ જીવો રહેલા છે એ સિવાય પાત્રની સ સારી ગતિ નહીં હોવાથી જીવો ચાર પ્રકારે સમજી શકાય છે. [અપૂર્ણ]

[૧૧]

૨૪

જીવાજીવ વિભક્તિ

જીવ અને અજીવનો વિચાર એકાગ્ર મનથી શ્રવણ કરો જે જાણવાથી લિક્ષ્ણો સમ્યક્ પ્રકારે સંયમમાં ચતન કરે.

જીવ અને અજીવ (જ્યા હોય તેને) લોક કહેલો છે અજીવના આકાશ નામના ભાગને અલોક કહેલો છે.

દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાળ અને ભાવ એ વડે કરીને જીવ તેમ જ અજીવનો યોધ થઈ શકે છે રૂપી અને અરૂપી એમ અજીવના બે ભેદ થાય છે અરૂપી દશ પ્રકારે તેમ જ રૂપી ચાર પ્રકારે કહેલાં છે

ધર્માસ્તિકાય, તેનો દેશ, અને તેના પ્રદેશ, અધર્માસ્તિકાય, તેનો દેશ, અને તેના પ્રદેશ, આકાશ, તેનો દેશ, અને તેના પ્રદેશ, અદ્ધાસમય કાળતત્ત્વ, એમ અરૂપીના દશ પ્રકાર થાય

ધર્મ અને અધર્મ એ બન્ને લોકપ્રમાણ કહેલા છે

આકાશ લોકાલોકપ્રમાણ અને અદ્ધાસમય સમયક્ષેત્ર^૧ - પ્રમાણ છે ધર્મ, અધર્મ અને આકાશ એ અનાદિ અપર્યવસ્થિત છે

નિરંતરની ઉત્પત્તિ લેતા સમય પણ એ જ પ્રમાણ છે સતતિ એક કાર્યની અપેક્ષાએ સાહિસાંત છે

સ્કંધ, સ્કંધદેશ, તેના પ્રદેશ અને પરમાણુ એમ રૂપી અજીવ ચાર પ્રકારે છે પરમાણુઓ એકત્ર થાય, પૃથક્ક થાય તે સ્કંધ, તેનો વિભાગ તે દેશ, તેનો છેવટનો અભિન્ન અંશ તે પ્રદેશ.

લોકના એક દેશમાં તે ક્ષેત્રી છે કાળના વિભાગ તેના ચાર પ્રકારે કહેવાય છે નિરંતર ઉત્પત્તિની અપેક્ષાએ અનાદિ અપર્યવસ્થિત છે. એક ક્ષેત્રની સ્થિતિની અપેક્ષાએ [અપૂર્ણ]

સાહિસપર્યવસ્થિત છે (ઉત્તરાધ્યયનસૂત્ર, અધ્યયન ૩૬)

[૮]

૨૫

કાન્તક, ૧૬૪૩

- ૧ પ્રમાદને લીધે આત્મા મળેલું સ્વરૂપ ભૂલી જાય છે
- ૨ જે જે કાળે જે જે કરવાનું છે તેને સદા ઉપયોગમાં રાખ્યા ગ્રહો
- ૩ કંમે કરીને પછી તેની સિદ્ધિ કરો
- ૪ અદ્યપચ્છાર, અદ્યપિહાર, અદ્યપનિદ્રા, નિયમિત વાચા, નિયમિત કાયા, અને અનુક્રમ સ્થાન એ મનને વશ કરવાના ઉત્તમ સાધનો છે
- ૫ શ્રેષ્ઠ વસ્તુની જિજ્ઞાસા કરવી એ જ આત્માની દ્રેષ્ટતા છે કદાપિ તે જિજ્ઞાસા પાન ન પડે
- તોપણ જિજ્ઞાસા તે પણ તે જ અશવત્ છે

- ૩૧૭ ભય, વાત્સલ્યથી રાજ્ય ચલાવુ (૨૧૦)
 ૩૧૮ નિયમ વગર વિહાર કરુ નહી (મુ૦)
 ૩૧૯ વિષયની સ્મૃતિએ ધ્યાન ધર્યા વિના રહુ નહી (મુ૦ ગૃ૦ પ્ર૦ ઉ૦)
 ૩૨૦ વિષયની વિસ્મૃતિજ કરુ (મુ૦ ગૃ૦ પ્ર૦ ઉ૦)
 ૩૨૧ સર્વ પ્રકારની નીતિ શીખુ (મુ૦ ગૃ૦ પ્ર૦ ઉ૦)
 ૩૨૨ ભયભાષા ભાખુ નહી
 ૩૨૩ અપશબ્દ બોલુ નહી
 ૩૨૪ કોઈને શિખડાવુ નહી.
 ૩૨૫ અસત્ય મર્મ ભાષા ભાખુ નહી
 ૩૨૬ ક્ષીધેલો નિયમ ક્ષોધકર્ષિ રીતે તોડુ નહી
 ૩૨૭ પૂઠ્યોર્થ કરુ નહી
 ૩૨૮ અતિથિનો તિરસ્કાર કરુ નહી (ગૃ૦ ઉ૦)
 ૩૨૯ ગુપ્ત વાત પ્રસિદ્ધ કરુ નહી (ગૃ૦ ઉ૦)
 ૩૩૦ પ્રસિદ્ધ કરવા યોગ્ય ગુપ્ત રાખુ નહી
 ૩૩૧ વિના ઉપયોગે દ્રવ્ય રણુ નહી (ગૃ૦ ઉ૦ પ્ર૦)
 ૩૩૨ અયોગ્ય કરાર કરાવુ નહી (ગૃ૦)
 ૩૩૩ વધારે વ્યાજ લઉ નહી
 ૩૩૪ હિસાબમાં ભુલાવુ નહી
 ૩૩૫ સ્થૂલ હિસાથી આજીવિકા ચલાવુ નહી
 ૩૩૬ દ્રવ્યનો ખોટો ઉપયોગ કરુ નહી
 ૩૩૭ નાસ્તિકતાનો ઉપદેશ આપુ નહી (ઉ૦)
 ૩૩૮ વયમા પરણુ નહી (ગૃ૦)
 ૩૩૯ વય પછી પરણુ નહી
 ૩૪૦ વય પછી સ્ત્રી ભોગવુ નહી
 ૩૪૧ વયમાં સ્ત્રી ભોગવુ નહી
 ૩૪૨ કુમારપત્નીને બોલાવુ નહી
 ૩૪૩ પરણીય પર અભાવ લાવુ નહી
 ૩૪૪ વૈરાગી અભાવ ગણુ નહી. (ગૃ૦ મુ૦)
 ૩૪૫ કહેવુ વચન કહુ નહી
 ૩૪૬ હાથ ઉગામુ નહી
 ૩૪૭ અયોગ્ય સ્પર્શ કરુ નહી
 ૩૪૮ બાર દિવસ સ્પર્શ કરુ નહી
 ૩૪૯ અયોગ્ય ઠપકો આપુ નહી
 ૩૫૦ રજસ્વલામાં ભોગવુ નહી
 ૩૫૧ ઋતુદાનમાં અભાવ આણુ નહી
 ૩૫૨ શૂ બારભક્તિ સેવુ નહી
 ૩૫૩ સર્વ પર એ નિયમ, ન્યાય લાગુ કરુ
 ૩૫૪ નિયમમાં ખોટી ફલીલથી જુદુ નહી.
 ૧૯

મહાવીરે તેના સમયમા મારો ધર્મ કેટલાક અશે ચાલતો કર્યો હતો હવે તેવા પુરુષોના માર્ગને ગ્રહણ કરી શ્રેષ્ઠ ધર્મ સ્થાપન કરીશ

અત્રે એ ધર્મના શિષ્યો કર્યા છે અત્રે એ ધર્મની સલા સ્થાપન કરી લીધી છે

૧ સાતસે મહાનીતિ હમણા એ ધર્મના શિષ્યોને માટે એક દિવસે તૈયાગ કરી છે

આખી સૃષ્ટિમા પર્યટન કરીને પણ એ ધર્મ પ્રવર્તાવીશુ તમે મારા હૃદયરૂપ અને ઉત્ક્રાંતિ છો એટલે આ અફણુત વાત દર્શાવી છે અન્યને નહી દર્શાવશે

તમારા ગ્રહ મને આહી વળતીએ ખીડી દેશે મને આશા છે કે તે ધર્મ પ્રવર્તાવવામાં તમે મને ઘણા સહાયક થઈ પડશે, અને મારા મહાન શિષ્યોમા તમે અગ્રેસરતા ભોગવશે તમારી શક્તિ અફણુત હોવાથી આવા વિચાર લખતાં હું અટક્યો નથી

હમણાં જે શિષ્યો કર્યા છે તેને સ સાર ત્યાગવાનું કહીએ ત્યારે ખુશીથી ત્યાગે એમ છે હમણાં પણ તેઓની ના નથી, ના આપણી છે હમણાં તો સો ખસો ચોતરફથી તૈયાર રાખવા કે જેની શક્તિ અફણુત હોય

ધર્મના સિદ્ધાંતો દૃઢ કરી, હું સ સાર ત્યાગી, તેઓને ત્યાગાવીશ કદાપિ હું પરાક્રમ ખાતર થોડો સમય નહી ત્યાગુ તોપણ તેઓને ત્યાગ આપીશ

સર્વ પ્રકારથી હું સર્વજ્ઞ સમાન અત્યારે થઈ ચૂક્યો છું, એમ કહું તો ચાલે

બુઓ તો ખરા ! સૃષ્ટિને કેવા રૂપમા મૂકીએ છીએ !

પત્રમા વધારે શુ જણાવું ? રૂપરૂપમાં લાખો વિચાર દર્શાવવાના છે સઘળું સાડુ જ થશે મારા

પ્રિય મહાશય એમ જ માને

હર્ષિત થઈ વળતીએ ઉત્તર લખો વાતને સાગરરૂપ થઈ રક્ષા આપશે

ત્યાગીના યૌ

૨૮

મુખર્ષિ બદર એમવાર, ૧૯૪૩

પ્રિય મહાશય,

રજિસ્ટર પત્ર સહ જન્મગ્રંથ પહોચ્યા છે

હજી મારા દર્શનને જગતમા પ્રવર્તન કરવાને કેટલોક વખત છે હજી હું સ સારમા તમારી ધારેલી કરતા વધારે મુદત રહેવાનો છું જિંદગી સ સારમા કાઢવી અવસ્ય પડશે તો તેમ કરીશુ હાલ તો એથી વિશેષ મુદત રહેવાનું ણની શકશે સ્મૃતિમા રાખજો કે કોઈને નિરાશ નહી કરું ધર્મ સ ણ ધી તમારા વિચાર દર્શાવવા પરિશ્રમ લીધો તે ઉત્તમ કર્યું છે કોઈ પ્રકારથી અડચણ નહી આવે પચમકાળમા પ્રવર્તન કરવામા જે જે ચમત્કારો બોધીએ તે એકત્ર છે અને થતા ભય છે હમણાં એ સઘળા વિચારો કેવળ પવનથી પણ ગુસ્સ રાખજો એ કૃત્ય સૃષ્ટિ પર વિજય પામવાનું જ છે તમારા ગ્રહને માટે તેમજ દર્શનસાધના, ધર્મ ઇત્યાદિ સ ણ ધી વિચારો સમાગમે દર્શાવીશ હું થોડા વખતમા સ સારી થવા ત્યા આવવાનો છું તમને આગળથી માગ લાણીનું આમ ત્રણ છે વધારે લખવાની રૂડી આદત નહી હોવાથી પત્રિકા, ક્ષેમકુશલ અને ગુડલપ્રેમ આહી, પૂર્ણ કરું છું

લિ ગયચ ૬

- ૩૯૩ બંધનમાં પર્યા પહેલા વિચાર કરુ (સાં)
 ૩૯૪ પૂર્વિત ભોગ સભારુ નહી. (મું ગૃં)
 ૩૯૫ અયોગ્ય વિદ્યા સાધુ નહી (મું ગૃં પ્રં ઉં)
 ૩૯૬ યોધુ પણ નહી
 ૩૯૭ વણ ખપની વસ્તુ લઈ નહી
 ૩૯૮ નહાઉ નહી (મું)
 ૩૯૯ દાતાણુ કરુ નહી
 ૪૦૦ સ સાર સુખ ચાહુ નહી
 ૪૦૧ નીતિ વિના સ સાર ભોગલુ નહી (ગૃં)
 ૪૦૨ પ્રસિદ્ધ રીતે કુટિલતાથી ભોગ વણુલુ નહી (ગૃં)
 ૪૦૩ વિરહઅન્થ ગૂચુ નહી (મું ગૃં પ્રં)
 ૪૦૪ અયોગ્ય ઉપમા આપુ નહી (મું ગૃં પ્રં ઉં)
 ૪૦૫ સ્વાર્થ માટે કોષ કરુ નહી (મું ગૃં)
 ૪૦૬ વાદ્યશ પ્રાપ્ત કરુ નહી (ઉં)
 ૪૦૭ અપવાદથી ખેદ કરુ નહી
 ૪૦૮ ધર્મદ્રવ્યનો ઉપયોગ કરી શકુ નહી (ગૃં)
 ૪૦૯ દશાશ કે - ધર્મમાં ઠાહુ (ગૃં)
 ૪૧૦ સર્વસંગ પરિત્યાગ કરુ. (પરમહંસ)
 ૪૧૧ તારો યોધેલો મારો ધર્મ વિસારુ નહી (સર્વ)
 ૪૧૨ સ્વપ્નના દખેદ કરુ નહી
 ૪૧૩ આભવિક વિદ્યા સેલુ નહી (મું)
 ૪૧૪ તપને વેચુ નહી (ગૃં પ્રં)
 ૪૧૫ બે વખતથી વધારે જમુ નહી (ગૃં મું પ્રં ઉં)
 ૪૧૬ સ્ત્રી ભેળો જમુ નહી (ગૃં ઉં)
 ૪૧૭ કોઈ સાથે જમુ નહી (સં)
 ૪૧૮ પરસ્પર કવળ આપુ નહી, લઈ નહી (સં)
 ૪૧૯ વધારે ઓછુ પથ્ય સાધન કરુ નહી (સં)
 ૪૨૦ નિરાગીના વચનોને પૂજ્યભાવે માન આપુ
 ૪૨૧ નિરાગી અન્થો વાચુ
 ૪૨૨ તત્ત્વને જ અહંલુ કરુ
 ૪૨૩ નિર્માલ્ય અધ્યયન કરુ નહી
 ૪૨૪ વિચારશક્તિને ખીલવુ.
 ૪૨૫ જ્ઞાન વિના તારો ધર્મ અંગીકૃત કરુ નહી
 ૪૨૬ એકાતવાદ લઉ નહી
 ૪૨૭ નિરાગી અધ્યયનો મુખે કરુ
 ૪૨૮ ધર્મકથા શ્રવણુ કરુ
 ૪૨૯ નિયમિત કર્તવ્ય ચૂકુ નહી
 ૪૩૦ અપરાધશિક્ષા તોહુ નહી

૧૩ કે ૧૪ (પોષની) ને રોજ અહીંથી રવાના થઈ છુ પરાર્થ કરતા વખતે લક્ષ્મી અ ધાપે, બહેરા પાણું અને મૂગાપણું આપી દે છે, જેથી તેની દરકાર નથી

આપણો અન્યોન્ય સંબંધ છે તે કઈ સગપણુનો નથી, પરંતુ હૃદયસગપણુનો છે પરસ્પર લોહ-ચુબકનો ગુણ પ્રાપ્ત થયો છે એમ દર્શીત છે, છતાં હું વળી એથી પણ ભિન્નરૂપે આપને હૃદયરૂપ કરવા માગુ છું જે વિચારો સઘળી સગપણુતા દૂર કરી, સંસારયોજના દૂર કરી તત્ત્વવિજ્ઞાનરૂપે મારે દર્શાવવાના છે, અને આપે જાતે અનુકરણ કરવાના છે આટલી પદ્મલવી બહુ સુખપ્રદ છતાં માર્મિકરૂપે આત્મસ્વરૂપ વિચારથી અહીં આગળ લખી જઈ છુ

તેઓ શુભ પ્રસંગમાં સદ્વિવેકી નીવડી, રૂઢિથી પ્રતિકૂળ રહી, પરસ્પર કુટુંબરૂપે રનેહ બધાય એવી સુદર યોજના તેઓનાં હૃદયમાં છે કે ? આપ ઉતારશો કે ? કોઈ ઉતારશે કે ? એ ખ્યાલ પુન પુન હૃદયમાં પર્યટન કરે છે

નિદાન, સાધારણ વિવેકીઓ જે વિચારને આકાશી ગણે તેવા વિચારો, જે વસ્તુ અને જે પદ આજ રાજ્યશ્રી ચક્રવર્તીની વિક્ટોરિયાને દુર્લભ — કેવળ અસ લવિત છે — તે વિચારો, તે વસ્તુ અને તે પદ લણી કેવળ ઇચ્છા હોવાથી ઉપર જણાવ્યું તેથી કઈ પણ લેશ પ્રતિકૂળ અને તો તે પદ્માભિલાષી પુરુષના ચરિત્રને પરમ અંખપ લાગે એમ છે આ સઘળા હવાઈ (અત્યારે લાગતા) વિચારો માત્ર આપને જ દર્શાવુ છુ અંત કરણ શુકલ — અદ્ભુત — વિચારોથી ભરપૂર છે પરંતુ આપ ત્યાં ત્યાં ને હું અહીં રહ્યાં !

[૧૩]

૩૧ વવાણિયા, ૩ ચૈત્ર શુક ૧૧૧૧ રવિ, ૧૯૪૪

ક્ષણભયુર હુનિયામાં સત્પુરુષનો સમાગમ એ જ અમૂલ્ય અને અનુપમ લાભ છે

[૧૪]

૩૨

વવાણિયા, આષાઢ વદ ૩, પુષ, ૧૯૪૪

આ એક અદ્ભુત વાત છે કે ડાખી આખમાથી ચાર પાંચ દિવસ થયા એક નાના ચક્ર જેવો વીજળી સમાન ઝબકારો થયા કરે છે, જે આખથી જરા દૂર જઈ ઓલવાય છે લગભગ પાંચ મિનિટ થાય છે, કે દેખાવ દે છે મારી દૃષ્ટિમાં વાર વાર તે જોવામાં આવે છે એ ખાતે કોઈ પ્રકારની બ્રમણ નથી નિમિત્ત કારણ કઈ જણાતું નથી બહુ આશ્ચર્ય ઉપજાવે છે આંગે ખીજી કોઈ પણ પ્રકારની અસર નથી પ્રકાશ અને દિવ્યતા વિશેષ રહે છે ચારેક દિવસ પહેલાં બપોળના ૨-૨૦ મિનિટે એક આશ્ચર્યભૂત સ્વપ્ન પ્રાપ્ત થઈ ગયા પછી આ થયું હોય એમ જણાય છે અત કરણમાં બહુ પ્રકાશ રહે છે, શક્તિ બહુ તેજ મારે છે ધ્યાન સમાધિસ્થ રહે છે કારણ કઈ સમજાતું નથી આ વાત શુભ રાખવા જ દર્શાવી જઈ છુ વિશેષ એ સંબંધી હવે પછી લખીશ

[૧૬]

૩૩

વવાણિયા, અષાઢ વદ ૪, શુક્ર, ૧૯૪૪

આપ પણ અર્થીય બેદરકારી નહીં રાખશો શરીર અને આત્મિકસુખ ઇચ્છી, વ્યથનો કઈ સંકેત કરશે તો હું માનીશ કે મારા પર ઉપકાં થયો લવિતવ્યતાના ભાવ હશે તો આપની એ અનુકૂળ સગવડચુકત બેઠકનો ભોગી હું થઈ શકીશ

[૧૫]

૩૪

વવાણિયા, શ્રાવણ વદ ૧૩, મોમ, ૧૯૪૪

વામનેત્ર સંબંધી ચમત્કારથી આત્મશક્તિમાં અદ્વય દેરકાં થયો છે,

- ૪૬૬ માનતા માનું નહી
 ૪૭૦ અયોગ્ય પૂજન કરું નહી
 ૪૭૧ રાત્રે શીતળ જળથી નહાઉ નહી
 ૪૭૨ દિવસે ત્રણ વખત નહાઉ નહી
 ૪૭૩ માનની અભિલાષા રાખું નહી
 ૪૭૪ આલાપાદિ સેવું નહી
 ૪૭૫ ખીબા પાસે વાત કરું નહી
 ૪૭૬ દે કું લક્ષ રાખું નહી
 ૪૭૭ ઉન્માદ સેવું નહી
 ૪૭૮ રોદાદિ રસનો ઉપયોગ કરું નહી.
 ૪૭૯ શાત રસને નિન્દું નહી
 ૪૮૦ સતકર્મમાં આહો આવું નહી (મુ ૦ ૫૦)
 ૪૮૧ પાછો પાડવા પ્રયત્ન કરું નહી
 ૪૮૨ મિથ્યા હઠ લઉ નહી
 ૪૮૩ અધ્યક્ષને હું ખ આપું નહી
 ૪૮૪ ખોડીલાની સુખશાતિ વધારું
 ૪૮૫ નીતિશાસ્ત્રને માન આપું
 ૪૮૬ હિંસક ધર્મને વળણું નહી
 ૪૮૭ અનાચારી ધર્મને વળણું નહી
 ૪૮૮ મિથ્યાવાદીને વળણું નહી
 ૪૮૯ શૂચારી ધર્મને વળણું નહી
 ૪૯૦ અજ્ઞાન ધર્મને વળણું નહી
 ૪૯૧ કેવળ પ્રદ્યને વળણું નહી
 ૪૯૨ કેવળ ઉપાસના સેવું નહી
 ૪૯૩ નિયતવાદ સેવું નહી
 ૪૯૪ ભાવે સૃષ્ટિ અનાદિ અનંત કહું નહી
 ૪૯૫ દ્રવ્યે સૃષ્ટિ સાદિઅંત કહું નહી
 ૪૯૬ પુરુષાર્થને નિહું નહી
 ૪૯૭ નિષ્પાપીને અ અળતાથી છળું નહી
 ૪૯૮ શરીરનો ભરૂંસો કરું નહી
 ૪૯૯ અયોગ્ય વચને ખોલાવું નહી
 ૫૦૦ આજીવિકા અર્થે નાટક કરું નહી
 ૫૦૧ મા, બહેનથી એકાતે ગહું નહી
 ૫૦૨ પૂર્વ રૂનેહીઓને ત્યાં આહાર લેવા જઉ નહી
 ૫૦૩ તત્ત્વધર્મનિદક પર પશુ રોષ ધરવો નહી
 ૫૦૪ ધીંગળ મૂકવી નહી
 ૫૦૫ ચરિત્રને અહ્મુત કરવું
 ૫૦૬ વિજય, કીર્તિ, યશ સર્વપક્ષી પ્રાપ્ત કરવા

કરો, એ જ મોક્ષનો માર્ગ છે જગતના સઘળા દર્શનની — મતની શ્રદ્ધાને ભૂલી જાઓ, જૈન સમ સર્વ ખ્યાલ ભૂલી જાઓ, માત્ર તે સત્પુરુષોના અદ્ભુત, યોગસ્ફુરિત ચરિત્રમાં જ ઉપયોગને પ્રેરશે

આ તમારા માનેલા ‘મુરખી’ મારે કોઈ પણ પ્રકારે હર્ષ-શોક કરશો નહીં, તેની ઇ માત્ર સ કલ્પ — વિકલ્પથી રહિત થવાની જ છે, તેને અને આ વિચિત્ર જગતને કઈ લાગતું વળ કે લેવાદેવા નથી એટલે તેમાંથી તેને મારે ગમે તે વિચારો બધાય કે બોલાય, તે ભણી હવે જ ઇચ્છા નથી જગતમાંથી જે પરમાણુ પૂર્વકાળે લેખા કર્યા છે તે હળવે હળવે તેને આપી દઈ જાણુ થવું, એ જ તેની સદા સઉપયોગી, વહાલી, શ્રેષ્ઠ અને પરમ જિજ્ઞાસા છે, બાકી તેને કઈ આવ નથી, તે બીજી કઈ ઇચ્છતો નથી, પૂર્વકર્મના આધારે તેનું સઘળું વિચરવું છે, એમ સમજી પર સ તોષ રાખજો, આ વાત ગુપ્ત રાખજો કેમ આપણે માનીએ છીએ, અથવા કેમ વર્તીએ છીએ જગતને દેખાડવાની જરૂર નથી, પણ આત્માને આટલું જ પૂછવાની જરૂર છે, કે જો મુક્તિને ઇ છે તો સંકલ્પ-વિકલ્પ, રાગ-દ્વેષને મૂક અને તે મૂકવામાં તને કઈ બાધા હોય તો તે કહે તે તે મેળે માની જશે અને તે તેની મેળે મૂકી દેશે.

જ્યા ત્યાથી રાગ-દ્વેષ રહિત થવું એ જ મારો ધર્મ છે, અને તે તમને અભારે બાકી જ છું પરસ્પર મળીશું ત્યારે હવે તમને કઈ પણ આત્મત્વ સાધના બતાવાશે તો બતાવીશ બાકી ધર્મ મેં ઉપર કહ્યો તે જ છે અને તે જ ઉપયોગ રાખજો ઉપયોગ એ જ સાધના છે વિશેષ સાધના તે માત્ર સત્પુરુષનાં ચરણકમળ છે, તે પણ કહી જઉં છું

આત્મભાવમાં સઘળું રાખજો, ધર્મધ્યાનમાં ઉપયોગ રાખજો, જગતના કોઈ પણ પદાર્થ, સંગ, કુટુંબી મિત્રનો કઈ હર્ષ-શોક કરવો યોગ્ય જ નથી પરમશાંતિપદને ઇચ્છીએ એ જ આપણે સર્વસમ્મતધર્મ છે અને એ જ ઇચ્છામાં ને ઇચ્છામાં તે મળી જશે, મારે નિશ્ચિત રહો હું કોઈ ગચ્છમાં નથી, પણ આત્મામાં છું, એ ભૂલશો નહીં

દેહ જેનો ધર્મોપયોગ મારે છે, તે દેહ રાખવા જે પ્રયત્ન કરે છે, તે પણ ધર્મને મારે જ છે
વિં ૧૪૪

[૧૮]

૩૮

વિ સ ૧૮૪૪

(૧) સહેજ સ્વભાવે મુક્ત, અત્યંત પ્રત્યક્ષ અનુભવ સ્વરૂપ આત્મા છે, તો પછી જ્ઞાની પુરુષોએ આત્મા છે, આત્મા નિત્ય છે, બધું છે, મોક્ષ છે, એ આદિ અનેક પ્રકારનું નિરૂપણ કર્યું ઘટતું નહોતું

(૨) આત્મા જો અગમ અગોચર છે તો પછી કોઈને પ્રાપ્ત થવા યોગ્ય નથી, અને જો મુક્ત સુગોચર છે તો પછી પ્રયત્ન ઘટતું નથી

[૧૯]

૩૯

વિ સ ૧૮૪૪

નેત્રેકી શ્યામતા વિષે જો પુતલિયાંરૂપ સ્થિત હો, અરુ રૂપકો દેખતા હો, સાક્ષીભન હો, એ અંતર કેસે નહીં દેખતા ? જો ત્વચા વિષે સ્પર્શ કરતા હો, શીતઉષ્ણાદિકો જાનતા હો, જો સ્પર્શ અગ વિષે વ્યાપક અનુભવ કરતા હો, જો તિલો વિષે તેલ વ્યાપક હોતા હો, તિસકા અનુભવ કોઈ નહીં કરતા જો શબ્દ શ્રવણદ્રિયકે અંતર ગ્રહણ કરતા હો, તિસ શબ્દશક્તિકો જાનવૈકારી સત્તા હો, જિસ વિષે શબ્દશક્તિકા વિચાર હોતા હો, જિસકરિ રોમ ખડે હોઈ આવે હો, જો સત્તા દ્રવ્ય હોવે ? જો જિહ્વાકે અગ્રવિષે રસસ્વાદકો ગ્રહણ કરતા હો, તિસ રસકા અનુભવ કાવૈકારી સત્તા હો, જો સન્મુખ કેસે ન હોવે ? વેદ વેદાંત, સપ્તસિદ્ધાંત, પુરાણ, ગીતા કરિ જો રસ, જાન

- ૫૪૫ તેઓને ધર્મપાઠ શિખડાવુ.
 ૫૪૬ પ્રત્યેક ગ્રંથે શાંતિ વિરામ રાખવાં
 ૫૪૭ ઉપદેશકને સન્માન આપુ
 ૫૪૮ અનંત ગુણધર્મથી ભરેલી સૃષ્ટિ છે એમ માનુ
 ૫૪૯ કોઈ કાળે તત્ત્વ વહે કરી દુનિયામાંથી હું ખ નજી એમ માનુ
 ૫૫૦ હું ખ અને ખેદ બ્રમણ છે
 ૫૫૧ માણસ ચાહે તે કરી શકે
 ૫૫૨ શૌર્ય, બુદ્ધિ, ઇન્દ્રિય સુખદ ઉપયોગ કરુ
 ૫૫૩ કોઈ કાળે મને હું ખી માનુ નહીં
 ૫૫૪ સૃષ્ટિના હું ખ અનાશન કરુ
 ૫૫૫ સર્વ સાધ્ય મનોરથ ધારણ કરુ
 ૫૫૬ પ્રત્યેક તત્ત્વજ્ઞાનીઓને પરમેશ્વર માનુ
 ૫૫૭ પ્રત્યેકનું ગુણતત્ત્વ ગ્રહણ કરુ
 ૫૫૮ પ્રત્યેકના ગુણને પ્રકૃતિલક્ષ કરુ
 ૫૫૯ કુટુંબને સ્વર્ગ બનાવુ
 ૫૬૦ સૃષ્ટિને સ્વર્ગ બનાવુ તો કુટુંબને મોક્ષ બનાવુ
 ૫૬૧ તત્ત્વાર્થે સૃષ્ટિને સુખી કરતા હું સ્વાર્થ અર્પુ
 ૫૬૨ સૃષ્ટિના પ્રત્યેક (—) ગુણની વૃદ્ધિ કરુ
 ૫૬૩ „ દાખલ થતા સુખી પાપ પુણ્ય છે એમ માનુ
 ૫૬૪ એ સિદ્ધાંત તત્ત્વધર્મનો છે, નાસ્તિકતાનો નથી એમ માનુ.
 ૫૬૫ હૃદય શૌકિત કરુ નહીં.
 ૫૬૬ વાત્સલ્યતાથી વૈરીને પણ વશ કરુ
 ૫૬૭ તું જો કરે છે તેમા અસંભવ ન માનુ
 ૫૬૮ શકા ન કરુ, ઉઘાપુ નહીં, મંડન કરુ
 ૫૬૯ રાજા છતાં પ્રજાને તારે રસ્તે ચડાવુ.
 ૫૭૦ પાપીને અપમાન આપુ
 ૫૭૧ ન્યાયને ચાહું, વર્તુ
 ૫૭૨ ગુણનિધિને માન આપુ
 ૫૭૩ તારો રસ્તો સર્વ પ્રકારે માન્ય રાખુ
 ૫૭૪ ધર્માલય સ્થાપુ
 ૫૭૫ વિદ્યાલય સ્થાપુ
 ૫૭૬ નગર સ્વચ્છ રાખુ
 ૫૭૭ વધારે કર નાખુ નહીં
 ૫૭૮ પ્રજા પર વાત્સલ્યતા ધરાવુ
 ૫૭૯ કોઈ વ્યસન સેવુ નહીં
 ૫૮૦ બે ત્રી પરણુ નહીં
 ૫૮૧ તત્ત્વજ્ઞાનના પ્રાયોજનિક અભાવે ખીજી પરણુ તે અપવાદ,
 ૫૮૨ બે () પર સમભાવે જોઈ.

પ્રવર્તન કરનારાં ઘણાં મનુષ્યો (૭) હ સમ કાળ અને (૮) શાસ્ત્રજ્ઞાનનું ઘટી જવું

એટલા બધા મતો સ બધી સમાધાન થઈ નિ.શ કપણે વીતરાગની આજ્ઞાએ માર્ગ પ્રવર્તે એમ થાય તો મહાકલ્યાણ, પણ તેવો સ ભવ ઓછો છે, મોક્ષની જિજ્ઞાસા જેને છે તેની પ્રવર્તના તો તે જ માર્ગમાં હોય છે, પણ લોક કે ઓઘદષ્ટિએ પ્રવર્તનારા પુરુષો, તેમ જ પૂર્વના દુર્ઘટ કર્મના ઉદ્ધતને લીધે મતની શ્રદ્ધામા પડેલા મનુષ્યો તે માર્ગનો વિચાર કરી શકે, કે યોધ લઈ જકે એમ તેના કેટલાક દુર્લભઓધી શુરુઓ કરવા દે, અને મતલેદ ટળી પરમાત્માની આજ્ઞાનું સમ્યક્દશાથી આરાધન કરતાં તે મતવાદીઓને જોઈએ, એ બહુ અસ લવિત છે સર્વને સરખી બુદ્ધિ આવી જઈ, સંશોધન થઈ, વીતરાગની આજ્ઞાએ માર્ગનું પ્રતિપાદન થાય એ સર્વથા જોકે બને તેવું નથી, તોપણ સુલભઓધી આત્માઓ અવશ્ય તે માટે પ્રયત્ન કર્યા રહે, તો પરિણામ શ્રેષ્ઠ આવે, એ વાત મને સંલવિત લાગે છે

હું સમ કાળના પ્રતાપે, જે લોકો વિદ્યાનો યોધ લઈ શક્યા છે તેમને ધર્મતત્ત્વ પર મૂળથી શ્રદ્ધા જણાતી નથી જેને કઈ સરળતાને લીધે હોય છે, તેને તે વિષયની કઈ ગતાગમ જણાતી નથી, ગતાગમવાળો કેઈ નીકળે તો તેને તે વસ્તુની વૃદ્ધિમા વિદ્ધન કરનારા નીકળે, પણ સહાયક ન થાય, એવી આજની કાળચર્યા છે એમ કેળવણી પામેલાને ધર્મની દુર્લભતા થઈ પડી છે

કેળવણી વગરના લોકોમા સ્વાભાવિક એક આ ગુણ રહ્યો છે કે આપણા બાપદાદા જે ધર્મને સ્વીકારતા આવ્યા છે, તે ધર્મમા જ આપણે પ્રવર્તવું જોઈએ, અને તે જ મત સત્ય હોવો જોઈએ, તેમ જ આપણા ગુરુનાં વચન પર જ આપણે વિશ્વાસ રાખવો જોઈએ પછી તે શુરુ ગમે તો શાખના નામ પણ જાણતા ન હોય, પણ તે જ મહાજ્ઞાની છે એમ માની પ્રવર્તવું જોઈએ તેમ જ આપણે જે માનીએ છીએ તે જ વીતરાગનો યોધલો ધર્મ છે, બાકી જૈન નામે પ્રવર્તે છે તે મત સધળા અસત્ છે આમ તેમની સમજણ હોવાથી તેઓ બિચારા તે જ મતમા મચ્યા રહે છે એનો પણ અપેક્ષાથી જોતા દોષ નથી

જે જે મત જૈનમાં પડેલા છે તેમાં જૈન સ બધી જ ઘણે લાગે ક્રિયાઓ હોય એ માન્ય વાત છે. તે પ્રમાણે પ્રવૃત્તિ જોઈ જે મતમા પોતે દીક્ષિત થયા હોય, તે મતમા જ દીક્ષિત પુરુષોનું મચ્યા રહેવું થાય છે દીક્ષિતમા પણ ભદ્રિકતાને લીધે કાં તો દીક્ષા, કા તો લિક્ષા માગ્યા જેવી સ્થિતિથી મૂંઝાઈને પ્રાપ્ત થયેલી દીક્ષા, કા તો સ્મશાનવૈરાગ્યમા લેવાઈ ગયેલી દીક્ષા હોય છે શિક્ષાની સાપેક્ષ સ્કુરણથી પ્રાપ્ત થયેલી દીક્ષાવાળો પુરુષ તમે વિરલ જ દેખશો, અને દેખશો તો તે મતથી કટાગી વીતરાગ દેવની આજ્ઞામા રાચવા વધારે તત્પર હશે

શિક્ષાની સાપેક્ષ સ્કુરણ જેને થઈ છે, તે સિવાયના બીજા એટલા મનુષ્યો દીક્ષિત કે ગૃહસ્થ રહ્યા તેટલા બધા જે મતમા પોતે પડ્યા હોય તેમા જ રાગી હોય, તેઓને વિચારની પ્રેરણા કરનાર કેઈ ન મળે પોતાના મતસ બધી નાના પ્રકારના ચોજી રાખેલા વિકલ્પો (ગમે તો પછી તેમા થયેલ પ્રમાણ હો કે ન હો,) સમજવી દઈ શુરુઓ પોતાના પવનમા રાખી તેમને પ્રવર્તવી ગયા છે

તેમ જ ત્યાગી શુરુઓ સિવાયના પરાણે થઈ પડેલા મહાવીર દેવના માર્ગદર્શક તર્કગણાન યતિઓ, તેમની તો માર્ગ પ્રવર્તવાવાની શૈલી માટે કઈ જોલવું ગહેતું નથી કાળુ ગૃહસ્થને અત્યંત પણ હોય છે, પણ આ તો તીર્થ કર દેવની પેઠે કલ્પાતીત પુરુષ થઈ બેઠા છે

સંશોધક પુરુષો બહુ ઓછા છે સુક્ત થવાની અત કણે જિજ્ઞાસા ગાખનાગ અને પુ નં કરનારા બહુ ઓછા છે તેમને સાહિત્યો જેવા કે સંશુર, સંસ ગ કે મત્તાઓ મળતાં દુર્લભ થઈ પડ્યા છે, ન્યા પૂછવા જાઓ ત્યા સર્વ પોતપોતાની ગાય છે પછી તે માગી કે જુદી તેના કે જુદી પૂછતું નથી. ભાવ પૂછનાર આગળ મિથ્યા વિકલ્પો કરી પોતાની સ સાગસ્થિતિ વધારે કરનાર થઈ જાય છે

- ૬૨૧ આહાર અ તે પાણી પીઉ નહી
 ૬૨૨ આલતા પાણી પીઉ નહી
 ૬૨૩ રાત્રે ગળ્યા વિના પાણી પીઉ નહી
 ૬૨૪ મિથ્યા ભાષણ કરુ નહી
 ૬૨૫ સતશબ્દોને સન્માન આપુ
 ૬૨૬ અયોગ્ય આખે પુરુષ નીરખુ નહી
 ૬૨૭ અયોગ્ય વચન ભાષુ નહી
 ૬૨૮ ઉઘાડે શિરે ઝેસુ નહી
 ૬૨૯ વાર વાર અવચવો નીરખુ નહી
 ૬૩૦ સ્વરૂપની પ્રશ સા કરુ નહી
 ૬૩૧ કાયા પર ગુહલાવે રાત્રુ નહી
 ૬૩૨ ભારે ભોજન કરુ નહી
 ૬૩૩ તીવ્ર હૃદય રાખુ નહી
 ૬૩૪ માનાર્થે કૃત્ય કરુ નહી
 ૬૩૫ કીર્ત્યર્થે પુણ્ય કરુ નહી
 ૬૩૬ કલ્પિત કથાદષ્ટાત સત્ય કહુ નહી
 ૬૩૭ અબાણી વાટે રાત્રે ચાલુ નહી
 ૬૩૮ શક્તિનો ગેરઉપયોગ કરુ નહી
 ૬૩૯ સ્ત્રીપક્ષે ધન પ્રાપ્ત કરુ નહી
 ૬૪૦ વધ્યાને માતૃભાવે સત્કાર દઉ
 ૬૪૧ અકૃતધન લઉ નહી
 ૬૪૨ વળદાર પાઘડી બાધુ નહી
 ૬૪૩ વળદાર ચલોટો પહેરુ નહી
 ૬૪૪ મલિન વસ્ત્ર પહેરુ
 ૬૪૫ મૃત્યુ પાછળ રાગથી રોઉ નહી
 ૬૪૬ વ્યાખ્યાનશક્તિને આરાધુ
 ૬૪૭ ધર્મનામે કલેશમા પડુ નહી
 ૬૪૮ તારા ધર્મ માટે રાજદારે કેસ મૂકુ નહી
 ૬૪૯ બને ત્યા સુધી રાજદારે ચઢુ નહી
 ૬૫૦ શ્રીમ તાવસ્થાએ વિન શાળાથી કરુ
 ૬૫૧ નિર્ધનાવસ્થાનો શોક કરુ નહી
 ૬૫૨ પરહુ ખે હર્ષ ધરુ નહી
 ૬૫૩ જેમ બને તેમ ધવળ વસ્ત્ર સજી
 ૬૫૪ દિવસે તેલ નાખુ નહી
 ૬૫૫ સ્ત્રીએ રાત્રે તેલ નાખુ નહી
 ૬૫૬ પાપપર્વ સેલુ નહી
 ૬૫૭ ધર્મી, સુચરી એક કૃત્ય કરવાનો મનોરથ ધરાલુ છુ
 ૬૫૮ ગાળ સાલણુ પણુ ગાળ દઉ નહી.

સિદ્ધિ નથી, અને તેમ થવાથી આરાધકતા નથી

૩ મને આ મત કે તે મતની માન્યતા નથી, પણ રાગદ્વેષરહિત થવાની પરમાકાંક્ષા છે, અને તે માટે જે જે સાધન હોય, તે તે ઇચ્છવા, કરવા એમ માન્યતા છે, અને એ માટે મહાવીરના ધ્યેન પર મને પૂર્ણ વિશ્વાસ છે

૪ અત્યારે એટલી પ્રસ્તાવના માત્ર કરી પ્રતિમા સળધી અનેક પ્રકારથી દર્શાવેલી મને જે સિદ્ધિ તે હવે કહું છું તે સિદ્ધિને મનન કરતા પહેલાં વાચનારે નીચેના વિચારો કૃપા કરીને લક્ષમાં લેવા :—

(અ) તમે પણ તરવાના ઇચ્છક છો, અને હું પણ છું, બન્ને મહાવીરના બોધ, આત્મહિતેષી બોધને ઇચ્છીએ છીએ અને તે ન્યાયમા છે, માટે જ્યાં સત્યતા આવે ત્યાં બન્નેએ અપક્ષપાતે સત્યતા કહેવી

(આ) કોઈ પણ વાત જ્યાં સુધી યોગ્ય રીતે ન સમજાય ત્યાં સુધી સમજવી, તે સળધી કંઈ કહેતા મૌન રાખવું

(ઇ) અમુક વાત સિદ્ધ થાય તો જ હીક, એમ ન ઇચ્છવું, પણ સત્ય સત્ય થાય એમ ઇચ્છવું પ્રતિમા પૂજવાથી જ મોક્ષ છે, કિંવા તે નહીં માનવાથી મોક્ષ છે, એ બન્ને વિચારથી આ પુસ્તક યોગ્ય પ્રકારે મનન કરતા સુધી મૌન રહેવું

(ઈ) શાસ્ત્રની શૈલી વિરુદ્ધ, કિંવા, પોતાના માનની બળવણી અર્થે કદાચહી ધર્મ કંઈ પણ વાત કહેવી નહીં

(ઉ) એક વાતને અસત્ય અને એકને સત્ય એમ માનવામા જ્યાં સુધી અનુટક કારણ ન આપી શકાય, ત્યાં સુધી પોતાની વાતને મધ્યસ્થવૃત્તિમા રોકી રાખવી

(જી) કોઈ ધર્મ માનનાર આખો સમુદાય કંઈ મોક્ષે જશે એવું શાસ્ત્રકારનું કહેવું નથી, પણ જેનો આત્મા ધર્મત્વ ધારણ કરશે તે, સિદ્ધિસ પ્રાપ્ત થશે, એમ કહેવું છે માટે મ્વાત્માને ધર્મ બોધની પ્રથમ પ્રાપ્તિ કરાવવી જોઈએ તેમાંનું એક આ સાધન પણ છે, તે પરોક્ષ પ્રત્યક્ષ અનુભવ્યા વિના ખ ઠી નાખવા યોગ્ય નથી

(ઝ) જો તમે પ્રતિમાને માનનાર હો તો તેનાથી જે હેતુ પાર પાડવા ધર્મમાત્માની આજ્ઞા તે પાર પાડી દેવો અને જો તમે પ્રતિમાના ઉત્થાપક હો તો આ પ્રમાણેને યોગ્ય રીતે વિચારી જોને બન્નેએ મને શત્રુ કે મિત્ર કંઈ માનવો નહીં જમે તે કહેનાર છે, એમ ગણી અથ વાચી જવો

(ઞ) આટલું જ ખરું અથવા આટલામાથી જ પ્રતિમાની સિદ્ધિ થાય તો અમે માનીએ એમ આશ્ચર્ય ન થશે પણ વીરના બોધેલા શાસ્ત્રોથી સિદ્ધિ થાય તેમ ઇચ્છશે

(ટ) એટલા જ માટે વીરના બોધેલા શાસ્ત્રો કેને કહી શકાય, અથવા માની શકાય, તે માટે પ્રથમ ધ્યાનમાં લેવું પડશે, એથી એ સળધી પ્રથમ હું કહીશ

(થ) મને સન્મૃત, મારાગધી કે કોઈ ભાષાનો મારી યોગ્યતા પ્રમાણે પત્રિચય નવી એમ નહીં મને અપ્રમાણિક ઠરાવશે તો ન્યાયની પ્રતિકૂળ જવું પડશે, માટે મારું કહેવું શાસ્ત્ર અને આંત્ર મધ્યસ્થતાથી તપાસશે

(દ) યોગ્ય લાગે નહીં, એવા કોઈ મારા વિચાર હોય તો સહર્ષ પૂછશે પણ તે પહેલાં તે વિશે તમારી સમજણથી શકાઈપ નિર્ણય કરી એસશે નહીં

(ધ) દુકામા કહેવાનું એ કે, જેમ કટ્યાણ થાય તેમ પ્રવર્તવા સળધમા મારું કહેવું અયોગ્ય લાગતું હોય તો, તે માટે યથાર્થ વિચાર કરી પત્રી જેમ હોય તેમ માન્ય કરવું

૬૯૭ સઘળા કરતા ધર્મવર્ગ પ્રિય માનીશ

૬૯૮ તારો ધર્મ ત્રિકરણ શુદ્ધ સેવવામા પ્રમાદ નહી કડુ

૬૯૯

૭૦૦

[૬]

૨૦

એકાતવાદ એ જ જ્ઞાનની અપૂર્ણતાની નિશાની, હે વાલીઓ ! મને તમારે માટે દર્શાવે છે, કારણ 'શિખાઉ' કવિઓ કાવ્યમા જેમ તેમ ખામી દાળવા 'જ' શબ્દનો ઉપયોગ કરે છે, તેમ, તમે પણ 'જ' એટલે 'નિશ્ચયતા', 'શિખાઉ' જ્ઞાન વડે કહો છો મારો મહાવીર એમ કોઈ કાળે કહે નહીં, એ જ એની સત્કવિની પેઠે ચમત્કૃતિ છે । । ।

[૭]

૨૧

વચનામૃત

૧ આ તો અખંડ સિદ્ધાંત માનવે કે સંયોગ, વિયોગ, સુખ, દુઃખ, ખેદ, આનંદ, અણુરાગ, અનુરાગ ઇત્યાદિ યોગ કોઈ વ્યવસ્થિત કારણને લઈ ને રહ્યા છે

૨ એકાત ભાવી કે એકાત ન્યાયદોષને સન્માન ન આપવે

૩ કોઈનો પણ સમાગમ કરવા યોગ્ય નથી છતાં જ્યાં સુધી તેવી દશા ન થાય ત્યાં સુધી સત્પુરુષનો સમાગમ અવશ્ય સેવવો ઘટે છે

૪ જે કૃત્યમા પરિણામે દુઃખ છે તેને સન્માન આપતા પ્રથમ વિચાર કરો.

૫ કોઈને અત કરણ આપશો નહીં, આપો તેનાથી ભિન્નતા રાખશો નહીં, ભિન્નતા રાખો ત્યાં અત કરણ આપ્યું તે ન આપ્યા સમાન છે

૬ એક લોગ લોગવે છે છતાં કર્મની વૃદ્ધિ નથી કરતો, અને એક લોગ નથી લોગવતો છતાં કર્મની વૃદ્ધિ કરે છે, એ આશ્ચર્યકારક પણ સમજવા યોગ્ય કથન છે

૭ યોગાનુયોગે બનેલું કૃત્ય બહુ સિદ્ધિને આપે છે

૮ આપણે જેનાથી પટ તર પામ્યા તેને સર્વસ્વ અર્પણ કરતા અટકશો નહી

૯ તો જ લોકાપવાદ સહન કરવા કે જેથી તે જ લોકો પોતે કરેલા અપવાદનો પુનઃ પશ્ચાત્તાપ કરે.

૧૦ હજારો ઉપદેશવચનો, કથન સાંભળવા કરતા તેમાના થોડા વચનો પણ વિચારવા તે વિશેષ કલ્યાણકારી છે

૧૧ નિયમથી કરેલું કામ ત્વરાથી થાય છે, ધારેલી સિદ્ધિ આપે છે, આનંદના કારણરૂપ થઈ પડે છે

૧૨ જ્ઞાનીઓએ એકત્ર કરેલા અદ્ભુત નિધિના ઉપલોગી થાઓ

૧૩ સ્ત્રીભતિમા જેટલું માયાકપટ છે તેટલું ભોળપણ પણ છે

૧૪ પઠન કરવા કરતા મનન કરવા લાભી બહુ લક્ષ આપવે

૧૫ મહાપુરુષના આચરણ ભેવા કરતા તેનું અત કરણ ભેવે એ વધારે પરીક્ષા છે

૧૬ વચનસમ્પત્તિ પુનઃ પુનઃ સ્મરણમા રાખો

૧ સાતસો મહાનીતિ જુઓ આંક ન ૧૯

વર્ષ ૨૨ મું

[૨૧]

૪૧

ભરૂચ, માગશર સુદ ૩, શુક્ર, ૧૯૪૫

પત્રથી સર્વ વિગત વિદિત થઈ અપરાધ નથી, પણ પરત્રતા છે નિરતર સત્પુરુષની કૃપા દષ્ટિને ધમ્મો, અને શોક રહિત રહો એ મારી પરમ ભલામણ છે તે સ્વીકાર્યો વિશેષ ન દર્શાવો તોપણ આ આત્માને તે સબધી લક્ષ છે મુરખીઓને ખુશીમા ગળો ખરી ધીંગલ પડે પૂર્ણ ખુશીમા છુ

[૨૨]

૪૨

ભરૂચ, માગશર સુદ ૧૨, ૧૯૪૫

ચિ જૂઠાભાઈ,

જ્યા પત્ર આપવા બાબો છો ત્યા નિરતર કુશળતા પૂછતા ગ્હેયો પ્રભુલકિતમા તત્પર ગ્હેયો નિયમને અનુસરશે, અને સર્વ વડીલોની આજ્ઞામા અનુકૂળ ગ્હેયો, એમ મારી ભલામણ છે જગતમાં નિરાગીત્વ, વિનયતા અને સત્પુરુષની આજ્ઞા એ નહીં મળવાથી આ આત્મા અત્યંત કાળથી રખડ્યો, પણ નિરુપાયતા થઈ તે થઈ હવે આપણે પુરુષાર્થ કરવો ઉચિત છે ન્ય થાઓ! અહીં ચારેક દિવસ રોકાવાનું થયે

વિ. ગયચંદ.

૪૪ શુકલ નિર્જનાવસ્થાને હું બહુ માન્ય કરું છું
 ૪૫ સંપ્રિલીલામા શાતલાવથી તપશ્ચર્યા કરવી એ પણ ઉત્તમ છે
 ૪૬ એકાંતિક કથન કથનાર જ્ઞાની ન કંઠી શકાય
 ૪૭ શુકલ અતઃકરણ વિના મારાં કથનને કોણ દાઢ આપશે ?
 ૪૮ જ્ઞાતપુત્ર ભગવાનના કથનની જ બલિહારી છે
 ૪૯ હું તમારી મૂર્ખતા પર હસું છું કે — નથી બાણતા શુભ અમરકારને છતાં ગુરુપદ પ્રાપ્ત
 કરવા મારી પાસે કા પધારો ?

૫૦ અહો ! મને તો કૃતધ્વી જ મળતા જણાય છે, આ કેવી વિચિત્રતા છે !

૫૧ મારા પર કેઈ રાગ કરો તેથી હું રાજી નથી, પરંતુ ક'ટાળો આપશો તો હું સ્તામ્બ થઈ
 જમ્બશ અને એ મને પોસાશે પણ નહીં

૫૨ હું કહું છું એમ કોઈ કરશો ? મારું કહેલું સઘળું માન્ય રાખશો ? મારા કહેલા ધાકડે
 ધાકડ પણ અગીકૃત કરશો ? હા હોય તો જ હે સત્પુરુષ ! તુ મારી ઇચ્છા કરજે

૫૩ સ સારી જીવોએ પોતાના લાલને માટે દ્રવ્યરૂપે મને હસતો રમતો મનુષ્ય લીલામય કુર્યો !

૫૪ દેવદેવીની તુષમાનતાને શુ કરીશુ ? જગતની તુષમાનતાને શુ કરીશુ ! તુષમાનતા સત્-
 પુરુષની ઇચ્છા

૫૫ હું સમ્બિદ્ધાન દ પરમાત્મા છું

૫૬ એમ સમજો કે તમે તમારા આત્માના હિત માટે પરવરવાની અભિલાષા ગાખતા છતાં
 એથી નિરાશા પ્રાપ્ત થઈ તો તે પણ તમારું આત્મહિત જ છે

૫૭ તમારા શુભ વિચારમા પાર પડે, નહીં તો સ્થિર ચિત્તથી પાગ પડ્યા છે એમ સમજો

૫૮ જ્ઞાનીઓ અતરંગ એક અને હર્ષથી રહિત હોય છે

૫૯ જ્યાં સુધી તે તત્ત્વની પ્રાપ્તિ નહીં થાય ત્યાં સુધી મોક્ષની તાત્પર્યતા મળી નથી

૬૦ નિયમ પાળવાનું ઠઠ કરતા છતાં નથી પળતો એ પૂર્વકર્મનો જ દોષ છે એમ જ્ઞાનીઓનું
 કહેલું છે

૬૧ સ સારકૃપી કુટુંબને ઘેર આપણું આત્મા પડેાણું દાખલ છે

૬૨ એ જ ભાગ્યશાલી કે જે દુર્ભાગ્યશાલીની દયા ખાય છે

૬૩ શુભ દ્રવ્ય એ શુભ ભાવનું નિમિત્ત મહર્ષિઓ કહે છે

૬૪ સ્થિર ચિત્ત કરીને ધર્મ અને શુકલ ધ્યાનમા પ્રવૃત્તિ કરો

૬૫ પરિચ્છેદની મૂર્છા પાપનું મૂળ છે

૬૬ જે કૃત્ય કરવા વખતે વ્યામોહસંયુક્ત ખેદમા છે, અને પરિણામે પણ પસ્તાઓ છે, તો
 તે કૃત્યને પૂર્વકર્મનો દોષ જ્ઞાનીઓ કહે છે

૬૭ જડભરત અને જનક વિદેહીની દશા મને પ્રાપ્ત થાઓ

૬૮ સત્પુરુષના અતઃકરણે આચર્યો કિંવા કહ્યો તે ધર્મ

૬૯ અતરંગ મોહઅચ્ચી જેની ગઈ તે પરમાત્મા છે

૭૦ મત લઈને ઉદ્ધાસિત પરિણામે ભાગશો નહીં

૭૧ એક નિષ્ઠાએ જ્ઞાનીની આજ્ઞા આરાધતાં તત્ત્વજ્ઞાન પ્રાપ્ત થાય છે

૭૨ કિંવા એ કર્મ, ઉપયોગ એ ધર્મ, પરિણામ એ યજ્ઞ, જમ એ મિથ્યાત્વ, પ્રહ્લ તે આત્મા
 અને શકા એ જ શલ્ય છે શોકને સ ભારવો નહીં, આ ઉત્તમ વસ્તુ જ્ઞાનીઓએ મને આપી

૭૩ જગત જેમ છે તેમ તત્ત્વજ્ઞાનની દૃષ્ટિએ બુદ્ધિઓ

ખીબુ ચિત્રપટ તૈયાર નહીં હોવાથી જે છે તે મોકલું છું મારાથી દૂર રહેવામાં તમારી આશે
ગ્યતા હાનિ પામે તેમ ન થવું જોઈએ સર્વ આનંદ મય જ થશે અત્યારે એ જ

રાયચ દના પ્રણામ

[૨૬]

૪૭ વવાણિયા બદર, મહા સુદ ૧૪, પુષ, ૧૯૪૫
સત્પુરુષોને નમસ્કાર

સુત્ર,

મારા તરફથી એક પત્ર પહોંચ્યું હશે

તમારો પત્ર મેં મનન કર્યો તમારી વૃત્તિમા થયેલો ફેરફાર આત્મહિતસ્વી મને લાગે છે

અન તાનુષ ધી ક્રોધ, અન તાનુષ ધી માન, અન તાનુષ ધી માયા અને અન તાનુષ ધી લોભ
એ આર તથા મિથ્યાત્વમોહિની, મિશ્રમોહિની, સમ્યક્ત્વમોહિની એ ત્રણ એમ એ સાત પ્રકૃતિ
જ્યાં સુધી ક્ષયોપશમ, ઉપશમ કે ક્ષય થતી નથી ત્યાં સુધી સમ્યક્દષ્ટિ થવું ન લવતું નથી એ સાત
પ્રકૃતિ જેમ જેમ મદતાને પામે તેમ તેમ સમ્યક્ત્વનો ઉદય થાય છે તે પ્રકૃતિઓની ગ્રથિ છેલ્લી
પરમ હલ્લ છે જેની તે ગ્રથિ છેદાઈ તેને આત્મા હસ્તગત થવો સુલભ છે તત્ત્વજ્ઞાનીઓએ એ જ
ગ્રથિને ભેદવાનો ફરી ફરીને યોગ કર્યો છે જે આત્મા અપ્રમાદપણે તે ભેદવા લાણી દષ્ટિ આપશે તે
આત્મા આત્મત્વને પામશે એ નિ સંદેહ છે

એ વસ્તુથી આત્મા અનંત કાળથી ભરપૂર રહ્યો છે એમા દષ્ટિ હોવાથી નિજ ગૂઢ પર તેની
અર્થ દષ્ટિ થઈ નથી ખરી તો પાત્રતા, પણ હું એ, કષાયાદિક ઉપશમ પામવામા તમને નિમિત્તભૂત
થયો એમ તમે ગણો છો, માટે મને એ જ આનંદ માનવાનું કારણ છે કે નિર્ઐશ શાસનની કૃપા
પ્રસાદીનો લાભ લેવાનો સુદર વખત મને મળશે એમ સંભવે છે જ્ઞાનીદષ્ટ તે ખરું

જગતમા સત્પરમાત્માની ભક્તિ-સત્શુરુ-સત્સંગ-સત્શાસ્ત્રાધ્યયન-સમ્યક્ દષ્ટિપણ અને
સત્યોગ એ કેઈ કાળે પ્રાપ્ત થયાં નથી થયા હોત તો આવી દશા હોત નહીં પણ જાગ્યા ત્યાંથી પ્રભાત
એમ રૂડા પુરુષોનો યોગ ધ્યાનમા વિનયપૂર્વક આગ્રહી તે વસ્તુ માટે પ્રયત્ન કરવું એ જ અનંત લવની
નિષ્કળતાનું એક ભવે સફળ થવું મને સમજાય છે

સંશુરુના ઉપદેશ વિના અને જીવની સત્પાત્રતા વિના એમ થવું અટક્યું છે તેની પ્રાપ્તિ
કરીને સંસારતાપથી અત્યંત તપાયમાન આત્માને શીતળ કરવો એ જ કૃતકૃત્યતા છે

એ પ્રયોજનમા તમારું ચિત્ત આકર્ષાયું એ સર્વોત્તમ લાગ્યનો અશ છે આગીર્વાન છે !
તેમા તમે ફળીભૂત થાઓ

ભિક્ષા સંબંધી પ્રયત્નતા હમણાં સુલભવો જ્યાં સુધી સંસાર જેમ ભોગવવો નિમિત્ત હશે તે
ભોગવવો પડશે તે વિના છૂટકો પણ નથી અનાયાસે યોગ્ય જગા સાપડી જાય તો તેમ, નહીં તે
પ્રયત્ન કરશો અને ભિક્ષાટન સંબંધી યોગ્ય વેળાએ પુનઃ પૂછશો વિદ્યમાનતા હશે તો ઉત્તર પ્રાપ્તિ

“ધર્મ” એ વસ્તુ બહુ ગુપ્ત રહી છે તે બાહ્ય સંશોધનથી મળવાની નથી અર્પુર અનંત
સંશોધનથી તે પ્રાપ્ત થાય છે, તે અતરૂસ શોધન કેઈક મહાલાગ્ય સંશુરુ અનુગ્રહે પામે છે

તમાગ વિચારો સુદર શ્રેણીમા આવેલા જોઈ મારા અંત કળે ને લાગણી ઉત્પન્ન કરી છે તે
અહીં દર્શાવતા સંકોચ અટકી જઈ છું

ત્રિ દયાળભાઈ પામે જશો કઈ દર્શાવે તો મને જણાવશો

૧૦૫ પાર્શ્વનાથ સ્વામીનું ધ્યાન યોગીઓએ અવશ્ય સ્મરવુ જોઈએ છે નિ'૦ — એ નાગની છત્રછાયા વેળાનો પાર્શ્વનાથ એર હોતો ।

૧૦૬ ગજસુકુમારની ક્ષમા અને રાજેમતી રહનેમીને જોધે છે તે જોધ મને પ્રાપ્ત થાઓ

૧૦૭ ભોગ ભોગવતા સુધી [ન્યા સુધી તે કર્મ છે ત્યા સુધી] મને યોગ જ પ્રાપ્ત ગ્હો ।

૧૦૮ સર્વશાસ્ત્રનું એક તત્ત્વ મને મળ્યું છે એમ કહું તો મારુ અહ પદ નથી

૧૦૯ ન્યાય મને ગહુ પ્રિય છે વીરની શૈલી એ જ ન્યાય છે, સમજવુ દુર્લભ છે.

૧૧૦ પવિત્ર પુરુષોની કૃપાદ્રષ્ટિ એ જ સમ્યક્દર્શન છે

૧૧૧ ભર્તૃહરિએ કહેલો ત્યાગ વિશુદ્ધ બુદ્ધિથી વિચારતા ઘણી ઊર્ધ્વજ્ઞાનદશા થતા સુધી વર્તે છે

૧૧૨ કોઈ ધર્મથી હું વિરુદ્ધ નથી સર્વ ધર્મ હું પાળુ છું તમે સઘળા ધર્મથી વિરુદ્ધ છો એમ કહેવામા મારો ઉત્તમ હેતુ છે

૧૧૩ તમારો માનેલો ધર્મ મને કયા પ્રમાણથી જોધો છો તે મારે જાણવુ જરૂરનું છે

૧૧૪ શિથિલ બ ધ દ્રષ્ટિથી નીચે આવીને જ વિખેરાઈ જાય (—જો નિર્જરામા આવે તો)

૧૧૫ કોઈ પણ શાસ્ત્રમા મને શ કા ન હો

૧૧૬ હું ખના માર્યા વૈગય્ય લઈ જગતને આ લોકો બ્રમાવે છે

૧૧૭ અત્યારે, હું કોણુ છું એનું મને ખૂણું ભાન નથી

૧૧૮ તું સત્પુરુષનો શિષ્ય છે

૧૧૯ એ જ મારી આકાંક્ષા છે

૧૨૦ મને કોઈ ગજસુકુમાર જેવો વખત આવો

૧૨૧ કોઈ રાજેમતી જેવો વખત આવો

૧૨૨ સત્પુરુષો કહેતા નથી, કરતા નથી, છતા તેની સત્પુરુષતા નિર્વિકાર મુખમુદ્રામા રહી છે

૧૨૩ સંસ્થાનવિચયધ્યાન પૂર્વધારીઓને પ્રાપ્ત થતુ હશે એમ માનવુ યોગ્ય લાગે છે તમે પણ તેને ધ્યાવન કરો

૧૨૪ આત્મા જેવો કોઈ દેવ નથી

૧૨૫ કોણુ ભાગ્યશાળી ? અવિરતિ સમ્યગ્દ્રષ્ટિ કે વિરતિ ?

૧૨૬ કોઈની આજીવિકા તોડશે નહીં

[૬]

૨૨

સ્વરોદય જ્ઞાન

મુખર્ષ, કારતક ૧૯૪૩

આ ગ્રંથ ‘સ્વરોદયજ્ઞાન’ વાચનારના કરકમળમા મૂકતા તે વિષે કેટલીક પ્રસ્તાવના કરવી યોગ્ય છે એમ ગણી તેવી પ્રવૃત્તિ કરુ છું ‘સ્વરોદયજ્ઞાન’ની ભાષા અર્ધ હિન્દી અને અર્ધ ગુજરાતી આપણે જોઈ શકીશુ તેના કર્તા એ આત્માનુભવી માણસ હતા, પરંતુ જોમાથી એકે ભાષા સ પ્રદાયપૂર્વક ભણ્યા હોય એવુ કંઈ જણાતુ નથી એથી એમની આત્મશક્તિ કે યોગદશાને કંઈ ગાધા નથી, તેમ ભાષાશાસ્ત્રી થવાની તેમની કંઈ ઇચ્છા પણ રહી હોય એમ નહીં હોવાથી પોતાને જે કંઈ અનુભવ-ગમ્ય થયુ છે, તેમાનો લોકોને મર્યાદાપૂર્વક કંઈ પણ જોધ જણાવી દેવો, એ તેમની જિજ્ઞાસાથી આ ગ્રંથની ઉત્પત્તિ છે — અને એમ હોવાથી જ ભાષા કે છંદની ટાપટીપ અથવા યુક્તિપ્રયુક્તિનું વધારે દર્શન આ ગ્રંથમા જોઈ શકતા નથી

જગત ન્યારે અનાદિ અનંત માટે છે, ત્યારે પછી તેની વિચિત્રતા ભણીમા વિસ્મયતા શુ કરીએ ? આજ કદાપિ જડવાદ માટે સ શોધન ચાલી રહી આત્મવાદને ઊડાવી દેવાનુ પ્રયત્ન છે — તો

૩ કોઈની થાપણુ ઝોળવવી

૪ વ્યસનનું સેવવું

૫ મિથ્યા આળનું મૂકવું

૬ ખોટા લેખ કરવા

૭ હિંસાળમાં ચૂકવવું

૮ જીલમી ભાવ કહેવો

એ જાણે સામાન્ય વ્યવહારશુદ્ધિ ઉપજીવન અર્થે કહી ગયે

૯ નિર્દોષને અલ્પ માયાથી પણ છેતરવો

૧૦ ન્યૂનાધિક તોળી આપવું

૧૧ એકને બદલે બીજી અથવા મિશ્ર કરીને આપવું

૧૨ કર્મોદ્ધાની ધ ધો

૧૩ લાચ કે અદત્તાદાન

—એ વાટેથી કંઈ રળવું નહીં

[અપૂર્ણ]

[૨૮]

૪૯

વવાણિયા, માહ વદ ૭, શુક, ૧૯૪૫

સત્પુરુષોને નમસ્કાર

ગઈ કાલે સવારે તમારો પત્ર મળ્યો કોઈ પણ રીતે ખેદ કરશો નહીં એમ થનાર હતાં તો એમ થયું એ કંઈ વિશેષ કામ ન હતું.

આત્માની એ દશાને જેમ અને તેમ અટકાવી યોગ્યતાને આધીન થઈ, તે સર્વેના મનનું સમાધાન કરી, આ સંગતને ઇચ્છો અને આ સંગત કે આ પુરુષ તે પરમાત્મતત્ત્વમા લીન રહે એ આશીર્વાદ આપ્યા જ કરો તમ, મન, વચન અને આત્મસ્થિતિને જાળવશો ધર્મધ્યાન ધ્યાન કરવા ભલામણ છે.

આ પત્ર જૂઠાભાઈને તુરત આપો

વિ. રાયચંદના પ્રણામ વાંચશો

[૨૯]

૫૦

વવાણિયા, માહ વદ ૭, શુક, ૧૯૪૫

ૐ

સત્પુરુષોને નમસ્કાર

સુર,

વૈરાગ્ય લાણીના મારા આત્મવર્તન વિષે પૂછે છે તે પ્રશ્નનો ઉત્તર કયા શબ્દોમાં લખુ ? અને તેને માટે તમને પ્રમાણ શું આપી શકીશ ? તોપણ દૂ કામા એમ જ્ઞાનીનું જે માન્ય કરેલું (તત્ત્વ) સમ્મત કરીએ, કે ઉદ્ધત આવેલા પ્રાચીન કર્મો ભોગવવા, નૂતન ન બાંધ્ય એમાં જ આપણું આત્મકિંન છે એ શ્રેણીમા વર્તન કરવા મારી પ્રપૂર્ણ આકાંક્ષા છે, પણ તે જ્ઞાનીગમ્ય હોવાથી બાહ્ય-પ્રવૃત્તિ હેતુ તેનો એક અશ પણ થઈ શકતી નથી

આંતર-પ્રવૃત્તિ ગમે તેટલી નિરાગ્રેષ્ટિ લાણી વળતી હોય પણ બાહ્યને આધીન હોય જ વર્તવું પડે એ દેખીતું છે — જોલતા, ચાલતાં, બેસતા, બેઠતા અને કાઈ પણ કામ કરતા લોકિક મેલિંગ અનુસરીને ચાલવું પડે, જો એમ ન થઈ શકે તો લોક કુતર્કમા જ જાય, એમ મને સભવ છે કે પણ કંઈક પ્રવૃત્તિ ફરતી રાખી છે

તમારા સઘળાઓનું માનવું મારી (વૈરાગ્યમયી) વર્તનાને માટે કાઈ વાંધાભરેલું કે તેમજ કોઈનું માનવું મારી તે શ્રેણિ માટે શકાભરેલું પણ હોય, એટલે તમે ઇત્યાદિ વૈરાગ્યમા જતો નહીં કાવવા પ્રયત્ન કરો અને શકાવાળા તે વૈરાગ્યના ઉપેક્ષિત થઈ ગણાવે નહીં, એવી ખેદ સારાની વૃદ્ધિ કરવી પડે, એથી મારા માન્ય એમ જ છે, કે સત્ય અતઃકળ દર્શાવવાની પ્રયત્ન તમે બહુ જ થોડી જગ્યાઓ સભવે છે જેમ છે તેમ આત્માનું આત્મામા સમાવી વૃત્તિ સમાધિભાવ સચુકત રહે, તો પછી સાર લાણીના તે ખેદમા પરવડ જ નહીં હમણાં તો તમે જ

સમુચ્ચયે નમસ્કાર કરવામા જે લક્ષિત તેના નામ લઈ પોતાનુ એકત્વ દર્શાવી વિશેષ ભક્તિનું પ્રતિ-
પાદન કર્યું

વિનય સહિત — શબ્દથી યથાયોગ્ય વિધિનો ઘોષ કર્યો લક્ષિતનુ મૂળ વિનય છે, એમ દર્શાવ્યું

નિજ શીસ — એ શબ્દથી દેહના સઘળા અવયવોમા મસ્તક એ શ્રેષ્ઠ છે, અને એના નમાવવાથી
સર્વાંગ નમસ્કાર થયો તેમજ શ્રેષ્ઠ વિધિ મસ્તક નમાવી નમસ્કાર કરવાની છે, એમ સૂચવ્યું નિજ
શબ્દથી આત્મત્વ જુદું દર્શાવ્યું, કે મારા ઉપાધિજન્ય દેહનું જે ઉત્તમાંગ તે (શીસ)

x x x x

કાલજ્ઞાનાદિક ચક્રી, લહી આગમ અનુમાન,

શુરુ કરુના કરી કહત હૂં, શુચિ સ્વરોહયજ્ઞાન

કાલજ્ઞાન નામના અથ વગેરેથી, જૈન સિદ્ધાન્તમા કહેલા ઘોષના અનુમાનથી અને ગુરુની
કૃપાના પ્રતાપ વડે કરીને સ્વરોહયનુ પવિત્ર જ્ઞાન કહું છું

કાલજ્ઞાન એ નામનો અન્ય દર્શનમાં આયુષ્ય જાણવાનો ઘોષ કરનારો ઉત્તમ અથ છે અને
તે સિવાયના આદિ શબ્દથી બીજા અથનો પણ આધાર લીધો છે, એમ કહું

આગમ અનુમાન — એ શબ્દથી એમ દર્શાવ્યું કે જૈન શાસ્ત્રમા આ વિચારો ગૌણતાએ
દર્શાવ્યા છે, તેથી મારી દૃષ્ટિએ જ્યાં જ્યાં જેમ ઘોષ લીધો તેમ તેમ મેં દર્શાવ્યું છે મારી દૃષ્ટિએ
અનુમાન છે, કારણ હું આગમનો પ્રત્યક્ષ જ્ઞાની નથી, એ હેતુ

શુરુ કરુના — એ શબ્દથી એમ કહું કે કાલજ્ઞાન અને આગમના અનુમાનથી કહેવાની
મારી સમર્થતા ન થાત, કારણ તે મારી કાલ્પનિક દૃષ્ટિનું જ્ઞાન હતું, પણ તે જ્ઞાનનો અનુભવ કરી
દેનારી જે શુરુ મહારાજની કૃપાદૃષ્ટિ —

સ્વરકા ઉદય પિછાનિયે, અતિ થિરતા ચિત્તધાર,

તાથી શુભાશુભ કીજીએ, ભાવિ વસ્તુ વિચાર

ચિત્તની અતિશય સ્થિરતા ધારણ કરીને ભાવિ વસ્તુનો વિચાર કરી “શુભાશુભ” એ,

અતિ થિરતા ચિત્ત ધાર — એ વાક્યથી ચિત્તનુ સ્વસ્થપણુ કરવું જોઈએ ત્યારે સ્વરનો ઉદય થાય
— યથા યોગ્ય, એમ સૂચવ્યું શુભાશુભ ભાવિ વસ્તુ વિચાર — એ શબ્દથી એમ સૂચવ્યું કે તે જ્ઞાન
પ્રતીતભૂત છે, અનુભવ કરી જીઓ !

હવે વિષયનો પ્રારભ કરે છે —

નાડી તો તનમે ઘણી, પણ ચોવીસ પ્રધાન,

તામે નવ પુનિ તાહુંમે, તીન અધિક કર જાન

શરીરમા નાડી તો ઘણી છે, પણ ચોવીસ તે નાડીઓમા મુખ્ય છે, તેમા વળી નવ મુખ્ય અને
તેમા પણ વિશેષ તો ત્રણ જાણુ

હવે તે ત્રણ નાડીના નામ કહે છે —

ઈગલા પિંગલા સુષુમના, એ તીનુ કે નામ,

ભિન્ન ભિન્ન અગ કહેત હૂં, તાકે ગુણ અરુ ધામ

ઈગલા, પિંગલા, સુષુમણા એ ત્રણ નાડીના નામ છે, હવે તેના જુદા જુદા ગુણ અને રહેવાના
સ્થળ કહું છું

અલ્પાહાર નિદ્રા વશ કરે,

હેત સ્નેહ જગથી પરિહરે,

નિ સ્વાથી પ્રેમને માટે વિશેષ શુ લાગે ? હું તમને ધનાદિકથી તો સહાયભૂત થઈ શકું તેમ નથી, (તેમ તેણે પરમાત્માનુ યોગબળ પણ ન કરે !) પણ આત્માથી સહાયભૂત થાઉં અને કલ્યાણની વાટે તમને લાંબી શકું, તો સર્વ જય મગળ જ છે આટલું તેઓને વચાવશે. તેમાનુ તમને પણ કેટલુંક મનન કરવારૂપ છે

દયાળભાઈની પાસે જતા રહેશે. નોકરીમાથી જ્યારે જ્યારે વચ્ચે વખત મળે ત્યારે ત્યારે તેમના સત્સંગમાં રહેશે એમ મારી ભલામણ છે અત્યારે એજ

વિં રાયચંદના પ્રણામ, સત્પુરુષોને નમસ્કાર સમેત

૫૩

વવાણિયા, ફાગણ સુદ ૬, શુક્ર, ૧૯૪૫

ચિં૦,

જે જે તમારી અભિલાષાઓ છે તેને સમ્યક્ પ્રકારે નિયમમાં આણી અને ફળીભૂત થાય તેવું પ્રયત્ન કરે. એ મારી ઇચ્છના છે શોચ ન કરે, યોગ્ય થઈ રહેશે

સત્સંગ શોધો. સત્પુરુષની ભક્તિ કરો

વિં રાયચંદના પ્રણામ

[૩૨]

૫૪

વવાણિયા, ફાલ્ગુન સુદ ૬, રવિ, ૧૯૪૫

નિર્ઐશ મહાત્માઓને નમસ્કાર

મોક્ષના માર્ગ છે નથી જે જે પુરુષો મોક્ષરૂપ પરમશક્તિને ભૂતકાળે પામ્યા, તે તે સદ્ સત્પુરુષો એક જ માર્ગથી પામ્યા છે, વર્તમાનકાળે પણ તેથી જ પામે છે, ભવિષ્યકાળે પણ તેથી પામશે. તે માર્ગમાં મતભેદ નથી, અસરણતા નથી, ઉન્મત્તતા નથી, લેદ્દાલેદ્દ નથી, માન્યામાન્ય નથી તે સરળ માર્ગ છે, તે સમાધિમાર્ગ છે, તથા તે સ્થિર માર્ગ છે, અને સ્વાભાવિક શાન્તિવસ્થા સર્વકાળે તે માર્ગનું હોવાપણુ છે, જે માર્ગના મર્મને પામ્યા વિના કોઈ ભૂતકાળે મોક્ષ પામ્યાનથ વર્તમાનકાળે પામતા નથી, અને ભવિષ્યકાળે પામશે નહીં

શ્રી જિને સહસ્રગમે ક્રિયાઓ અને સહસ્રગમે ઉપદેશો એ એક જ માર્ગ આપવા માટે કદ છે અને તે માર્ગને અર્થે તે ક્રિયાઓ અને ઉપદેશો ગ્રહણ થાય તો સફળ છે અને એ માર્ગને ભૂલી જઈ તે ક્રિયાઓ અને ઉપદેશો ગ્રહણ થાય તો સૌ નિષ્ફળ છે

શ્રી મહાવીર જે વાટેથી તર્યા તે વાટેથી શ્રીકૃષ્ણ તરશે જે વાટેથી શ્રીકૃષ્ણ તરશે તે વાટેથી શ્રીમહાવીર તર્યા છે એ વાટ ગમે ત્યાં બેઠા, ગમે તે કાળે, ગમે તે શ્રેણિમાં, ગમે તે યોગમાં બેઠા પમાશે, ત્યારે તે પવિત્ર, શાશ્વત, સત્પદના અનંત અતીન્દ્રિય સુખનો અનુભવ થશે તે વાટ સર્વ સ્થળે સંભવિત છે યોગ્ય સામગ્રી નહીં મેળવવાથી ભવ્ય પણ એ માર્ગ પામતા અટક્યા છે, તે અટકશે અને અટક્યા હતા

કોઈ પણ ધર્મ સ બ ધી મતભેદ ગણવો છોડી દઈ એકાગ્ર ભાવથી સમ્યક્યોગે જે માર્ગ નિર્દેશ કરવાનો છે, તે એ જ છે માન્યામાન્ય, લેદ્દાલેદ્દ કે સન્યાસત્ય માટે વિચાર કરનાર કે મોક્ષ દેનાર મોક્ષને માટે જેટલા ભવનો વિલગ હશે, તેટલા સમયનો (ગોણતાએ) મશોધક ને તે માર્ગ દાર પર આવી પહોંચવાને વિલગ નહીં હશે

વિશેષ શુ કહેવું ? તે માર્ગ આત્મામાં ગ્યો છે આત્મવપ્રાપ્ત્ય પુરુષ — નિર્ઐશ ૨૫ — જ્યારે યોગ્યતા ગણી તે આત્મત્વ અર્પશે — ઉદય આપશે — ત્યારે જ તે પ્રાપ્ત થશે, ત્યારે જ ને

૬ નવાં કર્મ બાધવા નહીં અને જૂના લોગવી લેવા, એવી જેની અચળ જિજ્ઞાસા છે તે તે પ્રમાણે વર્તી શકે છે

૭ જે કૃત્યનું પરિણામ ધર્મ નથી, તે કૃત્ય મૂળથી જ કરવાની ઇચ્છા રહેવા દેવી જોઈતી નથી
૮ મન જે શંકાશીલ થઈ ગયું હોય તો 'દ્રવ્યાનુયોગ' વિચારવો યોગ્ય છે, પ્રમાણી થઈ ગયું હોય તો 'ચરણકરણાનુયોગ' વિચારવો યોગ્ય છે, અને કષાયી થઈ ગયું હોય તો 'ધર્મકથાનુયોગ' વિચારવો યોગ્ય છે, જડ થઈ ગયું હોય તો 'ગણિતાનુયોગ' વિચારવો યોગ્ય છે

૯ કોઈ પણ કામની નિરાશા ઇચ્છવી, પરિણામે પછી જેટલી સિદ્ધિ થઈ તેટલો લાભ, આમ કરવાથી સંતોષી રહેવાશે

૧૦ પૃથ્વી સળધી કલેશ થાય તો એમ સમજી લેજે કે તે સાથે આવવાની નથી, ઊલટો હું તેને દેહ આપી જવાનો છું, વળી તે કઈ મૂલ્યવાન નથી સ્ત્રી સળધી કલેશ, શકા ભાવ થાય તો આમ સમજી અન્ય લોકતા પ્રત્યે હસજે કે તે મળમૂત્રની ખાણુમા મોહી પડ્યો, (જે વસ્તુને આપણે નિત્ય ત્યાગ કરીએ છીએ તેમા) ધન સળધી નિરાશા કે કલેશ થાય તો તે ઊઘી જાતના કાકરા છે એમ સમજી સંતોષ રાખજે, કંમે કરીને તો તું નિરુપહી થઈ શકીશ

૧૧ તેના તુ બાધ પામ કે જેનાથી સમાધિમરણની પ્રાપ્તિ થાય

૧૨ એક વાર જો સમાધિમરણ થયું તો સર્વ કાળના અસમાધિમરણ ટળશે

૧૩ સર્વોત્તમ પદ સર્વત્યાગીનું છે

૨૬

વવાણિયાળ દર, ૧૯૪૩

સુરશ્રી ચત્રભુજ ખેચર,

પત્રને ઉત્તર નથી લખી શક્યો

તમામ મનની વિચિત્ર દશાને લીધે છે રોષ કે માન એ બેમાંનું કાઈ નથી કાઠક સંસારભાવની ગમગીની તો ખરી એ ઉપરથી આપે કટાણી જણુ ન જોઈએ ક્ષમા ચાહીએ વાતનું વિસ્મરણ કરવા વિનંતી છે

x x x x

સાવચેતી શૂરાનું ભૂષણ છે

જિનાય નમઃ

૨૭

સુંબઈ, સં ૧૯૪૩

મહાશય,

તમારી પત્રિકા પહોંચી હતી વિગત વિહિત થઈ ઉત્તરમાં, મને કોઈ પણ પ્રકારે જોડું લાગ્યું નથી વૈરાગ્યને લીધે જોઈતા ખુલાસા લખી શકતો નથી બેકે અન્ય કોઈને તો પહોંચ પણ લખી શકતો નથી, તોપણ તમે મારા હૃદયરૂપ એટલે પહોંચ ૪૦ લખી શકું છું કેવળ હૃદયત્યાગી છું થોડી મુદતમા કંઈક અફસુત કરવાને તત્પર છું સંસારથી કટાણ્યો છું

હું બીજો મહાવીર છું, એમ મને આત્મિક શક્તિ વડે જણાયું છે મારા ગ્રહ દશ વિદ્વાનોએ મળી પરમેશ્વરગ્રહ ઠરાવ્યા છે સત્ય કહું છું કે હું સર્વજ્ઞ સમાન સ્થિતિમા છું વૈરાગ્યમા ઝીલું છું

આશુપ્રસન્ન રાજ્ય દ્ર

હનિયા મતલેહના બધનથી તત્ત્વ પામી શકી નથી સત્ય સુખ અને સત્ય આનંદ તે આમાં નથી તે સ્થાપન થવા એક ખરો ધર્મ ચલાવવા માટે આત્માએ જ પલાળ્યું છે જે ધર્મ પ્રવર્તાવીશ જ

[૩૫]

૫૮

મોરબી, ચૈત્ર વદ ૧૦, ૧૯૪૫

ચિં.

તમારા બન્નેના પત્રો મળ્યા સ્વાદ્વાદર્શન સ્વરૂપ પામવા માટે તમારી પરમ વિજ્ઞાસથી સ તોષ પામ્યો છું પણ આ એક વચન અવશ્ય સ્મરણુમા રાખશે, કે શાસ્ત્રમા માર્ગ કહ્યો છે, મર્મ કહ્યો નથી મર્મ તો સત્યરૂપના અતરાત્મામાં રહ્યો છે એ માટે મેળાપ વિશેષ ચર્ચા શકાય ધર્મનો રસ્તો સરળ, સ્વચ્છ અને સહજ છે, પણ તે વિરલ આત્માઓ પામ્યા છે, પામે છે અને પામશે

માગેલ કાંચો પ્રસંગ લઈને મોકલીશ દોહરાના અર્થ માટે પણ તેમ જ હમણા તો આ આર ભાવના ભાવશે :

મૈત્રી (સર્વ જગત ઉપર નિર્વૈરબુદ્ધિ), અતુક પા (તેમનાં હૃદય ઉપર કરુણા), પ્રમેદ (આત્મશુણ્ય દેખી આનંદ), ઉપેક્ષા (નિરપૃહ બુદ્ધિ) એથી પાત્રતા આવશે

[૩૬ (૧-૨)]

૫૯

વવાણિયા, વૈશાખ સુદ ૧, ૧૯૪૫

તમારી દેહસંબંધી સ્થિતિ શોચનીય જાણી વ્યવહારની અપેક્ષાએ ખેદ થાય છે માગ પર અતિશય ભાવના રાખી વર્તવાની તમારી ઇચ્છાને હું રોકી શકતો નથી, પણ તેવી ભાવના ભાવતાં તમારા દેહને ચર્ત્તિચિત્ત હાનિ થાય તેમ ન કરો મારા પર તમારો રાગ રહે છે, તેને લીધે તમારા પર રાગ રાખવા મારી ઇચ્છા નથી, પરંતુ તમે એક ધર્મપાત્ર જીવ છો અને મને ધર્મપાત્ર પર કંઈ વિશેષ અનુરાગ ઉપજાવવાની પરમ ઇચ્છના છે, તેને લીધે કોઈ પણ રીતે તમારા પર ઇચ્છના કંઈ અશે પણ વર્તે છે

નિરતર સમાધિ ભાવમા રહો હું તમારી સમીપ જ બેઠો છું એમ સમજો દેહદર્શનનું અત્યાં જાણે ધ્યાન ખસેડી આત્મદર્શનમા સ્થિર રહો સમીપ જ છું, એમ ગણી શોક ઘટાડો, જરૂર ઘટાડો આરોગ્યતા વધશે, જિજ્ઞાસીની સંભાળ રાખો, હમણા દેહત્યાગનો ભય ન સમજો, એવો વખત હશે તો અને જ્ઞાનીદૃશ્ય હશે તો જરૂર આગળથી કોઈ જણાવશે કે પહોંચી વળશે હમણા તો તેમ નથી તે પુરુષને પ્રત્યેક લઘુ કામના આર ભમા પણ સંભારો, સમીપ જ છે જ્ઞાનીદૃશ્ય તો થોડો વખત વિયોગ રહી સંયોગ થશે અને સર્વ સાદુ જ થઈ રહેશે

દશવૈકાલિક સિદ્ધાંત હમણાં પુનઃ મનન કરુ છું અપૂર્વ વાત છે

જો પદ્માસન વાળીને કિંવા સ્થિર આસનથી બેસી શકાતું હોય, સૂર્ય શકાતું હોય તોપણ આદે, પણ સ્થિરતા બેઠે એ, ચળવિચળ દેહ ન થતો હોય, તો આખો વીચી જઈ નાલિના ભાગ પર દૃષ્ટિ પહોંચાડી, પછી છાતીના મધ્ય ભાગમા આણી, કપાળના મધ્ય ભાગમા તે દૃષ્ટિ ઠેક લાવી, સર્વ જગત શૂન્યાભાસરૂપ ચિંતવી, પોતાના દેહમા સર્વ સ્થળે એક તેજ વ્યાપ્યું છે એવો ભાવ લઈને રૂંદે પાશ્વનાયાદિક અર્હતની પ્રતિમા સ્થિર ધવળ દેખાય છે, તેવો ખ્યાલ છાતીના મધ્ય ભાગમા કરી તેટલામાથી કંઈ થઈ ન શકતું હોય તો માત્ર બલેગબલું (મે જે ઝેગમી કોરે ગમ્યું હતું) તે રોડી સવારના આર વાગે કે પાચ વાગે જાગૃતિ પામી મોઢ તાણી એકાગ્રતા ચિંતવવી અર્હત - ૧૨૫૮ ચિંતવન, બને તો કરવું નહીં તો કંઈ પણ નહીં ચિંતવતા સમાધિ કે બોધિ એ જાગ્યો જ ચિંતવન અત્યારે એટલું જ પરમ કલ્યાણની એક શ્રેણી થશે આજમા આજી આજ પણ અને ઉત્કૃષ્ટ સર્વ સુહૃદ સ્થિતિ રાખવી

૧૯ ૪૫૫૮

વર્ષ ૨૧ મું

૨૯

મુળર્ધ, કારતક સુદ ૫, ૧૯૪૪

૨૧ રા ચત્રભુજ બેચરની સેવામાં વિનય વિનતિ કે —

મારા સ ય ધી નિરતર નિશ્ચિત રહેશેા આપના સ ય ધી હું ચિતાતુર રહીશ
જેમ બને તેમ આપના ભાઈઓમા પ્રીતિ અને સ ય શાંતિની વૃદ્ધિ કરજો એમ કરવું મારા

પર કૃપાભરેલું કરશે

વખતનો ફેડો ઉપયોગ કરતા રહેશેા, ગામ નાનું છે તોપણ

‘પ્રવીણસાગર’ની તજવીજ કરી મોકલાવી દઈશ

નિરતર સઘળા પ્રકારથી નિશ્ચિત રહેશેાશુ

— — —

લિ રાયચ દના જિનાય નમ

[૧૨]

૩૦

મુળર્ધ, પોષ વદ ૧૦, બુધવાર, ૧૯૪૪

‘લગ્નસ ય ધી તેઓએ જે મિતિ નિશ્ચિત રાખી છે, તે વિષે તેઓનો આગ્રહ છે તો લલે તે
મિતિ નિશ્ચયરૂપ રહી

લક્ષ્મી પર પ્રીતિ નહી છતા કોઈ પણ પરાર્થિક કામમા તે બહુ ઉપયોગી થઈ પડત એમ લાગ-
વાથી મૌન ગ્રહી અહી તે સ ય ધી સત્સંગવડમા હોતો જે સગવડનું ધારેલું પરિણામ આવવાનો બહુ
વખત નહોતો. પણ એઓ લાણીનું એક મમત્વપણુ ત્વરા કરાવે છે, જેથી તે સઘળું પડતું મૂકી વદ

૧ ૧૯૪૪ મહા સુદ ૧૨ — ગૃહસ્થાશ્રમમાં પ્રવેશ.

૨૦. જ્યારે ઉત્કૃષ્ટ સવરની પ્રાપ્તિ કરે અને ઉત્તમ ધર્મમય થાય ત્યારે કર્મરૂપ અબોધિ કલુષ એ રૂપે જીવને મલિન કરી રહી છે તેને ખ ખેરે

૨૧ અબોધિ, કલુષથી ઉત્પન્ન થયેલી કર્મરજને ખ ખેરે ત્યારે સર્વ જ્ઞાની થાય અને સર્વ દર્શનવાળો થાય

૨૨ જ્યારે સર્વ જ્ઞાન અને સર્વ દર્શનની પ્રાપ્તિ થાય ત્યારે નિરાગી થઈને તે કેવળી લોકાલોકનુ સ્વરૂપ બાણે

૨૩ નિરાગી થઈને કેવળી જ્યારે લોકાલોકનુ સ્વરૂપ બાણે ત્યારે પંથી મન, વચન, કાયાના યોગને નિરૂધીને શૈલેશી અવસ્થાને પ્રાપ્ત થાય

૨૪ જ્યારે યોગને નિરૂધીને શૈલેશી અવસ્થાને પ્રાપ્ત થાય ત્યારે સર્વ કર્મનો ક્ષય કરી નિરજન થઈને સિદ્ધિ પ્રત્યે જાય

(દર્શવૈકાલિક, અધ્યયન ૪, ગાથા ૧ થી ૨૪)

(૨)

૧ તેમા પ્રથમ સ્થાનમા મહાવીરદેવે સર્વ આત્માથી સયમરૂપ, નિપુણ અર્હિસા દેખીને ઉપદેશી

૨ જગતમા એટલા ત્રસ અને સ્થાવર પ્રાણીઓ છે તેને બાણુતા અબાણુતા હણવા નહી, તેમજ હણાવવા નહીં

૩ સર્વ જીવો જીવિતને ઇચ્છે છે, મરણને ઇચ્છતા નથી, એ કારણથી પ્રાણીનો બપકર વધ નિર્જી થે તજવો

૪ પોતાને માટે, પરને માટે ક્રોધથી કે ભયથી પ્રાણીઓને કદ થાય તેવુ અસત્ય બોલવુ નહીં તેમજ બોલાવવું નહીં

૫ મૃષાવાદને સર્વ સત્પુરુષોએ નિષેધ્યો છે, — પ્રાણીને તે અવિશ્વાસ ઉપજાવે છે તે માટે તેનો ત્યાગ કરવો

૬ સચિત્ કે અચિત્ — થોડા કે ઘણા, તે એટલા સુધી કે, દત્તશોધન માટે એક સળી જેટલે પરિઅહ, તે પણ યાચ્યા વિના લેવો નહીં

૭ પોતે અચાર્યું લેવુ નહીં, તેમ બીજા પાસે લેવરાવવુ નહીં, તેમજ અન્ય લેનારને કડું કડું એમ કહેવું નહીં — જે સચિત્ પુરુષો છે તે એમ કરે છે

૮ મહા રોદ્ર એવુ અપ્રજ્ઞાચર્ય, પ્રમાદને રહેવાનુ સ્થળ, આગ્નિનો નાશ કરનાર, તે જ જગતમા મુનિ આચરે નહી

૯ અધર્મનુ મૂળ, મહા દોષની જન્મભૂમિકા એવા જે મૈથુનના આલાપપ્રલાપ તેનો નિર્જી ત્યાગ કરવો

૧૦ સિંધાવણ, મીઠું, તેલ, ઘી, ગોળ, એ વગેરે આહારક પદાર્થો જ્ઞાતપુત્રના વન પ્રીતિવાળા જે મુનિઓ છે તે ગત્રિવાસ રાખે નહીં

૧૧ લોભથી વૃણનો પણ સ્પર્શ કરવો નહીં જે ગત્રિવાસ એવો કઈ પદાર્થ ગ્રામ્યા મુનિ નહીં પણ ગૃહસ્થ

૧૨ જે વસ્ત્ર, પાત્ર, કામળા, ગ્લોહગ્લુ છે, તે પણ સયમની વદ્ધા માટે ધર્મને સાધુ ધર્મ નહીં તો ત્યાગે

[૧૭]

૩૫

વવાણિયા, શ્રાવણ વદ ૦)), ૧૯૪૪

ઉપાધિ ઓછી છે, એ આન હજનક છે ધર્મકરણીનો કઈ વખત મળતો હશે

ધર્મકરણીનો થોડો વખત મળે છે, આત્મસિદ્ધિનો પણ થોડો વખત મળે છે. શાસ્ત્રપઠન અને અન્ય વાંચનનો પણ થોડો વખત મળે છે, થોડો વખત લેખનક્રિયા રોકે છે, થોડો વખત આહાર - વિહાર - ક્રિયા રોકે છે, થોડો વખત શોચક્રિયા રોકે છે, છ કલાક નિદ્રા રોકે છે, થોડો વખત મનોગત રોકે છે, છતાં છ કલાક વધી પડે છે સત્સંગનો લેશ અંશ પણ નહીં મળવાથી ણિચારો આ આત્મા વિવેકધેલણ ભોગવે છે.

[૪૭]

૩૬

મુંબઈ, ભાદ્રપદ વદ ૧, શનિ, ૧૯૪૪

વદામિ પાદે પ્રભુ વર્ધમાન

પ્રતિમાના કારણથી અહીં આગળનો સમાગમી ભાગ ઠીક પ્રતિકૂળ વર્તે છે એમ જ મતભેદથી અનંત કાળે, અનંત જન્મે પણ આત્મા ધર્મ ન પામ્યો. માટે સત્પુરુષો તેને ઇષ્ટતા નથી, પણ સ્વરૂપશ્રેણિને ઇષ્ટ છે

[૪૮]

૩૭

મુંબઈ બદર, આસો વદ ૨, શુક્ર, ૧૯૪૪

પાર્શ્વનાથ પરમાત્માને નમસ્કાર

પ્રિય ભાઈ સત્યાભિલાષી ઉજ્જમસી,

રાજનગર

તમારું હસ્તલિખિત શુભપત્ર મને કાલે સાચ કાલે મળ્યું તમારી તત્ત્વ જિજ્ઞાસા માટે વિશેષ સંતોષ થયો

જગતને રૂડું દેખાડવા અને તવાર પ્રયત્ન કર્યું, તેથી રૂડું થયું નથી કેમકે પરિભ્રમણ અને પરિભ્રમણના હેતુઓ હંબુ પ્રત્યક્ષ રહ્યા છે એક ભવ જો આત્માનું રૂડું થાય તેમ વ્યતીત કરવામાં જશે, તો અને તલવનું સાદું વળી રહેશે, એમ હું લઘુત્વભાવે સમજ્યો છું, અને તેમ કરવામાં જ મારી પ્રવૃત્તિ છે આ મહાબળ ધનથી રહિત થવામાં જે જે સાધન, પદાર્થ શ્રેષ્ઠ લાગે, તે ગ્રહવા એ જ માન્યતા છે, તો પછી તે માટે જગતની અનુકૂળતા-પ્રતિકૂળતા શું જોવી ? તે ગમે તેમ યોલે પણ આત્મા જો બંધનરહિત થતો હોય, સમાધિમય દશા પામતો હોય તો તેમ કરી લેવું એટલે કીર્તિ - અપકીર્તિથી સર્વકાળને માટે રહિત થઈ શકાશે

અત્યારે એ વગેરે એમના પક્ષના લોકોના જે વિચારો મારે માટે પ્રવર્તે છે, તે મને ધ્યાનમાં સ્મૃત છે, પણ વિસ્મૃત કરવા એ જ શ્રેયસ્કર છે તમે નિર્ભય રહેજો મારે માટે કોઈ કઈ કહે તે સાબળી મોન રહેજો, તેઓને માટે કઈ શોક-હર્ષ કરશો નહીં જે પુરુષ પર તમારો પ્રશસ્ત રાગ છે, તેના ઇષ્ટદેવ પરમાત્મા જિન, મહાયોગી દ્ર પાર્શ્વનાથાદિકનું સ્મરણ રાખજો અને જેમ બને તેમ નિર્મોહી થઈ મુક્ત દશાને ઇષ્ટજો જીવિતવ્ય કે જીવનપૂર્ણતા સંબંધી કઈ સંકલ્પ - વિકલ્પ કરશો નહીં ઉપયોગ શુદ્ધ કરવા આ જગતના સંકલ્પ વિકલ્પને ભૂલી જાઓ, પાર્શ્વનાથાદિક યોગીશ્વરની દશાની સ્મૃતિ કરજો, અને તે જ અભિલાષા રાખ્યા રહેજો, એ જ તમને પુન પુન આશીર્વાદપૂર્વક મારી શિક્ષા છે આ અદ્યક્ષ આત્મા પણ તે પદનો અભિલાષી અને તે પુરુષના ચરણકમળમાં તલ્લીન થયેલો દીન શિષ્ય છે તમને તેવી શ્રદ્ધાની જ શિક્ષા દે છે વીરસ્વામીનું ઓધેલું દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાળ અને ભાવથી સર્વસ્વરૂપ યથાતથ્ય છે, એ ભૂલશો નહીં તેની શિક્ષાની કોઈ પણ પ્રકારે વિરાધના થઈ હોય, તે માટે પશ્ચાત્તાપ કરજો આ કાળની અપેક્ષાએ મન, વચન, કાયા આત્મભાવે તેના યોગમાં અર્પણ

પ્રશસ્ત અનુરક્તતા થવાથી કોઈકોઈ વેળા આધ્યાત્મિક શૈલીસ બધી પ્રશ્ન આપની સમીપ મૂકવાની આજ્ઞા લેવાનો આપને પરિશ્રમ આપું છું. યોગ્ય લાગે તો આપ અનુકૂળ થશે.

હું અર્થ કે વચસ બધામાં વૃદ્ધ સ્થિતિવાળો નથી, તોપણ કંઈકે જ્ઞાનવૃદ્ધતા આણવા માટે આપના જેવા સત્સંગને, તેમના વિચારોને અને સત્પુરુષની ચરણરજને સેવવાનો અભિલાષી છું. મારું આ બાલવય એ અભિલાષામાં વિશેષ લાગે ગયું છે, તેથી કંઈપણ સમજાયું હોય, તો (તે) બે શબ્દો સમયાનુસાર આપ જેવાની સમીપ મૂકી આત્મહિત વિશેષ કરી શકું, એ પ્રયાચના આ પત્રથી છે. આ કાળમાં પુનર્જન્મનો નિશ્ચય આત્મા શા વડે, કેવા પ્રકારે અને કંઈ શ્રેણિમાં કરી શકે, એ સ બધી કંઈ મારાથી સમજાયું છે તે બે આપની આજ્ઞા હોય તો આપની સમીપ મૂકીશ.

વિ. આપના માધ્યસ્થ વિચારોના અભિલાષી
રાયચંદ્ર રવજીભાઈના પત્યાંગી પ્રશસ્ત ભાવે પ્રણમ.

[૩૬]

૬૨

વવાણિયા, વૈશાખ સુદ ૧૨, ૧૯૪૫

સત્પુરુષોને નમસ્કાર

પરમાત્માને ધ્યાવવાથી પરમાત્મા થવાય છે. પણ તે ધ્યાવન આત્મા સત્પુરુષના ચરણકમળ વિનયોપાસના વિના પ્રાપ્ત કરી શકતો નથી, એ નિર્ઘ્ન ભગવાનનું સર્વોત્કૃષ્ટ વચનામૃત છે. તમને મેં ચાર ભાવના માટે આગળ કંઈકે સૂચવન કર્યું હતું, તે સૂચવન અહીં વિશેષતાથી કંઈકે લખું છું.

આત્માને અનંત જ્ઞાનવાથી સ્વરૂપમય પવિત્ર શ્રેણિમાં આણવો એ કેવું નિરુપમ સુખ છે તે કહ્યું કહેવાતું નથી, લખ્યું લખાતું નથી અને મને વિચાર્યું વિચારાતું નથી.

આ કાળમાં શુકલધ્યાનની મુખ્યતાનો અનુભવ ભારતમાં અસંભવિત છે. તે ધ્યાનની પદ્ધતિ કથારૂપ અમૃતતાનો રસ કેટલાક પુરુષો પ્રાપ્ત કરી શકે છે, પણ યોક્ષના માર્ગની અનુકૂળતા ધોતી વાટે પ્રથમ ધર્મધ્યાનથી છે.

આ કાળમાં રૂપાતીત સુધી ધર્મધ્યાનની પ્રાપ્તિ કેટલાક સત્પુરુષોને સ્વભાવે, કેટલાકને સંજ્ઞા રૂપ નિરુપમ નિમિત્તથી અને કેટલાકને સત્સંગઆદિ લઈ અનેક સાધનોથી થઈ શકે છે, પણ તેવા પુરુષો — નિર્ઘ્ન થમતના — લાખોમાં પણ કોઈકે જ નીકળી શકે છે. ઘણે ભાગે તે સત્પુરુષો ત્યાગી થઈ, એકાંત ભૂમિકામાં વાસ કરે છે, કેટલાક બાહ્ય અત્યાગને લીધે મંસારમાં ગદ્ગદ છતાં મંસારીય જ દર્શાવે છે. પહેલા પુરુષનું મુખ્યોત્કૃષ્ટ અને બીજાનું ગૌણોત્કૃષ્ટ જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરીને ગણી શકાય.

ચોથે શુણ્ઘસ્થાનકે આવેલો પુરુષ પાત્રતા પામ્યો ગણી શકાય, ત્યાં ધર્મધ્યાનની ગૌણતા છે. પાંચમે મધ્યમ ગૌણતા છે. છઠ્ઠે મુખ્યતા પણ મધ્યમ છે. સાતમે મુખ્યતા છે. આપણે ગૃહસ્થ સામાન્ય વિધિએ પાંચમે ઉત્કૃષ્ટે તો આવી શકીએ, આ સિવાય ભાવની અપેક્ષા તો જોઈ જ રહે.

એ ધર્મધ્યાનમાં ચાર ભાવનાથી ભૂષિત થવું સંભવ છે —

૧. મૈત્રી — સર્વ જગતના જીવ ભણી નિર્વૈરશુદ્ધિ.

૨. પ્રમોદ — અંશમાત્ર પણ કોઈનો શુણ્ઘ નીરખીને રોમાચિત ઉદ્વિગ્ધ.

૩. કરુણા — જગતજીવના દુઃખ દેખીને અનુકંપિત થવું.

૪. માધ્યસ્થ કે ઉપેક્ષા — શુદ્ધ સમઘટ્ટિના બળવીર્યને યોગ્ય થવું.

ચાર તેના આલબન છે. ચાર તેની રુચિ છે. ચાર તેના પાયા છે. એમ અનેક ભેદ વહેવાર.

મધ્યાન છે.

જે પવન (શ્વાસ)નો જય કરે છે, તે મનનો જય કરે છે. જે મનનો જય કરે છે તે જય કરે છે.

યોગ્ય આત્મા હૈ તિસકો જળ જાન્યા તળ વિશ્રામ કૈસે ન હોવે ?

[૨૦]

૪૦

મુળાઈ, ૧૯૪૪

વિજ્ઞાનયુદ્ધિ, મધ્યસ્થતા, સરળતા, અને જિતે દ્રિયપણુ આટલા ગુણો જે આત્મામા હોય, તે તત્ત્વ પામવાનું ઉત્તમ પાત્ર છે

અનત જન્મમરણ કરી ચૂકેલા આ આત્માની કરુણા તેવા અધિકારીને ઉત્પન્ન થાય છે અને તે જ કર્મસુક્ત થવાનો જિજ્ઞાસુ કહી શકાય છે તે જ પુરુષ યથાર્થ પદાર્થને યથાર્થ સ્વરૂપે સમજી સુક્ત થવાના પુરુષાર્થમા યોગ્ય છે

જે આત્મા સુક્ત થયા છે તે આત્મા કંઈ સ્વચ્છ દવર્તનાથી સુક્ત થયા નથી, પણ આત્મ પુરુષે યોધેલા માર્ગના પ્રબળ અવલ બનથી સુક્ત થયા છે

અનાદિકાળના મહાશત્રુરૂપ રાગ, દ્રેષ અને મોહના બંધનમા તે પોતાસ બંધી વિચાર કરી શક્યો નથી મનુષ્યત્વ, આર્થદેશ, ઉત્તમ કુળ, શારીરિક સંપત્તિ એ અપેક્ષિત સાધન છે, અને અતરંગ સાધન માત્ર સુક્ત થવાની સાચી જિજ્ઞાસા એ છે

એમ જો સુલભગોધિપણીની યોગ્યતા આત્મામા આવી હોય તો તે, જે પુરુષો સુક્ત થયા છે અથવા વર્તમાનમા સુક્તપણે કે આત્મજ્ઞાનદશાએ વિચરે છે તેમણે ઉપદેશીલા માર્ગમા નિઃસંદેહપણે શ્રદ્ધાશીલ થાય

રાગ, દ્રેષ અને મોહ એ જોનામાં નથી તે પુરુષ તે ત્રણ દોષથી રહિત માર્ગ ઉપદેશી શકે, અને તે જ પદ્ધતિએ નિઃસંદેહપણે પ્રવર્તનારા સત્પુરુષો કા તે માર્ગ ઉપદેશી શકે

સર્વ દર્શનની શૈલીનો વિચાર કરતા એ રાગ, દ્રેષ અને મોહરહિત પુરુષનું યોધેલું નિર્ઝંથ-દર્શન વિશેષ માનવા યોગ્ય છે

એ ત્રણ દોષથી રહિત, મહાઅતિશયથી પ્રતાપી એવા લીર્થ કર દેવ તેણે મોક્ષના કારણરૂપે જે ધર્મ યોધ્યો છે, તે ધર્મ ગમે તે મનુષ્યો સ્વીકારતા હોય પણ તે એક પદ્ધતિએ હોવા જોઈએ, આ વાત નિઃશંક છે

અનેક પદ્ધતિએ અનેક મનુષ્યો તે ધર્મનું પ્રતિપાદન કરતા હોય અને તે મનુષ્યોને પરસ્પર મતભેદનું કારણ થતું હોય તો તેમા લીર્થ કર દેવની એક પદ્ધતિને દોષ નથી પણ તે મનુષ્યોની સમ-જણુ શક્તિનો દોષ ગણી શકાય

એ રીતે નિર્ઝંથધર્મપ્રવર્તક અમે છીએ, એમ જુદા જુદા મનુષ્યો કહેતા હોય, તો તેમાથી તે મનુષ્ય પ્રમાણબાધિત ગણી શકાય કે જે વીતરાગ દેવની આજ્ઞાના સફલાવેરૂપક અને પ્રવર્તક હોય

આ કાળ હું સમ નામથી પ્રખ્યાત છે હું સમકાળ એટલે જે કાળમા મનુષ્યો મહાહુ બં વડે આયુષ્ય પૂર્ણ કરતા હોય, તેમ જ ધર્મરાધનારૂપ પદાર્થો પ્રાપ્ત કરવામા હું સમતા એટલે મહાવિધ્નો આવતા હોય, તેને કહેવામા આવે છે

અત્યારે વીતરાગ દેવને નામે જૈન દર્શનમાં એટલા બધા મત ચાલે છે કે તે મત, તે મતરૂપ છે, પણ સતરૂપ જ્યાં સુધી વીતરાગ દેવની આજ્ઞાનું અવલ બન કરી પ્રવર્તતા ન હોય ત્યાં સુધી કહી શકાય નહીં

એ મતપ્રવર્તનમા મુખ્ય કારણો મને આટલા સલાવે છે: (૧) પોતાની શિથિલતાને લીધે કેટલાક પુરુષોએ નિર્ઝંથદર્શાની પ્રાધાન્યતા ઘટાડી હોય (૨) પરસ્પર બે આચાર્યોને વાદવિવાદ (૩) મોહનીય કર્મનો ઉદય અને તે રૂપે પ્રવર્તન થઈ જવું (૪) અહાયા પદ્ધતિ તે વાતનો માર્ગ મળતો હોય તોપણ તે હર્લભગોધિતાને લીધે ન અહવો (૫) સતિની ન્યૂનતા (૬) જેના પર રાગ તેના છ દર્માં

આત્મા શાથી, કેમ, અને કેવા પ્રકારે બ ધાયો છે આ જ્ઞાન જેને થયું નથી, તેને તે શાથી, કેમ અને કેવા પ્રકારે સુક્ત થાય તેનું જ્ઞાન પણ થયું નથી, અને ન થાય તો વચનામૃત પણ પ્રમાણભૂત છે મહાવીરના બોધનો મુખ્ય પાયો ઉપરના વચનામૃતથી શરૂ થાય છે, અને એનું સ્વરૂપ એણે મર્વો તમ દર્શાવ્યું છે તે માટે આપની અનુકૃપતા હશે, તો આગળ ઉપર જણાવીશ

અહીં એક આ પણ વિજ્ઞાપના આપને કરવી યોગ્ય છે કે, મહાવીર કે કોઈ પણ બીજા ઉપ દેશકના પક્ષપાત માટે માત્ર કંઈ પણ કથન અથવા માનવું નથી, પણ આત્મત્વ પામવા માટે જેનો બોધ અનુકૃપ છે તેને માટે પક્ષપાત () દષ્ટિરાગ, પ્રશસ્ત રાગ, કે માન્યતા છે, અને તેને આધારે વર્તના છે, તો આત્મત્વને બાધા કરતું એવું કોઈ પણ માત્ર કથન હોય, તો દર્શાવી ઉપકાગ કરતા રહેશે. પ્રત્યક્ષ સત્સ ગની તો બલિહારી છે, અને તે પુણ્યાનુબધી પુણ્યનું ફળ છે, છતાં ન્યા સુધી પરોક્ષ સત્સ ગ જ્ઞાનીદષ્ટાનુસાર મળ્યા કરશે ત્યાં સુધી પણ મારા લાગ્યનો ઉદ્ધવ જ છે

૨ નિર્ઐશસાસન જ્ઞાનવૃદ્ધને સર્વોત્તમવૃદ્ધ ગણે છે ભતિવૃદ્ધતા, પર્યાયવૃદ્ધતા એવા વૃદ્ધતાના અનેક ભેદ છે, પણ જ્ઞાનવૃદ્ધતા વિના એ સઘળી વૃદ્ધતા તે નામવૃદ્ધતા છે, કિંવા શૂન્યવૃદ્ધતા છે

૩ પુનર્જન્મસ બધી મારા વિચાર દર્શાવવા આપે સૂચવ્યું તે માટે અહીં પ્રસંગપૂર્વક મ દ્વેષ માત્ર દર્શાવું છું. —

(અ) માત્ર કેટલાક નિર્ણય પરથી આમ માનવું થયું છે કે, આ કાળમાં પણ કોઈ કોઈ મહા ત્માઓ ગતભવને ભતિસ્મરણજ્ઞાન વડે બાણી શકે છે, જે બાણવું કલ્પિત નહીં પણ સમ્યક્ હોય છે ઉત્કૃષ્ટ સમ્ભવેગ — જ્ઞાનયોગ — અને સત્સ ગથી પણ એ જ્ઞાન પ્રાપ્ત થાય છે એટલે શું કે ભૂતભવ પ્રત્યક્ષાનુભવરૂપ થાય છે

ન્યા સુધી ભૂતભવ અનુભવગમ્ય ન થાય ત્યાં સુધી ભવિષ્યકાળનું ધર્મપ્રયત્ન શ કાસહ આ મા કર્યા કરે છે, અને શ કાસહ પ્રયત્ન તે યોગ્ય સિદ્ધિ આપતું નથી

(આ) ‘પુનર્જન્મ છે,’ આટલું પરોક્ષે — પ્રત્યક્ષે નિ.શ કત્વ જે પુરુષને પ્રાપ્ત થયું નથી, તે પુરુષને આત્મજ્ઞાન પ્રાપ્ત થયું હોય એમ શાસ્ત્રગૈલી કહેતી નથી પુનર્જન્મને માટે ક્ષતજ્ઞાનથી મેળવેલો આશય મને જે અનુભવગમ્ય થયો છે તે કંઈક અહીં દર્શાવી જઉં છું

(૧) ‘ઐતન્ય’ અને ‘જડ’ એ બે ઓળખવાને માટે તે બન્ને વચ્ચે જે ભિન્ન ધર્મ છે તે પ્રથમ ઓળખાવો જોઈએ, અને તે ભિન્ન ધર્મમાં પણ મુખ્ય ભિન્ન ધર્મ જે ઓળખવાનો છે તે જ છે કે, ‘ઐતન્ય’ મા ‘ઉપયોગ’ (કોઈ પણ વસ્તુનો જે વડે બોધ થાય તે વસ્તુ) જોઈ છે અને ‘જડ’ મા તે નથી અહીં કહાપિ આમ કોઈ નિર્ણય કરવા છોડે કે, ‘જડ’ મા ‘ગદ્’, ‘રૂપ’, ‘રૂપ’, ‘રસ’ અને ‘ગંધ’ એ શક્તિઓ રહી છે, અને ઐતન્યમાં તે નથી, પણ એ ભિન્નતા આગળ અપેક્ષા લેતા ન સમજાય તેવી છે, કાગળ તેવા કેટલાક શુભો આકાશમાં પણ રહ્યા છે, ત્યાં કે નિરજન, નિરાકાર, અરૂપી ઇંડો, તે તે આત્માની સદૃશ ગણી શકાય, કાગળ ભિન્ન ધર્મ ન હોય પરંતુ ભિન્ન ધર્મ ‘ઉપયોગ’ નામનો આગળ કહેલો શુભ ત દર્શાવે છે, અને પછીથી જડ ઐતન્ય સ્વરૂપ સમજવું મુગમ પડે છે

(૨) જીવનો મુખ્ય શુભ વા લક્ષણ છે તે ‘ઉપયોગ’ (કોઈ પણ વસ્તુન બધી રાગની વિષ જ્ઞાન) અશુદ્ધ અને અપૂર્ણ ઉપયોગ જેને જોઈ છે તે જીવ — ‘વ્યવહારની અપેક્ષાએ —’ જીવ સ્વસ્વરૂપે પચાત્મા જ છે, પણ ન્યા સુધી સ્વસ્વરૂપ યથાર્થ સમજ્યો નથી ત્યાં સુધી (= આ) જીવસ્થ જીવ છે — પચાત્મદશામાં આગ્યો નથી શુદ્ધ અને અપૂર્ણ યથાર્થ ઉપયોગ. જીવ જીવ છે તે પચાત્મદશાને પ્રાપ્ત થયેલો આત્મા ગણાય અશુદ્ધ ઉપયોગી હોવાથી જ જીવસ્થ જીવ (અજ્ઞાન)ને સમ્યક્જ્ઞાન માની જોઈ છે, અને સમ્યક્જ્ઞાન વિના પુનર્જન્મનો નિવૃત્તિ દર્શાવેલો છે

તેવું નિમિત્ત કરે છે

ઓછામાં પૂરું કોઈ સંશોધક આત્મા હશે તો તેને અપ્રયોજનભૂત પૃથ્વી ઇત્યાદિક વિષયોમાં શંકાએ કરી રોકાવું થઈ ગયું છે અનુભવ ધર્મ પર આવવું તેમને પણ દુર્લભ થઈ પડ્યું છે

આ પરથી મારું એમ કહેવું નથી કે કોઈ પણ અત્યારે જૈન દર્શનના આરાધક નથી, છે ખરા, પણ બહુ જ અદ્ય, બહુ જ અદ્ય, અને જે છે તે સુક્ત થવા સિવાયનો ખીણ જિજ્ઞાસા જેને નથી તેવા અને વીતરાગની આજ્ઞામાં જેણે પોતાનો આત્મા સમર્પ્યો છે તેવા પણ તે આજ્ઞાએ ગણી લઈ એ તેટલા હશે ખાકી તો દર્શનની દશા જોઈ કરુણા ભિખારે તેવું છે, સ્થિર ચિત્તથી વિચાર કરી જોશો તો આ મારું કહેવું તમને સપ્રમાણ લાગશે

એ સઘળા મતોમાં કેટલાકને તો સહજ સહજ વિવાહ છે મુખ્ય વિવાહ - એકનું કહેવું પ્રતિમાની સિદ્ધિ માટે છે બીજા તેને કેવળ ઉત્થાપે છે (એ મુખ્ય વિવાહ છે)

બીજા ભાગમાં પ્રથમ હું પણ ગણાયો હતો મારી જિજ્ઞાસા વીતરાગ દેવની આજ્ઞાના આરાધન ભણી છે એમ પ્રત્યક્ષને ખાતર કહી દઈ દર્શાવું છું કે પ્રથમ પક્ષ સત્ય છે, એટલે કે જિન પ્રતિમા અને તેનું પૂજન શાસ્ત્રોક્ત, પ્રમાણોક્ત, અનુભવોક્ત અને અનુભવમાં લેવા યોગ્ય છે મને તે પદ્ધતિના જે રૂપે યોધ થયો અથવા તે વિષય સ બધી મને જે અદ્ય શ કા હતી તે નીકળી ગઈ, તે વસ્તુનું કઈ પણ પ્રતિપાદન થવાથી કોઈ પણ આત્મા તે સ બધી વિચાર કરી શકશે, અને તે વસ્તુની સિદ્ધિ જણાય તો તે સ બધી મતભેદ તેને ટળી જાય, તે સુલભગોષિપણાનું કાર્ય થાય એમ ગણ્યો, દૂ કામાં કેટલાક વિચારો પ્રતિમાસિદ્ધિ માટે દર્શાવું છું

મારી પ્રતિમામાં શ્રદ્ધા છે, માટે તમે સઘળા કરો એ માટે મારું કહેવું નથી, પણ વીર ભગવાનની આજ્ઞાનું આરાધન તેથી થતું જણાય તો તેમ કરવું પણ આટલું સ્મૃતિમાં રાખવાનું છે કે -

કેટલાંક પ્રમાણે આગમના સિદ્ધ થવા માટે પર પરા, અનુભવ ઇત્યાદિકની અવશ્ય છે કુતકૃંથી, જો તમે કહેતા હો તો આખા જૈન દર્શનનું પણ ખ ડન કરી દર્શાવું, પણ તેમાં કદ્યાણ નથી સત્ય વસ્તુ ન્યા પ્રમાણથી, અનુભવથી સિદ્ધ થઈ ત્યા જિજ્ઞાસુ પુરુષો પોતાની ગમે તેવી હંક પણ મૂકી દે છે.

આ મોટા વિવાહ આ કાળમાં જો પડ્યા ન હોત તો ધર્મ પામવાનું લોકોને બહુ સુલભ થાત દૂ કામાં પાંચ પ્રકારના પ્રમાણથી તે વાત હું સિદ્ધ કરું છું

૧ આગમપ્રમાણ ૨ ઇતિહાસપ્રમાણ ૩ પર પરાપ્રમાણ ૪ અનુભવપ્રમાણ ૫ પ્રમાણપ્રમાણ.

૧ આગમપ્રમાણ

આગમ કેને કહેવાય એ પ્રથમ વ્યાખ્યા થવાની જરૂર છે જેનો પ્રતિપાદક મૂળ પુરુષ આસ હોય તે વચ્ચેના જેમાં રહ્યા છે તે આગમ છે

વીતરાગ દેવના યોધેલા અર્થની યોજના ગણધરોએ કરી દૂ કામાં મુખ્ય વચ્ચેના લીધા, તે આગમ, સૂત્ર એ નામથી યોગભાય છે સિદ્ધાંત, શાસ્ત્ર એ બીજા તેના નામ છે

તીર્થ કર દેવે યોધેલા પુસ્તકોની યોજના દ્વાદશાગીરૂપે ગણધરદેવે કરી, તે બાર અગના નામ કહી જઈ છું આચારાગ, સૂત્રકૃતાગ, સ્થાનાગ, સમવાયાગ, ભગવતી, જ્ઞાતાધર્મકથાગ, ઉપાસકદશાગ, અતકૃતદશાગ, અનુત્તરૌપપાતિક, પ્રશ્નવ્યાકરણ, વિપાક, અને દષ્ટિવાદ

x x x x x

૧ કોઈ પણ વીતરાગની આજ્ઞાનું પાલન થાય તેમ પ્રવર્તવું એ મુખ્ય માન્યતા છે

૨ પ્રથમ પ્રતિમા નહીં માનતો અને હવે મારું છું, તેમાં કઈ પક્ષપાતી કારણ નથી, પણ મને તેની સિદ્ધિ જણાઈતેથી માન્ય રાખું છું, અને સિદ્ધિ છતાં નહીં માનવાથી પ્રથમની માન્યતાની પણ

આત્મત્વની પ્રકૃતિલક્ષણતા વિશેષ થઈ શકે

વિ. ધર્મજીવનના ઇચ્છક

રાજ્યદ રવજીભાઈના વિનયભાવે પ્રશસ્ત પ્રણામ

૬૫

મોરબી, જેઠ સુદ ૧૦, મોમ, ૧૯૪૫

તમારો અતિશય આગ્રહ છે અને ન હોય તોપણ એક ધર્મનિષ્ઠ આત્માને જે કંઈ માગ્યો શાંતિ થતી હોય તો એક પુણ્ય સમજી આવવું જોઈએ અને જ્ઞાનીદ્રષ્ટ હશે તો હું જરૂર ગણ્યા દિવસમા આવુ છું વિશેષ સમાગમે

[૪૧]

૬૬

અમદાવાદ, જ્યેષ્ઠ સુદ ૧૨, ભોમ, ૧૯૪૫

આપને મેં વવાણિયા બંદરથી પુનર્જન્મસ બંધી પરોક્ષજ્ઞાનની અપેક્ષાએ એકાદ બે વિચારે દર્શાવ્યા હતા, અને એ વિષે અવકાશ લઈ કેટલોક દર્શાવી પછી પ્રત્યક્ષ અનુભવગમ્ય જ્ઞાનથી તે વિષયનો નિશ્ચય મારા સમજવામાં જે કંઈ આવ્યો છે તે દર્શાવવાની ઇચ્છા ગમી છે

એ પત્ર જ્યેષ્ઠ સુદ ૫ મેં આપને મળેલું હોવું જોઈએ અવકાશ પ્રાપ્ત કરી કંઈ ઉત્તર ઘટે તો ઉત્તર, નહીં તો પહોંચે માત્ર આપી પ્રશમ આપશો, એ વિજ્ઞાપના છે

નિર્ઘેનનાં બોધેલા શાસ્ત્રના શોધ માટે અહીં સાતેક દિવસ થયા મારું આવવું થયું છે

ધર્મોપજીવનના ઇચ્છક

રાજ્યદ રવજીભાઈના યથાવિધિ પ્રણામ

[૮૭૪-૧૨]

૬૭

વઢવાણકેમ્પ, અષાઢ સુદ ૮, ગનિ, ૧૯૪૫

આત્માનું કલ્યાણ સંશોધવા માટે જે તમારી અભિલાષાઓ દેખાય છે તે, મને પ્રસન્નતા આપે છે ધર્મપ્રશસ્તધ્યાન કરવા માટે વિજ્ઞાપન કરી અત્યારે આ પત્ર પૂર્ણ કરું છું

ગયથદ

[૪૨]

૬૮ બનાણા-કાઠિયાવાડ, અષાઢ સુદ ૧૫, શુક્ર, ૧૯૪૫

અષાઢ સુદ ૭ નું લખેલું આપનું પત્ર મને વઢવાણકેમ્પ મળ્યું ત્યાં પછી મારું અહીં આવું થયું, એથી પહોંચે લખવામા વિલંબ થયો. પુનર્જન્મના માગ વિચારે આપને અનુકૂળ થવાથી જે એ વિષયમા આપનું સહાયકપણું મળ્યું આપે અત કંઈકીય — આત્મભાવજન્ય — અભિલાષા જે એ દર્શાવી તે નિરંતર સત્પુરુષો ગમતા આવ્યા છે, તેવી મન, વચન, ક્રિયા અને આત્માની દ્રષ્ટિએ પ્રાપ્ત કરી છે, અને તે દર્શાના પ્રકાશ વડે દિવ્ય થયેલા આત્માએ લાભી દ્વાન સર્વોદય આધ્યાત્મિક વચનામૃતોને પ્રદર્શિત કર્યા છે, જેને આપ જેવા સત્પાત્ર અનુભવો નિરંતર મને છે એ જ અનંતભવનું આત્મિક દુ બ ટાળવાનું પરમોપદ છે

સર્વ દર્શન પારિણામિકભાવે સુક્ષિતનો ઉપદેશ કરે છે એ નિમગ્ન છે, પણ યથાર્થદ્રષ્ટિ વિના સર્વ દર્શનનું તાત્પર્યજ્ઞાન હૃદયગત થતું નથી જે થવા માટે સન્પુરુષોની પ્રશસ્ત જનિ પાઠ્ય કન અને ઉપદેશનું અવલંબન, નિર્વિકાગ જ્ઞાનયોગ જે સાધનો, તે શુદ્ધ ઉપયોગ વડે કરવા જોઈએ

પુનર્જન્મના પ્રત્યક્ષ નિશ્ચય, તેમ જ અન્ય આધ્યાત્મિક વિચારે હવે પછી પ્રવૃત્તિ દર્શાવવાની આજ્ઞા લઉં છું.

શાસ્ત્ર - સૂત્ર કેટલાં ?

૧ એક પક્ષ એમ કહે છે કે અત્યારે પિસ્તાલીસ કે તેથી વધારે મૂત્રો છે અને તેની નિયુક્તિ ભાષ્ય, ચૂર્ણી, ટીકા એ સઘળું માનવું એક પક્ષ કહે છે કે ણત્રીસ જ સૂત્ર છે, અને તે ણત્રીસ જ ભગવાનનાં બોધેલા છે, બાકી મિશ્ર થઈ ગયા છે, અને નિયુક્તિ ઇત્યાદિક પણ તેમ જ છે માટે ણત્રીસ માનવા આટલી માન્યતા માટે પ્રથમ મારા સમજાયેલા વિચાર દર્શાવું છું

બીજા પક્ષની ઉત્પત્તિને આજે લગભગ ચારસે વર્ષ થયા તેઓ જે ણત્રીસ સૂત્ર માને છે તે નીચે પ્રમાણે.—

૧૧ અંગ ૧૨ ઉપાગ ૪ મૂળ ૪ છેદ ૧ આવશ્યક

x

x

x

x

છેવટની ભલામણ

હવે એ વિષયને સંક્ષેપમાં પૂર્ણ કર્યો પ્રતિમાથી એકાત ધર્મ છે, એમ કહેવા માટે અથવા પ્રતિમાના પૂજનનો જ ભાગ સિદ્ધ કરવા મેં આ લઘુ ગ્રંથમાં કલમ ચલાવી નથી પ્રતિમા માટે મને જે જે પ્રમાણે જણાયા હતા તે દૂકામાં જણાવી દીધા તેમાં વ્યાજબી ગેરવ્યાજબીપણું શાસ્ત્રવિચક્ષણ, અને ન્યાયસંપન્ન પુરુષે જોવાનું છે, અને પછી જેમ સપ્રમાણ લાગે તેમ પ્રવર્તવું કે ગ્રંથપત્ર એ તેમના આત્મા પર આધાર રાખે છે આ પુસ્તકને હું પ્રસિદ્ધ કરત નહીં, કારણ કે જે મનુષ્યે એક વાર પ્રતિમાપૂજનથી પ્રતિકૂળતા બતાવી હોય, તે જ મનુષ્ય જ્યારે તેની અનુકૂળતા બતાવે, ત્યારે પ્રથમ પક્ષવાળાને તે માટે બહુ ખેદ અને કટાક્ષ આવે છે આપ પણ હું ધારું છું કે મારા ભણી થોડા વખત પહેલાં એવી સ્થિતિમાં આવી ગયા હતા, તે વેળા જો આ પુસ્તકને મેં પ્રસિદ્ધિ આપી હોત તો આપના અતઃકરણો વધારે દુભાત અને દુભાવવાનું નિમિત્ત હું થાત, એટલા માટે મેં તેમ કથું નહીં કેટલોક વખત વીત્યા પછી મારા અતઃકરણમાં એક એવા વિચારે જન્મ લીધો કે તારા માટે તે ભાઈઓને સંકલેશ વિચારો આવતા રહેશે, તે જે પ્રમાણથી માન્યું છે, તે પણ માત્ર એક તારા હૃદયમાં રહી જશે, માટે તેને સત્યતાપૂર્વક જરૂર પ્રસિદ્ધિ આપવી એ વિચારને મેં ઝીલી લીધો ત્યારે તેમાંથી ઘણા નિર્મળ વિચારની પ્રેરણા થઈ, તે સંક્ષેપમાં જણાવી દઉં છું પ્રતિમા માનો એ આગ્રહ માટે આ પુસ્તક કરવાનો કંઈ હેતુ નથી તેમ જ તેઓ પ્રતિમા માનો તેથી મને કંઈ ધનવાન થઈ જવાનું નથી, તે સંબંધી જે વિચારો મને લાગ્યા હતા

[અપૂર્ણ મળેલ]

અને તેમ આપ જોવાને નથી દર્શાવી શકાતું એ કાંઈ નું કારણ.

નાનાપ્રકારના વિચારો ગમે તે રૂપે અનુક્રમવિહીન આપની સમીપ મૂકુ, તો તેને યોગ્યતાપૂર્વક આત્મગત કરતાં દોષને માટે — ભવિષ્યને માટે પણ — ક્ષમા ભાવ જ આપશો.

આ વેળા લઘુત્વભાવે એક પ્રશ્ન કરવાની આજ્ઞા લઉં છું આપને લક્ષ્યગત હશે કે, પ્રત્યેક પદાર્થની પ્રજ્ઞાપનીયતા ચાર પ્રકારે છે. દ્રવ્ય (તેના વસ્તુસ્વભાવ) થી, ક્ષેત્ર (કંઈપણ તેનું વ્યાપક — ઉપચારે કે અનુપચારે) થી, કાળથી અને ભાવ (તેના ગુણાદિક ભાવ) થી હવે આપણે આત્મની વ્યાખ્યા પણ એ વિના ન કરી શકીએ તેમ છે આપ જો એ પ્રજ્ઞાપનીયતાએ આત્માની વ્યાખ્યા અવકાશાનુકૂળ દર્શાવો, તો સ તોષનું કારણ થાય આમાથી એક અદ્ભુત વ્યાખ્યા નીકળી શકે તેમ છે, પણ આપના વિચારો આગળથી કંઈ સહાયક થઈ શકશે એમ ગણી આ પ્રયાચન કર્યું છે ધર્મેપણ્ણવન પ્રાપ્ત કરવામા આપની સહાયતાની પ્રાચે અવશ્ય પડે તેવું છે, પણ સામાન્યે વૃત્તિભાવ માટે આપના વિચાર માગી પછી તે વાતને જન્મ આપવો, તેમ રહ્યું છે શાસ્ત્ર એ પરોક્ષમાર્ગ છે, અને ૦ ૦ ૦ પ્રત્યક્ષમાર્ગ છે આ વેળા એ શબ્દો મૂકી આ પત્ર વિનયભાવે પૂર્ણ કરુ છું

આ ભૂમિકા તે શ્રેષ્ઠ યોગભૂમિકા છે અહીં એક સત્સુનિ ઇન્નો મને પ્રસન્ન રહે છે

વિં આં રાયચંદ્ર રવણભાઈના પ્રં

[૪૫]

૭૨

ભરૂચ, શ્રા સુદ ૧૦, ૧૯૪૫

બાહ્યાભાવે જગતમા વર્તો અને અતર ગમાં એકાંત શીતલીભૂત — નિર્લેપ રહો એ જ માન્યતા અને શ્રોધના છે -

૭૩

મુંબઈ, શ્રાવણ વદ ૭, શનિ, ૧૯૪૫

તમારી આરોગ્યતાના ખબર હંમણાં પ્રાપ્ત થયા નથી તે જરૂર કરી લખાશો, અને શરીરની સ્થિતિ માટે જેમ અને તેમ અશોકરૂપે પ્રવર્તશો

૭૪

વવાણિયા, બાદરવા સુદ, ૨, ૧૯૪૫

સુરુ ચિં,

સ વત્સરી સંબંધી થયેલા મારા દોષની શુદ્ધ બુદ્ધિથી ક્ષમા યાચું છું તમારા સમગ્ર કુટુંબને અવિન્યાદિકને માટે ક્ષમાવું છું

પરતત્રતા માટે ખેદ છે પરન્તુ હંમણાં તો નિરુપાયતા છે

પત્રનો ઉત્તર લખવામા ચીવટ રાખશો મહાસતીજીને અભિનંદન કૃતજ્ઞ

ગન્યં ના થયે આ

[૪૬]

૭૫

મુંબઈ, ભાદરવા વદ ૪, શુક્ર, ૧૯૪૫

માગ પર શુદ્ધ રાગ સમભાવથી રાખો વિશેષતા ન કરો ધર્મધ્યાન અને વ્યવહાર ભક્તિ સાચવો લોભી ગુરુ, એ ગુરુ-શિષ્ય બન્નેને અધોગતિનું કારણ છે હું એક સ સારી છું મને અવગત છે શુદ્ધ ગુરુની તમને જરૂર છે

[૪૮]

૭૬

મોહમયી, આશ્વિ વદી ૧૦, શનિ ૧૯૪૫

બીજી કાઈ શોધ મા માત્ર એક સત્યરૂપને શોધીને તેના ચતુર્કમગના સર્વ ભાવ અર્પણ કરું

[૨૩]

૪૩ મુંબઈ, માર્ગશીર્ષ વ્રી ૭, ભોમ, ૧૯૪૫
જિનાથ નમ.

સુંદર,

આપનો પત્ર સુરતથી લખેલો મને આજરોજ સવારના અગિયારે મળ્યો તેમાની વિગતથી એક પ્રકારે શોચ થયો, કારણ આપને નિષ્ક્રમ ફેરો થયો બેકે મે આગળથી હું સુરત થોડું રોકાવાનો છું, એમ દર્શાવવાને એક પત્ર લખ્યું હતું, તે આપને વખતસર હું કલ્પુ છું કે નહીં મળ્યું હોય હશે — હવે આપણે થોડા વખતમા દેશમા મલી શકીશુ અહીં હું કંઈ બહુ વખત રોકાવાનો નથી આપ ધીરજ ધરશો, અને શોચને ત્યાગશો, એમ વિનંતિ છે મળવા પછી હું એમ ઇચ્છુ છું કે, આપને પ્રાપ્ત થયેલો નાના પ્રકારનો ખેદ જાઓ ! અને તેમ થશે આપ દિલગીર ન થાઓ

સાથેનો ચિંત્ર ની વિનંતિરૂપ પત્ર મે વાચ્યો હતો તેઓને પણ ધીરજ આપો. બન્ને ભાઈઓ ધર્મમાં પ્રવર્તન કરો

મારા ભણી મોહનશા નહીં રાખો હું તો એક અદ્ય શક્તિવાળુ પામર મનુષ્ય છું સદિમા અનેક સત્યરૂપો ગુપ્તરૂપે રહ્યા છે વિદિતમા પણ રહ્યા છે તેમના ગુણને સ્મરો તેઓનો પવિત્ર સમાગમ કરો અને આત્મિક લાભ વડે મનુષ્યલવને સાર્થક કરો એ મારી નિરંતર પ્રાર્થના છે

બંને સાથે મલી આ પત્ર વાચશો ઉતાવળ હોવાથી આટલેથી અટકુ છું

લિં રાયચ દના પ્રણામ વાચશો

[૨૪]

૪૪ મુંબઈ, માગશર વદ ૧૨, શનિ, ૧૯૪૫

સુંદર,

વિશેષ વિદિત થયું હશે

હું અહીં સમયાનુસાર આન દમાં છું આપનો આત્માન દ આહું છું ચિ જૂઠાભાઈની આરોગ્યતા સુધરવા પૂર્ણ ધીરજ આપશો હું પણ હવે અહીં થોડો વખત રહેવાનો છું

એક મોટી વિરૂપિત છે, કે પત્રમા હમેશા શોચ સ બ ધી ન્યૂનતા અને પુરુષાર્થની અધિકતા પ્રાપ્ત થાય તેમ લખવા પરિશ્રમ લેતા રહેશો વિશેષ હવે પછી

રાયચ દના પ્રણામ

૪૫

મુંબઈ, માગશર વદ ૦)) ૧૯૪૫

સુંદર,

જૂઠાભાઈની સ્થિતિ વિદિત થઈ હું નિરુપાય છું બે ન ચાલે તો પ્રશસ્ત રાગ રાખો, પણ મને પોતાને, તમ સઘળાને એ રસ્તે આધીન ન કરો

પ્રણામ લખુ તેની પણ ચિંતા ન કરો હજુ પ્રણામ કરવાને લાયક જ છું, કરાવવાને નથી

વિં રાયચ દના પ્રણામ

[૨૫]

૪૬

માગશર, ૧૯૪૫

તમારો પ્રશસ્તભાવભૂષિત પત્ર મળ્યો ઉત્તરમા આ સંદેષ છે કે જે વાટેથી આત્મત્વ પ્રાપ્ત થાય તે વાટ શોધો મારા પર પ્રશસ્તભાવ આણો એવું હું પાત્ર નથી, છતાં બે તમને એમ આત્મશાંતિ થતી હોય તો કરો.

૨૩

શુદ્ધ ઉપયોગની જો પ્રાપ્તિ થઈ તો પછી તે સમયે સમયે પૂર્વોપાર્જિત મોહનીયને ભગ્નીયુત કરી શકશે આ અનુભવગમ્ય પ્રવચન છે

પણ પૂર્વોપાર્જિત હજુ સુધી મને પ્રવર્તે છે, ત્યાં સુધી મારી શી દશાથી શાંતિ થાય? એ વિચારતાં મને નીચે પ્રમાણે સમાધાન થયું. —

સ્ત્રીને સદાચારી જ્ઞાન આપવું. એક સત્સંગી તેને ગણવી તેનાથી ધર્મખંડેનનેા સ બધરાખવો. આ ત'કરણથી કેઈ પણ પ્રકારે મા ગંદેન અને તેમા અતર ન રાખવો. તેના ગારીરિક ભાગનેા કેઈ પણ રીતે મોહકર્મને વશે ઉપભોગ લેવાય છે ત્યા યોગની જ સ્મૃતિ રાખી, 'આ છે તો હુ કેવુ સુખ અનુભવું છું?' એ ભૂલી જવું (તાત્પર્ય—તે માનવુ અસત છે) મિત્રે મિત્રની જેમ સાધાનથી ચીજનેા પરસ્પર ઉપભોગ લઈએ છીએ તેમ તે વસ્તુ લેવા (વિગ) નો સખેદ ઉપભોગ લઈ પૂર્વ બધનથી છૂટી જવું તેનાથી જેમ બને તેમ નિર્વિકારી વાત કરવી. વિકારચેષ્ટાનેા કાચાએ અનુભવ કરતાં પણ ઉપયોગ નિશાન પર જ રાખવો.

તેનાથી ક'ઈ સતાનોત્પત્તિ થાય તો તે એક સાધારણ વસ્તુ છે, એમ સમજી મમત્વ ન કરવું પણ એમ ચિંતવવું કે જે દ્વારથી લઘુશ કાનું વહેવું છે તે દ્વારથી ઉત્પન્ન થયેલો પદાર્થ (આ) પાછો તેમાં કાં ભૂલી જાય છે—મહા અધારી કેદથી ક'ટાળી આવ્યા છતાં પાછો ત્યા જ મિત્રતા કરવા જાય છે એ શી વિચિત્રતા છે! ઇચ્છવું એમ કે જાનેના તે સયોગથી ક'ઈ હર્ષશોક કે ગાળખચ્છા રૂપ ક્ષણી ઉત્પત્તિ ન થાયો એ ચિત્ર મને સભારવા ન દો નહીં તો એક માત્ર સુદૃઢ ગ્રહેન અને સુદૃઢ વર્ણ (જડ પદાર્થનેા) તે આત્માને કેટલું બધન કરી સપત્તિહીન કરે છે, તે આત્મા કેઈ પણ પ્રકારે વિસારીશ નહીં

(૨)

શ્રી સબધમા કેઈ પણ પ્રકારે રાગદ્વેષ રાખવા મારી અશમાત્ર ઇચ્છા નથી પણ પૂર્વોપાર્જિતથી ઇચ્છાના પ્રવર્તનમાં અટકવો છું.

[પર]

૭૬

વિ ન ૧૬૪૫

જગતમાં લિન્ન લિન્ન મત અને દર્શન જોવામા આવે છે તે હૃદિલેદ છે

લિન્ન લિન્ન મત કેખીએ, લેદ હૃદિનેા એહ,

૧

એક તત્ત્વના મૂળમા, વ્યાખ્યા માને તેહ

તેહ તત્ત્વરૂપ વૃક્ષનું, આત્મધર્મ છે મૂળ,

૨

સ્વભાવની સિદ્ધિ કરે, ધર્મ તે જ અનુકૂળ

પ્રથમ આત્મસિદ્ધિ થવા, કરીએ જ્ઞાન વિચાર

૩

અનુભવી શુદ્ધને સેવીએ, બુધજનનેા નિર્ધાર

ક્ષણ ક્ષણ જે અસ્થિરતા, અને વિભાવિક મોહ

તે જોનામાથી ગયા, તે અનુભવી શુદ્ધ જોય

ગાદ્ય તેમ અભ્યતરે, અથ અથિ નહિ હોય,

૪

પરમ પુરુષ તેને કહો, સગા હૃદિની જોય

ગાદ્ય પગિઝક અથિ છે, અભ્યંતર મિથ્યાવ.

૫

સ્વભાવથી પ્રતિદ્વિગતા, —

લખવા સ બ ધર્માં હમણા કઈક મને ક ટાળો વતે છે તેથી ધાર્યો હતો તેના આઠમા ભાગનો પણ ઉત્તર લખી શકતો નથી

છેવટની આ વિનયપૂર્વક મારી શિક્ષા ધ્યાનમાં રાખશે કે —

એક ભવના થોડા સુખ માટે અને ત ભવનું અને ત હ.ખ નહીં વધારવાનો પ્રયત્ન સત્પુરુષો કરે છે. સ્વાત્પદ આ વાત પણ માન્ય છે કે ધનનાર છે તે ફરનાર નથી અને ફરનાર છે તે ધનનાર નથી તો પછી ધર્મપ્રયત્નમાં, આત્મિકહિતમાં અન્ય ઉપાધિને આધીન થઈ પ્રમાદ શુ ધારણ કરવો ? આમ છે છતાં દેશ, કાળ, પાત્ર, ભાવ ભોવા ભોઈએ

સત્પુરુષોનું યોગબળ જગતનું કલ્યાણ કરે

એમ ઇચ્છી વળતી ટપાલે પત્ર લખવા વિનતી કરી પત્રિકા 'પૂર્ણ કરું' છું

લિં મત્ર

રવજી આત્મજ રાયચ દના પ્રણામ — નિરાગ શ્રેણી સમુચ્ચયે

[૨૭]

૪૮

વવાણિયા, માહ, ૧૯૪૫

જિજ્ઞાસુ,

આપના પ્રશ્નનો ઉત્તર, મારી યોગ્યતા પ્રમાણે, આપનો પ્રશ્ન ટાકીને લખુ છું

પ્રશ્ન . — વ્યવહારશુદ્ધિ કેમ થઈ શકે ?

ઉત્તર — વ્યવહારશુદ્ધિની આવશ્યકતા આપના લક્ષમાં હશે, છતાં વિષયની પ્રાર ભતા માટે અવશ્ય ગણી દર્શાવવું યોગ્ય છે કે આ લોકમાં સુખનું કારણ અને પરલોકમાં સુખનું કારણ બે સ સારપ્રવૃત્તિથી થાય તેનું નામ વ્યવહારશુદ્ધિ સુખના સર્વ જિજ્ઞાસુ છે, વ્યવહારશુદ્ધિથી જ્યારે સુખ છે ત્યારે તેની આવશ્યકતા પણ નિં શ ક છે

૧ જેને ધર્મ સ બ ધી કઈ પણ જોષ થયો છે, અને રળવાની જેને જરૂર નથી, તેણે ઉપાધિ કરી રળવા પ્રયત્ન ન કરવું ભોઈએ

૨ જેને ધર્મ સ બ ધી જોષ થયો છે, છતાં સ્થિતિનું હ.ખ હોય તો ખનતી ઉપાધિ કરીને રળવા તેણે પ્રયત્ન કરવું ભોઈએ

(સર્વસંગપરિત્યાગી થવાની જેની જિજ્ઞાસા છે તેને આ નિયમોથી સ બ ધ નથી)

૩ ઉપજીવન સુખે આલી શકે તેવું છતાં જેનું મન લક્ષ્મીને માટે ગહુ ઝાવા નાખતું હોય તેણે પ્રથમ તેની વૃદ્ધિ કરવાનું કારણ પોતાને પૂછવું તો ઉત્તરમાં બે પરોપકાર સિવાય કઈ પણ પ્રતિકૂળ ભાગ આવતો હોય, કિંવા પારિણામિક લાભને હાનિ પહોંચ્યા સિવાય કઈ પણ આવતું હોય તો મનને સ તોષી લેવું, તેમ છતાં ન વળી શકે તેમ હોય તો અસુક મર્યાદામાં આવવું તે મર્યાદા સુખનું કારણ થાય તેવી થવી ભોઈએ

૪ પરિણામે આત્મધ્યાન ધ્યાવાની જરૂર પડે, તેમ કરીને બેસવાથી રળવું સારું છે

૫ જેનું સારી રીતે ઉપજીવન ચાલે છે, તેણે કોઈ પણ પ્રકારના અનાચારથી લક્ષ્મી મેળવવી ન ભોઈએ મનને જેથી સુખ હોતું નથી તેથી કાયાને કે વચનને ન હોય અનાચારથી મન સુખી થતું નથી, આ સ્વત અનુભવ થાય તેવું કહેવું છે

૬ ન ચાલતા ઉપજીવન માટે કઈ પણ અદ્ય અનાચાર (અસત્ય અને સહજ માયા) સેવવો પડે તો મહાશોચથી સેવવો, પ્રાયશ્ચિત્ત ધ્યાનમાં રાખવું સેવવામાં નીચેના દોષ ન આવવા ભોઈએ —

૧ કોઈથી મહા વિશ્વાસઘાત

૨ મિત્રથી વિશ્વાસઘાત

બહુલતાએ ઘેર્યો નથી સ્ત્રીના સબધમા જિજ્ઞાસા ચોર છે અને વર્તના ચોર છે. એક પક્ષે તેનું કેટલાક કાળ સુધી સેવન કરવું સમ્મત કર્યું છે તથાપિ ત્યાં સામાન્ય પ્રીતિ-અપ્રીતિ છે પણ હ.ખ એ છે કે જિજ્ઞાસા નથી, છતાં પૂર્વકર્મ કાં ઘેર છે? એટલેથી પતતુ નથી, પણ તેને લીધે નહીં ગમતા પદાર્થોને જોવા, સ્પર્શવા, સ્પર્શવા પડે છે અને એ જ કારણથી પ્રાચી ઉપાધિમા બેસવું પડે છે મહાર ભ, મહાપરિશ્રદ્ધ, કોધ, માન, માયા, લોભ કે એવું તેવું જગતમા કંઈ જ નથી એન વિસ્મરણધ્યાન કરવાથી પરમાનંદ રહે છે તેને ઉપરના કારણોથી જોવા પડે છે એ મહા ખેદ છે એ તર ગચ્છ્યાં પણ કોઈ સ્થળે ખોલી શકાતી નથી એવાં પાત્રોની દુર્લભતા મને થઈ પડી એ જ મ્મંદ હું ખમતા કંહો

[૫૬]

૮૩

વિ મ ૧૬૪૫

અત્ર કુશળતા છે, આપના તરફની ઇચ્છા છુ આજે આપનું જિજ્ઞાસુ પત્ર મળ્યું તે જિજ્ઞાસુ પત્રના ઉત્તર બહલ જે પત્ર મોકલવું જોઈએ તે પત્ર આ છે. —

આ પત્રમા ગુહાશ્રમસ બધી મારા કેટલાક વિચારો આપની મનીષ મૂકુ છુ એ મૂકવાનો હેતુ મારા એટલો જ છે કે, કોઈ પણ પ્રકારના ઉત્તમ ક્રમમા આપનું જીવન-વલણ થાય, અને તે ક્રમ જ્યારથી ચાર ભવો જોઈએ તે કાળ હમણા જ આપની પાસે ચાર લાગે છે, એટલે તે ક્રમ જીવવાનો ઉચિત સમય છે, તેમ જણાવેલા ક્રમના વિચારો ઘણા સંસ્કારિક હોઈને પત્ર વાંચે નીકળે છે, આપને તેમ જ કોઈ પણ આત્મોન્નતિ વા પ્રશસ્ત ક્રમને ઇચ્છનારને તે ખચીત વધારે ઉપયોગ થઈ પડશે એમ માન્યતા છે

તત્ત્વજ્ઞાનની ઊંડી શુદ્ધિ દર્શન કરવા જઈએ તો, ત્યાં નેપથ્યમાથી એવો ધ્વનિ જ નીકળે કે, તમે કોણ છો? ક્યાંથી આવ્યા છો? કેમ આવ્યા છો? તમારી સગીર આ સંપત્તિ શું છે? તમની તમને પ્રતીતિ છે? તમે વિનાશી, અવિનાશી વા કોઈ ત્રિરાશી છો? એવા અનેક પ્રશ્નો હૃદયના ને ધ્વનિથી પ્રવેશ કરશે, અને એ પ્રશ્નોથી જ્યાં આત્મા ઘેરાયો ત્યાં પછી ધીમળ વિચારોને બાંધે જાય. અવકાશ રહેશે; યદિ એ વિચારોથી જ છેવટે સિદ્ધિ છે, એ જ વિચારોના વિવેકથી જ અભ્યાસ સુખની ઇચ્છા છે, તેની પ્રાપ્તિ થાય છે, એ જ વિચારોના મનનથી અનંત કાળનું મૂળન ટકવાનું તથાપિ તે સર્વને માટે નથી વાસ્તવિક દૃષ્ટિથી જોતા તેને છેવટે સુધી પામનારા પાત્રોની બહુ છે, કાળ ફરી ગયો છે, એ વસ્તુનો અધીગાઈ અથવા અશૌચતાથી અત લેવા જતા એ નો છે, અને ભાગ્યહીન અપાત્ર ગાનને લોકથી અદ્ર થાય છે, એટલા માટે અસુક્ર એ તેને અપનાવેલ માર્ગ પાત્રોનાઓને તે ક્રમમા આવવા, તે શુદ્ધિ દર્શન કરવા ઘણા વખત સુધી અભ્યાસની જરૂર છે. કદાપિ તે શુદ્ધિદર્શનની તેની ઇચ્છા ન હોય તોપણ પોતાનાં આ ભવના મુખને સ્પર્શે પણ જોય તથા મૂંઝાની વચ્ચેના ભાગ કોઈ રીતે ગાળવા માટે પણ એ અભ્યાસની ખચીત જરૂર છે. અનુભવગમ્ય છે, ઘણાને તે અનુભવમા આવ્યું છે ઘણા આર્થ મનુકુયા તે માટે વિચાર કરી તેઓએ તે પર અધિકાધિક મનન કર્યું છે આત્માને શોધી, તેના અપાત્ર માર્ગોની ઘેરે ઘણાને ભાગ્યશાળી થવાને માટે, અનેક ક્રમ આપ્યા છે, તે મહા-મા જયવાન હો. અને તેને તમ-મંકાર હો.

આપણે થોડીવાર તત્ત્વજ્ઞાનની શુદ્ધિની વિસ્મરણ કરી, આર્યોએ ત્રોધે જ ને એ ક્રમ ને માટે પગથાણ છીએ, તે સમયમા જણાવી જવું યોગ્ય જ છે કે, પૂણા સ્વ. દક્ષ જેને મનુકુ સુખકર પિતૃક, અને હૃદયમય જેને માનેડ છે તેમ છે, અનુભવગમ્ય છે. ને ને ને ને નિવાસ છે અને નિરંતર તેની જ જિજ્ઞાસા છે અન્યકે કંઈને જિજ્ઞાસા પૂર્વક ને

છો તેમ છુ સંસારી પ્રવર્તન થાય છે તે કરુ છુ ધર્મસળધી મારી વર્તના તે સર્વજ્ઞ પરમાત્માના જ્ઞાનમા દ્રશ્ય થતી હોય તે ખરી, પૂછવી જોઈતી નહોતી પૂછતા કહી શકાય તેવી પણ નથી. સડન ઉત્તર આપવો ઘટે તે આપ્યો છે શુ થાય છે અને પાત્રતા કયા છે એ જોઈ છુ ઉદય આવેલા કર્મો ભોગવું છુ ખરી સ્થિતિમાં હજુ એકાદ અશ પણ આપ્યો હોઈ એમ કહેવું તે આત્મપ્રશ્ન સારૂ જ સ ભવે છે

બનતી પ્રભુભક્તિ, સત્સંગ, સત્ય વ્યવહારની સાથે ધર્મ, અર્થ, કામ અને મોક્ષ એ ચાર પુરુષાર્થ પ્રાપ્ત કરતા રહો પ્રયત્ને જેમ આત્મા ઊર્ધ્વગતિનો પરિણામી થાય તેમ કરો

સમય સમય જીવનની ક્ષણિક વ્યતીતતા છે, ત્યા પ્રમાદ કરીએ છીએ એ જ મહામોહનીયનું બળ છે
વિં રાયચ દના સત્પુરુષોને નમસ્કાર સહિત પ્રણામ

[૩૦]

૫૧

વવાણિયા બ દર, માહ વહ ૭, ૧૯૪૫

નિરાગી પુરુષોને નમસ્કાર

ઉદય આવેલા કર્મોને ભોગવતા નવા કર્મ ન બધાય તે માટે આત્માને સચેત રાખવો એ સત્પુરુષોનો મહાન મોધ છે

આત્માભિલાષી,—

જો ત્યા તમને વખત મળતો હોય તો જિનભક્તિમા વિશેષ વિશેષ ઉત્સાહની વૃદ્ધિ કરતા રહેશો, અને એક ધડી પણ સત્સંગ કે સત્કથાનું સંરોધન કરતા રહેશો

(કોઈ વેળા) શુભાશુભ કર્મના ઉદય સમયે હર્ષશોકમા નહીં પડતા ભોગવ્યે છુટકો છે, અને આ વસ્તુ તે મારી નથી એમ ગણી સમભાવની શ્રેણિ વધારતા રહેશો

વિશેષ લખતા અત્યારે અટકુ છુ

વિં રાયચ દના સત્પુરુષોને નમસ્કાર સમેત પ્રણામ વાચશો

[૩૧]

૫૨

વવાણિયાબ દર, માહ વહ ૧૦, સોમ, ૧૯૪૫

નિરાગી પુરુષોને નમસ્કાર

આત્મહિતાભિલાષી આજ્ઞાકિત,

તમારો આત્મવિચારભરિત પત્ર ગઈ પ્રભાતે મળ્યો

નિર્ઝંથ ભગવાને પ્રણીતેલા પવિત્ર ધર્મ માટે જે જે ઉપમા આપીએ તે તે ન્યૂન જ છે આત્મા અનત કાળ રખડ્યો, તે માત્ર એના નિરુપમ ધર્મના અભાવે જેના એક રોમમા કિંચિત્ પણ અજ્ઞાન, મોહ, કે અસમાધિ રહી નથી તે સત્પુરુષના વચન અને મોધ માટે કઈ પણ નહી કહી શકતા, તેના જ વચનમા પ્રશસ્ત ભાવે પુન પુન પ્રસક્ત થવું એ પણ આપણ સર્વોત્તમ શ્રેય છે

શી એની શેલી ! જ્યા આત્માને વિકારમય થવાનો અનતાશ પણ રહ્યો નથી શુદ્ધ, સ્ફટિક, ક્ષીણ અને ચ દ્રશી ઉજ્જવળ શુકલ ધ્યાનની શ્રેણીથી પ્રવાહરૂપે નીકળેલા તે નિર્ઝંથના પવિત્ર વચનોની મને—તમને ત્રિકાળ શ્રદ્ધા રહો !

એ જ પરમાત્માના યોગબળ આગળ પ્રયાચના !

દયાળભાઈ એ દર્શાવ્યું તે પ્રમાણે તમે લખ્યું છે, અને હું માનુ છુ કે તેમ જ હશે દયાળભાઈ સહર્ષ પત્ર લખે એમ તેમને કહેશે અને ધર્મધ્યાન ભણી પ્રવૃત્તિ થાય એ કર્તવ્યની ભલામણ આપશે પ્રવીણસાગર માટે કઈ ઉત્તર નથી તે લખશે

જેમ અને તેમ આત્માને ઝોળખવા ભણી લક્ષ દો એ જ માગણી છે કવિરાજ—તમારા

વર્ષ ૨૩ મું

[૫૭]

૮૪

વિ સં ૧૬૪

ભાઈ આટલું તારે અવશ્ય કન્વા જેલુ છે .—

૧ દેહમા વિચાર કન્વાર બેઠો છે તે દેહથી ભિન્ન છે? તે સુખી છે કે દુઃખી? એ સલામી છે

૨ હું ખ લાગશે જ, અને હું ખના કાગલો પણ તને દિગ્ગેશ્વર થશે તેમ છતાં કદાપિ નહીં
તો મારા ૦ કોઈ લાગને વાળી બા, એટલે સિદ્ધ થશે તે ટાળવા માટે જે ઉપાય છે તે એટલો કરો
તેથી બાહ્યભ્યંતગ્ગઠિત થવું.

૩ રહિત થવાય છે, એર દશા અનુભવાય છે એ પ્રતિજ્ઞાપૂર્વક કરું છું

૪ તે સાધન માટે સર્વમં ગપગિત્યાગી થવાની આવશ્યકતા છે નિર્મલ મનુષ્યના મન
જઈને પડવું યોગ્ય છે

૫ જેવા ભાવથી પડાય તેવા ભાવથી સર્વકાળ ગહેવા માટેની વિચારના પ્રવન કરી છે ને
તને પૂર્વકર્મ બળવાન લાગતા હોય તો અત્યાગી દેશત્યાગી ગીને પણ તે વસ્તુને વિતરીત નહીં

૬ પ્રથમ ગમે તેમ કરી તું તારું જીવન બાલુ બાલુવું આ માટે કે બાલિયનમધિ થયે નહીં
અપ્રમાદી થવું

૭ તે આયુષ્યનો માનસિક આન્ધોપયોગ તો નિવેદનમાં મળે

૮ જીવન બહુ દુઃખ છે ઉપાધિ બહુ છે, અને ત્યાગ થઈ શકે તેમ નથી તેમ નીચેના નીચેના
ધુન લક્ષમાં ગળે

વાટ મળશે, ત્યારે જ તે મતભેદાદિક જશે

મતભેદ રાખી કોઈ મોક્ષ પામ્યા નથી વિચારીને જેણે મતભેદને ટાળ્યો, તે અતર્વૃત્તિને પામી કંમે કરી શાશ્વત મોક્ષને પામ્યા છે, પામે છે અને પામશે

કોઈ પણ અવ્યવસ્થિત ભાવે અક્ષરલેખ થયો હોય તો તે ક્ષમ થાઓ

[૩૩]

૫૫ વવાણિયા, ફાલ્ગુન સુદ ૯, રવિ, ૧૯૪૫

નિરાગી મહાત્માઓને નમસ્કાર

કર્મ એ જડ વસ્તુ છે જે જે આત્માને એ જડથી જેટલો જેટલો આત્મબુદ્ધિએ સમાગમ છે, તેટલી તેટલી જડતાની એટલે અબોધતાની તે આત્માને પ્રાપ્તિ હોય, એમ અનુભવ થાય છે આશ્ચર્યતા છે, કે પોતે જડ છતાં ચેતનને અચેતન મનાવી રહ્યા છે। ચેતન ચેતનભાવ ભૂલી જઈ તેને સ્વસ્વરૂપ જ માને છે જે પુરુષો તે કર્મસંયોગ અને તેના ઉદયે ઉત્પન્ન થયેલા પર્યાયોને સ્વસ્વરૂપ નથી માનતા અને પૂર્વસંયોગો સત્તામા છે, તેને અળખ પગિણામે ભોગવી રહ્યા છે, તે આત્માઓ સ્વભાવની ઉત્તરોત્તર બિધ્વશ્રેણી પામી શુદ્ધ ચેતનભાવને પામશે, આમ કહેવું સપ્રમાણ છે કારણ અતીત કાળે તેમ થયું છે, વર્તમાન કાળે તેમ થાય છે, અનાગત કાળે તેમ જ થશે

કોઈ પણ આત્મા ઉદયી કર્મને ભોગવતા સમત્વશ્રેણીમા પ્રવેશ કરી અળખ પગિણામે વર્તશે, તો ખચીત ચેતનશુદ્ધિ પામશે

આત્મા વિનયી થઈ, સરળ અને લઘુત્વભાવ પામી સદૈવ સત્પુરુષના ચરણકમળ પ્રતિ રહ્યો, તો જે મહાત્માઓને નમસ્કાર કર્યો છે તે મહાત્માઓની જે જાતિની શિદ્ધિ છે, તે જાતિની શિદ્ધિ સ પ્રાપ્ત કરી શકાય

અનત કાળમા કા તો સત્પાત્રતા થઈ નથી અને કા તો સત્પુરુષ (જેમા સદ્ગુણત્વ, સત્સંગ અને સત્કથા એ રહ્યા છે) મળ્યા નથી, નહીં તો નિશ્ચય છે, કે મોક્ષ હથેળીમા છે, ઇષતપ્રાગ્ભારા એટલે સિદ્ધ-પૃથ્વી પર ત્યાર પછી છે એને સર્વશાસ્ત્ર પણ સમત છે, (મનન કરશો) અને આ કથન ત્રિકાળ સિદ્ધ છે

૫૬

મોરળી, ચૈત્ર સુદ ૧૧, બુધ, ૧૯૪૫

ચિં,

તમારી આરોગ્યતાની સ્થિતિ માટે જાણ્યું તમે દેહ માટે સલાહ રાખશો દેહ હોય તો ધર્મ થઈ શકે છે માટે તેવા સાધનની સલાહ રાખવા ભગવાનનો પણ યોગ છે

વિં રાયચ દના પ્રણામ

[૩૪]

૫૭

મોરળી, ચૈત્ર વદ ૯, ૧૯૪૫

ચિં,

કર્મજાતિ વિચિત્ર છે નિરતર મૈત્રી, પ્રમોદ, કરુણા અને ઉપેક્ષા ભાવના રાખશો

મૈત્રી એટલે સર્વ જગતથી નિર્વૈરબુદ્ધિ, પ્રમોદ એટલે કોઈ પણ આત્માના ગુણ જોઈ હર્ષ પામવો, કરુણા એટલે સ સારતાપથી દુ ખી આત્માના દુ ખથી અનુકંપા પામવી, અને ઉપેક્ષા એટલે નિસ્પૃહભાવે જગતના પ્રતિબંધને વિસારી આત્મહિતમા આવવું એ ભાવનાઓ કલ્યાણમય અને પાત્રતા આપનારી છે.

તેવો હોવાથી તે પુસ્તક મોકલ્યું છે 'યોગદષ્ટિસમુચય' પાછળથી મોકલીશ પરમતત્ત્વને સામાન્ય જાણમાં ઉતારી દેવાની હરિભદ્રાચાર્યની ચમત્કૃતિ સ્તુત્ય છે કેમકે સ્થળે ખંડન-મંડન ભાગ સાંપે-હશે, તે ભણી આપની દષ્ટિ નહીં હોવાથી અને કલ્યાણ છે

અથથી ઇતિ સુધી અવલોકન કરવાનો વખત મેળવ્યાથી માગ પર એક કૃપા થશે (જેન એ મોક્ષના અખંડ ઉપદેશને કરતું, અને વાસ્તવિક તત્ત્વમાં જ જેની શ્રદ્ધા છે એવું દર્શન છતાં કેમ 'નાસ્તિક' એ ઉપનામથી તેનું આગળ ખંડન કરી ગયા છે તે યથાર્થ થયું નથી, એ આપને દષ્ટિમાં આવી જવાનું પ્રાયે બનશે તેથી)

જેન સળ ધી આપને કંઈ પણ મારો આગ્રહ દર્શાવતો નથી તેમ આત્મા જે રૂપે હો તે રૂપે ગમે તેથી થાઓ એ સિવાય બીજી મારી અતર ગજિજ્ઞાસા નથી, એ કંઈ કારણથી કહી જઈ જેન પર એક પવિત્ર દર્શન છે એમ કહેવાની આજ્ઞા લઉં છું તે માત્ર જે વસ્તુ જે રૂપે સ્વાતુલ્યમાં રહી હોય તે રૂપે કહેવી એમ સમજીને

સર્વ સત્યરુપો માત્ર એક જ વાટેથી તર્યા છે અને તે વાટ વાસ્તવિક આત્મજ્ઞાન અને તેનું અનુચારિણી દેહસ્થિતિપર્યંત સત્ક્રિયા કે ગણદ્વેષ અને મોહ વગરની દશા થવાથી તે તત્ત્વ તેમને પ્રાપ્ત થયું હોય એમ મારું આધીન મત છે

આત્મા આમ લખવા જિજ્ઞાસુ થવાથી લખ્યું છે તેમાની ન્યૂનાધિકતા કામાપાત્ર છે

વિં. રાયચંદના વિનયપૂર્વક પ્ર : મ

[૬૩]

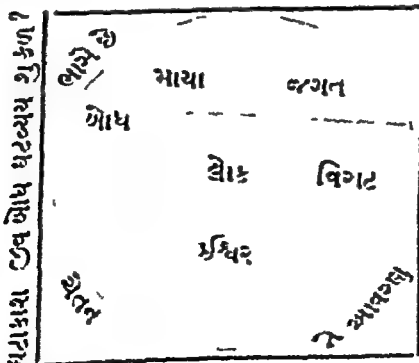
૮૮

(૧)

મુંબઈ, કાગતક, ૧૯૧૬

આ આખો કાગળ છે, તે 'સર્વવ્યાપક ચેતન' છે તેના કેટલા ભાગમાં માયા સમજવી ? બાજુ ન્યા તે માયા હોય ત્યાં ત્યાં ચેતનને બધા સમજવો કે કેમ ? તેમાં બુદ્ધિ બુદ્ધિ જી રીતે માનવાં અને તે જીવને બધા શી રીતે માનવો ? અને તે બધની નિવૃત્તિ શી રીતે માનવી ? તે બધની નિવૃત્તિ થયે ચેતનનો કયો ભાગ માયારહિત થયો ગણાય ? જે ભાગમાંથી પૂર્વે સુક્ષ્મ થયા હોય તે ભાગ નિરાવરણ સમજવો કે શી રીતે ? અને એક ઠેકાણે નિરાવરણપણું, તથા બીજે ઠેકાણે અવરણ ત્રીજે ઠેકાણે નિરાવરણ એમ અને કે કેમ ? તે ચીતરીને વિચારો

સર્વવ્યાપક આત્મા -

આ રીતે તો ઘટતું નથી

૧. 'માયા' કે 'અધ્યાત્મ'.

[૩૭]

૬૦
(૧)

વંશાખ, ૧૯૪૫

સ યતિ ધર્મ

૧ અચત્નાથી ચાલતા પ્રાણુભૂતની હિંસા થાય (તેથી) પાપ કર્મ બાધે, તેનું કડવું ફળ પ્રાપ્ત થાય

૨ અચત્નાથી ઊભા રહેતાં પ્રાણુભૂતની હિંસા થાય (તેથી) પાપકર્મ બાધે, તેનું કડવું ફળ પ્રાપ્ત થાય

૪ અચત્નાથી શયન કરતા પ્રાણુભૂતની હિંસા થાય (તેથી) પાપકર્મ બાધે, તેનું કડવું ફળ પ્રાપ્ત થાય

૫ અચત્નાથી આહાર લેતાં પ્રાણુભૂતની હિંસા થાય (તેથી) પાપકર્મ બાધે, તેનું કડવું ફળ પ્રાપ્ત થાય

૬ અચત્નાથી બોલતા પ્રાણુભૂતની હિંસા થાય. (તેથી) પાપકર્મ બાધે, તેનું કડવું ફળ પ્રાપ્ત થાય

૭ કેમ ચાલે ? કેમ ઊભો રહે ? કેમ બેસે ? કેમ શયન કરે ? કેમ આહાર લે ? કેમ બોલે ? તો પાપકર્મ ન બાધે ?

૮ ચત્નાથી ચાલે, ચત્નાથી ઊભો રહે, ચત્નાથી બેસે, ચત્નાથી શયન કરે, ચત્નાથી આહાર લે, ચત્નાથી બોલે, તો પાપકર્મ ન બાધે

૯ સર્વ જીવને પોતાના આત્મા સમાન લેખે, મન વચન કાયાથી સમ્યક્ પ્રકારે સર્વ જીવને જીએ, આશ્રવ નિરોધથી આત્માને દમે, તો પાપકર્મ ન બાધે.

૧૦ પ્રથમ જ્ઞાન અને યજ્ઞી દયા (એમ અનુભવ કરીને) સર્વ સયમી રહે. અજ્ઞાની (સયમમા) શુ કરે, કે બે તે કલ્યાણ કે પાપ બાણુતો નથી ?

૧૧ શ્રવણ કરીને કલ્યાણને બાણુ બોધે, પાપને બાણુ બોધે, બન્નેને શ્રવણ કરીને બાણુ યજ્ઞી જે શ્રેય હોય, તે સમાચરણ બોધે

૧૨ જે જીવ એટલે ચૈતન્યનુ સ્વરૂપ બાણુતો નથી, અજીવ એટલે જે જડનુ સ્વરૂપ બાણુતો નથી, કે તે બન્નેના તત્ત્વને બાણુતો નથી તે સાધુ સયમની વાત કયાથી બાણુ ?

૧૩ જે ચૈતન્યનુ સ્વરૂપ બાણુ, જે જડનુ સ્વરૂપ બાણુ, તેમ જ તે બન્નેનું સ્વરૂપ બાણુ, તે સાધુ સયમનું સ્વરૂપ બાણુ

૧૪ જ્યારે જીવ અને અજીવ એ બન્નેને બાણુ, ત્યારે સર્વ જીવની બહુ પ્રકારે ગતિ-આગતિને બાણુ

૧૫ જ્યારે સર્વ જીવની બહુ પ્રકારે ગતિ-આગતિને બાણુ, ત્યારે જ પુણ્ય, પાપ, બધ અને મોક્ષને બાણુ

૧૬ જ્યારે પુણ્ય, પાપ, બધ અને મોક્ષને બાણુ ત્યારે, મનુષ્યસ બધી અને દેવસંબધી ભોગની ધૃત્તાથી નિવૃત્ત થાય

૧૭ જ્યારે દેવ અને માનવસંબધી ભોગથી નિવૃત્ત થાય ત્યારે સર્વ પ્રકારના બાહ્ય અને અંશ્ય તર સ યોગનો ત્યાગ કરી શકે

૧૮ જ્યારે બાહ્યાંશ્ય તર સ યોગનો ત્યાગ કરે ત્યારે દ્રવ્ય-ભાવ મુંડ થઈને સુનિનીદીક્ષા લે

૧૯ જ્યારે મુંડ થઈને સુનિનીદીક્ષા લે ત્યારે ઉત્કૃષ્ટ સવરની પ્રાપ્તિ કરે; અને ઉત્તમ ધર્મનો અનુભવ કરે,

માટે ઝાઝી જિજ્ઞાસા રહેત નહીં એવી નિરપરાધી દગ્ગા હોવાથી પુન પુન તે સાલરે છે સાત વર્ષથી અગિયાર વર્ષ સુધીનો કાળ કેળવણી લેવામા હતો આને મારી સ્મૃતિ નેટલી જ્યાંતિ લોગવે છે, તેટલી જ્યાંતિ લોગવવાથી તે કંઈક અપરાધી થઈ છે, પણ તે કાળે નિરપરાધી સ્મૃતિ હોવાથી એક જ વાગ પાઠનું અવલોકન કરવું પડતું હતું, છતાં જ્યાંતિનો હેતુ નહોતો, એટલે ઉપાધિ બહુ ઓછી હતી સ્મૃતિ એવી ગળવત્તર હતી કે જેવી સ્મૃતિ બહુ જ થોડા મનુષ્યોમા જ કાળે, આ ક્ષેત્રે હશે અભ્યાસમા પ્રમાદી બહુ હતો વાતડાહો, રમતિયાળ અને આનદી હતો માત્ર શિક્ષક વચ્ચે તે જ વેળા વાચી તેનો ભાવાર્થ કહી જતો એ ભણીની નિશ્ચિનતા હતી તે વે પ્રીતિ — સરળ વાત્સલ્યતા — મારામા બહુ હતી, સર્વથી એકત્વ ધરાવતો, મર્મમા ભ્રાતૃભાવ હોય તે સુખ, એ મને સ્વાભાવિક આવડયું હતું લોકોમા કોઈ પણ પ્રકારથી ભુદાઈના અકુદો ભોતો કે મ અ ત કરણ રહી પડતું તે વેળા કલ્પિત વાતો કરવાની મને બહુ ટેવ હતી આઠમા વર્ષમા મે કવિ કરી હતી, જે પાછળથી તપાસતા સમાપ્ત હતી

અભ્યાસ એટલી ત્વરાથી કરી શક્યો હતો કે જે માણસે મને પ્રથમ પુસ્તકનો યોધ દેવા કહ્યો હતો, તેને જ ગુજરાતી કેળવણી ઠીક પામીને તે જ ચોપડીનો પાછો મેં યોધ કર્યો હતો તે કેટલાક કાવ્યચર્યા મેં વાંચ્યા હતા તેમ જ અનેક પ્રકારના યોધચર્યા — નાના — આડાઅવળા મેં ભોજ્યા હતા, જે પ્રાયે હંબુ સ્મૃતિમા ગ્રહા છે ત્યાં સુધી માગથી સ્વાભાવિક ગીતે ભદ્રિકપણ જ નેત્ર મેં હતું, હું માણસ ભતતો બહુ વિશ્વાસુ હતો, સ્વાભાવિક મૃદુલતા પા મને બહુ પ્રીતિ હતી

મારા પિતામહ કૃષ્ણની ભક્તિ કરતા હતા તેમની પાંચે તે વયમા કૃષ્ણકીર્તનના પદ સાંભળ્યા હતા, તેમ જ ભુદા ભુદા અવતારો સ બ ધી ચમત્કારો સાંભળ્યા હતા, જેથી મને ભક્તિ આપે તે અવતારોમા પ્રીતિ થઈ હતી, અને રામદાસજી નામના માધુની મગી પે મેં બાળથી ચાના કં બ ધાવી હતી, નિત્ય કૃષ્ણનાં દર્શન કરવા જતો, વખતોવખત કથાઓ સાંભળતો, વાગવા અવગ બ ધી ચમત્કારમા હું મોહ પામતો અને તેને પરમાત્મા માનતો, જેથી તેનું રહિતનું નામ જોઈ સ બ ધી ચમત્કારમા હું મોહ પામતો અને તેને પરમાત્મા માનતો, જેથી તેનું રહિતનું નામ જોઈ પરમ જિજ્ઞાસા હતી તેના સ પ્રદાયના મહત્ત હોઈએ, સ્થળે સ્થળે ચમત્કારથી હનિક્યા કરના હોઈ અને ત્યાગી હોઈએ તો કેટલી મળ પડે? એ જ વિકલ્પતા થયા કરતી, તેમ જ કોઈ વેળાથી ભૂતો ભોતો કે સમર્થ વેલવી થવાની ધ્રુષ્ટ થતી, ‘પ્રવીણમાગ’ નામનો અ વ લેવામા મેં વાગ્યો હતો, તેને પગ નધી તેમ જ તે વેળા પ્રતિમાના અશ્રદ્ધાળુ લોકોની ક્રિયા માગ ભોજ્યામા ‘પાન’ ને જેથી તે ક્રિયાઓ મહિન લાગવાથી હું તેથી બીતો હતો, એટલે કે તે મને પ્રિય નહોતો

જન્મભૂમિકામા નેટલા વાળિયાઓ ગડે છે, ને બાપનો કુમર હા ભિત ભિત પડે, પ્રિય ગામનો જ લગની હતી, એવી મને તે લોકોના જ પાનારો હતો પડેલો નવો જિન ગામનો નામાડિત વિદ્યાર્થી લોકો મને ગળના, તેથી મારી પ્રત્યક્ષ નાન લીધે નેટલીને નેટલી મારી ગપગપાકિત દર્શાવવા હું પ્રયત્ન કરતો કહીને મારે વાગવા નેટલીને પડેલો કળા, છતાં હું નેટલીથી વાદ કરતો નાન મમજા પાડવા પ્રયત્ન કરતો પડેલો પ્રતિકભણુત્ર દંત્યાદિ પુસ્તકો વાચવા નાચા, નેમા બહુ વિનયપૂર્વક મર્મ જ હોતો નેટલી છે તેથી મારી પ્રીતિ તેમજ પણ અર્ધ સ્નેહ પડેલો પડેલો પડેલો પડેલો

૧૩. સયમની રક્ષા અર્થે રાખવાં પડે છે તેને પરિગ્રહ ન કહેવો એમ છકાયના રક્ષપાળ જ્ઞાતપુત્રે કહ્યું છે, પણ મૂર્ખાને પરિગ્રહ કહેવો, એમ પૂર્વમહર્ષિઓ કહે છે

૧૪ તત્વજ્ઞાનને પામેલા મનુષ્યો છકાયના રક્ષણને માટે થઈને તેટલો પરિગ્રહ માત્ર રાજો, બાકી તો પોતાના દેહમાં પણ મમત્વ આપ્યું નહીં (આ દેહ મારો નથી, એ ઉપયોગમાં જ રહે)

૧૫ આશ્ચર્ય !—નિરંતર તપશ્ચર્યા, જેને સર્વ સર્વજ્ઞે વખાણ્યો એવા સયમને અવિરોધક ઉપજીવનરૂપ એક વખતનો આહાર લેવો

૧૬ ત્રસ અને સ્થાવર જીવો,—સ્થૂલ તેમ સૂક્ષ્મ જાતિના,—રાત્રિએ દેખાતા નથી માટે, તે વેળા આહાર કેમ કરે ?

૧૭ પાણી અને બીજ આશ્રિત પ્રાણીઓ પૃથ્વીએ પડ્યા હોય ત્યાંથી ચાલવું તે, દિનને વિષે નિષેધ્યું છે, તો રાત્રિએ તો ભિક્ષાએ ક્યાંથી જઈ શકે ?

૧૮ એ હિંસાદિક દોષો દેખીને જ્ઞાતપુત્ર ભગવાને એમ ઉપદેશ્યું કે સર્વ પ્રકારના આહાર રાત્રિએ નિર્જે થો ભોગવે નહીં

૧૯ પૃથ્વીકાયની હિંસા મનથી, વચનથી અને કાયાથી સુસમાધિવાળા સાધુઓ કરે નહીં, કરાવે નહીં, કરતા અનુમોદન આપે નહીં

૨૦ પૃથ્વીકાયની હિંસા કરતા તેને આશ્રયે રહેલા ચક્ષુગમ્ય અને અચક્ષુગમ્ય એવા વિવિધ ત્રસ પ્રાણીઓ હણાય,—

૨૧ તે માટે, એમ જાણીને, દુર્ગતિને વધારનાર એ પૃથ્વીકાયના સમારંભરૂપ દોષને આયુષ્ય-પર્થ ત ત્યાગવો

૨૨ જળકાયની મન, વચન અને કાયાથી સુસમાધિવાળા સાધુઓ હિંસા કરે નહીં, કરાવે નહીં, કરનારને અનુમોદન આપે નહીં

૨૩ જળકાયની હિંસા કરતાં તેને આશ્રયે રહેલા ચક્ષુગમ્ય અને અચક્ષુગમ્ય એવા ત્રસ જાતિના વિવિધ પ્રાણીઓની હિંસા થાય,—

૨૪ તે માટે, એવું જાણીને, જળકાયનો સમારંભ દુર્ગતિને વધારનાર દોષ છે તેથી, આયુષ્ય-પર્થ ત ત્યાગવો

૨૫ મુનિ અગ્નિકાયને ધૃત્યે નહીં, સર્વ થકી ભય કર એવું એ જીવને હણવામાં તીક્ષ્ણ શસ્ત્ર છે

૨૬ પૂર્વ, પશ્ચિમ, ભૂચી, ખૂણાની, નીચી, દક્ષિણ અને ઉત્તર—એ સર્વ દિશામાં રહેલા જીવોને અગ્નિ ભસ્મ કરે છે

૨૭ પ્રાણીનો ઘાત કરવામાં અગ્નિ એવો છે, એમ સ દેહરહિત માને, અને એમ છે તેથી, હીવા માટે કે તાપવા માટે સયતિ અગ્નિ સળગાવે નહીં

૨૮ તે કારણથી દુર્ગતિદોષને વધારનાર એવો અગ્નિકાયનો સમારંભ મુનિ આયુષ્યપર્થ ત કરે નહીં

(દશ વૈકલિકસૂત્ર, અધ્યયન ૬, ગાથા ૬ થી ૩૬)

[૩૮]

૬૧ વવાણિયા, વૈશાખ સુદ ૬, સોમ, ૧૯૪૫
સતપુરુષોને નમસ્કાર

આપના દર્શન મને અહીં લગભગ સવા માસ પહેલા થયા હતાં ધર્મસ બધી કેટલીક મુખ-અર્થા થઈ હતી આપને સ્મૃતિમાં હશે એમ ગણી, એ અર્થાસ બધી કઈ વિશેષ દર્શાવવાની આજ્ઞા લેતો નથી ધર્મસ બધી માધ્યસ્થ, ઉચ્ચ અને અદ્ભૂત વિચારોથી આપના પર કઈક મારી વિશેષ

જ્ઞાનનો ઉદ્ધાર :—

શ્રુત જ્ઞાનનો ઉદય કરવો જોઈએ
 યોગ સ બ ધી ઝ થો
 ત્યાગ સ બ ધી ઝ થો
 પ્રક્રિયા સ બ ધી ઝ થો
 અધ્યાત્મ સ બ ધી ઝ થો
 ધર્મ સ બ ધી ઝ થો
 ઉપદેશ ઝ થો
 આખ્યાન ઝ થો
 દ્રવ્યાતુયોગી ઝ થો

(ઇત્યાદિક વહે ચલા જોઈએ)

તેનો ક્રમ અને ઉદય કરવો જોઈએ

નિર્ઝય ધર્મ

આચાર્ય

ઉપાધ્યાય

ગુરુ

ગૃહસ્થ.

ગૃહ

પ્રવચન

દ્રવ્યલિંગી

અન્ય દર્શન સ બ ધ

(આ સઘળું યોગ્ય જોઈએ)

મતમતાંતર

તેનું સ્વરૂપ

તેને સમજાવવા

માર્ગની શૈલી

જીવનનું ગાળવું

ઉદ્યોત

(એ વિચારણા)

[૧૮]

૬૧

મુખર્ષ, કાન્તક, ૧૯૧૧

તે પવિત્ર દર્શન યા પછી ગમે તે વર્તન હો, પરંતુ તેને તીવ્ર બાધન નથી અને તે નથી, આજ સવ નથી, અભ્યતર હું બ નથી, ગ કાનું નિમિત્ત નથી, અતર ગ મોડની નથી, સત્ નિરુપમ, સર્વોત્તમ, શુક્લ, શીતળ, અમૃતમય દર્શનજ્ઞાન, અમ્યદ્ ન્યોનિર્મય, ચિત્ આનંદની પ્રાપ્તિ, અલ્પુત મતસ્વરૂપદર્શિતાની બલિહારી છે !

જ્યા મતલેદ નથી, જ્યા શ કા , ક ખા, વિનિગિંછા, મુદ્દહિ એમાનું કાર્મ નથી કે તે નથી લાખી શકની નથી, કથન કહી શકતું નથી, મન જેને મનન કરી શકતું નથી

છે તે.

[૧૯]

૬૨

મુખર્ષ, ૧૯૧૧, ૧૧

સર્વ દર્શનથી જા ચ ગતિ છે પરંતુ મોક્ષના માર્ગ જ્ઞાનીઓએ તે અગત્યના નથી, ગોળનાં રાખ્યાં છે તે ગોળનાં સર્વોત્તમ તત્ત્વ આ આપ્યું છે —

નિર્ઝય, નિર્ઝય જ્ઞાની ગુરુની પ્રાપ્તિ, તેની આજ્ઞાનું આગ્રહણ, મર્માપમા મર્દાવ : મર્દાવ : સત્સ ગની પ્રાપ્તિમા મહેવુ, આત્મદર્શિતા ન્યાદે પ્રાપ્ત થયે

લીનતા પામે છે આ કહ્યું તે વ્યવહાર માત્ર છે નિશ્ચયમા નિશ્ચયઅર્થની અપૂર્વચોજના સત્પુરુષતા
અતરમા રહી છે

શ્વાસનો જય કરતા છતા સત્પુરુષની આજ્ઞાથી પરાક્રમ્યુખતા છે, તો તે શ્વાસજય પરિણામે
સંસાર જ વધારે છે શ્વાસનો જય ત્યા છે કે જ્યા વાસનાનો જય છે તેના બે સાધન છે, સ્વચ્છુરુ
અને સત્સંગ તેની બે શ્રેણિ છે, પર્યુપાસના અને પાત્રતા તેની બે વર્ધમાનતા છે, પરિચય અને
પુણ્યાનુબધી પુણ્યતા સધળાનું મૂળ આત્માની સત્પાત્રતા છે

અત્યારે એ વિષય સ બધી એટલું લખુ છું

દયાળુભાઈ માટે ‘પ્રવીણસાગર’ રવાને કરુ છું ‘પ્રવીણસાગર’ સમજીને વચાય તો દક્ષતા-
વાળો અંથ છે નહીં તો અપ્રશસ્તછદી અંથ છે

[૮૭૪-૧૦]

૬૩

વવાણિયા, વૈશાખ વદ ૧૩, ૧૯૪૫

છેલ્લા સમાગમ સમયે ચિત્તની જે દશા વર્તતી હતી, તે તમે લખી તે યોગ્ય છે તે દશા જ્ઞાત
હતી જ્ઞાત છે એમ જણાય તોપણ યથાવસરે આત્માથી જીવે તે દશા ઉપયોગપૂર્વક વિદિત કરવી,
તેથી જીવને વિશેષ ઉપકાર થાય છે

પ્રશ્નો લખ્યાં છે તેનું સમાગમયોગે સમાધાન થવાની વૃત્તિ રાખવી યોગ્ય છે, તેથી વિશેષ
ઉપકાર થશે આ તરફ વિશેષ વખત હાલ સ્થિતિ થવાનો સંભવ નથી.

[૪૦]

૬૪

વવાણિયાબંદર, જ્યેષ્ઠ સુદ ૪, રવિ, ૧૯૪૫

વક્ષપત્તો ન મે લીરે, ન દ્વેષ. કપિલાવિષુ ।

યુક્તિમદ્વચન ચસ્ય, તસ્ય કાર્ય પરિગ્રહ ॥

—શ્રીહરિભદ્રાચાર્ય

આપનું ધર્મપત્ર વૈશાખ વદ ૬૩ મળ્યું આપના વિશેષ અવકાશ માટે વિચાર કરી ઉત્તર
લખવામા આટલો મે વિલગ કર્યો છે, જે વિલગ ક્ષમાપાત્ર છે.

તે પત્રમા આપ દર્શાવો છો કે કોઈ પણ માર્ગથી આધ્યાત્મિક જ્ઞાન સંપાદન કરવું, એ
જ્ઞાનીઓનો ઉપદેશ છે, આ વચન મને પણ સમ્મત છે પ્રત્યેક દર્શનમા આત્માનો જ બોધ છે, અને
મોક્ષ માટે સર્વનો પ્રયત્ન છે, તોપણ આટલું તો આપ પણ માન્ય કરી શકશો કે જે માર્ગથી આત્મા
આત્મત્વ — સમ્યક્જ્ઞાન — યથાર્થદ્રષ્ટિ — પામે તે માર્ગ સત્પુરુષની આજ્ઞાનુસાર સમ્મત કરવો
જોઈ એ અહીં કોઈ પણ દર્શન માટે બોલવાની ઉચિતતા નથી, છતા આમ તો કહી શકાય કે જે
પુરુષનું વચન પૂર્વાપર અખડિત છે, તેનું બોધેલું દર્શન તે પૂર્વાપર હિતસ્વી છે આત્મા જ્યાથી
‘યથાર્થદ્રષ્ટિ’ કિંવા ‘વસ્તુધર્મ’ પામે ત્યાથી સમ્યક્જ્ઞાન સંપ્રાપ્ત થાય એ સર્વમાન્ય છે

આત્મત્વ પામવા માટે શુ હેય, શુ ઉપાદેય અને શુ સ્વેય છે તે વિષે પ્રસંગોપાત્ત સત્પુરુષની
આજ્ઞાનુસાર આપની સમીપ ક ઈ ક ઈ મૂકતો રહીશ સ્વેય, હેય, અને ઉપાદેયરૂપે કોઈ પદાર્થ, એક
પણ પરમાણુ નથી બાદ્યું તો ત્યાં આત્મા પણ બાદ્યે નથી મહાવીરના બોધેલા ‘આચારાગ’ નામના
એક સિદ્ધાંતિક શાસ્ત્રમા આમ કહ્યું છે કે ‘વર્ગ જાણઈ સે સર્વ જાણઈ, જે સર્વ જાણઈ વ પર્ગ જાણઈ’—
એકને બાદ્યો તેણે સર્વ બાદ્યું, જેણે સર્વને બાદ્યું તેણે એકને બાદ્યો આ વચનામૃત એમ ઉપદેશે
છે કે એક આત્મા, જ્યારે બાણુવા માટે પ્રયત્ન કરશે, ત્યારે સર્વ બાણુયાનું પ્રયત્ન થશે, અને સર્વ
બાણુયાનું પ્રયત્ન એક આત્મા બાણુવાને માટે છે, તોપણ વિચિત્ર જગતનું સ્વરૂપ જેણે બાદ્યું નથી
તે આત્માને બાણુતો નથી આ બોધ અચાર્ય કરતો નથી

એટલા જ માટે 'અર્થ' અને 'કામ' પછી મૂકવામાં આવ્યા છે
 ગૃહસ્થાશ્રમી એકાત ધર્મસાધન કરવા ઇચ્છે તો તેમ ન થઈ શકે, સર્વસંજપરિત્યાગ
 જોઈએ. ગૃહસ્થને ભિક્ષા વગેરે કૃત્ય યોગ્ય નથી
 અને ગૃહસ્થાશ્રમ જો —————

[અર્પણ]

૯૮

મુળર્ક, પાપ વદ ૯, ભોમ, ૧૬૪

તમારું પત્નું આજે મલ્યું વિગત વિદિત થઈ
 કોઈ પ્રકારે તેમા શોક કરવા જેવું કંઈ નથી તમને શરીરે ગાતા થાઓ એમ ઇચ્છુ છું તમા
 આત્મા સદ્ભાવને પામે એ જ પ્રયાચના છે
 મારી આરોગ્યતા સારી છે મને સમાધિભાવ પ્રથસ્ત ગ્હે છે એ માટે પણ નિશ્ચિત ગ્હે
 એક વીતરાગ દેવમા વૃત્તિ રાખી પ્રવૃત્તિ કર્યા ગ્હેશો

તમારો શુભચિન્તક નામદા

[૭૭]

૯૯

મુળર્ક, પાપ, ૧૬૪

આર્ય થ થકર્તાઓએ બોધેલા આગ આશ્રમ જે કાળમા દેશની વિભૂષાકે પ્રવર્તતા હતા
 કાળને ધન્ય છે !

આર આશ્રમમા પ્રથમ બ્રહ્મચર્યાશ્રમ, પછી ગૃહસ્થાશ્રમ, પછી વાનપ્રસ્થાશ્રમ અને પછી મન્ય
 શ્રમ, એમ અનુક્રમ છે પણ આશ્રય એ કહેવું પડે છે કે, તેવો અનુક્રમ જો જીવનનો તે પ
 ભોગવવામા આવે મગ્વાળે મો વર્ષના આયુષ્યવાળો, તેવી જ વૃત્તિએ આશ્રમે આશ્રમે તો તે આશ્રમ
 ઉપભોગ લઈ ગકે પ્રાચીન કાળમા અકાળિકે મોત ઓછા થતા હોય એમ એ આશ્રમના આધાર
 સમજાય છે

[૭૮]

૧૦૦

મુળર્ક, પાપ, ૧૬૪

આર્યભૂમિકા પર પ્રાચીન કાળમા આગ આશ્રમ પ્રચલિત હતા, એટલે કે, આશ્રમધર્મ
 કરીને પ્રવર્તતો હતો. યજ્ઞર્ષિ નાભિપુત્રે ભારતમા નિર્જથધર્મને જન્મ આપવા પ્રથમ તે
 લોકોને વ્યવહારધર્મનો ઉપદેશ એ જ આશ્રયથી કર્યો હતો કલ્પવૃક્ષથી મનોવાચિનપણે
 તે લોકોનો વ્યવહાર હવે ક્ષીણ થતો જતો હતો, તેઓમા ભદ્રપણ અને વ્યવહારની પગ
 હોવાથી, કલ્પવૃક્ષની મમળગી ક્ષીણતા વેળા બહુ દુખ પામશે એમ અપૂર્વજાની
 જોયું તેમની યજ્ઞ કર્તાદિથી તેમના વ્યવહારની કેમભાલિકા પ્રભુએ બધી રીધી

તીર્થ કંડેપે ન્યાયે ભગવત વિદ્યાગ દન્તા હતા, ત્યાં તેમના પુત્ર બન્ને
 ધવા માટે તેમના ઉપદેશને અનુસરી, આગ વેદની તત્ત્વમયી વિદ્યાનો મગીપે યેજ્ઞ
 આશ્રમના ધર્મ તેમા દાખલ કર્યા તેમજ આર વર્ણની નીતિની તેમા દાખલ કરી
 ભગવાને જે લોકોને ભવિષ્યે ધર્મપ્રાપ્તિ થવા માટે વ્યવહારગ્રિહા અને વ્યવહાર
 તેમને ભગવતના આ કાર્યથી યજ્ઞ મગજના દર્શ

યથાર્થ થતો નથી અશુદ્ધ ઉપયોગ થવાનું કઈ પણ નિમિત્ત હોવું જોઈએ તે નિમિત્ત અનુપૂર્વીએ આદ્યા આવતા ગાદાલાવે અહેલા કર્મપુદ્ગલ છે (તે કર્મનું યથાર્થ સ્વરૂપ સૂક્ષ્મતાથી સમજવા જેવું છે, કારણ આત્માને આવી દશા કાઈ પણ નિમિત્તથી જ હોવી જોઈએ, અને તે નિમિત્ત ત્યાં મુખી જે પ્રકારે છે તે પ્રકારે ન સમજાય ત્યાં મુખી જે વાટે જવું છે તે વાટની નિકટતા ન થાય) જેનું પરિણામ વિપર્યય હોય તેનો પ્રારંભ અશુદ્ધ ઉપયોગ વિના ન થાય, અને અશુદ્ધ ઉપયોગ ભૂતકાળના કઈ પણ સંલગ્ન વિના ન થાય વર્તમાનકાળમાથી આપણે એકેકી પળ ગાદ કરતા જઈએ, અને તપાસતા જઈએ, તો પ્રત્યેક પળ લિન્ન લિન્ન સ્વરૂપે ગઈ જણાશે (તે લિન્ન લિન્ન થવાનું કાળ પણ કઈ હોય જ) એક માણસે એવો દૃઢ સંકલ્પ કર્યો કે, યાવતજીવનકાળ સ્ત્રીનું ચિંતવન પણ મારે ન કરવું, છતાં પાંચ પળ ન જાય, અને ચિંતવન થયું તો પછી તેનું કારણ જોઈએ મને જે શાસ્ત્રસ બધી અલ્પ બોધ થયો છે તેથી એમ કહી શકું છું કે, તે પૂર્વકર્મનો કોઈ પણ અંશે ઉદય જોઈએ કેવા કર્મનો ? તો કહી શકીશ કે, મોહનીય કર્મનો, કઈ તેની પ્રકૃતિનો ? તો કહી શકીશ કે, પુરુષવેદનો (પુરુષવેદની પદ્ધતિ પ્રકૃતિ છે) પુરુષવેદનો ઉદય દૃઢ સંકલ્પે શક્યો છતાં થયો તેનું કારણ હવે કહી શકાશે કે, કઈ ભૂતકાળનું હોવું જોઈએ, અને અનુપૂર્વીએ તેનું સ્વરૂપ વિચારતા પુનર્જન્મ સિદ્ધ થશે આ સ્થળે બહુ દ્વારોથી કહેવાથી મારી ઇચ્છા હતી, પણ ધાર્યા કરતા કહેવું વધી ગયું છે તેમ આત્માને જે બોધ થયો તે મન યથાર્થ ન જાણી શકે મનનો બોધ વચન યથાર્થ ન કહી શકે વચનનો કથનબોધ પણ કલમ લખી ન શકે આમ હોવાથી અને આ વિષયસ બધે કેટલાક ગૈલીશબ્દો વાપરવાની આવશ્યકતા હોવાથી અત્યારે અપૂર્ણ ભાગે આ વિષય મૂકી દઉં છું એ અનુમાનપ્રમાણ કહી ગયો પત્યક્ષ પ્રમાણસ બધી જ્ઞાનીદષ્ટ હશે, તો હવે પછી, વા દર્શનસમય મળ્યો તો ત્યારે કઈક દર્શાવી શકીશ આપના ઉપયોગમા રમી રહું છે, છતાં બે એક વચનો અહીં પ્રસન્નતાથે મૂકું છું —

૧ સર્વ કરતાં આત્મજ્ઞાન શ્રેષ્ઠ છે

૨ ધર્મવિષય, ગતિ, આગતિ નિશ્ચય છે

૩ જેમ ઉપયોગની શુદ્ધતા તેમ આત્મજ્ઞાન પમાય છે

૪ એ મારે નિર્વિકાર દૃષ્ટિની અગત્ય છે

૫ ‘પુનર્જન્મ છે’ તે યોગથી, શાસ્ત્રથી અને સહજરૂપે અનેક સત્પુરુષોને સિદ્ધ થયેલ છે

આ કાળમા એ વિષે અનેક પુરુષોને નિશ્ચયતા નથી થતી તેના કારણે માત્ર સાત્ત્વિકતાની ન્યૂનતા, ત્રિવિધતાપની મૂર્છના, ‘શ્રી ગોકુળચરિત્ર’મા આપે દર્શાવેલી નિર્જનાવસ્થા તેની ખામી, સત્સંગ વિનાનો વાસ, સ્વમાન અને અયથાર્થ દૃષ્ટિ એ છે

ફરી એ વિષે વિશેષ આપને અનુદ્વિગતા હશે, તો દર્શાવીશ આથી મને આત્મોજ્જ્વલતાનો પરમ લાભ છે તેથી આપને અનુદ્વિગ થશે જ વખત હોય તો બે ચાર વખત આ પત્ર મનન થવાથી મારો કહેલો અલ્પ આશય આપને બહુ દૃષ્ટિગોચર થશે શૈલીને મારે થઈને વિસ્તારથી કઈક લખું છે, છતાં જેવું જોઈએ તેવું સમજવાયું નથી એમ મારું માનવું છે પણ હળવે હળવે હું ધારું છું કે, તે આપની પાસે સરળરૂપે મૂકી શકીશ

x

x

x

x

બુદ્ધ ભગવાનનું જન્મચરિત્ર મારી પાસે આવ્યું નથી અનુદ્વિગતા હોય તો મોકલાવવા સૂચવન કરશે સત્પુરુષના ચરિત્ર એ દર્પણરૂપ છે બુદ્ધ અને જૈનના બોધમા મહાન તફાવત છે

સર્વ દોષની ક્ષમા ઇચ્છી આ પત્ર પૂરું (અપૂર્ણ સ્થિતિએ) કરું છું આપની આજ્ઞા હશે, તો એવો વખત મેળવી શકાશે કે, આત્મત્વ દૃઢ થાય

અસુગમતાથી લેખ દોષિત થયો છે, પણ કેટલીક નિરુપાયતા હતી નહીં તો સરળતા વાપરવાથી

હવે પ્રકટ કરતા કહે છે કે “હે આત્મન! તું સ સારહ બના વિનાશ અર્થે જ્ઞાનરૂપી સુધારસને પી અને સ સારસમુદ્ર પાર ઊતરવા માટે ધ્યાનરૂપ વહાણતું અવલગન કર

[અર્પણ]

[૮૨]

૧૦૩

મુખર્ષિ, માહ, ૧૯૪૬

કુટુંબરૂપી કાજળની કોટડીના વાસથી સ સાર વધે છે ગમે તેટલી તેની સુધારણા કરશો તોપણ એકાંતથી જેટલો સ સારક્ષય થવાનો છે, તેનો સોમો હિસ્સો પણ તે કાજળગૃહમાં રહેવાથી થવાનો નથી કપાયતું તે નિર્મત્ત છે, મોહને રહેવાનો અનાદિકાળનો પર્વત છે પ્રત્યેક અ તરગુણમાં તે જાળવણી માન છે. સુધારણા કરતા વળતે શ્રાદ્ધોત્પત્તિ^૧ થવી સ ભવે, માટે ત્યાં અદ્યપભાષી થવું, અદ્યપહાસી થવું, અદ્યપરિચયી થવું, અદ્યપઆવકારી થવું, અદ્યપભાવના દર્શાવવી, અદ્યપસહચારી થવું, અદ્યપચર થવું, પરિણામ વિચારવું, એ જ શ્રેયસ્કર છે

[૮૩]

૧૦૪

મુખર્ષિ, માહ વદ ૨, શુક, ૧૯૪૬

તમારું પત્ર ગઈ કાલે મળ્યું ખ ભાતવાળા ભાઈ મારી પાસે આવે છે તેમની મારાથી બન ઉપાસના કરુ છું તેઓ કોઈ રીતે મતાગ્રહી હોય એવું મને હજુ સુધી તેઓએ દેખાડ્યું નથી જ ધર્મજિજ્ઞાસુ જણાય છે ખરું કેવલીગમ્ય

તમારી આરોગ્યતા ઇચ્છું છું તમારી જિજ્ઞાસા માટે હું નિરુપાય છું વ્યવહારક્રમ તોડીને ક ઈ નહીં લખી શકું, એ તમને અનુભવ છે, તો હવે કા પુછાવો ?

તમારી આત્મચર્યા શુદ્ધ રહે તેમ પ્રવર્તજો

જિને કહેલા પદાર્થો યથાર્થ જ છે એ જ અત્યારે ભલામણ

[૮૦]

૧૦૫

મુખર્ષિ, કાગળ સુદ ૬, ૧૯૪૬

મહાવીરના બોધને પાત્ર કોણ ?

૧ સતપુરુષના ચરણનો ઇ^૨છક,

૨ સદૈવ સૂક્ષ્મ બોધનો અભિલાષી,

૩ શુભપર પ્રશસ્ત ભાવ રાખનાર,

૪ પ્રજ્ઞાવ્રતમાં પ્રીતિમાન,

૫ જ્યારે સ્વદોષ દેખે ત્યારે તેને છેલ્લાનો ઉપયોગ રાખનાર,

૬ ઉપયોગથી એક પણ પણ ભરનાર,

૭ એકાંતવાસને વખાણનાર,

૮ તીર્થાદિ પ્રવાસનો ઉછર ગી,

૯. આહાર, વિહાર, નિહારનો નિયમી,

૧૦ પોતાની ગુરુતા દળાવનાર,

એવો કોઈ પણ પુરુષ તે મહાવીરના બોધને પાત્ર છે, સમ્યક્દશાને પાત્ર છે પહેલા જેઠા એકે નથી

બુદ્ધભગવાનનું ચરિત્ર મનન કરવા જેવું છે, એ જાણે નિષ્પક્ષપાતી કથન છે
કેટલાક આધ્યાત્મિક તત્ત્વ ભરેલા વચનામૃતો હવે લખી શકીશ

ધર્મોપજ્ઞવનમ્ ૭૬૪
રાયચંદના વિનયયુક્ત પ્રણામ

[૪૩]

૬૯ વર્ણના, અશાક વદ ૧૨, બુધ, ૧૯૪૫

મહાસતીજી 'મોક્ષમાળા' શ્રવણ કરે છે, તે બહુ સુખ અને લાભદાયક છે તેઓને મારી વતી
વિનંતિ કરશે કે એ પુસ્તકને ચથાર્થ શ્રવણ કરે, મનન કરે જિનેશ્વરના સુદર માર્ગથી એમા એકેકે
વચન વિશેષ નાખવા પ્રયત્ન કર્યું નથી જેમ અનુભવમા આનંદ અને કાળભેદ જોયો તેમ મધ્યસ્થ-
તાથી એ પુસ્તક લખ્યું છે. હું ધારુ છું કે મહાસતીજી એ પુસ્તકને એકાગ્રભાવે શ્રવણ કરી આત્મ-
શ્રેયમા વૃદ્ધિ કરશે.

[૭૪ (૬)]

૭૦

ભરૂચ, શ્રાવણ સુદ ૧, રવિ, ૧૯૪૫

તમારા આત્મબોધ માટે થઈને પ્રસન્નતા થાય છે અહીં આત્મચર્યા શ્રેષ્ઠ ચાલે છે સત્સ ગની
બળવત્તરતા છે

વિનંતિ રાયચંદના પ્રામ

[૪૪]

૭૧

ભરૂચ, શ્રાવણ સુદ ૩, બુધ, ૧૯૪૫

બળજી નામના ગ્રામથી મારું લખેલું એક વિનયપત્ર આપને પ્રાપ્ત થયું હશે

હું મારી નિવાસભૂમિકાથી આશરે બે માસ થયા સત્યોગ, સત્સ ગની પ્રવર્ધનાથે પ્રવાસરૂપે
કેટલાંક સ્થળોમાં વિહાર કરું છું. પ્રાચે કરીને એક સપ્તાહમા મારું ત્યા આપના દર્શન અને
સમાગમની પ્રાપ્તિ કરી શકે એમ આગમન થવા સ ભવ છે

સર્વ શાસ્ત્રના બોધનું, ક્રિયાનું, જ્ઞાનનું, યોગનું અને લક્ષિતનું પ્રયોજન સ્વસ્વરૂપપ્રાપ્તિને અર્થે
છે, અને એ સમ્યક્શ્રેણિઓ આત્મગત થાય, તો તેમ થવું પ્રત્યક્ષ સ ભવિત છે, પણ એ વસ્તુઓ
પ્રાપ્ત કરવા સર્વસંગપરિત્યાગની અવશ્ય છે નિર્જનાવસ્થા—યોગભૂમિકામા વાસ—સહજ
સમાધિની પ્રાપ્તિ નથી, તે સર્વસંગપરિત્યાગમા નિયમા વાસિત છે દેશ (ભાગ) સંગપરિત્યાગમા
ભજના સ ભવે છે જ્યાં સુધી ગૃહવાસ પૂર્વકર્મના બળથી ભોગવવો રહ્યો છે, ત્યાં સુધી ધર્મ, અર્થ
અને કામ ઉદ્ધાસિત-ઉદ્ધાસીન ભાવે સેવવા યોગ્ય છે બાહ્યભાવે ગૃહસ્થશ્રેણિ છતાં અ તર ગ નિર્ગ્રંથશ્રેણિ
જોઈ એ, અને જ્યાં તેમ થયું છે ત્યાં સર્વ સિદ્ધિ છે

મારી આત્માભિલાષા તે શ્રેણિમાં ઘણા માસ થયા વર્તે છે ધર્મોપજ્ઞવનની પૂર્ણ અભિલાષા
કેટલીક વ્યવહારોપાધિને લીધે પાર પડી શકતી નથી, પણ પ્રત્યક્ષ સત્પદની સિદ્ધિ આત્માને થાય છે,
આ વાર્તા તો સમ્મત જ છે અને ત્યાં કંઈ વચ-વેષની વિશેષ અપેક્ષા નથી નિર્ગ્રંથના ઉપદેશને
અચલભાવે અને વિશેષ સમ્મત કરતા અન્ય દર્શનના ઉપદેશમાં મધ્યસ્થતા પ્રિય છે

ગમે તે વાટે અને ગમે તે દર્શનથી કલ્યાણ થતું હોય, તો ત્યાં પછી મતાતરની કંઈ અપેક્ષા
શોધવી યોગ્ય નથી આત્મત્વ જે અનુપ્રેક્ષાથી, જે દર્શનથી કે જે જ્ઞાનથી પ્રાપ્ત થાય તે અનુપ્રેક્ષા,
તે દર્શન કે તે જ્ઞાન સર્વોપરી છે, અને જેટલા આત્મા તર્યા, વર્તમાને તરે છે, ભવિષ્યે તરશે તે સર્વ
એ એક જ ભાવને પામીને આપણું એ સર્વ ભાવે પામીએ એ મળેલા અનુત્તર જન્મનું સાક્ષ્ય છે

કેટલાક જ્ઞાનવિચારો લખતાં ઔદાસીન્ય ભાવની વૃદ્ધિ થઈ જવાથી ધારેલું લખી શકાતું નથી,

૫ જહો રાગ અને વળી દ્વેષ, તહાં સર્વદા માનો કલેશ,
ઉદાસીનતાનો જ્યા વાસ, સકળ દુઃખનો છે ત્યા નાશ ૧
સર્વ કાલનું છે ત્યા જ્ઞાન, દેહ છતાં ત્યા છે નિર્વાણ,
ભવ છેવટની છે એ દશા, રામ ધામ આવીને વસ્યા ૨

[૮૬]

૧૦૮

મુખર્ષિ, કાગણ, ૧૯૪૬

હે જીવ, તું જમા મા, તને હિત કહું છું
અ તરમાં સુખ છે, બહાર શોધવાથી મળશે નહીં
અ તરનું સુખ અ તગ્ની સમશ્રેણીમા છે, સ્થિતિ થવા માટે બાહ્ય પદાર્થોનું વિમ્બરણ કં,
આશ્ચર્ય ભૂલ
સમશ્રેણી રહેવી બહુ દુર્લભ છે, નિમિત્તાધીન વૃત્તિ ફરી ફરી અલિત થઈ જશે, ન થવા અચળ
ગંભીર ઉપયોગ રાખ.

આ ક્રમ યથાયોગ્યપણે ચાલ્યો આવ્યો તો તું જીવન ત્યાગ કરતો રહીશ, મૂળાર્થ નહીં,
નિર્ભય થઈશ

જમા મા, તને હિત કહું છું.

આ મારું છે એવા ભાવની વ્યાખ્યા પ્રાપ્ત ન કર

આ તેનું છે એમ માની ન બેસ

આ માટે આમ કરવું છે એ ભવિષ્યનિર્ણય ન કરી રાખ

આ માટે આમ ન થયું હોત તો સુખ થાત એમ સ્મરણ ન કર

આટલું આ પ્રમાણે હોય તો સારું એમ આશંક ન કરી રાખ

આણે મારા પ્રતિ અનુચિત કાર્યું એવું સ ભારતા ન શીખ

આણે મારા પ્રતિ ઉચિત કાર્યું એવું સ્મરણ ન રાખ

આ મને અશુભ નિમિત્ત છે એવો વિકલ્પ ન કર.

આ મને શુભ નિમિત્ત છે એવી દૃઢતા માની ન બેસ

આ ન હોત તો હું બ ધાત નહીં એમ અચળ વ્યાખ્યા નહીં કરીશ

પૂર્વકર્મ બળવાન છે, માટે આ બધો પ્રસંગ મળી આવ્યો એવું એકાતિક ગ્રહણ કરીશ નહીં

પુરુષાર્થનો જય ન થયો એવી નિરાશા સ્મરીશ નહીં

બીજાના દોષે તને બ ધન છે એમ માનીશ નહીં.

તારે નિમિત્તે પણ બીજાને દોષ કરતો બુદ્ધાવ

તારે દોષે તને બ ધન છે એ સતની પહેલી શિક્ષા છે

તારો દોષ એટલો જ કે અન્યને પોતાનું માનવું, પોતે પોતાને ભૂલી જવું

એ બધામાં તારી લાગણી નથી, માટે જુદે જુદે સ્થળે તે સુખની કલ્પના કરી છે હે મૂં

એમ ન કર —

એ તને તે હિત કહું

અ તરમાં સુખ છે

જગતમા કેઈ એવું પુસ્તક વા લેખ વા કેઈ એવો સાક્ષી ત્રાહિત તમને એમ નથી કહી શકતો

કે આ સુખનો માર્ગ છે, વા તમારે આમ વર્તવું વા સર્વને એક જ ક્રમે ઊગવું, એ જ સૂચવે છે કે
ત્યા કેઈ પ્રબળ વિચારણા રહી છે

દર્શવર્ત્યો જા. પછી જો મોક્ષ ન મળે તો મારી પાસેથી લેજો

સત્પુરુષ એ જ કે નિશ્ચિન જેને આત્માનો ઉપયોગ છે, શાસ્ત્રમાં નથી અને સાંભળ્યામાં નથી, છતાં અનુભવમાં આવે તેણે જેનું કથન છે, અતરંગ સ્વૃષ્ટા નથી એવી જેની શુદ્ધ આચરણ છે બાકી તો કંઈ કહી જાય તેમ નથી અને આમ કર્યા વિના તારો કોઈ કાળે છૂટકો થનાર નથી, આ અનુભવપ્રવચન પ્રમાણિક ગણ

એક સત્પુરુષને રાજી કરવામાં, તેની સર્વ ઈચ્છાને પ્રશ્ન સવામાં, તે જ સત્ય માનવામાં આખી જીવિ જીવ ગઈ તો ઉત્કૃષ્ટમાં ઉત્કૃષ્ટ પદર ભવે અવશ્ય મોક્ષે જઈશ

વિં રાયચ દના પ્રણામ

[૫૦]

૭૭

વિ સ ૧૯૪૫

“ સુખકી સહેલી હે, અકેલી ઉદાસીનતા ”

અધ્યાત્મની જાતની તે ઉદાસીનતા

લઘુ વયથી અદ્ભુત થયો, તત્ત્વજ્ઞાનનો ઘોષ,

એ જ સૂચવે એમ કે, ગતિ આગતિ કા શોધ ?

૧

જે સ સ્કાર થવો ઘટે, અતિ અભ્યાસે કાય,

વિના પરિશ્રમ તે થયો, ભવશ કા શી ત્યાય ?

૨

જેમ જેમ મતિ અદ્યતા, અને મોહ ઉદ્યોત,

તેમ તેમ ભવશ કના, અપાત્ર અતર જ્યોત

૩

કરી કલ્પના હઠ કરે, નાના નાસ્તિ વિચાર,

પણ અસ્તિ તે સૂચવે, એ જ ખરો નિર્ધાર.

૪

આ ભવ વણ ભવ છે નહીં, એ જ તર્ક અનુકૂળ,

વિચારતા પામી ગયા, આત્મધર્મનું મૂળ

૫

[અંગત]

[૫૧]

૭૮

વિ સ ૧૯૪૫

સ્ત્રીના સંબંધમાં મારા વિચાર

(૧)

અતિ અતિ સ્વસ્થ વિચારણાથી એમ સિદ્ધ થયું કે શુદ્ધ જ્ઞાનને આશ્રયે નિરાબાધ સુખ રહ્યું છે, તથા ત્યાં જ પરમ સમાધિ રહી છે

સ્ત્રી એ સ સારનું સર્વોત્તમ સુખ માત્ર આવરણિકદષ્ટિથી કલ્પાયું છે, પણ તે તેમ નથી જ સ્ત્રીથી જે સ યોગસુખ ભોગવવાનું ચિહ્ન તે વિવેકથી દષ્ટિગોચર કરતા વમન કરવાને યોગ્ય ભૂમિકાને પણ યોગ્ય રહેતું નથી જે જે પદાર્થો પર જીવન સા રહી છે, તે તે પદાર્થો તો તેના શરીરમાં રહ્યા છે, અને તેની તે જન્મભૂમિકા છે વળી એ સુખ ક્ષણિક, ખેદ અને ખસના દરદરૂપ જ છે તે વેળાનો દેખાવ હૃદયમાં ચીતરાઈ રહી હસાવે છે, કે શી આ ભુલવણી ? દૂકામાં કહેવાનું કે તેમાં કંઈપણ સુખ નથી, અને સુખ હોય તો તેને અપરિચ્છેદરૂપે વર્ણવી જીવો, એટલે માત્ર મોહદશાને લીધે તેમ માન્યતા થઈ છે, એમ જ જણાશે અહીં હું સ્ત્રીના અવયવાદિ ભાગનો વિવેક કરવા બેઠો નથી, પણ ત્યાં ફરી આત્મા ન જ ખેચાય એ વિવેક થયો છે, તેનું સહજ સૂચવન કર્યું. સ્ત્રીમાં દોષ નથી, પણ આત્મામાં દોષ છે, અને એ દોષ જવાથી આત્મા જે જીવે છે તે અદ્ભુત આનંદમય જ છે, માટે એ દોષથી રહિત થવું, એ જ પરમ જિજ્ઞાસા છે.

૧૦૯

આત્મા નામમાત્ર છે કે વસ્તુસ્વરૂપ છે ?

જો વસ્તુસ્વરૂપ છે તો કંઈ પણ લક્ષણાદિથી તે જાણી શકવા યોગ્ય છે કે કેમ ?

જો તે લક્ષણાદિથી કોઈ પણ પ્રકારે જાણી શકવા યોગ્ય નથી એમ માનીએ તો જગતમા ઉપદેશમાર્ગની પ્રવૃત્તિ કેમ થઈ શકે છે ? અમુકનાં વચનથી અમુકને યોધ થાય છે તેનો હેતુ શો ?

અમુકનાં વચનથી અમુકને યોધ થાય છે એ સર્વ વાત કલ્પિત છે, એમ માનીએ તો પ્રત્યક્ષ વસ્તુનો બાધ થાય કેમ કે તે પ્રવૃત્તિ પ્રત્યક્ષ દેખાય છે કેવળ વધ્યાપુત્રવત્ નથી.

કોઈ પણ આત્મવેત્તાથી કોઈ પણ પ્રકારે આત્મસ્વરૂપનો વચન દ્વારા ઉપદેશ—

[અર્થ]

૧૧૦

આત્મા ચક્ષુગોચર થઈ શકે કે કેમ ? અર્થાત્ આત્મા કોઈ પણ રીતે ચક્ષુથી દેખી શકા એવો છે કે કેમ ?

આત્મા સર્વવ્યાપક છે કે કેમ ?

હું કે તમે સર્વવ્યાપક છીએ કે કેમ ?

આત્માને દેહાતરમા જલુ થાય છે કે કેમ ? અર્થાત્ આત્મા એક ગતિમાથી બીજી ગતિમા જાય છે કે કેમ ? જઈ શકવા યોગ્ય છે કે કેમ ?

આત્માનું લક્ષણ શું ?

કોઈ પણ પ્રકારે આત્મા લક્ષમા આવી શકે એવો છે કે કેમ ?

સૌથી વધારે પ્રમાણિક શાસ્ત્રો કયા છે ?

[૮૭]

૧૧૧

મુંબઈ, ફાગણ, ૧૯૪૬

પરમ સત્ય છે

પરમ સત્ય છે.

પરમ સત્ય છે

} ત્રિકાળ એમ જ છે

વ્યવહારના પ્રસંગને સાવધાનપણે, મહ ઉપયોગે સમતાભાવે નિભાવ્યો આવજો

બીજા તારુ કેમ માનતા નથી એવો પ્રશ્ન તારા અતરમા ન જિગો.

બીજા તારુ માને છે એ ઘણું યોગ્ય છે, એવું સ્મરણ તને ન થાઓ

તુ સર્વ પ્રકારે તારાથી પ્રવર્તો

જીવન—અજીવન પર સમવૃત્તિ હો

જીવન હો તો એ જ વૃત્તિએ પૂર્ણ હો

ગૃહવાસ જ્યાં સુધી સંજિત હો ત્યાં સુધી વ્યવહાર પ્રસંગમા પણ સત્ય તે સત્ય હો

ગૃહવાસમાં તેમાં જ લક્ષ હો

ગૃહવાસમા પ્રસંગીએને ઉચિત વૃત્તિ રાખતા શીખવ, સઘળા સમાન જ માન

ત્યાં સુધીનો તારો કાળ ઘણો જ ઉચિત બાઓ

અમુક વ્યવહાર—પ્રસંગનો કાળ

તે સિવાયનો તત્સ જ ધો કાર્યકાળ

પૂર્વિત કર્મોદયકાળ

નિદ્રાકાળ

[૫૩]

૮૦

વિ સ ૧૯૪૫

નિરાધારપણે જેની મનોવૃત્તિ વહા કરે છે, સ કલ્પ-વિકલ્પની મદતો જેને થઈ છે. ૫૪ વિષયથી વિરક્ત બુદ્ધિના અકુરો જેને કૂટયા છે, કલેશના કારણે જેણે નિર્મૂળ કર્યા છે, અનેકાંત-દૃષ્ટિયુક્ત ઓકાંતદષ્ટિને જે સેવ્યા કરે છે, જેની માત્ર એક શુદ્ધ વૃત્તિ જ છે. તે પ્રતાપી પુરુષ જયવાન વર્તો.

આપણે તેવા થવાનો પ્રયત્ન કરવો જોઈએ

[૫૪]

૮૧

વિ સ. ૧૯૪૫

અહોહો ! કર્મની કેવી વિચિત્ર બધસ્થિતિ છે ? જેને સ્વપ્ને પણ ઇચ્છતો નથી, જે માટે પરમ શોક થાય છે, એ જ અગાલીય દશાથી પ્રવર્તેલું પડે છે

તે જિન-વર્ધમાનાદિ સત્પુરુષો કેવા મહાન મનોજથી હતા ! તેને મૌન રહેલું—અમૌન રહેલું બન્ને સુલભ હતું, તેને સર્વ અનુકૂળ-પ્રતિકૂળ દિવસ સરખા હતા, તેને લાલ-હાનિ સરખી હતી, તેનો ક્રમ માત્ર આત્મસમતાથી હતો કેવું આશ્ચર્યકારક કે, એક કલ્પનાનો જય એક કલ્પે થવો હુલ્લભ, તેવી તેમણે અનત કલ્પનાઓ કલ્પના અનતમા ભાગે શમાવી દીધી !

[૫૫]

૮૨

વિ સ ૧૯૪૫

દુષિયા મનુષ્યોનું પ્રદર્શન કરવામા આવ્યું હોય તો ખચીત તેના શિરોભાગમા હું આવી શકું આ મારા વચનો વાચીને કોઈ વિચારમા પડી જઈ, લિન્ન લિન્ન કલ્પનાઓ કરશે અને કા તો બ્રમ ગણી વાળશે, પણ તેનું સમાધાન અહીં જ ટપકાવી દઉં છું તમે મને સ્ત્રી સગધી કઈ દુ.ખ લેખશો નહીં, લક્ષ્મી સગધી દુ.ખ લેખશો નહીં, પુત્ર સગધી લેખશો નહીં, કીર્તિ સગધી લેખશો નહીં, ભય સગધી લેખશો નહીં, કાયા સગધી લેખશો નહીં, અથવા સર્વથી લેખશો નહીં, મને દુ.ખ બીજી રીતનું છે તે દરદ વાતનું નથી, કદનું નથી કે પિત્તનું નથી, તે શરીરનું નથી, વચનનું નથી કે મનનું નથી ગણો તો બધાયનું છે અને ન ગણો તો એકેકેનું નથી, પરંતુ મારી વિજ્ઞાપના તે નહીં ગણવા માટે છે, કારણ એમા કોઈ ઓર ભર્મ રહ્યો છે તમે જરૂર માનજો, કે હું વિના-દિવાનાપણે આ કલમ ચલાવું છું રાજ્ય દ્ર નામથી ઓળખાતો વવાણિયા નામના નાના ગામનો, લક્ષ્મીમા સાધારણ એવો પણ આર્ય તરીકે ઓળખાતા દશાશ્રીમાળી—વૈશ્યનો પુત્ર ગણાઉં છું આ દેહમા મુજબે બે ભવ કર્યા છે, અમુખ્યનો હિસાબ નથી નાનપણની નાની સમજણમા કોણ જાણે કયાથીયે મોટી કલ્પનાઓ આવતી સુખની જિજ્ઞાસા પણ ઓછી નહોતી અને સુખમા પણ મહાલય, જાગબગીચા, લાડીવાડીના કઈક માન્યા હતા, મોટી કલ્પના તે આ બધું શું છે તેની હતી તે કલ્પનાનું એક વાગ એવું રૂપ દીધું કે, પુનર્જન્મે નથી, પાપે નથી, પુણ્યે નથી, સુખે રહેલું અને સ સાર ભોગવવો એ જ કૃતકૃત્યતા છે એમાથી બીજી પચાતમા નહીં પડતા, ધર્મની વાસનાઓ કાઠી નાખી કોઈ ધર્મ માટે ન્યૂનાધિક કે શ્રદ્ધાલાવણી રહ્યું નહીં થોડો વખત ગયા પછી એમાથી ઓર જ થયું જે થવાનું મેં કલ્પ્યું નહોતું, તેમ તે માટે મારા ખ્યાલમા હોય એવું કઈમારું પ્રયત્ન પણ નહોતું, છતાં અચાનક ફેરફાર થયો, કોઈ ઓર અનુભવ થયો, અને જે અનુભવ પ્રાપ્ત શાસ્ત્રમા લેખિત ન હોય, જડ-વાહીઓની કલ્પનામા પણ નથી, તેવા હતા તે ક્રમે કરીને વધ્યો, વધીને અત્યારે એક ‘તુહિ તુહિ’ નો ભાવ કરે છે હવે અહીં સમાધાન થઈ જશે આગળ જે મળ્યા નહીં હોય, અથવા ભયાનિક હશે, તેથી હું બ હશે તેવું કઈ નથી, એમ ખચીત સમજાશે સ્ત્રી સિવાય બીજા કોઈ પદાર્થ ખાસ કરીને મને રોડી શકતો નથી બીજા કોઈ પણ સ સારી સાધને મારી ત્રીતિ મેળવી નથી, તેમ કોઈ ભયે મને

ખચીત તે તત્ત્વજ્ઞાનનો વિવેક પણ આને ભગ્યો હતો, કાળના બળવત્તર અનિષ્ટપણાને લીધે તેને યથાથોગ્ય સમાધિસગની અપ્રાપ્તિને લીધે તે વિવેકને મહાખેદની સાથે ગોણુ કરવો પડ્યો, અને ખરે! જો તેમ ન થઈ શક્યુ હોત તો તેના (આ પત્રલેખકના) જીવનનો અત આવત

જે વિવેકને મહાખેદની સાથે ગોણુ કરવો પડ્યો છે, તે વિવેકમા જ ચિત્તવૃત્તિ પ્રસન્ન રહી જાય છે, બાહ્ય તેની પ્રાધાન્યતા નથી રાખી શકાતી એ માટે અકચ્ચ ખેદ થાય છે તથાપિ જ્યાં નિરુપાયતા છે, ત્યાં સહનતા સુખદાયક છે, એમ માન્યતા હોવાથી મૌનતા છે

કોઈ કોઈ વાર સ ગીઓ અને પ્રસ ગીઓ તુચ્છ નિમિત્ત થઈ પડે છે, તે વેળા તે વિવેક પર કોઈ જાતિનું આવરણ આવે છે, ત્યારે આત્મા બહુ જ મૂઝાય છે જીવનરહિત થવાની, દેહત્યાગ કરવાની દુઃખસ્થિતિ કરતા તે વેળા ભય કર સ્થિતિ થઈ પડે છે, પણ એવું ઝાઝો વખત રહેતું નથી, અને એમ જ્યારે રહેશે ત્યારે ખચીત દેહત્યાગ કરીશ પણ અસમાધિથી નહીં પ્રવર્તુ એવી અત્યાર સુધીની પ્રતિજ્ઞા કાયમ આલી આવી છે

૧૧૪

મોરળી, અષાઠ સુદ ૪, શુક્ર, ૧૯૪૬

મોરળીનો નિવાસ વ્યવહારનયે પણ અસ્થિર હોવાથી ઉત્તર પાઠવી શકાય તેમ નહોતું

તમારા પ્રશસ્ત ભાવ માટે આનંદ થાય છે ઉત્તરોત્તર એ ભાવ તમને સત્કળદાયક થાઓ

ઉત્તમ નિયમાનુસાર અને ધર્મધ્યાન પ્રશસ્ત વર્તન કરજો, એ મારી વાર વાર સુખ્ય લલામણ છે શુદ્ધભાવની શ્રેણીને વિસ્મૃત નથી કરતા એ એક આનંદકથા છે

[૧૦૨]

૧૧૫

સુગઈ, અસાઠ સુદ ૫, રવિ, ૧૯૪૬

ધર્મ ઇચ્છક ભાઈશ્રી,

તમારા બન્ને પત્તા મલ્યા વાંચી સ તોષ પામ્યો

ઉપાધિનું પ્રયોગ વિશેષ રહે છે જીવનકાળમા એવો કોઈ યોગ આવવાનો નિર્મિત હોય ત્યાં મૌનપણે — ઉદાસીનભાવે પ્રવૃત્તિ કરી લેવી એ જ શ્રેયસ્કર છે

ભગવતીજીના પાઠ સ બધમા ટૂંકો ખુલાસો નીચે આપ્યો છે

સહ જોગ પઢ્ઢ બગારમી, બસુહજોગ પઢ્ઢ બાયારમી, પરારમી, તદુમચારમી

શુભ યોગની અપેક્ષાએ અનાર ભી, અશુભયોગની અપેક્ષાએ આત્માર ભી, પરાર ભી, તડભથા ર ભી (આત્માર ભી અને પરાર ભી)

અહીં શુભનો અર્થ પારિણામિક શુભથી લેવો જોઈએ, એમ મારી દૃષ્ટિ છે પારિણામિક એટલે જે પરિણામે શુભ વા જેવું હતું તેવું રહેવું છે તે

અહીં યોગનો અર્થ મન, વચન અને કાયા છે

શાસ્ત્રકારનો એ વ્યાખ્યાન આપવાનો સુખ્ય હેતુ યથાર્થ દર્શાવવાનો અને શુભ યોગમા પ્રવૃત્તિ કરાવવાનો છે પાઠમા બોધ ઘણો સુદર છે

તમે મારા મેળાપને ઇચ્છો છો, પણ આ કંઈ અનુચિત કાળ ઉદય આવ્યો છે એટલે તમને મેળાપમા પણ હું શ્રેયસ્કર નીવડું એવી થોડી જ આશા છે

યથાર્થ ઉપદેશ જેમણે કર્યો છે, એવા વીતરાગના ઉપદેશમા પગચાળુ રહો, એ મારી વિનય પૂર્વક તમને બન્ને ભાઈઓને અને બીજાઓને લલામણુ છે

મોહાધીન એવો મારો આત્મા બાહ્યોપાધિથી કેટલે પ્રકારે ઘેરાયો છે તે તમે જાણો છો, એકે અધિક શુ લખુ ?

તોપણ ક્રમે, એમા આ લેખકનો પણ જય થશે એવી તેની ખચીત શુભાકાંક્ષા છે, અને તેમ અનુભવ-
ગમ્ય પણ છે અત્યારથી જ જો યોગ્ય રીતે તે ક્રમની પ્રાપ્તિ હોય તો, આ પત્ર લખવા જેટલી ખોટી
કરવા ધૃત્તિ નથી, પરંતુ કાળની કઠિનતા છે, ભાગ્યની મદત છે, સતોની કૃપાદૃષ્ટિ દૃષ્ટિગોચર નથી,
સત્સંગની ખામી છે, ત્યાં કંઈ જ—

તોપણ તે ક્રમનું ખીજ હૃદયમા અવશ્ય રોપાયું છે, અને એ જ સુખકર થયું છે સૃષ્ટિના
રાજથી જે સુખ મળવા આશા નહોતી, તેમ જ કોઈ પણ રીતે ગમે તેવા ઔપધથી, સાધનથી, સ્ત્રીથી,
પુત્રથી, મિત્રથી કે ખીજ અનેક ઉપચારથી જે અતર્શાંતિ થવાની નહોતી તે થઈ છે નિરંતરની —
ભવિષ્યકાળની — હીતિ ગઈ છે અને એક સાધારણ ઉપજીવનમાં પ્રવર્તતો એવો આ તમારો મિત્ર
એને જ લઈને જીવે છે, નહીં તો જીવવાની ખચીત શકા જ હતી, વિશેષ શુ કહેવું? આ ભ્રમણા
નથી, વહેંચ નથી, ખચીત સત્ય જ છે એ ત્રિકાળમા એક જ પરમપ્રિય અને જીવનવસ્તુની પ્રાપ્તિ,
તેનું ખીજરોપણ કેમ વા કેવા પ્રકારથી થયું એ વ્યાખ્યાનો પ્રસંગ અહીં નથી, પરંતુ ખચીત એ જ
મને ત્રિકાળ સમ્મત હો ! એટલું જ કહેવાનો પ્રસંગ છે, કારણ લેખસમય બહુ દૂર છે.

એ પ્રિયજીવન સર્વ પામી જાય, સર્વ એને યોગ્ય હોય, સર્વને એ પ્રિય લાગે, સર્વને એમા
રુચિ થાય, એવું ભૂતકાળે બન્યું નથી, વર્તમાનકાળે બનતું નથી, અને ભવિષ્યકાળે પણ બનવું
અસંભવિત છે, અને એ જ કારણથી આ જગતની વિચિત્રતા ત્રિકાળ છે

મનુષ્ય સિવાયની પ્રાણીની ખીજ જાતિ જોઈએ છીએ, તેમા તો એ વસ્તુનો વિવેક જણાતો
નથી, હવે જે મનુષ્ય રહ્યા, તે સર્વ મનુષ્યમાં પણ તેમ દેખી શકશો નહીં

[અપૂર્ણ]

“આહાર વિહાર અને નિહારનો નિયમિત” એ વાક્યનો સ હોપાર્થ આમ છે—

જેમાં યોગદશા આવે છે, તેમાં દ્રવ્ય આહાર, વિહાર અને નિહાર (શરીરના મળની ત્યાગક્રિયા) એ નિયમિત એટલે જેવી જોઈએ તેવી, આત્માને નિર્બાધક, ક્રિયાથી એ પ્રવૃત્તિ કરનારો ધર્મમા પ્રસક્ત રહો એ જ ફરી ફરી ભલામણ સત્યપરાયણના માર્ગનું સેવન કરીશુ તો જરૂર સુખી થઈશુ, પાર પામીશુ, એમ હું ધારુ છું
આ ભવનું પરભવનું નિરુપાધિપણુ જે વાટેથી કરી શકાય તે વાટેથી કરશો, એમ વિનંતિ છે
ઉપાધિગ્રાહ્ય રાજચંદ્રના યથાયોગ

[૧૦૫]

૧૧૯

સુખર્ષ, અષાઠ વદ ૭, ભોમ, ૧૯૪૬

નિરંતર નિર્ભયપણુથી રહિત એવા આ બ્રાતિરૂપ સ સારમા વીતરાગત્વ એ જ અભ્યાસવા યોગ્ય છે, નિરંતર નિર્ભયપણુ વિચરણુ એ જ એચસ્કર છે, તથાપિ કાળની અને કર્મની વિચિત્રતાથી પરાધીનપણુ આ ફરીએ છીએ

બંને પત્ર મળ્યા સંતોષ થયો આચારાગ સૂત્રનો પાઠ અવલોક્યો યથાશક્તિ વિચારીને અન્ય પ્રસંગે અર્થ લખીશ

ધર્મચક્ર ત્રિલોચનદાસના પ્રશ્નનું ઉત્તર પણ પ્રસંગે આપી શકીશ

જેનું અપાર માહાત્મ્ય છે, એવી તીર્થ કરદેવની વાણીની ભક્તિ કરો

વિ ૦ રાજચંદ્ર

[૧૦૭]

૧૨૦

સુખર્ષ, અષાઠ વદ ૭) ૧૯૪૬

આપનું ‘યોગવાસિષ્ઠ’નું પુસ્તક આ સાથે મોકલું છું ઉપાધિનો તાપ શમાવવાને એ શીતળ ચંદન છે, આધિ-વ્યાધિનું એની વાચનામા આગમન સ ભવતું નથી આપનો એ માટે ઉપકાર માતું છું

આપની પાસે કોઈકોઈ વાર આવવામા પણ એક જ એ જ વિષયની જિજ્ઞાસા છે ઘણા વર્ષોથી આપના અત્કરણમા વાસ કરી રહેલ બ્રહ્મવિદ્યાનું આપના જ સુખથી શ્રવણ થાય તો એક શાંતિ છે કોઈ પણ વાટે કલ્પિત વાસનાઓનો નાશ થઈ યથાયોગ્ય સ્થિતિની પ્રાપ્તિ સિવાય અન્ય ધમ્મા નથી, પણ વ્યવહારપરત્વે કેટલીક ઉપાધિ રહે છે, એટલે સત્સમાગમનો અવકાશ જોઈએ તેટલો મળતો નથી, તેમ જ આપને પણ તેટલો વખત આપવાનું કેટલાક કારણોથી અગત્ય સમજી શકાય છે જ કારણથી ફરી ફરી અત્કરણની છેવટની વૃત્તિ આપને જણાવી શકતો નથી, તેમ જ તે પરત્વે અધિક વાતચીત થઈ શકતી નથી એ એક પુણ્યની ન્યૂનતા, બીજી શું ?

વ્યવહારપરત્વે કોઈ રીતે આપના સ બધથી લાભ લેવાનું સ્વપ્નનું પણ ધમ્મચ્છુ નથી, તેમ જ આપ જેવા બીજાઓની સમીપથી પણ એની ધમ્મા રાખી નથી એક જન્મ અને તે થોડા જ કાળને પ્રારબ્ધાનુસાર ગાળી લેવો તેમા દૈન્યતા ઉચિત નથી, એ નિશ્ચય પ્રિય છે સહજભાવે વર્તવાની અભ્યાસપ્રણાલિકા કેટલાંક (જૂજ) વર્ષ થયા આરભિત છે, અને એથી નિવૃત્તિની વૃદ્ધિ છે આ વાત અહીં જણાવવાનો હેતુ એટલો જ કે આપ અશક્તિ હશે, તથાપિ પૂર્વાપરે પણ અશક્તિ ન્હેવ, માટે જે હેતુથી આપના ભણી મારુ જોવું છે તે જણાવ્યું છે, અને એ અશક્તિતા સ સાધ્યો ઓફ સીન્ય ભાવને પામેલી દશાને સહાયક થશે એમ માન્યું હોવાથી (જણાવ્યું છે)

‘યોગવાસિષ્ઠ’ પરત્વે આપને કંઈ જણાવવા ધમ્મચ્છુ છું (પ્રસંગ મળ્યે)

જૈનના આગ્રહથી જ મોક્ષ છે, એમ આત્મા ઘણા વખત થયા માનવું ભૂલી ગયો છે મુખ્ય ભાવમા (!) મોક્ષ છે એમ ધારણા છે, એટલે વાતચીત વેળા આપ કંઈ અધિક કહેતા નહીં ન્હે એમ વિજ્ઞાપન છે.

- ૧ જિજ્ઞાસા તે વસ્તુની રાખવી
- ૨ સંસારને બધન માનવું
- ૩ પૂર્વકર્મ નથી એમ ગણી પ્રત્યેક ધર્મ એવ્યા જવો તેમ છતાં પૂર્વકર્મ નડે તો શોક કરવો નહીં
- ૪ દેહની જેટલી ચિંતા રાખે છે તેટલી નહીં પણ એથી અનત ગણી ચિંતા આત્માની રાખ, કારણ અનત ભવ એક ભવમા ટાળવા છે
- ૫ ન ચાલે તો પ્રતિશ્રોતી થા
- ૬ જેમાથી જેટલું થાય તેટલું કર
- ૭ પરિણામિક વિચારવાળો થા
- ૮ અનુત્તરવાસી થઈને વર્ત
- ૯ છેવટનું સમયે સમયે ચૂકીશ નહીં એ જ ભલામણ અને એ જ ધર્મ

[૫૮]

૮૫

મુખર્ષ, વિ સ ૧૯૪૫

સમજીને અદ્યભાષી થનારને પશ્ચાત્તાપ કરવાનો થોડો જ અવસર સ ભવે છે
હે નાથ ! સાતમી તમતમપ્રભા નરકની વેદના મળી હોત તો વખતે સમ્મત કંત પણ
જગતની મોહિની સમ્મત થતી નથી
પૂર્વના અશુભ કર્મ ઉદય આવ્યે વેદતા જો શોચ કરો છો તો હવે એ પણ ધ્યાન રાખો કે
નવા બાધતા પરિણામે તેવાં તો બધાતા નથી ?
આત્માને ઓળખવો હોય તો આત્માના પરિચયી થવું, પરવસ્તુના ત્યાગી થવું
જેટલા પોતાની પુદ્ગલિક મોટાઈ ધ્રુવે છે તેટલા હલકા સ ભવે
પ્રશસ્ત પુરુષની ભક્તિ કરો, તેનું સ્મરણ કરો, શુણ્ણચિતન કરો

[૮૭૪-૧૬]

૮૬

સ ૧૯૪૬

નિરુપહી મહાત્માઓને અભેદભાવે નમસ્કાર

“અન તકાળ થયા જીવને પરિભ્રમણ કરતાં છતાં તેની નિવૃત્તિ કેમ થતી નથી અને તે શું કરવાથી થાય ?” આ વાક્યમા અનેક અર્થ સમાયેલ છે તેને વિચાર્યા વિના કે દૃઢ વિશ્વાસથી જૂથાં વિના માર્ગના અશનું અદ્ય ભાન થતું નથી બીજા બધા વિકલ્પો દૂર કરી આ એક ઉપર લખેલું સંતપુરુષોનું વચનામૃત વાર વાર વિચારી લેશે.

૧ સ સારમાં રહેલું અને મોક્ષ થવા કહેલું એ બનવું અસુલભ છે

મૈત્રી — સર્વ જીવ પ્રત્યે હિતચિંતવના

પ્રમોહ — શુણ્ણ જીવ પ્રત્યે ઉલ્લાસપરિણામ.

કરુણા — કોઈ પણ જીવને જન્મમરણથી સુક્રતા થવાનું કરવું

મધ્યસ્થતા — નિશુણ્ણી જીવ પ્રત્યે મધ્યસ્થતા

[૬૨]

૮૭

મુખર્ષ, કાર્તિક સુદ ૭, શુર, ૧૯૪૬

‘અષ્ટક’ અને ‘યોગબિંદુ’ એ નામના બે પુસ્તકો આ સાથે આપની દક્ષિતળે નીકળી જવા હું મોકલું છું ‘યોગબિંદુ’નું બીજું પાનું શોધતા મળી શક્યું નથી, તોપણ બાકીનો ભાગ સમજી શકાય

૧ જુઓ આંક ૧૬૫. ૨ જુઓ આંક ૧૫૨ માં પણ આ વાક્ય છે.

૨૬

[૧૧૨]

ધર્મસ્થાનક ભાઈશ્રી,

૧૨૫

વવાણિયા, શ્રાવણ વદિ ૧૩, બુધ, ૧૯૪૬

આજે મતાંતરથી ઉત્પન્ન થયેલાં પહેલાં પર્ચુષણ આરભ્યાં આવતા માસમાં ખીજા આરભાશે. સમ્યક્દષ્ટિથી મતાંતર દૂર મૂકી જોતા એ જ મતાંતર એવડા લાભનું કારણ છે, કારણ એવડા ધર્મ સ પાદન કરી શકાશે.

ચિત્ત શુદ્ધિને યોગ્ય અર્થ ગણ્યું છે કર્મચર્યાના વિચિત્ર છે

વિં ૦ રાજ્ય દ્વારા યથા

[૧૧૩]

૧૨૬

વવાણિયા, પ્ર ભાદ્ર સુદ ૩, સોમ, ૧૯૪૬

આપના દર્શનનો લાભ લીધા લગભગ એક માસ ઉપર કઈ વખત થયો મુખર્થ મૂક્યાં એક પખવાડિયું થયું મુખર્થનો એક વર્ષનો નિવાસ ઉપાધિગ્રાહ્ય રહ્યો સમાધિરૂપ એક આપનો સમાગમ, તેનો જેવો જોઈએ તેવો લાભ પ્રાપ્ત ન થયો

જ્ઞાનીઓએ કહેલો ખરેખરો આ કળિકાળ જ છે જનસમુદાયની વૃત્તિઓ વિષયકપાયાદિકથી વિષમતાને પામી છે એનું બળવત્તરપણુ પ્રત્યક્ષ છે રાજસીવૃત્તિનું અનુકરણ તેમને પ્રિય થયું છે તાત્પર્ય વિવેકીઓની અને યથાયોગ્ય ઉપશમપાત્રની છાયા પણ મળતી નથી એવા વિષમકાળમાં જન્મેલો આ દેહધારી આત્મા અનાદિકાળના પરિભ્રમણના ચાકથી વિશ્રાંતિ લેવા આવતા અવિશ્રાંતિ પામી સપડાયો છે માનસિક ચિંતા કયાંય કહી શકાતી નથી કહેવાના પાત્રોની પણ ખામી છે, ત્યાં હવે શું કરવું ? જોકે યથાયોગ્ય ઉપશમભાવને પામેલો આત્મા સ સાર અને મોક્ષ પર સમવૃત્તિ વાળો હોય છે એટલે અપ્રતિબદ્ધપણુ વિચરી શકે છે, પણ આ આત્માને તો હજી તે દશા પ્રાપ્ત અર્થ નથી તેનો અભ્યાસ છે. ત્યાં તેને પરખે આ પ્રવૃત્તિ શા માટે જાણી હશે ?

જેની નિરુપાયતા છે તેની સહનશીલતા સુખદાયક છે અને એમ જ પ્રવર્તન છે, પરંતુ જીવન પૂર્ણ થતા પહેલાં યથાયોગ્યપણુ નીચેની દશા આવવી જોઈએ. —

૧ મન, વચન અને કાયાથી આત્માનો સુકૃતભાવ

૨ મનનું ઉદ્ધાસીનપણુ પ્રવર્તન

૩ વચનનું સ્વાદ્વાદપણુ (નિરાશ્રયપણુ)

૪ કાયાની વૃક્ષદશા (આહાર-વિહારની નિયમિતતા)

અથવા સર્વ સંદેહની નિવૃત્તિ, સર્વ ભયનું છૂટવું, અને સર્વ અજ્ઞાનનો નાશ

અનેક પ્રકારે સંતોએ શાસ્ત્ર વાટે તેનો માર્ગ કહ્યો છે, સાધનો ગતાવ્યા છે, યોગાદિકથી થયેલે પોતાનો અનુભવ કહ્યો છે, તથાપિ તેથી યથાયોગ્ય ઉપશમભાવ આવવો હર્લભ છે તે માર્ગ છે, પરંતુ ઉપાદાનની બળવાન સ્થિતિ જોઈએ ઉપાદાનની બળવાન સ્થિતિ થવા નિરંતર સત્સંગ જોઈએ, તે નથી.

શિશુવયમાથી જ એ વૃત્તિ જિગવાથી કોઈ પ્રકારનો પરભાષાભ્યાસ ન થઈ શક્યો અમુક સમય દાયથી શાસ્ત્રાભ્યાસ ન થઈ શક્યો સ સારના બંધનથી ઈહાપોહાભ્યાસ પણ ન થઈ શક્યો, અને તે ન થઈ શક્યો તેને માટે કઈ બીજી વિચારણા નથી એથી આત્મા અધિક વિકલ્પી થાત (સર્વને માટે વિકલ્પી પણ નહીં, પણ એક હું પોતાની અપેક્ષાએ કહું છું) અને વિકલ્પાદિક કલેશનો તો નાશ કરવો ઇચ્છ્યો હતો, એટલે જે થયું તે કલ્યાણકારક જ, પણ હવે શ્રીગમને જેમ મહાનુભાવ વનિષ્ઠ ભગવાને આ જ દોષનું વિસ્મરણ કરાવ્યું હતું તેમ કોણ કરાવે ? અર્થાત્ શાસ્ત્રનો ભાષાભ્યાસ નિષ્કર્ષ પૂર્ણ થયો પરિચય થયો છે, ધર્મના વ્યાવહારિક જ્ઞાતાઓનો પણ પરિચય થયો છે, તથાપિ આ આ ન

(૨)

પ્રકાશસ્વરૂપ ધામ

તેમા અન ત અપ્રકાશ ભાસ્યમાન અ ત કરણુ

તેથી શુ થાય ?

ન્યા ન્યા તે તે અ ત કરણો વ્યાપે ત્યા ત્યા માયા ભાસ્યમાન થાય, આત્મા અસ ગ છતાં
સ ગવાન જણાય, અકર્તા છતાં કર્તા જણાય, એ આદિ વિપરીતતા થાય

તેથી શુ થાય ?

આત્માને બ ધની કલ્પના થાય તેનુ શુ કરવુ ?

અ ત કરણુનેા સ બ ધ જવા માટે તેનાથી પોતાનુ જુદાપણુ સમજવુ.

જુદાપણુ સમજ્યે શુ થાય ?

આત્મા સ્વસ્વરૂપ અવસ્થાન વર્તે

એકદેશ નિરાવરણુ થાય કે સર્વદેશ નિરાવરણુ થાય ?

[૬૪]

૮૯

મુંબઈ, કારતક સુદ ૧૫, ૧૯૪૬

સમુચ્ચયવચચર્ચા

સ વત ૧૯૨૪ ના કાર્તિક સુદિ ૧૫, રવિએ મારો જન્મ હોવાથી આજે મને સામાન્ય ગણતરીથી બાવીસ વર્ષ પૂરા થયા બાવીસ વર્ષની અદ્ય વયમા મે અનેક રગ આત્મા સ બ ધમા, મન સ બ ધમા, વચન સ બ ધમા, તન સ બ ધમા અને ધન સ બ ધમા દીકા છે નાના પ્રકારની સૃષ્ટિચના, નાના પ્રકારના સ સારી મોજા, અન તદુ ખનુ મૂળ, એ બધાનો અનેક પ્રકારે મને અનુભવ થયો છે સમર્થ તત્વજ્ઞાનીઓએ અને સમર્થ નાસ્તિકોએ જે જે વિચારો કર્યા છે તે જાતિના અનેક વિચારો તે અદ્ય વયમા મે કરેલા છે મહાન ચક્રવર્તીએ કરેલા તુલ્લાના વિચાર અને એક નિ રૂપૃહી મહાત્માએ કરેલા નિરૂપાના વિચાર મે કર્યા છે અમરત્વની સિદ્ધિ અને ક્ષણિકત્વની સિદ્ધિ ખૂબ વિચારી છે અદ્ય વયમા મહત વિચારો કરી નાખ્યા છે મહત વિચિત્રતાની પ્રાપ્તિ અર્થ છે એ સઘળુ બહુ જ ભીર-ભાવથી આજે હુ હાંપિ હાંપિ જોઉં છું તો પ્રથમની મારી ઊગતી વિચારક્ષેણિ, આત્મદશા અને આજને આકાશપાતાળનુ અ તર છે, તેના છેડો અને આનો છેડો કોઈ કાળે જાણુ મળ્યો મળે તેમ નથી પણ શોચ કરશો કે એટલી બધી વિચિત્રતાનુ કોઈ સ્થળે લેખન-ચિત્રન કર્યું છે કે કંઈ નહીં ? તો ત્યાં એટલુ જ કહી શકીશ કે લેખન-ચિત્રન સઘળુ સ્મૃતિના ચિત્રપટમા છે બાકી પત્ર-લેખિનીનો સમાગમ કરી જગતમા દર્શાવવાનુ પ્રયત્ન કર્યું નથી યદિ હુ એમ સમજી શકુ છું કે તે વચચર્ચા જનસમૂહને બહુ ઉપયોગી, પુન પુન મનન કરવા યોગ્ય, અને પરિણામે તેઓ ભણીથી મને શ્રેયની પ્રાપ્તિ થાય તેવી છે, પણ મારી સ્મૃતિએ તે પરિશ્રમ લેવાની મને યોગ્યી ના કહી હતી, એટલે નિરુપાયતાથી ક્ષમા ઇચ્છી લઉં છુ પારિણામિક વિચારથી તે સ્મૃતિની ઇચ્છાને દબાવી તે જ સ્મૃતિને સમજાવી, તે વચચર્ચા ધીરે ધીરે બનશે તો, અવશ્ય ધવળ-પત્ર પર મૂકીશ, તોપણ સમુચ્ચયવચચર્ચા સભારી જઉં છુ —

સાત વર્ષ સુધી એકાંત બાળવયની રમતગમત સેવી હતી એટલુ મને તે વેળા માટે સ્મૃતિમા છે કે વિચિત્ર કલ્પના — કલ્પનાનુ સ્વરૂપ કે હેતુ સમજ્યા વગર — મારા આત્મામા થયા કરતી હતી રમતગમતમા પણ વિજય મેળવવાની અને રાજેશ્વર જેવી જી ચી પદવી મેળવવાની પરમ જિજ્ઞાસા હતી વસ્ત્ર પહેરવાનો, સ્વચ્છ રાખવાનો, ખાવાપીવાનો, સ્વાખેસવાનો, બધી વિદેહી દશા હતી, છતાં હોઠ ગરીબ હેતુ એ દશા હજુ બહુ સાભરે છે અત્યારનુ વિવેકી જ્ઞાન તે વયમા હોત તો મને મોક્ષ

અને તેમા કાળ જાય છે જીવન આશ્રય જાય છે, એને ન જવા દેવું, જ્યાં સુધી યથાયોગ્ય બધ ન થાય ત્યાં સુધી, એમ દઢતા છે તેવું કેમ કરવું ? કદાપિ કોઈ રીતે તેમાનું કંઈ કરીએ તો તેવું સ્થાન કયા છે કે જ્યાં જઈને રહીએ ? અર્થાત્ તેવા સ તો કયા છે, કે જ્યાં જઈને એ દશામા ઝેસી તેવું પોષણ પામીએ ? ત્યારે હવે કેમ કરવું ?

“ ગમે તેમ હો, ગમે તેટલા દુઃખ વેઠો, ગમે તેટલા પરિષદ સહન કરો, ગમે તેટલા ઉપસર્ગ સહન કરો, ગમે તેટલી વ્યાધિઓ સહન કરો, ગમે તેટલી ઉપાધિઓ આવી પડે, ગમે તેટલી વ્યાધિઓ આવી પડે, ગમે તો જીવનકાળ એક સમય માત્ર હો, અને હુનિમિત્ત હો, પણ એમ કરવું જ ત્યાં સુધી હો જીવ ! છટકો નથી ”

આમ નેપથ્યમાથી ઉત્તર મળે છે, અને તે યથાયોગ્ય લાગે છે

ક્ષણે ક્ષણે પલટાતી સ્વભાવવૃત્તિ નથી જોઈતી અમુક કાળ સુધી શૂન્ય સિવાય કંઈ નથી જોઈતું, તે ન હોય તો અમુક કાળ સુધી સત સિવાય કંઈ નથી જોઈતું, તે ન હોય તો અમુક કાળ સુધી સત્સંગ સિવાય કંઈ નથી જોઈતું, તે ન હોય તો આર્યાચરણ (આર્ય પુરુષોએ કરેલા આચરણ) સિવાય કંઈ નથી જોઈતું, તે ન હોય તો જિનલક્ષિતામા અતિ શુદ્ધ ભાવે લીનતા સિવાય કંઈ નથી જોઈતું, તે ન હોય તો પછી માગવાની ઇચ્છા પણ નથી

ગમ પડ્યા વિના આગમ અનર્થકારક થઈ પડે છે સત્સંગ વિના ધ્યાન તે તર ગરૂપ થઈ પડે છે સત વિના અતની વાતમા અત પમાતો નથી લોકસ જ્ઞાથી લોકોએ જવાનું નથી લોકત્યાગ વિના વૈરાગ્ય યથાયોગ્ય પામવો દુર્લભ છે.

“ એ કંઈ જોડું છે ? ” શુ ?

પરિશ્રમણ કરાણું તે કરાણું હવે તેના પ્રત્યાજ્ઞાન લક્ષ્યો તો ?

લઈ શકાય

એ પણ આશ્ચર્યકારક છે

અત્યારે એ જ ફરી યોગવાઈએ મલીશુ

એ જ વિજ્ઞાપન

વિં ૦ રામચંદ્રના યથાયોગ્ય

[૧૧૬]

૧૨૬ વવાણિયા, પ્ર ભાદ્ર સુદ ૭, શુક્ર, ૧૯૪૬

સુખઈ ઇત્યાદિક સ્થળે વેઠેલી ઉપાધિ, અહીં આબ્યા પછી એકાતાદિકનો અભાવ (નહીં હોવાપણું), અને ખળતાની અપ્રિયતાને લીધે જેમ જાનશે તેમ સ્વરાથી તે લણી આવીશ

[૧૧૭]

૧૩૦ વવાણિયા, પ્ર ભાદ્ર સુદ ૧૧, સોમ, ૧૯૪૬

ધર્મેષ્ઠક ભાઈ ખીમજી,

કેટલાક વર્ષ થયા એક મહાન ઇચ્છા અત કરણુમા પ્રવર્તી રહી છે, જે કોઈ સ્થળે કહી નથી, કહી શકાઈ નથી, કહી શકાતી નથી, નહીં કહેવાનું અવશ્ય છે મહાન પરિશ્રમથી ઘણું કરીને તે પાર પાડી શકાય એવી છે, તથાપિ તે માટે જેવો જોઈએ તેવો પરિશ્રમ થતો નથી, એ એક આશ્ચર્ય અને પ્રમત્તા છે એ ઇચ્છા સ્વાભાવિક ઉત્પન્ન થઈ હતી જ્યાં સુધી તે યથાયોગ્ય રીતે પાઠ નહીં કરાય ત્યાં સુધી આત્મા સમાધિસ્થ થવા ઇચ્છતો નથી, અથવા થશે નહીં કોઈ વેળા અવસર હશે તો તે ઇચ્છાની છાયા જણાવી દેવાનું પ્રયત્ન કરીશ એ ઇચ્છાના કારણને લીધે જીવ ઘણું કરીને

છતાં સ્વચ્છ રહેવાના તેમ જ ખીજા આચારવિચાર મને વૈખણ્ણવના પ્રિય હતા અને જગતકર્તાની શ્રદ્ધા હતી તેવામા કઠી તૂટી ગઈ, એટલે ફરીથી મેં બાધી નહીં તે વેળા બાધવા ન બાંધવાનું કંઈ કારણ મેં શોધ્યું નહોતું આ મારી તેર વર્ષની વયની ચર્ચા છે પછી હું મારા પિતાની દુકાને બેસતો અને મારા અક્ષરની છટાથી કચ્છદરબારને ઉતારે મને લખવા માટે બોલાવતા ત્યારે હું ત્યાં જતો દુકાને મેં નાના પ્રકારની લીલાલહેર કરી છે અનેક પુસ્તકો વાંચ્યા છે, રામ ઇત્યાદિકના ચરિત્રો પર કવિતાઓ રચી છે, સસારી તૃષ્ણાઓ કરી છે, છતાં કોઈને મેં ઓછોઅધિકો ભાવ કહ્યો નથી, કે કોઈને મેં ઓછુઅધિકુ તોળી દીધું નથી, એ મને ચોક્કસ સાંભરે છે

[૬૫]

૯૦

મુળાઈ, કાગતક, ૧૯૪૬

બે પ્રકારે વહેંચાયેલાં ધર્મ, તીર્થ કરે બે પ્રકારનો કહ્યો છે.—

૧ સર્વસંપરિત્યાગી

૨ દેશપરિત્યાગી

સર્વ પરિત્યાગી —

ભાવ અને દ્રવ્ય

તેનો અધિકારી

પાત્ર, ક્ષેત્ર, કાળ, ભાવ

પાત્ર —

વૈરાગ્યાદિક લક્ષણો, ત્યાગનું કારણ અને પારિણામિકભાવ ભણી બેઠું.

ક્ષેત્ર —

તે પુરુષનો જન્મભૂમિકા, ત્યાગભૂમિકા એ બે

કાળ —

અધિકારીનો વય, મુખ્ય વર્તેતો કાળ

ભાવ —

વિન્યાદિક, તેની યોગ્યતા, શક્તિ

તેને શુરુએ પ્રથમ શું ઉપદેશ કરવો ?

‘દશવૈકલિક’, ‘આચારાગ’ ઇત્યાદિ સ બ ધી વિચાર,

તેની નવદીક્ષિત કારણે તેને સ્વતંત્ર વિહાર કરવા દેવાની આજ્ઞા ઇ

નિત્યચર્ચા

વર્ષ કલ્પ

છેલ્લી અવસ્થા

(એ સ બ ધી પરમ આવશ્યકતા છે)

દેશત્યાગી :—

અવશ્ય ક્રિયા

નિત્ય કલ્પ

ભક્તિ

અભ્યુદય

દાન-શીલ-તાપ-ભાવનું સ્વરૂપ

જ્ઞાનને માટે તેનો અધિકાર

(એ સ બ ધી પરમ આવશ્યકતા છે)

[૭૦]

૯૩

મુળર્ષ, કારતક, ૧૯૪૬

નવપદ ધ્યાનીની વૃદ્ધિ કરવા મારી જિજ્ઞાસા છે.

[૭૨]

૯૪

મુળર્ષ, માગશર સુદ ૯ રવિ, ૧૯૪૬

સુસ્રી,

તમે મારા સ બધમા જે જે પ્રસ્તુતિ દર્શાવી તે તે મેં બહુ મનન કરી છે તેવા શુભો પ્રકાશિત થાય, એમ પ્રવર્તવા અભિલાષા છે પરંતુ તેવા શુભો કઈ મારામાં પ્રકાશિત થયા હોય એમ મને લાગતું નથી માત્ર રુચિ ઉત્પન્ન થઈ, એમ ગણીએ તો ગણી શકાય આપણે જેમ જાને તેમ એક જ પદના ઇચ્છક થઈ પ્રયત્ની થઈએ છીએ, તે આ કે “બધાયલાને છોડવો” એ બધન જેથી છૂટે તેથી છોડી દેવું, એ સર્વમાન્ય છે

વિં રાયચ દના પ્રભામ

[૭૪]

૯૫

મુળર્ષ, પોષ, ૧૯૪૬

આવા પ્રકારે તારો સમાગમ મને શા માટે થયો ? કયા તારુ ગુપ્ત ગહેવું થયું હતું ?

સર્વગુણાંશ તે સમ્યક્ત્વ.

[૭૫]

૯૬

મુળર્ષ, પોષ સુદ ૩, પુષ, ૧૯૪૬

ધર્મ, અર્થ, કામની એકત્રતા પ્રાપ્તિ એક ધોરણ — એક સમુદાયમાં, કેટલાક ઉત્કૃષ્ટ સાધનોથી, કોઈ તેવો ચોજક પુરુષ (થવા ઇચ્છે છે તો) સાધારણ શ્રેણિમાં લાવવાનો પ્રયત્ન કરે, અને તે પ્રયત્ન નિરાશ ભાવે —

- ૧ ધર્મનું પ્રથમ સાધન
- ૨ પછી અર્થનું સાધન
- ૩ કામનું સાધન
૪. મોક્ષનું સાધન

[૭૬]

૯૭

મુળર્ષ, પોષ સુદ ૩, ૧૯૪૬

ધર્મ, અર્થ, કામ અને મોક્ષ એવા ચાર પુરુષાર્થ પ્રાપ્ત કરવાનો સત્પુરુષોનો ઉપદેશ છે એ ચાર પુરુષાર્થ નીચેના બે પ્રકારથી સમજવામાં આવ્યા છે

- ૧ વસ્તુના સ્વભાવને ધર્મ કહેવામાં આવ્યો છે
- ૨ જડચૈતન્ય સ બધીના વિચારોને અર્થ કહ્યો છે
- ૩ ચિત્તનિરોધને કામ

૪ સર્વ બધનથી મુક્ત થવું તે મોક્ષ

એ પ્રકારે સર્વસ ગપરિત્યાગીની અપેક્ષાથી હરી શકે છે સામાન્ય રીતે નીચે પ્રમાણે —

ધર્મ — સ સારમાં અધોગતિમાં પડતો અટકાવી ધરી રાખનાર તે ‘ધર્મ’

અર્થ — વૈભવ, લક્ષ્મી, ઉપજીવનમાં સામાન્ય સાધન

કામ — નિયમિત રીતે સ્ત્રીપરિચય

મોક્ષ — સર્વ બધનથી મુક્તિ તે મોક્ષ

‘ધર્મ’ને પહેલા મૂકવાનો હેતુ એટલો જ છે કે, ‘અર્થ’ અને ‘કામ’ એવા હોવા જોઈએ કે, ‘ધર્મ’ જેવું મૂળ હોયું જોઈએ

કોધાદિક કષાયોનું શમાઈ જવું, ઉદય આવેલા કષાયોમા મદતા થવી, વાળી લેવાય તેવી આત્મદશા થવી અથવા અનાદિકાળની વૃત્તિઓ શમાઈ જવી તે 'શમ'

સુકત થવા સિવાય બીજી કોઈ પણ પ્રકારની ઇચ્છા નહી, અભિલાષા નહી તે 'સ વેગ'

ન્યારથી એમ સમજાયું કે શ્રાતિમા જ પરિબ્રમણ કયું, ત્યારથી હવે ઘણી થઈ, અરે જીવ! હવે થોભ, એ 'નિવેદ'

માહાત્મ્ય જેનું પરમ છે એવા નિ રૂપહી પુરુષોના વચનમાં જ તહીનતા તે 'શ્રદ્ધા'—'આસ્થા' એ સઘળા વડે જીવમા સ્વાત્મતુલ્ય બુદ્ધિ તે 'અનુકંપા'

આ લક્ષણો અવશ્ય મનન કરવા યોગ્ય છે, સ્મરવા યોગ્ય છે, ઇચ્છવા યોગ્ય છે, અનુભવવા યોગ્ય છે અધિક અન્ય પ્રસંગે

વિ० રામચંદ્રનાથ

[૧૨૩]

૧૩૬ વવાણિયા, બી ભા સુદ ૧૪, રવિ, ૧૯૪૬

તમારું સ વેગ ભરેલું પત્ર મળ્યું પત્રોથી અધિક શુ જણાવું? જ્યાં સુધી આત્મા આત્મભાવથી અન્યથા એટલે દેહભાવે વર્તશે, હું કરું છું એવી બુદ્ધિ કરશે, હું રિદ્ધિ ઇત્યાદિકે અધિક છું એમ માનશે, શાસ્ત્રને જાળરૂપે સમજશે, મર્મને માટે મિથ્યા મોહ કરશે, ત્યાં સુધી તેની શાંતિ થવી હર્દભ છે એ જ આ પત્રોથી જણાવું છું તેમા જ બહુ સમાયું છે ઘણું સ્થળેથી વાચું હોય, સુઘડું હોય તોપણ આ પર અધિક લક્ષ રાખશે

રામચંદ્ર

[૧૨૪]

૧૩૭ મોરળી, બી ભાદ્ર વદ ૪, શુક્ર, ૧૯૪૬

પત્ર મળ્યું 'શાંતિપ્રકાશ' નથી મળ્યું મળ્યે યોગ્ય જણાવીશ આત્મશાંતિમા પ્રવર્તશે

વિ० રામચંદ્રનાથ

[૧૨૪]

યોગ્યતા મેળવો.

એમ જ મળશે

૧૩૮

મોરળી, બી ભાદ્ર વદ ૬, શનિ, ૧૯૪૬

[૧૨૫]

સુસુક્ષ્મ ભાઈઓ,

૧૩૯

મોરળી, બી ભા વદ ૭, રવિ, ૧૯૪૬

ગઈ કાલે મળેલા પત્રની પહોંચ પત્રોથી આપી છે તે પત્રમા લખેલા પ્રશ્નોનો દ્વેષ ઉત્પન્ન થયો સથામતિ લખુ છું

આઠ રુચકપ્રદેશ સળ ધીનું પ્રથમ તમારું પ્રશ્ન છે

ઉત્તરાધ્યયન સિદ્ધાંતમા સર્વ પ્રદેશે કર્મ વળગણા બતાવી એનો હેતુ એવો સમજાયો છે કે એ કહેવું ઉપદેશાર્થ છે સર્વ પ્રદેશે કહેવાથી શાસ્ત્રકર્તા આઠ રુચકપ્રદેશ કર્મ ગહિત નથી એવો નિષેધ કરે છે, એમ સમજાતું નથી અસ જ્યાં પ્રદેશી આત્મામા જ્યારે માત્ર આઠ જ પ્રદેશ કર્મ રહિત છે, ત્યારે અસ જ્યાં પ્રદેશ પાસે તે કઈ ગણતીમા છે? અસ જ્યાં આગળ તેનું એટલું બધું લઘુત્વ છે કે શાસ્ત્રકારે ઉપદેશની અધિકતા માટે એ વાત અંત કરણમા ગણી બહુથી આ પ્રમાણે ઉપદેશ કર્યો, અને એવી જ શૈલી નિરંતર શાસ્ત્રકારની છે

[૭૬]

૧૦૧

મુળાઈ, પોપ, ૧૯૪૬

‘ જે મનુષ્યો ધર્મ, અર્થ, કામ અને મોક્ષ એ ચાર પુરુષાર્થની પ્રાપ્તિ કરી શકવાને ઇચ્છતા હોય તેમના વિચારને સહાયક થવું ’ એ વાક્યમા આ પત્રને જન્મ આપવાનું સર્વ પ્રકારનું પ્રયોજન દેખાડી દીધું છે તેને કઈક સ્ફુરણા આપવી યોગ્ય છે

આ જગતમાં વિચિત્ર પ્રકારના દેહધારીઓ છે અને પ્રત્યક્ષ કે પરોક્ષ પ્રમાણથી એમ સિદ્ધ થઈ શક્યુ છે કે, તેમાં મનુષ્યરૂપે પ્રવર્તતા દેહધારી આત્માઓ એ ચારે વર્ગ સાધી શકવાને વિશેષ યોગ્ય છે મનુષ્યજાતિમા જેટલા આત્માઓ છે, તેટલા બધા કઈ સરખી વૃત્તિના, સરખા વિચારના કે સરખી જિજ્ઞાસા અને ઇચ્છાવાળા નથી, એ આપણે પ્રત્યક્ષ જોઈ શકીએ છીએ પ્રત્યેકે પ્રત્યેક સૂક્ષ્મ દૃષ્ટિએ જોતા વૃત્તિ, વિચાર, જિજ્ઞાસા અને ઇચ્છાની એટલી બધી વિચિત્રતા લાગે છે કે આશ્ચર્ય ! એ આશ્ચર્યનું બહુ પ્રકારે અવલોકન કરતા, સર્વ પ્રાણીની અપવાદ સિવાય સુખપ્રાપ્તિ કરવાની જે ઇચ્છા, તે બહુ અશે મનુષ્યદેહમા સિદ્ધ થઈ શકે છે, તેવુ છતાં તેઓ સુખને બદલે હું બ લઈ લે છે, એમ માત્ર મોહદૃષ્ટિથી થયું છે

૧૦૨

ૐ ધ્યાન

હરન્ત તથા સારવર્જિત આ અનાદિ સ સારમા શુણ્સહિત મનુષ્યપણુ જીવને હુમ્પ્રાપ્ય અર્થાત્ હૃલ્લે છે

હે આત્મન ! તે જો આ મનુષ્યપણુ કાકતાલીય ન્યાયથી પ્રાપ્ત કર્યું છે, તો તારે પોતામા પોતાનો નિશ્ચય કરીને પોતાનું કર્તવ્ય સફળ કરવું જોઈએ આ મનુષ્યજન્મ સિવાય અન્ય કોઈ પણ જન્મમા પોતાના સ્વરૂપનો નિશ્ચય નથી થતો આ કારણથી આ ઉપદેશ છે

અનેક વિદ્વાનોએ પુરુષાર્થ કરવો એ આ મનુષ્યજન્મનું ફળ કહ્યું છે આ પુરુષાર્થ ધર્માદિક લેઈથી ચાર પ્રકારે છે પ્રાચીન મહર્ષિઓએ ૧ ધર્મ, ૨ અર્થ, ૩ કામ, અને ૪ મોક્ષ, એમ ચાર પ્રકારનો પુરુષાર્થ કહ્યો છે આ પુરુષાર્થમા પ્રથમના ત્રણ પુરુષાર્થ નાશસહિત અને સ સારરોગથી ફષિત છે એમ જાણીને તત્ત્વોના જાણીપુરુષ અ તનો પરમપુરુષાર્થ અર્થાત્ મોક્ષના સાધન કરવામા જ યતન કરે છે કારણ કે મોક્ષ નાશરહિત અવિનાશી છે

પ્રકૃતિ, પ્રદેશ, સ્થિતિ અને અનુભાગ રૂપ સમસ્ત કર્મોના સળ ધના સર્વથા નાશરૂપ લક્ષણ-વાળો તથા જે સ સારનો પ્રતિપક્ષી છે તે મોક્ષ છે આ વ્યતિરેક પ્રધાનતાથી મોક્ષનું સ્વરૂપ છે દર્શન અને વીર્યાદિ શુણ્સહિત તથા સ સારના કલેશો રહિત ચિદ્વાનદમયી આત્મ તિક અવસ્થાને સાક્ષાત્ મોક્ષ કહે છે આ અન્વય પ્રધાનતાથી મોક્ષનું સ્વરૂપ કહ્યું છે

જેમા અતીન્દ્રિય, ઇન્દ્રિયોથી અતિકાન્ત, વિષયોથી અતીત, ઉપમારહિત અને સ્વાભાવિક, વિચ્છેદરહિત, પારમાર્થિક સુખ હોય તેને મોક્ષ કહ્યો જાય છે જેમા આ આત્મા નિર્મળ, શરીર-રહિત, ક્ષોભરહિત, શાતસ્વરૂપ, નિષ્પન્ન (સિદ્ધરૂપ), અત્યંત અવિનાશી સુખરૂપ, કૃતકૃત્ય તથા સમીચીન સમ્યક્જ્ઞાન સ્વરૂપ થઈ જાય છે તે પદને મોક્ષ કહીએ છીએ

ધીરવીર પુરુષ આ અનંત પ્રભાવવાળા મોક્ષરૂપ કાર્યના નિમિત્ત, સમસ્ત પ્રકારના જામોને છોડી, કર્મબંધ નાશ કરવાના કારણરૂપ તપને અગીકાર કરે છે

શ્રી જિન સમ્યક્દર્શન, જ્ઞાન અને ચારિત્રને મુક્તિનું કારણ કહે છે અતએવ જે મુક્તિની ઇચ્છા કરે છે, તે સમ્યક્દર્શન, જ્ઞાન, ચારિત્રને જ મોક્ષનું સાધન કહે છે

મોક્ષના સાધન જે સમ્યક્દર્શનાદિક છે તેમાં ‘ ધ્યાન ’ ગર્ભિત છે. તે કારણ ધ્યાનનો ઉપદેશ

[૮૪]

૧૦૬

મુંબઈ, ફાગણ સુદ ૮, ૧૯૪૬

સુસ લાઈશ્રી,

તમારું પત્ર અને પત્રુ બન્ને મળ્યા હતા પત્રને માટે તમે તૃપા દર્શાવી તે વખત મેળવી લખી શકીશ

વ્યવહારોપાધિ ચાલે છે રચનાનું વિચિત્રપણુ સમ્યગ્જ્ઞાન બોધે તેવું છે

ત્રિલોચન અહીંથી સોમવારે રવાના થવાના હતા તમને મળવા આવી શક્યા હશે. તમે, તેઓ અને બીજા તમને લગતા માહલિકો ધર્મને ઇચ્છે છે તે બે સર્વનું અતરાત્માથી ઇચ્છવું હશે તેો પરમ કલ્યાણરૂપ છે મને તમારી ધર્મજિજ્ઞાસાનું રૂડાપણું બોધે સતોપ પામવાનું કારણ છે

જનમ ડળની અપેક્ષાએ હતભાગ્યકાળ છે વધારે શુ કહેવું ?

એક અતરાત્મા જ્ઞાની સાક્ષી છે.

વિં રાયચ દના પ્રણામ, તમને અને તેમને.

[૮૫]

૧૦૭

મુંબઈ, ફાગણ વદ ૧, ૧૯૪૬

૧

લોક પુરુષસ સ્થાને કહ્યો, એનો ભેદ તમે કઈ લહ્યો ?

એનું કારણ સમજ્યા કાઈ, કે સમજાવ્યાની અતુરાર્થ ?

૧

શરીર પરથી એ ઉપદેશ, જ્ઞાન દર્શને કે ઉદ્દેશ,

જેમ જણાવો સુણીએ તેમ, કા તો લઈએ દઈએ ક્ષેમ

૨

૨

શું કરવાથી પોતે સુખી ? શું કરવાથી પોતે દુઃખી ?

પોતે શુ ? ક્યાથી છે આપ ? એનો માગો શીઘ્ર જવાપ

૧

૩

જ્યાં શ કા ત્યાં ગણુ સ તાપ, જ્ઞાન તહાં શ કા નહિ સ્થાપ,

પ્રભુભક્તિ ત્યા ઉત્તમ જ્ઞાન, પ્રભુ મેળવવા શુરુ ભગવાન

૧

શુરુ ઓળખવા ઘટ વૈરાગ્ય, તે ઊપજવા પૂર્વિત ભાગ્ય,

તેમ નહી તો કઈ સત્સંગ, તેમ નહીં તો કઈ દુઃખરગ

૨

૪

જે ગાયો તે સઘળે એક, સકળ દર્શને એ જ વિવેક,

સમજાવ્યાની શૈલી કરી, સ્યાદ્વાદ સમજણુ પણ ખરી

૧

મૂળ સ્થિતિ બે પૂછે મને, તો સાંપી દઉં યોગી કને,

પ્રથમ અંત ને મધ્યે એક, લોકરૂપ અલોકે દેખ

૨

જીવાજીવ સ્થિતિને બોધે, ટળ્યો ઝોરતો શ કા ખોધે,

એમ જ સ્થિતિ ત્યા નહીં ઉપાય, “ઉપાય કા નહીં ?” શ કા જાય.

૩

એ આશ્ચર્ય જાણે તે જાણુ, જાણે જ્યારે પ્રગટે ભાણુ,

સમજે બધમુક્તિયુત જીવ, નીરખી ટાળે શોક સદીવ

૪

બધમુક્ત જીવ કર્મ સહિત, પુદ્ગલ રચના કર્મ ખચીત,

પુદ્ગલજ્ઞાન પ્રથમ લે જાણુ, નર દેહે પછી પામે ધ્યાન

૫

બે કે પુદ્ગલનો એ દેહ, તોપણુ ઝોર સ્થિતિ ત્યા છેહ,

સમજણુ બીજી પછી કહીશ, જ્યારે ચિત્તે સ્થિર થઈશ.

૬

છે, તે માટે ક્ષમા કરશે। ઇં જેમ યોગ્ય લાગે તેમ કરી આત્મનિવૃત્તિ કરશે। અત્યારે એ જ
વિં રાયચ દના યથા

[૧૩૦]

૧૪૬

વવાણિયા, આસો સુદ ૫, શનિ, ૧૯૪૬

જાનનીયનો અતર નથી, સમજ્યા તે પામ્યા સફળતિ
તીર્થ કર દેવે રાગ કરવાની ના કહી છે, અર્થાત્ રાગ હોય ત્યા સુધી મોક્ષ નથી ત્યારે આ
પ્રત્યેનો રાગ તમને બધાને હિતકારક કેમ થશે ?

લખનાર અવ્યક્તદંશી

[૧૩૧]

૧૪૭

વવાણિયા, આસો સુદ ૬, રવિ, ૧૯૪૬

સુસ ભાઈ ખીમજી,

આજ્ઞા પ્રત્યે અનુગ્રહ દર્શાવનારુ સ તોષપ્રદ પત્ર મળ્યું

આજ્ઞામા જ એકતાન થયા વિના પરમાર્થના માર્ગની પ્રાપ્તિ બહુ જ અસુલભ છે એકતાન
થવું પણ બહુ જ અસુલભ છે

એને માટે તમે શુ ઉપાય કરશે ? અથવા ધાર્યો છે ? અધિક શુ ? અત્યારે આટલુ ય ઘણું છે

વિં રાયચ દના યથા

[૧૩૨-૨]

૧૪૮

વવાણિયા, આસો સુદ ૧૦, શુક્ર, ૧૯૪૬

પાંચિક દિવસ પહેલાં પત્ર મળ્યું, જે પત્રમા લક્ષ્યાદિકની વિચિત્ર દશા વર્ણવી છે તે એવા
અનેક પ્રકારના પરિત્યાગી વિચારો પાલટી પાલટીને જ્યારે આત્મા એકત્વ યુદ્ધિ પામી મહાત્માના
સંગને આરાધશે, વા પોતે કોઈ પૂર્વના સ્મરણને પામશે તો ઇચ્છિત સિદ્ધિને પામશે આ નિ સંગ
છે વિગતપૂર્વક પત્ર લખી શકુ એવી દશા રહેતી નથી

વિં રાયચ દના યથોદિ

[૧૩૨-૩]

૧૪૯

વવાણિયા, આસો સુદ ૧૦, શુક્ર, ૧૯૪૬

ધર્મધ્યાન, વિદ્યાભ્યાસ ઇત્યાદિની વૃદ્ધિ કરશે।

[૧૩૩]

૧૫૦

વવાણિયા, આસો, ૧૯૪૬

મોતનુ ઔષધ હું આ તને દઉં છું વાપરવામા દોષ કરજે નહીં

તને કોણ પ્રિય છે ? મને ઓળખનાર

આમ કા કરો ? હજુ વાર છે શુ થનાર છે તે ?

હું કર્મ ! તને નિશ્ચય આજ્ઞા કરું છું કે નીતિ અને નેત્રી ઉપર મને પગ મુકાવીશ નહીં

[૧૩૪]

૧૫૧

આમો, ૧૯૪૬

ત્રણ પ્રકારના વીર્ય પ્રણીત કર્યા —

(૧) મહાવીર્ય (૨) મધ્ય વીર્ય (૩) અદ્યવીર્ય

ત્રણ પ્રકારે મહાવીર્ય પ્રણીત કર્યું.—

(૧) સાત્ત્વિક (૨) રાજસી (૩) તામસી

એક લોગી થવાનો બોધ કરે છે
 એક ચોગી થવાનો બોધ કરે છે
 એ બેમાથી કેને સમ્મત કરીશુ ?
 બન્ને શા માટે બોધ કરે છે ?
 બન્ને કેને બોધ કરે છે ?
 કેના પ્રેરવાથી કરે છે ?
 કેઈને કેઈનો અને કેઈને કેઈનો બોધ કા લાગે છે ?
 એના કારણે શુ છે ?
 તેનો સાક્ષી કેણુ છે ?
 તમે શુ વાચ્છો છો ?
 તે ક્યાથી મળશે વા શામા છે ?
 તે કેણુ મેળવશે ?
 ક્યા થઈ ને લાવશે ?
 લાવવાનું કેણુ શીખવશે ?
 વા શીખ્યા છીએ ?
 શીખ્યા છો તો ક્યાથી શીખ્યા છો ?
 અપુનર્વૃત્તિરૂપે શીખ્યા છો ?
 નહીં તો શિક્ષણ મિથ્યા ઠરશે
 જીવન શુ છે ?
 જીવ શુ છે ?
 તમે શુ છો ?
 તમારી ઇચ્છાપૂર્વક કા નથી થતું ?
 તે કેમ કરી શકશે ?
 બાધતા પ્રિય છે કે નિરાબાધતા પ્રિય છે ?
 તે ક્યા ક્યા કેમ કેમ છે ?
 એનો નિર્ણય કરો
 અ તરમા સુખ છે
 બહારમા નથી
 સત્ય કહું છું
 હે જીવ, ભૂલ મા, તને સત્ય કહું છું
 સુખ અ તરમા છે, તે બહાર શોધવાથી નહી મળે.
 અ તરનું સુખ અ તરની સ્થિતિમા છે, સ્થિતિ થવા માટે બાહ્યપદાર્થો સ બધીનું આશ્રય ભૂલ.
 સ્થિતિ રહેવી બહુ વિકટ છે, નિમિત્તાધીન ફરી ફરી વૃત્તિ ચલિત થઈ જાય છે એનો દૃઢ
 ઉપયોગ રાખવો જોઈએ
 એ કમ યથાયોગ્ય ચલાવ્યો આવીશ તો તું મૂઝાઈશ નહી નિર્ભય થઈશ
 હે જીવ ! તું ભૂલ મા વખતે વખતે ઉપયોગ ચૂકી કેઈને રજન કરવામા, કેઈથી રજન
 થવામા, વા મનની નિર્જાળતાને લીધે અન્ય પાસે મ દ થઈ જાય છે, એ ભૂલ થાય છે તે ન કર

નિશ્ચય એથી આવિયો, ટળશે અહીં ઉતાપ,
નિત્ય કર્યો સત્સંગ મેં, એક લક્ષથી આપ

[૧૪૨]

૧૫૫

મુખર્ષ, ૧૯૪૬

કેટલીક વાતો એવી છે કે, માત્ર આત્માને ગ્રાહ્ય છે અને મન, વચન, કાયાથી પર છે કેટલીક વાતો એવી છે, કે જે વચન, કાયાથી પર છે પણ છે
શ્રી ભગવાન શ્રી મધશાપ ? શ્રી જખલાધ ?

[૧૪૩]

૧૫૬

મુખર્ષ, ૧૯૪૬

પ્રથમ ત્રણ કાળને મૂઠીમાં લીધો, એટલે મહાવીર દેવે જગતને આમ જોયું—
તેમા અન ત ચૈતન્યાત્માઓ મુક્ત દીઠા
અન ત ચૈતન્યાત્માઓ બદ્ધ દીઠા
અન ત મોક્ષપાત્ર દીઠા
અન ત મોક્ષઅપાત્ર દીઠા
અન ત અધોગતિમા દીઠા
ઉર્ધ્વગતિમાં દીઠા
તેને પુરુષાકારે જોયું
જડ ચૈતન્યાત્મક જોયું

૧૫૭

સ ૧૯૪૬

રોજનીશી^૩

[૬૬]

(૧)

મુખર્ષ, કાર્તિક વદ ૧, શુક્ર, ૧૯૪૬

નાના પ્રકારનો મોહ પાતળો થવાથી આત્માની દૃષ્ટિ પોતાના શુભથી ઉત્પન્ન થતા સુખમાન્ય છે, અને પછી તે મેળવવા પ્રયત્ન કરે છે એ જ દૃષ્ટિ તેને તેની સિદ્ધિ આપે છે

[૬૭]

(૨)

મુખર્ષ, કાર્તિક વદ ૩, રવિ, ૧૯૪૬

આયુષ્યનું પ્રમાણ આપણે જાણ્યું નથી બાલાવસ્થા અસમજમા વ્યતીત થઈ, માનો કે ૪૬ વર્ષનું આયુષ્ય હશે, અથવા વૃદ્ધતા દેખી શકીશું એટલું આયુષ્ય હશે પણ તેમા ગિથિલદશા ત્રિવાય બોળ્યું કંઈ જોઈ શકીશું નહીં હવે માત્ર એક યુવાવસ્થા રહી તેમા જો મોહનીયબળવત્તતા ન થઈ તો સુખથી નિદ્રા આવશે નહીં, નીરોગી રહેવાશે નહીં, માઠા સંકલ્પ - વિકલ્પ ટળશે નહીં અને કામ કામ આથડવું પડશે, અને તે પણ રિદ્ધિ હશે તો થશે, નહીં તો પ્રથમ તેનું પ્રયત્ન કરવું પડશે તે ધૃત્યા પ્રમાણે મળી ન મળી તો એક બાળુ રહી, પરંતુ વખતે પેટ પૂરતી મળવી ફલિત છે તેની ચિંતામા, તેના જ વિકલ્પમા અને તે મેળવીને સુખ ભોગવીશું એ જ સંકલ્પમા, માત્ર હું બંધન થ બોળ્યું કંઈ દેખી શકીશું નહીં એ વચમા કોઈ કાર્યમા પ્રવૃત્તિ કરતાં કાળમા તો એકદમ આખ વીગીઈ

૧ આરાક્ષરીતો એકેક ઉપલો અક્ષર વાંચવાથી 'ભગવાન' થશે

૨ આરાક્ષરીતો એકેક ઊતરતો અક્ષર વાંચવાથી 'ભગવાન' થશે

૩ સવત ૧૯૪૬ની રોજનીશી (ડાયરી)મા અમુક મિતિઓએ પોતાની વિચારચળા શ્રીમદ્ રાજચંદ્ર

આ રોજનીશીમાંથી કેટલાક પાના કોઈએ ફાડી લીધેલા જણાય છે એટલા પાના રોજનીશીમાં નિર્દેશ છે તે અહીં આપેલ છે

જો તારી સ્વતંત્રતા અને તારા કંમથી તારા ઉપજીવન - વ્યવહાર સળધી સંતોષિત હોય તો ઉચિત પ્રકારે તારે વ્યવહાર પ્રવર્તાવવો

તેની એથી બીજા ગમે તે કારણથી સંતોષિત વૃત્તિ ન રહેતી હોય તો તારે તેના કદા પ્રમાણે પ્રવૃત્તિ કરી તે પ્રસંગ પૂરો કરવો, અર્થાત્ પ્રસંગની પૂર્ણાહુતિ સુધી એમ કરવામા તારે વિષમ થવું નહીં

તારા કંમથી તેઓ સંતોષિત રહે તો ઓદાસીન્યવૃત્તિ વડે નિઃગ્રહભાવે તેઓનું સારુ થાય તેમ કરવાનું સાવધાનપણુ તારે રાખવું.

[૮૮]

૧૧૨

મુળર્ષ, ચૈત્ર, ૧૯૪૬

મોહાચ્છાદિત દશાથી વિવેક ન થાય એ ખરું નહીં તો વસ્તુગતે એ વિવેક ખરો છે

ધણુ જ સૂક્ષ્મ અવલોકન રાગો

૧ સત્યને તો સત્ય જ રહેવા દેવું

૨ કરી શકે તેટલું કહેા અશકયતા ન છુપાવો

૩ એકનિષ્ઠિત રહેા

ગમે તે કોઈ પ્રશસ્ત કંમમા એક નિષ્ઠિત રહેા

વીતરાગે ખરું કહું છે

આરે આત્મા! સ્થિતિસ્થાપક દશા લે

આ હુઃખ કયા કહેવું? અને શાથી ટાળવું?

પોતે પોતાનો વૈરી, તે આ કેવી ખરી વાત છે!

[૮૩]

૧૧૩

મુળર્ષ, વૈશાખ વદ ૧૨, ૧૯૪૬

સુરા ભાઈશ્રી,

આજે આપનું એક પત્ર મળ્યું અત્ર સમય અનુકૂળ છે તે ભણીની સમયકુશળતા ઇચ્છુ છું આપને જે પત્ર પાઠવવું મારી ઇચ્છામા હતું, તે પત્ર અધિક વિસ્તારથી લખવાની અવસ્થા હોવાથી, તેમ જ તેમ કરવાથી તેનું ઉપયોગીપણું પણ અધિક ઠરતું હોવાથી, તેમ કરવા ઇચ્છા હતી, અને હવે પણ છે તથાપિ કાર્યોપાધિનું એવું સળગ રૂપ છે કે એટલો શાત અવકાશ મળી શકતો નથી, મળી શક્યો નહીં, અને હવે થોડો વખત મળવો પણ સંભવિત નથી આપને આ સમયમા એ પત્ર મળ્યું હોત તો વધારે ઉપયોગી થાત, તોપણ હવે પછી પણ એનું ઉપયોગીપણું તો અધિક જ આપ પણ માની શકશે, આપની જિજ્ઞાસાના કંઈક શમાર્યે દૂર કે તે પત્રનું વ્યાખ્યાન આપ્યું છે

આપના પહેલા આ જન્મમા હું લગભગ બે વર્ષથી કંઈક વધારે કાળથી ગૃહાશ્રમી થયો છું એ આપના બાણવામા છે ગૃહાશ્રમી જેને લઈને કહી શકાય છે, તે વસ્તુ અને મને તે વખતમા કંઈ ઘણો પરિચય પડ્યો નથી, તોપણ તેનું બનતું કાર્યિક, વાચિક અને માનસિક વલણ મને તેથી ઘણુંખરું સમજાતું છે, અને તે પરથી તેનો અને મારો સળધ અસંતોષપાત્ર થયો નથી, એમ જણાવવાનો હેતુ એવો છે કે ગૃહાશ્રમનું વ્યાખ્યાન સહેજ માત્ર પણ આપતા તે સળધી વધારે અનુભવ ઉપયોગી થાય છે, મને કંઈક સાસ્કારિક અનુભવ ભીગી નીકળવાથી એમ કહી શકું છું કે મારો ગૃહાશ્રમ અત્યાર સુધી જેમ અસંતોષપાત્ર નથી, તેમ ઉચિત સંતોષપાત્ર પણ નથી તે માત્ર મધ્યમ છે, અને તે મધ્યમ હોવામા પણ મારી કેટલીક ઉદાસીનવૃત્તિની સહાયતા છે

તત્ત્વજ્ઞાનની શુદ્ધ ગુણના દર્શન લેતા ગૃહાશ્રમથી વિરક્ત થવાનું અધિકતર સૂચે છે, અને

[૯૨]

(૬)

મુંબઈ, વૈશાખ વદ ૫, શુક્ર, ૧૯૪૬

ધન્યા વગરનું કોઈ પ્રાણી નથી વિવિધ આશાથી તેમા પણ મનુષ્ય પ્રાણી રોકાયેલું છે ધન્યા, આશા બધા સુધી અતૃપ્ત છે, ત્યા સુધી તે પ્રાણી અધોવૃત્તિવત્ છે ધન્યાબધવાળુ પ્રાણી બિધ્વામીવત્ છે

[૯૪]

(૭)

મુંબઈ, જેઠ સુદ ૪, શુક્ર, ૧૯૪૬

પરિચયી ! તમને હું ભલામણ કરું છું કે, તમે યોગ્ય થવાની તમારામાં ધન્યા ઉત્પન્ન કરો હું તે ધન્યા પૂર્ણ કરવામા સહાયક થઈશ

તમે મારા અનુયાયી થયાં, અને તેમા મને પ્રધાનપદ જન્માતરના યોગથી હોવાથી તમારે મારી આજ્ઞાનુ અવલ બન કરી પ્રવર્તવું એ ઉચિત ગણ્યુ છે

અને હું પણ તમારી સાથે ઉચિતપણે પ્રવર્તવા ઇચ્છું છું, બીજી રીતે નહીં

જો તમે પ્રથમ જીવનસ્થિતિ પૂર્ણ કરો, તો ધર્માર્થે મને ઇચ્છો, એવું કરવું ઉચિત ગણ્યુ છે.

અને જો હું કરું તો ધર્મપાત્ર તરીકે મારું સ્મરણ થાય એમ થવું જોઈએ

બન્ને ધર્મમૂર્તિ થવા પ્રયત્ન કરીએ મોટા હર્ષથી પ્રયત્ન કરીએ

તમારી ગતિ કરતા મારી ગતિ શ્રેષ્ઠ થશે એમ અનુમાન્યુ છે—મતિમા તેનો લાભ તમને આપવા ઇચ્છું છું, કારણ ઘણા નિકટનાં તમે સ બ ધી છો તે લાભ તમે લેવા ઇચ્છતાં હો, તો બીજી કલમમા કહ્યા પ્રમાણે જરૂર કરશે એવી આશા રાખુ છું

તમે સ્વચ્છતાને બહુ જ ઇચ્છો વીતરાગભક્તિને બહુ જ ઇચ્છો મારી ભક્તિને સમભાવથી ઇચ્છો તમે જે વેળા મારી સ ગતિમા હો તે વેળા સર્વ પ્રકારે મને આનંદ થાય તેમ જાહેરો

વિદ્યાભ્યાસી થાઓ વિદ્યાયુક્ત વિનોદી સભાષણ મારાથી કરજો હું તમને યુક્ત બોધ આપીશ તમે રૂપસ પન્ન, શુણ્ણસ પન્ન અને રિદ્ધિ તેમ જ બુદ્ધિસ પન્ન તેથી થશે

પાછી એ દશા જોઈ હું પરમ પ્રસન્ન થઈશ

[૯૫]

(૮)

મુંબઈ, જેઠ સુદ ૧૧, શુક્ર, ૧૯૪૬

સવારના છથી આઠ સુધીનો વખત સમાધિયુક્ત ગયો હોતો અખાણના વિચારો ઘણા સ્વચ્છ ચિત્તથી વાચ્યા હતા, મનન કર્યા હતા

[૯૬]

(૯)

મુંબઈ, જેઠ સુદ ૧૨, શનિ, ૧૯૪૬

આવતી કાલે રેવાશ કરજી આવવાના છે, માટે ત્યારથી નીચેનો ક્રમ પ્રભુ પાર્શ્વ મથવાયો

૧ કાર્યપ્રવૃત્તિ

૨ સાધારણ ભાષણ—સકારણ

૩ બન્નેના અ ત કરણની નિર્મળ પ્રીતિ

૪ ધર્માનુષ્ઠાન

૫ વૈરાગ્યની તીવ્રતા

[૯૭]

(૧૦)

મુંબઈ, જેઠ વદ ૧૧, શુક્ર, ૧૯૪૬

તને તારુ હોવાપણુ માનવામા કયા શક છે ? શક હોય તો તે ખરી પણ નથી

હાલ તો તમે જ તમારાથી ધર્મશિક્ષા હો યોગ્ય પાત્ર થાઓ હું પણ યોગ્ય પાત્ર થાઉં
આગળ વધારે જોઈશું

વિં ૨૫૫૫ દના પ્રણામ

[૧૦૧]

૧૧૬^૧

મુળધ, વૈશાખ સુદ ૩, ૧૯૪૬

આ ઉપાધિમા પડ્યા પછી જો મારું લિંગદેહજન્યજ્ઞાન—દર્શન તેવું જ રહ્યું હોય,—યથાર્થજ
રહ્યું હોય તો જૂઠાભાઈ અપાડ સુદિ ૬ ગુરુની રાત્રે સમાધિશીત થઈ આ ક્ષણિક જીવનનો ત્યાગ કરી
જશે, એમ તે જ્ઞાન સૂચવે છે

[૧૦૧ (૨-૩-૪)]

૧૧૭

મુળધ, અપાડ સુદ ૧૦, ૧૯૪૬

લિંગદેહજન્યજ્ઞાનમાં ઉપાધિને લીધે ચત્કિચિત્ ક્રેર થયો જણાયો પવિત્રાત્મા જૂઠાભાઈ ઉપરની
તિથિએ પણ દિવસે સ્વર્ગવાસી થયાના આજે ખબર મળ્યા

એ પાવન આત્માના ગુણોનું શું સ્મરણ કરવું? જ્યાં વિસ્મૃતિને અવકાશ નથી, ત્યાં સ્મૃતિ
થઈ ગણાય જ કેમ?

એનું લોકિક નામ જ દેહધારી દાખલ સત્ય હતું,—એ આત્મદશારૂપે ખરો વૈરાગ્ય હતો

મિથ્યાવાસના જેની ગહુ ક્ષીણ થઈ હતી, વીતરાગનો પરમરાગી હતો, સ સારનો પરમજીવિસત
હતો, ભક્તિનું પ્રાધાન્ય જેના અતરમા સદાય પ્રકાશિત હતું, સમ્યક્ભાવથી વેદનીય કર્મ વેદવાની
જેની અદ્ભુત સમતા હતી, મોહનીય કર્મનું પ્રબળ જેના અતરમા ગહુ શૂન્ય થયું હતું, સુમુક્તા
જેનામાં ઉત્તમ પ્રકારે દીપી નીકળી હતી, એવો એ જૂઠાભાઈનો પવિત્રાત્મા આજે જગતનો, આ
ભાગનો ત્યાગ કરીને આલ્યો ગયો આ સહચારીઓથી મુક્ત થયો ધર્મના પૂર્ણાહારમાં આયુષ્ય
અચિત્નું પૂર્ણ કર્યું

અરેરે! એવા ધર્માત્માનું દેહુ જીવન આ કાળમાં હોય એ કઈ વધારે આશ્ચર્યકારક નથી
એવા પવિત્રાત્માની આ કાળમાં કયાથી સ્થિતિ હોય? ગીત્ત સ ગીત્તોના એવા ભાગ્ય કયાથી હોય કે
આવા પવિત્રાત્માના દર્શનનો લાભ અધિક કાળ તેમને થાય? મોક્ષમાર્ગને દે એવું જે સમ્યક્ત્વ
જેના અતરમાં પ્રકાશ્યું હતું, એવા પવિત્રાત્મા જૂઠાભાઈને નમસ્કાર હો! નમસ્કાર હો!

[૧૦૩]

૧૧૮

મુળધ, અપાડ સુદિ ૧૫, ખુધ, ૧૯૪૬

ધર્મેષ્ઠક ભાઈઓ,

ત્રિં સત્યપરાયણના સ્વર્ગવાસસૂચક શબ્દો લય કર છે એવા રત્નોનું લાખુ જીવન પરતું
કાળને પેષાતું નથી ધર્મેષ્ઠકનો એવો અનન્ય સહાયક માયાદેવીને રહેવા દેવો યોગ્ય ન લાગ્યો
આ આત્માનો આ જીવનનો રાહસ્યિક વિશ્રામ કાળની પ્રબળ દૃષ્ટિએ એ ચી લીધો જ્ઞાનદૃષ્ટિથી
શોકનો અવકાશ નથી મનાતો, તથાપિ તેના ઉત્તમોત્તમ ગુણો તેમ કરવાની આજ્ઞા કરે છે, ગહુ સ્મરણ
થાય છે, વધારે નથી લખી શકતો

સત્યપરાયણના સ્મરણાર્થે બને તો એક શિક્ષાત્રય લખવા વિચારું છું

૨ન છિન્ન એ પાઠ પૂરો લખશો તો ઠીક પડશે મારા સમજવા પ્રમાણે એ સ્થળે આત્માનું
શબ્દવર્ણન છે “છેદાતો નથી, લેદાતો નથી” ઇં

૧ આ લખાણ શ્રીમદની દૈનિક નોંધમાનું છે

૨ શ્રીઆચાર્ય અધ્યં ૩ ઉદ્દેશક ૩ જુઓ પત્ર નં ૨૯૬

૨૮

શ્રેષ્ઠિમાં વર્તવા દેતા કોઈ રીતે તમારું આ ત કરણ દે કે કરશે નહીં, અને દે કે કરવા બે તમારી ઇચ્છા હોય તો ખચીત કરીને મને આગળથી જણાવી દેજો તે શ્રેષ્ઠિને સાચવવા મારી ઇચ્છા છે અને તે સાટે એથી હું યોગ્ય કરી લઈશ મારું ચાલતા સુધી હું તમને હુલાવીશ નહીં અને છેવટે એ જ નિવૃત્તિ શ્રેષ્ઠિ તમને અગ્રિય હશે તોપણ હું જેમ બનશે તેમ જાળવણીથી, તમારી સમીપથી, તમને કોઈ બાતની હાનિ કર્યા વગર બનતો લાભ કરીને, હવે પછીના ગમે તે કાળ માટે પણ તેવી ઇચ્છા ગંभीરે ખસી જઈશ

[૧૦૪]

(૧૪)

વિશ્વાસથી વર્તી અન્યથા વર્તનારા આજે પસ્તાવો કરે છે ૧ મુંબઈ, અષાઠ વહ ૪, ગવિ, ૧૯૪૬

[૧૦૬]

(૧૫)

રચાણ છૂટું, ડવાયા વગરનું આ જગત તો બુઝો મુંબઈ, અષાઠ વહ ૧૧, ગવિ, ૧૯૪૬

[૧૦૬(૧)]

(૧૬)

હાલિ એવી સ્વચ્છ કરો કે જેમાં સૂક્ષ્મમા સૂક્ષ્મ દોષ પણ દેખાઈ શકે, અને દેખાયાથી ક્ષમ થઈ શકે મુંબઈ, અષાઠ વહ ૧૨, ગવિ, ૧૯૪૬

[૧૩૨-૧]

(૧૭)

વવાણિયા, આસો સુદ ૧૦, શુક્ર, ૧૯૪૬

ખીજજ્ઞાન

શોધે તો કેવલ જ્ઞાન

ભગવાન મહાવીરદેવ

કઈ કહી શકાય એવું આ સ્વરૂપ નથી

જ્ઞાની રત્નાકર

૧ ૩

+

૨ ૪

આ બધી નિયતિઓ કેણે કહી ?

અમે જ્ઞાન વડે જોઈ પછી યોગ્ય લાગી તેમ વ્યાખ્યા કરી.

ભગવાન મહાવીરદેવ

૧૦, ૬, ૮, ૭, ૬, ૪, ૩, ૨, ૧

[૧૩૫-૧]

(૧૮)

વવાણિયા, આસો સુદ ૧૧, શુક્ર, ૧૬

આ બધાએલા પામે છે મોક્ષ એમ કા ન કહી દેવ ?

એવી કેને ઇચ્છા રહી છે કે તેમ થવા દે છે ?

જિનના વચનની રચના અદ્ભુત છે, એમા તો ના નહીં

પણ પામેલા પદાર્થનું સ્વરૂપ તેના શાસ્ત્રોમા કાં નહીં ?

શુ તેને આશ્ચર્ય નહીં લાગ્યું હોય, કા છુપાવ્યું હશે ?

[૧૦૮]

૧૨૧

મુખર્ષિ, અપાડ, ૧૯૪૬

પુસ્તક વાચવામા જેથી ઉદ્ધાસીનપણુ, વૈરાગ્ય કે ચિત્તની સ્વસ્થતા થતી હોય તેવું ગમે તે પુસ્તક વાંચવું તેમા યોગ્યપણુ પ્રાપ્ત થાય તેવું પુસ્તક વાચવાનો વિશેષ પરિચય રાખવો.

ધર્મિકથા લખવા વિષે જણાવ્યું તો તે ધાર્મિક કથા મુખ્ય કરીને તો સત્સ ગને વિષે જ રહી છે હુમકાળપણે વર્તતા આ કાળને વિષે સત્સ ગનુ માહાત્મ્ય પણ જીવના ખ્યાલમા આવતું નથી.

કદ્યાણના માર્ગનાં સાધન ક્યાં હોય તે ઘણી ઘણી ક્રિયાદિ કરનાર એવા જીવને પણ ખબર હોય એમ જણાતું નથી.

ત્યાગવા યોગ્ય એવા સ્વચ્છ દ્વાદિ કારણો તેને વિષે તો જીવ રુચિપૂર્વક પ્રવર્તી રહ્યા છે જેનું આરાધન કરવું ઘટે છે એવા આત્મસ્વરૂપ સત્પુરુષો વિષે કા તો વિમુખપણું અને કા તો અવિશ્વાસપણું વર્તે છે, અને તેવા અસત્સ ગીઓના સહવાસમા કોઈ કોઈ મુમુક્ષુઓને પણ રહ્યા કરવું પડે છે તે હુ ખીમાના તમે અને મુનિઆદિ પણ કોઈ કોઈ અશે ગણવા યોગ્ય છે. અસત્સ ગ અને સ્વેચ્છાએ વર્તના ન થાય અથવા તેને જેમ ન અનુસરાય તેમ પ્રવર્તનથી અ તર્વૃત્તિ રાખવાનો વિચાર ગમ્યા જ કરવો એ સુગમ સાધન છે.

[૧૦૯]

૧૨૨

મુખર્ષિ, અપાડ, ૧૯૪૬

પૂર્વિત કર્મનો ઉદય બહુ વિચિત્ર છે હવે જાગ્યા ત્યાથી પ્રભાત

તીવ્રરસે કરી, મ દરસે કરી કર્મનું બધન થાય છે તેમા મુખ્ય હેતુ રાગદ્રેષ છે તેથી પરિણામે વધારે પસ્તાવું થાય છે.

શુદ્ધયોગમા રહેલા આત્મા અણુરભી છે અશુદ્ધ યોગમા રહેલ આત્મા આરભી છે એ વાક્ય વીરની ભગવતીનું છે મનન કરશે.

અરસપરસ તેમ થવાથી, ધર્મને વિસર્જન થયેલ આત્માને સ્મૃતિમા યોગપદ સાભરે બહુલ કર્મના યોગે પચ્ચમ કાળમા ઉત્પન્ન થયા, પણ કાષ્ઠક શુભતા ઉદયથી જે યોગ મળ્યો છે તેવો ઘણા જ થોડા આત્માને મર્મબોધ મળે છે, અને તે રુચવું બહુ દુર્લભ છે તે સત્પુરુષોની કૃપાદષ્ટિમા રહ્યું છે અદ્વૈતકર્મના યોગ હશે તો બનશે નિ સ શય જે પુરુષની જોગવાઈ મળી તે પુરુષને શુભોદય થાય તો નક્કી બને, પછી ન બને તો બહુલ કર્મનો દોષ !

[૧૧૦]

૧૨૩

મુખર્ષિ, અપાડ, ૧૯૪૬

ધર્મધ્યાન લક્ષ્યાર્થથી થાય એ જ આત્મહિતનો રસ્તો છે ચિત્તના સ કલ્પવિકલ્પથી રહિત થવું એ મહાવીરનો માર્ગ છે અલિપ્તભાવમા રહેવું એ વિવેકીનું કર્તવ્ય છે.

[૧૧૧]

૧૨૪

વવાણિયાબ દર, ૧૯૪૬

જળ જળ દિસ દુચ્છદ તળ તળ દિસ બપલિવદે

જે જે દિશા ભણી જવું ઇચ્છે તે તે દિશા જેને અપ્રતિબદ્ધ અર્થાત્ પુલકી છે (રોકી શકતી નથી) આવી દશાનો અભ્યાસ બધા સુધી નહીં થાય, ત્યા સુધી યથાર્થ ત્યાગની ઉત્પત્તિ થવી કેમ સભવે ?

પૌદ્ગલિક રચનાએ આત્માને સ્ત ભિત કરવો ઉચિત નથી

વિં રાચચ દના યથાયોગ્ય

અમે સમાધિરૂપ હોઈએ ? તો તે વિચારનો છેવટે નિર્ણય થયો કે સર્વરૂપે એક શ્રી હરિ જ છે એમ તારે નિશ્ચય કરવો જ

સર્વત્ર આન દરૂપ સત્ છે વ્યાપક એવા શ્રી હરિ નિરાકાર માનીએ છીએ અને કેવળ તે સર્વના ધીજભૂત એવા અક્ષરધામને વિષે શ્રી પુરુષોત્તમ સાકાર સુશોભિત છે

કેવળ તે આન દની જ મૂર્તિ છે સર્વ સત્તાની ધીજભૂત તે શાશ્વત મૂર્તિને કરી કરી અમે જોવા તલસીએ છીએ

અન ત પ્રદેશભૂત એવું તે શ્રી પુરુષોત્તમનું સ્વરૂપ રોમે રોમે અન ત પ્રહ્લાડાત્મક સત્તાએ ભર્યું છે, એમ નિશ્ચય છે, એમ દૃઢ કરું છું

આ સૃષ્ટિ પહેલાં તે શ્રીમાન પુરુષોત્તમ એક જ હતા અને તે પોતાની ઇચ્છાથી જગતરૂપે થયેલ છે

ધીજભૂત એવા તે શ્રીમાન પરમાત્મા આવી મહા વિસ્તાર સ્થિતિમા આવે છે સર્વત્ર ભરપૂર એવો અમૃતરસ તે ધીજને વૃક્ષ સમ થવામા શ્રી હરિ પ્રેરે છે

સર્વ પ્રકારે તે અમૃતરસ તે શ્રી પુરુષોત્તમની ઇચ્છારૂપ નિયતિને અનુસરે છે કારણ કે તે જ છે

અન તકાળે શ્રીમાન હરિ આ જગતને સંપેરે છે ઉત્પત્તિ પ્રથમ બધે મોક્ષ કાર્ય હતુંયે નહીં અને અન ત લય પછી હશે પણ નહીં હરિ એમ ઇચ્છે જ છે કે એક એવો હું જાહુરૂપે હોઉં અને તેમ હોય છે

૧૬૦

પાન ૧ ચૈતન્યાધિષ્ઠિત આ વિશ્વ હોવું યોગ્ય છે

પાન ૨ વિશિષ્ટાદૈતમા અમારી પરમ કૃતિ છે

જોકે એક શુદ્ધાદૈત જ સમજાય છે

અને તેમજ છે

સત્	}	હરિ	{	જડ
ચિત્				જીવ
આનંદ				પરમાત્મા

અને એ જ અમારી અત્મની પરમ કૃતિ

પરમાત્મા આનંદ, સત્ અને ચિત્તમય છે

પાન ૩ પરમાત્મસૃષ્ટિ કોઈને વિષમ હોવા યોગ્ય નથી

પાન ૪ જીવસૃષ્ટિ જીવને વિષમતા માટે સ્વીકૃત છે

પાન ૫-૬ પરમાત્મસૃષ્ટિ પરમ જ્ઞાનમય અને પરમ આનંદ કરી પગ્નિપૂર્ણ ભરપૂર છે

આન દાવરણુ એથી ટળે એમ નથી, માત્ર સત્સંગ સિવાય, યોગસમાધિ સિવાય, ત્યાં કેમ કરવું ? આટલું પણ દર્શાવવાનું કોઈ સત્પાત્ર સ્થળ નહોતું ભાગ્યોદયે આપ મળ્યા કે જેને એ જ રોમે રોમે રુચિકર છે

[૧૧૪]

૧૨૭ વવાણિયા, પ્રથમ ભાદરવા સુદ ૪, ૧૯૪૬

પત્ર મળ્યું

નમ્રતાથી, વિનયથી, આખા વર્ષમા થયેલો તમારા પ્રત્યેનો મારો અપરાધ મન, વચન, કાયાના પ્રશસ્ત યોગથી ફરી ફરી ખમાવું છું સર્વ પ્રકારે મારા અપરાધનું વિસ્મરણ કરી આત્મશ્રેણીમા પ્રવર્તન કર્યા રહો એ વિનંતી છે

આજના પત્રમા, મતાતરથી ભેવડો લાલ થાય છે એવું આ પર્યુષણ પર્વ સમ્યક્દષ્ટિથી જોતા જણાયું, એ વાત રુચી તથાપિ કલ્યાણ અર્થે એ દષ્ટિ ઉપયોગી છે સમુદાયના કલ્યાણ અર્થે જોતા બે પર્યુષણ હું ખદાયક છે પ્રત્યેક મતાતર સમુદાયમા વધવા ન જોઈએ, ઘટવા જોઈએ

વિ. રાયચ દના યથા

[૧૧૫]

૧૨૮

વવાણિયા, પ્રથમ ભાદ્ર સુદ ૬, ૧૯૪૬

ધર્મેચ્છક ભાઈઓ,

પ્રથમ સ વત્સરી અને એ દિવસ પર્યંત સ બધીમા કોઈ પણ પ્રકારે તમારો અવિનય, આશા-તાના, અસમાધિ મારા મન, વચન, કાયાના કોઈ પણ યોગાધ્યવસાયથી થઈ હોય તેને માટે પુનઃ પુનઃ ક્ષમાવું છું

અ તર્જાનથી સ્મરણ કરતા એવો કોઈ કાળ જણાતો નથી વા સાભરતો નથી કે જે કાળમા, જે સમયમા આ જીવે પરિભ્રમણ ન કર્યું હોય, સ કલ્પ-વિકલ્પનું રટણ ન કર્યું હોય, અને એ વડે 'સમાધિ' ન ભૂલ્યો હોય નિરંતર એ સ્મરણ રહ્યા કરે છે, અને એ મહા વૈરાગ્યને આપે છે

વળી સ્મરણ થાય છે કે એ પરિભ્રમણ કેવળ સ્વચ્છ હથી કરતા જીવને ઉદાસીનતા કેમ ન આવી ? ખીજા જીવો પરત્વે ક્રોધ કરતા, માન કરતા, માયા કરતા, લોભ કરતા કે અન્યથા કરતા તે માફ છે એમ યથાયોગ્ય કા ન જાણ્યું ? અર્થાત્ એમ જાણવું જોઈતું હતું, છતાં ન જાણ્યું એ વળી ફરી પરિ-ભ્રમણ કરવાનો વૈરાગ્ય આપે છે.

વળી સ્મરણ થાય છે કે જેના વિના એક પણ પણ હું નહીં જીવી શકું એવા કેટલાક પદાર્થો (સ્ત્રીઆદિક) તે અનંત વાર છોડતા, તેનો વિયોગ થયા અનંત કાળ પણ થઈ ગયો, તથાપિ તેના વિના જિવાયુ એ કંઈ થોડું આશ્ચર્યકારક નથી અર્થાત્ જે જે વેળા તેવો પ્રીતિભાવ કર્યો હતો તે તે વેળા તે કલિપત હતો એવો પ્રીતિભાવ કા થયો ? એ ફરી ફરી વૈરાગ્ય આપે છે

વળી જેનું મુખ કોઈ કાળે પણ નહીં જોઉં, જેને કોઈ કાળે હું ગ્રહણ નહીં જ કરું, તેને ઘેર પુત્રપણે, સ્ત્રીપણે, દાસપણે, દાસીપણે, નાના જ તુપણે શા માટે જન્મ્યો ? અર્થાત્ એવા દ્રેષથી એવા રૂપે જન્મવું પડયું ! અને તેમ કરવાની તો ઇચ્છા નહોતી ! કહો એ સ્મરણ થતા આ કલેષિત આત્મા પરત્વે જીવનના નહીં આવતી હોય ? અર્થાત્ આવે છે

વધારે શું કહેવું ? જે જે પૂર્વના ભવાતરે પ્રાતિપણે ભ્રમણ કર્યું, તેનું સ્મરણ થતા હવે કેમ જીવવું એ ચિંતાના થઈ પડી છે ફરી ન જ જન્મવું અને ફરી એમ ન જ કરવું એવું દઢત્વ આત્મામા પ્રકાશે છે પણ કેટલીક નિરુપાયતા છે ત્યાં કેમ કરવું ? જે દઢતા છે તે પૂર્ણ કરવી, જરૂર પૂર્ણ પડવી એ જ રટણ છે, પણ જે કંઈ આહું આવે છે, તે કોરે કરવું પડે છે, અર્થાત્ ખસેડવું પડે છે,

વિટબનદશામા જ જીવન વ્યતીત કર્યો જાય છે જોકે તે વિટબનદશા પણ કલ્યાણકારક જ છે, તથાપિ બીજા પ્રત્યે તેવી કલ્યાણકારક થવામા કંઈક ખામીવાળી છે

અ ત.કરણથી ભીંગેલી અનેક ભિર્મિઓ તમને ઘણી વાર સમાગમમાં જણાવી છે સાલળીને કેટલેક અંશે તમને અવધારવાની ઇચ્છા થતી જોવામા આવી છે ફરી ભલામણુ છે કે જે જે સ્થળોએ તે તે ભિર્મિઓ જણાવી હોય તે તે સ્થળે જતાં ફરી ફરી તેનુ અધિક અવશ્ય સ્મરણુ કરશો

૧ આત્મા છે

૨ તે બધાયો છે

૩ તે કર્મનો કર્તા છે

૪ તે કર્મનો ભોક્તા છે

૫ મોક્ષનો ઉપાય છે

૬ આત્મા સાધી શકે છે આ જે છ મહા પ્રવચનો તેનુ નિરંતર સંશોધન કરજો

બીજાની વિટબનાનો અનુગ્રહ નહીં કરતા પોતાની અનુગ્રહતા ઇચ્છનાર જય પામતો નથી, એમ પ્રાચ્યે થાય છે માટે ઇચ્છુ છું કે તમે સ્વાત્માના અનુગ્રહમા દૃષ્ટિ આપી છે તેની વૃદ્ધિ કરતા રહેશો, અને તેથી પરની અનુગ્રહતા પણ કરી શકશો

ધર્મ જ જેના અસ્થિ અને ધર્મ જ જેની મિત્ર છે, ધર્મ જ જેનુ લોહી છે, ધર્મ જ જેનુ આમિષ છે, ધર્મ જ જેની ત્વચા છે, ધર્મ જ જેની ઇંદ્રિયો છે, ધર્મ જ જેનુ કર્મ છે, ધર્મ જ જેનુ ચલન છે, ધર્મ જ જેનુ બેસવુ છે, ધર્મ જ જેનુ બેસવુ છે, ધર્મ જ જેનુ ચલવુ છે, ધર્મ જ જેનુ શયન છે, ધર્મ જ જેની જાગૃતિ છે, ધર્મ જ જેનો આહાર છે, ધર્મ જ જેનો વિહાર છે, ધર્મ જ જેનો નિહાર [!] છે, ધર્મ જ જેનો વિકલ્પ છે, ધર્મ જ જેનો સકલ્પ છે, ધર્મ જ જેનુ સર્વસ્વ છે, એવા પુરુષની પ્રાપ્તિ હર્ષલ છે, અને તે મનુષ્યદેહ પરમાત્મા છે એ દશાને શુ આપણે નથી ઇષ્ટતા ? ઇચ્છીએ છીએ, તથાપિ પ્રમાદ અને અસત્સંગ આડે તેમા દૃષ્ટિ નથી હેતા

આત્મભાવની વૃદ્ધિ કરજો, અને દેહભાવને ઘટાડજો

વિં રાયચ દના યથોચિત

[૧૧૮]

૧૩૧ જેતપર (મોરબી), પ્ર ભા વદ ૫, બુધ, ૧૯૪૬

ધર્મેચ્છક ભાઈઓ,

ભગવતીસૂત્રના પાઠ^૧ સળધમા બન્નેના અર્થ મને તો ઠીક જ લાગે છે ગાળજીવોની અપેક્ષા-એ ટળાના લેખકે ભરેલો અર્થ હિતકારક છે, મુમુક્ષુને માટે તમે કલ્પેલો અર્થ હિતકારક છે, સતોને માટે બન્ને હિતકારક છે, જ્ઞાનમા મનુષ્યો પ્રયત્ન કરે એટલા માટે એ સ્થળે પ્રત્યાખ્યાનને હું પ્રત્યાખ્યાન કહેવાની અપેક્ષા છે યથાયોગ્ય જ્ઞાનની પ્રાપ્તિ જો ન થઈ હોય તો જે પ્રત્યાખ્યાન કર્યા હોય તે દેવાદિક ગતિ આપી સ સારના જ અગભૂત થાય છે એ માટે તેને હું પ્રત્યાખ્યાન કહ્યા, પણ એ સ્થળે પ્રત્યાખ્યાન જ્ઞાન વિના ન જ કરવા એમ કહેવાનો હેતુ તીર્થંકર દેવનો છે જ નહીં પ્રત્યાખ્યાનદિક ક્રિયાથી જ મનુષ્યત્વ મળે છે, બિં ચ ગોત્ર અને આયર્ષદેશમા જન્મ મળે છે, તો પછી જ્ઞાનની પ્રાપ્તિ થાય છે, માટે એવી ક્રિયા પણ જ્ઞાનની સાધનભૂત સમજવી જોઈએ છે

વિં રાયચ દના યથોચિત

અને મૂઠતા રહ્યા કરે છે કંઈ દૃષ્ટિ પહોંચતી નથી. બ્રાન્તિ પડી ગઈ છે કે હવે મારામા કંઈ વિશેષ શુભ દેખાતા નથી હું હવે બીજા મુમુક્ષુઓને પણ સાચા સ્નેહે પ્રિય નથી ખરા ભાવથી મને ઇચ્છતા નથી. અથવા કંઈક ખે ચાતા ભાવથી અને મધ્યમ સ્નેહે પ્રિય ગણે છે. વધારે પરિચય ન કરવો જોઈએ, તે મેં કર્યો, તેના પણ ખેદ થાય છે

બધા દર્શનમા શંકા થાય છે આસ્થા આવતી નથી

જો એમ છે તોપણ ચિંતા નથી આત્માની આસ્થા છે કે તે પણ નથી ?

તે આસ્થા છે તેનું અસ્તિત્વ છે, નિત્યત્વ છે, અને ચૈતન્યવત છે અજ્ઞાને કર્તાભોક્તાપણ છે જ્ઞાને કર્તાભોક્તાપણ પરચોગનું નથી

જ્ઞાનાદિ તેનો ઉપાય છે એટલી આસ્થા છે પણ તે આસ્થા પર હાલ વિચારશૂન્યતાવત વર્તે છે તેનો મોટો ખેદ છે

આ જે તમને આસ્થા છે તે જ સમ્યગ્દર્શન છે શા માટે મૂઝાઓ છો ? વિકલ્પમા પડો છો ?

તે આત્માના વ્યાપકપણા માટે, સુકૃતસ્થાન માટે, જિનકથિત કેવળજ્ઞાન તથા વેદાત્મકિત કેવળજ્ઞાન માટે, તથા શુભાશુભ ગતિ ભોગવવાના લોકના સ્થાન તથા તેવા સ્થાનના સ્વભાવે શાશ્વત હોવાપણા માટે, તથા તેના માપને માટે વારંવાર શંકા ને શંકા જ થયા કરે છે, અને તેથી આત્મા ઈરતો નથી જિનોક્ત તે માનેને !

ઠામઠામ શંકા પડે છે ત્રણ ગાઠિના માણસ — ચક્રવર્તી આદિના સ્વરૂપ વગેરે ખોટા લાગે છે પૃથ્વીઆદિના સ્વરૂપ અસંભવિત લાગે છે

તેનો વિચાર છોડી દેવો

છોડ્યો છૂટતો નથી

શા માટે ?

જો તેનું સ્વરૂપ તેના કહ્યા પ્રમાણે ન હોય તો તેમને કેવળજ્ઞાન જેવું કહ્યું છે તેવું ન હોય, એમ સિદ્ધ થાય છે તો તેમ માનવું ? તો પછી લોકનું સ્વરૂપ કોણુ યથાર્થ જાણે છે એમ માનવું ? કંઈ જાણતા નથી એમ માનવું ? અને એમ જાણતા તો બધાએ અનુમાન કરીને જ કહ્યું છે એમ માનવું પડે તો પછી બધેમોક્ષાદિ ભાવની પ્રતીતિ શી ?

યોગે કરી તેવું દર્શન થતું હોય, ત્યાં શા માટે ફેર પડે ?

સમાધિમા નાની વસ્તુ દેખાય અને તેથી માપમા વિરોધ આવે સમાધિમા ગમે તેમ દેખાય હોય પણ મૂળરૂપ આવડું છે અને સમાધિમા આ પ્રમાણે દેખાય છે, એમ કહેવામાં હાનિ શી ?

તે કહેવામાં આવ્યું હોય, પણ વર્તમાન ગાત્રમા તે નથી ગ્રહ્ય એમ ગણતા હાનિ શી ?

હાનિ કંઈ નહીં પણ એમ સ્થિરતા યથાર્થ આવતી નથી

બીજા પણ ઘણા ભાવોમાં ઠામઠામ વિરોધ દેખાય છે

તમે પોતે ભૂલતા હો તો ?

તે પણ ખરું, પણ અમે સાચું સમજવાના કામી છીએ કંઈ લાજશૂન્ય માન, પૂતલનાઈ નથી, છતાં સાચું કેમ ન સમજાય ?

સદ્ગુરુની દૃષ્ટિએ સમજાય પોતાથી યથાર્થ ન સમજાય

સદ્ગુરુનો યોગ તો બાઝતો નથી અને અમને સદ્ગુરુ તરીકે ગણવાનું થાય છે તે કેન કંઈ ? અમે જે વિષયમા શંકામા છીએ તે વિષયમા બીજાને શું સમજાવવું ? કંઈ સમજાવ્યું નથી અને વખત વીત્યો જાય છે એ કારણથી તથા કંઈક વિશેષ ઉદ્યમથી ત્યાગ પાડ્યો નથી એથી સ્થિતિ શકારૂપ થઈ પડી છે. આ કરતાં તો અમારે જે ગ્રીને મળવું તે ઉત્તમ છે, નવોત્પન્ન છે

તરફ હાલ ચિત્ત નથી ગમે તેવા ભવિષ્યજ્ઞાન અથવા સિદ્ધિઓની ઇચ્છા નથી તેમ તેઓનો ઉપયોગ કરવામા ઉદ્દાસીનતા રહે છે તેમા પણ હાલ તો અધિક જ રહે છે માટે એ જ્ઞાન સળધે ચિત્તની સ્વસ્થતાએ વિચારી માગેલા પ્રશ્નો સળધી લખીશ અથવા સમાગમે જણાવીશ

જે પ્રાણીઓ એવા પ્રશ્નના ઉત્તર પામવાથી આનંદ માને છે તેઓ મોહાધીન છે, અને તેઓ પરમાર્થના પાત્ર થવા દુર્લભ છે એમ માન્યતા છે, તો તેવા પ્રસંગમા આવવું પણ ગમતું નથી પણ પરમાર્થ હેતુએ પ્રવૃત્તિ કરવી પડશે તો કઈ પ્રસંગે કરીશ ઇચ્છા તો નથી થતી

આપનો સમાગમ અધિક કરીને ઇચ્છુ છું ઉપાધિમા એ એક સાગી વિશ્રાંતિ છે કુશળતા છે, ઇચ્છુ છું

વિ. રાયચંદના પ્રણામ

[૧૨૧]

૧૩૪ વવાણિયા, દિ ભાદ્ર સુદ ૮, રવિ, ૧૯૪૬

ખન્ને ભાઈઓ,

દેહધારીને વિટંબના એ તો એક ધર્મ છે ત્યાં ખેદ કરીને આત્મવિસ્મરણ શુ કરવું ? ધર્મ-ભક્તિયુક્ત એવા જે તમે તેની પાસે એવી પ્રયાચના કરવાનો યોગ માત્ર પૂર્વકર્મે આપ્યો છે આત્મેચ્છા એથી કપિત છે નિરુપાયતા આગળ સહનરીક્ષતા જ સુખદાયક છે

આ ક્ષેત્રમાં આ કાળે આ દેહધારીનો જન્મ થવો યોગ્ય નહોતો જોકે સર્વ ક્ષેત્રે જન્મવાની તેણે ઇચ્છા રૂપી જ છે, તથાપિ થયેલા જન્મ માટે શોક દર્શાવવા આમ રુદનવાક્ય લખ્યું છે કેઈ પણ પ્રકારે વિદેહી દશા વગરનું, યથાયોગ્ય જીવન્મુક્ત દશા વગરનું, યથાયોગ્ય નિર્ગથ દશા વગરનું ક્ષણ એકેનું જીવન પણ ભાળવું જીવને મુલભ લાગતું નથી તો પછી યાકી રહેલું અધિક આયુષ્ય કેમ જશે, એ વિટંબના આત્મેચ્છાની છે

યથાયોગ્ય દશાનો હજી સુમધુ છું કેટલીક પ્રાપ્તિ છે તથાપિ સર્વ પૂર્ણતા પ્રાપ્ત થયા વિના આ જીવ શાંતિને પામે એવી દશા જણાતી નથી એક પર રાગ અને એક પર દ્વેષ એવી સ્થિતિ એક રોમમા પણ તેને પ્રિય નથી અધિક શુ કહેવું ? પરના પરમાર્થ સિવાયનો દેહ જ ગમતો નથી તો ? આત્મકલ્યાણમા પ્રવૃત્તિ કરશે

વિ. રાયચંદના યથાયોગ્ય

[૧૨૨]

૧૩૫ વવાણિયા, બી ભા સુદ ૧૪, રવિ, ૧૯૪૬

ધર્મેચ્છક ભાઈઓ,

સુમધુતાના અ શોએ શ્રદાયલુ તમારું હૃદય પરમ સતોષ આપે છે અનાદિકાળનું પરિબ્રમણ હવે સમાપ્તતાને પામે એવી જિજ્ઞાસા, એ પણ એક કલ્યાણ જ છે કેઈ એવો યથાયોગ્ય સમય આવી રહેશે કે ન્યારે ઇચ્છિત વસ્તુની પ્રાપ્તિ થઈ રહેશે

નિરંતર વૃત્તિઓ લખતા રહેશો જિજ્ઞાસાને ઉત્તેજન આપતા રહેશો અને નીચેની ધર્મકથા શ્રવણ કરી હશે તથાપિ ફરી ફરી તેનું સ્મરણ કરશે

સમ્યક્દશાના પાત્ર લક્ષણો છે

શમ	{	અનુકંપા
સ વેગ		
નિવેદ		
આસ્થા		

પ્રવૃત્તિનો પ્રસંગ ફરી ફરી જીવો કર્યા કરે છે એક વખતે જે વચનોની પ્રાપ્તિ થતાં જીવ બંધનમુક્ત હોય અને તારા સ્વરૂપને પામે, તેવાં વચનો ઘણા વખત કહેવાયાનું પણ કાંઈ જ ફળ થતું નથી એવું જીવોમાં અજોગ્યતા આવી ગઈ છે નિષ્કપટપણું હાનિને પામ્યું છે શાસ્ત્રને વિષે સંદેહ ઉત્પન્ન કરવો એ એક જ્ઞાન જીવે માન્યું છે પરિશ્રદ્ધાની પ્રાપ્તિ અર્થે તારા ભક્તને પણ છેતરવાનું કર્તવ્ય પાપરૂપ તેને લાગતું નથી પરિશ્રદ્ધા પેદા કરનાર એવા સગાસબ ધીમાં એવો પ્રેમ કર્યો છે કે તેવો તારા પ્રત્યે અથવા તારા ભક્ત પ્રત્યે કર્યો હોય તો જીવ તને પામે સર્વભૂતને વિષે દયા રાખવી અને સર્વને વિષે તું છો એમ હોવાથી દાસત્વભાવ રાખવો એ પરમ ધર્મ સ્થપિત થઈ ગયો છે સર્વે તું સમાન જ રહ્યો છે, માટે લેહલાવનો ત્યાગ કરવો એ મોટા પુરુષોનું અતરંગ જ્ઞાન આને કૃત્ય જોવામાં આવતું નથી અમે કે જે માત્ર તારું નિરંતર દાસત્વ જ અનન્ય પ્રેમે ઇચ્છીએ છીએ, તેને પણ તું કળિયુગનો પ્રસંગી સગ આપ્યા કરે છે

હવે હે હરિ, આ જોયું જતું નથી, સાભળ્યું જતું નથી તે ન કરાવવું યોગ્ય છે, તેમ છતાં અમારા પ્રત્યે તારી તેવી જ ઇચ્છા હોય તો પ્રેરણા કર એટલે અમે તે કેવળ સુખરૂપ જ માની લઈશું. અમારા પ્રસંગમાં આવેલા જીવો કોઈ પ્રકારે દુભાય નહીં અને અમારા દેખી ન હોય (અમાને કારણથી) એવો હું શરણાગત ઉપર અનુગ્રહ થવો યોગ્ય હોય તો કર મને મોટામાં મોટું કે માત્ર એટલું જ છે કે તારાથી વિમુખ થવાય એવી વૃત્તિઓએ જીવો પ્રવર્તે છે, તેના પ્રસંગ થવો અને વળી કોઈ કારણોને લીધે તેને તારા સન્મુખ થવાનું જણાવતા છતાં તેનું અનંગીકારપણું થવું એ અમોને પરમદુઃખ છે અને જો તે યોગ્ય હશે તો તે ટાળવાને હે નાથ ! તું સમર્થ છો, સમર્થ છો મારું સમાધાન ફરી ફરી હે હરિ ! સમાધાન કર

૧૬૪

અહંભુત ! અહંભુત ! અહંભુત ! પરમ અચિત્ત્ય એવું હે હરિ, તારું સ્વરૂપ, તેનો પામવું પ્રાણી એવો હું કેમ પાર પામું ? હું જે તારો અનંત પ્રહ્લાડમાનો એક અંશ તે તને શું બાણું ? સર્વમત્તાત્મકતા જેના મધ્યમાં છે એવા હે હરિ, તને ઇચ્છુ છું, ઇચ્છુ છું તારી કૃપાને ઇચ્છુ છું તને ફરી ફરી હે હરિ ઇચ્છુ છું હે શ્રીમાન પુરુષોત્તમ, તું અનુગ્રહ કર ! અનુગ્રહ ! !

અ તર્મુદૂર્ત એટલે બે ધડીની અ દરનો ગમે તે વર્ષત એમ સાધારણ રીતે અર્થ થાય છે પરંતુ શાસ્ત્રકારની શૈલી પ્રમાણે એનો અર્થ એવો કરવો પડે છે કે આઠ સમયથી ઉપરાત અને બે ધડીની અ દરના વખતને અ તર્મુદૂર્ત કહેવાય પણ ડઠિમા તો જેમ આગળ બતાવ્યું તેમ જ સમન્વય છે, તથાપિ શાસ્ત્રકારની શૈલી જ માન્ય છે જેમ અહીં આઠ સમયની વાત બહુ લઘુત્વવાળી હોવાથી સ્થળે સ્થળે શાસ્ત્રમા બતાવી નથી, તેમ આઠ રુચકપ્રદેશની વાત પણ છે એમ માડુ સમજવું છે, અને તેને ભગવતી, પ્રજ્ઞાપના, ઠાણ ગ ઇત્યાદિક સિદ્ધાંતો પુષ્ટિ આપે છે

વળી મારી સમજણ તો એમ રહે છે કે શાસ્ત્રકારે બધા શાસ્ત્રોમા ન હોય એવી પણ કેાઈ શાસ્ત્રમા વાત કરી હોય તો કઈ ચિંતા જેવું નથી તેની સાથે તે એક શાસ્ત્રમા કહેલી વાત સર્વ શાસ્ત્રની રચના કરતા શાસ્ત્રકારના લક્ષમા જ હતી, એમ સમજવું વળી બધા શાસ્ત્ર કરતા કઈ વિચિત્ર વાત કેાઈ શાસ્ત્રમા જણાવી હોય તો એ વધારે સમ્મત કરવા જેવી સમજવી, કારણ એ કેાઈ વિરલા મનુષ્યને અર્થે વાત કહેવાઈ હોય છે, ગાકી તો સાધારણ મનુષ્યો માટે જ કથન હોય છે આમ હોવાથી આઠ રુચકપ્રદેશ નિર્ણયન છે, એ વાત અનિષેધ છે, એમ મારી સમજણ છે ગાકીના ચાર અસ્તિકાયના પ્રદેશને સ્થળે એ રુચકપ્રદેશ મૂકી સમુદ્ધાત કરવાનું કેવળી સ બ ધી જે વર્ણન છે, તે કેટલીક અપેક્ષાએ જીવનો મૂળ કર્મભાવ નથી એમ સમન્વયવા માટે છે એ વાત પ્રસ જવશાત્ સમાગમે ચર્ચા તો ફીક પડશે

બીજી પ્રશ્ન ‘ચૌદપૂર્વધારી કઈ જ્ઞાને ઊણા એવા અન ત નિગોદમા લાભે અને જઘન્યજ્ઞાનવાળા પણ અધિકમા અધિક પ દર ભવે મોક્ષે ભય એ વાતનું સમાધાન કેમ ?’

એનો ઉત્તર જે મારા હૃદયમા છે, તે જ જણાવી દઉં છું કે એ જઘન્યજ્ઞાન બીજી અને એ પ્રસ ગ પણ બીજો છે જઘન્યજ્ઞાન એટલે સામાન્યપણે પણ મૂળ વસ્તુનું જ્ઞાન, અતિશય સ ક્ષેપમા છતા મોક્ષના બીજરૂપ છે એટલા માટે એમ કહું, અને ‘એક દેશે ઊણું’ એવું ચૌદપૂર્વધારીનું જ્ઞાન તે એક મૂળ વસ્તુના જ્ઞાન સિવાય બીજી બધું જાણનાર થયું, પણ દેહદેવગમા રહેલો શાશ્વત પદાર્થ જાણનાર ન થયું, અને એ ન થયું તો પછી લક્ષ વગરનું ફે કેલું તીર લક્ષ્યાર્થનું કારણ નથી તેમ આ પણ થયું જે વસ્તુ પ્રાપ્ત કરવા ચૌદપૂર્વનું જ્ઞાન જિને બાધ્યું છે તે વસ્તુ ન મળી તો પછી ચૌદપૂર્વનું જ્ઞાન અજ્ઞાનરૂપ જ થયું અહીં ‘દેશે ઊણું’ ચૌદપૂર્વનું જ્ઞાન સમજવું ‘દેશે ઊણું’ કેહેવાથી આપણી સાધારણ મતિથી એમ સમન્વય કે ચૌદપૂર્વને છેડે લાણી લાણી આવી પહોંચતા એકાદ અધ્યયન કે તેવું રહી ગયું અને તેથી રખડયા, પરંતુ એમ તો નહીં એટલા બધા જ્ઞાનનો અભ્યાસી એક અદ્ય ભાગ માટે અભ્યાસમા પરાભવ પામે એ માનવા જેવું નથી અર્થાત્ કઈ ભાષા અધરી અથવા અર્થ અધરો નથી કે સ્મરણમા રાખવું તેમને ફર્લેલ પડે માત્ર મૂળ વસ્તુનું જ્ઞાન ન મળ્યું એટલી જ ઊણાઈ, તેણે ચૌદપૂર્વનું ગાકીનું જ્ઞાન નિષ્કળ કર્યું એક નયથી એવી વિચારણા પણ થઈ શકે છે કે શાસ્ત્રો (લખેલાના પાના) ઉપાડવાં અને લાણવા એમા કઈ અ તર નથી, જો તત્ત્વ ન મળ્યું તો કારણ જ્યે બોલે જ ઉપાડ્યો પાના ઉપાડયા તેણે કાયાએ બોલે ઉપાડ્યો, લાણી ગયા તેણે મને બોલે ઉપાડ્યો, પરંતુ વાસ્તવિક લક્ષ્યાર્થ વિના તેનું નિરુપયોગીપણું થાય એમ સમજણ છે જેને ઘેર આખો લવણ સમુદ્ર છે તે તૃષાતુરની તૃષા મટાડવા સમર્થ નથી, પણ જેને ઘેર એક મીઠા પાણીની વીરડી છે, તે પોતાની અને બીજા કેટલાકની તૃષા મટાડવા સમર્થ છે, અને જ્ઞાનદષ્ટિએ બેતા મહત્ત્વ તેનું જ છે, તોપણ બીજા નય પર હવે દષ્ટિ કરવી પડે છે, અને તે એ કે કેાઈ રીતે પણ શાસ્ત્રાભ્યાસ હશે તો કઈ પાત્ર થવાની જિજ્ઞાસા થશે, અને કાળે કરીને પાત્રતા પણ મળશે અને પાત્રતા બીજાને પણ આપશે એટલે શાસ્ત્રાભ્યાસનો નિષેધ અહીં કરવાનો હેતુ નથી, પણ મૂળ વસ્તુથી દૂર જવાય એવા શાસ્ત્રાભ્યાસનો તો નિષેધ કરીએ તો એકાતવાદી નહીં કહેવાઈએ,

[૧૪૫]

૧૬૬

મુખર્ષિ, કાર્તિક સુદ ૬, ભોમ, ૧૯૪૭

સત્પુરુષના એકેક વાક્યમા, એકેક શબ્દમાં, અનંત આગમ રહ્યા છે, એ વાત કેમ હશે ? નીચેનાં વાક્યો પ્રત્યેક સુસુક્ષ્મોને મેં અસખ્ય સત્પુરુષોની સમ્મતિથી મગણરૂપ માન્યા છે, મોક્ષના સર્વોત્તમ કારણરૂપ માન્યા છે. —

૧ માયિક સુખની સર્વ પ્રકારની વાછા ગમે ત્યારે પણ છોડ્યા વિના છૂટકો થવો નથી, તો જ્યારથી એ વાક્ય શ્રવણ કર્યું, ત્યારથી જ તે કમનો અભ્યાસ કરવો યોગ્ય જ છે એમ સમજવું

૨ કોઈ પણ પ્રકારે સફળરૂનો શોધ કરવો, શોધ કરીને તેના પ્રત્યે તન, મન, વચન અને આત્માથી અર્પણબુદ્ધિ કરવી, તેની જ આજ્ઞાનું સર્વ પ્રકારે નિશ્ચિત્તાથી આરાધન કરવું, અને તો જ સર્વ માયિક વાસનાનો અભાવ થશે એમ સમજવું.

૩ અનાદિ કાળના પરિબ્રમણમાં અનંત વાર શાસ્ત્રશ્રવણ, અનંત વાર વિદ્યાભ્યાસ, અનંત વાર જિનદીક્ષા, અનંત વાર આચાર્યપણુ પ્રાપ્ત થયું છે માત્ર, ‘સત્’ મળ્યા નથી, ‘સત્’ સુધર્યું નથી, અને ‘સત્’ શ્રદ્ધયું નથી, અને એ મળ્યે, એ સુધર્યે, અને એ શ્રદ્ધયે જ છૂટવાની વાર્તાનો આત્માથી ભણુકાર થશે

૪ મોક્ષનો માર્ગ બહાર નથી, પણ આત્મા છે માર્ગને પામેલો માર્ગ પમાડશે

૫ જે અક્ષરમા માર્ગ રહ્યો છે, અને અનાદિ કાળથી એટલું બધું કર્યા છતાં શા માટે પ્રાપ્ત થયો નથી તે વિચારો

૧૬૭

મુખર્ષિ, કારતક સુદ ૧૨, રવિ, ૧૯૪૮

ૐ

સત્

હરિ ઈચ્છા સુખદાયક જ છે

નિર્વિકલ્પ જ્ઞાન થયા પછી જે પરમ તત્ત્વનું દર્શન થાય છે.

તે પરમતત્ત્વરૂપ સત્યનું ધ્યાન કરું છું.

ત્રિભોવનનું પદુ અને અબાલાલનું પત્ર પહોંચેલ છે

ધર્મજ જઈ સત્સમાગમ કરવામા અનુમતિ છે, પણ તે સમાગમ માટે તમાગ ત્રણ સિવાય કોઈ ન જાણું એમ જે થઈ શકે તેમ હોય તો પ્રવૃત્તિ કરશો, નહીં તો નહીં એ સમાગમ માટે ને પ્રગટ તામાં આવે તેમ કરશો તો અમારી ઇચ્છાનુસાર થયું નથી એમ ગણુએ

ધર્મજ જવાનો પ્રસંગ લઈને જે ખલાતથી નીકળશે તો સભવ રહે છે કે તે વાત પ્રગટના આવશે અને તમે કળીરાદિ સપ્રદાયમા વર્તો છો એમ લોકચર્ચા થશે, અર્થાત્ તે કળીર સપ્રદાયી તમે નથી, છતાં કંઈ માટે કોઈ બીજો પ્રસંગ લઈ નીકળવું અને વચ્ચે ધર્મજ મેળાપ કરતા આવવું ત્યાં પણ તમારા વિષે ધર્મજ, કુળ એ વગેરે સગાં ધીવધારે જોળખાણ પાડવું નહીં તેમ તેમનાવી પૂર્વગ્રેને સમાગમ કરવો, લિન્નભાવથી નહીં, માયાભાવથી નહીં, પણ રૂનેકભાવથી કરવો મહાન જ સગાં હોલ સમાગમ કરવાનું પ્રયોજન નથી ખલાતથી ધર્મજ ભણી વિદાય થવા પહેલાં ધર્મજ એક પત્ર લખવો, જેમા વિનય સમેત જણાવવું કે કોઈ જ્ઞાનાવતા પુરુષની ઇચ્છા આપનો નંત્ર ગ કરવા માટે ઝંઝને મળી છે જેથી આપના દર્શન માટે તિથિએ આવશ્યુ અમે આપનો સમાગમ કરીએ તે વગરની વાત હોલ કોઈ રીતે પણ અપ્રગટ ગણવી એવી તે જ્ઞાનાવતા પુરુષે આપને, અને અમને પ્રદર્શ આપી છે તો આપ તે વાતને કૃપા કરી અનુસરશો જ

વિલગ્ન થઈ રહી છે, એમ માન્યતા છે ફરી ફરી અનુકંપા આવી જાય છે, પણ નિરુપાયતા આગળ શું કરું ? પોતાની કંઈ ન્યૂનતાને પૂર્ણતા કેમ કરું ? એ પરથી એવી ધ્રુષ્ટિ રહ્યા કરે છે કે હમણા તો જેમ તમે બધા યોગ્યતામાં આવી શકો તેવું કંઈ નિવેદન કર્યા રહેવું, જે કંઈ ખુલાસો મારો તે યથામતિ આપવો, નહીં તો યોગ્યતા મેળવ્યા રહો, એ ફરી ફરી સૂચવવું

૧ સાથે ખીમજીનું પત્ર છે તે તેમને આપશે. એ પત્ર તમને પણ લખ્યું છે એમ સમજશે.

[૧૨૭]

૧૪૩ વવાણિયા, ખીન લાદરવા વદ ૧૩, શનિ, ૧૯૪૬

નીચેનો અભ્યાસ તો રાખ્યા જ રહો —

૧ ગમે તે પ્રકારે પણ ઉદ્યમ આવેલા, અને ઉદ્યમ આવવાના કષાયોને શમાવો

૨ સર્વ પ્રકારની અભિલાષાની નિવૃત્તિ કર્યા રહો

૩ આટલા કાળ સુધી જે કર્યું તે બધાથી નિવૃત્ત થાઓ, એ કરતા હવે અટકો

૪. તમે પરિપૂર્ણ સુખી છો એમ માનો, અને બાકીના પ્રાણીઓની અનુકંપા કર્યા કરો

૫ કોઈ એક સત્પુરુષ શોધો, અને તેના ગમે તેવા વચનમાં પણ શ્રદ્ધા ગણો

એ પાંચે અભ્યાસ અવશ્ય યોગ્યતાને આપે છે, પાંચમાંના વળી ચારે સમાવેશ પામે છે, એમ અવશ્ય માનો અધિક શું કરું ? ગમે તે કાળે પણ એ પાંચમું પ્રાપ્ત થયા વિના આ પર્યાટનનો કિનારો આવવાનો નથી બાકીના ચાર એ પાંચમું મેળવવાના સહાયક છે પાંચમાં અભ્યાસ સિવાયનો, તેની પ્રાપ્તિ સિવાયનો બીજો કોઈ નિર્વાણમાર્ગ મને સૂઝતો નથી, અને બધાય મહાત્માઓને પણ એમ જ સૂઝ્યું હશે—(સૂઝ્યું છે)

હવે જેમ તમને યોગ્ય લાગે તેમ કરો એ બધાની તમારી ધ્રુષ્ટિ છે, તોપણ અધિક ધ્રુષ્ટો, ઉતાવળ ન કરો જેટલી ઉતાવળ તેટલી કચાશ અને કચાશ તેટલી ખટાશ, આ અપેક્ષિત કથનનું સ્મરણ કરો

પ્રારબ્ધથી જીવતા રાચચઢના યથાં

[૧૨૮]

૧૪૪ વવાણિયા, ખી. લા વદ ૦), સોમ, ૧૯૪૬

આપનું પત્ર મળ્યું પરમાનંદ થયો

ચૈતન્યનો નિરંતર અવિચ્છિન્ન અનુભવ પ્રિય છે, એ જ ભેદ છે બીજી કંઈ સ્પૃહા રહેતી નથી રહેતી હોય તોપણ રાખવા ધ્રુષ્ટિ નથી એક “તુહિ તુહિ” એ જ યથાર્થ વહેતી પ્રવાહના ભેદ છે અધિક શું કહેવું ? લખ્યું લખાય તેમ નથી, કશું કથાય તેમ નથી જ્ઞાને માત્ર ગમ્ય છે કા તો શ્રેણીએ શ્રેણીએ સમજાય તેવું છે બાકી તો અવ્યક્તતા જ છે, માટે જે નિસ્પૃહ દશાનું જ રટણ છે, તે મળ્યે, આ કલ્પિત ભૂલી ગયે છૂટકો છે

ક્યારે આગમન થશે ?

વિં ૦ આં ૨૧૦

[૮૭૪-૫]

૧૪૫

વવાણિયા, આસો સુદ ૨, ગુરુ, ૧૯૪૬

મારો વિચાર એવો થાય છે કે પાસે હમેશા તમારે જવું અને તો જીવથી, નહીં તો લાખીને જણાવી દેશો કે, મારું અત કળણ તમારા પ્રત્યે નિર્વિકલ્પી જ છે, છતાં મારી પ્રકૃતિના દોષે કોઈ રીતે પણ આપને દૂભવવાનું કારણ ન થાય એટલા માટે આગમનનો પરિચય મેં આછો રાખ્યો

૧ જીએ સાથેનો આંક ૧૪૩

નો સમાગમ ઇચ્છે તેવા પ્રકારથી વાતચીત કરવી જ્ઞાનાવતારની પ્રશ્ન સા કરતા તેમનો અવિનય ન થઈ જાય તે ધ્યાન રાખજો તેમ 'જ્ઞાનાવતાર'ની અનન્ય ભક્તિ પણ લક્ષ્યમાં રાખજો

મન મળ્યાનો ભોગ લાગે ત્યારે જણાવજો કે તેમના શિષ્ય એવા જે અમે આપના શિષ્ય જ છીએ અમને કોઈ રીતે માર્ગ પ્રાપ્તિ થાય તેમ કહો એ વગેરે વાતચીત કરજો તેમ અમે ક્યાં શાસ્ત્રો વાંચીએ ? શુ શ્રદ્ધા રાખીએ ? કેમ પ્રવર્તીએ ? તે યોગ્ય લાગે તો જણાવો ભિન્નભાવ કૃપા કરીને અમારા પ્રત્યે આપનો ન હો

તેમનો સિદ્ધાન્ત ભાગ પૂછજો એ વગેરે બાણી લેવાનો પ્રસંગ બને તોપણ તેમને જણાવજો કે અમે જે જ્ઞાનાવતાર પુરુષ જણાવ્યા છે તેઓ અને આપ અમારે મન એક જ છે કારણ કે એવી શુદ્ધિ કરવા તે જ્ઞાનાવતારની અમને આજ્ઞા છે માત્ર હાલ તેમને અપ્રગટ રહેવાની ઇચ્છા હોવાથી તેમની ઇચ્છાને અનુસર્યા છીએ

વિશેષ શું લખીએ ? હરીચ્છા જે હશે તે સુખદાયક જ હશે

એકાદ દિવસ રોકાજો વધારે નહી ફરીથી મળજો

મળવાની હા જણાવજો હરીચ્છા સુખદાયક છે

જ્ઞાનાવતાર સખધી પ્રથમ તેઓ વાત ઉચ્ચારે તો આ પત્રમાં જણાવેલી વાત વિશેષે કરી ૬૬ કરજો

ભાવાર્થ ધ્યાનમાં રાખજો એને અનુસરી ગમે તે પ્રસંગે આમાની તેમની પામે વાત કરવા તમને છૂટ છે

જેમ જ્ઞાનાવતારમાં અધિક પ્રેમ તેમને આવે તેમ કરજો હરીચ્છા સુખદાયક છે

[૧૪૬]

૧૬૮

મુળધ્, કાર્તિક સુદ ૧૩, મેામ, ૧૯૪૭

એનું સ્વપ્ને જો દર્શન પામે રે, તેનું મન ન ચઢે બીજે ભામે રે,
થાય કુષ્ઠુનો લેશ પ્રસંગ રે, તેને ન ગમે સસારનો સંગ રે

હસતા રમતાં પ્રગટ હરિ દેખુ રે, મારું જીવ્યું સફળ તવ લેખુ રે,
મુક્તાન દનો નાથ વિહારી રે, આધા જીવનદોરી અમારી રે

આપનું કૃપાપત્ર ગઈ કાલે મળ્યું પરમાનંદ ને પરમોપકાર થયો

અગિયારમેથી લઈહેલો આછામાં આછા ત્રણ અને ઘણામાં ઘણા પદો લખ કરે, એમ અનુભવ થાય છે અગિયારમું એવું છે કે ત્યા પ્રકૃતિઓ ઉપશમ ભાવમાં હોવાથી મન, વચન, કાયાના યોગ પ્રબળ શુભ ભાવમાં વર્તે છે, એથી શાતાનો બંધ થાય છે, અને એ શાતા ઘણું કરીને પાંચ અનુભવ વિમાનની જ હોય છે

આત્માર્થ

૧૬૮

મુળધ્, કાર્તિક સુદ ૧૩, મેામ, ૧૯૪૭

ગઈ કાલે ૧ પત્ર તમારું મળ્યું પ્રસંગે કઈ પ્રશ્ન આવ્યો અધિક લખવાનું બની શકે
ત્રિ ભોવનદાસની જિજ્ઞાસા પ્રસંગોપાત્ત મમન ગ્રાહક તો છે જ, તથાપિ નિમિત્ત -
પુરુષાર્થ કરવાનું જણાવેલું નથી, તે આ વેળા જણાવુ છું

ત્રણ પ્રકારે સાત્ત્વિક મહાવીર્ય પ્રણીત કર્યું —

(૧) સાત્ત્વિક શુકલ (૨) સાત્ત્વિક ધર્મ (૩) સાત્ત્વિક મિશ્ર

ત્રણ પ્રકારે સાત્ત્વિક શુકલ મહાવીર્ય પ્રણીત કર્યું —

(૧) શુકલ જ્ઞાન. (૨) શુકલ દર્શન (૩) શુકલ ચારિત્ર (શીલ)

સાત્ત્વિક ધર્મ બે પ્રકારે પ્રણીત કર્યા:—

(૧) પ્રશસ્ત. (૨) પ્રસિદ્ધ પ્રશસ્ત

એ પણ બે પ્રકારે પ્રણીત કર્યું.—

(૧) પન્નંતે (૨) અપન્નંતે

સામાન્ય કેવળી

તીર્થ કર

એ અર્થ સમર્થ છે

[૧૩૬]

૧૫૨

વવાણિયા, આસો સુદ ૧૧, શુક, ૧૯૪૬

આજે આપનું કૃપા પત્ર મળ્યું

સાથે પદ મળ્યું

સર્વાર્થસિદ્ધની જ વાત છે જૈનમા એમ કહે છે કે સર્વાર્થસિદ્ધ મહાવિમાનની ધ્વજ્જી બાર યોજન દૂર સુકિતશિલા છે કળીર પણ ધ્વજ્જી આન દ આન દ પામી ગયા છે તે પદ વાચી પરમાન દ થયો પ્રભાતમા વહેલો ઊઠ્યો ત્યારથી કોઈ અપૂર્વ આન દ વર્ત્યા જ કરતો હતો તેવામા પદ મળ્યું, અને મૂળપદનું અતિશય રમરણ થયું, એકતાન થઈ ગયું એકાકાર વૃત્તિનું વર્ણન શબ્દ કેમ કરી શકાય ? દિવસના બાર બજ્યા સુધી રહ્યું અપૂર્વ આન દ તો તેવો ને તેવો જ છે પરંતુ બીજી વાતાં (જ્ઞાનની) કરવામા ત્યાર પછીનો કાળક્ષેપ કર્યો

“કેવળજ્ઞાન હવે પામશુ, પામશુ પામશુ, પામશુ રે કે” એવું એક પદ કર્યું હૃદય બહુ આન દમા છે

[૧૩૭]

૧૫૩

વવાણિયા, આસો સુદ, ૧૨, શનિ, ૧૯૪૬

ધર્મેન્દ્રજી લાઈઓ,

આજે એક તમારું પત્ર મળ્યું (અબાલાલનું)

ઉદ્દાસીનતા એ અધ્યાત્મની જનની છે

‘સ સારમા રહેવું અને મોક્ષ થવા કહેવું એ બનવું અસુલભ છે

વિં ૦ રાયચ દના થ૦

[૧૩૮]

૧૫૪

મોરબી, આસો, ૧૯૪૬

ૐ

બીજા સાધન બહુ કર્યા, કરી કલ્પના આપ,
અથવા અસદ્ગુરુ થકી, બિલટો વધ્યો ઉતાપ

પૂર્વ પુણ્યના ઉદ્દયથી, મળ્યો સદ્ગુરુ યોગ,
વચન સુધા શ્રવણે જતાં, થયું હૃદય ગતશોગ

અગ્રેસર થવું થોડું લાજ્યુ ઘણું કરી બાણશો

ગુણઠાણા એ સમજવા માટે કહેલાં છે. ઉપશમ અને ક્ષપક એ બે જાતની શ્રેણી છે. ઉપશમમાં પ્રત્યક્ષ દર્શનનો સંભવ નથી, ક્ષપકમાં છે. પ્રત્યક્ષ દર્શનના સંભવને અભાવે અગિયારમેથી છૂવ પાછો વળે છે. ઉપશમ શ્રેણી બે પ્રકારે છે એક આજ્ઞારૂપ, એક માર્ગ જાણ્યા વિના સ્વાભાવિક ઉપશમ થવા રૂપ આજ્ઞારૂપ પણ આજ્ઞા આરાધન સુધી પતિત થતો નથી. પાછળનો ઠેઠ ગયા પછી માર્ગના અભણ પણીને લીધે પડે છે આ નજરે જોયેલી, આત્માએ અનુભવેલી વાત છે કેઈ શાસ્ત્રમાંથી નીકળી આવશે ન નીકળે તો ક'ઈ બાધ નથી તીર્થ કરના હૃદયમાં આ વાત હતી, એમ અમે જાણ્યું છે

દશપૂર્વધારી ઇત્યાદિકની આજ્ઞાનું આરાધન કરવાની મહાવીરદેવની શિક્ષા વિષે આપે જણાવું તે બરું છે એણે તો ઘણું કહ્યું હતું, પણ રહ્યું છે થોડું અને પ્રકાશક પુરુષ ગૃહસ્થાવાસમાં છે બાકીના શુદ્ધમાં છે કેઈ કેઈ જાણે છે પણ તેટલું યોગબળ નથી

કહેવાતા આધુનિક મુનિઓનો સૂત્રાર્થ શ્રવણને પણ અનુકૂળ નથી સૂત્ર લઈ ઉપદેશ કરવાની આગળ જરૂર પડશે નહીં. સૂત્ર અને તેના પડખા બધાય જણાયા છે

એ જ વિનંતિ

વિ. આ. ગાયકવાડ

[૧૫૦]

૧૭૧

મુખર્ષિ, કારતક સુદ ૧૪, બુધ, ૧૯૪૧

સુર જાઈશ્રી અબાલાલ ઇં

ખંભાત

શ્રી મુનિનું આ સાથે પત્ર^૧ બીડ્યું છે તે તેમને સંપ્રાપ્ત કરશો

નિરંતર એક જ શ્રેણી વર્તે છે હરિકૃપા પૂર્ણ છે.

ત્રિલોચને વર્ણવેલી એક પત્રની દશા સ્મરણમાં છે ફરી ફરી એનો ઉત્તર મુનિના પત્રનાં જણાવ્યો છે તે જ આવે છે પત્ર લખવાનો ઉદ્દેશ મારા પ્રત્યે લાવ કરાવવા માટેનો છે, એમ જે દિવસ જણાય તે દિવસથી માર્ગનો કંમ વીસયા એમ સમજી લેજો આ એક લવિય કાળે સ્મરણ કરવાનું કથન છે.

સત્ શ્રદ્ધા પામીને

જે કેઈ તમને ધર્મ નિમિત્તે ઇચ્છે

તેનો સગ રાખો

વિ. ગાયકવાડના ધર

[૧૪૯]

૧૭૨

મોહમયી, કાર્તિક સુદ ૧૪, બુધ ૧૯૪૧

સત્જિજ્ઞાસુ-માર્ગાનુસારી મતિ,

ખંભાત

ગઈ કાલે પરમભક્તિને સૂચવનારુ આપનું પત્ર મદ્યુ આહ્વાદની વિગેષના ધર્મ

અનંત કાળથી પોતાને પોતા વિષેની જ બ્રાતિ ગૂઢી ગઈ છે, આ એક અવાચ્ય, અદ્વિત વિજ્ઞાનું સ્થળ છે ન્યા મતિની ગતિ નથી, ત્યા વચનની ગતિ કયાથી હોય ?

નિરંતર ઉદ્ધામીનતાનો કંમ સેવવો, સત્પુરુષની ભક્તિ પ્રત્યે લીન થવું, સત્પુરુષોના સ્મરણ કરવું, સત્પુરુષોના લક્ષણનું ચિંતન કરવું, સત્પુરુષોની સુબાકૃતિનું હૃદયથી સ્વયંકેન્દ્ર કરવું.

૧ માથેનો પત્ર નં. ૧૭૨

જશે ન ફાળ્યા તો લોકનો ભેદ અને પોતાનો નિષ્કળ ખેદ બહુ હું ખ આપશે પ્રત્યેક વખત મૃત્યુના ભય-
વાળો, રોગના ભયવાળો, આજીવિકાના ભયવાળો, યશ હશે તો તેની રક્ષાના ભયવાળો, અપયશ હશે તો
તેને ટાળવાના ભયવાળો, લેણુ હશે તો તેને લેવાના ભયવાળો, દેણુ હશે તો તેની હાથવોથના ભય-
વાળો, સ્ત્રી હશે તો તેની ના ભયવાળો, નહીં હોય તો તેને પ્રાપ્ત કરવાના ખ્યાલવાળો, પુત્રપુત્રાદિક
હશે તો તેની કડાકૂટના ભયવાળો, નહીં હોય તો તેને મેળવવાના ખ્યાલવાળો, ઓછી ગિદ્ધિ હશે તો
વધારેના ખ્યાલવાળો, વધારે હશે તો તેને બાથ ભરવાના ખ્યાલનો, એમ જ પ્રત્યેક સાધનો માટે
અનુભવ થશે કેમે કે વિક્રમે ટૂંકામાં કહેવાનું કે, મુખનો સમય હવે કયો કહેવો ? બાલાવસ્થા ?
યુવાવસ્થા ? જરાવસ્થા ? નીરોગાવસ્થા ? રોગાવસ્થા ? ધનાવસ્થા ? નિર્ધનાવસ્થા ? ગૃહસ્થાવસ્થા ?
અગૃહસ્થાવસ્થા ?

એ સર્વ પ્રકારની બાહ્ય મહેનત વિના અનુત્તર અતર ગ વિચારણાથી જે વિવેક થયો તે જ
આપણને બીજી દૃષ્ટિ કરાવી, સર્વ કાળને માટે સુખી કરે છે એટલે કહ્યું શુ ? તો કે વધારે જિવાયુ
તો પણ સુખી, ઓછું જિવાયુ તો પણ સુખી, પાછળ જન્મવું હોય તો પણ સુખી, ન જન્મવું હોય તો
પણ સુખી

[૭૧]

(૩) મુળર્ષ, માગશર સુદ ૧-૨, રવિ, ૧૯૪૬

હે ગૌતમ ! તે કાળ અને તે સમયમા છદ્મસ્થ અવસ્થાએ, હું એકાદશ વર્ષની પર્યાયે, છઠ્ઠું છઠ્ઠું
સાધવાનપણે, નિરતર તપશ્ચર્યા અને સ યમથી આત્મતા લાવતા, પૂર્વાનુપૂર્વીએ ચાલતા, એક ગામથી
બીજે ગામ જતા, જ્યાં સુષુમારપુર નગર, જ્યાં અશોક વનખ ડ બાગ, જ્યાં અશોકવર પાદપ, જ્યાં
પૃથ્વીશિલાપટ્ટ, ત્યાં આબ્યો, આવીને અશોકવર પાદપની નીચે, પૃથ્વીશિલાપટ્ટ પર અષ્ટમભક્ત ગ્રહણ
કરીને, બન્ને પગ સંકેચીને, લાખા કર કરીને, એક પુદ્ગલમાં દૃષ્ટિ અડગ સ્થાપીને, અનિમેષ
નયનથી, જરા શરીર નીચુ આગળ ઝૂકી રાખીને, યોગની સમાધિથી, સર્વ ઇદ્રિયો શુપ્ત કરીને, એક
રાત્રિની મહા પ્રતિમા ધારણ કરીને, વિચરતો હતો (ચમર)^૧

[૭૩]

(૪)

મુળર્ષ, પોષ સુદ, ૩, બુધ, ૧૯૪૬

નીચેના નિયમો પર બહુ લક્ષ આપવું

- ૧ એક વાત કરતાં તેની અપૂર્ણતામા અવશ્ય વિના બીજી વાત ન કરવી જોઈ એ
- ૨ કહેનારની વાત પૂર્ણ સાંભળવી જોઈ એ
- ૩ પોતે ધીરજથી તેનો સદુત્તર આપવો જોઈ એ
- ૪ જેમા આત્મશલાઘા કે આત્મહાનિ ન હોય તે વાત ઉચ્ચારવી જોઈ એ
- ૫ ધર્મસ બ ધી હમણા બહુ જ ઓછી વાત કરવી
- ૬ લોકોથી ધર્મવ્યવહારમાં યડવું નહીં

[૮૬]

(૫)

મુળર્ષ, વૈશાખ વદ ૪, શુક્ર, ૧૯૪૬

આજ મને ઉછરેલ અનુપમ, જન્મકૃતાર્થ જોગ જણાયો,
વાસ્તવ્ય વસ્તુ, વિવેક વિવેચક તે કેમ સ્પષ્ટ સુમાર્ગ ગણાયો

કોઈ રીતે જીવનો છૂટકો થવો કોઈ કાળે સ ભવિત નથી, તે માર્ગે જો તમારી યોગ્યતા હશે તો આપવાની સમર્થતાવાળો પુરુષ બીજો તમારે શોધવો નહીં પડે એમા કોઈ રીતની પોતાની મુતિ કરી નહો
આ આત્માને આતું લખવાનું યોગ્ય લાગતું નથી, છતાં લખ્યું છે.
અ બાલાલનું હાલ પત્ર નથી લખવા કહ્યો

વિં ૦ રાયચ દના ૫૦

[૧૫૨]

૧૭૪

મુબઈ, કાર્તિક વદ ૫, મોમ, ૧૯૪૩

સંતને શરણુ જા.

સુસ ભાઈશ્રી અ બાલાલ,

તમારું એક પત્ર મળ્યું તમારા પિતાશ્રીનું ધર્મેશ્વરક પત્ર મળ્યું પ્રસંગે તેમને યોગ્ય ઉત્તર આપવાનું યત્નશે તેવી ઇચ્છા કરીશ

સત્સંગ એ મોટામા મોટું સાધન છે

સત્પુરુષની શ્રદ્ધા વિના છૂટકો નથી

આ બે વિષયનું શાસ્ત્ર ઇત્યાદિકથી તેમને કથન કથતા રહેશે સત્સંગની વૃદ્ધિ કરશે

વિં ૦ રાયચ દના ૫૦

૧૭૫

મુબઈ, કારતક વદ ૮, શુક્ર, ૧૯૪૩

સુસ ભાઈ અ બાલાલ,

અત્ર આનંદવૃત્તિ છે તમે બધા સત્સંગની વૃદ્ધિ કરશો છોટાલાલનું આજે પત્ર મળ્યું તમારે બધાનો જિજ્ઞાસુ ભાવ વધો એ નિરંતરની ઇચ્છા છે.

પરમ સમાધિ છે

વિં ૦ રાયચ દના ૫૦

[૧૫૪-૧૫૩]

૧૭૬

મુબઈ, કાર્તિક વદ ૬, શુક્ર, ૧૯૪૩

જીવનમુક્ત સૌભાગ્યમૂર્તિ સૌભાગ્યભાઈ,

મોરળી

મુનિ દીપચંદ્ર સળ ધી આપનું લખણુ યથાર્થ છે ભવસ્થિતિની યગ્નિકવતા યથા વિનં દીનબંધુની કૃપા વિના, સ તના ચરણ સેવ્યા વિના ત્રણે કાળમાં માર્ગ મળવો દુર્લભ છે

જીવને સ સારપરિશ્રમણના જે જે કાળો છે, તેમા મુખ્ય પોતે જે જ્ઞાન માટે શક્તિ ધી તે જ્ઞાનનો ઉપદેશ કરવો, પ્રગટમા તે માર્ગની રક્ષા કરવી, હૃદયમા તે માટે યગ્નવિચરણમય પોતાના શ્રદ્ધાળુને એ માર્ગે યથાયોગ્ય જ છે એમ ઉપદેશવું, તે મર્મથી મોટું કાળુ છે આનંદ આપ તે મુનિના સળ ધમા વિચારશે, તો લાગી શકશે

પોતે શકામા ગળકા ખાતો હોય, એવો જીવ નિ શક માર્ગે શોધવાનો દભ નાખી અતું જીવન જાણે એ તેને માટે પગ્મ શોચનીય છે મુનિના મંબ ધમા આ રથને કઈક કડો ભાઈ લખ્યું છે એમ લાગે તોપણુ તેવો હેતુ નથી જ જેમ છે તેમ વૃદ્ધિદર્શિતે લખ્યું છે ને ને બીજા અનંતા જીવ પૂર્વકાળે રખાયા છે, વર્તમાનકાળે ગળકે છે, ભવિષ્યકાળે ગળકે છે

જે છૂટવા માટે જ જીવે છે તે બંધનમા આવતો નથી આ વાક્ય નિ શક અતું

[૬૮]

(૧૧)

મુંબઈ, જેઠ વદ ૧૨, શનિ, ૧૯૪૬
ગઈ કાલ રાત્રે એક અદ્ભુત સ્વપ્ન આવ્યું હતું જેમા એએક પુરુષોની સમીપે આ જગતની રચનાનું સ્વરૂપ વર્ણવ્યું હતું, પ્રથમ સર્વ ભુલાવી પછી જગતનું દર્શન કરાવ્યું હતું સ્વપ્નમા મહા-વીરદેવની શિક્ષા સપ્રમાણ થઈ હતી એ સ્વપ્નનું વર્ણન ઘણું સુંદર અને ચમત્કાવિક હોવાથી પરમાન ક થયો હતો હવે પછી તે સ બ ધી અધિક

[૬૯]

(૧૨)

મુંબઈ, અષાઢ સુદ ૪, શનિ, ૧૯૪૬
કળિકાળે મનુષ્યને સ્વાર્થપરાયણ અને મોહવશ કર્યા જેનું હૃદય શુદ્ધ, સતની ગતાવેલી વાટે ચાલે છે તેને ધન્ય છે સત્સગના અભાવથી ચઢેલી આત્મચેષ્ટિ ઘણું કરીને પતિત થાય છે

[૧૦૦]

(૧૩)

મુંબઈ, અષાઢ સુદ ૫, રવિ, ૧૯૪૬
જ્યારે આ વ્યવહારોપાધિ ગ્રહણ કરી ત્યારે તે ગ્રહણ કરવાનો હેતુ આ હતો —
લવિષ્યકાળે જે ઉપાધિ ઘણા વખત રોકશે, તે ઉપાધિ વધારે હુ ખદાયક થાય તોપણ થોડા વખતમા ભોગવી લેવી એ વધારે શ્રેયસ્કર છે

એ ઉપાધિ નીચેના હેતુથી સમાધિરૂપ થશે એમ માન્યું હતું :—

ધર્મસ બ ધી વધારે વાતચીત આ કાળમાં ગૃહવાસપરત્યે ન આવે તો સારુ

ભલે તને વસમુ લાગે, પણ એ જ કમમા પ્રવર્ત ખચીત કરીને એ જ કમમા પ્રવર્ત હુ ખને સહન કરી, કમની સાચવણીના પરિસહને સહન કરી, અનુકૂળ-પ્રતિકૂળ ઉપસર્ગને સહન કરી તું અચળ રહે અત્યારે કદાપિ વસમું, અધિકતર લાગશે, પણ પરિણામે તે વસમું સમું થશે ઘેરામા ઘેરાઈશ નહી ફરી ફરી કહું છું, ઘેરાઈશ નહી હુ ખી થઈશ, પશ્ચાત્તાપ કરીશ, એ કરતાં અત્યારથી આ વચનો ઘટમા ઉતાર — પ્રીતિપૂર્વક ઉતાર

૧ કોઈના પણ દોષ જો નહી તારા પોતાના દોષથી જે ક ઈ થાય છે, તે થાય છે, એમ માન

૨ તારી (આત્મ) પ્રશ્ન સા કરીશ નહીં, અને કરીશ તો તુ જ હલકો છે એમ હુ માનુ છું

૩ જેમ ખીજને પ્રિય લાગે તેવી તારી વર્તણૂક કરવાનું પ્રયત્ન કરજે. એકદમ તેમા તને સિદ્ધિ નહીં મળે, વા વિઠન નડશે, તથાપિ દૈવ આગ્રહથી હળવે હળવે તે કમ પર તારી નિષ્ઠા લાવી મૂકજે

૪ તુ વ્યવહારમા જેનાથી જોડાયો હો તેનાથી અમુક પ્રકારે વર્તવાનો નિષ્ણ કરી તેને જણાવ તેને અનુકૂલ આવે તો તેમ, નહી તો તે જણાવે તેમ પ્રવર્તજે સાથે જણાવજે કે તમારા કાર્યમા (જે મને સોપો તેમા) કોઈરીતે મારી નિષ્ઠાથી કરીને હાનિ નહી પહોચાડુ તમે મારા સ બ ધમા ખીજ ક ઈ કદપના કરશો નહીં, મને વ્યવહારસ બ ધી અન્યથા લાગણી નથી, તેમ હુ તમારાથી વર્તવા ઇચ્છતો મથી, એટલું જ નહીં પણ ક ઈ મારુ વિપરીતાચરણ મનવચનકાયાએ થયું, તો તે માટે પશ્ચાત્તાપી થઈશ એમ નહીં કરવા આગળથી બહુ સાવચેતી રાખીશ તમે સોપેલું કામ કરતા હુ નિરભિમાની રહીશ મારી ભૂલને માટે મને કંપકો આપશો તે સહન કરીશ મારું ચાલશે ત્યાસુધી સ્વપ્ને પણ તમારો દ્રેષ વા તમારા સ બ ધી કોઈ પણ જાતની અન્યથા કદપના કરીશ નહી તમને કોઈ જાતની શ કા થાય તો મને જણાવશો, તો તમારો ઉપકાર માનીશ, અને તેનો ખરો ખુલાસો કરીશ ખુલાસો નહી થાય તો મૌન રહીશ, પરંતુ અસત્ય બોલીશ નહી માત્ર તમારી પાસેથી એટલું જ ઇચ્છુ છું કે, કોઈ પ્રણ પ્રકારે તમે સતે નિમિત્ત ગણી અશુભયોગમા પ્રવૃત્તિ કરશો નહી, તમારી ઇચ્છાનુસાર તમે વર્તજો તેમા મારે ક ઈ પણ અધિક કહેવાથી જરૂર નથી માત્ર મને મારી નિવૃત્તિ-

તમે ઇત્યાદિ છે, એમ કલ્પના છે અને હું પણ ઇચ્છુ છું કે કોઈ પણ જિજ્ઞાસુ હો તે ધર્મ પામેલાથી ધર્મ પામે, તથાપિ વર્તમાન વર્તુ છું તે કાળ એવો નથી પ્રસ જોવાત મારા કેટલાક પત્રો તેમને વ આવતા રહેશે, અથવા તેમા કહેલી વાતનો તમારાથી સમજાવાય તેટલો હેતુ સમજાવતા રહેશે

પ્રથમ મનુષ્યને યથાર્થોગ્ય જિજ્ઞાસુપણ આવવું જોઈએ છે પૂર્વના આગ્રહો અને અસત્ય ગળવા જોઈએ છે એ માટે પ્રયત્ન કરશે અને તેમને પ્રેરણા કરશે તો કોઈ પ્રસંગે જરૂર સ ભાગ લેવાનું સ્મરણ કરીશ નહીં તો નહીં

બીજા ભાઈએને પણ જેની પાસેથી ધર્મ માગવો તે પુરુષ ધર્મ પામ્યા વિષેની પૂર્ણ ચોક્કસ કરવી, આ સતની સમજવા જેવો વાત છે

વિં ૨૫૪૫ દત્તા યથા

[૧૪૮-૧]

૧૭૯

મુખર્ષ, કારતક, ૧૯૪૭

ઉપશમ ભાવ

સોળ ભાવનાઓથી ભૂષિત થયેલો છતાં પણ પોતે સર્વોત્કૃષ્ટ જ્યાં મનાયો છે ત્યાં બીજાની ઉત્કૃષ્ટતાને લીધે પોતાની ન્યૂનતા થતી હોય અને કંઈ મત્સરભાવ આવી આવ્યો જાય તો, તેને ઉપશમ ભાવ હોતો, ક્ષાયક નહોતો, આ નિયમ છે

[૧૫૭]

૧૮૦

મુખર્ષ, માગશર સુદ ૪, સોમ ૧૯૪૭

પરમ પૂજ્ય શ્રી,

ગઈ કાલના પત્રમા સહજ વ્યવહારથી તા જણાવી, તો તે માટે સર્વ પ્રકારે નિર્ભય ગ્રંથે રોમ ભક્તિ તો એ જ છે કે, એવી દશા આવ્યે અધિક પ્રસન્ન રહેવું માત્ર બીજા છવોને કથવાયાં કારણ આત્મા થાય ત્યાં ચિંતા સહજ કરવી હૃદયજ્ઞાનની પ્રાપ્તિનું એ જ લક્ષણ છે

મુનિને સમજાવ્યાની માથાફૂટમા આપ ન પડે તો સારું જેને પગમેશ્વર ભટકવા દેવા દેવ છે, તેને નિષ્કારણ ભટકતા અટકાવવા એ ઇચ્છી નિયમનનો ભાગ ક્યો નહીં ગણાય શા માટે ?

રોમ રોમ ખુમારી ચઢશે, અમરવરમય જ આત્મકષ્ટિ થઈ જશે, એક 'તુલિ તુલિ' મન કરવાનો પણ અવકાશ નહીં ગ્રંથે, ત્યારે આપને અમરવરના આનંદનો અનુભવ થશે

અત્ર એ જ દશા છે રામ હૃદય વસ્ત્ર છે, અનાદિના ખસ્ત્રા છે સુગતિ ઇત્યાદિક હમ્યા છે 'પણ એક વાક્યની વેઠ કંઈ છે. હમણા તો ભાગી જવાની વૃત્તિ છે આ શબ્દનો અર્થ જુદો થાય નીચે એક વાક્યને સહજ સ્વાદાદ કંઈ છે

"આ કાળમા કોઈ મોક્ષે ન જ જાય "

"આ કાળમા કોઈ આ ક્ષેત્રથી મોક્ષે ન જ જાય "

"આ કાળમા કોઈ આ કાળનો જન્મેલો આ ક્ષેત્રથી મોક્ષે ન જાય "

"આ કાળમા કોઈ આ કાળનો જન્મેલો સર્વથા ન મુકાય "

"આ કાળમા કોઈ આ કાળનો જન્મેલો સર્વ કર્મથી સર્વથા ન મુકાય "

હવે એ ઉપર સહજ વિચાર કરીએ પ્રથમ એક માણસ જોઈએ કે આ કાળમા કોઈ મોક્ષે ન જાય જેવું એ વાક્ય નીકળ્યું કે શા કારણે આ કાળમા શુ મહાવિદ્યુદયી મોક્ષે ન જ જાય ? તે તો નાનકડું, માટે ફરી વાક્ય જોડો ત્યારે બીજી વાર કહ્યું, આ કાળમા કોઈ આ ક્ષેત્રથી મોક્ષે ન જાય તે

૧. મુનિ દીપવદ્

[૮૭૪-૨૨]

૧૫૭

તે શ્રીમાન પુરુષોત્તમ, સત્-ચિત્-આન દરૂપે સર્વત્ર ભરપૂર છે મૂર્તિમાન ! (ગુરુગમ) સ્વરૂપ અક્ષયધામમા બિરાજે છે અમે તે મૂર્તિમાન સ્વરૂપને શુ વર્ણવીએ ? એ સ્વરૂપ વિચાગતા, સ ભારતા તો પરમ સમાધિ આવે છે અહો તે સ્વરૂપ ! અહો અમારુ મહાભાગ્ય કે આ જન્મને વિષે અમને તેની ભક્તિની દૃઢ રુચિ થઈ !

૧૫૮

ૐ

સત્

શ્રીમાન પુરુષોત્તમ, શ્રી સદ્ગુરુ અને સત એ વિષે અમને ભેદબુદ્ધિ છે જ નહીં ત્રણે એકરૂપ જ છે

આ સમસ્ત વિશ્વ ભગવદ્વરૂપ જ છે તે ભગવત જ સ્વેચ્છાએ જગદાકાર થયા છે

ત્રણે કાળમા ભગવત્ ભગવત્ સ્વરૂપ જ છે વિશ્વાકાર થતા છતા નિર્બાધ જ છે જેમ સર્પ કુડલાકાર થાય તેથી કોઈ પણ પ્રકારના વિકારને પામતો નથી, અને સ્વરૂપથી રચુત થતો નથી, તેમ શ્રી હરિ જગદાકાર થયા છતા સ્વરૂપમા જ છે

અમારો અને સર્વ જ્ઞાનીઓનો નિશ્ચય છે કે અન ત સ્વરૂપે એક તે ભગવત જ છે

અન ત કાળ પહેલા આ સમસ્ત વિશ્વ તે શ્રીમાન ભગવતથી જ ઉત્પન્ન થયુ હતુ, અન ત કાળે લય થઈ તે ભગવતરૂપ જ થશે

ચિત્ અને આન દ એ બે ‘પદાર્થ’ જડને વિષે ભગવતે તિરોભાવે કર્યા છે જીવને વિષે એક આન દ જ તિરોભાવે કરેલ છે સ્વરૂપે તો સર્વ સત્-ચિત્-આન દ-રૂપ જ છે સ્વરૂપલીલા ભજવાને અર્થે ભગવતની આવિર્ભાવ અને તિરોભાવ નામની શક્તિઓ પ્રચરે છે

એ જડ કે જીવ કયાય બીજેથી આવ્યા નથી તેનો ઉત્પત્તિ શ્રીમાન હરિથી જ છે તેના તે અશ જ છે, પ્રહ્લરૂપ જ છે, ભગવતરૂપ જ છે

સર્વ આ બે કઈ પ્રવર્તે છે તે શ્રીમાન હરિથી જ પ્રવર્તે છે સર્વ તે છે સર્વ તે જ રૂપ છે. ભિન્નભાવ અને ભેદાભેદનો અવકાશ જ નથી, તેમ છે જ નહીં ધ્વિરેગ્છાથી તેમ ભાસ્યુ છે, અને તે તે (શ્રીમાન હરિ) ને જ ભાસ્યુ છે, અર્થાત્ તુ તે જ હો ‘તત્ત્વમસિ’

આન દનો અશ આવિર્ભાવ હોવાથી જીવ તે શોધે છે, અને તેથી જેમા ચિત્ અને આન દ એ બે અશો તિરોભાવે કર્યા છે એવા જડમા શોધવાના ભ્રમમા પડ્યો છે, પણ તે આન દસ્વરૂપ તો ભગવતમા જ પ્રાપ્ત થવાનુ છે જે પ્રાપ્ત થયે, આવો અખડ બોધ થયે, આ સમસ્ત વિશ્વ પ્રહ્લરૂપ જ ભગવતરૂપ જ ભાસશે, એમ છે જ એમ અમારો નિશ્ચય અનુભવ છે જ

જ્યારે આ સમસ્ત વિશ્વ ભગવદ્સ્વરૂપ લાગશે ત્યારે જીવભાવ મટી જઈ સત્-ચિત્-આન દ એણે પ્રહ્લસ્વરૂપ પ્રાપ્ત થશે ‘મહ વ્રહ્માસ્મિ’

[અપૂર્ણ]

૧૫૯

તે અચિત્યમૂર્તિ હરિને નમસ્કાર

પરમ પ્રેમસ્વરૂપ આન દમૂર્તિ આન દ જ જેનુ સ્વરૂપ છે એવા શ્રીમાન હરિના ચરણકમળની અનન્ય ભક્તિ અમો ઇચ્છીએ છીએ વાગ વાર અને અસખ્ય પ્રકારે અમોએ વિચાર કર્યો કે શી રીતે

મહાધિકારવાળા આ કાળમા આપણો જન્મ એ કંઈક કારણ યુક્ત હશે જ, એ નિશક છે, પણ શુ કરવું, તે સ પૂર્વે તો તે સુઝાડે ત્યારે બને તેવું છે

વિ૦ રાયચંદ

[૧૬૦]

૧૮૩

મુંબઈ, માગશર સુદ ૧૪, ૧૯૪૭

આનન્દમૂર્તિ સત્સ્વરૂપને અભેદભાવે ત્રણેકાળ નમસ્કાર કરુ છુ

પરમજિજ્ઞાસાએ ભરેલું તમારુ ધર્મપત્ર ગયા પરમ દિવસે મળ્યું વાળી સતોષ થયે

જે જે ઇચ્છાઓ તેમા જણાવી છે, તે કલ્યાણકારક જ છે, પરંતુ એ ઇચ્છાની સર્વ પ્રકારની સ્ફુરણા તો સાચા પુરુષના ચરણકમળની સેવામા રહી છે અને ઘણા પ્રકારે સત્સંગમા ગહી છે. આ નિશક વાક્ય સર્વે અન તજ્ઞાનીઓએ સમ્મત કરેલું આપને જણાવ્યું છે

પરિભ્રમણ કરતો છુવ અનાદિકાળથી અત્યાર સુધીમા અપૂર્વને પામ્યો નથી જે પામ્યો છે, તે બધું પૂર્વાતુપૂર્વ છે એ સઘળાની વાસનાનો ત્યાગ કરવાનો અભ્યાસ કુશળો હૈ પ્રેમથી અને પર મોહાસથી એ અભ્યાસ જ્યવત થશે, અને તે કાળે કરીને મહાપુરુષના યોગે અપૂર્વની પ્રાપ્તિ કરાવશે સર્વ પ્રકારની ક્રિયાનો, યોગનો, જપનો, તપનો, અને તે સિવાયના પ્રકારનો લક્ષ એવો ગળે એ આત્માને છોડવા માટે સર્વે છે, બધનને માટે નથી જેથી બધન થાય એ બધા (ક્રિયાથી કરીને સઘળા યોગાદિક પર્યંત) ત્યાગવા યોગ્ય છે

મિશ્યાનામધારીના થયા

૧૮૪

મુંબઈ, માગશર સુદ ૧૫, ૧૯૪૭

સત્સ્વરૂપને અભેદ ભક્તિએ નમસ્કાર

તમારુ પત્ર ગઈ કાલે મળ્યું

તમારા પ્રશ્ન મળ્યા. યોગ્ય વખતે ઉત્તર લખીશ આધાર નિમિત્તમાત્ર છું તમે નિશ્ચય કરવાનું પ્રયત્ન કરો એ ભલામણ છે

૧૮૫

મુંબઈ, માગશર વદ ૭, શુક્ર, ૧૯૪૭

આજે હૃદય ભરાઈ આવ્યું છે જેથી વિશેષ ધ્યાન કરીને આવતી કાલે લખીશ. હૃદય ભરાઈ કારણ પાણ વ્યાપકારિક નથી

સર્વ પ્રકારે નિશ્ચિત રહેવા વિનંતિ છે

વિ૦ આ૦ રાયચંદ

૧૮૬

મુંબઈ, માગશર વદ ૧૦ ૧૯૪૭

મુજા ભાઈશ્રી અ બાલાલ,

અત્ર આનંદવૃત્તિ છે જેમ માર્ગાનુસારી થવાય તેમ પ્રયત્ન કરવું એ ભલામણ છે

વિશેષ શુ લખવું ? તે કંઈ મૂઝતુ નથી

-રાયચંદના મન

- પાન ૭ જીવ સ્વસૃષ્ટિમાથી ઉદ્ધારીન થવો યોગ્ય છે
-
- પાન ૮ હરિની પ્રાપ્તિ વિના જીવનો કલેશ ટળે નહીં
-
- પાન ૯ હરિના શુભાશ્રમનું અનન્ય ચિંતન નથી,
તે ચિંતન પણ વિષમ છે
-
- પાન ૧૦ હરિમય જ એમ હોવાને યોગ્ય છીએ
-
- પાન ૧૧ હરિની માયા છે, તેનાથી તે પ્રવર્તે છે
હરિને તે પ્રવર્તાવી શકવાને યોગ્ય છે જ નહીં
-
- પાન ૧૨ તે માયા પણ હોવાને યોગ્ય જ છે
-
- પાન ૧૩ માયા ન હોત તો હરિનું અકળાત્વ કોણ કહેત ?
-
- પાન ૧૪ માયા એવી નિયતિએ યુક્ત છે કે તેનો ઘેરક અળ ધન જ હોવા યોગ્ય છે
-
- પાન ૧૫ હરિ હરિ એમ જ સર્વત્ર હો,
તે જ પ્રતીત થાઓ, તેનું જ જ્ઞાન હો
તેની જ સત્તા અમને ભાસો
તેમા જ અમારો અનન્ય, અખંડ
અભેદ — — — હોવો યોગ્ય જ હતો
-
- પાન ૧૬ જીવ પોતાની સૃષ્ટિપૂર્વક અનાદિકાળથી પરિભ્રમણ કરે છે
હરિની સૃષ્ટિથી પોતાની મૃદ્ધિનું અભિમાન મટે છે
-
- પાન ૧૭ એમ સમજાવવા માટે, પ્રાપ્તિ હોવા માટે હરિનો અનુગ્રહ જોઈએ
-
- પાન ૧૮ તપશ્ચર્યાવાન પ્રાણીને સ તોષ આપવો એ વગેરે સાધનો તે પરમાત્માના અનુગ્રહના કારણરૂપ હોય છે
-
- પાન ૧૯ તે પરમાત્માના અનુગ્રહથી પુરુષ વૈરાગ્ય વિવેકાદિ સાધનસ પન્ન હોય છે
-
- પાન ૨૦ એ સાધને યુક્ત એવો યોગ્ય પુરુષ સદ્ગુણની આજ્ઞાને સમુત્થિત કરવાને યોગ્ય છે
-
- પાન ૨૧-૨૨ એ સાધન જીવની પરમ જ્યેષ્ઠતા અને એ જ પરમાત્માની પ્રાપ્તિનો સર્વોત્તમ ઉપાય છે,
-

[૧૬૩]

૧૮૯

મુંબઈ, પોષ સુદ ૫, શુક્ર, ૧૯૪૭

અલખનામ ધુનિ લગી ગગનમે, મગન લયા મન મેરા છ,
આસન મારી સુરત દઢ ધારી, દિયા અગમ ઘર ડેરા છ.

દરરયા અલખ દેહારા છ

૧૯૦

મુંબઈ, પોષ સુદ ૯, ૧૯૪૭

ચિ ત્રિલોવનનું લખેલું પત્ર ગઈ કાલે મળ્યું તમને અમારા એવા વ્યવહારિક કાર્ય-કથનથી
પણ વિકલ્પ ન થયો એ માટે સંતોષ થયો છે તમારે પણ સંતોષ જ રાખવો

પૂર્વાપર અસમાધિરૂપ થાય તે ન કરવાની શિક્ષા પ્રથમ પણ આપી છે અને અત્યારે પણ એ
શિક્ષા વિશેષ સ્મરણમા લેવી યોગ્ય છે કારણ એમ રહેવાથી ઉત્તરકાળે ધર્મપ્રાપ્તિ સુલભ થાય
જેમ તમને અસમાધિ પૂર્વાપર પ્રાપ્ત ન થાય તેમ આજ્ઞા થશે યુનીલાલનો દ્રેષ ક્ષમા
કરવા યોગ્ય છે

વખતોવખત કુવરજીને પત્ર લખવા તે લખે છે માટે લખશો

વિં રાયચ દના યં

[૧૬૪]

૧૯૧

મુંબઈ, પોષ સુદ ૧૦, મોમ, ૧૯૪૭

મહાભાગ્ય જીવન્મુક્ત,

આપનું કૃપાપત્ર આજે ૧ આવ્યું તે વાચી પરમ સંતોષ થયો

પ્રશ્નવ્યાકરણમાં સત્યનું માહાત્મ્ય વાચ્યું છે મનન પણ કરેલું હતું હાલમા હરિજનની સગતિના
અભાવે કાળ દુર્લભ જાય છે. હરિજનની સગતિમાં પણ તે પ્રત્યે ભક્તિ કળી એ જાણુ પ્રિય છે

આપ પરમાર્થ માટે જે પરમ આકાંક્ષા રાખો છો, તે ઇશ્વરેચ્છા હશે તો કોઈ અપૂર્વ વાટેથી
પાર પડશે જેઓને પ્રાતિથી કરી પરમાર્થનો લક્ષ મળવો દુર્લભ થયો છે એવા ભાગ્યશ્રેયવાંની મનુષ્ય
પ્રત્યે તે પગમકૃપાળુ પરમકૃપા કરશે, પરંતુ હમણા થોડો કાળ તેની ઇચ્છા હોય તેવું જણાતું નથી

[૧૬૫]

૧૯૨

મુંબઈ, પોષ સુદ ૧૪, શુક્ર, ૧૯૪૭

આયુષ્માન ભાઈ,

આજે તમારું પત્ર ૧ મળ્યું

તમને કોઈ પણ પ્રકારે પૂર્વાપર ધર્મપ્રાપ્તિ અસુલભ થાય એમ કરીને કંઈ પણ ન કરવા આજા
હતી, તેમ જ છેવટના પત્તામા જણાવ્યું હતું કે હાલ એ વિષે કશી તજવીજ કર્યો નહીં તે ૧૩૨
પડશે તો જેમ તમને પૂર્વાપર અસમાધિ નહીં થાય તેમ તે સળ ધી કરવા લખીશ આ વાક્ય યથા-
યોગ્ય સમજાયું હશે તથાપિ કંઈ ભક્તિદશાનુયોગે એમ કયું જણાય છે

કદાપિ તમે એટલું પણ ન કયું હોત તો અત્ર આનંદ જ હતો પ્રાપ્તિ એવા પ્રમગમા પાપીની
પ્રાણીને હુલાવવાનું ન થતું હોય તો આનંદ જ ગ્દે છે એ વૃત્તિ મોક્ષાભિલાષીને તો ખરું ઉપયોગી
છે, આત્મમાધનરૂપ છે

સતને સતરૂપે કહેવાની પગમ જિજ્ઞાસા જેની નિરંતર હતી એવા મહાભાગ્ય કબીરનું એક પદ
એ વિષે સ્મરણ કરવા જેવું છે અહીં એક તેની માથેની ટૂંક લખી છે .

“ કરના ક્ષીરી કયા દિલગીરી મદા મગન મન ગ્દેના ॥ ”

એ વૃત્તિ સુમુક્તજીને અધિશાધિક વર્ધમાન કરવા જેવી કે, પરમાર્થગિતા હોય તે ગિતા
નુદો છે, અવધારગિતાનું વેદન આત્મથી જાણુ કરવું એ એક માર્ગ પામવાનું સાધન છે

પ્રહ્મ જડરૂપે થયેલ છે એમા સ શય નહી

સર્વ પ્રહ્મ છે, એમા સ શય નહીં.

ૐ પ્રહ્મ

સર્વ પ્રહ્મ, સર્વ પ્રહ્મ

ૐ શાંતિ, શાંતિ, શાંતિ

પાન ૨૭ સર્વ હરિ છે, એમા સ શય નહીં

પાન ૨૮ આ સર્વ આન દરૂપ જ છે, આન દ જ છે એમાં સ શય નહીં

પાન ૨૯ સર્વરૂપે હરિ જ થયેલ છે

— હરિનો અ શ હુ

૧ તેનું પરમહાસત્વ કરવાને યોગ્ય હુ, એવો દૃઢ નિશ્ચય કરવો, એને અમે વિવેક કહીએ છીએ

૨ તેવા દૃઢ નિશ્ચયને તે હરિની માયા આકુળ કરનારી લાગે છે, ૧યાં પૈર્થ રાખવું.

૩ તે સર્વ રહેવા માટે તે પરમરૂપ હરિનો આશ્રય અ ગીકાર કરવો, અર્થાત્ હુ સ્થળે હરિને સ્થાપી હુંને હાસત્વ આપવું —

૪ એવા ઈશ્વરાશ્રય થઈને પ્રવર્તવું,
એવો અમારો નિશ્ચય તમને રુચે.

પાન ૩૦ કેવળ પદ

કક્ષા કેવળ પદ ઉપદેશ,

કહીશુ પ્રભુમી દેવ રમેશ

પાન ૩૧ ૧ કોઈ પશુ વસ્તુ કોઈ પશુ ભાવમાં પરિણત હોય છે

૨ કોઈ પશુ ભાવે પરિણત નહી એ અવસ્તુ

૩ કોઈ પશુ વસ્તુ કેવળ પરભાવને વિષે સમવતરે નહીં

૪ જેનાથી, જે, કેવળ મુક્ત થઈ શકે તે તે નહોતો એમ જાણીએ છીએ.

૫

૧૬૧

હે સહજાત્મસ્વરૂપી, તમે ક્યાં કયા અને કેવી કેવી રીતે મૂંઝાયા છો? તે કહો આવી વિબ્રમ અને દિગ્મૂઢ દશા શી ?

હું શું કહું? તમને શું ઉત્તર આપુ? મતિ મૂંઝાઈ ગઈ છે, ગતિ ચાલતી નથી ખેદ ખેદ અને કષ્ટ કષ્ટ આત્મામા થઈ રહેલ છે કયાય દષ્ટિ ઠંરતી નથી, અને નિરાધાર નિરાશ્રય થઈ ગયા છીએ. ઊ ચા-નીચા પરિણામ પ્રવહા કરે છે અથવા અવળા વિચાર લોકાદિ સ્વરૂપમા આન્યા કરે છે, કિંવા બ્રાન્તિ

માનજો અનાદિ કાળથી જીવ અવળે માર્ગે ચાલ્યો છે બેકે તેણે જપ, તપ, શાસ્ત્રાધ્યયન વગેરે અનંત વાર કર્યું છે, તથાપિ જે કંઈ પણ અવશ્ય કરવા યોગ્ય હતું તે તેણે કર્યું નથી, જે કે અમે પ્રથમ જ જણાવ્યું છે

‘સૂયગડાગ સૂત્રમા ઋષભદેવજી ભગવાને ન્યાં અઠાણુ પુત્રોને ઉપદેશ્યા છે, મોક્ષ માર્ગે ચઢાવ્યા છે ત્યાં એ જ ઉપદેશ કર્યો છે

હે આયુષ્યમનો ! આ જીવે સર્વે કર્યું છે એક આ વિના, તે શુ ? તો કે નિશ્ચય કહીએ છીએ કે સત્પુરુષનું કહેલું વચન, તેનો ઉપદેશ તે સાલજ્યાં નથી, અથવા રૂઝે પ્રકારે કરી તે ઉઠાવ્યા નથી અને એને જ અમે મુનિઓનું સામાયિક (આત્મસ્વરૂપની પ્રાપ્તિ) કહ્યું છે

‘સુધર્માસ્વામી જ બુસ્વામીને ઉપદેશે છે કે જગત આગાનું જેણે દર્શન કર્યું છે, એવા મહાવીર ભગવાન, તેણે આમ અમને કહ્યું છે - ગુરુને આધીન થઈ વર્તતા એવા અનંત પુરુષો માર્ગ પામીને મોક્ષપ્રાપ્ત થયા

એક આ સ્થળે નહીં પણ સર્વ સ્થળે અને સર્વ શાસ્ત્રમાં એ જ વાત કહેવાનો લક્ષ છે

ઘાળાઈ ધમ્મો ઘાળાઈ ત્વો !

આજ્ઞાનું આરાધન એ જ ધર્મ અને આજ્ઞાનું આરાધન એ જ તપ. (આચાર્યગ મૂત્ર)

સર્વ સ્થળે એ જ મોટા પુરુષોના કહેવાનો લક્ષ છે, એ લક્ષ જીવને સમજાયો નથી તેના કારણમા સર્વથી પ્રધાન એવું કારણ સ્વચ્છદ છે અને જેણે સ્વચ્છદને મદ કર્યો છે, એવા પુરુષને પ્રતિબદ્ધતા (લોકસ બધી બધન, સ્વજન કુટુંબ બધન, દેહાભિમાનરૂપ બધન, સકલ વિકલ્પરૂપ બધન) એ બધન ટળવાનો સર્વોત્તમ ઉપાય જે કંઈ છે તે આ ઉપરથી તમે વિચારો. અને એ વિચારતા અમને જે કંઈ યોગ્ય લાગે તે પૂછો અને એ માર્ગે બે કંઈ યોગ્યતા લાવશો તો ઉપશમ ગમે ત્યાંથી પણ મળશે ઉપશમ મળે અને જેની આજ્ઞાનું આરાધન કરીએ એવા પુરુષનો ખોજ ગપજો

ખાકી બીજા બધા સાધન પછી કરવા યોગ્ય છે આ સિવાય બીજો કોઈ મોક્ષમાર્ગ વિચારતાં લાગશે નહીં. (વિકલ્પથી) લાગે તો જણાવશો કે જે કંઈ યોગ્ય હોય તે જણાવાય

[૧૬૮]

૧૬૫

મુબઈ, પોષ, ૧૯૪૭

સત્સ્વરૂપને અલેદરૂપે અનન્ય ભક્તિએ નમસ્કાર

માર્ગની ઇચ્છા જેને ઉત્પન્ન થઈ છે, તેણે બધા વિકલ્પો મૂકીને આ એક વિકલ્પ ફરી કરી સ્મરણ કરવો અવશ્યનો છે —

‘અનંતકાળથી જીવનું પરિવ્રમણ થયા છતાં તેની નિવૃત્તિ કા અની નથી ? અને તે શું કરવાથી થાય ? ’

આ વાક્યમા અનંત અર્થ સમાયતો છે, અને એ વાક્યમા કહેલી ચિંતાના કર્યા વિના, તેને માટે દૈવ ધર્મચર્યા વિના માર્ગની દિશાનું પવ્વ અટક લાન થનું નથી, પૂર્વે થયું નથી. અને ભવિષ્ય-કાળે પણ નહીં થશે અમે તો એમ જાણ્યું છે માટે તમારે સપ્રગાએ એ જ મોખવાનું છે ત્યાં પછી બીજું જાણવું શું ? તે જણાય છે

દર્શનપરિષદ એમ જ વેદાય ?
 તે યોગ્ય છે પણ અમને લોકોનો પરિચય “ જ્ઞાની છીએ ” એવી તેમની માન્યતા સાથે ન પડયો
 હોત તો ખોટું શું હતું ?
 તે ખનનાર
 અરે ! હે હ્રદાત્મા ! પૂર્વે ત્યા ધરાળર સન્મતિ ન રાખી અને કર્મળ ધ કર્યા તો હવે તું જ
 તેના કૃળ લોગવે છે. તું કાં તો ઝેર પી અને કા તો ઉપાય તત્કાળ કર
 યોગસાધન કરુ ?
 તેમાં ખહુ અ તરાય જોવામાં આવે છે વર્તમાનમાં પરિશ્રમ કરતાં પણ તે ઉદયમા આવતું નથી.

૧૬૨

હે શ્રી .. . ! તમે શ કારૂપ વમળમા વારવાર વહો છો તેનો અર્થ શો છે ? નિઃસ દેહ થઈને
 રહો, અને એ જ તમારો સ્વભાવ છે

હે અ તરાત્મા ! તમે કહ્યું જે વાકય તેયથાર્થ છે, નિ સ દેહપણે સ્થિતિ એ સ્વભાવ છે, તથાપિ
 સ દેહના આવરણુને કેવળ ક્ષય જ્યાં સુધી કરી શકાયો ન હોય ત્યા સુધી તે સ્વભાવ ચલાયમાન
 અથવા અપ્રાપ્ત રહે છે, અને તે કારણથી અમને પણ વર્તમાન દશા છે

હે શ્રી ! તમને જે કઈ સ દેહ વર્તતા હોય તે સ દેહ સ્વવિચારથી અથવા સત્સમાગમથી
 ક્ષય કરો

હે અ તરાત્મા ! વર્તમાન આત્મદશા જોતાં જો પરમ સત્સમાગમ પ્રાપ્ત થયો હોય, અને
 તેમના આશ્રયે વૃત્તિ પ્રતિળ ધ પામી હોય તો તે સ દેહની નિવૃત્તિનો હેતુ થવો સ ભવે છે ખાકી
 ખીજો કોઈ ઉપાય દેખાતો નથી, અને પરમ સત્સમાગમ અથવા સત્સમાગમ પણ પ્રાપ્ત થવો મહા
 કઠણ છે

હે શ્રી ! તમે કહો છો તેમ સત્સમાગમનુ હર્લલપણ છે, એમા સ શય નથી, પણ તે
 હર્લલપણ જો સુલલ ન થાય તેમ વિશેષ અનાગતકાળમા પણ તમને દેખાતું હોય તો તમે શિથિલ-
 તાનો ત્યાગ કરી સ્વવિચારનુ દઢ અવલ ળન ગ્રહણ કરો, અને પરમપુરુષની આજ્ઞામા ભક્તિ રાખી
 સામાન્ય સત્સમાગમમા પણ કાળ વ્યતીત કરો

હે અ તરાત્મા ! તે સામાન્ય સત્સમાગમી અમને પૂછી સ દેહની નિવૃત્તિ કરવા ઇચ્છે છે, અને
 અમારી આજ્ઞાએ પ્રવર્તુ કલ્યાણરૂપ છે એમ જાણી વશવર્તીપણે વર્ત્યા કરે છે, જેથી અમને તેમના
 સમાગમમાં તો નિઃવિચાર કરવામા પણ તેમની સ લાળ લેવામા પડતું પડે, અને પ્રતિળ ધ થઈ
 સ્વવિચારદશા ખહુ આગળ ન વધે, એટલે સ દેહ તો તેમ જ રહે એવુ સ દેહસહિતપણુ હોય ત્યા સુધી
 ખીજા જીવોના એટલે સામાન્ય સત્સમાગમોમાં પણ આવવુ ન ઘટે, માટે શુ કરવુ તે સૂઝતું નથી

૧૬૩

હે હરિ, આ કળિકાળમા તારે વિષે અખ ડ પ્રેમની ક્ષણ પણ જવી હર્લલ છે, એવી નિવૃત્તિ
 ભૂલી ગયા છે પ્રવૃત્તિમાં પ્રવૃત્ત થઈ નિવૃત્તિનુ લાન પણ રહ્યું નથી નાના પ્રકારના સુખાલાસને વિષે
 પ્રયત્ન થઈ રહ્યો છે આરત પણ નાશ પામ્યા જેવુ થઈ ગયું છે વૃદ્ધમર્યાદા રહી નથી ધર્મમર્યાદા-
 નો તિરસ્કાર થયા કરે છે સત્સ ગ શુ ? અને એ જ એક કર્તવ્યરૂપ છે એમ સમજવુ કેવળ હર્લટ
 થઈ પડયુ છે સત્સ ગની પ્રાપ્તિમા પણ જીવને તેનું જાળખાણ થવુ મહાવિકટ થઈ પડયુ છે માયાની

વર્ષ ૨૪ મું

[૧૪૪]

૧૬૫

સુંબર્ષ, કાર્તિક સુદ ૫, સોમ, ૧૯૪૭

પરમ પૂજ્ય — કેવલબીજ સ પન્ન,
સર્વોત્તમ ઉપકારી શ્રી સૌભાગ્યલાઈ,
મોરબી

આપના પ્રતાપે અત્ર આનંદવૃત્તિ છે

પ્રભુ પ્રતાપે ઉપાધિજન્ય વૃત્તિ છે

ભગવાન પરિપૂર્ણ સર્વશુભસ પન્ન કહેવાય છે તથાપિ એમાંય અપલક્ષણ કંઈ ઓછા નથી !
વિચિત્ર કરવું એ જ એની લીલા ! ત્યાં અધિક શું કહેવું !

સર્વ સમર્થ પુરુષો આપને પ્રાપ્ત થયેલા જ્ઞાનને જ ગાર્હ ગયા છે એ જ્ઞાનની દિન પ્રતિદિન
આ આત્માને પણ વિશેષતા થતી જાય છે હું ધારુ છું કે કેવળજ્ઞાન સુધીની મહેનત કરી અલેખે
તો નહીં જય મોક્ષની આપણને કાંઈ જરૂર નથી નિ શ કપણાની, નિર્ભયપણાની, નિમુઝનપણાની
અને નિ સ્પૃહપણાની જરૂર હતી, તે ઘણે અંશે પ્રાપ્ત થઈ જણાય છે, અને પૂર્ણ અંશે પ્રાપ્ત
કરાવવાની કરુણાસાગર ગુપ્ત રહેલાની કૃપા થશે એમ આશા રહે છે છતાં વળી એથીયે અલૌકિક
દશાની ઇચ્છા રહે છે, ત્યાં વિશેષ શું કહેવું ?

અનહદ ધ્વનિમાં મણા નથી પણ ગાડીઘોડાની ઉપાધિ શ્રવણનું સુખ થોડું આપે છે નિવૃત્તિ
વિના અહીં ઘોળુ ગધુંય લાગે છે

જગતને, જગતની લીલાને બેઠા બેઠા મક્તમાં ભેંકવો છીએ

આપની કૃપા ઇચ્છુ છું

વિ० આશાંકિત રાયચંદના પ્રણામ

તેમનો સમાગમ થતાં એક વાર નમન કરી વિનયથી બેસવું થોડો વખત વીત્યા પછી તેમની પ્રવૃત્તિ—પ્રેમભાવને અનુસરી વાતચીત કરવી (એક વખતે ત્રણ જણે, અથવા એકથી વધારે જણે ન બોલવું) પ્રથમ એમ કહેવું કે આપે અમારા સળધમા નિ સ દેહ દષ્ટિ રાખવી આપને દર્શને અમે જાળ્યા છીએ તે કોઈ પણ જાતના બીજા કારણથી નહીં, પણ માત્ર સત્સંગની ઇચ્છાથી આટલું કહ્યા પછી તેમને બોલવા દેવા તે પછી થોડે વખતે બોલવું. અમને કોઈ જ્ઞાનાવતાર પુરુષનો સમાગમ થયો હતો તેમની દશા અલૌકિક બોધ અમને આશ્ચર્ય બિપજ્યું હતું અમે જૈન છતાં તેમણે નિર્વિસ વાદપણે વર્તવાનો ઉપદેશ કહ્યો હતો. સત્ય એક છે, બે પ્રકારનું નથી અને તે જ્ઞાનીના અનુગ્રહ વિના પ્રાપ્ત થતું નથી માટે મતમતાતરનો ત્યાગ કરી જ્ઞાનીની આજ્ઞામા અથવા સત્સંગમા પ્રવર્તવું જેમ જીવનું બધન નિવૃત્ત થાય તેમ કરવું યોગ્ય છે અને તે માટે અમે ઉપર કહ્યા તે સાધન છે આ વગેરે પ્રકારે તેમણે અમને ઉપદેશ કર્યો હતો અને જૈનાદિક મતોનો આગ્રહ મટાડી તે જેમ પ્રવર્તવે તેમ પ્રવર્તવાની અમારી જિજ્ઞાસા ઉત્પન્ન થઈ હતી, અને હવે પણ એમ જ વર્તે છે કે સત્યનો જ માત્ર આગ્રહ રાખવો મતને વિષે મધ્યસ્થ રહેવું તેઓ હાલ વિદ્યમાન છે યુવાવસ્થાના પહેલા ભાગમા છે અપ્રગટપણે પ્રવર્તવાની હાલ તેમની ઇચ્છા છે નિ સ દેહસ્વરૂપ જ્ઞાનાવતાર છે અને વ્યવહારમા બેઠા છતાં વીતરાગ છે એ કૃપાળુનો સમાગમ થયા પછી અમને નિરાગ્રહપણું વિશેષે કરીને રહે છે મતમતાતર સળધી વિવાદ બિગતો નથી નિષ્કપટભાવે સત્ય આરાધવું એ જ દૃઢ જિજ્ઞાસા છે તે જ્ઞાનાવતાર પુરુષે અમને જણાવ્યું હતું કે.—“ઈશ્વરેચ્છા હાલ અમને પ્રગટપણે માર્ગ કહેવા દેવાની નથી તેથી અમે તમને હાલ કંઈ કહેવા માગતા નથી પણ જોગ્યતા આવે અને જીવ યથાયોગ્ય મુસુક્તતા પામે તે માટે પ્રયત્ન કરજો” અને તે માટે ઘણા પ્રકારે અપૂર્વ ઉપાય દ્વારા તેમણે બોધ્યા હતા પોતાની ઇચ્છા હાલ અપ્રગટ જ રહેવાની હોવાથી પરમાર્થ સળધમા ઘણું કરીને તેઓ મૌન જ રહે છે અમારા ઉપર એટલી અનુકંપા થઈ કે તેમણે એ મૌન વિસ્મૃત કર્યું હતું અને તે જ સત્પુરુષે આપનો સમાગમ કરવા અમારી ઇચ્છાને જન્મ આપ્યો હતો નહીં તો અમે આપના સમાગમનો લાભ કયાથી પામી શકીએ? આપના ગુણની પરીક્ષા કયાથી પડે? એવી તમારી જિજ્ઞાસા બતાવજો કે અમને કોઈ પ્રકારે આપનાથી બોધ પ્રાપ્ત થાય અને અમને માર્ગની પ્રાપ્તિ થાય તો તેમા તે જ્ઞાનાવતાર રાજી જ છે અમે તેમના શિષ્ય થવાની ઇચ્છા રાખી હતી તથાપિ તેમણે જણાવ્યું હતું કે પ્રગટ માર્ગ કહેવાની હાલ અમને ઇશ્વરાજ્ઞા નથી તો પછી તમે ગમે તે સત્સંગમા જોગ્યતા કે અનુભવ પામો તેમા અમને સંતોષ જ છે આપના સળધમા પણ તેમનો એવો જ અભિપ્રાય સમજશો કે અમે આપના શિષ્ય તરીકે પ્રવર્તીએ તોપણ તેમણે કહ્યું છે કે તમે મારા જ શિષ્ય છો આપના પ્રત્યે તેમણે પરમાર્થયુક્ત પ્રેમભાવ અમને બતાવ્યો હતો જો કે તેમને કોઈથી સિન્નભાવ નથી તથાપિ આપ પ્રત્યે સ્નેહભાવ કોઈ પૂર્વના કારણથી બતાવ્યો જણાય છે સુક્તાત્મા હોવાથી વાસ્તવિક રીતે તેમને નામ, ઠામ, ગામ કંઈ જ નથી, તથાપિ વ્યવહારે તેમ છે છતાં તે અમને અપ્રગટ રાખવા આજ્ઞા કરી છે આપનાથી તેઓ અપ્રગટપણે વર્તે છે તથાપિ આપ તેમની પાસે પ્રગટ છો અર્થાત્ આપને પણ હાલ સુધી પ્રગટ સમાગમ, નામ, ઠામ કંઈ તેમણે પ્રેર્યું નથી ઇશ્વરેચ્છા હશે તો આપને થોડા વખતમા તેમનો સમાગમ થશે એમ અમે ધારીએ છીએ

એ પ્રમાણે પ્રસંગાનુસાર વાતચીત કરવી કોઈ પણ પ્રકારે નામ, ઠામ, ગામ પ્રગટ ન જ કરવા અને ઉપર જણાવી છે તે વાત તમારે હૃદયને વિષે સમજવાની છે તે પરથી તે પ્રસંગે જે યોગ્ય લાગે તે વાત કરવી તેનો ભાવાર્થ ન જવો બોધીએ

‘જ્ઞાનાવતાર’ સળધી તેમને જેમ જેમ ઇચ્છા બગે તેમ વાતચીત કરવી, તેઓ ‘જ્ઞાનાવતાર’

ઇચ્છા થાય છે તથાપિ . કારણથી તે ઇચ્છાનુ ગમે તે પ્રકારે વિસ્મરણ કરવું પડે છે, અને પત્રનો સવિગત ઉત્તર લખવા ઇચ્છા થાય છે તો તે ઇચ્છા પણ ઘણું કરીને ક્વચિત્ જ પાર પડે છે એનાં બે કારણ છે એક તો એ વિષયમાં અધિક લખવા જેવી દશા રહી નથી તે, અને બીજું કારણ ઉપાધિયોગ ઉપાધિયોગ કરતાં વર્તતી દશાવાળું કારણ અધિક બળવાન છે, જે દશા બહુ નિ સ્પૃહ છે, અને તેને લીધે મન અન્ય વિષયમાં પ્રવેશ કરતું નથી, અને તેમાં પણ પરમાર્થ વિષે લખતા કેવળ શૂન્યતા જેવું થયા કરે છે, એ વિષયમાં લેખનશક્તિ તો એટલી બધી શૂન્યતા પામી છે, વાણી પ્રસંગોપાત્ત હજી એ વિષયમાં કેટલુંક કાર્ય કરી શકે છે, અને તેથી આશા રહે છે કે સમાગમમાં જરૂર ઈશ્વર કૃપા કરશે વાણી પણ જેવી આગળ ક્રમપૂર્વક વાત કરી શકતી, તેવી હવે લાગતી નથી, લેખનશક્તિ શૂન્યતા પામ્યા જેવી થવાનું કારણ એક એવું પણ છે કે ચિત્તમાં ભિન્નતા વાત ઘણા નયચુકત હોય છે, અને તે લેખમાં આવી શકતી નથી, જેથી ચિત્ત વૈરાગ્ય પામી જાય છે

આપે એક વાર લક્ષિતના સળધમાં પ્રશ્ન કર્યું હતું, તે સળધમાં વધારે વાત તો સમાગમે થઈ શકે તેમ છે, અને ઘણું કરીને બધી વાતને માટે સમાગમ ઠીક લાગે છે તોપણ ઘણા જ દૃષ્ટાંત ઉત્તર લખુ છું

પરમાત્મા અને આત્માનું એકરૂપ થઈ જવું (૧) તે પરાલક્ષિતની છેવટની હદ છે એક એ જ લક્ષ્ય રહેલી તે પરાલક્ષિત છે પરમમહાત્મ્યા ગોપાંગનાઓ મહાત્મા વાસુદેવની લક્ષિતમાં એ જ પ્રકારે રહી હતી, પરમાત્માને નિરંજન અને નિર્દોષરૂપે ચિંત્યે જીવને એ લક્ષ્ય આવવી વિકટ છે, એટલા માટે જેને પરમાત્માનો સાક્ષાત્કાર થયો છે, એવો દેહધારી પરમાત્મા તે પરાલક્ષિતનું પરમ કાણુ છે તે જ્ઞાની પુરુષના સર્વ અસ્તિત્વમાં એકલક્ષ્યતાને લક્ષ્ય થવાથી તેના હૃદયમાં વિગતજ્ઞાન પરમાત્માનો એકલક્ષ્યતા હોય છે, અને એ જ પરાલક્ષિત છે જ્ઞાની પુરુષ અને પરમાત્મામાં અંતર જ નથી, અને જે કોઈ અંતર માને છે, તેને માર્ગની પ્રાપ્તિ પરમ વિકટ છે જ્ઞાની તો પરમાત્મા જ છે, અને તેના ઓળખાણ વિના પરમાત્માની પ્રાપ્તિ થઈ નથી, માટે સર્વપ્રકારે લક્ષિત કરવા યોગ્ય એવી દેહધારી દિવ્ય મૂર્તિ-જ્ઞાનીરૂપ પરમાત્માની — ને નમસ્કારાદિ લક્ષિતથી માડી પરાલક્ષિતના અંતર સુધી એક લક્ષ્ય આગમી, એવો શાસ્ત્રલક્ષ્ય છે પરમાત્મા આ દેહધારીરૂપે થયો છે એમ જ જ્ઞાની પુરુષ પ્રત્યે જીવને જીવિત દિવ્ય લક્ષિત ભિન્ન છે, અને તે લક્ષિત ક્રમે કરી પરાલક્ષિતરૂપ હોય છે આ વિષે શ્રીમદ્ભાગવતમાં ભગવદ્-ગીતામાં ઘણા ભેદ પ્રકાશિત કરી એ જ લક્ષ્ય પ્રશસ્તો છે, અધિક શુ કહેવું ? જ્ઞાની તીર્થ કંદેવમાં લક્ષ્ય થવા જૈનમાં પણ પચપચેષ્ટિ મંત્રમાં “ નમો અરિહંતાય ” પદ પછી મિલ્લે નમસ્કાર કર્યો છે, એ જ લક્ષિત માટે એમ સૂચવે છે કે પ્રથમ જ્ઞાની પુરુષની લક્ષિત, અને એ જ પરમાત્માની પ્રાપ્તિ અને લક્ષિતનું નિદાન છે

બીજું એક પ્રશ્ન (એકથી અધિક વાર) આપે એમ લખ્યું હતું કે વ્યવહારમાં વેપારાદિ વિષે આ વર્ષ જેવું જોઈએ તેવું લાભરૂપ લાગતું નથી, અને કંઠણાર્થ જ્ઞા કરે છે

પરમાત્માની લક્ષિત જ જેને પ્રિય છે, એવા પુરુષને એવી કંઠણાર્થ ન હોય તો પત્રી અને પરમાત્માની તેને લક્ષિત જ નથી એમ સમજવું અથવા તો આહીને પરમાત્માની ઇચ્છારૂપ નાથાએ તેની કંઠણાર્થ મોકલવાનું કાર્ય વિસ્મરણ કર્યું છે જનક વિદેહી અને મદ્યાન્માં કૃપા વિષે માયાનું વિસ્મરણ થયું લાગે છે, તથાપિ તેમ નથી જનક વિદેહીની કંઠણાર્થ વિષે ક્રમશઃ કહેવું જ નથી, કારણ કે તે અપ્રગટ કંઠણાર્થ છે. અને મહાત્મા કૃષ્ણની અસ્ટરૂપ કંઠણાર્થ પ્રગટ જ ને તેમ માત્ર મહામિત્તિ અને નવનિધિ પણ પ્રમિત્ત જ છે. તથાપિ કંઠણાર્થ તો ઘટાગત જ હતી અને તેની નેત્રી એ કંઠણાર્થ માયાની છે, અને પરમાત્માના લક્ષ્યની તો એ સ્વચ્છાર્થ છે. અને એનું જ હે. x x x

[૧૪૭]

૧૭૦

મુળર્થ, કારતક સુદ ૧૪, ૧૯૪૭

પરમ પૂજ્ય શ્રી,^૧

આજે આપનું પત્ર ૧ ભૂધર આપી ગયા એ પત્રનો ઉત્તર લખતા પહેલાં કંઈક પ્રેમભક્તિ સમેત લખવા ઇચ્છું છું

આત્મા જ્ઞાન પામ્યો એ તો નિઃસંશય છે, અથિલેહ થયો એ ત્રણે કાળમા સત્ય વાત છે સર્વ જ્ઞાનીઓએ પણ એ વાત સ્વીકારી છે હવે છેવટની નિર્વિકલ્પ સમાધિ આપણને પામવી બાકી છે, જે સુલભ છે અને તે પામવાના હેતુ પણ એ જ છે કે કોઈ પણ પ્રકારે અમૃતસાગરનું અવલોકન કરતા અદ્ય પણ માયાનું આવરણ બાધ કરે નહીં, અવલોકનસુખનું અદ્ય પણ વિસ્મરણ થાય નહીં, ‘તુંહિ તુંહિ’ વિના બીજી રટના રહે નહીં, માયિક એક પણ ભયનો, મોહનો, સંકલ્પનો કે વિકલ્પનો અંશ રહે નહીં એ એક વાર જો યથાયોગ્ય આવી જાય તો પછી ગમે તેમ પ્રવર્તાય, ગમે તેમ જોલાય, ગમે તેમ આહાર-વિકાર કરાય, તથાપિ તેને કોઈ પણ જાતની બાધા નથી પરમાત્મા પણ તેને પૂછી શકનાર નથી તેનું કરેલું સર્વ સવળું છે આવી દશા પામવાથી પરમાર્થ માટે કરેલો પ્રયત્ન સફળ થાય છે અને એવી દશા થયા વિના પ્રગટ માર્ગ પ્રકાશવાની પરમાત્માની આજ્ઞા નથી એમ મને લાગે છે માટે કૃદ નિશ્ચય કર્યો છે કે એ દશાને પામી પછી પ્રગટ માર્ગ કહેવો — પરમાર્થ પ્રકાશવો — ત્યાં સુધી નહીં અને એ દશાને હવે કંઈ ઝાઝો વખત પણ નથી પહર અંશે તો પહોંચી જવાયુ છે નિર્વિકલ્પતા તો છે જ, પરંતુ નિવૃત્તિ નથી, નિવૃત્તિ હોય તો બીજાના પરમાર્થ માટે શુ કરવું તે વિચારી શકાય ત્યાર પછી ત્યાગ જોઈએ, અને ત્યાર પછી ત્યાગ કરાવવો જોઈએ

મહાન પુરુષોએ કેવી દશા પામી માર્ગ પ્રકાશ્યો છે, શુ શું કરીને માર્ગ પ્રકાશ્યો છે, એ વાતનું આત્માને સારી રીતે સ્મરણ રહે છે, અને એ જ પ્રગટ માર્ગ કહેવા દેવાની ઇચ્છીરી ઇચ્છાનું લક્ષણ જણાય છે

આટલા માટે હમણા તો કેવળ શુભ થઈ જવું જ યોગ્ય છે એક અક્ષરે એ વિષયે વાત કરવા ઇચ્છા થતી નથી આપની ઇચ્છા જાળવવા ક્યારેક ક્યારેક પ્રવર્તન છે, અથવા ઘણા પરિચયમા આવેલા યોગપુરુષની ઇચ્છા માટે કંઈક અક્ષર ઉચ્ચાર અથવા લેખ કરાય છે બાકી સર્વ પ્રકારે શુભતા કરી છે અજ્ઞાની થઈને વાસ કરવાની ઇચ્છા બાધી રાખી છે તે એવી કે અપૂર્વ કાળે જ્ઞાન પ્રકાશતા બાધ ન આવે

આટલા કારણથી દીપ્ત્યદ્વ મહારાજ કે બીજા માટે કંઈ લખતો નથી. શુભાંણા ઇત્યાદિકને ઉત્તર લખતો નથી સૂત્રને અડતોય નથી વ્યવહાર સાચવવા થોડાંએક પુસ્તકોના પાના ફેરવું છું બાકી બધુંય પથ્થર પર પાણીના ચિત્ર જેવું કરી મૂક્યું છે તન્મય આત્મયોગમા પ્રવેશ છે ત્યાં જ ઉદ્ધાસ છે, ત્યાં જ ચાચના છે, અને યોગ (મન, વચન અને ક્રિયા) બહાર પૂર્વકર્મ લોગવે છે વેદોદ્યતો નાશ થતાં સુધી ગૃહવાસમા રહેવું યોગ્ય લાગે છે પરમેશ્વર આહીને વેદોદ્ય રાખે છે કારણ, પચ્ચમ કાળમા પરમાર્થની વર્ષાઋતુ થવા દેવાની તેની થોડી જ ઇચ્છા લાગે છે

તીર્થ કર જે સમજ્યા અને પામ્યા તે. આ કાળમા ન સમજી શકે અથવા ન પામી શકે તેવું કંઈ જ નથી આ નિર્ણય ઘણાય વખત થયા કરી રાખ્યો છે જોકે તીર્થ કર થવા ઇચ્છા નથી, પરંતુ તીર્થ કરે કર્યા પ્રમાણે કરવા ઇચ્છા છે, એટલી બધી ઉન્મત્તતા આવી ગઈ છે તેને શમાવવાની શક્તિ પણ આવી ગઈ છે, પણ આહીને શમાવવાની ઇચ્છા રાખી નથી

આપને વિજ્ઞાપન છે કે વૃદ્ધમાંથી યુવાન થવું અને આ અલખ વાર્તાના અગ્રેસર આગળ

૧ શ્રી સોભાગભાઈ ઉપર આ પત્ર છે.

૩૨

તેનાં મન, વચન, કાયાની પ્રત્યેક એટલાના અદ્ભુત રહસ્યો ફરી ફરી નિદિધ્યાસન કરવા, તેઓએ સમ્મત કરેલું સર્વ સમ્મત કરવું

આ જ્ઞાનીઓએ હૃદયમાં રાખેલું, નિર્વાણને અર્થે માન્ય રાખવા યોગ્ય, શ્રદ્ધવા યોગ્ય, ફરી ફરી ચિંતવવા યોગ્ય, ક્ષણે ક્ષણે, સમયે સમયે તેમા લીન થવા યોગ્ય, પરમ રહસ્ય છે અને એ જ સર્વ શાસ્ત્રનો, સર્વ સ તના હૃદયનો, ઇશ્વરના ઘરનો મર્મ પામવાનો મહા માર્ગ છે અને એ સદ્ગુણાનુ કારણ કોઈ વિદ્યમાન સત્પુરુષની પ્રાપ્તિ, અને તે પ્રત્યે અવિચળ શ્રદ્ધા એ છે

અધિક શુ લખવું ? આજે, ગમે તો કાલે, ગમે તો લાખ વર્ષે અને ગમે તો તેથી મોડે અથવા વહેલે, એ જ સૂઝે, એ જ પ્રાપ્ત થયે છૂટકો છે સર્વ પ્રદેશે મને તો એ જ સમ્મત છે

પ્રસ ગોપાલ પત્ર લખવાનો લક્ષ રાખીશ આપના પ્રસ ગીતોમા જ્ઞાનવાર્તા કરતા રહેશો અને તેમને પરિણામે લાલ થાય એમ મળતા રહેશે

અ બાલાલથી આ પત્ર અધિક સમજવાનું બની શકશે આપ તેની વિદ્યમાનતાએ પત્રનું અવલોકન કરશો અને તેના તેમ જ ત્રિલોચન વગેરેના ઉપયોગ માટે જોઈએ તો પત્રની પ્રતિ કરવા આપશો

મિતિ એ જ - એ જ વિજ્ઞાપન

સર્વકાળ એ જ કહેવા માટે જીવવા ઇચ્છનાર
રાયચ દની વ દના

[૧૫૧]

૧૭૩

મુંબઈ, કારતક વહ ૩, શનિ, ૧૯૪૭

જિજ્ઞાસુ ભાઈ,

તમારું પ્રથમ એક પત્ર મળ્યું હતું, જેનો ઉત્તર અ બાલાલના પત્રથી લખ્યો હતો. તે તમને મળ્યો હશે નહીં. તો તેમની પાસેથી તે પત્ર મ ગાવી લઈ અવલોકન કરશો.

સમય મેળવીને કોઈ કોઈ અપૂર્વ સાધનનું કારણ થાય, તેવું પ્રશ્ન કરવાનું બને તો કરતા રહેશો.

તમે જે જે જિજ્ઞાસુઓ છો, તે તે પ્રતિદિન અમુક વખતે, અમુક ધડી સુધી ધર્મકથાર્થે મળવાનું રાખતા હો. તો પરિણામે તે લાભનું કારણ થશે

ઇચ્છા થશે તો કોઈ વેળા નિત્ય નિયમ માટે જણાવીશ હમણા નિત્ય નિયમમા સાથે મળીને એકાદ સારા અથવા અવલોકન કરતા હો તો સાડુ એ વિષે કંઈ પૂછશો તો અનુકૂળતા પ્રમાણે ઉત્તર આપીશ

અ બાલાલ આગળ લખેલા પત્રોનું પુસ્તક છે તેમાનો કેટલોક ભાગ ઉદ્દેશી સમયમા અવલોકન કરવામા મારા તરફથી કંઈ હવે તમને અસમ્મતિ નથી માટે તેઓ પાસેથી સમય પરત્વે મ ગાવી લઈ અવલોકન કરશો.

ઠઠ વિશ્વાસથી માનજો કે આ - ને વ્યવહારનું બંધન ઉદ્ધત કાળમા નહોત તો તમને અને બીજા કેટલાક મનુષ્યોને અપૂર્વ હિતનો આપનાર થાત પ્રવૃત્તિ છે તો તેને માટે કંઈ અસમતા નથી, પરંતુ નિવૃત્તિ હોત તો બીજા આત્માઓને માર્ગ મળવાનું કારણ થાત હજી તેને વિલંબ હશે પશ્ચિમકાળની પણ પ્રવૃત્તિ છે આ ભવે મોક્ષે જાય એવા મનુષ્યોનો સ ભવ પણ ઓછો છે ઇત્યાદિક કારણોથી એમ જ થયું હશે તો તે માટે કંઈ ખેદ નથી

તમને બધાને ખુદલી કલમથી જણાવી દેવાની ઇચ્છા થતા જણાવુ છું કે હજી સુધી મેં તમને માર્ગના મર્મનો (એક અ બાલાલ સિવાય) કોઈ અ શ જણાવ્યો નથી, અને જે માર્ગ પામ્યા વિના

દેવાની ઇચ્છા છતાં લોકપ્રવાહ એમ માને કે ચૈત્ર લઈ ગયાના કારણે જ બુનો ત્યાગ છે, તો તે પરમાર્થ-ને કલકરૂપ છે, એવો જો મહાત્મા જ બુનો આશય તે સત્ય હોતો.

એ વાત એમ ટૂંકી કરી હવે આપને પ્રશ્ન કરવું યોગ્ય છે કે ચિત્તની માયાના પ્રસંગોમાં આકુળ-વ્યાકુળતા હોય, અને તેમાં આત્મા ચિત્ત રહ્યા કરે, એ ઈશ્વરપ્રસન્નતાનો માર્ગ છે કે કેમ? અને પોતાની બુદ્ધિએ નહીં, તથાપિ લોકપ્રવાહને લઈને પણ કુટુંબાદિકને કારણે શોચનીય થયું એ વાસ્તવિક માર્ગ છે કે કેમ? આપણે આકુળ થવાથી કંઈ કરી શકીએ છીએ કે કેમ? અને જો કરી શકીએ છીએ તો પછી ઈશ્વર પર વિશ્વાસ શું ફળદાયક છે?

જ્યોતિષ જોવા કલ્પિત વિષયનો સાસારિક પ્રસંગમાં નિરૂપિત પુરુષો લક્ષ કરતા હશે કે કેમ? અને અમે જ્યોતિષ જાણીએ છીએ અથવા કંઈ કરી શકીએ છીએ એમ ન માનો તો સારું, એવી હાલ ઇચ્છા છે તે આપને કુચે છે કે કેમ? તે લખશો.

[૨૦૦]

૨૩૪

મુળાર્ધ, ચૈત્ર સુદ ૧૦, શનિ, ૧૬૪૭

સર્વત્તિમસ્વરૂપને નમસ્કાર

પોતાનું અથવા પારકું જેને કંઈ રહ્યું નથી એવી કોઈ દશા તેની પ્રાપ્તિ હવે સમીપ જ છે, (આ દેહ છે), અને તેને લીધે પરેચ્છાથી વર્તીએ છીએ પૂર્વે જે જે વિદ્યા, યોધ, જ્ઞાન, ક્રિયાની પ્રાપ્તિ થઈ ગઈ છે તે તે સઘળા આ દેહે જ વિસ્મરણ કરી નિર્વિકલ્પ થયા વિના છૂટકો નથી, અને તેને લીધે જ આમ વર્તીએ છીએ તથાપિ આપની અધિક આકુળતા જોઈ કંઈ કંઈ આપને ઉત્તમ આપવો પડ્યો છે તે પણ સ્વેચ્છાથી નથી, આમ હોવાથી આપને વિનંતિ છે કે એ સર્વ માયિક વિદ્યા અથવા માયિક માર્ગ સઘળી આપના તરફથી મારી બીજી દશા થતા સુધી સ્મરણ ન મળવું જોઈએ, એમ યોગ્ય છે જોકે હું આપનાથી ભુલો નથી, તો આપ સર્વ પ્રકારે નિગ્રહણ રહો તમારા પ્રત્યે પરમપ્રેમ છે, પણ નિરુપાયતા મારી છે.

[૨૦૧]

૨૩૫

મુળાર્ધ, ચૈત્ર સુદ ૧૪, શુક્ર, ૧૬૪૭

વિગતવાર પત્રથી એક થોડો ભાગ બાદ કરતા બાકીનો ભાગ પરમાનંદનું નિમિત્ત થયો હોતો જે થોડો ભાગ બાધકતરૂપ છે, તે ઈશ્વરભુવને આપના હૃદયથી વિસ્મૃત થશે એવી આશા વધા કરે છે જ્ઞાનીની પરિપક્વ અવસ્થા (દશા) થયે સર્વ પ્રકારે રાગ, ટેપની નિવૃત્તિ હોય એમ અમારી માન્યતા છે, તથાપિ એમાં પણ કંઈ સમજવા જેવું છે એ બધું છે પ્રસંગે એ વિષે લખીશ ઈશ્વરેચ્છા પ્રમાણે જે થાય તે થવા દેવું એ ભક્તિમાનને મુખદાયક છે.

[૨૦૨]

૨૩૬

મુળાર્ધ, ચૈત્ર સુદ ૧૫, શુક્ર, ૧૬૪૭

સુર ભાઈ શ્રી અળાલાલ,

અહીં કુશળતા છે તમારું કુશળપત્ર મ પ્રાપ્ત થયું. વતલામથી વળતા તમે મારી અવગત હોયો છો તે ઇચ્છામાં મારી સન્મતિ છે ત્યાંથી વિદાય થવાનો દિવસ એકમ વધે મારી દુઃખ ઉપર બળવ લખશો.

તમે અહીં આવો ત્યારે તમારો અમારા વિષે જે કંઈ પરમાર્થ પ્રેમ છે, તે જેના બંને નો એવો પ્રગટ થાય તેમ કરશો તેમ જ નીચેની વાર્તા લક્ષમાં રાખશો નો શ્રેયસ્કર છે.

૧ મારી વિદ્યમાનતાએ ભાઈ વેળા કર અથવા ખીમડગી નાઈ નવનો પરમાર્થ વિષે ચર્ચિત ન કરવો (વિદ્યમાનતાએ એટલે હું સમીપ જોડો હોઉં ત્યાં).

બાળકનો ત્યાગ કર્યે છુટાય છે, એમ સમજ્યા છતાં તે જ બાળકની વૃદ્ધિ કર્યા કરવી, તેમાં પાતાનું મહત્ત્વ સ્થાપન કરવું, પૂજ્યતા પ્રતિપાદન કરવી, એ જીવને બહુ રખડાવનારું છે આ સમજણ સમીપે આવેલા જીવને હોય છે, અને તેવા જીવો સમર્થ ચક્રવર્તી જેવી પદ્ધતિએ છતાં તેનો ત્યાગ કરી, કર-પાત્રમાં શિક્ષા માગીને જીવનાર સતતા ચરણને અનત અનત પ્રેમે પૂરે છે, અને જરૂર તે જીવે છે

દીનબાળકની દૃષ્ટિ જ એવી છે કે જીવવાના કામીને બાળકો નહીં, બાળકોના કામીને છોડવો નહીં અહીં વિકલ્પી જીવને એવો વિકલ્પ ભેટ કે જીવને બાળક ગમતું નથી, સર્વને જીવવાની ઇચ્છા છે, તો પછી બાળક છે કા? એ વિકલ્પની નિવૃત્તિ એટલી જ છે કે, એવો અનુભવ થયો છે કે, જેને જીવવાની હઠ ઇચ્છા થાય છે, તેને બાળકનો વિકલ્પ મટે છે, અને એ આ વાર્તાના અત્યાક્ષી છે

એક બાળકથી પરમાર્થ માર્ગ ત્વરાથી પ્રકાશવા ઇચ્છા છે, અને એક બાળકથી અલગ 'લે'માં સમાઈ જવું એમ રહે છે અલગ 'લે'માં આત્માએ કરી સમાવેશ થયો છે, યોગે કરીને કવો એ એક રતણ છે પરમાર્થનો માર્ગ ઘણા સુમુક્ષુઓ પામે, અલગ સમાધિ પામે તો સાગ્ર અને તે માટે કેટલુંક મનન છે દીનબાળકની ઇચ્છા પ્રમાણે થઈ રહેશે

અદ્ભુત દશા નિરંતર રહ્યા કરે છે અબધુ થયા છીએ, અબધુ કરવા માટે ઘણા જીવો પ્રત્યે દૃષ્ટિ છે મહાવીર દેવે આ કાળને પચમકાળ કહી દુષમ કહ્યો, વ્યાસે કળિયુગ કહ્યો, એમ ઘણા મહા-પુરુષોએ આ કાળને કઠિન કહ્યો છે, એ વાત નિશ્ચય સત્ય છે કારણ, ભક્તિ અને સત્સંગ એ વિદેશ ગયા છે, અર્થાત્ સપ્રદાયોમાં રહ્યા નથી અને એ મળ્યા વિના જીવનો જીવે નથી આ કાળમાં મળવાં દુષમ થઈ પડ્યા છે, માટે કાળ પણ દુષમ છે તે વાત યથાયોગ્ય જ છે દુષમને એકા કરવા આશિષ આપશે ઘણું જ જીવવાની ઇચ્છા થાય છે, પણ લખવાની કે જોડવાની ઝાઝી ઇચ્છા નહીં નથી એટલા ઉપરથી સમજાય તેવું થયા જ કરો, એ ઇચ્છના નિશ્ચય છે

વિનંતિ આજ્ઞાકિત રાયચ દના દડવત્

[૧૫૫]

૧૭૭

મુળક, કારતક વદ ૧૪, શુક્ર, ૧૯૪૭

સુર ભાઈશ્રી ત્રિભોવન,

તમારું પત્ર ૧ મધ્ય મનન કર્યું.

અતરની પરમાર્થવૃત્તિઓ થોડા કાળ સુધી પ્રગટ કરવા ઇચ્છા થતી નથી. ધર્મને ઇચ્છવાવાળા પ્રાણીઓના પત્રપ્રશ્નાદિકે તો અત્યારે બાળકનરૂપ માન્યા છે કારણ જે ઇચ્છાઓ હમણા પ્રગટ કરવા ઇચ્છા નથી, તેના અશો (નહીં આલતા) તે કારણથી પ્રગટ કરવા પડે છે

નિત્ય નિયમમાં તમને અને બાળકોને હમણા તો એટલું જ જણાવું છું કે જે જે વારેથી અનતકાળથી ગ્રહાયેલા આગ્રહનો, પોતાપણનો, અને અસત્સંગનો નાશ થાય તે તે વારે વૃત્તિ લાવવી, એ જ ચિંતન રાખવાથી, અને પરભવનો હઠ વિશ્વાસ ગળવાથી કેટલેક અશે તેમાં જથ્થા પમાશે

વિનંતિ રાયચ દના ચન

[૧૫૬]

૧૭૮

મુળક, કારતક વદ ૦), શુક્ર, ૧૯૪૭

સુર ભાઈશ્રી અબાલાલ,

અત્ર આનંદવૃત્તિ છે તમારી અને બીજા ભાઈઓની આનંદવૃત્તિ ઇચ્છું છું તમારા પિતાજીના જે પત્રો ધર્મ વિષયે મળ્યા એ વિષે શું ઉત્તર લખવો? તેનો બહુ વિચાર રહે છે

હમણા તો હું કોઈને સ્પષ્ટ ધર્મ આપવાને યોગ્ય નથી, અથવા તેમ કરવામાં મર્યાદા રહેતી નથી ઇચ્છા રહેતી નથી એનું કારણ ઉદયમાં વર્તતા કર્મો છે તેઓની વૃત્તિ મારા તરફ વળવાનું કારણ

૨૩૭

મુળર્ધ, ચૈત્ર વદ ૨, શનિ, ૧૯૪૭

સુર ભાઈ ત્રિભોવન,

“ પરચેછાનુચારીને શબ્દભેદ નથી ” એ વાક્યનો અર્થ સમાગમે પૂછજો.

પરમ સમાધિરૂપ જ્ઞાનીની દશાને નમસ્કાર

વિનંતી ગયચ દના પ્રણામ

[૨૦૩]

૨૩૮

મુળર્ધ, ચૈત્ર વદ ૩, રવિ, ૧૯૪૭

તે પૂર્ણપદને જ્ઞાનીઓ પરમ પ્રેમથી ઉપાસે છે.

આરેક દિવસ પહેલાં આપનું પત્ર મળ્યું. પગમ સ્વરૂપના અનુગ્રહથી અત્ર સમાધિ છે આપનો ઇચ્છા સદ્વૃત્તિઓ થવા રહે છે, એ વાચી વાર વાગ આનંદ થાય છે.

ચિત્તનું સરળપણું, વૈરાગ્ય અને ‘સત્’ પ્રાપ્ત હોવાની જિજ્ઞાસા એ પ્રાપ્ત થવા પગમ દુર્લભ છે, અને તેની પ્રાપ્તિને વિષે પરમ કારણરૂપ એવો ‘સત્સંગ’ તે પ્રાપ્ત થવો એ તો પગમ પગમ દુર્લભ છે. મોટેરા પુરુષોએ આ કાળને કઠણ કાળ કહ્યો છે, તેનું મુખ્ય કારણ તો એ છે કે ‘સત્સંગ’ નો ભોગ થવો જીવને બહુ કઠણ છે, અને એમ હોવાથી કાળને પણ કઠણ કહ્યો છે. માયામય અગ્નિથી ચૌદે રાજલોક પ્રજ્વલિત છે તે માયામા જીવની બુદ્ધિ રાગી રહી છે, અને તેથી જીવ પણ તે ત્રિવિધ-તાપ-અગ્નિથી બળ્યા કરે છે, તેને પરમ કારુણ્યમૂર્તિનો ભોધ એ જ પરમ શીતળ જળ છે, તથાપિ જીવને આરે બાળુથી અપૂર્ણ પુણ્યને લીધે તેની પ્રાપ્તિ હોવી દુર્લભ થઈ પડી છે. પણ એ જ વસ્તુની ચિત્તના રાખવી ‘સત્’ ને વિષે પ્રીતિ, ‘સત્’ રૂપ સતને વિષે પરમ ભક્તિ, તેના માર્ગની જિજ્ઞાસા, એ જ નિરંતર સભારવા ચોગ્ય છે તે સ્મરણ રહેવામા ઉપયોગી એવા વૈરાગ્યાદિક અગ્નિવાળા પુસ્તકો અને વૈરાગી, સગળ ચિત્તવાળા મનુષ્યનો સંગ અને પોતાની ચિત્તશુદ્ધિ એ સાગં કાગો છે એ જ ભોળવવા રટણ ગખણ કલ્યાણકારક છે અત્ર સમાધિ છે.

[૨૦૪]

૨૩૯

મુળર્ધ, ચૈત્ર વદ ૭, શુક્ર, ૧૯૪૭

‘આપ્યુ સૌને તે અક્ષરધામ રે’

ગઈ કાલે એક કૃપાપત્ર મળ્યું હતું અત્ર પગમાનંદ છે.

ભેડે ઉપાધિસ યુક્ત કાળ ઘણો લાય છે, ઇચ્છિરેચ્છા પ્રમાણે વર્તવું શ્રેયસ્કર છે અને ચોચ છે, એટલે જેમ આલે છે તેમ ઉપાધિ હો તો ભલે, ન હો તોપણ ભલે, જે હોય તે સમાન જ છે.

જ્ઞાનવાર્તા સખ ધી અનેક મત્ર આપને જણાવવા ઇચ્છા થાય છે, તથાપિ વિગતકાળ પ્રત્યક્ષ છે, એટલે નિરૂપાયતા છે. મત્ર એટલે શુભભેદ એમ તો મમજાય છે કે ભેદનો ભેદ ટળે વાન્નવિક સમજાય છે પરમ અભેદ — એવું ‘સત્’ સર્વત્ર છે.

વિનંતી ગયચ

૨૪૦

મુળર્ધ, ચૈત્ર વદ ૯, રવિ, ૧૯૪૭,

ગઈ કાલે પત્ર અને પગ પૂન્ય શ્રી મોભાગભાઈનું પત્ર સાથે મળ્યું.

વિનયભર્યા કાગળ મહર્ષ તેમને તમે લખાને વિલગ થયાનું કાગળ સામે જાણવને અર્થ જણાવજો કે ગયચદે આ વિષે બહુ પ્રસન્નતા દર્શાવી છે.

હાલ મને સુમનુઓના પ્રતિબંધ પાળીને નહોતો કાગળ કે મારી નમને પાળવું આપનારી હાલ અચકચતા વર્તે છે ઉદયકાળ એવો જ છે મારે મિત્રો જેવા મનુષ્યો પત્રોને પત્રવ્યવહારમને

પ્રશ્ન કયું કે જ બુ, સુધર્માસ્વામી ઇત્યાદિક કેમ ગયા ? એ પણ આ જ કાળ હતો, એટલે ફરી વળી સામો પુરુષ વિચારીને બોલ્યો . આ કાળમા કોઈ આ કાળનો જન્મેલો આ ક્ષેત્રેથી મોજો ન બન્ય ત્યારે પ્રશ્ન કયું કે, કોઈનું મિથ્યાત્વ જતું હશે કે નહીં ? ઉત્તર આપ્યો, હા બન્ય ત્યારે ફરી કહ્યું કે, જો મિથ્યાત્વ બન્ય તો મિથ્યાત્વ જવાથી મોક્ષ થયો કહેવાય કે નહીં ? ત્યારે તેણે હા કહી કે એમ તો થાય. ત્યારે કહ્યું એમ નહીં પણ એમ હશે કે આ કાળમાં કોઈ આ કાળનો જન્મેલો સર્વ કર્મથી ન મુકાય

આમાં પણ ઘણા ભેદ છે, પરંતુ આટલા સુધી કદાપિ સાધારણ સ્વાદ્વાદ માનીએ તો એ જૈનના શાસ્ત્ર માટે ખુલાસો થયો ગણાય વેદાંતાદિક તો આ કાળમા સર્વથા સર્વ કર્મથી મુકાવા માટે જણાવે છે માટે હજુ પણ આગળ જવાનું છે ત્યાર પછી વાક્યસિદ્ધિ થાય આમ વાક્ય બોલવાની અપેક્ષા રાખવી એ ખરું પરંતુ જ્ઞાન ઉપજ્યા વિના એ અપેક્ષા સ્મૃત થાય એમ બનવું સંભવિત નથી કા તો સત્પુરુષની કૃપાથી સિદ્ધિ થાય

અત્યારે એ જ થોડું લખ્યું ઘણું કરી બાળ્યો, ઉપર લખી માથાફૂટે લખવી પસંદ નથી. સાકરનું શ્રીકૃષ્ણ બધાએ વખાણી માર્યું છે, પરંતુ અહીં તો અમૃતની સચોડી નાળિયેરી છે ત્યાં આ કયાથી પસંદ આવે ? નાપસંદ પણ કરાય નહીં

છેવટે આજે, કાલે અને બપોય વખતે આ જ કહેવું છે કે, આનો સગ થયા પછી સર્વ પ્રકારે નિર્ભય રહેતા શીખવું આપને આ વાક્ય કેમ લાગે છે ?

વિં ૨૫૫

[૧૫૮]

૧૮૧

મુંબઈ, માગશર સુદ ૬, શનિ, ૧૯૪૭

સુર ભાઈ છોટાલાલ,

ભાઈ ત્રિભોવનનું અને તમારું પત્ર મળ્યું તેમ જ ભાઈ અબાલાલનું પત્ર મળ્યું

હમણા તો તમારું લખેલું વાચવાની ઇચ્છા રાખું છું કોઈ પ્રસંગે પ્રવૃત્તિ (આત્માની) થશે તો હું પણ લખતો રહીશ.

તમે જે વેળા સમતામાં હો, તે વેળા તમારી અતરની ઊર્મિઓ લખશે

અહીં ત્રણે કાળ સરખા છે બેઠેલા વ્યવહાર પ્રત્યે અસમતા નથી, અને ત્યાગવાની ઇચ્છા રાખી છે, પણ પૂર્વ પ્રકૃતિને ટાળ્યા વિના છૂટકો નથી

કાળની હુષમતા થી આ પ્રવૃત્તિમાર્ગ ઘણા જીવોને સતતનું દર્શન કરતાં અટકાવે છે

તમને બધાને લલામણ છે કે આ આત્મા સખે બીજા પ્રત્યે કઈ વાતચીત કરવી નહીં

વિં ૨૫૫

[૧૫૯]

૧૮૨

મુંબઈ, માગશર સુદ ૧૩, બુધ, ૧૯૪૭

આપનું કૃપાપત્ર ગઈ કાલે મળ્યું વાચી પરમસંતોષ પ્રાપ્ત થયો

આપ હૃદયના જે જે ઉદ્દગાર દર્શાવો છો, તે તે વાચી આપની ચોગ્યતા માટે પ્રસન્ન થવાય છે, પરમ પ્રસન્નતા થાય છે, અને ફરી ફરી સત્યગુન સ્મરણ થાય છે આપ પણ બાળો છો કે આ કાળમા મનુષ્યોના મન માયિક સંપત્તિની ઇચ્છાવાળા થઈ ગયા છે કોઈક વિરલ મનુષ્ય નિર્વાણમાર્ગની દૃઢ ઇચ્છાવાળું રહ્યું સંભવે છે, અથવા કોઈકને જ તે ઇચ્છા સત્પુરુષના ચરણસેવન વડે પ્રાપ્ત થાય તેવું છે.

શકશે પણ તેથી આપને, અમને અને ઘણા જીવોને કર્મનો દીર્ઘખંડ થશે, સિવાય બીજી ક્ષણ નહીં આવે અને અન્ય લોકો રાજી થશે માટે શાત દષ્ટિ રાખવી યોગ્ય છે”

આવું કોઈ પ્રસંગે કહેવું ઘટે તો કહેવું પણ તે કઈક પ્રસન્નતામાં દેખાય ત્યારે કહેવું અને કહેતાં તેની પ્રસન્નતા વધતી જતી હોય, અથવા અપ્રસન્નતા થતી ન દેખાતી હોય ત્યાં સુધી કહેવું

બીજા ત્રીજા માણસો દ્વારા તે આડીઅવળી વાત ફેલાવે અથવા બીજા તેવી વાત લાવે તો કહેવું કે તમારો બધાનો કષાય કરવાનો હેતુ મારા સમજવામાં છે કોઈ બાઈ, ભાઈ પર કલકની વાત ચડાવતા આટલો બધો રાજીપો રાજો છો તેમાં કયાક માહું થઈ જશે મારી સાથે તમારે વધારે વાત ન કરવી તમારે તમારું કરવું. એવી રીતે યોગ્ય ભાષામાં અવસર દેખાય ત્યારે કહેવું બાકી શાત રહેવું મનમાં મુઝાવું નહીં ઉપાશ્રયે જવું, ન જવું, સાણદ જવું ન જવું તે અવસરોચિત જેમ તમને લાગે તેમ કરશો પણ મુખ્યપણે શાત રહેશો અને સિદ્ધ કરી દેવા સ બધી કાઈ પણ ચોખવટ પર ધ્યાન આપશો નહીં એવું ધૈર્ય રાખી, આત્માર્થમાં નિર્ભય રહેજો

વાત લાવનારને કહેવું કે મનની દૃષ્ટિ વાતો શા માટે ચલાવો છો ? કઈક પરમેશ્વરી ડર રાખો તો સારું. એમ યોગ્ય શબ્દોમાં કહેવું, આત્માર્થમાં પ્રયત્ન કરવું

૨૪૩

મુખર્ષિ, વૈશાખ સુદ ૨, ૧૯૪૭

સર્વાત્માના અનુગ્રહથી અત્ર સમાધિ છે બાહ્યોપાધિયોગ વર્તે છે તમારી ઇચ્છા સ્મૃતિમાં છે અને તે માટે તમારી અનુકૂલતા પ્રમાણે કરવાને તૈયાર છીએ, તથાપિ એમ તો રહે છે કે હવેનો અમારો સમાગમ એકાંત અબાજી સ્થળમાં થવો કલ્યાણક છે અને તેવો પ્રસંગ લક્ષમાં રાખવાનું પ્રયત્ન છે નહીં તો પછી તમને તમારી અનુકૂળતા પ્રમાણે કરવાનું સમ્મત છે ભાઈ ત્રિલોચનને પ્રણામ કહેશો તમે બધા જે સ્થળમાં (પુરુષમાં) પ્રીતિ કરો છો, તે શુ ખરા કારણને લઈને છે ? ખરા પુરુષને આપણે કેમ ઓળખીએ ?

૨૪૪

મુખર્ષિ, વૈશાખ સુદ ૭, શુક્ર, ૧૯૪૭

[૨૦૭]

પરબ્રહ્મ આનંદમૂર્તિ છે, તેનો ત્રણ કાળને વિષે અનુગ્રહ ઇચ્છીએ છીએ

કેટલોક નિવૃત્તિના વખત મળ્યા કરે છે, પરબ્રહ્મવિચાર તો એમ ને એમ રહ્યા જ કરે છે, ક્યારેક તો તે માટે આનંદકરણ બહુ સ્ફુરી નીકળે છે, અને કઈની કઈ (અલેક) વાત સમજાય છે, પણ કોઈને કહી શકાતી નથી, અમારી એ વેદના અથાગ છે વેદનાને વખતે શાતા પૂછનાર જોઈએ, એવો વ્યવહારમાર્ગ છે, પણ અમને આ પરમાર્થમાર્ગમાં શાતા પૂછનાર મળતો નથી, અને જે છે તેનાથી વિયોગ રહે છે ત્યારે હવે જેનો વિયોગ છે એવા જે તમે તે અમને કોઈ પણ પ્રકારે શાતા પૂછો એમ માગીએ છીએ

૨૪૫

મુખર્ષિ, વૈશાખ સુદ ૧૩, ૧૯૪૭

નિર્મળ પ્રીતિએ અમારા યથાયોગ્ય સ્વીકારજો
ભાઈ ત્રિલોચન અને છોટાલાલ વગેરેને કહેજો, ઇશ્વરેચ્છાને લીધે ઉપાધિજોગ છે માટે તમારાં વાક્યો પ્રત્યે ઉપેક્ષા રાખવી પડે છે, અને તે ક્ષમા આપવા યોગ્ય છે

[૨૦૮]

૨૪૬

મુખર્ષિ, વૈશાખ વદ ૩, ૧૯૪૭

વિરહ પણ સુખદાયક માનવો

અતિશય વિરહાગ્નિ હરિપ્રત્યેની જલવાથી સાક્ષાત્ તેની પ્રાપ્તિ હોય છે તેમજ સતના વિરહનુભવનું ક્ષણ પણ તે જ છે ઇશ્વરેચ્છાથી આપણા સળ ધમા તેમ જ માનશે

[૧૬૧-૬૨]

૧૮૭

મુંબઈ, માગશર વદ ૦)), ૧૬૪૭

પ્રાપ્ત થયેલા સત્સ્વરૂપને અલોદલાવે અપૂર્વ સમાધિમાં સ્મરું છું
મહાભાગ્ય, શાતમૂર્તિ, જીવન્મુક્ત શ્રી સોભાગભાઈ,

અત્ર આપની કૃપાથી આનંદ છે, આપને નિરંતર વર્તો એ આશિષ છે

છેવટનું સ્વરૂપ સમજાયામાં, અનુભવાયામાં અદ્ય પણ ન્યૂનતા ગ્રહી નથી જેમ છે તેમ સર્વ પ્રકારે સમજાયું છે સર્વ પ્રકારનો એક દેશ બાદ કરતાં બાકી સર્વ અનુભવાયું છે એક દેશ સમજાયા વિના રહ્યો નથી, પરંતુ યોગ (મન, વચન, કાયા)થી અસંગ થવા વનવાસની આવશ્યકતા છે, અને એમ થયે એ દેશ અનુભવાશે, અર્થાત્ તેમાં જ રહેવાશે, પરિપૂર્ણ લોકલોકજ્ઞાન ઉત્પન્ન થશે, અને એ ઉત્પન્ન કરવાની (તેમ) આકાંક્ષા રહી નથી, છતાં ઉત્પન્ન કેમ થશે ? એ વળી આશ્ચર્યકારક છે ! પરિપૂર્ણ સ્વરૂપજ્ઞાન તો ઉત્પન્ન થયું જ છે, અને એ સમાધિમાંથી નીકળી લોકલોકદર્શન પ્રત્યે જવું કેમ બનશે ? એ પણ એક મને નહીં પણ પત્ર લખનારને વિકલ્પ થાય છે !

કણ્ણી અને કોળી જેવી જ્ઞાતિમાં પણ માર્ગને પામેલા થોડા વર્ષમાં ઘણા પુરુષો થઈ ગયા છે, તે મહાત્માઓની જનમ કળને અપિશ્ચાન હોવાને લીધે કોઈક જ તેનાથી સાર્થક સાધી શકાય છે, જીવને મહાત્મા પ્રત્યે મોહ જ ન આવ્યો, એ કેવી ઈશ્વરી અદ્ભુત નિયતિ છે ?

એઓ સર્વ કઈ છેવટના જ્ઞાનને પ્રાપ્ત થયા નહોતા, પરંતુ તે મળવું તેમને બહુ સમીપમાં હતું એવા ઘણા પુરુષોના પદ વગેરે અહીં જોયા એવા પુરુષો પ્રત્યે રોમાચ બહુ ઉદ્ભવે છે, અને જાણે નિરંતર તેવાની ચરણસેવા જ કરીએ, એ એક આકાંક્ષા રહે છે જ્ઞાની કરતા એવા મુમુક્ષુ પર અતિશય ઉદ્દાસ આવે છે, તેનું કારણ એ જ કે તેઓ જ્ઞાનીના ચરણને નિરંતર સેવે છે, અને એ જ એમનું દાસત્વ અમારું તેમના પ્રત્યે દાસત્વ થાય છે, તેનું કારણ છે ભોળે ભગત, નિરાત કોળી ઇત્યાદિક પુરુષો યોગી (પરમ યોગ્યતાવાળા) હતા નિરંજનપદને બૂઝનારા નિરંજન કેવી સ્થિતિમાં રાખે છે, એ વિચારતાં અકળગતિ પર ગભીર, સમાધિયુક્ત હાસ્ય આવે છે ! હવે અમે અમારી દશા કોઈ પણ પ્રકારે કહી શકવાના નથી, તો લખી કયાથી શકીશું ? આપના દર્શન થયે એ કઈ વાણી કહી શકશે તે કહેશે, બાકી નિરૂપાયતા છે (કઈ) મુક્તિયે નથી જોઈતી, અને જૈનનું કેવળજ્ઞાનયે જે પુરુષને નથી જોઈતું, તે પુરુષને પરમેશ્વર હવે કયું પદ આપશે ? એ કઈ આપના વિચારમાં આવે છે ? આવે તો આશ્ચર્ય પામજો, નહીં તો અહીંથી તો કોઈ રીતે કઈયે બહાર કાઢી શકાય તેમ બને તેવું લાગતું નથી

આપ જે કઈ વ્યવહાર ધર્મપ્રશ્નો બીડા છો તે ઉપર લક્ષ અપાતું નથી તેના અક્ષર પણ પૂરા વાચવા લક્ષ જતું નથી, તો પછી તેનો ઉત્તર ન લખી શકાયો હોય તો આપ શા માટે રાહ જુઓ છો ? અર્થાત્ તે હવે કયારે બનશે, તે કઈ કલ્પી શકાતું નથી

વાર વાર જણાવો છો, આતુરતા દર્શન માટે બહુ છે, પરંતુ પચમકાળ મહાવીરદેવે કહ્યો છે, કળિયુગ વ્યાસભગવાને કહ્યો છે, તે કયાથી સાચે રહેવા દે ? અને દે તો આપને ઉપાધિયુક્ત શા માટે ન રાખે ?

આ ભૂમિકા ઉપાધિની શોભાનું સ અહસ્થાન છે

ખીમજી વગેરેને એક વાર આપનો સત્સંગ થાય તો જ્યાં એકલક્ષ કરવો જોઈએ છે ત્યાં થાય, નહીં તો થવો હુલ્લેસ છે કારણ કે અમારી હાલ બાહ્ય વૃત્તિ ઓછી છે

૧૮૮

મુંબઈ, પોષ સુદ ૨, સોમ, ૧૬૪૭

કહેવારૂપ હું તેને નમસ્કાર હો

સર્વ પ્રકારે સમાધિ છે

શકશે પણ તેથી આપને, અમને અને ઘણા જીવોને કર્મનો દીર્ઘજીવ થશે, સિવાય બીજી કંઈ નહીં આવે અને અન્ય લોકો રાજી થશે માટે શાંત દૃષ્ટિ રાખવી યોગ્ય છે”

આવું કોઈ પ્રસંગે કહેવું ઘટે તો કહેવું પણ તે કંઈક પ્રસન્નતામાં દેખાય ત્યારે કહેવું અને કહેતાં તેની પ્રસન્નતા વધતી જતી હોય, અથવા અપ્રસન્નતા થતી ન દેખાતી હોય ત્યાં સુધી કહેવું બીજા ત્રીજા માણસો દ્વારા તે આડીઅવળી વાત ફેલાવે અથવા બીજા તેવી વાત લાવે તો કહેવું કે તમારો બધાનો કષાય કરવાનો હેતુ મારા સમજવામા છે કોઈ બાઈ, ભાઈ પર કલકની વાત ચકાવતા આટલો બધો રાજીપો રાજો છો તેમાં કયાક માહું થઈ જશે મારી સાથે તમારે વધારે વાત ન કરવી તમારે તમારું કરવું એવી રીતે યોગ્ય ભાષામા અવસર દેખાય ત્યારે કહેવું બાકી શાત રહેવું. મનમા મુઝાવું નહીં ઉપાશ્રયે જવું, ન જવું, સાણું ન જવું તે અવસરોચિત જેમ તમને લાગે તેમ કરશો પણ મુખ્યપણે શાંત રહેશો અને સિદ્ધ કરી દેવા સખધી કાઈ પણ ચોખવટ પર ધ્યાન આપશો નહીં એવું ધૈર્ય રાખી, આત્માર્થમા નિર્ભય રહેજો

વાત લાવનારને કહેવું કે મનની કલ્પિત વાતો શા માટે ચલાવો છો ? કંઈક પરમેશ્વરી ઠર રાજો તો સારું એમ યોગ્ય શબ્દોમા કહેવું, આત્માર્થમા પ્રયત્ન કરવું

૨૪૩

મુખર્ષિ, વૈશાખ સુદ ૨, ૧૯૪૭

સર્વાત્માના અનુગ્રહથી અત્ર સમાધિ છે બાહ્યોપાધિયોગ વર્તે છે તમારી ધૃષ્ટિ સ્મૃતિમા છે અને તે માટે તમારી અનુકૂલતા પ્રમાણે કરવાને તૈયાર છીએ, તથાપિ એમ તો રહે છે કે હવેનો અમારો સમાગમ એકાંત અજાણ સ્થળમા થવો કલ્યાણક છે અને તેવો પ્રસંગ લક્ષમા રાખવાનું પ્રયત્ન છે નહીં તો પછી તમને તમારી અનુકૂળતા પ્રમાણે કરવાનું સમ્મત છે ભાઈ ત્રિલોચનને પ્રણામ કહેશો તમે બધા જે સ્થળમા (પુરુષમા) પ્રીતિ કરો છો, તે શુ ખરાં કારણને લઈને છે ? ખરા પુરુષને આપણે કેમ ઓળખીએ ?

[૨૦૭]

૨૪૪

મુખર્ષિ, વૈશાખ સુદ ૭, શુક્ર, ૧૯૪૭

પરબ્રહ્મ આનંદમૂર્તિ છે, તેનો ત્રણે કાળને વિષે અનુગ્રહ ધૃષ્ટીએ છીએ

કેટલોક નિવૃત્તિનો વખત મળ્યા કરે છે, પરબ્રહ્મવિચાર તો એમ ને એમ રહ્યા જ કરે છે, ક્યારેક તો તે માટે આનંદકિરણ બહુ સ્ફુરેલી નીકળે છે, અને કંઈની કંઈ (અલેક) વાત મમનય છે, પણ કોઈને કહી શકાતી નથી, અમારી એ વેદના અથાગ છે વેદનાને વખતે શાતા પૂછનાર જોઈએ, એવો વ્યવહારમાર્ગ છે, પણ અમને આ પરમાર્થમાર્ગમા શાતા પૂછનાર મળતો નથી, અને જે છે તેનાથી વિયોગ રહે છે ત્યારે હવે જેનો વિયોગ છે એવા જે તમે તે અમને કોઈ પણ પ્રકારે શાતા પૂછો એમ માગીએ છીએ

૨૪૫

મુખર્ષિ, વૈશાખ સુદ ૧૩, ૧૯૪૭

નિર્મળ પ્રીતિએ અમારા યથાયોગ્ય સ્વીકારને ભાઈ ત્રિલોચન અને છાટાલાલ વગેરેને કહેજો, ધૃષ્ટિરેચ્છાને લીધે ઉપાધિજોગ છે માટે તમારાં વાક્યો પ્રત્યે ઉપેક્ષા રાખવી પડે છે, અને તે ક્ષમા આપવા યોગ્ય છે

[૨૦૮]

૨૪૬

મુખર્ષિ, વૈશાખ વદ ૩, ૧૯૪૭

વિરહ પણ સુખદાયક માનવો

અતિશય વિરહાગ્નિ હરિપ્રત્યેની જલવાથી સાક્ષાત્ તેની પ્રાપ્તિ હોય છે તેમ જ સતના વિરહાનુભવનું ફળ પણ તે જ છે ધૃષ્ટિરેચ્છાથી આપણા સખધમા તેમ જ માનશો

તમે આ વેળા જે કંઈ મારા પ્રત્યે કયું છે, તે એક જુદો જ વિષય છે, તથાપિ વિજ્ઞાપન છે કે કોઈ પણ પ્રકારે તમને અસમાધિરૂપ જેવું જણાય ત્યારે એ વિષય પરત્વે અત્ર લખી વાળવું, એટલે યોગ્ય વ્યવસ્થા કરવાનો બનતો પ્રયાસ થશે

હવે એ વિષયને એટલેથી અહીં મૂકી દઉં છું

અમારી વૃત્તિ જે કરવા ઇચ્છે છે, તે નિષ્કારણ પરમાર્થ છે, એ વિષે વાર વાર જાણી શક્યા છો, તથાપિ કંઈ સમવાય કારણની ન્યૂનતાને લીધે હાલ તો તેમ કંઈ અધિક કરી શકાતું નથી માટે ભલામણ છે કે અમે હાલ કંઈ પરમાર્થજ્ઞાની છીએ અથવા સમર્થ છીએ એવું કયન કીર્તિત કરશો નહીં કારણ કે એ અમને વર્તમાનમા પ્રતિકૂળ જેવું છે

તમે જેઓ સમજ્યા છો, તેઓ માર્ગને સાધ્ય કરવા નિરતર સત્પુરુષના ચરિત્રનું મનન રાખજો તે વિષય પ્રસંગે અમને પૂછજો સત્શાસ્ત્રને અને સત્કથાને તેમ જ સંપ્રતને સેવજો

વિં ૦ નિમિત્તમાત્ર

[૧૯૬]

૧૯૩

મુંબઈ, પોષ વદિ ૨, સોમ, ૧૯૪૭

સુર ભાઈ,

અમને પ્રત્યેક મુસુક્ષુઓનું હાસત્વ પ્રિય છે જેથી તેઓએ જે જે વિજ્ઞાપન કયું તે અમે વાગ્યું છે યથાયોગ્ય અવસર પ્રાપ્ત થયે એ વિષે ઉત્તર લખી શકાય તેવું છે, તેમ જ હમણા આશ્રમ (સ્થિતિમા પ્રવર્તે છે તે સ્થિતિ) મૂકી દેવાનું કંઈ અવશ્ય નથી, અમારા સમાગમનું અવશ્ય જણાવ્યું તે ખચીત હિતસ્વી છે તથાપિ અત્યારે એ દશાનો યોગ આવે તેમ નથી નિરતર અત્ર આનંદ છે ત્યા ધર્મ-યોગની વૃદ્ધિ કરવા સર્વને વિનંતિ છે

વિં ૦ ૨૧૦

[૧૯૭]

૧૯૪

મુંબઈ, પોષ, ૧૯૪૭

જીવને માર્ગ મળ્યો નથી એનું શું કારણ ?

એ વાર વાર વિચારી યોગ્ય લાગે ત્યારે સાથેતુ પત્ર વાચજો

હાલ વિશેષ લખી શકવાની કે જણાવવાની દશા નથી, તોપણ એકમાત્ર તમારી મનોવૃત્તિ કિંચિત્ દુભાતી અટકે એ માટે જે કંઈ અવસરે યોગ્ય લાગ્યું તે લખ્યું છે

અમને લાગે છે કે માર્ગ સરળ છે, પણ પ્રાપ્તિનો યોગ મળવો દુર્લભ છે

સત્સ્વરૂપને અલેદલાવ અને અનન્ય ભક્તિએ નમોનમઃ

ભાવ અપ્રતિબદ્ધતાથી નિરતર વિચરે છે એવા જ્ઞાની પુરુષના ચરણારવિંદ, તે પ્રત્યે અચળ પ્રેમ થયા વિના અને સમ્યક્પ્રતીતિ આવ્યા વિના સત્સ્વરૂપની પ્રાપ્તિ થતી નથી, અને આવ્યેથી અવશ્ય તે મુસુક્ષુ જેના ચરણારવિંદ તેણે સેવ્યાં છે, તેની દશાને પામે છે આ માર્ગ સર્વ જ્ઞાનીઓએ સેવ્યો છે, સેવે છે, અને સેવશે જ્ઞાનપ્રાપ્તિ એથી અમને થઈ હતી, વર્તમાને એ જ માર્ગથી થાય છે અને અનાગત કાળે પણ જ્ઞાનપ્રાપ્તિનો એ જ માર્ગ છે સર્વ શાસ્ત્રોના ભોધ લક્ષ્યોનેવા જતા એ જ છે અને જે કોઈ પણ પ્રાણી છૂટવા ઇચ્છે છે તેણે અખડ વૃત્તિથી એ જ માર્ગને આરાધવો એ માર્ગ આરાધ્યા વિના જીવે અનાદિ કાળથી પરિભ્રમણ કયું છે જ્યાં સુધી જીવને સ્વચ્છ દરૂપી અધત્વ છે, ત્યાં સુધી એ માર્ગનું દર્શન થતું નથી (અધત્વ ટળવો માટે) જીવે એ માર્ગનો વિચાર કરવો, દૃઢ મોક્ષેચ્છા કરવી, એ વિચારમા અપ્રમત્ત રહેવું, તો માર્ગની પ્રાપ્તિ થઈ અધત્વ ટળે છે, એ નિઃશંક

રહેતો નથી, સ્મૃતિ રહેતી નથી, અથવા ખગર પણ રહેતી નથી, તે માટે શુ કરવું ? શુ કરવું એટલે કે વ્યવહારમા બેઠા છતાં એવી સર્વોત્તમ દશા બીજા કોઈને હું ખરૂં ન થવી જોઈએ, અને અમારા આચાર એવા છે કે વખતે તેમ થઈ જાય બીજા કોઈને પણ આન દરૂંપ લાગવા વિષે હરિને ચિંતા રહે છે, માટે તે રાખશે. અમારુ કામ તો તે દશાની પૂર્ણતા કરવાનું છે, એમ માનીએ છીએ, તેમ બીજા કોઈને સંતાપરૂંપ થવાનો તો સ્વપ્ને પણ વિચાર નથી બધાના દાસ છીએ, ત્યાં પછી હું ખરૂંપ કોણ માનશે ? તથાપિ વ્યવહાર-પ્રસંગમા હરિની માયા અમને નહીં તો સામાને પણ એકને બદલે બીજા આરોપાવી દે તો નિરૂપાયતા છે, અને એટલો પણ શોક રહેશે અમે સર્વ સત્તા હરિને અર્પણ કરીએ છીએ, કરી છે વધારે શુ લખવું ? પરમાન દરૂંપ હરિને ક્ષણ પણ ન વીસરવા એ અમારી સર્વ કૃતિ, વૃત્તિ અને લેખનો હેતુ છે

[૨૧૦]

૨૪૮

મુખર્ષ, વૈશાખ વદ ૮, રવિ, ૧૯૪૭

ૐ નમ

શા માટે ક'ટાળો આવે છે, આકુળતા થાય છે ? તે લખશે. અમારો સમાગમ નથી, તે માટે તેમ થાય છે, એમ જણાવવાનું હોય, તો અમારો સમાગમ હાલ ક'યા કરાય એવું છે ? અત્રે કરવા દેવાને અમારી ઇચ્છા નથી રહેતી બીજે કોઈ સ્થળે થવાનો પ્રસંગ ભવિતવ્યતાના જોગ ઉપર છે ખાત આવવા માટે પણ જોગ બની શકે તેવું નથી

પૂજ્ય સોભાગભાઈનો સમાગમ કરવાની ઇચ્છામા અમારી અનુમતિ છે તથાપિ હજુ તેમનો સમાગમ તમને હમણા કરવાનું કારણ નથી, એમ જાણીએ છીએ

અમારો સમાગમ તમે (બધા) શા માટે ઇચ્છો છો, તેનું સ્પષ્ટ કારણ જણાવો તો તે જાણવાની વધારે ઇચ્છા રહે છે

‘પ્રબોધશતક’ મોકલ્યું છે તે પહોંચ્યું હશે તમે બધાને એ શતક શ્રવણ, મનન અને નિહિ-ધ્યાસન કરવા જોગ છે એ પુસ્તક વેદાંતની શ્રદ્ધા કરવા માટે મોકલ્યું નથી, એવો લક્ષ સાલગનારનો પ્રથમ થવો જોઈએ બીજા ક'ઈ કારણથી મોકલ્યું છે, જે કારણ ઘણું કરીને વિશેષ વિચારે તમે જાણી શકશો. હાલ તમને કોઈ તેવું બોધક સાધન નહીં હોવાને લીધે એ શતક ઠીક સાધન છે, એમ માની મોકલ્યું છે, એમાથી તમારે શુ જાણવું જોઈએ, તેનો તમારે વિચાર કરવો. સાલગતા કોઈએ અમારા વિષે આશા કા કરવી નહીં કે, એમા જે ક'ઈ મતભાગ જણાવ્યો છે, તે મત અમારો છે, માત્ર ચિંતની સ્થિરતા માટે એ પુસ્તકના ઘણા વિચારો કામના છે, માટે મોકલ્યું છે, એમ માનવું

ભા. દામોદર અને મગનલાલના હસ્તાક્ષરનો કાગળ ઇચ્છીએ છીએ તેમા તેમના વિચાર જણાય તેટલા માટે

[૨૧૧]

૨૪૯

મુખર્ષ, જેઠ શુદ્ધ ૭, શનિ, ૧૯૪૭

ૐ નમ

કારણ કાળ હોવાથી જીવને ન્યા વૃત્તિની સ્થિતિ કરવી જોઈએ, ત્યાં તે કરી શકતો નથી સદ્ધર્મનો ઘણું કરીને લોપ જ રહે છે તે માટે આ કાળને કળિયુગ કહેવામા આવ્યો છે સદ્ધર્મનો જોગ સત્પુરુષ વિના હોય નહીં, કારણ કે અસત્મા સત્ હોતું નથી ઘણું કરીને સત્પુરુષના દર્શનની અને જોગની આ કાળમા અપ્રાપ્તિ દેખાય છે ન્યારે એમ છે, ત્યારે સદ્ધર્મરૂંપ સમાધિ સુમુક્ષુ પુરુષને ક'યાથી પ્રાપ્ત હોય ? અને અસુક કાળ વ્યતીત થયાં છતાં ન્યારે તેવી સમાધિ પ્રાપ્ત નથી થતી ત્યારે સુમુક્ષુતા પણ કેમ રહે ?

[૧૬૯]

૧૯૬

મુળક, માહ સુદ ૭, રવિ, ૧૯૪૭

મુ-પણે^૧ રહેલુ પડે છે એવા જિજ્ઞાસુ,

જીવને બે મોટા બાધન છે, એક સ્વચ્છ દ અને બીજું પ્રતિબંધ સ્વચ્છ દ ટાળવાની ઇચ્છા જેની છે, તેણે જ્ઞાનીની આજ્ઞા આરાધવી બેઠાંજી, અને પ્રતિબંધ ટાળવાની ઇચ્છા જેની છે, તેણે સર્વ-સગથી ત્યાગી થવું બેઠાંજી આમ ન થાય તો બાધનનો નાશ થતો નથી સ્વચ્છ દ જેનો છેદાયો છે તેને જે પ્રતિબંધ છે, તે અવસર પ્રાપ્ત થયે નાશ પામે છે, આટલી શિક્ષા સમજી કરવારૂપ છે

વ્યાખ્યાન કરવું પડે તો કરવું, પણ આ કર્તવ્યની હજી મારી યોગ્યતા નથી અને આ મને પ્રતિબંધ છે, એમ સમજતા જતા ઉદાસીન ભાવે કરવું ન કરવા માટે જેટલા સામાને રુચિકર અને યોગ્ય પ્રયત્ન થાય તેટલા કરવા, અને તેમ છતાં જ્યારે કરવું પડે તો ઉપર પ્રમાણે ઉદાગ્રીન ભાવ સમજીને કરવું.

[૧૭૦]

૧૯૭

મુંબઈ, માહ સુદ ૬, મંગળ, ૧૯૪૭

આપનું આનંદરૂપ પત્ર મળ્યું તેવા પત્રનાં દર્શનની તૃષ્ણા વધારે છે.

જ્ઞાનના 'પરોક્ષ-અપરોક્ષ' વિષે પત્રથી લખી શકાય તેમ નથી, પણ સુધાની ધારા પછીના કેટલાંક દર્શન થયા છે, અને જે અસંગતતાની સાથે આપનો સત્સંગ હોય તો છેવટનું પરિપૂર્ણ પ્રકાશે તેમ છે, કારણ કે તે ઘણું કરીને સર્વ પ્રકારે બાધાયું છે અને તે જ વાટ તેના દર્શનની છે, આ ઉપાધિ-યોગમાં એ દર્શન ભગવત થવા દેશે નહીં, એમ તે મને ગ્રેરે છે, માટે એકાતવાસીપણે જ્યારે થવાશે ત્યારે આહીને ભગવતે રાખેલો પડદો એક થોડા પ્રયત્નમાં ટળી જશે આટલા ખુલાસા સિવાય બીજો પત્ર વાટે ન કરી શકાય

હાલમાં આપના સમાગમ વિના આનંદનો રોધ છે

ક

વિં આજ્ઞાકિત

[૧૭૧]

૧૯૮

મુંબઈ, માહ સુદ ૧૧, શુક્ર, ૧૯૪૭

સતને અલેદભાવે નમોનમ:

પત્ર આજે મળ્યું. અત્ર આનંદ છે (વૃત્તિરૂપ) કેવા પ્રકારથી હમણા કાળક્ષેપ થાય છે તે લખશે. બીજી બધી પ્રવૃત્તિ કરતા જીવને યોગ્યપણુ પ્રાપ્ત થાય તેવી વિચારણા કરવી યોગ્ય છે, અને તેનું મુખ્ય સાધન સર્વ પ્રકારના કામલોગથી વૈરાગ્યસમેત સત્સંગ છે

સત્સંગ (સમવયી પુરુષોનો, સમગુણી પુરુષોનો યોગ) મા, સતનો જેને સાક્ષાત્કાર છે એવા પુરુષના વચનોનું પરિચયન કરવું કે જેમાંથી કાળે કરીને સતની પ્રાપ્તિ થાય છે

કોઈ પણ પ્રકારે જીવ પોતાની કલ્પનાએ કરી સતને પ્રાપ્ત કરી શકતો નથી સંજીવનમૂર્તિ પ્રાપ્ત થયે જ સત પ્રાપ્ત થાય છે, સત સમજાય છે, સતનો માર્ગ મળે છે, સત પર લક્ષ આવે છે સંજીવનમૂર્તિના લક્ષ વગર જે કંઈ પણ કરવામાં આવે છે, તે જીવને બાધન છે આ અમારું હૃદય છે

આ કાળ સુલભગોષ્ઠીપણુ પ્રાપ્ત થવામાં વિઘ્નભૂત છે કંઈક (બીજા કાળ કરતા બહુ) હજી તેનું વિષમપણુ ઓછું છે, તેવા સમયમાં વક્રપણુ, જડપણુ જેનાથી પ્રાપ્ત થાય છે એવા માયિક વ્યવહારમાં ઉદાસીન થવું શ્રેયસ્કર છે

સતનો માર્ગ કોઈ સ્થળે દેખાતો નથી

તમને બાધને હમણા જે કંઈ જૈનના પુસ્તકો વાચવાનો પરિચય રહેતો હોય, તેમાંથી જગતનું

૧ મુનિ-મુનિશ્રી લલ્લુજી

[૨૧૩]

૨૫૧

મુંબઈ, જેઠ વદ ૬, શનિ, ૧૯૪૭

હરિ ઇચ્છાથી જીવવું છે, અને પરેચ્છાથી ચાલવું છે અધિક શુ કહેવું ?

લિ૦ આજ્ઞાકિત

[૨૧૪]

૨૫૨

મુંબઈ, જેઠ સુદ, ૧૯૪૭

છાટમકૃત પદસ ગ્રંથ વગેરે પુસ્તકો વાચવાનો હાલ તો પરિચય રાખજો વગેરે શબ્દથી સત્સ ગ ભક્તિ અને વીતરાગતાતું માહાત્મ્ય વર્ણવ્યું હોય તેવા પુસ્તકો સમજશો

સત્સ ગાદિકની જેમાં માહાત્મ્યતા વર્ણવી છે તેવાં પુસ્તકો અથવા પદો, કાવ્યો હોય તે વારંવાર મનન કરવા અને સ્મૃતિમા રાખવા યોગ્ય સમજશો

જૈનસૂત્રો હાલ વાચવાની ઇચ્છા થાય તો તે નિવૃત્ત કરવા યોગ્ય છે, કારણ કે તે (જૈનસૂત્રો) વાચવા, સમજવામા વધારે યોગ્યપણુ હોવું જોઈએ, તે વિના યથાર્થ કૃપાની પ્રાપ્તિ હોતી નથી, તથાપિ બીજા પુસ્તકોની ગેરહાજરી હોય, તો 'ઉત્તરાધ્યયન' અથવા 'સૂયગદાગ'નું બીજુ અધ્યયન વાંચશો, વિચારશો

[૨૧૫]

૨૫૩

મુંબઈ, અષાઠ સુદ ૧, સોમ, ૧૯૪૭

શુરુગમે કરીને જ્યાં સુધી ભક્તિતું પરમ સ્વરૂપ સમજાયું નથી, તેમ તેની પ્રાપ્તિ થઈ નથી, ત્યાં સુધી ભક્તિમા પ્રવર્તતા અકાળ અને અશુચિ દોષ હોય

અકાળ અને અશુચિનો વિસ્તાર મોટો છે, તોપણ દૂ કામા લખ્યું છે

(એકાંત) પ્રભાત, પ્રથમ પ્રહર, એ સેવ્ય ભક્તિને માટે યોગ્ય કાળ છે સ્વરૂપચિતનભક્તિ સર્વ કાળે સેવ્ય છે

વ્યવસ્થિત મન એ સર્વ શુચિનું કારણ છે બાહ્ય મલાદિકરહિત તન અને શુદ્ધ, સ્પષ્ટ વાણી એ શુચિ છે

વિ૦ રાજવ્યંદ્ર

[૨૧૬]

૨૫૪

મુંબઈ, અષાઠ સુદ ૮, સોમ, ૧૯૪૭

નિ.શ કતાથી નિર્ભયતા ઉત્પન્ન હોય છે;

અને તેથી નિઃસગતા પ્રાપ્ત હોય છે.

પ્રકૃતિના વિસ્તારથી જીવના કર્મ અને ત પ્રકારની વિચિત્રતાથી પ્રવર્તે છે; અને તેથી દોષના પ્રકાર પણ અને ત ભાસે છે, પણ સર્વથી મોટો દોષ એ છે કે જેથી 'તીવ્ર સુસુક્ષ્મતા' ઉત્પન્ન ન જ હોય, અથવા 'સુસુક્ષ્મતા' જ ઉત્પન્ન ન હોય

ઘણુ કરીને મનુષ્યાત્મા કોઈને કોઈ ધર્મમતમાં હોય છે, અને તેથી તે ધર્મમત પ્રમાણે પ્રવર્તવાનું તે કરે છે, એમ માને છે, પણ એનું નામ 'સુસુક્ષ્મતા' નથી

'સુસુક્ષ્મતા' તે છે કે સર્વ પ્રકારની મોહાસક્તિથી મુગ્ધાઈ એક 'મોક્ષને' વિષે જ યતન કરવો અને 'તીવ્ર સુસુક્ષ્મતા' એ છે કે અનન્ય પ્રેમે મોક્ષના માર્ગમા ક્ષણે ક્ષણે પ્રવર્તવું

'તીવ્ર સુસુક્ષ્મતા' વિષે અત્ર જણાવવું નથી પણ 'સુસુક્ષ્મતા' વિષે જણાવવું છે, કે તે ઉત્પન્ન થવાનું લક્ષણુ પોતાના દોષ જોવામા અપક્ષપાતતા એ છે, અને તેને લીધે સ્વચ્છ દનો નાશ હોય છે સ્વચ્છ દ જ્યાં થોડી અથવા ઘણી હાનિ પામ્યો છે, ત્યાં તેટલી બોધબીજ યોગ્ય ભૂમિકા થાય છે સ્વચ્છ દ જ્યાં પ્રાચે દબાયો છે, ત્યાં પછી 'માર્ગપ્રાપ્તિ' ને રોકનારા ત્રણ કારણો મુખ્ય કરીને હોય છે, એમ અને જાણીએ છીએ

૭ ૧જેકે જ્ઞાની ભક્તિ ઇચ્છતા નથી, પરંતુ મોક્ષાભિલાષીને તે કર્યા વિના ઉપદેશ પરિણમતો નથી, અને મનન તથા નિદિધ્યાસનાદિના હેતુ થતો નથી, માટે મુમુક્ષુએ જ્ઞાનીની ભક્તિ અવશ્ય કર્તવ્ય છે એમ સત્પુરુષોએ કહ્યું છે

૮ આમાં કહેલી વાત સર્વ શાસ્ત્રને માન્ય છે

૯ ઋષભદેવજીએ અઠ્ઠાણ પુત્રોને ત્વરાથી મોક્ષ થવાનો એ જ ઉપદેશ કર્યો હતો

૧૦ પરિક્ષિત રાજાને શુકદેવજીએ એ જ ઉપદેશ કર્યો છે

૧૧ અનંત કાળ સુધી જીવ નિજ છદે ચાલી પરિશ્રમ કરે તોપણ પોતે પોતાથી જ્ઞાન પામે નહીં, પરંતુ જ્ઞાનીની આજ્ઞાનો આરાધક અતર્મુદ્ધર્તમાં પણ કેવળજ્ઞાન પામે

૧૨ શાસ્ત્રમાં કહેલી આજ્ઞાઓ પરાક્ષ છે અને તે જીવને અધિકારી થવા માટે કહી છે, મોક્ષ થવા માટે પ્રત્યક્ષ જ્ઞાનીની આજ્ઞા આરાધવી જોઈએ

૧૩ આ જ્ઞાનમાર્ગની શ્રેણી કહી, એ પામ્યા વિના ણીળ માર્ગથી મોક્ષ નથી

૧૪ એ ગુપ્ત તત્ત્વને જે આરાધે છે, તે પ્રત્યક્ષ અમૃતને પામી અભય થાય છે

ઇતિ શિવમ્

[૧૭૪-૧૭૫]

૨૦૧

મુળર્થ, માહ વદ ૩, શુરુ, ૧૯૪૭

કેવળ નિર્વિકાર છતાં પરબ્રહ્મ પ્રેમમય પરાભક્તિને વશ છે, એ હૃદયમાં જેણે અનુભવ કર્યો છે એવા જ્ઞાનીઓની ગુપ્ત શિક્ષા છે

અત્ર પરમાનંદ છે અસંગવૃત્તિ હોવાથી સમુદાયમાં રહેવું બહુ વિકટ છે જેના કોઈ પણ પ્રકારે યથાર્થ આનંદ કહી શકાતો નથી, એવું જે સત્સ્વરૂપ તે જેના હૃદયમાં પ્રકાશ્યું છે એવા મહાભાગ્ય જ્ઞાનીઓની અને આપની અમારા ઉપર કૃપા વર્તો અમે તો તમારી ચરણરુજ છીએ, અને ત્રણે કાળ એ જ પ્રેમની નિરંજનદેવ પ્રત્યે ચાચના છે

આજના પ્રભાતથી નિરંજનદેવની કોઈ અદ્ભુત અનુબ્રહ્મતા પ્રકાશી છે, આજે ધણા દિવસ થયા ઇચ્છેલી પરાભક્તિ કોઈ અનુપમરૂપમાં હૃદય પામી છે ગોપીઓ ભગવાન વાસુદેવ (કૃષ્ણચંદ્ર) ને મહીની મટુકીમાં નાખી વેચવા નીકળી હતી, એવી એક શ્રીમદ્ભાગવતમાં કથા છે, તે પ્રસંગ આજે બહુ સ્મરણમાં રહ્યો છે, અમૃત પ્રવહે છે ત્યાં સહસ્રહળ કમળ છે, એ મહીની મટુકી છે, અને આદિપુરુષ તેમાં બિરાજમાન છે તે ભગવત વાસુદેવ છે, તેની પ્રાપ્તિ સત્પુરુષની ચિત્તવૃત્તિરૂપ ગોપીને થતા તે ઉલ્લાસમાં આવી જઈ ણીળ કોઈ મુમુક્ષુ આત્મા પ્રત્યે “કોઈ માધવ હ્યો, હારે કોઈ માધવ હ્યો” એમ કહે છે, અર્થાત્ તે વૃત્તિ કહે છે કે આદિપુરુષની અમને પ્રાપ્તિ થઈ, અને એ એક જ પ્રાપ્ત કરવા યોગ્ય છે, ણીળ કશુંય પ્રાપ્ત કરવા યોગ્ય નથી, માટે તમે પ્રાપ્ત કરો ઉલ્લાસમાં ફરી ફરી કહે છે કે તમે તે પુરાણપુરુષને પ્રાપ્ત કરો, અને જો તે પ્રાપ્તિને અચળ પ્રેમથી ઇચ્છો તો અમે તમને તે આદિપુરુષ આપી દઈએ, મટુકીમાં નાખીને વેચવા નીકળ્યા છીએ, આહક દેખી આપી દઈએ છીએ, કોઈ આહક થાઓ, અચળ પ્રેમે કોઈ આહક થાઓ, વાસુદેવની પ્રાપ્તિ કરાવીએ

મટુકીમાં નાખીને વેચવા નીકળ્યાનો અર્થ સહસ્રહળ કમળમાં અમને વાસુદેવ ભગવાન મળ્યા છે, મહીનું નામમાત્ર છે, આખી સૃષ્ટિને મથીને જો મહી કાઢીએ તો માત્ર એક અમૃતરૂપ વાસુદેવ ભગવાન જ મહી નીકળે છે એવું સૂક્ષ્મ સ્વરૂપ તે સ્થૂળ કરીને વ્યાસજીએ અદ્ભુત ભક્તિને ગાઈ છે

૧ પાઠાન્તર — જોકે જ્ઞાની ભક્તિ ઇચ્છતા નથી પરંતુ મોક્ષાભિલાષીને તે કર્યા વિના મોક્ષની પ્રાપ્તિ થતી નથી, આ અનાદિ કાળનું ગુપ્ત તત્ત્વ સંતોના હૃદયમાં રહ્યું તે પાને ચઢાવ્યું છે.

[૨૧૩]

૨૫૧

મુંબઈ, જેઠ વદ ૬, શનિ, ૧૯૪૭

હરિ ઇચ્છાથી જીવવું છે, અને પરેચ્છાથી ચાલવું છે અધિક શુ કહેવું ?

લિ૦ આજ્ઞાકિત

[૨૧૪]

૨૫૨

મુંબઈ, જેઠ સુદ, ૧૯૪૭

છોટમટ્ટત પદસ ગ્રહ વગેરે પુસ્તકો વાચવાનો હાલ તો પરિચય રાખજો વગેરે શબ્દથી સત્સ ગ ભક્તિ અને વીતરાગતાનું માહાત્મ્ય વર્ણવ્યું હોય તેવા પુસ્તકો સમજશો

સત્સ ગાદિકની જેમા માહાત્મ્યતા વર્ણવી છે તેવાં પુસ્તકો અથવા પદો, કાવ્યો હોય તે વાર વાર મનન કરવા અને દમ્ભતિમા રાખવા યોગ્ય સમજશો

જૈનસૂત્રો હાલ વાચવાની ઇચ્છા થાય તો તે નિવૃત્ત કરવા યોગ્ય છે, કારણ કે તે (જૈનસૂત્રો) વાચવા, સમજવામા વધારે યોગ્યપણું હોવું જોઈએ, તે વિના યથાર્થ કૃણની પ્રાપ્તિ હોતી નથી, તથાપિ બીજા પુસ્તકોની જેરહાજરી હોય, તો 'ઉત્તરાધ્યયન' અથવા 'સૂચકગંગ'નું બીજું અધ્યયન વાચશો, વિચારશો

[૨૧૫]

૨૫૩

મુંબઈ, અષાઢ સુદ ૧, સોમ, ૧૯૪૭

શુરુગમે કરીને જ્યાં સુધી ભક્તિનું પરમ સ્વરૂપ સમજાયું નથી, તેમ તેની પ્રાપ્તિ થઈ નથી, ત્યાં સુધી ભક્તિમા પ્રવર્તતા અકાળ અને અશુચિ દોષ હોય

અકાળ અને અશુચિનો વિસ્તાર મોટો છે, તોપણ દૂ કામા લખ્યું છે

(એકાંત) પ્રભાત, પ્રથમ પ્રહર, એ સેવ્ય ભક્તિને માટે યોગ્ય કાળ છે સ્વરૂપચિતનભક્તિ સર્વ કાળે સેવ્ય છે

વ્યવસ્થિત મન એ સર્વ શુચિનું કારણ છે બાહ્ય મલાદિકરહિત તન અને શુદ્ધ, સ્પષ્ટ વાણી એ શુચિ છે

વિ૦ રામચંદ

[૨૧૬]

૨૫૪

મુંબઈ, અષાઢ સુદ ૮, સોમ, ૧૯૪૭

નિ શ કતાથી નિર્ભયતા ઉત્પન્ન હોય છે;

અને તેથી નિ.સ ગતા પ્રાપ્ત હોય છે.

પ્રકૃતિના વિસ્તારથી જીવના કર્મ અને ત પ્રકારની વિચિત્રતાથી પ્રવર્તે છે, અને તેથી દોષના પ્રકાર પણ અને ત ભાસે છે, પણ સર્વથી મોટો દોષ એ છે કે જેથી 'તીવ્ર મુમુક્ષુતા' ઉત્પન્ન ન જ હોય, અથવા 'મુમુક્ષુતા' જ ઉત્પન્ન ન હોય

ઘણું કરીને મનુષ્યાત્મા કોઈને કોઈ ધર્મમતમા હોય છે, અને તેથી તે ધર્મમત પ્રમાણે પ્રવર્તવાનું તે કરે છે, એમ માને છે, પણ એનું નામ 'મુમુક્ષુતા' નથી

'મુમુક્ષુતા' તે છે કે સર્વ પ્રકારની મોહાસક્રિતથી મુર્ખાઈ એક 'મોક્ષને' વિષે જ ચત્ન કરવો અને 'તીવ્ર મુમુક્ષુતા' એ છે કે અનન્ય પ્રેમે મોક્ષના માર્ગમા ક્ષણે ક્ષણે પ્રવર્તવું

'તીવ્ર મુમુક્ષુતા' વિષે અત્ર જણાવવું નથી પણ 'મુમુક્ષુતા' વિષે જણાવવું છે, કે તે ઉત્પન્ન થવાનું લક્ષણ પોતાના દોષ જોવામા અપક્ષપાતતા એ છે, અને તેને લીધે સ્વચ્છ દનો નાશ હોય છે

સ્વચ્છ દ જ્યાં થોડી અથવા ઘણી હાનિ પામ્યો છે, ત્યાં તેટલી જોષળીજોયગ ભૂમિકા થાય છે સ્વચ્છ દ જ્યાં પ્રાચે દબાયો છે, ત્યાં પછી 'માર્ગપ્રાપ્તિ' ને રોકનારા ત્રણ કારણો મુખ્ય કરીને હોય છે, એમ અમે જાણીએ છીએ

ઉદાસીનતા એ ત્રણ દિવસના દર્શનલાભે ટળે તેમ નથી પરમાર્થ ઉદાસીનતા છે ઈશ્વર નિઃશંકા દર્શનલાભ આપે એમ કહે તો પધારતું — નહીં તો હાલ નહીં

[૧૯૧]

૨૨૦

મુંબઈ, ફાલ્ગુન વદ ૩, શનિ, ૧૯૪૭

આજે આપનું જન્માક્ષર સહ પત્ર મળ્યું જન્માક્ષર વિષેનો ઉત્તર હાલ મળી શકે તેમ નથી ભક્તિ વિષેના પ્રશ્નોનો ઉત્તર પ્રસંગે લખીશ અને આપને જે વિગતવાળા પત્રમાં ‘અધિષ્ઠાન’ વિષે લખ્યું હતું તે સમાગમે સમજી શકાય તેવું છે

‘અધિષ્ઠાન’ એટલે જેમાથી વસ્તુ ઉત્પન્ન થઈ, જેમા તે સ્થિર રહી, અને જેમા તે લય પામી તે એ વ્યાખ્યાને અનુસરી “જગતતુ અધિષ્ઠાન” સમજશે

જૈનમાં ચૈતન્ય સર્વ વ્યાપક કહેતા નથી આપને એ વિષે જે કંઈ લક્ષ્યમાં હોય તે લખશે

[૧૮૯-૧૯૦]

૨૨૧

મુંબઈ, ફાલ્ગુન વદ ૮, બુધ, ૧૯૪૭

શ્રીમદ્ભાગવત પરમભક્તિરૂપ જ છે એમા જે જે વર્ણવ્યું છે, તે તે લક્ષરૂપને સૂચવવા માટે છે મુનિને સર્વવ્યાપક અધિષ્ઠાન આત્મા વિષે, કંઈ પૂછવાથી લક્ષરૂપ ઉત્તર મળી નહીં શકે કદિપત ઉત્તરે કાર્યસિદ્ધિ નથી આપે જ્યોતિષાદિકની પણ હાલ ઇચ્છા કરવી નહીં, કારણ કે તે કદિપત છે, અને કદિપત પર લક્ષ નથી

પરસ્પર સમાગમ-લાભ પરમાત્માની કૃપાથી થાય એવું ઇચ્છુ છું આમ ઉપાધિ ભોગ વિશેષ વર્તે છે, તથાપિ સમાધિમા ભોગની અપ્રિયતા કોઈ કાળે નહીં થાય એવો ઈશ્વરનો અનુચ્છ રહેશે એમ લાગે છે. વિશેષ વિગતવાર પત્ર લખીશ ત્યારે

વિં ૦ રાયચંદ

[૧૯૨]

૨૨૨

મુંબઈ, ફાગણ વદ ૧૧, ૧૯૪૭

જ્યોતિષને કદિપત કહેવાનો હેતુ એવો છે કે તે વિષય પારમાર્થિક જ્ઞાને કદિપત જ છે, અને પારમાર્થિક જ સત છે, અને તેની જ રટના રહે છે મને પોતાને શિર હાલ ઉપાધિનો બોલો ઈશ્વરે વિશેષ મૂક્યો છે, એમ કરવામા તેની ઇચ્છા મુખરૂપ જ માત્ર છું

પચમકાળને નામે જૈન ગ્રંથો આ કાળને જોળખે છે, અને કળિકાળને નામે પુરાણ ગ્રંથો જોળખે છે, એમ આ કાળને કંઠિન કાળ કહ્યો છે, તેનો હેતુ જીવને ‘સત્સંગ અને સત્શાસ્ત્ર’નો ભોગ થવો આ કાળમાં ફલ લે છે, અને તેટલા જ માટે કાળને એવું ઉપનામ આપ્યું છે

અમને પણ પચમકાળ અથવા કળિયુગ હાલ તો અનુભવ આપે છે અમારું ચિત્ત નિઃસ્પૃહ અતિશય છે, અને જગતમાં સસ્પૃહ તરીકે વર્તીએ છીએ, એ કળિયુગનો કૃપા છે

[૧૯૩]

૨૨૩

મુંબઈ, ફાગણ વદ ૧૪, બુધ, ૧૯૪૭

દેહાભિમાને ગલિતે, વિદ્વાતે પરમાત્મનિ ।

યત્ર યત્ર મનો યાતિ, તત્ર તત્ર સમાચય ॥

હું કર્તા, હું મનુષ્ય, હું સુખી, હું દુઃખી એ વગેરે પ્રકારથી રહેતું દેહાભિમાન, તે જેનું ગળી ગયું છે, અને સર્વોત્તમ પદરૂપ પરમાત્માને જેણે ભણ્યો છે, તેનું મન જ્યાં જ્યાં જાય છે ત્યાં ત્યાં તેને સમાધિ જ છે

આપના પત્ર ઘણી વાર વિગતથી મળે છે, અને તે પત્રો વાંચી પ્રથમ તો સમાગમમાં જ રહેવાની

કળિયુગ છે માટે ક્ષણવાર પણ વસ્તુવિચાર વિના ન રહેવું એમ મહાત્માઓની શિક્ષા છે તમને બધાને યથાયોગ્ય પઠાંચે.

[૨૧૭]

૨૫૫

મુંબઈ, અશાઠ સ્વ ૧૩, ૧૯૪૭

૬૦

સુખના સિંધુ શ્રી સહજાન દણ, જગજીવન કે જગવ દણ,
શરણાગતના સદા સુખક દણ, પરમસ્નેહી છે (I) પરમાન દણ

અપૂર્વ સ્નેહમૂર્તિ એવા આપને અમારા પ્રણામ પહોંચે હરિકૃપાથી અમે પરમ પ્રસન્ન પદમાં છીએ. તમારો સત્સ ગ નિરતર ઇચ્છીએ છીએ

અમારી દશા હાલમાં કેવી વર્તે છે તે જાણવાની આપની ઇચ્છા રહે છે, પણ જેવી વિગતથી જોઈએ, તેવી વિગતથી લખી શકાય નહીં એટલે વાર વાર લખી નથી અને ટૂંકામાં લખીએ છીએ

એક પુરાણપુરુષ અને પુરાણપુરુષની પ્રેમસ પત્તિ વિના અમને કંઈ ગમતું નથી, અમને કોઈ પદાર્થમાં રુચિ માત્ર રહી નથી, કંઈ પ્રાપ્ત કરવાની ઇચ્છા થતી નથી, વ્યવહાર કેમ ચાલે છે એનું જ્ઞાન નથી, જગત શુ સ્થિતિમાં છે તેની સ્મૃતિ રહેતી નથી, કોઈ શત્રુ—મિત્રમાં ભેદભાવ રહ્યો નથી, કોણ શત્રુ છે અને કોણ મિત્ર છે, એની ખબર રખાતી નથી, અમે દેહધારી છીએ કે કેમ તે સ ભારીએ ત્યારે માંડ જાણીએ છીએ, અમારે શુ કરવાનું છે તે કોઈથી કળાય તેવું નથી, અમે બધાય પદાર્થથી ઉદાસ થઈ જવાથી ગમે તેમ વર્તીએ છીએ, મત, નિયમનો કંઈ નિયમ રાખ્યો નથી, ભતભાતનો કંઈ પ્રસંગ નથી, અમારાથી વિશુષ જગતમાં કોઈ માન્યું નથી, અમારાથી સન્નુષ એવા સત્સ ગી નહીં મળતાં ખેદ રહે છે, સ પત્તિ પૂર્ણ છે એટલે સ પત્તિની ઇચ્છા નથી, શુદ્ધાદિક વિષયો અનુભવ્યા સ્મૃતિમાં આવવાથી,—અથવા ઇશ્વરેચ્છાથી તેની ઇચ્છા રહી નથી, પોતાની ઇચ્છાએ થોડી જ પ્રવૃત્તિ કરવામાં આવે છે, જેમ હરિએ ઇચ્છેલો કમ દોરે તેમ દોરાર્થે છીએ, હૃદય પ્રાપ્ત શૂન્ય જેવું થઈ ગયું છે, પાંચે ઈન્દ્રિયો શૂન્યપણે પ્રવર્તવારૂ જ રહે છે, નય, પ્રમાણ વગેરે શાસ્ત્રલેહ સાભરતા નથી, કંઈ વાચતાં ચિત્ત સ્થિર રહેતું નથી, ખાવાની, પીવાની, બેસવાની, સૂવાની, ચાલવાની અને ધોલવાની વૃત્તિઓ પોતાની ઇચ્છા પ્રમાણે વર્તે છે, મન પોતાને સ્વાધીન છે કે કેમ એનું યથાયોગ્ય જ્ઞાન રહ્યું નથી આમ સર્વ પ્રકારે વિચિત્ર એવી ઉદાસીનતા આવવાથી ગમે તેમ વર્તાય છે એક પ્રકારે પૂર્ણ થેલછા છે, એક પ્રકારે તે થેલછા કંઈક છૂપી રાખીએ છીએ, અને જેટલી છૂપી રખાય છે, તેટલી હાનિ છે ચોગ્ય વર્તીએ છીએ કે અયોગ્ય એનો કંઈ હિસાબ રાખ્યો નથી આદિપુરુષને વિષે અખંડ પ્રેમ સિવાય બીજા મોક્ષાદિક પદાર્થોમાંની આકાંક્ષાનો ભગ થઈ ગયો છે, આટલું બધું છતાં મન-માનતી ઉદાસીનતા નથી, એમ માનીએ છીએ, અખંડ પ્રેમચુમારી જેવી પ્રવહવી જોઈએ તેવી પ્રવહતી નથી, એમ જાણીએ છીએ, આમ કરવાથી તે અખંડ ચુમારી પ્રવહે એમ નિશ્ચયપણે જાણીએ છીએ, પણ તે કરવામાં કાળ કારણભૂત થઈ પડ્યો છે, અને એ સર્વનો દોષ અમને છે કે હરિને છે, એવો ચોક્કસ નિશ્ચય કરી શકાતો નથી એટલી બધી ઉદાસીનતા છતાં વેપાર કરીએ છીએ, લઈએ છીએ, દઈએ છીએ, લખીએ છીએ, વાંચીએ છીએ, જાળવીએ છીએ, અને ખેદ પામીએ છીએ વળી હસીએ છીએ — જેનું ઠેકાણું નથી એવી અમારી દશા છે, અને તેનું કારણ માત્ર હરિની સુખદ ઇચ્છા જ્યાં સુધી માની નથી ત્યાં સુધી ખેદ મટવો નથી

(અ) સમજાય છે, સમજીએ છીએ, સમજશુ, પણ હરિ જ સર્વત્ર કારણરૂપ છે જે મુનિને આપ સમજાવવા ઇચ્છા છે, તે હાલ જોગ્ય છે, એમ અમે જાણતા નથી

રાબરો વિકટ તપ કરી પરમાત્માનું આરાધન કર્યું, અને દેહધારીરૂપે પરમાત્માએ તેને દર્શન આપ્યું અને વર માગવા કહ્યું ત્યારે x x x રાબરો માગ્યું કે હે ભગવાન! આવી જે રાત્ર્યલક્ષ્મી મને આપી છે તે ઠીક જ નથી, તારો પરમ અનુગ્રહ મારા ઉપર હોય તો પચવિપચના સાધનરૂપ એ રાત્ર્ય લક્ષ્મીનું ફરીથી મને સ્વપ્નનું પણ ન હો, એ વર આપ પરમાત્મા દિગ્ધર્મ થઈ જઈ 'તથાન્તુ' કરી સ્વધામ ગત થયા

કહેવાનો આશય એવો છે કે એમ જ યોગ્ય છે કંઠભાઈ અને સરળાઈ, શાતા અને અશાતા એ ભગવદ્ભક્તને સરળા જ છે, અને વળી કંઠભાઈ અને અશાતા તો વિશેષ અનુકૂળ છે કે ન્યા માયાનો પ્રતિબંધ દર્શનરૂપ નથી

આપને તો એ વાર્તા બહુવાસ છે, તથાપિ કુટુંબાદિકને વિષે કંઠભાઈ હોવી ઘટારત નથી એમ જિગતું હોય તો તેનું કારણ એ જ છે કે પરમાત્મા એમ કહે છે, કે તમે તમારા કુટુંબ પ્રત્યે નિસ્નેહ હો, અને તેના પ્રત્યે સમભાવી થઈ પ્રતિબંધ રહિત થાઓ, તે તમારું છે એમ ન માનો, અને પ્રારબ્ધયોગને લીધે એમ મનાય છે, તે ટાળવા આ કંઠભાઈ મેં મોકલી છે અધિક શુ કહેવું? એ એમ જ છે

૨૨૪

મુળાઈ, ફાગણ વદ ૨, ૧૯૪૭

યોગવાસિષ્ઠ વૈરાગ્ય ઉપશમાદિના ઉપદેશ સહિતના શાસ્ત્રો છે તે વાચવાનો જેટલો વિશેષ પરિચય થાય તેટલો કરવો ઘટિત - યોગ્ય છે અમુક ક્રિયા પ્રવર્તન વિષે જે લક્ષ રહે છે તે લક્ષનું વિશેષ કરી સમાધાન જણાવવા સ બંધીની ભૂમિકામાં હાલ અમારી સ્થિતિ નથી.

૨૨૫

મુળાઈ, ફાગણ વદ ૩, શનિ, ૧૯૪૭

સુર ભાઈ,

ભાઈ ત્રિલોચનનું એક પ્રશ્ન ઉત્તર આપવા યોગ્ય છે તથાપિ હાલ કેઈ ઉદ્યકાળ એવી ભતનો વર્તે છે કે એમ કરવામા નિરુપાયતા રહી છે તે માટે ક્ષમા ઇચ્છુ છું

ભાઈ ત્રિલોચનના પિતાજીને મારા યથાયોગ્યપૂર્વક કહેશો કે તમારા સમાગમમા રાજીવો છે. પણ કેટલીક એવી નિરુપાયતા છે કે તે નિરુપાયતા ભોગવી લીધા વિના ધીબ પ્રાણીને પરમાર્થ માટે સ્પષ્ટ કહી શકાય તેવી દશા નથી અને તે માટે દીનભાવથી તમારી ક્ષમા ઇચ્છી છે

યોગવાસિષ્ઠથી વૃત્તિ ઉપશમ રહેતી હોય તો વાચવા સાલજવામા પ્રતિબંધ નથી વધારે ઉદ્યકાળ વીત્યે ઉદ્યકાળ સુધી અધિક કંઈ નહીં થઈ શકે

[૧૯૪]

૨૨૬

મુળાઈ, ફાગણ, ૧૯૪૭

સત્સ્વરૂપને અલેદ ભક્તિએ નમસ્કાર

સુર ભાઈ છોટાલાલ,

અત્ર આનંદવૃત્તિ છે સુર અળાલાલ અને ત્રિલોચનના પત્ર મળ્યા એમ તેમને કહેશો અવસર પ્રાપ્ત થયે યોગ્ય ઉત્તર આપી શકાય તેવું ભાઈ ત્રિલોચનનું પત્ર છે

વાસનાના ઉપશમાર્થે તેમનું વિજ્ઞાપન છે, અને તેનો સર્વોત્તમ ઉપાય તો જ્ઞાની પુરુષનો ભોગ મળવો તે છે હઠ સુસુષ્કતા હોય, અને અમુક કાળ સુધી તેવો ભોગ મળ્યો હોય તો જીવનું કલ્યાણ થઈ જાય આ નિશ્ચય માન્યો

તમે બધા સત્સંગ સત્યાત્માદિક સ બંધી હાલ કેવા ભેગે વર્તો છો તે લખશો એ ભોગ માટે

પ્રવૃત્તિ થતી નથી.

જીવ સ્વભાવે (પોતાની સમજણની ભૂલે) દોષિત છે, ત્યાં પછી તેના દોષ ભણી બેઠું, એ અતુક પાનો ત્યાગ કરવા બેઠું થાય છે, અને મોટા પુરુષો તેમ આચરવા ઇચ્છતા નથી કળિયુગમાં અસત્સગથી અને અણસમજણથી ભૂલભરેલે રસ્તે ન દોરાય એમ બનવું બહુ મુશ્કેલ છે, આ વાતનો ખુલાસો પછી થશે

[૨૧૬]

૨૫૮

મુખર્ષિ, અશાઠ, ૧૬૪૭

ૐ સત્

૧	ગિના નયન પાવે નહીં, ગિના નયનકી ખાત,	
	સેવે સદ્ગુરુકે ચરન, સો પાવે સાક્ષાત્	૧
	ખૂઝી ચહત નો ખ્યાસ કો, હૈ ખૂઝનકી રીત,	
	પાવે નહિ શુરુગમ ગિના, એહી અનાદિ સ્થિત	૨
	એહિ નહિ હૈ કલ્પના, એહી નહિ વિભગ,	
	કઈ નર પચમકાળમે, દેખી વસ્તુ અભગ	૧
	નહિ દે તુ ઉપદેશકુ, પ્રથમ લેહિ ઉપદેશ,	
	સળસે ન્યારા અગમ હૈ, વો જ્ઞાનીકા દેશ	૪
	જપ, તપ, ઔર વ્રતાદિ સળ, તહા લગી બ્રમરૂપ,	
	જહાં લગી નહિ સતકી, પાઈ કૃપા અનૂપ	૫
	પાયાકી એ ખાત હૈ, નિજ છદ્મકો છોડ,	
	ચિછે લાગ સત્પુરુષકે, તો સળ બધન તોડ	૬

તૃષાતુરને પાયાની મહેનત કરજો

અતૃષાતુરને તૃષાતુર થવાની જિજ્ઞાસા પેદા કરજો જેને તે પેદા ન થાય તેવું હોય, તેને માટે ઉઠાસીન રહેજો

આપતુ કૃપાપત્ર આજે અને ગઈ કાલે મળ્યું હતું સ્વાદ્વાહની ચોપડી શોધતા મળતી નથી થોડા એક વાક્ય હવે પરી લખી મોકલીશ

ઉપાધિ એવી છે કે આ કામ થતું નથી પરમેશ્વરને નહીં પાલવતું હોય ત્યાં શું કરવું? વિશેષ હવે પછી

વિ० આ० રાયચ દના પ્ર૦

[૨૨૦]

૨૫૯

મુખર્ષિ, શ્રાવણ સુદ ૧૧, બુધ, ૧૬૪૭

પરમ પૂજ્યજી,

આપનો કાગળ ૧ ગઈ કાલે કેશવલાલે આપ્યો જેમાં નિરતર સમાગમ રહેવામા ઇશ્વરેછા કેમ નહીં હોય એ વિગત જણાવી છે.

સર્વશક્તિમાન હરિની ઇચ્છા સદૈવ સુખરૂપ જ હોય છે, અને જેને કાઈ પણ ભક્તિના અંશે પ્રાપ્ત થયા છે એવા પુરુષે તો જરૂર એમ જ નિશ્ચય કરવો કે “હરિની ઇચ્છા સદૈવ સુખરૂપ જ હોય છે”

આપણો વિયોગ રહેવામા પણ હરિની તેવી જ ઇચ્છા છે, અને તે ઇચ્છા શું હશે તે અમને કોઈ રીતે ભાસે છે, જે સમાગમે કહીશું

[૧૯૮]

૨૩૨

મુળધ, ચૈત્ર સુદ ૯, શુક, ૧૯૪૭

પરેચ્છાનુચારીને શબ્દ-ભેદ નથી

સુર ભાઈ ત્રિભોવન,

કાર્યની જાણમાં આવી પડ્યા પછી ઘણું કરીને પ્રત્યેક જીવ પશ્ચાત્તાપશુક્રત હોય છે કાર્યના જન્મ પ્રથમ વિચાર થાય અને તે દૃઢ રહે એમ રહેવું બહુ વિકટ છે, એમ જે ડાહ્યા મનુષ્યો કહે છે તે ખરું છે તો તમને પણ આ પ્રસંગે આત્મપૂર્વક ચિંતન રહેતું હશે, અને તેમ થવું સંભવ્ય છે કાર્યનું પરિણામ, પશ્ચાત્તાપથી તો, આબંધું હોય તેથી અન્યથા ન થાય, તથાપિ ખીજા તેવા પ્રસંગ-મા ઉપદેશનું કારણ થાય એમ જ હોવું યોગ્ય હતું એમ માની શોકનો પરિત્યાગ કરવો અને માત્ર માયાના પ્રબળનો વિચાર કરવો એ ઉત્તમ છે માયાનું સ્વરૂપ એવું છે કે એમાં જેને ‘સત્’ સંપ્રાપ્ત છે તેવા જ્ઞાની પુરુષને પણ રહેવું વિકટ છે, તો પછી હજી મુમુક્ષુતાના અશોનું પણ મલિનત્વ છે તેને એ સ્વરૂપમાં રહેવું વિકટ, ભુલામણીવાળું, અલિત કરનાર હોય એમાં કંઈ આશ્ચર્ય નથી એમ જરૂર જાણો

જોકે અમને ઉપાધિયોગ છે તથાપિ અવકાશ નથી મળતો એમ કંઈ છે નહીં, પણ દશા એવી છે કે જેમા પરમાર્થ વિષે કંઈ ન થઈ શકે, અને રુચિ પણ હાલ તો તેમ જ રહે છે

માયાનો પ્રપચ ક્ષણે ક્ષણે બાધકર્તા છે, તે પ્રપચના તાપની નિવૃત્તિ કોઈ કલ્પદ્રુમની છાયા છે, અને કા કેવળદશા છે, તથાપિ કલ્પદ્રુમની છાયા પ્રશસ્ત છે, તે સિવાય એ તાપની નિવૃત્તિ નથી, અને એ કલ્પદ્રુમને વાસ્તવિક બોળખવા જીવે જોગ્ય થવું પ્રશસ્ત છે તે જોગ્ય થવામાં બાધકર્તા એવો આ માયાપ્રપચ છે જેનો પરિચય જેમ બોલો હોય તેમ વર્ત્યા વિના જોગ્યતાનું આવરણ ભગ થતું નથી, પગલે પગલે ભયવાળી અજ્ઞાન ભૂમિકામા જીવ વગર વિચાર્યે કોટચવધિ યોજનો આદ્યા કરે છે, ત્યા જોગ્યતાનો અવકાશ કયાથી હોય ? આમ ન થાય તેટલા માટે થયેલા કાર્યના ઉપદ્રવને જેમ શમાવાય તેમ શમાવી, સર્વપ્રકારે નિવૃત્તિ (એ વિષેની) કરી યોગ્ય વ્યવહારમા આવવાનું પ્રયત્ન કરવું ઉચિત છે ‘ન ચાલતા’ કરવો જોઈએ, અને તે પણ પ્રારબ્ધવશાત્ નિ સ્પૃહ્ય બુદ્ધિથી, એવો જે વ્યવહાર તેને યોગ્ય વ્યવહાર માનજો અત્ર ઈશ્વરાનુગ્રહ છે

વિ० રાયચ દના પ્રણામ

[૧૯૯]

૨૩૩

મુળધ, ચૈત્ર સુદ ૧૦, ૧૯૪૭

જીવસ્વામીનું દષ્ટાત પ્રસંગને પ્રબળ કરનારું, અને ઘણું આનંદકારક અપાતું છે લૂટાવી

ભવિતવ્યતા જોગે જો હાલમા મટ્યો તો ભક્તિ અને વિનય વિષે પૂછેલું સુઝ ત્રિભોવનના પત્રનું સમાધાન કરીશ

તમારા પોતાના પણુ જ્યાં અધિક (અને ત્યાં સુધી કોઈ જ નહી) ઓળખીતા ન હોય ત્યાંના સ્થળ માટે તજવીજ થાય તો કૃપા માનશુ

લિં ૦ સમાધિ

[૨૨૩]

૨૬૨

મુંબઈ, શ્રાવણ સુદ, ૧૯૪૭

ઉપાધિના ઉદ્દયને લીધે પહોંચ આપવાનું બની શક્યુ નથી, તે ક્ષમા કરશે! અત્ર અમને ઉપાધિના ઉદ્દયને લીધે સ્થિતિ છે એટલે તમને સમાગમ રહેવો હુર્લભ છે

આ જગતને વિષે સત્સ ગની પ્રાપ્તિ ચતુર્થકાળ જેવા કાળને વિષે પણ પ્રાપ્ત થવી ઘણી હુર્લભ છે, તો આ દુષ્કાળને વિષે પ્રાપ્તિ પરમ હુર્લભ હોવી સ ભાવ્ય છે એમ જાણી, જે જે પ્રકારે સત્સ ગના વિયોગમા પણ આત્મામા શુભોત્પત્તિ થાય તે તે પ્રકારે પ્રવર્તવાનો પુરુષાર્થ વાર વાર, વખતો-વખત અને પ્રસંગે પ્રસંગે કર્તવ્ય છે, અને નિરંતર સત્સ ગની ઇચ્છા, અસત્સ ગમા ઉઠાસીનતા રહેવામા મુખ્ય કારણ તેવો પુરુષાર્થ છે, એમ જાણી જે કંઈ નિવૃત્તિના કારણો હોય, તે તે કારણોનો વાર વાર વિચાર કરવો યોગ્ય છે.

અમને આ લખતા એમ સ્મરણ થાય છે કે “ શુ કરવુ ? ” અથવા “ કોઈ પ્રકારે થતું નથી ? ” એવું તમારા ચિત્તમા વાર વાર થઈ આવતુ હશે, તથાપિ એમ ઘટે છે કે જે પુરુષ બીજા બધા પ્રકારનો વિચાર અકર્તવ્યરૂપ જાણી આત્મકલ્યાણને વિષે ઉજમાળ થાય છે, તેને કંઈ નહી જાણતા છતાં, તેજ વિચારના પરિણામમા જે કરવુ ઘટે છે, અને કોઈ પ્રકારે થતું નથી એમ ભાસ્યમાન થયેલુ તે પ્રગટ થવાનું તે જીવને વિષે કારણ ઉત્પન્ન થાય છે, અથવા કૃતકૃત્યતાનું સાક્ષાત્ સ્વરૂપ ઉત્પન્ન થાય છે

દોષ કરે છે એવી સ્થિતિમા આ જગતના જીવોના ત્રણ પ્રકાર જ્ઞાની પુરુષે દીઠા છે (૧) કોઈ પણ પ્રકારે જીવ દોષ કે કલ્યાણનો વિચાર નથી કરી શક્યો, અથવા કરવાની જે સ્થિતિ તેમા બેભાન છે, એવા જીવોનો એક પ્રકાર છે (૨) અજ્ઞાનપણાથી, અસત્સ ગના અભ્યાસે ભાસ્યમાન થયેલા બોધથી દોષ કરે છે તે ક્રિયાને કલ્યાણસ્વરૂપ માનતા એવા જીવોનો બીજો પ્રકાર છે (૩) ઉદ્યાધીનપણે માત્ર જેની સ્થિતિ છે, સર્વ પરસ્વરૂપનો સાક્ષી છે એવો બોધસ્વરૂપ જીવ, માત્ર ઉદ્યાધીનપણે કર્તા દેખાય છે, એવા જીવોનો ત્રીજો પ્રકાર છે

એમ ત્રણ પ્રકારના જીવ-સમૂહ જ્ઞાની પુરુષે દીઠા છે ઘણું કરી પ્રથમ પ્રકારને વિષે સ્ત્રી, પુત્ર, મિત્ર, ધનાદિ પ્રાપ્તિ અપ્રાપ્તિના પ્રકારને વિષે તદ્દાકાર-પરિણામી જેવા ભાસતા એવા જીવો સમાવેશ પામે છે જુદા જુદા ધર્મની નામક્રિયા કરતા એવા જીવો, અથવા સ્વચ્છ દ-પરિણામી એવા પરમાર્થમાર્ગે ચાલીએ છીએ એવી બુદ્ધિએ ગૃહીત જીવો તે બીજા પ્રકારને વિષે સમાવેશ પામે છે સ્ત્રી, પુત્ર, મિત્ર, ધનાદિ પ્રાપ્તિ-અપ્રાપ્તિ એ આદિલાવને વિષે જેને વૈરાગ્ય ઉત્પન્ન થયો છે, અથવા થયા કરે છે, સ્વચ્છ દ-પરિણામ જેનુ ગળિત થયું છે, અને તેવા ભાવના વિચારમા નિરંતર જેનુ રહેવુ છે, એવા જીવના દોષ તે ત્રીજા પ્રકારમા સમાવેશ થાય છે જે પ્રકારે ત્રીજો સમૂહ સાધ્ય થાય તે પ્રકાર વિચાર છે વિચારવાન છે તેને યથાબુદ્ધિએ, સફળ થે, સત્સંગે તે વિચાર પ્રાપ્ત થાય છે, અને અનુક્રમે દોષગહિત એવુ સ્વરૂપ તેને વિશે ઉત્પન્ન હોય છે આ વાત ફરી ફરી સૂતા તથા જાગતા અને બીજે બીજે પ્રકારે વિચારવા, સંભારવા યોગ્ય છે

૨ મારી અવિદ્યમાનતાએ તેઓથી પરમાર્થ વિષય ગ ભીરતાપૂર્વક અને તો જરૂર અર્થિત કરવો કોઈ વખતે રેવાશંકરથી અને કોઈ વખતે ખીમજીથી

૩ પરમાર્થમાં નીચેની વાર્તા વિશેષ ઉપયોગી છે

૧. તરવાને માટે જીવે પ્રથમ શુ બાણુ ?

૨ જીવનું પરિભ્રમણ થવામા મુખ્ય કારણુ શુ ?

૩ તે કારણુ કેમ ટળે ?

૪ તે માટે સુગમમા સુગમ એટલે શોડા કાળમાં ફળદાયક થાય એવો કયો ઉપાય છે ?

૫ એવો કોઈ પુરુષ હશે કે જેથી એ વિષયનો નિર્ણય પ્રાપ્ત થાય ? આ કાળમા એવો પુરુષ હોય એમ તમે ધારો છો ? અને ધારો છો તો કેવા કારણોથી ? એવા પુરુષનાં કઈ લક્ષણુ હોય કે કેમ ? હાલ એવો પુરુષ આપણને કયા ઉપાયે પ્રાપ્ત હોઈ શકે ?

૬ જો અમારા સ બ ધી કઈ પ્રસંગ આવે તો પૂછવું કે ‘મોક્ષમાર્ગની’ એમને પ્રાપ્તિ છે, એવી નિશ્ચયતા તમને છે ? અને હોય તો શુ કારણોને લઈને ? પ્રવૃત્તિવાળી દશામા વર્તતા હોય, તો પૂછવું કે, એ વિષે તમને વિકલ્પ નથી આવતો ? એમને સર્વ પ્રકારે નિરુપહતા હશે કે કેમ ? કોઈ ભતના સિદ્ધિભોગ હશે કે કેમ ?

૭ સત્પુરુષની પ્રાપ્તિ થયે જીવને માર્ગ ન મળે એમ અને કે કેમ ? એમ અને તો તેનું કારણુ શુ ? જો જીવની ‘અયોગ્યતા’ જણાવવામા આવે તો તે અયોગ્યતા કયા વિષયની ?

૮ ખીમજીને પ્રશ્ન કરવું કે તમને એમ લાગે છે કે આ પુરુષના સંગે યોગ્યતા આવ્યે તેની પાસેથી જ્ઞાનપ્રાપ્તિ હોય ?

આ વગેરે વાર્તા પ્રસંગ પ્રાપ્ત કરી ચર્ચવી, એકેક વાર્તાનો કઈ નિર્ણયિક ઉત્તર તેમના તરફથી મળ્યે બીજે પ્રસંગે બીજી વાર્તા ચર્ચવી

ખીમજીમા કેટલીક સમજવાની શક્તિ સારી છે, પરંતુ યોગ્યતા રેવાશંકરની વિશેષ છે. યોગ્યતા, જ્ઞાનપ્રાપ્તિ માટે બહુ બળવાન કારણુ છે

ઉપરની વાર્તામાંથી તમને જે સુગમ લાગે તે પૂછવી સુગમતા એકેની ન હોય તો એકેય ન પૂછવી, તેમ આ વાર્તાનો પ્રેરક કોણુ છે ? તે જણાવવું નહીં

બ ભાતથી લાઈ ત્રિસોવનદાસની અત્ર આવવાની ધૃચ્છા રહે છે, તો તે ધૃચ્છામા હું સમ્મત છું તેમને તમે રતલામથી પત્ર લખો તો તમારી મુળમમા જ્યારે સ્થિતિ હોય, ત્યારે તેમને આવવાની અનુકૂળતા હોય તો આવવામા મારી સમ્મતિ છે, એમ લખશો

તમે કોઈ મને મળવા આવ્યા છો, એ કારણુ ખીમજી સહિતને મોઢે પ્રગટ ન કરવું કોઈ અહીં આવવાનું વ્યાવહારિક નિમિત્ત હોય તો જરૂર તે ખીમજીને મોઢે પ્રગટ કરવું

આ બધું લખવું પડે છે, તેનો ઉદ્દેશ માત્ર આ એક પ્રવૃત્તિયોગ છે ઈશ્વરેચ્છા બળવાન છે, અને સુખદાયક છે

આ પત્ર વાર વાર મનન કરવા જેવું છે

વાર વાર ઊગે છે કે અબ ધ, બ ધનચુકા હોય ? તમે શુ ધારો છો ?

વિં રાયચ દના પ્રણામ

એમ અન ત પ્રકારથી, સાધન રહિત હુંય,	૧૩
નહી એક સફળેણુ પણ, મુંખ બતાવુ શુય ?	
કેવળ કુરુણામૂર્તિ છે, દીનબધુ દીનનાથ,	૧૪
પાપી પરમ અનાથ છું, ગ્રહો પ્રભુજી હાથ	
અન ત કાળથી આથડ્યો, વિના ભાન ભગવાન,	૧૫
સેવ્યા નહિ શુરુ સ તને, મૂઝ્યુ નહિ અભિમાન	
સ ત ચરણ આશ્રય વિના, સાધન કર્યા અનેક,	૧૬
પાર ન તેથી પામિયો, ભગ્યો ન અશ વિવેક	
સહુ સાધન બધન થયા, રહ્યો ન કોઈ ઉપાય,	૧૭
સત્ સાધન સમજ્યો નહીં, ત્યા બધન શુ બય ?	
પ્રભુ પ્રભુ લય લાગી નહીં, પડ્યો ન સફળરૂ પાય,	૧૮
દીઠા નહિ નિજ દોષ તો, તરીએ કોણ ઉપાય ?	
અધમાધમ અધિકો પતિત, સકલ જગતમા હુંય,	૧૯
એ નિશ્ચય આભ્યા વિના, સાધન કરશે શુય ?	
પડી પડી તુજ પદપ કબે, ફરી ફરી માશુ એ જ,	૨૦
સફળરૂ સ ત સ્વરૂપ તુજ, એ દઢતા કરી દેજ	

[૨૨૫]

૨૬૫

રાજબ, ભા સુદ ૮, ૧૯૪૭

ૐ

સત્

તોટકછદ

યમનિયમ સ જમ આપ કિયો, પુનિ ત્યાગ બિરાગ અથાગ લહ્યો,	૧
વનવાસ લિયો મુખ મૌન રહ્યો, દઢ આસન પદ લગાય દિયો.	
મન પૌન નિરોધ સ્વભોધ કિયો, હઠભેગ પ્રયોગ સુ તાર ભયો,	૨
જપ લેહ જપે તપત્યોહિ તપે, ઉરસેહિ ઉદાસી લહિ સખપે	
સખ શાસ્ત્રન કે નય ધારી દિયે, મત મ ડન ખ ડન લેહ લિયે,	૩
વહ સાધન બાર અન ત કિયો, તદપિ કષ્ટ હાથ હન્યુ ન પર્યો	
અખ કયો ન બિચારત હૈ મનસે, કષ્ટ ગૌર રહા ઉન સાધનસે ?	૪
બિન સફળરૂ કોય ન લેહ લહે, મુખ આગલ હૈ કહ બાત કહે ?	
કુરુના હમ પાવત હે તુમકી, વહ બાત રહી સચુરુ ગમકી,	૫
પલમે પ્રગટે મુખ આગલસે, જળ સફળરૂઅર્ન મુપ્રેમ બસે	
તનસે, મનસે, ધનસે, સખસે, શુરુદેવકી આન સ્વઆત્મબમે,	૬
તબ કારજ સિદ્ધ બને અપનો, રસ અમૃત પાવહિ પ્રેમ ઘનો	
વહ સત્ય સુધા દરસાવહિ ગે, ચતુરાચલ હે દગસે મિલહિ,	૭
રસ દેવ નિર જન કો પિવહી, ગહિ ભેગ બુગોબુગ મો જીવહિ	
પર પ્રેમ પ્રવાહ બઢે પ્રભુસે, સખ આગમલેહ સુદેર બસે,	૮
વહ કેવલકો બીજ ગ્યાનિ કહે, નિજકો અતુલો બતલાઈ દિયે	

પોષણરૂપ થશે એ મને મોટો સંતોષનો માર્ગ મળ્યો છે તેમને પત્ર લખશે જ્ઞાનકથા લખશે તો હું વિશેષ પ્રસન્ન છું

[૨૦૫]

૨૪૧

મુંબઈ, ચૈત્ર વદ ૧૪, ગુરુ, ૧૯૪૭

જેને લાગી છે તેને જ લાગી છે અને તેણે જ બાણી છે, તે જ “પિયુ પિયુ” પોકારે છે એ પ્રાણી વેદના કહી કેમ બય ? કે બ્યા વાણીનો પ્રવેશ નથી વધારે શું કહેવું ? લાગી છે તેને જ લાગી છે તેના જ ચરણસ ગથી લાગે છે, અને લાગે છે ત્યારે જ છૂટકો હોય છે એ વિના ખીન્ને સુગમ મોક્ષમાર્ગ છે જ નહીં તથાપિ કોઈ પ્રયત્ન કરતું નથી ! મોહ બળવાન છે !

[૨૦૬]

૨૪૨

મુંબઈ, ચૈત્ર, ૧૯૪૭

ૐ

તમારા કાગળ પ્રાપ્ત થયા છે આ પત્ર આવવા વિષે સર્વથા ગભીરતા રાખજો

તમે સૌ ધીરજ રાખજો અને નિર્ભય રહેજો

સુદૃઢ સ્વભાવથી આત્માર્થનું પ્રયત્ન કરવું આત્મકલ્યાણ પ્રાપ્ત થવામાં ઘણું કરીને વારંવાર પ્રબળ પરિષદો આવવાનો સ્વભાવ છે પણ જો તે પરિષદ શાંત ચિત્તથી વેદવામા આવે છે, તો દીર્ઘ કાળે થઈ શકવા યોગ્ય એવું કલ્યાણ બહુ અદ્વપકાળમાં સાધ્ય થાય છે

તમે સૌ એવા શુદ્ધ આચરણથી વર્તજો કે વિષમ દષ્ટિએ જોનાર માણસોમાંથી ઘણાને પોતાની તે દષ્ટિનો કાળ જતા પશ્ચાત્તાપ કરવાનો વખત આવે

નિરાશ ન થવું

ઉપાશ્રયે જવાથી શાંતિ પસરાતી હોય તો તેમ કરવું સાચું જવાથી અશાંતિ ઓછી થતી હોય તો તેમ કરવું વફન, નમસ્કાર કરતા આજ્ઞાનો અતિક્રમ નથી ઉપાશ્રયે જવાની વૃત્તિ થાય તો અનુષ્ઠનો બહુ સમુદાય હોય ત્યારે ન જવું, તેમ સર્વથા એકાત્મતા પણ ન જવું માત્ર થોડાક યોગ્ય માણસો હોય ત્યારે જવું અને જવું તો કમે કરી જવાનું રાખવું, કવચિત્ કલેશ કરે તો સહન કરવો. જતા જ પ્રથમથી બળવાન કલેશ કરવાની વૃત્તિ દેખાય તો કહેવું કે “આવો કલેશ માત્ર વિષમ દષ્ટિવાળા માણસો ઉત્પન્ન કરાવે છે અને જો તમે ધીરજ રાખશો તો અનુક્રમે તે કારણ તમને જણાઈ રહેશે વગર કારણે નાના પ્રકારની કલ્પના ફેલાવવાનો જેને ભય ન હોય તેને આવી પ્રવૃત્તિ યોગ્ય છે. તમારે કોષાતુર થવું યોગ્ય નથી તેમ જવાથી ઘણું જીવોને માત્ર રાજીપો થશે સઘાડાની, ગચ્છની અને માર્ગની વગર કારણે અપકીર્તિ થવા પ્રત્યે તમારે ન જવું જોઈએ અને જો શાંત રહેશો તો અનુક્રમે આ કલેશ સર્વથા શમી જશે લોકો તે જ વાત કરતા હોય તો તે તમારે નિવારવી યોગ્ય છે, ત્યાં તેને ઉત્પન્ન કરવા જેવું અથવા વધારવા જેવું ન કશું જોઈએ પછી જેમ આપની ઇચ્છા”

મુનિ લલ્લુજી પ્રત્યે તમે મારે માટે કહેલું છે તે વાત સિદ્ધ કરવા હું માણ છું એમ જણાવે તો જણાવવું કે “તે મહાત્મા પુરુષ અને તમે ફરી મળો ત્યારે તે વાતનો યથાર્થ ખુલાસો મેળવી મારા પ્રત્યે કોષાતુર થવું યોગ્ય લાગે તો તેમ કરશો હાલ તમે તે વિષે યથાર્થ ખુલાસેથી શ્રવણ નહીં કર્યું હોય એમ જણાય છે

“તમારા પ્રત્યે દ્રેષણુદ્ધિ કરવાનું મને કહ્યું નથી તેમ તમારા માટે વિસ વાદ ફેલાવવાની વાત પણ કોઈને મોઢે મે કરી નથી આવેશમાં કિચિત્ વચન નીકળ્યું હોય તો તેમ પણ નથી માત્ર દ્રેષવાન જીવોની આ બધી ખટપટ છે

“તેમ છતાં જો તમે કંઈ આવેશ કરશો તો હું તો પામર છું એટલે શાંત રહ્યા સિવાય ખીન્ને કોઈ મારો ઉપાય નથી, પણ આપને લોકોના પક્ષનું બળ છે, એમ ગણી જો આવેશ કરવા જશો તો થઈ

આ જીવ ને આ દેહ એવો, ભેદ ભે ભાસ્યો નહીં,
 પચખાણ કીધા ત્યા સુધી, મોક્ષાર્થ તે ભાખ્યા નહીં,
 એ પાંચમે અ ગે કહ્યો, ઉપદેશ કેવળ નિર્મળો,
 જિનવર કહે છે જ્ઞાન તેને, સર્વ ભવ્યો સાભળો ૩

કેવળ નહીં પ્રહસ્યર્થથી,
 કેવળ નહીં સચમ થટી, પણ જ્ઞાન કેવળથી કળો,
 જિનવર કહે છે જ્ઞાન તેને, સર્વ ભવ્યો સાંભળો ૪

શાસ્ત્રો વિશેષ સહિત પણ ભે, બાંધિયું નિજરૂપને,
 કાં તેહવો આશ્રય કરભે, ભાવથી સાચા મને,
 તો જ્ઞાન તેને ભાખિયું, ભે સમ્મતિ આદિ સ્થળો,
 જિનવર કહે છે જ્ઞાન તેને સર્વ ભવ્યો સાભળો ૫

આઠ સમિતિ બાણીએ ભે, જ્ઞાનીના પરમાર્થથી,
 તો જ્ઞાન ભાખ્યું તેહને, અનુસાર તે મોક્ષાર્થથી,
 નિજ કલ્પનાથી કોટિ શાસ્ત્રો, માત્ર મનનો આમળો
 જિનવર કહે છે જ્ઞાન તેને, સર્વ ભવ્યો સાભળો ૬

ચાર વેદ પુરાણ આદિ શાસ્ત્ર સૌ મિથ્યાત્વના,
 શ્રીન હૈંસુને ભાખિયા છે, ભેદ જ્યાં સિદ્ધાંતના,
 પણ જ્ઞાનીને તે જ્ઞાન ભાસ્યાં, એ જ ઠેકાણે ઠરે
 જિનવર કહે છે જ્ઞાન તેને, સર્વ ભવ્યો સાભળો ૭

મત નહીં પચખાણ નહિ, નહિ ત્યાગ વસ્તુ કોઈનો,
 મહાપદ્મ તીર્થ કર થશે, શ્રેષ્ઠિક ઠાણુ ગ ભેઈ લો,
 છેલ્લો અન તા
 .. .

[૨૨૮]

૨૬૮

રાજજ, ભાદ્રપદ, ૧૯૪૭

૨૬

(પ્રશ્ન)

(ઉત્તર)

કૃત્તવ્ય ઝીશ પ્રાંદો ધંઓ ?
 આથે ઝીશ અથે પ્રા ?
 શેષે ક્યાર ખેય ?

આગલ નાયદી (પ્લીયથ કુલુસોથયયાદી)
 અથે પ્રા
 હમધુલદી

પ્રથમ જીવ કયાથી આવ્યો ?
 અ તે જીવ જશે કયા ?
 તેને પમાય કેમ ?

અક્ષર ધામથી (શ્રીમત પુરુષોત્તમમાથી)
 જશે ત્યા
 સદ્ગુરુથી

છેવટનો ખુલાસો એ છે કે, હવે એમથી જે જે પ્રશ્ન જોડે તે વિચારે એટલે ઉત્તર નીકળશે,
 અથવા અમને પૂછી જાયો એટલે ખુલાસો કરી આપશું (ઇશ્વરેચ્છા હશે તો)

પૂર્ણકામ એવું હરિનું સ્વરૂપ છે તેને વિષે જેની નિરતર લય લાગી રહી છે એવા પુરુષથી ભારતદેસ પ્રત્યે શૂન્યવત્ થયું છે માયા મોહ સર્વત્ર લગાય છે. કવચિત્ સુમુક્ષુ ભેદીએ છીએ, તથાપિ મતાતરાદિકના કારણથી તેમને પણ ભેગ થવો દુર્લભ થાય છે

અમને વાર વાર આપ જે પ્રેરો છો, તે માટે અમારી જેવી ભેદીએ તેવી ભેગ્યતા નથી, અને હરિએ સાક્ષાત્ દર્શનથી જ્યાં સુધી તે વાત પ્રેરી નથી ત્યાં સુધી ઇચ્છા થતી નથી, થવાની નથી

[૨૦૬]

૨૪૭

સુબઈ, વૈશાખ વદિ ૮, રવિ, ૧૬-૪૭

હરિને પ્રતાપે હરિનું સ્વરૂપ મળશુ ત્યારે સમજાવશુ (૧)

ઉપાધિના ભેગે અને ચિત્તના કારણથી કેટલોક સમય સવિગત પત્ર વગર વ્યતીત કર્યો છે, તેમા પણ ચિત્તની દશા મુખ્ય કારણરૂપ છે, હાલમા આપ કેવા પ્રકારથી કાળ વ્યતીત કરો છે, તે જણાવશો, અને શુ ઇચ્છા રહે છે, તે પણ જણાવશો વ્યવહારના કાર્ય વિષે શુ પ્રવૃત્તિ છે, અને તે વિષે શુ ઇચ્છા રહે છે, તે પણ જણાવશો એટલે કે તે પ્રવૃત્તિ મુખરૂપ લાગે છે કે કેમ ? તે જણાવશો

ચિત્તની દશા ચૈતન્યમય રહ્યા કરે છે, જેથી વ્યવહારના ઘડા કાર્ય ધણ કરીને અવ્યવસ્થાથી કરીએ છીએ હરિઇચ્છા સુખદાયક માનીએ છીએ એટલે જે ઉપાધિભેગ વર્તે છે, તેને પણ સમાધિભેગ માનીએ છીએ ચિત્તની અવ્યવસ્થાને લીધે સુદુર્તમાત્રમા કરી શકાય એવું કાર્ય વિચારતા પણ પખવાડિયું વ્યતીત કરી નખાય છે, અને વખતે તે કર્યા વિના જ જવા દેવાનું થાય છે ઘડા પ્રસંગમા તેમ થાય તોપણ હાનિ માની નથી, તથાપિ આપને કઈ કઈ જ્ઞાનવાર્તા દર્શાવાય તો વિશેષ આનંદ રહે છે, અને તે પ્રસંગમા ચિત્તને કઈક વ્યવસ્થિત કરવાની ઇચ્છા રાખ્યા કરાય છે, છતાં તે સ્થિતિમા પણ હમણા પ્રવેશ નથી કરી શકાતો એવી ચિત્તની દશા નિરકુશ થઈ રહી છે, અને તે નિરકુશતા પ્રાપ્ત થવામા હરિનો પગ્મ અનુબલ્લ કારણ છે એમ માનીએ છીએ એ જ નિરકુશતાને પૂર્ણતા આપ્યા સિવાય ચિત્ત યથોચિત સમાધિયુક્ત નહીં થાય એમ લાગે છે, અત્યારે તો બધુય ગમે છે, અને બધુય ગમતું નથી, એવી સ્થિતિ છે જ્યારે બધુય ગમશે ત્યારે નિરકુશતાની પૂર્ણતા થશે એ પૂર્ણકામતા પણ કહેવાય છે, જ્યાં હરિ જ સર્વત્ર સ્પષ્ટ ભાસે છે અત્યારે કઈક અસ્પષ્ટ ભાસે છે, પણ સ્પષ્ટ છે એવો અનુભવ છે

જે રસ જગતનું જીવન છે, તે રસનો અનુભવ થવા પછી હરિપ્રત્યે અતિશય લય થઈ છે અને તેનું પરિણામ એમ આવશે કે જ્યાં જેવે રૂપે ઇચ્છીએ તેવે રૂપે હરિ ભવિષ્યકાળ ઇચ્છિરેચ્છાને લીધે લખ્યો છે

અમે અમારો અતરંગ વિચાર લગી શકવાને અતિશય અશક્ત થઈ ગયા છીએ, જેથી સમાગમને ઇચ્છીએ છીએ, પણ ઇચ્છિરેચ્છા હજી તેમ કરવામા અસમ્મત લાગે છે, જેથી વિયોગે જ વર્તીએ છીએ

તે પૂર્ણસ્વરૂપ હરિમા પગ્મ જેની ભક્તિ છે, એવો કોઈ પણ પુરુષ હાલ નથી દેખાતો તેનું શુ કારણ હશે ? તેમ તેવી અતિ તીવ્ર અથવા તીવ્ર મુમુક્ષુતા કોઈની નેવામા આવી નથી તેનું શુ કારણ હશે ? કવચિત્ તીવ્ર મુમુક્ષુતા નેવામા આવી હશે તો ત્યાં અનતગુણુગ ભીર જ્ઞાનાવતાર પુરુષનો લક્ષ કેમ નેવામા આવ્યો નહીં હોય ? એ માટે આપ જે લાગે તે લખશો બીજી મોટું આશ્ચર્ય-કારક તો એ છે કે આપ જેવાને સમ્યક્જ્ઞાનના બીજની, પરાભક્તિના મૂળની પ્રાપ્તિ છતાં ત્યાર પછીનો ભેદ કેમ પ્રાપ્ત નથી હોતો ? તેમ હરિ પ્રત્યે આપ હ લયરૂપ વૈરાગ્ય જેટલો ભેદીએ તેટલો કેમ વર્ધમાન નથી થતો ? એનું જો કઈ કાળુ સમજાવું હોય તો લખશો

અમારી ચિત્તની અવ્યવસ્થા એવી થઈ જવાને લીધે કોઈ કામમા જેવો ભેદીએ તેવો ઉપયોગ

[૨૩૪]

૨૭૫

વવાણિયા, ભા વહ ૫, યુધ, ૧૯૪૭

આને આપતું પત્તુ ૧ આબ્યું તે વાચી સર્વાત્માનું ચિત્તન અધિક સાંભર્યું છે સત્સગનેા અમને વાર વાર વિયોગ રાખવો એવી હરિની ઇચ્છા સુખદાયક કેમ મનાય ? તથાપિ માનવી પડે છે ને દાસત્વભાવથી વદન કરુ છુ, એમની ઇચ્છા ‘સત્’ પ્રાપ્ત કરવા માટે તીવ્ર રહેતી હોય તોપણ સત્સગ વિના તે તીવ્રતા ક્ષણદાયક થવી હુલ્લભ છે અમને તો કાઈ સ્વાર્થ નથી, એટલે કહેવું યોગ્ય છે કે કેવળ ‘સત્’થી વિમુખ એવે માર્ગે પ્રાપ્તે તેઓ વર્તે છે

જે તેમ વર્તતા નથી તે હાલ તો અપ્રગટ રહેવા ઇચ્છે છે આશ્ચર્યકારક તો એ છે કે, કળિકાળે થોડા વખતમાં પરમાર્થને ઘેરી લઈ અનર્થને પરમાર્થ બનાવ્યો છે

૨૭૬

વવાણિયા, ભાદરવા વહ ૭, ૧૯૪૭

વિગતવાર પત્ર અને ધર્મજવાળુ પત્તુ પ્રાપ્ત થયું

હાલ ચિત્ત પરમ ઉદાસીનતામાં વર્તે છે લખવા વગેરેમાં પ્રવૃત્તિ થતી નથી જેથી તમને વિશેષ વિગતથી કંઈ લખવાનું બની શકતું નથી ધર્મજ જણાવશો કે આપને મળવા માટે હું (એટલે કે અબાલાલ) ઉત્ક્રિષ્ટ છું આપના જેવા પુરુષના સત્સગમાં આવવા મને કોઈ શ્રેષ્ઠ પુરુષની આજ્ઞા છે તો બનતા સુધી દર્શન કરવા આવીશ તેમ બનવામાં કદાપિ કોઈ કારણે વિલંબ થયો તોપણ આપનો સત્સગ કરવાની ઇચ્છા મને મદ નહિ થાય એ પ્રમાણેના અર્થથી લખશો હાલ કોઈ પણ પ્રકારે ઉદાસીન રહેવું યોગ્ય નથી

અમારા વિષેની કંઈ પણ વિગત તેઓને હાલ લખવાની નથી

[૨૩૫]

૨૭૭

વવાણિયા, ભાદ્રપદ વહ ૭, ૧૯૪૭

ચિત્ત ઉદાસ રહે છે, કંઈ ગમતું નથી, અને જે કંઈ ગમતું નથી તે જ બધું નજરે પડે છે, તે જ સંભળાય છે. ત્યાં હવે શું કરવું ? મન કોઈ કાર્યમાં પ્રવૃત્તિ કરી શકતું નથી જેથી પ્રત્યેક કાર્ય મુલતવા પડે છે, કાઈ વાચન, લેખન કે જનપરિચયમાં રુચિ આવતી નથી આલતા મતના પ્રકારની વાત કાને પડે છે કે હૃદયને વિષે મૃત્યુથી અધિક વેદના થાય છે સ્થિતિ કાં તમે જાણો છો કે સ્થિતિ વીતી ગઈ છે તે જાણે છે, અને હરિ જાણે છે

[૨૩૬]

૨૭૮

વવાણિયા, ભાદ્રપદ વહ ૧૦, રવિ, ૧૯૪૭

‘આત્મામાં રમણ કરી રહ્યા છે, એવા નિર્ઝંથ મુનિઓ પણ નિષ્કારણ ભગવાનની ભક્તિમાં પ્રવર્તે છે, કારણ કે ભગવાનના ગુણો એવા જ છે’

— શ્રીમદ્ ભાગવત, ૧ ૧ સ્કંધ, ૭ અ, ૧૦ શ્લોક

[૨૩૭]

૨૭૯

વવાણિયા, ભાદ્રપદ વહ ૧૧, સોમ, ૧૯૪૭

જીવને જ્યાં સુધી સંતનો ભોગ ન થાય ત્યા સુધી મતમતાતરમાં મધ્યસ્થ રહેવું યોગ્ય છે

[૨૩૮]

૨૮૦

વવાણિયા, ભાદ્રપદ વહ ૧૨, ભોમે, ૧૯૪૭

જણાવ્યા જેવું તો મન છે, કે જે સત્ત્વરૂપ લણી આખડ સ્થિર થયું છે (નાગ જેમ મોગલી ઉપર), તથાપિ તે દશા વર્ણવવાની સત્તા સર્વાધાર હરિએ વાણીમાં પૂર્ણ મૂકી નથી, અને લેખમાં

૧ આત્મારામાશ્ચ મુનયો નિર્ઝંથા અપ્યુરુકમે ।

કુર્વન્ત્યહૈતુર્કીં મકિમિત્યંભૂતગુણો દરિ ॥

સ્કંધ ૧, અ ૭, શ્લોક ૧૦

પૂર્ણકામ એવું હરિનું સ્વરૂપ છે તેને વિષે જેની નિરંતર લય લાગી રહી છે એવા પુરુષથી ભારતદેશ પ્રાચીન શૂન્યવત્ થયું છે માયા મોહ સર્વત્ર લગાય છે કવચિત્ મુમુક્ષુ જોઈએ છીએ, તથાપિ મતાંતરાદિકના કારણથી તેમને પણ જોગ થવો હુલ્લેસ થાય છે

અમને વાર વાર આપ જે પ્રેરો છો, તે માટે અમારી જેવી જોઈએ તેવી જોગ્યતા નથી, અને હરિએ સાક્ષાત્ દર્શનથી જ્યાં સુધી તે વાત પ્રેરી નથી ત્યાં સુધી ઇચ્છા થતી નથી, થવાની નથી

[૨૦૬]

૨૪૭ મુખર્ષ, વૈશાખ વદિ ૮, રવિ, ૧૯૪૭

હરિને પ્રતાપે હરિનું સ્વરૂપ મળ્યું ત્યારે સમજાવ્યું (૧)

ઉપાધિના જોગે અને ચિત્તના કારણથી કેટલોક સમય સવિગત પત્ર વગર વ્યતીત કર્યો છે, તેમા પણ ચિત્તની દશા મુખ્ય કારણરૂપ છે, હાલમા આપ કેવા પ્રકારથી કાળ વ્યતીત કરો છે, તે જણાવશો, અને શું ઇચ્છા રહે છે, તે પણ જણાવશો. વ્યવહારના કાર્ય વિષે શું પ્રવૃત્તિ છે, અને તે વિષે શું ઇચ્છા રહે છે, તે પણ જણાવશો. એટલે કે તે પ્રવૃત્તિ મુખરૂપ લાગે છે કે કેમ ? તે જણાવશો.

ચિત્તની દશા ચૈતન્યમય રહ્યા કરે છે, જેથી વ્યવહારના ઘડા કાર્ય ઘણું કરીને અવ્યવસ્થાથી કરીએ છીએ હરિમુખ સામગ્રીક માનીએ છીએ એટલે જે ઉપાધિજોગ વર્તે છે, તેને પણ સમાધિજોગ માનીએ છીએ ચિત્તની અવ્યવસ્થાને લીધે મુહૂર્તમાત્રમા કરી શકાય એવું કાર્ય વિચારતા પણ પખવાડિયું વ્યતીત કરી નખાય છે, અને વખતે તે કર્યા વિના જ જવા દેવાનું થાય છે. ઘડા પ્રસંગોમા તેમ થાય તોપણ હાનિ માની નથી, તથાપિ આપને કંઈ કંઈ જ્ઞાનવાર્તા દર્શાવાય તો વિશેષ આનંદ રહે છે, અને તે પ્રસંગમા ચિત્તને કંઈક વ્યવસ્થિત કરવાની ઇચ્છા રાખ્યા કરાય છે, છતાં તે સ્થિતિમા પણ હમણા પ્રવેશ નથી કરી શકાતો. એવી ચિત્તની દશા નિરંકુશ થઈ રહી છે, અને તે નિરંકુશતા પ્રાપ્ત થવામા હરિને પરમ અનુચ્છ કાળ છે એમ માનીએ છીએ એ જ નિરંકુશતાને પૂર્ણતા આપ્યા સિવાય ચિત્ત યથોચિત સમાધિયુક્ત નહીં થાય એમ લાગે છે, અત્યારે તો બધુંય ગમે છે, અને બધુંય ગમતું નથી, એવી સ્થિતિ છે જ્યારે બધુંય ગમશે ત્યારે નિરંકુશતાની પૂર્ણતા થશે એ પૂર્ણકામતા પણ કહેવાય છે, જ્યાં હરિ જ સર્વત્ર રૂપ લાસે છે અત્યારે કંઈક અરૂપ લાસે છે, પણ રૂપ છે એવો અનુભવ છે.

જે રસ જગતનું જીવન છે, તે રસનો અનુભવ થવા પછી હરિપ્રત્યે અતિશય લય થઈ છે અને તેનું પરિણામ એમ આવશે કે જ્યાં જેવે રૂપે ઇચ્છીએ તેવે રૂપે હરિ આવશે, એવો ભવિષ્યકાળ ઇચ્છિત્વાને લીધે લખ્યો છે.

અમે અમારો અંતર ગ વિચાર લખી શકવાને અતિશય અશક્ત થઈ ગયા છીએ, જેથી સમાગમને ઇચ્છીએ છીએ, પણ ઇચ્છિત્વા હજી તેમ કરવામા અસમ્મત લાગે છે, જેથી વિચારો જ વર્તીએ છીએ.

તે પૂર્ણસ્વરૂપ હરિમા પરમ જેની ભક્તિ છે, એવો કોઈ પણ પુરુષ હાલ નથી દેખાતો તેનું શું કારણ હશે ? તેમ તેવી અતિ તીવ્ર અથવા તીવ્ર મુમુક્ષુતા કેઈની જોવામા આવી નથી તેનું શું કારણ હશે ? કવચિત્ તીવ્ર મુમુક્ષુતા જોવામા આવી હશે તો ત્યાં અનંતગુણુ ભીન્ન જ્ઞાનવાતા પુરુષનો લક્ષ કેમ જોવામા આવ્યો નહીં હોય ? એ માટે આપ જે લાગે તે લખશો. બીજી મોટું આશ્ચર્ય-કારક તો એ છે કે આપ જેવાને સમ્યક્જ્ઞાનના બીજની, પરાભક્તિના મૂળની પ્રાપ્તિ છતાં ત્યાર પછીને લેહ કેમ પ્રાપ્ત નથી હોતો ? તેમ હરિ પ્રત્યે અખંડ લયરૂપ વૈરાગ્ય જેટલો જોઈએ તેટલો કેમ વર્ધમાન નથી થતો ? એનું જો કંઈ કાળ સમજાતું હોય તો લખશો.

અમારી ચિત્તની અવ્યવસ્થા એવી થઈ જવાને લીધે કોઈ કામમા જેવો જોઈએ તેવો ઉપયોગ

[૨૪૦]

૨૮૪

વવાણિયા, આસો સુદ ૬, શુક્ર, ૧૯૪૭

- ૧ પરસમય બાણ્યા વિના સ્વસમય બાણ્યા છે એમ કહી શકાય નહીં
- ૨ પરદ્રવ્ય બાણ્યા વિના સ્વદ્રવ્ય બાણ્યુ છે એમ કહી શકાય નહીં
- ૩ સમ્મતિતર્કમા શ્રી સિદ્ધસેન દિવાકરે કહ્યું છે, કે 'જેટલા વચનમાર્ગ છે તેટલા નયવાદ છે, અને જેટલા નયવાદ છે તેટલા જ પરસમય છે,
- ૪ અક્ષય ભગત કવિએ કહ્યું છે કે —

‘કર્તા મટે તો છૂટે કર્મ, એ છે મહા ભજનનો મર્મ,
જો તું જીવ તો કર્તા હરિ, જો તું શિવ તો વસ્તુ ખરી,
તું છે જીવ ને તું છે નાથ, એમ કહી અખે ઝટકયા હાથ’

[૨૪૧]

૨૮૫

વવાણિયા, આસો સુદ ૭, શુક્ર, ૧૯

અપૂર્વ પોતાથી પોતાને પ્રાપ્ત થયું હુલ્લે છે; જેનાથી પ્રાપ્ત થાય છે, તે સ્વરૂપ જોળખાણુ હુલ્લે છે, અને જીવને ભુલવણી પણ એ જ છે

આ પત્રમા લખેલા પ્રશ્નોનો દૂ કામા નીચે ઉત્તર લખ્યો છે —

૧-૨-૩, એ ત્રણે પ્રશ્નો સ્મૃતિમા હશે એમા એમ જણાવ્યું છે કે, — (૧) કાણાગમા આ વાહી કહ્યા છે, તેમા આપને તથા અમારે કયા વાદમા દાખલ થયું? (૨) એ આઠ વાદથી કોઈ જુદો મારગ આદરવા જોગ હોય તો તે બાણ્યા સારુ આકાક્ષા છે (૩) અથવા આઠ વાદીના માર્ગનો સરવાળો કરવો એ જ મારગ છે કે શી રીતે? અથવા તે આઠ વાદીના સરવાળામા કોઈ ન્યૂનાધિકતા કરી માર્ગ ગ્રહણ કરવા યોગ્ય છે? અને છે તો શું?'

આમ લખ્યું છે, તે વિષે બાણવાનું કે, એ આઠ વાદીના ખીજા તે સિવાયના દર્શનોમા — સમ્રાજ્યોમા — માર્ગ કે ઇક (અન્ય) જોડાયેલો રહે છે, નહીં તો ઘણું કરીને જુદો જ (વ્યતિરિક્ત) રહે છે તે વાહી, દર્શન, સમ્રાજ્ય એ બધા કોઈ રીતે પ્રાપ્તિમા કારણરૂપ થાય છે, પણ સમ્યક્જ્ઞાની વિનાના ખીજા જીવોને તો બધન પણ થાય છે માર્ગની જેને ઇચ્છા ઉત્પન્ન થઈ છે, તેણે એ બધાનું સાધારણ જ્ઞાન વાચ્યુ, વિચારુ, બાકીમા મધ્યસ્થ રહેવું યોગ્ય છે સાધારણ જ્ઞાનનો અર્થ આ ઠેકાણે એવો કરવો કે બધા શાસ્ત્રમા વર્ણવતા અધિક જુદાઈ ન પડી હોય તેવું જ્ઞાન

‘તીર્થ કર આવી ગર્ભમા બેપત્રે અથવા જન્મે ત્યારે અથવા ત્યાર પછી દેવતાઓ બાણે કે આ તીર્થ કર છે? અને બાણે તો શી રીતે?’ એના ઉત્તરમા સમ્યક્જ્ઞાન જેને પ્રાપ્ત થયું છે એવા દેવતાઓ ‘અવધિજ્ઞાનથી’ તીર્થ કરને બાણે, બધા ન બાણે જે પ્રકૃતિઓ જવાથી ‘જન્મથી’ તીર્થ કર અવધિજ્ઞાનસંયુક્ત હોય છે, તે પ્રકૃતિઓ તેમા નહીં દેખાવાથી તે સમ્યક્જ્ઞાની દેવતાઓ તીર્થ કરને જોળખી શકે છે એ જ વિજ્ઞાપન

સુસુક્ષ્મતાની સન્નિપત્તિ થવા ઇચ્છતા તમો બનેને યથાયોગ્ય પ્રણામ કરુ છું

ઘણું કરીને પરમાર્થ મૌન એમ વર્તવાનું કર્મ હાલ ઉદયમા વર્તે છે અને તેને લીધે તેમ જ વર્તવામા કાળ વ્યતીત થાય છે અને તે જ કારણથી આપના પ્રશ્નોને ઉપર ૨ કામા ઉત્તરયુક્ત કર્યા છે

શાતભૂર્તિ સોભાગ્ય હાલ મોરબી છે

ઘણું કરીને જીવ જો પરિચયમાં રહે છે, તે પરિચયરૂપ પોતાને માને છે જેનો પ્રગટ અનુભવ પણ થાય છે કે અનાર્થક્રુષ્ણમાં પરિચય કરી રહેલો જીવ અનાર્થરૂપે પોતાને દૃઢ માને છે, અને આર્થ-ત્વને વિષે મતિ કરતો નથી

માટે મોટા પુરુષોએ અને તેને લઈને અમે જોવો દૃઢ નિશ્ચય કર્યા છે કે જીવને સત્સંગ એ જ મોક્ષનું પરમ સાધન છે

પોતાની સન્માર્ગને વિષે ચેત્યતા જેવી છે, તેવી ચેત્યતા ધરાવનારા પુરુષોનો સંગ તે સત્સંગ કહ્યો છે મોટા પુરુષના સંગમાં નિવાસ છે, તેને અમે પરમ સત્સંગ કહીએ છીએ કારણ એના જેવું કોઈ હિતસ્વી સાધન આ જગતમાં અમે જોઈએ નથી, અને સાધનરૂપ નથી

પૂર્વે થઈ ગયેલા મોટા પુરુષનું ચિત્તન કલ્યાણકારક છે, તથાપિ સ્વરૂપસ્થિતિનું કાળજી હોઈ શકતું નથી, કારણ કે જીવે શુ કરવું તે તેવા સ્મરણથી નથી સમજાતું પ્રત્યક્ષજોગે વગર સમજાવે પણ સ્વરૂપસ્થિતિ થવી સંભવિત માનીએ છીએ, અને તેથી એમ નિશ્ચય થાય છે કે તે જોગનું અને તે પ્રત્યક્ષ ચિત્તનનું ફળ મોક્ષ હોય છે કારણ કે મૂર્તિમાન મોક્ષ તે સત્પુરુષ છે

મોક્ષે ગયા છે એવા (અર્હતાદિક) પુરુષનું ચિત્તન ઘણું કાળે ભાવાનુસાર મોક્ષાદિક ફળદાતા હોય છે સમ્યક્ત્વ પામ્યા છે એવા પુરુષનો નિશ્ચય થયે અને જોગ્યતાના કાળજી જીવ સમ્યક્ત્વ પામે છે

[૨૧૨]

૨૫૦

મુંબઈ, જેઠ સુદ ૧૫, રવિ, ૧૯૪૭

સક્રિયા પૂર્ણતા પામવાને યોગ્ય ત્યારે થાય છે કે

એક વૃણમાત્ર પણ હરિ પ્રત્યે યાચવું નહીં,

સર્વદશામાં સક્રિયામય જ રહેવું.

ગઈ કાલે એક પત્ર અને આજે એક પત્ર ચિ કેશવલાલ તરફથી મળ્યું વાચીને કંઈક તૃપ્તિ-તુરતા મરી અને ફરી તેવા પત્ર પ્રત્યેની આતુરતા વર્ધમાન થઈ

વ્યવહારચિંતાથી અકળામણ આવતા, સત્સંગના વિચોગથી કોઈ પ્રકારે શાંતિ નથી હોતી એમ આપે લાગ્યું તે ચેત્ય જ છે તથાપિ વ્યવહારચિંતાનું અકળામણ તો ચેત્ય નથી સર્વત્ર હરિધ્વજા બળવાન છે, એ દૃઢ કરાવવા માટે હરિએ આમ કહ્યું છે, એમ આપે નિ શકપણે સમજવું, માટે જે થાય તે જોવું, અને પછી જો આપને અકળામણ જન્મ પામે, તો જોઈ લઈશું હવે સમાગમ થશે ત્યારે એ વિષે વાતચીત કરીશું અકળામણ રાખશો નહીં અમે તો એ માર્ગથી તર્યા છીએ

ચિંત કેશવલાલ અને લાલચ દે અમારી પાસે આવે છે ધ્વિરેન્દ્રજીથી ટંગમગ ટંગમગ જોઈ એ છીએ ધ્વિર જ્યાં સુધી પ્રેરે નહીં ત્યાં સુધી અમારે કંઈ કરવું નહીં, અને તે વગર પ્રેરે કરાવવા ઇચ્છે છે આમ હોવાથી ઘડી ઘડીમાં પરમાશ્ચર્યરૂપ દશા થયા કરે છે કેશવલાલ અને લાલચ દે અમારી દશાના અશની પ્રાપ્તિની ઇચ્છા કરવી, એ વાત વિષે પ્રેરણા રહે છે તથાપિ એમ થવા દેવામાં ધ્વિરેન્દ્રજી વિલંબવાળી હશે જેથી તેમને આજીવિકાની ઉપાધિમાં મુજબ છે અને એને લઈને અમને પણ મનમાં રદ્દા કરે છે, પણ નિરુપાયતાના ઉપાય હાલ તો નથી કરી શકાતો

છેલ્લમ જ્ઞાની પુરુષ હતા પદની રચના બહુ શ્રેષ્ઠ છે

સાકારરૂપે હરિની પ્રગટ પ્રાપ્તિ એ શબ્દને પ્રત્યક્ષ દર્શન ઘણું કરીને લખુ છું

આપને જ્ઞાનની આગળ જતા વૃદ્ધિ થશે

લિં ૦ આસાંકિત રામચંદ્ર

[૨૪૫-૧]

૨૮૯ વવાણિયા, આસો વદ ૧૦, સોમ, ૧૬૪૭

પરમાર્થવિષયે મનુષ્યોનો પત્રવ્યવહાર વધારે ચાલે છે, અને અમને તે અતુલ્ય આવૃત્તિ નથી જેથી ઘણા ઉત્તર તો લખવામાં જ આવતા નથી, એવી હરિદ્વચ્છા છે, અને અમને એ વાત પ્રિય પણ છે

[૨૪૫-૨]

૨૯૦

એક દશાએ વર્તન છે, અને એ દશા હજુ ઘણો વખત રહેશે ત્યાં સુધી ઉદ્યાતુસાર પ્રવર્તન યોગ્ય જાણ્યું છે, માટે કેઈ પણ પ્રસંગે પત્રાદિની પહોંચ મળતા વિલંબ થાય અથવા ન મોકલાય, અથવા કંઈ ન જણાવી શકાય તો તે શોધ કરવા યોગ્ય નથી, એમ દૃઢ કરીને અત્રેનો પત્રપ્રસંગ રાખજો

[૨૪૭]

૨૯૧

વવાણિયા, આસો વદ ૧૨, શુક્ર, ૧૬૪૭

ૐ

પૂર્ણકામ ચિત્તને નમોનમઃ

આત્મા પ્રજ્ઞ સમાધિમા છે મન વનમા છે એકબીજાના આભાસે અતુલ્યે દેહ કંઈ ક્રિયા કરે છે, ત્યાં સંવિગત અને સંતોષરૂપ એવા તમારા બંનેના પત્રનો ઉત્તર શાથી લખવો તે તમે કહો

ધર્મજના સંવિગત પત્રની કેઈ કેઈ બાબત વિષે વિગત સહિત જણાવત, પણ ચિત્ત લખવામાં રહેતું નથી, એટલે જણાવી નથી

ત્રિભુવનાદિકની ઇચ્છાને અનુસરી આજુ દસમાગમ ભોગ થાય એમ કરવા ઇચ્છા છે, અને ત્યારે તે પત્ર સંબંધી કંઈ પૂછવું હોય તે પૂછજો

ધર્મજમા જેમનો નિવાસ છે એવા એ મુમુક્ષુઓની દશા અને પ્રથા તમને સ્મરણમા રાખવા યોગ્ય છે, અનુસરવા યોગ્ય છે

મગનલાલ અને ત્રિભુવનના પિતાજી કેવી પ્રવૃત્તિમા છે તે લખવું, આ પત્ર લખતા સૂઝતા લખ્યું છે

તમે બધા કેવી પ્રવૃત્તિમા પરમાર્થ વિષયે રહો છો તે લખશે

તમારી ઇચ્છા અમારા વચનાદિક માટે હોઈ પત્ર ઇચ્છતી હશે, પણ ઉપર જણાવ્યા છે જે કારણો તે વાચી તમે ઘણા પત્ર વાચ્યા છે એમ ગણજો

એક કેઈ નહીં જણાવેલા પ્રસંગ વિષે વિગતથી પત્ર લખવાની ઇચ્છા હવી, તેનો પણ નિરોધ કરવો પડ્યો છે તે પ્રસંગ ગાલીચવશાત્ આટલા વર્ષ સુધી હૃદયમા જ રાખ્યો છે હવે જાણીએ છીએ કે કહીએ, તથાપિ તમારી સત્સંગિતિએ આવ્યે, કહીએ તો કહીએ લખવાનું બને તેમ નથી લાગતું

એક સમય પણ વિરહ નહીં, એવી રીતે સત્સંગમાં જ રહેવાનું ઇચ્છીએ છીએ પણ તે તો હરિદ્વચ્છાવશ છે

કળિયુગમા સત્સંગની પરમ હાનિ થઈ ગઈ છે અધકાર વ્યાપ્ત છે અને સત્સંગનું જે અપૂર્વપણું તેનું જીવને યથાર્થ જ્ઞાન થતું નથી

આ લોકની અદ્ય પણ સુખેચ્છા, પરમ દૈન્યતાની? ઓછાઈ અને પદાર્થનો અનિર્ણય એ બધા કારણો ટાળવાનું બીજ હવે પછી કહેશું તે પહેલા તે જ કારણોને અધિકતાથી કહીએ છીએ

‘આ લોકની અદ્ય પણ સુખેચ્છા’, એ ઘણું કરીને તીવ્ર મુમુક્ષુતાની ઉત્પત્તિ થયા પહેલાં હોય છે તે હોવાના કારણો નિશ્ચયપણે તે ‘સત્’ છે એવું દૃઢ થયું નથી, અથવા તે ‘પરમાનંદરૂપ’ જ છે એમ પણ નિશ્ચય નથી અથવા તો મુમુક્ષુતામાં પણ કેટલોક આનંદ અનુભવાય છે, તેને લીધે બાહ્યશાતાના કારણો પણ કેટલીક વાર પ્રિય લાગે છે (૧) અને તેથી આ લોકની અદ્ય પણ સુખેચ્છા રહ્યા કરે છે, જેથી જીવની જોગ્યતા રોકાઈ જાય છે

૨ સત્પુરુષમા જ પરમેશ્વર યુદ્ધિ, એને જ્ઞાનીઓએ પરમ ધર્મ કહ્યો છે, અને એ યુદ્ધિ પરમ દૈન્યત્વ સૂચવે છે, જેથી સર્વ પ્રાણી વિષે પોતાનું દાસત્વ મનાય છે અને પરમ જોગ્યતાની પ્રાપ્તિ હોય છે એ ‘પરમ દૈન્યત્વ’ ન્યાય સુધી આવરિત રહ્યું છે ત્યાં સુધી જીવની જોગ્યતા પ્રતિબંધિત હોય છે

કદાપિ એ બંને થયા હોય, તથાપિ વાસ્તવિક તત્ત્વ પામવાની કંઈ જોગ્યતાની ઓછાઈને લીધે પદાર્થ-નિર્ણય ન થયો હોય તો ચિત્ત વ્યાકુળ રહે છે, અને મિથ્યા સમતા આવે છે, કદિપત્ત પદાર્થ વિષે ‘સત્’ની માન્યતા હોય છે, જેથી કાળે કરી અપૂર્વ પદાર્થને વિષે પરમ પ્રેમ આવતો નથી, અને એ જ પરમ જોગ્યતાની હાનિ છે

આ ત્રણે કારણો ઘણું કરીને અમને મળેલા ઘણાંખરા મુમુક્ષુમા અમે જોયા છે માત્ર બીજા કારણની કંઈક ન્યૂનતા કોઈ કોઈ વિષે જોઈ છે, અને જો તેઓમા સર્વ પ્રકારે (૩) પરમ દૈન્યતાની ખામીની) ન્યૂનતા થવાનું પ્રયત્ન હોય તો જોગ્ય થાય એમ જાણીએ છીએ પરમ દૈન્યપણું એ ત્રણેમા બળવાન સાધન છે, અને એ ત્રણેનું બીજ મહાત્માને વિષે પરમ પ્રેમાર્પણું એ છે

અધિક શું કહીએ? અનંત કાળે એ જ માર્ગ છે

પહેલું અને ત્રીજું કારણ જવાને મારે બીજા કારણની હાનિ કરવી ૪ અને મહાત્માના જોગે તેના અલૌકિક સ્વરૂપને ઓળખવું ઓળખવાની પરમ તીવ્રતા રાખવી, તો ઓળખાશે મુમુક્ષુના નેત્રો મહાત્માને ઓળખી લે છે

મહાત્મામા જેનો દૃઢ નિશ્ચય થાય છે, તેને મોહાસક્તિ મટી પદાર્થનો નિર્ણય હોય છે તેથી વ્યાકુળતા મટે છે તેથી નિશ્ચયતા આવે છે જેથી જીવ સર્વ પ્રકારના દુઃખથી નિર્ભય હોય છે અને તેથી જ નિશ્ચયતા ઉત્પન્ન હોય છે, અને એમ ચોગ્ય છે

માત્ર તમ મુમુક્ષુઓને અર્થે દૂકામા દૂકું આ લખ્યું છે, તેનો પરસ્પર વિચાર કરી વિસ્તાર કરવો અને તે સમજવું એમ અમે કહીએ છીએ

અમે આમા ઘણો ગૂઢ શાસ્ત્રાર્થ પણ પ્રતિપાદન કર્યો છે

તમે વારંવાર વિચારજો ચોગ્યતા હશે તો અમારા સમાગમમાં આ વાતનો વિસ્તારથી વિચાર જતાવીશું

હાલ અમારો સમાગમ થાય તેમ તો નથી, પણ વખતે શ્રાવણ વદમા કરીએ તો થાય, પણ તે ક્યે સ્થળે તે હજી સુધી વિચાર્યું નથી

૧ પાઠાન્તર પરમ વિનયની ઓછાઈ

૨ પાઠાન્તર તથાગ્રંથ ઓળખાણ થયે સદ્ગુરુમા પરમેશ્વરયુદ્ધિ રાખી તેમની આજ્ઞાએ પ્રવર્તવું તે ‘પરમ વિનય’ કહ્યો છે તેથી પરમ જોગ્યતાની પ્રાપ્તિ હોય છે એ પરમ વિનય ન્યાય સુધી આવે નહીં ત્યાં સુધી જીવને જોગ્યતા આવતી નથી

૩ પાઠાન્તર પરમ વિનયની

૪ પાઠાન્તર. અને પરમ વિનયમાં વર્તવું ચોગ્ય છે

વર્ષ ૨૫ મું

[૨૫૩]

૨૯૮ વવાણિયા, કાર્તિક સુદ ૪, શુક્ર, ૧૯૪૮

કાળ વિષમ આવી ગયો છે સત્સંગનો ભેગ નથી, અને વીતરાગતા વિશેષ છે, એટલે કયાથ સારું નથી, અર્થાત્ મન વિશ્રાંતિ પામતું નથી અનેક પ્રકારની વિટળના તો અમને નથી, તથાપિ નિરંતર સત્સંગ નહીં એ મોટી વિટળના છે લોકસંગ રુચતો નથી

[૨૫૪]

૨૯૯ વવાણિયા, કાર્તિક સુદ ૭, રવિ, ૧૯૪૮

ગમે તે ક્રિયા, જપ, તપ કે શાસ્ત્રવાચન કરીને પણ એક જ કાર્ય સિદ્ધ કરવાનું છે, તે એ કે જગતની વિસ્મૃતિ કરવી અને સત્તા ચરણુમા રહેવું

અને એ એક જ લક્ષ ઉપર પ્રવૃત્તિ કરવાથી જીવને પોતાને શુ કરવું યોગ્ય છે, અને શુ કરવું યોગ્ય છે તે સમજાય છે, સમજાતું જાય છે

એ લક્ષ આગળ થયા વિના જપ, તપ, ધ્યાન કે દાન કેાઈની યથાયોગ્ય સિદ્ધિ નથી, અને ત્યાં સુધી ધ્યાનાદિક નહીં જેવા કામના છે

માટે એમાથી જે જે સાધનો થઈ શકતા હોય તે બધા એક લક્ષ થવાને અર્થે કળવા કે જે લક્ષ અમે ઉપર જણાવ્યો છે જપતપાદિક કેઈ નિષેધવા યોગ્ય નથી, તથાપિ તે બધા એક લક્ષને અર્થે છે, અને એ લક્ષ વિના જીવને સમ્યક્ત્વસિદ્ધિ થતી નથી

વધારે શુ કહીએ ? ઉપર જણાવ્યું છે તેટલું જ સમજવાને માટે સઘળા શાસ્ત્રો પ્રતિપાદિત થયા છે

આ લોકની અદ્ય પણ સુખેચ્છા, પરમ દૈન્યતાની? ઓછાઈ અને પદાર્થનો અનિર્ણય એ બધા કારણો ટાળવાનું બીજ હવે પછી કહેશું તે પહેલા તે જ કારણોને અધિકતાથી કહીએ છીએ

‘આ લોકની અદ્ય પણ સુખેચ્છા’, એ ઘણું કરીને તીવ્ર સુમુક્ષુતાની ઉત્પત્તિ થયા પહેલા હોય છે તે હોવાનાં કારણો નિશ કપણે તે ‘સત્’ છે એવું દૃઢ થયું નથી, અથવા તે ‘પરમાન દરૂપ’ જ છે એમ પણ નિશ્ચય નથી અથવા તો સુમુક્ષુતામા પણ કેટલોક આનંદ અનુભવાય છે, તેને લીધે બાહ્યશાતાના કારણો પણ કેટલીક વાર પ્રિય લાગે છે (!) અને તેથી આ લોકની અદ્ય પણ સુખેચ્છા રહ્યા કરે છે, જેથી જીવની જોગ્યતા રોકાઈ જાય છે

૨ સત્પુરુષમા જ પરમેશ્વર ભુદ્ધિ, એને જ્ઞાનીઓએ પરમ ધર્મ કહ્યો છે, અને એ ભુદ્ધિ પરમ દૈન્યત્વ સૂચવે છે, જેથી સર્વ પ્રાણી વિષે પોતાનું દાસત્વ મનાય છે અને પરમ જોગ્યતાની પ્રાપ્તિ હોય છે એ ‘પરમ દૈન્યત્વ’ જ્યાં સુધી આવરિત રહ્યું છે ત્યાં સુધી જીવની જોગ્યતા પ્રતિબંધ ધારી હોય છે

કદાપિ એ બંને થયા હોય, તથાપિ વાસ્તવિક તત્ત્વ પામવાની કંઈ જોગ્યતાની ઓછાઈને લીધે પદાર્થ-નિર્ણય ન થયો હોય તો ચિત્ત વ્યાકુળ રહે છે, અને મિથ્યા સમતા આવે છે, કદિપત્ પદાર્થ વિષે ‘સત્’ની માન્યતા હોય છે, જેથી કાળે કરી અપૂર્વ પદાર્થને વિષે પરમ પ્રેમ આવતો નથી, અને એ જ પરમ જોગ્યતાની હાનિ છે

આ ત્રણે કારણો ઘણું કરીને અમને મળેલા ઘણાબરા સુમુક્ષુમા અમે જોયા છે માત્ર બીજા કારણની કંઈક ન્યૂનતા કોઈ કોઈ વિષે જોઈ છે, અને જો તેઓમાં સર્વ પ્રકારે (૩) પરમ દૈન્યતાની ખામીની) ન્યૂનતા થવાનું પ્રયત્ન હોય તો જોગ્ય થાય એમ જાણીએ છીએ પરમ દૈન્યપણું એ ત્રણેમા બળવાન સાધન છે, અને એ ત્રણેનું બીજ મહાત્માને વિષે પરમ પ્રેમાર્પણું એ છે

અધિક શું કહીએ? અનંત કાળે એ જ માર્ગ છે

પહેલું અને ત્રીજું કારણ જવાને માટે બીજા કારણની હાનિ કરવી ૪ અને મહાત્માના જોગે તેના અલૌકિક સ્વરૂપને ઓળખવું ઓળખવાની પરમ તીવ્રતા રાખવી, તો ઓળખાશે સુમુક્ષુના નેત્રો મહાત્માને ઓળખી લે છે

મહાત્મામા જેનો દૃઢ નિશ્ચય થાય છે, તેને મોહાસક્તિ મટી પદાર્થનો નિર્ણય હોય છે તેથી વ્યાકુળતા મટે છે તેથી નિશ કતા આવે છે જેથી જીવ સર્વ પ્રકારના દુઃખથી નિર્ભય હોય છે અને તેથી જ નિસંગતા ઉત્પન્ન હોય છે, અને એમ યોગ્ય છે

માત્ર તમ સુમુક્ષુઓને અર્થે દૂ કામા દૂ કુ આ લખ્યું છે, તેનો પરસ્પર વિચાર કરી વિસ્તાર કરવો અને તે સમજવું એમ અમે કહીએ છીએ

અમે આમા ઘણો ગૂઢ શાસ્ત્રાર્થ પણ પ્રતિપાદન કર્યો છે

તમે વારવાર વિચારજો યોગ્યતા હશે તો અમારા સમાગમમાં આ વાતનો વિસ્તારથી વિચાર બતાવીશું

હાલ અમારો સમાગમ થાય તેમ તો નથી, પણ વખતે શ્રાવણ વદમા કરીએ તો થાય, પણ તે કયે સ્થળે તે હજી સુધી વિચાર્યું નથી

૧ પાઠાન્તર પરમ વિનયની ઓછાઈ

૨ પાઠાન્તર તથાકથ ઓળખાણ થયે સદૃશુમા પરમેશ્વરભુદ્ધિ ગખી તેમની આત્માએ પ્ર ‘પરમ વિનય’ કહ્યો છે તેથી પરમ જોગ્યતાની પ્રાપ્તિ હોય છે એ પગમ વિનય જ્યાં સુધી આવે સુધી જીવને જોગ્યતા આવતી નથી

૩ પાઠાન્તર પરમ વિનયની

૪ પાઠાન્તર. અને પરમ વિનયમાં વર્તવું યોગ્ય

[૨૫૭]

૩૦૪

વવાણિયા, કાર્તિક સુદ, ૧૯૪૮

ૐ

યથાયોગ્ય વદન સ્વીકારશે સમાગમમા આપને જે ચાર કારણો મન યોદ્ધી વાત કરવા દેતાં નથી. અને તકાળનું વલણ, સમાગમીઓનું વલણ અને લોકલક્ષ્ય ધણું કરીને એ કારણના મૂળ હોય છે એવા કારણો હોય તેથી કોઈપણ પ્રાણી ઉપર કટાક્ષ આવે એવી દશા ધણું કરીને મને રહેતી નથી પણ હાલ મારી દશા કઈ પણ લોકોત્તર વાત કરતાં અટકે છે, અર્થાત્ મન મળતુ નથી

‘ પરમાર્થ મોન ’ એ નામનું એક કર્મ હાલમાં ઉદયમા પણ વર્તે છે, તેથી ઘણા પ્રકારની મોનતા પણ અગીકૃત કરી છે, અર્થાત્ પરમાર્થ સ બ ધી વાતચીત કરવાનું ઘણું કરીને રાખવામા આવતું નથી તેવો ઉદય કાળ છે કવચિત્ સાધારણ માર્ગસ બ ધી વાતચીત કરવામાં આવે છે, નહીં તો એ વિષયમાં વાણી વડે, તેમ જ પરિચય વડે સૌન્યતા અને શૂન્યતા ગ્રહણ કરવામા આવી છે જ્યાં સુધી યોગ્ય સમાગમ થઈ ચિત્ત જ્ઞાની પુરુષનુ સ્વરૂપ બાણી થકતું નથી, ત્યાં સુધી ઉપર જણાવેલા ત્રણ કારણો કેવળ જતાં નથી, અને ત્યાં સુધી ‘ સત્ ’નું યથાર્થ કારણ પ્રાપ્ત પણ થતું નથી આમ હોવાથી તમને મારો સમાગમ થતા પણ ઘણી બ્યાવહારિક અને લોકલક્ષ્યયુક્ત વાત કરવાનો પ્રસંગ રહેશે, અને તે પર મને કટાણો છે આપ ગમે તેનાથી પણ મારા સમાગમ થયા પછી એવા પ્રકારની વાતમા ગૂંથાઓ એ મેં યોગ્ય માન્યું નથી

[૨૫૫]

૩૦૫

વવાણિયા, કારતક વદ ૧, ૧૯૪૮

ૐ

ધર્મજવાસી છે જેઓ, તેમને સમ્યક્જ્ઞાનની હંબુ બેઠે પ્રાપ્તિ નથી, તથાપિ માર્ગાનુસારી છવ હોવાથી તેઓ સમાગમ કરવા બેગ છે તેમના આશ્રયમાં વર્તતા સુસુક્ષ્મોની ભક્તિ, વિનયાદિ રીત ભાત, નિર્વાસનાપણ એ ભેદ અનુસરવા બેગ છે તમારો જે કુળધર્મ છે, તેની કેટલીક રીતભાત વિચારતા ઉપર જણાવેલા સુસુક્ષ્મોની રીતભાત આદિ^૧. તેમની મન, વચન, કાયાની અનુસરણ, સરળતા^૧. . માટે સમાગમ કરવા બેગ છે કોઈ પણ પ્રકારનું દર્શન થાય તેને સમ્યક્જ્ઞાન મોટા પુરુષોએ ગણ્યું છે, એમ સમજવાનું નથી પદાર્થનો યથાર્થ બોધ પ્રાપ્ત થાય તેને સમ્યક્જ્ઞાન ગણવામાં આવ્યું છે

ધર્મજ જેમને નિવાસ છે, તેઓ હંબુ તે ભૂમિકામા આવ્યા નથી તેમને અમુક તેજોમયાદિ દર્શન છે તથાપિ યથાર્થ બોધપૂર્વક નથી દર્શનાદિ કરતા યથાર્થ બોધ શ્રેષ્ઠ પદાર્થ છે આ વાત જણાવવાનો હેતુ એ છે કે કોઈ પણ બાતની કલ્પનાથી તમે નિર્ણય કરતાં નિવૃત્ત થાઓ

ઉપર જે કલ્પના શબ્દ વાપરવામા આવ્યો છે તે એવા અર્થમા છે કે “ અમે તમને તે સમાગમની સમ્મતિ આપવાથી તે સમાગમીઓ ‘ વસ્તુજ્ઞાનના ’ સ બ ધમા ને કઈ પ્રરૂપ છે, અથવા બોધે છે, તેમ જ અમારી સાન્યતા પણ છે, અર્થાત્ જેને અમે સત્ કહીએ છીએ તે, પણ અમે હાલ મોન રહેતા હોવાથી તેમના સમાગમથી તે જ્ઞાનનો બોધ તમને મેળવવા ઇચ્છીએ છીએ ”

૩૦૬

મોરળી, કારતક વદ ૭, ગિ, ૧૯૪૮

ૐ બ્રહ્મ સમાધિ

શ્રી મુલાગ્ય પ્રેમસમાધિ વિષે વર્તે છે

અમ્રગદ મત

અમારી દશા મદ જોગ્યને હાલ લાભ કરે તેવી નથી, અમે એવી જ જાળ હાલ ધૃષ્ટતા નથી, રાખી નથી, અને તેઓ ગધાનો કેમ વહીવટ ચાલે છે, એનું સ્મરણ નથી તેમ છતાં અમને એ ગધાની અનુકંપા આવ્યા કરે છે, તેમનાથી અથવા પ્રાણીમાત્રથી, મનથી લિન્ન ભાવ રાખ્યો નથી, અને રાખ્યો રહે તેમ નથી લક્ષિતવાળા પુસ્તકો ક્વચિત્ ક્વચિત્ વાંચીએ છીએ, પણ જે સધણું કરીએ છીએ તે કેકાણા વગરની દશાથી કરીએ છીએ.

અમે હાલમા ઘણું કરીને આપના કાગળોનો વખતસર ઉત્તર લખી શકતા નથી, તેમજ પૂરા ખુલાસાથી પણ લખતા નથી, તે જોકે યોગ્ય તો નથી, પણ હરિની એમ ઇચ્છા છે, જેથી તેમ કરીએ છીએ હવે જ્યારે સમાગમ થશે, ત્યારે અમારો એ દોષ આપને ક્ષમા કરવો પડશે એવી અમારી ખાતરી છે

અને તે ત્યારે મનાશે કે જ્યારે તમારો સ ગ હવે ફરી થશે તે સ ગ ઇચ્છીએ છીએ, પણ જેવા જોગે થવો જોઈએ, તેવા જોગે થવો દુર્લભ છે ભાદરવામા જે આપે ઇચ્છા રાખી છે, તેથી કંઈ અમારી પ્રતિકૂળતા નથી, અનુકૂળતા છે, પણ તે સમાગમમા જે જોગ ઇચ્છીએ છીએ તે જો થવા દેવા હરિની ઇચ્છા હોય અને સમાગમ થાય તો જ અમારો ખેદ મટે એમ માનીએ છીએ

દશાનું દ્રુ વર્ણન વાંચીને, આપને ઉત્તર લખાયા ન હોય તે માટે ક્ષમા આપવાની વિનંતી કરું છું

પ્રભુની પરમ કૃપા છે અમને કોઈથી લિન્ન ભાવ રહ્યો નથી, કોઈ વિષે દોષબુદ્ધિ આવતી નથી, સુનિ વિષે અમને કોઈ હલકો વિચાર નથી, પણ હરિની પ્રાપ્તિ ન થાય એવી પ્રવૃત્તિમા તેઓ પડ્યા છે એકલુ બીજાન જ તેમનું કલ્યાણ કરે એવી એમની અને બીજા ઘણા સુમુક્ષુઓની દશા નથી ‘સિદ્ધાંતજ્ઞાન’ સાથે જોઈએ, એ ‘સિદ્ધાંતજ્ઞાન’ અમારા હૃદયને વિષે આવરિતરૂપે પડ્યું છે હરિ-ઇચ્છા જો પ્રગટ થવા દેવાની હશે તો થશે અમારો દેશ હરિ છે, જાત હરિ છે, કાળ હરિ છે, દેહ હરિ છે, રૂપ હરિ છે, નામ હરિ છે, દિશા હરિ છે, સર્વ હરિ છે, અને તેમ છતાં આમ વહીવટમા છીએ, એ એની ઇચ્છાનું કારણ છે

ૐ શાંતિ શાંતિ શાંતિ.

૨૫૬

ગુંબઈ, અસાડ વદ ૨, ૧૯૪૭

“અથાગ પ્રેમે તમને નમસ્કાર”

જે પત્ર વિસ્તારથી લખેલા એવાં આપના તરફથી મલ્યા, આટલો પરિશ્રમ લો છો, એ અમારા ઉપરની આપની કૃપા છે

એમા જે જે પ્રશ્નોનો ઉત્તર ઇચ્છ્યો છે, તે સમાગમે જરૂર આપશું જીવના વધવાઘટવા વિષયે, એક આત્મા વિષયે, અન ત આત્મા વિષયે, મોક્ષ વિષયે, મોક્ષના અન ત સુખ વિષયે તમને સર્વ પ્રકારે નિર્ણય સમાગમે આ વેળા આપવા ધાર્યું છે કારણ કે એ માટે અમને હરિની કૃપા થઈ છે, પણ તે માત્ર તમને જણાવવા માટે, બીજા માટે પ્રેરણા કરી નથી

[૨૧૮]

૨૫૭

ગુંબઈ, અસાડ વદ ૪, ૧૯૪૭

અત્રે ઇશ્વરકૃપાથી આનંદ છે આપનું પત્ર ઇચ્છું છું

ઘણું લખવું સૂઝે છે, પણ લખી શકાતું નથી તેમા પણ એક કારણ સમાગમ થયા પછી લખવાનું રહે છે અને સમાગમ પછી લખ્યા જેવો તો માત્ર પ્રેમ—સ્નેહ રહેશે, લખવું પણ વાર વાર સુઝાવાથી સૂઝે છે બહુ જ ધારાઓ ચાલતી જોઈ, કોઈ કંઈ પેટ દેવા જોગ મળે તો બહુ સારું, એમ લાગી જવાથી, કોઈ ન મળતા આપને લખવા ઇચ્છા થાય છે પણ તેમા ઉપર જણાવ્યા કારણને લીધે

શ્રાવણ વદમા આપને વખત મળે તેવું હોય તો પાત્ર ૫ દર દિવસ માટે સમાગમની યોજના કરવાની ઇચ્છા કરું

‘જ્ઞાનધારા’ સ બ ધી મૂળમાર્ગ અમે તમને આ વખતના સમાગમમા થોડો પણ કહીશું, અને તે માર્ગ પૂરી રીતે આ જ જન્મમાં તમને કહીશું એમ અમને હરિની પ્રેરણા હોય તેવું લાગે છે તમે અમારે માટે જન્મ ધર્યો હશે એમ લાગે છે તમે અમારા અથાગ ઉપકારી છો તમે અમને અમારી ઇચ્છાનું સુખ આપ્યું છે, તે માટે નમસ્કાર સિવાય બીજો શું બદલો વાળીએ ?

પણ અમને લાગે છે કે અમારે હાથે હરિ તમને પરાભક્તિ અપાવશે, હગ્નિા સ્વરૂપનું જ્ઞાન કરાવશે, અને એ જ અમે મોટો ભાગ્યેદય માનીશું

અમારું ચિત્ત તો બહુ હરિમય રહે છે, પણ સગ બધા કળિયુગના રહ્યા છે માયાના પ્રસંગમા રાત દિવસ રહેવું રહે છે, એટલે પૂર્ણ હરિમય ચિત્ત રહી શકવું દુર્લભ હોય છે, અને ત્યાં સુધી અમારા ચિત્તને ઉદ્દેગ મટશે નહીં

ખ ભાતવાસી ભોગ્યતાવાળા જીવ છે, એમ અમે બાણીએ છીએ, પણ હરિની ઇચ્છા હંમેશા થોડો વિલંબ કરવાની દેખાય છે આપે દોહરા વગેરે લખી મોકલ્યું તે સારું કયું અમે તો હાલ કોઈની સ ભાળ લઈ શકતા નથી અશક્તિ બહુ આવી ગઈ છે, કારણ કે ચિત્ત બાહ્ય વિષયમા હાલ જતું નથી.

લિંબ ઇશ્વરાર્પણ

[૨૨૧]

૨૬૦

મુખર્ષ, શ્રાવણ સુદ ૯, શુક્ર ૧૯૪૭

નથુરામજીના પુસ્તક વિષે, તથા તેના વિષે આપે લખ્યું તે બાદ્યું હાલ કંઈ એવું બાણવા ઉપર ચિત્ત નથી તેના એકાદ બે પુસ્તકો છપાયેલાં છે, તે મેં વાંચેલા છે

અમત્કાર બતાવી યોગને સિદ્ધ કરવો, એ યોગીનું લક્ષણ નથી સર્વોત્તમ યોગી તો એ છે કે સર્વ પ્રકારની સ્પૃહાથી રહિતપણે સત્યમા કેવળ અનન્ય નિષ્ઠાએ જે સર્વ પ્રકારે ‘સત’ જ આચરે છે, જગત જેને વિસ્મૃત થયું છે અમે એ જ ઇચ્છીએ છીએ

[૨૨૨]

૨૬૧

મુખર્ષ, શ્રાવણ સુદ ૯, શુક્ર ૧૯૪૭

પત્ર પહોંચ્યું

તમારા ગામથી (ખ ભાતથી) પાત્ર સાત ગાઉ પર એવું ગામ છે કે જ્યાં અબાણપણે રહેવું હોય તો અત્યુક્ત આવે ? જા, વનસ્પતિ અને સૃષ્ટિરચના જ્યાં ઠીક હોય તેવું સ્થળ ભો ધ્યાનમા આવે તો લખશો

જૈનના પર્યુષણથી પહેલાં અને શ્રાવણ વદ ૧ પછી અત્રેથી થોડા વખતને માટે નિવૃત્ત થવાની ઇચ્છા છે

ધર્મ સ બ ધે પણ જ્યાં અમને યોગબળતા હોય તેવા ગામમા હાલ તો અમે પ્રવૃત્તિ માની છે, જેથી ખ ભાત આવવા વિષે વિચાર હાલ સ ભવતો નથી

હાલમા થોડા વખતને માટે આ નિવૃત્તિ લેવા ઇચ્છું છું સર્વ કાળને માટે (આયુષ્ય પર્યંત) જ્યાં સુધી નિવૃત્તિ મેળવવાનો પ્રસંગ ન આવ્યો હોય ત્યાં સુધી ધર્મ સ બ ધે પણ પ્રગટમા આવવાની ઇચ્છા રહેતી નથી

માત્ર નિર્વિકારપણે (પ્રવૃત્તિ રહિત) જ્યાં રહેવાય, અને એકાદ બે મનુષ્યો ત્યાં ખપ પૂરતા (વ્યવહારની પ્રવૃત્તિ બુઝો) હોય એટલે ઘણું છે કમપૂર્વક તમારો જે કંઈ સમાગમ રાખવો ઇચ્છો તે રાખશું અધિક જ બાળ ભોઈતી નથી ઉપરની બાબત માટે સાધારણ તબવીજ કરવી વધારે બાણમા આવે એવું ન થવું જોઈએ

જનક વિદેહી વિષે લક્ષમા છે

૩૧૧

મુળર્ધ, પોષ સુદ ૩, રવિ, ૧૯૪૮

અનુક્રમે સયમ સ્પર્શતો જી, પામ્યો ક્ષાયકલાવ રે,
સયમ શ્રેણી કૂલડે જી, પૂજી પદ નિખાવ રે
શુદ્ધ નિર જન અલખ અગોચર, એહિ જ સાધ્ય સુહાચો રે,
જ્ઞાનક્રિયા અવલખી ફરસ્યો, અનુભવ સિદ્ધિ ઉપાયો રે
રાયસિદ્ધારથ વશ વિભૂષણ, ત્રિશલા રાણી બયો રે,
અજ અજરામર સહેબન દી, ધ્યાનભુવનમાં ધ્યાયો રે

નાગર મુખ પામર નવ બાણે, વલ્લભ મુખ ન કુમારી રે,
અનુભવ વણ તેમ ધ્યાન તણ મુખ કોણે બાણે નરનારી રે

[૨૬૨]

૩૧૨

મુળર્ધ, પોષ સુદ ૪, સોમ, ૧૯૪૮

ક્ષાયિક આરિત્રને સંભારીએ છીએ

જનક વિદેહીની વાત લક્ષમા છે કરસનદાસનું પત્ર લક્ષમા છે

બોધસ્વરૂપના યથાયોગ્ય

[૨૬૩]

૩૧૩

મુળર્ધ, પોષ સુદ ૭, શુક્ર, ૧૯૪૮

જ્ઞાનીના આત્માને અવલોકીએ છીએ અને તેમ થઈએ છીએ

આપની સ્થિતિ લક્ષમા છે આપની ઇચ્છા પણ લક્ષમા છે, શુરુ-અનુગ્રહવાળી વાર્તા લખી
તે પણ ખરી છે કર્મનું ઉદયપણુ ભોગવવું પડે તે પણ ખરું છે આપ અતિશય એક વખતોવખત
પામી બન્યો છો, તે પણ બાણીએ છીએ વિયોગનો તાપ અસહ્ય આપને રહે છે તે પણ બાણીએ
છીએ ઘણા પ્રકારે સત્સંગમાં રહેવા ભોગ છો એમ માનીએ છીએ, તથાપિ હાલ તો એમ સહન
કરવું યોગ્ય માન્યું છે

ગમે તેવા દેશકાલને વિષે યથાયોગ્ય રહેવું, યથાયોગ્ય રહેવા ઇચ્છ્યા જ કરવું એ ઉપદેશ છે
મનની ચિંતા લખી જણાવો તોય અમને તમારા ઉપર એક થાય તેમ નથી જ્ઞાની અન્યથા કહે નહીં,
તેમ કરવું તેને સૂઝે નહીં, ત્યાં ખીંચે ઉપાય ઇચ્છવો પણ નહો એમ વિનંતી છે

કોઈ એવા પ્રકારનો ઉદય છે કે, અપૂર્વ વીતરાગતા છતાં વેપાર સળખી કંઈક પ્રવર્તન કરી
શકીએ છીએ, તેમ જ ખીંચ પણ ખાવાપીવા વગેરેના પ્રવર્તન માંડ માંડ કરી શકીએ છીએ મન
કયાય વિરામ પામતું નથી, ઘણું કરીને અત્ર કોઈનો સમાગમ ઇચ્છતું નથી કંઈ લખી શકાતું નથી
વધારે પરમાર્થપાક્ય વહવા ઇચ્છા થતી નથી, કોઈએ પૂછેલા પ્રશ્નોનો ઉત્તર બાણતા છતાં લખી
શકતા નથી, ચિંતનો પણ ઝાઝો સંગ નથી, આત્મા આત્મભાવે વર્તે છે

સમયે સમયે અન તચ્છુવિશિષ્ટ આત્મભાવ વધતો હોય એવી દશા રહે છે, જે ઘણું કરીને કળ્યા
દેવામાં આવતી નથી અથવા કળી શકે તેવાનો પ્રસંગ નથી

આત્માને વિષે સહજ સ્મરણે પ્રાપ્ત થયેલું જ્ઞાન શ્રી વર્ષમાનને વિષે હતું એમ જણાય છે પૂર્વ
વીતરાગ જેવો બોધ તે અમને સહજે સાલરી આવે છે, એટલે જ તમને અને ગોસાલિયાને લખ્યું
હતું કે તમે પદાર્થને સમજો ખીંચે કોઈ તેમ લખવામાં હેતુ નહોતો

૨૬૩

રાજ, ભાદરવા સુદ ૮, શુક, ૧૯૪૭

વિયોગથી થયેલા તાપ વિષેનું તમારું એક પત્ર ચારેક દિવસ પહેલા પ્રાપ્ત થયું હતું તેમા દર્શાવેલી ઇચ્છા વિષે દૂ કા શબ્દોમાં જણાવવા બેટલો વખત છે, તે એ કે તમને જેવી જ્ઞાનની જિજ્ઞાસા છે તેવી ભક્તિની નથી ભક્તિ, પ્રેમરૂપ વિના જ્ઞાન શૂન્ય જ છે, તો પછી તેને પ્રાપ્ત કરીને શુ કરવુ છે ? જે અટકવુ તે યોગ્યતાની કચાશને લીધે અને જ્ઞાની કરતા જ્ઞાનમા વધારે પ્રેમ રાખો છો તેને લીધે જ્ઞાની પાસે જ્ઞાન ઇચ્છવું તે કરતા બોધસ્વરૂપ સમજી ભક્તિ ઇચ્છવી એ પરમ કળ છે વધારે શુ કહીએ ?

મન, વચન, કાયાથી તમારો કેઈ પણ દોષ થયો હોય, તો દીનતાપૂર્વક ક્ષમા માગુ છુ ઇશ્વર કૃપા કરે તેને કળિયુગમા એ પદાર્થની પ્રાપ્તિ થાય મહા વિકટ છે આવતી કાલે અહીં થી રવાના થઈ વવાણિયા ભણી જવુ ધારું છે

[૨૨૪]

૨૬૪

રાજ, ભાદરવા સુદ ૮, ૧૯૪૭

હોહરા

હે પ્રભુ, હે પ્રભુ, શુ કહું, દીનાનાથ દયાળ,	
હું તો દોષ અનતર્ન, ભાજન છુ કરુણાળ	૧
શુદ્ધ ભાવ મુજમા નથી, નથી સર્વ તુજરૂપ,	
નથી લલુતા કે દીનતા, શુ કહું પરમસ્વરૂપ ?	૨
નથી આજ્ઞા શુરહેવની, અચળ કરી ઉરમાહી,	
આપ તણો વિશ્વાસ દૃઢ, ને પરમાદર નાહી.	૩
ભોગ નથી સત્સંગનો, નથી સત્સેવા ભોગ,	
કેવળ અર્પણતા નથી, નથી આશ્રય અનુયોગ	૪
‘હું પામર શુ કરી શકુ ?’ એવો નથી વિવેક,	
ચરણ શરણ ધીરજ નથી, મરણ સુધીની છેક	૫
અનિત્ય તુજ માહાત્મ્યનો, નથી પ્રકુલિલ ભાવ,	
અશ ન એકે સ્નેહનો, ન મળે પરમ પ્રભાવ	૬
અચળરૂપ આસક્તિ નહિ, નહીં વિરહનો તાપ,	
કથા અલભ તુજ પ્રેમની, નહિ તેનો પરિતાપ	૭
ભક્તિમાર્ગ પ્રવેશ નહિ, નહીં ભજન દૃઢ ભાન,	
સમજ નહીં નિજ ધર્મની, નહિ શુભ દેશે સ્થાન	૮
કાળદોષ કળિથી થયો, નહિ મર્યાદાધર્મ,	
તોયે નહીં વ્યાકુળતા, ભુઓ પ્રભુ મુજ કર્મ	૯
સેવાને પ્રતિકુળ જે, તે બધન નથી ત્યાગ,	
દેહદ્વિય માને નહીં, કરે બાહ્ય પર રાગ	૧૦
તુજ વિયોગ સ્ફુરતો નથી, વચન નયન યમ નાહી,	
નહિ ઉદાસ અનભક્તથી, તેમ શુદ્ધાદિક માહી	૧૧
અહ ભાવથી રહિત નહિ, સ્વધર્મ સ ચય નાહી,	
નથી નિવૃત્તિ નિર્મળપણે, અન્ય ધર્મની કાંઈ	૧૨

તે ચેતન અને અચેતન એ બે પરિણામે પરિણમી શકે નહીં, અથવા એક પુણ્યદ્રવ્ય અચેતન અને ચેતન એ બે પરિણામે પરિણમી શકે નહીં માત્ર પોતે પોતાના જ પરિણામના પરિણામે, ચેતન-પરિણામ તે અચેતન પદાર્થને વિષે હોય નહીં, અને અચેતન-પરિણામ તે ચેતનપદાર્થને વિષે હોય નહીં, માટે બે પ્રકારના પરિણામે એક દ્રવ્ય પરિણામે નહીં,—બે પરિણામને ધારણ કરી શકે નહીં

‘ એક કરતૂતિ દોષ દર્શન કળાહૂ ન કરે, ’

માટે એક ક્રિયા તે બે દ્રવ્ય કાર્યારે પણ કરે નહીં. બે દ્રવ્યનું મળવું એકાતે હોય યોગ્ય નથી બે બે દ્રવ્ય મળીને એક દ્રવ્ય બિપજતું હોય, તો વસ્તુ પોતાના સ્વરૂપનો ત્યાગ કરે, અને એમ તો કોઈ કાળે બને નહીં કે વસ્તુ પોતાના સ્વરૂપનો કેવળ ત્યાગ કરે

જ્યારે એમ બનતું નથી, ત્યારે બે દ્રવ્ય કેવળ એક પરિણામને પામ્યા વિના એક ક્રિયા પણ કાર્યારી કરે ? અર્થાત્ ન જ કરે.

‘ દોષ કરતૂતિ એક દર્શન ન કરતું હૈ, ’

તેમ જ બે ક્રિયા એક દ્રવ્ય ધારણ પણ કરે નહીં, એક સમયને વિષે બે ઉપયોગ હોઈ શકે નહીં. માટે

‘ જીવ પુરૂષ એક ખેત અવગાહી દોષ, ’

જીવ અને પુરૂષ કદાપિ એક ક્ષેત્રને રોડી રહ્યાં હોય તોપણ

‘ અપને અપને રૂપ, કૌંઈ ન ટરતું હૈ, ’

પોતપોતાનાં સ્વરૂપથી કોઈ અન્ય પરિણામ પામતું નથી, અને તેથી કરીને જ એમ કહીએ છીએ કે,—

‘ જડ પરિનામનિકો, કરતા હૈ પુરૂષ, ’

દેહાદિકે કરીને જે પરિણામ થાય છે તેનો પુણ્યલ કર્તા છે કારણ કે તે દેહાદિ જડ છે, અને જડપરિણામ તો પુરૂષને વિષે છે જ્યારે એમ જ છે તો પછી જીવ પણ જીવ સ્વરૂપે જ વર્તે છે, એમાં કઈ બીજી પ્રમાણ પણ હવે જોઈતું નથી, એમ ગણી કહે છે કે,—

‘ ચિદાનંદ ચેતન સુભાવ આચરતું હૈ ’

કાવ્યકર્તાનો કહેવાનો હેતુ એમ છે કે, બે આમ તમે વસ્તુસ્થિતિ સમજો તો તો જડને વિષેનો જે સ્વસ્વરૂપભાવ છે તે મટે, અને સ્વસ્વરૂપનું જે તિરેલાવપણું છે તે પ્રગટ થાય વિચાર કરો, સ્થિતિ પણ એમ જ છે ઘણી ગહન વાતને અહીં દ્રુકામાં લખી છે (જોકે) જેને યથાર્થ બોધ છે તેને તો સુગમ છે

એ વાતને ઘણી વાર મનન કરવાથી કેટલોક બોધ થઈ શકશે

આપનું પત્તું ૧ ગઈ પરમે મળ્યું છે ચિત્ત તો આપને પત્ર લખવાનું રહે છે, પણ જે લખવાનું સૂઝે છે તે એવું સૂઝે છે કે આપને તે વાતનો ઘણા વખત સુધી પરિચય થયો જોઈએ, અને તે વિશેષ ગહન હોય છે સિવાય લખવાનું સૂઝતું નથી અથવા લખવામાં મન રહેતું નથી ખાતરી તો નિત્ય સમાગમને ઇચ્છીએ છીએ

પ્રસંગોપાત્ત કઈ જ્ઞાનવાર્તા લખશે. આજીવિકાના હું અને મારે આપ લખો છો તે મત્ત છે ચિત્ત ઘણું કરીને વનમાં રહે છે, આત્મા તો પ્રાચ્ય મુક્તસ્વરૂપ લાગે છે વીતરંગપણું વિશેષ છે વેઠની પેઠે પ્રવૃત્તિ કરીએ છીએ બીજાને અનુસંવાદ પણ ગળીએ છીએ જગતથી ગહું ઉઠાસ થઈ ગયા છીએ વસ્તીથી કે ટાળી ગયા છીએ દયા કોઈને જણાવી શકતા નથી જણાવીએ તેવો મત્ત નથી, મનને જેમ ધારીએ તેમ વાળી શકીએ છીએ એટલે પ્રવૃત્તિમાં રહી શક્યા છીએ કોઈ

[૨૨૬]

૨૬૬

ગાળજ, ભાદ્રપદ સુદ ૮, ૧૯૪૭

દોહરા

(૧)

જડ ભાવે જડ પરિણમે, ચેતન ચેતન ભાવ,
કોઈ કોઈ પલટે નહીં, છોડી આપ સ્વભાવ. ૧
જડ તે જડ ત્રણ કાળમાં, ચેતન ચેતન તેમ,
પ્રગટ અનુભવરૂપ છે, સશય તેમા કેમ? ૨
જે જડ છે ત્રણ કાળમાં, ચેતન ચેતન હોય,
ગ ધ મોક્ષ તો નહિ ઘટે, નિવૃત્તિ પ્રવૃત્તિ ન્હોય ૩
ગ ધ મોક્ષ સ યોગથી, જ્યાં લગ આત્મ અભાન,
પણ નહિ ત્યાગ સ્વભાવને, ભાષે જિન ભગવાન, ૪
વર્તે ગ ધ પ્રસંગમાં, તે નિજ પદ અજ્ઞાન,
પણ જડતા નહિ આત્મને, એ સિદ્ધાંત પ્રમાણ ૫
અહિ અરૂપી રૂપીને, એ અચરજનો વાત,
જેવ ગ ધન બાણે નહીં, કેવો જિન સિદ્ધાંત. ૬
પ્રથમ દેહ દુષ્ટિ હતી, તેથી ભાસ્યો દેહ,
હવે દુષ્ટિ થઈ આત્મમાં, ગયો દેહથી નેહ ૭
જડ ચેતન સ યોગ આ, આણુ અનાદિ અનંત,
કોઈ ન કર્તા તેહનો, ભાષે જિન ભગવાન ૮
મૂળ દ્રવ્ય ઉત્પન્ન નહિ, નહીં નાશ પણ તેમ,
અનુભવથી તે સિદ્ધ છે, ભાષે જિનવર એમ. ૯
હોય તેહનો નાશ નહિ, નહીં તેહ નહિ હોય,
એક સમય તે સૌ સમય, ભેદ અવસ્થા જોય ૧૦

x x x

(૨)

પરમ પુરુષ પ્રભુ સદ્ગુણ, પરમ જ્ઞાન સુખધામ,
જેણે આપ્યું ભાન નિજ, તેને સદા પ્રણામ ૧

[૨૨૭ (૧)]

૨૬૭

ગાળજ, ભાદ્રપદ ૧૯૪૭

હરિગીત

જિનવર કહે છે જ્ઞાન તેને સર્વ ભંચો સાંભળો

જે હોય પૂર્વ ભણેલ નવ પણ, જીવને બાંધ્યો નહીં,
તો સર્વ તે અજ્ઞાન ભાજ્યું, સાક્ષી છે આગમ અહીં,
એ પૂર્વ સર્વ કદાં વિશેષ, જીવ કરવા નિર્મળો,
જિનવર કહે છે જ્ઞાન તેને, સર્વ ભંચો સાંભળો ૧
નહિ અથ માહી જ્ઞાન ભાજ્યું, જ્ઞાન નહિ કવિચાતુરી,
નહિ મત્ર તત્રો જ્ઞાન દાખ્યા, જ્ઞાન નહિ ભાષા કરી,
નહિ અન્ય સ્થાને જ્ઞાન ભાજ્યું, જ્ઞાન જ્ઞાનીમાં કળો,
જિનવર કહે છે જ્ઞાન તેને, સર્વ ભંચો સાંભળો ૨

કેવળ જેની ઉદ્ધાસ અવસ્થા છે એવા નિજશુર અષ્ટાવકની શરણતા સ્વીકારી હોવાથી માયાને સુખે તરી શકાય એમ થતું હેતુ, કારણ કે મહાત્માના આલંબનની એવી જ ગળવતરતા છે

[૨૭૦-૨]

૩૨૨

રવિવાર, ૧૯૪૮,

લૌકિકદષ્ટિએ તમે અને અમે પ્રવર્તી છું તો પછી અલૌકિકદષ્ટિએ કોણ પ્રવર્તશે ? આત્મા એક છે કે અનેક છે, કર્તા છે કે અકર્તા છે, જગતનો કોઈ કર્તા છે કે જગત સ્વત છે, એ વગેરે કેમે કરીને સત્સંગે સમજવાયોગ્ય છે, એમ બાણીને પત્ર વાટે તે વિષે હાલ લખવામા આવ્યું નથી

સમ્યક્પ્રકારે જ્ઞાનીને વિષે અથવા વિશ્વાસ રાખવાનું કૃપા નિશ્ચયે મુક્તપણ છે સંસારસંગથી તમને જે જે ચિંતા છે, તે ચિંતા પ્રાયે અમને બાણીવામા છે, અને તે વિષે અમુક અમુક તમને વિકલ્પ રહે છે તે પણ બાણીએ છીએ તેમ જ પરમાર્થચિંતા પણ સત્સંગના વિચોગને લીધે રહે છે તે પણ બાણીએ છીએ, જેય પ્રકારનો વિકલ્પ હોવાથી તમને આકુળવ્યાકુળપણ પ્રાપ્ત હોય એમા પણ આશ્ચર્ય લાગતું નથી, અથવા અસ્વભવરૂપ લાગતું નથી હવે એ જેય પ્રકારને માટે ચોખ્ખા શબ્દોમા નીચે જે કંઈ મનને વિષે છે તે લખવાનું પ્રયત્ન કર્યું છે

સંસારસંગથી તમને જે ચિંતા છે, તે જેમ ઉદયમા આવે તેમ વેદવી, સહન કરવી એ ચિંતા થવાનું કારણ એવું કોઈ કર્મ નથી કે જે ટાળવા માટે જ્ઞાની પુરુષને પ્રવૃત્તિ કરતા ગાંધ ન આવે જ્યારથી યથાર્થ મોક્ષની ઉત્પત્તિ થઈ છે, ત્યારથી કોઈ પણ પ્રકારના સિદ્ધિયોગે કે વિદ્યાનાયોગે સાસાંગિક સાધન પોતાસંગથી કે પરસંગથી કરવાની પ્રતિજ્ઞા છે, અને એ પ્રતિજ્ઞામા એક પણ પણ મદ્દપણ આવ્યું હોય એમ હજી સુધીમા થયું છે એમ સાંભરતું નથી તમારી ચિંતા બાણીએ છીએ, અને અમે તે ચિંતાનો કોઈ પણ ભાગ જોટલો અને તેટલો વેદવા ઇચ્છીએ છીએ પણ એમ તો કોઈ કાળે ગમ્યું નથી, તે કેમ અને ? અમને પણ ઉદયકાળ એવો વર્તે છે કે હાલ સિદ્ધિયોગ હાથમા નથી

પ્રાણીમાત્ર પ્રાયે આહાર, પાણી પામી રહે છે તો તમ જેવા પ્રાણીના કુટુંબને માટે તેથી વિપર્યય પરિણામ આવે એવું જે ધારવું તે યોગ્ય જ નથી કુટુંબની લાજ વારવાર આડી આવી જે આકુળતા આપે છે, તે ગમે તો રાખીએ અને ગમે તો ન રાખીએ તે ગમને સરખું છે, કેમ કે જેમા પોતાનું નિરુપાયપણ રહ્યું તેમા તો જે થાય તે યોગ્ય જ માનવું એ દષ્ટિ સમ્યક્ છે જે લાગ્યું તે જણાવ્યું છે

અમને જે નિર્વિકલ્પ નામની સમાધિ છે, તે તો આત્માની સ્વરૂપપરિણતિ વર્તતી હોવાને લીધે છે આત્માના સ્વરૂપ સંગથી તો પ્રાયે નિર્વિકલ્પપણું જ રહેવાનું અમને સંભવિત છે, કાળજી કે અન્યભાવને વિષે મુખ્યપણે અમારી પ્રવૃત્તિ જ નથી

ગાંધ, મોક્ષની યથાર્થ વ્યવસ્થા જે દર્શનને વિષે યથાર્થપણે કહેવામા આવી છે, તે દર્શન નિકટ મુક્તપણાનું કારણ છે, અને એ યથાર્થ વ્યવસ્થા કહેવાને જોગ્ય જો કોઈ અમે વિશેષપણે માનતા હોઈએ તો તે શ્રી તીર્થ કરદેવ છે

અને એ જે શ્રી તીર્થ કરદેવનો અતર આશય તે પ્રાયે મુખ્યપણે અત્યાગે કોઈને વિષે આ ક્ષેત્રે હોય તો તે અમે હોઈશું એમ અમને દૃઢ કરીને લાગે છે

કારણ કે જે અમારું અનુભવજ્ઞાન તેનું કૃપા વીતરાગપણું છે, અને વીતરાગનું કહેવું જે શ્રુતજ્ઞાન તે પણ તે જ પરિણામનું કારણ લાગે છે, માટે અમે તેના અનુયાયી ખરેખર છીએ, સાચા છીએ

વત અને ઘર એ ગમને કોઈ પ્રકારે અમને સમાન છે, તથાપિ વનમા પૂર્ણ વીતરાગભાવને અર્થ રહેલું વધારે અચિર લાગે છે, સુખની ઇચ્છા નથી પણ વીતરાગપણાની ઇચ્છા છે

૨૬૯ વવાણિયા, ભાદ્રપદ વદિ ૩, સોમ, ૧૯૪૭

ધૃત્યરૂપ્યા હશે તો પ્રવૃત્તિ થશે, અને તેને સુખદાયક માની લઈશું, પણ મન મેલાપી સત્સ ગ વિના કાલક્ષેપ થવો દુર્લભ છે. મોક્ષથી અમને સ તની ચરણ-સમીપતા બહુ વહાલી છે, પણ તે હરિની ઇચ્છા આગળ દીન છોએ ફરી ફરી આપની સ્મૃતિ થાય છે

[૨૨૯]

૨૭૦

વવાણિયા, ભા વદ ૪, સોમ, ૧૯૪૭

ઝ સત્

જ્ઞાન તે જ કે અભિપ્રાય એક જ હોય, થોડો અથવા ઘણો પ્રકાશ, પણ પ્રકાશ એક જ શાસ્ત્રાદિકેના જ્ઞાનથી નિવેડો નથી પણ અનુભવજ્ઞાનથી નિવેડો છે

[૨૩૦]

૨૭૧

વવાણિયા, ભા વદ ૪, સોમ, ૧૯૪૭

ઝ સત્

શ્રીમાન્ પુરુષોત્તમની અનન્ય ભક્તિને અવિચ્છિન્ન ઇચ્છુ છું

એવો એક જ પદાર્થ પરિચય કરવા યોગ્ય છે કે જેથી અન ત પ્રકારનો પરિચય નિવૃત્ત થાય છે, તે કયો ? અને કેવા પ્રકારે ? તેનો વિચાર સુસુક્ષ્મો કરે છે

લિ૦ સત્મા અલેહ

[૨૩૧]

૨૭૨

વવાણિયા, ભાદ્રપદ વદ ૪ સોમ, ૧૯૪૭

જે મહત્ પુરુષનું ગમે તેવું આચરણ પણ વદન યોગ્ય જ છે, એવો મહાત્મા પ્રાપ્ત થયે નિ સદેહપણે ન જ વર્તી શકાય તેમ તે વર્તતો હોય તો સુસુક્ષ્મો કેવી દષ્ટિ રાખવી એ વાત સમજવા જેવી છે

લિ૦ અગ્રગટ સત્

[૨૩૨]

૨૭૩

વવાણિયા, ભાદ્રપદ વદ ૫, મુધ, ૧૯૪૭

વિગત લખી તે બાણી ધીરજ રાખવી અને હરિઇચ્છા સુખદાયક માનવી એટલું જ આપણે તો કર્તવ્યરૂપ છે

કળિયુગમાં અપાર કષ્ટે કરીને સત્પુરુષનું યોગબાણ પડે છે છતા વળી કચન અને કાતાનો મોહ તેમાં પરમ પ્રેમ આવવા ન દે તેમ છે યોગબાણ પડે એ અડગપણે ન રહી શકે એવી જીવની વૃત્તિ છે, અને આ કળિયુગ છે, તેમા જે નથી સુઝાતા તેને નમસ્કાર

[૨૩૩]

૨૭૪

વવાણિયા, ભાદ્રપદ વદ ૫, મુધ, ૧૯૪૭

‘સત્’ હાલ તો કેવળ અગ્રગટ રહ્યું દેખાય છે જુદી જુદી એષ્ટાએ તે હાલ ગ્રગટ જેવું માનવામા આવે છે, (યોગાદિક સાધન, આત્માનું ધ્યાન, અધ્યાત્મચિ તન, વેદાતશુદ્ધ વગેરેથી) પણ તે તેવું નથી

જનનો સિદ્ધાંત છે કે જડ કોઈ કાળે જીવ ન થાય, અને જીવ કોઈ કાળે જડ ન થાય, તેમ ‘સત્’ કોઈ કાળે ‘સત્’ સિવાયના બીજા કોઈ સાધનથી ઉત્પન્ન હોઈ શકે જ નહીં આવી દેખીતી સમજાય તેવી વાતમા સુઝાઈ જીવ પોતાની કદપતાએ ‘સત્’ કરવાનું કહે છે, પ્રરૂપે છે, મોઘે છે, એ આશ્ચર્ય છે જગતમા રૂડું દેખાડવા માટે સુસુક્ષ્મ કંઈ આચરે નહીં, પણ રૂડું હોય તે જ આચરે

[૨૭૪]

૩૨૬

મુંબઈ, માહ વદ ૧૧, યુધ, ૧૯૪૮

શુદ્ધતા વિચારે ધ્યાવે, શુદ્ધતામે કેલી કરે,

શુદ્ધતામે ચિર બ્હે અમૃત ધારા વરસે

(સમયસાર નાટક)

[૨૭૫]

૩૨૭

મુંબઈ, માહ વદ ૧૪, શનિ, ૧૯૪૮

અદ્ભુતદશાના^૧ કાબ્યનો અર્થ લખી મોકલ્યો તે યથાર્થ છે અનુભવનું જેમ વિશેષ સામર્થ્ય ઉત્પન્ન હોય છે, તેમ એવાં કાબ્યો, શબ્દો, વાક્યો યથાતથ્યરૂપે પરિણમે છે, આશ્ચર્યકારકદશાનું એમાં વર્ણન છે

સત્પુરુષનું ઓળખાણ જીવને નથી પડતું અને પોતા સમાન વ્યાવહારિક કલ્પના તે પ્રત્યે રહે છે, એ જીવને કયા ઉપાયથી ટળે તે લખશો

ઉપાધિ પ્રસંગ બહુ રહે છે સત્સંગ વિના જીવીએ છીએ

[૨૭૬]

૩૨૮

મુંબઈ, માહ વદ ૦)), રવિ, ૧૯૪૮

‘લેવેકો ન રહી કોર, ત્યાગીવેકો નાહી ઓર,

બાકી કહા ઉગર્યો જી, કારજ નવીનો હૈ’!

સ્વરૂપનું જ્ઞાન થવાથી પૂર્ણકામપણ પ્રાપ્ત થયું, એટલે હવે બીજી કોઈ ક્ષેત્ર કઈ પણ લેવાને માટે રહ્યું નથી સ્વરૂપનો તો કોઈ કાળે ત્યાગ કરવાને મૂર્ખા પણુ ઇચ્છે નહીં, અને જ્યાં કેવળ સ્વરૂપ-સ્થિતિ છે, ત્યાં તો પછી બીજી કઈ રહ્યું નથી, એટલે ત્યાગવાપણ પણુ રહ્યું નહીં હવે જ્યારે લેવું, દેવું એ બન્ને નિવૃત્ત થઈ ગયું, ત્યારે બીજી કોઈ નવીન કાર્ય કરવાને માટે શું જીગરુ? અર્થાત્ જેમ થયું જોઈએ તેમ થયું ત્યાં પછી બીજી લેવાદેવાની જ જાળ કયાથી હોય? એટલે કહે છે કે, અહીં પૂર્ણકામતા પ્રાપ્ત થઈ

[૨૭૭]

૩૨૯

મુંબઈ, માહ વદ, ૧૯૪૮

ન ગમતું એવું ક્ષણવાર કરવાને કોઈ ઇચ્છતું નથી તથાપિ તે કરવું પડે છે એ એમ સૂચવે છે કે પૂર્વકર્મનું નિબંધન અવશ્ય છે

અવિકલ્પ સમાધિનું ધ્યાન ક્ષણવાર પણ મટતું નથી તથાપિ અનેક વર્ષો થયા વિકલ્પરૂપ ઉપાધિને આરાધ્યા જઈએ છીએ.

જ્યાં સુધી સ સાર છે ત્યાં સુધી કોઈ જાતની ઉપાધિ હોવી તો સ ભવે છે, તથાપિ અવિકલ્પ-સમાધિમા સ્થિત એવા જ્ઞાનીને તો તે ઉપાધિ પણ અજાણ છે, અર્થાત્ સમાધિ જ છે

આ દેહ ધારણ કરીને જોકે કોઈ મહાન શ્રીમ તપણુ ભોગવ્યું નથી, શબ્દાદિ વિષયોનો પૂરે વૈભવ પ્રાપ્ત થયો નથી, કોઈ વિશેષ એવા રાજ્યાધિકારે સહિત દિવસ ગાળ્યા નથી, પોતાના જણાય છે એવા કોઈ ધામ, આરામ સેવ્યા નથી, અને હંમેશાં યુવાવસ્થાનો પહેલો ભાગ વર્તે છે, તથાપિ એ કોઈની આત્મભાવે અમને કઈ ઇચ્છા ઉત્પન્ન થતી નથી, એ એક મોટું આશ્ચર્ય નાણી વર્તીએ છીએ, અને એ પદાર્થોની પ્રાપ્તિ-અપ્રાપ્તિ બન્ને સમાન થયા બાણી ઘણા પ્રકારે અવિકલ્પ સમાધિને જ અનુભવીએ છીએ એમ છતાં વાગ વાર વનવાસ સાભરે છે, કોઈ પ્રકારનો લોકપરિચય રચિત થતો નથી, સત્સંગમા સુરતી પ્રવહા કરે છે, અને અવ્યવસ્થિત દશાએ ઉપાધિયોગમા ગૂંટીએ છીએ

તો તે વાણીનો અન તંમો ભાગ માંડ આવી શકે, એવી તે દશા તે સર્વનું કારણ એવું જે પુરુષોત્તમ-સ્વરૂપ તેને વિષે અમને તમને અનન્ય પ્રેમભક્તિ અખ ઠ રહે, તે પ્રેમભક્તિ પરિપૂર્ણ પ્રાપ્ત થાયો એ જ પ્રયાચના ઇચ્છી અત્યારે અધિક લખતો નથી

૨૮૧ વવાણિયા, ભાદરવા વદ ૧૩, પુષ, ૧૯૪૭

કળિયુગ છે એટલે વધારે વખત ઉપજીવિકાનો વિયોગ રહેવાથી યથાયોગ્ય વૃત્તિ પૂર્વાપર ન રહે
વિં રાયચ દના ય૦

[૨૩૬]

૨૮૨ વવાણિયા, ભાદ્રપદ વદ ૧૪, શુર, ૧૯૪૭

પરમ વિશ્રામ સુભાગ્ય,

પરુ મળ્યું અને ભક્તિ સળધી વિહ્વલતા રહ્યા કરે છે, અને તેમ કરવામા હરિદ્વંષા સુખ-હાયક જ મારું છું

મહાત્મા વ્યાસજીને જેમ થયું હતું, તેમ અમને હંમણા વર્તે છે આત્મદર્શન પામ્યા છતાં પણ વ્યાસજી આનંદસ પત્ર થયા નહોતા, કારણ કે હરિરસ અખ ડપણે ગાયો નહોતો અમને પણ એમ જ છે અખ ડ એવો હરિરસ પરમ પ્રેમે અખ ડપણે અનુભવતા હવું કયાથી આવે? અને જ્યાં સુધી તેમ નહીં થાય ત્યાં સુધી અમને જગતમાની વસ્તુનું એક આણું પણ ગમવું નથી

ભગવાન વ્યાસજી જે યુગમા હતા, તે યુગ ખીજે હતો, આ કળિયુગ છે, એમા હરિસ્વરૂપ, હરિનામ અને હરિજન દૃષ્ટિએ નથી આવતા, શ્રવણમાં પણ નથી આવતા, એ ત્રણેમાના કોઈની સ્મૃતિ થાય એવી કોઈ પણ ચીજ પણ દૃષ્ટિએ નથી આવતી બધા સાધન કળિયુગથી ઘેરાઈ ગયા છે ધણું કરીને બધાય જીવ ઉન્માર્ગે પ્રવર્તે છે, અથવા સન્માર્ગની સન્સુખ વર્તતા નજરે નથી પડતા કેવચિત્ સુસુક્ષ્મ છે, પણ તેને હજી માર્ગનો નિકટ સળધ નથી

નિષ્કપટીપણું પણ મનુષ્યોમાથી આવ્યા ગયા જેવું થયું છે, સન્માર્ગનો એક અંશ અને તેનો પણ શતાશ તે કોઈ આગળ પણ દૃષ્ટિએ પડતો નથી, કેવળજ્ઞાનનો માર્ગ તે તો કેવળ વિસર્જન થઈ ગયો છે કોણ જાણે હરિની ઇચ્છા શું થ છે? આવો વિકટ કાળ તો હંમણા જ જોયો કેવળ મદ પુણ્યવાળા પ્રાણી જોઈ પરમ અનુકંપા આવે છે અમને સત્સંગની ન્યૂનતાને લીધે કઈ ગમતું તથી ધણી વાર થોડે થોડે કહેવાઈ ગયું છે, તથાપિ ચોખ્ખા શબ્દોમા કહેવાયાથી સ્મૃતિમા વધારે રહે એટલા માટે કહીએ છીએ કે કોઈથી અર્થ સળધ અને કામસળધ તો ધણા કાળ થયાં ગમતા જ નથી હંમણા ધર્મ-સળધ અને મોક્ષસળધ પણ ગમતો નથી ધર્મસળધ અને મોક્ષસળધ તો ધણું કરીને યોગીઓને પણ ગમે છે, અને અમે તો તેથી પણ વિરક્ત રહેવા માગીએ છીએ હાલ તો અમને કઈ ગમતું નથી, અને જે કઈ ગમે છે, તેનો અતિશય વિયોગ છે વધારે શું લખવું? સહન જ કરવું એ સુગમ છે

૨૮૩ વવાણિયા, ભાદરવા વદ ૦), શુક, ૧૯૪૭

પરમ પૂજ્ય શ્રી સુભાગ્ય,

અત્ર હરિદ્વંષાનુસાર પ્રવૃત્તિ છે

ભગવત્ સુક્તિ આપવામા કૃપણ નથી, પણ ભક્તિ આપવામા કૃપણ છે, એમ લાગે છે એવો ભગવતને લોભ શા માટે હશે ?

વિં રાયચ દના પ્રણામ

કોઈ પણ પ્રકારની આકુળતા વિના વૈરાગ્યભાવનાએ, વીતરાગભાવે, જ્ઞાની વિષે પરમભક્તિભાવે સત્શાસ્ત્રાદિક અને સત્સંગને પરિચય કરવો હાલ તો યોગ્ય છે

કોઈ પણ પ્રકારની પરમાર્થ સંબંધે મનથી કરેલા સ કલ્પ પ્રમાણે ઇચ્છા કરવી નહીં, અર્થાત્ કઈ પણ પ્રકારના દિવ્યતેજ્યુક્ત પદાર્થો ઇત્યાદિ દેખાવા વગેરેની ઇચ્છા, મન કલ્પિત ધ્યાનાદિ એ સર્વ સ કલ્પની જેમ અને તેમ નિવૃત્તિ કરવી

‘શાતસુધારસ’મા કહેલી ભાવના, ‘અધ્યાત્મસાર’મા કહેલી આત્મનિશ્ચયાધિકાર એ ફરી ફરી મનન કરવા યોગ્ય છે એ જેનું વિશેષપણ માનવું

‘આત્મા છે’ એમ જે પ્રમાણથી જણાય, ‘આત્મા નિત્ય છે’ એમ જે પ્રમાણથી જણાય, ‘આત્મા કર્તા છે’ એમ જે પ્રમાણથી જણાય, ‘આત્મા ભોક્તા છે’ એમ જે પ્રમાણથી જણાય, ‘મોક્ષ છે’ એમ જે પ્રમાણથી જણાય, અને ‘તેનો ઉપાય છે’ એમ જે પ્રમાણથી જણાય, તે વાર વાર વિચારવાયોગ્ય છે ‘અધ્યાત્મસાર’મા અથવા બીજા ગમે તે ગ્રંથમા એ વાત હોય તો વિચારવામા બાધ નથી કલ્પનાનો ત્યાગ કરી વિચારવાયોગ્ય છે

જનકવિદેહીની વાત હાલ જાણવાનું ફળ તમને નથી

બાધાને અર્થે આ પત્ર છે

[૨૭૬]

૩૩૧

મુબઈ, માહ, ૧૯૪૮

૨૪

વીતરાગપણે, અત્યંત વિનયપણે પ્રણામ

બ્રાતિગતપણે સુખસ્વરૂપ ભાસે છે એવા આ સ સારી પ્રસંગ અને પ્રકારેમા જ્યાં સુધી જીવને વહાલપ વર્તે છે, ત્યાં સુધી જીવને પોતાનું સ્વરૂપ ભાસવું અસંભવિત છે, અને સત્સંગનું માહાત્મ્ય પણ તથાસ્ત્રપણે ભાસ્યમાન થવું અસંભવિત છે જ્યાં સુધી તે સ સારગત વહાલપ અસંભવિત વહાલપને પ્રાપ્ત ન થાય ત્યાં સુધી ખચીત કરી અપ્રમત્તપણે વાર વાર પુરુષાર્થનો સ્વીકાર યોગ્ય છે આ વાત ત્રણે કાળને વિષે અવિસ વાદ બાણી નિષ્કામપણે લખી છે

[૨૮૦ (૧)]

૩૩૨

મુબઈ, કાગણ સુદ ૪, શુધ, ૧૯૪૮

આર ભ અને પરિગ્રહનો જેમ જેમ મોહ મટે છે, જેમ જેમ તેને વિષેથી પોતાપણાનું અભિમાન મદપરિણામને પામે છે, તેમ તેમ સુસુક્ષ્મતા વર્ધમાન થયા કરે છે અનંત કાળના પશ્ચિમવાણી એ અભિમાન પ્રાપ્તિ એકદમ નિવૃત્તિ થતું નથી તેટલા માટે, તન, મન, ધનાદિ જે કઈ પોતાપણે વર્ગતા હોય છે, તે જ્ઞાની પ્રત્યે અર્પણ કરવામા આવે છે, પ્રાપ્તિ જ્ઞાની કઈ તેને ગ્રહણ કરતા નથી, પણ તેમાંથી પોતાપણું મટાડવાનું જ ઉપદેશ છે, અને કરવા યોગ્ય પણ તેમ જ છે કે, આગ ભ-પશ્ચિમને વાગ-વારના પ્રસંગે વિચારી વિચારી પોતાના થતા અટકાવવા, ત્યારે સુસુક્ષ્મતા નિર્માણ હોય છે

[૨૮૦(૨)]

૩૩૩

મુબઈ, કાગણ સુદ ૪, શુધ, ૧૯૪૮

‘સત્પુરુષની ઝોળખાણ જીવને નથી પડતી, અને વ્યાવહારિક કલ્પના પોતાગમાન તે પ્રત્યે રહે છે, એ જીવને ક્યા ઉપાયથી ટળે ?’ એ પ્રશ્નનો ઉત્તર ચર્ચાર્થ લખ્યો છે એ ઉત્તર જ્ઞાની અથવા

૧ શ્રી મૌસાઅભાઈએ આપેલ ઉત્તર ‘નિર્મલ ચર્ચ મત્સંગ કો ના સંગ વલુપ ને પરી-પડ’ નો જોગ બને તો તે ઝોળખે અને ઝોળખે એટલે વ્યાવહારિક કલ્પના ટળે માટે પદ્ય નિર્મલ ૧, સત્સંગ દ્વારા એ ઉપાય મિલ્યા બીજો ઉપાય નથી માફી ભગવદ્ગત્યા એ જુગી વાત છે”

[૨૪૨]

૨૯૬

વવાણિયા, આસો સુદ, ૧૯૪૭

ૐ સત્

‘ હમ પરદેશી પ ખી સાધુ, આ રે દેશકે નાહી રે ’

પરમ પૂજ્ય શ્રી સુભાગ્ય,
એક પ્રશ્ન સિવાય બાકીના પ્રશ્નોનો ઉત્તર ચાહીને લખી શક્યો નથી
‘ કાળ ’ શુ ખાય છે ? તેનો ત્રણ પ્રકારે ઉત્તર લખુ છુ
સામાન્ય ઉપદેશમા કાળ શુ ખાય છે તેનો ઉત્તર એ છે કે, ‘ તે પ્રાણીમાત્રનુ આયુષ્ય ખાય છે ’
વ્યવહારનયથી કાળ ‘ જૂનું ’ ખાય છે
નિશ્ચયનયથી કાળ માત્ર પદાર્થને રૂપાતર આપે છે, પર્યાયાતર કરે છે
છેલ્લા બે ઉત્તર વધારે વિચારવાથી બ ધ યેસી શકશે ‘ વ્યવહારનયથી કાળ ‘ જૂનું ’ ખાય છે ’
એમ બે લખ્યું છે તે વળી નીચે વિશેષ સ્પષ્ટ કર્યું છે —

“ કાળ ‘ જૂનું ’ ખાય છે ” — ‘ જૂનું ’ એટલે શુ ? એક સમય બે ચીજને ઉત્પન્ન થયા થઈ, બીજો સમય વર્તે છે, તે ચીજ જૂની ગણાય છે (જ્ઞાનીની અપેક્ષાથી) તે ચીજને ત્રીજે સમયે, ચોથે સમયે એમ સ જ્યાત, અસ જ્યાત સમયે, અન ત સમયે કાળ બદલાવ્યા બ કરે છે બીજા સમયમા તે જેવી હોય, તેવી ત્રીજા સમયમા ન હોય, એટલે કે બીજા સમયમા પદાર્થનુ બે સ્વરૂપ હતુ, તે ખાઈ જઈ ત્રીજે સમયે કાળે પદાર્થને બીજુ રૂપ આપ્યુ, અર્થાત્ જૂનુ તે ખાઈ ગયો પહેલે સમયે પદાર્થ ઉત્પન્ન થયો અને તે જ વેળા કાળ તેને ખાઈ જાય એમ વ્યવહારનયથી બને નહીં પહેલે સમયે પદાર્થનુ નવાપણુ ગણાય, પણ તે વેળા કાળ તેને ખાઈ જતો નથી, બીજે સમયે બદલાવે છે, માટે જૂનાપણુને તે ખાય છે, તેમ કહ્યું છે

નિશ્ચયનયથી પદાર્થ માત્ર રૂપાતર જ પામે છે, કેઈ પણ ‘ પદાર્થ ’ કેઈ પણ કાળમા કેવળ નાશ પામે જ નહીં, એવો સિદ્ધાંત છે, અને જો પદાર્થ કેવળ નાશ પામતો હોત, તો આજ ક ઈ પણ હોત નહીં માટે કાળ ખાતો નથી, પણ રૂપાતર કરે છે એમ કહ્યું છે ત્રણ પ્રકારના ઉત્તરમા પહેલો ઉત્તર ‘ સર્વને ’ સમજવો સુલભ છે

અત્ર પણ દશાના પ્રમાણમા બાહ્ય ઉપાધિ વિશેષ છે આપે કેટલાક વ્યાવહારિક (જોકે શાસ્ત્ર-સ બધી) પ્રશ્નો આ વેળા લખ્યા હતાં, પણ ચિત્ત તેલું વાચવામાં પણ હાલ પૂરુ રહેતું નથી, એટલે ઉત્તર શી રીતે લખી શકાય ?

[૨૪૩]

૨૯૭

વવાણિયા, આસો વદ ૧ રવિ, ૧૯૪૭

પૂર્વાપર અવિરુદ્ધ એવુ બે ભગવત્સ બ ધી જ્ઞાન તે પ્રગટ કરવા જ્યા સુધી તેની ઇચ્છા નથી, ત્યાં સુધી વધારે પ્રસંગ કેઈથી પાડવામા નથી આવતો તે જાણો છો

અભિન્ન એવુ હરિપદ જ્યા સુધી અમે અમારામા નહી માનીએ ત્યા સુધી પ્રગટ માર્ગ કહીશુ નહીં, તમે પણ બેએ અમને જાણુ છે, તે સિવાય અધિકને નામ, કામ, ગામથી અમને જાણાવશો નહીં એકથી અન ત છે, અન ત છે તે એક છે

[૨૪૪]

૨૯૮

વવાણિયા, આસો વદ ૫, ૧૯૪૭

આદિપુરુષ રમત માંડીને બેઠો છે

નવા જૂનુ તો એક આત્મવૃત્તિ સિવાય અમારે કયા છે ? અને તે લખવા બેટલો મનને અવ-કાશ પણ કયા છે ? નહીં તો બધુ ય નવુ છે, અને બધુ ય જીર્ણ છે

[૨૮૨-૧]

૩૩૫

મુખર્ષ, કાગણ સુદ ૧૦, યુધ, ૧૬૪૮

ઉદાસ-પરિણામ આત્માને લજ્યા કરે છે. નિરુપાયતાનો ઉપાય કાળ છે,
પૂજ્ય શ્રી સૌભાગ્યભાઈ,

સમજવા વિષેની જે વિગત લખી છે, તે ખરી છે એ વાતો જ્યાં સુધી જીવના સમજવામાં આવતી નથી, ત્યાં સુધી યથાર્થ ઉદાસીન પરિણતિ પણ થવી કઠણ લાગે છે

‘સત્પુરુષ કેમ નથી ઝોળખવામાં આવતા ?’ એ વગેરે પ્રશ્નો ઉત્તરસહિત લખી મોકલવાનો વિચાર તો થાય છે, પણ લખવામાં ચિત્ત જેવું ઝેરુ એવું તેવું રહેતું નથી, અને તે વળી અદ્યક્ષાળ રહે છે, એટલે ધારેલું લખી શકાતું નથી

આત્માને ઉદાસ-પરિણામ અત્યંત લજ્યા કરે છે

એક અર્ધી-જિજ્ઞાસુ-વૃત્તિવાળા પુરુષને એક પત્ર લખી, મોકલવા માટે આઠેક દિવસ પહેલાં લખ્યું હતું પાછળથી અમુક કારણથી ચિત્ત અટકતા તે પત્ર પડતર રહેવા દીધું હતું, જે વાંચવા માટે આપને પ્રીડી આપ્યું છે

જે વાસ્તવ્ય જ્ઞાનીને ઝોળખે છે, તે ધ્યાનાદિને ધરે નહીં, એવો અમારો અતરંગ અભિપ્રાય વર્તે છે

માત્ર જ્ઞાનીને ધરે છે, ઝોળખે છે અને લજે છે, તે જ તેવો થાય છે, અને તે ઉત્તમ મુમુક્ષુ બાણવે યોગ્ય છે

ઉદાસ પરિણામ આત્માને લજ્યા કરે છે

ચિત્તની સ્થિતિમાં જે વિશેષપણે લખાશે તો લખીશ

નમસ્કાર પહેલે

[૨૮૨-૨]

૩૩૬

મુખર્ષ, કાગણ સુદ ૧૧, યુધવા, ૧૬૪૮

અને ભાવસમાધિ છે

વિશેષ કરીને ‘વૈરાગ્ય પ્રકરણ’માં શ્રીરામે જે પોતાને વૈરાગ્યના કારણો લાગ્યા તે જણાવ્યા છે, તે કરી ફરી વિચારવા જેવા છે

ખલાત પત્રપ્રસંગ રાખવો તેમના તરફથી પત્ર આવવામાં ઢીલ થતી હોય તો આશંકથી લખશો એટલે ઢીલ ઓછી કરશે પરસ્પર કંઈ પૃચ્છા કંવાનું ચૂકે તો તે પણ તેમને લખશે

[૨૮૩]

૩૩૭

મુખર્ષ, કાગણ વદ ૧૧, શુર, ૧૬૪૮

ચિ ચ દુના સ્વર્ગવાસના ખળર વાચી એક થયો જે જે પ્રાણીઓ દેહ ધાગણ કંઈ છે, તે તે પ્રાણીઓ તે દેહનો ત્યાગ કરે છે, એમ આપણને પ્રત્યક્ષ અનુભવસિદ્ધ દેખાય છે, તેમ છતાં આપણે ચિત્ત તે દેહનું અનિત્યપણું વિચારી નિત્ય પદાર્થના માજને વિષે આશંકાતું નથી, એ શોચનીય વાતનો વારંવાર વિચાર કરવો યોગ્ય છે મનને ધીરજ આપી ઉદાસી નિવૃત્ત કરે જટકો છે દિલગીરી ન કરતા ધીગજથી તે દુ ખ સહન કરવું એ જ આપણો ધર્મ છે

આ દેહ પણ જ્યાંયે ત્યારે એમ જ ત્યાગવાનો છે, એ વાત સ્મરણના આવ્યા કંઈ છે, અને સ સારપ્રતિ વૈગમ્ય વિશેષ ગ્રહા કરે છે પૂર્વકર્મને અનુસરી જે કંઈ પણ મુખર્ષ ખ પ્રાપ્ત થાય તે મમાનભાવથી વેદવું એ જ્ઞાનીની શિખામણ માલરી આવી છે, તે લખી છે માયાની વ્યતા નહન છે

[૮૭૪-૧૧]

૨૯૨

વવાણિયા, આસો વદ ૧૨, ૧૯૪૭

કુટુબાદિક સગ વિષે લખ્યું તે ખરું છે તેમા પણ આ કાળમા એવા સગમા જીવે સમપણે પરિણમવું એ મહા વિકટ છે, અને જેઓ એટલું છતા પણ સમપણે પરિણમે, તે નિકટલવી જીવ ભાણીએ છીએ

આજીવિકાના પ્રપચ વિષે વારવાર સ્મૃતિ ન થાય એટલા માટે ચાકરી કરવી પડે તે હિતકારક છે જીવને પોતાની ઇચ્છાએ કરેલો દોષ તીવ્રપણે ભોગવવો પડે છે, માટે ગમે તે સગ-પ્રસગમા પણ સ્વેચ્છાએ અશુભપણે પ્રવર્તવું ન પડે તેમ કરવું

[૨૪૮]

૨૯૩

વવાણિયા, આસો વદ ૧૩, શુક્ર, ૧૯૪૭

શ્રી સુભાગ્ય, સ્વમૂર્તિરૂપ શ્રી સુભાગ્ય,

વિરહની વેદના અમને વધારે રહે છે, કારણ કે વીતરાગતા વિશેષ છે, અન્ય સગમા બહુ ઉદ્ધાસીનતા છે પણ હરિઇચ્છાને અનુસરી પ્રસંગોપાત્ત વિરહમા રહેવું પડે છે, જે ઇચ્છા સુખદાયક માનીએ છીએ, એમ નથી ભક્તિ અને સત્સગમા વિરહ રાખવાની ઇચ્છા સુખદાયક માનવામા અમારો વિચાર નથી રહેતો શ્રી હરિ કરતા એ બાળતમા અમે વધારે સ્વતંત્ર છીએ

[૨૪૯]

૨૯૪

મુખર્ષ, ૧૯૪૭

આર્તધ્યાન ધ્યાવન કરવા કરતા ધર્મધ્યાનમા વૃત્તિ લાવવી એ જ શ્રેયસ્કર છે અને જેને માટે આર્તધ્યાન ધ્યાવન પડતું હોય ત્યાંથી કાં તો મન ઉઠાવી લેવું અથવા તો તે કૃત્ય કરી લેવું એટલે તેથી વિરક્ત થવાશે

જીવને સ્વેચ્છા હ એ મહા મોટો દોષ છે એ જેનો મટી ગયો છે તેને માર્ગનો કંમ પામવો બહુ સુલભ છે

[૨૫૦]

૨૯૫

મુખર્ષ, ૧૯૪૭

ચિત્તની બે સ્થિરતા થઈ હોય તો તેવા સમય પરત્વે સત્પુરુષોના ગુણોનું ચિંતન, તેમના વચનોનું મનન, તેમના ચારિત્રનું કથન, કીર્તન, અને પ્રત્યેક ચેષ્ટાના ફરી ફરી નિદિધ્યાસન એમ થઈ શકતું હોય તો મનનો નિગ્રહ થઈ શકે ખરો, અને મન જીતવાની ખરેખરી કસોટી એ છે એમ થવાથી ધ્યાન શુ છે એ સમજશે પણ ઉદ્ધાસીનભાવે ચિત્તસ્થિરતા સમય પરત્વે તેની ખૂબી માલુમ પડે

[૨૫૧]

૨૯૬

મુખર્ષ, ૧૯૪૭

૧ ઉદયને અગ્રધ પરિણામે ભોગવાય તો જ ઉત્તમ છે

૨ એના અતમા રહેલ જે વસ્તુ, તે છેલ્લો છેદાય નહીં, લેલો લેદાય નહીં.^૧

—શ્રી આચારાગ

[૨૫૨]

૨૯૭

મુખર્ષ, ૧૯૪૭

આત્માર્થે વિચારમાર્ગ અને ભક્તિમાર્ગ આરાધવા યોગ્ય છે પણ વિચારમાર્ગને યોગ્ય જેનું સામર્થ્ય નથી તેને તે માર્ગ ઉપદેશવો ન ઘટે એ વગેરે લખ્યું તે યથાયોગ્ય છે તોપણ તે વિષે કંઈ પણ લખવાનું ચિત્તમા હાલ આવી શકતું નથી

શ્રી નાગજીસ્વામીએ કેવળદર્શન સળ ધી જણાવેલ આશ કા લખી તે વાંચી છે બીજા ધણા પ્રકાર સમજાયા પછી તે પ્રકારની આશ કા શમાય છે, અથવા તે પ્રકાર સમજવા યોગ્ય ઘણું કરીને થાય છે એવી આશ કા હાલ સંક્ષેપ કરી અથવા ઉપશાત કરી વિશેષ નિકટ એવા આત્માર્થનો વિચાર કરવો ઘટે છે.

લખેલા પ્રશ્નો ઘણાં ઉત્તમ છે, જે મુમુક્ષુ જીવને પરમ કલ્યાણને અર્થે ઊગવા યોગ્ય છે તે પ્રશ્નોના ઉત્તર હવે પછી લખવાનો વિચાર છે

જે જ્ઞાને કરીને લવાત થાય છે, તે જ્ઞાન પ્રાપ્ત થયું જીવને ઘણું દુર્લભ છે તથાપિ તે જ્ઞાન, સ્વરૂપે તો અત્યંત સુગમ છે, એમ નાણીએ છીએ તે જ્ઞાન સુગમપણે પ્રાપ્ત થવામા જે દશા ભેદો છે, તે દશા પ્રાપ્ત થવી ઘણી ઘણી કઠણ છે, અને એ પ્રાપ્ત થવાના જે બે કારણ તે મળ્યા વિના જીવને અનતકાળ થયાં રખડવું પડયું છે, જે બે કારણ મળ્યે મોક્ષ હોય છે

પ્રજ્ઞામ

[૨૮૭]

૩૪૧

મુખર્ષિ, કાગણુ વદ ૪, શુરુ, ૧૬૪૮

અહીંથી ગાઈ કાલે પત્ર ૧ લખ્યું છે તે વાચી ચિત્તને વિષે અવિદ્યેયપણે રહેજો, સમાધિ ગમ્મો તે વાર્તા ચિત્તમા નિવૃત્ત કરવાને અર્થે આપને લખી છે, જેમા તે જીવની અનુકંપા સિવાય બીજો હેતુ નથી

અમને તો ગમે તેમ હો તોપણ સમાધિ જ રાખ્યા કરવાની દૃઢતા રહે છે પોતાને જે કાર્ષ આપત્તિ, વિટ બના, મુઝવણ કે એવું કાર્ષ આવી પડે તેને માટે કોઈ પ્રત્યે દોષનું આશય પણ કબ્બાની ધમ્મી થતી નથી તેમ પરમાર્થદષ્ટિએ જોતાં તે જીવનો દોષ છે વ્યાવહારિક દષ્ટિએ જોતા નહીં જેયો છે, અને જીવની જ્યાં સુધી વ્યાવહારિક દષ્ટિ હોય છે ત્યાં સુધી પારમાર્થિક દોષનો ખ્યાલ આવવો બહુ દુષ્કર છે

આપના આજના પત્રને વિશેષ કરીને વાંચ્યું છે તે પહેલાના પત્રોની પણ ઘણીબરી પ્રશ્નચર્ચા વગેરે ધ્યાનમાં છે જો બનશે તો રવિવારે તે વિષે દૂધામા કેટલુંક લખીશ

મોક્ષના બે મુખ્ય કારણ જે તમે લખ્યા છે, તે તેમ જ છે તે વિષે પછી વિશેષ લખીશ

[૨૮૮]

૩૪૨

મુખર્ષિ, કાગણુ વદ ૬, શનિ, ૧૬૪૮

અત્ર લાવસમાધિ તો છે લખો છો તે સત્ય છે પણ એવી દ્રવ્યસમાધિ આવવાને માટે પૂર્વકર્મ નિવૃત્ત થવા દેવાં યોગ્ય છે

દુષ્મકાળનું મોટામા મોટું ચિહ્ન શુ ? અથવા દુષ્મકાળ કયો કહેવાય ? અથવા કયા મુખ્ય લક્ષણે તે જાણખી શકાય ? એ જ વિજ્ઞાપન.

લિં ૭૦૫ખી-૪

૩૪૩

મુખર્ષિ, કાગણુ વદ ૭, રવિ, ૧૬૪૮

અત્ર સમાધિ છે

જે સમાધિ છે તે કેટલેક અંશે છે.

અને જે છે તે લાવસમાધિ છે.

[૨૮૯-૧]

૩૪૪

મુખર્ષિ, કાગણુ વદ ૧૦, મુધ, ૧૬૪૮

ઉપાધિ ઉદયપણે પ્રવર્તે છે પત્ર આજે પહોંચ્યું છે

અત્યારે તો પન્નગ્રેમે નમસ્કાર પહોંચે

૩૦૦

વવાણિયા, કારતક સુદ ૮, સોમ ૧૯૪૮

૦૪

જે દિવસ પહેલા પત્ર પ્રાપ્ત થયું છે સાથેના ચારે પત્રો વાંચ્યા છે મગનલાલ, કીલાભાઈ, ખુશાલભાઈ વગેરેની આજુદ આવવાની ઇચ્છા છે તો તેમ કરવામા કંઈ અડચણ નથી, તથાપિ બીજા મનુષ્યોમાં જે વાતથી અમારું પ્રગટપણુ જણાય છે, કે એમના સમાગમમાર્થે અમુક મનુષ્યો જાય છે, જે જેમ અને તેમ જોણું પ્રસિદ્ધિમા આવવું જોઈએ તેવું પ્રગટપણુ હાલ અમને પ્રતિજ્ઞ ધરૂં થાય છે

કીલાભાઈને જણાવશો કે તમે પત્રેચ્છા કરી પણ તેથી કંઈ પ્રયોજન સિદ્ધ થઈ શકશે નહીં કંઈ પૃચ્છા કરવા ઇચ્છા હોય તો તેમણે આનંદ હર્ષપૂર્વક કરવી

[૨૫૬]

૩૦૧

વવાણિયા, કાર્તિક સુદ ૮, સોમ, ૧૯૪૮

સ્મરણીય મૂર્તિ શ્રી સુભાગ્ય,

જગત આત્મરૂપ માનવામા આવે, જે થાય તે યોગ્ય જ માનવામા આવે, પરના દોષ જોવામાં ન આવે, પોતાના ગુણરૂં ઉત્કૃષ્ટપણુ સહન કરવામા આવે તો જ આ સ સારમા રહેવું યોગ્ય છે, બીજી રીતે નહીં

વિ. રાયચ દના ય.૦

૩૦૨

વવાણિયા, કારતક સુદ ૧૩, શનિ, ૧૯૪૮

૧ 'સત્ય પરં ધીમહિ'

(એવું જે) પરમ સત્ય તેનું અમે ધ્યાન કરીએ છીએ.

અત્રથી કા વદ ૩ બુધના દિવસે વિદાય થવા ઇચ્છા છે

પૂજ્ય શ્રી દીપચ દળ સ્વામીને વદન કરી વિજ્ઞાપન કરશો કે જો તેમની પાસે કોઈ દિગમ્બર સપ્રહાયનો અથ માગધી, સસ્કૃત કે હિંદી હોય અને તે વાચવા આપી શકાય તેમ હોય તો લઈ આપની પાસે રાખશો, અથવા તો તેવો કોઈ અધ્યાત્મ જ્ઞાનગ્રંથ હોય તો તે વિષે પૃચ્છા કરશો. તેમની પાસેથી જો કોઈ અથ તેવો પ્રાપ્ત થાય તો તે પાછો મોરળીથી તેમને પાચ આઠ દિવસે પ્રાપ્ત થાય તેમ યોજના કરીશું મોરળીમા બીજી ઉપાધિનો અલાવ કરવા માટે આ અથપૃચ્છા કરી છે અત્ર કુશળતા છે

૩૦૩

વવાણિયા, કારતક સુદ ૧૩, શનિ, ૧૯૪૮

શુભોપમાયોગ્ય શ્રી અ બાલાલ,

અત્રથી વદિં ઉના નીકળવાનો વિચાર છે મોરળી પાચસાત દિવસ લાંગવા સ લવ છે, તથાપિ વ્યાવહારિક પ્રસંગ છે એટલે તમને આવવું યોગ્ય નથી આજુદ સમાગમની ઇચ્છા રાખજો મોરળીની નિવૃત્ત કરશો

વળી એકવાત સ્મૃતિમા રહેવા જણાવીએ છીએ કે પરમાર્થ પ્રસંગમા હાલ અમે પ્રગટ રીતે કોઈનો પણ સમાગમ કરવાનું રાખ્યું નથી ઇચ્છિરેચ્છા તેવી જણાય છે

સર્વ ભાઈઓને યથાયોગ્ય દિગમ્બર અથ મળે તો લલે, નહીં તો થયું

અપ્રગટ સત્

આપની લખેલી વ્યાવહારિક કેટલીક વાર્તાઓ અમને બહુવામાં છે, તેના જેવી હતી તેમાં કોઈ ઉત્તર લખવા જેવી પણ હતી. તથાપિ મન તેમ નહીં પ્રવૃત્તિ કરી શક્યાથી ક્ષમા આપવા યોગ્ય છે

[૨૯૧]

૩૪૮

સુબર્ષ, ચૈત્ર સુદ ૨, પુષ, ૧૯૪૮

નમસ્કાર પહોંચે

આ લોકસ્થિતિ જ એવી છે કે તેમાં સત્યનું ભાવન કરવું પરમ વિકટ છે રચના બધી અસત્યના આગ્રહની ભાવના કરાવવાવાળી છે

[૨૯૧]

૩૪૯

સુ બર્ષ, ચૈત્ર સુદ ૪, શુક્રવાર, ૧૯૪૮

નમસ્કાર પહોંચે

લોકસ્થિતિ આશ્ચર્યકારક છે.

[૨૯૧]

૩૫૦

સુ બર્ષ, ચૈત્ર સુદ ૬ રવિ, ૧૯૪૮

જ્ઞાનીને 'સર્વસંગ પરિત્યાગ કરવાનો શો હેતુ હશે ?

પ્રશ્નમાં પ્રાપ્ત થાય.

[૨૯૭]

૩૫૧

સુબર્ષ, ચૈત્ર સુદ ૬, પુષ, ૧૯૪૮

બાહ્યોપાધિપ્રસંગ વર્તે છે

જેમ અને તેમ સદ્વિચારનો પરિચય થાય તેમ કરવા, ઉપાધિમાં મૂઝાઈ ગહેવાથી યોગ્યપણે ન વર્તાય તે વાત લક્ષમાં રાખવા યોગ્ય જ્ઞાનીઓએ બાણી છે

પ્રશ્નમાં

[૨૯૨]

૩૫૨

સુ બર્ષ, ચૈત્ર સુદ ૬, પુષ, ૧૯૪૮

શુભોપમાયોગ્ય મહેતા શ્રી પંચત્રલુજા બેચર,

તમને હાલમાં બધાથી કંટાળો આવી ગયા વિષે લખ્યું તે વાળી ખેદ થયો મારો વિચાર તો એવો રહે છે કે જેમ અને તેમ તેવી ભતનો કંટાળો શમાવવો અને સહન કરવો

કોઈકોઈ દુ ખના પ્રસંગોમાં તેણે થઈ આવે છે અને તેને લીધે વૈગય પણ ગડે છે, પણ જીવનું ખરું કલ્યાણ અને સુખ તો એમ જણાય છે કે તે બધું કંટાળાનું કારણ આપણું ઉપાર્જન કરેલું પ્રારબ્ધ છે, જે ભોગવ્યા વિના નિવૃત્ત થાય નહીં, અને તે સમતાએ કરી ભોગવવું યોગ્ય છે માટે મનનો કંટાળો જેમ અને તેમ શમાવવો અને ઉપાર્જન કર્યા ન હોય એવા કર્મ ભોગવવામાં આવે નહીં, એમ બાણી બીજા કોઈના પ્રત્યે દોષદષ્ટિ કર્યાની વૃત્તિ જેમ અને તેમ ગમાવી સમતાએ વર્તવું એ યોગ્ય લાગે છે, અને એ જ જીવને કર્તવ્ય છે

લિ. ગાયકવાડના પ્રાણ

[૨૯૩-૧]

૩૫૩

સુબર્ષ, ચૈત્ર સુદ ૧૨, મુક. ૧૯૪૮

ૐ

સુસુક્ષ્માર્પક લખેલું તમ વગેરેનું પત્ર પહોંચ્યું છે

સમય માત્ર પણ અપ્રમત્તધારાને નહીં વિરમદણ કરતું એવું જે આત્માકાંડ મન તે વર્તમાન

‘વિચારસાગર’ અનુક્રમે (પ્રારભથી છેવટ સુધી) વિચારવાનો હાલ પરિચય રાખવાનું બને તો કરવા યોગ્ય છે

માર્ગે બે પ્રકારનો જાણીએ છીએ એક ઉપદેશ થવા અર્થેનો માર્ગ, એક વાસ્તવ્ય માર્ગ ‘વિચારસાગર’ ઉપદેશ થવા અર્થે વિચારવા યોગ્ય છે

ન્યારે જૈનશાસ્ત્ર વાચવા જણાવીએ ત્યારે જૈની થવાને નથી જણાવતા, વેદાંતશાસ્ત્ર વાચવા જણાવીએ ત્યારે વેદાંતી થવા નથી જણાવતા, તેમજ અન્ય શાસ્ત્ર વાચવા જણાવીએ ત્યારે અન્ય થવા નથી જણાવતા, માત્ર જે જણાવીએ છીએ, તે તમ સર્વને ઉપદેશ લેવા અર્થે જણાવીએ છીએ જૈની અને વેદાંતી આદિનો લેહ ત્યાગ કરે આત્મા તેવો નથી

૩૫૯

મુખર્ષ, ચૈત્ર વદ ૮, ૧૯૪૮

હૃદયરૂપ સુભાગ્ય,

આજે પત્ર ૧ પ્રાપ્ત થયું છે

પત્ર વાચવા પરથી — અને વૃત્તિજ્ઞાન પરથી હાલ આપને કાઈક ઠીક રીતે ધીરજબળ રહે છે, એમ જાણી સંતોષ છે

કેઈ પણ પ્રકારે પ્રથમ તો જીવનું પોતાપણું ટાળવા યોગ્ય છે દેહાભિમાન ગલિત થયું છે જેનું તેને સર્વ સુખરૂપ જ છે જેને લેહ નથી તેને ખેદ સંભવતો નથી હરિઘંઘા પ્રત્યે વિશ્વાસ હૃદ રાખી વર્તો છો, એ પણ સાપેક્ષ સુખરૂપ છે જે કંઈ વિચારો લખવા ઇચ્છા થાય તે લખવામા લેહ નથી રાખતા એમ અમે પણ જાણીએ છીએ

[૨૬૭]

૩૬૦

મુખર્ષ, ચૈત્ર વદ ૧૦, રવિ, ૧૯૪૮

ન્યાં પૂર્ણકામપણું છે, ત્યાં સર્વજ્ઞતા છે

જેને ઓધખીજની ઉત્પત્તિ હોય છે, તેને સ્વરૂપસુખથી કરીને પરિતૃપ્તપણું વર્તે છે, અને વિષય પ્રત્યે અપ્રયત્ન દશા વર્તે છે

જે જીવિતવ્યમા ક્ષણિકપણું છે, તે જીવિતવ્યમા જ્ઞાનીઓએ નિત્યપણું પ્રાપ્ત કર્યું છે, એ અચરજની વાત છે

જો જીવને પરિતૃપ્તપણું વર્ત્યા કરતું ન હોય તો અખડ એવો આત્મઓધ તેને મમજવો નહીં

[૨૬૮-૧]

૩૬૧ મુખર્ષ, વૈશાખ સુદ ૩, શુક્ર, (અક્ષય તૃતીયા) ૧૯૪૮

ભાવસમાધિ છે બાહ્યઉપાધિ છે, જે ભાવને ગોણું કરી ગકેએવી સ્થિતિની છે, તથાપિ મમાધિ વર્તે છે

[૨૬૮-૨]

૩૬૨

મુખર્ષ, વૈશાખ સુદ ૪, શનિ, ૧૯૪૮

હૃદયરૂપ શ્રી સુભાગ્ય,

નમસ્કાર પહોંચે

અત્ર આત્મતા હોવાથી સમાધિ છે

અમે પૂર્ણકામપણા વિષે લખ્યું હતું, તે એવા આશયથી લખ્યું છે કે જે પ્રમાણે જ્ઞાનનું પ્રદાનય છે, તે પ્રમાણે ગણદાદિ વ્યાવહારિક પદાર્થને વિષેથી નિરુપકપણું વર્તે છે, આત્મચુખે કરી પરિતૃપ્તપણું વર્તે છે અન્ય સુખની જે ઇચ્છા નહીં થવી, તે પૂર્ણ જ્ઞાનનું લક્ષણ છે

श्रीमद् राजचन्द्र

वर्ष २४ सु

वि. सं. १९४७

એવી યોગ્યતાવાળું તો ચિત્ત નથી, અને હાલ તેવી પ્રવૃત્તિ કરવી એ કર્તવ્ય છે, તો ઉદાસપણે તેમ કરીએ છીએ, મન કયાય ધાગતું નથી, અને કંઈ ગમતું નથી, તથાપિ હાલ હરિષ્ઠન્યા આધીન છે

નિરુપમ એણે જે આત્મધ્યાન, તીર્થ કરાદિકે કર્યું છે, તે પરમ આશ્ચર્યકારક છે તે કાળ પણ આશ્ચર્યકારક હતો વધારે શું કહેવું ? 'વનની મારી કોયલ'ની કહેવત પ્રમાણે આ કાળમા, અને આ પ્રવૃત્તિમા અમે છીએ

૩૬૭

મુળર્ધ, વૈશાખ વદ ૧, ગુરુ, ૧૯૪૧

આપનું પત્ર પ્રાપ્ત થયું

ઉપાધિપ્રસંગ તો રહે છે, તથાપિ આત્મસમાધિ રહે છે હાલ કંઈ જ્ઞાનપ્રસંગ લખવાનું કરશે નમસ્કાર પહોંચે

[૩૦૧]

૩૬૮

મુળર્ધ, વૈશાખ વદ ૬, ભોમ, ૧૯૪૮

હૃદયરૂપ શ્રી સુભાગ્ય,

પત્ર પ્રાપ્ત થયું હતું અત્ર સમાધિ છે

સદ્ગાને વિષે જીવ^૧ રહે છે, એ ખેદની વાત છે, પણ તે તો જીવને પોતાથી વિચાર કર્યા વિના ન સમજાય એવું છે

જ્ઞાનીને વિષે જો કોઈ પણ પ્રકારે ધનાદિની વાછા રાખવામાં આવે છે, તો જીવને દર્શનાવસ્થીય કર્મનો પ્રતિબંધ વિશેષ ઉત્પન્ન થાય છે ઘણું કરીને જ્ઞાની તેવો પ્રતિબંધ કોઈને પોતા થકી ઉત્પન્ન ન થાય એમ વર્તે છે

જ્ઞાની પોતાનું ઉપજીવન, આજીવિકા પણ પૂર્વકર્માનુસાર કરે છે, જ્ઞાનને વિષે પ્રતિબંધતા ધ્યાય એમ કરી આજીવિકા કરતા નથી, અથવા કરાવવાનો પ્રસંગ ધ્રુષ્ટતા નથી, એમ જાણીએ છીએ

જ્ઞાની પ્રત્યે જેને કેવળ નિરુપદ્ધ ભક્તિ છે, પોતાની ધ્રુષ્ટતા તે થકી પૂર્ણ થતી ન હોય તે પણ જેને દોષ આવતો નથી, એવા જે જીવ છે, તેને જ્ઞાનીને આશ્રયે ધીરજથી વર્તતા આપણને નાશ હોય છે, અથવા ઘણું મદપણુ થઈ જાય છે, એમ જાણીએ છીએ, તથાપિ તેવી ધીરજ જોઈએ આ કાળને વિષે બહુ વિકટ છે, અને તેથી ઉપર જણાવ્યું છે, એવું પરિણામ ઘણી વાર આવતું અટકી જાય છે

અમને તો એવી જ જાળ વિષે ઉદાસીનપણું વર્તે છે આ તો સ્મરણમા આવવાથી લખ્યું છે અમારે વિષે વર્તે તો પરમ વૈરાગ્ય વ્યવહારને વિષે ક્યારેય મન મળવા દેતો નથી, અને વ્યવહારનો પ્રતિબંધ તો આખો દિવસ રાખવો પડે છે હાલ તો એમ ઉદય સ્થિતિમા વર્તે છે તેથી સંભવ થાય છે કે તે પણ સુખનો હેતુ છે

અમે તો પાત્ર માસ થયા જગત, ધૃતિ અને અન્યભાવ એ સર્વને વિષે ઉદાસીનપણે વર્તીએ છીએ, તથાપિ તે વાર્તા તમને ગાભીર્યપણે રહી જણાવી નથી તમે જે પ્રકારે ધૃતિગદિ વિષે શ્રદ્ધા ધીલ છો તેમ વર્તવું તમને કટ્યાણરૂપ છે, અમને તો કોઈ જાતનો ભેદભાવ નહીં ઉત્પન્ન થતો હોનારી સર્વ જ જાણરૂપ વર્તે છે, એટલે ધૃતિગદિ સમેતમા ઉદાસપણું વર્તે છે આણું જે અમારો લખવું તે વાગી કોઈ પ્રકારે સદેહને વિષે ચડવાને યોગ્ય તમે નથી

હાલ તો અમે અત્રપણે વર્તીએ છીએ, એટલે કોઈ પ્રકારની જ્ઞાનવાર્તા પણ જગાવી પ્રકાશી નથી, પણ મોક્ષ તો કેવળ અમને નિકટપણે વર્તે છે, એ તો નિઃકલવાર્તા છે અમારો જે ચિન્તન

૩૧૪ મુખર્ષ, પોષ સુદ ૧૧ ને સોમ, ૧૯૪૮
જિન થઈ જિનવરને આરાધે, તે સહી જિનવર હોવે રે,
ભૂ ગી ઇલીકાને ચટકાવે, તે ભૂ ગી જગ ભેવે રે

આતમધ્યાન કરે ભે કોઈ, સો ફિર ઇણમે નાવે,
વાકેય જાળ ખીજી સૌ જાણે, એહ તત્ત્વ ચિત ચાવે

[૨૬૪]

૩૧૫

મુખર્ષ, પોષ સુદ ૧૧, ૧૯૪૮

અમે કોઈવાર કઈ કાવ્ય, પદ, કે ચરણ લખી મોકલીએ તે આપે કયાય વાચ્યા, સામળ્યા
હોય તોપણ અપૂર્વવત્ માનવા
અમે પોતે તો હાલ બનતા સુધી તેવું કઈ કરવાનું ઇચ્છવા જેવી દશામા નથી
સ્વરૂપ સહજમા છે જ્ઞાનીના ચરણ સેવન વિના અન ત કાળ સુધી પણ પ્રાપ્ત ન થાય એવું
વિકટ પણ છે

આત્મસચમને સભારીએ છીએ યથારૂપ વીતરાગતાની પૂર્ણતા ઇચ્છીએ છીએ એ જ
શ્રી બોધસ્વરૂપના યથાયોગ્ય

[૨૬૫]

૩૧૬

મુખર્ષ, પોષ વદ ૩, રવિ, ૧૯૪૮

‘એક પરિનામકે ન કરતા દરવ દોઈ,
દોઈ પરિનામ એક દર્વ ન ધરતુ હૈ,
એક કરતૂતિ દોઈ દર્વ કખાડૂ ન કરૈ,
દોઈ કરતૂતિ એક દર્વ ન કરતુ હૈ,
જીવ પુદ્ગલ એક ખેત અવગાહી દોઈ,
અપને અપને રૂપ, કોઈ ન ટરતુ હૈ,
જડ પરિનામનિકા, કરતા હૈ પુદ્ગલ,
ચિદાનંદ ચેતન સુભાવ આચરતુ હૈ’

—સમયસાર

[૨૬૬]

૩૧૭

મુખર્ષ, પોષ વદ ૬, રવિ, ૧૯૪૮

‘એક પરિનામકે ન કરતા દરવ દોઈ’

વસ્તુ પોતાના સ્વરૂપમા જ પરિણમે એવો નિયમ છે જીવ જીવરૂપે પરિણમ્યા કરે છે, અને
જડ જડરૂપે પરિણમ્યા કરે છે જીવનું મુખ્ય પરિણમવું તે ચેતન (જ્ઞાન) સ્વરૂપ છે, અને જડનું
મુખ્ય પરિણમવું તે જડત્વસ્વરૂપ છે જીવનું જે ચેતનપરિણામ તે કોઈ પ્રકારે જડ થઈને પરિણમે
નહી, અને જડનું જડત્વપરિણામ તે કોઈ દિવસે ચેતનપરિણામે પરિણમે નહી, એવી વસ્તુની મર્યાદા
છે, અને ચેતન, અચેતન એ બે પ્રકારના પરિણામ તો અનુભવસિદ્ધ છે તેમાંનું એક પરિણામ બે
દ્રવ્ય મળીને કરી શકે નહી, અર્થાત્ જીવ અને જડ મળી કેવળ ચેતનપરિણામે પરિણમી શકે નહી
અથવા કેવળ અચેતન પરિણામે પરિણમી શકે નહી જીવ ચેતનપરિણામે પરિણમે અને જડ અચેતન
પરિણામે પરિણમે, એમ વસ્તુસ્થિતિ છે, માટે જિન કહે છે કે, એક પરિણામ બે દ્રવ્ય કરી શકે નહી
જે બે દ્રવ્ય છે તે તે પોતાની સ્થિતિમા જ હોય, અને પોતાના સ્વભાવમા પરિણમે

‘દોઈ પરિનામ એક દ્રવ્ય ન ધરતુ હૈ,’

તેમજ એક દ્રવ્ય બે પરિણામે પણ પરિણમી શકે નહી, એવી વસ્તુસ્થિતિ છે એક જીવદ્રવ્ય

અન તકાળે જે પ્રાપ્ત થયું નથી, તે પ્રાપ્તપણાને વિષે અસુક કાળ વ્યતીત થાય તો હાનિ નથી માત્ર અન તકાળે જે પ્રાપ્ત થયું નથી, તેને વિષે શ્રાંતિ થાય, ભૂલ થાય તે હાનિ છે જે પરમ એવું જ્ઞાનીનું સ્વરૂપ સ્વાસ્થ્યમાન થયું છે, તો પછી તેના માર્ગને વિષે અનુક્રમે જીવનું પ્રવેશપાત્ર થાય એ સરળ પ્રકારે સમજાય એવી વાર્તા છે

ફેડે પ્રકારે મન વર્તે એમ વર્તે વિયોગ છે, તો તેમા કલ્યાણનો પણ વિયોગ છે, એ વાર્તા સત્ય છે, તથાપિ જે જ્ઞાનીના વિયોગમા પણ તેને જ વિષે ચિત્ત વર્તે છે, તો કલ્યાણ છે. ધીરજનો ત્યાગ કરવાને યોગ્ય નથી

શ્રી સ્વરૂપના યથાયોગ્ય

૩૭૨

મુળર્ષ, વૈશાખ વદ ૧૪, બુધ, ૧૯૪૮

આપનું એક પત્ર આજે પ્રાપ્ત થયું

આપે ઉપાધિ દ્વર થવા વિષેમા જે સમાગમમા રહેલાનું મુખ્ય કારણ બતાવ્યું તે યથાતથ્ય છે આગળ ઘણા પ્રકારે આપે તે કારણ જણાવ્યું છે, પણ તે ઇશ્વરેચ્છાધીન છે, જે કઈ પણ પ્રકારે પુરુષાર્થ થાય તે પ્રકારે હાલ તો કરો અને જે સમાગમની પરમ ઇચ્છા તેને વિષે જ અભેદચિત્તન રાખો આજીવિકાના કારણમા વિહવલપણુ પ્રસંગોપાત્ત આવી બન્યું એ ખરું છે, તથાપિ ધીરજને વિષે વર્તેલું યોગ્ય છે ઉતાવળની અગત્ય નથી, અને તેમ વાસ્તવિક લયનું કઈ કાળુ નથી

શ્રી—

[૩૦૩]

૩૭૩

મુળર્ષ, વૈશાખ વદ ૧૪, બુધ, ૧૯૪૮

મોહમયીથી જેની અમોહપણું સ્થિતિ છે, એવા શ્રી ના યથા

‘મનને લઈને આ બધું છે’ એવો જે અત્યાગ સુધીનો થયેલો નિર્ણય લખ્યો, તે મામાત્ય પ્રકારે તો યથાતથ્ય છે તથાપિ ‘મન’, ‘તેને લઈને’, અને ‘આ બધું’ અને ‘તેનો નિર્ણય’, એવા જે ચાર ભાગ એ વાક્યના થાય છે, તે ઘણા કાળના ગોષ્ઠે જેમ છે તેમ સમજાય એમ બાણીએ છીએ જેને તે સમજાય છે તેને મન વશ વર્તે છે, વર્તે છે, એ વાત નિશ્ચયરૂપ છે, તથાપિ ન વર્તેલું હોય તોપણુ તે આત્મસ્વરૂપને વિષે જ વર્તે છે એ મન વશ થવાનો ઉત્તર ઉપગ લખ્યો છે, તે મર્ચવી મુખ્ય એવો લખ્યો છે જે વાક્ય લખવામા આવ્યા છે તે ઘણા પ્રકારે વિચારવાને યોગ્ય છે

મહાત્માનો દેહ જે કારણને લઈને વિદ્યમાનપણું વર્તે છે, પ્રાગ્બદ્ધ કર્મ ભોગવવાને અર્થ, જીવોના કલ્યાણને અર્થ, તથાપિ એ બન્નેમા તે ઉદાસપણું ઉદય આવેલી વર્તનાએ વર્તે છે, એમ બાણીએ છીએ

ધ્યાન, જપ, તપ, ક્રિયા માત્ર એ સર્વ ધર્મી, અમે જાણાવેલું ડોર્ષ વાક્ય એ પરમ કળનું કાન્ડ ધારતા હો તો, નિશ્ચયપણું ધારતા હો તો, પાછળથી બુદ્ધિ લોકમ જા, ગામમ જા પગ ન નીતી હોય તો, બન્ય તો તે શ્રાંતિ વડે ગઈ છે એમ ધારતા હો તો, તે વાક્યને ઘણા પ્રકારની ધીંગ્ળ વડે વિચારવા ધારતા હો તો, લખવાને ઇચ્છા થાય છે હજી આથી વિશેષપણું નિશ્ચયને વિષે ધારણ કરવાને લખું અગત્ય જેવું લાગે છે, તથાપિ ચિત્ત અવકાશરૂપે વર્તેલું નથી, એટલે જે લખ્યું છે તે પ્રગણપણું માનદે

સર્વ પ્રકારે ઉપાધિયોગ તો નિવૃત્ત કરવા યોગ્ય છે, તથાપિ જે તે ઉપાધિયોગ મન્ય ગાંઠને અર્થે જ ઇચ્છવામા આવતો હોય, તેમજ પાત્રી ચિત્તચિત્તિ સભવપણું ગેદની હોય તો તે યોગિયોગમા પ્રવર્તેલું શ્રેયસ્કર છે

અમરિન્દ્ર મુળર્ષ

પ્રકારથી ગગપૂર્વક પ્રવૃત્તિ થતી નહીં હોય એવી દશા છે, એમ રહે છે લોકપરિચય ગમતો નથી જગતમા સાતુ નથી

વધારે શુ લખીએ ? જાણો છો અને સમાગમ હો એમ તો ઇચ્છીએ છીએ, તથાપિ કરેલા ક્રમ નિર્જરવાનું છે એટલે ઉપાય નથી

લિં. યથાર્થ યોધસ્વરૂપના યં

[૨૬૭-૨]

૩૧૮

મુંબઈ, પોષ વદ ૧૩, ગુરુ, ૧૯૪૮

ખીજા કામમા પ્રવર્તતા પણ અન્યત્વભાવનાએ વર્તવાનો અભ્યાસ રાખવો યોગ્ય છે

વૈરાગ્યભાવનાએ ભૂષિત એવા 'શાંતસુધારસાદિ' અથો નિરંતર ચિંતન કરવાયોગ્ય છે

પ્રમાદમા વૈરાગ્યની તીવ્રતા, મુમુક્ષુતા મદ કરવા યોગ્ય નથી, એવો નિશ્ચય રાખવો યોગ્ય છે

શ્રી યોધસ્વરૂપ

[૨૬૮]

૩૧૯

મુંબઈ, માહ સુદ ૫, ગુરુ, ૧૯૪૮

અનંતકાળ થયા સ્વરૂપનું વિસ્મરણ હોવાથી અન્યભાવજીવને સાધારણ થઈ ગયો છે દીર્ઘકાળ સુધી સત્સંગમા રહી યોધભૂમિકાનું સેવન થવાથી તે વિસ્મરણ અને અન્યભાવની સાધારણતા ટળે છે, અર્થાત્ અન્યભાવથી ઉદ્દાસીનપણુ પ્રાપ્ત હોય છે આ કાળ વિષમ હોવાથી સ્વરૂપમા તન્મયતા રહેવાની દુર્ઘટતા છે, તથાપિ સત્સંગનું દીર્ઘકાળ સુધી સેવન તે તન્મયતા આપે એમા સંદેહ નથી થતો

જિ દગી અદ્ય છે, અને જ જાળ અનંત છે, સંજયાત ધન છે, અને તૃષ્ણા અનંત છે, ત્યા સ્વરૂપ-સ્મૃતિ સંભવે નહીં, પણ જ્યા જ જાળ અદ્ય છે, અને જિ દગી અપ્રમત્ત છે, તેમજ તૃષ્ણા અદ્ય છે, અથવા નથી, અને સર્વ સિદ્ધિ છે ત્યા સ્વરૂપસ્મૃતિ પૂર્ણ થવી સંભવે છે અમૂલ્ય એવું જ્ઞાનજીવન પ્રપન્ને આવરેલું વહુ જાય છે ઉદય ગળવાન છે !

[૨૬૯]

૩૨૦

મુંબઈ, માહ સુદ ૧૩, ગુરુ, ૧૯૪૮

(રાગ-પ્રભાતને અનુસરતો)

જીવ નવિ પુગ્ગલી નૈવ પુગ્ગલ કદા, પુગ્ગલાધાર નહીં તાસ રગી,

પર તણો ઈશ નહીં અપર ઐશ્વર્યતા, વસ્તુધર્મે કદા ન પરસ ગી,

(શ્રીસુમતિનાથનું સ્તવન-દેવચ દ્રણ)

પ્રણામ પહોંચે

[૨૭૦]

૩૨૧

મુંબઈ, માહ વદ ૨, રવિ, ૧૯૪૮

અત્યંત ઉદાસ પરિણામે રહેલું એવું જે ચૈતન્ય, તેને જ્ઞાની પ્રવૃત્તિમા છતાં તેણે જ રાખે છે, તોપણ કહીએ છીએ, માયા હસ્તર છે, દુરંત છે, ક્ષણવાર પણ, સમય એક પણ, એને આત્માને વિષે સ્થાપન કરવા યોગ્ય નથી એવી તીવ્ર દશા આવ્યે અત્યંત ઉદાસ પરિણામ ઉત્પન્ન થાય છે, અને તેવા ઉદાસ પરિણામની જે પ્રવર્તના - (ગૃહસ્થપણુ સહિતની) - તે અઘડપરિણામી કહેવા યોગ્ય છે જે યોધસ્વરૂપે સ્થિત છે તે એમ કઠિનતાથી વર્તી શકે છે, કારણ કે તેની વિકટતા પરમ છે.

વિદેહીપણુ જનકરાજની પ્રવૃત્તિ તે અત્યંત ઉદાસ પરિણામને લીધે રહેતી, ઘણું કરીને તેમને તે સહજ સ્વરૂપમા હતી, તથાપિ કેઈ માયાના દુરંત પ્રસંગમાં સમુદ્રને વિષે જેમ નાવ ચત્તિ ચિત્ત ડોલાયમાન થાય તેમ તે પરિણામનું ડોલાયમાન થવાપણુ સંભવિત હોવાથી પ્રત્યેક માયાના પ્રસંગમાં

તેનો સર્વશ્રેષ્ઠ ઉપાય સદ્ગુરુવચનનું શ્રવણુ છે સત્શાસ્ત્રનું વિચારનું એ છે જે કોઈ જીવ દ્વારા બની નિવૃત્તિ ઇચ્છતો હોય, સર્વથા દ્વારાથી મુક્તિપાણી તેને પ્રાપ્ત કરવું હોય તેને એ જ એક માર્ગ આરંભ્યા સિવાય અન્ય બીજો કોઈ ઉપાય નથી માટે જીવે સર્વ પ્રકારના મતમતાતરનો, કુળધર્મનો, લોક-સંસાર ધર્મનો, ઔદ્યોગિક ધર્મનો ઉદ્ધાસભાવ લઈ એક આત્મવિચાર કર્તવ્યરૂપ ધર્મ ભજવે યોગ્ય છે

એક મોટી નિશ્ચયની વાર્તા તો મુમુક્ષુ જીવે એ જ કરવી યોગ્ય છે કે મત્સંગ જેવું કંટાળુનું કોઈ બળવાન કારણ નથી, અને તે સત્સંગના નિરંતર સમય સમય નિવાસ ઇચ્છવો, અસત્સંગનું ક્ષણે ક્ષણે વિપરિણામ વિચારવું, એ શ્રેયરૂપ છે બહુ બહુ કરીને આ વાર્તા અનુભવના આણવા જેવી છે

યથાપ્રારબ્ધ સ્થિતિ છે એટલે બળવાન ઉપાધિયોગે વિષમતા આવતી નથી કટાણો અત્યંત આવી જતા છતાં ઉપશમનું, સમાધિનું યથારૂપ રહેવું થાય છે, તથાપિ નિરંતર ચિત્તમા મનઃગતી ભાવના વર્ત્યા કરે છે સત્સંગનું અત્યંત માહાત્મ્ય પૂર્વભાવે વેદન કર્યું છે, તે કરી કરી સ્મૃતિકરૂપ થાય છે અને નિરંતર અભગપણે તે ભાવના સ્ફુરિત રહ્યા કરે છે

ન્યાંમુધી આ ઉપાધિયોગને ઉઠાય છે ત્યાંમુધી સમવસ્થાને તે નિર્વાહવો એવું પ્રારબ્ધ છે, તથાપિ જે કાળ જાય છે તે તેના ત્યાગના ભાવના ઘણું કરી ગયા કરે છે

નિવૃત્તિ જેવાં ક્ષેત્રે ચિત્તસ્થિરતાએ હાલ ‘સૂત્રકૃતાંગસૂત્ર’નું શ્રવણ કરવા ઇચ્છા હોય તો કરવામાં બાધા નથી માત્ર જીવને ઉપશમનથી તે કરવું યોગ્ય છે કયા મતનું વિશેષપણ છે, કયા મતનું ન્યૂનપણ છે, એવા અન્યાર્થમાં પડવા અર્થે તેમ કરવું યોગ્ય નથી તે ‘સૂત્રકૃતાંગ’ની ગ્યાના જે પુરુષોએ કરી છે, તે આત્મસ્વરૂપપુરુષ હતા, એવો અમારો નિશ્ચય છે

‘આ કર્મરૂપ કલેશ જે જીવને પ્રાપ્ત થયો છે તે કેમ ત્રુટે?’ એવું પ્રશ્ન મુમુક્ષુ ગિર્યને ઉદ્ભવ કરી ‘બોધ પામવાથી ત્રુટે’ એવું તે ‘સૂત્રકૃતાંગ’નું પ્રથમ વાક્ય છે ‘તે બધન શુ? અને શુ બાણવાધી તે ત્રુટે?’ એવું બીજું પ્રશ્ન ત્યા શિષ્યને સંભવે છે અને તે બધન વીરસ્વામીએ શા પ્રકારે કહ્યું છે? એવા વાક્યથી તે પ્રશ્ન મૂક્યું છે, અર્થાત્ શિષ્યના પ્રશ્નમાં તે વાક્ય મૂકી અથકાએમ કહે છે કે, આત્મસ્વરૂપ એવા શ્રી વીરસ્વામીનું કહેલું તમને કહીશું, કેમ કે આત્મસ્વરૂપ પુરુષ આત્મસ્વરૂપથી અત્યંત પ્રતીતિ યોગ્ય છે તે બધનનું સ્વરૂપ ત્યાર પછી અથકાર કહે છે તે કરી કરી વિચારવા યોગ્ય છે ત્યાર પછી તેના વિશેષ વિચારે અથકારને સ્મૃતિ થઈ કે આ જે સમાધિમાર્ગ તે આત્માના નિશ્ચય વિના ઘટે નહીં, અને જગતવાસી જીવોએ અજ્ઞાની ઉપદેશકોથી જીવનું સ્વરૂપ અન્યથા બાણી, કંટાળાનું સ્વરૂપ અન્યથા બાણી, અન્યથાના યથાર્થપણે નિશ્ચય કર્યો છે, તે નિશ્ચયનો ભગ ધ્યા વિના, તે નિશ્ચયમાં સંદેહ પડવા વિના, અને જે અનુભવ્યો છે એવો સમાધિમાર્ગ, તેમને કોઈ પ્રકારે ન ભજાવ્યો શી રીતે ક્ષણભૂત થશે? એવું બાણી અથકાર કહે છે કે, ‘આવા માર્ગનો ત્યાગ કરી કોઈ સ્વરૂપ શ્રમણ બ્રાહ્મણ અભાણપણે, વગર વિચાર્યે, અન્યથા પ્રકારે માર્ગ કહે છે’ એમ કહેતા હતા તે અન્યથા પ્રકાર પછી અથકાર નિવેદન કરે છે, કે પચમહાભૂતનું જ કોઈ અસ્તિત્વ માને છે, આત્માનું ઉત્પન્ન થવું તેથી માને છે, જેમ ઘટનું નથી એમ જણાવી આત્માનું નિત્યપણું પ્રતિપાદન કરે છે જે જીવે પોતાનું નિત્યપણું બંધનું નથી, તો પછી નિર્વાણનું પ્રયત્ન શા અર્થે થાય? તેનો અભિપ્રાય કરી નિત્યતા દર્શાવી છે ત્યાં પછી લિન્ન લિન્ન પ્રકારે કલ્પન અભિપ્રાય દર્શાવી યથાર્થ અભિપ્રાયનો બોધ કરી, યથાર્થ માર્ગ વિના છૂટકો નથી, ગર્ભપણું ટળે નહીં, જન્મ ટળે નહીં, મરણ ટળે નહીં, દંષ્ટ ટળે નહીં, આધિ, વ્યાધિ, ઉપાધિ કઈ ટળે નહીં, અને અને ઉપનયન કરી સંન્યાસીએ એવા મતવાદીઓ તે સૌ તેવા પ્રકારને વિષે વચ્ચા છે, કે જેથી જન્મ જન્મ મરણાદિના નાશ થાય

જગતના કટ્યાણને અર્થે પુરુષાર્થ કરવા વિષે લખ્યું તો તે પુરુષાર્થ કરવાની ઇચ્છા કોઈ પ્રકારે રહે પણ છે, તથાપિ ઉદ્યને અનુસરીને ચાલવું એ આત્માની સહજ દશા થઈ છે, અને તેવો ઉદ્યકાળ હાલ સમીપમા જણાતો નથી, તો તે ઉદેરી આણવાનું બને એવી દશા અમારી નથી

‘ માગી ખાઈને શુભરાત ચલાવશું, પણ ખેદ નહીં પામીએ, જ્ઞાનના અનંત આનંદ આગળ તે હું ખ તુણુ માત્ર છે ’ આ ભાવાર્થનું જે વચન લખ્યું છે, તે વચનને અમારો નમરકાર હો ! એવું જે વચન તે ખરો જોગ્યતા વિના નીકળવું સ ભવિત નથી

‘ જીવ એ પુણ્નલીપદાર્થ નથી, પુણ્નલ નથી, તેમ પુણ્નલનો આધાર નથી, તેના રંગવાળો નથી, પોતાની સ્વરૂપસત્તા સિવાય જે અન્ય તેનો તે સ્વામી નથી, કારણ કે પરની ઐશ્વર્યતા સ્વરૂપને વિષે હોય નહીં વસ્તુત્વધર્મે જોતા તે કોઈ કાળે પણ પગ્સ ગી પણ નથી ’ એ પ્રમાણે સામાન્ય અર્થ ‘ જીવ નવિ પુણ્નલી ’ વગેરે પદોનો છે

“ હું અસુખરૂપ કરમ ફળ જાણો, નિશ્ચય એક આનંદો રે,
ચેતનતા પરિણામ ન ચૂકે, ચેતન કહે જિનન્ય દો રે ”

(શ્રીવાસુપૂજ્ય-સ્તવન, આનંદધનજી)

[૨૭૦-૩]

૩૨૩

મુળર્થ, માહ વદ ૨, રવિ, ૧૯૪૮

અત્ર સમાધિ છે પૂર્ણજ્ઞાને કરીને યુક્ત એવી જે સમાધિ તે વાર વાર સાભરે છે
પરમસતતનું ધ્યાન કરીએ છીએ ઉદાસપણું વર્તે છે

[૨૭૧]

૩૨૪

મુળર્થ, માહ વદ ૪, બુધ, ૧૯૪૮

ચો તરફ ઉપાધિની જ્વાલા પ્રજ્વલતી હોય તે પ્રસંગમા સમાધિ રહેવી એ પરમ હુષ્કર છે, અને એ વાત તો પરમ જ્ઞાની વિના થવી વિકટ છે અમને પણ આશ્ચર્ય થઈ આવે છે, તથાપિ એમ પ્રાપ્તિ વર્ત્યા જ કરે છે, એવો અનુભવ છે

આત્મભાવ યથાર્થ જેને સમજાય છે, નિશ્ચય રહે છે, તેને એ સમાધિ પ્રાપ્ત હોય છે.

સમ્યક્દર્શનનું મુખ્ય લક્ષણ વીતરાગતા જાણીએ છીએ, અને તેવો અનુભવ છે

[૨૭૨]

૩૨૫

મુળર્થ, માહ વદ ૬, સોમ, ૧૯૪૮

‘ જખહીતે ચેતન વિભાવસો ઉલટિ આપુ,
સમૈ પાઈ અપનો સુભાવ ગહિ હીનો હૈ,
તખહીતે જો જો લેને જોગ સો સો સળ હીનો,
જો જો ત્યાગ જોગ સો સો સળ છાડી હીનો હૈ,
લેવેકો ન રહી ઠોર, ત્યાગીવેકો નાહી ઝોર,
બાકી કહા ઉખર્યો જુ, કારજ નવીનો હૈ,
સ ગત્યાગી, અ ગત્યાગી, વચનતર ગત્યાગી,
મનત્યાગી, બુદ્ધિત્યાગી, આપા શુદ્ધ હીનો હૈ ’

—કેવી અદ્ભુત દશા ?

જેવો સમજાય તેવો યોગ્ય લાગે તો અર્થ લખશે

તેમાં કોઈ કલેશના પ્રકાર દેખી, તટસ્થ ધીરજ રહેવા તે ભાવના કોઈ પ્રકારે યોગ્ય છે જ્ઞાનીને 'પ્રાપ્ત્ય' 'ઈશ્વરેન્દ્રિયાદિ' બધા પ્રકારો એક જ ભાવના, સરખા ભાવના છે તેને સાતા અસાતામા કઈ કોઈ પ્રકારે રાગદ્વેષાદિ કારણ નથી તે બંનેમાં ઉદ્ધામીન છે એ ઉદ્ધામીન છે, તેમજ સ્વરૂપે નિરાલબન છે નિરાલબન એવું તેનું ઉદ્ધાસપણું એ ઈશ્વરેન્દ્રિયાથી પણ બળવાન બાણીએ છીએ

'ઈશ્વરેન્દ્રિયા' એ શબ્દ પણ અર્થાતરે બાણવા યોગ્ય છે ઈશ્વરેન્દ્રિયારૂપ આલબન એ આશ્રયરૂપ એવી ભક્તિને યોગ્ય છે નિરાશ્રય એવા જ્ઞાનીને બધું સમ છે, અથવા જ્ઞાની સહજપણિયામી છે, સહજ સ્વરૂપી છે, સહજપણે સ્થિત છે, સહજપણે પ્રાપ્ત ઉદ્ધય ભોગવે છે સહજપણે જે કઈ થાય તે થાય છે, જે ન થાય તે ન થાય છે, તે કર્તવ્યરહિત છે, કર્તવ્યભાવ તેને વિષે વિલય પ્રાપ્ત છે, માટે તમને, તે જ્ઞાનીના સ્વરૂપને વિષે પ્રારબ્ધના ઉદ્ધયનું સહજ-પ્રાપ્તપણું તે વધારે યોગ્ય છે, એમ બાણવું યોગ્ય છે ઈશ્વરને વિષે કોઈ પ્રકારે ઇચ્છા સ્થાપિત કરી, તે ઇચ્છાવાન કહેવા યોગ્ય છે જ્ઞાની ઇચ્છારહિત કે ઇચ્છાસહિત એમ કહેવું પણ બનતું નથી, તે સહજસ્વરૂપ છે

[૩૦૮]

૩૭૮

મુબર્ક, જેઠ સુદ ૧૦, રવિ, ૧૯૪૮

ઈશ્વરાદિ સ બધી જે નિશ્ચય છે, તેને વિષે હાલ વિચારના ત્યાગ કરી સામાન્યપણે સમય સારનું વાચન કરવું યોગ્ય છે, અર્થાત્ ઈશ્વરના આશ્રયથી હાલ ધીરજ રહે છે, તે ધીરજ તેના વિકલ્પમા પડવાથી રહેવી વિકલ છે

'નિશ્ચય'ને વિષે અકર્તા, 'વ્યવહાર'ને વિષે કર્તા, ઇત્યાદિ જે વ્યાખ્યાન સમયસાગને વિષે છે, તે વિચારવાને યોગ્ય છે, તથાપિ નિવૃત્ત થયા છે જેના બોધસ બધી કોપ એવા જે જ્ઞાની તે પ્રત્યેવી એ પ્રકાર સમજવા યોગ્ય છે

સમજવા યોગ્ય તો જે છે તે સ્વરૂપ, પ્રાપ્ત થયું છે જેને નિર્વિકલ્પપણું એવા જ્ઞાનીથી-તેના આશ્રયે જીવતા દોષ નાશિત થઈ પ્રાપ્ત હોય છે, સમજાય છે

છ માસ સંપૂર્ણ થયા જેને પગમાર્થ પ્રત્યે એક પણ વિકલ્પ ઉત્પન્ન થયો નથી એના શ્રી ને નમસ્કાર છે

[૩૦૯]

૩૭૯

મુબર્ક, જેઠ વદ ૦), શુક્ર, ૧૯૪૯

ઉદ્ધયરૂપ શ્રી સુભાગ્ય,

જેની પ્રાપ્તિ પછી અનંત કાળનું વાચકપણું મટી, સર્વ કાળને કાઢે અચાચકપણું પ્રાપ્ત રાય છે એવો જો કોઈ હોય તો તે તત્ત્વજ્ઞાણ બાણીએ છીએ, તેને ભને

મોક્ષ તો આ કાળને વિષે પણ પ્રાપ્ત હોય, અથવા પ્રાપ્ત થાય છે પણ સુક્રાપણાનું નામ આપનાર એવા પુરુષની પ્રાપ્તિ પગમ દુર્લભ છે, અર્થાત્ મોક્ષ દુર્લભ નથી, દાના દુર્લભ છે

ઉપાધિભોગનું અધિકપણું વર્તે છે બાળવાન કલેશ જેવો ઉપાધિભોગ આપવાની 'હિંદુ' હશે, ત્યા હવે તે જેમ ઉદ્ધય આવે તેમ વેદન કળ્યા યોગ્ય બાણીએ છીએ

સ સાચી ક ટાળ્યા તો ઘણો કાળ થઈ ગયો છે તથાપિ મ માગનો પ્રમગ હુડ વિનામ પામના નથી, એ એક પ્રકારનો મોટો 'કલેશ' વર્તે છે

તમામ મત્સ્યને વિષે અન્ય ત મત્સ્ય રહે છે, તથાપિ ને પ્રમગ થવા દાલ ને 'નિશ' ને 'દા' શ્રી 'હિંદુ'ને હાથ મોપીએ છીએ

અમને તો કઈ કળ્યા વિષ બુદ્ધિ થતી નથી, અને લખવા વિષ બુદ્ધિ થતી નથી કઈ બા

એક અવિકલ્પ સમાધિ સિવાય બીજી રીતે સ્મરણ રહેતું નથી, ચિ તન રહેતું નથી, રૂચિ નહીં નથી, અથવા કંઈ કામ કરાતું નથી

ન્યોતિષાદિ વિદ્યા કે અભિમાદિ સિદ્ધિ એ માયિક પદાર્થો બાહ્યી આત્માને તેનું સ્મરણ પણ ક્વચિત્ જ થાય છે તે વાટે કોઈ વાત બાજીવાનું અથવા સિદ્ધ કરવાનું ક્યારેય યોગ્ય લાગતું નથી, અને એ વાતમા કોઈ પ્રકારે હાલ તો ચિત્તપ્રવેશ પણ રહ્યો નથી

પૂર્વ નિબંધન જે જે પ્રકારે ઉદય આવે, તે તે પ્રકારે ^૧...અનુક્રમે વેદન કર્યા જવા એમ કરવું યોગ્ય લાગ્યું છે

તમે પણ તેવા અનુક્રમમા ગમે તેટલા થોડા અશે પ્રવર્તાય તોપણ તેમ પ્રવર્તવાનો અભ્યાસ રાખો અને કોઈ પણ કામના પ્રસંગમા વધારે શોધમા પડવાનો અભ્યાસ ઓછો કરો, એમ કરવું અથવા થવું એ જ્ઞાનીની અવસ્થામા પ્રવેશ કરવાનું દ્વાર છે

કોઈ પણ પ્રકારનો ઉપાધિપ્રસંગ લખો છો તે, જોકે વાચ્યામા આવે છે, તથાપિ તે વિષય ચિત્તમા કંઈ આભાસ પડતો નહીં હોવાથી ઘણું કરીને ઉત્તર લખવાનું પણ બનતું નથી, એ દોષ કહો કે શુભ કહો પણ ક્ષમા કરવા યોગ્ય છે

સાસારિક ઉપાધિ અમને પણ ઓછી નથી તથાપિ તેમા સ્વપણ રહ્યું નહીં હોવાથી તેથી ગભરાટ ઉત્પન્ન થતો નથી તે ઉપાધિના ઉદયકાળને લીધે હાલ તો સમાધિ ગૌણભાવે વર્તે છે, અને તે માટેનો શોધ રહ્યા કરે છે

લિ૦ વીતરાગભાવના યથાયોગ્ય

[૨૭૮]

૩૩૦

મુબઈ, માહ, ૧૯૪૮

કિસનદાસાદિ જિજ્ઞાસુઓ,

દીર્ઘકાળ સુધી યથાર્થબોધનો પરિચય થવાથી બોધબીજની પ્રાપ્તિ હોય છે, અને એ બોધબીજ તે પ્રાયે નિશ્ચય સમ્યક્ત્વ હોય છે

જિને ણાવીશ પ્રકારના પરિષદ કહ્યા છે, તેમા દર્શનપરિષદ નામે એક પરિષદ કહ્યો છે, તેમજ એક બીજો અજ્ઞાનપરિષદ નામનો પરિષદ પણ કહ્યો છે એ બન્ને પરિષદનો વિચાર કરવા યોગ્ય છે, એ વિચાર કરવાની તમારી ભૂમિકા છે, અર્થાત્ તે ભૂમિકા (શુભસ્થાનક) વિચારવાથી કોઈ પ્રકારે તમને યથાર્થ ધીરજ આવવાનો સંભવ છે

કોઈ પણ પ્રકારે પોતે કંઈ મનમા સંકલ્પ હોય કે આવી દશામા આવીએ અથવા આવા પ્રકારનું ધ્યાન કરીએ, તો સમ્યક્ત્વની પ્રાપ્તિ થાય, તો તે સંકલ્પેલું પ્રાયે (જ્ઞાનીનું સ્વરૂપ સમજાયે) ખોટું છે, એમ જણાય છે

યથાર્થ બોધ એટલે શું તેનો વિચાર કરી, અનેક વાર વિચાર કરી, પોતાની કલ્પના નિવૃત્ત કરવાનું જ્ઞાનીઓએ કહ્યું છે

‘અધ્યાત્મસાર’નું વાચન, શ્રવણ ચાલે છે તે સારું છે અનેક વાર અથવા વાવાની ચિંતા નહીં, પણ કોઈ પ્રકારે તેનું અનુપ્રેક્ષણ દીર્ઘકાળ સુધી રહ્યા કરે એમ કરવું યોગ્ય છે

પરમાર્થ પ્રાપ્ત થવા વિષે કોઈ પણ પ્રકારનું આકુળબાકુળપણ રાખવું — થવું — તેને ‘દર્શન-પરિષદ’ કહ્યો છે એ પરિષદ ઉત્પન્ન થાય તે તો સુખકારક છે, પણ જો ધીરજથી તે વેદાય તો તેમાથી દર્શનની ઉત્પત્તિ થવાનો સંભવ થાય છે

તમે ‘દર્શનપરિષદ’મા કોઈ પણ પ્રકારે વર્તો છો, એમ જો તમને લાગતું હોય તો તે ધીરજથી વેદવા યોગ્ય છે, એમ ઉપદેશ છે ‘દર્શનપરિષદ’મા તમે પ્રાયે છો, એમ અમે બાહ્યીએ છીએ

શ્રી તીર્થ કરે તેરમા સ્થાનકે વર્તતા પુરુષનું નીચે લખ્યું છે, તે સ્વરૂપ કહ્યું છે —

આત્મભાવને અર્થે સર્વ સ સાર સ વૃત્ત કર્યો છે જેણે, અર્થાત્ સર્વ સ સારની ઇચ્છા જેના પ્રત્યે આવતી નિરોધ થઈ છે, એવા નિર્જ થને, — સત્પુરુષને — તેરમે ગુણસ્થાનકે કહેવા યોગ્ય છે મનસમિતિએ યુક્ત, વચનસમિતિએ યુક્ત, કાયસમિતિએ યુક્ત, કેઈ પણ વસ્તુને અહણુ-ત્યાગ કરતા સમિતિએ યુક્ત, દીર્ઘશ કાદિનો ત્યાગ કરતા સમિતિયુક્ત, મનને સ કોચનાગ, વચનને સ કોચનાર, કાયાને સ કોચનાર, સર્વ ઇદ્રિયોના સકોચપણે પ્રહાર્યારી, ઉપયોગપૂર્વક આલનાર, ઉપયોગ પૂર્વક ઊભો રહેનાર, ઉપયોગપૂર્વક બેસનાર, ઉપયોગપૂર્વક શયન કરનાર, ઉપયોગપૂર્વક બોલનાર, ઉપયોગપૂર્વક આહાર લેનાર અને ઉપયોગપૂર્વક શ્વાસોચ્છ્વાસ લેનાર, આખનું એક નિમિષમાત્ર પણ ઉપયોગરહિત ચલન ન કરનાર, કે ઉપયોગરહિત જેની ક્રિયા નથી તેવા આ નિર્જ થને એક સમયે ક્રિયા બ ધાય છે, બીજે સમયે વેદાય છે, ત્રીજે સમયે તે કર્મરહિત હોય છે, અર્થાત્ ઓથે સમયે તે ક્રિયાસ બ ધી સર્વ ચેષ્ટા નિવૃત્ત થાય છે શ્રી તીર્થ કર જેવાને કેવો અત્યંત નિશ્ચળ, [અપૂર્ણ]

[૩૧૨]

૩૮૪

મુળક, અમાડ, ૧૯૪૮

શબ્દાદિ પાંચ વિષયની પ્રાપ્તિની ઇચ્છાએ કરી જેના ચિત્ત અત્યંત વ્યાકુળપણે વર્તે છે એવા જીવોનું જ્યા વિશેષપણે દેખાવું છે, એવો જે કાળ તે આ ‘હુસમ કળિયુગ’ નામનો કાળ છે તેને વિષે વિહ્વળપણ જેને પરમાર્થને વિષે નથી થયું, ચિત્ત વિશેષ પામ્યું નથી, સ ગે કરી પ્રવર્તનભેદ પામ્યું નથી, બીજી પ્રીતિના પ્રસંગે જેનું ચિત્ત આવૃત્ત થયું નથી, બીજા જે કારણો તેને વિષે જેનો વિશ્વાસ વર્તેલો નથી, એવો જો કેઈ હોય તો તે આ કાળને વિષે ‘બીજો શ્રી ગમ’ છે તથાપિ જોઈને સખેદ આશ્ચર્ય વર્તે છે કે એ ગુણોના કેઈ અંશે સ પદ્મ પણ અદ્ય જીવો દુષ્ટિગોચર થતા નથી

નિદ્રા સિવાયનો બાકીનો જે વખત તેમથી એકાદ કલાક સિવાય બાકીનો વખત મન, વચન, કાયાથી ઉપાધિને જોગે વર્તે છે ઉપાય નથી, એટલે સમ્યક્પરિણુતિએ સ વેદન કરવું યોગ્ય છે

મોટા આશ્ચર્યને પમાડનારા એવા જળ, વાયુ, ચંદ્ર, સૂર્ય, અગ્નિ આદિ પદાર્થોના જે ગુણો તે સામાન્ય પ્રકારે પણ જેમ જીવોની દૃષ્ટિમા આવતા નથી, અને પોતાનું જે નાનું ઘર અથવા જે કંઈ ચીજો તેને વિષે કેઈ જાતનું બાણે આશ્ચર્યકારક સ્વરૂપ દેખી અહુત્વ વર્તે છે, એ જોઈ એમ ધાય છે કે લોકોને દૃષ્ટિપ્રમ — અનાદિકાળનો — મટ્યો નથી, જેથી મટે એવો જે ઉપાય, તેને વિષે જીવનું અદ્ય પણ જ્ઞાન પ્રવર્તેલું નથી, અને તેનું ઝોળખાણ થયે પણ સ્વેચ્છાએ વર્તવાની જે બુદ્ધિ તે વાર વાર ઉદય પામે છે, એમ ઘણા જીવોની સ્થિતિ જોઈ આ લોક અને તકાળ ગહેવાનો છે, એમ બાણો નમ-કાગ પહેલો

[૩૧૩]

૩૮૫

મુળક, અમાડ, ૧૯૪૮

મૂર્ચા ઉદય-અસ્ત ગહિત છે, માત્ર લોકોને અનુભવ્યાદાથી બહાર વર્તે ત્યાં અસ્ત અને અનુભવ્યાદાને વિષે વર્તે ત્યાં ઉદય એમ ભામે છે પણ સૂર્યને વિષે તો ઉદયઅસ્ત નથી તેમજ જાની છે તે, બધા પ્રસંગને વિષે જેમ છે તેમ છે, માત્ર પ્રસંગની મર્યાદા ઉપગત લોકોનું જ્ઞાન નથી. એટલે પોતાની જેવી તે પ્રસંગને વિષે દગા થઈ ગકે તેવી દગા, જાનીને વિષે કંપે છે અને એ કંપના જ્ઞાનીનું પરમ એવું જે આત્મપાત્ર, પશ્ચિતોપપાત્ર, યુક્તપાત્ર તે જીવને જગ્યાવા દેતી નથી એમ બાણો યોગ્ય છે

જે પ્રકારે પ્રારબ્ધનો ક્રમ ઉદય હોય તે પ્રકારે હાલ તો વર્તીએ છીએ, અને એમ વર્તવું કાઈ પ્રકારે તો મુગમ ભામે છે કોકર સાહેબને મળ્યા મ બ ધી વિગત આજના પત્રને વિષે લખી, ૫૦

જ્ઞાનીને આશ્રિત માત્ર બાહ્યી શકે, કહી શકે, અથવા લાખી શકે તેવો છે માર્ગ કેવો હોય એ જેને યોગ્ય નથી, તેવા શાસ્ત્રાભ્યાસી પુરુષો તેનો ચથાર્થ ઉત્તર ન કરી શકે તે પણ ચથાર્થ જ છે 'શુદ્ધતા વિચારે ધ્યાવે' એ પદ વિષે હવે પછી લખીશુ

અભારામજ્ઞના પુસ્તક વિષે આપે વિશેષ વાચન કરી જે અભિપ્રાય લખ્યો તે વિષે હવે પછી વાતચીતમા વિશેષ જણાવાય તેમ છે એમ એ પુસ્તકનો ઘણો ભાગ જોયો છે, પણ સિદ્ધાંતજ્ઞાનમા વિઘટતી વાતો લાગે છે, અને તેમ જ છે, તથાપિ તે પુરુષની દૃશા સારી છે, માર્ગાનુસારી જેવી છે, એમ તો કહીએ છીએ જેને સૈદ્ધાંતિક અથવા ચથાર્થજ્ઞાન એમ માન્યું છે તે અતિ અતિ સૂક્ષ્મ છે, પણ તે થાય તેવું જ્ઞાન છે વિશેષ હવે પછી ચિત્તે કહ્યું નથી મારે આને વિશેષ લખાયું નથી, તે ક્ષમા કરશે

પરમ પ્રેમભાવથી નમસ્કાર પહોંચે

[૨૮૧]

૩૩૪

મુબઈ, ફાગણ સુદ ૧૦, પુષ, ૧૯૪૮

ૐ

હૃદયરૂપ શ્રી મુલાગ્ય પ્રત્યે,

ભક્તિપૂર્વક નમસ્કાર પહોંચે

'હવે પછી લખીશુ, હવે પછી લખીશુ' એમ લખીને ઘણી વાર લખવાનું બન્યું નથી, તે ક્ષમા કરવા યોગ્ય છે, કારણ કે ચિત્તસ્થિતિ ઘણું કરી વિઢેહી જેવી વર્તે છે, એટલે કાર્યને વિષે અવ્યવસ્થા થઈ જાય છે જેવી હાલ ચિત્તસ્થિતિ વર્તે છે, તેવી અમુક સમય સુધી વર્ત્યા વિના છૂટકો નથી

ઘણા ઘણા જ્ઞાની પુરુષો થઈ ગયા છે, તેમા અમારી જેવો ઉપાધિપ્રસંગ અને ચિત્તસ્થિતિ ઉદાસીન, અતિ ઉદાસીન, તેવા ઘણું કરીને પ્રમાણમા થોડા થયા છે ઉપાધિપ્રસંગને લીધે આત્મા-સખી જે વિચાર તે અખ ડપણે થઈ શકતો નથી, અથવા જોણપણે થયા કરે છે, તેમ થવાથી ઘણો કાળ પ્રપચ વિષે રહેલું પડે છે, અને તેમા તો અત્યંત ઉદાસ પરિણામ થઈ ગયેલ હોવાથી ક્ષણવાર પણ ચિત્ત ટકી શકતું નથી, જેથી જ્ઞાનીઓ સર્વસંગપરિત્યાગ કરી અપ્રતિબદ્ધપણે વિચરે છે 'સર્વ-સંગ' શબ્દનો લક્ષ્યાર્થ એવો છે કે અખ ડપણે આત્મધ્યાન કે યોગ્ય મુખ્યપણે ન રખાવી શકે એવો સંગ આ એમ દુકામા લખ્યું છે, અને તે પ્રકારને બાદથી, અતરથી ભજ્યા કરીએ છીએ

ઢેહ છતાં મનુષ્ય પૂર્ણ વીતરાગ થઈ શકે એવો અમારો નિશ્ચય અનુભવ છે કારણ કે એમ પણ નિશ્ચય તે જ સ્થિતિ પામવાના છીએ, એમ અમારો આત્મા અખ ડપણે કહે છે, અને એમ જ છે, જરૂર એમ જ છે પૂર્ણ વીતરાગની ચરણરજ નિરંતર મસ્તકે હો, એમ રહ્યા કરે છે અત્યંત વિકટ એવું વીતરાગત્વ અત્યંત આશ્ચર્યકારક છે, તથાપિ તે સ્થિતિ પ્રાપ્ત થાય છે, સદેહે પ્રાપ્ત થાય છે, એ નિશ્ચય છે, પ્રાપ્ત કરવાને પૂર્ણ યોગ્ય છે, એમ નિશ્ચય છે સદેહે તેમ થયા વિના અમને ઉદાસીનતા મટે એમ જણાતું નથી અને તેમ થવું સંભવિત છે, જરૂર એમ જ છે

પ્રશ્નોના ઉત્તર ઘણું કરીને લખવાનું બની શકશે નહીં, કારણ કે ચિત્તસ્થિતિ જણાવી તેવી વર્ત્યા કરે છે

હાલ ત્યાં કંઈ વાચવા, વિચારવાનું ચાલે છે કે શી રીતે, તે કંઈ પ્રસંગોપાત્ત લખશે

ત્યાગને ઇચ્છીએ છીએ, પણ થતો નથી તે ત્યાગ કદાપિ તમારી ઇચ્છાને અનુસરતો કરીએ, તથાપિ તેટલું પણ હાલ તો બનવું સંભવિત નથી

અભિજ્ઞ યોધમયના પ્રણામ પહોંચે

અમને પણ અત્રે ઉપાધિજોગ વર્તે છે, અન્યભાવને વિષે જોકે આત્મભાવ ઉત્પન્ન થતો નથી, અને એ જ મુખ્ય સમાધિ છે

[૩૧૬]

૩૮૮

મુળર્ધ, શ્રાવણ સુદ ૪, પુષ, ૧૯૪૮

‘જગત જ્યા સૂએ છે ત્યાં જ્ઞાની જાગે છે, જ્ઞાની જાગે છે ત્યાં જગત સૂએ છે જગત જાગે છે. ત્યાં જ્ઞાની સૂએ છે’ એમ શ્રીકૃષ્ણ કહે છે ?

આત્મપ્રદેશ સમસ્થિતિએ નમસ્કાર

[૩૭૮ (૨)+૩૧૭]

૩૮૯

મુળર્ધ, શ્રાવણ સુદ ૧૦, પુષ, ૧૯૪૮

અસત્સગમાં ઉદ્ધાસીન રહેવા માટે જીવને વિષે અપ્રમાદપણે નિશ્ચય થાય છે, ત્યારે ‘સત્જ્ઞાન’ સમજાય છે, તે પહેલાં પ્રાપ્ત થયેલ જોધને ઘણા પ્રકારના અતરાય હોય છે

જગત અને મોક્ષનો માર્ગ એ બે એક નથી જેને જગતની ઇચ્છા, રુચિ, ભાવના તેને મોક્ષને વિષે અનિચ્છા, અરુચિ, અભાવના હોય એમ જણાય છે.

[૩૧૮-૧]

૩૯૦

મુળર્ધ, શ્રાવણ સુદ ૧૦, પુષ, ૧૯૪૮

ૐ

નમઃ.

નિષ્કામ યથાયોગ્ય

આત્મરૂપ શ્રી સુભાગ્ય પ્રત્યે,

જે ઉપાર્જિત કર્મ લોગવતાં ઘણા વખત ભાવિમાં વ્યતીત થશે, તે યજ્ઞવાનપણે ઉદયમા વર્તી ક્ષયપણને પામતા હોય તો તેમ થવા દેવા યોગ્ય છે, એમ ઘણા વર્ષના સ કલ્પ છે

વ્યાવહારિક પ્રસંગ સળધી ચોતરફથી ચિંતા ઉત્પન્ન થાય એવા કારણો જોઈને પણ નિર્ભયતા, આશ્રય રાખવા યોગ્ય છે માર્ગ એવો છે

અમે વિશેષ હાલ કંઈ લખી શકતા નથી, તે માટે ક્ષમા માગીએ છીએ અને નિષ્કામપણે સ્મૃતિપૂર્વક નમસ્કાર કરીએ છીએ એ જ વિનંતી

નાગર સુખ પામર નવ જાણે, વલ્લભ સુખ ન કુમારી,

અનુભવ વિષુ તેમ ધ્યાન તણુ સુખ, કોણ જાણે નર નારી રે, ભવિકાં

મન મહિલાનું રે વહાલા ઉપરે, ખીજા કામ કરત

[૩૧૮-૨]

૩૯૧

મુળર્ધ, શ્રાવણ સુદ ૧૦, પુષ, ૧૯૪૮

કેવળ નિષ્કામ એવા યથાયોગ્ય

અત્ર ઉપાધિયોગમા છીએ એમ જાણીને પત્રાદિ પાઠવવાનું નહીં કર્યું હોય એમ ના પ્રિયો છીએ શાસ્ત્રાદિ વિચાર, સત્કથા પ્રસંગે ત્યાં કેવા યોગથી વર્તવું ધાય છે ? તે લખ્યો

‘સત્’ એક પ્રદેશ પણ અમમીય નથી, તથાપિ તે પ્રાપ્ત થવાને વિષે અનંત અતંગ્ય — લોકપ્રમાણે પ્રત્યેક એવા રહ્યા છે જીવને કર્તવ્ય એ છે કે અપ્રમત્તપણે તે ‘સત’નું ધ્યાન, મનન, નિદિધ્યાસન કરવાનો અખંડ નિશ્ચય ગાળવો

નમ મર્વને નિષ્કામપણે યથાં

[૨૮૪]

૩૩૮

મુળર્ષ, કાગણ સુદ ૧૩, શુક ૧૯૪૮

અત્ય ત પરિણામમા ઉદાસીનતા પરિણમ્યા કરે છે

જેમ જેમ તેમ થાય છે, તેમ તેમ પ્રવૃત્તિ-પ્રગ્ન પણ વધ્યા કરે છે જે પ્રવૃત્તિનો પ્રસંગ પ્રાપ્ત થશે, એમ નહીં ધારેલું તે પણ પ્રાપ્ત થયા કરે છે, અને એથી એમ માનીએ છીએ કે ઉતાવળે પૂર્વે નિબંધન કરેલાં એવાં કર્મો નિવૃત્ત થવાને માટે ઉદ્યમા આવે છે

[૨૮૫]

૩૩૯

મુળર્ષ, કાગણ સુદ ૧૪, ૧૯૪૮

કેઈનો દોષ નથી, અમે કર્મ બાંધ્યાં માટે અમારો દોષ છે.

જ્યોતિષની આમ્નાય સ બધી કેટલીક વિગત લખી તે વાચી છે ઘણો ભાગ તેનો જાણવામા છે તથાપિ ચિત્ત તેમાં જરાય પ્રવેશ કરી શકતું નથી, અને તે વિષેનું વાંચવું, સાલણવું કદાપિ અમત્કારિક હોય, તોપણ બોલારૂપ લાગે છે થોડી પણ તેમા રુચિ રહી નથી

અમને તો માત્ર અપૂર્વ એવા સત્તા જ્ઞાન વિષે જ રુચિ રહે છે બીજું જે કંઈ કરવામા આવે છે, કે અનુસરવામા આવે છે, તે બધું આસપાસનાં બંધનને લઈને કરવામા આવે છે

હાલ જે કંઈ વ્યવહાર કરીએ છીએ, તેમાં જેલ અને મનને બાહ્ય ઉપયોગ વર્તાવવો પડે છે આત્મા તેમા વર્તેતો નથી કવચિત્ પૂર્વકર્માનુસાર વર્તાવું પડે છે તેથી અત્ય ત આકુળતા આવી જાય છે જે કંઈ પૂર્વે નિબંધન કરવામા આવ્યા છે, તે કર્મો નિવૃત્ત થવા અર્થે, ભોગવી લેવા અર્થે, થોડા કાળમા ભોગવી લેવાને અર્થે, આ વેપાર નામનું વ્યાવહારિક કામ બીજાને અર્થે સેવીએ છીએ.

હાલ જે કરીએ છીએ તે વેપાર વિષે મને વિચાર આવ્યા કરેલ, અને ત્યાર પછી અનુક્રમે તે કામની શરૂઆત અર્થ ત્યારથી તે અત્યાર સુધીમા કામની દિન પ્રતિદિન કંઈ વૃદ્ધિ થયા કરી છે.

અમે આ કામ પ્રેરેલું માટે તે સ બધી અને તેટલું મજૂરી જેવું કામ પણ કર્યાનું રાખ્યું છે કામની હવે ઘણી હદ વધી ગયેલી હોવાથી નિવૃત્ત થવાની અત્યંત બુદ્ધિ અર્થ જાય છે પણ ને દોષ-બુદ્ધિ આવી જવાનો સ ભય, તે અનત સ સારનું કારણ ને થાય એમ જાણી જેમ બને તેમ ચિત્તનું સમાધાન કરી તે મજૂરી જેવું કામ પણ કર્યા જવું એમ હાલ તો ધાર્યું છે

આ કામની પ્રવૃત્તિ કરવી વખતે જેટલી અમારી ઉદાસીન દશા હતી તેથી આજ વિશેષ છે અને તેથી અમે ઘણું કરીને તેમની વૃત્તિને ન અનુસરી શકીએ એવું છે, તથાપિ જેટલું બન્યું છે તેટલું અનુસરણ તો જેમ તેમ ચિત્ત સમાધાન કરી રાખ્યા કર્યું છે

કેઈ પણ જીવ પરમાર્થને ધરે અને વ્યાવહારિક સ ગમા પ્રીતિ રાખે, ને પરમાર્થ પ્રાપ્ત થાય એમ તો કેઈ કાળે બને જ નહીં આ કામની નિવૃત્તિ પૂર્વકર્મ જેતા તો હાલ થાય તેવું દેખાતું નથી

આ કામ પછી 'ત્યાગ' એવું અમે તો જ્ઞાનમા જોયું હતું, અને હાલ આવું સ્વરૂપ દેખાય છે, એટલી આશ્ચર્યવાર્તા છે અમારી વૃત્તિને પરમાર્થ આદે અવકાશ નથી, તેમ છતાં ઘણાંખરો કાળ આ કામમા ગાળીએ છીએ, અને તેનું કારણ માત્ર તેમને દોષ-બુદ્ધિ ન આવે એટલું જ છે, તથાપિ અમારી વર્તના જ એવી છે, કે જીવ તેનો જોખ્યાલ ન કરી શકે તો તેટલું કામ કરતાં છતાં પણ દોષ-બુદ્ધિ જ રહ્યા કરે

[૨૮૬]

૩૪૦

મુળર્ષ, કાગણ સુદ ૧૫, રવિ, ૧૯૪૮

જેમા ચાર પ્રશ્ન લખવામા આવ્યા છે તે, તથા સ્વાભાવિક ભાવ વિષે જિનનો જે ઉપદેશ છે તે વિષે લખ્યું છે, તે પત્ર ગઈ કાલે પ્રાપ્ત થયું છે.

પતિવ્રતા એવી સ્ત્રીનો પતિ પ્રત્યેનો સ્નેહ તે પ્રધાનને વિષે પણ પ્રધાન એવો ગણવામા આવ્યો છે તે સ્નેહ એવો પ્રધાનપ્રધાન શા માટે ગણવામા આવ્યો છે ? ત્યારે જેણે સિદ્ધાંત બળવાનપણે દર્શાવવા તે દષ્ટાંતને અહંણુ કર્યું છે, એવો સિદ્ધાંતકાર કહે છે કે તે સ્નેહને એટલા માટે અમે પ્રધાનને વિષે પણ પ્રધાન ગણ્યો છે કે બીજા બધા ઘરસ બધી (અને બીજા પણ) કામ કરતા છતાં તે પતિવ્રતા એવી મહિલાનું ચિત્ત પતિને વિષે જ લીનપણે, પ્રેમપણે, સ્મરણપણે, ધ્યાનપણે, ઇચ્છાપણે વર્તે છે, એટલા માટે

પણ સિદ્ધાંતકાર કહે છે કે એ સ્નેહનું કારણ તો સસારપ્રત્યયી છે, અને અત્ર તો તે અસ સારપ્રત્યયી કરવાને અર્થે કહેવું છે, માટે તે સ્નેહ લીનપણે, પ્રેમપણે, સ્મરણપણે, ધ્યાનપણે, ઇચ્છાપણે જ્યાં કરવા યોગ્ય છે, જ્યાં તે સ્નેહ અસ સાર પરિણામને પામે છે, તે કહીએ છીએ

તે સ્નેહ તો પતિવ્રતારૂપ એવા મુમુક્ષુએ જ્ઞાનીસ બધી શ્રવણરૂપ જે ઉપદેશાદિ ધર્મ તેની પ્રત્યે તે જ પ્રકારે કરવા યોગ્ય છે, અને તે પ્રત્યે તે પ્રકારે જે જીવ વર્તે છે, ત્યારે 'કાતા' એવા નામની સમકીર્તિ સ બધી જે દ્રષ્ટિ તેને વિષે તે જીવ સ્થિત છે, એમ જાણીએ છીએ

એવા અર્થને વિષે પૂરિત એવા એ જ પદ છે, તે પદ તો ભક્તિપ્રધાન છે, તથાપિ તે પ્રકારે શૂદ્ધ આશયે જીવનું નિર્દિધ્યાસન ન થાય તો કવચિત્ પીળું એવું પદ તે જ્ઞાનપ્રધાન જેવું લાગે છે, અને તેમને ભાસશે એમ જાણી તે બીજા પદનો તેવા પ્રકારનો ભાસ બાધ થવાને અર્થે ફરી પત્રની પૂર્ણતાએ માત્ર પ્રથમનું એક જ પદ લખી પ્રધાનપણે ભક્તિને જણાવી છે

ભક્તિપ્રધાન દશાએ વર્તવાથી જીવના સ્વચ્છ હૃદિ દોષ મુગમપણે વિલય થાય છે, એવો પ્રધાન આશય જ્ઞાની પુરુષોનો છે

તે ભક્તિને વિષે નિષ્કામ એવી અદ્ય પણ ભક્તિ જો જીવને ઉત્પન્ન થઈ હોય છે તો તે ઘણા દોષથી નિવૃત્ત કરવાને યોગ્ય એવી હોય છે અદ્ય એવું જ્ઞાન, અથવા જ્ઞાનપ્રધાનદશા તે અસુગમ એવા માર્ગ પ્રત્યે, સ્વચ્છ હૃદિ દોષ પ્રત્યે, અથવા પદાર્થસ બધી પ્રાપ્તિ પ્રત્યે પ્રાપ્ત કરે છે, ઘણું કરીને એમ હોય છે, તેમા પણ આ કાળને વિષે તો ઘણા કાળસુધી જીવનપર્યંત પણ જીવે ભક્તિપ્રધાનદશા આરાધવા યોગ્ય છે, એવો નિશ્ચય જ્ઞાનીઓએ કર્યો જણાય છે (અમને એમ લાગે છે, અને એમ જ છે)

હૃદયને વિષે જે મૂર્તિસ બધી દર્શન કરવાની તમને ઇચ્છા છે, તેને પ્રતિબદ્ધ કરનારી એવી પ્રારબ્ધસ્થિતિ (તમને) છે, અને તે સ્થિતિને પરિપક્વ થવાને વિષે હજી વાગ છે, વળી તે મૂર્તિના પ્રત્યક્ષપણામા તો હાલ ગૃહાશ્રમ વર્તે છે, અને ચિત્રપટને વિષે સન્યસ્તાશ્રમ વર્તે છે, જે એક ધ્યાનનો મુખ્ય એવો બીજો પ્રતિબદ્ધ છે, તે મૂર્તિથી તે આત્મસ્વરૂપ પુરુષની દશા ફરી ફરી તેના વાક્યાદિના અનુસંધાને વિચારવાને યોગ્ય છે, અને તેનું તે હૃદયદર્શનથી પણ મોટું કળ છે ના

વાતને અત્ર મહોપ કરવી પડે છે

‘ભૂગી પ્રીલિકાને ચટકાવે, તે ભૂગી જગ એવે કે’

એ વાક્ય પર પરાગત છે એમ થવું કોઈ પ્રકારે સંભવિત છે, તથાપિ તે ગ્રેહેમગ્ના ગવેનન પ્રમાણે ધારીએ કે તેમ થવું નથી, તોપણ અત્ર કંઈ હાનિ નથી, કારણ કે દષ્ટાન તંબી ગમન જ્ઞાનને યોગ્ય છે, તો પછી સિદ્ધાંતનો જ અનુભવ કે વિચાર કર્યો છે ધાનુ કરીને એ દષ્ટાન મળી તેમને જ વિકલ્પ હશે, એટલે તે દષ્ટાન માન્ય છે, એમ જણાય છે લોકકેષિકે અનુભવગમ્ય છે સિદ્ધાંત સિદ્ધાંતને વિષે તેનું બળવાનપણું જાણી મક્કત પુરુષો તે દષ્ટાન આપના આવ્યા છે, અને કોઈ પ્રકારે તેમ થવું સંભવ્ય પણ જાણીએ છીએ એક સમય પત્ર ક્ષાપિ તે દષ્ટાન સિદ્ધ ન થાય એવું છે એમ ફરે તોપણ ત્રણે કાળને વિષે નિગબાધ, અખંડ - સિદ્ધ એવી વાત તેના સિદ્ધાંતપદની નોં છે

[૨૮૯-૨]

૩૪૫

મુંબઈ, ફાગણ વદ ૧૧, શુક્ર, ૧૯૪૮

કોઈ પણ પ્રકારે સત્સંગનો ભોગ બને તો તે કર્યા રહેતું, એ કર્તવ્ય છે, અને જે પ્રકારે જીવને મારાપણુ વિશેષ થયા કરતું હોય અથવા વધ્યા કરતું હોય તે પ્રકારથી જેમ બને તેમ ય કોચાતું રહેવું, એ સત્સંગના પણુ ફળ આપનાર ભાવના છે

[૨૮૯-૧]

૩૪૬

મુંબઈ, ફાગણ વદ ૧૪, રવિ, ૧૯૪૮

બધા પ્રશ્નોના ઉત્તર સુલતવવાની ઇચ્છા છે
પૂર્વકર્મ તરત નિવૃત્ત થાય એમ કરીએ છીએ
કૃપાભાવ રાખીને ને પ્રણામ માનજો

[૨૯૦]

૩૪૭

મુંબઈ, ફાગણ, વદ ૦)), સોમ, ૧૯૪૮

૬૬

આત્મસ્વરૂપે હૃદયરૂપ વિશ્રામભૂતિ શ્રી સુભાગ્ય પ્રત્યે,

વિનયયુક્ત એવા અમારા પ્રણામ પહોંચે.

અત્ર ઘણું કરીને આત્મદશાએ સહજસમાધિ વર્તે છે બાહ્ય ઉપાધિનો ભોગ વિશેષપણે ઉદય પ્રાપ્ત થવાથી તે પ્રકારે વર્તવામા પણુ સ્વસ્થ રહેવું પડે છે

ભણીએ છીએ કે ઘણાકાણે જે પરિણામ પ્રાપ્ત થવાનું છે તે તેથી થોડાકાણે પ્રાપ્ત થવા માટે તે ઉપાધિ ભોગ વિશેષપણે વર્તે છે

તમારાં ઘણાં પત્ર-પત્રા અમને પહોંચ્યા છે તેમા લખેલ જ્ઞાનસ બધી વાર્તા ઘણું કરીને અમે વાંચી છે તે સર્વ પ્રશ્નોનો ઘણું કરી ઉત્તર લખવામા આવ્યો નથી, તેને માટે ક્ષમા આપવી યોગ્ય છે.

તે પત્રોમા કોઈ કોઈ વ્યાવહારિક વાર્તા પણુ પ્રસંગે લખેલી છે, જે અમે ચિત્રપૂર્વક વાંચી શકીએ તેમ બનતું વિકટ છે તેમ તે વાર્તા સ બધી પ્રત્યુત્તર લખવા જેવું સૂઝતું નથી. એટલે તે માટે પણુ ક્ષમા આપવા યોગ્ય છે

હાલ અત્ર અમે વ્યાવહારિક કામ તો પ્રમાણુમા ઘણું કરીએ છીએ, તેમાં મન પણુ પૂરી રીતે દઈએ છીએ, તથાપિ તે મન વ્યવહારમા ચોટતું નથી, પોતાને વિષે જ રહે છે, એટલે વ્યવહાર બહુ બોળરૂપે રહે છે

આખો લોક ત્રણ કાળને વિષે હુ જે કરીને પીડાતો માનવામા આવ્યો છે, અને તેમા પણુ આ વર્તે છે, તે તો મહા દુષ્કર્મકાળ છે, અને સર્વ પ્રકારે વિશ્રાંતિનું કારણ એવો જે 'કર્તવ્યરૂપ શ્રી સત્સંગ' તે તો સર્વકાળને વિષે પ્રાપ્ત થવો હુર્લભ છે તે આ કાળમા પ્રાપ્ત થવો ઘણું ઘણું હુર્લભ હોય એમા કંઈ આશ્ચર્યકારક નથી

અમે કે જેનું મન પ્રાયે ક્રોધથી, માનથી, માયાથી, લોભથી, હાસ્યથી, રતિથી, અરતિથી, ભયથી, શોકથી, ભુગુપ્તિથી કે શબ્દાદિક વિષયોથી અપ્રતિબંધ જેવું છે, કુટુંબથી, ધનથી, પુત્રથી, 'વેલવથી,' સ્ત્રીથી કે દેહથી મુક્ત જેવું છે, તે મનને પણુ સત્સંગને વિષે બધન રાખવું બહુ બહુ મ્હા કરે છે, તેમ છતાં અમે અને તમે હાલ પ્રત્યક્ષપણે તો વિયોગમા રહ્યા કરીએ છીએ એ પણુ પૂર્વ નિબંધનને કોઈ મોટો પ્રબંધ ઉદયમા હોવાનું સ ભાવ્ય કારણ છે

જાન સ બધી પ્રશ્નોનો ઉત્તર લખાવવાની આપની જિજ્ઞાસા પ્રમાણે કરવામા પ્રતિબંધ કરનારી એક ચિત્તસ્થિતિ થઈ છે, જેથી હાલ તો તે વિષે ક્ષમા આપવા યોગ્ય છે

શ્રવણ થાય, તે અપૂર્વભાવરૂપ જાણી તેમા પરમ પ્રેમ વર્તે, તો તત્કાળ અથવા અમુક અનુક્રમે આત્માનું સ્વાભાવિકપણુ પ્રગટ થાય

[૩૨૨]

૩૬૬

સુ ભાષ, શ્રાવણ વદ, ૧૯૪૮

૩૩

અન-અવકાશ એવું આત્મસ્વરૂપ વર્તે છે, જેમા પ્રારબ્ધોદય સિવાય ખીજે કોઈ અવકાશ જોગ નથી

તે ઉદયમા ક્વચિત્ પરમાર્થભાષા કહેવારૂપ જોગ ઉદય આવે છે, ક્વચિત્ પરમાર્થભાષા લખવા રૂપ જોગ ઉદય આવે છે, ક્વચિત્ પરમાર્થભાષા સમજાવવારૂપ જોગ આવે છે વિશેષપણે વૈશ્યદશારૂપ જોગ હાલ તો ઉદયમા વર્તે છે, અને જે કંઈ ઉદયમાં નથી આવતું તે કરી શકવાનું હાલ તો અમમર્થપણુ છે

ઉદયાધીન માત્ર જીવિતવ્ય કરવાથી, થવાથી, વિષમપણુ મટયું છે તમ પ્રત્યે, પોતા પ્રત્યે, અન્ય પ્રત્યે કોઈ જાતનો વિભાવિક ભાવ પ્રાપ્ત થતો નથી, અને એ જ કારણથી પત્રાદિ કાર્ય કરવારૂપ પરમાર્થભાષા જોગે અવકાશ પ્રાપ્ત નથી એમ લખ્યું છે, તે તેમ જ છે

પૂર્વોપાર્જિત એવો જે સ્વાભાવિક ઉદય તે પ્રમાણે દૃઢસ્થિતિ છે, આત્માપણે તેનો અવકાશ અત્ય તાભાવરૂપ છે

તે પુરુષના સ્વરૂપને જાણીને તેની લક્ષિતાના સત્સ ગતુ મોડુ કળ છે, જે ચિત્રપટના માત્ર જોગે, ધ્યાને નથી

જે તે પુરુષના સ્વરૂપને જાણે છે, તેને સ્વાભાવિક અત્ય ત શુદ્ધ એવું આત્મસ્વરૂપ પ્રગટે છે એ પ્રગટ થવાનું કારણ તે પુરુષ જાણી સર્વ પ્રકારની સ સારકામના પરિત્યાગી - અમ માર - પરિત્યાગ રૂપ કરી - શુદ્ધ લક્ષિતએ તે પુરુષસ્વરૂપ વિચારવા યોગ્ય છે ચિત્રપટની પ્રતિમાના દૃઢસ્થિતિની ઉપર કહ્યું તે 'આત્મસ્વરૂપનું પ્રગટપણુ' મહાન દેળ છે, એ વાક્ય નિર્વિસ વાદી જાણી લખ્યું છે

'મન મહિલાનું વહાલા ઉપરે, ખીજા કામ કરત,' એ પદના વિસ્તારવાળા અર્થને આગળ પરિણામરૂપ કરી, તે ગ્રેમલક્ષિત સત્પુરુષને વિષે અત્ય તપણે કહી યોગ્ય છે, એમ નર્વ તીર્થ કહે છે કહ્યું છે, વર્તમાને કહે છે અને લવિષ્યે પણ એમ જ કહેવાના છે

તે પુરુષથી પ્રાપ્ત થયેલી એવી તેની આત્મપદ્ધતિસૂચક ભાષા તેમા અશ્લેષક વધુ છે વિચારના જેનું એવો પુરુષ, તે આત્મકદયાણુનો અર્થ તે પુરુષ જાણી, તે જુત (શ્રવણ) ધર્મમા મન (આગ) ધાગણ (તે રૂપે પરિણામ) કહે છે તે પરિણામ કેવું કરવા યોગ્ય છે? તે દષ્ટાત 'મન મહિલાનું વહાલા ઉપરે, ખીજા કામ કરત,' આખી સમર્થ કહ્યું છે

ધરે છે તો એમ કે પુરુષ પ્રત્યે જીનો જે કામ્યપ્રેમ તે મ સાગના બીજા ભાવોની અપેક્ષા ગિરિમણિ છે, તથાપિ તે પ્રેમથી અનંત શુભવિશિષ્ટ એવો પ્રેમ, અપુરુષ પ્રત્યેથી પ્રાપ્ત મળે છે આત્મારૂપ શ્રુતધર્મ તેને વિષે યોગ્ય છે, પરંતુ તે પ્રેમનું સ્વરૂપ ત્યા અદૃષ્ટાતપણુને પામે છે, એ જોધનો અવકાશ નથી, એમ જાણી પશ્ચિમીમાબૂત એણે તે શ્રુતધર્મને અર્થ ભરતા પ્રત્યેના નિર્મલ કામ્યપ્રેમનું દષ્ટાત કહ્યું છે સિદ્ધાંત ત્યા પશ્ચિમીમાને પામતો નથી, આગળ વાળી પડીના પશ્ચિમીમા પામે છે અને આત્મવ્યક્તિએ જણાય છે, એમ છે

[૩૨૩]

૩૬૭

સુ ભાષ શ્રાવણ વદ ૧૧ ગુરુ ૧૯૪૮

શુભેશસ પત્ર ભાષ ત્રિભોવન, સ્થ લતીર્થ

આત્મસ્વરૂપને વિષે સ્થિતિ છે એવા જે તેના નિઃકામ સ્થાને સ્થાયી થાય તે નિઃકામ 'આત્મે દાસિકસમકિત ન હોય' એ વગેરે સ બધી વ્યાખ્યાનના પ્રમ મનુ તમ સિદ્ધિ પત્ર પ્ર મ ક

સમયે ઉદય પ્રમાણે પ્રવૃત્તિ કરે છે, અને જે કોઈ પણ પ્રકારે વર્તાય છે, તેનું કાગળ પૂર્વે નિર્ગધન કરવામાં આવેલો એ ઉદય છે તે ઉદયને વિષે પ્રીતિ પણ નથી, અને અપ્રીતિ પણ નથી સમતા છે, કરવા યોગ્ય પણ એમ જ છે પર લક્ષમાં છે

યથાયોગ્ય

[૨૯૩-૨]

૩૫૪

મુળર્ધ, ચૈત્ર સુદ ૧૩, રવિ, ૧૯૪૮

સમકીતની ફરસના થઈ ક્યારે ગણાય ? કેવી દશા વર્તતી હોય ? એ વિષેનો અનુભવ કરીને લખશો

સ સારી ઉપાધિનું જેમ થતું હોય તેમ થવા દેવું, કર્તવ્ય એ જ છે, અભિપ્રાય એ જ ગદ્યા કરે છે ધીરજથી ઉદયને વેદવો યોગ્ય છે

[૨૯૩-૩]

૩૫૫

મુળર્ધ, ચૈત્ર વદ ૧, ગુધ, ૧૯૪૮

સમ્યક્ત્વ ફરસવા સ બધમા વિશેષપણે લખવાનું બને તો કાશો

લખેલો ઉત્તર સત્ય છે

પ્રતિબંધપણું હાખદાયક છે, એ જ વિજ્ઞાપન

સ્વરૂપસ્થ યથાયોગ્ય

[૨૯૪]

૩૫૬

મુળર્ધ, ચૈત્ર વદ ૧, ગુધ, ૧૯૪૮

આત્મસમાધિપૂર્વક યોગઉપાધિ રહ્યા કરે છે, જે પ્રતિબંધને લીધે હાલ તો કંઈ ઇચ્છિત કરી શકાતું નથી

આવા જ હેતુએ કરીને શ્રી ઋષભાદિ જ્ઞાનીઓએ શરીરાદિ પ્રવર્તનાના બાનનો પણ ત્યાગ કર્યો હતો

સમસ્થિતભાવ

[૨૯૫]

૩૫૭

મુળર્ધ, ચૈત્ર વદ ૫, રવિ, ૧૯૪૮

હૃદયરૂપ શ્રી સુભાગ્ય,

તમારા વિગતવાળા એક પછી એક એમ ઘણા પત્રો મળ્યા કરે છે કે જેમાં પ્રસંગોપાત્ત શીતળ એવી જ્ઞાનવાર્તા પણ આવ્યા કરે છે પણ ખેદ થાય છે કે, તે વિષે ઘણું કરીને અધિક લખવાનું અમારાથી બની શકતું નથી

સત્સંગ થવાનો પ્રસંગ ઇચ્છીએ છીએ, પણ ઉપાધિયોગનો જે ઉદય તે પણ વેદવા વિના ઉપાય નથી ચિત્ત ઘણી વાર તમ પ્રત્યે રહ્યા કરે છે જગતમાં બીજા પદાર્થો તો અમને કંઈ રુચિના કારણ રહ્યા નથી જે કંઈ રુચિ રહી છે તે માત્ર એક સત્યનું ધ્યાન કરનારા એવા સત પ્રત્યે, જેમાં આત્માને વર્ણવ્યો છે એવા સત્યાશ્ર પ્રત્યે, અને પરેચ્છાએ પરમાર્થના નિમિત્ત-કારણ એવા દાનાદિ પ્રત્યે રહી છે આત્મા તો કૃતાર્થ સમજાય છે

[૨૯૬]

૩૫૮

મુળર્ધ, ચૈત્ર વદ ૫, રવિ, ૧૯૪૮

જગતના અભિપ્રાય પ્રત્યે જોઈને જીવ પદાર્થનો બોધ પામ્યો છે. જ્ઞાનીના અભિપ્રાય પ્રત્યે જોઈને પામ્યો નથી. જે જીવ જ્ઞાનીના અભિપ્રાયથી બોધ પામ્યો છે તે જીવને સમ્યક્દર્શન થાય છે.

તથાપિ પ્રથમ વાક્યને અક્ષળ અને બીજા વાક્યને સંક્ષળ કહ્યું હોય એવાં જીવો તો ક્વચિત્ જોવામાં આવે છે, પ્રથમ વાક્યને સંક્ષળ અને બીજા વાક્યને અક્ષળ એમ જીવે અને તવા કહ્યું છે તેવા પરિણામમાં આવતા તેને વખત લાગતો નથી, કારણ કે અનાદિકાળથી મોહ નામનો મહિમ તેના 'આત્મામાં' પરિણામ પામ્યો છે, માટે વાર વાર વિચારી તેવા તેવા પ્રમગમાં યથાગતિ, યથાગતિ વીર્યે ઉપર દર્શિત કર્યા છે જે પ્રકાર તે પ્રકારે વર્તવું યોગ્ય છે

કદાપિ એમ ધારો કે 'ક્ષાયિકસમકિત આ કાળમાં ન હોય' એવું સ્પષ્ટ જિનના આગમને વિષ લખ્યું છે, હવે તે જીવે વિચારવું યોગ્ય છે કે 'ક્ષાયિકસમકિત એટલે શું સમજવું?' જેમાં એક નવકારમત જેટલું પણ મત, પ્રત્યાજ્ઞાન હોતું નથી, છતાં તે જીવ વિશેષ તો ત્રણ ભવે અને નહીં તો તે જ ભવે પરમપદને પામે છે, એવી મોટી આશ્ચર્યકારક તો તે સમકિતની વ્યાખ્યા છે ત્યારે હવે એવી તે કઈ દશા સમજવી કે જે 'ક્ષાયિકસમકિત' કહેવાય? 'ભગવાન તીર્થ કરને વિષે દૃઢ શ્રદ્ધા' એવું નામ જો 'ક્ષાયિકસમકિત' એમ જણીએ તો તે શ્રદ્ધા કેવી સમજવી, કે જે શ્રદ્ધા આપણે બહુએ કે આતો ખચીત આ કાળમાં હોય જ નહીં જો એમ જણાતું નથી કે અસુક દશા કે અસુક શ્રદ્ધાને 'ક્ષાયિકસમકિત' કહ્યું છે, તો પછી તે નથી, એમ માત્ર જિનાગમના શબ્દોથી બહુલું થયું કહીએ છીએ હવે એમ ધારો કે તે શબ્દો બીજા આશયે કહેવાયા છે, અથવા કોઈ પાછળના કાળના વિચારને લખાયા છે, તો તેને વિષે આગ્રહ કરીને જે જીવે પ્રતિપાદન કર્યું હોય તે જીવ કેવા દોષને પ્રાપ્ત થા તે સંબેદકરણાએ વિચારવા યોગ્ય છે

હાલ જેને જિનસૂત્રોને નામે જોળખવામાં આવે છે, તેમાં 'ક્ષાયિકસમકિત નથી,' એવું ન્હા લખેલું નથી, અને પરપરાગત તથા બીજા કેટલાક ગ્રંથોમાં એ વાત ચાલી આવે છે, એમ વાવેલું છે, અને સાલળેલું છે, અને તે વાક્ય મિથ્યા છે કે મુખ્ય છે એમ અમારો અભિપ્રાય નથી, તેમ તે વાક્ય જે પ્રકારે લખ્યું છે તે એકાંત અભિપ્રાયે જ લખ્યું છે, એમ અમને લાગતું નથી કદાપિ એમ ધારો કે તે વાક્ય એકાંત એમ જ હોય તોપણ કોઈ પણ પ્રકારે વ્યાકુળપણ કંપવું યોગ્ય નથી કારણ કે તે બધી વ્યાખ્યા જો સત્પુરુષના આશયથી બહુ નથી, તો પછી સંક્ષળ નથી એને બદલે કદાપિ ધારો કે જિનાગમમાં લખ્યું હોય કે ચોથા કાળની પેઠે પાચમાં કાળમાં પણ ઘણાં જીવો મોહે જવાન છે, તો તે વાતનું શ્રવણ કઈ તમને અમને કઈ કલ્યાણકર્તા થાય નહીં, અથવા મોક્ષપ્રાપ્તિનું શબ્દ હોય નહીં, કારણ કે તે મોક્ષપ્રાપ્તિ જે દશાને કહી છે, તે જ દશાની પ્રાપ્તિ જ સિદ્ધ છે, ઉપરોક્ત છે, કલ્યાણકર્તા છે, શ્રવણ તો માત્ર વાત છે, તેમજ તેથી પ્રતિકળ વાક્ય પણ માત્ર વાત છે, તે જોય લખી હોય, અથવા એક જ લખી હોય અથવા વગર વ્યવસ્થાએ ગમ્યું હોય તોપણ તે બધું કે મોક્ષનું કારણ નથી, માત્ર બધદશા તે બધ છે, મોક્ષદશા તે મોક્ષ છે, ક્ષાયિકદશા તે ક્ષાયિક છે, અન્યદશા તે અન્ય છે, શ્રવણ તે શ્રવણ છે, મનન તે મનન છે, પગિનામ તે પગિનામ છે, પ્રાપ્તિ પ્રાપ્તિ છે. એમ સત્પુરુષનો નિશ્ચય છે બધ તે મોક્ષ નથી, મોક્ષ તે બધ નથી જે જે છે તે તે જે જે નિશ્ચિતિમાં છે, તે તે નિશ્ચિતિમાં છે, બધબુદ્ધિ ટૂંકી નથી, અને મોક્ષ — જીવનસંપન્ન માનવામાં આવે તો તે જેમ સંક્ષળ નથી, તેમ અક્ષાયિકદશાએ ક્ષાયિક માનવામાં આવે તો તે સંક્ષળ નથી માનવાનું કળ નથી, પણ દશાનું કળ છે

ત્યારે એ પ્રકારે છે ત્યારે હવે આપણે આત્મા કઈદશામાં હાલ છે, અને તે ક્ષાયિકમાં નહીં જીવની દશાનો વિચાર કરવાને યોગ્ય છે કે કેમ અથવા તેનાથી જિનસૂત્રની અથવા તેથી ઉપરની દશા વિચાર આ જ યથાર્થ કરી શકે એમ કે કેમ? તે જ વિચારવું જીવને એવું છે, જે સંક્ષળ કાળ થયાં જીવે તેવું વિચારવું નથી તેને તેવું વિચારવું યોગ્ય છે એવું જાણવું પડે નથી, એવું નિશ્ચિતિ

જ્ઞાની અનિત્ય જીવનમાં નિત્યપણ પ્રાપ્ત કરે છે, એમ જે લખ્યું છે, તે એવા આશયથી લખ્યું છે કે તેને મૃત્યુને માટે નિર્ભયપણ વર્તે છે જેને એમ હોય તેને પછી અનિત્યપણા વિષે રહ્યા છે, એમ કહીએ નહીં, તો તે વાત સાચી છે

અરુ આત્મભાને થાય છે તેને, હું અન્યભાવનો અકર્તા છું એવો ગોધ ઉત્પન્ન થઈ, અહ પ્રત્યયિ-
બુદ્ધિ, તે વિલય પામે છે
એવું જે આત્મભાન તે વાર વાર ઉજ્જવલપણે વર્ત્યા કરે છે, તથાપિ જેમ ઇંગ્લીએ તેમ તો નહીં અત્ર સમાધિ છે

સમાધિરૂપ

[૨૯૬]

૩૬૩

મુળર્ધ, વૈશાખ સુદ ૫, રવિ, ૧૯૪૮

હાલ તો અનુક્રમે ઉપાધિયોગ વિશેષ વર્ત્યા કરે છે

વધારે શું લખવું? વ્યવહારના પ્રસંગમાં ધીરજ રાખવી યોગ્ય છે એ વાત વિસર્જન નહીં થતી હોય, એમ ધારણા રહ્યા કરે છે

અન તકાળ વ્યવહાર કરવામા વ્યતીત કર્યો છે, તો તેની જ જાળમા પરમાર્થ વિસર્જન ન કરાય એમ જ વર્તવું, એવો જેને નિશ્ચય છે, તેને તેમ હોય છે, એમ અમે જાણીએ છીએ

વનને વિષે ઉદ્ધાસીનપણે સ્થિત એવા જે યોગીઓ — તીર્થ કરાદિક — તેનું આત્મત્વ માલરે છે

૩૬૪

મુળર્ધ, વૈશાખ સુદ ૬, શુક્ર, ૧૯૪૮

હૃદયરૂપ શ્રી સુભાગ્ય,

અત્ર સમાધિ છે ગાહ્યોપાધિ છે

કઈ હાલ જ્ઞાનવાર્તા લખવાનો વ્યવસાય ઓછો રાખ્યો છે, તેને પ્રકાશિત કરશે

૩૬૫

મુળર્ધ, વૈશાખ સુદ ૧૧, શનિ, ૧૯૪૮

આજે પત્તુ પહોંચ્યું છે

વ્યવસાય વિશેષ રહે છે

‘પ્રાણવિનિમય’ નામનું મેસૂમેરિઝમનું પુસ્તક વાચવામા આગળ આવી ગયું છે, એમા જણાવેલી વાત કઈ મોટી આશ્ચર્યકારક નથી, તથાપિ એમા કેટલીક વાત અનુભવ કરતા અનુમાનથી લાગી છે તેમા કેટલીક અસંભવિતતા છે

જેને આત્મત્વ પ્રત્યે ધ્યેયતા નથી, એને એ વાત ઉપયોગી છે, અમને તો તે પ્રત્યે કઈ લક્ષ આપી સમજાવવાની ઇચ્છા થતી નથી, અર્થાત્ ચિત્ત એવા વિષયને ઇચ્છતું નથી

અત્ર સમાધિ છે. ગાદ્ય પ્રતિબદ્ધતા વર્તે છે

સત્સ્વરૂપપૂર્વક નમસ્કાર

[૩૦૦]

૩૬૬

મુળર્ધ, વૈશાખ સુદ ૧૨, રવિ, ૧૯૪૮

હૃદયરૂપ શ્રી સુભાગ્ય,

મનમાં વાર વાર વિચારથી નિશ્ચય થઈ રહ્યો છે કે કોઈ પણ પ્રકારે ઉપયોગ કરી અન્યભાવમા પોતાપણ થતું નથી, અને અખંડ આત્મધ્યાન રહ્યા કરે છે, એવી જે દશા તેને વિષે વિકટ ઉપાધિ-
ભેગને ઉદય એ આશ્ચર્યકારક છે, હાલમા તો થોડી ક્ષણની નિવૃત્તિ માઠ રહે છે, અને પ્રવૃત્તિ કરી શકે

હતા, તેના પ્રત્યુત્તર તે કારણથી લખી શકાયા નથી બીજા પણુ જિજ્ઞાસુઓના મનો આ વખતમા ઘણા મળ્યા છે તેને માટે પણુ ઘણુ કરીને તેમ જ થયું છે

હાલ જે ઉપાધિભોગ પ્રાપ્તપણુ વર્તે છે, તે ભોગને પ્રતિબંધ ત્યાગવાનો વિચાર ભે કરીએ તો તેમ થઈ શકે એમ છે, તથાપિ તે ઉપાધિભોગના વેદવાથી જે પ્રારબ્ધ નિવૃત્ત થવાનું છે, તે તે જ પ્રકારે વેદવા સિવાયની બીજી ઇચ્છા વર્તતી નથી, એટલે તે જ ભોગે તે પ્રારબ્ધ નિવૃત્ત થવા દેવું યોગ્ય છે, એમ જાણીએ છીએ અને તેમ સ્થિતિ છે

શાસ્ત્રોને વિષે આ કાળને અનુક્રમે ક્ષીણપણુ યોગ્ય કહ્યો છે, અને તે પ્રકારે અનુક્રમે થયા કરે છે એ ક્ષીણપણુ મુખ્ય કરીને પરમાર્થસંબંધીનું કહ્યું છે જે કાળમા અત્યંત દુર્લભપણુ પરમાર્થની પ્રાપ્તિ થાય તે કાળ દુષ્કમ કહેવા યોગ્ય છે, ભેકે સર્વ કાળને વિષે પરમાર્થપ્રાપ્તિ નેનાથી થાય છે, એવા પુરુષોનો ભોગ દુર્લભ જ છે, તથાપિ આવા કાળને વિષે તો અત્યંત દુર્લભ હોય છે જીવોની પરમાર્થવૃત્તિ ક્ષીણપરિણામને પામતી જતી હોવાથી તે પ્રત્યે જ્ઞાનીપુરુષોના ઉપદેશનું બળ ઓછુ થાય છે, અને તેથી પર પરાએ તે ઉપદેશ પણુ ક્ષીણપણુને પામે છે, એટલે પરમાર્થમાર્ગ અનુક્રમે વ્યવસ્થેદ થવા ભોગ કાળ આવે છે.

આ કાળને વિષે અને તેમા પણુ હમણા લગભગના સેકડાથી મનુષ્યની પરમાર્થવૃત્તિ બહુ ક્ષીણપણુને પામી છે, અને એ વાત પ્રત્યક્ષ છે સહજાન દસ્વામીના વખત સુધી મનુષ્યોમા જે સર્ગ વૃત્તિ હતી, તે અને આજની સર્ગવૃત્તિ એમા મોટો તફાવત થઈ ગયો છે ત્યા સુધી મનુષ્યોની વૃત્તિ વિષે કઈ કઈ આશાકિતપણુ, પરમાર્થની ઇચ્છા, અને તે સંબંધી નિશ્ચયમા દૃઢતા એ જેવાં હતા તેવા આજે નથી, તેથી તો આજે ઘણું ક્ષીણપણુ થયું છે, ભેકે હંબુ આ કાળમા પરમાર્થવૃત્તિ કેવળ વ્યવસ્થેદ પ્રાપ્ત થઈ નથી, તેમ સત્પુરુષરહિત ભૂમિ થઈ નથી, તોપણુ કાળ તે કરતા વધાર વિષમ છે, બહુ વિષમ છે, એમ જાણીએ છીએ,

આવું કાળનું સ્વરૂપ ભેદને મોટી અનુક્રમ હૃદયને વિષે અખંડપણુ વર્તે છે જીવોને વિષે કોઈ પણુ પ્રકારે અત્યંત દુષ્કમની નિવૃત્તિનો ઉપાય એવો જે સર્વોત્તમ પરમાર્થ, તે સંબંધી વૃત્તિ કઈપણુ વર્ધમાનપણુને પ્રાપ્ત થાય, તો જ તેને સત્પુરુષનું જોળાપણુ થાય છે, નહીં તો થતું નથી. તે વૃત્તિ સજીવન થાય અને કોઈ પણુ જીવોને—ઘણા જીવોને—પરમાર્થ સંબંધી જે માર્ગ તે પ્રાપ્ત થાય તેવી અનુક્રમ અખંડપણુ રહ્યા કરે છે, તથાપિ તેમ થયું બહુ દુર્લભ જાણીએ છીએ અને તેના કારણે પણુ ઉપર જણાવ્યા છે.

જે પુરુષનું દુર્લભપણુ એવા કાળને વિષે હતું તેવા પુરુષનો ભોગ આ કાળમા ધાય એમ થઈ છે, તથાપિ પરમાર્થ સંબંધી ચિંતા જીવોને અત્યંત ક્ષીણ થઈ ગઈ છે, એટલે તે પુરુષનું જોળાપણુ થયું અત્યંત વિકટ છે તેમા પણુ જે ગૃહવાસાદિ પ્રસંગમાં તે પુરુષની સ્થિતિ છે, તે ભેદ જીવને પ્રતીતિ આવવી દુર્લભ છે, અત્યંત દુર્લભ છે, અને કદાપિ પ્રતીતિ આવી તો તેમના જે પ્રારબ્ધપ્રમાણ હાલ વર્તે છે, તે ભેદ નિશ્ચય રહેવો દુર્લભ છે, અને કદાપિ નિશ્ચય થાય તોપણુ તેનો સંભવ રહેવો દુર્લભ છે, અને જે પરમાર્થનું મુખ્ય કારણ તે તો તે છે તે આવી સ્થિતિમાં ભેદ જીવને જણાવ્યા છે જે કારણે તેને વધારે બળતાનપણુ દેખીએ છીએ, અને એ વાત ભેદ કરી કરી અનુક્રમે ઉત્પન્ન થાય છે

‘મુશ્કેલતાથી’ જે કોઈ પણુ જીવોનું કષ્ટાત્મ વર્તમાનમા પણુ થયું મર્જિત રહે તે તો તેમ થશે, અને તે બીજેથી નહીં પણ અમરધરી, એમ પણ અમર માનીએ છીએ તથાપિ જેવી જનસંખ્યા અનુક્રમે યુક્ત ઇચ્છા છે, તેવી પરમાર્થવિચારણા અને પરમાર્થપ્રાપ્તિ જીવોને ધાય તેવો કોઈ પ્રારંભ જણાવ્યા છે જે કારણે તેને વધારે બળતાનપણુ દેખીએ છીએ, અને એ વાત ભેદ કરી કરી અનુક્રમે ઉત્પન્ન થાય છે

આત્મા સિવાય અન્ય સ્થળે પ્રતિગદ્ધતા પામતું નથી, ક્ષણ પણ અન્યભાવને વિષે સ્થિર થતું નથી, સ્વરૂપને વિષે સ્થિર રહે છે એવું જે અમારું આશ્ચર્યકારક સ્વરૂપ તે હાલ તો કયાય કહ્યું જતું નથી ધણા માસ વીત્યાથી તમને લખી સંતોષ માનીએ છીએ

નમસ્કાર વાચશો ભેદ રહિત એવા અમે છીએ.

૩૬૯

મુંબઈ, વૈશાખ વદ ૯, શુક્ર, ૧૯૪૮

બધુય હરિને આધીન છે
પત્રપ્રસાદી પ્રાપ્ત થઈ છે
અત્ર સમાધિ છે
વિગતથી પત્ર હવે પછી,
નિરુપાયતાને લીધે લખી શકાતો નથી

૩૭૦

મુંબઈ, વૈશાખ વદ ૧૧, રવિ, ૧૯૪૮

હૃદયરૂપ શ્રી સુભાગ્ય પ્રત્યે,

અવિગ્નિજ્ઞપણે જેને વિષે આત્મધ્યાન વર્તે છે એવા જે શ્રી ...ના પ્રણામ પહોંચે.

જેને વિષે ઘણા પ્રકારની પ્રવૃત્તિ વર્તે છે, એવા જોગને વિષે હાલ તો રહીએ છીએ આત્મસ્થિતિ તેને વિષે ઉત્કૃષ્ટપણે વર્તતી ભઈ શ્રી ના ચિત્તને પોતે પોતાથી નમસ્કાર કરીએ છીએ

ઘણા પ્રકારે કરી સમાગમની અને બાહ્ય પ્રવૃત્તિના જોગત્યાગની જેની ચિત્તવૃત્તિ કોઈ પ્રકારે પણ વર્તે છે એવા જે અમે તે અત્યારે તો આટલું લખી અટકીએ છીએ

[૩૦૨]

૩૭૧

મુંબઈ, વૈશાખ વદ ૧૩, ભોમ, ૧૯૪૮

શ્રી કલોદવાસી જિજ્ઞાસુ શ્રી કુવરજી પ્રત્યે,

નિરંતર જેને અભેદધ્યાન વર્તે છે, એવા શ્રી બોધપુરુષના યથાયોગ્ય વાચશો.

અત્ર ભાવ પ્રત્યે તો સમાધિ વર્તે છે, અને બાહ્ય પ્રત્યે ઉપાધિજોગ વર્તે છે, તમારા આવેલા ત્રણ પત્રો પ્રાપ્ત થયા છે, અને તે કારણથી પ્રત્યુત્તર લખ્યો નથી

આ કાળનું વિષમપણું એવું છે કે જેને વિષે ઘણા વખત સુધી સત્સંગનું સેવન થયું હોય તો જીવને વિષેથી લોકભાવના ઓછી થાય, અથવા લય પામે લોકભાવનાના આવરણને લીધે પરમાર્થ-ભાવના પ્રત્યે જીવને ઉદ્દેશપરિણતિ થાય નહીં, અને ત્યાં સુધી લોકસહવાસ તે ભવરૂપ હોય છે

સત્સંગનું સેવન જે નિરંતરપણે ઇચ્છે છે, એવા મુમુક્ષુ જીવને ન્યા સુધી તે જોગનો વિરહ રહે ત્યાં સુધી દૃઢભાવે તે ભાવના ઇચ્છી પ્રત્યેક કાર્ય કરતા વિચારથી વર્તી, પોતાને વિષે લઘુપણું માન્ય કરી, પોતાના ભોવામા આવે તે દોષ પ્રત્યે નિવૃત્તિ ઇચ્છી, સરળપણે વર્ત્યાં કરવું, અને જે કાર્યે કરી તે ભાવનાની ઉન્નતિ થાય એવી જ્ઞાનવાર્તા કે જ્ઞાનલેખ કે અથવા કઈ કઈ વિચારવું રાખવું, તે યોગ્ય છે

ઉપર જણાવી છે જે વાર્તા, તેને વિષે બાધ કરનારા એવા ઘણા પ્રસંગ તમ જીવોને વર્તે છે, જેમ જાણીએ છીએ, તથાપિ તે તે બાધ કરનારા પ્રસંગ પ્રત્યે જેમ બને તેમ સહઉપયોગે વિચારી વર્તવાનું ઇચ્છવું, તે અનુક્રમે બને એવું છે કોઈ પ્રકારે સનને વિષે સંતાપ પામવા યોગ્ય નથી, પુરુષાર્થ જે કઈ થાય તે કરવાની દૃઢ ઇચ્છા રાખવી યોગ્ય છે, અને પરમ એવું જે બોધસ્વરૂપ છે તેનું જેને ઓળખાણ છે, એવા પુરુષે તો નિરંતર તેમ વર્ત્યાના પુરુષાર્થને વિષે મુગ્ધાવુ યોગ્ય નથી.

તો નિવૃત્ત થશે એમ જાણી લાગ્યા નથી, અન્ય હેતુએ લાગ્યા છે એ પ્રકારે એ વિચારવા યોગ્ય, વાર વાર વિચારી હૃદયમાં નિર્ધાર કરવા યોગ્ય વાર્તા સંભોષે કરી અહીં તો પરિસમાપ્ત થાય છે.

આ પ્રસંગ સિવાય બીજા જાન પ્રસંગનું લખવું કરીએ તો થાય એમ છે, તથાપિ તે બાકી રાખી આ પત્ર પરિસમાપ્ત કરવું યોગ્ય લાગે છે

જગતમાં કોઈ પણ પ્રકારથી જેની કોઈ પણ જીવપ્રત્યે હેઠ્ઠાદિ નથી એવા શ્રી નિખામ આત્મસ્વરૂપના નમસ્કાર પ્રાપ્ત થાય

‘ઉદાસીન’ શબ્દનો અર્થ સમપણુ છે

[૩૨૫]

૩૮૬

ગુંગા, શ્રાવણ, ૧૯૪૮

સુસુક્ષ્મજન સત્સંગમાં હોય તો નિરંતર ઉદ્ઘાસિત પરિણામમાં રહી આત્મસાધન અપ્રકાશન કરી શકે છે, એ વાર્તા યથાર્થ છે, તેમ જ સત્સંગના અભાવમાં સમપરિણતિ રહેવી એ વિકટ છે, તથાપિ એમ કરવામાં જ આત્મસાધન રહું હોવાથી ગમે તેવા માઠા નિમિત્તમાં પણ જે પ્રકારે સમ પરિણતિ આવે તો પ્રકારે પ્રવર્તવું એ જ યોગ્ય છે જ્ઞાનીના આશ્રયમાં નિરંતર વાસ હોય તો મહત્ત્વ સાધન વડે પણ સમપરિણામ પ્રાપ્ત હોય છે, એમાં તો નિર્વિવાદતા છે, પણ જ્યારે પૂર્વકર્મના નિબંધનથી અવરુદ્ધ નહીં એવા નિમિત્તમાં નિવાસ પ્રાપ્ત થયો છે, ત્યારે ગમે તેમ કરીને પણ તેના પ્રત્યે અદ્રેષપરિણામ રહે એમ પ્રવર્તવું એ જ અમારી વૃત્તિ છે, અને એ જ શિક્ષા છે

સત્પુરુષનો દોષ જે પ્રકારે તેઓ ન ઉચ્ચારી શકે, તે પ્રકારે જો તમામથી પ્રવર્તવાનું બની શકે તેમ હોય તો વિકટતા વેઠીને પણ તેમ પ્રવર્તવું યોગ્ય છે હાલ અમારી તમને એવી કોઈ મિદા નથી કે તમારે તેમનાથી ઘણી રીતે પ્રતિકૂળ વર્તન કરવું પડે કોઈ ગાળનમાં તેઓ તમને બહુ પ્રતિક ગણતા હોય તો તે જીવનો અનાદિ અલયાસ છે એમ જાણી સહનતા ગણવી એ વધારે યોગ્ય છે

જેના શુભાશમ કરવાથી જીવ ભવસુદ્ધા હોય છે, તેના શુભાશમથી પ્રતિકૂળતા આણી દોષભાવ પ્રવર્તવું, એ જીવને ભેદે મહા હુ અદાયક છે, એમ જાણીએ છીએ, અને તેવા પ્રકારમાં જ્યારે તેઓ આવી જવું થાય છે, ત્યારે જાણીએ છીએ કે જીવને કોઈ તેવા પૂર્વકર્મનું નિબંધન હશે અમને તો તે વિષે અદ્રેષ પરિણામ જ છે, અને તેમના પ્રત્યે કરુણા આવે છે તમે પણ તે શુભનું અનુકરણ કરો, અને જે પ્રકારે તેઓ શુભાશમ કરવા યોગ્યના અવર્ણવાદ બોલવાનો પ્રસંગ ન પામે તેમ યોગ્ય માન્ય કરો, એ ભલામણ છે

અમે પોતે ઉપાધિપ્રસંગમાં ગદ્યા હતા અને ગદ્યા છીએ તે પછી કપલ જાણીએ છીએ, કે તે પ્રસંગમાં કેવળ આત્મભાવે પ્રવર્તવું એ હર્ષભ છે માટે નિરુપાધિવાળા કન્ય, ક્ષેત્ર, કાળ, ભવન સેવન આવશ્યકનું છે, એમ જાણતા છતાં પણ હાલ તો એમ જ કહીએ છીએ કે તે ઉપાધિ વાન કન્યા જતા નિરુપાધિને વિસર્જન ન કરાય એમ કાચ તેમ કર્યા ગયા

અમ જેવા સત્સંગને નિરંતર ભજે છે, તો તે તમને કેમ અભિનય હોય? તે જાણીએ છીએ કે હાલ તો પૂર્વકર્મને લગુએ છીએ એટલે તમને બીજી માર્ગ કેમ બતાવીએ? તે તમે વિચારો

એક ક્ષણવાર પણ આ સત્સંગમાં ગહેવું ચાલતું નથી, તેમ છતાં જ્ઞાન કાળ દરમિયાન આ બીજી, મેલીએ છીએ, અને હવે અસુક કાળ મેલવાનું ધારી ગણવું પડ્યું છે, અને તે જ અવસ્થા તમને કબી યોગ્ય માની છે જેમ જાને તેમ વિનયાદિ સાધનસંપન્ન થઈને સત્સંગમાં આત્મવિચારમાં પ્રવર્તવું, એમ કરવું એ જ યોગ્ય છે

તમે તથા બીજા ભાઈઓનો હાલ સત્સંગ પ્રસંગ કેમ રહે છે? તે જાણીએ છીએ

સમય માત્ર પણ પ્રમાદ કરવાની તીવ્રતા દેવની આજ્ઞા નથી

[૩૦૪]

૩૭૪

મુળર્ધ, વૈશાખ, ૧૯૪૮

“ ગમે તેટલી વિપત્તિઓ પડે, તથાપિ જ્ઞાની દ્વારા સાસારિક ક્ષણી ઇન્દ્રિયા કરવી યોગ્ય નથી ”
ઉદય આવેલો અ તરાય સમપરિણામે વેદવા યોગ્ય છે, વિષમપરિણામે વેદવા યોગ્ય નથી
તમારી આજીવિકા સ બ ધી સ્થિતિ ઘણા વખત થયા જાણવામા છે, એ પૂર્વકર્મનો યોગ છે
યથાર્થ જ્ઞાન જેમને છે એવો પુરુષ અન્યથા આવરે નહી, માટે તમે જે આકૃષ્ટતાને લઈ ઇન્દ્રિયા
જાણવી, તે નિવૃત્ત કરવા યોગ્ય છે

જ્ઞાની પાસે સાંસારિક વૈભવ હોય તોપણ મુમુક્ષુએ કોઈ પણ પ્રકારે તે ઇન્દ્રિયો યોગ્ય નથી
ઘણું કરી જ્ઞાની પાસે તેવો વૈભવ હોય છે, તો તે મુમુક્ષુની વિપત્તિ ટાળવા માટે ઉપયોગી થાય છે
પારમાર્થિક વૈભવથી જ્ઞાની, મુમુક્ષુને સાસારિક ક્ષણ આપવાનું ઇન્દ્રિય નહી, કારણ કે અકર્તવ્ય તે
જ્ઞાની કરે નહી

ધીરજ ન રહે એવા પ્રકારની તમારી સ્થિતિ છે એમ અમે જાણીએ છીએ, તેમ છતા ધીરજમા
એક અ શનુ પણ ન્યૂનપણું ન થવા દેવું તે તમને કર્તવ્ય છે, અને એ યથાર્થ બોધ પામવાનો મુખ્ય
માર્ગ છે

હાલ તો અમારી પાસે એવું કોઈ સાસારિક સાધન નથી કે તમને તે વાટે ધીરજનું કારણ થઈએ,
પણ તેવો પ્રસંગ લક્ષમાં રહે છે, બાકી બીજા પ્રયત્ન તો કર્તવ્ય નથી

કોઈ પણ પ્રકારે ભવિષ્યનો સાસારિક વિચાર છોડી વર્તમાનમા સમપણે પ્રવર્તવાનો દૃઢ
નિશ્ચય કરવો એ તમને યોગ્ય છે, ભવિષ્યમા જે થવા યોગ્ય હશે, તે થશે, તે અનિવાર્ય છે, એમ
ગણી પરમાર્થ-પુરુષાર્થ જાણી સન્મુખ થવું યોગ્ય છે

ગમે તે પ્રકારે પણ એ લોકલજ્ઞાનરૂપ ભયનું સ્થાનક એવું જે ભવિષ્ય તે વિસ્મરણ કરવા યોગ્ય
છે તેની ‘ ચિંતા વડે ’ પરમાર્થનું વિસ્મરણ હોય છે અને એમ થાય તે મહા આપત્તિરૂપ છે, માટે તે
આપત્તિ આવે નહી, એટલું જ વાર વાર વિચારવા યોગ્ય છે ઘણા વખત થયા આજીવિકા અને લોક-
લજ્ઞાનનો ખેદ તમને અ તરમા ભેળો થયો છે તે વિષે હવે તો નિર્ભયપણે જ અ ગીકાર કરવું યોગ્ય
છે ફરી કહીએ છીએ કે તે જ કર્તવ્ય છે યથાર્થ બોધનો એ મુખ્ય માર્ગ છે એ સ્થળે ભૂલ ખાવી
યોગ્ય નથી લજ્ઞાન અને આજીવિકા મિથ્યા છે કુટુંબાદિનું મમત્વ રાખશો તોપણ જે થવાનું હશે તે
થશે તેમા સમપણું રાખશો તોપણ જે થવા યોગ્ય હશે તે થશે, માટે નિ શ કપણે નિરભિમાની થવું
યોગ્ય છે

સમપરિણામે પરિણામવું યોગ્ય છે, અને એ જ અમારો બોધ છે આ જ્યાં સુધી નહીં પરિણામે
ત્યાં સુધી યથાર્થ બોધ પણ પરિણામે નહી

[૩૦૫]

૩૭૫

મુળર્ધ, વૈશાખ, ૧૯૪૮

જિનાગમ છે તે ઉપશમસ્વરૂપ છે ઉપશમસ્વરૂપ એવા પુરુષોએ ઉપશમને અર્થે તે પ્રરૂપ્યા
છે, ઉપદેશ્યા છે તે ઉપશમ આત્માર્થે છે, અન્ય કોઈ પ્રયોજન અર્થે નથી આત્માર્થમા જો તેનું
આરાધન કરવામા ન આવ્યું, તો તે જિનાગમનું શ્રવણ, વાચન નિષ્ક્રિયરૂપ છે, એ વાર્તા અમને તો
નિ સ દેહ યથાર્થ લાગે છે

હું ખની નિવૃત્તિને સર્વ જીવ ઇન્દ્રિય છે, અને હું ખની નિવૃત્તિ હું જ નેનાથી જન્મ પામે છે એવા
ગણ, દ્વેષ અને અજ્ઞાનાદિ દોષની નિવૃત્તિ થયા વિના, થવી સ ભવતી નથી તે રાગાદિની નિવૃત્તિ એક
આત્મજ્ઞાન સિવાય બીજા કોઈ પ્રકારે ભૂતકાળમા થઈ નથી, વર્તમાનકાળમા થતી નથી, ભવિષ્યકાળમા
થઈ શકે તેમ નથી એમ સર્વ જ્ઞાનીપુરુષોને ભાસ્કું છે માટે તે આત્મજ્ઞાન જીવને પ્રયોજનરૂપ છે.

જેને થાય છે, એવા જીવને વિષે વૈરાગ્યાદિ સાધન તો ખરીત હોય છે)

શ્રી સુભાગ્યભાર્ગના કહેવાથી તમે, આ પત્ર જેના તરફથી લખવામા આવ્યો છે તે માટે, જે કઈ શ્રવણ કર્યું છે, તે તેમનું કહેવું યથાતથ્ય છે કે કેમ ? તે પણ નિર્ધાર કરવા જેવી વાત છે

નિરંતર અમારા સત્સ ગને વિષે રહેવા સ બ ધી તમારી જે ઇચ્છા છે, તે વિષે હાલ કાંઈ લખી શકાવું અશક્ય છે

તમારા બાણવામાં આવ્યું હોવું જોઈએ કે અત્ર અમારું જે રહેવું થાય છે તે ઉપાધિપૂર્વક થાય છે, અને તે ઉપાધિ એવા પ્રકારથી છે કે તેવા પ્રસંગમા શ્રી તીર્થ કર જેવા પુરુષ વિષેનો નિર્ધાર ! હોય તોપણ વિકટ પડે, કારણ કે અનાદિ કાળથી માત્ર જીવને બાહ્યપ્રવૃત્તિ અથવા બાહ્યનિર્વૃત્તિ બાણબાણ છે, અને તેના આધારે જ તે સત્પુરુષ, અસત્પુરુષ કલ્પતો આવેલ છે, કદાપિ કોઈ સત્ત્વ ના યોગે જીવને 'સત્પુરુષ આ છે' એવું બાણવામા આવે છે, તોપણ પછી તેમનો બાહ્યપ્રવૃત્તિ યોગ દેખીને જેવો જોઈએ તેવો નિશ્ચય રહેતો નથી, અથવા તો નિરંતર વધતો એવો ભક્તિભાવ ન રહેતો, અને વખતે તો સદેહને પ્રાપ્ત થઈ જીવ તેવા સત્પુરુષના યોગને ત્યાગી જેની બાહ્યનિર્વૃત્તિ જણાય છે એવા અસત્પુરુષને દહાથડે સેવે છે, માટે નિવૃત્તિપ્રસંગ જે કાળમા સત્પુરુષને વર્તતો છે તેવા પ્રસંગમા તેમની સમીપનો વાસ તે જીવને વિશેષ હિતકર બાણીએ છીએ

આ વાત અત્યારે આથી વિશેષ લખાવી અશક્ય છે જો કોઈ પ્રસંગે અમારો સમાગમ થા તો ત્યારે તમે તે વિષે પૂછશો અને કઈ વિશેષ કહેવાયોગ્ય પ્રસંગ હશે તો કહી શકવાનો સભવ છે

હીક્ષા લેવા વાર વાર ઇચ્છા થતી હોય તોપણ હાલ તે વૃત્તિ સમાવેશ કરવી, અને કલ્યાણ થું અને તે કેમ હોય તેની વાર વાર વિચારણા અને ગવેપણા કુળી એ પ્રકારમા અનંતકાળ થયા વૂં થતી આવી છે, માટે અત્યંત વિચારે પગલું ભગવું યોગ્ય છે

અત્યારે એ જ વિનંતિ

ગયત્ય દના નિષ્કામ યથાયોગ

[૩૨૮]

૪૦૨

મુળાઈ, લાહવા સુદ ૭, મેમ, ૧૯૪૮

ઉદય જોઈને ઉદાસપણું ભજીશો નહીં.

સ્વસ્તિશ્રી સાયલા શુભસ્થાને સ્થિત, મુમુક્ષુજનને પરમ હિતસ્ત્રી, મર્વ જીવપ્રત્યે પગમાઈ કરણાદિ છે જેની, એવા નિષ્કામ, ભક્તિમાન શ્રી સુભાગ્ય પ્રત્યે,

શ્રી 'મેહમયી' સ્થાનેથી.....ના નિષ્કામ વિનયપૂર્વક યથાંગોગ્ય પ્રાપ્ત વાય

સ સાર ભજવાના આર ભક્તિ(?)થી તે આજદિનપર્યંત તમ પ્રત્યે જે કઈ અવિનય, અનકિન અને અપરાધાદિ દોષ ઉપયોગપૂર્વક કે અનુપયોગે થયા હોય તે સર્વ અન્યતઃ નક્ષપત્તે દામાવું મું

શ્રી તીર્થ કરે જેને મુખ્ય એવું ધર્મપર્વ ગણવાનું યોગ્ય ગણ્યું છે, એવી સ્વતંત્રી આ વાત સ બ ધી વ્યતીત થઈ કોઈ પણ જીવ પ્રત્યે કોઈ પણ પ્રકારે કોઈ પણ કાળને વિષે અન્યતઃ અપવિત્ર દોષ કરવો યોગ્ય નથી, એવી વાત જંને પરમેતદ્વૃષ્ટપત્તે નિર્ધાર થઈ છે, એવા આ ચિન્તન નમ્રતા ડરીએ છીએ, અને તે જ વાક્ય માત્ર સ્મરણયોગ્ય એવા તમને લખ્યું છે, કે જે વાક્ય નિ શક્યને નમ્ર ભણો છે

'ગવિચારે તમને પત્ર લખીશ' એમ જણાવ્યું હતું તથાપિ તમ થઈ શક્યું નથી, તે સમાગમ જોગ છે તમે વ્યવહારપ્રસંગની વિગત સ બ ધી પત્ર લખ્યો અને તે વિનંતિ ચિન્તમા ઉદાસના સને વિચારવાનો ઇચ્છા હતી, તથાપિ તે ચિન્તના આ-માદાગ્યવાથી નિષ્કામપ્રત્યે નમ્રતા થઈ છે અને અન્યારે કઈ લખવું બનાવી શકાય એમ બામનું નથી, જે માટે અન્યતઃ નક્ષપત્તે સમાગમની નિવૃત્તિ પશ્ચિમાત્મ કરું છું

નહીં, એવો વિશેષ ઉપદેશરૂપ આગ્રહ કરી પ્રથમાધ્યયન સમાપ્ત કર્યું છે ત્યાર પછી અનુક્રમે તેથી વર્ધમાન પરિણામે ઉપશમ — કલ્યાણ — આત્માર્થ જોઈયો છે તે લક્ષમા રાખી વાચન, શ્રવણ ઘટે છે કુળધર્મર્થે ‘સૂત્રકૃતાંગ’ નું વાચન, શ્રવણ નિષ્કળ છે

[૩૦૬]

૩૭૬

સુખર્ષ, વૈશાખ, ૧૯૪૮

શ્રી મ્થ ભતીર્થવાસી જિજ્ઞાસુ પ્રત્યે, શ્રી મોહમયીથી અમોહનવરૂપ એવા શ્રી ગયત્રદ્રના આત્મસમાનભાવની સ્મૃતિએ યથાયોગ્ય વાંચ્યો

હાલ અત્રે બાહ્યપ્રવૃત્તિનો જોગ વિશેષપણે રહે છે જ્ઞાનીનો દેહ ઉપાર્જન કરેલા એવા પૂર્વકર્મ નિવૃત્ત કરવા અર્થે અને અન્યની અનુક્ર પાને અર્થે હોય છે

જે ભાવે કરી સ સારની ઉત્પત્તિ હોય છે, તે ભાવ જેને વિગેથી નિવૃત્ત થયો છે, એવા જ્ઞાની પણ બાહ્યપ્રવૃત્તિનાં નિવૃત્તપણાંને અને સત્સમાગમના નિવાસપણાને ઇચ્છે છે તે જોગનું જ્યાં સુધી ઉદયપણુ પ્રાપ્ત ન હોય ત્યાં સુધી, અવિષમપણુ પ્રાપ્તસ્થિતિએ વર્તે છે એવા જે જ્ઞાની તેના અરણ્યાર-વિઠની ફરી ફરી સ્મૃતિ થઈ આવવાથી પરમ વિશિષ્ટભાવે નમસ્કાર કરીએ છીએ

હાલ જે પ્રવૃત્તિજોગમા રહીએ છીએ તે તો ઘણા પ્રકારના પરચ્છાના કારણથી રહીએ છીએ આત્મદૃષ્ટિનું અખ ઠપણુ એ પ્રવૃત્તિજોગથી બાધ નથી પામતુ માટે ઉદય આવેલો એવો તે જોગ આરાધીએ છીએ અમારો પ્રવૃત્તિજોગ જિજ્ઞાસુ પ્રત્યે કલ્યાણુ પ્રાપ્ત થવા વિષે વિયોગપણુ કોઈ પ્રકારે વર્તે છે

જેને વિષે સત્સ્વરૂપ વર્તે છે, એવા જે જ્ઞાની તેને વિષે લોક-સ્પૃહાદિનો ત્યાગ કરી, ભાવે પણ જે આશ્રિતપણુ વર્તે છે, તે નિકટપણુ કલ્યાણુને પામે છે, એમ જાણીએ છીએ

નિવૃત્તિને, સમાગમને ઘણા પ્રકારે ઇચ્છીએ છીએ, કારણ કે એ પ્રકારનો જે અમારો રાગ તે કેવળ અમે નિવૃત્ત કર્યો નથી

કાળનું કળિસ્વરૂપ વર્તે છે, તેને વિષે જે અવિષમપણુ માર્ગની જિજ્ઞાસાએ કરી, બાકી બીજા જે અન્ય જાણુવાના ઉપાય તે પ્રત્યે ઉદારીનપણુ વર્તે તો પણ જ્ઞાનીના સમાગમે અત્યંત નિકટપણુ કલ્યાણુ પામે છે, એમ જાણીએ છીએ

કૃષ્ણદાસે લખ્યું છે એવું જે જગત, ઈશ્વરાદિ સ બધી પ્રજા તે અમાગ ઘણા વિશેષ સમાગમે સમજવા યોગ્ય છે એવા પ્રકારનો વિચાર (કોઈ કોઈ સમયે) કરવામા હાનિ નથી તેનો યથાર્થ ઉત્તર કદાપિ અમુક કાળ સુધી પ્રાપ્ત ન થાય તો તેથી ધીરજનો ત્યાગ કરવાને વિષે જતી એવી જે મતિ તે રોકવા યોગ્ય છે

અવિષમપણુ જ્યાં આત્મધ્યાન વર્તે છે, એવા જે ‘શ્રીરાયત્રદ્ર’ તે પ્રત્યે ફરી ફરી નમસ્કાર કરી આ યત્ર અત્યારે પૂરું કરીએ છીએ

[૩૦૭]

૩૭૭

સુખર્ષ, વૈશાખ, ૧૯૪૮

‘યોગ અસખ જે જિન કહ્યા, ઘટમાહી રિદ્ધિ દાખી રે,
નવ પદ તેમજ જાણુજો, આતમરામ છે સાખી રે’

આત્માને વિષે વર્તે છે એવા જ્ઞાનીપુરુષો સહજપ્રાપ્ત પ્રારબ્ધ પ્રમાણે વર્તે છે વાસ્તવ્ય તો એમ છે કે જે કાળે જ્ઞાનથી અજ્ઞાન નિવૃત્ત થયું તે જ કાળે જ્ઞાની મુક્ત છે દેહાદિને વિષે અપ્રતિબદ્ધ છે સુખ દુઃખ હર્ષ શોકાદિને વિષે અપ્રતિબદ્ધ છે એવા જે જ્ઞાની તેને કોઈ આશ્રય કે આલબન નથી ધીરજ પ્રાપ્ત થવા “ઈશ્વરેન્દ્રાદિ” ભાવના તેને થવી યોગ્ય નથી ભક્તિમાનને જે કંઈ પ્રાપ્ત થાય છે,

[૩૩૩]

૪૦૭

મુળાઈ, ભાદરવા વદ ૩, શુક્ર, ૧૯૪૮

શુભવૃત્તિસ પત્ર મણિલાલ,

ભાવનગર

વિંચ યથાયોગ્યપૂર્વક વિજ્ઞાપન

તમારો પત્ર ૧ આજે પહોંચ્યું છે, અને તે મેં વાંચ્યું છે. અત્રેથી લખેલું પત્ર તમને મળવાથી થયેલો આનંદ નિવેદન કરતાં તમે દીક્ષા સંબંધી વૃત્તિ હાલ ક્ષોભ પામવા વિષેનું લખ્યું, તે ક્ષોભ હાલ યોગ્ય છે.

કોધાદિ અનેક પ્રકારના દોષો પરિક્ષીલુ પામી ગયાથી, સ્વ સારત્યાગરૂપ દીક્ષા યોગ્ય છે, અથવા તો કોઈ મહત્ત્વ પુરુષના યોગે યથાપ્રસંગે તેમ કરવું યોગ્ય છે તે સિવાય બીજા પ્રકારે દીક્ષાનું ધ્યાન કરવું તે સફળપણાને પ્રાપ્ત થતું નથી, અને જીવ તેવી બીજા પ્રકારની દીક્ષારૂપ પ્રાપ્તિએ અન્તર્ગત અપૂર્વ એવા કલ્યાણને ચૂકે છે, અથવા તો તેથી વિશેષ અતરાય પડે એવો ભોગ ઉપાર્જન કરે છે માટે હાલ તો તમારો તે ક્ષોભ યોગ્ય જાણીએ છીએ.

તમારી ઇચ્છા અત્ર સમાગમમા આવવા વિષેની વિશેષ છે એ અમે જાણીએ છીએ, તથાપિ હાલ તે ભોગની ઇચ્છા નિરોધ કરવા યોગ્ય છે, અર્થાત્ તે ભોગ બનવો અશક્ય છે, અને એ ખુલાસો પ્રથમના પત્રમા લખ્યો છે, તે તમે જાણી શકેલા હશે. આ તરફ આવવા વિષેની ઇચ્છામા તમારા વહીલાદિ તરફનો જે નિરોધ છે તે નિરોધથી હાલ ઉપરવટ થવાની ઇચ્છા કરવી યોગ્ય નથી. અમારું તે પ્રદેશની લગભગથી કોઈ વાર જવા આવવાનું હોય ત્યારે વળતે સમાગમભોજન થવાભોગ હશે તો થઈ શકશે.

મતાશ્રય વિષે બુદ્ધિને ઉદ્ધાસીન કરવી યોગ્ય છે, અને હાલ તો ગૃહસ્થધર્મને અનુસરવું પત્ર યોગ્ય છે. પોતાના હિતરૂપ જાણી કે સમજીને આરભપરિશ્રમ મેવવા યોગ્ય નથી, અને આ પરમાર્થ વાર વાર વિચારી સ્પષ્ટ થતું વાચન, શ્રવણ, મનનાદિ કરવા યોગ્ય છે એ જ વિનંતિ.

વર્તીએ છીએ, તેમા પણ બુદ્ધિ થતી નથી, માત્ર આત્મરૂપ સૌનપાત્ર, અને તે સળધી પ્રસંગ, એને વિષે બુદ્ધિ રહે છે અને પ્રસંગ તો તેથી અન્ય પ્રકારના વર્તે છે

એવી જ 'ઈન્દ્રિયચ્છા' હશે ! એમ બ્રહ્મા જેમ સ્થિતિ પ્રાપ્ત થાય છે, તેમ જ યોગ્ય બ્રહ્મા રહીએ છીએ

'બુદ્ધિ તો સોક્ષ્ણને વિષે પણ સ્પૃહાવાળી નથી' પણ પ્રસંગ આ વર્તે છે સત્સંગને વિષે રુચિકર એવા હું જરને અમારા પ્રણામ પ્રાપ્ત હો

'વનની ભારી કોથલ' એવી એક શુદ્ધિ દેશની કહેવત આ પ્રસંગને વિષે યોગ્ય છે

શાંતિ શાંતિ શાંતિ

નમસ્કાર પહોંચે

[૩૧૦]

૩૮૦

મુળર્થ, જેઠ, ૧૯૪૮

પ્રભુલક્ષિતમા જેમ અને તેમ તત્પર રહેવું મોક્ષનો એ દુરધર માર્ગ મને લાગ્યો છે ગમે તો મનથી પણ સ્થિર થઈને એસી પ્રભુલક્ષિત અવસ્થા કરવી યોગ્ય છે

મનની સ્થિરતા થવાનો મુખ્ય ઉપાય હમણા તો પ્રભુલક્ષિત સમજો આગળ પણ તે, અને તેવું જ છે, તથાપિ સ્થળપણે એને લાખી જણાવવી વધારે યોગ્ય લાગે છે

'ઉત્તરાધ્યયનસૂત્ર'મા ખીળા ઇચ્છિત અધ્યયન વાચ્યો, ખત્રીસમાની ચોવીશ ગાથા મોઢા આગળની મનન કરશે

શમ, સંવેગ, નિર્વેદ, આસ્થા અને અનુકંપા ઇત્યાદિક સદ્ગુણોથી યોગ્યતા મેળવવી, અને કોઈ વેળા મહાત્માના યોગે તો ધર્મ મળી રહેશે

સત્સંગ, સત્શાસ્ત્ર અને સદ્ગત એ ઉત્તમ સાધન છે

[૩૧૦-૧]

૩૮૧

'સૂચગહાગસૂત્ર'નો ભોગ હોય તો તેનું ખીળું અધ્યયન, તથા ઉદ્ધકપેઢાળવાળું અધ્યયન વાચવાનો પરિચય રાખજો તેમ જ 'ઉત્તરાધ્યયન'માં કેટલાક વૈરાગ્યાદિક ચરિત્રવાળા અધ્યયન વાચતા રહેજો, અને પ્રભાતમા વહેલા ઊઠવાનો પરિચય રાખજો, એકાતમા સ્થિર બેસવાનો પરિચય રાખજો, માયા એટલે જગત, લોકનું જેમા વધારે વર્ણન કયું છે એવા પુસ્તકો વાચવા કરતા જેમા સત્પુરુષના ચરિત્રો અથવા વૈરાગ્યકથા વિશેષ કરીને રહી છે, તેવા પુસ્તકોનો ભાવ રાખજો

[૩૧૦-૩]

૩૮૨

જે વડે પરાગ્યની વૃદ્ધિ થાય તે વાચન વિશેષ કરીને રાખવું, મતમતાતરનો ત્યાગ કરવો, અને જેથી મતમતાતરની વૃદ્ધિ થાય તેવું વાચન લેવું નહીં અસત્સંગાદિકમા રુચિ ઉત્પન્ન થતી મટવાનો વિચાર વાર વાર કરવો યોગ્ય છે

[૩૧૧]

૩૮૩

મુળર્થ, જેઠ, ૧૯૪૮

વિચારવાન પુરુષને કેવળ કલેશરૂપ ભાસે છે, એવો આ સ સાર તેને વિષે હવે ફરી આત્મભાવે કરી જન્મવાની નિશ્ચળ પ્રતિજ્ઞા છે ત્રણે કાળને વિષે હવે પછી આ સ સારનું સ્વરૂપ અન્યપણે ભાસ્થમાન થવા યોગ્ય નથી, અને ભાસે એવું ત્રણે કાળને વિષે સ ભવતું નથી

અત્રે આત્મભાવે સમાધિ છે, ઉદયભાવ પ્રત્યે ઉપાધિ વર્તે છે,

કે ‘આજે અમૃતના મેહ વૃંકયા,’ તો તે કહેલું સાપેક્ષ છે, યથાર્થ છે, તથાપિ શબ્દના ભાવાર્થે યથાર્થ છે, શબ્દથી પરભારા અર્થે યથાર્થ નથી, તેમ જ તીર્થ કરાદિકની ભિક્ષા સ બ ધમા તેવુ છે, તથાપિ એમ જ માનવુ યોગ્ય છે કે, આત્મસ્વરૂપે પૂર્ણ એવા પુરુષના પ્રભાવજોગે તે બનવુ અત્યંત મ ભવિત છે સર્વત્ર એમ બન્યું છે એમ કહેવાનો અર્થ નથી, એમ બનવુ મ ભવિત છે, એમ ઘટે છે, એમ કહેવાનો હેતુ છે સર્વ મહત્ પ્રભાવજોગ પૂર્ણ આત્મસ્વરૂપ ન્યા છે ત્યા આધીન છે, એ નિશ્ચયાત્મ વાત છે, નિ સ દેહ અગીકારવા યોગ્ય વાત છે પૂર્ણ આત્મસ્વરૂપ ન્યા વર્તે છે, ત્યા ને સર્વ મહ પ્રભાવજોગ વર્તતા ન હોય તો પછી તે બીજે ક્યે ક્યે વર્તે ? તે વિચારવાયોગ્ય છે તેવુ તો બીજુ કોઈ સ્થળ સ ભવતુ નથી, ત્યારે સર્વ મહત્ પ્રભાવજોગનો અભાવ થશે પૂર્ણ આત્મસ્વરૂપનું પ્રાપ્ત થવુ એ અભાવરૂપ નથી, તો પછી મહત્ એવા પ્રભાવજોગનો અભાવ તો ક્યાથી હોય ? અને ને કદાપિ એમ કહેવામા આવે કે આત્મસ્વરૂપનુ પૂર્ણ પાપપાણુ તો ઘટે છે, મહત્ પ્રભાવજોગનુ પ્રાપ્તપત્તુ ઘટતુ નથી, તો તે કહેવુ એક વિસ વાદ સિવાય બીજુ કંઈ નથી, કારણ કે તે કહેનાર શુદ્ધ આત્મસ્વરૂપના મહત્પણથી અત્યંત હીન એવા પ્રભાવજોગને મહત્ બાણુ છે, અગીકાર કરે છે, અને તે એમ મૂલ્યે છે કે તે વક્તા આત્મસ્વરૂપનો બાણુનાર નથી

તે આત્મસ્વરૂપથી મહત્ એવુ કંઈ નથી એવો આ મુદ્દિને વિષે કોઈ પ્રભાવજોગ ઉત્પન્ન થયે નથી, છે નહી, અને થવાનો નથી કે જે પ્રભાવજોગ પૂર્ણ આત્મસ્વરૂપને પણ પ્રાપ્ત ન હોય, તથાપિ તે પ્રભાવજોગને વિષે વર્તવામા આત્મસ્વરૂપને કંઈ કર્તવ્ય નથી, એમ તો છે, અને ને તેને તે પ્રભાવજોગને વિષે કંઈ કર્તવ્ય ભામે છે તો તે પુરુષ આત્મસ્વરૂપના અત્યંત અજ્ઞાનને વિષે વર્તે છે, એમ જાણીએ છીએ કહેવાનો હેતુ એમ છે કે સર્વ પ્રકારના પ્રભાવજોગ આત્મારૂપ મહાભાગ્ય એવ તીર્થ કરને વિષે ઘટે છે, હોય છે, તથાપિ તેને વિક્રમવાનો એક અ મ પાવુ તેને વિષે ઘટતો નથી, સ્વાભાવિક કોઈ પુણ્યપ્રકારવશાત્ સુવર્ણવૃદ્ધિ ઇત્યાદિ થાય એમ કહેવુ અસ ભવિત નથી, અને તીર્થ કર પદને તે બાધરૂપ નથી જે તીર્થ કર છે, તે આત્મસ્વરૂપ વિના અન્ય પ્રભાવાદિન કંઈ નહીં, અને જે કે તે આત્મારૂપ એવા તીર્થ કર કહેવા યોગ્ય નહીં, એમ જાણીએ છીએ, એમ જ છે

પ્રારબ્ધ ક્રમ તેવો વર્તતો નથી ઉદ્ધરણા કરી શકીએ એવી અસુગમ વૃત્તિ ઉત્પન્ન થતી નથી

બેકે અમારુ ચિત્ત નેત્ર જેવુ છે, નેત્રને વિષે ખીન્ન અવયવની પેઠે એક ૨૪કણ પાણુ સહન શર્ષ શકે નહી ખીન્ન અવયવોરૂપ અન્ય ચિત્ત છે અમને વર્તે છે એવુ જે ચિત્ત તે નેત્રરૂપ છે, તેને વિષે વાણીનુ ઊઠવુ, સમભવવુ, આ કરવુ, અથવા આ ન કરવુ, એવી વિચારણા કરવી તે માઠ માઠ બને છે ઘણી ક્રિયા તો શૂન્યપણુની પેઠે વર્તે છે, આવી સ્થિતિ છતા ઉપાધિભ્રેગ તો બળવાનપણે આરાધીએ છીએ એ વેદવુ વિકટ બોધુ લાગતુ નથી, કારણ કે આખની પાને જમીનની રેતી ઉપ-ડાવવાનું કાર્ય થવારૂપ થાય છે તે જેમ દુ ખે — અત્ય ત દુ ખે — થવુ વિકટ છે, તેમ ચિત્તને ઉપાધિ તે પરિણામરૂપ થવા બરાબર છે સુગમપણુએ સ્થિત ચિત્ત હોવાથી વેદનાને સમ્યક્ પ્રકારે વેદે છે, અખ ડસમાધિપણે વેદે છે આ વાત લખવાનો આશય તો એમ છે જે આવા ઉદ્ધૃષ્ટ વૈરાગ્યને વિષે આવો ઉપાધિભ્રેગ વેદવાનો જે પ્રસંગ છે, તેને કેવો ગણવો ? અને આ બધુ શા અર્થે કરવામા આવે છે ? બહુતા છતા તે મૂકી કેમ દેવામા આવતો નથી ? એ બધુ વિચારવા યોગ્ય છે

મણિ વિષે લખ્યું તે સત્ય છે

‘ધર્મરેખા’ જેમ હશે તેમ થશે વિકટપ કરવાથી ખેદ થાય, અને તે તો જ્યાં સુધી તેની ઇગ્ધ હોય ત્યાં સુધી તે પ્રકારે જ પ્રવર્તે સમ રહેવુ યોગ્ય છે

ખીણ તો કઈ રૂપડા નથી, કોઈ પ્રારબ્ધરૂપ રૂપડા પણ નથી, સત્ત્વરૂપ કોઈ પૂર્વે ઉપાર્જિત કરેલી ઉપાધિરૂપ રૂપડા તે તો અનુક્રમે સવેદન કરવી છે એક સત્સંગ — તમરૂપ સત્સંગની રૂપડા વર્તે છે કૃત્રિમાત્ર સમાધાન પામી છે એ આશ્ચર્યરૂપ વાત કયા કહેવી ? આશ્ચર્ય થાય છે આ જે દેહ મળ્યો તે પૂર્વે કોઈ વાર મળ્યો ન હો તો, ભવિષ્યકાળે પ્રાપ્ત થવો નથી ધન્યરૂપ — કૃતાર્થરૂપ એવા જે અમે તેને વિષે આ ઉપાધિભ્રેગ બોધ લોકમાત્ર ભૂલે એમા આશ્ચર્ય નથી, અને પૂર્વે જે સત્પુરુષનુ ઓળખાણુ પડ્યુ નથી, તો તે આવા યોગના કારણથી છે. વધારે લખવુ સૂઝતું નથી.

નમસ્કાર પહોંચે ગોશળિયાને સમ પગિણામરૂપ યથાયોગ્ય અને નમસ્કાર પહોંચે

સમસ્વરૂપ શ્રી રાયચ દ્રના યથાયોગ્ય

[૩૧૪]

૩૮૬

સુ બર્ષ, અસાઠ વઠ ૦)), ૧૬૪૮

પત્રો પ્રાપ્ત થયેલ છે અત્ર ઉપાધિનામે પ્રારબ્ધ ઉદયપણે છે ઉપાધિને વિષે વિશ્લેષરહિતપણે વર્તેવુ એ વાત અત્ય ત વિકટ છે, જે વર્તે છે તે થોડા કાળને વિષે પરિચકવ સમાધિરૂપ હોય છે સમાત્મપ્રદેશ સ્થિતિએ યથાયોગ્ય શાતિ

[૩૧૫]

૩૮૭

સુ બર્ષ, શ્રાવણ સુદ, ૧૬૪૮

છવને સ્વસ્વરૂપ બાણા સિવાય છૂટકો નથી, ત્યા સુધી યથાયોગ્ય સમાધિ નથી તે બહુવા માટે ઉત્પન્ન થવા યોગ્ય સુસુક્ષ્મતા અને જ્ઞાનીનુ ઓળખાણુ એ છે જ્ઞાનીને જે યથાયોગ્યપણે ઓળખે છે તે જ્ઞાની થાય છે — ક્રમે કરી જ્ઞાની થાય છે

આન દધનછાએ એક સ્થળે એમ કહ્યું છે કે,—

‘જિન થઈ ‘જિનને’ જે આરાધે, તે સહી જિનવર હોવે રે,

ભગી ધલિકાને ચટકાવે, તે ભૂગી જગ ભોવે રે

જિન થઈને એટલે સાસારિકભાવને વિષેથી આત્મભાવ ત્યાગીને, જે કોઈ જિનને એટલે કેવલ્ય-જ્ઞાનીને — વીતરાગને આરાધે છે, તે નિશ્ચયે જિનવર એટલે કેવલ્યપદે યુક્ત હોય છે તેને ભમરી અને ઈયળનુ પ્રત્યક્ષ સમભય એવુ દ્રષ્ટાત આપ્યું છે

૧ પાઠાંતર જિન સ્વરૂપ થઈ જિન આરાધે ,

[૩૧૮-૩]

૩૬૨

મુંબઈ, શ્રાવણ સુદ ૧૦, પુષ, ૧૯૪૮

જે અવસરે જે પ્રાપ્ત થાય તેને વિષે સતોષમા રહેવું એવો હે રામ ! સત્પુરુષોનો કહેલો સનાતન ધર્મ છે, એમ વસિષ્ઠ કહેતા હતા

[૩૧૯]

૩૬૩

મુંબઈ, શ્રાવણ સુદ ૧૦ પુષ, ૧૯૪૮

મન મહિલાનું રે વહાલા ઉપરે, બીજા કામ કરત,

તેમ શ્રુતધર્મે રે મન દૃઢ ધરે, જ્ઞાનાક્ષેપકવત

જેમાં મનની વ્યાખ્યા વિષે લખ્યું છે તે પત્ર, જેમા પીપળ-પાનનું દ્વાર લખ્યું છે તે પત્ર, જેમાં 'યમ નિયમ સયમ આપ કિયો' એ આદિ કાવ્યાદિ વિષે લખ્યું છે તે પત્ર, જેમા મનાદિ નિરોધ કરતા શરીરાદિ વ્યથા ઉત્પન્ન થવા વિષેનું સૂચન છે તે પત્ર, અને ત્યારપછીનું એક સામાન્ય, એમ પત્ર-પત્તા મળ્યા તે પહેલાં છે તેને વિષે મુખ્ય એવી જે ભક્તિ સળધીની ઇચ્છા, મૂર્તિનું પ્રત્યક્ષ થવું, એ વાત વિષેનું પ્રધાન વાક્ય વાચેલ છે, લક્ષમા છે

એ પ્રશ્ન સિવાય બાકીના પત્રો સળધી ઉત્તર લખવાનો અનુક્રમે વિચાર થતા થતાં હાલ તે સમાગમે પૂછવા યોગ્ય બાણીએ છીએ અર્થાત્ એમ જણાવવું હાલ યોગ્ય ભાસે છે

બીજા પણ જે કોઈ પરમાર્થ સળધી વિચાર-પ્રશ્ન ઉત્પન્ન થાય તે લખી રાખવાનું બની શકે તેવું હોય તો લખી રાખવાનો વિચાર યોગ્ય છે

પૂર્વે આરાધેલી એવી માત્ર જેનું નામ ઉપાધિ છે એવી સમાધિ ઉદયપણે વર્તે છે

વાચન, શ્રવણ, મનનનો હાલ ત્યાં જોગ કેવા પ્રકારનો બને છે ?

આન દધનજીના બે વાક્ય સ્મૃતિમા આવે છે તે લખી અત્યારે આ પત્ર સમાપ્ત કરું છું.

ઇષ્ટવિધ પરખી મન વિસરામી, જિનવર શુણ જે ગાવે,

દીનબધુની મહેર નજરથી, આન દધન પદ પાવે.

હો મહિલાજિન સેવક કેમ અવગણીએ

મન મહિલાનું રે વહાલા ઉપરે, બીજા કામ કરત,

જિન થઈ જિનવર જે આરાધે, તે સહી જિનવર હોવે રે,

ભૂગી ઈલિકાને ચટકાવે, તે ભૂગી જગ જોવે રે

— શ્રી આન દધન.

[૩૨૦]

૩૬૪

મુંબઈ, શ્રાવણ વદ ૧૦, ૧૯૪૮

મન મહિલાનું રે વહાલા ઉપરે, બીજા કામ કરત,

તેમ શ્રુતધર્મે રે મન દૃઢ ધરે, જ્ઞાનાક્ષેપકવત — ધન૦

ઘરસળધી બીજા સમસ્ત કાર્ય કરતા થકા પણ જેમ પતિવ્રતા (મહિલા શબ્દનો અર્થ) સ્ત્રીનું મન પોતાના પ્રિય એવા ભરતારને વિષે લીન છે, તેમ સમ્યક્દષ્ટિ એવા જીવનું ચિત્ત સ સારમા ગ્રહી સમસ્ત કાર્યપ્રસંગે વર્તવું પડતા છતાં, જ્ઞાનીસળધી શ્રવણ કર્યો છે એવો જે ઉપદેશધર્મ તેને વિષે લીનપણે વર્તે છે

સમસ્ત સ સારને વિષે સ્ત્રીપુરુષના સ્નેહને પ્રધાન ગણવામા આવ્યો છે, તેમા પણ પુરુષ પ્રત્યેનો સ્ત્રીનો પ્રેમ એ કોઈ પ્રકારે પણ તેથી વિશેષ પ્રધાન ગણવામા આવ્યો છે, અને એમાં પણ

[૩૪૪]

૪૧૮

સં ૧૯૪૮

ગવિંદ ઉદોત અસ્ત હોત દિન દિન પ્રતિ,
અબ્જલીકે જીવન જ્યો, જીવન ઘટતું હૈ,
કાલકે ત્રસત છિન છિન. હોત છીન તન,
આરકે ચલત માનો કાંસો કંટતું હૈ,
એતે પરિ મૂરખ ન જોને યગ્મારથકો,
સ્વાસ્થ્ય હેતુ જમ ભારત કંટતું હૈ,
લગો ફિર લોગનિસો, પચો પં જોગનિસો,
વિપેરસ ભોગનિસો, નેકુ ન હંટતું હૈ
જેસે મૃગ મત વૃષાદિત્યકી તપતિ માહી,
તુષાવત મૃષાજલ કારણ અટતું હૈ,
તેસે ભવવામી માયાહીમો હિત માનિ માનિ,
કાનિકાનિ જમ શ્રમ નાટક નટતું હૈ,
આગેકો ધુકત ધાઈ પીછે ગછગ ચવાઈ,
જેસે નૈન હીન નર જેવરી વટતું હૈ,
તેસે મૂઢ એતન મુકૂત કરતૂતિ કંઠે,
શવત હસત ફલ જોવત ખટતું હૈ

૧

(અમયસાર નાટક)

[૩૪૫]

૪૧૯

મુંબઈ, ૧૯૪૮

સ સારમા સુખ શુ છે, કે જેના પ્રતિબંધમા જીવ રહેવાની ઇચ્છા કરે છે ?

[૩૪૬]

૪૨૦

મુંબઈ, ૧૯૪૮

કિં વહુના રૂઢ જહ જહ, રાગદોસા છુદુ વિલિંગતિ,
તહ તહ પયકિમ્બ, એસા જાણા જિગિદાંખમ્ ।

(ઉપદેશ રહસ્ય-ચરોવિજયજી)

કેટલુંક કહીએ ? જેમ જેમ આ ગગદેવનો નાશ વિશેષ કરી થાય તે તે પ્રકારે પ્રવર્તેલું એ જ આજ્ઞા જિનેશ્વર દેવની છે.

[૩૪૭]

૪૨૧

મુંબઈ, આશ્વિન, ૧૯૪૮

જે પદાર્થમાથી નિત્ય વ્યય વિશેષ થાય અને આવૃત્તિ ઓછી હોય તે પદાર્થ કંમે કરી પોતા પાણુનો ત્યાગ કરે છે, અર્થાત્ નાશ પામે છે, એવો વિચાર ગંભીર આ વ્યવસાયનો પ્રસંગ ગંભીર બેસુ છે.

પૂર્વે ઉપાર્જિત કરેલું એવું જે કંઈ પ્રારબ્ધ છે તે વેદવા સિવાય બીજો પ્રકાર નથી, અને એજ પણુ તે રીતે છે એમ જાણી જે જે પ્રકારે જે કંઈ પ્રારબ્ધ ઉદય આવે છે તે સમપરિણામથી વેદવા ઘટે છે, અને તે કારણથી આ વ્યવસાયપ્રસંગ વર્તે છે

ચિત્તમા કોઈ રીતે તે વ્યવસાયનું કર્તવ્યપણુ નહીં જણાતા છતાં તે વ્યવસાય માત્ર ખેદનો હેતુ છે, એવો પરમાર્થ નિશ્ચય છતાં પણુ પ્રારબ્ધરૂપ હોવાથી, સત્સંગાદિ ચોગને અપ્રધાનપણુ વેદનો પડે છે તે વેદવા વિષે ઇચ્છા-નિરિચ્છા નથી, પણુ આત્માને અક્ષણ એવી આ પ્રવૃત્તિનો સમય રહેતો દેખી ખેદ થાય છે અને તે વિષે વાર વાર વિચાર રહ્યા કરે છે

‘જિન સ્વરૂપ થઈ જિન આરાધે, તે સહી જિનવર હોવે રે’^૧

આન દ્વંદ્વનજી અને બીજા બધા જ્ઞાની પુરુષો એમ જ કહે છે, અને જિન વળી બીજા પ્રકાર કહે છે કે, આન ત વાર જિનસ બધી જે લક્ષિત તે કરવા છતાં જીવનું કંટ્યાણુ થયું નહીં, જિનમાર્ગને વિષે જોળખાતા એવા સ્ત્રીપુરુષો એમ કહે છે કે અમે જિનને આરાધીએ છીએ, અને તે આરાધવા બંધ છે, અથવા આરાધન કરવાને વિષે ઉપાય લે છે, તેમ છતાં જિનવર થયેલા એવા તે દેખાતા નથી, ત્રણે કાળને વિષે અખંડ એવો એ સિદ્ધાંત તો અત્ર બંડપણાને પામે છે, ત્યારે હવે એ વાત વિકલ્પ કરવા યોગ્ય કેમ નથી ?

[૩૨૧]

૩૮૫

મુ બઈ, શ્રાવણ વદ, ૧૯૪૮

ૐ

‘તેમ શ્રુતધર્મે રે મન દઢ ધરે, જ્ઞાનાક્ષેપકવ ત’

વિદ્યેપરહિત એવું જેનું વિચારજ્ઞાન થયું છે એવો ‘જ્ઞાનાક્ષેપકવ ત’ આત્મકલ્યાણની ઇચ્છાવાળો પુરુષ હોય તે જ્ઞાનીમુખેથી શ્રવણ થયો છે એવો જે આત્મકલ્યાણરૂપ ધર્મ તેને વિષે નિશ્ચય પરિણામે મનને ધારણ કરે, એ સામાન્ય ભાવ ઉપરના પદોનો છે

તે નિશ્ચય પરિણામનું સ્વરૂપ ત્યાં કેવું ઘટે છે ? તે પ્રથમ જ જણાવ્યું છે, કે પ્રિય એવા પોતાના સ્વામીને વિષે બીજા ગૃહકામને વિષે પ્રવર્તન છતાં પણ પતિવ્રતા એવી સ્ત્રીનું મન વર્તે છે તે પ્રકારે જે પદનો વિશેષ અર્થ આગળ લખ્યો છે, તે સ્મરણમા લાવી સિદ્ધાંતરૂપ એવા ઉપરના પદને વિષે સંધી-ભૂત કરવું યોગ્ય છે કારણ કે ‘મન મહિલાનું વહાલા ઉપર’ એ પદ છે તે દ્વંદ્વતરૂપ છે

અત્યંત સમર્થ એવો સિદ્ધાંત પ્રતિપાદન કરતાં જીવના પરિણામમા તે સિદ્ધાંત સ્થિત થવાને અર્થે સમર્થ એવું દ્વંદ્વત દેવું ઘટે છે, એમ જાણી અથકર્તા તે સ્થળે જગતમા, સ સારમા પ્રાપ્તે મુગ્ધ એવો જે પુરુષ પ્રત્યેનો ‘કલેશાદિભાવ’રહિત એવો કામ્યપ્રેમ સ્ત્રીનો તે જ પ્રેમ સત્પુરુષથી શ્રવણ થયો હોય જે ધર્મ તેને વિષે પરિણમિત કરવા કહે છે તે સત્પુરુષ દ્વારા શ્રવણપ્રાપ્ત થયો છે જે ધર્મ તેમા સર્વ બીજા જે પદાર્થ પ્રત્યે પ્રેમ રહ્યો છે તેથી ઉદાસીન થઈ એક લક્ષણ, એક ધ્યાનપણ, એક લયપણ, એક સ્મરણપણ, એક શ્રેણીપણ, એક ઉપયોગપણ, એક પરિણામપણ સર્વ વૃત્તિમા રહેલો જે કામ્ય-પ્રેમ તે મટાડી, શ્રુતધર્મરૂપ કરવાનો ઉપદેશ કર્યો છે, એ કામ્યપ્રેમથી આનંદગુણ વિશિષ્ટ એવો શ્રુત પ્રત્યે પ્રેમ કરવો ઘટે છે, તથાપિ દ્વંદ્વત પરિસીમા કરી શક્યું નથી, જેથી દ્વંદ્વતની પરિસીમા જ્યાં થઈ ત્યાં સુધીનો પ્રેમ કહ્યો છે સિદ્ધાંત ત્યાં પરિસીમાપણાને પમાડ્યો નથી

અનાદિથી જીવને સ સારરૂપ આનંદ પરિણુતિ પ્રાપ્ત થવાથી અસ સારપણારૂપ કોઈ અશ પ્રત્યે તેને યોગ નથી ઘણા કારણોનો ભેગ પ્રાપ્ત થયે તે અશદષ્ટિ પ્રગટવાનો ભેગ પ્રાપ્ત થયો તો તે વિષમ એવી સ સારપરિણુતિ આડે તેને તે અવકાશ પ્રાપ્ત થતો નથી, જ્યાં સુધી તે અવકાશ પ્રાપ્ત ન થાય ત્યાં સુધી જીવને સ્વપ્રાપ્તિભાન ઘટતું નથી જ્યાં સુધી તે પ્રાપ્તિ ન થાય ત્યાં સુધી જીવને કઈ સુખ કહેવું ઘટતું નથી, હુ બી કહેવો ઘટે છે, એમ દેખી અત્યંત આનંદ કરણુ પ્રાપ્ત થઈ છે જેને, એવા પ્રાપ્તપુરુષે હુ બ મટવાનો માર્ગ જાણ્યો છે, જે તે કહેતા હતા, કહે છે, લવિષ્યકાળે કહેશે તે મોર્ગ એ કે જીવનું સ્વાભાવિકપણુ પ્રગટયું છે જેને વિષે, જીવનું સ્વાભાવિક સુખ પ્રગટયું છે જેને વિષે, એવો જ્ઞાનીપુરુષ તે જ તે અજ્ઞાનપરિણુતિ અને તેથી પ્રાપ્ત થયું જે હુ બ પરિણામ તેથી નિવારી આત્માને સ્વાભાવિકપણુ સમજાવી શકવા યોગ્ય છે, કહી શકવાને યોગ્ય છે, અને તે વચન સ્વાભાવિક આત્મા જાણ્યાપૂર્વક હોવાથી તે હુ બ મટાડી શકવાને બળવાન છે માટે તે વચન જો કોઈ પણ પ્રકારે જીવને

વિચારવા યોગ્ય નથી, ધાર્યું કરીને તેમ બને એવો અભિપ્રાય સમજવા યોગ્ય છે તેનાં ઘણાં કારણો પ્રત્યક્ષ ફેખાય છે

પ્રથમ કારણ ઉપર દર્શાવ્યું તે કે પૂર્વનું ઘણું કરીને આરાધકપણું નહીં તે બીજું કારણ તેવું આરાધકપણું નહીં તેને લીધે વર્તમાનદેહે તે આરાધકમાર્ગની રીતિ પણ પ્રથમ સમજવામા ન હોય, તેથી અનારાધકમાર્ગને આરાધકમાર્ગ માની લઈ જીવે પ્રવૃત્તિ કરી હોય છે ત્રીજું કારણ ધાર્યું કરીને કયાક સત્સમાગમ અથવા સદ્ગુરુનો યોગ બને, અને તે પણ ક્વચિત્ બને

ચોથું કારણ અસત્સંગ આદિ કારણોથી જીવને સદ્ગુરુ આદિકનું યોગબાણ થયું પણ દુષ્કર વર્તે છે, અને ઘણું કરીને અસદ્ગુરુ આદિને વિષે સત્યપ્રતીતિ માની જીવ ત્યા જ શેકઈ રહે છે પાંચમું કારણ ક્વચિત્ સત્સમાગમનો યોગ બને તોપણ બળ, વીર્યાદિનું એવું શિથિલપણું કે જીવ તથા રૂપ માર્ગ ગ્રહણ ન કરી શકે અથવા ન સમજી શકે, અથવા અસત્સમાગમઆદિ કે પોતાની કલ્પનાથી મિથ્યાને વિષે સત્યપણું પ્રતીતિ કરી હોય

ઘણું કરીને વર્તમાનમા કા તો શુદ્ધક્રિયાપ્રધાનપણામા જીવે મોક્ષમાર્ગ કદંબો છે, અથવા બાહ્યક્રિયા અને શુદ્ધ વ્યવહારક્રિયાને ઉત્થાપવામા મોક્ષમાર્ગ કદંબો છે, અથવા સ્વમતિકલ્પનાએ અધ્યાત્મ ગ્રંથો વાળી કથન માત્ર અધ્યાત્મ પામી મોક્ષમાર્ગ કદંબો છે એમ કલ્પનાથી જીવને સત્સમાગમઆદિ હેતુમા તે તે માન્યતાનો આગ્રહ આડો આવી પરમાર્થ પામવામા સ્થ લભૂત થાય છે

જે જીવો શુદ્ધ ક્રિયાપ્રધાનપણામા મોક્ષમાર્ગ કદંબો છે, તે જીવોને તથા રૂપ ઉપદેશનું પોષણ પણ રહ્યા કરે છે જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર અને તપ એમ મોક્ષમાર્ગ ચાર પ્રકારે કહ્યો છતાં પ્રથમના બે પદ તો તેમણે વિસાચ્યાં જેવું હોય છે, અને ચારિત્ર શબ્દનો અર્થ વેષ તથા માત્ર બાહ્ય વિરતિમા સમજ્યા જેવું હોય છે તપ શબ્દનો અર્થ માત્ર ઉપવાસાદિ વ્રતનું કરવું, તે પણ બાહ્ય સંજ્ઞાથી તેમા સમજ્યા જેવું હોય છે, વળી ક્વચિત્ જ્ઞાન, દર્શન, પદ કહેવા પડે તો ત્યાં લૌકિક કથન જેવા લાવેનાં કથનને જ્ઞાન અને તેની પ્રતીતિ અથવા તે કહેનારની પ્રતીતિને વિષે દર્શન શબ્દનો અર્થ સમજવા જેવું રહે છે

જે જીવો બાહ્યક્રિયા (એટલે કાનાદિ) અને શુદ્ધ વ્યવહારક્રિયાને ઉત્થાપવામાં મોક્ષમાર્ગ સમજે છે, તે જીવો શાસ્ત્રોના કેઈ એક વચનને અણસમજણુલાવે ગ્રહણ કરીને સમજે છે કાનાદિ ક્રિયા બે કેઈ અહ કારાદિથી, નિદાનપુદ્ધિથી કે ન્યા તેવી ક્રિયા ન સ લાવે એવા છઠ્ઠા શુભસ્થાનાદિસ્થાને કરે તો તે સ સારહેતું છે, એમ શાસ્ત્રોનો મૂળ આશય છે, પણ સમૂળગી કાનાદિ ક્રિયા ઉત્થાપવાનો શાસ્ત્રોનો હેતુ નથી, તે માત્ર પોતાની મતિકલ્પનાથી નિષેધ છે તેમજ વ્યવહાર બે પ્રકારના છે, એક પરમાર્થમૂળહેતુ વ્યવહાર અને બીજો વ્યવહારરૂપ વ્યવહાર પૂર્વે આ જીવે અનતીવાર કર્યા છતાં આત્માર્થ થયો નહીં એમ શાસ્ત્રોમા વાક્યો છે, તે વાક્ય ગ્રહણ કરી સચોટો વ્યવહાર ઉત્થાપનારા પોતે સમજ્યા એવું માને છે, પણ શાસ્ત્રકારે તો તેવું કશું કહ્યું નથી જે વ્યવહાર પરમાર્થ-હેતુમૂળ વ્યવહાર નથી, અને માત્ર વ્યવહારહેતુ વ્યવહાર છે, તેના દુરાગ્રહને શાસ્ત્રકારે નિષેધો છે જે વ્યવહારનું ફળ ચાર ગતિ થાય તે વ્યવહાર વ્યવહારહેતું કહી શકાય, અથવા જે વ્યવહારથી આત્માની વિલાવદશા જવાયોગ્ય ન થાય તે વ્યવહારને વ્યવહારહેતુ વ્યવહાર કહેવાય એનો શાસ્ત્ર કારે નિષેધ કર્યો છે, તે પણ એકાંતે નહીં, કેવળ દુરાગ્રહથી અથવા તેમા જ મોક્ષમાર્ગ માનનારને એ નિષેધથી સાચા વ્યવહાર ઉપર લાવવા કર્યો છે, અને પરમાર્થમૂળહેતુ વ્યવહાર શમ, સ વેગ, નિવેદન, અનુકંપા, આસ્થા અથવા સદ્ગુરુ, સત્યાત્મ અને મનવચનાદિ સમિતિ તથા શુષ્પિ તેનો નિષેધ કર્યો નથી, અને તેનો બે નિષેધ કરવા યોગ્ય હોય તો શાસ્ત્રો ઉપદેશીને બાકી શું સમજવા જેવું રહેતું હતું, કે શું સાધનો કરાવવાનું જણાવવું બાકી રહેતું હતું કે શાસ્ત્રો ઉપદેશ્યા ? અર્થાત્

છે, જે જીવો તે તે પ્રકારે પ્રતિપાદન કરે છે, ઉપદેશ છે, અને તે સ બ ધી વિશેષપણે જીવોને પ્રેરણા કરે છે, તે જીવો જો તેટલી પ્રેરણા, ગવેષણા, જીવના કલ્યાણને વિષે કરશે તો તે પ્રશ્નનું સમાધાન થવાનો ક્યારેક પણ તેમને પ્રસંગ પ્રાપ્ત થશે તે જીવો પ્રત્યે દોષદષ્ટિ કરવા યોગ્ય નથી, નિષ્કામ કરુણાએ કરી માત્ર તે જીવો જોવા યોગ્ય છે, કેઈ પ્રકારનો તે સ બ ધી ચિંતને વિષે ખેદ આણવો યોગ્ય નથી, તે તે પ્રસંગે જીવે તેમના પ્રત્યે ક્રોધાદિ કરવા યોગ્ય નથી, તે જીવોને ઉપદેશ કરી સમજાવવાની કદાપિ તમને ચિંતા થતી હોય તોપણ તે માટે તમે વર્તમાનદશાએ જોતા તો નિરુપાય છે, માટે અનુકંપાબુદ્ધિ અને સમતાબુદ્ધિએ તે જીવો પ્રત્યે સરળ પરિણામે જોવું, તેમ જ ઇચ્છુ અને તે જ પરમાર્થ માર્ગ છે, એમ નિશ્ચય રાખવો યોગ્ય છે

હાલ તેમને જે કર્મ સ બ ધી આવરણ છે, તે ભગ કરવાને તેમને જ જો ચિંતા ઉત્પન્ન થાય તો પછી તમથી અથવા તમ જેવા ધીબ સત્સંગીના મુખથી કંઈ પણ શ્રવણ કરવાની વાર વાર તેમને ઉલ્લાસવૃત્તિ ઉત્પન્ન થાય, અને કેઈ આત્મસ્વરૂપ એવા સત્પુરુષને જોગે માર્ગની પ્રાપ્તિ થાય, પણ તેવી ચિંતા ઉત્પન્ન થવાનો તેમને સમીપ જોગ જો હોય તો હાલ આવી ચેષ્ટામા વર્તે નહીં, અને જ્યાં સુધી તેવી તેવી જીવની ચેષ્ટા છે ત્યાં સુધી તીર્થ કર જેવા જ્ઞાનીપુરુષનું વાક્ય પણ તે પ્રત્યે નિષ્કળ થાય છે, તો તમ વગેરેના વાક્યનું નિષ્કળપણ હોય, અને તેમને કલેશરૂપ ભાસે, એમાં આશ્ચર્ય નથી, એમ સમજી ઉપર પ્રદર્શિત કરી છે તેવી અતરંગ ભાવનાએ તે પ્રત્યે વર્તવું, અને કેઈ પ્રકારે પણ તેમને તમ સ બ ધી કલેશનું ઝોણું કારણ થાય એવી વિચારણા કરવી તે માર્ગને વિષે યોગ્ય ગણ્યું છે

વળી ધીજી એક ભક્તિમય સ્વરૂપે લખવી યોગ્ય ભાસે છે, માટે લખીએ છીએ, તે એ કે, આગળ અમે તમ વગેરેને જણાવ્યું હતું કે અમારા સ બ ધી જેમ જાને તેમ ધીજી જીવો પ્રત્યે ઝોણી વાત કરવી, તે અનુકંમમાં વર્તવાનો લક્ષ વિસર્જન થયો હોય તો હવેથી સ્મરણ રાખશો, અમારા સ બ ધી અને અમારાથી કહેવાયલા કે લખાયલા વાક્યો સ બ ધી એમ કરવું યોગ્ય છે, અને તેના કારણે તમને હાલ સ્વપ્ન જણાવવા તે યોગ્યતાવાળું નથી, તથાપિ તે અનુકંમે જો અનુસરવામા વિસર્જન થવાય છે, તો ધીજી જીવોને કલેશાદિનું કારણ થવાય છે, તે પણ હવે 'શ્વાધિકની ચર્ચા' વગેરેના પ્રસંગથી તમને અનુભવમા આવેલ છે જે કારણે જીવને પ્રાપ્ત થવાથી કલ્યાણનું કારણ થાય તે કારણોની પ્રાપ્તિ તે જીવોને આ ભવને વિષે થતી અટકે છે, કેમ કે, તે તો પોતાના અજ્ઞાનપણાથી નથી જોળખાણુ પકડ્યું એવા સત્પુરુષસ બ ધીની તમ વગેરેથી પ્રાપ્ત થયેલી વાતથી તે સત્પુરુષ પ્રત્યે વિમુખપણાને પામે છે, તેને વિષે આગ્રહપણે અન્યઅન્ય ચેષ્ટા કલ્પે છે, અને ફરી તેવો જોગ થયે તેવું વિમુખપણુ ઘણું કરીને ગળવાનપણાને પામે છે એમ ન થવા દેવા અને આ ભવને વિષે તેમને તેવો જોગ જો અનુભવપણે પ્રાપ્ત થાય તો વખતે શ્રેયને પામશે એમ ધારણા રાખી, અતરંગમાં એવા સત્પુરુષને પ્રગટ રાખી બાહ્યપ્રદેશ શુદ્ધિપણુ રાખવું વધારે યોગ્ય છે તે શુદ્ધિપણુ માયાકપટ નથી, કારણ કે તેમ વર્તવા વિષે માયાકપટનો હેતુ નથી, તેના ભવિષ્યકલ્યાણનો હેતુ છે, જે તેમ હોય તે માયાકપટ ન હોય એમ જાણીએ છીએ

જેને દર્શનમોહનીય ઉદયપણે, ગળવાનપણે વર્તે છે, એવા જીવને માત્ર સત્પુરુષાદિકની અવજ્ઞા જોલવાનો પ્રસંગ આપણાથી પ્રાપ્ત ન થાય એટલો ઉપયોગ રાખી વર્તવું, એ તેનું અને ઉપયોગ રાખનાર એ બંનેના કલ્યાણનું કારણ છે

જ્ઞાનીપુરુષની અવજ્ઞા જોલવી તથા તેવા પ્રકારના પ્રસંગમા ઉજમાળ થવું, એ જીવનું અતતસ સાર વધવાનું કારણ છે, એમ તીર્થ કર કહે છે તે પુરુષના શુષ્કગ્રામ કરવા, તે પ્રસંગમા ઉજમાળ થવું, અને તેની આજ્ઞામા સરળપરિણામે પરમ ઉપયોગદષ્ટિએ વર્તવું, એ અતતસ સારને નાશ કરનારુ તીર્થ કર કહે છે, અને તે વાક્યો જિનાગમને વિષે છે ઘણા જીવો તે વાક્યો શ્રવણ કરતા હશે,

[૩૫૧]

૪૨૫

મુળર્ષ, માગશર વદ ૯, સોમ, ૧૯૪૬

ઉપાધિ વેદવા માટે જોઈતું કઠિનપાણુ મારામા નથી, એટલે ઉપાધિથી અત્યંત નિવૃત્તિની ઇચ્છા રહ્યા કરે, તથાપિ ઉદયરૂપ બાણી તે યથાશક્તિ સહન થાય છે

પરમાર્થનું દુષ્કાર મટયા છતાં સંસારનું પ્રાસંગિક દુષ્કાર રહ્યા કરે છે, અને તે દુષ્કાર પોતાની ઇચ્છાદિના કારણનું નથી, પણ ખીલ્લીની અનુકંષા તથા ઉપકારાદિના કારણનું રહે છે, અને તે વિદ્યાના વિષે ચિત્ત ક્યારેક ક્યારેક વિશેષ ઉદ્વેગ પામી જાય છે

આટલા લેખ ઉપરથી તે ઉદ્વેગ સ્પષ્ટ નહીં સમજાય, કેટલાક અશે તમને સમજાઈ શકશે એ ઉદ્વેગ સિવાય બીજું કંઈ દુષ્કાર સંસારપ્રસંગનું પણ જણાતું નથી એટલા પ્રકારના સંસારના પદાર્થો છે, તે સર્વમા જો અનુકંષાપણુ હોય અને ઉદ્વેગ રહેતો હોય તો તે અન્યની અનુકંષા કે ઉપકાર કે તેવા કારણોના હોય એમ મને નિશ્ચયપણુ લાગે છે એ ઉદ્વેગને લીધે ક્યારેક ચક્ષુમા આંસુ આવી જાય છે, અને તે બધાં કાળોને પ્રત્યે વર્તવાનો માર્ગ તે અચુક અશે પરત્ર દેખાય છે એટલે સમાન ઉદાસીનતા આવી જાય છે

જ્ઞાનીના માર્ગનો વિચાર કરતા જણાય છે કે કોઈ પણ પ્રકારે મૂર્છાપાત્ર આ હેલું નથી, તેને દુઃખે શોચવા યોગ્ય આ આત્મા નથી આત્માને આત્મ-અજ્ઞાને શોચવું એ સિવાય બીજી શોચ તેને ઘટતો નથી પ્રગટ એવા થમને સમીપ દેખતા છતાં જેને દેહને વિષે મૂર્છા નથી વર્તતી તે પુરુષને નમસ્કાર છે એ જ વાત ચિંતવી રાખવી અમને તમને પ્રત્યેકને ઘટે છે

દેહ તે આત્મા નથી, આત્મા તે દેહ નથી ઘડાને જોનાર જેમ ઘડાદિથી ભિન્ન છે, તેમ દેહને જોનાર, જાણનાર એવા આત્મા તે દેહથી ભિન્ન છે, અર્થાત્ દેહ નથી

વિચાર કરતાં એ વાત પ્રગટ અનુભવસિદ્ધ થાય છે, તો પછી એ ભિન્ન હેલુંના તેના સ્વાભાવિક ક્ષય-વૃદ્ધિ-રૂપાદિ પરિણામ જોઈ હુષ્કાર-શોકવાન થવું કોઈ રીતે ઘટતું નથી, અને અમને તમને તે નિર્ધાર કરવો, રાખવો ઘટે છે, અને એ જ્ઞાનીના માર્ગનો મુખ્ય ધ્વનિ છે

વેપારમા કોઈ યાનિક વેપાર સૂઝે તો હવેના કાળમા કંઈ લાભ થવો સંભવે છે

[૩૫૨]

૪૨૬

મુળર્ષ, માગશર વદ ૧૩, શનિ, ૧૯૪૬

ભાવસાર ખુશાલ રાયજીએ એક પાત્ર મિનિટના મ દવાડમા દેહ ત્યાગ્યો છે

સંસારને વિષે ઉદાસીન રહ્યા સિવાય બીજી કોઈ ઉપાય નથી

[૩૫૩]

૪૨૭

મુળર્ષ, માહ સુદ ૬, શુક્ર, ૧૯૪૬

સં

તમા સર્વ સુસુક્ષ્મજન પ્રત્યે નમ્રપણુ યથાયોગ્ય પ્રાપ્ત થાય નિરંતર જ્ઞાનીપુરુષની સેવાના ઇચ્છાવાન એવા અમે છીએ, તથાપિ આ દુષ્કારકાળને વિષે તો તેની પ્રાપ્તિ પરમ દુષ્કાર દેખીએ છીએ, અને તેથી જ્ઞાનીપુરુષના આશ્રયને વિષે સ્થિર યુદ્ધિ છે જેની, એવા સુસુક્ષ્મજનને વિષે સત્સંગપૂર્વક ભક્તિભાવે રહેવાની પ્રાપ્તિ તે મહા ભાગ્યરૂપ બાણીએ છીએ, તથાપિ હાલ તો તેથી વિપર્યય પ્રારબ્ધોદય વર્તે છે સત્સંગનો લક્ષ અમારા આત્મા વિષે વસે છે, તથાપિ ઉદયાધીન સ્થિતિ છે અને તે એવા પરિણામે હાલ વર્તે છે કે તમ સુસુક્ષ્મજનના પત્રની પહોંચ માત્ર વિલંબથી અપાય છે ગમે તે સ્થિતિમા પણ અપરાધયોગ્ય પરિણામ નથી

પણે સિદ્ધપદ સુધીના ઉપદેશ જીવ અનંત વાર કરી ચૂક્યો છે, તે ઉપર જણાવ્યો છે, તે પ્રકાર વિચાર્યા વિના કરી ચૂક્યો છે, વિચારીને—યથાર્થ વિચાર કરીને—કરી ચૂક્યો નથી જેમ પૂર્વે જીવે યથાર્થ વિચાર વિના તેમ કયું છે, તેમજ તે દશા (યથાર્થ વિચારદશા) વિના વર્તમાને તેમ કરે છે પોતાના ઘોષનું જીવ જીવને લાનમા આવશે નહીં ત્યાં સુધી હવે પછી પણ તે વર્ત્યા કરશે, કેઈ પણ મહાપુણ્યને યોગે જીવ ઓસરીને તથા તેવા મિથ્યા-ઉપદેશના પ્રવર્તનથી પોતાનું ઘોષજીવ આવરણને પામ્યું છે, એમ જાણી તેને વિષે સાવધાન થઈ નિરાવરણ થવાનો વિચાર કરશે ત્યારે તેવો ઉપદેશ કરતા, ખીજને પ્રેરતાં, આગ્રહે કહેતા અટકશે વધારે શું કહીએ? એક અક્ષર ઘોષતાં અતિશય—અતિશય એવી પ્રેરણાએ પણ વાણી મૌનપણાને પ્રાપ્ત થશે, અને તે મૌનપણું પ્રાપ્ત થયા પહેલાં જીવને એક અક્ષર સત્ય ઘોષાવ્ય એમ ખનનું અશક્ય છે, આ વાત કેઈ પણ પ્રકારે ત્રણે કાળને વિષે સંદેહપાત્ર નથી

તીર્થ કરે પણ એમ જ કહ્યું છે, અને તે તેના આગમમા પણ હાલ છે, એમ જાણવામા છે કદાપિ આગમને વિષે એમ કહેવાયલો અર્થ રહ્યો હોત નહીં, તોપણ ઉપર જણાવ્યા છે તે શબ્દો આગમ જ છે, જિનાગમ જ છે રાગ, દ્વેષ અને અજ્ઞાન એ ત્રણે કારણથી રહિતપણે એ શબ્દો પ્રગટ લેખપણું પામ્યા છે, માટે સેવનીય છે

થોડા વાક્યોમાં લખી વાળવા ધારેલો આ પત્ર વિસ્તાર પામ્યો છે, અને ઘણા જ દૂ કાળમાં તે લખ્યો છે છતાં કેટલાક પ્રકારે અપૂર્ણ સ્થિતિએ આ પત્ર અત્ર પરિસમાપ્ત કરવો પડે છે

આ પત્ર તમને, તથા તમારા જેવો ખીજ જે જે ભાઈઓને પ્રસંગ છે તેમને, પ્રથમ ભાગ વિશેષ કરી તેવા પ્રસંગે સ્મરણમા રાખવા યોગ્ય છે, અને ખાકીનો ખીજો ભાગ તમને અને ખીજા મુમુક્ષુ જીવને વાર વાર વિચારવા યોગ્ય છે અત્ર ઉદ્ય-ગર્ભમાં સ્થિત એવી સમાધિ છે

કૃષ્ણદાસના સગમા ‘વિચારસાગર’ના થોડા પણ તરંગો વાચવાનો પ્રસંગ મળે તો લાભરૂપ છે કૃષ્ણદાસને આત્મસ્મરણપૂર્વક યથાયોગ્ય

“પ્રારબ્ધ દેહી”

[૩૨૪]

૩૯૮

મુબઈ, શ્રાવણ વદ ૧૪ રવિ, ૧૯૪૮

૬૬

સ્વસ્તિશ્રી સાયલા ગ્રામ શુભસ્થાને સ્થિત, પરમાર્થના અખંડ નિશ્ચયી, નિષ્કામ સ્વરૂપ ()-ના વાર વાર સ્મરણરૂપ, મુમુક્ષુ પુરુષોએ અનન્ય પ્રેમે સેવન કરવા યોગ્ય, પરમસરણ અને શાતમૂર્તિ એવા શ્રી ‘સુભાગ્ય’, તેમના પ્રત્યે

શ્રી ‘મોહમયી’ સ્થાનેથી નિષ્કામ સ્વરૂપ છે જેનું એવા સ્મરણરૂપ સત્પુરુષના વિનયપૂર્વક યથાયોગ્ય પ્રાપ્ત થાય

જેમા પ્રેમભક્તિ પ્રધાન નિષ્કામપણે રહી છે, એવા તમ લિખિત ઘણા પત્રો અનુક્રમે પ્રાપ્ત થયા છે આત્માકારસ્થિતિ અને ઉપાધિજોગરૂપ કારણને લીધે માત્ર તે પત્રોની પહોંચ લખવા જેટલું ખન્યું છે

અત્ર ભાગ રેવાશ કરની શારીરિક સ્થિતિ યથાયોગ્યપણે રહેતી નહીં હોવાથી, અને વ્યવહાર સંબંધી કામકાજ વધ્યું હોવાથી ઉપાધિજોગ પણ વિશેષ રહ્યો છે, અને રહે છે, જેથી આ ચોમાસા-મા બહાર નીકળવાનું અશક્ય થયું છે, અને તેને લીધે તમ સંબંધી નિષ્કામ સમાગમ તે પ્રાપ્ત થઈ શક્યો નથી વળી દિવાળી પહેલા તેવો જોગ પ્રાપ્ત થવો સંભવતો નથી

તમ લિખિત કેટલાક પત્રોને વિષે જીવાદિ સ્વભાવ અને પરભાવના કેટલાંકે પ્રશ્નો આવતા

કારણ નજીક થવાના ઉપાયની ઇચ્છા કરતા હો તો તેના પ્રતિબંધ ઓછા થવાના ઉપાય કરો, અને નહીં તો કલ્યાણની તૃષ્ણાનો ત્યાગ કરો તમે એમ જાણતા હો કે એમ જેમ વર્તીએ છીએ તેમ કલ્યાણ છે, માત્ર અવ્યવસ્થા થઈ ગઈ છે, તે જ માત્ર અકલ્યાણ છે, એમ જાણતા હો તો તે યથાર્થ નથી વાસ્તવ્યપણે તમારું જે વર્તણૂક છે, તેથી કલ્યાણ ન્યાય છે, અને તે તો ન્યારે ન્યારે જે જે જીવને તેવો તેવો ભવસ્થિત્યાદિ સમીપ જોગ હોય ત્યારે ત્યારે તેને તે પ્રાપ્ત થવા યોગ્ય છે આખા સમૂહને વિષે કલ્યાણ માની લેવા યોગ્ય નથી, અને એમ જો કલ્યાણ થતું હોય તો તેનું ફળ મ સારાર્થ છે, કારણ કે પૂર્વે એમ કરી જીવ, સ સારી રહ્યા કર્યો છે માટે તે વિચાર તો ન્યારે જેને આવવો હશે ત્યારે આવશે હાલ તમે તમારી રુચિ અનુસાર અથવા તમને જે લાસે છે તે કલ્યાણ માની પ્રવર્તો છો તે વિષે સહજ, કોઈ જાતના માનની ઇચ્છા વગર, સ્વાર્થની ઇચ્છા વગર, તમારામાં કલેશ ઉત્પન્ન કરવાની ઇચ્છા વગર મને જે કંઈ ચિત્તમા લાગે છે, તે જણાવું છું

કલ્યાણ જે વાટે થાય છે તે વાટનાં મુખ્ય બે કારણ જોવામાં આવે છે એક તો જે સ પ્રદાયમાં આત્માર્થે બધી અસંગપણાવાળી ક્રિયા હોય, અન્ય કોઈ પણ અર્થની ઇચ્છાએ ન હોય, અને નિરતર જ્ઞાનદશા ઉપર જીવોનું ચિત્ત હોય, તેમાં અવશ્ય કલ્યાણ જન્મવાનો જોગ જાણીએ છીએ એમ ન હોય તો તે જોગનો સ ભવ થતો નથી અત્ર તો લોકસ જ્ઞાએ, ઓષસ જ્ઞાએ, માનાર્થે, પુનર્થે, પદ્મના મહત્ત્વાર્થે, શ્રાવકાદિના પોતાપણુર્થે કે એવાં બીજા કારણથી જપતપાદિ, વ્યાખ્યાનાદિ કરવાનું પ્રવર્તન થઈ ગયું છે, તે આત્માર્થ કોઈ રીતે નથી, આત્માર્થના પ્રતિબંધ રૂપ છે, માટે જો તમે કંઈ ઇચ્છા કરતા હો તો તેનો ઉપાય કરવા માટે બીજું જે કારણ કહીએ છીએ તે અસંગપણુથી સાંધ્ય થયે કોઈ દિવસે પણ કલ્યાણ થવા સ ભવ છે

અસંગપણુ એટલે આત્માર્થ સિવાયના સંગપ્રસંગમાં પડતું નહીં, સ સારના સંગીના સંગમાં વાતચીતાદિ પ્રસંગ શિષ્યાદિ કરવાના કારણે રાખવો નહીં, શિષ્યાદિ કરવા સાથે ગૃહવાસી વેષ વાળાને ફેરવવા નહીં, હીક્ષા લે તો તારું કલ્યાણ થશે એવા વાક્ય તીર્થ કરદેવ કહેતા નહોતા તેનો હેતુ એક એ પણ હતો કે એમ કહેવું એ પણ તેનો અભિપ્રાય ઉત્પન્ન થવા પડેલા તેને હીક્ષા આપવી છે, તે કલ્યાણ નથી જેમાં તીર્થ કરદેવ આવા વિચારથી વર્ત્યા છે, તેમાં આપણે છ છ માસ હીક્ષા લેવાનો ઉપદેશ જારી રાખી તેને શિષ્ય કરીએ છીએ તે માત્ર શિષ્યાર્થ છે, આત્માર્થ નથી પુસ્તક છે તે જ્ઞાનના આરાધનને અર્થે સર્વ પ્રકારના પોતાના મમત્વભાવ રહિત રખાય તો જ આત્માર્થ છે, નહીં તો મહાન પ્રતિબંધ છે, તે પણ વિચારવા યોગ્ય છે

આ ક્ષેત્ર આપણું છે, અને તે ક્ષેત્ર જાળવવા ચાતુર્માસ ત્યા રહેવા માટે જે વિચાર કરવામાં આવે છે તે ક્ષેત્રપ્રતિબંધ છે તીર્થ કરદેવ તો એમ કહે છે કે દ્રવ્યથી, ક્ષેત્રથી, કાળથી, અને ભાવથી એ ચારે પ્રતિબંધથી જો આત્માર્થ થતો હોય અથવા નિર્ઐશ થવાનું હોય તો તે તીર્થ કરદેવના માર્ગમાં નહીં, પણ સ સારના માર્ગમાં છે એ આદિ વાત યથાશક્તિ વિચારી આપ જણાવશે લખવાથી ઘણું લખી શકાય એમ સૂઝે છે, પણ અત્યારે અત્ર સ્થિત કરે છે

લિ૦ રાજવ્યંદ્રના પ્રણામ

[૨૭૩]

૪૩૧

મુખર્ષ, ફાગણ સુદ ૭, ગુરુ, ૧૯૪૬

આત્માપણે કેવળ ઉત્તર અવસ્થા વર્તે, અર્થાત્ આત્મા પોતાના સ્વરૂપને વિષે કેવળ જાણત હોય ત્યારે તેને કેવળજ્ઞાન વર્તે છે એમ કહેવું યોગ્ય છે, એવો શ્રી તીર્થ કરનો આશય છે 'આત્મા' જે પદાર્થને તીર્થ કરે કહ્યો છે, તે જ પદાર્થની તે જ સ્વરૂપ પ્રતીતિ થાય, તે જ પરિણામે આત્મા સાક્ષાત્ લાસે ત્યારે તેને પરમાર્થસમ્યક્ત્વ છે, એવો શ્રી તીર્થ કરનો અભિપ્રાય છે

વિષે એ આ દેહ ઉત્પન્ન થયો હોત, ત્યાં વર્ધમાનપણુ પામ્યો હોત તો તે એક ગળવાન કારણ હતું એમ જાણીએ છીએ, બીજુ પ્રારબ્ધમાં ગૃહવાસ ણાક્રી ન હોત અને પ્રઘાયર્થ, વનવાસ હોત તો તે ગળવાન કારણ હતું, એમ જાણીએ છીએ કદાપિ ગૃહવાસ ણાક્રી છે તેમ હોત અને ઉપાધિભોગરૂપ પ્રારબ્ધ ન હોત તો તે ત્રીજુ પરમાર્થને ગળવાન કારણ હતું એમ જાણીએ છીએ પ્રથમ કદાં તેવાં બે કારણો તો થઈ ચૂક્યાં છે, એટલે હવે તેનું નિવારણ નથી ત્રીજુ ઉપાધિભોગરૂપ જે પ્રારબ્ધ તે શીઘ્રપણે નિવૃત્ત થાય, વેદન થાય અને તે નિષ્કામ કરુણાના હેતુથી, તો તેમ થવું હજુ ણાક્રી છે, તથાપિ તે પણુ હજુ વિચારયોગ્ય સ્થિતિમાં છે એટલે કે તે પ્રારબ્ધનો સહેજે પ્રતિકાર થઈ જાય એમ જ ઇચ્છાની સ્થિતિ છે, અથવા તો વિશેષ ઉદયમાં આવી જઈ થોડા કાળમાં તે પ્રકારનો ઉદય પરિ-સમાપ્ત થાય તો તેમ નિષ્કામ કરુણાની સ્થિતિ છે, અને એ બે પ્રકારમાં તો હાલ ઉદાસીનપણે એટલે સામાન્યપણે રહેવું છે, એમ આત્મસંભાવના છે, અને એ સંબંધીનો મોટો વિચાર વાર વાર રહ્યા કરે છે.

પરમાર્થ કેવા પ્રકારના સ પ્રદાયે કહેવો એ પ્રકાર જ્યાં સુધી ઉપાધિભોગ પરિસમાપ્ત નહીં થાય ત્યાં સુધી મોનપણમાં અને અવિચાર અથવા નિર્વિચારમાં રાખ્યો છે, અર્થાત્ તે વિચાર હાલ કરવા વિષે ઉદાસપણુ વર્તે છે

આત્માકાર સ્થિતિ થઈ જવાથી ચિત્ત ઘણું કરીને એક અશ પણુ ઉપાધિભોગ વેદવાને યોગ્ય નથી, તથાપિ તે તો જે પ્રકારે વેદવું પ્રાપ્ત થાય તે જ પ્રકારે વેદવું છે, એટલે તેમાં સમાધિ છે, પરંતુ પરમાર્થ જ્ઞાનથી કોઈ કોઈ જીવોને પ્રસંગ પડે છે, તેને તે ઉપાધિભોગના કારણથી અમારી અનુકંપા પ્રમાણે લાલ મળતો નથી, અને પરમાર્થ સંબંધી કંઈ તમલિખિતાદિ વાર્તા આવે છે, તે પણુ ચિત્તમાં માંડ પ્રવેશ થાય છે, કારણ કે તેના હાલ ઉદય નથી આથી પત્રાદિ પ્રસંગથી તમ સિવાયના બીજા જે સુમુક્ષુ જીવો તેમને ઇચ્છિત અનુકંપાએ પરમાર્થવૃત્તિ આપી શકાતી નથી, એ પણુ ચિત્તને ઘણી વાર લાગી જાય છે

ચિત્ત બંધનવાળું થઈ શકતું નહીં હોવાથી જે જીવો સ સાર સંબંધે સ્ત્રીઆદિરૂપે પ્રાપ્ત થયા છે, તે જીવોની ઇચ્છા પણુ ફલવવાની ઇચ્છા થતી નથી, અર્થાત્ તે પણુ અનુકંપાથી અને ગાળાપાહિના ઉપકારાદિ કારણથી ઉપાધિભોગને ગળવાન રીતે વેદીએ છીએ, અને જેની જેની જે કાગના છે તે તે પ્રારબ્ધના ઉદયમાં જે પ્રકારે પ્રાપ્ત થવી સર્જિત છે, તે પ્રકારે થાય ત્યાં સુધી નિવૃત્તિ ગ્રહણ કરતાં પણુ જીવ 'ઉદાસીન' રહે છે, એમાં કોઈ પ્રકારનું અમારું સકારગપણુ નથી, અમે એ સર્વમાં નિષ્કામ જ છીએ એમ છે તથાપિ પ્રારબ્ધ તેવા પ્રકારનું બંધન રાજવારૂપ ઉદયે વર્તે છે, એ પણુ બીજા સુમુક્ષુની પરમાર્થવૃત્તિ ઉત્પન્ન કરવાને વિષે રોધરૂપ જાણીએ છીએ

ન્યારથી તમે અમને મળ્યા છો, ત્યારથી આ વાર્તા કે જે ઉપર અનુકંપે લખી છે, તે જણાવવાની ઇચ્છા હતી, પણ તેના ઉદય તે તે પ્રકારમાં હતો નહીં, એટલે તેમ જાન્યું નહીં, હમણા તે ઉદય જણાવવા યોગ્ય થવાથી સંક્ષેપે જણાવ્યો છે, જે વાર વાર વિચારવાને અર્થે તમને લખ્યો છે બહુ વિચાર કરી સૂક્ષ્મપણે હૃદયમાં નિર્ધાર રાજવા યોગ્ય પ્રકાર એમાં લેખિત થયેલ છે તમે અને ગોશળિયા સિવાય આ પત્રની વિગત જાણવાને બીજા ભોગ જીવ હાલ તમારી પાસે નથી, આટલી વાત સ્મરણ રાજવા લખી છે કોઈ વાતમાં શંકોના સંક્ષેપપણાથી એમ ભારી શકે એવું હોય કે અમને કોઈ પ્રકારની કંઈ હજુ સ સારસુખવૃત્તિ છે, તો તે અર્થ કરી વિચારવા યોગ્ય છે નિશ્ચય છે કે ત્રણે કાળને વિષે અમારા સંબંધમાં તે ભાસવું આરોપિત જાણવા યોગ્ય છે, અર્થાત્ સ સારસુખવૃત્તિથી નિરંતર ઉદાસપણુ જ છે આ વાક્યો કંઈ તમ સંબંધીનો જોછો નિશ્ચય અમ પ્રત્યે છે અથવા હશે

૪૩૪

મુંબઈ, કાગણ વદ ૯, શનિ, ૧૯૪૯

ૐ

ભક્તિપૂર્વક પ્રણામ પહેાંચે

અન્ય ઉપાધિઓ છે ધણુ કરી આવતી કાલે કઈ લખાશે તો લખીશુ એ જ વિનંતિ
અત્યંત ભક્તિ

[૩૫૭-૨]

૪૩૫

મુંબઈ, કાગણ વદ ૦)), ૧૯૪૯

‘ મહિરત્નમાળા ’ તથા ‘ યોગકલ્પદ્રુમ ’ વાંચવા આ જોડે મોકલ્યા છે જે કઈ બાધેલા કર્મ છે, તે ભોગવ્યા વિના નિરુપાયતા છે ચિંતારહિત પરિણામે જે કઈ ઉદય આવે તે વેદબુ, એવો શ્રી તીર્થ કરાદિ જ્ઞાનીઓનો ઉપદેશ છે

[૩૫૮-૧]

૪૩૬

મુંબઈ, ચૈત્ર સુદ ૧, ૧૯૪૯

ૐ

‘ સમતા, રમતા, ભિરધના, જ્ઞાયકતા, સુખભાસ,
વેદકતા, ચૈતન્યતા, એ સળ જીવ વિલાસ ’

જે તીર્થ કરદેવે સ્વરૂપસ્થ આત્માપણે થઈ વક્તવ્યપણે જે પ્રકારે તે આત્મા કહી શકાય તે પ્રમાણે અત્યંત યથાસ્થિત કહ્યો છે, તે તીર્થ કરને બીજી સર્વ પ્રકારની અપેક્ષાનો ત્યાગ કરી નમસ્કાર કરીએ છીએ

પૂર્વે ઘણા શાસ્ત્રોનો વિચાર કરવાથી તે વિચારના ફળમા સત્પુરુષને વિષે જેના વચનથી ભક્તિ ઉત્પન્ન થઈ છે, તે તીર્થ કરના વચનને નમસ્કાર કરીએ છીએ

ઘણા પ્રકારે જીવનો વિચાર કરવાથી, તે જીવ આત્મારૂપ પુરુષ વિના જાણ્યો જાય એવો નથી, એવી નિશ્ચળ શ્રદ્ધા ઉત્પન્ન થઈ તે તીર્થ કરના માર્ગબોધને નમસ્કાર કરીએ છીએ.

ભિન્ન ભિન્ન પ્રકારે તે જીવનો વિચાર થવા અર્થે, તે જીવ પ્રાપ્ત થવા અર્થે યોગાદિક અનેક સાધનોનો બળવાન પરિશ્રમ કર્યો છતે, પ્રાપ્તિ ન થઈ, તે જીવ જે વડે સહજ પ્રાપ્ત થાય છે, તે જ કહેવા વિષે જેનો ઉદ્દેશ છે, તે તીર્થ કરના ઉદ્દેશવચનને નમસ્કાર કરીએ છીએ.

[અપૂર્ણ]

[૩૫૮-૨]

૪૩૭

ૐ

આ જગતને વિષે જેને વિષે વિચારશક્તિ વાચાસકિત ધર્તે છે, એવાં મનુષ્યપ્રાણી કલ્યાણનો વિચાર કરવાને સર્વથી અધિક યોગ્ય છે, તથાપિ પ્રાચે જીવને અનંત વાર મનુષ્યપણું મળ્યા છતાં તે કલ્યાણ સિદ્ધ થયું નથી, જેથી વર્તમાન સુધી જન્મમરણનો માર્ગ આરાધવો પડ્યો છે અનાદિ એવા આ લોકને વિષે જીવની અનંતકોટી સંખ્યા છે, સમયે સમયે અનંત પ્રકારની જન્મમરણાદિ સ્થિતિ તે જીવોને વિષે વર્ત્યા કરે છે, એવો અનંતકાળ પૂર્વે વ્યતીત થયો છે અનંતકોટી જીવના પ્રમાણમા આત્મકલ્યાણ જેણે આરાધ્યું છે, કે જેને પ્રાપ્ત થયું છે, એવા જીવ અત્યંત શોભા થયા છે, વર્તમાને તેમ છે, અને હવે પછીના કાળમા પણ તેવી જ સ્થિતિ સંભવે છે, તેમ જ છે અર્થાત્ કલ્યાણની પ્રાપ્તિ જીવને ત્રણે કાળને વિષે અત્યંત હર્ષભર છે, એવો જે શ્રી તીર્થ કરદેવાદિ જ્ઞાનીનો ઉપદેશ તે સત્ય છે એવી, જીવસમુદાયની જે શ્રાતિ તે અનાદિ સંયોગે છે, એમ ઘટે છે, એમ જ

[૩૨૬]

૪૦૦

મુંબઈ, શ્રાવણ વદ, ૧૯૪૮

તે પુરુષ નમન કરવા યોગ્ય છે,
કીર્તન કરવા યોગ્ય છે,
પરમપ્રેમે ગુણગ્રામ કરવા યોગ્ય છે,
ફરી ફરી વિશિષ્ટ આત્મપરિણામે ધ્યાવન કરવા યોગ્ય છે,
કે

જે પુરુષને દ્રવ્યથી, ક્ષેત્રથી, કાળથી અને ભાવથી
કોઈ પણ પ્રકારનું પ્રતિબંધપણુ વર્તાતું નથી.

આપના ધણી પત્રો મળ્યા છે, ઉપાધિભોગ એવા પ્રકારે રહે છે કે તેના વિદ્યમાનપણામા પત્ર લખવા યોગ્ય અવકાશ રહેતો નથી, અથવા તે ઉપાધિને ઉદ્વેગપૂર્ણ બાણી મુગ્ધપણે આરાધતા તમ જેવા પુરુષને પણ ચાહીને પત્ર લખેલ નથી, તે માટે ક્ષમા કરવા યોગ્ય છે.

ચિત્તને વિષે જેવું આ ઉપાધિયોગ આરાધીએ છીએ ત્યારથી મુક્તપણુ વર્તે છે, તેવું મુક્તપણુ અનુયાયિપ્રસંગમાં પણ વર્તાતું નહોતું, એવી નિશ્ચળદશા માગશર સુદ ૬ થી એકધારાએ વર્તી આવી છે.

તમારા સમાગમની ઘણી ઇચ્છા રહે છે, તે ઇચ્છાનો સ કલ્પ દિવાળી પછી ‘ઈશ્વર’ પૂર્ણ કરશે એમ જણાય છે.

મુંબઈ તો ઉપાધિસ્થાન છે, તેમા આપ વગેરેનો સમાગમ થાય તોપણ ઉપાધિ આડે યથાયોગ્ય સમાધિ પ્રાપ્ત ન હોય, જેથી કોઈ એવું સ્થળ ધારીએ છીએ કે ત્યાં નિવૃત્તિ ભોગ વર્તે.

લીમડી ફરખાર સ બ ધી પ્રશ્નોત્તર અને વિગત બાણી છે હાલ ‘ઈશ્વરેચ્છા’ તેવી નથી પ્રશ્નોત્તર માટે ખોમય દલાઈ મળ્યા હોત તો યોગ્ય વાર્તા કરત તથાપિ તે ભોગ બન્યો નથી, અને તે હાલ ન બને તો ઠીક, એમ અમને મનમા પણ રહેતું હતું.

આપના આશુવિકા સાધન સ બ ધી વાર્તા લક્ષમા છે, તથાપિ અમે તો માત્ર સ કલ્પધારી છીએ ઈશ્વરેચ્છા હશે તેમ થશે અને તેમ થવા દેવા હાલ તો અમારી ઇચ્છા છે.

પરમપ્રેમે નમસ્કાર પહોંચે

[૩૨૭]

૪૦૧

મુંબઈ, ભાદરવા સુદ ૧, ભોમ, ૧૯૪૮

સત્

શુભવૃત્તિ મણિલાલ, ગોટાદ

તમારા વૈરાગ્યાદિ વિચારોવાળું એક પત્ર ત્રણેક દિવસ પહેલા સવિસ્તૃત મળ્યું છે.

જીવને વિષે વૈરાગ્ય ઉત્પન્ન થયો એ એક મોટો ગુણ બાણીએ છીએ, અને તે સાથે શમ, દમ, વિવેકાદિ સાધનો અનુક્રમે ઉત્પન્ન થવારૂપ ભોગ પ્રાપ્ત થાય તો જીવને કલ્યાણની પ્રાપ્તિ સુલભ થાય છે, એમ બાણીએ છીએ (ઉપલી લીટીમા ‘ભોગ’ શબ્દ લાગ્યો છે તેનો અર્થ પ્રસંગ અથવા સત્સંગ એવો કરવો)

અન તકાળ થયા જીવનું સ સારને વિષે પરિબ્રમણ છે, અને એ પરિબ્રમણને વિષે એણે અન ત એવા જપ, તપ, વૈરાગ્યાદિ સાધનો કર્યા જણાય છે, તથાપિ જેથી યથાર્થ કલ્યાણ સિદ્ધ થાય છે, એવા એકે સાધન થઈ શક્યા હોય એમ જણાતું નથી એવા તપ, જપ, કે વૈરાગ્ય અથવા લીંગ સાધનો તે માત્ર સ સારરૂપ થયા છે, તેમ થયું તે શા કારણથી ? એ વાત અવશ્ય ફરી ફરી વિચારવા યોગ્ય છે (આ સ્થળને વિષે કોઈ પણ પ્રકારે જપ, તપ, વૈરાગ્યાદિ સાધનો નિષ્ફળ છે એમ કહેવાનો હેતુ નથી, પરંતુ નિષ્ફળ થયા છે, તેનો હેતુ શો હશે ? તે વિચારવા માટે લખવામા આવ્યું છે કલ્યાણની પ્રાપ્તિ

[૩૨૯]

૪૦૩

મુળર્ધ, ભાદરવા સુદ ૧૦, શુક્ર, ૧૯૪૮

જે જે પ્રકારે આત્મા આત્મભાવ પામે તે તે પ્રકાર ધર્મના છે આત્મા જે પ્રકારે અન્યભાવ પામે, તે પ્રકાર અન્યરૂપ છે, ધર્મરૂપ નથી તમે હાલ જે નિષ્ઠા, વચનના શ્રવણ પછી, અગીકૃત કરી છે તે નિષ્ઠા શ્રેયભોગ છે હૃદ્ય મુમુક્ષુને સત્સ ગે તે નિષ્ઠાદિ અનુક્રમે વધ્ધમાનપણાને પ્રાપ્ત થઈ આત્મ-સ્થિતિરૂપ થાય છે

શ્રવે ધર્મ પોતાની કલ્પના વડે અથવા કલ્પનાપ્રાપ્ત અન્ય પુરુષ વડે શ્રવણ કરવા ભોગ, મનન કરવા ભોગ કે આરાધવા ભોગ નથી માત્ર આત્મસ્થિતિ છે જેની એવા સત્પુરુષથી જ આત્મા કે આત્મ-ધર્મ શ્રવણ કરવા ભોગ છે, યાવત્ આરાધવા ભોગ છે.

[૩૩૦]

૪૦૪

મુળર્ધ, ભાદરવા સુદ ૧૦, શુક્ર, ૧૯૪૮

સ્વસ્તિ શ્રી સ્થ ભતીર્થ શુભસ્થાને સ્થિત, શુભવૃત્તિસ પત્ર મુમુક્ષુભાઈ કૃષ્ણદાસદિ પ્રત્યે,

સ સારકાળથી તે અત્ર સ્થળ સુધીમા તમ પ્રત્યે કોઈ પણ પ્રકારનો અવિનય, અભક્તિ, અસત્કાર કે તેવા ખીજા અન્ય પ્રકાર સ ગ ધી કોઈ પણ અપરાધ મન, વચન, કાયાના પરિણામથી થયો હોય તે સર્વ અત્ય ત નમ્રપણે, તે સર્વ અપરાધોના અત્ય ત લય પરિણામરૂપ આત્મસ્થિતિએ કરી હું સર્વ પ્રકારે કરી ક્ષમાવું છું, અને તે ક્ષમાવવાને યોગ્ય છું તમને કોઈ પણ પ્રકારે તે અપરાધાદિનો અનુપયોગ હોય તોપણ અત્ય તપણે અમારી તેવી પૂર્વકાળ સ ગ ધીની કોઈ પ્રકારે પણ સ ભાવના બાણી અત્ય તપણે ક્ષમા આપવા યોગ્ય આત્મસ્થિતિ કરવા અત્ર સ્થળ લઘુત્વપણે વિન તિ છે અત્યારે એ જ

[૩૩૧]

૪૦૫

મુળર્ધ, ભાદરવા સુદ ૧૦, શુક્ર, ૧૯૪૮

અત્ર સ્થળપર્યંત તમ પ્રત્યે કોઈ પણ પ્રકારે પૂર્વાદિ કાળને વિષે મન, વચન, કાયાના યોગથી જે જે અપરાધાદિ ક ઈ થઈ હોય તે સર્વ અત્ય ત આત્મભાવથી વિસ્મરણ કરી ક્ષમા ઇચ્છું છું, હવે પછીના કોઈ પણ કાળને વિષે તમ પ્રત્યે તે પ્રકાર થવો અસ ભવિત બાણું છું, તેમ છતાં પણ કોઈક અનુપયોગભાવે દેહપર્યંતને વિષે તે પ્રકાર ક્વચિત્ થાય તો તે વિષે પણ અત્ર અત્ય ત નમ્ર પરિણામે ક્ષમા ઇચ્છું છું, અને તે ક્ષમારૂપભાવ આ પત્રને વિચારતા વાર વાર ચિતવી તમે પણ તે સર્વ પ્રકાર અમ પ્રત્યેના પૂર્વકાળના, વિસ્મરણ કરવાને યોગ્ય છે.

ક ઈ પણ સત્સ ગવાતાંના પરિચય વધે તેમ ચત્ન કરવો યોગ્ય છે એ જ વિન તિ

રાયચ દ્

[૩૩૨]

૪૦૬

મુળર્ધ, ભાદરવા સુદ ૧૨, રવિ, ૧૯૪૮

પરમાર્થ શીઘ્ર પ્રકાશ પામે તેમ થવા વિષે તમ બન્નેનો આશ્રદ્ધ પ્રાપ્ત થયો, તેમ જ વ્યવહાર-ચિંતા વિષે લગચુ, અને તેમા પણ સંકામપણું નિવેદન કર્યું તે પણ આશ્રદ્ધરૂપે પ્રાપ્ત થયેલ છે હાલ તો એ સર્વ વિસર્જન કરવારૂપ ઉદ્ધાસીનતા વર્તે છે, અને તે સર્વ ઈશ્વરેચ્છાધીન સોપવા યોગ્ય છે. હાલ એ બે વાત અમે ફરી ન લખીએ ત્યાં સુધી વિસ્મરણ કરવા યોગ્ય છે

બે બને તો તમે અને ગોશળિયા ક ઈ અપૂર્વ વિચાર આવ્યા હોય તો તે લખશે એ જ વિન તિ

હોય તે પ્રકાર તેની સ્થિતિમા હો, તેને વિષે અમારુ ઉદાસીનપણુ છે જે પ્રકારે નિરાખાધપણુ તે જીવ નામનો પદાર્થ અમે જાણ્યો છે, તે પ્રકારે કરી તે પ્રગટ અમે કહ્યો છે જે લક્ષણુ કહ્યો છે, તે સર્વ પ્રકારના ખાધે કરી રહિત એવો કહ્યો છે અમે તે આત્મા એવો જાણ્યો છે, જોયો છે, સ્પષ્ટ અનુભવ્યો છે, પ્રગટ તે જ આત્મા છીએ તે આત્મા ‘સમતા’ નામને લક્ષણુ યુક્ત છે વર્તમાન સમયે જે અસ જય પ્રદેશાત્મક ચૈતન્યસ્થિતિ તે આત્માની છે તે, તે પહેલાના એક, બે, ત્રણ, ચાર, દશ, સ ખ્યાત, અસ ખ્યાત, અન ત સમયે હની, વર્તમાને છે, હવે પછીના કાળને વિષે પણ તે જ પ્રકારે તેની સ્થિતિ છે કોઈ પણ કાળે તેનું અસ ખ્યાત પ્રદેશાત્મકપણુ, ચૈતન્યપણુ, અરૂપીપણુ, એ આદિ સમસ્ત સ્વભાવ તે છૂટવા ઘટતા નથી, એવું જે સમપણુ, સમતા તે જેનામા લક્ષણુ છે તે જીવ છે

પશુ, પક્ષો, મનુષ્યાદિ દેહને વિષે વૃક્ષાદિને વિષે જે કંઈ રમણીયપણુ જણાય છે, અથવા જેના વડે તે સર્વ પ્રગટ સ્ફૂર્તિવાળા જણાય છે, પ્રગટ સુદરપણુ સમેત લાગે છે, તે રમતા, રમણીયપણુ છે લક્ષણુ જેનું તે જીવ નામનો પદાર્થ છે જેના વિદ્યમાનપણુ વિના આખુ જગત શૂન્યવત્ સંભવે છે, એવુ રમ્યપણુ જેને વિષે છે, તે લક્ષણુ જેને વિષે ઘટે તે જીવ છે

કોઈ પણ જાણનાર ક્યારે પણ કોઈ પણ પદાર્થને પોતાના અવિદ્યમાનપણુ જાણે એમ બનવા યોગ્ય નથી પ્રથમ પોતાનું વિદ્યમાનપણુ ઘટે છે, અને કોઈ પણ પદાર્થનું ગ્રહણુ, ત્યાગાદિ કે ઉદ્ધા શ્રીન જ્ઞાન થવામા પોતે જ કારણુ છે બીજા પદાર્થના અ ગીકારમા, તેના અલ્પમાત્ર પણ જ્ઞાનમા પ્રથમ જે હોય, તો જ થઈ શકે એવો સર્વથી પ્રથમ રહેનારો જે પદાર્થ તે જીવ છે તેને ગૌણ કરીને એટલે તેના વિના કોઈ કંઈ પણ જાણવા ઇચ્છે તો તે બનવાયોગ્ય નથી, માત્ર તે જ મુખ્ય હોય તો જ બીજા કંઈ જાણી શકાય એવો એ પ્રગટ ‘ભિર્વતાધર્મ’ તે જેને વિષે છે, તે પદાર્થને શ્રી તીર્થ કરે જીવ કહે છે

પ્રગટ એવા જડ પદાર્થો અને જીવ, તે જે કારણુ કરી ભિન્ન પડે છે, તે લક્ષણુ જીવનો જ્ઞાયકપણુ નામનો ગુણુ છે કોઈ પણ સમયે જ્ઞાયકરહિતપણુ આ જીવ પદાર્થ કોઈ પણ અનુભવી શકે નહીં, અને તે જીવ નામના પદાર્થ સિવાય બીજા કોઈ પણ પદાર્થને વિષે જ્ઞાયકપણુ સભવી શકે નહીં એવું જે અત્ય ત અનુભવનું કારણુ જ્ઞાયકતા તે લક્ષણુ જેમાં છે તે પદાર્થ, તીર્થ કરે જીવ કહ્યો છે

શબ્દાદિ પાંચ વિષય સ બ ધી અથવા સમાધિ આદિ જોગ સ બ ધી જે સ્થિતિમા સુખ સભવે છે તે ભિન્ન ભિન્ન કરી જોતા માત્ર છેવટે તે સર્વને વિષે સુખનું કારણુ એક જ એવો એ જીવ પદાર્થ સભવે છે, તે સુખભાસ નામનું લક્ષણુ, માટે તીર્થ કરે જીવનું કહ્યું છે, અને વ્યવહારદષ્ટાતે નિદ્રાથી સભવે છે, તે સુખભાસ નામનું લક્ષણુ, માટે તીર્થ કરે જીવનું કહ્યું છે, અને વ્યવહારદષ્ટાતે નિદ્રાથી તે પ્રગટ જણાય છે જે નિદ્રાને વિષે બીજા સર્વ પદાર્થથી રહિતપણુ છે, ત્યા પણ હું સુખી છું એવું જે જ્ઞાન છે, તે બાકી વધ્યો એવો જે જીવ પદાર્થ તેનું છે, બીજા કોઈ ત્યા વિદ્યમાન નથી, અને સુખનું ભાસવાપણુ તો અત્ય ત સ્પષ્ટ છે, તે જેનેથી ભાસે છે તે જીવ નામના પદાર્થ સિવાય બીજે કયાય તે લક્ષણુ જોઈ નથી

આ મોણુ છે, આ મીકું છે આ ખાટું છે, આ ખારુ છે, હું આ સ્થિતિમા છું, ટાંઢે ઠંડુ છું, તાપ પડે છે, ડુંખી છું, હું ખ અનુભવુ છું, એવું જે સ્પષ્ટજ્ઞાન, વેદનજ્ઞાન, અનુભવજ્ઞાન, અનુભવ પણુ તે જ કોઈમા પણ હોય તો તે આ જીવ પદાર્થને વિષે છે, અથવા તે જેનું લક્ષણુ હોય છે તે પદાર્થ જીવ હોય છે, એ જ તીર્થ કરાદિનો અનુભવ છે

સ્પષ્ટ પ્રકાશપણુ, અન ત અન ત કોટી તેજસ્વી દીપક, મણિ, ચંદ્ર, સૂર્યાદિની કાંતિ જેના પ્રકાશ વિના પ્રગટવા સમર્થ નથી, અર્થાત્ તે સર્વ પોતે પોતાને જણાવા અથવા જાણવા યોગ્ય

બેધારી તરવાર ઉપર ચાલવા બરાબર છે

એમ છતાં પણ કોઈને ખેદ, દુઃખ, અલાભનું કારણ તે સાક્ષીપુરુષ પ્રાતિગત લોકોને ન ભાસે તો તે પ્રસંગમા તે સાક્ષીપુરુષનું અત્યંત વિકટપણ નથી અમને તો અત્યંત અત્યંત વિકટપણના પ્રસંગનો ઉદય છે એમા પણ ઉદ્ધારીનપણ એ જ સનાતન ધર્મ જ્ઞાનીનો છે (‘ધર્મ’ શબ્દ આચરણને બદલે છે)

એક વાર એક તણખલાના બે ભાગ કરવાની ક્રિયા કરી શકવાની શક્તિ પણ ઉપશમ થાય ત્યારે જે ધૃતિરેચ્છા હશે તે થશે

[૩૩૫]

૪૦૯

મુળર્ધ, આસો સુદ ૧, પુષ, ૧૯૪૮

જીવનું કર્તૃત્વઅકર્તૃત્વપણ સમાગમે શ્રવણ થઈ નિર્દિધ્યાસન કરવા યોગ્ય છે

વનસ્પતિ આદિના ભોગથી પારે બધાઈ તેનું રૂપ વગેરે રૂપ થવું તે સભવતુ નથી, તેમ નથી. યોગસિદ્ધિના પ્રકારે કોઈ રીતે તેમ બનવા યોગ્ય છે, અને તે યોગના આઠ અંગમાના પાંચ જેને પ્રાપ્ત છે તેને વિષે સિદ્ધિભોગ હોય છે આ સિવાયની કલ્પના માત્ર કાળક્ષેપરૂપ છે તેનો વિચાર ઉદય આવે તે પણ એક કૌતુકભૂત છે કૌતુક આત્મપરિણામને વિષે યોગ્ય નથી પારાનું સ્વાભાવિક પાશપણ છે

[૩૩૬]

૪૧૦

મુળર્ધ, આસો સુદ ૭, ભોમ, ૧૯૪૮

પ્રગટ આત્મસ્વરૂપ અવિચ્છિન્નપણે ભજવા યોગ્ય છે

વાસ્તવિક તો એમ છે કે કરેલા કર્મ ભોગવ્યા વિના નિવૃત્ત થાય નહીં, અને નહીં કરેલું એવું કંઈ કર્મકૃણ પ્રાપ્ત થાય નહીં કોઈ કોઈ વખત અકસ્માત્ કોઈનું શુભ અથવા અશુભ વર અથવા શાપથી થયેલું દેખવામા આવે છે, તે કંઈ નહીં કરેલા કર્મનું ફળ નથી કોઈ પણ પ્રકારે કરેલાં કર્મનું ફળ છે

એકેન્દ્રિયનું એકાવતારીપણ અપેક્ષાએ બાણવા યોગ્ય છે એ જ વિનિતિ

[૩૩૭]

૪૧૧

મુળર્ધ, આસો સુદ ૧૦ (દશેરા), ૧૯૪૮

‘ભગવતી’ વગેરે સિદ્ધાંતોને વિષે જે કોઈ કોઈ જીવોના ભવાંતરનું વર્ણન કર્યું છે, તેમા કંઈ સશ્યાત્મક થવા જેવું નથી તીર્થ કર તો પૂર્ણ આત્મસ્વરૂપ છે પરંતુ જે પુરુષો માત્ર યોગધ્યાનાદિકના અભ્યાસબળ વડે સ્થિત હોય તેમાના ઘણા પુરુષો પણ તે ભવાંતર બાણી શકે છે, અને એમ બનવું એ કંઈ કલ્પિત પ્રકાર નથી જે પુરુષને આત્માનું નિશ્ચયાત્મક જ્ઞાન છે, તેને ભવાંતરનું જ્ઞાન ઘટે છે, હોય છે કલ્પિત જ્ઞાનના તારતમ્યક્ષયોપશમ ભેદે તેમ નથી પણ હોતું, તથાપિ જેને આત્માનું પૂર્ણ શુદ્ધપણ વર્તે છે, તે પુરુષ તો નિશ્ચય તે જ્ઞાનને બાણી છે, ભવાંતરને બાણી છે આત્મા નિત્ય છે, અનુભવરૂપ છે, વસ્તુ છે, એ એ પ્રકારે અત્યંત પણે દૃઢ થવા અર્થે શાસ્ત્રને વિષે તે પ્રસંગો કહેવામા આવ્યા છે

ભવાંતરનું એ સ્પષ્ટ જ્ઞાન કોઈને થતું ન હોય તો આત્માનું સ્પષ્ટ જ્ઞાન પણ કોઈને થતું નથી, એમ કહેવા તુલ્ય છે, તથાપિ એમ તો નથી આત્માનું સ્પષ્ટ જ્ઞાન થાય છે, અને ભવાંતર પણ સ્પષ્ટ ભાસે છે પોતાના તેમજ પરના ભવ બાણવાનું જ્ઞાન કોઈ પ્રકારે વિસ વાદપણાને પામતું નથી

પ્રત્યેક ઠેકાણે તીર્થ કર ભિક્ષાર્થે જતા સુવર્ણવૃષ્ટિ ઇત્યાદિ થાય એમ શાસ્ત્રના કહેવાનો અર્થ સમજવાયોગ્ય નથી, અથવા શાસ્ત્રમા કહેલા વાક્યોનો તેવો અર્થ થતો હોય તો તે સાપેક્ષ છે, લોકભાષાના એ વાક્ય સમજવા યોગ્ય છે રૂઝા પુરુષનું આગમન કોઈને ત્યાં થાય તો તે જેમ એમ કહે

[૩૬૧]

૪૪૨

મુંબઈ, ચૈત્ર વદ ૧, ગવિ, ૧૯૪૬

ધાર તરવારની સોહલી, દોહલી ચોદમા બિનતાણી ચરણમેવા,
ધાર પર નાચતા દેખ બાજીગરા, સેવના ધાર પર રહે ન દેવા

—શ્રી આનંદધન—અન તબિનમ્તવન

એવું માર્ગનું અત્યંત દુષ્કરપણ શા કાણે કહ્યું ? તે વિચારવા યોગ્ય છે

આત્મપ્રણામ

[૩૬૨]

૪૪૩

મુંબઈ, ચૈત્ર વદ ૮, રવિ, ૧૯૪૬

સ સારસ બધી કારણના પદાર્થોની પ્રાપ્તિ સુલભપણે નિરતર પ્રાપ્ત થયા કરે અને બધન ન થાય એવા કોઈ પુરુષ હોય, તો તે તીર્થ કર કે તીર્થ કર જેવા બાણીએ છીએ, પણ પ્રાપ્તિ એવી સુલભ પ્રાપ્તિના જોગથી જીવને અદ્યકાળમા સ સાગ પ્રત્યેથી અત્યંત એવો વૈરાગ્ય થતો નથી, અને સ્વયં આત્મજ્ઞાન ઉદય થતું નથી, એમ બાણી, જે કઈ તે સુલભ પ્રાપ્તિને હાનિ કરનારા જોગ બને છે, તે ઉપકારકારક બાણી સુખે રહેવાયોગ્ય છે

[૩૬૩]

૪૪૪

મુંબઈ, ચૈત્ર વદ ૦)) રવિ, ૧૯૪૬

સ સારીપણે વસતા કઈ સ્થિતિએ વર્તીએ તો સારું, એમ કદાપિ ભાસે, તોપણ તે વર્તવાનું પ્રારબ્ધાધીન છે કોઈ પ્રકારનું કઈ રાગ, દેષ કે અજ્ઞાનના કારણથી જે ન થતું હોય, તેનું કારણ ઉદય જણાય છે અને આપે લખેલા પત્રના સળધમા પણ તેવું બાણી બીજો વિચાર કે શોક કરવો ઘટતો નથી

જળમા સ્વાભાવિક શીતળપણ છે, પણ સૂર્યાદિના તાપને યોગે ઉષ્ણપણને તે ભજતું દેખાય છે, તે તાપનો યોગ મટયેથી તે જ જળ શીતળ જણાય છે, વચ્ચે શીતળપણથી રહિત તે જળ જણાય છે, તે તાપના યોગથી છે એમ આ પ્રવૃત્તિજોગ અમને છે, પણ અમારા તે પ્રવૃત્તિ વિષે હાલ તો વેદા સિવાય અન્ય ઉપાય નથી

નમસ્કાર પહોંચે

[૩૬૪]

૪૪૫

મુંબઈ, ચૈત્ર વદ ૦)) રવિ, ૧૯૪૬

જે મુઠ અત્રે ચાતુર્માસઅર્થે આવવા હુએ છે, તેમનો જો આત્મા ન હોય તેમ હોય તો જણાવશો કે આ દેશને વિષે તમને આવવું નિવૃત્તિરૂપ નથી કદાપિ અત્ર સત્સંગની હુએથી આવવું વિચાર્યું હોય તો તે જોગ બનવો ઘણો વિકટ છે, કારણ કે અમારું ત્યા જવું આવવું બંને એમ સ ભવતું નથી પ્રવૃત્તિના બળવાન કારણોની તેમને પ્રાપ્તિ થાય એવું અત્રે છે, એમ બાણી બીજો વિચાર કરવો તેમને સુગમ હોય તો કરવો યોગ્ય છે એ પ્રકારે લખવાનું બંને તો લખશો હાલ તમને ત્યા શી દશા વર્તે છે ? સમાગમજોગ વિશેષણપણે ત્યા સત્સંગનો કરવો યોગ્ય છે વિશેષ તમારા કોઈ પ્રશ્નના ઉત્તર સિવાય લખવું હાલ સૂઝતું નથી

આત્મસ્થિત

[૩૬૫]

૪૪૬

મુંબઈ, વૈશાખ વદ ૬, રવિ, ૧૯૪૬

પ્રદેશે પ્રદેશથી જીવના ઉપયોગને આકર્ષક એવા આ સ સારને વિષે એક સમયમાત્ર પણ અવકાશ લેવાની જ્ઞાનીપુરુષોએ હા કહી નથી, કેવળ તે વિષે નકામ કહ્યો છે

[૩૩૮-૧]

૪૧૨

મુંબઈ, આસો વદ ૬, ૧૯૪૮

અત્રે આત્માકારતા વર્તે છે, આત્માનું આત્મસ્વરૂપરૂપે પરિણામનું હોવાપણું તે આત્માકારતા કહીએ છીએ

[૩૩૯]

૪૧૩

મુંબઈ, આસો વદ ૮, ૧૯૪૮

ૐ

લોકવ્યાપક એવા અધિકારને વિષે સ્વએ કરી પ્રકાશિત એવા જ્ઞાનીપુરુષ જ યથાતથ્ય દેખે છે લોકની શબ્દાદિ કામના પ્રત્યે દેખતાં છતાં ઉદાસીન રહી જે માત્ર સ્પષ્ટપણે પોતાને દેખે છે, એવા જ્ઞાનીને નમસ્કાર કરીએ છીએ, અને જ્ઞાને સ્ફુરિત એવા આત્મભાવને અત્યારે આટલું લખી તટસ્થ કરીએ છીએ એ જ વિનંતિ

[૩૪૦]

૪૧૪

મુંબઈ, આસો, ૧૯૪૮

ૐ

જે કંઈ ઉપાધિ કરાય છે, તે કંઈ 'સ્વપણાને' કારણે કરવામા આવતી નથી, તેમ કરાતી નથી જે કારણે કરાય છે, તે કારણે અનુક્રમે વેદવાયોગ્ય એવું પ્રારબ્ધકર્મ છે જે કંઈ ઉદય આવે તે અવિસ વાદ પરિણામે વેદવું એવું જે જ્ઞાનીનું બોધન છે તે અમારે વિષે નિશ્ચય છે, એટલે તે પ્રકારે વેદીએ છીએ, તથાપિ ઇચ્છા તો એમ રહે છે કે અદ્યપકાળને વિષે, એક સમયને વિષે જો તે ઉદય અસત્તાને પામતો હોય તો અમે આ બધામાથી જીડી ચાલ્યા જઈએ, એટલી આત્માને મોકળાશ વર્તે છે તથાપિ 'નિદ્રાકાળ', ભોજનકાળ તથા અમુક છૂટક કાળ સિવાય ઉપાધિનો પ્રસંગ રહ્યા કરે છે, અને કંઈ ભિન્નાતર થતું નથી, તોપણ આત્મોપયોગ કેઈ પ્રસંગે પણ અપ્રધાનપણું ભજતો જોવામા આવે છે, અને તે પ્રસંગે મૃત્યુના શોકથી અત્યંત અધિક શોક થાય છે, એમ નિસદેહ છે

એમ હોવાથી અને ગૃહસ્થ પ્રત્યથી પ્રારબ્ધ જ્યાં સુધી ઉદયમા વર્તે ત્યાં સુધીમાં 'સર્વથા' અયાચકપણાને ભજતું ચિત્ત રહેવામા જ્ઞાનીપુરુષોનો માર્ગ રહેતો હોવાથી આ ઉપાધિ ભજીએ છીએ જો તે માર્ગની ઉપેક્ષા કરીએ તોપણ જ્ઞાનીને વિરાધીએ નહીં એમ છે, છતાં ઉપેક્ષા થઈ શકતી નથી જો ઉપેક્ષા કરીએ તો ગૃહસ્થપણું પણ વનવાસીપણું ભલય એવો આકરો વૈરાગ્ય વર્તે છે

સર્વ પ્રકારના કર્તવ્યને વિષે ઉદાસીન એવા અમારાથી કંઈ થઈ શકતું હોય તો તે એક જ થઈ શકે છે કે પૂર્વોપાર્જિતનું સમતાપણું વેદન કરવું, અને જે કંઈ કરાય છે તે તેના આધારે કરાય છે એમ વર્તે છે

અમને એમ આવી જાય છે કે અમે, જે અપ્રતિબદ્ધપણું રહી શકીએ એમ છીએ, છતાં સસારના બાહ્યપ્રસંગને, અતરપ્રસંગને કુટુંબાદિ સ્નેહને ભજવા ઇચ્છતા નથી, તો તમ જેવા માર્ગ-જ્ઞાવાનને તે ભજવાને અત્યંત ત્રાસ અહોરાત્ર કેમ નથી છૂટતો ? કે જેને પ્રતિબદ્ધપણાંરૂપ ભય કર થમનું સહચારીપણું વર્તે છે

જ્ઞાનીપુરુષને મળીને જે સસારને ભજે છે, તેને તીર્થ કર પોતાના માર્ગથી બહાર કહે છે

કદાપિ જ્ઞાનીપુરુષને મળીને સસાર ભજે છે, તે સર્વ તીર્થ કરના માર્ગથી બહાર કહેવા યોગ્ય હોય તો શ્રેણિકાદિકને વિષે મિથ્યાત્વનો સભવ થાય છે, અને વિસવાદપણું પ્રાપ્ત થાય છે તે વિસવાદપણાથી યુક્ત એવું વચન જો તીર્થ કરનું હોય તો તે તીર્થ કર કહેવા યોગ્ય નથી

જ્ઞાનીપુરુષને મળીને જે આત્મભાવે, સ્વચ્છ હૃદયે, કામનાએ કરી, રસે કરી, જ્ઞાનીના વચનની ઉપેક્ષા કરી, 'અનુપયોગપરિણામી' થઈ સસારને ભજે છે, તે પુરુષ તીર્થ કરના માર્ગથી બહાર છે, એમ કહેવાનો તીર્થ કરનો આશય છે

[૩૬૮]

૪૪૮

મુળ, ૭૯ સુદ ૧૧ શુક્ર, ૧૯૪૬

વૈરાગ્યાદિ સાધનસ પન્ન લાઈ કૃષ્ણદાસ,

શ્રી ખલાત

શુદ્ધ ચિત્તથી વિહિત કરેલી તમારી વિજ્ઞાપિ પહેચેલ છે

સર્વ પરમાર્થનાં સાધનમા પરમસાધન તે સત્સંગ છે, સત્પુરુષના ચરણ સમીપનો નિવાસ છે બાધા કાળમા તેનું હર્લેલપાત્રું છે, અને આવા વિષમ કાળમાં તેનું અત્યંત હર્લેલપાત્રું જ્ઞાનીપુરુષે એ જાણ્યું છે

જ્ઞાનીપુરુષોની પ્રવૃત્તિ, પ્રવૃત્તિ જેવી હોતી નથી જિના પાણીને વિષ જેમ અગ્નિપણીનો મુખ્ય શુભ કહી શકાતો નથી, તેમ જ્ઞાનીની પ્રવૃત્તિ છે, તથાપિ જ્ઞાનીપુરુષ પણ નિવૃત્તિને કોઈ પ્રકારે પણ ઇચ્છે છે. પૂર્વે આરાધન કરેલાં એવા નિવૃત્તિનાં ક્ષેત્રો, વન, ઉપવન, જોગ, સમાધિ અને સત્સંગાદિ જ્ઞાનીપુરુષને પ્રવૃત્તિમા એકાં વારંવાર સાહસી આવે છે તથાપિ ઉદયપ્રાપ્ત પ્રારબ્ધને જ્ઞાની અનુસરે છે સત્સંગની રુચિ રહે છે, તેનો લક્ષ રહે છે, પણ તે વખત અત્ર વખત નિયમિત નથી

કલ્યાણને વિષે પ્રતિબંધરૂપ જે જે કારણો છે, તે જીવે વાર વાર વિચારવા ઘટે છે, તે તે કારણોને વાર વાર વિચારી મટાડવા ઘટે છે, અને એ માર્ગને અનુસર્યા વિના કલ્યાણની પ્રાપ્તિ ઘટતી નથી. મજા, વિશ્લેષ અને અજ્ઞાન એ અનાદિતા જીવના ત્રણ દોષ છે જ્ઞાનીપુરુષોના વચનની પ્રાપ્તિ થયે, તેનો યથાચોગ્ય વિચાર થવાથી, અજ્ઞાનની નિવૃત્તિ હોય છે તે અજ્ઞાનની સતતિ ગળવાન હોવાથી તેનો રોષ થવાને અર્થે અને જ્ઞાનીપુરુષના વચનોનો યથાચોગ્ય વિચાર થવાને અર્થે, મજા અને વિશ્લેષ મટાડવા ઘટે છે સમજાપણ, ક્ષમા, પોતાના દોષનું જોવું, અદ્યારભ, અદ્યપરિગ્રહ એ આદિ મજા મટવાના સાધન છે જ્ઞાનીપુરુષની અત્યંત ભક્તિ તે વિશ્લેષ મટવાનું સાધન છે

જ્ઞાનીપુરુષના સમાગમનો અતરાય રહેતો હોય, તે તે પ્રસંગમા વાર વાર તે જ્ઞાનીપુરુષની દશા, ચેષ્ટા અને વચનો નિરખવા, સહારવા અને વિચારવા યોગ્ય છે વળી તે સમાગમના અતરાયમા પ્રવૃત્તિમા પ્રસંગોમા, અત્યંત સાવધાનપણુ રાખવું ઘટે છે, કારણ કે એક તો સમાગમનું બળ નથી, અને બીજો અનાદિ અભ્યાસ છે જેનો, એવી સહજાકાર પ્રવૃત્તિ છે, જેથી જીવ આવરણપ્રાપ્ત હોય છે ધરતું, જ્ઞાતિતું, કે બીજા તેવા કામોનું કારણ પડયે ઉદ્ધાસીનશાવે પ્રતિબંધરૂપ જાણી પ્રવર્તન ઘટે છે તે કારણોને સુખ્ય કરી કોઈ પ્રવર્તન કરવું ઘટતું નથી, અને એમ થયા વિના પ્રવૃત્તિનો અવકાશ પ્રાપ્ત થાય નહીં

આત્માને લિન્ન લિન્ન પ્રકારની કલ્પના વડે વિચારવામા લોકસંજ્ઞા, ઓધસંજ્ઞા અને અસત્સંગ એ કારણો છે, જે કારણોમા ઉદ્ધાસીન થયા વિના, નિ સત્ત્વ એવી લોકસંજ્ઞા બી જપતપાદિ ક્રિયામા સાક્ષાત્ મોક્ષ નથી, પરંપરા મોક્ષ નથી, એમ માન્યા વિના, નિ સત્ત્વ એવા અસત્સંગ અને અસદ્ગુણ જે આત્મસ્વરૂપને આવરણના મુખ્ય કારણો છે, તેને સાક્ષાત્ આત્મધાતી જાણ્યા વિના જીવને જીવના સ્વરૂપનો નિશ્ચય થવો બહુ હર્લેલ છે, અત્યંત હર્લેલ છે જ્ઞાનીપુરુષના પ્રગટ આત્મ સ્વરૂપને કહેતા એવા વચનો પણ તે કારણોને લીધે જીવને સ્વરૂપનો વિચાર કરવાને બાધાન થતા નથી

હવે એવો નિશ્ચય કરવો ઘટે છે, કે જેને આત્મસ્વરૂપ પ્રાપ્ત છે, પ્રગટ છે, તે પુરુષ વિના બીજો કોઈ તે આત્મસ્વરૂપ ચચાર્થ કહેવા યોગ્ય નથી, અને તે પુરુષથી આત્મા જાણ્યા વિના બીજો કોઈ કલ્યાણનો ઉપાય નથી તે પુરુષથી આત્મા જાણ્યા વિના આત્મા જાણ્યો છે, એવી કલ્પના મુશ્કેલ જીવે સર્વથા ત્યાગ કરવી ઘટે છે તે આત્મારૂપ પુરુષના સત્સંગની નિરંતર કામના મળી

૧૪ સપૂર્ણ જ્ઞાન, દર્શન ઉત્પન્ન થવાથી સ્વરૂપસમાધિને વિષે શ્રી વીતરાગદેવ અત્ર છે, એમ ભાવવુ
૧૫ સ્વરૂપસમાધિને વિષે સ્થિત એવા તે વીતરાગ આત્માના સ્વરૂપમા તદ્દાકાર જ છે, એમ ભાવવુ
૧૬ તેમના મૂર્ધસ્થાનને વિષેથી તે વખતે ઝંકારનો ધ્વનિ થયા કરે છે એમ ભાવવુ

૧૭ તે ભાવનાઓ દૃઢ થયે તે ઝંકાર સર્વ પ્રકારના વક્તવ્ય જ્ઞાનને ઉપદેશે છે, એમ ભાવવુ
૧૮ જે પ્રકારના સમ્યક્માર્ગે કરી વીતરાગદેવ વીતરાગ નિષ્પન્નતાને પામ્યા એવુ જ્ઞાન તે ઉપદેશનું રહસ્ય છે, એમ ચિ તવતા ચિ તવતા તે જ્ઞાન તે શુ ? એમ ભાવવુ
૧૯ તે ભાવના દૃઢ થયા પછી તેમણે જે દ્રવ્યાદિ પદાર્થો કહ્યા છે, તેનું ભાવન કરી આત્માને સ્વસ્વરૂપમા ચિ તવવો, સર્વાંગ ચિ તવવો

ધ્યાનના ઘણા ઘણા પ્રકાર છે એ સર્વમા શ્રેષ્ઠ એવુ તો આત્મા જેમા મુખ્યપણે વર્તે છે, તે ધ્યાન કહેવાય છે, અને એ જ આત્મધ્યાનની પ્રાપ્તિ, ઘણુ કરીને આત્મજ્ઞાનની પ્રાપ્તિ વિના થતી નથી એવુ જે આત્મજ્ઞાન તે યથાર્થ બોધની પ્રાપ્તિ સિવાય ઉત્પન્ન થતુ નથી એ યથાર્થ બોધની પ્રાપ્તિ ઘણુ કરીને કંમે કરીને ઘણા જીવોને થાય છે, અને તેનો મુખ્ય માર્ગ તે બોધસ્વરૂપ એવા જ્ઞાનીપુરુષનો આશ્રય કે સગ અને તેને વિષે બહુમાન, પ્રેમ એ છે જ્ઞાની પુરુષનો તેવો તેવો સગ જીવને અને તકાળમા ઘણી વાર થઈ ગયો છે, તથાપિ આ પુરુષ જ્ઞાની છે, માટે હવે તેનો આશ્રય ગ્રહણ કરવો એ જ કર્તવ્ય છે, એમ જીવને આવ્યુ નથી, અને તે જ કારણ જીવને પરિભ્રમણનુ થયું છે, એમ અમને તો દૃઢ કરીને લાગે છે

જ્ઞાનીપુરુષનુ ઓળખાણ નહીં થવામા ઘણુ કરીને જીવના ત્રણ મોટા દોષ બાણીએ છીએ એક તો ‘હું બાણુ છું,’ ‘હું સમજુ છું’ એવા પ્રકારનુ જે માન જીવને રહ્યા કરે છે તે માન બીજુ પરિગ્રહાદિકને વિષે જ્ઞાની પુરુષ પર રાગ કરતા પણ વિશેષ રાગ ત્રોણુ, લોકલયને લીધે, અપકીર્તિભયને લીધે, અને અપમાનભયને લીધે જ્ઞાનીથી વિમુખ રહેવુ, તેના પ્રત્યે જેવુ વિનયોન્વિત થવુ જોઈએ તેવુ ન થવુ એ ત્રણ કારણ જીવને જ્ઞાનીથી અબદ્યે રાગે છે, જ્ઞાનીને વિષે પોતા સમાન કલ્પના રહ્યા કરે છે, પોતાની કલ્પના પ્રમાણે જ્ઞાનીના વિચારનુ, શાસ્ત્રનુ તોલન કરવામા આવે છે, થોડું પણ અથ-સગ ધી વાચનાદિ જ્ઞાન મળવાથી ઘણા પ્રકારે તે દર્શાવવાની જીવને ઇચ્છા રહ્યા કરે છે એ વગેરે જે દોષ તે ઉપર જણાવ્યા એવા જે ત્રણ દોષ તેને વિષે સમાય છે અને એ ત્રણે દોષનું ઉપાદાન કારણ એવા તો એક ‘સ્વસ્થ દ’ નામનો મહા દોષ છે, અને તેનું નિમિત્તકારણ અસત્સગ છે

જેને તમારા પ્રત્યે, તમને પરમાર્થની કોઈ પ્રકારે કંઈ પણ પ્રાપ્તિ થાઓ એ હેતુ સિવાય બીજુ સ્પૃહા નથી, એવો હું તે આ સ્થળે સ્પષ્ટ જણાવવા ઇચ્છુ છું, અને તે એ કે ઉપર જણાવેલા દોષો જે વિષે હજુ તમને પ્રેમ વર્તે છે, ‘હું બાણુ છું,’ ‘હું સમજુ છું,’ એ દોષ ઘણી વાર વર્તવામા પ્રવર્તે છે, અસાર એવા પરિગ્રહાદિકને વિષે પણ મહત્તાની ઇચ્છા રહે છે, એ વગેરે જે દોષો તે, ધ્યાન, જ્ઞાન એ સર્વેનું કારણ જે જ્ઞાનીપુરુષ અને તેની આજ્ઞાને અનુસરવુ તેને આડા આવે છે માટે જેમ બંને તેમ આત્મવૃત્તિ કરી તેને ઓછા કરવાનુ પ્રયત્ન કરવુ, અને લૌકિક ભાવનાના પ્રતિ-બંધથી ઉદ્ધાસ થવુ એ જ કલ્યાણકારક છે, એમ બાણીએ છીએ

[૩૪૩]

૪૧૭

આશ્વિન, ૧૯૪૮

હું પરમકૃપાળુ દેવ ! જન્મ, જરા, મરણાદિ સર્વ હું જોનો અત્યંત ક્ષય કરનારો એવો વીતરાગ પુરુષનો મૂળ માર્ગ આપ શ્રીમદે અને ત કૃપા કરી મને આપ્યો, તે અને ત ઉપકારનો પ્રતિઉપકાર વાળવા હું સર્વથા અસમર્થ છું, વળી આપ શ્રીમત્ કંઈ પણ લેવાને સર્વથા નિસ્પૃહ છો, જેથી હું મન, વચન, કાયાની ઓકાગ્રતાથી આપના ચરણારવિન્દમા નમસ્કાર કરુ છું આપની પરમભક્તિ અને વીતરાગપુરુષના મૂળધર્મની ઉપાસના મારા હૃદયને વિષે ભવપર્યંત અખડબદ્ધ રહેા એટલું માણુ છું તે સંકેપ થાઓ

ૐ શાંતિ શાંતિ શાંતિ.

ત્યા પણ જો પ્રમાદાદિ જોગે સિદ્ધિમાં જીવ પ્રવર્તે તો પ્રથમ ગુણઠાણને વિષે સ્થિતિ થવી સભવે છે

સાતમે ગુણઠાણે, આઠમે ગુણઠાણે, નવમે, દશમે ઘણું કરી પ્રમાદનો અવકાશ ઓછો છે અગિયારમે ગુણઠાણે સિદ્ધિજોગનો લોભ સભવનો જાણી પ્રથમ ગુણઠાણે સ્થિતિ હોવી સભવે છે ખાદી જેટલા સમ્યક્ત્વના સ્થાનક છે, અને ત્યાં સુધી સમ્યક્પરિણામી આત્મા છે ત્યાં સુધી, તે જોગે જોગને વિષે જીવને પ્રવૃત્તિ ત્રિકાળે સભવતી નથી

જે સમ્યક્જ્ઞાનીપુરુષાથી સિદ્ધિજોગના ચમત્કારો લોકોએ જાણ્યા છે, તે તે જ્ઞાનીપુરુષના કંઠા સભવતા નથી, સ્વભાવે કરી તે સિદ્ધિજોગ પશ્ચિમ પાસ્યા હોય છે ખીજા કોઈ કારણથી જ્ઞાની પુરુષને વિષે તે જોગ કહ્યો જતો નથી

માર્ગાનુસારી કે સમ્યક્દષ્ટિ પુરુષના અત્યંત સરળ પરિણામથી તેમના વચ્ચનાનુસાર કેટલીક વાર ખને છે અજ્ઞાનપૂર્વક જેનો યોગ છે, તેના તે આવરણના ઉદયે અજ્ઞાન સ્ફુરી, તે નિદ્ધિજોગ અદ્યપકાળે કળે છે જ્ઞાનીપુરુષથી તો માત્ર સ્વાભાવિક સ્ફુર્યે જ કળે છે, અન્ય પ્રકારે નહીં જે જ્ઞાનીથી સ્વાભાવિક સિદ્ધિજોગ પરિણામી હોય છે, તે જ્ઞાનીપુરુષ, અમે જે કરીએ છીએ તેવા અને તે આદિ ખીજા ઘણા પ્રકારના આસ્ત્રને પ્રતિગ્રહક કારણોથી મુક્ત હોય છે, કે જે કારણે આત્માનું ઔર્વચર્ય વિશેષ સ્ફુરિત થઈ, મનાદિ જોગમાં સિદ્ધિના સ્વાભાવિક પરિણામને પામે છે ક્વચિત્ એમ પણ જાણીએ છીએ કે, કોઈ પ્રસંગે જ્ઞાનીપુરુષે પણ સિદ્ધિજોગ પરિણામી કર્યો હોય છે, તથાપિ તે કારણ અત્યંત યગ્યવાન હોય છે, અને તે પણ સંપૂર્ણ જ્ઞાનદશાનું કાર્ય નથી અમે જે આ લખ્યું છે, તે બહુ વિચારવાથી સમજશે

અમારા વિષે માર્ગાનુસારીપણું કહેવું ઘટતું નથી અજ્ઞાનયોગીપણું તો આ દેહ ધર્મે ત્યારથી જ નહીં હોય એમ જણાય છે સમ્યક્દષ્ટિપણું તો જરૂર સભવે છે કોઈપ્રકારનો સિદ્ધિજોગ અમે ક્યારે પણ સાધવાનો આખી જિંદગીમાં અદ્ય પણ વિચાર કર્યો સાબરતો નથી, એટલે સાધને કરી તેવો જોગ પ્રગટ્યો હોય એવું જણાતું નથી આત્માના વિશુદ્ધપણાના કારણે જો કંઈ તેવું ઔર્વચર્ય હોય તો તેનું નહીં હોવાપણું કહી શકાતું નથી તે ઔર્વચર્ય કેટલેક અંશે સભવે છે, તથાપિ આ પત્ર લખતી વખતે એ ઔર્વચર્યની સ્મૃતિ થઈ છે, નહીં તો ઘણા કાળ થયાં તેમ થવું અમરણમાં નથી, તો પછી તે સ્ફુરિત કરવા વિધેની ઇચ્છા ક્યારેય થઈ હોય એમ કહી શકાય નહીં, એ અપદ્ધ વાર્તા છે તમે અમે કંઈ જુ ખી નથી જે હુ ખે છે તે રામના ચૌદ વર્ષના હુ ખેનો એક દિવસ પણ નથી પાડવના તેર વર્ષના હુ ખેની એક ઘડી નથી, અને ગજસુકુમારના ધ્યાનની એક પળ નથી, તો પછી અમને એ અત્યંત કારણ ક્યારેય જણાવું સભવતું નથી

તમે શોધ્ય કરવાયોગ્ય નથી, તેમ છતાં કરો છો તે વાર્તા તમારાથી ન લખાય તે લખાઈ નય છે તે ન લખાવા વિષે અમારો આ પત્રથી ઉપદેશ નથી, માત્ર જે વાચ તે જોયા કરવું, એવો નિશ્ચય રાખવાનો વિચાર કરો, ઉપયોગ કરો, અને સાક્ષી રહો, એ જ ઉપદેશ છે

નમસ્કાર પહોંચે

કૃષ્ણદાસનો પ્રથમ વિનયલક્ષિતરૂપ કાગળ મળ્યો હતો ત્યાર પછી ત્રિલોચનનો કાગળ અને ત્યાર પછી તમારું પત્ર પહોંચ્યું છે ઘણું કરી રવિવારે કાગળ લખી શકાશે

વર્ષ ૨૬ મું

[૩૪૮]

૪૨૨

મુળાઈ, કારતક સુદ, ૧૯૪૯

ધર્મસંબંધી પત્રાદિ વ્યવહાર પણ ઘણા થોડા રહે છે, જેથી તમારા કેટલાક પત્રોની પહોંચ માત્ર લખવાનું બન્યું છે

જિનાગમમા આ કાળને ‘દુષમ’ એવી સંજ્ઞા કહી છે, તે પ્રત્યક્ષ દેખાય છે, કેમ કે ‘દુષમ’ શબ્દનો અર્થ ‘દુ’ જે કરીને પ્રાપ્ત થવા યોગ્ય એવો’ થાય છે તે દુ જે કરીને પ્રાપ્ત થવા યોગ્ય તો એવો એક પરમાર્થમાર્ગ મુખ્યપણે કહી શકાય, અને તેવી સ્થિતિ પ્રત્યક્ષ જોવામા આવે છે જોકે પરમાર્થમાર્ગનું દુર્લભપણું તો સર્વ કાળને વિષે છે, પણ આવા કાળને વિષે તો વિશેષ કરીને કાળ પણ દુર્લભપણુના કારણરૂપ છે

અત્ર કહેવાનો હેતુ એવો છે કે ઘણું કરી આ ક્ષેત્રે વર્તમાન કાળમા પૂર્વે જેણે પરમાર્થમાર્ગ આરાધ્યો છે, તે દેહ ધારણ ન કરે, અને તે સત્ય છે, કેમ કે જો તેવા જીવોનો સમૂહ દેહધારીપણે આ ક્ષેત્રે વર્તતો હોત, તો તેમને તથા તેમના સમાગમમા આવનારા એવા ઘણા જીવોને પરમાર્થમાર્ગની પ્રાપ્તિ સુખે કરીને થઈ શકતી હોત, અને તેથી આ કાળને ‘દુષમ’ કહેવાનું કારણ રહેત નહીં આ રીતે પૂર્વાધિક જીવોનું અદ્યપણું એ આદિ છતાં પણ વર્તમાનકાળને વિષે જો કેઈ પણ જીવ પરમાર્થમાર્ગ આરાધવા ઇચ્છે તો અવશ્ય આરાધી શકે, કેમ કે દુ જે કરીને પણ આ કાળને વિષે પરમાર્થમાર્ગ પ્રાપ્ત થાય, એમ પૂર્વજ્ઞાનીઓનું કથન છે

સર્વ જીવને વર્તમાનકાળમા માર્ગ દુ જે કરીને જ પ્રાપ્ત થાય, એવો એકાત અભિપ્રાય

કોઈ દ્રવ્યમાં, કોઈ ક્ષેત્રમાં, કોઈ કાળમાં, કોઈ લાવમાં સ્થિતિ થાય એવો પ્રયત્ન જાણે કયાય દેખાતો નથી કેવળ સર્વ પ્રકારનું તેમાંથી અપ્રતિબંધપણુ જ યોગ્ય છે, તથાપિ નિવૃત્તિ ક્ષેત્ર, અને નિવૃત્તિ કાળને, સત્સ ગને અને આત્મવિચારને વિષે અમને પ્રતિબંધ રુચિ રહે છે તે ભેગ કોઈ પ્રકારે પણ જેમ અને તેમ થોડા કાળમાં થાય તે જ ચિંતનામાં અહોગત્ર વર્તીએ છીએ

આપના સમાગમની હાલમાં વિશેષ ધ્યાન રહે છે, તથાપિ તે મારે કંઈ પ્રસંગ વિના યોગ ન કરવો એમ રાખવું પડયું છે અને તે મારે બહુ વિશ્લેષ રહે છે

તમને પણ ઉપાધિ ભેગ વર્તે છે તે વિકટપણે વેદાય એવો છે, તથાપિ મૌનપણે સમતાથી તે વેદવો એવો નિશ્ચય રાખજો તે કર્મ વેદવાથી અતરાયનું બળ હજીવું થશે

શુ લખીએ ? અને શુ કહીએ ? એક આત્મવાર્તામાં જ અવિચ્છિન્ન કાળ વર્તે એવા તમારા જેવા પુરુષના સત્સ જના અમે દાસ છીએ અન્ય ત વિનયપણે અમારો ગરણ પ્રત્યથી નમસ્કાર સ્વીકારજો એ જ વિનંતી

દાસાનુદામ ગયચ દના પ્રહ્લાદ વાચજો

[૩૭૧]

૪૫૪ મુળર્ષ, પ્રથમ અસાદ વદ ૪, સોમ, ૧૯૪૬
૦૦

સ માર સ્વપ્ન પ્રીતિથી કરવાની ઇચ્છા થતી હોય તો તે પુરુષે જ્ઞાનીના વચન સાભળ્યાં નથી, અથવા જ્ઞાનીપુરુષના દર્શન પણ તેણે કર્યાં નથી, એમ તીર્થ કર કહે છે

જેની કેડનો ભગ થયો છે, તેનું પ્રાયે બધું બળ પરિક્ષીણપણાને ભરે છે જેને જ્ઞાનીપુરુષના વચનરૂપ લાકડીનો પ્રહાર થયો છે તે પુરુષને વિષે તે પ્રકારે સ સારસ બધી બળ હોય છે, એમ તીર્થ કર કહે છે

જ્ઞાનીપુરુષને જોયા પછી અને જોઈ જો રાગ ઉત્પન્ન થતો હોય તો જ્ઞાનીપુરુષને જોયા નથી, એમ તમે જાણો

જ્ઞાનીપુરુષના વચનને સાભળ્યા પછી સ્ત્રીનું સજીવન શરીર અજીવનપણે ભાસ્યા વિના રહે નહીં, ખરખર પૃથ્વીનો વિકાસ ધનાદિ સ પત્તિ ભાસ્યા વિના રહે નહીં

જ્ઞાનીપુરુષ સિવાય તેનો આત્મા બીજે કયાય ક્ષણભર સ્થાયી થવાને વિષે ઇચ્છે નહીં

એ આદિ વચનો તે પૂર્વે જ્ઞાનીપુરુષો માર્ગાનુસારી પુરુષને ઘોષતા હતા

જે જાણીને, સાભળીને તે સગળ જીવે આત્માને વિષે અવધારતા હતા

પ્રાણુત્યાગ જેવા પ્રસંગને વિષે પણ તે વચનોને અપ્રધાન ન કવ્યા યોગ્ય જાણતા હતા,

વર્તતા હતા

તમ સર્વ સુસુક્ષ્માર્ષીઓને અમારા ભક્તિભાવે નમસ્કાર પહોંચે અમારા આવો ઉપાધિભેગ જોઈ જીવમાં કલેશ યામ્યા વિના જેટલો અને તેટલો આત્મામ બધો અભ્યાસ વધાવવાનો વિચાર કુળે

સર્વથી સ્મરણભેગ વાત તો થણી છે, તથાપિ સ સાગ્રમાં સાવ ઉદ્ધાસીનતા, પગના અદ્યપણમાં પણ પ્રીતિ, પોતાના અદ્યપણને વિષે પણ અત્યંત કલેશ, દોષના વિલયમાં અન્ય ત વીર્યનું મુકુટ,

એ વાતો સત્સંગમાં આખર એક શરણાગતપણે ધ્યાનમાં ગળવાયોગ્ય છે જેમ અને તેમ નિવૃત્તિકાળ, નિવૃત્તિક્ષેત્ર, નિવૃત્તિદ્રવ્ય, અને નિવૃત્તિભાવને ભજવે તીર્થ કર જોતમ જેવા જ્ઞાની

પુરુષને પણ સ ઘોષતા હતા કે સમયમાત્ર પણ પ્રમાદ યોગ્ય નથી

પ્રહ્લાદ

તેવા વ્યવહારથી પરમાર્થ પ્રમાય છે, અને અવશ્ય જીવે તેવો વ્યવહાર ચક્રણ કરવો કે જેથી પરમાર્થ પ્રાપ્તિ એમ શાસ્ત્રોનો આશય છે શુદ્ધઅધ્યાત્મી અથવા તેના પ્રસંગી તે આશય સમજ્યા વિના તે વ્યવહારને ઉત્થાપી પોતાને તથા પરને દુર્લભબોધીપણ કરે છે

શમ, સવેગાદિ ગુણો ઉત્પન્ન થયે, અથવા વૈરાગ્યવિશેષ, નિષ્પક્ષપાતતા થયે, કષાયાદિ પાતળા પડયે તથા કંઈ પણ પ્રજ્ઞાવિશેષથી સમજ્યાની યોગ્યતા થયે જે સદ્ગુરુગમે મમજવા યોગ્ય અધ્યાત્મગ્રંથો, ત્યાં સુધી ઘણું કરી શક્ય જોવા છે, તે પોતાની કલ્પનાએ જેમ તેમ વાચી લઈ, નિર્ધારી લઈ, તેવો અતર્લેહ થયા વિના અથવા દશા કર્યા વિના, વિભાવ ગયા વિના પોતાને વિષે જ્ઞાન કદ્યે છે, અને ક્રિયા તથા શુદ્ધવ્યવહારરહિત થઈ વર્તે છે, એવો ત્રીજો પ્રકાર શુદ્ધઅધ્યાત્મીનો છે કામ કામ જીવને આવા યોગ બાહે તેવું રહ્યું છે, અથવા તો જ્ઞાનરહિત ગુરુ કે પરિચ્છાદિધૃષ્ટક ગુરુઓ, માત્ર પોતાના માન-પૂજાદિની કામનાએ ફરતા એવા, જીવને અનેક પ્રકારે અવળે રસ્તે ચડાવી દે છે, અને ઘણું કરીને ક્લેશિત જ એવું નહીં હોય જેથી એમ જણાય છે કે કાળગુ દુષ્ક્રમણ છે આ દુષ્ક્રમણ લખ્યું છે તે જીવને પુરુષાર્થરહિત કરવા અર્થે લખ્યું નથી, પણ પુરુષાર્થજન્યુત્તિ અર્થે લખ્યું છે અનુકૂળ સંયોગમા તો જીવને કંઈક જોઈ જન્યુત્તિ હોય તોપણ વખતે હાનિ ન થાય, પણ ન્યા આવા પ્રતિકૂળ યોગ વર્તતા હોય ત્યાં અવશ્ય મુમુક્ષુ જીવે વધારે જાગૃત રહેવું જોઈએ, કે જેથી તથાગુપ પરાભવ ન થાય, અને તેવા કોઈ પ્રવાહમાં ન તણાઈ જવાય વર્તમાનકાળ દુષ્ક્રમ કહ્યો છે છતાં તેને વિષે અનંત ભવને છેદી માત્ર એક ભવ બાકી રાખે એવું એકાવતારીપણુ પ્રાપ્ત થાય એવું પણ છે માટે વિચારવાનું જીવે તે લક્ષ રાખી, ઉપર કહ્યા તેવા પ્રવાહોમાં ન પડતા યથા-શક્તિ વૈરાગ્યાદિ અવશ્ય આરાધી સદ્ગુરુનો યોગ પ્રાપ્ત કરી કષાયાદિ દોષ છેદ કરવાવાળો એવો અને અજ્ઞાનથી રહિત થવાનો સત્ય માર્ગ પ્રાપ્ત કરવો મુમુક્ષુ જીવમા શમાદિ કહ્યા તે ગુણો અવશ્ય સંભવે છે, અથવા તે ગુણો વિના મુમુક્ષુતા ન કહી શકાય નિત્ય તેવો પરિચય રાખતાં, તે તે વાત શ્રવણ કરતા, વિચારતા, ફરી ફરીને પુરુષાર્થ કરતા, તે મુમુક્ષુતા ઉત્પન્ન થાય છે તે મુમુક્ષુતા ઉત્પન્ન થયે જીવને પરમાર્થમાર્ગ અવશ્ય સમજાય છે

[૩૪૬]

૪૨૩

મુળર્ષ, કારતક વદ ૬, ૧૬૪૬

જોઈએ પ્રમાદ થવાનો ઉપયોગ એ જીવને માર્ગના વિચારમા સ્થિતિ કરાવે છે અને વિચાર માર્ગમા સ્થિતિ કરાવે છે, એ વાત ફરી ફરી વિચારી, તે પ્રયત્ન ત્યાં વિયોગે પણ કોઈ પ્રકારે કરવું ઘટે છે એ વાત ભૂલવા ભોજ્ય નથી

[૩૩૭-૩૫૦]

૪૨૪

મુળર્ષ, કારતક વદ ૧૨, ૧૬૪૬

સમાગમ ઇષ્ટવા યોગ્ય મુમુક્ષુભાઈ કૃષ્ણદાસાદિ પ્રત્યે,

‘પુનર્જન્મ છે-જરૂર છે એ માટે ‘હું’ અનુભવથી હા કહેવામા અચળ છું’ એ વાક્ય પૂર્વ-ભવના કોઈ જોગનું સ્મરણ થતી વખતે સિદ્ધ થયેલું લખ્યું છે જેને, પુનર્જન્માદિ ભાવ કર્યા છે, તે ‘પદાર્થને’, કોઈ પ્રકારે જાણીને તે વાક્ય લખાયું છે

મુમુક્ષુ જીવના દર્શનની તથા સમાગમની નિરંતર ઇષ્ટ રાખીએ છીએ તાપમા વિશ્રાંતિનું સ્થાન તેને જાણીએ છીએ તથાપિ હાલ તો ઉદ્યાધીન જોગ વર્તે છે અત્યારે આટલું જ લખી શકીએ છીએ શ્રી સુભાગ્ય અત્ર સુખવૃત્તિમા છે

પ્રણામ પ્રાપ્ત થાય,

અન તાનુળ ધી ક્રોધ, માન, માયા અને લોભ સમ્યક્ત્વ સિવાય ગયા સ ભવે નહી, એમ જે કહેવાય છે તે યથાર્થ છે સ સારી પદાર્થોને વિષે જીવને તીવ્ર સ્નેહ વિના એવા ક્રોધ, માન, માયા અને લોભ હોય નહીં, કે જે કારણે તેને અન ત સ સારનો અનુભવ થાય જે જીવને સ સારી પદાર્થો વિષે તીવ્ર સ્નેહ વર્તે તો હોય તેને કોઈ પ્રસંગે પણ અન તાનુળ ધી ચતુષ્ક્રમાથી કોઈ પણ ઉદ્વેગ થવા સ ભવે છે, અને જ્યાં સુધી તીવ્ર સ્નેહ તે પદાર્થોમા હોય ત્યાં સુધી અવશ્ય પરમાર્થ માર્ગવાળો જીવ તે ન હોય પરમાર્થમાર્ગનું લક્ષણ એ છે કે અપરમાર્થને ભજતા જીવ બધા પ્રકારે કાયર થયા કરે, સુખે અથવા દુઃખે દુઃખમા કાયરપણુ કદાપિ બીજા જીવોનું પણ સ ભવે છે, પણ સ સારસ્વખની પ્રાપ્તિમા પણ કાયરપણુ, તે સુખનું અણુગમવાપણુ, નીરસપણુ પરમાર્થમાર્ગી પુરુષને હોય છે

તેણે નીરસપણુ જીવને પરમાર્થજ્ઞાને અથવા પરમાર્થજ્ઞાની-પુરુષના નિશ્ચયે થવું સ ભવે છે, બીજા પ્રકારે થવું સ ભવતું નથી પરમાર્થજ્ઞાને અપરમાર્થરૂપ એવો આ સ સાર જાણી પછી તે પ્રત્યે તીવ્ર એવો ક્રોધ, માન, માયા કે લોભ કોણુ કરે ? કે કયાથી થાય ? જે વસ્તુનું માહાત્મ્ય દ્રષ્ટિ માથી ગચ્છે તે વસ્તુને અર્થે અન્ય ત ક્લેશ થતો નથી સ સારને વિષે બ્રાતિપણે જાણેલું સુખ તે પરમાર્થજ્ઞાને બ્રાતિ જ ભાસે છે, અને જેને બ્રાતિ ભાસી છે તેને પછી તેનું માહાત્મ્ય શું લાગે એવી માહાત્મ્યદ્રષ્ટિ પરમાર્થજ્ઞાનીપુરુષના નિશ્ચયવાળા જીવને હોય છે, તેનું કારણુ પણ એ જ કે કોઈ જ્ઞાનના આવરણને કારણે જીવને વ્યવચ્છેદક જ્ઞાન થાય નહી, તથાપિ સારાન્ય એવું જ્ઞાન જ્ઞાનીપુરુષની શ્રદ્ધારૂપે થાય છે વડના બીજની પેઠે પરમાર્થ-વસ્તુ બીજ એ છે

તીવ્ર પરિણામે, ભવભયરહિતપણે જ્ઞાનીપુરુષ કે સમ્યક્દ્રષ્ટિ જીવને ક્રોધ, માન, માયા કે લોભ હોય નહી, જે સ સારઅર્થે અનુભવ કરે છે, તે કરતા પરમાર્થને તામે, બ્રાતિગત પરિણામે અમશ્ચર, દેવ, ધર્મને ભજે છે, તે જીવને ઘણું કરી અન તાનુળ ધી ક્રોધ, માન, માયા, લોભ થાય છે, કારણુ કે બીજા સ સારની ક્રિયાઓ ઘણું કરી અન ત અનુભવ કરવાવાળી નથી, માત્ર અપરમાર્થને પરમાર્થ જાણી આગ્રહે જીવ ભજ્યા કરે, તે પરમાર્થજ્ઞાની એવા પુરુષ પ્રત્યે, દેવ પ્રત્યે, ધર્મ પ્રત્યે નિરાદર છે, એમ કહેવામા ઘણું કરી યથાર્થ છે તે સદ્ગુરુ, દેવ, ધર્મ પ્રત્યે અસત્તુલ્યવીરિકના આગ્રહથી, માઠા બોધથી, આશ્ચર્યના, ઉપેક્ષાએ પ્રવર્તે એવો સ ભવ છે તેમ જ તે માઠા સગથી તેની સ સાર વાસના પરિચ્છેદ નહીં થતી હોવા છતાં તે પરિચ્છેદ માની પરમાર્થ પ્રત્યે ઉપેક્ષક રહે છે, એ જ અન તાનુળ ધી ક્રોધ, માન, માયા, લોભનો આકાર છે

[૩૭૯]

૪૬૦ સુખઈ, બીજા અપાઠ વદ ૧૦, એમ, ૧૯૪૯

ભાઈ કુવરજી,

શ્રી કલોલ

શારીરિક વેદનાને દેહનો ધર્મ જાણી અને બાંધેલા એવા કર્મોનું ફળ જાણી સમ્યક્પ્રકારે અહિંયાસવાયોગ્ય છે ઘણી વાર શારીરિક વેદનાનું બળ વિશેષ વર્તેલું હોય છે, ત્યારે ઉપર જે કહ્યું છે તે સમ્યક્પ્રકાર રૂઝા જીવોને પણ સ્થિર રહેવો કઠણ થાય છે, તથાપિ હૃદયને વિષે વાગવા તે વાતનો વિચાર કરતા અને આત્માને નિત્ય, અછેદ, અલેષ, જગ, મરણાદિ ધર્મથી ગ્રહિત લાવતા, વિચારતા, કેટલીક રીતે તે સમ્યક્પ્રકારનો નિશ્ચય આવે છે મોટા પુરુષોએ અહિંયાએલા એવા ઉપસર્ગ, તથા પરિપક્વના પ્રસંગોની જીવના સ્મૃતિ કરી, તે વિષે તેમનો અહેસાસ અથવા નિશ્ચય તે ફરી ફરી હૃદયમા સ્થિર કરવાયોગ્ય જાણવાથી જીવને તે સમ્યક્પરિણામ કળીભૂત થાય છે, અને

૪૨૮

મુખર્ષિ, માહ વદ ૪, ૧૮૪૯

શુભેચ્છાસ પન્ન મુમુક્ષુજનો શ્રી અઘાલાલ વગેરે,

પત્ર એ પહોંચ્યા છે અત્ર સમાધિ પરિણામ છે તથાપિ ઉપાધિનો પ્રસંગ વિશેષ રહે છે અને તેમ કરવામા ઉદાસીનતા છતા ઉદયયોગ હોવાથી નિષ્કલેશ પરિણામે પ્રવૃત્તિ કરવી ઘટે છે

કોઈ સફળ થતું વાચન પ્રમાદ ઓછો થવા અર્થે રાખવા યોગ્ય છે

[૩૫૪]

૪૨૯

મુખર્ષિ, માહ વદ ૧૧, રવિ, ૧૮૪૯

કોઈ માણસ આપણા વિષે કંઈ જણાવે ત્યારે તે ગભીર મનથી બનતા સુધી સાંભળ્યા રાખવું એટલું મુખ્ય કામ છે તે વાત બરાબર છે કે નહીં એ જાણ્યા પહેલાં કંઈ હર્ષ-ખેદ જેવું હોતું નથી મારી ચિત્તવૃત્તિ વિષે ક્યારેક ક્યારેક લાખાય છે, તેનો અર્થ પરમાર્થ ઉપર લેવા યોગ્ય છે, અને એ લાખવાનો અર્થ કંઈ વ્યવહારમા માઠાં પરિણામવાળો દેખાવો યોગ્ય નથી.

થયેલા સસ્કાર મટવા દુર્લભ હોય છે કંઈ કલ્યાણનું કાર્ય થાય કે ચિંતન થાય એ સાધનનું મુખ્ય કારણ છે બાકી એવો વિષય કોઈ નથી કે જેને વાસે ઉપાધિતાપે દીનપણે તપવું યોગ્ય હોય અથવા એવો કોઈ ભય રાખવા યોગ્ય નથી કે જે માત્ર આપણને લોકસ જ્ઞાથી રહેતો હોય

[૩૫૫]

૪૩૦

મુખર્ષિ, માહ વદ ૦), શુરુ, ૧૮૪૯

૪૩

અત્ર પ્રવૃત્તિઉદ્દેશ સમાધિ છે લીમડી વિષે જે આપને વિચાર રહે છે, તે કરુણા ભાવના કારણથી રહે છે, એમ અમે જાણીએ છીએ

કોઈ પણ જીવ પરમાર્થ પ્રત્યે માત્ર અશયપણે પણ પ્રાપ્ત થવાના કારણને પ્રાપ્ત થાય એમ નિષ્કારણ કરુણાશીલ એવા ઋષભાદિ તીર્થ કરોએ પણ કહ્યું છે, કારણ કે સત્પુરુષોના સપ્રદાયની સનાતન એવી કરુણાવસ્થા હોય છે કે, સમયમાત્રના અનવકાશે આખો લોક આત્માવસ્થા પ્રત્યે હો, આત્મસ્વરૂપ પ્રત્યે હો, આત્મસમાધિ પ્રત્યે હો, અન્ય અવસ્થા પ્રત્યે ન હો, અન્ય સ્વરૂપ પ્રત્યે ન હો, અન્ય આધિ પ્રત્યે ન હો, જે જ્ઞાનથી સ્વાત્મસ્થ પરિણામ હોય છે, તે જ્ઞાન સર્વ જીવો પ્રત્યે પ્રગટ હો, અનવકાશપણે સર્વ જીવ તે જ્ઞાન પ્રત્યે રચિપણે હો, એવો જ જેનો કરુણાશીલ સહજ સ્વભાવ છે, તે સપ્રદાય સનાતન સત્પુરુષોના છે

આપના અત કરુણમા એવી કરુણાવૃત્તિથી લીમડી વિષેના વારવાર વિચાર આવ્યા કરે છે, અને આપના વિચારનું એક અશય પણ કૃપા પ્રાપ્ત થાય અથવા તે કૃપા પ્રાપ્ત થવાનું એક અશય પણ કારણ ઉત્પન્ન થાય તો આ પચમકાળમા તીર્થ કરનો માર્ગ બહુ અશય પ્રગટ થવા બરાબર છે, તથાપિ તેમ થવું સભવિત નથી અને તે વાટે થવા યોગ્ય નથી એમ અમને લાગે છે જેથી સભવિત થવા યોગ્ય છે અથવા એનો જે માર્ગ છે, તે હાલ તો પ્રવૃત્તિના ઉદયમાં છે, અને તે કારણ જ્યાં સુધી તેમને લક્ષ્યગત નહીં થાય ત્યાં સુધી બીજા ઉપાય તે પ્રતિબંધ છે, નિસશય પ્રતિબંધ છે

જીવ જે અજ્ઞાન પરિણામી હોય તો તે અજ્ઞાન નિયમિતપણે આરાધવાથી જેમ કલ્યાણ નથી, તેમ મોહરૂપ એવો એ માર્ગ અથવા એવા એ લોકસ બધી માર્ગ તે માત્ર સસાર છે, તે પછી ગમે તે આકારમા મૂકે તોપણ સસાર છે, તે સસારપરિણામથી રહિત કરવા અસસારગત વાણીનો અસ્વરૂપ દૃષ્ટિપરિણામે જ્યારે આધાર પ્રાપ્ત થાય છે, ત્યારે તે સસારનો આકાર નિરાકારતાને પ્રાપ્ત થતો જાય છે બીજા પ્રતિબંધ તેમની દૃષ્ટિ પ્રમાણે કર્યા કરે છે, તેમ જ જ્ઞાનીના વચન પણ તેની તે દૃષ્ટિએ આરાધે તો કલ્યાણ થવા યોગ્ય લાગતું નથી માટે તમે એમ ત્યાં જણાવો કે તમે કોઈ કલ્યાણના

પરમ રુચિ છે જેને વિષે એવું આત્મજ્ઞાન અને આત્મવાર્તા તે કોઈ પણ પ્રકારની ઇચ્છા વિન ક્વચિત્ ત્યાગ જેવાં રાખવાં પડે છે આત્મજ્ઞાન વેદક હોવાથી સુગ્રવતું નથી, પણ આત્મવાર્તાને વિયોગ તે મુગ્ધ છે તમે પણ ચિત્તમા એ જ કારણે મુગ્ધાઓ છો ઘણી જેને ઇચ્છા છે એવા કોઈ મુમુક્ષુભાઈઓ તે પણ તે કારણે વિરહને વેદ છે તમે જ ને કશ્ચિદેચ્છા શુ ધારે છો ? તે વિચારશો અને જો કોઈ પ્રકારે શ્રાવણુ વહનો યોગ થાય તો તે પણ કરશો

સ સારની ઝાળ જોઈ ચિંતા લખશો નહીં ચિંતામા સમતા રહે તો તે આત્મચિંતા નેવી છે, ક'ઈ જ્ઞાન વાર્તા લખશો એ જ વિનંતી

પ્રણામ

[૩૭૮-૧]

૪૬૨

મુગ્ધર્, શ્રાવણુ સુદ ૫, ૧૯૪૬

જવાહિરી લોકોનું એમ માનવું છે કે એક સાધારણ મોપારી જેવું સારા રંગનું, પાણીનું અને ઘાટનું માણેક (પ્રત્યક્ષ) એજ રહિત હોય તો તેની કરોડો રૂપિયા કિંમત ગણીએ તોપણ તે એણું છે જો વિચાર કરીએ તો માત્ર તેમા આખનું ઠરવું અને મનની ઇચ્છા ને કલ્પિત માન્યતા સિવાય બીજું કાઈ નથી, તથાચિ એક આખના ઠરવાની એમા મોટી ખૂળીને માટે અને ફર્લ્સ પ્રાપ્તિને કારણે જીવે તેનું અફૂલત માહાત્મ્ય કહે છે, અને અનાદિ ફર્લ્સ, જેમા આત્મા ઠરી ગ્હે છે એવું જ સત્સ ગરૂપ સાધન તેને વિષે ક'ઈ આગ્રહ-રુચિ નથી, તે આશ્ચર્ય વિચારવા યોગ્ય છે

[૩૭૯]

૪૬૩

મુગ્ધર્, શ્રાવણુ સુદ ૧૫, રવિ, ૧૯૪૬

પરમજ્ઞેહી શ્રી સોભાગ,

અત્રે કુશળક્ષેમ છે અત્રેથી હવે થોડા દિવસમા સુક્ત શ્રવાય તો ઠીક એમ મનમા રહે છે પણ કયા જગુ તે હજી સુધી મનમા આવી શક્યું નથી આપનો તથા ગોસળિયા વગેરેનો આશ્રય સાચલા તરફ આવવા વિષે રહે છે, તો તેમ કરવામા હું ખ ક'ઈ નથી, તથાચિ આત્માને વિષે હાલ તે વાત સૂઝતી નથી

ઘણું કરીને આત્મામા એમ જ રહ્યા કરે છે કે જ્યાં સુધી આ વેપારપ્રસંગે કામકાજ કરવું રહ્યા કરે, ત્યાં સુધી ધર્મકથાદિપ્રસંગે અને ધર્મના જાણનારરૂપે કોઈ પ્રકારે પ્રગટપણામા ન શ્રવાય એ યથાયોગ્ય પ્રકાર છે વેપારપ્રસંગે રહેતા છતાં જેનો ભક્તિભાવ રહ્યા કર્યો છે, તેનો પ્રસંગ પણ એવા પ્રકારમા કરવો યોગ્ય છે, કે જ્યાં આત્માને વિષે ઉપર જણાવેલો પ્રકાર રહ્યા કરે છે, તે પ્રકારને યાધ ન થાય

બિન કહેલા મેરુ વગેરે વિષે તથા અગ્રજે કહેલ પૃથ્વીયાદિ સંગ ધે નમાનમપ્રમગમા વાતચીત કરશો

અમારું મન ઘણું ઉદાસ રહે છે અને પ્રતિજ્ઞા એવા પ્રકારનો રહે છે, કે તે ઉદાસપણુ માવ શુભ જેવું કરી ન ખમી શકાય એવા વેપારાદિપ્રસંગમા ઉપાધિજોગ વેદવા પડે છે, જોકે વાન્તવ્યપણે તો સમાધિપ્રત્યયી આત્મા છે

લિ૦ —પ્રણામ

૪૬૪

મુગ્ધર્, શ્રાવણુ વદ ૮ મુધ, ૧૯૪૬

થોડા વખત માટે મુગ્ધમા પ્રવર્તનથી અવકાશ લેવાનો વિચાર સૂઝી આવવાથી એક બે ન્યે બખવાનું બન્યું હતું, પણ તે વિચાર તો થોડા વખત માટે કોઈ નિવૃત્તિક્ષેત્ર પ્રત્યે રૂઢિતિ કરવાનો

એલું સ્વરૂપ જેને લાચરું છે તેવા પુરુષને વિષે નિષ્કામ શ્રદ્ધા છે જેને, તે પુરુષને ધીજરુચિસમ્યક્ત્વ છે તેવા પુરુષની નિષ્કામ ભક્તિ અળાધાએ પ્રાપ્ત થાય, એવા શુભો જે જીવમા હોય તે જીવ માર્ગા-નુસારી હોય, એમ જિન કહે છે

અમારો અભિપ્રાય કંઈ પણ કહે પ્રત્યે હોય તો તે માત્ર એક આત્માર્થે જ છે, અન્ય અર્થે નહીં ધીજરુ કોઈ પણ પદાર્થ પ્રત્યે અભિપ્રાય હોય તો તે પદાર્થઅર્થે નહીં, પણ આત્માર્થે છે તે આત્માર્થે તે પદાર્થની પ્રાપ્તિ-અપ્રાપ્તિને વિષે હોય એમ અમને લાગતુ નથી ‘આત્માપણુ’ એ ધ્વનિ સિવાય બીજો કોઈ ધ્વનિ કોઈ પણ પદાર્થના અહણુત્યાગમા સ્મરણુભોગ નથી અનવકાશ આત્માપણુ ભણ્યા વિના, તે સ્થિતિ વિના અન્ય સર્વ કલેશરૂપ છે

[૩૫૬]

૪૩૨

મુળર્થ, કાગણુ સુદ ૭, શુરુ, ૧૯૪૯

અ બાલાહનો લખેલો કાગળ પહોચ્યો હતો

આત્માને વિલાવથી અવકાશિત કરવાને અર્થે અને સ્વલાવમા અનવકાશપણુ રહેવાને અર્થે કોઈ પણ મુખ્ય ઉપાય હોય તો આત્મારામ એવા જ્ઞાનીપુરુષનો નિષ્કામ છુદ્ધિથી ભક્તિયોગરૂપ સ ગ છે તે સફળ થવાને અર્થે નિવૃત્તિ ક્ષેત્રમા તેવો ભોગ પ્રાપ્ત થવો એ કોઈ મોટા પુણ્યનો ભોગ છે, અને તેવો પુણ્યભોગ ઘણા પ્રકારના અ તરાયવાળો પ્રાયે આ જગતને વિષે દેખાય છે મારે અમને વાર વાર સમીપમા છીએ એમ સ લારી જેમા આ સ સારનુ ઉદાસીનપણુ કહ્યું હોય તે હાલ વાચો, વિચારો આત્માપણુ કેવળ આત્મા વર્તે એમ જે ચિંતવન રાખવુ તે લક્ષ છે, શાસ્ત્રના પરમાર્થરૂપ છે

આ આત્મા પૂર્વે અનંતકાળ વ્યતીત કર્યે ભણ્યો નથી, તે ઉપરથી એમ લાગે છે કે તે ભણવાનું કાર્ય સર્વથી વિકટ છે, અથવા તો ભણવાના તથારૂપ યોગો પરમદુર્લભ છે જીવ અન તકાળથી એમ ભણ્યા કરે છે કે હું અમુકને ભણુ છુ, અમુકને નથી ભણુતો એમ નથી, એમ છતા જે રૂપે પોતે છે તે રૂપનુ નિર તર વિસ્મરણુ આદર્યું આવે છે, એ વાત બહુ બહુ પ્રકારે વિચારવા યોગ્ય છે, અને તેનો ઉપાય પણ બહુ પ્રકારે વિચારવા યોગ્ય છે

[૩૫૭-૧]

૪૩૩

મુળર્થ, કાગણુ સુદ ૧૪, ૧૯૪૯

શ્રી કૃષ્ણાર્દિના સમ્યક્ત્વ સ બધી પ્રશ્નુ આપનું પત્ર પહોચ્યું છે તથા તેના આગલા દિવસના અત્રેના પત્તાથી આપને ખુલાસો પ્રાપ્ત થયો તે વિષેનુ આપનુ ચતુ પહોચ્યું છે બરાબર અવલોકનથી તે પત્તા દ્વારા શ્રી કૃષ્ણાર્દિના પ્રશ્નોનો આપને સ્પષ્ટ ખુલાસો થશે એમ સ ભવ છે

જેને વિષે પરમાર્થધર્મની પ્રાપ્તિના કારણો પ્રાપ્ત થવા અત્ય ત દુષ્કર થાય તે કાળને તીર્થ કર-દેવે દુષ્કર કહ્યો છે, અને આ કાળને વિષે તે વાત સ્પષ્ટ દેખાય છે સુગમમા સુગમ એવો કથ્યાણનો ઉપાય તે, જીવને પ્રાપ્ત થવો આ કાળને વિષે અત્ય ત દુષ્કર છે સુસુષુપણુ, સરળપણુ, નિવૃત્તિ, સત્સ ગ આદિ સાધનો આ કાળને વિષે પરમદુર્લભ ભણી પૂર્વના પુરુષોએ આ કાળને હુડાઅવસર્પિણી-કાળ કહ્યો છે, અને તે વાત પણ સ્પષ્ટ છે પ્રથમના ત્રણ સાધનોનો સ યોગ તો ક્વચિત્ પણ પ્રાપ્ત થવો ધીજરુ અમુક કાળમા સુગમ હતો, પરંતુ સત્સ ગ તો સર્વ કાળમા દુર્લભ જ દેખાય છે, તો પછી આ કાળને વિષે સત્સ ગ સુલભ કયાથી હોય? પ્રથમના ત્રણ સાધન કોઈ રીતે આ કાળમા જીવ પામે તોપણુ ધન્ય છે

કાળ સ બ ધી તીર્થ કરવાણી સત્ય કરવાને અર્થે ‘આવો’ ઉદ્ય અમને વર્તે છે, અને તે સમાધિરૂપે વેદવા યોગ્ય છે

૧ જેની પાસેથી ધર્મ માગવો, તે પામ્યાની પૂર્ણ ચોકસી કરવી એ વાક્યને વિચાર વિચારવું

૨ જેની પાસેથી ધર્મ માગવો તેવા પૂર્ણજ્ઞાનીનું ઓળખાણ જીવને થયું હોય ત્યારે તેવા જ્ઞાનીઓનો સત્સંગ કરવો અને સત્સંગ થાય તે પૂર્ણ પુણ્યોદય સમજવો તે સત્સંગમાં તેવા પરમ જ્ઞાનીએ ઉપદેશોદા શિક્ષાઓય ગ્રહણ કરવો એટલે જેથી કદાચક્ર, મતમતાતર, વિશ્વાસઘાત અને અસત્ વચન એ આદિનો તિરસ્કાર થાય અર્થાત્ તેને ગ્રહણ કરવા નહીં મતનો આગ્રહ મૂકી દેવો આત્માનો ધર્મ આત્મામાં છે આત્મત્વપ્રાપ્તપુરુષનો પ્રાપ્તિલો ધર્મ આત્મતામાર્ગરૂપ હોય છે બાકીનો માર્ગના મતમાં પડવું નહીં

૩ આટલું થતા છતાં જો જીવથી સત્સંગ થયા પછી કદાચક્ર, મતમતાતરગદિ દોષ ન મૂકી શકેતો હોય તો પછી તેણે જીવવાની આશા કરવી નહીં

અમે પોતે કેાઈને આદેશવાત એટલે આમ કરવું એમ કહેતા નથી વારવાર પૂઠો તોપણ તે સ્મૃતિમાં હોય છે અમારા સંગમાં આવેલા કેાઈ જીવોને હજી સુધી અમે એમ જણાવ્યું નથી કે આમ વલો, કે આમ કરો માત્ર શિક્ષાઓય તરીકે જણાવ્યું હશે

૪ અમારો ઉદ્દેશ એવો છે કે એવી ઉપદેશવાત કરતા વાણી પાછી જે આઈ નય છે સાધરણ પ્રજા પૂછે તો તેમાં વાણી પ્રકાશ કરે છે, અને ઉપદેશવાતમાં તો વાણી પાછી જે આઈ નય છે, તેથી અમે એમ જાણીએ છીએ કે હજી તેવો ઉદ્દેશ નથી

૫ પૂર્વે થઈ ગયેલા અન તજ્ઞાનીઓ ભેડે મહાજ્ઞાની થઈ ગયા છે, પણ તેથી કંઈ જીવનો દોષ નય નહીં, એટલે કે અત્યારે જીવમાં માન હોય તે પૂર્વે થઈ ગયેલા જ્ઞાની કહેવા આવે નહીં, પરંતુ હાલ જે પ્રત્યક્ષ જ્ઞાની ધિરાજમાન હોય તે જ દોષને જણાવી કહાવી ગઈ જેમ દ્રવતા સ્ત્રીસમુદ્ધથી અત્રેના તૃષાણુરની તૃષા છીપે નહીં, પણ એક મીઠા પાણીનો કળશો અને હોય તો તેથી તૃષા છીપે

૬ જીવ પોતાની કલ્પનાથી કલ્પે કે ધ્યાનથી કલ્યાણ થાય કે સમાધિથી કે યોગથી કે આવા આવા પ્રકારથી, પણ તેથી જીવનું કંઈ કલ્યાણ થાય નહીં જીવનું કલ્યાણ થવું તો જ્ઞાનીપુરુષના લક્ષમાં હોય છે, અને તે પરમસત્ત્વ ગે કરી સમજી શકાય છે, માટે તેવા વિકલ્પ કરવા મૂકી દેવા

૭ જીવે મુખ્યમાં મુખ્ય આ વાત વિશેષ ધ્યાન આપવા જેવી છે, કે સત્સંગ થયો હોય તો સત્સંગમાં સાક્ષોદ શિક્ષાઓય પરિણામ પામી, સહેજ જીવમાં ઉત્પન્ન થયેલ કદાચક્રાદિ દોષો તો છૂટી જવા ભેઈએ, કે જેથી સત્સંગનું અવલોકવાદપણું યોગ્યતાનો પ્રસંગ બીજા જીવોને આવે નહીં

૮ જ્ઞાનીપુરુષ કહેવું બાકી નથી રાજચુંક પણ જીવે કરવું બાકી રાજય છે એવો ચોગાપુરુષ કેાઈક જ વેળા ઉદયમાં આવે છે તેવી વાણીએ રહિત મહાત્માની લક્ષિત તો કેવળ કલ્યાણકારક જ નીવડે છે, પણ કેાઈ વેળા તેવી વાણી મહાત્મા પ્રત્યે થઈ અને તેવી પ્રવૃત્તિ થઈ ચૂકી, તોપણ તે જ વાણી જો અસત્પુરુષમાં કરી હોય અને જે કળ થાય છે, તે ક્રન્તા આતુ કળ જુદું જવાનો અલપ દ સત્પુરુષ પ્રત્યે તેવા કળમાં જો નિઃક કપણ જુદું હોય, તો કળે કરીને તેમનો પામેથી ગતમાર્ગની પ્રાપ્તિ હોઈ શકે છે એક પ્રકારે અમને પોતાને એ મારે બહુ યોગ્ય નહેતો હતો, પણ તેવું કલ્યાણ વિચારીને શોચ વિસ્મરણ કર્યો છે

૯ મન, વચન, કાયાના ભોગમાંથી જેને કેવળીસ્વરૂપલાવ થતા અહીં લાવ મટી ગયો છે, એવા

[૩૮૪]

૪૬૯

મુંબઈ, ભાદરવા વદ ૦), ૧૯૪૯

જેવી દૃષ્ટિ આ આત્માપ્રત્યે છે, તેવી દૃષ્ટિ જગતના સર્વ આત્માને વિષે છે જેવો સ્નેહ આ આત્મા પ્રત્યે છે તેવો સ્નેહ સર્વ આત્મા પ્રત્યે વર્તે છે જેવી આ આત્માની સહનન દૃષ્ટિતિ ધૃષ્ટીએ છીએ, તેવી જ સર્વ આત્મા પ્રત્યે ધૃષ્ટીએ છીએ જે જે આ આત્મા માટે ધૃષ્ટીએ છીએ, તે તે સર્વ આત્મા માટે ધૃષ્ટીએ છીએ જેવો આ દેહ પ્રત્યે ભાવ રાખીએ છીએ, તેવો જ સર્વ દેહ પ્રત્યે ભાવ રાખીએ છીએ જેવો સર્વ દેહ પ્રત્યે વર્તવાનો પ્રકાર ગણીએ છીએ, તેવો જ આ દેહ પ્રત્યે પ્રકાર વર્તે છે આ દેહમા વિશેષ યુદ્ધિ અને યોજના દેહ પ્રત્યે વિષમ યુદ્ધિ ઘણુ કરીને કચાદેય થઈ શકતી નથી જે સ્ત્રીઆદિનો સ્વપણે સખધ ગણાય છે, તે સ્ત્રીઆદિ પ્રત્યે જે કંઈ સ્નેહાદિક છે, અથવા સમતા છે, તેવા જ પ્રત્યે સર્વ પ્રત્યે વર્તે છે આત્મારૂપપણાના કાર્યે માત્ર પ્રવર્તન હોવાથી જગતના સર્વ પદાર્થ પ્રત્યે જેમ ઉદાસીનતા વર્તે છે, તેમ સ્વપણે ગણાતા સ્ત્રીઆદિ પદાર્થો પ્રત્યે વર્તે છે

પ્રારબ્ધ પ્રભાવે સ્ત્રીઆદિ પ્રત્યે જે કંઈ ઉદય હોય તેથી વિશેષ વર્તના ઘણુ કરીને આત્માથી અતી નથી કદાપિ કનુલાથી કંઈ તેવી વિશેષ વર્તના થતી હોય તો તેવી તે જ બધું તેવા ઉદયપ્રતિબદ્ધ આત્માઓ પ્રત્યે વર્તે છે, અથવા સર્વ જગત પ્રત્યે વર્તે છે કેાઈ પ્રત્યે કંઈ વિશેષ કરવું નહીં, કે ન્યૂન કરવું નહીં, અને કરવું તો તેવું એકધારાનું વર્તન સર્વ જગત પ્રત્યે કરવું એવું જ્ઞાન આત્માને ઘણા કાળ થયા હલ છે, નિશ્ચયસ્વરૂપ છે કેાઈ સ્થળે ન્યૂનપણુ, વિશેષપણુ, કે કંઈ તેવી સમ વિષમ ઝેણાએ વર્તવું કેાણું હોય તો જરૂર તે આત્મસ્થિતિએ, આત્મયુદ્ધિએ થતુ નથી, એમ લાગે છે પૂર્વપ્રભાધી પ્રારબ્ધના યોગે કંઈ તેવું ઉદયભાવપણે થતુ હોય તો તેને વિષે પણ સમતા છે કેાઈ પ્રત્યે ઝોછાપણુ, અધિકપણુ કંઈ પણ આત્માને રચતુ નથી, ત્યા પછી યીજી અવસ્થાનો વિકલ્પ હોવા યોગ્ય નથી, એમ તમને શુ કહીએ ? સંક્ષેપમા લખ્યું છે

સૌથી અભિન્નભાવના છે, જેટલી યોગ્યતા જેની વર્તે છે, તે પ્રત્યે તેટલી અભિન્નભાવની ભૂતિ આય છે, કવચિત્ કરુણાનુદ્વિથી વિશેષ સ્ફૂર્તિ આય છે, પણ વિષમપણાથી કે વિષમ, પરિશદાદિ કારણપ્રત્યયથી તે પ્રત્યે વર્તવાનો કંઈ આત્મામા સ કલ્પ જણાતો નથી અવિકલ્પરૂપે સ્થિતિ છે વિશેષ શુ કહીએ ? અમારે કંઈ અમારુ નથી, કે યીજીનુ નથી કે યીજી નથી, જેમ છે તેમ છે જેમ સ્થિતિ આત્માનો છે, તેવી સ્થિતિ છે સર્વ પ્રકારની વર્તના નિઃકપટપણાથી ઉદયની છે, મમ વિષમતા નથી સહનન દૃષ્ટિતિ છે જ્યા તેમ હોય ત્યા અન્ય પદાર્થમા આસક્ત યુદ્ધિ ઘટે નહીં, હોય નહીં

(૦૦૦૦)

[૩૮૫]

૪૭૦

મુંબઈ, આસો સુદ ૧, મ ગળ, ૧૯૪૯

‘જ્ઞાનીપુરુષપ્રત્યે અભિન્નયુદ્ધિ આય, એ કલ્યાણ વિષેનો યોગો નિશ્ચય છે, એવો સર્વ મહાત્મા પુરુષાનો અભિપ્રાય જણાય છે તમે તથા તે અન્ય વેદે જેનો દેહ હાલ વર્તે છે, તે ગ્રેય જ્ઞાનીપુરુષ પ્રત્યે જેમ અભિન્નતા વિશેષ નિર્મળપણે આવે તે પ્રકારની વાત પ્રસંગોપાત્ત કરો, તે યોગ્ય છે, અને પરસ્પરમા એટલે તેઓ અને તમ વચ્ચે નિર્મળ હેતુ વર્તે તમ પ્રવર્તવામા ગાધ નથી, પણ તે હેતુ જાત્ય તર થવું યોગ્ય છે જેવું સીપુરુપને કામાદિ કારણે હેતુ હોય છે, તેવું હેતુ નહીં, પણ જ્ઞાની પુરુષ પ્રત્યે જાનનેનો ભક્તિરાગ છે એવું ગ્રેય એક ચુરુપ્રત્યેનું શિષ્યપણુ એક, અને નિઃ તમનો સત્ત્વ નહીં કરે છે એમ જાણી, ભાઈ જેવી યુદ્ધિએ, તેવે હેતુ વર્તાય તે વાન વિશેષ યોગ્ય છે જ્ઞાનીપુરુષ પ્રત્યેનો ભિન્નભાવ સાથ ટાળવા યોગ્ય છે

શ્રીમદ ભાગવતને જદલે હાલ યોગવાસિદાદિ વાચવા યોગ્ય છે

આ પત્તાનો અર્થ તમને જે મમનય તે લખ્યો

શાસ્ત્રાદિ બોધનાર સામાન્ય પ્રકારે માર્ગાનુસારી જેવી ઉપદેશવાત કરે, તે શ્રદ્ધા, તે વ્યવહાર-વ્યવહારસ્વરૂપ છે સુગમપણે સમજવા એમ ચાર પ્રકાર થાય છે પ્રમાર્થ-પરમાર્થસ્વરૂપ એ નિકટ મોક્ષનો ઉપાય છે પરમાર્થ-વ્યવહારસ્વરૂપ એ અન તર પર પરસ્પૃધા ધે મોક્ષનો ઉપાય છે વ્યવહાર-પરમાર્થસ્વરૂપ તે ઘણા કાળે કોઈ પ્રકારે પણ મોક્ષનાં સાધનના કારણભૂત થવાનો ઉપાય છે વ્યવહાર-વ્યવહારસ્વરૂપનું ક્ષણ આત્મપ્રત્યયી નથી સંભવતું આ વાત હજી કોઈ પ્રસંગે વિશેષપણે લખીશું એટલે વિશેષપણે સમજાશે, પણ આટલી સંક્ષેપતાથી વિશેષ ન સમજાય તો મુઝાસો નહીં

લક્ષણથી, ગુણથી અને વેદનથી જેને આત્મસ્વરૂપ જણાયું છે, તેને ધ્યાનનો એ એક ઉપાય છે, કે જેથી આત્મપ્રદેશની સ્થિરતા થાય છે, અને પરિણામ પણ સ્થિર થાય છે લક્ષણથી, ગુણથી અને વેદનથી જેણે આત્મસ્વરૂપ જાણ્યું નથી, એવા મુમુક્ષુને જ્ઞાનીપુરુષે ગતાવેલું જો આ જ્ઞાન હોય તો તેને અનુક્રમે લક્ષણાદિનો ઘોષ સુગમપણે થાય છે સુખરસ અને તેનું ઉત્પત્તિસ્ત્રેત્ર એ કોઈ અપૂર્વ કારણરૂપ છે એમ તમે નિશ્ચયપણે નિર્ધારિને જ્ઞાનીપુરુષનો તે પછીનો જે માર્ગ તે ન હુલાય એવો તમને પ્રસંગ થયો છે, તેથી તેવો નિશ્ચય રાખવા જણાવ્યું છે તે પછીનો માર્ગ જો હુલાતો હોય અને તેને વિશેષ કોઈને અપૂર્વ કારણરૂપે નિશ્ચય થયો હોય તો તે કોઈ પ્રકારે માટે નિશ્ચય ફેરવે જ ઉપાયરૂપ થાય છે, એવો અમારા આત્માના લક્ષ રહે છે

એક અજ્ઞાનપણે પવનની સ્થિરતા કરે છે, પણ શ્વાસોર્ધ્વાસ રાધનથી તેને કલ્યાણનો હેતુ થતો નથી, અને એક જ્ઞાનીની આજ્ઞાપૂર્વક શ્વાસોર્ધ્વાસનો રાધ કરે છે, તો તેને તે કારણથી જ સ્થિરતા આવે છે, તે આત્માને પ્રગટવાનો હેતુ થાય છે શ્વાસોર્ધ્વાસની સ્થિરતા થવી એ એક પ્રકારે ઘણી કઠણ વાત છે. તેનો સુગમ ઉપાય સુખરસ એકતાર કરવાથી થાય છે, માટે તે વિશેષ સ્થિરતાનું સાધન છે, પણ તે સુધારસ-સ્થિરતા અજ્ઞાનપણે ક્ષીણીભૂત થતી નથી, એટલે કલ્યાણરૂપ થતી નથી, તેમ તે યોજનાનું ધ્યાન પણ અજ્ઞાનપણે કલ્યાણરૂપ થતું નથી, એટલો વિશેષ નિશ્ચય એમને ભાસ્યા કરે છે જેણે વેદનપણે આત્મા જાણ્યો છે તે જ્ઞાનીપુરુષની આજ્ઞાએ તે કલ્યાણરૂપ થાય છે, અને આત્મા પ્રગટવાનો અત્યંત સુગમ ઉપાય થાય છે

એક બીજી અપૂર્વ વાત પણ આ સ્થળે લખવાનું સહે છે આત્મા છે તે ચ દનવૃક્ષ છે તેની સમીપે જે જે વસ્તુઓ વિશેષપણે રહી હોય તે તે વસ્તુ તેની સુગધનો (!) વિશેષ ઘોષ કરે છે જે વૃક્ષ ચ દનથી વિશેષ સમીપ હોય તે વૃક્ષના ચ દનની ગંધ વિશેષપણે સ્ફુરે છે જેમ જેમ આથોના વૃક્ષ હોય તેમ તેમ સુગંધ મદ્યપરિણામને ભજે છે, અને અમુક મર્યાદા પછી અસુગંધ રૂપે વૃક્ષોનું વન આવે છે, અર્થાત્ ચ દન પછી તે સુગંધપરિણામ કરતું નથી તેમ આ આત્મા વિભાવ પરિણામને ભજે છે, ત્યાં સુધી તેને ચ દન વૃક્ષ કહીએ છીએ અને સૌથી તેને અમુક અમુક સૂક્ષ્મ વસ્તુનો સંગ થ છે, તેમાં તેની છાયા (!) રૂપ સુગંધ વિશેષ પડે છે, જેનું ધ્યાન જ્ઞાનીની આજ્ઞાએ ધ્યાથી આત્મા પ્રગટે છે પવન કરતા પણ સુધારસ છે તેમાં, આત્મા વિશેષ સમીપપણે વર્તે છે, માટે તે આત્માની વિશેષ છાયા-સુગંધ (!)નો ધ્યાન કરવાયોગ્ય ઉપાય છે આ પણ વિશેષપણે સમજવાયોગ્ય છે પ્રણામ પહેલે

[૩૮૮]

૪૭૩

મુગર્ધ, આસો વદ ૩, ૧૯૪૬

પરમસમેહી શ્રી સુભાગ્ય,

શ્રી મોરબી

પત્ર આવે ૧ પહેલેલ છે

એટલું તો અમને બરાબર ધ્યાન છે કે મુગવણના વળતમાં ઘણું કરી ચિત્ત કંઈ વેચાગદિના

નથી જે પદાર્થના પ્રકાશને વિષે ચૈતન્યપણથી તે પદાર્થો જાણ્યા જાય છે, તે પદાર્થો પ્રકાશ પામે છે, સ્પષ્ટ ભાસે છે, તે પદાર્થ જે કોઈ છે તે જીવ છે અર્થાત્ તે લક્ષણ પ્રગટપણે સ્પષ્ટ પ્રકાશમાન, અચળ એલું નિરાભાધ પ્રકાશમાન ચૈતન્ય, તે જીવનુ તે જીવપ્રત્યે ઉપયોગ વાળતા પ્રગટ દેખાય છે

એ જે લક્ષણો કહ્યા તે ફરી ફરી વિચારી જીવ નિરાભાધપણે જાણ્યો જાય છે, જે જાણવાથી જીવ જાણ્યો છે તે લક્ષણો એ પ્રકારે તીર્થ કરાદિએ કહ્યા છે

[૩૫૬]

૪૩૯

મુળર્ષ, ચૈત્ર સુદ ૬, ગુરુ, ૧૯૪૯

ૐ

“સમતા રમતા ઊરધતા”, એ પદ વગેરે પદ જે જીવ લક્ષણના લખ્યા હતા, તેનો વિશેષ અર્થ લખી પત્ર ૧ દિવસ પાચ થયા મોરબી રવાને કર્યો છે, જે મોરબી ગયે પ્રાપ્ત થવો સભવે છે

ઉપાધિનો જોગ વિશેષ રહે છે જેમ જેમ નિવૃત્તિના જોગની વિશેષ ઇચ્છા થઈ આવે છે, તેમ તેમ ઉપાધિની પ્રાપ્તિનો જોગ વિશેષ દેખાય છે ચારે બાજુથી ઉપાધિનો લીટો છે કોઈ એવી બાજુ અત્યારે જણાતી નથી કે અત્યારે જ એમાંથી છૂટી ચાલ્યા જવું હોય તો કોઈનો અપરાધ કર્યો ન ગણાય છૂટવા જતા કોઈના મુખ્ય અપગ્રધમાં આવી જવાનો સ્પષ્ટ સભવ દેખાય છે, અને આ વર્તમાન અવસ્થા ઉપાધિરહિતપણાને અત્યંત યોગ્ય છે, પ્રારબ્ધની વ્યવસ્થા એવી પ્રગટ કરી હશે

લિ૦ રાયચંદના પ્રણામ

[૩૬૦-૧]

૪૪૦

મુળર્ષ, ચૈત્ર સુદ ૬, ૧૯૪૯

સુમુક્ષુભાર્ષ સુખલાલ છગનલાલ,

વીરમગામ

કલ્યાણની જિજ્ઞાસાવાળો એક કાગળ માર્ગ સાલમાં મળ્યો હતો, તેવા જ અર્થનો બીજો કાગળ થોડા દિવસ થયા મળ્યો છે

કેશવલાલનો તમને ત્યા સમાગમ થાય છે એ શ્રેયવાળો જોગ છે

આર ભ, પરિગ્રહ, અસત્સંગ આદિ કલ્યાણને પ્રતિબંધ કરનારાં કારણોમાં જેમ અને તેમ એછો પરિચય થાય તથા તેમાં ઉદ્ધાસીનતા પ્રાપ્ત થાય તે વિચાર હાલ મુખ્યપણે રાખવા યોગ્ય છે

[૩૬૦-૨]

૪૪૧

મુળર્ષ, ચૈત્ર સુદ ૬, ૧૯૪૯

સુમુક્ષુભાર્ષશ્રી મનસુખ દેવશી,

લીમડી

હાલ તે તરફ થયેલા શ્રાવકો વગેરેના સમાગમ સળધીની વિગત વાઙી છે તે પ્રસંગમાં ત્રયિ કે અરુચિ જીવને ઉદય આવી નહીં, તે શ્રેયવાળું કારણ જાણી, તેને અનુસરી નિરતર પ્રવર્તન કરવાનો પરિચય કવો યોગ્ય છે, અને તે અસત્સંગનો પરિચય જેમ એછો પડે તેમ તેની અનુકૂળ ઇચ્છા રહેલું યોગ્ય છે, જેમ અને તેમ સત્સંગના જોગને ઇચ્છવો અને પોતાના દોષને જોવા યોગ્ય છે

વર્ષ ૨૭ મું

[૩૯૩]

૪૭૭

મુળદ્, કાર્તિક સુદ ૬, શુક્ર, ૧૯૫૦

‘માથે રાખા વર્તે છે’ એટલા વાક્યના ઇંડિપોહ (વિચાર)થી ગર્ભશ્રીમંત એવા શ્રી શાળીભદ્ર તે કાળથી સ્ત્રીઆદિ પરિચયને ત્યાગવારૂપ પ્રારભ લજતા હવા.

‘નિત્ય પ્રત્યે એકેક સ્ત્રીને ત્યાગી અનુક્રમે ધત્રીશ સ્ત્રીઓને ત્યાગવા ઇચ્છે છે, એવો ધત્રીશ દિવસ સુધીનો કાળપારધીનો ભદ્ર સો શ્રી શાળીભદ્ર કરે છે, એ મોટું આશ્ચર્ય છે’ એમ શ્રી ધનાભદ્રથી સ્વાભાવિક વૈરાગ્યવચન ઉદ્ભવ થતા હવા.

‘તમે એમ કહો છો તે બેકે મને માન્ય છે, તથાપિ તે પ્રકારે આપ પણ ત્યાગવાને હર્લભ છો’ એવા સહેજ વચન તે ધનાભદ્ર પ્રત્યે શાળીભદ્રની બહેન અને તે ધનાભદ્રની પત્ની કહેતી હતી જે સાલણી કોઈ પ્રકારના ચિત્તકલેશ પરિણમવા વગર તે શ્રી ધનાભદ્ર તે જ સમયે ત્યાગને ભજતા હવા, અને શ્રી શાળીભદ્ર પ્રત્યે કહેતા હવા કે તમે શા વિચારે કાળના વિશ્વાસને ભજો છો? તે શ્રવણ કરી, જેનું ચિત્ત આત્મારૂપ છે એવા તે શ્રી શાળીભદ્ર અને ધનાભદ્ર ‘ભાગ્યે કોઈ દિવસે કંઈ પોતાનું કયું નથી’ એવા પ્રકારથી ગૃહાદિ ત્યાગ કરી આસ્થા જતા હવા.

આવા સત્પુરુષના વૈરાગ્યને સાલજ્યા છતાં આ શુભ ઘણા વર્ષના આશરે કાળનો વિશ્વાસ કરે છે, તે ક્રિયા બળે કરતો હશે? તે વિચારી બોવા યોગ્ય છે.

તે આકર્ષણથી ઉપયોગ બે અવકાશ પામે તો તે જ સમયે તે આત્માપણે થાય છે તે જ સમયે આત્માને વિષે તે ઉપયોગ અનન્ય થાય છે

એ આદિ જે અનુભવવાર્તા તે જીવને સત્સ ગના દૃઢ નિશ્ચય વિના પ્રાપ્ત થવી અત્ય ત વિકટ છે તે સત્સ ગ નિશ્ચયપણે જાણ્યો છે, એવા પુરુષને તે સત્સ ગનો યોગ રહેવો એ દુષ્ક્રમકાળને વિષે અન્ય ત વિકટ છે

જે ચિંતાના ઉપદ્રવે તમે મુગ્ધાઓ છો, તે ચિંતાઉપદ્રવ કોઈ થતુ નથી કોઈ જ્ઞાનવાર્તા જરૂર લખજો

પ્રેમભક્તિએ નમસ્કાર

[૩૬૬]

૪૪૭

મુંબઈ, વૈશાખ વદ ૮, ભોમ, ૧૯૪૬

ન્યા ઉપાય નહીં ત્યા ખેદ કરવો યોગ્ય નથી

ઈશ્વરેચ્છા પ્રમાણે જે થાય તેમા સમતા ઘટે છે, અને તેના ઉપાયનો કંઈ વિચાર સૂઝે તે કયાં રહેવું એટલો માત્ર આપણો ઉપાય છે

સ સારના પ્રસ ગોમા કવચિત્ ન્યાસુધી આપણને અનુકૂળ એવું થયા કરે છે, ત્યા સુધી તે સ સારનું સ્વરૂપ વિચારી ત્યાગજોગ છે, એવું પ્રાયે હૃદયમાં આવવું હર્લભ છે તે સ સારમા ન્યારે ઘણા ઘણા પ્રતિકૂળ પ્રસ ગોની પ્રાપ્તિ થાય છે, તે વખતે પણ જીવને પ્રથમ તે ન ગમતો થઈ પછી વૈરાગ્ય આવે છે, પછી આત્મસાધનની કંઈ સૂઝ પડે છે, અને પરમાત્મા શ્રીકૃષ્ણના વચન પ્રમાણે મુમુક્ષુ જીવને તે તે પ્રસ ગો સુખદાયક માનવા ઘટે છે, કે જે પ્રસ ગને કારણે આત્મસાધન સૂઝે છે.

અમુક વખત સુધી અનુકૂળપ્રસ ગી સ સારમા કદાપિ સત્સ ગનો જોગ થયો હોય તોપણ આ કાળમા તે વડે વૈરાગ્યનું યથાસ્થિત વેદન થવું હર્લભ છે, પણ ત્યાર પછી પ્રતિકૂળ પ્રતિકૂળ કોઈ કોઈ પ્રસ ગ બન્યા કયાં હોય તો તેને વિચારે, તેને વિમાસણે સત્સ ગ હિતકારક થઈ આવે છે, એવું જાણી જે કંઈ પ્રતિકૂળ પ્રસ ગની પ્રાપ્તિ યાય તે આત્મસાધનના કારણરૂપે માની સમાધિ રાખી ઉજાગર રહેવું કદિપત ભાવમા કોઈ રીતે ભૂલ્યા જેવું નથી

[૩૬૭]

૪૪૮

મુંબઈ, વૈશાખ વદ ૯, ૧૯૪૬

શ્રી મહાવીરદેવને ગોતમાદિ મુનિજન એમ પૂછતા હતા કે હે પૂજ્ય ! ‘ માહણુ’, ‘ શ્રમણુ’, ‘ ભિક્ષુ’ અને ‘ નિર્ઝંથ ’ એ ચાર શબ્દનો અર્થ શો છે, તે અમને કહો તે અર્થ ત્યાર પછી શ્રી તીર્થ કર વિસ્તારથી કહેતા હતા ઘણા પ્રકારની વીતરાગ અવસ્થાઓ તે ચારની અનુક્રમે વિશેષથી વિશેષ કરી કહેતા હતા, અને એમ તે શબ્દનો અર્થ શિષ્યો ધારતા હતા

નિર્ઝંથની ઘણી દશાઓ કહેતા એક ‘ આત્મવાદપ્રાપ્ત ’ એવો શબ્દ તે નિર્ઝંથનો તીર્થ કર કહેતા હતા ટીકાકાર શીલાગાથાર્થે તે ‘ આત્મવાદપ્રાપ્ત ’ શબ્દનો અર્થ એમ કહેતા હતા કે ‘ ઉપયોગ છે લક્ષણ જેનું, અસ જય પ્રદેશી, સ કૌચવિકાસનું ભાજન, પોતાના કરેલાં કર્મેના ભોક્તા, અવસ્થાઓ કરી દ્રવ્યપર્યાયરૂપ, નિત્યાનિત્યાદિ અન ત ધર્માત્મક એવા આત્માને જાણનાર ’

૧ જુઓ, શ્રી સૂરજતાગસૂત્ર, શુનસ્કંધ ૧, અધ્યયન ૧૬, ગાથા ૫ ‘ આયચાયપત્તે ’=આત્મવાદપ્રાપ્ત આત્મન ઉપયોગલક્ષણસ્ય જીવમ્યાસહ્યેયપ્રદેશાત્મકસ્ય સંકોચવિકાશભાજસ્વકૃતકલ્પભુજ પ્રત્યેકસાધારણતયા હ્યવસ્થિતસ્ય દ્રવ્યપર્યાયતયા નિત્યાનિત્યાયનંતધર્માત્મકસ્ય વા વાદ આત્મવાદસ્ત પ્રાપ્ત આત્મવાદપ્રાપ્ત સમ્યગ્ યથાવસ્થિતાત્મસ્વતત્ત્વવેદીત્યર્થ ।

[૩૬૫]

૪૮૨

મુળર્ધ, પોષ વદ ૧૪, રવિ, ૧૬૫૦

હાલ વિશેષપણે કરી લખવાનું થતું નથી તેમાં, ઉપાધિ કરતા ચિત્તનું સંશ્લેષપણું વિશેષ કારણ રૂપે છે. (ચિત્તનું ઇચ્છારૂપમાં કંઈ પ્રવર્તન થવું સંશ્લેષ પામે, ન્યૂન થાય તે સંશ્લેષપણું અનિવાર્ય છે) અને એમ વેદ્ય છે કે, જ્યાં કંઈ પણ પ્રમત્તદશા હોય છે ત્યાં જગતપ્રત્યયી કામનો આત્માને વિશેષ અવકાશ ઘટે છે જ્યાં કેવળ અપ્રમત્તા વર્તે છે, ત્યાં આત્મા સિવાય બીજા કોઈ પણ ભાવનો અવકાશ વર્તે નહીં, જોકે તીર્થ કરાદિક, સંપૂર્ણ એવું જ્ઞાન પામ્યા પછી, કોઈ ભતની દેહક્રિયાએ સહિત દેખાવાનું ગાન્યું છે, તથાપિ આત્મા, એ ક્રિયાનો અવકાશ પામે તો જ કરી શકે એવી ક્રિયા કોઈ તે જ્ઞાન પછી હોઈ શકે નહીં, અને તો જ ત્યાં સંપૂર્ણ જ્ઞાન ટકે, એવો અસંદેહ જ્ઞાનીપુરુષોનો નિર્ધાર છે, એમ અમને લાગે છે જ્વરાદિ રોગમાં કંઈ સ્નેહ જેમ ચિત્તને નથી થતો, તેમ આ ભાવોને વિશેષ વર્તે છે, લગભગ સ્પષ્ટ વર્તે છે, અને તે પ્રતિબંધના રહિતપણાનો વિચાર થયા કરે છે

[૩૬૬]

૪૮૩

મોહમયી, માહ વદ ૪, શુક્ર, ૧૬૫૦

પરમસ્નેહી શ્રી સોલાગ,

શ્રી અબર

તમારા પત્રો પહોંચ્યા છે તે સાથે પ્રશ્નોની ટીપ ઉતારીને બીડી તે પહોંચી છે તે પ્રશ્નોમાં જે વિચાર જણાવ્યા છે, તે પ્રથમ વિચારભૂમિકામાં વિચારવા જેવા છે જે પુરુષે તે અથર્થ છે, તેણે વેદાંતાદિ શાસ્ત્રના અમુક અથવા અવલોકન ઉપરથી તે પ્રશ્નો લખ્યા છે અત્યંત આશ્ચર્યચોગ્ય વાર્તા એના લખી નથી; એ પ્રશ્નો તથા તે બીજાના વિચાર ઘણાવખત પહેલાં વિચાર્યા હતા, અને એવા વિચારની વિચારણા કરવા વિષે તમને તથા ગોસળિયાને જણાવ્યું હતું તેમ જ બીજા તેવા સુસુક્ષ્મે તેવા વિચારના અવલોકન વિષે કહ્યું હતું, અથવા કદાચ અર્ધ આલે છે કે, જે વિચારોની વિચારણા ઉપરથી અનુક્રમે સંસ્કૃતસંસ્કૃતો પૂરા વિવેક થઈ શકે

હાલ સાત આઠ દિવસ થયા શારીરિક સ્થિતિ જ્વરઅસ્ત હતી, હંમણાએ દિવસ થયાં ઠીક છે કવિતા બીડી તે પહોંચી છે તેમાં આલોપિકા તરીકેના લેહમાં તમારું નામ ખતાવ્યું છે અને કવિતા કરવામાં જે કંઈ વિચક્ષણતા જોઈએ તે ખતાવવાનો વિચાર રાખ્યો છે કવિતા ઠીક છે કવિતા કવિતાર્થે આરાધવા યોગ્ય નથી, સ સારાર્થે આરાધવા યોગ્ય નથી, ભગવદ્ભજનાર્થે, આનંદકથાભૂતિને તેનું પ્રયોજન થાય તો જીવને તે શુભની ક્ષયોપશમતાનું ફળ છે જે વિદ્યાથી ઉપશમશુભ પ્રગટ્યો નહીં, વિવેક આવ્યો નહીં, કે સમાધિ થઈ નહીં તે વિદ્યાને વિષે રૂઢા જીવે આશ્રય કરવાયોગ્ય નથી

હાલ હવે ઘણું કરી મોતીની ખરીદી થઈ રાખી છે વિલાયતમાં છે તેનો અનુક્રમે વેચવાનો વિચાર રાખ્યો છે જો આ પ્રસંગ ન હોત તો તે પ્રસંગમાં ઉદ્ભવ થતી જ બાળ એને તેનું ઉપશમાવર્તુ થાત નહીં હવે તે સ્વસ વેદરૂપે અનુભવમાં આવેલ છે, તે પણ એક પ્રકારનું પ્રારબ્ધનિવર્તન રૂપ છે સવિગત જ્ઞાનવાર્તાનો હવે પત્ર લખશે, તો ઘણું કરી તેનો ઉત્તર લખીશું

લિ. અ. મન્નરૂપ

[૩૬૭]

૪૮૪

મોહમયી, માહ વદ ૮, શુક્ર, ૧૬૫૦

પરમસ્નેહી શ્રી સોલાગ,

શ્રી અબર,

અત્રેના ઉપાધિપ્રસંગમાં કંઈક વિશેષ સહનતાથી વર્તવું પડે એવી મોસમ હોવાથી આત્માને

ઉદ્ધાસીનપણે લોકધર્મસંબંધી અને કર્મસંબંધી પરિણામે ટૂટી શકાય એવી રીતે વ્યવહાર કરવો, જે વ્યવહાર કર્યામા જીવને પોતાની મહત્તાદિની ધૃષ્ટા હોય તે વ્યવહાર કરવો યથાયોગ્ય નથી

અમારા સમાગમનો હાલ અતરાય જાણી નિરાશતાને પ્રાપ્ત થવું ઘટે છે, તથાપિ તેમ કરવા વિષે ‘ ધૃષ્ટિરેચ્છા ’ જાણી સમાગમની કામના રાખી જેટલો પરસ્પર મુમુક્ષુભાઈઓનો સમાગમ બને તેટલો કરવો, જેટલું બને તેટલું પ્રવૃત્તિમાથી વિરક્તપણ રાખવું, સંતુષ્ટપણા ચરિત્રો અને માર્ગાનુસારી (મુદરદાસ, પ્રીતમ, અખા, કળીર આદિ) જીવોના વચનો અને જેનો ઉદ્દેશ આત્માને મુખ્ય કહેવા વિષે છે, એવા (વિચારમાગર, મુદરદાસના ગ્રંથ, આનંદધનજી, બનારસીદાસ, કળીંગ, અખા વગેરેના પદ) ગ્રંથનો પરિચય ગળવો, અને એ સૌ સાધનમા મુખ્ય સાધન એવો શ્રી સંતુષ્ટપણો સમાગમ ગણવો

અમારા સમાગમનો અતરાય જાણી ચિત્તને પ્રમાદનો અવકાશ આપવો યોગ્ય નહીં, પરસ્પર મુમુક્ષુભાઈઓનો સમાગમ અવ્યવસ્થિત થવા દેવો યોગ્ય નહીં, નિવૃત્તિના ચેત્રનો પ્રસંગ ન્યૂન થવા દેવો યોગ્ય નહીં, કામનાપૂર્વક પ્રવૃત્તિ યોગ્ય નહીં, એમ વિચારી જેમ બને તેમ અપ્રમત્તાનં, પરસ્પરના સમાગમને, નિવૃત્તિના ચેત્રને અને પ્રવૃત્તિના ઉદ્ધાસીનપણાને આરાધવા

જે પ્રવૃત્તિ અત્ર ઉદયમા છે, તે બીજે દારેથી ચાટ્યા જતા પણ ન છોડી શકાય એવી છે, વેદવાયોગ્ય છે માટે તેને અનુસરીએ છીએ, તથાપિ અવ્યાગ્રાધ સ્થિતિને વિષ જેવું ને તેવું સ્વાસ્થ્ય છે

આજે આ આઠમું પદ લખીએ છીએ તે સૌ તમ સર્વ જિજ્ઞાસુભાઈઓને વારંવાર વિચારવાને અર્થે લખાયા છે ચિત્ત એવા ઉદયવાળું ક્યારેક વર્તે છે આજે તેવો અનુક્રમે ઉદય થવાથી તે ઉદય પ્રમાણે લખ્યું છે અમે સન્સગની તથા નિવૃત્તિની કામના રાખીએ છીએ, તો પછી તમ સર્વેને એ રાખવી ઘટે એમા કંઈ આશ્ચર્ય નથી અમે અહ્યપરભને, અહ્યપરિચક્ષ્ણને વ્યવહારમા બેઠા પ્રારબ્ધ નિવૃત્તિરૂપે ધૃષ્ટીએ છીએ, મહત્ આરભ, અને મહત્ પરિચક્ષ્ણ પડતા નથી તો પછી તમારે તેમ વર્તવું ઘટે એમા કંઈ સંશય કર્તવ્ય નથી અત્યારે સમાગમ થવાના ભેગનો નિયમિત વખત લખી શકાય એમ સૂચવું નથી એ જ વિનંતી

[૩૯૬]

૪૫૦

મુળક, જેઠ મુદ ૧૫, ભોમ, ૧૯૪૬

“ જીવ તુ શીઠ શોચના ધરે ? કૃષ્ણને કરવું હોય તે કરે,

ચિત્ત તુ શીઠ શોચના ધરે ? કૃષ્ણને કરવું હોય તે કરે ” હયાગમ

પૂર્વે જ્ઞાનીપુરુષા થઈ ગયા છે, તે જ્ઞાનીમા ઘણા જ્ઞાનીપુરુષા સિદ્ધિભેગવાળા થઈ ગયા છે, એવું જે લોકકથન છે તે સાચું છે કે ખોટું એમ આપનું પ્રશ્ન છે, અને સાચું સંભવ છે, એમ આપનો અભિપ્રાય છે સાક્ષાત્ ભોવામા આવતું નથી, એ વિચારરૂપ જિજ્ઞાસા છે

કેટલાક માર્ગાનુસારી પુરુષા અને અજ્ઞાન યોગીપુરુષાને વિષે પણ સિદ્ધિભેગ હોય છે ઘણું કરી તેમના ચિત્તના અન્ય ત સંગપણાથી અથવા સિદ્ધિભેગાદિને અજ્ઞાનભેગે સ્ફુરણા આપવાથી તે પ્રવર્તે છે

સમ્યક્દષ્ટિપુરુષા કે જેનો ચોથે ગુણકાણે સંભવ છે, તેવા જ્ઞાનીપુરુષાને વિષ ક્વચિત્ સિદ્ધિ હોય છે, અને ક્વચિત્ સિદ્ધિ હોતી નથી જેને વિષ હોય છે, તેને તે સ્ફુરણા વિષ પ્રાપ્તે ધૃષ્ટા થતી નથી, અને ઘણું કરી જ્યારે ધૃષ્ટા થાય છે, ત્યારે જીવ પ્રમાદવગપણે હોય તો થાય છે, અને જો તેવી ધૃષ્ટા થઈ તો સમ્યક્ત્વથી પડવાપણું તેને ઘટે છે

પ્રાપ્તે પાત્ર્યમે, છઠ્ઠું ગુણકાણે પણ ઉત્તરોત્તર સિદ્ધિભેગનો વિશેષ સંભવ થતો જાય છે, અને

[૪૦૦]

૪૮૭

ૐ

સુખર્ષ, ફાગણ સુદ ૧૧, રવિ, ૧૯૫૦

બુધવારે એક પત્ર લખીશું, નહીં તો ગવિવારે સવિગત પત્ર લખીશું, એમ જણાવ્યું હતું તે જણાવતી વખતે ચિત્તમાં એમ હતું કે તમ સુસુક્ષ્મજ્ઞાને કઈ નિયમ જેવું સ્વસ્થપણું થવું ઘટે છે, અને તે વિષે કઈ લખવાનું સૂઝે તો લખવું એમ આવ્યું હતું લખવાનું કરતાં એમ થયું કે જે કઈ લખવામાં આવે છે તે સત્સંગ-પ્રસંગમાં વિસ્તારથી કહેવાયોગ્ય છે, અને તે કઈ ફગડપ થવા યોગ્ય છે લખવામાં જે વિસ્તાર આવ્યાથી તમને સમજી શકવાનું થાય, તેટલું લખવાનું હમણાં થઈ શકે તેવો આ વ્યવસાય નથી, અને જે વ્યવસાય છે તે પ્રારબ્ધરૂપ હોવાથી તે પ્રમાણે વર્તવું થાય છે એટલે તેમાં વિશેષ બળ કરી લખવાનું થઈ શકવું મુશ્કેલ છે માટે તે કંમે કરી જણાવવાનું ચિત્ત રહે છે

આટલી વાતનો નિશ્ચય રાખવો યોગ્ય છે, કે જ્ઞાનીપુરુષને પણ પ્રારબ્ધકર્મ લોગવ્યા વિના નિવૃત્ત થતા નથી, અને અલોગવ્યે નિવૃત્ત થવાને વિષે જ્ઞાનીને કઈ ઇચ્છા નથી જ્ઞાની સિવાય શીજી જીવને પણ કેટલાક કર્મ છે, કે જે લોગવ્યે જ નિવૃત્ત થાય, અર્થાત્ તે પ્રારબ્ધ જેવા હોય છે, તથાપિ ભેદ એટલો છે કે જ્ઞાનીની પ્રવૃત્તિ પૂર્વોપાર્જિત કારણથી માત્ર છે, અને બીજાની પ્રવૃત્તિમાં લાભિ સંસારનો હેતુ છે, માટે જ્ઞાનીનું પ્રારબ્ધ જુદું પડે છે એ પ્રારબ્ધનો એવો નિર્ધાર નથી કે તે નિવૃત્ત રૂપે જ ઉદય આવે જેમ શ્રી કૃષ્ણાદિક જ્ઞાનીપુરુષ, કે જેને પ્રવૃત્તિરૂપ પ્રારબ્ધ છતાં જ્ઞાનદશા હતી, જેમ ગૃહઅવસ્થામાં શ્રી તીર્થંકર એ પ્રારબ્ધ નિવૃત્ત થવું તે માત્ર લોગવ્યાથી સભવે છે કેટલીક પ્રારબ્ધસ્થિતિ એવી છે કે જે જ્ઞાનીપુરુષને વિષે તેના સ્વરૂપ માટે જીવોને અદેશાનો હેતુ થાય, અને તે માટે થઈ જ્ઞાનીપુરુષો ધણું કરી જડમૌનદશા રાખી પોતાનું જ્ઞાનીપણું અસ્પષ્ટ રાખે છે, તથાપિ પ્રારબ્ધવશાત્ તે દશા કોઈને સ્પષ્ટ જાણવામાં આવે, તો પછી તે જ્ઞાનીપુરુષનું વિચિત્ર પ્રારબ્ધ તેને અદેશાનો હેતુ થતો નથી

[૪૦૧]

૪૮૮

સુખર્ષ, ફાગણ વદ ૧૦, શનિ, ૧૯૫૦

શ્રી 'શિક્ષાપત્ર' અથવા વાચવા, વિચારવામાં હાલ કઈ અડચણ નથી જ્યાં કોઈ અદેશાનો હેતુ હોય ત્યાં વિચારવું, અથવા સમાધાન પુછાવવાયોગ્ય હોય તો પૂછવામાં પ્રતિબંધ નથી

સુદર્શન શેઠ પુરુષધર્મમાં હતા, તથાપિ રાણીના સમાગમમાં તે અવિકળ હતા અત્યવ આત્મબળે કામ ઉપશમાવવાથી કામે દ્રિયને વિષે અજગૃતપણું જ સભવે છે, અને તે વખતે ગણીએ કહાપિ તેના દેહનો પરિચય કરવા ઇચ્છા કરી હોત તોપણ કામની જગૃતિ શ્રી સુદર્શનમાં જોવામાં આવત નહીં, એમ અમને લાગે છે

[૪૦૨]

૪૮૯

સુખર્ષ, ફાગણ વદ ૧૧, રવિ, ૧૯૫૦

'શિક્ષાપત્ર' અથવા મુખ્ય ભક્તિનું પ્રયોજન છે ભક્તિના આધારરૂપ એવા વિવેક, ધૈર્ય અને આશ્રય એ ત્રણ ગુણનું તેમાં વિશેષ પોષણ કર્યું છે તેમાં ધૈર્ય અને આશ્રયનું પ્રતિપાદન વિશેષ મમ્યક્પ્રકારે છે, જે વિચારી સુસુક્ષ્મજ્ઞે સ્વચ્છ કરવાયોગ્ય છે શ્રી કૃષ્ણાદિનો પ્રસંગ એમાં જે જે આવે છે તે કવચિત્ સદેહનો હેતુ થાય એવો છે, તથાપિ તેના શ્રોકૃષ્ણનું સ્વરૂપ મમન્યાદેઃ ગણી ઉપેક્ષિત રહેવાયોગ્ય છે કેવળ હિતચુદ્ધિથી વાચવા વિચારવામાં સુસુક્ષ્મ પ્રયોજન હોય છે.

પ્રણામ

[૪૦૩]

૪૯૦

સુખર્ષ, ફાગણ વદ ૧૧, રવિ, ૧૯૫૦

ઉપાધિ મટાડવાના બે પ્રકારથી પુરુષાર્થ થઈ શકે, એક તો એક પછી વ્યાપાગદિ કાર્યથી બીજો પ્રકાર વિદ્યા, મત્રાદિ સાધનથી એકે એ બન્નેમાં અતગચ ચુટવાનો મલવ પ્રથમ જીવન હોવો ભેદ એ પ્રથમ દશાવેદો પ્રકાર કોઈ રીતે બને તો કવ્યામાં અમને હાલ પ્રતિબંધ નથી,

સત્સંગના ઇછાવાન જીવોની પ્રત્યેક ધર્મ પશુ ઉપકારક સંભાળ થતી હોય તો તે થવા યોગ્ય છે પણ અવ્યવસ્થાને લીધે અમે તે કારણોમા અશક્ત થઈ વર્તીએ છીએ, તે આ ત કરણથી કહીએ છીએ કે ક્ષમા યોગ્ય છે એ જ વિનંતી

૪૫૨

મુળાર્થ, પ્રથમ અસાડ મુદ ૧૨, ૧૯૪૯

ઉપાધિના કારણથી હાલ અત્રે સ્થિતિ સભવે છે
અત્રે સુખવૃત્તિ છે દુઃખ કલ્પિત છે

દિવસ રાત્રી દના પ્ર૦

[૩૭૦]

૪૫૩

મુળાર્થ, પ્રથમ અસાડ વદ ૩, રવિ, ૧૯૪૯

મુમુક્ષુજનના પરમળ ધવ, પરમરનેહી શ્રી સોભાગ્ય, મોરબી

અત્રે સમાધિનો યથાચોગ્ય અવકાશ નથી હાલ કોઈ પૂર્વોપાર્જિત પ્રારબ્ધ એવા ઉદયમા વર્તે છે ગઈ સાલના માર્ગશીર્ષ માસમા અત્રે આવવું થયું, ત્યારથી ઉત્તરોત્તર ઉપાધિયોગ વિશેષાકાર થતો આવ્યો છે, અને ઘણું કરી તે ઉપાધિયોગ વિશેષ પ્રકારે કરી ઉપયોગથી વેદવો પડ્યો છે

આ કાળ સ્વભાવે કરી તીર્થ કરાદિકે દુષમ કહ્યો છે તેમા વિશેષ કરી પ્રયોગે અનાય પશુ-ચોગ્ય થયેલા એવા, આવા જોતો વિષે તે કાળ બળવાનપણે વર્તે છે લોકોની આત્મપ્રત્યયચોગ્ય બુદ્ધિ અત્યંત હણુઈ જવા ચોગ્ય થઈ છે, એવા સર્વ પ્રકારના દુષમયોગને વિષે વ્યવહાર કરતાં પરમાર્થનું વીસંગુ અત્યંત સુલભ છે અને પરમાર્થનું અવીસંગુ અત્યંત અત્યંત દુર્લભ છે આનંદધનજીએ ઔદમા જિનના સ્તવનને વિષે કહ્યું છે, તેમા આવા ચેત્રનું દુષમપણું એટલી વિશેષતા છે, અને આનંદધનજીના કાળ કળતા વર્તમાનકાળ વિશેષ દુષમપરિણામી વર્તે છે, તેમા જો કોઈ આત્મ-પ્રત્યયીપુરુષને બચવાચોગ્ય ઉપાય હોય તો તે એક માત્ર નિરંતર અવિચ્છિન્ન ધ્યાનએ સત્સંગનું ઉપાસવું એ જ જણાય છે

પ્રાયે સર્વ કામના પ્રત્યે ઉદ્દામીનપણું છે, એવા અમને પણ આ સર્વ વ્યવહાર અને કાળાદિ ગળકા ખાતા ખાતા સસાંગસમુદ્ર માડ તરવા દે છે, તથાપિ સમયે સમયે તે પરિશ્રમનો અત્યંત પ્રસ્વેદ ઉત્પન્ન થવા કરે છે, અને ઉતાપ ઉત્પન્ન થઈ મત્સંગરૂપ જગની તૃષા અત્યંતપણે રહ્યા કરે છે, અને એ જ દુઃખ લાગ્યા કરે છે

એમ છતાં પણ આવો વ્યવહાર ભજતા દ્રેષપરિણામ તે પ્રત્યે ક્રવાચોગ્ય નથી, એવો જ સર્વ જ્ઞાનીપુરુષોનો અભિપ્રાય તે, તે વ્યવહાર પ્રાયે સમતાપણે કળવે છે આત્મા તેને વિષે જાણે કંઈ કરતો નથી, એમ લાગ્યા કરે છે

મા જો ઉપાધિ ઉદયવર્તી છે, તે સર્વ પ્રકારે કષ્ટરૂપ છે, એમ પણ વિચારતા લાગતું નથી પૂર્વોપાર્જિત પ્રારબ્ધ જે વડે શાત થાય છે, તે ઉપાધિ પશુભે આત્મપ્રત્યયી કહેવાચોગ્ય છે

મનમા એમ ને એમ રહ્યા કરે છે કે અદ્યકાળમા આ ઉપાધિયોગ મટી જાણ્યાચ તર નિર્ઘંકતા પ્રાપ્ત થાય તો વધારે ચોગ્ય છે, તથાપિ તે વાત અદ્યકાળમા બને એવું સૂઝતું નથી, અને ત્યાં સુધી તેમ ન થાય ત્યાં સુધી તે ચિંતાના મટવી સભવતી નથી

બીજો બધો વ્યવહાર વર્તમાનમા જ મૂકી દીધો હોય તો તે અને એવું છે એ ત્રણ ઉદય-વ્યવહાર એવા છે કે જે ભોગ્યે જ નિવૃત્ત થાય એવા છે, અને ક્યો પણ તે વિશેષકાળની સ્થિતિ-માથી અદ્યકાળમા વેદી શકાય નહીં એવા છે, અને તે કારણે કંઈ મૂર્ખોની પેઠે આ વ્યવહાર ભજ્યા કરીએ છીએ,

અમારા ચિત્તમા તો એમ આવે છે કે, મુમુક્ષુજીવને આ કાળને વિષે સ સારની પ્રતિકૂળ દશાએ પ્રાપ્ત થવી તે તેને સ સારથી તરવા ઘરાખર છે અને તકાળથી અભ્યાસેલો એવો આ મ માર મ્પણ વિચારવાનો વખત પ્રતિકૂળ પ્રસંગે વિશેષે હોય છે, એ વાત નિશ્ચય કરવાયોગ્ય છે

હાલ કંઈ સત્સંગભેગ મળે છે કે કેમ ? તે અથવા કંઈ અપૂર્વ પ્રશ્ન આવે છે કે કેમ ? તે લખવામા આવતું નથી તે લખશો આવો એક તમને સાધારણ પ્રતિકૂળ પ્રમંગ બન્યો છે તેમા મુગલું ઘટતું નથી એ પ્રસંગ બે સમતાએ વેદવામા આવે તો જીવને નિર્વાણ સમીપનું સાધન છે. બ્યાવહારિક પ્રસંગોનું નિત્ય ચિત્રવિચિત્રપણ છે માત્ર કલ્પનાએ તેમા સુખ અને કલ્પનાએ દુઃખ એવી તેની સ્થિતિ છે અનુકૂળ કલ્પનાએ તે અનુકૂળ ભાસે છે, પ્રતિકૂળ કલ્પનાએ તે પ્રતિકૂળ ભાસે છે, અને જ્ઞાનીપુરુષોએ તે બેય કલ્પના કરવાની ના કહી છે અને તમને તે કરવી ઘટતી નથી વિચારવાનને શોક ઘટે નહીં, એમ શ્રી તીર્થ કર કહેતા હતા

[૪૦૬]

૪૯૩

મુખર્ષ, ફાગણ, ૧૯૫૦

અનન્ય શરણુના આપનાર એવા શ્રી સદ્ગુરુદેવને અત્યંત
ભક્તિથી નમસ્કાર.

શુદ્ધ આત્મસ્વરૂપને પામ્યા છે એવા જ્ઞાનીપુરુષોએ નીચે કહ્યા છે તે છ પદને સમ્યક્દર્શનના નિવાસના સર્વોત્કૃષ્ટ સ્થાનક કહ્યા છે

પ્રથમ પદ — ‘આત્મા છે’ જેમ ઘટપટઆદિ પદાર્થો છે, તેમ આત્મા પણ છે અમુક ગુણ હોવાને લીધે જેમ ઘટપટઆદિ હોવાનું પ્રમાણ છે, તેમ સ્વપરપ્રકાશક એવી ચૈતન્યસત્તાનો પ્રત્યક્ષ શુષ્ક જેને વિષે છે એવો આત્મા હોવાનું પ્રમાણ છે

બીજું પદ — ‘આત્મા નિત્ય છે’ ઘટપટઆદિ પદાર્થો અમુક કાળવર્તી છે આત્મા ત્રિકાળવર્તી છે ઘટપટઆદિ સંયોગે કરી પદાર્થ છે આત્મા સ્વભાવે કરીને પદાર્થ છે, કેમ કે તેની ઉત્પત્તિ માટે કોઈ પણ સંયોગો અનુભવયોગ્ય થતા નથી કોઈ પણ સંયોગી દ્રવ્યથી ચેતનસત્તા પ્રગટ થવાયોગ્ય નથી, માટે અનુત્પન્ન છે અસંયોગી હોવાથી અવિનાશી છે, કેમ કે જેની કોઈ સંયોગથી ઉત્પત્તિ ન હોય, તેનો કોઈને વિષે લય પણ હોય નહીં

ત્રીજું પદ — ‘આત્મા કર્તા છે’ સર્વ પદાર્થ અર્થક્રિયાસ પત્ર છે કંઈને કંઈ યજ્ઞિષ્ઠમ ક્રિયા સહિત જ સર્વ પદાર્થો જોવામા આવે છે આત્મા પણ ક્રિયાસ પત્ર છે ક્રિયાસ પત્ર છે, માટે કર્તા છે તે કર્તાપણુ ત્રિવિધ શ્રી જિને વિવેચ્યું છે, પરમાર્થથી સ્વભાવપરિણુતિએ નિર્ગમ્યરૂપનો કર્તા છે અનુપચરિત (અનુભવમા આવવાયોગ્ય, વિશેષ સંબંધસહિત) બ્યવહારથી તે આત્મા દ્રવ્યકર્મનો કર્તા છે ઉપચારથી ઘર, નગર આદિનો કર્તા છે

ચોથું પદ — ‘આત્મા ભોક્તા છે’ જેને કંઈ ક્રિયા છે તે તે સર્વ સકળ છે, નિર્ગત નથી જે કંઈ પણ કરવામા આવે તેનું ફળ ભોગવવામા આવે એવો પ્રત્યક્ષ અનુભવ છે વિષ ખાધાથી વિષનું ફળ, સાકર ખાવાથી સાકરનું ફળ, અગ્નિસ્પર્શથી તે અગ્નિસ્પર્શનું ફળ, હિમને સ્પર્શ કરવાથી હિમસ્પર્શનું જેમ ફળ થયા વિના રહેતું નથી, તેમ કપાયાદિ કે અકપાયાદિ જે કંઈ પણ યજ્ઞિષ્ઠમે આત્મા પ્રવર્તે તેનું ફળ પણ થવા યોગ્ય જ છે, અને તે થાય છે તે ક્રિયાનો આત્મા કર્તા હોવાથી ભોક્તા છે

પાચમું પદ — ‘ભોક્ષક છે’ જે અનુપચરિત બ્યવહારથી જીવને કર્મનું કર્તાપણુ નિરૂપ્ય કથું કર્તાપણુ હોવાથી ભોક્તાપણુ નિરૂપ્ય કથું, તે કર્મનું ટળવાપણુ પાનું છે, એનાં પ્રત્યક્ષ કપાયાદિનું તીવ્રપણુ હોય પણ તેના અનભ્યાસથી તેના અપરિચયથી તેને ઉપશમ કરવાથી તેનું

[૩૭૨]

૪૫૫ મુખર્ષ, પ્રથમ અસાડ વદ ૧૩, ભોમ, ૧૯૪૯

અનુક્રળતા, પ્રતિક્રળતાના કારણમાં વિષમતા નથી સત્સગના કામીજનને આ ક્ષેત્ર વિષમ જેવું છે કોઈ કોઈ ઉપાધિભોગનો અનુક્રમ અમને પણ રહ્યા કરે છે એ બે કારણ તરફની વિસ્મૃતિ કરતા પણ જે ધરમા રહેવાનું છે તેની કેટલીક પ્રતિક્રળતા છે, તો હાલ તમ સો ભાઈઓનો વિચાર કઈ સુલતવવા યોગ્ય (જેવું) છે

[૩૭૩]

૪૫૬ મુખર્ષ, પ્રથમ આષાઢ વદ ૧૪, પુષ, ૧૯૪૯

ઘણું કરીને પ્રાણીઓ આશાથી જીવે છે જેમ જેમ સજ્ઞા વિશેષ હોય છે તેમ તેમ વિશેષ આશાના બળથી જીવવું થાય છે એક માત્ર જ્યાં આત્મવિચાર અને આત્મજ્ઞાનનો ઉલ્ભવ થાય છે, ત્યાં સર્વ પ્રકારની આશાની સમાધિ થઈ જીવના સ્વરૂપથી જિવાય છે. જે કોઈ પણ મનુષ્ય ઇચ્છે છે, તે ભવિષ્યમાં તેની પ્રાપ્તિ ઇચ્છે છે, અને તે પ્રાપ્તિની ઇચ્છારૂપ આશાએ તેની કલ્પનાનું જીવવું છે, અને તે કલ્પના ઘણું કરી કલ્પના જ રહ્યા કરે છે, જો તે કલ્પના જીવને ન હોય અને જ્ઞાન પણ ન હોય તો તેની હુ.ખકારક ભય કર સ્થિતિ અકથ્ય હોવી સભવે છે. સર્વ પ્રકારની આશા, તેમાં પણ આત્મા સિવાય બીજા અન્ય પદાર્થની આશામાં સમાધિ કેવા પ્રકારે થાય તે કહો

[૩૭૪]

૪૫૭ મુખર્ષ, બીજા અસાડ સુદ ૬, પુષ, ૧૯૪૯

રાષ્ટ્ર કઈ રહેતું નથી, અને મૂક્યું કઈ જતું નથી, એવો પરમાર્થ વિચારી કોઈ પ્રત્યે દીનતા ભજવી કે વિશેષતા દાખવવી એ યોગ્ય નથી સમાજમાં દીનપણે આવવું નહીં

૪૫૮ મુખર્ષ, બીજા અસાડ સુદ ૧૨, મગળ, ૧૯૪૯

અખાલાલના નામથી એક પત્તુ લખ્યું છે તે પહોંચ્યું હશે તેમાં આજે એક કાગળ લખવાનું જણાવ્યું છે લગભગ એક કલાક વખત વિચાર વર્તતા કઈ સૂઝ ન થવાથી કાગળ લખવાનું બંધ્યું નથી. તે ક્ષમા યોગ્ય છે

ઉપાધિના કારણથી હાલ અત્રે સ્થિતિ સભવે છે તમારો કોઈ ભાઈઓનો પ્રસંગ, આ બાબુનો હાલ કઈ થોડા વખતમાં થાય એવો સભવ હોય તો જણાવશો

ભક્તિપૂર્વક પ્રભુભ

[૩૭૫]

૪૫૯ મુખર્ષ, બીજા આષાઢ વદ ૬, ૧૯૪૯

શ્રીકૃષ્ણાર્દિકની ક્રિયા ઉદાસીન જેવી હતી જે જીવને સમ્યક્ત્વ ઉત્પન્ન થાય, તેને સર્વ પ્રકારની સસારી ક્રિયા તે જ સમયે ન હોય એવો કઈ નિયમ નથી સમ્યક્ત્વ ઉત્પન્ન થવા પછી સસારી ક્રિયા રસરહિતપણે થવી સભવે છે ઘણું કરી એવો કોઈ પણ ક્રિયા તે જીવની હોતી નથી કે જેથી પરમાર્થને વિષે બ્રાતિ થાય, અને જ્યાં સુધી પરમાર્થને વિષે બ્રાતિ થાય નહીં ત્યાં સુધી બીજી ક્રિયાથી સમ્યક્ત્વને ખાધ થાય નહીં સર્પને આ જગતના લોકો પૂરે છે તે વાસ્તવિકપણે પૂજ્ય-બુદ્ધિથી પૂજતા નથી, પણ ભયથી પૂજે છે, ભાવથી પૂજતા નથી, અને ઇષ્ટદેવને લોકો અત્યંત ભાવે પૂજે છે, એમ સમ્યક્દૃષ્ટિ જીવ તે સસારને ભજતો દેખાય છે, તે પૂર્વે નિબંધન કરેલા એવા પ્રારબ્ધકર્મથી દેખાય છે વાસ્તવ્યપણે ભાવથી તે સસારમાં તેનો પ્રતિબંધ ઘટે નહીં પૂર્વકર્મના ઉદયરૂપ ભયથી ઘટે છે જેટલે અશે ભાવપ્રતિબંધ ન હોય તેટલે અશે જ સમ્યક્દૃષ્ટિપણે તે જીવને હોય છે

અવ્યાપાધિ સુખનુ પ્રગટ કરનાર, જેના યોગે સહજમાત્રમા જીવ પામવા યોગ્ય થયો, તે નત્યુપના ઉપકારને સર્વોત્કૃષ્ટ ભક્તિએ નમસ્કાર હો ! નમસ્કાર હો ! !

[૪૦૭]

૪૯૪

મુંબઈ, ચૈત્ર સુદ, ૧૯૫૦

ૐ

અત્રે હાલ ક ઈકે ગાહ્યઉપાધિ ઓછી વર્તે છે. તમારા પત્રમા પ્રશ્નો છે તેનું સમાધાન નીચે લખ્યાથી વિચારશો

પૂર્વકર્મ એ પ્રકારનાં છે, અથવા જીવથી જે જે કર્મ કરાય છે તે એ પ્રકારથી કરાય છે એક પ્રકારનાં કર્મ એવા છે, કે જે પ્રકારે કાળાદિ તેની સ્થિતિ છે, તે જ પ્રકારે તે ભોગવી શકાય બીજો પ્રકાર એવો છે, કે જ્ઞાનથી, વિચારથી કેટલાક કર્મ નિવૃત્ત થાય જ્ઞાન થવા છતાં પણ જે પ્રકારના કર્મ અવશ્ય ભોગવવાયોગ્ય છે તે પ્રથમ પ્રકારનાં કર્મ કહ્યા છે, અને જે જ્ઞાનથી ટળી શકે છે તે બીજા પ્રકારના કર્મ કહ્યા છે કેવળજ્ઞાન ઉત્પન્ન થવા છતાં દેહનું રહેવું થાય છે, તે દેહનું રહેવું એ કેવળજ્ઞાનીની ઇચ્છાથી નથી, પણ પ્રારબ્ધથી છે, એટલું જ પૂર્ણ જ્ઞાનભળ છતાં પણ તે દેહસ્થિતિ વેદ્યા સિવાય કેવળજ્ઞાનીથી પણ છૂટી શકાય નહીં, એવી સ્થિતિ છે, ભેડે તેવા પ્રકારથી જીવવા વિષે કોઈ જ્ઞાનીપુરુષ ઇચ્છા કરે નહીં, તથાપિ અત્રે કહેવાનું એમ છે કે, જ્ઞાનીપુરુષને પણ તે કર્મ ભોગવવાયોગ્ય છે, તેમ જ અતરાયાદિ અમુક કર્મની વ્યવસ્થા એવી છે કે, તે જ્ઞાનીપુરુષને પણ ભોગવવાયોગ્ય છે, અર્થાત્ જ્ઞાનીપુરુષ પણ તે કર્મ ભોગવ્યા વિના નિવૃત્ત કરી શકે નહીં સર્વ પ્રકારનાં કર્મ એવા છે, કે તે અશ્વજ હોય નહીં, માત્ર તેની નિવૃત્તિના પ્રકારમા ફેર છે

એક, જે પ્રકારે સ્થિતિ વગેરે બાધ્યું છે, તે જ પ્રકારે ભોગવવાયોગ્ય હોય છે બીજા, જીવના જ્ઞાનાદિ પુરુષાર્થધર્મે નિવૃત્ત થાય એવા હોય છે જ્ઞાનાદિ પુરુષાર્થધર્મે નિવૃત્ત થાય એવા કર્મની નિવૃત્તિ જ્ઞાનીપુરુષ પણ કરે છે, પણ ભોગવવાયોગ્ય કર્મને જ્ઞાનીપુરુષ સિદ્ધિઆદિ પ્રયત્ને કરી નિવૃત્ત કરવાની ઇચ્છા કરે નહીં એ સ ભવિત છે કર્મને યથાયોગ્યપણે ભોગવવા વિષે જ્ઞાનીપુરુષને ન કંઈ હોતો નથી કોઈ અજ્ઞાનદશા છતાં પોતા વિષે જ્ઞાનદશા મમજનાર જીવ કદાપિ ભોગવવાયોગ્ય કર્મ ભોગવવા વિષે ન ઇચ્છે તોપણ ભોગવ્યે જ જીવે છે થાય એવી નીતિ છે જીવનું કંઈને વગર ભોગવ્યે અશ્વજ જતું હોય, તો પછી બધાએ જ્ઞાની વ્યવસ્થા કયાથી હોઈ શકે ?

વેદનીઆદિ કર્મ હોય તે ભોગવવા વિષે અમને નિરિંછા થતી નથી બે નિરિંછા થતી હોય, તો ચિત્તમા ખેદ થાય કે, જીવને દેહાભિમાન છે તેથી ઉપાર્જિત કર્મ ભોગવતા ખેદ થાય છે. અને તેથી નિરિંછા થાય છે

મ ત્રાદિથી, સિદ્ધિથી અને બીજા તેવા અમુક કારણોથી અમુક અમરકાંડ અર્થગ્રકવા અમ ભગિન નથી, તથાપિ ઉપર જેમ અમે જણાવ્યા તેમ ભોગવવાયોગ્ય એવા ‘નિકાચિતકર્મ’ તે તમારા કોઈ પ્રકારે મટી શકે નહીં, અમુક ‘શિથિલકર્મ’ની કવચિત્ નિવૃત્તિ થાય છે, પણ તે કઈ ઉપાર્જિત કરનારે વેદ્યા વિના નિવૃત્ત થાય છે એમ નહીં, આકારશ્વેથી તે કર્મનું વેદવું થાય છે

કોઈ એક એવું ‘શિથિલકર્મ’ છે, કે જેમા અમુક વખત ચિત્તની સ્થિતતા મહેતો તે નિવૃત્ત થાય તેવું કર્મ તે મ ત્રાદિમા સ્થિરતાના યોગે નિવૃત્ત થાય એ સ ભવિત છે, અથવા કોઈ પાને પૂર્વ લાલનો કોઈ એવો બ ધ છે, કે જે માત્ર તેની ઘોડી કૃપાથી કળીબૂન થઈ આવે એ પણ એક નિર્લિંગ જેવું છે, તેમ અમુક મ ત્રાદિમા પ્રયત્નમા હોય અને અમુક પૂર્વા તગય તુટવાનો પ્રયત્ન મમીયર્તી હોય, તોપણ કાર્યસિદ્ધિ મ ત્રાદિથી થઈ ગણાય, પા! એ વાતમા કઈ મહેત મહેત પા! ચિત્ત વચાનું ધારણ નથી, નિષ્કલ વાર્તા છે આ-માના કલ્યાણ સ બધનો એમા કોઈ સુખ્ય પ્રસંગ નવી સુખ્ય

વેદના, વેદનાના ક્ષયકાળે નિવૃત્ત થયે કરી તે વેદના કોઈ કર્મોનું કારણ થતી નથી વ્યાધિરહિત શરીર હોય તેવા સમયમા જીવે જો તેનાથી પોતાનું જીવનપણ બાણી, તેનું અનિત્યાદિ સ્વરૂપ બાણી, તે પ્રત્યેથી મોહ-મમત્વાદિ ત્યાગ્યા હોય, તો તે મોટું શ્રેય છે, તથાપિ તેમ ન બન્યું હોય તો કંઈ પણ વ્યાધિ ઉત્પન્ન થયે તેવી ભાવના ભાવતા જીવને નિશ્ચળ એવું ઘણું કરી કર્મબંધન થતું નથી, અને મહાવ્યાધિના ઉત્પત્તિકાળે તો દેહનું મમત્વ જીવે જરૂર ત્યાગી જ્ઞાનીપુરુષના માર્ગની વિચારણાએ વર્તવું, એ રૂઝો ઉપાય છે જોકે દેહનું તેવું મમત્વ ત્યાગવું કે જોણું કરવું એ મહા દુષ્કર વાત છે, તથાપિ જેનો તેમ કરવા નિશ્ચય છે, તે વહેલે મોડે ફળીભૂત થાય છે

જ્યા સુધી દેહાદિકથી કરી જીવને આત્મકલ્યાણનું માધન કરવું રહ્યું છે, ત્યા સુધી તે દેહને વિષં અપારિણામિક એવી મમતા ભજવી યોગ્ય છે, એટલે કે આ દેહના કોઈ ઉપચાર કરવા પડે તો તે ઉપચાર દેહના મમત્વાર્થે કરવાની ઇચ્છાએ નહીં, પણ તે દેહ કરી જ્ઞાનીપુરુષના માર્ગનું આરાધન થઈ શકે છે, એવો કોઈ પ્રકારે તેમા રહેલો લાભ, તે લાભને અર્થે, અને તેવી જ યુદ્ધિએ તે દેહની વ્યાધિના ઉપચારે પ્રવર્તવામા બાધ નથી જે કંઈ તે મમતા છે તે અપારિણામિક મમતા છે, એટલે પરિણામે સમતાસ્વરૂપ છે, પણ તે દેહની પ્રિયતાર્થે, આસારિક સાધનમા પ્રધાન ભોગનો એ હેતુ છે, તે ત્યાગવો પડે છે, એવા આર્તધ્યાને કોઈ પ્રકારે પણ તે દેહમા યુદ્ધિ ન કરવી એવી જ્ઞાનીપુરુષના માર્ગની શિક્ષા બાણી આત્મકલ્યાણનો તેવા પ્રસંગે લક્ષ રાખવો યોગ્ય છે

સર્વ પ્રકારે જ્ઞાનીના શરણમા યુદ્ધિ રાખી નિર્ભયપણાને, નિ ખેદપણાને ભજવાની શિક્ષા શ્રી તીર્થ કર જેવાએ કહી છે, અને અમે પણ એ જ કહીએ છીએ કોઈ પણ કારણે આ સ સારમા કલેશિત થવા યોગ્ય નથી અવિચાર અને અજ્ઞાન એ સર્વ કલેશનું, મોહનું, અને માઠી ગતિનું કારણ છે સહવિચાર, અને આત્મજ્ઞાન તે આત્મગતિનું કારણ છે

તેનો પ્રથમ સાક્ષાત્ ઉપાય જ્ઞાનીપુરુષની આજ્ઞાને વિચારવી એ જ જણાય છે

પ્રણામ પહેાચે

[૩૭૭]

૪૬૧

મુખર્ષ, શ્રાવણ સુદ ૪, મગળ, ૧૯૪૯

પગમસ્નેહી શ્રી સુભાગ્ય,

આપને પ્રતાપે અત્રે કુશળતા છે આ તરફ હંમેા ઉત્પન્ન થવા વિષંની વાત સાચી છે હરિ-ઇચ્છાથી અને આપની કૃપાથી અત્રે કુશળક્ષેમ છે

શ્રી ગોસાનિયાને આમારા પ્રણામ કહેશો ઈશ્વર ઇચ્છા હશે તો શ્રાવણ વદ ૧ ની લગભગ અત્રેથી થોડા દિવસ માટે બહાર નીકળવાનો વિચાર આવે છે કયે ગામ, અથવા કઈ તરફ જવું તે હંબુ કંઈ સૂઝ્યું નથી કાર્ઠિયાવાડમા આવવાનું સૂઝે એમ ભાસતું નથી

આપને એક વાર તે માટે અવકાશનું પુછાવ્યું હતું તેનો યથાયોગ્ય ઉત્તર આવ્યો નથી ગોસાનિયા બહાર નીકળવાની જોાછી બીક રાખતા હોય અને આપને નિરૂપાધિ જેવો અવકાશ હોય, તો પાત્ર પદર દિવસ કોઈ ક્ષેત્રે નિવૃત્તિવાસનો વિચાર થાય છે, તે ઇશ્વરેચ્છાથી કરીએ

કોઈ જીવ સામાન્ય મુમુક્ષુ થાય છે, તેને પણ આ સ મારના પ્રસંગમા પ્રવર્તવા પ્રત્યયીતું વીર્ય મદ પડી જાય છે, તો અમને તે પ્રત્યયી ઘણી મદતા વર્તે તેમા આશ્ચર્ય લાગતું નથી, તથાપિ કોઈ પૂર્વે પ્રારબ્ધ ઉપાર્જન થવાનો એવો જ પ્રકાર હશે કે જેથી તે પ્રસંગમા પ્રવર્તવાનું રહ્યા કરે પણ તે કેવું રહ્યા કરે છે ? કે જે ખાસ સ સારસુખની ઇચ્છાવાળા હોય તેને પણ તેવું કરવું ન પોપાય, એવું રહ્યા કરે છે જોકે એ વાતનો ખેદ યોગ્ય નથી, અને ઉદાસીનતા જ ભણીએ છીએ, તથાપિ તે કારણે એક બીજો ખેદ ઉત્પન્ન થાય છે, તે એ કે સત્સંગ, નિવૃત્તિનું અગ્રધાન પણ રહ્યા કરે છે, અને

[૪૦૯]

૪૯૬

સુ ગર્ધ, ચૈત્ર વદ ૧૪, શુક્ર, ૧૯૫૦

જે મુમુક્ષુજીવ ગૃહસ્થ વ્યવહારમાં વર્તતા હોય, તેણે તો અખંડ નીતિનું મૂળ પ્રથમ આત્માના સ્થાપનું જોઈએ નહીં તો ઉપદેશાદિનું નિષ્કૃણપણ થાય છે

દ્વયાદિ ઉત્પન્ન કરવા આદિમાં સાજોપાજ ન્યાયસ પન્ન રહેવું તેનું નામ નીતિ છે એ નીતિ મૂકતા પ્રાણુ જાણે એવી દશા આવે ત્યાજ વૈરાગ્ય ખરા સ્વરૂપમાં પ્રગટે છે, અને તે જ જીવને સત્પુરુષના વચનનું તથા આજ્ઞાધર્મનું અદ્ભુત આશ્ચર્ય, માહાત્મ્ય અને રહસ્ય નમજાય છે, અને સર્વ વૃત્તિઓ નિજપણે વર્તવાનો માર્ગ સ્પષ્ટ સિદ્ધ થાય છે

દેશ, કાળ, સગ આદિનો વિપરીત યોગ ધણુ કરીને તમને વર્તે છે માટે વારવાર, પળે પળે તથા કાર્યે કાર્યે સાવચેતીથી નીતિ આદિ ધર્મોમાં વર્તવું ઘટે છે તમારી પેઠે જે જીવ કલ્યાણની આકાંક્ષા રાખે છે, અને પ્રત્યક્ષ સત્પુરુષનો નિશ્ચય છે, તેને પ્રથમ ભૂમિકામાં એ નીતિ મુખ્ય આધાર છે, જે જીવ સત્પુરુષનો નિશ્ચય થયો છે એમ માને છે, તેને વિષ ઉપર કહી તે નીતિનું જો બળવાન પાણુ ન હોય અને કલ્યાણની ચાચના કરે તથા વાર્તા કરે, તો એ નિશ્ચય માત્ર સત્પુરુષને વચવા બેસાડે છે જોકે સત્પુરુષ તો નિરાકાંક્ષી છે એટલે, તેને છેતરાવાપણુ કંઈ છે નહીં, પણ એવા પ્રકારે પ્રવર્તતા જીવ તે અપરાધયોગ થાય છે આ વાત પર વારવાર તમારે તથા તમારા સમાજને ને ધમ્મતા હોય તે મુમુક્ષુઓએ લક્ષ કર્તવ્ય છે કંઈ વાત છે માટે ન બને, એ કલ્પના મુમુક્ષુને અહિતકારી છે અને છોડી દેવા યોગ્ય છે

[૪૧૦]

૪૯૭

સુ ગર્ધ, ચૈત્ર વદ ૧૪, શુક્રવાર, ૧૯૫૦

ઉપદેશની આકાંક્ષા રહ્યા કરે છે, તેવી આકાંક્ષા મુમુક્ષુજીવને હિતકારી છે, બાળ્યતિનો વિશેષ હેતુ છે જેમ જેમ જીવમાં ત્યાગ વૈરાગ્ય અને આશ્રયલક્ષિતિનું બળ વધે છે, તેમ તેમ સત્પુરુષના વચનનું અર્પણ અને અદ્ભુતસ્વરૂપ લાસે છે, અને બાળ્યનિવૃત્તિના ઉપાયો સહજમાં સિદ્ધ થાય છે પ્રત્યક્ષસત્પુરુષના અરણ્યારવિહનો યોગ કેટલાક સમય સુધી ગ્રહે તો પછી વિશેષમાં પાણુ ત્યાગ વૈરાગ્ય અને આશ્રયલક્ષિતિની ધારા બળવાન રહે છે, નહિ તો માઠા દેશ, કાળ, મગાદિના યોગથી સામાન્ય વૃત્તિના જીવો ત્યાગ વૈરાગ્યાદિના બળમાં વધી શકતા નથી અથવા મદ પડી જાય છે, કે સર્વથા નાશ કરી દે છે

[૪૧૧]

૪૯૮

સુ ગર્ધ, વૈશાખ સુદ ૧, અવિ ૧૯૫૦

શ્રી ત્રિભોવનાદિ,

‘યોગવાસિષ્ઠ’ વાચવામાં હરકત નથી આત્માને વારવાર ન સાગનું સ્વરૂપ કાગમૃક જેડ કાણે કાણે લાસ્યા કરે એ મુમુક્ષુતાનું મુખ્ય લક્ષણ છે યોગવાસિષ્ઠાદિ જે જે શ્રુત તે કાગમન પોષક છે તે વિચારવામાં હરકત નથી મૂળ વાત તો એ છે કે જીવને વૈરાગ્ય આવનાં છતાં પણ તે તેનું અત્યંત શિથિળપણુ છે-ઢીલાપણુ છે-તે ટાળતા તેને અત્યંત વચસુ લાગે છે, અને ગમે તે પ્રકારે પણ એ જ પ્રથમ ટાળવાયોગ્ય છે

[૪૧૨]

૪૯૯

સુ ગર્ધ, વૈશાખ સુદ ૬, ૧૯૫૦

જે વ્યવસાયે કરી જીવને ભાવનિદ્રાનું વટન ન થાય તે વ્યવસાય ડોઈ પ્રાગ્બધયોગે કંઈ પડતો હોય તો તે કરી કરી પાછા હટીને ‘મોહુ ભયનું હિંસાવાણુ દુષ્ટકામ ન આ ધર્મ કરે’ એવું કરી કરી વિચારીને અને જીવમાં ઢીલાપણુથી ન ધણુ કરી મને આ પ્રતિબંધ છે’ એમ કરી કરી નિશ્ચય કરીને જેટલો બને તેટલો વ્યવસાય મદોષ કરતા અર્ધ પ્રવર્તવું થાય તો ભાષ્ટ કંઈનું થણું સંભવે છે

હતો વવાણિયા કે કાઠિયાવાડ તરફની સ્થિતિનો નહીં હતો. હજુ તે વિચાર ચોક્કસ વ્યવસ્થામાં આવ્યો નથી ઘણું કરી આ પક્ષમાં અને ગુજરાત તરફના કોઈ કોઈ નિવૃત્તિચેત્રને વિષે વિચાર આવવા સભવ છે વિચાર વ્યવસ્થા પામ્નેથી લગી જણાવીશ એ જ વિનંતી

સર્વેને પ્રણામ પ્રાપ્ત થાય

[૩૮૦]

૪૬૫

મુ ભઈ, શ્રાવણ વદ ૫, ૧૯૪૯

ૐ

પરમસ્નેહી શ્રી સોભાગ,

અત્રે કુશળક્ષેમ સમાધિ છે થોડા દિવસ માટે મુક્ત થવાના જે વિચાર મૂઝવેા હતો, તે હજુ તેના તે સ્વરૂપમાં છે તેથી વિશેષ પરિણામ પામ્ને નથી એટલે ક્યારે અહીંથી છટા થવું, અને કયા ક્ષેત્રે જઈ સ્થિતિ કરવી, તે વિચાર હજુ સુધી સ્પષ્ટ શક્યો નથી વિચારના પરિણામની સ્વાભાવિક પરિણતિ ઘણું કરી રહ્યા કરે છે તેને વિશેષ કરો પ્રેરકપણું થઈ શકતું નથી

ગઈ સાલના માગશર સુદ છઠે અને આવવાનું થયું હતું ત્યારથી આજ દિવસપર્યંતમાં ઘણા પ્રકારનો ઉપાધિયોગ વેદવાનું બન્યું છે અને જો ભગવત્કૃપા ન હોય તો આ કાળને વિષ તેવા ઉપાધિભોગમાં માત્ર ધડ ઉપર રહેવું કઠણ થાય, એમ થતા થતા ઘણી વાર ભેંચું છે, અને આત્મ સ્વરૂપ જોણું જાણ્યું છે એવા પુરુષને અને આ સંસારને મળતી પાણી આવે નહીં, એવો અધિક નિશ્ચય થયો છે જ્ઞાનીપુરુષ પણ અત્યંત નિશ્ચય ઉપયોગે વર્તતા વર્તતા ક્વચિત્ પણ મદ પરિણામ પામી જાય એવી આ સંસારની રચના છે આત્મસ્વરૂપ સળધી બોધનો તો ભેંકે નાશ ન થાય, તથાપિ આત્મસ્વરૂપના બોધના વિશેષ પરિણામ પ્રત્યે એક પ્રકારનું આવરણ થવારૂપ ઉપાધિભોગ થાય છે અમે તો તે ઉપાધિભોગથી હજુ ત્રાસ પામ્યા કરીએ છીએ, અને તે તે ભેંજે હૃદયમાં અને મુખમાં મધ્યમાં વાચાએ પ્રભુનું નામ રાખી માડ કઈ પ્રવર્તન કરી સ્થિર રહી શકીએ છીએ સમ્યક્ત્વને વિષે અર્થાત્ બોધને વિષે પ્રાપ્તિ પ્રાપ્ત થતી નથી, પણ બોધના વિશેષ પરિણામનો અનવકાશ થાય છે, એમ તો સ્પષ્ટ દેખાય છે, અને તેથી ઘણી વાર આત્મા આકુળવ્યાકુળપણાને પામી ત્યાગને ભજતો હવેા, તથાપિ ઉપાબિંત કર્મની સ્થિતિને સમપરિણામે, અહીંનપણે, અવ્યાકુળપણે વેદવી એ જ જ્ઞાનીપુરુષોનો માર્ગ છે, અને તે જ ભજવેા છે, એમ સ્મૃતિ થઈ સ્થિરતા રહેતી આવી છે એટલે આકુળાદિ ભાવની થતી વિશેષ મુઝવણ સમાપ્ત થતી હતી

આખો દિવસ નિવૃત્તિના યોગે કાળ નહીં જાય ત્યા સુધી સુખ રહે નહીં, એવી અમારી સ્થિતિ છે “આત્મા આત્મા,” તેના વિચાર, જ્ઞાનીપુરુષની સ્મૃતિ, તેના માહાત્મ્યની કથાવાર્તા, તે પ્રત્યે અત્યંત ભક્તિ, તેમના અનવકાશ આત્મચારિત્ર પ્રત્યે મોહ, એ અમને હજુ આકર્ષ્યા કરે છે, અને તે કાળ ભણ્યો છીએ

પૂર્વ કાળમાં જે જે જ્ઞાનીપુરુષના પ્રસંગો બ્યતીત થયા છે તે કાળ ધન્ય છે, તે ક્ષેત્ર અત્યંત ધન્ય છે, તે શ્રવણને, શ્રવણના કર્તાને, અને તેમાં ભક્તિભાવવાળા જીવોને ત્રિકાળ દડવત્ છે તે આત્મસ્વરૂપમાં ભક્તિ, ચિંતન, આત્મવ્યાખ્યાની જ્ઞાનીપુરુષની વાણી અથવા જ્ઞાનીના શાસ્ત્રો કે માર્ગાનુસારી જ્ઞાનીપુરુષના સિદ્ધાંત, તેની અપૂર્વતાને પ્રણામ અતિ ભક્તિએ કરીએ છીએ અળહ આત્મધૂનના એકતાર પ્રવાહપૂર્વક તે વાત અમને હજુ ભજવાની અત્યંત આતુરતા રહ્યા કરે છે, અને બીજી બાજુથી આવા ચેત્ર, આવા લોકપ્રવાહ, આવા ઉપાધિભોગ અને બીજા બીજા તેવા તેવા પ્રકારે બેઈ વિચાર મૂર્છાવત્ થાય છે ધ્વજસ્વચા !

પ્રણામ પહોંચે

અને તે પ્રકાર જોઈ મુમુક્ષુજીવ અદેશો - શંકા પામે છે, અને તે શંકા ચિત્તનું અસમાધિપાત્ર કરે છે, એવું ઘણું કરીને બનવાયોગ્ય જ છે કારણ કે સિદ્ધાંતજ્ઞાન તો જીવને કોઈ અત્યંત ઉન્નત સ્થિતિમાં શમે અને મદ્ગુરુના વચનની આરાધનાએ ઉલ્લસે છે સિદ્ધાંતજ્ઞાનનું કારણ ઉપદેશજ્ઞાન છે સદ્ગુરુથી કે સત્શાસ્ત્રથી પ્રથમ જીવમા એ જ્ઞાન દૃઢ થવું ઘટે છે, કે જે ઉપદેશજ્ઞાનના કળ વૈરાગ્ય અને ઉપશમ છે વૈરાગ્ય અને ઉપશમનું બળ વધવાથી જીવને વિષે સહેજે ક્ષયોપશમનું નિર્મળપાત્ર થાય છે, અને સહેજ સહેજમા સિદ્ધાંતજ્ઞાન થવાનું કારણ થાય છે જો જીવમા અસગદશા આવે તો આત્મસ્વરૂપ સમજવું સાવ સુલભ થાય છે, અને તે અસગદશાનો હેતુ વૈરાગ્ય અને ઉપશમ છે, જે કરી કરી જિના ગમમા તથા વેદાંતાદિ ઘણા શાસ્ત્રોમા કહેલ છે - વિસ્તારેલ છે, માટે નિ.સ શયપણે યોગવાસિષ્ઠાદિ વૈરાગ્ય, ઉપશમના હેતુ એવા સદ્ગુરુ થો વિચારવા યોગ્ય છે

અમારી પાસે આવવામાં કોઈ કોઈ રીતે તમારી સાથેના પરિચયી શ્રી દેવકરજીજીનું મન અટકતું હતું, અને તેમ અટકતું થવું સ્વાભાવિક છે, કારણ કે અમારા વિષે અદેશો સહેજે ઉત્પન્ન થાય એવો વ્યવહાર પ્રારબ્ધવશાત્ અમને ઉદ્ધમા વર્તે છે, અને તેવા વ્યવહારનો ઉદ્ધ દેખી ઘણું કરી 'ધર્મ સંબંધી' સગમા અમે લોકિક, લોકોત્તર પ્રકારે ભળવાપણું કર્યું નથી, કે જેથી લોકોને અ વ્યવહારનો અમારો પ્રસંગ વિચારવાનો પ્રસંગ ઝાઝો આવે તમને અથવા શ્રી દેવકરજીજીને અથવા કોઈ બીજા મુમુક્ષુને કોઈ પ્રકારની કંઈ પણ પરમાર્થની વાર્તા કરી હોય તેમા માત્ર પરમાર્થ નિવાય બીજા કોઈ હેતુ નથી વિષમ અને ભય કર આ સારાનું સ્વરૂપ જોઈ તેની નિવૃત્તિ વિષે અમને યોધ થયો જે યોધ વટે જીવમા શાંતિ આવી, સમાધિદશા થઈ, તે યોધ આ જગતમા કોઈ અનંત પુણ્યજોગે જીવને પ્રાપ્ત થાય છે, એમ મહાત્માપુરુષો ફરી ફરી કહી ગયા છે આ દુષ્ક્રમકાળને વિષે અ પ્રકાર પ્રગટી યોધના માર્ગને આવરણ પ્રાપ્ત થયા જેવું થયું છે, તે કાળમા અમને દેહજોગ બન્યો, તે કોઈ રીતે ખેદ થાય છે, તથાપિ પરમાર્થથી તે ખેદ પણ સમાધાન રાગ્યા કર્યો છે, પણ તે દેહ જોગમા કોઈ કોઈ વખત કોઈ મુમુક્ષુ પ્રત્યે વખતે લોકમાર્ગનો પ્રતિકાર ફરી ફરી કહેવાનું થાય છે, જે જોગમાનો જોગ તમારા અને શ્રી દેવકરજીજી સંબંધમા સહેજે બન્યો છે, પણ તેથી તમે અમાર કહેવું માન્ય કરો એવા આગ્રહ માટે કંઈ પણ નથી કહેવાનું થતું, માત્ર હિતકારી જાણી તે વાતને આગ્રહ થયો હોય છે કે થાય છે, એટલો લક્ષ રહે તો સગનું ફળ કોઈ રીતે થવું મ ભવે છે

જેમ બને તેમ જીવના પોતાના દોષ પ્રત્યે લક્ષ કરી બીજા જીવપ્રત્યે નિર્દોષદષ્ટિ ગંभीર્ વર્ણવ અને વૈરાગ્ય ઉપશમનું જેમ આરાધન થાય તેમ કરવું એ પ્રથમ સ્મરણવાચોગ્ય વાત છે

આગ્રહ સ્વ.૦ નમસ્કાર પ્રાપ્ત થાય

[૪૧૪]

૫૦૧

મુખર્ષિ, વેળાપા વદ ૭, ગ્વિ ૧૯૫૦

સૂર્યપુરસ્થિત, શુભેન્દ્રાસ પત્ર આર્થ શ્રી લક્ષ્મણ

ઘણું કરીને જિનાગમમા સર્વવિગતિ એવા સાધુને પત્રસમાચારાદિ લખવાની આજ્ઞા નથી, અને જો તેમ સર્વવિગતિ ભૂમિકામા રહી કરવા છાએ, તો તે અતિચાગ્યોગ્ય ગણાય આ પ્રમાણે માધાન પણે શાસ્ત્રઉદ્દેશ છે અને તે ધૌરીમાર્ગે તો યથાયોગ્ય લાગે છે, તથાપિ જિનાગમની અન્યા પૂર્વાપ અવિરોધ જણાય છે, અને તેવો અવિરોધ ગ્રહેવા પત્રસમાચારાદિ લખવાની આજ્ઞા કોઈ પ્રકારથી જિનાગમમા છે, તે તમારા ચિત્તનું સમાધાન થવા માટે સક્ષેપે અત્રે લખ્યું છે

જિનની જે જે આજ્ઞા છે તે તે આજ્ઞા, સર્વ પ્રાણી અર્થાત્ આત્માના કૃત્યાનુને અર્થ નેત્ર કંઈ છાએ છે તે અર્થેને તે કૃત્યાણુનું જેમ ઉત્પન્ન થયું થાય અને જેમ વર્ધમાનપદ થાય તથા કૃત્યાણુ જેમ વૃક્ષાય તેમ તે આજ્ઞાઓ કરી છે એક આજ્ઞા એવી જિનાગમમા કદી હોય ને ને

જે જ્ઞાનીપુરુષ, તેના પરમઉપશમરૂપ ચરણારવિદ્ તેને નમસ્કાર કરી, વાર વાર તેને ચિંતવી, તે જ માર્ગમા પ્રવૃત્તિની તમે ઇચ્છા કર્યા કરો એવો ઉપદેશ કરી, આ પત્ર પૂરો કરુ છુ

વિપરીત કાળમા એકાકી હોવાથી ઉદાત્ત । । ।

[૩૮૨]

૪૬૭

ખંભાત, ભાદરવા ૧૯૪૯

ૐ

અનાદિકાળથી વિપર્યય બુદ્ધિ હોવાથી, અને કેટલીક જ્ઞાનીપુરુષની એટા અજ્ઞાનીપુરુષના જેવી જ દેખાતી હોવાથી જ્ઞાનીપુરુષને વિષે વિભ્રમ બુદ્ધિ થઈ આવે છે, અથવા જીવથી જ્ઞાનીપુરુષ પ્રત્યે તે તે એટાનો વિકલ્પ આવ્યા કરે છે બીજી બાબુઓથી જ્ઞાનીપુરુષનો જે યથાર્થ નિશ્ચય થયો હોય તો કેઈ વિકલ્પને ઉત્પન્ન કરવાવાળી એવી જ્ઞાનીની ઉન્નમતાદિ ભાવવાળી એટા પ્રત્યક્ષ દીઠામા આવે તોપણ બીજી બાબુના નિશ્ચયના બળને લીધે તે એટા અવિકલ્પપણને ભરે છે, અથવા જ્ઞાનીપુરુષની એટાનું કેઈ અગમ્યપણુ જ એવું છે કે, અધૂરી અવસ્થાએ કે અધૂરા નિશ્ચયે જીવને વિભ્રમ તથા વિકલ્પનું કારણ થાય છે, પણ વાસ્તવ્યપણે તથા પૂરો નિશ્ચયે તે વિભ્રમ અને વિકલ્પ ઉત્પન્ન થવા યોગ્ય નથી, માટે આ જીવનો અધૂરો જ્ઞાનીપુરુષ પ્રત્યેનો નિશ્ચય છે, એ જ આ જીવનો દોષ છે

જ્ઞાનીપુરુષ બધી રીતે અજ્ઞાનીપુરુષથી એટાપણે સગા હોય નહી, અને જે હોય તો પછી જ્ઞાની નથી એવો નિશ્ચય કરવો તે યથાર્થ કારણ છે, તથાપિ જ્ઞાની અને અજ્ઞાની પુરુષમાં કેઈ એવા વિલક્ષણ કારણોનો ભેદ છે, કે જેથી જ્ઞાનીનું, અજ્ઞાનીનું એકપણુ કેઈ પ્રકારે થાય નહી. અજ્ઞાની છતાં જ્ઞાનીનું સ્વરૂપ જે જીવ મનાવતો હોય તે તે વિલક્ષણપણા દ્વારાએ નિશ્ચયમા આવે છે, માટે જ્ઞાનીપુરુષનું જે વિલક્ષણપણુ છે તેનો પ્રથમ નિશ્ચય વિચારવાયોગ્ય છે, અને જે તેવા વિલક્ષણ કારણનું સ્વરૂપ જાણી જ્ઞાનીનો નિશ્ચય થાય છે, તો પછી અજ્ઞાની જેવી ક્વચિત્ જે જે જ્ઞાનીપુરુષની એટા જોવામા આવે છે તેને વિષે નિર્વિકલ્પપણુ પ્રાપ્ત હોય છે, તેમ નહી તો જ્ઞાનીપુરુષની ત એટા તેને વિશેષ ભક્તિ અને સ્નેહનું કારણ થાય છે

પ્રત્યેક જીવ, એટલે જ્ઞાની, અજ્ઞાની જો બધી અવસ્થામા સરખા જ હોય તો પછી જ્ઞાની, અજ્ઞાની એ નામમાત્ર થાય છે, પણ તેમ હોવાયોગ્ય નથી જ્ઞાનીપુરુષ અને અજ્ઞાનીપુરુષને વિષે અવશ્ય વિલક્ષણપણુ હોવાયોગ્ય છે જે વિલક્ષણપણુ યથાર્થ નિશ્ચય થયે જીવને સમજવામા આવે છે, જેનું કઈક સ્વરૂપ અને જણાવવાયોગ્ય છે જ્ઞાનીપુરુષ અને અજ્ઞાનીપુરુષનું વિલક્ષણપણુ સુસુતુ જીવને તેમની એટલે જ્ઞાની, અજ્ઞાની પુરુષની દશા દ્વારા સમજાય છે તે દશાનું વિલક્ષણપણુ જે પ્રકારે થાય છે, તે જણાવવાયોગ્ય છે એક તો મૂળદશા, અને બીજી ઉત્તરદશા, એવા બે ભાગ જીવની દશાના થઈ શકે છે

[અપૂર્ણ]

[૩૮૩]

૪૬૮

સુબર્ષ, ભાદ્રપદ, ૧૯૪૯

અજ્ઞાનદશા વર્તતી હોય અને તે દશાને જ્ઞાનદશા જીવે બ્રમાદિ કારણથી માની લીધી હોય ત્યારે તેવા તેવા દેહને દુ ખ થવાના પ્રસંગોમા અથવા તેવા બીજા કારણોમા જીવ દેહની શાતાને ભજવાની ઇચ્છા કરે છે, અને તેમ વર્તવાનું કરે છે સાચી જ્ઞાનદશા હોય તો તેને દેહને દુ ખ પ્રાપ્તિના કારણો વિષે વિષમતા થતી નથી, અને તે દુ ખને ટાળવા એટલી બધી ચીવટ પણ હોતી નથી

દેખી પત્રાદિનો નિષેધ કયો છે, તથાપિ તે પણ અપવાદસહિત છે અનાર્થભૂમિમા વિચરવાની 'ગૃહસ્થ'મા ના કહી છે અને ત્યાં શ્વેત્રમર્યાદા કરી છે, પણ જ્ઞાન, દર્શન, સચમના હેતુએ ત્યાં વિચરવાની પણ હા કહી છે, તે જ અર્થ ઉપરથી એમ જણાય છે કે, કોઈ જ્ઞાનીપુરુષનું દર રહેલું થતું હોય, તેમનો સમાગમ થવો મુશ્કેલ હોય, અને પત્રસમાચાર સિવાય બીજા કોઈ ઉપાય ન હોય તો પછી આત્મહિત સિવાય બીજા સર્વ પ્રકારની બુદ્ધિનો ત્યાગ કરી, તેવા જ્ઞાનીપુરુષની આજ્ઞાએ કે કોઈ મુમુક્ષુ સત્સંગીની સામાન્ય આજ્ઞાએ તેમ કરવાનો જિનાગમથી નિષેધ થતો નથી, એમ જણાય છે. કારણ કે પત્રસમાચાર લખવાથી આત્મહિત નાશ પામતું હતું, ત્યાં જ તે ના સમજાવી છે બધા આત્મહિત પત્રસમાચાર નહો હોવાથી નાશ પામતું હોય, ત્યાં પત્રસમાચારનો નિષેધ હોય એમ જિનાગમથી અને કે કેમ ? તે હવે વિચારવાયોગ્ય છે

એ પ્રકારે વિચારવાથી જિનાગમમા જ્ઞાન, દર્શન, સચમના સરક્ષણાર્થે પત્રસમાચારાદિ વ્યવહાર પણ સ્વીકારવાનો સમાવેશ થાય છે, તથાપિ તે કોઈક કાળ અર્થે, કોઈ મોટા પ્રયોગને, મહાત્માપુરુષોની આજ્ઞાથી કે કેવળ જીવના કલ્યાણના જ કારણમા તેનો ઉપયોગ કોઈક પાત્રને અર્થે છે, એમ સમજવા યોગ્ય છે નિત્યપ્રતિ અને સાધારણ પ્રસંગમા પત્રસમાચારાદિ વ્યવહાર ઘટે નહીં, જ્ઞાનીપુરુષ પ્રત્યે તેની આજ્ઞાએ નિત્યપ્રતિ પત્રાદિ વ્યવહાર ઘટે છે, તથાપિ બીજા લોકિક જીવના કારણમા તો સાવ નિષેધ સમજાય છે વળી કાળ એવો આવ્યો છે કે, જેમા આમ કહેવાથી પણ વિષમ પરિણામ આવે લોકમાર્ગમા વર્તતા એવા સાધુઆદિના મનમા આ વ્યવહારમાર્ગનો નાશ કરનાર ભાસ્યમાન થાય, તે સભવિત છે, તેમ આ માર્ગે સમજાવવાથી પણ અનુકરને વગર કાળા પત્રસમાચારાદિ ચાલુ થાય કે જેથી વગર કારણે સાધારણ દ્રવ્યત્યાગ પણ હજીય

એવું જાણી એ વ્યવહાર ઘણું કરી અઘણાસ આદિથી પણ કરવો નહીં, કારણ કે તેમ કરવાથી પણ વ્યવસાય વધવા મ ભવ છે તમને સર્વ પચખાણુ હોય તો પછી પત્ર ન લખનાનાં જે પણ ખાણુ સાધુએ આપ્યા છે તે અપાય નહીં તથાપિ આપ્યા તોપણુ એમા હરકત જણવી નહીં, તે પચખાણુ પણ જ્ઞાનીપુરુષની વાણીથી રૂપાતર થયા હોત તો હરકત નહોતી, પણ સાધાગમપદો રૂપ તર થયા છે, તે ઘટારત નથી થયું મૂળ સ્વાભાવિક પચખાણુનો અત્રે વ્યાખ્યાનવસર નથી, લોક પચખાણુની વાતનો અવગર છે, તથાપિ તે પણ સાધારણપણે પોતાની ઇચ્છાએ તોડવા ઘટે નહીં એવો હમણા તો દૃઢ વિચાર જ રાખવો ગુણુ પ્રગટવાના સાધનમા બધાએ શેધ થતો હોય, ત્યારે તે પચખાણુ જ્ઞાનીપુરુષની વાણીથી કે મુમુક્ષુજીવના પ્રસંગથી સહેજ આકાન્દેશ થવા દષ્ટિસ્તા પદ લખના કારણ કે વગર કાળે લોકોમા અદેશો થવા દેવાની વાર્તા યોગ્ય નથી બીજા પામગ જીવને વગર કા તો તે જીવ અનહિતકારી થાય છે એ વગેરે ઘણા હેતુ ધારી બનતા સુધી પત્રાદિ વ્યવહાર આજો કરના એ જ યોગ્ય છે અમ પ્રત્યે ક્યારેક તેવો વ્યવહાર તમને હિતકારીરૂપ છે, માટે કયો યોગ્ય જ્ઞાનો હોય તો તે પત્ર શ્રી દેવકરજીને બધા કોઈ સત્સંગીને વચાવીને મોકલવો, કે જેથી જ્ઞાનચર્યાનિરૂપ એમા કાઈ બીજી વાર્તા નથી એવું તેમનું સાક્ષીપણુ તે તમાગ આત્માને બીજા પ્રકારનો પદચર્યા કરતા અટકાવવાને મ ભવિત થાય માગ વિચાર પ્રમાણે એવા પ્રકારમા શ્રી દેવકરજીનું વિરોધ નહીં સમજે, કદાપિ તેમને તેમ લાગતું હોય તો કોઈ પ્રસંગમા તેમનો તે અદેશો અમે નિરૂપ કરીશું, તથાપિ તમારે ઘણું કરી વિશેષ પત્રવ્યવહાર કરવો યોગ્ય નહીં, તે લક્ષ્યરૂપો નથી કરી શકેને અર્થ માત્ર હિતકારી પ્રસંગે પત્રનું કાળુ જી છે, તેને જાણ ન થાય તે છે જિનાગમ પત્રવ્યવહાર કરવાથી તે જ્ઞાનચર્યારૂપ હશે તોપણુ લોકવ્યવહારમા વગર અદેશો ને હેતુ થશે તે પ્રમાણે પ્રસંગે પ્રસંગે આત્મહિતાર્થ હોય ને વિચારવું અને વિચારવું યોગ્ય ને જ્ઞાન પ્રમાણે

[૩૮૬]

૪૭૧

મુખર્ષ, આસો સુદ ૫, શનિ, ૧૯૪૯

આત્માને સમાધિ થવા માટે, આત્મસ્વરૂપમાં સ્થિતિ માટે સુધારસ કે જે સુખને વિષે વરસે છે, તે એક અપૂર્વ આધાર છે, માટે કોઈ રીતે તેને બીજા જ્ઞાન કહેા તો હરકત નથી, માત્ર એટલો ભેદ છે કે તે જ્ઞાન જ્ઞાનીપુરુષ, કે જે તેથી આગળ છે, આત્મા છે, એમ બાણનાર હોવા બદલે એ દ્રવ્યથી દ્રવ્ય મળતું નથી, એમ બાણનારને કઈ કર્તવ્ય કહી શકાય નહીં, પણ તે ક્યારે ? સ્વદ્રવ્ય દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાળ, ભાવે યથાવસ્થિત સમન્વયે, સ્વદ્રવ્ય સ્વરૂપપરિણામે પરિણામી અન્યદ્રવ્ય પ્રત્યે કેવળ ઉદાસ થઈ, કૃતકૃત્ય થયે કઈ કર્તવ્ય રહેતું નથી, એમ ઘટે છે, અને એમ જ છે

[૩૮૭]

૪૭૨

મુખર્ષ, આસો સુદ ૬, બુધ, ૧૯૪૯

પરમસ્નેહી શ્રી સુભાગ્ય તથા શ્રી કુંગર,
શ્રી સાયલા

આજે કાગળ ૧ શ્રી સુભાગ્યનો લખેલો આવ્યો તે પહોંચ્યો છે

ખુદલા કાગળમાં સુધારસ પરત્વે પ્રાચે સ્પષ્ટ લખ્યું હતું, તે આહીને લખ્યું હતું એમ લખવાથી વિપરિણામ આવવાનું છે નહીં, એમ બાણીને લખ્યું હતું કઈ કઈ તે વાતના અર્થક જીવને બે તે વાત વાચવામાં આવે તો કેવળ તેથી નિર્ધાર થઈ જાય એમ બને નહીં, પણ એમ બને કે જે પુરુષ આ વાક્યો લખ્યા છે તે પુરુષ કોઈ અપૂર્વ માર્ગના જ્ઞાતા છે, અને આ વાતનું નિરાકરણ તે પ્રત્યેથી થવાનો મુખ્ય સ ભવ છે, એમ બાણી તેની તે પ્રત્યે કઈ પણ ભાવના થાય કદાપિ એમ ધારીએ કે તેને કઈ કઈ સ જ્ઞા તે વિષેની થઈ હોય, અને આ સ્પષ્ટ લખાણ વાચવાથી તેને વિશેષ સ જ્ઞા થઈ ચોતાની મેળે તે નિર્ધારમાં આવી જાય, પણ તે નિર્ધાર એમ થતો નથી યથાર્થ તેના સ્થળનું બાણનું તેનાથી થઈ શકે નહીં, અને તે કારણથી જીવને વિશ્લેષની ઉત્પત્તિ થાય કે આ વાત કોઈ પ્રકારે બાણવામાં આવે તો સારું તો તે પ્રકારે પણ જે પુરુષે લખ્યું છે તે પ્રત્યે તેને ભાવનાની ઉત્પત્તિ થવી સ ભવે છે

ત્રીજો પ્રકાર એમ સમજવા યોગ્ય છે કે સત્પુરુષની વાણી સ્પષ્ટપણે લખાઈ હોય તોપણ તેનો પરમાર્થ સત્પુરુષનો સત્સ ગ જેને આજ્ઞાકિતપણે થયો નથી, તેને સમજાવો દુર્લભ થાય છે, એમ તે વાચનારને સ્પષ્ટ બાણવાનું ક્યારેય પણ કારણ થાય બેકે અમે તો અતિ સ્પષ્ટ લખ્યું નહોતું તોપણ તેમને એવો કઈ સ ભવ થાય છે, પણ અમે તો એમ ધારીએ છીએ કે અતિ સ્પષ્ટ લખ્યું હોય, તોપણ ઘણું કરી સમજાતું નથી, અથવા વિપરીત સમજાય છે, અને પરિણામે પાછો તેને વિશ્લેષ ઉત્પન્ન થઈ સન્માર્ગને વિષે ભાવના થવાનો સ ભવ થાય છે એ પત્તામાં અમે ઇછાપૂર્વક સ્પષ્ટ લખ્યું હતું

સહેજ સ્વભાવે પણ ન ધાગેલું ઘણું કરી પરમાર્થ પરત્વે લખાતું નથી, અથવા બોલાતું નથી, કે જે અપરમાર્થરૂપ પરિણામને પામે

બીજો અમારો આશય તે જ્ઞાન વિષે લખવાનો વિશેષપણે અત્ર લખ્યો છે (૧) જે જ્ઞાનીપુરુષ સ્પષ્ટ એવો આત્મા કોઈ અપૂર્વ લક્ષણે, ગુણે અને વેદનપણે અનુભવ્યો છે, અને તે જ પરિણામ જેના આત્માનું થયું છે, તે જ્ઞાનીપુરુષે બે તે સુધારસ સ બધી જ્ઞાન આપ્યું હોય તો તેનું પરિણામ પરમાર્થ-પરમાર્થસ્વરૂપ છે (૨) અને જે પુરુષ તે સુધારસને જ આત્મા બાણે છે, તેનાથી તે જ્ઞાનની પ્રાપ્તિ થઈ હોય તો તે વ્યવહાર-પરમાર્થસ્વરૂપ છે (૩) તે જ્ઞાન કદાપિ પરમાર્થ-પરમાર્થસ્વરૂપ એવા જ્ઞાનીએ ન આપ્યું હોય, પણ તે જ્ઞાનીપુરુષે સન્માર્ગ સન્મુખ આકર્ષ્ય એવો જે જીવને ઉપદેશ કર્યો હોય તે જીવને જ્ઞાનો હોય તેનું જ્ઞાન તે પરમાર્થ-વ્યવહારસ્વરૂપ છે (૪) અને તે સિવાય

પ્રાણાતિપાતિ પાત્ર નકાશન ૭ તે મર્તિ ન્યાગના છે, અર્થાત સર્વ પ્રકારના પ્રાણાતિપાત્રથી
 નિર્વાનુ, સર્વ પ્રકારના મૃતપાત્રથી નિર્વાનુ, એ પ્રમાણે પાત્ર મહાનત સાધુને હોય છે, અને એ
 આજ્ઞાએ નર્તિ ન્યાગે તે મનિના સ પ્રાપ્તિમાં નર્તિ છે, એમ ભગવાને કહ્યું છે એ પ્રકારે પણ મહાનત
 ઉપદેશમાં છતાં તેમાં પ્રાણાતિપાત્રનું કારણ છે એવા નીના ગિતવા વગેરે કિયાની આજ્ઞા પણ
 નિર્તિને કહી છે તે એવા અર્થ કે નહીં ગિતવાથી જે જાણ ઉતરે થયે તે કરતા એક મેરે નિવાસથી
 જાણવાનું જાણ શરૂ, અને પગ પગથી પગ મહાનતની દાનિને પ્રસંગ આવશે, એવું દેખી તેવો દ્રવ્ય
 પ્રાણાતિપાત્ર જેમાં છે એવી નહીં ગિતવાની આજ્ઞા શ્રી નિર્તિને કહી છે તેમ જ વચ્ચે, પુનતક ગણવાથી
 સર્વ પત્રિકા વિગતમાં મળી ગઈ અને નહીં, તથાપિ દેવના જ્ઞાનાર્થનો ન્યાગ કરાવી આત્માર્થ સાધવા
 દેવ સાધનરૂપ મળી નેમાલી પૂરી મૂકેછો દળતા મુખી વચ્ચેનો નિરુપદ સળધ અને વિચારના
 વધના મુખી પુનતકનો મળધ નિર્તિ ઉપદેશો છે, એટલે સર્વ ન્યાગમાં પ્રાણાતિપાત્ર તથા પત્રિકા
 સર્વ પ્રકારે અગીઠત કરવું ના છતાં એ પ્રકારે નિર્તિ અગીઠત કરવાની આજ્ઞા કરી છે તે સામાન્ય
 નિર્તિનો જોતા વિગત જણાય, તથાપિ નિર્તિ તો મમ જ કહેલું છે જોય વાત જીવના કટ્યાણ અર્થ
 કહેલ છે જેમ સામાન્ય જીવનું કટ્યાણ થાય તેમ વિચારીને કહ્યું છે એ જ પ્રકારે મેથુનન્યાગ ૧૮
 છતાં તેમાં અપવાદ કર્યા નથી કારણ કે મેથુનનું આગધવું ગગદેવ વિના થઈ શકે નહીં, એવું
 જિનનું અભિમત છે એટલે રાગદ્રેષ અપરમાર્થરૂપ જાણી મેથુનન્યાગ અનપવાદે આગધવું કહ્યું
 છે તેમ જ ખૂલ્લકટપમૂલમાં માધુએ વિચરવાની ભૂમિકાનું પ્રમાણ કહ્યું છે ન્યાગારે દિશામાં અમુક
 નગર મુખીની મર્યાદા કહી છે, તથાપિ તે ઉપરાત જે અનાર્થ દેવ છે, તેમાં પણ જ્ઞાન, દર્શન,
 મયમની વૃદ્ધિને અર્થે વિચરવાનો અપવાદ કહ્યો છે કારણ કે આર્થ ભૂમિમાં કોઈ ચોગવશાત
 જાનીપુરુષનું સગીપ વિચરવું ન હોય અને પ્રારબ્ધયોગે અનાર્થ ભૂમિમાં વિચરવું જાનીપુરુષનું હોય
 તો ત્યાં જવું, તેમાં ભગવાને જતાવેલી આજ્ઞા ભજ થતી નથી

તે જ પ્રકારે પત્ર-સમાચારાદિનો જો સાધુ પ્રસંગ રાજે તો પ્રતિજ્ઞા વધે એમ હોવાથી
 ભગવાને 'ના' કહી છે, પણ તે 'ના' જાનીપુરુષના કોઈ તેવા પત્ર-સમાચારમાં અપવાદરૂપે લાગે છે
 કારણ કે જાની પ્રત્યે નિષ્કામપણે જ્ઞાનાશીધનાર્થે પત્ર-સમાચાર વ્યવહાર છે એમાં અન્ય કંઈ
 સ સાર્થક હોતું નથી, ઊલટો સ સાર્થક મટવાનો હોતું છે, અને સ સાર મટાડવો એટલો જ પમાર્થ

એક પછી એક વિચાર કર્યા કરે છે, અને મુગવણ ટાળવાની ઉતાવળમા યોગ્ય થાય છે કે નહીં એની વખતે સહેજ સાવચેતી મુમુક્ષુજીવને પણ ઓછી થઈ જાય છે, પણ વાત યોગ્ય તો એમ છે કે તેવા પ્રસંગમા કંઈ થોડો વખત ગમે તેમ કરી કામકાજમા મૌન જેવો, નિર્વિકલ્પ જેવો કરી નાખવો

હાલ તમને જે મુગવણ રહે છે તે જાણવામા છે, પણ તે વેકંથા વિના ઉપાય નથી એમ લાગે છે કે તે બહુ લાળા કાળની સ્થિતિની સમજી ગેમવા યોગ્ય નથી, અને ધીરજ વગર જો વેદવામા આવે છે, તો તે અલ્પકાળની હોય તો કોઈ વાર વિશેષ કાળની પણ થઈ આવે છે માટે હાલ તો જેમ બને તેમ 'ઈશ્વરેચ્છા' અને 'યથાયોગ્ય' સમજી મૌનપણુ લજવું યોગ્ય છે મૌનપણુનો અર્થ એવો કરવો કે 'અ' તરને વિષે વિકલ્પ, ઉતાપ અમુક અમુક વેપાર કરવા વિષેના કર્યા ન કરવા

હાલ તો ઉદય પ્રમાણે વર્તવું એ મુગમ માર્ગ છે દોહરા વિષે લક્ષમા છે સસારી પ્રસંગમાં એક અમારા સિવાય બીજા સત્સંગીના પ્રસંગમાં ઓછું આવવું થાય તેવી ઇચ્છા આ કાળમા રાખવા જેવી છે વિશેષ આપનો કાગળ આવ્યેથી આ કાગળ બ્યાવહારિક પદ્ધતિમા લખ્યો છે, તથાપિ વિચારવા યોગ્ય છે બોધજ્ઞાન લક્ષ ઉપર છે

પ્રણામ પહોંચે

[૩૮૬]

૪૭૪

મુખર્ષિ, આસો વદ, ૧૯૪૬

૬૪

આતમસાવના લાવતાં, જીવ લાહે કેવળજ્ઞાનરે.

[૩૮૭]

૪૭૫

મુખર્ષિ, આસો વદ ૧૨ રવિ, ૧૯૪૬

આપના બે પત્ર 'સમયસાર'ના કવિતસહિત પહોંચ્યા છે નિરાકાર-સાકાર-ચેતના વિષેનું કવિત 'મુખરસ' સ બધમા કંઈ સ બધ કરી શકાય તેવા અર્થવાળું નથી, જે હવે પછી જણાવશું

"શુદ્ધતા વિચારે ધ્યાવૈ, શુદ્ધતામે કેલિ કરૈ,

શુદ્ધતામે સ્થિર બૈ, અમૃતધારા બરસૈ "

એ કવિતમાં 'સુધારસ'નું જે માહાત્મ્ય કહ્યું છે, તે કેવળ એક વિજ્ઞાસા. (સર્વ પ્રકારના અન્ય પરિણામથી રહિત અસંખ્યાતપ્રદેશી આત્મદ્રવ્ય) પરિણામે, સ્વરૂપસ્થ એવા અમૃતરૂપ આત્માનું વર્ણન છે. તેનો પરમાર્થ યથાર્થ હૃદયગત રાખ્યો છે, જે અતુલમે સમજાશે.

[૩૮૮-૩]

૪૭૬

મુખર્ષિ, આશ્વિન, ૧૯૪૬

જે ઇશ્વરેચ્છા હશે તે થશે માત્ર મનુષ્યને પ્રયત્ન કરવાનું સરજેલું છે, અને તેથી જ પોતાનો પ્રારબ્ધમા હોય તે મળી રહેશે માટે મનમા સ કલ્પ-વિકલ્પ કરવા નહી

નિષ્કામ ચૈ

તેવી શિથિલતા તો ટાળ્યા વિના હિતકારી માર્ગ પમાય નહી, એમ અમારી દષ્ટિ છે' એ આદિ પ્રમને કહેવું થયે તો કહેવું, અને તેમના પ્રત્યે અદ્વેષભાવ છે એવું બધું તેમના ધ્યાનમાં આવે તેવી વૃત્તિએ તથા રીતિએ વર્તવું, તેમા સ શય કર્તવ્ય નથી

ખીન્નુ સાધુ વિષે તમારે કંઈ કહેવું કર્તવ્ય નથી સમાગમમાં પછી પણ કંઈ ન્યૂનાધિક્ય તેમના હોય પામવો નહી પ્રત્યે બળવાન અદ્વેષ

[૪૧૫]

૫૦૩

મુળક, વૈશાખ વદ ૦), ૧૯૫૦

શ્રી સ્થ લતીર્થક્ષેત્રે સ્થિત, શુભેન્દ્રાસ પન્ન ભાઈશ્રી અ બાલાલ પ્રત્યે યથાયોગ્ય વિનતી કે- તમારું લખેલું પત્ર ૧ પહોંચ્યું છે અને કુશળતા છે

સુરતથી મુનિશ્રી લલ્લુજીનો કાગળ એક પ્રથમ હતો તેના પ્રત્યુત્તરમા એક કાગળ અહીંથી લખ્યો હતો ત્યાર પછી પાંચ છ દિવસ પહેલાં તેમનો એક કાગળ હતો, જેમા તમારા પ્રત્યે પત્રાદિ લખવાનું થયું, તેના સ બધમા થયેલી લોકચર્યા વિષેની કેટલીક વિગત હતી તે કાગળનો ઉત્તર પણ અત્રેથી લખ્યો છે તે સંક્ષેપમા આ પ્રમાણે છે

પ્રાણુતિપાતાદિ પાત્ર મહાવ્રત છે તે સર્વ ત્યાગના છે, અર્થાત સર્વ પ્રકારના પ્રાણુતિપાત્રો નિવર્તવું, સર્વ પ્રકારના મૃષાવાદથી નિવર્તવું, એ પ્રમાણે પાત્રે મહાવ્રત સાધુને હોય છે, અને એ આજ્ઞાએ વર્તે ત્યારે તે મુનિના સ પ્રદાયમા વર્તે છે, એમ ભગવાને કહ્યું છે એ પ્રકારે પત્ર મહાવ્રત ઉપદેશ્યા છતાં તેમા પ્રાણુતિપાત્રનું કારણ છે એવા નહીના ઊતરવા વગેરે ક્રિયાની આજ્ઞા પણ જિને કહી છે તે એવા અર્થે કે નહી ઊતરવાથી જે બધ જીવને થશે તે કરતા એક ક્ષેત્રે નિવાનથી બળવાન બધ થશે, અને પર પરાએ પત્ર મહાવ્રતની હાનિનો પ્રસંગ આવશે, એવું જેથી તેઓ જાણે પ્રાણુતિપાત્ર જેમા છે એવી નહી ઊતરવાની આજ્ઞા શ્રી જિને કહી છે તેમ જ વચ્ચે, પુસ્તક ગ્રંથથી સર્વ પરિવ્રજાવિરમણવ્રત રહી શકે નહી, તથાપિ દેહના શાતાર્થનો ત્યાગ કરાવી આત્માર્થ માધ્યમ દેહ સાધનરૂપ ગણી તેમાંથી પૂરી મૂર્છા ટળતા સુધી વચ્ચેનો નિરુપહ સ બધ અને વિચારના વધતા સુધી પુસ્તકનો સ બધ જિને ઉપદેશ્યો છે, એટલે સર્વ ત્યાગમા પ્રાણુતિપાત્ર તથા પરિવ્રજા સર્વ પ્રકારે અગીકૃત કરવું ના છતાં એ પ્રકારે જિને અગીકૃત કરવાની આજ્ઞા કરી છે તે મામાન્ય દૃષ્ટિથી જોતા વિષમ જણાય, તથાપિ જિને તો સમ જ કહેવું છે એવા વાત જીવના કારણે કહેલ છે જેમ સામાન્ય જીવનું કલ્યાણ થાય તેમ વિચારીને કહ્યું છે એ જ પ્રકારે મૈથુનન્યાય છતાં તેમા અપવાદ કહ્યો નથી કારણ કે મૈથુનનું આરાધનું ગગદેવ વિના થઈ શકે નહી, એ જિનનું અભિમત છે એટલે રાગદ્રેષ અપરમાર્થરૂપ બાણી મૈથુનન્યાય અનપવાદે આગધનું છે તેમ જ બૃહન્કલ્પસૂત્રમા સાધુએ વિચરવાની ભૂમિકાનું પ્રમાણ કહ્યું છે ત્યાં આજે દિગામા નગર સુધીની મર્યાદા કહી છે, તથાપિ તે ઉપરાંત જે અનાર્થ મેત્ર છે, તેમા પણ જ્ઞાન દર્શન સ યમની વૃદ્ધિને અર્થે વિચરવાનો અપવાદ કહ્યો છે કારણ કે આર્થ ભૂમિમા કેઈ ચોગ્ય જાનીપુરુષનું સમીપ વિચરવું ન હોય અને પ્રારબ્ધયોગે અનાર્થ ભૂમિમા વિચરવું જાનીપુરુષનું છે તો ત્યાં જવું, તેમા ભગવાને જતાવેલી આજ્ઞા ભંગ થતી નથી

તે જ પ્રકારે પત્ર-મમાચાગદિનો જો સાધુ પ્રસંગ ગમે તો પ્રતિબધ વધે એમ હવે ભગવાને 'ના' કહી છે, પણ તે 'ના' જાનીપુરુષના કેઈ તેવા પત્ર-મમાચાગમા અપવાદરૂપે કારણ કે જાની પ્રત્યે નિષ્કામપણે જાનાગધનાર્થે પત્ર-મમાચાગ વ્યવહાર છે એમા સ સાન્નિધ્ય હેતુ નથી, ઉલટો સ સાન્નિધ્ય મટવાનો હેતુ છે, અને સ સાન્નિધ્ય એટલો જ પત્ર

૪૭૮

મુળર્ષ, કારતક સુદ ૧૩, ૧૯૫૦

ઉપાધિના યોગથી ઉદ્યાધીનપણે બાહ્ય ચિત્તની ક્વચિત્ અવ્યવસ્થાને લીધે તમ મુમુક્ષુ પ્રત્યે જેમ વર્તવું જોઈએ તેમ અમારાથી વર્તી શકાતું નથી તે ક્ષમા યોગ્ય છે, ખચીત ક્ષમા યોગ્ય છે એજ નમ્ર વિનતી

આં ૨૧૦ પ્રણામ

[૩૮૪]

૪૭૯

મુળર્ષ, માગશર સુદ ૩, ચૌમ, ૧૯૫૦

વાણીનું સચમન શ્રેયરૂપ છે, તથાપિ વ્યવહારનો સળધ એવા પ્રકારનો વર્તે છે કે, કેવળ તેવું સચમન જાગ્યે પ્રસંગમા આવતા જીવને કલેશનો હેતુ થાય, માટે જાહેર કરી અપ્રયોજન સિવાય-મા સચમન રાખવું થાય, તો તેનું પરિણામ કોઈ પ્રકારે શ્રેયરૂપ થવું સંભવ છે

નીચેનું વાક્ય તમારી પાસે લખેલા વચનોમા લખશે

"જીવનું મૂળપણુ ફરી ફરી, ક્ષણે ક્ષણે, પ્રસંગે-પ્રસંગે વિચારવામા જો સચેતપણુ ન રાખવામા આવ્યું તો આવો જોગ બન્યો તે પણુ વૃથા છે "

કૃષ્ણદાસાદિ મુમુક્ષુને નમસ્કાર

૪૮૦

મુળર્ષ, પોષ સુદ ૫, ૧૯૫૦

કોઈ પણુ જીવને કઈ પણુ પરિશ્રમ દેવો, એ અપરાધ છે અને તેમા મુમુક્ષુજીવને તેના અર્થ સિવાય પરિશ્રમ દેવો એ જરૂર અપરાધ છે, એવો અમારા ચિત્તનો સ્વભાવ રહે છે તથાપિ પરિશ્રમનો હેતુ એવાં કામનો પ્રસંગ તમને ક્વચિત્ જણાવવાનું થાય છે, જે વિષેના પ્રસંગમા અમારા પ્રત્યે તમને નિશકતા છે, તથાપિ તમને તેવે પ્રસંગે ક્વચિત્ પરિશ્રમનું કારણ થાય એ અમારા ચિત્તમા સહન થતું નથી, તોપણુ પ્રવર્તીએ છીએ તે અપરાધ ક્ષમા યોગ્ય છે, અને એવી અમારી કોઈ પ્રવૃત્તિ પ્રત્યે ક્વચિત્ પણુ અસ્નેહ ન થાય તેટલો લક્ષ પણુ રાખવો ઘટે છે

સાથેનો ભાઈ રેવાશ કરનો કાગળ છે તે અમારી પ્રેરણાથી લખાયો છે જે રીતે કોઈનું મન ન હુલાય તેમ કરી તે કાર્ય કરવાની જરૂર છે અને તે વિષેના પ્રસંગમા કઈ પણુ ચિત્તવ્યાકુળતા ન થાય તેટલો લક્ષ યોગ્ય છે.

૪૮૧

પોષ વદ ૧, મગળ, ૧૯૫૦

ૐ

આજે આ પત્ર લખવાનો હેતુ થાય છે તે અમને ચિત્તમા વિશેષ ખેદ ગ્હે છે, તે છે ખેદનું કારણ આ વ્યવહારરૂપ પ્રારબ્ધ વર્તે છે, તે કોઈ રીતે છે, કે જેને લીધે મુમુક્ષુ જીવ પ્રત્યે ક્વચિત્ તેવો પરિશ્રમ આપવાનો પ્રસંગ થાય છે અને તેવો પરિશ્રમ આપતા અમારી ચિત્તવૃત્તિ સંકેત પામતી પામતી પ્રારબ્ધ ઉદયે વર્તે છે તથાપિ તે વિષેનો સંસ્કારિત ખેદ ઘણો વખત સ્ફુરિતપણુ પામ્યા કરે છે

ક્યારે પણુ તેવા પ્રસંગે અમે લખ્યું હોય અથવા શ્રી રેવાશ કરે અમારી ઇચ્છા લઈ લખ્યું હોય તો તે કોઈ વ્યાવહારિક દ્વિત્વ કાર્ય નથી, કે જે ચિત્ત-આકુળતા કરવા પ્રત્યે પ્રેરાયું હોય એવો નિશ્ચય સ્મરણયોગ્ય છે

[૪૧૬]

૫૦૪

મુળર્થ, વૈશાખ, ૧૯૫૦

મનનો, વચનનો તથા ક્રિયાનો વ્યવસાય ધારીએ તે કરતા હમણા વિશેષ વર્ત્યા કરે છે અને એ જ કારણથી તમને પત્રાદિ લખવાનું જાની શકતું નથી વ્યવસાયનું બહોળાપણ હજીવામાં આવતું નથી, તથાપિ પ્રાપ્ત થયા કરે છે અને એમ જણાય છે કે કેટલાક પ્રકારે તે વ્યવસાય વેદવા યોગ્ય છે, કે જેના વેદનથી ફરી તેનો ઉત્પત્તિયોગ મટશે, નિવૃત્ત થશે કદાપિ બળવાનપણે તેનો નિરોધ કરવામાં આવે તોપણ તે નિરોધરૂપ ક્ષેત્રને લીધે આત્મા આત્માપણે વિસ્ત્રમાપણિયમ જેવો પરિણમી શકે નહીં, એમ લાગે છે માટે તે વ્યવસાયની જ અનિષ્ઠાપણે પ્રાપ્ત થાય તે વેદવી, એ કોઈ પ્રકારે વિશેષ સમ્યક્ લાગે છે

કોઈ પ્રગટ કારણને અવલગી, વિચારી, પરોક્ષ આદ્યા આવતા સર્વજ્ઞપુરુષને માત્ર સમ્યગ્દષ્ટિ પણે પણ જોળખાય તો તેનું મહત્ત્વ જણ છે, અને તેમ ન હોય તો સર્વજ્ઞને સર્વજ્ઞ કહેવાનું કંઈ આત્માસ જ ધી જ્ઞ નથી એમ અનુભવમાં આવે છે

પ્રત્યક્ષ સર્વજ્ઞ પુરુષને પણ કોઈ કારણે, વિચારે, અવલગને સમ્યગ્દષ્ટિસ્વરૂપપણે પણ ન જાણ્યા હોય તો તેનું આત્મપ્રત્યયી જ્ઞ નથી, પરમાર્થથી તેની સેવા અમેવાથી જીવને કંઈ બલિ- (નથી) — ભેદ થતો નથી માટે તે કંઈ સફળ કારણરૂપે જ્ઞાનીપુરુષે સ્વીકારી નથી, એમ જણાય છે

ઘણા પ્રત્યક્ષ વર્તમાનો પરથી એમ પ્રગટ જણાય છે કે આ કાળ તે વિષમ કે દુષમ અથવા કલિયુગ છે કાળચક્રના પરાવર્તનમાં અનંત વાર દુષમકાળ પૂર્વે આવી ગયા છે, તથાપિ આવો દુષમકાળ કોઈક જ વખત આવે છે શ્વેતાબર સ પ્રહાયમાં એવી પર પરાગત વાત આલી આવે છે. કે અસંયતિપૂર્ણ નામે આશ્ચર્યવાળો હુડ — ધીટ — એવો આ પચમકાળ અનંતકાળે આશ્ચર્ય-વરૂપે તીર્થ કરાદિકે ગણ્યો છે, એ વાત અમને બહુકરી અનુભવમાં આવે છે, સાક્ષાત્ એમ જાણે લામે છે

કાળ એવો છે ક્ષેત્ર ઘણું કરી અનાય જેવું છે, ત્યાં સ્થિતિ છે, પ્રસંગ, દ્રવ્યકાળાદિ કારણથી સરળ છતાં લોકસંજ્ઞાપણે ગણવા ઘટે છે દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાળ અને ભાવના આલગન વિના નિગદ્યાપને જેમ આત્માપણું ભજાય તેમ ભજે છે બીજી શો ઉપાય ?

૫૦૫

ૐ

વીતરાજનો કહેલો પરમ શાન્ત રસમય ધર્મ પૂર્ણ સત્ય છે, એવો નિશ્ચય ગમ્યો જીવન અનઅધિકારીપણને લીધે તથા સત્યરૂપના યોગ વિના સમભૂતું નથી, તોપણ તેના જેવું જીવને સંસાર જોગ મટાડવાને બીજું કોઈ પૂર્ણ હિતકારી ઔપધ નથી, એવું વાર વાર ચિંતવન કરવું

આ પરમ તત્ત્વ છે, તેનો મને સદાય નિશ્ચય ગ્હો, એ યથાર્થ સ્વરૂપ મારા હૃદયને વિષ પ્રકાશ કરે અને જન્મમરણાદિ બંધનથી અત્યંત નિવૃત્તિ થાઓ ! નિવૃત્તિ થાઓ !

હે જીવ ! આ ક્ષેત્રરૂપ સંસાર થકી, વિગમ પામ, વિગમ પામ, કાઈક વિચાર પ્રમાણ દોગી જાગૃત થા ! જાગૃત થા ! નહીં તો મ્લચિતામણિ જેવો આ મનુષ્યદેહ નિષ્કળ જશે

હે જીવ ! હવે તારે સત્યરૂપની આજ્ઞા નિશ્ચય ઉપાસવાયોગ્ય છે

ૐ શાન્તિ શાન્તિ શાન્તિ

[૪૧૮]

૫૦૬

મુળર્થ, વૈશાખ, ૧૯૫૦

શ્રી તીર્થ કગદિ મહાત્માઓએ એમ કહ્યું છે કે જેને વિષયાન મટી દેહકાંક્ષિને વિષે યેદી આત્મભુદ્ધિ, અને આત્મભાવને વિષે થયેલી દેહબુદ્ધિ તે મટી છે, એટલે આત્મા આત્મપદ્ધિ થયો છે, તેવા જ્ઞાનીપુરુષને પણ ત્યાં સુધી પ્રારબ્ધ વ્યવસાય છે, ત્યાં સુધી જાગૃતિમાં રહેવું જોઈએ કેમ કે, અવકાશ પ્રાપ્ત થયે અનાદિ વિષયામ લયનો હેતુ ત્યાં પામી અમે જાગૃત થઈએ છીએ, સાગ જાગૃત

વિષે ગુણનુ વિશેષ સ્પષ્ટપણું વર્તે છે ઘણું કરીને હવેથી જો બને તો નિયમિતપણે કંઈ સત્સંગ-વાર્તા લખશો

આં સ્વૈચ્છી પ્રણામ.

[૩૬૮]

૪૮૫

મુળર્ધ, ફાગણ સુદ ૪, રવિ, ૧૯૫૦.

ૐ

પરમસ્નેહી શ્રી સુભાગ્ય,

શ્રી અબર,

હાલ ત્યાં ઉપાધિના અવકાશે કાંઈ વાચનાદિ પ્રકાર થતો હોય તે લખશો

હાલ દોઢથી જો માસ થયા ઉપાધિના પ્રસંગમાં વિશેષ વિશેષ કરી સ સારનું સ્વરૂપ વેદાયું છે એવા જો કે પૂર્વે ઘણા પ્રસંગ વેદ્યા છે, તથાપિ જ્ઞાને કરી ઘણું કરી વેદ્યા નથી આ દેહ અને તે પ્રથમનો ભાષણીજડેતુવાળો દેહ તેમાં થયેલું વેદન તે મોક્ષકાર્ય ઉપયોગી છે

વડોદરાવાળા માકુભાઈ અત્રે છે તેમનું સાથે પ્રવૃત્તિમાં વસવું અને કાર્ય કરવાનું થયા કરે છે, એમ આ પ્રસંગ વેદવાનો તેમને પણ પ્રકાર બન્યો છે વૈરાગ્યવાન જીવ છે પ્રજ્ઞાનું વિશેષ પ્રકાશવું તેમને થાય તો સત્સંગનું ફળ થાય તેવો યોગ્ય જીવ છે

વાર વાર કંટાળી જઈએ છીએ, તથાપિ પ્રારબ્ધયોગથી ઉપાધિથી દૂર થઈ શકાતું નથી એ જ વિજ્ઞાપન વિગતથી પત્ર લખશો

આત્મસ્વરૂપે પ્રણામ

[૩૬૯]

૪૮૬

મુળર્ધ, ફાગણ સુદ ૧૧, રવિ, ૧૯૫૦

પ્રમાદને તીર્થ કરદેવ કર્મ કહે છે, અને અપ્રમાદને તેથી બીજું એટલે અકર્મરૂપ એવું આત્મ-સ્વરૂપ કહે છે તેવા ભેદવા પ્રકારથી અજ્ઞાની અને જ્ઞાનીનું સ્વરૂપ છે, (કહ્યું છે)

(સૂયગડાગચૂર વીર્ષ, અધ્યયન) ૧

જે કુળને વિષે જન્મ થયો છે, અને જેના સહવાસમાં જીવ વસ્યો છે, ત્યાં અજ્ઞાની એવો આ જીવ તે મમતા કરે છે અને તેમાં નિમગ્ન રહ્યા કરે છે

(સૂયગડાગ-પ્રથમાધ્યયન) ૨

જે જ્ઞાનીપુરુષો ભૂતકાળને વિષે થઈ ગયા છે, અને જે જ્ઞાનીપુરુષો ભાવિકાળને વિષે થેશે, તે સર્વ પુરુષોએ 'શાંતિ' (બધા વિભાવપરિણામથી થાકવું, નિવૃત્ત થવું તે)ને સર્વ ધર્મને આધાર કહ્યો છે જેમ ભૂતમાત્રને પૃથ્વી આધારભૂત છે, અર્થાત્ પ્રાણીમાત્ર પૃથ્વીના આધારથી સ્થિતિવાળા છે, તેનો આધાર પ્રથમ તેમને હોવો યોગ્ય છે, તેમ સર્વ પ્રકારના કલ્યાણનો આધાર, પૃથ્વીની પેઠે 'શાંતિ' ને જ્ઞાનીપુરુષો કહ્યો છે (સૂયગડાગ)

૧ પમાય વમ્મમાહુદ્ધ, અપ્પમાય તદાવર । તન્માવદેસઓવાવિ, વાલ પલ્લિયમેવ વા ॥

સૂ. ક ૧ શ્રુ. ૮ બ, ૩૩ી ગાથા

૨, જેસિસ કુલે સમુપ્પન્ને, જેહિ વા સવસે નરે । મમાઈ છુપ્પઈં વાલે, અણે અણેહિ સુચ્છિણ ॥

સૂ. ક ૧ શ્રુ ૧ બ ૪થી ગાથા,

પટળનું મ દપણુ થવાથી જીવને જ્ઞાનીપુરુષે કહેલા એવા સિદ્ધાંતભાવ, આત્મભાવ, વિચારચક્ષુએ દેખાય છે જ્યાં વૈરાગ્ય અને ઉપશમ બળવાન છે, ત્યાં વિવેક બળવાનપણે હોય છે વૈરાગ્ય ઉપશમ બળવાન ન હોય ત્યાં વિવેક બળવાન હોય નહીં, અથવા યથાવત્ વિવેક હોય નહીં સહેજ આત્મસ્વરૂપ છે એવું કેવળજ્ઞાન તે પણ પ્રથમ મોહિનીય કર્મના ક્ષયાતર પ્રગટે છે અને તે વાતથી ઉપર જણાવ્યો છે તે સિદ્ધાંત સ્પષ્ટ સમજી શકાશે.

વળી જ્ઞાનીપુરુષોની વિશેષ શિખામણુ વૈરાગ્ય ઉપશમ પ્રતિજ્ઞાધતી જોવામાં આવે છે જિનના આગમ પર દૃષ્ટિ મૂકવાથી એ વાત વિશેષ સ્પષ્ટ જણાઈ શકશે ‘સિદ્ધાંતજોધ’ એટલે જનાજીવ પદાર્થનું વિશેષપણે કથન તે આગમમાં જેટલું કર્યું છે, તે કરતા વિશેષપણે, વિશેષપણે વૈરાગ્ય અને ઉપશમને કથન કર્યા છે, કેમકે તેની સિદ્ધિ થયા પછી વિચારની નિર્મળતા મહેજે થશે, અને વિચારની નિર્મળતા સિદ્ધાંતરૂપ કથનને સહેજે કે ઓછા પરિશ્રમે અ ગીકાર કરી શકે છે, એટલે તેની પણ સહેજે સિદ્ધિ થશે, અને તેમ જ થતું હોવાથી ઠામઠામ એ જ અધિકારનું વ્યાખ્યાન કર્યું છે જો જીવને આરભ પરિચ્છેદનું પ્રવર્તન વિશેષ રહેતું હોય તો વૈરાગ્ય અને ઉપશમ હોય તો તે પણ આપ્યા જવા સ લાવે છે, કેમકે આરભ પરિચ્છેદ તે અવેરાગ્ય અને અનુપશમના મૂળ છે, વૈરાગ્ય અને ઉપશમના કાળ છે.

શ્રી ઠાણાજસૂત્રમાં આરભ અને પરિચ્છેદનું બળ જણાવી પછી તેથી નિવર્તવું ચોગ્ય છે એવો ઉપદેશ થવા આ લાવે દ્વિભાગી કહી છે.

- ૧ જીવને મતિજ્ઞાનાવરણીય કયા સુધી હોય ? જ્યાં સુધી આરભ અને પરિચ્છેદ હોય ત્યાં સુધી
- ૨ જીવને શ્રુતજ્ઞાનાવરણીય કયા સુધી હોય ? જ્યાં સુધી આરભ અને પરિચ્છેદ હોય ત્યાં સુધી
- ૩ જીવને અવધિજ્ઞાનાવરણીય કયા સુધી હોય ? જ્યાં સુધી આરભ અને પરિચ્છેદ હોય ત્યાં સુધી
- ૪ જીવને મન પર્યવજ્ઞાનાવરણીય કયા સુધી હોય ? જ્યાં સુધી આરભ અને પરિચ્છેદ હોય

ત્યાં સુધી

- ૫ જીવને કેવળજ્ઞાનાવરણીય કયા સુધી હોય ? જ્યાં સુધી આરભ અને પરિચ્છેદ હોય ત્યાં સુધી

એમ કહી દર્શનાદિના ભેદ જણાવી સત્ત્વ વાર તે ને તે વાત જણાવી છે કે, તે આવનાર ત્યાં સુધી હોય કે જ્યાં સુધી આરભ અને પરિચ્છેદ હોય આવું આરભપરિચ્છેદનું બળ જણાવી કરી અર્ધાપત્તિરૂપે પાછું તેનું ત્યાં જ કથન કર્યું છે.

- ૧ જીવને મતિજ્ઞાન કયાં ઉપર ? આરભપરિચ્છેદથી નિવર્ત્યે
- ૨ જીવને શ્રુતજ્ઞાન કયાં ઉપર ? આરભપરિચ્છેદથી નિવર્ત્યે
- ૩ જીવને અવધિજ્ઞાન કયાં ઉપર ? આરભપરિચ્છેદથી નિવર્ત્યે
- ૪ જીવને મન પર્યવજ્ઞાન કયાં ઉપર ? આરભપરિચ્છેદથી નિવર્ત્યે
- ૫ જીવને કેવળજ્ઞાન કયાં ઉપર ? આરભપરિચ્છેદથી નિવર્ત્યે

એમ સત્ત્વ પ્રકાર કરીથી કહી આરભપરિચ્છેદની નિવૃત્તિનું કળ ત્યાં છેવટે કેવળજ્ઞાન

ત્યાં સુધી લીધું છે, અને પ્રવૃત્તિનું કળ કેવળજ્ઞાન સુધીના આવરણના હેતુપણે કહી તેનું અર્થ ન વાનપણે કહી જીવને તેથી નિવૃત્તિ થવાનો જ ઉપદેશ કર્યો છે. કરી કરીને જ્ઞાનીપુરુષોના વર્તન ઉપદેશનો જ નિશ્ચય કરવાની જીવને ગ્રેહણ કરવા છોડે છે તથાપિ અનાદિ અમરનારી નિશ્ચયેલી એવી હુદ્દા છોડાદિ ભાવમાં મદ્દ થયેલો એવો જીવ પ્રતિજ્ઞાનો નથી અને તે ભાવોની નિશ્ચય કર્યા વિના અથવા નિવૃત્તિનું પ્રયત્ન કર્યા વિના એવું છોડે છે કે જેના અભવ કર્યાં નથી વર્તમાનમાં વતો નથી અને ભવિષ્યમાં વગેરે નહીં.

પણ બીજા પ્રકારને વિષે તો કેવળ ઉદાસીનતા જ છે, અને એ પ્રકાર સ્મરણમાં આવવાથી પણ ચિત્તમાં ખેદ થઈ આવે છે, એવી તે પ્રકાર પ્રત્યે નિરિચ્છા છે પ્રથમના પ્રકાર સળધમાં હાલ કંઈ લખવું સંજ્ઞા નથી આગળ ઉપર લખવું કે નહીં તે તે પ્રસંગમાં જ થવા યોગ્ય હશે તે થશે

બેટલી આકુળતા છે તેટલો માર્ગનો વિરોધ છે, એમ જ્ઞાનીપુરુષો કહી ગયા છે જે વાત જરૂર આપણે વિચારવા યોગ્ય છે

[૪૦૪]

૪૯૧

મુંબઈ, ફાગણ, ૧૯૫૦

ૐ

તીર્થ કર વાર વાર નીચે કહ્યો છે, તે ઉપદેશ કરતા હતા —

“હિ જીવો ! તમે ખૂંચો, સમ્યક્-પ્રકારે ખૂંચો મનુષ્યપણ મળવું ઘણું દુર્લભ છે, અને ચારે ગતિને વિષે લાયક છે, એમ જાણો અજ્ઞાનથી સહવિવેક પામવો દુર્લભ છે, એમ સમજો આખો દોષ એકાત હુ ખે કરી બળે છે, એમ જાણો, અને ‘સર્વ જીવ’ પોતપોતાના કર્મ કરી વિપર્યાસપણ અતુલવે છે, તેનો વિચાર કરો”

(સુયગદાગ-અધ્યયન ૭ મુ ૧૧)

સર્વ હુ ખથી સુક્ત થવાનો અભિપ્રાય જેનો થયો હોય, તે પુરુષ આત્માને ગવેષવો, અને આત્મા ગવેષવો હોય તેણે યમનિયમાદિક સર્વ સાધનનો આશ્રય અપ્રધાન કરો, સત્સ ગને ગવેષવો, તેમ જ ઉપાસવો સત્સ ગની ઉપાસના કરવી હોય તેણે સ સારને ઉપાસવાનો આત્મભાવ સર્વથા ત્યાગવો પોતાના સર્વ અભિપ્રાયનો ત્યાગ કરી પોતાની સર્વ શક્તિએ તે સત્સ ગની આજ્ઞાને ઉપાસવી તીર્થ કર એમ કહે છે કે જે કોઈ તે આજ્ઞા ઉપાસે છે, તે અવશ્ય સત્સ ગને ઉપાસે છે એમ જે સત્સ ગને ઉપાસે છે તે અવશ્ય આત્માને ઉપાસે છે, અને આત્માને ઉપાસનાર સર્વ હુ ખથી સુક્ત થાય છે

(દાદશાગીતુ સળધ સૂત્ર)

પ્રથમમાં જે અભિપ્રાય દર્શાવ્યો છે તે ગાથા સૂયગદાગમાં નીચે પ્રમાણે છે

સદુજ્જ્ઞા જંતવો માણસંતં, દદુર્લભ્ય વાલ્લિસેળ અલભો,
પગંતદુક્લે જરિષ વ લોપ, સક્લમણા વિપ્પરિયાસુવેદ

સર્વ પ્રકારની ઉપાધિ, આધિ, વ્યાધિથી સુક્તપણે વર્તતા હોઈએ તોપણ સત્સ ગને વિષે રહેલી ભક્તિ તે અમને મટવી દુર્લભ જણાય છે સત્સ ગતુ સર્વોત્તમ અપૂર્વપણ અહોરાત્ર એમ અમને વસ્તુ કરે છે, તથાપિ ઉદયભેગ પ્રારબ્ધથી તેવો અતરાય વર્તે છે ઘણું કરી કોઈ વાતનો ખેદ ‘અમારા’ આત્માને વિષે ઉત્પન્ન થતો નથી, તથાપિ સત્સ ગના અતરાયનો ખેદ અહોરાત્ર ઘણું કરી વર્ત્ય કરે છે ‘સર્વ ભૂમિઓ, સર્વ માણસો, સર્વ કામો, સર્વ વાતચીતાદિ પ્રસંગો અબલપ્રયા જેવા, સાવ પરના, ઉદાસીન જેવા, અરમણીય, અમોહકર અને રસરહિત સ્વાભાવિકપણે ભાસે છે’ માત્ર જ્ઞાનીપુરુષો, સુસુક્ષ્મપુરુષો, કે માર્ગાતુસારીપુરુષોનો સત્સ ગ તે બાણીતો, પોતાનો, પ્રીતિકર, સુદર, આકર્ષનાર અને રસસ્વરૂપ ભાસે છે એમ હોવાથી અમારું મન ઘણું કરી અપ્રતિગદ્ધપણું ભજતું ભજતું તમ જેવા માર્ગોછાવાનપુરુષોને વિષે પ્રતિગદ્ધપણું પામે છે

[૪૦૫]

૪૯૨

મુંબઈ, ફાગણ, ૧૯૫૦

સુસુક્ષ્મજનના પરમ હિતસ્વી, સુસુક્ષ્મપુરુષ શ્રી સોભાગ,

અને સમાધિ છે ઉપાધિ ભેગથી તમે કંઈ આત્મવાર્તા નહોં લખી શકતા હો એમ ધારીએ છીએ

પછી સ્વરૂપને ભજે છે, તેમ પૂર્વના અજ્ઞાન સ સ્ફારથી ઉપાર્જિત કરેલા એવા વેદનાદિ તાપ તેના જીવને સ ય ધ છે જ્ઞાનયોગનો કોઈ હેતુ થયો તો પછી અજ્ઞાન નાશ પામે છે, અને તેથી ઉત્પન્ન થનાર એવું ભાવિકર્મ નાશ પામે છે, પણ તે અજ્ઞાનથી ઉત્પન્ન થયેલું એવું વેદનીય કર્મ તે અજ્ઞાનના સૂર્યની પેઠે અસ્ત થયા પછી પથ્થરરૂપ એવા આ જીવને સ ય ધ મા છે, જે આયુષ્યકર્મના નાશથી નાશ પામે છે ભેદ એટલો છે કે, જ્ઞાનીપુરુષને કાયાને વિષે આત્મયુદ્ધિ થતી નથી, અને આત્માને વિષે કાયાયુદ્ધિ થતી નથી, ઘેચ સ્પષ્ટ ભિન્ન તેના જ્ઞાનમાં વર્તે છે, માત્ર પૂર્વ સ ય ધ, જેમ પથ્થરને સૂર્યના તાપનો પ્રસંગ છે તેની પેઠે, હોવાથી વેદનીય કર્મ આયુષ-પૂર્ણતા સુધી અવિષમભાવે વેદલુ થાય છે, પણ તે વેદના વેદતાં જીવને સ્વરૂપજ્ઞાનનો ભગ થતો નથી, અથવા ભે થાય છે તો તે જીવને તેણે સ્વરૂપજ્ઞાન સ ભવતું નથી આત્મજ્ઞાન હોવાથી પૂર્વોપાર્જિત વેદનીય કર્મ નાશ જ પામે એવો નિયમ નથી, તે તેની સ્થિતિએ નાશ પામે વળી તે કર્મ જ્ઞાનને આવરણ કરનાર નથી, અવ્યાબાધપણુને આવરણરૂપ છે, અથવા ત્યાં સુધી સ પૂર્ણ અવ્યાબાધપણુ પ્રગટતું નથી, પણ સ પૂર્ણ જ્ઞાન સાથે તેને વિરોધ નથી સર્વ જ્ઞાનીને આત્મા અવ્યાબાધ છે એવો નિર્જરૂપ અનુભવ વર્તે છે, તથાપિ સ ય ધ પછે જોતા તેનું અ-આ બાધપણુ વેદનીય કર્મથી અચુકભાવે રોકાયેલ છે જોકે તે કર્મમાં જ્ઞાનીને આત્મયુદ્ધિ નહીં હોવાથી અવ્યાબાધ ગુણને પણ માત્ર સ ય ધ આવરણ છે, સાક્ષાત્ આવરણ નથી

વેદના વેદતા જીવને કંઈ પણ વિષમભાવ થયો તે અજ્ઞાનનું લક્ષણ છે, પણ વેદતા છે તે અજ્ઞાનનું લક્ષણ નથી, પૂર્વોપાર્જિત અજ્ઞાનનું ક્ષણ છે વર્તમાનમા તે માત્ર પ્રારબ્ધરૂપ છે, તેને વેદતા જ્ઞાનીને અવિષમપણુ છે, એટલે જીવ ને કાયા બુદ્ધ છે, એવો જે જ્ઞાનયોગ તે જ્ઞાનીપુરુષને અબાધ જ રહે છે માત્ર વિષમભાવરહિતપણુ છે, એ પ્રકાર જ્ઞાનને અવ્યાબાધ છે વિષમભાવ છે તે જ્ઞાનને બાધકારક છે દેહમાં દેહયુદ્ધિ અને આત્મામા આત્મયુદ્ધિ, દેહથી ઉદ્ધાસીનતા અને આત્માના સ્થિતિ છે, એવા જ્ઞાનીપુરુષનો વેદનાઉદ્ધત તે પ્રારબ્ધ વેદવારૂપ છે, નવા કર્મનો હેતુ નથી

બીજું પ્રશ્ન 'પરમાત્મસ્વરૂપ સર્વ ઠેકાણે સરખું છે, સિદ્ધ અને સ સારી જીવ મગ્ધા છે, ત્યારે સિદ્ધની સ્તુતિ કરતા કંઈ બાધ છે કે કેમ? એ પ્રકારનું પ્રશ્ન છે પરમાત્મસ્વરૂપ પ્રશ્ન વિચારવાયોગ્ય છે વ્યાપકપણે પરમાત્મસ્વરૂપ સર્વત્ર છે કે કેમ? તે વાત વિચારવાયોગ્ય છે

સિદ્ધ અને સ સારી જીવો એ સમસત્તાવાનસ્વરૂપ છે એ નિશ્ચય જ્ઞાનીપુરુષોએ ક્યો છે ને યથાર્થ છે તથાપિ ભેદ એટલો છે કે સિદ્ધને વિષે તે સત્તા પ્રગટપણુ છે, સ સારી જીવને વિરોધ સત્તા સત્તાપણુ છે જેમ હીવાને વિષે અગ્નિ પ્રગટ છે અને ચક્રમકને વિષે અગ્નિ સત્તાપણુ છે, તે પ્રકારે હીવાને વિષે અને ચક્રમકને વિષે જે અગ્નિ છે તે અગ્નિપણુ સમ છે, વ્યક્તિપણુ (પ્રગટ) અને શક્તિ(સત્તામા)પણુ ભેદ છે, પણ વસ્તુની વ્યતિપણુ ભેદ નથી, તે પ્રકારે સિદ્ધ જીવને વિષે જે ચેતનસત્તા છે તે જ સૌ સ સારી જીવને વિષે છે ભેદ માત્ર પ્રગટ અપ્રગટપણુને છે જેને તે ચેતનસત્તા પ્રગટી નથી એવા સંસારી જીવને તે સત્તા પ્રગટવાનો હેતુ, પ્રગટવનાર ને વિષે છે એવા સિદ્ધ ભગવતનું સ્વરૂપ, તે વિચારવાયોગ્ય છે, ધ્યાન કરવાયોગ્ય છે, સ્તુતિ કરવાયોગ્ય છે, કેમ કે તેથી આત્માને નિર્જસ્વરૂપનો વિચાર, ધ્યાન, સ્તુતિ કરવાનો પ્રકાર થાય છે કે જે કરવા છે સિદ્ધસ્વરૂપ જેણે આત્મસ્વરૂપ છે એણે વિચારીને અને આ આત્માને વિષે તેનું વર્તમાન અપ્રગટપણુ છે તેનો અભાવ કરવા તે સિદ્ધસ્વરૂપનો વિચાર, ધ્યાન તથા સ્તુતિ કરે છે એ પ્રકારે સિદ્ધની સ્તુતિ કરતા કંઈ બાધ જણાતો નથી

આત્મસ્વરૂપમા જગત નથી, એવી વેદાંતે વાત કહી છે અથવા એમ ઘટે છે, પણ 'યદ્યપ્ય' નથી એવો અર્થ માત્ર જીવને ઉપશ્રમ થવા અર્થે માનવો યોગ્ય ગણાય

એમ એ ત્રણ પ્રશ્નોનું સ ક્ષેપ સમાધાન લખ્યું છે, તે વિશેષ કડી વિચારણા વિશેષ કરવાની જરૂર નથી નાલુવા છુટ્ટા થાય તે લખણો જેમ વેગવ્ય ઉપશ્રમનું વર્ધમાનપણુ થાય તેમ તાજ ને કરે

મદપણુ દેખાય છે, તે ક્ષીણ થવાયોગ્ય દેખાય છે, ક્ષીણ થઈ શકે છે તે તે યથભાવ ક્ષીણ થઈ શકવાયોગ્ય હોવાથી તેથી રહિત એવો જે શુદ્ધ આત્મસ્વભાવ તે રૂપ મોક્ષપદ છે

છકુ પદ—તે ‘મોક્ષનો ઉપાય છે’ એ કદી કર્મજ ધર્મનાર થયા કરે એમ જ હોય, તો તેની નિવૃત્તિ કોઈ કાળે સભાવે નહીં, પણ કર્મજ ધર્મી વિપરીત સ્વભાવવાળા એવા જ્ઞાન, દર્શન, સમાધિ, વૈરાગ્ય, ભક્ત્યાદિ સાધન પ્રત્યક્ષ છે, જે સાધનના બળે કર્મજ ધર્મ શિથિલ થાય છે, ઉપશમ પામે છે, ક્ષીણ થાય છે માટે તે જ્ઞાન, દર્શન, સયમાદિ મોક્ષપદના ઉપાય છે

શ્રી જ્ઞાનીપુરુષોએ સમ્યક્દર્શનના મુખ્ય નિવાસભૂત કહ્યા એવા આ છ પદ અને સક્ષેપમા જણાવ્યા છે મરીપમુક્તિગામી જીવને સહજ વિચારમા તે સપ્રમાણ થવાયોગ્ય છે, પરમ નિશ્ચયરૂપ જણાવાયોગ્ય છે, તેના સર્વ વિભાગે વિસ્તાર થઈ તેના આત્મામા વિવેક થવાયોગ્ય છે આ છ પદ અત્યંત સ દેહરહિત છે, એમ પરમપુરુષે નિરૂપણ કર્યું છે એ છ પદનો વિવેક જીવને સ્વસ્વરૂપ સમજવાને અર્થે કહ્યો છે અનાદિ સ્વપ્નદશાને દીધે ઉત્પન્ન થયેલો એવો જીવનો અહ ભાવ, મમત્વ-ભાવ તે નિવૃત્ત થવાને અર્થે આ છ પદની જ્ઞાનીપુરુષોએ દેશના પ્રકાશી છે તે સ્વપ્નદશાથી રહિત માત્ર પોતાનું સ્વરૂપ છે, એમ જીવ પરિણામ કરે, તો સહજમાત્રમા તે ભગૃત થઈ સમ્યક્દર્શનને પ્રાપ્ત થાય, સમ્યક્દર્શનને પ્રાપ્ત થઈ સ્વસ્વભાવરૂપ મોક્ષને પામે કોઈ વિનાશી, અશુદ્ધ અને અન્ય એવા ભાવને વિષે તેને હર્ષ, શોક, સ યોગ, ઉત્પન્ન ન થાય તે વિચારે સ્વસ્વરૂપને વિષે જ શુદ્ધપણું, સ પૂર્ણપણું, અવિનાશીપણું, અત્યંત જ્ઞાન દપણું, અ તરરહિત તેના અનુભવમા આવે છે સર્વ વિભાવ-પર્યાયમા માત્ર પોતાને અધ્યાસથી એકચતા થઈ છે, તેથી કેવળ પોતાનું ભિન્નપણું જ છે, એમ સ્વપ્ન-પ્રત્યક્ષ—અત્યંત પ્રત્યક્ષ—અપરોક્ષ તેને અનુભવ થાય છે વિનાશી અથવા અન્ય પદાર્થના સ યોગને વિષે તેને ધૃષ્ટઅનિષ્ટપણું પ્રાપ્ત થતું નથી જન્મ, જરા, મરણ, રોગાદિ બાધારહિત સ પૂર્ણ માહાત્મ્યનું દેકાણું એવું નિજસ્વરૂપ બાણી, વેદી તે કૃતાર્થ થાય છે જે જે પુરુષોને એ છ પદ સપ્રમાણ એવાં પરમ પુરુષના વચને આત્માનો નિશ્ચય થયો છે, તે તે પુરુષો સર્વ સ્વરૂપને પામ્યા છે, આધિ, વ્યાધિ, ઉપાધિ, સર્વ સ ગથી રહિત થયા છે, થાય છે, અને ભાવિકાળમાં પણ તેમ જ થશે

જે સત્પુરુષોએ જન્મ, જરા, મરણનો નાશ કરવાવાળો, સ્વસ્વરૂપમા સહજ અવસ્થાન થવાનો ઉપદેશ કહ્યો છે, તે સત્પુરુષોને અત્યંત ભક્તિથી નમસ્કાર છે તેની નિષ્કારણ કરુણાને નિત્ય પ્રત્યે નિગંતર સ્તવવામા પણ આત્મસ્વભાવ પ્રગટે છે, એવા સર્વ સત્પુરુષો, તેના ચરણારવિદ સહાય હૃદયને વિષે સ્થાપન રહો !

જે છ પદથી સિદ્ધ છે એવું આત્મસ્વરૂપ તે જેના વચનને અગ્રીકાર કર્યે સહજમાં પ્રગટે છે, જે આત્મસ્વરૂપ પ્રગટવાથી સર્વકાળ જીવ સ પૂર્ણ જ્ઞાન દને પ્રાપ્ત થઈ નિર્ભય થાય છે, તે વચનના કહેનાર એવા સત્પુરુષના શુભની વ્યાખ્યા કરવાને અશક્તિ છે, કેમ કે જેના પ્રત્યુપકાર ન થઈ શકે એવો પ્રગટાત્મભાવ તે બાણે કંઈ પણ ધર્મજ્ઞાના વિના માત્ર નિષ્કારણ કરુણાશીલતાથી આપ્યો, એમ છતાં પણ જેણે અન્ય જીવને વિષે આ મારો શિષ્ય છે, અથવા ભક્તિનો કર્તા છે, માટે મારો છે, એમ કદી જોયું નથી, એવા જે સત્પુરુષ તેને અત્યંત ભક્તિએ ફરી ફરી નમસ્કાર હો !

જે સત્પુરુષોએ સફળરૂપી ભક્તિ નિરૂપણ કરી છે, તે ભક્તિ માત્ર શિષ્યના કદ્યાણુને અર્થે કહી છે જે ભક્તિને પ્રાપ્ત થવાથી સફળરૂપના આત્માની ચેષ્ટાને વિષે વૃત્તિ રહે, અપૂર્વ ગુણ દિષ્ટિગોચર થઈ અન્ય સ્વરૂપ દ મટે, અને સહેજે આત્મભોધ થાય એમ બાણીને જે ભક્તિનું નિરૂપણ કર્યું છે, તે ભક્તિને અને તે સત્પુરુષોને ફરી ફરી ત્રિકાળ નમસ્કાર હો !

જે કદી પ્રગટપણે વર્તમાનમા કેવળજ્ઞાનની ઉત્પત્તિ થઈ નથી, પણ જેના વચનના વિચારયોગે શક્તિપણે કેવળજ્ઞાન છે એમ સ્પષ્ટ બાણ્ય છે, શ્રદ્ધા પણે કેવળજ્ઞાન થયું છે, વિચારદશાએ કેવળજ્ઞાન થયું છે, ધર્મજ્ઞાનએ કેવળજ્ઞાન થયું છે, મુખ્ય નયના હેતુથી કેવળજ્ઞાન વર્તે છે, તે કેવળજ્ઞાન સર્વ

પોતાની કલ્પનાએ આત્માર્થ માને તો તેમા સફળપણુ ન હોય એ સાવ સમજી શકાય એવો પ્રકાર છે એટલે એમ તો જણાય છે કે, જીવના પૂર્વકાળનાં બધા માહા સાધન, કલ્પિત સાધન મટવા અપૂર્વ જ્ઞાન સિવાય બીજો કોઈ ઉપાય નથી, અને તે અપૂર્વ વિચાર વિના ઉત્પન્ન થવા સ ભવ નથી, અને તે અપૂર્વ વિચાર, અપૂર્વ પુરુષના આરાધન વિના બીજા કયા પ્રકારે જીવને પ્રાપ્ત થાય એ વિચારતા એમ જ સિદ્ધાંત થાય છે કે, જ્ઞાનીપુરુષની આજ્ઞાનું આરાધન એ સિદ્ધપદનો સર્વશ્રેષ્ઠ ઉપાય છે અને એ વાત જ્યારે જીવથી મનાય છે, ત્યારથી જ ણીબા દોષનુ ઉપશમવું, નિવર્તવું ગરૂ થાય છે

શ્રી જિને આ જીવના અજ્ઞાનની જે જે વ્યાખ્યા કહી છે, તેમા સમયે સમયે તેને અનતકર્મનો વ્યવસાયી કહ્યો છે, અને અનાદિકાળથી અન તકર્મનો બધ કરતો આવ્યો છે, એમ કહ્યું છે, તે વાત તો યથાર્થ છે, પણ ત્યાં આપને એક પ્રશ્ન થયું કે, 'તો તેવાં અન તકર્મ નિવૃત્ત કરવાનું સાધન ગમે તેવું બળવાન હોય તોપણુ અન તકાળને પ્રયોજને પણ તે પાર પડે નહીં ' જો કે કેવળ એમ હેય તો તમને લાગ્યું તેમ સ ભવે છે, તથાપિ જિને પ્રવાહથી જીવને અન તકર્મનો કર્તા કહ્યો છે, અન ત કાળથી કર્મનો કર્તા તે આલ્યો આવે છે એમ કહ્યું છે, પણ સમયે સમયે અન તકાળ ભોગવવાં પડે એવાં કર્મ તે આગામિક કાળ માટે ઉપાજન કરે છે એમ કહ્યું નથી કોઈ જીવઆશ્રયી એ વાત ન રાખી, વિચારવા જતાં એમ કહ્યું છે, કે સર્વ કર્મનું મૂળ એવુ જે અજ્ઞાન, મોહ પશ્ચિમ તે હવુ જીવમાં એવું મે એવું આલ્યું આવે છે, કે જે પરિણામથી અન તકાળ તેને બ્રમણ થયું છે, અને જે પરિણામ વર્ત્યા કરે તો હજુ પણ એમ ને એમ અન તકાળ પરિણામણ થાય અગ્નિના એક તણુપાને વિષે આખો લોક સળગાવી શકાય એટલો ઐશ્વર્ય શુણુ છે, તથાપિ તેને જેવો જેવો યોગ થાય છે તેવો તેવો તેનો શુણુ ફળવાન થાય છે તેમ અજ્ઞાનપરિણામને વિષે અનાદિકાળથી જીવનું ગણવું થયું છે, તેમ હજુ અન તકાળ પણ ચૌદે રાજલોકમા પ્રદેશે પ્રદેશે અન ત જન્મમગ્ણુ તે પરિણામથી હતું સ ભવે, તથાપિ જેમ તણુપાનો અગ્નિ યોગવશ છે, તેમ અજ્ઞાનના કર્મપરિણામની પણ અમુક પ્રકૃતિ છે ઉત્કૃષ્ટમા ઉત્કૃષ્ટ એક જીવને મોહનીયકર્મનું બધન થાય તો સિત્તે કોડાકોડી માગણમતુ કય એમ જિને કહ્યું છે, તેનો હેતુ સ્પષ્ટ છે કે, જો અન તકાળનુ બધન થતુ હોય તો પછી જીવનો મેમ ન થાય એ બધ હજુ નિવૃત્ત ન થયો હોય પણ લગભગ નિવર્તવા આવ્યો હોય ત્યા વખતે જીવ તેવી સ્થિતિનો સ ભવ હોય, પણ એવાં મોહનીયકર્મ કે જેની કાળ સ્થિતિ ઉપર કદી છે, તેવાં વખતે ઘણા બાધે એમ ન બને અનુક્રમે હજુ તે કર્મથી નિવૃત્ત થવા પ્રથમ બીજુ તે જ નિયમિત બાધે, તેમ બીજુ નિવૃત્ત થતા પ્રથમ ત્રીજુ બાધે, પણ બીજુ, ત્રીજુ, ચોથુ, પાંચમુ, છઠ્ઠુ, સાતમુ, આઠમુ, નવમુ એક મોહનીયકર્મના સ બધમા તે જ સ્થિતિનું બાધ્યા કરે એમ બને નહીં, કાગુ કે દારુ એટલો અવકાશ નથી મોહનીયકર્મની એ પ્રકારે સ્થિતિ છે તેમ આયુષકર્મની સ્થિતિ શ્રી જિને કહી છે કે, એક જીવ એક દેહમા વર્તતા તે દેહનુ જોટલુ આયુષ છે તેટલાના ત્રા ભાગમાના વેશ વ્યતીત થયે આવતા ભવનુ આયુષ જીવ બાધે, તે પ્રથમ બાધે નહીં, અને એક ભવના બે ભાગના ભે ભવનુ આયુષ બાધે નહીં, એવી સ્થિતિ છે અર્થાત્ જીવને અજ્ઞાનભાવી કર્મના આલ્યો આવે છે, તથાપિ તે તે કર્મોની સ્થિતિ ગમે તેટલી વિટળાણપટ્ટ છતાં અન તકુ બાધ ને કાગુ હેતુ છતાં પણ જેમા જીવ તેથી નિવૃત્ત થાય એટલો અમુક પ્રકાર બાધ કલ્પનાવવો અવશ્યક છે પ્રકાર જિને ઘણો મૂઠમપણુ કહ્યો છે, તે વિગતવારોગ્ય છે જેમા 'જીવને મોહનો કર્મબધ કહ્યો છે

આ વાર્તા સંજોષમા આપને લખી છે તે કરી કદી વિચારવાથી કેટલુક મમ ભવ દારુ કર્મે કરી કે મમાગમે કરી તેનુ નાવ મમાધાન થશે

પ્રસંગ, વિસ્મૃતિનો હેતુ એવી કથા થાય છે, માટે તે પ્રકારના વિચારનો કે શોધનો નિર્ધાર લેવાની ઇચ્છા કરવા કરતા ત્યાગી દેવી સારી છે, અને તે ત્યાગ્યે સહેલો નિર્ધાર થાય છે

આત્મામા વિશેષ આકૃણતા ન થાય તેમ રાખશો જે થવાયોગ્ય હશે તે થઈ રહેશે અને આકૃણતા કરતા પણ જે થવાયોગ્ય હશે તે થશે, તેની સાથે આત્મા પણ અપરાધી થશે

[૪૦૮-૧]

૪૯૫

મુળાઈ, ચૈત્ર વદ ૧૧, ભોમ, ૧૯૫૦

શ્રી ત્રિલોચન,

જે કારણ વિષે લખ્યું હતું, તે કારણના વિચારમા હજી ચિત્ત છે, અને તે વિચાર હજી સુધી ચિત્તસમધાનરૂપ એટલે પૂરો થઈ શક્યો ન હોવાથી તમને પત્ર લખવાનું થયું નથી વળી કોઈ 'પ્રમાદ-દોષ' જેવો કંઈ પ્રસંગદોષ વર્તે છે, કે જેને લીધે કંઈ પણ પરમાર્થવાત લખવા સબધમા ચિત્ત મુઝાઈ, લખતા સાવ અટકવું થાય છે તેમ જ જે કાર્યપ્રવૃત્તિ છે, તે કાર્યપ્રવૃત્તિમા અને અપરમાર્થ પ્રસંગમા ઉદ્દાસીનબળ યથાયોગ્ય જાણે મારાથી થતું નથી, એમ લાગે આવી પોતાના દોષવિચારમા પડી જઈ પત્ર લખવું અટકી જાય છે, અને ઘણું કરી ઉપર જે વિચારનું સમાધાન થયું નથી, એમ લખ્યું છે તે તે જ કારણ છે

જે કોઈ પણ પ્રકારે બને તો આ ત્રાસરૂપ સસારમા વધતો વ્યવસાય ન કરવો, સત્સંગ કરવો યોગ્ય છે

મને એમ લાગે છે કે જીવને મૂળપણે જોતા જો સુસુક્ષ્મતા આવી હોય તો નિત્ય પ્રત્યે તેનું સસારબળ ઘટયા કરે સસારમા ધનાદિ સંપત્તિ ઘટે કે નહીં તે અનિયત છે, પણ સસાર પ્રત્યે જે જીવની ભાવના તે મોજી પડ્યા કરે, અનુક્રમે નાશ પામવાયોગ્ય થાય, આ કાળમા એ વાત ઘણું કરી જોવામા આવતી નથી કોઈ જીવના સ્વરૂપમા સુસુક્ષ્મ, અને જીવના સ્વરૂપમા મુનિ વગેરે જોઈ વિચાર થાય છે કે આવા સંજોગે જીવની બિર્ધશા થવી ઘટે નહીં, પણ અધોદશા થવી ઘટે વળી સત્સંગનો કંઈ પ્રસંગ થયો છે એવા જીવની વ્યવસ્થા પણ કાળદોષથી પલટતા વાર નથી લાગતી એવું પ્રગટ જોઈને ચિત્તમા ખેદ થાય છે, અને મારા ચિત્તની વ્યવસ્થા જોતા મને પણ એમ થાય છે કે મને કોઈ પણ પ્રકારે આ વ્યવસાય ઘટતો નથી, અવશ્ય ઘટતો નથી જરૂર-અત્યંત જરૂર-આ જીવનો કોઈ પ્રમાદ છે, નહીં તો પ્રગટ જાણ્યું છે એવું જે ઝેર તે પીવાને વિષે જીવની પ્રવૃત્તિ કેમ હોય ? અથવા એમ નહીં તો ઉદ્દાસીનપ્રવૃત્તિ હોય, તોપણ તે પ્રવૃત્તિયે હવે તો કોઈ પ્રકારે પણ પરિસમાપ્તપણું ભને એમ થવા યોગ્ય છે, નહીં તો જરૂર જીવનો કોઈ પણ પ્રકારે દોષ છે

વધારે લખવાનું થઈ શકતું નથી, એટલે ચિત્તમા ખેદ થાય છે, નહીં તો પ્રગટપણે કોઈ સુસુક્ષ્મને આ જીવના દોષ પણ ભેટલા અને તેટલા પ્રકારે વિદિત કરી જીવનો તેટલો તો ખેદ ટાળવો અને તે વિદિત દોષની પરિસમાપ્તિ માટે તેનો સંગરૂપ ઉપકાર ઇચ્છવો

વાર વાર મને મારા દોષ માટે એમ લાગે છે કે જે દોષનું બળ પરમાર્થથી જોતા મેં કહ્યું છે, પણ બીજા આધુનિક જીવોના દોષ આગળ મારા દોષનું અત્યંત અદ્વપાણું લાગે છે, જોકે એમ માનવાની કંઈ છુદ્ધિ નથી, તથાપિ સ્વભાવે એમ કંઈ લાગે છે, છતાં કોઈ વિશેષ અપરાધીની પેઠે જ્યાં સુધી અમે આ વ્યવહાર કરીએ છીએ ત્યાં સુધી અમારા આત્મામા લાગ્યા કરીશું તમને અને તમારા સંગમા વર્તતા કોઈ પણ સુસુક્ષ્મને કંઈ પણ વિચારવાજોગ જરૂર આ વાત લાગે છે

અત્રે હાલમાં વ્યાપાર સંબંધી પ્રયોજન રહે છે તેથી તરતમા થોડા વખત માટે પણ નીકળી શકાવું હુલ્લ છે કારણ કે પ્રસંગ એવો છે કે જેમાં મારા વિદ્યમાનપણાની અવશ્ય પ્રસંગના લોકો ગણે છે તેમનું મન ન હુલાઈ શકે, અથવા તેમના કામને અત્રેથી મારા દૂર થવાથી કેઈ બચવાનું હાનિ ન થઈ શકે એવો વ્યવસાય થાય તો તેમ કરી થોડો વખત આ પ્રવૃત્તિથી અવકાશ લેવાનું ચિત્ત છે, તથાપિ તમારી તરફ આવવાથી લોકોના પરિચયમાં જરૂર કરી આવવાનું થાય એ સંભવિત હોવાથી તે તરફ આવવાનું ચિત્ત થવું મુશ્કેલ છે લોકોના પરિચયમાં આવા પ્રસંગ રહ્યા છતાં, ધર્મ પ્રસંગે આવવું થાય તે વિશેષ અદેશાયોગ્ય જાણી જેમ જાને તેમ તે પરિચયથી ધર્મ પ્રસંગને નામે જ રહેવાનું ચિત્ત વિશેષપણે રહ્યા કરે છે

વૈરાગ્ય ઉપશમનું બળ વધે તે પ્રકારનો સત્સંગ, સત્શાસ્ત્રનો પરિચય કરવો એ જીવને પરમ હિતકારી છે બીજો પરિચય જેમ જાને તેમ નિવર્તન યોગ્ય છે

આમ ૨૧૦ પ્રણામ

[૪૨૪]

૫૧૩ મોહમયી, શ્રાવણ સુદ ૧૧, ગિ, ૧૯૫૦

ૐ

શ્રી સૂર્યપુરસ્થિત, સત્સંગયોગ્ય શ્રી લક્ષ્મણ પ્રત્યે વિનંતિ કે —

જે પત્ર પ્રાપ્ત થયા છે અત્ર ભાવ સમાધિ છે

‘યોગવાસિદ્ધાદિ’ ગ્રંથો વાચવાવિચારવામાં બીજી અડચણ નથી અમે આગળ લખ્યું હતું કે ઉપદેશગ્રંથ સમજી એવા ગ્રંથ વિચારવાથી જીવને ગુણ પ્રગટે છે ધ્યાન કરી તેવા ગ્રંથો વંચાય અને ઉપશમને અર્થે છે સિદ્ધાંતજ્ઞાન સત્પુરુષથી જાણવાયોગ્ય જાણીને જીવમાં મરજતા નિગૂઢતાદિ શુભ ઉદભવ થવાને અર્થે ‘યોગવાસિદ્ધ’, ‘ઉત્તરાધ્યયન’, ‘ચૂરકૃત્તનાગાદિ’ વિચારવામાં અડચણ નથી એટલી સ્મૃતિ રાખજો

વેદાંત અને જિન સિદ્ધાંત એ બેમાં કેટલાક પ્રકારે ભેદ છે વેદાંત એક પ્રધ્વસ્વરૂપે સર્વ સ્થિતિ કહે છે જિનાગમમાં તેથી બીજો પ્રકાર કહ્યો છે ‘સમયસાર’ વાચતાં પણ કેટલાક જીવોને એ પ્રધ્વની માન્યતારૂપ સિદ્ધાંત થઈ જાય છે સિદ્ધાંતનો વિચાર ઘણા સત્સંગથી તવા વંચાય અને ઉપશમનું બળ વિશેષપણે વધ્યા પછી કર્તવ્ય છે જે એમ નથી કરવામાં આવતું તો જીવ બીજા પ્રકારમાં થઈ જઈ વૈરાગ્ય અને ઉપશમથી હીન થાય છે ‘એક પ્રધ્વસ્વરૂપ’ વિચારવામાં અડચણ નથી, અથવા ‘અનેક આત્મા’ વિચારવામાં અડચણ નથી, માત્ર નમને અથવા કોઈ સુમુક્ષુને યોગના અવસ્થા જાણવું એ મુખ્ય કર્તવ્ય છે, અને તે જાણવાના સાધન ગમ, મ તોય, વિચાર અને મનસંગ છે તે સાધન સિદ્ધ થયે, વૈરાગ્ય, ઉપશમ વર્ધમાન પરિણામી થયે, ‘એક આત્મા છે કે અનેક આત્મા છે’ એ આદિ પ્રકાર વિચારવાયોગ્ય છે એ જ વિનંતિ

આમ ૨૧૦ પ્રણામ

[૪૨૫]

૫૧૪

મુળમ્, શ્રાવણ સુદ ૧૬, ગિ ૧૯૫૦

નિ સાંપણ અન્ય તપો જાણ્યા છતાં, વ્યવસાયનો પ્રસંગ આનંદવર્ધન કરી પામવાનું હેતુ થાય છે, તે છતાં ને વ્યવસાય કરીએ છીએ આત્માથી અમવાયોગ્ય નહીં ને અત્રીએ છે એ જ વિનંતિ

ચિત્તને લખવા વગેરેમા વધારે પ્રયાસ થઈ શકતો નથી તેથી પદ્મ લખ્યું છે

[૪૧૩]

૫૦૦

મુળર્ષ, વૈશાખ સુદ ૯, રવિ, ૧૯૫૦

શ્રી સૂર્યપુરે સ્થિત, શુભેષ્ઠાપ્રાપ્ત શ્રી લલુચ્છ,

અત્રે ઉપધિરૂપ વ્યવહાર વર્તે છે ઘણું કરી આત્મસમાધિની સ્થિતિ રહે છે તોપણ તે વ્યવહારના પ્રતિબંધથી છૂટવાનું વારંવાર સ્મૃતિમા આવ્યા કરે છે, તે પ્રારબ્ધની નિવૃત્તિ થતાં સુધી તો વ્યવહારનો પ્રતિબંધ રહેવો ઘટે છે, મારે સમચિત્ત થઈ સ્થિતિ રહે છે

તમારું લખેલું પત્ર ૧ સ પ્રાપ્ત થયું છે ‘યોગવાસિષ્ઠાદિ’ અથવા વાચના થતી હોય તો તે હિતકારી છે જિનાગમમા પ્રત્યેક આત્મા માની પરિણામમા અનંત આત્મા કહ્યા છે, અને વેદાતમા પ્રત્યેક કહેવામા આવી, સર્વત્ર ચેતનસત્તા દેખાય છે તે એક જ આત્માની છે, અને આત્મા એક જ છે, એમ પ્રતિપાદન કર્યું છે, તે જોય વાત મુમુક્ષુપુરુષે જરૂર કરી વિચારવા જેવી છે, અને યથા-પ્રયત્ને તે વિચારી, નિર્ધાર કરવાયોગ્ય છે, એ વાત નિ સંદેહ છે તથાપિ જ્યાં સુધી પ્રથમ વૈરાગ્ય અને ઉપશમનું બળ હંદપણે જીવમા આવ્યું ન હોય, ત્યાં સુધી તે વિચારથી ચિત્તનું સમાધાન થવાને બદલે અચળપણું થાય છે, અને તે વિચારનો નિર્ધાર પ્રાપ્ત થતો નથી, તથા ચિત્ત વિક્ષેપ પામી યથાર્થપણે પછી વૈરાગ્ય-ઉપશમને ધારણ કરી શકતું નથી, મારે તે પ્રશ્નનું સમાધાન જ્ઞાનીપુરુષોએ કર્યું છે તે સમજવા આ જીવમા વૈરાગ્ય-ઉપશમ અને સત્સંગનું બળ હાલ તો વધારણુ ઘટે છે, એમ જીવમા વિચારી વૈરાગ્યાદિબળ વધવાના સાધન આરાધવાને નિત્યપ્રતિ વિશેષ પુરુષાર્થ યોગ્ય છે

વિચારની ઉત્પત્તિ થવા પછી વર્ધમાનસ્વામી જેવા મહાત્માપુરુષે ફરી ફરી વિચાર્યું કે આ જીવનું અનાદિકાળથી ચારે ગતિ વિષે અનંત તથા અનંત વાર જન્મવુ, મરણ થયા છતાં, હંજી તે જન્મ મરણાદિ સ્થિતિ ક્ષીણ થતી નથી, તે હવે કેવા પ્રકારે ક્ષીણ કરવા? અને એવી કઈ ભૂલ આ જીવની રહ્યા કરી છે, કે જે ભૂલનું આટલા સુધી પરિણમવું થયું છે? આ પ્રકારે ફરી ફરી અત્યંત એકાગ્રપણે સહમોધના વર્ધમાન પરિણામે વિચારતા વિચારતા જે ભૂલ ભગવાને દીઠી છે તે જિનાગમમા ઠામ ઠામ કહી છે, કે જે ભૂલ બાણીને તેથી રહિત મુમુક્ષુ જીવ થાય જીવની ભૂલ જોતાં તો અનંતવિશેષ લાગે છે, પણ સર્વ ભૂલની બીજભૂત ભૂલ તે જીવે પ્રથમમાં પ્રથમ વિચારની ઘટે છે, કે જે ભૂલનો વિચાર કર્યાથી સર્વે ભૂલનો વિચાર થાય છે, અને જે ભૂલના મટવાથી સર્વે ભૂલ મટે છે કોઈ જીવ કદાપિ નાના પ્રકારની ભૂલનો વિચાર કરી તે ભૂલથી છૂટવા ઇચ્છે, તોપણ તે કર્તવ્ય છે, અને તેવી અનેક ભૂલથી છૂટવાની ઇચ્છા મૂળ ભૂલથી છૂટવાનું સહેલું કારણ થાય છે

શાસ્ત્રમા જે જ્ઞાન પ્રગટ કર્યું છે તે જ્ઞાન બે પ્રકારમા વિચારવાયોગ્ય છે એક પ્રકાર ‘ઉપદેશ’ના અને બીજો પ્રકાર ‘સિદ્ધાંત’નો છે ‘જન્મમરણાદિ કલેશવાળા આ સંસારને ત્યાગવો ઘટે છે, અનિત્ય પદાર્થમા વિવેકીને અગ્નિ કરવી હોય નહીં, માતાપિતા, સ્વજનાદિક સર્વેનો ‘સ્વાર્થરૂપ’ સંગ થતા આ જીવ તે બળનો આશ્રય કર્યા કરે છે, એ જ તેના અવિવેક છે, પ્રત્યક્ષ રીતે ત્રિવિધ તાપરૂપ આ સંસાર જણાતા છતાં મૂર્ખ જેવો જીવ તેમા જ વિશ્રાંતિ ઇચ્છે છે, પરિણામે, આરભ અને સંગ એ સૌ અનર્થના હેતુ છે’ એ આદિ જે શિક્ષા છે તે ‘ઉપદેશજ્ઞાન’ છે ‘આત્માનું હોવાપણું, નિત્યપણું, એકપણું અથવા અનેકપણું, બધાદિ ભાવ, મોક્ષ, આત્માની સર્વ પ્રકારની અવસ્થા, પદાર્થ અને તેની અવસ્થા એ આદિને ટાણતાદિથી કરી જે પ્રકારે સિદ્ધ કર્યા હોય છે, તે ‘સિદ્ધાંતજ્ઞાન’ છે’

વેદાંત અને જિનાગમ એ સૌનું અવલોકન પ્રથમ તો ઉપદેશજ્ઞાનપ્રાપ્તિ અર્થે જ મુમુક્ષુજીવે કરવું ઘટે છે, કારણ કે સિદ્ધાંતજ્ઞાન જિનાગમ અને વેદાંતમા પરસ્પર ભેદ પામતું બેવામા આવે છે,

વિચાર કર્તવ્ય છે આત્મદર્શનાદિ પ્રસંગ તીવ્ર મુમુક્ષુપણ ઉત્પન્ન થયા પહેલાં યજ્ઞ કરીને કલ્પિત પણે સમન્વય છે, જેથી હાલ તે સળધી પ્રશ્ન શમાવવાયોગ્ય છે એ જ વિનંતિ

[૪૩૧-૧]

૫૧૯

મુળર્ધ, શ્રાવણ વદ ૯, ગાનિ, ૧૯૫૦

પ્રસંગના આરે બાબુના પ્રારબ્ધવશાત્ દબાણથી કેટલાક વ્યવસાયી કાર્ય થઈ આવે છે, પણ ચિત્તપરિણામ સાધારણ પ્રસંગમા પ્રવૃત્તિ કરતા વિશેષ સંકોચાયલા રહ્યા કરતા હોવાથી આ પ્રકારનાં પત્રાદિ લખવા વગેરેનું બની ગયું નથી જેથી વધારે નથી લખાઈું તે માટે બંને કામા આપવાયોગ્ય છે

[૪૩૨]

૫૨૦

મુળર્ધ, શ્રાવણ વદ ૦), સુર, ૧૯૫૦

શ્રી સાચલા ગ્રામે સ્થિત, પરમ સ્નેહી શ્રી મોહાગને,

શ્રી મોહમયી ક્ષેત્રથી — ના ભક્તિપૂર્વક યથાયોગ્ય પ્રાપ્ત થાય વિશેષ વિનંતિ કે તમારા લખેલ કાગળ પહોંચ્યો છે તેના ઉત્તર નીચેથી વિચારશે.

જ્ઞાનવાર્તાના પ્રસંગમા ઉપકારી એવા કેટલાક પ્રશ્નો તમને થાય છે, તે તમે જામને લખી જણાવો છો, અને તેના સમાધાનની તમારી ઇચ્છા વિશેષ ગ્હે છે, તેથી કોઈ પણ પ્રકારે જો તમને તે પ્રશ્નોના સમાધાન લખાય તો સારું, એમ ચિત્તમાં રહ્યા કરતા છતાં ઉદયયોગથી તેમ બનતું નથી પણ લખવામા ચિત્તની સ્થિરતા ઘણી જ ઓછી રહે છે અથવા ચિત્ત તે કાર્યમા અદ્ય માત્ર ધ્યાયા જેવો પ્રવેશ કરી શકે છે જેથી તમને વિશેષ વિગતથી પત્ર લખવાનું થઈ આવતું નથી એક એક કાગળ લખતા દશદશ, પાંચપાંચ વખત બળે — અથવા લીટી લખી તે કાગળ અપૂર્ણ મુકવાનું ચિત્તની સ્થિતિને લીધે બને છે ક્રિયાને વિષે રુચિ નહીં, તેમ પ્રારબ્ધગળ પણ તે ક્રિયામા કાંઈ વિશેષ ઉદયમાન નહીં હોવાથી તમને તેમ જ બીજા મુમુક્ષુઓને વિશેષપણે કઈ જ્ઞાનચર્યા ક્રમી શકાતી નથી ચિત્તમા એ વિષે ખેદ રહે છે, તથાપિ તેને હાલ તો ઉપગમ કરવાનું જ ચિત્ત ગ્હે છે એવી જ કોઈ આત્મદર્શનાની સ્થિતિ હાલ વર્તે છે ઘણું કરીને બાણીને કવામા આવતું નથી, ગર્થાત પ્રમાદાદિ દોષે કરી તે ક્રિયા નથી બનતી એમ જણાતું નથી

જે મુખરસ સળધી જ્ઞાનવિષે ‘સમયસાર’ અથવા કવિતાદિમા તમે અર્થ ધારો છો તે નેમ જ છે, એમ સર્વત્ર છે, એમ કહેવા યોગ્ય નથી બનારસીદામે ‘સમયસાર’ અથવા દિની ભાસામા કરતા કેટલાક કવિત સર્વથા વગેરેમા તેના જેવી જ વાત કહી છે, અને તે કોઈ રીતે ‘ગીતજ્ઞાનને’ લગતી જણાય છે તથાપિ કયાક કયાક તેવા ગ્રંથો ઉપમાપણે પણ આવે છે ‘સમયસાર’ બનારસીદામે કર્યો છે, તેમા તે ગ્રંથો જ્યાં જ્યાં આવ્યા છે, ત્યાં ત્યાં મર્ત્યવળે ઉપમાપણે છે એમ જણાતું નથી, પણ કેટલેક સ્થળે વસ્તુપણે કહ્યું છે, એમ જાગે છે, નેકે આ વાત કઈક આગળ પધે મળી આવી શકે એમ છે એટલે તમે જે ‘ગીતજ્ઞાન’મા કાગળ બોલો છો તેની કઈક આગળ પધેની જ અથવા તે વાત વિશેષ જાને તેમા અગીકાર કરી જણાય છે

બનારસીદાસને કઈ તેવો યોગ મળ્યો હોય એમ ‘સમયસાર’ અથવા તેમની જગના પધે જણાય છે ‘મૂળ સમયસાર’મા એટલી બધી સ્પષ્ટ વાર્તા ‘ગીતજ્ઞાન’ વિષે કહી નથી જણાઈ અને બનારસીદામે તો ઘણું ટેકાણે વસ્તુપણે અને ઉપમાપણે તે વાત કરી છે જે ઉપમાપણે જણાય છે કે બનારસીદાસે સાચે પોતાના આત્માને વિષે જે કઈ અનુભવ થયો છે, તેના પત્ર કે તે પ્રકારે પ્રકાશ કર્યો છે કે કોઈ વિચારનાં ઉત્પન્ન અનુભવને તે આધારમા આપ વિચાર કરનાર થાય

અમુક દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાળ ભાવને સંયોગે ન પળી શકતા આત્માને બાધકારી થતી હોય, તો ત્યાં-તે-આજ્ઞા ગોણુ કરી-નિષેધીને બીજી આજ્ઞા શ્રી તીર્થ કરે કહી છે

સર્વવિરતિ કરી છે એવા મુનિને સર્વવિરતિ કરતી વખતના પ્રસંગમાં ‘સઘ્ન પાળાદ્વાય પચ્ચક્ષામિ, સઘ્ન મુસાવાય પચ્ચક્ષામિ, સઘ્ન અદિન્નાદાણં પચ્ચક્ષામિ સઘ્ન મેહુણ પચ્ચક્ષામિ, સઘ્ન પરિગ્ગહ પચ્ચક્ષામિ,’ આ ઉદ્દેશના વચન ઉચ્ચારવાનાં કહ્યા છે, અર્થાત્ ‘સર્વ પ્રાણુતિપાતથી હું નિવર્તુ છું,’ ‘સર્વ પ્રકારના મુષાવાદથી હું નિવર્તુ છું,’ ‘સર્વ પ્રકારના અદત્તા-દાનથી હું નિવર્તુ છું,’ ‘સર્વ પ્રકારના મૈથુનથી નિવર્તુ છું,’ અને ‘સર્વ પ્રકારના પરિગ્રહથી નિવર્તુ છું’ (સર્વ પ્રકારના રાત્રિભોજનથી તથા બીજા તેવા તેવા કારણોથી નિવર્તુ છું, એમ તે સાથે ઘણા ત્યાગના કારણો બાણુવાં) એમ જે વચનો કહ્યા છે તે, સર્વવિરતિની ભૂમિકાના લક્ષણે કહ્યાં છે, તથાપિ તે પાંચ મહાવ્રતમાં ચાર મહાવ્રત, મૈથુનત્યાગ સિવાયના ભગવાને પાછી બીજી આજ્ઞા કરી છે, કે જે આજ્ઞા પ્રત્યક્ષ તો મહાવ્રતને બાધકારી લાગે, પણ જ્ઞાનદૃષ્ટિથી ભેતા તો રક્ષણકારી છે

‘સર્વ પ્રકારના પ્રાણુતિપાતથી નિવર્તુ છું,’ એવા પચબાણુ છતાં નદી બિતરવા જેવા પ્રાણુ-તિપાતરૂપ પ્રસંગની આજ્ઞા કરવી પડી છે, જે આજ્ઞા લોકસમુદાયને વિશેષ સમાગમે કરી સાધુ આરાધ્યે તો પચમહાવ્રત નિર્મૂળ થવાનો વખત આવશે એવું બાણુ, નદીનું બિતરવું ભગવાને કહ્યું છે તે પ્રાણુતિપાતરૂપ પ્રત્યક્ષ છતાં પાંચ મહાવ્રતની રક્ષાના અમૂલ્ય હેતુરૂપ હોવાથી પ્રાણુતિપાતની નિવૃત્તિરૂપ છે, કારણ કે પાંચ મહાવ્રતની રક્ષાનો હેતુ એવું જે કારણ તે પ્રાણુતિપાતની નિવૃત્તિના પણ હેતુ જ છે પ્રાણુતિપાત છતાં અપ્રાણુતિપાતરૂપ એમ નદીના બિતરવાની આજ્ઞા થાય છે, તથાપિ ‘સર્વ પ્રકારના પ્રાણુતિપાતથી નિવર્તુ છું’ એ વાક્યને તે કારણથી એક વાર આવકો આવે છે, જે આવકો ફરીથી વિચાર કરતા તો તેની વિશેષ દૃઢતા માટે જણાય છે, તેમ જ બીજા વ્રતો માટે છે ‘પરિગ્રહની સર્વથા નિવૃત્તિ કરુ છું’ એવું વ્રત છતાં વસ્ત્ર, પાત્ર, પુસ્તકોના સંગ્રહ ભેવામાં આવે છે, તે અંગીકાર કરવામાં આવે છે તે પરિગ્રહની સર્વથા નિવૃત્તિના કારણને કોઈ પ્રકારે રક્ષણરૂપ હોવાથી કહ્યા છે, અને તેથી પરિણામે અપરિગ્રહરૂપ હોય છે મૂર્છારહિતપણે નિત્ય આત્મદશા વધવાને માટે પુસ્તકોના અંગીકાર કહ્યો છે શરીરસંઘયણું આ કાળનું હીનપણું દેખી, ચિત્તસ્થિતિ પ્રથમ સમાધાન રહેવા અર્થે વસ્ત્રપાત્રાદિનું ગ્રહણ કહ્યું છે, અર્થાત્ આત્મહિત દીઠું તો પરિગ્રહ રાખવાનું કહ્યું છે પ્રાણુતિપાત ક્રિયા પ્રવર્તન કહ્યું છે, પણ ભાવનો આકાર ફેર છે પરિગ્રહયુક્તિથી કે પ્રાણુતિપાતયુક્તિથી એમાંનું કંઈ પણ કરવાનું ક્યારે પણ ભગવાને કહ્યું નથી પાંચ મહાવ્રત, સર્વથા નિવૃત્તિરૂપ, ભગવાને જ્યાં બોધ્યા ત્યાં પણ બીજા જીવના હિતાર્થે કહ્યાં છે, અને તેમાં તેના ત્યાગ જેવો દેખાવ દેનાર એવો અપવાદ પણ આત્મહિતાર્થે કહ્યો છે, અર્થાત્ એક પરિણામ હોવાથી ત્યાગ કરેલી ક્રિયા ગ્રહણ કરાવી છે ‘મૈથુનત્યાગ’માં જે અપવાદ નથી તેના હેતુ એવો છે કે રાગ-દ્વેષ વિના તેના ભગ થઈ શકે નહીં, અને રાગદ્વેષ છે તે આત્માને અહિતકારી છે, જેથી તેમાં કોઈ અપવાદ ભગવાને કહ્યો નથી નદીનું બિતરવું રાગદ્વેષ વિના પણ થઈ શકે, પુસ્તકાદિનું ગ્રહણ પણ તેમ થઈ શકે, પણ મૈથુનસેવન તેમ ન થઈ શકે, માટે ભગવાને અનપવાદ એ વ્રત કહ્યું છે, અને બીજામાં અપવાદ આત્મહિતાર્થે કહ્યા છે, આમ હોવાથી જિનાગમ જેમ જીવતું, સંયમનું રક્ષણ થાય તેમ કહેવાને અર્થ છે

પત્ર લખવાનું કે સમાચારાદિ કહેવાનું જે નિષિદ્ધ કથું છે, તે પણ એ જ હેતુએ છે લોક-સમાગમ વધે, પ્રીતિ અપ્રીતિના કારણો વધે, સ્ત્રીઆદિના પરિચયમાં આવવાનો હેતુ થાય, સંયમ ઠીસો થાય, તે તે પ્રકારનો પરિગ્રહ વિના કારણે અંગીકૃત થાય, એવા સાંનિપાતિક અનંત કારણો

તે માનામાન વિષે ચિત્ત ઘણું કરી ઉઠાસીન જેવું છે, અથવા તે પ્રકારમા ચિત્તને વિશેષ ઉઠામીન ક્યું હોય તો થઈ શકે એમ છે

શબ્દાદિ વિષયો પ્રત્યેનું કોઈ ગળવાન કારણ પણ અવરોધક હોય એમ જણાતું નથી કેવળ તે વિષયોના ક્ષાયિકભાવ છે એમ જોડે કહેવા પ્રસંગ નથી, તથાપિ તેમા વિસ્સપાયુ ગૂઢપણે ભાન્ન રહ્યું છે ઉદયથી પણ ક્યારેક મદ રુચિ જન્મતી હોય તો તે પણ વિશેષ અવસ્થા પામ્યા પ્રથમ નય પામે છે, અને તે મદ રુચિ વેદતા પણ આત્મા ખેદમા જ રહે છે, એટલે તે રુચિ અનાધારની જતી હોવાથી ગળવાન કારણરૂપ નથી

બીજા કેટલાક પ્રભાવક થયા છે, તે કરતા કોઈ રીતે વિચારદશાદિનું ગળવાનપણું પણ હશે એમ લાગે છે કે તેવા પ્રભાવક પુરુષો આજે જણાતા નથી, અને માત્ર ઉપદેશકપણે નામ જેથી પ્રભાવનાએ પ્રવર્તતા કોઈ જોવામા, સાલગવામા આવે છે, તેમના વિદ્યમાનપાણને લીધે અને કઈ અવરોધકપણું હોય એમ પણ જણાતું નથી

અત્યારે તો આટલું લખવાનું બન્યું છે વિશેષ સમાગમ પ્રસંગે કે બીજે પ્રસંગે જાળગીયુ આ વિષે તમે અને શ્રી હું ગરજો કઈ પણ વિશેષ જણાવવા ઇચ્છતા હો, તો ખુશીથી જાણવશો વા અમારા લખેલા કારણો સાવ બહાનારૂપ છે એમ વિચારવા યોગ્ય નથી, એટલે લક્ષ રાખજો

[૬૬૧]

૫૨૧

મુગર્ધ, શ્રામા, ૧૯૫૦

પ્રત્યક્ષ આશ્રયનું સ્વરૂપ લખ્યું તે પત્ર અત્રે પ્રાપ્ત થયું છે મુમુક્ષુ જીવે યમ ભક્તિનંદન તે સ્વરૂપ ઉપાસવા યોગ્ય છે

યોગગણસહિત, એટલે જેમનો ઉપદેશ ઘણા જીવોને થોડા પ્રયામે મોક્ષસાધનરૂપ થઈ શકે એ અતિશય સહિત જે સત્પુરુષ હોય તે જ્યારે ચવાપ્રારબ્ધ ઉપદેશવ્યવહારનો ઉદય પ્રાપ્ત થાય ત્યારે મુખ્યપણે ઘણું કરીને તે ભક્તિરૂપ પ્રત્યક્ષ આશ્રયમાર્ગ પ્રકાશે છે પણ તેવા ઉદયયોગ વિના કંઈ કરી પ્રકાશતા નથી

બીજા વ્યવહારના યોગમા મુખ્યપણે તે માર્ગ ઘણું કરીને સત્પુરુષો પ્રકાશતા નથી તે તેમનું કરુણા સ્વભાવપણું છે જગતના જીવોનો ઉપકાર પૂર્વાપર વિરોધ ન પામે અથવા ઘણા જીવોને કાર થાય એ આદિ ઘણા કારણો દેખીને અન્ય વ્યવહારમા વર્તતા તેવો પ્રત્યક્ષ આશ્રયરૂપ સત્પુરુષો પ્રકાશતા નથી ઘણું કરીને તો અન્ય વ્યવહારના ઉદયમા અપ્રસિદ્ધ ગ્રંથે છે, અથવા કંઈ પ્રારબ્ધવિશેષથી સત્પુરુષપણે કોઈના જાણવામા આવ્યા, તોપણ પૂર્વાપર તેના શ્રેયનો વિચાર ન્યામુધી બને ત્યામુધી વિશેષ પ્રસંગમા આવતા નથી, અથવા ઘણું કરી અન્ય વ્યવહારના સામાન્ય મનુષ્યની પેઠે વિચરે છે

તેમ વર્તણૂક તેણે પ્રારબ્ધ ન હોય તો જ્યાં કોઈ તેવો ઉપદેશગ્રાવરૂપ પ્રાપ્ત થાય તેવો 'પ્રત્યક્ષ આશ્રયમાર્ગ'નો ઘણું કરીને ઉપદેશ કરતા નથી, કવચિત્ 'અન્યદા મનુષ્યનાર્ગ'નો 'આશ્રયમાર્ગ' જોવા મામાન્ય ગણેથી, ઘણા ઉપકારનો હેતુ દેખી, કઈકે છે એમ વિચાર વ્યવહાર પ્રવર્તવવા ઉપદેશ કરતા નથી

ઘણું કરીને જે કોઈ મુમુક્ષુઓને સમાગમ થયો છે તેમને દશા વિષે ચારેતરે સ્વયં પ્રવર્તે તથાપિ જો કોઈને પણ સમાગમ ન થયો હોય તો વચારે યોગ્ય હતું 'મંત્ર' જે કોઈ અવસ્થામાં વર્તે છે તે વ્યવહારાદિ આગળ ઉપર ઉદયમા આવવાયોગ્ય છે એમ નથી તમા ઉપદેશ ઉદય પ્રાપ્ત ન થયો હોય ત્યાં મુધી અમાની દશા વિષે તમ વચારે જે પ્રવર્તમાન છે તે પ્રવર્તે કરતા મારે જાણવામા મુખ્ય કારણ નો હતું ને છે

જ્ઞાનપ્રશ્નાર્થે પત્ર લખવાની તમારી ઇચ્છા હોય તો તે શ્રી દેવકરણુજીને પૃછીને લખવો કે જેથી તમને શુભ ઉત્પન્ન થવામા બાધ ઝોઝો થાય

તમે અ બાલાલને પત્ર લખ્યા વિષેમા ચર્ચા થઈ તે જોકે ઘટારત થયુ નથી, તમને કાઈ પ્રાય-શ્રિત્ત આપે તો તે લેવુ, પણ કોઈ જ્ઞાનવાર્તા લખવાને બદલે લખાવવામા તમારે અડચણ કરવી ન જોઈએ, એમ સાથે ચથાયોગ્ય નિર્મળ અ ત કરણથી જણાવવુ યોગ્ય છે, કે જે વાત માત્ર જીવના હિતને અર્થે કરવા માટે છે પર્યુષણાદિમા પત્રવ્યવહાર સાધુઓ લખાવીને કરે છે, જેમા આત્મહિત જેવુ થોડુ જ હોય છે, તથાપિ તે રૂઢિ થઈ હોવાથી તેનો લોક નિષેધ કરતા નથી, તેમ તે રૂઢિને અનુસરી વર્તવાનું રાખશો, તોપણ હરકત નથી, એટલે તમને પત્ર લખાવવામાં અડચણ નહી પડોએ અને લોકોને અ દેશો નહી થાય

ઉપમા આદિ લખવામા લોકોનું વિપર્યયપણું રહેતુ હોય તો અમને એક સાધારણ ઉપમા લખશો, નહી ઉપમા લખો તોપણ અડચણ નથી માત્ર ચિત્તમનાધિ અર્થે તમને લખવાનો પ્રતિ-પક્ષ કર્યો નથી અમને ઉપમાનું કંઈ સફળપણુ નથી

આત્મસ્વરૂપે પ્રણામ

[૮૭૪ (૧૮)]

૫૦૨

મુનિ શ્રી લલ્લુજી તથા દેવકરણુજી આદિ પ્રત્યે, —

સહજે સમાગમ થઈ આવે અથવા એ લોકો ઇચ્છીને સમાગમ કરવા આવતા હોય તો સમા-ગમ કરવામા શુ હાનિ છે ? કદાપિ વિરોધવૃત્તિથી એ લોકો સમાગમ કરવાનુ કરતા હોય તો પણ શુ હાનિ છે ? આપણે તો તેના પ્રત્યે કેવળ હિતકારી વૃત્તિથી, અવિરોધ દૃષ્ટિથી સમાગમમાં પણ વર્તવું છે, ત્યા શો પરાભવ છે ? માત્ર ઉદ્દીરણ કરીને સમાગમ કરવાનું હાલ કારણ નથી તમ સર્વ સુમુક્ત-ઓના આચાર વિષે તેમને કંઈ સ શય હોય, તોપણ વિકલ્પનો અવકાશ નથી વડવામા સંતપુરુષના સમાગમમા ગયા આદિનુ પ્રશ્ન કરે તો તેના ઉત્તરમા તો એટલુ જ કહેવુ યોગ્ય છે કે ‘ તમે, અમે સૌ આત્મહિતની કામનાએ નીકળ્યા છીએ, અને કરવાયોગ્ય પણ તે જ છે જે પુરુષના સમાગમમા અમે આવ્યા છીએ, તેમના સમાગમમા કોઈ વાર તમે આવીને પ્રતીતિ કરીએશો કે તેમના આત્માની દશા કેમ છે ? અને તેઓ આપણને કેવા ઉપકારના કર્તા છે હાલ એ વાત આપ જવા દો . ૧ સુધી સહેજે પણ જવુ થઈ શકે, અને આ તો જ્ઞાન ઉપકારરૂપ પ્રસંગમા જવુ થયું છે, એટલુ આચાર . વિકલ્પ કરવો ઘટતો નથી વધુ રાગદ્વેષ પરિ ઉપદેશે કંઈ પણ સમજાય પ્રા ટલો એ તેવા પુરુષની કેવા તેમ જ શાસ્ત્રાદિથી વિચારી . . . નથી, કેમ કે તેમણે પોતે એમ કહ્યું હતું કે,

“તમારો મુનિપણુનો સામાન્ય વ્યવહાર એવો છે કે, ણાદ્ય અવિરતિ પુરુષ પ્રત્યે વદનાદિ વ્યવહાર કર્તવ્ય નહી તે વ્યવહાર તમારે પણ સાચવવો તે વ્યવહાર તમે રાખો તેમા તમારો સ્વચ્છ દ નથી, માટે રાખવા યોગ્ય છે ઘણા જીવોને સ શયનો હેતુ નહી થાય અમને કંઈ વદના-દિની અપેક્ષા નથી ”

આ પ્રકારે જેમણે સામાન્ય વ્યવહાર પણ સચવાવ્યો હતો, તેમની દષ્ટિ કેવી હોવી જોઈએ, તે તમે વિચાર કરો કદાપિ હાલ તમને તે વાત નહી સમજાય તો આગળ ઉપર સમજાશે, એ વાતમા તમે નિ સદેહ થાઓ

‘ ખીલુ, કંઈ સન્માર્ગરૂપ આચારવિચારમા અમારી શિથિલતા થઈ હોય તો તમે કહો, કેમ કે

૧ આ પત્ર ફાટેલો મળ્યો છે જે જે ફાટેલો અલગ ગયા છે તે તે ફેકાણે (૮૫૩) મૂક્યા છે.

તમારા વિદ્યમાનપણામા પ્રભાવના હેતુની તમને જે વિશેષ જિજ્ઞાસા છે, અને તે હેતુ ઉત્પન્ન થાય તો તમારે વિષે જે અસીમ હર્ષ ઉત્પન્ન થવાયોગ્ય છે, તે વિશેષ જિજ્ઞાસા અને અસીમ હર્ષ સ ગ ધીની તમારી ચિત્તવૃત્તિ અમને સમજવામા છે

અનેક જીવોની અજ્ઞાન દશા ભેઈ, વળી તે જીવો કહ્યાણુ કરીએ છીએ અથવા આપણું ક'યામ થશે, એવી ભાવનાએ કે ઇચ્છાએ અજ્ઞાનમાર્ગ પામતા ભેઈ તે માટે અત્યંત કરુણા છૂટે છે, અને કેઈ પણ પ્રકારે આ મટાડવાયોગ્ય છે એમ થઈ આવે છે, અથવા તેવો ભાવ ચિત્તમા એમ ને એન રહ્યા કરે છે, તથાપિ તે થવાયોગ્ય હશે તે પ્રકારે થશે, અને જે સમય પર તે પ્રકાર હોવાયોગ્ય હશે તે સમયે થશે, એવો પણ પ્રકાર ચિત્તમા રહે છે, કેમકે તે કરુણાભાવ ચિત્તવર્ત્તા ચિત્તવર્ત્તા આત્મા ગાહ્ય માહાત્મ્યને લઈ એમ થવા દેવાયોગ્ય નથી, અને હજુ ક'ઈક તેવો ભય ગળવો યોગ્ય લાગે છે એય પ્રકારને હાલ તો ધણુ કરી નિત્ય વિચારવામા આવે છે, તથાપિ ગાહુ સમીપમા તેનું પગિણામ આવવાનો સ ભવ જણાતો નહીં હોવાથી જનતા સુધી તમને લગ્યું કે કહ્યું નથી તમારી ઇચ્છા વચ્ચે વર્તમાન જે સ્થિતિ છે, તે એ સ ગ ધમા સ હોયે લાખી છે, અને તેથી તમને કેઈ પણ પ્રકારે ઉદાસ થવું ઘટતુ નથી, કેમકે અમને વર્તમાનમા તેવો ઉદય નથી, પણ અમારા આત્મપગિણામ તે ઉદયને અપ કાળમા મટાડવા લાણી છે, એટલે તે ઉદયની કાળસ્થિતિ કેઈ પણ પ્રકારે વધારે જાળવાનપણું વેદવાર્થ ઘટતી હોય તો તે ઘટાડવા વિષે વર્તે છે ગાહ્ય માહાત્મ્યની ઇચ્છા આત્માને ઘણા વખત ધયા નહીં જેવી જ થઈ ગઈ છે, એટલે બુદ્ધિ ગાહ્ય માહાત્મ્ય ધણુ કરી ઇચ્છતી જણાતી નથી, એમ છે, તથા ગાહ્ય માહાત્મ્યથી જીવ સહેજ પણુ પરિણામભેદ ન પામે એવી સ્વાસ્થામા ક'ઈક ન્યૂનતા કહેવી યોગ્ય છે અને તેથી જે ક'ઈ ભય રહે છે તે રહે છે, જે ભયથી તરતમા મુક્તપણુ થશે એમ જણાય છે

‘કળીંગ સાહેબ’ના બે પદ અને ‘ચારિત્રસાગર’નું એક પદ નિર્ભયપણુથી તેમણે કહ્યાં છે. લગ્યાં, તે વાગ્યા છે શ્રી ‘ચારિત્રસાગર’ના તેવા કેટલાક પદો પ્રથમ પણ વાંચવામા આવ્યા છે તરી નિર્ભય વાણી સુસુક્ષ્મવને ધણુ કરી ધર્મપુરુષાર્થમા જાળવાત કરે છે

અમારાથી તેવા પદ કે કાવ્યો એવા ભોવાની જે તમારી ઇચ્છા છે, તે હાલ તો ઉપદેશાયોગ્ય છે કેમકે તેવા પદ વાચવા વિચારવામા કે ક્રવામા ઉપયોગનો હાલ વિશેષ પ્રવેગ માર્ગસૂચક નથી, છાયા જેવો પણ પ્રવેશ થઈ શકતો નથી

સોનાના ઘાટ બુદ્ધ બુદ્ધ છે, પણ તે ઘાટનો જો દાળ પાડવામા આવે તો તે ગદા ઘાટ ન જઈ એક મોનું જ અવશેષ રહે છે, અર્થાત્ સો ઘાટ બુદ્ધ બુદ્ધ દ્રવ્યપણુનો ત્યાગ કરી દે ને સો ઘાટની જાતિનું સજ્જતીયપણુ હોવાથી માત્ર એક મોનારૂપ દ્રવ્યપણુને પામે છે એ પ્રમાણે ‘સો’ લાખી આત્માની મુક્તિ અને દ્રવ્યપણુના સિદ્ધાન્ત ઉપર પ્રશ્ન કર્યું છે, તે સ ગ ધમા ન જાણ જણાવવાયોગ્ય આ પ્રકારે છે —

છે જેથી જ્ઞાનીપુરુષની અનુજ્ઞાએ કે કોઈ સત્સંગી જનની અનુજ્ઞાએ પત્ર-સમાચારનું કારણ થાય તો તે સયમ વિરુદ્ધ જ છે, એમ કહી શકાય નહીં, તથાપિ તમને સાધુએ પચખાણુ આપ્યા હતા તે ભગ થવાનો દોષ તમારા પ્રત્યે આરોપવા યોગ્ય થાય છે પચખાણુનું સ્વરૂપ અત્ર વિચારવાનું નથી, પણ તમે તેમને પ્રગટ વિશ્વાસ આપ્યો તે ભગ કરવાનો હેતુ શો છે ? જો તે પચખાણુ લેવા વિષેમા તમને યથાયોગ્ય ચિત્ત નહોતું તો તે તમારે લેવા ઘટે નહીં, અને જો કોઈ લોકદાનથી તેમ થયું તો તેનો ભગ કરવો ઘટે નહીં, અને ભગનું જે પરિણામ છે તે અલગથી વિશેષ આત્મહિત-કારી હોય તોપણ સ્વેચ્છાથી ભગ કરવો ઘટે નહીં, કારણ કે જીવ રાગદ્વેષ કે અજ્ઞાનથી સહેજે અપરાધી થાય છે, તેનો વિચારેલો હિતાહિત વિચાર ઘણી વાર વિપર્યય હોય છે આમ હોવાથી તમે જે પ્રકારે ભગ તે પચખાણુ કયું છે, તે અપરાધયોગ્ય છે, અને તેનું પ્રાયશ્ચિત્ત પણ કોઈ રીતે ઘટે છે 'પણ કોઈ જાતની સંસારશુદ્ધિથી આ કાર્ય થયું નથી, અને સંસાર કાર્યના પ્રસંગથી પત્ર સમાચારની મારી ધ્રુવ નથી, આ જે કઈ પત્રાદિ લખવાનું થયું છે તે માત્ર કોઈ જીવના કલ્યાણની વાત વિષેમા છે, અને તે જો કરવામા ન આવ્યું હોત તો એક પ્રકારે કલ્યાણરૂપ હતું, પણ બીજા પ્રકારે ચિત્તની વ્યવસ્થા ઉત્પન્ન થઈ અત્ર કલેશવાળું થતું હતું, એટલે જેમા કઈ સંસારાર્થ નથી, કોઈ જાતની બીજી વાર્તા નથી, માત્ર જીવના હિતનો પ્રસંગ છે, એમ ઘણી લખવાનું થયું છે મહારાજ પચખાણુ આપેલ તે પણ મારા હિતને અર્થે હતા કે કોઈ સંસારી પ્રયોજનમા એથી હું ન પડી જાઉં, અને તે માટે તેમનો ઉપકાર હતો, પણ મેં સંસારી પ્રયોજનથી એ કાર્ય કયું નથી, તમારા સંઘાડના પ્રતિબંધને તોડવા એ કાર્ય નથી, તોપણ એક પ્રકારે મારી ભૂલ છે તો તે અદ્ય, સાધારણ પ્રાયશ્ચિત્ત આપી ક્ષમા આપવી ઘટે છે પર્યુષણાદિ પર્વમા શ્રાવકે શ્રાવકના નામથી સાધુ પત્ર લખાવે છે, તે પ્રકાર સિવાય બીજા પ્રકારે હવે વર્તવામા ન આવે અને જ્ઞાનચર્યા લખાય તો પણ અડચણ નથી, એ વગેરે ભાવ લખેલ છે તમે પણ તે તથા આ પત્ર વિચારી જેમ કલેશ ન ઉત્પન્ન થાય તેમ કરશો કોઈ પણ પ્રકારે સંકલન કરવું એ સારુ છે, એમ નહીં અને તો સહેજ કારણમા મોટું વિપરીત કલેશરૂપ પરિણામ આવે બનતા સુધી પ્રાયશ્ચિત્તનું કારણ ન બને તો ન કરવું, નહિ તો પછી અદ્ય પણ પ્રાયશ્ચિત્ત લેવામા આધ નથી તેઓ વગર પ્રાયશ્ચિત્તે કદાપિ તે વાત જતી કરે તેવું હોય તોપણ તમારે એટલે સાધુ લલ્લુજીએ ચિત્તમા એ વાતનો પશ્ચાત્તાપ એટલો તો કરવો ઘટે છે કે આમ પણ કરવું ઘટતું નહોતું હવે પછીમા દેવકરણજી સાધુ જેવાની સમક્ષતાથી શ્રાવક ત્યાથી અમુક લખનાર હોય અને પત્ર લખાવે તો અડચણ નહીં એટલી વ્યવસ્થા તે સ પ્રદાયમા આપ્યા કરે છે, તેથી ઘણુકરી લોકો વિરોધ કરશે નહીં, અને તેમા પણ વિરોધ જેવું લાગતું હોય તો હાલ તે વાત માટે પણ ધીરજ અહણ કરવી હિતકારી છે લોકસમુદાયમા કલેશ ઉત્પન્ન ન થાય, એ લક્ષ ચૂકવાયોગ્ય હાલ નથી, કારણ કે તેવું કોઈ બળવાન પ્રયોજન નથી

શ્રી કૃષ્ણદાસનો કાગળ વાચી સત્ત્વ હર્ષ થયો છે જિજ્ઞાસાનુ બળ જેમ વધે તેમ પ્રયત્ન કરવું એ પ્રથમ ભૂમિ છે વૈરાગ્ય અને ઉપશમના હેતુ એવા 'યોગવાસિષ્ઠાદિ' ગ્રંથો વાંચવામા અડચણ નથી અનાથદાસજીનો કરેલો 'વિચારમાળા' ગ્રંથ સદીક અવલોકવા યોગ્ય છે અમારું ચિત્ત નિત્ય સત્સંગને ધરતે છે, તથાપિ પ્રારબ્ધયોગ સ્થિતિ છે તમારા સમાગમી ભાઈઓથી જેટલું બને તેટલું સદ્ગ્રંથોનું અવલોકન થાય તે અપ્રમાદ કરવા યોગ્ય છે અને એક બીજાનો નિયમિત પરિચય કરાય તેટલો લક્ષ ગણવો યોગ્ય છે

પ્રમાદ એ સર્વ કર્મનો હેતુ છે

નિવર્તવું જ ઘટે છે, હજવે હજવે નિવૃત્ત થવાના કારણે ઉપર ભાગ દેવા કરતા જે પ્રકારે તેનું નિવૃત્તિ થાય તે વિચાર કર્તવ્ય છે, અને તેમ કરતા અશ્વતાદિ આપત્તિયોગ વેદવા પડતા હોય તો તેને વેદીને પણ પરપરિચયથી શીઘ્રપણે દૂર થવાનો પ્રકાર કરવો યોગ્ય છે એ વાત વિચાર થવા દેવા યોગ્ય નથી

જ્ઞાનનું જળવાન તારતમ્યપણુ થયે તો જીવને પરપરિચયમા કદાપિ સ્વાત્મશુદ્ધિ વધી સંભવતી નથી, અને તેની નિવૃત્તિ થયે પણ જ્ઞાનજળે તે એકાતપણું વિહાર કરવા યોગ્ય છે પણ તેથી જેની ઓછી દશા છે એવા જીવને તો અવશ્ય પરપરિચયને છેદીને સત્ત્વ ગ કર્તવ્ય છે, અને સત્ત્વ ગથી સહેજે અવ્યાખાધ સ્થિતિનો અનુભવ થાય છે જ્ઞાનીપુરુષ કે જેને એકાતે વિચિત્રતા પણ પ્રતિબંધ સંભવતો નથી, તે પણ સત્ત્વ ગની નિરત છુટ્ટા રાખે છે, કેમકે જીવને જો અવ્યાખાધ સમાધિની છુટ્ટા હોય તો સત્ત્વ ગ જેવો કોઈ સરળ ઉપાય નથી

આમ હોવાથી દિન દિન પ્રત્યે, પ્રમ ગે પ્રમ ગે, ઘણી વાર ક્ષણે ક્ષણે સત્ત્વ ગ આગધવાની જ છુટ્ટા વધમાન થયા કરે છે એ જ વિનિતિ

આમ ૨૫૦ પ્રાગમ

[૪૪૪]

પરઃ

મુળર્થ, ભાદરવા વદ ૫, ગુરુ, ૧૮૧૭

ૐ

શ્રી સૂર્યપુત્ર સ્થિત, સત્ત્વ ગયોગ્ય, આત્મશુભ્ર છુટ્ટક શ્રી લલ્લુટુ પ્રત્યે,

શ્રી મોહમયી ક્ષેત્રથી જીવ-મુક્ત દશા છુટ્ટક ના આત્મ-મૃતિપૂર્વક થતાં ન પ્રાપ્ત થાય વિશેષ તમાગ લખેલા જે પત્ર પહોંચ્યા છે હાલ કંઈ વધારે વિન્તાગ્યી લખનારું અર્થ શક્યુ નથી ચિત્તસ્થિતિનો વિશેષ પ્રવેશ તે કાર્યમા થઈ શકતો નથી

‘યોગવાસિદ્ધાદિ’ જે જે રૂઠા પુરુષોના વચ્ચનો છે તે સૌ અહુ વૃત્તિનો પ્રતિકાન કરવા પ્રવેશ પ્રવર્તે છે જે જે પ્રકારે પોતાની બ્રાતિ કટપાઈ છે, તે તે પ્રકારે તે બ્રાતિ મમત્ત તે નથી અભિમાન નિવૃત્ત કરવું, એ જ મર્વ તીર્થ કરાદિ મહાત્માનું કહેલું છે, અને તે જ વાક્ય ઉપર વિશેષ કની સ્વિચર થવાનું છે, વિશેષ વિચારવાનું છે અને તે જ વાક્ય અનુગ્રહાયોગ્ય મુખ્યપત્રે તે કાર્યની સિદ્ધિને અર્થે સર્વ સાધન કહ્યા છે અહુ તાદિ વધવાને માટે, જાણ કર્યા, મન આશુ માટે, સ પ્રહાય ચલાવવા માટે, કે મન કલાધાદિ પાનવા અર્થે, કોઈ મહાપુરુષને ઉપદેશ છે નહીં અને તે જ કાર્ય કરવાની મર્વના આજ્ઞા જ્ઞાનીપુરુષની છે પોતાને વિષે ઉપત્તિ થયે એવા મહિમાયોગ્ય શુભ્ર તેવી ઉન્નત પામવું ઘટતું નથી, પણ અત્ત પાત્ર નિરુદ્ધાપ ભેદન કની પશ્ચાન્નાપમા પડવું ઘટે છે, અને વિના પ્રમાદે તેની પાશુ કંટુ ઘટે છે, એ ભવામા મર્વપુરુષ વચનમા મર્વત્ર ગ્લી છે, અને તે ભાવ આવવા માટે મનસ ગ, મનુરુ અને મન્યાગાદિ મપ્રમા છે, જે અનન્ય નિમિત્ત છે

છે જેથી જ્ઞાનીપુરુષની અનુજ્ઞાએ કે કોઈ સત્સંગી જનની અનુજ્ઞાએ પત્ર-સમાચારનું કારણ થાય તો તે સયમ વિરુદ્ધ જ છે, એમ કહી શકાય નહીં, તથાપિ તમને સાધુએ પચખાણુ આપ્યા હતા તે ભગથવાનો દોષ તમારા પ્રત્યે આરોપવા યોગ્ય થાય છે પચખાણુનું સ્વરૂપ અત્ર વિચારવાનું નથી, પણ તમે તેમને પ્રગટ વિશ્વાસ આપ્યો તે ભગ કરવાનો હેતુ શો છે? જો તે પચખાણુ લેવા વિષેમાં તમને યથાયોગ્ય ચિત્ત નહોતું તો તે તમારે લેવા ઘટે નહીં, અને જો કોઈ લોકદાખથી તેમ થયું તો તેનો ભગ કરવો ઘટે નહીં, અને ભગનું જે પરિણામ છે તે અભગથી વિશેષ આત્મહિત-કારી હોય તોપણ સ્વેચ્છાથી ભગ કરવો ઘટે નહીં, કારણ કે જીવ રાગદ્વેષ કે અજ્ઞાનથી સહેજે અપરાધી થાય છે, તેનો વિચારેલો હિતાહિત વિચાર ઘણી વાર વિપર્યય હોય છે આમ હોવાથી તમે જે પ્રકારે ભગ તે પચખાણુ કર્યું છે, તે અપરાધયોગ્ય છે, અને તેનું પ્રાયશ્ચિત્ત પણ કોઈ રીતે ઘટે છે ‘પણ કોઈ જાતની સંસારબુદ્ધિથી આ કાર્ય થયું નથી, અને સંસાર કાર્યના પ્રસંગથી પત્ર સમાચારની મારી ધ્રુજા નથી, આ જે કંઈ પત્રાદિ લખવાનું થયું છે તે માત્ર કોઈ જીવના કલ્યાણની વાત વિષેમા છે, અને તે જો કરવામા ન આવ્યું હોત તો એક પ્રકારે કલ્યાણરૂપ હતું. પણ બીજા પ્રકારે ચિત્તની વ્યથતા ઉત્પન્ન થઈ અતર કલેશવાળું થતું હતું, એટલે જેમા કંઈ સંસારાર્થ નથી, કોઈ જાતની બીજી વાંછા નથી, માત્ર જીવના હિતનો પ્રસંગ છે, એમ ગણી લખવાનું થયું છે મહારાજે પચખાણુ આપેલ તે પણ મારા હિતને અર્થે હતા કે કોઈ સંસારી પ્રયોજનમા એથી હું ન પડી જાઉં, અને તે માટે તેમનો ઉપકાર હતો, પણ મેં સંસારી પ્રયોજનથી એ કાર્ય કર્યું નથી, તમારા સંધાકાના પ્રતિબંધને તોડવા એ કાર્ય નથી, તોપણ એક પ્રકારે મારી ભૂલ છે તો તે અદ્ય, સાધારણ પ્રાયશ્ચિત્ત આપી ક્ષમા આપવી ઘટે છે પર્વણાદિ પર્વમા શ્રાવકે શ્રાવકના નામથી સાધુ પત્ર લખાવે છે, તે પ્રકાર સિવાય બીજા પ્રકારે હવે વર્તવામા ન આવે અને જ્ઞાનચર્યા લખાય તો પણ અડચણ નથી,’ એ વગેરે ભાવ લખેલ છે તમે પણ તે તથા આ પત્ર વિચારી જેમ કલેશ ન ઉત્પન્ન થાય તેમ કરશો કોઈ પણ પ્રકારે સહન કરવું એ સાઠ છે, એમ નહીં અને તો સહેજ કારણમા મોટું વિપરીત કલેશરૂપ પરિણામ આવે અનતા સુધી પ્રાયશ્ચિત્તનું કારણ ન અને તો ન કરવું, નહિ તો પછી અદ્ય પણ પ્રાયશ્ચિત્ત લેવામા બાંધ નથી તેઓ વગર પ્રાયશ્ચિત્તે કદાપિ તે વાત જતી કરે તેવું હોય તોપણ તમારે એટલે સાધુ લલ્લુજીએ ચિત્તમા એ વાતનો પશ્ચાત્તાપ એટલો તો કરવો ઘટે છે કે આમ પણ કરવું ઘટતું નહોતું હવે પછીમા દેવકરણુજી સાધુ જેવાની સમક્ષતાથી શ્રાવક ત્યાંથી અમુક લખનાર હોય અને પત્ર લખાવે તો અડચણ નહીં એટલી વ્યવસ્થા તે સંપ્રદાયમા આદ્યા કરે છે, તેથી ઘણુંકરી લોકો વિરોધ કરશે નહીં, અને તેમા પણ વિરોધ જેવું લાગતું હોય તો હાલ તે ચાત માટે પણ ધીરજ અહણુ કરવી હિતકારી છે લોકસમુદાયમા કલેશ ઉત્પન્ન ન થાય, એ લક્ષ ચૂકવાયોગ્ય હાલ નથી, કારણ કે તેવું કોઈ બળવાન પ્રયોજન નથી

શ્રી કૃષ્ણદાસનો કાગળ વાંચી સત્ત્વ હર્ષ થયો છે જિજ્ઞાસાનું બળ જેમ વધે તેમ પ્રયત્ન કરવું એ પ્રથમ ભૂમિ છે વૈરાગ્ય અને ઉપશમના હેતુ એવા ‘યોગવાસિષ્ઠાદિ’ ગ્રંથો વાંચવામા અડચણ નથી અનાથદાસજીનો કરેલો ‘વિચારમાળા’ ગ્રંથ સત્તીક અવગ્રોહવા યોગ્ય છે અમારું ચિત્ત નિત્ય સત્સંગને ધ્રુજે છે, તથાપિ પ્રારબ્ધયોગ સ્થિતિ છે તમારા સમાગમી ભાઈઓથી જેટલું અને તેટલું સહજ થેતું અવલોકન થાય તે અપ્રમાદ કરવા યોગ્ય છે અને એક બીજાનો નિયમિત પરિચય કરાય તેટલો લક્ષ રાખવો યોગ્ય છે

પ્રમાદ એ સર્વ કર્મનો હેતુ છે

રાખી તેથી મોકળુ થવાય તેમ જ કર્યા કરવું, એ શ્રી વર્ધમાનસ્વામીની છાન્દ્ય મુનિચર્યાનું ૧૫૧
અમે કહ્યું હતું

[૪૪૬]

૫૨૬
ૐ

મુળર્થ, આમો વદ ૩, બુધ, ૧૨૫

ભગવત્ ભગવત્નું સ ભાળશે, પણ જ્યારે જીવ પોતાપણ મૂકશે ત્યારે, એવું જે ભગવત્
વચન તે પણ વિચારતા હિતકારી છે આપ કઈ જ્ઞાનકથા લખશે

[૪૪૭]

૫૩૦
ૐ

મુળર્થ, આમો વદ ૬, ગાનિ, ૧૬૧

સત્પુરુષને નમસ્કાર

આત્માર્થી શુભગ્રાહી મત્સ ગયોજ્ય લાઈ શ્રી મોહનલાલ પ્રત્યે, - કર્મન

શ્રી મુંબઈથી લિ૦ જીવનમુક્તદશાધ્યક્ષક રાયચ દના આત્મસ્મૃતિપૂર્વક યથાયોજ્ય પહોં
અત્ર કુશળતા છે તમારું લખેલું એક પત્ર મને પહોંચ્યું છે કેટલાક કાળોથી તેના ઉપ
લખવામા દીલ થઈ હતી પાછળથી તમે આ તરફ તરતમા આવવાના છે એમ જાણવામા આ થઈ
પત્ર લખ્યું નહોતું, પણ હાલ એમ જાણવામા આવ્યું કે, હમણા લગભગ એક વર્ષ મુખી નિર્ધિ
કરવાનું ત્યાં સળ ધીનું કારણ છે, જેથી મેં આ પત્ર લખ્યું છે તમાગ લખેલા પત્રમા જે આત્મ
વિષયપરત્વે પ્રશ્નો છે અને જે પ્રશ્નોના ઉત્તર જાણવાની તમારા ચિત્તમા વિશેષ આતુરતા છે, તે
પ્રત્યે મારું અતુમોદન સહજે સહજે છે, પણ જેવામા તમારું તે પત્ર મને મળ્યું તેવાનું તે
ઉત્તર લખી શકાય એવી મારા ચિત્તની સ્થિતિ નહોતી, અને ઘણું કદી તેમ વચાનું કારણ પણ તે
પ્રસંગમા બાહ્યોપાધિપ્રત્યેનો વૈગજ્ય વિશેષ પચ્છામ પામ્યો હતો તે હતું, અને તેમ રોજામાં તે
પત્રના ઉત્તર લખવા જેવા કાર્યમા પણ પ્રવૃત્તિ થઈ ગઈ તેમ નહોતું એવા વખત જવા દઈ કઈ
તેવા વૈગજ્યમાથી પણ અવકાશ લઈ તમાગ પત્રનો ઉત્તર લખીશ એમ વિચાર્યું હતું. ૧
પાછળથી તેમ પણ જનવુ અગત્ય થયું તમાગ પત્રની પહોંચ પાડી મેં લખી નહોતી અને ૨૩
પ્રકારે ઉત્તર લખી મોકલવા પગત્વે દીલ થઈ તેથી મારા મનમા પાડી એવું થયો અને
અને જેમાનો અમુક ભાવ હતો મુધી વર્તે છે જે પ્રસંગમા વિશેષ કરીને એવું થયો. તે પ્રસંગ
એમ જાણવામા આવ્યું કે તમે તરતમા આ દેશમા આવવાની ધાગણ ગણે છે. નેમી દીલ
ચિત્તમા એમ આવ્યું કે તમને ઉત્તર લખવાની દીલ થઈ છે પણ તમારો જમાનત ૧૩
સામી લાભકારક વશે કેમકે લેખ ઠાગ કેટલાક ઉત્તર મમતવચા વિષય મના અને ૨૩ નવર

કર્મ જ્યાં છિન્ન થયા છે, એવા સહજ સ્વરૂપ પરમાત્માને વિષે તો સ પૂર્ણ જ્ઞાન અને સ પૂર્ણ જાગૃતિરૂપ તુર્યાવસ્થા છે, એટલે ત્યાં આનાદિ વિપર્યાસ નિર્બીજપણાને પ્રાપ્ત થવાથી કોઈપણ પ્રકારે ઉદ્ભવ થઈ શકે જ નહીં, તથાપિ તેથી ન્યૂન એવા વિરત્યાદિ ગુણસ્થાનકે વર્તતા એવા જ્ઞાનીને તો કાર્યે કાર્યે અને ક્ષણે ક્ષણે આત્મજાગૃતિ યોગ્ય છે પ્રમાદવશે ચૌદપૂર્વ અશે ન્યૂન બાધ્યા છે એવા જ્ઞાનીપુરુષને પણ અનતકાળ પરિભ્રમણ થયું છે માટે જેની વ્યવહારને વિષે આનાસક્રાંત્યુદ્ધિ થઈ છે, તેવા પુરુષે પણ જો તેવા ઉદયનું પ્રારબ્ધ હોય તો તેની ઘણેઘણે નિવૃત્તિ ચિતવવી, અને નિજ-ભાવની જાગૃતિ રાખવી આ પ્રકારે જ્ઞાનીપુરુષને મહાજ્ઞાની એવા શ્રી તીર્થ કરાદિકે લલામણ દીધી છે, તો પછી, જેને માર્ગાનુસારી અવસ્થામા પણ હજી પ્રવેશ થયો નથી, એવા જીવને તો આ સર્વ વ્યવ-સાયશ્રી વિશેષ-વિશેષ નિવૃત્તભાવ રાખવો, અને વિચાર જાગૃતિ રાખવી યોગ્ય છે, એમ જણાવવા જેવું પણ રહેતું નથી, કેમ કે તે તો સમજણમા સહેજે આવી શકે એવું છે

મોઘ બે પ્રકારથી જ્ઞાનીપુરુષોએ કર્યો છે એક તો ‘સિદ્ધાંતમોઘ’ અને બીજો તે સિદ્ધાંતમોઘ થવાને કારણભૂત એવો ‘ઉપદેશમોઘ’ જો ઉપદેશમોઘ જીવને અતઃકળમા સ્થિતિમાન થયો ન હોય તો સિદ્ધાંતમોઘનું માત્ર તેને શ્રવણ થાય તે ભલે, પણ પરિણામ થઈ શકે નહીં ‘સિદ્ધાંતમોઘ’ એટલે પદાર્થનું જે સિદ્ધ થયેલું સ્વરૂપ છે, જ્ઞાનીપુરુષોએ નિષ્કર્ષ કરી જે પ્રકારે છેવટે પદાર્થ જાણ્યો છે તે જે પ્રકારથી વાણીદારાએ જણાવાય તેમ જણાવ્યો છે એવો જે મોઘ છે તે ‘સિદ્ધાંતમોઘ’ છે પણ પદાર્થના નિર્ણયને પામવા જીવને અતરાયરૂપ તેની આનાદિ વિપર્યાસભાવને પામેલી એવી બુદ્ધિ છે, કે જે વ્યક્તપણે કે અવ્યક્તપણે વિપર્યાસપણે પદાર્થસ્વરૂપને નિર્ધારી લે છે, તે વિપર્યાસબુદ્ધિનું બળ ઘટવા, યથાવત્ વસ્તુસ્વરૂપ જાણવાને વિષે પ્રવેશ થવા, જીવને વૈરાગ્ય અને ઉપશમ સાધન કહ્યા છે, અને એવા જે જે સાધનો જીવને સ સાગ્રભય દઢ કરાવે છે તે તે સાધનો સ બધી જે ઉપદેશ કહ્યો છે તે ‘ઉપદેશમોઘ’ છે

આ ઠેકાણે એવો ભેદ ઉત્પન્ન થાય કે ‘ઉપદેશમોઘ’ કરતા ‘સિદ્ધાંતમોઘ’નું મુખ્યપણ જણાય છે, કેમ કે ઉપદેશમોઘ પણ તેને જ અર્થ છે, તો પછી સિદ્ધાંતમોઘનું જ પ્રથમથી અવગાહન ક્યું હોય તો જીવને પ્રથમથી જ ઉન્નતિના હેતુ છે આ પ્રકારે જો વિચાર ઉદ્ભવે તો તે વિપરીત છે, કેમ કે સિદ્ધાંતમોઘનો જન્મ ઉપદેશમોઘથી થાય છે જેને વૈરાગ્ય-ઉપશમ સ બધી ઉપદેશમોઘ થયો નથી, તેને બુદ્ધિનું વિપર્યાસપણ વર્ત્યા કરે છે, અને જ્યાં સુધી બુદ્ધિનું વિપર્યાસપણ હોય ત્યાં સુધી સિદ્ધાંતનું વિચારવું પણ વિપર્યાસપણે થવું જ સ ભવે છે કેમ કે અક્ષુને વિષે જેટલી આખપ છે, તેટલો આગો પદાર્થ તે દેખે છે અને જો અત્યંત બળવાન પડેલો હોય તો તેને સમૂળગો પદાર્થ દેખાતો નથી, તેમ જેને અક્ષુનું યથાવત્ સ પૂર્ણ તેજ છે તે, પદાર્થને પણ યથાયોગ્ય દેખે છે તેમ જે જીવને વિષે ગાઢ વિપર્યાસ બુદ્ધિ છે, તેને તો કોઈ રીતે સિદ્ધાંતમોઘ વિચારમા આવી શકે નહીં જેની વિપર્યાસબુદ્ધિ મદ થઈ છે તેને તે પ્રમાણમા સિદ્ધાંતનું અવગાહન થાય, અને જેણે તે વિપર્યાસબુદ્ધિ વિશેષપણે દ્રીણ કરી છે એવા જીવને વિશેષપણે સિદ્ધાંતનું અવગાહન થાય

ગૃહકુટુંબ પરિવ્રજાદિભાવને વિષે જે અહંતા મમતા છે અને તેની પ્રાપ્તિ અપ્રાપ્તિ પ્રસન્નતા જે રાજદ્રેપ કપાય છે, તે જ ‘વિપર્યાસબુદ્ધિ’ છે, અને અહંતા મમતા તથા કપાય જ્યાં વૈરાગ્ય ઉપશમ ઉદ્ભવે છે ત્યાં મદ પડે છે, અનુકંમે નાશ પામવાયોગ્ય થાય છે ગૃહકુટુંબાદિભાવને વિષે આનાસક્રાંત્યુદ્ધિ થવી તે ‘વૈરાગ્ય’ છે, અને તેની પ્રાપ્તિ અપ્રાપ્તિ નિમિત્તે ઉત્પન્ન થતો એવો જે કપાયકલેશ તેનું મદ થવું તે ‘ઉપશમ’ છે એટલે તે બે ગુણ વિપર્યાસબુદ્ધિને પર્યાયાતર કરી સફળબુદ્ધિ કરે છે, અને તે સફળબુદ્ધિ જીવાજીવાદિ પદાર્થની વ્યવસ્થા જેથી જણાય છે એવા સિદ્ધાંતની વિચારણા કરવાયોગ્ય થાય છે કેમકે અક્ષુને પટખાદિ અતરાય મટવાથી જેમ પદાર્થ યથાવત્ દેખાય છે, તેમ અહંતાદિ

વિચારશો, અને તે પરત્વે જે કંઈ પ્રશ્ન થાય તે લખશો, કેમ કે જે પ્રકારની સમજ તેથી નિવૃત્ત થય
કાર્ય કર્યે જીવને મોક્ષદશા પ્રાપ્ત થાય છે

૨ પ્ર૦-(૧) ઇશ્વર શું છે ? (૨) તે જગતકર્તા છે એ ખરું છે ?

ઉ૦-(૧) અમે તમે કર્મજન્ય ધર્મા વસી રહેલા જીવ છીએ તે જીવનું સહજસ્વરૂપ, એટલે કે
રહિતપણે માત્ર એક આત્મત્વપણે જે સ્વરૂપ છે તે ઇશ્વરપણ છે જ્ઞાનાદિ ઐશ્વર્ય જેને વિષે છે,
ઇશ્વર કહેવાયોગ્ય છે, અને તે ઇશ્વરતા આત્માનું સહજસ્વરૂપ છે જે સ્વરૂપ કર્મપ્રસંગે જીવનું નથી
પણ તે પ્રસંગ અન્યસ્વરૂપ બાણી, જ્યારે આત્માબાણી દ્વિતીય છે ત્યારે જ અનુક્રમે સર્વજ્ઞતા
ઐશ્વર્યપણ તે જ આત્મામા જણાય છે, અને તેથી વિશેષ ઐશ્વર્યવાળો કોઈ પદાર્થ સમસ્ત પદાર્થો
નીગમતા પણ અનુભવમા આવી શકતો નથી, જેથી ઇશ્વર છે તે આત્માનું બીજું પર્ચાયિક નામ
છે, એથી કોઈ વિશેષ સત્તાવાળો પદાર્થ ઇશ્વર છે એમ નથી, એવા નિશ્ચયમા મારો અભિપ્રાય છે

(૨) તે જગતકર્તા નથી, અર્થાત્ પરમાણુ, આકાશાદિ પદાર્થ નિત્ય હોવાયોગ્ય છે, તે કોઈ
વસ્તુમાથી બનવાયોગ્ય નથી કદાપિ એમ ગણીએ કે, તે ઇશ્વરમાથી બન્યા છે, તો તે વાત પ
યોગ્ય લાગતી નથી, કેમકે ઇશ્વરને જો ચેતનપણે માનીએ, તો તેથી પરમાણુ, આકાશ વિગેરે ઉત્પ
કેમ થઈ શકે ? કેમકે ચેતનથી જડની ઉત્પત્તિ થવી જ સંભવતી નથી જો ઇશ્વરને જડ સ્વીકાર
વામાં આવે તો સહેજે તે અનૈશ્વર્યવાન ઠરે છે, તેમ જ તેથી જીવરૂપ ચેતન પદાર્થની ઉત્પત્તિ પણ
થઈ શકે નહીં જડચેતન ઉભયરૂપ ઇશ્વર ગણીએ, તો પછી જડચેતન ઉભયરૂપ જગત છે તેનું
ઇશ્વર એવું બીજું નામ કહી સતોષ રાખી લેવા જેવું થાય છે, અને જગતનું નામ ઇશ્વર રાખી
સતોષ રાખી લેવા તે કરતાં જગતને જગત કહેવું, એ વિશેષ યોગ્ય છે કદાપિ પરમાણુ, આકાશ
નિત્ય ગણીએ અને ઇશ્વરને કર્માદિનાં કૃણ આપનાર ગણીએ તોપણ તે વાત સિદ્ધ જણાતી નથી એ
વિચાર પર 'વદ્દશર્શનસમુચ્ચય'મા સારા પ્રમાણે આપ્યા છે

૩ પ્ર૦-મોક્ષ શું છે ?

ઉ૦-જે કોઈપણ અજ્ઞાનભાવમાં, દેહાદિમા આત્માને પ્રતિબદ્ધ છે તેથી સર્વથા નિવૃત્તિ થઈ
મુક્તિ થવી તે મોક્ષપદ જ્ઞાનીઓએ કહ્યું છે તે સહજ વિચારતા પ્રમાણભૂત લાગે છે

૪ પ્ર૦-મોક્ષ મળશે કે નહીં તે ચોક્કસ રીતે આ દેહમા જ બાણી શકાય ?

ઉ૦-એક દોરડીના ઘણા બધથી હાથ બાધવામા આનંદો હોય, તેમાથી અનુક્રમે જેમ જેમ
બધ છોડવામા આવે, તેમ તેમ તે બધના સબધની નિવૃત્તિ અનુભવમાં આવે છે, અને તે દેહની
વળ મૂકી છૂટી ગયાના પરિણામમા વર્તે છે એમ પણ જણાય છે, અનુભવાય છે તેમ જ અજ્ઞાન
ભાવના અનેક પરિણામરૂપ બધના પ્રસંગ આત્માને છે, તે જેમ જેમ છૂટે છે, તેમ તેમ મોક્ષનો
અનુભવ થાય છે, અને તેનું ઘણું જ અદ્યપણું જ્યારે થાય છે ત્યારે, સહજ આત્મામાં નિજાણ
પ્રકાશી નીકળીને અજ્ઞાનભાવરૂપ બધથી છૂટી શકવાનો પ્રસંગ છે, એવો સ્પષ્ટ અનુભવ થાય છે તેમ જ
કેવળ અજ્ઞાનાદિ ભાવથી નિવૃત્તિ થઈ કેવળ આત્મભાવ આ જ દેહને વિષે સ્થિતિમાન છતાં પણ
આત્માને પ્રગટે છે, અને સર્વ સબધથી કેવળ પોતાનું ચિન્નપણું અનુભવમા આવે છે, અર્થાત્ મોક્ષ
આ દેહમા પણ અનુભવમાં આવવાયોગ્ય છે

૫ પ્ર૦-એમ વાચવામા આનંદું કે માણસ દેહ છોડી કર્મ પ્રમાણે જનાવરોમા અવતરે, પણ
પણ થાય, ઝાડ પણ થાય, આ બરાબર છે ?

ઉ૦-દેહ છોડી ઉપાર્જિત પ્રમાણે જીવની ગતિ થાય છે, તેથી તે તિર્થંચ (જનાવર) પણ થાય
છે અને પૃથ્વીકાય એટલે પૃથ્વીરૂપ શરીર ધારણ કરી બાકીની બીજી ચાર ધર્મિયો વિના કર્મ

૫૦૭

મુંબઈ, જેઠ સુદ ૧૧, શુર, ૧૯૫૦

અત્રે ઉપાધિનું બળ એમ ને એમ રહ્યા કરે છે જેમ તે પ્રત્યે ઉપેક્ષા થાય છે તેમ બળવાન ઉદય થાય છે, પ્રારબ્ધ ધર્મ બાણી વેદવા યોગ્ય છે, તથાપિ નિવૃત્તિની ઇચ્છા અને આત્માનું ઢીલાપણું છે, એવો વિચાર ખેદ ગાયા રહે છે

ક ઈ પણ નિવૃત્તિનું સ્મરણ રહે એટલો સત્સંગ તો કર્યા રહેવું યોગ્ય છે

આં સ્વં પ્રણામ

[૪૧૬]

૫૦૮

મુંબઈ, જેઠ સુદ ૧૪, રવિ, ૧૯૫૦

ૐ

પરમ સ્નેહી શ્રી સોભાગ,

આપનો કાગળ ૧ સવિગત મળ્યો હતો ઉપાધિના પ્રસંગથી ઉત્તર લખવાનું થયું નથી, તે ક્ષમા કરશે

ચિત્તમાં ઉપાધિના પ્રસંગ માટે વાર વાર ખેદ થાય છે જે, આવો ઉદય જો આ દેહમાં ઘણા વખત સુધી વર્ત્યા કરે તો સમાધિદશાએ જે લક્ષ છે તે લક્ષ એમ ને એમ અપ્રાધનપણે રાખવો પડે, અને જેમાં અત્યંત અપ્રમાદયોગ ઘટે છે, તેમાં પ્રમાદયોગ જેવું થાય

કદાપિ તેમ નહીં તોપણ આ સંસારને વિષે કોઈ પ્રકાર રુચિયોગ્ય જણાતો નથી, પ્રત્યક્ રસરહિત એવું સ્વરૂપ દેખાય છે, તેને વિષે જરૂર સદ્વિચારવાનું જીવને ગ્રહ્ય પણ રુચિ થાય નહીં, એવો નિશ્ચય વર્તે છે વાર વાર સંસાર ભયરૂપ લાગે છે ભયરૂપ લાગવાનો બીજો કોઈ હેતુ જણાતો નથી, માત્ર એમાં શુદ્ધ એવું આત્મસ્વરૂપ અપ્રધાન રાખી વર્તવું થાય છે તેથી મોટો ત્રાસ વર્તે છે, અને નિત્ય હૃટવાનો લક્ષ રહે છે, તથાપિ હંજી તો અતરાય સંભવે છે, અને પ્રતિબંધ પણ રહ્યા કરે છે, તેમ જ તેને અનુસરતા બીજા અનેક વિકલ્પથી ખારા લાગેલા આ સંસારને વિષે પરાણે સ્થિતિ છે

તમે કેટલાક પ્રશ્ન લખો છો તે ઉત્તરયોગ્ય હોય છે, છતાં તે ઉત્તર ન લખવાનું કારણ ઉપાધિ પ્રસંગનું બળ છે, તથા ઉપર જણાવેલો એવો ચિત્તનો ખેદ રહે છે તે છે

આં સ્વં પ્રણામ

[૪૨૦-૧]

૫૦૯

મોહમયી, અસાડ સુદ ૬, ગિ, ૧૯૫૦

શ્રી સૂર્યપુરસ્થિત, શુભવૃત્તિસ પત્ર, સત્સંગયોગ્ય શ્રી લલ્લુજી પ્રત્યે,

યથાયોગ્યપૂર્વક વિનંતિ કે.—

પત્ર પ્રાપ્ત થયું છે તેની સાથે ત્રણ પ્રશ્નો છૂટા લખ્યા છે, તે પણ પ્રાપ્ત થયાં છે જે ૩ પ્રશ્નો લખ્યા છે તે પ્રશ્નો મુમુક્ષુ જીવને વિચારવા હિતકારી છે

જીવ, કાયા પદાર્થપણે જુદા છે, પણ સંબંધપણે સહચારી છે, કે જ્યાં સુધી તે દેહથી જીવને કર્મનો ભોગ છે શ્રી જિને જીવ અને કર્મનો ક્ષીરનીરની પેઠે સંબંધ કહ્યો છે તેનો હેતુ પણ એ જ છે કે, ક્ષીર અને નીર એકત્ર થયા સ્પષ્ટ દેખાય છે, છતાં પરમાર્થે તે જુદા છે, પદાર્થપણે ભિન્ન છે, અગ્નિપ્રયોગે તે પાછા સ્પષ્ટ જુદા પડે છે, તેમ જ જીવ અને કર્મનો સંબંધ છે કર્મનો મુખ્ય આકાર કોઈ પ્રકારે દેહ છે, અને જીવ ઇન્દ્રિયાદિ દ્વારા ક્રિયા કરતો બાણી જીવ છે એમ સામાન્યપણે કહેવાય છે, પણ જ્ઞાનદશા આત્મા વિના જીવ, કાયાનું જે સ્પષ્ટ જુદાપણું છે, તે જીવને ભાસ્વામા આવતું નથી, તથાપિ ક્ષીરનીરવત્ જુદાપણું છે જ્ઞાનસંસ્કારે તે જુદાપણું સાવ સ્પષ્ટ વર્તે છે હવે ત્યાં એમ પ્રશ્ન કર્યું છે કે, જો જ્ઞાને કરી જીવ ને કાયા જુદા બહ્યા છે, તો પછી વેદનાનું વેદનું અને માનવ શાથી થાય છે? તે પછી થવું ન જોઈએ, એ પ્રશ્ન જોકે થાય છે, તથાપિ તેનું સમાધાન આ પ્રકારે છે —

સૂર્યથી તપેલા એવા પથ્થર તે સૂર્યના અસ્ત થયા પછી પણ અમુક વખત સુધી તપ્યા રહે છે, અને

વિચારશો, અને તે પરત્વે જે કંઈ પ્રશ્ન થાય તે લખશો, કેમ કે જે પ્રકારની સમજ તેથી નિવૃત્ત થવારૂપ કાર્ય કર્યે જીવને મોક્ષદશા પ્રાપ્ત થાય છે

૨ પ્ર૦-(૧) ઇશ્વર શું છે ? (૨) તે જગતકર્તા છે એ ખરું છે ?

ઉ૦-(૧) અમે તમે કર્મણ ધમા વસી રહેલા જીવ છીએ તે જીવનું સહજસ્વરૂપ, એટલે કર્મ રહિતપણે માત્ર એક આત્મત્વપણે જે સ્વરૂપ છે તે ઇશ્વરપણુ છે જ્ઞાનાદિ ઐશ્વર્ય જેને વિષે છે, તે ઇશ્વર કહેવાયોગ્ય છે, અને તે ઇશ્વરતા આત્માનું સહજસ્વરૂપ છે જે સ્વરૂપ કર્મપ્રસંગે જણાતું નથી, પણ તે પ્રસંગ અન્યસ્વરૂપ બાણી, જ્યારે આત્માભણી દ્રષ્ટિ થાય છે ત્યારે જ અનુકંમે સર્વજ્ઞતાદિ ઐશ્વર્યપણુ તે જ આત્માના જણાય છે, અને તેથી વિશેષ ઐશ્વર્યવાળો કોઈ પદાર્થ સમસ્ત પદાર્થો નીગમતા પણ અનુભવમા આવી શકતો નથી, જેથી ઇશ્વર છે તે આત્માનું બીજું પર્થાયિક નામ છે, એથી કોઈ વિશેષ સત્તાવાળો પદાર્થ ઇશ્વર છે એમ નથી, એવા નિશ્ચયમા મારો અભિપ્રાય છે

(૨) તે જગતકર્તા નથી, અર્થાત્ પરમાણુ, આકાશાદિ પદાર્થ નિત્ય હોવાયોગ્ય છે, તે કોઈપણ વસ્તુમાથી બનવાયોગ્ય નથી કદાપિ એમ ગણીએ કે, તે ઇશ્વરમાથી બન્યા છે, તો તે વાત પણ યોગ્ય લાગતી નથી, કેમકે ઇશ્વરને જો ચેતનપણે માનીએ, તો તેથી પરમાણુ, આકાશ વિગેરે ઉત્પન્ન કેમ થઈ શકે ? કેમકે ચેતનથી જડની ઉત્પત્તિ થવી જ સંભવતી નથી જો ઇશ્વરને જડ સ્વીકાર વામાં આવે તો સહેજે તે અનૈશ્વર્યવાન ઠરે છે, તેમ જ તેથી જીવરૂપ ચેતન પદાર્થની ઉત્પત્તિ પણ થઈ શકે નહીં જડચેતન ઉભયરૂપ ઇશ્વર ગણીએ, તો પછી જડચેતન ઉભયરૂપ જગત છે તેનું ઇશ્વર એવું બીજું નામ કહી સંતોષ રાખી લેવા જેવું થાય છે, અને જગતનું નામ ઇશ્વર રાખી સંતોષ રાખી લેવો તે કરતા જગતને જગત કહેવું, એ વિશેષ યોગ્ય છે કદાપિ પરમાણુ, આકાશાદિ નિત્ય ગણીએ અને ઇશ્વરને કર્માદિના કળ આપનાર ગણીએ તોપણ તે વાત સિદ્ધ જણાતી નથી એ વિચાર પર ‘પરદર્શનસમુદય’મા સારા પ્રમાણે આપ્યા છે

૩ પ્ર૦-મોક્ષ શું છે ?

ઉ૦-જે કોઈાદિ અજ્ઞાનભાવમા, દેહાદિમા આત્માને પ્રતિબંધ છે તેથી સર્વથા નિવૃત્તિ થવી, સુક્રિત થવી તે મોક્ષપદ જ્ઞાનીઓએ કહ્યું છે તે સહજ વિચારતા પ્રમાણુભૂત લાગે છે

૪ પ્ર૦-મોક્ષ મળશે કે નહીં તે ચોક્કસ રીતે આ દેહમા જ બાણી શકાય ?

ઉ૦-એક દોરડીના ઘણા બંધથી હાથ બાંધવામા આવ્યો હોય, તેમાથી અનુકંમે જેમ જે બંધ છોડવામા આવે, તેમ તેમ તે બંધના સંબંધની નિવૃત્તિ અનુભવમા આવે છે, અને તે દોરડાં વળ મૂકી છૂટી ગયાના પરિણામમા વર્તે છે એમ પણ જણાય છે, અનુભવય છે તેમ જ અજ્ઞાન ભાવના અનેક પરિણામરૂપ બંધનો પ્રસંગ આત્માને છે, તે જેમ જેમ છૂટે છે, તેમ તેમ મોક્ષનો અનુભવ થાય છે, અને તેનું ધણુ જ અદ્યપણુ જ્યારે થાય છે ત્યારે, સહજે આત્મામા નિર્ભાવ પ્રકારની નીકળીને અજ્ઞાનભાવરૂપ બંધથી છૂટી શકવાનો પ્રસંગ છે, એવો સ્પષ્ટ અનુભવ થાય છે તેમ જ કેવળ અજ્ઞાનાદિ ભાવથી નિવૃત્તિ થઈ કેવળ આત્મભાવ આ જ દેહને વિષે સ્થિતિમાન છતાં પણ આત્માને પ્રગટે છે, અને સર્વ સંબંધથી કેવળ પોતાનું સિત્તપણુ અનુભવમા આવે છે, અર્થાત્ મોક્ષપદ આ દેહમાં પણ અનુભવમાં આવવાયોગ્ય છે

૫ પ્ર૦-એમ વાચવામાં આવ્યું કે માણસ દેહ છોડી કર્મ પ્રમાણે જનાવરોમા અવતરે, પશુ પશુ થાય, ઝાડ પશુ થાય, આ બરાબર છે ?

ઉ૦-દેહ છોડી ઉપાર્જિત પ્રમાણે જીવની ગતિ થાય છે, તેથી તે તિર્થંક (જનાવર) પશુ ધાણ છે અને પૃથ્વીકાય એટલે પૃથ્વીરૂપ શરીર ધારણ કરી બાકીની બીજી ચાર ધંદિયો વિના કર્મ

[૪૨૧]

૫૧૦

મુળર્ધ, અસાડ સુદ ૬, રવિ, ૧૯૫૦

શ્રી સ્થ ભતીર્થસ્થિત, શુભેન્દ્રાસ પત્ર શ્રી ત્રિભુવનદાસ પ્રત્યે યથાયોગ્યપૂર્વક વિન તિ કે —

બ ધવૃત્તિઓને ઉપશમાવવાનો તથા નિવર્તાવવાનો જીવને અભ્યાસ, સ તત અભ્યાસ કર્તવ્ય છે, કારણ કે વિના વિચારે, વિના પ્રયાસે તે વૃત્તિઓનું ઉપશમન અથવા નિવર્તન કેવા પ્રકારથી થાય ? કારણ વિના કોઈ કાર્ય સ ભવતું નથી, તો આ જીવે તે વૃત્તિઓના ઉપશમન કે નિવર્તનનો કોઈ ઉપાય કયો ન હોય એટલે તેનો અભાવ ન થાય એ સ્પષ્ટ સ ભવરૂપ છે ઘણી વાર પૂર્વકાળે વૃત્તિઓના ઉપશમનનું તથા નિવર્તનનું જીવે અભિમાન કર્યું છે, પણ તેણે કંઈ સાધન કર્યું નથી, અને હજી સુધી તે પ્રકારમાં જીવ કંઈ ઠેકાણું કરતો નથી, અર્થાત્ હજી તેને તે અભ્યાસમાં કંઈ રસ દેખાતો નથી, તેમ કડવાશ લાગતા છતાં તે કડવાશ ઉપર પગ દર્દ આ જીવ ઉપશમન, નિવર્તનમાં પ્રવેશ કરતો નથી આ વાત વાર વાર આદુષ્ટપરિણામી જીવે વિચારવા યોગ્ય છે, વિસર્જન કરવાયોગ્ય કોઈ રીતે નથી

પુત્રાદિ સ પત્તિમા જે પ્રકારે આ જીવને મોહ થાય છે તે પ્રકાર કેવળ નીરસ અને નિંદવાયોગ્ય છે જીવને જરાય વિચાર કરે તો સ્પષ્ટ દેખાય એવું છે કે, કોઈને વિષે પુત્રપણુ ભાવી આ જીવે માહું કર્યામાં મણા રાખી નથી, અને કોઈને વિષે પિતાપણુ માનીને પણ તેમ જ કર્યું છે, અને કોઈ જીવ હજી સુધી તો પિતાપુત્ર થઈ શક્યા હીઠા નથી સૌ કહેતા આવે છે કે આનો આ પુત્ર અથવા આનો આ પિતા, પણ વિચારતા આ વાત કોઈ પણ કાળે ન બની શકે તેવી સ્પષ્ટ લાગે છે, અનુત્પન્ન એવો આ જીવ તેને પુત્રપણુ ગણવો, કે ગણાવવાનું ચિત્ત રહેવું એ સૌ જીવની મૂઢતા છે, અને તે મૂઢતા કોઈ પણ પ્રકારે સત્સ ગની છંછાવાળા જીવને ઘટતી નથી

જે મોહાદિ પ્રકાર વિષે તમે લખ્યું તે બંનેને બ્રમણનો હેતુ છે, અત્યંત વિટ બણાનો હેતુ છે. જ્ઞાનીપુરુષ પણ એમ વર્તે તો જ્ઞાન ઉપર પગ મૂકવા જેવું છે, અને સર્વ પ્રકારે અજ્ઞાનનિદ્રાનો તે હેતુ છે એ પ્રકારને વિચારે બંનેને સીધો ભાવ કર્તવ્ય છે આ વાત અલ્પકાળમાં ચેતવાયોગ્ય છે જેટલો બને તેટલો તમે કે બીજા તમ સ બધી સત્સ ગી નિવૃત્તિનો અવકાશ લેશો તે જ જીવને હિતકારી છે

[૪૨૨]

૫૧૧

મોહમયી, અસાડ સુદ ૬, રવિ, ૧૯૫૦

ૐ

શ્રી અભરસ્થિત, પરમ રનેહી શ્રી સુભાગ્ય,

આપનો સવિગત કાગળ ૧, તથા પત્ર ૧ પ્રાપ્ત થયું છે તેમા લખેલા પ્રશ્નો સુમ્મુ જીવે વિચારવાયોગ્ય છે

જે જે સાધન આ જીવે પૂર્વકાળે કર્યા છે, તે તે સાધન જ્ઞાનીપુરુષની આજ્ઞાથી થયા જણાતાં નથી, એ વાત અદેશરહિત લાગે છે બે એમ થયું હોત તો જીવને સ સારપરિબ્રમણ હોય નહી જ્ઞાનીપુરુષની આજ્ઞા છે તે, ભવમા જવાને આડા પ્રતિબંધ જેવી છે, કારણ જેને આત્માર્થ સિવાય બીજો કોઈ અર્થ નથી, અને આત્માર્થ પણ સાધી પ્રારબ્ધવશાત્ જેનો દેહ છે, એવા જ્ઞાનીપુરુષની આજ્ઞા તે ક્રૂર આત્માર્થમા જ સામા જીવને ગ્રેરે છે, અને આ જીવે તો પૂર્વકાળે કંઈ આત્માર્થ જાણ્યો નથી, જિલ્લો આત્માર્થ વિસ્મરણપણે ચાલ્યો આવ્યો છે તે પોતાની કલ્પના કરી સાધન કરે તેથી આત્માર્થ ન થાય, અને જિલ્લો આત્માર્થ સાધુ છું એવું હુદ્ અભિમાન ઊત્પન્ન થાય, કે જે જીવને સ સારનો મુગ્ધ હેતુ છે જે વાત સ્વપ્ને પણ આવતી નથી, તે જીવ માત્ર અમસ્તી કલ્પનાથી સાક્ષાત્કાર જેવી ગણે તો તેથી કલ્યાણ ન થઈ શકે તેમ આ જીવ પૂર્વકાળથી અધ ચાલ્યો આવતા છતાં

છે, અને અહિં સાદિધર્મ પશુ અનાદિ છે માત્ર જીવને હિતકારી શુ છે? એટલું વિચારુ કાર્યરૂપ છે અનાદિ તો ખેય છે પછી ક્યારેક ઓછા પ્રમાણમાં અને ક્યારેક વિશેષ પ્રમાણમાં કોઈનું બળ હોય છે

૧૦ પ્ર૦—ગીતા કોણે બનાવી? ઈશ્વરકૃત તો નથી? જો તેમ હોય તો તેનો કાર્ણ પુરાવો?

ઉ૦—ઉપર આવેલા ઉત્તરોથી કેટલુંક સમાધાન થઈ શકવાયોગ્ય છે કે, ઈશ્વરકૃતનો અર્થ જ્ઞાની (સ પૂર્ણજ્ઞાની) એવો કરવાથી તે ઈશ્વરકૃત થઈ શકે, પણ નિત્ય અક્રિય એવા આકાશની જેમ બ્યોધક ઈશ્વરને સ્વીકાર્યો તેવા પુસ્તકાદિની ઉત્પત્તિ થવી સભવે નહીં, કેમકે તે તો સાધારણ કાર્ણ છે, કે જેનું કર્તાપણુ આર ભપૂર્વક હોય છે, અનાદિ નથી હોતું ગીતા વેદવ્યાસજીનું કરેલું પુસ્તક ગણાય છે, અને મહાત્મા શ્રીકૃષ્ણે અર્જુનને તેવો બોધ કર્યો હતો, માટે મુખ્યપણે કર્તા શ્રીકૃષ્ણ કહેવાય છે, જે વાત સભવિત છે અથ શ્રેષ્ઠ છે, તેવો ભાવાર્થ અનાદિથી ચાલ્યો આવે છે, પણ તે જ સ્થોકો અનાદિથી ચાલ્યા આવે એમ બનવાયોગ્ય નથી, તેમ અક્રિય ઈશ્વરથી પણ તેની ઉત્પત્તિ હોય એમ બનવાયોગ્ય નથી સક્રિય એટલે કોઈ દેહધારીથી તે ક્રિયા બનવાયોગ્ય છે માટે સ પૂર્ણજ્ઞાની તે ઈશ્વર છે, અને તેનાથી બોધાયલા શાસ્ત્રો તે ઈશ્વરીશાસ્ત્ર છે એમ માનવામાં અઠગ્ય નથી

૧૧ પ્ર૦—પશુ આદિના યજ્ઞથી જરાયે પુણ્ય છે ખરું?

ઉ૦—પશુના વધથી, હોમથી કે જરાયે તેને દુ બ આપવાથી પાપ જ છે, તે પછી યજ્ઞમાં કરે, કે ગમે તો ઈશ્વરના ધામમાં ભેટીને કરે પણ યજ્ઞમાં જે દાનાદિક્રિયા થાય છે તે, કાર્મિક પુણ્યહેતુ છે, તથાપિ હિ સામિશિત હોવાથી તે પણ અતુમોદનયોગ્ય નથી

૧૨ પ્ર૦—જે ધર્મ ઉત્તમ છે, એમ કહો તેનો પુરાવો માગી શકાય ખરે કે?

ઉ૦—પુરાવો માગવામાં ન આવે અને ઉત્તમ છે એમ, વગર પુરાવે પ્રતિપાદન કરવામાં આવે તો તો અર્થ, અનર્થ, ધર્મ, અધર્મ સૌ ઉત્તમ જ હરે પ્રમાણથી જ ઉત્તમ અતુત્તમ જણાય છે જે ધર્મ સ સાર પરિક્ષીલુ કરવામાં સર્વથી ઉત્તમ હોય, અને નિજસ્વભાવમાં સ્થિતિ કરાવવાને બળવાન હોય તે જ ઉત્તમ, અને તે જ બળવાન છે

૧૩ પ્ર૦—ખ્રિસ્તી ધર્મ વિષે આપ કાર્ણ બોલો છો? જો બાબુતા હો તો આપના વિચાર દર્શાવશો

ઉ૦—ખ્રિસ્તીધર્મ વિષે સાધારણપણે હું બાણુ છું ભરતપ દસા મહાત્માઓએ જેવો ધર્મ શોધ્યો છે, વિચાર્યો છે તેવો ધર્મ બીજા કોઈ દેશથી વિચારાયો નથી, એમ તો એક અદ્વય અવ્યાસે સમજી શકાય તેવું છે તેમાં (ખ્રિસ્તીધર્મમાં) જીવનું સદા પરવશપણું કહ્યું છે, અને મોક્ષમાં પણ તે દસા તેવી જ રાખી છે જીવના અનાદિસ્વરૂપનું વિવેચન જેમાં યથાયોગ્ય નથી, કર્મસંબધી વ્યવસ્થા અને તેની નિવૃત્તિ પણ યથાયોગ્ય કહી નથી, તે ધર્મ વિષે મારો અભિપ્રાય સર્વોત્તમ તે ધર્મ છે, એમ થવાનો સભવ નથી ખ્રિસ્તીધર્મમાં જે એ ઉપર કહ્યા તેવા પ્રકારનું યથાયોગ્ય સમાધાન દેખાતું નથી આ વાક્ય મતભેદવશે કહ્યું નથી વધારે પૂછવાયોગ્ય લાગે તો પૂછશો તો વિશેષ સમાધાન કરવાનું બની શકશે

૧૪ પ્ર૦—તેઓએમ કહે છે કે બાઈબલ ઈશ્વરપ્રેરિત છે, ઈસુ તે ઈશ્વરનો અવતાર, તેનો દીકરો છે, ને હતો

ઉ૦—એ વાત તો શ્રદ્ધાથી માનવાથી માની શકાય, પણ પ્રમાણથી સિદ્ધ નથી જેમ ગીતા અને વેદના ઈશ્વરપ્રેરિતપણા માટે ઉપર લખ્યું છે, તેમ જ બાઈબલના સ બ ધર્મ પણ ગણવું જે જન્મ-મરણથી મુક્ત થયા તે ઈશ્વર અવતાર લે તે બનવાયોગ્ય નથી, કેમકે રાગદ્વેષાદિ પરિણામ જ જન્મનો હેતુ છે, તે જેને નથી એવો ઈશ્વર અવતાર ધારણ કરે એ વાત વિચારતા યથાર્થ લાગતી નથી ઈશ્વરનો

સત્સંગ છે તે કામ બાળવાનો બાળવાન ઉપાય છે સર્વ જ્ઞાનીપુરુષે કામનું છત્તુ તે અત્યંત ડુંકર કહ્યું છે, તે સાવ સિદ્ધ છે, અને જેમ જેમ જ્ઞાનીના વચનનું અવગાહન થાય છે, તેમ તેમ કંઈક કંઈક કરી પાછો હંકતા અનુક્રમે જીવનું વીર્ય બાળવાન થઈ કામનું સામર્થ્ય જીવથી નાશ કરાય છે, કામનું સ્વરૂપ જ જ્ઞાનીપુરુષના વચન સાંભળી જીવે બાણ્યું નથી, અને જો બાણ્યું હોત તો તેને વિષે સાવ નીરસતા થઈ હોત એ જ વિનંતિ

આગ ૨૫૦ પ્રણામ

[૪૨૩]

૫૧૨ મોહમયી, અસાહ સુદ ૧૫, ભોમ, ૧૮૫૦
૬૦

શ્રી સૂર્યપુરસ્થિત, શુભેચ્છાપ્રાપ્ત, સત્સંગયોગ્ય શ્રી લલ્લુજી પ્રત્યે,

યથાયોગ્યપૂર્વક વિનંતિ કે,— કાગળ એક પ્રાપ્ત થયો છે

‘ભગવાને, ચૌદ રાજલોકમા કાળજના કુ પાની પેરે સૂક્ષ્મએકે દ્રિય જીવ ભર્યા છે એમ કહ્યું છે, કે જે જીવ બાળ્યા બળે નહી, છેદ્યા છેદાય નહી, માર્યા મરે નહી એવા કહ્યા છે તે જીવને ઔદારિક શરીર નહીં હોય તેથી તેને અગ્નિઆદિ—વ્યાધાત થતો નહીં હોય, કે ઔદારિક શરીર છતાં તેને અગ્નિઆદિ—વ્યાધાત નહીં થતો હોય? જો ઔદારિક શરીર હોય તો તે શરીર અગ્નિઆદિ—વ્યાધાત કેમ ન પામે?’ એ પ્રકારનું પ્રશ્ન એ કાગળમા લખ્યું તે વાંચ્યું છે

વિચારને અર્થે સંશ્લેષમા તેનું અત્ર સમાધાન લખ્યું છે કે, એક દેહ ત્યાગી બીજો દેહ ધારણ કરતી વખતે કોઈ જીવ જ્યારે વાટે વહેતો હોય છે ત્યારે અથવા અપર્યાપ્તપણે માત્ર તેને તૈજસ અને કાર્મણ એ બે શરીર હોય છે, બાકી સર્વ સ્થિતિમા એટલે સકર્મ સ્થિતિમા સર્વ જીવને ત્રણ શરીરનો સંભવ શ્રી જિને કહ્યો છે કાર્મણ, તૈજસ અને ઔદારિક કે વૈકલ્ય એ બેમાનું કોઈ એક દ્વેષ વાટે વહેતા જીવને કાર્મણ તૈજસ એ બે શરીર હોય છે, અથવા અપર્યાપ્ત સ્થિતિ જીવની જ્યાં સુધી છે, ત્યાં સુધીમા તેને કાર્મણ, તૈજસ શરીરથી નિર્વાહ થઈ શકે, પણ પર્યાપ્ત સ્થિતિમા તેને ત્રીજા શરીરનો નિયમિત સંભવ છે પર્યાપ્ત સ્થિતિનું લક્ષણ એ છે કે, આહારાદિનું ગ્રહણ કરવારૂપ બરાબર સામર્થ્ય અને એ આહારાદિનું કંઈ પણ ગ્રહણ છે તે ત્રીજા શરીરનો પ્રારંભ છે, અર્થાત્ તે જ ત્રીજા શરીર શરૂ થયું, એમ સમજવાયોગ્ય છે ભગવાને જે સૂક્ષ્મએકે દ્રિય કહ્યા છે તે અગ્નિઆદિકથી વ્યાધાત નથી પામતા તે પર્યાપ્ત સૂક્ષ્મએકે દ્રિય હોવાથી તેને ત્રણ શરીર છે, પણ તેને જે ત્રીજા ઔદારિક શરીર છે તે એટલા સૂક્ષ્મ અવગાહનનું છે કે તેને શસ્ત્રાદિક સ્પર્શ ન થઈ શકે અગ્નિઆદિકનું જે મહત્ત્વ છે અને એકે દ્રિય શરીરનું જે સૂક્ષ્મત્વ છે તે એવા પ્રકારના છે કે જેને એકબીજાનો સંબંધ ન થઈ શકે, અર્થાત્ સાધારણ સંબંધ થાય એમ કહીએ તોપણ અગ્નિ, શસ્ત્રાદિને વિષે જે અવકાશ છે, તે અવકાશમાથી તે એકે દ્રિય જીવનું સુગમપણે ગમનાગમન થઈ શકે તેમ હોવાથી તે જીવોનો નાશ થઈ શકે કે તેને વ્યાધાત થાય તેવા અગ્નિ, શસ્ત્રાદિકનો સંબંધ તેને થતો નથી જો તે જીવોની અવગાહના મહત્ત્વવાળી હોય અથવા અગ્નિઆદિનું અત્યંત સૂક્ષ્મપણું હોય કે જે તે એકે દ્રિય જીવ જેવું સૂક્ષ્મપણું ગણાય, તો તે એકે દ્રિય જીવને વ્યાધાત કરવાને વિષ સંભવિત ગણાય, પણ તેમ નથી અહીં તો જીવોનું અત્યંત સૂક્ષ્મત્વ છે, અને અગ્નિ શસ્ત્રાદિનું મહત્ત્વ છે, તેથી વ્યાધાતયોગ્ય સંબંધ થતો નથી, એમ ભગવાને કહ્યું છે તેથી ઔદારિક શરીર અવિનાશી કહ્યું છે એમ નથી, સ્વભાવે કરી તે વિપરિણામ પામી અથવા ઉપાજિત કરેલા એવા તે જીવોના પૂર્વકર્મ પરિણામ પામી ઔદારિક શરીરનો નાશ કરે છે કંઈ તે શરીર બીજાથી જ નાશ પમાડ્યું હોય તો જ પામે એવા પણ નિયમ નથી

છે, અને અહિં સાદિધર્મ પશુ અનાદિ છે માત્ર જીવને હિતકારી શુ છે? એટલું વિચારવું કાર્ય છે અનાદિ તો બેય છે પછી ક્યારેક ઓછા પ્રમાણમાં અને ક્યારેક વિશેષ પ્રમાણમાં કોઈનું બળ હોય છે

૧૦ પ્ર૦—ગીતા કોણે બનાવી? ઈશ્વરકૃત તો નથી? જો તેમ હોય તો તેનો કાર્ત્ત્વ પુરાવો?

ઉ૦—ઉપર આવેલા ઉત્તરોથી કેટલુંક સમાધાન થઈ શકવાયોગ્ય છે કે, ઈશ્વરકૃતનો અર્થ જ્ઞાની (સ પૂર્ણજ્ઞાની) એવો કરવાથી તે ઈશ્વરકૃત થઈ શકે, પણ નિત્ય અક્રિય એવા આકાશની જે બાપક ઈશ્વરને સ્વીકાર્યે તેવા પુસ્તકાદિની ઉત્પત્તિ થવી સ બવે નહીં, કેમકે તે તો સાધારણ કાર્ય છે, કે જેનું કર્તાપણુ આર ભૂતક હોય છે, અનાદિ નથી હોતું ગીતા વેદવ્યાસજીનું કરેલું પુસ્તક ગણ્ય છે, અને મહાત્મા શ્રીકૃષ્ણે અર્જુનને તેવો બોધ કર્યો હતો, માટે મુખ્યપણુ કર્તા શ્રીકૃષ્ણ કહેવાય છે, જે વાત સ ભવિત છે અથ શ્રેષ્ઠ છે, તેવો ભાવાર્થ અનાદિથી ચાલ્યો આવે છે, પણ તે જ સ્લેકા અનાદિથી ચાલ્યા આવે એમ બનવાયોગ્ય નથી, તેમ અક્રિય ઈશ્વરથી પણ તેની ઉત્પત્તિ હોય એમ બનવાયોગ્ય નથી સક્રિય એટલે કોઈ દેહધારીથી તે ક્રિયા બનવાયોગ્ય છે માટે સ પૂર્ણજ્ઞાની તે ઈશ્વર છે, અને તેનાથી બોધાયલા શાસ્ત્રો તે ઈશ્વરીશાસ્ત્ર છે એમ માનવામાં અડચણ નથી

૧૧ પ્ર૦—પશુ આદિના યજ્ઞથી જરાયે પુણ્ય છે ખરું?

ઉ૦—પશુના વધથી, હોમથી કે જરાયે તેને હું ખ આપવાથી પાપ જ છે, તે પછી યજ્ઞમાં કદે, કે ગમે તો ઈશ્વરના ધામમાં બેસીને કરો પણ યજ્ઞમાં જે દાનાદિક્રિયા થાય છે તે, કાર્ધક પુણ્યકેતુ છે, તથાપિ હિ સામિશ્રિત હોવાથી તે પણ અનુભોદનયોગ્ય નથી

૧૨ પ્ર૦—જે ધર્મ ઉત્તમ છે, એમ કહો તેનો પુરાવો માગી શકાય ખરો કે?

ઉ૦—પુરાવો માગવામાં ન આવે અને ઉત્તમ છે એમ, વગર પુરાવે પ્રતિપાદન કરવામાં આવે તો તો અર્થ, અનર્થ, ધર્મ, અધર્મ સૌ ઉત્તમ જ ઠરે પ્રમાણથી જ ઉત્તમ અનુત્તમ જણાય છે જે ધર્મ સ સાર પરિક્ષીણ કરવામાં સર્વથી ઉત્તમ હોય, અને નિજસ્વભાવમાં સ્થિતિ કરાવવાને બળવાન હોય તે જ ઉત્તમ, અને તે જ બળવાન છે

૧૩ પ્ર૦—ખ્રિસ્તી ધર્મ વિષે આપ કાર્ત્ત્વ બાણુ છો? જો બાણુતા હો તો આપના વિચાર દર્શાવશો

ઉ૦—ખ્રિસ્તીધર્મ વિષે સાધારણપણે હું બાણુ છું ભરતખ ડંભા મહાત્માઓએ જેવો ધર્મ શોધ્યો છે, વિચાર્યો છે તેવો ધર્મ બીજા કોઈ દેશથી વિચારાયો નથી, એમ તો એક અદ્ય અભ્યાસે સમજી શકાય તેલુ છે તેમાં (ખ્રિસ્તીધર્મમાં) જીવનું સદા પરવશપણુ કહ્યું છે, અને મોક્ષમાં પણ તે દર્શાવેલી જ રાખી છે જીવના અનાદિસ્વરૂપનું વિવેચન જેમાં યથાયોગ્ય નથી, કર્મ સ ખ ધી બ્યવસ્થા અને તેની નિવૃત્તિ પણ યથાયોગ્ય કહી નથી, તે ધર્મ વિષે મારો અભિપ્રાય સર્વોત્તમ તે ધર્મ છે, એમ ધવાનો સ ભવ નથી ખ્રિસ્તીધર્મમાં મે જે ઉપર કહ્યા તેવા પ્રકારનું યથાયોગ્ય સમાધાન દેખાતું નથી આ વાક્ય મતભેદવશે કહ્યું નથી વધારે પૂછવાયોગ્ય લાગે તો પૂછશો તો વિશેષ સમાધાન કરવાનું બની શકશે

૧૪ પ્ર૦—તેઓ એમ કહે છે કે બાઈબલ ઈશ્વરપ્રેરિત છે, ઈસુ તે ઈશ્વરનો અવતાર, તેનો લીકો છે, ને હતો

ઉ૦—એ વાત તો શ્રદ્ધાથી માન્યાથી માની શકાય, પણ પ્રમાણથી સિદ્ધ નથી જેમ ગીતા અને વેદના ઈશ્વરપ્રેરિતપણા માટે ઉપર લખ્યું છે, તેમ જ બાઈબલના સ મ ધર્મમાં પણ ગણુલુ જે જન્મ-મરણથી મુક્ત થયા તે ઈશ્વર અવતાર લે તે બનવાયોગ્ય નથી, કેમકે રાગદ્વેષાદિ પરિણામ જ જન્મનો કેતુ છે, તે જેને નથી એવો ઈશ્વર અવતાર ધારણ કરે એ વાત વિચારતા યથાર્થ લાગતી નથી ઈશ્વરનો

[૪૨૬]

૫૧૫

મુળર્થ, શ્રાવણ સુદ ૧૪. પુષ, ૧૯૫૦

અનેથી થોડા દિવસ છૂટી શકાય એવો વિચાર વર્તે છે, તથાપિ આ પ્રસંગમાં તેમ થવું કંઠણ છે જેમ આત્મભળ અપ્રમાદી થાય તેમ સત્સંગ, સદાચિન્તાનો પ્રસંગ નિત્યપ્રત્યે કરવાયોગ્ય છે તેને વિષે પ્રમાદ કર્તવ્ય નથી, અવશ્ય એમ કર્તવ્ય નથી, એ જ વિનિ

આં રવં પ્રણામ

[૪૨૭]

૫૧૬

મુળર્થ, શ્રાવણ વદ ૧, ૧૯૫૦

પાણી સ્વભાવે શીતળ છતાં કેઈ વાસણમાં નાખી નીચે અગ્નિ સળગતો રાખ્યો હોય તો તેની નિરિચ્છા હોય છતાં તે પાણી ઉધણપણુ ભજે છે, તેવો આ વ્યવસાય, અમાધિએ શીતળ એવા પુરુષ પ્રત્યે ઉબણપણુનો હેતુ થાય છે, એ વાત અમને તો સ્પષ્ટ લાગે છે

વર્ધમાનસ્વામીએ ગૃહવાસમાં પણ આ સર્વ વ્યવસાય અસાર છે, કર્તવ્યરૂપ નથી, એમ બાંધ્યું હતું તેમ છતાં તે ગૃહવાસને ત્યાગી મુનિચર્યા ગ્રહણ કરી હતી તે મુનિપણમાં પણ આત્મભળે સમર્થ છતાં તે બળ કરતા પણ અત્યંત વધતા બળની જરૂર છે, એમ બાણી મૌનપણુ અને અનિદ્રા-પણુ સાડાખાર વર્ષ લગભગ ભજ્યું છે, કે જેથી વ્યવસાયરૂપ અગ્નિ તો પ્રાપ્ત થઈ શકે નહીં

જે વર્ધમાનસ્વામી ગૃહવાસમાં છતાં અભોગી જેવા હતા, અવ્યવસાયી જેવા હતા, નિરુપદ હતા, અને સહજ સ્વભાવે મુનિ જેવા હતા, આત્માકાર પરિણામી હતા, તે વર્ધમાનસ્વામી પણ સર્વ વ્યવસાયમાં અસારપણુ બાણીને, નીરસ બાણીને દૂર પ્રવર્ત્યા, તે વ્યવસાય, બીજાં જીવે કરી કયા પ્રકારથી સમાધિ રાખવી વિચારી છે, તે વિચારવાયોગ્ય છે તે વિચારીને ફરી ફરી તે ચર્ચા કાર્યેકાર્યે પ્રવર્તને પ્રવર્તને સ્મૃતિમાં લાવી વ્યવસાયના પ્રસંગમાં વર્તતી એવી રુચિ વિલય કરવાયોગ્ય છે જો એમ ન કરવામાં આવે તો એમ ઘણું કરીને લાગે છે કે હજુ આ જીવની યથાયોગ્ય જિજ્ઞાસા સુસુલુ-પદને વિષે થઈ નથી, અથવા તો આ જીવ લોકસંજ્ઞાએ માત્ર કલ્યાણ થાય એવી ભાવના કરવા ઇચ્છે છે પણ કલ્યાણ કરવાની તેને જિજ્ઞાસા ઘટતી નથી, કારણ કે બેય જીવના સરખા પરિણામ હોય અને એક બધાય, બીજાને અબધતા થાય, એમ ત્રિકાળમાં બનવાયોગ્ય નથી

[૪૨૮]

૫૧૭

મુળર્થ, શ્રાવણ વદ ૭, શુર, ૧૯૫૦

તમે અને બીજા સુસુલુજનના ચિત્તસભધી દશા બાણી છે જ્ઞાનીપુરુષોએ અપ્રતિબદ્ધપણુને પ્રધાનમાર્ગ કહ્યો છે, અને સર્વથી અપ્રતિબદ્ધ દશાને વિષે લક્ષ રાખી પ્રવૃત્તિ છે, તોપણુ સત્સંગાદિને વિષે હજી અમને પણ પ્રતિબદ્ધબુદ્ધિ રાખવાનું ચિત્ત રહે છે હાલ અમારા સમાજમનો અપ્રસંગ છે એમ બાણ્યા છતાં પણ તમ સર્વ ભાઈઓએ જે પ્રકારે જીવને શાત, દાંતપણુ ઉદ્ભવ થાય તે પ્રકારે વાચનાદિ સમાજમ કરવો ઘટે છે તે વાત બળવાન કરવાયોગ્ય છે

[૪૩૦]

૫૧૮

મુળર્થ, શ્રાવણ વદિ ૯, ૧૯૫૦

‘યોગવાસિષ્ઠ’-જીવમાં જેમ ત્યાગ, વૈરાગ્ય અને ઉપશમ શુણ પ્રગટે, ઉદય પામે તે પ્રકાર લક્ષમાં રાખવાના બળદ લખ્યા તે પત્ર પ્રાપ્ત થયું છે

એ ગુણો જ્યાં સુધી જીવને વિષે સ્થિરતા પામશે નહીં ત્યાં સુધી આત્મસ્વરૂપનો વિશેષ વિચાર જીવથી યથાર્થપણે થવો કંઠણ છે આત્મા રૂપી છે, અરૂપી છે એ આદિ વિકલ્પ તે પ્રથમમાં જે વિચારાય છે તે કલ્પના જેવા છે જીવ કઈક પણ શુણ પામીને જો શીતળ થાય તો પછી તેને વિશેષ

૫૩૧

મુળર્થ, આસો વદ ૦)), ૧૯૫૦

આપનાં લખેલા ત્રણે પત્રો પહોંચ્યા છે જેનો પરમાર્થ હિતુએ પ્રસંગ હોય તે થોડીએક વિગત ને આશુવિકાદિ પ્રસંગ વિષે લખે કે જણાવે તો તેથી ત્રાસ આવી ન્તય છે પણ આ કળિકાળ મહાત્માના ચિત્તને પણ ઠેકાણું રહેવા દે તેવો નથી, એમ વિચારી મેં તમારા પત્રો વાંચ્યા છે તેમા વેપારની ગોઠવણ વિષેમા જે આપે લખ્યું તે હાલ કરવાયોગ્ય નથી ણાકી તે પ્રસંગમા તમે જે કંઈ જણાવ્યું છે તે કે તેથી વધારે તમારી વળી કંઈ કરવું હોય તો તેથી હરકત નથી કેમકે તમારા પ્રત્યે અન્યભાવ નથી

૫૩૨

મુળર્થ, આસો વદ ૦)), ૧૯૫૦

તમારા લખેલા ત્રણે પત્રોના ઉત્તરનું એક પત્રુ^૧ આજે લખ્યું છે જે બહુ સ્નેહપૂર્ણ લખ્યું હોવાથી તેનો ઉત્તર વખતે ન સમજી શકાય, તેથી ફરી આ પત્રુ લખ્યું છે તમારું અધિકૃત કામ આત્મભાવ ત્યાગ કર્યા વિના ગમે તે કરવાનું હોય તો કરવામા અમને વિષમતા નથી પણ અમારું ચિત્ત, હાલ તમે જે કામ લખો છો તે કરવામા ફળ નથી એમ જાણીને તમારે તે વિચાર હમણાં ઉપશમાવવો, એમ કહે છે આગળ શુ થાય છે તે ધીરજથી સાક્ષીવત્ જોવું શ્રેયસ્ક છે તેમ હાલ ખીજો કોઈ ભય રાખવો ઘટતો નથી અને આવી જ સ્થિતિ બહુ કાળ રહેવાની છે એમ છે જ નહીં

પ્રભુભ

એમ પણ લાગે છે કે બનારસીદાસે લક્ષણાદિ લેદથી જીવનો વિશેષ નિર્ધાર કર્યો હતો, અને તે તે લક્ષણાદિનું સતત મનન થયા કર્યાથી આત્મસ્વરૂપ કઈક તીક્ષ્ણપણે તેમને અનુભવમા આવ્યું છે, અને અવ્યક્તપણે આત્મદ્રવ્યનો પણ તેમને લક્ષ થયો છે, અને તે અવ્યક્ત લક્ષથી તે બીજા-જ્ઞાન તેમણે ગાંધ્યું છે અવ્યક્ત લક્ષનો અર્થ અને એવો છે કે ચિત્તવૃત્તિ આત્મવિચારમા વિશેષપણે લાગી રહેવાથી પરિણામની નિર્મળ ધારા બનારસીદાસને જે અંશે પ્રગટી છે, તે નિર્મળધારાને લીધે પોતાને દ્રવ્ય આ જ છે એમ જોઈને સ્પષ્ટ બાણવામાં નથી, તોપણ અસ્પષ્ટપણે એટલે સ્વાભાવિકપણે પણ તેમના આત્મામા તે છાયા ભાસ્યમાન થઈ છે, અને જેને લીધે એ વાત તેમના મુખથી નીકળી શકી છે, અને સહજ આગળ વધતા તે વાત તેમને સાવ સ્પષ્ટ થઈ જાય એવી દશા તે ગ્રંથ કરતા તેમની પ્રાપ્તિ રહી છે

શ્રી હુ ગરના અ તરમા જે જે રહે છે તે કોઈ રીતે યોગ્ય છે, અને તે જેદ ઘણું કરીને તમને પણ રહે છે, તે બાણવામાં છે તેમ જ બીજા પણ કેટલાક મુમુક્ષુ જીવોને એ પ્રકારનો જેદ રહે છે એ રીતે બાણવામા છતાં, અને તમ સૌનો એ જેદ દૂર કરાય તો સારું એમ મનમાં રહેતા છતા પ્રારબ્ધ વેદીએ છીએ વળી અમારા ચિત્તમા એ વિષે અત્યંત ગળવાન જેદ છે જે જેદ દિવસમા પ્રાપ્તિ ઘણા ઘણા પ્રસંગે સ્ફુર્તિ કરે છે, અને તેને ઉપશમાવવાનું કરવું પડે છે, અને ઘણું કરી તમ વગેરેને પણ અમે વિશેષપણે તે જેદ વિષે લખ્યું નથી, કે જણાવ્યું નથી અમને તેમ જણાવવાનું પણ યોગ્ય લાગતું નહોતું, પણ હાલ શ્રી હુ ગરે જણાવવાથી, પ્રસંગથી જણાવવાનું થયું છે તમને અને હુ ગરને જે જેદ રહે છે, તેથી તે પ્રકાર વિષે અમને અસંખ્યાતગુણવિશિષ્ટ જેદ રહેતો હશે એમ લાગે છે કારણ કે જે જે પ્રસંગે તે વાત આત્મપ્રદેશમા સ્મરણ થાય છે, તે તે પ્રસંગે બધા પ્રદેશ શિથિલ જેવા થઈ જાય છે, અને જીવનો નિત્ય સ્વભાવ હોવાથી જીવ આવો જેદ રાખતા છતા જીવે છે, એવા પ્રકારના જેદ સુધી પ્રાપ્ત થાય છે વળી પરિણામોંતર થઈ થોડા અવકાશે પણ તેની તે વાત પ્રદેશ પ્રદેશ સ્ફુર્તિ નીકળે છે, અને તેવી ને તેવી દશા થઈ આવે છે, તથાપિ આત્મા પર અત્યંત દૃષ્ટિ કરી તે પ્રકારને હાલ તો ઉપશમાવવો જ ઘટે છે, એમ જાણી ઉપશમાવવામા આવે છે

શ્રી હુ ગરના કે તમારા ચિત્તમા એમ આવતું હોય કે સાધારણ કારણોને લીધે અમે એ પ્રકારની પ્રવૃત્તિ કરતા નથી, તે યોગ્ય નથી એ પ્રકારે જો રહેતું હોય તો ઘણું કરી તેમ નથી, એમ અમને લાગે છે નિત્ય પ્રત્યે તે વાતનો વિચાર કરવા છતા હંજી ગળવાન કારણોનો તે પ્રત્યે સંબંધ છે, એમ જાણી જે પ્રકારની તમારી ઇચ્છા પ્રભાવના હેતુમા છે તે હેતુને લીધેમા નાખવાનું થાય છે, અને તેને અવરોધક એવા કારણોને ક્ષીણ થવા દેવામા કઈ પણ આત્મવીર્ય પરિણામ પામી નિશ્ચિતિમા વર્તે છે તમારી ઇચ્છા પ્રમાણે હાલ જે પ્રવર્તતું નથી તે વિષે જે ગળવાન કારણો અવરોધક છે, તે તમને વિશેષપણે જણાવવાનું ચિત્ત થતું નથી, કેમકે હંજી તે વિશેષપણે જણાવવામા અવકાશ જવા દેવા યોગ્ય છે

જે ગળવાન કારણો પ્રભાવના હેતુને અવરોધક છે, તેમા અમારો કઈ પણ બુદ્ધિપૂર્વક પ્રમાદ હોય એમ કોઈ રીતે સંભવતું નથી તેમ જ અવ્યક્તપણે એટલે નહીં બાણવામા છતા સહેજે જીવથી થયા કરતો હોય એવો પ્રમાદ હોય એમ પણ જણાતું નથી, તથાપિ કોઈ અંશે તે પ્રમાદ સંભવમા લેખતા પણ તેથી અવરોધકપણું હોય એમ લાગી શકે એમ નથી, કારણ કે આત્માની નિશ્ચયવૃત્તિ તેથી અસંસુખ છે

લોકોમા તે પ્રવૃત્તિ કરતા માનસ જ થવાનો પ્રસંગ આવે તો તે માનસ ગ પણ સહન ન થઈ શકે એમ હોવાથી પ્રભાવના હેતુની ઉપેક્ષા કરવામા આવતી હોય એમ પણ લાગતું નથી કારણ કે

દીનત્વ કહ્યું છે કે 'હે નાથ ! હવે મારી કોઈ ગતિ (માર્ગ) મને દેખાતી નથી કેમકે સર્વ-વ દૂટાયા જેવો યોગ મેં કર્યો છે, અને સહજ ઐશ્વર્ય છતાં, પ્રયત્ન કર્યો હતો, તે ઐશ્વર્યથી વિપરીત એવા જ માર્ગ મેં આચર્યા છે, તે તે યોગથી મારી નિવૃત્તિ કર, અને તે નિવૃત્તિનો સર્વોત્તમ મધુપાથ એવો જે સફળરૂપે પ્રત્યેનો શરણુભાવ તે ઉત્પન્ન થાય, એવી કૃપા કર ' એવા ભાવના વીજ દોહરા કે જેમા પ્રથમ વાક્ય 'હે પ્રભુ ! હે પ્રભુ ! શુ કહ્યું ? દીનાનાથ દયાળ ' છે, તે દોહરા તમને સ્મરણમા હશે તે દોહરાની વિશેષ અનુગ્રેક્ષા થાય તેમ કરશો તો વિશેષ શુભાવૃત્તિનો હેતુ છે

બીજા આઠ ત્રોટક છઠ તે સાથે અનુગ્રેક્ષા કરવાયોગ્ય છે, કે જેમા આ જીવને શુ આચરણ બાકી છે, અને જે જે પરમાર્થને નામે આચરણ કર્યા તે અત્યાર સુધી વૃથા થયા, ને તે આચરણને વિષે મિથ્યાગ્રહ છે તે નિવૃત્ત કરવાનો બોધ કહ્યો છે, તે પણ અનુગ્રેક્ષા કરતા જીવને પુરુષાર્થ વિશેષનો હેતુ છે

'યોગવાસિષ્ઠ'ની વાચના પૂરી થઈ હોય તો થોડો વખત તેનો અવકાશ રાખી એટલે હમણાં ફરી વાચવાનું બધ રાખી 'ઉત્તરાધ્યયનસૂત્ર' વિચારશો, પણ તે કુળસ પ્રદાયના આશ્રહાર્થે નિવૃત્ત કરવાને વિચારશો, કેમકે જીવને કુળયોગે સ પ્રદાય પ્રાપ્ત થયો હોય છે તે પરમાર્થરૂપ છે કે કેમ ? એમ વિચારતા દષ્ટિ ચાલતી નથી, અને સહેજે તે જ પરમાર્થ માની રાખી જીવ પરમાર્થથી ચૂકે છે, માટે મુમુક્ષુ જીવને તો એમ જ કર્તવ્ય છે કે જીવને સફળરૂપે કલ્યાણની પ્રાપ્તિ અલ્પકાળમા થાય તેના સાધન, વૈરાગ્ય અને ઉપશમાર્થે 'યોગવાસિષ્ઠ' 'ઉત્તરાધ્યયનસૂત્ર' વિચારવાયોગ્ય છે, તેમ જ પ્રત્યક્ષ પુરુષના વચનનું નિરાળાપણુ, પૂર્વાપર અવિરોધપણુ બંધાવવાને અર્થે વિચારવાયોગ્ય છે

આં ૨૧૦ પ્રશ્ન

[૪૫૦]

પૃષ્ઠ

મુળ, કારતક સુદ ૩, બુધ, ૧૬૫

તમને જે પત્તા લખ્યા છે તે પહોંચ્યા હશે અમે સ ક્ષેપમા લખ્યું છે અભિભાવે લખ્યું છે માટે કદાપિ કંઈ તેમા અ દેશાયોગ્ય નથી તોપણ સ ક્ષેપના કારણથી ન સમભય એવું કંઈ બને તો પૂછવામા અહંચણુ નથી

શ્રીકૃષ્ણ ગમે તે ગતિને પ્રાપ્ત થયા હોય, પણ વિચારતા તે આત્મભાવ-ઉપયોગી હતા, એમ સ્પષ્ટ જણાય છે જે શ્રીકૃષ્ણે કાચનની દારિકાનું, છાપનકોટિ યાદવે સ અહિતનું, પચવિધના આકર્ષિત કારણોના યોગમા સ્વામીપણું ભોગવ્યું, તે શ્રીકૃષ્ણે બ્યારે દેહ મૂક્યો છે ત્યારે શી સ્થિતિ હતી તે વિચારવાયોગ્ય છે, અને તે વિચારી આ જીવને જરૂર આકુળપણાથી મુક્ત કરવા યોગ્ય છે કુલનો સ હાર થયો છે, દારિકાનો દાહ થયો છે, તે શોકે શોકવાન એકલા વનમા ભૂમિ પર આધાર કરી સૂતા છે, ત્યાં જન્મકુમારે બાણ માર્યું તે સમયે પણ જેણે ધીરજને અવગાહી છે તે શ્રીકૃષ્ણની દશા વિચારવાયોગ્ય છે

[૪૫૧]

પૃષ્ઠ

મુળ, કારતક સુદ ૪, ગુરુ, ૧૬૫

આને પત્ર ૧ પ્રાપ્ત થયું છે, અને તે સ બધમા યથાઉદય સમાધાન લખવાનું વિચારુ છું અને તે પત્ર તરતમા લખીશ

જે પ્રકારની દશા મુમુક્ષુજીવને વર્તે છે, એક 'વિચારદશા', અને બીજી 'સ્થિતપ્રજ્ઞદશા' સ્થિતપ્રજ્ઞદશા વિચારદશા લગભગ પૂરી થયે અથવા સ પૂર્ણ થયે પ્રગટે છે તે સ્થિતપ્રજ્ઞદશાની પ્રાપ્તિ આ કાળમા કંઈ પણ છે, કેમકે આત્મપરિણામને વ્યાધાતરૂપે યોગ આ કાળમા પ્રધાનપણે વર્તે

[૪૩૩]

પર

સુંઘઈ, ભા સુદ ૩, રવિ, ૧૯૫૦

જીવને જ્ઞાનીપુરુષનું ઓળખાણ થયે તથાપ્રકારે અને તાનુબધી ક્રોધ, માન, માયા, લોભ મોળા પડવાનો પ્રકાર બનવાયોગ્ય છે, કે જેમ બની અનુક્રમે તે પરિક્ષીણપણાને પામે છે સત્પુરુષનું ઓળખાણ જેમ જેમ જીવને થાય છે, તેમ તેમ મતાલિચક્ર, દુરાચક્રતાદિ ભાવ મોળા પડવા લાગે છે, અને પોતાના દોષ જોવા ભણી ચિત્ત વળી આવે છે, વિકથાદિ ભાવમાં નીરસપણું લાગે છે, કે જીવનું સા ઉત્પન્ન થાય છે, જીવને અનિત્યાદિ ભાવના ચિતવવા પ્રત્યે બળવીર્ય સ્ફુરવા વિષે જે પ્રકારે જ્ઞાનીપુરુષ સમીપે સાલજી છે, તેથી પણ વિશેષ ગળવાન પરિણામથી તે પચવિષયાદિને વિષે અનિત્યાદિ ભાવ દંઢ કરે છે અર્થાત્ સત્પુરુષ મળ્યે આ સત્પુરુષ છે એટલું બાણી, સત્પુરુષને બાણી પ્રથમ જેમ આત્મા પચવિષયાદિને વિષે રક્ત હતો તેમ રક્ત ત્યાર પછી નથી રહેતો, અને અનુક્રમે તે રક્તભાવ મોળો પડે એવા વૈરાગ્યમા જીવ આવે છે, અથવા સત્પુરુષનો યોગ થયા પછી આત્મજ્ઞાન કંઈ દુર્લભ નથી, તથાપિ સત્પુરુષને વિષે, તેના વચનને વિષે, તે વચનના આશયને વિષે, પ્રીતિ ભક્તિ થાય નહીં ત્યાં સુધી આત્મવિચાર પણ જીવમા ઉદય આવવાયોગ્ય નથી, અને સત્પુરુષનો જીવને યોગ થયો છે, એવું ખરેખર તે જીવને ભાસ્તું છે, એમ પણ કહેવું કઠણ છે

જીવને સત્પુરુષનો યોગ થયે તો એવી ભાવના થાય કે અત્યાર સુધી જે મારાં પ્રયત્ન કંઈયાણુંને અર્થે હતા તે સૌ નિષ્ફળ હતાં, લક્ષ વગરના બાણીની પેઠે હતા, પણ હવે સત્પુરુષનો અપૂર્વ યોગ થયો છે, તો મારા સર્વ સાધન સફળ થવાનો હેતુ છે લોકપ્રસંગમા રહીને જે નિષ્ફળ, નિર્લક્ષ સાધન કર્યાં તે પ્રકારે હવે સત્પુરુષને યોગે ન કરતા જરૂર અતરાતમામાં વિચારીને દંઢ પરિણામ રાખીને, જીવે આ યોગને, વચનને વિષે બગૃત થવાયોગ્ય છે, બગૃત રહેવાયોગ્ય છે, અને તે તે પ્રકાર ભાવી, જીવને દંઢ કરવો કે જેથી તેને પ્રાપ્ત ભોગ 'અફળ' ન બન્ય, અને સર્વ પ્રકારે એ જ બળ આત્મામા વર્ધમાન કરવું, કે આ યોગથી જીવને અપૂર્વ ફળ થવા યોગ્ય છે, તેમા અતરાય કરનાર 'હું બાણી છું, એ મારું અભિમાન, કુળધર્મને અને કરતા આબ્યા છીએ તે ક્રિયાને કેમ ત્યાગી શકાય એવો લોકભય, સત્પુરુષની ભક્તિ આદિને વિષે પણ લૌકિકભાવ, અને કદાપિ કોઈ પચ-વિષયાકાર એવા કર્મ જ્ઞાનીને ઉદયમા દેખી તેવો ભાવ પોતે આરાધવાપણું એ આદિ પ્રકાર છે,' તે જ અનતાનુબધી ક્રોધ, માન, માયા લોભ છે એ પ્રકાર વિશેષપણે સમજવાયોગ્ય છે, તથાપિ અત્યારે જેટલું બન્યું તેટલું લખ્યું છે

ઉપશમ, ક્ષયોપશમ અને ક્ષાયિક સમ્યક્ત્વને માટે સક્ષેપમા વ્યાખ્યા કહી હતી, તેને અનુસરતી ત્રિભોવનના સ્મરણમા છે

ન્યા ન્યા આ જીવ જન્મ્યો છે, ભવના પ્રકાર ધારણ કર્યા છે, ત્યાં ત્યાં તથાપ્રકારના અભિમાન-પણે વર્ત્યો છે, જે અભિમાન નિવૃત્ત કર્યાં સિવાય તે તે દેહનો અને દેહના સળ ધમા આવતા પદાર્થોનો આ જીવે ત્યાગ કર્યો છે, એટલે હજી સુધી તે જ્ઞાનવિચારે કરી ભાવ ગાળ્યો નથી, અને તે તે પૂર્વ-સજ્ઞાઓ હજી એમ ને એમ આ જીવના અભિમાનમા વર્તી આવે છે, એ જ એને લોક આખાની અધિકરણક્રિયાનો હેતુ કહ્યો છે, જે પણ વિશેષપણે અત્ર લખવાનું બની શક્ય નથી પત્રાદિ માટે નિયમિતપણે માટે વિચાર કરીશ

[૪૩૫-૧+૪૩૪+૪૩૫-૨]

પર

સુંઘઈ, ભાદરવા સુદ ૪, સોમ, ૧૯૫૦

શ્રી સાયલા ગામે સ્થિત, સત્સ ગયોગ્ય, પરમસ્નેહી શ્રી સોભાગ તથા હું ગર પ્રત્યે,

શ્રી મોહમથીપુરીથી ના આત્મસ્વરૂપ સ્મૃતિપૂર્વક યથાયોગ્ય પ્રાપ્ત થાય અત્રે સમાધિ છે તમારો લખેલો કાગળ આજે એક મળ્યો છે

શ્રી તીર્થ કરાહિએ ફરી ફરી જીવોને ઉપદેશ કહ્યો છે, પણ જીવ દિશામૂઢ રહેવા ઇચ્છે છે ત્યાં ઉપાય પ્રવર્તી શકે નહીં ફરી ફરી ઠોઢી ઠોઢીને કહ્યું છે કે એક આ જીવ સમજે તો સહજ મોક્ષ છે, નહીં તો અનંત ઉપાયે પણ નથી અને તે સમજવું પણ કંઈ વિકટ નથી, કેમકે જીવનું સહજ જે સ્વરૂપ છે તે જ માત્ર સમજવું છે, અને તે કંઈ બીજાના સ્વરૂપની વાત નથી કે વખતે તે ગોપયે કે ન જણાવે, તેથી સમજવી ન અને પોતાથી પોતે શુભ રહેવાનું શી રીતે બનવાયોગ્ય છે? પણ સ્વપ્નદશામાં જેમ ન બનવાયોગ્ય એવું પોતાનું મૃત્યુ પણ જીવ જીએ છે, તેમ અજ્ઞાનદશાએ સ્વપ્નરૂપયોગે આ જીવ પોતાને, પોતાના નહીં એવા બીજા દ્રવ્યને વિષે સ્વપણે માને છે, અને એ જ માન્યતા તે સાર છે, તે જ અજ્ઞાન છે, નરકાદિ ગતિને હેતુ તે જ છે, તે જ જન્મ છે, મરણ છે અને તે જ દેહ છે, દેહના વિકાર છે, તે જ પુત્ર, તે જ પિતા, તે જ શત્રુ, તે જ મિત્રાદિ લાભ કલ્પનાના હેતુ છે, અને તેની નિવૃત્તિ શ્રદ્ધા સહજ મોક્ષ છે, અને એ જ નિવૃત્તિને અર્થે સત્સંગ સત્પુરુષાદિ સાધન કહ્યા છે, અને તે સાધન પણ જીવ જો પોતાના પુરુષાર્થને તેમાં ગોપ્ય સિવાય પ્રવર્તીવે તો જ સિદ્ધ છે વધારે શું કહીએ? આટલો જ સંક્ષેપ જીવમાં પરિણામ પામે તો તે સર્વ વ્રત, યમ, નિયમ, જપ, યાત્રા, ભક્તિ, શાસ્ત્રજ્ઞાન આદિ કરી છૂટ્યો એમાં કંઈ સંશય નથી એ જ વિનંતિ

આમ સ્વં પ્રણામ

[૪૫૪]

૫૩૮

મુગર્ધ, કાર્તિક સુદ ૯, બુધ, ૧૯૫૧

એ પત્ર પ્રાપ્ત થયાં છે

છૂટા મનથી ખુલાસો અપાય એવી તમારી ઇચ્છા રહે છે, તે ઇચ્છા હોવાને લીધે જ છૂટા મનથી ખુલાસો આપવાનું બંધું નથી, અને હવે પણ તે ઇચ્છા નિરોધ્યા સિવાય તમને બીજું વિશેષ કર્તવ્ય નથી અમે છૂટા ચિત્તથી ખુલાસો આપીશું એમ ગણીને ઇચ્છા નિરોધવી ઘટે નહીં, પણ સત્પુરુષના સ ગતું માહાત્મ્ય જળવાવા તે ઇચ્છા શમાવવી ઘટે છે, એમ વિચારીને શમાવવી ઘટે છે સત્તન ગની ઇચ્છાથી જ જો સ સાર પ્રતિબંધ ટળવાને સ્થિતિસુધારણાની ઇચ્છા રહેતી હોય તોપણ હાલ જતી કરવી યોગ્ય છે, કેમકે અમને એમ લાગે છે કે વારંવાર તમે લખો છો, તે કુટુંબમાં છે, સહસ્રો પરિણામ છે, અને અશાતા નહીં સહન કરવાની કંઈ પણ અશ્વેષ્ટિ છે, અને જે પુરુષને તે વાત ભક્તજને લાગી હોય તો તેથી તેના રસ્તો કરવાને બહલે એમ થાય છે કે, આવી નિદાનશુદ્ધિ ન્યાસુધી રહે ત્યાં સુધી સમ્યક્ત્વનો રોધ રહે ખરો, એમ વિચારી ઘણો વાર એક શર્ધ આવે છે, તેને લખવું તે તમને યોગ્ય નથી

[૪૫૫]

૫૩૯

મુગર્ધ, કાર્તિક સુદ ૧૪, સોમ, ૧૯૫૧

સર્વ જીવ આત્માપણે સમસ્તલાવી છે બીજા પદાર્થમાં જીવ જો નિજશુદ્ધિ કરે તો પશ્ચિમશુદ્ધ દશા પામે છે, અને નિજને વિષે નિજશુદ્ધિ થાય તો પરિણમણુદશા ટળે છે જેના ચિત્તમાં એવો માર્ગ વિચારવો અવશ્યનો છે, તેણે તે જ્ઞાન જેના આત્મામાં પ્રકાશ પામ્યું છે, તેની દાસાનુદાસપણે અનન્ય ભક્તિ કરવી, એ પરમ શ્રેય છે, અને તે દાસાનુદાસ ભક્તિમાનની ભક્તિ પ્રાપ્ત થયે જેમાં કંઈ વિષમતા આવતી નથી, તે જ્ઞાનીને ધન્ય છે તેટલી સર્વા શદ્દશા ન્યાસુધી પ્રગટી ન હોય ત્યાં સુધી આત્માને કેઈ શુરુપણે આરાવે ત્યાં પ્રથમ તે શુરુપણું છોડી તે શિષ્ય વિષ પોતાનું દાસપણું કરવું ઘટે છે

ગનવાનો કોઈ પણ રીતે અનુભવ થઈ શકતો નથી તે સોનાના અન ત પરમાણુ પ્રમાણે સિદ્ધ અન તની અવગાહના ગણો તો અડચણ નથી, પણ તેથી કઈ કોઈ પણ જીવે કોઈ પણ બીજા જીવની સાથે કેવળ એકત્વપણે ભળી જવાપણુ કર્યું છે એમ છે જ નહીં સૌ નિજભાવમા સ્થિતિ કરીને જ વર્તી શકે જીવે જીવની ભતિ એક હોય તેથી કઈ એક જીવ છે તે પોતાપણુ ત્યાગી બીજા જીવોના સમુદાયમા ભળી સ્વરૂપનો ત્યાગ કરી દે, એમ ગનવાનો શો હેતુ છે? તેના પોતાના દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાળ, ભાવ, કર્મણ ધ અને સુક્તાવસ્થા એ અનાદિથી ભિન્ન છે, અને સુક્તાવસ્થામા પાછા તે દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાળ, ભાવનો ત્યાગ કરે, તો પછી તેનું પોતાનું સ્વરૂપ શું રહ્યું? તેને શો અનુભવ રહ્યો? અને પોતાનું સ્વરૂપ જવાથી તેની કર્મથી સુક્ષ્મ થઈ, કે પોતાના સ્વરૂપથી સુક્ષ્મ થઈ? એ પ્રકાર વિચારવાયોગ્ય છે એ આદિ પ્રકારે કેવળ એકપણુ જિને નિષેધ્યુ છે

અત્યારે વખત નહીં હોવાથી એટલું લખી ધત્ર પૂરું કરવું પડે છે એ જ વિન તિ

આ૦ સ્વ૦ પ્રણામ

૫૨૪

મુળર્ધ, ભાદરવા સુદ ૮, શુક્ર, ૧૯૫૦

શ્રી સ્થ ભતીર્થક્ષેત્રે સ્થિત શ્રી અ બાલાલ, કૃષ્ણદાસાદિ સર્વ મુમુક્ષુ જન પ્રત્યે,
શ્રી મોહમયી ક્ષેત્રથી આત્મસ્વરૂપ સ્મૃતિએ યથાયોગ્ય પહોંચે
વિશેષ વિન તિ કે તમ સૌ ભાઈઓ પ્રત્યે આજ દિન પર્યંત અમારાથી કઈ પણ મન, વચન, કાયાના યોગે બાણતા કે અબાણતા અપરાધ થયો હોય તે વિનયપૂર્વક શુદ્ધ અત કરણથી ખમાવું છું એજ વિન તિ

આ૦ સ્વ૦ પ્ર૦

[૪૪૩]

૫૨૫

મુળર્ધ, ભાદરવા સુદ ૧૦, રવિ, ૧૯૫૦

આ આત્મભાવ છે, અને આ અન્યભાવ છે, એવું બોધબીજ આત્માને વિષે પરિણમિત થવાથી અન્યભાવને વિષે સહેજે ઉદ્ધાસીનતા ઉત્પન્ન થાય છે, અને તે ઉદ્ધાસીનતા અનુક્રમે તે અન્યભાવથી સર્વથા સુક્ષ્મપણુ કરે છે નિજપરભાવ જેણે બાણ્યો છે એવા જ્ઞાનીપુરુષને ત્યાર પછી પરભાવના કાર્યનો જે કઈ પ્રસંગ રહે છે, તે પ્રસંગમા પ્રવર્તતા પ્રવર્તતા પણ તેથી તે જ્ઞાનીનો સંબંધ છૂટ્યા કરે છે, પણ તેમા હિતભુદ્ધિ થઈ પ્રતિબંધ થતો નથી

પ્રતિબંધ થતો નથી એ વાત એકાંત નથી, કેમકે જ્ઞાનનું વિશેષ બળવાનપણુ ન્યા હોય નહીં, ત્યા પરભાવનો વિશેષ પરિચય તે પ્રતિબંધરૂપ થઈ આવવો પણ સંભવે છે, અને તેટલા માટે પણ જ્ઞાનીપુરુષને પણ શ્રી જિને નિજજ્ઞાનના પરિચય-પુરુષાર્થને વખાણ્યો છે, તેને પણ પ્રમાદ કર્તવ્ય નથી, અથવા પરભાવનો પરિચય કરવાયોગ્ય નથી, કેમકે કોઈ અશે પણ આત્મધારાને તે પ્રતિબંધરૂપ કહેવાયોગ્ય છે

જ્ઞાનીને પ્રમાદભુદ્ધિ સંભવતી નથી, એમ જોકે સામાન્ય પદે શ્રી જિનાદિ મહાત્માઓએ કહ્યું છે, તોપણ તે પદ ચોથે ગુણકણેથી સંભવિત ગણ્યું નથી, આગળ જતા સંભવિત ગણ્યું છે, જેથી વિચારવાન જીવને તો અવશ્ય કર્તવ્ય છે કે, જેમ બને તેમ પરભાવના પરિચિત કાર્યથી દૂર ગહેલું, નિવૃત્ત થવું ઘણું કરીને વિચારવાન જીવને તો એ જ ભુદ્ધિ રહે છે, તથાપિ કોઈ પ્રારબ્ધવશાત્ પરભાવનો પરિચય બળવાનપણે ઉદયમા હોય ત્યા નિજપદભુદ્ધિમા સ્થિર રહેલું વિકટ છે, એમ ગણી નિત્ય નિવૃત્તભુદ્ધિની વિશેષ ભાવના કરવી, એમ મોટા પુરુષોએ કહ્યું છે

અદ્યકાળમા અવ્યાબાધ સ્થિતિ થવાને અર્થે તો અત્યંત પુરુષાર્થ કરી જીવે પરપરિચયથી

વેપાર શેઠગારની બીજાને પ્રેરણા કરવી કે છોકરાઓને વેપાર કરાવવા વિધિ પણ ભલામણ લખવી કેમકે અશુભ ઉદ્યમ એમ ટાળવા જતા ગળ પામવા જેવો થઈ આવે છે

અમને તમારે જેમ બને તેમ વ્યાવહારિક બાબત જોઈ લખવી એમ અમે લખેલું તેનો હેતુ માત્ર એટલો જ છે કે અમે આટલો વ્યવહાર કરીએ છીએ, તે વિચાર સાથે બીજા વ્યવહાર સાલ જતા-વાંચતા સુઝવણ થઈ આવે છે તમારા પત્રમા કંઈ નિવૃત્તિવાર્તા આવે તો સારું એમ રહે છે અને વળી તમારે અમને વ્યાવહારિક બાબતમા લખવાનો હેતુ નથી, કેમકે તે અમને મોઢે છે, અને વખતે તમે ગલરાટ શમાવવા લખતા હો તો તેવા પ્રકારથી તે લખાતી નથી વાત આત્મધ્યાનના રૂપ જેવી લખાઈ જાય છે, તેથી અમને બહુ સતાપ થાય છે એ જ વિનંતી

પ્રણામ

[૪૫૮]

૫૪૧

સ ૧૯૫૧

જ્ઞાનીપુરુષોને સમયે સમયે અનંતા સચમપરિણામ વર્ધમાન થાય છે, એમ સર્વજ્ઞે કહ્યું છે, તે સત્ય છે તે સચમ, વિચારની તીક્ષ્ણ પરિણતિથી, પ્રહારસ પ્રત્યે સ્થિતચણ્ણથી ઉત્પન્ન થાય છે

[૪૬૧]

૫૪૨

સુબઈ, કારતક સુદ ૧૫, મગળ, ૧૯૫૧

શ્રી સોભાગભાઈને મારા યથાયોગ્ય કહેશો

તેમણે શ્રી ઠાણુગણ્ણત્રની એક ચોલ ગીતો ઉત્તર વિશેષ સમજવા માગ્યો હતો તે સંક્ષેપમા અત્રે લખ્યો છે —

(૧) એક, આત્માનો ભવાત કરે, પણ પરનો ન કરે તે પ્રત્યેકબુદ્ધ કે અશોભ્યા કેવલી કેમકે તેઓ ઉપદેશમાર્ગ પ્રવર્તાવતા નથી, એવો વ્યવહાર છે (૨) એક, આત્માનો ભવાત ન કરી શકે, અને પરનો ભવાત કરે તે અચરમશરીર આચાર્ય, એટલે જેને હજી અમુક ભવ બાકી છે, પણ ઉપદેશમાર્ગના આત્માએ કરી બાણ છે, તેથી તેનાથી ઉપદેશ સાલળી સાલળનાં જીવ તે ભવે ભવનો અ ત પણ કરી શકે, અને આચાર્ય તે ભવે ભવાત કરનાર નહીં હોવાથી તેમને બીજા ભગમા ભવેલા છે, અથવા કોઈ જીવ પૂર્વકાળે જ્ઞાનારાધન કરી પ્રારબ્ધોદયે મદ્દ ક્ષયોપશમથી વર્તમાનમા મનુષ્ય દેહ પાત્રી જેણે માર્ગ નથી બાણ્યો એવા કોઈ ઉપદેશક પાસેથી ઉપદેશ સાલળતા પૂર્વસન્ક્રાંથી, પૂર્વના આરાધનથી એવો વિચાર પામે કે, આ પ્રરૂપણા જરૂર મોક્ષનો હેતુ ન હોય, કેમકે અધર્મથી તે માર્ગ કહે છે, અથવા આ ઉપદેશ દેનારો જીવ પોતે અપરિણામી રહી ઉપદેશ કરે છે તે, મહા અનર્થ છે, એમ વિમાસતા પૂર્વારાધન બાગૃત થાય અને ઉદ્ય છેદી ભવાતર કરે તેથી નિમિત્તરૂપ શ્રહણ કરી તેવા ઉપદેશકનો પણ આ ભગને વિષે સમાસ કર્યો હોય એમ લાગે છે (૩) પોતે તરે અને બીજાને તારે તે શ્રી તીર્થ કરાદિ (૪) ચોથો ભગ પોતે તરે પણ નહીં અને બીજાને તારી પણ ન શકે તે ‘અભવ્ય કે દુર્ભવ્ય’ જીવ એ પ્રકારે સમાધાન કર્યું હોય તો જિનાગમ વિગ્રેધ નહીં પામે આ માટે વિશેષ પૂછવા ઇચ્છા હોય તો પૂછશો, એમ સોભાગભાઈને કહેશો

લિ૦ રાયચંદના પ્રણામ

[૪૬૨]

૫૪૩

સુબઈ, કારતક, ૧૯૫૧

અન્યસ બધી જે તાદાત્મ્યપણુ ભાસ્યું છે, તે તાદાત્મ્યપણુ નિવૃત્ત થાય તો સહજત્વભાવે આત્મા સુક્ત જ છે, એમ શ્રી ઋષભાદિ અનંતા જ્ઞાનીપુરુષો કહી ગયા છે, યાવત્ તથાગતમા શ્રમાયા છે,

પૂજ્ય શ્રી સોભાગભાઈ,

શ્રી સાયલા,

અત્રે કુશળતા છે આપનો કાગળ ૧ આજે આવ્યો તે પહોંચ્યો છે પ્રશ્નોના ઉત્તર હવે તરતમા લખશું

આપે આજના કાગળમા સમાચાર લખ્યા છે તે વિષે રેવાશ કરભાઈ રાજકોટ છે ત્યાં લખ્યું છે, જેઓ પરભારે આપને ઉત્તર લખશે

ગોસળિયાના દોહરા પહોંચ્યા છે તેનો ઉત્તર લખવા જેવું વિશેષપણે નથી એક અધ્યાત્મ દ્રશાના અકુરે એ દોહરા ઉત્પન્ન થયા સભવે છે પણ તે એકાંત સિદ્ધાંતરૂપ નથી

શ્રી મહાવીર સ્વામીથી હાલનું જૈન શાસન પ્રવર્ત્યું છે, તેઓ વધારે ઉપકારી ? કે પ્રત્યક્ષ હિતમા ટ્રેરનાર અને અહિતથી નિવારનાર એવા અધ્યાત્મમૂર્તિ સદ્ગુરુ વધારે ઉપકારી ? તે પ્રશ્ન માકુભાઈ તરફથી છે અત્રે એટલો વિચાર રહે છે કે મહાવીરસ્વામી સર્વજ્ઞ છે અને પ્રત્યક્ષ પુરુષ આત્મજ્ઞ — સમ્યક્દષ્ટિ છે, અર્થાત્ મહાવીરસ્વામી વિશેષ ગુણસ્થાનકે વર્તતા એવા હતા મહાવીર-સ્વામીની પ્રતિમાની વર્તમાનમા ભક્તિ કરે, તેટલા જ ભાવથી પ્રત્યક્ષ સદ્ગુરુની ભક્તિ કરે એ જેમા હિતયોગ્ય વિશેષ કંઈક કહેવા યોગ્ય છે ? તેનો ઉત્તર તમે બન્ને વિચારીને સવિસ્તર લખશો

પ્રથમ સગપણ—સ બધમા સૂચના કરી હતી, એટલે સહેજ રેવાશ કરભાઈને અમે લખ્યું હતું, કેમકે તે વખતે વિશેષ લખાય તે અનવસર આર્તધ્યાન કહેવાયોગ્ય છે આજે આપે સ્પષ્ટ લખવાથી રેવાશ કરભાઈને મેં સ્પષ્ટ લખ્યું છે વ્યાવહારિક જ જાળમા અમે ઉત્તર આપવા યોગ્ય નહીં હોવાથી રેવાશ કરભાઈને આ પ્રશ્નનું લખ્યું છે જેઓ વળતી ટપાલે આપને ઉત્તર લખશે એ જ વિનંતિ ગોસળિયાને પ્રણામ

લિ૦ આ૦ સ્વ૦ પ્રણામ

[૪૪૫]

૫૨૮

મુગર્ધ, આસો સુદ ૧૧, બુધ, ૧૯૫૦

સ્વપ્નેષ જેને સ સારસુખની ઇચ્છા રહી નથી, અને સ પૂર્ણ નિ સારભૂત જેને સ સારનું સ્વરૂપ ભાસ્યું છે, એવા જ્ઞાનીપુરુષ પણ વાર વાર આત્માવસ્થા સ ભાળી સ ભાળીને ઉઘ્ય હોય તે પ્રારબ્ધ વેદ છે, પણ આત્માવસ્થાને વિષે પ્રમાદ થવા હતા નથી પ્રમાદના અવકાશયોગે જ્ઞાનીને પણ અશે વ્યામોહ થવાનો સંભવ જે સ સારથી કહ્યો છે, તે સ સારમા સાધારણ જીવે રહીને તેનો વ્યવસાય લૌકિકભાવે કરીને આત્મહિત ઇચ્છવું એ નહીં બનવા જેવું જ કાર્ય છે, કેમકે લૌકિકભાવ આડે આત્માને નિવૃત્તિ ન્યા નથી આવતી, ત્યાં હિતવિચારણા બીજી રીતે થવી સ ભવતી નથી એકની નિવૃત્તિ તો બીજીનું પરિણામ થવું સ ભવે છે અહિંતે એવો સ સારસ ગ ધી પ્રસંગ, લૌકિકભાવ, લોકચેટા એ સોની સ ભાળ જેમ બને તેમ જતી કરીને, તેને સ જોષીને આત્મહિતને અવકાશ આપવો ઘટે છે

આત્મહિત માટે સત્સંગ જેવું બળવાન બીજું નિમિત્ત કોઈ જણાતું નથી, છતાં તે સત્સંગ પણ, જે જીવ લૌકિકભાવથી અવકાશ લેતો નથી તેને, પ્રાપ્તે નિષ્કળ બળ છે, અને સહેજ સત્સંગ ફળવાન થયો હોય તો પણ વિશેષ વિશેષ લોકાવેશ રહેતો હોય તો તે ફળ નિષ્કળ થઈ જતા વાર લાગતી નથી, અને સ્ત્રી, પુત્ર, આરભ, પરિગ્રહના પ્રસંગમાથી જો નિજયુદ્ધિ છોડવાનો પ્રયાસ કરવામા ન આવે તો સત્સંગ ફળવાન થવાનો સ ભવ શી રીતે બને ? જે પ્રસંગમા મહા જ્ઞાનીપુરુષો સ ભાળીને ચાલે છે, તેમા આ જીવે તો અત્યંત અત્યંત સ ભાળથી, સ જોષીને ચાલવું, એ વાત ન જ ભૂલવા જેવી છે એમ નિશ્ચય કરી, પ્રસંગે પ્રસંગે, કાર્યે કાર્યે અને પરિણામે પરિણામે તેનો લક્ષ

લાગતો નથી, મને ઘણુંકરી સમજાય છે, પણ વિશેષપણે લખવાનું થઈ શક્યું નહીં હોવાથી તમને તે વાત વિચારવામા કારણ થાય એમ ઉપર ઉપરથી લખ્યું છે

ચક્રુને વિષે મેધોન્મેષ અવસ્થા છે તે પર્યાય છે દીપકની ચલનસ્થિતિ તે પર્યાય છે આત્માની સ કલ્પવિકલ્પ દશા કે જ્ઞાનપરિણિતિ તે પર્યાય છે, તેમ વર્ણ ગ ધ પલટનપણુ પામે તે પરમાણુના પર્યાય છે જો તેવુ પલટનપણુ થતું ન હોય તો આ જગત આવા વિચિત્રપણુને પામી શકે નહીં કેમકે એક પરમાણુમા પર્યાયપણુ નહોય તો સર્વ પરમાણુમા પણ ન હોય સ યોગ-વિયોગ, એકત્વ-પૃથક્ત્વ, એ આદિ પરમાણુના પર્યાય છે અને તે સર્વ પરમાણુમા છે તે ભાવ સમયે સમયે તેમા પલટનપણુ પામે તોય પરમાણુનો વ્યય (નાશ) થાય નહીં, જેમ મેધોન્મેષથી ચક્રુનો થતો નથી તેમ

[૪૬૫]

૫૪૭ મોહમયી ક્ષેત્ર, માગશર વદ ૮, પુષ, ૧૯૫૧

અત્રેથી નિવર્તવા પછી ઘણું કરી વવાણિયા એટલે આ ભવના જન્મગામમા સાધારણ વ્યાવહારિક પ્રસંગે જવાનું કારણ છે ચિત્તમા ઘણા પ્રકારે તે પ્રસંગથી છૂટી શકવાનું વિચારતા છૂટી શકાય તેમ પણ બને, તથાપિ કેટલાક જીવોને અદ્ય કારણમા વિશેષ અસમાધાન વખતે થવાનો સ ભવ રહે, જેથી અપ્રતિબલ ધભાવને વિશેષ દૃઢ કરી, જવાનો વિચાર રહે છે ત્યા ગયે, વખતે એક માસથી વિશેષ વખત જવાનો સ ભવ છે, વખતે બે માસ પણ થાય ત્યાર પછી પાછું ત્યાંથી વળી આ ક્ષેત્ર તરફ આવવાનું કરવું પડે તેમ છે, છતાં, બને ત્યાં સુધી વચ્ચે બેએક મહિના એકાત જેવે નિવૃત્તિભેગ બને તો તેમ કરવાની ઇચ્છા રહે છે, અને તે ભેગ અપ્રતિબલ ધપણુ થઈ શકે તે માટે વિચારુ છું

સર્વ વ્યવહારથી નિવૃત્ત થયા વિના ચિત્ત ઠેકાણે બેસે નહીં એવો અપ્રતિબલ અસ ગભાવ ચિત્તે બહુ વિચાર્યો હોવાથી તે જ પ્રવાહમા રહેવું થાય છે પણ ઉપાર્જિત પ્રારબ્ધ નિવૃત્ત થયે તેમ બની શકે એટલો પ્રતિબલ પૂર્વકૃત છે, આત્માની ઇચ્છાનો પ્રતિબલ નથી સર્વસામાન્ય લોક વ્યવહારની નિવૃત્તિ સ બધી પ્રસંગનો વિચાર બીજે પ્રસંગે જણાવવો રાખો, આ ક્ષેત્રથી નિવર્તવા વિષે વિશેષ અભિપ્રાય રહે છે, તે પણ ઉદય આગળ બનતું નથી તોપણ અહોનિશ એ જ ચિત્તન મહે છે, તો તે વખતે થોડા કાળમા બનશે એમ રહે છે આ ક્ષેત્ર પ્રત્યે કંઈ દ્વેષ પરિણામ નથી, તથાપિ સ ગતું વિશેષ કારણ છે પ્રવૃત્તિના પ્રયોજન વિના અત્રે રહેવું કંઈ આત્માને તેવા લાભનું કારણ નથી એમ જાણી, આ ક્ષેત્રથી નિવર્તવાનો વિચાર રહે છે પ્રવૃત્તિ પણ નિબળુદ્ધિથી પ્રયોજનભૂત કૌર્ભ પણ પ્રકારે લાગતી નથી, તથાપિ ઉદય પ્રમાણે વર્તવાનો જ્ઞાનીનો ઉપદેશ અ ગીકાર કરી ઉદય વેદમા પ્રવૃત્તિ ભેગ વેઠીએ છીએ

જ્ઞાને કરીને આત્મામા ઉત્પન્ન થયેલો એવો નિશ્ચય બદલતો નથી, કે સર્વસંગ મોટા આશ્વ છે, આલતા, ભેતા, પ્રસંગ કરતા, સમય માત્રમા નિજભાવને વિસ્મરણ કરાવે છે અને તે વાત કેવળ પ્રત્યક્ષ ભોવામા આવી છે, આવે છે, અને આવી શકે તેવી છે, તેથી અહોનિશ તે મોટા આશ્વર્ય એવા સર્વસંગમા ઉદાસપણુ રહે છે, અને તે દિવસ દિવસ પ્રત્યે વધતા પરિણામને પામ્યા કંઈ છે, તે તેથી વિશેષ પરિણામને પામી સર્વસંગથી નિવૃત્તિ થાય એવી અનન્ય કારણ થોગે છુટા ગડે છે

આ પત્ર પ્રથમથી વ્યવહારિક આકૃતિમા લખાયો હોય એમ વખતે લાગે, પણ તેમા તે સંકળ માત્ર નથી અસંગપણુનો, આત્મભાવનાનો માત્ર અદ્ય વિચાર લખ્યો છે

આ.૦ ચંદ્ર.૦ પ્રણામ

ઉ-૧) જેમ ઘટપટાદિ જડ વસ્તુઓ છે તેમ આત્મા જ્ઞાનસ્વરૂપ વસ્તુ છે ઘટપટાદિ અનિત્ય છે, ત્રિકાળ એકસ્વરૂપે સ્થિતિ કરી રહી શકે એવા નથી આત્મા એકસ્વરૂપે ત્રિકાળસ્થિતિ કરી શકે એવો નિત્ય પદાર્થ છે જે પદાર્થની ઉત્પત્તિ કોઈપણ સંયોગથી થઈ શકી ન હોય, તે પદાર્થ નિત્ય હોય છે આત્મા કોઈપણ સંયોગથી બની શકે એમ જણાતું નથી કેમકે જડના હબ્બરો-ગમે સંયોગ કરીએ તોપણ તેથી ચેતનની ઉત્પત્તિ નહીં થઈ શકવાયોગ્ય છે જે ધર્મ જે પદાર્થમા હોય નહીં તેવા ઘણા પદાર્થો ભેળા કરવાથી પણ તેમા જે ધર્મ નથી, તે ઉત્પન્ન થઈ શકે નહીં, એવો સૌને અનુભવ થઈ શકે એમ છે જે ઘટપટાદિ પદાર્થો છે તેને વિષે જ્ઞાનસ્વરૂપતા ભેવામા આવતી નથી તેવા પદાર્થોના પરિણામાતર કરી સંયોગ કર્યો હોય અથવા થયા હોય તોપણ તે તેવી જ જાતિના થાય, અર્થાત્ જડસ્વરૂપ થાય, પણ જ્ઞાનસ્વરૂપ ન થાય તો પછી તેવા પદાર્થના સંયોગે આત્મા કે જેને જ્ઞાનીપુરુષો મુખ્ય જ્ઞાનસ્વરૂપ લક્ષણવાળો કહે છે, તે તેવા (ઘટપટાદિ, પૃથ્વી, જળ, વાયુ, આકાશ) પદાર્થથી, ઉત્પન્ન કોઈ રીતે થઈ શકવાયોગ્ય નથી જ્ઞાનસ્વરૂપપણુ એ આત્માનું મુખ્ય લક્ષણ છે, અને તેના અભાવવાળું મુખ્ય લક્ષણ જડનું છે તે બંનેના અનાદિ સહજસ્વભાવ છે આ તથા બીજા તેવા સહસ્રગમે પ્રમાણે આત્માને નિત્ય પ્રતિપાદન કરી શકે છે તેમ જ તેના વિશેષ વિચાર કર્યે સહજસ્વરૂપ નિત્યપણે આત્મા અનુભવવામા પણ આવે છે જેથી સુખદુઃખાદિ ભોગવનાર, તેથી નિવર્તનાર, વિચારનાર, પ્રેરણા કરનાર એ આદિ ભાવો જેના વિદ્યમાનપણાથી અનુભવમા આવે છે, તે આત્મા મુખ્ય ચેતન(જ્ઞાન) લક્ષણવાળો છે, અને તે ભાવે (સ્થિતિએ) કરી તે સર્વકાળ રહી શકે એવો નિત્ય પદાર્થ છે, એમ માનવામા કંઈપણ દોષ કે બાધ જણાતો નથી, પણ સત્યનો સ્વીકાર થયારૂપ ગુણ થાય છે

આ પ્રશ્ન તથા તમારા બીજા કેટલાક પ્રશ્નો એવાં છે કે, જેમાં વિશેષ લખવાનું તથા કહેવાનું અને સમજાવવાનું અવરથ છે તે પ્રશ્ન માટે તેવા સ્વરૂપમા ઉત્તર લખવાનું બનતું હાલ કંઠણ હોવાથી પ્રથમ ‘પદ્દશનસમુચ્ચય’ ગ્રંથ તમને મોકલ્યો હતો કે જે વાચવા, વિચારવાથી તમને કંઈપણ અશે સમાધાન થાય, અને આ પત્રમા પણ કંઈ વિશેષ અશે સમાધાન થાય એટલું બની શકે કેમકે તે સ બધી અનેક પ્રશ્નો ઊઠવાયોગ્ય છે, જે ફરી ફરી સમાધાન પ્રાપ્ત થવાથી, વિચારવાથી સમાવેશ પામે એવી પ્રાપ્તિ સ્થિતિ છે

(૨) જ્ઞાનદશામા, પોતાના સ્વરૂપના યથાર્થજોષથી ઉત્પન્ન થયેલી દશામા તે આત્મા નિજ-ભાવનો એટલે જ્ઞાન, દર્શન (યથાસ્થિત નિર્ધાર) અને સહજસમાધિપરિણામનો કર્તા છે અજ્ઞાન-દશામા ક્રોધ, માન, માયા, લોભ એ આદિ પ્રકૃતિના કર્તા છે, અને તે ભાવના ક્ષણે ભોક્તા થતા પ્રસંગવશાત્ ઘટપટાદિ પદાર્થોનો નિમિત્તપણે કર્તા છે, અર્થાત્ ઘટપટાદિ પદાર્થના મૂળ દ્રવ્યનો તે કર્તા નથી, પણ તેને કોઈ આકારમા લાવવારૂપ ક્રિયાનો કર્તા છે એ જે પાછળ તેની દશા કહી તેને જૈન કર્મ કહે છે, વેદાંત બ્રાહ્મી કહે છે, તથા બીજા પણ તેને અનુસરતા એવા શબ્દ કહે છે વાસ્તવ્ય વિચાર કર્યેથી આત્મા ઘટપટાદિનો તથા કોષાદિનો કર્તા થઈ શકતો નથી, માત્ર નિજસ્વરૂપ એવા જ્ઞાનપરિણામનો કર્તા છે, એમ સ્પષ્ટ સમજાય છે

(૩) અજ્ઞાનભાવથી કરેલા કર્મ પ્રારંભકાળે બીજરૂપ હોઈ વખતનો યોગ પામી ક્ષણરૂપ વૃક્ષ-પરિણામે પશુરૂપે છે, અર્થાત્ તે કર્મો આત્માને ભોગવવા પડે છે, જેમ અગ્નિના સ્પર્શે ઉષ્ણપણુનો સંબંધ થાય છે, અને તેનું સહેજે વેદનારૂપ પરિણામ થાય છે, તેમ આત્માને ક્રોધાદિ ભાવના કર્તાપણુએ જન્મ, જગ, મરણાદિ વેદનારૂપ પરિણામ થાય છે, આ વિચારમા તમે વિશેષપણે

સ્વજીભાઈના કુટુંબને માટે જેમ વ્યવસાય મારે કરવો પડે છે તેમ તમારે માટે મારે કરવો હોય તોપણ મારા ચિત્તમાં અન્યભાવ આવે નહીં. પણ તમે હ.ખ સહન ન કરી શકો તથા વ્યવસાય મને જણાવો એ વાત કોઈ રીતે શ્રેયરૂપ લાગતી નથી કેમકે સ્વજીભાઈને તેવી પરમાર્થ ઇચ્છા નથી અને તમને છે, જેથી તમારે આ વાત પર જરૂર સ્થિર થવું આ વાતનો વિશેષ નિશ્ચય રાખજો

૧ ક ઇક આ પત્ર અધૂરો છે જે ઘણું કરી આવતી કાલે પૂરો થશે

[૮૭૪-૧૯]

૫૪૯

માકુભાઈ વગેરેને જે ઉપાધિ કાર્ય કરવા વિષે અધીરજી, આર્ત જેવા પરિણામથી, પરની આજીવિકાનો ભગ થાય છે તે બધુ યા છતાં, રાજકાજમાં અલ્પ કાળથી વિશેષ સમય કરવા યોગ્ય નહીં તે થાય એવું કારણ છતાં, જેમાં તુરંત એવા દ્રવ્યાદિનો પણ વિશેષ લાભ નથી છતાં તે માટે ફરી ફરી લખવાનું થાય છે તે શુ યોગ્ય છે? તેવા વિકલ્પને તમ જેવા પુરુષ મોળો નહીં પાડી શકે, તો આ દુષ્કાળમાં કોણ સમજીને શમાઈ રહેશે ?

કેટલીક રીતે નિવૃત્તિને અર્થ, અને સત્યમાગમને અર્થ તે ઇચ્છા રાખો છો તે વાત લક્ષમાં છે, તથાપિ એકલી જ ભે તે ઇચ્છા હોય તો આ પ્રકારની અધીરજી આદિ હોવાયોગ્ય ન હોય

માકુભાઈ વગેરેને પણ હાલ ઉપાધિ સમયમાં લખવું ઘટતું નથી જેમ થાય તેમ ભેજા કરવું એ જ યોગ્ય છે આ વિષે જેટલો ઠપકો લખવો ભેઈએ તેટલો લખ્યો નથી, તોપણ વિશેષતાથી આ ઠપકો વિચારશો

[૪૬૭]

૫૫૦

મુળઈ, માગશર વદ ૧૧, રવિ, ૧૬૫૧

પરમ સનેહી શ્રી સોભાગ,

ગઈ કાલે તમારું લખેલું પત્ર ૧ પ્રાપ્ત થયું છે અનેથી પરમ દિવસે પત્ર ૧ લખ્યું છે તે તમને પ્રાપ્ત થયું હશે તથા તે પત્ર ફરી ફરીને વિચાર્યું હશે, અથવા વિશેષ કરી વિચારવાનું અને તો સાડું એ પત્ર અમે સહોપમા લખ્યું હતું, તેથી વખતે તમારા ચિત્તને સમાધાન પૂરતું કારણ ન થાય, એ માટે છેવટે તેમાં લખ્યું હતું કે આ પત્ર અધૂરું છે અને તેથી બાકી લખવાનું આવતી કાલે થશે. આવતી કાલે એટલે ગઈ કાલે તે પત્ર લખવાની ક ઇક ઇચ્છા છતાં આવતી કાલે એટલે આજે લખવું તે ઠીક છે, એમ લાગવાથી ગઈ કાલે પત્ર લખ્યું નહોતું

ગયા પરમ દિવસે લખેલા પત્રમાં જે ગભીર આશય લખ્યા છે, તે વિચારવાનું જીવને આત્માના પરમહિતસ્વી થાય તેવા આશય છે એ ઉપદેશ અમે તમને ઘણી વાર સહજસહજ કર્યો છે, છતાં તે ઉપદેશ આજીવિકાના કષ્ટકલેશથી તમને ઘણી વાર વિસર્જન થયો છે, અથવા થઈ જાય છે અમાગ પ્રત્યે માવિત્ર જેટલો તમારો ભક્તિભાવ છે, એટલે લખવામાં અડચણ નથી એમ ગણીને તથા હ.ખ સહન કરવાની અસમર્થતાને લીધે અમારી પાસેથી તેવા વહેવારની યાચના બે પ્રકારે તમાગથી થઈ છે - એક તો ક ઇ સિદ્ધિયોગથી હ.ખ મટાડી શકાય તેવા આશયની, અને બીજી યાચના ક ઇ વેપાર શેઠગારાદિની ભેમાંની એકે યાચના તમારી અમારી પાસે થાય, તે તમારા આત્માને હિતવું કાળુ શેઠનાર, અને અતુકમે મલિન વાસનાનો હેતુ થાય, કેમકે જે ભૂમિકામાં જે ઘટે નહીં તે જીવ તે કરે તો તે ભૂમિકાનો તેને સહેજે ત્યાગ થાય, એમાં ક ઇ સહેલ નથી તમારી અમારા પ્રત્યે નિષ્કામ ભક્તિ ભેઈએ, અને તમને ગમે તેટલું હ.ખ હોય છતાં તેને ધીજીથી વેદવું ભેઈએ તેમ ન બને

ભોગવવાનો જીવને પ્રસંગ પણ આવે છે, તથાપિ તે કેવળ પથ્થર કે પૃથ્વી થઈ જાય છે, એવું કાઈ નથી પથ્થરરૂપ કાયાધારણ કરે, અને તેમાં પણ અવ્યક્તપણે જીવ જીવપણે જ હોય છે ખીજી ચાર ઇન્દ્રિયોનું ત્યા અવ્યક્ત(અપ્રગટ)પણ હોવાથી પૃથ્વીકાયરૂપ જીવ કહેવાયોગ્ય છે અનુક્રમે તે કર્મ ભોગવી જીવ નિવૃત્ત થાય છે ત્યારે, ક્ષેપ પથ્થરનું ફળ પરમાણુરૂપે રહે છે, પણ જીવ તેના સ બધી આદ્યો જવાથી આહારાદિ સ જ્ઞા તેને હોતી નથી, અર્થાત્ કેવળ જડ એવો પથ્થર જીવ થાય છે એવું નથી કર્મના વિષમપણાથી ચાર ઇન્દ્રિયોના પ્રસંગ અવ્યક્ત થઈ ક્ષેપ એક સ્પર્શેન્દ્રિયપણે દેહનો પ્રસંગ જીવને જે કર્મથી થાય છે, તે કર્મ ભોગવતા તે પૃથ્વીઆદિમા જન્મે છે, પણ કેવળ પૃથ્વીરૂપ કે પથ્થરરૂપ થઈ જતો નથી જનાવર થતા કેવળ જનાવર પણ થઈ જતો નથી દેહ છે તે, જીવને વેષધારીપણું છે, સ્વરૂપપણું નથી

પ્ર૦ ૬-૭ છઠ્ઠા પ્રશ્નનું પણ આમાં સમાધાન આવ્યું છે સાતમા પ્રશ્નનું પણ સમાધાન આવ્યું છે કે, કેવળ પથ્થર કે કેવળ પૃથ્વી કઈ કર્મના કર્તા નથી તેમા આવીને ઊપજેલો એવો જીવ કર્મનો કર્તા છે, અને તે પણ દૂધ અને પાણીની પેઠે છે જેમ તે જન્મેના સ યોગ થતા પણ દૂધ તે દૂધ છે અને પાણી તે પાણી છે, તેમ એકેન્દ્રિયાદિ કર્મજ ધે જીવને પથ્થરપણું, જડપણું જણાય છે, તોપણ તે જીવ અતર તો જીવપણે જ છે, અને ત્યા પણ તે આહારભયાદિ સ જ્ઞાપૂર્વક છે, જે અવ્યક્ત જેવી છે

૮ પ્ર૦-(૧) આર્યધર્મ તે શુ ? (૨) બધાની ઉત્પત્તિ વેદમાથી જ છે શુ ?

ઉ૦-(૧) આર્યધર્મની વ્યાખ્યા કરવામા સૌ પોતાના પક્ષને આર્યધર્મ કહેવા ઇચ્છે છે જૈન જૈનને, બૌદ્ધ બૌદ્ધને, વેદાંતી વેદાંતને આર્યધર્મ કહે એમ સાધારણ છે તથાપિ જ્ઞાનીપુરુષો તો જેથી આત્માને નિજસ્વરૂપની પ્રાપ્તિ થાય એવો જે આર્ય (ઉત્તમ) માર્ગ તેને આર્યધર્મ કહે છે, અને એમ જ યોગ્ય છે

બધાની ઉત્પત્તિ વેદમાંથી થવી સ ભવતી નથી વેદમા જેટલું જ્ઞાન કહ્યું છે તેથી સહસ્રગણા આશયવાળું જ્ઞાન શ્રી તીર્થ કરાદિ મહાત્માઓએ કહ્યું છે એમ મારા અનુભવમા આવે છે, અને તેથી હું એમ જાણુ છું કે, અદ્ય વસ્તુમાથી સ પૂર્ણ વસ્તુ થઈ શકે નહીં; એમ હોવાથી વેદમાથી સર્વની ઉત્પત્તિ કહેવી ઘટતી નથી વૈષ્ણવાદિ સ પ્રકાશેની ઉત્પત્તિ તેના આશ્રયથી માનતા અડચણ નથી જૈન, બૌદ્ધના છેલ્લા મહાવીરાદિ મહાત્માઓ થયા પહેલા, વેદ હતા એમ જણાય છે, તેમ તે ધણા પ્રાચીન થાય છે એમ પણ જણાય છે, તથાપિ જે કઈ પ્રાચીન હોય તે જ સ પૂર્ણ હોય કે સત્ય હોય એમ કહી શકાય નહીં, અને પાછળથી ઉત્પન્ન થાય તે અસ પૂર્ણ અને અસત્ય હોય એમ પણ કહી શકાય નહીં બાકી વેદ જેવો અભિપ્રાય અને જૈન જેવો અભિપ્રાય અનાદિથી આદ્યો આવે છે સર્વ ભાવ અનાદિ છે, માત્ર રૂપાતર થાય છે. કેવળ ઉત્પત્તિ કે કેવળ નાશ થતો નથી વેદ, જૈન અને ખીજા સૌના અભિપ્રાય અનાદિ છે, એમ માનવામા અડચણ નથી, ત્યા પછી વિવાદ શાનો રહે ? તથાપિ એ સૌમાં વિશેષ બળવાન, સત્ય અભિપ્રાય કોનો કહેવાયોગ્ય છે, તે વિચારવું એ અમને તમને સૌને યોગ્ય છે

૯ પ્ર૦-(૧) વેદ કોણે કર્યા ? તે અનાદિ છે ? (૨) જો અનાદિ હોય તો અનાદિ એટલે શુ ?

ઉ૦-(૧) ઘણા કાળ પહેલા વેદ થયા સ ભાવે છે

સ્તકપણે કોઈ પણ શાસ્ત્ર અનાદિ નથી, તેમાં કહેલા અર્થ પ્રમાણે તો સૌ શાસ્ત્ર અનાદિ અભિપ્રાય જુદા જુદા જીવો જુદે જુદે રૂપે કહેતા આવ્યા છે, અને એમ જ સ્થિતિ વ પણ અનાદિ છે, અને ક્ષમાદિભાવ પણ અનાદિ છે હિ સાદિધર્મ પણ અનાદિ

[૪૬૮]

૫૫૧

મુળર્ષ, માગશર, ૧૬૫૧

શ્રી સોભાગ,

શ્રી જિન આત્મપરિણામની સ્વસ્થતાને સમાધિ અને આત્મપરિણામની અસ્વસ્થતાને અસમાધિ કહે છે, તે અનુભવજ્ઞાને જોતા પરમ સત્ય છે

અસ્વસ્થ કાર્યની પ્રવૃત્તિ કરવી, અને આત્મપરિણામ સ્વસ્થ રાખવા એવી વિષમપ્રવૃત્તિ શ્રી તીર્થ કર જેવા જ્ઞાનીથી બનવી કઠણ કહી છે, તો પછી બીજા જીવને વિષે તે વાત સંભવિત કરવી કઠણ હોય એમા આશ્ચર્ય નથી

કોઈ પણ પરપદાર્થને વિષે ઇચ્છાની પ્રવૃત્તિ છે, અને કોઈ પણ પરપદાર્થના વિગોગનો ચિંતા છે, તેને શ્રી જિન આત્મધ્યાન કહે છે, તેમા અદેશો ઘટતો નથી

ત્રણ વર્ષના ઉપાધિયોગથી ઉત્પન્ન થયો એવો વિશ્લેષણ તે મટાડવાનો વિચાર વર્તે છે ૬૬ વૈરાગ્યવાનના ચિત્તને જે પ્રવૃત્તિ બાધ કરી શકે એવી છે, તે પ્રવૃત્તિ અદ્દલ વૈરાગ્યવાન જીવને કદયાણ સન્મુખ થવા ન દે એમા આશ્ચર્ય નથી

જેટલી સંસારને વિષે સારપરિણતિ મનાય તેટલી આત્મજ્ઞાનની ન્યૂનતા શ્રી તીર્થ કરે કહી છે પરિણામ જડ હોય એવો સિદ્ધાંત નથી ચેતનને ચેતનપરિણામ હોય અને અચેતનને અચેતન પરિણામ હોય, એવો જિને અનુભવ કર્યો છે કોઈ પણ પદાર્થ પરિણામ કે પર્યાય વિના હોય નહીં, એમ શ્રી જિને કહ્યું છે અને તે સત્ય છે

શ્રી જિને જે આત્મઅનુભવ કર્યો છે, અને પદાર્થના સ્વરૂપ સાક્ષાત્કાર કરી જે નિરૂપણ કર્યું છે તે, સર્વ સુસુક્ષ્મ જીવે પરમકલ્યાણને અર્થે નિશ્ચય કરી વિચારવા યોગ્ય છે જિને કહેલા સર્વ પદાર્થના ભાવો એક આત્મા પ્રગટ કરવાને અર્થે છે, અને મોક્ષમાર્ગમા પ્રવૃત્તિ બેની ઘટે છે, એક આત્મજ્ઞાનીની અને એક-આત્મજ્ઞાનીના આશ્રયવાનની, એમ શ્રી જિને કહ્યું છે

આત્મા સાભળવો, વિચારવો, નિદ્ધિધ્યાસવો, અનુભવવો એવી એક વેદની શ્રુતિ છે, અર્થાત્ જો એક એ જ પ્રવૃત્તિ કરવામાં આવે તો જીવ તરી પાર પામે એવું લાગે છે બાકી તો માત્ર કોઈ શ્રી તીર્થ કર જેવા જ્ઞાની વિના, સર્વને આ પ્રવૃત્તિ કરતા કલ્યાણનો વિચાર કરવો અને નિશ્ચય થવો તથા આત્મસ્વસ્થતા થવી હુલ્લેસ છે

એ જ વિન તી

[૪૬૯]

૫૫૨

મુળર્ષ, માગશર, ૧૬૫૧

ઉપકારશીલ શ્રી સોભાગ પ્રત્યે, શ્રી સાયલા

ઈશ્વરેચ્છા બળવાન છે, અને કાળનું પણ હુષમપણ છે પૂર્વે જાણ્યું હતું અને અપદ્ પ્રતીતિ સ્વરૂપ હતું કે જ્ઞાનીપુરુષને સંકામપણે ભજતા આત્માને પ્રતિબંધ થાય છે, અને ઘણી વાર પરમાર્થ દ્રષ્ટિ મટી સંસારાર્થ દ્રષ્ટિ ચર્ચાબદ્ય છે જ્ઞાની પ્રત્યે એવી દ્રષ્ટિ થયે કરી સુલભભોધિપણ પામવું કંઈ પડે છે, એમ જાણી કોઈ પણ જીવ સંકામપણે સમાગમ ન કરે, એવા પ્રકારે વર્તવું થતું હતું તમને તથા શ્રી હુ ગર વગેરેને આ માર્ગસંબંધી અમે કહ્યું હતું, પણ અમાગ બીજા ઉપદેશની પેઠે તરફ તેનું ગ્રહણ કોઈ પ્રારબ્ધયોગથી ન થતું અમે જ્યારે તે વિષે કંઈ જણાવતા ત્યારે પૂર્વના જ્ઞાનીઓએ આશ્ચર્ય છે, એવા પ્રકારદિથી પ્રત્યુત્તર કહેવા જેવું થતું હતું અમને તેથી ચિંતામા મોટો ખેદ થતો હતો કે આ સંકામવૃત્તિ હુષમકાળને લીધે આવા સુસુક્ષ્મપુરુષને વિષે વર્તે છે, નહીં તો તેના અંતરે પણ સંભવ ન હોય જોકે તે સંકામવૃત્તિથી તમે પરમાર્થદ્રષ્ટિપણ વીસરી જાઓ એવા સંશય થતો નહોતો પણ પ્રસંગોપાત્ત પરમાર્થદ્રષ્ટિને શિથિલપણાનો હેતુ થવાનો સંભવ દેખાતો હતો, પણ તે

ભોગવવાનો જીવને પ્રસંગ પણ આવે છે, તથાપિ તે કેવળ પથ્થર કે પૃથ્વી થઈ જાય છે, એવું કાઈ નથી પથ્થરરૂપ કાયા ધારણ કરે, અને તેમાં પણ અવ્યક્તપણે જીવ જીવપણે જ હોય છે બીજી ચાર ઇન્દ્રિયોનું ત્યા અવ્યક્ત(અપ્રગટ)પણે હોવાથી પૃથ્વીકાયરૂપ જીવ કહેવાયોગ્ય છે અનુક્રમે તે કર્મ ભોગવી જીવ નિવૃત્ત થાય છે ત્યારે, ફક્ત પથ્થરનું ફળ પરમાણુરૂપે રહે છે, પણ જીવ તેના સ બંધથી ચાલ્યો જવાથી આહારાદિ સ જ્ઞા તેને હોતી નથી, અર્થાત્ કેવળ જડ એવો પથ્થર જીવ થાય છે એવું નથી કર્મના વિષમપણાથી ચાર ઇન્દ્રિયોના પ્રસંગ અવ્યક્ત થઈ ફક્ત એક સ્પર્શેન્દ્રિયપણે દેહનો પ્રસંગ જીવને જે કર્મથી થાય છે, તે કર્મ ભોગવતા તે પૃથ્વીઆદિમા જન્મે છે, પણ કેવળ પૃથ્વીરૂપ કે પથ્થરરૂપ થઈ જતો નથી જનાવર થતા કેવળ જનાવર પણ થઈ જતો નથી દેહ છે તે, જીવને વેષધારીપણું છે, સ્વરૂપપણું નથી

પ્ર૦ ૬-૭ છઠ્ઠા પ્રશ્નનું પણ આમાં સમાધાન આવ્યું છે સાતમા પ્રશ્નનું પણ સમાધાન આવ્યું છે કે, કેવળ પથ્થર કે કેવળ પૃથ્વી કઈ કર્મના કર્તા નથી તેમા આવીને ઊપજેલો એવો જીવ કર્મનો કર્તા છે, અને તે પણ દૂધ અને પાણીની પેઠે છે જેમ તે જન્મેનો સ યોગ થતા પણ દૂધ તે દૂધ છે અને પાણી તે પાણી છે, તેમ એકેન્દ્રિયાદિ કર્મજ છે જીવને પથ્થરપણું, જડપણું જણાય છે, તોપણ તે જીવ અતર તો જીવપણે જ છે, અને ત્યા પણ તે આહારભયાદિ સ જ્ઞાપૂર્વક છે, જે અવ્યક્ત જેવી છે

૮ પ્ર૦-(૧) આર્યધર્મ તે શુ ? (૨) બધાની ઉત્પત્તિ વેદમાથી જ છે શુ ?

ઉ૦-(૧) આર્યધર્મની વ્યાખ્યા કરવામા સૌ પોતાના પક્ષને આર્યધર્મ કહેવા ઇચ્છે છે જૈન જૈનને, બૌદ્ધ બૌદ્ધને, વેદાંતી વેદાંતને આર્યધર્મ કહે એમ સાધારણ છે. તથાપિ જ્ઞાનીપુરુષો તો જેથી આત્માને નિઃસ્વરૂપની પ્રાપ્તિ થાય એવો જે આર્ય (ઉત્તમ) માર્ગ તેને આર્યધર્મ કહે છે, અને એમ જ યોગ્ય છે

બધાની ઉત્પત્તિ વેદમાથી થવી સ ભવતી નથી વેદમા જેટલું જ્ઞાન કહ્યું છે તેથી સહસ્રગણા આશયવાળું જ્ઞાન શ્રી તીર્થ કરાદિ મહાત્માઓએ કહ્યું છે એમ મારા અનુભવમા આવે છે, અને તેથી હું એમ જાણુ છું કે, અદ્ય વસ્તુમાથી સ પૂર્ણ વસ્તુ થઈ શકે નહીં; એમ હોવાથી વેદમાથી સર્વની ઉત્પત્તિ કહેવી ઘટતી નથી વૈષ્ણવાદિ સ પ્રઘાયોની ઉત્પત્તિ તેના આશ્રયથી માનતા અડચણ નથી જૈન, બૌદ્ધના છેલ્લા મહાવીરાદિ મહાત્માઓ થયા પહેલા, વેદ હતા એમ જણાય છે, તેમ તે ધણા પ્રાચીન ગ્રંથ છે એમ પણ જણાય છે, તથાપિ જે કઈ પ્રાચીન હોય તે જ સ પૂર્ણ હોય કે સત્ય હોય એમ કહી શકાય નહીં, અને પાછળથી ઉત્પન્ન થાય તે અસ પૂર્ણ અને અસત્ય હોય એમ પણ કહી શકાય નહીં બાકી વેદ જેવો અભિપ્રાય અને જૈન જેવો અભિપ્રાય અનાદિથી ચાલ્યો આવે છે સર્વ ભાવ અનાદિ છે, માત્ર રૂપાતર થાય છે કેવળ ઉત્પત્તિ કે કેવળ નાશ થતો નથી વેદ, જૈન અને બીજા સૌના અભિપ્રાય અનાદિ છે, એમ માનવામા અડચણ નથી, ત્યા પછી વિવાદ શાનો રહે ? તથાપિ એ સૌમા વિશેષ બળવાન, સત્ય અભિપ્રાય કોનો કહેવાયોગ્ય છે, તે વિચારવું એ અમને તમને સૌને યોગ્ય છે

૯ પ્ર૦-(૧) વેદ કોણે કર્યા ? તે અનાદિ છે ? (૨) જો અનાદિ હોય તો અનાદિ એટલે શુ ?

ઉ૦-(૧) ઘણા કાળ પહેલા વેદ થયા સ ભવે છે

(૨) પુસ્તકપણે કોઈ પણ શાસ્ત્ર અનાદિ નથી, તેમા કહેલા અર્થ પ્રમાણે તો સૌ શાસ્ત્ર અનાદિ છે, કેમકે તેવા તેવા અભિપ્રાય જુદા જુદા જીવો જુદે જુદે રૂપે કહેતા આવ્યા છે, અને એમ જ સ્થિતિ સ ભવે છે કોધાદિભાવ પણ અનાદિ છે, અને ક્ષમાદિભાવ પણ અનાદિ છે હિં સાદિધર્મ પણ અનાદિ

રેવાશ કરભાઈ જાગ્યેથી લગ્નપ્રસંગમાં જેમ તમારુ અને તેમનું ધ્યાન બેસે તે પ્રમાણે કરવામાં અડચણ નથી પણ આટલી લક્ષ રાખવાનો છે કે બાહ્ય આડબર એવો કંઈ ઇર્ષ્યાવાળો નહીં કે બેથી શુદ્ધ વ્યવહાર કે પરમાર્થને બાધ થાય રેવાશ કરભાઈને એ લક્ષમાંથી આપીએ છીએ, અને તમને પણ એ લક્ષમાંથી આપીએ છીએ આ પ્રસંગને માટે નહીં પણ સર્વ પ્રસંગમાં એ વાત ધ્યાનમાં રાખવા યોગ્ય છે, દ્રવ્યવ્યયાર્થે નહીં, પણ પરમાર્થ અર્થે

અમારુ કલ્પિત માહાત્મ્ય કથાય દેખાય એમ કરવુ, કરાવવુ કે અનુમોદનું અમને અત્યંત અપ્રિય છે બાકી એમ પણ છે કે કોઈ જીવને સતોષ પરમાર્થ સચવાઈ કરી અપાય તો તેમ કરવામાં અમારી ઇચ્છા છે એ જ વિનંતી

પ્રણામ

[૪૭૧]

પપ૫

મુળઈ, પોષ સુદ ૧૦, રવિ, ૧૯૫૧

પ્રત્યક્ષ કારાગૃહ છતાં તેના ત્યાગને વિષે જીવ ઇર્ષ્ય છે નહીં, ગથવા અત્યાગદ્વેષ શિથિલતા ત્યાગી શકે નહીં, કે ત્યાગબુદ્ધિ છતાં ત્યાગતા ત્યાગતા કાળ વ્યય કરવાનું થાય, તે સૌ વિચાર જીવે કેવી રીતે દૂર કરવા? અદ્વયકાળમાં તેમ કેવી રીતે બને? તે વિષે તે પત્રમાં લખવાનું થાય તો કૃત્યો એ જ વિનંતી

પપ૬

મુળઈ, ૧૯૫૧ના પોષ વદ ૨, રવિ

પરમપુરુષને નમસ્કાર

પરમ કનેહી શ્રી સોભાગભાઈ,

શ્રી મોરબી

ગઈ કાલે એક પત્ર પ્રાપ્ત થયું હતું, તથા એક પત્ર આજે પ્રાપ્ત થયું છે

બ્રહ્મરસ સંબંધી નડિયાદવારી વિષે લખેલી વિગત બાણી છે, તથા સમક્રિતની સુગમતા શાસ્ત્રમાં અત્યંત કંઠી છે, તે તેમ જ હોવી બેઈએ એ વિષે લખ્યું તે વાંચ્યું છે તથા ત્યાગ અવસ્થા છે, એમ લખ્યું તે પણ વાંચ્યું છે ઘણું કરી માહ સુદ બીજ પત્રી સમાગમ થશે, અને ત્યાગે તે માટે જે કંઈ પૂછવાયોગ્ય હોય તે પૂછશે

હાલ જે મોટા પુરુષના માર્ગે વિષે તમારા ૧ પત્રમાં લખવાનું થાય છે, તે વાંચીને ઘણું સતોષ થાય છે

આઠ ૨૬૦ પ્રણામ

[૪૭૩-૨]

પપ૭

મુળઈ પોષ વદ ૬, શનિ, ૧૯૫૧

મિથ્યા જગત વેદાત કહે છે તે જોડું શું છે?

[૪૭૩-૧]

પપ૮

મુળઈ, પોષ વદ ૧૦, રવિ, ૧૯૫૧

વિષમ સસારબંધન છેદીને ચાલી નીકળ્યા તે પુરુષોને અનંત પ્રણામ.

માહ સુદ એકમ બીજ પર વખતે નીકળાય તોપણ ત્રણ દિવસ વસ્ત્રમાં થાય તેમ છે, પણ માહ સુદ બીજ પર નીકળાય તેવો સલવ નથી સુદ પાચમ પર નીકળાય તેવો સલવ છે વચ્ચે ત્રણ દિવસ થવાના છે, તે ન ચાલતા રોકાવાનું કારણ છે ઘણું કરી સુદ ૫ મે નિવૃત્ત થઈ સુદ ૮ મે વધા બિયે પહોંચી શકાય તેમ છે, એટલે બાહ્ય કારણ જોતા લીનકી આવવાનું ન બની શકે તેવું છે, તોપણ કદાપિ એક દિવસ વગતા અવકાશ મેળવ્યો હોય તો મળી શકે, પણ આત્મગ્રાહ્ય જીવ હોવાથી તેમ કરવાનું હાલ કોઈ પણ પ્રકારે ચિત્તમાં આવતું નથી વડવાણુ ટોશને કેશવલાલની કે

દીકરો છે, ને હંતો, તે વાત પણ કોઈ રૂપક તરીકે વિચારીએ તો વખતે બધ બેસે, નહીં તો પ્રત્યક્ષ પ્રમાણથી બાધા પામતી છે મુક્ત એવા ઈશ્વરને દીકરો હોય એમ શી રીતે કહેવાય ? અને કહીએ તો તેની ઉત્પત્તિ શી રીતે કહી શકીએ ? બહેને અનાદિ માનીએ તો પિતાપુત્રપણુ શી રીતે બધ બેસે ? એ વગેરે વાત વિચારવાયોગ્ય છે જે વિચારેથી મને એમ લાગે છે કે, એ વાત યથાયોગ્ય નહીં લાગે

૧૫ પ્ર૦ - જૂના કરાગમા જે ભવિષ્ય લાગ્યું છે તે બધુ ઇસામા ખરુ પડ્યું છે

ઉ૦ - એમ હોય તોપણુ તેથી તે બન્ને શાસ્ત્ર વિષે વિચાર કરવો ઘટે છે તેમ જ એવુ ભવિષ્ય તે પણ ઇસુને ઇશ્વરાવતાર કહેવામા બળવાન પ્રમાણુ નથી, કેમકે જ્યોતિષાદિકથી પણ મહાત્માની ઉત્પત્તિ જણાવી સ ભવે છે અથવા ભલે કોઈ જ્ઞાનથી તેવી વાત જણાવી હોય પણ તેવા ભવિષ્યવેત્તા સ પૂર્ણુ એવા મોક્ષમાર્ગના જાણનાર હતા તે વાત, જ્યાં સુધી યથાસ્થિત પ્રમાણરૂપ ન થાય, ત્યાં સુધી તે ભવિષ્ય વગેરે એક શ્રદ્ધાશ્રદ્ધ પ્રમાણુ છે તેમ બીજા પ્રમાણુથી તે હાનિ ન પામે એવુ ધારણામા નથી આવી શકતુ

૧૬ પ્ર૦ - 'ઇસુ ખ્રિસ્તના ચમત્કાર' વિષે લખ્યું છે

ઉ૦ - કેવળ કાયામાથી જીવ ચાલ્યો ગયો હોય, તે જ જીવ તે જ કાયામા દાખલ કર્યો હોય, અથવા કોઈ બીજા જીવને તેમા દાખલ કર્યો હોય, તો તે બની શકે એવુ સ ભવતુ નથી, અને એમ થાય તો પછી કર્માદિની વ્યવસ્થા પણ નિષ્કળ થાય બાકી યોગાદિની સિદ્ધિથી કેટલાક ચમત્કાર ઉત્પન્ન થાય છે, અને તેવા કેટલાક ઇસુને હોય તો તેમા તદ્દન ખોટું છે કે અસ ભવિત છે, એમ કહેવાય નહીં, તેવી સિદ્ધિઓ આત્માના ઐશ્વર્ય આગળ અલ્પ છે, આત્માનુ ઐશ્વર્ય તેથી અન તણુ મહત્ સ ભવે છે આ વિષયમા સમાગમે પૂછવાયોગ્ય છે

૧૭ પ્ર૦ - આગળ ઉપર શો જન્મ થશે તેની આ ભવમા ખબર પડે ? અથવા અગાઉ શુ હતા તેની ?

ઉ૦ - તેમ બની શકે નિર્મળજ્ઞાન જેનુ થયું હોય તેને તેવુ ગનવુ સ ભવે છે વાદળા વગેરેના ચિત્તોપરથી વરસાદનું અનુમાન થાય છે, તેમ આ જીવની આ ભવની ચેષ્ટા ઉપરથી તેના પૂર્વકારણુ કેવા હોવા જોઈએ, તે પણ સમજી શકાય, થોડે અંશે વખતે સમજાય તેમ જ તે ચેષ્ટા ભવિષ્યમા કેવુ પરિણામ પામશે તે પણ તેના સ્વરૂપ ઉપરથી જાણી શકાય, અને તેને વિશેષ વિચારતાં કેવો ભવ થવો સ ભવે છે, તેમ જ કેવો ભવ હતો, તે પણ વિચારમા સારી રીતે આવી શકવાયોગ્ય છે

૧૮ પ્ર૦ - પડી શકે તો કેને ? આનો ઉત્તર ઉપર આવી ગયો છે

૧૯ પ્ર૦ - જે મોક્ષ પામેલાના નામ આપો છો તે શા આધાર ઉપરથી ?

ઉ૦ - મને આ પ્રશ્ન ખાસ સ બોધીને પૂછે તો તેના ઉત્તરમા એમ કહી શકાય કે અત્ય ત સ સારદશા પરિક્ષીણુ જેની થઈ છે, તેના વચનો આવા હોય, આવી તેની ચેષ્ટા હોય, એ આદિ અ શે પણ પોતાના આત્મામા અનુભવ થાય છે, અને તેને આશ્રયે તેના મોક્ષપરત્વે કહેવાય, અને ઘણુ કરીને તે યથાર્થ હોય એમ માનવાના પ્રમાણુ પણ શાસ્ત્રાદિથી જાણી શકાય

૨૦ પ્ર૦ - જુદાંદેવ પણ મોક્ષ નથી પામ્યા એ શા ઉપરથી આપ કહો છો ?

ઉ૦ - તેના શાસ્ત્રસિદ્ધાંતોને આશ્રયે જે પ્રમાણુ તેમના શાસ્ત્રસિદ્ધાંતો છે, તે જ પ્રમાણુ જે તેમનો અભિપ્રાય હોય તો તે અભિપ્રાય પૂર્વાપર વિરુદ્ધ પણ દેખાય છે, અને તે લક્ષણુ સ પૂર્ણુ જ્ઞાનનુ નથી

સ પૂર્ણુ જ્ઞાન જે ન હોય તો સ પૂર્ણુ રાગદ્વેષ નાશ પામવા સ ભવિત નથી જ્યાં તેમ હોય ત્યાં

અસત્સ ગથી અત્ય ત નિવૃત્તિ ભેદીએ, તોપણ મુમુક્ષુને તો એમ જ ઘટે છે કે કંઠણમાં કંઠણ આત્મ સાધન હોય તેની પ્રથમ ઇચ્છા કરવી, કે જેથી સર્વ સાધન અલ્પકાળમાં ફૂગીભૂત થાય

શ્રી તીર્થ કરે તો એટલા સુધી કહ્યું છે કે જે જ્ઞાનીપુરુષની દશા સ સારપરિક્ષીય થઈ છે, તે જ્ઞાનીપુરુષને પર પરા કર્મણ ધ સ ભવતો નથી, તોપણ પુરુષાર્થ મુખ્ય રાખવો, કે જે બીજા જીવને પણ આત્મસાધન-પરિણામનો હેતુ થાય

‘સમયસાર’ માથી જે કાવ્ય લખેલ છે તે તથા તેવા બીજા સિદ્ધાંતો માટે સમાગમે સમાધાન કરવાનું સુગમ પડશે

જ્ઞાનીપુરુષને આત્મપ્રતિબંધપણે સ સારમેવા હોય નહીં, પણ પ્રારબ્ધપ્રતિબંધપણે હોય, એમ છતાં પણ તેથી નિવર્તવારૂપ પરિણામને પામે એમ જ્ઞાનીની રીત હોય છે, જે રીતનો આશ્રય કરતા હાલ ત્રણ વર્ષ થયા વિશેષ તેમ કર્યું છે અને તેમા જરૂર આત્મદશાને બુલાવે એવો સ ભવ રહે તેવો ઉદય પણ નેટલો બન્યો તેટલો સમપરિણામે વેદ્યો છે, ભેડે તે વેદવાના કાળને વિષે સર્વસંગનિવૃત્તિ કોઈ રીતે થાય તો સારુ એમ સૂઝ્યા કર્યું છે, તોપણ સર્વસંગનિવૃત્તિએ જે દશા રહેવી ભેદીએ તે દશા ઉદયમા રહે, તો અલ્પકાલમા વિશેષ કર્મની નિવૃત્તિ થાય એમ જાણી નેટલું બન્યું તેટલું તં પ્રકારે કર્યું છે, પણ મનમા હવે એમ રહે છે કે આ પ્રસંગથી એટલે સકલ ગૃહવાસથી દૂર થવાય તેમ ન હોય તોપણ વ્યાપારાદિ પ્રસંગથી નિવૃત્તિ, દૂર થવાય તો સારુ, કેમકે આત્મભાવે પરિણામ પામવાને વિષે જે દશા જ્ઞાનીની ભેદીએ તે દશા આ વ્યાપાર વ્યવહારથી મુમુક્ષુજીવને દેખાતી નથી આ પ્રકાર જે લખ્યો છે તે વિષે હમણા વિચાર ક્યારેક ક્યારેક વિશેષ ઉદય પામે છે તે વિષે જે પરિણામ આવે તે બરુ આ પ્રસંગ લખ્યો છે તે લોકોમા હાલ પ્રગટ થવા દેવા યોગ્ય નથી માહ સુદ બીજ ઉપર તે તરફ આવવાનું થવાનો સ ભવ રહે છે એ જ વિનંતિ

આં ૨૫૦ પ્રણામ

[૪૭૫]

૫૬૧

મુળર્ધ, માહ સુદ ૨, ગવિ, ૧૯૫૧

શુભેન્દ્રાસ પદ્મ ભાઈ કુવરજી આજી દજી પ્રત્યે,

શ્રી ભાવનગર

ચિત્તમા કંઈ પણ વિચારવૃત્તિ પરિણમી છે, તેમ જાણીને હૃદયમા આનંદ થયો છે અસાર અને કલેશરૂપ આરભપરિગ્રહના કાર્યમા વસતા બો આ જીવ કંઈ પણ નિર્ભય કે અભગૃત રહે તો ઘણા વર્ષનો ઉપાસેલો વૈરાગ્ય પણ નિષ્ફળ બન્યો એવી દશા થઈ આવે છે, એવા નિત્ય પ્રત્યે નિશ્ચય સ ભારીને નિરુપાય પ્રસંગમા ક પતા ચિત્તે ન જ છૂટયે પ્રવર્તવું ઘટે છે, એ વાતનો મુમુક્ષુ જીવે કાર્યે કાર્યે, ક્ષણેક્ષણે અને પ્રસંગે પ્રસંગે લક્ષ ગળ્યા વિના મુમુક્ષુતા રહેવી હુલ્લ છે, અને એવી દશા વેદ્યા વિના મુમુક્ષુપણુ પણ સ ભવે નહીં માગ ચિત્તમા મુખ્ય વિચાર હાલ એ વર્તે છે એ જ વિનંતિ

લિં ૦ ગયત્ર દના પ્ર૦

[૪૭૬]

૫૬૨

મુળર્ધ, માહ સુદ ૩, એમ, ૧૯૫૧

જે પ્રારબ્ધ વેદ્યા વિના બીજો કોઈ ઉપાય નથી, તે પ્રારબ્ધ જ્ઞાનીને પણ વેદલુ પડે છે, જ્ઞાની અત સુધી આત્માર્થનો ત્યાગ કરવા ઇચ્છે નહીં, એટલું શિન્નપણુ જ્ઞાનીને વિષે હોય, એમ મોહ પુરુષોએ કહ્યું છે, તે સત્ય છે.

દીકરો છે, ને હંતો, તે વાત પણ કોઈ રૂપક તરીકે વિચારીએ તો વખતે બધ બેસે, નહીં તો પ્રત્યક્ષ પ્રમાણથી બાધા પામતી છે મુક્ત એવા ઈશ્વરને દીકરો હોય એમ શી રીતે કહેવાય ? અને કહીએ તો તેની ઉત્પત્તિ શી રીતે કહી શકીએ ? બંનેને અનાદિ માનીએ તો પિતાપુત્રપણુ શી રીતે બધ બેસે ? એ વગેરે વાત વિચારવાયોગ્ય છે જે વિચારેથી મને એમ લાગે છે કે, એ વાત યથાયોગ્ય નહીં લાગે

૧૫ પ્ર૦ - જૂના કરારમાં જે ભવિષ્ય લાગ્યું છે તે બધું ઇસામા ખરું પડ્યું છે

ઉ૦ - એમ હોય તોપણુ તેથી તે બન્ને શાસ્ત્ર વિષે વિચાર કરવો ઘટે છે તેમ જ એવું ભવિષ્ય તે પણ ઇસુને ઇશ્વરાવતાર કહેવામા બળવાન પ્રમાણુ નથી, કેમકે જ્યોતિષાદિકથી પણ મહાત્માની ઉત્પત્તિ જણાવી સ ભવે છે અથવા ભલે કોઈ જ્ઞાનથી તેવી વાત જણાવી હોય પણ તેવા ભવિષ્યવેત્તા સ પૂર્ણ એવા મોક્ષમાર્ગના જાણનાર હતા તે વાત, જ્યાં સુધી યથાસ્થિત પ્રમાણરૂપ ન થાય, ત્યાં સુધી તે ભવિષ્ય વગેરે એક શ્રદ્ધાઘાત પ્રમાણુ છે તેમ બીજા પ્રમાણુથી તે હાનિ ન પામે એવું ધારણામા નથી આવી શકતું

૧૬ પ્ર૦ - 'ઇસુ ખ્રિસ્તના ચમત્કાર' વિષે લખ્યું છે

ઉ૦ - કેવળ કાયામાથી જીવ ચાલ્યો ગયો હોય, તે જ જીવ તે જ કાયામા દાખલ કર્યો હોય, અથવા કોઈ બીજા જીવને તેમા દાખલ કર્યો હોય, તો તે બની શકે એવું સ ભવતું નથી, અને એમ થાય તો પછી કર્મોદ્ધિની વ્યવસ્થા પણ નિષ્ફળ થાય બાકી યોગાદિની સિદ્ધિથી કેટલાક ચમત્કાર ઉત્પન્ન થાય છે, અને તેવા કેટલાક ઇસુને હોય તો તેમા તદ્દન ખોટું છે કે અસ ભવિત છે, એમ કહેવાય નહીં, તેવી સિદ્ધિઓ આત્માના ઐશ્વર્ય આગળ અલ્પ છે, આત્માનું ઐશ્વર્ય તેથી અનતણુ મહત્ સ ભવે છે આ વિષયમા સમાગમે પૂછવાયોગ્ય છે

૧૭ પ્ર૦ - આગળ ઉપર શો જન્મ થશે તેની આ ભવમા ખબર પડે ? અથવા અગાઉ શું હતું તેની ?

ઉ૦ - તેમ બની શકે નિર્મળજ્ઞાન જેનું થયું હોય તેને તેવું બનવું સ ભવે છે વાદળા વગેરેના ચિહ્નોપરથી વરસાદનું અનુમાન થાય છે, તેમ આ જીવની આ ભવની ચેષ્ટા ઉપરથી તેના પૂર્વકારણુ કેવાં હોવા ભેદીએ, તે પણ સમજી શકાય, થોડે અંશે વખતે સમજાય તેમ જ તે ચેષ્ટા ભવિષ્યમા કેવું પરિણામ પામશે તે પણ તેના સ્વરૂપ ઉપરથી જાણી શકાય, અને તેને વિશેષ વિચારતાં કેવો ભવ થવો સ ભવે છે, તેમ જ કેવો ભવ હતો, તે પણ વિચારમા સારી રીતે આવી શકવાયોગ્ય છે

૧૮ પ્ર૦ - પરી શકે તો કેને ? આનો ઉત્તર ઉપર આવી ગયો છે

૧૯ પ્ર૦ - જે મોક્ષ પામેલાના નામ આપો છો તે શા આધાર ઉપરથી ?

ઉ૦ - મને આ પ્રશ્ન ખાસ સ બોધીને પૂછો તો તેના ઉત્તરમા એમ કહી શકાય કે અત્ય ત સ સારદશા પરિક્ષીણુ જેની થઈ છે, તેના વચ્ચેના આવાં હોય, આવી તેની ચેષ્ટા હોય, એ આદિ અ શે પણ પોતાના આત્મામા અનુભવ થાય છે, અને તેને આશ્રયે તેના મોક્ષપરત્વે કહેવાય, અને ઘણું કરીને તે યથાર્થ હોય એમ માનવાના પ્રમાણુ પણ શાસ્ત્રાદિથી જાણી શકાય

૨૦ પ્ર૦ - બુદ્ધદેવ પણ મોક્ષ નથી પામ્યા એ શા ઉપરથી આપ કહો છો ?

ઉ૦ - તેના શાસ્ત્રસિદ્ધાંતોને આશ્રયે જે પ્રમાણુ તેમના શાસ્ત્રસિદ્ધાંતો છે, તે જ પ્રમાણુ ભે તેમનો અભિપ્રાય હોય તો તે અભિપ્રાય પૂર્વાપર વિરુદ્ધ પણ દેખાય છે, અને તે લક્ષણુ સ પૂર્ણ જ્ઞાનનું નથી

સ પૂર્ણ જ્ઞાન ભે ન હોય તો સ પૂર્ણ રાગદ્વેષ નાશ પામવા સ ભવિત નથી જ્યાં તેમ હોય ત્યાં

વિચારી જો દયા ઉપકારાદિ કારણે કે ઈ પ્રેમદશા રાખતાં ચિત્તમા વિવેકીને કલેશ પણ થયા વિના રહેવો ન જોઈએ, ત્યારે તેનો વિશેષ વિચાર કયા પ્રકારે કરવો ?

[૪૮૧]

૫૬૭

સુખર્ષ, ફાગણ સુદ ૧૫, ૧૯૫૧

શ્રી વીતરાગને પરમસક્તિએ નમસ્કાર

જો તાર, જો પત્ર તથા જો પત્તાં મળ્યા છે શ્રી જિન જેવા પુરુષે ગૃહવાસમા જે પ્રતિબંધ કર્યો નથી તે પ્રતિબંધ ન થવા, આવજનું કે પત્ર લખવાનું થયું નથી તે માટે અત્યંત દીનપણે ક્ષમા ઇચ્છું છું સંપૂર્ણ વીતરાગતા નહીં હોવાથી આ પ્રમાણે વર્તતાં અંતરમાં વિદેશ થયો છે, જે વિદેશ પણ શમાવવો ઘટે એ પ્રકારે જ્ઞાનીએ માર્ગ દીધો છે.

જે આત્માનો અતર્પ્યાર (અતર્પરિણામની ધારા) તે, બંધ અને મોક્ષની (કર્મથી આત્માનું બંધાવું અને તેથી આત્માનું છૂટવું) વ્યવસ્થાનો હેતુ છે, માત્ર શરીરચેષ્ટા બંધમોક્ષની વ્યવસ્થાનો હેતુ નથી વિશેષ રોગાદિ થોગે જ્ઞાનીપુરુષના દેહને વિષે પણ નિર્બંધપણ, મદપણ, મ્લાનતા, કપ, સ્વેદ, મૂર્છા, બાહ્ય વિબ્રમાદિ દષ્ટ થાય છે, તથાપિ જેટલું જ્ઞાને કરીને, ઘોષ કરીને, વૈરાગ્યે કરીને આત્માનું નિર્બંધપણ થયું છે, તેટલા નિર્બંધપણાએ કરી તે રોગને અતર્પરિણામે જ્ઞાની વેદે છે, અને વેદતા કદાપિ બાહ્ય સ્થિતિ ઉન્નત જોવામા આવે તોપણ અતર્પરિણામ પ્રમાણે કર્મબંધ અથવા નિવૃત્તિ થાય છે આત્મા જ્યાં અત્યંત શુદ્ધ એવા નિર્બંધપર્યાયને સદૃશ સ્વભાવે ભજે ત્યાં—
[અપૂર્ણ]

[૭૫૦-૨]

૫૬૮

સુખર્ષ, ફાગણ, ૧૯૫૧

આત્મસ્વરૂપનો નિર્ણય થવામાં અનાદિથી જીવની ભૂલ થતી આવી છે, જેથી હમણા થાય તેમા આશ્ચર્ય લાગતું નથી

સર્વ કલેશથી અને સર્વ દુઃખથી મુક્ત થવાનો આત્મજ્ઞાન સિવાય બીજો કોઈ ઉપાય નથી સદ્વિચાર વિના આત્મજ્ઞાન થાય નહીં, અને અસત્સંગ-પ્રસંગથી જીવનું વિચારણા પ્રવર્તતું નથી એમા કિંચિત્તમાત્ર સંશય નથી

આત્મપરિણામની સ્વસ્થતાને શ્રી તીર્થ કર 'સમાધિ' કહે છે

આત્મપરિણામની અવસ્થાતાને શ્રી તીર્થ કર 'અસમાધિ' કહે છે

આત્મપરિણામની સદૃશ સ્વરૂપે પરિણતિ થવી તેને શ્રી તીર્થ કર 'ધર્મ' કહે છે

આત્મપરિણામની કેઈ પણ અપણ પરિણતિ થવી તેને શ્રી તીર્થ કર 'કર્મ' કહે છે

શ્રી જિન તીર્થ કરે જેવો બંધ અને મોક્ષનો નિર્ણય કહ્યો છે, તેવો નિર્ણય વેદાંતાદિ દર્શનમા દૃષ્ટિગોચર થતો નથી, અને જેવું શ્રી જિનને વિષે અથાર્થવક્તાપણુ જોવામા આવે છે, તેવું અર્થાર્થ વક્તાપણુ બીજામા જોવામા આવતું નથી

આત્માના અતર્પ્યાર (શુભાશુભ પરિણામધારા) પ્રમાણે બંધમોક્ષની વ્યવસ્થા છે, શારીરિક ચેષ્ટા પ્રમાણે તે નથી પૂર્વે ઉત્પન્ન કરેલા વેદનીય કર્મના ઉદય પ્રમાણે રોગાદિ ઉત્પન્ન થાય છે, અને તે પ્રમાણે નિર્બંધ, મદ, મ્લાન, ઉષ્ણ, શીત આદિ શરીરચેષ્ટા થાય છે

વિશેષ રોગના ઉદયથી અથવા શારીરિક મદબળથી જ્ઞાનીનું શરીર કપાય, નિર્બંધ થાય મ્લાન થાય, મદ થાય, રોદ્ર લાગે, તેને બ્રહ્માદિનો ઉદય પણ વર્તે, તથાપિ જે પ્રમાણે જીવને વિષ બોધ અને વૈરાગ્યની વાસના અર્ધ હોય છે તે પ્રમાણે તે રોગને જીવ તે તે પ્રસંગમા ઘણું કરી વેદે છે

વર્ષ ૨૮ મું

[૪૪૮]

૫૩૩

મુંબઈ, કાર્તિક સુદ ૧, ૧૯૫૧

મતિજ્ઞાનાદિના પ્રશ્નો વિષે સમાધાન પત્રદ્વારાએ થવું કઠણ છે કેમકે તેને વિશેષ વાચવાની કે ઉત્તર લખવાની પ્રવૃત્તિ હમણાં થઈ શકતી નથી

મહાત્માના ચિત્તનું સ્થિરપણું પણ રહેલું જેમા કઠણ છે એવા દુષમકાળમા તમ સૌ પ્રત્યે અનુ-કંપા ઘટે છે એમ વિચારી લોકના આવેશે પ્રવૃત્તિ કરતા તમે પ્રશ્નાદિ લખવારૂપ ચિત્તમા અવકાશ આપ્યો એ મારા મનને સંતોષ થયો છે

નિષ્કપટ દાસાનુદાસભાવે

[૪૪૯]

૫૩૪

મુંબઈ, કાર્તિક સુદ ૩, શુધ, ૧૯૫૧

શ્રી સત્પુરુષને નમસ્કાર

શ્રી સૂર્યપુરસ્થિત, વૈરાગ્યચિત્ત, સત્સંગયોગ્ય શ્રી લલ્લુભ પ્રત્યે,

શ્રી મોહમયી ભૂમિથી જીવન્મુક્તદશાધ્યક્ષક શ્રી ના આત્મસ્મૃતિપૂર્વક યથાયોગ્ય પ્રાપ્ત થાય વિશેષ વિનંતિ કે તમારા લખેલા ત્રણ પત્રો થોડા થોડા દિવસને અંતરે પહોંચ્યા છે

આ જીવ અત્યંત માયાના આવરણે દિશામૂઠ થયો છે, અને તે યોગે કરી તેની પરમાર્થદષ્ટિ ઉદય પ્રકાશતી નથી અપરમાર્થને વિષે પરમાર્થનો દઢાગ્રહ થયો છે, અને તેથી ઘોષ પ્રાપ્ત થવાના યોગે પણ તેમા ઘોષ પ્રવેશ થાય એવો ભાવ સ્ફુરતો નથી, એ આદિ જીવની વિષમ દશા કહી, પ્રભુ પ્રત્યે

પપ

જે પ્રકારે અનિત્યપણુ, અસારપણુ આ સ સારનુ અત્ય તપણે ભાસે તે પ્રકારે કરી આત્મવિચાર ઉત્પન્ન થાય

હવે આ ઉપાધિકાર્યથી છૂટવાની વિશેષ વિશેષ આર્તિ થયા કરે છે, અને છૂટવા વિના જે કંઈ પણ કાળ જાય છે તે, આ જીવનું શિથિલપણુ જ છે, એમ લાગે છે, અથવા એવો નિશ્ચય રહે છે જનકાદિ ઉપાધિમાં રહ્યા છતાં આત્મસ્વભાવમા વસતા હતા એવા આલંબન પ્રત્યે ક્યારેય ભુલિ થતી નથી શ્રી જિન જેવા જન્મત્યાગી પણ છેડીને ચાલી નીકળ્યા એવા ભયના હેતુરૂપ ઉપાધિયોગની નિવૃત્તિ આ પામર જીવ કરતા કરતા કાળ વ્યતીત કરશે તો અગ્રેય થશે, એવો ભય જીવના ઉપયોગ પ્રત્યે પ્રવર્તે છે, કેમકે એમ જ કર્તવ્ય છે

જે રાગદ્વેષાદિ પરિણામ અજ્ઞાન વિના સ ભવતા નથી, તે રાગદ્વેષાદિ પરિણામ છતાં જીવનુક્રમ પાણુ સર્વથા માનીને જીવનુક્રમ દશાની જીવ આસાતના કરે છે, એમ વર્તે છે સર્વથા રાગદ્વેષ પરિણામનુ પરિક્ષીણુપણુ જ કર્તવ્ય છે

અત્ય ત જ્ઞાન હોય ત્યા અત્ય ત ત્યાગ સ ભવે છે અત્ય ત ત્યાગ પ્રગટયા વિના અત્ય ત જ્ઞાન ન હોય એમ શ્રી તીર્થ કંઠે સ્વીકાર્યું છે

આત્મપરિણામથી જેટલો અન્ય પદાર્થનો તાદાત્મ્યઅધ્યાસ નિવર્તવો તેને શ્રી જિન ત્યાગ કહે છે

તે તાદાત્મ્યઅધ્યાસ નિવૃત્તિરૂપ ત્યાગ થવા અર્થે આ બાહ્ય પ્રસંગનો ત્યાગ પણ ઉપકારી છે, કાર્યકારી છે બાહ્ય પ્રસંગના ત્યાગને અર્થે અતત્યાગ કહ્યો નથી, એમ છે, તોપણુ આ જીવે અતત્યાગને અર્થે બાહ્ય પ્રસંગની નિવૃત્તિને કંઈ પણ ઉપકારી માનવી યોગ્ય છે

નિત્ય છૂટવાનો વિચાર કરીએ છીએ અને જેમ તે કાર્ય તરત પતે તેમ જાપ જપીએ છીએ એકે એમ લાગે છે કે તે વિચાર અને જાપ હજી તથારૂપ નથી, શિથિલ છે, માટે અત્ય ત વિચાર અને તે જાપને ઉગ્રપણે આરાધવાનો અદ્વયકાળમા યોગ કરવો ઘટે છે, એમ વર્ત્યા કરે છે

પ્રસંગથી કેટલાક અરસપરસ સ બધ જેવા વચનો આ પત્રમા લખ્યા છે, તે વિચારમા મુકી આવતાં સ્વવિચારબળ વધવાને અર્થે અને તમને વાચવા વિચારવાને અર્થે લખ્યા છે

જીવ, પ્રદેશ, પર્યાય તથા સ જ્યાત, અસ જ્યાત, અન ત આદિ વિષે તથા રસના વ્યાપકપણુ વિષે કંમે કરી સમજવુ યોગ્ય થશે

તમારો અત્ર આવવાનો વિચાર છે, તથા શ્રી હુગર આવવાનો સ ભવ છે એમ લખ્યું તે ભણ્યું છે સત્સંગ જોગની ઇંછા રહ્યા કરે છે

[૪૮૨]

૫૭૦

મુળધર્મ, દ્વાગણુ વહ પ, શાનિ, ૧૯૫૧

સુસ ભાઈશ્રી મોહનલાલ^૧ પ્રત્યે, શ્રી હરબન,

પત્ર ૧ મળ્યું છે જેમ જેમ ઉપાધિનો ત્યાગ થાય તેમ તેમ સમાધિમુખ પ્રગટે છે જેમ જેમ ઉપાધિનુ ગ્રહણ થાય તેમ તેમ સમાધિમુખ હાનિ પામે છે વિચાર કરીએ તો આ વાત પ્રત્યક્ષ અનુભવરૂપ થાય છે જો કંઈ પણ આ સ સારના પદાર્થોનો વિચાર કરવામા આવે, તો તે પ્રત્યે વૈરાગ્ય આવ્યા વિના રહે નહી, કેમકે માત્ર અવિચારે કરીને તેમા મોહબુદ્ધિ ગ્રહે છે

‘આત્મા છે’, ‘આત્મા નિત્ય છે’, ‘આત્મા કર્મનો કર્તા છે’, ‘આત્મા કર્મનો ભોગ્રા છે’, ‘તેથી તે નિવૃત્ત થઈ શકે છે’, અને ‘નિવૃત્ત થઈ શકવાના સાધન છે’, એ છ કાણેના જેને વિચારે કરીને સિદ્ધ થાય, તેને વિવેકજ્ઞાન અથવા સમ્યક્દર્શનની પ્રાપ્તિ ગણવી એમ શ્રી જિને નિષ્પણુ કર્યું છે, જે નિરૂપણુ મુમુક્ષુ જીવે વિશેષ કરી અધ્યાત્મ કરવાયોગ્ય છે

છે, અને તેથી વિચારદશાનો યોગ પણ સફળ, સત્સંગના અતરાયથી પ્રાપ્ત થતો નથી, તેવા કાળમાં કૃષ્ણહાસ વિચારદશાને ઇચ્છે છે, એ વિચારદશા પ્રાપ્ત થવાનું મુખ્ય કારણ છે, અને તેવા જીવને ભય, ચિંતા, પરાભવાદિ ભાવમાં નિજબુદ્ધિ કરવી ઘટે નહીં, તોપણ ધીરજથી તેમને સમાધાન થવા દેવું, અને નિર્ભય ચિત્ત રખાવવું ઘટે છે

[૪૫૩+૪૫૨]

પૃષ્ઠ

મુળર્ષ, કારતક સુદ ૭, શનિ, ૧૯૫૧

શ્રી સત્પુરુષોને નમસ્કાર

શ્રી સ્થ લતીર્થવાસી મુમુક્ષુજનો પ્રત્યે,

શ્રી મોહમયી ભૂમિથી ના આત્મસ્મૃતિપૂર્વક યથાયોગ્ય પ્રાપ્ત થાય વિશેષ વિનંતિ કે મુમુક્ષુ અબાલાલનું લખેલ પત્ર ૧ આજે પ્રાપ્ત થયું છે

કૃષ્ણહાસને ચિત્તની વ્યગ્રતા બેઠીને, તમારા સૌના મનમાં ખેદ રહે છે, તેમ બનવું સ્વાભાવિક છે બે બંને તો 'યોગવાસિષ્ઠ' અથવા ત્રીજા પ્રકરણથી તેમને વચાવશો, અથવા અવળું કરાવશો, અને પ્રવૃત્તિદ્વેષથી જેમ અવકાશ મળે તથા સત્સંગ થાય તેમ કરશો દિવસના ભાગમાં તેવો વધારે વખત અવકાશ લેવાનું બંને તેટલો લક્ષ રાખવો યોગ્ય છે

સમાગમની ઇચ્છા સૌ મુમુક્ષુભાઈઓની છે એમ લખ્યું તે વિષે વિચારીશ માગશર મહિનાના છેલ્લા ભાગમાં કે પોષ મહિનાના આરભમાં ઘણું કરી તેવો યોગ થવો સભવે છે

કૃષ્ણહાસે ચિત્તમાંથી વિદ્યેષની નિવૃત્તિ કરવા યોગ્ય છે કેમકે મુમુક્ષુજીવને એટલે વિચારવાનું જીવને આ સારને વિષે અજ્ઞાન સિવાય બીજો કોઈ ભય હોય નહીં એક અજ્ઞાનની નિવૃત્તિ ઇચ્છવી એ રૂપ જે ઇચ્છા તે સિવાય વિચારવાનું જીવને બીજું ઇચ્છા હોય નહીં, અને પૂર્વકર્મના બળે તેવો કોઈ ઉદય હોય તોપણ વિચારવાનના ચિત્તમાં સાર કારાગૃહ છે, સમસ્ત લોક દુખે કરી આર્ત છે, ભયાકુળ છે, રાગદ્વેષના પ્રાપ્ત ફળથી બળતો છે, એવો વિચાર નિશ્ચયરૂપે જ વર્તે છે, અને જ્ઞાનપ્રાપ્તિનો કઈ અતરાય છે, માટે તે કારાગૃહરૂપે સાર મને ભયનો હેતુ છે અને લોકોના પ્રસંગ કરવા યોગ્ય નથી, એ જ એક ભય વિચારવાનને ઘટે છે

મહાત્મા શ્રી તીર્થ કરે નિર્ઘ થને પ્રાપ્તપરિષદ સહન કરવાની ફરી ફરી લલામણુ આપી છે. તે પરિષદનું સ્વરૂપ પ્રતિપાદન કરતા અજ્ઞાનપરિષદ અને દર્શનપરિષદ એવા બે પરિષદ પ્રતિપાદન કર્યા છે, કે કોઈ ઉદયયોગનું બળવાનપણુ હોય અને સત્સંગ, સત્પુરુષનો યોગ થયા છતાં જીવને અજ્ઞાનના કારણે ટાળવામાં હિંમત ન ચાલી શકતી હોય, મુગ્ધવળુ આવી જતી હોય, તોપણ ધીરજ રાખવી, સત્સંગ, સત્પુરુષનો યોગ વિશેષ વિશેષ કરી આરાધવો, તો અનુક્રમે અજ્ઞાનની નિવૃત્તિ થશે, કેમકે નિશ્ચય જે ઉપાય છે, અને જીવને નિવૃત્ત થવાની બુદ્ધિ છે, તો પછી તે અજ્ઞાન નિરાધાર થયું છતું શી રીતે રહી શકે? એક માત્ર પૂર્વકર્મયોગ સિવાય ત્યાં કોઈ તેને આધાર નથી તે તો જે જીવને સત્સંગ, સત્પુરુષનો યોગ થયો છે અને પૂર્વકર્મનિવૃત્તિ પ્રત્યે પ્રયોજન છે, તેને કંમે કરી ટાળવા જ યોગ્ય છે, એમ વિચારી તે અજ્ઞાનથી થતું આકુળવ્યાકુળપણુ તે મુમુક્ષુજીવે ધીરજથી સહન કરવું, એ પ્રમાણે પરમાર્થ કહીને પરિષદ કહ્યો છે અત્ર અમે સંક્ષેપમાં તે બેય પરિષદનું સ્વરૂપ લખ્યું છે આ પરિષદનું સ્વરૂપ બાણી સત્સંગ, સત્પુરુષના યોગે, જે અજ્ઞાનથી મુગ્ધવળુ થાય છે તે નિવૃત્ત થશે એવો નિશ્ચય રાખી, યથાઉદય બાણી, ધીરજ રાખવાનું ભગવાન તીર્થ કરે કહ્યું છે, પણ તે ધીરજ એવા અર્થમાં કહી નથી, કે સત્સંગ, સત્પુરુષના યોગે પ્રમાદ હેતુએ વિલગ કરવો તે ન જ છે, અને ઉદય છે, તે વાત પણ વિચારવાનું જીવે સ્મૃતિમાં રાખવા યોગ્ય છે

[૪૮૪]

૫૭૨

મુંબઈ, કાગણ વદ ૭, રવિ, ૧૯૫૧

સર્વ વિલાવથી ઉદાસીન અને અત્યંત શુદ્ધ નિજ પર્યાયને સહજપણે આત્મા ભજે, તેને શ્રી જિને તીવ્રજ્ઞાનદશા કહી છે જે દશા આવ્યા વિના કોઈ પણ જીવ બંધનમુક્ત થાય નહીં, એવો સિદ્ધાંત શ્રી જિને પ્રતિપાદન કર્યો છે, જે અખડ સત્ય છે

કોઈક જીવથી એ ગહન દશાનો વિચાર થઈ શકવાયોગ્ય છે, કેમકે અનાદિથી અત્યંત અજ્ઞાન દશાએ આ જીવે પ્રવૃત્તિ કરી છે, તે પ્રવૃત્તિ એકદમ અસત્ય, અસાર સમજાઈ, તેની નિવૃત્તિ સૂચે, એમ બનવું બહુ કઠણ છે, માટે જ્ઞાનીપુરુષનો આશ્રય કરવારૂપ ભક્તિમાર્ગ જિને નિરૂપણ કર્યો છે, કે જે માર્ગ આરાધવાથી સુલભપણે જ્ઞાનદશા ઉત્પન્ન થાય છે

જ્ઞાનીપુરુષના ચરણને વિષે મન સ્થાપ્યા વિના એ ભક્તિમાર્ગ સિદ્ધ થતો નથી જેથી ફરી ફરી જ્ઞાનીની આજ્ઞા આરાધવાનું જિનાગમમા ઠેકાણે ઠેકાણે કથન કર્યું છે જ્ઞાનીપુરુષના ચરણમા મનનું સ્થાપન થવું પ્રથમ કઠણ પડે છે, પણ વચનની અપૂર્વતાથી, તે વચનનો વિચાર કરવાથી, તથા જ્ઞાની પ્રત્યે અપૂર્વ દ્રષ્ટિએ જોવાથી, મનનું સ્થાપન થવું સુલભ થાય છે

જ્ઞાનીપુરુષના આશ્રયમા વિરોધ કરનારા પચવિષયાદિ દોષો છે તે દોષ થવાનાં સાધનથી જેમ બને-તેમ ફર રહેવું, અને પ્રાપ્તસાધનમા પણ ઉદાસીનતા રાખવી, અથવા તે તે સાધનોમાથી અંક યુદ્ધિ છોડો છઈ, રોગરૂપ બાણી પ્રવર્તવું ઘટે અનાદિ દોષનો એવા પ્રસંગમાં વિશેષ ઉદય થાય છે કેમકે આત્મા તે દોષને છેલ્લા પોતાની સન્મુખ લાવે છે કે, તે સ્વરૂપાતર કરી તેને આકર્ષે છે, અને ભગૃતિમા શિથિલ કરી નાખી પોતાને વિષે એકાગ્ર યુદ્ધિ કરાવી દે છે તે એકાગ્ર યુદ્ધિ એવા પ્રકારની હોય છે કે, ‘મને આ પ્રવૃત્તિથી તેવો વિશેષ બાધ નહીં થાય, હું અનુક્રમે તેને છોડીશ, અને કરતા ભગૃત રહીશ,’ એ આદિ જ્ઞાતદશા તે દોષ કરે છે, જેથી તે દોષનો સંબંધ જીવ છોડતો નથી, અથવા તે દોષ વધે છે, તેનો લક્ષ તેને આવી શકતો નથી

એ વિરોધી સાધનનો જે પ્રકારથી ત્યાગ થઈ શકે છે એક તે સાધનના પ્રસંગની નિવૃત્તિ, બીજા પ્રકાર વિચારથી કરી તેનું તુરંછપણું સમજાવું

વિચારથી કરી તુરંછપણું સમજાવે માટે પ્રથમ તે પચવિષયાદિના સાધનની નિવૃત્તિ કરવં વધારે યોગ્ય છે, કેમકે તેથી વિચારનો અવકાશ પ્રાપ્ત થાય છે

તે પચવિષયાદિ સાધનની નિવૃત્તિ સર્વથા કરવાનું જીવનું બળ ન ચાલતું હોય ત્યારે, ક્રમેક્રમે દેશેદેશે તેનો ત્યાગ કરવો ઘટે, પરિણતર તથા ભોગોપભોગના પદાર્થોનો અલ્પ પચિથ્ય ક્રમેક્રમે એમ કરવાથી અનુક્રમે તે દોષ ભોળા પડે, અને આશ્રયભક્તિ દંઢ થાય, તથા જ્ઞાનીના વચનોનું આત્મામા પરિણામ થઈ તીવ્રજ્ઞાનદશા પ્રગટી જીવન્મુક્ત થાય

જીવ કોઈક વાર આવી વાતનો વિચાર કરે, તેથી અનાદિ અભ્યાસનું બળ ઘટવું કઠણ પડે, પણ દિનદિન પ્રત્યે, પ્રસંગે પ્રસંગે અને પ્રવૃત્તિ પ્રવૃત્તિએ ફરી ફરી વિચાર કરે, તો અનાદિ અભ્યાસનું બળ ઘટી, અપૂર્વ અભ્યાસની સિદ્ધિ થઈ સુલભ એવો આશ્રયભક્તિમાર્ગ સિદ્ધ થાય એ-૧ વિનંતિ.

આમ ૨૫૦ પ્રણામ.

[૪૮૫]

૫૭૩

મુંબઈ, કાગણ વદ ૧૧, શુક્ર, ૧૯૫૧

જન્મ, જરા મરણાદિ હું એ કરી સમસ્ત સ સાર અશરણ છે સર્વ પ્રકારે જેણે તે સમાનની આસ્થા તણ તે જ આત્મસ્વભાવને પામ્યા છે, અને નિર્ભય થયા છે. વિચાર વિના તે ચિંતિત જીવને પ્રાપ્ત થઈ શકતી નથી, અને સગના મોઢે પરાધીન એવા આ જીવને વિચાર પ્રાપ્ત થવો દુર્લભ છે

આમ ૨૫૦ પ્રણામ.

વિષમ સ સારરૂપ
અધનને છેદીને જે પુરુષો ચાલી નીકળ્યા
તે પુરુષોને અન ત પ્રણામ છે.

આજે આપનું પત્ર ૧ પ્રાપ્ત થયું છે

સુદ પાચમ છઠ પછી મારે અત્રેથી વિદાય થઈ ત્યા આવવાનું થશે, એમ લાગે છે આપે લખ્યું કે વિવાહના કામમાં આગળથી આપ પધાર્યા હો તો કેટલાક વિચાર થઈ શકે, તે સળધમા એમ છે કે એવા કાર્યોમા મારું ચિત્ત અપ્રવેશક હોવાથી — અને તેમ તેવા કાર્યનું માહાત્મ્ય કંઈ છે નહીં એમ ધ્યાન ઠંથું હોવાથી મારું અગાઉથી આવવું કંઈ તેવું ઉપયોગી નથી જેથી રેવાશ કરભાઈનું આવવું ઠીક જાણી તેમ કયું છે

ફૂના વેપાર વિષે કેઈ કેઈ વખત કરવારૂપ કારણ તમે પત્ર દ્વારા લખો છો તે વિષેમા એક વખત સિવાય ખુલાસો લખ્યો નથી, તેથી આજે એકઠો લખ્યો છે — આડતનો વ્યવસાય ઉત્પન્ન થયો તેમા કંઈક ઇન્છાબળ અને કંઈક ઉદ્યમબળ હતું પણ મોતીનો વ્યવસાય ઉત્પન્ન થવામા તો મુખ્ય ઉદ્યમબળ હતું બાકી વ્યવસાયનો હાલ ઉદ્ય જણાતો નથી અને વ્યવસાયની ઇન્છા થવી તે તો અસંભવ જેવી છે

શ્રી રેવાશ કર પાસેથી આપે રૂપિયાની માગણી કરી હતી, તે કાગળ પણ મણિ તથા કેશવલાલના વાચવામા આવે તેવી રીતે તેમના પત્રમા ખીડયો હતો, જોકે તે જાણે તેમા ખીલ કંઈ અડચણ નહીં, પણ લૌકિક ભાવનાનો જીવને અભ્યાસ વિશેષ બળવાન છે, તેથી તેનું શુ પરિણામ આપ્યું અને અમે તે વિષે શો અભિપ્રાય આપ્યો? તે જાણવાની તેમની આતુરતા વિશેષ થાય તો તે પણ યોગ્ય નહીં હાલ રૂપિયાની સગવડ કરવી પડે તેટલા માટે તમારા વ્યવસાયના સળધમા અમે વખતે ના કહી હશે, એવો વગર કારણે તેમના ચિત્તમા વિચાર આવે અને અનુક્રમે વ્યાવહારિક ખુદ્ધિ અમાગ પ્રત્યે વિશેષ થાય, તે પણ યથાર્થ નહીં

જીજીબાના લક્ષ મહા મહિનામા થશે કે કેમ? તે સળધમા વવાણિયેથી અમારા જાણવામા કંઈ આપ્યું નથી, તેમ એ બાબતમા મે કંઈ વિશેષ વિચાર કર્યો નથી વવાણિયેથી ખબર મળશે તો તમને અત્રેથી રેવાશ કરભાઈ કે કેશવલાલ જણાવશે અથવા રેવાશ કરભાઈનો વિચાર મહા મહિનાનો હશે તો તેઓ વવાણિયે લખશે, અને આપને પણ જણાવશે તે પ્રસંગ પર આવવું કે ન આવવું એ વિચાર પર ચોક્કસ હાલ ચિત્ત આવી શકશે નહીં કેમકે તેને ઘણો વખત છે અને અત્યારથી તે માટે વિચાર સૂઝી આવે તેમ બનવું કઠણ છે ત્રણ વર્ષ થયા તે તરફ જવારું નથી તેથી શ્રી સ્વજીભાઈના ચિત્તમા તથા માતૃશ્રીના ચિત્તમા, ન જવાય તો વધારે ખેદ રહે, એ મુખ્ય કારણ તે તરફ આવવા વિષેમા છે તેમ અમારું ન આવવું થાય તો ભાઈ બહેનોને પણ ખેદ રહે, એ ખીલું કારણ પણ આવવા તરફના વિચારને બળવાન કરે છે અને ઘણું કરીને અવાશે એમ ચિત્તમા લાગે છે અમારું ચિત્ત પોષ મહિનાના આરભમા અત્રેથી નીકળવાનું રહે છે અને વગર રોકાણ થાય તો કંઈક પ્રવૃત્તિથી લાગેલા પછડાટની વિશ્રાંતિ વખતે થાય પણ કેટલુંક કામકાજ એવા પ્રકારનું છે કે ધાર્યા કરતા કંઈક વધારે દિવસ ગયા પછી અત્રેથી છૂટી શકાશે

આપે હાલ કેઈને વેપાર રોજગારની પ્રેરણા કરતા એટલો લક્ષ રાખવાનો છે કે જે ઉપાધિ તમારે જોતે કરવી પડે તે ઉપાધિનો ઉદ્ય તમે આણવા ઇન્છો છો અને વળી તેથી નિવૃત્તિ ઇન્છો છો જોકે ચારે બાજુના આજીવિકાદિ કારણથી તે કાર્યની પ્રેરણા કરવાનું તમારા ચિત્તમા ઉદ્યથી સ્ફુરતું હશે તોપણ તે સળધી ગણરાટ ગમે તેટલો હોવા છતાં ધીરજથી વિચાર કરી કંઈ પણ

વેદાંતના સિદ્ધાંતમા તથા જિનના આગમના સિદ્ધાંતમા ભુદાપણ છે, તોપણ જિનનાં આગમ વિશેષ વિચારનું સ્થળ બાણી વેદાંતનું પૃથક્કરણ થવા તે આગમ વાચવા, વિચારવા યોગ્ય છે. એ જ વિનંતિ

[૮૭૪-૩]

૫૭૮

મુંબઈ, ચૈત્ર સુદ ૧૪, શનિ, ૧૯૫૧

મુંબઈમા નાણાભીડ વિશેષ છે સદ્વાવાળાઓને ઘણું નુકસાન ગયું છે તમને સૌને ભલામણ છે, કે સદ્વા જેવે રસ્તે ન ચડાય તેનું પૂરતું ધ્યાન રાખશો માતૃશ્રી તથા પિતાશ્રીને પાયલાગણ રાજચંદ્રના યથાયોગ્ય

૫૭૯

મુંબઈ, ચૈત્ર સુદ ૧૫, ૧૯૫૧

પરમ સ્નેહી શ્રી સોભાગ પ્રત્યે-શ્રી સાયલા

મોરબીથી લખેલો કાગળ ૧ પહોંચ્યો છે રવિવારે અત્રેથી એક પત્ર મોરબી લખ્યું છે તે તમને સાયલે મળ્યું હશે

શ્રી હુગર સાથે આ તરફ આવવાનો વિચાર રાખ્યો છે તે વિચાર પ્રમાણે આવવામા શ્રી હુગરે પણ કંઈ વિશેષ ન કરવો યોગ્ય છે, કેમકે અત્રે મને વિશેષ ઉપાધિ હાલ તબ્ત નહીં મ્હે એવું સંભવે છે દિવસ તથા રાતનો ઘણો ભાગ નિવૃત્તિમા ગાળવો હોય તો મારાથી તેમ બની શકતા હાલ સંભવ છે

પરમ પુરુષની આજ્ઞાના નિર્વાહને અર્થે તથા ઘણા જીવોના હિતને માટે થઈ, આજીવિકાદિ સંબંધી તમે કંઈ લખો છો, અથવા પૂછો છો તેમા મૌન જેવી રીતે વર્તવું થાય છે, તે સ્થળે બીજે કંઈ હિત નથી, જેથી મારા તેવા મૌનપણા માટે ચિત્તમા અવિશેષતા રાખશો, અને અત્યંત પ્રયોગ વિના અથવા મારી ઇચ્છા બાધ્યા વિના તે પ્રકાર મારા પ્રત્યે લખવાનું કે પૂછવાનું ન બને તો મારું કેમકે તમારે અને મારે એવી દશાએ વર્તવું વિશેષ જરૂરનું છે, અને તે આજીવિકાદિ કાંઈ તમારે વિશેષ લયાકુળ થવું તે પણ યોગ્ય નથી મારા પરની કૃપાથી આટલી વાત ચિત્તમા તમે દે' કરો તો બની શકે તેવી છે ગાકી કોઈ રીતે ક્યારે પણ ભિન્નભાવની યુદ્ધિથી મૌનપણુ ધાગવું કરવું મને સૂઝે એમ સંભવતું નથી, એવો નિશ્ચય રાખજો આટલી ભલામણ દેવી તે પણ ઘટારત નથી. તથાપિ સ્મૃતિમા વિશેષતા થવા લખ્યું છે

આવવાનો વિચાર કરી મિતિ લખશો જે કંઈ પછવું કવું હોય તે સમાગમે પુછાય તો કેવલ ઉત્તર આપી શકાય હાલ પત્ર દ્વારા વધારે લખવાનું બની ગયું નથી

ટપાલ વખત થવાથી આ પત્ર પૂરું કર્યું છે શ્રી હુગરને પ્રણામ કહેશો અને આમાન પ્રથે લૌકિક દષ્ટિ રાખી, આવવાના વિચારમા કંઈ ગિથિલતા કચ્છો નહીં, એટલી વિનંતિ કરશો

આત્મા સૌથી અત્યંત પ્રત્યક્ષ છે, એવો પરમ પુરુષે કરેલો નિશ્ચય તે પાત્ર અત્યંત પ્રત્યક્ષ છે એ જ વિનંતિ

આજ્ઞાકિત ગયચંદ્રના પ્રણામ પ્રાપ્ત થય

[૪૬૩]

૫૪૪

મુળર્ધ, કારતક વહ ૧૩, ૨વિ, ૧૯૫૧

આપનું પત્ર પહોંચ્યું છે અને સુખવૃત્તિ છે જ્યારે પ્રારબ્ધોદય દ્રવ્યાદિ કારણમાં નિર્ણય હોય ત્યારે વિચારવાનું જીવે વિશેષ પ્રવૃત્તિ કરવી ન ઘટે, અથવા ધીરજ રાખી આનુબાનુની ઘણી સલાહથી કરવી ઘટે, એક લાભનો જ પ્રકાર દેખ્યા કરી કહ્યું ન ઘટે એ વાત ઠસાવવા પ્રત્યે અમારું પ્રયત્ન છતાં તમને તે વાત પર ચથાયોગ્ય ચિત્ત લાગવાનો યોગ થયો નહીં, એટલો ચિત્તમા વિક્ષેપ રહ્યો, તથાપિ તમારા આત્મામા તેવી બુદ્ધિ કેઈ પણ દિવસે હોય નહીં કે અમારા વચન પ્રત્યે કંઈ ગૌણલાવ તમારાથી રખાય એમ જાણી અમે તમને ઠપકો લખ્યો નહીં તથાપિ હવે એ વાત લક્ષમા લેવામા અડચણ નથી મુઝાવાથી કંઈ કર્મની નિવૃત્તિ, ઇચ્છાએ છીએ તે, થતી નથી, અને આત્મધ્યાન થઈ જ્ઞાનીના માર્ગ પર પગ મુકાય છે. તે વાત સ્મરણ રાખી જ્ઞાનકથા લખશે. વિશેષ આપનું પત્ર આવ્યેથી આ અમારું લખણ તમને સહજ કારણથી છે એ જ વિનંતી

૫૪૫

મુળર્ધ, માગશર વહ ૧, શુક્ર, ૧૯૫૧

કંઈ જ્ઞાનવાર્તા લખશે

હાલ વ્યવસાય વિશેષ છે જોછો કરવાનો અભિપ્રાય ચિત્તમાથી ખસતો નથી, અને વધારે થયા કરે છે

આં ૨૬૦ પ્રણામ

[૪૬૪]

૫૪૬

મુળર્ધ, માગશર વહ ૩, શુક્ર, ૧૯૫૧

પ્ર. - 'જેનું મધ્ય નહીં, અર્ધ નહીં, અણેલ, અલેલ એ આદિ પરમાણુની વ્યાખ્યા શ્રી જિને કહી છે, ત્યારે તેને અનંત પર્યાય શી રીતે ઘટે? અથવા પર્યાય તે એક પરમાણુનું ખીજી નામ હશે કે શી રીતે?' એ પ્રશ્નનું પત્ર પહોંચ્યું હતું તેનું સમાધાન —

પ્રત્યેક પદાર્થને અનંત પર્યાય (અવસ્થા) છે અનંત પર્યાય વિનાનો કોઈ પદાર્થ હોઈ શકે નહીં એવો શ્રી જિનનો અભિમત છે, અને તે ચથાર્થ લાગે છે, કેમકે પ્રત્યેક પદાર્થ સમયે સમયે અવસ્થાતરતા પામતા હોવા જોઈએ એવું પ્રત્યક્ષ દેખાય છે ક્ષણેક્ષણે જેમ આત્માને વિષે સંકલ્પ-વિકલ્પ-પરિણતિ થઈ અવસ્થાતર થયા કરે છે, તેમ પરમાણુને વિષે વર્ણુ, ગ ધ, રસ, રૂપ, અવસ્થા-તરપણુ ભજે છે, તેવું અવસ્થાતરપણુ ભજવાથી તે પરમાણુના અનંત ભાગ થયા કહેવાયોગ્ય નથી, કેમકે તે પરમાણુ પોતાનું એકપ્રદેશક્ષેત્રઅવગાહીપણુ ત્યાગ્યા સિવાય તે અવસ્થાતર પામે છે એકપ્રદેશક્ષેત્રઅવગાહીપણુના તે અનંત ભાગ થઈ શક્યા નથી એક સમુદ્ર છતાં તેમા જેમ તરંગ ઊઠે છે, અને તે તરંગ તેમા જ સમાય છે, તરંગપણુ તે સમુદ્રની અવસ્થા જુદી થયા કરતા છતાં પણ સમુદ્ર પોતાના અવગાહક ક્ષેત્રને ત્યાગતો નથી, તેમ કંઈ સમુદ્રના અનંત જુદા જુદા કંટકા થતા નથી, માત્ર પોતાના સ્વરૂપમા તે રમે છે, તરંગપણુ એ સમુદ્રની પરિણતિ છે, જો જળ શાત હોય તો શાતપણુ એ તેની પરિણતિ છે, કંઈ પણ પરિણતિ તેમા થવી જ જોઈએ, તેમ વર્ણુગ ધાદિ પરિણામ પરમાણુમા ગદલાય છે, પણ તે પરમાણુના કંઈ કંટકા થવાનો પ્રસંગ થતો નથી, અવસ્થાતરપણુ પામ્યા કરે છે જેમ સોનું કુડળપણુ ત્યાગી મુગટપણુ પામે તેમ પરમાણુ, આ સમયની અવસ્થાથી બીજા સમયની અવસ્થા કંઈક અતરવાળી પામે છે જેમ સોનું એ પર્યાયને ભજતા સોના-પણુમા જ છે, તેમ પરમાણુ પણ પરમાણુ જ રહે છે એક પુરુષ (જીવ) ગાળકપણુ ત્યાગી યુવાન થાય, યુવાનપણુ ત્યાગી વૃદ્ધ થાય, પણ પુરુષ તેનો તે જ રહે, તેમ પરમાણુ પર્યાયને ભજે છે આકાશ પણ અનંત પર્યાયી છે અને સિદ્ધ પણ અનંતપર્યાયી છે એવો જિનનો અભિપ્રાય છે, તે વિશેષી

ચિત્ત પર વધારે દબાણ કરીને આ સ્થિતિ લાખી છે, તે પર વિચાર કરી જો કે ઈ અગત્ય જેવું લાગે તો વખતે રતનજીભાઈને ખુલાસો કરશો મારા આવવા નહિ આવવા વિષે જો કે ઈ વાત નહીં ઉચ્ચારવાનું બને તો તેમ કરવા વિનંતિ છે

વિગ્ન રાજચંદ્રના પ્રગ

[૪૬૨]

૫૮૩

મુળધર્મ, ચૈત્ર વદ ૧૧, શુક્ર, ૧૯૫૧

એક આત્મપરિણતિ સિવાયના બીજા જે વિષયો તેને વિષે ચિત્ત અવ્યવસ્થિતપણે વર્તે છે, અને તેવું અવ્યવસ્થિતપણું લોકવ્યવહારથી પ્રતિકૂળ હોવાથી લોકવ્યવહાર ભજવો ગમતો નથી, અને તજવો બનતો નથી, એ વેદના ધણુ કરીને દિવસના આખા ભાગમાં વેદવામા આવ્યા કરે છે

ખાવાને વિષે, પીવાને વિષે, બોલવાને વિષે, શયનને વિષે, લાખવાને વિષે કે બીજા વ્યવહારિક કાર્યોને વિષે જેવા જોઈએ તેવા ભાનથી પ્રવર્તાતું નથી, અને તે પ્રસંગો રહ્યા હોવાથી આત્મપરિણતિને સ્વતંત્ર પ્રગટપણે અનુસરવામા વિપત્તિ આવ્યા કરે છે, અને તે વિષેનું ક્ષણે ક્ષણે ડુંખ રહ્યા કરે છે

અઅલિત આત્મરૂપે રહેવાની સ્થિતિમા જ ચિત્તેચ્છા રહે છે, અને ઉપર જણાવ્યા પ્રસંગોની આપત્તિને લીધે કેટલોક તે સ્થિતિનો વિયોગ રહ્યા કરે છે, અને તે વિયોગ માત્ર પરેચ્છાથી રહ્યો છે, સ્વેચ્છાના કારણથી રહ્યો નથી, એ એક જ ભીર વેદના ક્ષણે ક્ષણે થયા કરે છે

આ જ ભવને વિષે અને થોડા જ વખત પહેલા વ્યવહારને વિષે પણ સ્મૃતિ તીવ્ર હતી તે સ્મૃતિ હવે વ્યવહારને વિષે ક્વચિત જ, મદપણે પ્રવર્તે છે થોડા જ વખત પહેલા, એટલે થોડા વર્ષો પહેલાં વાણી ઘણુ બોલી શકતી, વક્તાપણે કુશળતાથી પ્રવર્તી શકતી, તે હવે મદપણે અવ્યવસ્થાથી પ્રવર્તે છે થોડા વર્ષ પહેલા, થોડા વખત પહેલા લેખનશક્તિ અતિ ઉચ્છ હતી, આરે મુ લખણુ તે સૂઝતા સૂઝતા દિવસના દિવસ વ્યતીત થઈ ભય છે, અને પછી પણ જે કે ઈ લખાય છે, તે ઇચ્છેલું અથવા યોગ્ય વ્યવસ્થાવાળું લખાતું નથી, અર્થાત્ એક આત્મપરિણામ સિવાય સર્વબીજા પરિણામને વિષે ઉદાસીનપણુ વર્તે છે, અને જે કે ઈ કરાય છે તે જેવા જોઈએ તેવા ભાનના નોખા અશથી પણ નથી થતું જેમ તેમ અને જે તે કરાય છે લખવાની પ્રવૃત્તિ કરતા વાણીની પ્રવૃત્તિ કે ઈ ઠીક છે, જેથી કે ઈ આપને પૂછવાની ઇચ્છા હોય, બાણુવાની ઇચ્છા હોય તેના વિષે સમાજમે કહી ગયો

કુદકુદાચાર્ય અને આનંદધનજીને સિદ્ધાંત સબધી જ્ઞાન તીવ્ર હતું કુદકુદાચાર્યજી તો આત્મસ્થિતિમા બહુ સ્થિત હતા

નામનું જેને દર્શન હોય તે બધા સમ્યક્જ્ઞાની કહી શકાતા નથી વિશેષ હવે પછી

[૮૭૪-૨]

૫૮૪

મુળધર્મ, ચૈત્ર વદ ૧૧, શુક્ર, ૧૯૫૧

‘ જેમ નિર્મળતા રે રત્ન સ્ફટિક તણી, તેમ જ જીવસ્વભાવ રે,
તે જિન વીરે રે ધર્મ પ્રકાશિયો, પ્રગળ કપાયઅભાવ રે ’

વિચારવાનને સ ગથી વ્યતિરિક્તપણુ પરમ શ્રેયરૂપ છે

[૪૬૩]

૫૮૫

મુળધર્મ, ચૈત્ર વદ ૧૧, શુક્ર, ૧૯૫૧

‘ જેમ નિર્મળતા રે રત્ન સ્ફટિક તણી, તેમ જ જીવસ્વભાવ રે,
તે જિન વીરે રે ધર્મ પ્રકાશિયો, પ્રગળ કપાયઅભાવ રે ’

સત્સંગ નૈમિષિક શ્રી સોભાગ તથા શ્રી હુગર પ્રત્યે નમસ્કારપૂર્વક,

સહજ દ્રવ્ય અત્યંત પ્રકાશિત થયે એટલે સર્વ કર્મોના ક્ષય થયે જ અમગતા કહી છે અને

[૪૬૬]

૫૪૮

મુળર્થ, માગશર વદ ૯, શુક્ર, ૧૯૫૧

પરમ સ્નેહી શ્રી સોભાગ,

તમારા ત્રણેક પત્રો પહોંચ્યા છે એક પત્રમા બે પ્રશ્ન લખ્યા હતા, જેમાંના એકેનું સમાધાન નીચે લખ્યું છે

જ્ઞાનીપુરુષનો સત્સંગ થયે, નિશ્ચય થયે, અને તેના માર્ગને આરાધ્યે જીવને દર્શનમોહનીય કર્મ ઉપશમે છે કે ક્ષય થાય છે, અને અનુક્રમે સર્વજ્ઞાનની પ્રાપ્તિ થઈ જીવ કૃતકૃત્ય થાય છે, એ વાત પ્રગટ સત્ય છે, પણ તેથી ઉપાર્જિત પ્રારબ્ધ પણ ભોગવવું પડતું નથી એમ સિદ્ધાંત થઈ શકતો નથી કેવળજ્ઞાન પ્રાપ્ત થયું છે એવા વીતરાગને પણ ઉપાર્જિત પ્રારબ્ધરૂપ એવા ચાર કર્મ વેદવા પડે છે, તો તેથી એાધી ભૂમિકામાં સ્થિત એવા જીવોને પ્રારબ્ધ ભોગવવું પડે તેમ આશ્ચર્ય કાઠ નથી જેમ તે સર્વજ્ઞ એવા વીતરાગને ધનધાતિ ચાર કર્મ નાશ પામવાથી વેદવા પડતા નથી, અને ફરી તે કર્મ ઉત્પન્ન થવાના કારણની તે સર્વજ્ઞ વીતરાગને સ્થિતિ નથી, તેમ જ્ઞાનીનો નિશ્ચય થયે અજ્ઞાનભાવથી જીવને ઉદ્ધાસીનતા થાય છે, અને તે ઉદ્ધાસીનતાને લીધે ભવિષ્યકાળમાં તે પ્રકારનું કર્મ ઉપાર્જિવાનું મુખ્ય કારણ તે જીવને થતું નથી ક્વચિત્ પૂર્વાનુસાર કોઈ જીવને વિપર્યયઉદ્વેગ હોય, તોપણ તે ઉદ્વેગ અનુક્રમે ઉપશમી, ક્ષય થઈ, જીવ જ્ઞાનીના માર્ગને ફરી પામે છે, અને અર્ધપુરૂષપરાવર્તનમા અવશ્ય સ સારમુક્ત થાય છે, પણ સમકિતી જીવને, કે સર્વજ્ઞ વીતરાગને, કે કોઈ અન્ય યોગી કે જ્ઞાનીને જ્ઞાનની પ્રાપ્તિને લીધે ઉપાર્જિત પ્રારબ્ધ વેદવું પડે નહીં કે હું બ હોય નહીં એમ સિદ્ધાંત ન હોઈ શકે તો પછી અમને તમને માત્ર સત્સંગનો અદ્ય લાલ હોય ત્યા સ સારી સર્વ હું બ નિવૃત્ત થવા જોઈ એ એમ માનીએ તો પછી કેવળજ્ઞાનાદિ નિરર્થક થાય છે, કેમકે ઉપાર્જિત પ્રારબ્ધ અવેદ્ય નાશ પામે તો પછી સર્વ માર્ગ મિથ્યા જ ઠરે જ્ઞાનીના સત્સંગે અજ્ઞાનીના પ્રસંગની રુચિ આગસે, સત્યાસત્ય વિવેક થાય, અનતાનુબંધી ક્રોધાદિ ખપે, અનુક્રમે સર્વ રાગદ્વેષ ક્ષય થાય, એ બનવા-યોગ્ય છે, અને જ્ઞાનીના નિશ્ચયે તે અદ્યકાળમા અથવા મુગમપણે બને એ સિદ્ધાંત છે, તથાપિ જે હું બ અવશ્ય ભોગવ્યે નાશ પામે એવું ઉપાર્જિત છે તે તો ભોગવવું જ પડે એમા કાઈ સ શય થતો નથી આ વિષે વધારે સમાધાનની ઇચ્છા હોય તો સમાગમે થઈ શકે

મારું અતરનું અંગ એવું છે કે પરમાર્થપ્રસંગથી કોઈ મુમુક્ષુ જીવને મારો પ્રસંગ થાય તો જરૂર તેને મારા પ્રત્યે પરમાર્થના હેતુની જ ઇચ્છા રહે તો જ તેનું શ્રેય થાય, પણ દ્રવ્યાદિ કારણની કઈ પણ વાછા રહે અથવા તેવા વ્યવસાયનું મને તેનાથી જણાવવું થાય, તો પછી અનુક્રમે તે જીવ મલિન વાસનાને પામી મુમુક્ષુતાનો નાશ કરે, એમ મને નિશ્ચય રહે છે, અને તે જ કારણથી તમને ઘણી વાર તમારા તરફથી કોઈ વ્યાવહારિક પ્રસંગ લખાઈ આવ્યો હોય ત્યારે ઠપકો આપી જણાવ્યું પણ હેતું કે મારા પ્રત્યે તમે આવો વ્યવસાય જણાવવાનું જેમ ન થાય તેમ જરૂર કરી કરો, અને મારી સ્મૃતિ પ્રમાણે આપે તે વાત ગ્રહણ કરી હતી, તથાપિ તે પ્રમાણે થોડો વખત બની, પાછું વ્યવસાય વિષે લખવાનું બને છે, તો આજના મારા પત્રને વિચારી જરૂર તે વાત તમે વિસર્જન કરશો, અને નિત્ય તેવી વૃત્તિ રાખશો, તો અવશ્ય હિતકારી થશે, અને મારી આતરવૃત્તિને અવશ્ય ઉદ્ધાસનું કારણ આવ્યું છે, એમ મને થશે

બીજા કોઈ પણ સત્સંગપ્રસંગમા એમ કરે તો મારું ચિત્ત બહુ વિચારમા પડી જાય છે કે ગભરાય છે, કેમકે પરમાર્થને નાશ કરનારી આ ભાવના આ જીવને ઉદ્વેગમા આવી તમે જ્યારે જ્યારે વ્યવસાય વિષે લખ્યું હશે, ત્યારે ત્યારે મને ઘણું કરીને એમ જ થયું હશે, તથાપિ આપની વૃત્તિ વિશેષ ફેર હોવાને લીધે કઈક ગભરાટ ચિત્તમા ઓછો થયો હશે પણ હાલ તરત તરતના પ્રસંગ-પ્રથી આપે પણ તે ગભરાટની લગભગના ગભરાટનું કારણ આવ્યું છે, એમ ચિત્તમા રહે છે

વત્ રહેતું તે ચિત્ત પરમાર્થમાં અસ્થિરવત્ થવાનું કારણ કઈ પણ જોઈએ જો પરમાર્થ સંશયને હેતુ લાગ્યો હોય, તો તેમ બને, અથવા કોઈ તથાવિધ આત્મવીર્ય મદ થવારૂપ તીવ્ર પ્રારબ્ધોદયના બળથી તેમ થાય. આ બે હેતુથી પરમાર્થવિચાર કરતાં, લાખતા કે કહેતા ચિત્ત અસ્થિરવત્ વર્તે તેમાં પ્રથમ કહ્યો તે હેતુ વર્તવાનો સભવ નથી માત્ર બીજો હેતુ કહ્યો તે સભવે છે આત્મવીર્ય મદ થવારૂપ તીવ્ર પ્રારબ્ધોદય હોવાથી તે હેતુ ટાળવાનો પુરુષાર્થ છતાં કાળક્ષેપ થયા કરે છે, અને તેવા ઉદય સુધી તે અસ્થિરતા ટળવી કઠણ છે, અને તેથી પરમાર્થસ્વરૂપ ચિત્ત વિના તે સળથી લાખવું, કહેવું એ કદિપત જેવું લાગે છે, તોપણ કેટલાક પ્રસંગમાં વિશેષ સ્થિરતા રહે છે વ્યવહાર સળધી કંઈ પણ લખતાં તે અસારભૂત અને સાક્ષાત્ જ્ઞાતિરૂપ લાગવાથી તે સળધી જે કંઈ લખવું કે કહેવું તે તુચ્છ છે, આત્માને વિકળતાનો હેતુ છે, અને જે કંઈ લખવું કહેવું છે તે ન કહ્યું હોય તો પણ ચાલી શકે એવું છે, માટે જ્યાં સુધી તેમ વર્તે ત્યાં સુધી તો જરૂર તેમ વર્તવું ઘટે છે, એમ જાણી ધણી વ્યાવહારિક વાત લખવા, કરવા, કહેવાની ટેવ નીકળી ગઈ છે માત્ર જે વ્યાપારાદિ વ્યવહારમાં તીવ્ર પ્રારબ્ધોદયે પ્રવૃત્તિ છે ત્યાં કંઈક પ્રવૃત્તિ થાય છે જોકે તેનું પણ યથાર્થપણ જણાવું નથી

શ્રી જિન વીતરાગે દ્રવ્ય-ભાવ સંયોગથી ફરી ફરી છૂટવાથી ભલામણ કહી છે, અને તે સંયોગનો વિશ્વાસ પરમજ્ઞાનીને પણ કર્તવ્ય નથી, એવો નિશ્ચય માર્ગ કહ્યો છે, તે શ્રી જિન વીતરાગના ચરણક્રમબળને વિષે અત્યંત નમ્ર પરિણામથી નમસ્કાર છે

જે પ્રશ્ન આજના પત્રમાં બીડયા છે તેનો સમાગમે ઉત્તર પૂછશો દર્પણ, જળ, દીપક, સૂર્ય અને ચક્ષુના સ્વરૂપ પર વિચાર કરશો તો કેવળજ્ઞાનથી પદાર્થનું જે પ્રકાશકપણું થાય છે એમ જિને કહ્યું છે તે સમજવાને કંઈક સાધન થશે

[૪૬૫]

૫૮૭

ગુણર્ધ, ચૈત્ર વદ ૧૨, ગિ, ૧૬૫૧

‘કેવળજ્ઞાનથી પદાર્થ કેવા પ્રકારે દેખાય છે?’ એ પ્રશ્નનો ઉત્તર વિશેષ કરી મમાગમમાં સમજવાથી સ્પષ્ટ સમજી શકાય તેવો છે, તોપણ સંક્ષેપમાં નીચે લખ્યો છે. —

જેમ દીવો જ્યાં જ્યાં હોય છે, ત્યાં ત્યાં પ્રકાશકપણું હોય છે, તેમ જ્ઞાન જ્યાં જ્યાં હોય છે ત્યાં ત્યાં પ્રકાશકપણું હોય છે દીવાનો સહજ સ્વભાવ જ જેમ પદાર્થપ્રકાશક હોય છે, તેમ જ્ઞાનનો સહજ સ્વભાવ પણ પદાર્થપ્રકાશક છે દીવો દ્રવ્યપ્રકાશક છે, અને જ્ઞાન દ્રવ્ય, ભાવ બન્નેને પ્રકાશક છે. દીવાના પ્રગટવાથી તેના પ્રકાશની સીમામાં જે કોઈ પદાર્થ હોય છે તે સહજે દેખાઈ રહે છે, તેમ જ્ઞાનના વિદ્યમાનપણાથી પદાર્થનું સહજે દેખાવું થાય છે જેમાં યથાતથ્ય અને સંપૂર્ણ પદાર્થનું સહેજે દેખાઈ રહેવું થાય છે, તેને ‘કેવળજ્ઞાન’ કહ્યું છે જોકે પરમાર્થથી એમ કહ્યું છે કે કેવળજ્ઞાન પણ અનુભવમાં તો માત્ર આત્માનુભવકર્તા છે, વ્યવહારનયથી લોકલોક પ્રકાશક છે આગસો, દીવો, સૂર્ય, અને ચક્ષુ જેમ પદાર્થપ્રકાશક છે, તેમ જ્ઞાન પણ પદાર્થપ્રકાશક છે

[૪૬૬]

૫૮૮

ગુણર્ધ, ચૈત્ર વદ ૧૨, ગિ, ૧૬૫૧

શ્રી જિન વીતરાગે દ્રવ્ય-ભાવ સંયોગથી ફરી ફરી છૂટવાની ભલામણ કહી છે. અને તે સંયોગનો વિશ્વાસ પરમજ્ઞાનીને પણ કર્તવ્ય નથી, એવો અખંડ માર્ગ કહ્યો છે, તે શ્રી જિન વીતરાગના ચરણક્રમબળ પ્રત્યે અત્યંત ભક્તિથી નમસ્કાર.

આત્મસ્વરૂપનો નિશ્ચય થવામાં જીવની અનાદિથી ભૂલ થતી આવી છે સમસ્ત જીવજ્ઞાન-ચરણ એવા દ્વાદશાગમાં સૌથી પ્રથમ ઉપદેશયોગ્ય એવું ‘આચારાગસૂત્ર’ છે, તેના પ્રથમ જીવજ્ઞાન-ચરણ પ્રથમ અધ્યયનના પ્રથમ ઉદ્દેશમાં પ્રથમ વાક્યે જે શ્રી જિને ઉપદેશ કર્યો છે, તે મર્વ અગતી દર્શ

તોપણ એક અક્ષર અમારી પાસે તો તેની સૂચના પણ ન કરવી જોઈએ એ તમને સર્વાંગ યોગ્ય છે, અને તમને તેવી જ સ્થિતિમા જોવાને જેટલી મારી ઇચ્છા છે, અને જેટલું તમારું તે સ્થિતિમાં હિત છે, તે પત્રથી કે વચનથી અમારાથી જણાવી શકાય તેવું નથી, પણ પૂર્વના કોઈ તેવા જ ઉદ્યમે લીધે તમને તે વાત વિસર્જન થઈ પાછી અમને જણાવવાની ઇચ્છા રહ્યા કરે છે

તે બે પ્રકારની યાચનામા પ્રથમ જણાવી છે તે યાચના તો કોઈ પણ નિકટભવીને કરવી ઘટે જ નહીં, અને અદ્યપમાત્ર હોય તોપણ તેને મૂળથી છેદવી ઘટે, કેમકે લોકોત્તર મિથ્યાત્વનું તે સળળ બીજ છે, એવો તીર્થ કરાદિનો નિશ્ચય છે, તે અમને તો સપ્રમાણ લાગે છે બીજી યાચના છે તે પણ કર્ત્તવ્ય નથી, કેમકે તે પણ અમને પરિશ્રમનો હેતુ છે અમને વહેવારનો પરિશ્રમ આપીને વહેવાર નિભાવવો એ આ જીવની સદ્વૃત્તિનું ધણું જ અદ્યપત્વ બતાવે છે, કેમકે અમારા અર્થે પરિશ્રમ વેઠી તમારે વહેવાર ચલાવી દેવો પડતો હોય તો તે તમને હિતકારી છે, અને અમને તેવા દુષ્ટ નિમિત્તનું કારણ નથી, એવો સ્થિતિ છતાં પણ અમારા ચિત્તમા એવો વિચાર રહે છે કે, જ્યાં સુધી અમારે પરિગ્રહાદિનું લેવુંદેવું થાય, એવો વહેવાર ઉદ્યમા હોય ત્યાં સુધી જાતે તે કાર્ય કરવું અથવા વહેવારિક સંબંધી દ્વારાદિથી કરવું, પણ તે સંબંધી મુમુક્ષુ પુરુષને તો પરિશ્રમ આપીને ન કરવું, કેમકે જીવને મલિન વાસના તેવા કારણે ઉદ્ભવ થવી સંભવે, કદાપિ અમારું ચિત્ત શુદ્ધ જ રહે એવું છે, તથાપિ કાળ એવો છે કે, જો અમે તે શુદ્ધિને દ્રવ્યથી પણ રાખીએ તો સામા જીવને વિષમતા ઉદ્ભવ ન થાય, અને અશુદ્ધ વૃત્તિવાન જીવ પણ તેમ વર્તી પરમપુરુષોના માર્ગનો નાશ ન કરે એ આદિ વિચાર પર મારું ચિત્ત રહે છે તો પછી જેનું અમારાથી પરમાર્થબળ કે ચિત્તશુદ્ધિપણુ ઓછું હોય તેણે તો જરૂર તે માર્ગણા બળવાનપણે રાખવી, એ જ તેને બળવાન શ્રેય છે, અને તમ જેવા મુમુક્ષુ પુરુષે તો અવશ્ય તેમ વર્તવું ઘટે, કેમકે તમારું જીવનકરણ સહજે બીજા મુમુક્ષુઓને હિતાહિતનું કારણ થઈ શકે પ્રાણુ જવા જેવી વિષમ અવસ્થાએ પણ તમને નિષ્કામતા જ રાખવી ઘટે છે, એવો અમારો વિચાર તે તમારા આજીવિકાથી ગમે તેવા દુષ્ટ બની અનુકંપા પ્રત્યે જતા પણ મટતો નથી, પણ સામો વધારે બળવાન થાય છે આ વિષયપરત્વે તમને વિશેષ કારણ આપી નિશ્ચય કરાવવાની ઇચ્છા છે, અને તે થશે એમ અમને નિશ્ચય રહે છે

આ પ્રમાણે તમારા અથવા બીજા મુમુક્ષુ જીવના હિતના અર્થે મને જે યોગ્ય લાગ્યું તે લખ્યું છે આટલું જણાવ્યા પછી મારો પોતાનો મારા આત્માર્થે તે સંબંધમાં કંઈક બીજો પણ વિચાર રહે છે તે લખવો ઘટતો નહોતો પણ તમારા આત્માને કંઈક અમે દ્વલવવા જેવું લખ્યું છે, ત્યારે તે લખવો ઘટારત ગણી લખ્યો છે, તે આ પ્રમાણે છે કે, જ્યાં સુધી પરિગ્રહાદિનું લેવુંદેવું થાય એવો વહેવાર મને ઉદ્યમા હોય ત્યાં સુધી જો કોઈ પણ નિષ્કામ મુમુક્ષુ કે સત્પાત્ર જીવની તથા અનુકંપા યોગ્યની જે કાંઈ અમારાથી તેને જણાવ્યા સિવાય તેની સેવાચાકરી થઈ શકે તે દ્રવ્યાદિ પદાર્થથી પણ કરવી, કેમકે એવો માર્ગ ઋષભાદિ મહાપુરુષે પણ કયાંક કયાંક જીવની શુણ્નિષ્પન્નતાર્થે ગણ્યો છે, તે અમાગ અગના વિચારનો છે અને તેવી આચરણ સત્પુરુષને નિષેધ નથી, પણ કોઈ રીતે કર્ત્તવ્ય છે માત્ર સામા જીવને પરમાર્થનો રોધ કરનાર તે વિષય કે તે સેવાચાકરી થતા હોય તો તેને સત્પુરુષે પણ ઉપશમાવવા જોઈએ

અસંજાતા થવા કે સત્સંગના જોગનો લાભ પ્રાપ્ત થવા તમારા ચિત્તમા એમ રહે છે કે કેશવ-લાલ, ત્રણક વગેરેથી ગૃહ્યવ્યવહાર ચલાવી શકાય તો મારાથી છૂટી શકાય તેવું છે બીજી રીતે તે વ્યવહારને તમે છોડી શકો તેવું કેટલાક કારણોથી નથી, તે વાત અમે જાણીએ છીએ, છતાં ફરી ફરી તમારે લખવી યોગ્ય નથી, એમ જાણી તેને પણ નિષેધી છે એ જ વિનંતિ

પ્રણામ પ્રાપ્ત થાય.

છે સામાન્ય મુમુક્ષુજીવ વૈરાગ્યના ઉદ્દેશ્યને અર્થે વિષય આરાધવા જતા તો ઘણું કરી બધાવા સભ્ય છે, કેમકે જ્ઞાનીપુરુષ પણ તે પ્રસંગોને માંડ માંડ જીતી શક્યા છે, તો જેની માત્ર વિચારદશા છે, એવા પુરુષનો ભાર નથી કે તે વિષયને એવા પ્રકારે જીતી શકે

[૫૦૪]

૫૬૨

મુળર્ષ, વૈશાખ સુદ, ૧૬૫૧

આર્થ શ્રી સોભાગ પ્રત્યે, સાયલા

કાગળ મળ્યો છે

શ્રી અબાલાલ પ્રત્યે સુધારસ સ બધી વાતચીત કરવાનો અવસર તમને પ્રાપ્ત થાય તો કરશો જે દેહ પૂર યુવાવસ્થામાં અને સપૂર્ણ આરોગ્યતામાં દેખાતા છતાં પણ ક્ષણભંગુર છે, તે દેહમાં પ્રીતિ કરીને શું કરીએ ?

જગતના સર્વ પદાર્થ કરતા જે પ્રત્યે સર્વોત્કૃષ્ટ પ્રીતિ છે, એવો આ દેહ તે પણ હુ.ખનો છે છે, તો બીજા પદાર્થમાં સુખના હેતુની શું કલ્પના કરવી ?

જે પુરુષોએ વસ્ત્ર જેમ શરીરથી જુદું છે, એમ આત્માથી શરીર જુદું છે એમ કીકું છે, તે પુરુષો ધન્ય છે

બીજાની વસ્તુ પોતાથી અલગ થઈ હોય, તે જ્યારે એમ જણાય કે બીજાની છે, ત્યારે તે આપી દેવાનું જ કાર્ય મહાત્મા પુરુષો કરે છે

દુષ્ક્રમકાળ છે એમાં સશય નથી

તથાગ્નિ પરમજ્ઞાની આત્મપુરુષનો પ્રાપ્તિ વિરહ છે

વિરલા જીવો સમ્યક્દષ્ટિપણ પામે એવી કાળસ્થિતિ થઈ ગઈ છે, જ્યાં સહજસિદ્ધ આત્મ આરિત્રદશા વર્તે છે એવું કેવળજ્ઞાન પામવું કઠણ છે, એમાં સશય નથી.

પ્રવૃત્તિ વિરામ પામતી નથી, વિરક્તપણું ઘણું વર્તે છે

વનને વિષે અથવા એકાંતને વિષે સહજસ્વરૂપને અનુભવતો એવો આત્મા નિર્વિષય કેવળ પ્રવર્તે એમ કરવામાં સર્વ ઇચ્છા રોકાણી છે

[૫૦૫]

૫૬૩

મુળર્ષ, વૈશાખ સુદ ૧૫, બુધ, ૧૬૫૧

આત્મા અત્યંત સહજ સ્વસ્થતા પામે એ જ સર્વ જ્ઞાનનો સાર શ્રી મર્વરે કહ્યો છે

અનાદિકાળથી જીવે અસ્વસ્થતા નિરંતર આરાધી છે, જેથી સ્વસ્થતા પ્રત્યે આવડું તેને દુર્ગમ પડે છે શ્રી જિને એમ કહ્યું છે, કે યથાપ્રવૃત્તિકરણ સુધી જીવ અનંતી વાર આવ્યો છે, પણ તે સમયે અથિલેદ થવા સુધી આવવાનું થાય છે ત્યારે જ્ઞાન પામી પાછો સમાગમિણીમાં ધ્યાન કરે છે અથિલેદ થવામાં જે વીર્યગતિ ભોધે તે થવાને અર્થે જીવે નિત્યપ્રત્યે સત્ત્વમાગમ, મહાવિર અને સદૃશ થનો પરિચય નિરંતરપણે કરવો શ્રેયભૂત છે

આ દેહનું આયુષ્ય પ્રત્યક્ષ ઉપાધિયોગે વ્યતીત થયું જાય છે એ માટે અત્યંત શોક થાય જે અને તેનો અલ્પકાળમાં જો ઉપાય ન કર્યો તો અમ જેવા અવિચારી પણ થોડા સમયના

જે જ્ઞાનથી કામ નાશ પામે તે જ્ઞાનને અત્યંત લાઙ્ગિયો નમસ્કાર હો

આત્મ સ્વૈયં ધર્મ

કરતા મોટો ખેદ એ થતો હતો કે આ મુમુક્ષુના કુટુંબમાં સકામખુદ્ધિ વિશેષ થશે, અને પરમાર્થ-
દષ્ટિ મટી જશે, અથવા ઉત્પન્ન થવાનો સભવ ટળી જશે, અને તેને લીધે ખીજા પણ ઘણા જીવોને
તે સ્થિતિ પરમાર્થ અપ્રાપ્તિમાં હેતુભૂત થશે વળી સકામપણે ભજનારની અમારાથી કઈ વૃત્તિ શાત
કરવાનું બનવું કઠણ, તેથી સકામી જીવોને પૂર્વાપર વિરોધખુદ્ધિ યાચ અથવા પરમાર્થપૂજ્યભાવના
ટળી જાય એવું બે જોયું હતું, તે વર્તમાનમાં ન થાય તે વિશેષ ઉપયોગ થવા સહેજ લખ્યું છે
પૂર્વાપર આ વાતનું માહિત્ય સમજાય અને મન્ય જીવોને ઉપકાર થાય તેમ વિશેષ લક્ષ રાખશો.

[૪૭૦]

૫૫૩

મુખર્ષ, પોષ સુદ ૧, શુક્ર, ૧૯૫૧

પત્ર ૧ પ્રાપ્ત થયું છે અનેથી નીકળતા હજુ આશરે એક મહિનો થશે એમ લાગે છે અહીંથી
નીકળ્યા પછી સમાજમાં સળખી વિચાર રહે છે અને શ્રી કઠોરમાં તે વાતની અનુકૂળતા આવવાનો
વધારે સભવ રહે છે, કેમકે તેમાં વિશેષ પ્રતિબંધ થવાનું કારણ જણાતું નથી

ઘણું કરીને શ્રી અબાલાલ તે વખતમાં કઠોર આવી શકે, તે માટે તેમને જણાવીશ

અમારા આવવા વિષે હાલ કોઈને કઈ જણાવવાનું કારણ નથી, તેમ અમારે માટે ખીજા વિશેષ
તજવીજ કરવાનું પણ કારણ નથી સાચણ સ્ટેગને ઊતરી કઠોર અવાય છે, અને તે લાંબો રસ્તો નથી,
જેથી વાહન વગેરેનું કઈ અમને અગત્ય નથી અને કદાપિ વાહનનું કે કઈ કારણ હશે તો શ્રી
અબાલાલ તે વિષે તજવીજ કરી શકશે

કઠોરમાં પણ ત્યાના શ્રાવકો વગેરેને અમારા આવવા વિષે જણાવવાનું કારણ નથી, તેમ ઊતર-
વાના ઠેકાણા માટે કઈ ગોઠવણ કરવા વિષે તેમને જણાવવાનું કારણ નથી તે માટે જે સહેજે તે
પ્રસંગમાં બની આવશે તેથી અમને અડચણ નહીં આવે શ્રી અબાલાલ સિવાય ખીજા કોઈ મુમુક્ષુઓ
વખતે શ્રી અબાલાલ સાથે આવશે, પણ તેમના આવવા વિષેમાં પણ આગળથી ખબર કઠોરમાં કે
સુરત કે સાચણમાં ન પડે તે અમને ઠીક લાગે છે, કેમકે તેને લીધે અમને પણ પ્રતિબંધ વખતે થાય

અમારી અત્રે સ્થિરતા છે, ત્યાં સુધીમાં અને તો પત્ર પ્રશ્નાદિ લખશો સાધુશ્રી દેવકરજીને
આત્મસ્મૃતિપૂર્વક યથાયોગ્ય પ્રાપ્ત થાય

જે પ્રકારે અસગતાએ, આત્મભાવ સાધ્ય થાય તે પ્રકારે પ્રવર્તવું એ જ જિનની આજ્ઞા છે
આ ઉપાધિરૂપ આપારાદિ પ્રસંગથી નિવર્તવા વાર વાર વિચાર રહ્યા કરે છે, તથાપિ તેનો અપરિ-
પકેવ કાળ બાણી, ઉદયવશે વ્યવહાર કરવો પડે છે પણ ઉપર કહી છે એવી જિનની આજ્ઞા તે ઘણું
કરી વિસ્મરણ થતી નથી અને તમને પણ હાલ તો તે જ ભાવના વિચારવાનું કહીએ છીએ

આં ૨૫૦ પ્રણામ

૫૫૪

મુખર્ષ, પોષ સુદ ૧૦, ૧૯૫૧

શ્રી અબરગામે સ્થિત પરમ સ્નેહી શ્રી સોલાજી પ્રત્યે,

શ્રી મોહમયી ભૂમિથી લિં

આત્મસ્મૃતિપૂર્વક યથાયોગ્ય પ્રાપ્ત થાય

વિશેષ તમારું પત્ર મળ્યું છે

અત્રભુજના પ્રસંગમાં આપે લખતા એમ લખ્યું છે કે કાળ જશે અને કહેણી રહેશે તે આપને
લખવું ઘટારત નહોતું જે કઈ બની શકે એવું હોય તે કરવામાં મારી વિષમતા નથી, પણ તે
પરમાર્થથી અવિરોધી હોય તો થઈ શકે છે, નહીં તો થઈ શકવું પાડું કઠણ પડે છે અથવા નથી
થઈ શકતું, જેથી કાળ જશે અને કહેણી રહેશે, એવો આ અત્રભુજ સળખીનો પ્રસંગ નથી, પણ
તેવો પ્રસંગ હોય તોપણ ગાહી કારણ પર જવા કરતા અતર્ધર્મ પર પ્રથમ જવું એ શ્રેયરૂપ છે,
તે વિસર્જન થવા યોગ્ય નથી

સ પૂર્ણ આત્મસ્વરૂપ કોઈ પણ પુરુષને વિષે પ્રગટવું જોઈએ, એવો આત્માને વિષે નિર્દય પ્રતીતિભાવ આવે છે, અને તે કેવા પુરુષને વિષે પ્રગટવું જોઈએ, એમ વિચાર કરતાં જિન એવા પુરુષને પ્રગટવું જોઈએ એમ સ્પષ્ટ લાગે છે કોઈને પણ આ સૂક્ષ્મ ડગને વિષે આત્મસ્વરૂપ સ પૂર્ણ પ્રગટવાયોગ્ય હોય તો શ્રી વર્દ્ધમાનસ્વામીને વિષે પ્રથમ પ્રગટવાયોગ્ય લાગે છે, અથવા તે દશાતા પુરુષોને વિષે સૌથી પ્રથમ સ પૂર્ણ આત્મસ્વરૂપ—

[અપૂર્ણ]

[૫૧૦]

૫૮૮

સુગઈ, વૈશાખ વદ ૧૦, રવિ, ૧૯૫૧

ૐ

પરમ સ્નેહી શ્રી સોભાજી પ્રત્યે નમસ્કારપૂર્વક—શ્રી સાયલા

આજે પત્ર-૧ મળ્યું છે

‘અલ્પકાળમાં ઉપાધિરહિત થવા ઇચ્છનારે આત્મપરિણતિને કયા વિચારમા આણવી ઘટે છે કે જેથી તે ઉપાધિરહિત થઈ શકે ?’ એ પ્રશ્ન અમે લખ્યું હતું તેના ઉત્તરમા તમે લખ્યું કે ‘ન્યા સુધી રાગળ ધન છે ત્યાં સુધી ઉપાધિરહિત થવાતું નથી, અને તે ય ધન આત્મપરિણતિથી ઓછું પડી જાય તેવી પરિણતિ રહે તો અલ્પકાળમાં ઉપાધિરહિત થવાય.’ એ પ્રમાણે ઉત્તર લખ્યો તે યથાર્થ છે અહીં ‘પ્રશ્નમા વિશેષતા એટલી છે કે ‘પરાણે ઉપાધિયોગ પ્રાપ્ત થતો હોય, તે પ્રત્યે રાગદ્વેષદિ પરિણતિ ઓછી હોય, ઉપાધિ કરવા ચિત્તમા વાર વાર ખેદ રહેતો હોય, અને તે ઉપાધિને ત્યાગ કરવામા પરિણામ રહ્યાં કરતાં હોય, તેમ છતાં ઉદયખળથી ઉપાધિપ્રસંગ વર્તતો હોય તો તે શા ઉપાયે નિવૃત્ત કરી શકાય ?’ એ પ્રશ્ન વિષે જે લક્ષ પહોંચે તે લખશે

‘ભાવાર્થપ્રકાશ’ અથ અમે વાચ્યો છે, તેમા સ પ્રદાયના વિવાદનું કંઈક સમાધાન થઈ શકે એવી રચના કરી છે, પણ તારતમ્યે વાસ્તવ્ય જ્ઞાનવાનની રચના નથી, એમ મને લાગે છે

શ્રી હુ ગરે ‘અમે પુરુષ એક વરખ હે’ એ સવૈયો લખાવ્યો તે વાચ્યો છે શ્રી હુ ગરને એ સવૈયાનો વિશેષ અનુભવ છે, તથાપિ એવા સવૈયામાં પણ ઘણું કરીને છાયા જેવો ઉપદેશ ભેગા આવે છે, અને તેથી અમુક નિર્ણય કરી શકાય, અને કહી નિર્ણય કરી શકાય તો તે પૂર્વાપર અર્થ રોધ રહે છે, એમ ઘણું કરીને લક્ષમા આવતું નથી જીવના પુરુષાર્થધર્મને કેટલીક રીતે એવી વાદ ખળવાન કરે છે, એટલો તે વાણીનો ઉપકાર કેટલાક જીવો પ્રત્યે થવો સભવે છે

શ્રી નવલચ દના હાલ બે પત્તા અને આવ્યા હતાં, કંઈક ધર્મ પ્રકારને બાણુવા વિષે હાલ તેમનું ઇચ્છા થઈ છે, તથાપિ તે અભ્યાસવત્ અને દ્રવ્યાકાર જેવી હાલ સમજવી યોગ્ય છે જો કોઈ પૂર્વન કારણયોગથી એ પ્રકાર પ્રત્યે તેમનો લક્ષ વધશે તો ભાવપરિણામે ધર્મવિચાર કરવાનું બની ગઈ એવે તેનો ક્ષયોપશમ છે

તમારા આજના પત્રમા છેવટે શ્રી હુ ગરે જે સાખી લખાવી છે, ‘વ્યવહારની ગ્રામ પાદ પાદ પરજળી’ એ પદ જેમા પહેલું છે તે યથાર્થ છે ઉપાધિથી ઉદાસ થયેલા ચિત્તને ધીરજનો હેતુ થયે એવી સાખી છે

તમારું તથા શ્રી હુ ગરનું અને આવવા વિષે વિગેષ ચિત્ત છે એમ લખ્યું તે વિશેષ કરી બાણુ શ્રી હુ ગરનું ચિત્ત એવા પ્રકારમા શિથિલ કેટલીક વાર થાય છે, તેમ આ પ્રસંગમા કર્મ કારણ દેખાતું નથી કંઈક શ્રી હુ ગરને દ્રવ્ય (ખહાર)થી માનદશા એવા પ્રસંગમા આડી આવતી હોય જોઈએ એમ અમને લાગે છે, પણ તે એવા વિચારવાનને રહે તે ઘટાગત નથી, પછી બીજા સાખા ન જીવોને વિષે તેવા દોષની નિવૃત્તિ સત્સ ગથી પણ કેમ થાય ?

તમારી મને મળવાની ઇચ્છા હોય તે અટકાવતા મન અસ તોષ પામે છે, તોપણ હાલ અટકાવવાનું મારું ચિત્ત રહે છે, કેમકે ચિત્તની વ્યવસ્થા યથાયોગ્ય નહીં હોવાથી ઉદય પ્રારબ્ધ વિના ણીજ સર્વ પ્રકારના અમ ગુણુ રાખવું યોગ્ય લાગે છે, તે એટલે સુધી કે જેમનો ઓગળાણ પ્રસંગ છે તેઓ પણ હાલ ભૂલી જાય તો સારું, કેમકે સગથી ઉપાધિ નિષ્કારણ વધ્યા કરે છે, અને તેવી ઉપાધિ સહન કરવા યોગ્ય એવું હાલ મારું ચિત્ત નથી નિરુપાયતા સિવાય કંઈ પણ વ્યવહાર કરવાનું હાલ ચિત્ત હોય એમ જણાતું નથી, અને જે વ્યાપાર વ્યવહારની નિરુપાયતા છે, તેથી પણ નિવૃત્ત થવાની ચિંતાના રહ્યા કરે છે તેમ ચિત્તમા ણીજને ઘોષ કરવા યોગ્ય એટલી મારી યોગ્યતા હાલ મને લાગતી નથી, કેમકે જ્યાં સુધી સર્વ પ્રકારના વિષમ સ્થાનકોમા સમવૃત્તિ ન થાય ત્યાં સુધી યથાર્થ આત્મજ્ઞાન કહ્યું જતું નથી, અને જ્યાં સુધી તેમ હોય ત્યાં સુધી તો નિજ અભ્યાસની રક્ષા કરવી ઘટે છે, અને હાલ તે પ્રકારની મારી સ્થિતિ હોવાથી હું આમ વર્તું છું તે ક્ષમાયોગ્ય છે, કેમકે મારા ચિત્તમા અન્ય કોઈ હેતુ નથી

વળતી વખતે શ્રી વદવાણુ સમાગમ કરવાનું થઈ શકે તેવું મારાથી ણી ન શકે તેવું હશે, તો આગળથી તમને લખીશ, પણ મારા સમાગમમા તમે આવ્યાથી મારું ગ્રાવણુ વદવાણુ થયું હતું એમ ણીજાના જાણવામા તે પ્રસંગને લઈને આવે તો તે મને યોગ્ય લાગતું નથી, તેમ વ્યાવહારિક કારણથી તમે સમાગમ કર્યો છે એમ જણાવવું તે અયથાર્થ છે, જેથી જો સમાગમ થવાનું લખવાનું મારાથી ણને તો જેમ વાત અપ્રસિદ્ધ રહે તેમ કરશો, એમ વિનંતિ છે

ત્રણેના પત્ર બુદ્ધા લખી શકવાની અશક્તિને લીધે એક પત્ર લખ્યું છે એ જ વિનંતિ

આં ૨૬૦ પ્રણામ

[૮૭૪-૬]

૫૫૬

મુળઈ, પોષ વદ ૦)), શનિ, ૧૬-૫૧

શુભેચ્છાસ પન્ન ભાઈ સુખલાલ છગનલાલ પ્રત્યે, શ્રી વીરમગામ

સમાગમ વિષે તમને ઇચ્છા છે અને તે પ્રમાણે અનુસરવામા સામાન્યપણે ઘાથ નથી, તથાપિ ચિત્તના કારણથી હાલ વધારે સમાગમમા આવવાનું કરવા વિષે લક્ષ થતો નથી અત્રેથી માહું સુદ ૧૫ ઉપર નિવૃત્ત થવાનો સભવ જણાય છે, તથાપિ તે વખતમા રોકાવા જેટલો અવકાશ નથી, અને મુખ્ય ઉપર જણાવ્યું છે તે કારણ છે, તોપણ જો કંઈ ઘાથ જેવું નહીં હોય, તો સ્ટેશન પર મળવા વિષે આગળથી તમને જણાવીશ મારા આવવા વિષેના અમર વિશેષ કોઈ ને હાલ નહીં જણાવશો, કેમકે વધારે સમાગમમા આવવાનું ઉદ્દાસીનપણું રહે છે

આત્મસ્વરૂપે પ્રણામ

[૪૭૪]

૫૬૦

મુળઈ, પોષ, ૧૬-૫૧

૪૪

જો જ્ઞાનીપુરુષના દૃઢ આશ્રયથી સર્વોત્કૃષ્ટ એવું મોક્ષપદ સુલભ છે, તો પછી ક્ષણેક્ષણે આત્મોપયોગ સ્થિર કરવો ઘટે એવો કંઠણુ માર્ગ તે જ્ઞાનીપુરુષના દૃઢ આશ્રયે પ્રાપ્ત થવો કેમ સુલભ ન હોય ? કેમકે તે ઉપયોગના એકાગ્રપણા વિના તો મોક્ષપદની ઉત્પત્તિ છે નહીં જ્ઞાનીપુરુષના વચનનો દૃઢ આશ્રય જેને થાય તેને સર્વ સાધન સુલભ થાય એવો અખંડ નિશ્ચય સત્પુરુષોએ કર્યો છે, તો પછી અમે કહીએ છીએ કે આ વૃત્તિઓનો જય કરવો ઘટે છે, તે વૃત્તિઓનો જય કેમ ન થઈ શકે ? આટલું સત્ય છે કે આ હુપમકાળને વિષે સત્સંગની સમીપતા કે દૃઢ આશ્રય વિશેષ જોઈએ અને

મને નિવૃત્તિ ઘણું કરી મળી શકે તેમ છે, પણ આ ક્ષેત્ર સ્વભાવે પ્રવૃત્તિવિશેષવાળું છે, જેથી નિવૃત્તિક્ષેત્રે જેવો સત્સમાગમથી આત્મપરિણામનો ઉત્કર્ષ થાય, તેવો ઘણું કરી પ્રવૃત્તિવિશેષમને થવો કઠણ પડે છે જાકી તમે અથવા શ્રી હુ ગર અથવા બંને આવો તે માટે અમને કંઈ અડચણ નથી પ્રવૃત્તિ ઘણી ઝોાછી કરી શકાય તેમ છે, પણ શ્રી હુ ગરનું ચિત્ત આવવા વિષેમા કંઈક વિશેષ શિથિ વર્તે તો આશ્ચર્યથી ન લાવો તોપણ અડચણ નથી, કેમકે તે તરફ થોડા વખતમા સમાગમ થવાનો વખતે યોગ બની શકશે

આ પ્રમાણે લખવાનો અર્થ હતો તમારે એકે આવવું, અને શ્રી હુ ગરે ન આવવું અથવા અમને નિવૃત્તિ હાલ નથી એમ લખવાનો આશય નહોતો માત્ર નિવૃત્તિક્ષેત્રે કેઈ રીતે સમાગમથવા વિષેનું વિશેષપણ જણાવ્યું છે કેઈ વખત વિચારવાનને તો પ્રવૃત્તિક્ષેત્રમા સત્સમાગમ વિશેષ લાભ કારક થઈ પડે છે જ્ઞાનીપુરુષની ભીડમા નિર્મળદશા જોવાનું બને છે એ આદિ નિમિત્તથી વિશેષ લાભકારક પણ થાય છે

તમારે બંનેએ અથવા તમારે આવવા સ બંધમા ક્યારે કરવું તે વિષે મનમા કંઈક વિચાર આવે છે, જેથી હાલ અહીં થી કંઈ વિચાર જણાવ્યા સુધી આવવામા વિલંબ કરશો તો અડચણ નથી પરપરિણતિના કાર્ય કરવાનો પ્રસંગ રહે અને સ્વપરિણતિમા સ્થિતિ રાખ્યા કરવી તે ચૌદમા જિનની સેવા શ્રી આનંદધનજીએ કહી છે તેથી પણ વિશેષ દોઢલું છે

જ્ઞાનીપુરુષને નવ વાડ વિશુદ્ધ પ્રહ્લ્લઅર્થદશા વર્તે ત્યારથી જે સ યમસુખ પ્રગટે છે તે અવર્ણનીય છે ઉપદેશમાર્ગ પણ તે સુખ પ્રગટ્યે પ્રજ્ઞવાયોગ્ય છે શ્રી હુ ગરને અન્ય ત ભક્તિથી પ્રણામ

આમ ૨૫૦ પ્રણામ

[૫૧૩]

૬૦૧

મુળધ, જેઠ સુદ ૧૦, ગિ, ૧૬૫૧

ૐ

પરમ સ્નેહી શ્રી સોભાગ પ્રત્યે - શ્રી સાયલા

ત્રણ દિવસ પ્રથમ તમારો લખેલો કાગળ મળ્યો છે અત્રે આવવાનો વિચાર ઉત્તમ મળતા સુધી ઉપશમ કર્યો છે એમ લખ્યું તે વાત્યું છે ઉત્તર મળતા સુધી આવવાનો વિચાર અટકાવવા વિષ અહીંથી લખ્યું હતું તેના મુખ્ય કારણ આ પ્રમાણે છે. —

અત્રે આપનો આવવાનો વિચાર રહે છે, તેમા એક હેતુ સમાગમલાભનો છે અને બીજો અનિષ્ઠિત હેતુ કંઈક ઉપાધિના સ યોગને લીધે વેપાર પ્રસંગે કોઈને મળવા કંવા વિષનો છે જે પર વિચાર કરતા હાલ આવવાનો વિચાર અટકાવ્યો હોય તોપણ અડચણ નથી એમ લાગ્યું, તેથી એ પ્રમાણે લખ્યું હતું સમાગમયોગ ઘણું કરીને અત્રેથી એક કે દોઢ મહિના પછી નિવૃત્તિ કરી મળવા સ ભવ છે ત્યારે તે ભણી થવા સ ભવ છે અને ઉપાધિ માટે હાલ ત્રણક વગેરે પ્રયાસમા છે તો તમારે આવવાનું તે પ્રસંગે વિશેષ કારણ જેવું તરતમા નથી અમારે તે તરફ આવવાનો પ્રયાસ થવાને વધારે વખત જવા જેવું દેખાશે તો પછી આપને એક આટો ખર્ચ જવાનું જણાવવાનું નિર્ણય છે. આ વિષે જેમ આપનું ધ્યાન પહોંચે તેમ લખેશો

ઘણા મોટા પુરુષાના સિદ્ધિયોગ સ બંધી શાસ્ત્રમા વાત આવે છે, તથા લોકકથામા નેત્રી વગેરે સ લખાય છે તે માટે આપને સ શય રહે છે, તેનો સંદેશમા આ પ્રમાણે ઉત્તર છે —

[૪૭૮]

૫૬૩

મુળર્ધ, માહ સુદ ૮, રવિ, ૧૯૫૧

પત્ર પ્રાપ્ત થયું છે વિસ્તારથી પત્ર લખવાનું હાલમાં બની શકતું નથી તે માટે ચિત્તમાં કંઈક બેઠું થાય છે, તથાપિ પ્રારબ્ધોદય સમજી સમપણું કરું છું

તમે પત્રમાં જે કંઈ લખ્યું છે, તે પર વારંવાર વિચાર કરવાથી, બાગૃતિ રાખવાથી, જેમાં પણ વિષયાદિનું અશુચિ સ્વરૂપ વર્ણવ્યું હોય એવા શાસ્ત્રો અને સત્પુરુષના ચરિત્રો વિચારવાથી તથા કાર્યે કાર્યે લક્ષ રાખી પ્રવર્તવાથી જે કંઈ ઉદાસભાવના થવી ઘટે તે થશે

લિં ૦ રાયચ દના પ્રણામ

૫૬૪

મુળર્ધ, માહ સુદ ૮, રવિ, ૧૯૫૧

અને આ વખતે ત્રણ વર્ષ ઉપરાંત પ્રવૃત્તિનો ઉદય વેદો છે અને ત્યાં આઠવા પછી પણ થોડા દિવસ કંઈ પ્રવૃત્તિનો સળધ રહે, એથી હવે ઉપગમતા પ્રાપ્ત થાય તો સારું, એમ ચિત્તમાં રહે છે બીજી ઉપગમતા હાલ બનવી કઠણ છે, એથી સભાવે છે પણ તમારો તથા શ્રી હુગર વગેરેનો સમાગમ થાય તો સારું એમ ચિત્તમાં રહે છે, માટે શ્રી હુગરને તમે જણાવશો અને તેઓ વવાણિયા આવી શકે તેમ કરશો

કોઈ પણ પ્રકારે વવાણિયા આવવામાં તેમણે કલ્પના કરવી ન ઘટે જરૂર આવી શકે તેમ કરશો

લિં ૦ રાયચ દના પ્રણામ

[૪૭૯]

૫૬૫

મુંબઈ, ફાગણ સુદ ૧૨, શુક્ર, ૧૯૫૧

જે પ્રકારે બધનથી છુટાય તે પ્રકારે પ્રવર્તવું, એ હિતકારી કાર્ય છે બાહ્ય પરિચયને વિચારી વિચારીને નિવૃત્ત કરવો એ છૂટવાનો એક પ્રકાર છે જીવ આ વાત જેટલી વિચારશે તેટલો જ્ઞાની-પુરુષનો માર્ગ સમજવાનો સમય સમીપ પ્રાપ્ત થશે

આં ૦ સ્વં ૦ પ્રણામ

[૪૮૦]

૫૬૬

મુંબઈ, ફાગણ સુદ ૧૩, ૧૯૫૧

અશરણુ એવા સ સારને વિષે નિશ્ચિત બુદ્ધિએ વ્યવહાર કરવો જેને યોગ્ય જણાતો ન હોય અને તે વ્યવહારનો સળધ નિવૃત્ત કરતા તથા એછો કરતા વિશેષ કાળ વ્યતીત થયા કરતો હોય તો તે કામ અલ્પકાળમાં કરવા માટે જીવને શુ કરવું ઘટે ? સમસ્ત સ સાર મૃત્યુ આદિ ભયે અશરણુ છે તે શરણુનો હેતુ થાય એવું કલ્પવું તે મૂળજળ જેવું છે વિચારી વિચારીને શ્રી તીર્થ કર જેવાએ પણ તેથી નિવર્તવું, છૂટવું એ જ ઉપાય શોધ્યો છે તે સ સારના મુખ્ય કારણ પ્રેમબધન તથા દ્વેષબધન સર્વ જ્ઞાનીએ સ્વીકાર્યા છે તેની મૂઝવણું જીવને નિજ વિચાર કરવાનો અવકાશ પ્રાપ્ત થતો નથી, અથવા થાય એવા યોગે તે બધનના કારણથી આત્મવીર્ય પ્રવર્તી શકતું નથી, અને તે સૌ પ્રમાદનો હેતુ છે, અને તેવા પ્રમાદે લેશમાત્ર સમયકાળ પણ નિર્ભય રહેવું કે અબાગૃત રહેવું તે આ જીવનું અતિશય નિર્ણયપણું છે, અવિવેકતા છે, ભ્રાતિ છે, અને ટાળતા અત્યંત કઠણ એવો મોહ છે

સમસ્ત સ સાર જે પ્રવાહથી વહે છે, પ્રેમથી અને દ્વેષથી પ્રેમથી વિરક્ત થયા વિના દ્વેષથી છુટાય નહી, અને પ્રેમથી વિરક્ત થાય તેણે સર્વસ ગથી વિરક્ત થયા વિના વ્યવહારમાં વર્તી અપ્રેમ (ઉદાસ) દશા રાખવી તે ભય કર વ્રત છે જો કેવળ પ્રેમનો ત્યાગ કરી વ્યવહારમાં પ્રવર્તવું કમય તો કેટલાક જીવોની દયાનો, ઉપકારનો, અને સ્વાર્થનો ભગ કરવા જેવું થાય છે, અને તેમ

વર્તે છે, અજ્ઞાની હર્ષવિષાદને પ્રાપ્ત થાય છે

જ્યાં સ પૂર્ણ જ્ઞાન છે ત્યાં તો સ્ત્રીઆદિ પરિગ્રહનો પણ અપ્રસંગ છે તેથી ન્યૂન ભક્તિજ્ઞાનદશામા (ચોથે, પાંચમે ગુણસ્થાનકે જ્યાં તે યોગનો પ્રસંગ સભવે છે, તે દશામા) વર્તતા જ્ઞાની સમ્યક્દષ્ટિને સ્ત્રીઆદિ પરિગ્રહની પ્રાપ્તિ થાય છે

૬૦૪

ૐ

મુંબઈ, જેઠ સુદ ૧૨, બુધ, ૧૯૫૧

મુનિને વચ્ચેનો પુસ્તક (તમે પત્રાદિનો સંગ્રહ લખ્યો છે તે) વાચવાની ઇચ્છા ગ્રહે છે મોકલવામા અડચણ નથી એ જ વિનંતિ

આમ સ્વં પ્રણામ

[૫૧૬]

૬૦૫

મુંબઈ, જેઠ વદ ૨, ૧૯૫૧

સવિગત પત્ર લખવાનો વિચાર હતો, તે પ્રમાણે પ્રવૃત્તિ થઈ શકી નથી હાલ તે તરફ કેટલી સ્થિરતા થવી સભવે છે ? ચોમાસુ ક્યા થવું સભવે છે ? તે જણાવવાનું થાય તો જણાવશો. પત્રમા ત્રણ પ્રશ્નો લખ્યા હતા, તેનો ઉત્તર સમાગમે થઈ શકવાયોગ્ય છે વળતે થોડા વખત પછી સમાગમયોગ બને

વિચારવાનને દેહ છૂટવા સગ થી હર્ષવિવાદ ઘટે નહીં આત્મપરિણામનું વિભાવપણું તે હોતો અને તે જ મુખ્ય મરણ છે સ્વભાવસન્નિભૂતા, તથા તેની દંઢ ઇચ્છા પણ તે હર્ષ વિષાદને દાળે છે

[૫૧૭]

૬૦૬

મુંબઈ, જેઠ વદ ૫, બુધ, ૧૯૫૧

સર્વને વિષે સમભાવની ઇચ્છા રહે છે.

એ શ્રીપાળનો રાસ કરતા, જ્ઞાન અમૃત રસ વૃંદ્યો રે, મુજબ — શ્રી યશોવિજયજી પરમ સ્નેહી શ્રી સોભાગ, શ્રી સાયલા

તીવ્ર વૈરાગ્યવાનને, જે ઉદયના પ્રસંગ શિથિલ કરવામા ઘણી વાર ફળીભૂત થાય છે, તેવા ઉદયના પ્રસંગ જોઈ ચિત્તમા અત્યંત ઉદાસપણું આવે છે. આ સ સાર કયા કાળે પરિચય કરવાયોગ્ય છે ? તથા તેની નિવૃત્તિ ઇચ્છનાર એવા વિચારવાનને પ્રારબ્ધવશાત્ તેનો પ્રસંગ ગ્રહા કરતો હોય તો તે પ્રારબ્ધ બીજે કોઈ પ્રકારે ત્વરાએ વેદી શકાય કે કેમ ? તે તમે તથા શ્રી કુન્દર વિચાર કરીને લખશે

જે તીર્થ કેરે જ્ઞાનનું ફળ વિરતિ કહ્યું છે, તે તીર્થ કરને અત્યંત ભક્તિએ નમસ્કાર હો !

નહી ઇચ્છવામા આવતા છતાં જીવને ભોગવવું પડે છે, એ પૂર્વકર્મનો સગ થ યથાર્થ નિર્લકર છે એ જ વિનંતિ

આમ સ્વં બન્નેને પ્રણામ

[૬૧૬]

૬૦૭

મુંબઈ, જેઠ વદ ૭, ૧૯૫૧

શ્રી મુનિ,

‘જગમની ભુક્તિ તો મર્વે જાણીએ, સમીપ ગ્રહે પણ શરીરનો નહીં મળતો,’

‘એકાંતે વસવું રે એક જ આમને, ભૂલ પડે તો પડે ભજનમા ભગતો.’

— આધવજી અળળા તે માધન ગુ કં ?

કોઈ પણ જીવને અવિનાશી દેહની પ્રાપ્તિ થઈ એમ હીકું નથી, જાણ્યું નથી તથા સ ભવતું નથી, અને મૃત્યુનું આવવું અવશ્ય છે, એવો પ્રત્યક્ષ નિ સ શય અનુભવ છે, તેમ છતાં પણ આ જીવ તે વાત ફરી ફરી ભૂલી ભય છે એ મોટું આશ્ચર્ય છે

જે સર્વજ્ઞ વીતરાગને વિષે અને ત સિદ્ધિઓ પ્રગટી હતી તે વીતરાગે પણ આ દેહને અનિત્ય-ભાવી હીકો છે, તો પછી બીજા જીવો કયા પ્રયોગે દેહને નિત્ય કરી શકશે ?

શ્રી જિનનો એવો અભિપ્રાય છે, કે પ્રત્યેક દ્રવ્ય અને ત પર્યાયવાળું છે જીવને અને તા પર્યાય છે અને પરમાણુને પણ અને તા પર્યાય છે જીવ ચેતન હોવાથી તેના પર્યાય પણ ચેતન છે, અને પરમાણુ અચેતન હોવાથી તેના પર્યાય પણ અચેતન છે જીવના પર્યાય અચેતન નથી અને પરમાણુના પર્યાય સચેતન નથી, એવો શ્રી જિને નિશ્ચય કર્યો છે અને તેમ જ યોગ્ય છે, કેમકે પ્રત્યક્ષ પદાર્થનું સ્વરૂપ પણ વિચારતા તેવું ભાસે છે

જીવ વિષે, પ્રદેશ વિષે, પર્યાય વિષે, તથા સ જ્યાત, અસ જ્યાત, અને ત આદિ વિષયો યથા-શક્તિ વિચાર કરવો જે કઈ અન્ય પદાર્થનો વિચાર કરવો છે તે જીવના મોક્ષાર્થે કરવો છે, અન્ય પદાર્થના જ્ઞાનને માટે કરવો નથી

[૫૦૩]

૫૬૬

મુંબઈ, ફાગણ વદ ૩, ૧૯૫૧

શ્રી સત્પુરુષોને નમસ્કાર

સર્વ કલેશથી અને સર્વ દુઃખથી મુક્ત થવાનો ઉપાય એક આત્મજ્ઞાન છે વિચાર વિના આત્મજ્ઞાન થાય નહીં, અને અસત્સ ગ તથા અસત્પ્રસ ગથી જીવનું વિચારખળ પ્રવર્તતું નથી, એમા કિંચિત્માત્ર સંશય નથી

આર ભપરિચ્છેતું અદ્વૈત્વ કરવાથી અસત્પ્રસ ગનું બળ ઘટે છે, સત્સ ગના આશ્રયથી અ-સત્સ ગનું બળ ઘટે છે અસત્સ ગનું બળ ઘટવાથી આત્મવિચાર થવાનો અવકાશ પ્રાપ્ત થાય છે આત્મ-વિચાર થવાથી આત્મજ્ઞાન થાય છે, અને આત્મજ્ઞાનથી નિજસ્વભાવસ્વરૂપ, સર્વ કલેશ અને સર્વ દુઃખથી રહિત એવો મોક્ષ થાય છે, એ વાત કેવળ સત્ય છે

જે જીવો મોહનિદ્રામા સૂતા છે તે અમુમિ છે, નિરતર આત્મવિચારે કરી મુનિ તો જાગૃત રહે, પ્રમાદીને સર્વથા ભય છે, અપ્રમાદીને કોઈ રીતે ભય નથી, એમ શ્રી જિને કહ્યું છે

સર્વ પદાર્થનું સ્વરૂપ જાણવાનો હેતુ માત્ર એક આત્મજ્ઞાન કરવું એ છે જો આત્મજ્ઞાન ન થાય તો સર્વ પદાર્થના જ્ઞાનનું નિષ્ફળપણ છે

જેટલું આત્મજ્ઞાન થાય તેટલી આત્મસમાધિ પ્રગટે

કોઈ પણ તથારૂપ જોગને પામીને જીવને એક ક્ષણ પણ અતર્લેહજાગૃતિ થાય તો તેને મોક્ષ વિશેષ દૂર નથી

અન્યપરિણામમા જેટલી તાદાત્મ્યવૃત્તિ છે, તેટલો જીવથી મોક્ષ દૂર છે

જો કોઈ આત્મજોગ બને તો આ મનુષ્યપણાનું મૂલ્ય કોઈ રીતે ન થઈ શકે તેવું છે પ્રાચે મનુષ્યદેહ વિના આત્મજોગ બનતો નથી એમ જાણી, અત્યંત નિશ્ચય કરી, આ જ દેહમા આત્મજોગ ઉત્પન્ન કરવો ઘટે

વિચારની નિર્મળતાએ કરી જો આ જીવ અન્યપરિચયથી પાછો વળે તો સહજમા હમણાં જ તેને આત્મજોગ પ્રગટે અસત્સ ગપ્રસ ગનો ઘેરાવો વિશેષ છે, અને આ જીવ તેથી અનાદિકાળનો હીનસત્ત્વ થયો હોવાથી તેથી અવકાશ પ્રાપ્ત કરવા અથવા તેની નિવૃત્તિ કરવા જેમ બને તેમ સત્સ ગનો આશ્રય કરે તો કોઈ રીતે પુરુષાર્થયોગ્ય થઈ વિચાર દશાને પામે

૧૧ સત્સ ગની ઓળખાણ થવી જીવને હર્ષણ છે કેાઈ મહત્ પુણ્યયોગે તે ઓળખાણ થયે નિશ્ચય કરી આ જ સત્સ ગ, સત્પુરુષ છે એવો સાક્ષીભાવ ઉત્પન્ન થયો હોય તે જીવે તો અવશ્ય કરી પ્રવૃત્તિને સ કોચવી, પોતાના દોષ ક્ષણે ક્ષણે, કાર્યે કાર્યે અને પ્રસંગે પ્રસંગે તીક્ષ્ણ ઉપયોગે કરી જોવા, જોઈ ને તે પરિક્ષીણ કરવા, અને તે સત્સ ગને અર્થે દેહત્યાગ કરવાનો યોગ થતો હોય તો તે સ્વીકારવો, પણ તેથી કેાઈ પદાર્થને વિષે વિશેષ ભક્તિસ્નેહ થવા દેવો યોગ્ય નથી તેમ પ્રમાદે રસગારવાદિ દોષે તે સત્સ ગ પ્રાપ્ત થયે પુરુષાર્થ ધર્મ મદ રહે છે, અને સત્સ ગ ફળવાન થતો નથી એમ જાણી પુરુષાર્થ વીર્ય ગોપવલુ ઘટે નહી

૧૨ સત્સ ગનું એટલે સત્પુરુષનું ઓળખાણ થયે પણ તે યોગ નિરતર રહેતો ન હોય તો સત્સ ગથી પ્રાપ્ત થયો છે એવો જે ઉપદેશ તે પ્રત્યક્ષ સત્પુરુષ તુલ્ય જાણી વિચારવો તથા આરાધવો કે જે આરાધનાથી જીવને અપૂર્વ એવું સમ્યક્ત્વ ઉત્પન્ન થાય છે

૧૩ જીવે મુખ્યમા મુખ્ય અને અવશ્યમા અવશ્ય એવો નિશ્ચય રાખવો, કે જે કઈ મારે કરવું છે, તે આત્માને કલ્યાણરૂપ થાય તે જ કરવું છે, અને તે જ અર્થે આ ત્રણ યોગની ઉદયબળે પ્રવૃત્તિ થતી હોય તો થવા દેતા, પણ છેવટે તે ત્રિયોગથી રહિત એવી સ્થિતિ કરવાને અર્થે તે પ્રવૃત્તિને સ કોચતા સ કોચતા ક્ષય થાય એ જ ઉપાય કર્તવ્ય છે તે ઉપાય મિથ્યાશ્રહનો ત્યાગ, સ્વચ્છ હપણનો ત્યાગ, પ્રમાદ અને ઇદ્રિયવિષયનો ત્યાગ એ મુખ્ય છે તે સત્સ ગના યોગમા અવશ્ય આરાધન કર્યા જ રહેવા અને સત્સ ગના પરોક્ષપણામા તો અવશ્ય અવશ્ય આગધન કર્યા જ કરવા, કેમકે સત્સ ગ પ્રસંગમા તો જીવનું કઈક ન્યૂનપણું હોય તો તે નિવારણ થવાનું સત્સ ગ સાધન છે, પણ સત્સ ગના પરોક્ષપણામા તો એક પોતાનું આત્મભળ જ સાધન છે જો તે આત્મજ્ઞ સત્સ ગથી પ્રાપ્ત થયેલા એવા જોધને અનુસરે નહી, તેને આચરે નહી, આચરવામા થતા પ્રમાદને છોડે નહી, તો કેાઈ દિવસે પણ જીવનું કલ્યાણ થાય નહી

સ ક્ષેપમા લખાયલાં જ્ઞાનીના માર્ગના આશ્રયને ઉપદેશનારાં આ વાક્યો મુસુજીવે પોતાના આત્માને વિષે નિરતર પરિણામી કરવાયોગ્ય છે, જે પોતાના આત્મશુભને વિશેષ વિચારવા શરૂ કરે એમ લખ્યા છે.

[૫૨૦]

૨૧૦

મુ ગઈ, અસાડ સુદ ૧, રવિ, ૧૬૫૧

પદ્મરેક દિવસ પ્રથમ એક અને એક આજે એમ બે પત્ર મળ્યા છે આજના પત્રથી બે પ્રશ્ન જાણ્યા છે સ ક્ષેપથી તેનું સમાધાન આ પ્રમાણે છે —

(૧) સત્યનું જ્ઞાન થયા પછી મિથ્યાપ્રવૃત્તિ ન ટળે એમ બને નહી કેમકે જેટલે અર્થે સત્યનું જ્ઞાન થાય તેટલે અર્થે મિથ્યાભાવપ્રવૃત્તિ મટે, એવો જિનનો નિશ્ચય છે કદી પૂર્વપ્રારબ્ધથી બાજ પ્રવૃત્તિનો ઉદય વર્તતો હોય તોપણ મિથ્યાપ્રવૃત્તિમા તાદાત્મ્ય થાય નહી, એ જ્ઞાનનું લક્ષણ છે અને નિત્યપ્રત્યે મિથ્યાપ્રવૃત્તિ પરિક્ષીણ થાય એ જ સત્યજ્ઞાનની પ્રતીતિનું કળ છે મિથ્યાપ્રવૃત્તિ કઈ પણ ટળે નહી, તો સત્યનું જ્ઞાન પણ સ લવે નહી

(૨) દેવલોકમાથી જે મનુષ્યમા આવે તેને લોભ વધારે હોય એ આદિ કંઈ છે તે મામાન્યપદ છે, એકાત નથી એ જ વિનિતિ

પૂર્વના કોઈ વિશેષ અભ્યાસગળથી એ છ કારણોનો વિચાર ઉત્પન્ન થાય છે, અથવા સત્સ ગના આશ્રયથી તે વિચાર ઉત્પન્ન થવાનો યોગ બને છે

અનિત્ય પદાર્થ પ્રત્યે મોહબુદ્ધિ હોવાને લીધે આત્માનું અસ્તિત્વ, નિત્યત્વ, અને અન્યાબાધ સમાધિસુગ્મ ભાનમા આવતું નથી તેની મોહબુદ્ધિમા જીવને અનાદિથી એવું એકાગ્રપણુ આદ્યું આવે છે, કે તેનો વિવેક કરતા કરતા જીવને સુઝાઈને પાણુ વળવુ પડે છે, અને તે મોહાગ્ર થિ છેદવાનો વખત આવવા પહેલા તે વિવેક છોડી દેવાનો યોગ પૂર્વકાળે ધણી વાર બન્યો છે, કેમકે જેનો અનાદિકાળથી અભ્યાસ છે તે, અત્ય ત પુરુષાર્થ વિના, અદ્વપકાળમા છોડી શકાય નહી માટે ફરી ફરી સત્સ ગ, સત્શાસ્ત્ર અને પોતામા સરળ વિચારદશા કરી તે વિષયમા વિશેષ શ્રમ લેવો યોગ્ય છે, કે જેના પરિણામમા નિત્ય શાશ્વત સુખસ્વરૂપ એવુ આત્મજ્ઞાન થઈ સ્વરૂપ આવિર્ભાવ થાય છે એમા પ્રથમથી ઉત્પન્ન થતા સ શય ધોરજથી અને વિચારથી શાત થાય છે અધીરજથી અથવા આડી કદપના કરવાથી માત્ર જીવને પોતાના હિતનો ત્યાગ કરવાનો વખત આવે છે, અને અનિત્ય પદાર્થનો રાગ રહેવાથી તેના કારણે ફરી ફરી સ સારપરિજ્ઞમણુનો યોગ રહ્યા કરે છે

ક ઈ પણુ આત્મવિચાર કરવાની ઇચ્છા તમને વર્તે છે, એમ બાણી ધણો સ તોષ થયો છે તે સ તોષમા મારો ક ઈ સ્વાર્થ નથી માત્ર તમે સમાધિને રસ્તે ચડવા ઇચ્છો છો તેથી સ સારકલેશથી નિવર્તવાનો તમને પ્રસંગ પ્રાપ્ત થશે એવા પ્રકારનો સ ભવ દેખી સ્વભાવે સ તોપ થાય છે એ જ વિનિતિ

આ૦ સ્વ૦ પ્રણામ

[૪૮૩]

૫૭૧

મુંબઈ, ફાગણ વદ ૫, શનિ, ૧૯૫૧

વધારેમા વધારે એક સમયે ૧૦૮ જીવ મુક્ત થાય, એથી વિશેષ ન થાય, એવી લોકસ્થિતિ જિનાગમમા સ્વીકારેલી છે, અને પ્રત્યેક સમયે એક સો આઠ એક મો આઠ જીવ મુક્ત થયા જ કરે છે, એમ ગણીએ, તો તે પરિમાણે ત્રણે કાળમા જેટલા જીવ મોક્ષપ્રાપ્ત થાય, તેટલા જીવની જે અનત સ યયા થાય તે કરતા સ સારનિવાસી જીવોની સ યયા અનતપણે જિનાગમમા નિરૂપી છે, અર્થાત્ ત્રણે કાળમા મુક્તજીવ જેટલા થાય તે કરતા સ સારમા અનતગણુ જીવ રહે, કેમકે તેનું પરિમાણુ જોટલુ વિશેષ છે, અને તેથી મોક્ષમાર્ગનો પ્રવાહ વહ્યા કરતા છતા સ સારમાર્ગ ઉચ્છેદ થઈ જવો સ ભવતો નથી, અને તેથી બધમોક્ષ વ્યવસ્થામા વિષયથિ થતુ નથી આ વિષે વધારે ચર્ચા ચમાગમમાં કરશે તો અડચણુ નથી

જીવના બધમોક્ષની વ્યવસ્થા વિષે સ ક્ષેપમા પત્તુ લગયું છે એ પ્રકારના જે જે પ્રશ્નો હોય તે તે સમાધાન થઈ શકે એવા છે, કોઈ પછી અદ્વપકાળે અને કોઈ પછી વિશેષકાળે સમજે અથવા સમન્વય, પણ એ સૌ વ્યવસ્થાના સમાધાન થઈ શકે એવા છે

સૌ કરતા વિચારવાયોગ્ય વાત તો હાલ એ છે કે, ઉપાધિ કરવામા આવે, અને કેવળ અસ ગદ્દશા રહે એમ બનવુ અત્ય ત કઠણ છે, અને ઉપાધિ કરતા આત્મપરિણામ ચ ચળ ન થાય, એમ બનવુ અસ ભવિત જેવુ છે ઉત્કૃષ્ટ જ્ઞાનીને બાદ કરતા આપણે સૌએ તો આત્મામા જેટલુ અસ પૂર્ણ—અસમાધિપણુ વર્તે છે તે, અથવા વર્તી શકે તેવું હોય તે, ઉચ્છેદ કરવુ, એ વાત લક્ષમા વધારે લેવાયોગ્ય છે

વિશેષ સભવ છે સતદેવ, સદ્ગુરુ અને સત્ધર્મનો જે પ્રકારે દ્રોહ થાય, અવગણ થાય, તથા વિમુખ ભાવ થાય, એ આદિ પ્રવૃત્તિથી, તેમજ અસત્ દેવ, અસત્ગુરુ તથા અસત્ ધર્મનો જે પ્રકારે આગ્રહ થાય, તે સળધી કૃતકૃત્યતા માન્ય થાય, એ આદિ પ્રવૃત્તિથી પ્રવર્તતા ‘અન તાનુળ ધી કપાય’ સભવે છે, અથવા જ્ઞાનીના વચનમા સ્ત્રીપુત્રાદિ ભાવોને જે મર્યાદા પછી ઇચ્છતા નિર્ધ્વંસ પરિણામ કહ્યા છે, તે પરિણામે પ્રવર્તતા પણ ‘અન તાનુળ ધી’ હોવાયોગ્ય છે સંક્ષેપમા ‘અન તાનુળ ધી કપાય’ની વ્યાખ્યા એ પ્રમાણે જણાય છે

જે પુત્રાદિ વસ્તુ લોકસ જ્ઞાએ ઇચ્છવાયોગ્ય જણાય છે, તે વસ્તુ હુ ખદાયક અને અમાગ્નન જાણી પ્રાપ્ત થયા પછી નાશ પામ્યા છતા પણ ઇચ્છવાયોગ્ય લાગતી નહોતી, તેવા પદાર્થની હાલ ઇચ્છા ઉત્પન્ન થાય છે, અને તેથી અનિત્યભાવ જેમ બળવાન થાય તેમ કરવાની જિજ્ઞાસા ઉદ્ભવે છે, એ આદિ ઉદાહરણ સાથે લખ્યું તે વાચ્યું છે

જે પુરુષની જ્ઞાનદશા સ્થિર રહેવા યોગ્ય છે, એવા જ્ઞાનીપુરુષને પણ સ સારપ્રસંગો ઉદ્ભવ હોય તો જાગૃતપણે પ્રવર્તવું ઘટે છે, એમ વીતરાગે કહ્યું છે, તે અન્યથા નથી, અને આપણે મોઝે જાગૃતપણે પ્રવર્તવું કરવામા કંઈ શિથિલતા રાખીએ તો તે સ સારપ્રસંગથી બાધ થતા વાગ ન લાગે, એવો ઉપદેશ એ વચનોથી આત્મામા પરિણામી કરવા યોગ્ય છે, એમા સશય ઘટતો નથી પ્રસંગની સાવ નિવૃત્તિ અશક્ય થતી હોય તો પ્રસંગ સંક્ષેપ કરવો ઘટે, અને ક્રમે ક્રમે સાવ નિવૃત્તિરૂપ પરિણામ આણવું ઘટે, એ મુમુક્ષુ પુરુષનો ભૂમિકાધર્મ છે સત્સંગ, સત્સામ્રના યોગથી તે ધર્મનું આરાધન વિશેષે કરી સભવે છે

૬૧૪

પુત્રાદિ પદાર્થની પ્રાપ્તિમા અનાસક્તિ થવા જેવું થયું હતું પણ તેથી હાલ વિપરીત ભાવના વર્તે છે તે પદાર્થને જોઈ પ્રાપ્તિ સળધી ઇચ્છા ઉદ્ભવે છે, તેથી એમ સમજાય છે કે કોઈ વિશેષ સામર્થ્યવાન મહાપુરુષો સિવાયના સામાન્ય મુમુક્ષુએ તેવા પદાર્થનો, સમાગમ કરી તથાગ્ન અનિત્યપણુ તે પદાર્થનું સમજીને, ત્યાગ કર્યો હોય તો તે ત્યાગનો નિર્વાહ થઈ શકે નહીં તો હાલ જેમ વિપરીત ભાવના ઉત્પન્ન થઈ છે તેમ ઘણું કરીને થવાનો વખત તેવા મુમુક્ષુને આવવાનો નહવ છે અને આવો ક્રમ કેટલાક પ્રસંગો પરથી મોટા પુરુષોને પણ માન્ય હોય તેમ મમનય છે, એ પર સિદ્ધાંતસિધ્ધાંતો કથાસંક્ષેપ તથા બીજા દષ્ટાંત લખ્યા તે માટે સંક્ષેપમા આ લખ્યાથી સમાપ્ત વિચારશે

[૫૨૪]

૬૧૫

મુખર્ષ, અસાડ મુદ ૧૩, શુરુ ૧૬૫૧

શ્રીમદ્ વીતરાગાય નમઃ

શાશ્વત માર્ગનૈષ્ઠિક શ્રી મોભાગ પ્રત્યે યથાયોગ્યપૂર્વક, શ્રી સાયલા

તમારા લખેલા પત્ર મળ્યા છે તથાગ્ન ઉદ્યવિશેષથી પ્રત્યુત્તર લખવાની પ્રવૃત્તિ હાલ ધી સંક્ષેપ રહે છે જેથી અત્રથી પત્ર લખવામા વિલગ થાય છે પણ તમે, કંઈ જાનવાર્તા લખવાનું મને તે લખવામા તે વિલગના કારણથી ન અટકશે હાલ તમાગ તથા શ્રી હુગ્ગના તન્કશી જાનવાર્તા જણાવવાનું થતું નથી, તે લખશે હાલ શ્રી કળીગ્સ પ્રદાયી સાધુનો કંઈ સમાગમ વાય છે કે કેમ? તે લખશે

અત્રેથી થોડા વખત માટે નિવૃત્ત થવારૂપ સમય જાણવા પૃષ્ઠો તેનો ઉત્તર રૂપના ન સંક્ષેપાય છે, જો બનશે તો એક બે દિવસ પછી લખીશ

[૪૮૬]

૫૭૪

મુંબઈ, ફાગણ, ૧૯૫૧

ખનતા સુધી તૃણા ઓછી કરવી જોઈએ જન્મ, જરા, મરણ, કેના છે ? કે જે તૃણા રાખે છે તેના જન્મ, જરા, મરણ છે માટે જેમ અને તેમ તૃણા ઓછી કરતા જવું

[૪૮૭]

૫૭૫

મુંબઈ, ફાગણ, ૧૯૫૧

જેમ છે તેમ નિજ સ્વરૂપ સ પૂર્ણ પ્રકાશે ત્યા સુધી નિજ સ્વરૂપના નિર્દિધ્યાસનમાં સ્થિર રહેવાને જ્ઞાનીપુરુષના વચનો આધારભૂત છે, એમ પરમ પુરુષ શ્રી તીર્થ કરે કહ્યું છે, તે સત્ય છે ખારમે ગુણસ્થાનકે વર્તતા આત્માને નિર્દિધ્યાસનરૂપ ધ્યાનમાં શ્રુતજ્ઞાન એટલે મુખ્ય એવા જ્ઞાનીના વચનોનો આશય ત્યા આધારભૂત છે, એવું પ્રમાણ જનમાર્ગને વિષે વાર વાર કહ્યું છે જોધણીજની પ્રાપ્તિ થયે, નિવાર્ણમાર્ગની યથાર્થ પ્રતીતિ થયે પણ તે માર્ગમા યથાસ્થિત સ્થિતિ થવાને અર્થે જ્ઞાનીપુરુષનો આશ્રય મુખ્ય સાધન છે, અને તે ઠેઠ પૂર્ણ દશા થતા સુધી છે, નહીં તો જીવને પતિત થવાનો ભય છે, એમ માન્યું છે, તો પછી પોતાની મેળે અનાદિથી બ્રાત એવા જીવને સફળરૂના યોગ વિના નિજ સ્વરૂપનું ભાન થવું અશક્ય છે, એમા સ શય કેમ હોય ? નિજ સ્વરૂપનો દૃઢ નિશ્ચય વર્તે છે તેવા પુરુષને પ્રત્યક્ષ જગદ્વ્યવહાર વાર વાર ચૂકવી દે એવા પ્રસંગ પ્રાપ્ત કરાવે છે, તો પછી તેથી ન્યૂનદશામા ચૂકી જવાય એમા આશ્ચર્ય શું છે ? પોતાના વિચારના બળે કરી, સત્સંગ-સત્સાક્ષને આધાર ન હોય તેવા પ્રસંગમા આ જગદ્વ્યવહાર વિશેષ બળ કરે છે, અને ત્યારે વાર વાર શ્રી સફળરૂનું માહાત્મ્ય અને આશ્રયનું સ્વરૂપ તથા સાર્થકપણ અત્યંત અપરોક્ષ સત્ય દેખાય છે

[૪૮૮]

૫૭૬

મુંબઈ, ચૈત્ર, સુદ ૬, સોમ, ૧૯૫૧

આજે પત્ર ૧ પહોંચ્યું છે અત્ર કુશળતા છે પત્ર લખતા લખતા અથવા કંઈ કહેતાં કહેતા વાર વાર ચિત્તની અપ્રવૃત્તિ થાય છે, અને કદિપતનું આટલું બધું માહાત્મ્ય શું ? કહેવું શું ? જાણવું શું ? શ્રવણ કરવું શું ? પ્રવૃત્તિ શી ? એ આદિ વિશ્લેષથી ચિત્તની તેમાં અપ્રવૃત્તિ થાય છે, અને પરમાર્થસંગ થી કહેતા લખતા તેથી બીજા પ્રકારના વિશ્લેષની ઉત્પત્તિ થાય છે, જે વિશ્લેષમા મુખ્ય આ તીવ્ર પ્રવૃત્તિના નિરોધ વિના તેમા, પરમાર્થકથનમા પણ અપ્રવૃત્તિ હાલ એચભૂત લાગે છે આ કારણ વિષે આગળ એક પત્ર સવિગત લખ્યું છે, એટલે વિશેષ લખવા જેવું અત્રે નથી, માત્ર ચિત્તમાં અત્રે વિશેષ સ્ફૂર્તિ થવાથી લખ્યું છે

માતીના વેપાર વગેરેની પ્રવૃત્તિ વધારે ન કરવા સ બધીનું બને તો સારું, એમ લખ્યું તે યથાયોગ્ય છે, અને ચિત્તની નિત્ય ઇચ્છા એમ રહ્યા કરે છે લોભહેતુથી તે પ્રવૃત્તિ થાય છે કે કેમ ? એમ વિચારતા લોભનું નિહાન જણાતું નથી વિષયાદિની ઇચ્છાએ પ્રવૃત્તિ થાય છે, એમ પણ જણાતું નથી, તથાપિ પ્રવૃત્તિ થાય છે, એમા સ દેહે નથી જગત કંઈ લેવાને માટે પ્રવૃત્તિ કરે છે, આ પ્રવૃત્તિ દેવાને માટે થતી હશે એમ લાગે છે, અત્રે એ લાગે છે તે યથાર્થ હશે કે કેમ ? તે માટે વિચારવાનું પુરુષ જે કહે તે પ્રમાણ છે એ જ વિનિતિ

લિ૦ રાયચ દના પ્રણામ

[૪૮૯]

૫૭૭

મુંબઈ, ચૈત્ર, સુદ ૧૩, ૧૯૫૧

હાલ જે કેઈ વેદાંત સ બધી અથો વાચવા અથવા શ્રવણ કરવાનું રહેતું હોય તો તે વિચારનો વિશેષ વિચાર થવા થોડો વખત શ્રી 'આચારાજ', 'સૂયગકાળ' તથા 'ઉત્તરાધ્યયન' વાચવા, વિચારવાનું બને તો કરશે

[૫૨૬]

૬૧૭

ગુનર્ધ, અસાડ વદ ૭, રવિ, ૧૯૫૧

ૐ નમો વીતરાગાય.

સત્સ ગૈષ્ટિક શ્રી સોભાગ, — શ્રી સાયલા

તમારુ તથા શ્રી લહેરાભાઈનુ લખેલુ પત્ર મળ્યું છે

આ ભરતક્ષેત્રને વિષે આ કાળમા કેવળજ્ઞાન સ ભવે કે કેમ ? એ વગેરે પ્રશ્નો લખ્યા હતા, તેના ઉત્તરમા તમારા તથા શ્રી લહેરાભાઈના વિચાર, મળેલા પત્રથી વિશેષ કરી જણ્યા છે એ પ્રશ્નો પર તમને, લહેરાભાઈને તથા શ્રી ડુંગરને વિશેષ વિચાર કર્તવ્ય છે અન્ય દર્શનમા જે પ્રકારે કેવળજ્ઞાનાદિનાં સ્વરૂપ કહ્યા છે, તેમા અને જૈનદર્શનમા તે વિષયના સ્વરૂપ કહ્યા છે, તેમા કેટલોક સુખ્ય લેહ જોવામા આવે છે, તે સૌ પ્રત્યે વિચાર થઈ સમાધાન થાય તો આત્માને કલ્યાણના અગ ભૂત છે, માટે એ વિષય પર વધારે વિચાર થાય તો સારુ

‘અસ્તિ’ એ પદથી માડીને આત્માર્થે સર્વ ભાવ વિચારવાયોગ્ય છે, તેમાં જે સ્વસ્વરૂપ પ્રાપ્તિના હેતુ છે, તે સુખ્યપણે વિચારવાયોગ્ય છે, અને તે વિચાર માટે અન્ય પદાર્થના વિચારની પણ અપેક્ષા રહે છે, તે અર્થે તે પણ વિચારવાયોગ્ય છે

એક બીજા દર્શનનો મોટો લેહ જોવામા આવે છે, તે સર્વની તુલના કરી અમુક દર્શન સાચુ છે એવો નિર્ધાર ગાધા સુસુક્ષ્મથી થવો દુષ્કર છે, કેમકે તે તુલના કરવાની ક્ષયોપગમશક્તિ દેઈકે જીવને હોય છે વળી એક દર્શન સર્વાંશે સત્ય અને બીજા દર્શન સર્વાંશે અસત્ય એમ વિચારમા સિદ્ધ થાય, તો બીજા દર્શનની પ્રવૃત્તિ કરનારની દશા આદિ વિચારવાયોગ્ય છે, કેમકે વૈગ્ય ઉપશમ જેના બળવાન છે તેણે, કેવળ અસત્યનું નિરૂપણ કેમ કર્યું હોય ? એ આદિ વિચારવાયોગ્ય છે, પણ સર્વ જીવથી આ વિચાર થવો દુર્લભ છે અને તે વિચાર કાર્યકારી પણ છે, કલ્યાયોગ્ય છે, પણ તે કોઈ માહાત્મ્યવાનને થવા યોગ્ય છે, ત્યારે ગાકી જે મોક્ષના ઇચ્છક જીવો છે, તેણે તે સ બધી શુ કરવુ ઘટે ? તે પણ વિચારવાયોગ્ય છે

સર્વ પ્રકારના સર્વાંગ સમાધાન વિના સર્વ કર્મથી મુક્ત થવુ અશક્ય છે, એવો વિચાર અમારા ચિત્તમાં રહે છે, અને સર્વ પ્રકારનુ સમાધાન થવા માટે અત તકાળ પુરુષાર્થ કરવો પડતો હોય તો ઘણુ કરી કોઈ જીવ મુક્ત થઈ શકે નહી, તેથી એમ જણાય છે કે અલ્પકાળમા તે સર્વ પ્રકારના સમાધાનના ઉપાય હોવા યોગ્ય છે, જેથી સુસુક્ષ્મ જીવને નિગજાનું કારણ પણ નથી

શ્રાવણ સુદ ૫-૬ ઉપર અત્રેથી નિવર્તવાનુ બને એમ જણાય છે, પણ અહીંથી જતી વખત વચ્ચે રોકાવુ યોગ્ય છે કે કેમ ? તે હજી સુધી વિચારમા આવી ગયુ નથી, કદાપિ જતી કે વળતી વખત વચ્ચે રોકાવાનું થઈ શકે, તો તે કયે ક્ષેત્રે થઈ શકે તે હાલ સ્પષ્ટ વિચારમા આવતુ નથી નહીં ક્ષેત્રસ્પર્શના હશે ત્યા સ્થિતિ થશે

આમ ૨૫૦ પ્રતિ

[૫૨૮]

૬૧૮

ગુનર્ધ, અસાડ વદ ૧૧ ગુરુ, ૧૯૫૧

પરમાર્થનૈષ્ઠિકાદિ શુણ્ણ સ પન્ન શ્રી સોભાગ પ્રત્યે,

પત્ર મળ્યું છે કેવળજ્ઞાનાદિના પ્રશ્નોત્તર પ્રત્યે તમારે તથા શ્રી ડુંગરે તથા લહેરાભાઈએ આ શક્તિ વિચાર કર્તવ્ય છે

જે વિચારવાન પુરુષની દૃષ્ટિમા સ ચારનું સ્વરૂપ નિત્ય પ્રત્યે ક્ષેત્રસ્વરૂપ ભાનમાન નું હોય સાસાંગિક ભોગોપભોગ વિષે વિગ્રસપણ જેવું જેને વર્તનું હોય તેવા વિચારવાનને બીજી કોઈ લોકોપકારાદિ, વ્યાપાગાદિ ઉદય વર્તેલો હોય. તો તે ઉદયપ્રતિગદ્ય ધર્મિન્દ્રિયના સુખને અર્થ નથી

૫૮૦

મુંબઈ, ચૈત્ર વદ ૫, રવિ, ૧૯૫૧

કેટલાક વિચારો જણાવવાની ઇચ્છા રહ્યા કરતાં છતાં પણ કોઈ ઉદ્ય પ્રતિબંધથી તેમ થઈ શકતાં કેટલાક વખત વ્યતીત થયા કરે છે જેથી વિનંતિ છે કે તમે જે કંઈ પણ પ્રસંગોપાત્ત પૂછવા અથવા લખવા ઇચ્છા કરતા હો તો તેમ કરવામા મારા તરફનો પ્રતિબંધ નથી, એમ સમજી લખવા અથવા પૂછવામા અટકશો નહીં એ જ વિનંતિ

આઠ ૨૧૦ પ્રણામ

[૪૬૦]

૫૮૧

મુંબઈ, ચૈત્ર વદ ૮, બુધ, ૧૯૫૧

ચેતનને ચેતન પર્યાય હોય, અને જડને જડ પર્યાય હોય, એ જ પદાર્થની સ્થિતિ છે પ્રત્યેક સમયે જે જે પરિણામ થાય છે તે તે પર્યાય છે વિચાર કરવાથી આ વાત યથાર્થ લાગશે

લખવાનું હાલ ઓછું બની શકે છે તેથી કેટલાક વિચારો જણાવવાનું બની શકતું નથી, તેમ કેટલાક વિચારો ઉપશમ કરવારૂપ પ્રકૃતિનો ઉદ્ય હોવાથી કોઈ કને સ્પષ્ટતાથી કહેવાનું બની શકતું નથી હાલ અત્રે એટલી બધી ઉપાધિ રહેતી નથી, તોપણ પ્રવૃત્તિરૂપ સંગ હોવાથી તથા ક્ષેત્ર ઉતાપરૂપ હોવાથી થોડા દિવસ અત્રેથી નિવૃત્ત થવાનો વિચાર થાય છે હવે તે વિષે જે બને તે બરુ. એ જ વિનંતિ

પ્રણામ

[૪૬૧]

૫૮૨

મુંબઈ, ચૈત્ર વદ ૮, ૧૯૫૧

આત્મવીર્ય પ્રવર્તાવવામાં અને સકોચવામાં બહુ વિચાર કરી પ્રવર્તાવુ ઘટે છે. શુભેન્દ્રાસ પન્ન ભાઈ કુવરજી આજુદજી પ્રત્યે, શ્રી ભાવનગર

વિશેષ વિનંતિ કે, તમારુ લખેલું પત્ર ૧ પ્રાપ્ત થયું છે તે તરફ આવવા સંબંધીમાં નીચે પ્રમાણે સ્થિતિ છે લોકોને અદેશ પડે એવી ભતનો બાહ્ય વ્યવહારનો ઉદ્ય છે અને તેવા વ્યવહાર સાથે બળવાન નિર્જય પુરુષ જેવો ઉપદેશ કરવો તે, માર્ગનો વિરોધ કરવા જેવું છે, અને એમ ભાણીને તથા તેના જેવા બીજા કારણોનુ સ્વરૂપ વિચારી ઘણું કરીને લોકોને અદેશાનો હેતુ થાય તેવા પ્રસંગમા મારુ આવવું થતું નથી વખતે ક્યારેક કોઈ સમાગમમા આવે છે, અને કંઈ સ્વાભાવિક કહેવા કરવાનું થાય છે, એમા પણ ચિંતની ઇચ્છિત પ્રવૃત્તિ નથી પૂર્વે યથાસ્થિત વિચાર કર્યા વિના જીવે પ્રવૃત્તિ કરી તેથી આવા વ્યવહારનો ઉદ્ય પ્રાપ્ત થયો છે, જેથી ઘણી વાર ચિંતમાં શોચ રહે છે, પણ યથાસ્થિત સમપરિણામે વેદવું ઘટે છે એમ ભાણી, ઘણું કરી તેવી પ્રવૃત્તિ રહે છે વળી આત્મહશા વિશેષ સ્થિર થવા અસંગપણામા લક્ષ રહ્યા કરે છે આ વ્યાપારાદિ ઉદ્ય વ્યવહારથી જે જે સંગ થાય છે, તેમા ઘણું કરી અસંગ પરિણામવત્ પ્રવૃત્તિ થાય છે, કેમકે તેમા સારભૂતપણું કંઈ લાગતું નથી. પણ જે ધર્મવ્યવહારના પ્રસંગમા આવવું થાય ત્યા, તે પ્રવૃત્તિ પ્રમાણે વર્તવું ઘટે નહી તેમ બીજા આશય વિચારી પ્રવૃત્તિ કરવામા આવે તો તેટલું સમર્થપણ હાલ નથી, તેથી તેવા પ્રસંગમા ઘણું કરીને મારુ આવવું ઓછું થાય છે, અને એ કેમ ફેરવવાનું ચિંતમા હાલ બેસતું નથી, છતાં તે તરફ આવવાના પ્રસંગમા તેમ કરવાનો કંઈ પણ વિચાર મેં કર્યો હતો, તથાપિ તે કેમ ફેરવતા બીજા વિષમ કારણોનો આગળ પર સભવ થશે એમ પ્રત્યક્ષ દેખાવાથી કેમ ફેરવવા સંબંધીની વૃત્તિ ઉપશમ કરવી યોગ્ય લાગવાથી તેમ કયું છે, આ આશય સિવાય ચિંતમા બીજા આશય પણ તે તરફ હાલ નહી આવવાના સંબંધમા છે, પણ કોઈ લોકવ્યવહારરૂપ કારણથી આવવા વિષેનો વિચાર વિસર્જન કર્યો નથી

યોગ્ય છે, એવી અખંડ શિક્ષા પ્રતિબોધે છે તેમ જ જન જવાએ જે પ્રતિબંધની નિવૃત્તિ માટે પ્રયત્ન કર્યું, તે પ્રતિબંધમાં અભગૃત રહેવાયોગ્ય કોઈ જીવ ન હોય એમ જણાવ્યું છે, તથા અના આત્માર્થનો તે પ્રવર્તનથી પ્રકાશ કર્યો છે, જેવા પ્રકાર પ્રત્યે વિચારતું વિશેષ સ્થિત્યપૂર્ણ વર્તે છે, વર્તાવું ઘટે છે.

જે પ્રકારનું 'પૂર્વપ્રારબ્ધ લોગવ્યે નિવૃત્ત થવાયોગ્ય છે, તે પ્રકારનું પ્રારબ્ધ ઉદાસીનપણે વેદવું ઘટે, જેથી તે પ્રકાર પ્રત્યે પ્રવર્તતા જે કંઈ પ્રસંગ પ્રાપ્ત થાય છે, તે તે પ્રસંગમાં જાગૃત ઉપયોગ ન હોય, તો જીવને સમાધિવિરાધના થતા વાર ન લાગે તે માટે સર્વ સંજ્ઞાવાને મૂળપણે પરિણામી કરી, લોગવ્યા વિના ન જૂટી શકે તેવા પ્રસંગ પ્રત્યે પ્રવૃત્તિ થવા દેવી ઘટે, તોપણ તે પ્રકાર કરતા સર્વાંશ અસંગતા જન્મે તે પ્રકાર ભજવે ઘટે

કેટલાક વખત થયા સહજ પ્રવૃત્તિ અને ઉદીરણ પ્રવૃત્તિ એમ વિભાગે પ્રવૃત્તિ વર્તે છે મુખ્ય પણે સહજ પ્રવૃત્તિ વર્તે છે સહજપ્રવૃત્તિ એટલે પ્રારબ્ધોદયે ઉદ્ભવ થાય તે, પણ જેમાં કર્તાઈ પરિણામ નહીં બીજી ઉદીરણ પ્રવૃત્તિ જે પરાર્થાદિ યોગે કરવી પડે તે હાલ બીજી પ્રવૃત્તિ થવામાં આત્મા સંક્ષેપ થાય છે, કેમકે અપૂર્વ એવા સમાધિયોગને તે કારણથી પણ પ્રતિબંધ થાય છે, એમ સાંભળ્યું હતું તથા જાણ્યું હતું, અને હાલ તેવું સ્પષ્ટાર્થે વેદ્ય છે તે તે કારણોથી વધારે સમાગમના આવવાનું, પત્રાદિથી કંઈ પણ પ્રક્ષોત્તરાદિ જણાવવાનું, તથા બીજા પ્રકારે પરમાર્થાદિ લખવા કરવાનું પણ સંક્ષેપ થવાના પર્યાયને આત્મા ભજે છે એવા પર્યાયને ભજ્યા વિના અપૂર્વ સમાધિને હાનિ સંભવતી હતી એમ છતાં પણ થવાયોગ્ય એવી સંક્ષેપ પ્રવૃત્તિ થઈ નથી

અનેથી આવણુ સુદ પ-૧ના નીકળવાનું થવા સંભવ છે, પણ અહીંથી જતી વખતે સમાગમને યોગ થઈ શકવા યોગ્ય નથી અને અમારા જવાના પ્રસંગ વિષે હાલ તમારે બીજા કોઈ પ્રત્યે પણ જણાવવાનું વિશેષ કારણ નથી, કેમકે જતી વખતે સમાગમ નહીં કરવા સંજ્ઞામાં કંઈ તેમને સંશય પ્રાપ્ત થવાને સંભવ થાય, જેમ ન થાય તો સારું એ જ વિનંતિ

[૬૨૩]

૬૨૧

મુખર્ષિ, આપાદ વદ ૦)), નામ, ૧૬૫

તમને તથા બીજા કોઈ સત્સમાગમની નિષ્ઠાવાળા ભાઈઓને અમારા સમાગમવિષે વિસ્તાર રહે છે તે પ્રકાર જાણ્યામાં રહે છે, પણ તે વિષેનો, અસુક કારણો પ્રત્યે, વિચાર કરતા પ્રવૃત્તિ થઈ નથી, જે કારણો જણાવતાં પણ ચિત્ત સંક્ષેપ થાય છે ભેદે કંઈ પણ તે વિષે સ્પષ્ટાર્થથી લખવાનું જાણ્યું હોય તો પત્ર તથા સમાગમોદિની રાહ જોયા કગળ્યાનું અને તેમાં અનિશ્ચિતપણું થતું હોવાને કંઈ કલેશ પ્રાપ્ત થવા દેવાનું જે અમારા પ્રત્યેથી થાય છે તે થવાનો સંભવ જોડો થાય, પણ તે વિષે સ્પષ્ટાર્થથી લખતા પણ ચિત્ત ઉપશમ પામ્યા કંઈ છે, એટલે સહજે કામ થાય તે થવા દેવું યોગ્ય ભાનું છે

વવાણિયેથી વળતી વખત ઘણું કરી સમાગમનો યોગ થશે ઘણું કરી ચિત્તમાં એમ જન્મે છે કે હાલ વધારે સમાગમ પણ કરી શકવાયોગ્ય દશા નથી પ્રથમથી આ પ્રકારનો વિચાર કરતો હતો, અને જે વિચાર વધારે શ્રેયકારક લાગ્યો હતો, પણ ઉદયવચાત કેટલાક ભાઈઓને સમાગમ થવાનો પ્રસંગ થયો, જે એક પ્રકારે પ્રતિબંધ થવા જેવું નાનું હતું, અને વાત સંકેતે, તેવું થયું છે, એમ લાગે છે વર્તમાન આત્મદશા જોના તેટલો પ્રતિબંધ થવા દેવા યોગ્ય નથી મને સંભવતો નથી અને કંઈક પ્રસંગથી સ્પષ્ટાર્થ જણાવવા યોગ્ય છે

આ આત્માને વિષે શુભનું વિશેષ વ્યક્તવ્ય જાણી તમ વગેરે કોઈ મુખ્ય ભાઈઓની નિવૃત્તિ હોય તોપણ તેથી તે ભક્તિની યોગ્યતા મારે વિષે સંભવે છે એમ સમજવાને જે મને મન નથી, કેમકે બહુ વિચાર કરતા વર્તમાનમાં તો તેવો અંભવ થાય છે, અને તે કારણથી મને મન

સુખસ્વરૂપતા કહી છે જ્ઞાનીપુરુષોના તે વચન અત્યંત સાચા છે, કેમકે સત્સંગથી પ્રત્યક્ષ, અત્યંત પ્રગટ તે વચનોનો અનુભવ થાય છે

નિર્વિકલ્પ ઉપયોગનો લક્ષ્ણસ્થિરતાનો પરિચય કર્યાથી થાય છે સુધારસ, સત્સમાગમ, સત્સાત્મ, સદ્વિચાર અને વૈરાગ્ય-ઉપશમ એ સૌ તે સ્થિરતાના હેતુ છે

[૪૬૪]

૫૮૬

મુખર્ષ, ચૈત્ર વદ ૧૨, રવિ, ૧૯૫૧

ૐ

વધારે વિચારનું સાધન થવા આ પત્ર લખ્યું છે

પૂર્ણજ્ઞાની શ્રી ઋષભદેવાદિ પુરુષોને પણ પ્રારબ્ધોદય લોગવ્યે ક્ષય થયો છે, તો અમ જોવાને તે પ્રારબ્ધોદય લોગવવો જ પડે એમા કંઈ સ શય નથી માત્ર ખેદ એટલો થાય છે કે, અમને આવા પ્રારબ્ધોદયમા શ્રી ઋષભદેવાદિ જેવી અવિષમતા રહે એટલું બળ નથી, અને તેથી પ્રારબ્ધોદય છતાં વાર વાર તેથી અપરિપકવ કાળે છૂટવાની કામના થઈ આવે છે, કે ને આ વિષમ પ્રારબ્ધોદયમા કંઈ પણ ઉપયોગની યથાતથ્યતા ન રહી તો ફરી આત્મસ્થિરતા થતા વળી અવસર ગવેષવો નોંધશે, અને પશ્ચાત્તાપપૂર્વક દેહ છૂટશે, એવી ચિંતા ઘણી વાર થઈ આવે છે.

આ પ્રારબ્ધોદય મટી નિવૃત્તિકર્મ વેદવારૂપ પ્રારબ્ધનો ઉદય થવા આશય રહ્યા કરે છે, પણ તે તરતમા એટલે એકથી દોઢ વર્ષમા થાય એમ તો દેખાતું નથી, અને પણ પણ જવી કંઠણ પડે છે એકથી દોઢ વર્ષ પછી પ્રવૃત્તિકર્મ વેદવારૂપ ઉદય કેવળ પરિક્ષીણ થશે, એમ પણ લાગતું નથી, કંઈક ઉદય વિશેષ મોળો પડશે એમ લાગે છે

આત્માની કેટલીક અસ્થિરતા રહે છે ગયા વર્ષનો મોતી સ બ ધી વ્યાપાર લગભગ પતવા આવ્યો છે આ વર્ષનો મોતી સ બ ધી વ્યાપાર ગયા વર્ષ કરતા લગભગ બમણો થયો છે ગયા વર્ષ જેવું તેમા પરિણામ આવવું કંઠણ છે થોડા દિવસ કરતા હાલ ઠીક છે, અને આ વર્ષે પણ તેનું ગયા વર્ષ જેવું નહીં તોપણ કંઈક ઠીક પરિણામ આવશે એમ સંભવ રહે છે, પણ ઘણો વખત તેના વિચારમા વ્યતીત થવા જેવું થાય છે, અને તે માટે શોચ થાય છે, કે આ એક પરિશ્રુની કામનાના બળવાન પ્રવર્તન જેવું થાય છે, તે શમાવડું ઘટે છે, અને કંઈક કરવું પડે એવા કારણો રહે છે હવે જેમ તેમ ફરી તે પ્રારબ્ધોદય તરત ક્ષય થાય તો સારુ એમ મનમા ઘણી વાર રહ્યા કરે છે

અત્રે જે આડત તથા મોતી સ બ ધી વેપાર છે, તેમાથી મારાથી છૂટવાનું અને અથવા તેનો ઘણો પ્રસંગ એછો થવાનું થાય તેવો કોઈ રસ્તો ધ્યાનમા આવે તો લખશો, ગમે તો આ વિષે સમાગમમા વિશેષતાથી જણાવી શકાય તો જણાવશો આ વાત લક્ષમા રાખશો

ત્રણ વર્ષની લગભગથી એવું વર્તાયા કરે છે, કે પરમાર્થ સ બ ધી કે વ્યવહાર સ બ ધી કંઈ પણ લાખતા ક ટાળો આવી જાય છે, અને લાખતા લાખતા કલ્પિત જેવું લાગવાથી વાર વાર અપૂર્ણ છોડી દેવાનું થાય છે પરમાર્થમા ચિત્ત જે વખતે એકાગ્રવત્ હોય ત્યારે ને પરમાર્થ સ બ ધી લાખવાનું અથવા કહેવાનું બને તો તે યથાર્થ કહેવાય, પણ ચિત્ત અસ્થિરવત્ હોય, અને પરમાર્થસંબંધી લાખવાનું કે કહેવાનું કરવામા આવે તો તે ઉદીરણ જેવું થાય, તેમ જ અતર્વૃત્તિનો યથાતથ્ય તેમા ઉપયોગ નહીં હોવાથી તે આત્મખુદ્ધિથી લખ્યું કે કહ્યું નહીં હોવાથી કલ્પિતરૂપ કહેવાય, જેથી તથા તેવા ખીજા કારણોથી પરમાર્થ સ બ ધી લાખવાનું તથા કહેવાનું ઘણું જોણું થઈ ગયું છે આ સ્થળે સહેજ પ્રશ્ન થશે, કે ચિત્ત અસ્થિરવત્ થઈ જવાનો હેતુ શો છે? પરમાર્થમા જે ચિત્ત વિશેષ એકાગ્ર-

આસાતના થવા જેવું થાય, એવી ણીક રહે છે હાલ આપની ઇચ્છાનુસાર સમાગમ માટે તમે શ્રી હુ ગર તથા શ્રી લહેરાભાઈ નો આવવાનો વિચાર હોય તો એક દિવસ મૂળી રોકાઈશ અને બીજા દિવસે જણાવશો તો મૂળીથી જવાનો વિચાર રાખીશ વળતી વખતે સાચલે જિતવું કે કેમ તેનો તે સમાગમમા તમારી ઇચ્છાનુસાર વિચાર કરીશ

મૂળી એક દિવસ રોકાવાનો વિચાર જો રાખો છો તો સાચલે એક દિવસ રોકાવામા અડગ નથી, એમ આપ નહીં જણાવશો કેમકે એમ વર્તવા જતા ઘણા પ્રકારના અનુક્રમનો જ થવાનો સંભવ છે

એ જ વિનંતિ

૬૨૪

મુળઈ, શ્રાવણ મુહ ૩, ગુરુ, ૧૯૫૧

કોઈ દશાભેદથી અમુક પ્રતિજ્ઞા કરવાની મારી યોગ્યતા નથી

જે પત્ર પ્રાપ્ત થયા છે આ પ્રસંગે સમાગમ સંબંધી પ્રવૃત્તિ થઈ શકવા યોગ્ય નથી

[૫૩૩]

૬૨૫

વવાણિયા, શ્રાવણ મુહ ૧૦, ૧૯૫૧

જી

પર્યાય છે તે પર્યર્થનું વિશેષ સ્વરૂપ છે, તે માટે મન પર્યવજ્ઞાન પણ પર્યાયાર્થિક જ્ઞાન નું વિશેષ એવા જ્ઞાનોપયોગમા ગણ્યું છે, તેનો સામાન્ય ગ્રહણરૂપ વિષય નહીં ભાસવાથી દર્શનોપયોગમા ગણ્યું નથી, એમ સોમવારે જાપોરે જણાવવું થયું હતું, તે પ્રમાણે જૈનદર્શનનો અભિપ્રાય જો આજે જોયો છે. આ વાત વધારે સ્પષ્ટ લખવાથી સમજવાનું થઈ શકે તેવી છે, કેમકે તેને કેટલાક દૃષ્ટાંતાદિકનું સહચારીપણુ ઘટે છે, તથાપિ અત્રે તો તેમ થવું અશક્ય છે

મન.પર્યવસ સંબંધી લખ્યું છે તે પ્રસંગ, ચર્ચવાની નિષ્ણાથી લખ્યું નથી

સોમવારે રાત્રે આશરે અગિયાર વાગ્યા પછી જે કંઈ મારાથી વચનયોગનું પ્રકાગણ થયું હતું તેની સ્મૃતિ રહી હોય તો યથાશક્તિ લખાય તો લખશો

[૫૩૪]

૬૨૬

વવાણિયા, શ્રાવણ મુહ ૧૦, ગુરુ, ૧૯૫૧

‘નિમિત્તવાસી આ જીવ છે,’ એવું એક સામાન્ય વચન છે તે મગપ્રસંગથી થતી પ્રવૃત્તિ પરિણતિ વિષય જોતા પ્રાચીન મિદ્ધાતરૂપ લાગી શકે છે

અનુભવસ્વરૂપ ૫૫

[૫૩૫]

૬૨૭

વવાણિયા, શ્રાવણ મુહ ૧૫, એક, ૧૯૫૧

આત્માર્થે વિચારમાર્ગ અને લક્ષિતમાર્ગ આગમવા યોગ્ય છે, પણ વિચારમાર્ગને યોગ્ય સામર્થ્ય નથી તેને તે માર્ગ ઉપદેશનો ન ઘટે એ વગેરે લખ્યું છે, તે યોગ્ય છે તોપણ તે વિષય પણ લખવાનું ચિત્તમા હાલ આવી શકતું નથી

શ્રી હુ ગરે કેવળદર્શન મંડળી જણાવેલી આગ કા લખી ને વાંચી છે બીજા કા સમજાયા પછી તે પ્રકારની આગ કા સમાય છે, અથવા તે પ્રકાર સમજવા યોગ્ય નથી તેની વાત એવી આગ કા હાલ સંશ્લેષ કરી અથવા ઉપશાન કરી વિશેષ નિષ્ક્ર એવા આત્મદર્શન વિષયો ઘટે છે

શ્રુતજ્ઞાનના સારસ્વરૂપ છે, મોક્ષના ખીજભૂત છે, સમ્યક્ત્વસ્વરૂપ છે તે વાક્ય પ્રત્યે ઉપયોગ સ્થિર થવાથી જીવને નિશ્ચય આવશે, કે જ્ઞાનીપુરુષના સમાગમની ઉપાસના વિના જીવ સ્વચ્છદે નિશ્ચય કરે તે છૂટવાનો માર્ગ નથી

સર્વ જીવનું પરમાત્માપણ છે એમા સંશય નથી તો પછી શ્રી દેવકન્નુજી પોતાને પરમાત્મ-સ્વરૂપ માને તો તે વાત અસત્ય નથી, પણ જ્યાં સુધી તે સ્વરૂપ યથાતથ્ય પ્રગટે નહીં ત્યાં સુધી સુસુક્ષ્મ, જિજ્ઞાસુ રહેવું તે વધારે સારુ છે, અને તે રસ્તે યથાર્થ પરમાત્મપણુ પ્રગટે છે જે માર્ગ મૂકીને પ્રવર્તવાથી તે પદનું ભાન થતું નથી, તથા શ્રી જિન વીતરાગ સર્વજ્ઞ પુરુષોની આસાતના કરવારૂપ પ્રવૃત્તિ થાય છે બીજો મતભેદ કંઈ નથી

મૃત્યુનું આવવું અવશ્ય છે

આ૦ ૨૬૦ પ્રણામ

[૪૬૭]

૫૮૯

મુંબઈ, ચૈત્ર વદ ૧૩, ૧૯૫૧

તમારે વેદાત અથવા વાચવાનો કે તે પ્રસંગની વાતચીત થવણું કરવાનો પ્રસંગ રહેતો હોય તો તે વાંચનથી તથા શ્રવણથી જીવમા વૈરાગ્ય અને ઉપશમ વર્ધમાન થાય તેમ કરવું યોગ્ય છે તેમા પ્રતિપાદન કરેલા સિદ્ધાંતનો નિશ્ચય જો થતો હોય તો કરવામા ગાંધ નથી, તથાપિ જ્ઞાનીપુરુષના સમાગમ, ઉપાસનાથી સિદ્ધાંતનો નિશ્ચય કર્યા વિના આત્મવિરોધ થવા સંભવ છે

[૪૬૮]

૫૯૦

મુંબઈ, ચૈત્ર વદ ૧૪, ૧૯૫૧

આરિત્ર (શ્રી જિનના અભિપ્રાયમા શુ છે ? તે વિચારી સમવસ્થાન થવું) -દશા સંબંધી અનુપ્રેક્ષા કરવાથી જીવમા સ્વસ્થતા ઉત્પન્ન થાય છે તે વિચારે કરી ઉત્પન્ન થયેલી આરિત્રપરિણામ સ્વભાવરૂપ સ્વસ્થતા વિના જ્ઞાન અકુળ છે, એવો જિનનો અભિમત તે અવ્યાખ્યાય સત્ય છે

તે સંબંધી અનુપ્રેક્ષા ઘણી વાર રહ્યા છતાં અચળ પરિણતિનો હેતુ એવો ઉપાધિયોગ તીવ્ર ઉદયરૂપ હોવાથી ચિત્તમાં ઘણું કરી ખેદ જેવું રહે છે, અને તે ખેદથી શિથિલતા ઉત્પન્ન થઈ વિશેષ જણાવવાનું થઈ શકતું નથી બાકી કંઈ જણાવવા વિષે તો ચિત્તમાં ઘણી વાર રહે છે પ્રસંગોપાત્ત કંઈ વિચાર લખો તેમા અડચણ નથી એ જ વિનંતિ

[૪૬૯]

૫૯૧

મુંબઈ, ચૈત્ર, ૧૯૫૧

વિષયાદિ ઇન્દ્રિય પદાર્થ ભોગવી તેથી નિવૃત્ત થવાની ઇચ્છા રાખવી અને તે ક્રમે પ્રવર્તવાથી આગળ પર તે વિષયમૂર્છા ઉત્પન્ન થવી ન સંભવે એમ થવું કઠણ છે, કેમકે જ્ઞાનદશા વિના વિષયનું નિર્મૂળપણુ થવું સંભવતું નથી માત્ર ઉદય વિષયો ભોગવ્યાથી નાશ થાય, પણ જો જ્ઞાનદશા ન હોય તો ઉત્સુક પરિણામ, વિષય આરાધતા ઉત્પન્ન થવા વિના ન રહે, અને તેથી વિષય પરાજિત થવાને બદલે વિશેષ વર્ધમાન થાય જેને જ્ઞાનદશા છે તેવા પુરુષો વિષયાકાંક્ષાથી અથવા વિષયનો અનુભવ કરી તેથી વિરક્ત થવાની ઇચ્છાથી તેમા પ્રવર્તતા નથી, અને એમ જો પ્રવર્તવા બદલ તો જ્ઞાનને પણ આવરણુ આવવાયોગ્ય છે માત્ર પ્રારબ્ધ સંબંધી ઉદય હોય એટલે છૂટી ન શકાય તેથી જ જ્ઞાની-પુરુષની ભોગપ્રવૃત્તિ છે તે પણ પૂર્વપશ્ચાત્ પશ્ચાત્તાપવાળી અને મદમા મદ પરિણામસંયુક્ત હોય

એવા દેહાદિનુ આ ભવમા ઉપર કહ્યું તેમ ભાન થાય એ વાત યથાતથ્ય માનીએ તોપણ ખર્ચ ભવમા અનુભવેલા એવા દેહાદિ અથવા કોઈ દેવલોકાદિ નિવાસસ્થાન અનુભવ્યા હોય તે અનુભવ સ્મૃતિ થઈ છે, અને તે અનુભવ યથાતથ્ય થયો છે, એ શા ઉપરથી સમજાય ?' તો એ પ્રશ્ન સમાધાન આ પ્રમાણે છે. — અમુક અમુક ચોટા અને લિંગ તથા પરિણામ આદિથી પોતાને તેનું ભાન થાય છે, પણ બીજા કોઈ જીવને તેની પ્રતીતિ થવા માટે તો નિયમિતપણે નથી કવચિત્ અમુક દેશમાં, અમુક ગામ, અમુક ઘેર, પૂર્વે દેહ ધારણ થયો હોય અને તેના ચિહ્નો બીજા જીવને જણાવવાથી તે દેશાદિનુ અથવા તેના નિશાનાદિનું કંઈ પણ વિદ્યમાનપણું હોય તો બીજા જીવને પણ પ્રતીતિ નો હેતુ થયો સભવે, અથવા જાતિસ્મૃતિજ્ઞાનવાન કરતા જેનું વિશેષ જ્ઞાન છે તે જાણે તેમજ જેને 'જાતિસ્મૃતિજ્ઞાન' છે, તેનો પ્રકૃત્યાદિને જાણતો એવો કોઈ વિચારવાન પુરુષ પણ જાણે કે આ પુરુષને તેવા કંઈ જ્ઞાનનો સભવ છે, અથવા 'જાતિસ્મૃતિ' હોવી સભવે છે, અથવા જેને 'જાતિસ્મૃતિજ્ઞાન' છે, તે પુરુષના સમયમાં કોઈ જીવ પૂર્વે ભવે આવ્યો છે, વિશેષે કરીને આવ્યો છે તેને તે સમય જણાવતા કંઈ પણ સ્મૃતિ થાય તો તેવા જીવને પણ પ્રતીતિ આવે.

બીજો પ્રશ્ન — 'જીવ સમયે સમયે મરે છે તે કેવી રીતે સમજવું ?' તેનો ઉત્તર આ પ્રમાણે વિચારશે. —

જેમ આત્માને સ્વૃણ દેહનો વિયોગ થાય છે, તેને મરણ કહેવામા આવે છે, તેમ સ્વૃણ દેહ આશ્રય્યાદિ સૂક્ષ્મપર્યાયનો પણ સમયે સમયે હાનિપરિણામ થવાથી વિયોગ થઈ ગયો છે, તેથી તે સમયે સમયે મરણ કહેવા યોગ્ય છે આ મરણ તે વ્યવહાર નયથી કહેવાય છે, નિશ્ચયથી ન આત્માને સ્વાભાવિક એવા જ્ઞાનદર્શનાદિ શુષ્કપર્યાયની વિભાવ પરિણામના યોગને લીધે હાનિ થઈ શકે છે, અને તે હાનિ આત્માના નિત્યપણાદિ સ્વરૂપને પણ ગ્રહી ગઈ છે, તે સમયે સમયે મરણ છે.

ત્રીજો પ્રશ્ન. — 'કેવળજ્ઞાનદર્શનને વિષે ગયા કાળ અને આવતા કાળના પદાર્થ વર્તમાન કાળમા વર્તમાનપણે દેખાય છે, તેમ જ દેખાય કે બીજી રીતે ?' તેનો ઉત્તર આ પ્રમાણે વિચારશે. — વર્તમાનમા વર્તમાનપદાર્થ જેમ દેખાય છે, તેમ ગયા કાળના પદાર્થ ગયા કાળમા જે-વડા હતા તે સ્વરૂપે વર્તમાન કાળમા દેખાય છે, અને આવતા કાળમા તે પદાર્થ જે-વડા પાનડે તે સ્વરૂપપણે વર્તમાનકાળમા દેખાય છે ભૂતકાળે જે જે પર્યાય પદાર્થે ભગ્યા છે, તે કાળપાનડે વર્તમાનમા પદાર્થને વિષે રહ્યા છે અને ભવિષ્યકાળમા જે જે પર્યાય ભગ્યો તેની યોગ્યતા વર્તમાન પદાર્થને વિષે ગઈ છે તે કારણ અને યોગ્યતાનું જ્ઞાન વર્તમાનકાળમા પણ કેવળજ્ઞાનીને વિષે થઈ સ્વરૂપે હોઈ શકે એકે આ પ્રશ્ન પ્રત્યે ઘણા વિચાર જણાવવા યોગ્ય છે.

[૫૩૮]

૬૩૮

જગણિયા, શ્રાવા] વર્ ૧૨, શનિ ૧૯૩૧

ગયા શનિવારનો લખેલો કાગળ પહોંચ્યો છે તે કાળમા ગુણ્ય કરી આ પ્રશ્નો લખ્યા તે તેના ઉત્તર નીચે લખ્યાથી વિચારશે. —

પ્રથમ પ્રશ્નમા એમ જણાવ્યું છે કે, 'એક મનુષ્યપ્રાણી દિવસને વખતે આત્માના સ્વરૂપને અમુક હદ સુધી દેખી શકે છે, અને રાત્રિને વખતે અધાગમા કશું દેખતો નથી' વળી બીજા કાગળ પાછું દેખે છે અને વળી રાત્રિએ અધાગમા કશું દેખતો નથી, તેથી એક અહેવાલમા આ પ્રમાણે આત્માના શુદ્ધ ઉપર અધ્યવસાય બદલાયા વિના નહીં દેખવાનું આવડે, એવું કહે છે કે દેખવું એ આત્માનો શુદ્ધ નહીં પણ મૂર્જાવડીએ દેખાય છે, માટે મૂર્જાનો શુદ્ધ હોવાને નહીં કે હાજરીમા દેખાતું નથી ? અને વળી આવી જ રીતે માલમયાના દષ્ટાને કાન મૂકે એવું કહે છે કે સભાગતુ ત્યારે આત્માના શુદ્ધ કેમ ભુલાઈ જાય છે ?' તેનો સમયમા ઉત્તર —

[૫૦૬]

૫૯૪

મુળર્થ, વૈશાખ સુદ ૧૫, બુધ, ૧૯૫૧

સર્વ કરતા જેમા અધિક સ્નેહ રહ્યા કરે છે એવી આ કાયા તે રોગ, જરાદિથી સ્વાત્માને જ હુ ખરૂં થઈ પડે છે, તો પછી તેથી દૂર એવા ધનાદિથી જીવને તથા રૂપ (યથાયોગ્ય) સુખવૃત્તિ થાય એમ માનતા વિચારવાનની બુદ્ધિ જરૂર હોય પામવી જોઈએ, અને કોઈ બીજા વિચારમા જવી જોઈએ, એવો જ્ઞાનીપુરુષોએ નિર્ણય કર્યો છે, તે યથાતથ્ય છે

[૫૦૭]

૫૯૫

મુળર્થ, વૈશાખ વદ ૭, ગુરુ, ૧૯૫૧

વેદાતાદિમા આત્મસ્વરૂપની જે વિચારણા કહી છે, તે વિચારણા કરતા શ્રી જિનાગમમા જે આત્મસ્વરૂપની વિચારણા કહી છે, તેમા ભેદ પડે છે સર્વ વિચારણાનું ફળ આત્માનું સહજસ્વભાવે પરિણામ થયુ એ જ છે સ પૂર્ણ રાગદ્વેષના ક્ષય વિના સ પૂર્ણ આત્મજ્ઞાન પ્રગટે નહીં એવો નિશ્ચય જિને કહ્યો છે તે, વેદાતાદિ કરતા બળવાન પ્રમાણભૂત છે

[૫૦૮]

૫૯૬

મુળર્થ, વૈશાખ વદ ૭, ગુરુ, ૧૯૫૧

સર્વ કરતા વીતરાગના વચનને સ પૂર્ણ પ્રતીતિનું સ્થાન કહેલુ ઘટે છે કેમકે જ્યાં રાગાદિ દોષનો સ પૂર્ણ ક્ષય હોય ત્યાં સ પૂર્ણ જ્ઞાનસ્વભાવ પ્રગટવાયોગ્ય નિયમ ઘટે છે

શ્રી જિનને સર્વ કરતા ઉત્કૃષ્ટ વીતરાગતા સ ભવે છે, પ્રત્યક્ષ તેમના વચનનું પ્રમાણ છે માટે જે કોઈ પુરુષને જેટલો અશે વીતરાગતા સ ભવે છે, તેટલો અશે તે પુરુષનું વાક્ય માન્યતાયોગ્ય છે સાખ્યાદિ દર્શને બધામોક્ષની જે જે વ્યાખ્યા ઉપદેશી છે, તેથી બળવાન પ્રમાણસિદ્ધ વ્યાખ્યા શ્રી જિન વીતરાગે કહી છે, એમ જાણુ છું

[૫૦૯]

૫૯૭

મુળર્થ, વૈશાખ વદ ૭, ગુરુ, ૧૯૫૧

અમારા ચિત્તને વિષે વાર વાર એમ આવે છે અને એમ પરિણામ સ્થિર રહ્યા કરે છે કે જેવો આત્મકંઠ્યાણુનો નિર્ધાર શ્રી વર્ધ્ધમાનસ્વામીએ કે શ્રી ઋષભાદિએ કર્યો છે, તેવો નિર્ધાર બીજા સ પ્રદાયને વિષે નથી

વેદાતાદિ દર્શનનો લક્ષ આત્મજ્ઞાન ભણી અને સ પૂર્ણ મોક્ષ પ્રત્યે જતો જોવામા આવે છે, પણ તેનો યથાયોગ્ય નિર્ધાર સ પૂર્ણપણે તેમાં જણાતો નથી, અશે જણાય છે, અને કંઈક કંઈ તે પણ પર્યાયફેર દેખાય છે જોકે વેદાતને વિષે કામકામ આત્મચર્યા જ વિવેચી છે, તથાપિ તે ચર્યાસ્પષ્ટપણે અવિરુદ્ધ છે, એમ હજી સુધી લાગી શકતું નથી એમ પણ બને કે વખતે વિચારના કોઈ ઉદ્યમેદ્વથી વેદાતનો આશય બીજે સ્વરૂપે સમજવામા આવતો હોય અને તેથી વિરોધ ભાસતો હોય, એવી આશ કા પણ ફરી ફરી ચિત્તમા કરવામા આવી છે, વિશેષ વિશેષ આત્મવીર્ય પરિણુમાવીને તેને અવિરોધ જોવા માટે વિચાર કર્યા કરેલ છે, તથાપિ એમ જણાય છે કે વેદાત જે પ્રકારે આત્મસ્વરૂપ કહે છે, તે પ્રકારે સર્વથા વેદાત અવિરોધપણુ પામી શકતું નથી કેમકે તે કહે છે તે જ પ્રમાણુ આત્મસ્વરૂપ નથી, કોઈ તેમાં મોટો ભેદ જોવામા આવે છે, અને તે તે પ્રકારે સાખ્યાદિ દર્શનોને વિષે પણ ભેદ જોવામા આવે છે એકમાત્ર શ્રી જિને કહ્યું છે તે આત્મસ્વરૂપ વિશેષ વિશેષ અવિરોધી જોવામા આવે છે અને તે પ્રકારે વેદવામા આવે છે, સ પૂર્ણપણે અવિરોધી જિનનું કહેલું આત્મસ્વરૂપ હોવાયોગ્ય છે, એમ ભાસે છે સ પૂર્ણપણે અવિરોધી જ છે, એમ કહેવામા નથી આવતું તેનો હેતુ માત્ર એટલો જ છે કે, સ પૂર્ણપણે આત્માવસ્થા પ્રગટી નથી જેથી જે અવસ્થા અપ્રગટ છે, તે અવસ્થાનું અનુમાન વર્તમાનમા કરીએ છીએ જેથી તે અનુમાન પર અત્યંત ભાર ન દેવાયોગ્ય ગણી વિશેષ વિશેષ અવિરોધી છે, એમ જણાવ્યું છે, સ પૂર્ણ અવિરોધી હોવાયોગ્ય છે, એમ લાગે છે

આવાં પ્રશ્નો કેટલાક સુસુક્ષ્મ જીવને વિચારની પરિશુદ્ધિને અર્થે કર્તવ્ય છે, અને તેવા પ્રશ્નો સમાધાન જાણવાની ચિત્તમાં સહજ કવચિત્ ધૃષ્ટા પણ રહે છે, તથાપિ લખવામાં વિશેષ ઉપયોગ નોકાઈ શકેવાનું ઘણી મુશ્કેલીથી થાય છે અને તેથી કોઈક વખત લખવાનું બંધ છે અને કોઈક વખત લખવાનું બની શકતું નથી, અથવા નિયમિત ઉત્તર લખવાનું બની શકતું નથી ઘણી કદીને અસુક કાળ સુધી તો હાલ તો તથાપ્રકારે રહેવા યોગ્ય છે, તોપણ પ્રશ્નાદિ લખવામાં તમને પ્રતિબંધ નથી

[૫૩૬]

૬૩૧ વવાણિયા, શ્રાવણ વદ ૧૪, મોમ, ૧૯૫૧

પ્રથમ પદમાં એમ કહ્યું છે કે હે સુસુક્ષ્મ ! એક આત્માને જાણતા સમસ્ત લોકલોકને જાણે, અને સર્વ જાણવાનું ક્ષણ પણ એક આત્મપ્રાપ્તિ છે, માટે આત્માથી જુદા એવા બીજા જાણે જાણવાની વાર વારની ધૃષ્ટાથી તું નિવર્ત અને એક નિઃસ્વરૂપને વિષે દૃષ્ટિ દે, કે જે દૃષ્ટિથી મમ્મ સૃષ્ટિ જોયપણે તારે વિષે દેખાશે તત્ત્વસ્વરૂપ એવા સત્યાત્મમા કહેલા માર્ગનું પણ આ તત્ત્વ છે, એ તત્ત્વજ્ઞાનીઓએ કહ્યું છે, તથાપિ ઉપયોગપૂર્વક તે સમજાવું હુલ્લે છે એ માર્ગ જુદો છે, અને તે સ્વરૂપ પણ જુદું છે, જેમ માત્ર કથનજ્ઞાનીઓ કહે છે તેમ નથી, માટે ઠેકાણે ઠેકાણે જઈને કા પે છે ? કેમકે તે અપૂર્વભાવનો અર્થ ઠેકાણે ઠેકાણેથી પ્રાપ્ત થવાયોગ્ય નથી

બીજા પદનો સંક્ષેપ અર્થ. 'હે સુસુક્ષ્મ ! યમનિયમાદિ જે સાધનો સર્વ શાસ્ત્રમાં કહ્યા છે, તે ઉપર કહેલા અર્થથી નિષ્કેળ ઠરશે એમ પણ નથી, કેમકે તે પણ કારણને અર્થ છે, તે કારણ પ્રમાણે છે : આત્મજ્ઞાન રહી શકે એવી પાત્રતા પ્રાપ્ત થવા, તથા તેમાં સ્થિતિ થાય તેવી જે યજ્ઞ આપવા એ કારણો ઉપદેશ્યા છે તત્ત્વજ્ઞાનીઓએ એથી, એવા હેતુથી એ સાધનો કહ્યા છે, જીવની સમજણમાં સામટો ફેર હોવાથી તે સાધનોમાં જ અટકી રહ્યો અથવા તે સાધન પણ નિવેશ પરિણામે ગ્રહ્યા. આગળથી જેમ બાળકને ચંદ્ર દેખાડવામાં આવે, તેમ તત્ત્વજ્ઞાનીઓએ તત્ત્વનું તત્ત્વ કહ્યું છે '

[૫૪૦]

૬૩૨ વવાણિયા, શ્રાવણ વદ ૧૪, મોમ, ૧૯૫૧

'બાળપણ કરતા યુવાવસ્થામાં ઇન્દ્રિયવિકાર વિશેષ કરી ઉત્પન્ન થાય છે, તેના શું કારણ હોવા નોંધે ?' એમ લખ્યું તે માટે સંક્ષેપમાં આ પ્રમાણે વિચારવાયોગ્ય છે.—

ક્રમે જેમ વય વધે છે, તેમ તેમ ઇન્દ્રિયબળ વધે છે, તેમ તે બળને વિદ્યાગ્નાં દેવો નિમિત્તો મળે છે, અને પૂર્વભવના તેવા વિદ્યાગ્ના સંસ્કાર ગ્રહ્યા છે, તેથી તે નિમિત્ત દિ દે. પામી વિશેષ પરિણામ પામે છે જેમ બીજા છે, તે તથાસ્વ કારણો પામી ક્રમે વૃદ્ધાકાં પવિત્ર છે, તેમ પૂર્વના બીજાત્મ સંસ્કારો ક્રમે કરી વિગેષાકાં પવિત્ર છે

૬૩૩ વવાણિયા, શ્રાવણ વદ ૧૪, મોમ, ૧૯૫૧

આત્માર્ધધૃષ્ટા યોગ્ય શ્રી લક્ષ્મણ પ્રત્યે.

એક આટલું અમારા ચિત્તમા રહે છે કે આ ક્ષેત્ર સામાન્યપણે અનાયૈ ચિત્ત કરી નાખે તેવું છે તેવા ક્ષેત્રમા સત્સમાગમનો યથાસ્થિત લાભ લેવાનું ઘણું કઠણ પડે છે, કેમકે આબુખાબુના સમાગમો, લોકન્યવહાર ગદ્યા ઘણું કરી વિપર્યય રહ્યા, અને તે કારણથી ઘણું કરી કોઈ મુસુલુખ અત્રે ચાહીને સમાગમાર્થે આવવા ઇચ્છા કરતા હોય તેને પણ પ્રત્યુત્તર 'ના' લખવા જેવું બને છે, કેમકે તેના શ્રેયને ખાધ ન થવા દેવો યોગ્ય છે તમારા તથા શ્રી હુ ગરના આવવા સ બ ધર્મા એટલો બધો વિચાર તો ચિત્તમાં થતો નથી, પણ ક ઈક સહજ થાય છે એ સહજ વિચાર થાય છે તે એવા કારણથી થતો નથી કે અત્રેનો ઉદયરૂપ ઉપાધિયોગ જોઈ અમારા પ્રત્યે તમારા ચિત્તમા ક ઈ વિશેષ થાય, પણ એમ રહે છે કે તમારા તથા શ્રી હુ ગર જેવાના સત્સમાગમનો લાભ ક્ષેત્રાદિના વિપર્યય-પણથી યથાયોગ્ય ન લેવાય તેથી ચિત્તમા ખેદ આવી જાય છે જોકે તમારા આવવાના પ્રસંગમા ઉપાધિ ઘણી ઓછી કરવાનું બની શકશે, તથાપિ આબુખાબુના સાધનો સત્સમાગમને અને નિવૃત્તિને વર્ધમાન કરનારા નહીં, તેથી ચિત્તમા સહજ લાગે છે આટલું લખવાથી ચિત્તમા આવેલો એક વિચાર લખ્યો છે એમ સમજવું પણ તમને અથવા શ્રી હુ ગરને અટકાવવા વિષેનો ક ઈ પણ આશય ધારી લખ્યું નથી, પણ એટલો આશય ચિત્તમા છે કે જો શ્રી હુ ગરનું ચિત્ત આવવા પ્રત્યેમા ક ઈક શિથિલ દેખાય તો તેમના પ્રત્યે વિશેષ તમે દબાણ કરશો નહીં, તોપણ અડચણ નથી, કેમકે શ્રી હુ ગરાદિના સમાગમની ઇચ્છા વિશેષ રહે છે, અને અત્રેથી નિવૃત્ત થવાનું થોડા વખત માટે હાલ બને તો કરવાની ઇચ્છા છે તો શ્રી હુ ગરનો સમાગમ કોઈ બીજા નિવૃત્તિક્ષેત્રે કરવાનું થશે એમ લાગે છે

તમારા માટે પણ એવા પ્રકારનો વિચાર રહે છે, તથાપિ તેમા ભેદ એટલો પડે છે કે તમારા આવવાથી અત્રેની કેટલીક ઉપાધિ અદ્ય કેમ કરી શકાય ? તે પ્રત્યક્ષ દેખાડી, તે પ્રત્યેનો વિચાર લેવાનું બની શકે જેટલે અશે શ્રી સોભાગ પ્રત્યે ભક્તિ છે, તેટલે અશે જ શ્રી હુ ગર પ્રત્યે ભક્તિ છે એટલે તેને આ ઉપાધિ વિશે વિચાર જણાવવાથી પણ અમને તો ઉપકાર છે, તથાપિ શ્રી હુ ગરના ચિત્તને ક ઈ પણ વિશેષ થતો હોય અને અત્રે આવવાનું કરાવવું થતું હોય તો સત્સમાગમ યથાયોગ્ય ન થાય તેમ ના બનતું હોય તો શ્રી હુ ગરે અને શ્રી સોભાગે અત્રે આવવામા ક ઈ પ્રતિબંધ નથી એ જ વિનંતિ

આ૦ ૨૧૦ પ્રણામ.

[૫૧૧]

૫૯૯

મુંબઈ, વૈશાખ વદ ૧૪, શુક્ર, ૧૯૫૧

શરણુ (આશ્રય), અને નિશ્ચય કર્તવ્ય છે અધીરજથી ખેદ કર્તવ્ય નથી ચિત્તને દેહાદિ ભયનો વિશેષ પણ કરવો યોગ્ય નથી અસ્થિર પરિણામ ઉપશમાવવા યોગ્ય છે

આ૦ ૨૧૦ પ્ર૦

[૫૧૨]

૬૦૦

મુંબઈ, જેઠ સુદ ૨, રવિ, ૧૯૫૧

અપારવત્ સ સારસમુદ્રથી તારનાર એવા સદ્ધર્મનો નિષ્કારણુ કરુણાથી જેણે ઉપદેશ કર્યો છે, તે જ્ઞાનીપુરુષના ઉપકારને નમસ્કાર હો ! નમસ્કાર હો !

પરમ સ્નેહી શ્રી સોભાગ પ્રત્યે - શ્રી સાયલા

યથાયોગ્યપૂર્વક વિનંતિ કે - તમારું લખેલું પત્ર ૧ ગઈ કાલે મળ્યું છે તમારે તથા શ્રી હુ ગરે અત્રે આવવા વિષેના વિચાર સ બ ધી અહીંથી એક પત્ર અમે લખ્યું હતું તેનો અર્થ સહેજ ફેર સમજાવો જણાય છે તે પત્રમા એ પ્રસંગમાં જે ક ઈ લખ્યું છે તેનો સંક્ષેપમા ભાવાર્થ આ પ્રમાણે છે —

[૫૪૩]

૬૩૮

રાણપુર (હડમતિયા), ભાદરવા વદ ૧૩, ૧૯૫૧

એ પત્ર મળ્યાં હતાં. ગમ્ કાલે અત્રે એટલે રાણપુરની સમીપના ગામમાં આવવું થયું છે
છેલ્લા પત્રમાં પ્રશ્નો લખ્યા હતાં તે પત્ર કયાક ગત થયું જણાય છે સંક્ષેપમાં ઉત્તર નીચે
લખ્યાથી વિચારશો :—

(૧) ધર્મ, અધર્મ દ્રવ્ય સ્વભાવપરિણામી હોવાથી અક્રિય કહ્યાં છે પરમાર્થનયથી એ દ્રવ્ય
પણ સક્રિય છે વ્યવહારનયથી પરમાણુ, પુદ્ગલ અને સંસારી જીવ સક્રિય છે, કેમકે તે અન્યોન
શ્રેણી, ત્યાગ આદિથી એક પરિણામવત્ સંબંધ પામે છે સડવું ચાવત વિધ્વસ પામવું એ પર
માણુ પુદ્ગલના ધર્મ કહ્યા છે

પરમાર્થથી શુભ વર્ણાદિનું પદાટનપણું અને સ્કંધનું મળી વિખરાવાપણું કહ્યું છે...[પત્ર પ્રકાશિત]

[૫૪૪]

૬૩૯

રાણપુર, આસો સુદ ૨, શુક્ર, ૧૯૫૧

કંઈ પણ, અને તો જ્યાં આત્માર્થ ચર્ચિત થતો હોય ત્યાં જવા આવવા, શ્રવણાદિનો પ્રસંગ
કરવાયોગ્ય છે ગમે તો જૈન સિવાય બીજા દર્શનથી વ્યાખ્યા થતી હોય તો તે પણ વિચારણી
શ્રવણ કરવાયોગ્ય છે

[૫૪૬]

૬૪૦

મુંબઈ, આસો સુદ ૧૧, ૧૯૫૧

આજે સવારે અત્રે કુશળતાથી આવવું થયું છે

વેદાંત કહે છે કે આત્મા અસંગ છે, જિન પણ કહે છે કે પરમાર્થનયથી આત્મા તેમ જ છે એ
જ અસંગતા સિદ્ધ થવી, પરિણત થવી તે મોક્ષ છે પરભારી તેવી અસંગતા સિદ્ધ થવી ઘણું કરીને
અસંભવિત છે, અને એ જ માટે જ્ઞાનીપુરુષોએ સર્વ દુષ્ક્રમ્ય કરવાની ઇચ્છા છે જેને એણે
સુમુક્ષુએ સત્સંગની નિત્ય ઉપાસના કરવી એમ જ કહ્યું છે, તે અત્યંત સત્ય છે
અમ પ્રત્યે અનુકંપા રાખશો. કંઈ જ્ઞાનવાર્તા લખશો. શ્રી હુ ગરને પ્રણામ

[૫૪૮]

૬૪૧

મુંબઈ, આસો સુદ ૧૨, મૉમ, ૧૯૫૧

‘દેખતભૂદી ટળે તો સર્વ દુઃખનો ક્ષય થાય’ એવો સ્પષ્ટ અનુભવ થાય છે, તેમ છતાં તે જ
દેખતભૂદીના પ્રવાહમાં જ જીવ વહ્યો બાધ છે, એવા જીવોને આ જગતને વિષે કોઈ એવો આધાર છે
કે જે આધારથી, આશ્રયથી તે પ્રવાહમાં ન વહે ?

[૫૫૦]

૬૪૨

મુંબઈ, આસો સુદ ૧૩, ૧૯૫૧

સમસ્ત વિશ્વ ઘણું કરીને પરકથા તથા પરવૃત્તિમાં વહ્યું બાધ છે, તેમાં રહી સ્થિરતા કયાથી પ્રાપ્ત થાય
આવા અમૂલ્ય મનુષ્યપણાનો એક સમય પણ પરવૃત્તિએ જવા દેવાયોગ્ય નથી, અને કંઈ
પણ તેમ થયા કરે છે તેનો ઉપાય કંઈ વિશેષે કરી ગવેષવાયોગ્ય છે

જ્ઞાનીપુરુષનો નિશ્ચય થઈ અતર્લેહ ન રહે તો આત્મપ્રાપ્તિ સાવ સુલભ છે, એવું જ્ઞાની પોષારી
ગયા છતાં કેમ લોકો ભૂલે છે ? શ્રી હુ ગરને પ્રણામ.

[૫૫૧]

૬૪૩

મુંબઈ, આસો સુદ ૧૩, ૧૯૫૧

શ્રી સ્થલતીર્થવાસી તથા નિળપુરીવાસી સુમુક્ષુજનો પ્રત્યે, શ્રી સ્થલતીર્થ
કંઈ પૂછવાયોગ્ય લાગતું હોય તો પૂછશો

અષ્ટ મહાસિદ્ધિ આદિ જે જે સિદ્ધિઓ કહી છે, ‘ઋ’ આદિ મત્રયોગ કહ્યા છે, તે સર્વ સાચા છે આત્મૈશ્વર્ય પાસે એ સર્વ અદ્વય છે જ્યાં આત્મસ્થિરતા છે, ત્યાં સર્વ પ્રકારના સિદ્ધિયોગ વસે છે આ કાળમા તેવા પુરુષો દેખાતા નથી, તેથી તેની અપ્રતીતિ આવવાનું કારણ છે, પણ વર્તમાનમાં કોઈક જીવમાં જ તેવી સ્થિરતા જોવામાં આવે છે ઘણા જીવોમા સત્વનું ન્યૂનપણુ વર્તે છે, અને તે કારણે તેવા ચમત્કારાદિનું દેખાવાપણુ નથી, પણ તેનું અસ્તિત્વ નથી એમ નથી તમને અદેશો રહે છે એ આશ્ચર્ય લાગે છે જેને આત્મપ્રતીતિ ઉત્પન્ન થાય તેને સહેજે એ વાતનું નિશકપણુ થાય, કેમકે આત્મામા જે સમર્થપણુ છે, તે સમર્થપણુ પાસે એ સિદ્ધિલક્ષ્મિનું કાંઈ પણ વિશેષપણુ નથી એવા પ્રશ્નો કોઈ કોઈ વાર લખો છો તેનું શું કારણ છે, તે જણાવશો એ પ્રકારના પ્રશ્નો વિચારવાનને કેમ હોય ? શ્રી હુ ગરને નમસ્કાર કર્મ જ્ઞાનવાર્તા લખશો

[૫૧૪]

૬૦૨

મુંબઈ, જેઠ સુદ ૧૦, રવિ, ૧૯૫૧

મનમા રાગદ્વેષાદિના પરિણામ થયા કરે છે, તે સમયાદિ પર્યાય ન કહી શકાય, કેમકે સમયનું અત્યંત સૂક્ષ્મપણુ છે, અને મનપરિણામનું સૂક્ષ્મપણુ તેવું નથી પદાર્થનો અત્યંતમા અત્યંત સૂક્ષ્મપરિણતિનો પ્રકાર છે, તે સમય છે

રાગદ્વેષાદિ વિચારોનું ઉદ્ભવ થવું તે જીવે પૂર્વોપાર્જિત કરેલા કર્મના યોગથી છે, વર્તમાનકાળમા આત્માનો પુરુષાર્થ કર્મ પણ તેમા હાનિવૃદ્ધિમાં કારણરૂપ છે, તથાપિ તે વિચાર વિશેષ ગહન છે

શ્રી જિને જે સ્વાધ્યાય કાળ કહ્યા છે, તે યથાર્થ છે તે તે (અકાળના) પ્રસંગે પ્રાણાદિનો કર્મ સંધિલેહ થાય છે ચિત્તને વિક્ષેપનિમિત્ત સામાન્ય પ્રકારે હોય છે, હિંસાદિ યોગનો પ્રસંગ હોય છે, અથવા કોમળ પરિણામમા વિઘ્નભૂત કારણ હોય છે, એ આદિ આશ્રયે સ્વાધ્યાયનું નિરૂપણુ કર્યું છે

અમુક સ્થિરતા થતા સુધી વિશેષ લખવાનું બની શકે તેમ નથી, તોપણ બન્યો તેટલો પ્રયાસ કરી આ ૩ પત્તા લખ્યાં છે.

[૫૧૬-૧]

૬૦૩

મુંબઈ, જેઠ સુદ ૧૦, રવિ, ૧૯૫૧

જ્ઞાનીપુરુષને જે સુખ વર્તે છે, તે નિજસ્વભાવમા સ્થિતિનું વર્તે છે બાહ્યપદાર્થમા તેને સુખ-જુદિ નથી, માટે તે તે પદાર્થથી જ્ઞાનીને સુખદુઃખાદિનું વિશેષપણુ કે ઓછાપણુ કહી શકાતું નથી જોકે સામાન્યપણે શરીરના સ્વાસ્થ્યાદિથી શાતા અને જ્વરાદિથી અશાતા જ્ઞાની અને અજ્ઞાની બન્નેને થાય છે, તથાપિ જ્ઞાનીને તે તે પ્રસંગ હર્ષવિષાદનો હેતુ નથી, અથવા જ્ઞાનના તારતમ્યમા ન્યૂનપણુ હોય તો કર્મક હર્ષવિષાદ તેથી થાય છે, તથાપિ કેવળ અજ્ઞાનગૂતતાને પામવાયોગ્ય એવા હર્ષવિષાદ થતા નથી ઉદયબળે કર્મક તેવા પરિણામ થાય છે, તોપણ વિચારજ્ઞગૂતિને લીધે તે ઉદય ક્ષીણ કરવા પ્રત્યે જ્ઞાનીપુરુષના પરિણામ વર્તે છે

વાયુકેર હોવાથી વહાણનું બીજું તરફ ખેંચાયું થાય છે, તથાપિ વહાણ ચલાવનાર જેમ પહોંચવાયોગ્ય માર્ગ લાણી તે વહાણને રાખવાના પ્રયત્નમા જ વર્તે છે, તેમ જ્ઞાનીપુરુષ મન, વચનાદિ યોગને નિજસ્વભાવમા સ્થિતિ થવા લાણી જ પ્રવર્તાવે છે, તથાપિ ઉદયવાયુયોગે ચર્તિકચિત્ત દશાકેર થાય છે, તોપણ પરિણામ, પ્રયત્ન સ્વધર્મને વિષે છે

જ્ઞાની નિર્ધન હોય અથવા ધનવાન હોય, અજ્ઞાની નિર્ધન હોય અથવા ધનવાન હોય, એવો કર્મનિયમ નથી પૂર્વનિષ્પન્ન શુભઅશુભ કર્મ પ્રમાણે બન્નેને ઉદય વર્તે છે જ્ઞાની ઉદયમા સમ

[૫૫૭]

૬૪૭

મુખર્ષિ, આસો, ૧૯૫૧

અગમ અગોચર નિર્વાણમાર્ગ છે, એમા સ શય નથી પોતાની શક્તિએ, સંસ્કૃતના આશ્રય વિના, તે માર્ગ શોધવો અશક્ય છે, એમ વાર વાર દેખાય છે, એટલું જ નહીં, પણ શ્રી સંસ્કૃત ચરણના આશ્રયે કરી બોધબીજની પ્રાપ્તિ થઈ હોય એવા પુરુષને પણ સંસ્કૃતના સમાગમનુ આરાધન નિત્ય કર્તવ્ય છે જગતના પ્રસંગ ભેતા એમ જણાય છે કે, તેવા સમાગમ અને આશ્રય વિના નિરાલય બોધ સ્થિર રહેવો વિકટ છે

[૫૫૮]

૬૪૮

મુખર્ષિ, આસો, ૧૯૫૧

ૐ

દૃશ્યને અદૃશ્ય કર્તુ, અને અદૃશ્યને દૃશ્ય કર્તુ એવું જ્ઞાનીપુરુષોનું આશ્ચર્યકારક અનંત ઐશ્વર્ય વીર્ય વાણીથી કહી શકાયું યોગ્ય નથી

[૫૫૯]

૬૪૯

મુખર્ષિ, આસો, ૧૯૫૧

ગયેલી એક પળ પણ પાછી મળતી નથી, અને તે અમૂલ્ય છે, તો પછી આખી આયુષ્યક્રિતિ! એક પળનો હીન ઉપયોગ તે એક અમૂલ્ય કૌસ્તુભ ખોવા કરતા પણ વિશેષ હાનિકારક છે, તે તેવી સાઠ પળની એક ઘડીનો હીન ઉપયોગ કરવાથી કેટલી હાનિ થવી ભેઈએ? એમ જ એક દિન, એક પક્ષ, એક માસ, એક વર્ષ અને અનુક્રમે આખી આયુષ્ય સ્થિતિનો હીન ઉપયોગ એ કેટલી હાનિ અને કેટલા અભેચનું કારણ થાય એ વિચાર શુકલ હૃદયથી તરત આવી શકશે મુખ અને આનંદ એ સર્વ પ્રાણી, સર્વ જીવ, સર્વ સત્ત્વ અને સર્વ જ તુને નિરતર પ્રિય છે, છતાં દુઃખ અને આનંદ ભોગવે છે એનું શુ કારણ હોય ભેઈએ? અજ્ઞાન અને તે વડે જિ હગીનો હીન ઉપયોગ. હીન ઉપયોગ થતો અટકાવવાને પ્રત્યેક પ્રાણીની ઇચ્છા હોવી ભેઈએ, પરંતુ કયા સાધન વડે ?

[૫૬૦]

૬૫૦

મુખર્ષિ, આસો, ૧૯૫૧

અતમુખદષ્ટિ જે પુરુષોની થઈ છે, તે પુરુષોને પણ સતત જગૃતિરૂપ લલામણુ શ્રી વીતરાં કહી છે, કેમકે અનંતકાળના અધ્યાસવાળા પદાર્થોનો સંગ છે, તે કંઈ પણ દષ્ટિને આકર્ષે એવો ભય રાખવાયોગ્ય છે આવી ભૂમિકામા આ પ્રકારે લલામણુ ઘટે છે એમ છે તો પછી વિચારદશા જેવી છે એવા મુમુક્ષુ જીવે સતત જગૃતિ રાખવી ઘટે એમ કહેવામા ન આવ્યું હોય, તોપણ અપદ્ધ સમજી શકાય એમ છે કે મુમુક્ષુ જીવે જે જે પ્રકારે પરઅધ્યાસ થવાયોગ્ય પદાર્થોનો ત્યાગ થાય, તે તે પ્રકારે અવસ્ય કરવો ઘટે ભેઈએ આરભપરિગ્રહનો ત્યાગ એ સ્થૂળ દેખાય છે તથાપિ અતમુખદષ્ટિનો હેતુ હોવાથી વાર વાર તેનો ત્યાગ ઉપદેશ્યો છે

[૫૧૫]

૬૦૮

મુંબઈ, જેઠ વદ ૧૦, સોમ, ૧૯૫૧

તથા રૂપ ગંભીર વાક્ય નથી, તોપણ આશય ગંભીર હોવાથી એક લૌકિક વચનનું આત્મામા હાલ ઘણી વાર સ્મરણ થઈ આવે છે, તે વાક્ય આ પ્રમાણે છે — ‘રાડી રુએ, માડી રુએ, પણ સાત ભરતાર વાળી તો મોઢું જ ન ઉઘાડે’ વાક્ય અગભોર હોવાથી લખનામા પ્રવૃત્તિ ન થાત, પણ આશય ગંભીર હોવાથી અને પોતાને વિષે વિચારવાનું વિશેષ દેખાવાથી તમને પરતુ લખવાનું સ્મરણ થતા આ વાક્ય લખ્યું છે, તેના પર યથાશક્તિ વિચાર કરશો એ જ વિનંતિ

લિ૦ રાયચંદના પ્રણામ વાચ્યશોભ

[૫૧૮]

૬૦૯

મુંબઈ, જેઠ, ૧૯૫૧

૧ સહજસ્વરૂપે જીવની સ્થિતિ થવી તેને શ્રી વીતરાજ ‘મોક્ષ’ કહે છે

૨ સહજસ્વરૂપથી જીવ રહિત નથી, પણ તે સહજસ્વરૂપનું માત્ર ભાન જીવને નથી, જે થવું તે જ સહજસ્વરૂપે સ્થિતિ છે

૩ સગના યોગે આ જીવ સહજસ્થિતિને ભૂલ્યો છે, સગની નિવૃત્તિએ સહજસ્વરૂપનું અપરોક્ષ ભાન પ્રગટે છે

૪ એ જ માટે સર્વ તીર્થ કરાદિ જ્ઞાનીઓએ અસગપણુ જ સર્વોત્કૃષ્ટ કહ્યું છે, કે જેના અગે સર્વ આત્મસાધન રહ્યા છે

૫ સર્વ જિનાગમમા કહેલા વચનો એક માત્ર અસગપણુમા જ સમાય છે, કેમકે તે થવાને અર્થે જ તે સર્વ વચનો કહ્યાં છે એક પરમાણુથી માડી ચૌદ રાજલોકની અને મેષોન્મેષથી માડી શૈલેશીઅવસ્થા પર્યંતની સર્વ ક્રિયા વર્ણવી છે, તે એ જ અસગતા સમન્વયવાને અર્થે વર્ણવી છે

૬ સર્વ ભાવથી અસગપણુ થવું તે સર્વથી દુષ્કરમા દુષ્કર સાધન છે, અને તે નિરાશ્રયપણું સિદ્ધ થવું અત્યંત દુષ્કર છે એમ વિચારી શ્રી તીર્થ કરે સત્સગને તેનો આધાર કહ્યો છે, કે જે સત્સગના યોગે સહજસ્વરૂપભૂત એવું અસગપણુ જીવને ઉત્પન્ન થાય છે

૭ તે સત્સગ પણ જીવને ઘણી વાર પ્રાપ્ત થયા છતાં ફળવાન થયો નથી એમ શ્રી વીતરાજે કહ્યું છે, કેમકે તે સત્સગને ઓળખી, આ જીવે તેને પરમહિતકારી બહુયો નથી, પરમસ્નેહે ઉપાસ્યો નથી, અને પ્રાપ્ત પણ અપ્રાપ્ત ફળવાન થવાયોગ્ય સંજ્ઞાએ વિસર્જન કર્યો છે, એમ કહ્યું છે આ અમે કહ્યું તે જ વાતની વિચારણાથી અમારા આત્મામા આત્મશુભ આવિર્ભાવ પામી સહજસમાધિપર્યંત પ્રાપ્ત થયા એવા સત્સગને હું અત્યંત અત્યંત ભક્તિએ નમસ્કાર કરું છું

૮ અવશ્ય આ જીવે પ્રથમ સર્વ સાધનને ગૌણ બાણી, નિર્વાણનો મુખ્ય હેતુ એવો સત્સગ જ સર્વાર્થજીવણું ઉપાસવો યોગ્ય છે, કે જેથી સર્વ સાધન સુલભ થાય છે, એવો અમારો આત્મસાક્ષાત્કાર છે

૯ તે સત્સગ પ્રાપ્ત થયે બે આ જીવને કલ્યાણ પ્રાપ્ત ન થાય તો અવશ્ય આ જીવનો જ વાક છે, કેમકે તે સત્સગના અપૂર્વ, અલભ્ય, અત્યંત દુર્લભ એવા યોગમા પણ તેણે તે સત્સગના યોગને બાધ કરનાર એવા માઠા કારણોનો ત્યાગ ન કર્યો !

૧૦ મિથ્યાગ્રહ, સ્વપ્નદ્રવ્ય, પ્રમાદ અને ધ્રુવિયવિષયથી ઉપેક્ષા ન કરી હોય તો જ સત્સગ ફળવાન થાય નહીં, અથવા સત્સગમા એકનિષ્ઠા, અપૂર્વભક્તિ આણી ન હોય તો ફળવાન થાય નહીં બે એક એવી અપૂર્વભક્તિથી સત્સગની ઉપાસના કરી હોય તો અદ્વયકાળમા મિથ્યાગ્રહાદિ નાશ પામે, અને અનુક્રમે સર્વ દોષથી જીવ મુક્ત થાય

એ બન્ને વાક્ય લોકભાષામાં પ્રવર્ત્યા છે, તે 'આત્મભાષામાંથી' આવ્યા છે જે ઉપર કહ્યા તે પ્રકારે ન શમાયા તે સમજ્યા નથી એમ એ વાક્યનો સારભૂત અર્થ થયો, અથવા બેટલે અશે શમાયા તેટલે અશે સમજ્યા, અને જે પ્રકારે શમાયા તે પ્રકારે સમજ્યા, એટલો વિભાગાર્થ થઈ શકવા યોગ્ય છે, તથાપિ મુખ્યાર્થમાં ઉપયોગ વર્તાવવો ઘટે છે

અન તકાળથી યમ, નિયમ, શાસ્ત્રાવલોકનાદિ કાર્ય કર્યા છતાં સમજાવુ અને શમાવુ એ પ્રકાર આત્મામાં આવ્યો નહીં, અને તેથી પરિભ્રમણનિવૃત્તિ ન થઈ

સમજવા અને શમાવાનું જે કોઈ ઐક્ય કરે, તે સ્વાતુલવપદમાં વર્તે, તેનું પરિભ્રમણ નિવૃત્ત થાય સફળરુપી આજ્ઞા વિચાર્યા વિના જીવે તે પરમાર્થ જાણ્યો નહીં, જાણવાને પ્રતિબંધક અસત્સંગ સ્વપ્ન છે અને અવિચાર તેનો રોધ કર્યો નહીં જેથી સમજાવુ અને શમાવુ તથા બેયનું ઐક્ય ન બન્યું એવો નિશ્ચય પ્રસિદ્ધ છે

અત્રેથી આર ભી ઉપર ઉપરની ભૂમિકા ઉપાસે તો જીવ સમજીને શમાય, એ નિ સદેહ છે.

અન ત જ્ઞાનીપુરુષે અતુલવ કરેલો એવો આ શાશ્વત સુગમ મોક્ષમાર્ગ જીવને લક્ષમાં નથી આવતો, એથી ઉત્પન્ન થયેલુ ખેદ સહિત આશ્ચર્ય તે પણ અત્રે શમાવીએ છીએ સત્સંગ, સદ્વિદ્યા રથી શમાવા સુધીના સર્વ પદ અત્યંત સાચા છે, સુગમ છે, સુગોચર છે, સહજ છે, અને નિ સદેહ છે

ૐ ૐ ૐ ૐ

[૫૬૨]

૬૫૨

મુળર્થ, કારતક સુદ ૩, સોમ, ૧૬૫૨

શ્રી વેદાંતે નિરૂપણ કરેલાં એવા મુમુક્ષુ જીવનાં લક્ષણ તથા શ્રી જિને નિરૂપણ કરેલાં એવા સમ્યક્દષ્ટિ જીવનાં લક્ષણ સાલગવા યોગ્ય છે, (તથારૂપ યોગ ન હોય તો વાંચવા યોગ્ય છે,) વિશેષપણે મનન કરવા યોગ્ય છે, આત્મામાં પરિણામી કરવા યોગ્ય છે, પોતાતુ ક્ષયોપશમનન આશુ જાણીને અહ મમતાદિનો પરાભવ થવાને નિત્ય પોતાતુ ન્યૂનપણુ દેખવુ, વિશેષ સંગ પ્રસંગ સંક્ષેપવા યોગ્ય છે એ જ વિનંતિ

[૫૬૩-૧]

૬૫૩

મુળર્થ, કાર્તિક સુદ ૧૩, શુક્ર, ૧૬૫૨

બે પત્ર મળ્યા છે

આત્મહેતુભૂત એવા સંગ વિના સર્વ સંગ મુમુક્ષુ જીવે સંક્ષેપ કરવા ઘટે છે કેમકે તે વિના પરમાર્થ આધિભૂત થવો કઠણ છે, અને તે કારણે આ વ્યવહાર, દ્રવ્યસયમરૂપ સાધુત્વ શ્રી જિને ઉપદેશ્ય છે એ જ વિનંતિ

સહજાતમદ્વંધ

[૫૬૩-૨]

૬૫૪

મુળર્થ, કારતક સુદ ૧૩, શુક્ર, ૧૬૫૦

પ્રથમ એક પત્ર મળ્યું હતું જે પત્રનો પ્રત્યુત્તર લખવાનો વિચાર કર્યો હતો, તથાપિ વિચાર થી લખી શકવાનું હાલ બની શકતું કઠણ દેખાયું, જેથી આજે સંક્ષેપમાં પહોંચવત્ પત્ર લખવાનો વિચાર થયો હતો આજે તમારું લખેલું બીજું પત્ર મળ્યું છે

અ તર્લક્ષવત્ હાલ જે વૃત્તિ વર્તતી દેખાય છે તે ઉપકારી છે, અને તે તે વૃત્તિ કમે કરી પા માર્થના યથાર્થપણામાં વિશેષ ઉપકારભૂત થાય છે અને તમે બેય પત્ર લખ્યા તેથી કશી હાનિ નથી હાલ સુદરદાસજીના અથ અથવા શ્રી યોગવાસિષ્ઠ વાચ્યો શ્રી બોલાગ અત્રે છે

[૫૨૧]

૬૧૧

મુળર્ધ, અસાડ સુદ ૧, રવિ, ૧૯૫૧

અમુક વનસ્પતિની અમુક ઝતુમા જેમ ઉત્પત્તિ થાય છે, તેમ અમુક ઝતુમા વિપરિણામ પણ થાય છે સામાન્ય રીતે કેરીના રસ સ્પર્શનું વિપરિણામ આદ્રાં નક્ષત્રમા થાય છે આદ્રાં નક્ષત્ર પછી જે કેરી ઉત્પન્ન થાય છે તેનો વિપરિણામકાળ આદ્રાં નક્ષત્ર છે, એમ નથી પણ સામાન્યપણે ચૈત્ર વૈશાખાદિ માસમા ઉત્પન્ન થતી કેરી પરત્વે આદ્રાં નક્ષત્રે વિપરિણામીપણુ સભવે છે.

[૫૨૨]

૬૧૨

મુળર્ધ, અસાડ સુદ ૧, રવિ, ૧૯૫૧

ૐ

પરમ સ્નેહી શ્રી સોભાગ — શ્રી સાયલા

આપના તરફથી બે પત્ર મળ્યા છે અમારાથી હાલ કંઈ વિશેષ લખવાનું થતું નથી, આગળ જે વિસ્તારથી એક પ્રશ્નના સમાધાનમા ઘણા પ્રકારના દ્વિધાત સિદ્ધાંતથી લખવાનું બની શકતું હતું તેટલું હાલ બની શકતું નથી, એટલું જ નહીં પણ ચાર લીટી જેટલું લખવું હોય તોપણ કંઠણ પડે છે, કેમકે અતર્વિચારમા ચિત્તની હાલ પ્રવૃત્તિ વિશેષ રહે છે, અને લખવા વગેરેની પ્રવૃત્તિથી ચિત્ત સંક્ષિપ્ત રહે છે વળી ઉદ્યમ પણ તથાગ્નિ વર્તે છે આગળ કરતા બોલવાના સંબંધમા પણ આ જ પ્રકારે ઘણું કરી ઉદ્યમ વર્તે છે તોપણ લખવા કરતા કેટલીક વાર બોલવાનું કંઈક વિશેષ બની શકે છે જેથી સમાગમે કંઈ બાણવાયોગ્ય પૂછવું હોય તો સ્મરણ રાખશો.

અહોરાત્ર ઘણું કરી વિચારદશા રહ્યા કરે છે, જે સંક્ષેપમા પણ લખવાનું બની શકતું નથી સમાગમમા કંઈ પ્રસંગોપાત્ત કહી શકાશે તો તેમ કરવા ઇચ્છા રહે છે, કેમકે તેથી અમને પણ હિતકારક સ્થિરતા થશે.

કળીરપ થી ત્યા આભ્યા છે, તેમનો સમાગમ કરવામા બાધ સભવતો નથી, તેમ જ કોઈ તેમની પ્રવૃત્તિ થયાયોગ્ય ન લાગતી હોય તો તે વાત પર વધારે લક્ષ ન દેતા કંઈ તેમના વિચારનું અનુકરણ કરવાયોગ્ય લાગે તે વિચારવું.

વૈરાગ્યવાન હોય તેનો સમાગમ કેટલાક પ્રકારે આત્મભાવની ઉન્નતિ કરે છે.

સાયલે અમુક વખત સ્થિરતા કરવા સંબંધી આપે લખ્યું, તે વાત હાલ ઉપશમ કરવાનું ઘણું કરી ચિત્ત રહે છે કેમકે લોકસંબંધી સમાગમથી ઉદ્ધાસભાવ વિશેષ રહે છે તેમ જ એકાંત જેવા યોગ વિના કેટલીક પ્રવૃત્તિનો રોધ કરવો બની શકે નહીં, જેથી આપે લખેલી ઇચ્છા માટે પ્રવૃત્તિ થઈ શકવી અશક્ય છે.

અત્રેથી જે મિતિએ નિવૃત્ત થઈ શકાય તેવું હશે, તે મિતિ તથા ત્યાર પછીની વ્યવસ્થા વિષે વિચાર થયાયોગ્ય થયે તે વિષે આપના તરફ પત્ર લખીશું.

શ્રી ડુગર તથા તમે કંઈ જ્ઞાનવાર્તા લખશો અત્રેથી પત્ર આવે ન આવે તે પર વાટ ન બેશો. શ્રી સોભાગનો વિચાર હાલ આ તરફ આવવા વિષે રહેનો હોય તો હજી વિલંબ કરવો યોગ્ય છે કંઈ જ્ઞાનવાર્તા લખવાનું બને તો લખશો એ જ વિનંતિ.

આઠ સ્વ૦ પ્રણામ

[૫૨૩]

૬૧૩

મુળર્ધ, અસાડ સુદ ૧૧, બુધ, ૧૯૫૧

જે કપાય પરિણામથી અનંત સંસારનો સંબંધ થાય તે કપાય પરિણામને જિનપ્રવચનમા ‘અનતાનુબંધી’ સંજ્ઞા કહી છે જે કપાયમા તન્મયપણે અપ્રશસ્ત (માઠા) ભાવે તીવ્રોપયોગે આત્માની પ્રવૃત્તિ છે, ત્યા ‘અનતાનુબંધી’નો સંભવ છે મુખ્ય કરીને અહીં કહ્યા છે, ને સ્થાનકે તે કપાયનો.

[૫૬૬]

૬૬૧

મુખર્ષ, પોષ સુદ ૮, લોમ, ૧૬૫૨

આને પત્ર એક મળ્યું છે

આત્માર્થ સિવાય, શાસ્ત્રની જે જે પ્રકારે જીવે માન્યતા કરી કૃતાર્થતા માની છે, તે સર્વ 'શાસ્ત્રીયઅભિનિવેશ' છે સ્વચ્છ દત્તા ટળી નથી, અને સત્સમાગમનો યોગ પ્રાપ્ત થયો છે, તે યોગે પણ સ્વચ્છ દત્તા નિર્વાહને અર્થે શાસ્ત્રના કોઈ એક વચનને ગહુવચન જેવું જણાવી, છે મુખ્ય સાધન એવા સત્સમાગમ તેના સમાન કે તેથી વિશેષ ભાર શાસ્ત્ર પ્રત્યે મૂકે છે, તે જીવને પણ 'અપ્રશસ્ત શાસ્ત્રીય અભિનિવેશ' છે આત્મા સમજવા અર્થે શાસ્ત્રો ઉપકારી છે, અને તે પણ સ્વચ્છ દર્શિત પુરુષને, એટલો લક્ષ રાખી સત્શાસ્ત્ર વિચારાય તો તે 'શાસ્ત્રીય અભિનિવેશ' ગણવા યોગ્ય નથી સ હોપથી લખ્યું છે

[૫૭૩]

૬૬૨

મુખર્ષ, પોષ વદ, ૧૬૫૨

સર્વ પ્રકારના લયને રહેવાના સ્થાનકરૂપ એવા આ સ સારને વિષે માત્ર એક વૈરાગ્ય જ અભય છે એ નિશ્ચયમા ત્રણે કાળને વિષે શ કા થવા યોગ્ય નથી

યોગ અસ ખ જે જિન કહ્યા, ઘટમાંડી રિદ્ધિ દાખી રે,

નવપદ તેમ જ બાણુએ, આતમરામ છે સાખી રે '—શ્રી શ્રીયાળરામ

[૫૭૪]

૬૬૩

મુખર્ષ, પોષ, ૧૬૫૨

૪૪

ગૃહાદિ પ્રવૃત્તિના યોગે ઉપયોગ વિશેષ અલાયમાન રહેવા યોગ્ય છે, એમ બાણીને પરમપુણ્ય સર્વસંગપરિત્યાગનો ઉપદેશ કરતા હવા

[૫૭૫]

૬૬૪

મુખર્ષ, પોષ વદ ૨, ૧૬૫૨

સર્વ પ્રકારના લયને રહેવાના સ્થાનકરૂપ આ સ સારને વિષે માત્ર એક વૈરાગ્ય જ અભય છે મોટા મુનિઓને જે વૈરાગ્યદશા પ્રાપ્ત થવી હુર્લભ, તે વૈરાગ્યદશા તો ગૃહવાસને વિષે જેને પ્રાપ્ત વર્તી હતી, એવા શ્રી મહાવીર, ઋષભાદિ પુરુષો પણ ત્યાગને ગ્રહણ કરી આદી નીકળ્યા, એ જ ત્યાગનું ઉત્કૃષ્ટપણુ ઉપદેશ્યું છે

ગૃહસ્થાદિ વ્યવહાર વર્તે ત્યા મુધી આત્મજ્ઞાન ન થાય, કે આત્મજ્ઞાન હોય તેને ગૃહસ્થાદિ વ્યવહાર ન હોય એવો નિયમ નથી, તેમ છતાં પણ જ્ઞાનીને પણ ત્યાગવ્યવહારની ભલામણ પરમ પુરુષોએ ઉપદેશી છે, કેમકે ત્યાગ ઐશ્વર્યને સ્પષ્ટ વ્યક્ત કરે છે, તેથી અને લોકને ઉપકારભૂત છે તેથી, ત્યાગ અકર્તવ્યલક્ષે કર્તવ્ય છે, એમા સ દેહ નથી

સ્વસ્વરૂપને વિષે સ્થિતિ તેને 'પરમાર્થસ યમ' કહ્યો છે તે સ યમને કાણુભૂત એવા અન્ય નિમિત્તોના ગ્રહણને 'વ્યવહારમ યમ' કહ્યો છે કોઈ જ્ઞાનીપુરુષોએ તે સ યમનો પણ નિષેધ કર્યો નથી પરમાર્થની ઉપેક્ષા(લક્ષ વગર)એ જે વ્યવહારસ યમમા જ પરમાર્થસ યમની માન્યતા ગમે તેના વ્યવહારસ યમનો, તેનો અભિનિવેશ ટાળવા, નિષેધ કર્યો છે પણ વ્યવહારસ યમમાં કઈ પણ પરમાર્થની નિમિત્તતા નથી, એમ જ્ઞાનીપુરુષોએ કહ્યું નથી

પરમાર્થના કારણભૂત એવા 'વ્યવહારસ યમ' ને પણ પરમાર્થસ યમ કહ્યો છે

શ્રી ડુંગરની ઇચ્છા વિશેષતાથી લખવાનું બને તો લખશે

પ્રારબ્ધ છે, એમ માનીને જ્ઞાની ઉપાધિ કરે છે એમ જણાતું નથી, પણ પશ્ચિત્તિથી છૂટ્યા છતાં ત્યાગવા જતા આદ્ય કારણો રોકે છે, માટે જ્ઞાની ઉપાધિમહિત દેખાય છે, તથાપિ તેની નિવૃત્તિના પ્રણામ લક્ષને નિત્ય ભજે છે.

નીચેના બોલો પ્રત્યે તમારે તથા શ્રી હુ ગરે વિશેષ વિચારપરિણતિ કરવા યોગ્ય છે.

(૧) કેવળજ્ઞાનનું સ્વરૂપ શા પ્રકારે ઘટે છે ?

(૨) આ ભરતક્ષેત્રમા આ કાળે તેનો સ ભવ હોઈ શકે કે કેમ ?

(૩) કેવળજ્ઞાનીને વિષે કેવા પ્રકારની આત્મસ્થિતિ હોય ?

(૪) સમ્યક્દર્શન, સમ્યક્જ્ઞાન અને કેવળજ્ઞાનના સ્વરૂપમા કેવા પ્રકારે ભેદ હોવાયોગ્ય છે ?

(૫) સમ્યક્દર્શનવાન પુરુષની આત્મસ્થિતિ કેવી હોય ?

તમારે તથા શ્રી હુ ગરે ઉપર જણાવેલા બોલ પર યથાશક્તિ વિશેષ વિચાર કરવા યોગ્ય છે તે સ બ ધી પત્ર વાટે તમારાથી લખાવાયોગ્ય લખશે હાલ અત્રે ઉપાધિનું કેટલુંક ઓછાપણુ છે એ જ વિનિતિ

આં સ્વં યથાયોગ્ય

[૫૨૫]

૬૧૬

મુબઈ, અસાડ વદ, રવિ, ૧૯૫૧

શ્રીમદ્ વીતરાગને નમસ્કાર

શુભેચ્છાસ પન્ન ભાઈ અ બાલાલ તથા ભાઈ ત્રિભોવન પ્રત્યે — શ્રી સ્થ ભતીર્થ

ભાઈ અ બાલાલના લખેલા પત્ર-પત્રાં તથા ભાઈ ત્રિભોવનનું લખેલું પત્ર મળ્યું છે અમુક આત્મહશાના કારણથી વિશેષ કરી લખવા, જણાવવાનું બનતું નથી તેથી કોઈ મુમુક્ષુને થવાયોગ્ય લાભમા મારા તરફથી જે વિલંબ થાય છે, તે વિલંબ નિવૃત્ત કરવાની વૃત્તિ થાય છે, પણ ઉદ્યના કોઈ યોગથી તેમ જ હજી સુધી વર્તવું બને છે

અસાડ વદ ૨ ઉપર આ ક્ષેત્રથી થોડા વખત માટે નિવર્તવાનું બની શકે એવો સ ભવ હતો, તે લગભગમા ખીબા કાર્યનો ઉદ્ય પ્રાપ્ત થવાથી લગભગ અસાડ વદ ૦)) સુધી સ્થિરતા થવા સ ભવ છે અત્રેથી નીકળતા વવાણિયે જતા સુધીમા વચ્ચે એકાદ બે દિવસની સ્થિતિ કરવાનું વૃત્તિમા યથા-યોગ્ય લાગતું નથી વવાણિયે કેટલા દિવસની સ્થિતિ સ ભવે છે, તે અત્યારે વિચારમા આવી શક્યું નથી, પણ ભાદ્રપદ સુદ દશમની લગભગે અત્રે આવવાના કંઈ કારણ સ ભવે અને તેથી એમ લાગે છે કે વવાણિયા શ્રાવણ સુદ ૧૫ સુધી અથવા શ્રાવણ વદ ૧૦ સુધી રહેવું થાય વળતી વખતે શ્રાવણ વદ દશમે વવાણિયેથી નીકળવાનું થાય તો ભાદ્રપદ સુદ દશમ સુધી વચ્ચે કોઈ 'નિવૃત્તિ ક્ષેત્રે' રોકાવાનું બની શકે હાલ તે સ બ ધી વધારે વિચારવાનું અશક્ય છે

હાલ આટલું વિચારમા આવે છે કે જે કોઈ નિવૃત્તિક્ષેત્રે રોકાવાનું થાય તોપણ મુમુક્ષુભાઈઓ થી વધારે પ્રસંગ કરવાનું મારાથી બનવું અશક્ય છે જોકે આ વાત પર હજી વિશેષ વિચાર થવા સ ભવે છે

સત્સમાગમ અને સત્શાસ્ત્રના લાભને ઈચ્છતા એવા મુમુક્ષુઓને આરભ પરિશદ અને રસ સ્વાદાદિ પ્રતિબંધ સંલેપ કરવાયોગ્ય છે, એમ શ્રી જિનાદિ મહાપુરુષોએ કહ્યું છે જ્યાં સુધી પોતાના દોષ વિચારી સંલેપ કરવાને પ્રવૃત્તિમાન ન થવાય ત્યાં સુધી સત્પુરુષનો કહેલો માર્ગ પરિણામ પામવો કઠણ છે આ વાત પર મુમુક્ષુ જીવે વિશેષ વિચાર કરવો ઘટે છે

નિવૃત્તિક્ષેત્રે રોકાવા સ બ ધી વિચાર વધારે સ્પષ્ટતાથી જણાવવાનું બનશે તો કરીશ હાલ આ વાત માત્ર પ્રસંગે તમને જણાવા અર્થે લખી છે, જે વિચાર અસ્પષ્ટ હોવાથી ખીબા મુમુક્ષુભાઈઓને પણ જણાવવા યોગ્ય નથી તમને જણાવવામા પણ કોઈ રાગ હેતુ નથી એ જ વિનિતિ

આં સ્વં યથાયોગ્ય

લખવાનું નિયમિતપણે રાખશે. અને અત્રથી ઉત્તર લખવામા કંઈ નિયમિતતા તે પરથી ધણું કરીને થઈ શકશે

ત્રિવિધ ત્રિવિધ નમસ્કાર

[૫૮૦]

૬૭૦

સુ ખઈ, ફાગણ સુદ ૧, ૧૯૫૨

ૐ સદ્ગુરુપ્રસાદ

જ્ઞાનીના સર્વ વ્યવહાર પરમાર્થમૂળ હોય છે, તોપણ જે દિવસે ઉદય પણ આત્માકાર વર્તે તે દિવસને ધન્ય છે

સર્વ હુ.ખથી સુકૃત થવાનો સર્વોત્કૃષ્ટ ઉપાય આત્મજ્ઞાનને કહ્યો છે, તે જ્ઞાનીપુરુષોના વચન સાચાં છે, અત્ય ત સાચા છે

જ્યાં સુધી જીવને તથા રૂપ આત્મજ્ઞાન ન થાય ત્યાં સુધી આત્ય તિક બંધનની નિવૃત્તિ ન હોય એમા સંશય નથી

તે આત્મજ્ઞાન થતા સુધી જીવે મૂર્તિમાન આત્મજ્ઞાનસ્વરૂપ એવા સદ્ગુરુદેવનો નિરંતર આશ્રય અવશ્ય કરવા યોગ્ય છે, એમા સંશય નથી તે આશ્રયનો વિચોગ હોય ત્યારે આશ્રયભાવના નિત્ય કર્તવ્ય છે

ઉદયને યોગે તથા રૂપ આત્મજ્ઞાન થયા પ્રથમ ઉપદેશકાર્ય કરવું પડતું હોય તો વિચારવાનું મુમુક્ષુ પરમાર્થના માર્ગને અનુસરવાને હેતુભૂત એવા સત્પુરુષની ભક્તિ, સત્પુરુષના ગુણશ્રાવ, સત્પુરુષ પ્રત્યે પ્રમોદભાવના અને સત્પુરુષ પ્રત્યે અવિરોધભાવના લોકોને ઉપદેશ છે, જે પ્રકારે મત મતાંતરનો અભિનિવેશ ટળે, અને સત્પુરુષના વચન ગ્રહણ કરવાની આત્મવૃત્તિ થાય તેમ કરે છે વર્તમાનકાળમાં તે પ્રકારની વિશેષ હાનિ થશે એમ જાણી જ્ઞાનીપુરુષોએ આ કાળને હૃવમકાળ કહ્યો છે, અને તેમ પ્રત્યક્ષ દેખાય છે

સર્વ કાર્યમાં કર્તવ્ય માત્ર આત્માર્થ છે, એ સંભાવના નિત્ય મુમુક્ષુ જીવે કરવી યોગ્ય છે.

૬૭૧

સુખઈ, ફાગણ સુદ ૩, ગવિ, ૧૯૫૨

તમારો કાગળ એક આજે મળ્યો છે તે કાગળમાં શ્રી હુ ગરે જે પ્રશ્નો લખાવ્યા છે તેના વિશેષ સમાધાન અર્થે પ્રત્યક્ષ સમાગમ પર લક્ષ રાખવા યોગ્ય છે

પ્રશ્નોથી ઘણો સંતોષ થયો છે જે પ્રારબ્ધના ઉદયથી અત્રે સ્થિતિ રહે છે, તે પ્રારબ્ધ જે પ્રકારે વિશેષ કરી વેદાય તે પ્રકારે વર્તાય છે અને તેથી વિસ્તારપૂર્વક પત્રાદિ લખવાનું ઘણું કરીને થતું નથી

શ્રી સુદરદાસજીના અથો પ્રથમથી તે છેવટ સુધી અનુક્રમે વિચારવાનું થાય તેમ હાલ કચ્છો તો કેટલાક વિચારનું સ્પષ્ટીકરણ થશે પ્રત્યક્ષ સમાગમે ઉત્તર સમજાવવા યોગ્ય હોવાથી કાગળ દ્વારા માત્ર પહોંચ લખી છે એ જ

ભક્તિભાવે નમસ્કાર

[૫૮૧]

૬૭૨

સુખઈ, ફાગણ સુદ ૧૦, ૧૯૫૦

ૐ સદ્ગુરુપ્રસાદ

આત્માર્થ શ્રી સોભાગ તથા શ્રી હુ ગર પ્રત્યે — શ્રી સાયલા

વિસ્તારપૂર્વક કાગળ લખવાનું હાલમા થતું નથી, તેથી ચિત્તમા વૈગમ્ય ઉપશમાદિ વિદ્યેય

પણ આત્મહિતાર્થે ટાળવો હોય તો ટાળી શકવાના શા ઉપાય હોવા બોધ્યો? તે સંબંધી કંઈ જણાવવાનું થાય તો કરશો એ જ વિનંતિ

આ૦ ૨૫૦ થયાછ

[૫૩૦]

૬૧૯

મુબઈ, અસાડ વદ ૧૪, રવિ, ૧૯-૫૧

ૐ

નમો વીતરાગાય

સર્વ પ્રતિબંધથી મુક્ત થયા વિના સર્વ દુઃખથી મુક્ત થવું સંભવતું નથી
પરમાર્થનૈષ્ઠિક શ્રી સોભાગ પ્રત્યે— શ્રી સાચલા

અત્રેથી વવાણિયા તરફ જતા સાચલે ઊતરવા સ બંધી તમારી વિશેષ આહવા બાણી છે, અને તે વિષે કંઈ પણ પ્રકાર બને તો સારું એમ કંઈક ચિત્તમા રહેતું હતું, તથાપિ એક કારણે ભોતાં બીજું કારણ બાધ પામતું હોય ત્યાં કેમ કરવું ઘટે? તેના વિચારમા કોઈ તેવો માર્ગ જ્યારે ભોવામા આવતો નથી ત્યારે જે પ્રકારે સહજે બની આવે તે કરવા પ્રત્યે પરિણતિ રહે છે, અથવા છેવટે કોઈ ઉપાય ન આલે તો બળવાન કારણને બાધ ન થાય તેમ પ્રવર્તવાનું થાય છે કેટલાક વખતના વ્યાવહારિક પ્રસંગના ક ટાળાથી થોડો વખત પણ નિવૃત્તિથી કોઈ તથાગ્નિ ક્ષેત્રે રહેવાય તો સારું, એમ ચિત્તમા રહ્યા કરતું હતું, તેમ જ અત્રે વધારે વખત સ્થિતિ થવાથી જે દેહના જન્મના નિમિત્ત કારણ છે એવા માતાપિતાદિના વચનાર્થે, ચિત્તની પ્રિયતાના અક્ષોભાર્થે, તથા કંઈક બીજાઓના ચિત્તની અનુપેક્ષાએ પણ થોડા દિવસ વવાણિયે જવાનો વિચાર ઉત્પન્ન થયો હતો તે બંને પ્રકાર માટે ક્યારે યોગ થાય તો સારું, એમ ચિત્તવ્યાથી કંઈ યથાયોગ્ય સમાધાન થતું નહોતું તે માટેના વિચારની સહેજ થયેલી વિશેષતાથી હાલ જે કંઈ વિચારનું અદ્યપણ સ્થિર થયું તે તમને જણાવ્યું હતું સર્વ પ્રકારના અસંગ-લક્ષનો વિચાર અત્રેથી અપ્રસંગ બાણી, દૂર રાખી, અદ્યપકાળની અદ્ય અસંગતાનો હાલ કંઈ વિચાર રાખ્યો છે, તે પણ સહજસ્વભાવે ઉદયાનુસાર થયો છે

તેમા કોઈ કારણોનો પરસ્પર વિરોધ ન થવાને અર્થે આ પ્રમાણે વિચાર આવે છે:—અત્રેથી શ્રાવણ સુદની મિતિએ નિવર્તવું થાય તો વચ્ચે કયાય આ વખતે ન રોકાતાં વવાણિયે જવાનું કરવું ત્યાંથી શ્રાવણ વદ ૧૧ના બને તો પાછું વળવાનું કરવું, અને ભાદરવા સુદ ૧૦ની લગભગ સુધી કોઈ નિવૃત્તિક્ષેત્રે સ્થિતિ થાય તેમ યથાશક્તિ ઉદ્ય ઉપરામ જેમ રાખી પ્રવર્તવું બોલે વિશેષ નિવૃત્તિ, ઉદ્યનું સ્વરૂપ ભોતા, પ્રાપ્ત થવી કંઠણ જણાય છે, તોપણ સામાન્યથી બાણી શકાય તેટલી પ્રવૃત્તિમા ન અવાય તેમ થાય તો સારું એમ રહે છે, અને તે વાત પર વિચાર કરતા અત્રેથી જતી વખતે રોકાવાનો વિચાર ઉપરામ કરવાથી સુલભ પડશે એમ લાગે છે એક પણ પ્રસંગમા પ્રવર્તતા તથા લખતા જે પ્રાયે અક્રિયપરિણતિ વર્તે છે, તે પરિણતિને લીધે બરાબર હાલ જણાવવાનું બનતું નથી, તોપણ તમારા બાણવાને અર્થે મારાથી કંઈ અત્રે જણાવવાનું બન્યું તે જણાવ્યું છે એ જ વિનંતિ શ્રી હું ગરને તથા લહિરાભાઈને યથાયોગ્ય

સહજાત્મસ્વરૂપ યથાયોગ્ય

[૫૩૧]

૬૨૦

મુબઈ, અસાડ વદ ૦)), સોમ, ૧૯-૫૧

જન્મથી જેને મતિ, શ્રુત અને અવધિ એ ત્રણ જ્ઞાન હતા, અને આત્મોપયોગી એવી વૈરાગ્યદશા હતી, અદ્યપકાળમા ભોગકર્મ ક્ષીણ કરી સ યમને ગ્રહણ કરતા મન પર્યવ નામનું જ્ઞાન પામ્યા હતા, એવા શ્રીમદ્ મહાવીરસ્વામી, તે છતા પણ બાર વર્ષ અને સાડા છ માસ સુધી મૌનપણે વિચર્યા આ પ્રકારનું તેમનું પ્રવર્તન તે ઉપદેશમાર્ગ પ્રવર્તાવતા કોઈ પણ જીવે અત્યંત પણે વિચારી પ્રવર્તવા

પણ બાણ છે કે આ મનુષ્યાદિ છે, એ પદાર્થો જોવાથી ખેચતું બાણુ સરખું વર્તે છે, અને આમાં ભેદ વર્તે છે, તેવો ભેદ થવાના કયા કારણો મુખ્યપણે વિચારવા યોગ્ય છે? એ પ્રકારે લખ્યું તેનું સમાધાન મનુષ્યાદિને જગતવાસી જીવો બાણુ છે, તે દૈહિક સ્વરૂપથી તથા દૈહિક ચેષ્ટાથી બાણુ છે એક બીબની મુદ્રામા તથા આકારમા, ઇન્દ્રિયોમા જે ભેદ છે, તે ચક્ષુઆદિ ઇન્દ્રિયોથી જગતવાસી જીવ બાણી શકે છે, અને કેટલાક તે જીવોના અભિપ્રાય પણ અનુમાન પરથી જગતવાસી જીવ બાણી શકે છે, કેમકે તે તેના અનુભવનો વિષય છે, પણ જ્ઞાનદશા અથવા વીતરાગદશા છે તે મુખ્યપણે દૈહિક સ્વરૂપ તથા દૈહિક ચેષ્ટાનો વિષય નથી, અતરાત્મગુણ છે, અને અતરાત્મપાણુ બાહ્ય જીવોના અનુભવનો વિષય ન હોવાથી, તેમજ તથારૂપ અનુમાન પણ પ્રવર્તે એવા જગતવાસી જીવોને ઘણું કરીને સમજ નહીં હોવાથી જ્ઞાની કે વીતરાગને તે ઝોળખી શકતા નથી કેમકે જીવ સત્સમાગમના યોગથી, સહજ શુભકર્મના ઉદયથી, તથારૂપ કઈ સ્વસ્કાર પામીને જ્ઞાની કે વીતરાગને યથાશક્તિ ઝોળખી શકે, તથાપિ ખરેખર ઝોળખાણુ તો દૃઢ મુમુક્ષુતા પ્રગટ્યે, તથારૂપ સત્સમાગમથી પ્રાપ્ત થયેલ ઉપ દેશને અવધારણુ કર્યે, અતરાત્મવૃત્તિ પરિણમ્યે, જીવ જ્ઞાની કે વીતરાગને ઝોળખી શકે જગતવાસી એટલે જગતદષ્ટિ જીવો છે, તેની દૃષ્ટિએ ખરેખર જ્ઞાની કે વીતરાગનું ઝોળખાણુ કયાથી થાય? અધકારને વિષે પડેલા પદાર્થને મનુષ્યચક્ષુ દેખી શકે નહીં, તેમ દેહને વિષે રહ્યા એવા જ્ઞાની કે વીતરાગને જગતદષ્ટિ જીવ ઝોળખી શકે નહીં જેમ અધકારને વિષે પડેલો પદાર્થ મનુષ્યચક્ષુથી જોવાને બીબ કોઈ પ્રકાશની અપેક્ષા રહે છે, તેમ જગતદષ્ટિ જીવોને જ્ઞાની કે વીતરાગના ઝોળખાણુ માટે વિશેષ શુભસ્વસ્કાર અને સત્સમાગમની અપેક્ષા યોગ્ય છે જો તે યોગ પ્રાપ્ત ન હોય તો જેમ અધકારમા પડેલો પદાર્થ અને અધકાર એ ખેચ એકાકાર ભાસે છે, ભેદ ભાસતો નથી, તેમ તથારૂપ યોગ વિના જ્ઞાની કે વીતરાગ અને અન્ય સસારી જીવોનું એક આકારપણું ભાસે છે, દેહાદિ ચેષ્ટાથી ઘણું કરીને ભેદ ભાસતો નથી

જે દેહધારી સર્વ અજ્ઞાન અને સર્વ કષાયરહિત થયા છે, તે દેહધારી મહાત્માને ત્રિકાળ પરમભક્તિથી નમસ્કાર હો ! નમસ્કાર હો ! ! તે મહાત્મા વર્તે છે તે દેહને, ભૂમિને, ઘરને, માર્ગને, આસનાદિ સર્વને નમસ્કાર હો ! નમસ્કાર હો ! !

શ્રી-કુંગર આદિ સર્વ મુમુક્ષુજનને યથાયોગ્ય,

૬૭૫

મુગધ, કાગણુ વદ ૫, ભુધ, ૧૯૫૨

એ પત્ર મળ્યા છે. મિથ્યાત્વના પચ્ચીસ પ્રકારમાંથી પ્રથમના આઠ પ્રકારનું સમ્યક્સ્વરૂપ મમ જવા માટે પૂછ્યું તે તથારૂપ પ્રારબ્ધોદયથી હાલ થોડા વખતમા લખી શકવાનો સભવ ઓછો છે

‘સુદર કહત ઐઓ, સાધુ કોઈ શૂંવી,
વૈરિ સળ મારિકે, નિચિ ત હોઈ સૂતો હૈ’

૬૭૬

મુગધ, કાગણુ વદ ૬, ગવિ, ૧૯૫૨

જીવે વિશેષ કરી અનુપ્રેક્ષા કરવા યોગ્ય આશ કા સહજ નિષ્ક્રિયાર્થે તથા બીબ કોઈ મુમુક્ષુ જીવોના વિશેષ ઉપકારને અર્થે તે કાગળમા લખી તે વાચી છે થોડા દિવસમા બતરો તો કેટલાક પ્રશ્નોનું સમાધાન લખીશુ

શ્રી-કુંગર આદિ મુમુક્ષુ જીવોને યથાયોગ્ય

કેટલોક વખત દૂર રહેવાનું ચિત્ત રહ્યા કરે છે, તેમ જ પત્રાદિ દ્વારા પ્રતિબંધની પણ નિરિચ્છા રહ્યા કરે છે આ વાત પ્રત્યે યથાશક્તિ વિચાર કરવો યોગ્ય છે પ્રશ્ન-સમાધાનાદિ લખવાનો ઉદ્દેશ પણ અદ્ય વર્તે તો હોવાથી પ્રવૃત્તિ થઈ શકતી નથી તેમ જ વ્યાપારરૂપ ઉદ્યમે વેદવામા લક્ષ વિશેષ રાખ્યાથી પણ તેનો આ કાળમા ઘણો ભાર ઝોછો થઈ શકે, એમ વિચારથી પણ ખીબા પ્રકાર તેની સાથે આવતા બાળીને પણ સહેપે પ્રવર્તાય છે આગળ જણાવ્યું તે પ્રમાણે વળતી વખતે ઘણું કરી સમાગમ થવાનો લક્ષ રાખીશ

એક વિનંતિ અત્રે કરવાયોગ્ય છે કે આ આત્મા વિષે તમને ગુણવ્યક્તત્વ ભાસતું હોય, અને તેથી અતરમા ભક્તિ રહેતી હોય તો તે ભક્તિ વિષે યથાયોગ્ય વિચાર કરી જેમ તમને યોગ્ય લાગે તેમ કરવા યોગ્ય છે, પણ બહાર આ આત્મા સળધી હાલ કંઈ પ્રસંગ ચર્ચિત થવા દેવા યોગ્ય નથી, કેમકે અવિરતરૂપ ઉદ્ય હોવાથી ગુણવ્યક્તત્વ હોય તોપણ લોકોને ભાસ્યમાન થવું કંઠણ પડે, અને તેથી વિરાધના થવાનો કંઈ પણ હેતુ થાય, તેમ જ પૂર્વ મહાપુરુષના અનુક્રમનું ખડન કરવા જેવું પ્રવર્તન આ આત્માથી કંઈ પણ થયું ગણાય

આ પત્ર પર યથાશક્તિ વિચાર કરશો અને તમારા સમાગમવાસી જે કોઈ મુમુક્ષુ ભાઈઓ હોય તેમને હાલ નહી, પ્રસંગે પ્રસંગે એટલે જે વખતે તેમને ઉપકારક થઈ શકે તેવું સભવતું હોય ત્યારે આ વાત પ્રત્યે લક્ષિત કરશો એ જ વિનંતિ

[પંચર]

૬૨૨

મુળઈ, અસાહ વદ ૦)), ૧૬૫૧

‘અનંતાનુબંધી’નો ૧ખીએ પ્રકાર લખ્યો છે તે વિષે વિશેષાર્થ નીચે લખ્યાથી જાણશો —

ઉદ્યથી અથવા ઉદાસભાવસંયુક્ત મદપરિણતબુદ્ધિથી ભોગાદિને વિષે પ્રવૃત્તિ થાય ત્યાં મુખીમા જ્ઞાનીની આજ્ઞા પર પણ મૂકીને પ્રવૃત્તિ થઈ ન સભવે, પણ જ્યાં ભોગાદિને વિષે તીવ્ર તન્મયપણે પ્રવૃત્તિ થાય ત્યાં જ્ઞાનીની આજ્ઞાની કંઈ અકુશતા સભવે નહીં, નિર્ભયપણે ભોગપ્રવૃત્તિ સભવે જે નિર્ધ્વંસ પરિણામ કહ્યા છે, તેવા પરિણામ વર્તે ત્યાં પણ ‘અનંતાનુબંધી’ સભવે છે તેમ જ ‘હું સમન્નુષ્ટુ’ ‘મને બાધ નથી’, એવા ને એવા ગદ્ગદમા રહે, અને ‘ભોગથી નિવૃત્તિ ઘટે છે’, અને વળી કંઈ પણ પુરુષત્વ કરે તો થઈ શકવા યોગ્ય છતાં પણ મિથ્યાજ્ઞાનથી જ્ઞાનદશા માની ભોગાદિકમા પ્રવર્તન કરે ત્યાં પણ ‘અનંતાનુબંધી’ સભવે છે

જાગ્રતમા જેમ જેમ ઉપયોગનું શુદ્ધપણું થાય, તેમ તેમ સ્વમદદશાનું પરિક્ષીણપણું સભવે

૬૨૩

મુળઈ, શ્રાવણ સુદ ૨, બુધ, ૧૬૫૧

આજે પત્તુ મળ્યું છે વવાણિયે જતા તથા ત્યાંથી વળતા સાયલે થઈ જવા વિષે વિશેષતાથી લખ્યું, તે વિષે શું લખવું ? તેનો વિચાર યથારૂપ નિશ્ચયમા આવી શક્યો નથી, તોપણ સ્પષ્ટારૂપ છે કે કંઈ આ પત્ર લખતી વખતે ઉપયોગમા આવ્યું તે લખ્યું છે

આપના આજ્ઞા પત્તામા અમારા લખેલા જે પત્રની આપે પહેલો લખી છે તે પત્ર પર વધારે વિચાર કરવો યોગ્ય હતો, અને એમ લાગતું હતું કે આપ તેના પર વિચાર કરશો તો સાયલે આવવા સળધીમા હાલ અમારી ઇચ્છાનુસાર રાખશો પણ આપના ચિત્તમા એ વિચાર વિશેષ કરીને થવા પહેલાં આ પત્તુ લખવાનું બન્યું છે વળી આપના ચિત્તમા જતી વખતે સમાગમની વિશેષ ઇચ્છા રહે છે તો તે ઇચ્છાની ઉપેક્ષા કરવાને મારી યોગ્યતા નથી આવા કોઈ પ્રકારમા તમારા પ્રત્યે

[૫૬૦]

૬૭૯

મુળર્ધ, ચૈત્ર સુદ ૧૧, શુક, ૧૯૫૨

૪

સદ્ગુરુચરણાય નમઃ.

આત્મનિષ્ઠ શ્રી સોભાગ પ્રત્યે—શ્રી સાયલા

કાગળ પદ્મ ફના કાગળમાં લખેલા પ્રશ્નોનું સમાધાન આ કાગળમાં સક્ષેપથી લખ્યું છે, તે વિચારશે.

૧ જે જ્ઞાનમાં દેહાદિ અધ્યાસ મટ્યો છે, અને અન્ય પદાર્થને વિષે અહુતામમતા વર્તત નથી, તથા ઉપયોગ સ્વભાવમાં પરિણમે છે, અર્થાત્ જ્ઞાન સ્વરૂપપણુ ભજે છે, તે જ્ઞાનને 'નિરાવરણ જ્ઞાન' કહેવા યોગ્ય છે.

૨ સર્વ જીવોને એટલે સામાન્ય મનુષ્યોને જ્ઞાની અજ્ઞાનીની વાણીનો ભેદ સમજવો કઠણ છે, એ વાત યથાર્થ છે, કેમકે ક ઈક શુદ્ધજ્ઞાની શીખી લઈને જ્ઞાનીના જેવો ઉપદેશ કરે, એટલે તેમાં વચનનું સમતુલ્યપણુ જોવાથી શુદ્ધજ્ઞાનીને પણ સામાન્ય મનુષ્યો જ્ઞાની માને, મદદશાવાન સુમુક્ષુ જીવો પણ તેવા વચનથી જાતિ પામે, પણ ઉત્કૃષ્ટદશાવાન સુમુક્ષુ પુરુષ શુદ્ધજ્ઞાનીની વાણી જ્ઞાનીની વાણી જેવી શબ્દ જોઈ પ્રાપ્તિ પામવા યોગ્ય નથી, કેમકે શુદ્ધજ્ઞાનીની વાણીમાં આશય જ્ઞાનીની વાણીની તુલના હોતી નથી.

જ્ઞાનીની વાણી પૂર્વાપર અવિરોધ, આત્માર્થ ઉપદેશક, અપૂર્વ અર્થનું નિરૂપણ કરનાર હોય છે, અને અનુભવસહિતપણુ હોવાથી આત્માને સતત બગૃત કરનાર હોય છે શુદ્ધજ્ઞાનીની વાણીમાં તથા રૂપ ગુણો હોતા નથી, સર્વથી ઉત્કૃષ્ટ ગુણ જે પૂર્વાપર અવિરોધપણુ તે શુદ્ધજ્ઞાનીની વાણીને વિષે વર્તવા યોગ્ય નથી, કેમકે યથાસ્થિત પદાર્થદર્શન તેને હોતું નથી, અને તેથી ઠામઠામ કટપનાથી યુક્ત તેની વાણી હોય છે.

એ આદિ નાના પ્રકારના ભેદથી જ્ઞાની અને શુદ્ધજ્ઞાનીની વાણીનું ઓળખાણ ઉત્કૃષ્ટ સુમુક્ષુને થવા યોગ્ય છે જ્ઞાનીપુરુષને તો સહજસ્વભાવે તેનું ઓળખાણ છે, કેમકે પોતે ભાનસહિત છે, અને ભાનસહિત પુરુષ વિના આ પ્રકારનો આશય ઉપદેશી શકાય નહીં, એમ સહેજે તે જાણે છે.

અજ્ઞાન અને જ્ઞાનનો ભેદ જેને સમજાયો છે, તેને અજ્ઞાની અને જ્ઞાનીનો ભેદ સહેજે સમજવા યોગ્ય છે અજ્ઞાન પ્રત્યેનો જેનો મોહ વિરામ પામ્યો છે, એવા જ્ઞાનીપુરુષને શુદ્ધજ્ઞાનીના વચન પ્રાપ્તિ કેમ કરી શકે? બાકી સામાન્ય જીવોને અથવા મદદશા અને મધ્યમદશાના સુમુક્ષુને શુદ્ધજ્ઞાનીના વચનો સાદૃશ્યપણુ જોવામાં આવ્યાથી બન્ને જ્ઞાનીના વચનો છે એમ જાતિ થવાનો સ ભવ છે ઉત્કૃષ્ટ સુમુક્ષુને ઘણું કરીને તેવી જાતિનો સ ભવ નથી, કેમકે જ્ઞાનીના વચનોની પરીક્ષાનું ણ તેને વિશેષ પણું સ્થિર થયું છે.

પૂર્વકાળે જ્ઞાની થઈ ગયા હોય, અને માત્ર તેની સુખવાણી ગ્હી હોય તોપણ વર્તમાનકાળે જ્ઞાનીપુરુષ એમ જાણી શકે કે આ વાણી જ્ઞાનીપુરુષની છે, કેમકે રાત્રિદિવસના ભેદની પેઠે અજ્ઞાની જ્ઞાનીની વાણીને વિષે આશય ભેદ હોય છે, અને આત્મદશાના તારતમ્ય પ્રમાણે આશયવાળી વાણી નીકળે છે તે આશય, વાણી પરથી 'વર્તમાન જ્ઞાની પુરુષ'ને સ્વાભાવિક દૃષ્ટિગત થાય છે અને કહેના પુરુષની દશાનું તારતમ્ય લક્ષગત થાય છે અત્રે જે 'વર્તમાન જ્ઞાની' શબ્દ લખ્યો છે, તે કોઈ વિશેષ પ્રજ્ઞાવત, પ્રગટ બોધબીજસહિત પુરુષ શબ્દના અર્થમાં લખ્યો છે જ્ઞાનીના વચનોની પરીક્ષા કરવી જીવને સુલભ હોત તો નિર્વાણ પણ સુલભ જ હોત.

૩ જિનાગમમાં મતિ શ્રુત આદિ જ્ઞાનના પાંચ પ્રકાર કહ્યા છે તે જ્ઞાનના પ્રકાર સાચા છે.

[૫૩૬]

૬૨૮

વવાણિયા, શ્રાવણ વદ ૬, રવિ, ૧૯૫૧

ૐ

અત્રે પર્યુષણ પૂરાં થતા સુધી સ્થિતિ થવી સ ભવે છે

કેવળજ્ઞાનાદિ આ કાળમા હોય એ વગેરે પ્રશ્નો પ્રથમ લખ્યા હતા તે પ્રશ્નો પર યથાશક્તિ અનુપ્રેક્ષા તથા પરસ્પર પ્રશ્નોત્તર શ્રી ડુગર વગેરેએ કરવાયોગ્ય છે

ગુણના સમુદાયથી ભુદ્ એવું કઈ ગુણીનું સ્વરૂપ હોવા યોગ્ય છે કે કેમ? આ પ્રશ્ન પ્રત્યે જો તમ વગેરેથી બને તો વિચાર કરશો. શ્રી ડુગરે તો જરૂર વિચાર કરવાયોગ્ય છે

કઈ ઉપાધિયોગના વ્યવસાયથી તેમજ પ્રશ્નાદિ લખવા વગેરેની વૃત્તિ સંશ્લેષ થવાથી હાલ વિગતવાર પત્ર લખવામાં બોહી પ્રવૃત્તિ થતી હશે, તોપણ બને તો અત્રે સ્થિતિ છે, ત્યાં સુધીમા કઈ વિશેષ પ્રશ્નોત્તર વગેરે યુક્ત પત્ર લખવાનું થાય તો કરશો

સહભાત્મભાવનાએ યથા૦

[૫૩૭]

૬૨૯

વવાણિયા, શ્રાવણ વદ ૧૧, શુક્ર, ૧૯૫૧

આત્માથી શ્રી સોભાગ તથા શ્રી ડુગર, — શ્રી સાયલા

અત્રેથી પ્રસંગે લખેલા આર પ્રશ્નોના ઉત્તર લખ્યા તે વાંચ્યા છે પ્રથમના બે પ્રશ્નના ઉત્તર સંશ્લેષમા છે, તથાપિ યથાયોગ્ય છે ત્રીજા પ્રશ્નનો ઉત્તર લખ્યો તે સામાન્યપણે યોગ્ય છે, તથાપિ વિશેષ સૂક્ષ્મ આલોચનથી તે પ્રશ્નનો ઉત્તર લખવાયોગ્ય છે તે ત્રીજા પ્રશ્ન આ પ્રમાણે છે. ‘ગુણના સમુદાયથી ભુદ્ એવું ગુણીનું સ્વરૂપ હોવાયોગ્ય છે કે કેમ? અર્થાત્ ગદ્યા ગુણનો સમુદાય તે જ ગુણી એટલે દ્રવ્ય? કે તે ગુણના સમુદાયને આધારભૂત એવું પણ કઈ દ્રવ્યનું બીજું હોવાપણું છે?’ તેના ઉત્તરમા એમ લખ્યું કે. ‘આત્મા ગુણી છે તેના ગુણ જ્ઞાનદર્શન વગેરે બુદ્ધા છે એમ ગુણી અને ગુણની વિવક્ષા કરી, તથાપિ ત્યાં વિશેષ વિવક્ષા કરવી ઘટે છે જ્ઞાનદર્શનાદિ ગુણથી ભુદ્ એવું બાકીનું આત્માપણું શું?’ તે પ્રશ્ન છે માટે યથાશક્તિ તે પ્રશ્નની પરિચર્યા કરવા યોગ્ય છે

ચોથો પ્રશ્ન ‘કેવળજ્ઞાન આ કાળમા હોવા યોગ્ય છે કે કેમ?’ તેનો ઉત્તર એમ લખ્યો કે ‘પ્રમાણથી જોતા તે હોવાયોગ્ય છે’ એ ઉત્તર પણ સંશ્લેષથી છે, જે પ્રત્યે ઘણું વિચાર કરવાયોગ્ય છે એ ચોથા પ્રશ્નનો વિશેષ વિચાર થવાને અર્થે તેમા આટલું વિશેષ ગ્રહણ કરશો કે ‘જે પ્રમાણે જૈનાગમમા કેવળજ્ઞાન માન્યું છે અથવા કહ્યું છે તે કેવળજ્ઞાનનું સ્વરૂપ યથાતથ્ય કહ્યું છે એમ ભાસ્યમાન થાય છે કે કેમ? અને તેવું કેવળજ્ઞાનનું સ્વરૂપ હોય એમ ભાસ્યમાન થતું હોય તો તે સ્વરૂપ આ કાળમા પણ પ્રગટવા યોગ્ય છે કે કેમ? કિંવા જૈનાગમ કહે છે તેનો હેતુ કહેવાનો જુદો કઈ છે, અને કેવળજ્ઞાનનું સ્વરૂપ બીજા કોઈ પ્રકારે હોવાયોગ્ય છે તથા સમજવાયોગ્ય છે?’ આ વાત્તા પર યથાશક્તિ અનુપ્રેક્ષા કરવા યોગ્ય છે તેમ જ ત્રીજા પ્રશ્ન છે તે પણ ઘણું પ્રકારે વિચારવાયોગ્ય છે વિશેષ અનુપ્રેક્ષા કરી, એ બન્ને પ્રશ્નના ઉત્તર લખવાનું બને તો કરશો પ્રથમના બે પ્રશ્ન છે, તેના ઉત્તર સંશ્લેષમાં લખ્યા છે, તે વિશેષતાથી લખવાનું બની શકે એમ હોય તો તે પણ લખશો તમે પાંચ પ્રશ્નો લખ્યા છે, તેમાના ત્રણ પ્રશ્નના ઉત્તર અત્રે સંશ્લેષમા લખ્યા છે

પ્રથમ પ્રશ્ન — ‘નતિસ્મરણજ્ઞાનવાન પાછળનો ભવ કેવી રીતે દેખે છે?’ તેનો ઉત્તર આ પ્રમાણે વિચારશો —

નાનપણે કોઈ ગામ, વસ્તુ આદિ જોયા હોય, અને મોટપણે કોઈ પ્રસંગે તે ગામાદિનું આત્મામા સ્મરણ થાય છે તે વખતે, તે ગામાદિનું આત્મામા જે પ્રકારે ભાન થાય છે, તે પ્રકારે નતિસ્મરણ જ્ઞાનવાનને પૂર્વભવનું ભાન થાય છે કદાપિ આ ઠેકાણે એમ પ્રશ્ન થશે કે, ‘પૂર્વભવમા અનુભવેલા

૬ ‘કેવળજ્ઞાનના’ સ્વરૂપનો વિચાર દુર્ગમ્ય છે, અને શ્રી હુ ગર કેવળ-કોટીથી તેનો નિર્ધાર કરે છે, તેમા જોકે તેમનો અભિનિવેશ નથી, પણ તેમ તેમને ભાસે છે, માટે કહે છે માત્ર ‘કેવળ-કોટી’ છે, અને ભૂત ભવિષ્યનું કંઈ પણ જ્ઞાન કોઈને ન થાય એવી માન્યતા કરવી ઘટતી નથી ભૂત ભવિષ્યનું યથાર્થ જ્ઞાન થવાયોગ્ય છે, પણ તે કોઈક વિરલા પુરુષોને, અને તે પણ વિશુદ્ધ ચારિત્ર તારતમ્યે, એટલે તે સ દેહરૂપ લાગે છે, કેમકે તેવી વિશુદ્ધ ચારિત્રતાતરતમ્યતા વર્તમાનમા અભાવ જેવી વર્તે છે ‘કેવળજ્ઞાન’નો અર્થ વર્તમાનમા શાસ્ત્રવેત્તા માત્ર શબ્દબોધથી બે કહે છે, તે યથાર્થ નથી, એમ શ્રી હુ ગરને લાગતું હોય તો તે સ ભવિત છે, વળી ભૂત ભવિષ્ય બાણુ એવું નામ ‘કેવળજ્ઞાન’ છે એવી વ્યાખ્યા મુખ્યપણે શાસ્ત્રકારે પણ કહી નથી જ્ઞાનનું અત્યંત શુદ્ધ થવું તેને ‘કેવળજ્ઞાન’ જ્ઞાનીપુરુષોએ કહ્યું છે, અને તે જ્ઞાનમા મુખ્ય તો આત્મસ્થિતિ અને આત્મસમાધિ કહ્યા છે જગતનું જ્ઞાન થવું એ આદિ કહ્યું છે, તે અપૂર્વ વિષયનું શ્રદ્ધા સામાન્ય જીવેથી થવું અશક્ય બાણુને કહ્યું છે, કેમકે જગતના જ્ઞાન પર વિચાર કરતા કરતા આત્મસામર્થ્ય સમજાય શ્રી હુ ગર, મહાત્મા શ્રી ઋષભાદિને વિષે કેવળકોટી કહેતા ન હોય, અને તેમના આજ્ઞાવર્તી એટલે જેમ મહાવીરસ્વામીના દર્શને પાચસે મુમુક્ષુઓ કેવળજ્ઞાન પામ્યા તે આજ્ઞાવર્તીને કેવળજ્ઞાન કહ્યું છે, તે ‘કેવળજ્ઞાન’ને ‘કેવળ-કોટી’ કહેતા હોય, તો તે વાત કોઈ પણ રીતે ઘટે છે એકાંત કેવળ જ્ઞાનનો શ્રી હુ ગર નિષેધ કરે, તો તે આત્માનો નિષેધ કરવા જેવું છે લોકો હાલ ‘કેવળજ્ઞાન’ની બે વ્યાખ્યા કરે છે તે ‘કેવળજ્ઞાન’ની વ્યાખ્યા વિરોધવાળી દેખાય છે, એમ તેમને લાગતું હોય તો તે પણ સ ભવિત છે, કેમકે માત્ર ‘જગતજ્ઞાન’ તે ‘કેવળજ્ઞાન’નો વિષય વર્તમાન રૂપણામા ઉપદેશાય છે આ પ્રકારનું સમાધાન લખતાં ઘણા પ્રકારના વિરોધ દ્રષ્ટિગોચર થાય છે, અને તે વિરોધો દર્શાવી તેનું સમાધાન લખવાનું હાલ તરતમા બનવું અશક્ય છે તેથી, સ હોપમા સમાધાન લખ્યું છે સમાધાનસમુચ્ચયાર્થ આ પ્રમાણે છે —

‘આત્મા જ્યારે અત્યંત શુદ્ધજ્ઞાનસ્થિતિ ભજે, તેનું નામ ‘કેવળજ્ઞાન’ મુખ્યપણે છે, સર્વ પ્રકારના રાગદ્વેષનો અભાવ થયે અત્યંત શુદ્ધ જ્ઞાનસ્થિતિ પ્રગટવા યોગ્ય છે, તે સ્થિતિમા બે કંઈ બાણુ શકાય તે ‘કેવળજ્ઞાન’ છે, અને તે સ દેહ યોગ્ય નથી શ્રી હુ ગર ‘કેવળ-કોટી’ કહે છે, તે પણ મહાવીરસ્વામી સમીપે વર્તતા આજ્ઞાવર્તી પાચસે કેવલી જેવા પ્રસંગમા સ ભવિત છે જગતના જ્ઞાનનો લક્ષ મૂકી શુદ્ધ આત્મજ્ઞાન તે ‘કેવળજ્ઞાન’ છે, એમ વિચારતા આત્મદશા વિશેષપણું ભજે, એ પ્રમાણે આ પ્રશ્નના સમાધાનનો સંક્ષેપ આશય છે જેમ બને તેમ જગતના જ્ઞાન પ્રત્યેના વિચાર છોડી સ્વરૂપજ્ઞાન થાય તેમ કેવળજ્ઞાનનો વિચાર થવા અર્થે પુરુષાર્થ કર્તવ્ય છે જગતનું જ્ઞાન ધ્રુવ તેનું નામ-‘કેવળજ્ઞાન’ મુખ્યાર્થપણે ગણવા યોગ્ય નથી જગતના જીવોને વિશેષ લક્ષ થવા અર્થે વારવાર જગતનું જ્ઞાન સાથે લીધું છે, અને તે કંઈ કલ્પિત છે એમ નહીં, પણ તે પ્રત્યે અભિનિવેશ કરવા યોગ્ય નથી આ ઠેકાણે વિશેષ લખવાની ઇચ્છા થાય છે, અને તે રોકવી પડે છે, તોપણ સ હોપમા ફરી લખીએ છીએ ‘આત્માને વિષેથી સર્વ પ્રકારનો અન્ય અધ્યામ ટળી મેટિકની જે આત્મા અત્યંત શુદ્ધતા ભજે તે ‘કેવળજ્ઞાન’ છે, અને જગતજ્ઞાનપણે તેને વારવાર જિનાગમમા ક્યું છે, તે માહાત્મ્યથી કરી બાહ્યદ્રષ્ટિ જીવે પુરુષાર્થમા પ્રવર્તે તે હેતુ છે’

અત્રે શ્રી હુ ગરે ‘કેવળ-કોટી’ સર્વથા અમે કહી છે, એવું કહેવું યોગ્ય નથી અમે અતગત પણે પણ તેવું માન્યું નથી તમે આ પ્રશ્ન લખ્યું એટલે કંઈક વિશેષ હેતુ વિચારી સમાધાન લખ્યું છે, પણ હાલ તે પ્રશ્નનું સમાધાન કરવા વિષે જેટલું મોન રહેવાય તેટલું ઉપકારી છે એમ ચિંતના રહે છે બાકીના પ્રશ્નોનું સમાધાન સમાગમે ધાગશે

જ્ઞાનાવરણીય તથા દર્શનાવરણીય કર્મનો અમુક ક્ષયોપશમ થવાથી ઇન્દ્રિયલબ્ધિ-ઉત્પન્ન થાય છે તે ઇન્દ્રિયલબ્ધિ સામાન્યપણે પાચ પ્રકારની કહી શકાય છે સ્પર્શેન્દ્રિયથી શ્રવણેન્દ્રિયપર્યંત સામાન્યપણે મનુષ્યપ્રાણીને પાચ ઇન્દ્રિયની લબ્ધિનો ક્ષયોપશમ હોય છે તે ક્ષયોપશમની શક્તિ અમુક વ્યાહતિ થાય ત્યાં સુધી જાણી દેખી શકે છે દેખવું એ ચક્ષુ-ઇન્દ્રિયનો ગુણ છે, તથાપિ અધકારથી કે અમુક છોટે વસ્તુ હોવાથી તેને પદાર્થ જોવામાં આવી શકે નહીં, કેમકે ચક્ષુ-ઇન્દ્રિયની ક્ષયોપશમલબ્ધિને તે હદે અટકવું થાય છે, અર્થાત્ ક્ષયોપશમની સામાન્યપણે એટલી શક્તિ છે દિવસે પણ વિશેષ અધકાર હોય અથવા કોઈ વસ્તુ ઘણા અધારામાં પડી હોય અથવા અમુક હદથી છોટે હોય તો ચક્ષુથી દેખાઈ શકતી નથી, તેમ બીજી ઇન્દ્રિયોની લબ્ધિ સગંધી ક્ષયોપશમશક્તિ સુધી તેના વિષયમાં જ્ઞાનદર્શનની પ્રવૃત્તિ છે અમુક વ્યાધાત સુધી તે સ્પર્શી શકે છે, અથવા સૂઘી શકે છે, સ્વાદ જોળખી શકે છે, અથવા સાલળી શકે છે

બીજા પ્રશ્નમાં એમ જણાવ્યું છે કે, ‘આત્માના અસંખ્યાત પ્રદેશ આખા શરીરમાં વ્યાપક છતાં, આખા વચલા ભાગની કીકી છે તેથી જ દેખી શકાય છે, તે જ પ્રમાણે આખા શરીરમાં અસંખ્યાત પ્રદેશ વ્યાપક છતાં એક નાના ભાગ કાનવડીએ સાલળી શકાય છે બીજી જગ્યાએથી સાંભળી શકાય નહીં અમુક જગ્યાએથી ગંધ પરીક્ષા થાય, અમુક જગ્યાએથી રસની પરીક્ષા થાય, જેમકે સાકરનો સ્વાદ હાથ પગ જાણુતા નથી, પરંતુ જીભ જાણે છે આત્મા આખા શરીરમાં સરખી રીતે વ્યાપક છતાં અમુક ભાગેથી જ જ્ઞાન થાય આનું કારણ શું હશે ?’ તેનો સંક્ષેપમાં ઉત્તર —

જીવને જ્ઞાન, દર્શન ક્ષાયિકલાવે પ્રગટયા હોય તો સર્વ પ્રદેશે તથા પ્રકારનું તેને નિરાવરણપણું હોવાથી એક સમયે સર્વ પ્રકારે સર્વ ભાવનું જ્ઞાયકપણું હોય, પણ ન્યા ક્ષયોપશમભાવે જ્ઞાનદર્શન વર્તે છે, ત્યાં ભિન્ન ભિન્ન પ્રકારે અમુક મર્યાદામાં જ્ઞાયકપણું હોય જે જીવને અત્યંત અદ્ય જ્ઞાન-દર્શનની ક્ષયોપશમશક્તિ વર્તે છે, તે જીવને અક્ષરના અનંતમાં ભાગ જેટલું જ્ઞાયકપણું હોય છે તેથી વિશેષ ક્ષયોપશમે સ્પર્શેન્દ્રિયની લબ્ધિ કંઈક વિશેષ વ્યક્ત (પ્રગટ) થાય છે, તેથી વિશેષ ક્ષયોપશમે સ્પર્શ અને રસેન્દ્રિયની લબ્ધિ ઉત્પન્ન થાય છે, એમ વિશેષતાથી ઉત્તરોત્તર સ્પર્શ, રસ, ગંધ અને વર્ણ તથા શબ્દને ગ્રહણ કરવા યોગ્ય એવો પચેન્દ્રિય સગંધી ક્ષયોપશમ થાય છે તથાપિ ક્ષયોપશમદશામાં ગુણનું સમવિષમપણું હોવાથી સર્વાંગે તે પચેન્દ્રિય સગંધી જ્ઞાન, દર્શન થતા નથી, કેમકે શક્તિનું તેણે તારતમ્ય (સત્ત્વ) નથી, કે પાચે વિષય સર્વાંગે ગ્રહણ કરે ચદાપિ અવધિ આદિ જ્ઞાનમાં તેમ થાય છે, પણ અત્રે તો સામાન્ય ક્ષયોપશમ, અને તે પણ ઇન્દ્રિય સાપેક્ષ ક્ષયોપશમનો પ્રસંગ છે અમુક નિયત પ્રદેશમાં જ તે ઇન્દ્રિયલબ્ધિનું પરિણામ થાય છે તેનો હેતુ ક્ષયોપશમ તથા પ્રાપ્ત થયેલી યોગિનિનો સગંધ છે કે નિયત પ્રદેશ (અમુક મર્યાદા-ભાગમાં) અમુક અમુક વિષયનું જીવને ગ્રહણ થાય

ત્રીજા પ્રશ્નમાં એમ જણાવ્યું છે કે, ‘શરીરના અમુક ભાગમાં ખીડા હોય ત્યારે જીવ ત્યાં વળગી રહે છે, તેથી જે ભાગમાં ખીડા છે તે ભાગની ખીડા વેદના સારુ તમામ પ્રદેશ તે તરફ ખેંચાતા હશે ? જગતમાં કહેવત છે કે ન્યા ખીડા હોય ત્યાં જીવ વળગી રહે છે’ તેનો સંક્ષેપમાં ઉત્તર —

તે વેદના વેદવામાં કેટલાક પ્રસંગે વિશેષ ઉપયોગ રોકાય છે અને બીજા પ્રદેશનું તે ભણી કેટલાકે પ્રસંગમાં સહજ આકર્ષણ પણ થાય છે કોઈ પ્રસંગમાં વેદનાનું બહુલપણ હોય તો સર્વ પ્રદેશ મૂર્છાગત સ્થિતિ પણ ભાગે છે, અને કોઈ પ્રસંગમાં વેદના કે ભયના બહુલપણે સર્વ પ્રદેશ એટલે આત્માની દશમદ્વાર આદિ એક સ્થાનમાં સ્થિતિ થાય છે આમ થવાનો હેતુ પણ અવ્યાખ્યાય નામનો જીવસ્વભાવ તથા પ્રકારે પરિણામી નહીં હોવાથી, તેમ વીર્યાતરાયના ક્ષયોપશમનું સમ-વિષમપણું હોય છે.

કરતા કેટલાક વખત સુધી તેવી સ્થિતિ વર્તવાનો સ ભવ દેખાય છે. સુસુક્ષ્મ જીવની વૃત્તિને પત્રાદિથી કંઈ ઉપદેશ વિચારવાનું સાધન હોય તો તેથી વૃત્તિ ઉત્કર્ષ પામે અને સદ્વિચારનું ગળ વર્ધમાન થાય, એ આદિ ઉપકાર એ પ્રકારના સમાયા છે, છતાં જે કારણવિશેષથી વર્તમાન સ્થિતિ વર્તે તે સ્થિતિ વેદવા યોગ્ય લાગે છે.

[૫૬૧]

૬૮૩

મુખર્ષ, ચૈત્ર વદ ૭, રવિ, ૧૬૫૨

એ કાગળ મળ્યા છે વિસ્તારપૂર્વક હાલ કાગળ લખવાનું ધણું કરીને કચારેક બને છે, અને વખતે તો પત્રની પહોંચ પણ કેટલાક દિવસ વ્યતીત થયે લખાય છે.

સંતસમાગમના અભાવ પ્રસંગમાં તો વિશેષ કરી આર લખરિશ્વર પ્રત્યેથી વૃત્તિ સંક્ષેપનાને અભ્યાસ રાખી, જેને વિષે ત્યાગ વૈરાગ્યાદિ પરમાર્થસાધનો ઉપદેશ્યા છે, તેવા અથવા વાચવાનો પરિચય કર્તવ્ય છે, અને અપ્રમત્તપણે પોતાના દોષ વાર વાર જોવાયોગ્ય છે.

[૫૬૨]

૬૮૪

મુખર્ષ, ચૈત્ર વદ ૧૪, રવિ, ૧૬૫૨

‘અન્ય પુરુષકી દૃષ્ટિએ, જગ વ્યવહાર લખાય,
વૃન્દાવન, જળ જગ નહીં, કૌન વ્યવહાર, બતાય’

—વિહાર-વૃન્દાવન

૬૮૫

મુખર્ષ, ચૈત્ર વદ ૧૪, રવિ, ૧૬૫૨

કાગળ એક મળ્યો છે શ્રી કુંવરજીએ અને ઉપદેશવચનો તમારી પાસે લખેલાં છે, તે વાચ્ય મળવા માટે વિજ્ઞાપના કરી હતી તે વચનો વાંચવા મળવા માટે સ્થ લતીર્થ લખશે અને અત્રે તેઓ લખશે તો પ્રસંગયોગ્ય લખીશું, એમ કલોલ લખ્યું હતું બે બને તો તેમને વર્તમાનમા વિશેષ ઉપકારભૂત થાય એવા કેટલાક વચનો તેમાથી લખી મોકલશે. સમ્યક્દર્શનના લક્ષણાદિવાળા પત્રો તેમને વિશેષ ઉપકારભૂત થઈ શકવાયોગ્ય છે.

વિરમગામથી શ્રી સુખલાલ બે શ્રી કુંવરજીની પેઠે પત્રોની માગણી કરે તો તેમના સમયમાં પણ ઉપર પ્રમાણે કરવા યોગ્ય છે.

૬૮૬

મુખર્ષ, ચૈત્ર વદ ૧૪, રવિ, ૧૬૫૨

તમ વગેરેના સમાગમ પછી અને આવવું થયું હતું તેવામા તમારો કાગળ એક મળ્યો હતો હાલ ત્રણ આર દિવસ પહેલાં એક બીજો કાગળ મળ્યો છે વિસ્તારથી પત્રાદિ લખવાનું કેટલોક વખત થયાં કેમકે વાર બની શકે છે. અને કેમકે વખત પત્રની પહોંચ લખવામા પણ એમ બને છે પ્રથમ કેટલાક સુસુક્ષ્મો પ્રત્યે ઉપદેશપત્રો લખાયા છે તેની પ્રતો શ્રી અબાલાલ પાસે છે તે પત્રો વાચવા વિચારવાના પરિચયથી ક્ષયોપશમની વિશેષ શુદ્ધિ થઈ શકવા યોગ્ય છે શ્રી અબાલાલ પ્રત્યે તે પત્રો વાચવા મળવા માટે વિજ્ઞાપના કરશે.

એ જ વિનંતિ

[૫૬૩]

૬૮૭

મુખર્ષ, વૈશાખ સુદ ૧, સોમ, ૧૬૫૨

ધણા દિવસ થયા હાલ પત્ર નથી, તે લખશે.

અત્રેથી જેમ પ્રથમ વિસ્તારપૂર્વક પત્ર લખવાનું થતું તેમ, કેટલાક વખત થયા થતું કરીને તથા રૂપ પ્રારબ્ધને લીધે થતું નથી.

આ પ્રશ્નનું સમાધાન પત્ર વાટે જણાવવું ઠીક થાય તથાપિ લખવામા હાલ વિશેષ ઉપ-
યોગની પ્રવૃત્તિ થઈ શકતી નથી તેમજ શ્રી દેવકરજીએ પણ હજી તે વિષે યથાશક્તિ વિચાર કરતોય છે.
સહજસ્વરૂપે યથાયોગ્ય

૬૩૪ વવાણિયા, ભાદરવા સુદ ૭, ભોમ, ૧૯૫૧

આજ દિવસ પર્યંત એટલે સ વત્સરી સુધી તમારા પ્રત્યે મન, વચન, કાયાના યોગથી મારાથી
કંઈ જાણુતા અજાણુતા અપરાધ થયા હોય તે ખરા અ ત.કરજીથી લઘુતાભાવે ખમાવુ છું તે જ પ્રમાણે
મારી ખંડેનને પણ ખમાવુ છું અત્રેથી આ રવિવારે વિદાય થવાનો વિચાર છે

લિ૦ રાયચ દના યથા.

૬૩૫ વવાણિયા, ભાદરવા સુદ ૭, ભોમ, ૧૯૫૧

સ વત્સરી સુધી તેમજ આજ દિવસ પર્યંત તમારા પ્રત્યે મન, વચન અને કાયાના યોગથી
જે કંઈ જાણુતા અજાણુતા અપરાધ થયા હોય તે સર્વભાવે ખમાવુ છું તેમજ તમારા સત્સમાગમ-
વાસી સર્વ ભાઈઓ તથા બાઈઓને ખમાવુ છું

અત્રેથી ઘણું કરી રવિવારે નિવર્તવાનું થશે એમ લાગે છે મોરળી સુદ ૧૫ સુધી સ્થિતિ થવા
સ ભવ છે ત્યાર પછી કોઈ નિવૃત્તિક્ષેત્રે પદર દિવસની લગભગ સ્થિતિ થાય તો કરવા વિષે ચિંતની
સહજ વૃત્તિ રહે છે

કોઈ નિવૃત્તિ ક્ષેત્ર લક્ષમા હોય તો લખશો.

આ૦ સહજાત્મસ્વરૂપ

[૫૪૧]

૬૩૬ વવાણિયા, ભાદરવા સુદ ૮, શુક્ર, ૧૯૫૧

નિમિત્તે કરીને જેને હર્ષ થાય છે, નિમિત્તે કરીને જેને શોક થાય છે, નિમિત્તે કરીને જેને
ઇન્દ્રિયજન્ય વિષય પ્રત્યે આકર્ષણ થાય છે, નિમિત્તે કરીને જેને ઇન્દ્રિયને પ્રતિકૂળ એવા પ્રકારોને
વિષે દ્રેષ થાય છે, નિમિત્તે કરીને જેને ઉત્કર્ષ આવે છે, નિમિત્તે કરીને જેને કષાય ઉદ્ભવે છે, એવા
જીવને જેટલો અને તેટલો તે તે નિમિત્તવાસી જીવોનો સગ ત્યાગવો ઘટે છે, અને નિત્ય પ્રત્યે
સત્સંગ કરવો ઘટે છે

સત્સંગના અયોગે તથાપ્રકારના નિમિત્તથી દૂર રહેવું ઘટે છે ક્ષણે ક્ષણે, પ્રસંગે પ્રસંગે અને
નિમિત્તે નિમિત્તે સ્વદશાપ્રત્યે ઉપયોગ દેવો ઘટે છે

તમારું પત્ર મળ્યું છે આજ પર્યંત સર્વભાવે કરીને ખમાવુ છું

[૫૪૨]

૬૩૭ વવાણિયા, ભાદ્રપદ સુદ ૮, શુક્ર, ૧૯૫૧

આજ દિન પર્યંત સર્વભાવે કરી ખમાવુ છું

નોંચે લખેલા વાક્ય તથા રૂપ પ્રસંગે વિસ્તારથી સમજવાયોગ્ય છે

‘અનુભવપ્રકાશ’ ગ્રંથમાનો શ્રી પ્રહ્લાદજી પ્રત્યે સદ્ગુરુ દેવે કહેલો ઉપદેશપ્રસંગ લખ્યો તે
વાસ્તવ્ય છે તથા રૂપે નિર્વિકલ્પ અને અખંડ સ્વસ્વરૂપમા અભિન્નજ્ઞાન સિવાય અન્ય કોઈ સર્વ હં.ખ
મટાડવાનો ઉપાય જ્ઞાનીપુરુષોએ જાણ્યો નથી એ જ વિનંતિ

ખેદ ઉત્પન્ન થાય છે સર્વસંગનું અશરણુપણુ, અળ ધવપણુ, અનિત્યપણુ, અને તુલ્યપણુ તેમ જ અન્યત્રપણુ દેખીને પોતાને વિશેષ પ્રતિભાધ થાય છે કે હે જીવ, તારે વિષે કંઈ પણ આ સંસારને વિષે ઉદ્યાદિ ભાવે પણ મૂર્છા વર્તતી હોય તો તે ત્યાગ કર, ત્યાગ કર, તે મૂર્છાનું કંઈ ફળ નથી, સંસારમા ક્યારેય પણ શરણુવાદિપણુ પ્રાપ્ત થવું નથી, અને અવિચારપણુ વિના તે સંસારને વિષે મોહ થવા યોગ્ય નથી, જે મોહ અનંત જન્મમરણનો અને પ્રત્યક્ષ ખેદનો હેતુ છે, હું ખ અને ક્ષેપનું ખીજ છે, તેને શાત કર, તેનો ક્ષય કર હે જીવ, એ વિના ખીજો કોઈ હિતકારી ઉપાય નથી, એ વગેરે ભાવિતાત્મતાથી વૈરાગ્યને શુદ્ધ અને નિશ્ચલ કરે છે જે કોઈ જીવ યથાર્થ વિચારથી જુએ છે, તેને આ જ પ્રકારે ભાસે છે

આ જીવને દેહસંગ ધ હોઈને મૃત્યુ ન હોત તો આ સંસાર સિવાય ખીજે તેની વૃત્તિ જોડાવાનો અભિપ્રાય થાત નહીં મુખ્ય કરીને મૃત્યુને ભયે પરમાર્થરૂપ ખીજે સ્થાનકે વૃત્તિ પ્રેરી છે, તે પણ કોઈક વિરલા જીવને પ્રેરિત થઈ છે, ઘણા જીવોને તો ણાહા નિમિત્તથી મૃત્યુભય પરથી ણાહા ક્ષણિક વૈરાગ્ય પ્રાપ્ત થઈ વિશેષ કાર્યકારી થયા વિના નાશ પામે છે, માત્ર કોઈક વિચારવાન અથવા સુલભભોધી કે હળુકર્મી જીવને તે ભય પરથી અવિનાશી નિઃશ્રેયસ પદ પ્રત્યે વૃત્તિ થાય છે

મૃત્યુભય હોત તોપણુ તે મૃત્યુ વૃદ્ધાવસ્થાએ નિયમિત પ્રાપ્ત થતું હોત તોપણુ બેટલા પૂર્વે વિચારના નો થયા છે, તેટલા ન થાત, અર્થાત્ વૃદ્ધાવસ્થા સુધી તો મૃત્યુનો ભય નથી એમ દેખીને પ્રમાદસંહિત વર્તત, મૃત્યુનું અવશ્ય આવવું દેખીને, તથા તેનું અનિયમિતપણું આવવું દેખીને, તે પ્રસંગ પ્રાપ્ત થયે સ્વજનાદિ સૌથી અરક્ષણુપણુ દેખીને, પરમાર્થ વિચારવામા અપ્રમત્તપણુ જ હિતકારી લાગ્યું, અને સર્વસંગનું અહિતકારીપણું લાગ્યું વિચારવાન પુરુષોનો તે નિશ્ચય નિમ્ન દેહ સત્ય છે, ત્રણે કાળ સત્ય છે મૂર્છાભાવનો ખેદ ત્યાગીને અસંગભાવ પ્રત્યયો ખેદ વિચારવાનને કર્તવ્ય છે

જો આ સંસારને વિષે આવા પ્રસંગોનો સંભવ ન હોત, પોતાને અથવા પરને તેવા પ્રસંગની અપ્રાપ્તિ દેખાતી હોત, અશરણુવાદિપણુ ન હોત તો પચવિષયના સુખસાધનનું કશું ન્યૂતપણું પ્રાપ્ત નહોતું, એવા શ્રી ઋષભદેવાદિ પરમપુરુષો, અને ભરતાદિ ચક્રવર્ત્યાદિઓ તેનો શા કાળે ત્યાગ કરત ? એકાત અસંગપણું શા કારણે ભજત ?

હે આર્ય માણેક્ય દાદિ, યથાર્થ વિચારના ઝોછાપણુને લીધે, પુત્રાદિ ભાવની કદપના અને મૂર્છાને લીધે, તમને કંઈ પણ ખેદ વિશેષ પ્રાપ્ત થવો સંભવિત છે, તોપણુ તે ખેદનું જ્યેન કંઈ પણ હિતકારી ફળ નહીં હોવાથી, હિતકારીપણુ માત્ર અસંગ વિચાર વિના કોઈ અન્ય ઉપાયે નથી એમ વિચારી, થતો ખેદ યથાશક્તિ વિચારથી, જ્ઞાનીપુરુષોના વચનામૃતથી, તથા સાધુપુરુષના આશ્રય, સમાગમાદિથી અને વિરતિથી ઉપશાત કરવો, એ જ કર્તવ્ય છે

[પદ્ય]

૬૯૦

મુખર્ધ, ખીજા જેક મુદ્ ૨, ગાનિ, ૧૬૫૨

ૐ

મુમુક્ષુ શ્રી છોટાલાલ પ્રત્યે,— શ્રી સ્થ ભતીર્થ

કાગળ પહોર્યો છે

જે હેતુથી એટલે શારીરિક રોગવિશેષથી તમારા નિયમમા આગામ હોતો તે ગેગ વિશેષ વને છે, તેથી તે આગાર ગ્રહણ કરતા આજ્ઞાનો ભગ અથવા અતિક્રમ નહીં થાય, કેમકે તમારો નિયમ તથાપ્રકારે પ્રારભિત હોતો એ જ કારણવિશેષ છતાં પણ જો પોતાની ઇચ્છાએ તે આગામ ગ્રહણ કરવાનું થાય તો આજ્ઞાનો ભગ કે અતિક્રમ થાય

સર્વ પ્રકારના આરભ તથા પરિગ્રહના સંગ ધનુ મૂળ છેદવાને સમર્થ એવું પ્રશ્નચર્ચ ૫૦૦

કરવા યોગ્ય કંઈ કહ્યું હોય તે વિસ્મરણ યોગ્ય ન હોય એટલો ઉપયોગ કરી કંમે કરીને પણ તેમાં અવશ્ય પરિણતિ કરવી ઘટે ત્યાગ, વૈરાગ્ય, ઉપશમ અને ભક્તિ મુમુક્ષુ જીવે સહજ સ્વભાવરૂપ કરી મૂક્યા વિના આત્મદશા કેમ આવે ? પણ શિથિલપણાથી, પ્રમાદથી એ વાત વિસ્મૃત થઈ જાય છે

[પપર]

૬૪૪

મુળર્થ, આસો વદ ૩, રવિ, ૧૬-૫૧

પત્ર મળ્યું છે

અનાદિથી વિપરીત અભ્યાસ છે, તેથી વૈરાગ્ય ઉપશમાદિ ભાવોની પરિણતિ એકદમ ન થઈ શકે, કિંવા થવી કઠિન પડે, તથાપિ નિરતર તે ભાવો પ્રત્યે લક્ષ રાખી અવશ્ય સિદ્ધિ થાય છે સત્સમાગમનો યોગ ન હોય ત્યારે તે ભાવો જે પ્રકારે વર્ધમાન થાય તે પ્રકારના દ્રવ્ય-ક્ષેત્રાદિ ઉપાસવાં, સત્સાક્ષનો પરિચય કરવો યોગ્ય છે સૌ કાર્યની પ્રથમ ભૂમિકા વિકટ હોય છે, તો અનત-કાળથી અનભ્યસ્ત એવી મુમુક્ષુતા માટે તેમ હોય એમા કંઈ આશ્ચર્ય નથી

સહજાત્મસ્વરૂપે પ્રણામ

[પપ૩]

૬૪૫

મુળર્થ, આસો વદ ૧૧, ૧૬-૫૧

પરમનૈષ્ઠિક, સત્સમાગમ યોગ્ય, આર્ય શ્રી સોભાગ તથા શ્રી હુગર પ્રત્યે, શ્રી સાયલા

યથાયોગ્યપૂર્વક - શ્રી સોભાગનું લખેલું પત્ર મળ્યું છે

૧ 'સમજ્યા તે શમાઈ રહ્યા,' તથા 'સમજ્યા તે શમાઈ ગયા,' એ વાક્યમા કંઈ અર્થાતર થાય છે કે કેમ ? તથા એમા કયું વાક્ય વિશેષાર્થવાચક જણાય છે ? તેમ જ સમજવા યોગ્ય શુ ? તથા શમાયુ શુ ? તથા સમુચ્ચયવાક્યનો એક પરમાર્થ શો ? તે વિચારવાયોગ્ય છે, વિશેષપણે વિચારવાયોગ્ય છે, અને વિચારગત હોય તે તથા વિચારતા તે વાક્યોનો વિશેષ પરમાર્થ લક્ષગત થતો હોય તે લખવાનું અને તો લખશો એ જ વિનિતિ

સહજાત્મસ્વરૂપે યથા૦

[પપ૬]

૬૪૬

મુળર્થ, આસો, ૧૬-૫૧

સર્વ જીવને અપ્રિય છતા જે હું ખોના અનુભવ કરવો પડે છે, તે હું ખ સકારણ હોયુ બોધીએ, એ ભૂમિથી મુખ્ય કરીને વિચારવાની વિચારશ્રેણી ઉઘ્ય પામે છે, અને તે પરથી અનુક્રમે આત્મા, કર્મ, પરલોક, મોક્ષ આદિ ભાવોનું સ્વરૂપ સિદ્ધ થયું હોય એમ જણાય છે

વર્તમાનમા બે પોતાનું વિદ્યમાનપણ છે, તો ભૂતકાળને વિષે પણ તેનું વિદ્યમાનપણ હોયુ બોધીએ, અને ભવિષ્યમા પણ તેમ જ હોયુ બોધીએ આ પ્રકારના વિચારનો આશ્રય મુમુક્ષુ જીવને કર્તવ્ય છે કોઈ પણ વસ્તુનું પૂર્વપશ્ચાત્ હોવાપણું ન હોય, તો મધ્યમા તેનું હોવાપણું ન હોય એવો અનુભવ વિચારતા થાય છે

વસ્તુની કેવળ ઉત્પત્તિ અથવા કેવળ નાશ નથી, સર્વકાળ તેનું હોવાપણું છે, રૂપાતર પરિણામ થયા કરે છે, વસ્તુતા ફરતી નથી, એવો શ્રી જિનનો અભિમત છે, તે વિચારવાયોગ્ય છે

'ષદર્શનસમુચ્ચય' કંઈક ગહન છે, તોપણ ફરી ફરી વિચારવાથી તેનો કેટલોક ગ્રાધ થશે જેમ જેમ ચિત્તનું શુદ્ધિપણું અને સ્થિરત્વ હોય છે, તેમ તેમ જ્ઞાનીના વચનોનો વિચાર યથાયોગ્ય થઈ શકે છે સર્વ જ્ઞાનનું ફળ પણ આત્મસ્થિરતા થવી એ જ છે, એમ વીતરાગ પુરુષોએ કહ્યું છે, તે અત્યંત સત્ય છે મારા યોગ્ય કામકાજ લખશો એ જ વિનિતિ

લિ૦ રાયચ દના પ્રણામ વાચશો

તે મહાભાગ્યનો આશ્રય કર્યો, જે પુરુષના આશ્રયે અનેક પ્રકારના મિથ્યા આશ્રહાદિની મદત થઈ, તે પુરુષને આશ્રયે આ દેહ છૂટે એ જ સાર્થક છે જન્મજરામરણાદિને નાશ કરવાવાળું આત્મ જ્ઞાન જેમને વિષે વર્તે છે, તે પુરુષનો આશ્રય જ જીવને જન્મજરામરણાદિનો નાશ કરી શકે, કેમકે તે યથાસ ભવ ઉપાય છે સયોગ સળધે આ દેહ પ્રત્યે આ જીવને જે પ્રારબ્ધ હશે તે વ્યતીત થયે તે દેહનો પ્રસંગ નિવૃત્ત થશે તેનો ગમે ત્યારે વિયોગ નિશ્ચયે છે, પણ આશ્રયપૂર્વક દેહ છૂટે એ જ જન્મ સાર્થક છે, કે જે આશ્રયને પામીને જીવ તે ભવે અથવા ભાવિ એવા શોકા કાળે પણ સ્વસ્વરૂપમા સ્થિતિ કરે

તમે તથા શ્રી મુનિ પ્રસંગોપાત્ત ખુશાલદાસ પ્રત્યે જવાનું રાખશો, બ્રહ્મચર્ય, અપંગ્રહાદિ યથાશક્તિ ધારણ કરવાની તેમને સ ભાવના દેખાય તો મુનિએ તેમ કરવામા પ્રતિબંધ નથી

શ્રી સદ્ગુરુએ કહ્યો છે એવા નિશ્ચયમાર્ગનો સદાય આશ્રય રહો

હું દેહાદિ સ્વરૂપ નથી, અને દેહ સ્ત્રી પુત્રાદિ કોઈ પણ મારા નથી, શુદ્ધ ચૈતન્યસ્વરૂપ આનંદી એવો હું આત્મા છું, એમ આત્મભાવના કરતા રાગદ્વંષનો ક્ષય થાય

[૫૯૭]

૬૬૩

મુળર્ધ, અસાડ સુદ ૨, રવિ, ૧૯૫૨

જેને મૃત્યુની સાથે મિત્રતા હોય, અથવા જે મૃત્યુથી ભાગી છૂટી શકે એમ હોય, અથવા હું નહીં જ મરું એમ જેને નિશ્ચય હોય, તે ભલે સુખે સૂએ

— શ્રી તીર્થ કર — છજીવનિકાય અધ્યયન

જ્ઞાનમાર્ગે દુરારાધ્ય છે, પરમાવગાઢદશા પામ્યા પહેલાં તે માર્ગે પડવાના ઘણા સ્થાનક છે સંકે, વિકલ્પ, સ્વપ્ન હતા, અતિપરિણામીપણુ એ આદિ કારણો વાર વાર જીવને તે માર્ગે પડવાના હેતુએ થાય છે, અથવા ભિર્વભૂમિકા પ્રાપ્ત થવા દેતા નથી

ક્રિયામાર્ગે અસદ્ગુણિમાન, વ્યવહારઆગ્રહ, સિદ્ધિમોહ, પૂજ્યસત્કારાદિ યોગ, અને દંકે ક્રિયામા આત્મનિષ્ઠાદિ દોષોનો સ ભવ રહ્યો છે

કોઈકે મહાત્માને બાદ કરતા ઘણા વિચારવાન જીવોએ ભક્તિમાર્ગનો તે જ કાગણુથી આશ્રય કર્યો છે, અને આજ્ઞાશ્રિતપણુ અથવા પરમપુરુષ સદ્ગુરુને વિષે સર્વાર્પણ સ્વાધીનપણુ ગિરનાવધ દીકું છે, અને તેમ જ વત્યા છે, તથાપિ તેવો યોગ પ્રાપ્ત થવો બેઠકો, નહીં તો ચિતામણિ જેવો જેનો એક સમય છે એવો મનુષ્યદેહ બિલોટો પરિબ્રમણવૃદ્ધિનો હેતુ થાય

[૫૯૮]

૬૬૪

મુળર્ધ, અસાડ સુદ ૨, રવિ, ૧૯૫૨

આત્માથી શ્રી સોભાગ પ્રત્યે — શ્રી સાયલા

શ્રી હુગરના અભિપ્રાયપૂર્વક તમારો લખેલો કાગળ તથા શ્રી લહેરાભાઈ નો લખેલો પહોર્યા છે શ્રી હુગરના અભિપ્રાયપૂર્વક શ્રી સોભાગે લખ્યું કે નિશ્ચય અને વ્યવહારના અભેનિ પણુથી જિનાગમ તથા વેદાંતાદિ દર્શનમાં વર્તમાનકાળમા આ ક્ષેત્રથી મોક્ષની ના તથા હા કુત્રી હોવાનો સ ભવ છે, એ વિચાર વિશેષ અપેક્ષાથી યથાર્થ દેખાય છે, અને લહેરાભાઈએ જણાવ્યું છે કે વર્તમાનકાળમા સ ઘણાદિ હીન થવાના કારણથી કેવળજ્ઞાનનો નિષેધ કર્યો છે, તે પણ અપેક્ષા છે

આગળ પર વિશેષાર્થ લક્ષગત થવા માટે ગયા પત્રના પ્રશ્નને કઈક સ્પષ્ટતાથી લખીએ છીએ — જેવો કેવળજ્ઞાનનો અર્થ વર્તમાનમા જિનાગમથી વર્તમાન જૈનમૂર્તિને વિષે આવે છે, તેવો જ તેન અર્થ તમને યથાર્થ ભાસે છે કે કઈ બીજો અર્થ ભામે છે ? મર્વ દેશકાળાદિનું જ્ઞાન કેવળજ્ઞાન

વર્ષ ૨૯ મું

[૫૬૧]

૬૫૧

સુબર્ષ, કારતક, ૧૯૫૨

*જેમ છે તેમ આત્મસ્વરૂપ બાણ્યું તેનું નામ સમજવું છે તેથી ઉપયોગ અન્ય વિકલ્પરહિત થયો તેનું નામ શમાવું છે વસ્તુતાએ બન્ને એક જ છે

જેમ છે તેમ સમજવાથી ઉપયોગ સ્વરૂપમા શમાયો, અને આત્મા સ્વભાવમય થઈ રહ્યો એ પ્રથમ વાક્ય 'સમજીને શમાઈ રહ્યા' તેનો અર્થ છે

અન્ય પદાર્થના સ યોગમા જે અધ્યાસ હતો, અને તે અધ્યાસમા આત્માપણું માન્યું હતું, તે અધ્યાસરૂપ આત્માપણું શમાઈ ગયું એ બીજું વાક્ય 'સમજીને શમાઈ ગયા' તેનો અર્થ છે

પર્યાયાતરથી અર્થો તર થઈ શકે છે વાસ્તવ્યમા બન્ને વાક્યનો પરમાર્થ એક જ વિચારવા યોગ્ય છે

જે જે સમજ્યા તેણે તેણે મારું તારું એ આદિ અહ ત્વ, મમત્વ શમાવી દીધું, કેમકે કોઈ પાણું નિજ સ્વભાવ તેવો દીઠો નહીં, અને નિજ સ્વભાવ તો અચિત્ત અવ્યાખ્યાધસ્વરૂપ, કેવળ ન્યારો જોયો એટલે તેમા જ સમાવેશ પામી ગયા

આત્મા સિવાય અન્યમા સ્વમાન્યતા હતી તે ટાળી પરમાર્થે મૌન થયા, વાણીએ કરી આ આનું છે એ આદિ કહેવાનું બનવારૂપ વ્યવહાર, વચનાદિ યોગ સુધી ક્વચિત્ રહ્યો, તથાપિ આત્માથી આ મારું છે એ વિકલ્પ કેવળ શમાઈ ગયો, જેમ છે તેમ અચિત્ત સ્વાનુભવગોચરપદમા લીનતા થઈ

[૬૨૦]

૬૮૫
ૐ

મુખર્ષિ, અપાઠ સુદ ૫, પુષ, ૧૯૫

શ્રી સહજાનંદના વચનામૃતમાં આત્મસ્વરૂપની સાથે અહર્નિશ પ્રત્યક્ષ ભગવાનની ભક્તિ કરવી, અને તે ભક્તિ ‘સ્વધર્મ’માં રહીને કરવી, એમ ઠેકાણે ઠેકાણે મુખ્યપણે વાત આવે છે હવે જો સ્વધર્મ શબ્દનો અર્થ ‘આત્મસ્વભાવ’ અથવા ‘આત્મસ્વરૂપ’ થતો હોય તો ફરી ‘સ્વધર્મ સહિત ભક્તિ કરવી’ એમ આવવાનું કારણ શું ? એમ તમે લખ્યું તેનો ઉત્તર અત્રે લખ્યો છે.—

સ્વધર્મમાં રહીને ભક્તિ કરવી એમ જણાવ્યું છે ત્યાં ‘સ્વધર્મ’ શબ્દનો અર્થ ‘વર્ણશ્રમ ધર્મ’ છે જે બ્રાહ્મણાદિ વર્ણમાં દેહ ધારણ થયો હોય, તે વર્ણનો શ્રુતિ સ્મૃતિએ કહેલો ધર્મ આચરવો તે વર્ણધર્મ છે, અને બ્રહ્મચર્યાદિ આશ્રમ ક્રમે કરી આચરવાની જે મર્યાદા શ્રુતિ સ્મૃતિએ કહી છે, તે મર્યાદાસહિત તે તે આશ્રમમાં વર્તવું તે ‘આશ્રમધર્મ’ છે

બ્રાહ્મણ, ક્ષત્રિય, વૈશ્ય અને શૂદ્ર એ ચાર વર્ણ છે, તથા બ્રહ્મચર્ય, ગૃહસ્થ, વાનપ્રસ્થ અને સંન્યસ્ત એ ચાર આશ્રમ છે બ્રાહ્મણવર્ણે આ પ્રમાણે વર્ણધર્મ આચરવા એમ શ્રુતિ, સ્મૃતિમાં કહ્યું હોય તે પ્રમાણે બ્રાહ્મણ આચરે તો ‘સ્વધર્મ’ કહેવાય, અને જો તેમ ન આચરતાં ક્ષત્રિયાદિને આચરવા યોગ્ય ધર્મને આચરે તો ‘પરધર્મ’ કહેવાય, એ પ્રકારે જે જે વર્ણમાં દેહ ધારણ થયો હોય, તે તે વર્ણના શ્રુતિ, સ્મૃતિએ કહેલા ધર્મ પ્રમાણે વર્તવું તે ‘સ્વધર્મ’ કહેવાય, અને બીજા વર્ણના ધર્મ આચરે તો ‘પરધર્મ’ કહેવાય

તેવી રીતે આશ્રમધર્મ સ બધી પણ સ્થિતિ છે, જે વર્ણને બ્રહ્મચર્યાદિ આશ્રમસહિત વર્તવાનું શ્રુતિ, સ્મૃતિએ કહ્યું છે તે વર્ણે પ્રથમ, ચોવીશ વર્ષ સુધી બ્રહ્મચર્યાશ્રમમાં વર્તવું, પછી ચોવીશ વર્ષ સુધી ગૃહસ્થાશ્રમમાં વર્તવું, ક્રમે કરીને વાનપ્રસ્થ અને સંન્યસ્તાશ્રમ આચરવા, એ પ્રમાણે આશ્રમનો સામાન્ય ક્રમ છે તે તે આશ્રમમાં વર્તવાના મર્યાદાકાળને વિષે બીજા આશ્રમના આચરવાને શ્રદ્ધા કરે તો તે ‘પરધર્મ’ કહેવાય, અને તે તે આશ્રમમાં તે તે આશ્રમના ધર્મોને આચરે તો તે ‘સ્વધર્મ’ કહેવાય, આ પ્રમાણે વેદાશ્રિત માર્ગમાં વર્ણશ્રમધર્મને ‘સ્વધર્મ’ કહ્યો છે, તે વર્ણશ્રમ ધર્મને ‘સ્વધર્મ’ શબ્દે સમજવા યોગ્ય છે, અર્થાત્ સહજાનંદસ્વામીએ વર્ણશ્રમધર્મને અત્રે ‘સ્વધર્મ’ શબ્દથી કહ્યો છે ભક્તિપ્રધાન સપ્રદાયોમાં ઘણું કરીને ભગવદ્ભક્તિ કરવી એ જ જીવનો ‘સ્વધર્મ’ છે, એમ પ્રતિપાદન કર્યું છે, પણ તે અર્થમાં અત્રે ‘સ્વધર્મ’ શબ્દ કહ્યો નથી, કેમકે ભક્તિ ‘સ્વધર્મ’માં રહીને કરવી એમ કહ્યું છે, મારે સ્વધર્મનું જીવાપણે શ્રદ્ધા છે, અને તે વર્ણશ્રમધર્મના અર્થમાં શ્રદ્ધા છે જીવનો ‘સ્વધર્મ’ ભક્તિ છે, એમ જણાવવાને અર્થે તો ભક્તિ શબ્દને બદલે કવચિત્ જ સ્વધર્મ શબ્દ સપ્રદાયોએ શ્રદ્ધા કર્યો છે, અને શ્રી સહજાનંદના વચનામૃતમાં ભક્તિને બદલે સ્વધર્મ શબ્દ સંવાચકપણે પણ વાપર્યો નથી, કવચિત્ શ્રી વલ્લભાચાર્ય વાપર્યો છે

[૬૨૧]

૬૮૬
ૐ

મુખર્ષિ, અપાઠ વદ ૮, રવિ, ૧૯૫

ભુજાએ કરી જે સ્વયંભૂરમણસમુદ્ર તરી ગયા, તરે છે, અને તરશે તે
સત્પુરુષોને નિષ્કામ ભક્તિથી ત્રિકાળ નમસ્કાર.

સહેજ વિચારને અર્થે પ્રશ્ન લખ્યા હતા, તે તમારો કાળ પ્રાપ્ત થયો હતો
એક ધાગએ વેદવા યોગ્ય પ્રારબ્ધ વેદતા કઈ એક પન્માર્થ વ્યવહારપ્રવૃત્તિ દૃષ્ટિમંત્રે

[૫૬૩-૩]

૬૫૫ મુંબઈ, કારતક વદ ૮, રવિ, ૧૯૫૨
નિશ્ચિન નૈનમે નિહ ન આવે,
નર તળહિ નારાયન પાવે

—શ્રી સુંદરદાસજી

[૫૬૪]

૬૫૬ મુંબઈ, માગશર સુદ ૧૦, મંગળવાર, ૧૯૫૨

શ્રી ત્રિલોચનની સાથે તમારા પ્રથમ પત્રો મળ્યા હતાં એટલું જણાવ્યું હતું તે પત્રો આદિથી વર્તતી દશા જાણીને તે દશાની વિશેષતાથી સંક્ષેપમાં કહ્યું હતું

જે જે પ્રકારે પરદ્રવ્ય (વસ્તુ)ના કાર્યનું સંક્ષેપપણુ થાય, નિજ દોષ જોવાનો દૃઢ લક્ષ રહે, અને સત્સમાગમ, સત્શાસ્ત્રને વિષે વર્ધમાન પરિણતિએ પરમ ભક્તિ વર્ત્યા કરે તે પ્રકારની આત્મતા કર્યા જતા, તથા જ્ઞાનીના વચનોનો વિચાર કરવાથી દશા વિશેષતા પામતાં યથાર્થ સમાધિને યોગ્ય થાય, એવો લક્ષ રાખશો, એમ કહ્યું હતું એ જ વિનંતિ

[૫૬૫]

૬૫૭ મુંબઈ, માગશર સુદ ૧૦, ભોમ, ૧૯૫૨

શુભેચ્છા, વિચાર, જ્ઞાન એ આદિ સર્વ ભૂમિકાને વિષે સર્વસંગપરિત્યાગ બળવાન ઉપકારી છે, એમ જાણીને જ્ઞાનીપુરુષોએ ‘અણુગારત્વ’ નિરૂપણ કર્યું છે યદ્યપિ પરમાર્થથી સર્વસંગપરિત્યાગ યથાર્થ બોધ થયે પ્રાપ્ત થવા યોગ્ય છે, એમ જાણતા છતાં પણ સત્સંગમાં નિત્ય નિવાસ થાય, તો તેવો સમય પ્રાપ્ત થવા યોગ્ય છે એમ જાણી, સામાન્ય રીતે બાહ્ય સર્વસંગપરિત્યાગ જ્ઞાનીપુરુષોએ ઉપદેશ્યો છે, કે જે નિવૃત્તિને યોગે શુભેચ્છાવાન એવો જીવ સદ્ગુરુ, સત્પુરુષ અને સત્શાસ્ત્રની યથાયોગ્ય ઉપાસના કરી યથાર્થ બોધ પામે એ જ વિનંતિ

[૫૬૬]

૬૫૮ મુંબઈ, પોષ સુદ ૬, રવિ, ૧૯૫૨

ત્રણે પત્રો મળ્યા છે સ્વભતીર્થ ક્યારે ગમન થવું સંભવે છે ? તે લખવાનું બની શકે તો લખશો

જે અભિનિવેશ આઠા આવી જિજ્ઞાસુ રહેતા હોવાથી જીવ ‘મિથ્યાત્વ’નો ત્યાગ કરી શકતો નથી તે આ પ્રમાણે ‘લૌકિક’ અને ‘શાસ્ત્રીય’ ક્રમે કરીને સત્સમાગમયોગે જીવ જો તે અભિનિવેશ છોડે તો ‘મિથ્યાત્વ’નો ત્યાગ થાય છે, એમ વારંવાર જ્ઞાનીપુરુષોએ શાસ્ત્રાદિ દ્વારાએ ઉપદેશ્યું છતાં જીવ તે છોડવા પ્રત્યે ઉપેક્ષિત શા માટે થાય છે ? તે વાત વિચારવા યોગ્ય છે

[૫૬૭]

૬૫૯

મુંબઈ, પોષ સુદ ૬, રવિ, ૧૯૫૨

સર્વ હું ખત મૂળ સંયોગ (સંબંધ) છે એમ જ્ઞાનવત એવા તીર્થંકરોએ કહ્યું છે સમસ્ત જ્ઞાનીપુરુષોએ એમ દીકું છે જે સંયોગે પ્રકારે મુખ્યપણું કહ્યો છે. ‘અતર્ક બધીય’, અને ‘બાહ્યસ બધીય’ અતર્ક યોગનો વિચાર થવાને આત્માને બાહ્યસ યોગનો અપરિચય કર્તવ્ય છે, જે અપરિચયની સપરમાર્થ ઇચ્છા જ્ઞાનીપુરુષોએ પણ કરી છે

[૫૬૮]

૬૬૦

મુંબઈ, પોષ સુદ ૬, રવિ, ૧૯૫૨

શ્રદ્ધા જ્ઞાન લક્ષ્મી છે તોપણ, જો નવિ જાણ પમાયો (પ્રમાદ) રે,
વધ્ય તરુ ઉપમ તે પામે, સયમ ઠાણ જો નાથો રે,

—ગાયો રે, ગાયો, ભલે વીર જગત્પુરુષ ગાયો.

સર્વજ્ઞને સર્વ કાળનું જ્ઞાન થાય છે એમ કહ્યું છે, તેનો મુખ્ય અર્થ તો એમ છે કે, પચાત્ત કાચ દ્રવ્યપર્યાયાત્મકપણે તેમને જ્ઞાનગોચર થાય છે, અને સર્વ પર્યાયનું જ્ઞાન તે જ સર્વકાળનું જ્ઞાન કહેલું છે એક સમયે સર્વજ્ઞ પણ એક સમય જ વર્તે તો દેખે છે, અને ભૂતકાળ કે ભાવિકાળને વર્તે તો દેખે નહીં, જો તેને પણ વર્તતા દેખે તો તે પણ વર્તમાનકાળ જ કહેવાય સર્વજ્ઞ ભૂતકાળને વર્તે ચૂક્યાપણે અને ભાવિકાળને હવે પછી આમ વર્તશે એમ દેખે છે

ભૂતકાળ દ્રવ્યને વિષે સમાધિ ગયો છે, અને ભાવિકાળ સત્તાપણે રહ્યો છે, બેમાંથી એકે વર્તવા પછે નથી, માત્ર એક સમયરૂપ એવો વર્તમાનકાળ જ વર્તે છે, માટે સર્વજ્ઞને જ્ઞાનમાં પણ તે જ પ્રકારે ભાસ્યમાન થાય છે

એક ઘડો હમણા જોયો હોય, તે ત્યાર પછીને બીજો સમયે નાશ પામી ગયો ત્યારે ઘડાપણે વિદ્યમાન નથી, પણ જોનારને તે ઘડો જેવો હોતો તેવો જ્ઞાનમાં ભાસ્યમાન થાય છે, તેમ જ હમણા એક માટીનો પિંડ પડ્યો છે તેમાથી થોડો વખત ગયે એક ઘડો નીપજશે એમ પણ જ્ઞાનમાં ભામી શકે છે, તથાપિ માટીનો પિંડ વર્તમાનમાં કંઈ ઘડાપણે વર્તતા હોતો નથી, એ જ રીતે એક સમય માં સર્વજ્ઞને ત્રિકાળજ્ઞાન છતાં પણ વર્તમાન સમય તો એક જ છે

સૂર્યને દીધે જે દિવસરાત્રિરૂપ કાળ સમભય છે તે વ્યવહારકાળ છે, કેમકે સૂર્ય વ્યાભાવિ દ્રવ્ય નથી દિગમ્બર કાળના અસંખ્યાત અણુ માને છે, પણ તેનું એકબીજાની માત્રે સંધાન છે, એમ તેમનો અભિપ્રાય નથી, અને તેથી કાળને અસ્તિકાયપણે ગણ્યો નથી

પ્રત્યક્ષ સત્સમાગમમાં ભક્તિ વૈરાગ્યાદિ ૬૬ સાધનસંહિત, મુમુક્ષુએ સદ્ગુરુઆજ્ઞાએ દ્રવ્યભુયોન વિચારવા યોગ્ય છે

અભિનંદનજિનની શ્રી દેવચ દ્વલકૃત સ્તુતિનું પદ લખી અર્થ પૂછાવ્યો તેમાં, 'પુદ્ગલઅણુ ભવત્યાગથી, કરવી જ શુ પરતીત હો' એમ લખાયું છે, તેમ મૂળ નથી 'પુદ્ગલઅણુભવત્યાગથી, કરવી જસુ પરતીત હો' એમ મૂળ પદ છે એટલે 'વર્ણ', ગદ્યાદિ પુદ્ગલશુભના અણુભવનો અર્થાત રસનો ત્યાગ કરવાથી, તે પ્રત્યે ઉદાસીન થવાથી 'જસુ' એટલે જેની (આત્માની) પ્રતીતિ થાય છે, એમ અર્થ છે.

[૬૨૮]

૬૮૯

સુ ગર્હ, શ્રાવણ, ૧૬૫૨

પચાસ્તિકાયનું સ્વરૂપ સંક્ષેપમાં કહ્યું છે —

જીવ, પુદ્ગલ, ધર્મ, અધર્મ અને આકાશ એ પાંચ અસ્તિકાય કહેવાય છે અસ્તિકાય એટલે પ્રદેશસમ્બંધાત્મક વસ્તુ એક પરમાણુ પ્રમાણે અમૂર્ત વસ્તુના ભાગને 'પ્રદેશ' એવી નામ છે અને પ્રદેશાત્મક જે વસ્તુ હોય તે 'અસ્તિકાય' કહેવાય એક જીવ અસંખ્યાત પ્રદેશપ્રમાણ છે પુદ્ગલ પરમાણુ એકે એકપ્રદેશાત્મક છે, પણ જો પરમાણુથી માંડીને અસંખ્યાત, અને ત પરમાણુઓ એકત્ર થઈ શકે છે એમ અરસપરસ મળવાની શક્તિ તેમાં રહેલી હોવાથી અનેક પ્રદેશાત્મકપણે તે પામી શકે છે, જેથી તે પણ અસ્તિકાય કહેવા યોગ્ય છે 'ધર્મદ્રવ્ય' અસંખ્યાતપ્રદેશપ્રમાણ, 'અધર્મ' દ્રવ્ય' અસંખ્યાતપ્રદેશપ્રમાણ, 'આકાશદ્રવ્ય' અને તપ્રદેશપ્રમાણ હોવાથી તે પણ 'અસ્તિકાય' છે એમ પાંચ અસ્તિકાય છે જે પાંચ અસ્તિકાયના એકમેકાત્મકપણાથી આ 'લોક'ની ઉત્પત્તિ થઈ અર્થાત્ 'લોક' એ પાંચ અસ્તિકાયમય છે

પ્રત્યેકપ્રત્યેક જીવ અસંખ્યાતપ્રદેશપ્રમાણ છે તે જીવો અને ત છે એક પરમાણુ એવા અનેક પરમાણુઓ છે બે પરમાણુઓ એકત્ર મળેલા એવા દ્વિઅણુક્રમ ધ અને તા છે એમ ત્રણ પરમાણુ એકત્ર મળેલા એવા ત્રિઅણુક્રમ ધ અને તા છે ચાર પરમાણુઓ એકત્ર મળેલા એવા ચતુર્અણુક્રમ ધ અને તા છે

[૫૭૬]

૬૬૫
ૐ

મુંબઈ, પોષ વદ ૯, શુક્ર, ૧૯૫૨

દેહાભિમાનરહિત એવા સત્પુરુષોને અત્યંત ભક્તિથી ત્રિકાળ નમસ્કાર

જ્ઞાનીપુરુષોએ વાર વાર આર ભ પરિગ્રહના ત્યાગનું ઉત્કૃષ્ટપણુ કહ્યું છે, અને ફરી ફરી તે ત્યાગનો ઉપદેશ કર્યો છે, અને ઘણું કરી પોતે પણ એમ વર્ત્યા છે, માટે મુમુક્ષુ પુરુષને અવશ્ય કરી તેની સંપ્રેરણા કરી છે, એમાં સંદેહ નથી

આર ભ પરિગ્રહનો ત્યાગ કયા કયા પ્રતિબંધથી જીવ ન કરી શકે, અને તે પ્રતિબંધ કયા પ્રકારે ટાળી શકાય એ પ્રકારે મુમુક્ષુ જીવે પોતાના ચિત્તમાં વિશેષ વિચાર-અકુર ઉત્પન્ન કરી કંઈ પણ તથાગ્નિ રૂપ આણવું ઘટે જો તેમ કરવામાં ન આવે તો તે જીવને મુમુક્ષુતા નથી, એમ પ્રાયે કહી શકાય

આર ભ અને પરિગ્રહનો ત્યાગ કયા પ્રકારે થયો હોય તો યથાર્થ કહેવાય તે પ્રથમ વિચાર કરી પછી ઉપર કહ્યો તે વિચાર-અકુર મુમુક્ષુ જીવે પોતાના અત કરણમાં અવશ્ય ઉત્પન્ન કરવો યોગ્ય છે તથાગ્નિ ઉદયથી વિશેષ લાભવાનું હાલમાં બની શકતું નથી

[૫૭૭]

૬૬૬
ૐ

મુંબઈ, પોષ વદ ૧૨, રવિ, ૧૯૫૨

ઉત્કૃષ્ટ સ પત્તિના ઠેકાણા જે અકલ્પ્યાર્થ પદ તે સર્વ અનિત્ય દેખીને વિચારવાનું પુરુષો તેને છોડીને ચાલી નીકળ્યા છે, અથવા પ્રારબ્ધોદયે વાસ થયો તોપણ અમૂર્છિતપણે અને ઉદ્ધાસીનપણે તેને પ્રારબ્ધોદય સમજીને વર્ત્યા છે, અને ત્યાગનો લક્ષ રાખ્યો છે

[૫૭૮]

૬૬૭

મુંબઈ, પોષ વદ ૧૨, રવિ, ૧૯૫૨

મહાત્મા યુદ્ધ (ગૌતમ) જરા, દારિદ્ર, રોગ અને મૃત્યુ એ ચારને એક આત્મજ્ઞાન વિના અન્ય સર્વ ઉપાયે અજિત દેખી, જેને વિષે તેની ઉત્પત્તિના હેતુ છે, એવા સ સારને છોડીને આદ્યા જતા હવા શ્રી ઋષભાદિ અનંત જ્ઞાનીપુરુષોએ એ જ ઉપાય ઉપાસ્યો છે, અને સર્વ જીવોને તે ઉપાય ઉપદેશ્યો છે તે આત્મજ્ઞાન હર્ગમ્ય પ્રાયે દેખીને નિષ્કારણ કરણાશીલ એવા તે સત્પુરુષોએ ભક્તિ-માર્ગ પ્રકાશ્યો છે, જે સર્વ અશરણને નિશ્ચિત શરણરૂપ છે, અને સુખમ છે

[૫૭૯]

૬૬૮

મુંબઈ, માહ સુદ ૪, રવિ, ૧૯૫૨

પત્ર મળ્યું છે

અસંગ એવું આત્મસ્વરૂપ સત્સંગને યોગે સૌથી સુલભપણે જણાવા યોગ્ય છે, એમાં સંશય નથી સત્સંગનું મહાત્મ્ય સર્વ જ્ઞાનીપુરુષોએ અતિશય કરી કહ્યું છે, તે યથાર્થ છે એમાં વિચારવાનું કોઈ રીતે વિકલ્પ થવા યોગ્ય નથી

હાલ તરતમાં સમાગમ સંગથી વિશેષ કરી લાભવાનું બની શકવા યોગ્ય નથી

૬૬૯

મુંબઈ, માહ વદ ૧૧, રવિ, ૧૯૫૨

અત્રેથી વિગતવાર કાગળ મળતા હાલ વિલગ થાય છે તેથી પ્રશ્નાદિ લખવાનું બંધનું નથી, એમ આપે લખ્યું તો તે યોગ્ય છે પ્રાપ્ત પ્રારબ્ધોદયને લીધે પત્ર લખવામાં અત્રથી વિલગ થવાનો સંભવ છે તથાપિ ત્રણ ત્રણ ચાર ચાર દિવસને અંતરે તમો અથવા શ્રી કુન્દર કંઈ જ્ઞાનવાર્તા

રૂપ છે એકપર્યાયરૂપ હોવાથી તે દ્રવ્યરૂપ ઠરતુ નથી, તો પછી અસ્તિકાયરૂપ ગણવાનો વિરુદ્ધ પણ સંભવતો નથી

૨ મૂળ અધ્યાયિક જીવોનું સ્વરૂપ ઘણું સૂક્ષ્મ હોવાથી વિશેષપણે સામાન્ય જ્ઞાને તેનો ઘોષ થવો કઠણ છે, તોપણ 'ષટ્દર્શનસમુચય' અથવા હાલ પ્રસિદ્ધ થયો છે, તેમા ૧૪૧ થી ૧૪૩ સુધીના પૃષ્ઠમા તેનું સ્વરૂપ કંઈક સમજાવ્યું છે તે વિચારવાનું અને તો વિચારશે.

૩ અગ્નિ અથવા બીજા બળવાન શક્તિથી અધ્યાયિક મૂળ જીવ નાશ પામે, એમ સમજાય છે અનેથી વરાળાદિરૂપે થઈ જે જીવે આકાશમા વાદળારૂપે બધાય છે, તે વરાળાદિરૂપે થવાથી અચિત થવા યોગ્ય લાગે છે, પણ વાદળારૂપે થવાથી ફરી સચિતપણુ પામવા યોગ્ય છે તે વરસાદરૂપે જમીન પર પડે પછી સચિત હોય છે માટી આદિની માથે મળવાથી પણ તે સચિત રહી શકવા યોગ્ય છે સામાન્યપણે અગ્નિ જેવું માટી બળવાન શક્તિ નથી, એટલે તેવું હોય ત્યારે પણ સચિતપણુ સભવે છે

૪ બીજા જ્યાં સુધી વાવવાથી જીવવાની યોગ્યતાવાળું છે ત્યાં સુધી નિર્જીવ હોય નહીં, સજીવ જ ઠહી શકાય અમુક અવધિ પછી એટલે સામાન્યપણે બીજા (અન્નાદિના) ત્રણ વર્ષ સુધી સજીવ રહી શકે છે, તેથી વચ્ચે તેમાંથી જીવ ચવી નય ખરો, પણ તે અવધિ વીત્યા પછી તે નિર્જીવ એટલે નિર્બીજ થવા યોગ્ય કહ્યું છે કદાપિ બીજા જેવો આકાર તેનો હોય પણ તે વાવવાથી જીવવાની યોગ્યતા રહિત થાય સર્વે બીજાની અવધિ ત્રણ વર્ષની સંભવતી નથી, કેટલાક બીજાની સંભવે છે

૫ કેટલે વિદ્વાને શોધેલા ચત્રની વિગતનું વર્તમાન બીડયું તે વાચ્યું છે તેમા આત્મા જોવાનું ચત્ર તેનું નામ આપ્યું છે, તે ચત્રાર્થ નથી એવા કોઈ પણ પ્રકારના દર્શનની વ્યાખ્યામાં આત્માને સમાવેશ થવા યોગ્ય નથી, તમે પણ તેને આત્મા જોવાનું ચત્ર સમજ્યા નથી, એમ જાણીએ છીએ, તથાપિ કાર્મણ કે તૈજસ્ શરીર દેખાવા યોગ્ય છે કે કંઈ બીજો ભાસ થવા યોગ્ય છે, તે જાણવાની જિજ્ઞાસા જણાય છે કાર્મણ કે તૈજસ્ શરીર પણ તે રીતે દેખાવા યોગ્ય નથી પણ ચત્ર, પ્રકાશ તે ચત્ર, સરનારનો દેહ, અને તેની છાયા કે કોઈ આભાસવિશેષથી તેવો દેખાવ થવો સંભવે છે તે ચત્ર વિષે વધારે વ્યાખ્યા પ્રસિદ્ધિમા આવ્યે પૂર્વાપર આ વાત જાણવામા ઘણું કરીને આવશે હવામા પરમાણુઓ દેખાવા વિષેમા પણ કંઈક તેઓના લખવાની વ્યાખ્યા કે જોયેલા સ્વરૂપની વ્યાખ્યા કરવામા પર્યાયાતર લાગે છે હવાથી ગતિ પામેલા કોઈ પરમાણુસ્કંધ (વ્યાવહારિક પરમાણુ, કંઈક વિશેષ પ્રયોગે દૃષ્ટિગોચર થઈ શકવા યોગ્ય હોય તે) દૃષ્ટિગોચર થવા સંભવે છે, હવે તેની વધારે કૃતિ પ્રસિદ્ધ થયે સમાધાન વિશેષપણે કરવું યોગ્ય લાગે છે

[૬૩૨]

૭૦૨

રાજન, શ્રાવણ વદ ૧૪, ગવિ, ૧૯૫૨

વિચારવાન પુરુષો તો કેવલ્યદશા થતાં સુધી મૃત્યુને નિત્ય સમીપ જ સમજીને પ્રવર્તે છે.

ભાઈશ્રી અનુપમ દ મહુકચ દ પ્રત્યે — શ્રી ભુચકચ

ઘણું કરીને ઉત્પન્ન કરેલા એવા કર્મની રહસ્યભૂત મતિ મૃત્યુ વખતે વર્તે છે કવચિત્ માં પરિચય થયેલ એવો પરમાર્થ તે એક ભાવ, અને નિત્ય પરિચિત નિજકલ્પનાદિ ભાવે રૂઢિમધું અહણુ એવો ભાવ, એમ ભાવ બે પ્રકારના થઈ શકે સદ્વિચારે ચત્રાર્થ આત્મદષ્ટિ કે વાનવ દેહ સ્ત્રીનતા તો સર્વ જીવ સમૂહ જોતા કોઈક વિરલ જીવને કવચિત્ કવચિત્ હોય છે, અને બીજો જીવ અનાદિ પરિચિત છે, તે જ પ્રાયે સર્વ જીવમા જોવામા આવે છે, અને દેહાત પ્રસંગે પણ તેનું પ્રાબલ્ય જોવામા આવે છે, એમ જાણી મૃત્યુ સમીપ આવ્યે તથારૂપ પશ્ચિમિતિ કરવાનો વિચાર

પ્રદીપ્ત રહેવામા સત્શાસ્ત્ર એક વિશેષ આધારભૂત નિમિત્ત બાણી, શ્રી 'સુદરદાસાદિ'ના અર્થનું ગને તો બેથી ચાર ઘડી નિયમિત વાચવું પૂછવું થાય તેમ કરવાને લખ્યું હતું શ્રી સુદરદાસના અર્થો પ્રથમથી કરીને પ્રાત સુધી વિશેષ અનુગ્રેક્ષાથી હાલ વિચારવા માટે તમને તથા શ્રી કુગરને વિનંતિ છે

કાયા સુધી માયા (એટલે કષાયાદિ)નો સભવ રહ્યા કરે, એમ શ્રી કુગરને લાગે છે, તે અભિપ્રાય પ્રાપ્તિ (ધણ કરીને) તો યથાર્થ છે, તોપણ કેઈ પુરુષવિશેષને વિષે કેવળ સર્વ પ્રકારના સંબલનાદિ કષાયનો અભાવ થઈ શકવા યોગ્ય લાગે છે, અને થઈ શકવામા સંદેહ થતો નથી, તેથી કાયા છતાં પણ કષાયરહિતપણું સભવે, અર્થાત્ સર્વથા રાગદ્વેષરહિત પુરુષ હોઈ શકે રાગદ્વેષરહિત આ પુરુષ છે, એમ બાહ્ય ચેદ્રાથી સામાન્ય જીવો બાણી શકે એમ બાણી શકે નહીં, એથી તે પુરુષ કષાયરહિત, સંપૂર્ણ વીતરાગ ન હોય એવો અભિપ્રાય વિચારવાન સિદ્ધ કરતા નથી, કેમકે બાહ્ય ચેદ્રાથી આત્મદશાની સર્વથા સ્થિતિ સમભૂત શકે એમ ન કહી શકાય

શ્રી સુદરદાસે આત્મજગૃતદશામા 'શ્રાતનઅગ' કહ્યું છે તેમા વિશેષ ઉદ્ધાસપરિણતિથી શૂરવીરતાનું નિરૂપણ કર્યું છે —

મારે કામ ક્રોધ સખ, લોભ મોહ પીસિ ઠારે, ઇન્દ્રિય કતલ કરી, કિયો રજપૂતો હે,
મારો મહા મત્ત મન, મારે અહ કાર મીર, મારે મદ મછર હૂ, એસો રન રૂતો હૈ,
મારી આશા તૃણા પુનિ, પાપિની સાપિની દોઉ, સખકો સહાર કરિ, નિજ પદ પહૂતો હૈ,
સુદર કહેત એસો, સાધુ કોઉ શૂરવીર, વૈરિ સખ મારિકે નિચિત હોઈ સૂતો હૈ

— શ્રી સુદરદાસ શ્રાતનઅગ-૨૧-૧૧

[૫૮૬]

૬૭૩

મુંબઈ, ફા સુદ ૧૦, રવિ, ૧૯૫૨

ૐ શ્રી સદ્ગુરુપ્રસાદ

શ્રી સાયલાક્ષેત્રે ક્રમે કરીને વિચરતા પ્રતિબંધ નથી

યથાર્થજ્ઞાન ઉત્પન્ન થયા પ્રથમ જે જીવોને ઉપદેશકપણું વર્તતું હોય તે જીવે જે પ્રકારે વૈરાગ્ય, ઉપશમ અને ભક્તિનો લક્ષ થાય તે પ્રકારે પ્રસંગપ્રાપ્ત જીવોને ઉપદેશ આપવો ઘટે, અને જે પ્રકારે તેને નાના પ્રકારના અસદ્ આગ્રહનો તથા કેવળ વેષવ્યવહારાદિનો અભિનિવેશ ઘટે તે પ્રકારે ઉપદેશ પરિણામી થાય તેમ આત્માર્થ વિચારી કહેવું ઘટે ક્રમે કરીને તે જીવો યથાર્થ માર્ગની સન્નિપત્તિ થાય એવો યથાશક્તિ ઉપદેશ કર્તવ્ય છે

[૫૮૭]

૬૭૪

મુંબઈ, ફા વદ ૩, સોમ, ૧૯૫૨

ૐ સદ્ગુરુપ્રસાદ

દેહધારી છતાં નિરાવરણજ્ઞાનસંહિત વર્તે છે એવા મહાપુરુષોને ત્રિકાળ નમસ્કાર. આત્માર્થી શ્રી સોભાગ પ્રત્યે—શ્રી સાયલા

સર્વ કષાયનો અભાવ, દેહધારી છતાં પરમજ્ઞાનીપુરુષને વિષે બને, એ પ્રકારે અમે લખ્યું તે પ્રસંગમા 'અભાવ' શબ્દનો અર્થ 'ક્ષય' ગણીને લખ્યો છે

જગતવાસી જીવને રાગદ્વેષ ગયાની ખબર પડે નહીં, બાકી જે મોટા પુરુષ છે તે બાણી છે કે આ મહા માપુરુષને વિષે રાગદ્વેષનો અભાવ કે ઉપશમ વર્તે છે, એમ લખી આપે શકા કરી કે જેમ મહાત્માપુરુષને જ્ઞાનીપુરુષો અથવા દૃઢ મુમુક્ષુ જીવો બાણી છે, તેમ જગતના જીવો શા માટે ન બાણી? મનુષ્યાદિ પ્રાણીને જેમ બેઈને જગતવાસી જીવો બાણી છે કે આ મનુષ્યાદિ છે, અને મહાત્માપુરુષો

લૌકિક દષ્ટિ અને અલૌકિક (લોકોત્તર) દષ્ટિમા મોટો ભેદ છે, અથવા એકબીજી દષ્ટિ પરસ્પર વિરુદ્ધ સ્વભાવવાળી છે. લૌકિક દષ્ટિમા વ્યવહાર (સામાજિક કારણો) નું મુખ્યપણુ છે, અને અલૌકિક દષ્ટિમા પરમાર્થનું મુખ્યપણુ છે. માટે અલૌકિક દષ્ટિને લૌકિક દષ્ટિના ફળની સાથે પ્રાપ્તિ (ધણ કરીને) મેળવવી યોગ્ય નહીં.

જૈન અને ખીન્ન બધા માર્ગમા ધણુ કરીને મનુષ્યદેહનું વિશેષ માહાત્મ્ય કહ્યું છે એટલે મોક્ષ સાધનના કારણરૂપ હોવાથી તેન ચિંતામાંજી જોવો કહ્યો છે, તે સત્ય છે પણ એ તેથી મોક્ષસાધન કયું તો જ તેનું એ માહાત્મ્ય છે, નહીં તો પશુના દેહ જેટલી જે વાસ્તવિક દષ્ટિથી તેની ગિમન દેખાતી નથી.

મનુષ્યાદિ વંશની વૃદ્ધિ કરવી એ વિચાર મુખ્યપણુ લૌકિક દષ્ટિનો છે, પણ તે દેહ પામીને અવશ્ય મોક્ષસાધન કરવું, અથવા તે સાધનનો નિશ્ચય કરવો, એ વિચાર મુખ્યપણુ અલૌકિક દષ્ટિનો છે. અલૌકિક દષ્ટિમા મનુષ્યાદિ વંશની વૃદ્ધિ કરવી એમ કહ્યું નથી, તેથી મનુષ્યાદિનો નાશ કરવો એમ તેમા આશય રહે છે, એમ સમજવું ન જોઈએ. લૌકિક દષ્ટિમા તો યુદ્ધાદિ ધણુ પ્રમંથમાં હોવાને મનુષ્યો નાશ પામવાનો વખત આવે છે, અને તેમા ધણુ વંશરહિત થાય છે, પણ પરમાર્થ એટલે અલૌકિક દષ્ટિના તેવા કાર્ય નથી, કે જેથી તેમ થવાનો ધણુ કરીને વખત આવે, અર્થાત્ એ સ્થળે અલૌકિક દષ્ટિથી નિર્વરતા, અવિરોધ, મનુષ્યાદિ પ્રાણીની રક્ષા અને તેમના વંશનું રહેવું એ સહેજ બને છે, અને મનુષ્યાદિ વંશની વૃદ્ધિ કરવાનો જેનો હેતુ છે, એવી લૌકિક દષ્ટિ ઊઠતી તે સ્થળે વૈર, વિરોધ, મનુષ્યાદિ પ્રાણીનો નાશ અને વંશરહિતપણું કરનારી થાય છે.

અલૌકિક દષ્ટિ પામીને અથવા અલૌકિક દષ્ટિની અસરથી કોઈ પણ મનુષ્ય નાની વયમા ત્યાગી થાય તો તેથી જે ગૃહસ્થાશ્રમપણુ પામ્યા ન હોય તેના વંશનો અથવા ગૃહસ્થાશ્રમપણુ પામ્યા હોય અને પુત્રોત્પત્તિ ન થઈ હોય તેના વંશનો નાશ થવાનો વખત આવે, અને તેટલા મનુષ્યો જોઈ જન્મવાનું થાય, જેથી મોક્ષસાધનના હેતુભૂત એવા મનુષ્યદેહની પ્રાપ્તિ અટકાવવા જેવું બને, એને લૌકિક દષ્ટિથી યોગ્ય લાગે, પણ પરમાર્થ દષ્ટિથી તે ધણુ કરીને કલ્પનામાત્ર લાગે છે.

કોઈ પણ પૂર્વે પરમાર્થમાર્ગને આરાધીને અને મનુષ્યપણુ પામ્યા હોય, તેને નાની વયથી જ ત્યાગવૈરાગ્ય તીવ્રપણુ ઉદયમા આવે છે, તેવા મનુષ્યને સત્તાનની ઉત્પત્તિ થયા પછી ત્યાગ કરવાનો ઉપદેશ કરવો, અથવા આશ્રમના અનુક્રમમાં મૂકવા તે યથાર્થ દેખાતું નથી, કેમકે મનુષ્ય તો જાણ દષ્ટિથી અથવા અપેક્ષાપણુ મોક્ષસાધનરૂપ છે, અને યથાર્થ ત્યાગવૈરાગ્ય તો મનુષ્યને મોક્ષસાધનરૂપ છે, અને તેવા કાળો પ્રાપ્ત કરવાથી મનુષ્યદેહનું મોક્ષસાધનપણુ ઠગતું હોતું, તે કાળો પ્રાપ્ત થયે તે દેહથી ભોગાદિમા પડવાનું કહેવું, એ મનુષ્યદેહને મોક્ષસાધનરૂપ કરવા બગાડ કહેવાય કે સારસાધનરૂપ કરવા બગાડ કહેવાય, તે વિચારવા યોગ્ય છે.

વેદોક્ત માર્ગમા ચાર આશ્રમ બાધ્યા છે તે એકાંતે નથી વામદેવ, શુક્રદેવ, આશ્રમગી - આદિ આશ્રમના ક્રમ વગર ત્યાગપણુ વિચર્યા છે જેઓથી તેમ થવું અશક્ય હોય, તેઓ પતિને યથાર્થ ત્યાગ કરવાનો લક્ષ રાખી આશ્રમપૂર્વક પ્રવર્તે તો તે સામાન્ય રીતે ઠીક છે, એમ કહી શકાય. આયુષ્યનું એવું ક્ષણ સુરપણું છે કે, તેવા ક્રમ પણ વિગ્ધાને જ પ્રાપ્ત થવાનો વખત આવે ત્યારે તેવું આયુષ્ય પ્રાપ્ત થયું હોય તોપણુ તેવી વૃત્તિએ એટલે પગિણામે યથાર્થ ત્યાગ થાય એવું જ રાખીને પ્રવર્તવાનું તો કોઈકથી જ બને તેવું છે.

જિનોક્ત માર્ગનો પણ એવો એકાંત સિદ્ધાંત નથી કે ગમે તે વયમા ગમે તેવે માનુષ્યને કરવો તથારૂપ સત્સંગ, સમુચ્ચરનો યોગ થયે. તે આશ્રમે કોઈ પૂર્વના મનુષ્યના મોટા વિદ્યાર્થી

[૫૮૮]

૬૭૭

મુંબઈ, ચૈત્ર સુદ ૧, રવિ, ૧૯૫૨

કાગળ પહોંચ્યો છે સામાન્યપણે વર્તતી ચિત્તવૃત્તિઓ લખી તે વાંચી છે વિસ્તારથી હિતવચન લખવાની જિજ્ઞાસા જણાવી તે વિષે સ ક્ષેપમા નીચે લખ્યાથી વિચારશો :—

પ્રારબ્ધોદ્દયથી જે પ્રકારનો વ્યવહાર પ્રસંગમાં વર્તે છે, તે પ્રત્યે દષ્ટિ દેતા જેમ પત્રાદિ લખવામાં સ ક્ષેપતાથી વર્તવાનું થાય છે, તેમ વધારે યોગ્ય છે, એવો અભિપ્રાય ઘણુ કરીને રહે છે

આત્માને વાસ્તવ્યપણે ઉપકારભૂત એવો ઉપદેશ કરવામાં જ્ઞાનીપુરુષો સ ક્ષેપતાથી વર્તે નહીં, એમ ઘણુ કરીને બનવા યોગ્ય છે, તથાપિ બે કારણે કરીને તે પ્રકારે પણ જ્ઞાનીપુરુષો વર્તે છે (૧) તે ઉપદેશ જિજ્ઞાસુ જીવને વિષે પરિણામી થાય એવા સ યોગોને વિષે તે જિજ્ઞાસુ જીવ વર્તતો ન હોય, અથવા તે ઉપદેશ વિસ્તારથી કર્યે પણ ગ્રહણ કરવાનું તેને વિષે તથાજ્ઞ યોગ્યપણું ન હોય, તો જ્ઞાનીપુરુષ તે જીવોને ઉપદેશ કરવામાં સ ક્ષેપપણે પણ વર્તે છે, (૨) અથવા પોતાને બાહ્ય વ્યવહાર એવા ઉદ્દયરૂપે હોય કે તે ઉપદેશ જિજ્ઞાસુ જીવને પરિણમતા પ્રતિબંધરૂપ થાય, અથવા તથાજ્ઞ કારણુ વિના તેમ વર્તી મુખ્યમાર્ગને વિરોધરૂપ કે સ શયનાહેતુરૂપ થવાનું કારણુ બનતું હોય તોપણુ જ્ઞાનીપુરુષો સ ક્ષેપપણે ઉપદેશમાં પ્રવર્તે અથવા મૌન રહે

સર્વસંબંધપરિત્યાગ કરીને આત્મી નીકળ્યાથી પણ જીવ ઉપાધિરહિત થતો નથી કેમકે જ્યાં સુધી અતરપરિણુતિપર દષ્ટિ ન થાય અને તથાજ્ઞ માર્ગે ન પ્રવર્તાય ત્યાં સુધી સર્વસંબંધપરિત્યાગ પણ નામ માત્ર થાય છે, અને તેવા અવસરમાં પણ અતરપરિણુતિ પર દષ્ટિ દેવાનું બાન જીવને આવડતું કંઠણુ છે, તો પછી આવા ગૃહવ્યવહારને વિષે લૌકિક અભિનિવેશપૂર્વક રહી અતરપરિણુતિ પર દષ્ટિ દેવાનું બનવું કેટલુંક સાધ્ય હોય જોઈએ તે વિચારવા યોગ્ય છે વળી તેવા વ્યવહારમાં રહી જીવે અતરપરિણુતિ પર કેટલું બળ રાખવું જોઈએ તે પણ વિચારવા યોગ્ય છે, અને અવશ્ય તેમ કરવા યોગ્ય છે

વધારે શું લખીએ ? જેટલી પોતાની શક્તિ હોય તે સર્વ શક્તિથી એક લક્ષ રાખીને, લૌકિક અભિનિવેશને સ ક્ષેપ કરીને, કંઈ પણ અપૂર્વ નિરાવરણુપણુ દેખાતું નથી માટે સમજણુનું માત્ર અભિમાન છે એમ જીવને સમજાવીને, જે પ્રકારે જીવ જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્રને વિષે સતત બંધત થાય તે જ કરવામાં વૃત્તિ જોડવી, અને રાત્રિદિવસ તે જ ચિંતામાં પ્રવર્તવું એ જ વિચારવાનું જીવનું કર્તવ્ય છે, અને તેને માટે સત્સંગ, સત્સાધ્ન અને સરળતાદિ નિજગુણો ઉપકારભૂત છે, એમ વિચારીને તેનો આશ્રય કરવો યોગ્ય છે

જ્યાં સુધી લૌકિક અભિનિવેશ એટલે દ્રવ્યાદિ લોભ, તૃષ્ણા, દૈહિક માન, કુળ, જાતિ આદિ સંબંધી મોહ કે વિશેષત્વ માનવું હોય, તે વાત ન છોડવી હોય, પોતાની ખુદ્ધિએ સ્વેચ્છાએ અમુક ગરજાદિનો આગ્રહ રાખવો હોય, ત્યાં સુધી જીવને અપૂર્વ શુભ કેમ ઉત્પન્ન થાય ? તેનો વિચાર સુગમ છે

વધારે લખી શકાય એવો ઉદ્દય હાલ અત્રે નથી, તેમ વધારે લખવું કે કહેવું તે પણ કોઈક પ્રસંગમાં થવા દેવું યોગ્ય છે, એમ છે તમારી વિશેષ જિજ્ઞાસાથી પ્રારબ્ધોદ્દય વેદતા જે કંઈ લખી શકાત તે કરતા કંઈક ઉદીરણુ કરીને વિશેષ લખ્યું છે એ જ વિનંતિ

[૫૮૯]

૬૭૮

મુંબઈ, ચૈત્ર સુદ ૨, સોમ, ૧૯૫૨

જેમાં ક્ષણવારમાં હર્ષ અને ક્ષણવારમાં શોક થઈ આવે એવા આ વ્યવહારમાં જે જ્ઞાનીપુરુષો સમદશાથી વર્તે છે, તેને અત્યંત ભક્તિથી ધન્ય કહીએ છીએ, અને સર્વ મુશુક્લ જીવને એ જ દશા ઉપાસવા યોગ્ય છે, એમ નિશ્ચય દેખીને પરિણુતિ કરવી ઘટે છે એ જ વિનંતિ શ્રી હુંગર આદિ મુશુક્લને નમસ્કાર

લખ્યો નથી લખવા યોગ્ય નહીં લાગવાથી લખ્યો નથી કેમકે તે ભેદ વિચારમાત્ર છે, અને તેમા કાઈ તેવો ઉપકાર સમાયો દેખાતો નથી.

નાના પ્રકારના પ્રશ્નોત્તરનો લક્ષ એકમાત્ર આત્માર્થ પ્રત્યે થાય તો આત્માને ધણો ઉપકાર થવાનો સભવ રહે.

[૬૩૩]

૭૦૪

રાજજ, ભાદરવા સુદ ૮, ૧૯૫૨

લૌકિક દષ્ટિ અને અલૌકિક દષ્ટિમા મોટો ભેદ છે લૌકિક દષ્ટિમા બ્યવહારનું મુખ્યપણું છે, અને અલૌકિક દષ્ટિમા પરમાર્થનું મુખ્યપણું છે

મનુષ્યદેહનું જૈન અને બીજા બધા માર્ગમા વિશેષપણું અને અમૂલ્યપણું કહ્યું છે તે સત્ય છે, પણ જો તે મોક્ષસાધન કરી શકાય તો જ તેનું વિશેષપણું અને અમૂલ્યપણું છે

મનુષ્યાદિ વશની વૃદ્ધિ કરવી એ વિચાર લૌકિક દષ્ટિનો છે, પણ મનુષ્યને યથાતથ્ય યોગ થયે કલ્યાણનો અવરજ નિશ્ચય કરવો તથા પ્રાપ્તિ કરવી એ વિચાર અલૌકિક દષ્ટિનો છે

જો એમ જ ઠરાવવામા આવ્યું હોય કે ક્રમે કરીને જ સર્વ સગ-પરિત્યાગ કરવો તો તે યથા સ્થિત વિચાર કહેવાય નહીં કેમકે પૂર્વે કલ્યાણનું આરાધન કર્યું છે એવા ક ઇક ઉત્તમ જીવો નાની વયથી જ ઉત્કૃષ્ટ ત્યાગ પામ્યા છે શુક્રદેવજી, જહભરતાદિના પ્રસંગ બીજા દર્શનમા તે અર્થે કથાન રૂપ છે જો એવો જ નિયમ બાધ્યો હોય કે ગૃહસ્થાશ્રમ આરાધ્યા વિના ત્યાગ થાય જ નહીં તો પછી તેવા પરમ ઉદાસીન પુરુષને ત્યાગનો નાશ કરાવી કામભોગમા દોરવા બરાબર ઉપદેશ કહેવાય, અને મોક્ષસાધન કરવારૂપ જે મનુષ્યભવનું ઉત્તમપણું હતું, તે ટાળીને, સાધન પ્રાપ્ત થયે, સત્ત્વ સાધનનો હેતુ કયો કહેવાય

વળી એકાંતે એવો નિયમ બાધ્યો હોય કે બ્રહ્મચર્યાશ્રમ, ગૃહસ્થાશ્રમાદિ ક્રમે કરી આટલા આટલાં વર્ષ સુધી સેવીને પછી ત્યાગી થવું તો તે પણ સ્વતંત્ર વાત નથી તથારૂપ આશુખ્ય ન હોય તો ત્યાગનો અવકાશ જ ન આવે

વળી જો અપુત્રપણે ત્યાગ ન કરાય એમ ગણીએ તો તો ક ઇકને વૃદ્ધાવસ્થા સુધીમાં પણ પ્રગ થતા નથી, તે માટે શું સમજવું ?

જૈનમાર્ગનો પણ એવો એકાંત સિદ્ધાંત નથી કે ગમે તે વયમાં ગમે તેવા માણસે ત્યાગ કરવો, તથારૂપ સત્સંગ સદ્ગુરુનો યોગ થયે, વિશેષ વૈરાગ્યવાન પુરુષ, સત્પુરુષને આશ્રયે ત્યાગ નાની વયમાં કરે તો તેથી તેણે તેમ કરવું ઘટારથ નથી એમ જિન સિદ્ધાંત નથી, તેમ કરવું યોગ્ય છે એમ જિન સિદ્ધાંત છે, કેમકે અપૂર્વ એવા સાધનો પ્રાપ્ત થયે ભોગાદિ સાધનો ભોગવવાના વિચારમા પડવું અને તેની પ્રાપ્તિ અર્થે પ્રયત્ન કરી તેને અમુક વર્ષ સુધી ભોગવવા જ, એ તો જે મોક્ષ સાધનથી મનુષ્યપણાનું ઉત્તમપણું હતું, તે ટાળી પશુવત્ કરવા જેવું થાય

ઇદ્રિયાદિ જ્ઞાત થયા નથી, જ્ઞાનીપુરુષની દષ્ટિમા હતું જે ત્યાગ કરવાને યોગ્ય નથી એવું મદ વૈરાગ્યવાન અથવા મોહવૈરાગ્યવાનને ત્યાગ લેવો પ્રશસ્ત જ છે એમ ક ઇક જિન સિદ્ધાંત નથી પ્રથમથી જ જેને સત્સંગાદિક ભોગ ન હોય, તથા પૂર્વના ઉત્તમ સંસ્કારવાળો વૈરાગ્ય ન હોય તે પુરુષ કદાપિ આશ્રમપૂર્વક પ્રવર્તે તો તેથી તેણે એકાંતે ભૂલ કરી છે એમ ન કહી શકાય. એકે તેણે પણ રાત્રિદિવસ ઉત્કૃષ્ટ ત્યાગની ભગૃતિ ગમતા પૂર્વક ગૃહસ્થાશ્રમાદિ કરવું પ્રયત્ન છે

ઉત્તમ સંસ્કારવાળા પુરુષો ગૃહસ્થાશ્રમ કર્યા મિવાય ત્યાગ કરે તેવી મનુષ્યપ્રાણીની વૃદ્ધિ અટકે, અને તેથી મોક્ષસાધનના કાળુ અટકે એ વિચારનું અસંપદાદિથી યોગ્ય દેખાય કેમકે પ્રથમ મનુષ્ય દેહ જે મોક્ષસાધનનો હેતુ થતો હતો તેને રોકીને પુત્રાદિની કલ્પનામા પડી, વળી તેને

ઉપમાવાચક નથી અવધિ, મન પર્યવાદિ જ્ઞાન વર્તમાનકાળમાં વ્યવચ્છેદ જેવાં લાગે છે, તે પરથી તે જ્ઞાન ઉપમાવાચક ગણવા યોગ્ય નથી એ જ્ઞાન મનુષ્ય જીવોને આરિત્વપર્યાયની વિશુદ્ધ તારતમ્યનાથી ઊપજે છે વર્તમાનકાળમાં તે વિશુદ્ધ તારતમ્યતા પ્રાપ્ત થવી દુર્લભ છે, કેમકે કાળનું પ્રત્યક્ષ સ્વરૂપ આરિત્વમોહનીય આદિ પ્રકૃતિના વિશેષ ગળસહિત વર્તતું જોવામાં આવે છે

સામાન્ય આત્મચારિત્ર પણ કોઈક જીવને વિષે વર્તવા યોગ્ય છે, તેવા કાળમાં તે જ્ઞાનની લબ્ધિ, વ્યવચ્છેદ જેવી હોય એમા કંઈ આશ્ચર્ય નથી, તેથી તે જ્ઞાન ઉપમાવાચક ગણવા યોગ્ય નથી, આત્મ-સ્વરૂપ વિચારતા તો તે જ્ઞાનનું કંઈ પણ અસંભવિતપણું દેખાતું નથી સર્વ જ્ઞાનની સ્થિતિનું ક્ષેત્ર આત્મા છે, તો પછી અવધિ મન પર્યવાદિ જ્ઞાનનું ક્ષેત્ર આત્મા હોય એમા સંશય કેમ ધટે ? યદ્યપિ શાસ્ત્રના યથાસ્થિત પરમાર્થના અજ્ઞજીવો તેની વ્યાખ્યા જે પ્રકારે કરે છે, તે વ્યાખ્યા વિરોધવાળી હોય, પણ પરમાર્થ તે જ્ઞાનનો સંભવ છે

જિનાગમમાં તેની જે પ્રકારના આશયથી વ્યાખ્યા કરી હોય તે વ્યાખ્યા અને અજ્ઞાની જીવો આશય જાણ્યા વિના જે વ્યાખ્યા કરે તેમા મોટો ભેદ હોય એમા આશ્ચર્ય નથી, અને તે ભેદને લીધે તે જ્ઞાનના વિષય માટે સંદેહ થવા યોગ્ય છે, પણ આત્મદષ્ટિએ જોતાં તે સંદેહનો અવ-કાશ નથી

૪ કાળનો સૂક્ષ્મમા સૂક્ષ્મ વિભાગ ‘સમય’ છે, રૂપી પદાર્થનો સૂક્ષ્મમાં સૂક્ષ્મ વિભાગ ‘પરમાણુ’ છે, અને અરૂપી પદાર્થનો સૂક્ષ્મમા સૂક્ષ્મ વિભાગ ‘પ્રદેશ’ છે એ ત્રણે એવા સૂક્ષ્મ છે કે અત્યંત નિર્મળ જ્ઞાનની સ્થિતિ તેના સ્વરૂપને ગ્રહણ કરી શકે, સામાન્યપણે સ સારી જીવોનો ઉપયોગ અસંખ્યાત સમયવર્તી છે, તે ઉપયોગમાં સાક્ષાત્પણે એક સમયનું જ્ઞાન સંભવે નહીં, જો તે ઉપયોગ એક સમયવર્તી અને શુદ્ધ હોય તો તેને વિષે સાક્ષાત્પણે સમયનું જ્ઞાન થાય તે ઉપયોગનું એકસમય-વર્તીપણું કષાયાદિના અભાવે થાય છે, કેમકે કષાયાદિ યોગે ઉપયોગ મૂઢતાદિ ધારણ કરે છે, તેમ જ અસંખ્યાત સમયવર્તીપણું ભળે છે, તે કષાયાદિને અભાવે એકસમયવર્તીપણું થાય છે, અર્થાત્ કષાયાદિના યોગે તેને અસંખ્યાત સમયમાથી એક સમય જુદો પાડવાનું સામર્થ્ય નહોતું તે કષાયાદિને અભાવે એક સમય જુદો પાડીને અવગાહે છે ઉપયોગનું એકસમયવર્તીપણું, કષાયરહિતપણું થયા પછી થાય છે, માટે એક સમયનું, એક પરમાણુનું, અને એક પ્રદેશનું જેને જ્ઞાન થાય તેને ‘કેવળજ્ઞાન’ પ્રગટે એમ કહ્યું છે, તે સત્ય છે કષાયરહિતપણા વિના કેવળજ્ઞાનનો સંભવ નથી, અને કષાયરહિત-પણા વિના ઉપયોગ એક સમયને સાક્ષાત્પણે ગ્રહણ કરી શકતો નથી માટે એક સમયને ગ્રહણ કરે તે સમયે અત્યંત કષાયરહિતપણું જોઈએ, અને જ્યાં અત્યંત કષાયનો અભાવ હોય ત્યાં ‘કેવળજ્ઞાન’ હોય છે, માટે એ પ્રકારે કહ્યું કે . એક સમય, એક પરમાણુ અને એક પ્રદેશનો જેને અનુભવ થાય તેને ‘કેવળજ્ઞાન’ પ્રગટે જીવને વિશેષ પુરુષાર્થને અર્થે આ એક સુગમ સાધનનો જ્ઞાનીપુરુષ ઉપદેશ કર્યો છે સમયની પેઠે પરમાણુ અને પ્રદેશનું સૂક્ષ્મપણું હોવાથી ત્રણે સાથે ગ્રહણ કર્યા છે અતર્વિચારમા વર્તવાને અર્થે જ્ઞાનીપુરુષોએ અસંખ્યાત યોગ કહ્યા છે તે મધ્યેનો એક આ ‘વિચારયોગ’ કહ્યો છે એમ સમજવા યોગ્ય છે

૫ શુભેચ્છાથી માડીને સર્વકર્મરહિતપણે સ્વસ્વરૂપસ્થિતિ સુધીમા અનેક ભૂમિકાઓ છે જે આત્માર્થી જીવો થયા, અને તેમનામા જે જે અંશે જાગૃતદશા ઉત્પન્ન થઈ, તે તે દશાના ભેદે અનેક ભૂમિકાઓ તેમણે આરાધી છે શ્રી કબીર, સુ હરદાસ આદિ સાધુજનો આત્માર્થી ગણવા યોગ્ય છે, અને શુભેચ્છાથી ઉપરની ભૂમિકાઓમા તેમની સ્થિતિ સંભવે છે અત્યંત સ્વસ્વરૂપસ્થિતિ માટે તેમની જાગૃતિ અને અનુભવ પણ લક્ષગત થાય છે, એથી વિશેષ સ્પષ્ટ અભિપ્રાય હાલ આપવાની ઇચ્છા નથી થતી

[૬૩૪]

૭૦૬

વડવા (સ્થ ભતીર્થ સમીપ),

ભાદરવા સુદ ૧૧, શુક્ર, ૧૯૫૨

શુભેચ્છાસંપન્ન આર્ય કેશવલાલ પ્રત્યે — લી'બડી.

સહજાત્મસ્વરૂપે યથાયોગ્ય પ્રાપ્ત થાય

ત્રણ પત્રો પ્રાપ્ત થયાં છે 'કઈ' પણ વૃત્તિ રોકતાં, તે કરતાં વિશેષ અભિમાન વતે છે, તેમ જ 'તૃષ્ણાના પ્રવાહમાં ચાલતા તણાઈ જવાય છે, અને તેની ગતિ રોકવાનું સામર્થ્ય રહેતું નથી' ઇત્યાદિ વિગત તથા 'ક્ષમાપના અને કર્કટી રાક્ષસીના 'યોગવાસિષ્ઠ' સળધી પ્રસંગની જગત્પ્રમટણવા માટેના વિશેષતા' લખી તે વિગત વાચી છે હાલ લખવામાં ઉપયોગ વિશેષ રહી શકે તે નથી, જેથી પત્રની પહોંચ પણ લખતા રહી જાય છે સહોપમા તે પત્રોના ઉત્તર નીચે લખ્યા પછી વિચારવા યોગ્ય છે

૧ વૃત્તિઆદિ સંક્ષેપ અભિમાનપૂર્વક થતો હોય તોપણ કરવો ઘટે વિશેષતા એટલી કે તે અભિમાન પર નિરતર ખેદ રાખવો તેમ જાને તો કંમે કરીને વૃત્તિઆદિનો સંક્ષેપ થાય, અને તે સળધી અભિમાન પણ સંક્ષેપ થાય

૨ ઘણું સ્થળે વિચારવાનું પુરુષોએ એમ કહ્યું છે કે જ્ઞાન થયે કામ, ક્રોધ, તૃષ્ણાદિ ભાવનિર્મળ થાય તે સત્ય છે, તથાપિ તે વચનોનો એવો પરમાર્થ નથી કે જ્ઞાન થયા પ્રથમ તે મોળા ન પડે કે ઓછા ન થાય મૂળસહિત છેદ તો જ્ઞાને કરીને થાય, પણ કપાયાદિનું મોળાપણ કે ઓછાપણ ન થાય ત્યાં સુધી જ્ઞાન ઘણું કરીને ઉત્પન્ન જ ન થાય જ્ઞાન પ્રાપ્ત થવામાં વિચાર મુખ્ય સાધન છે, અને તે વિચારને વૈરાગ્ય (લોગપ્રત્યે અનાસક્તિ) તથા ઉપશમ (કપાયાદિનું ઘણું જ મદપણ, તે પ્રત્યે વિશેષ ખેદ) બે મુખ્ય આધાર છે, એમ જાણી તેનો નિરતર લક્ષ રાખો તેવી પચ્છિતિ કરવી ઘટે

સત્પુરુષના વચનના યથાર્થ અર્થઘટ્ટણ વિના વિચાર ઘણું કરીને ઉલ્લસ થતો નથી, અને સત્પુરુષના વચનનું યથાર્થ અર્થઘટ્ટણ, સત્પુરુષની પ્રતીતિ એ કલ્યાણ થવામાં સર્વોત્કૃષ્ટ નિમિત્ત હોવાથી તેમની 'અનન્ય આશ્રયભક્તિ' પરિણામ પામ્યેથી, થાય છે ઘણું કરી એકગીજ કાળોને અન્યોન્યાશ્રય નેતું છે કયાંક કોઈનું મુખ્યપણ છે, કયાંક કોઈનું મુખ્યપણ છે, તથાપિ એમ તો અતુલવમા આને છે કે ખરેખરો મુમુક્ષુ હોય તેને સત્પુરુષની 'આશ્રયભક્તિ' અહીં ભાવાદિ છેદવાને માટે અને અપકાંક્ષા વિચારદશા પરિણામ પામવાને માટે ઉત્કૃષ્ટ કારણરૂપ થાય છે

લોગમાં અનાસક્તિ થાય, તથા લૌકિક વિશેષતા દેખાડવાની બુદ્ધિ ઓગ્રી ક્રવામાં આવે તો તૃત્વ નિર્ણય થતી જાય છે લૌકિક માન આદિનું તુચ્છપણ સમજવામાં આવે તો તેની વિશેષતા નહીં અને તેથી તેની ઇચ્છા સહેજે મોળી પડી જાય, એમ યથાર્થ જાણે છે માડ માડ આજીવિકા શાસ્ત્રી હોય તોપણ મુમુક્ષુને તે ઘણું છે, કેમકે વિશેષનો કઈ અવકાશ ઉપયોગ (કાળ) નથી, એમ ન્યાયિક નિશ્ચયમાં ન આણવામાં આવે ત્યાં સુધી તૃષ્ણા નાનાપ્રકારે આવગળ કર્યા કરે લૌકિક વિશેષતામાં કઈ સારભૂતતા નથી, એમ નિશ્ચય કરવામાં આવે તો માડ આજીવિકા નેટકું મળતું હોય તોય : તૃત્વ રહે માડ આજીવિકા એટલું મળતું ન હોય તોપણ મુમુક્ષુ જીવ આત્મવ્યાન ધતું કરીને મન ન દે અથવા ધયે તે પર વિશેષ ખેદ કરે, અને આજીવિકામાં તુટતું યથાધર્મ ઉપાર્જન ક્રવાની મદદ કરે એ આદિ પ્રકારે વર્તતા તૃષ્ણાનો પગલવ (ક્ષીણ) થવા યોગ્ય દેખાય છે

૩ ઘણું કરીને સત્પુરુષને વચને આત્મ્યાત્મિકતામાં પત્તુ આત્મજ્ઞાનનો હેતુ થાય છે, કેમકે પગમાર્ધઆત્મા શાસ્ત્રમાં વર્તેલો નથી, સત્પુરુષમાં વર્તે છે મુમુક્ષુએ જો કોઈ સત્પુરુષનો સંપર્ક પ્રાપ્ત થયો હોય તો પ્રાચી જ્ઞાનની યાચના કરવી ન ઘટે, માત્ર તવારૂપ વૈરાગ્ય ઉપશમદિ પ્રાપ્ત કરે

જેની મોક્ષ સિવાય કોઈ પણ વસ્તુની ઇચ્છા કે સ્પૃહા નહોતી અને અખંડ સ્વરૂપમાં રમણતા થવાથી મોક્ષની ઇચ્છા પણ નિવૃત્ત થઈ છે, તેને હે નાથ ! તું તુષ્ટમાન થઈને પણ બીજી શું આપવાનો હોતો ?

હે કૃપાળુ ! તારા અલેહ સ્વરૂપમા જ મારો નિવાસ છે ત્યાં હવે તો લેવા દેવાની પણ કડાકૂટથી છૂટા થયા છીએ અને એ જ અમારો પરમાનંદ છે

કલ્યાણના માર્ગને અને પરમાર્થ સ્વરૂપને યથાર્થ રીતે નહીં સમજનારા અજ્ઞાની જીવો, પોતાની મતિ કલ્પનાથી મોક્ષમાર્ગને કલ્પી, વિવિધ ઉપાયોમા પ્રવર્તન કરતા છતાં મોક્ષ પામવાને બદલે સંસાર પરિબ્રમણ કરતા બાણી નિષ્કારણ કરુણાશીલ એવું અમારું હૃદય રડે છે

વર્તમાને વિદ્યમાન વીરને ભૂલી જઈ, ભૂતકાળની બ્રમણમાં વીરને શોધવા માટે અથડાતા જીવોને શ્રી મહાવીરનું દર્શન કયાથી થાય ?

ઓ દુષ્ક્રમકાળના દુર્ભાગી જીવો ! ભૂતકાળની બ્રમણને છોડીને વર્તમાને વિદ્યમાન એવા મહાવીરને શરણે આવો એટલે તમારું શ્રેય જ છે

સંસારના તાપથી ત્રાસ પામેલા અને કર્મજનનથી મુક્ત થવા ઇચ્છતા પરમાર્થપ્રેમી જિજ્ઞાસુ જીવોની ત્રિવિધ તાપાગ્નિને શાંત કરવાને અમે અમૃતસાગર છીએ

મુમુક્ષુ જીવો તું કલ્યાણ કરવાને માટે અમે કલ્પવૃક્ષ જ છીએ

વધારે શું કહેવું ? આ વિષમકાળમા પરમ શાંતિના ધામરૂપ અમે બીજા શ્રી રામ અથવા શ્રી મહાવીર જ છીએ, કેમકે અમે પરમાત્મસ્વરૂપ થયા છીએ.

આ અતર અનુભવ પરમાત્મપણાની માન્યતાના અભિમાનથી ઉદ્ભવેલો લાજો નથી, પણ કર્મજનનથી દુઃખી થતા જગતના જીવોની પરમ કારુણ્યવૃત્તિ થવાથી તેમનું કલ્યાણ કરવાની તથા તેમનો ઉદ્ધાર કરવાની નિષ્કારણ કરુણા એ જ આ હૃદયચિતાર પ્રદર્શિત કરવાની પ્રેરણા કરે છે.

ૐ શ્રી મહાવીર [અગત]

૬૮૧

મુંબઈ, ચૈત્ર વદ ૧, ૧૯૫૨

પત્ર મળ્યું છે કેટલોક વખત થયાં એવું બન્યાં કરે છે કે વિસ્તારથી પત્ર લખવાનું થઈ શકતું નથી અને પત્રની પહોંચ પણ અનિયમિત વખતે લખાય છે જે કારણયોગે કરી એવી સ્થિતિ વર્તે છે તે કારણયોગ પ્રત્યે દૃષ્ટિ કરતા હજી પણ કેટલોક વખત એવી સ્થિતિ વેદવા યોગ્ય લાગે છે વચનો વાચવાની વિશેષ જિજ્ઞાસા વર્તે છે, તે વચનો વાચવા મોકલવા માટે સ્થલતીર્થવાસીને તમે જણાવશો તેઓ અને પુછાવશે તો પ્રસંગયોગ્ય લખીશું

કદાપિ તે વચનો વાચવા વિચારવાનો તમને પ્રસંગ મળે તો જેટલી બને તેટલી ચિત્તસ્થિરતાથી વાંચશો અને તે વચનો હાલ તો તમારા ઉપકાર અર્થે ઉપયોગમા લેશો, પ્રચલિત ન કરશો એ જ વિનંતિ

૬૮૨

મુંબઈ, ચૈત્ર વદ ૧, સોમ, ૧૯૫૨

મેય મુમુક્ષુ (શ્રી લલ્લુજી આદિ) પ્રત્યે હાલમા કંઈ જણાવવાનું બન્યું નથી હાલ કેટલોક વખત થયાં એવી સ્થિતિ વર્તે છે કે કોઈક વખત પત્રાદિ લખવાનું બને છે અને તે પણ અનિયમિતપણે લખવાનું થાય છે જે કારણવિશેષથી તથારૂપ સ્થિતિ વર્તે છે તે કારણવિશેષ પ્રત્યે દૃષ્ટિ

કરે છે કે જો તે માર્ગ વધારે પ્રચાર પામે તો તેમ કરવું, નહીં તો તેમા વર્તતી પ્રબળ મૂળવસ્તુ દોરવી આ કામ ઘણું વિકટ છે વળી જૈનમાર્ગ પોતે જ સમજવો તથા સમજાવવો કંઠક છે સમજાવતાં આડાં કારણો આવીને ઘણા ઊભાં રહે, તેવી સ્થિતિ છે એટલે તેવી પ્રવૃત્તિ કળા હ લાગે છે તેની સાથે એમ પણ રહે છે કે જો આ કાર્ય આ કાળમા અમારાથી કંઈ પણ બને તો બી શકે, નહીં તો હાલ તો મૂળમાર્ગ સન્નુષ્ઠ થવા માટે બીજાનુ પ્રયત્ન કામ આવે તેવું દેખાતું નથી ઘણું કરીને મૂળમાર્ગ બીજાના લક્ષમા નથી, તેમ તે હેતુ દ્વારે ઉપદેશવામા પરમશ્રુત આદિ સુધે જોઈએ છે, તેમ જ અતરંગ કેટલાક ગુણો જોઈએ છે, તે અત્ર છે એવું દઢ ભાસે છે

એ રીતે જો મૂળમાર્ગ પ્રગટતામા આણવો હોય તો પ્રગટ કરનારે સર્વસંગપરિત્યાગ કરવે યોગ્ય, કેમકે તેથી ખરેખરો સમર્થ ઉપકાર થવાનો વખત આવે વર્તમાન દશા જોતાં, સત્તાના કબ્જે પર દૃષ્ટિ હેતાં કેટલાક વખત પછી તે ઉદયમા આવવો સભવે છે અમને સહજસ્વરૂપ જ્ઞાન છે, તેથી યોગસાધનની એટલી અપેક્ષા નહીં હોવાથી તેમા પ્રવૃત્તિ કરી નથી, તેમ તે સર્વસંગપરિત્યાગમા અથવા વિશુદ્ધ દેશપરિત્યાગમા સાધવા યોગ્ય છે એથી લોકોને ઘણો ઉપકાર થાય છે, જોકે વાસ્તવિક ઉપકારનું કારણ તો આત્મજ્ઞાન વિના બીજું કોઈ નથી

હાલ બે વર્ષ સુધી તો તે યોગસાધન વિશેષ કરી ઉદયમા આવે તેમ દેખાતું નથી તેથી પછીની કલ્પના કરાય છે, અને ૩ થી ૪ વર્ષ તે માર્ગમા ગાળવામા આવ્યા હોય તો ૩૬૫ સર્વસંગપરિત્યાગી ઉપદેશકનો વખત આવે, અને લોકોનું શ્રેય થવું હોય તો થાય

નાની વયે માર્ગનો ઉદ્ધાર કરવા સ બધી જિજ્ઞાસા વર્તતી હતી, ત્યાર પછી જ્ઞાનદશા ૨૫ કુંજે કરીને તે ઉપશમ જેવી થઈ, પણ કોઈકોઈ લોકો પરિચયમા આવેલા, તેમને કેટલીક વિશેષ ભાસવાથી કંઈક મૂળમાર્ગ પર લક્ષ આવેલો, અને આ બાબતુ તો સે કડો અથવા હાનરે માનવે પ્રસંગમા આવેલા, જેમાથી કંઈક સમજણવાળા તથા ઉપદેશક પ્રત્યે આસ્થાવાળા એવા સે એ માણસ નીકળે એ ઉપરથી એમ જોવામા આવ્યું કે લોકો તરવાના કામો વિશેષ છે, પણ તેમને તેને યોગ બાજતો નથી જો ખરેખર ઉપદેશક પુરુષનો ભોગ બને તો ઘણા જલ મૂળમાર્ગ પામે તેડું છે, અને દયા આદિનો વિશેષ ઉદ્યોત થાય એવું છે એમ દેખાવાથી કંઈક ચિત્તમા આવે છે કે આ કંઈ કોઈ કરે તો ઘણું સારું, પણ દૃષ્ટિ કરતા તેવો પુરુષ ધ્યાનમા આવતો નથી, એટલે કંઈક લખન કોઈ કરે તો ઘણું સારું, પણ દૃષ્ટિ કરતા તેવો પુરુષ ધ્યાનમા આવતો નથી, એટલે કંઈક લખન પ્રત્યે જ દૃષ્ટિ આવે છે, પણ લખનારનો જન્મથી લક્ષ એવો છે કે એ જેવું એકે જોખમવાળું નથી, અને પોતાની તે કાર્યની યથાયોગ્યતા ન્યા સુધી ન વર્તે ત્યાં સુધી તેની ઇચ્છામાત્ર મનુ કરવી, અને ઘણું કરીને હજી સુધી તેમ વર્તવામા આવ્યું છે માર્ગનું કંઈ પણ સ્વરૂપ કંઈકને કંઈક બાંધ્યું છે, તથાપિ કોઈને એક વ્રતપચ્ચખાણુ આપ્યું નથી, અથવા તમે માગ શિખ્ય છે, અને મન શુરુ છીએ એવો ઘણું કરીને પ્રકાર દર્શિત થયો નથી કહેવાનો હેતુ એવો છે કે સર્વસંગપરિત્યાગ થયે તે કાર્યની પ્રવૃત્તિ સહજસ્વભાવે ઉદયમા આવે તો કરવી એવી માત્ર કલ્પના છે તેનો પ્રયત્ન આગ્રહ નથી, માત્ર અનુકપાદિ તથા જ્ઞાનપ્રલાપ વર્તે છે તેથી ક્યારેક તે વૃત્તિ કંઈ છે, સ્વરૂપ અલ્પાંશ અગમા તે વૃત્તિ છે, તથાપિ તે સ્વવશ છે અમે ધારીએ છીએ તેમ સર્વસંગપરિત્યાગ થાય તો હાનરે માણસ મૂળમાર્ગને પામે, અને હાનરે માણસ તે સન્માર્ગને આગળથી સર્વસંગ પામે એમ અમારાથી થવું સભવે છે અમારા સગમા ત્યાગ કરવાને ઘણા જીવને વૃત્તિ થયે છે અગમા ત્યાગ છે ધર્મ સ્થાપવાનું માન મોડું છે, તેની સ્પૃહાથી યત્ન વખને આવી વૃત્તિ રહે છે આત્માને ઘણી વાર તાની જોતા તે સભવ હવેની દશામા ઝોડો જ દેખાય છે, અને કંઈક કંઈક રહ્યો હશે તો તે ક્ષીણ થશે એમ અવશ્ય ભાસે છે, કેમકે યથાયોગ્યતા વિના, દેડ રૂઝી નવ તરફ

કરવા પ્રત્યે વૃત્તિ નથી, અથવા એક ક્ષણ પણ જેને કરવું લાસતું નથી, કરવાથી ઉત્પન્ન થતા ક્રૂણ પ્રત્યે જેની ઉદાસીનતા છે, તેવા કોઈ આત્મપુરુષ તથારૂપ પ્રારબ્ધયોગથી પરિગ્રહ સ યોગાદિમા વર્તતા દેખાતા હોય, અને જેમ ઇષ્ટક પુરુષ પ્રવૃત્તિ કરે, ઉદ્ધમ કરે, તેવા કાર્યસહિત પ્રવર્તમાન જોવામા આવતા હોય, તો તેવા પુરુષને વિષે જ્ઞાનદશા છે, એમ શી રીતે બાણી શકાય ? એટલે તે પુરુષ આત્મ (પરમાર્થ અર્થે પ્રતીતિ કરવા યોગ્ય) છે, અથવા જ્ઞાની છે, એમ કયા લક્ષણે જોળખી શકાય ? કદાપિ કોઈ મુમુક્ષુને બીજા કોઈ પુરુષના સત્સગયોગથી એમ બહુવામાં આવ્યું, તો તે જોળખાણુમા બ્રાતિ પડે તેવો વ્યવહાર તે સત્પુરુષ વિષે પ્રત્યક્ષ દેખાય છે, તે બ્રાતિ નિવૃત્ત થવા માટે મુમુક્ષુ જીવે તેવા પુરુષને કેવા પ્રકારથી જોળખવા ઘટે કે જેથી તેવા વ્યવહારમા વર્તતા પણ જ્ઞાન-લક્ષણપણુ તેના લક્ષમા રહે ?

સર્વ પ્રકારે જેને પરિગ્રહાદિ સ યોગ પ્રત્યે ઉદાસીનપણુ વર્તે છે, અર્થાત્ અહ મમત્વપણુ તથા-રૂપ સ યોગો વિષે જેને થતું નથી, અથવા પરિક્ષીણ થયું છે, ‘અન તાનુભ ધી’ પ્રકૃતિથી રહિત માત્ર પ્રારબ્ધાદયથી વ્યવહાર વર્તતો હોય, તે વ્યવહાર સામાન્ય દશાના મુમુક્ષુને સ દેહનેા હેતુ થઈ તેને ઉપકારભૂત થવામા નિરોધરૂપ થતો હોય એવું તે જ્ઞાનીપુરુષ દેખે છે, અને તે અર્થે પણ પરિગ્રહ સ યોગાદિ પ્રારબ્ધાદય વ્યવહારની પરિક્ષીણતા ઇચ્છે છે, તેમ થતા મુખી કેવા પ્રકારથી તે પુરુષ વર્ત્યા હોય, તો તે સામાન્ય મુમુક્ષુને ઉપકાર થવામા હાનિ ન થાય ? પર વિશેષ સ ક્ષેપમા લખવાનું થયું છે, પણ તે પ્રત્યે તમે તથા શ્રી અચળ વિશેષ મનન કરશો

૬૮૮

મુખઈ, વૈશાખ સુદ ૬, રવિ, ૧૬૫૨

પત્ર મળ્યું છે તથા વચનોની પ્રત મળી છે તે પ્રતમા કોઈ કોઈ સ્થળે અક્ષરાતર તથા શબ્દ તર થયેલ છે, પણ ઘણું કરીને અર્થોતર થયેલ નથી તેથી તેવી પ્રતો શ્રી સુખલાલ તથા શ્રી કુવરજીને મોકલવામા અડચણુ જેવું નથી પાછળથી પણ તે અક્ષર તથા શબ્દની શુદ્ધિ થઈ શકવા યોગ્ય છે

૬૮૯

વવાણિયા, વૈશાખ વદ ૬, રવિ, ૧૬૫૨

[૫૬૪]

આર્થ શ્રી માણેકચંદાદિ પ્રત્યે, - શ્રી સ્થ ભતીર્થ

સુદરલાદે વૈશાખ વદિ એકમે દેહ છોડવાના ખચર લખ્યા તે વાચ્યા વિશેષ કાળની માહગી વિના, સુવાન અવસ્થામા અકસ્માત્ દેહ છોડવાનું બન્યાથી સામાન્યપણુ જોળખતા માણસોને પણ તે વાતથી ખેદ થયા વિના ન રહે, તો પછી જેણે કુટુંબાદિ સ ગ ધરનેહ મૂર્છા કરી હોય, સહવાસમા વસ્યા હોય, તે પ્રત્યે કઈ આશ્રયલાવના રાખી હોય, તેને ખેદ થયા વિના કેમ રહે ? આ સ સારમા મનુષ્યપ્રાણીને જે ખેદના અકથ્ય પ્રસંગો પ્રાપ્ત થાય છે, તે અકથ્ય પ્રસંગમાનો એક આ મોટો ખેદ-કારક પ્રસંગ છે તે પ્રસંગમા યથાર્થ વિચારવાન પુરુષો સિવાય સર્વ પ્રાણી ખેદ વિશેષને પ્રાપ્ત થાય છે, અને યથાર્થ વિચારવાન પુરુષોને વૈરાગ્યવિશેષ થાય છે, સ સારનું અશરણુપણુ, અનિત્યપણુ અને અસારપણુ વિશેષ દઢ થાય છે

વિચારવાન પુરુષોને તે ખેદકારક પ્રસંગનો મૂર્છાભાવે ખેદ કરવો તે માત્ર કર્મણ ધનો હેતુ ભાસે છે, અને વૈરાગ્યરૂપ ખેદથી કર્મસંગની નિવૃત્તિ ભાસે છે, અને તે સત્ય છે મૂર્છાભાવે ખેદ કર્યાથી પણ જે સ ગ ધીનો વિયોગ થયો છે, તેની પ્રાપ્તિ થતી નથી, અને જે મૂર્છા થાય છે તે પણ અવિચારદશાનુ ક્રૂણ છે, એમ વિચારી વિચારવાન પુરુષો તે મૂર્છાભાવ પ્રત્યથી ખેદને શમાવે છે, અથવા ઘણું કરીને તેવો ખેદ તેમને થતો નથી કોઈ રીતે તેવા ખેદનું હિતકારીપણુ દેખાતું નથી, અને બનેલો પ્રસંગ ખેદનું નિમિત્ત છે, એટલે તેવે અવસરે વિચારવાન પુરુષોને જીવને હિતકારી એવો

સર્વથા સ્વભાવપરિણામ તે મોક્ષ છે

સદ્ગુરુ, સત્સંગ, સત્શાસ્ત્ર, સદ્વિચાર અને સયમાદિ તેના સાધન છે

આત્માના અસ્તિત્વથી માંડી નિર્વાણ સુધીના પદ સાચાં છે, અત્યંત સાચા છે, કેમકે પ્રજા અનુભવમાં આવે છે

પ્રાતિપક્ષે આત્મા પરભાવનો કર્તા હોવાથી શુભાશુભ કર્મની ઉત્પત્તિ થાય છે

કર્મ સર્જણ હોવાથી તે શુભાશુભ કર્મ આત્મા ભોગવે છે

ઉત્કૃષ્ટ શુભથી ઉત્કૃષ્ટ અશુભ સુધીના સર્વ ન્યૂનાધિક પર્યાય ભોગવવારૂપ ક્ષેત્ર અવશ્ય છે

નિજ સ્વભાવ જ્ઞાનમાં કેવળ ઉપયોગે, તન્મયાકાર, સહજ સ્વભાવે, નિર્વિકલ્પપણે આત્મા પરિણમે તે કેવળજ્ઞાન છે

તથારૂપ પ્રતીતિપણે પરિણમે તે સમ્યક્ત્વ છે

નિરંતર તે પ્રતીતિ વર્ત્યા કરે તે ક્ષાયિક સમ્યક્ત્વ કહીએ છીએ

કવચિત્ મદ્, કવચિત્ તીવ્ર, કવચિત્ વિસર્જન, કવચિત્ સ્મરણરૂપ એમ પ્રતીતિ મહેતને ક્ષયોપશમ સમ્યક્ત્વ કહીએ છીએ

તે પ્રતીતિને સત્તાગત આવરણ ઉદય આવ્યાં નથી, ત્યાં સુધી ઉપશમ સમ્યક્ત્વ કહીએ છીએ. આત્માને આવરણ ઉદય આવે ત્યારે તે પ્રતીતિથી પડી જાય તેને સાસ્વાદન સમ્યક્ત્વ કહીએ છીએ

અત્યંત પ્રતીતિ થવાના યોગમાં સત્તાગત અદ્ય પુણ્નલનું વેદવું ન્યાં રહ્યું છે તેને વેદક સમ્યક્ત્વ કહીએ છીએ

તથારૂપ પ્રતીતિ થયે અન્યભાવ સળધી અહુ મમત્વાદિ, હર્ષ, શોક કરી ક્ષય થાય મનરૂપ યોગમાં તારતમ્યસહિત જે કોઈ આરિત્ર આરાધે તે સિદ્ધિ પામે છે અને જે સ્થિરતા ભજે તે સ્વભાવસ્થિતિ પામે છે

નિરંતર સ્વરૂપલાભ, સ્વરૂપાકાર ઉપયોગનું પરિણમન એ આદિ સ્વભાવ અંતગત ધર્મનું ક્ષયે પ્રગટે છે

કેવળ સ્વભાવપરિણામી જ્ઞાન તે કેવળજ્ઞાન છે

કેવળજ્ઞાન છે.

[૬૪૦]

૭૧૧

ગાળજ, ભાદ્રપદ, ૧૯૧૧

ખોદ્, નૈયાયિક, સાખ્ય, જૈન અને મીમાંસા એ પાંચ આસ્તિક દર્શનો એટલે બધાને જોઈ ભાવને સ્વીકારનારા દર્શનો છે નૈયાયિકના અભિપ્રાય જેવો જ વૈશેષિકનો અભિપ્રાય છે, સાખ્યનો જ યોગનો અભિપ્રાય છે, સહજ ભેદ છે તેથી તે દર્શન જુદા ગણેલા નથી. પૂર્વ અને ઉત્તર મીમાંસાદર્શનના બે ભેદ છે, પૂર્વમીમાંસા અને ઉત્તરમીમાંસામાં વિચારનો ભેદ વિશેષ છે. તત્ત્વ મીમાંસા શબ્દથી બેયનું ઓળખાણ થાય છે, તેથી અત્રે તે શબ્દથી બેય નમજવા પૂર્વમીમાંસા 'જૈમિની' અને ઉત્તરમીમાંસાનું 'વેદાત' એમ નામ પણ પ્રસિદ્ધ છે

ખોદ્ અને જૈન સિવાયના બાકીના દર્શનો વેદને મુખ્ય રાખી પ્રવર્તે છે, માટે વેદાદિન દર્શન છે, અને વેદાર્થ પ્રકાશી પોતાનું દર્શન સ્થાપવાનો પ્રયત્ન કરે છે ખોદ્ અને જૈન વેદાગ્રિન દર્શન સ્વતંત્ર દર્શન છે

આત્માદિ પદાર્થને નહીં સ્વીકારતું એવું આર્વાક નામે છઠ્ઠું દર્શન છે

ખોદ્ દર્શનના મુખ્ય ચાર ભેદ છે - ૧ સ્ત્રોતાત્રિક, ૨ માધ્યમિક, ૩ સૂત્રમયિક અને ૪ વિજ્ઞાનવાદી તે જુદે જુદે પ્રકારે ભાવોની વ્યવસ્થા માને છે

સાધન છે ચાવત જીવન પર્યંત તે વ્રત ગ્રહણ કરવાને વિષે તમારો નિશ્ચય વર્તે છે, એમ જાણી પ્રસન્ન થવા યોગ્ય છે હવેના સમાગમના આશ્રયમા તે પ્રમાણેનો વિચાર નિવેદિત કરવાનું રાખીને સવત ૧૯૫૨ના આસો માસની પૂર્ણિમા સુધી કે સ ૧૯૫૩ ના કાર્તિક સુદિ પૂર્ણિમા પર્યંત શ્રી લલ્લુજી પ્રત્યે તે વ્રત ગ્રહણ કરતા આજ્ઞાનો અતિક્રમ નથી

શ્રી માણેકચ દે લખેલો કાગળ મળ્યો છે સુદરલાલના દેહત્યાગ સખધી ખેદ જણાવી તે ઉપરથી સ સારનું અશરણાદિપણુ લખ્યું તે યથાર્થ છે, તેવી પરિણતિ અખ ડવર્તે તો જ જીવ ઉત્કૃષ્ટ વૈરાગ્યને પામી સ્વસ્વરૂપ જ્ઞાનને પામે, ક્યારેક ક્યારેક કોઈ નિમિત્તથી તેવા પરિણામ થાય છે, પણ તેને વિઘ્નહેતુ એવા સ ગ તથા પ્રસ ગને વિષે જીવનો વાસ હોવાથી તે પરિણામ અખ ડ રહેતા નથી, અને સ સારાભિરુચિ થઈ જાય છે, તેવી અખ ડ પરિણતિના ઇચ્છાવાન મુમુક્ષુને તે માટે નિત્ય સત્સમાગમનો આશ્રય કરવાની પરમ પુરુષે શિક્ષા દીધી છે

જ્યા સુધી જીવને તે યોગ પ્રાપ્ત ન થાય ત્યા સુધી કઈ પણ તેવા વૈરાગ્યને આધારનો હેતુ તથા અપ્રતિકૂળ નિમિત્તરૂપ એવા મુમુક્ષુ જનનો સમાગમ તથા સત્શાસ્ત્રનો પરિચય કર્તાવ્ય છે બીજા સ ગ તથા પ્રસ ગથી દૂર રહેવાની વાર વાર સ્મૃતિ રાખવી જોઈએ, અને તે સ્મૃતિ પ્રવર્તનરૂપ કરવી જોઈએ, વાર વાર જીવ આ વાત વીસરી જાય છે, અને તેથી ઇચ્છિત સાધન તથા પરિણતિને પામતો નથી

શ્રી સુદરલાલની ગતિ વિષેનો પ્રશ્ન વાંચ્યો છે એ પ્રશ્ન હાલ ઉપશમ કરવા યોગ્ય છે, તેમ તે વિષે વિકલ્પ કરવો યોગ્ય પણ નથી

[૫૯૬]

૬૯૧

મુખર્ષ, બીજા જેઠ વદિ ૬, શુરુ, ૧૯૫૨

ૐ

વર્તમાનકાળમા આ ક્ષેત્રથી નિર્વાણની પ્રાપ્તિ થાય નહીં, એમ જિનાગમમા કહ્યું છે, અને વેદાતાદિ એમ કહે છે કે (આ કાળમા આ ક્ષેત્રથી) નિર્વાણની પ્રાપ્તિ થાય, તે માટે શ્રી ડુગરને જે પરમાર્થ ભાસતો હોય તે લખશે. તમને અને લહેરાભાઈને પણ આ વિષે જો કઈ લખવા ઇચ્છા થાય તો લખશે.

વર્તમાનકાળમા આ ક્ષેત્રથી નિર્વાણપ્રાપ્તિ ન હોય એ સિવાય બીજા કેટલાક ભાવની પણ જિનાગમમા તથા તેના આશ્રયને ઇચ્છતા એવા આચાર્યરચિત શાસ્ત્રને વિષે વિચ્છેદતા કહી છે કેવળજ્ઞાન, મન પર્યવજ્ઞાન, અવધિજ્ઞાન, પૂર્વજ્ઞાન, યથાજ્ઞાત ચારિત્ર, સૂક્ષ્મસ પરાય ચારિત્ર, પરિહારવિશુદ્ધિ ચારિત્ર, ક્ષાયક સમકિત અને પુલાકલબ્ધિ એ ભાવો મુખ્ય કરીને વિચ્છેદ કહ્યા છે શ્રી ડુગરને તેનો તેનો જે પરમાર્થ ભાસતો હોય તે લખશે. તમને તથા લહેરાભાઈને આ વિષે જો કઈ લખવાની ઇચ્છા થાય તે લખશે.

વર્તમાનકાળમા આ ક્ષેત્રથી આત્માર્થની કઈ કઈ મુખ્ય ભૂમિકા ઉત્કૃષ્ટ અધિકારીને પ્રાપ્ત થઈ શકે, અને તે પ્રાપ્ત થવાનો માર્ગ કયો ? તે પણ શ્રી ડુગરથી લખાવાય તો લખશે. તેમ જ તે વિષે જો તમારી તથા લહેરાભાઈની લખવાની ઇચ્છા થાય તો લખશે. ઉપર જણાવેલા પ્રશ્નોના પ્રત્યુત્તર લખવાનું હાલ બને એમ ન હોય તો તે પ્રશ્નોના પરમાર્થ પ્રત્યે વિચારનો લક્ષ રાખશે.

[૬૨૯]

૬૯૨

મુખર્ષ, બીજા જેઠ વદ, ૧૯૫૨

હંલ્લ એવો મનુષ્યદેહ પણ પૂર્વે અનંત વાર પ્રાપ્ત થયા છતાં કઈ પણ સંકળપણુ થયું નહીં, પણ આ મનુષ્યદેહને કૃતાર્થતા છે, કે જે મનુષ્યદેહ આ જીવે જ્ઞાનીપુરુષને ઓળખ્યા, તથા

પામવી સ ભવિત દેખાય છે ? ફરી જાણે વર્તમાનસ્વામીના વખત જેવો વર્તમાનકાળના ચોરો અનુસાર તે ધર્મ ઉદય પામે એવું દીર્ઘદૃષ્ટિથી સ ભવે છે ? અને સ ભવતું હોય તો તે શા માટે કાળગુણો જૈનસૂત્ર હાલ વર્તમાનમાં છે, તેમાં તે દર્શનનું સ્વરૂપ ઘણું અધૂરું રહેલું જોવામાં આવે છે તે વિરોધ શાથી ટળે ?

તે દર્શનની પર પરામાં એમ કહ્યું છે કે વર્તમાનકાળમાં કેવળજ્ઞાન ન હોય, અને કેવળજ્ઞાન વિષય લોકાલોકને દ્રવ્યગુણપર્યાયસંહિત સર્વ કાળપગ્તવે જાણવાનો માન્યો છે તે યથાર્થ દેખાય છે અથવા તે માટે વિચારતા કંઈ નિર્ણય આવી શકે છે કે કેમ ? તેની વ્યાખ્યા કંઈ ફેર દેખાય છે કે કેમ ? અને મૂળ વ્યાખ્યા પ્રમાણે કંઈ બીજો અર્થ થતો હોય તો તે અર્થાનુસાર વર્તમાનમાં કેવળ જ્ઞાન જીવજે કે કેમ ? અને તે ઉપદેશી શકાય કે કેમ ? તેમ જ બીજા જ્ઞાનોની વ્યાખ્યા કહી છે તે પણ કંઈ ફેરવાળી લાગે છે કે કેમ ? અને તે શા કારણથી ?

દ્રવ્ય ધર્માસ્તિકાય, અધર્માસ્તિકાય, આત્મા મધ્યમ અવગાહી, સ કૌત્યવિકાસનું ભાવન, મહાવિદેહાદિ ક્ષેત્રની વ્યાખ્યા, તે કંઈ અપૂર્વ રીતે કે કહેલી રીતે ઘણા જ બળવાન પ્રમાણવડિત સિદ્ધ થવા યોગ્ય દેખાય છે કે કેમ ?

ગમ્મના મતમતાતર ઘણી જ નજીવી નજીવી બાળતમાં બળવાન આગ્રહો થઈ જીવી જીવી રીતે દર્શનમોહનીયતા હેતુ થઈ પડ્યા છે, તે સમાધાન કરવું બહુ વિકટ છે કેમકે તે લોકોની મતિ વિરોધ આવરણને પામ્યા વિના એટલા અદ્ય કારણમાં બળવાન આગ્રહ ન હોય

અવિરતિ, દેશવિરતિ, સર્વવિરતિ એમાના કયા આગ્રમવાળા પુરુષથી વિશેષ ઉન્નતિ ધર્મશક વાનો સ ભવ રહે છે ? સર્વવિરતિ કેટલાંક કારણોમાં પ્રતિબંધને લીધે પ્રવર્તી શકે નહીં, દેશવિરતિ અને અવિરતિની તથાસ્ત્ર પ્રતીતિ થવી મુશ્કેલ અને વળી જૈનમાર્ગમાં પણ તે રીતનો સમાવેશ જોઈએ છે આ વિકલ્પ અમને શા માટે જોઈ છે ? અને તે થમાવી દેવાનું ચિત્ત છે તે ગમાવી દેવાનું [અપૂર્વ]

[૬૪૨]

૭૧૪

સ ૧૬૬

ૐ જિનાય નમઃ

બળવાન જિને કહેલા લોકસંસ્થાનાદિ ભાવ આધ્યાત્મિક દૃષ્ટિથી સિદ્ધ થવા યોગ્ય છે ચક્રવર્ત્યાદિનું સ્વરૂપ પણ આધ્યાત્મિક દૃષ્ટિથી સમન્વય એવું છે મનુષ્ય-જીવત્વ પ્રમાણાદિમાં પણ તેવો સંભવ છે કાળ પ્રમાણાદિ પણ તે જ રીતે ઘટ્યમાન છે નિગોદાદિ પણ તે જ રીતે ઘટ્યમાન થવા યોગ્ય છે સિદ્ધસ્વરૂપ પણ એ જ ભાવથી નિર્દિધ્યાસન થવા યોગ્ય છે

—મ પ્રાપ્ત થવા યોગ્ય નિર્ણય છે

લોક ગણનેના અર્થ } આધ્યાત્મિક છે
અનેકાન ગણનેના અર્થ }

સર્વજ્ઞ ગણ સમન્વયે બહુ મુદ્દ છે.

ધર્મકથારૂપ ચંદ્રિત્રો આધ્યાત્મિક પરિભાષાથી ગ્રહ કર્યા છે

જ જુદીપાદિનું વર્ણન પણ આધ્યાત્મ પરિભાષાથી નિરૂપિત થયું છે

અતીન્દ્રિય જ્ઞાનના બળવાન જિને બે ભેદ પાડ્યા છે

હોય એમ જિનાગમનો હાલ રૂઢિ અર્થ છે, બીજા દર્શનમાં એવો મુખ્યાર્થ નથી, અને જિનાગમથી તેવો મુખ્યાર્થ હોકોમા હાલ પ્રચલિત છે તે જ કેવળજ્ઞાનનો અર્થ હોય તો તેમાં કેટલાક વિરોધ દેખાય છે જે બધા અત્રે લખી શકવાનું બની શક્યુ નથી તેમ જે વિરોધ લખ્યા છે તે પણ વિશેષ વિસ્તારથી લખવાનું બન્યું નથી, કેમકે તે યથાવસરે લખવા યોગ્ય લાગે છે જે લખ્યું છે તે ઉપકારદૃષ્ટિથી લખ્યું છે એમ લક્ષ રાખશો.

‘યોગધારીપણુ એટલે મન, વચન અને કાયાસહિત સ્થિતિ હોવાથી આહારાદિ અર્થે પ્રવૃત્તિ થતા ઉપયોગાતર થવાથી કંઈ પણ વૃત્તિનો એટલે ઉપયોગનો તેમા નિરોધ થાય એક વખતે બે ઉપયોગ કોઈને વર્તે નહીં એવો સિદ્ધાંત છે, ત્યાર આહારાદિ પ્રવૃત્તિના ઉપયોગમાં વર્તતા કેવળજ્ઞાનીનો ઉપયોગ કેવળજ્ઞાનના જ્ઞેય પ્રત્યે વર્તે નહીં, અને બે એમ બને તો કેવળજ્ઞાનને અપ્રતિહત કહ્યું છે, તે પ્રતિહત થયું ગણાય અત્રે કદાપિ એમ સમાધાન કરીએ કે, ‘ગારસીને વિષે જેમ પદાર્થ પ્રતિબિંબિત થાય છે, તેમ કેવળજ્ઞાનને વિષે સર્વ દેશકાળ પ્રતિબિંબિત થાય છે, કેવળજ્ઞાની તેમા ઉપયોગ દૃષ્ટિને જાણે છે એમ નથી, સહજસ્વભાવે જ તેમનામા પદાર્થ પ્રતિભાસ્યા કરે છે, માટે આહારાદિમા ઉપયોગ વર્તતા સહજસ્વભાવે પ્રતિભાસિત એવા કેવળજ્ઞાનનું હોવાપણું યથાર્થ છે, તો ત્યા પ્રશ્ન થવા યોગ્ય છે કે ‘આરસીને વિષે પ્રતિભાસિત પદાર્થનું જ્ઞાન આરસીને નથી, અને અત્રે તો કેવળજ્ઞાનીને તેનું જ્ઞાન છે એમ કહ્યું છે, અને ઉપયોગ સિવાય આત્માનું બીજું એવું કયું સ્વરૂપ છે કે આહારાદિમા ઉપયોગ પ્રવર્ત્યો હોય ત્યારે કેવળજ્ઞાનમા થવા યોગ્ય જ્ઞેય આત્મા તેથી જાણે ?’

સર્વ દેશકાળાદિનું જ્ઞાન કેવળીને હોય તે કેવળી ‘સિદ્ધ’ને કહીએ તો સ ભવિત થવા યોગ્ય ગણાય, કેમકે તેને યોગધારીપણુ કહ્યું નથી આમા પણ પ્રશ્ન થવા યોગ્ય છે, તથાપિ યોગધારીની અપેક્ષાથી સિદ્ધને વિષે તેવા કેવળજ્ઞાનની માન્યતા હોય, તો યોગરહિતપણુ હોવાથી તેમા સ ભવી શકે છે, એટલું પ્રતિપાદન કરવાને અર્થે લખ્યું છે, સિદ્ધને તેવું જ્ઞાન હોય જ એવો અર્થ પ્રતિપાદન કરવાને લખ્યું નથી બેકે જિનાગમના રૂઢિઅર્થ પ્રમાણે જોતા તો ‘દેહધારી કેવળી’ અને ‘સિદ્ધ’ને વિષે કેવળજ્ઞાનનો ભેદ થતો નથી, બેયને સર્વ દેશકાળાદિનું સ પૂર્ણ જ્ઞાન હોય એમ રૂઢિઅર્થ છે બીજી અપેક્ષાથી જિનાગમ જોતાં જુદી રીતે દેખાય છે જિનાગમમા આ પ્રમાણે પાઠાર્થો જોવામાં આવે છે. —

‘કેવળજ્ઞાન બે પ્રકારે કહ્યું તે આ પ્રમાણે:— ‘સયોગી ભવસ્થ કેવળજ્ઞાન’, ‘અયોગી ભવસ્થ કેવળજ્ઞાન’ સયોગી કેવળજ્ઞાન બે પ્રકારે કહ્યું તે આ પ્રમાણે — પ્રથમ સમય એટલે ઊપજતી વખતનું સયોગી કેવળજ્ઞાન, અપ્રથમ સમય એટલે અયોગી થવાના પ્રવેશસમય પહેલાનું કેવળજ્ઞાન, એમ અયોગી ભવસ્થ કેવળજ્ઞાન બે પ્રકારે કહ્યું તે આ પ્રમાણે — પ્રથમ સમય કેવળજ્ઞાન અને અપ્રથમ એટલે સિદ્ધ થવા પહેલાના છેલ્લા સમયનું કેવળજ્ઞાન’

એ આદિ પ્રકારે કેવળજ્ઞાનના ભેદ જિનાગમમા કહ્યા છે, તેનો પરમાર્થ શો હોવો જોઈએ ? કદાપિ એમ સમાધાન કરીએ કે ગાહ્ય કારણની અપેક્ષાથી કેવળજ્ઞાનના ભેદ બતાવ્યા છે, તો ત્યા એમ શ ક કરવા યોગ્ય છે કે ‘કશો પણ પુરુષાર્થ સિદ્ધ થતો ન હોય અને જેમા વિકલ્પનો અવકાશ ન હોય તેમા ભેદ પાડવાની પ્રવૃત્તિ જ્ઞાનીના વચનમા સ ભવતી નથી પ્રથમ સમય કેવળજ્ઞાન અને અપ્રથમ સમય કેવળજ્ઞાન એવો ભેદ પાડતા કેવળજ્ઞાનનું તારતમ્ય વધતું ઘટતું હોય તો તે ભેદ સ ભવે, પણ તારતમ્યમા તેમ નથી, ત્યારે ભેદ પાડવાનું કારણ શું ?’ એ આદિ પ્રશ્ન અત્રે સ ભવે છે, તે પર અને પ્રથમના પત્ર પર યથાશક્તિ વિચાર કર્તાવ્ય છે

પ્રથમ ગણપતિ આદિની સ્તુતિ કરી છે તેથી, તેમજ પાછળ જગતના પદાર્થોને આલેખી વર્ણવીને ઉપદેશ કર્યો છે તેથી, તેમજ તેમા વેદાત્મનું મુખ્યપણું વર્ણવ્યું છે તે વગેરેથી કદાચ ૧૩ ભય ન પામતા, અથવા વિકલ્પ નહીં પામતાં, આત્માર્થ વિષેના અથર્થકર્તાના વિચારોનું અવલોકન કરવા યોગ્ય છે આત્માર્થ વિચારવામા તેથી કંમે કરીને સુલભતા થાય છે

શ્રી દેવકરણુજીને વ્યાખ્યાન કરવાનું રહે છે, તેથી અહીં ભાવાદિનો ભય રહે છે, તે સંભવિત છે જેણે જેણે સફળરૂપે વિષે તથા તેમની દશાને વિષે વિશેષપણું દીઠું છે, તેને તેને ધન્ય કહેવાય અહીં ભાવ તથા રૂપ પ્રસંગ જેવા પ્રસંગોમાં ઉદ્ભવ થતો નથી, અથવા તરત શમાય છે તે અહીં ભવને આગળથી ઝેર જેવો પ્રતીત કર્યો હોય, તો પૂર્વાપર તેનો સંભવ ઓછો થાય કદાચ અન્ય આતુર્યાદિ ભાવે મીઠાશ સૂક્ષ્મપરિણતિએ પણ રાખી હોય, તો તે પૂર્વાપર વિશેષતા પામે છે, ૫૭ જે જ છે, નિશ્ચય ઝેર જ છે, પ્રગટ કાળકૃત ઝેર છે, એમા કોઈ રીતે સંશય નથી, અને સંશય ધર્મ છે તે સંશય માનવો નથી, તે સંશયને અજ્ઞાન જ બાણવું છે, એવી તીવ્ર ખારાગ કરી મૂકી હોય, તે અહીં ભાવ ધણું કરી બળ કરી શકતો નથી. વળતે તે અહીં ભાવને રોકવાથી નિરહ ભાવતા તેનો પાછો અહીં ભાવ થઈ આવવાનું બને છે, તે પણ આગળ ઝેર, ઝેર અને ઝેર માની ગાંધી વગેરે હોય તો આત્માર્થને બાધ ન થાય.

તમ સર્વ મુમુક્ષુઓને નમસ્કાર યથાવિધિ પ્રાપ્ત થાય

[૬૪૭]

૭૧૭

શ્રી આણંદ, આઓ મુદ્ ૩, મુકે, ૧૯૫૦

આત્માર્થ ભાઈ શ્રી મોહનલાલ? પ્રત્યે — ડરબન

તમારો લખેલો કાગળ મળ્યો હતો આ કાગળથી ૮ કામાં ઉત્તર લખ્યો છે નાતાલમાં શ્રી કરવાથી તમારી કેટલીક સફલતિઓ વિશેષતા પામી છે, એમ પ્રતીતિ થાય છે, પણ તમારી વર્તમાની ઉત્કૃષ્ટ ઇચ્છા તેમા હેતુભૂત છે રાજકોટ કરતા નાતાલ કેટલીક રીતે તમારી વૃત્તિને ઉત્તર કરી શકે એવું ક્ષેત્ર ખરું, એમ માનવામા હાનિ નથી, કેમકે તમારી સગળતા સાચવવામા સર્વ વિઘ્નનો ભય રહી શકે એવા પ્રપંચમાં અનુસરવાનું કળાણ નાતાલમાં ઘણું કરીને નથી, ૫૭ જે સફલતિઓ વિશેષ બળવાન ન હોય અથવા નિર્બળ હોય, અને તેને ઇંગ્લેન્ડ દેશમા રચન મળે છે હોય, તો અલક્ષ્યાદિવિષેમા તે દોષિત થાય એમ લાગે છે જેમ તમને નાતાલ ક્ષેત્રમા પ્રપંચ વિયોગ નહીં હોવાથી તમારી સફલતિઓ વિશેષતા પામી, તેમ રાજકોટ જેવામા કંઈપણ પડે છે છે, પણ કોઈ સારા આર્યક્ષેત્રમા સત્સંગાદિ યોગમા તમારી વૃત્તિઓ નાતાલ કળા પણ વિશેષ પામત એમ સંભવે છે તમારી વૃત્તિઓ જોતા તમને નાતાલ અનાર્થક્ષેત્રમાં અસુર કંઈક તમારી માન્યતામા ઘણું કરીને નથી, પણ સત્સંગાદિ યોગની ઘણું કરીને પ્રાપ્તિ ન થાય તેથી આત્મનિગા કરણ ન થાય તે રૂપ હાનિ માનવી કદાચ વિશેષ યોગ્ય લાગે છે

અત્રેથી 'આર્ય આચારવિચાર' સાચવવા સળધી લખ્યું હતું તે આવા આત્મિક રૂપ હતું — 'આર્ય આચાર' એટલે મુખ્ય કરીને દયા, સત્ય, કામાદિ ગુણોનું આચરણ તે અને 'વિચાર' એટલે મુખ્ય કરીને આત્માનું અસ્તિત્વ, નિત્યત્વ, વર્તમાનકાળ મુખીમા તે અવસ્થા તથા તે અજ્ઞાન અને અભાનના કાળો, તે કાળોની નિવૃત્તિ, અને તેમ ધર્મ આચાર પદ્ધતિના અભાન એવા નિરપદને ત્રિપે દ્વાભાવિક સ્થિતિ થવી તે એમ સંદેપ મુખ્ય આર્યોને સંદેપ વર્ણુશ્રમાદિ, વર્ણુશ્રમાદિપૂર્વક આચાર તે મહાચારના અંગભૂત જેવા છે વર્ણુશ્રમાદિ

લાગે છે, અને તે આદિ કારણથી માત્ર પહોંચ લખવાનું પણ કયું નથી. ચિત્તને સહેજ પણ અવલ બન છે તે ખેચી લેવાથી આર્ત્તતા પામશે, એમ જાણી તે દયાના પ્રતિબંધે આ પત્ર લખ્યું છે

સૂક્ષ્મસ ગરૂપ અને બાહ્યસ ગરૂપ હસ્તર સ્વયંભૂરમણસમુદ્ર જીવનએ કરી જે વર્ધમાનાદિ પુરુષો તરી ગયા છે, તેમને પરમલક્ષિતથી નમસ્કાર હો ! પડવાના ભય કર સ્થાનકે સાવચેત રહી, તથારૂપ સામર્થ્ય વિસ્તારી સિદ્ધિ સિદ્ધ કરી છે, તે પુરુષાર્થને સ ભારી રોમાચિત, અનંત અને મોન એવું આશ્ચર્ય બિપજે છે

[૬૨૨]

૬૯૭

મુંબઈ, અસાડ વહ ૮, રવિ, ૧૯૫૨

જીવનએ કરી જે સ્વયંભૂરમણસમુદ્ર તરી ગયા, તરે છે, અને તરશે તે સત્પુરુષાને નિષ્કામ ભાક્તાથી ત્રિકાળ નમસ્કાર.

શ્રી અબાલાલના લખેલા તથા શ્રી ત્રિજીવનના લખેલા તથા શ્રી દેવકરજી આદિના લખેલા પત્રો પ્રાપ્ત થયા છે

પ્રારબ્ધરૂપ હસ્તર પ્રતિબંધ વર્તે છે, ત્યાં કંઈ લખવું કે જણાવવું તે કૃત્રિમ જેવું લાગે છે, અને તેથી હમણા પત્રાદિની માત્ર પહોંચ પણ લખવાનું કયું નથી ઘણા પત્રોને માટે તેમ થયું છે, તેથી ચિત્તને વિશેષ મુગ્ધારૂપ થશે, તે વિચારરૂપ દયાના પ્રતિબંધે આ પત્ર લખ્યું છે આત્માને મૂળ-જ્ઞાનથી ચલાયમાન કરી નાખે એવા પ્રારબ્ધને વેદતા આવેા પ્રતિબંધ તે પ્રારબ્ધને ઉપકારનો હેતુ થાય છે, અને કોઈક વિકટ અવસરને વિષે એક વાર આત્માને મૂળજ્ઞાન વમાવી દેવા સુધીની સ્થિતિ પમાડે છે એમ જાણી, તેથી હરીને વર્તવું યોગ્ય છે, એમ વિચારી પત્રાદિની પહોંચ લખી નથી, તે ક્ષમા કરવાની નમ્રતાસહિત પ્રાર્થના છે

અહો ! જ્ઞાનીપુરુષની આશય ગભીરતા, ધીરજ અને ઉપશમ ! અહો ! અહો ! વાર વાર અહો !

૬૩

[૬૨૪]

૬૯૮

મુંબઈ, શ્રાવણ સુદ ૫, શુક્ર, ૧૯૫૨

૬૪

‘જિનાગમમા ધર્માસ્તિકાય, અધર્માસ્તિકાય આદિ છ દ્રવ્ય કહ્યાં છે, તેમા કાળને દ્રવ્ય કહ્યું છે, અને અસ્તિકાય પાચ કહ્યા છે કાળને અસ્તિકાય કહ્યો નથી, તેનો શો હેતુ હોવો જોઈએ ? કદાપિ કાળને અસ્તિકાય ન કહેવામા એવો હેતુ હોય કે ધર્માસ્તિકાયાદિ પ્રદેશના સમૂહરૂપે છે, અને પરમાણુ પુદ્ગલ તેવી યોગ્યતાવાળા દ્રવ્ય છે, કાળ તેવી રીતે નથી, માત્ર એક સમયરૂપ છે, તેથી કાળને અસ્તિકાય કહ્યો નથી ત્યાં એમ આશ કા થાય છે કે એક સમય પછી બીજો પછી ત્રીજો એમ સમયની ધારા વર્ત્યા જ કરે છે, અને તે ધારામા વચ્ચે અવકાશ નથી, તેથી એકબીજા સમયનું અનુસંધાનપણ અથવા સમૂહાત્મકપણ સ ભવે છે, જેથી કાળ પણ અસ્તિકાય કહી શકાય. વળી સર્વજ્ઞને ત્રણ કાળનું જ્ઞાન થાય છે, એમ કહ્યું છે તેથી પણ એમ સમજાય કે સર્વકાળનો સમૂહ જ્ઞાનગોચર થાય છે, અને સર્વ સમૂહ જ્ઞાનગોચર થતો હોય તો કાળ અસ્તિકાય સ ભવે છે, અને જિનાગમમા તેને અસ્તિકાય ગણ્યો નથી, એ આશ કા લખેલ, તેનું સમાધાન નીચે લખ્યાથી વિચારવા યોગ્ય છે —

જિનાગમની એવી પ્રજ્વળા છે કે કાળ ઉપચારિક દ્રવ્ય છે, સ્વાભાવિક દ્રવ્ય નથી

જે પાચ અસ્તિકાય કહ્યા છે, તેની વર્તનાનું નામ મુખ્યપણે કાળ છે તે વર્તનાનું બીજું નામ પર્યાય પણ છે જેમ ધર્માસ્તિકાય એક સમયે અસંખ્યાત પ્રદેશના સમૂહરૂપે જણાય છે, તેમ કાળ સમૂહરૂપે જણાતો નથી એક સમય વર્તી લય પામે ત્યાર પછી બીજો સમય ઉત્પન્ન થાય છે. તે સમય દ્રવ્યની વર્તનાનો સૂક્ષ્મમા સૂક્ષ્મ ભાગ છે,

आत्म-सिद्धि*

[६६०]

୭୭୮

નરિયાદ, આચો વફ ૧, ગુરુ, ૧૬૧૩

જે સ્વરૂપ સમન્વિત વિના, પામ્યો દુઃખ અનંત,

समस्तान्यु ते पद नमु, श्री सफ्युक्त लगव न १

જે આત્મસ્વરૂપ મમજ્ઞ્યા વિના ભૂતકાળે હું અનત હ ખ પામ્યો, તે પદ મેં પ્રાપ્ત કર્યું છે. ભવિષ્યકાળે ઉપનન થવા યોગ્ય એવા અનત હ ખ પામત તે મૂળ નેહો છું એ ॥ ૧૪ ॥

ભગવાનને નમસ્કાર કરુ છુ ૧

વર્તમાન આ કાળમા, મોક્ષમાર્ગ બહુ લોપ,

‘विद्याया आत्मार्या’ने लायले। अत्र अंगोप्य २

આ 'આત્મચિદ્રાત્રે' ના ૧૪૦ ગાથા 'આત્મચિદ્રિ' તરીકે ૩૧૬૧૨ નં. અના ૧૧
ગુરુવારે નડિયાદમાં શ્રીમદ્ગીતા ગિરના દત્તી ત્યાંને ગ્ગી દત્તી આ ગાથાઓના ટુક અપેક્ષા
પ્રથમ મુમુક્ષુ શ્રી અમાનાય લાચરે કેવળ છે જે શ્રીમદ્ગીતા દૃષ્ટિ નજી તે વખતે નીચે
(ભુલો આકે ૭૩-નો ૫૧) આ ઉપનાં શ્રીમદ્ ગાયત્રીની પહેલી અને અંત ૨૨, ૨૩, ૨૪, ૨૫, ૨૬, ૨૭, ૨૮, ૨૯, ૩૦, ૩૧, ૩૨, ૩૩, ૩૪, ૩૫, ૩૬, ૩૭, ૩૮, ૩૯, ૪૦, ૪૧, ૪૨, ૪૩, ૪૪, ૪૫, ૪૬, ૪૭, ૪૮, ૪૯, ૫૦, ૫૧, ૫૨, ૫૩, ૫૪, ૫૫, ૫૬, ૫૭, ૫૮, ૫૯, ૬૦, ૬૧, ૬૨, ૬૩, ૬૪, ૬૫, ૬૬, ૬૭, ૬૮, ૬૯, ૭૦, ૭૧, ૭૨, ૭૩, ૭૪, ૭૫, ૭૬, ૭૭, ૭૮, ૭૯, ૮૦, ૮૧, ૮૨, ૮૩, ૮૪, ૮૫, ૮૬, ૮૭, ૮૮, ૮૯, ૯૦, ૯૧, ૯૨, ૯૩, ૯૪, ૯૫, ૯૬, ૯૭, ૯૮, ૯૯, ૧૦૦, ૧૦૧, ૧૦૨, ૧૦૩, ૧૦૪, ૧૦૫, ૧૦૬, ૧૦૭, ૧૦૮, ૧૦૯, ૧૧૦, ૧૧૧, ૧૧૨, ૧૧૩, ૧૧૪, ૧૧૫, ૧૧૬, ૧૧૭, ૧૧૮, ૧૧૯, ૧૨૦, ૧૨૧, ૧૨૨, ૧૨૩, ૧૨૪, ૧૨૫, ૧૨૬, ૧૨૭, ૧૨૮, ૧૨૯, ૧૩૦, ૧૩૧, ૧૩૨, ૧૩૩, ૧૩૪, ૧૩૫, ૧૩૬, ૧૩૭, ૧૩૮, ૧૩૯, ૧૪૦, ૧૪૧, ૧૪૨, ૧૪૩, ૧૪૪, ૧૪૫, ૧૪૬, ૧૪૭, ૧૪૮, ૧૪૯, ૧૫૦, ૧૫૧, ૧૫૨, ૧૫૩, ૧૫૪, ૧૫૫, ૧૫૬, ૧૫૭, ૧૫૮, ૧૫૯, ૧૬૦, ૧૬૧, ૧૬૨, ૧૬૩, ૧૬૪, ૧૬૫, ૧૬૬, ૧૬૭, ૧૬૮, ૧૬૯, ૧૭૦, ૧૭૧, ૧૭૨, ૧૭૩, ૧૭૪, ૧૭૫, ૧૭૬, ૧૭૭, ૧૭૮, ૧૭૯, ૧૮૦, ૧૮૧, ૧૮૨, ૧૮૩, ૧૮૪, ૧૮૫, ૧૮૬, ૧૮૭, ૧૮૮, ૧૮૯, ૧૯૦, ૧૯૧, ૧૯૨, ૧૯૩, ૧૯૪, ૧૯૫, ૧૯૬, ૧૯૭, ૧૯૮, ૧૯૯, ૨૦૦, ૨૦૧, ૨૦૨, ૨૦૩, ૨૦૪, ૨૦૫, ૨૦૬, ૨૦૭, ૨૦૮, ૨૦૯, ૨૧૦, ૨૧૧, ૨૧૨, ૨૧૩, ૨૧૪, ૨૧૫, ૨૧૬, ૨૧૭, ૨૧૮, ૨૧૯, ૨૨૦, ૨૨૧, ૨૨૨, ૨૨૩, ૨૨૪, ૨૨૫, ૨૨૬, ૨૨૭, ૨૨૮, ૨૨૯, ૨૩૦, ૨૩૧, ૨૩૨, ૨૩૩, ૨૩૪, ૨૩૫, ૨૩૬, ૨૩૭, ૨૩૮, ૨૩૯, ૨૪૦, ૨૪૧, ૨૪૨, ૨૪૩, ૨૪૪, ૨૪૫, ૨૪૬, ૨૪૭, ૨૪૮, ૨૪૯, ૨૫૦, ૨૫૧, ૨૫૨, ૨૫૩, ૨૫૪, ૨૫૫, ૨૫૬, ૨૫૭, ૨૫૮, ૨૫૯, ૨૬૦, ૨૬૧, ૨૬૨, ૨૬૩, ૨૬૪, ૨૬૫, ૨૬૬, ૨૬૭, ૨૬૮, ૨૬૯, ૨૭૦, ૨૭૧, ૨૭૨, ૨૭૩, ૨૭૪, ૨૭૫, ૨૭૬, ૨૭૭, ૨૭૮, ૨૭૯, ૨૮૦, ૨૮૧, ૨૮૨, ૨૮૩, ૨૮૪, ૨૮૫, ૨૮૬, ૨૮૭, ૨૮૮, ૨૮૯, ૨૯૦, ૨૯૧, ૨૯૨, ૨૯૩, ૨૯૪, ૨૯૫, ૨૯૬, ૨૯૭, ૨૯૮, ૨૯૯, ૩૦૦, ૩૦૧, ૩૦૨, ૩૦૩, ૩૦૪, ૩૦૫, ૩૦૬, ૩૦૭, ૩૦૮, ૩૦૯, ૩૧૦, ૩૧૧, ૩૧૨, ૩૧૩, ૩૧૪, ૩૧૫, ૩૧૬, ૩૧૭, ૩૧૮, ૩૧૯, ૩૨૦, ૩૨૧, ૩૨૨, ૩૨૩, ૩૨૪, ૩૨૫, ૩૨૬, ૩૨૭, ૩૨૮, ૩૨૯, ૩૩૦, ૩૩૧, ૩૩૨, ૩૩૩, ૩૩૪, ૩૩૫, ૩૩૬, ૩૩૭, ૩૩૮, ૩૩૯, ૩૪૦, ૩૪૧, ૩૪૨, ૩૪૩, ૩૪૪, ૩૪૫, ૩૪૬, ૩૪૭, ૩૪૮, ૩૪૯, ૩૫૦, ૩૫૧, ૩૫૨, ૩૫૩, ૩૫૪, ૩૫૫, ૩૫૬, ૩૫૭, ૩૫૮, ૩૫૯, ૩૬૦, ૩૬૧, ૩૬૨, ૩૬૩, ૩૬૪, ૩૬૫, ૩૬૬, ૩૬૭, ૩૬૮, ૩૬૯, ૩૭૦, ૩૭૧, ૩૭૨, ૩૭૩, ૩૭૪, ૩૭૫, ૩૭૬, ૩૭૭, ૩૭૮, ૩૭૯, ૩૮૦, ૩૮૧, ૩૮૨, ૩૮૩, ૩૮૪, ૩૮૫, ૩૮૬, ૩૮૭, ૩૮૮, ૩૮૯, ૩૯૦, ૩૯૧, ૩૯૨, ૩૯૩, ૩૯૪, ૩૯૫, ૩૯૬, ૩૯૭, ૩૯૮, ૩૯૯, ૪૦૦, ૪૦૧, ૪૦૨, ૪૦૩, ૪૦૪, ૪૦૫, ૪૦૬, ૪૦૭, ૪૦૮, ૪૦૯, ૪૧૦, ૪૧૧, ૪૧૨, ૪૧૩, ૪૧૪, ૪૧૫, ૪૧૬, ૪૧૭, ૪૧૮, ૪૧૯, ૪૨૦, ૪૨૧, ૪૨૨, ૪૨૩, ૪૨૪, ૪૨૫, ૪૨૬, ૪૨૭, ૪૨૮, ૪૨૯, ૪૩૦, ૪૩૧, ૪૩૨, ૪૩૩, ૪૩૪, ૪૩૫, ૪૩૬, ૪૩૭, ૪૩૮, ૪૩૯, ૪૪૦, ૪૪૧, ૪૪૨, ૪૪૩, ૪૪૪, ૪૪૫, ૪૪૬, ૪૪૭, ૪૪૮, ૪૪૯, ૪૫૦, ૪૫૧, ૪૫૨, ૪૫૩, ૪૫૪, ૪૫૫, ૪૫૬, ૪૫૭, ૪૫૮, ૪૫૯, ૪૬૦, ૪૬૧, ૪૬૨, ૪૬૩, ૪૬૪, ૪૬૫, ૪૬૬, ૪૬૭, ૪૬૮, ૪૬૯, ૪૭૦, ૪૭૧, ૪૭૨, ૪૭૩, ૪૭૪, ૪૭૫, ૪૭૬, ૪૭૭, ૪૭૮, ૪૭૯, ૪૮૦, ૪૮૧, ૪૮૨, ૪૮૩, ૪૮૪, ૪૮૫, ૪૮૬, ૪૮૭, ૪૮૮, ૪૮૯, ૪૯૦, ૪૯૧, ૪૯૨, ૪૯૩, ૪૯૪, ૪૯૫, ૪૯૬, ૪૯૭, ૪૯૮, ૪૯૯, ૫૦૦, ૫૦૧, ૫૦૨, ૫૦૩, ૫૦૪, ૫૦૫, ૫૦૬, ૫૦૭, ૫૦૮, ૫૦૯, ૫૧૦, ૫૧૧, ૫૧૨, ૫૧૩, ૫૧૪, ૫૧૫, ૫૧૬, ૫૧૭, ૫૧૮, ૫૧૯, ૫૨૦, ૫૨૧, ૫૨૨, ૫૨૩, ૫

૧ પાદાંતર - ગુરુ શિવ સંપાદ્યે, દક્ષિણે તે અંગેય.

અન તા છે પાંચ પરમાણુઓ એકત્ર મળેલા એવા પચાણુકરૂઢ અન તા છે એમ છ પરમાણુ, સાત પરમાણુ, આઠ પરમાણુ, નવ પરમાણુ, દશ પરમાણુ એકત્ર મળેલા એવા અન તા રૂઢ છે તેમ જ અગિયાર પરમાણુ, યાવત્ સો પરમાણુ, સ જયાત પરમાણુ, અસ જયાત પરમાણુ તથા અન ત પરમાણુ મળેલા એવા અન તા રૂઢ છે

‘ધર્મદ્રવ્ય’ એક છે તે અસ જયાતપ્રદેશપ્રમાણુ લોકવ્યાપક છે ‘અધર્મદ્રવ્ય’ એક છે તે પણ અસ જયાતપ્રદેશપ્રમાણુ લોકવ્યાપક છે ‘આકાશદ્રવ્ય’ એક છે તે અન તપ્રદેશપ્રમાણુ છે, લોકાલોકવ્યાપક છે લોકપ્રમાણુ આકાશ અસ જયાતપ્રદેશાત્મક છે

‘કાળદ્રવ્ય’ એ પાચ અસ્તિકાયનો વર્તનારૂપ પર્યાય છે, એટલે ઉપચારિક દ્રવ્ય છે, વસ્તુતાએ તો પર્યાય જ છે, અને પળ, વિપળથી માડી વર્ષાદિપર્યંત જે કાળ સૂર્યની ગતિ પરથી સમજાય છે, તે ‘વ્યાવહારિક કાળ’ છે, એમ શ્વેતાળરાચાર્યો કહે છે દિગમ્બરાચાર્યો પણ એમ કહે છે, પણ વિશેષમા એટલુ કહે છે, કે લોકાકાશના એકેક પ્રદેશે એકેક કાલાણુ રહેલો છે, જે અવર્ણુ, અગ ધ, અરસ, અસ્પર્શ છે, અણુરુલધુ સ્વભાવવાન છે તે કાલાણુઓ વર્તનાપર્યાય અને વ્યાવહારિક કાળને નિમિત્તોપકારી છે તે કાલાણુઓ ‘દ્રવ્ય’ કહેવા યોગ્ય છે, પણ ‘અસ્તિકાય’ કહેવા યોગ્ય નથી, કેમકે એકબીજા તે આણુઓ મળીને ક્રિયાની પ્રવૃત્તિ કરતા નથી, જેથી બહુપ્રદેશાત્મક નહી હોવાથી ‘કાળદ્રવ્ય’ અસ્તિકાય કહેવા યોગ્ય નથી, અને વિવેચનમા પણ પચાસ્તિકાયમા તેનું ગૌણરૂપે સ્વરૂપ કહીએ છીએ

‘આકાશ’ અન તપ્રદેશપ્રમાણુ છે તેમા અસ જયાતપ્રદેશપ્રમાણુમા ધર્મ, અધર્મ દ્રવ્ય વ્યાપક છે ધર્મ, અધર્મ દ્રવ્યનો એવો સ્વભાવ છે કે, જીવ અને પુદ્ગલ તેની સહાયતાના નિમિત્તથી ગતિ અને સ્થિતિ કરી શકે છે, જેથી ધર્મ, અધર્મ દ્રવ્યના વ્યાપકપણા પર્યંત જ જીવ અને પુદ્ગલની ગતિ, સ્થિતિ છે, અને તેથી લોકમર્યાદા ઉત્પન્ન થાય છે

જીવ, પુદ્ગલ, અને ધર્મ, અધર્મ દ્રવ્યપ્રમાણુ આકાશ એ પાચ જ્યા વ્યાપક છે તે ‘લોક’ કહેવાય છે

[૬૩૦]

૭૦૦

કાવિઠા, શ્રાવણ વદ, ૧૬-૫૨

શરીર કેાનું છે? મોહનું છે માટે અસ ગભાવના રાખવી યોગ્ય છે

[૬૩૧]

૭૦૧

રાજજ, શ્રાવણ વદ ૧૩, શનિ, ૧૬-૫૨

૧ ‘અમુક પદાર્થના જવા આવવાદિના પ્રસંગમા ધર્માસ્તિકાયાદિના અમુક પ્રદેશે ક્રિયા થાય છે, અને જો એ પ્રમાણુ થાય તો વિલાગપણુ થાય, જેથી તે પણ કાળના સમયની પેઠે અસ્તિકાય ન કહી શકાય’ એ પ્રશ્નનું સમાધાન — જેમ ધર્માસ્તિકાયાદિના સર્વ પ્રદેશ એક સમયે વર્તમાન છે, અર્થાત્ વિદ્યમાન છે, તેમ કાળના સર્વ સમય કઈ એક સમયે વિદ્યમાન હોતા નથી, અને વળી દ્રવ્યના વર્તનાપર્યાય સિવાય કાળનું કઈ જુદું દ્રવ્યત્વ નથી, કે તેના અસ્તિકાયત્વનો સ ભવ થાય અમુક પ્રદેશે ધર્માસ્તિકાયાદિને વિષે ક્રિયા થાય અને અમુક પ્રદેશે ન થાય તેથી કઈ તેના અસ્તિકાય-પણુનો ભગ થતો નથી, માત્ર એકપ્રદેશાત્મક તે દ્રવ્ય હોય, અને સમૂહાત્મક થવાની તેમા યોગ્યતા ન હોય તો તેના અસ્તિકાયપણુનો ભગ થાય, એટલે કે, તો તે ‘અસ્તિકાય’ કહેવાય નહી પરમાણુ એકપ્રદેશાત્મક છે, તોપણુ તેવા બીજા પરમાણુઓ મળી તે સમૂહાત્મકપણુ પામે છે માટે તે ‘અસ્તિકાય’ (પુદ્ગલાસ્તિકાય) કહેવાય છે વળી એક પરમાણુમા પણ અન તપર્યાયાત્મકપણુ છે, અને કાળના એક સમયમા કઈ અન તપર્યાયાત્મકપણુ નથી, કેમકે તે પોતે જ વર્તમાન એકપર્યાય

માનાદિ કામનાએ આત્મજ્ઞાની કહેવરાવું છું, 'એમ જે સમજવામા આવતું નથી તે સમજે, અને વૈરાગ્યાદિ સાધનો પ્રથમ તો આત્મામા ઉત્પન્ન કરો કે જેથી આત્મજ્ઞાની સન્મુખતા ધાય (૧)

ત્યાગ વિરાગ ન ચિત્તમા, થાય ન તેને જ્ઞાન,

અટકે ત્યાગ વિરાગમા, તો ભૂલે નિઃશ્વાન ૭

જેના ચિત્તમાં ત્યાગ અને વૈરાગ્યાદિ સાધનો ઉત્પન્ન થયા ન હોય તેને જ્ઞાન ન ધાય, અને ત્યાગ વિરાગમા જ અટકી રહી, આત્મજ્ઞાનની આકાશ ન રાખે, તે પોતાનું ભાન ભૂલે, અર્થાત્ અત્તર્ પૂર્વક ત્યાગવૈરાગ્યાદિ હોવાથી તે પૂલસતકારાદિથી પરાભવ પામે, અને આત્માર્થ શૂદ્ધી નાય ૭

જેના અતઃકરણમા ત્યાગવૈરાગ્યાદિ શુભો ઉત્પન્ન થયા નથી એવા જીવને આત્મજ્ઞાન ન પામે કેમકે ભલિન અતઃકરણરૂપ દર્ષણમા આત્મોપદેશનું પ્રતિબિંબ પડવું ઘટતું નથી તેમ જ ત્યાગવૈરાગ્યમા રાચીને કૃતાર્થતા માને તે પણ પોતાના આત્માનું ભાન ભૂલે અર્થાત્ આત્મજ્ઞાનની હોવાથી અજ્ઞાનનું સહચારીપણું છે, જેથી તે ત્યાગવૈરાગ્યાદિનું માન ઉત્પન્ન કરવા અર્થે અને માનને સર્વ સયમાદિ પ્રવૃત્તિ થઈ નાય, જેથી સ સારનો ઉછેદ ન થાય, માત્ર ત્યાં જ અટકવું ધાય અર્થે તે આત્મજ્ઞાનને પામે નહીં એમ ક્રિયાજડને સાધન-ક્રિયા અને તે સાધનનું જેથી સંકેતપદ્ય ૫૨ છે એવા આત્મજ્ઞાનનો ઉપદેશ કર્યો અને શુદ્ધજ્ઞાનીને ત્યાગ વૈરાગ્યાદિ સાધનનો ઉપદેશ કરી વચ જ્ઞાનમા કલ્યાણ નથી એમ પ્રેર્યું (૭)

જ્યા જ્યા જે જે યોગ્ય છે, તહા મમજવું તેહ,

ત્યા ત્યા તે તે આચરે, આત્માર્થી જન એહ ૮

જ્યા જ્યા જે જે યોગ્ય છે, ત્યા ત્યા તે તે સમજે, અને ત્યા ત્યા તે તે આચરે એ આત્મજ્ઞાન પુરુષના લક્ષણ છે ૮

જે જે ઠેકાણે જે જે યોગ્ય છે એટલે જ્યા ત્યાગવૈરાગ્યાદિ યોગ્ય હોય ત્યા ત્યાગવૈરાગ્ય સમજે, જ્યા આત્મજ્ઞાન યોગ્ય હોય ત્યાં આત્મજ્ઞાન સમજે, એમ જે જ્યા જોઈએ તે ત્યા સમજે અને ત્યા ત્યા તે તે પ્રમાણે પ્રવર્તવું, એ આત્માર્થી જીવનું લક્ષણ છે અર્થાત્ મનાર્થી દેવકે માનાર્થી હોય તે યોગ્ય માર્ગને ગ્રહણ ન કરે અથવા ક્રિયામા જ જેને દુઃગતિ ધરો છે, અધર શુદ્ધજ્ઞાનના જ અભિમાનમાં જેણે જ્ઞાનીપણું માની લીધું છે, તે ત્યાગવૈરાગ્યાદિ સાધનને આત્મજ્ઞાનને ગ્રહણ ન કરી શકે

જે આત્માર્થી હોય તે જ્યા જ્યા જે જે કરવું ઘટે છે તે તે કરે અને જ્યા જ્યા જે જે સમજવું ઘટે છે તે તે સમજે, અથવા જ્યા જ્યા જે જે સમજવું ઘટે છે તે તે સમજે અને જ્યા જે જે આચરવું ઘટે છે તે તે આચરે, તે આત્માર્થી કહેવાય

અને 'સમજવું' અને 'આચરવું' એ બે સામાન્ય પદ છે પણ વિભાગપદ કહેવાના નથી એવો પણ છે કે જે જે જ્યા સમજવું ઘટે તે તે ત્યા સમજવાની કામના જેને છે અને જે જે આચરવું ઘટે તે તે ત્યા આચરવાની જેને કામના છે તે પણ આત્માર્થી કહેવાય (૮)

એવે સદ્ગુણચતુષ્ટયે, ત્યાગી દર્ષ નિઃપદ,

પામે તે પદમાર્થને, નિઃપદનો લે લક્ષ ૯

પોતાના પદને છોડી દર્ષ, જે સદ્ગુણના ચતુષ્ટયે તે પદમાર્થને પામે અને નિઃપદ પ્રપ્તિના લક્ષ તેને ધાય ૯

ધ્યાનને ક્રિયાજડવ વર્તે છે અને ધ્યાનને શુદ્ધજ્ઞાનીપદા વર્તે છે તેનું સંકેતપદ્ય ૫૩ છે એવી આશા કરી તેનું સમાધાન - સદ્ગુણના ચતુષ્ટયને જે પોતાના પદા એટલે જ્ઞાન નિઃપદ પ્રપ્તિ

વિચારવાન પુરુષ છોડી દઈ, પ્રથમથી જ તે પ્રકારે વર્તે છે તમે પોતે બાહ્યક્રિયાનો વિધિનિષેધાગ્રહ વિસર્જનવત્ કરી દઈ, અથવા તેમા અતરપરિણામે ઉદ્ધાસીન થઈ, દેહ અને તેના સ બ ધી સ બ ધને વાર વારનો વિશ્લેષ છોડી દઈ, યથાર્થ આત્મભાવનો વિચાર કરવાનું લક્ષ્યગત કરો તો તે જ સાર્થક છે છેલ્લે અવસરે અનશનાદિ કે સ સ્તરાદિક કે સ લેખનાદિક ક્રિયા કવચિત્ ખનો કે ન ખનો તોપણ જે જીવને ઉપર કહ્યો તે ભાવ લક્ષ્યગત છે, તેનો જન્મ સફળ છે, અને ક્રમે કરી તે નિ શ્રેયને પ્રાપ્ત થાય છે

તમને બાહ્યક્રિયાદિનો કેટલાંક કારણથી વિશેષ વિધિનિષેધ લક્ષ્ય જોઈને અમને ખેદ થતો કે આમા કાળ વ્યતીત થતાં આત્માવસ્થા કેટલી સ્વસ્થતા ભજે છે, અને શુ યથાર્થ સ્વરૂપનો વિચાર કરી શકે છે, કે તમને તેનો આટલો બધો પરિચય ખેદનો હેતુ લાગતો નથી ? સહજમાત્ર જેમા ઉપયોગ દીધો હોય તો ચાલે તેવું છે, તેમા લગભગ ‘ભગૃતિ’ કાળનો ઘણો ભાગ વ્યતીત થવા જેવું થાય છે તે કેને અર્થે ? અને તેનું શું પરિણામ ? તે શા માટે તમને ધ્યાનમા આવતું નથી ? તે વિષે કવચિત્ કંઈ પ્રેરવાની ઇચ્છા થયેલી સ ભવે છે, પણ તમારી તથાગ્નિ રુચિ અને સ્થિતિ ન દેખાવાથી પ્રેરણા કરતા કરતા વૃત્તિ સ હોપી લીધેલી હજી પણ તમારા ચિત્તમા આવાતને અવકાશ આપવા યોગ્ય અવસર છે લોકો માત્ર વિચારવાન કે સમ્યગ્દષ્ટિ સમજે તેથી કલ્યાણ નથી, અથવા બાહ્યવ્યવહારના ઘણા વિધિનિષેધના કર્તૃત્વના માહાત્મ્યમા કંઈ કલ્યાણ નથી, એમ અમને તો લાગે છે આ કંઈ એકાતિક દષ્ટિએ લખ્યું છે અથવા અન્ય કંઈ હેતુ છે, એમ વિચારવું છોડી દઈ, જે કંઈ તે વચનોથી અતમુખવૃત્તિ થવાની પ્રેરણા થાય તે કરવાનો વિચાર રાખવો એ જ સુવિચારદષ્ટિ છે

લોકસમુદાય કોઈ ભલો થવાનો નથી, અથવા સ્તુતિનિદાના પ્રયત્નાર્થે આ દેહની પ્રવૃત્તિ તે વિચારવાનને કર્તવ્ય નથી બાહ્યક્રિયાના અતમુખવૃત્તિ વગરના વિધિનિષેધમા કંઈ પણ વાસ્તવ્ય કલ્યાણ રહ્યું નથી ગૃચ્છાદિ ભેદને નિર્વાહવામા, નાના પ્રકારના વિકલ્પો સિદ્ધ કરવામા આત્માને આવરણ કરવા ખરાખર છે અનેકાતિક માર્ગ પણ સમ્યક્ એકાત એવા નિજપદની પ્રાપ્તિ કરાવવા સિવાય બીજા અન્ય હેતુએ ઉપકારી નથી, એમ જાણી લખ્યું છે તે માત્ર અનુક પાણુદિએ, નિરાગ્રહથી, નિષ્કપટતાથી, નિર્દ ભતાથી, અને હિતાર્થે લખ્યું છે, એમ જો તમે યથાર્થ વિચારશો તો દષ્ટિગોચર થશે, અને વચનનું ગ્રહણ કે પ્રેરણા થવાનો હેતુ થશે

[૧૩૩]

૭૦૩

રાજજ્ઞ, ભાદરવા સુદ ૮, ૧૯૫૨

કેટલાક પ્રશ્નોનું સમાધાન જાણવાની જિજ્ઞાસા રહે એ સ્વાભાવિક છે

‘ ઘણું કરીને બધા માર્ગોમાં મનુષ્યપણને મોક્ષનું એક સાધન જાણી બહુ વખાણ્યું છે, અને જીવને જેમ તે પ્રાપ્ત થાય એટલે તેની વૃદ્ધિ થાય તેમ કેટલાક માર્ગોમા ઉપદેશ કર્યો દેખાય છે જિનોક્ત માર્ગને વિષે તેવો ઉપદેશ કર્યો દેખાતો નથી વેદોક્ત માર્ગમા અપુત્રને ગતિ નથી, એ આદિ કારણથી તથા ચાર આશ્રમને ક્રમાદિથી કરીને વિચારતા મનુષ્યની વૃદ્ધિ થાય તેવો ઉપદેશ કર્યો દષ્ટિગોચર થાય છે જિનોક્ત માર્ગમા તેથી જિલટું જોવામા આવે છે, અર્થાત્ તેમ નહી કરતા ગમે ત્યારે જીવ વૈરાગ્ય પામે તો સ સાર ત્યાગ કરી દેવો એવો ઉપદેશ જોવામા આવે છે, તેથી ઘણા ગૃહસ્થાશ્રમને પામ્યા વિના ત્યાગી થાય, અને મનુષ્યની વૃદ્ધિ અટકે, કેમકે તેમના અત્યાગથી જે કંઈ તેમને સતાનોત્પત્તિના સ ભવ રહેત તે ન થાય અને તેથી વ શનો નાશ થવા જેવું થાય, જેથી હર્લભ એવું મનુષ્યપણ જે મોક્ષસાધનરૂપ ગણ્યું છે, તેની વૃદ્ધિ અટકે છે, માટે તેવો અભિપ્રાય જિનનો કેમ હોય ? ’ તે જાણવા આદિ વિચારનું પ્રશ્ન લખ્યું છે, તેનું સમાધાન વિચારવા અર્થે અત્રે લખ્યું છે.

માનાદિ કામનાએ આત્મજ્ઞાની કહેવરાવું છું, 'એમ જે સમજવામાં આવતું નથી તે સમજે, અને વૈરાગ્યાદિ સાધનો પ્રથમ તો આત્મામા ઉત્પન્ન કરો કે જેથી આત્મજ્ઞાનની સન્નિપત્તા થાય (૧)

ત્યાગ વિરાગ ન ચિત્તમા, થાય ન તેને જ્ઞાન,
અટકે ત્યાગ વિરાગમા, તો ભૂલે નિજભાન ૭

જેના ચિત્તમા ત્યાગ અને વૈરાગ્યાદિ સાધનો ઉત્પન્ન થયા ન હોય તેને જ્ઞાન ન થાય, અને જે ત્યાગ વિરાગમા જ અટકી રહી, આત્મજ્ઞાનની આકાંક્ષા ન રાખે, તે પોતાનું ભાન ભૂલે, અર્થાત્ અજ્ઞાન પૂર્વક ત્યાગવૈરાગ્યાદિ હોવાથી તે પૂજ્યસત્કારાદિથી પરાભવ પામે, અને આત્માર્થે ચૂકી જાય ૭

જેના અતઃકરણમા ત્યાગવૈરાગ્યાદિ શુભો ઉત્પન્ન થયા નથી એવા જીવને આત્મજ્ઞાન ન થાય કેમકે મલિન અતઃકરણરૂપ દર્પણમા આત્મોપદેશનું પ્રતિબિંબ પડવું ઘટતું નથી તેમ જ માત્ર ત્યાગવૈરાગ્યમા રાચીને કૃતાર્થતા માને તે પણ પોતાના આત્માનું ભાન ભૂલે અર્થાત્ આત્મજ્ઞાન નહીં હોવાથી અજ્ઞાનનું સહચારીપણું છે, જેથી તે ત્યાગવૈરાગ્યાદિનું માન ઉત્પન્ન કરવા અર્થે અને માનાર્થે સર્વ સયમાદિ પ્રવૃત્તિ થઈ જાય, જેથી સસારનો ઉછેદ ન થાય, માત્ર ત્યા જ અટકવું થાય અર્થાત્ તે આત્મજ્ઞાનને પામે નહીં એમ ક્રિયાજડને સાધન-ક્રિયા અને તે સાધનનું જેથી સફળપણું થાય છે એવા આત્મજ્ઞાનનો ઉપદેશ કર્યો અને શુદ્ધજ્ઞાનીને ત્યાગ વૈરાગ્યાદિ સાધનનો ઉપદેશ કરી વાચા જ્ઞાનમાં કલ્યાણ નથી એમ પ્રેર્યું (૭)

ન્યા ન્યા જે જે યોગ્ય છે, તાહા સમજવું તેહ,

ત્યાં ત્યા તે તે આચરે, આત્માર્થે જન એહ ૮

ન્યા ન્યા જે જે યોગ્ય છે, ત્યા ત્યા તે તે સમજે, અને ત્યા ત્યાં તે તે આચરે એ આત્માર્થે પુરુષના લક્ષણો છે ૮

જે જે કેકાણે જે જે યોગ્ય છે એટલે ન્યાં ત્યાગવૈરાગ્યાદિ યોગ્ય હોય ત્યાં ત્યાગવૈરાગ્યાદિ સમજે, ન્યા આત્મજ્ઞાન યોગ્ય હોય ત્યા આત્મજ્ઞાન સમજે, એમ જે ન્યા જોઈએ તે ત્યાં સમજવું અને ત્યા ત્યા તે તે પ્રમાણે પ્રવર્તવું, એ આત્માર્થે જીવનું લક્ષણ છે અર્થાત્ મતાર્થે હોય કે માનાર્થે હોય તે યોગ્ય માર્ગને અહણ ન કરે અથવા ક્રિયામા જ જેને દુરાચલ થયો છે, અથવા શુદ્ધજ્ઞાનના જ અભિમાનમાં જેણે જ્ઞાનીપણું માની લીધું છે, તે ત્યાગવૈરાગ્યાદિ સાધનને અથવા આત્મજ્ઞાનને અહણ ન કરી શકે

જે આત્માર્થે હોય તે ન્યા ન્યા જે જે કરવું ઘટે છે તે તે કરે અને ન્યા ન્યા જે જે સમજવું ઘટે છે તે તે સમજે, અથવા ન્યા ન્યા જે જે સમજવું ઘટે છે તે તે સમજે અને ન્યાં જે જે આચરવું ઘટે છે તે તે આચરે, તે આત્માર્થે કહેવાય

અત્રે 'સમજવું' અને 'આચરવું' એ બે સામાન્ય પદો છે પણ વિભાગપદે કહેવાનો આશય એવો પણ છે કે જે જે ન્યા સમજવું ઘટે તે તે ત્યાં સમજવાની કામના જેને છે અને જે જે ન્યા આચરવું ઘટે તે તે ત્યા આચરવાની જેને કામના છે તે પણ આત્માર્થે કહેવાય (૮)

સેવે સદ્ગુરુચરણને, ત્યાગી દર્ષ નિજપક્ષ,

પામે તે પરમાર્થને, નિજપદનો લે લક્ષ ૯

પોતાના પક્ષને છોડી દર્ષ, જે સદ્ગુરુના ચરણને સેવે તે પરમાર્થને પામે, અને આત્મજ્ઞ રૂપનો લક્ષ તેને થાય ૯

ઘણાને ક્રિયાજડત્વ વર્તે છે, અને ઘણાને શુદ્ધજ્ઞાનીપણું વર્તે છે તેનું શુ કારણ હોય જોઈએ! એવી આશ કા કરી તેનું સમાધાન - સદ્ગુરુના ચરણને જે પોતાનો પક્ષ એટલે મત છોડી દર્ષ સેવે

વૈરાગ્યવાન પુરુષ ગૃહસ્થાશ્રમ પામ્યા પહેલા ત્યાગ કરે તો તેણે યોગ્ય કયું છે, એમ જિનસિદ્ધાંત પ્રાપ્તે કહે છે, કેમકે અપૂર્વ એવા સાધનો પ્રાપ્ત થયે ભોગાદિ ભોગવવાના વિચારમાં પડવું, અને તેની પ્રાપ્તિ અર્થે પ્રયત્ન કરી પોતાનું પ્રાપ્ત આત્મસાધન શુભાવવા જેવું કરવું, અને પોતાથી સતતિ થશે તે મનુષ્યદેહ પામશે તે મોક્ષ સાધનરૂપ થશે, એવી મનોરથમાત્ર કલ્પનામાં પડવું તે મનુષ્યપણાનું ઉત્તમપણું ટાળીને પશુવત્ કરવા જેવું થાય

ઇદ્રિયાદિ શાત થયા નથી, જ્ઞાનીપુરુષની દૃષ્ટિમાં હજી જે ત્યાગ કરવાને યોગ્ય નથી, એવા કોઈ મદ કે મોહવૈરાગ્યવાન જીવને ત્યાગ લેવો પ્રશસ્ત જ છે, એમ કંઈ જિનસિદ્ધાંત એકાંતે નથી

પ્રથમથી જ જેને ઉત્તમ સંસ્કારવાળો વૈરાગ્ય ન હોય તે પુરુષ કદાપિ ત્યાગનો પરિણામે લક્ષ રાખી આશ્રમપૂર્વક પ્રવર્તે તો તેણે એકાંતે ભૂલ જ કરી છે, અને ત્યાગ જ કર્યો હોત તો ઉત્તમ હતું, એમ પણ જિનસિદ્ધાંત નથી માત્ર મોક્ષસાધનનો પ્રસંગ પ્રાપ્ત થયે તે પ્રસંગ જતો કરવો ન જોઈએ, એમ જિનનો ઉપદેશ છે

ઉત્તમ સંસ્કારવાળા પુરુષો ગૃહસ્થાશ્રમ કર્યા સિવાય ત્યાગ કરે તેથી મનુષ્યની વૃદ્ધિ અટકે, તેથી મોક્ષસાધનના કારણ અટકે એ વિચારવું અલ્પ દૃષ્ટિથી યોગ્ય દેખાય, પણ તથાત્પ્રત્ય ત્યાગ વૈરાગ્યનો યોગ પ્રાપ્ત થયે, મનુષ્યદેહનું સફળપણું થવા અર્થે, તે યોગનો અપ્રમત્તપણે વિલગ વગર લાભ પ્રાપ્ત કરવો, તે વિચાર તો પૂર્વાપર અવિરુદ્ધ અને પરમાર્થદૃષ્ટિથી સિદ્ધ કહેવાય આયુષ્ય સંપૂર્ણ છે તથા આપણે સતતિ થાય તો તેઓ મોક્ષસાધન કરશે એવો નિશ્ચય કરી, સતતિ થશે જ એવું માન્ય રાખી, પાછો આવો ને આવો ત્યાગ પ્રકાશિત થયે, એવું ભવિષ્ય કલ્પીને આશ્રમપૂર્વક પ્રવર્તવાનું કયો વિચારવાનું એકાંતે યોગ્ય ગણે ? પોતાના વૈરાગ્યમાં મદપણું ન હોય, અને જ્ઞાની-પુરુષ જેને ત્યાગ કરવા યોગ્ય ગણતા હોય, તેણે બીજા મનોરથમાત્ર કારણોનો અથવા અનિશ્ચિત કારણોનો વિચાર છોડી દઈ નિશ્ચિત અને પ્રાપ્ત ઉત્તમ કારણોનો આશ્રય કરવો એ જ ઉત્તમ છે, અને એ જ મનુષ્યપણાનું સાર્થક છે, બાકી વૃદ્ધિ આદિની તો કલ્પના છે, ખરેખરો મોક્ષમાર્ગ નાશ કરી માત્ર મનુષ્યની વૃદ્ધિ કરવાની કલ્પના કર્યા જેવું કરીએ તો બને.

એ આદિ ઘણા કારણોથી પરમાર્થદૃષ્ટિથી જે જોઈયું છે તે જ યોગ્ય જોવામાં આવે છે ઉપયોગ આવાં પ્રશ્નોત્તરમાં વિશેષ કરી પ્રેરવો કઠણ પડે છે, તોપણ સંક્ષેપમાં જે કંઈ લખવાનું બન્યું તે ઉદીરણાવત્ કરીને લખ્યું છે

ન્યા સુધી અને ત્યા સુધી જ્ઞાનીપુરુષના વચનને લૌકિક આશયમાં ન ઉતારવા, અથવા અલૌકિક દૃષ્ટિએ વિચારવા યોગ્ય છે, અને ન્યા સુધી બને ત્યા સુધી લૌકિક પ્રશ્નોત્તરમાં પણ વિશેષ ઉપકાર વિના પડવું ન ઘટે, તેવા પ્રસંગોથી કેટલીક વાર પરમાર્થદૃષ્ટિ જ્ઞાન પમાડવા જેવું પરિણામ આવે છે

વડના ટેટા કે ચીપળના પીયાનું રક્ષણ પણ કંઈ તેના વશવૃદ્ધિને અર્થે કરવાના હેતુથી અલક્ષ્ય કહ્યા છે, એમ સમજવું યોગ્ય નથી તેમાં કોમળપણું હોય છે ત્યારે અનતકાયનો સંભવ છે, તથા તેને બદલે બીજી ઘણી યજ્ઞોથી નિષ્પાપપણું રહી શકાય છે, છતાં તે જ અગીકાર કરવાની ઇચ્છા રાખવી તે વૃત્તિનું ઘણું તુલ્યપણું થાય છે, તેથી તે અલક્ષ્ય કહ્યા છે, તે યથાર્થ લાગવા યોગ્ય છે

પાણીના ટીપામાં અસંખ્યાત જીવ છે એ વાત ખરી છે, પણ ઉપર દર્શાવ્યા જે વડના ટેટા વગેરેના કારણો તેવા કારણો તેમાં રહ્યા નથી, તેથી તે અલક્ષ્ય કહ્યું નથી, જો કે તેવું પાણી વાપરવાની પણ આજ્ઞા છે, એમ કહ્યું નથી, અને તેથી પણ અમુક પાપ થાય એવો ઉપદેશ છે

આગળના* કાગળમાં બીજાના સચિત-અચિત સંબંધી સમાધાન લખ્યું છે તે કોઈ એક વિશેષ હેતુથી સંક્ષેપ્યું છે પરંપરા રૂઢિ પ્રમાણે લખ્યું છે, તથાપિ તેમાં કંઈક વિશેષ ભેદ સમજાય છે, તે

અસદ્ગુરુથી તરાશે એમા ક્યો સંદેહ નથી

અને અશોભ્યા કેવળી જેમણે પૂર્વે કોઈ પાસેથી ધર્મ સાભળ્યો નથી તેને કોઈ તથાગ્નિ આપ રણના ક્ષયથી જ્ઞાન ઊપજાય છે, અંમ શાસ્ત્રમા નિરૂપણ કર્યું છે, તે આત્માનુ મહાત્મ્ય દર્શાવવા, અને જેને સદ્ગુરુયોગ ન હોય તેને જાત્રત કરવા, તે તે અનેકાંતમાર્ગ નિરૂપણ કરવા દર્શાવ્યું છે, પણ સદ્ગુરુઆત્માએ પ્રવર્તવાનો માર્ગ ઉપેક્ષિત કરવા દર્શાવ્યું નથી વળી એ સ્થળે તો જિલ્દુ તે માર્ગ ઉપર દ્વિ આવવા વધારે સળાગ કર્યું છે, અને કહ્યું છે કે તે અશોભ્યા કેવળી. અર્થાત્ અશોભ્યા કેવળીનો આ પ્રસંગ સાભળીને કોઈએ જે શાશ્વતમાર્ગ ચાલ્યો આવે છે, તેના નિષેધ પ્રત્યે જલુ એવો આશય નથી એમ નિવેદન કર્યું છે

કોઈ તીવ્ર આત્માર્થીને એવો કદાપિ સદ્ગુરુનો યોગ ન મળ્યો હેય, અને તેની તીવ્ર કામનામાં ને કામનામા જ નિજવિચારમા પડવાથી, અથવા તીવ્ર આત્માર્થીને લીધે નિજવિચારમા પડવાથી, આત્મજ્ઞાન થયું હોય તો તે સદ્ગુરુમાર્ગનો ઉપેક્ષિત નહીં એવો, અને સદ્ગુરુથી પોતાને જ્ઞાન મળ્યું નથી માટે મોટો છુ એવો નહીં હોય, તેને થયું હોય, એમ વિચારી વિચારવાનું જીવે શાશ્વત ભોક્ષ માર્ગનો લોપ ન થાય તેવું વચન પ્રકાશવુ જોઈએ

એક ગામથી બીજે ગામ જલુ હોય અને તેનો માર્ગ દીઠા ન હોય એવો પોતે પચાસ વર્ષનો પુરુષ હોય, અને લાખો ગામ જોઈ આવ્યો હોય તેને પણ તે માર્ગની ખગર પડતી નથી, અને કોઈને પૂછે ત્યારે જણાય છે, નહીં તો ભૂલ ખાય છે, અને તે માર્ગને જાણનાર એવું દશ વર્ષનું બાળક પણ તેને તે માર્ગ દેખાડે છે તેથી તે પહોંચી શકે છે, એમ લૌકિકમા અથવા વ્યવહારમાં પણ પ્રત્યક્ષ છે માટે જે આત્માર્થી હોય, અથવા જેને આત્માર્થની ઇચ્છા હોય તેણે સદ્ગુરુના યોગે તરવાના કામી જીવનું કલ્યાણ થાય એ માર્ગ લોપવો ઘટે નહીં, કેમકે તેથી સર્વ જ્ઞાનીપુરુષની આજ્ઞા લોપવા ખરાખર થાય છે

પૂર્વે સદ્ગુરુનો યોગ તો ઘણી વખત થયો છે, છતાં જીવનું કલ્યાણ થયું નહીં, જેથી સદ્ગુરુના ઉપદેશનું એવું કંઈ વિશેષપણ દેખાતું નથી, એમ આશંકા થાય તો તેનો ઉત્તર બીજા પદમા જ કહ્યો છે કે —

જે પોતાના પક્ષને ત્યાગી દઈ સદ્ગુરુના ચરણને સેવે, તે પરમાર્થને પામે અર્થાત્ પૂર્વે સદ્ગુરુનો યોગ થવાની વાત સત્ય છે, પરંતુ ત્યાં જીવે તેને સદ્ગુરુ જાણ્યા નથી, અથવા જોગાળ્યા નથી, પ્રતીત્યા નથી, અને તેની પાસે પોતાના માન અને મત મૂક્યા નથી, અને તેથી સદ્ગુરુનો ઉપદેશ પરિણામ પામ્યો નહીં, અને પરમાર્થની પ્રાપ્તિ થઈ નહીં, એમ જો પોતાનો મત એટલે સ્વચ્છ દ અને કુળધર્મનો આગ્રહ દૂર કરીને સદુપદેશ ગ્રહણ કરવાનો કામી થયો હોત તો અવશ્ય પરમાર્થ પામત

અને અસદ્ગુરુએ દંડ કરાવેલા દુર્બોધથી અથવા માનાદિકના તીવ્ર કામીપણથી એમ પણ આશંકા થવી સંભવે છે કે કંઈક જીવોના પૂર્વે કલ્યાણ થયા છે, અને તેમને સદ્ગુરુના ચરણ સેવ્યા વિના કલ્યાણની પ્રાપ્તિ થઈ છે, અથવા અસદ્ગુરુથી પણ કલ્યાણની પ્રાપ્તિ થાય, અસદ્ગુરુને પોતાને ભણે માર્ગની પ્રતીતિ નથી, પણ બીજાને તે પમાડી શકે, એટલે બીજાને તે માર્ગની પ્રતીતિ, તેનો ઉપદેશ સાભળીને કરે તો તે પરમાર્થને પામે, માટે સદ્ગુરુચરણને સેવ્યા વિના પણ પરમાર્થની પ્રાપ્તિ થાય, એવી આશંકાનું સમાધાન કરે છે —

યદ્યપિ કોઈ જીવો પોતે વિચાર કરતા ખૂંચ્યા છે, એવો શાસ્ત્રમા પ્રસંગ છે, પણ કોઈ સ્થળે એવો પ્રસંગ કહ્યો નથી કે અસદ્ગુરુથી અમુક ખૂંચ્યા હવે કોઈ પોતે વિચાર કરતા ખૂંચ્યા છે એમ કહ્યું છે તેમા- શાસ્ત્રોનો કહેવાનો હેતુ એવો નથી કે સદ્ગુરુની આજ્ઞાએ વર્તવાથી જીવ

મોક્ષસાધન આરાધશે જ એવો નિશ્ચય કરી તેની ઉત્પત્તિ માટે ગૃહસ્થાશ્રમમા પડવું અને વળી તેની ઉત્પત્તિ થશે એ પણ માની વાળવું, અને કદાપિ તે સંયોગો બન્યા તો જેમ હાલ પુત્રોત્પત્તિ માટે આ પુરુષને અટકવું પડ્યું હતું તેમ તેને પણ અટકવું થાય તેથી તો કોઈને ઉત્કૃષ્ટ ત્યાગરૂપ મોક્ષસાધન પ્રાપ્ત થવાનો ભોગ ન આવવા દેવા જેવું થાય

વળી કોઈ કોઈ ઉત્તમ સસ્કારવાન પુરુષોના ગૃહસ્થાશ્રમ પહેલાંના ત્યાગથી વંશવૃદ્ધિ અટકવાનો વિચાર લઈએ તો તેવા ઉત્તમ પુરુષના ઉપદેશથી અનેક જીવો જે મનુષ્યાદિ પ્રાણીનો નાશ કરતા ડરતા નથી તેઓ ઉપદેશ પામી વર્તમાનમાં તેવી રીતે મનુષ્યાદિનો નાશ કરતા કેમ ના અટકે ? તથા શુભવૃત્તિ પામવાથી ફરી મનુષ્યપણું કેમ ન પામે ? અને એ રીતે મનુષ્યનું રક્ષણ તથા વૃદ્ધિ પણ સભવે

અલૌકિક દૃષ્ટિમાં તો મનુષ્યની હાનિ વૃદ્ધિ આદિનો મુખ્ય વિચાર નથી, કલ્યાણ અકલ્યાણનો મુખ્ય વિચાર છે એક રાજા જે અલૌકિક દૃષ્ટિ પામે તો પોતાના મોહેહનરો મનુષ્યપ્રાણીનો યુદ્ધમા નાશ થવાનો હેતુ દેખી ઘણી વાર વગર કારણે તેવાં યુદ્ધો ઉત્પન્ન ન કરે, તેથી ઘણા માણસોનો બચાવ થાય અને તેથી વંશવૃદ્ધિ થઈ ઘણા માણસો વધે એમ પણ વિચાર કેમ ન લઈ શકાય ?

ઇદ્રિયો અતુષ્ઠ હોય, વિશેષ મોહપ્રધાન હોય, મોહવૈરાગ્યે માત્ર ક્ષણિક વૈરાગ્ય ઊગ્યો હોય અને યથાતથ્ય સત્સ ગનો ભોગ ન હોય તો તેને સાધુપણુ આપવું પ્રાપ્તે પ્રશસ્ત કહી ન શકાય, એમ કહીએ તો વિરોધ નહીં, પણ ઉત્તમ સસ્કારવાળા અને મોહાધ, એમણે સર્વેએ ગૃહસ્થાશ્રમ ભોગવીને જ ત્યાગ કરવો એવો પ્રતિબંધ કરતા તો આયુષ્યાદિનું અનિયમિતપણુ, પ્રાપ્ત ભોગે તેને દૂર કરવાપણુ એ આદિ ઘણા વિરોધથી મોક્ષસાધનનો નાશ કરવા બરાબર થાય, અને જેથી ઉત્તમપણુ ઠરતું હતું તે ન થયું તો ખત્રી મનુષ્યપણુનું ઉત્તમપણુ પણ શુ છે ? એ આદિ અનેક પ્રકારે વિચાર કરવાથી લૌકિક દૃષ્ટિ ટળી અલૌકિક દૃષ્ટિએ વિચારભંગિત થશે

વડના ટેટા કે પીપળના ટેટાનું રક્ષણ પણ કઈ તેની વંશવૃદ્ધિને અર્થે કરવાના હેતુથી અભક્ષણ કહ્યું નથી તેમાં કેામળપણુ હોય છે ત્યારે અનતકાયપણુનો સભવ છે તેથી તથા તેને બદલે બીજી ઘણી ચીજોથી ચાલી શકે તેવું છે છતાં તે જ અહણુ કરવી એ વૃત્તિનું ઘણું ક્ષુદ્રપણુ છે, તેથી અભક્ષ્ય કદ્યા છે, તે યથાતથ્ય લાગવા યોગ્ય છે

પાણીના ટીપામા અસંખ્યાત જીવ છે એ વાત ખરી છે, પણ તેવું પાણી પીવાથી પાપ નથી એમ કહ્યું નથી વળી તેને બદલે ગૃહસ્થાદિને બીજી વસ્તુથી ચાલી શકતું નથી તેથી અંગીકાર કરાય છે, પણ સાધુને તો તે પણ લેવાની આજ્ઞા પ્રાપ્તે આપી નથી.

ન્યાં સુધી અને ત્યાં સુધી જ્ઞાનીપુરુષના વચનને લૌકિક દૃષ્ટિના આશયમાં ન ઉતારવા યોગ્ય છે અને અલૌકિક દૃષ્ટિએ વિચારવા યોગ્ય છે તે અલૌકિક દૃષ્ટિના કારણો સામા જીવને હૈયે ભેગેસાડી શકવાની શક્તિ હોય તો ભેગાડવા, નહીં તો પોતાનું એ વિષેમા વિશેષ જાણપણુ નથી એમ જણાવવું તથા મોક્ષમાર્ગમા કેવળ લૌકિક વિચાર હોતો નથી એ આદિ કારણો યથાશક્તિ દર્શાવી બનતું સમાધાન કરવું, નહીં તો અને ત્યાં સુધી તેવા પ્રસંગથી દૂર રહેવું એ ઠીક છે

[૮૭૪-૪]

૭૦૫

વડવા, ભાદ્રપદ સુદ ૧૧, શુક્ર, ૧૬-૫૨

આજ દિવસ પર્યં તમા આ આત્માથી મન, વચન, કાયાને યોગે તમારા સંબંધી જે કંઈ અવિનય, આસાતના કે અપરાધ થયો હોય તે ખરા અત કરણથી નમ્રતા ભાવે મસ્તક નમાવીને બે હાથ જોડી ખમાવું છું તમારા સમીપવાસી ભાઈઓને તે જ પ્રમાણે ખમાવું છું

છે એમ પ્રેરુ ત્યારે સુદૂર્તમા તે માન વ્યતીત થયું, એ પણ સદ્ગુરુ જ માહાત્મ્ય દર્શાવ્યું છે.

વળી આખો માર્ગ જ્ઞાનીની આજ્ઞામા સમાય છે એમ વાર વાર કહ્યું છે ‘આચારાગમસૂત્ર’મા કહ્યું છે કે- (સુધર્મસ્વામી જ પુસ્વામીને ઉપદેશે છે, કે જગત આખાનું જેણે દર્શન કર્યું છે એવા મહાવીર ભગવાન તેણે અમને આમ કહ્યું છે) ગુરુને આધીન થઈ વર્તતા એવા અનંતા પુરુષો માર્ગ પામીને મોક્ષ પ્રાપ્ત થયા

‘ઉત્તરાધ્યયન’, ‘સૂચનકાગાદિમા’મા ઠામ ઠામ એ જ કહ્યું છે (૯)

આત્મજ્ઞાન સમદર્શિતા, વિચરે ઉદયપ્રયોગ,

અપૂર્વ વાણી પરમશ્રુત, સદ્ગુરુ લક્ષણ યોગ્ય ૧ ૧૦

આત્મજ્ઞાનને વિષે જેમની સ્થિતિ છે, એટલે પરભાવની ઇચ્છાથી જે રહિત થયા છે, તથા શત્રુ, મિત્ર, હર્ષ, શોક, નમસ્કાર, તિરસ્કારાદિ ભાવ પ્રત્યે જેને સમતા વર્તે છે, માત્ર પૂર્વે ઉત્પન્ન થયેલાં એવા કર્મોના ઉદયને લીધે જેમની વિચરવા આદિ ક્રિયા છે, અજ્ઞાની કરતા જેની વાણી પ્રત્યક્ષ ભુદી પડે છે, અને પદ્દર્શનના તાત્પર્યને બાણે છે, તે સદ્ગુરુના ઉત્તમ લક્ષણો છે ૧૦

સ્વરૂપસ્થિત ઇચ્છારહિત, વિચરે પૂર્વપ્રયોગ,

અપૂર્વ વાણી, પરમશ્રુત, સદ્ગુરુલક્ષણ યોગ્ય

આત્મસ્વરૂપને વિષે જેની સ્થિતિ છે, વિષય અને માન પૂર્નાદિ ઇચ્છાથી રહિત છે, અને માત્ર પૂર્વે ઉત્પન્ન થયેલા એવા કર્મોના પ્રયોગથી જે વિચરે છે, જેમની વાણી અપૂર્વ છે, અર્થાત્ નિઃશ્વર ભવસહિત જેનો ઉપદેશ હોવાથી અજ્ઞાનીની વાણી કરતા પ્રત્યક્ષ ભુદી પડે છે, અને પરમશ્રુત એટલે પદ્દર્શનના યથાસ્થિત બાણે હોય, એ સદ્ગુરુના યોગ્ય લક્ષણો છે

અને સ્વરૂપસ્થિત એવું પ્રથમપદ કહ્યું તેથી જ્ઞાનદશા કહી ઇચ્છારહિતપણું કહ્યું તેથી ચારિત્રદશા કહી ઇચ્છારહિત હોય તે વિચરી કેમ શકે ? એવી આશ કા, ‘પૂર્વપ્રયોગ એટલે પૂર્વના બધાએલા પ્રારબ્ધથી વિચરે છે, વિચરવા આદિની બાકી જેને કામના નથી,’ એમ કહી નિવૃત્ત કરી. અપૂર્વ વાણી એમ કહેવાથી વચનાતિશયતા કહી, કેમકે તે વિના સુસુક્ષ્મે ઉપકાર ન થાય પરમશ્રુત કહેવાથી પદ્દર્શન અવિરુદ્ધ દશાએ બાણનાર કહ્યા, એટલે શ્રુતજ્ઞાનનું વિશેષણ દર્શાવ્યું

આશ કા - વર્તમાનકાળમા સ્વરૂપસ્થિત પુરુષ હોય નહી, એટલે જે સ્વરૂપસ્થિત વિશેષણવાળા સદ્ગુરુ કહ્યા છે, તે આજે હોવા યોગ્ય નથી

સમાધાન - વર્તમાનકાળમા કદાપિ એમ કહેલું હોય તો કહેવાય કે ‘કેવળભૂમિકા’ને વિષે એવી સ્થિતિ અસંભવિત છે, પણ આત્મજ્ઞાન જ ન થાય એમ કહેવાય નહી, અને આત્મજ્ઞાન છે તે સ્વરૂપસ્થિતિ છે

આશ કા :- આત્મજ્ઞાન થાય તો વર્તમાનકાળમા સુક્રિત થવી બેઠકે અને જિતાગમમા નાં કંઠી છે

સમાધાન - એ વચન કદાપિ એકાંતે એમ જ એમ ગણીએ, તોપણ તેથી એકાવતારીપણો નિષેધ થતો નથી, અને એકાવતારીપણું આત્મજ્ઞાન વિના પ્રાપ્ત થાય નહી

આશ કા - ત્યાગ વૈરાગ્યાદિના ઉત્કૃષ્ટપણથી તેને એકાવતારીપણું કહ્યું હશે

સમાધાન - પરમાર્થથી ઉત્કૃષ્ટ ત્યાગવૈરાગ્ય વિના એકાવતારીપણું થાય જ નહી એવો સિદ્ધાંત છે, અને વર્તમાનમા પણ ચોથા પાત્રમા અને છઠા ગુણસ્થાનકનો કરો નિષેધ છે નહી અને ચોથે ગુણસ્થાનકેથી જ આત્મજ્ઞાનનો સંભવ થાય છે, પાત્રમે વિશેષ સ્વરૂપસ્થિતિ થાય છે, છઠે ઘણું અરે

વાના ઉપાય કરવા ઘટે તે યોગ્ય પ્રકારે સિદ્ધ થયે જ્ઞાનીનો ઉપદેશ સુલભપણે પરિણમે છે, અને યથાર્થ વિચાર તથા જ્ઞાનનો હેતુ થાય છે

૪ જ્યાં સુધી યોગી ઉપાધિવાળાં ક્ષેત્રે આજીવિકા ચાલતી હોય ત્યાં સુધી વિશેષ મેળવવાની કલ્પનાએ મુમુક્ષુએ કોઈ એક વિશેષ અલૌકિક હેતુ વિના વધારે ઉપાધિવાળા ક્ષેત્રે જવું ન ઘટે કેમકે તેથી ઘણી સફલિતિઓ મોળી પડી જાય છે, અથવા વર્ધમાન થતી નથી

૫ ‘યોગવાસિષ્ઠ’ના પ્રથમના બે પ્રકરણ અને તેવા ગ્રંથોના મુમુક્ષુએ વિશેષ કરી લક્ષ કરવા યોગ્ય છે

[૬૩૫]

૭૦૭

વડવા, ભાદરવા સુદ ૧૧, શુક્ર, ૧૯૫૨

પ્રહ્લાર પ્રાદિને વિષે ચતા ભાસ વિષે પ્રથમ મુળર્ધ કાગળ મળ્યો હતો હાલ બીજો તે વિષેની વિગતનો અત્રે કાગળ મળ્યો છે તે તે ભાસ થવા સભવે છે, એમ જણાવવામા ક ઈક સમજણભેદથી વ્યાખ્યાભેદ થાય શ્રી વૈજનાથજીનો તમને સમાગમ છે, તો તેઓ દ્વારા તે માર્ગનો યથાશક્તિ વિશેષ પુરુષાર્થ થનો હોય તો કરવો યોગ્ય છે, વર્તમાનમા તે માર્ગ પ્રત્યે અમારો વિશેષ ઉપયોગ વર્તતો નથી તેમ પત્ર દ્વારા તે માર્ગનો ઘણું કરીને વિશેષ લક્ષ કરાવી શકાતો નથી, જેથી તમને શ્રી વૈજનાથજીનો સમાગમ છે તો યથાશક્તિ તે સમાગમનો લાભ લેવામા વૃત્તિ રાખો તો અડચણ નથી આત્માના ક ઈક ઉજ્જવળપણાને અર્થે, તેનું અસ્તિત્વ તથા માહાત્મ્યાદિ પ્રતીતિમા આવવાને અર્થે તથા આત્મજ્ઞાનના અધિકારીપણાને અર્થે તે સાધન ઉપકારી છે, એ સિવાય બીજી રીતે ઘણું કરીને ઉપકારી નથી, એટલો લક્ષ અવશ્ય રાખવો યોગ્ય છે એ જ વિનિતિ

સહનત્મસ્વરૂપે યથાયોગ્ય પ્રણામ પ્રાપ્ત થાય.

[૬૩૬]

૭૦૮

રાણજ, ભાદરવા, ૧૯૫૨

બીજા જેઠ સુદ ૧ શનિએ આપના પ્રત્યે લખેલું પત્ર ધ્યાન પહોંચે તો અત્ર મોકલી $x \times x^1$ જેમ ચાલ્યું આવ્યું છે, તેમ ચાલ્યું આવે અને મને કોઈ પ્રતિભા ધથી વર્તવાનું કારણ નથી, એવો ભાવાર્થ આપે લખ્યો તે વિષે સંક્ષેપમા જાણવા અર્થે નીચે લખ્યું છે:—

જૈન દર્શનની રીતિએ જોતા સમ્યગ્દર્શન અને વેદાંતની રીતિએ જોતાં કેવળજ્ઞાન અમને સભવે છે જૈનમા કેવળજ્ઞાનનું સ્વરૂપ લખ્યું છે, તેજ માત્ર સમજાવુ સુશ્કેલ થઈ પડે છે વળી વર્તમાનમા તે જ્ઞાનનો તેણે જ નિષેધ કર્યો છે, જેથી તત્સ બધી પ્રયત્ન કરવું પણ સફળ ન દેખાય

જૈનપ્રસંગમાં અમારો વધારે નિવાસ થયો છે તો કોઈ પણ પ્રકારે તે માર્ગનો ઉદ્ધાર અમને જોવાને દ્વારે વિશેષ કરીને થઈ શકે, કેમકે તેનું સ્વરૂપ વિશેષ કરીને સમજાવ્યું હોય એ આદિ વર્તમાનમા જૈનદર્શન એટલું બધું અવ્યવસ્થિત અથવા વિપરીત સ્થિતિમા જોવામા આવે છે કે, તેમાંથી જાણે જિનને $x \times x \times x^1$ ગયો છે, અને લોકો માર્ગ પ્રરૂપે છે બાહ્ય કુટારો બહુ વધારી દીધો છે, અને અતર્માર્ગનું ઘણુંકરી જ્ઞાન વિરુદ્ધ જેવું થયું છે વેદોક્ત માર્ગમા બસે ચારસે વર્ષે કોઈ કોઈ મોટા આચાર્ય થયા દેખાય છે કે જેથી લાખો માણસને વેદોક્ત રીતિ સચેત થઈ પ્રાપ્ત થઈ હોય વળી સાધારણ રીતે કોઈ કોઈ આચાર્ય અથવા તે માર્ગના જાણ સારા પુરુષો એમ ને એમ થયા કરે છે, અને જૈનમાર્ગમા ઘણા વર્ષ થયા તેવું બન્યું દેખાતું નથી જૈનમાર્ગમા પ્રજા પણ ઘણી થોડી રહી છે, અને તેમા મેં કડો લેદ વર્તે છે, એટલું જ નહીં પણ ‘મૂળમાર્ગ’ની સન્મુખની વાત પણ તેમને કાને નથી પડતી, અને ઉપદેશકના લક્ષમા નથી, એવી સ્થિતિ વર્તે છે તેથી ચિત્તમાં એમ આવ્યા

સદ્ગુરુના ઉપદેશથી, સમજે જનનુ રૂપ,
તો તે પામે નિઝદશા, જિન છે આત્મસ્વરૂપ
પામ્યા શુદ્ધ સ્વભાવને, છે જિન તેથી પૂજ્ય,
સમજો જિનસ્વભાવ તો, આત્મભાનનો ગુણ્ય

સદ્ગુરુના ઉપદેશથી જે જિનનુ સ્વરૂપ સમજે, તે પોતાના સ્વરૂપની દશા પામે, કેમકે શુદ્ધ આત્માપણુ એ જ જિનનુ સ્વરૂપ છે, અથવા રાગ, દ્વેષ અને અજ્ઞાન જિનને વિષે નથી તે જ શુદ્ધ આત્મપદ છે, અને તે પદ તો સત્તાએ સર્વ જીવનુ છે તે સદ્ગુરુ-જિનને અવલંબીને અને જિનના સ્વરૂપને કહેવે કરી મુમુક્ષુજીવને સમજાય છે (૧૨)

આત્માદિ અસ્તિત્વના, જેહ નિરૂપક શાસ્ત્ર,
પ્રત્યક્ષ સદ્ગુરુ યોગ નહિ, ત્યા આધાર સુપાત્ર ૧૩

જે જિનાગ્રાહિ આત્માના હોવાપણુનો તથા પરલોકાદિના હોવાપણુનો ઉપદેશ કરવાવાળા શાસ્ત્રો છે તે પણ જ્યાં પ્રત્યક્ષ સદ્ગુરુનો ભોગ ન હોય ત્યા સુપાત્ર જીવને આધારરૂપ છે, પણ સદ્ગુરુસમાન તે બ્રાતિના છેદક કહી ન શકાય ૧૩

અથવા સદ્ગુરુએ કહ્યા, જે અવગાહન કાજ,
તે તે નિત્ય વિચારવા, કરી મતાતર ત્યાજ ૧૪

અથવા જો સદ્ગુરુએ તે શાસ્ત્રો વિચારવાની આજ્ઞા દીધી હોય, તો તે શાસ્ત્રો મતાતર એટલે કુળધર્મને સાર્થક કરવાનો હેતુ આદિ બ્રતિ છોડીને માત્ર આત્માર્થે નિત્ય વિચારવા ૧૪

રોકે જીવ સ્વપ્ન દે તો, પામે અવશ્ય મોક્ષ,
પામ્યા એમ અનત છે, ભાગ્યું જિન નિર્દોષ ૧૫

જીવ અનાદિકાળથી પોતાના હાપણુ અને પોતાની ઇચ્છાએ ચાલ્યો છે, એનું નામ 'સ્વપ્ન' છે જો તે સ્વપ્ન દેને રોકે તો જરૂર તે મોક્ષને પામે, અને એ રીતે ભૂતકાળે અનત જીવ મોક્ષ પામ્યા છે એમ રાગ, દ્વેષ અને અજ્ઞાન એમાનો એકે દોષ જેને વિષે નથી એવા દોષરહિત વ્રીતરામે કહ્યું છે. ૧૫

પ્રત્યક્ષ સદ્ગુરુ યોગથી, સ્વપ્ન દે તે રોકાય,
અન્ય ઉપાય કર્યા થકી, પ્રાપ્તે બમણા થાય ૧૬

પ્રત્યક્ષ સદ્ગુરુના યોગથી તે સ્વપ્ન દે રોકાય છે, બાકી પોતાની ઇચ્છાએ બીજા ઘણા ઉપાય કર્યા છતાં ઘણું કરીને તે બમણા થાય છે ૧૬

સ્વપ્ન દે મત આગ્રહ તજી, વર્તે સદ્ગુરુલક્ષ,
સમકિત તેને ભાગિયું, કારણ ગણી પ્રત્યક્ષ ૧૭

સ્વપ્ન દેને તથા પોતાના મતવા આગ્રહને તજીને જે સદ્ગુરુના લક્ષે ચાલે તેને પ્રત્યક્ષ કારણ ગણીને વ્રીતરાગે 'સમકિત' કહ્યું છે ૧૭

માનાદિક શત્રુ મહા, નિજ છ દે ન મરાય,
બાતા સદ્ગુરુ શરણમા, અલ્પ પ્રયાસે બળ ૧૮

માન અને પૂનસત્કારાદિનો લોભ એ આદિ મહાશત્રુ છે, તે પોતાના હાપણુ આદતા નથી પામે નહીં, અને સદ્ગુરુના શરણમા જતા સહજ પ્રયત્નમા બળ ૧૮

૧ પાઠોત્તર — અથવા સદ્ગુરુએ કહ્યા, જે અવગાહન કાજ,
તો તે નિત્ય વિચારવા, કરી મતાતર ત્યાજ.

કલ્પના હોય તોપણ, માર્ગ ઉપદેશવો નહીં, એમ આત્મનિશ્ચય નિત્ય વર્તે છે. એક એ બળવાન કારણથી પરિગ્રહાદિ ત્યાગ કરવાનો વિચાર રહ્યા કરે છે મારા મનમાં એમ રહે છે કે વેદોક્ત ધર્મ પ્રકાશવો અથવા સ્થાપવો હોય તો મારી દશા યથાયોગ્ય છે પણ જિનોક્ત ધર્મ સ્થાપવો હોય તો હજી તેટલી યોગ્યતા નથી, તોપણ વિશેષ યોગ્યતા છે, એમ લાગે છે

[૬૩૭]

૭૦૯

રાણજ, ભાદરવા, ૧૯૫૨

૧ હે નાથ ! કા ધર્મેન્નતિ કરવારૂપ ઇચ્છા સહજપણે સમાવેશ પામે તેમ થાયો, કા તો તે ઇચ્છા અવશ્ય કાર્યરૂપ થાયો અવશ્ય કાર્યરૂપ થવી બહુ દુષ્કર દેખાય છે કેમકે અલ્પ અલ્પ વાતમા મતભેદ બહુ છે, અને તેના મૂળ ઘણા ઊંડા ગયેલા છે મૂળમાર્ગથી લોકો લાખો ગાઉ દૂર છે એટલું જ નહીં પણ મૂળમાર્ગની જિજ્ઞાસા તેમને ઉત્પન્ન કરાવવી હોય, તોપણ ઘણા કાળનો પરિચય થયે પણ થવી કંઠણ પડે એવી તેમની દુરાચક્રાદિથી જડપ્રધાન દશા વર્તે છે

૨ ઉન્નતિના સાધનોની સ્મૃતિ કરુ છું.—

બોધબીજનુ સ્વરૂપનિરૂપણ મૂળમાર્ગ પ્રમાણે ઠામ ઠામ થાય.

ઠામ ઠામ મતભેદથી કંઈ જ કલ્યાણ નથી એ વાત ફેલાય.

પ્રત્યક્ષ સદ્ગુરુની આજ્ઞાએ ધર્મ છે એમ વાત લક્ષમા આવે

દ્રવ્યાનુયોગ,—આત્મવિદ્યાપ્રકાશ થાય

ત્યાગ વૈરાગ્યના વિશેષપણથી સાધુઓ વિચરે

નવતત્ત્વપ્રકાશ.

સાધુધર્મપ્રકાશ

શ્રાવકધર્મપ્રકાશ

વિચાર

ઘણા જીવોને પ્રાપ્તિ

[૬૩૮]

૭૧૦

વડવા, ભાદરવા સુદ ૧૫, સોમ, ૧૯૫૨

આત્મા

ૐ

આત્મા

સચ્ચિદાનંદ

સચ્ચિદાનંદ

જ્ઞાનાપેક્ષાએ સર્વવ્યાપક, સચ્ચિદાનંદ એવો હું આત્મા એક છું એમ વિચારવું, ધ્યાવનું નિર્મળ, અત્યંત નિર્મળ, પરમ શુદ્ધ, ચૈતન્યધન, પ્રગટ આત્મસ્વરૂપ છે.

સર્વને ગાહ કરતા કરતા જે અણાધ્ય અનુભવ રહે છે તે આત્મા છે

જે સર્વને જાણે છે તે આત્મા છે

જે સર્વ ભાવને પ્રકાશે છે તે આત્મા છે

ઉપયોગમય આત્મા છે

અવ્યાબાધ સમાધિસ્વરૂપ આત્મા છે

આત્મા છે આત્મા અત્યંત પ્રગટ છે, કેમકે સ્વસંવેદન પ્રગટ અનુભવમાં છે

તે આત્મા નિત્ય છે, અનુત્પન્ન અને અમિલન સ્વરૂપ હોવાથી

બ્રાતિપણે પરભાવનો કર્તા છે

તેના કૃણનો ભોક્તા છે

ભાન થયે સ્વભાવપરિણામી છે

પ્રત્યક્ષ સદ્ગુરુનો ક્યારેક યોગ મળે તો દુરાગ્રહાદિછેદક તેની વાણી સાલળીને તેનાથી અવળી રીતે ચાલે, અર્થાત્ તે હિતકારી વાણીને ગ્રહણ કરે નહીં, અને પોતે ખરેખરો દૃઢ મુમુક્ષુ છે એવું માન મુખ્યપણે મેળવવાને અર્થે અસદ્ગુરુસમીપે જઈને પોતે તેના પ્રત્યે પોતાનું વિશેષ દૃઢપણ જણાવે ૨૬

દેવાદિ ગતિ લગમાં, જે સમજે શ્રુતજ્ઞાન,

માને નિજ મત વેષનો, આગ્રહ મુક્તિનિદાન ૨૭

દેવ-નારકાદિ ગતિના 'ભાગા' આદિના સ્વરૂપ કોઈક વિશેષ પરમાર્થ હેતુથી કહ્યા છે, તે હેતુને જાણ્યો નથી, અને તે લગભગને શ્રુતજ્ઞાન જે સમજે છે, તથા પોતાના મતનો, વેષનો આગ્રહ રાખવામા જ મુક્તિનો હેતુ માને છે ૨૭

લઘુ સ્વરૂપ ન વૃત્તિનું, ગ્રહ્ય વ્રત અભિમાન,

અહિં નહીં પરમાર્થને, લેવા લૌકિક માન ૨૮

વૃત્તિનું સ્વરૂપ શુ ? તે પણ તે જાણતો નથી, અને 'હું વ્રતધારી છું' એવું અભિમાન ધારણ કર્યું છે કવચિત્ પરમાર્થના ઉપદેશનો યોગ અને તોપણ લોકોમા પોતાનું માન અને પૂજ્યસત્કારાદિ જતા રહેશે, અથવા તે માનાદિ પછી પ્રાપ્ત નહીં થાય એમ જાણીને તે પરમાર્થને ગ્રહણ કરે નહીં ૨૮

અથવા નિશ્ચય નય અહિં, માત્ર શબ્દની માય,

લોપે સદ્વ્યવહારને, સાધન રહિત થાય ૨૯

અથવા 'સમયસાર' કે 'યોગવાસિષ્ઠ' જેવા ગ્રંથો વાચી તે માત્ર નિશ્ચયનયને ગ્રહણ કરે કેવી રીતે ગ્રહણ કરે ? માત્ર કહેવારૂપે, અતર ગમા તથારૂપ શુભની કશી સ્પર્શના નહીં, અને સદ્ગુરુ, સત્શાસ્ત્ર તથા વૈરાગ્ય, વિવેકાદિ સાચા વ્યવહારને લોપે, તેમ જ પોતાને જ્ઞાની માની લઈને સાધનરહિત વતે ૨૯

જ્ઞાનદશા પામે નહીં, સાધનદશા ન કાઈ,

પામે તેનો સંગ જે, તે બૂઝે ભવ માહી ૩૦

તે જ્ઞાનદશા પામે નહીં, તેમ વૈરાગ્યાદિ સાધનદશા પણ તેને નથી, જેથી તેવા જીવનો સંગ ખીજા જે જીવને થાય તે પણ ભવસાગરમા ડૂબે ૩૦

એ પણ જીવ મતાર્થમા, નિજમાનાદિ કાજ,

પામે નહિ પરમાર્થને, અન્-અધિકારીમા જ ૩૧

એ જીવ પણ મતાર્થમા જ વતે છે, કેમકે ઉપર કહ્યા જીવ, તેને જેમ કુળધર્માદિથી મતાર્થતા છે, તેમ આને જ્ઞાની ગણાવવાના માનની ઇચ્છાથી પોતાના શુષ્કમતનો આગ્રહ છે, માટે તે પણ પરમાર્થને પામે નહીં, અને અન્-અધિકારી એટલે જેને વિષે જ્ઞાન પરિણામ પામવા યોગ્ય નહીં એવા જીવોમા તે પણ ગણાય ૩૧

નહિ કષાય ઉપશાતતા, નહિ અતર વૈરાગ્ય,

સરળપણુ ન મધ્યસ્થતા, એ મતાર્થો દુર્ભાગ્ય ૩૨

જેને ક્રોધ, માન, માયા, લોભરૂપ કષાય પાતળા પડ્યા નથી, તેમ જેને અતર વૈરાગ્ય ઉત્પન્ન થયો નથી, આત્મામા શુભ ગ્રહણ કરવારૂપ સરળપણુ જેને રહ્યું નથી, તેમ સત્યાસત્યતુલના કરવાને જેને અપક્ષપાતકદ્રિ નથી, તે મતાર્થો જીવ દુર્ભાગ્ય એટલે જન્મ, જરા, મરણને છેદવાવાળા મોક્ષ માર્ગને પામવા યોગ્ય એવું તેનું ભાગ્ય ન સમજવું ૩૨

લક્ષણ કહ્યા મતાર્થોના, મતાર્થ જાવા કાજ,

હવે કહું આત્માર્થોના, આત્મ-અર્થ મુખસાજ ૩૩

જૈનદર્શનના સહજ પ્રકારાંતરથી બે ભેદ છે, દ્વિગમ્ય અને ત્રિગમ્ય
પાચે આસ્તિક દર્શનને જગત્ અનાદિ અભિમત છે
ખૌદ, સાંખ્ય, જૈન અને પૂર્વમીમાંસાને અભિપ્રાયે સૃષ્ટિકર્તા એવો કેઈ ઈશ્વર નથી
નૈયાયિકને અભિપ્રાયે તટસ્થપણે ઈશ્વર કર્તા છે વેદાંતને અભિપ્રાયે આત્માને વિષે જગત્
વિવર્તરૂપ એટલે કલ્પિતપણે ભાસે છે અને તે રીતે ઈશ્વર કલ્પિતપણે કર્તા સ્વીકાર્યો છે.
યોગને અભિપ્રાયે નિયંતાપણે ઈશ્વર પુરુષવિશેષ છે
જૌદને અભિપ્રાયે ત્રિકાળ અને વસ્તુસ્વરૂપ આત્મા નથી, ક્ષણિક છે શૂન્યવાદી જૌદને
અભિપ્રાયે વિજ્ઞાનમાત્ર છે, અને વિજ્ઞાનવાદી જૌદને અભિપ્રાયે દુઃખાદિ તત્ત્વ છે તેમા વિજ્ઞાનસ્કંધ
ક્ષણિકપણે આત્મા છે
નૈયાયિકને અભિપ્રાયે સર્વવ્યાપક એવા અસંખ્ય જીવ છે ઈશ્વર પણ સર્વવ્યાપક છે આત્માદિને
મનના સાન્નિધ્યથી જ્ઞાન ઊપજે છે
સાંખ્યને અભિપ્રાયે સર્વવ્યાપક એવા અસંખ્ય આત્મા છે તે નિત્ય, અપરિણામી અને
ચિન્માત્રસ્વરૂપ છે
જૈનને અભિપ્રાયે અનંત દ્રવ્ય આત્મા છે, પ્રત્યેક જીવ છે જ્ઞાનદર્શનાદિ ચેતના સ્વરૂપ,
નિત્ય, અને પરિણામી પ્રત્યેક આત્મા અસંખ્યાતપ્રદેશી સ્વશરીરાવગાહવર્તી માન્યો છે.
પૂર્વમીમાંસાને અભિપ્રાયે જીવ અસંખ્ય છે, ચેતન છે
ઉત્તરમીમાંસાને અભિપ્રાયે એક જ આત્મા સર્વવ્યાપક અને સચ્ચિદાનંદમય ત્રિકાળાગાધ્ય છે.

[૬૩૬]

૭૧૨

આણુ ૬, ભા ૧૨, રવિ, ૧૬-૫૨

કાળગ મળ્યો છે. 'મનુષ્યાદિ પ્રાણીની વૃદ્ધિ' સળ થે તમે જે પ્રશ્ન લખેલ તે પ્રશ્ન જે કારણથી
લખાયું હતું, તેણે કારણ તે પ્રશ્ન મળેલ તેવામા સંબંધ હતું એવા પ્રશ્નથી આત્માર્થ સિદ્ધ થતો
નથી, અથવા વૃથા કાળક્ષેપ જેવું થાય છે, તેથી આત્માર્થ પ્રત્યે લક્ષ થવા તમને, તેવાં પ્રશ્ન પ્રત્યે કે
તેવા પ્રશ્ન ગા પ્રત્યે તમારે ઉદાસીન રહેવું યોગ્ય છે, એમ જણાવ્યું હતું, તેમ તેવા પ્રશ્નના ઉત્તર
લખવા જેવી અત્રે વર્તમાન દશા ઘણું કરી વર્તતી નથી, એમ જણાવ્યું હતું અનિયમિત અને અલ્પ
આશુચ્ચવાળા આ દેહે આત્માર્થનો લક્ષ સૌથી પ્રથમ કર્તવ્ય છે

[૬૪૧]

૭૧૩

આણુ ૬, આશ્વિન, ૧૬-૫૨

૬૬

આસ્તિક એવા મૂળ પાચ દર્શન આત્માનું નિરૂપણ કરે છે, તેમા ભેદ જોવામા આવે છે,
તેનું સમાધાન —

દિન પ્રતિદિન જૈનદર્શન ક્ષીણ થતું જોવામા આવે છે, અને વર્ધમાનસ્વામી થયા પછી થોડાએક
વર્ષમા તેમાં નાના પ્રકારના ભેદ થયા દેખાય છે તે આદિના શાં કારણો ?

હરિસદ્રાદિ આચાર્યોએ નવીન યોજનાની પેઠે શ્રુતજ્ઞાનની ઉન્નતિ કરી દેખાય છે, પણ લોક-
સમુદાયમા જૈનમાર્ગ વધારે પ્રચાર પામ્યો દેખાતો નથી, અથવા તથારૂપ અતિશય સંપન્ન ધર્મપ્રવર્તક
પુરુષનું તે માર્ગમા ઉત્પન્ન થવું ઓછું દેખાય છે, તેનાં શા કારણો ?

હવે, વર્તમાનમા તે માર્ગની ઉન્નતિ થવી સંભવે છે કે કેમ ? અને થાય તો શી શી રીતે થવી
સંભવિત દેખાય છે, અર્થાત્ તે વાત કયાથી જન્મ પામી કેવી રીતે, કેવા દ્વારે, કેવી સ્થિતિમા પ્રચાર

ન્યા પ્રગટે સુવિચારણા, ત્યા પ્રગટે નિજ જ્ઞાન,
જે જ્ઞાને ક્ષય મોહ થઈ, પામે પદ નિર્વાણ ૪૧
ન્યા સુવિચારદશા પ્રગટે ત્યા આત્મજ્ઞાન ઉત્પન્ન થાય, અને તે જ્ઞાનથી મોહનો ક્ષય કરી
નિર્વાણપદને પામે ૪૧

ઊંપજે તે સુવિચારણા, મોક્ષમાર્ગ સમજાય,
શુરુશિષ્યસ વાદથી, શાખુ પદ્મપદ આહી ૪૨
જેથી તે સુવિચારદશા ઉત્પન્ન થાય, અને મોક્ષમાર્ગ સમજવામા આવે તે છ પદરૂપે શુરુશિષ્યના
સ વાદથી કરીને અહી કહ્યું છું ૪૨

પદ્મપદનામકથન

‘આત્મા છે’ ‘તે નિત્ય છે,’ ‘છે કર્તા નિજકર્મ,’
‘છે લોકતા,’ વર્ણો ‘મોક્ષ છે,’ ‘મોક્ષ ઉપાય સુધર્મ’ ૪૩
‘આત્મા છે,’ ‘તે આત્મા નિત્ય છે,’ ‘તે આત્મા પોતાના કર્મનો કર્તા છે,’ ‘તે કર્મનો લોકતા
છે,’ ‘તેથી મોક્ષ થાય છે,’ અને ‘તે મોક્ષનો ઉપાય એવો સત્ધર્મ છે’ ૪૩
પદ્મસ્થાનક સંક્ષેપમાં, પદ્મદર્શન પણ તેહ,
સમજવા પરમાર્થને, કહ્યા જ્ઞાનીએ એહ ૪૪
એ છ સ્થાનક અથવા છ પદ અહીં સંક્ષેપમા કહ્યા છે, અને વિચાર કરવાથી પદ્મદર્શન પણ
તેજ છે. પરમાર્થ સમજવાને માટે જ્ઞાનીપુરુષે એ છ પદો કહ્યા છે ૪૪

શ કા — શિષ્ય ઉવાચ

[આત્માના હોવાપણાનું પ્રથમ સ્થાનકની શિષ્ય શ કા કહે છે—]

નથી દૃષ્ટિમા આવતો, નથી જણાતું રૂપ,
બીજો પણ અનુભવ નહી, તેથી ન જીવસ્વરૂપ ૪૫
દૃષ્ટિમાં આવતો નથી, તેમ જેનું કંઈ રૂપ જણાતું નથી, તેમ સ્પર્શાદિ બીજા અનુભવથી પણ
જણાવાપણું નથી, માટે જીવનું સ્વરૂપ નથી, અર્થાત્ જીવ નથી ૪૫

અથવા દેહ જ આત્મા, અથવા ઇન્દ્રિય પ્રાણ,

મિથ્યા જુદો માનવો, નહીં જુદું એ ધાણ ૪૬

અથવા દેહ છે તે જ આત્મા છે, અથવા ઇન્દ્રિયો છે તે આત્મા છે, અથવા શ્વાસોચ્છવાસ છે
તે આત્મા છે, અર્થાત્ એ સૌ એકના એક દેહરૂપે છે, માટે આત્માને જુદો માનવો તે મિથ્યા છે,
કેમકે તેનું કશું જુદું એ ધાણ એટલે ચિદ્દ નથી ૪૬

વર્ણો જો આત્મા હોય તો, જણાય તે નહિ કેમ ?

જણાય જો તે હોય તો, ઘટ પટ આદિ જેમ ૪૭

અને જો આત્મા હોય તો તે જણાય શા માટે નહીં ? જો ઘટ, પટ આદિ પદાર્થો છે તો જેમ
જણાય છે, તેમ આત્મા હોય તો શા માટે ન જણાય ? ૪૭

માટે છે નહિ આત્મા, મિથ્યા મોક્ષ ઉપાય,

એ અતર શ કા તણા, સમજવો સદુપાય ૪૮

માટે આત્મા છે નહીં, અને આત્મા નથી એટલે તેના મોક્ષના અર્થ ઉપાય કયા તે શ્રેષ્ઠ
છે, એ મારા અતરની શ કાનો કંઈ પણ સદુપાય સમજવો એટલે સમાધાન હોય તો કહો ૪૮

દેશ પ્રત્યક્ષ,
તે જો લેદે,
અવધિ,
મન પર્યવ.

ધષ્ટિતપણે અવલોકન કરતો આત્મા ઇન્દ્રિયના અવલગન વગર અમુક મર્યાદા બાજુ તે અવધિ.
અનિષ્ઠિત છતાં માનસિક વિશુદ્ધિના ણળ વડે બાજુ તે મન પર્યવ
સામાન્ય વિશેષ ચૈતન્યાત્મદષ્ટિમા પરિનિષ્ઠિત શુદ્ધ કેવળજ્ઞાન

શ્રી જિને કહેલા ભાવો અધ્યાત્મ પરિભાષામય હોવાથી સમજાવા કઠણ છે પરમપુરુષનો
યોગ સ પ્રાપ્ત થવો જોઈએ

જિનપરિભાષા-વિચાર યથાવકાશાનુસાર વિશેષ નિદિધ્યાસ કરવા યોગ્ય છે

[૬૪૫]

૭૧૫

આણુદ, આસો સુદ ૧, ૧૯૫૨

મૂળ મારગ સાભળો જિનનો રે, કરી વૃત્તિ અખડ સન્મુખ,	મૂળ૦	
નોંધ પૂજાદિની જો કામના રે, નોંધ બહાલુ અતર ભવદુઃખ	મૂળ૦	૧
કરી જોજો વચનની તુલના રે, જોજો શોધીને જિનસિદ્ધાંત,	મૂળ૦	
માત્ર કહેવું પરમારથહેતુથી રે, કોઈ પામે મુમુક્ષુ વાત	મૂળ૦	૨
જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્રી શુદ્ધતા રે, એકપણે અને અવિરુદ્ધ,	મૂળ૦	
જિનમારગ તે પરમાર્થથી રે, એમ કહ્યું સિદ્ધાંતે પ્રુથ.	મૂળ૦	૩
લિંગ અને લેદો જે વ્રતના રે, દ્રવ્ય દેશ કાળાદિ ભેદ,	મૂળ૦	
પણ જ્ઞાનાદિની જે શુદ્ધતા રે, તે તો ત્રણે કાળે અભેદ	મૂળ૦	૪
હવે જ્ઞાન દર્શનાદિ શબ્દનો રે, સંજોગે સુણો પરમાર્થ,	મૂળ૦	
તેને જોતા વિચારી વિશેષથી રે, સમજશે ઉત્તમ આત્માર્થ.	મૂળ૦	૫
છે દેહાદિથી ભિન્ન આત્મા રે, ઉપયોગી સદા અવિનાશ,	મૂળ૦	
એમ બાજુ સદ્ગુરુ ઉપદેશથી રે, કહ્યું જ્ઞાન તેનું નામ ખાસ	મૂળ૦	૬
જે જ્ઞાને કરીને બાંધીયું રે, તેની વર્તે છે શુદ્ધ પ્રતીત,	મૂળ૦	
કહ્યું ભગવતે દર્શન તેહને રે, જેનું ણીજી નામ સમકીત.	મૂળ૦	૭
એમ આવી પ્રતીતિ જીવની રે, બાણ્યો સર્વેથી ભિન્ન અસંગ,	મૂળ૦	
તેવો સ્થિર સ્વભાવ તે જીવને રે, નામ ચરિત્ર તે અણુલિંગ	મૂળ૦	૮
તે ત્રણે અભેદ પરિણામથી રે, જ્યારે વર્તે તે આત્મારૂપ,	મૂળ૦	
તેહ મારગ જિનનો પામિયો રે, કિંવા પામ્યો તે નિશ્ચસ્વરૂપ	મૂળ૦	૯
એવા મૂળ જ્ઞાનાદિ પામવા રે, અને જવા અનાદિ ણધ,	મૂળ૦	
ઉપદેશ સદ્ગુરુનો પામવો રે, ટાળી સ્વસ્થદ ને પ્રતિબધ	મૂળ૦	૧૦
એમ દેવ જિનદે ભાળિયું રે, મોક્ષમારગનું શુદ્ધ સ્વરૂપ,	મૂળ૦	
ભવ્ય જનોના હિતને કારણે રે, સંજોગે કહ્યું સ્વરૂપ	મૂળ૦	૧૧

[૬૪૬]

૭૧૬

શ્રી આણુદ, આસો સુદ ૨, શુરુ, ૧૯૫૨

ૐ સદ્ગુરુપ્રસાદ

— શ્રી રામદાસસ્વામીનું યોજેલું ‘દાસગોધ’ નામનું પુસ્તક મરાઠી ભાષામાં છે તેનું શુભરાતી ભાષાંતર છપાઈ પ્રગટ થયું છે, જે પુસ્તક વાચવા તથા વિચારવા અર્થે મોકલ્યું છે.

ઘટ, પટ આદિને તું પોતે જાણે છે, 'તે છે' એમ તું માને છે, અને જે તે ઘટ, પટ આદિ જાણનાર છે તેને માનતો નથી, એ જ્ઞાન તે કેવું કહેવું ? ૫૫

પરમ બુદ્ધિ કૃશ દેહમાં, સૂચ્છ દેહ મતિ અલ્પ,
દેહ હોય જો આત્મા, ઘટે ન આમ વિકલ્પ. ૫૬

હુંબળ દેહને વિષે પરમ બુદ્ધિ જોવામાં આવે છે, અને મૂઢા દેહને વિષે થોડી બુદ્ધિ પણ જોવામાં આવે છે, જો દેહ જ આત્મા હોય તો એવો વિકલ્પ એટલે વિરોધ થવાનો વખત ન આવે પણ જડ ચેતનનો ભિન્ન છે, કેવળ પ્રગટ સ્વભાવ,
એકપણ પામે નહીં, ત્રણે કાળ દ્વયભાવ, ૫૭

કોઈ કાળે જેમાં જાણવાનો સ્વભાવ નથી તે જડ, અને સદાય જે જાણવાના સ્વભાવવાન છે તે ચેતન, એવો જોયનો કેવળ બુદ્ધો સ્વભાવ છે, અને તે કોઈ પણ પ્રકારે એકપણ પામવા યોગ્ય નથી ત્રણે કાળ જડ જડભાવે, અને ચેતન ચેતનભાવે રહે એવાં જોયનો બુદ્ધો બુદ્ધો દ્વૈતભાવ પ્રસિદ્ધ જ અનુભવાય છે. ૫૭

આત્માની શંકા કરે, આત્મા પોતે આપ,
શંકાનો કરનાર તે, અચરજ એહ અમાપ. ૫૮
આત્માની શંકા આત્મા આપે પોતે કરે છે જે શંકાનો કરનાર છે, તે જ આત્મા છે તે જાણીને નથી, એ માપ ન થઈ શકે એવું આશ્ચર્ય છે ૫૮

શંકા — સિમ્ધ લગ્નાય

[આત્મા નિત્ય નથી એમ સિમ્ધ કહે છે —]

આત્માના અસ્તિત્વના, આપે કહ્યા પ્રકાર,
ક્ષણવત્તેનો થાય છે, અતર કયે વિચાર ૫૯
આત્માના હોવાપણા વિષે આપે જે જે પ્રકાર કહ્યા તેનો અંતરમાં વિચાર કરવાથી સંભવ થાય છે ૫૯

ખીલ શંકા થાય ત્યાં, આત્મા નહિ અવિનાશ,
દેહયોગથી જીવજે, દેહવિયોગે નાશ ૬૦
પણ ખીલ એમ શંકા થાય છે, કે આત્મા છે તોપણ તે અવિનાશ એટલે નિત્ય નથી, ત્રણે કાળ હોય એવો પદાર્થ નથી, માત્ર દેહના સ યોગથી ઉત્પન્ન થાય, અને વિયોગે વિનાશ પામે ૬૦
અથવા વસ્તુ ક્ષણિક છે, ક્ષણે ક્ષણે પલટાય,
એ અનુભવથી પણ નહીં, આત્મા નિત્ય જણાય ૬૧
અથવા વસ્તુ ક્ષણે ક્ષણે બદલાતી જોવામાં આવે છે, તેથી સર્વ વસ્તુ ક્ષણિક છે, અને અનુભવથી જોતા પણ આત્મા નિત્ય જણાતો નથી ૬૧

સમાધાન — સદ્ચુક લગ્નાય

[આત્મા નિત્ય છે, એમ સદ્ચુક સમાધાન કરે છે —]

દેહ માત્ર સ યોગ છે, વર્ણો જડ રૂપી દશ્ય,
ચેતનના ઉત્પત્તિ લય, કોના અનુભવ વશ્ય ? ૬૨
દેહમાત્ર પરમાણુનો સ યોગ છે, અથવા સ યોગે કરી આત્માના સ બધમાં છે વળી તે દેહ જડ છે, રૂપી છે, અને દશ્ય એટલે ખીલ કોઈ દ્રશ્યનો તે જાણવાનો વિષય છે, એટલે તે પોતે પોતાને જાણતો નથી, તો ચેતનના ઉત્પત્તિ અને નાશ તે કયાંયો. જાણે તે દેહના પરમાણુ પરમાણુ

પારમાર્થિક હેતુ વિના તો વર્તવું યોગ્ય છે, એમ વિચારસિદ્ધ છે, જોકે વર્ણાશ્રમધર્મ વર્તમાનમા બહુ નિર્બળ સ્થિતિને પારખે છે, તોપણ આપણે તો જ્યાં સુધી ઉત્કૃષ્ટ ત્યાગદશા ન પામીએ, અને જ્યાં સુધી ગૃહાશ્રમમા વાસ હોય ત્યાં સુધી તો વાણિયારૂપ વર્ણધર્મને અનુસરવો તે યોગ્ય છે, કેમકે અભક્ષ્યાદિ ગ્રહણનો તેનો વ્યવહાર નથી ત્યારે એમ આશ કા થવા યોગ્ય છે કે ‘લુહાણા પણુ તે રીતે વર્તે છે, તો તેના અન્નાહારાદિ ગ્રહણ કરતા શુ હાનિ ?’ તો તેના ઉત્તરમા એટલું જણાવવું યોગ્ય થઈ શકે કે વગર કારણે તેવી રીતિ પણ ગદલાવવી ઘટતી નથી, કેમકે તેથી પછી બીજા સમાગમ-વાસી કે પ્રસ ગાદિ આપણી રીતિ જોનાર ગમે તે વર્ણનું ખાતા ખાધ નથી એવા ઉપદેશના નિમિત્તને પામે લુહાણાને ત્યાં અન્નાહાર લેવાથી વર્ણધર્મ હાનિ પામતો નથી, પણ મુસલમાનને ત્યાં અન્નાહાર લેતા તો વર્ણધર્મની હાનિનો વિશેષ સ ભવ છે, અને વર્ણધર્મ લોપવારૂપ દોષ કરવા જેવું થાય છે આપણે કંઈ લોકના ઉપકારાદિ હેતુથી તેમ વર્તવું થતુ હોય, અને રસબુદ્ધતાબુદ્ધિથી તેમ વર્તવું ન થતું હોય, તોપણ બીજા તેનું અનુકરણ તે હેતુને સમજ્યા વિના ઘણું કરીને કરે, અને અ તે અભક્ષ્યાદિ ગ્રહણ કરવામા પ્રવૃત્તિ કરે એવા નિમિત્તનો હેતુ આપણુ તે આચરણ છે, માટે તેમ નહી વર્તવું તે, એટલે મુસલમાનાદિના અન્નાહારાદિનું ગ્રહણ નહી કરવું તે, ઉત્તમ છે તમારી વૃત્તિની કેટલીક પ્રતીતિ આવે છે, પણ તેથી ઊતરતી વૃત્તિ હોય તો તે જ પોતે અભક્ષ્યાદિ આહારના યોગને ઘણું કરીને તે રસ્તે પામે માટે એ પ્રસ ગથી દૂર રહેવાય તેમ વિચારવું કર્તવ્ય છે

દયાની લાગણી વિશેષ રહેવા દેવી હોય તો જ્યાં હિંસાના સ્થાનકો છે, તથા તેવા પદાર્થો લેવાય દેવાય છે, ત્યાં રહેવાનો તથા જવા આવવાનો પ્રસંગ ન થવા દેવો જોઈએ, નહીં તો જેવી જોઈએ તેવી ઘણું કરીને દયાની લાગણી ન રહે, તેમ જ અભક્ષ્ય પર વૃત્તિ ન જવા દેવા અર્થે, અને તે માર્ગની ઉન્નતિના નહીં અનુમોદનને અર્થે, અભક્ષ્યાદિ ગ્રહણ કરનારનો આહારાદિ અર્થે પરિચય ન રાખવો જોઈએ

જ્ઞાનદ્રષ્ટિએ જોતાં જ્ઞાત્યાદિ લેહનું વિશેષાદિપણુ જણાતું નથી, પણ ભક્ષ્યાભક્ષ્યલેહનો તો ત્યાં પણ વિચાર કર્તવ્ય છે, અને તે અર્થે મુખ્ય કરીને આ વૃત્તિ રાખવી ઉત્તમ છે કેટલાંક કાર્યો એવા હોય છે કે તેમાં પ્રત્યક્ષ દોષ હોતો નથી, અથવા તેથી દોષ થતો હોતો નથી, પણ તેને અ ગે બીજા દોષોનો આશ્રય હોય છે, તે પણ વિચારવાનને લક્ષ રાખવો ઉચિત છે નાતાલના લોકોના ઉપકાર અર્થે કદાપિ તમારું એમ પ્રવર્તવું થાય છે એમ પણ નિશ્ચય ન ગણાય, જો બીજે કોઈ પણ સ્થળે તેવું વર્તન કરતા ખાધ ભાસે, અને વર્તવાતું ન બને તો માત્ર તે હેતુ ગણાય વળી તે લોકોના ઉપકાર અર્થે વર્તવું જોઈએ એમ વિચારવામાં પણ કંઈક તમારા સમજવાફેર થતુ હશે એમ લાગ્યા કરે છે તમારી સદ્વૃત્તિની કંઈક પ્રતીતિ છે એટલે આ વિષે વધારે લખવું યોગ્ય દેખાતું નથી જેમ સદાચાર અને સદ્વિચારનું આરાધન થાય તેમ પ્રવર્તવું યોગ્ય છે

બીજી ઊતરતી જ્ઞાતિઓ અથવા મુસલમાનાદિના કોઈ તેવાં નિમત્રણોમા અન્નાહારાદિને બદલે નહીં રાધેલો એવો ક્ષણાહાર આદિ લેતા તે લોકોના ઉપકાર સાચવવાનો સ ભવ રહેતો હોય, તો તેમ અનુસરો તો સારુ છે એ જ વિનંતિ

વિક પદાર્થ છે, માટે તે પ્રત્યક્ષ 'નિત્ય' સમબલ્ય છે ૬૪

જે જે દેહાદિ સ યોગો દેખાય છે તે તે અનુભવસ્વરૂપ એવા આત્માના દૃશ્ય છે, અર્થાત્ આત્મા તેને જુએ છે અને જાણે છે, એવા પદાર્થ છે તે બધા સ યોગોનો વિચાર કરી જુઓ તો કોઈ પણ સ યોગોથી અનુભવસ્વરૂપ એવો આત્મા ઉત્પન્ન થઈ શકવા યોગ્ય તમને જણાશે નહીં કોઈ પણ સ યોગો તમને જાણતા નથી અને તમે તે સર્વ સ યોગોને જાણો છો એ જ તમારું તેથી જુદાપણુ અને અસ યોગીપણુ એટલે તે સ યોગોથી ઉત્પન્ન નહીં થવાપણુ સહજે સિદ્ધ થાય છે, અને અનુભવમા આવે છે તેથી એટલે કોઈ પણ સ યે ગોથી જેની ઉત્પત્તિ થઈ શકતી નથી, કોઈ પણ સ યોગો જેની ઉત્પત્તિ માટે અનુભવમા આવી શકતા નથી, જે જે સ યોગો કલ્પીએ તેથી તે અનુભવ ન્યારો ને ન્યારો જ માત્ર તેને જાણનાર રૂપે જ રહે છે, તે અનુભવસ્વરૂપ આત્માને તમે નિત્ય અરૂપશ્ચ એટલે તે સ યોગોના ભાવરૂપ સ્પર્શને પામ્યો નથી, એમ જાણો (૬૪)

જડથી ચેતન ઊપજે, ચેતનથી જડ થાય,

એવો અનુભવ કોઈને, ક્યારે કહી ન થાય ૬૫

જડથી ચેતન ઊપજે, અને ચેતનથી જડ ઉત્પન્ન થાય એવો કોઈને ક્યારે કદીપણ અનુભવ થાય નહીં ૬૫

કોઈ સ યોગોથી નહિ, જેની ઉત્પત્તિ થાય,

નાશ ન તેનો કોઈમા, તેથી નિત્ય સદાય ૬૬

જેની ઉત્પત્તિ કોઈપણ સ યોગોથી થાય નહીં, તેનો નાશ પણ કોઈને વિષે થાય નહીં, માટે

આત્મા ત્રિકાળ 'નિત્ય' છે ૬૬

કોઈ પણ સ યોગોથી જે ઉત્પન્ન ન થયું હોય અર્થાત્ પોતાના સ્વભાવથી કરીને જે પદાર્થ સિદ્ધ હોય, તેનો લય બીજા કોઈ પણ પદાર્થમા થાય નહીં, અને જો બીજા પદાર્થમા તેનો લય થતો હોય, તો તેમાથી તેની પ્રથમ ઉત્પત્તિ થવી જોઈતી હતી, નહીં તો તેમા તેની લયરૂપ ઐક્યતા થાય નહીં માટે આત્મા અનુત્પન્ન અને અવિનાશી જાણીને નિત્ય છે એવી પ્રતીતિ કરવી યોગ્ય લાગશે (૬૬)

કોધાદિ તરતચેતા, સર્પાદિકની માય,

પૂર્વજન્મ સ સ્કાર તે, જીવ નિત્યતા ત્યાય ૬૭

કોધાદિ પ્રકૃતિઓનું વિશેષપણું સર્પ વગેરે પ્રાણીમા જન્મથી જ જોવામા આવે છે, વર્તમાન દેહે તો તે અભ્યાસ કર્યો નથી, જન્મની સાથે જ તે છે, એટલે એ પૂર્વજન્મનો જ સ સ્કાર છે, જે પૂર્વજન્મ જીવની નિત્યતા સિદ્ધ કરે છે ૬૭

સર્પમા જન્મથી કોધનું વિશેષપણુ જોવામા આવે છે, પારેવાને વિષે જન્મથી જ નિર્હિંસક પણુ જોવામા આવે છે, માકડ આદિ જ તુઓને પકડતા તેને પકડવાથી હુ ખ થાય છે એવી લયસત્તા પ્રથમથી તેના અનુભવમા રહી છે, તેથી તે નાશી જવાનું પ્રયત્ન કરે છે, કંઈક પ્રાણીમા જન્મથી પ્રીતિનું, કંઈકમા સમતાનું, કંઈકમા વિશેષ નિર્ભયતાનું, કંઈકમા ગભીરતાનું, કંઈકમા વિશેષ લયસ જ્ઞાનું, કંઈકમા કામાદિ પ્રત્યે અસ ગતાનું, અને કંઈકને આહારાદિ વિષે અધિક અધિક લુપ્થપણાનું વિશેષપણુ જોવામા આવે છે, એ આદિ લેદ દે એટલે કોધાદિ સ જ્ઞાના ન્યૂનાધિકપણુ આદિથી તેમ જ તે તે પ્રકૃતિઓ જન્મથી સહચારીપણુ રહી જોવામા આવે છે તેથી તેનું કારણ પૂર્વના સ સ્કારો જ સ ભવે છે

કદાપિ એમ કહીએ કે ગર્ભમાં વીર્ય-રેતના ગુણના યોગથી તે તે પ્રકારના ગુણો ઉત્પન્ન થાય છે, પણ તેમાં પૂર્વજન્મ કંઈ કારણભૂત નથી, એ કહેવું પણ યથાર્થ નથી જે માળાપો કામને વિષે વિશેષ પ્રીતિવાળા જોવામા આવે છે, તેનાં પુત્રો પરમ વીતરાગ જેવા બાળપણથી જ જોવામા આવે

આ વર્તમાન કાળમાં મોક્ષમાર્ગ ઘણો લોપ થઈ ગયો છે, જે મોક્ષમાર્ગ આત્માથીને વિચારવા માટે (ગુરુ-શિષ્યના સંવાદરૂપે) અને પ્રગટ કહીએ છીએ ૨

કોઈ ક્રિયાજડ થઈ રહ્યા, શુષ્કજ્ઞાનમાં કોઈ,

માને મારગ મોક્ષનો, કરુણા ભેદને ભેદ ૩

કોઈ ક્રિયાને જ વળગી રહ્યા છે, અને કોઈ શુષ્કજ્ઞાનને જ વળગી રહ્યા છે, એમ મોક્ષમાર્ગ માને છે, જે ભેદને દયા આવે છે ૩

બાહ્ય ક્રિયામાં રાચતા, અતર્લેહ ન કાઈ,

જ્ઞાનમાર્ગ નિષેધતા, તેહ ક્રિયાજડ આઈ ૪

બાહ્ય ક્રિયામાં જ માત્ર રાચી રહ્યા છે, અતર કંઈ ભેદાયું નથી, અને જ્ઞાનમાર્ગને નિષેધતા કરે છે, તે અહીં ક્રિયાજડ કહ્યા છે ૪

બધ મોક્ષ છે કલ્પના, બાળે વાણી માહી,

વર્તે મોહાવેશમાં, શુષ્કજ્ઞાની તે આહી ૫

બધ, મોક્ષ માત્ર કલ્પના છે, એવા નિશ્ચયવાક્ય માત્ર વાણીમાં બોલે છે, અને તથારૂપ દશા થઈ નથી, મોહના પ્રભાવમાં વર્તે છે, એ અહીં શુષ્કજ્ઞાની કહ્યા છે ૫

વૈરાગ્યાદિ સફળ તો, બે સહ આત્મજ્ઞાન,

તેમ જ આત્મજ્ઞાનની, પ્રાપ્તિભા નિદાન ૬

વૈરાગ્યત્યાગાદિ બે સાથે આત્મજ્ઞાન હોય તો સફળ છે, અર્થાત્ મોક્ષની પ્રાપ્તિના હેતુ છે, અને જ્યાં આત્મજ્ઞાન ન હોય ત્યાં પણ બે તે આત્મજ્ઞાનને અર્થે કરવામાં આવતા હોય, તો તે આત્મજ્ઞાનની પ્રાપ્તિના હેતુ છે ૬

વૈરાગ્ય, ત્યાગ, દયાદિ અતર ગ વૃત્તિવાળી ક્રિયા છે તે બે સાથે આત્મજ્ઞાન હોય તો સફળ છે અર્થાત્ ભવનું મૂળ છેદે છે, અથવા વૈરાગ્ય, ત્યાગ, દયાદિ આત્મજ્ઞાનની પ્રાપ્તિનાં કારણો છે એટલે જીવના પ્રથમ એ ગુણો આવ્યેથી સફળરૂપે ઉપદેશ તેમાં પરિણામ પામે છે ઉત્તરવળ અતર કરણ વિના સફળરૂપે ઉપદેશ પરિણમતો નથી, તેથી વૈરાગ્યાદિ આત્મજ્ઞાનની પ્રાપ્તિના સાધનો છે એમ કહ્યું.

અત્રે જે જીવો ક્રિયાજડ છે તેને એવો ઉપદેશ કર્યો કે કાયા જ માત્ર રોકવી તે કાઈ આત્મજ્ઞાનની પ્રાપ્તિના હેતુ નથી, વૈરાગ્યાદિ ગુણો આત્મજ્ઞાનની પ્રાપ્તિના હેતુ છે, માટે તમે તે ક્રિયાને અવગાહો, અને તે ક્રિયામાં પણ અટકીને રહેવું ઘટતું નથી, કેમકે આત્મજ્ઞાન વિના તે પણ ભવનું મૂળ છેદી શકતા નથી માટે આત્મજ્ઞાનની પ્રાપ્તિને અર્થે તે વૈરાગ્યાદિ ગુણોમાં વર્તો, અને કાયકલેશરૂપે પણ કષ્ટાયાદિનું જેમાં તથારૂપ કંઈ સ્વીકૃતિયથ તત્તુ નથી તેમાં તમે મોક્ષમાર્ગનો દુરાગ્રહ રાખો નહીં, એમ ક્રિયાજડને કહ્યું, અને જે શુષ્કજ્ઞાનીઓ ત્યાગવૈરાગ્યાદિ રહિત છે, માત્ર વાચાજ્ઞાની છે તેને એમ કહ્યું કે વૈરાગ્યાદિ સાધન છે તે આત્મજ્ઞાનની પ્રાપ્તિના કારણો છે, કારણ વિના કાયની ઉત્પત્તિ થતી નથી, તમે વૈરાગ્યાદિ પણ પામ્યા નથી, તો આત્મજ્ઞાન કયાથી પામ્યા હો તે કંઈક આત્મામાં વિચારો સ સાર પ્રત્યે બહુ ઉદાસીનતા, દેહની મૂર્છાનું અલ્પત્વ, ભોગમાં અનાસક્તિ, તથા માનાદિનું પાતળાપણ એ આદિ ગુણો વિના તો આત્મજ્ઞાન પરિણામ પામતું નથી, અને આત્મજ્ઞાન પામ્યે તો તે ગુણો અત્યંત દૃઢ થાય છે, કેમકે આત્મજ્ઞાનરૂપે મૂળ તેને પ્રાપ્ત થયું તેને બદલે તમે આત્મજ્ઞાન અમને છે એમ માનો છો અને આત્મામાં તો ભોગાદિ કામનાની અગ્નિ બળ્યા કરે છે, પૂર્ણ સત્કારાદિની કામના વારવાર સ્ફુરણમાન થાય છે, સહજ અશાતાએ બહુ આકુળ-વ્યાકુળતા થઈ જાય છે, તે કેમ લક્ષમાં આવતા નથી કે આ આત્મજ્ઞાનના લક્ષણો નહીં । 'માત્ર

વિક પદાર્થ છે, માટે તે પ્રત્યક્ષ 'નિત્ય' સમજાય છે ૬૪

જે જે દેહાદિ સ યોગો દેખાય છે તે તે અનુભવસ્વરૂપ એવા આત્માના દૃશ્ય છે, અર્થાત્ આત્મ તેને જુએ છે અને જાણે છે, એવા પદાર્થ છે તે બધા સ યોગોનો વિચાર કરી જુઓ તો કોઈ પણ સ યોગોથી અનુભવસ્વરૂપ એવા આત્મા ઉત્પન્ન થઈ શકવા યોગ્ય તમને જણાશે નહીં કોઈ પણ સ યોગો તમને જાણુતા નથી અને તમે તે સર્વ સ યોગોને જાણો છો એ જ તમારું તેથી જુદાંપણ અને અસ યોગીપણ એટલે તે સ યોગોથી ઉત્પન્ન નહીં થવાપણ સહજે સિદ્ધ થાય છે, અને અનુભવમા આવે છે તેથી એટલે કોઈ પણ સ યોગોથી જેની ઉત્પત્તિ થઈ શકતી નથી, કોઈ પણ સ યોગો જેની ઉત્પત્તિ માટે અનુભવમા આવી શકતા નથી, જે જે સ યોગો કદાપિ તેથી તે અનુભવ ન્યારો ને ન્યારો જ માત્ર તેને જાણનાર રૂપે જ રહે છે, તે અનુભવસ્વરૂપ આત્માને તમે નિત્ય અસ્પર્શ્ય એટલે તે સ યોગોના ભાવરૂપ સ્પર્શને પામ્યો નથી, એમ જાણો. (૬૪)

જડથી ચેતન ઊપજે, ચેતનથી જડ થાય,

એવો અનુભવ કોઈને, ક્યારે કદી ન થાય ૬૫

જડથી ચેતન ઊપજે, અને ચેતનથી જડ ઉત્પન્ન થાય એવો કોઈને ક્યારે કદીપણ અનુભવ થાય નહીં ૬૫

કોઈ સ યોગોથી નહિ, જેની ઉત્પત્તિ થાય,

નાશ ન તેનો કોઈમા, તેથી નિત્ય સદાય ૬૬

જેની ઉત્પત્તિ કોઈપણ સ યોગોથી થાય નહીં, તેનો નાશ પણ કોઈને વિષે થાય નહીં, માટે આત્મા ત્રિકાળ 'નિત્ય' છે ૬૬

કોઈ પણ સ યોગોથી જે ઉત્પન્ન ન થયું હોય અર્થાત્ પોતાના સ્વભાવથી કરીને જે પદાર્થ સિદ્ધ હોય, તેનો લય ખીળ કોઈપણ પદાર્થમા થાય નહીં, અને જો ખીળ પદાર્થમાં તેનો લય થતો હોય, તો તેમાથી તેની પ્રથમ ઉત્પત્તિ થવી જોઈતી હતી, નહીં તો તેમા તેની લયરૂપ એકચત્તા થાય નહીં માટે આત્મા અનુત્પન્ન અને અવિનાશી જાણીને નિત્ય છે એવી પ્રતીતિ કરવી યોગ્ય લાગશે (૬૬)

કોધાદિ તરતમ્યતા, સર્પાદિકની માય,

પૂર્વજન્મ સ સ્કાર તે, જીવ નિત્યતા ત્યાય ૬૭

કોધાદિ પ્રકૃતિઓનું વિશેષપણ સર્પ વગેરે પ્રાણીમા જન્મથી જ જોવામા આવે છે, વર્તમાન દેહે તો તે અભ્યાસ કર્યો નથી, જન્મની સાથે જ તે છે, એટલે એ પૂર્વજન્મનો જ સ સ્કાર છે, જે પૂર્વજન્મ જીવની નિત્યતા સિદ્ધ કરે છે ૬૭

સર્પમા જન્મથી કોધનું વિશેષપણ જોવામા આવે છે, પારેવાને વિષે જન્મથી જ નિર્દોષ પણ જોવામા આવે છે, માકડ આદિ જ તુઓને પકડતા તેને પકડવાથી દુઃખ થાય છે એવી લયસંગ પ્રથમથી તેના અનુભવમા રહી છે, તેથી તે નાશી જવાનું પ્રયત્ન કરે છે, કંઈક પ્રાણીમા જન્મથી પ્રીતિનું, કંઈકમા સમતાનું, કંઈકમા વિશેષ નિર્ભયતાનું, કંઈકમા ગભીરતાનું, કંઈકમા વિશેષ લયસંગતાનું, કંઈકમા કામાદિ પ્રત્યે અસંગતાનું, અને કંઈકને આહાગદિ વિષે અધિક અધિક હુમ્મપણાનું વિશેષપણ જોવામા આવે છે, એ આદિ લેદ્ર એટલે કોધાદિ સ જ્ઞાના ન્યૂનાધિક્યવા આદિથી તેમ જ તે તે પ્રકૃતિઓ જન્મથી સહચારીપણે રહી જોવામા આવે છે તેથી તેનું કાણુ પૂર્વજન્મ સ સ્કારો જ સ લેવે છે

કદાપિ એમ કહીએ કે ગર્ભમા વીર્ય-રેતના ગુણના યોગથી તે તે પ્રકારના ગુણો ઉત્પન્ન થાય છે, પણ તેમાં પૂર્વજન્મ કંઈ કાણુભૂત નથી, એ કહેવું પણ યથાર્થ નથી જે માખાપો કામને વિશેષ પ્રીતિવાળા જોવામા આવે છે, તેના પુત્રો ધરમ વીતરાગ જેવા બાળપણથી જ જોવામા આવે

તે પરમાર્થને પામે, અને નિજપદનો એટલે આત્મસ્વભાવનો લક્ષ લે અર્થાત્ ઘણાને ક્રિયાજડત્વ વર્તે છે તેનો હેતુ એ છે કે અસદ્ગુરુ કે જે આત્મજ્ઞાન અને આત્મજ્ઞાનના સાધનને જાણતા નથી તેનો તેણે આશ્રય કર્યો છે, જેથી તેને માત્ર ક્રિયાજડત્વનો એટલે કાયકલેશનો માર્ગ જાણે છે, તેમાં વળગાડે છે, અને કુળધર્મ દબ કરાવે છે, જેથી તેને સદ્ગુરુનો યોગ મેળવવાની આકાંક્ષા થતી નથી, અથવા તેવા યોગ મળ્યે પણ પક્ષની દૃઢ વાસના તેને સદુપદેશસન્નુપ થવા દેતી નથી, એટલે ક્રિયાજડત્વ ટળતુ નથી, અને પરમાર્થની પ્રાપ્તિ થતી નથી

અને જે શુષ્કજ્ઞાની છે તેણે પણ સદ્ગુરુના ચરણ સેવ્યા નથી, માત્ર પોતાની મતિકલ્પનાથી સ્વચ્છ દૃષ્ટિ અધ્યાત્મગ્રંથો વાંચ્યા છે, અથવા શુષ્કજ્ઞાની સમીપથી તેવા ગ્રંથો કે વચનો સાલગી લઈને પોતાને વિષે જ્ઞાનીપણુ માન્યું છે, અને જ્ઞાની ગણાવાના પદનું એક પ્રકારનું માન છે તેમાં તેને મીઠાશ રહી છે, અને એ તેનો પક્ષ થયો છે, અથવા કોઈ એક કારણવિશેષથી શાસ્ત્રોમા દયા, દાન, અને હિંસા, પૂજનું સમાનપણુ કહ્યું છે તેવા વચનોને તેનો પરમાર્થ સમજ્યા વિના હાથમા લઈને માત્ર પોતાને જ્ઞાની મનાવા અર્થે, અને પામર જીવના તિરસ્કારના અર્થે તે વચનોનો ઉપયોગ કરે છે, પણ તેવા વચનો કયે લક્ષે સમજવાથી પરમાર્થ થાય છે તે જાણતો નથી વળી જેમ દયાદાના-દિકનું શાસ્ત્રોમા નિષ્કળપણુ કહ્યું છે તેમ, નવપૂર્વ સુધી લખ્યા છતાં તે પણ અફળ ગયું એમ જ્ઞાનનું પણ નિષ્કળપણુ કહ્યું છે, તો તે શુષ્કજ્ઞાનનો જ નિષેધ છે એમ છતાં તેનો લક્ષ તેને થતો નથી, કેમકે જ્ઞાની બનવાના માને તેનો આત્મા મૂઢતાને પામ્યો છે, તેથી તેને વિચારનો અવકાશ રહ્યો નથી. એમ ક્રિયાજડ અથવા શુષ્કજ્ઞાની તે બંને ભૂદ્યા છે, અને તે પરમાર્થ પામવાની વાછા રાખે છે, અથવા પરમાર્થ પામ્યા છીએ એમ કહે છે, તે માત્ર તેમનો દુરાગ્રહ તે પ્રત્યક્ષ દેખાય છે જો સદ્ગુરુના ચરણ સેવ્યા હોત, તો એવા દુરાગ્રહમાં પડી જવાનો વખત ન આવત, અને આત્મસાધનમા જીવ દોરાત, અને તથાગ્રંથ સાધનથી પરમાર્થને પામત, અને નિજપદનો લક્ષ લેત, અર્થાત્ તેની વૃત્તિ આત્મસન્નુપ થાત

વળી ઠામ ઠામ એકાકીપણે વિચરવાનો નિષેધ કર્યો છે, અને સદ્ગુરુની સેવામા વિચરવાનો જ ઉપદેશ કર્યો છે, તેથી પણ એમ સમજાય છે કે જીવને હિતકારી અને મુખ્ય માર્ગ તે જ છે, અને અસદ્ગુરુથી પણ કદ્યાણુ થાય એમ કહેવું તે તો તીર્થ કરાહિની, જ્ઞાનીની આસાતના કરવા સમાન છે, કેમકે તેમાં અને અસદ્ગુરુમા કઈ ભેદ ન પડ્યો, જન્માધ, અને અત્યંત શુદ્ધ નિર્મળ ચક્ષુ-વાળાનું કઈ ન્યૂનાધિકપણુ કંઈ જ નહીં વળી કોઈ 'શ્રી ઠાણાગસૂત્ર'ની ચોભ ગી? ગ્રહણ કરીને એમ કહે કે 'અલબ્યના તાર્યા પણ તરે,' તો તે વચન પણ વહતોવ્યાધાત જેવું છે, એક તો મૂળમા 'ઠાણાગ'માં તે પ્રમાણે પાઠ જ નથી, જે પાઠ છે તે આ પ્રમાણે છે -૨. . તેનો શબ્દાર્થ આ પ્રમાણે છે -૨ તેનો વિશેષાર્થ ટીકાકારે આ પ્રમાણે કર્યો છે -૨. જેમાં કોઈ સ્થળે અલબ્યના તાર્યા તરે એવું કહ્યું નથી, અને કોઈ એક ટબામા કોઈએ એવું વચન લખ્યું છે તે તેની સમજનું અયથાર્થપણુ સમજાય છે

કદાપિ એમ કોઈ કહે કે અલબ્ય કહે છે તે યથાર્થ નથી, એમ ભાસવાથી યથાર્થ શું છે, તેનો લક્ષ થવાથી સ્વવિચારને પામીને તાર્યા એમ અર્થ કરીએ તો તે એક પ્રકારે સ લવિત થાય છે, પણ તેથી અલબ્યના તાર્યા તાર્યા એમ કહી શકાતુ નથી એમ વિચારી જે માર્ગેથી અનંત જીવ તર્યા છે, અને તરશે તે માર્ગને અવગાહવો અને સ્વકલ્પિત અર્થનો માનાહિની બળવણી છોડી દઈ ત્યાગ કરવો એ જ શ્રેય છે જો અલબ્યથી તરાય છે એમ તમે કહો, તો તો અવશ્ય નિશ્ચય થાય છ કે

૧ જુઓ આક ૫૪૨

૨ મૂળ પાઠ મૂકવા ધારેલો પણ મુકાયો લાગતો નથી

સ્થિતિમા રહે, તેમ ચેતનનો અવસ્થાંતરૂપ નાશ તારે કહેવો હોય તો તે શી સ્થિતિમાં રહે અથવા ઘટના પરમાણુઓ જેમ પરમાણુસમૂહમાં ભળ્યા તેમ ચેતન કર્ત્તવ્યસ્તુમાં ભળવા યોગ્ય છે તે તપાસ, અર્થાત્ એ પ્રકારે તું અનુભવ કરી જોઈશ તો કોઈમાં નહીં ભળી શકવા યોગ્ય, અથવા પરસ્વરૂપે અવસ્થાતર નહીં પામવા યોગ્ય એવું ચેતન એટલે આત્મા તને ભાસ્યમાન થશે ૭૦

શા પ — શિષ્ય કૃતાર

[આત્મા કર્મનો કર્તા નથી, એમ શિષ્ય કહે છે -]

કર્તા જીવ ન કર્મનો, કર્મ જ કર્તા કર્મ,

અથવા સહજ સ્વભાવ કા, કર્મ જીવનો ધર્મ ૭૧

જીવ કર્મનો કર્તા નથી, કર્મના કર્તા કર્મ છે અથવા અનાયાસે તે થયા કરે છે એમ નહીં, ને જીવ જ તેનો કર્તા છે એમ કહે તો પછી તે જીવનો ધર્મ જ છે, અર્થાત્ ધર્મ હોવાથી ક્યારેય નિવૃત્ત ન થાય ૭૧

આત્મા સદા અસંગ ને, કંઈ પ્રકૃતિ બધ,

અથવા ઈશ્વર પ્રેરણા, તેથી જીવ અબધ ૭૨

અથવા એમ નહીં, તો આત્મા સદા અસંગ છે, અને સત્ત્વાદિ ગુણવાળી પ્રકૃતિ કર્મનો બુધ કરે છે, તેમ નહીં, તો જીવને કર્મ કરવાની પ્રેરણા ઈશ્વર કરે છે, તેથી ઈશ્વરેચ્છારૂપ હોવાથી જીવ તે કર્મથી 'અબધ' છે ૭૨

માટે મોક્ષ ઉપાયનો, કોઈ ન હેતુ જણાય,

કર્મતણુ કર્તાપણુ, કા નહિ, કા નહિ બધ ૭૩

માટે જીવ કોઈ રીતે કર્મનો કર્તા થઈ શકતો નથી, અને મોક્ષનો ઉપાય કરવાનો કોઈ જણાતો નથી, કા જીવને કર્મનું કર્તાપણું નથી અને જો કર્તાપણુ હોય તો કોઈ રીતે તે સ્વભાવ મટવા યોગ્ય નથી ૭૩

સમાધાન—સદ્ગુરુ ઉચ્ચ

[કર્મનું કર્તાપણુ આત્માને જે પ્રકારે છે તે પ્રકારે સદ્ગુરુ સમાધાન કરે છે—]

હોય ન ચેતન પ્રેરણા, કોણુ અહં તો કર્મ ?

જડસ્વભાવ નહિ પ્રેરણા, જુઓ વિચારી ધર્મ ? ૭૪

ચેતન એટલે આત્માની પ્રેરણારૂપ પ્રવૃત્તિ ન હોય, તો કર્મને કોણુ અહંણુ કરે ? સ્વભાવ પ્રેરણા નથી જડ અને ચેતન જોયના ધર્મ વિચારી જુઓ ૭૪

જો ચેતનની પ્રેરણા ન હોય, તો કર્મ કોણુ અહંણુ કરે ? પ્રેરણાપણુ અહંણુ કગવવારૂપ અ જડનો છે જ નહીં, અને એમ હોય તો ઘટ, પટાદિ પણુ કોષાદિ ભાવમા પગ્નિભવા જોઈએ કર્મના અહંણુકર્તા હોવા જોઈએ, પણ તેવો અનુભવ તો કોઈને ક્યારે પણુ થતો નથી, એથી એટલે જીવ કર્મ અહંણુ કરે છે, એમ સિદ્ધ થાય છે, અને તે માટે કર્મનો કર્તા કહીએ છીએ એ એમ જીવ કર્મનો કર્તા છે

‘ કર્મના કર્તા કર્મ કહેવાય કે કેમ ? ’ તેનું પણુ સમાધાન આથી થશે કે જડ કર્મમા પ્રેરૂપ ધર્મ નહીં હોવાથી તે તે રીતે અહંણુ કગવાને અસમર્થ છે, અને કર્મનું કગવાપણું જીવને કેમકે તેને વિષે પ્રેરણાશક્તિ છે (૭૪)

તે પરમાર્થને પામે, અને નિજપદનો એટલે આત્મસ્વભાવનો લક્ષ લે 'અર્થાત્ ઘણાને ક્રિયાજડત્વ વર્તે છે તેનો હેતુ એ છે કે અસંશુરુ કે જે આત્મજ્ઞાન અને આત્મજ્ઞાનના સાધનને બાણતા નથી તેનો તેણે આશ્રય કર્યો છે, જેથી તેને માત્ર ક્રિયાજડત્વનો એટલે કાયકલેશનો માર્ગ બાણ છે, તેમા વળગાડે છે, અને કુળધર્મ દૃઢ કરાવે છે, જેથી તેને સંશુરુનો યોગ મેળવવાની આકાંક્ષા થતી નથી, અથવા તેવા યોગ મળ્યે પણ પક્ષની દૃઢ વાસના તેને સંકુપદેશસન્મુખ થવા દેતી નથી, એટલે ક્રિયા જડત્વ ટળતુ નથી, અને પરમાર્થની પ્રાપ્તિ થતી નથી

અને જે શુષ્કજ્ઞાની છે તેણે પણ સંશુરુના ચરણ સેવ્યા નથી, માત્ર પોતાની મતિકલ્પનાથી સ્વચ્છ દૃષ્ટિ અર્થાત્મક થો વાચ્યા છે, અથવા શુષ્કજ્ઞાની સમીપથી તેવા ગ્રંથો કે વચનો સાલળી લઈને પોતાને વિષે જ્ઞાનીપણ માન્યું છે, અને જ્ઞાની ગણાવાના પદનું એક પ્રકારનું માન છે તેમાં તેને મીઠાશ રહી છે, અને એ તેનો પક્ષ થયો છે, અથવા કોઈ એક કારણવિશેષથી શાસ્ત્રોમા દયા, હાન, અને હિંસા, પૂજનું સમાનપણ કહ્યું છે તેવા વચનોને તેનો પરમાર્થ સમજ્યા વિના હાથમા લઈને માત્ર પોતાને જ્ઞાની મનાવા અર્થે, અને પામર જીવના તિરસ્કારના અર્થે તે વચનોનો ઉપયોગ કરે છે, પણ તેવા વચનો કયે લક્ષે સમજવાથી પરમાર્થ થાય છે તે બાણતો નથી વળી જેમ દયાહાન-હિંકનું શાસ્ત્રોમાં નિષ્કળપણ કહ્યું છે તેમ, નવપૂર્વ સુધી લણ્યા છતાં તે પણ અદ્વિજ ગચું એમ જ્ઞાનનું પણ નિષ્કળપણ કહ્યું છે, તો તે શુષ્કજ્ઞાનનો જ નિષેધ છે એમ છતાં તેનો લક્ષ તેને થતો નથી, કેમકે જ્ઞાની બનવાના માને તેનો આત્મા મૂઢતાને પામ્યો છે, તેથી તેને વિચારનો અવકાશ રહ્યો નથી. એમ ક્રિયાજડ અથવા શુષ્કજ્ઞાની તે બન્ને ભૂલ્યા છે, અને તે પરમાર્થ પામવાની વાછા રાખે છે, અથવા પરમાર્થ પામ્યા છીએ એમ કહે છે, તે માત્ર તેમનો દુરાગ્રહ તે પ્રત્યક્ષ દેખાય છે બે સંશુરુના ચરણ સેવ્યા હોત, તો એવા દુરાગ્રહમા પડી જવાનો વખત ન આવત, અને આત્મસાધનમા જીવ દોરાત, અને તથાગ્રપ સાધનથી પરમાર્થને પામત, અને નિજપદનો લક્ષ લેત, અર્થાત્ તેની વૃત્તિ આત્મસન્મુખ થાત

વળી ઠામ ઠામ એકાદીપણે વિચરવાનો નિષેધ કર્યો છે, અને સંશુરુની સેવામાં વિચરવાનો જ ઉપદેશ કર્યો છે, તેથી પણ એમ સમજાય છે કે જીવને હિંતકારી અને મુગ્ધ માર્ગ તે જ છે, અને અસંશુરુથી પણ કલ્યાણ થાય એમ કહેવું તે તો તીર્થ કરાહિની, જ્ઞાનીની આસાતનો કરવા સમાન છે, કેમકે તેમાં અને અસંશુરુમાં કંઈ ભેદ ન પડ્યો, જન્માધ, અને અત્યંત શુદ્ધ નિર્મળ ચક્ષુ-વાળાનું કંઈ ન્યૂનાધિકપણ હતું જ નહીં વળી કોઈ 'શ્રી ઠાણાગસુત્ર'ની ચોલ ગી' ગ્રંથ કહીને એમ કહે કે 'અભવ્યના તાર્યા પણ તરે,' તો તે વચન પણ વદતોવ્યાધાત જેવું છે, એક તો મૂળમા 'ઠાણાગ'માં તે પ્રમાણે પાઠ જ નથી, જે પાઠ છે તે આ પ્રમાણે છે - ૨ .. તેનો શબ્દાર્થ આ પ્રમાણે છે - ૨ તેનો વિશેષાર્થ ટીકાકારે આ પ્રમાણે કર્યો છે - ૨ ... જેમા કોઈ સ્થળે અભવ્યના તાર્યા તરે એવું કહ્યું નથી, અને કોઈ એક ટળામા કોઈએ એવું વચન લખ્યું છે તે તેની સમજનું અયથાર્થપણ સમજાય છે

કદાપિ એમ કોઈ કહે કે અભવ્ય કહે છે તે યથાર્થ નથી, એમ ભાસવાથી યથાર્થ શું છે, તેનો લક્ષ થવાથી સ્વવિચારને પામીને તાર્યા એમ અર્થ કરીએ તો તે એક પ્રકારે સંભવિત થાય છે, પણ તેથી અભવ્યના તાર્યા તાર્યા એમ કહી શકાતુ નથી એમ વિચારી જે માર્ગેથી અનંત જીવ તાર્યા છે, અને તરશે તે માર્ગને અવગાહવો અને સ્વકલ્પિત અર્થનો માનાહિની બાળવણી છોડી દઈ ત્યાગ કરવો એ જ ક્ષેય છે બે અભવ્યથી તરાય છે એમ તમે કહો, તો તો અવશ્ય નિશ્ચય થાય છે કે

૧ ભુજો આક ૫૪૨

૨ મૂળ પાઠ મૂકવા ધારેલો પણ મુકાયો લાગતો નથી

નિષેધી દેખાડ્યું છે પ્રકૃતિ નહીં, તો અત કરણાદિ કર્મ અહુણ કરે તેથી આત્મામાં કર્તાપણુ વળે છે, એમ કહીએ તો તે પણ એકાંતે સિદ્ધ નથી અત.કરણાદિ પણ ચેતનની પ્રેરણા વિના અત કરણાદિરૂપે પ્રથમ ઠરે જ કયાંથી? ચેતન જે કર્મવળગણુનું, મનન કરવા, અવલગન લે છે, તે અત કરણુ છે જો ચેતન મનન કરે નહીં, તો કઈ તે વળગણુમાં મનન કરવાનો ધર્મ નથી, તે તો માત્ર જડ છે ચેતનની પ્રેરણાથી ચેતન તેને અવલગીને કઈ અહુણ કરે છે તેથી તેના વિષે કર્તાપણુ આરોપાય છે, પણ મુખ્યપણુ તે ચેતન કર્મનો કર્તા છે

આ સ્થળે તમે વેદાતાદિ દૃષ્ટિએ વિચારશો તો અમારા આ વાક્યો તમને બ્રાતિગત પુરુષના કહેલાં લાગશે પણ હવે જે પ્રકાર કહ્યો છે તે સમજવાથી તમને તે વાક્યની યથાતથ્યતા લાગશે, અને બ્રાતિગતપણુ ભાસ્યમાન નહીં થાય

જો કોઈ પણ પ્રકારે આત્માનું કર્મનું કર્તૃત્વપણુ ન હોય, તો કોઈ પણ પ્રકારે તેનું ભોકતૃત્વ પણુ પણુ ન ઠરે, અને જ્યારે એમ જ હોય તો પછી તેના કોઈ પણ પ્રકારના હુ ખોનો સ ભવ પણુ ન જ થાય જ્યારે કોઈ પણ પ્રકારના હુ.ખોનો સ ભવ આત્માને ન જ થતો હોય તો પછી વેદાતાદિ શાસ્ત્રો સર્વ હુ ખથી ક્ષય થવાનો જે માર્ગ ઉપદેશે છે તે શા માટે ઉપદેશે છે? 'જ્યાં સુધી આત્મજ્ઞાન થાય નહીં, ત્યાં સુધી હુ ખની આત્મતિક નિવૃત્તિ થાય નહીં,' એમ વેદાતાદિ કહે છે, તે જ હુ ખ ન જ હોય તો તેની નિવૃત્તિનો ઉપાય શા માટે કહેવો જોઈએ? અને કર્તૃત્વપણુ ન હોય, તો હુ ખનું ભોકતૃત્વપણુ કયાંથી હોય? એમ વિચાર કરવાથી કર્મનું કર્તૃત્વ ઠરે છે

હવે અંતે એક પ્રશ્ન થવા યોગ્ય છે અને તમે પણુ તે પ્રશ્ન કર્યું છે કે 'જો કર્મનું કર્તાપણુ આત્માને માનીએ, તો તો આત્માનો તે ધર્મ ઠરે, અને જે જેનો ધર્મ હોય તે ક્યારે પણુ ઉપદેશ થવા યોગ્ય નથી, અર્થાત્ તેનાથી કેવળ ભિન્ન પડી શકવા યોગ્ય નથી, જેમ અગ્નિની ઉષ્ણતા અથવા પ્રકાશ તેમ.' એમ જ જો કર્મનું કર્તાપણુ આત્માનો ધર્મ ઠરે, તો તે નાશ પામે નહીં

ઉત્તર.—સર્વ પ્રમાણાંશના સ્વીકાર્યા વિના એમ ઠરે, પણુ વિચારવાન હોય તે કોઈ એક પ્રમાણાંશ સ્વીકારીને બીજા પ્રમાણાંશનો નાશ ન કરે 'તે જીવને કર્મનું કર્તાપણુ ન હોય' અથવા હોય તો તે પ્રતીત થવા યોગ્ય નથી' એ આદિ પ્રશ્ન કર્યાના ઉત્તરમાં જીવનું કર્મનું કર્તૃત્વ જણાવ્યું છે કર્મનું કર્તૃત્વ હોય તો તે ટળે જ નહીં, એમ કોઈ સિદ્ધાંત સમજવો યોગ્ય નથી, કેમકે જે જે કોઈ પણુ વસ્તુ અહુણ કરી હોય તે છોડી શકાય એટલે ત્યાગી શકાય, કેમકે અહુણ કરેલી વસ્તુથી અકબળ કરનારી વસ્તુનું કેવળ એકત્વ કેમ થાય? તેથી જીવે અહુણ કરેલાં એવા જે દ્રવ્યકર્મ તેના જીવ ત્યાગ કરે તો થઈ શકવા યોગ્ય છે, કેમકે તે તેને સહકારી સ્વભાવે છે, સહજ સ્વભાવે નથી, અને તે કર્મને મે તમને અનાદિ ભ્રમ કહ્યો છે, અર્થાત્ તે કર્મનું કર્તાપણુ અજ્ઞાનથી પ્રતિપાદન કર્યું છે, તેથી પણુ તે નિવૃત્ત થવા યોગ્ય છે, એમ સાથે સમજવું ઘટે છે જે જે ભ્રમ હોય છે, તે તે વસ્તુની ઊદ્ગી સ્થિતિની માન્યતારૂપ હોય છે, અને તેથી તે ટળવા યોગ્ય છે, જેમ મૃગજળમાંથી જળશુદ્ધિ કહેવાનો હેતુ એ છે કે, અજ્ઞાને કરીને પણુ જો આત્માને કર્તાપણુ ન હોય, તો તો કશું ઉપદેશાદિ ધ્રુવરૂપ વિચાર, જ્ઞાન આદિ સમજવાનો હેતુ ગટેતો નથી હવે અહીં આગળ જીવનું પરમાર્થ જે કર્તાપણુ છે તે કહીએ છીએ. (૭૭)

ચેતન જો નિજ જ્ઞાનમાં, કર્તા આપ સ્વભાવ,
વર્તે નહિ નિજ જ્ઞાનમાં, કર્તા કર્મ-પ્રભાવ ૭૮

આત્મા જો પોતાના શુદ્ધ ચૈતન્યાદિ સ્વભાવમાં વર્તે તો તે પોતાના તે જ સ્વભાવનો કર્તા છે અર્થાત્ તે જ સ્વરૂપમાં પરિણમિત છે, અને તે શુદ્ધ ચૈતન્યાદિ સ્વભાવના જ્ઞાનમાં વર્તે તો ન હે જ ત્યારે કર્મભાવનો કર્તા છે ૭૮

કહ્યાણુ થાય છે એમ અમે કહ્યું છે પણ તે વાત યથાર્થ નથી, અથવા સફ્શુરુની આજ્ઞાનું જીવને કંઈ કારણ નથી એમ કહેવાને માટે તેમ જ જીવો પોતાના વિચારથી સ્વયંબોધ પામ્યા છે એમ કહ્યું છે તે પણ વર્તમાન દેહે પોતાના વિચારથી અથવા બોધથી બૂઝ્યા કહ્યા છે, પણ પૂર્વે તે વિચાર અથવા બોધ તેણે સન્સુખ કર્યો છે તેથી વર્તમાનમા તે સ્ફુરાયમાન થવાનો સ ભવ છે તીર્થ કરાદિ ‘સ્વયંબુદ્ધ’ કહ્યા છે તે પણ પૂર્વે ત્રીજે ભવે સફ્શુરુથી નિશ્ચય સમકિત પામ્યા છે એમ કહ્યું છે એટલે તે સ્વયંબુદ્ધપણુ કહ્યું છે તે વર્તમાન દેહની અપેક્ષાએ કહ્યું છે, અને તે સફ્શુરુપદના નિષેધને અર્થ કહ્યું નથી.

અને જો સફ્શુરુપદનો નિષેધ કરે તો તે ‘સદ્દેવ, સફ્શુરુ અને સદ્દર્મની પ્રતીતિ વિના સમકિત કહ્યું નથી,’ તે કહેવા માત્ર જ થયું

અથવા જે શાસ્ત્રનું તમે પ્રમાણુ લો છો તે શાસ્ત્ર સફ્શુરુ એવા જિનના કહેવા છે તેથી પ્રમાણિક માનવા યોગ્ય છે કે કોઈ અસફ્શુરુના કહેલા છે તેથી પ્રમાણિક માનવા યોગ્ય છે ? જો અસફ્શુરુના શાસ્ત્રો પણ પ્રમાણિક માનવામા બાધ ન હોય, તો તો અજ્ઞાન અને રાગદ્વેષ આરાધવાથી પણ મોક્ષ થાય એમ કહેવામા બાધ નથી, તે વિચારવા યોગ્ય છે

‘આચારાગસૂત્ર’મા (પ્રથમ શ્રુતસ્કંધ, પ્રથમાધ્યયનના પ્રથમ ઉદ્દેશે, પ્રથમ વાક્ય) કહ્યું છે કે ‘આ જીવ પૂર્વથી આબ્યો છે ? પશ્ચિમથી આબ્યો છે ? ઉત્તરથી આબ્યો છે ? દક્ષિણથી આબ્યો છે ? અથવા જીવેથી ? નીચેથી કે કોઈ અનેરી દિશાથી આબ્યો છે ? એમ જે બાણુતો નથી તે મિથ્યાદષ્ટિ છે, જે બાણુ તે સમ્યક્દષ્ટિ છે તે બાણુવાના ત્રણ કારણો આ પ્રમાણુ - (૧) તીર્થકરના ઉપદેશથી, (૨) સફ્શુરુના ઉપદેશથી, અને (૩) જાતિસ્મૃતિજ્ઞાનથી

અત્રે જાતિસ્મૃતિ જ્ઞાન કહ્યું છે પણ પૂર્વના ઉપદેશની સ ધિ છે એટલે પૂર્વે તેને બોધ થવામાં સફ્શુરુનો અસ ભવ ધારવો ઘટતો નથી વળી ઠામ ઠામ જિનાગમમા એમ કહ્યું છે કે .—

‘ગુરુણો હ્રદાણુવત્તગા’ ગુરુની આજ્ઞાએ પ્રવર્તવું .

ગુરુની આજ્ઞાએ આલતા અન તા જીવો સીઝ્યા, સીઝે છે અને સીઝશે તેમ કોઈ જીવ પોતાના વિચારથી બોધ પામ્યા, તેમા પ્રાયે પૂર્વે સફ્શુરુઉપદેશનું કારણ હોય છે પણ કદાપિ જ્યાં તેમ ન હોય ત્યાં પણ તે સફ્શુરુનો નિત્યકામી રહ્યો થકો સદ્વિચારમા પ્રેરાતો પ્રેરાતો સ્વવિચારથી આત્મજ્ઞાન પામ્યો એમ કહેવા યોગ્ય છે, અથવા તેને કંઈ સફ્શુરુની ઉપેક્ષા નથી અને જ્યાં સફ્શુરુની ઉપેક્ષા વર્તે ત્યાં માનનો સ ભવ થાય છે, અને જ્યાં સફ્શુરુ પ્રત્યે માન હોય ત્યાં કહ્યાણુ થવું કહ્યું, કે તેને સદ્વિચાર પ્રેરવાનો આત્મશુષ્ક કહ્યો

તથારૂપ માન આત્મશુષ્કનું અવશ્ય ઘાતક છે બાહ્યબળજીમા અનેક શુણ્સમૂહ વિદ્યમાન છતાં નાના અઠ્ઠાણુ ભાઈને વ દન કરવામા પોતાનું લઘુપણુ થશે, માટે અત્રે જ ધ્યાનમા રોકાવું યોગ્ય છે એમ રાખી એક વર્ષ સુધી નિગહારપણુ અનેક શુણ્સમુદાયે આત્મધ્યાનમા રહ્યા, તોપણુ આત્મજ્ઞાન થયું નહીં બાકી બીજી બધી રીતની યોગ્યતા છતાં એક જો માનના કારણથી તે જ્ઞાન અટક્યું હતું જ્યારે શ્રી ઋષભદેવે પ્રેરેલી એવી પ્રાક્ષી અને સુદરી સતીએ તેને તે દોષ નિવેદન કર્યો અને તે દોષનું ભાન તેને થયું તથા તે દોષની ઉપેક્ષા કરી અસારત્વ બહુયું ત્યારે કેવળજ્ઞાન થયું તે માન જ અત્રે ચાર ધનધાતી કર્મનું મૂળ થઈવર્ત્યું હતું વળી બાર બાર મહિના સુધી નિરાહારપણુ, એક લક્ષે, એક આસને, આત્મવિચારમા રહેનાર એવા પુરુષને એટલા માને તેવી બારે મહિનાની દશા સફળ થવા ન હીધો, અર્થાત્ તે દશાથી માન ન સમજાયુ અને જ્યારે સફ્શુરુ એવા શ્રી ઋષભદેવે તે માન

કર્મોત્તુ ક્ષણ પામવા માટે ઈશ્વરાશ્રય ગ્રહણ કરે, તેમ જ બધામાં ગણાય એ યથાર્થ વાત દેખાતી નથી એવી વિષમતા કેમ સંભવિત થાય ?

વળી જીવ કરતા ઈશ્વરનું સામર્થ્ય વિશેષ માનીએ તોપણ વિરોધ આવે છે ઈશ્વર શુદ્ધ ચૈતન્ય સ્વરૂપ ગણીએ તો શુદ્ધ ચૈતન્ય એવા મુક્ત જીવમા અને તેમા ભેદ પડવો ન જોઈએ, અને ઈશ્વરથી કર્મનાં ક્ષણ આપવાદિ કાર્ય ન થવા જોઈએ, અથવા મુક્ત જીવથી પણ તે કાર્ય થવું જોઈએ, અને ઈશ્વરને જો અશુદ્ધ ચૈતન્યસ્વરૂપ ગણીએ તો તો સારી જીવો જેવી તેની સ્થિતિ ઠરે, ત્યાં પછી સર્વસાદિ શુભનો સંભવ કયાંથી થાય ? અથવા દેહધારી સર્વજ્ઞની પેઠે તેને ‘દેહધારી સર્વજ્ઞ ઈશ્વર’ માનીએ તોપણ સર્વ કર્મક્ષણદાતૃત્વરૂપ ‘વિશેષ સ્વભાવ’ ઈશ્વરમાં કયા શુભને લીધે માનવા યોગ્ય થાય ? અને દેહ તો નાશ પામવા યોગ્ય છે, તેથી ઈશ્વરનો પણ દેહ નાશ પામે, અને તે મુક્ત થયે કર્મક્ષણદાતૃત્વ ન રહે, એ આદિ અનેક પ્રકારથી ઈશ્વરને કર્મક્ષણદાતૃત્વ કહેતા દોષ આવે છે, અને ઈશ્વરને તેવે સ્વરૂપે માનતા તેનું ઈશ્વરપણું ઉત્થાપવા સમાન થાય છે (૮૦)

ઈશ્વર સિદ્ધ થયા વિના, જગત નિયમ નહિ હોય,

પછી શુભાશુભ કર્મના, લોગ્યસ્થાન નહિ કોય ૮૧

તેવો ક્ષણદાતા ઈશ્વર સિદ્ધ થતો નથી એટલે જગતનો નિયમ પણ કોઈ રહે નહીં, અને શુભાશુભ કર્મ લોગવવાના કોઈ સ્થાનક પણ ઠરે નહીં, એટલે જીવને કર્મોત્તુ લોકતૃત્વ કયાં રહ્યું ? ૮૧

સમાધાન — સદ્ગુણ હવાય

[જીવને પોતાના કરેલા કર્મોનું લોકતાપણ છે, એમ સદ્ગુણ સમાધાન કરે છે —]

ભાવકર્મ નિજ કલ્પના, માટે ચેતનરૂપ,

જીવવીર્યની સ્ફુરણા ગ્રહણ કરે જડધૂપ ૮૨

‘ભાવકર્મ’ જીવને પોતાની પ્રાપ્તિ છે, માટે ચેતનરૂપ છે, અને તે પ્રાપ્તિને અનુયાયી થઈ જીવવીર્ય સ્ફુરાયમાન થાય છે, તેથી જડ એવા દ્રવ્યકર્મની વર્ગણા તે ગ્રહણ કરે છે ૮૨

કર્મ જડ છે તો તે શું સમજે કે આ જીવને આ રીતે મારે ક્ષણ આપવું, અથવા તે સ્વરૂપે પરિણમવું ? માટે જીવ કર્મના લોકતા થવો સંભવતો નથી, એ આશંકાનું સમાધાન નીચેથી થયે.

જીવ પોતાના સ્વરૂપના અજ્ઞાનથી કર્મનો કર્તા છે તે અજ્ઞાન તે ચેતનરૂપ છે, અર્થાત્ જીવની પોતાની કલ્પના છે, અને તે કલ્પનાને અનુસરીને તેના વીર્યસ્વભાવની સ્ફૂર્તિ થાય છે, અથવા તેનું સામર્થ્ય તદનુયાયીપણે પરિણમે છે, અને તેથી જડની ધૂપ એટલે દ્રવ્યકર્મરૂપ પુદ્ગલની વર્ગણાને તે ગ્રહણ કરે છે (૮૨)

ઝેર સુધા સમજે નહીં, જીવ ખાય ક્ષણ થાય,

એમ શુભાશુભ કર્મોત્તુ, લોકતાપણ જણાય ૮૩

ઝેર અને અમૃત પોતે બાણતા નથી કે અમારે આ જીવને ક્ષણ આપવું છે, તોપણ જે જીવ ખાય છે, તેને તે ક્ષણ થાય છે, એમ શુભાશુભ કર્મ, આ જીવને આ ક્ષણ આપવું છે એમ બાણતા નથી, તોપણ ગ્રહણ કરનાર જીવ, ઝેર અમૃતના પચ્છિમામની રીતે ક્ષણ પામે છે ૮૩

ઝેર અને અમૃત પોને એમ સમજતા નથી કે અમને ખાનાગને મૃત્યુ, દીર્ઘાયુતા થાય છે, સ્વભાવે તેને ગ્રહણ કરનાર પ્રત્યે જેમ તેનું પચ્છિમવુ થાય છે, તેમ જીવમા શુભાશુભ કર્મ પત્ત પરિણમે છે, અને ક્ષણ સન્નિપ્ત થાય છે, એમ જીવને કર્મોત્તુ લોકતાપણ સમજાય છે (૮૩)

એક રાક ને એક નૃપ, એ આદિ જે ભેદ,

કારણ વિના ન કાર્ય તે, તે જ શુભાશુભ વેદ ૮૪

સ્વરૂપસ્થિતિ થાય છે, પૂર્વગ્રેરિત પ્રમાદના ઉદયથી માત્ર કંઈક પ્રમાદદશા આવી જાય છે પણ તે આત્મજ્ઞાનને રોધક નથી, આરિત્રને રોધક છે

આશ કા - અને તો સ્વરૂપસ્થિતિ એવું પદ વાપર્યું છે, અને સ્વરૂપસ્થિતિ પદ તો તેરમે ગુણ-સ્થાનકે જ સ ભવે છે

સમાધાન - સ્વરૂપસ્થિતિની પરાકાષ્ટા તો ચૌદમા ગુણસ્થાનકને છેડે થાય છે, કેમકે નામ ગોત્રાદિ ચાર કર્મનો નાશ ત્યા થાય છે, તે પહેલા કેવળીને ચાર કર્મનો સંગ છે, તેથી સ પૂર્ણ સ્વરૂપસ્થિતિ તો તેરમે ગુણસ્થાનકે પણ ન કહેવાય

આશ કા - ત્યાં નામાદિ કર્મથી કરીને અવ્યાભાધ સ્વરૂપસ્થિતિની ના કહે તો તે ઠીક છે, પણ કેવળજ્ઞાનરૂપ સ્વરૂપસ્થિતિ છે, તેથી સ્વરૂપસ્થિતિ કહેવામા દોષ નથી, અને અત્રે તો તેમ નથી, માટે સ્વરૂપસ્થિતિપણ કેમ કહેવાય ?

સમાધાન - કેવળજ્ઞાનને વિષે સ્વરૂપસ્થિતિનું તારતમ્ય વિશેષ છે, અને ચોથે, પાચમે, છઠ્ઠે, ગુણસ્થાનકે તેથી અદ્ય છે, એમ કહેવાય, પણ સ્વરૂપસ્થિતિ નથી એમ ન કહી શકાય ચોથે ગુણ-સ્થાનકે મિથ્યાત્વમુક્તદશા થવાથી આત્મસ્વભાવઆવિર્ભાવપણુ છે, અને સ્વરૂપસ્થિતિ છે, પાચમે ગુણસ્થાનકે દેશે કરીને આરિત્રઘાત કષાયો રોકાવાથી આત્મસ્વભાવનું ચોથા કરતા વિશેષ આવિર્ભાવ-પણુ છે, અને છઠ્ઠામા કષાયો વિશેષ રોકાવાથી સર્વ આરિત્રનું ઉદયપણુ છે, તેથી આત્મસ્વભાવનું વિશેષ આવિર્ભાવપણુ છે માત્ર છઠ્ઠે ગુણસ્થાનકે પૂર્વનિબંધિત કર્મના ઉદયથી પ્રમત્તદશા ક્વચિત્ વર્તે છે તેને લીધે 'પ્રમત્ત' સર્વ આરિત્ર કહેવાય, પણ તેથી સ્વરૂપસ્થિતિમા વિરોધ નહી, કેમકે આત્મ-સ્વભાવનું બાહ્યતાથી આવિર્ભાવપણુ છે વળી આગમ પણ એમ કહે છે કે, ચોથે ગુણસ્થાનકેથી તેરમા ગુણસ્થાનક સુધી આત્મપ્રતીતિ સમાન છે, જ્ઞાનનો તારતમ્યભેદ છે

જો ચોથે ગુણસ્થાનકે સ્વરૂપસ્થિતિ અરે પણ ન હોય, તો મિથ્યાત્વ જવાનું ફળ શું થયું ? કંઈ જ થયું નહી જે મિથ્યાત્વ ગયું તે જ આત્મસ્વભાવનું આવિર્ભાવપણુ છે, અને તે જ સ્વરૂપ-સ્થિતિ છે જો સમ્યક્ત્વથી તથારૂપ સ્વરૂપસ્થિતિ ન હોત, તો શ્રેણિકાદિને એકાવતારીપણુ કેમ પ્રાપ્ત થાય ? એક પણ ત્યાં પ્રત, પરચાણુ નથી અને માત્ર એક જ ભવ ગાકી રહ્યો એવું અદ્યપસૂ સારીપણુ થયું તે જ સ્વરૂપસ્થિતિરૂપ સમકિતનું બળ છે પાચમે અને છઠ્ઠે ગુણસ્થાનકે આરિત્રનું બળ વિશેષ છે, અને મુખ્યપણુ ઉપદેશક ગુણસ્થાનક તો છઠ્ઠું અને તેરમું છે બાકીના ગુણસ્થાનકો ઉપદેશકની પ્રવૃત્તિ કરી શકવાયોગ્ય નથી, એટલે તેરમે અને છઠ્ઠે ગુણસ્થાનકે તે પદ પ્રવર્તે છે (૧૦)

^૧ પ્રત્યક્ષસંશુર સમ નહિ, પરોક્ષ જિન ઉપકાર;

એવો લક્ષ્યથા વિના, જોગે ન આત્મવિચાર ૧૧

જ્યાં સુધી જીવને પૂર્વકાળે થઈ ગયેલા એવા જિનની વાત પર જ લક્ષ રહ્યા કરે, અને તેનો ઉપકાર કહ્યા કરે, અને જેથી પ્રત્યક્ષ આત્મપ્રાપ્તિનું સમાધાન થાય એવા સંશુરનો સમાગમ પ્રાપ્ત થયો હોય તેમા પરોક્ષ જિનોના વચન કરતા મોટો ઉપકાર સમાયો છે, તેમ જ ન બાણે તેને આત્મ-વિચાર ઉત્પન્ન ન થાય ૧૧

સંશુરના ઉપદેશ વણ, સમજાય ન જિનરૂપ,

સમજ્યા વણ ઉપકાર શો ? સમજ્યે જિનસ્વરૂપ ૧૨

સંશુરના ઉપદેશવિના જિનનું સ્વરૂપ સમજાય નહી, અને સ્વરૂપ સમજ્યા વિના ઉપકાર શો થાય ? જો સંશુરઉપદેશે જિનનું સ્વરૂપ સમજે તો સમજનારનો આત્મા પરિણામે જિનની દશાને પામે ૧૨

શકા — શિષ્ય ઉવાચ

[જીવનો તે કર્મથી મોક્ષ નથી, એમ શિષ્ય કહે છે -]

કર્તા ભોક્તા જીવ હો, પણ તેનો નહિ મોક્ષ,

વીત્યો કાળ અનંત પણ, વર્તમાન છે દોષ ૮૭

કર્તા ભોક્તા જીવ હો, પણ તેથી તેનો મોક્ષ થવા યોગ્ય નથી, કેમકે અનંતકાળ થયો તોપણ કર્મ કરવારૂપી દોષ હજી તેને વિષે વર્તમાન જ છે ૮૭

શુભ કરે ક્ષણ ભોગવે, દેવાદિ ગતિ માય,

અશુભ કરે નરકાદિ ક્ષણ, કર્મ રહિત ન કયાય ૮૮

શુભ કર્મ કરે તો તેથી દેવાદિ ગતિમાં તેનું શુભ ક્ષણ ભોગવે, અને અશુભ કર્મ કરે તો નરકાદિ ગતિને વિષે તેનું અશુભ ક્ષણ ભોગવે, પણ જીવ કર્મરહિત કોઈ સ્થળે હોય નહીં ૮૮

સમાધાન — સદ્ગુરુ ઉવાચ

[તે કર્મથી જીવનો મોક્ષ થઈ શકે છે, એમ સદ્ગુરુ સમાધાન કરે છે -]

જેમ શુભાશુભ કર્મપદ, બાણ્યા સર્જણ પ્રમાણ,

તેમ નિવૃત્તિ સર્જણતા, માટે મોક્ષ સુખભણ ૮૯

જેમ શુભાશુભ કર્મપદ તે જીવના કરવાથી તે થતા બાણ્યા, અને તેથી તેનું ભોક્તાપણ બાણ્ય, તેમ નહીં કરવાથી અથવા તે કર્મનિવૃત્તિ કરવાથી તે નિવૃત્તિ પણ થવા યોગ્ય છે, માટે તે નિવૃત્તિનું પણ સર્જણપણ છે, અર્થાત્ જેમ તે શુભાશુભ કર્મ અર્જણ જતા નથી, તેમ તેની નિવૃત્તિ પણ અર્જણ જવા યોગ્ય નથી, માટે તે નિવૃત્તિરૂપ મોક્ષ છે એમ હે વિચક્ષણ! તું વિચાર ૮૯

વીત્યો કાળ અનંત તે, કર્મ શુભાશુભ ભાવ,

તેહ શુભાશુભ છેદતાં, ભોપજે મોક્ષ સ્વભાવ ૯૦

કર્મરહિત અનંતકાળ વીત્યો, તે તે શુભાશુભ કર્મ પ્રત્યેની જીવની આસક્તિને લીધે વીત્યો, પ્રજા તેના પર ઉદાસીન થવાથી તે કર્મક્ષણ છેદાય, અને તેથી મોક્ષસ્વભાવ પ્રગટ થાય ૯૦

દેહાદિક સ યોગનો, આત્મતિક વિયોગ,

સિદ્ધ મોક્ષ શાશ્વત પદે, નિજ અનંત સુખભોગ ૯૧

દેહાદિ સ યોગનો અનુક્રમે વિયોગ તો થયા કરે છે, પણ તે પાછો અહંજન થાય તે રીતે વિયોગ કરવામાં આવે તો સિદ્ધસ્વરૂપ મોક્ષસ્વભાવ પ્રગટે, અને શાશ્વતપદે અનંત આત્માનંદ ભોગવાય ૯૧

શકા — શિષ્ય ઉવાચ

[મોક્ષનો ઉપાય નથી, એમ શિષ્ય કહે છે -]

હોય કદાપિ મોક્ષપદ, નહિ અવિરોધ ઉપાય,

કર્મો કાળ અનંતના, શાસ્ત્રી છેદ્યા બાય ? ૯૨

મોક્ષપદ કદાપિ હોય તોપણ તે પ્રાપ્ત થવાનો કોઈ અવિરોધ એટલે યથાતથ્ય પ્રતીત થાય એવો ઉપાય જણાતો નથી, કેમકે અનંત કાળનાં કર્મો છે, તે આવા અલ્પાયુષ્યવાળા મનુષ્યદેહથી કેમ છેદ્યા બાય ? ૯૨

અથવા મત દર્શન ઘણાં, કહે ઉપાય અનેક,

તેમાં મત સાચો કયો, અને ન એક વિવેક ૯૩

અથવા કદાપિ મનુષ્યદેહના અલ્પાયુષ્ય વગેરેની શકા છોડી દઈએ, તોપણ મત અને દર્શન ઘણા છે, અને તે મોક્ષના અનેક ઉપાયો કહે છે, અર્થાત્ કોઈ કઈ કહે છે અને કોઈ કઈ કહે છે, તેમાં કયો મત સાચો એ વિવેક બની શકે એવો નથી ૯૩

જે સદ્ગુરુ ઉપદેશથી, પામ્યો કેવળજ્ઞાન,
ગુરુ રહ્યા છદ્ધસ્થ પશુ, વિનય કરે ભગવાન ૧૯

જે સદ્ગુરુના ઉપદેશથી કોઈ કેવળજ્ઞાનને પામ્યા, તે સદ્ગુરુ હજી છદ્ધસ્થ રહ્યા હોય, તોપણ
જે કેવળજ્ઞાનને પામ્યા છે એવા તે કેવળીભગવાન છદ્ધસ્થ એવા પોતાના સદ્ગુરુની વૈયાવચ્ચ કરે ૧૯

એવો માર્ગ વિનય તણો, ભાખ્યો શ્રી વૌતરાગ,
મૂળ હેતુ એ માર્ગનો, સમજે કોઈ સુભાગ્ય ૨૦

એવો વિનયનો માર્ગ શ્રી જિને ઉપદેશ્યો છે એ માર્ગનો મૂળ હેતુ એટલે તેથી આત્માને શો
ઉપકાર થાય છે, તે કોઈક સુભાગ્ય એટલે સુલભબોધિ અથવા આરાધક જીવ હોય તે સમજે ૨૦

અસદ્ગુરુ એ વિનયનો, લાભ લહે બે કાઈ,
મહામોહનીય કર્મથી, ખૂડે ભવજળ માહી ૨૧

આ વિનયમાર્ગ કહ્યો તેનો લાભ એટલે તે શિષ્યાદિની પાસે કરાવવાની ઇચ્છા કરીને બે કોઈ
પણ અસદ્ગુરુ પોતાને વિષે સદ્ગુરુપણ સ્થાપે તો તે મહામોહનીય કર્મ ઉપાગન કરીને ભવ-
સમુદ્રમા ખૂડે ૨૧

હોય મુમુક્ષુ જીવ તે, સમજે એહ વિચાર,
હોય મતાર્થી જીવ તે, અવળો લે નિર્ધાર ૨૨

જે મોક્ષાર્થી જીવ હોય તે આ વિનયમાર્ગાદિનો વિચાર સમજે, અને જે મતાર્થી હોય તે તેનો
અવળો નિર્ધાર લે, એટલે કા પોતે તેવો વિનય શિષ્યાદિ પાસે કરાવે, અથવા અસદ્ગુરુને વિષે પોતે
સદ્ગુરુની બ્રાતિ રાખી આ વિનયમાર્ગનો ઉપયોગ કરે ૨૨

હોય મતાર્થી તેહને, થાય ન આત્મલક્ષ,
તેહ મતાર્થી લક્ષણો, અહી કદ્યા નિર્પક્ષ ૨૩

જે મતાર્થી જીવ હોય તેને આત્મજ્ઞાનનો લક્ષ થાય નહી, એવા મતાર્થી જીવનાં અહી નિષ્પ-
ક્ષપાતે લક્ષણો કદ્યા છે ૨૩

મતાર્થી-લક્ષણ

બાહ્યત્યાગ પણ જ્ઞાન નહિ, તે માને ગુરુ સત્ય,
અથવા નિજકુળધર્મના, તે ગુરુમા જ મમત્વ ૨૪

જેને માત્ર બાહ્યથી ત્યાગ દેખાય છે પણ આત્મજ્ઞાન નથી, અને ઉપલક્ષણથી અતરંગ ત્યાગ
નથી, તેવા ગુરુને સાચા ગુરુ માને, અથવા તો પોતાના કુળધર્મના ગમે તેવા ગુરુ હોય તોપણ
તેમા જ મમત્વ રાખે ૨૪

જે જિનદેહ પ્રમાણુ ને, સમવસરણાદિ સિદ્ધિ,
વર્ણન સમજે જિનનુ, રોકી રહે નિજ બુદ્ધિ ૨૫

જે જિનના દેહાદિનુ વર્ણન છે તેને જિનનુ વર્ણન સમજે છે, અને માત્ર પોતાના કુળધર્મના દેવ
છે માટે માશપણના કલ્પિત રાગે સમવસરણાદિ માહાત્મ્ય કદ્યા કરે છે, અને તેમા પોતાની બુદ્ધિને
રોકી રહે છે, એટલે પરમાર્થહેતુસ્વરૂપ એવુ જિનનુ જે અતરંગસ્વરૂપ બ્રહ્મવાયોગ્ય છે તે બ્રહ્મતા
નથી, તથા તે બ્રહ્મવાનુ પ્રયત્ન કરતા નથી, અને માત્ર સમવસરણાદિમા જ જિનનુ સ્વરૂપ કહીને
મતાર્થમા રહે છે ૨૫

પ્રત્યક્ષ સદ્ગુરુયોગમા, વર્તે દૃષ્ટિ વિમુખ,
અસદ્ગુરુને દંઢ કરે, નિજ માનાર્થે મુખ્ય ૨૬

આત્મા સત્ ચૈતન્યમય, સર્વાભાસ રહિત,

જેથી કેવળ પામિયે, મોક્ષપથ તે રીત ૧૦૧

‘સત્’ એટલે ‘અવિનાશી’, અને ‘ચૈતન્યમય’ એટલે ‘સર્વભાવને પ્રકાશપર સ્વભાવમય’
‘અન્ય સર્વ વિલાવ અને દેહાદિ સ યોગના આભાસથી રહિત એવો’, ‘કેવળ’ એટલે, ‘શુદ્ધ આત્મા’
પામીએ તેમ પ્રવર્તાય તે મોક્ષમાર્ગ છે ૧૦૧

કર્મ અનત પ્રકારના, તેમાં મુખ્યે આઠ,

તેમા મુખ્યે મોહનીય, હણાય તે કર્હુ પાઠ ૧૦૨

કર્મ અનત પ્રકારના છે, પણ તેના મુખ્ય જ્ઞાનાવરણાદિ આઠ પ્રકાર થાય છે તેમા પણ મુખ્ય
મોહનીયકર્મ છે તે મોહનીય કર્મ હણાય તેનો પાઠ કર્હુ છુ ૧૦૨

કર્મ મોહનીય લેહ બે, દર્શન ચારિત્ર નામ,

હણે બોધ વીતરાગતા, અચૂક ઉપાય આમ ૧૦૩

તે મોહનીય કર્મ બે લેહ છે - એક ‘દર્શનમોહનીય’ એટલે ‘પરમાર્થને વિષે અપરમાર્થભ્રુદિ
અને અપરમાર્થને વિષે પરમાર્થભ્રુદિરૂપ’, બીજી ‘ચારિત્રમોહનીય’, ‘તથારૂપ પરમાર્થને પરમાર્થ
જાણીને આત્મસ્વભાવમાં જે સ્થિરતા થાય, તે સ્થિરતાને રોધક એવા પૂર્વસ સ્કારરૂપ કષાય અને
નોકષાય’ તે ચારિત્રમોહનીય

દર્શનમોહનીયને આત્મબોધ, અને ચારિત્રમોહનીયને વીતરાગપણું નાશ કરે છે આમ તેના અચૂક
ઉપાય છે, કેમકે મિથ્યાબોધ તે દર્શનમોહનીય છે, તેનો પ્રતિપક્ષ સત્યાત્મબોધ છે અને ચારિત્ર
મોહનીય રાગાદિક પરિણામરૂપ છે, તેનો પ્રતિપક્ષ વીતરાગભાવ છે એટલે અ ધકાર જેમ પ્રકાશ થવાથી
નાશ પામે છે, - તે તેનો અચૂક ઉપાય છે, - તેમ બોધ અને વીતરાગતા દર્શનમોહનીય અને ચારિત્રમોહ
નીયરૂપ અ ધકાર ટાળવામાં પ્રકાશસ્વરૂપ છે, માટે તે તેનો અચૂક ઉપાય છે ૧૦૩

કર્મ બધ ક્રોધાદિથી, હણે ક્ષમાદિક તેહ,

પ્રત્યક્ષ અનુભવ સર્વને, એમા શો સદેહ ? ૧૦૪

ક્રોધાદિ ભાવથી કર્મ બધ થાય છે, અને ક્ષમાદિક ભાવથી તે હણાય છે, અર્થાત્ ક્ષમા ગમ
વાથી ક્રોધ રોકી શકાય છે, સરળતાથી માયા રોકી શકાય છે, સતોષથી લોભ રોકી શકાય છે, જો
રતિ, અરતિ આદિના પ્રતિપક્ષથી તે તે દોષો રોકી શકાય છે, તે જ કર્મ બધનો નિરોધ છે, અને
તે જ તેની નિવૃત્તિ છે વળી સર્વને આ વાતનો પ્રત્યક્ષ અનુભવ છે, અથવા સર્વને પ્રત્યક્ષ અનુભવ
થઈ શકે એવું છે ક્રોધાદિ રોક્યા રોકાય છે, અને જે કર્મ બધને રોકે છે, તે અકર્મદશાનો માર્ગ છે
એ માર્ગ પરલોકે નહી, પણ અત્રે અનુભવમા આવે છે, તો એમા સદેહ શો કરવો ? ૧૦૪

છોડી મત દર્શન તણો, આગ્રહ તેમ વિકલ્પ,

કહ્યો માર્ગ આ સાધરો, જન્મ તેહના અલ્પ ૧૦૫

આ મારો મત છે, માટે મારે વળગી જ રહેવું, અથવા આ મારો દર્શન છે, માટે મને તે
મારે તે સિદ્ધ કરવું એવો આગ્રહ અથવા એવા વિકલ્પને છોડીને આ જે માર્ગ કહ્યો છે, તે સાધરો
તેના અલ્પ જન્મ જાણવા

અહી ‘જન્મ’ શબ્દ બહુવચનમા વાપર્યો છે, તે એટલું જ દર્શાવવાને કે કનચિત્ તે નાશ
અપૂરો નહા તેથી, અથવા જઘન્ય કે મધ્યમ પરિણામની ધાગથી આગવન થયા હોય, તેથી સર્વ કર્મ
ક્ષય થઈ ન શકવાથી બીજો જન્મ થવાનો સ ભવ છે, પણ તે બહુ નહીં, બહુ જ અલ્પ ‘જન્મ’
આવ્યા પછી જો વસે નહીં, તો ઘણામાં ઘણા પદર ભવ થાય, એમ જિને કહ્યું છે, અને ૭૬:૩
પણે આરાધે તેનો તે ભવે પણ મોક્ષ થાય, અત્રે તે વાતનો વિરોધ નથી ૧૦૫

એમ મતાર્થી જીવના લક્ષણ કહ્યાં તે કહેવાનો હેતુ એ છે કે કોઈ પણ જીવનો તે જાણીને મતાર્થ જાય હવે આત્માર્થી જીવના લક્ષણ કહીએ છીએ—તે લક્ષણ કેવા છે? તેા કે આત્માને અવ્યાબાધ સુખની સામગ્રીના હેતુ છે ૩૩

આત્માર્થી—વચ્ચ

આત્મજ્ઞાન ત્યા મુનિપણ, તે સાચા શુરુ હોય,
જાણી કુળશુરુ કલ્પના, આત્માર્થી નહિ જોય ૩૪

જ્યા આત્મજ્ઞાન હોય ત્યા મુનિપણ હોય, અર્થાત્ આત્મજ્ઞાન ન હોય ત્યાં મુનિપણ ન જ સભવે 'જે સમન્તિ પાસદ્વ ત મોળતિ પામદ્વ'—જ્યા સમક્ષિત એટલે આત્મજ્ઞાન છે ત્યા મુનિપણ જાણો એમ 'આચારાગસૂત્ર'મા કહ્યું છે, એટલે જેમા આત્મજ્ઞાન હોય તે સાચા શુરુ છે એમ જાણે છે, અને આત્મજ્ઞાનરહિત હોય તોપણ પોતાના કુળના શુરુને સફ્ફુર માનવા એ માત્ર કલ્પના છે, તેથી કંઈ ભવચ્છેદ ન થાય એમ આત્માર્થી જુઓ છે ૩૪

પ્રત્યક્ષ સફ્ફુર પ્રાપ્તિનો, ગણે પરમ ઉપકાર,
ત્રણે યોગ એકત્વથી, વર્તે આજ્ઞાધાર ૩૫

પ્રત્યક્ષ સફ્ફુરની પ્રાપ્તિનો મોટો ઉપકાર જાણે, અર્થાત્ શાસ્ત્રાદિથી જે સમાધાન થઈ શકેલા યોગ્ય નથી, અને જે દોષો સફ્ફુરની આજ્ઞા ધારણ કર્યા વિના જતા નથી તે સફ્ફુરયોગથી સમાધાન થાય, અને તે દોષો ટળે, મોટો પ્રત્યક્ષ સફ્ફુરનો મોટો ઉપકાર જાણે, અને તે સફ્ફુર પ્રત્યે મન, વચન, કાયાની એકતાથી આજ્ઞાક્રિતપણે વર્તે ૩૫

એક હોય ત્રણ કાળમા, પરમારથનો પથ,

ત્રેરે તે પરમાર્થને, તે વ્યવહાર સમત ૩૬

ત્રણે કાળને વિષે પરમાર્થનો પથ એટલે મોક્ષનો માર્ગ એક હોવો જોઈએ, અને જેથી તે પરમાર્થ સિદ્ધ થાય તે વ્યવહાર જીવે માન્ય રાખવો જોઈએ, બીજો નહીં ૩૬

એમ વિચારી અતરે, શોધે સફ્ફુર યોગ,

કામ એક આત્માર્થનું, બીજો નહિ મનરોગ ૩૭

એમ અતરમા વિચારીને જે સફ્ફુરના યોગનો શોધ કરે, માત્ર એક આત્માર્થની ધૃષ્ટિ રાખે પણ માનપૂજાદિક, સિદ્ધિરિદ્ધિની કશી ધૃષ્ટિ રાખે નહી, — એ રોગ જેના મનમા નથી ૩૭

કષાયની ઉપશાતતા, માત્ર મોક્ષ અભિલાષ,

ભવે ખેદ, પ્રાણીદયા, ત્યા આત્માર્થ નિવાસ ૩૮

જ્યા કષાય પાતળા પડ્યા છે, માત્ર એક મોક્ષપદ સિવાય બીજા કોઈ પદની અભિલાષ નથી, — સ સારપર જેને વૈરાગ્ય વર્તે છે, અને પ્રાણીમાત્ર પર જેને દયા છે, એવા જીવને વિષે આત્માર્થનો નિવાસ થાય ૩૮

દશા ન એવી જ્યા સુધી, જીવ લહે નહિ જોગ,

મોક્ષમાર્ગ પામે નહી, મટે ન અતર રોગ ૩૯

જ્યા સુધી એવી જોગદશા જીવ પામે નહી, ત્યાસુધી તેને મોક્ષમાર્ગની પ્રાપ્તિ ન થાય, અને આત્મપ્રાતિરૂપ અનત હુ બનેા હેતુ એવો અતરરોગ ન મટે ૩૯

આવે જ્યા એવી દશા, સફ્ફુરબોધ સુહાય,

તે બોધે સુવિચારણા, ત્યા પ્રગટે સુખદાય ૪૦

એવી દશા જ્યા આવે ત્યા સફ્ફુરનો બોધ શોધે અર્થાત્ પરિણામ પામે, અને તે બોધના પરિણામથી સુખદાયક એવી સુવિચારદશા પ્રગટે ૪૦

કોટિ વર્ષનું સ્વપ્ન પણ, બાગત થતાં શમાય,
તેમ વિલાપ અનાદિનો, જ્ઞાન થતા દૂર થાય ૧૧૪
કરોડો વર્ષનું સ્વપ્ન હોય તોપણ બાગત થતાં તરત શમાય છે, તેમ અનાદિનો વિલાપ છે તે
આત્મજ્ઞાન થતાં દૂર થાય છે ૧૧૪

છૂટે દેહાધ્યાસ તો, નહિ કર્તા તું કર્મ,
નહિ ભોક્તા તું તેહનો, એ જ ધર્મનો મર્મ ૧૧૫
હે શિષ્ય ! દેહમા જે આત્મતા મનાઈ છે, અને તેને લીધે સ્ત્રીપુત્રાદિ સર્વમા અહ મમતવર્ણ
વર્તે છે, તે આત્મતા જો આત્મામા જ મનાય, અને તે દેહાધ્યાસ એટલે દેહમા આત્મબુદ્ધિ તથા
આત્મામા દેહબુદ્ધિ છે તે છૂટે, તો તું કર્મનો કર્તા પણ નથી, અને ભોક્તા પણ નથી, અને એ જ
ધર્મનો મર્મ છે ૧૧૫

એ જ ધર્મથી મોક્ષ છે, તું છો મોક્ષ સ્વરૂપ,
અનત દર્શન જ્ઞાન તું, અવ્યાબાધ સ્વરૂપ ૧૧૬
એ જ ધર્મથી મોક્ષ છે, અને તું જ મોક્ષસ્વરૂપ છો, અર્થાત્ શુદ્ધ આત્મપદ એ જ મોક્ષ
તું અનત જ્ઞાન દર્શન તથા અવ્યાબાધ સુખસ્વરૂપ છો ૧૧૬

શુદ્ધ બુદ્ધિ ચૈતન્યધન, સ્વયં જ્યોતિ સુખધામ,
બીજી કહીએ કેટલું ? કર વિચાર તો પામ ૧૧૭
તું દેહાદિક સર્વ પદાર્થથી ભુદો છે કોઈમા આત્મદ્રવ્ય ભળતું નથી, કોઈ તેમા ભળતું નથી, દ્રવ્ય
દ્રવ્ય પરમાર્થથી સદાય ભિન્ન છે, માટે તું શુદ્ધ છો, બોધસ્વરૂપ છો, ચૈતન્યપ્રદેશાત્મક છો, અથ
જ્યોતિ એટલે કોઈ પણ તને પ્રકાશતું નથી, સ્વભાવે જ તું પ્રકાશસ્વરૂપ છો, અને અવ્યાબાધ સુખનું
ધામ છો બીજી કેટલું કહીએ ? અથવા ઘણું શુ કહેવું ? દૂ કામાં એટલું જ કહીએ છીએ, જે વિચાર
કર તો તે પદને પામીશ ૧૧૭

નિશ્ચય સર્વે જ્ઞાનીનો, આવી અત્ર સમાય,
ધરી ભૌનતા એમ કહી, સહજસમાધિ માય ૧૧૮
સર્વે જ્ઞાનીઓનો નિશ્ચય અત્રે આવીને સમાય છે, એમ કહીને સદૃશ ભૌનતા ધરીને સહજ
સમાધિમા સ્થિત થયા, અર્થાત્ વાણીયોગની અપ્રવૃત્તિ કરી ૧૧૮

શિષ્યબોધગીજપ્રાપ્તિકથન

સદૃશરુના ઉપદેશથી, આબુ અપૂર્વ ભાન,
નિજપદ નિજમાહી લહ્યું, દૂર થયું અજ્ઞાન ૧૧૯
શિષ્યને સદૃશરુના ઉપદેશથી અપૂર્વ એટલે પૂર્વે કોઈ દિવસ નહી આવેલું એવું ભાન આ થું
અને તેને પોતાનું સ્વરૂપ પોતાને વિષે યથાતથ્ય ભાસ્યું, અને દેહાત્મબુદ્ધિરૂપ અજ્ઞાન દૂર થયું ૧૧૯
ભાસ્યું નિજસ્વરૂપ તે, શુદ્ધ ચૈતનારૂપ,
અજર, અમર, અવિનાશી ને, દેહાતીત સ્વરૂપ ૧૨૦
પોતાનું સ્વરૂપ શુદ્ધ ચૈતન્યસ્વરૂપ, અજર, અમર, અવિનાશી અને દેહથી સ્પષ્ટ ભુદ્ ભાસ્યું ૧૨૦
કર્તા ભોક્તા કર્મનો, વિલાપ વર્તે જ્યાય,
વૃત્તિ વહી નિજભાવમા, થયો અકર્તા ત્યાય ૧૨૧
જ્યા વિલાપ એટલે મિથ્યાત્વ વર્તે છે, ત્યા મુખ્ય નયથી કર્મનું કર્તાપણું અને ભોક્તાપણું
છે, આત્મસ્વભાવમા વૃત્તિ વહી તેથી અકર્તા થયો ૧૨૧

સમાધાન — સદ્ગુણ ઉવાચ

[આત્મા છે, એમ સદ્ગુણ સમાધાન કરે છે -]

ભાસ્વો દેહાધ્યાસથી, આત્મા દેહસમાન,

પણ તે બંને ભિન્ન છે, પ્રગટ લક્ષણે ભાન ૪૯

દેહાધ્યાસથી એટલે અનાદિકાળથી અજ્ઞાનને લીધે દેહનો પરિચય છે, તેથી આત્મા દેહ જેવો અર્થાત્ તેને દેહ ભાસ્વો છે, પણ આત્મા અને દેહ બંને જુદા છે, કેમકે એ ય જુદા જુદા લક્ષણથી પ્રગટ ભાનમાં આવે છે ૪૯

ભાસ્વો દેહાધ્યાસથી, આત્મા દેહ સમાન,

પણ તે બંને ભિન્ન છે, જેમ અગ્નિ ને મ્યાન ૫૦

અનાદિકાળથી અજ્ઞાનને લીધે દેહના પરિચયથી દેહ જ આત્મા ભાસ્વો છે, અથવા દેહ જેવો આત્મા ભાસ્વો છે, પણ જેમ તરવાર ને મ્યાન, મ્યાનરૂપ લાગતા છતાં બંને જુદા જુદા છે, તેમ આત્મા અને દેહ બંને જુદા જુદા છે ૫૦

જે દ્રષ્ટા છે દૃષ્ટિનો, જે જાણે છે રૂપ,

અગાધ્ય અનુભવ જે રહે, તે છે જીવસ્વરૂપ ૫૧

તે આત્મા કૃષ્ણ એટલે આખી કયાથી દેખાય ? કેમકે ભલ્લો તેનો તે જોનાર છે સ્થૂળસૂક્ષ્માદિ રૂપને જે જાણે છે, અને સર્વને બાધ કરતા કરતા કોઈ પણ પ્રકારે જેનો બાધ કરી શકાતો નથી એવો બાકી જે અનુભવ રહે છે તે જીવનું સ્વરૂપ છે ૫૧

‘છે’ ઇન્દ્રિય પ્રત્યેકને, નિજ નિજ વિષયનું જ્ઞાન,

પાંચ ઇન્દ્રીના વિષયનું, પણ આત્માને ભાન પર

‘કર્ણેન્દ્રિયથી સાંભળ્યું’ તે તે કર્ણેન્દ્રિય જાણે છે, પણ અક્ષુ — ઇન્દ્રિય તેને જાણતી નથી, અને અક્ષુ-ઇન્દ્રિયે દીઠેલું તે કર્ણેન્દ્રિય જાણતી નથી અર્થાત્ સૌ સૌ ઇન્દ્રિયને પોતપોતાના વિષયનું જ્ઞાન છે, પણ બીજી ઇન્દ્રિયોના વિષયનું જ્ઞાન નથી, અને આત્માને તો પાંચે ઇન્દ્રિયના વિષયનું જ્ઞાન છે અર્થાત્ જે તે પાંચે ઇન્દ્રિયોના ગ્રહણ કરેલા વિષયને જાણે છે તે ‘આત્મા’ છે, અને આત્મા વિના એકેક ઇન્દ્રિય એકેક વિષયને ગ્રહણ કરે એમ કહ્યું તે પણ ઉપચારથી કહ્યું છે પર

દેહ ન જાણે તેહને, જાણે ન ઇન્દ્રી, પ્રાણ,

આત્માની સત્તા વડે, તેહ પ્રવર્તે જાણુ. ૫૩

દેહ તેને જાણતો નથી, ઇન્દ્રિયો તેને જાણતી નથી અને શ્વાસોચ્છવાસરૂપ પ્રાણ પણ તેને જાણતો નથી, તે સૌ એક આત્માની સત્તા પામીને પ્રવર્તે છે, નહીં તો જડપણે પડ્યા રહે છે, એમ જાણુ ૫૩

સર્વ અવસ્થાને વિષે, ન્યારો સદા જણાય,

પ્રગટરૂપ ચૈતન્યમય, એ એધાણુ સદાય ૫૪

જાત્યત, સ્વપ્ન અને નિદ્રા એ અવસ્થામાં વર્તેલો છતાં તે તે અવસ્થાઓથી જુદો જે રહ્યા કરે છે, અને તે તે અવસ્થા વ્યતીત થયે પણ જેનું હોવાપણુ છે, અને તે તે અવસ્થાને જે જાણે છે, એવો પ્રગટસ્વરૂપ ચૈતન્યમય છે, અર્થાત્ જાણ્યા જ કરે છે એવો જેનો સ્વભાવ પ્રગટ છે, અને એ તેની નિશાની સદાય વર્તે છે, કોઈ દિવસ તે નિશાનીનો ભગ થતો નથી ૫૪

થટ, પટ આદિ જાણુ તુ, તેથી તેને માન,

જાણનાર તે માન નહિ, કહીએ કેવું જ્ઞાન ? ૫૫

સાચા અથવા નિપુણ વૈદ્ય નથી, સફ્ફરુઆજ્ઞાએ ચાલવા સમાન ખીબુ કોઈ પથ્ય નથી, અને વિવ-
તથા નિદ્ધિયાસન જેવું કોઈ તેનું ઔષધ નથી ૧૨૯

જો ઇચ્છો પરમાર્થ તો, કરો સત્ય પુરુષાર્થ,
ભવસ્થિતિ આદિ નામ લઈ, છેદો નહિ આત્માર્થ ૧૩૦

જો પરમાર્થને ઇચ્છતા હો, તો સાચો પુરુષાર્થ કરો, અને ભવસ્થિતિ આદિનું નામ લઈને
આત્માર્થને છેદો નહી ૧૩૦

નિશ્ચયવાણી સાંભળી, સાધન તજવા નોંધ,
નિશ્ચય રાખી લક્ષમા, સાધન કરવાં સોય ૧૩૧

આત્મા અળધ છે, અસગ છે, સિદ્ધ છે એવી નિશ્ચયમુખ્ય વાણી સાંભળીને સાધન તજવા
ચોગ્ય નથી પણ તથાગ્રુપ નિશ્ચય લક્ષમા રાખી સાધન કરીને તે નિશ્ચયસ્વરૂપ પ્રાપ્ત કરવું ૧૩૧

નય નિશ્ચય એકાતથી, આમાં નથી કહેલ,
એકાતે વ્યવહાર નહિ, ખજ સાથ રહેલ ૧૩૨

અત્રે એકાંતે નિશ્ચયનય કહ્યો નથી, અથવા એકાંતે વ્યવહારનય કહ્યો નથી, ખેય જ્યાં જ્યાં
જેમ ઘટે તેમ સાથે રહ્યા છે ૧૩૨

ગચ્છમતની જે કલ્પના, તે નહિ સફ્ફવ્યવહાર,
ભાન નહી નિજરૂપનું, તે નિશ્ચય નહિ સાર ૧૩૩

ગચ્છ મતની કલ્પના છે તે સફ્ફવ્યવહાર નથી, પણ આત્માર્થીના લક્ષણમાં કહી તે દશા અને
મોક્ષોપાયમા જિજ્ઞાસુના લક્ષણ આદિ કહ્યા તે સફ્ફવ્યવહાર છે, જે અત્રે તો સ ક્ષેપમા કહેલ છે પોતાના
સ્વરૂપનું ભાન નથી, અર્થાત્ જેમ દેહ અનુભવમા આવે છે, તેવો આત્માનો અનુભવ થયો નથી,
દેહાધ્યાસ વર્તે છે, અને જે વૈરાગ્યાદિ સાધન પામ્યા વિના નિશ્ચય પોકાર્યા કરે છે, તે નિશ્ચય
સારભૂત નથી. ૧૩૩

આગળ જ્ઞાની થઈ ગયા, વર્તમાનમાં હોય,
થાશે કાળ ભવિષ્યમા, માર્ગભેદ નહિ હોય ૧૩૪

ભૂતકાળમાં જે જ્ઞાનીપુરુષો થઈ ગયા છે, વર્તમાનકાળમા જે છે, અને ભવિષ્યકાળમા થશે,
તેને કોઈને માર્ગનો ભેદ નથી, અર્થાત્ પરમાર્થે તે સૌનો એક માર્ગ છે, અને તેને પ્રાપ્ત કરવા ચોગ્ય
વ્યવહાર પણ તે જ પરમાર્થસાધકરૂપે દેશ કાળાદિને લીધે ભેદ કહ્યો હોય છતાં એક દેશ ઉપર
કરનાર હોવાથી તેમા પણ પરમાર્થે ભેદ નથી ૧૩૪

સર્વ જીવ છે સિદ્ધ સમ, જે સમજે તે થાય,

સફ્ફરુઆજ્ઞા જિનદશા, નિમિત્ત કાગળ માય ૧૩૫

સર્વ જીવને વિષે સિદ્ધ સમાન સત્તા છે, પણ તે તો જે સમજે તેને પ્રગટ થાય તે પ્રજ્ઞ
થવામાં સફ્ફરુઆજ્ઞાથી પ્રવર્તવું, તથા સફ્ફરુઆજ્ઞા ઉપદેશેલી એવી જિનદશાનો વિચાર કરવો તે
ખેય નિમિત્ત કારણ છે ૧૩૫

ઉપાદાનનું નામ લઈ, એ જે તને નિમિત્ત,

પામે નહિ સિદ્ધત્વને, રહે પ્રાતિમા સ્થિત ૧૩૬

સફ્ફરુઆજ્ઞા આદિ તે આત્મસાધનના નિમિત્ત કાગળ છે, અને આ-માના જ્ઞાન દર્શનાદિ ઉપ-
દાન કારણ છે, એમ શાસ્ત્રમા કહ્યું છે, તેથી ઉપાદાનનું નામ લઈ જે કોઈ તે નિમિત્તને તજશે તે સિદ્ધ
પણાને નહી પામે, અને પ્રાતિમા વર્ત્યા કરશે, કેમકે સાચા નિમિત્તના નિપંધાર્થે તે ઉપાદાન

વિચાર કરતા પણુ તે જડ જ છે, એમ સમજાય છે. તેથી તેમાથી ચેતનની ઉત્પત્તિ થવા યોગ્ય નથી, અને ઉત્પત્તિ થવા યોગ્ય નથી તેથી ચેતન તેમા નાશ પણુ પામવાયોગ્ય નથી વળી તે દેહ રૂપી એટલે સ્થૂળાદિ પરિણામવાળો છે, અને ચેતન દ્રષ્ટા છે, ત્યારે તેના સ યોગથી ચેતનની ઉત્પત્તિ શી રીતે થાય? અને તેમા લય પણુ કેમ થાય? દેહમાથી ચેતન ઉત્પન્ન થાય છે, અને તેમા જ નાશ પામે છે, એ વાત કોના અનુભવને વશ રહી? અર્થાત્ એમ કેલે બાણુ? કેમકે બાણુનાર એવા ચેતનની ઉત્પત્તિ દેહથી પ્રથમ છે નહી, અને નાશ તો તેથી પહેલા છે, ત્યારે એ અનુભવ થયો કોને? ૬૨

જીવનુ સ્વરૂપ અવિનાશી એટલે નિત્ય ત્રિકાળ રહેવાવાળું સ ભવતુ નથી, દેહના યોગથી એટલે દેહના જન્મ સાથે તે જન્મે છે અને દેહના વિયોગે એટલે દેહના નાશથી તે નાશ પામે છે એ આશ કાનુ સમાધાન આ પ્રમાણે વિચારશો —

દેહ છે તે જીવને માત્ર સ યોગ સ ણ ધે છે, પણુ જીવનુ મૂળ સ્વરૂપ ઉત્પન્ન થવાનું કઈ તે કારણુ નથી અથવા દેહ છે તે માત્ર સ યોગથી ઉત્પન્ન થયેલો એવો પદાર્થ છે વળી તે જડ છે એટલે કોઈ ને બાણુતો નથી, પોતાને તે બાણુતો નથી તો બીજાને શુ બાણુ? વળી દેહ રૂપી છે, સ્થૂળાદિ સ્વભાવવાળો છે અને ચક્ષુનો વિષય છે એ પ્રકારે દેહનુ સ્વરૂપ છે, તો તે ચેતનના ઉત્પત્તિ અને લયને શી રીતે બાણુ? અર્થાત્ પોતાને તે બાણુતો નથી તો ‘માનાથી આ ચેતન ઉત્પન્ન થયું છે’, એમ શી રીતે બાણુ? અને ‘મારા છૂટી જવા પછી આ ચેતન છૂટી જશે અર્થાત્ નાશ પામશે’ એમ જડ એવો દેહ શી રીતે બાણુ? કેમકે બાણુનારો પદાર્થ તો બાણુનાર જ રહે છે, દેહ બાણુનાર થઈ શકતો નથી, તો પછી ચેતનના ઉત્પત્તિલયનો અનુભવ કેને વશ કહેવો?

દેહને વશ તો કહેવાય એવુ છે જ નહી, કેમકે તે પ્રત્યક્ષ જડ છે, અને તેનુ જડપણુ બાણુનારો એવો તેથી લિન્ન બીજો પદાર્થ પણુ સમજાય છે

જો કહી એમ કહીએ, કે ચેતનના ઉત્પત્તિલય ચેતન બાણુ છે તો તે વાત તો બોલતા જ વિધ્ન પામે છે. કેમકે, ચેતનના ઉત્પત્તિ, લય બાણુનાર તરીકે ચેતનનો જ અગીકાર કરવો પડ્યો, એટલે એ વચ્ચન તો માત્ર અપસિદ્ધાતરૂપ અને કહેવામાત્ર થયું, જેમ ‘મારા મોઢામા જીભ નથી’ એવું વચ્ચન કોઈ કહે તેમ ચેતનના ઉત્પત્તિ, લય ચેતન બાણુ છે, માટે ચેતન નિત્ય નથી, એમ કહીએ તો, તેવુ પ્રમાણુ થયું તે પ્રમાણુનું કેવુ યથાર્થપણુ છે તે તમે જ વિચારી જુઓ (૬૨)

જેના અનુભવ વશ્ય એ, ઉત્પન્ન લયનુ જ્ઞાન,

તે તેથી જુદા વિના, થાય ન કેમે ભાન ૬૩

જેના અનુભવમા એ ઉત્પત્તિ અને નાશનુ જ્ઞાન વર્તે તે ભાન તેથી જુદા વિના કોઈ પ્રકારે પણુ સ ભવતુ નથી, અર્થાત્ ચેતનના ઉત્પત્તિ, લય થાય છે, એવો કોઈને પણુ અનુભવ થવા યોગ્ય છે નહી ૬૩

દેહની ઉત્પત્તિ અને દેહના લયનુ જ્ઞાન જેના અનુભવમા વર્તે છે, તે તે દેહથી જુદો ન હોય તો કોઈ પણુ પ્રકારે દેહની ઉત્પત્તિ અને લયનુ જ્ઞાન થાય નહી અથવા જેની ઉત્પત્તિ અને લય બે બાણુ છે તે તેથી જુદો જ હોય, કેમકે તે ઉત્પત્તિલયરૂપ ન ઠયો, પણુ તેનો બાણુનાર ઠયો માટે તે બેની એકતા કેમ વાય? (૬૩)

જે સ યોગો દેખિયે, તે તે અનુભવ દશ્ય,

ભિપતે નહિ સ યોગથી, આત્મા નિત્ય પ્રત્યક્ષ ૬૪

જે જે સ યોગો દેખીએ છીએ તે તે અનુભવસ્વરૂપ એવા આત્માના દશ્ય એટલે તેને આત્મા બાણુ છે, અને તે સ યોગનુ સ્વરૂપ વિચારતા એવો કોઈ પણુ સ યોગ સમજતો નથી કે જેથી આત્મા ઉત્પન્ન થાય છે, માટે આત્મ સ યોગથી નહી ઉત્પન્ન થયેલો એવો છે, અર્થાત્ અસ યોગી છે, સ્વાભા-

જિનાગમ વિચારવાની શ્રી લલ્લુલ અથવા શ્રી દેવકરણુએ ઇચ્છા હોય તો ‘આચારાં’, ‘સૂચકગંગ’, ‘દશવૈકલિક’, ‘ઉત્તરાધ્યયન’ અને ‘પ્રશ્નવ્યાકરણ’ વિચારવા યોગ્ય છે

‘આત્માસાક્ષિશાસ્ત્ર’ શ્રી દેવકરણુએ આગળપર અવગાહનું વધારે હિતકારી બાપી હાક શ્રી લલ્લુલને માત્ર અવગાહવાનું લખ્યું છે, તોપણ જો શ્રી દેવકરણુની વિશેષ આકાંક્ષા હોય છે તો પ્રત્યક્ષ સત્પુરુષ જેવો મારા પ્રત્યે કોઈએ પરમોપકાર કર્યો નથી એવો અખંડ નિશ્ચય આત્મામાં લાવી, અને આ દેહના ભવિષ્ય જીવનમા પણ તે અખંડ નિશ્ચય છોડુ તો મેં આત્માર્થ જ ત્યાંજે અને ખરા ઉપકારીના ઉપકારને ઓળખવાનો દોષ કર્યો એમ જ બહુશી, અને આત્માને સત્પુરુષને નિત્ય આસાદિત રહેવામા જ કલ્યાણ છે એવો, સિદ્ધલાવરહિત, લોકસંબધી બીભા પ્રકારની સર્વ કલ્પના છોડીને, નિશ્ચય વર્તાવીને, શ્રી લલ્લુલ મુનિના સહચારીપણામા એ અથ અવગાહવામા હાક પણ અડચણ નથી ઘણી શક્યોનું સમાધાન થવા યોગ્ય છે

સત્પુરુષની આજ્ઞામા વર્તવાનો જેનો હક નિશ્ચય વર્તે છે અને જે તે નિશ્ચયને આરાધે છે તેને જ જ્ઞાન સમ્યક્પરિણામી થાય છે, એ વાત આત્માર્થી જીવે અવશ્ય લક્ષમા રાખવા યોગ્ય છે એમ જે આ વચન લખ્યા છે, તેના સર્વ જ્ઞાનીપુરુષો સાક્ષી છે

બીભા મુનિઓને પણ જે જે પ્રકારે વૈરાગ્ય, ઉપશમ અને વિવેકની વૃદ્ધિ થાય તે તે પ્રકારે શ્રી લલ્લુલ તથા શ્રી દેવકરણુએ યથાશક્તિ સ લાળાવડુ તથા પ્રવર્તાવડું ઘટે છે, તેમજ અને જીવે પણ આત્માર્થ સન્મુખ થાય, અને જ્ઞાનીપુરુષની આજ્ઞાના નિશ્ચયને પામે તથા વિસ્તાર પરિણામને પામે, રસાદિની લુપ્તતા મોળી માટે એ આદિ પ્રકારે એક આત્માર્થ ઉપદેશ કર્તવ્ય છે

અનંત વાર દેહને અર્થે આત્મા ગાળ્યો છે જે દેહ આત્માને અર્થે ગળાશે તે દેહ આત્મવિચાર જન્મ પામવા યોગ્ય બહુ, સર્વ દેહાર્થની કલ્પના છોડી દઈ, એક માત્ર આત્માર્થમા જ તેનો ઉપાય કરવો, એવો મુમુક્ષુ જીવને અવશ્ય નિશ્ચય જોઈએ એ જ વિનંતિ

સર્વ મુમુક્ષુઓને નમસ્કાર પ્રાપ્ત થાય

શ્રી સહજાત્મ-વૃદ્ધ

[૬૬૪]

૭૨૦

નડિયાદ, આસો વદ ૧૨, સોમ, ૧૯૧૧

શિરછત્ર પિતાશ્રીજી, — આપનું પત્તુ આજે પહોંચ્યું છે આપને પ્રતાપે અત્રે સુખવૃત્તિ છે

મુંબઈથી આ બાબુ આવવામા ફક્ત નિવૃત્તિનો હેતુ છે, શરીરની અડચણથી આ તરફ આવ્યેલું, તેમ નથી આપની કૃપાથી શરીર સારુ રહે છે મુંબઈમા રોગના ઉપદ્રવને લીધે આપની નિદ્રા વેવાશ કરભાઈની આજ્ઞા થવાથી આ તરફ વિશેષ સ્થિરતા કરી, અને તે સ્થિરતામા આત્માને નિદ્રા વિશેષ કરી રહી છે હાલ મુંબઈમાં રોગની શાંતિ ઘણી થઈ ગઈ છે, સંપૂર્ણ શાંતિ થયે તે તરફ જવાનો વિચાર રાખ્યો છે, અને ત્યાં ગયા પછી ઘણું કરીને ભાર્ગવમનુષ્યને આપના તરફ થોડા વખત માટે મોકલવાનું ચિત્ત છે, જેથી મારી માતૃશ્રીના મનને પણ ગોઠશે આપને પ્રતાપે નાનું મેદરવનું ઘણું કરીને લોભ નથી, પણ આત્માનું પરમ કલ્યાણ કરવાની ઇચ્છા છે મારી માતૃશ્રીને પાલનું પ્રાપ્ત થાય ખડેનં જગક તથા ભાર્ગવ પોપટ વગેરેને થયા

છેત્રુ ગયય દના દડવત્ પ્રાપ્ત ૬૨

[૬૬૫]

૭૨૧

નડિયાદ, આસો વદ ૦૧, ૧૯૧૧

શ્રી હુ ગરને “આત્મસિદ્ધિ” મુખપાઠે કરવાની ઇચ્છા છે તે માટે તે પ્રત જેમને ચાહે વિશે પુછાવું તો તેમ કરવામા અડચણ નથી શ્રી હુ ગરને એ શાસ્ત્ર મુખપાઠે કરવાની આજ્ઞા છે,

છે, વળી જે માળાપોમા કોધનું વિશેષપણુ જોવામા આવે છે, તેની સતતિમા સમતાનુ વિશેષપણુ દ્વિગોચર થાય છે, તે શી રીતે થાય ? વળી તે વીર્ય-રેતના તેવા ગુણો સભવતા નથી, કેમકે તે વીર્ય-રેત પોતે ચેતન નથી, તેમા ચેતન સચર છે, એટલે દેહ ધારણુ કરે છે, એથી કરીને વીર્ય-રેતને આશ્રયે કોધાદિ ભાવ ગણી શકાય નહી, ચેતન વિના કોઈ પણ સ્થળે તેવા ભાવો અનુભવમા આવતા નથી માત્ર તે ચેતનાશ્રિત છે, એટલે વીર્ય-રેતના ગુણો નથી, જેથી તેના ન્યૂનાધિકે કરી કોધાદિનુ ન્યૂનાધિકપણુ મુખ્યપણુ થઈ શકવા યોગ્ય નથી ચેતનનાઓછા અધિકા પ્રયોગથી કોધાદિ-નુ ન્યૂનાધિકપણુ થાય છે, જેથી ગર્ભના વીર્ય-રેતનો ગુણુ નહી, પણ ચેતનનો તે ગુણુને આશ્રય છે, અને તે ન્યૂનાધિકપણુ ત ચેતનના પૂર્વના અભ્યાસથી જ સભવે છે, કેમકે કારણુ વિના કાર્યની ઉત્પત્તિ ન થાય ચેતનનો પૂર્વપ્રયોગ તથાપ્રકારે હોય, તો તે સસ્કાર વર્તે, જેથી આ દેહાદિ પ્રથમના સસ્કારોનો અનુભવ થાય છે, અને તે સસ્કારો પૂર્વજન્મ સિદ્ધ કરે છે, અને પૂર્વજન્મની સિદ્ધિથી આત્માની નિત્યતા સહેજે સિદ્ધ થાય છે (૧૭)

આત્મા દ્રવ્યે નિત્ય છે, પર્યાયે પલટાય,

બાળાદિ વય ત્રણનું, જ્ઞાન એકને થાય ૬૮

આત્મા વસ્તુપણુ નિત્ય છે સમયે સમયે જ્ઞાનાદિ પરિણામના પલટવાથી તેના પર્યાયનું પલટવાપણુ છે (કઈ સમુદ્ર પલટાતો નથી, માત્ર મોજ પલટાય છે, તેની પેઠે) જેમ બાળ, યુવાન અને વૃદ્ધ એ ત્રણ અવસ્થા છે, તે આત્માને વિભાવથી પર્યાય છે અને બાળ અવસ્થા વર્તતા આત્મા બાળક જણાતો, તે બાળ અવસ્થા છોડી જ્યારે યુવાવસ્થા ગ્રહણુ કરી ત્યારે યુવાન જણાયો, અને યુવાવસ્થા તણું વૃદ્ધાવસ્થા ગ્રહણુ કરી ત્યારે વૃદ્ધ જણાયો એ ત્રણે અવસ્થાનો ભેદ થયો તે પર્યાયભેદ છે, પણ તે ત્રણે અવસ્થામા આત્મદ્રવ્યનો ભેદ થયો નહી, અર્થાત્ અવસ્થાઓ બદલાઈ પણ આત્મા બદલાયો નથી આત્મા એ ત્રણે અવસ્થાને જાણે છે, અને તે ત્રણે અવસ્થાની તેને જ સ્મૃતિ છે ત્રણે અવસ્થામા આત્મા એક હોય તો એમ બને, પણ જો આત્મા ક્ષણે ક્ષણે બદલાતો હોય તો તેવો અનુભવ બને જ નહી ૬૮

અથવા જ્ઞાન ક્ષણિકનું, જે જાણી વદનાર,

વદનારો તે ક્ષણિક નહિ, કર અનુભવ નિર્ધાર ૬૯

વળી અમુક પદાર્થ ક્ષણિક છે એમ જે જાણે છે, અને ક્ષણિકપણુ કહે છે તે કહેનાર અર્થાત્ જાણનાર ક્ષણિક હોય નહી, કેમકે પ્રથમ ક્ષણે અનુભવ થયો તેને બીજે ક્ષણે તે અનુભવ કહી શકાય, તે બીજે ક્ષણે પોતે ન હોય તો કયાથી કહે ? માટે એ અનુભવથી પણ આત્માના અક્ષણિકપણુનો નિશ્ચય કર ૬૯

ક્યારે કોઈ વસ્તુનો, કેવળ હોય ન નાશ,

ચેતન પામે નાશ તો, કેમા ભણે તપાસ ૭૦

વળી કોઈ પણ વસ્તુનો કોઈ પણ કાળે કેવળ તો નાશ થાય જ નહી, માત્ર અવસ્થાતર થાય, માટે ચેતનનો પણ કેવળ નાશ થાય નહી અને અવસ્થાતરરૂપ નાશ થતો હોય તો તે કેમા ભણે, અથવા કેવા પ્રકારનુ અવસ્થાતર પામે તે તપાસ અર્થાત્ ઘટાદિ પદાર્થ કૂટી જાય છે, એટલે લોકો એમ કહે છે કે ઘડો નાશ પાર્યો છે, કઈ માટીપણુ નાશ પાર્યું નથી તે છિન્નસિન્ન થઈ જઈ સૂક્ષ્મમા સૂક્ષ્મ ભૂકો થાય, તોપણુ પરમાણુસમૂહરૂપે રહે, પણ કેવળ નાશ ન થાય, અને તેમાનું એક પરમાણુ પણ ઘટે નહી, કેમકે અનુભવથી જોતા અવસ્થાતર થઈ શકે, પણ પદાર્થનો સમૂળજો નાશ થાય એમ ભાસી જ શકવા યોગ્ય નથી, એટલે જો તુ ચેતનનો નાશ કહે, તોપણુ કેવળ નાશ તો કહી જ શકાય નહી, અવસ્થાતરરૂપ નાશ કહેવાય જેમ ઘટ કૂટી જઈ કંમે કરી પરમાણુસમૂહરૂપે

વર્ષ ૩૦ મું

[૬૬૬]

૭૨૨

વવાણિયા, કા સુદ ૧૦, શનિ, ૧૯૫૩

માતૃશ્રીને શરીરે તાવ આવવાથી તથા કેટલોક વખત થયા અંગે આવવા વિષે તેમની વિશેષ આકાંક્ષા હોવાથી ગયા સોમવારે અંગેથી આજ્ઞા થવાથી નડિયાદથી સોમવારે રવાને થવાનું થયું હતું. બુધવારે બપોરે અંગે આવવું થયું છે.

શરીરને વિષે વેદનીયનું અશાતાપણે પરિણમવું થયું હોય તે વખતે શરીરનો વિપરિણમી સ્વભાવ વિચારી તે શરીર અને શરીરને સબધે પ્રાપ્ત થયેલાં ઋપુત્રાદિ પ્રત્યેનો મોહ વિચારવનું પુરુષો છોડી દે છે, અથવા તે મોહને મદ કરવામાં પ્રવર્તે છે.

‘આત્મસિદ્ધિશાસ્ત્ર’ વિશેષ વિચારવા યોગ્ય છે.

શ્રી અચળ વગેરેને યથા૦

[૬૬૭]

૭૨૩

વવાણિયા, કા સુદ ૧૧, ગિ, ૧૯૫૩

લોકની દૃષ્ટિને જ્યાં સુધી આ જીવ વગેરે નહીં તથા તેમાંથી અતર્વૃત્તિ જૂટી ન જાય ત્યાં સુધી જ્ઞાનીની દૃષ્ટિનું વાસ્તવિક માહાત્મ્ય લક્ષગત ન થઈ શકે એમાં મશય નથી.

[૬૬૮]

૭૨૪

વવાણિયા, કાર્તિક, ૧૯૫૩

ગીતિક

પથ પરમપદ મોઢ્યો, જેહ પ્રમાણે પરમ વીતગગે,

તે અનુસરી કહીશું, પ્રભુમીને તે પ્રભુ ભક્તિ રાગે

૧

* શ્રીમદ્દના દેહોત્સર્ગ પછી તેઓનાં વચનોનો સમઠ કરવામાં આવ્યો ત્યારે આ દિવસની રાત્રે ૩૫૦૮ હતી, પણ પાછળથી સંભાળપૂર્વક નહીં ગ્લાથી બાંધીની ગુમ થઈ છે.

છે, વળી જે માળાપોમા કોધનું વિશેષપણુ જોવામા આવે છે, તેની સતતિમા સમતાનુ વિશેષપણુ દૃષ્ટિગોચર થાય છે, તે શી રીતે થાય ? વળી તે વીર્ય-રેતના તેવા ગુણો સભવતા નથી, કેમકે તે વીર્ય-રેત પોતે ચેતન નથી, તેમા ચેતન સચરે છે, એટલે દેહ ધારણ કરે છે, એથી કરીને વીર્ય-રેતને આશ્રયે કોધાદિ ભાવ ગણી શકાય નહી, ચેતન વિના કોઈ પણ સ્થળે તેવા ભાવો અનુભવમા અવતા નથી માત્ર તે ચેતનાશ્રિત છે, એટલે વીર્ય-રેતના ગુણો નથી, જેથી તેના ન્યૂનાધિકે કરી કોધાદિનુ ન્યૂનાધિકપણુ સુખ્યપણુ થઈ શકવા યોગ્ય નથી ચેતનના ઓછા અધિકા પ્રયોગથી કોધાદિ-નુ ન્યૂનાધિકપણુ થાય છે, જેથી ગર્ભના વીર્ય-રેતનો ગુણ નહી, પણ ચેતનનો તે ગુણને આશ્રય છે, અને તે ન્યૂનાધિકપણુ તે ચેતનના પૂર્વના અભ્યાસથી જ સભવે છે, કેમકે કારણ વિના કાર્યની હિત્વત્તિ ન થાય ચેતનનો પૂર્વપ્રયોગ તથાપ્રકારે હોય, તો તે સસ્કાર વર્તે, જેથી આ દેહાદિ પ્રથમના સસ્કારોનો અનુભવ થાય છે, અને તે સસ્કારો પૂર્વજન્મ સિદ્ધ કરે છે, અને પૂર્વજન્મની સિદ્ધિથી આત્માની નિત્યતા સહજે સિદ્ધ થાય છે (૬૭)

આત્મા દ્રવ્યે નિત્ય છે, પર્યાયે પલટાય,

બાળાદિ વય ત્રણનું, જ્ઞાન એકને થાય ૬૮

આત્મા વસ્તુપણુ નિત્ય છે સમયે સમયે જ્ઞાનાદિ પરિણામના પલટવાથી તેના પર્યાયનું પલટવાપણુ છે (કઈ સમુદ્ર પલટાતો નથી, માત્ર મોઝ પલટાય છે, તેની પેઠે) જેમ બાળ, યુવાન અને વૃદ્ધ એ ત્રણ અવસ્થા છે, તે આત્માને વિભાવથી પર્યાય છે અને બાળ અવસ્થા વર્તતા આત્મા બાળક જણાતો, તે બાળ અવસ્થા છોડી ન્યારે યુવાવસ્થા ગ્રહણ કરી ત્યારે યુવાન જણાયો, અને યુવાવસ્થા તજી વૃદ્ધાવસ્થા ગ્રહણ કરી ત્યારે વૃદ્ધ જણાયો એ ત્રણે અવસ્થાનો ભેદ થયો તે પર્યાયભેદ છે, પણ તે ત્રણે અવસ્થામા આત્મદ્રવ્યનો ભેદ થયો નહી, અર્થાત્ અવસ્થાઓ બદલાઈ પણ આત્મા બદલાયો નથી આત્મા એ ત્રણે અવસ્થાને બાણે છે, અને તે ત્રણે અવસ્થાની તેને જ સ્મૃતિ છે ત્રણે અવસ્થામા આત્મા એક હોય તો એમ બને, પણ જો આત્મા ક્ષણે ક્ષણે બદલાતો હોય તો તેવો અનુભવ બને જ નહી ૬૮

અથવા જ્ઞાન ક્ષણિકનું, જે બાણી વદનાર,

વદનારો તે ક્ષણિક નહિ, કર અનુભવ નિર્ધાર ૬૯

વળી અમુક પદાર્થ ક્ષણિક છે એમ જે બાણે છે, અને ક્ષણિકપણુ કહે છે તે કહેનાર અર્થાત્ બાણનાર ક્ષણિક હોય નહી, કેમકે પ્રથમ ક્ષણે અનુભવ થયો તેને બીજે ક્ષણે તે અનુભવ કહી શકાય, તે બીજે ક્ષણે પોતે ન હોય તો કયાથી કહે ? મારે એ અનુભવથી પણ આત્માના અક્ષણિકપણાનો નિશ્ચય કર ૬૯

ક્યારે કોઈ વસ્તુનો, કેવળ હોય ન નાશ,

ચેતન પામે નાશ તો, કેમા ભણે તપાસ ૭૦

વળી કોઈ પણ વસ્તુનો કોઈ પણ કાળે કેવળ તો નાશ થાય જ નહી, માત્ર અવસ્થાતર થાય, મારે ચેતનનો પણ કેવળ નાશ થાય નહી અને અવસ્થાતરરૂપ નાશ થતો હોય તો તે કેમા ભણે, અથવા કેવા પ્રકારનુ અવસ્થાતર પામે તે તપાસ અર્થાત્ ઘટાદિ પદાર્થ કૂટી બાય છે, એટલે લોકો એમ કહે છે કે ઘડો નાશ પામ્યો છે, કઈ માટીપણુ નાશ પામ્યું નથી તે છિન્નસિન્ન થઈ જઈ સૂક્ષ્મમા સૂક્ષ્મ ભૂકો થાય, તોપણુ પરમાણુસમૂહરૂપે રહે, પણ કેવળ નાશ ન થાય, અને તેમાનું એક પરમાણુ પણ ઘટે નહી, કેમકે અનુભવથી જોતા અવસ્થાતર થઈ શકે, પણ પદાર્થનો સમૂળગો નાશ થાય એમ ભાસી જ શકવા યોગ્ય નથી, એટલે જો તું ચેતનનો નાશ કહે, તોપણુ કેવળ નાશ તો કહી જ શકાય નહી, અવસ્થાતરરૂપ નાશ કહેવાય જેમ ઘટ કૂટી જઈ કંમે કરી પરમાણુસમૂહરૂપે

[૬૭૨]

૭૨૮

વવાણિયા, માગશર સુદ ૬, શુક્ર, ૧૯૫૩

શ્રી માણેકચંદ્રનો દેહ છૂટવા સખંધી ખળર બાણ્યા

સર્વ દેહધારી જીવો મરણ પાસે શરણરહિત છે માત્ર તે દેહનું યથાર્થ સ્વરૂપ પ્રથમથી જ તેનું મમત્વ હેદીને નિજસ્થિરતાને અથવા જ્ઞાનીના માર્ગની યથાર્થ પ્રતીતિને પામ્યા છે તે જ છત્ર તે મરણકાળે શરણસહિત છતા ઘણું કરીને ફરી દેહ ધારણ કરતા નથી, અથવા મરણકાળે દેહ મમત્વભાવનું અદ્વત્વ હોવાથી પણ નિર્ભય વર્તે છે દેહ છૂટવાનો કાળ અનિયત હોવાથી વિચારન પુરુષો અપ્રમાદપણે પ્રથમથી જ તેનું મમત્વ નિવૃત્ત કરવાનો અવિરુદ્ધ ઉપાય સાધે છે, અને એ જ તમારે, અમારે, સૌએ લક્ષ રાખવા યોગ્ય છે પ્રીતિબંધનથી ખેદ થવા યોગ્ય છે, તથાપિ એમાં બીજે કેઈ ઉપાય નહીં હોવાથી તે ખેદને વૈરાગ્યસ્વરૂપમાં પરિણમન કરવો એ જ વિચારવાનને કર્તવ્ય છે

[૬૭૩]

૭૨૯ વવાણિયા, માર્ગશીર્ષ સુદ ૧૦, મોમ, ૧૯૫૩

સર્વજ્ઞાય નમઃ

‘યોગવાસિષ્ઠ’નાં પ્રથમનાં બે પ્રકરણ, ‘પચીકરણ’, ‘દાસગ્રોધ’ તથા ‘વિચારમાગ’ એ અથો તમારે વિચારવા યોગ્ય છે એમાનો કોઈ અથ તમે પૂર્વે વાચ્યો હોય તોપણ ફરી વાચવો યોગ્ય છે, તેમ જ વિચારવો યોગ્ય છે જૈનપદ્ધતિના એ અથો નથી એમ બાણીને તેમજ વિચારતાં જ્ઞાત પામવો યોગ્ય નથી

લોકદષ્ટિમાં જે જે વાતો કે વસ્તુઓ મોટાકાવાળી મનાય છે, તે તે વાતો અને વસ્તુઓ, શોધ થમાન ગૃહાદિ આરંભ, અલ કારાદિ પરિચ્છેદ, લોકદષ્ટિનું વિચક્ષણપણું, લોકમાન્ય ધર્મશ્રદ્ધાવાત્પત્ય પ્રત્યક્ષ ઝેરનું અહંભુ છે, એમ યથાર્થ જણાયા વિના ધારો છો તે વૃત્તિનો લક્ષ ન થાય પ્રથમ તે વાતે અને વસ્તુઓ પ્રત્યે ઝેરદષ્ટિ આવવી કઠણ દેખી કાયર ન થતાં પુરુષાર્થ કરવો યોગ્ય છે

[૬૭૪]

૭૩૦

વવાણિયા, માર્ગશીર્ષ સુદ ૧૨, ૧૯૫૩

સર્વજ્ઞાય નમઃ

‘આત્મસિદ્ધિ’ની ટીકાનાં પાના મળ્યાં છે

જે સક્ષણતાનો માર્ગ સમજાય તો આ મનુષ્યદેહનો એક સમય પણ સર્વોત્કૃષ્ટ ચિંતામણિ છે એમાં સંશય નથી

[૬૭૫]

૭૩૧

વવાણિયા, માગશર સુદ ૧૨, ૧૯૫૩

સર્વજ્ઞાય નમઃ

વૃત્તિનો લક્ષ તથા રૂપ સર્વસંગપરિત્યાગે પ્રત્યે વર્તેલો છતા જે મુમુક્ષુને પ્રાગ્બધવિશેષથી તે થે ને અનુદય રહ્યા કરે, અને કુટુંબાદિનો પ્રસંગ તથા આજીવિકાદિ કારણે પ્રવૃત્તિ ગ્હે, જે યથાન્યદ કરવી પડે, પણ તે ત્યાગના ઉદયને પ્રતિબંધક બાણી સખેદપણે કરે તે મુમુક્ષુએ પૂર્વે પાત્રિત મુમુક્ષુ કર્માનુસાર આજીવિકાદિ પ્રાપ્ત થશે એમ વિચારી માત્ર નિમિત્તરૂપ પ્રયત્ન કરવું ઘટે, પણ સર્વથા ચિંતા કે ન્યાયત્યાગ કરવાં ન ઘટે, કેમકે તે તો માત્ર વ્યામોહ છે, જે શમાવશ યોગ્ય પ્રાપ્તિ શુભાશુભ પ્રારબ્ધાનુસાર છે પ્રયત્ન વ્યાવહારિક નિમિત્ત છે, એટલે કરવું ઘટે, પણ તે તો માત્ર આત્મશુભરોધક છે

[૬૭૬]

૭૩૨

વવાણિયા, માગશર વદ ૧૧, શુક્ર, ૧૯૫૩

શ્રી લક્ષ્મણ આદિ મુનિઓને નમસ્કાર પ્રાપ્ત થાય

આરભ તથા પચ્ચિદની પ્રવૃત્તિ આત્મહિતને ઘણા પ્રકારે રોધક છે, અથવા સત્સમાગમનારે

જે એતન કરતું નથી, નથી થતા તો કર્મ,

તેથી સહજ સ્વભાવ નહિ, તેમ જ નહિ જીવધર્મ ૭૫

આત્મા જો કર્મ કરતો નથી, તો તે થતાં નથી, તેથી સહજ સ્વભાવે એટલે અનાયાસે તે થાય એમ કહેવું ઘટતું નથી, તેમ જ તે જીવનો ધર્મ પણ નહીં, કેમકે સ્વભાવનો નાશ થાય નહીં, અને આત્મા ન કરે તો કર્મ થાય નહીં, એટલે એ ભાવ ટળી શકે છે, માટે તે આત્માનો સ્વાભાવિક ધર્મ નહીં ૭૫

કેવળ હોત અસંગ જો, ભાસત તને ન કેમ ?

અસંગ છે પરમાર્થથી, પણ નિજભાને તેમ ૭૬

કેવળ જો અસંગ હોત, અર્થાત્ ક્યારે પણ તેને કર્મનું કરવાપણું ન હોત તો તને પોતાને તે આત્મા પ્રથમથી કેમ ન ભાસત ? પરમાર્થથી તે આત્મા અસંગ છે, પણ તે તો જ્યારે સ્વરૂપનું ભાન થાય ત્યારે થાય ૭૬

કર્તા ઈશ્વર કોઈ નહિ, ઈશ્વર શુદ્ધ સ્વભાવ,

અથવા પ્રેરક તે ગણ્યે, ઈશ્વર દોષપ્રભાવ. ૭૭

જગતનો અથવા જીવોના કર્મનો ઈશ્વર કર્તા કોઈ છે નહીં, શુદ્ધ આત્મસ્વભાવ જેનો થયો છે તે ઈશ્વર છે, અને તેને જો પ્રેરક એટલે કર્મકર્તા ગણીએ તો તેને દોષનો પ્રભાવ થયો ગણવો જોઈએ, માટે ઈશ્વરની પ્રેરણા જીવના કર્મ કરવામાં પણ કહેવાય નહીં ૭૭

હવે તમે અનાયાસથી તે કર્મો થતા હોય, એમ કહ્યું તે વિચારીએ અનાયાસ એટલે શું ? આત્માએ નહીં ચિંતવેલું ? અથવા આત્માનું કંઈ પણ કર્તૃત્વ છતાં પ્રવર્તેલું નહીં ? અથવા ઈશ્વરાદિ કોઈ કર્મ વળગાડી દે તેથી થયેલું ? અથવા પ્રકૃતિ પરાણે વળગે તેથી થયેલું ? એવા સુખ્ય ચાર વિકલ્પથી અનાયાસકર્તાપણું વિચારવા યોગ્ય છે પ્રથમ વિકલ્પ આત્માએ નહીં ચિંતવેલું એવો છે જો તેમ થતું હોય તો તો કર્મનું ગ્રહવાપણું રહેતું જ નથી, અને જ્યાં ગ્રહવાપણું રહે નહીં ત્યાં કર્મનું હોવાપણું સભવતું નથી, અને જીવ તો પ્રત્યક્ષ ચિંતવન કરે છે, અને ગ્રહણાગ્રહણ કરે છે, એમ અનુભવ થાય છે

જેમા તે કોઈ રીતે પ્રવર્તતો જ નથી, તેવા કોષાદિ ભાવ તેને સ પ્રાપ્ત થતા જ નથી, તેથી એમ જણાય છે કે નહીં ચિંતવેલા અથવા આત્માથી નહીં પ્રવર્તેલા એવાં કર્મોનું ગ્રહણ તેને થવાયોગ્ય નથી, એટલે એ બંને પ્રકારે અનાયાસ કર્મનું ગ્રહણ સિદ્ધ થતું નથી

ત્રીજો પ્રકાર ઈશ્વરાદિ કોઈ કર્મ વળગાડી દે તેથી અનાયાસ કર્મનું ગ્રહણ થાય છે એમ કહીએ તો તે ઘટતું નથી પ્રથમ તો ઈશ્વરનું સ્વરૂપ નિર્ધારણ થયે છે, અને એ પ્રસંગ પણ વિશેષ સમજવા યોગ્ય છે, તથાપિ અત્રે ઈશ્વર કે વિષ્ણુઆદિ કર્તાનો કોઈ રીતે સ્વીકાર કરી લઈએ છીએ, અને તે પર વિચાર કરીએ છીએ —

જો ઈશ્વરાદિ કર્મના વળગાડનાર હોય તો તો જીવ નામનો વચ્ચે કોઈ પણ પદાર્થ રહ્યો નહીં, કેમકે પ્રેરણાદિ ધર્મે કરીને તેનું અસ્તિત્વ સમજાવું હતું, તે પ્રેરણાદિ તો ઈશ્વરકૃત ઠર્યાં, અથવા ઈશ્વરના ગુણ ઠર્યાં, તો પછી બાકી જીવનું સ્વરૂપ શું રહ્યું કે તેને જીવ એટલે આત્મા કહીએ ? એટલે કર્મ ઈશ્વરપ્રેરિત નહીં પણ આત્માના પોતાના જ કરેલા હોવા યોગ્ય છે

તેમ એથી વિકલ્પ પ્રકૃત્યાદિ પરાણે વળગવાથી કર્મ થતા હોય ? તે વિકલ્પ પણ યથાર્થ નથી કેમકે પ્રકૃત્યાદિ જડ છે, તેને આત્મા ગ્રહણ ન કરે તો તે શી રીતે વળગવા યોગ્ય થાય ? અથવા દ્રવ્યકર્મનું બીજું નામ પ્રકૃતિ છે, એટલે કર્મનું કર્તાપણું કર્મને જ કહેવા બરાબર થયું તે તો પૂર્વે

પોતાના સ્વરૂપના ભાનમાં આત્મા પોતાના સ્વભાવનો એટલે ચૈતન્યાદિ સ્વભાવનો જ કર્તા છે, અન્ય કોઈ પણ કર્માદિનો કર્તા નથી, અને આત્મા જ્યારે પોતાના સ્વરૂપના ભાનમાં વર્તે નહીં ત્યારે કર્મના પ્રભાવનો કર્તા કહ્યો છે

પરમાર્થે તો જીવ અક્રિય છે, એમ વેદાંતાદિનું નિરૂપણ છે; અને જિનપ્રવચનમાં પણ સિદ્ધ એટલે શુદ્ધાત્માનું અક્રિયપણ છે, એમ નિરૂપણ કર્યું છે, છતાં અમે આત્માને શુદ્ધાવસ્થામાં કર્તા હોવાથી સક્રિય કહ્યો એવો સ દેહ અને થવા યોગ્ય છે તે સ દેહ આ પ્રકારે સમાવવા યોગ્ય છે. — શુદ્ધાત્મા પરયોગનો, પરભાવનો અને વિભાવનો ત્યાં કર્તા નથી, માટે અક્રિય કહેવા યોગ્ય છે, પણ ચૈતન્યાદિ સ્વભાવનો પણ આત્મા કર્તા નથી એમ જો કહીએ તો તો પછી તેનું કંઈ પણ સ્વરૂપ ન રહે શુદ્ધાત્માને યોગક્રિયા નહીં હોવાથી તે અક્રિય છે, પણ સ્વાભાવિક ચૈતન્યાદિ સ્વભાવરૂપ ક્રિયા હોવાથી તે સક્રિય છે ચૈતન્યાત્મપણું આત્માને સ્વાભાવિક હોવાથી તેમાં આત્માનું પરિણમવું તે એકાત્મપણું જ છે, અને તેથી પરમાર્થનયથી સક્રિય એવું વિશેષણ ત્યાં પણ આત્માને આપી શકાય નહીં નિજ સ્વભાવમાં પરિણમવારૂપ સક્રિયતાથી નિજ સ્વભાવનું કર્તાપણું શુદ્ધાત્માને છે, તેથી કેવળ શુદ્ધ સ્વધર્મ હોવાથી એકાત્મપણું પરિણમે છે, તેથી અક્રિય કહેતા પણ દોષ નથી જે વિચારે સક્રિયતા, અક્રિયતા નિરૂપણ કરી છે, તે વિચારના પરમાર્થને ગ્રહીને સક્રિયતા, અક્રિયતા કહેતા કશો દોષ નથી (૭૮)

શંકા — શિષ્ય જ્ઞાન

[તે કર્મનું ભોક્તાપણું જીવને નહીં હોય ? એમ શિષ્ય કહે છે. —]

જીવ કર્મ કર્તા કહેા, પણ ભોક્તા નહિં સોય,

શુ સમજે જડ કર્મ કે, ફળ પરિણામી હોય ? ૭૯

જીવને કર્મનો કર્તા કહીએ તોપણ તે કર્મનો ભોક્તા જીવ નહીં ઠરે, કેમકે જડ એવા કર્મ શુ સમજે કે તે ફળ દેવામાં પરિણામી થાય ? અર્થાત્ ફળહાતા થાય ? ૭૯

ફળહાતા ઇશ્વર ગણ્યે, ભોક્તાપણું સધાય,

એમ કહ્યો ઇશ્વરતાણું, ઇશ્વરપણું જ જાય ૮૦

ફળહાતા ઇશ્વર ગણીએ તો ભોક્તાપણું સાધી શકીએ, અર્થાત્ જીવને ઇશ્વર કર્મ ભોગવાવે તેથી જીવ કર્મનો ભોક્તા સિદ્ધ થાય, પણ પરને ફળ દેવા આદિ પ્રવૃત્તિવાળો ઇશ્વર ગણીએ તો તેનું ઇશ્વરપણું જ રહેતું નથી, એમ પણ પાછો વિરોધ આવે છે ૮૦

‘ ઇશ્વર સિદ્ધ થયા વિના એટલે કર્મફળહાતૃત્વાદિ કોઈ પણ ઇશ્વર ઠર્યા વિના જગતની વ્યવસ્થા રહેવી સંભવતી નથી, ’ એવા અભિપ્રાય પરત્વે નીચે પ્રમાણે વિચારવા યોગ્ય છે. —

જો કર્મના ફળને ઇશ્વર આપે છે એમ ગણીએ તો ત્યાં ઇશ્વરનું ઇશ્વરપણું જ રહેતું નથી, કેમકે પરને ફળ દેવા આદિ પ્રપચમાં પ્રવર્તતા ઇશ્વરને દેહાદિ અનેક પ્રકારનો સંગ થવો સંભવે છે, અને તેથી યથાર્થ શુદ્ધતાનો ભગ થાય છે સુક્ત જીવ જેમ નિષ્ક્રિય છે એટલે પરભાવાદિનો કર્તા નથી, જો પરભાવાદિનો કર્તા થાય તો તો સંસારની પ્રાપ્તિ થાય છે, તેમ જ ઇશ્વર પણ પરને ફળ દેવા આદિ રૂપ ક્રિયામાં પ્રવર્તે તો તેને પણ પરભાવાદિના કર્તાપણાનો પ્રસંગ આવે છે, અને સુક્ત જીવ કરતા તેનું ન્યૂનત્વ ઠરે છે, તેથી તો તેનું ઇશ્વરપણું જ ઉચ્છેદવા જેવી સ્થિતિ થાય છે

વળી જીવ અને ઇશ્વરનો સ્વભાવલેહ માનતા પણ અનેક દોષ સંભવે છે માનનેને જો ચૈતન્ય-સ્વભાવ માનીએ, તો જાનને સમાન ધર્મના કર્તા થયા, તેમાં ઇશ્વર જગતાદિ રચે અથવા કર્મનું ફળ આપવારૂપ કાર્ય કરે અને સુક્ત ગણાય, અને જીવ એકમાત્ર દેહાદિ સૃષ્ટિ રચે, અને પોતાનાં

સાદિ અનત અનત સમાધિસુખમા,
અનત દર્શન, જ્ઞાન અનત સંહિત જો

અપૂર્વ ૧૮

જે પદ શ્રી સર્વજ્ઞે દીકું જ્ઞાનમાં,
કહી શક્યા નહીં પણ તે શ્રી ભગવાન જો,
તેહ સ્વરૂપને અન્ય વાણીં તે શુ કહે ?

અનુભવગોચર માત્ર રહ્યું તે જ્ઞાન જો

અપૂર્વ ૨૦

એક પરમપદ પ્રાપ્તિનું કયું ધ્યાન મે,
ગળા વગરને હાલ મનોરથરૂપ જો,
તોપણ નિશ્ચય રાજવ્યંક મનને રહ્યો,
પ્રભુઆજ્ઞાએ થાશું તે જ સ્વરૂપ જો

અપૂર્વ ૨૧

[૬૮૧]

૭૩૯

મોરળી, માહ સુદ ૬, જુથ, ૧૬૫૩

મુનિજી પ્રત્યે,

વવાણિયે પત્ર મળ્યું હતું અત્રે શુકવારે આવવું થયું છે. થોડા દિવસ અત્રે સ્થિતિ સભવે છે નડિયાદથી અનુક્રમે કયા ક્ષેત્ર પ્રત્યે વિહાર થવો સભવે છે, તથા શ્રી દેવકીણીદિ મુનિ કયાં એકત્ર થવાનો સભવ છે, તે જણાવવાનું જાને તો જણાવવા કૃપા કરશેજી દ્રવ્યથી, ક્ષેત્રથી, કાળથી અને ભાવથી એમ ચારે પ્રકારે અપ્રતિભ ધપણું, આત્મતાએ વર્તતા નિર્ગથને કહ્યું છે, તે વિશેષ અનુપ્રેક્ષા કરવા યોગ્ય છે હાલ કયા શાસ્ત્ર વિચારવાનો યોગ વર્તે છે, તે જણાવવાનું જાને તો જણાવવાની કૃપા કરશેજી. શ્રી દેવકીણીદિ મુનિઓને નમસ્કાર પ્રાપ્ત થાય

[૬૮૨]

૭૪૦

મોરળી, માહ સુદ ૬, જુથ, ૧૬૫૩

‘આત્મસિદ્ધિ’ વિચારતાં આત્મા સભધી કઈ પણ અનુપ્રેક્ષા વર્તે છે કે કેમ ? તે લખવાનું થાય તો લખશે

કોઈ પુરુષ પોતે વિશેષ સદાચારમાં તથા સયમમા પ્રવર્તે છે તેના સમાગમમાં આવવા ઇચ્છે છે તે પદ્ધતિના અવલોકનથી જોવો સદાચાર તથા સયમનો લાભ થાય છે, તેવો લાભ વિનવાળા ઉપદેશથી પણ ઘણું કરીને થતો નથી, તે લક્ષ રાખવા યોગ્ય છે.

[૬૮૨]

૭૪૧

મોરળી, માહ સુદ ૧૦, શુક્ર, ૧૬૫૩

સર્વજ્ઞાય નમઃ

અત્રે થોડાક દિવસ પર્યંત સ્થિતિ થવી સભવે છે

ઈડર જવાનો હાલ વિચાર રાખીએ છીએ તૈયાર રહેશે શ્રી હુગરને આવવા માટે વિનવિ કૃપા. તેમને પણ તૈયાર રાખશે તેમના ચિત્તમા એમ આવે કે વારવાર જવાનું યત્નથી દો અપેક્ષામા યોગ્ય ન દેખાય કેમકે અવસ્થા ફેર પણ આવો વિચાર કર્તવ્ય નથી

પરમાથરૂપિ પુરુષને અવરથ કૃપા યોગ્ય એવા સમાગમના લાભમા તે ચિત્કલપ રૂપ કલ્પ કર્તવ્ય નથી આ વખતે સમાગમનો વિશેષ લાભ વધવા યોગ્ય છે માટે શ્રી હુગરે કઈ બીજો વિનવો છોડી દઈ આવવાનો વિચાર રાખવો

શ્રી હુગર તથા લહેરાભાઈ આદિ મુમુક્ષુને યથા

એક રાંક છે અને એક રાબ છે, એ આદિ શબ્દથી નીચપણ, ઊંચપણ, કુરૂપપણ, સુરૂપપણ એમ ઘણું વિચિત્રપણ છે, અને એવો જે લેદ રહે છે તે, સર્વને સમાનતા નથી, તેજ શુભાશુભ કર્મનું લોકતાપણ છે, એમ સિદ્ધ કરે છે, કેમકે કારણ વિના કાર્યની ઉત્પત્તિ થતી નથી ૮૪

તે શુભાશુભ કર્મનું ફળ ન થતું હોય, તો એક રાંક અને એક રાબ એ આદિ જે લેદ છે, તે ન થવા ભેઈએ, કેમકે જીવપણ સમાન છે, તથા મનુષ્યપણ સમાન છે, તો સર્વને સુખ અથવા દુઃખ પણ સમાન ભેઈએ, જેને બદલે આવું વિચિત્રપણ જણાય છે, તેજ શુભાશુભ કર્મથી ઉત્પન્ન થયેલો લેદ છે, કેમકે કારણ વિના કાર્યની ઉત્પત્તિ થતી નથી એમ શુભ અને અશુભ કર્મ લોગવાય છે (૮૪)

ફળહાતા ઈશ્વરતાણી, એમા નથી જરૂર,
કર્મ સ્વભાવે પરિણમે, થાય ભોગથી દૂર ૮૫

ફળહાતા ઈશ્વરની એમા કંઈ જરૂર નથી એર અને અમૃતની રીતે શુભાશુભ કર્મ સ્વભાવે પરિણમે છે, અને નિઃસત્ત્વ થયેથી એર અને અમૃત ફળ હેતા જેમ નિવૃત્ત થાય છે, તેમ શુભાશુભ કર્મને ભોગવવાથી તે નિઃસત્ત્વ થયે નિવૃત્ત થાય છે ૮૫

એર એરપણે પરિણમે છે, અને અમૃત અમૃતપણે પરિણમે છે, તેમ અશુભ કર્મ અશુભપણે પરિણમે અને શુભ કર્મ શુભપણે પરિણમે છે, માટે જીવ જેવા જેવા અધ્યવસાયથી કર્મને ગ્રહણ કરે છે, તેવા તેવા વિપાકરૂપે કર્મ પરિણમે છે, અને જેમ એર અને અમૃત પરિણમી રહે નિઃસત્ત્વ થાય છે, તેમ ભોગથી તે કર્મ દૂર થાય છે (૮૫)

તે તે ભોગ્ય વિશેષનાં, સ્થાનકે દ્રવ્ય સ્વભાવ,
ગહન વાત છે શિષ્ય આ, કહી સંક્ષેપે સાવ ૮૬

ઉત્કૃષ્ટ શુભ અધ્યવસાય તે ઉત્કૃષ્ટ શુભગતિ છે, અને ઉત્કૃષ્ટ અશુભ અધ્યવસાય તે ઉત્કૃષ્ટ અશુભગતિ છે, શુભાશુભ અધ્યવસાય મિશ્રગતિ છે, અને તે જીવપરિણામ તેજ મુખ્યપણે તો ગતિ છે, તથાપિ ઉત્કૃષ્ટ શુભ દ્રવ્યનું ઉદ્ધર્વગમન, ઉત્કૃષ્ટ અશુભ દ્રવ્યનું અધોગમન, શુભાશુભની મધ્યસ્થિતિ, એમ દ્રવ્યનો વિશેષ સ્વભાવ છે અને તે આદિ હેતુથી તે તે ભોગ્યસ્થાનક હોવા યોગ્ય છે હે શિષ્ય ! જડચેતનના સ્વભાવ સંયોગાદિ સૂક્ષ્મસ્વરૂપનો અત્રે ઘણો વિચાર સમાય છે, માટે આ વાત ગહન છે, તોપણ તેને સાવ સંક્ષેપમા કહી છે ૮૬

તેમજ, ઈશ્વર ભે કર્મફળહાતા ન હોય અથવા જગતકર્તા ન ગણીએ તો કર્મ ભોગવવાનાં વિશેષ સ્થાનકો એટલે નરકાદિ ગતિ આદિ સ્થાન કયાંથી હોય, કેમકે તેમા તો ઈશ્વરના કર્તૃત્વની જરૂર છે, એવી આશંકા પણ કરવા યોગ્ય નથી, કેમકે મુખ્યપણે તો ઉત્કૃષ્ટ શુભ અધ્યવસાય તે ઉત્કૃષ્ટ દેવલોક છે, અને ઉત્કૃષ્ટ અશુભ અધ્યવસાય તે ઉત્કૃષ્ટ નરક છે, શુભાશુભ અધ્યવસાય તે મનુષ્ય તિર્થ આદિ છે, અને સ્થાન વિશેષ એટલે ઉદ્ધર્વલોકે દેવગતિ, એ આદિ લેદ છે જીવસમૂહના કર્મદ્રવ્યના પણ તે પરિણામવિશેષ છે એટલે તે તે ગતિઓ જીવના કર્મ વિશેષ પરિણામાદિ સંભવે છે

આ વાત ઘણી ગહન છે કેમકે અચિત્ત્ય એવું જીવવીર્ય, અચિત્ત્ય એવું પુદ્ગલસામર્થ્ય એના સંયોગ વિશેષથી લોક પરિણમે છે તેનો વિચાર કરવા માટે ઘણો વિસ્તાર કહેવો ભેઈએ. પણ અત્ર તો મુખ્ય કરીને આત્મા કર્મનો ભોક્તા છે એટલો લક્ષ કરાવવાનો હોવાથી સાવ સંક્ષેપે આ પ્રસંગ કહ્યો છે (૮૬)

જહા કલ્પના જલ્પના, તહાં માનું દુ.ખ છાઈ,
મિટે કલ્પના જલ્પના, તખ વસ્તુ તિન પાઈ
'પહી પાર કહા પાવનો, મિટે ન મનકો ચાર,
જયો કોણુકે જોલકુ, ઘર હી કોશ હબાર'

‘મોહનીય’નું સ્વરૂપ આ જીવે વાર વાર અત્યંત વિચારવા જેવું છે. મોહિનીએ મહા મુની શ્વરોને પણ પળમાં તેના પાશમાં ફસાવી અત્યંત રિદ્ધિસિદ્ધિથી વિમુગ્ધ કરી દીધા છે, શાશ્વત મુખ છીનવી ક્ષણભંગ્યતામાં લલચાવી રખડાવ્યા છે.

નિર્વિકલ્પ સ્થિતિ લાવવી, આત્મસ્વભાવમાં રમણતા કરવી, માત્ર દ્રશ્યભાવે રહેવું, એવો જ્ઞાનીનો કામ કામ બોધ છે, તે બોધ યથાર્થ પ્રાપ્ત થયે આ જીવનું કલ્યાણ થાય જિજ્ઞાસામાં રહો યોગ્ય છે.

કર્મ મોહનીય ભેદ બે, દર્શન ચારિત્ર નામ,
હજી બોધ વીતરાગતા, અચૂક ઉપાય આમ

જી શાંતિ.

૭૪૭

વવાણિયા, ફાગણ સુદ ૨, શુક્ર, ૧૬૫૩

સર્વ મુનિઓને નમસ્કાર પ્રાપ્ત થાય

મુનિશ્રી દેવકરણજી વીશ દોહા “દીનતા”ના મુખપાઠે કરવા ઇચ્છે છે, તેથી આજનો અતિથમ નથી. અર્થાત્ તે દોહા મુખપાઠે કરવા યોગ્ય છે.

કર્મ અનંત પ્રકારનાં, તેમાં મુખ્યે આઠ,
તેમાં મુખ્ય મોહનીય, હણાય તે કહું પાઠ
કર્મ મોહનીય ભેદ બે, દર્શન ચારિત્ર નામ,
હજી બોધ વીતરાગતા, ઉપાય અચૂક આમ

શ્રી ‘આત્મસિદ્ધિશાસ્ત્ર’

[૬૮૬-૨]

૭૪૮

વવાણિયા, ફાગણ સુદ ૪, રવિ, ૧૬૫૩

ન્યા ઉપાય નહીં ત્યા ખેદ કરવો યોગ્ય નથી તેમને શિક્ષા એટલે ઉપદેશ દર્શ મુખ્ય કરવાનું હવે મોન રાખી, મળતા રહી કામ નિર્વાહવું એ જ યોગ્ય છે.

બાણ્યા પહેલા ઠપકો લખવો તે ઠીક નહીં તેમ ઠપકાથી અછલ આણી દેવી મુરકેડ ઇં અછલનો વરસાદ વરસાવવામાં આવે છે, તોપણ આ લોકોની રીતિ હજી ચલે પકડતી નથી. ત્યાં ઉપાય ?

તેમના પ્રત્યે કંઈ બીજો ખેદ આણવાથી કળ નથી કર્મળ ધનું વિચિત્રપણ એટલે સર્વને સમજાવે (સારું) સમજાય એમ ન બને માટે એમનો દોષ શું વિચારવો ?

[૬૮૮]

૭૪૯

વવાણિયા, ફાગણ વદ ૧૧, ૧૯૫૩

ત્રિભોવનનું લખેલું પત્ર તથા સુણાવ અને પેટલાદના પત્ર મળ્યા છે.

‘કર્મજ ધ’ વિચારતા કપાયાદિનું સ્વરૂપ, કેટલુંક યથાર્થ સમજાતું નથી, તે વિશેષ અનુક્રમ ધ ત્યાગવૃત્તિના બળે, સમાગમે સમજાવા યોગ્ય છે.

‘જ્ઞાનનું કળ વિરતિ છે’ વીતરાગનું આ વચન સર્વ મુમુક્ષુઓએ નિત્ય અમરણમાં રખાવું યોગ્ય છે જે વાચવાથી, સમજવાથી તથા વિચારવાથી આત્મા વિભાવથી વિભાવના કાર્યોથી અને વિભાવના પરિણામથી ઉદાસ ન થયો, વિભાવનો ત્યાગી ન થયો, વિભાવના કાર્યોનો અને વિનંત

કઈ જાતિમાં મોક્ષ છે, કયા વેષમા મોક્ષ,

એનો નિશ્ચય ના બને, ઘણા ભેદ એ દોષ ૯૪

પ્રાક્ષણાદિ કઈ જાતિમાં મોક્ષ છે, અથવા કયા વેષમા મોક્ષ છે, એનો નિશ્ચય પણ ન બની શકે એવો છે, કેમકે તેવા ઘણા ભેદો છે, અને એ દોષે પણ મોક્ષનો ઉપાય પ્રાપ્ત થવા યોગ્ય દેખાતો નથી ૯૪

તેથી એમ જણાય છે, મળે ન મોક્ષ ઉપાય,

જીવાદિ જાણ્યા તણા, શો ઉપકાર જ થાય ? ૯૫

તેથી એમ જણાય છે કે મોક્ષનો ઉપાય પ્રાપ્ત થઈ શકે એવું નથી, માટે જીવાદિનું સ્વરૂપ જાણવાથી પણ શું ઉપકાર થાય ? અર્થાત્ જે પદને અર્થે જાણવા ભોઈએ તે પદનો ઉપાય પ્રાપ્ત થવો અશક્ય દેખાય છે ૯૫

પાચે ઉત્તરથી થયું, સમાધાન સર્વાંગ,

સમજી મોક્ષ ઉપાય તો, ઉદય ઉદય સદ્ભાગ્ય ૯૬

આપે પાચે ઉત્તર કહ્યા તેથી સર્વાંગ એટલે બધી રીતે મારી શકાનું સમાધાન થયું છે, પણ જો મોક્ષનો ઉપાય સમજી તો સદ્ભાગ્યનો ઉદય-ઉદય થાય અને 'ઉદય' 'ઉદય' બે વાર શબ્દ છે, તે પાચે ઉત્તરના સમાધાનથી થયેલી મોક્ષપદની જિજ્ઞાસાનું તીવ્રપણું દર્શાવે છે ૯૬

સમાધાન—સદ્ગુરુ ઉવાચ

[મોક્ષનો ઉપાય છે, એમ સદ્ગુરુ સમાધાન કરે છે —]

પાચે ઉત્તરની થઈ, આત્મા વિષે પ્રતીત,

થાશે મોક્ષોપાયની, સહજ પ્રતીત એ રીત ૯૭

પાચે ઉત્તરની તારા આત્માને વિષે પ્રતીતિ થઈ છે, તો મોક્ષના ઉપાયની પણ એ જ રીતે તને સહજમા પ્રતીતિ થશે અને 'થશે' અને 'સહજ' એ બે શબ્દ સદ્ગુરુએ કહ્યા છે તે બેને પાચે પદની શકા નિવૃત્ત થઈ છે તેને મોક્ષોપાય સમજાવો કઈ કંઠણ જ નથી એમ દર્શાવવા, તથા શિષ્યનું વિશેષ જિજ્ઞાસુપણું જાણી અવશ્ય તેને મોક્ષોપાય પરિણમશે એમ ભાસવાથી (તે વચન) કહ્યા છે, એમ સદ્ગુરુના વચનનો આશય છે ૯૭

કર્મભાવ અજ્ઞાન છે, મોક્ષભાવ નિજવાસ,

અધકાર અજ્ઞાન સમ, નાશે જ્ઞાનપ્રકાશ ૯૮

કર્મભાવ છે તે જીવનું અજ્ઞાન છે અને મોક્ષભાવ છે તે જીવના પોતાના સ્વરૂપને વિષે સ્થિતિ થવી તે છે અજ્ઞાનનો સ્વભાવ અધકાર જેવો છે તેથી જેમ પ્રકાશ થતા ઘણા કાળનો અધકાર છતાં નાશ પામે છે, તેમ જ્ઞાન પ્રકાશ થતા અજ્ઞાન પણ નાશ પામે છે ૯૮

જે જે કારણ બધના, તેહ બધનો પથ,

તે કારણ છેદક દશા, મોક્ષપથ ભવઅત ૯૯

જે જે કારણો કર્મબધના છે, તે તે કર્મબધનો માર્ગ છે, અને તે તે કારણોને છેદે એવી જે દશા છે તે મોક્ષનો માર્ગ છે, ભવનો અત છે ૯૯

રાગ, દ્વેષ અજ્ઞાન એ, મુખ્ય કર્મની અથ,

થાય નિવૃત્તિ બેહથી, તે જ મોક્ષનો પથ ૧૦૦

રાગ, દ્વેષ અને અજ્ઞાન એનું એકત્વ એ કર્મની મુખ્ય ગાઠ છે, અર્થાત્ એ વિના કર્મનો બધ ન થાય, તેની જેથી નિવૃત્તિ થાય તે જ મોક્ષનો માર્ગ છે ૧૦૦

[૬૮૬]

૭૫૧

વવાણિયા, ફાગણ વદ ૧૧, રવિ, ૧૬૧

ૐ સર્વજ્ઞાય નમઃ

‘આત્મસિદ્ધિ’ મા કહેલા સમકિતના પ્રકારનો વિશેષાર્થ જાણવાની જિજ્ઞાસાનો કારણ છે

આત્મસિદ્ધિમા ત્રણ પ્રકારના સમકિત ઉપદેશ છે. —

(૧) આત્મપુરુષના વચનની પ્રતીતિરૂપ, આજ્ઞાની અપૂર્વ રુચિરૂપ, સ્વચ્છ દ્વિરોધપણે પુરુષની ભક્તિરૂપ, એ પ્રથમ સમકિત કહ્યું છે

(૨) પરમાર્થની સ્પષ્ટ અનુભવાશે પ્રતીતિ તે સમકિતનો બીજો પ્રકાર કહ્યો છે

(૩) નિર્વિકલ્પ પરમાર્થઅનુભવ તે સમકિતનો ત્રીજો પ્રકાર કહ્યો છે

પહેલું સમકિત બીજા સમકિતનું કારણ છે બીજું સમકિત ત્રીજા સમકિતનું કારણ છે એ સમકિત વીતરાગ પુરુષે માન્ય કર્યા છે ત્રણે સમકિત ઉપાસવા યોગ્ય છે, સત્કાર કરવા યોગ્ય ભક્તિ કરવા યોગ્ય છે

કેવળજ્ઞાન જીવજવાના છેલ્લા સમય સુધી સત્પુરુષના વચનનું અવલમ્બન વીતરાગે કહ્યું છે. આરમા ક્ષીણમોહચુલ્લુપ્તિસ્થાનક પર્યંત શ્રુતજ્ઞાનથી આત્માના અનુભવને નિર્મળ કરતા કલ્પ નિર્મળતા સમૂર્ણતા પામ્યે ‘કેવળજ્ઞાન’ ઉત્પન્ન થાય છે તે ઉત્પન્ન થવાના પ્રથમ સમય સુધી સત્પુરુષ ઉપદેશેલો માર્ગ આધારભૂત છે, એમ કહ્યું છે તે નિ સદેહ સત્ય છે

[૬૮૦]

૭૫૨

વવાણિયા, ફાગણ વદ ૧૧, રવિ, ૧૬૧

દેશ્યા :— જીવના કૃષ્ણાદિ દ્રવ્યની પેઠે ભાસ્વજ્ઞાન પરિણામ

અધ્યવસાય. — દેશ્યા પરિણામની ક ઈક સ્પષ્ટપણે પ્રવૃત્તિ

સ કલ્પ — ક ઈ પણ પ્રવૃત્તિ કરવાનો નિર્ધારિત અધ્યવસાય

વિકલ્પ — ક ઈ પણ પ્રવૃત્તિ કરવાનો અપૂર્ણ અનિર્ધારિત, સ દેહાત્મક અધ્યવસાય

સ જ્ઞા. — ક ઈ પણ આગળ પાછળની ચિ તત્ત્વનશક્તિવિશેષ અથવા સ્મૃતિ

પરિણામ. — જળના દ્રવણસ્વભાવની પેઠે દ્રવ્યની કથ ચિત્ત અવસ્થાતર પામવાની શક્તિ છે

અવસ્થાતરની વિશેષ ધારા, તે પરિણુતિ

અજ્ઞાન :— મિથ્યાત્વસહિત મતિજ્ઞાન તથા શ્રુતજ્ઞાન હોય તો તે ‘અજ્ઞાન’

વિભગજ્ઞાન — મિથ્યાત્વસહિત અતી દ્રિયજ્ઞાન હોય તે ‘વિભગજ્ઞાન’

વિજ્ઞાન — ક ઈ પણ વિશેષપણે જાણવું તે ‘વિજ્ઞાન’

[૬૮૨]

૭૫૩

વવાણિયા, ૧૬૧

(૧)

‘ઋપલ જિનેશ્વર પ્રીતમ માહરો રે, ઝોર ન આહું રે કવ,

રીઝયો સાહેબ સગ ન પન્હિરે રે, ભાગે સાદિ અન ત’

નાભિરાજના પુત્ર શ્રી ઋપલદેવજી તીર્થ કર તે માગ પરમ વહાલા છે, જેથી તે બીજા આહું નહીં એ સ્વામી એવા છે કે પ્રસન્ન થયા પછી કોઈ દિવસ સગ છોડે નહીં થયો ત્યારથી આદિ છે, પણ તે સગ અટળ હોવાથી અન ત છે ૧

વિશેષાર્થ :— જે સ્વરૂપજિજ્ઞાસુ પુરુષો છે, તે પૂર્ણ શુદ્ધ સ્વરૂપને ખામ્યા છે એ સ્વરૂપમા પોતાની વૃત્તિ તન્મય કરે છે, જેથી પોતાની સ્વરૂપદશા બાંધન થતી વ્લય છે

પટ્ટપદના પટપ્રશ્ન તે, પૂછ્યા કરી વિચાર,
તે પદની સર્વાંગતા, મોક્ષમાર્ગ નિરધાર ૧૦૬

હૈ શિષ્ય ! તે છ પદના છ પ્રશ્નો વિચાર કરીને પૂછ્યા છે, અને તે પદની સર્વાંગતામા મોક્ષ-
માર્ગ છે, એમ નિશ્ચય કર અર્થાત્ એમાનું કોઈ પણ પદ એકાંતે કે અવિચારથી ઉત્થાપતા મોક્ષમાર્ગ
સિદ્ધ થતો નથી ૧૦૬

ભતિ, વેષનો લેહ નહિ, કહ્યો માર્ગ ને હોય,
સાધે તે મુક્તિ લહે, એમા લેહ ન કોય ૧૦૭

જે મોક્ષનો માર્ગ કહ્યો તે હોય તો ગમે તે ભતિ કે વેષથી મોક્ષ થાય, એમાં કંઈ લેહ નથી
જે સાધે તે મુક્તિપદ પામે, અને તે મોક્ષમા પશુ બીજા કશા પ્રકારનો ઊંચનીચત્વાદિ લેહ નથી,
અથવા આ વચન કહ્યા તેમા બોલે કંઈ લેહ એટલે ફેર નથી ૧૦૭

કષાયની ઉપશાતતા, માત્ર મોક્ષઅભિલાષ,
ભવે એક અતર દયા, તે કહ્યોજે જિજ્ઞાસ ૧૦૮

કોધાદિ કષાય જેના પાતળા પડ્યા છે, માત્ર આત્માને વિષે મોક્ષ થવા સિવાય બીજી કોઈ
ધ્યેય નથી, અને સ સારના ભોગ પ્રત્યે ઉદાસીનતા વર્તે છે, તેમ જ પ્રાણી પર અંતરથી દયા વર્તે છે,
તે જીવને મોક્ષમાર્ગનો જિજ્ઞાસુ કહીએ, અર્થાત્ તે માર્ગ પામવા યોગ્ય કહીએ. ૧૦૮

તે જિજ્ઞાસુ જીવને, થાય સફ્ફરુણાધ,
તો પામે સમકિતને, વર્તે અતરશોધ ૧૦૯

તે જિજ્ઞાસુ જીવને જો સફ્ફરુણો ઉપદેશ પ્રાપ્ત થાય તો તે સમકિતને પામે, અને અંતરની
શોધમાં વર્તે ૧૦૯

મત દર્શન આગ્રહ તણ, વર્તે સફ્ફરુણલક્ષ,
લહે શુદ્ધ સમકિત તે, જેમાં લેહ ન પક્ષ ૧૧૦

મત અને દર્શનનો આગ્રહ છોડી ઈર્ષ જે સફ્ફરુણે લક્ષે વર્તે, તે શુદ્ધ સમકિતને પામે કે જેમાં
લેહ તથા પક્ષ નથી. ૧૧૦

વર્તે નિજસ્વભાવનો, અનુભવ લક્ષ પ્રતીત,
વૃત્તિ વહે નિજભાવમા, પરમાર્થે સમકિત ૧૧૧

આત્મસ્વભાવનો જ્યાં અનુભવ, લક્ષ, અને પ્રતીત વર્તે છે, તથા વૃત્તિ આત્માના સ્વભાવમાં
વહે છે, ત્યાં પરમાર્થે સમકિત છે ૧૧૧

વર્ધમાન સમકિત થઈ, ટાળે મિથ્યાભાસ,
ઉદય થાય ચારિત્રનો, વીતરાગપદ વાસ ૧૧૨

તે સમકિત વધતી જતી ધારાથી હાસ્ય ચોકાદિથી જે કંઈ આત્માને વિષે મિથ્યાભાસ ભાસ્યા
છે તેને ટાળે, અને સ્વભાવ સમાધિરૂપ ચારિત્રનો ઉદય થાય, જેથી સર્વ રાગદ્વેષના ક્ષયરૂપ વીત-
રાગપદમાં સ્થિતિ થાય ૧૧૨

કેવળ નિજસ્વભાવનું, અખંડ વર્તે જ્ઞાન,
કહ્યોજે કેવળજ્ઞાન તે, દેહ છતાં નિર્વાણ ૧૧૩

સર્વ આભાસરહિત આત્મસ્વભાવનું જ્યાં અખંડ એટલે ક્યારે પણ ખંડિત ન થાય, મદન
થાય, નાશ ન પામે એવું જ્ઞાન વર્તે તેને કેવળજ્ઞાન કહીએ છીએ જે કેવળજ્ઞાન પામ્યાથી ઉત્કૃષ્ટ
જીવન્મુક્તદશારૂપ નિર્વાણ, દેહ છતાં જ અત્રે અનુભવાય છે ૧૧૩

એવું સિદ્ધભગવાનનું આત્મસ્વરૂપ છે, તેવું સર્વ જીવેતુ આત્મસ્વરૂપ છે, તે માટે ભવ્ય હૃદય સિદ્ધત્વને વિષે રુચિ કરવી.

તેમ જ શ્રી દેવચંદ્રસ્વામીએ શ્રીવાસુપૂજ્યના સ્તવનમાં કહ્યું છે કે 'જિનપૂજા રે તે નિજપૂજન.'

જો યથાર્થ મૂળદૃષ્ટિથી જોઈએ તો જિનની પૂજા તે આત્મસ્વરૂપનું જ પૂજન છે

સ્વરૂપઆકાંક્ષી મહાત્માઓએ એમ જિન ભગવાનની તથા સિદ્ધ ભગવાનની ઉપાસના સ્વપ્રાપ્તિનો હેતુ બહુયો છે ક્ષીણમોહ શુભસ્થાનપર્યંત તે સ્વરૂપચિત્તવતા જીવને પ્રજાળ અવકાશન વળી માત્ર એકલું અધ્યાત્મસ્વરૂપચિત્તવન જીવને વ્યામોહ ઉપજાવે છે, ઘણા જીવોને શુષ્કતા પ્રકરે છે, અથવા સ્વેચ્છાચારીપણુ ઉત્પન્ન કરે છે, અથવા ઉન્નતપ્રલાપદશા ઉત્પન્ન કરે છે. આત્મસ્વરૂપના ધ્યાનાવલંબનથી ભક્તિપ્રધાન દૃષ્ટિ થાય છે, અને અધ્યાત્મદૃષ્ટિ ગૌણ થાય છે જેથી શુદ્ધ સ્વેચ્છાચારીપણુ અને ઉન્નતપ્રલાપતા થતાં નથી આત્મદશાભગવાન થવાથી સ્વાભાવિક અધ્યાત્મપ્રધાનતા થાય છે આત્માસ્વાભાવિક ઉચ્ચ શુણ્ણને ભજે છે, એટલે શુષ્કતાદિ દોષો ઉત્પન્ન થતાં નથી અને ભક્તિમાર્ગ પ્રત્યે પણ ભુવ્યુષિત થતા નથી સ્વાભાવિક આત્મદશા સ્વરૂપલીનતા પામતી છે. જ્યાં અહર્તાદિના સ્વરૂપધ્યાનાલંબન વગર વૃત્તિ આત્માકારતા ભજે છે, ત્યાં—[અપૂર્ણ]

(૨)

વીતરાગ સ્તવના

*વીતરાગોને વિષે ઈશ્વર એવા ઋષભદેવ ભગવાન મારા સ્વામી છે તેથી હવે હું બીજા કંઈ ઈચ્છા કરતી નથી, કેમકે તે પ્રભુ રીઝ્યા પછી છોડતા નથી તે પ્રભુનો યોગ પ્રાપ્ત થયો તેની નીતિ છે, પણ તે યોગ કોઈ વાર પણ નિવૃત્તિ પામતો નથી, માટે અનંત છે

જગતના ભાવોમાથી ઉદાસીન થઈ ચૈતન્યવૃત્તિ શુદ્ધચૈતન્યસ્વભાવે અમવસ્થિત ભગવાન પ્રીતિમાન થઈ તેનો હર્ષ આનંદધનજી દર્શાવે છે

પોતાની શ્રદ્ધા નામની સખીને આનંદધનજીની ચૈતન્યવૃત્તિ કહે છે કે. હે સખી! મેં જાત ભગવાનથી લગ્ન કર્યું છે, અને તે ભગવાન મને સર્વથી વહાલા છે એ ભગવાન મારા પતિ હવે હું બીજા કોઈ પણ પતિની ઈચ્છા કરું જ નહીં કેમકે બીજા બધા જન્મ, જગ, મરણાદિ કરીને આકુળબ્યાકુળ છે, ક્ષણવાર પણ સુખી નથી, તેવા જીવને પતિ કળાવી મને સુખ કલાથી ભગવાન ઋષભદેવ તો અનંત અવ્યાબાધ સુખસમાધિને પ્રાપ્ત થયા છે, માટે તેનો આશ્રય કરું

૧ આનંદવન તીર્થ કંઠ સ્તવનાવલી પઠવેતુ આ વિવેચન લખતા આ રચયેથી અપૂર્ણ મુન્દકુ ૩-૬-૨૧

* શ્રી ઋષભજિનસ્તવન

ઋષભ જિનેશ્વર પ્રીતમ માહરો રે, ઓગ ન ચાહું કે કંત,
રીઝ્યો સાહેન સગ ન પગિદરે રે, ભાગે માનિ અનંત
કોઈ કંત કાગણુ કાષ્ઠાશ્વણુ કંટે રે, મિનથુ કંતને ધાવ,
એ મેળો નવ કહિયે મભવે રે, મેળો કામ ન કાવ
કોઈ પતિગ જન અતિધણુ તપ કંટે રે, પતિગ જનતન તાપ,
એ પતિગ જન મે નવ ચિત્ત ધણુ રે, જન પાતુમેળાપ
કોઈ કહેલીવારે અજબ અલખ તણી રે, લખ પૂરે મનઆર,
દોષવહિતને લીલા નવ રો રે, જોલા દોષ વિગમ
ચિત્તપ્રમ્દને ન પૂજન કળ કળુ રે, પૂજન અખડિત એ,
કપટરહિત થઈ આનંદ અરપણુ રે, આનંદન પઠવે

૪૪૪

૪૪૪

૪૪૪

૪૪૪

૪૪૪

અથવા નિજપરિણામ જે, શુદ્ધચૈતનારૂપ,
કર્તા ભોક્તા તેહનો, નિર્વિકલ્પસ્વરૂપ ૧૨૨
અથવા આત્મપરિણામ જે શુદ્ધ ચૈતન્યસ્વરૂપ છે, તેનો નિર્વિકલ્પસ્વરૂપે કર્તાભોક્તા થયો ૧૨૨
મોક્ષ કહ્યો નિજશુદ્ધતા, તે પામે તે પથ,
સમજાવ્યો સક્ષેપમા, સકળ માર્ગ નિર્ણય ૧૨૩
આત્માનુ શુદ્ધપદ છે તે મોક્ષ છે અને જેથી તે પમાય તે તેનો માર્ગ છે, શ્રી સદ્ગુરુએ કૃપા
કરીને નિર્ણયનો સર્વ માર્ગ સમજાવ્યો ૧૨૩
અહો ! અહો ! શ્રી સદ્ગુરુ, કરુણાસિંધુ અપાર,
આ પામર પર પ્રભુ કર્યો, અહો ! અહો ! ઉપકાર ૧૨૪
અહો ! અહો ! કરુણાના અપાર સમુદ્રસ્વરૂપ આત્મલક્ષ્મીએ સુકત સદ્ગુરુ, આપ પ્રભુએ આ
પામર જીવ પર આશ્ચર્યકારક એવો ઉપકાર કર્યો ૧૨૪

શુ પ્રભુચરણ કને ધરુ, આત્માથી સૌ હીન,
તે તો પ્રભુએ આપિયો, વર્તુ ચરણાધીન ૧૨૫

હું પ્રભુના ચરણ આગળ શુ ધરુ ? (સદ્ગુરુ તો પરમ નિષ્કામ છે, એક નિષ્કામ કરુણાથી માત્ર
ઉપદેશના દાતા છે, પણ શિષ્યધર્મે શિષ્યે આ વચન કહ્યું છે) જે જે જગતમા પદાર્થ છે, તે સૌ
આત્માની અપેક્ષાએ નિર્મૂલ્ય જેવા છે, તે આત્મા તો જેણે આપ્યો તેના ચરણસમીપે હું ખીજી શું
ધરુ ? એક પ્રભુના ચરણને આધીન વર્તુ એટલું માત્ર ઉપચારથી કરવાને હું સમર્થ છું ૧૨૫

આ દેહાદિ આજથી, વર્તો પ્રભુ આધીન,
દાસ, દાસ હું દાસ છું, તેહ પ્રભુનો દીન ૧૨૬

આ દેહ, 'આદિ' શબ્દથી જે કંઈ મારું ગણાય છે તે, આજથી કરીને સદ્ગુરુ પ્રભુને આધીન
વર્તો, હું તેહ પ્રભુનો દાસ છું, દાસ છું, દીન દાસ છું ૧૨૬

પદ્ સ્થાનક સમજાવીને, ભિન્ન બતાવ્યો આપ,
મ્યાન થકી તરવારવત, એ ઉપકાર અમાપ ૧૨૭

છએ સ્થાનક સમજાવીને હે સદ્ગુરુ દેવ ! આપે દેહાદિથી આત્માને, જેમ મ્યાનથી તરવાર જુદી
કાઢીને બતાવીએ તેમ રૂપદ જુદો બતાવ્યો, આપે મપાઈ શકે નહીં એવો ઉપકાર કર્યો ૧૨૭

હવેસ હાર

દર્શન પટે સમાય છે, આ પદ્ સ્થાનક માહી,
વિચારતા વિસ્તારથી, સ શય રહે ન કાઈ ૧૨૮

છયે દર્શન આ છ સ્થાનકમા સમાય છે વિશેષ કરીને વિચારવાથી કોઈ પણ પ્રકારનો સ શય
રહે નહીં ૧૨૮

આત્મજ્ઞાતિ સમ રોગ નહિ, સદ્ગુરુ વૈષ્ણુ સુભણ,
ગુરુઆજ્ઞા સમ પથ્ય નહિ, ઔષધ વિચાર ધ્યાન ૧૨૯

આત્માને પોતાના સ્વરૂપનુ જ્ઞાન નહીં એવો ખીજો કોઈ રોગ નથી, સદ્ગુરુ જેવા તેના કોઈ

૧ આ 'આત્મસિદ્ધિસાર' શ્રી સોભાગલાઈ આદિ મારે રમુ હવુ તે આ વધારાની ગાથાથી જણાશે.
શ્રી સુભાગ્ય ને શ્રી અચળ, આદિ મુચુક્ત કામ,
તથા ભવ્યહિત કનથે, કહ્યો બોધ સુખસાજ.

છે, કેમકે તે ભગવાનના સ્વરૂપના અજ્ઞાનથી એમ કહે છે

જે ભગવાન અનંત જ્ઞાનદર્શનમય સર્વોત્કૃષ્ટ સુખસમાધિમય છે, તે ભગવાનને આ જાણુ કર્તાપણુ કેમ હોય ? અને લીલાને અર્થે પ્રવૃત્તિ કેમ હોય ? લીલાની પ્રવૃત્તિ તો સદોષમાં જ સદર્શ છે જે પૂર્ણ હોય તે કદી ધૃત્તે જ નહીં ભગવાન તો અનંત અવ્યાખ્યાય સુખે કરીને પૂર્ણ છે, તેને વિષે બીજી કદપના કયાંથી અવકાશ પામે ? લીલાની ઉત્પત્તિ કુતૂહલવૃત્તિથી થાય તેમ કુતૂહલવૃત્તિ તો જ્ઞાન સુખના અપરિપૂર્ણપણાથી જ થાય ભગવાનમા તો તે બન્ને (જ્ઞાન, સુખ) પરિપૂર્ણ છે, માટે તેની પ્રવૃત્તિ જગત રચવારૂપ લીલા પ્રત્યે ન જ થાય એ લીલા તો દોષનો વિરોધ છે, સરાગીને જ તેનો સંભવ છે જે સરાગી હોય તેને સદ્વેષતા હોય, અને જેને એ બન્ને હોય તેને ક્રોધ, માન, માયા, લોભ આદિ સર્વ દોષનું પણ સંભવિતપણુ છે, જેથી યથાર્થ રીતે જોતા તો લીલા દોષનો જ વિલાસ છે, અને એવો દોષવિલાસ તો અજ્ઞાની જ ધૃત્તે વિચારવાન સુસુક્ષ્મો પણ નેદ દોષવિલાસ ધૃત્તતા નથી, તો અનંત જ્ઞાનમય ભગવાન તે કેમ ધૃત્તે ? જેથી તે ભગવાનનું સ્વરૂપ લીલાના કર્તૃત્વપણાથી ભાવે જે સમજે છે તે પ્રાપ્તિ છે, અને તે પ્રાપ્તિને અનુસરીને ભગવાનને પ્રજા કરવાનો તે જે માર્ગ લે છે તે પણ પ્રાપ્તિમય જ છે, જેથી ભગવાનરૂપ પતિની તેને પ્રાપ્તિ થતી નથી.

હે સખી ! પતિને પ્રસન્ન કરવાના તો ઘણા પ્રકાર છે અનેક પ્રકારના શબ્દ, સ્પર્શાદિ ભોમ્ય પતિની સેવા કરવામા આવે છે એવા ઘણા પ્રકાર છે, પણ તે સૌમા ચિત્તપ્રસન્નતા એ જ સૌથી ઉત્તમ સેવા છે, અને ક્યારે પણ ખડિત ન થાય એવી સેવા છે કપટરહિત થઈને આત્મા અર્પણ કરીને પતિની સેવા કરવાથી ઘણા આનંદના સમૂહની પ્રાપ્તિના ભાગ્યોદય થાય

ભગવાનરૂપ પતિની સેવાના પ્રકાર ઘણા છે દ્રવ્યપૂજા, ભાવપૂજા, આજ્ઞાપૂજા દ્રવ્યપૂજાના ૫૭ ઘણા લેહ છે, પણ તેમા સર્વોત્કૃષ્ટ પૂજા તો ચિત્તપ્રસન્નતા એટલે તે ભગવાનમા ચૈતન્યવૃત્તિ ૫૭૭ હૃદયથી એકત્વને પ્રાપ્ત કરવી તે જ છે, તેમાં જ સર્વ સાધન સમાય છે તે જ અખડિત પૂજા છે, કેમકે જો ચિત્ત ભગવાનમાં લીન હોય તો બીજા યોગ પણ ચિત્તાધીન હોવાથી ભગવાનને આધીન થાય છે, અને ચિત્તની લીનતા ભગવાનમાથી ન ખરે તો જ જગતના ભાવોમાથી ઉદ્દામીનતા વર્તે અને તેમા ગ્રહણ ત્યાગરૂપ વિકલ્પ પ્રવર્તે નહીં, જેથી તે સેવા અખડ જ રહે

ન્યા સુધી ચિત્તમા બીજો ભાવ હોય ત્યા સુધી તમારા સિવાય બીજામા મારે કદી પણ જ નથી એમ દેખાડીએ તો તે વૃથા જ છે અને કપટ છે, અને ન્યા સુધી કપટ છે ત્યા સુધી ભગવાન સ્વરૂપમા આત્માનું અર્પણ કયાથી થાય ? જેથી સર્વ જગતના ભાવ પ્રત્યે વિરામ પમાડી, વૃત્તિને શુદ્ધ ચૈતન્ય ભાવવાળી કરવાથી જ તે વૃત્તિમા અન્યભાવ રહ્યો ન હોવાથી શુદ્ધ કહેવાય અને તે નિર્મલ કહેવાય એવી ચૈતન્યવૃત્તિ ભગવાનમા લીન કરવામા આવે તે જ આત્મઅર્પણતા કહેવાય.

ધનધાન્યાદિક સર્વ ભગવાનને અર્પણ કર્યા હોય, પણ જો આત્મા અર્પણ ન કર્યો તે એટલે તે આત્માની વૃત્તિ ભગવાનમા લીન કરી ન હોય તો તે ધનધાન્યાદિકનું અર્પણ કરતું સુખ જ છે, કેમકે અર્પણ કરનાર આત્મા અથવા તેની વૃત્તિ તો બીજે સ્થળે લીન છે તે સુખ ને સ્થળે લીન છે, તેના અર્પણ થયેલા બીજા જડ પદાર્થ ભગવાનમા અર્પણ કર્યાથી કદી તે ભગવાનમા ચિત્તવૃત્તિની લીનતા એ જ આત્મઅર્પણતા છે, અને એ જ આનંદાનંદની પ્રાપ્તિ પગમ અવ્યાખ્યાય સુખમય મોક્ષપદની નિશાની છે અર્થાત્ જેને એવી દશાની પ્રાપ્તિ થાય તે પદ આનંદધનસ્વરૂપ મોક્ષને પ્રાપ્ત થયે, એવા લક્ષણ તે લક્ષણ છે.

વ્યાખ્યા શાસ્ત્રમાં કહી નથી, પણ ઉપાધાન અભ્યત્ર રાખવાથી તારુ સાચા નિમિત્ત મળ્યા છતા કામ નહી થાય, માટે સાચાં નિમિત્ત મળ્યે તે નિમિત્તને અવલ ધીને ઉપાધાન સન્મુખ કરવું, અને પુરુ-
ષાર્થરહિત ન થવું, એવો શાસ્ત્રકારે કહેલી તે વ્યાખ્યાનો પરમાર્થ છે ૧૩૬

મુખથી જ્ઞાન કથે અને, અતર છૂટયો ન મોહ,

તે પામર પ્રાણી કરે, માત્ર જ્ઞાનીનો દ્રોહ ૧૩૭

મુખથી નિશ્ચયમુખ્ય વચનો કહે છે, પણ અતરથી પોતાને જ મોહ છૂટયો નથી, એવા પામર
પ્રાણી માત્ર જ્ઞાની કહેવરાવવાની કામનાએ સાચા જ્ઞાનીપુરુષનો દ્રોહ કરે છે ૧૩૭

દયા, શાંતિ, સમતા, ક્ષમા, સત્ય, ત્યાગ, વૈરાગ્ય,

હોય મુમુક્ષુ ઘટ વિષે, જોહ સદાય સુખગ્ય ૧૩૮

દયા, શાંતિ, સમતા, ક્ષમા, સત્ય, ત્યાગ અને વૈરાગ્ય એ ગુણો મુમુક્ષુના ઘટમાં સદાય સુખગ્ય
એટલે જાત્ર હોય, અર્થાત્ એ ગુણો વિના મુમુક્ષુપણુ પણ ન હોય ૧૩૮

મોહભાવ ક્ષય હોય જ્યા, અથવા હોય પ્રયાત,

તે કહીએ જ્ઞાનીદશા, બાકી કહીએ પ્રાંત ૧૩૯

મોહભાવનો જ્યા ક્ષય થયો હોય, અથવા જ્યા મોહદશા બહુ ક્ષીણ થઈ હોય, ત્યા જ્ઞાનીની
દશા કહીએ, અને બાકી તો જેણે પોતામાં જ્ઞાન માની લીધું છે, તેને પ્રાંત કહીએ. ૧૩૯

સકળ જગત તે એઠવત્, અથવા સ્વપ્ન સમાન,

તે કહીએ જ્ઞાનીદશા, બાકી વાચાજ્ઞાન ૧૪૦

સમસ્ત જગત જેણે એઠ જેવું બાણ્યુ છે, અથવા સ્વપ્ન જેવું જગત જેને જ્ઞાનમાં વર્તે છે તે
જ્ઞાનીની દશા છે, બાકી માત્ર વાચાજ્ઞાન એટલે કહેવામાત્ર જ્ઞાન છે ૧૪૦

સ્થાનક પાંચ વિચારીને, છઠ્ઠે વર્તે જેહ,

પામે સ્થાનક પાચમું, એમા નહિ સદેહ ૧૪૧

પાંચે સ્થાનકને વિચારીને જે છઠ્ઠે સ્થાનકે વર્તે, એટલે તે મોક્ષના જે ઉપાય કહ્યા છે તેમાં
પ્રવર્તે તે પાંચમું સ્થાનક એટલે મોક્ષપદ, તેને પામે ૧૪૧

દેહ છતા જેની દશા, વર્તે દેહાતીત,

તે જ્ઞાનીના ચરણુમાં, હો વદન અગણિત ૧૪૨

પૂર્વપ્રારબ્ધયોગથી જેને દેહ વર્તે છે, પણ તે દેહથી અતીત એટલે દેહાદિની કલ્પમારહિત,
આત્મામય જેની દશા વર્તે છે, તે જ્ઞાનીપુરુષના ચરણકમળમાં અગણિત વાર વદન હો. ૧૪૨

સાધન સિદ્ધ દશા અહી, કહી સર્વ સક્ષેપ,

ષટ્દર્શન સક્ષેપમાં, ભાગ્યા નિર્વિદ્યેષ.

શ્રીસદ્ગુરુચરણાર્પણમસ્તુ

[૬૬૩]

૭૧૯

નડિયાદ, આસો વદ ૧૦, શનિ, ૧૯૫૨

આત્માથી, મુનિપથાભ્યાસી શ્રી લલ્લુજી તથા શ્રી દેવકરજી આદિ પ્રત્યે—શ્રી સ્થ ભતીર્થ

પત્ર પ્રાપ્ત થયું હતું

શ્રી સદ્ગુરુદેવના અનુગ્રહથી અત્ર સમાધિ છે

એકાંતમાં અવગાહવાને અર્થે 'આત્મસિદ્ધિ' આ જોડે મોકલ્યું છે તે હાલ શ્રી લલ્લુજીએ
અવગાહવા યોગ્ય છે

પુરુષો થયા તેના વચનમાં અને તારાં વચનમાં પણ શકા નાંખી દીધી એકાત દર્ષિ દૃટી તારાં શાસન નિદાંચું.

શાસન દેવિ ! એવી સહાયતા કંઈ આપ કે જે વડે કલ્યાણનો માર્ગ હું ગીળને બોધી શકું, દર્શાવી શકું, — ખરા પુરુષો દર્શાવી શકે સર્વોત્તમ નિર્ઘયપ્રવચનના બોધ લાણી વાળી આ આત્મ વિરાધક પથેથી પાછા બેચવામાં સહાયતા આપ ! તારો ધર્મ છે કે સમાધિ અને બેધિમ સહાયતા આપવી [અંગ ૧]

[૬૯૪-૧-૨]

૭૫૫

સવત ૧૯૧૬

ૐ નમઃ

શારીરિક, માનસિક અને ત પ્રકારનાં હું ખોએ આકુલવ્યાકુલ જીવોને તે હું બોધી છું અને બહુ પ્રકારે ઇચ્છા છતાં તેમાંથી તે સુક્ત થઈ શકતા નથી તેનું શું કારણ ? એવું પ્રશ્ન અનેક જીવે ઉત્પન્ન થયા કરે, પણ તેનું યથાર્થ સમાધાન કોઈ વિરલ જીવને જ પ્રાપ્ત થાય છે ત્યાં સુધી કેમ મૂળકારણ યથાર્થપણે જાણવામાં ન આવ્યું હોય, ત્યાં સુધી તે ટાળવાને માટે ગમે તેવું પ્રયત્ન કરવા આવે તોપણ હું ખોએ ક્ષય થઈ શકે નહીં, અને ગમે તેટલી અરુચિ, અપ્રિયતા અને અભાવ તે દુઃખ પ્રત્યે હોય છતાં એને અનુભવ્યા જ કરવું પડે અવાસ્તવિક ઉપાયથી તે હું ખ મટાડવાનું પ્રયત્ન કરવામાં આવે, અને તે પ્રયત્ન ન સહન થઈ શકે એટલા પરિશ્રમપૂર્વક કયું હોય છતાં તે હું ન મટવાથી હું ખ મટાડવા ઇચ્છતાં સુસુક્ષ્મે અત્યંત વ્યામોહ થઈ આવે છે, અથવા ધ્યાન કરે છે કે આનું શું કારણ ? આ હું ખ ટળતું કેમ નથી ? કોઈ પણ પ્રકારે મારે તે હું ખની પ્રાપ્તિ થઈ નહીં છતાં, સ્વપ્નેય પણ તેના પ્રત્યે કંઈ પણ વૃત્તિ નહીં છતાં, તેની પ્રાપ્તિ થયા કરે છે, અને હું જે પ્રયત્નો કરું છું તે તે બધા નિષ્ફળ જઈ હું ખ અનુભવ્યા જ કરું છું એવું શું કારણ ?

શું એ હું ખ કોઈને મટતું જ નહીં હોય ? હું ખી થવું એ જ જીવનો સ્વભાવ હશે ? શું એ એક જગતકર્તા ઇશ્વર હશે તેણે આમ જ કરવું ચોગ્ય ગણ્યું હશે ? શું લલિતવ્યતાને આધીન એ વાત હશે ? અથવા કોઈક મારા કરેલા આગલા અપરાધોનું ફળ હશે ? એવગેરે અનેક પ્રકારનાં વિચારો જે જીવો મનસહિત દેહધારી છે તે કર્યા કરે છે, અને જે જીવો મનગહિત છે તે અવ્યકાપો હોય એ અનુભવ કરે છે, અને અવ્યક્તપણે તે હું ખ મટે એવી ઇચ્છા રાખ્યા કરે છે.

આ જગતને વિષે પ્રાણીમાત્રની વ્યક્ત અથવા અવ્યક્ત ઇચ્છા પાડે એ જ છે કે, કોઈ પ્રકારે મને હું ખ ન હો, અને સર્વથા સુખ હો પ્રયત્ન પણ એ જ અર્થે છતાં તે હું ખ મટે મટતું નથી ? એવો પ્રશ્ન ઘણા ઘણા વિચારવાનોને પણ ભૂતકાળે ઉત્પન્ન થયો હતો, વર્તમાનમાં પણ થાય છે, અને લલિતવ્યકાળે પણ થશે તે અનંત અનંત વિચારવાનોમાંથી અનંત વિચારવાનો પાડે યથાર્થ સમાધાનને પામ્યા, અને હું ખયા સુક્ત થયા વર્તમાનકાળે પાડે જે જે વિચારવાનો પાડે સમાધાન પામે છે, તે પણ તથાગુપ્ત ફળને પામે છે, અને લલિતવ્યકાળે પણ જે જે વિચારવાનો પાડે સમાધાન પામશે, તે તે તથાગુપ્ત ફળને પામશે એમાં સંશય નથી.

શરીરનું હું ખ માત્ર ઔષધ કરવાથી મટી જતું હોત, મનનું હું ખ ધનાદિ ન હોત, અને જાણ સર્ગ સર્ગ ધનનું હું ખ મનને કંઈ અસંગ ઉપજાવી શકતું ન હોત તે હું ખ મટે મારે જે જે પ્રયત્ન કરવામાં આવે છે તે તે સર્વ જીવોનું મક્કન થાય, પણ ત્યારે તેમ જીવોને તેમ ન આવ્યું ત્યારે જ વિચારવાનોને પ્રશ્ન ઉત્પન્ન થયું કે, હું ખ મટવા માટે ખોએ જ કંઈ નહીં જોઈએ, આ જે કરવામાં આવે છે તે ઉપાય અયથાર્થ છે, અને બધો શ્રમ વૃથા છે, મારે જે મૂળકારણ જો યથાર્થ જાણવામાં આવે અને તે જ પ્રમાણે ઉપાય કરવામાં આવે તો હું ખ મટે તો નહીં જ મટે.

હાલ તેની બીજી પ્રત નહીં ઉતારતા આ પ્રત છે તે ઉપરથી જ મુખપાઠે કરવા યોગ્ય છે, અને હાલ આ પ્રત તમે શ્રી હુંગરને આપશો તેમને જણાવશો કે મુખપાઠે કર્યા પછી પાછી આપશો, પણ બીજી ઉતારો કરશો નહીં

જે જ્ઞાન મહા નિર્જરાનો હેતુ થાય છે તે જ્ઞાન અનધિકારી જીવના હાથમા જવાથી તેને અહિતકારી થઈ ઘણું કરી પરિણમે છે

શ્રી સોભાગ પાસેથી આગળ કેટલાક પત્રોની નકલ કોઈ કોઈ અનધિકારીના હાથમા ગઈ છે પ્રથમ તેમની પાસેથી કોઈ યોગ્ય માણસ પાસે જાય અને પછીથી તે માણસ પાસેથી અયોગ્ય માણસ પાસે જાય એમ ધનવાનો સ્વભાવ થયેલો અમારા જાણવામાં છે “આત્મસિદ્ધિ” સ બધમા તમારા બંનેમાંથી કોઈએ આજ્ઞા ઉપરાત વર્તવું યોગ્ય નથી એ જ વિનંતિ

લક્ષણ કરતાં અલ્પચંદ્રશા વિષેનો નિશ્ચય અન્ય પણ નીકળે છે. કેઈ એક શુદ્ધ વૃત્તિમાન સ્વરૂપે તેવી અલ્પચંદ્રશાની પરીક્ષા આવે છે

એવા મહાત્માઓના સમાગમ અને વિનયની શી જરૂર ? ગમે તેવો પુરુષ હોય પણ સારી રીતે શાસ્ત્ર વાંચી સંભળાવે તેવા પુરુષથી જીવ કદયાણનો યથાર્થ માર્ગ શા માટે ન પામી શકે ? એક આશંકાનું સમાધાન કરવામાં આવે છે

એવા મહાત્માપુરુષનો યોગ બહુ બહુ દુર્લભ છે સારા દેશકાળમાં પણ એવા મહાત્માનો યોગ દુર્લભ છે, તો આવા દુ.અસુખ્ય કાળમાં તેમ હોય એમા કંઈ કહેવું રહેતું નથી કહ્યું છે કે,—

યદપિ તેવા મહાત્માપુરુષનો કવચિત્ યોગ બને છે, તોપણ શુદ્ધ વૃત્તિમાન મુમુક્ષુ હોય તો અપૂર્વ શુભને તેવા મુહૂર્તમાત્રના સમાગમમા પ્રાપ્ત કરી શકે છે જેવા મહાત્માપુરુષના વચ પ્રતાપથી મુહૂર્તમાત્રમા ચક્રવર્તીઓ પોતાનું રાજપાટ છોડી ભય કર વનમા તપશ્ચર્યા કરવાને ચી નીકળતા હતા, તેવા મહાત્માપુરુષના યોગથી અપૂર્વ શુભ કેમ પ્રાપ્ત ન થાય ?

સારા દેશકાળમાં પણ કવચિત્ તેવા મહાત્માનો યોગ બની આવે છે, કેમકે તેઓ અત્યંત મહાદેવિયોગી છે. ત્યારે એવા પુરુષોનો નિત્ય સંગ રહી શકે તેમ શી રીતે બની શકે કે જેથી તેઓ જીવ સર્વદુઃખ ક્ષય કરવાના અમન્ય કારણોને પૂર્ણપણે ઉપાસી શકે ? તેનો માર્ગ આ પ્રશ્ને ભગવાન જિને અવલોક્યો છે —

નિત્ય તેમનો સમાગમમા આજ્ઞાધીનપણે વર્તવું જોઈએ, અને તે માટે જાણાવ્યું છે મહાદેવિ ત્યાગ જ યોગ્ય છે.

જેઓ સર્વથા તેવો ત્યાગ કરવાને સમર્થ નથી, તેમણે આ પ્રમાણે દેશત્યાગપૂર્વક કહ્યું છે એ તેનું સ્વરૂપ આ પ્રમાણે ઉપદેશ્યું છે :

તે મહાત્માપુરુષના શુભાતિથ્યપણાથી, સમ્યક્ચગ્નથી, પરમજ્ઞાનથી, પદમશ નિબી, નિવૃત્તિથી મુમુક્ષુ જીવની અશુભ વૃત્તિઓ પગવર્તન થઈ શુભસ્વભાવને પામી સ્વરૂપ પ્રત્યેક બંધન છોડી શકે છે

તે પુરુષનાં વચનો આજમસ્વરૂપ છે, તોપણ વારંવાર પોતાથી વચનયોગનો પ્રયત્ન કરે તેથી, તથા નિઃસંશય સમાગમનો યોગ ન બને તેવી, તથા તે વચનનું શ્રવણ તાદૃશ્ય સમજાવે તેથી, તેમ જ કેટલાક ભાવોનું સ્વરૂપ જાણવામાં પરાવર્તનની જરૂર હોય છે તેવી. અને એવા જીવ વૃદ્ધિ પામવાને અર્થે વીનગમ્યશ્રુત, વીતગમ શાસ્ત્ર એક ભગવાન ઉપકરી સમજે તેવા મહાત્માપુરુષ હાજર પ્રથમ તેનું સ્વરૂપ જાણવું જોઈએ, પછી વિશુદ્ધ દિગ્દર્શને મદદ મળે તો જ ગમેના અર્તરાયમા પડે તે શુભ ભગવાન ઉપકર કરે છે, અદ્યતા જ્યાં દેવતા નેવા મહાત્માનો યોગ

મૂળ પરમપદ કારણ, સમ્યક્દર્શન જ્ઞાન ચરણ પૂર્ણ, પ્રણમે એક સ્વભાવે, શુદ્ધ સમાધિ ત્યા પરિપૂર્ણ	૨
જે ચેતન જડ ભાવો, અવગ્રોહક્યા છે સુનીદ્ર સર્વજ્ઞે, તેવી અતર આસ્થા, પ્રગટ્યે દર્શન કહ્યું છે તત્ત્વજ્ઞે.	૩
સમ્યક્ પ્રમાણપૂર્વક, તે તે ભાવો જ્ઞાન વિષે ભાસે, સમ્યક્ જ્ઞાન કહ્યું તે, સ શય, વિભ્રમ, મોહ ત્યા નાશ્યે	૪
વિષયાર ભ-નિવૃત્તિ, રાગ-દ્વેષનો અભાવ જ્યા થાય, સહિત સમ્યક્દર્શન, શુદ્ધ ચરણ ત્યા સમાધિ સદૃષાય	૫
ત્રણે અભિન્ન સ્વભાવે, પરિણમી આત્મસ્વરૂપ જ્યાં થાય, પૂર્ણ પરમપદપ્રાપ્તિ, નિશ્ચયથી ત્યાં અનન્ય સુખદાય	૬
જીવ, અજીવ પદાર્થો, પુણ્ય, પાપ, આસ્રવ તથા ણ ધ, સંવર, નિર્જરા, મોક્ષ, તત્ત્વ કહ્યાં નવ પદાર્થ સ બ ધ	૭
જીવ અજીવ વિષે તે, નવે તત્ત્વનો સમાવેશ થાય, વસ્તુ વિચાર વિશેષે, ભિન્ન પ્રણેધ્યા મહાન સુનિરાય	૮

[૬૬૬]

૭૨૫

વવાણિયા, કા વદ ૨, રવિ, ૧૬૫૩

જ્ઞાનીઓએ મનુષ્યપણું ચિતામણિરત્નતુલ્ય કહ્યું છે, તે વિચારો તો પ્રત્યક્ષ જણાય તેવું છે. વિશેષ વિચારતા તો તે મનુષ્યપણાનો એક સમય પણ ચિતામણિરત્નથી પરમ માહાત્મ્યવાન અને મૂલ્યવાન દેખાય છે અને જો દેહાર્થમાજ તે મનુષ્યપણું વ્યતીત થયું તો તો એક કૂટી ણદામની કિમતનું નથી, એમ નિસદેહ દેખાય છે

[૬૭૦]

૭૨૬

વવાણિયા, કા વદ ૦)), શુક્ર, ૧૬૫૩

ૐ સર્વજ્ઞાય નમઃ

દેહનું અને પ્રારબ્ધોદય જ્યાં સુધી બળવાન હોય ત્યાં સુધી દેહસંબંધી કુટુંબ, કે જેનું ભરણપોષણ કરવાનો સંબંધ છે તેવો ન હોય અર્થાત્ આગારવાસપર્યંત જેનું ભરણપોષણ કરવું ઘટતું હોય તેનું ભરણપોષણ માત્ર મળતું હોય તો તેમા સંતોષ પામીને મુમુક્ષુ જીવ આત્મહિતનો જ વિચાર કરે, તથા પુરુષાર્થ કરે દેહ અને દેહસંબંધી કુટુંબના માહાત્મ્યાદિ અર્થે પરિશ્રદ્ધાદિની પરિણામપૂર્વક સ્મૃતિ પણ ન થવા દે, કેમકે તે પરિશ્રદ્ધાદિની પ્રાપ્તિ આદિ કાર્ય એવાં છે, કે આત્મહિતનો અવસર જ ધણું કરીને પ્રાપ્ત થવા ન દે

[૬૭૧]

૭૨૭

વવાણિયા, માગશર સુદ ૧, શનિ, ૧૬૫૩

ૐ સર્વજ્ઞાય નમઃ

આસુખ્ય અદ્ય અને અનિયત પ્રવૃત્તિ, અસીમ બળવાન અસત્સંગ, પૂર્વનું ઘણું કરીને અનારાધકપણું, બળવીર્યની હીનતા, એવા કારણોથી રહિત કોઈક જ જીવ હશે, એવા આ કાળને વિષે પૂર્વે ક્યારે પણ નહીં જાણેલો, નહીં પ્રતીત કરેલો, નહીં આરાધેલો તથા નહીં સ્વભાવસિદ્ધ થયેલો એવો "માર્ગ" પ્રાપ્ત કરવો હુકર હોય એમા આશ્ચર્ય નથી, તથાપિ જેણે તે પ્રાપ્ત કરવા સિવાય બીજો કોઈ લક્ષ્ય રાખ્યો જ નથી તે આ કાળને વિષે પણ અવશ્ય તે માર્ગને પામે છે

લૌકિક કારણોમા અધિક હર્ષ વિષાદ મુમુક્ષુ જીવ કરે નહીં.

તથા

જીવને મોક્ષમાર્ગ છે, નહીં તો ઉન્માર્ગ છે

સર્વ હુઃખનો ક્ષય કરનારો એક પરમ સદુપાય,

સર્વ જીવને હિતકારી, સર્વ હુઃખના ક્ષયનો એક આત્મતિક ઉપાય, પરમ નિર્દોષ
વીતરાગદર્શન છે તેની પ્રતીતિથી, તેના અનુકરણથી, તેની આજ્ઞાના પરમ અવલંબન વડે, ઈ
ભવસાગર તરી બળ છે 'સમવાયાંગસૂત્ર'માં કહ્યું છે કે :

આત્મા શું ? કર્મ શું ? તેનો કર્તા કોણ ? તેનું ઉપાદાન કોણ ? નિમિત્ત કોણ ? તેની પ્રિતિ
કેટલી ? કર્તા શા વડે ? શું પરિમાણમાં તે બાધી શકે ? એ આદિ બાબોનું સ્વરૂપ જેવું નિર્મલ
સિદ્ધાંતમાં સ્પષ્ટ, સૂક્ષ્મ અને સકલનાપૂર્વક છે તેવું કોઈ પણ દર્શનમાં નથી [૨૫૬]

[૬૮૪-૩]

૭૫૬

મ ૧૬૫૩

જૈનમાર્ગ વિવેક

પોતાના સમાધાનને અર્થે યથાશક્તિએ જૈનમાર્ગને બંધાયો છે, તેનો સંક્ષેપે કંઈ પણ વિવેક
કરે છું :—

તે જૈનમાર્ગ જે પદાર્થનું હોવાપણું છે તેને હોવાપણું અને નથી તેને નહીં હોવાપણું મને છે
જેને હોવાપણું છે તે બે પ્રકારે છે એમ કહે છે : જીવ અને અજીવ એ પદાર્થ સ્પષ્ટ સિદ્ધ છે
કોઈ કોઈનો સ્વભાવ ત્યાગી શકે તેવા સ્વરૂપે નથી

અજીવ રૂપી અને અરૂપી બે પ્રકારે છે

જીવ અનંતા છે પ્રત્યેકે પ્રત્યેક જીવ ત્રણે કાળ જુદા છે જ્ઞાનદર્શનાદિ લક્ષણે જીવ એ
ખાય છે પ્રત્યેક જીવ અસંખ્યાત પ્રદેશને અવગાહીને ગણે છે મ કોચવિકાસનું લક્ષણ છે
અનાદિથી કર્મબાહક છે તથા રૂપ સ્વરૂપ બંધુયાથી, પ્રતીતિમાં આપુયાથી, મિત્ર પતિગામ કપે
કર્મની નિવૃત્તિ થાય છે સ્વરૂપે જીવ વર્ણ, ગંધ, રસ, સ્પર્શ ગદિત છે અજગમ, ગામી, ગુણી, [૨૫૭]

[૬૮૪-૪]

૭૫૭

ૐ

નમ. સિદ્ધેશ્વર :

મોક્ષસિદ્ધાંત

અનંત અવ્યાબાધ મુખમય પરમપદ તેની પ્રાપ્તિને અર્થે જગવાન સર્વજ્ઞ નિર્દોષ
'મોક્ષસિદ્ધાંત' તે લગવાને પરમ બકિતથી નમસ્કાર કરીને કહું :

દ્રવ્યાનુયોગ, કરણાનુયોગ, અગ્નાનુયોગ અને ધર્મક્રિયાનુયોગના મહાનિબિંદુના
પ્રવચનને નમસ્કાર કરું છું

કર્મરૂપ વૈરીનો પરાજય કર્યો છે એવા અદ્વિત ભગવાન, મુદ્ધ દેવન્યજના દિવ્ય નિર્દોષ

એક વિશેષ અતરાયનુ કારણ જાણીને તેના ત્યાગરૂપે ગાદ્યસયમ જ્ઞાનીપુરુષોએ ઉપદેશ્યો છે, જે પ્રાપ્તિ તમને પ્રાપ્ત છે વળી યથાર્થ ભાવસયમની જિજ્ઞાસાથી પ્રવર્તો છો, માટે અમૂલ્ય અવસર પ્રાપ્ત થયો જાણી સત્શાસ્ત્ર, અપ્રતિબદ્ધતા, ચિત્તની એકાગ્રતા, સત્પુરુષોના વચનોની અનુપ્રેક્ષા દ્વારા તે સંકેત કરવી યોગ્ય છે

[૬૭૭]

૭૩૩

વવાણિયા, માગશર વદ ૧૧, પુષ, ૧૬૫૩

વૈરાગ્ય અને ઉપશમના વિશેષાર્થે ‘ભાવનામોહ’, ‘યોગવાસિક્ષના પ્રથમના બે પ્રકરણો’, ‘પચીકરણ’ એ આદિ ત્રયો વિચારવા યોગ્ય છે

જીવમા પ્રમાદ વિશેષ છે, માટે આત્માર્થના કાર્યમા જીવે નિયમિત થઈને પણ તે પ્રમાદ ટાળવો જોઈએ, અવશ્ય ટાળવો જોઈએ

૭૩૪

વવાણિયા, માગશર વદ ૧૧, પુષ, ૧૬૫૩

શ્રી સુભાગ્યાદિ પ્રત્યે લખાયેલા પત્રોનાથી જે પરમાર્થ સળધી પત્રો હોય તેની હાલ બને તો એક જુદી પ્રત લખશે

સૌરાષ્ટ્રમા કયાં સુધી હાલ સ્થિતિ થશે તે લખાવું અશક્ય છે

અત્રે થોડા દિવસ સ્થિતિ હજી થશે એમ સભવે છે

[૬૭૮]

૭૩૫

વવાણિયા, પોષ સુદ ૧૦, ભોમ, ૧૬૫૩

વિષમભાવના નિમિત્તો બળવાનપણે પ્રાપ્ત થયા છતાં જે જ્ઞાનીપુરુષ અવિષમ ઉપયોગે વર્ત્યા છે, વર્તે છે, અને લવિષ્યકાળે વર્તે તે સર્વને વાર વાર નમસ્કાર

ઉત્કૃષ્ટમા ઉત્કૃષ્ટ પ્રત, ઉત્કૃષ્ટમા ઉત્કૃષ્ટ તપ, ઉત્કૃષ્ટમા ઉત્કૃષ્ટ નિયમ, ઉત્કૃષ્ટમા ઉત્કૃષ્ટ લગ્નિધ, ઉત્કૃષ્ટમા ઉત્કૃષ્ટ ઐશ્વર્ય, એ જેમા સહેજે શમાય છે એવા નિરપેક્ષ અવિષમ ઉપયોગને નમસ્કાર. એ જ ધ્યાન

[૬૭૯]

૭૩૬

વવાણિયા, પોષ સુદ ૧૧, પુષ, ૧૬૫૩

રાગદ્વેષના પ્રત્યક્ષ બળવાન નિમિત્તો પ્રાપ્ત થયે પણ જેનો આત્મભાવ કિંચિત્માત્ર પણ ક્ષોભ પામતો નથી, તે જ્ઞાનીના જ્ઞાનનો વિચાર કરતા પણ મહા નિર્જરા થાય, એમા સશય નથી

[૬૮૦]

૭૩૭

વવાણિયા, પોષ વદિ ૪, શુક્ર, ૧૬૫૩

આરભ અને પરિચ્છેદનો ઇચ્છાપૂર્વક પ્રસંગ હોય તો આત્મલાભને વિશેષ ધાતક છે, અને વાર-વાર અસ્થિર, અપ્રશસ્ત પરિણામનો હેતુ છે, એમા તો સશય નથી, પણ ભ્યા અનિચ્છાથી ઉદયના કોઈ એક યોગથી પ્રસંગ વર્તતો હોય ત્યાં પણ આત્મભાવના ઉત્કૃષ્ટપણાને બાધ કરનાર તથા આત્મ-સ્થિરતાને અતરાય કરનાર, તે આરભપરિચ્છેદનો પ્રસંગ પ્રાપ્ત થાય છે, માટે પરમ કૃપાળુ જ્ઞાની-પુરુષોએ ત્યાગમાર્ગ ઉપદેશ્યો છે, તે સુમુક્ષુ જીવે દેશે અને સર્વથા અનુસરવા યોગ્ય છે

[૪૫૬]

૭૩૮

વવાણિયા, સં ૧૬૫૩

ૐ

અપૂર્વ અવસર એવો ક્યારે આવશે ?

ક્યારે થઈશું ગાદ્યાતર નિર્જય જો ?

અથવા આચાર્યની પર પરાનું નામ માત્ર તેમની પાસે છે, વસ્તુત્વે તો તે તેથી પરાદુષ્ટ બને છે એક તૂમકા જેવી, દોરા જેવી અલ્પમા અલ્પ વસ્તુના અહલ્યતાગના આશ્રયથી ભૂટે ન ઉપજતી કાઢી વર્તે છે, અને તીર્થનો ભેદ કરે છે, એવા મહામોહમૂઢ જીવ લિંગાભાનપણે પુનઃ પીતરાગના દર્શનને ઘેરી બેઠા છે, એ જ અસચિતિ પૂજા નામનું આશ્ચર્ય લાગે છે

મહાત્મા પુરુષોની અલ્પ પણ પ્રવૃત્તિ સ્વપરને મોક્ષમાર્ગસન્નિપૂણ કરવાની છે લિંગદર્શન જોવા મોક્ષમાર્ગથી પરાદુષ્ટ કરવામાં પોતાનું ગળ પ્રવર્તતું બાણી હપાયમાન થાય છે, અને સર્વ કર્મપ્રકૃતિમાં વધતા અનુભાગ અને સ્થિતિબદ્ધનું સ્થાનક છે એમ હું બાણ છું

[૬૯૪-૫]

૭૫૮

સ ૧૫૧

દ્રવ્યપ્રકાશ

દ્રવ્ય એટલે વસ્તુ, તત્ત્વ, પદાર્થ આમાં મુખ્ય ત્રણ અધિકાર છે

પ્રથમ અધિકારમાં જીવ અને અજીવ દ્રવ્યના મુખ્ય પ્રકાર કહ્યા છે

બીજા અધિકારમાં જીવ અને અજીવનો પરસ્પરનો સંબંધ અને તેથી જીવને વિનાશિત રહ્યું છે તે સમજવા માટે તેના વિશેષ પર્યાયરૂપે પાપપુણ્યાદિ બીજા સાત તત્ત્વોનું નિરૂપણ કર્યું છે જે સાત તત્ત્વો જીવ અને અજીવ એ બે તત્ત્વોમાં સમાય છે

ત્રીજા અધિકારમાં યથાસ્થિત મોક્ષમાર્ગ દર્શાવ્યો છે, કે જેને અર્થે ધર્મને જ સમન રાખી પુરુષોનો ઉપદેશ છે

પદાર્થના વિવેચન અને સિદ્ધાંત પર જેનો પાયો ગ્રાહ્ય છે અને તે દ્વારા જે મોક્ષમાર્ગ પ્રદર્શિત બોધે છે તેવા છ દર્શનો છે :- (૧) જોદ્ધ, (૨) ન્યાય, (૩) સાંખ્ય, (૪) જૈન, (૫) મીમાંસા, (૬) વૈશેષિક વૈશેષિક ન્યાયમાં અતર્ભૂત કહ્યું હોય તો નાસ્તિક વિચાર પ્રતિષ્ઠાન કરતું એવું આવીકે દર્શન છઠ્ઠું ગણાય છે

ન્યાય, વૈશેષિક, સાંખ્ય, જોદ્ધ, ઉત્તરમીમાંસા અને પૂર્વમીમાંસા એમ છ દર્શન વેદ પશ્ચિમ ગણવામાં આવ્યા છે, તે કળ્પતા ઉપર દર્શાવેલા દર્શનો ભૂતી પદ્ધતિએ ગણ્યા છે તેનું શું ? એમ પ્રશ્ન થાય તો તેનું સમાધાન એ છે કે —

વેદ પશ્ચિમમાં દર્શાવેલા દર્શનો વેદને માન્ય રાખે છે તે દૃષ્ટિથી ગણ્યા છે, અને ઉપર મુદ્દાનો ક્રમે તો વિચારની પરિપાટીના ભેદથી ગણ્યા છે જેથી આ જ ક્રમ યોગ્ય છે

દ્રવ્ય અને ગુણનું અનન્યત્વ અવિભક્ત્ય એટલે પ્રદેશભેદ રહિતપણું છે, એના નથી નાશથી ગુણનો નાશ અને ગુણના નાશથી દ્રવ્યનો નાશ થાય એવો નિર્ણયભાવ છે દ્રવ્ય અને ગુણ ભેદ કહ્યો છે છતાં તે કથનથી છે, વસ્તુથી નથી સંજ્ઞાન, સંખ્યાવિગ્રેષ આદિથી રાગ અને દર્શન સર્વથા પ્રકારે ભેદ હોય તો બન્ને અચેતનત્વ પામે એમ સર્વદા પીનગગનો સિદ્ધાંત છે

વર્ણ, ગદ્ય, રમ્પ, સ્પર્શ પચાણ દ્રવ્યના વિગ્રેષ છે

[૬૯૫]

જીવિત કે મરણે નહીં ન્યૂનાધિકતા, ભવ મોક્ષે પણ શુદ્ધ વર્તે સમભાવ બે	અપૂર્વ ૦ ૧૦
એકાકી વિચરતો વળી સ્મશાનમાં, વળી પર્વતમાં વાઘ સિંહ સંયોગ બે,	અપૂર્વ ૦ ૧૧
અટોલ આસન, ને મનમાં નહીં ક્ષોભતા, પરમ મિત્રનો બાણે પામ્યા યોગ બે	અપૂર્વ ૦ ૧૨
ઘોર તપશ્ચર્યામાં પણ મનને તાપ નહીં, સરસ અન્ને નહીં મનને પ્રસન્નભાવ બે,	અપૂર્વ ૦ ૧૩
રજકણ કે રિદ્ધિ વૈમાનિક દેવની, સર્વે માન્યા પુદ્ગલ એક સ્વભાવ બે	અપૂર્વ ૦ ૧૪
એમ પરાજય કરીને ચારિત્રમોહનો, આલુ ત્યાં જ્યાં કરણ અપૂર્વ ભાવ બે,	અપૂર્વ ૦ ૧૫
ઘેણી ક્ષપકતાણી કરીને આરૂઢતા, અનન્ય ચિત્તન અતિશય શુદ્ધસ્વભાવ બે	અપૂર્વ ૦ ૧૬
મોહ સ્વયં ભૂરમણ સમુદ્ર તરી કરી, સ્થિતિ ત્યાં જ્યાં ક્ષીણમોહ ગુણસ્થાન બે,	અપૂર્વ ૦ ૧૭
અત સમય ત્યાં પૂર્ણ સ્વરૂપ વીતરાગ થઈ, પ્રગટાલુ નિજ કેવળજ્ઞાન નિધાન બે.	અપૂર્વ ૦ ૧૮
આર કર્મ ધનધાતી તે બ્યવચ્છેદ જ્યાં, ભવના બીજતણે આત્યતિક નાશ બે,	અપૂર્વ ૦ ૧૯
સર્વ ભાવ જ્ઞાતા દ્રષ્ટા સહ શુદ્ધતા, કૃતકૃત્ય પ્રભુ વીર્ય અનંત પ્રકાશ બે.	અપૂર્વ ૦ ૨૦
વેદનીયાદિ આર કર્મ વર્તે જહા, બળી સીંદરીવત્ આકૃતિ માત્ર બે,	અપૂર્વ ૦ ૨૧
તે દેહાશ્રુષ આધીન જંગી સ્થિતિ છે, આયુષ પૂર્ણ, મટિયે દૈહિક પાત્ર બે.	અપૂર્વ ૦ ૨૨
મન, વચન, કાયા ને કર્મની વર્ગણ, છૂટે જહા સકળ પુદ્ગલ સંપાદ બે,	અપૂર્વ ૦ ૨૩
એવું અયોગી ગુણસ્થાનક ત્યાં વર્તતું, મહાભાગ્ય સુખદાયક પૂર્ણ અભાવ બે	અપૂર્વ ૦ ૨૪
એક પરમાણુ માત્રની મળે ન સ્પર્શતા, પૂર્ણ કલંક રહિત અટોલ સ્વરૂપ બે,	અપૂર્વ ૦ ૨૫
શુદ્ધ નિરજન ચૈતન્યમૂર્તિ અનન્યમય, અગુરુ, લઘુ, અમૂર્ત સહજપદરૂપ બે	અપૂર્વ ૦ ૨૬
પૂર્વપ્રયોગાદિ કારણના યોગથી, ભિર્વર્ગમન સિદ્ધાલય પ્રાપ્ત સ્થિત બે,	

સ સારી જીવ { સંસાર અવસ્થામાં મિથ્યાત્વ, અવિરતિ, પ્રમાદ, કપાય અને યોગ ઉત્તર-
બંધનાં સ્થાનક છે

સિદ્ધાત્મા { સિદ્ધાવસ્થામાં યોગનો પણ અભાવ છે
માત્ર ચૈતન્યસ્વરૂપ આત્મદ્રવ્ય સિદ્ધ પદ છે

વિભાવ પરિણામ 'ભાવકર્મ' છે

પુણ્યલસંગ ધ 'દ્રવ્યકર્મ' છે

[સંક્ષેપ]

[૬૬૪-૮]

૭૬૧

સ ૧૬૧

જ્ઞાનાવરણીયાદિ કર્મને યોગ્ય જે પુણ્યલ અહંભુ થાય છે તે 'દ્રવ્યાસવ' જાણવો જિનજીવને
તે અનેક ભેદથી કહ્યો છે

જીવ જે પરિણામથી કર્મનો જ ધ કરે છે તે 'ભાવજ ધ' કર્મપ્રદેશ, પરમાણુઓ અને જીવ
અન્યોન્ય પ્રવેશરૂપે સંગ ધ થવો તે 'દ્રવ્યજ ધ'

પ્રકૃતિ, સ્થિતિ, અનુભાગ અને પ્રદેશ એમ ચાર પ્રકારનો જ ધ છે પ્રકૃતિ અને પ્રવેશ
યોગથી થાય છે, સ્થિતિ તથા અનુભાગજ ધ કપાયથી થાય છે

આસવને રોકી શકે એવો ચૈતન્યસ્વભાવ તે 'ભાવસ વ' અને તેથી દ્રવ્યાસવને રોકે
'દ્રવ્યસ વર' બીજો છે

વ્રત, સમિતિ, શુષ્ણિ, ધર્મ, અનુપ્રેક્ષા અને પગિપહજ્ય તથા આરિત્રના ઘણા પ્રકાર તે જ
સ વર 'ના વિશેષ જાણવા

જે ભાવ વડે, તપશ્ચર્યાઓ કરીને કે યથાકાળે કર્મના પુણ્યો રસ ભોગવાઈ જઈ ખરી પડે
તે 'ભાવનિર્જરા'. તે પુણ્યલપરમાણુઓનું આત્મપ્રદેશથી ખરી પડવું તે 'દ્રવ્યનિર્જરા'.

સર્વ કર્મનો ક્ષય થવારૂપ આત્મસ્વભાવ તે 'ભાવમોક્ષ', કર્મવર્ગજાથી આત્મદ્રવ્યનું ભૂંડ
જવું તે 'દ્રવ્યમોક્ષ'

શુભ અને અશુભ ભાવને લીધે પુણ્ય અને પાપ જીવને હોય છે શાતા, શુભાયુષ, જીવન
અને ઉચ્ચ ગોત્રનો હેતુ 'પુણ્ય' છે 'પાપ'થી તેથી વિપરીત થાય છે

સમ્યક્દર્શન, સમ્યક્જ્ઞાન અને સમ્યક્ચારિત્ર મોક્ષના કાળજી છે વ્યવહારનયનો તે જોડે
'નિશ્ચય'થી આત્મા એ ત્રણેમય છે

આત્માને છોડીને એ ત્રણે રત્ન બીજા કોઈ પણ દ્રવ્યમાં વર્તતા નથી, તેટલા મટે એ
ત્રણેમય છે, અને તેથી મોક્ષકારણ પણ આત્મા જ છે

જીવાદિ તરવો પ્રત્યે આસ્થારૂપ આત્મસ્વભાવ તે 'સમ્યક્દર્શન', જેથી માત્ર સમ્યક્દર્શન
'સમ્યક્જ્ઞાન' થાય છે

સ શય, વિપર્યય અને બાનિધી રહિત આત્મસ્વરૂપ અને પરસ્વરૂપને ચર્યારૂપને
શકે તે 'સમ્યક્જ્ઞાન', સાકારોપયોગરૂપ છે તેના ઘણા ભેદ છે

ભાવોનું સામાન્ય સ્વરૂપ જે ઉપયોગ અહંભુ કરી શકે તે 'દર્શન', એમ સામાન્ય
'દર્શન' શબ્દ પ્રદાના અર્થમાં પણ વપરાય છે

ઉપર્યને પ્રથમ દર્શન અને પછી જ્ઞાન થાય છે કેવળી જન્મવાનને જન્મને રોકે દ્રવ્ય
અશુભભાવથી નિવૃત્તિ અને શુભભાવમાં પ્રવૃત્તિ તે 'આરિત્ર' વ્યવહાર નયનો તે નિવૃત્તિ

સમિતિ, શુષ્ણિ રૂપે શ્રી વીનગગોત્રે કહ્યું છે

મંમાગના મૂળ હેતુઓનો વિગ્રેહ નાશ કરવાને અર્થે બાહ્ય અને આંતરિક વિગ્રેહને રોક

આવવા વિષેમાં શ્રી હુગરે કંઈ પણ સ શય ન રાખવો યોગ્ય છે

[૬૮૩]

૭૪૨

મોરળી, માહ વદ ૪, રવિ, ૧૯૫૩

સ સ્ફુટનો પરિચય ન હોય તો કરશો

જે પ્રકારે બીજા મુશ્કુ જીવોના ચિત્તમા તથા અગમા નિર્મળતા ભાવની વૃદ્ધિ થાય, તે તે પ્રકારે પ્રવર્તવું કર્તવ્ય છે નિયમિત શ્રવણ કરાવાય તથા આર ભ પરિચયના સ્વરૂપ સમ્યક્ પ્રકારે જોતા નિવૃત્તિને અને નિર્મળતાને કેટલા પ્રતિબંધ છે તે વાત ચિત્તમા દૃઢ થાય તેમ અરસપરસ જ્ઞાનકથા થાય તેમ કર્તવ્ય છે

[૬૮૪]

૭૪૩

મોરળી, માહ વદ ૪ રવિ, ૧૯૫૩

‘સકળ સ સારી ઇન્દ્રિયરામી, મુનિ ગુણ આતમરામી રે,
મુખ્યપણે જે આતમરામી, તે કહિયે નિષ્કામી રે’

— મુનિશ્રી આનંદધનજી

ત્રણે પત્રો મળ્યા હતાં હાલ પદરેક દિવસ થયાં અને સ્થિતિ છે હજી અને થોડાક દિવસ થવાનો સંભવ છે

પત્રાકાક્ષા અને દર્શનાકાક્ષા જાણી છે પત્રાદિ લખવામા હાલ બહુ જ ઓછી પ્રવૃત્તિ થઈ શકે છે સમાગમને વિષે હમણાં કંઈ પણ ઉત્તર લખાવો અશક્ય છે

શ્રી લલ્લુજી તથા શ્રી દેવકરજીજી “આત્મસિદ્ધિ શાસ્ત્ર”ને વિશેષ કરી મનન કરશો બીજા મુનિઓને પણ પ્રશંસ્યાકરણાદિ સૂત્ર સત્પુરુષના લક્ષે સંભળાવાય તો સંભળાવશો.

શ્રી સહજાત્મસ્વરૂપે યથા૦

[૬૮૫]

૭૪૪

વવાણિયા, માહ વદિ ૧૨, શનિ, ૧૯૫૩

‘તે માટે ઊભા કરજોડી, જિનવર આગળ કહીએ રે,
સમયચરણ સેવા શુદ્ધ દેજો, જેમ આનંદધન લહીએ રે’

— મુનિશ્રી આનંદધનજી

‘કર્મઅથ’ નામે શાસ્ત્ર છે, તે હાલ અથ ઇતિ સુધી વાચવાનો, શ્રવણ કરવાનો તથા અનુપ્રેક્ષા કરવાનો પરિચય રાખી શકો તો રાખશો બેથી આર ઘડી નિત્ય પ્રત્યે હાલ તે વાચવામા, શ્રવણ કરવામા નિયમપૂર્વક વ્યતીત કરવી યોગ્ય છે

[૬૮૬]

૭૪૫

વવાણિયા, ફાગણ સુદ ૨, ૧૯૫૩

એકાત નિશ્ચયનયથી મતિ આદિ આર જ્ઞાન, સંપૂર્ણ શુદ્ધ જ્ઞાનની અપેક્ષાએ વિકલ્પજ્ઞાન કહી શકાય, પણ સંપૂર્ણ શુદ્ધ જ્ઞાન એટલે સંપૂર્ણ નિર્વિકલ્પ જ્ઞાન ઉત્પન્ન થવાના એ જ્ઞાન સાધન છે. તેમા પણ શ્રુતજ્ઞાન મુખ્યપણે છે કેવળજ્ઞાન ઉત્પન્ન થવામા છેવટ સુધી તે જ્ઞાનનું અવલંબન છે પ્રથમથી કોઈ જીવ એનો ત્યાગ કરે તો કેવળજ્ઞાન પામે નહીં કેવળજ્ઞાન સુધી દશા પામવાનો હેતુ શ્રુતજ્ઞાનથી થાય છે

[૬૮૭]

૭૪૬

વવાણિયા, ફા સુદ ૨, ૧૯૫૩

ત્યાગ વિરાગ ન ચિત્તમા, થાય ન તેને જ્ઞાન,
અટકે ત્યાગ વિરાગમા, તો ભૂલે નિજ જ્ઞાન.

[૬૯૪-૧૧]

૭૬૪

સં ૧૬૫૩

ૐ

હે જીવ ! આટલો ધર્મો પ્રમાદ શો ?

શુદ્ધ આત્મપદની પ્રાપ્તિને અર્થે વીતરાગ સન્માર્ગની ઉપાસના કર્તવ્ય છે

સર્વજ્ઞદેવ

નિર્ઞય શુરુ

હયા મુખ્ય ધર્મ

} શુદ્ધ આત્મદષ્ટિ થવાના અવલબન છે

સર્વજ્ઞે અનુભવેલો એવો શુદ્ધઆત્મપ્રાપ્તિનો ઉપાય શ્રી શુરુ વડે જાણીને, તેનું સહસ્ય ધ્યાનમાં લઈને આત્મપ્રાપ્તિ કરે.

યથાજ્ઞતલિંગ સર્વવિરતિધર્મ

દ્વિદશવિધ દેશવિરતિ ધર્મ

દ્રવ્યાનુયોગ સુસિદ્ધ-સ્વરૂપદષ્ટિ થતા,

કરણાનુયોગ સુસિદ્ધ-સુપ્રતીત દષ્ટિ થતા,

ચરણાનુયોગ સુસિદ્ધ-પદ્ધતિ વિવાદ શાત કરતા,

ધર્મકથાનુયોગ સિદ્ધ-બાળબોધહેતુ સમભવતા

[૬૯૪-૧૨]

૭૬૫

સં ૧૬૫૩

(૧)	(૨)	(૧)	(૨)
મોક્ષમાર્ગનું અસ્તિત્વ	પ્રમાણ	નિર્જરા.	આગમ
આસ.	નય	બ ધ.	સ યમ
શુરુ	અનેકાંત.	મોક્ષ	વર્તમાનકાળ.
ધર્મ	લોક	જ્ઞાન	શુભસ્થાનક
ધર્મની યોગ્યતા	અલોક	દર્શન	દ્રવ્યાનુયોગ
કર્મ.	અહિંસા	ચારિત્ર	કરણાનુયોગ
જીવ	સત્ય	તપ	ચરણાનુયોગ
અજીવ	અસત્ય	દ્રવ્ય	ધર્મકથાનુયોગ
પુણ્ય	બ્રહ્મચર્ય	શુભ	મુનિત્વ.
પાપ	અપરિશ્કલ	પર્યાય	ગૃહધર્મ
આસ્રવ	આજ્ઞા	સ સાર	પરિષદ
સ વર	વ્યવહાર	એકે દ્રિયનું અસ્તિત્વ	ઉપસર્ગ

સં ૧૬૫૩

[૭૦૦]

૭૬૬

ૐ સર્વજ્ઞાય નમઃ નમઃ સદ્ગુરુવે

પંચાસ્તિકાયા

૧ સો ઇન્દ્રોએ વંદનિક, ત્રણ લોકને કલ્યાણકારી, મધુર અને નિર્મળ જેનાં વાક્ય છે, અનત જેના શુભો છે, જેમણે સ સારનો પ્રશંસ્ય કર્યો છે એવા ભગવાન સર્વજ્ઞ વીતરાગને નમસ્કાર

૨ સર્વજ્ઞ મહામુનિના મુખથી ઉત્પન્ન થયેલું અમૃત, આર ગતિથી જીવને મુક્ત કરી નિર્વાણ

૧. જુઓ આક ૮૬૬.

ફળનો ત્યાગી ન થયો, તે વાચવું, તે વિચારવું અને તે સમજવું અજ્ઞાન છે વિચારવૃત્તિ સાથે ત્યાગ-
વૃત્તિ ઉત્પન્ન કરવી તે જ વિચાર સફળ છે, એમ કહેવાનો જ્ઞાનીનો પરમાર્થ છે

વખતનો અવકાશ મેળવીને નિયમિત રીતે બેઠી ચાર ઘડી સુધી મુનિઓએ હાલ ‘સૂચગાણ’
વિચારવું ઘટે છે, — શાત અને વિરક્ત ચિત્તથી

[૮૭૪-૧૮]

૭૫૦+

વવાણિયા, ફાગણ સુદ ૬, સોમ, ૧૯૫૩

મુનિ શ્રી લલ્લુજી તથા દેવકરજીજી આદિ પ્રત્યે,—

સહેજે સમાગમ થઈ આવે અથવા એ લોકો ઇચ્છીને સમાગમ કરવા આવતા હોય તો સમા-
ગમ કરવામા શુ હાનિ છે ? કદાપિ વિરોધવૃત્તિથી એ લોકો સમાગમ કરવાનું કરતા હોય તો
પણ શું હાનિ છે ? આપણે તો તેના પ્રત્યે કેવળ હિતકારી વૃત્તિથી, અવિરોધ દૃષ્ટિથી સમાગમમા પણ
વર્તવું છે, ત્યા શો પરાભવ છે ? માત્ર ઉદ્દીરણ કરીને સમાગમ કરવાનું હાલ કારણ નથી તમ સર્વ
મુમુક્ષુઓના આચાર વિષે તેમને કંઈ સ શય હોય, તોપણ વિકલ્પનો અવકાશ નથી વડવામા સત્-
પુરુષના સમાગમમા ગયા આદિનું પ્રશ્ન કરે તો તેના ઉત્તરમા તો એટલું જ કહેવું યોગ્ય છે કે ‘તમે
અમે સૌ આત્મહિતની કામનાએ નીકળ્યા છીએ, અને કરવા યોગ્ય પણ તે જ છે જે પુરુષના સમા-
ગમમા અમે આવ્યા છીએ તેના સમાગમમા કોઈ વાર તમે આવીને પ્રતીતિ કરી બેશો કે તેમના
આત્માની દશા કેમ છે ? અને તેઓ આપણને કેવા ઉપકારના કર્તા છે હાલ એ વાત આપ જવા દો
વડવા સુધી સહેજે પણ જવું થઈ શકે, અને આ તો જ્ઞાનદર્શનાદિના ઉપકારરૂપ પ્રસંગમા જવું થયું છે,
એટલે આચારની મર્યાદાના ભંગનો વિકલ્પ કરવો ઘટતો નથી રાગદ્વેષ પરિક્ષીણ થવાનો માર્ગ જે
પુરુષના ઉપદેશે કંઈ પણ સમભય, પ્રાપ્ત થાય તે પુરુષનો ઉપકાર કેટલો ? અને તેવા પુરુષની કેવા
પ્રકારે ભક્તિ કરવી તે તમે જ શાસ્ત્રાદિથી વિચારી જુઓ અમે તો કંઈ તેવું કરી શક્યા નથી, કેમકે
તેમણે પોતે એમ કહ્યું હતું કે

“ તમારો મુનિપણનો સામાન્ય વ્યવહાર એવો છે કે બાહ્ય આ અવિરતિ પુરુષ પ્રત્યે વ દનાદિ
વ્યવહાર કર્તવ્ય નહિ તે વ્યવહાર તમારે પણ સાચવવો તે વ્યવહાર તમે રાખો તેમા તમારો સ્વચ્છ દ
નથી માટે રાખવા યોગ્ય છે ઘણા જીવોને સ શયનો હેતુ નહિ થાય અમને કંઈ વ દનાદિની અપેક્ષા નથી ”
આ પ્રકારે જેમણે સામાન્ય વ્યવહાર પણ સચવાવ્યો હતો, તેમની દૃષ્ટિ કેવી હોવી બેઠી, તે તમે
વિચાર કરો કદાપિ હાલ તમને તે વાત નહિ સમભય તો આગળ પર સમભયે, એ વાતમાં તમે
નિઃસંદેહ થાઓ

‘ બીજા કંઈ સત્માર્ગરૂપ આચારવિચારમા અમારી શિથિલતા થઈ હોય તો તમે કહો કેમકે
તેવી શિથિલતા તો ટાળ્યા વિના હિતકારી માર્ગ પમાય નહિ, એમ અમારી દૃષ્ટિ છે ’ એ આદિ
પ્રસંગે કહેવું ઘટે તો કહેવું, અને તેમના પ્રત્યે અદ્વેષભાવ છે એવું ખુલ્લું તેમના ધ્યાનમા આવે તેવી
વૃત્તિએ તથા રીતિએ વર્તવું, તેમા સ શય કર્તવ્ય નથી

બીજા સાધુ વિષે તમારે કાંઈ કહેવું કર્તવ્ય નથી સમાગમમા આવ્યા પછી પણ કંઈ ન્યૂના-
ધિકપણું તેમના ચિત્તમા રહે તોપણ વિશેષ પામવો નહિ તેમના પ્રત્યે બળવાન અદ્વેષભાવનાએ
વર્તવું એ જ સ્વધર્મ છે

+ જુઓ પત્ર નં ૫૦૨. પત્ર નં ૫૦૨ છપાયા પછી આ પત્ર મિતિ સહિત આપો મળ્યો છે
તેથી અહીં ફરીથી મુક્યો છે

૨૧ એમ ભાવ, અભાવ, ભાવાભાવ અને અભાવભાવથી ગુણપર્યાયસહિત જીવ સંસારમાં પરિભ્રમણ કરે છે.

૨૨ જીવ, પુદ્ગલસમૂહ, અને આકાશ તેમ જ બીજા અસ્તિત્વાય કોઈના કરેલા નથી, સ્વરૂપથી જ અસ્તિત્વવાળા છે, અને લોકના કારણભૂત છે

૨૩ સદ્ભાવ સ્વભાવવાળા જીવ અને પુદ્ગલના પરાવર્તનપણાથી ઓળખાતો એવો નિશ્ચયકળ કહ્યો છે

૨૪ તે કાળ પાંચ વર્ણ, પાંચ રસ, બે ગંધ અને આઠ સ્પર્શથી રહિત છે, અગુરુલુ છે, અમૂર્ત છે, અને વર્તનાલક્ષણવાળો છે

૨૫ સમય, નિમેષ, કાષ્ઠા, કલા, નાલી, મુહૂર્ત, દિવસ, રાત્રિ, માસ, ઋતુ અને સવત્સરક્રિતે વ્યવહારકાળ છે

૨૬ કાળના કોઈ પણ પરિમાણ (માપ) વિના ગહુ કાળ, થોડો કાળ એમ કહી શકાય નહીં તેની મર્યાદા પુદ્ગલદ્રવ્ય વિના થતી નથી, તેથી કાળને પુદ્ગલદ્રવ્યથી ઉત્પન્ન થવાપણુ કહીએ છીએ

૨૭ જીવત્વવાળો, જાણના ઉપયોગવાળો, પ્રભુ, કર્તા, ભોક્તા, દેહપ્રમાણુ, વસ્તુતાએ અમૂર્ત અને કર્મવસ્થામાં મૂર્ત એવો જીવ છે.

૨૮ કર્મમલથી સર્વ પ્રકારે મુક્ત થવાથી બિર્ધ લોકાંતને પ્રાપ્ત થઈ તે સર્વજ્ઞ સર્વદર્શી ઇન્દ્રિયથી પર એવું અનતસુખ પામે છે.

૨૯ પોતાના સ્વાભાવિક ભાવને લીધે આત્મા સર્વજ્ઞ અને સર્વદર્શી થાય છે, અને પોતાનાં કર્મથી મુક્ત થવાથી અનતસુખ પામે છે

૩૦ બળ, ઇન્દ્રિય, આયુષ્ય અને ઉચ્છ્વાસ એ ચાર પ્રાણ વડે જે ભૂતકાળે જીવતો હતો, વર્તમાનકાળે જીવે છે, અને ભવિષ્યકાળે જીવશે તે 'જીવ'.

૩૧ અનંત અશુરુલુ ગુણથી નિરંતર પરિણમેલા અનંત જીવો છે અસંખ્યાત પ્રદેશપ્રમાણ છે. કોઈક જીવો લોકપ્રમાણુ અવગાહનાને પામ્યા છે

૩૨ કોઈક જીવો તે અવગાહનાને પામ્યા નથી મિથ્યાદર્શન, કષાય અને યોગસહિત અનંત એવા સસારી જીવો છે. તેથી રહિત એવા અનંત સિદ્ધ છે

૩૩ જેમ પદ્મરાગ નામનું રત્ન દૂધમાં નાખ્યું હોય તો તે દૂધના પરિમાણપ્રમાણુ પ્રભાસે છે, તેમ દેહને વિષે સ્થિત એવો આત્મા તે માત્ર દેહપ્રમાણુ પ્રકાશક-વ્યાપક-છે.

૩૪ એક કાયામાં સર્વ અવસ્થામાં જેમ તેનો તે જ જીવ છે, તેમ સર્વત્ર સસાર-અવસ્થામાં પણ તેનો તે જ જીવ છે અધ્યવસાયવિશેષથી કર્મરૂપી રજોમલથી તે જીવ મલિન થાય છે

૩૫ જેમને પ્રાણધારણપણુ નથી, તેનો જેમને સર્વથા અભાવ થયો છે, તે - દેહથી ભિન્ન અને વચનથી અગોચર જેમનું સ્વરૂપ છે એવા - 'સિદ્ધ' છે

૩૬ વસ્તુદૃષ્ટિથી જોઈએ તો સિદ્ધપદ ઉત્પન્ન થતું નથી, કેમકે તે કોઈ બીજા પદાર્થથી ઉત્પન્ન થતું કાર્ય નથી, તેમ તે કોઈ પ્રત્યે કારણરૂપ પણ નથી, કેમકે અન્ય સળધે તેની પ્રવૃત્તિ નથી

૩૭ શાશ્વત, અશાશ્વત, ભવ્ય, અભવ્ય, શૂન્ય, અશૂન્ય, વિજ્ઞાન અને અવિજ્ઞાન એ ભાવ બે મોક્ષમા જીવનું અસ્તિત્વ ન હોય તો કોને હોય ?

૩૮ કોઈએક જીવો કર્મનું ફળ વેદે છે, કોઈએક જીવો કર્મજન્ય ધર્મવૃત્તિ વેદે છે, અને કોઈ એક જીવો માત્ર શુદ્ધ જ્ઞાનસ્વભાવ વેદે છે, એમ વેદકલાવથી જીવરાશિના ત્રણ લેહ છે

૩૯ સ્થાવરકાયના જીવો પોતપોતાના કરેલા કર્મોનું ફળ વેદે છે. ત્રસ જીવો કર્મજન્ય એવો

યથાખ્યાતચારિત્રને પ્રાપ્ત થાય છે જેવું ભગવાનનું સ્વરૂપ છે, તેવું જ શુદ્ધનયની દૃષ્ટિથી આત્માનું સ્વરૂપ છે આ આત્મા અને સિદ્ધ ભગવાનના સ્વરૂપમાં ઔપાધિક ભેદ છે સ્વાભાવિક સ્વરૂપથી જોઈએ તો આત્મા સિદ્ધ ભગવાનની તુલ્ય જ છે સિદ્ધ ભગવાનનું સ્વરૂપ નિરાવરણ છે, અને વર્તમાનમા આ આત્માનું સ્વરૂપ આવરણસહિત છે, અને એ જ ભેદ છે, વસ્તુતાએ ભેદ નથી તે આવરણ ક્ષીણ થવાથી આત્માનું સ્વાભાવિક સિદ્ધ સ્વરૂપ પ્રગટે છે

અને જ્યાં સુધી તેવું સ્વાભાવિક સિદ્ધ સ્વરૂપ પ્રગટયુ નથી, ત્યાં સુધી સ્વાભાવિક શુદ્ધ સ્વરૂપને પામ્યા છે એવા સિદ્ધ ભગવાનની ઉપાસના કર્તવ્ય છે, તેમ જ અર્હત ભગવાનની ઉપાસના પણ કર્તવ્ય છે, કેમકે તે ભગવાન સયોગીસિદ્ધ છે સયોગરૂપ પ્રારબ્ધને લઈને તેઓ દેહધારી છે, પણ તે ભગવાન સ્વરૂપસમવસ્થિત છે સિદ્ધ ભગવાન અને તેમના જ્ઞાનમા, દર્શનમા, ચારિત્રમા કે વીર્યમાં કંઈ પણ ભેદ નથી, એટલે અર્હત ભગવાનની ઉપાસનાથી પણ આ આત્મા સ્વરૂપલયને પામી શકે છે.

પૂર્વ મહાત્માઓએ કહ્યું છે કે:—

‘યે જાણઈ અરિહતે, દવ્વ ગુણ પજ્જવેદિં ય,
સો જાણઈ નિય અપ્પા, મોહો સ્સલ્લુ જાઈ તસ્સ લયં.’

જે ભગવાન અર્હતનું સ્વરૂપ દ્રવ્ય, ગુણ અને પર્યાયથી જાણે, તે પોતાના આત્માનું સ્વરૂપ જાણે અને તેનો નિશ્ચય કરીને મોહ નાશ પામે તે ભગવાનની ઉપાસના કેવા અનુક્રમથી જીવોને કર્તવ્ય છે, તે નવમા સ્તવનમા શ્રી આન દધનજી કહેવાના છે, જેથી તે પ્રસંગે વિસ્તારથી કહીશુ

ભગવાન સિદ્ધને નામ, ગોત્ર, વેદનીય અને આયુષ્ય એ કર્મોનો પણ અભાવ છે, તે ભગવાન કેવળ કર્મરહિત છે ભગવાન અર્હતને આત્મસ્વરૂપને આવરણીય કર્મોનો ક્ષય છે, પણ ઉપર જણાવેલા ચાર કર્મોનો પૂર્વજાત, વેદીને ક્ષીણ કરતા સુધી, તેમને વર્તે છે, જેથી તે પરમાત્મા સાકાર ભગવાન કહેવા યોગ્ય છે

તે અર્હત ભગવાનમા જેઓએ ‘તીર્થ’ કરનાસકર્મોનો શુભયોગ પૂર્વે ઉત્પન્ન કર્યો હોય છે, તે ‘તીર્થ’ કર ભગવાન’ કહેવાય છે, જેમનો પ્રતાપ, ઉપદેશબળ, આદિ મહત્ત્વપુર્યયોગના ઉદયથી આશ્ચર્ય-કારી શોભે છે. ભરતક્ષેત્રમા વર્તમાન અવસર્પિષીકાળમા તેવા ચોવીશ તીર્થ કર થયા, શ્રી ઋષભદેવથી શ્રી વર્ધમાન.

વર્તમાનમા તે ભગવાન સિદ્ધાલયમા સ્વરૂપસ્થિતપણે વિરાજમાન છે પણ ‘ભૂતપ્રજ્ઞાપનીય-નય’થી તેમને વિષે ‘તીર્થ’ કરપદ’નો ઉપચાર કરાય છે તે ઔપચારિક નયદૃષ્ટિથી તે ચોવીશ ભગવાનની સ્તવનારૂપે આ ચોવીશ સ્તવનોની રચના કરી છે

સિદ્ધ ભગવાન કેવળ અમૂર્તપદે સ્થિત હોવાથી તેમનું સ્વરૂપ સામાન્યતાથી ચિતવવું દુર્ગમ્ય છે અર્હત ભગવાનનું સ્વરૂપ મૂળદૃષ્ટિથી ચિતવવું તો તેવું જ દુર્ગમ્ય છે, પણ સયોગીપદના અવલમ્બન-પૂર્વક ચિતવતા સામાન્ય જીવોને પણ વૃત્તિ સ્થિર થવાને કંઈક સુગમ ઉપાય છે, જેથી અર્હત ભગવાનની સ્તવનાથી સિદ્ધપદની સ્તવના થયા છતાં, આટલો વિશેષ ઉપકાર જાણી શ્રી આન દધનજીએ આ ચોવીશી ચોવીશ તીર્થ કરની સ્તવનારૂપે રચી છે નમસ્કારમંત્રમા પણ અર્હતપદ પ્રથમ મૂકવાનો હેતુ એટલો જ છે કે તેમનું વિશેષ ઉપકારીપણું છે

ભગવાનના સ્વરૂપનું ચિતન કરવું તે પરમાર્થદૃષ્ટિવાન પુરુષોને ગૌણતાથી સ્વરૂપનું જ ચિતવન છે ‘સિદ્ધપ્રાભૂત’માં કહ્યું છે કે:—

‘જારિસ સિદ્ધ સદ્ધાંવો, તારિસ સદ્ધાવો સવ્વજીવાળં,
તદ્ધા સિદ્ધતરુદ્ધં, કાયઘ્વા મવ્વજીવેદિં.’

૬૦ દ્રવ્યકર્મનું નિમિત્ત પામીને ઉદ્યાદિક લાવે જીવ પરિણમે છે, લાવકર્મનું નિમિત્ત પામીને દ્રવ્યકર્મ પરિણમે છે કોઈ કોઈના લાવના કર્તા નથી, તેમ કર્તા વિના થયાં નથી

૬૧ સર્વ પોતપોતાનો સ્વભાવ કરે છે, તેમ આત્મા પણ પોતાના જ ભાવનો કર્તા છે, પુણ્ય કર્મનો આત્મા કર્તા નથી, એ વીતરાગનાં વાક્ય સમજવા યોગ્ય છે

૬૨ કર્મ પોતાના સ્વભાવાનુસાર યથાર્થ પરિણમે છે, જીવ પોતાના સ્વભાવાનુસાર તેમ ભાવ કર્મને કરે છે

૬૩ કર્મ જો કર્મ કરે, અને આત્મા આત્મત્વ જ કરે, તો પછી તેનું ફળ કોણ લોગવે? અને તે ફળ કર્મ કોને આપે?

૬૪ સ પૂર્ણ લોક પૂર્ણઅવગાઢપણે પુણ્યલસમૂહથી ભર્યો છે, સૂક્ષ્મ અને ગાદર એવા વિવિધ પ્રકારના અને ત સ્ક ધોથી

૬૫ આત્મા જ્યારે ભાવકર્મરૂપ પોતાનો સ્વભાવ કરે છે, ત્યારે ત્યા રહેલા પુણ્યલપરમાણુઓ પોતાના સ્વભાવને લીધે કર્મભાવને પ્રાપ્ત થાય છે, અને એકબીજા એકદ્વેષાવગાઢપણે અવગાઢતા પામે છે

૬૬ કોઈ કર્તા નહીં છતાં પુણ્યલદ્રવ્યથી જેમ ધણુ સ્કંધોની ઉત્પત્તિ થાય છે, તેમ કર્મપણે પણ સ્વાભાવિકપણે પુણ્યલદ્રવ્ય પરિણમે છે એમ જાણવું

૬૭ જીવ અને પુણ્યલસમૂહ અરસપરસ મજબૂત અવગ્રહિત છે યથાકાળે ઉદય થયે તેથી જીવ સુખદુઃખરૂપ ફળ વેદે છે.

૬૮ તેથી કર્મભાવનો કર્તા જીવ છે અને લોકતા પણ જીવ છે વેદક ભાવને લીધે કર્મફળ તે અનુભવે છે

૬૯ એમ કર્તા અને લોકતા આત્મા પોતાના ભાવથી થાય છે મોહથી સારી રીતે આગ્રહિત એવો તે જીવ સ સારમા પરિભ્રમણ કરે છે

૭૦ (મિથ્યાત્વ) મોહનો ઉપશમ થવાથી અશ્વવા ક્ષય થવાથી વીતરાગના કહેલા માર્ગને પ્રાપ્ત થયેલો એવો ધીર, શુદ્ધ જ્ઞાનાચારવ ત નિર્વાણપુર પ્રત્યે જાય છે

૭૧-૭૨ એક પ્રકારથી, બે પ્રકારથી, ત્રણ પ્રકારથી, ચાર ગતિના પ્રકારથી, પાંચ શુભેની મુગ્ધનાથી, છકાયના પ્રકારથી, સાત લ ગના ઉપયોગપણાથી, આઠ શુભ અથવા આઠ કર્મરૂપ લેઈથી, નવ તત્ત્વથી, અને દશસ્થાનકથી જીવનું નિરૂપણ છે

૭૩ પ્રકૃતિભ ધ, સ્થિતિભ ધ, અનુભાગભ ધ અને પ્રદેશભ ધથી સર્વથા સુકૃત થવાથી જીવ બિર્ધ્વગમન કરે છે સ સાર અથવા કર્માવસ્થામાં વિદિશા વિના બીજી દિશાઓમાં જીવ ગમન કરે છે

૭૪ સ્ક ધ, સ્ક ધદેશ, સ્ક ધપ્રદેશ અને પરમાણુ એમ પુદ્ગલ અસ્તિકાય ચાર પ્રકારે જાણવો ૭૫ સકળ સમસ્ત તે ' સ્ક ધ ', તેનું અર્ધ તે ' દેશ ', તેનું વળી અર્ધ તે ' પ્રદેશ ' અને અવિભાગી તે ' પરમાણુ '

૭૬ બાહર અને સૂક્ષ્મ પરિણામ પામવા યોગ્ય સ્ક ધમાં પૂરણ (પુરાવાનો), ગલન (ગળવાનો, છૂટા પડી જવાનો) સ્વભાવ જેનો છે તે પુણ્યલના નામથી ઝાળખાય છે તેના છ લેહ છે, જેમાંથી ત્રેલોક્ય ઉત્પન્ન થાય છે.

૭૭ સર્વ સ્ક ધનું છેલ્લામાં છેલ્લું કારણ પરમાણુ છે. તે સત્, અસત્, એક, અવિભાગી અને મૂર્ત હોય છે

૭૮ વિવક્ષાએ કરીને મૂર્ત, ચાર ધાતુનું કારણ જે છે તે પરમાણુ જાણવા યોગ્ય છે, તે પરિણામી

મને તે જ વસ્તુની પ્રાપ્તિ થાય તે યોગ વર્તમાનમા પ્રાપ્ત થવાથી હે સખી ! મને પરમ શીતળતા થઈ બીજા પતિનો તો કોઈ કાળે વિયોગ પશુ થાય, પશુ આ મારા સ્વામીનો તો કોઈ પશુ કાળે વિયોગ થાય જ નહીં જ્યારથી તે સ્વામી પ્રસન્ન થયા ત્યારથી કોઈ પશુ દિવસ સંગ ઇંડતા નથી એ સ્વામીના યોગનો સ્વભાવ સિદ્ધાંતમા 'સાદિઅન ત' એટલે તે યોગ થવાની આદિ છે, પશુ કોઈ દિવસ તેનો વિયોગ થવાનો નથી, મારે અન ત છે, એમ કહ્યો છે, તેથી હવે મારે કોઈ પશુ દિવસ તે પતિનો વિયોગ થશે જ નહીં ૧

હે સખી ! આ જગતને વિષે પતિનો વિયોગ ન થાય તે અર્થે જે સ્ત્રીઓ નાના પ્રકારના ઉપાય કરે છે તે ઉપાય સાચા નથી, અને એમ મારા પતિની પ્રાપ્તિ થતી નથી તે ઉપાયનું મિથ્યાપણુ જણાવવા તેમાના થોડાએક તને કહું છું - કોઈ એક તો પતિની સાથે કાષ્ઠમાં બળવા ઇચ્છે છે, કે જેથી તે પતિની સાથે મેળાપ જ રહે, પશુ તે મેળાપનો કંઈ સ ભવ નથી, કેમકે તે પતિ તો પોતાના કર્માનુસાર જે સ્થળને પ્રાપ્ત થવાનો હોતો ત્યાં થયો, અને સતી થઈ ને મળવા ઇચ્છે છે એવી તે સ્ત્રી પશુ મેળાપને અર્થે એક ચિતામા બળી મરવા ઇચ્છે છે, તોપણ તે પોતાના કર્માનુસાર દેહને પ્રાપ્ત થવાની છે, બન્ને એક જ સ્થળે દેહ ધારણ કરે, અને પતિપત્નીરૂપે યોગ પામીને નિરંતર સુખ ભોગવે એવો કંઈ નિયમ નથી એટલે તે પતિનો વિયોગ થયો, વળી તેના યોગનો પશુ અસ ભવ રહ્યો, એવો પતિનો મેળાપ તે મેં ખોટો ગણ્યો છે, કેમકે તેનું કામઠેકાણુ કંઈ નથી

અથવા પ્રથમ પહેનો અર્થ એવો પશુ થાય છે કે, પરમેશ્વરરૂપ પતિની પ્રાપ્તિને અર્થે કોઈ કાષ્ઠ ભક્ષણુ કરે છે, એટલે પચ્ચાગ્નિની ધૂણીઓ સળગાવી તેમા કાષ્ઠ હોમી તે અગ્નિનો પરિષદ સહન કરે છે, અને તેથી એમ સમજે છે કે પરમેશ્વરરૂપ પતિને પામીશુ, પશુ તે સમજવું ખોટું છે, કેમકે પચ્ચાગ્નિ તાપવામા તેની પ્રવૃત્તિ છે, તે પતિનું સ્વરૂપ બાણી, તે પતિને પ્રસન્ન થવાના કારણે બાણી, તે કારણોની ઉપાસના તે કરતા નથી મારે તે પરમેશ્વરરૂપ પતિને ક્યાંથી પામશે ? તેની મતિ જેવા સ્વભાવમાં પરિણમી છે, તેવા જ પ્રકારની ગતિને તે પામશે, જેથી તે મેળાપનું કંઈ કામઠેકાણુ નથી ૩

હે સખી ! કોઈ પતિને રીઝવવા મારે ઘણા પ્રકારના તપ કરે છે, પશુ તે માત્ર શરીરને તાપ છે, એ પતિને રાજી કરવાનો માર્ગ મેં ગણ્યો નથી, પતિને રંજન કરવાને તો બન્નેની ધાતુનો મેલાપ થવો તે છે કોઈ સ્ત્રી ગમે તેટલા કષ્ટથી તપશ્ચર્યા કરી પોતાના પતિને રીઝવવા ઇચ્છે તોપણ બધા સુધી તે સ્ત્રી પોતાની પ્રકૃતિ પતિની પ્રકૃતિના સ્વભાવાનુસાર કરી ન શકે ત્યાં સુધી પ્રકૃતિના પ્રતિકૂલપણને લીધે તે પતિ પ્રસન્ન ન જ થાય અને તે સ્ત્રીને માત્ર શરીરે શુદ્ધાદિ તાપની પ્રાપ્તિ થાય, તેમ કોઈ મુસુલ્માની વૃત્તિ ભગવાનને પતિપણે પ્રાપ્ત કરવાની હોય તો તે ભગવાનના સ્વરૂપાનુસાર વૃત્તિ ન કરે અને અન્ય સ્વરૂપમા રુચિમાન છતાં અનેક પ્રકારના તપ તપીને કષ્ટ સેવે, તોપણ તે ભગવાનને પામે નહીં, કેમકે જેમ પતિપત્નીનો ખરો મેલાપ, અને ખરી પ્રસન્નતા ધાતુના એકત્વમા છે, તેમ હે સખી ! ભગવાનમા આ વૃત્તિને પતિપણુ સ્થાપન કરી તે અચળ રાખવું હોય તો તે ભગવાનની સાથે ધાતુ-મેલાપ કરવો જ યોગ્ય છે, અર્થાત્ તે ભગવાન જે શુદ્ધચૈતન્યધાતુપણે પરિણમ્યા છે તેવી શુદ્ધચૈતન્ય વૃત્તિ કરવાથી જ તે ધાતુમાંથી પ્રતિકૂલ સ્વભાવ નિવર્તવાથી એકચ થવાનો સ ભવ છે, અને તે જ ધાતુમેલાપથી તે ભગવાનરૂપ પતિની પ્રાપ્તિનો કોઈ પશુ કાળે વિયોગ થવાનો નથી ૪

હે સખી ! કોઈ વળી એમ કહે છે કે આ જગત, જેનું સ્વરૂપ ઓળખવાનો લક્ષ ન થઈ શકે તેવા ભગવાનની લીલા છે, અને તે અલક્ષ ભગવાન સૌની ઇચ્છા પૂર્ણ કરે છે, તેથી તે એમ સમજીને આ જગત ભગવાનની લીલા માની, તે ભગવાનનો તે સ્વરૂપે મહિમા ગાવામા જ પોતાની ઇચ્છા પૂર્ણ થશે, (એટલે ભગવાન પ્રસન્ન થઈને તેને વિષે લક્ષતા કરશે) એમ માને છે, પશુ તે ખોટું

૯૬ ધર્મ, અધર્મ અને (લોક) આકાશ અપૃથક્ ભૂત (એકશ્વેત્રાવગાહી) અને સરખાં પરિમાણવાળાં છે નિશ્ચયથી ત્રણે દ્રવ્યની પૃથક્ ઉપલબ્ધ છે, પોતપોતાની સત્તાથી રહ્યાં છે એમ એકતા અનેકતા છે

૯૭ આકાશ, કાળ, જીવ, ધર્મ અને અધર્મ એ દ્રવ્યો મૂર્ત તારહિત છે, અને પુદ્ગલદ્રવ્ય મૂર્ત છે. તેમા જીવ દ્રવ્ય ચેતન છે

૯૮ જીવ અને પુદ્ગલ એકબીજાને ક્રિયાના સહાયક છે બીજા દ્રવ્યો (તે પ્રકારે) સહાય નથી જીવ પુદ્ગલદ્રવ્યના નિમિત્તથી ક્રિયાવાન હોય છે કાળના કારણથી પુદ્ગલ અનેક સ્કંધરૂપે પરિણમે છે

૯૯ જીવને જે ઇન્દ્રિયગ્રાહ્ય વિષય છે તે પુદ્ગલદ્રવ્ય મૂર્ત છે, બાકીનાં અમૂર્ત છે મન પોતાના વિચારના નિશ્ચિતપણાથી જાનેને જાણે છે

૧૦૦ કાળ પરિણામથી ઉત્પન્ન થાય છે પરિણામ કાળથી ઉત્પન્ન થાય છે બંનેનો એમ સ્વભાવ છે ‘નિશ્ચયકાળ’થી ‘ક્ષણિક ગુરુકાળ’ હોય છે

૧૦૧ કાળ એવો શબ્દ સ્વભાવનો બોધક છે, તેમાં એક નિત્ય છે, બીજો ઉત્પન્નવ્યયવાળો છે, અને દીર્ઘાંતર સ્થાયી છે

૧૦૨ એ કાળ, આકાશ, ધર્મ, અધર્મ અને પુદ્ગલ તથા જીવ એ બધાને દ્રવ્ય એવી સજ્ઞા છે કાળને અસ્તિકાય એવી સજ્ઞા નથી

૧૦૩ એમ નિર્ઞયના પ્રવચનનું રહસ્ય એવો, આ પચાસ્તિકાયના સ્વરૂપવિવેચનનો સંક્ષેપ તે જે યથાર્થપણે જાણીને, રાગ અને દ્વેષથી મુક્ત થાય તે સર્વ હુ ખથી પરિચુકત થાય

૧૦૪ આ પરમાર્થને જાણીને જે મોહના હણુનાગ થયા છે અને જેણે રાગદ્વેષને શાત કર્યા છે તે જીવ સ સારની દીર્ઘ પર પરાનો નાશ કરી શુદ્ધાત્મપદમાં લીન થાય

છતિ પચાસ્તિકાય પ્રથમ અધ્યાય

ૐ જિનાય નમઃ નમઃ શ્રીસદ્ગુરવે

૧૦૫ મોક્ષના કારણ શ્રી ભગવાન મહાવીરને ભક્તિપૂર્વક મસ્તક નમાવી તે ભગવાનનો કહેલો પદાર્થપ્રલેદરૂપ મોક્ષનો માર્ગ કહ્યું છું

૧૦૬ સમ્યક્ત્વ, આત્મજ્ઞાન અને રાગદ્વેષથી રહિત એવું ચારિત્ર, સમ્યકબુદ્ધિ જેને પ્રાપ્ત થયેલ છે, એવા ભવ્યજીવને મોક્ષમાર્ગ હોય

૧૦૭ તત્ત્વાર્થની પ્રતીતિ તે ‘સમ્યક્ત્વ’, તત્ત્વાર્થનું જ્ઞાન તે ‘જ્ઞાન’, અને વિષયના વિમૂઢ માર્ગ પ્રત્યે શાતભાવ તે ‘ચારિત્ર’.

૧૦૮ ‘જીવ’, ‘અજીવ’, ‘પુણ્ય’, ‘પાપ’, ‘આશ્રવ’, ‘સ વર’, ‘નિર્જરા’, ‘બધ’, અને ‘મોક્ષ’ એ ભાવો તે ‘તત્ત્વ’ છે

૧૦૯ ‘સ સારસ્થ’ અને ‘સ સારરહિત’ એમ બે પ્રકારના જીવો છે જાને ચૈતન્યોપયોગ લક્ષણ છે સ સારી દેહરહિત અને અસ સારી દેહરહિત જીવો છે

૧૧૦ પૃથ્વી, પાણી, અગ્નિ, વાયુ અને વનસ્પતિ એ જીવસંશ્રિત છે તે જીવોને મોહલ પ્રબળપણ છે અને સ્પર્શઇન્દ્રિયના વિષયનું તેને જ્ઞાન છે

૧૧૧ તેમા ત્રણ સ્થાવર છે અદ્ય યોગવાળા અગ્નિ અને વાયુકાય તે ત્રસ છે. તે મનનાં પરિણામથી રહિત ‘એકઇન્દ્રિય જીવો’ જાણુવા.

(૩) ૧

પ્રથમ સ્તવનમાં ભગવાનમાં વૃત્તિ લીન થવારૂપ હર્ષ બતાવ્યો, પણ તે વૃત્તિ અખંડ અને પૂર્ણપણે લીન થાય તો જ આનંદધનપદની પ્રાપ્તિ થાય, જેથી તે વૃત્તિના પૂર્ણપણાની ઇચ્છા કરતા છતાં આનંદધન બીજા તીર્થ કરી શ્રી અજિતનાથની સ્તવના કરે છે જે પૂર્ણપણાની ઇચ્છા છે, તે પ્રાપ્ત થવામા જે જે વિદ્ધન દીઠાં તે સંક્ષેપે ભગવાનને આનંદધનજી આ બીજા સ્તવનમા નિવેદન કરે છે, અને પોતાનું પુરુષત્વ મદ દેખી ખેદજનિત થાય છે એમ જણાવી પુરુષત્વ જાગ્રત રહે એવી ભાવના ઝિંતવે છે

હે સખી ! બીજા તીર્થ કર એવા અજિતનાથ ભગવાને પૂર્ણ લીનતાનો માર્ગ દર્શાવ્યો છે તે, અર્થાત્ જે સમ્યક્ ચરણરૂપ માર્ગ પ્રકાશ્યો છે તે, જોઈ છુ, તો અજિત એટલે મારા જેવા નિર્બળ વૃત્તિના મુમુક્ષુથી જીતી ન શકાય એવો છે, ભગવાનનું અજિત એનું નામ છે તે તો સત્ય છે, કેમકે મોટા મોટા પરાક્રમી પુરુષો કહેવાય છે તેનાથી પણ જે શુણના ધામરૂપ પથનો જય થયો નથી, તે ભગવાને જય કર્યો હોવાથી ભગવાનનું તો અજિત નામ સાર્થક જ છે, અને અનંત શુણના ધામરૂપ તે માર્ગને જીતવાથી ભગવાનનું શુણધામપણું સિદ્ધ છે હે સખી, પણ મારા નામ પુરુષ કહેવાય છે, તે સત્ય નથી ભગવાનનું નામ અજિત છે જેમ તે તદ્દરૂપ શુણને લીધે છે તેમ મારા નામ પુરુષ તદ્દરૂપ શુણને લીધે નથી કેમકે પુરુષ તો તેનું નામ કહેવાય કે જે પુરુષાર્થસંહિત હોય, સ્વપરાક્રમ સંહિત હોય, પણ હું તો તેમ નથી મોટે ભગવાનને કહું છું કે હે ભગવાન ! તમારું નામ અજિત તે તો સાચું છે, પણ મારા નામ પુરુષ તે તો ખોટું છે કેમકે રાગ, દ્વેષ, અજ્ઞાન, ક્રોધ, માન, માયા, લોભ આદિ દોષોના તમે જય કર્યો તેથી તમે અજિત કહેવાવા યોગ્ય છો, પણ તે જ દોષોએ મને જીતી લીધો છે, મોટે મારા નામ પુરુષ શેનું કહેવાય ? ૧

હે સખી ! તે માર્ગ પામવાને માટે દિવ્ય નેત્ર જોઈ એ ચર્મનેત્રે કરીને જોતો છો તો સમસ્ત સંસાર ભૂલ્યો છે તે પરમ તત્ત્વનો વિચાર થવાને માટે જે દિવ્ય નેત્ર જોઈ એ તે દિવ્ય નેત્રનો, નિશ્ચય કરીને વર્તમાનકાળમા વિયોગ થઈ પડ્યાં છે

હે સખી ! તે અજિત ભગવાને અજિત થવાને અર્થે લીધેલો માર્ગ કઈ આ ચર્મચક્ષુથી દેખાય નહીં કેમકે તે માર્ગ દિવ્ય છે, અને અતરાત્મદષ્ટિથી જ અવલોકન કરી શકાય એવો છે જેમ એક ગામથી બીજે ગામ જવાને પૃથ્વીતળ પર સડક વગેરે માર્ગ હોય છે, તેમ આ માર્ગ કઈ એક ગામથી બીજે ગામ જવાના માર્ગની પેઠે બાહ્ય માર્ગ નથી, અથવા ચર્મચક્ષુએ જોતા તે જણાય એવો નથી, ચર્મચક્ષુથી કઈ તે અતીન્દ્રિય માર્ગ ન દેખાય ૨

[અપૂર્ણ]

[૬૯૩]

૭૫૪

સંવત ૧૯૫૩

હે જ્ઞાતપુત્ર ભગવન્ ! કાળની બલિહારી છે આ ભારતના હીનપુણ્યી મનુષ્યોને તારા સત્ય, અખંડ અને પૂર્વાપર અવિરોધ શાસન કયાથી પ્રાપ્ત થાય ? થવામા આવાં વિદ્ધો ઉત્પન્ન થયા, તારા બોધેલા શાસ્ત્રો કદિપત અર્થથી વિરાધ્યા, કેટલાંક સમૂળગા ખંડ્યા ધ્યાનનું કાર્ય, સ્વરૂપનું કારણ એ જે તારી પ્રતિમા તેથી કટાક્ષદષ્ટિએ લાખોગમે લોકો વળ્યાં, તારા પછી પર પરાએ જે આચાર્ય-

૧ બીજી શ્રી અજિતજિન સ્તવન,

પથડો નિહાળુ રે બીજા જિન તણે રે, અજિત અજિત શુણધામ,
જે તે જીતારે, તેણે હું જીતિયો રે, પુરુષ કિશ્કુ મુજ નામ ?
ચરમ નયણ કરી મારગ જોવતાં રે, ભૂલ્યો સમલ સસાર,
જેણે નયણ કરી મારગ જોવિયે રે, નયણ તે દિવ્ય વિચાર.

પથડો ૧

પથડો ૨

૧૩૧ અજ્ઞાન, રાગદ્વેષ અને ચિત્તપ્રસન્નતા જે જે લાવમાં વર્તે છે, તેથી શુભ કે અશુભ પરિણામ થાય છે.

૧૩૨ જીવને શુભ પરિણામથી પુણ્ય થાય છે, અને અશુભ પરિણામથી પાપ થાય છે તેના શુભાશુભ પુણ્યલના ગ્રહણરૂપ કર્મપણું પ્રાપ્ત થાય છે.

૧૩૩, ૧૩૪, ૧૩૫, ૧૩૬

૧૩૭ તૃપ્તાતુરને, ક્ષુધાતુરને, રોગીને અથવા બીજા કોઈ બી મનના જીવને તેનું કુખ મટાડવા ઉપાયની ક્રિયા કરવામાં આવે તેનું નામ 'અતુકયા'.

૧૩૮ ક્રોધ, માન, માયા અને લોભની મીઠાશ જીવને હોભ પમાડે છે અને પાપભાવ ઉત્પત્તિ કરે છે

૧૩૯ ઘણા પ્રમાદવાળી ક્રિયા, ચિત્તની મલિનતા, ઇન્દ્રિયવિષયમાં લુપ્થતા, બીજા જીવો કુખ દેવું, તેનો અપવાદ બોલવો એ આદિ વર્તનથી જીવ 'પાપ-આસ્રવ' કરે છે

૧૪૦ ચાર સજ્ઞા, કૃષ્ણાદિ ત્રણ લેશ્યા, ઇન્દ્રિયવશતા, આર્ત અને રોદ્ર-ધ્યાન, હૃષ્ણાવવાળાં કર્મક્રિયામાં મોહ એ 'લાવ પાપ-આસ્રવ' છે

૧૪૧ ઇન્દ્રિયો, કપાય અને સજ્ઞાનો જય કરવાવાળો કદ્યાલુકારી માર્ગ જીવને જે કાળે વર્તે છે તે કાળે જીવને પાપ-આસ્રવરૂપ છિદ્રનો નિરોધ છે એમ બાણવું

૧૪૨ જેને સર્વ દ્રવ્ય પ્રત્યે રાગ, દ્વેષ તેમજ અજ્ઞાન વર્તતું નથી એવા સુખદુઃખને વિશે સમાનદૃષ્ટિના ધણી નિર્જય મહાત્માને શુભાશુભ આસ્રવ નથી

૧૪૩ જે સયમીને જ્યારે યોગમાં પુણ્ય પાપની પ્રવૃત્તિ નથી ત્યારે તેને શુભાશુભકર્મકર્તૃત્વનો 'સંવર' છે, 'નિરોધ' છે

૧૪૪ યોગનો નિરોધ કરીને જે તપશ્ચર્યા કરે છે તે નિશ્ચય બહુ પ્રકારનાં કર્મોની 'નિર્જરા' કરે છે

૧૪૫ જે આત્માર્થનો સાધનાર સવરચુક્ત, આત્મસ્વરૂપ બાણીને તદ્દપ ધ્યાન કરે છે તે મહાત્મા સાધુ કર્મરજને ખ ખેરી નાંખે છે

૧૪૬ જેને રાગ, દ્વેષ તેમ જ મોહ અને યોગપરિણમન વર્તતા નથી તેને શુભાશુભ કર્મને બાળીને ભસ્મ કરવાવાળો ધ્યાનરૂપી અગ્નિ પ્રગટે

૧૪૭, ૧૪૮, ૧૪૯, ૧૫૦, ૧૫૧

૧૫૨ દર્શનજ્ઞાનથી ભરપૂર, અન્ય દ્રવ્યના સ સર્ગથી રહિત એવું ધ્યાન નિર્જરાકૃતિથી ધ્યાવે છે તે મહાત્મા 'સ્વભાવસહિત' છે

૧૫૩ જે સવરચુક્ત સર્વ કર્મની નિર્જરા કરતો છતો વેદનીય અને આયુષ્યકર્મથી રહિત થાય તે મહાત્મા તે જ ભાવે 'મોક્ષ' પામે

૧૫૪ જીવનો સ્વભાવ અપ્રતિહત જ્ઞાનદર્શન છે તેનું અનન્યમય આચરણ (શુદ્ધનિશ્ચયમય એવો સ્થિર સ્વભાવ) તે 'નિર્મલ ચારિત્ર' સર્વજ્ઞ વીતરાગદેવે કહ્યું છે

૧૫૫ વસ્તુપણે આત્માનો સ્વભાવ નિર્મલ જ છે, શુભ અને યર્થાય પરસમયપરિણામીય એ અનાદિથી પરિણમ્યા છે તે દૃષ્ટિથી અનિર્મલ છે એ તે આત્મા સ્વસમયને પ્રાપ્ત થાય તો કર્મ બાધથી રહિત થાય

૧૫૬ જે પરદ્રવ્યને વિષે શુભ અથવા અશુભ રાગ કરે છે તે જીવ 'સ્વચારિત્ર'થી ભ્રષ્ટ છે અને 'પરચારિત્ર' આચરે છે એમ બાણવું.

જે વિચારવાનો હુ'ખનું યથાર્થ મૂળકારણ વિચારવા ઊઠ્યા, તેમા પણ કોઈક જ તેનું યથાર્થ સમાધાન પામ્યા અને ઘણા યથાર્થ સમાધાન નહીં પામતા છતાં મતિવ્યામોહાદિ કારણથી યથાર્થ સમાધાન પામ્યા છીએ એમ માનવા લાગ્યા અને તે પ્રમાણે ઉપદેશ કરવા લાગ્યા અને ઘણા લોકો તેને અનુસરવા પણ લાગ્યા જગતમાં જુદા જુદા ધર્મમત જોવામાં આવે છે તેની ઉત્પત્તિનું મુખ્ય કારણ એ જ છે

‘ધર્મથી હુ ખ મટે’ એમ ઘણાખરા વિચારવાનોની માન્યતા થઈ પણ ધર્મનું સ્વરૂપ સમજવામાં એકબીજામા ઘણો તફાવત પડ્યો ઘણા તો પોતાનો મૂળ વિષય ચૂકી ગયા, અને ઘણા તો તે વિષયમાં મતિ થાકવાથી અનેક પ્રકારે નાસ્તિકાદિ પરિણામોને પામ્યા

હુ'ખના મૂળ કારણ અને તેની શી રીતે પ્રવૃત્તિ થઈ તેના સળધમાં થોડાક મુખ્ય અભિપ્રાયો અને સંક્ષેપમા જણાવવામાં આવે છે

હુ ખ શુ છે ? તેનાં મૂળ કારણો શુ છે ? અને તે શાથી મટી શકે ? તે સમધી જિનો એટલે વીતરાગોએ પોતાનો જે મત દર્શાવ્યો છે તે અહીં સંક્ષેપમાં કહીએ છીએ :

હવે, તે યથાર્થ છે કે કેમ ? તેનું અવલોકન કરીએ છીએ .

જે ઉપાયો દર્શાવ્યા તે સમ્યક્દર્શન, સમ્યક્જ્ઞાન, અને સમ્યક્ચારિત્ર અથવા તે ત્રણેનું એક નામ ‘સમ્યક્મોક્ષ’

સમ્યક્દર્શન, સમ્યક્જ્ઞાન, અને સમ્યક્ચારિત્રમા સમ્યક્દર્શનની મુખ્યતા ઘણું સ્થળે તે વીતરાગોએ કહી છે, જોકે સમ્યક્જ્ઞાનથી જ સમ્યક્દર્શનનું પણ જોળખાણ થાય છે, તોપણ સમ્યક્દર્શનની પ્રાપ્તિવગરનું જ્ઞાન સ સાર એટલે હુ'ખના હેતુરૂપે હોવાથી સમ્યક્દર્શનનું મુખ્યપણું અહલ્ય કયું છે

જેમ જેમ સમ્યક્દર્શન શુદ્ધ થતું જાય છે, તેમ-તેમ સમ્યક્ચારિત્ર પ્રત્યે વીર્ય ઉદ્દિસતું જાય છે, અને ક્રમે કરીને સમ્યક્ચારિત્રની પ્રાપ્તિ થવાનો વખત આવે છે, જેથી આત્મામા સ્થિર સ્વભાવ સિદ્ધ થતો જાય છે, અને ક્રમે કરીને પૂર્ણ સ્થિર સ્વભાવ પ્રગટે છે, અને આત્મા નિજપદમાં લીન થઈ સર્વકર્મકલ કથી રહિત થવાથી એકશુદ્ધ આત્મસ્વભાવરૂપ મોક્ષમા પરમ અવ્યાબાધ સુખના અનુભવ-સમુદ્રમાં સ્થિત થાય છે

સમ્યક્દર્શનની પ્રાપ્તિથી જેમ જ્ઞાન સમ્યક્સ્વભાવને પામે છે એ સમ્યક્દર્શનનો પરમ ઉપકાર છે, તેમ સમ્યક્દર્શન ક્રમે કરી શુદ્ધ થતું જઈ પૂર્ણ સ્થિર સ્વભાવ સમ્યક્ચારિત્રને પ્રાપ્ત થાય તેને અર્થે સમ્યક્જ્ઞાનના યાગની તેને ખરેખરી આવશ્યકતા છે તે સમ્યક્જ્ઞાનપ્રાપ્તિનો ઉપાય વીતરાગશ્રુત અને તે શ્રુતતરવોપદેશ મહાત્મા છે

વીતરાગશ્રુતના પરમ રહસ્યને પ્રાપ્ત થયેલા અસંગ અને પરમકરુણાશીળ મહાત્માનો યોગ પ્રાપ્ત થવો અતિશય કઠણ છે મહદ્દલાગ્યોદયના યોગથી જ તે યોગ પ્રાપ્ત થાય છે એમાં સંશય નથી કહ્યું છે કે,—

તદ્વા સ્વાણ સમજાણ—

તે શ્રમણમહાત્માઓના પ્રવૃત્તિલક્ષણ પરમપુરુષે આ પ્રમાણે કહ્યાં છે.—

અભ્ય તરદશાના ચિહ્ન તે મહાત્માઓનાં પ્રવૃત્તિલક્ષણથી નિર્ણય કરી શકાય; જોકે પ્રવૃત્તિ.

[૭૦૩]

૭૬૭

વવાણિયા, ચૈત્ર સુદ ૩, રવિ, ૧૯૫૩

પરમલક્ષિતથી મૃતિ કરનાર પ્રત્યે પણ જેને રાગ નથી અને પરમદેવથી

પરિપક્વ ઉપસર્ગ કરનાર પ્રત્યે પણ જેને દ્વેષ નથી, તે

પુરુષરૂપ ભગવાનને વાર વાર નમસ્કાર

અદ્રેપવૃત્તિથી વર્તવું યોગ્ય છે, ધીરજ કર્તવ્ય છે

મુનિ દેવકીર્ણેણ 'આચાર્ય' વાંચતાં સાધુનો દીર્ઘશ કાદિ કારણોમાં પણ ઘણા સાંકડા અર્થ
જોવામાં આવ્યો, તે પરથી એમ આશ કા થઈ કે એટલી બધી સ કડાશ એવી અદ્ય ક્રિયામાં પણ
રાખવાનું કારણ શું હશે ? તે આશ કાનું સમાધાન—

સતત અંતર્મુખ ઉપયોગે સ્થિતિ એ જ નિર્ઝથનો પરમ ધર્મ છે એક સમય પણ ઉપયોગ
બહિર્મુખ કરવો નહીં એ નિર્ઝથનો મુખ્ય માર્ગ છે, પણ તે સમયમાં દેહાદિ સાધન છે તેના
નિર્વાહને અર્થે સહેજ પણ પ્રવૃત્તિ થવા યોગ્ય છે ક'ઈ પણ તેવી પ્રવૃત્તિ કરતાં ઉપયોગ બહિર્મુખ
થવાનું નિમિત્ત છે, તેથી તે પ્રવૃત્તિ અંતર્મુખ ઉપયોગ પ્રત્યે રહ્યા કરે એવા પ્રકારમાં અહેતુ કરવી
છે, કેવળ અને સહેજ અંતર્મુખ ઉપયોગ તો મુખ્યતાએ કેવળ ભૂમિકા નામે તેરમે શુભચાનકે હેલ
છે અને નિર્મળ વિચારધારાના બળવાનપણા સહિત અંતર્મુખ ઉપયોગ સાતમે શુભચાનકે હેલ છે
પ્રમાદથી તે ઉપયોગ સ્ખલિત થાય છે, અને ક'ઈ વિશેષ અશમા સ્ખલિત થાય તો વિશેષ બહિ
ર્મુખ ઉપયોગ થઈ ભાવઅસયમપણે ઉપયોગની પ્રવૃત્તિ થાય છે તે ન થવા દેવાને અને દેહાદિ
સાધનના નિર્વાહની પ્રવૃત્તિ પણ ન છોડી શકાય એવી હોવાથી તે પ્રવૃત્તિ અંતર્મુખ ઉપયોગે ધર્મ શકે
એવી અદ્ભુત સ કળનાથી ઉપદેશી છે, જેને ધાય સમિતિ કહેવાય છે

જેમ આજ્ઞા આપી છે તેમ આજ્ઞાના ઉપયોગપૂર્વક બાલવુ પડે તો બાલવુ, જેમ આજ્ઞા આપી
છે તેમ આજ્ઞાના ઉપયોગપૂર્વક બાલવુ પડે તો બાલવુ, જેમ આજ્ઞા આપી છે તેમ આજ્ઞાના ઉપયોગ
પૂર્વક આહારાદિ અહણુ કરવુ, જેમ આજ્ઞા આપી છે તેમ આજ્ઞાના ઉપયોગપૂર્વક વસ્ત્રાદિનું લેવુ પૂરું
જેમ આજ્ઞા આપી છે તેમ આજ્ઞાના ઉપયોગપૂર્વક દીર્ઘશ કાદિ શરીરમળનો ત્યાગ કરવા યોગ્ય ત્યાગ
કરવો. એ પ્રકારે પ્રવૃત્તિરૂપ પાંચ સમિતિ કહી છે જે જે સમયમાં પ્રવર્તવાના બીજા પ્રકારો ઉપદેશ
છે, તે તે સર્વ આ પાંચ સમિતિમાં સમાય છે, અર્થાત્ જે ક'ઈ નિર્ઝથને પ્રવૃત્તિ કરવાની આજ્ઞા
આપી છે, તે પ્રવૃત્તિમાંથી જે પ્રવૃત્તિ ત્યાગ કરવી અશક્ય છે, તેની જ આજ્ઞા આપી છે, અને તે એમાં
પ્રકારમાં આપી છે કે મુખ્ય હેતુ જે અંતર્મુખ ઉપયોગ તેને જેમ અસ્ખલિતતા રહે તેમ આપી છે
તે જ પ્રમાણે વર્તવામાં આવે તો ઉપયોગ સતત બાંધત રહ્યા કરે, અને જે જે સમયે જીવની જેટલી
જેટલી જ્ઞાનશક્તિ તથા વીર્યશક્તિ છે તે તે અપ્રમત્ત રહ્યા કરે

દીર્ઘશ કાદિ ક્રિયાએ પ્રવર્તતા પણ અપ્રમત્ત સમયદષ્ટિ વિસ્મરણ ન થઈ જાય તે હેતુએ તેવી
તેવી સ કડાશવાળી ક્રિયા ઉપદેશી છે, પણ સત્પુરુષની દષ્ટિ વિના તે સમજાતી નથી આ રહસ્યદષ્ટિ
સ ક્ષેપમાં લખી છે, તે પર ઘણા ઘણા વિચાર કર્તવ્ય છે સર્વ ક્રિયામાં પ્રવર્તતા આ દષ્ટિ સ્મરણમાં
આણવાનો લક્ષ રાખવા યોગ્ય છે

શ્રી દેવકીર્ણેણ આદિ સર્વ મુનિઓએ આ પત્ર વાર વાર અનુપ્રેક્ષા કરવા યોગ્ય છે શ્રી લક્ષ્મણ
આદિ મુનિઓને નમસ્કાર પ્રાપ્ત થાય કર્મજ થની વાચના પૂરી થયે ફરી આવર્તન કરી અનુપ્રેક્ષા
કર્તવ્ય છે.

બની જ શકતો નથી, ત્યાં પણ વિશુદ્ધ દષ્ટિવાનને વીતરાગશ્રુત ચરમોપકારી છે, અને તે જ અર્થે થઈને મહત્પુરુષોએ એક શ્લોકથી માંડી દ્વાદશાગપર્યંત રચના કરી છે

તે દ્વાદશાગના મૂળ ઉપદેશ સર્વજ્ઞ વીતરાગ છે, કે જેના સ્વરૂપનું મહાત્માપુરુષો નિરંતર ધ્યાન કરે છે, અને તે પદની પ્રાપ્તિમા જ સર્વસ્વ સમાયત્વ છે એમ પ્રતીતિથી અનુભવે છે. સર્વજ્ઞ વીતરાગનાં વચનને ધારણ કરીને મહત્ આચાર્યોએ દ્વાદશાગની રચના કરી હતી, અને તદ્દાશ્રિત આશાકિત મહાત્માઓએ બીજા અનેક નિર્દોષ શાસ્ત્રોની રચના કરી છે આ પ્રમાણે દ્વાદશાગનાં નામ છે :—

(૧) આચારાંગ, (૨) સૂત્રકૃતાંગ, (૩) સ્થાનાંગ, (૪) સમવાયાંગ, (૫) ભગવતી, (૬) જ્ઞાતાધર્મ-કથાંગ, (૭) ઉપાસકદશાંગ, (૮) અતકૃતદશાંગ, (૯) અનુત્તરોપપાતિક, (૧૦) પ્રશ્નવ્યાકરણ, (૧૧) વિપાક અને (૧૨) દષ્ટિવાદ.

તેમાં આ પ્રમાણે નિરૂપણ છે :—

કાળદોષથી ઘણાં સ્થળો તેમાંથી વિસર્જન થઈ ગયાં, અને માત્ર અદ્ય સ્થળો રહ્યાં.

જે અદ્ય સ્થળો રહ્યા તેને એકાદશાંગને નામે સ્વેતામ્બર આચાર્યો કહે છે. દ્વિગમ્બરો તેમાં અનુમત નહીં થતા એમ કહે છે કે,—

વિસવાદ કે મતાગ્રહની દૃષ્ટિએ તેમાં બાંને કેવળ ભિન્ન ભિન્ન માર્ગોની પેઠે જોવામાં આવે છે. હીર્ષદૃષ્ટિએ જોતા તેના બુદ્ધિ જ કારણો જોવામાં આવે છે.

ગમે તેમ હો, પણ આ પ્રમાણે બાંને બહુ નબળકમાં આવી જાય છે :

વિવાદના ઘણા સ્થળો તો અપ્રયોજન જેવા છે, પ્રયોજન જેવા છે તે પણ પરોક્ષ છે.

અપાત્ર શ્રોતાને દ્રવ્યાનુયોગાદિ ભાવ ઉપદેશવાથી નાસ્તિકાદિ ભાવો ઉત્પન્ન થવાનો વખત આવે છે, અથવા શુષ્કજ્ઞાની થવાનો વખત આવે છે

હવે, આ પ્રસ્તાવના અત્રે સંક્ષેપીએ છીએ, અને જે મહાત્માપુરુષે —

આ પ્રમાણે સુપ્રતીત થાય તો

દ્વિંસા રહિષ ષમ્મે । અઘારમ દોસ વિષજ્જિણ દેવે ॥

નિગમથે વચ્ચળે । સદ્દહણ દ્વોર્ધ સમ્મતં ॥ ૧ ॥

જ્ઞાનનું બીજું નામ અજ્ઞાન હોય તો જેમ જ્ઞાનથી મોક્ષ થાય એમ કહ્યું છે, તેમ અજ્ઞાનથી પણ મોક્ષ થવો બેઠકો, તેમજ મુક્ત જીવમા પણ જ્ઞાન કહ્યું છે, તેમ અજ્ઞાન પણ કહેવું બેઠકો, એમ આશ કા કરી છે, તેનું આ પ્રમાણે સમાધાન છે.—

આંટી પડવાથી ગૂંચાયેલું સૂત્ર અને આટી નીકળી જવાથી વગર ગૂંચાયેલું સૂત્ર એ બંને સૂત્ર જ છે, છતાં આટીની અપેક્ષાથી ગૂંચાયેલું સૂત્ર, અને વગર ગૂંચાયેલું સૂત્ર એમ કહેવાય છે, તેમ મિથ્યાત્વજ્ઞાન તે ‘અજ્ઞાન’ અને સમ્યગ્જ્ઞાન તે ‘જ્ઞાન’ એમ પરિભાષા કરી છે, પણ મિથ્યાત્વજ્ઞાન તે જડ અને સમ્યગ્જ્ઞાન તે ચેતન એમ નથી જેમ આટીવાળું સૂત્ર અને આટી વગરનું સૂત્ર બંને સૂત્ર જ છે, તેમ મિથ્યાત્વજ્ઞાનથી સ સાગપરિભ્રમણ થાય અને સમ્યગ્જ્ઞાનથી મોક્ષ થાય જેમ અગ્નેશી પૂર્વ દિશા તરફ દશ ગાઉ ઉપર એક ગામ છે, ત્યાં જવાને અર્થે નીકળેલો માણસ દિશાભ્રમથી પૂર્વને બદલે પશ્ચિમ તરફ ચાલ્યો જાય, તો તે પૂર્વ દિશાવાળું ગામ પ્રાપ્ત ન થાય, પણ તેથી તેણે ચાલવા રૂપ ક્રિયા કરી નથી એમ કહી ન શકાય, તેમજ દેહ અને આત્મા બુદ્ધા છતાં દેહ અને આત્મા એક જ વસ્તુ છે તે જીવ દેહબુદ્ધિએ કરી સંસારપરિભ્રમણ કરે છે, પણ તેથી તેણે જાણવારૂપ કાર્ય કર્યું નથી એમ કહી ન શકાય પૂર્વથી પશ્ચિમમા ચાલ્યો છે, એ પૂર્વને પશ્ચિમ માનવારૂપ ભ્રમ છે, તેમ દેહ અને આત્મા બુદ્ધા છતાં બેયને એક માનવારૂપ ભ્રમ છે, પણ પશ્ચિમમા જતા, ચાલતા જેમ ચાલવારૂપ સ્વભાવ છે, તેમ દેહ અને આત્માને એક માનવામાં પણ જાણવારૂપ સ્વભાવ છે જેમ પૂર્વને બદલે પશ્ચિમને પૂર્વ માનેલ છે, તે ભ્રમ તથારૂપ હેતુસામગ્રી મળ્યે સમજવાથી પૂર્વ પૂર્વ જ સમજાય છે, અને પશ્ચિમ પશ્ચિમ જ સમજાય છે, ત્યારે તે ભ્રમ ટળી જાય છે, અને પૂર્વ તરફ ચાલવા લાગે છે, તેમ દેહ અને આત્માને એક માનેલ છે, તે સફળરૂપ ઉપદેશાદિ સામગ્રી મળ્યે જાણે બુદ્ધા છે, એમ યથાર્થ સમજાય છે, ત્યારે ભ્રમ ટળી જઈ આત્મા પ્રત્યે જ્ઞાનોપયોગ પરિણમે છે ભ્રમમા પૂર્વને પશ્ચિમ અને પશ્ચિમને પૂર્વ માન્યા છતાં પૂર્વ તે પૂર્વ અને પશ્ચિમ તે પશ્ચિમ દિશા જ હતી, માત્ર ભ્રમથી વિપરીત ભાસતું હતું, તેમ અજ્ઞાનમાં પણ દેહ તે દેહ અને આત્મા તે આત્મા જ છતાં તેમ ભાસતા નથી એ વિપરીત ભાસકું છે તે યથાર્થ સમજાયે, ભ્રમ નિવૃત્ત થવાથી આત્મા જ છતાં તેમ ભાસતા નથી એ વિપરીત ભાસકું છે તે યથાર્થ સમજાયે, ભ્રમ નિવૃત્ત થવાથી દેહ દેહ જ ભાસે છે, અને આત્મા આત્મા જ ભાસે છે, અને જાણવારૂપ સ્વભાવ વિપરીતપણને ભજતો હતો તે સમ્યક્પણને ભજે છે દિશાભ્રમ વસ્તુતાએ કંઈ નથી અને ચાલવારૂપ ક્રિયાથી ઇચ્છિત ગામ પ્રાપ્ત થતું નથી, તેમ મિથ્યાત્વ પણ વસ્તુતાએ કંઈ નથી, અને તે સાથે જાણવારૂપ સ્વભાવ પણ છે, પણ સાથે મિથ્યાત્વરૂપ ભ્રમ હોવાથી સ્વસ્વરૂપતામાં પરમસ્થિતિ થતી નથી દિશા ભ્રમ ટળ્યેથી ઇચ્છિત ગામ તરફ વળતા પછી મિથ્યાત્વ પણ નાશ પામે છે, અને સ્વસ્વરૂપ શુદ્ધ જ્ઞાનાત્મપદમાં સ્થિતિ થઈ શકે એમાં કંઈ સંદેહનું કેકાણું નથી

[૭૦૫]

૭૭૧

વવાણિયા, ચૈત્ર સુદ ૫, ૧૯૫૩

૧ ગયા કાગળમા અગ્નેશી ત્રણ પ્રકારના સમકિત જણાવ્યા હતા તે ત્રણે સમકિતમાંથી ગમે તે સમકિત પામ્યાથી જીવ વધારેમા વધારે પદ્મ ભવે મોક્ષ પામે જઘન્ય તે ભવે પણ મોક્ષ થાય, અને જો તે સમકિત વમે, તો વધારેમા વધારે અર્ધ પુદ્ગલપરાવર્તનકાળ સુધી સ સારપરિભ્રમણ કરીને પણ મોક્ષ પામે સમકિત પામ્યા પછી વધારેમા વધારે અર્ધ પુદ્ગલપરાવર્તન સ સાર હોય. ક્ષયોપશમ સમકિત અથવા ઉપશમ સમકિત હોય, તો તે જીવ વમી શકે, પણ ક્ષાયિક સમકિત હોય તો તે વમાય નહીં, ક્ષાયિક સમકિતી જીવ તે જ ભવે મોક્ષ પામે, વધારે ભવ કરે તો ત્રણ ભવ કરે, અને કોઈ એક જીવની અપેક્ષાએ કવચિત્ આર ભવ થાય યુગલિયાનું આયુષ્ય અધારા પછી

માન એવા સિદ્ધ ભગવાન, જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર, તપ, અને વીર્ય એવા મોક્ષના પાંચ આચાર જેના આચરણમાં પ્રવર્તમાન છે અને બીજા ભવ્ય જીવોને તે આચારમાં પ્રવર્તાવે છે એવા આચાર્ય ભગવાન, દ્વાદશાંગના અભ્યાસી અને તે શ્રુત શબ્દ, અર્થ અને રહસ્યથી અન્ય ભવ્ય જીવોને અધ્યયન કરાવનાર એવા ઉપાધ્યાય ભગવાન, મોક્ષમાર્ગને આત્મભગવૃત્તિપૂર્વક સાધતા એવા સાધુ ભગવાનને હું પરમ ભક્તિથી નમસ્કાર કરું છું

શ્રી ઋષભદેવથી શ્રી મહાવીરપર્યંત વર્તમાન ભરતક્ષેત્રના ચોવીશ તીર્થ કરોના પરમ ઉપકારને વાર વાર સભારું છું

શ્રીમાન વર્ધમાનજિન વર્તમાનકાળના ચરમ તીર્થ કરદેવની શિક્ષાથી હાલ મોક્ષમાર્ગનું અસ્તિત્વ વર્તે છે એ તેમના ઉપકારને સુવિહિત પુરુષો વાર વાર આશ્ચર્યમય દેખે છે

કાળના દોષથી અપાર શ્રુતસાગરનો ઘણો ભાગ વિસર્જન થતો ગયો અને બિહુમાત્ર અથવા અદ્યપમાત્ર વર્તમાનમાં વિદ્યમાન છે

ઘણાં સ્થળો વિસર્જન થવાથી, ઘણાં સ્થળોમાં સ્થૂળનિરૂપણ રહ્યું હોવાથી નિર્જયભગવાનના તે શ્રુતનો પૂર્ણ લાભ વર્તમાન મનુષ્યોને આ ક્ષેત્રે પ્રાપ્ત થતો નથી

ઘણા મતમતાતરાદિ ઉત્પન્ન થવાનો હેતુ પણ એ જ છે, અને તેથી જ નિર્મળ આત્મતત્ત્વના અભ્યાસી મહાત્માઓની અદ્યપતા થઈ

શ્રત અદ્યપ રહ્યા છતાં, મતમતાતર ઘણાં છતાં, સમાધાનના કેટલાક સાધનો પરોક્ષ છતાં, મહાત્માપુરુષોનું કવચિત્ત્વ છતાં, હે આર્યજનો! સમ્યક્દર્શન, શ્રુતનું રહસ્ય એવો પરમપદનો પથ, આત્માનુભવના હેતુ, સમ્યક્ચારિત્ર અને વિશુદ્ધ આત્મધ્યાન આજે પણ વિદ્યમાન છે, એ પરમ હર્ષનું કારણ છે

વર્તમાનકાળનું નામ હુષમકાળ છે તેથી હું ખે કરીને, - ઘણા અતરાયથી, પ્રતિકૂળતાથી, સાધનનું હર્લિપણ હોવાથી, - મોક્ષમાર્ગની પ્રાપ્તિ થાય છે, પણ વર્તમાનમાં મોક્ષમાર્ગનો વિચ્છેદ છે, એમ ચિંતવું જોઈતું નથી.

પરમકાળમાં થયેલા મહર્ષિઓએ પણ એમ જ કહ્યું છે તે પ્રમાણે પણ અત્રે કહું છું

સૂત્ર અને બીજા પ્રાચીન આચાર્યે તદ્દનુસાર રચેલા ઘણાં શાસ્ત્રો વિદ્યમાન છે સુવિહિત પુરુષોએ તો હિતકારી મતિથી જ રચ્યા છે કોઈ મતવાદી, હંકવાદી અને શિથિલતાના પોષક પુરુષોએ રચેલાં કોઈ પુસ્તકો સૂત્રથી અથવા જિનાચારથી મળતા ન આવતા હોય અને પ્રયોજનની મર્યાદાથી બાદ્ય હોય, તે પુસ્તકોના ઉદ્ઘાટનથી પ્રાચીન સુવિહિત આચાર્યોનાં વચનોને ઉત્થાપવાનું પ્રયત્ન ભવલીરુ મહાત્માઓ કરતા નથી, પણ તેથી ઉપકાર થાય છે, એમ જાણી તેનું બહુમાન કરતા છતાં યથાયોગ્ય સદુપયોગ કરે છે

દિગ્ધર અને શ્વેતાઘર એવા બે લેહ જિનદર્શનમાં મુખ્ય છે મતદ્વિધી તેમાં મોટો અંતર બેવામાં આવે છે તત્ત્વદ્વિધી તેવો વિશેષ લેહ જિનદર્શનમાં મુખ્યપણે પરોક્ષ છે, જે પ્રત્યક્ષ કાર્ય-ભૂત થઈ શકે તેવા છે, તેમાં તેવો લેહ નથી, માટે બન્ને સંપ્રદાયમાં ઉત્પન્ન થતા શુણ્ણવાન પુરુષો સમ્યગ્દ્વિધી જુએ છે, અને જેમ તત્ત્વપ્રતીતિનો અંતરાય ઓછો થાય તેમ પ્રવર્તે છે

જૈનાભાસથી પ્રવર્તેલા મતમતાતરો બીજા ઘણા છે, તેનું સ્વરૂપ નિરૂપણ કરતા પણ વૃત્તિ સંકેતાય છે જેમાં મૂળ પ્રયોજનનું જ્ઞાન નથી, એટલું જ નહીં પણ મૂળ પ્રયોજનથી વિરુદ્ધ એવી પદ્ધતિનું અવલંબન વર્તે છે, તેને સુનિપણાનું સ્વપ્ન પણ કયાથી? કેમકે મૂળ પ્રયોજનને વિસારી કલેશમાં પડ્યા છે, અને જીવોને, પોતાની પૂજ્યતાદિને અર્થે, પરમાર્થમાર્ગના અંતરાયક છે

તે, સુનિર્નુ લિંગ પણ ધરાવતા નથી, કેમકે સ્વકપોલરચનાથી તેમની સર્વ પ્રવૃત્તિ છે જિનાગમ

એટલે ગૃહસ્થવ્યવહારમાં એકાતે તેનો ત્યાગ અશક્ય છે એમ સમજાશે

તે ઔપધાદિ કર્મ પણ પાપક્રિયાથી થયા હોય, તોપણ તેથી પોતાના ઔપધાદિપણને દેખાડ્યા વિના ન રહે, અને તેમા થયેલી પાપક્રિયા પણ પોતાનો ગુણ દેખાડ્યા વિના ન રહે : જેમ ઔપધાદિના પુણ્યલભા રોગાદિ પુણ્યલને પરાલભ કરવાનો ગુણ છે, તેમ તે કરતા કરવામા આ પાપક્રિયામાં પણ પાપપણે પગિણુમવાનો ગુણ છે, અને તેથી કર્મજન્ય ધર્મ યથાઅવસર તે પાપક્રિયા ઉદયમા આવે તે પાપક્રિયાવાળા ઔપધાદિ કરવામા, કળાવવામા તથા અનુમોદન કરવામાં અહણ ક જીવની જેવી જેવી દેહાદિ પ્રત્યે મૂર્છા છે, મનનું આકુળવ્યાકુળપણ છે, આર્તધ્યાન છે, તં ઔપધાદિની પાપક્રિયા છે, તે સર્વ પોતપોતાના સ્વભાવે પરિણુમીને યથાવસરે ફળ આપે છે રોગાદિના કારણરૂપ કર્મજન્ય ધર્મ પોતાનો જેવો સ્વભાવ છે તેવો દર્શાવે છે, જેમ ઔપધાદિના પુ પોતાનો સ્વભાવ દર્શાવે છે, તેમ ઔપધાદિની ઉત્પત્તિ આદિમા થયેલી ક્રિયા તેના કર્તાની જા વૃત્તિ તથા તે અહણકર્તાના જેવા પરિણામ છે, તેનું જેણે જ્ઞાનાદિ છે, વૃત્તિ છે, તેને પોતાનો સ્વ દર્શાવવાને યોગ્ય છે, તથારૂપ શુભ શુભ સ્વરૂપે અને અશુભ અશુભ સ્વરૂપે સફળ છે

ગૃહસ્થવ્યવહારમા પણ પોતાના દેહે રોગાદિ થયે એટલી મુખ્ય આત્મદષ્ટિ રહે તેટલી જા અને આર્તધ્યાનનું યથાદૃષ્ટિએ જોતા અવશ્ય પગિણુમ આવવા યોગ્ય દેખાય અથવા આર્તધ્યાન ઉ જતુ દેખાય તો ઔપધાદિ વ્યવહાર અહણ કરતા નિરવધ (નિષ્પાપ) ઔપધાદિની વૃત્તિ રાખ કવચિત્ પોતાને અર્થે અથવા પોતાને આશ્રિત એવા, અનુકંષા યોગ્ય એવા પરજીવને અર્થે જા ઔપધાદિનું અહણ થાય તો તેનું સાવધપણું નિર્ધ્વંસ (કૂર) પરિણામના હેતુ જેણે અથવા અધ માર્ગને પોપે તેણે હોલું ન જોઈએ, એ લક્ષ રાખવા યોગ્ય છે

સર્વ જીવને હિતકારી એવી જ્ઞાનીપુરુષની વાણીને કર્મ પણ એકાત દષ્ટિ અહણ કરીને અહિ કારી અર્થમાં ઉતારવી નહી, એ ઉપયોગ નિરંતર સ્મરણમા રાખવા યોગ્ય છે

[૭૦૮]

૭૭૩

વવાણિયા, ચૈત્ર સુદ ૧૫, શનિ, ૧૯૫૫

ૐ સર્વ જ્ઞાય નમઃ.

જે વેદનીય પર ઔપધ અસર કરે છે, તે ઔપધ વેદનીયનો બધ વસ્તુતાએ નિવૃત્ત કરી શકે છે, એમ કહ્યું નથી, કેમકે તે ઔપધ કર્મરૂપ વેદનીયનો નાશ કરે તો અશુભ કર્મ નિષ્ફળ થાય અથવા ઔપધ શુભ કર્મરૂપ કહેવાય પણ ત્યાં એમ સમજવું યોગ્ય છે કે તે અશુભ કર્મ વેદનીય એવા પ્રકારની છે કે તેને પરિણામાતર પામવામા ઔપધાદિ નિમિત્ત કારણરૂપ થઈ શકે મદ કે મધ્યમ શુભ અથવા અશુભ બધને કોઈ એક સ્વભાવીય કર્મ મળવાથી ઉત્કૃષ્ટ બધ પણ થઈ શકે છે મદ કે મધ્યમ બાધેલા કેટલાએક શુભ બધને કોઈ એક અશુભ કર્મવિશેષના પરાલભથી અશુભ પરિણુમી પણ થાય છે તેમજ તેવા અશુભ બધને કોઈ એક શુભકર્મના યોગથી શુભ પરિણુમીપણ થાય છે

મુખ્ય કરીને બધ પરિણામાનુસાર થાય છે કોઈ એક મનુષ્યે કોઈ એક મનુષ્યપ્રાણીનો વીર પરિણામે નાશ કરવાથી તેણે નિકાચિત કર્મ ઉત્પન્ન કર્યું છતા કેટલાક બચાવના કારણથી અને સાક્ષી આદિના અભાવથી રાજનીતિના ધોરણમા તે કર્મ કરનાર મનુષ્ય છૂટી જાય તેથી કોઈ તેના બધ નિકાચિત નહી હોય એમ સમજવા યોગ્ય નથી, તેના વિપાકનો ઉદય થવાનો વખત દૂર હોય તેથી પણ એમ બને વળી કેટલાક અપરાધમા રાજનીતિના ધોરણે શિક્ષા થાય છે તે પણ કર્તાના પગિણુમ વત્ જ છે એમ એકાતે નથી, અથવા તે શિક્ષા કોઈ આગળ ઉત્પન્ન કરેલા અશુભ કર્મના ઉદયરૂપ પણ હોય છે, અને વર્તમાન કર્મજન્ય સત્તામા ચડ્યા રહે છે, જે યથાવસરે વિપાક આપે છે.

કરીને ભોવામાં આવે છે.

પ્રાણીમાત્રને હું ખ અપ્રિય હોવા છતાં, વળી તે મટાડવાને અર્થે તેનું પ્રયત્ન છતાં તે હું ખ મટતું નથી, તો પછી તે હું ખ ટળવાનો કેઈ ઉપાય જ નહીં એમ સમજાય છે, કેમકે ખધાનું પ્રયત્ન નિષ્ફળ જાય તે વાત નિરુપાય જ હોવી ભેદજી, એમ અત્રે આશ કા થાય છે.

તેનું સમાધાન આ પ્રમાણે છે - હું ખનું સ્વરૂપ યથાર્થ ન સમજવાથી, તે થવાના મૂળ કારણો શું છે અને તે શાથી મટી શકે તે યથાર્થ ન સમજવાથી, હું ખ મટાડવા સળધીનું તેમનું પ્રયત્ન સ્વરૂપથી અયથાર્થ હોવાથી હું ખ મટી શકતું નથી.

હું ખ અનુભવવામાં આવે છે, તોપણ તે સ્પષ્ટ ધ્યાનમાં આવવાને અર્થે થોડું કે તેનું વ્યાખ્યાન કરીએ છીએ.

પ્રાણીઓ બે પ્રકારના છે. એક ત્રસ એટલે પોતે ભયાદિનું કારણ દેખી નાસી જતા, હાલતાં ચાલતાં એ આદિ શક્તિવાળા ખીજા સ્થાવર જે સ્થળે દેહ ધારણ કર્યો છે, તે જ સ્થળે સ્થિતિમાન, અથવા ભયાદિ કારણ જાણી નાસી જવા વગેરેની સમજણશક્તિ જેમાં નથી તે.

અથવા એકે દ્રિયથી માડી પાંચ ઇન્દ્રિય સુધીના પ્રાણીઓ છે એકે દ્રિય પ્રાણીઓ સ્થાવર કહેવાય, અને બે ઇન્દ્રિયવાળાં પ્રાણીથી માડીને પાંચ ઇન્દ્રિયવાળા પ્રાણી સુધીનાં ત્રસ કહેવાય પાંચ ઉપરાંત કેઈ પણ પ્રાણીને ઇન્દ્રિય હોતી નથી.

એકે દ્રિય પ્રાણીના પાંચ ભેદ છે: પૃથ્વી, પાણી, અગ્નિ વાયુ અને વનસ્પતિ.

વનસ્પતિનું જીવત્વ સાધારણ મનુષ્યોને પણ કંઈક અનુમાનગોચર થાય છે પૃથ્વી, પાણી, અગ્નિ અને વાયુનું જીવત્વ, આગમપ્રમાણથી, વિશેષ વિચારણાથી કંઈ પણ સમજી શકાય છે, સર્વથા તે પ્રકૃષ્ટજ્ઞાનગોચર છે.

અગ્નિ અને વાયુના જીવો કંઈક ગતિમાન ભોવામાં આવે છે પણ તે પોતાની સમજણશક્તિ-પૂર્વક હોતું નથી, જેથી તેને સ્થાવર કહેવામાં આવે છે.

એકે દ્રિય જીવમાં વનસ્પતિમાં જીવત્વ સુપ્રસિદ્ધ છે, છતાં તેના પ્રમાણો આ શ્રેયમાં અતુલ્ય આવશે. પૃથ્વી, પાણી, અગ્નિ અને વાયુનું જીવત્વ આ પ્રમાણે સિદ્ધ કર્યું છે: [અપૂર્ણ]

[૬૬૪-૭]

૭૬૦

સ ૧૬૫૩

વલકલું

ચૈતન્ય જેનું મુખ્ય લક્ષણ છે,

દેહ પ્રમાણ છે,

અસંખ્યાત પ્રદેશ પ્રમાણ છે તે અસંખ્યાત પ્રદેશતા લોકપરિમિત છે,

પરિણામી છે,

અમૂર્ત છે,

અનંત અશુરુલ્લઘુ પરિણત દ્રવ્ય છે,

સ્વાભાવિક દ્રવ્ય છે,

કર્તા છે,

લોકતા છે,

અનાદિ સ સારી છે,

ભવ્યત્વ લબ્ધિ પરિપાકાદિથી મોક્ષસાધનમાં પ્રવર્તે છે,

મોક્ષ થાય છે,

મોક્ષમાં સ્વપરિણામી છે.

મટી શકે અને તેટલી આત્મધ્યાનઆદિની પ્રવૃત્તિ કરાવીને ધીમે ધીમે બંધ કરાવે

‘પુદ્ગલવિપાકી’ એટલે જે કોઈ બહારના પુદ્ગલના સમાગમથી પુદ્ગલવિપાકપણે ઉદય આવે અને કોઈ બાહ્ય પુદ્ગલના સમાગમથી નિવૃત્ત પણ થાય, જેમ ઋતુના ફેરફારના કારણથી શરીરની ઉત્પત્તિ થાય છે અને ઋતુફેરથી તે નાશ થાય છે, અથવા કોઈ ગરમ એસડ વગેરેથી નિવૃત્ત થાય છે નિશ્ચયમુખ્યદષ્ટિએ તો એસડ વગેરે કહેવામાત્ર છે બાકી તો જે થવાનું હોય તે જ થાય છે

[૭૦૩-૭૦૬]

૭૭૫

વવાણિયા, ચૈત્ર વદ ૫, ૧૬૫૩

જે કાગળ પ્રાપ્ત થયા છે

જ્ઞાનીની આજ્ઞારૂપ જે જે ક્રિયા છે તે તે ક્રિયામાં તથારૂપપણે પ્રવર્તાય તો તે અપ્રમત ઉપયોગ થવાનું મુખ્ય સાધન છે, એવા ભાવાર્થમાં આગલી કાગળ અત્રથી લખ્યો છે તે જેમ જેમ વિશેષ વિચારવાનું થશે તેમ તેમ અપૂર્વ અર્થનો ઉપદેશ થશે. હમિશ અમુક શાસ્ત્રાધ્યાય કર્યા પછી તે કાગળ વિચારવાથી વધારે સ્પષ્ટ બોધ થવા યોગ્ય છે

છકાયનું સ્વરૂપ પણ સત્પુરુષની દષ્ટિએ પ્રતીત કરતાં તથા વિચારતાં જ્ઞાન જ છે આ છબી કઈ દિશાથી આવ્યો છે, એ વાક્યથી શસ્ત્રપરિજ્ઞાઅધ્યયન પ્રારંભ્યું છે સદ્ગુરુમુખે તે પ્રારંભવાક્યના આશયને સમજવાથી સમસ્ત દ્રાઢશાગીનું રહસ્ય સમજવા યોગ્ય છે હાલ તો ‘આચારાગાદિ’ જે વાચ્યો તેનું વધારે અનુપ્રેક્ષન કરશો કેટલાક ઉપદેશપત્રો પરથી તે સહેજમા સમજાઈ શકશે સર્વ મુનિઓને નમસ્કાર પ્રાપ્ત થાય સર્વ મુમુક્ષુને પ્રણામ પ્રાપ્ત થાય

[૭૧૦]

૭૭૬

સાચલા, વૈશાખ સુદ ૧૫, ૧૬૫૩

મિથ્યાત્વ, અવિરતિ, પ્રમાદ, કષાય, અને યોગ એ કર્મબંધનાં પાંચ કારણ છે કોઈ ઠેકણે પ્રમાદ સિવાય ચાર કારણ દર્શાવ્યાં હોય છે ત્યાં મિથ્યાત્વ, અવિરતિ, અને કષાયમાં પ્રમાદને અત ભૂત કર્યો હોય છે

પ્રદેશબંધ શબ્દનો અર્થ શાસ્ત્રપરિભાષાએ.-પરમાણુ સામાન્યપણે એક પ્રદેશાવગાહી છે તેવું એક પરમાણુનું ગ્રહણ તે એક પ્રદેશ કહેવાય છતાં અનંત પરમાણુ કર્મબંધે ગ્રહણ કરે છે તે પરમાણુ જો વિસ્તર્યા હોય તો અનંતપ્રદેશી થઈ શકે, તેથી અનંત પ્રદેશનો બંધ કહેવાય તેમાં બંધ અનંતાદિથી ભેદ પડે છે, અર્થાત્ અદ્ય પ્રદેશબંધ કહ્યો હોય ત્યાં પરમાણુ અનંત સમજાય, પણ તે અનંતનું સંધનપણુ અદ્ય સમજવું તેથી વિશેષ વિશેષ લખ્યું હોય તો અનંતતાનું સંધન પણું સમજવું

કઈ પણ નહીં મુઝાતાં આદ્ય ત કર્મત્રય વાચવો, વિચારવો

[૭૧૧]

૭૭૭

હંડર, વૈશાખ વદ ૧૨, શુક્ર, ૧૬૫૩

તથારૂપ (યથાર્થ) આસ(મોક્ષમાર્ગ) માટે જેના વિશ્વાસે પ્રવર્તી શકાય એવા (પુરુષ)ને જીવને સમાગમ થવામા કોઈએક પુણ્ય હેતુ જોઈએ છે, તેનું આજ્ઞાબાણ થવામા મહત્ પુણ્ય જોઈએ છે, અને તેની આજ્ઞાભક્તિએ પ્રવર્તવામા મહત્ મહત્ પુણ્ય જોઈએ છે, એવા જ્ઞાનીના વચન છે, તે સાચા છે, એમ પ્રત્યક્ષ અનુભવાય એવું છે

પુરુષને નિરોધ થાય તેનું નામ 'પરમ સમ્યક્ચારિત્ર' વીતરાગોએ કહ્યું છે

મોક્ષના હેતુરૂપ એ બન્ને ચારિત્ર ધ્યાનથી અવશ્ય મુનિઓ પામે છે, તેટલા માટે પ્રયત્નવાન ચિત્તથી ધ્યાનનો ઉત્તમ અભ્યાસ કરો

જો તમે અનેક પ્રકારના ધ્યાનની પ્રાપ્તિને અર્થે ચિત્તની સ્થિરતા ઇચ્છતા હો તો પ્રિય અથવા અપ્રિય વસ્તુમા મોહ ન કરો, રાગ ન કરો, દ્વેષ ન કરો

પાત્રીશ, સોદ, છ, પાંચ, ચાર, બે, અને એકે અક્ષરના એમ પરમેષીપદના વાચક મત્ર છે તેનું જપપૂર્વક ધ્યાન કરો વિશેષ સ્વરૂપ શ્રી ગુરુના ઉપદેશથી બાણુવું યોગ્ય છે. [અપૂર્ણ]

[૬૯૪-૬]

૭૬૨

સ ૧૬૫૩

ૐ નમઃ

સર્વ હુન્મનો આત્મ તિક અભાવ અને પરમ અન્યાબાધ સુખની પ્રાપ્તિ એ જ મોક્ષ છે અને તે જ પરમહિત છે

વીતરાગસન્માર્ગ તેનો સદુપાય છે

તે સન્માર્ગનો આ પ્રમાણે સંક્ષેપ છે. —

સમ્યક્દર્શન, સમ્યક્જ્ઞાન, અને સમ્યક્ચારિત્રની એકત્રતા તે 'મોક્ષમાર્ગ' છે

સર્વજ્ઞતા જ્ઞાનમા ભાસ્યમાન તત્ત્વોની સમ્યક્પ્રતીતિ થવી તે 'સમ્યક્દર્શન' છે.

તે તત્ત્વનો બોધ થવો તે 'સમ્યક્જ્ઞાન' છે

ઉપાદેય તત્ત્વનો અભ્યાસ થવો તે સમ્યક્ચારિત્ર છે

શુદ્ધ આત્મપદ સ્વરૂપ એવા વીતરાગપદમા સ્થિતિ થવી તે એ ત્રણેની એકત્રતા છે

સર્વજ્ઞદેવ, નિર્ઞ થયુરુ અને સર્વજ્ઞોપદિષ્ટ ધર્મની પ્રતીતિથી તત્ત્વપ્રતીતિ પ્રાપ્ત થાય છે

સર્વ જ્ઞાનાવરણ, દર્શનાવરણ, સર્વ મોહ અને સર્વ વીર્યાદિ અતરાયનો ક્ષય થવાથી આત્માનો સર્વજ્ઞવીતરાગ સ્વભાવ પ્રગટે છે

નિર્ઞ થપદના અભ્યાસનો ઉત્તરોત્તર કેમ તેનો માર્ગ છે તેનું રહસ્ય સર્વજ્ઞોપદિષ્ટ ધર્મ છે

[૬૯૪-૧૦]

૭૬૩

સ ૧૬૫૩

સર્વજ્ઞે કહેલું ગુરુઉપદેશથી આત્માનું સ્વરૂપ બાણીને, સુપ્રતીત કરીને તેનું ધ્યાન કરો.

જેમ જેમ ધ્યાનવિશુદ્ધિ તેમ તેમ જ્ઞાનાવરણીયનો ક્ષય થશે.

પોતાની કલ્પનાથી તે ધ્યાન સિદ્ધ થતું નથી

જ્ઞાનમય આત્મા જેમને પરમોત્કૃષ્ટ ભાવે પ્રાપ્ત થયો, અને જેમણે પરદ્રવ્યમાત્ર ત્યાગ કર્યું છે, તે દેવને નમન હો ! નમન હો !

ગાર પ્રકારના, નિહાનરહિત તપથી કર્મની નિર્જરા, વૈરાગ્યભાવનાભાવિત, અહ ભાવરહિત એવા જ્ઞાનીને થાય છે

તે નિર્જરા પણ બે પ્રકારની બાણીની. સ્વકાલપ્રાપ્ત, અને તપથી એક ચારે ગતિમા થાય છે, બીજી વ્રતધારીને જ હોય છે

જેમ જેમ ઉપશમની વૃદ્ધિ થાય તેમ તેમ તપ કરવાથી કર્મની ઘણી નિર્જરા થાય

તે નિર્જરાનો કેમ કહે છે મિત્રાદર્શનમાં વર્તે તો પણ થોડા વખતમાં ઉપશમ સમ્યક્દર્શન પામવાનો છે એવા જીવ કરતા અસ યત સમ્યક્દર્શને અસ જ્યાતયુણુ નિર્જરા, તેથી દેશવિરતિ, તેથી સર્વવિરતિ જ્ઞાનીને, તેથી

એક કરતૂતિ દોઈ દર્વ કબજૂ ન કરે,
દોઈ કરતૂતિ એક દર્વ ન કરતું હૈ,
જીવ પુદ્ગલ એક ખેત અવગાહી દોઈ,
અપને અપને રૂપ દોઈ કોઈ ન ટરતું હૈ,
જડ પરિનામનિકો કરતા હૈ પુદ્ગલ,
ચિદાનન્દ ચેતન સુભાષ આચરતું હૈ

શ્રી સોભાગને વિચારને અર્થે આ કાગળ લખ્યો છે, તે હાલ શ્રી અબાલાલે અથવા બીજા એક યોગ્ય સુમુક્ષુએ તેમને જ સંભળાવવો યોગ્ય છે

સર્વ અન્યભાવથી આત્મા રહિત છે, કેવળ એમ જેને અનુભવ વર્તે છે તે ‘મુક્ત’ છે બીજાં સર્વ દ્રવ્યથી અસ ગપણું, ક્ષેત્રથી અસ ગપણું, કાળથી અસ ગપણું અને ભાવથી અસ ગપણું સર્વથા જેને વર્તે છે તે ‘મુક્ત’ છે

અટળ અનુભવસ્વરૂપ આત્મા સર્વ દ્રવ્યથી પ્રત્યક્ષ જુદો ભાસવો ત્યાથી મુક્તાદશા વર્તે છે તે પુરુષ મૌન થાય છે, તે પુરુષ અપ્રતિબદ્ધ થાય છે, તે પુરુષ અસ ગ થાય છે, તે પુરુષ નિર્વિકલ્પ થાય છે અને તે પુરુષ મુક્ત થાય છે

જેણે ત્રણે કાળને વિષે દેહાદિથી પોતાનો કંઈપણ સંબંધ નહોતો એવી અસ ગદશા ઉત્પન્ન કરી તે ભગવાનરૂપ સત્પુરુષોને નમસ્કાર છે

તિથિ આદિનો વિકલ્પ છોડી નિજ વિચારમાં વર્તવું એ જ કર્તવ્ય છે

શુદ્ધ સહજ આત્મસ્વરૂપ

[૭૧૪]

૭૮૦

મુબઈ, બેઠ સુદ ૮, ભાદ્ર, ૧૯૫૩

જેને કોઈ પણ પ્રત્યે રાગ, દ્વેષ રહ્યા નથી,
તે મહાત્માને વારંવાર
નમસ્કાર.

પરમ ઉપકારી, આત્માથી, સરલતાદિ ગુણસંપન્ન શ્રી સોભાગ,

ભાઈ ત્રિબક્તો લખેલો કાગળ એક આજે મળ્યો છે

“આત્મસિદ્ધિ” ગ્રંથના સંક્ષેપ અર્થર્થ પુસ્તક તથા કેટલાક ઉપદેશપત્રોની પ્રત અને હવે તે આજે ટપાલમા મોકલ્યા છે બન્નેમાં સુમુક્ષુ જીવને વિચારવા યોગ્ય ઘણા પ્રસંગો છે

પરમયોગી એવા શ્રી ઋષભદેવાદિ પુરુષો પણ જે દેહને રાખી શક્યા નથી, તે દેહમાં એક વિશેષપણ રહ્યું છે તે એ કે, તેનો સંબંધ વર્તે ત્યાં સુધીમા જીવે અસ ગપણું, નિર્મોહિયણું કરી લઈ અબાધ્ય અનુભવસ્વરૂપ એવું નિજસ્વરૂપ જાણી, બીજા સર્વ ભાવ પ્રત્યેથી વ્યાધુત (છૂટા) થઈ, જેથી ફરી જન્મમરણનો ફેરો ન રહે તે દેહ છોડતી વખતે જેટલા અર્થે અસ ગપણું, નિર્મોહિયણું યથાર્થ સમરસપણું રહે છે તેટલું મોક્ષપદ નજીક છે એમ પરમ જ્ઞાની પુરુષનો નિશ્ચય છે

કંઈ પણ મન, વચન, કાયાના યોગથી અપરાધ થયો હોય જાણતા અથવા અજાણતા તે સર્વ વિનયપૂર્વક ખમાવું છું, ઘણા નમ્રભાવથી ખમાવું છું

આ દેહ કરવા યોગ્ય કાર્ય તો એક જ છે કે કોઈ પ્રત્યે રાગ અથવા કોઈ પ્રત્યે ક્રિંદ્રિતિય દ્વેષ ન રહે સર્વત્ર સમદશા વર્તે એ જ કલ્યાણનો મુખ્ય નિશ્ચય છે એ જ વિનંતિ

શ્રી રામચ દત્તા નમસ્કાર પ્રાપ્ત થાય

પ્રાપ્ત કરાવનાર એવાં આગમને નમન કરીને, આ શાસ્ત્ર કહું છું તે શ્રવણ કરો

૩ પાંચ અસ્તિકાયના સમૂહરૂપ અર્થસમયને સર્વજ્ઞ વીતરાગદેવે 'લોક' કહ્યો છે તેથી ઉપરાંત માત્ર આકાશરૂપ અને ત એવો 'અલોક' છે

૪-૫ 'જીવ,' 'પુદ્ગલસમૂહ,' 'ધર્મ,' 'અધર્મ,' તેમ જ 'આકાશ,' એ પદાર્થો પોતાના અસ્તિત્વમાં નિયમથી રહ્યા છે, પોતાની સત્તાથી અભિન્ન છે અને અનેક પ્રદેશાત્મક છે અનેક શુણ્ણ અને પર્યાયસહિત જેનો અસ્તિત્વસ્વભાવ છે તે 'અસ્તિકાય' તેનાથી ત્રૈલોક્ય ઉત્પન્ન થાય છે

૬ તે અસ્તિકાય ત્રણે કાળે ભાવપણે પરિણામી છે, અને પરાવર્તન જેનું લક્ષણ છે એવા કાળ-સહિત છે 'દ્રવ્યસંજ્ઞા'ને પામે છે

૭ એ દ્રવ્યો એકબીજામાં પ્રવેશ કરે છે, એકમેકને અવકાશ આપે છે, એકમેક મળી જાય છે, અને ભૂદાં પડે છે, પણ પોતપોતાના સ્વભાવનો ત્યાગ કરતા નથી

૮ સત્તાસ્વરૂપે સર્વ પદાર્થ એકત્વવાળા છે તે સત્તા અને ત પ્રકારના સ્વભાવવાળી છે, અને ત શુણ્ણ અને પર્યાયાત્મક છે ઉત્પાદવ્યયધ્રુવત્વવાળી સામાન્ય વિશેષાત્મક છે

૯ પોતાના સદ્ભાવ પર્યાયને દ્રવે છે, તે તે ભાવે પરિણમે છે તે માટે દ્રવ્ય કહીએ છીએ, જે પોતાની સત્તાથી અનન્ય છે

૧૦ દ્રવ્યનું લક્ષણ સત્ છે, જે ઉત્પાદવ્યયધ્રુવતાસહિત છે, શુણ્ણ પર્યાયના આશ્રયરૂપ છે, એમ સર્વજ્ઞદેવ કહે છે

૧૧ દ્રવ્યની ઉત્પત્તિ અને વિનાશ થતો નથી; તેનો 'અસ્તિ' સ્વભાવ જ છે ઉત્પાદ, વ્યય અને ધ્રુવત્વ પર્યાયને લઈને છે

૧૨ પર્યાયથી રહિત દ્રવ્ય ન હોય, દ્રવ્ય વિના પર્યાય ન હોય, બન્ને અનન્યભાવથી છે એમ મહામુનિઓ કહે છે

૧૩ દ્રવ્ય વિના શુણ્ણ ન હોય, અને શુણ્ણ વિના દ્રવ્ય ન હોય, બન્નેનો - દ્રવ્ય અને શુણ્ણનો અક્ષિપ્ત ભાવ તેથી છે

૧૪ 'સ્યાત્ અસ્તિ', 'સ્યાત્ નાસ્તિ', 'સ્યાત્ અસ્તિ નાસ્તિ', 'સ્યાત્ અવક્તવ્ય', 'સ્યાત્ પઅસ્તિ અવક્તવ્ય', 'સ્યાત્ નાસ્તિ અવક્તવ્ય', 'સ્યાત્ અસ્તિ નાસ્તિ અવક્તવ્ય' એમ વિવક્ષાને લઈને દ્રવ્યના સાત ભાગ થાય છે

૧૫ ભાવનો નાશ થતો નથી, અને અભાવની ઉત્પત્તિ થતી નથી ઉત્પાદ, વ્યય શુણ્ણપર્યાયના સ્વભાવથી થાય છે

૧૬ જીવ આદિ પદાર્થો છે જીવનો શુણ્ણ ચૈતન્ય-ઉપયોગ છે. દેવ, મનુષ્ય, નારક, તિર્થંચાદિ તેના અનેક પર્યાયો છે

૧૭ મનુષ્યપર્યાય નાશ પામેલો એવો જીવ તે દેવ અથવા બીજે સ્થળે ઉત્પન્ન થાય છે. બન્ને સ્થળે જીવભાવ ધ્રુવ છે તે નાશ પામીને કંઈ બીજો થતો નથી

૧૮ જે જીવ જન્મ્યો હતો, તે જ જીવ નાશ પામ્યો વસ્તુત્વે તો તે જીવ ઉત્પન્ન થયો નથી, અને નાશ પણ થયો નથી ઉત્પન્ન અને નાશ દેવત્વ, મનુષ્યત્વનો થાય છે

૧૯ એમ સત્તો વિનાશ, અને અસત્ જીવની ઉત્પત્તિ થતી નથી જીવને દેવત્વ, મનુષ્યત્વાદિ પર્યાય ગતિનામકર્મથી હોય છે

૨૦ જ્ઞાનાવરણીય આદિ કર્મભાવો જીવે-સુદૃઢ-(અવગાઢ)પણે બાધ્યા છે, તેનો અભાવ કરવાથી પૂર્વે નહીં થયેલો એવો તે 'સિદ્ધ ભગવાન' થાય

[૭૧૬]

૭૮૨

મુંબઈ, જેઠ વદ ૧૨, શનિ, ૧૯૫૩

આર્થ શ્રી સોભાગે જેઠ વદ ૧૦ શુક્રવારે સવારે દશ ને પચાસ મિનિટ દેહ મૂક્યાના સમાચાર વાણી ધણો ખેદ થયો છે જેમ જેમ તેમના અદ્ભુત ગુણો પ્રત્યે દષ્ટિ બળ છે, તેમ તેમ અધિક અધિક ખેદ થાય છે

જીવને દેહનો સળધ એ જ રીતે છે તેમ છતાં પણ અનાદિથી તે દેહને ત્યાગતા જીવ જે પામ્યા કરે છે, અને તેમા દેહ મોહથી એકપણાની પેઠે વર્તે છે, જન્મમરણાદિ સ સારનું મુખ્ય જીવ એ જ છે શ્રી સોભાગે તેવા દેહને ત્યાગતા મોટા મુનિઓને દુર્લભ એવી નિશ્ચલ અસંગતાથી નિર્ગુણયોગમય દશા રાખીને અપૂર્વ હિત કર્યું છે, એમાં સંશય નથી

વડીલપણાથી તથા તેમના તમારા પ્રત્યે ઘણા ઉપકાર હોવાથી, તેમ જ તેમના ગુણોના અદ્ભુત પણાથી તેમનો વિયોગ તમને વધારે ખેદકારક થયો છે, અને થવા યોગ્ય છે તેમનો તમારા પ્રત્યેના સ સારી વડીલપણાનો ખેદ વિસ્મરણ કરી, તેમણે તમારા સર્વે પ્રત્યે જે પરમ ઉપકાર કર્યો હોય તથા તેમના ગુણોનું જે જે અદ્ભુતપણું તમને ભાસ્કું હોય તેને વાર વાર સંભારી, તેવા પુરુષનો વિચાર થયો તેના અતરમા ખેદ રાખી તેમણે આરાધવા યોગ્ય જે જે વચનો અને ગુણો કહ્યા હોય તેનું મ્મરણ આણી તેમા આત્માને પ્રેરવો, એમ તમો સર્વ પ્રત્યે વિનંતિ છે સમાગમમા આવેલા મુમુક્ષુઓને શ્રી સોભાગનું સ્મરણ સહેજે ઘણા વખત સુધી રહેવા યોગ્ય છે

મોહ કરીને જે સમયે ખેદ થાય તે સમયે પણ તેમના ગુણોનું અદ્ભુતપણું સ્મરણમા આણી મોહથી થતો ખેદ શમાવીને ગુણોના અદ્ભુતપણાનો વિરહ થયો તે પ્રકારમા તે ખેદ પ્રવર્તાવવો યોગ્ય છે

આ ક્ષેત્રે આ કાળમાં શ્રી સોભાગ જેવા વિરલા પુરુષ મળે એમ અમને વાર વાર ભાસે છે ધીરજથી સર્વેએ ખેદ શમાવવો, અને તેમના અદ્ભુત ગુણોનો અને ઉપકારી વચનોનો આશ્રય કરવો યોગ્ય છે શ્રી સોભાગ મુમુક્ષુએ વિસ્મરણ કરવા યોગ્ય નથી

સ સારનું સ્વરૂપ સ્પષ્ટ જણે બાહ્ય છે તેને તે સ સારના પદાર્થની પ્રાપ્તિથી કે અપ્રાપ્તિથી હર્ષ શોક થવા યોગ્ય નથી, તોપણ એમ જણાય છે કે સત્પુરુષના સમાગમની પ્રાપ્તિથી કંઈ પણ હર્ષ અને તેમના વિયોગથી કંઈ પણ ખેદ અમુક ગુણસ્થાનક સુધી તેમને પણ થવા યોગ્ય છે 'આત્મસિદ્ધિ' અથવા તમારી પાસે રાખશો ત્રણકે અને મળિને વિચારવાની ધૃષ્ટિ હોય તો વિચારશો, પણ તે પહેલાં કેટલાક વચનો અને સફૂલ થો વિચારવાનું બનશે તો આત્મસિદ્ધિ બળવાન ઉપકારનો હેતુ થશે, એમ લાગે છે

શ્રી સોભાગની સરળતા, પરમાર્થ સળધી નિશ્ચય, મુમુક્ષુ પ્રત્યે ઉપકારતા આદિ ગુણો વાર વાર વિચારવા યોગ્ય છે

શાંતિ. શાંતિ. શાંતિ

[૭૧૭]

૭૮૩

મુંબઈ, અસાઢ સુદ ૪, રવિ, ૧૯૫૩

શ્રી સોભાગને નમસ્કાર

શ્રી સોભાગની મુમુક્ષુ દશા તથા જ્ઞાનીના માર્ગ પ્રત્યેનો તેનો અદ્ભુત નિશ્ચય વાર વાર સ્મૃતિથી આભ્યા કરે છે

સર્વ જીવ સુખને ઇચ્છે છે, પણ કોઈ વિગ્ધા પુરુષ તે સુખનું યથાર્થ સ્વરૂપ બાહ્યે છે જન્મ, મરણ આદિ અનંત દુખનો આત્યંતિક (સર્વથા) ક્ષય થવાનો ઉપાય અનાદિકાળથી જીવના બાહ્યવામા નથી, તે ઉપાય બાહ્યવાની અને કરવાની સાચી ધૃષ્ટિ હોય ત્યારે જીવ જો સત્પુરુષના સમાગમનો લાભ પામે તો તે ઉપાયને બાહ્યી શકે છે, અને તે ઉપાયને ઉપાસીને સર્વ દુઃખથી મુક્ત થાય છે

વેદે છે, અને પ્રાણથી રહિત એવા અતીદ્રિય જીવો શુદ્ધજ્ઞાનચેતના વેદે છે

૪૦ ઉપયોગ જ્ઞાન અને દર્શન એમ બે પ્રકારનો છે જીવને સર્વકાળ તે અનન્યભૂતપણે બાણવો

૪૧ મતિ, શ્રુત, અવધિ, મનઃપર્યવ અને કેવળ એમ જ્ઞાનના પાંચ ભેદ છે કુમતિ, કુશ્યુત અને વિભગ એમ અજ્ઞાનના ત્રણ ભેદ છે એ બધા જ્ઞાનોપયોગના ભેદ છે

૪૨ અક્ષુદર્શન, અચક્ષુદર્શન, અવધિદર્શન અને અવિનાશી અનંત એવું કેવળદર્શન એમ દર્શનોપયોગના ચાર ભેદ છે

૪૩ આત્માને જ્ઞાનગુણનો સંબંધ છે, અને તેથી આત્મા જ્ઞાની છે એમ નથી, પરમાર્થથી બંનેનું અભિન્નપણું જ છે

૪૪ જો દ્રવ્ય જુદું હોય અને ગુણ પણ જુદા હોય તો એક દ્રવ્યના અનંત દ્રવ્ય થઈ જાય, અથવા દ્રવ્યનો અભાવ થાય

૪૫ દ્રવ્ય અને ગુણ અનન્યપણે છે, બંનેમાં પ્રદેશભેદ નથી દ્રવ્યના નાશથી ગુણનો નાશ થાય, અને ગુણના નાશથી દ્રવ્યનો નાશ થાય એવું એકપણું છે

૪૬ વ્યપદેશ (કથન), સંસ્થાન, સંખ્યા અને વિષય એ ચાર પ્રકારની વિવક્ષાથી દ્રવ્યગુણના ઘણા ભેદ થઈ શકે, પણ પરમાર્થનયથી એ ચારેનો અભેદ છે

૪૭ પુરુષની પાસે ધન હોય તેનું ધનવત્ત એવું નામ કહેવાય, તેમ આત્માની પાસે જ્ઞાન છે તેથી જ્ઞાનવત્ત એવું નામ કહેવાય છે એમ ભેદ અભેદનું સ્વરૂપ છે, જે સ્વરૂપ બંને પ્રકારથી તત્ત્વરૂપે બાણું છે

૪૮ આત્મા અને જ્ઞાનનો સર્વથા ભેદ હોય તો બંને અચેતન થાય, એમ વીતરાગ સર્વજ્ઞનો સિદ્ધાંત છે

૪૯ જ્ઞાનનો સંબંધ થવાથી આત્મા જ્ઞાની થાય છે એવો સંબંધ માનવાથી આત્મા અને અજ્ઞાન, જડત્વનો એકચક્ષાવ થવાનો પ્રસંગ આવે

૫૦ સમવર્તિત્વ સમવાય અપૃથક્કભૂત અને અપૃથક્સિદ્ધ છે, માટે દ્રવ્ય અને ગુણનો સંબંધ વીતરાગોએ અપૃથક્સિદ્ધ કહ્યો છે

૫૧ વર્ણ, રસ, ગંધ અને સ્પર્શ એ ચાર વિશેષ પરમાણુદ્રવ્યથી અનન્યપણે છે વ્યવહારથી તે પુદ્ગલદ્રવ્યથી ભેદપણે કહેવાય છે

૫૨ તેમ જ દર્શન અને જ્ઞાન પણ જીવથી અનન્યભૂત છે. વ્યવહારથી તેનો આત્માથી ભેદ કહેવાય છે

૫૩ આત્મા (વસ્તુપણે) અનાદિ અનંત છે, અને સંતાનની અપેક્ષાએ સાદિસાંત પણ છે, તેમ સાદિઅનંત પણ છે પાંચ ભાવના પ્રાધાન્યપણાથી તે તે ભગ છે સદ્ભાવથી જીવદ્રવ્ય અનંત છે

૫૪ એમ સત્ (જીવ પર્યાય)નો વિનાશ અને અસત્ જીવનો ઉત્પાદ, પરસ્પર વિરુદ્ધ છતાં જેમ અવિરોધપણે સિદ્ધ છે તેમ સર્વજ્ઞ વીતરાગદેવે કહ્યો છે

૫૫ નારક, તિર્થંચ, મનુષ્ય અને દેવ એ નામકર્મની પ્રકૃતિ સત્નો નાશ અને અસત્ભાવનો ઉત્પાદ કરે છે

૫૬ ઉદય, ઉપશમ, ક્ષાયિક, ક્ષયોપશમ અને પારિણામિક ભાવથી જીવના ગુણોનું બહુ વિસ્તીર્ણપણું છે

૫૭, ૫૮, ૫૯.

મૂઠત્વને લીધે ઊંચી દશા પામતાં અટકતા હોય, અથવા અસત્ સમાગમથી મતિ વ્યામોહ પામી અન્યથા ત્યાગવૈરાગ્યને ત્યાગવૈરાગ્યપણે માની લીધા હોય તેના નિષેધને અર્થે કરુણામુદ્ધિથી જ્ઞાની યોગ્ય વચ્ચે તેનો નિષેધ ક્વચિત્ કરતા હોય તો વ્યામોહ નહીં પામતા તેનો સફેદતુ સમજી ચર્ચાર્થ ત્યાગવૈરાગ્યની ક્રિયામા અતર તથા બાહ્યમા પ્રવર્તવું યોગ્ય છે

[૭૨૦]

૭૮૬

મુખર્ષ, અસાડ વદ ૧, શુક્ર, ૧૬૫૩

‘ સકળ સ સારી ઇન્દ્રિયરામી, મુનિગુણ આતમરામી રે,
મુખ્યપણે જે આતમરામી, તે કહિયે નિઃકામી રે ’

આર્થ સોભાગની અતર ગદશા અને દેહમુક્ત સમયની દશા, હે મુનિઓ ! તમારે વાર વાર અનુપ્રેક્ષા કરવા યોગ્ય છે

હે મુનિઓ ! દ્રવ્યથી, દ્વેષથી, કાળથી અને ભાવથી અસ ગપણે વિચરવાનો સતત ઉપયોગ સિદ્ધ કરવો યોગ્ય છે જેમણે જગતસુખરૂપ હા છોડી જ્ઞાનીના માર્ગને આશ્રય ગ્રહણ કર્યો છે, તે અવશ્ય તે અસ ગ ઉપયોગને પામે છે જે શ્રુતથી અસ ગતા ઉદ્ધવે તે શ્રુતનો પરિચય કર્તવ્ય છે

૭૮૭

મુખર્ષ, અસાડ વદ ૧, શુક્રવાર, ૧૬૫૩

ૐ

શ્રી સોભાગના દેહમુક્ત સમયની દશા વિષેનું પત્ર લખ્યું તે પણ અને મળ્યું છે કર્મશ્રેયનું સ ક્ષેપ સ્વરૂપ લખ્યું તે પણ અને મળ્યું છે

આર્થ સોભાગની બાહ્યાભ્યંતર દશા પ્રત્યે વાર વાર અનુપ્રેક્ષા કર્તવ્ય છે

શ્રી નવલચંદ્રે દર્શાવેલા પ્રશ્નનો વિચાર આગળ પર કર્તવ્ય છે

જગતસુખરૂપ હા જેમ જેમ ખેદ ઊપજે તેમ તેમ જ્ઞાનીનો માર્ગ સ્પષ્ટ સિદ્ધ થાય

[૭૨૧]

૭૮૮

મુખર્ષ, અસાડ વદ ૧૧, રવિ, ૧૬૫૩

પરમ સંયમી પુરુષોને નમસ્કાર

અસારભૂત વ્યવહાર સારભૂત પ્રયોજનની પેઠે કરવાનો ઉદ્દય વર્ત્યા છતાં જે પુરુષો તે ઉદ્યથી હોભ ન પામતા સહજભાવ સ્વધર્મમા નિશ્ચિનપણે રહ્યા છે, તે પુરુષોના ભીષ્મવ્રતનું વાર વાર સ્મરણ કરીએ છીએ

સર્વ મુનિઓને નમસ્કાર પ્રાપ્ત થાય

૭૮૯

મુખર્ષ, અસાડ વદ ૧૪, બુધ, ૧૬૫૩

ૐ નમઃ

પ્રથમ કાળ મળ્યો હતો હાલ એક પત્ર મળ્યું છે

મણિરતનમાળાનું પુસ્તક ફરીથી વાચવાનું કર્યાથી વધારે મનન થઈ શકશે

શ્રી કુંગર તથા લહેરાભાઈ આદિ મુમુક્ષુઓને ધર્મસ્મરણ પ્રાપ્ત થાય શ્રી કુંગરને જણાવશે

કે પ્રસંગોપાત્ત કંઈ જ્ઞાનવાર્તા પ્રશ્નાદિ લખશે અથવા લખાવશે

સત્યાસૂત્રનો પરિચય નિયમપૂર્વક નિરતર કરવા યોગ્ય છે એકબીજાના સમાગમમાં આવતાં આત્માર્થ વાર્તા કર્તવ્ય છે

છે, પોતે અશબ્દ છે, પણ શબ્દનું કારણ છે.

૭૯ સ્કંધથી શબ્દ ઉત્પન્ન થાય છે. અને ત પરમાણુઓના મેલાપ, તેનો સ ધાત, સમૂહ તેનું નામ ‘સ્કંધ’ તે સ્કંધો પરસ્પર સ્પર્શવાથી, અથવાવાથી નિશ્ચય કરીને ‘શબ્દ’ ઉત્પન્ન થાય છે

૮૦ તે પરમાણુ નિત્ય છે, પોતાના રૂપાદિ ગુણોને અવકાશ, આધાર આપે છે, પોતે એક-પ્રદેશી હોવાથી એક પ્રદેશથી ઉપરાત અવકાશને પ્રાપ્ત થતો નથી, ખીજા દ્રવ્યને અવકાશ (આકાશની પેઠે) આપતો નથી, સ્કંધના ભેદનું કારણ છે—સ્કંધના ખ ઠનું કારણ છે, સ્કંધનો કર્તા છે, કાળના પરિમાણ (માપ) સ જ્યા—(ગણના)નો હેતુ છે

૮૧ એક રસ, એક વર્ણ, એક ગંધ અને બે સ્પર્શ, શબ્દની ઉત્પત્તિનું કારણ, અને એક-પ્રદેશાત્મકપણે અશબ્દ, સ્કંધપરિણમિત છતાં વ્યતિરિક્ત દ્રવ્ય તે પરમાણુ બાણુવો

૮૨ ઇન્દ્રિયોએ કરી ઉપલોગ્ય, તેમ જ કાયા, અને કર્મ આદિ જે જે અને ત એવા મૂર્ત પદાર્થો છે તે સર્વ પુણ્નલદ્રવ્ય બાણુવુ

૮૩ ધર્માસ્તિકાય અરસ, અવર્ણ, અગંધ, અશબ્દ અને અસ્પર્શ છે, સકળલોકપ્રમાણ છે, અખંડિત, વિસ્તીર્ણ અને અસંખ્યાત પ્રદેશાત્મક દ્રવ્ય છે

૮૪ અને ત અગુરુલઘુગુણુપણે તે નિરંતર પરિણમિત છે ગતિક્રિયાયુક્ત જીવાદિને કારણભૂત છે, પોતે અકાર્ય છે, અર્થાત્ કોઈથી ઉત્પન્ન થયેલું તે દ્રવ્ય નથી

૮૫ જેમ મત્સ્યની ગતિને જળ ઉપકાર કરે છે, તેમ જીવ અને પુણ્નલદ્રવ્યની ગતિને ઉપકાર કરે છે તે ‘ધર્માસ્તિકાય’ બાણુવો

૮૬ જેમ ધર્માસ્તિકાય દ્રવ્ય છે તેમ અધર્માસ્તિકાય પણ છે એમ બાણુ સ્થિતિક્રિયાયુક્ત જીવ, પુણ્નલને તે પૃથ્વીની પેઠે કારણભૂત છે

૮૭ ધર્માસ્તિકાય અને અધર્માસ્તિકાયને લીધે લોક અલોકનો વિભાગ થાય છે એ ધર્મ અને અધર્મ દ્રવ્ય પોતપોતાના પ્રદેશથી કરીને જુદા જુદા છે. પોતે હલનચલન ક્રિયાથી રહિત છે, અને લોકપ્રમાણ છે

૮૮ ધર્માસ્તિકાય જીવ, પુણ્નલને ચલાવે છે એમ નથી, જીવ પુણ્નલ ગતિ કરે છે તેને સહાયક છે

૮૯

૯૦ સર્વ જીવોને તથા બાકીના પુણ્નલાદિને સંપૂર્ણ અવકાશ આપે છે તેને ‘લોકાકાશ’ કહીએ છીએ

૯૧ જીવ, પુણ્નલસમૂહ, ધર્મ અને અધર્મ એ દ્રવ્યો લોકથી અનન્ય છે, અર્થાત્ લોકમાં છે, લોકથી બહાર નથી આકાશ લોકથી પણ બહાર છે, અને તે અને ત છે, જેને ‘અલોક’ કહીએ છીએ

૯૨ જો ગમન અને સ્થિતિનું કારણ આકાશ હોત તો ધર્મ અને અધર્મદ્રવ્યના અભાવને લીધે સિદ્ધ ભગવાનનું અલોકમાં પણ ગમન હોત

૯૩ જે માટે સિદ્ધ ભગવાનનું સ્થાન ઊર્ધ્વલોકાંતે સર્વજ્ઞ વીતરાગદેવે કહ્યું છે, તેથી ગમન અને સ્થાનનું કારણ આકાશ નથી એમ બાણુ

૯૪ જો ગમનનો હેતુ આકાશ હોત અથવા સ્થાનનો હેતુ આકાશ હોત, તો અલોકની હાનિ થાય અને લોકના અતની વૃદ્ધિ પણ થાય

૯૫ તેથી ધર્મ અને અધર્મ દ્રવ્ય ગમન તથા સ્થિતિનાં કારણ છે, પણ આકાશ નથી આ પ્રમાણે લોકનો સ્વભાવ શ્રોતા જીવોપ્રત્યે સર્વજ્ઞ વીતરાગદેવે કહ્યો છે.

ઉત્પન્ન થાય એવું વર્તન કરવું

નિયમિતપણે નિત્ય સદ્ગ્રંથનું વાંચન તથા મનન રાખવું યોગ્ય છે પુસ્તક વગેરે કંઈ બે હોય તો અત્રે મનસુખને લખવું તે તમને મોકલશે એ

[૭૨૬]

૭૯૫

મુખર્ષિ, શ્રાવણ વદ ૮, શુક્ર, ૧૬૫૩

શુભેચ્છાસ પન્ન શ્રી મનસુખ પુરુષોત્તમ આદિ — શ્રી ખેડા

કાગળ મળ્યો છે

તમારી તરફ વિચરતા મુનિ શ્રીમદ્ લલ્લુજી આદિને નમસ્કાર પ્રાપ્ત થાય મુનિશ્રી દેવકીભૂજા પ્રશ્નો મળ્યા હતા તેમને વિનયસહિત વિદિત કરશે કે “ મોક્ષમાર્ગપ્રકાશ ” વાચવાથી કેટલું સમાધાન તે પ્રશ્નોનું થશે અને વિશેષ સ્પષ્ટતા સમાગમઅવસરે થવા યોગ્ય છે

પારમાર્થિક કરુણાભુક્ષિથી નિષ્પક્ષપાતપણે કલ્યાણના સાધનના ઉપદેશ પુરુષનો સમાગમ, ઉપાસના અને આજ્ઞાનું આરાધન કર્તવ્ય છે તેવા સમાગમના વિયોગમા સત્શાસ્ત્રનો યથામતિ પરિચય રાખી સહાચારથી પ્રવર્તવું યોગ્ય છે. એ જ વિનંતિ એ

૭૯૬

મુખર્ષિ, શ્રાવણ વદ ૮, શુક્ર, ૧૬૫૩

“ મોહસુદ્ધાર ” અને “ મહિરત્નમાળા ” એ બે પુસ્તકો હાલ વાંચવાનો પરિચય રાખશે એ બે પુસ્તકમાં મોહના સ્વરૂપના તથા આત્મસાધનના કેટલાક ઉત્તમ પ્રકારો બતાવ્યા છે

૭૯૭

મુખર્ષિ, શ્રાવણ વદ ૮, શુક્ર, ૧૬૫૩

એ

કાગળ મળ્યો છે

શ્રી ડુંગરની દશા લખી તે બાણી છે શ્રી સોભાગના વિયોગથી તેમને સૌથી વધારે ખેદ થયો યોગ્ય છે એક બળવાન સત્સમાગમનો યોગ જવાથી આત્માર્થીના અતઃકરણમાં બળવાન ખેદ થવા યોગ્ય છે

તમે, લહેરાભાઈ, મગન વગેરે સર્વ મુમુક્ષુઓ નિરંતર સત્શાસ્ત્રનો પરિચય રાખવાનું ચૂક્યો નહીં કેઈકેઈ પ્રશ્ન અત્ર લખો છો તેના ઉત્તર ઘણું કરીને હાલ લખવાનું થતું નથી, તેથી કંઈ પણ વિકલ્પમાં ન પડતાં અનુક્રમે તે ઉત્તર મળી જશે એમ વિચારવું યોગ્ય છે

થોડા દિવસ પછી ઘણું કરીને શ્રી ડુંગર પ્રત્યે એક પુસ્તક તેમને નિવૃત્તિનું પ્રધાનપણું રહે તેવું વાંચવા અર્થે મોકલવાનું થશે રાધનપુર મહિલાલ પર અત્રેથી એક પત્ર લખ્યું હતું.

[૭૨૭]

૭૯૮

મુખર્ષિ, શ્રાવણ વદ ૧૦, રવિ, ૧૬૫૩

“ મોક્ષમાર્ગપ્રકાશ ” શ્રવણ કરવાની જે જિજ્ઞાસુઓને જિજ્ઞાસા છે, તેમને શ્રવણ કરાવશે વધારે સ્પષ્ટીકરણથી અને ધીરજથી શ્રવણ કરાવશે. શ્રીતાને કેઈ એક સ્થાનકે વિશેષ સંશય થાય તો તેનું સમાધાન કરવું યોગ્ય છે કેઈ એક સ્થળે સમાધાન અશક્ય બેસુ દેખાય તો કેઈ એક મહાત્માને યોગે સમજવાનું જણાવીને શ્રવણ અટકાવવું નહીં, તેમ જ કેઈ એક મહાત્મા સિવાય અન્ય સ્થાનકે તે સંશય પૂછવાથી વિશેષ ભ્રમનો હેતુ થશે, અને નિ સંશયપણાથી શ્રવણ થયેલા શ્રવણનો હાલ વૃથા જેવો થશે, એવી દ્રષ્ટિ શ્રીતાને હોય તો વધારે હિતકારી થાય

૧૧૨ એ પાચે પ્રકારનો જીવસમૂહ મનપરિણામથી રહિત અને એકે દ્રિય છે એમ સર્વને કહ્યું છે

૧૧૩ ઇડામા જેમ પક્ષીનો ગર્ભ વધે છે, જેમ મનુષ્યગર્ભમાં મૂર્છાગત અવસ્થા છતાં જીવત્વ છે, તેમ 'એકે દ્રિય જીવો' પણ જાણવા

૧૧૪ શ બુક, શ ખ, છીપ, કૃમિ એ આદિ જે જીવો રસ, અને સ્પર્શને જાણે છે, તે 'બે ઇન્દ્રિય જીવો' જાણવા

૧૧૫ જૂ, માકડ, કીડી, વીછી આદિ અનેક પ્રકારના ઝીંજી પણ કીડાઓ રસ, સ્પર્શ અને ગંધને જાણે છે, તે 'ત્રણ ઇન્દ્રિય જીવો' જાણવા

૧૧૬ ડાસ, મચ્છર, માખી, ભમરી, ભમરા, પતંગ આદિ રૂપ, રસ, ગંધ અને સ્પર્શને જાણે છે તે 'ચાર ઇન્દ્રિય જીવો' જાણવા

૧૧૭ દેવ, મનુષ્ય, નારક, તિર્યચ, જળચર, સ્થલચર અને ખેચર તે વર્ણ, રસ, સ્પર્શ, ગંધ અને શબ્દને જાણે છે, તે બળવાન 'પાંચ ઇન્દ્રિયવાળા જીવો' છે

૧૧૮ દેવતાના ચાર નિકાય છે મનુષ્ય કર્મ અને અકર્મ ભૂમિનાં એમ બે પ્રકારનાં છે તિર્યચના ઘણા પ્રકાર છે, તથા નારકી તેની પૃથ્વીઓની જેટલી જાતિ છે તેટલી જાતિના છે

૧૧૯ પૂર્વે બાધેલ આયુષ્ ક્ષીણ થવાથી જીવ ગતિનામકર્મને લીધે આયુષ્ અને લેસ્થાના વશથી ઝીંજી દેહમાં જાય છે

૧૨૦ દેહાશ્રિત જીવોના સ્વરૂપનો એ વિચાર નિરૂપણ કર્યો, તેના 'ભવ્ય' અને 'અભવ્ય' એવા બે ભેદ છે દેહરહિત એવા 'સિદ્ધભગવતો' છે

૧૨૧ ઇન્દ્રિયો જીવ નથી, તથા કાયા પણ જીવ નથી પણ જીવના અંશ પણ કરેલાં સાધનમાત્ર છે વસ્તુતાએ તો જેને જ્ઞાન છે તેને જ જીવ કહીએ છીએ

૧૨૨ જે સર્વ જાણે છે, દેખે છે, ઠુંબ લેલીને સુખ ઇચ્છે છે, શુભ અને અશુભને કરે છે એને તેનું ક્ષણ ભોગવે છે તે 'જીવ' છે

૧૨૩

૧૨૪ આકાશ, કાળ, પુરુષોદ્ભવ, ધર્મ અને અધર્મ દ્રવ્યને વિષે જીવત્વગુણ નથી, તેને અચૈતન્ય કહીએ છીએ, અને જીવને ચૈતન્ય કહીએ છીએ

૧૨૫ સુખદુઃખનું વેદન, હિતમા પ્રવૃત્તિ, અહિતમા ભીતિ તે ત્રણે કાળમાં જેને નથી તેને સર્વજ્ઞ મહાસુનિઓ 'અજીવ' કહે છે

૧૨૬ સંસ્થાન, સંઘાત, વર્ણ, રસ, સ્પર્શ, ગંધ અને શબ્દ એમ પુરુષોદ્ભવથી ઉત્પન્ન થતા ગુણપર્યાયો ઘણા છે

૧૨૭ અરસ, અરૂપ, અગંધ, અશબ્દ, અનિર્દિષ્ટ સંસ્થાન, અને વચનઅગોચર એવો જેનો ચૈતન્ય ગુણ છે તે 'જીવ' છે

૧૨૮ જે નિશ્ચય કરી સારસ્થિત જીવ છે તેના અશુદ્ધ પરિણામ હોય છે તે પરિણામથી કર્મ ઉત્પન્ન થાય છે, તેથી સારી અને માઠી ગતિ થાય છે

૧૨૯ ગતિની પ્રાપ્તિથી દેહ થાય છે, દેહથી ઇન્દ્રિયો અને ઇન્દ્રિયોથી વિષય અંશ થાય છે, અને તેથી રાગ દ્વેષ ઉત્પન્ન થાય છે

૧૩૦ સંસારચક્રવાલમાં તે ભાવે કરીને પરિભ્રમણ કરતા જીવોમાં કેઈ જીવોનો સંસાર અનાદિસાત છે, અને કેઈનો અનાદિઅનંત છે, એમ ભગવાન સર્વને કહ્યું છે

૮૦૪ મુંબઈ, ભાદરવા સુદ ૯, રવિ, ૧૮૫૩
મુનિપથાનુગામી શ્રી લલ્લુજી આદિ મુમુક્ષુઓ તથા શુભેચ્છાયોગ્ય ભાવસાર મનમુખલાલ આદિ મુમુક્ષુઓ,

શ્રી ખેડા

અત્ર ક્ષણ પર્યંત તમારો કંઈ પણ અપરાધ કે અવિનય આ જીવથી થયો હોય તે નમ્રભાવથી ખમાવું છું. ઐ

૮૦૫

મુંબઈ, ભાદરવા સુદ ૯, રવિ, ૧૯૫૩

તમને તથા શ્રી અંબાલાલ આદિ સર્વ મુમુક્ષુઓને અત્ર ક્ષણ પર્યંત તમારો કંઈ નો મારણી કંઈ અપરાધ કે અવિનય થયો હોય તે ખમાવું છું

ફેણાયથી ભાઈ પોપટનું પત્તુ મળ્યું હતું હાલ કોઈ સફથ થ વાચવા તેમને જણાવશે
એ જ વિનંતિ

[૭૩૨]

૮૦૬

મુંબઈ, ભાદરવા વદ ૮, રવિ, ૧૯૫૩

શ્રી કુંગર આદિ મુમુક્ષુઓ,

મન વગેરેની ઓળખાણનાં પ્રશ્નો મગનલાલે લખ્યા તે સમાગમમાં પૂછવાથી સમજવા ઘણું સુલભ પડશે. પત્ર વાટે સમજવાં કઠણ છે

શ્રી લલેરાભાઈ આદિ મુમુક્ષુઓને આત્મસ્મરણપૂર્વક યથાવિનય પ્રાપ્ત થાય

જીવને પરમાર્થ પામવામા અપાર અતરાય છે, તેમાં પણ આવા કાળને વિષે તો તે અતરાયેલ અવર્ણનીય ગળ હોય છે. શુભેચ્છાથી માડી કૈવલ્ય પર્યંતની ભૂમિકાએ પહોંચતા ઠામ ઠામ તે અત રાયો જોવામા આવે છે, અને જીવને વાર વાર તે અતરાયો પરમાર્થ પ્રત્યેથી પાડે છે. જીવને મહત્ત્વપૂર્ણ ઉદ્ધયથી જો સત્સમાગમનો અપૂર્વ લાભ રહ્યા કરે તો તે નિર્વિઘ્નપણે કૈવલ્ય પર્યંતની ભૂમિકાએ પહોંચી જાય છે. સત્સમાગમના વિયોગમા જીવે આત્મજાળને વિશેષ જાણત રાખી સત્યાસ અને શુભેચ્છાસ પત્ર પુરુષોના સમાગમમા રહેવું યોગ્ય છે

[૭૩૩]

૮૦૭

મુંબઈ, ભાદ્રપદ વદિ ૦)), રવિ, ૧૯૫૩

શરીરાદિ ગળ ઘટવાથી સર્વ મનુષ્યોથી માત્ર દિગમ્બરવૃત્તિએ વર્તીને આરિત્રનો નિર્વાહ ન થઈ શકે, તેથી જ્ઞાનીએ ઉપદેશેલી મર્યાદાપૂર્વક શ્વેતામ્બરપણેથી વર્તમાન કાળ જેવા કાળમા આરિત્રનો નિર્વાહ કરવાને અર્થે પ્રવૃત્તિ છે, તે નિષેધ કરવા યોગ્ય નથી તેમ જ વસ્ત્રનો આશ્રય કરી દિગમ્બરવૃત્તિનો એકાંત નિષેધ કરી વસ્ત્ર મૂર્છાદિ કારણોથી આરિત્રમા શિથિલપણુ પણ કર્તવ્ય નથી.

દિગમ્બર અને શ્વેતામ્બરપણુ દેશ, કાળ, અધિકારીઓએ ઉપકારનો હેતુ છે એટલે જ્યાં જ્ઞાનીને જોમ ઉપદેશ્યું તેમ પ્રવર્તતાં આત્માર્થ જ છે

“મોક્ષમાર્ગપ્રકાશ,”માં વર્તમાન જિનાગમ કે જે શ્વેતામ્બર સ પ્રદાયને માન્ય છે તેના નિષેધ કર્યો છે, તે નિષેધ કર્તવ્ય નથી વર્તમાન આગમમા અમુક સ્થળો વધારે સ દેહતા સ્થાન છે, પણ સત્પુરુષની દૃષ્ટિએ જોતા તેનું નિરાકરણ થાય છે, માટે ઉપશમદૃષ્ટિએ તે આગમો અવલોકન કરવામાં સ શય કર્તવ્ય નથી.

૧૫૭ જે ભાવ વડે આત્માને પુણ્ય અથવા પાપઆસ્રવની પ્રાપ્તિ થાય તેમ પ્રવર્તમાન આત્મા પરચારિત્રમાં વર્તે છે એમ વીતરાગ સર્વજ્ઞે કહ્યું છે

૧૫૮ જે સર્વ સગમાત્રથી મુક્ત થઈ, અનન્યમયપણે આત્મસ્વભાવમાં સ્થિત છે, નિર્મલ જ્ઞાતા-દ્રષ્ટા છે તે ‘સ્વચારિત્ર’ આચરનાર જીવ છે

૧૫૯ પરદ્રવ્ય પ્રત્યેના ભાવથી રહિત, નિર્વિકલ્પ જ્ઞાનદર્શનમય પરિણામી આત્મા છે તે સ્વચારિત્રાચરણ છે

૧૬૦ ધર્માસ્તિકાયાદિના સ્વરૂપની પ્રતીતિ તે ‘સમ્યક્ત્વ’, ધાર અગ અને પૂર્વનું જાણપણ તે ‘જ્ઞાન’, તપશ્ચર્યાદિમા પ્રવૃત્તિ તે ‘વ્યવહાર-મોક્ષમાર્ગ’ છે

૧૬૧ તે ત્રણ વડે સમાહિત આત્મા, આત્મા સિવાય જ્યાં અન્ય કિંચિત્ માત્ર કરતો નથી, માત્ર અનન્ય આત્મામય છે ત્યાં ‘નિશ્ચય-મોક્ષમાર્ગ’ સર્વજ્ઞ વીતરાગે કહ્યો છે

૧૬૨ જે આત્મા આત્મસ્વભાવમય એવાં જ્ઞાનદર્શનને અનન્યમય આચરે છે, તેને તે નિશ્ચય જ્ઞાન, દર્શન અને ચારિત્ર છે

૧૬૩ જે આ સર્વ જાણશે અને દેખશે તે અવ્યાબાધ સુખ અનુભવશે આ ભાવોની પ્રતીતિ ભવ્યને થાય છે, અભવ્યને થતી નથી

૧૬૪ દર્શન, જ્ઞાન અને ચારિત્ર એ ‘મોક્ષમાર્ગ’ છે, તેની સેવનાથી ‘મોક્ષ’ પ્રાપ્ત થાય છે, અને (અમુક હેતુથી) ‘મ ધ’ થાય છે એમ મુનિઓએ કહ્યું છે

૧૬૫

૧૬૬ અહર્તસિદ્ધયૈત્યપ્રવચનમુનિગણજ્ઞાનભક્તિસ પત્ર ઘણું પુણ્ય ઉત્પન્ન કરે છે, પણ તે સર્વ કર્મનો ક્ષય કરતો નથી

૧૬૭ જેના હૃદયને વિષે આજુમાત્ર પરદ્રવ્ય પ્રત્યે રાગ વર્તે છે, તે સર્વ આગમનો જાણનાર હોય તોપણ ‘સ્વસમય’ નથી જાણતો એમ જાણવું

૧૬૮

૧૬૯ તે માટે સર્વ ઇચ્છાથી નિવર્તી નિઃસંગ અને નિર્મમત્વ થઈને જે સિદ્ધસ્વરૂપની ભક્તિ કરે તે નિર્વાણને પ્રાપ્ત થાય

૧૭૦ પરમેષ્ઠીપદને વિષે જેને તત્ત્વાર્થપ્રતીતિપૂર્વક ભક્તિ છે, અને નિર્ઐશપ્રવચનમાં ફચિ-પણે જેની બુદ્ધિ પરિણમી છે, તેમજ તે સથમતપસહિત વર્તે છે તો તેને મોક્ષક ઈદ્દર નથી

૧૭૧ અહર્તની, સિદ્ધની, ચૈત્યની, પ્રવચનની ભક્તિસહિત જો તપશ્ચર્યા કરે છે તો તે નિયમથી દેવલોકને અગીકાર કરે છે

૧૭૨ તેથી ઇચ્છામાત્રની નિવૃત્તિ કરે. સર્વત્ર કિંચિત્માત્ર પણ રાગ કરે મા, કેમકે વીતરાગ ભવસાગરને તરે છે.

૧૭૩ માર્ગનો પ્રભાવ થવાને અર્થે, પ્રવચનની ભક્તિથી ઉત્પન્ન થયેલી પ્રેરણાથી પ્રવચનના રહસ્યભૂત ‘પ આસ્તિકાય’ના સ ગ્રહેરૂપ આ શાસ્ત્ર એ કહ્યું

ઇતિ પ આસ્તિકાયસમાપ્તમ્.

જીવ ઉત્તરોત્તર જીવી ભૂમિકાને પ્રાપ્ત છે નિવૃત્તિમાન ભાવ પરિણામ થવાને નિવૃત્તિમાન ફલપ્રાપ્તિ અને કાળ જીવે પ્રાપ્ત કરવા યોગ્ય છે શુદ્ધ સાન વગરના આ જીવને કેઈ પણ યોગથી શુભેચ્છા, કલ્યાણ કરવાની ઇચ્છા પ્રાપ્ત થાય અને નિઃસ્પૃહ પરમ પુરુષનો યોગ થાય તો જ આ જીવને ભાન આવવું યોગ્ય છે તે વિયોગમા સત્શાસ્ત્ર અને સદ્વિચારનો પ્રવિચાર કર્તવ્ય છે, અવશ્ય કર્તવ્ય છે શ્રી હૃંગર આદિ મુમુક્ષુને ય૦

[૭૩૭]

૮૧૩

મુખર્ષિ, આસો વદ ૭, ૧૯૫૩

ઉપરની ભૂમિકાઓમા પણ અવકાશ પ્રાપ્ત થયે અનાદિ વાસનાનું સ ક્રમણ થઈ આવે છે, અને આત્માને વાર વાર આકુળ બ્યાકુળ કરી દે છે, વાર વાર એમ થયા કરે છે કે હવે ઉપરની ભૂમિકાની પ્રાપ્તિ થવી હૃદય જ છે, અને વર્તમાન ભૂમિકામા સ્થિતિ પણ ફરી થવી હૃદય છે એવા અસંખ્ય અતરાયપરિણામ ઉપરની ભૂમિકામાં પણ બને છે, તો પછી શુભેચ્છાદિ ભૂમિકાએ તેમ બને એકેઈ આશ્ચર્યકારક નથી તેવા અતરાયથી જોઈ નહીં પામતાં આત્માથી જીવે પુરુષાર્થદિષ્ટિ કરવી અને શૂરવીરપણું રાખવું, હિતકારી દ્રવ્ય ક્ષેત્રાદિ યોગનું અનુસધાન કરવું, સત્શાસ્ત્રનો વિશેષ પરિચય રાખી વાર વાર હઠ કરીને પણ મનને સદ્વિચારમાં પ્રવેશિત કરવું, અને મનના હુરાત્મ્યપણથી આકુળ બ્યાકુળતા નહીં પામતા ધૈર્યથી સદ્વિચારપથે જવાનો ઉદ્યમ કરતા જય થઈ ઉપરની ભૂમિકાની પ્રાપ્તિ થાય છે, અને અવિદ્યેપણું પ્રાપ્ત થાય છે ‘યોગદષ્ટિસમુચ્ચય’ વાર વાર અનુપ્રેક્ષા કરવા યોગ્ય છે

[૭૩૮]

૮૧૪

મુખર્ષિ, આસો વદ ૧૪, રવિ ૧૯૫૩

ૐ

શ્રી હરિભક્તિદ્રાચાર્યે ‘યોગદષ્ટિસમુચ્ચય’ અથ સ સ્કૃતમાં રચ્યો છે ‘યોગાબિન્દુ’ નામે યોગનો ખીન્ને અથ પદ્મભક્તિ રચ્યો છે હેમચંદ્રાચાર્યે ‘યોગશાસ્ત્ર’ નામે અથ રચ્યો છે શ્રી હરિભક્તિદ્રાચાર્યે ‘યોગદષ્ટિસમુચ્ચય’ની વ્યવસ્થિતિએ શુર્જર ભાષામાં શ્રી ચરિત્રવિજયજીએ સ્વાધ્યાયની રચના કરી છે શુભેચ્છાથી માંડીને નિર્વાણ પર્યંતની ભૂમિકાઓમા યોગતારતમ્ય તથા ચારિત્રસ્વભાવનું તારતમ્ય મુમુક્ષુ જીવને વાર-વાર અવલોક કરવા યોગ્ય, વિચાર કરવા યોગ્ય અને સ્થિતિ કરવા યોગ્ય આશયથી તે અથમા પ્રકાશનું છે અમથી આડીને સમાધિ પર્યંત અષ્ટાંગયોગ બે પ્રકારે છે, એક પ્રાણાદિ નિરોધ રૂપ, બીજો આત્મસ્વભાવપરિણામરૂપ ‘યોગદષ્ટિસમુચ્ચય’મા આત્મસ્વભાવપરિણામરૂપ યોગનો મુખ્ય વિષય છે વાર વાર તે વિચારવા યોગ્ય છે

શ્રી મુરીભાઈ આદિ મુમુક્ષુઓને યથા પ્રાપ્ત થાય

[૭૦૪-૧]

૭૬૮

વવાણિયા, ચૈત્ર સુદ ૪, સોમ, ૧૯૫૩

શુભેચ્છાશુક્ત શ્રી કેશવલાલ પ્રત્યે,— શ્રી ભાવનગર

કાગળ પ્રાપ્ત થયો છે આશ કાનું સમાધાન આ પ્રમાણે છે—

એકે દ્રિય જીવને અનુકૂળ સ્પર્શાદિની પ્રિયતા અવ્યક્તપણે છે, તે ‘મૈથુનસ રા’ છે

એકે દ્રિય જીવને દેહ અને દેહતા નિર્વાહાદિ સાધનમા અવ્યક્ત મૂર્છારૂપ ‘પરિગ્રહ—સ રા’ છે

વનસ્પતિ એકે દ્રિય જીવમા આ સ રા ક ઈક વિશેષ વ્યક્ત છે

મતિજ્ઞાન, શ્રુતજ્ઞાન, અવધિજ્ઞાન, મન પર્યવજ્ઞાન, કેવળજ્ઞાન, મતિઅજ્ઞાન, શ્રુતઅજ્ઞાન અને વિભજ્ઞાન એ આઠે જીવના ઉપયોગરૂપ હોવાથી અરૂપી કદા છે જ્ઞાન અને અજ્ઞાન એ બેમા મુખ્ય ફેર આટલો છે, કે જે જ્ઞાન સમકિતસહિત છે તેને ‘જ્ઞાન’ કહ્યું છે અને જે જ્ઞાન મિથ્યાત્વસહિત છે તેને ‘અજ્ઞાન’ કહ્યું છે પણ વસ્તુતાએ બન્ને જ્ઞાન છે

‘જ્ઞાનાવરણીયકર્મ’ અને ‘અજ્ઞાન’ એક નથી, ‘જ્ઞાનાવરણીયકર્મ’ જ્ઞાનને આવરણરૂપ છે, અને ‘અજ્ઞાન’ જ્ઞાનાવરણીયકર્મના ક્ષયોપશમરૂપ એટલે આવરણ ટળવારૂપ છે

‘અજ્ઞાન’ શબ્દનો સાધારણ ભાષામા ‘જ્ઞાનરહિત’ અર્થ થાય છે જેમ જડ જ્ઞાનથી રહિત છે તેમ, પણ નિર્ઐશ પરિભાષામા તો મિથ્યાત્વસહિત જ્ઞાનનું નામ અજ્ઞાન છે, એટલે તે દૃષ્ટિથી અજ્ઞાનને અરૂપી કહ્યું છે

એમ આશ કા થાય કે બે અજ્ઞાન અરૂપી હોય તો સિદ્ધમા પણ હોવું બેઈએ, તેનું સમાધાન આ પ્રમાણે છે—મિથ્યાત્વસહિત જ્ઞાનનું નામ ‘અજ્ઞાન’ કહ્યું છે, તેમાથી મિથ્યાત્વ જતાં બાકી જ્ઞાન રહે છે, તે જ્ઞાન સ પૂર્ણ શુદ્ધતાસહિત સિદ્ધ ભગવતમા વર્તે છે સિદ્ધનું, કેવળજ્ઞાનીનું અને સત્યક-દૃષ્ટિનું જ્ઞાન મિથ્યાત્વરહિત છે મિથ્યાત્વ જીવને બ્રાતિરૂપે છે તે બ્રાતિ યથાર્થ સમભતા નિવૃત્ત થઈ શકવા યોગ્ય છે મિથ્યાત્વ દિશાભ્રમરૂપ છે

શ્રી કુવરજીની જિજ્ઞાસા વિશેષ હતી, પણ કોઈ એક હેતુવિશેષ વિના પત્ર લખવાનું હાલ વર્તીતું નથી આ પત્ર તેમને વ આવવાની વિનંતિ છે.

[૭૦૪-૨]

૭૬૯

વવાણિયા, ચૈત્ર સુદ ૪, ૧૯૫૩

ત્રણે પ્રકારના સમકિતમાથી ગમે તે પ્રકારનું સમકિત આવે તોપણ વધારેમા વધારે પ દર ભવે મોક્ષ થાય, અને બે તે સમકિત આવ્યા પછી જીવ વમે તો વધારેમા વધારે અર્ધ પુદ્ગલપરાવર્તન-કાળ સુધી સ સારપરિભ્રમણ થઈને મોક્ષ થાય

તીર્થ કરના નિર્ઐશ, નિર્ઐશિનીઓ, શ્રાવક અને શ્રાવિકાઓ સર્વને જીવઅજીવનું જ્ઞાન હેતું તેથી સમકિત કહ્યું છે એમ કઈ નથી તેમાના ઘણા જીવોને માત્ર સાંચા અ તર ગ ભાવથી તીર્થ કરની અને તેમના ઉપદેશેલા માર્ગની પ્રતીતિથી પણ સમકિત કહ્યું છે એ સમકિત યાચ્યા પછી બે વસ્તુ ન હોય તો વધારેમા વધારે પ દર ભવ થાય સાચા મોક્ષમાર્ગને પામેલા એવા સત્પુરુષની તથારૂપ પ્રતીતિથી સિદ્ધાતમા ઘણે સ્થળે સમકિત કહ્યું છે એ સમકિત આવ્યા વિના જીવને ઘણું કરીને જીવ અને અજીવનું યથાર્થ જ્ઞાન પણ થતું નથી જીવઅજીવનું જ્ઞાન પામવાનો મુખ્ય માર્ગ એ જ છે

[૭૦૪-૩]

૭૭૦

વવાણિયા, ચૈત્ર સુદ ૪, ૧૯૫૩

જ્ઞાન જીવનું રૂપ છે મારે તે અરૂપી છે, ને જ્ઞાન વિપરીતપણે બાણવાનું કાર્ય કરે છે, ત્યા સુધી તેને અજ્ઞાન કહેવું એવી નિર્ઐશ પરિભાષા કરી છે, પણ એ સ્થળે જ્ઞાનનું બીજું નામ જ અજ્ઞાન છે એમ બાણવું

[૭૪૨]

૮૧૭

મુંબઈ, કારતક વદ ૧૨, ૧૯૫૪

પ્રથમ તમારા જે પત્રો તથા હાલમા એક પત્ર મળ્યું છે હાલ અત્રે સ્થિતિ થવાનો સભવ છે આત્મદશાને પામી નિર્દ્વંદ્વપણે યથાપ્રારબ્ધ વિચરે છે, એવા મહાત્માઓનો યોગ જીવને દુર્લભ છે તેવો યોગ બન્યે જીવને તે પુરુષની ઝોળખાણ પડતી નથી, અને તથારૂપ ઝોળખાણ પડ્યા વિના તે મહાત્મા પ્રત્યે દ્વંદ્વશય થતો નથી જ્યાં સુધી આશ્રય દેઢ ન થાય ત્યાં સુધી ઉપદેશ પરિણામ પામતો નથી ઉપદેશ પરિણામ્યા વિના સમ્યગ્દર્શનનો યોગ બનતો નથી સમ્યગ્દર્શનની પ્રાપ્તિ વિના જન્મમોહિ દુઃખની આત્યંતિક નિવૃત્તિ બનવા યોગ્ય નથી તેવા મહાત્મા પુરુષોનો યોગ તો દુર્લભ છે, તેમાં સંશય નથી પણ આત્માથી જીવોનો યોગ બનવો પણ કઠણ છે તેપણ ક્વચિત્ ક્વચિત્ તે યોગ વર્તમાનમા બનવા યોગ્ય છે સત્સમાગમ અને સત્સાસ્ત્રનો પરિચય કર્તવ્ય છે ॐ

[૭૪૩]

૮૧૮

મુંબઈ, માગશર સુદ ૫, રવિ, ૧૯૫૪

ૐ

ક્ષયોપશમ, ઉપશમ, ક્ષાયિક, પારિણામિક, ઔદયિક અને સાન્નિપાતિક એ છ ભાવનો લક્ષ કરી આત્માને તે ભાવે અનુપ્રેક્ષો ભેતા સદ્વિચારમા વિશેષ સ્થિતિ થશે

જ્ઞાન, દર્શન અને ચારિત્ર જે આત્મભાવરૂપ છે, તે સમજવા માટે ઉપર કહ્યા તે ભાવો વિશેષ અવલંબનભૂત છે

[૭૪૪]

૮૧૯

મુંબઈ, માર્ગશીર્ષ સુદ ૫, રવિ, ૧૯૫૪

ૐ

ખેદ નહીં કરતા શૂરવીરપણુ ગ્રહીને જ્ઞાનીને માર્ગે આલતા મોક્ષપાટણ સુલભ જ છે, વિષય કષાયાદિ વિશેષ વિકાર કરી બંધ તે વખતે વિચારવાનને પોતાનું નિર્વીર્યપણુ જોઈને ઘણા જ ખેદ થાય છે, અને આત્માને વાર વાર નિ દે છે, ફરી ફરીને તિરસ્કારની વૃત્તિથી જોઈ, ફરી મહત્ત્વ પુરુષમાં ચરિત્ર અને વાક્યનું અવલંબન ગ્રહણ કરી, આત્માને શોર્ય ઉપભવી, તે વિષયાદિ સામે અતિ હેઠ કરીને તેને હઠાવે છે ત્યાં સુધી નીચે મને બેસતા નથી, તેમ એકલો ખેદ કરીને અટકી રહેતા નથી એ જ વૃત્તિનું અવલંબન આત્માથી જીવોએ લીધું છે, અને તેથી જ અ તે બંધ પામ્યા છે આવાત સર્વ મુમુક્ષુઓએ મુખે કરી હૃદયમા સ્થિર કરવા યોગ્ય છે

[૭૪૫]

૮૨૦

મુંબઈ, માગશર સુદ ૫, રવિ, ૧૯૫૪

ત્રંગકલાલનો લખેલો કાગળ ૧ તથા મગનલાલનો લખેલો કાગળ ૧ તથા માણલાલનો લખેલો કાગળ ૧ એમ ત્રણે કાગળ મળ્યા છે મણિલાલનો લખેલો કાગળ ચિત્તપૂર્વક વાચવાનું હેતુ સુધી બન્યું નથી

શ્રી ડુગરની જિજ્ઞાસા ‘આત્મસિદ્ધિ’ વાચવા પ્રત્યે છે માટે તે પુરતક તેમને વાચવાનું બને તેમ કરશે “મોક્ષમાર્ગપ્રકાશ” નામે ગ્રંથ શ્રી રેવાશ કર પાસે છે તે શ્રી ડુગરને વાચવા યોગ્ય છે તે ગ્રંથ તેમને થોડા દિવસમા ઘણું કરીને મોકલશે

‘કયા ગુણો અંગમાં આવવાથી માર્ગાનુસારીપણુ તથારૂપે કહેવાય ?’ ‘કયા ગુણો અંગમાં આવવાથી સમ્યગ્દષ્ટિપણુ તથારૂપે કહેવાય ?’ ‘કયા ગુણો અંગમાં આવવાથી શ્રુતકેવળજ્ઞાન થાય ?’

ક્ષાયિક સમકિત આપ્યું હોય, તો આર ભવ થવાનો સ ભવ છે, ઘણુકરીને કોઈક જીવને આમ બને છે ભગવત્ તીર્થ કરના નિર્ઞ થ, નિર્ઞ થિનીઓ, શ્રાવક તથા શ્રાવિકાઓ ક ઈ સર્વને જીવાજીવનું જ્ઞાન હેતુ તેથી તેને સમકિત કહ્યું છે એવો સિદ્ધાંતનો અભિપ્રાય નથી તેમાથી ક ઈક જીવોને તીર્થ કર સાચા પુરુષ છે, સાચા મોક્ષમાર્ગના ઉપદેશ છે, જેમ તે કહે છે તેમ જ મોક્ષમાર્ગ છે એવી પ્રતીતિ થી, એવી રુચિથી, શ્રી તીર્થ કરના આશ્રયથી, અને નિશ્ચયથી સમકિત કહ્યું છે એવી પ્રતીતિ, એવી રુચિ અને એવા આશ્રયનો તથા આજ્ઞાનો નિશ્ચય છે તે પણ એક પ્રકારે જીવાજીવના જ્ઞાનસ્વરૂપ છે પુરુષ સાચા છે અને તેની પ્રતીતિ પણ સાચી આવી છે કે જેમ આ પરમકૃપાળુ કહે છે તેમ જ મોક્ષ-માર્ગ છે, તેમ જ મોક્ષમાર્ગ હોય, તે પુરુષનાં લક્ષણાદિ પણ વીતરાગપણાની સિદ્ધિ કરે છે, જે વીતરાગ હોય તે પુરુષ યથાર્થવક્તા હોય, અને તે જ પુરુષની પ્રતીતિએ મોક્ષમાર્ગ સ્વીકારવા યોગ્ય હોય એવી સુવિચારણા તે પણ એક પ્રકારનું ગૌણતાએ જીવાજીવનું જ જ્ઞાન છે તે પ્રતીતિથી, તે રુચિથી અને તે આશ્રયથી પછી સ્પષ્ટ વિસ્તારસહિત જીવાજીવનું જ્ઞાન અનુક્રમે થાય છે તથારૂપ પુરુષની આજ્ઞા ઉપાસવાથી રાગદ્વેષનો ક્ષય થઈ વીતરાગ દશા થાય છે તથારૂપ સત્પુરુષના પ્રત્યક્ષ યોગ વિના એ સમકિત આવવું કઠણ છે તેવા પુરુષના વચનરૂપ શાસ્ત્રોથી કોઈક પૂર્વે આરાધક હોય એવા જીવને સમકિત થવું સ ભવે છે, અથવા કોઈ એક આચાર્ય પ્રત્યક્ષપણે તે વચનના હેતુથી કોઈક જીવને સમકિત પ્રાપ્ત કરાવે છે

[૭૦૭]

૭૭૨

વવાણિયા, ચૈત્ર સુદ ૧૦, સોમ, ૧૯૫૩

ૐ સર્વજ્ઞાય નમઃ

કેટલાક રોગાદિ પર ઔષધાદિ સ પ્રાપ્ત થયે અસર કરે છે, કેમકે તે રોગાદિના હેતુનો કર્મબળ ક ઈ પણ તેવા પ્રકારનો હોય છે ઔષધાદિ નિમિત્તથી તે પુદ્ગળ વિસ્તારમાં પ્રસરી જઈને અથવા ખસી જઈને વેદનીયના ઉદયનું નિમિત્તપણું છોડી દે છે તેવી રીતે નિવૃત્ત થવા યોગ્ય તે રોગાદિ સ બ ધી કર્મબળ ન હોય તો તેના પર ઔષધાદિની અસર થતી નથી, અથવા ઔષધાદિ પ્રાપ્ત થતાં નથી, કે સમ્યક્ ઔષધાદિ પ્રાપ્ત થતા નથી

અનુક કર્મબળ કેવા પ્રકારના છે તે તથારૂપ જ્ઞાનદષ્ટિ વિના જાણવું કઠણ છે એટલે ઔષધાદિ વ્યવહારની પ્રવૃત્તિ એકાંતે નિષેધી ન શકાય પોતાના દેહના સ બળમાં કોઈ એક પરમ આત્મદષ્ટિ-વાળા પુરુષ તેમ વર્તે તો, એટલે ઔષધાદિ અહણ ન કરે તો તે યોગ્ય છે, પણ ખીજા સામાન્ય જીવો તેમ વર્તવા જાય તો તે એકાંતિક દષ્ટિથી કેટલીક હાનિ કરે, તેમા પણ પોતાને આશ્રિત રહેલા એવા જીવો પ્રત્યે અથવા ખીજા કોઈ જીવ પ્રત્યે રોગાદિ કારણોમા તેવો ઉપચાર કરવાના વ્યવહારમા વર્તી શકે તેવું છે છતાં ઉપચારાદિ કરવાની ઉપેક્ષા કરે તો અનુક પા માર્ગ છોડી દેવા જેવું થાય કોઈ જીવ ગમે તેવો પીડાતો હોય તોપણ તેની આસનાવાસના કરવાનું તથા ઔષધાદિ વ્યવહાર છોડી દેવામા આવે તો તેને આર્તધ્યાનના હેતુ થવા જેવું થાય ગૃહસ્થવ્યવહારમા એવી એકાંતિક દષ્ટિ કરતા ઘણા વિશેષ ઉત્પન્ન થાય

ત્યાગવ્યવહારમા પણ એકાંતે ઉપચારાદિનો નિષેધ જ્ઞાનીએ કર્યો નથી નિર્ઞ થને સ્વપરિ-અહિત શરીરે રોગાદિ થાય ત્યારે ઔષધાદિ અહણ કરવામા એવી આજ્ઞા છે કે જ્યાં સુધી આર્તધ્યાન ન ઊપજવાયોગ્ય દષ્ટિ રહે ત્યા સુધી ઔષધાદિ અહણ ન કરવું, અને તેવું વિશેષ કારણ દેખાય તો નિરવધ ઔષધાદિ અહણ કરતા આજ્ઞાનો અતિક્રમ નથી, અથવા યથાશુભ ઔષધાદિ અહણ કરતા આજ્ઞાનો અતિક્રમ નથી, અને ખીજા નિર્ઞ થને શરીરે રોગાદિ થયું હોય ત્યારે તેની વૈયાવચ્ચાદિ કરવાનો પ્રકાર જ્યા દર્શાવ્યો છે ત્યા ક ઈ પણ વિશેષ અનુક પાદિ દષ્ટિ રહે એવી રીતે દર્શાવ્યો છે.

[૭૪૮]

૮૨૪

મોરબી, માહ સુદ ૪, પુષ, ૧૯૫૧

૬૦

મુનિઓને વિશ્વપિત્ર કે—

શુભેચ્છાથી માંડીને ક્ષીણમોહપંચીત સત્શ્રુત અને સત્સમાગમ સેવવાં યોગ્ય છે સર્વકાળમાં જો સાધનનું જીવને દુર્લભપણ છે તેમાં આવા કાળમા દુર્લભપણ વર્તે તે યથાસ ભવ છે

દુષ્ક્રમકાળ અને ‘હુડાવસર્પિણી’ નામનો આશ્ચર્યભાવ અનુભવથી પ્રત્યક્ષ દષ્ટિગોચર થાય એવું છે, આત્મશ્રેય ઇચ્છક પુરુષે તેથી ક્ષોભ ન પામતાં વારંવાર તે યોગ પર પગ દઈ સત્શ્રુત, સત્સમાગમ અને સદ્વૃત્તિ બળવાન કરવા યોગ્ય છે.

[૭૪૯]

૮૨૫

મોરબી, માહ સુદ ૪, પુષ, ૧૯૫૧

આત્મસ્વભાવની નિર્ભંગતા થવાને માટે મુમુક્ષુ જીવે જો સાધન અવશ્ય કરીને સેવવાં યોગ્ય છે, સત્શ્રુત અને સત્સમાગમ પ્રત્યક્ષ સત્પુરુષોનો સમાગમ ક્વચિત્ ક્વચિત્ જીવને પ્રાપ્ત થાય છે, પણ જો જીવ સદ્દષ્ટિવાન હોય તો સત્શ્રુતના ઘણા કાળના સેવનથી થતો લાભ પ્રત્યક્ષ સત્પુરુષના સમાગમથી બહુ અદ્યપકાળમાં પ્રાપ્ત કરી શકે છે; કેમકે પ્રત્યક્ષ ગુણાતિશયવાન નિર્ભંગ ચેતનના પ્રભાવવાળાં વચન અને વૃત્તિ ક્રિયાચેષ્ટિતપણ છે જીવને તેવો સમાગમયોગ પ્રાપ્ત થાય એવું વિશેષ પ્રયત્ન કર્તવ્ય છે તેવા યોગના અભાવે સત્શ્રુતનો પરિચય અવશ્ય કરીને કરવા યોગ્ય છે શાંતરસનું જેમા મુખ્યપણ છે, શાંતરસનાં હેતુએ જેનો સમસ્ત ઉપદેશ છે, સર્વે રસ શાંતરસગર્ભિત જેમા વર્ણવ્યા છે, એવાં શાસ્ત્રનોં પરિચય તે સત્શ્રુતનો પરિચય છે.

[૭૫૦-૧]

૮૨૬

મોરબી, માહ સુદ ૪, પુષ, ૧૯૫૧

૬૦

જો બની શકે તો બનારસીદાસના જે ગ્રંથો તમારી પાસે હોય (સમયસાર-ભાષા સિવાય), દ્વિગમ્બર ‘નયચક્ર’, ‘પચાસ્તિકાય’ (બીજી પ્રત હોય તો), ‘પ્રવચનસાર’ (શ્રી કુદકુંઢાચાર્ય દ્વિત હોય તો) અને ‘પરમાત્મપ્રકાશ’ અત્રે મોકલવાનું કરશે.

સત્શ્રુતનો પરિચય જીવે અવશ્ય કરીને કર્તવ્ય છે મળ, વિશ્લેષ અને પ્રમાદ તેમાં વારવાર અતરાય કરે છે, કેમકે હીર્ષ કાળ પરિચિત છે, પણ જો નિશ્ચય કરી તેને અપરિચિત કરવાની પ્રયત્ન કરવામા આવે તો તેમ થઈ શકે એમ છે મુખ્ય અતરાય હોય તો તે જીવનો અનિશ્ચય છે

[૭૫૧]

૮૨૭

વવાણિયા, માહ વદ ૪, શુર, ૧૯૫૧

આ જીવને ઉતાપના મૂળ હેતુ શું છે તથા તેની કેમ નિવૃત્તિ થતી નથી, અને તે કેમ થાય ? જો પ્રશ્ન વિશેષ કરી વિચારવા યોગ્ય છે, અતરમા ઉતારીને વિચારવા યોગ્ય છે જ્યાં સુધી એ ક્ષેત્રે સ્થિતિ રહે ત્યાં સુધી ચિત્તને વધારે દૃઢ રાખી વર્તવું એ જ વિનંતી.

[૮૨૮-૨]

૮૨૮

મુળદર્, માહ વદ ૦), ૧૯૫૧

શ્રી ભાણુજીસ્વામી પ્રત્યે કાળગ લખાવતા જણાવશે કે - ‘વિહાર કરી અમદાવાદ સ્થિતિ કરવામા મનને ભય, ઉદ્વેગ કે ક્ષોભ નથી, પણ હિંતજીહ્વિથી વિચારતા અમારી દષ્ટિમા એમ આવે છે કે હાલ તે ક્ષેત્રે સ્થિતિ કરેલી ઘટાર્થ નથી જો આપ જણાવશે તો તેમા આત્મહિંતને શું ગાધ થાય છે તે વિદિત કરશું, અને તે અર્થે આપ જણાવશે તે ક્ષેત્રે સમાગમમાં આવશ્ય અમદાવાદનો કામગ

સામાન્યપણે અસત્યાહિ કરતા હિંસાનું પાપ વિશેષ છે પણ વિશેષ દૃષ્ટિએ તો હિંસા કરતાં અસત્યાહિનું પાપ એકાંતે ઓછું છે એમ ન સમજવું, અથવા વધારે છે એમ પણ એકાંતે ન સમજવું હિંસાના દ્રવ્ય, હોત્ર, કાળ, ભાવ અને તેના કર્તાના દ્રવ્ય, હોત્ર, કાળ, ભાવને અનુસરીને તેનો બધા કર્તાને થાય છે તેમજ અસત્યાહિના સબધમાં પણ સમજવા યોગ્ય છે કેાઈ એક હિંસા કરતા કેાઈ એક અસત્યાહિનું ફળ એક ગુણ, બે ગુણ કે અનંત ગુણ વિશેષ પર્યંત થાય છે, તેમજ કેાઈ એક અસત્યાહિ કરતા કેાઈ એક હિંસાનું ફળ એક ગુણ, બે ગુણ કે અનંત ગુણ વિશેષ પર્યંત થાય છે

ત્યાગીની વાર વાર વિશેષ જિજ્ઞાસા છતાં, સ સાર પ્રત્યે વિશેષ ઉદ્ધાસીનતા છતાં, કેાઈ એક પૂર્વ-કર્મના બળવાનપણાથી જે જીવ ગૃહસ્થાવાસ ત્યાગી શકતા નથી, તે પુરુષ ગૃહસ્થાવાસમાં કુટુંબા-દિના નિર્વાહ અર્થે જે કાઈ પ્રવૃત્તિ કરે છે, તેમાં તેના પરિણામ જેવાં જેવાં વતે છે, તે તે પ્રમાણે બધાદિ થાય મોહ છતાં અનુકંપા માનવાથી કે પ્રમાદ છતાં ઉદય માનવાથી કઈ કર્મ બધા બૂલથાપ ખાતો નથી તે તો યથાપરિણામ બધાપણુ પામે છે કર્મના સૂક્ષ્મ પ્રકારોને મતિ વિચારી ન શકે તોપણુ શુભ અને અશુભ કર્મ સફળ છે, એ નિશ્ચય જીવે વિસ્મરણ કરવો નહીં

પ્રત્યક્ષ પરમ ઉપકારી હોવાથી તથા સિદ્ધપદના બતાવનાર પણ તેઓ હોવાથી સિદ્ધ કરતાં અહં તને પ્રથમ નમસ્કાર કર્યો છે

[૮૭૪-૨૪]

૭૭૪

(૧) શુભ બધા મોળો હોય અને તેને કેાઈ અશુભ કર્મનો ભોગ બને તો શુભ બધા મૂળ મોળો હોય તેના કરતા વધારે મોળો થાય છે (૨) શુભ બધા મોળો હોય અને તેમાં કેાઈ શુભ કર્મ યોગનું મળવું થાય તો મૂળ કરતા વધારે દૃઢ થાય છે અથવા નિકાચિત થાય છે (૩) કેાઈ અશુભ બધા મોળો હોય અને તેને કેાઈ એક શુભ કર્મનો ભોગ બને તો મૂળ કરતા અશુભ બધા ઓછો મોળો થાય છે (૪) અશુભ બધા મોળો હોય તેમાં અશુભ કર્મનું મળવું થાય તો અશુભ બધા વધારે મજબૂત થાય છે અથવા નિકાચિત થાય છે (૫) અશુભ બધાને અશુભ કર્મ ટાળી ન શકે અને શુભ બધાને શુભ કર્મ ટાળી ન શકે (૬) શુભ કર્મ બધનું ફળ શુભ થાય અને અશુભ કર્મ બધનું ફળ અશુભ થાય બંનેના ફળ તો થવા જ જોઈએ, નિષ્ફળ ન થઈ શકે

રોગ વગેરે છે તે ઓસડથી ટળી શકે છે તેથી કેાઈને એમ લાગે કે પાપવાળુ ઓસડ કરવું તે અશુભ કર્મ રૂપ છે, છતાં તેનાથી રોગ જે અશુભ કર્મનું ફળ તે મટી શકે છે; એટલે કે અશુભથી શુભ થઈ શકે છે, આવી શકા થાય એવું છે, પણ એમ નથી એ શકાનો ખુલાસો નીચે પ્રમાણે છે —

કેાઈ એક પુદ્ગલના પરિણામથી થયેલી વેદના (પુદ્ગલવિપાકી વેદના) તથા મદરસની વેદના કેટલાક સંભોગથી ટળી શકે છે અને કેટલાએક સંભોગથી વધારે થાય છે અથવા નિકાચિત થાય છે તેવી વેદનામાં ફેરફાર થવામાં બાહ્ય પુદ્ગલરૂપી ઓસડ વગેરે નિમિત્ત કારણો જેવામાં આવે છે, બાકી બરી રીતે જોતા તો તે બધા પૂર્વથી જ એવો બાધેલો છે કે, તે જાતના ઓસડ વગેરેથી ટળી શકે ઓસડ વગેરે મળવાનું કારણ એ છે, કે અશુભ બધા મોળો બાધેલો હોય, અને બધા પણ એવો હોય કે તેને તેવા નિમિત્ત કારણો મળે તો ટળી શકે પણ તેથી એમ કહેવું બરાબર નથી કે પાપ કરવાથી તે રોગનો નાશ થઈ શક્યો, અર્થાત્ પાપ કરવાથી પુણ્યનું ફળ મેળવી શકાયું પાપવાળા ઓસડની ઈચ્છા અને તે મેળવવા માટેની પ્રવૃત્તિથી અશુભ કર્મ બધાવા યોગ્ય છે અને તે પાપવાળી ક્રિયાથી કઈ શુભ ફળ થતું નથી એમ ભાસે, કે અશુભ કર્મના ઉદયરૂપ અશાતાને તેણે ટાળી તેથી તે શુભરૂપ થયું, તો તે સમજવા ફેર છે, અશાતા જ એવી જાતની હતી કે તે રીતે

[૭૫૪]

૮૩૧

મોરળી, ચૈત્ર વદ ૧૨, ૨૫, ૧૯૫

શ્રી દેવકીણીદિ મુસુકુઓને યથાવિનય નમસ્કાર પ્રાપ્ત થાય
 'કર્મગ્રન્થ', 'ગોમ્મદસારશાસ્ત્ર' આદિથી અત સુધી વિચારવા યોગ્ય છે
 દુષમકાળનું પ્રળળ રાજ્ય વર્તે છે, તોપણ અડગ નિશ્ચયથી, સત્પુરુષની આજ્ઞામા વૃત્તિ
 અનુસધાન કરી જે પુરુષો અગ્રમવીર્યથી સમ્યક્જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્રને ઉપાસવા ઇચ્છે છે, તેને પણ
 શાંતિનો માર્ગ હજી પણ પ્રાપ્ત થવા યોગ્ય છે

[૭૫૬]

૮૩૨

વવાણિયા, જ્યેષ્ઠ, ૧૯૫

દેહથી ભિન્ન સ્વપરપ્રકાશક પરમ જ્યોતિસ્વરૂપ એવો આ આત્મા, તેમાં નિમગ્ન થાયો !
 આર્થજનો ! અતમુખ થઈ, સ્થિર થઈ, તે આત્મામા જ રહો તો અનંત અપાર આનંદ અનુભવશે
 સર્વ જગતના જીવો કઈને કઈ મેળવીને સુખ પ્રાપ્ત કરવા ઇચ્છે છે, મોટો ચક્રવર્તી રાજા
 તે પણ વધતા વૈભવ, પરિગ્રહના સ કલ્પમાં પ્રયત્નવાન છે, અને મેળવવામા સુખ માને છે, પણ
 અહો ! જ્ઞાનીઓએ તો તેથી વિપરીત જ સુખનો માર્ગ નિર્ણય કર્યો કે કિંચિત્માત્ર પણ અર્હ
 એ જ સુખનો નાશ છે

વિષયથી જેની ઇદ્રિયો આત્મ છે, તેને શીતળ એવું આત્મસુખ, આત્મતત્ત્વ કયાંઈ
 પ્રતીતિમાં આવે ?

પરમ ધર્મરૂપ ચંદ્ર પ્રત્યે રાહુ જેવો પરિગ્રહ તેથી હવે હું વિરામ પામવાને જ ઇચ્છું છું
 અમારે પરિગ્રહને શુ કરવો છે ?

કશું પ્રયોજન નથી

'સર્વોત્કૃષ્ટ શુદ્ધિ ત્યાં સર્વોત્કૃષ્ટ સિદ્ધિ'

હો આર્થજનો ! આ પરમ વાક્યનો આત્માપણે તમે અનુભવ કરો

[૭૬૦]

૮૩૩

વવાણિયા, જ્યેષ્ઠ સુદ ૧, શનિ, ૧૯૫૪

સર્વ દ્રવ્યથી, સર્વ ક્ષેત્રથી, સર્વ કાળથી અને સર્વ ભાવથી જે સર્વ પ્રકારે અપ્રતિબદ્ધ થઈ
 નિજસ્વરૂપમા સ્થિત થયા તે પરમ પુરુષોને નમસ્કાર

જેને કઈ પ્રિય નથી, જેને કઈ અપ્રિય નથી, જેને કોઈ શત્રુ નથી, જેને કોઈ મિત્ર નથી, જેને
 માન-અપમાન, લાભ-અલાભ, હર્ષ-શોક, જન્મ-મૃત્યુ આદિ દ્વંદ્વો અભાવ થઈ જે શુદ્ધ ચૈતન્ય
 સ્વરૂપને વિષે સ્થિતિ પામ્યા છે, પામે છે અને પામશે તેમનું અતિ ઉત્કૃષ્ટ પરાક્રમ સાન દાશ્વર્ય ઉપભવે છે

દેહ પ્રત્યે જેવો વસ્ત્રનો સંબંધ છે, તેવો આત્મા પ્રત્યે જેણે દેહનો સંબંધ યથાતથ્ય દીઠો છે,
 મ્યાન પ્રત્યે તરવારનો જેવો સંબંધ છે તેવો દેહ પ્રત્યે જેણે આત્માનો સંબંધ દીઠો છે, અખંડ અણ
 આત્મા જેણે અનુભવ્યો છે, તે મહત્પુરુષોને જીવન અને મરણ બન્ને સમાન છે

જે અચિંત્ય દ્રવ્યની શુદ્ધચિતિસ્વરૂપ કાંતિ પરમ પ્રગટ થઈ અચિંત્ય કરે છે, તે અચિંત્ય દ્રવ્ય
 સહજ સ્વાભાવિક નિજસ્વરૂપ છે એવો નિશ્ચય જે પરમ કૃપાળુ સત્પુરુષે પ્રકાર્યો તેનો અપાર
 ઉપકાર છે

ચંદ્ર ભૂમિને પ્રકાશે છે, તેના કિરણની કાંતિના પ્રભાવથી સમસ્ત ભૂમિ ઋવેત થઈ જાય છે,
 પણ કઈ ચંદ્ર ભૂમિરૂપ કોઈ કાળે તેમ થતો નથી, એમ સમસ્ત વિશ્વને પ્રકાશક એવો આ આત્મા
 તે ક્યારે પણ વિશ્વરૂપ થતો નથી, સદાસર્વદા ચૈતન્યસ્વરૂપ જ રહે છે વિશ્વમા જીવ અભેદતા માને
 છે એ જ બ્રાહ્મિ છે

તથાદ્રપ આમપુરુષના અભાવ જેવો આ કાળ વર્તે છે તોપણ આત્માર્થી જીવે તેવો સમાગમ ઇચ્છતાં તેના અભાવે પણ વિશુદ્ધિસ્થાનકના અભ્યાસનો લક્ષ અવશ્ય કરીને કર્તવ્ય છે

[૭૧૨]

૭૭૮

ઈડર, વૈશાખ વદ ૧૨, શુક્ર, ૧૯૫૩

જે કાગલ મળ્યા છે અત્રે ઘણું કરીને મગળવાર પર્યંત સ્થિતિ થશે ખુધવારે સાંજે અમદાવાદથી મેલગાડીમા મુંબઈ તરફ જવા માટે જોસવાનું થશે ઘણું કરીને ગુરુવારે સવારે મુંબઈ જિતરવું થશે

કેવળ નિરાશા પામવાથી જીવને સત્સમાગમનો પ્રાપ્ત લાભ પણ શિથિલ થઈ જાય છે. સત્સમાગમના અભાવનો ખેદ રાખતાં છતાં પણ સત્સમાગમ થયો છે એ પરમપુણ્ય યોગ બન્યો છે, માટે સર્વસંગત્યાગયોગ બનતાં સુધીમાં ગૃહસ્થવાસે સ્થિતિ હોય ત્યાં પર્યંત તે પ્રવૃત્તિ, નીતિસહ, કંઈ પણ જાળવી લઈને પરમાર્થમાં ઉત્સાહ સહિત પ્રવર્તી વિશુદ્ધિસ્થાનક નિત્ય અભ્યાસતા રહેવું એ જ કર્તવ્ય છે

[૭૧૩]

૭૭૯

મુંબઈ, જ્યેષ્ઠ સુદ, ૧૯૫૩

ૐ સર્વં જ્ઞ

સ્વભાવબળગૃતદશા.

ચિત્રસારી ન્યારી, પરજ ક ન્યારી, સેજ ન્યારી,
આદરિ ભી ન્યારી, ઇહાં મૂઠી મેરી થપના;
અતીત અવસ્થા સૈન, નિદ્રાવાહિ કોઉ પૈ ન,
વિદ્યમાન પલક ન, યામૈ અખ છપના,
સ્વાસ ઓ સુપન દોઉ, નિદ્રાક્રી અલગ ખૂઝે,
સૂઝે સખ અગ લખિ, આતમ દરપના;
ત્યાગી ભયો ચેતન, અચેતનતા ભાવ ત્યાગિ,
ભાલૈ દષ્ટિ ખોલિકૈ, સ ભાલૈ રૂપ અપના

અનુભવઉત્સાહદશા

જૈસો નિરભેદરૂપ, નિહચૈ અતીત હુંતો,
તૈસો નિરભેદ અગ, ભેદકો ન ગહેગો !
દીસ કર્મરહિત સહિત સુખ સમાધાન,
પાયો નિજથાન ફિર બાહરિ ન બહેગો,
કળાહૂં કદાપિ અપનો સુભાવ ત્યાગિ કરિ,
રાગ રસ રાગિકૈ ન પરવસ્તુ ગહેગો,
અમલાન જ્ઞાન વિદ્યમાન પરગટ ભયો,
ચાહિ ભાતિ આગમ અનતકાલ રહેગો.

સ્થિતિદશા.

એક પરિનામકે ન કરતા દરવ દોઈ,
દોઈ પરિનામ એક દર્વ ન ધરતુ હૈ,

કોઈ એક જીવ	એકે દ્રિયપણે-પર્યાય	} વર્તમાન ભાવ
"	એ ઇન્દ્રિયપણે-	
"	ત્રણ ઇન્દ્રિયપણે-	
"	ચાર ઇન્દ્રિયપણે-	
"	પાચ ઇન્દ્રિયપણે-	} વર્તમાન ભાવ
	સ રૂપી	
	અસ રૂપી	
	પર્યાય	
	અપર્યાય	} વર્તમાન ભાવ
	જ્ઞાની	
	અજ્ઞાની	
	મિથ્યાદૃષ્ટિ	
	સમ્યક્દૃષ્ટિ	} વર્તમાન ભાવ
	એક અ શ ક્રોધ	
	યાવત્ અન ત અ શ ક્રોધ	

[૭૫૩-૩]

૮૩૭

સ ૧૬૫૪

આત્મજ્ઞાન સમઠર્શિતા, વિચરે ઉદયપ્રયોગ,
અપૂર્વવાણી પરમશ્રુત, સદ્ગુરુ લક્ષણ યોગ્ય

—આત્મસિદ્ધિશાસ્ત્ર પદ. ૧૭૪

(૧) સદ્ગુરુ યોગ્ય આ લક્ષણો મુખ્યપણે કયા ગુણસ્થાનકે સ ભવે ? અને

(૨) સમઠર્શિતા એટલે શું ?

ઉત્તર — (૧) સદ્ગુરુ યોગ્ય એ લક્ષણો દર્શાવ્યા તે મુખ્યપણે વિશેષપણે ઉપદેશક અર્થાત્ માર્ગ પ્રકાશક સદ્ગુરુના લક્ષણ કહ્યા છે ઉપદેશક ગુણસ્થાન છઠ્ઠું અને તેરમું છે, વચલાં સાતમાથી બારમા સુધીના ગુણસ્થાન અલ્પકાળવર્તી છે એટલે ઉપદેશકપ્રવૃત્તિ તેમા ન સ ભવે માર્ગઉપદેશક પ્રવૃત્તિ છઠ્ઠેથી શરૂ થાય

છઠ્ઠે ગુણસ્થાનકે સ પૂર્ણ વીતરાગદશા અને કેવળજ્ઞાન નથી તે તો તેરમે છે, અને યથાવત્ માર્ગ ઉપદેશકપણુ તેરમે ગુણસ્થાને વર્તતા સ પૂર્ણ વીતરાગ અને કેવલ્યસ પદ પરમ સદ્ગુરુ શ્રી જિન તીર્થ કરાદિને વિષે ઘટે તથાપિ છઠ્ઠે ગુણસ્થાનકે વર્તતા મુનિ, જે સ પૂર્ણ વીતરાગતા અને કેવલ દશાના ઉપાસક છે, તે દશાઅર્થે જેના પ્રવર્તન પુરુષાર્થ છે, તે દશાને સ પૂર્ણપણે જે પામ્યા નથી તથાપિ તે સ પૂર્ણ દશા પામવાના માર્ગસાધન પૂાતે પરમ સદ્ગુરુ શ્રી તીર્થ કરાદિ આસપુરુષ આશ્રયવચનથી જેણે બાધ્યા છે, પ્રતીત્યા છે, અનુભવ્યાં છે અને એ માર્ગસાધનની ઉપાસનાએ જેની તે દશા ઉત્તરોત્તર વિશેષ વિશેષ પ્રગટ થતી બાધ છે, તથા શ્રી જિન તીર્થ કરાદિ પરમ સદ્ ગુરુનું, તેના સ્વરૂપનું ઓળખાણુ જેના નિમિત્તે થાય છે, તે સદ્ગુરુને વિષે પણ માર્ગનું ઉપદેશક પણુ અવિરોધરૂપ છે

તેથી નીચેના પાચમા ચોથા ગુણસ્થાનકે માર્ગનું ઉપદેશકપણુ ઘણું કરી ન ઘટે, કેમકે ત્યા બાદ (ગૃહસ્થ) વ્યવહારનો પ્રતિબધ છે, અને બાહ્ય અવિરતિરૂપ ગૃહસ્થ વ્યવહાર છતાં વિરતિરૂપ માર્ગનું પ્રકાશનું એ માર્ગને વિરોધરૂપ છે

[૭૧૫]

૭૮૧

મુંબઈ, જેઠ વદ ૬, રવિ, ૧૯૫૩

પરમપુરુષદશાવર્ણન

‘ક્રીયસૌ કનક બક્રૈ, નીચ સૌ નરેસપદ,
મીચસૌ મિતાઈ, ગરુવાઈ બક્રૈ ગારસી,
જહરસી ભેગ ભાતિ, કહરસી કરાભાતિ,
હહરસી હૌસ, પુદ્ગલછળિ છારસી,
ભાલસૌ જગભિલાસ, ભાલસૌ ભુવનવાસ,
કાલસૌ કુટુંબકાજ, લોકલાજ લારસી,
સીકસૌ સુજસુ ભાનૈ, બીકસૌ બખત માનૈ,
ઐસી બક્રી રીતિ તાહી, બદત બનારસી’

જે કચનને કાદવ સરખુ બાણુ છે, રાજગાદીને નીચપદ સરખી બાણુ છે, કોઈથી સ્નેહ કરવો તેને મરણુ સમાન બાણુ છે, મોટાઈને લીપવાની ગાર જેવી બાણુ છે, કીમિયા વગેરે જોગને ઝેર સમાન બાણુ છે, સિદ્ધિ વગેરે ઐશ્વર્યને અશાતા સમાન બાણુ છે, જગતમા પૂજ્યતા થવા આદિની હોસને અનર્થ સમાન બાણુ છે, પુદ્ગલની છળી એવી ઔદારિકાદિ કાયાને રાખ જેવી બાણુ છે, જગતના ભોગવિલાસને મૂઝાવારૂપ બળ સમાન બાણુ છે, ધરવાસને ભાલા સમાન બાણુ છે, કુટુંબના કાર્યને કાળ એટલે મૃત્યુ સમાન બાણુ છે, લોકમા લાજ વધારવાની ઇચ્છાને સુખની લાળ સમાન બાણુ છે, કીર્તિની ઇચ્છાને નાકના મેલ જેવી બાણુ છે અને પુણ્યના ઉદ્યને જે વિદ્યા સમાન બાણુ છે, એવી જેની રીતિ હોય તેને બનારસીદાસ વદના કરે છે

કોઈને અર્થે વિકલ્પ નહીં આણુતા અસંગપણું જ રાખશે. જેમ જેમ સત્પુરુષના વચન તેમને પ્રતીતિમા આવશે, જેમ જેમ આજ્ઞાથી અસ્થિમિ બ રગશે, તેમ તેમ તે તે જીવ આત્મકલ્યાણને સુગમપણે પામશે, એમ નિ.સ દેહતા છે

ત્ર બક્રૈ, મણિ વગેરે મુમુક્ષુને તો સત્સમાગમ વિષેની રુચિ અતર ઇચ્છાથી ક ઇક્ર આ અવ-સરના સમાગમમા થઈ છે, એટલે એકદમ દશા વિશેષ ના થાય તોપણ આશ્ચર્ય નથી

ખરા અ ત.કરણે વિશેષ સત્સમાગમના આશ્રયથી જીવને ઉત્કૃષ્ટ દશા પણ ઘણા થોડા વખતમા પ્રાપ્ત થાય છે

વ્યવહાર અથવા પરમાર્થ સંગ ધી કોઈ પણ જીવ વિષેની વૃત્તિ હોય તે ઉપશાત કરી કેવળ અસંગ ઉપયોગે અથવા પરમપુરુષની ઉપર કહી છે તે દશાના અવલ બને આત્મસ્થિતિ કરવી એમ વિજ્ઞાપના છે, કેમકે બીજો કોઈ પણ વિકલ્પ રાખવા જેવું નથી જે કોઈ સાચા અંત કરણે સત્પુરુષના વચનને ગ્રહણ કરશે તે સત્યને પામશે એમા કઈ સંશય નથી, અને શરીરનિર્વાહાદિ વ્યવહાર સૌ સૌના પ્રારબ્ધ પ્રમાણે પ્રાપ્ત થવા યોગ્ય છે, એટલે તે વિષે પણ કઈ વિકલ્પ રાખવા યોગ્ય નથી જે વિકલ્પ તમે ઘણુ કરીને શમાવ્યો છે, તોપણ નિશ્ચયના ણળવાનપણાને અર્થે દર્શાવ્યું છે

સર્વ જીવ પ્રત્યે, સર્વભાવ પ્રત્યે અખંડ એકરસ વીતરાગદશા રાખવી એ જ સર્વ જ્ઞાનનું ફળ છે આત્મા શુદ્ધચૈતન્ય, જન્મજરામરણરહિત અસંગ સ્વરૂપ છે, એમા સર્વ જ્ઞાન સમાય છે, તેની પ્રતીતિમા સર્વ સમ્યક્ જ્ઞાન સમાય છે, આત્માને અસંગસ્વરૂપે સ્વભાવદશા રહે તે સમ્યક્ચારિત્ર, ઉત્કૃષ્ટ સયમ અને વીતરાગદશા છે જેના સ પૂર્ણપણાનું ફળ સર્વકું ખનો ક્ષય છે, એ કેવળ નિ-સ દેહ છે, કેવળ નિ સ દેહ છે એ જ વિનતિ

ને ઉપાદેયરૂપે દેખે, જાણે, જાણાવે પણ સમદર્શી આત્મા તે બધામાં મારાપણ, ઇષ્ટઅનિષ્ટબુદ્ધિ રાગદ્વેષ ન કરે સુગંધ દેખી પ્રિયપણ ન કરે, દુર્ગંધ દેખી અપ્રિયતા, દુગંધા ન આણે (વ્યવહારથી) સારુ ગણાતું દેખી આ મને હોય તો ઠીક એવી ઇષ્ટાબુદ્ધિ (રાગ, રતિ) ન કરે (વ્યવહારથી) માહુ ગણાતું દેખી આ મને ન હોય તો ઠીક એવી અનિષ્ટાબુદ્ધિ (દ્વેષ, અરતિ) ન કરે પ્રાપ્તિ - સંભોગમા સારુ - માહુ, અનુકૂળ-પ્રતિકૂળ, ઇષ્ટાનિષ્ટપણ, આકુળવ્યાકુળપણ ન કરતે તેમા સમવૃત્તિએ અર્થાત્ પોતાના સ્વભાવે, રાગદ્વેષરહિતપણે રહેવું એ સમદર્શિતા

જ્ઞાતા-અજ્ઞાતા, જીવન-મૃત્યુ, સુગંધ-દુર્ગંધ, સુસ્વર-દુસ્વર, રૂપ-કુરૂપ, શીત-ઉષ્ણ આદિ હર્ષ-શોક, રતિ-અરતિ, ઇષ્ટ-અનિષ્ટપણ, આત્મધ્યાન ન વર્તે તે સમદર્શિતા

હિંસા, અસત્ય, અદ્વિત્તાદાન, મૈથુન અને પરિગ્રહનો પરિહાર સમદર્શીને વિષે અવશ્ય છે અહિંસાદિ વ્રત ન હોય તો સમદર્શીપણ ન સંભવે સમદર્શિતા અને અહિંસાદિ વ્રતોને કાર્યકરણ અવિનાશાવી અને અન્યોન્યાશ્રય સંબંધ છે એક ન હોય તો બીજું ન હોય, અને બીજું ન હોય તો પહેલું ન હોય

સમદર્શિતા હોય તો અહિંસાદિ વ્રત હોય
સમદર્શિતા ન હોય તો અહિંસાદિ વ્રત ન હોય.
અહિંસાદિ વ્રત ન હોય તો સમદર્શિતા ન હોય
અહિંસાદિ વ્રત હોય તો સમદર્શિતા હોય
જેટલે અશે સમદર્શિતા તેટલે અશે અહિંસાદિ વ્રત અને
જેટલે અશે અહિંસાદિવ્રત તેટલે અશે સમદર્શિતા

સદ્ગુણયોગ્ય લક્ષણરૂપ સમદર્શિતા, મુખ્યતાએ સર્વવિરતિ ગુણસ્થાનકે હોય, પછીના ગુણ સ્થાનકે તે ઉત્તરોત્તર વૃદ્ધિ પામતી જાય, વિશેષ પ્રગટ થતી જાય, ક્ષીણભોહસ્થાને તેની પરાક્રમ્ય અને પછી સંપૂર્ણ વીતરાગતા

સમદર્શિપણ એટલે લૌકિક ભાવનો સમાન ભાવ, અલેહ ભાવ, એકસરખી બુદ્ધિ, નિર્વિશેષ પણ નહી, અર્થાત્ કાચ અને હીરો એ બે સમાન ગણવા, અથવા સત્શ્રુત અને અસત્શ્રુતમા સમપણ ગણવું, અથવા સદ્ધર્મ અને અસદ્ધર્મમા અલેહ માનવો, અથવા સદ્ગુરુ અને અસદ્ગુરુને વિષે એકસરખી બુદ્ધિ રાખવી, અથવા સદ્દેવ અને અસદ્દેવને વિષે નિર્વિશેષપણ દાખવવું અર્થાત્ બન્નેને એક સરખા ગણવા, ઇત્યાદિ સમાન વૃત્તિ એ સમદર્શિતા નહી, એ તો આત્માની મૂલ્ય વિવેકશૂન્યતા, વિવેકવિકળતા સમદર્શી સત્તને સત્ જાણે, બોધે, અસત્તને અસત્ જાણે, નિષેધે સત્શ્રુતને સત્શ્રુત જાણે, બોધે, કુશ્રુતને કુશ્રુત જાણે, નિષેધે, સદ્ધર્મને સદ્ધર્મ જાણે, બોધે અસદ્ધર્મને અસદ્ધર્મ જાણે, નિષેધે, સદ્ગુરુને સદ્ગુરુ જાણે, બોધે, અસદ્ગુરુને અસદ્ગુરુ જાણે, નિષેધે, સદ્દેવને સદ્દેવ જાણે, બોધે, અસદ્દેવને અસદ્દેવ જાણે, નિષેધે, ઇત્યાદિ જે જેમ હોય તે તેમ દેખે, જાણે, પ્રરૂપે, તેમા રાગદ્વેષ, ઇષ્ટઅનિષ્ટબુદ્ધિ ન કરે, એ પ્રકારે સમદર્શીપણ સમજવું

[૭૬૩]

૮૩૮

મુખર્ષ, જ્યેષ્ઠ વદ ૧૪, શનિ, ૧૯૫૫

નમો વીતરાગાય

મુનિઓના સમાગમમા બ્રહ્મચર્યવ્રત ગ્રહણ કરવા સંબંધમા યથામુખ પ્રવર્તેશો, પ્રતિબંધ નથી શ્રી લલ્લુ મુનિ તથા દેવકીબાઈ મુનિઓને જનસ્મરણ પ્રાપ્ત થાય મુનિઓ પ્રત્યેથી કામ

મહાયો હતો એ જ વિજ્ઞાપન

શ્રી રાજવર્ધ દેવ

તેવી સાચી ઇચ્છા પણ ઘણું કરીને જીવને સત્પુરુષના સમાગમથી જ પ્રાપ્ત થાય છે તેવો સમાગમ, તે સમાગમની ઝોળખાણ, દર્શાવેલા માર્ગની પ્રતીતિ, અને તેમ જ ચાલવાની પ્રવૃત્તિ જીવને પરમ હર્લેલ છે

મનુષ્યપણું, જ્ઞાનીના વચનોનું શ્રવણ પ્રાપ્ત થવું, તેની પ્રતીતિ થવી, અને તેમણે કહેલા માર્ગમાં પ્રવૃત્તિ થવી પરમ હર્લેલ છે, એમ શ્રી વર્ધમાનસ્વામીએ ઉત્તરાધ્યયનના ત્રીજા અધ્યયનમાં ઉપદેશ્યું છે

પ્રત્યક્ષ સત્પુરુષના સમાગમ અને તે આશ્રયમાં વિચરતા મુમુક્ષુઓને મોક્ષસળાધી બધા સાધનો અદ્યપ્રયાસે અને અદ્યપ્રયાસે કાળે પ્રાપ્તિ (ઘણું કરીને) સિદ્ધ થાય છે, પણ તે સમાગમનો યોગ પામવો હર્લેલ છે તે જ સમાગમના યોગમાં મુમુક્ષુ જીવનું નિરંતર ચિત્ત વર્તે છે

સત્પુરુષનો યોગ પામવો તો સર્વકાળમાં જીવને હર્લેલ છે, તેમાં પણ આવા દુષ્ક્રમકાળમાં તો કવચિત્ જ તે યોગ બને છે વિરલા જ સત્પુરુષ વિચરે છે તે સમાગમનો લાભ અપૂર્વ છે, એમ જાણીને જીવે મોક્ષ માર્ગની પ્રતીતિ કરી, તે માર્ગનું નિરંતર આરાધન કરવું યોગ્ય છે

તે સમાગમનો યોગ ન હોય ત્યારે આરભ પરિશ્રદ્ધિ પ્રત્યેથી વૃત્તિને ઓસરાવી સત્શાસ્ત્રનો પરિચય વિશેષ કરીને કર્તવ્ય છે વ્યાવહારિક કાર્યોની પ્રવૃત્તિ કરવી પડતી હોય તોપણ તેમાંથી વૃત્તિને મોળી પાડવા જે જીવ ઇચ્છે છે તે જીવ મોળી પાડી શકે છે, અને સત્શાસ્ત્રના પરિચયને અર્થે ઘણો અવકાશ પ્રાપ્ત કરી શકે છે

આરભ પરિશ્રદ્ધિ પરથી જેની વૃત્તિ બેઠ પામી છે, એટલે તેને અસાર જાણી તે પ્રત્યેથી જે જીવે ઓસર્યા છે, તે જીવોને સત્પુરુષોનો સમાગમ અને સત્શાસ્ત્રનું શ્રવણ વિશેષ કરીને હિતકારી થાય છે આરભપરિશ્રદ્ધિ પર વિશેષ વૃત્તિ વર્તતી હોય તે જીવમાં સત્પુરુષનાં વચનનું અથવા સત્શાસ્ત્રનું પરિણમન થવું કંઠણ છે

આરંભ પરિશ્રદ્ધિપરથી વૃત્તિ મોળી પાડવાનું અને સત્શાસ્ત્રના પરિચયમાં રુચિ કરવાનું પ્રથમ કંઠણ પડે છે, કેમકે જીવનો અનાદિ પ્રકૃતિભાવ તેથી જુદો છે, તોપણ જેણે તેમ કરવાનો નિશ્ચય કર્યો છે, તે તેમ કરી શક્યા છે, માટે વિશેષ ઉત્સાહ રાખી તે પ્રવૃત્તિ કર્તવ્ય છે

સર્વ મુમુક્ષુઓએ આ વાતનો નિશ્ચય અને નિત્ય નિયમ કરવો ઘટે છે, પ્રમાદ અને અનિયમિતપણું ટાળવું ઘટે છે

[૭૧૮]

૭૮૪

મુંબઈ, અસાડ સુદ ૪, રવિ, ૧૯૫૩

સાચા જ્ઞાન વિના અને સાચા ચારિત્ર વિના જીવનું કલ્યાણ ન થાય એ નિ સદેહ છે

સત્પુરુષના વચનનું શ્રવણ, તેની પ્રતીતિ, અને તેની આજ્ઞાએ પ્રવર્તતા જીવ સાચા ચારિત્રને પામે છે, એવો નિ સદેહ અનુભવ થાય છે

અત્રેથી ‘યોગવાસિષ્ઠ’નું પુસ્તક મોકલ્યું છે, તે પાચદશ વાર ફરી ફરીને વાંચવું તથા વાર વાર વિચારવું યોગ્ય છે

[૭૧૯]

૭૮૫

મુંબઈ, અસાડ વદ ૧, શુરુ, ૧૯૫૩

શ્રી ધુરીભાઈએ ‘અશુરલઘુ’ વિષે પ્રશ્ન લખાવ્યું તે પ્રત્યક્ષ સમાગમે સમજવું વિશેષ સુગમ છે શુભેચ્છાથી માંડીને શૈલેશીકરણ પર્યંતની સર્વ ક્રિયા જે જ્ઞાનીને સમ્મત છે, તે જ્ઞાનીના વચન ત્યાગવૈરાગ્યનો નિષેધ કરવામાં પ્રવર્તે નહીં, ત્યાગવૈરાગ્યના સાધનરૂપે પ્રથમ ત્યાગવૈરાગ્ય આવે છે, તેનો પણ જ્ઞાની નિષેધ કરે નહીં

કોઈ એક જડ ક્રિયામાં પ્રવૃત્તિ કરી જ્ઞાનીના માર્ગથી વિચુત્ત રહેતા હોય, અથવા મતિના

વર્ષ ૩૨ મું

[૮૩૨-૧]

૮૫૧ મોહમમદીક્ષેત્ર, કાં સુદ ૧૪, શુક્ર, ૧૬૫

હાલ હું અમુક માસપર્યંત અત્રે રહેવાનો વિચાર રાખુ છું મારાથી બનતું ક્યાં આપીશ
આપના મનમાં નિશ્ચિત રહેશે

માત્ર અજવજ હોય તો પણ ઘણું છે પણ વ્યવહારપ્રતિબદ્ધ માણસને કેટલાક સ યોગીને લીધે
થોડું ઘણું જોઈએ છે, માટે આ પ્રયત્ન કરવું પડ્યું છે તો ધર્મકીર્તિપૂર્વક તે સ યોગ ન્યા સુધી
ઉદયમાન હોય ત્યા સુધી બની આવે એટલે ઘણું છે

માનસિક વૃત્તિ કરતાં ઘણા જ પ્રતિકૂળ માર્ગમાં હાલ પ્રવાસ કરવો પડે છે તત્સદૃશ્યથી અને
શાંત આત્માથી સહન કરવામાં જ હર્ષ માનું છું

ૐ શાંતિ

[૭૮૦-૩]

૮૫૨

મુળધર્મ, માગશર સુદ ૩, શુક્ર, ૧૬૫

ૐ નમઃ

ઘણું કરીને આવતી કાલે રાત્રિના મેલમાં અહીંથી ઉપરામતા (નિવૃત્તિ) થશે થોડા દિવસ
પર્યંત ઘણું કરીને ઇંડર દ્વેષે સ્થિતિ થશે
મુનિઓને યથાવિધિ નમસ્કાર કહેશે
વીતરાગોના માર્ગની ઉપાસના કર્તવ્ય છે

ૐ

[૭૨૨]

૭૬૦

મુળર્ષ, શ્રાવણ સુદ ૩, રવિ, ૧૯૫૩

પરમ ઉત્કૃષ્ટ સયમ જેના લક્ષમાં નિરંતર વર્ત્યા કરે છે
તે સત્પુરુષોના સમાગમનું ધ્યાન નિરંતર છે.

પ્રતિષ્ઠિત વ્યવહારની શ્રી દેવકીર્ણુની જિજ્ઞાસાથી અનંતશુભવિશિષ્ટ જિજ્ઞાસા વર્તે છે બળ-
વાન, અને વેદા વિના અટળ ઉદય હોવાથી અતરંગ ખેદ સમતા સહિત વેદીએ છીએ દીર્ઘકાળને ઘણા .
અદ્યપણુમા લાવવાના ધ્યાનમાં વર્તાય છે

યથાર્થ ઉપકારી પુરુષપ્રત્યક્ષમાં એકત્વલાવના આત્મશુદ્ધિની ઉત્કૃષ્ટતા કરે છે

સર્વ મુનિઓને નમસ્કાર

[૭૨૩]

૭૬૧

મુળર્ષ, શ્રાવણ સુદ ૧૫, ગુરુ, ૧૯૫૩

દીર્ઘકાળની જેની સ્થિતિ છે, તેને અદ્યપકાળની સ્થિતિમાં આણી,
જેમણે કર્મક્ષય કર્યો છે,
તે મહાત્માઓને નમસ્કાર,

સહૃવર્તન, સદૃથ અને સત્સમાગમમાં પ્રમાદ કર્તવ્ય નથી

[૭૨૪]

૭૬૨

મુળર્ષ, શ્રાવણ સુદ ૧૫, ગુરુ, ૧૯૫૩

જે પત્રો મળ્યા છે “મોક્ષમાર્ગપ્રકાશ” નામે અથ આજે ટપાલ દ્વારા મોકલાયો છે તે
મુમુક્ષુ જીવે વિચારવા યોગ્ય છે અવકાશ મેળવી પ્રથમ શ્રી લલ્લુજી અને દેવકીર્ણુજીએ સંપૂર્ણ
વાચીને, મનન કરીને પછી કેટલાક પ્રસંગો બીજા મુનિઓને શ્રવણ કરાવવા યોગ્ય છે

શ્રી દેવકીર્ણુમુનિએ જે પ્રશ્ન લખ્યા છે તેના ઉત્તર ઘણું કરીને હવેના પત્રમાં લખીશું

“મોક્ષમાર્ગપ્રકાશ” અવલોકન કરતા કોઈ વિચારમાં મતાતર જેવું લાગે તો નહીં મૂંઝાતા
તે સ્થળે વધારે મનન કરવું, અથવા સત્સમાગમને યોગે તે સ્થળ સમજવું યોગ્ય છે

પરમોત્કૃષ્ટ સયમમાં સ્થિતિની તો વાત દૂર રહી, પણ તેના સ્વરૂપનો વિચાર થવો પણ
વિકટ છે

[૭૨૫]

૭૬૩

મુળર્ષ, શ્રાવણ સુદ ૧૫, ગુરુ, ૧૯૫૩

“સમ્યગ્દષ્ટિ અલક્ષ્ય આહાર કરે?” એ આદિ પ્રશ્નો લખ્યા એ પ્રશ્નોના હેતુ વિચારવાથી
જણાવા યોગ્ય છે કે પ્રથમ પ્રશ્નમાં કોઈ એક દૃષ્ટાંત ગ્રહણ કરી જીવે શુદ્ધ પરિણામની હાનિ કરવા
જેવું છે મતિના અસ્થિરપણાથી જીવ પરિણામનો વિચાર નથી કરી શકતો શ્રેણિકાદિના સંબંધમાં
કોઈ એક સ્થળે એવી વાત કોઈ એક અથવા જણાવી છે, પણ તે કોઈએ પ્રવૃત્તિ કરવા અર્થે જણાવી
નથી, તેમ એ વાત યથાર્થ એમ જ છે, તેમ પણ નથી સમ્યગ્દષ્ટિ પુરુષને અદ્યપમાત્ર વ્રત નથી-
હોતું તોપણ સમ્યગ્દર્શન આવ્યા પછી ન વમે તો વધારેમાં વધારે પંદર ભવે મોક્ષ પામે, એવું
સમ્યગ્દર્શનનું બળ છે, એવા હેતુએ દર્શાવેલી વાતને બીજા રૂપમાં લઈ ન જવી સત્પુરુષની વાણી
વિષય અને કથાચના અનુમોદનથી અથવા રાગદ્વેષના પોષણથી રહિત હોય છે, એવો નિશ્ચય રાખવો,
અને ગમે તેવે પ્રસંગે તે જ દૃષ્ટિથી અર્થ કરવો યોગ્ય છે

શ્રી હુ ગર આદિ મુમુક્ષુને યથાં હાલ હુ ગર કંઈ વાચે છે? તે લખશે

૭૬૪

મુળર્ષ, શ્રાવણ વદ ૧, શુક્ર, ૧૯૫૩

પ્રથમ એક કાગળ મળ્યો હતો. બીજો કાગળ હમણા મળ્યો છે

આર્થ સોલાંગનો સમાગમ વિશેષ વખત તમને રહ્યો હોત તો ઘણો ઉપકાર થાત પણ લાવી
પ્રબળ છે તે માટે ઉપાય એ છે કે તેમના શુણ્ણ વારંવાર સ્મરણ કરીને જીવને વિષે તે શુણ્ણ

[૭૮૯]

૮૫૭ ઇડર, માર્ગ ૦ વદ ૦)), શુરુ, સવારે, ૧૯૫૧

ૐ નમઃ

આત્માર્થી લાઈ અ બાલાલ તથા મુનદાસ પ્રત્યે,

સ્થ લતીથ્

મુનદાસનો લખેલો કાગળ મળ્યો વનસ્પતિ સળ ધી-ત્યાગમાં અમુક દશથી પાંચ વનસ્પતિને હાલ આગાર રાખી બીજી વનસ્પતિથી વિરામ પામતાં આજ્ઞાનો અતિક્રમ નથી તમ વગેરેને હાલ અભ્યાસાદિ કેમ વર્તે છે ? સદ્દેવશુરુશાસ્ત્રલક્ષિત અપ્રમત્તપણે ઉપાસનીય છે

શ્રી ૬

[૮૩૨-૨]

૮૫૮

ઇડર, પોષ, ૧૯૫૧

મા મુજ્જહ મા રજ્જહ મા દુસ્સહ ફહ્ણિદ્ધઅત્થેસુ,
થિરમિચ્છહ જહ્ વિત્તં વિવિત્તજ્ઞાણપ્પસિદ્ધોપ ॥૪૧॥
પણતીસ સોલ છપ્પણ ચદુ દુગમેગં ચ જવહ જ્ઞાપહ,
પરમેદ્ધિવાચયાણ અણ્ણ ચ ગુરૂવપત્તેણ ॥૫૦॥

બે તમે સ્થિરતા ઇચ્છતા હો તો પ્રિય અથવા અપ્રિય વસ્તુમાં મોહ ન કરો, રાગ ન કરો, દ્વેષ ન કરો અનેક પ્રકારના ધ્યાનની પ્રાપ્તિને અર્થે પાત્રીશ, સોળ, છ, પાચ, ચાર, બે અને એક એમ પરમેષ્ઠિપદના વાચક છે તેનું જપપૂર્વક ધ્યાન કરો વિશેષ સ્વરૂપ શ્રી શુરુના ઉપદેશથી બાણુવુ યોગ્ય છે

જં કિંચિ વિ ચિત્તતો ગિરીહવિત્તી હવે જહા સાહ,
લજ્જાણય પયત્ત તદાહુ ત તસ્સ ગિચ્ચય જ્ઞાણં ॥૫૬॥

દ્રવ્યસપ્રહ.

ધ્યાનમાં એકાગ્રવૃત્તિ રાખીને સાધુ નિરપૃહ વૃત્તિવાન અર્થાત્ સર્વ પ્રકારની ઇચ્છાથી રહિત થાય તેને પરમ પુરુષો નિશ્ચય ધ્યાન કહે છે

[૭૯૧]

૮૫૯

ઇડર, પોષ સુદ ૧૫, શુરુ, ૧૯૫૧

ૐ

તમે લખેલો ૧ કાગળ તથા મુનદાસે લખેલો ૩ કાગળ મળ્યા છે વસોમાં ગ્રહણ કરેલા નિયમાનુસાર લીલાતરીમાં વિરતિપણે મુનદાસે વર્તવું બે શ્લોકના સ્મરણનો નિયમ શારીરિક ઉપદ્રવ વિશેષ વિના હંમેશ નિર્વાહવો થઈ અને ધી શારીરિક હેતુથી ગ્રહણ કરતા આજ્ઞાનો અતિક્રમ નથી

કિંચિત્ દોષ સ લાભ્યમાન થયો હોય તો તેનું પ્રાયશ્ચિત્ત શ્રી દેવકીર્ણુ મુનિ આદિની સમીપે લેવું યોગ્ય છે

તમારે અથવા કોઈ બીજા મુમુક્ષુઓએ નિયમાદિનું ગ્રહણ તે મુનિઓ સમીપે કર્તવ્ય છે પ્રબળ કારણ વિના તે સળ ધી અમને પત્રાદિ દ્વારા ન જણાવતા મુનિઓ પ્રત્યેથી તે સળ ધી સમાધાન બાણુવુ યોગ્ય છે

ૐ

[૭૨૮]

૭૯૯

મુંબઈ, શ્રાવણ વદ ૧૨, ૧૯૫૩

ૐ

સર્વ - ઉત્કૃષ્ટ ભૂમિકામાં સ્થિતિ થવા પર્યંત શ્રુતજ્ઞાનનું અવલંબન લઈને સત્પુરુષો પણ સ્વ-દશામાં સ્થિર રહી શકે છે, એમ જિનનો અભિમત છે તે પ્રત્યક્ષ સત્ય દેખાય છે.

સર્વોત્કૃષ્ટ ભૂમિકા પર્યંતમાં શ્રુતજ્ઞાન (જ્ઞાનીપુરુષનાં વચનો)નું અવલંબન જે જે વખતે મદ પડે છે, તે તે વખતે કઈ કઈ અપળપણ સત્પુરુષો પણ પામી જાય છે, તો પછી સામાન્ય મુમુક્ષુ જીવો કે જેને વિપરીત સમાગમ, વિપરીત શ્રુતાદિ અવલંબન રહ્યા છે તેને વાર વાર વિશેષ વિશેષ અપળપણ થવા યોગ્ય છે

એમ છે તોપણ જે મુમુક્ષુઓ સત્સમાગમ, સદ્ગચાર અને સત્શાસ્ત્રવિચારરૂપ અવલંબનમાં દૃઢ નિવાસ કરે છે, તેને સર્વોત્કૃષ્ટ ભૂમિકાપર્યંત પહોંચવું કઠણ નથી, કઠણ છતાં પણ કઠણ નથી

[૭૨૯]

૮૦૦

મુંબઈ, શ્રાવણ વદ ૧૨, ૧૯૫૩

ૐ

પત્ર મળ્યું છે દિવાળી પર્યંત ઘણું કરીને આ ક્ષેત્રે સ્થિતિ થશે

દ્રવ્યથી, ક્ષેત્રથી, કાળથી અને ભાવથી જે સત્પુરુષોને પ્રતિબંધ નથી તે સત્પુરુષોને નમસ્કાર

સત્સમાગમ, સત્શાસ્ત્ર અને સદ્ગચારમાં દૃઢ નિવાસ એ આત્મદશા થવાના પ્રબળ અવલંબન છે સત્સમાગમનો યોગ હર્લભ છે, તોપણ મુમુક્ષુએ તે યોગની તીવ્ર જિજ્ઞાસા રાખવી અને પ્રાપ્તિ કરવી યોગ્ય છે તે યોગના અભાવે તો અવશ્ય કરી સત્શાસ્ત્રરૂપ વિચારના અવલંબને કરી સદ્ગચારની જાગૃતિ જીવે રાખવી ઘટે છે

[૭૩૦]

૮૦૧

મુંબઈ, ભાદ્રપદ સુદ ૬, શુક્ર, ૧૯૫૩

પરમ કૃપાળુ પૂજ્ય પિતાશ્રીજી,—

જવાબિયાબ દર

આજ દિવસ પર્યંત મેં આપનો કાઈ પણ અવિનય, અભક્તિ-કે અપરાધ કર્યો હોય તે બે હાથ જોડી મસ્તક નમાવીને શુદ્ધ અતઃકરણથી ખમાવું છું કૃપા કરીને આપ ક્ષમા આપશો મારી માતૃશ્રી પ્રત્યે પણ તે જ રીતે ખમાવું છું તેમ જ બીજા સાથ સર્વે પ્રત્યે મેં કાઈ પણ પ્રકારનો અપરાધ કે અવિનય જાણતા અથવા અજાણતા કર્યો હોય તે શુદ્ધ અતઃકરણથી ખમાવું છું કૃપા કરીને સૌ ક્ષમા આપશોજી

[૭૩૧]

૮૦૨

મુંબઈ, ભાદ્રપદ સુદ ૬, રવિ, ૧૯૫૩

બાહ્ય ક્રિયા અને ગુણસ્થાનકાદિએ વર્તતી ક્રિયાનું સ્વરૂપ ચર્ચાવું હાલ સ્વપર ઉપકારી ઘણું કરીને નહીં થાય એટલું કર્તવ્ય છે કે તુરંત મતમતાતર પર દષ્ટિ ન આપતા અસંદૃષ્ટિના નિરોધને અર્થે સત્શાસ્ત્રના પરિચય અને વિચારમાં જીવની સ્થિતિ કરવી

૮૦૩

મુંબઈ, ભાદ્રપદ સુદ ૬, રવિ, ૧૯૫૩

શુભેચ્છાઓ,

તમારો કાગળ મળ્યો છે અત્ર ક્ષણ-પર્યંત તમારો તથા તમારા સમાગમવાસી ભાઈઓનો કાઈ પણ અપરાધ કે અવિનય મારાથી થયો હોય તે નમ્રભાવથી ખમાવું છું ૐ

[૭૬૭]

૮૬૫

વવાણિયા, ચૈત્ર સુદ ૧,

‘ ડવસતલ્લીનમોહો, મગ્ગે જિણભાસિદેણ સમુવગદો,
જાળાણુમગ્ગચારી, નિવ્વાણપુર વજ્જદિ ઘોરો ’

પવાસિદ્ધ

દર્શનમોહ ઉપશાંત અથવા ક્ષીણ થયો છે જેનો એવો ધીર પુરુષ વીતરાગોએ દર્શવેલા મ
અ ગીકાર કરીને શુદ્ધચૈતન્યસ્વભાવ પરિણામી થઈ મોક્ષપુર પ્રત્યે જાય છે

સુનિ મહાત્મા શ્રી દેવકીણીસ્વામી અ જાર તરફ છે જો ખેરાણીથી મુનિશ્રી આજ્ઞા કરશે તો
ધણ કરી સુજરાત તરફ આવવાનું કરશે વેણુસર કે ટીકરને રસ્તેથી ધાગધા આવવું હોય તો
ઊતરવાનો હરકત પડવાનો સ ભવ એછો છે સુનિશ્રીને અ જાર લખશે

કેઈ સ્થળે વિશેષ સ્થિરતાનો યોગ જન્યે અમુક સત્શ્રુત પ્રાપ્ત થવા યોગ્ય છે

[૭૬૮]

૮૬૬

શ્રી વવાણિયા, ચૈત્ર સુદ ૫, ૧૬

હં

દ્રવ્યાનુયોગ પરમ ગ ભીર અને સૂક્ષ્મ છે, નિર્ઝ થપ્રવચનનું રહસ્ય છે, શુકલ ધ્યાનનું આ
કારણ છે શુકલ ધ્યાનથી કેવળજ્ઞાન સમુત્પન્ન થાય છે મહાભાગ્ય વડે તે દ્રવ્યાનુયોગની પ્રાપ્તિ થાય
દર્શનમોહનો અનુભાગ ઘટવાથી અથવા નાશ પામવાથી, વિષય પ્રત્યે ઉદ્દામીનતાથી
મહેત્પુરુષના ચરણકમળની ઉપાસનાના બળથી દ્રવ્યાનુયોગ પરિણમે છે

જેમ જેમ સ યમ વર્ધમાન થાય છે, તેમ તેમ દ્રવ્યાનુયોગ યથાર્થ પરિણમે છે સ યમ
વૃદ્ધિનું કારણ સમ્યક્દર્શનનું નિર્મલત્વ છે, તેનું કારણ પણ ‘ દ્રવ્યાનુયોગ ’ થાય છે
સામાન્યપણે દ્રવ્યાનુયોગની યોગ્યતા પામવી હુલ્લે છે આત્મારામપરિણામી, પરમવીર
દક્ષિણ, પરમઅસગ એવા મહાત્માપુરુષો તેનાં મુખ્ય પાત્ર છે

કેઈ મહત્ પુરુષના મનનને અર્થે ય આસ્તિકાયનું સક્ષિત સ્વરૂપ લખ્યું હતું, તે મ
અર્થે આ સાથે મોકલ્યું છે

હે આર્ય ! દ્રવ્યાનુયોગનું કળ સર્વ ભાવથી વિરામ પામવારૂપ સ યમ છે તે આ પુરુષ
વચન તારા અ ત કરણમાં તું કેઈ દિવસ શિથિલ કરીશ નહી વધારે શુ ? સમાધિનું રહસ્ય એ
છે સર્વ હ બધી મુક્ત થવાનો અનન્ય ઉપાય એ જ છે

[૭૬૯]

૮૬૭

વવાણિયા, ચૈત્ર વદ ૨, શુક્ર, ૧૬૫

હે આર્ય ! જેમ રણ ઊતરી પારને સ પ્રાપ્ત થયા, તેમ ભવસ્વય ભૂરમણ તરી ચાને
સ પ્રાપ્ત થાઓ !

મહાત્મા મુનિશ્રીની સ્થિતિ હાલ પ્રાતીજ ક્ષેત્રે છે કઈ વિસત્તિ પત્ર લખવું હોય તો પરી
વેલાભાઈ કેશવલાલ પ્રાંતીજ એ સરનામે લખવા વિનવી છે

આપની સ્થિતિ ધાગધા તરફ થવાના સમાચાર અનેથી તેઓશ્રીને આને લખવાનું જન્યું છે
વધારે નિવૃત્તિવાળા ક્ષેત્રે આતુર્માસનો યોગ જનવાથી આત્મ ઉપકાર વિશેષ મળવે છે. હ
શ્રીમદ્દને પણ તેમ જણાવ્યું છે

[૭૩૪-૧]

૮૦૮

મુંબઈ, આસો સુદ ૮, રવિ, ૧૯૫૩

ૐ

સત્પુરુષોના અગાધ ગંભીર સ યમને નમસ્કાર ,

અવિષમ પરિણામથી જેમણે કાળકૂટ વિષે પીધું એવા શ્રી ઋષભાદિ પરમ પુરુષોને નમસ્કાર
પરિણામમાં તો જે અમૃત જ છે, પણ પ્રથમ દશાએ કાળકૂટ વિષની પેઠે મુગ્ધ છે, એવા શ્રી
સ યમને નમસ્કાર

તે જ્ઞાનને, તે દર્શનને અને તે ચારિત્રને વાર વાર નમસ્કાર

[૭૩૪-૨]

૮૦૯

મુંબઈ, આસો સુદ ૮, રવિ, ૧૯૫૩

ઘણી વાર તમ વગેરેથી લિખિત પત્રો અમને મળ્યા હોય છે, અને તેની પહોંચ પણ લખવાનું
અશક્ય થઈ આવે, અથવા તો તેમ કરવું યોગ્ય લાગે છે આટલી વાત સ્મરણમાં રહેવા લાગી છે
તેવો પ્રસંગ બન્યે જીવને વિષે કર્મ તમારા પત્રાદિના લેખન દોષથી એમ બન્યું હશે કે કેમ એ
આદિ વિકલ્પ ન થવા અર્થે આ સ્મરણ રાખવાને લખ્યું છે

જેની ભક્તિ નિષ્કામ છે એવા પુરુષોના સત્સંગ કે દર્શન એ મહત્ત્વપૂર્ણ બાણવા યોગ્ય છે
તમારા સમીપ સત્સંગીઓને સમસ્થિતિએ યથા

[૭૩૪-૩]

૮૧૦

મુંબઈ, આસો સુદ ૮, રવિ ૧૯૫૩

ૐ

પારમાર્થિક હેતુવિશેષથી પત્રાદિ લખવાનું બની શકતું નથી.

જે અનિત્ય છે, જે અસાર છે અને જે અશરણ્ય છે તે આ જીવને પ્રીતિનું કારણ કેમ થાય
છે તે વાત રાત્રિદિવસ વિચારવા યોગ્ય છે

લોકદષ્ટિ અને જ્ઞાનીની દષ્ટિને પશ્ચિમ પૂર્વ જેટલો તફાવત છે જ્ઞાનીની દષ્ટિ પ્રથમ નિરાલ-
બન છે, રુચિ ઉત્પન્ન કરતી નથી, જીવની પ્રકૃતિને મળતી આવતી નથી, તેથી જીવ તે દષ્ટિમાં રુચિ-
વાન થતો નથી, પણ જે જીવોએ પરિષદ વેડીને થોડા કાળ સુધી તે દષ્ટિનું આરાધન કર્યું છે, તે
સર્વ હુ બના ક્ષયરૂપ નિર્વાણને પામ્યા છે, તેના ઉપાયને પામ્યા છે

જીવને પ્રમાદમાં અનાદિથી રતિ છે, પણ તેમાં રતિ કરવા યોગ્ય કાર્મ દેખાતું નથી ૐ

[૭૪૫]

૮૧૧

મુંબઈ, આસો સુદ ૮, રવિ, ૧૯૫૩

ૐ

સર્વ જીવ પ્રત્યે અમારે તો ક્ષમાદષ્ટિ છે

સત્પુરુષનો યોગ તથા સત્સમાગમ મળવો બહુ કઠણ છે, એમાં સંશય નથી, શ્રીભક્ત ઋતુંના
તાપથી તપાયમાન થયેલા પ્રાણીને શીતળ વૃક્ષની છાયાની પેઠે સુસુકું જીવને સત્પુરુષનો યોગ તથા
સત્સમાગમ ઉપકારી છે સર્વ શાસ્ત્રોમાં તેવો યોગ મળવો દુર્લભ કહ્યો છે

‘શાતસુધારસ’ અને ‘યોગદષ્ટિસમુચ્ચય’ ગ્રંથ હાલ વિચારવાનું રાખ્યો એ બંને ગ્રંથ
પ્રકરણરત્નાકરના ચોપડામાં છપાયેલા છે ૐ

[૭૩૬]

૮૧૨

મુંબઈ, આસો સુદ ૮, રવિ, ૧૯૫૩

ૐ

કેઈ એક પારમાર્થિક હેતુવિશેષથી પત્રાદિ લખવાનું બની શકતું નથી

વિશેષ ઊંચી ભૂમિકાને પામેલા સુસુકુંઓને પણ સત્પુરુષોના યોગ અથવા સત્સમાગમ
આધારભૂત છે, એમાં સંશય નથી નિવૃત્તિમાન દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાળ અને ભાવનો યોગ બનવાથી

જે સત્શ્રુતની જિજ્ઞાસા છે, તે સત્શ્રુત થોડા દિવસમાં પ્રાપ્ત થવાનો સ ભવ છે એમ મુનિશ્રીને નિવેદન કરશે.

વીતરાગ સન્માર્ગની ઉપાસનામાં વીર્ય ઉત્સાહમાન કરશે.

[૮૧૧]

૮૭૨

વવાણિયા, વૈશાખ સુદ ૭, ૧૬૫૫

ૐ

ગૃહવાસનો જેને ઉદ્દેશ્ય વર્તે છે, તે જો કે ઈ પણ શુભ ધ્યાનની પ્રાપ્તિ ઇચ્છતા હોય તો તેને મૂળ હેતુભૂત એવા અમુક સદ્વર્તનપૂર્વક રહેલું યોગ્ય છે જે અમુક નિયમમાં ‘ન્યાયસ પત્ર આદિ વિકાદિ બ્યવહાર’ તે પહેલો નિયમ સાધ્ય કરવો ઘટે છે એ નિયમ સાધ્ય થવાથી ઘણા આત્મચુક પ્રાપ્ત કરવાનો અધિકાર ઉત્પન્ન થાય છે આ પ્રથમ નિયમ ઉપર જો ધ્યાન આપવામાં આવે, અને તે નિયમને સિદ્ધ જ કરવામાં આવે તો કષાયાદિ સ્વભાવથી મદ પડવા યોગ્ય થાય છે, અથવા જ્ઞાનીને માર્ગ આત્મપરિણામી થાય છે, જે પર ધ્યાન આપવું યોગ્ય છે.

[૮૧૨]

૮૭૩

ઈર, વૈશાખ વદ ૬, મગળવાર, ૧૬૫૫

ૐ

શનિવાર પર્યંત અહીં સ્થિરતા સ ભવે છે રવિવારે તે ક્ષેત્રે આગમન થવાનો સ ભવ છે આથી કરીને મુનિશ્રીને આતુર્માસ કરવા યોગ્ય ક્ષેત્રે વિચરવાની ત્વરા હોય, તે વિષે ઈચ્છકે પ્રાપ્ત થતો હોય, તો આ કાગળ પ્રાપ્ત થયેથી જણાવશે તો એક દિવસ અત્રે જોઈ સ્થિરતા કરવાનું થશે

નિવૃત્તિનો યોગ તે ક્ષેત્રે વિશેષ છે, તો ‘કાર્તિકેયાનુપ્રેક્ષા’નું વાર વાર નિદિધ્યાસન કર્તવ્ય છે, એમ મુનિશ્રીને યથાવિનય જણાવવું યોગ્ય છે

ખાદ્યાભ્યંતર અસંગપાણ પામ્યા છે એવા મહાત્માઓને સ સારનો અત સમીપ છે, જેને નિઃસંદેહ જ્ઞાનીના નિશ્ચય છે

[૮૧૪]

૮૭૪

ઈર, વૈશાખ વદ ૧૦, શનિવાર, ૧૬૫૫

ૐ

હવે સ્થલતીર્થથી કિસનદાસજી કૃત ‘કિયાકોષ’નું પુસ્તક પ્રાપ્ત થયું હશે તેનું આગળ અધ્યયન-કર્યા પછી સુગમ ભાષામાં એક નિબંધ તે વિષે લખવાથી વિશેષ અનુપ્રેક્ષા થશે, અને તેની કિયાનું વર્તન પણ સુગમ છે એમ સ્પષ્ટતા થશે, એમ સ ભવ છે સોમવાર પર્યંત અને નિશ્ચિત સ ભવ છે રાજનગરમાં પરમ તત્ત્વદષ્ટિનો પ્રસંગોપાત્ત ઉપદેશ થયો હતો, તે અપ્રમત્ત ચિત્તથી વાર વાર એકાંતયોગમાં સ્મરણ કરવા યોગ્ય છે એ જ વિનંતિ

[૮૧૭]

૮૭૫

સુબર્ધ, જ્યેષ્ઠ, ૧૬૫૫

ૐ

પરમકૃપાળુ સુનિવર્યાના ચરણકમળમાં પરમ ભક્તિથી

સવિનય નમસ્કાર પ્રાપ્ત થાય

અહો સત્પુરુષના વચનામૃત, સુદ્રા અને સત્સમાગમ । સુપુત્ર ચેતનને ભગૃત કળાર, પાર્શ્વ વૃત્તિને સ્થિર રાખનાર, દર્શનમાત્રથી પણ નિર્દોષ અપૂર્વ સ્વભાવને પ્રેરક, સ્વરૂપપ્રતીતિ, અપ્રમત્ત

વર્ષ ૩૧ મું

[૭૪૦]

૮૧૫ મુંબઈ, કારતક વદ ૧, છુધ, ૧૯૫૪

આત્માથી શ્રી મનસુખે લખેલા પ્રશ્નનું સમાધાન વિશેષે કરીને સમાગમમાં પ્રાપ્ત થવાથી યથાયોગ્ય સમજાશે

જે આર્યો અન્ય ક્ષેત્રે હવે વિહાર કરવાના આશ્રમમાં છે, તેમણે જે ક્ષેત્રમાં શાંતરસપ્રધાન વૃત્તિ રહે, નિવૃત્તિમાન દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાળ અને ભાવનો લાભ થાય તેવા ક્ષેત્રમાં વિચરવું યોગ્ય છે સમાગમની આકાંક્ષા છે, તો હાલ વધારે દૂર ક્ષેત્રમાં વિચરવું નહીં બની શકે, ચરેતરાદિ પ્રદેશમાં વિચરવું યોગ્ય છે એ જ વિનંતિ છે

[૭૪૧]

૮૧૬

મુંબઈ, કારતક વદ ૫, ૧૯૫૪

તમારા લખેલા કાગળો મળ્યા છે

અમુક સફળ થો લોકહિતાર્થે પ્રચાર પામે તેમ કરવાની વૃત્તિ જણાવી તે લક્ષમાં છે.

મગનલાલ વગેરેએ દર્શનની તથા સમાગમની આકાંક્ષા દર્શાવેલી તે કાગળો પણ મળ્યા છે

કેવળ અતર્મુખ થવાનો સત્પુરુષોનો માર્ગ સર્વદુઃખક્ષયનો ઉપાય છે, પણ તે કોઈક જીવને સમજાય છે મહત્ત્વ પુણ્યના યોગથી, વિશુદ્ધ મતિથી, તીવ્ર વૈરાગ્યથી અને સત્પુરુષના સમાગમથી તે ઉપાય સમજવા યોગ્ય છે તે સમજવાનો અવસર એકમાત્ર આ મનુષ્યદેહ છે તે પણ અનિયમિત કાળના ભયથી ગૃહીત છે, ત્યાં પ્રસાદ થાય છે, એ ખેદ અને આશ્ચર્ય છે

અપ્રમત્ત સ્વભાવનું વાર વાર સ્મરણ કરીએ છીએ.

મારમાર્થિક શ્રુત અને વૃત્તિજન્યનો અભ્યાસ વધ્ધમાન કરવો યોગ્ય છે

૮૮૧

સુ બર્ધ, અષાઠ વદ ૬, શુક્ર

ૐ

પરમકૃપાળુ મુનિવર્યના ચરણકમળમા પરમ લક્ષિતથી સવિનય નમસ્કાર પ્રાપ્ત થાય
આવતી કાલે રાત્રિના મેલમા અત્રેથી ભાઈ ત્રિભોવન વીરચંદ સાથે 'પૂજનદી પર્વા'
નામનું સત્શાસ્ત્ર મુનિવર્યના મનનાર્થે મોકલવાની વૃત્તિ છે તો મેલ વખતે તમે સ્ટેશન પર અ
કરશો મહાત્માશ્રી, તે થ થનું મનન કરી રહ્યા પછી પરમ કૃપાળુ મુનિશ્રી શ્રીમદ્ દેવકીશ્વર
તે થ થ મોકલાવશે

બીજા મુનિઓને સવિનય નમસ્કાર પ્રાપ્ત થાય

[૮૨૨]

૮૮૨

સુ બર્ધ, અષાઠ વદ ૮, રવિ, ૧

ૐ

સુમુક્ષુ તથા બીજા જીવોના ઉપકારને નિમિત્તે જે ઉપકારશીલ બાહ્ય પ્રતાપની સૂચના-વિજ્ઞા
દર્શાવ્યું, તે અથવા બીજા કોઈ કારણે કોઈ અપેક્ષાએ ઉપકારશીલ થાય છે હાલ તેવા પ્રવૃત્તિઓ
પ્રત્યે ઉપશાંતવૃત્તિ છે

પ્રારબ્ધયોગથી જે બને તે પણ શુદ્ધ સ્વભાવના અનુસંધાનપૂર્વક થવું ઘટે છે મહાત્માઓ
નિષ્કારણ કરુણાથી પરમપદનો ઉપદેશ કર્યો છે, તેથી એમ જણાય છે કે તે ઉપદેશનું કાર્ય પર
મહત્ત જ છે સર્વ જીવ પ્રત્યે બાહ્ય દયામાં પણ અપ્રમત્ત રહેવાનો જેના યોગનો સ્વભાવ છે, તે
આત્મસ્વભાવ સર્વ જીવને પરમપદના ઉપદેશનો આકર્ષક હોય, તેવી નિષ્કારણ કરુણાવાળી છે
તે યથાર્થ છે.

[૮૨૩]

૮૮૩

સુ બર્ધ, અસાઠ વદ ૮, રવિ, ૧૬/૧૧

ૐ નમઃ

‘ચિના નયન પાલે તુહીં વિજ્ઞા નયનકી વાત :’

એ વાક્યનો હેતુ મુખ્ય આત્મદૃષ્ટિ પરત્વે છે. સ્વાભાવિક ઉત્કર્ષાર્થે એ વાક્ય છે સમાગમના
યોગે સ્પષ્ટાર્થ સમજવા યોગ્ય છે તેમજ બીજા પ્રશ્નોના સમાધાન માટે હાલ પ્રવૃત્તિ બહુ અપવર્ત
છે સત્સમાગમના યોગમાં સહજમાં સમાધાન થવા યોગ્ય છે

‘બિના નયન’ આદિ વાક્યનો સ્વકલ્પનાથી કંઈ પણ વિચાર ન કરતા, અથવા શુદ્ધ ચૈતન્ય
દૃષ્ટિ પ્રત્યેનું વલણ તેથી વિશ્લેષ ન પામે એમ વર્તવું યોગ્ય છે ‘કાર્તિકેયાનુપ્રેક્ષા’ અથવા બીજું
સત્શાસ્ત્ર થોડા વખતમા ઘણું કરીને પ્રાપ્ત થશે

‘દુષમકાળ છે, આયુષ્ય અલ્પ છે, સત્સમાગમ દુર્લભ છે, મહાત્માઓના પ્રત્યક્ષ વાક્ય, ચર્ચ
અને આજ્ઞાનો યોગ કંઠણ છે જેથી યાગવાન અપ્રમત્ત પ્રયત્ન કરવો છે

તમારી સમીપ વર્તતા સુમુક્ષુઓને યથાવિત્તય પ્રાપ્ત થાય શાંતિ

[૮૭૪-૧૪]

૮૮૪

આ દુષમકાળમા સત્સમાગમ અને સત્સ ગપણુ અતિ દુર્લભ છે ત્યા પગમ સત્સ ગ અને રમ
અસ ગપણુનો યોગ કયાથી છાએ ?

‘અને કઈ દશા થવાથી કેવલજ્ઞાન તથા રૂપણે થાય, અથવા કહી શકાય ?’ એ પ્રશ્નનો ઉત્તર લખાવવા માટે શ્રી હું ગરને કહેશે

આઠ દિવસ ખમીને ઉત્તર લખવામા અડચણ નથી, પણ સાંગોપાંગ, યથાર્થ અને વિસ્તારથી લખાવવો સહવિચારવાનને આ પ્રશ્ન હિતકારી છે સર્વ મુમુક્ષુભાઈઓને યં

[૭૪૬]

૮૨૧

મુંબઈ, પોષ સુદ ૩, રવિ, ૧૯૫૪

ત્રગલલાલે ક્ષમા ઇચ્છી જણાવ્યું છે કે સહજભાવથી વ્યાવહારિક વાત લખવાનું બન્યું છે, તે વિષે આપ ખેદ નિવૃત્ત કરશે. અત્રે તે ખેદ નથી, પણ તમારી દૃષ્ટિમા તે વાત રહેશે, એટલે વ્યાવહારિક વૃત્તિ રહેશે ત્યાં સુધી આત્મહિતને ધ્યાનમાં લેવાનું પ્રતિબદ્ધ છે, એમ જાણવું. અને સ્વપ્ને પણ તે પ્રતિબદ્ધતામાં ન પ્રવર્તાય તેનો લક્ષ રાખવો

અત્રે આ ભલામણ આપી છે, તે પર તમે યથાશક્તિ પૂર્ણ વિચાર કરી જાઓ, અને તે વૃત્તિનું મૂળ અતરથી સર્વથા નિવૃત્ત કરી નાખશો નહીં તો સમાગમનો લાભ પ્રાપ્ત થવો અસંભવિત છે આ વાત શિથિલવૃત્તિથી નહીં પણ ઉત્સાહવૃત્તિથી માથે ચડાવવા યોગ્ય છે

મગનલાલે માર્ગાનુસારીથી કેવળપર્યાંત દશા વિષેના પ્રશ્નનો ઉત્તર લખ્યો હતો તે ઉત્તર વાંચ્યો છે તે ઉત્તર શક્તિના પ્રમાણમા છે પણ સફળદિથી લખ્યો છે

મણિલાલે લખ્યું કે ગોશળિયાને ‘આત્મસિદ્ધિ’ અથવા ન આપતા ઘણું ખોટું લાગ્યું વગેરે લખ્યું તે લખવાનું કારણ નહોતું. અત્રે એ અથ માટે કંઈ રાગદ્વેષ કે મોહદ્વેષ પર જઈ હું ગરને અથવા ખીજને આપવામા પ્રતિબદ્ધ કરીએ છીએ, એમ હોવા યોગ્ય નથી એ અથનો હાલ ખીજે ઉતારો કરવા પ્રવૃત્તિ ન કરવી.

૮૨૨

આણંદ, પોષ વદ ૧૧, મંગળ, ૧૯૫૪

આજે સવારે અત્રે આવવું થયું છે લીમડીવાળા ભાઈ કેશવલાલનું પણ આજે અત્રે આવવું થયું છે ભાઈ કેશવલાલે તમ વગેરે પ્રત્યે આવવા વિષે તાર કરેલાં તે સહજભાવથી હતો, તમ વગેરે કોઈ નથી આવી શક્યા એમ વિચારી આ પ્રસંગે ચિત્તમા ખેદ ન પામશો તમારા લખેલા પત્ર તથા પત્ર મળ્યાં છે કોઈ એક હેતુવિશેષથી સમાગમ પ્રત્યે હાલ વિશેષ ઉદ્ધાસીનપણું વર્ત્યાં કરતું હતું અને તે હમણાં યોગ્ય છે એમ લાગવાથી હાલ સમાગમ મુમુક્ષુઓનો ઓછો થાય એમ વૃત્તિ હતી મુનિઓને જણાવશો કે વિહાર કરવામા હાલ અપ્રવૃત્તિ ન કરશો કેમકે હાલ તરતમા ઘણું કરીને સમાગમ નહીં થાય પણ આસ્તિકાય અથવા લક્ષ દર્શિ વિચારશો

[૭૪૭]

૮૨૩

આણંદ, પોષ વદ ૧૩, શુક્ર, ૧૯૫૪

મંગળવારે સવારે અત્રે આવવું થયું હતું ઘણું કરી આવતી કાલે સવારે અત્રેથી વિદાય થવાનું થશે મોરળી જવાનો સંભવ છે

સર્વ મુમુક્ષુ ભાઈઓ, ભાઈઓને સ્વરૂપસ્મરણ કહેશે

શ્રી સોભાગના વિદ્યમાનપણુમા કઈ આગળથી જણાવવું થતું, અને હાલ તેમ નથી બન્યું એવી કઈ પણ લોકદૃષ્ટિમા જલુ યોગ્ય નથી

અવિષમભાવ વિના અમને પણ અગ્રધણુ માટે ખીજે કોઈ અધિકાર નથી મૌનપણું ભજવા યોગ્ય માર્ગ છે

લિ. રામચંદ્ર

ક્ષીણમોહ પર્યંત જ્ઞાનીની આજ્ઞાનું અવલંબન પરમ હિતકારી છે
આજ દિવસ પર્યંત તમારા પ્રત્યે તથા તમારા સમીપ વસતા બાઈઓ, ભાઈઓ પ્રા
પ્રમત્ત સ્વભાવ વડે જે કિંચિત્ જે અન્યથા થયું હોય તે અર્થે નમ્રભાવથી ક્ષમાની યાચના છે

[૮૨૭-૨]

૮૮૯

મુબઈ, ભાદ્રપદ સુદ ૫, રવિ

ૐ

જે વનવાસી શાસ્ત્ર^૧ મોકલ્યું છે તે પ્રણવ નિવૃત્તિના યોગમા મ ચત ઇન્દ્રિયપણે મનન
અમૃત છે

હાલ 'આત્માનુશાસન' મનન કરશે

આજ દિવસ પર્યંત તમારા તથા તમારા સમીપ વસતા બાઈઓ, ભાઈઓ પ્રત્યે યોગના
સ્વભાવને લીધે કિંચિત્ પણ અન્યથા થયું હોય તે અર્થે નમ્રભાવથી ક્ષમા યાચીએ છીએ ૐ :

૮૯૦

મુબઈ, ભાદ્રપદ સુદી ૫, રવિવાર, ૧

ૐ

શ્રી અ બાલાલ આદિ મુમુક્ષુઓ,

આજ દિવસ પર્યંત તમારા પ્રત્યે તથા તમારા સમીપ વસતા બાઈઓ, ભાઈઓ પ્રત્યે જે
પ્રમત્ત સ્વભાવ વડે જે કંઈ, કિંચિત્ અન્યથા થયું હોય તે અર્થે નમ્રભાવથી ક્ષમા યાચીએ છીએ
ૐ શાંતિ

૮૯૧

મુબઈ, ભાદ્રપદ સુદી ૫, રવિવાર, ૧૯

ૐ

તમારા તથા ભાઈ વણારસીદાસ વગેરેના લખેલા કાગળો મળ્યા હતા
તમારા કાગળોમા કંઈ ન્યૂનાધિક લખાયું હોય એવો વિકલ્પ દર્શાવ્યો તેણે કંઈ ભાન્યમા
થયું નથી નિર્વિક્ષિપ્ત રહેશે. ઘણું કરીને અત્ર તેવો વિકલ્પ સંભવિત નથી
ઇન્દ્રિયોના નિગ્રહપૂર્વક સત્સમાગમ અને સત્શાસ્ત્રથી પરિચિત થજો તમારા સમીપવાસી
મુમુક્ષુઓના ઉચિત વિનય ઇચ્છીએ છીએ

ક્ષીણમોહ પર્યંત જ્ઞાનીની આજ્ઞાનું અવલંબન પરમ હિતકારી છે આજ દિવસ પર્યંત તમારા
પ્રત્યે તથા તમારા સમીપવાસી બાઈઓ, ભાઈઓ પ્રત્યે કિંચિત્ અન્યથા યોગના પ્રમત્ત સ્વભાવથી
થયું હોય તે અર્થે નમ્રભાવથી ક્ષમા ઇચ્છીએ છીએ. શ્રમ

૮૯૨

મુબઈ, ભાદ્રપદ સુદી ૫, રવિવાર, ૧૯૫૫

ૐ શાંતિ.

શ્રી જવેરચંદ અને રતનચંદ આદિ મુમુક્ષુઓ,

કાવિઠા—ગોરસદ

આજ દિવસ પર્યંત તમારા પ્રત્યે તથા તમારા સમીપ વસતા બાઈઓ, ભાઈઓ પ્રત્યે યોગના
પ્રમત્ત સ્વભાવ વડે જે કંઈ, કિંચિત્ પણ અન્યથા થયું હોય તે અર્થે નમ્રભાવથી ક્ષમા યાચીએ છીએ
ૐ શાંતિ

વાચીને આપ વગેરેએ કંઈ પણ ઉદ્ગ્ર કે ક્ષોભ કર્તવ્ય નથી, સમભાવ કર્તવ્ય છે જણાવવામાં કંઈ પણ અનઅભાવ થયો હોય તો ક્ષમા કરશો'

જો તરતમાં તેમનો સમાગમ થાય તેમ હોય તો એમ જણાવશો કે 'આપે વિહાર કરવા વિષે જણાવ્યું તે વિષે આપનો સમાગમ થયે જેમ જણાવશો તેમ કરશું' અને સમાગમ થયે જણાવશો કે 'આગળના કરતાં સ યમમા મોળપ કરી હોય એમ આપને જણાતું હોય તો તે જણાવો, જેથી તે નિવૃત્ત કરવાનું બની આવે, અને જો આપને તેમ ન જણાતું હોય તો પછી કોઈ જીવો વિષમભાવને આધીન થઈ તેમ કહે તો તે વાત પ્રત્યે ન જતા આત્મભાવ પર જઈને વર્તવું યોગ્ય છે

એમ જાણીને હાલ અમદાવાદ ક્ષેત્રે જવાની વૃત્તિ યોગ્ય લાગતી નથી, કેમકે રાગદ્વિવાન જીવના કાગળની પ્રેરણાથી, અને માનના રક્ષણને અર્થે તે ક્ષેત્રે જવા જેવું થાય છે, જે વાત આત્માને અહિંતનો હેતુ છે કદાપિ આપ એમ ધારતા હો કે જે લોકો અસ ભાવ્ય વાત કહે છે તે લોકોના મનમા પોતાની ભૂલ દેખાશે અને ધર્મની હાનિ થતી અટકશે, તો તે એક હેતુ ઠીક છે, પણ તેવું રક્ષણ કરવા માટે ઉપર કહ્યા તે બે દોષ ન આવતા હોય તો કોઈ અપેક્ષાએ લોકોની ભૂલ મટવાને વિહાર કર્તવ્ય છે પણ એક વાર તો અવિષમભાવે તે વાત સહન કરી અનુક્રમે સ્વાભાવિક વિહાર થતા થતાં તેવે ક્ષેત્રે જવું થાય અને કોઈ લોકોને વહેંચે હોય તે નિવૃત્ત થાય એમ કર્તવ્ય છે, પણ રાગદ્વિવાનનાં વચનોની પ્રેરણાથી, તથા માનના રક્ષણને અર્થે અથવા અવિષમતા નહી રહેવાથી લોકની ભૂલ મટાડવાનું નિમિત્ત ગણવું તે આત્મહિંતકારી નથી, માટે હાલ આ વાત ઉપશાત કરી અમદાવાદ આપ દર્શાવો કે કવચિત્ લલલુજી વગેરે મુનિઓ માટે કોઈએ કાંઈ કહ્યું હોય તો તેથી તે મુનિઓ દોષ-પાત્ર થતા નથી, તેમના સમાગમમા આવવાથી જે લોકોને તેવો સ દેહ હશે તે સહેજે નિવૃત્ત થઈ જશે, અથવા કોઈ એક સમજવાફેરથી સંદેહ થાય કે બીજા કોઈ સ્વપક્ષના માનને અર્થે સ દેહ પ્રેરે તો તે વિષમ ભાગી છે, તેથી વિચારવાન મુનિઓએ ત્યાં સમદર્શી થવું યોગ્ય છે, તમારે ચિંત્તામા કંઈ ક્ષોભ નહી પામવો યોગ્ય છે, એમ જણાવો આપ આમ કરશો તો અમારા આત્માનું, તમારા આત્માનું અને ધર્મનું રક્ષણ થશે' એ પ્રકારે તેમની વૃત્તિમાં બેસે તેવા યોગમાં વાતચીત કરી સમાધાન કરશો, અને હાલ અમદાવાદ ક્ષેત્રે સ્થિતિ કરવાનું ન બને તેમ કરશો તો આગળ પર વિશેષ ઉપકારનો હેતુ છે તેમ કરતા પણ જો કોઈ પણ પ્રકારે ભણજીસ્વામી ન માને તો અમદાવાદ-ક્ષેત્ર પ્રત્યે પણ વિહાર કરજો, અને સ યમના ઉપયોગમા સાવચેત રહી વર્તશો તમે અવિષમ રહેશો

[૭૫૨]

૮૨૯

મુમુક્ષુપણુ જેમ હૃદ થાય તેમ કરો, હારવાનો અથવા નિરાશ થવાનો કાંઈ હેતુ નથી હૃદ્દલ યોગ જીવને પ્રાપ્ત થયો તો પછી થોડોક પ્રમાદ છોડી દેવામા જીવે મૂઝાવા જેવું અથવા નિરાશ થવા જેવું કંઈ જ નથી

૮૩૦

મારળી, ચૈત્ર વદ ૧૨, રવિ, ૧૯૫૪

પ આસ્તિકાય યથ શુક્રપોસ્ટ રજિસ્ટર્ડ કરીને મોકલવાનું બને તો કરશો

‘મોક્ષમાર્ગપ્રકાશ’ આદિથી અ ત સુધી તમારે, છોટાલાલે, ત્રિલોચને, કીલાભાઈએ, ધુરી-ભાઈએ અને જવેરભાઈ વગેરેએ વાચવા અથવા શ્રવણ કરવા યોગ્ય છે નિયમિત દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાળ, ભાવથી શાસ્ત્રાવલોકન કર્તવ્ય છે

જેમ આકાશમાં વિશ્વનો પ્રવેશ નથી, સર્વ ભાવની વાસનાથી આકાશ રહિત જ છે, તેમ સમ્યક્દષ્ટિ પુરુષોએ પ્રત્યક્ષ સર્વ દ્રવ્યથી ભિન્ન, સર્વ અન્ય પર્યાયથી રહિત જ આત્મા દીકો છે

જેની ઉત્પત્તિ કોઈ પણ અન્ય દ્રવ્યથી થતી નથી, તેવા આત્માનો નાશ પણ ક્યાંથી હોય ?

અજ્ઞાનથી અને સ્વસ્વરૂપ પ્રત્યેના પ્રમાદથી આત્માને માત્ર મૃત્યુની ભ્રાતિ છે તે જ ભ્રાતિ નિવૃત્ત કરી શુદ્ધ ચૈતન્ય નિજઅનુભવપ્રમાણસ્વરૂપમા પરમ ભગવત થઈ જ્ઞાની સદાય નિર્ભય છે એ જ સ્વરૂપના લક્ષથી સર્વ જીવ પ્રત્યે સામ્યભાવ ઉત્પન્ન થાય છે સર્વ પરદ્રવ્યથી વૃત્તિ વ્યાવૃત્ત કરી આત્મા અકલેશ સમાધિને પામે છે

પરમસુખસ્વરૂપ, પરમોત્કૃષ્ટ શાત, શુદ્ધ ચૈતન્યસ્વરૂપ સમાધિને સર્વકાળને માટે પામ્યા તે ભગવતને નમસ્કાર, તે પદમા નિરતર લક્ષરૂપ પ્રવાહ છે જેનો તે સત્પુરુષોને નમસ્કાર

સર્વથી સર્વ પ્રકારે હું ભિન્ન છું, એક કેવળ શુદ્ધ ચૈતન્યસ્વરૂપ, પરમોત્કૃષ્ટ, અચિત્ત સુખ-સ્વરૂપ માત્ર એકાત શુદ્ધ અનુભવરૂપ હું છું, ત્યાં વિક્ષેપ શો ? વિકલ્પ શો ? ભય શો ? ખેદ શો ? ખીજી અવસ્થા શી ? હું માત્ર નિર્વિકલ્પ શુદ્ધ શુદ્ધ, પ્રકૃષ્ટ શુદ્ધ પરમશાત ચૈતન્ય છું હું માત્ર નિર્વિકલ્પ છું હું નિજસ્વરૂપમય ઉપયોગ કરું છું તન્મય થાઉં છું

શાતિ શાતિ શાતિ

[૭૬૧]

૮૩૪

વવાણિયા, જ્યેષ્ઠ સુદ ૬, શુરુ, ૧૯૫૪

મહત્તશુણિષ્ઠ સ્થવિર આર્ય શ્રી હુ ગર જ્યેષ્ઠ સુદિ ૩ સોમવારની રાત્રીએ નવ વાગ્યે સમાધિ સહિત દેહમુક્ત થયા

મુનિઓને નમસ્કાર પ્રાપ્ત થાય

[૭૬૨]

૮૩૫

મુળઈ, જ્યેષ્ઠ વદ ૪, શુધ, ૧૯૫૪

કેં નમઃ

મનની વૃત્તિ શુદ્ધ અને સ્થિર થાય એવો સત્સમાગમ પ્રાપ્ત થવો બહુ દુર્લભ છે વળી તેમા આ દુષ્ક્રમકાળ હોવાથી જીવને તેનો વિશેષ અતરાય છે જે જીવને પ્રત્યક્ષ સત્સમાગમનો વિશેષ લાભ પ્રાપ્ત થાય તે મહત્પુણ્યવાનપણું છે સત્સમાગમના વિયોગમા સત્શાસ્ત્રનો સદાચારપૂર્વક પરિચય અવશ્ય કરવા યોગ્ય છે

[૭૫૩-૨]

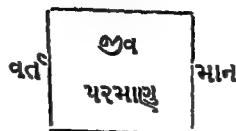
૮૩૬

ઉત્પાદ
વ્યય
ધ્રુવ

આ ભાવ એક વસ્તુમા
એક સમયે છે

જીવ અને
પરમાણુઓના

જીવો

ભાવ

પરમાણુઓ

સ યોગ

ચોથાથી નીચેના ગુણસ્થાનકે તો માર્ગનું ઉપદેશકપણું ઘટે જ નહીં, કેમકે ત્યાં માર્ગની, આત્માની, તત્ત્વની, જ્ઞાનીની ઓળખાણ પ્રતીતિ નથી, તેમ જ સમ્યગ્ વિરતિ નથી, અને એ ઓળખાણ પ્રતીતિ અને સમ્યગ્ વિરતિ નહીં છતાં તેની પ્રરૂપણા કરવી, ઉપદેશક થવું એ પ્રગટ મિથ્યાત્વ, કુચરુપણું અને માર્ગનું વિરોધપણું છે.

ચોથે પાંચમે ગુણસ્થાને એ ઓળખાણ પ્રતીતિ છે અને આત્મજ્ઞાનાદિ ગુણો અશે વર્તે છે અને પાચમામા દેશવિરતિપણાને લઈ ચોથાથી વિશેષતા છે, તથાપિ સર્વવિરતિના જેટલી ત્યાં વિશુદ્ધિ નથી.

આત્મજ્ઞાન, સમદર્શિતાઆદિ જે લક્ષણો દર્શાવ્યાં તે સયતિધર્મે સ્થિત વીતરાગદશાસાધક ઉપદેશક ગુણસ્થાને વર્તતા સદ્ગુરુના લક્ષે મુખ્યતાએ દર્શાવ્યાં છે, અને તેમના વિષે તે ગુણો ઘણા અશે વર્તે છે તથાપિ તે લક્ષણો સર્વાંશે સંપૂર્ણપણે તો તેમના ગુણસ્થાનકે વર્તતા સંપૂર્ણ વીતરાગ અને કૈવલ્યસ પદ જીવન્મુક્ત સંયોગિકેવલી પરમ સદ્ગુરુ શ્રી જિન અરિહંત તીર્થ કરને વિષે વર્તે છે તેમના વિષે આત્મજ્ઞાન અર્થાત્ સ્વરૂપસ્થિતિ સંપૂર્ણપણે વર્તે છે, તે તેમની જ્ઞાનદશા અર્થાત્ ‘જ્ઞાનાતિશય’ સૂચવ્યો. તેઓને વિષે સમદર્શિતા અર્થાત્ ઇચ્છારહિતપણું સંપૂર્ણપણે વર્તે છે, તે તેમની વીતરાગ આરિત્રદશા અર્થાત્ ‘અપાયાપગમાતિશય’ સૂચવ્યો. સંપૂર્ણપણે ઇચ્છારહિત હોવાથી વિચરવા આદિની તેઓનો દૈહિકાદિ યોગક્રિયા પૂર્વઆરબ્ધોદય વેદી લેવા પૂરતો જ છે, માટે ‘વિચરે ઉદયપ્રયોગ’ કહ્યું. સંપૂર્ણ નિજ અનુભવરૂપ તેમની વાણી આજ્ઞાનીની વાણીથી વિલક્ષણ અને એકાત આત્માર્થબોધક હોઈ તેમને વિષે વાણીનું અપૂર્વપણું કહ્યું તે તેમનો ‘વચનાતિશય’ સૂચવ્યો. વાણીધર્મે વર્તતું શ્રુત પણું તેઓને વિષે કોઈ પણું નય મ હુભાય એવું સાપેક્ષપણે વર્તે છે, તે તેમનો ‘પરમશ્રુત’ ગુણ સૂચવ્યો અને પરમશ્રુત જેને વિષે વર્તે તે પૂજવા યોગ્ય હોઈ તેમનો તેથી ‘પૂજનાતિશય’ સૂચવ્યો.

આ શ્રી જિન અરિહંત તીર્થ કર પરમ સદ્ગુરુને પણ ઓળખાવનારા વિદ્યમાન સર્વવિરતિ સદ્ગુરુ છે એટલે એ સદ્ગુરુના લક્ષે એ લક્ષણો મુખ્યતાએ દર્શાવ્યા છે.

(૨) સમદર્શિતા એટલે પદાર્થને વિષે ઇષ્ટઅનિષ્ટબુદ્ધિરહિતપણું, ઇચ્છારહિતપણું, મમત્વરહિતપણું સમદર્શિતા આરિત્રદશા સૂચવે છે. રાગદ્વેષરહિત થવું તે આરિત્રદશા છે. ઇષ્ટઅનિષ્ટબુદ્ધિ, મમત્વ, લાવાભાવનું બિપજવું એ રાગદ્વેષ છે. આ મને ત્રિય છે, આ ગમે છે, આ મને અપ્રિય છે, ગમતું નથી એવો ભાવ સમદર્શિને વિષે ન હોય. સમદર્શી બાહ્ય પદાર્થને, તેના પર્યાયને, તે પદાર્થ તથા પર્યાય જેવા ભાવે વર્તે તેવા ભાવે દેખે, જાણે, જણાવે, પણ તે પદાર્થ કે તેના પર્યાયને વિષે મમત્વ કે ઇષ્ટઅનિષ્ટપણું ન કરે.

આત્માનો સ્વાભાવિક ગુણ દેખવા જાણવાનો હોવાથી તે જોય પદાર્થને જોયાકારે દેખે, જાણે, પણ જે આત્માને સમદર્શીપણું પ્રગટ થયું છે, તે આત્મા તે પદાર્થને દેખતા, જાણતાં છતાં તેમા મમત્વબુદ્ધિ, તાદાત્મ્યપણું, ઇષ્ટઅનિષ્ટબુદ્ધિ ન કરે. વિષમદષ્ટિ આત્માને પદાર્થને વિષે તાદાત્મ્યવૃત્તિ થાય, સમદષ્ટિ આત્માને ન થાય.

કોઈ પદાર્થ કાળો હોય તો સમદર્શી તેને કાળો દેખે, જાણે, જણાવે કોઈ રંગેત હોય તો તેને તેવો દેખે, જાણે, જણાવે કોઈ સુરસિ (સુગંધી) હોય તો તેને તેવો દેખે, જાણે, જણાવે કોઈ દુરસિ (દુર્ગંધી) હોય તો તેને તેવો દેખે, જાણે, જણાવે કોઈ જીવો હોય, કોઈ નીચો હોય તો તેને તેવો દેખે, જાણે, જણાવે સર્પને સર્પની પ્રકૃતિરૂપે દેખે, જાણે, જણાવે વાઘને વાઘની પ્રકૃતિરૂપે દેખે, જાણે, જણાવે ઇત્યાદિ પ્રકારે વસ્તુમાત્રને જે રૂપે, જે ભાવે તે હોય તે રૂપે, તે ભાવે સમદર્શી દેખે, જાણે, જણાવે હેય (છાડવા યોગ્ય)ને હેયરૂપે દેખે, જાણે, જણાવે. ઉપાદેય (આહરવા યોગ્ય).

[૭૬૪]

૮૩૬

સુબર્ષ, અસોહ સુદ ૧૧, શુરુ, ૧૬૫૪

અપાર મહામોહજળને અને ત અ તરાય છતાં ધીર રહી જે પુરુષ તથા તે શ્રી પુરુષ સળવાનને

નમસ્કાર

અન ત કાળથી જે જ્ઞાન ભવહેતુ થતું હતું તે જ્ઞાનને એક સમયમાત્રમાં બાત્યાંતર કરી જેણે ભવનિવૃત્તિરૂપ કયું તે કલ્યાણમૂર્તિ સમ્યક્દર્શનને નમસ્કાર

‘આત્મસિદ્ધિ’ની પ્રત તથા કાળ પ્રાપ્ત થયા

નિવૃત્તિયોગમાં સત્સમાગની વૃત્તિ રાખવી યોગ્ય છે

‘આત્મસિદ્ધિ’ની પ્રત વિષે આ કાળમાં તમે વિગત લખી તે સંગ ધી હાલ વિકલ્પ કર્તવ્ય

નથી તે વિષે નિર્વિક્ષેપ રહેવું

લખવામાં વધારે ઉપયોગ હાલ પ્રવર્તવો શક્ય નથી

ૐ

[૭૬૫]

૮૪૦

મોહમયીક્ષેત્ર, શ્રાં સુદ ૧૫, સોમ, ૧૬૫૪

‘મોક્ષમાર્ગપ્રકાશ’ અથ વિચાર્યા પછી ‘કર્મ’અથ ‘વિચારવાથી સાતુકૂળ થશે

દ્વંચ મન આઠ પાખડીનું ફિંગળર સ પ્રદાયમા કહ્યું છે રવેતાળર સ પ્રદાયમા તે વાત વિશેષ અર્થિત નથી ‘યોગશાસ્ત્ર’મા તેના ઘણા પ્રસંગો છે સમાગમે તેનું સ્વરૂપ સુગમ્ય થવા યોગ્ય છે

૮૪૧

મોહમયીક્ષેત્ર, શ્રાવણ વદ ૪, શુક્ર, ૧૬૫૪

ૐ

સમાધિ વિષે અથાપ્રારબ્ધ વિશેષ અવસરે

[૭૬૬]

૮૪૨

કાવિઠા, શ્રાવણ વદ ૧૨, શનિ, ૧૬૫૪

ૐ નમઃ

શુભેચ્છાસ પન્ન,

શ્રી વવાણિયા

ઘણુ કરીને મ ગળવારને દિવસે તમારો લખેલો કાળ એક સુબર્ષ મળ્યો હતો બુધવારની રાત્રિએ સુબર્ષથી નિવૃત્ત અર્થ શુરુવારે સવારે આણુક આવવાતુ બન્યું હતું અને તે જ દિવસે રાત્રિના આશરે અગિયાર વાગ્યે અત્રે આવવું થયું

અહી દશથી પંદર દિવસ પર્યંત સ્થિતિ થવાનો સ ભવ છે

તમારી વૃત્તિ હાલ સમાગમમા આવવા વિષે જણાવી, તે વિષે તમને અ તરાય જેવું થયું કેમકે આ પત્ર પહોચશે તે પહેલા પયુષણનો પ્રાર ભ લોકોમા થયો ગણાયો. જેથી તમે આ તરફ આવવાનું કરો તો શુભ-અવગુણનો વિચાર કર્યા વગર મતાગ્રહી માણસો નિ દે, અને તેવુ નિમિત્ત-અહણુ કરી ઘણા જીવોને તે નિદાદારાએ પરમાર્થપ્રાપ્તિ થવાનો અ તરાય ઉત્પન્ન કરે, જેથી તેમ ન થાય તે અર્થે તમારે હાલ તો પયુષણમા મહાર ન નીકળવા સખધી લોકપદ્ધતિ સાચવવી યોગ્ય છે

‘વૈરાગ્યશતક’, ‘આમ દધન-ચૌવીશી’, ‘ભાવનાગોષ્ઠ’ આદિ પુસ્તકો તમે તથા મહેતાજી વાચવા વિચારવાતુ કરીને જેટલો બને તેટલો નિવૃત્તિનો લાભ મેળવવો

પ્રમાદ અને લોકપદ્ધતિમા કાળ સર્વથા વૃથા કરવો તે મુસુક્ષુ જીવનું લક્ષણ નથી બીજા શાસ્ત્રનો યોગ બનવો કંઠે છે એમ બાણી ઉપર જણાવેલા પુસ્તકો લખ્યા છે જે પુસ્તકો પણ વિશેષ વિચારવા યોગ્ય છે માતુશ્રી તથા પિતાશ્રીને પાચલાગણુ પૂર્વક સુખ વૃત્તિમા છે એમ જણાવશે

અમુક વખત ન્યારે નિવૃત્તિને અર્થે કોઈ ક્ષેત્રે રહેવાનું થાય છે, ત્યારે ઘણુ કરીને કાળગ પત્ર

જ્ઞાનીના વાક્યેના શ્રવણથી ઉદ્ભાસિત થતો એવો જીવ, ચેતન, જડને લિન્નસ્વરૂપ ધર્મધર્મ પ્રતીત કરે છે, અનુભવે છે, અનુક્રમે સ્વરૂપસ્થ થાય છે

યથાસ્થિત અનુભવ થવાથી સ્વરૂપસ્થ થવા યોગ્ય છે

દર્શનમોહ વ્યતીત થવાથી જ્ઞાનીના માર્ગમાં પરમલક્ષિત સમુત્પન્ન થાય છે, તત્ત્વપ્રતીતિ સમ્યક્પણે ઉત્પન્ન થાય છે

તત્ત્વપ્રતીતિ વડે શુદ્ધ ચૈતન્ય પ્રત્યે વૃત્તિનો પ્રવાહ વળે છે શુદ્ધ ચૈતન્યના અનુભવ બંધ આરિત્રમોહ વ્યતીત કરવા યોગ્ય છે

આરિત્રમોહ, ચૈતન્યના - જ્ઞાની પુરુષના સન્માર્ગના નૈષ્ઠિકપણથી પ્રલય થાય છે.

અસંગનાથી પરમાવગાદ અનુભવ થવા યોગ્ય છે.

હે આર્થ મુનિવરો ! એ જ અસંગ શુદ્ધ ચૈતન્યાર્થે અસંગયોગને અહોનિશ ધૃત્યોએ ધીરે હે મુનિવરો ! અસંગતાનો અભ્યાસ કરો

બે વર્ષ કદાપિ સમાગમ ન કરવો એમ થવાથી અવિરોધતા થતી હોય તો છેવટે બીને કેડ સફળિપાય ન હોય તો તેમ કરશો

જે મહાત્માઓ અસંગ ચૈતન્યમાં લીન થયા, થાય છે અને થશે તેને નમસ્કાર હૈ શાતિ'

[૮૩૬]

૯૦૨ મુખર્ષ, કાર્તિક વદ ૧૧, મગળ, ૧૯૫૧

જડ ને ચૈતન્ય બન્ને દ્રવ્યોના સ્વભાવ લિન્ન, સુપ્રતીતપણે બન્ને જેને સમન્વય છે, સ્વરૂપ ચેતન નિજ, જડ છે સગધ માત્ર, અથવા તે સ્વેય પણ પરદ્રવ્યમાય છે, એવો અનુભવનો પ્રકાશ ઉદ્ભાસિત થયો, જડથી ઉદ્ભાસી તેને આત્મવૃત્તિ થાય છે, કાયાની વિસારી માયા, સ્વરૂપે સમાયા એવા, નિર્ઝથનો પથ ભવઅતનો ઉપાય છે દેહ જીવ એકરૂપે ભાસે છે અજ્ઞાન વડે, ક્રિયાની પ્રવૃત્તિ પણ તેથી તેમ થાય છે, જીવની ઉત્પત્તિ અને રોગ, શોક, દુઃખ, મૃત્યુ, દેહનો સ્વભાવ જીવ પદમા જણાય છે, એવો જે અનાદિ એકરૂપનો મિશ્ર્યાત્વભાવ, જ્ઞાનીનાં વચન વડે દૂર થઈ જાય છે, ભાસે જડ ચૈતન્યનો પ્રગટ સ્વભાવ લિન્ન, બન્ને દ્રવ્ય નિજ નિજ રૂપે સ્થિત થાય છે

[૮૩૬-૫]

૯૦૩ મુખર્ષ, કાર્તિક વદ ૧૧, મગળ, ૧૯૫૧

પ્રાણીમાત્રનો રક્ષક, બધવ અને હિતકારી એવો કોઈ ઉપાય હોય તો તે વીતગનો ધર્મધર્મ છે

[૮૩૬-૬]

૯૦૪ મુખર્ષ, કાર્તિક વદ ૧૧, મગળ, ૧૯૫૧

સતજનો ! જિનવરેન્દ્રોએ લોકાદિ જે સ્વરૂપ નિરૂપણ કર્યા છે, તે આલકારિક ભાષામા નિરૂપણ

[૭૮૭]

૮૫૩ ઇંદર, માર્ગશીર્ષ સુદ ૧૪, સોમ, ૧૯૫૫

ૐ નમઃ.

‘પ આસ્તિકાય’ અત્રે મોકલવાનું બને તો મોકલશે. મોકલવામાં વિલંબ થાય એમ હોય તો નહીં મોકલશે.

‘સમયસાર’ મૂળ પ્રાકૃત (ભાગધી) ભાષામાં છે તેમજ ‘સ્વામી કાર્તિકેયાનુપ્રેક્ષા’ એ અથ પશુ પ્રાકૃત ભાષામાં છે તે બે પ્રાપ્ત થઈ શકે એમ હોય તો ‘પ આસ્તિકાય’ સાથે મોકલશે થોડા દિવસ અત્રે સ્થિતિનો સભવ છે.

જેમ બને તેમ વીતરાગશ્રુતનું અનુપ્રેક્ષન (ચિંતવન) વિશેષ કર્તવ્ય છે પ્રમાદ પરમ રિપુ છે, એ વચન જેને સમ્યક્ નિશ્ચિત થયું છે તે પુરુષો કૃતકૃત્ય થતા સુધી નિર્ભયપણે વર્તવાનું સ્વપ્ન પશુ ઇચ્છતા નથી.

રાજચંદ્ર

[૭૮૭-૧]

૮૫૪

ઇંદર, માર્ગ ૧૫, સોમ, ૧૯૫૫

ૐ નમઃ

તમે તથા વનમાળીદાસે મુંબઈ ક્ષેત્રે એક કાગળ લખેલો તે ત્યા પ્રાપ્ત થયો હતો.

હાલ એક અઠવાડિયું થયા અત્રે સ્થિતિ છે ‘આત્માનુશાસન’ અથ વાચવા માટે પ્રવૃત્તિ કરતાં આજ્ઞાનો અતિક્રમ (ઉલ્લંઘન) નથી તમારે તથા તેમણે વાર વાર તે અથ હાલ વાચવા તથા વિચારવા યોગ્ય છે ‘ઉપદેશ-પત્રો’ વિષે ઘણું કરીને તરતમા ઉત્તર પ્રાપ્ત થશે વિશેષ યથાવસર.

રાજચંદ્ર

[૭૮૭-૨]

૮૫૫

ઇંદર, માર્ગ ૧૫, સોમ, ૧૯૫૫

વીતરાગશ્રુતનો અભ્યાસ રાખજો.

[૭૮૮]

૮૫૬

ઇંદર, માર્ગ ૧૬, શનિ, ૧૯૫૫

ૐ નમઃ

તમારો લખેલો કાગળ તથા મુખલાલના લખેલો કાગળો મળ્યા છે.

અત્રે સમાગમ હાલ થવો અશક્ય છે સ્થિતિ પશુ વિશેષનો હવે સભવ જણાતો નથી.

તમને જે સમાધાનવિશેષની જિજ્ઞાસા છે, તે કોઈ એક નિવૃત્તિયોગ સમાગમમાં પ્રાપ્ત થવા યોગ્ય છે.

જિજ્ઞાસાબળ, વિચારબળ, વૈરાગ્યબળ, ધ્યાનબળ, અને જ્ઞાનબળ વર્ધમાન થવાને અર્થે આત્માર્થી જીવને તથા રૂપ જ્ઞાનીપુરુષનો સમાગમ વિશેષ કરી ઉપાસવા યોગ્ય છે તેમાં પશુ વર્તમાનકાળના જીવોને તે બળની દૃઢ છાપ પડી જવાને અર્થે ઘણા અતરાયો જોવામાં આવે છે, જેથી તથા રૂપ શુદ્ધ જિજ્ઞાસુવૃત્તિએ દીર્ઘકાળ પર્યંત સત્સમાગમ ઉપાસવાની આવશ્યકતા રહે છે સત્સમાગમના અભાવે વીતરાગશ્રન, પરમશાંતરસપ્રતિપાદક વીતરાગવચનોની અનુપ્રેક્ષા વાર વાર કર્તવ્ય છે ચિત્તસ્થૈર્ય માટે તે પરમ ઔષધ છે.

[૮૩૧-૧]

૯૧૧

ધર્મપુર, ચૈત્ર ૨૫

‘અષ્ટપ્રાભુત’ના ૧૧૫ પાના સંપ્રાપ્ત થયા.

સ્વામી વર્ધમાન જન્મતિથિ.

[૮૩૬]

૯૧૨

ધર્મપુર, ચૈત્ર વદ ૧,

૦૪

“ધન્ય તે મુનિવરા જે ચાલે સમભાવે રે,
જ્ઞાનવત જ્ઞાનીશુ મળતા તનમનવચને સાચા,
દ્રવ્યભાવ સુધા જે ભાષે, સાચી જિનની વાચા રે
ધન્ય તે મુનિવરા, જે ચાલે સમભાવે રે”

પત્ર સંપ્રાપ્ત થયા હતા

એક પખવાડિયા થયા અત્ર સ્થિતિ છે

શ્રી દેવકીજીર્ણિદ્ધિ આર્યોને નમસ્કાર પ્રાપ્ત થાય સાણુદ અને અમદાવાદના ચાતુર્માસ
ઉપશાત કરવા યોગ્ય છે એમ જ શ્રેયસ્કર છે

ખેડાની અનુકૂળતા ન હોય તો ખીજા યોગ્ય ક્ષેત્ર ઘણા સંપ્રાપ્ત થવા યોગ્ય છે હાલ
અનુકૂળતા રહે એમ કર્તવ્ય છે

ખાદ્યા અને અત્ર સમાધિયોગ વર્તે છે

પરમ

[૮૪૦-૧]

૯૧૩

ધર્મપુર, ચૈત્ર વદ ૪, પુષ્ય,

પત્ર સંપ્રાપ્ત થયું અત્ર સમાધિ છે

અકસ્માત્ શારીરિક અશાતાનો ઉદય થયો છે અને તે શાત સ્વભાવથી વેદવામા આવે છે
જાણવામા હતું, અને તેથી સંતોષ પ્રાપ્ત થયો હતો

સમસ્ત સંસારી જીવો કર્મવશાત્ શાતા-અશાતાનો ઉદય અનુભવ્યા જ કરે છે જેમાં મું
પણે તો અશાતાનો જ ઉદય અનુભવાય છે ક્વચિત્ અથવા કોઈક દેહસંયોગમા શાતાનો ઉદય
અનુભવાતો જણાય છે, પણ વસ્તુતાએ ત્યાં પણ અતરદાહ બળ્યા જ કરતો હોય છે પૂર્ણ જાની
જે અશાતાનું વર્ણન કરી શકવા યોગ્ય વચનયોગ ધરાવતા નથી, તેવી અનત અનત અશાતા આદિ
ભોગવી છે, અને જે હજી તેના કારણોનો નાશ કરવામા ન આવે તો ભોગવવી પડે એ સુનિશ્ચિત
એમ જાણી વિચારવાન ઉત્તમ પુરુષો તે અતરદાહરૂપ શાતા અને ખાદ્યાભ્યંતર સંકલેશઅભિ
પ્રબલિત એવી અશાતાનો આત્યંતિક વિયોગ કરવાનો આર્ગ ગવેષવા તત્પર થયા, અને તે સંસ્કાર
ગવેષી, પ્રતીત કરી, તેને યથાયોગ્યપણે આરાધી, અવ્યાગાધ સુખસ્વરૂપ એવા આત્માના સકલરૂપ
સ્વભાવરૂપ પરમપદમાં લીન થયા

શાતા અશાતાનો ઉદય કે અનુભવ પ્રાપ્ત થવાના મૂળ કારણોને ગવેષતા એવા તે મહત્ પુ
ષોને એવી વિલક્ષણ સાનદાર્થિક વૃત્તિ ઉદ્ભવતી કે શાતા ક્રાંતા અશાતાનો ઉદય સંપ્રાપ્ત થયે
તેમા પણ તીવ્રપણે તે ઉદય સંપ્રાપ્ત થયે તેમનું વીર્ય વિશેષપણે જાગ્રત થતું, ઉદ્દાન પામતું
તે સમય કલ્યાણકારી અધિકપણે સમજાતો

કેટલાક કારણવિશેષને યોગે વ્યવહારદૃષ્ટિથી ગ્રહણ કરવા યોગ્ય ઔપધાદિ આત્મમર્યાદામાં
ગ્રહણ કરતા, પરંતુ મુખ્યપણે તે પરમ ઉપશમને જ સર્વોત્કૃષ્ટ ઔપધરૂપે ઉપાસતા

[૭૬૪]

૮૬૦
ૐ નમઃ

મોરળી, ફાલ્ગુન સુદ ૧, રવિ, ૧૯૫૫

પત્ર પ્રાપ્ત થયું
'નાકે રૂપ નિહાળતા' એ ચરણનો અર્થ વીતરાગમુદ્રાસૂચક છે રૂપાવલોકન દ્વિતી સ્થિતતા પ્રાપ્ત થયે સ્વરૂપાવલોકનદષ્ટિમા પણ સુગમતા પ્રાપ્ત થાય છે દર્શનમોહનો અનુભાગ ઘટવાથી સ્વરૂપાવલોકનદષ્ટિ પરિણમે છે

મહત્પુરુષનો નિરતર અથવા વિશેષ સમાગમ, વીતરાગશ્રુત ચિંતવના, અને શુશ્રુઞ્જિજ્ઞાસા દર્શનમોહનો અનુભાગ ઘટવાના મુખ્ય હેતુ છે તેથી સ્વરૂપદષ્ટિ સહજમા પરિણમે છે

[૭૬૪-૨]

૮૬૧
ૐ નમઃ

મોરળી, ફાલ્ગુ સુદ ૧, રવિ, ૧૯૫૫

પત્ર પ્રાપ્ત થયું
'પુરુષાર્થ સિદ્ધિ ઉપાય'નું ભાષાતર શુર્જરભાષામા કરતા આજ્ઞાનો અતિક્રમ નથી
'આત્મસિદ્ધિ' સ્મરણાર્થે યથાઅવસર આજ્ઞા પ્રાપ્ત થવાયોગ્ય છે
વનમાળીદાસે 'તત્ત્વાર્થસૂત્ર' વિશેષ કરી વિચારવું યોગ્ય છે
હિંદી ભાષા ન સમજાતી હોય તો ભીગરીગહેને કુવરણ પાસેથી તે ગ્રંથ શ્રવણ કરી સમજવો યોગ્ય છે
શિથિલતા ઘટવાનો ઉપાય જીવ જો કરે તો સુગમ છે

[૭૬૪-૨]

૮૬૨

મોરળી, ફાલ્ગુ સુદ ૧, રવિ, ૧૯૫૫

વીતરાગવૃત્તિનો અભ્યાસ રાખશે

[૭૬૫]

૮૬૩

વવાણિયા, ફાલ્ગુ વદ ૧૦, બુધ, ૧૯૫૫

આત્માર્થીએ બોધ ક્યારે પરિણમી શકે છે એ ભાવ સ્થિતચિત્તે વિચારવા યોગ્ય છે, જે મૂળભૂત છે
અમુક અસહૃદયિઓનો પ્રથમ અવશ્ય કરી નિરોધ કરવો યોગ્ય છે જે નિરોધના હેતુને દઢતાથી અનુસરવું જ જોઈએ, તેમા પ્રમાદ યોગ્ય નથી ક્રૂ

[૭૬૬]

૮૬૪

વવાણિયા, ફાલ્ગુ વદ ૦)), ૧૯૫૫

'ચરમાવર્ત હો ચરમકરણ તથા રે, ભવપરિણતિ પરિપાક,
દોષ ટળે વળી દષ્ટિ ખૂલે ભલી રે, પ્રાપ્તિ પ્રવચન વાક ૧
પરિચય પાતિક ધાતિક સાધુશુ રે, અકુશલ અપચય ચેત,
અથ અધ્યાત્મ શ્રવણ, મનન કરી રે, પરિશીલન નયહેત ૨
મુગધ મુગમ કરી સેવન લેખવે રે, સેવન અગમ અનુપ,
દેભે કદાચિત્ સેવક યાચના રે, આનંદધન રસરૂપ ૩

—આનંદધન, સ ભવજિનસ્તવન

કોઈ નિવૃત્તિમુખ્ય ક્ષેત્રે વિશેષ સ્થિતિ અવસરે સત્શ્રુત વિશેષ પ્રાપ્ત થવા યોગ્ય છે શુર્જર દેશ પ્રત્યે તમારુ આગમન થાય એમ ખેરાળુક્ષેત્રે મુનિશ્રી ઇચ્છે છે વેણાસર અને ટીકરને રસ્તે થઈ ધાગધા તરફથી હાલ શુર્જર દેશમા જઈ શકાવા સ ભવ છે તે માર્ગે પિપાસા પરિસહનો ક ઇક સ ભવ રહે છે.

રૂપે હેતું તે વ્યક્ત થઈ આત્મા નિઃસ્વરૂપમાં આવી શકે છે, તદ્વરૂપ શુદ્ધ સ્વરૂપ હાવે એક સ્વભાવે પરિણામી શકે છે, તે અને તદ્દાનલબ્ધિ કહેવા યોગ્ય છે તેમજ અને ત આત્મસામર્થ્યની સ પ્રાપ્તિમાં કિંચિત્પ્રમાત્ર વિયોગનું કારણ રહ્યું નથી તેથી અને ત લાભલબ્ધિ કહેવા યોગ્ય છે વળી, અને ત આત્મ સામર્થ્યની સ પ્રાપ્તિ સ પૂર્ણપણે પરમાન હસ્તરૂપે અનુભવાય છે, તેમાં પણ કિંચિત્પ્રમાત્ર પણ વિયોગનું કારણ રહ્યું નથી, તેથી અને ત ભોગઉપભોગલબ્ધિ કહેવા યોગ્ય છે, તેમ જ અને ત આત્મ સામર્થ્યની સ પ્રાપ્તિ સ પૂર્ણપણે થયા છતાં તે સામર્થ્યના અનુભવથી આત્મશક્તિ થાકે કે તેનું સામર્થ્ય ઝીલી ન શકે, વહન ન કરી શકે અથવા તે સામર્થ્યને કોઈ પણ પ્રકારના દેશકાળની અસર થઈ કિંચિત્ પ્રમાત્ર પણ ન્યૂનાધિકપણે કરાવે એવું કશું રહ્યું જ નહીં, તે સ્વભાવમાં રહેવાનું સ પૂર્ણ સામર્થ્ય ત્રિકાળ સ પૂર્ણ ગળસહિત રહેવાનું છે, તે અને તવીર્યલબ્ધિ કહેવા યોગ્ય છે

ક્ષાયિકભાવની દૃષ્ટિથી જોતા ઉપર કહ્યા પ્રમાણે તે લબ્ધિનો પરમ પુરુષને ઉપયોગ છે વળી એ પાત્ર લબ્ધિ હેતુવિશેષથી સમજવા અર્થે જુદી પાડી છે, નહીં તો અને તવીર્યલબ્ધિમાં પણ તે પાત્રોના સમાવેશ થઈ શકે છે આત્મા સ પૂર્ણ વીર્યને સ પ્રાપ્ત થવાથી એ પાત્ર લબ્ધિના ઉપયોગ પુરુષલ દ્રવ્યરૂપે કરે તો તેવું સામર્થ્ય તેમાં વર્તે છે, તથાપિ કૃતકૃત્ય એવા પરમ પુરુષમાં સ પૂર્ણ પીતરાગસ્વભાવ હોવાથી તે ઉપયોગનો તેથી સ ભવ નથી, અને ઉપદેશાર્હિના જ્ઞાનરૂપે જે તે કૃતકૃત્ય પરમ પુરુષની પ્રવૃત્તિ છે તે યોગાશ્રિત પૂર્વગ ધના ઉદયમાનપણાથી છે, આત્માના સ્વભાવના કિંચિત્ પણ વિકૃતભાવથી નથી

એ પ્રમાણે સ ક્ષેપમાં ઉત્તર જ્ઞાણે નિવૃત્તિવાળો અવસર સ પ્રાપ્ત કરી અધિક અધિક મન કરવાથી વિશેષ સમાધાન અને નિર્જરા સ પ્રાપ્ત થશે. સઉલ્લાસ ચિત્તથી જ્ઞાનની અતુપ્રેક્ષા કરતા અને ત કર્મનો ક્ષય થાય છે

ૐ શાંતિ. શાંતિ. શાંતિ.

૯૧૬

ધર્મપુર, ચૈત્ર વદ ૧૩, શુક્ર, ૧૬૫૬

ૐ

કૃપાળુ મુનિવરોનો અથાવિધિ વિનય હૃદયોએ છીએ

બળવાન નિવૃત્તિના હેતુભૂત ક્ષેત્રે આતુર્માંસ કર્તવ્ય છે નડિયાદ, વસો આદિ જે સાતુદ્રૂળ જેવ તે, એક સ્થળને ગહલે બે સ્થળે થાય તેમાં વિક્ષિપ્તતાનો હેતુ સ ભવિત નથી, અસત્સમાગમનો યોદ મેળવીને બે વહેતણું કરે તો તે વિષે સમયાનુસાર જેમ યોગ્ય હાગે તેમ, તેમને જણાવી તે કારણથી નિવૃત્તિ કરી સત્સમાગમરૂપ સ્થિતિ કરવી યોગ્ય છે

અત્ર સ્થિતિનો સ ભવ વૈશાખ સુદ ૨ થી ૫

સમાગમ વિષે અનિશ્ચિત

પરમશાંતિ.

[૮૪૧]

૯૧૭

અમદાવાદ, ભીમનાથ, વૈં ૬, ૧૯૫૬

આજે દશાઆદિ સ બ ધી જે જણાવ્યું છે અને બીજા વાંચ્યું છે તેને જોતજોતા નહિ તે સફર શી 'અતુર ગુલ હૈ દગસે મિલ હૈ' — એ આગળ પર સમજશે એક શ્લોક વાચતા અમને હજારો શાસ્ત્રનું જ્ઞાન થઈ તેમાં ઉપયોગ ફરી વળે છે.

૮૬૮

વવાણિયા, ચૈત્ર વદ ૨, શુક્ર, ૧૬૫૫

પત્ર પ્રાપ્ત થયું કોઈ વિશેષ નિવૃત્તિવાળા ક્ષેત્રમાં આતુર્ભાસ થાય તો આત્મોપકાર વિશેષ થવા યોગ્ય છે એ તરફ નિવૃત્તિવાળા ક્ષેત્રનો સંભવ છે
મુનિઓ કચ્છનું રણ સમાધિપૂર્વક ઊતરી ધાગધ્રા તરફ વિચરવાના સમાચાર પ્રાપ્ત થયા છે તેઓ આપનો સમાગમ ત્વરાથી ઇચ્છે છે તેમનું આતુર્ભાસ પણ નિવૃત્તિવાળા ક્ષેત્રમાં થાય તેમ કરવા વિજ્ઞાપન છે

[૮૦૩-૧]

૮૬૯

મોરળી, ચૈત્ર વદ ૬, શુક્ર, ૧૬૫૫

ૐ નમ

પત્ર અને વર્તમાનપત્ર મળ્યા ‘આચારાંગસૂત્ર’ના એક વાક્ય સળ ધીનું અર્થોપત્રાદિ ભેટું છે ઘણું કરી થોડા દિવસમાં કોઈ સુર પુરુષથી તેનું સમાધાન બહાર પડશે ત્રણેક દિવસ થયા અત્ર સ્થિતિ છે

આત્મહિત અતિ દુર્લભ છે એમ બાણી વિચારવાન પુરુષો અપ્રમત્તપણે તેની ઉપાસના કરે છે તમારા સમીપવાસી સર્વ આત્માર્થીજનોને યથાવિનય પ્રાપ્ત થાય ૐ

૮૭૦

મોરળી, વૈશાખ સુદ ૬, સોમવાર, ૧૬૫૫

ૐ

આત્માર્થી મુનિવરો હાલ ત્યાં સ્થિત હશે તેમને સવિનય નીચે પ્રમાણે મિવેદન કરશે
ધ્યાન, શ્રુતને અનુકૂળ ક્ષેત્રે આતુર્ભાસ કરવાથી ભગવત આજ્ઞાનું સંરક્ષણ થશે સ્થલતીર્થમાં ભે તે અનુકૂળતા રહી શકે તેમ હોય તો તે ક્ષેત્રે આતુર્ભાસ કરતાં આજ્ઞાનું સંરક્ષણ છે
જે સંસ્કૃતની મુનિશ્રી દેવકીણીદિને જિજ્ઞાસા દર્શાવી તે સંસ્કૃત લંગલંગ એક માસની અદ્વરમાં પ્રાપ્ત થવા યોગ્ય છે

જે સ્થલતીર્થમાં સ્થિતિ ન થાય તો કઈક અન્ય નિવૃત્તિક્ષેત્રે સમાગમ યોગ ધંની શકે કથલ-તીર્થના આતુર્ભાસથી તે બનવું હાલ અશક્ય છે જ્યાં સુધી બને ત્યાં સુધી કોઈ અન્ય નિવૃત્તિક્ષેત્રની વૃત્તિ રાખશે કદાપિ બે વિભાગે મુનિઓએ વહેવાઈ જવું પડે તો તેમ કરવામાં પણ આત્માર્થ દૃષ્ટિએ અનુકૂળ આવશે અમે સહેજ માત્ર લખ્યું છે આપ સર્વને જેમ દ્રવ્યક્ષેત્રાદિ ભેઈ અનુકૂળ શ્રેયસ્કર લાગે તેમ પ્રવર્તવાનો અધિકાર છે

એ પ્રમાણે સવિનય નમસ્કારપૂર્વક નિવેદન કરશે વૈશાખ સુદ પૂર્ણિમા પર્યં ત ઘણું કરી આ ક્ષેત્રો તરફ સ્થિતિ થશે ૐ

[૮૧૦]

૮૭૧

મોરળી, વૈશાખ સુદ ૭, ૧૬૫૫

ૐ

જે કોઈ નિવૃત્તિવાળા અન્યક્ષેત્રમાં વર્ષા-આતુર્ભાસનો યોગ બને તો તેમ કર્તવ્ય છે અથવા સ્થલતીર્થે આતુર્ભાસથી અનુકૂળતા રહે એમ જણાય તો તેમ કર્તવ્ય છે

ધ્યાન, શ્રુતને ઉપકારક એવી યોગવાઈવાળા ગમે તે ક્ષેત્રે આતુર્ભાસની સ્થિતિ થવાથી આજ્ઞાનો અતિક્રમ નથી, એમ મુનિશ્રી દેવકીણીદિને સવિનય જણાવશે

અત્રે તરફ એક અઠવાડિયા પર્યં ત સ્થિતિનો સંભવ છે શ્રી વવાણિયે આજે ઘણું કરીને જવું થશે ત્યાં એક અઠવાડિયા સુધી સ્થિતિ સંભવે છે

પ્ર૦ - સ્વભાવદશા શો ગુણ આપે ?

ઉ૦ - તથારૂપ સ પૂર્ણ હોય તો મોક્ષ થાય

પ્ર૦ - વિભાવદશા શુ ફળ આપે ?

ઉ૦ - જન્મ, જરા, મરણાદિ સ સા

પ્ર૦ - વીતરાગની આજ્ઞાથી પોરસીની સ્વાધ્યાય કરે તો શો ગુણ થાય ?

ઉ૦ - તથારૂપ હોય તો યાવત્ મોક્ષ થાય

પ્ર૦ - વીતરાગની આજ્ઞાથી પોરસીનું ધ્યાન કરે તો શો ગુણ થાય ?

ઉ૦ - તથારૂપ હોય તો યાવત્ મોક્ષ થાય

આ પ્રમાણે તમારા પ્રશ્નોના સંક્ષેપમાં ઉત્તર લખુ છુ લૌકિકભાવ છોડી દઈ, વાચાજ્ઞાન તથા દઈ, કદિપત વિધિનિષેધ તથા દઈ જે જીવ પ્રત્યક્ષ જ્ઞાનીની આજ્ઞાને આરાધી, તથારૂપ ઉપદેશ પામી તથારૂપ આત્માર્થે પ્રવર્તે તેનું અવશ્ય કલ્યાણ થાય

નિજકલ્પનાએ જ્ઞાન, દર્શન, આરિત્રાદિનું સ્વરૂપ ગમે તેમ સમજી લઈને અથવા નિશ્ચયનયનના બાલો શીખી લઈને સફળવ્યવહાર લોપવામાં જે પ્રવર્તે તેથી આત્માનું કલ્યાણ થવું સંભવતું નથી, અથવા કદિપત વ્યવહારના દુરાગ્રહમાં રોકાઈ રહીને પ્રવર્તતા પણ જીવને કલ્યાણ થવું સંભવતું નથી.

ન્યા ન્યા જે જે યોગ્ય છે, તહાં સમજવું તેહ,

ત્યા ત્યાં તે તે આચરે, આત્માર્થી જન એહ

— 'આત્મસિદ્ધિશાસ્ત્ર'

એકાંત ક્રિયાજડત્વમાં અથવા એકાંત શુષ્કજ્ઞાનથી જીવનું કલ્યાણ ન થાય

[૮૪૫]

૯૧૯

વવાણિયા, વૈશાખ વદ ૮, મગળ, ૧૯૫૬

પ્રમત્ત-પ્રમત્ત એવા વર્તમાન જીવો છે, અને પરમ પુરુષોએ અપ્રમત્તમાં સહેજ આત્મશુદ્ધિ કહી છે, માટે તે વિરોધ શાત થવા પરમ પુરુષનો સમાગમ, ચરણનો યોગ જ પરમ હિતકારી છે

૯૨૦

વવાણિયા, વૈશાખ વદ ૮, મગળ, ૧૯૫૬

ભાઈ છગનલાલનું અને તમારું લખેલું એમ બે પત્ર મળ્યા વીરમગામ કુળના અત્ર પ્રદેશ સહેજ પ્રકૃતિ નરમ રહી હતી હાલ સહેજ પણ વધતી આરોગ્યતા પર હશે એમ જણાય છે.

૩૩ પરમશાસ્ત્ર

[૮૪૬]

૯૨૧

વવાણિયા, વૈશાખ વદ ૮, શુક્ર, ૧૯૫૬

'મોક્ષમાળા'માં શબ્દાત્તર અથવા પ્રસંગવિશેષમાં કોઈ વાક્યાત્તર કરવાની વૃત્તિ થાય તે કહે- ઉપોદ્ધાત આદિ લખવાની વૃત્તિ હોય તે લખશે જીવનચરિત્રની વૃત્તિ ઉપશાત કરશે

ઉપોદ્ધાતથી વાચકને, શ્રોતાને અલ્પ અલ્પ મતાત્મની વૃત્તિ વિસ્મરણ વર્ધી જાનીપુરુષ આત્મસ્વભાવરૂપ પરમ ધર્મનો વિચાર કરવાની સ્ફુરણા થાય એવો લક્ષ મામાન્યપણે ગણશે સૂચના છે

૯૨૨

વવાણિયા, વૈશાખ વદ ૮, શુક્ર, ૧૯૫૬

સાણુંદથી સુનિશ્ચીએ શ્રી અ બાલાલ પ્રત્યે લખાવેલું પત્ર સ્થ લતીયાવી આગે અને મળ્યું ૩૩ પરમશાસ્ત્ર

સયમ, અને પૂર્ણ વીતરાગ નિર્વિકલ્પ સ્વભાવનાં કારણભૂત, - છેલ્લે અયોગી સ્વભાવ પ્રગટ કરી
અન ત અવ્યાબાધ સ્વરૂપમા સ્થિતિ કરાવનાર ! ત્રિકાળ જયવત વર્તો ! ॐ શાંતિ શાંતિ શાંતિ

[૮૧૮]

૮૭૬

મુંબઈ, જેઠ સુદ ૧૧, ૧૯૫૫

મહાત્મા મુનિવરોને પરમભક્તિથી નમસ્કાર થાઓ

‘જેનો કાળ તે કંકર થઈ રહ્યો, મૃગતૃષ્ણાજળ ત્રૈલોક્ય
ઠાસી આશા પિશાચી થઈ રહી, કામ ક્રોધ તે કેદી લોક
ખાતા પીતા બોલતાં નિત્યે, છે નિરજન નિરાકાર
જાણે સત સહુણા તેહને, જેને હોય છેલ્લો અવતાર,
જગપાવનકર તે અવતર્યા, અન્ય માત ઉદ્ધરનો ભાર
તેને ચોદ લોકમા વિચરતા, અતરાય કોઈયે નવ થાય
રિદ્ધિ સિદ્ધિ તે ઠાસીઓ થઈ રહી, બ્રહ્માન દહુદે ન સમાય’ ॐ

જો મુનિઓ અધ્યયન કરતા હોય તો ‘યોગપ્રદીપ’ શ્રવણ કરશે ‘કાર્તિકેયાનુપ્રેક્ષા’નો
યોગ તમને ધણુ કરી પ્રાપ્ત થશે ॐ

[૮૧૯]

૮૭૭

મુંબઈ, જેઠ વદ ૨, રવિ, ૧૯૫૫

ૐ

જે? વિષય અર્થાથ છે તે જ્ઞાત છે તે વિષે યથાવસરોદય.

[૮૨૦]

૮૭૮

મુંબઈ, જેઠ વદ ૭, શુક્ર, ૧૯૫૫

‘કાર્તિકેયાનુપ્રેક્ષા’નું પુસ્તક ચાર દિવસ થયાં પ્રાપ્ત થયું તથા કાગળ એક પ્રાપ્ત થયો.

વ્યવહારપ્રતિબંધથી વિશેષ ન પામતા ધૈર્ય રાખી ઉત્સાહમાન વીર્યથી સ્વરૂપનિષ્ઠ વૃત્તિ
કરવી યોગ્ય છે ॐ

[૮૨૧-૧-૨]

૮૭૯

મોહમયી, અસાદ સુદ ૮, રવિ, ૧૯૫૫

ૐ

‘કિયાકોષ’ એથી ખીલે સરળ નથી વિશેષ અવલોકન કરવાથી સ્પષ્ટાર્થ થશે

શુદ્ધાત્મસ્થિતિના પારમાર્થિક શ્રુત અને ધ્વનિજન્ય જો મુખ્ય અવલંબન છે સુદૃઢપણે ઉપાસતાં
તે સિદ્ધ થાય છે હે આર્ય! નિરાશા વખતે મહાત્મા પુરુષોર્નુ અણુત આચરણ સંભારણુ યોગ્ય છે
ઉદ્ભાસિત વીર્યવાન, પરમતત્ત્વ ઉપાસવાનો મુખ્ય અધિકારી છે
શાંતિ:

[૮૨૧-૩]

૮૮૦

મુંબઈ, અસાદ સુદ ૮, રવિ, ૧૯૫૫

ૐ

ખ ને ક્ષેત્રે સુસ્થિત મુનિવરોને યથાવિનય વદન પ્રાપ્ત થાય

પત્ર પ્રાપ્ત થયું સંસ્કૃત અભ્યાસ અર્થે અમુક વખતનો નિત્ય નિયમ રાખી પ્રવૃત્તિ કરવી
યોગ્ય છે

મનન અને નિદિધ્યાસન કરતાં આ વાક્યથી જે પરમાર્થ અંતરાત્મવૃત્તિમાં પ્રતિભાસે તે યથાશક્તિ લાખવો યોગ્ય છે

[૮૪૮-૩]

૯૨૭

વવાણિયા, વૈશાખ વદ ૦)), ૧૬૫૧

પત્ર સ પ્રાપ્ત થયું

યથાર્થ જોઈએ તો શરીર એ જ વેદનાની મૂર્તિ છે સમયે સમયે જીવ તે દ્વારાએ વેદના જો છે કવચિત્ શાતા અને પ્રાચે અશાતા જ વેદ છે માનસિક અશાતાનુ મુખ્યપણુ છતાં તે સૂક્ષ્મ વસ્તુ દૃષ્ટિવાનને જણાય છે શારીરિક અશાતાનુ મુખ્યપણુ સ્થૂળ દૃષ્ટિવાનને પણ જણાય છે. જે વેદના જ સુદૃઢ બધથી જીવે બધન કરી છે, તે વેદના ઉદય સ પ્રાપ્ત થતા ઇન્દ્ર, યજ્ઞ, નાગેન્દ્ર કે જિનેન્દ્ર જે શોકવાને સમર્થ નથી. તેનો ઉદય જીવે વેદનો જ જોઈએ. અજ્ઞાન દૃષ્ટિ જીવે એકથી વેદે તોપણ કંઈ તે વેદના ઘટતી નથી કે જાતી રહેતી નથી સત્યદૃષ્ટિવાન જીવે શાંત ભાવે વેદે તો તેથી તે વેદના વધી જતી નથી, પણ નવીન બધનો હેતુ થતી નથી પૂર્વની બળવાન નિર્ભર શાય છે આત્માર્થને જે જ કર્તવ્ય છે

‘હું શરીર નથી, પણ તેથી લિપ્ત એવો ત્રાયક આત્મા છું, તેમ નિત્ય શાશ્વત છું આ વેદ માત્ર પૂર્વ કર્મની છે, પણ મારું સ્વરૂપ નાશ કરવાને તે સમર્થ નથી, માટે મારે એક કર્તવ્ય જ નથી એમ આત્માર્થનું અનુપ્રેક્ષણ હોય છે

[૮૪૯]

૯૨૮

વવાણિયા, જ્યેષ્ઠ સુદ ૧૧, ૧૬૫૧

અન્ય સ્થાન ગ્રહણ કર્યું

જીવનાં વિવિધ પ્રકારનાં મુખ્ય સ્થાનક છે દેવલોકમા ઇન્દ્ર તથા સામાન્ય ત્રાયજિ શદાદિકનાં સ્થાન છે મનુષ્યમાં ચક્રવર્તી, વાસુદેવ, બળદેવ તથા માહલિકાદિકનાં સ્થાન છે તિર્થ યમાં પણ કર્માએકેકે લોગભૂત્યાદિક સ્થાન છે તે સર્વ સ્થાનને જીવ છાડશે એ નિ સદેહ છે જ્ઞાતિ, ગોત્રી અને બધું શાંતિ એ સર્વનો અશાશ્વત અનિત્ય એવો આ વાસ છે

[૮૫૦]

૯૨૯

વવાણિયા, જ્યેષ્ઠ સુદ ૧૩, મોમ, ૧૬૫૧

પરમ કૃપાળુ મુનિવરોને રોમાચિત ભક્તિથી નમસ્કાર હો ।

પત્ર સ પ્રાપ્ત થયું

ચાતુર્માસ સ બધી મુનિઓને ક્યાથી વિકલ્પ હોય ?

નિર્ગથો ક્ષેત્રને કયે છેડે બાધે ? તે છેડાનો સ બધ નથી

નિર્ગથ મહાત્માઓના દર્શન અને સમાગમ મુક્તિની સમ્યક્ પ્રતીતિ કમવે છે

તથાજ્ઞ મહાત્માના એક આર્થ વચનનું સમ્યક્ પ્રકારે અવધારણ થવાવી યાવત મોક્ષ બાધે.

શ્રીમાન તીર્થ કરે કહ્યું છે તે યથાર્થ છે આ જીવમા તથાજ્ઞ યોગ્યતા જોઈએ

પરમ કૃપાળુ મુનિવરોને ફરી નમસ્કાર કરીએ છીએ

[૮૫૦-૨]

૯૩૦

વવાણિયા, જ્યેષ્ઠ સુદ ૧૩, મોમ, ૧૬૫૧

પત્ર અને ‘સમયસાર’ની પ્રત સ પ્રાપ્ત થઈ

[૮૨૪]

૮૮૫

મુંબઈ, શ્રાવણ સુદ ૩, ૧૯૫૫

ૐ

પરમ પુરુષની મુખ્ય લક્ષિત, ઉત્તરોત્તર ગુણની વૃદ્ધિ થાય એવા સદ્ગતિની પ્રાપ્તિ થાય છે ચરણપ્રતિપત્તિ (શુદ્ધ આચરણની ઉપાસના) રૂપ સદ્ગતિ જ્ઞાનીની મુખ્ય આજ્ઞા છે, જે આજ્ઞા પરમપુરુષની મુખ્ય લક્ષિત છે

ઉત્તરોત્તર ગુણની વૃદ્ધિ થવામાં ગૃહવાસી જનોએ સદૃઢમરૂપ આજીવિકાવ્યવહાર સહિત પ્રવર્તન કરવું યોગ્ય છે

ઘણાં શાસ્ત્રો અને વાક્યોના અભ્યાસ કરતા પણ જો જ્ઞાની પુરુષોની એકેક આજ્ઞા જીવ ઉપાસે તો ઘણાં શાસ્ત્રથી થતું ફળ સહજમા પ્રાપ્ત થાય

[૮૨૫]

૮૮૬

મોહમયીક્ષેત્ર, શ્રાવણ સુદ ૭, ૧૯૫૫

ૐ

શ્રી ' પદ્મનદી શાસ્ત્ર 'ની એક પ્રત કોઈ સારા સાથયોગે વસોક્ષેત્રે મુનિશ્રીને સ પ્રાપ્ત થાય એમ કરશે.

ભગવાન નિવૃત્તિવાળા દ્રવ્યક્ષેત્રાદિ યોગમાં તે સત્શાસ્ત્ર તમે વાર વાર મનન અને નિદિધ્યાસન કરશે, પ્રવૃત્તિવાળાં દ્રવ્યક્ષેત્રાદિમાં તે શાસ્ત્ર વાચવું યોગ્ય નથી

ત્રણ યોગની અદ્ય પ્રવૃત્તિ, તે પણ સમ્યક્ પ્રવૃત્તિ હોય ત્યારે મહત્પુરુષના વચનામૃતનું મનન પરમ શ્રેયનું મૂળ કઢીભૂત કરે છે, કેમ કરીને પરમપદ સ પ્રાપ્ત કરે છે

ચિત્ત અવિશેષ રાખી પરમશાંત શ્રુતનું અનુપ્રેક્ષણ કર્તવ્ય છે

[૮૨૬]

૮૮૭

મોહમયી, શ્રાવણ વદ ૦)), ૧૯૫૫

ૐ

અગમ્ય છતાં સરળ એવા મહત્પુરુષોના માર્ગને નમસ્કાર.

સત્સમાગમ નિરંતર કર્તવ્ય છે મહત્ભાગ્યના ઉદ્યવડે અથવા પૂર્વના અભ્યસ્ત યોગ વડે જીવને સાચી મુમુક્ષુતા ઉત્પન્ન થાય છે, જે અતિ દુર્લભ છે તે સાચી મુમુક્ષુતા ઘણું કરીને મહત્પુરુષના ચરણકમલની ઉપાસનાથી પ્રાપ્ત થાય છે, અથવા તેવી મુમુક્ષુતાવાળા આત્માને મહત્પુરુષના યોગથી આત્મનિષ્ઠપણ પ્રાપ્ત થાય છે, સનાતન અનંત એવા જ્ઞાનીપુરુષોએ ઉપાસેલો એવો સન્માર્ગ પ્રાપ્ત થાય છે સાચી મુમુક્ષુતા જેને પ્રાપ્ત થઈ હોય તેને પણ જ્ઞાનીનો સમાગમ અને આજ્ઞા અપ્રમત્તયોગ સ પ્રાપ્ત કરાવે છે મુખ્ય મોક્ષમાર્ગનો ક્રમ આ પ્રમાણે જણાય છે.

વર્તમાનકાળમાં તેવા મહત્પુરુષનો યોગ અતિ દુર્લભ છે કેમકે ઉત્તમ કાળમાં પણ તે યોગનું દુર્લભપણ હોય છે, એમ છતાં પણ સાચી મુમુક્ષુતા જેને ઉત્પન્ન થઈ હોય, રાત્રિદિવસ આત્મકદ્યાણ થવાનું તથા રૂપ ચિત્તન રહ્યા કરતું હોય, તેવા પુરુષને તેવો યોગ પ્રાપ્ત થવો સુલભ છે

'આત્માનુશાસન' હાલ મનન કરવા યોગ્ય છે

શાંતિ.

[૮૨૭-૧]

૮૮૮

મુંબઈ, ભાદ્રપદ સુદ ૫, રવિ, ૧૯૫૫

ૐ

જે વચનોની આકાંક્ષા છે તે ઘણું કરીને થોડા વખતમાં પ્રાપ્ત થશે

ઈન્દ્રિયનિગ્રહના અભ્યાસપૂર્વક સત્શ્રુત અને સત્સમાગમ નિરંતર ઉપાસવાયોગ્ય છે

મનુષ્યપણુ, આર્યતા, જ્ઞાનીનાં વચનોનું શ્રવણુ, તે પ્રત્યે આસ્તિક્યપણુ, સ યમ, તે પ્રત્યે વૈદ્ય પ્રવૃત્તિ, પ્રતિકૂળ-યોગોએ પણુ સ્થિતિ, અ તપર્ય ત સ પૂર્ણ માર્ગરૂપ સમુદ્ર તરી જવો એ ઉત્તરોત્તર દુર્લભ અને અત્ય ત કઠણુ છે, એ નિ.સ દેહ છે.

શરીરપ્રકૃતિ કવચિત્ ઠીક જોવામા આવે છે, કવચિત્ તેથી વિપરીત જોવામા આવે છે, કંઈક અશાતા મુખ્યપણુ હમણા જોવામા આવે છે. ૐશાંતિ.

[૮૫૩-૨-૩]

૯૩૫

વવાણિયા, જ્યેષ્ઠ વદિ ૦)), પુષ, ૧૯૫૧

ૐ

ચક્રવર્તીની સમસ્ત સ પત્તિ કરતાં પણુ જેનો એક સમયમાત્ર પણુ વિશેષ મૂલ્યવાન છે એવે આ મનુષ્યદેહ અને પરમાર્થને અનુકૂળ એવા યોગ સ પ્રાપ્ત છતાં જો જન્મમરણથી રહિત એ પરમપદનું ધ્યાન રહ્યું નહીં તો આ મનુષ્યત્વને અધિષ્ઠિત એવા આત્માને અન ત વાગ ધિક્કાર હો!

જેમણે પ્રમાદનો જથ્થો કર્યો તેમણે પરમ પદનો જથ્થો કર્યો

પત્ર સ પ્રાપ્ત થયું

શરીરપ્રકૃતિ અમુક દિવસ સ્વસ્થ રહે છે અને અમુક દિવસ અસ્વસ્થ રહે છે યોગ્ય મન્યન પ્રત્યે હજી ગમન કરતી નથી તથાપિ અવિશેષતા કર્તવ્ય છે

શરીરપ્રકૃતિના અનુકૂળ પ્રતિકૂળપણુને આધીન ઉપયોગ અકર્તવ્ય છે.

શાંતિ

[૮૫૪]

૯૩૬

વવાણિયા, જ્યેષ્ઠ વદ ૦)), ૧૯૫૧

ચિતિત જેનાથી પ્રાપ્ત થાય તે મણિને ચિ તામણિ કહ્યો છે, એ જ આ મનુષ્યદેહ છે કે જે દેહમા, યોગમાં આત્ય તિક એવા સર્વ હુ ખના ક્ષયની ચિ તિતા ધારી તો પાર પડે છે

અચિ ત્ય જેનું માહાત્મ્ય છે એવું સત્સ ગરૂપી કલ્પવૃક્ષ પ્રાપ્ત થયે જીવ દગ્ધિ રહે એમ અને ત આ જગતને વિષે તે અગિયારમું આશ્ચર્ય જ છે

[૮૫૫-૧]

૯૩૭

વવાણિયા, અસાડ સુદ ૧, શુર, ૧૯૫૧

ૐ

પરમકૃપાળુ મુનિવરોને નમસ્કાર સ પ્રાપ્ત થાય

નડિયાદથી લખાયેલું પત્ર આજે અત્ર સ પ્રાપ્ત થયું

જ્યા દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાળ, લાવ આદિની અનુકૂળતા દેખાતી હોય ત્યા આતુર્માસ કર્વાના વિદ્યે આર્ય પુરુષોને હોતો નથી. બીજા ક્ષેત્ર કરતા બોગસદ અનુકૂળ જણાય તો ત્યા આતુર્માસની નિર્મિ કર્તવ્ય છે

એ વખત ઉપદેશ અને એક વખત આહારચક્રણ તથા નિદ્રાસમય વિના જાડીને અવગણી પણુ આત્મવિચારમા, 'પ્રજ્ઞાનદી' આદિ શાસ્ત્રાવલોકનમા અને આત્મધ્યાનમા વ્યતીત કરવા એવું છે ? જાઈ લાઈ કચારેક કંઈ પ્રજ્ઞાદિ કરે તો તેનું ઘટતું મમાધાન કરવું, કે જેમ તેનો આત્મા શુદ્ધ અને અશુદ્ધ ક્રિયાના નિષેધક વચનો ઉપદેશરૂપે ન પ્રવર્તાવતા શુદ્ધ ક્રિયામા જેમ હોડીની મચિ વધે તેમ નિ કરાવ્યે જવી

[૮૨૭-૩]

૮૯૩

મુળર્ધ, ભાદ્રપદ સુદ ૫, રવિ, ૧૯૫૫

ૐ

કાગળ મળ્યો છે કોઈ માણસે જણાવેલા સ્વપ્નાદિ પ્રસંગ સળધે નિર્વિક્ષિપ્ત રહેશે, તથા અપારિચ્છી રહેશે. તે વિષે કંઈ ઉત્તર પ્રત્યુત્તરાદિનો પણ હેતુ નથી.
ઇન્દ્રિયોના નિગ્રહપૂર્વક સત્સમાગમ અને સત્શ્રુત ઉપાસનીય છે.
આજ દિવસ પર્યંત તમારા પ્રત્યે તથા તમારા સમીપ વસતાં બાઈઓ, ભાઈઓ પ્રત્યે યોગના પ્રમત્ત સ્વભાવ વડે કિંચિત્ જો અન્યથા થયું હોય તે અર્થે નમ્રભાવથી ક્ષમા યાચીએ છીએ.

શમમ્

૮૯૪

મુળર્ધ, ભાદ્રવા સુદ ૫, રવિ, ૧૯૫૫

ૐ

પરમકૃપાળુ મુનિવરોને નમસ્કાર.
આજ દિવસ પર્યંત યોગના પ્રમત્ત સ્વભાવને હીધે આપના પ્રત્યે જે કંઈ, કિંચિત્ અન્યથા થયું હોય તે અર્થે નમ્રભાવથી ક્ષમાપના યાચીએ છીએ.
ભાઈ વદલભ આદિ મુમુક્ષુઓને ક્ષમાપનાદિ કંઠસ્થ કરવા વિષે આપ યોગ્ય આજ્ઞા કરશે.
ૐ શાન્તિ:

[૮૨૮-૧]

૮૯૫

મુળર્ધ, આસો, ૧૯૫૫

ૐ

જે જ્ઞાનીપુરુષોને દેહાભિમાન ટળ્યું છે તેને કંઈ કરવું રહ્યું નથી એમ છે, તોપણ તેમને સર્વ-સંઘપરિત્યાગાદિ સત્પુરુષાર્થતા પરમ પુરુષ ઉપકારભૂત કહી છે.

પક્ષન દી, ગોમદસાર, આત્માતુશાસન, સમયસારમૂળ એ આદિ પરમ શાત ધૃતતુ અધ્યસ
થતું હશે

આત્માતું શુદ્ધ સ્વરૂપ સ લારીએ છીએ

ૐ શાંતિ

[૮૪૮]

૯૪૧

મોરળી, શ્રાવણ વદ ૪, મગળ, ૧૮૫૧

ૐ

સ સ્કૃત અભ્યાસના યોગ વિષે લખ્યું, પણ બ્યા સુધી આત્મા સુદૃઢ પ્રતિજ્ઞાથી વર્તે તેથી,
ત્યાં સુધી આજ્ઞા કરવી ભય કર છે

જે નિયમોમા અતિચારાદિ પ્રાપ્ત થયાં હોય તેનુ યથાવિધિ કૃપાળુ મુનિશ્રીઓ પ્રત્યે પ્રાયશ્ચિત્ત
ગ્રહણ કરી આત્મશુદ્ધતા કરવી યોગ્ય છે, નહીં તો ભય કર તીવ્ર ઘ ધનો હેતુ છે નિયમને નિ
સ્વેચ્છાચાર પ્રવર્તન કરતા મરણ શ્રેય છે, એવી મહત્વપુરુષોની આજ્ઞાનો કાઈ વિચાર રાખ્યો નહીં.
એવો પ્રમાદ આત્માને ભય કર કેમ ન થાય ?

મુમુક્ષુ ઉમેદ આદિને યૌ

[૮૫૬]

૯૪૨

મોરળી, શ્રાવણ વદ ૫, પુષ, ૧૮૫૧

ૐ

કદાપિ જો નિવૃત્તિમુખ્ય સ્થળની સ્થિતિના ઉદ્દયનો અ તગય પ્રાપ્ત થયો તો હે આર્થ ! વા
સવિનય એવી પરમ નિવૃત્તિ, તે તમે શ્રાવણ વદ ૧૧ થી ભાદ્રપદ સુદ પૂર્ણિમા પર્યંત એવી રીત
સેવજો કે સમાગમવાસી મુમુક્ષુઓને તમે વિશેષ ઉપકારક થાઓ અને તે સૌ નિવૃત્તિભૂત સર્વનિયમે
સેવતા સત્શાસ્ત્ર અધ્યયનાદિમા એકાગ્ર થાય, યથાશક્તિ વ્રત, નિયમ, શુભના ગ્રહણ કરતા થાય.

શરીરપ્રકૃતિમા સગળ અશાતાના ઉદ્દયથી જો નિવૃત્તિમુખ્ય સ્થળનો અ તરાય જણાયે તો મને
'યોગશાસ્ત્ર'નું પુસ્તક તમારા અધ્યયન મનનાદિ અર્થે ઘણું કરી મોકલવાનું થશે, જેના આ પ્રા
બીજા મુમુક્ષુભાઈઓને પણ શ્રવણ કરાવતા પરમ લાભનો સ ભવ છે

હે આર્થ ! અદ્વૈતપ્રાપ્તિ દુષ્કમળમા પ્રમાદ કર્તવ્ય નથી, તથાપિ આરાધક છુપેનો તક
સુદૃઢ ઉપયોગ વર્તે છે

આત્મભલાધીનતાથી પત્ર લખાયું છે

ૐ શાંતિ

[૮૬૧]

૯૪૩

મોરળી, શ્રાવણ વદ ૭, શુક્ર, ૧૮૫૧

ૐ

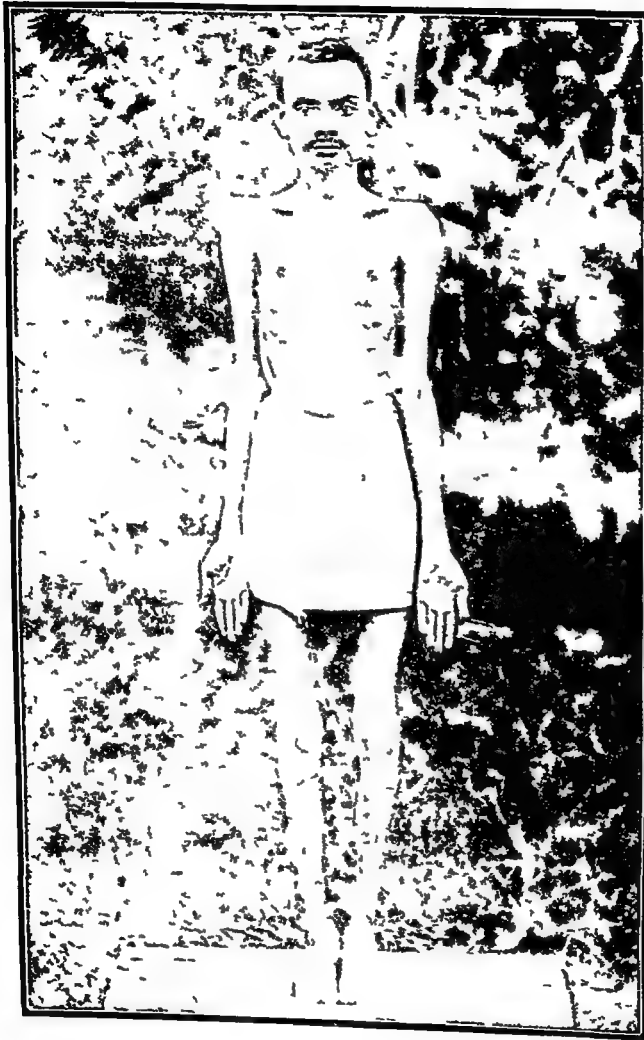
જિનાંયે નમઃ

પરમનિવૃત્તિ નિરતર એવવી એ જ જ્ઞાનીની પ્રધાન આજ્ઞા છે, તથાગ્રય યોગમા અનુચ્છે
હોય તો નિવૃત્તિ સદા સેવવી, અથવા સ્વાત્મવૈર્ય ગોખ્યા સિવાય બને તેટલો નિવૃત્તિ દેવ
યોગ્ય અવસર પ્રાપ્ત કરી આત્માને અપ્રમત્ત કરવો એમ આજ્ઞા છે

અષ્ટમી, ચતુર્દશી આદિ પર્વતિથિએ એવા આશયથી મુનિચમિત વર્તનથી વર્તવા અ
કરી છે

કાવિકા આદિ જે સ્થળે તે સ્થિતિથી તમને અને સમાગમવાસી ભાઈઓ બાઈઓને સર્વ
સુદૃઢતા સ પ્રાપ્ત થાય, ત્યાં શ્રાવણ વદ ૧૧ થી ભાદ્રપદ પૂર્ણિમા પર્યંત સ્થિતિ કચી થે અને જે
અને બીજા સમાગમવાસીઓને જ્ઞાનીના માર્ગની પ્રતીતિમા નિ સ યયતા પ્રાપ્ત થાય, ઉનમ રૂપ
નિયમ, શીલ અને દેવશુરુધર્મની ભક્તિમાં વૈર્ય પરમ ઉદ્ધાસ પામી પ્રવર્તે એન મુનિ

૧૩ સમ્યગ્દર્શન	૧૪ મહાત્માઓની અસંગતા	૧૫ સર્વોત્કૃષ્ટ સિદ્ધિ
૧૬ અનેકાંતની પ્રમાણતા	૧૭ મન-પ્રાંતિ	૧૮ તપ
૧૯ જ્ઞાન	૨૦ ક્રિયા.	૨૧ આરભ પરિશુદ્ધી નિરૂપિ ઉપર જ્ઞાનીએ આપેલો ઘણો ભાર
૨૨ દાન	૨૩ નિયમિતપણું	૨૪ જિનાગમસ્તુતિ
૨૫ નવતત્ત્વનું સામાન્ય સંક્ષેપ સ્વરૂપ.	૨૬ સાર્વત્રિક શ્રેય	૨૭ સફળશુ
૨૮ દેશધર્મ વિષે વિચાર	૨૯ મોન	૩૦ શરીર
૩૧ પુનર્જન્મ.	૩૨ પચમહામત વિષે વિચાર	૩૩ દેશબોધ
૩૪ પ્રશસ્તયોગ	૩૫ સરળપણું	૩૬ નિરભિમાનપણું.
૩૭ પ્રશ્નચર્ચનું સર્વોત્કૃષ્ટપણું	૩૮ આજ્ઞા	૩૯ સમાધિમરણ
૪૦ વૈતાલીય અધ્યયન	૪૧ સંયોગનું અનિત્યપણું	૪૨ મહાત્માઓની અનતકર્મ
૪૩ માથે ન ભેધાંચી	૪૪ (ચાર) ઉદ્યાદિ ભગ	૪૫ જિનમતનિરાકરણ
૪૬ મહામોહનીય સ્થાનક	૪૭ તીર્થ કરપદ સંપ્રાપ્તિસ્થાનક	૪૮ માયા
૪૯ પરિષદજન્ય	૫૦ વીરત્વ	૫૧ સફળરુસ્તુતિ.
૫૨ પાત્ર પરમપદ વિષે વિશેષ વિચાર.	૫૩ અવિરતિ	૫૪ અધ્યાત્મ.
૫૫ મત્ર	૫૬ છ પદ નિશ્ચય	૫૭ મોક્ષમાર્ગની અવિરોધતા
૫૮ સનાતન ધર્મ	૫૯ સુક્ષ્મ તત્ત્વપ્રતીતિ	૬૦ સંનિતિ-શુભિ.
૬૧ કર્મના નિયમો	૬૨ મહત્પુરુષોની અનંત દયા	૬૩ નિર્જરાકર્મ.
૬૪ આકાંક્ષા સ્થાનકે કેમ વર્તવું?	૬૫ મુનિધર્મયોગ્યતા	૬૬ પ્રત્યક્ષ અને પરોક્ષ
૬૭ ઉન્નમત્તાતા	૬૮ એક અત્યુદ્ધૃત	૬૯ દર્શનસ્તુતિ
૭૦ વિભાવ	૭૧ રસાસ્વાદ	૭૨ અહિંસા અને સ્વશાંતિ
૭૩ અલ્પ શિથિલપણાથી મહાદોષના જન્મ	૭૪ પારમાર્થિક સત્ય	૭૫ આત્મભાવના
૭૬ જિનભાવના	૭૭ થી ૯૦ મહત્પુરુષ ચરિત્ર	૯૧ થી ૧૦૦ (કોઈ ભાગમાં વધારો)
૧૦૧-૧૦૬ હિતાથી પ્રશ્નો,	૧૦૭-૧૦૮ સંપ્રાપ્તિ અવસર	

શ્રીમદ્ રાજચંદ્ર

વર્ષ ૩૩ મુ

વિ. સ. ૧૯૫૬

૧૩ સમ્યક્દર્શન	૧૪ મહાત્માઓની અસંગતા	૧૫ સર્વોત્કૃષ્ટ મિત્ર
૧૬ અનિકાતની પ્રમાણતા	૧૭ મન-પ્રાતિ	૧૮ તપ
૧૯ જ્ઞાન	૨૦ ક્રિયા	૨૧ આરબ પદ્ધતિ
		ઉપર જાની પદ્ધતિ
		ઘણો ભાગ
૨૨ જ્ઞાન	૨૩ નિયમિતપણું	૨૪ જિનાગમસ્તુતિ
૨૫ નવતત્ત્વનું આમાન્ય સંલોપ સ્વરૂપ.	૨૬ સાર્વત્રિક શ્રેય	૨૭ મદ્યુષ્ણ
૨૮ દેશધર્મ વિષે વિચાર	૨૯ મૌન	૩૦ શરીર
૩૧ પુનર્જન્મ.	૩૨ પચમહાનત વિષે વિચાર	૩૩ દેગબોધ
૩૪ પ્રશસ્તયોગ	૩૫ સંગળપણું	૩૬ નિરનિમાનપણું
૩૭ પ્રજ્ઞાચર્યનું સર્વોત્કૃષ્ટપણું	૩૮ આજ્ઞા	૩૯ મમાધિમરા
૪૦ વૈતાલીય અધ્યયન	૪૧ સંયોગનું અનિત્યપણું	૪૨ મહાત્માઓની પદ્ધતિ
૪૩ માથે ન જોઈએ	૪૪ (ચાગ) ઉદ્યાદિ ભાગ	૪૫ જિનમતાનિગદ્ય
૪૬ મહામોહનીય સ્થાનક	૪૭ તીર્થ કરપદ સંપ્રસિદ્ધસ્થાનક	૪૮ આચાર
૪૯ પરિષદબજ	૫૦ વીરત્વ	૫૧ મદ્યુષ્ણસ્તુતિ
૫૨ પાત્ર પરમપદ વિષે વિશેષ વિચાર	૫૩ અવિરતિ	૫૪ અધ્યાત્મ
૫૫ મત્ર	૫૬ છ પદ નિશ્ચય	૫૭ મોક્ષમાર્ગની નિર્ણય
૫૮ સનાતન ધર્મ	૫૯ સૂક્ષ્મ તત્ત્વપ્રતીતિ	૬૦ સમિતિ-શક્તિ
૬૧ કર્મના નિયમો	૬૨ મહત્પુરુષોની અનંત દયા	૬૩ નિર્લગ્નક્રમ
૬૪ આકાશ સ્થાનક કેમ વર્તેલું?	૬૫ મુનિધર્મયોગ્યતા	૬૬ પ્રત્યાક્ષ જ્ઞાન પદ્ધતિ
૬૭ ઉન્નમનતા	૬૮ એક રાત્રિનું કૃત	૬૯ દર્શનસ્તુતિ
૭૦ વિદ્યા	૬૯ એક રાત્રિનું કૃત	૭૨ અધિકારીના નિયમ
૭૩ અલ્પ શિદ્ધિવર્ધન	૭૦ એક રાત્રિનું કૃત	૭૫ આત્મભાવના
મહાદેવના જન્મ		
૭૬ જિનભાવના	૭૭ થી ૮૦ મદ્યુષ્ણ અરિત્ર ૮૧ થી ૧૦૦ (દોષ) ભાવના નિર્ણય	
૮૧ થી ૮૬ વિનાશી પ્રશ્નો	૧૦૭-૧૦૮ ગમાસિ અવસર	

[૮૨૯-૧]

૮૯૭ મોહમયી ક્ષેત્ર, કારતક સુદ ૫, (જ્ઞાનપંચમી) ૧૯૫૬

ૐ

પરમ શાત શ્રુતનું મનન નિત્ય નિયમપૂર્વક કર્તવ્ય છે

શાંતિ

[૮૩૦]

૮૯૮

મુંગઈ, કારતક સુદ ૫, પુષ ૧૯૫૬

ૐ

આ પ્રવૃત્તિવ્યવહાર એવો છે કે જેમાં વૃત્તિનું યથાશાતપણું રાખવું એ અસંભવિત જેવું છે. કેઈ વિરલા જ્ઞાની એમાં શાત સ્વરૂપનૈષ્ઠિક રહી શકતા હોય એટલું બહું દુર્ઘટતાથી બને એવું છે. તેમાં અદ્ય અથવા સામાન્ય મુમુક્ષુવૃત્તિના જીવો શાત રહી શકે, સ્વરૂપનૈષ્ઠિક રહી શકે એમ યથારૂપ નહીં પણ અમુક અશે થવાને અર્થે જે કલ્યાણરૂપ અવલબનની આવશ્યકતા છે, તે સમજવાં, પ્રતીત થવાં અને અમુક સ્વભાવથી આત્મામાં સ્થિત યવા કલણ છે જો તેવો કેઈ યોગ બને તો અને જીવ શુદ્ધ નૈષ્ઠિક થાય તો, શાંતિનો માર્ગ પ્રાપ્ત થાય એમ નિશ્ચય છે. પ્રમત્ત સ્વભાવનો જય કરવાને અર્થે પ્રયત્ન કરવું યોગ્ય છે.

આ સ સારણભૂમિકામાં દુષ્ક્રમકાળરૂપ ગ્રીષ્મના ઉદયનો યોગ ન વેદે એવી સ્થિતિનો વિરલ જીવો અજ્ઞાસ કરે છે.

૮૯૯

મોહમયી, કાર્તિક સુદ ૫, પુષ, ૧૯૫૬

ૐ

સર્વ સાવધ આરભની નિવૃત્તિપૂર્વક જે ઘડી અર્ધ પ્રહર પર્યંત ‘સ્વામીકાર્તિકયાનુપ્રેક્ષા’ આદિ અથની પ્રત કરવાનો નિત્યનિયમ યોગ્ય છે (આર માસ પર્યંત)

[૮૩૧]

૯૦૦

મુંગઈ, કારતક સુદ ૫, ૧૯૫૬

ૐ

અવિરોધ અને એકતા રહે તેમ કર્તવ્ય છે, અને એ સર્વના ઉપકારનો માર્ગ સંભવે છે. ભિન્નતા માની લઈ પ્રવૃત્તિ કરવાથી જીવ બિલટો ચાલે છે અભિન્નતા છે, એકતા છે એમાં સહજ સમજવાફેરથી ભિન્નતા માનો છો. એમ તે જીવોને શિખામણ પ્રાપ્ત થાય તો સન્મુખવૃત્તિ થવા યોગ્ય છે.

જ્યાં સુધી અન્યોન્ય એકતા વ્યવહાર રહે ત્યાં સુધી સર્વથા કર્તવ્ય છે

ૐ

[૮૩૩-૧]

૯૦૧

મુંગઈ, કારતક સુદ ૧૫, ૧૯૫૬

ૐ

‘શુરુ ગણધર શુભર અધિક, પ્રચુર પર પર ઔર,
મતતપધર, તનુ નગનધર, વહો વૃષસિરમોર’

જગત વિષયના વિશ્લેષમાં સ્વરૂપવિજ્ઞાતિ વડે વિજ્ઞાતિ પામવું નથી. અર્નત અવ્યાખ્યાધ સુખનો એકે અનન્ય ઉપાય સ્વરૂપસ્થ થવું તે જ છે એ જ હિતકારી ઉપાય જ્ઞાનીએ હીકો છે.

ભગવાન જિને દ્વાદશાગી એ જ અર્થે નિરૂપણ કરી છે, અને એ જ ઉત્કૃષ્ટતાથી તે શોભે છે, જયવત છે

છે, જે પૂર્ણ યોગાભ્યાસ વિના જ્ઞાનગોચર થવા યોગ્ય નથી માટે તેમ તમારા અપૂર્ણ જ્ઞાનને આધારે વીતરાગનાં વાક્યોનો વિરોધ કરતા નહીં, પણ યોગનો અભ્યાસ કરી પૂર્ણતાએ તે સ્વરૂપના જ્ઞાતા થવાનું રાખજો

[૮૩૮]

૯૦૫ મોહમયીક્ષેત્ર, પોષ વદ ૧૨, રવિ, ૧૯૫૬

મહાત્મા મુનિવરોના ચરણની, સંગની ઉપાસના અને સત્યાશ્રમ અધ્યયન મુમુક્ષુઓને આત્મ-બળની વર્ધમાનતાના સદુપાય છે.

જેમ જેમ ઇન્દ્રિયનિગ્રહ, જેમ જેમ નિવૃત્તિયોગ તેમ તેમ તે સત્સમાગમ અને સત્યાશ્રમ અધિક અધિક ઉપકારી થાય છે

ૐ શાંતિ. શાંતિ. શાંતિ.

૯૦૬

મુંગઈ, માહ વદ ૧૦, શનિ, ૧૯૫૬

આજ રોજ તમારો કાગળ મળ્યો. બહેન ઇન્દ્રાના વરના અકાળ મૃત્યુના ખેદકારક સમાચાર જાણી બહુ દિલગીરી થાય છે સ સારના આવા અનિત્યપણાને લઈને જ જ્ઞાનીઓએ વૈરાગ્ય બોધ્યો છે

બનાવ અત્ય તદુ બકારક છે પરંતુ નિરુપાયે ધીરજ પકડવી બેઠીએ, તો તમે મારા વતી બહેન ઇન્દ્રાને અને ધરના માણસોને દિવાસો અને ધીરજ અપાવશો અને બહેનનું મન જેમ શાંત થાય તેમ તેની સ ભાળ લેશો

૯૦૭

મોહમયી, માહ વદ ૧૧, ૧૯૫૬

ૐ

શુદ્ધ શુર્જર ભાષામાં 'સમયસાર'ની પ્રત કરી શકાય તો તેમ કરતાં વધારે ઉપકાર થવા યોગ્ય છે. જો તેમ ન બની શકે તો વર્તમાન પ્રત પ્રમાણે બીજી પ્રત લખવામા અપ્રતિબંધ છે

૯૦૮

મુંગઈ, માહ વદ ૧૪, મંગળ, ૧૯૫૬

જણાવતા અતિશય ખેદ થાય છે કે સુસ્ત ભાઈ શ્રી કલ્યાણજીભાઈ (કેશવજી)એ આજે બપોરે, ૫ દરેક દિવસની મરહમી કસરમા તે નામવર્તી દેહપર્યાય છોડ્યો છે

૯૦૯

ધર્મપુર, ચૈત્ર સુદ ૮, શનિ, ૧૯૫૬

ૐ

જો 'સ્વામી કાર્તિકેયાનુપ્રેક્ષા' અને 'સમયસાર'ની પ્રતો લખાઈ રહી હોય તો અત્રે મૂળ પ્રતો સાથે મોકલાવશો અથવા મૂળ પ્રતો મુંગઈ મોકલાવશો અને ઉતારેલી પ્રતો અત્રે મોકલાવશો પ્રતો ઉતારતાં હજુ અધૂરી હોય તો ક્યારે પૂર્ણ થવાનો સ ભવ છે તે જણાવશો

શાંતિ.

૯૧૦

ધર્મપુર, ચૈત્ર સુદ ૧૧, મંગળ, ૧૯૫૬

ૐ

શ્રી 'સમયસાર' અને 'કાર્તિકેયાનુપ્રેક્ષા' મોકલવા વિષેનું પત્ર મળ્યું હશે આ પત્ર સ પ્રાપ્ત થતા અત્ર આવવાની વૃત્તિ અને અનુકૂળતા હોય તો આજ્ઞાનો અતિક્રમ નથી. તમારી સાથે એક મુસુલુ ભાઈનું આવવાનું થતા પણ આજ્ઞાનો અતિક્રમ નહીં થાય જો 'ગોમટસારાદિ' કોઈ અથ સ પ્રાપ્ત હોય તો તે અને 'કર્મ અથ', 'પદ્મનદી ય ચર્વિશતિ', 'સમયસાર' તથા શ્રી 'કાર્તિકેયાનુપ્રેક્ષાદિ' ગ્રન્થો અનુકૂળતાનુસાર સાથે રાખશો.

જ્યાં પરમાર્થના જિજ્ઞાસુ પુરુષોત્તમ મહા હોય ત્યાં શાસ્ત્રપ્રમાણ આદિ ચર્ચવા તો ઘણું કરી તેમાથી શ્રેય થતું નથી. આ માત્ર નાનો પરિષદ છે યોગ્ય ઉપાયર્થ ઉદ્દગવાળુ ચિત્ત ન રાખવું

૯૪૯ તિથ્યલ-વલસાડ, પોષ વદ ૧૦,

ૐ

ભાઈ મનસુખનાં પત્ની સ્વર્ગવાસ થવાના ખબર બહુ આપે દિલાસા-ભરિત તે મળ્યો

સારવારનો પ્રસંગ લાખતા આપે જે વચનો લખ્યા છે તે યથાર્થ છે શુદ્ધ અતઃકર થવાથી નીકળેલા વાક્ય છે

લોકસ જ્ઞા જેની જિજ્ઞાસીને ધ્રુવકાંટો છે તે જિજ્ઞાસી ગમે તેવી શ્રીમતતા, સત્તા કે વારાહિ યોગવાળી હોય તોપણ તે હું ખનો જ હોતું છે આત્મશાંતિ જે જિજ્ઞાસીને ધ્રુવ જિજ્ઞાસી ગમે તો એકાકી અને નિર્ધન, નિર્વચ્ચ હોય તો પણ પરમ સમાધિનું મ્થાન છે

[૮૭૦]

૯૫૦ વદવાણુ કેમ્પ, કાગણુ સુદ ૬, શ

ૐ

કૃપાળુ મુનિવરોને નમસ્કાર સવિનય હો

પત્ર સ પ્રાપ્ત થયું

જે અધિકારી સ સારથી વિરામ પાંખી મુનિશ્રીનાં ચરણકમળ યોગે વિચરવા ધ્રુવ છે, કારીને દીક્ષા આપવામા મુનિશ્રીને ખીજી પ્રતિબંધનો કંઈ હોતું નથી તે અધિકારીએ વડીલો સંપ્રદાન કરી આજ્ઞા મેળવવી યોગ્ય છે, જેથી મુનિશ્રીના ચરણકમળમા દીક્ષિત થવામા ખીજી ન રહે

આ અથવા ખીજી કોઈ અધિકારીને સ સારથી ઉપરામવૃત્તિ થઈ હોય અને તે આત્મધ છે એવું જણાતું હોય તો તેને દીક્ષા આપવામા મુનિવરો અધિકારી છે માત્ર ત્યાગનાર મંદ્રેનારના શ્રેયનો માર્ગ વૃદ્ધિમાન રહે એવી દૃષ્ટિથી તે પ્રવૃત્તિ ભ્રેષ્ઠ છે

શરીરપ્રકૃતિ ઉદયાનુસાર છે ઘણું કરી આજે રાજકોટ પ્રત્યે ગમન થશે પ્રવચનનુ લખાય છે તે-અવસરે મુનિવરોને પ્રાપ્ત થવા યોગ્ય છે રાજકોટ-ચોડાક દિવસ મિથિતો વદ ૬

૬૧

[૮૭૧]

૯૫૧

રાજકોટ, કાગણુ વદ ૩, શુક્ર

ઘણી ત્વરાથી પ્રવાસ પૂરો કરવાનો હતો ત્યાં વચ્ચે મહારાતું ગળુ સ પ્રાપ્ત થયું માથે ઘણો બોલો રહ્યો હતો તે આત્મવીર્ય કરી જેમ અદ્યકાળે વેદી લેવાય તેમ પ્રવચન પછે નિકાચિત ઉદયમાન થાક અહણુ કર્યો

જે સ્વરૂપ છે તે અન્યથા થતું નથી એ જ અદ્યભુત આશ્ચર્ય છે અન્યાયાધ મિથિત છે પ્રકૃતિ ઉદયાનુસાર કંઈક અશાતા મુખ્યત્વે વેદી જ્ઞાના પ્રત્યે

[૮૭૨]

૯૫૨

રાજકોટ, કા ૧૩, શુક્ર

ૐ શરીર સંજ્ઞામા ખીજી વાર આજે અપ્રાકૃત કમ શરૂ થયો.

જ્ઞાનીઓનો સનાતન સન્માર્ગ જયવત વતો

ઉપયોગ લક્ષણે સનાતનસ્ફુરિત એવા આત્માને દેહથી, તૈજસ અને કાર્મણ શરીરથી પણ ભિન્ન અવલોકવાની દૃષ્ટિ સાધ્ય કરી, તે ચૈતન્યાત્મકસ્વભાવ આત્મા નિરંતર વેદક સ્વભાવવાળો હોવાથી અમ ધ દશાને સ પ્રાપ્ત ન થાય ત્યાં સુધી શાતા અશાતારૂપ અનુભવ વેદા વિના રહેવાનો નથી એમ નિશ્ચય કરી, જે શુભાશુભ પરિણામધારાની પરિણતિ વડે તે શાતા અશાતાનો સમ ધ કરે છે તે ધારા પ્રત્યે ઉદાસીન થઈ, દેહાદિથી ભિન્ન અને સ્વરૂપમર્યાદામાં રહેલા તે આત્મામાં જે ચલ સ્વભાવરૂપ પરિણામ-ધારા છે તેનો આત્યતિક વિયોગ કરવાનો સન્માર્ગ ગ્રહણ કરી, પરમ શુદ્ધ ચૈતન્યસ્વભાવરૂપ પ્રકાશમય તે આત્મા કર્મયોગથી સકલ ક પરિણામ દર્શાવે છે તેથી ઉપરામ થઈ, જેમ ઉપશમિત થવાય, તે ઉપયોગમાં અને તે સ્વરૂપમાં સ્થિર થવાય, અચલ થવાય, તેજ લક્ષ, તેજ ભાવના, તેજ ચિતવના અને તેજ સહજ પરિણામરૂપ સ્વભાવ કરવા યોગ્ય છે મહાત્માઓની વાર વાર એજ શિક્ષા છે

તે સન્માર્ગને ગવેષતા, પ્રતીત કરવા ઇચ્છતા, તેને સ પ્રાપ્ત કરવા ઇચ્છતા એવા આત્માથી જનને પરમવીતરાગસ્વરૂપ દેવ, સ્વરૂપનૈષ્ઠિક નિસ્પૃહ નિર્ગથરૂપ શુર, પરમદયામૂળ ધર્મવ્યવહાર અને પરમશાંત રસ રહસ્યવાક્યમય સત્યાજ્ઞ, સન્માર્ગની સ પૂર્ણતા થતા સુધી પરમભક્તિ વડે ઉપાસવા યોગ્ય છે, જે આત્માના કલ્યાણના પરમકારણો છે

અત્ર એક સ્મરણ સ પ્રાપ્ત થયેલી ગાથા લખી અહીં આ પત્ર સ ક્ષેપીએ છીએ

મીલણ નરચર્મૃદ, તિરિયર્મૃદ કુદેવમણુવર્મૃદ,
પત્તોલિ તિલ્લ દુલ્લ, માલહિ જિણમાલણા લીલ.

ભય કર નરકગતિમાં, તિર્થ યગતિમાં અને માઠી દેવ તથા મનુષ્યગતિમાં હે જીવ ! તુ તીવ્ર દુઃખને પામ્યો, માટે હવે તો જિનભાવના (જિન ભગવાન જે પરમશાંત રસે પરિણમી સ્વરૂપસ્થ થયા તે પરમશાંતસ્વરૂપ ચિતવના) ભાવ-ચિતવ (કે જેથી તેવા અનંત દુઃખોનો આત્યતિક વિયોગ થઈ પરમ અવ્યાબાધ સુખસંપત્તિ સ પ્રાપ્ત થાય)

ૐ શાંતિ શાંતિ શાંતિ

[૮૪૦-૨]

૯૧૪

ધર્મપુર, ચૈત્ર વદ ૫, શુક્ર, ૧૯૫૬

જનવૃત્તિ જ્યાં સ કુચિત ન સ ભવતી હોય અને નિવૃત્તિને યોગ્ય વિશેષ કારણો જ્યાં હોય તેવા ક્ષેત્રે મહત્ પુરુષોએ વિહાર, આતુર્માંસરૂપ સ્થિતિ કર્તવ્ય છે

શાંતિ

[૮૪૦-૩]

૯૧૫

ધર્મપુર, ચૈત્ર વદ ૬, શુક્ર, ૧૯૫૬

ૐ નમઃ

સુસુક્ષ્મો,

તમે લખેલો કાગળ મુખર્ધ મળ્યો હતો. અત્ર વીશ દિવસ થયા સ્થિતિ છે. કાગળમાં તમે જે પ્રશ્નોનું સમાધાન બાણવાની જિજ્ઞાસા દર્શાવી હતી તે જે પ્રશ્નોનું સમાધાન અત્રે સ ક્ષેપમાં લખ્યું છે

૧ ઉપશમશ્રેણિમાં મુખ્યપણે ‘ઉપશમસમ્યક્ત્વ’ સ ભાવે છે

૨ ચાર ઘનઘાતિ કર્મોના ક્ષય થતા અતરાય કર્મની પ્રકૃતિનો પણ ક્ષય થાય છે, અને તેથી દાનાતરાય, લાભાતરાય, વીર્યાતરાય, ભોગાતરાય અને ઉપભોગાતરાય એ પાંચ પ્રકારનો અતરાય ક્ષય થઈ અનંતદાનલબ્ધિ, અનંતલોભલબ્ધિ, અનંતવીર્યલબ્ધિ અને અનંત ભોગઉપભોગલબ્ધિ સ પ્રાપ્ત થાય છે જેથી તે અતરાયકર્મ ક્ષય થયું છે એવા પરમપુરુષ અનંત દાનાદિ આપવાને સ પૂર્ણ સમર્થ છે, તથાપિ પુદ્ગલ દ્રવ્યરૂપે એ દાનાદિ લબ્ધિની પરમપુરુષ પ્રવૃત્તિ કરતાં નથી મુખ્યપણે તેમજ લબ્ધિની સપ્રાપ્તિ પણ આત્માની સ્વરૂપભૂત છે, કેમકે ક્ષાયિકલાવે તે સપ્રાપ્તિ છે, ઉદયિકલાવે નથી, તેથી આત્મસ્વભાવ સ્વરૂપભૂત છે, અને જે અનંત સામર્થ્ય આત્મામાં અનાદિથી શક્તિ

૯૫૫ મોરબી, ચૈત્ર સુદ ૧૧૧, સોમ, ૧૯૪૬

ૐ

જોકે ઘણા જ ધીમો સુધારો થતો હોય એમ જણાય છે, તો પણ હાલ પ્રકૃતિ ઠીક છે
કેઈ રોગ હોય એમ જણાતું નથી બધા ડોક્ટરોનો પણ એ જ અભિપ્રાય છે નિર્ધાર
ઘણી છે તે ઘટે તેવા ઉપાય કે કારણોની અનુકૂળતાની જરૂર છે હાલ તેવી કઈપણ સંભાવના
જણાય છે

આવતી કાલ કે પરમ દિવસથી અત્રે એક અઠવાડિયા માટે ધારશીલાઈ રહેવાના છે એટલે કે
તો સહેજે આપનું આગમન ન થાય તો પણ અનુકૂળતા છે મનસુખ પ્રમ ગોપાત્ત ગભરાઈ નય છે
બીજાને ગભરાવી દે છે તેવી ક્યારેક પ્રકૃતિ પણ હોય છે અગત્ય જેવું હશે તો હું આપને જોડાઈ
હાલ આપે આવવાનું મુલતવણ નીચે મને કામ કર્યું જવું એ જ વિનંતી

શાંતિ

[૮૪૪]

૯૧૮

વવાણિયા, વૈશાખ, ૧૯૫૬

તમે કેટલાંક પ્રશ્નો લખ્યા તે પ્રશ્નોનું સમાધાન સમાગમમા સમજવું વિશેષ ઉપકારરૂપ બાજુ છું. તો પણ કિચિત્ સમાધાન અર્થે યથામતિ સંક્ષેપમા તેના ઉત્તર અત્ર લખુ છું

સત્પુરુષની યથાર્થ જ્ઞાનદશા, સમ્યક્ત્વદશા, ઉપશમદશા તે તો જે યથાર્થ સુમુક્ત જીવ સત્પુરુષના સમાગમમાં આવે તે બાજુ કેમકે પ્રત્યક્ષ તે ત્રણે દશાનો લાભ શ્રી સત્પુરુષના ઉપદેશથી કેટલાક અશો થાય છે જેમના ઉપદેશે તેવી દશાના અશો પ્રગટે તેમની પોતાની દશામા તે ગુણ કેવા ઉત્કૃષ્ટ રહ્યા હોવા બોધ્યે તે વિચારવું સુગમ છે, અને એકાંત ન્યાત્મક જેમનો ઉપદેશ હોય તેથી તેવી એક પણ દશા પ્રાપ્ત થવી સંભવતી નથી તે પણ પ્રત્યક્ષ સમબંધે સત્પુરુષની વાણી સર્વ ન્યાત્મક વર્તે છે

બીજા પ્રશ્નોના ઉત્તર —

પ્ર૦—જિનઆજ્ઞાઆરાધક સ્વાધ્યાય ધ્યાનથી મોક્ષ છે કે શી રીતે ?

ઉ૦—તથારૂપ પ્રત્યક્ષ સદ્ગુરુને યોગે અથવા કોઈ પૂર્વના દંડ આરાધનથી જિનાજ્ઞા યથાર્થ સમબંધ, યથાર્થ પ્રતીત થાય, અને યથાર્થ આરાધાય તો મોક્ષ થાય એમાં સંદેહ નથી

પ્ર૦—જ્ઞાનપ્રજ્ઞાએ સર્વ વસ્તુ બાજુલી પ્રત્યાખ્યાનપ્રજ્ઞાએ પચ્ચખે તે પડિન કહ્યા છે

ઉ૦—તે યથાર્થ છે જે જ્ઞાને કરીને પરભાવ પ્રત્યેનો મોહ ઉપશમ અથવા ક્ષય થયો, તે જ્ઞાન ‘અજ્ઞાન’ કહેવા યોગ્ય છે અર્થાત્ જ્ઞાનનું લક્ષણ પરભાવ પ્રત્યે ઉદાસીન થવું તે છે

પ્ર૦—એકાંત જ્ઞાન માને તેને મિથ્યાત્વી કહ્યા છે ઉ૦—તે યથાર્થ છે

પ્ર૦—એકાંત ક્રિયા માને તેને મિથ્યાત્વી કહ્યા છે ઉ૦—તે યથાર્થ છે

પ્ર૦—ચાર કારણ મોક્ષ જવાને કહ્યા છે તે ચારમાથી એકે કારણ તોડીને મોક્ષે બંધ કે ચાર કારણ સંયુક્તથી ?

ઉ૦—જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર અને તપ એ ચાર કારણ મોક્ષનાં કહ્યા છે, તે એક બીજાં અવિરોધપણે પ્રાપ્ત થયે મોક્ષ થાય

પ્ર૦—સમકિત અધ્યાત્મની શૈલી શી રીતે છે ?

ઉ૦—યથાર્થ સમબંધે પરભાવથી આત્મતિક નિવૃત્તિ કરવી તે અધ્યાત્મ માર્ગ છે જેટલી નિવૃત્તિ થાય તેટલા તેટલા સમ્યક્ અશ છે

પ્ર૦—‘પુણ્નલસે રાતો રહે’ છે,—ઈ૦ ઉ૦—પુણ્નલમા રક્તમાનપણું તે મિથ્યાત્વભાવ છે

પ્ર૦—‘અ તરાત્મા પરમાત્માને ધ્યાવે’—ઈ૦

ઉ૦—અંતરાત્મપણે પરમાત્મસ્વરૂપ ધ્યાવે તો પરમાત્મા થાય

પ્ર૦—અને હાલ ધ્યાન શું વર્તે છે ? ઈ૦

ઉ૦—સદ્ગુરુનાં વચનને વાર વાર વિચારી, અનુપ્રેક્ષીને પરભાવથી આત્માને અસંગ કરવો તે

પ્ર૦—મિથ્યાત્વ (?) અધ્યાત્મની પ્રરૂપણા વગેરે તમે લખીને પૂછ્યું કે તે યથાર્થ કહે છે કે કેમ ? અર્થાત્ સમકિતી નામ ધરાવી વિષયાદિની આકાંક્ષાને, પુણ્નલભાવને સેવવામા કંઈ બાધ સમજતા નથી અને અમને બંધ નથી એમ કહે છે તે યથાર્થ કહે છે કે કેમ ?

ઉ૦—જ્ઞાનીના માર્ગની દૃષ્ટિએ જોતા તે માત્ર મિથ્યાત્વ જ કંથે છે પુણ્નલભાવે ભોગવે અને આત્માને કર્મ લાગતા નથી એમ કહે તે જ્ઞાનીની દૃષ્ટિનું વચન નથી, વાચાજ્ઞાનીનું વચન છે

પ્ર૦—જેન પુણ્નલભાવ એછો થયે આત્મધ્યાન પરિણમશે એમ કહે છે તે કેમ ?

ઉ૦—તે યથાર્થ કહે છે

પ્રયોગના બહાને પશુવધ કરનારા રોગ-હુ.ખ ટાળે ત્યારની વાત ત્યારે, પણ અમરે બિચારાં નિરપરાધી પ્રાણીઓને રિણાવી મારી અજ્ઞાનવશતાએ કર્મ ઉપાજે છે ! પશુઓ વિવેક વિચાર વિના પુષ્ટિ આપવારૂપે કૃત્રી મારે છે ।

[૮૦૧]

૩

મોરબી, ચૈત્ર વદ ૭, ૧૯૧૧

વિશેષ અર્થ શકે તો સાડુ જ્ઞાનીઓને પણ સદાચરણ પ્રિય છે વિકલ્પ કર્તવ્ય નથી.
'જાતિસ્મૃતિ' અર્થ શકે છે પૂર્વ ભવ જાણી શકાય છે.

અવધિજ્ઞાન છે

તિથિ પાળવી

રાત્રે ન જમવું, ન ચાલે તો ઉકાળેલું દૂધ વાપરવું

તેવું તેવાને મળે, તેવું તેવાને ગમે

'ચાહે ચક્રોર તે અદને, મધુકર માલતી લોગી રે,

તેમ ભવિ સહજશુભે હોવે, ઉત્તમ નિમિત્ત સ જોગી રે'

'ચરમાવર્ત વળી ચરણકરણ તથા રે, ભવપરિણુતિ પરિપાક,

દોષ ટળે ને દૃષ્ટિ જૂલે અતિ લલી રે, પ્રાપ્તિ પ્રવચન વાક'

અવ્યવહાર રાશિમાંથી વ્યવહાર રાશિમાં સૂક્ષ્મ નિગોહમાંથી આગળ કુટાતો પિટાતો કર્મ
અકામ નિર્જરા કરતો, હુ ખ લોગવી તે અકામ નિર્જરાના યોગે જીવ પ ચેન્દ્રિય મનુષ્યપણ મારે
અને તેથી પ્રાપ્તે તે મનુષ્યપણમાં મુખ્યત્વે કંઠકપટ, માયા, મૂર્છા, મમત્વ, કલહ, વચના, કાર
પરિણુતિ આદિ રહેલ છે

સકામ નિર્જરાપૂર્વક મળેલ મનુષ્યદેહ વિશેષ સકામનિર્જરા કરાવી, આત્મતત્ત્વને પ્રમાણે

[૮૦૨]

૪

મોરબી, ચૈત્ર વદ ૮, ૧૯૧૧

'પદ્મશર્ન સમુચ્ચય' અવલોકવા યોગ્ય છે

'તત્ત્વાર્થસ્મૃત' વાંચવા યોગ્ય અને કરી કરી વિચારવા યોગ્ય છે

'યોગદૃષ્ટિ સમુચ્ચય' અથ શ્રી હરિભદ્રાચાર્યે સંસ્કૃતમાં રચ્યો છે શ્રી યશોવિજયભટ્ટે

તીમાં એની ઢાળબદ્ધ સત્જાગ્ય રચી છે તે ક કાંત્રે કરી વિચારવા યોગ્ય છે એ દૃષ્ટિઓ
માપક (થર્મોમિટર) થત્ર છે

શાસ્ત્રને જાળ સમજનારા ભૂલ કરે છે શાસ્ત્ર એટલે શાસ્ત્રાપુરુષના વચનો એ વચન
દૃષ્ટિ સમ્યક્ જોઈએ

સદુપદેશની બહુ જરૂર છે સદુપદેશની બહુ જરૂર છે

પાયસો હજાર સ્લોક મુખપાઠે કરવાથી પંડિત બની જવાતું નથી છતાં ચાડુ
રોગ કરનારા એવા પંડિતોનો તોટો નથી

ઋતુને સન્નિપાત થયો છે

એક પાઠની ચાર બીડી આવે હજાર રૂપિયા રોજ કમાતા ગેરીન્ટને બીડીનું લગન દેવે
તેની તલપ થતા, બીડી ના હોય તો એક ચતુર્થાંશ પાઠની કિંમતની નજીવી વસ્તુ મારે વડો
હજાર રૂપિયા રોજ કમાનાર, અનંત શક્તિવત આત્મા છે જેનો એવો બેન્ચિંગ મર્ચાંડી

૧ બયોગના ચાર વાગે પૂર્વ દિગામાં આગ્રશમાં ત્યાન વાદ્યુ જોના, એને કુર્મ મોરબી
જાણી ઉપગના રાખે ઉચ્ચાર્યાં હતા

આ વર્ષ ૧૯૫૫નું ચોમાસુ કોડુ મધુ અને ૧૯૫૬નો જયંત્ર દુકાળ પડ્યો.

નહિયાદ અને વસો ક્ષેત્રે આતુર્માસ ત્રણ ત્રણ મુનિઓની સ્થિતિરૂપે હોય તો પણ શ્રેયસ્કર જ છે.
ૐ પરમ શાંતિ:

૯૨૩

વવાણિયા, વૈશાખ વદ ૯, બુધ, ૧૯૫૬

ૐ

આજે પત્ર સ પ્રાપ્ત થયું
સાથેના પત્રનો ઉત્તર-પત્રાનુસાર ક્ષેત્રે આજે ગયો છે શરીર પ્રકૃતિ ઉદયાનુસાર-સહજ આરો-
ગ્યતા પર શાંતિ.

[૮૪૭]

૯૨૪

વવાણિયા, વૈશાખ વદ ૧૩, શનિ, ૧૯૫૬

ૐ

આર્થ મુનિવરોના અરણ્યકમળમાં યથાવિધિ નમસ્કાર પ્રાપ્ત થાય વૈશાખ વદિ ૭ સોમવારનું
લખેલું પત્ર સ પ્રાપ્ત થયું

નહિયાદ, નરોડા અને વસો તથા તે સિવાય બીજી કોઈ ક્ષેત્ર જે નિવૃત્તિને અનુકૂળ તથા આહાર-
રાશિ સ બ ધી સ કેવળ વિશેષવાળું ન હોય તેવા ક્ષેત્રમાં ત્રણ ત્રણ મુનિઓએ આતુર્માસ કરતા શ્રેય જ છે

આ વર્ષ જ્યાં તે વેષધારીઓની સ્થિતિ હોય તે ક્ષેત્રે આતુર્માસ કરવું યોગ્ય નથી નરોડામાં
આરજીઓનું આતુર્માસ તે લોકો તરફનું હોય તે છતાં તમને આતુર્માસ કરવું ત્યાં અનુકૂળ દેખાતું હોય
તો પણ અડચણ નથી, પરંતુ વેષધારીની સમીપના ક્ષેત્રમાં પણ હાલ બનતા સુધી આતુર્માસ ન થાય
તો સારું

એવું કોઈ યોગ્ય ક્ષેત્ર દેખાતું હોય કે જ્યાં છયે મુનિઓ આતુર્માસ રહેતા આહારાદિનો સ કેવળ
વિશેષ ન હોઈ શકે તો તે ક્ષેત્રે આતુર્માસ છયે મુનિઓએ કરવામાં અડચણ નથી, પણ જ્યાં સુધી બને
ત્યાં સુધી ત્રણ ત્રણ મુનિઓએ આતુર્માસ કરવું યોગ્ય છે

જ્યાં ઘણા વિરોધી ગૃહવાસી જન કે તે લોકોના રાગદ્વેષવાળા હોય ત્યાં અથવા જ્યાં આહારા-
દિનો જનસમૂહનો સ કેવળભાવ રહેતો હોય ત્યાં આતુર્માસ યોગ્ય નથી ખાકી સર્વ ક્ષેત્રે શ્રેયકારી જ છે

આત્માર્થીને વિક્ષેપનો હેતુ શું હોય ? તેને બધું સમાન જ છે આત્મતાએ વિચરતા એવા આર્થ
પુરુષોને ધન્ય છે !

ૐ શાંતિ

[૮૪૮-૧]

૯૨૫

વવાણિયા, વૈશાખ વદ ૦), સોમ, ૧૯૫૬

ૐ

આર્થ મુનિવરોને અર્થે અવિક્ષેપપણું સ લખિત છે વિનયલક્ષિત એ મુમુક્ષુઓનો ધર્મ છે

અનાદિથી અપણ એવું મન સ્થિર કરવું પ્રથમ અત્ય તપણે સામું થાય એમાં કોઈ આશ્ચર્ય નથી
કંઠે કરીને તે મનને મહાત્માઓએ સ્થિર કર્યું છે, શમાન્ત્ય-ક્ષય કર્યું એ ખરેખર આશ્ચર્યકારક છે

[૮૪૮-૨]

૯૨૬

વવાણિયા, વૈશાખ વદ ૦), સોમ, ૧૯૫૬

ૐ

મુનિઓને અર્થે અવિક્ષેપપણું જ સ લખિત છે મુમુક્ષુઓએ વિનય કર્તવ્ય છે.

‘ સાયોપશમિક અસ ખ્ય, ક્ષાયિક એક અનન્ય ’

(અધ્યાત્મ ગીતા)

છે ? આત્મકલ્યાણની ઇચ્છા જ એાછી તે શૈલી તથા તે બોધને અનુસરવા પણ એ નમૂને છે એનો 'અજ્ઞાવબોધ' ભાગ ભિન્ન છે તે કોઈ કરશે

એ છપાતા વિલબ થયેલ તેથી ગ્રાહકોની આકૃષ્ટતા ટાળવા 'ભાવનાબોધ' ત્યાં ૧૬ ઉપહાર રૂપે ગ્રાહકોને આપ્યો હતો

હું કોણ છું ક્યાથી થયો ? શુ સ્વરૂપ છે મારું ખરું ?

કોના સખધે વળગણુ છે ? રાખું કે એ પરિહર ?

એ પર જીવ વિચાર કરે તો તેને નવે તત્ત્વનો, તત્ત્વજ્ઞાનનો સ્પર્શ બોધ મળી જાય એ એમા તત્ત્વજ્ઞાન સ્પર્શ સમાવેશ પામે છે શાંતિપૂર્વક, વિવેકથી વિચારવું ભોઈએ

ગાળા, લાળા લેખથી કઈ જ્ઞાનની, વિદ્વત્તાની તુલના ન થાય પણ સામાન્યપણે જીવે તુલનાની ગમ નથી

૧ પ્ર૦—કિરતચ દ્વભાઈ જિનાલય પૂજા કરવા જાય છે ?

૨ ઉ૦—ના સાહેબ, વખત નથી મળતો

વખત કેમ નથી મળતો ? વખત તો ધારે તો મળી શકે, પ્રમાદ નડે છે અને તો પૂમ ક.૫.૪

કાવ્ય, સાહિત્ય કે સંગીત આદિ કળા બે આત્માર્થે ન હોય તો કલિપત છે કલિપતે નિરર્થક, સાર્થક નહીં તે, જીવની કલ્પનામાત્ર ભક્તિપ્રયોજનરૂપ કે આત્માર્થે ન હોય તે કલિપત જ

[૮૦૬]

૮

મોરબી, ત્રિવં ૧૪ ૧૯૧૧

શ્રીમદ્ આનંદધનજી શ્રી અજિતનાથજીના સ્તવનમાં સ્તવે છે. —

‘તરતમ યોગે રે તરતમ વાસના રે, વાસિત બોધ આધાર — પથડો’

એનો અર્થ શું ? જેમ યોગનું, મન, વચન, કાયાનું તારતમ્ય અર્થાત્ અધિકપણું તેમજ પણ અધિકપણું, એવો ‘તરતમ યોગે રે તરતમ વાસના રે’નો અર્થ થાય છે, અર્થાત્ કોઈ એ યોગવાળો પુરુષ હોય તેનું મનોભાવ, વચનભાવ આદિ બળવાન હોય અને તે પાંચ પ્રવર્તવે દેવ પણ જેવો બળવાન મન, વચનાદિ યોગ છે, તેવી જ પાછી બળવાન વાસના મનાવા, સંસ્કાર, અર્થ, વૈભવ આદિની હોય તો તેવી વાસનાવાળાનો બોધ વાસિત બોધ થયો, કપાયકુલ થયો, વિપયાદિની લાલસાવાળો બોધ થયો, માનાર્થ થયો, આત્માર્થ બોધ ન થયો. શ્રી અજિત પ્રભુને સ્તવે છે કે હે પ્રભુ ! એવો વાસિત બોધ આધારરૂપ છે તે માટે નથી નેપ્રત્યેક તો કપાયગહિત, આત્માર્થસંપન્ન, માનાદિ વાસનારહિત એવો બોધ ભોઈએ છે એવા ૫૪૦૦ ને હું કરી ગહો છું મન વચનાદિ બળવાન યોગવાળા બુદ્ધ બુદ્ધ પુરુષો બોધ પ્રકરના આરંભ છે, પણ હે પ્રભુ ! વાસનાના કારણે તે બોધ વાસિત છે, માટે તો નિર્વાસિત બોધ નેપ્રત્યેક છે, વાસના ત્રિપય કપાયાદિ જેણે યત્ન છે એવા જિન વીતગગ અજિત દેવ ! નારે છે તે ને હું જોઈ, નિહાળી રહ્યા છું તે આધાર મારે ભોઈએ છે કારણ કે પ્રગટ મત્યથી ધર્મ પ્રકાશિત આનંદધનજીની ચોવીશી મુખપાઠે ક્રવા યોગ્ય છે તેના અર્થ વિવેચનપૂર્વક પ્રવચન નેમ કશો

[૮૦૭]

૮

મો-બી, ત્રિવં ૧૪ ૧૯૧૧

પ્ર૦—આપ જેવા સમર્થ પુરુષથી લોકોપકાર થાય એવી ઇચ્છા કરે એ અત્યંત સિદ્ધ છે

ઉ૦—લોકાનુગ્રહ મારો ને જરૂરનો કે આનંદિત ?

૧ શ્રીમદ્ પૂજ્ય ૨ શ્રી મનમુખમાર્ગનો અનુચર

કુંઠકુદાચાર્યકૃત 'સમયસાર' ગ્રંથ જુદો છે આ ગ્રંથકર્તા જુદા છે, અને ગ્રંથનો વિષય પણ જુદો છે ગ્રંથ ઉત્તમ છે

આર્ય ત્રિભુવને દેહોત્સર્ગ કર્યાના ખખર તમને મળ્યા, તેથી ખેદ થયો તે યથાર્થ છે આવા કાળમા આર્ય ત્રિભુવન જેવા મુમુક્ષુઓ વિરલ છે દિનપ્રતિદિન શાંતાવસ્થાએ કરી તેનો આત્મા સ્વરૂપ-લક્ષિત થતો હતો કર્મતત્ત્વને સૂક્ષ્મપણે વિચારી, નિર્દિધ્યાસન કરી આત્માને તદ્દનુયાયી પરિણુતિનો નિરોધ થાય એ તેનો મુખ્ય લક્ષ હતો. વિશેષ આયુષ્ય હોત તો તે મુમુક્ષુ આરિત્રમોહને ક્ષીણ કરવા પ્રત્યે અવશ્ય પ્રવર્તત

શાંતિ શાંતિ. શાંતિ:

[૮૫૧]

૯૩૧

વવાણિયા, જેઠ વદ ૯, શુરુ, ૧૯૫૬

શુભોપમાલાયક મેતા અત્રભુજ ઠેચર-મોરળી

આજે તમારો કાળજ એક ટપાલમાં મળ્યો

પૂત્ર્યશ્રીને અત્રે આવવાનું જણાવશો તેમણે પોતાનું વજન વધારવું પોતાના હાથમા છે. અત્ર વજ્ર કે મનની કંઈ તાણ નથી ફક્ત તેમના સમજ્યા ફેર થાય છે તેથી અમસ્તો રોષ કરે છે, તેથી ઊલટું તેમનું વજન ઘટે પણ વધે નહીં તેમનું વજન વધે અને તે પોતાના આત્માને શાંત રાખી કાંઈ પણ ઉપાધિમાં ન પડતા આ દેહ મળ્યાનું સાર્થક કરે એટલી જ અમારી વિનંતિ છે ખેડ વ્યસન તેમણે કબજે રાખવાં જોઈએ વ્યસન વધાર્યાં વધે છે અને નિયમમા રાખ્યા નિયમમા રહે છે તેમણે વ્યસન થોડા વખતમા ત્રણ ગણ કરી નાખ્યું તો તે વિષે તેમને ઠપકો દેવાનો હતો એટલો જ છે કે આથી તમારી કાયાને ઘણું નુકસાન થતું જાય છે, તથા મન પરવશ થતું જાય છે, જેથી આ લોક અને પર-લોકનું કલ્યાણ ચૂકી જવાય છે દિવસ પ્રમાણે માણસની પ્રકૃતિ ન હોય તો માણસનું વજન પડે નહીં અને વજન વગરનો મનખો આ જગતમા નકામો છે માટે તેમનું વજન રહે એમ વર્તવાની અમારી ભલામણ છે સહેજ વાતમાં વચ્ચે આવવાથી વજન રહેતું નથી પણ ઘટે છે. તે ધ્યાન રાખવું જોઈએ. હવે તો થોડો વખત રહ્યો છે તો જેમ વજન વધે તેમ વર્તવું જોઈએ

પોતાને મળેલો મનુષ્યદેહ લગવાનની ભક્તિ અને સારા કામમા ગાળવો જોઈએ

પૂત્ર્યશ્રીને આજે રાંતની ટૂંનમા મોકલશો

[૮૫૨]

૯૩૨

વવાણિયા, જ્યેષ્ઠ વદિ ૧૦, ૧૯૫૬

ૐ

પત્ર સપ્રાપ્ત થયાં શરીર પ્રકૃતિ સ્વસ્થાસ્વસ્થ વર્તે છે, વિશ્લેષ કર્તવ્ય નથી

હે આર્ય! અતર્મુખ થવાનો અભ્યાસ કરો

શાંતિ:

[૮૭૪-૧૭]

૯૩૩

ૐ નમઃ

અપૂર્વ શાંતિ અને સમાધિ અચળપણે વર્તે છે કુંભક, રેચક પાચે વાયુ સર્વોત્તમ ગતિને આરોગ્યબળ સહિત આપે છે

[૮૫૩-૧]

૯૩૪

વવાણિયા, જ્યેષ્ઠ વદિ ૦), બુધ, ૧૯૫૬

ૐ

પરમ પુરુષને અભિમત એવા અભ્યતર અને બાહ્ય બંને સયમને ઉલ્લાસિત ભક્તિએ નમસ્કાર.

'મોક્ષમાળા' વિષે જેમ તમને સુખ થાય તેમ પ્રવર્તો

હિત કરતા ગયા. અત્યારે તો શ્રી આનંદનજીના વખત કરતા પણ વધારે વિષમતા, વીનસા વિસુખતા વ્યાપેલી છે.

શ્રી આનંદનજીને સિદ્ધાંતબોધ તીવ્ર હતો તેઓ પ્રવેતાંબર સપ્રદાયમાં હતા 'ભ'ય નિર્ચુક્રિત, વૃત્તિ, પર પર અનુભવ રે' ઇત્યાદિ પચાંગીનું નામ તેમના શ્રી નમિનાથજીના ન્તર ન આપ્યું હતું તો ખબર ન પડત કે તેઓ પ્રવેતાંબર સપ્રદાયના હતા કે દિગંબર સપ્રદાયનાં [૮૦૮]

૧૦

મોરબી, ચૈત્ર વદ ૦૧, ૧૯૦૦

આ ભારતવર્ષની અધોગતિ જૈન ધર્મથી થઈ એમ મહીપતરામ રૂપરામ કહેતા, લખતા. વરસ પર અમદાવાદમાં મેળાપ થતા તેમને પૂછ્યું :—

પ્ર૦—ભાઈ, જૈન ધર્મ અહિંસા, સત્ય, સ પ, દયા, સર્વ પ્રાણીહિત, પગમાર્ગ, પરોપકાર, નીતિ, આરોગ્યપ્રદ આહારપાન, નિર્વ્યસનતા, ઉદમ આદિનો બોધ કરે છે ? (મહીપતરામે ઉત્તર આપ્યો) મં ૭૦—હા.

પ્ર૦—ભાઈ, જૈન ધર્મ હિંસા, અસત્ય, ચોરી, કુસંપ, કૂરતા, સ્વાર્થપગયણુતા, અન્યાય, નિર્વ્યસનતા, છળકપટ, વિરુદ્ધ આહારવિહાર, મોજશોખ, વિષયલાલસા, આળસ—પ્રમાદ આદિનો નિષેધ કરે છે ? મં ૭૦—હા.

પ્ર૦—દેશની અધોગતિ શાથી થાય ? અહિંસા, સત્ય, સ પ, દયા, પરોપકાર, પગમાર્ગ, કાં પ્રાણીહિત, ન્યાય, નીતિ, આરોગ્ય આપે અને રજો એવાં શુદ્ધ સાદા આહાર—પાન, નિર્વ્યસન ઉદમ આદિથી કે તેથી વિપરીત એવાં હિંસા, અસત્ય, કુસંપ, કૂરતા, સ્વાર્થપદ્યુતા, છળકપટ, અનીતિ, આરોગ્ય બગાડે અને શરીર—મનને અશક્ત કરે એવા વિરુદ્ધ આહાર—વિહાર, અન્યાય મોજશોખ, આળસપ્રમાદ આદિથી ?

મં ૭૦—ખીજ થી અર્થાત્ વિપરીત એવા હિંસા, અસત્ય, કુસંપ, પ્રમાદ આદિથી.

પ્ર૦—ત્યારે દેશની ઉન્નતિ એ ખીજ થી જાલતાં એવા અહિંસા, સત્ય, સ પ, નિર્વ્યસનતા આદિથી થાય ?

મં ૭૦—હા.

પ્ર૦—ત્યારે 'જૈન ધર્મ' દેશની અધોગતિ થાય એવા બોધ કરે છે કે ઉન્નતિ થાય એવા બોધ કરે છે ?

મં ૭૦—ભાઈ, હું કબૂલ કરું છું કે 'જૈન ધર્મ' જેથી દેશની ઉન્નતિ થાય એવા સારને મેં કરે છે. આવી સૂક્ષ્મતાથી વિવેકપૂર્વક મેં વિચાર કર્યો ન હતો. અમને તો નાનપણમાં પઢતીપઢતી શીખતાં સંસ્કાર થયેલા, તેથી વગર વિચારે અમે કહી દીધું, લખી માર્યું. મહીપતરામે કે કબૂલ કર્યું. સત્યશોધનમાં સગળતાની જરૂર છે. સત્યનો મર્મ લેવા વિવેકપૂર્વક મર્મમાં નહીં.

[૮૦૯]

૧૧

મોરબી, ચૈત્ર વદ ૦૨, ૧૯૦૦

શ્રી આત્માગમજી સરલ હતા. કઈ ધર્મદાતા હતા ખરું કહી શકાય નહીં. જનમાં તેમને ઉપકાર કરી શકત તેમના ગિયમમુદાયમાં કઈક સગળતા રહી કે કોઈક કષ્ટ થાય તે સરલ જોવામાં આવે છે. શ્રાવકપણ કે સાધુપણ કુલ સપ્રદાયમાં નહીં, આત્માગમ, જોડે.

'ન્યોતિય'ને કદિપત ગતી અને ત્યાગી નીપુણે કોઈકો આત્માર્થતા ખરું નહીં. નદી વત્ ગદી છે. સ્વાર્થહેતુએ એ અગે લોકોએ અમને પચવી માનવા માગતા. એ એ એ ન્યોતિયના વિષયને કદિપત (સાર્થક નહીં) ગતી અને જોઈ કરી દીધી.

ગઈ ગયે શ્રી આનંદનજીનું શ્રી મહિનાથનું સહચરણ નિરૂપણ કરતું અન્ય મં ૭૦ તે વખતે વચમાં તમે પ્રશ્ન કર્યો તે અગે અમે સકાળુ મોન વડા હતા. તમે પ્રશ્ન કર્યો.

ઉદાહરણ દાખલ કે જેમ કોઈ એક મનુષ્ય તેની રૂઢિ પ્રમાણે સામાયિક વ્રત કરે છે, તેા તેનો નિષેધ નહીં કરતા, તેનો તે વખત ઉપદેશના શ્રવણમા કે સત્શાસ્ત્રઅધ્યયનમાં અથવા કાર્યોત્સર્ગમાં જાય તેમ તેને ઉપદેશવું કિંચિત્માત્ર આભાસે પણ તેને સામાયિક વ્રતાદિનો નિષેધ હૃદયમા પણ ન આવે એવી ગભીરતાથી શુદ્ધ ક્રિયાની પ્રેરણા કરવી ખુદ્દલી પ્રેરણા કરવા જતાં પણ ક્રિયાથી રહિત થઈ ઉન્મત્ત થાય છે, અથવા તમારી આ ક્રિયા બરાબર નથી એટલું જણાવતાં પણ તમારા પ્રત્યે દોષ દર્શ તે ક્રિયા છોડી દે એવો પ્રમત્ત જીવોનો સ્વભાવ છે, અને લોકોની દૃષ્ટિમા એમ આવે કે તમે જ ક્રિયાનો નિષેધ કર્યો છે માટે મતભેદથી ફર રહી, મધ્યસ્થવત્ રહી સ્વાત્માનું હિત કરતાં જેમ જેમ પર આત્માનું હિત થાય તેમ તેમ પ્રવર્તવું, અને જ્ઞાનીના માર્ગનું, જ્ઞાન ક્રિયાનું સમન્વિતપણું સ્થાપિત કરવું એ જ નિર્જરાનો સુદર માર્ગ છે

સ્વાત્મહિતમા પ્રમાદ ન થાય અને પરને અવિશેષપણે આસ્તિક્યવૃત્તિ બધાય તેવું તેનું શ્રવણ થાય, ક્રિયાની વૃદ્ધિ થાય, છતાં કલ્પિત લેહ વધે નહીં અને સ્વપર આત્માને શાંતિ થાય એમ પ્રવર્તવામા ઉદ્ભાસિત વૃત્તિ રાખજો, સત્શાસ્ત્ર પ્રત્યે રુચિ વધે તેમ કરજો

આ પત્ર પરમકૃપાળુશ્રી લલ્લુજીમુનિની સેવામાં પ્રાપ્ત થાય

ૐ શાંતિ.

[૮૫૫-૨]

૯૩૮

વવાણિયા, અસાડ સુદ ૧, ૧૯૫૬

‘ તે માટે ઊભા કર ભેડી, જિનવર આગળ કહીએ રે,
સમયચરણ સેવા શુદ્ધ દેજો, જેમ આન દધન લહીએ રે ’

—શ્રીમાન આન દધનજી

પત્રો સ પ્રાપ્ત થયા. શરીરપ્રકૃતિ સ્વસ્થાસ્વસ્થ રહે છે, અર્થાત્ કવચિત્ ઠીક, કવચિત્ અશાંતા-મુખ્ય રહે છે મુમુક્ષુ ભાઈઓને, તે પણ લોકવિરુદ્ધ ન થાય તેમ, તીર્થાર્થે ગમન કરતાં આજ્ઞાનો અતિક્રમ નથી

ૐ શાંતિ.

[૮૫૬-૧]

૯૩૯

મોરબી, અષાઠ વદિ ૯, શુક્ર, ૧૯૫૬

ૐ નમઃ

સમ્યક્ પ્રકારે વેદના અધ્યાસવારૂપ પરમધર્મ પરમ પુરુષોએ કહ્યો છે
તીક્ષ્ણ વેદના અનુભવતા સ્વરૂપજ શવૃત્તિ ન થાય એ જ શુદ્ધ ચારિત્રનો માર્ગ છે
ઉપશમ જ જે જ્ઞાનનું મૂળ છે તે જ્ઞાનમા તીક્ષ્ણ વેદના પરમ નિર્જરા ભાસવા યોગ્ય છે

ૐ શાંતિ:.

[૮૫૬-૨]

૯૪૦

મોરબી, અસાડ વદ ૯, શુક્ર, ૧૯૫૬

ૐ

પરમકૃપાનિધિ મુનિવરોના ચરણકમળમા વિનયભક્તિ વડે નમસ્કાર પ્રાપ્ત થાય

પત્ર સ પ્રાપ્ત થયા

શરીર પ્રત્યે અશાંતામુખ્યપણું ઉદયમાન વર્તે છે તોપણ હાલ પ્રકૃતિ આરોગ્યતા પર જણાય છે

અસાડ પૂર્ણિમા પર્યંતના આતુર્માંસ સ બધો આપશ્રી પ્રત્યે જે કિંચિત્ અપરાધ થયો હોય તે નમ્રતાથી ખમાવું છું

ગૃહવાસી પ્રત્યે પણ આ વર્ષ ક્ષમાપત્ર લખવામાં પ્રતિકૂળ લાગતું નથી

પ્રત્યેક સિદ્ધાત્માની જ્ઞાપક સત્તા લોકલોકપ્રમાણ, લોકને બાણનાર છતાં લોકથી ભિન્ન છે જુદા જુદા પ્રત્યેક દીવાનો પ્રકાશ એક થઈ ગયા છતાં દીવા જેમ જુદા જુદા છે, એ ન્યાયે પ્રત્યેક સિદ્ધ આત્મા જુદા જુદા છે.

આ સુક્રતાગિરિ આદિ તીર્થોની છળીઓ છે.

આ ગોમટેશ્વર નામથી પ્રસિદ્ધ શ્રી બાહુબળસ્વામીની પ્રતિમાની છળી છે બેગલોર ખતે એકાંત જંગલમાં હું ગરમાથી કોતરી કાઢેલી સિતેર કૂટ બેઠી આ ભવ્ય પ્રતિમા છે આઠમા સૈકમાં શ્રી ચામુન્ડરાયે એની પ્રતિષ્ઠા કરી છે અડોલ ધ્યાને કાઠિસગ્ગમુદ્રાએ શ્રી બાહુબળજી અનિમેષને બેલા છે સ્થાયી વૃક્ષની વેલીઓ વી ટાઈ છતાં દેહભાનરહિત ધ્યાનસ્થ શ્રી બાહુબળજીને તેની ખજા નથી કૈવલ્ય પ્રગટ થવા યોગ્ય દશા છતાં જરા માનનો અકુરો નહયો છે “વીરા મારા ગજ થઈ બિતરો” એ માનરૂપી ગજથી બિતરવાના પોતાની બહેનો પ્રાણી અને સુદરીના શબ્દો કષ્ટગોચર થતાં સુવિચારી સંજ્ઞ થઈ, માન મોડવા તૈયાર થતા કૈવલ્ય પ્રગટયું તે આ શ્રી બાહુબળજીની ધ્યાનસ્થ મુદ્રા છે

(દર્શન કરી શ્રી મંદિરની જ્ઞાનશાળામાં)

‘ શ્રી ગોમટસાર ’ લઈ તેનો સ્વાધ્યાય કર્યો

શ્રી ‘ પાઠવપુરાણ ’માનો પ્રત્યક્ષ અધિકાર વર્ણવ્યો પ્રદ્યુમ્નનો વૈરાગ્ય ગાયો.

વસુદેવે પૂર્વભવમાં સુરૂપસ પત્ન થવાના નિયાણાપૂર્વક ઉત્તર તપશ્ચર્યા કરી

ભાવનારૂપ તપશ્ચર્યા કરી સુરૂપસ પત્ન દેહ પારખ્યા તે સુરૂપ ઘણા વિશ્લેષનું કારણ થયું શ્રીઓ બ્યામોહ પામી પાછળ ફરવા લાગી નિયાણાનો દોષ વસુદેવને પ્રત્યક્ષ થયો. વિશ્લેષથી છૂટવા ભાગી જવું પડ્યું.

‘ મને આ તપશ્ચર્યાથી ઋદ્ધિ મળેા કે વૈભવ મળેા કે અમુક ઇચ્છિત થાઓ ’ એવી ઇચ્છાને નિયાણું, નિહાન દોષ કહે છે તેવું નિયાણું ન બાધવું ઘટે

[૮૩૫-૧]

૧૩

મુંબઈ, કા વર્ષ ૯, ૧૯૫૧

‘ અવગાહના ’ એટલે અવગાહના અવગાહના એટલે કદ આકાર એમ નહીં કેટલાક તત્ત્વના પારિભાષિક શબ્દો એવા હોય છે કે જેનો અર્થ બોલ શબ્દોથી વ્યક્ત ન કરી શકાય, જેને અનુરૂપ બોલ શબ્દ ન મળે, જે સમજ્યા બંધ પણ વ્યક્ત ન કરી શકાય

અવગાહના એવો શબ્દ છે ઘણા બોધે, વિશેષ વિચારે, એ સમજી શકાય અવગાહના ક્ષેત્ર આશ્રયી છે જુદું છતાં એકમેક થઈ ભળી જવું, છતાં જુદું રહેવું આમ સિદ્ધ આત્માનું જેટલા ક્ષેત્ર પ્રમાણ વ્યાપકપણું તે તેની અવગાહના કહી છે

[૮૩૫-૧]

૧૪

મુંબઈ, કાર્તિક વર્ષ ૯, ૧૯૫૧

જે બહુ લોગવાય છે તે બહુ ક્ષીણ થાય છે સમતાએ કર્મ લોગવતા તે નિર્જર છે, ક્ષીણ થાય છે શારીરિક વિષય લોગવતાં શારીરિક શક્તિ ક્ષીણ થાય છે

જ્ઞાનીનો માર્ગ સુલભ છે, પણ તે પામવો દુર્લભ છે, એ માર્ગ વિકટ નથી મીઠો છે, પરંતુ પામવો વિકટ છે પ્રથમ સાચા જ્ઞાની ભેઈએ તે ઓળખાવા ભેઈએ તેની પ્રતીતિ આવવી ભેઈએ પછી તેના વચન પર શ્રદ્ધા રાખી નિ.શ કપણે ચાલતા માર્ગ સુલભ છે, પણ જ્ઞાની મળવા અને ઓળખાવો વિકટ છે, દુર્લભ છે

ગીચ આડીમા ભૂદા પડેલા માણસને વનોપક કે જવાનો માર્ગ કોઈ દેખાડે કે ‘ ભ નીચે નીચે

યોગ્ય છે અને એ જ પરમ મ ગળકારી છે.

જ્યાં સ્થિતિ કરે ત્યાં તે તે સમાગમવાસીઓને જ્ઞાનીના માર્ગની પ્રતીતિ સુદૃઢ થાય અને અપ્રમત્તમણે સુશીલની વૃદ્ધિ કરે એવું તમારું વર્તન રાખજો

ઈ શાંતિ..

[૮૬૨]

૯૪૪

મોરબી, શ્રાવણ વદ ૧૦, ૧૯૫૬

ઈ

ભાઈ કીલાભાઈ તથા ત્રિભોવન આદિ મુમુક્ષુઓ — સ્થંભતીર્થ

આજે 'યોગશાસ્ત્ર' અથવા ટપાલમા મોકલવાનું થયું છે

શ્રી અબાલાલની સ્થિતિ સ્થંભતીર્થ જ થવાનો યોગ બને તો તેમ નહીં તો તમે અને કીલાભાઈ આદિ મુમુક્ષુઓના અધ્યયન અને શ્રવણ-મનન અર્થે શ્રાવણ વદ ૧૧ થી ભાદ્રપદ પૂર્ણિમા પર્યંત સુવ્રત, નિયમ અને નિવૃત્તિપરાયણતાના હેતુએ એ અથનો ઉપયોગ કરવો જોઈએ.

પ્રમત્તભાવે આ જીવનું ભૂડું કરવામા કાઈ ન્યૂનતા રાખી નથી, તથાપિ આ જીવને નિજ-હિતનો ઉપયોગ નથી એ જ અતિશય ખેદકારક છે

હે આર્ય ! હાલ તે પ્રમત્તભાવને ઉદ્ભાસિત વીર્યથી મોળો પાડો, સુશીલ સહિત, સત્યશ્રુતનું અધ્યયન કરી નિવૃત્તિએ આત્મભાવને પોષજો

હાલ નિત્યપ્રતિ પત્રથી નિવૃત્તિપરાયણતા લખવી યોગ્ય છે અબાલાલને પત્ર પ્રાપ્ત થયું હશે

અત્રથી સ્થિતિનો ફેરફાર થશે અને અબાલાલને જણાવવા યોગ બનશે તો આવતી કાલ સુધીમા બનવા યોગ્ય છે બનતા સુધી તારથી બગર આપવાનું થશે

[૮૬૩]

૯૪૫

મોરબી, શ્રાવણ વદ ૧૦, ૧૯૫૬

શ્રી પર્યુષણ આરાધના

એકાંત યોગ્ય સ્થળમા, પ્રભાતે (૧) દેવગુરુની ઉત્કૃષ્ટ લક્ષિતવૃત્તિએ અતરાત્મધ્યાનપૂર્વક એ ઘડીથી ચાર ઘડી સુધી ઉપશાંત વ્રત (૨) શ્રુત 'પદ્મનદી' આદિ અધ્યયન, શ્રવણ મધ્યાહ્ને : (૧) ચાર ઘડી ઉપશાંત વ્રત (૨) શ્રુત 'કર્મઅથ'નું અધ્યયન, શ્રવણ, 'સુદષ્ટિતરંગિણી' આદિનું થોડું અધ્યયન સાયકાળે (૧) ક્ષમાપનાનો પાઠ (૨) એ ઘડી ઉપશાંત વ્રત (૩) કર્મવિષયની જ્ઞાનચર્યા

રાત્રીભોજન સર્વ પ્રકારનાનો સર્વથા ત્યાગ બને તો ભાદ્રપદ પૂર્ણિમા સુધી એક વખત આહારઅહણ્ય પચમીને દિવસે ઘી, દૂધ, તેલ દહીંનો પાણ ત્યાગ ઉપશાંત વ્રતમા વિશેષ કાળનિર્ગમન, બને તો ઉપવાસ અહણ્ય કરવો લીલાતરી સર્વથા ત્યાગ પ્રમુદ્ધઅર્થે આઠે દિવસ પાળવું બને તો ભાદ્રપદ પુનેમ સુધી

શમમ

[૮૬૫-૨]

૯૪૬

શ્રી 'મોક્ષમાળા'ના 'પ્રજ્ઞાવબોધ' ભાગની સંકલના

૧ વાચકને પ્રેરણા

૨ જિન દેવ

૩ નિર્ઘેય

૪ દયાની પરમ ધર્મતા

૫ સાચુ પ્રાણાણુપણુ

૬ મૈત્રી આદિ ચાર ભાવના.

૭ સત્શાસ્ત્રનો ઉપકાર

૮ પ્રમાદના સ્વરૂપનો વિશેષ

૯ ત્રણ મનોરથ

વિચાર

૧૦ ચાર સુખ શર્યા

૧૧ વ્યવહારિક જીવોના ભેદ

૧૨ ત્રણ આત્મા

ઉપાજ્ઞે છે પૂર્વે પાપાનુભવી પુણ્ય ઉપાજ્ઞ્ય છે, તે યોગે વર્તમાનમા તે પુણ્ય ભોગવે છે પરિણામે પાપ વહોરે છે, તે બિચારા દાકતરોને ખજાર નથી રસીથી દરદ દૂર થાય ત્યારની વાત પણ અત્યારે હિંસા તો પ્રગટ છે રસીથી એક કાઢતાં બીજી દરદ પણ બીજી થાય

[૮૩૭-૨]

૧૯

મુંબઈ, કાર્તિક વદ ૧૨, ૧

પ્રારબ્ધ અને પુરુષાર્થ એ શબ્દ સમજવા જેવા છે પુરુષાર્થ કર્યા વિના પ્રારબ્ધની ખજાર ન શકે પ્રારબ્ધમા હશે તે થશે એમ કહી બેસી રહે કામ ન આવે નિષ્કામ પુરુષાર્થ કરવો પ્રાર સમપરિણામે વેદવુ, ભોગવો લેવું એ મોટો પુરુષાર્થ છે સામાન્ય જીવ સમપરિણામે વિકલ્પરહિત પ્રારબ્ધ વેદી ન શકે, વિષમ પરિણામ થાય જ માટે તે ન થવા દેવા, ઓછા થવા ઉદ્ધમ સેવ સમપણ અને વિકલ્પરહિતપણ સત્સ ગથી આવે અને વધે

[૮૪૨]

૨૦

મોરબી, વૈ. સુદ ૮, ૧૬૧

‘ભગવદ્ગીતા’મા પૂર્વાપર વિરોધ છે, તે અવલોકવા તે આપેલ છે પૂર્વાપર શુ વિરોધ છે અવલોકનથી જણાઈ આવશે પૂર્વાપર અવિરોધ એવું દર્શન, એવા વચન, તે વીતરાગના છે.

ભગવદ્ગીતા પર ઘણાં ભાષ્ય, ટીકા રચાયા છે ‘વિદ્યારણ્ય સ્વામી’ની ‘જ્ઞાનેશ્વરી’ આદિ દરેક પોતપોતાની માનીનતા ઉપર ઉતારી ગયા છે ‘થિયોસોફી’ વાળી તમને આપેલી ઘણે ભાગે સ્પષ્ટ છે મણિલાલ નભુભાઈએ ગીતા પર વિવેચનરૂપ ટીકા કરતા મિશ્રતા બહુ આણી દીધી છે, સેજશોખ ખીચડો કર્યો છે

વિદ્વત્તા અને જ્ઞાન એ એક સમજવાનું નથી, એક નથી વિદ્વત્તા હોય છતાં જ્ઞાન ન હોય. સાચી વિદ્વત્તા તે કે જે આત્માર્થે હોય, જેથી આત્માર્થે સરે, આત્મત્વ સમજાય, પમાય આત્માર્થે હોય ત્યાં જ્ઞાન હોય, વિદ્વત્તા હોય વા ન પણ હોય

મણિભાઈ કહે છે (પદ્ધર્શનસમુચ્ચયની પ્રસ્તાવનામા) કે હરિભદ્રસૂરિને વેદાંતની ખજાર ન હતી, વેદાંતની ખજાર હત તો એવી કુશાગ્રબુદ્ધિના હરિભદ્રસૂરિ જૈન તરફથી પોતાનું વલણ ફેરવી વેદાંતમા ભળત ગાઢ મતાભિનિવેશથી મણિભાઈનું આ વચન નીકળ્યું છે હરિભદ્રસૂરિને વેદાંતની ખજાર હતી કે નહીં એ મણિભાઈએ હરિભદ્રસૂરિને ‘ધર્મસ અહણી’ જોયો હત તો ખજાર પડત હરિભદ્રસૂરિને વેદાંતાદિ બધા દર્શનોની ખજાર હતી તે બધા દર્શનોની પર્યાલોચનાપૂર્વક તેમણે જૈનદર્શનને પૂર્વાપર અવિરોધ પ્રતીત કર્યું હતું અવલોકનથી જણાશે ‘પદ્ધર્શનસમુચ્ચય’ના ભાષા તરમાં દોષ છતાં મણિભાઈએ ભાષાંતર ઠીક કર્યું છે બીજા એવું પણ ન કરી શકે એ સુધારી શકાયો

[૮૪૩]

૨૧

શ્રી મોરબી, વૈ. સુદ ૬, ૧૬૫

વર્તમાનકાળમા ક્ષયરોગ વિશેષ વૃદ્ધિ પામ્યો છે, અને પામતો જાય છે એવું મુખ્ય કારણ પ્રજ્ઞાચર્ચની ખામી, આજ્ઞા અને વિષયાદિની આસક્તિ છે ક્ષયરોગનો મુખ્ય ઉપાય પ્રજ્ઞાચર્ચ સેવન, શુદ્ધ સાત્ત્વિક આહાર-પાન અને નિયમિત વર્તન છે

[૮૫૭]

૨૨

મોરબી, અસાડ સુદ, ૧૬૫

‘પ્રશમરસનિમગ્નં દૃષ્ટિયુગ્મં પ્રસન્ન, વદનકમલમક કામિનીસગચ્ચયઃ;
કરચુગમપિ યસે શ્વસસંબંધવધ્યં, તદ્દસિ જગતિ દેવો વીતરાગસ્યમેય’

‘તારાં બે ચક્ષુ પ્રશમરસમા રૂબેલા છે, પરમશાંત રસને ઝીલી રહ્યા છે તારું મુખકમળ પ્રસન્ન છે, તેમા પ્રસન્નતા વ્યાપી રહી છે તારો જોણો સ્ત્રીના સગથી રહિત છે તારા બે હાથ શ્વસસંબંધ વિનાના છે, તારા હાથમા શસ્ત્ર નથી આમ તું જ વીતરાગ જગતમા દેવ છું’

[૮૬૭]

૨૫

મુંબઈ, માટુગા, માગશર, ૧૯૫૭

શ્રી 'શાતસુધારસ'નું પશુ ફરી વિવેચનરૂપ ભાષાંતર કરવાયોગ્ય છે, તે કરશે

[૮૬૮]

૨૬

મુંબઈ, શિવ, માગશર, ૧૯૫૭

‘દેવાગમનમીયાનચામરાદિવિમૂતય,
માયાચિત્ત્વપિ દ્વયતે, નાતસ્ત્વમસિ નો મહાન્’

સ્તુતિકાર શ્રી સ મતભદ્રસૂરિને વીતરાગ દેવ બાણે કહેતા હોય, હે સ મતભદ્ર ! આ અમણ અષ્ટપ્રાતિહાર્ય આદિ વિભૂતિ તું જો, અમારું મહત્ત્વ જો ત્યારે સિ હે શુકામાથી ગંભીર પદે બહાર નીકળતાં ત્રાડ પાડે તેમ શ્રી સ મતભદ્રસૂરિ ત્રાડ પાડતા કહે છે :— ‘દેવતાઓનું આવવું, આકાશમાં વિચરવું, આમરાદિ વિભૂતિનું ભોગવવું, આમરાદિ વૈભવથી વીજાવું, એ તો માયાવી એવા ધંદભળિયા પશુ બતાવી શકે છે તારા પાસે દેવાનું આવવું થાય છે, વા આકાશમાં વિચરવું વા આમર છત્ર આદિ વિભૂતિ ભોગવે છે માટે તું અમારા મનને મહાન ! ના, ના એ માટે તું અમારા મનને મહાન નહીં, તેટલાથી તારું મહત્ત્વ નહીં એવું મહત્ત્વ તો માયાવી ધંદભળિયા પશુ દેખાડી શકે ’ ત્યારે સર્વેનું મહત્ત્વ વાસ્તવિક શું ? તો કે વીતરાગપશુ એમ આગળ બતાવે છે

આ શ્રી સ મતભદ્રસૂરિ વિં ૦ સં ૦ ણીબ સૈકામાથયા તેઓ પ્રવેતામ્બર દ્વિગમ્બર બન્નેમાંથી સરખા સન્માનિત છે તેઓએ દેવાગમસ્તોત્ર (ઉપર જણાવેલ સ્તુતિ આ સ્તોત્રનું પ્રથમ પદ છે) અથવા આસમીભાસા રચેલ છે તત્ત્વાર્થસૂત્રના મગલાચરણની ટીકા કરતાં આ દેવાગમસ્તોત્ર લખાયો છે અને તે પર અષ્ટસહસ્રી ટીકા તથા ચોરાશી હબર શ્લોકપુર ‘ગ’ધહન્તી મહાભાષ્ય’ ટીકા રચાયા છે

‘મોક્ષમાર્ગદય નેતારં મેતાર ક્ષમ્સમૃતા,
જ્ઞાતાર વિશ્વતત્ત્વાનાં ચન્દ્રે તદ્ગુણલ્લઘયે’

આ એનું પ્રથમ મ ગદ સ્તોત્ર છે.—

મોક્ષમર્ગના નેતા, કર્મરૂપી પર્વતના ભેત્તા, ભેદનાર, વિશ્વ એટલે સમગ્ર તત્ત્વના જાણી બાણનાર તેને તે શુભોની પ્રાપ્તિઅર્થે વહુ હુ

‘આસમીભાસા’, ‘યોગબિહુ’નું અને ‘ઉપમિતિભવપ્રપચકથા’નું શુજરાતી ભાષાંતર કરશે. ‘યોગબિહુ’નું ભાષાંતર થયેલ છે, ‘ઉપમિતિભવપ્રપચ’નું થાય છે, પણ તે બંને ફરી કરવા યોગ્ય છે, તે કરશે, ધીમે ધીમે થશે

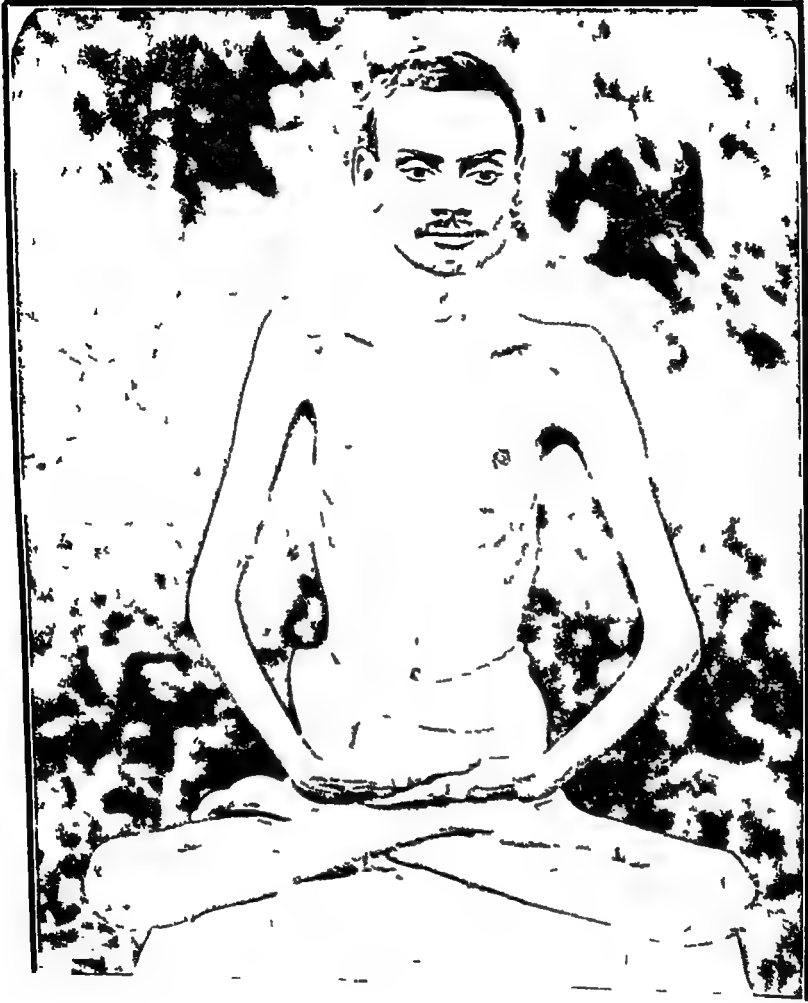
લોકકલ્યાણ કિતરૂપ છે અને તે કર્તવ્ય છે પોતાની યોગ્યતાની ન્યૂનતાથી અને જોખમહારી ન સમજાઈ શકાવાથી અપકાર ન થાય એ પણ લક્ષ રાખવાનો છે

[૬૪૪]

૨૭^૧

મન પર્યવજ્ઞાન કેવી રીતે પ્રગટે ? સાધારણપણે દરેક જીવને મતિજ્ઞાન હોય છે તેને આક્રમે રહેલા શ્રુતજ્ઞાનમાં વધારો થવાથી તે મતિજ્ઞાનનું બળ વધારે છે, એમ અનુક્રમે મતિજ્ઞાન નિર્મલ થવાથી આત્માનું અસયમપણું ટળી સયમપણું થાય છે, ને તેથી મન.પર્યવજ્ઞાન પ્રગટે છે તેને યોગ આત્મા બીજાનો અભિપ્રાય બાણી શકે છે

લિંગ દેખાવ ઉપરથી યીજના કોધ હર્ષાદિ ભાવ બાણી શકાય છે, તે મતિજ્ઞાનનો વિષય છે તેવા દેખાવના અભાવે જે ભાવ બાણી શકાય તે મન.પર્યવ જ્ઞાનનો વિષય છે

શ્રીમદ્ રાજચંદ્ર

વર્ષ ૩૩ મુ

વિ. સ. ૧૯૫૬

[૩૪૭-૫]

૩૧

આસ્થા તથા શ્રદ્ધા :—

દરેક જીવે જીવના અસ્તિત્વથી તે મોક્ષ સુધીની પૂર્ણપણે શ્રદ્ધા રાખવી એમાં જરા પણ શંકા રાખવી નહીં આ જગ્યાએ અશ્રદ્ધા રાખવી તે જીવને પતિત થવાનું કારણ છે, અને તે એવું સ્થાનક છે કે ત્યાંથી પડવાથી કાંઈ સ્થિતિ રહેતી નથી.

સિતેર કોટાકોટિ સાગરોપમ સ્થિતિ અતર્કુહર્ત્તમાં બ ધાય છે, જેને લઈને જીવને અસખ્યાતા ભવ બ્રમણ કરવા પડે છે

આરિત્રમોહનો લટક્યો તે ઠેકાણે આવે છે, પણ દર્શનમોહનો પડ્યો ઠેકાણે આવતો નથી કારણ, સમજવા ફેર થવાથી કરવા ફેર થાય છે વીતરાગરૂપ જ્ઞાનીના વચનમાં અન્યથાપણ હોવાનો સંભવ જ નથી તેના અવલબને રહી સીસુ રેડયુ હોય એવી રીતે શ્રદ્ધાને ઓધે પણ મનજૂત કરવી જ્યારે જ્યારે શકા થવાનો પ્રસંગ આવે ત્યારે જીવે વિચારવું કે તેમાં પોતાનો ભૂલ જ થાય છે વીતરાગ પુરુષોએ જ્ઞાન જે મતિથી કહ્યું છે, તે મતિ આ જીવમાં છે નહીં, અને આ જીવની મતિ તો શાકમાં મીઠું ઓછું પડયુ હોય તો તેટલામાં જ રોકાઈ બચ છે તો પછી વીતરાગના જ્ઞાનની મતિને મુકાબલો કયાથી કરી શકે? તેથી બારમાં શુભસ્થાનકના અત સુધી પણ જીવે જ્ઞાનીનું અવલબન લેવું એમ કહ્યું છે

અધિકારી નહીં છતાં પણ જી આ જ્ઞાનનો ઉપદેશ કરવામાં આવે છે તે માત્ર આ જીવે પોતાને જ્ઞાની તથા હાલો માની લીધેલો હોવાથી તેનું માન ગાળવાના હેતુથી અને નીચેના સ્થાનકેથી વાતો કહેવામાં આવે છે તે માત્ર તેવો પ્રસંગ પ્રાપ્ત થયે નીચે ને નીચે જ રહે

[૩૮૧]

૩૨

સુ બઈ, આશ્વિન, ૧૯૪૬

જે અબુદ્દા મહાભાગા વીરા અસમત્તદસિનો ।

અસુદ્ધ તેસિ પરક્કત સફલ હોઈ સમ્વસો ॥ ૨૨ ॥

જે ચ બુદ્દા મહાભાગા વીરા સમ્મત્તદસિનો ।

સુદ્ધ તેસિ પરક્કત અફલે હોઈ સમ્વસો ॥ ૨૩ ॥

શ્રી સૂયગડાગ સૂત્ર, વીર્યાધ્યયન ટુમ્ ૨૨-૨૩

ઉપર જ્યાં ‘સદ્ગુણ’ છે ત્યાં ‘અદ્ગુણ’ ઠીક લાગે છે અને ‘અદ્ગુણ’ છે ત્યાં ‘સદ્ગુણ’ ઠીક લાગે છે, માટે તેમાં લખિત દોષ છે કે બરાબર છે? તેનું સમાધાન કે લખિત દોષ નથી, સદ્ગુણ છે ત્યાં સદ્ગુણ અને અદ્ગુણ છે ત્યાં અદ્ગુણ બન્ને બરાબર છે

મિથ્યાદષ્ટિની ક્રિયા સદ્ગુણ છે, ફળે કરીને સહિત છે, અર્થાત્ તેને પુણ્ય પાપ ફળનું ભેસવાપનું છે, સમ્યગ્દષ્ટિની ક્રિયા અદ્ગુણ છે, ફળ રહિત છે, તેને ફળ ભેસવાપણું નથી, અર્થાત્ નિર્જરા છે એકની, મિથ્યાદષ્ટિની ક્રિયાનું સ સારહેતુક સદ્ગુણપણું અને બીજાની, સમ્યગ્દષ્ટિની ક્રિયાનું સ સારહેતુક અદ્ગુણપણું એમ પરમાર્થ સમજવા યોગ્ય છે

[૪૧૭]

૩૩

વૈશાખ, ૧૯૫૫

નિત્યનિયમ ૧

ૐ શ્રીમત્પરમશુભચૈ નમઃ

સવારમાં ભીડી ધર્મપથિકી પ્રતિક્રમી રાત્રિ-દિવસ જે કઈ અદાર પાપસ્થાનકમાં પ્રવૃત્તિ દર્ષ હોય, સમ્યગ્જ્ઞાન-દર્શન-આરિત્ર સ બધી તથા પ અપરમપદ સ બધી જે કઈ અપરમપદ થયો દેવ

૧ આ જે નિત્યનિયમ જણાવેલ છે તે ‘શ્રીમદ્’ના ઉપદેશાનુસારથી ત્રીવી શ્રી ખલાતના મંત્ર કહેવું બાઈએ યોગ્ય છે.

વર્ષ ૩૪ મું

[૮૬૬]

૯૪૭ વઢવાણ કેમ્પ, કા સુદ ૫, રવિ, ૧૯૫૭

૬૬

વર્તમાન હુધમકાળ વર્તે છે મનુષ્યોના મન પણ હુધમ જ જોવામા આવે છે ઘણું કરીને પરમાર્થથી શુધ્ધ અતઃકરણવાળા પરમાર્થનો દેખાવ કરી રહેલાઓ વર્તે છે એવા વખતમાં કેનો સળ કરવો, કેની સાથે કેટલું કામ પાડવું, કેની સાથે કેટલું બોલવું, કેની સાથે પોતાના કેટલા કાર્યવ્યવહારનું સ્વરૂપ વિદિત કરી શકાય, એ બધું લક્ષમા રાખવાનો વખત છે નહીં તો સફળતિવાન જીવને એ બધા કારણો હાનિકર્તા થાય છે આનો આભાસ તો આપને પણ હવે ધ્યાનમા આવતો હશે

શાંતિ.

[૮૬૬]

૯૪૮ મુંબઈ, શિવ, માગશર વદ ૮, ૧૯૫૭

મદનરેખાનો અધિકાર, 'ઉત્તરાધ્યયન'ના નવમા અધ્યયનને વિષે નમિરાજ ઋષિનું ચરિત્ર આપ્યું છે, તેની ટીકામાં છે ઋષિભદ્રપુત્રનો અધિકાર 'ભગવતીસૂત્ર'ના . . . ૧ શતકને ઉદ્દેશે આવેલો છે આ બન્ને અધિકાર અથવા બીજા તેવા ઘણા અધિકાર આત્મોપકારી પુરુષ પ્રત્યે વહનાદિ ભક્તિપુ નિરૂપણ કરે છે પણ જનમ ડળના કલ્યાણનો વિચાર કરતાં તેવો વિષય અર્થવાથી તમારે દૂર રહેવું યોગ્ય છે અવસર પણ તેવો જ છે માટે તમારે એ અધિકારાદિ અર્થવામા તદ્દન શાંત રહેવું પણ બીજી રીતે જેમ તે લોકોની તમારા પ્રત્યે ઉત્તમ લાગણી કિંવા લાવના થાય તેમ વર્તવું, કે જે પૂર્વાપર ઘણા જીવોના હિતનો જ હેતુ થાય

૧ શતક ૧૧ ઉદ્દ. ૧૨.

સ્વપ્નપણે બોલનારને જ્ઞાન હોય તો તે સત્ય કહેવાય

૨ દષ્ટાંત. જેમ કોઈ અથકાર શ્રેણિક રાબા અને ચેલણા રાણીનું વર્ણન કરતા હોય, અને આત્મા હતા અને માત્ર શ્રેણિકના લવ આશ્રયી તેમનો સ બ ધ, અગર સ્ત્રી, પુત્ર, ધા વગેરેનો સ બ ધ હતો, તે વાત લક્ષમાં રાખ્યા પછી બોલવાની પ્રવૃત્તિ કરે એ જ પરમાર્થસંવ્યવહારસત્ય આવ્યા વિના પરમાર્થસત્ય વચન બોલવાનું અને તેમ ન હોવાથી વ્યવનીચે પ્રમાણે બાણવાનું છે

- જેવા પ્રકારે વસ્તુનું સ્વરૂપ જોવાથી, અનુભવવાથી, શ્રવણથી અથવા વાચવાથી અનુભવવામા આવ્યું હોય તેવા જ પ્રકારે યથાતથ્યપણે વસ્તુનું સ્વરૂપ કહેવું અને તે પ્રસંગે બોલવું તેનું નામ વ્યવહારસત્ય

દષ્ટાંત . જેમ કે અમુક માણસનો લાલ અથ જ ગદામા દિવસે ખાર વાગ્યે દીઠો હોય, અને પૂછવાથી તે જ પ્રમાણે યથાતથ્ય વચન બોલવું તે વ્યવહારસત્ય આમા પણ કોઈ પ્રાણીના પ્રનાશ થતો હોય, અગર ઉન્મત્તતાથી વચન બોલાયું હોય, યદ્યપિ ખરું હોય તોપણ અસત્યનું છે એમ જાણી પ્રવર્તણુ સત્યથી વિપરીત તેને અસત્ય કહેવાય છે

ક્રોધ, માન, માયા, લોભ, હાસ્ય, રતિ, અરતિ, શોક, ભય, હ્રુગ છા, અજ્ઞાનાદિથી બોલાય ક્રોધાદિ મોહનીયના અગભૂત છે તેની સ્થિતિ ખીબા બધા કર્મથી વધારે એટલે (૭૦) સિ ક્રોડાક્રોડી સાગરોપમની છે આ કર્મ ક્ષય થયા વિના જ્ઞાનાવરણાદિ કર્મ સંપૂર્ણપણે ક્ષય થઈ શકે નથી, જે કે ગણિતમાં પ્રથમ જ્ઞાનાવરણાદિ કર્મો કહ્યાં છે, પણ આ કર્મની ઘણી મહત્વતા છે, કે સંસારના મૂળભૂત રાગદ્વેષનું આ મૂળસ્થાન હોવાથી લવબ્રમણ કરવામાં આ કર્મની સુખ્યતા છે, આ મોહનીયકર્મનું બળવાનપણું છે, છતાં પણ તેનો ક્ષય કરવો સહેલું છે, એટલે કે જેમ વેદનીયકર્મને વિના નિષ્ક્રમ થતું નથી તેમ આ કર્મને માટે નથી મોહનીયકર્મની પ્રકૃતિરૂપ ક્રોધ, માન, માયા, અં લોભાદિ કષાય તથા નોકષાયના અનુક્રમે ક્ષમા, નમ્રતા, નિરભિમાનપણું, સરળપણું, નિર્દોષતા અને સંતોષાદિની વિપક્ષ લાવનાથી એટલે માત્ર વિચાર કરવાથી ઉપર દર્શાવેલા કષાયો નિષ્ક્રમ કરી શકાય છે. નોકષાય પણ વિચારથી ક્ષય પમાડી શકાય છે, એટલે કે તેને સારું બાહ્ય કાર્મ કરવું પડતું નથી.

‘મુનિ’ એ નામ પણ આ પૂર્વોક્ત રીતે વિચારીને વચન બોલવાથી સત્ય છે ઘણું કરીને પ્રયોજન વિના બોલવું જ નહીં તેનું નામ મુનિપણું રાગદ્વેષ ને અજ્ઞાન વિના યથાચિત વસ્તુનું સ્વરૂપ કહેતાં બોલતા છતાં પણ મુનિપણું મોનપણું જાણવું પૂર્વ તીર્થ કરાદિ મહાત્માઓએ આમ વિચાર કરી મોનપણું ધારણ કરેલું, અને સાડાખાર વર્ષ લગલગ મોનપણું ધારણ કરનાર ભગવત વીરપ્રભુએ આવા ઉત્કૃષ્ટ વિચારે કરી આત્મામાથી ફેરવી ફેરવીને મોહનીયકર્મનો સ બ ધ કાઢી નાખી કેવળજ્ઞાનદર્શન પ્રગટ કર્યું હતું

આત્મા ધારે તો સત્ય બોલવું કંઈ કઠણ નથી વ્યવહારસત્યભાષા ઘણીવાર બોલવામા આવે છે, પણ પરમાર્થસત્ય બોલવામા આવ્યું નથી, માટે આ જીવનું લવબ્રમણ મટતું નથી સમ્યક્ત્વ ક્ષ બાદ અભ્યાસથી પરમાર્થસત્ય બોલવાનું થઈ શકે છે, અને પછી વિશેષ અભ્યાસે સહજ ઉપયોગ કરે છે અસત્ય બોલ્યા વિના માયા થઈ શકતી નથી વિશ્વાસઘાત કરવો તેનો પણ અસત્યમા સનાયો શાય છે ખોટા દસ્તાવેજો કરવા તે પણ અસત્ય જાણવું અનુભવવા યોગ્ય પદાર્થનું સ્વરૂપ જાણવું વિના અને હૃદયથી જાણવા યોગ્ય પદાર્થનું સ્વરૂપ જાણ્યા વિના ઉપદેશ કરવો તે પણ અસત્ય જાણવું તો પછી તપપ્રસુખ સાનાદિની લાવનાથી કરી, આત્મહિતાર્થ કરવા જેવો દેખાવ, તે અસત્ય હોય જ એમ જાણવું અખ ઠ સમ્યક્દર્શન આવે તો જ સંપૂર્ણપણે પરમાર્થસત્ય વચન બોલી શકાય, એટલે

[૮૭૩]

૯૫૩

રાજકોટ, ચૈત્ર સુદ ૨, શુક્ર, ૧૯૫૭

ૐ

અન ત શાંતમૂર્તિ એવા ચદ્રપ્રભસ્વામીને નમો નમ
વેદનીય તથા રૂપ ઉદયમાનપણે વેદવામાં હર્ષશોક થો ?

ૐ શાંતિ

[૮૭૪]

૯૫૪

રાજકોટ, ચૈત્ર સુદ ૬, ૧૯૫૭

ૐ

શ્રી જિન પરમાત્મને નમઃ

(૧)

ધરુ છે છે જે જોગી જન, અન ત સુખસ્વરૂપ,
મૂળ શુદ્ધ તે આત્મપદ, સયોગી જિનસ્વરૂપ ૧
આત્મસ્વભાવ અગમ્ય તે, અવલગન આધાર,
જિનપદથી દર્શાવિયો, તેહ સ્વરૂપ પ્રકાર ૨
જિનપદ નિજપદ એકતા, લેદભાવ નહી કાઈ,
લક્ષ થવાને તેહનો, કલ્યા શાસ્ત્ર સુખદાઈ ૩
જિન પ્રવચન હુર્ગમ્યતા, થાકે અતિ મતિમાન,
અવલગન શ્રી સદ્ગુરુ, સુગમ અને સુખખાણુ ૪
ઉપાસના જિનચરણની, અતિશય ભક્તિસહિત,
મુનિજન સ ગતિ રતિ અતિ, સ ચમ યોગ ઘટિત ૫
ગુણપ્રભોદ અતિશય રહે, રહે અતમુખ યોગ,
પ્રાપ્તિ શ્રી સદ્ગુરુ વડે, જિન દર્શન અનુયોગ ૬
પ્રવચન સમુદ્ર ઝિંદુમા, જીલટી' આવે એમ,
પૂર્વ ચૌદની લખિધનું, ઉદાહરણ પણ તેમ ૭
વિષય વિકાર સહિત જે, રહ્યા મતિના યોગ,
પરિણામની વિષમતા, તેને યોગ અયોગ ૮
મદ વિષય ને સરળતા, સહે આજ્ઞા સુવિચાર,
કરુણા કોમળતાદિ ગુણ, પ્રથમ ભૂમિકા ધાર ૯
રોક્યા શબ્દાદિક વિષય, સ ચમ સાધન રાગ,
જગત ઇષ્ટ નહિ આત્મથી, મધ્ય પાત્ર મહાભાગ્ય ૧૦
નહિ તૃષ્ણા જીવ્યાતણી, મરણુ યોગ નહીં ક્ષોભ,
મહાપાત્ર તે માર્ગના, પરમ યોગ જિતલોભ ૧૧

(૨)

આવ્યે બહુ સમદેશમા, છાયા બથ સમાઈ,
આવ્યે તેમ સ્વભાવમા, મન સ્વરૂપ પણ બાઈ ૧
છોપજે મોહ વિકલ્પથી, સમસ્ત આ સંસાર,
અતમુખ અવલોકતા, વિલેય થતા નહિ વાર ૨

x

x

x

(૩)

સુખ ધામ અન ત સુસત ચહી, દિન રાત્ર રહે તદ્ધ્યાનમહી,
પરશાંતિ અન ત સુધામય જે, પ્રણમુ પદ તે વર તે જ્ય તે ૧

આનો ઉપનય એ જે, સાચો વૈદ્ય તે વીતરાગ દર્શન છે, જે સ પૂર્ણ સત્ય સ્વરૂપ છે તે એક વિષયાદિને, રાગદ્વેષને, હિંસા આદિને સ પૂર્ણ દૂર કરવા કહે છે, જે વિષયવિવશ રોગીને મોઘા પડે છે ભાવતાં નથી, અને બીજા પાંચ કૂટવૈદ્યો છે, તે કુદર્શનો છે, તે જેટલા પૂરતી વીતરાગના ધરતી વાતો કરે છે, તેટલા પૂરતી તે રોગ દૂર કરવાની વાત છે, પણ સાથે સાથે મોહની, સ સારવૃદ્ધિની, મિથ્યા ત્વની, હિંસા આદિની ધર્મના ણહાને વાત કરે છે તે પોતાની કલ્પનાની છે, અને તે સ સારરૂપ રોગ ટાળવાને બદલે વૃદ્ધિનું કારણ થાય છે વિષયમા રાગી રહેલ પામર સ સારીને મોહની વાતો તો મીઠી લાગે છે, અર્થાત્ સસ્તી પડે છે, એટલે કૂટવૈદ્ય તરફ જોવાય છે, પણ પરિણામે વધારે રોગી થાય છે વીતરાગ દર્શન ત્રિવૈદ્ય જેવું છે, અર્થાત્ (૧) રોગીનો રોગ ટાળે છે (૨) નીરોગીને રોગ થવું દેતું નથી, અને (૩) આરોગ્યની પુષ્ટિ કરે છે અર્થાત્ (૧) જીવનો સમ્યગ્દર્શન વડે મિથ્યાવ રોગ ટાળે છે, (૨) સમ્યગ્જ્ઞાન વડે જીવને રોગનો ભોગ થતા બચાવે છે અને (૩) સમ્યક્ચારિત્ર વડે સ પૂર્ણ શુદ્ધ ચેતનારૂપ આરોગ્યની પુષ્ટિ કરે છે

[૭૭૮]

૩૬

૧૬૫૪

સર્વ વાસનાનો ક્ષય કરે તે સંન્યાસી ઇન્દ્રિયોને કાબૂમાં રાખે તે ગોસાઈ. સ સારનો પદ પામે તે યતિ (જતિ).

સમક્રિતીને આઠ મહમાનો એક્રે મહ ન હોય

(૧) અવિનય, (૨) અહ કાર, (૩) અર્ધદ્વંધપણ, પોતાને જ્ઞાન નહીં છતાં પોતાને જ્ઞાની માની બેસવાપણ, અને (૪) રસલુબ્ધિ, એ ચારમાથી એક પણ દોષ હોય તો જીવને સમક્રિત ન થાય આમ શ્રી 'કાણાગસૂત્ર'માં કહ્યું છે

મુનિને વ્યાખ્યાન કરવું પડતું હોય તો પોતે સ્વાધ્યાય કરે છે એવો ભાવ રાખી વ્યાખ્યાન કરવું મુનિને સવારે સ્વાધ્યાયની આજ્ઞા છે, તે મનમાં કરવામાં આવે છે, તેના બદલે વ્યાખ્યાનરૂપ સ્વાધ્યાય ઉપાસ્ય સ્વરે માન, પૂજા, સત્કાર, આહારાદિની અપેક્ષા વિના કેવળ નિષ્કામશુદ્ધિથી આત્માર્થ કરવો

કોષાદિ કથાયનો ઉદય થાય ત્યારે તેની સામા થઈ તેને જણાવવું કે તે અનાદિ કાળથી મે હેરાન કરેલ છે હવે હું એમ તારું બળ નહીં ચાલવા દઉં જો, હું હવે તારા સામે યુદ્ધ કરવા બેઠો છું

નિદ્રાદિ પ્રકૃતિ, (કોષાદિ અનાદિ વૈરી,) તે પ્રતિ ક્ષત્રિયભાવે વર્તવું, તેને અપમાન દેવું, તે બંધ ન માને તો તેને ક્રૂર થઈ ઉપશમાવવી, તે છતાં ન માને તો ખ્યાલમાં રાખી વખત આવ્યે તેને નાખવી આમ શૂર ક્ષત્રિયસ્વભાવે વર્તવું, જેથી વૈરીનો પરાભવ થઈ સમાધિ મુખ થાય

પ્રભુપૂજામાં પુષ્પ ચડાવવામાં આવે છે, તેમાં જે ગૃહસ્થને લીલાતરીનો નિયમ નથી તે ગૃહસ્થ દેશનો સર્વથા નિષેધ છે આમ પૂર્વાચાર્યોનું પ્રવચન છે

કોઈ સામાન્ય મુમુક્ષુ ભાઈજેન સાધન માટે પૂછે તો આ સાધન બતાવવું —

(૧) સાતવ્યસનનો ત્યાગ

(૬) ' સર્વજ્ઞદેવ ' અને ' પદ્મચુર ' ની પાંચ મંત્ર

(૨) લીલાતરીનો

માળાનો જપ

(૩) કદમ્બળનો

(૭) ભક્તિરહસ્ય દુહાનું^૧ પઠન મનન

(૪) અભક્ષ્યનો

(૮) ક્ષમાપનાનો પાઠ^૨

(૫) રાત્રિભોજનનો

(૯) સત્સમાગમ અને સત્સાધનું સેવન

ઉપદેશ નોંધ

(પ્રાસંગિક)

૯૫૬

૧^૧

મુબઈ, કારતક સુદ, ૧૯૫૦

શ્રી 'ષટ્કર્શન સમુચ્ચય' ગ્રંથનું ભાષાતર શ્રી મણિભાઈ નભુભાઈએ અભિપ્રાયાર્થે મોકલ્યું છે અભિપ્રાયાર્થે મોકલનારની કઈ અતર ઇચ્છા એવી હોય છે કે તેથી રજિત થઈ તેના વખાણ મોકલવા શ્રી મણિભાઈએ ભાષાતર સારું કર્યું છે, પણ તે દોષરહિત નથી

[૭૦૬]

૨

વવાણિયા, ચૈત્ર સુદ ૬, બુધ, ૧૯૫૩

પહેરવેશ આછકડો નહીં છતાં સુઘડ એવી સાદાઈ સારી છે આછકડાઈથી પાત્રસોના પગારના ઠોઠ પાત્રસો એક ન કરે, અને યોગ્ય સાદાઈથી પાત્રસોના ચારસો નવાણું ઠોઠ ન કરે

ધર્મમા લૌકિક મોટાઈ, માન, મહત્ત્વની ઇચ્છા એ ધર્મના દ્રોહ રૂપ છે

ધર્મના ણહાને અનાર્થ દેશમાં જવાનો કે સૂત્રાદિ મોકલવાનો નિષેધ કરનાર, નગારુ વગાડી નિષેધ કરનાર, પોતાના માન, મહત્ત્વ, મોટાઈનો સવાલ આવે ત્યાં એ જ ધર્મને ઠોકર મારી, એ જ ધર્મ પર પગ મૂકી, એ જ નિષેધનો નિષેધ કરે એ ધર્મદ્રોહ જ છે ધર્મનું મહત્ત્વ તો બહાના રૂપ, અને સ્વાર્થિક માનાદિનો સવાલ મુખ્ય, એ ધર્મદ્રોહ જ છે

શ્રી વીરય દગાધીને વિલાયતાદિ મોકલવા આદિમા આમ થયું છે

- ધર્મ જ મુખ્ય રૂપ ત્યારે અહોભાગ્ય !

૧ આઠ ૧થી આઠ ૨૬ સુધીના મોરળીના મુમુક્ષુ-સાક્ષર શ્રી મનમુખભાઈ કિરતચંદે પોતાની સ્મૃતિ પરથી શ્રીમદ્ના પ્રસંગોની કરેલ નોંધ પરથી

આત્માનું અખંડ સ્વપરજાયકપણ સૂચવ્યું. મુક્ત આત્મા સદા જ્ઞાનરૂપ જ છે એમ સૂચવ્યું.

આવા જે ગુણવાળા તેને તે ગુણની પ્રાપ્તિ અર્થે વહુ છુ, એમ કહી પરમ આત્મ, મોક્ષમાર્ગ અર્થે વિશ્વાસ કરવા યોગ્ય, વદન કરવા યોગ્ય, લક્ષિત કરવા યોગ્ય, જેની આજ્ઞાએ ચાલવાથી નિઃસંશય મોક્ષ પ્રાપ્ત થાય, તેમને પ્રગટેલ ગુણોની પ્રાપ્તિ થાય, તે ગુણો પ્રગટે, એવા કોણ હોય તે સૂચવ્યું ઉપર જણાવેલ ગુણવાળા મુક્ત પરમ આત્મ, વદન યોગ્ય હોય, તેમણે બતાવેલ તે મોક્ષમાર્ગ, અને તેમની લક્ષિતથી મોક્ષની પ્રાપ્તિ હોય, તેમને પ્રગટ થયેલા ગુણો તેમની આજ્ઞાએ ચાલનાર લક્ષિત-માનને પ્રગટે એમ સૂચવ્યું.

[૭૮૫]

૩૮^૧

શ્રી ખેડા, દ્વિં ૨૫૦ વહ, ૧૯૫૪

પ્ર૦-આત્મા છે ?

શ્રી૦ ઉ૦-હા, આત્મા છે

પ્ર૦-અનુભવથી કહો છો કે આત્મા છે ?

ઉ૦-હા, અનુભવથી કહીએ છીએ કે આત્મા છે સાકરના સ્વાદનું વર્ણન ન થઈ શકે તે તો અનુભવગોચર છે, તેમ જ આત્માનું વર્ણન ન થઈ શકે તે પણ અનુભવગોચર છે, પણ તે છે જ

પ્ર૦-જીવ એક છે કે અનેક છે ? આપના અનુભવનો ઉત્તર ઇચ્છુ છુ

ઉ૦-જીવો અનેક છે.

પ્ર૦-જડ, કર્મ એ વસ્તુ છે કે માયિક છે ?

ઉ૦-જડ, કર્મ એ વસ્તુ છે માયિક નથી

પ્ર૦-પુનર્જન્મ છે ?

ઉ૦-હા, પુનર્જન્મ છે

પ્ર૦-વેદાંતને માન્ય માયિક ઈશ્વરનું અસ્તિત્વ આપ માનો છો ?

ઉ૦-ના

પ્ર૦-દર્પણમા પડતું પ્રતિબિંબ તે માત્ર ખાલી દેખાવ છે કે કોઈ તત્ત્વનું બનેલ છે ?

ઉ૦-દર્પણમા પડતું પ્રતિબિંબ માત્ર ખાલી દેખાવ નથી, તે અમુક તત્ત્વનું બનેલું છે

[૭૮૬]

૩૯ મોરબી, મહા વહ ૬, સોમ, ૧૯૫૫ (ગરે)

કર્મની મૂળ પ્રકૃતિ આઠ, તેમા ચાર ધાતિની અને ચાર અધાતિની કહેવાય છે

ચાર ધાતિનીનો ધર્મ આત્માના ગુણની ધાત કરવાનો, અર્થાત્ (૧) તે ગુણને આવરણ કરવાનો, અથવા (૨) તે ગુણનું બળવીર્ય રોધવાનો, અથવા (૩) તેને વિકળ કરવાનો છે અને તે માટે ધાતિની એવી સજ્ઞા તે પ્રકૃતિને આપી છે

આત્માના ગુણ જ્ઞાન, દર્શન તેને આવરણ કરે તેને અનુક્રમે (૧) જ્ઞાનાવરણીય અને (૨) દર્શનાવરણીય એવું નામ આપ્યું. અતરાય પ્રકૃતિ એ ગુણને આવરતી નથી, પણ તેના ભોગઉપભોગ આદિને, તેના વીર્યબળને રોકે છે આ ઠેકાણે આત્મા ભોગાદિને સમરે છે, બાણે દેખે છે એટલે આવરણ નથી, પણ સમજતા છતા ભોગાદિમા વિદ્ય, અતરાય કરે છે માટે તેને આવરણ નહી પણ અતરાય પ્રકૃતિ કહી

આમ ત્રણ આત્મધાતિની પ્રકૃતિ થઈ ચોથી ધાતિની પ્રકૃતિ મોહનીય છે આ પ્રકૃતિ આવરતી નથી, પણ આત્માને મૂર્છિત કરી, મોહિત કરી વિકળ કરે છે જ્ઞાન, દર્શન છતાં, અતરાય નહી છતા

ચીજ માટે વલખાં મારે ! જીવને, આત્માની અને એની શક્તિની વિભાવ આડે ખગર નથી

અમે અગ્રેજી ન ભણ્યા તે સારુ થયું છે ભણ્યા હોત તો કલ્પના વધત કલ્પનાને તો છાડવી છે ભણેલું ભૂલ્યે છૂટકો છે ભૂલ્યા વિના વિકલ્પ દૂર ન થાય જ્ઞાનની જરૂર છે

[૮૦૩]

૫

મોરબી, ચૈત્ર વદ ૯, શુક્ર, ૧૯૫૫

પરમ સત્ રિખાતુ હોય તો તેવા વિશિષ્ટ પ્રસંગે સમ્યક્દષ્ટિ દેવતા સાર-સ ભાળ કરે, પ્રગટ પણ આવે પણ બહુ જૂજ પ્રસંગમાં,

યોગી કે તેવી વિશિષ્ટ શક્તિવાળા તેવા પ્રસંગે સહાય કરે

જીવને મતિકલ્પનાથી એમ ભાવે કે મને દેવતાના દર્શન થાય છે, મારી પાસે દેવતા આવે છે, મને દર્શન થાય છે દેવતા એમ દેખાવ ન દે

પ્ર૦—શ્રી નવપદ પૂજામાં આવે છે કે ' જ્ઞાન એહિ જ આત્મા ' આત્મા પોતે જ્ઞાન છે તો પછી ભણવા ગણવાની કે શાસ્ત્રાભ્યાસની શી જરૂર ? ભણેલું બધું કલ્પિત ગણી પરિણામે ભૂલ્યે છૂટકો છે, તો પછી ભણવાની, ઉપદેશશ્રવણની કે શાસ્ત્રવાચનાદિની શી જરૂર ?

ઉ૦—' જ્ઞાન એહિ જ આત્મા ' એ એકાત નિશ્ચયનયથી છે વ્યવહારથી તો એ જ્ઞાન અવગરણેલું છે તેના ઉઘાડ કરવાનો છે એ ઉઘાડ થવા ભણવું, ગણવું, ઉપદેશશ્રવણ, શાસ્ત્રવાચન આદિ સાધનરૂપ છે પણ એ ભણવું, ગણવું, ઉપદેશશ્રવણ અને શાસ્ત્રવાચન આદિ સમ્યક્દષ્ટિએ થવું જોઈએ આ શ્રુતજ્ઞાન કહેવાય છે સંપૂર્ણ નિરાવરણ જ્ઞાન થતા સુધી એ શ્રુતજ્ઞાનના અવલબનની જરૂર છે 'હું જ્ઞાન છું,' 'હું પ્રજ્ઞા છું' એમ પોકાર્યે જ્ઞાન કે પ્રજ્ઞા થઈ જવાતું નથી, તે રૂપ થવા સત્શાસ્ત્રાદિ સેવવા જોઈએ

[૮૦૪]

૬

મોરબી, ચૈત્ર વદ ૧૦, ૧૯૫૫

પ્ર૦—પારકાના મનના પર્યાય જાણી શકાય ?

ઉ૦—હા જાણી શકાય છે સ્વમનના પર્યાય જાણી શકાય, તો પરમનના પર્યાય જાણવા સુલભ છે સ્વમનના પર્યાય જાણવા પણ સુરેલ છે સ્વમન સમજાય તો તે વશ થાય સમજવા સહવિચાર અને સતત એકાગ્ર ઉપયોગની જરૂર છે

આસનજયથી ઉત્થાનવૃત્તિ ઉપશમે છે, ઉપયોગ અચપળ થઈ શકે છે, નિદ્રા ઓછી થઈ શકે છે તડકાના પ્રકાશમાં સૂક્ષ્મ રજ જેવું જે દેખાય છે, તે આજુ નથી પણ અનેક પરમાણુઓનો બનેલો સ્કંધ છે પરમાણુ ચક્ષુએ જોયાં ન જાય ચક્ષુષ્ઠિયલગ્નિના પ્રબળ ક્ષયોપશમવાળા જીવ, દૂર દેશીલગ્નિસ પત્ર યોગી અથવા કેવલીધી તે દેખી શકાય છે

[૮૦૫]

૭

મોરબી, ચૈત્ર વદ ૧૧, ૧૯૫૫

' મોક્ષમાળા ' અમે સોળ વરસ અને પાંચ માસની ઉંમરે ત્રણ દિવસમા રચી હતી ૬૭ મા પાઠ ઉપર શાહી ઢાળાઈ જતાં તે પાઠ ફરી લખવો પડ્યો હતો, અને તે ઠેકાણે ' બહુ પુણ્ય કેરા પુજ્યો 'નું અમહ્ય તાત્ત્વિક વિચારનું કાવ્ય મૂક્યું હતું

જૈનમાર્ગને યથાર્થ સમજાવવા તેમા પ્રયાસ કર્યો છે જિનોક્તમાર્ગથી કઈ પણ ન્યૂનાધિક તેમા કહ્યું નથી વીતરાગમાર્ગ પર આબાલવૃદ્ધની રુચિ થાય, તેનું સ્વરૂપ સમજાય, તેનું બીજા હૃદયમા રોપાય તેવા હેતુએ બાલાવબોધરૂપ થોજના તેની કરી છે પણ લોકોને વિવેક, વિચાર, કંઠર કયા

૧ " જ્ઞાનાવરણી જે કર્મ છે, ક્ષય ઉપશમ તસ થાય રે,
તો હુએ એહિ જ આત્મા, જ્ઞાન અબોધતા જાય રે "

રતો કુટુંબાદિક સમીપ આવી કહે કે આ સ સાર અસારથી હું ખેદ પામ્યો છું મારે આ કાર્યો કરવા ઠીક લાગતાં નથી આ વચનો સાંભળી કુટુંબી તેને નરમાશથી કહે, ભાઈ, આપણે તો નિવૃત્તિ જેવું છે ત્યાર પછી સ્ત્રી આવીને કહે કે પ્રાણપતિ, હું તો તમારા વિના પણ પશુ રહી શકું નહીં તમે મારા જીવનના આધાર છો એમ અનેક પ્રકારે ભોગમાં આસક્ત કરવાના અનેક પદાર્થની વૃદ્ધિ કરે તેમા તદ્દાકાર થઈ જઈ સતના વચન વીસરી જાય એટલે જેમ કાષ્ઠનો ગોળો અગ્નિમાં નાંખ્યા પછી ભસ્મ થઈ જાય તેમ સ્ત્રીપી અગ્નિમા પડેલા જીવ તેમા ભસ્મ થઈ જાય છે તેથી સંતના બોધનો વિચાર ભૂલી જાય છે સ્ત્રી આદિકના ભયથી સત્સમાગમ કરી શકતો નથી તેથી તે જીવ દાવાનલરૂપ સ્ત્રી આદિ અગ્નિમા ફસાઈ જઈ, વિશેષ વિશેષ વિટળના ભોગવે છે તે ત્રીજા પ્રકારના જીવ કહ્યા

૪ ચોથા પ્રકારના જીવ માટીના ગોળા જેવા કહ્યા છે

તે પુરુષ સત્પુરુષનો બોધ સાંભળી ઈંદ્રિયના વિષયની ઉપેક્ષા કરે છે સ સારથી મહા ભય પામી તેથી નિવર્તે છે તેવા પ્રકારના જીવ કુટુંબાદિના પરિબંધથી ચલાયમાન થતા નથી સ્ત્રી આવી કહે કે ખ્યારા પ્રાણુનાથ, આ ભોગમાં જેવો સ્વાદ છે તેવો તેના ત્યાગમાં સ્વાદ નથી ઇત્યાદિક વચનો સાંભળતા મહા ઉદ્દાસ થાય છે, વિચારે કે આ અનુકૂળ ભોગથી આ જીવ ગાહુ વખત ભૂલ્યો છે, જેમ તેના વચન સાંભળે છે તેમ તેમ મહા વૈરાગ્ય ઉત્પન્ન થાય છે અને તેથી સર્વ પ્રકારે સ સારથી નિવર્તે છે માટીનો ગોળો અગ્નિમા પડવાથી વિશેષ વિશેષ કઠણ થાય છે, તેમ તેવા પુરુષો સતનો બોધ સાંભળી સ સારમા પડતા નથી તે ચોથા પ્રકારના જીવ કહ્યા

મન-સાહેબ, બંનેની જરૂર છે

શ્રીમદ્—

શ્રી હેમચંદ્રાચાર્યને થયાં આઠસો વરસ થયાં. શ્રી આનંદધનજીને થયા બસો વરસ થયાં શ્રી હેમચંદ્રાચાર્યે લોકાનુગ્રહમા આત્મા અર્પણ કર્યો શ્રી આનંદધનજીએ આત્મહિત સાધનપ્રવૃત્તિને મુખ્ય કરી. શ્રી હેમચંદ્રાચાર્ય મહાપ્રભાવક બળવાન ક્ષયોપશમવાળા પુરુષ હતા તેઓ ધારત તો જુદો પથ પ્રવર્તાવી શકે એવા સામર્થ્યવાન હતા તેમણે ત્રીશ હજાર ઘરને શ્રાવક કર્યા ત્રીશ હજાર ઘર એટલે સવાથી દોઢ લાખ માણસની સંખ્યા થઈ શ્રી સહજન દંજીના સંપ્રદાયમા એક લાખ માણસ હશે એક લાખના સમૂહથી સહજન દંજીએ પોતાનો સંપ્રદાય પ્રવર્તાવ્યો, તો દોઢ લાખ અનુયાયીઓનો એક જુદો સંપ્રદાય શ્રી હેમચંદ્રાચાર્ય ધારત તો પ્રવર્તાવી શકત

પણ શ્રી હેમચંદ્રાચાર્યને લાગ્યું કે સપૂર્ણ વીતરાગ સર્વજ્ઞ તીર્થ કં જ ધર્મપ્રવર્તક હોઈ શકે. અમે તો તીર્થ કરોની આજ્ઞાએ ચાલી તેમના પરમાર્થમાર્ગનો પ્રકાશ કરવા પ્રયત્ન કરનારા વીતરાગ-માર્ગનો પરમાર્થ પ્રકાશવારૂપ લોકાનુગ્રહ શ્રી હેમચંદ્રાચાર્યે કર્યો તેમ કરવાની જરૂર હતી વીતરાગ-માર્ગ પ્રતિ વિમુખતા અને અન્ય માર્ગ તરફથી વિષમતા, ઈર્ષ્યા આદિ શરૂ થઈ ચૂક્યા હતા આવી વિષમતામા વીતરાગમાર્ગ ભણી લોકોને વાળવા, લોકોપકારની તથા તે માર્ગના રક્ષણની તેમને જરૂર જણાઈ અમારું ગમે તેમ થાઓ, આ માર્ગનું રક્ષણ થવું જોઈએ એ પ્રકારે તેમણે સ્વાર્પણ કર્યું. પણ આમ તેવા જ કરી શકે તેવા ભાગ્યવાન, માહાત્મ્યવાન, ક્ષયોપશમવાન જ કરી શકે જુદાં જુદાં દર્શનોનો યથાવત્ તોલ કરી અમુક દર્શન સંપૂર્ણ સત્યસ્વરૂપ છે એવો નિર્ધાર કરી શકે તેવા પુરુષ લોકાનુગ્રહ, પરમાર્થપ્રકાશ, આત્માર્પણ કરી શકે

શ્રી હેમચંદ્રાચાર્યે ઘણું કર્યું શ્રી આનંદધનજી તેમના પછી છસો વરસે થયા એ છસો વરસના અતરાળમા બીજા તેવા હેમચંદ્રાચાર્યની જરૂર હતી વિષમતા વ્યાપતી જતી હતી કાળ ઉચ્ચ સ્વરૂપ લેતો જતો હતો શ્રી વદલભાચાર્યે શૃંગારયુક્ત ધર્મ પ્રરૂપ્યો શૃંગારયુક્ત ધર્મ ભણી લોકો વળ્યા, આકર્ષાયા વીતરાગધર્મવિમુખતા વધતી ચાલી અનાદિથી જીવ શૃંગાર આદિ વિભાવમા તો મૂરછા પામી રહ્યો છે, તેને વૈરાગ્ય સન્નુબ થવું મુશ્કેલ છે ત્યાં તેની પાસે શૃંગાર જ ધર્મરૂપે મુકાય તો તે વૈરાગ્ય ભણી કેમ વળી શકે ? આમ વીતરાગમાર્ગવિમુખતા વધી

ત્યા પ્રતિમાપ્રતિપક્ષ-સંપ્રદાય જૈનમા જ બિસો થયો ધ્યાનનું કાર્ય, સ્વરૂપનું કારણ એવી જિન પ્રતિમા પ્રતિ લાખો દૃષ્ટિવિમુખ થયા વીતરાગશાસ્ત્ર કદિપત અર્થથી વિરાધાયા, કેટલાક તો સમૂળમાં ખડાયા આમ આ છસો વરસના અતરાળમાં વીતરાગમાર્ગરક્ષક બીજા હેમચંદ્રાચાર્યની જરૂર હતી, અન્ય ઘણા આચાર્યો થયા, પણ તે શ્રી હેમચંદ્રાચાર્ય જેવા પ્રભાવશાલી નહીં એટલે વિષમતા સામે ટકી ન શકાયું વિષમતા વધતી ચાલી ત્યાં શ્રી આનંદધનજી બસો વરસ પૂર્વે થયા

શ્રી આનંદધનજીએ સ્વપર હિતબુદ્ધિથી લોકોપકાર-પ્રવૃત્તિ શરૂ કરી આ મુખ્ય પ્રવૃત્તિમા આત્મહિત ગૌણ કર્યું, પણ વીતરાગધર્મવિમુખતા, વિષમતા એટલી બધી વ્યાપી ગઈ હતી કે લોકો ધર્મને કે આનંદધનજીને પિછાણી ન શક્યા, જોળણી કઠર કરી ન શક્યા પરિણામે શ્રી આનંદ-ધનજીને લાગ્યું કે પ્રબળ વ્યાપી ગયેલી વિષમતાયોગે લોકોપકાર, પરમાર્થપ્રકાશ કારગત થતો નથી, અને આત્મહિત ગૌણ થઈ તેમા ગાધા આવે છે, માટે આત્મહિતને મુખ્ય કરી તેમાં પ્રવર્તવું યોગ્ય છે આવી વિચારણાએ પરિણામે તે લોકસંગ ત્યજ દઈ વનમા ચાલી નીકળ્યા વનમાં વિચરતાં છતાં અપ્રગટપણે રહી ચોવીશી, પદ આદિ વડે લોકોપકાર તો કરી જ ગયા નિષ્કારણ લોકોપકાર એ મહા-પુરુષોનો ધર્મ છે

અપ્રગટપણે લોકો આનંદધનજીને જોળણી ન શક્યા પણ આનંદધનજી તો અપ્રગટ રહી તેમનું

નિર્ધર્મ સ પરિણામ એટલે આકોશ પરિણામપૂર્વક ઘાતકીપણુ કરતા બેઠરકારીપણુ અથવા ભયપણુ નહીં, ભવભીરુપણુ નહી તેવા પરિણામ

હાલના વખતમા મનુષ્યોનું કેટલુંક આયુષ્ય બાળપણમા જાય, કેટલુંક સ્ત્રી પાસે જાય, કેટલુંક નિદ્રામા જાય, કેટલુંક ધધામાં જાય, અને સહેજ રહે તે કુચુડુ લૂટી લે એટલે મનુષ્યભવ નિરર્થક ચાલ્યો જાય.

લોકોને કઈ જૂઠું કહીને સફળરૂપે પાસે સત્સગમા આવવાની જરૂર નથી લોકો એમ પૂછે કે ‘કોણુ પધાર્યા છે?’ તો સ્પષ્ટ કહેવું કે ‘મારા પરમકૃપાળુ સફળરૂપે પધાર્યા છે તેમનાં દર્શન અર્થે જવાનું છે’ ત્યારે કોઈ કહે કે ‘હું તમારી સાથે આવું?’ ત્યારે કહેવું કે, ‘ભાઈ, તેઓશ્રી કઈ હાલ ઉપદેશ તરીકેનું કાર્ય કરતા નથી અને તમારો હેતુ એવો છે કે ત્યા જઈશુ તો સાંભળીશું’ પણ કઈ ત્યા ઉપદેશ દે એવો કોઈ નિયમ નથી’ ત્યારે તે ભાઈ પૂછે કે, ‘તમને ઉપદેશ કેમ દીધો?’ ત્યા જણાવવું કે ‘મારે પ્રથમ એમના સમાગમમાં જવાનું થયેલું અને તે વખતે ધર્મ સ બધી વચનો શ્રવણ કર્યા કે જેથી મને તેમ ખાતરી થઈ કે આ મહાત્મા છે એમ ઓળખાણ થતાં મેં તેમને જ મારા સફળરૂપે પધાર્યા છે’ ત્યારે તે એમ કહે કે ‘ઉપદેશ દે અગર ના દે પણ મારે તો તેમનાં દર્શન કરવાં છે’ ત્યારે જણાવવું કે ‘કદાચ ઉપદેશ ના દે તો તમારે વિકલ્પ કરવો નહી’ આમ કરતાય જ્યારે આવે ત્યારે તો હરિષ્છન્દ્ર પણ તમારે પોતે કઈ તેવી પ્રેરણા ન કરવી કે આલો ત્યા તો ઓધ મળશે, ઉપદેશ મળશે એવી ભાવના પોતે કરવી નહી તેમ બીજાને પ્રેરણા કરવી નહી

[૬૪૩-૨]

૨

કાવિઠા, શ્રાવણ વદ ૩, ૧૯૫૦

પ્રમ — કેવલજ્ઞાનીએ સિદ્ધાંતો પ્રજ્ઞા તે ‘પરઉપયોગ’ કે ‘સ્વઉપયોગ’? શાસ્ત્રમા કહ્યું છે કે કેવલજ્ઞાની સ્વઉપયોગમા જ વર્તે.

ઉત્ — તીર્થ કર કોઈને ઉપદેશ દે તેથી કરી કાઈ ‘પરઉપયોગ’ કહેવાય નહી ‘પરઉપયોગ’ તેને કહેવાય કે જે ઉપદેશ દેતા રતિ, અરતિ, હર્ષ, અહ કાર થતા હોય જ્ઞાનીપુરુષને તો તાદાત્મ્યસંબધ હોતો નથી જેથી ઉપદેશ દેતા ગતિ, અરતિ ન થાય રતિ, અરતિ થાય તે ‘પરઉપયોગ’ કહેવાય જો એમ હોય તો કેવળી લોકાલોક જાણે છે, દેખે છે તે પણ પરઉપયોગ કહેવાય પણ તેમ નથી, કારણ તેને વિષે રતિપણુ, અરતિપણુ નથી

સિદ્ધાંતના બાધા વિષે એમ સમજવું કે આપણી યુદ્ધિ ન ખડોએ તેથી તે વચનો અસત્ છે એમ ન કહેવું, કારણ કે જેને તમે અસત્ કહો છો, તે શાસ્ત્રથી જ પ્રથમ તો તમે છવ, અછવ એવું કહેતા શીખ્યાં છો, અર્થાત્ તે જ શાસ્ત્રોને આધારે જ તમે જે કાઈ જાણો છો તે જાણ્યું છે, તો ખરી તેને અસત્ કહેવા તે ઉપકારને બદલે દોષ કરવા બરાબર ગણાય વળી શાસ્ત્રના લખનાગઓ પણ વિચારવાન હતા, તેથી તે સિદ્ધાંત વિષે જાણતા હતા મહાવીરસ્વામી ખરી ઘણે વર્ષે લખાણા છે માટે અસત્ કહેવા તે દોષ ગણાય

હાલ સિદ્ધાંતોના જે બાધો જોવામાં આવે છે તે જ અક્ષરોમા અનુક્રમે તીર્થ કરે કહ્યું હોય એમ કાઈ નથી પણ જેમ કોઈ વખતે કોઈએ વાચના, પૃચ્છના, પરાવર્તના, અનુપ્રેક્ષા અને ધર્મકથા સ બધી પૂછ્યું તો તે વખતે તે સ બધી વાત કહી વળી કોઈએ પૂછ્યું કે ધર્મકથા કેટલા પ્રકારે તો કહ્યું કે ચાર પ્રકારે.— આશ્લેષણી, વિશ્લેષણી, નિવેદણી, સ વેગણી આવા આવા પ્રકારની વાન થતી હોય તે તેમની પાસે જે ગણધર્મ હોય તે ધ્યાનમાં રાખી લે, અને અનુક્રમે તેનો બાધો બાધે જેમ અહી કોઈ વાત કરવાથી કોઈ ધ્યાનમા રાખી અનુક્રમે તેનો બાધો બાધે તેમ બાકી તીર્થ કર જેટલું

અનુસધિવાળો હતો. પણ બધા શ્રોતાઓને એ ગ્રાહ્ય થઈ શકે એવો નહોતો, તેમ કોઈને ન સમજાયાથી વિકલ્પ ઉત્પન્ન કરે એવો હતો. ચાલતા વિષયે શ્રોતાના શ્રવણદોરમા ઝુટ પડે એમ હતું તેમ તમને સ્વયં ખુલાસો થઈ ગયો છે હવે પૂછવું છે ?

લોકો એક કાર્યની તથા તેના કર્તાની પ્રશંસા કરે છે એ ઠીક છે એ એ કાર્યને પોષક તથા તેના કર્તાના ઉત્સાહને વધારનાર છે પણ સાથે એ કાર્યમાં જે ખામી હોય તે પણ વિવેક અને નિર્માની-પણે સહયતાપૂર્વક બતાવવી જોઈએ, કે જેથી ફરી ખામીનો અવકાશ ન રહે અને તે કાર્ય ખામી-રહિત થઈ પૂર્ણ થાય એકલી પ્રશંસા-ગાણાથી ન સરે એથી તો ઊલટું મિથ્યાભિમાન વધે હાલના માનપત્રાદિમા આ પ્રથા વિશેષ છે વિવેક જોઈએ

મં — સાહેબ ! ચ દ્રસૂરિ આપને યાદ કરી પૃચ્છા કરતા હતા આપ અહીં છો એ એમને ખબર ન હતી આપને મળવા માટે આવ્યા છે

શ્રીમદ્ — પરિગ્રહધારી યતિઓને સન્માનવાથી મિથ્યાત્વને પોષણ મળે છે, માર્ગનો વિરોધ થાય છે દાક્ષિણ્યતા-સહયતા પણ જાળવવા જોઈએ ચ દ્રસૂરિ અમારા માટે આવ્યા છે પણ જીવને છોડવું ગમતું નથી, મિથ્યા ડાહી ડાહી વાતો કરવી છે, માન મૂકવું ગમતું નથી તેથી આત્માર્થ ન સરે

અમારા માટે આવ્યા, તેથી સહયતા ધર્મ જાળવવા તેમની પાસે ગયા સામા પક્ષવાળા સ્થાનક સ પ્રદાયના કહેશે કે એમને એમનો રાગ છે, તેથી ત્યા ગયા, અમારી પાસે નથી આવતા પણ જીવને હેતુ, કારણ વિચારવા નથી મિથ્યા દ્વંષણ, ખાલી આરોપ આપવા તૈયાર છે તેવી વર્તના ગયે છૂટકે છે ભવપરિપાકે સહવિચાર સ્ફુરે અને હેતુ, પરમાર્થનો વિચાર ઊગે

મોટા કહે તેમ કરવું, કરે તેમ ન કરવું

શ્રી કબીરનું અ તર સમજ્યા વિના ભોળાઈથી લોકો પજવવા માડયા આ વિદ્વેષ ટાળવા કબીર-જી વેશ્યાને ત્યા જઈ બેઠા લોકસમૂહ પાછો વળ્યો કબીરજી બ્રહ્મ થઈ ગયા એમ લોકો કહેવા લાગ્યા, સાચા ભક્તો થોડા હતા તે કબીરને વળગી રહ્યા કબીરજીનો વિદ્વેષ તો ટળ્યો પણ ખીજાએ તેનું અનુ-કરણ ન કરવું

નરસિંહ મહેતા ગાઈ ગયા છે કે —

માત્રુ ગાયું ગાશે તે ઝાઝા ગોઠા ખાશે,

સમજીને ગાશે તે વહેલો વૈકુઠ જાશે

તાત્પર્ય કે સમજીને વિવેકપૂર્વક કરવાનું છે પોતાની કથા વિના, વિના વિવેકે, સમજ્યા વિના જીવ અનુકરણ કરવા જાય તો માર ખાઈ જ બેસે માટે મોટા કહે તેમ કરવું, કરે તેમ ન કરવું આ વચન સાપેક્ષ છે

૧૨

સુ ખઈ, કારતક વદ ૬, ૧૯૫૬

(બીજા ભોઈવાડામા શ્રી શાંતિનાથજીના દિગમ્બરી મહિરમા દર્શન પ્રસંગનું વર્ણન)

પ્રતિમા નીરખી છેટેથી વદન કયું

ત્રણ વાર પચાગ પ્રણામ કર્યા

શ્રી આનંદધનજીનું શ્રી પદ્મપ્રભુનું સ્તવન સુમધુર, ગભીર, સુસ્પષ્ટ ધ્વનિએ ગાયું

જિન પ્રતિમાના ચરણ તળાસ્યા

એક નાની પચાટાનું જિન પ્રતિમા કાયોત્સર્ગસુદ્રાની અદરથી કોરી કાઢેલી હતી તે સિદ્ધની અવસ્થામા થતા ધનની સૂચક હતી તે અવગાહના બતાવી કહ્યું કે જે દેહે આત્મા સ પૂર્ણ સિદ્ધ થાય તે દેહપ્રમાણથી કિચિત્ ન્યૂન જે ક્ષેત્રપ્રમાણ ધન થાય તે અવગાહના જીવો જીવે જીવે સિદ્ધ થયા તે એક ક્ષેત્રે સ્થિત છતા પ્રત્યેક જીવે જીવે છે નિજ ક્ષેત્રધનપ્રમાણ અવગાહનાએ છે.

પૂર્વકાળમા જીવો આરાધક અને સ સ્કારી હતા, તથા રૂપ સત્સ ગનો જોગ હતો, તેમ સત્સંગ-નું માહાત્મ્ય વિસર્જન થયેલું નહોતું, અનુક્રમે આદ્યું આવતું હતું તેથી તે કાળમા તે સસ્કારી જીવોને સત્પુરુષનું ઓળખાણ થતું

આ કાળમા સત્પુરુષનું હર્લભપણ હોવાથી, ઘણો કાળ થયા સત્પુરુષનો માર્ગ, માહાત્મ્ય અને વિનય ઘસાર્ધ ગયા જેવા થઈ ગયાં હોવાથી અને પૂર્વના આરાધક જીવો ઓછા હોવાથી જીવને સત્પુરુષનું ઓળખાણ તત્કાળ થતું નથી ઘણા જીવો તો સત્પુરુષનું સ્વરૂપ પણ સમજતા નથી કા તો છકાયના રક્ષપાળ સાધુને, કા તો શાસ્ત્રો લખ્યા હોય તેને, કા તો કોઈ ત્યાગી હોય તેને અને કાં તો ડાહ્યો હોય તેને સત્પુરુષ માને છે, પણ તે યથાર્થ નથી

સત્પુરુષનું ખરેખરું સ્વરૂપ જાણવું જરૂરનું છે. મધ્યમ સત્પુરુષ હોય તો વખતે થોડા કાળે તેમનું ઓળખાણ થવું સ લવે, કારણ કે જીવની મરજી અનુકૂળ તે વર્તે, સહજ વાતચીત કરે અને આવકાર લાવ રાખે તેથી જીવને પ્રીતિ થવાનું કારણ ગને પણ ઉત્કૃષ્ટ સત્પુરુષને તો તેવી લાવના હોય નહીં અર્થાત્ નિસ્પૃહતા હોવાથી તેવો લાવ રાખે નહીં, તેથી કા તો જીવ અટકી જાય અથવા ખૂઝાય અથવા તેનું થવું હોય તે થાય

જેમ ગને તેમ સફલત્તિ અને સહાયાર સેવવાં જ્ઞાની પુરુષ કાંઈ વ્રત આપે નહીં અર્થાત્ જ્યારે પ્રગટ માર્ગ કહે અને વ્રત આપવાનું જણાવે ત્યારે વ્રત અગીકાર કરવા પણ ત્યાં સુધી યથાશક્તિ સફલત્ત અને સહાયાર સેવવા એમાં સહાય જ્ઞાની પુરુષની આજ્ઞા છે દ ભ, અહ કાર, આગ્રહ, કઈ પણ કામના, કૃણની ઇચ્છા અને લોકને દેખાડવાની બુદ્ધિ એ સઘળા દોષો છે તેથી રહિત વ્રતાદિ સેવવા તેને કોઈ પણ સ પ્રદાય કે મતના વ્રત, પચ્ચખાણ આદિ સાથે સરખાવવા નહીં, કારણ કે લોકો જે વ્રત, પચ્ચખાણ આદિ કરે છે તેમા ઉપર જણાવેલા દોષો હોય છે આપણે તો તે દોષોથી રહિત અને આત્મવિચારને અર્થે કરવા છે, માટે તેની સાથે કદી પણ સરખાવવા નહીં

ઉપર કહ્યા તે દોષો વળ્જીને, ઉત્તમ પ્રકારે સફલત્તિ અને સહાયાર સર્વેએ સેવવાં

નિર્દલપણે, નિરહ કારપણે અને નિષ્કામપણે જે સફલત્ત કરે છે તે દેખીને આડોશીપાડોશી અને બીજા લોકોને પણ તે અગીકાર કરવાનું ભાન થાય છે જે કઈ સફલત્ત કરવાં તે લોકોને દેખાડવા અર્થે નહીં પણ માત્ર પોતાના હિતને અર્થે કરવા નિર્દલપણે થવાથી લોકોમા તેની અસર તગ્ત થાય છે

કોઈ પણ દલપણે દાળમા ઉપર મીઠું ન લેતા હોય અને કહે કે 'હું ઉપર કાઈ લેતો નથી શું નથી ચાલતું ? એથી શું ?' એથી કાઈ લોકોમા અસર થાય નહીં અને જિલટું કથું હોય તે પણ અંધાવા માટે થાય માટે તેમ ન કરતા નિર્દલપણે અને ઉપરના દૂધણો વળ્જીને વ્રતાદિ કરવા

પ્રતિદિન નિયમપૂર્વક આચારાગાદિ વાચવાનું ગખવું આજે એક વાચ્યું અને કાલે બીજું વાચ્યું એમ ન કરતા કમપૂર્વક એક શાસ્ત્ર પૂરું કરવું આચારાગ સૂત્રમા કેટલાક આશય ગભીર છે, સૂયગડાગમા પણ ગભીર છે, ઉત્તગધ્યયનમા પણ કોઈક કોઈક સ્થળે ગભીર છે દશવૈકલિક સુગમ છે આચારાગમા કોઈક સ્થળે સુગમ છે પણ ગભીર છે, સૂયગડાગ કોઈક સ્થળે સુગમ છે, ઉત્તગધ્યયનમા કોઈક જગ્યાએ સુગમ છે, તો નિયમપૂર્વક વાચવાં યથાશક્તિ ઉપયોગ થઈ જિહા જિતરી વિચારવાનું ગને તેટલું કચ્ચુ

દેવ અગિહ ત, શુરુ નિર્ઘ થ અને ધર્મ કેવળીને પ્રરૂપેલો, એ ત્રણેની શ્રદ્ધાને જૈનમા સમ્યક્ત્વ કહ્યું છે માત્ર શુરુ અમત્ હોવાથી દેવ અને ધર્મનું ભાન નહોતું મજ્જુ મળવાથી તે દેવ અને ધર્મનું ભાન થયું તેથી મજ્જુ પ્રત્યે આત્મા એ જ સમ્યક્ત્વ નેટલી નેટલી આત્મા અને અપૂર્વપણું તેટલું

આલ્હો બ રસ્તો સુલભ છે, આ રસ્તો સુલભ છે' પણ એ ભૂલા પડેલા માણસને જવું વિઠ છે, એ માર્ગે જતા પહોંચથું કે નહીં એ શંકા નડે છે શકા કર્યા વિના જ્ઞાનીઓનો માર્ગ આરાધે તો તે પામવો સુલભ છે

[૮૩૬]

૧૫

મુળર્થ, કારતક વહ ૧૧, ૧૬-૫૬

શ્રી સત્શ્રુત,	
૧ શ્રી પાઠવ પુરાણે પ્રલુભ્ન ચરિત્ર	૧૧ શ્રી ક્ષપણાસાર,
૨ શ્રી પુરુષાર્થસિદ્ધિ ઉપાય	૧૨ શ્રી લઘ્નિસાર
૩ શ્રી પદ્મન દિ પ ચર્વિશતિ	૧૩ શ્રી ત્રિલોકસાર
૪ શ્રી ગોમટસાર	૧૪ શ્રી તત્ત્વસાર
૫ શ્રી રતનકર ઠ શ્રાવકાચાર	૧૫ શ્રી પ્રવચનસાર
૬ શ્રી આત્માનુશાસન	૧૬. શ્રી સમયસાર
૭ શ્રી મોક્ષમાર્ગપ્રકાશ	૧૭ શ્રી પ આસ્તિકાય
૮ શ્રી કાર્તિકેયાનુપ્રેક્ષા	૧૮ શ્રી અષ્ટપ્રાણુત
૯ શ્રી યોગદષ્ટિ સમુચ્ચય	૧૯ શ્રી પરમાત્મ પ્રકાશ.
૧૦ શ્રી ક્રિયાકોષ	૨૦ શ્રી રચણસાર

આદિ અનેક છે ઇદ્રિયનિગ્રહના અભ્યાસપૂર્વક એ સત્શ્રુત સેવવા યોગ્ય છે એ ક્ષણ અલૌકિક છે-અમૃત છે

[૮૩૬-૭]

૧૬

મુળર્થ, કાર્તિક વહ ૧૧, ૧૬-૫૬

જ્ઞાનીને જોળખો, જોળખીને એઓની આજ્ઞા આરાધો જ્ઞાનીની એક આજ્ઞા આરાધતાં અનેક-વિધ કલ્યાણ છે

જ્ઞાનીઓ જગતને તુલ્યવત્ ગણે છે, એ એઓના જ્ઞાનનો મહિમા સમજવો

કોઈ મિથ્યાભિનિવેશી જ્ઞાનનો ડોળ કરી જગતનો ભાર મિથ્યા શિર વહતો હોય તો તે હાસી-પાત્ર છે

[૮૭૪-૨૩]

૧૭

મુળર્થ, કારતક વહ ૧૧, ૧૬-૫૬

વસ્તુત યે વસ્તુઓ છે જીવ અને અજીવ સુવર્ણનામ લોકોએ કલ્પિત આપ્યું તેની ભસ્મ થઈને પેટમાં ગર્યું વિષ્ટા પરિણમી ખાતર થયું, ક્ષેત્રમાં ઊગ્યું, ધાન્ય થયું, લોકોએ ખાધું, કાળાતરે લોહું થયું વસ્તુત એક દ્રવ્યના જુદા જુદા પર્યાયોને કલ્પનારૂપે જુદા જુદા નામ અપાયા એક દ્રવ્યના ભિન્ન ભિન્ન પર્યાયો વડે લોક બ્રાન્તિમાં પડી ગયું એ બ્રાન્તિએ મમતાને જન્મ આપ્યો

રૂપિયા વસ્તુત છે, છતાં લેણદાર દેણદારને મિથ્યા ગઘડા થાય છે લેણદારની અધીરાઈથી એને મન રૂપિયા ગયા જાણે છે વસ્તુત રૂપિયા છે, તેમજ જુદી જુદી કલ્પનાએ ભ્રમભળ પાથરી દીધી છે, તેમાંથી જીવ-અજીવનો, જડ-ચૈતન્યનો ભેદ કરવો એ વિકટ થઈ પડયું છે ભ્રમભળ થથાર્થ લક્ષમાં ઊતરે, તો જડ-ચૈતન્ય ક્ષીર-નીરવત્ ભિન્ન સ્પષ્ટ ભાસે

[૮૩૭-૧]

૧૮

મુળર્થ, કા વહ ૧૨, ૧૬-૫૬

'ઇનોક્યુલેશન'—મરકીની રસી રસીના નામે દાકતરોએ આ ધર્તિંગ ઊભું કર્યું છે મિચારાં નિરપરાધી અશ્વ આદિને રસીના ગહાને રિંગાવી મારી નાખે છે, હિંસા કરી પાપને પોષે છે, પાપ

જેમ કેરો કાગળ વાચતા હોય તેમ તેમને હર્ષશોક થાય નહીં ભય અજ્ઞાનનો છે જેમ સિંહણને સિંહ ચાલ્યો આવતો હોય અને ભય લાગતો નથી પણ મનુષ્ય ભય પામી લાગી જાય છે, બાણે તે ક્રૂરરો ચાલ્યો આવતો હોય તેમ સિંહણને લાગે છે, તેવી રીતે જ્ઞાની પોદ્ગલિક સંયોગ સમજે છે રાજ્ય મળ્યે આનંદ થાય તો તે અજ્ઞાન જ્ઞાનીની દશા બહુ જ અફભુત છે

યથાતથ્ય કલ્યાણ સમજાવું નથી તેનું કારણ વચનને આવરણ કરનાર દુરાચલ ભાવ, કપાય રહ્યા છે દુરાચલભાવને લીધે મિથ્યાત્વ શુ છે તે સમજાય નહીં, દુરાચલને મૂકે કે મિથ્યાત્વ દૂર ખસવા માટે કલ્યાણને અકલ્યાણ અને અકલ્યાણને કલ્યાણ સમજે તે મિથ્યાત્વ દુરાચલકાંદિ ભાવને લીધે જીવને કલ્યાણનું સ્વરૂપ બતાવ્યા છતાં સમજાય નહીં કપાય, દુરાચલકાંદિ મુકાય નહીં તો પછી તે વિશેષ પ્રકારે પીડે છે કપાય સત્તાપણું છે, નિમિત્ત આવે ત્યારે ઊભા થાય છે, ત્યાં સુધી ઊભા થાય નહીં

પ્રશ્ન — શુ વિચાર કર્યે સમભાવ આવે ?

ઉત્તર — વિચારવાનને પુદ્ગલમા તન્મયપણું, તાદાત્મ્યપણું થતું નથી અજ્ઞાની પોદ્ગલિક સંયોગના હર્ષનો પત્ર વાચે તો તેનું મોહુ ખુશીમા દેખાય, અને ભયનો કાળ આવે તો ઉદાસ થઈ જાય સર્વ દેખી આત્મવૃત્તિમા ભયનો હેતુ થાય ત્યારે તાદાત્મ્યપણું કહેવાય તન્મયપણું થાય તેને જ હર્ષ, શોક થાય છે નિમિત્ત છે તે તેનું કાર્ય કર્યા વગર રહે નહીં

મિથ્યાદષ્ટિને વચમા સાક્ષી (જ્ઞાનરૂપી) નથી દેહ ને આત્મા બંને બુદ્ધા છે એવો જ્ઞાનીને ભેદ પડ્યો છે જ્ઞાનીને વચમા સાક્ષી છે જ્ઞાનભગૃતિ હોય તો જ્ઞાનના વેગે કરી, જે જે નિમિત્ત મળે તેને પાછું વાળી શકે

જીવ વિભાવપરિણામમા વર્તે તે વખતે કર્મ બાધે, અને સ્વભાવ પરિણામમા પ્રવર્તે તે વખતે કર્મ બાધે નહીં. એમ સંક્ષેપમા પરમાર્થ કહ્યો પણ જીવ સમજે નહીં તેથી વિસ્તાર કરવો પડ્યો, જેમાથી મોટાં શાસ્ત્રો રચાયા

સ્વચ્છંદ ટળે તો જ મોક્ષ થાય

સદ્ગુરુની આજ્ઞા વિના આત્માર્થી જીવના શ્વામોચ્છ્વાસ સિવાય બીજી ન ચાલે એવી જિનની આજ્ઞા છે

પ્રશ્ન — પાત્ર ઇન્દ્રિયો શી રીતે વશ થાય ?

ઉત્તર — વસ્તુઓ ઉપર તુચ્છભાવ લાવવાથી જેમ કૂલ સુકાવાથી તેની સુગંધી થોડીવાર ગૂંદી નાશ પામે છે, અને કૂલ કરમાઈ જાય છે, તેથી કાર્ષ સંતોષ થતો નથી, તેમ તુચ્છભાવ આવવાથી ઇન્દ્રિયોના વિપયોમા લુપ્થતા થતી નથી પાત્ર ઇન્દ્રિયોમા જિહ્વાઇન્દ્રિય વશ કરવાથી બાકીની આઠ ઇન્દ્રિયો સહેજે વશ થાય છે

જ્ઞાની પુરુષને શિષ્યે પ્રશ્ન પૂછ્યું, ‘બાર ઉપાગ તો બહુ ગહન છે, અને તેથી મારાથી મમજી શકાય તેમ નથી, માટે બાર ઉપાગનો સાર જ બતાવો કે જે પ્રમાણે વર્તુ તો મારું કલ્યાણ વાય’ સદ્ગુરુએ ઉત્તર આપ્યો, બાર ઉપાગનો સાર તમને કહીએ છીએ કે, ‘વૃત્તિઓને દય કરવી’ આ વૃત્તિઓ બે પ્રકારની કહી એક બાહ્ય અને બીજી અંતર બાહ્યવૃત્તિ એટલે આત્માથી બહાર વર્તણું તે આત્માની અંદર પહોંચી, તેમા ગમણું, તે અંતરવૃત્તિ પદાર્થનું તુચ્છપણું ભાસ્ય માન થયું હોય તો અંતરવૃત્તિ રહે જેમ અદ્ય કિંમતનો એવો જે માટીનો ઘડો ને કૃત્રી ગયો અને પછી તેનો ત્યાગ કરતા આત્માની વૃત્તિ ફોલ પામતી નથી કાંઈ કે તેમા તુચ્છપણું સમજાયું છે આવી રીતે જ્ઞાનીને જગતના સર્વ પદાર્થ તુચ્છ ભાસ્યમાન છે જ્ઞાનીને એક રૂપિયાથી માડી સુવર્ણ ઇત્યાદિક પદાર્થમા સાવ માટીપણું જ ભાસે છે

દેવ કોણુ ? વીતરાગ દર્શનયોગ્ય મુદ્રા કઈ ? વીતરાગતા સૂચવે તે

‘સ્વામી કાર્તિકેયાતુપ્રેક્ષા’ વૈરાગ્યને ઉત્તમ ગ્રંથ છે. દ્રવ્યને, વસ્તુને યથાવત્ લક્ષમાં રાખી વૈરાગ્યનું એમા નિરૂપણ કર્યું છે. દ્રવ્યનું સ્વરૂપ બતાવનાર ચાર પ્રલોક અદ્ભુત છે. એને માટે આ ગ્રંથની રાહ ભેટા હતા. ગઈ સાલ જેઠ માસમા મદ્રાસ ભણી જતું થયું હતું. કાર્તિકસ્વામી એ ભૂમિમા બહુ વિચર્યા છે. એ તરફના નમ્ર, ભવ્ય, ભિયા, અડોલ વૃત્તિથી ભિલેલા પહાડ નીરખી સ્વામી કાર્તિકેયાદિની અડોલ, વૈરાગ્યમય દિગ્ભરવૃત્તિ ચાહ આવતી હતી.

નમસ્કાર તે સ્વામી કાર્તિકેયાદિને

[૮૬૦]

૨૩

ચોરખી, શ્રાવણ વદ ૮, ૧૬૫૬

‘પદ્મદર્શનસમુચ્ચય’, ને ‘યોગદષ્ટિસમુચ્ચય’નાં ભાષાંતર ગુજરાતીમા કરવા યોગ્ય છે. પદ્મદર્શન-સમુચ્ચયનું ભાષાંતર થયેલ છે. પણ તે સુધારી ફરી કરવા યોગ્ય છે. ધીમે ધીમે થશે, કરશે. આનંદ-ધનશ્ચ ચોવીશીના અર્થ પણ વિવેચન સાથે લખશે.

નમો દુર્વારરાગાદિચૈરિવારનિવારિણે,

અર્હતે યોગિનાથાય મહાવીરાય તાયિને

શ્રી હિમચ દ્રાવ્યાર્થ ‘યોગશાસ્ત્ર’ની રચના કરતા મગલાચરણમા વીતરાગ સર્વજ્ઞ અરિહંત યોગીનાથ મહાવીરને સ્તુતિરૂપે નમસ્કાર કરે છે.

‘વાર્થા વારી ન શકાય, વારવા બહુ બહુ મુશ્કેલ એવા રાગ, દ્વેષ, અજ્ઞાનરૂપી શત્રુના સમૂહને જેણે વાર્યા, જીત્યા, જે વીતરાગ સર્વજ્ઞ થયા, વીતરાગ સર્વજ્ઞ થતા જે અર્હત પૂજવા યોગ્ય થયા, અને વીતરાગ અર્હત થતા મોક્ષ અર્થે પ્રવર્તન છે. જેનું એવા જુદા જુદા યોગીઓના જે નાથ થયા, નેતા થયા, અને એમ નાથ થતા જે જગતના નાથ, તાત, ત્રાતા થયા, એવા જે મહાવીર તેને નમસ્કાર હો’ અહીં સદેવના અપાયઅપગમ અતિશય, જ્ઞાન અતિશય, વચન અતિશય અને પૂજા અતિશય સૂચવ્યા. આ મગલ સ્તુતિમા સમગ્ર ‘યોગશાસ્ત્ર’નો સાર સમાવી દીધો છે. સદેવનું નિરૂપણ કર્યું છે. સમગ્ર વસ્તુસ્વરૂપ, તત્ત્વજ્ઞાન સમાવી દીધું છે. ઉકેલનાર ખોજક ભ્રમ્યે.

લૌકિક મેળામા વૃત્તિને ચચળ કરે એવા પ્રસંગ વિશેષ હોય સાચો. મેળો સત્સંગનો એવા મેળામા વૃત્તિની ચચળતા ઓછી થાય, દૂર થાય. માટે સત્સંગમેળાને જ્ઞાનીઓએ વખાણ્યો છે, ઉપદેશ્યો છે.

[૮૬૫-૧]

૨૪

વદવાણુ કેરેપ, ભાદ્રપદ વદ, ૧૬૫૬

‘મોક્ષમાળા’ના પાઠ અમે માખી માખીને લખ્યા છે. ફરી આવૃત્તિ અગે સુખ ઊપજે તેમ પ્રવર્તો કેટલાક વાક્ય નીચે લીટી દોરી છે. તેમ કરવા જરૂર નથી. શ્રોતા વાચકને ધનતા સુધી આપણા અભિપ્રાયે ન દોરવા લક્ષ રાખવું. શ્રોતા વાચકમા પોતાની મેળે અભિપ્રાય ઊગવા દેવો. ‘સારાસાર તોલ કરવાનું વાચનાર શ્રોતાના પર છોડી દેવું. આપણે તેમને દોરી તેમને પોતાને ઊગી શકે એવા અભિપ્રાયને થ લી ન દેવો.

‘પ્રજ્ઞાવયોધ’ ભાગ ‘મોક્ષમાળા’ના ૧૦૮ મણકા અને લખાવણુ

પરમ સત્યુત્તના પ્રચારરૂપ એક યોજના ધારી છે. તે પ્રચાર થઈ પરમાર્થમાર્ગ પ્રકાશ પામે તેમ થશે.

પણ તુચ્છ થઈ, એક પાઈના ચાર આત્મા થયા, માટે દરેક પદાર્થમાં તુચ્છપણુ વિચારી વૃત્તિ બહાર જતી અટકાવવી, અને ક્ષય કરવી.

અનાથદાસજીએ કહ્યું છે કે, ' એક અજ્ઞાનીના કોટિ અભિપ્રાયો છે, અને કોટિ જ્ઞાનીનો એક અભિપ્રાય છે '

આત્માને જે મોક્ષના હેતુ છે તે ' સુપચ્ચબાણુ ' આત્માને સ સારનાં હેતુ છે તે ' હુપચ્ચબાણુ ' હુ ઢિયા અને તપ્પા કલ્પના કરી જે મોક્ષ જવાનો માર્ગ કહે છે તે પ્રમાણે તો ત્રણે કાળમાં મોક્ષ નથી

ઉત્તમ જાતિ, આર્થ ક્ષેત્ર, ઉત્તમ કુળ, અને સત્સંગ એ આદિ પ્રકારથી આત્મશુદ્ધિ પ્રગટ થાય છે

તમે માન્યો છે તેવો આત્માનો મૂળ સ્વભાવ નથી, તેમ આત્માને કર્મે કાઈ સાવ આવરી નાંખ્યો નથી આત્માના પુરુષાર્થધર્મનો માર્ગ સાવ ખુલ્લો છે

બાજરી અથવા ઘઉંનો એક દાણો લાખ વર્ષ સુધી રાખી મૂક્યો હોય (સડી જાય તે વાત અમારા ધ્યાનમાં છે) પણ જો તેને પાણી, માટી આદિનો સંયોગ ન મળે તો ઊગવાનો સંભવ નથી, તેમ સત્સંગ અને વિચારનો યોગ ન મળે તો આત્મશુદ્ધિ પ્રગટ થતો નથી.

શ્રેષ્ઠિકરાન્ત નરકમાં છે, પણ સમભાવે છે, સમક્રિતી છે, માટે તેને દુખ નથી

ચાર કઠિયારાના દૃષ્ટાંતે ચાર પ્રકારના જીવો છે — ચાર કઠિયારા જ ગલમાં ગયા પ્રથમ સર્વેએ કાષ્ટ લીધા ત્યાંથી આગળ ચાલ્યા કે સુખડ આવી ત્યાં ત્રણે સુખડ લીધી એક કહે 'એ જાતનાં લાકડાં ખપે કે નહીં, માટે મારે તો લેવા નથી, આપણે રોજ લઈએ છીએ તે જ મારે તો સારાં' આગળ ચાલતા સોનુંરૂપુ આબું ત્રણમાંથી બેએ સુખડ નાખી દઈ સોનુંરૂપુ લીધું, એકે ન લીધું. ત્યાંથી આગળ ચાલ્યા કે રત્નચિંતામણિ આવ્યો બેમાંથી એકે સોનું નાંખી દઈ રત્નચિંતામણિ લીધા, એકે સોનું રહેવા લીધું

(૧) આ જગોએ એમ દૃષ્ટાંત ઘટાવવું કે જેણે લાકડા જ લીધાં અને બીજા ન લીધું તે પ્રકારના એક જીવ છે, કે જેણે લૌકિક કર્મે કરતા જ્ઞાનીપુરુષને ઓળખ્યા નહીં, દર્શન પણ કર્યા નહીં, એથી તેનાં જન્મ જરા મરણ પણ ટળ્યા નહીં, ગતિ પણ સુધરી નહીં

(૨) સુખડ લીધી અને કાષ્ઠ મૂકી લીધા ત્યાં દૃષ્ટાંત એમ ઘટાવવું કે જેણે સહેજે જ્ઞાનીને ઓળખ્યા, દર્શન કર્યા તેથી તેની ગતિ સારી થઈ

(૩) સોનું આદિ લીધું તે દૃષ્ટાંત એમ ઘટાવવું કે જેણે જ્ઞાનીને તે પ્રકારે ઓળખ્યા માટે તેને દેવગતિ પ્રાપ્ત થઈ

(૪) રત્નચિંતામણિ જેણે લીધો તે દૃષ્ટાંત એમ ઘટાવવું કે જે જીવને જ્ઞાનીની યથાર્થ ઓળખાણ થઈ તે જીવ લવચુક્રત થયો

એક વન છે તેમાં માકાત્મ્યવાળા પદાર્થો છે તેનું જે પ્રકારે ઓળખાણ થાય તેટલું માકાત્મ્ય લાગે, અને તે પ્રમાણમાં તે ગ્રહે આ રીતે જ્ઞાનીપુરુષરૂપી વન છે જ્ઞાનીપુરુષનું અગમ્ય, અગોચર માકાત્મ્ય છે તેનું જેટલું ઓળખાણ થાય તેટલું માકાત્મ્ય લાગે, અને તે તે પ્રમાણમાં તેનું કલ્યાણ થાય

સાંસારિક બેદના કાળો જોઈ, જીવને કડવાશ લાગતા છતાં તે વેગમ્ય ઉપર પગ દઈ ચાલ્યો જાય છે, પણ વેગમ્યમાં પ્રવૃત્તિ કરતો નથી

લોકો જ્ઞાનીને લોકદૃષ્ટિએ દેખે તો ઓળખે નહીં.

આકાશદિ વગેરેમાં પણ જ્ઞાનીપુરુષની પ્રવૃત્તિ જાણ વળે છે દેવી રીતે જે, ઘડા ઉપર (આમ

[૫૦૦-૩૪૭-૧]

૨૮

પાંચ ઇન્દ્રિયોના વિષય સંબંધી -

જે જીવને મોહનીય કર્મરૂપી કષાયનો ત્યાગ કરવો હોય, તે તેનો એકદમ ત્યાગ કરવા ધારણે ત્યારે કરી શકશે તેવા વિશ્વાસ ઉપર રહી તેનો કંમે ત્યાગ કરવાનો અભ્યાસ નથી કરતો, તે એકદમ ત્યાગ કરવાનો પ્રસંગ આવ્યે મોહનીયકર્મના બળ આગળ ટકી શકતો નથી, કારણ કર્મરૂપ શત્રુને ધીરે ધીરે નિર્જીવ કર્યા વિના કાઢી મૂકવાને તે એકદમ અસમર્થ બને છે આત્માના નિર્જીવ-પણાને લઈને તેના ઉપર મોહનું બળવાનપણું છે તેનું જોર ઓછું કરવાને આત્મા પ્રયત્ન કરે, તો એકી વખતે તેના ઉપર જય મેળવવાની ધારણામાં તે ઠગાય છે જ્યાં સુધી મોહવૃત્તિ લઈવા સામી નથી આવી ત્યાં સુધી મોહવશ આત્મા પોતાનું બળવાનપણું ધારે છે, પરંતુ તેવી કસોટીનો પ્રસંગ આવ્યે આત્માને પોતાનું કાયરપણું સમજાય છે, માટે જેમ બને તેમ પાંચ ઇન્દ્રિયોના વિષય મોળા કરવા તેમાં મુખ્યત્વે ઉપસ્થ ઇન્દ્રિય અમલમાં લાવવી, એમ અનુક્રમે બીજી ઇન્દ્રિયોના વિષયો

ઇન્દ્રિયના વિષયરૂપી ક્ષેત્રની બે તસુ જમીન જીતવાને આત્મા અસમર્થપણું બતાવે છે અને આખી પૃથ્વી જીતવામાં સમર્થપણું ધારે છે, એ કેલું આશ્ચર્યરૂપ છે ?

પ્રવૃત્તિને આડે આત્મા નિવૃત્તિનો વિચાર કરી શકતો નથી, એમ કહેવું એ માત્ર બહાનું છે જો થોડો સમય પણ આત્મા પ્રવૃત્તિ છોડી પ્રમાદરહિત હંમેશા નિવૃત્તિનો વિચાર કરે, તો તેનું બળ પ્રવૃત્તિમાં પણ પોતાનું કાર્ય કરી શકે છે કારણ દરેક વસ્તુનો પોતાના વધતા ઓછા બળવાન-પણાના પ્રમાણમાં પોતાનું કાર્ય કરવાનો સ્વભાવ છે માદક વીજ બીજા જોરાક સાથે પોતાના અસલના સ્વભાવ પ્રમાણે પરિણમવાને ભૂલી જતી નથી, તેમ જ્ઞાન પણ પોતાનો સ્વભાવ ભૂલતું નથી માટે દરેક જીવે પ્રમાદરહિત, યોગ, કાળ, નિવૃત્તિ, ને માર્ગનો વિચાર નિરતર કરવો જોઈએ

[૩૪૭-૨]

૨૯

વ્રત સંબંધી :-

દરેક જીવે વ્રત લેવું હોય તો સ્પષ્ટાઈની સાથે બીજાની સાક્ષીએ લેવું તેમાં સ્વેચ્છાએ વર્તવું નહીં વ્રતમાં રહી શકતો આગાર રાખ્યો હોય અને કારણવિશેષને લઈને વસ્તુનો ઉપયોગ કરવો પડે તો તેમ કરવામાં અધિકારી પોતે ન બનવું જ્ઞાનીની આજ્ઞા પ્રમાણે વર્તવું નહીં તો તેમાં મોળા પડી જવાય છે, અને વ્રતનો ભંગ થાય છે

[૩૪૭-૩]

૩૦

મોહ-કષાય સંબંધી -

દરેક જીવની અપેક્ષાએ જ્ઞાનીએ ક્રોધ, માન, માયા અને લોભ એમ અનુક્રમે રાખ્યો છે, તે ક્ષય થવાની અપેક્ષાએ છે

પહેલો કષાય જવાથી અનુક્રમે બીજા કષાયો જાય છે, અને અમુક અમુક જીવોની અપેક્ષાએ માન, માયા, લોભ અને ક્રોધ એમ કેમ રાખેલ છે, તે દેશ, કાળ, ક્ષેત્ર એમને પ્રથમ જીવને બીજાથી જો ચો મનાવા માન થાય છે, તે અર્થે છળકપટ કરે છે, અને તેથી પૈસા મેળવે છે, અને તેમ કરવામાં વિઘ્ન કરનાર ઉપર ક્રોધ કરે છે એવી રીતે કષાયની પ્રકૃતિઓ અનુક્રમે બધાય છે, જેમાં લોભની એટલી બળવત્તર મીઠાશ છે, કે તેમાં જીવ માન પણ ભૂલી જાય છે, ને તેની દરકાર નથી કરતો, માટે માન-રૂપી કષાય ઓછો કરવાથી અનુક્રમે બીજા એની મેળે ઓછા થઈ જાય છે

નથી, જેમ રાત્રે ખાવાથી હિંસાનુ કારણે દેખાય છે, એટલે જ્ઞાની આજ્ઞા કરે જ નહીં કે તુ રાત્રે ખા
પણ જે જે અહંભાવે આચરણ કર્યું હોય, અને રાત્રિસોજનથી જ અથવા કલાણથી જ મોક્ષ
થાય, અથવા આમા જ મોક્ષ છે, એમ દુરાગ્રહથી માન્યું હોય તો તેવો દુરાગ્રહ મુકાવવાને માટે
જ્ઞાનીપુરુષો કહે કે, ‘મૂઠી દે, તારી અહ વૃત્તિએ કર્યું હતું તે મૂઠી દે અને જ્ઞાનીપુરુષોની આજ્ઞાએ
તેમ કર અને તેમ કર તો કલ્યાણ થાય’ અનાદિકાળથી દિવસે તેમ જ રાત્રે ખાધું છે, પણ જીવનો
મોક્ષ થયો નહીં !

આ કાળમા આરાધકપણાના કારણો ઘટતા નય છે, અને વિરાધકપણાના લક્ષણો વર્ધમાનતા
પામતા નય છે

કેશીસ્વામી મોટા હતા, અને પાર્શ્વનાથસ્વામીના શિષ્ય હતા, તોપણ પાંચ મહાવ્રત અગી
કાર કર્યાં હતા કેશીસ્વામી અને ગૌતમસ્વામી મહા વિચારવાન હતા, પણ કેશીસ્વામીએ એમ
ન કહ્યું ‘હું દીક્ષાએ મોટો છું માટે તમે મારી પાસે ચારિત્ર લ્યો’ વિચારવાન અને સરળ જીવ
જેને તરત કલ્યાણયુક્ત થઈ જવું છે તેને આવી વાતનો આગ્રહ હોય નહીં

કોઈ સાધુ જેણે પ્રથમ આચાર્યપણે અજ્ઞાનઅવસ્થાએ ઉપદેશ કર્યો હોય, અને પછી તેને
જ્ઞાનીપુરુષનો સમાગમ થતા તે જ્ઞાનીપુરુષ જો આજ્ઞા કરે કે જે સ્થળે આચાર્યપણે ઉપદેશ કર્યો
હોય ત્યાં જઈ એક ખૂણે છેવાડે બેસી બધા લોકોને એમ કહે કે મેં અજ્ઞાનપણે ઉપદેશ
આપ્યો છે, માટે તમે ભૂલ ખાશો નહીં, તો તે પ્રમાણે સાધુને કર્યા વિના છૂટકો નહીં જો
તે સાધુ એમ કહે ‘મારાથી એમ થાય નહીં, એને બદલે આપ કહો તો પહાડ ઉપરથી પડતું
મૂકું, અથવા બીજું ગમે તે કહો તે કરું, પણ ત્યાં તો મારાથી નહીં જવાય’ જાની કહે છે ‘ત્યારે
એ વાત જવા દે અમારા સગમાં પણ આવતો નહીં કદાપિ તુ લાખ વાર પર્વતથી પડે તોપણ
કામનું નથી અહીં તો તેમ કરશે તો જ મોક્ષ મળશે તેમ કર્યા વિના મોક્ષ નથી, માટે જઈને
ક્ષમાપના માગે તો જ કલ્યાણ થાય’

ગૌતમસ્વામી ચાર જ્ઞાનના ધર્તા હતા અને આન દશાવકે પામે ગયા હતા આન દશાવકે કહ્યું
‘મને જ્ઞાન ઊપજ્યું છે’ ત્યારે ગૌતમસ્વામીએ કહ્યું ‘ના, ના એટલું બધું હોય નહીં, માટે આપ
ક્ષમાપના લો’ ત્યારે આન દશાવકે વિચાર્યું કે આ મારા શુરુ છે, કદાચ આ વખતે ભૂલ ખાય
છે, તોપણ ભૂલ ખાઓ છો એમ કહેવું યોગ્ય નથી, શુરુ છે માટે શાન્તિથી કહેવું યોગ્ય છે એમ ધારી
આન દશાવકે કહ્યું કે ‘મહાગાજ ! મહાભૂત વચનનો મિચ્છા મિ દુષ્કંડ કે અસંભૂત વચનનો મિચ્છા મિ
દુષ્કંડ ?’ ત્યારે ગૌતમસ્વામીએ કહ્યું કે ‘અસંભૂત વચનનો મિચ્છા મિ દુષ્કંડ’ ત્યારે આન દશાવકે
કહ્યું ‘મહારાજ ! હું મિચ્છા મિ દુષ્કંડ લેવાને યોગ્ય નથી’ એટલે ગૌતમસ્વામી આટલા ગયા
અને જઈને મહાવીરસ્વામીને પૂછ્યું (ગૌતમસ્વામી તેનું સમાધાન કરે નેવા હતા, પણ છને
શુરુએ તેમ કરે નહીં જેથી મહાવીરસ્વામી પામે જઈ હકોક્ત કહી) મહાવીરસ્વામીએ કહ્યું,
‘હું ગૌતમ ! હા, આન દ દેખે છે એમ જ છે, અને તમારી ભૂલ છે, માટે તમે આન દ પામે
જઈ ક્ષમાપના લ્યો’ ‘તકનું’ કહી ગૌતમસ્વામી ક્ષમાવવા ગયા જો ગૌતમસ્વામીમા મોડ નામનો
મહા સુભટ પગલવ પામ્યો ન હોત તો ત્યાં જાત નહીં, અને કદાપિ ગૌતમસ્વામી જેમ દોન
કે ‘મહાગાજ ! આપના આટલા બધા શિષ્ય છે તેમની હું ચાકરી કરું, પણ ત્યાં તો નહીં જાઉં’,
તો તે વાત કબૂલ થાત નહીં ગૌતમસ્વામી પોને ત્યાં જઈ ક્ષમાથી આપ્યા !

‘સાસ્વાદનસમકિત’ એટલે વધી ગયેલું સમકિત, અર્થાત્ જે પરીણ વગેરી તેને આવડત
આવી નય તોપણ મિચ્છાત્વ અને સમકિતની કિમત તેને જુની ને જુની લાગે જેમ છ યનાથી
આખણ વડોવી કાટી લીધું, ને પછી પાછું છાશમા નાખ્યું આખણ ને છાશ પ્રવમ જેવા એકમેક દાન

કોઈ પણ જીવ પ્રતિ કિંચિત્માત્ર પણ અપરાધ કર્યો હોય, તે બાણતા અબાણતાં થયો હોય, તે સર્વ ક્ષમાવા, તેને નિ દવા, વિશેષ નિ દવા, આત્મામાંથી તે અપરાધ વિસર્જન કરી નિ શક્ય થવું રાત્રિએ શયન કરતી વખતે પણ એ જ પ્રમાણે કરવું

શ્રી સત્પુરુષનાં દર્શન કરી ચાર ઘડી માટે સર્વ સાવધ વ્યાપારથી નિવર્તી એક આસન પર સ્થિતિ કરવી તે સમયમા ‘પરમગુરુ’ એ શબ્દની પાંચ માળાઓ ગણી બે ઘડી સુધી સતસાક્ષતુ અધ્યયન કરવું ત્યાર પછી એક ઘડી કાયોત્સર્ગ કરી શ્રી સત્પુરુષોના વચનોનું તે કાયોત્સર્ગમા રટણ કરી સંઘૃત્તિનું અનુસધાન કરવું ત્યાર પછી અરધી ઘડીમા ભક્તિની વૃત્તિ ઉજમાળ કરનારા એવા પદો (આજ્ઞાનુસાર) ઉચ્ચારવા અરધી ઘડીમા ‘પરમગુરુ’ શબ્દનું કાયોત્સર્ગરૂપે રટણ કરવું, અને ‘સર્વજ્ઞદેવ’ એ નામની પાંચ માળા ગણવી

હાલ અધ્યયન કરવા યોગ્ય શાસ્ત્રો — વૈરાગ્યશતક, ઇન્દ્રિયપરાજયશતક, શાંતસુધારસ, અધ્યાત્મકલ્પદ્રુમ, યોગદષ્ટિસમુચ્ચય, નવતત્ત્વ, મૂળપદ્ધતિ કર્મચય, ધર્મખંડ, આત્માનુશાસન, ભાવનાભોધ, મોક્ષમાર્ગપ્રકાશ, મોક્ષમાળા, ઉપમિતિભવપ્રપચ, અધ્યાત્મસાર, શ્રી આનંદધનજી-ચોવીશીમાથી નીચેનાં સ્તવનો.— ૧, ૩, ૫, ૭, ૮, ૯, ૧૦, ૧૩, ૧૫, ૧૬, ૧૭, ૧૮, ૨૨

સાતવ્યસન (જુગદુ, માસ, મહિરા, વેશ્યાગમન, શિકાર, ચોરી, પરત્ની)નો ત્યાગ.

(અથ સપ્તવ્યસન નામ ચોપાઈ)

“જૂવા,^૧ આમિષ,^૨ મહિરા,^૩ દારી,^૪ આહોટક,^૫ ચોરી,^૬ પરનારી,^૭

એહિ સપ્તવ્યસન હુ ખદાર્ધ, હરિતમૂળ હુર્ગતિકે જાઈ”

એ સપ્તવ્યસનનો ત્યાગ રાત્રિસોજનનો ત્યાગ અમુક સિવાય સર્વ વનસ્પતિનો ત્યાગ અમુક તિથિએ અત્યાગ વનસ્પતિનો પણ પ્રતિબધ અમુક રસનો ત્યાગ અબ્રહ્મચર્યનો ત્યાગ, પરિશ્રદ્ધ પરિમાણ

શરીરમા વિશેષ રોગાદિ ઉપદ્રવથી, બેભાનપણાથી, રાજા અથવા દેવાદિના બળાત્કારથી અત્રે વિદિત કરેલ નિયમમા પ્રવર્તવા અશક્ત થવાય તો તે માટે પશ્ચાત્તાપનું સ્થાનક સમજવું સ્વેચ્છાએ કરીને તે નિયમમાં ન્યૂનાધિકતા કંઈ પણ કરવાની પ્રતિજ્ઞા સત્પુરુષની આજ્ઞાએ તે નિયમમા ફેરફાર કરવાથી નિયમ ભંગ નહીં

[૫૪૫]

૩૪

શ્રી ખભાત, આસો સુદ, ૧૬૫૧

સત્ય^૧

વસ્તુનું યથાર્થ સ્વરૂપ જોવું જાણવું, અનુભવવું તેવું જ કહેવું તે સત્ય બે પ્રકારે છે ‘પરમાર્થસત્ય’ અને ‘વ્યવહારસત્ય’

‘પરમાર્થસત્ય’ એટલે આત્માસિવાય બીજો કોઈ પદાર્થ આત્માનો થઈ શકતો નથી, એમ નિશ્ચય જાણી, ભાષા બોલવામા વ્યવહારથી દેહ, સ્ત્રી, પુત્ર, મિત્ર, ધન, ધાન્ય, ગૃહ આદિ વસ્તુઓના પ્રસંગમા બોલતા પહેલાં એક આત્મા સિવાય બીજું કોઈ મારું નથી, એ ઉપયોગ રહેવો જોઈએ. અન્ય આત્માના સબધો બોલતા આત્મામા જાતિ, લિંગ અને તેવા ઔપચારિક લેદવાળો તે આત્મા ન છતાં માત્ર વ્યવહારનયથી કાર્યને માટે બોલાવવામા આવે છે, એવા ઉપયોગપૂર્વક બોલાય તો તે પારમાર્થિક સત્ય ભાષા છે એમ સમજવાનું છે

૧ દૃષ્ટાત એક માણસ પોતાના આરોપિત દેહની, ઘરની, સ્ત્રીની, પુત્રની કે અન્ય પદાર્થની વાત કરતો હોય તે વખત સ્પષ્ટપણે તે તે પદાર્થથી વક્તા હું ભિન્ન છું, અને તે મારા નથી, એમ

૧ ખભાતના એક મુમુક્ષુભાઈએ યથાશક્તિ રચ્તિમા રાખી કરેલ નોંધ

જે પેલા ભાઈએ પ્રથમથી જ ખોટા કહ્યા હોત તો તે માનત નહોત, પણ જ્યારે પોતાને વસ્તુની કિંમત આવી ને ખોટાને ખોટા રૂપે બાધ્યા ત્યારે એવીને કહેવું પડ્યું નહી કે ખોટા છે આ જ રીતે પોતાને સફળતાની પરીક્ષા થતા અસફળતાને અસત્ બાધ્યા તો પછો તે તરત જ અસફળતા વળીને સફળતા અર્થમાં પડે, અર્થાત્ પોતામાં કિંમત કરવાની શક્તિ આવવી જોઈએ

શુરુ પાસે રોજ જઈ એકે દ્રિયાદિક જીવોના સ બ ધમા અનેક પ્રકારની શ કાઓ અને કલ્પનાઓ કરી પૂછ્યા કરે, જે જ બાય અને એ ને એ જ પૂછે, પણ એણે ધાર્યું છે શુ ? એકે દ્રિયમાં જુલુ ધાર્યું છે કે શુ ? પણ કોઈ દિવસ એમ પૂછતો નથી કે એકે દ્રિયથી માંડી પચે દ્રિયને બાળવાનો પરમાર્થ શો ? એકે દ્રિયાદિ જીવો સંબંધી કલ્પનાઓથી કાઈ મિથ્યાત્વ અથિ છેદાય નહી એકે દ્રિયાદિ જીવોનું સ્વરૂપ બાળવાનું કઈ રૂપ નથી, વાસ્તવિક રીતે તો સમકિત પ્રાપ્ત કરવાનું છે, માટે શુરુ પાસે જઈ નકામા પ્રશ્નો કરવા કરતા શુરુને કહેવું કે એકે દ્રિયાદિકની વાત આજે બાળી, હવે તે વાત કાલ કરશો નહી, પણ સમકિતની ગોઠવણ કરતે આવું કહે તો કોઈ દહાડો એનો નિવેડો આવે પણ રોજ એકે દ્રિયાદિની કડાકટો કરે તો એનું કલ્યાણ ક્યારે થાય ?

સમુદ્ર છે તે ખાસ છે એકદમ તો તેની ખારાશ નીકળે નહી તેને માટે આ પ્રકારે ઉપાય છે કે તે સમુદ્રમાંથી એકેક વહેળા લેવા, અને તે વહેળામાં જોથી તે પાણીની ખારાશ મટે, અને મીઠાશ થાય એવો ખાર નાખવો, પણ તે પાણી શોષાવાના બે પ્રકાર છે એક તો સૂર્યનો તાપ, અને બીજો જમીન, માટે પ્રથમ જમીન તૈયાર કરવી અને પછી નીકાદારાએ પાણી લઈ જવું અને પછી ખાર નાખવો કે તેથી ખારાશ મટી જશે આ જ રીતે મિથ્યાત્વરૂપી સમુદ્ર છે, તેમાં કદાચકાદિરૂપ ખારાશ છે, માટે કુળધર્મરૂપી વહેળાને યોગ્યતારૂપ જમીનમાં લઈ સફોધરૂપી ખાર નાખવો એટલે સત્પુરુષરૂપી તાપથી ખારાશ મટી જશે

‘દુર્બળ દેહ ને માસ ઉપવાસી, જે છે માયાગ રે,

તોપણ ગર્ભ અન તા લેશે, બોલે બીજી અગ રે’

જેટલી પ્રાન્તિ વધારે તેટલું વધારે

સોથી મોટો રોગ મિથ્યાત્વ

જે જે વખતે તપશ્ચર્યા કરવી તે તે વખતે સ્વચ્છ દેહી ન કરવી, અહ કારવી ન કરવી, લોકોને લીધે ન કરવી, જીવે જે કાઈ કરવું તે સ્વચ્છ દે ન કરવું ‘હું ડાહ્યો છું’ એવું માન ગમવું તે કયા ભવને માટે ? ‘હું ડાહ્યો નથી’ એવું સમજ્યા તે મોઝે બધા છે મુખ્યમાં મુખ્ય વિદન સ્વચ્છ છે જેનો દુરાચક્ર છેદાયો તે લોકોને પણ પ્રિય થાય છે, દુરાચક્ર મૂક્યો હોય તો બીજાને પણ પ્રિય થાય છે, માટે કદાચક્ર મુકાયાવી બધા રૂપ થવા સલાવે છે

ગોતમસ્વામીએ મહાવીરસ્વામીને વેદના પ્રશ્નો પૂછ્યા, તેનું સર્વ દોષનો દાય કર્યો હોવા તે મહાવીરસ્વામીએ વેદના દાખલા દઈ સમાધાન મિલક કરી આપ્યું

બીજાને જોયા ગુણે ચલાવવા, પણ કોઈની નિંદા કરવી નહી કોઈને સ્વચ્છ દે કાઈ કહેવું નહી કહેવા જોગ્ય હોય તો અહ કારકિત્તપણે કહેવું પરમાર્થદષ્ટિએ ગગદેષ ઘટયા હોય તો ક્રૂરી-ભૂત થાય, વ્યવહારથી તો બોળા જીવોને પણ ગગદેષ ઘટયા હોય, પણ પરમાર્થથી ગગદેષ બોળા પડે તો કલ્યાણનો હેતુ છે

ખોટા પુરુષોની દષ્ટિએ જોતા સધળા દર્શન મગખા હે જનમાં વીરા લાખ જીવે મનમનન-મા પડયા છે’ જાનીની દષ્ટિએ બેદાબેદ હોય નહી

જે જીવને અનનાતુભધીનો ઉદય છે તેને સાચા પુરુષનો વાન માંન કરવી પણ ગમે નહી મિથ્યાત્વની અથિ છે તેની સાન પ્રકૃતિ છે માન આવે એટલે નાને આવે, તેમાં અન-

કે તો જ આત્મામાંથી અન્ય પદાર્થ ભિન્નપણે ઉપયોગમા લઈ વચનની પ્રવૃત્તિ થઈ શકે

કોઈ પૂછે કે લોક શાશ્વત કે અશાશ્વત તો ઉપયોગપૂર્વક ન બોલતા, 'લોક શાશ્વત', કહે તો અસત્ય વચન બોલારું એમ થાય તે વચન બોલતા લોક શાશ્વત કેમ કહેવામા આવ્યો, તેનું કારણ ધ્યાનમા રાખી તે બોલે તો તે સત્ય ગણાય

આ વ્યવહારસત્યના પણ બે વિભાગ થઈ શકે છે, એક સર્વથા પ્રકારે અને બીજો દેશથી

નિશ્ચયસત્ય પર ઉપયોગ રાખી, પ્રિય એટલે જે વચન અન્યને અથવા જેના સ બધમા બોલારું હોય તેને પ્રોતિકારી હોય, અને પથ્ય, ગુણકારી હોય એવું જ સત્ય વચન બોલનાર સર્વવિરતિ મુનિરાજ પ્રાપ્તે હોઈ શકે છે

સ સાર ઉપર અભાવ રાખનાર હોવા છતાં પૂર્વકર્મથી, અથવા બીજા કારણથી સ સારમા રહેનાર ગૃહસ્થે દેશથી સત્ય વચન બોલવાનો નિયમ રાખવા યોગ્ય છે તે મુખ્ય આ પ્રમાણે —

કન્યાલીક, મનુષ્યસ બધી અસત્ય, ગોવાલીક, પશુસ બધી અસત્ય, ભૌમાલીક, ભૂમિસ બધી અસત્ય, ખોટી સાક્ષી, અને થાપણમૃદા એટલે વિશ્વાસથી રાખવા આપેલા દ્રવ્યાદિ પદાર્થ તે પાછા માગતા, તે સ બધી ઇનકાર જલુતે આ પાત્ર સ્થૂળ પ્રકાર છે આ સ બધમા વચન બોલતા પરમાર્થ સત્ય ઉપર ધ્યાન રાખી, યથાસ્થિત એટલે જેવા પ્રકારે વસ્તુઓના સમ્યક્ સ્વરૂપ હોય તેવા પ્રકારે જ કહેવાનો નિયમ તેને દેશથી વ્રત ધારણ કરનારે અવશ્ય કરવા યોગ્ય છે આ કહેલા સત્ય વિષે ઉપદેશ વિચારી તે ક્રમમા અવશ્ય આવવું એ જ ક્ષણદાયક છે

[૭૬૬-૨]

૩૫

સત્પુરુષ અન્યાય કરે નહીં સત્પુરુષ અન્યાય કરશે તો આ જગતમા વરસાદ કેના માટે વરસશે ? સૂર્ય કેના માટે પ્રકાશશે ? વાયુ કેના માટે વાશે ?

આત્મા કેવી અપૂર્વ વસ્તુ છે ! ન્યા સુધી શરીરમાં હોય, ભલેને હજારો વરસ, ત્યા સુધી શરીર સહનું નથી, પારાની જેમ આત્મા ચેતન આદ્યું બંધ અને શરીર શબ થઈ પડે અને સડવા માટે !

જીવમા જાગૃતિ અને પુરુષાર્થ બોધ એ કર્મબંધ પડ્યા પછી પણ તેમાથી (સત્તામાથી ઉદય આવ્યા પહેલા) છૂટવું હોય તો અબાધાકાળ પૂર્ણ થતા સુધીમા છૂટી શકાય

પુણ્ય, પાપ અને આશુષ્ય એ કોઈ બીજાને ન આપી શકે તે દરેક પોતે જ ભોગવે

સ્વચ્છ દે, સ્વમતિકદંપનાએ, સદ્ગુણી આજ્ઞા વિના ધ્યાન કરવું એ તરગરૂપ છે અને ઉપદેશ, બ્યાખ્યાન કરવું એ અભિમાનરૂપ છે

દેહધારી આત્મા પથી છે અને દેહ એ ગાઢ છે આ દેહરૂપી ગાંડમા (નીચે) જીવરૂપી પથી વટેમાર્ગ થાક લેવા બેઠો છે તે પથી ગાંડને જ પોતાનું કરી માને એ કેમ ચાહે ?

‘સુહરવિલાસ’ સુહર, સારો ગ્રંથ છે તેમા કયા બિણપ, ભૂલ છે તે અમે જાણીએ છીએ, તે બિણપ, બીજાને સમજવી મુશ્કેલ છે ઉપદેશઅર્થે એ ગ્રંથ ઉપકારી છે

છ દર્શન ઉપર દ્વિધા — છ જુદા જુદા વૈદ્યોની દુકાન છે તેમા એક વૈદ્ય સ પૂર્ણ સાચો છે તે તમામ રોગોને, તેના કારણને અને તે ટાળવાના ઉપાયને જાણે છે તેના નિદાન, ચિકિત્સા સાચા હોવાથી રોગીનો રોગ નિમૂળ થાય છે વૈદ્ય ક્રમાય છે પણ સારુ આ બોધ બીજા પાત્ર દ્રૂતવૈદ્યો પણ પોતપોતાની દુકાન ખોલે છે તેમા સાચા વૈદ્યના ઘરની દવા પોતા પાસે હોય છે, તેટલા પૂરતો તો રોગીનો રોગ દૂર કરે છે, અને બીજા પોતાની કલ્પનાથી પોતાના ઘરની દવા આપે છે, તેથી બિલટો રોગ વધે છે, પણ દવા સસ્તી આપે છે એટલે લોકોના માર્યા લોક લેવા બહુ લલચાય છે, અને બિલટા નુકસાન પામે છે

ગ્રહણ અર્થે તપશ્ચર્યા કરવી નહીં, આત્માર્થે કરવી તપશ્ચર્યા બાર પ્રકારે કહી છે આહાર નહીં લેવો એ વગરે બાર પ્રકાર છે સત્ સાધન કરવા માટે જે કાંઈ બતાવ્યું હોય તે સાચા પુરુષના આગ્રહે તે પ્રકારે કરવું પોતાપણે વર્તવું તે જ સ્વચ્છ દ છે એમ કહ્યું છે સદ્ગુણની આજ્ઞા વિના શ્વાસોસ્પ્તિસ ક્રિયા સિવાય બીજી કંઈ કરવું નહીં

સાધુએ લઘુશ કા પણ ગુરુને કહીને કરવી એવી જ્ઞાનીપુરુષોની આજ્ઞા છે

સ્વચ્છ દ્વારારે શિષ્ય કરવો હોય તો આજ્ઞા માગે નહીં, અથવા કલ્પના કરે પરોપકાર કરવામાં માઠી સ કલ્પના વર્તતી હોય, અને તેવા જ ઘણા વિકલ્પો કરી સ્વચ્છ દ મૂકે નહીં તે અજ્ઞાની, આત્માને વિદ્યન કરે, તેમ જ આવા બધા પ્રકાર એવે, અને પરમાર્થનો રસ્તો બાદ કરીને વાણી કહે આ જ પોતાનું હહાપણ, અને તેને જ સ્વચ્છ દ કહેલ છે

જ્ઞાનીની પ્રત્યેક આજ્ઞા કલ્યાણકારી છે માટે તેમા ન્યૂનાધિક કે મોટા નાનાની કલ્પના કરવી નહીં તેમજ તે વાતનો આગ્રહ કરી અઘડો કરવો નહીં જ્ઞાની કહે તે જ કલ્યાણનો હેતુ છે એમ સમન્વય તો સ્વચ્છ દ મટે આ જ યથાર્થ જ્ઞાની છે માટે તે કહે તે જ પ્રમાણે કરવું. બીજા કોઈ વિકલ્પ કરવા નહીં

જગતમા પ્રાપ્તિ રાખવી નહીં, એમા કાંઈ જ નથી આ વાત જ્ઞાની પુરુષો ઘણા જ અનુભવથી વાણી દ્વારા કહે છે 'એવે વિચારવું કે 'મારી બુદ્ધિ બહી છે, મારાથી સમન્વતુ નથી જ્ઞાની કહે છે તે વાક્ય સાચા છે, યથાર્થ છે.' એમ સમજે તો સહેજે દોષ ઘટે

જેમ એક વરસાદથી ઘણી વનસ્પતિ ઊગી નીકળે છે, તેમ જ્ઞાનીની એક પણ આજ્ઞા આરાધતા ઘણા ગુણો પ્રગટે છે

જે જ્ઞાનીની યથાર્થ પ્રતીતિ આવી હોય, અને બરાબર તપાસ્યું છે કે 'આ સત્પુરુષ છે, આની દશા ખરેખરી આત્મદશા છે તેમ એમનાથી કલ્યાણ થશે જ,' અને એવા જ્ઞાનીના વચન પ્રમાણે પ્રવર્તે, તો ઘણા જ દોષ, વિક્લેપ મટી જાય જ્યાં જ્યાં જુએ ત્યાં ત્યાં અહ કાર રહિત વર્તે અને તેનું બધું પ્રવર્તન સવળું જ થાય એમ સત્સંગ, સત્પુરુષનો યોગ અને ત ગુણોના ભંડાર છે

જગતને બતાવવા જે કંઈ કરતો નથી તેને જ સત્સંગ કૃણીભૂત થાય છે સત્સંગ ને સત્પુરુષ વિના ત્રણે કાળને વિષે કલ્યાણ થાય જ નહીં

બાહ્યત્યાગથી જીવ અહુ જ ભૂલી જાય છે વેથ, વજ્રાદિમા પ્રાપ્તિ ભૂલી જવી આત્માની વિભાવ દશા, સ્વભાવદશા એજાળવી

કેટલાક કર્મો ભોગવ્યા વિના છૂટકો નથી જ્ઞાનીને પણ ઉદયકર્મ મળવે છે પણ ગૃહસ્થપણ માધુ કરતા વધારે છે એમ બહારથી કલ્પના કરે તો કોઈ શાસ્ત્રનો મરવાળો મળે નહીં

તુષ્ટ પદાર્થમા પણ વૃત્તિ ડોલાયમાન થાય છે ઔદૃપ્તધારી પણ વૃત્તિની ચપળતાથી અને અહ પણ સ્ફુગવાથી નિગોદાદિમા પન્નિમળ કરે છે અગિયાગમે ગુણસ્થાનકેથી પણ જીવ દાનુ લોભથી પડી પહેલે ગુણસ્થાનકે આવે છે 'વૃત્તિ યાત કરી છે,' એવું અહ પણ જીવને સ્ફુગ્યાથી, જ્યેના ભુલાવાથી રખડી પડે છે

અજ્ઞાનીને ધનાદિક પદાર્થને વિષે ઘણી જ આનંદિન હોવાથી કોઈ પણ ચીજ જોવાઈ જાય તો તેથી કરી અનેક પ્રકારની આતંધ્યાનાદિકની વૃત્તિને બહુ પ્રકારે કેલાવી, પ્રમાણ પ્રમાણ દોભ પામે છે કારણ કે તેને તે પદાર્થની તુષ્ટતા બાણી નથી, પણ તેને વિષે મહત્ત્વ માન્યું છે

માત્રીના ઘડામા તુષ્ટતા બાણી છે એટલે તે કૂટી જવાથી દોભ પામતો નથી આંગી, મુર્ખાદિને વિષે મહત્ત્વ માન્યું છે તેથી તેનો વિયોગ થવાથી અનેક પ્રકારે આતંધ્યાનની વૃત્તિ સ્ફુગાયે છે

→ → વૃત્તિમા સ્ફુરે અને ઇન્દ્રિયા કરે તે 'આત્મવ' છે

‘સિઝ્ઝતિ’, પછી ‘બુઝ્ઝતિ’, પછી ‘મુઝ્ઝતિ’, પછી ‘પરિણિવ્વાયતિ’, પછી ‘સંવદ્ધખાણુ-
મત કરતિ’, એ શબ્દોના રહસ્યાર્થ વિચારવા યોગ્ય છે ‘સિઝ્ઝતિ’ અર્થાત્ સિદ્ધ થાય, તે પછી
‘બુઝ્ઝતિ’ બોધસહિત, જ્ઞાનસહિત હોય એમ સૂચ્યું સિદ્ધ થયા પછી શૂન્ય (જ્ઞાનરહિત) દશા
આત્માની કોઈ માને છે તેનો નિષેધ ‘બુઝ્ઝતિ’થી સૂચ્યો. એમ સિદ્ધ થાય, બુદ્ધ થાય, તે પાછા
મુઝ્ઝતિ એટલે સર્વ કર્મથી રહિત થાય અને તેથી પાછા ‘પરિણિવ્વાયતિ’ અર્થાત્ નિર્વાણ પામે,
કર્મરહિત થયા હોવાથી ફરી જન્મ અવતાર ધારણ ન કરે મુક્ત જીવ કારણવિશેષે અવતાર ધારણ
કરે તે મતનો ‘પરિણિવ્વાયતિ’ કરી નિષેધ સૂચ્યો. ભવનું કારણ કર્મ, તેથી સર્વથા જે મુકાયા છે તે
ફરી ભવ ધારણ ન કરે કારણ વિના કાર્ય ન નીપજે આમ નિર્વાણ પામેલા ‘સંવદ્ધખાણુમત-
કરતિ’ અર્થાત્ સર્વ હું ખતો અત કરે, તેમને હું ખતો સર્વથા અભાવ થાય, તે સહેજ સ્વાભાવિક સુખ
આનંદ અનુભવે આમ કહી મુક્ત આત્માઓને શૂન્યતા છે, આનંદ નથી એ મતનો નિષેધ સૂચ્યો.

[૭૮૦-૧]

૩૭

‘જ્ઞાનતિમિરાંધાનાં જ્ઞાનાન્નશલાકયા,
ત્રેત્રમુન્મીલિતં ચેન તસ્મૈ ઓગુરવે નમઃ’

અજ્ઞાનરૂપી તિમિર, અધકારથી જે અધ તેનાં નેત્ર જેણે જ્ઞાનરૂપી અજનશલાકા, આંજવાની
સળીથી ખેલ્યા તે શ્રી સદ્ગુરુને નમસ્કાર

‘મોક્ષમાર્ગસ્ય નેતાર મેતાર કર્મભૂતામ્,
જ્ઞાતાર વિશ્વતત્ત્વાનાં વદે તદ્ગુણલબ્ધયે.’

મોક્ષમાર્ગના નેતા, મોક્ષમાર્ગે લઈ જનાર, કર્મરૂપ પર્વતના ભેત્તા, ભેદનાર, સમગ્ર તત્ત્વના
જ્ઞાતા, જાણનાર, તેને તે શુભોની પ્રાપ્તિ અર્થે હું વહુ છું

અને મોક્ષમાર્ગના નેતા એમ કહી આત્માના અસ્તિત્વથી માંડી તેના મોક્ષ અને મોક્ષના
ઉપાયસહિત બધા પદો તથા મોક્ષ પામેલાનો સ્વીકાર કર્યો, તેમ જ જીવ, અજીવ આદિ બધા તત્ત્વોનો
સ્વીકાર કર્યો મોક્ષ, બધની અપેક્ષા રાખે છે, બધ, બધના કારણો આસ્રવ, પુણ્ય પાપ કર્મ, અને
બધનાર એવા નિત્ય અવિનાશી આત્માની અપેક્ષા રાખે છે તેમજ મોક્ષ, મોક્ષના માર્ગની, સવરની,
નિર્જરાની, બધના કારણો ટાળવારૂપ ઉપાયની અપેક્ષા રાખે છે જેણે માર્ગ ભેળ્યો, જાણ્યો, અનુ-
ભવ્યો હોય તે નેતા થઈ શકે એટલે મોક્ષમાર્ગના નેતા એમ કહી તેને પામેલા એવા સર્વજ્ઞ સર્વદર્શી
વીતરાગનો સ્વીકાર કર્યો આમ મોક્ષમાર્ગના નેતા એ વિશેષણથી જીવઅજીવઆદિ નવે તત્ત્વ, છયે
દ્રવ્ય, આત્માના હોવાપણુ આદિ છયે પદ અને મુક્ત આત્માનો સ્વીકાર કર્યો

મોક્ષમાર્ગ ઉપદેશવાનું, તે માર્ગે લઈ જવાનું કાર્ય દેહધારી સાકાર મુક્ત પુરુષ કરી શકે,
દેહરહિત નિરાકાર ન કરી શકે આમ કહી આત્મા પોતે પરમાત્મા થઈ શકે છે, મુક્ત થઈ શકે છે,
એવા દેહધારી મુક્ત પુરુષ જ બોધ કરી શકે છે એમ સૂચ્યું, દેહરહિત અપૌરુષેય બોધનો નિષેધ કર્યો
કર્મરૂપ પર્વતના ભેદનાર એમ કહી કર્મરૂપ પર્વતો તોડવાથી મોક્ષ થાય એમ સૂચ્યું, અર્થાત્
કર્મરૂપ પર્વતો સ્વર્વાચે કરી દેહધારીપણે તોડ્યા, અને તેથી જીવનમુક્ત થઈ મોક્ષમાર્ગના નેતા,
મોક્ષમાર્ગના બતાવનાર થયા ફરીફરી દેહ ધારણ કરવાનું, જન્મવા મરવારૂપ સ સારનું કારણ કર્મ છે,
તેને સમૂળા છેદાથી નાશ કર્યાથી, તેમને ફરી દેહ ધારણ કરવાપણુ નથી એમ સૂચ્યું મુક્ત આત્મા
ફરી અવતાર ન લે એમ સૂચ્યું

વિશ્વતત્ત્વના જ્ઞાતા, સમસ્ત દ્રવ્યપર્યાયાત્મક લોકોલોકના, વિશ્વના જાણનાર એમ કહી મુક્ત

મિથ્યાત્વથી, સંશયથી ક્યારી છે એમ કહ્યું છે આ વચનો ખડું જ ભારે નાખ્યાં છે, ત્યાં આગળ ઘણો જ વિચાર કરી પાછું વર્ણન કર્યું છે કે અન્ય દર્શનો, વેદાદિના ગ્રંથો છે તે જો સમ્યગ્દષ્ટિ જીવવાથી તો સમ્યક્ રીતે પરિણમે, અને જિનના અથવા ગમે તેવા ગ્રંથો મિથ્યાદષ્ટિ વાંચે તો મિથ્યાત્વરૂપે પરિણમે

જીવને જ્ઞાનીપુરુષસમીપે તેમનાં અપૂર્વ વચનો સાલળવાથી અપૂર્વ ઉલ્લાસ પરિણામ આવે છે, પણ પછી પ્રમાદી થતા અપૂર્વ ઉલ્લાસ આવતો નથી જેમ અગ્નિની સગડી પાસે ઝેઠા હોઈ એ ત્યારે ટાઢ વાય નહીં, અને સગડીથી વેગળા ગયા એટલે પછી ટાઢ વાય, તેમ જ્ઞાનીપુરુષસમીપ તેમના અપૂર્વ વચનો સાલળ્યા ત્યારે પ્રમાદાદિ જાય, અને ઉલ્લાસ પરિણામ આવે, પણ પછી પ્રમાદાદિ ઉત્પન્ન થાય જો પૂર્વના સંસ્કારથી તે વચનો અંતર્પરિણામ પામે તો દિનપ્રતિદિન ઉલ્લાસ પરિણામ વધતાં જાય, અને યથાર્થ રીતે ભાન થાય અજ્ઞાન મટયે બધી ભૂલ મટે, સ્વરૂપ જાગૃતમાન થાય બહારથી વચન સાલળીને અંતર્પરિણામ થાય નહીં, તો જેમ સગડીથી વેગળા ગયા એટલે ટાઢ વાય તેની પેઠે દોષ ઘટે નહીં

કેશીસ્વામીએ પરદેશી રાજાને જોષ દેતી વખતે ‘જડ જેવો,’ ‘મૂઢ જેવો,’ કહ્યો હતો તેનું કારણ પરદેશી રાજાને વિષે પુરુષાર્થ જગાડવા માટેનું હતું જડપણ, મૂઢપણ મટાડવાને માટે ઉપદેશ દીધો છે જ્ઞાનીના વચનો અપૂર્વ પરમાર્થ સિવાય બીજા હેતુએ હોય નહીં ખાલજીવો એમ વાતો કરે છે કે છદ્મસ્થપણથી કેશીસ્વામી પરદેશી રાજા પ્રત્યે તેમ જોડ્યા હતા, પણ એમ નથી તેમની પરમાર્થ અર્થે જ વાણી નીકળી હતી

જડપદાર્થને લેવામૂકવામાં ઉન્માદથી વર્તે તો તેને અસંયમ કહ્યો, તેનું કારણ એ છે કે ઉતાવળથી લેવામૂકવામાં આત્માનો ઉપયોગ ચૂકી જઈ તાદાત્મ્યપણુ થાય આ હેતુથી ઉપયોગ ચૂકી જવો તેને અસંયમ કહ્યો

મુહપત્તી ખાંધીને જુદું જોલે, અહુ કારે આચાર્યપણુ ધારી દલ રાખે અને ઉપદેશ દે તો પાપ લાગે, મુહપત્તીની જચણાથી પાપ અટકાવી શકાય નહીં માટે આત્મવૃત્તિ ગખવા ઉપયોગ રાખવો જ્ઞાનીના ઉપકરણને અડવાથી કે શરીરનો સ્પર્શ થવાથી આશાતના લાગે એમ માને છે પણ વચનને અપ્રધાન કરવાથી તો વિશેષ દોષ લાગે છે તેનું તો ભાન નથી માટે જ્ઞાનીની કોઈપણ પ્રકારે આશાતના ના થાય તેવો ઉપયોગ જાગૃત જાગૃત રાખી ભક્તિ પ્રગટે તો તે કથ્યાણનો મુખ્ય માર્ગ છે

શ્રી આચારંગ સૂત્ર મધ્યે કહ્યું છે કે ‘આસ્રવા તે પરિસ્રવા,’ ને જે ‘પરિસ્રવા તે આસ્રવા’ આસ્રવ છે તે જ્ઞાનીને મોક્ષના હેતુ થાય છે અને જે સંવર છે, છતાં તે અજ્ઞાનીને બંધના હેતુ થાય છે એમ પ્રગટ કહ્યું છે તેનું કારણ જ્ઞાનીને વિષે ઉપયોગની જાગૃતિ છે, અને અજ્ઞાનીને વિષે નથી ઉપયોગ બે પ્રકારે કહ્યા - ૧ દ્રવ્યઉપયોગ, ૨ ભાવઉપયોગ

દ્રવ્યજીવ, ભાવજીવ દ્રવ્યજીવ તે દ્રવ્ય મૂળ પદાર્થ છે ભાવજીવ તે આત્માનો ઉપયોગ-ભાવ છે ભાવજીવ એટલે આત્માનો ઉપયોગ જે પદાર્થમાં તાદાત્મ્યરૂપે પગિણમે તે રૂપ આત્મા કદીએ જેમ ટોપી જેઈ, તેમાં ભાવજીવની ખુદિ તાદાત્મ્યપણુ પગિણમે તો ટોપીઆત્મા કદીએ જેમ નરીનું પાણી તે દ્રવ્ય આત્મા છે તેમાં દાગ, ગંધક નાંખીએ તો ગંધકનું પાણી કહેવાય લૂગા નાખીએ ને લૂગનું પાણી કહેવાય જે પદાર્થનો સંતોગ થાય તે પદાર્થરૂપે પાણી કહેવાય તેમ આત્માને સંતોગ મળે તેમાં તાદાત્મ્યપણુ થયે, તે જ આત્મા ને પદાર્થરૂપે થાય તેને કર્મબંધની અનંત વર્ગભાષ બંધાય છે, અને તે અનંત સંસાર રચે છે પોતાના ઉપયોગમાં, સ્વભાવમાં આત્મા રહે તો કર્મબંધ થતો નથી

પાંચ દરિયોનો પોતપોતાનો સ્વભાવ છે ચંદ્રનો દેખવાનો સ્વભાવ છે ને દેખે છે જાનને સાંભળવાનો સ્વભાવ છે તે સાંભળે છે જીભનો સ્વદ, રમ લેવાનો સ્વભાવ છે ને ખાટો, ખાંડો સ્વ =

પણ આત્માને વખતે વિકળ કરે છે, બિંધા પાટા બંધાવે છે, મુગ્ધ છે માટે એને મોહનીય કહી આમ આ ચારે સર્વધાતિની પ્રકૃતિ કહી ગીજી ચાર પ્રકૃતિ બેકે આત્માના પ્રદેશ સાથે જોડાયેલી છે તથા તેનું કામ કર્યા કરે છે, અને ઉદય અનુસાર વેદાય છે, તથાપિ તે આત્માના ગુણને આવરણ કરવા રૂપે કે અતરાય કરવા રૂપે કે તેને વિકળ કરવા રૂપે ઘાતક નથી માટે તેને અધાતિની કહી છે

૪૦

સ્ત્રી, પરિગ્રહાદિને વિષે જેટલો મૂર્છાભાવ રહે છે તેટલું જ્ઞાનનું તારતમ્ય ન્યૂન છે, એમ શ્રી તીર્થ કરે નિરૂપણ કર્યું છે સંપૂર્ણજ્ઞાનમાં તે મૂર્છા હોતી નથી

શ્રી જ્ઞાનીપુરુષ સ સારમા કેવા પ્રકારે વર્તે છે? આખમા જેમ રજ ખટક ખટક થાય છે તેમ જ્ઞાનીને વિષે કાર્ધ કારણ ઉપાધિ પ્રસંગથી કાંઈ થયું હોય તો તે મગજમા પાત્ર શેર દશ શેર જેટલો બોલો થઈ પડે છે અને તે ક્ષય થાય ત્યારે જ શાંતિ થાય છે સ્ત્રીઆદિક પ્રસંગમાં આત્માનું અતિ-શય અતિશય નજીકપણુ પ્રગટ પ્રગટપણુ ભાસે છે

સામાન્યપણુ સ્ત્રી, યદન, આરોગ્યતા આદિથી શાંતા, અને જ્વરાદિથી અશાંતા વર્તે છે, તે જ્ઞાની અને અજ્ઞાની બંનેને સમાન છે જ્ઞાનીને તે તે પ્રસંગમા હર્ષવિષાદનો હેતુ થતો નથી

૪૧

ચાર ગોળાના દૃષ્ટાંતે ચાર પ્રકારે જીવના ભેદ થઈ શકે છે

- ૧ મીણુનો ગોળો
- ૨ લાખનો ગોળો
- ૩ લાકડાનો ગોળો
- ૪ માટીનો ગોળો

૧ પ્રથમ પ્રકારે મીણુના ગોળા જેવા જીવ કહ્યા

મીણુનો ગોળો તાપ લાગવાથી જેમ ગળી જાય, પાછો ફરી લાગવાથી તેવો ને તેવો થઈ રહે તેમ સ સારી જીવને સત્પુરુષનો બોધ સાભળી સ સારથી વૈરાગ્ય થયો, અસાર સ સારની નિવૃત્તિ ચિંતવવા લાગ્યો, કુટુંબ પાસે આવી કહે છે કે આ અસાર સ સારથી હું નિવર્તવા ઇચ્છુ છું એ વાત સાભળી કુટુંબી કૌપયુક્ત થયા હવેથી તારે એ તરફ જવું નહીં. હવેથી જઈશ તો તારા ઉપર સખ્તાઈ કરીશું, એ વગેરે કહી સ તના અવર્ણવાદ બોલી ત્યાં જવાનું રોકાવે એ પ્રકારે કુટુંબના ભયથી, લાજથી જીવ સત્પુરુષ પાસે જતા અટકે, પાછા સ સાર કાર્યમા પ્રવર્તે તે પ્રથમ પ્રકારના જીવ કહ્યા

૨ બીજા પ્રકારે લાખના ગોળા જેવા જીવ કહ્યા

લાખનો ગોળો તાપથી ઓગળી જાય નહીં પણ અગ્નિથી ઓગળી જાય તે જીવ સ તનો બોધ સાભળી સ સારથી ઉદાસીન થઈ એમ ચિંતવે કે આ હ.ખરૂપ સ સારથી નિવર્તવું એમ ચિંતવી કુટુંબ પાસે જઈ કહે કે હું સ સારથી નિવર્તવા ઇચ્છુ છું મારે આ જૂઠું બોલી વેપાર કરવો ફાવશે નહીં ઇત્યાદિ કહ્યા પછી કુટુંબીઓ તેને સખ્તાઈ તથા સ્નેહના વચનો કહે તથા સ્ત્રીના વચન તેને એકાતના વખતમા ભોગમા તદાકાર કરી નાખે સીનું અગ્નિરૂપ શરીર જોઈને બીજા પ્રકારના જીવ તદાકાર થઈ જાય સ તના ચરણથી દૂર થઈ જાય

૩ ત્રીજા પ્રકારના જીવ કાષ્ઠના ગોળા જેવા કહ્યા

તે જીવ સ તનો બોધ સાભળી સ સારથી ઉદાસ થઈ ગયો આ સ સાર અસાર છે, એમ વિચા-

૧ ખભાતના શ્રી, અબાલાલભાઈની લખેલી નોટમાંથી.

આ જીવની અનાદિકાળની જે ભૂલ છે તે ભાગવી છે ભાગવા સારુ જીવની મોટામા મોટી ભૂલ શુ છે તેનો વિચાર કરવો, ને તેનું મૂળ છેદવા ભણી લક્ષ રાખવો. જ્યાં સુધી મૂળ રહે ત્યાં સુધી વધે 'મને શાથી બંધન થાય છે?' અને 'તે શાથી ટળે?' એ જાણવાસારુ શાસ્ત્રો કરેલા છે, લોકોમા પૂજવા સારુ શાસ્ત્રો કરેલા નથી.

જીવનું સ્વરૂપ શુ છે? જીવનું સ્વરૂપ જ્યાં સુધી જાણવામા ન આવે, ત્યાં સુધી અનંતા જન્મ-મરણ કરવા પડે જીવની શુ ભૂલ છે તે હજી સુધી ધ્યાનમા આવતી નથી જીવનો કલેશ ભાગશે તો ભૂલ મટશે જે દિવસે ભૂલ ભાંગશે તેજ દિવસથી સાધુપણ કહેવાશે તેમ જ શ્રાવકપણા માટે સમજવું કર્મની વર્ગણા જીવને દૂધ અને પાણીના સંયોગની પેઠે છે અગ્નિના પ્રયોગથી પાણી ચાલ્યું જઈ દૂધ બાકી રહે છે તે રીતે જ્ઞાનરૂપી અગ્નિથી કર્મવર્ગણા ચાલી જાય છે.

દેહને વિષે હું પણ મનાયેલું છે તેથી જીવની ભૂલ ભાગતી નથી જીવ દેહની સાથે ભળી જવાથી એમ માને છે કે 'હું વાણિયો છું,' 'પ્રાણી છું,' પણ શુદ્ધ વિચારે તો તેને 'શુદ્ધ સ્વરૂપમય છું' એમ અનુભવ થાય આત્માનું નામકામ કે કાંઈ નથી એમ ધારે તો કોઈ ગાળો વગરે દે તો તેથી તેને કંઈ પણ લાગતું નથી.

જ્યાં જ્યાં જીવ મારાપણું કરે છે ત્યાં ત્યાં તેની ભૂલ છે તે ટાળવા સારુ શાસ્ત્રો કહ્યા છે.

ગમે તે કોઈ મરી ગયું હોય તેનો જો વિચાર કરે તો તે વૈરાગ્ય છે જ્યાં જ્યાં 'આ મારાં ભાઈભાડું' વગેરે ભાવના છે ત્યાં ત્યાં કર્મબંધનો હેતુ છે આ જ રીતે સાધુ પણ એલા પ્રત્યે રાખે, તો આચાર્યપણું નાશ પામે નિર્દોષપણું, નિરહંકારપણું કરે તો આત્માનું કલ્યાણ જ થાય.

પાપ ઇન્દ્રિયો શી રીતે વશ થાય? વસ્તુઓ ઉપર તુચ્છભાવ લાવવાથી. કૂલના દુષ્ટાતે—કૂલમાં સુગંધ હોય છે તેથી મન સંતુષ્ટ થાય છે, પણ સુગંધ થોડી વાર રહી નાશ પામી જાય છે, અને કૂલ કરમાઈ જાય છે, પછી કાંઈ મનને સંતોષ થતો નથી, તેમ સર્વ પદાર્થોને વિષે તુચ્છભાવ લાવવાથી ઇન્દ્રિયોને પ્રિયતા થતી નથી, અને તેથી ક્રમે ઇન્દ્રિયો વશ થાય છે વળી પાંચ ઇન્દ્રિયોમા પણ બિહ્વાઈન્દ્રિય વશ કરવાથી બાકીની ચાર ઇન્દ્રિયો સહેજે વશ થાય છે તુચ્છ આહાર કરવો, કોઈ રસવાળા પદાર્થમાં દોરાવું નહીં, બલિષ્ઠ આહાર ન કરવો.

એક ભાજનમા લોહી, માસ, હાડકા, ચામડું, વીર્ય, મળ, મૂત્ર એ સાત ધાતુ પડી હોય, અને તેના પ્રત્યે કોઈ જોવાનું કંઈ તો તેના ઉપર અરુચિ થાય, ને થૂંકવા પણ જાય નહીં તેવી જ રીતે સ્ત્રીપુરુષના શરીરની રચના છે, પણ ઉપરની રમણીયતા જોઈ જીવ મોહ પામે છે અને તેમા તૃણા-પૂર્વક દોરાય છે અજ્ઞાનથી જીવ ભૂલે છે એમ વિચારી, તુચ્છ જાણીને પદાર્થ ઉપર અરુચિભાવ લાવવો આ રીતે દરેક વસ્તુનું તુચ્છપણું જાણવું આ રીતે જાણીને મનનો નિરોધ કરવો.

તીર્થ કરે ઉપવાસ કરવાની આજ્ઞા કરી છે તે માત્ર ઇન્દ્રિયોને વશ કરવા માટે એકલા ઉપવાસ કરવાથી ઇન્દ્રિયો વશ થતી નથી, પણ ઉપયોગ હોય તો, વિચારસંહિત થાય તો વશ થાય છે જેમ લક્ષ વગરનું બાણ નકામું જાય છે, તેમ ઉપયોગ વિનાનો ઉપવાસ આત્માર્થે થતો નથી.

આપણે વિષે કોઈ શુભ પ્રકટયો હોય, અને તે માટે જો કોઈ માણસ આપણી સ્તુતિ કરે, અને જો તેથી આપણો આત્મા અહંકાર લાવે તો તે પાછો હઠે પોતાના આત્માને નિંદે નહીં, અભ્યંતરદોષ વિચારે નહીં, તો જીવ લૌકિક ભાવમા આલ્સ્ય જાય, પણ જો પોતાના દોષ જુએ, પોતાના આત્માને નિંદે, અહં ભાવરહિતપણું વિચારે, તો સંતુરુષના આશ્રયથી આત્મલક્ષ થાય.

માર્ગ પામવામા અનંત અતરાયો છે તેમા વળી 'મેં આ કર્યું,' 'મેં આ કેવું સંસ્કર્યું?' એવા પ્રકારનું અભિમાન છે 'મેં કાંઈ કર્યું જ નથી' એવી દૃષ્ટિ મૂકવાથી તે અભિમાન દૂર થાય લૌકિક અને અલૌકિક એવા બે ભાવ છે લૌકિકથી સંસાર, અને અલૌકિકથી મોક્ષ.

ઉપદેશછાયા*

[૬૪૩]

૯૫૭

૧

[૬૪૩-૧]

કાવિઠા, શ્રાવણ વદ ૨, ૧૯૫૨

સ્રી, પુત્ર, પરિગ્રહાદિ ભાવો પ્રત્યે મૂળ જ્ઞાન થયા પછી જો એવી ભાવના રહે કે ત્યારે ઇચ્છીશ ત્યારે આ સ્ત્રીઆદિ પ્રસંગ ત્યાંથી શકીશ તો તે મૂળ જ્ઞાનથી વમાવી દેવાની વાત સમજવી, અર્થાત્ મૂળ જ્ઞાનમાં જો કે ભેદ પડે નહીં, પણ આવરણરૂપ થાય વળી શિષ્યાદિ અથવા ભક્તિના કરનારાઓ માર્ગથી પડશે અથવા અટકી જશે એવી ભાવનાથી જ્ઞાનીપુરુષ પણ વતે તો જ્ઞાનીપુરુષને પણ નિરાવરણજ્ઞાન તે આવરણરૂપ થાય, અને તેથી જ વર્ષમાનાદિ જ્ઞાનીપુરુષો અનિદ્રાપણે સાડાભાર વર્ષ સુધી રહ્યા, સર્વથા અસંગપણે જ શ્રેયસ્કર દીકું, એક શબ્દનો ઉચ્ચાર કરવાનું પણ થથર્થ દીકું નહીં, સાવ નિરાવરણ, વિભોગી, વિભોગી અને નિર્ભયી જ્ઞાન થયા પછી ઉપદેશકાર્ય કર્યું માટે આને આમ કહીશુ તો ઠીક, અથવા આને આમ નહીં કહેવાય તો જોડું એ વગેરે વિકલ્પો સાધુ-સુનિ-ઓએ ન કરવા

* સ ૧૯૫૨ના શ્રાવણ-ભાદ્રપદ માસમાં આણંદ આસપાસ કાવિઠા, રાજન, વડવા આદિ ક્ષેત્રે શ્રીમદ્વ નિવૃત્તિઅર્થે રહેલું થયેલું તે વખતે તેમના સમીપવાસી ભાઈશ્રી અબાલાલ લાલચદને પ્રાસ્તાવિક ઉપદેશ કે વિચારોનું શ્રવણ થયેલું તેની જાયામાત્ર તેઓની સ્મૃતિમાં રહી ગયેલી તે ઉપરથી સક્ષિપ્તપણે તે જાયાનો સાર પૃથક્ પૃથક્ સ્થળે લખી લીધેલો તે અત્રે આપીએ છીએ

એક મુમુક્ષુભાઈનું એમ કહેવું છે કે ભાઈશ્રી અબાલાલભાઈએ લખી લીધેલ આ ઉપદેશનો ભાગ પ્રભુ શ્રીમદ્ને વચાવ્યો હતો અને શ્રીમદે તેમાં કોઈ કોઈ ઠંકણે સુધારો કર્યો હતો

શૂન્ય રહ્યો જો આટલો બધો જોલો ન મૂક્યો હોત, તો બીજી વસ્તુઓ લાવવાનું મન થાત, અને કાળે કરી પરિગ્રહ વધારી, મુનિપણ જોઈ ખેસત જ્ઞાનીએ આવો આકરો માર્ગ પ્રદર્શ્યો છે તેનું કારણ એ છે કે તે બાણે છે કે આ જીવ વિશ્વાસ કરવા યોગ્ય નથી, કારણ કે તે બ્રાન્તિવાળો છે જો છૂટ આપી હશે તો કાળે કરી તેવા તેવા પ્રકારના વિશેષ પ્રવર્તણે એવું બાણી જ્ઞાનીએ સોચ જેવી નિર્જીવ વસ્તુના સ બધમા આ પ્રમાણે વર્તવાની આજ્ઞા કરી છે લોકની દૃષ્ટિમા આ વાત સાધારણ છે, પણ જ્ઞાનીની દૃષ્ટિમા તેટલી છૂટ પણ મૂળથી પાડી દે તેવી મોટી લાગે છે

ઋષભદેવજી પાસે અઠાણ પુત્રો 'અમને રાજ આપો' એમ કહેવાના અભિપ્રાયથી આવ્યા હતા, ત્યાં તો ઋષભદેવે ઉપદેશ દર્શ અઠાણ યને મૂડી દીધા ! જુઓ મોટા પુરુષની કરુણા !

કેશીસ્વામી અને ગૌતમસ્વામી કેવા સરળ હતા ! બન્નેનો એક માર્ગ બજાવાથી પાત્ર મહાન્નત ગ્રહણ કર્યા આજના કાળમા જો પક્ષને લેણુ થવું હોય તો તે બને નહીં આજના હું ઢિયા અને તપાને તેમ જ દરેક જુદા જુદા સઘાડાને એકઠા થવું હોય તો તેમ બને નહીં તેમા કેટલોક કાળ બંધ તેમા કાઈ છે નહીં, પણ અસરગતને લીધે બને જ નહીં

સત્યપુરુષો કાઈ સદ્અનુષ્ઠાનનો ત્યાગ કરાવતા નથી, પણ જો તેનો આગ્રહ થયો હોય છે તો આગ્રહ દૂર કરાવવા તેનો એક વાર ત્યાગ કરાવે છે, આગ્રહ મટયા પછી પાછું તે ને તે ગ્રહણ કરવાનું કહે છે.

ચકવર્તી રાજાઓ જેવા પણ નમ્ર થઈ આવ્યા ગયા છે ! ચકવર્તી રાજા હોય, તેણે રાજ્યનો ત્યાગ કરી દીક્ષા લીધી હોય, અને તેની કાઈ ભૂલ હોય, અને તે ચકવર્તી રાજ્યપણાના વખતના સમયની દાસીના છોકરો તે ભૂલ ભાંગી શકે તેમ હોય તો તેની પાસે જઈ તેનું કહેવું ગ્રહણ કરવાની આજ્ઞા કરી છે જો તેને દાસીના છોકરા પાસે જતા એમ રહે કે, 'મારાથી દાસીના છોકરા પાસે કેમ જવાય ?' તો તેને રખડી મરવાનું છે આવા કારણમા લોકલાજ છોડવાનું કહ્યું છે, અર્થાત્ આત્માને જો એ લાવવાનું કારણ હોય ત્યાં લોકલાજ ગણ્યો નથી પણ કોઈ મુનિ વિષય ધમ્મજાથી વેશ્યાશાળામા ગયો, ત્યાં જઈને તેને એમ થયું કે 'મને લોક દેખશે તો મારી નિંદા થશે માટે અહીંથી પાછું વળવું' એટલે મુનિએ પરભવનો ભય ગણ્યો નહીં, આજ્ઞાભંગનો પણ ભય ગણ્યો નહીં, તો ત્યાં લોકલાજથી પણ પ્રહ્લ્લયથઈ રહે તેવું છે તે માટે ત્યાં લોકલાજ ગણી પાછો ફર્યો, તો ત્યાં લોકલાજ રાખવી એમ કહ્યું છે, કેમકે આ સ્થળે લોકલાજનો ડર ખાવાથી પ્રહ્લ્લયથઈ રહે છે, જે ઉપકારક છે

હિતકારી શુ છે તે સમજવું જોઈએ આઠમની તકરાર તિથિ અર્થે કરવી નહીં, પણ લીલોતરીના રક્ષણઅર્થે તિથિ પાળવી લીલોતરીના રક્ષણઅર્થે આઠમાદિ તિથિ કહી છે કાંઈ તિથિને અર્થે આઠમાદિ કહી નથી માટે આઠમાદિ તિથિનો કદાગ્રહ મટાડવો જે કાંઈ કહ્યું છે તે કદાગ્રહ કરવાને કહ્યું નથી આત્માની શુદ્ધિથી જેટલું કરશે તેટલું હિતકારી છે અશુદ્ધિથી કરશે તેટલું અહિતકારી છે, માટે શુદ્ધતાપૂર્વક સદ્મત સેવવા

અમને તો પ્રાણાણુ, વૈષ્ણવ ગમે તે સમાન છે જૈન કહેવાતા હોય, અને મતવાળા હોય તો તે અહિતકારી છે, મતરહિત હિતકારી છે

સામાયિકશાસ્ત્રકારે વિચાર કર્યો કે કાયાને સ્થિર રાખવાની હશે, તો પછી વિચાર કર્યો, બધ નહીં બાંધ્યો હોય તો બીજા કામે વળગશે એમ બાણી તેવા પ્રકારનો બધ બાંધ્યો જેવા મનપરિણામ ગહે તેવું સામાયિક થાય મનના ઘોડા દોડતા હોય તો કર્મબધ થાય મનના ઘોડા દોડતા હોય, અને સામાયિક કથું હોય તો તેનું કળ તે કેવું થાય ?

કર્મબધ થોડે થોડે છોડવા ઇચ્છે તો છૂટે જેમ કોઠી ભરી હોય, પણ કાણું કરી કાઠે તો છેવટે ખાલી થાય પણ દહ ઇચ્છાથી કર્મ છોડવા એ જ સાર્થક છે

કહે તેટલું કાંઈ તેઓના ધ્યાનમાં ન રહે, અભિપ્રાય ધ્યાનમાં રહે વળી ગણુધરે પણ બુદ્ધિવાન હતા એટલે તે તીર્થ કરે કહેલાં વાક્યો કાંઈ તેમાં આવ્યા નથી એમ પણ નથી

સિદ્ધાંતોના બાધો એટલો બધો સખત છે છતાં યતિ લોકોને તેથી વિરુદ્ધ આચરણ કરતા દેખીએ છીએ દાખલા તરીકે, કહ્યું છે કે સાધુઓએ ધુપેલ નાંખવું નહીં, છતાં તે લોકો નાખે છે આથી કાંઈ જ્ઞાનીની વાણીનો દોષ નથી, પણ જીવની સમજણશક્તિનો દોષ છે જીવમાં સદ્બુદ્ધિ ન હોય તો પ્રત્યક્ષ યોગે પણ તેને અવળું જ પરિણમે છે, અને જીવમાં સદ્બુદ્ધિ હોય તો સવળું ભાગે છે

જ્ઞાનીની આજ્ઞાએ વર્તતા એવા ભદ્રિક મુમુક્ષુ જીવને ‘પ્રહ્લયર્થ’ પાળવું એટલે સ્ત્રીઆદિકના પ્રસંગમાં ન જવું’ એવી આજ્ઞા શુરુએ કરી હોય તો તે વચન પર દૃઢ વિશ્વાસ કરી તે તે સ્થાનકે ન જાય, ત્યારે જેને માત્ર આધ્યાત્મિક શાસ્ત્રાદિક વાંચી મુમુક્ષુતા થઈ હોય, તેને એમ અહીં કાર રહ્યા કરે કે, ‘એમાં તે શું જીતવું છે?’ આવી ઘેલછાના કારણથી તે તેવા સ્ત્રીઆદિકના પ્રસંગમાં જાય તે પ્રસંગથી એક વાર, બે વાર બચે, પણ પછી તે પદાર્થ પ્રત્યે દ્રષ્ટિ દેતા ‘આ ઠીક છે’ એમ કરતાં કરતાં તેને તેમાં આનંદ થાય, અને તેથી સ્ત્રીઓ સેવે જ્ઞાનીની આજ્ઞા પ્રમાણે બાળોભોળો જીવ તો વર્તે, એટલે તે બીજા વિકલ્પો નહીં કરતા તેવા પ્રસંગમાં ન જ જાય આ પ્રકારે, જે જીવને ‘આ સ્થાનકે જવું યોગ્ય નથી’ એવા જે જ્ઞાનીનાં વચનો તેના દૃઢ વિશ્વાસ છે તે પ્રહ્લયર્થવ્રતમાં રહી શકે છે, અર્થાત્ તે આ અકાર્યમાં પ્રવૃત્ત ન થાય ત્યારે જ્ઞાનીના આજ્ઞાકિત નથી એવા માત્ર આધ્યાત્મિક શાસ્ત્રો વાંચી થયેલા મુમુક્ષુઓ અહીં કારમાં ફર્ક કરે, અને માન્યા કરે કે એમાં તે શું જીતવું છે? આવી માન્યતાને લઈને આ જીવ પડી જાય છે, અને આગળ વધી શકે નહીં આ ક્ષેત્ર છે તે નિવૃત્તિ-વાળું છે, પણ જેને નિવૃત્તિ થઈ હોય તેને તેમ છે તેમ ખરા જ્ઞાની છે તે સિવાયને તો અપ્રહ્લયર્થ-વશ ન થવાય એમ કહેવામાત્ર છે તેમ જેને નિવૃત્તિ થઈ નથી તેને પ્રથમ તો એમ થાય છે કે ‘આ ક્ષેત્ર સારું છે, અહીં રહેવા જેવું છે,’ પણ પછી એમ એમ કરતા વિશેષ પ્રેરણા થવાથી ક્ષેત્રાકારવૃત્તિ થઈ જાય જ્ઞાનીની વૃત્તિ ક્ષેત્રાકાર ન થાય, કારણ કે ક્ષેત્ર નિવૃત્તિવાળું છે, અને પોતે પણ નિવૃત્તિભાવ પામેલા છે એટલે બંને યોગ અનુકૂળ છે શુદ્ધ જ્ઞાનીઓને પ્રથમ તો એમ અભિમાન રહ્યા કરે કે, એમાં શું જીતવું છે? પણ પછી ધીમે ધીમે સ્ત્રીઆદિ પદાર્થોમાં સપડાઈ જાય છે, જ્યારે ખરા જ્ઞાનીને તેમ થતું નથી.

પ્રાપ્ત=જ્ઞાન પામેલો પુરુષ પ્રાપ્ત=વિશ્વાસ કરવા યોગ્ય પુરુષ

મુમુક્ષુમાત્ર સમ્યગ્દ્રષ્ટિ જીવ સમજવા નહીં

જીવને ભુલવણીના સ્થાનક ઘણા છે, માટે વિશેષ વિશેષ જાગૃતિ રાખવી, સુઝાવું નહીં, મદતા ન કરવી પુરુષાર્થધર્મ વર્ધમાન કરવો

જીવને સત્પુરુષનો યોગ મળવો હર્લેલ છે અપારમાર્થિક શુરુને જે પોતાનો શિષ્ય બીજા ધર્મમાં જાય તો તાવ ચઢે છે પારમાર્થિક શુરુને ‘આ મારો શિષ્ય છે’ એવો ભાવ હોતો નથી કોઈ કુચુરુઆશ્રિત જીવ બોધશ્રવણઅર્થે સદ્ગુરુ પાસે એક વખત ગયો હોય, અને પછી તે તેના તે કુચુરુપાસે જાય, તો તે કુચુરુ તે જીવને અનેક વિચિત્ર વિકલ્પો બેસાડી દે છે, કે જેથી તે જીવ ફરી સદ્ગુરુ પાસે જાય નહીં તે જીવને ણિચારાને તો સત્અસત્ વાણીની પરીક્ષા નથી એટલે ભોળવાઈ જાય છે, અને સાચા માર્ગેથી પડી જાય છે

૩

કાવિઠા (મહુડી) શ્રાવણ વદ ૪

ત્રણ પ્રકારના જ્ઞાની પુરુષ-પ્રથમ, મધ્યમ, અને ઉત્કૃષ્ટ આ કાળમાં જ્ઞાની પુરુષનું પરમ હર્લેલપણું છે, તેમ આરાધક જીવો પણ ઘણા ઓછા છે

તિથિનો આગ્રહ કરે છે આગ્રહ કરનાર બન્ને મિથ્યાત્વી છે જે દિવસ જ્ઞાનીપુરુષોએ નિશ્ચિત કર્યો હોય છે તે આજ્ઞાનુ પાલન થવા માટે હોય છે જ્ઞાનીપુરુષ આઠમ ના પાળવાની આજ્ઞા કરે અને બનેને સાતમ પાળવાની કહે અથવા સાતમ આઠમ વળી ભેગી કરશે એમ ધારી છઠ કહે અથવા તેમા પછુ પાચમનો ભેગ કરશે એમ ધારી બીજી તિથિ કહે તો તે આજ્ઞા પાળવા માટે કહે બાકી તિથિબિથિનો ભેદ મૂકી દેવો એવી કલ્પના કરવી નહી, એવી ભગબાળમા પડવુ નહી જ્ઞાનીપુરુષોએ તિથિઓની મર્યાદા આત્માર્થે કરી છે

જો ચોક્કસ દિવસ નિશ્ચિત ન કર્યો હોત, તો આવશ્યક વિધિઓનો નિયમ રહેત નહી આત્માર્થે તિથિની મર્યાદાનો લાભ લેવો

આન દ્વંદ્વનજીએ શ્રી અનંતાથ સ્વામીના સ્તવનમા કહ્યું છે કે,

‘ એક કહે સેવીએ વિવિધ કિરિયા કરી, ક્ષણ અનેકાત લોચન ન દેખે,

ક્ષણ અનેકાત કિરિયા કરી બાપડા, રડવડે ચાર ગતિમાર્હી લેખે ’

એટલે જે ક્રિયા કરવાથી અનેક ક્ષણ થાય તે ક્રિયા મોક્ષાર્થે નહી અનેક ક્રિયાનુ ક્ષણ એક મોક્ષ થવો તે હોવુ જોઈએ આત્માના અશો પ્રગટ થવા માટે ક્રિયાઓ વર્ણવી છે જો ક્રિયાઓનુ તે ક્ષણ ન થયુ તો તે સર્વ ક્રિયા સ સારના હેતુઓ છે.

‘ નિદામિ, ગરિહામિ, અપ્યાણુ વોસિરામિ ’ એમ જે કહ્યું છે તેનો હેતુ કષાયને વોસરાવવાનો છે, પણ લોકો તો બિચારા સચોટા આત્મા વોસરાવી દીએ છે !

જીવે દેવગતિની, મોક્ષના સુખની અથવા બીજી તેવી કામનાની ઇચ્છા ન રાખવી

પચમકાળના શુરુઓ કેવા છે તે પ્રત્યે એક સંન્યાસીનું દૃષ્ટાંત : એક સંન્યાસી હશે તે પોતાના શિષ્યને ત્યા ગયો ટાઢ ઘણી હતી જમવા બેસવા વખતે શિષ્યે નાહવાનુ કહ્યું ત્યારે શુરુએ મનમા વિચાર કર્યો કે ‘ ટાઢ ઘણી છે, અને નાહવુ પડશે ’ આમ વિચાર કરી સંન્યાસીએ કહ્યું કે ‘ મે તો જ્ઞાનગ ગાજલમે સ્નાન કર રહા હૂં ’ શિષ્ય વિચક્ષણ હોવાથી સમજી ગયો, અને તેને શિખામણ મળે તેમ રસ્તો લીધો શિષ્યે ‘ જમવા પધારો ’ એવા માનસહિત બોલાવી જમાડયા પ્રસાદ પછી શુરુમહારાજ એક ચારડામાં સૂઈ રહ્યા શુરુને તૃષા લાગી એટલે શિષ્ય પાસે જળ માગ્યું, એટલે તરત શિષ્યે કહ્યું ‘ મહારાજ, જળ જ્ઞાનગ ગામાથી પો લ્યો ’ બ્યારે શિષ્યે આવો સખત રસ્તો લીધો ત્યારે શુરુએ કબૂલ કર્યું કે ‘ મારી પાસે જ્ઞાન નથી દેહની શાતાને અર્થે ટાઢમા મે સ્નાન નહી કરવાનુ કહ્યું હતું ’

મિથ્યાદૃષ્ટિના પૂર્વના જપતપ હજી સુધી એક આત્મહિતાર્થે થયા નથી !

આત્મા મુખ્યપણે આત્મસ્વભાવે વર્તે તે ‘ અધ્યાત્મજ્ઞાન ’ મુખ્યપણે જેમા આત્મા વર્ણવ્યો હોય તે ‘ અધ્યાત્મશાસ્ત્ર ’ ભાવઅધ્યાત્મ વિના અક્ષર (શબ્દ) અધ્યાત્મીનો મોક્ષ નથી થતો જે શુણો અક્ષરોમા કહ્યા છે તે શુણો જો આત્મા પ્રવર્તે તો મોક્ષ થાય સત્પુરુષમા ભાવઅધ્યાત્મ પ્રગટ છે સત્પુરુષની વાણી સાભળે તે દ્રવ્ય અધ્યાત્મી, શબ્દ અધ્યાત્મી કહેવાય છે શબ્દઅધ્યાત્મીએ અધ્યાત્મની વાતો કરે, અને મહા અનર્થકારકે પ્રવર્તન કરે, આ કારણથી તેઓને જ્ઞાનદ્વંદ્વ કહેવા આવા અધ્યાત્મીઓ શુષ્ક અને અજ્ઞાની સમજવા

જ્ઞાનીપુરુષરૂપી સૂર્ય પ્રગટ થયા પછી ખરા અધ્યાત્મીઓ શુષ્ક રીતે પ્રવર્તે નહી, ભાવ અધ્યાત્મમા પ્રગટપણે વર્તે આત્મામા ખરેખરા શુણો ઉત્પન્ન થયા પછી મોક્ષ થાય આ કાળમા દ્રવ્યઅધ્યાત્મીઓ, જ્ઞાનદ્વંદ્વો ઘણા છે દ્રવ્યઅધ્યાત્મી દેવળના ઇડાના દૃષ્ટાંતે મૂળ પગમાર્ગ સમજતા નથી

મોહાદિ વિકાર એવા છે કે સમ્યક્દૃષ્ટિને પણ ડોલાયમાન કરી નાખે છે, માટે તમારે તો મનજીવુ કે મોક્ષમાર્ગ પામવામા તેવા વિદ્વેષો ઘણા છે આયુષ થોડું છે, અને કાર્ય મહાભારત કરવાનું છે જેમ

તેટલું સમ્યક્ત્વનું નિર્મળપણ સમજવું આવું સાચું સમ્યક્ત્વ પામવાની ઇચ્છા, કામના સદાય રાખવી.

કદી પણ દલપણે કે અહંકારપણે આચરણ કરવાનું જરાય મનમાં લાવવું નહીં કહેવું ઘટે ત્યાં કહેવું પણ સહજ સ્વભાવે કહેવું મ દપણે કહેવું નહીં તેમ આકોશથી કહેવું નહીં માત્ર સહજ સ્વભાવે શાંતિપૂર્વક કહેવું

સદ્વ્રત આચરવામા શૂરાતન રહે તેમ કરવું, મદ પરિણામ થાય તેમ કરવું નહીં જે જે આગાર ખતાવ્યા છે તે ધ્યાનમાં રાખવા પણ ભોગવવાની બુદ્ધિએ ભોગવવા નહીં

સત્પુરુષ પ્રત્યે તેત્રીસ આશાતનાદિક ટાળવાનું ખતાવ્યું છે તે વિચારજો આશાતના કરવાની બુદ્ધિએ આશાતના કરવી નહીં. સત્સંગ થયો છે તે સત્સંગનું ફળ થવું જોઈએ કોઈ પણ અયોગ્ય આચરણ થાય અથવા અયોગ્ય વ્રત સેવાય તે સત્સંગનું ફળ નહીં સત્સંગ થયેલા જીવથી તેમ વર્તાય નહીં, તેમ વર્તે તો લોકોને નિદવાનું કારણ થાય, તેમ તેથી સત્પુરુષની નિદા કરે અને સત્પુરુષની નિદા આપણા નિમિત્તે થાય એ આશાતનાનું કારણ અર્થાત્ અધોગતિનું કારણ થાય માટે તેમ કરવું નહીં

- સત્સંગ થયો છે તેનો શો પરમાર્થ ? સત્સંગ થયો હોય તે જીવની કેવી દશા થવી જોઈએ ? તે ધ્યાનમાં લેવું પાંચ વરસનો સત્સંગ થયો છે તો તે સત્સંગનું ફળ જરૂર થવું જોઈએ અને જીવે તે પ્રમાણે વર્તવું જોઈએ એ વર્તન જીવે પોતાના કલ્યાણના અર્થે જ કરવું પણ લોકોને દેખાડવા અર્થે નહીં જીવના વર્તનથી લોકોમાં એમ પ્રતીત થાય કે જરૂર આને મળ્યા છે તે કોઈ સત્પુરુષ છે. અને તે સત્પુરુષના સમાગમનું, સત્સંગનું આ ફળ છે તેથી જરૂર તે સત્સંગ છે એમા સંદેહ નહીં

વારવાર યોધ સાભળવાની ઇચ્છા રાખવા કરતાં સત્પુરુષના ચરણ સમીપમાં રહેવાની ઇચ્છા અને ચિંતાના વિશેષ રાખવી જે યોધ થયો છે તે સ્મરણમાં રાખીને વિચારાય તો અત્યંત કલ્યાણ-કારક છે

[૬૪૩-૩]

૪

રાજજ, શ્રાવણ વદ ૬, ૧૯૫૨

ભક્તિ એ સર્વોત્કૃષ્ટ માર્ગ છે ભક્તિથી અહંકાર મટે, સ્વઅહંકાર ટળે, અને સીધા માર્ગે આલ્હું જવાય, અન્ય વિકલ્પો મટે આવો એ ભક્તિમાર્ગ બ્રહ્મ છે

પ્ર૦ — આત્મા કેણે અનુભવ્યો કહેવાય ?

ઉ૦ — તરવાર ધ્યાનમાંથી કાઢવાથી જેમ જુદી માલૂમ પડે છે, તેમ દેહથી આત્મા સ્પષ્ટ જુદો ખતાવે છે તેણે આત્મા અનુભવ્યો કહેવાય દૂધ ને પાણી ભેળાં છે તેવી રીતે આત્મા અને દેહ રહેલા છે દૂધ અને પાણી ક્રિયા કરવાથી જુદા પડે ત્યારે જુદા કહેવાય તેવી રીતે આત્મા અને દેહ ક્રિયાથી જુદા પડે ત્યારે જુદા કહેવાય દૂધ દૂધના અને પાણી પાણીના પરિણામ પામે ત્યાં સુધી ક્રિયા કહેવી આત્મા જાણ્યો હોય તો પછી એક પર્યાયથી માડી આખા સ્વરૂપ સુધીની બ્રાંતિ થાય નહીં પોતાના દોષ ઘટે, આવરણ ટળે તો જ જાણવું કે જ્ઞાનીનાં વચનો સાચા છે

આરાધકપણું નહીં એટલે પ્રશ્નો અવળા જ કરે છે આપણે ભવ્ય અભવ્યની ચિંતા રાખવી નહોં અહો ! અહો ! પોતાના ઘરની પડી મૂકીને બહારની વાત કરે છે ! પણ વર્તમાનમા ઉપકોર કરે તે જ કરવું એટલે હાલ લાભ થાય તેવો ધર્મવ્યાપાર કરવો

જ્ઞાન તેનું નામ કે જે હર્ષ, શોક વખતે હાજર થાય, અર્થાત્ હર્ષ, શોક થાય નહીં.

સમ્યગ્દષ્ટિ હર્ષશોકાદિ પ્રસંગમા તર્કન એકાકાર થાય નહીં તેમના નિર્ધ્વંસ પરિણામ થાય નહીં, અજ્ઞાન ભ્રમ થાય કે જાણવામા આવ્યે તરત જ દાણી દે, બહુ જ ભોગૃતિ હોય.

ખોટી બ્રાન્તિ થાય તે શકા ખોટી પ્રતીતિ તે અનતાનુબધીમા સમાય અણુસમજણે દોષ જુએ તો તે સમજણનો દોષ, પણ સમકિત જાય નહીં, પણ અણુપ્રતીતિએ દોષ જુએ તો મિથ્યાત્વ ક્ષયોપશમ એટલે નાશ અને શમાઈ જવું

[૬૪૩-૬]

૭

રાજજની ભાગોળે વડ નીચે

આ જીવે શુ કરવું ? સત્સમાગમમાં આવી સાધન વગર રહી ગયા એવી કલ્પના મનમા થતી હોય અને સત્સમાગમમાં આવવાનું થાય ત્યા આજ્ઞા, જ્ઞાનમાર્ગ આરાધે તો અને તે રસ્તે ચાલે તો જ્ઞાન થાય સમજાય તો આત્મા સહજમા પ્રગટે, નહીં તો જિદગી જાય તોય પ્રગટે નહીં માહાત્મ્ય સમજણ જોઈએ નિષ્કામબુદ્ધિ અને ભક્તિ જોઈએ અત કરણની શુદ્ધિ થાય તો જ્ઞાન એની મેળે થાય જ્ઞાનીને જોળખાય તો જ્ઞાન પ્રાપ્તિ થાય કોઈ જીવ યોગ્ય દેખે તો જ્ઞાની તેને કહે કે બધી કલ્પના મૂકવા જેવી છે જ્ઞાન લે જ્ઞાનીને ઓઘસ જ્ઞાએ જોળખે તો યથાર્થ જ્ઞાન થતું નથી ભક્તિની રીતિ જાણી નથી આજ્ઞાભક્તિ થઈ નથી, ત્યા સુધી આજ્ઞા થાય ત્યારે માયા ભૂલવે છે માટે જાગૃત રહેવું, માયાને ફર કરતા રહેવું જ્ઞાની બધી રીત જાણે છે

જ્યારે જ્ઞાનીનો ત્યાગ (દહત્યાગ) આવે અર્થાત્ જેવો જોઈએ તેવો યથાર્થ ત્યાગ કરવાનું જ્ઞાની કહે ત્યારે માયા ભૂલવી દે છે, માટે ત્યા બરાબર જાગૃત રહેવું, જ્ઞાની મળ્યા ત્યારથી તૈયાર થઈ રહેવું, ભેઠ બાંધી તૈયાર થઈ રહેવું

સત્સંગ થાય ત્યારે માયા વેગળી રહે છે, અને સત્સંગનો યોગ મટયો કે પાછી તૈયાર ને તૈયાર જાણી છે માટે બાહ્યઉપાધિ ઓછી કરવી તેથી સત્સંગ વિશેષ થાય છે આ કારણથી બાહ્યત્યાગ શ્રેષ્ઠ છે બાહ્યત્યાગમાં જ્ઞાનીને દુઃખ નથી, અજ્ઞાનીને દુઃખ છે સમાધિ કરવા સારું સદાચરણ મેવવાના છે ખોટા રંગ તે ખોટા રંગ છે સાચો રંગ સદા રહે છે જ્ઞાનીને મળ્યા પછી દેહ છૂટી ગયો, (દેહ ધારણ કરવાનું ન રહે) એમ સમજવું જ્ઞાનીનાં વચનો પ્રથમ કડવા લાગે છે, પણ પછી જણાય છે કે જ્ઞાનીપુરુષ સંસારના અનંત દુઃખો મટાડે છે જેમ ઓસડ કડવું છે, પણ ઘણા વખતનો રોગ મટાડે છે તેમ

ત્યાગ ઉપર હમેશાં લક્ષ રાખવો ત્યાગ મોળો રાખવો નહીં શ્રાવકે ત્રણ મનોરથ ચિંતવવા સત્યમાર્ગને આરાધન કરવા માટે માયાથી ફર રહેવું ત્યાગ કર્યા જ કરવો માયા કેવી રીતે ભૂલવે છે તે પ્રત્યે દૃષ્ટાંત .

કોઈ એક સંન્યાસી હશે તે એમ કહ્યા કરે કે ‘હું માયાને ગરવા દઉં જ નહીં નમ્ર થઈને વિચરીશ’ ત્યારે માયાએ કહ્યું કે ‘હું તારી આગળ ને આગળ ચાલીશ’ ‘જ ગલમાં એકલો વિચરીશ’ એમ સંન્યાસીએ કહ્યું ત્યારે માયા કહે કે, ‘હું સામી થઈશ’ સંન્યાસી પછી જ ગલમાં રહેતા અને કાકરા કે રેતી ખેઉં સરખાં છે એમ કહી રેતી પર સૂતા પછી માયાને ટહું કે ‘તું ક્યા છે?’ માયાએ જાણ્યું કે આને ગર્વ બહુ ચઢ્યો છે એટલે કહ્યું કે ‘મારે આવવાનું શુ કામ છે? માગે મોટો પુત્ર અહ કાર તારી હજૂરમાં મૂકેલો હતો’

માયા આ રીતે છેતરે છે માટે જ્ઞાની કહે છે કે, ‘હું બધાથી ન્યારો છું, સર્વથા ત્યાગી થયો છું, અવધૂત છું, નમ્ર છું, તપશ્ચર્યા કરું છું મારી વાત અગમ્ય છે મારી દશા બહુ જ સાગી છે માયા મને નડશે નહીં, એવી માત્ર કલ્પનાએ માયાથી છેતરાવું નહીં’

જરા સમતા આવે કે અહ કાર આવીને ભુલાવે છે કે ‘હું સમતાવાળો છું’ માટે ઉપયોગ જાગૃત રાખવો માયાને શોધી શોધીને જ્ઞાનીએ ખરેખર જીતી છે ભક્તિરૂપી સ્ત્રી છે તેને માયા સામી મૂકે ત્યારે માયાને જિતાય ભક્તિમા અહ કાર નથી માટે માયાને જીતે આજ્ઞામા અહ કાર નથી સ્વચ્છંદ-

સ્ત્રી એ હાડમાસનું પૂતળું છે એમ સ્પષ્ટ જાણ્યું છે તેથી વિચારવાનની વૃત્તિ ત્યાં જોલ પામતી નથી, તોપણ સાધુને એવી આજ્ઞા કરી છે કે હજારો દેવાગનાથી ન ચળી શકે તેવા મુનિએ પણ નાક કાન છેદેલી એવી જે સો વરસની વૃદ્ધ સ્ત્રી તેની સમીપ પણ રહેવું નહી, કારણ કે તે વૃત્તિને જોલ પમાડે જ એવું જ્ઞાનીએ જાણ્યું છે સાધુને તેટલું જ્ઞાન નથી કે તેનાથી ન જ ચળી શકે, એમ ધારી તેની સમીપ રહેવાની આજ્ઞા કરી નથી એ વચન ઉપર જ્ઞાનીએ પોતે વિશેષ ભાર મૂક્યો છે, એટલા માટે જો વૃત્તિઓ પદાર્થોમા જોલ પામે તો તરત ખેચી લઈ તેવી જાણવૃત્તિઓ ક્ષય કરવી

ચૌદ ગુણસ્થાનક છે તે આત્માના અશે અશે ગુણ જતાવ્યા છે, અને છેવટે તે કેવા છે તે જણાવ્યું છે જેમ એક હીરો છે તેને એક એક કરતા ચૌદ પહેલ પાડો તો અનુક્રમે વિશેષ વિશેષ કાન્તિ પ્રગટે, અને ચૌદ પહેલ પાડતા છેવટે હીરાની સ પૂર્ણ સ્પષ્ટ કાન્તિ પ્રગટે આ જ રીતે સ પૂર્ણ ગુણ પ્રગટવાથી આત્મા સ પૂર્ણપણે પ્રગટે

ચૌદપૂર્વધારી અગિયારમેથી પાછો પડે છે તેનું કારણ પ્રમાદ છે પ્રમાદના કારણથી તે એમ જાણે કે ‘હવે મને ગુણ પ્રગટ્યો’ આવા અભિમાનથી પહેલે ગુણસ્થાનકે જઈ પડે છે, અને અન ત કાળનું ભ્રમણ કરવું પડે છે માટે જીવે અવશ્ય જાત્ર રહેવું, કારણ કે વૃત્તિઓનું પ્રાણલય એવું છે કે તે હરેક પ્રકારે છેતરે છે

અગિયારમા ગુણસ્થાનકેથી જીવ પડે છે તેનું કારણ એ કે વૃત્તિઓ પ્રથમ જાણે છે કે ‘હમણાં આ શૂરાતનમા છે એટલે આપણું જળ ચાલવાનું નથી,’ અને તેથી ચૂપ થઈ બધી દળાઈ રહે છે ‘ક્રોધ કડવો છે તેથી છેતરાશે નહી, માનથી પણ છેતરાશે નહી, તેમ માયાનું જળ ચાલે તેવું નથી’ એમ વૃત્તિએ જાણ્યું કે તરત ત્યા લોભ ઉદયમાન થાય છે ‘મારામા કેવાં રિદ્ધિ, સિદ્ધિ, અને ઐશ્વર્ય પ્રગટ થયા’ એવી વૃત્તિ ત્યા આગળ થતા તેનો લોભ થવાથી ત્યાથી જીવ પડે છે, અને પહેલે ગુણસ્થાનકે આવે છે

આ કારણથી વૃત્તિઓને ઉપશમ કરવા કરતા ક્ષય કરવી, એટલે ફરીથી દિલ્લવે નહી. જ્યારે જ્ઞાનીપુરુષ ત્યાગ કરાવવાને માટે કહે કે આ પદાર્થ ત્યાગી દે ત્યારે વૃત્તિ ભૂલવે છે કે ઠીક છે, હું જે દિવસ પછી ત્યાગીશ આવા ભુલાવામા પડે છે કે વૃત્તિ જાણે છે કે ઠીક થયું, અણીનો ચૂક્યો સો વર્ષ જીવે એટલામા શિથિલપણુના કારણો મળે કે ‘આ ત્યાગવાથી રોગના કારણો થશે, માટે હમણા નહી પણ આગળ ત્યાગીશ’ આ રીતે વૃત્તિઓ છેતરે છે

આ પ્રકારે અનાદિકાળથી જીવ છેતરાય છે કોઈનો વીશ વર્ષનો પુત્ર મરી ગયો હોય, તે વખતે તે જીવને એવી કડવાશ લાગે કે આ સ સાર જોડો છે પણ ખીજે જ દિવસે એ વિચાર જાણવૃત્તિ વિસ્મરણ કરાવે છે કે ‘એનો છોકરો કાલ સવારે મોટો થઈ રહેશે, એમ થતું જ આવે છે, શું કરીએ?’ આમ થાય છે, પણ એમ નથી થતું કે તે પુત્ર જેમ મરી ગયો, તેમ હું પણ મરી જઈશ માટે સમજીને વૈરાગ્ય પામી ચાલ્યો જાઉ તો સારુ આમ વૃત્તિ થતી નથી ત્યા વૃત્તિ છેતરે છે

કોઈ અભિમાની જીવ એમ માની ખેસે છે કે ‘હું પડિત છું, શાસ્ત્રવેત્તા છું, ડાહ્યો છું, ગુણવાન છું, લોક મને ગુણવાન કહે છે,’ પણ તેને જ્યારે તુચ્છ પદાર્થનો સ યોગ થાય છે ત્યારે તરત જ તેની વૃત્તિ ખેચાય છે આવા જીવને જ્ઞાની કહે છે કે તું વિચાર તો ખરો કે તે તુચ્છ પદાર્થની કિંમત કરતા તારી કિંમત તુચ્છ છે! જેમ એક પાઈની ચાર ખીડી મળે છે, અર્થાત્ પા પાઈની એક ખીડી છે તેવી ખીડીનું જો તને વ્યસન હોય તો તું અપૂર્વ જ્ઞાનીનાં વચનો સાંભળતો હોય તોપણ જો ત્યા કયાયથી ખીડીનો ધુમાડો આવ્યો કે તારા આત્મામાથી વૃત્તિનો ધુમાડો નીકળે છે, અને જ્ઞાનીનાં વચનો ઉપરથી પ્રેમ જતો રહે છે ખીડી જેવા પદાર્થમાં, તેની ક્રિયામા વૃત્તિ ખેચાવાથી વૃત્તિ-જોલ નિવૃત્ત થતો નથી! પા પાઈની ખીડીથી જો એમ થઈ જાય છે, તો વ્યસનીની કિંમત તેથી

લૌકિક અને લૌકોત્તર ખુલાસો જુદો હોય છે ઉદયનો દોષ કાઢવો એ લૌકિક ખુલાસો છે. અનાદિ-કાળનાં કર્મો બે ઘડીમાં નાશ પામે છે, માટે કર્મનો દોષ કાઢવો નહીં આત્માને નિવૃત્તો ધર્મ કરવાની વાત આવે ત્યારે પૂર્વકર્મના દોષની વાત આગળ કરે છે ધર્મને આગળ કરે તેને ધર્મ નીપજે, કર્મને આગળ કરે તેને કર્મ આડાં આવે માટે પુરુષાર્થ કરવો શ્રેષ્ઠ છે પુરુષાર્થ પહેલો કરવો મિથ્યાત્વ, પ્રમાદ, અશુભયોગ મૂકવા

પહેલું તપ નહીં, પણ મિથ્યાત્વ અને પ્રમાદને પહેલા ત્યાગવા જોઈએ સર્વના પરિણામ પ્રમાણે શુદ્ધતા, અશુદ્ધતા છે કર્મ ટાળ્યા વગર ટળવાના નથી તેટલા માટે જ જ્ઞાનીઓએ શાસ્ત્રો વર્ણવ્યા છે શિથિલ થવાને સાધનો બતાવ્યાં નથી પરિણામ જાંચા આવવા જોઈએ કર્મ ઉદય આવશે એવું મનમાં રહે તો કર્મ ઉદયમા આવે ! બાકી પુરુષાર્થ કરે, તો તો કર્મ ટળી જાય. ઉપકાર થાય તે જ લક્ષ રાખવો

[૬૪૩-૭]

૮

વડવા, ભાદ્રપદ સુદ ૧૦, શુક્ર, ૧૬૫૨

કર્મ ગણી ગણીને નાશ કરાતા નથી જ્ઞાનીપુરુષ તો સામટો ગોટો વાળી નાશ કરે છે વિચારવાને બીજા આલ બનો મૂકી દઈ, આત્માના પુરુષાર્થનો જય થાય તેવું આલ બન લેવું કર્મ બંધનનું આલ બન લેવું નહીં આત્મામાં પરિણામ પામે તે અનુપ્રેક્ષા

માટીમા ઘડો થવાની સત્તા છે, પણ દંડ, ચક્ર, કુસારાદિ મળે તો થાય, તેમ આત્મા માટીરૂપ છે, તેને સદૃશ્ય આદિ સાધન મળે તો આત્મજ્ઞાન થાય જે જ્ઞાન થયું હોય તે પૂર્વે થઈ ગયેલા જ્ઞાનીઓએ સ પાઠન કરેલું છે તેને પૂર્વાપર મળતું આવવું જોઈએ, અને વર્તમાનમા પણ જે જ્ઞાનીપુરુષોએ જ્ઞાન સ પાઠન કરેલું છે તેનાં વચ્ચેનો મળતું આવવું જોઈએ, નહીં તો અજ્ઞાનને જ્ઞાન માન્યું છે એમ કહેવાય

જ્ઞાન બે પ્રકારનાં છે - એક બીજભૂત જ્ઞાન, અને બીજું વૃક્ષભૂત જ્ઞાન પ્રતીતિએ બંને સરખાં છે, તેમા લેદ નથી વૃક્ષભૂત જ્ઞાન, કેવળ નિરાવરણ થાય ત્યારે તે જ ભવે મોક્ષ થાય, અને બીજભૂત જ્ઞાન થાય ત્યારે છેવટે પ દર ભવે મોક્ષ થાય

આત્મા અરૂપી છે, એટલે વર્ણુગ ધરસરપથરહિત વસ્તુ છે, અવસ્તુ નથી

ધડ્ઢશન જેણે બાધ્યા છે તેણે બહુ જ ડહાપણ વાપર્યું છે

બંધ ઘણી અપેક્ષાએ થાય છે, પણ મૂળ પ્રકૃતિ આઠ છે, તે કર્મની આટી ઉકેલવા માટે આઠ પ્રકારે કહી છે

આયુષકર્મ એક જ ભવનું બધાય વિશેષ ભવનું આયુષ બધાય નહીં જો બધાતું હોય તો કોઈને કેવળજ્ઞાન બીપજે નહીં

જ્ઞાનીપુરુષ સમતાથી કદ્યાણનું જે સ્વરૂપ બતાવે છે તે ઉપકારને અર્થે બતાવે છે જ્ઞાનીપુરુષો માર્ગમા ભૂલા પડેલા જીવને સીધો રસ્તો બતાવે છે જ્ઞાનીને માર્ગે આવે તેનું કદ્યાણ થાય જ્ઞાનીના વિરહ પછી ઘણો કાળ જાય એટલે અધકાર થઈ જવાથી અજ્ઞાનની પ્રવૃત્તિ થાય, અને જ્ઞાનીપુરુષોના વચ્ચે ન સમજાય, તેથી લોકોને અવશ્ય ભાસે ન સમજાય તેથી લોકો ગચ્છના લેદ પાડે છે ગચ્છના લેદ જ્ઞાનીઓએ પાડ્યા નથી અજ્ઞાની માર્ગનો લોપ કરે છે જ્ઞાની થાય ત્યારે માર્ગનો ઉદ્યોત કરે છે અજ્ઞાનીઓ જ્ઞાનીની સામા થાય છે માર્ગસન્નિધિ થવું જોઈએ, કારણ કે સામા થવાથી બિહતું માર્ગનું ભાન થતું નથી

બાલ અને અજ્ઞાની જીવો નાની નાની બાળતોમા લેદ પાડે છે આલવા અને મુખપટ્ટી વગેરેના આગ્રહમા કદ્યાણ નથી. આ નીને મતલેદ કરતા વાર લાગતી નથી જ્ઞાનીપુરુષો રૂઢિમાર્ગને બદલે

શમા) છે, અને પાણીમા ઊભા રહીને, પાણીમા દષ્ટિ રાખી, ખાણુ સાધી તે (ઊંચેનો ઘડો) વીંધવો છે, લોક જાણે છે કે વીંધનારની દષ્ટિ પાણીમા છે, પણ વાસ્તવિક રીતે ઘડો વીંધવાનો છે, તેનો લક્ષ કરવા માટે વીંધનારની દષ્ટિ આકાશમા છે આ રીતે જ્ઞાનીની ઝોળખાણુ કોઈ વિચારવાનને હોય છે દૃઢ નિશ્ચય કરવો કે વૃત્તિઓ ખડાર જતી ક્ષય કરી અતરવૃત્તિ કરવી, અવશ્ય એ જ જ્ઞાનીની આજ્ઞા છે

રુપદ પ્રીતિથી સ સાર કરવાની ઇચ્છા થતી હોય તો સમજવું કે જ્ઞાનીપુરુષને જોયા નથી જે પ્રકારે પ્રથમ સ સારમા રસસહિત વર્તેતો હોય તે પ્રકારે, જ્ઞાનીના યોગ થયા પછી વર્તે નહીં એ જ જ્ઞાનીનું સ્વરૂપ

જ્ઞાનીને જ્ઞાનદષ્ટિથી, અતરદષ્ટિથી જોયા પછી સ્ત્રી જોઈને રાગ ઉત્પન્ન થાય નહીં, કારણ કે જ્ઞાનીનું સ્વરૂપ વિષયસુખકલ્પનાથી જુદું છે અને ત સુખ જાણ્યું હોય તેને રાગ થાય નહીં, અને જેને રાગ થાય નહીં તેણે જ જ્ઞાનીને જોયા, અને તેણે જ જ્ઞાનીપુરુષના દર્શન કર્યા, પછી સ્ત્રીનું સજીવન શરીર અજીવનપણે ભાસ્થા વિના રહે નહીં, કારણ કે જ્ઞાનીના વચનો યથાર્થ રીતે સાચા જાણ્યા છે જ્ઞાનીની સમીપ દેહ અને આત્મા જુદા પૃથક્ પૃથક્ જાણ્યા છે તેને દેહ બાદ કરી આત્મા ભિન્ન ભિન્ન ભાસે, અને તેથી સ્ત્રીના શરીર અને આત્મા જુદા ભાસે છે તેણે સ્ત્રીનું શરીર માસ, માટી, હાડકા આદિનું પૂતળું જાણ્યું છે એટલે ત્યાં રાગ ઉત્પન્ન થતો નથી

આખા શરીરનું બળ, ઉપર નીચેનું બન્ને કમર ઉપર છે જેની કમર ભાગી ગઈ છે તેનું બધું બળ ગયું વિષયાદિ જીવની તૃષ્ણા છે સ સારરૂપી શરીરનું બળ આ વિષયાદિરૂપ કેડ, કમર ઉપર છે જ્ઞાનીપુરુષનો યોગ લાગવાથી વિષયાદિરૂપ કેડનો ભંગ થાય છે અર્થાત્ વિષયાદિનું તુચ્છપણું લાગે છે, અને તે પ્રકારે સ સારનું બળ ઘટે છે, અર્થાત્ જ્ઞાનીપુરુષના યોગમા આવું સામર્થ્ય છે

શ્રી મહાવીરસ્વામીને સગમ નામે દેવતાએ બહું જ, પ્રાણુત્યાગ થતા વાર ન લાગે તેવા પરિવહ દીધા, ત્યાં કેવી અદ્ભુત સમતા ! ત્યાં તેઓએ વિચાર્યું કે જેના દર્શન કરવાથી કલ્યાણ થાય, નામ સ્મરવાથી કલ્યાણ થાય તેના સગમ આવીને અને ત સ સાર વધવાનું આ જીવને કારણ થાય છે ! આવી અનુકંપા આવવાથી આખા આસુ આવી ગયા કેવી અદ્ભુત સમતા ! પારકી દયા કેવી રીતે ઊગી નીકળી હતી ! તે વખતે મોહરાજાએ જો જરા ધક્કો માર્યો હોત તો તો તરત જ તીર્થ કરપણું સ ભવત નહીં, જો કે દેવતા તો ભાગી ભત પણ મોહનીયના મળને મૂળથી નાશ કર્યો છે, અર્થાત્ મોહને જીત્યો છે, તે મોહ કેમ કરે ?

શ્રી મહાવીરસ્વામી સમીપે ગોશાલાએ આવી બે સાધુને બાળી નાખ્યા, ત્યારે જો જરા ઐશ્વર્યપણું કરીને સાધુની રક્ષા કરી હોત તો તીર્થ કરપણું ફરી કરવું પડત, પણ જેને ‘હું શુર છું; આ મારા શિષ્ય છે’ એવી ભાવના નથી તેને તેવો કોઈ પ્રકાર કરવો પડતો નથી ‘હું શરીર-રક્ષણનો ઠાતાર નથી, ફક્ત ભાવઉપદેશનો ઠાતાર છું, જો હું રક્ષા કરું તો મારે ગોશાલાની રક્ષા કરવી જોઈએ, અથવા આખા જગતની રક્ષા કરવી ઘટે’ એમ વિચાર્યું અર્થાત્ તીર્થ કર એમ મારાપણું કરે જ નહીં

વેદાંત વિષે આ કાળમા ચરમશરીરી કહ્યા છે જિનના અભિપ્રાય પ્રમાણે પણ આ કાળમા એકા-વતારી જીવ થાય છે આ કાંઈ થોડી વાત નથી, કેમકે આ પછી કાંઈ મોક્ષ થવાને વધારે વાર નથી સહેજ કાંઈ બાકી રહ્યું હોય, રહ્યું છે તે પછી સહેજમા આવ્યું જાય છે આવા પુરુષની દશા, વૃત્તિઓ કેવી હોય ? અનાદિની ઘણી જ વૃત્તિઓ શમાઈ ગઈ હોય છે, અને એટલી બધી શાન્તિ થઈ ગઈ હોય છે કે, રાગદ્વેષ બધા નાશ પામવા યોગ્ય થયા છે, ઉપશાંત થયા છે

સદ્વૃત્તિઓ થવા માટે જે જે કારણો, સાધનો બતાવેલા હોય છે તે નહીં કરવાનું જ્ઞાની કહેતા જ

[૬૪૩-૭]

૯

વડવા, ભાદ્રપદ સુદ ૧૩, શનિ, ૧૬૫૨

શ્રી વલ્લભાચાર્ય કહે છે કે શ્રીકૃષ્ણ ગોપી સાથે વર્તતા હતા, તે બાણીને ભક્તિ કરે. યોગી બાણીને તો આખું જગત ભક્તિ કરે છે પણ ગૃહસ્થાશ્રમમા યોગદશા છે તે બાણીને ભક્તિ કરવી એ વૈરાગ્યનું કારણ છે. ગૃહસ્થાશ્રમમા સત્પુરુષ રહે છે તેનો ચિત્રપટ ભેઈ વિશેષ વૈરાગ્યની પ્રતીતિ થાય છે. યોગદશાનો ચિત્રપટ ભેઈ આખા જગતને વૈરાગ્યની પ્રતીતિ થાય પણ ગૃહસ્થાશ્રમમાં રહેતા છતાં ત્યાગ વૈરાગ્ય યોગદશા જેવા રહે છે એ કેવી અદ્ભુત દશા છે! યોગમા જે વૈરાગ્ય રહે તેવો અખંડ વૈરાગ્ય સત્પુરુષ ગૃહસ્થાશ્રમમા રાખે છે તે અદ્ભુત વૈરાગ્ય ભેઈ મુમુક્ષુને વૈરાગ્ય, ભક્તિ થવાનું નિમિત્ત બને છે લૌકિકદૃષ્ટિમાં વૈરાગ્ય, ભક્તિ નથી.

પુરુષાર્થ કરવાનું, અને સત્ય રીતે વર્તવાનું ધ્યાનમા જ આવતું નથી તે તો લોકો ભૂલી જ ગયા છે.

માણસો વરસાદ આવે ત્યારે પાણી ટાંકામા ભરી રાખે છે, તેમ મુમુક્ષુ જીવે આટલો આટલો ઉપદેશ સાબળીને જરાય ગ્રહણ કરતા નથી, તે એક આશ્ચર્ય છે તેને ઉપકાર કેવી રીતે થાય? સત્ પુરુષની વર્તમાન સ્થિતિની વિશેષ અદ્ભુત દશા છે. ગૃહસ્થાશ્રમની બધી સ્થિતિ સત્પુરુષની પ્રશસ્ત છે બધા ભોગ પૂજવા યોગ્ય છે.

જ્ઞાનીઓ દોષ ઘટાડવા માટે અનુભવના વચનો કહે છે, માટે તેવા વચનોનું સ્મરણ કરી ભો તે સમજવામા આવે, શ્રવણ મનન થાય, તો સહેજે આત્મા ઉજ્જવલ થાય તેમ કરવામા કાઈ બહુ મહેનત નથી તેવા વચનોનો વિચાર ન કરે, તો કોઈ દિવસ પણ દોષ ઘટે નહીં.

સદાચાર સેવવા ભેઈ એ જ્ઞાનીપુરુષોએ દયા, સત્ય, અદત્તાદાન, પ્રહાર્ય, પરિગ્રહપરિભાણ વગેરે સદાચાર કહેલા છે. જ્ઞાનીઓએ જે સદાચારો સેવવા કહેલ છે તે યથાર્થ છે, સેવવા યોગ્ય છે વગર સાક્ષીએ જીવે મત, નિયમ કરવાં નહીં.

વિષયકષાયાદિ દોષ ગયા વિના સામાન્ય આશયવાળા દયા વગેરે આવે નહીં, તો પછી ઊંડા આશયવાળા દયા વગેરે કયાથી આવે? વિષયકષાયસહિત મોઝે જવાય નહીં. અતઃ કરણની શુદ્ધિ વિના આત્મજ્ઞાન થાય નહીં. ભક્તિ એ સર્વ દોષને ક્ષય કરવાવાળી છે, માટે તે સર્વોત્કૃષ્ટ છે.

જીવે વિકલ્પના વ્યાપાર કરવા નહીં. વિચારવાન અવિચારણા અને અકાર્ય કરતા હોભ પામે અકાર્ય કરતા જે હોભ ન પામે તે અવિચારવાન અકાર્ય કરતા પ્રથમ જેટલો ત્રાસ રહે છે તેટલો થીજ ફેર કરતા રહેતો નથી. માટે પ્રથમથી જ અકાર્ય કરતા અટકવું, દૃઢ નિશ્ચય કરી અકાર્ય કરવું નહીં.

સત્પુરુષો ઉપકારઅર્થે જે ઉપદેશ કરે છે તે શ્રવણ કરે, ને વિચારે તો જીવના દોષો અવશ્ય ઘટે પારસમણિનો સગ થયો, ને લોહાનું સુવર્ણ ન થયું તો કા તો પારસમણિ નહીં, અને કા તો ખરું લોહું નહીં. તેવી જ રીતે જે ઉપદેશથી સુવર્ણમય આત્મા ન થાય તે ઉપદેશ કા તો સત્પુરુષ નહીં, અને કા તો સામા માણસ યોગ્ય જીવ નહીં. યોગ્ય જીવ અને ખરા સત્પુરુષ હોય તો શુભો પ્રગટ્યા વિના રહે નહીં.

લૌકિક આલેખન ન જ કરવા જીવ પોતે જાણે તો બધાં વિપરીત કારણો મટી જાય જેમ કોઈ પુરુષ ઘરમા નિદ્રાવશ થવાથી તેના ઘરમા કૂતરા, ગિલાડા વગેરે પેસી જવાથી નુકસાન કરે, અને પછી તે પુરુષ જાગ્યા પછી નુકસાન કરનારા એવા જે કૂતરા આદિ પ્રાણીઓ તેનો દોષ કાઢે, પણ પોતાનો દોષ કાઢતો નથી કે હું ઊઘી ગયો તો આમ થયું, તેમ જીવ પોતાના દોષો જાણે તો નથી પોતે જાગૃત રહેતો હોય, તો બધા વિપરીત કારણો મટી જાય, માટે પોતે જાગૃત રહેવું.

જીવ એમ કહે છે કે મારા તૃષ્ણા, અહંકાર, લોભ આદિ દોષો જતા નથી, અર્થાત્ જીવ

તેવાં એકમેક પછી થાય નહીં, તેમ મિથ્યાત્વની સાથે એકમેક થાય નહીં હીરામણિની કિંમત થઈ છે, પણ કાચની મણિ આવે ત્યારે હીરામણિ સાક્ષાત્ અનુભવમા આવે તે દષ્ટાત પણ અત્રે થટે છે

નિર્ઘ્નથ શુરુ એટલે પૈસારહિત શુરુ નહીં, પણ જેની અથિ છેદાઈ છે એવા શુરુ સદ્શુરુની ઓળખાણ થાય ત્યારે વ્યવહારથી અથિ છેદવાનો ઉપાય છે જેમ, એક માણસે કાચનો મણિ લઈ ધાથુ કે, 'મારી પાસે સાચી મણિ છે, આવી કયાય પ્રાપ્ત થતી નથી' પછી તેણે એક વિચારવાન પાસે જઈ કહ્યું, 'મારી મણિ સાચી છે' પછી તે વિચારવાને તેથી સારી, તેથી સારી, એમ વધતી વધતી કિંમતની મણિ ખતાવીને કહ્યું કે જો ફેર લાગે છે? ખરાબર જોજે, ત્યારે તેણે કહ્યું 'હા ફેર લાગે છે' પછી તે વિચારવાને ઝુમર ખતાવી કહ્યું, જો તારા જેવી તો હજારો મળે છે આખું ઝુમર ખતાવ્યા પછી સાચી મણિ ખતાવી ત્યારે તેને તેની ખરાબર કિંમત થઈ, પછી જૂઠીને જૂઠી જાણી મૂકી દીધી પછી કોઈક સગ મળવાથી તેણે કહ્યું કે તે આ મણિ જે સાચી જાણી છે એવી તો ઘણી મળે છે આવાં આવરણોથી વહેંચે આવી જવાથી ભૂટી જાય, પણ પછી જૂઠી દેખે જે પ્રકારે સાચાની કિંમત થઈ હોય તે પ્રકારે, તે તરત જાગૃતિમા આવે કે સાચી આજી હોય નહીં, અર્થાત્ આવરણ હોય, પણ પ્રથમની ઓળખાણ લુલાય નહીં આ પ્રકારે વિચારવાનને સદ્શુરુનો યોગ મળતા તત્ત્વપ્રતીતિ થાય, પણ પછી મિથ્યાત્વના સગથી આવરણ આવતા શકા થઈ જાય, જોકે તત્ત્વપ્રતીતિ જાય નહીં પણ તેને આવરણ આવી જાય આનું નામ 'સાત્વાહન-સમ્યક્ત્વ'

સદ્શુરુ, સત્ત્વેવ, કેવળીનો અરૂપેલો ધર્મ તેને સમ્યક્ત્વ કહ્યું, પણ સત્ત્વેવ અને કેવળી એ બે સદ્શુરુમા સમાઈ ગયા

સદ્શુરુ અને અસદ્શુરુમા રાતદિવસ જેટલો અંતર છે

એક અવેરી હતો વેપાર કરતા ઘણી ખોટ જવાથી તેની પાસે કાંઈ પણ દ્રવ્ય રહ્યું નહીં મરણ વખત આવી પહોંચ્યો એટલે જૈરાછોકરાનો વિચાર કરે છે કે મારી પાસે કાંઈ દ્રવ્ય નથી, પણ જો હાલ કહીશ તો છોકરો નાની ઉંમરનો છે તેથી દેહ છૂટી જશે સ્ત્રીએ, સાસુ જોયું ત્યારે કહ્યું કે કાંઈ કહ્યો છો? પુરુષે કહ્યું, શું કહ્યું? સ્ત્રીએ કહ્યું કે મારું અને છોકરાનું ઉદરપોષણ થાય તેવું ખતાવો ને કંઈ કહ્યો, ત્યારે પેલાએ વિચાર કરીને કહ્યું કે ઘરમા અવેરાતની પેટીમા કિંમતી નગની દાખડી છે તે જ્યારે તારે અવશ્યની જરૂર પડે ત્યારે કાઢીને મારા ભાઈખંધ પાસે જઈને વેચાવજે, ત્યાં તને ઘણું દ્રવ્ય આવશે આટલું કહીને પેલો પુરુષ કાળધર્મ પામ્યો કેટલાક દિવસે નાણાં વિના ઉદરપોષણ માટે પોડાતા જાણી, પેલો છોકરો તેના ખાપે પ્રથમ કંઢેલ અવેરાતના નગ લઈ, તેના કાકા (પિતાનો ભાઈખંધ અવેરી) પાસે ગયો ને કહ્યું કે મારે આ નગ વેચવા છે, તેનું દ્રવ્ય જે આવે તે મને આપો ત્યારે પેલા અવેરીભાઈએ પૂછ્યું 'આ નગ વેચીને શું કરવું છે?' 'ઉદર ભરવા પૈસા જોઈએ છે,' એમ પેલા છોકરાએ કહ્યું ત્યારે તે અવેરીએ કહ્યું 'સો-પચાસ રૂપિયા જોઈએ તો લઈ જા, ને રોજ મારી દુકાને આવતો રહેજે, અને ખર્ચ લઈ જજે આ નગ હાલ રહેવા દે' પેલા છોકરાએ પેલા ભાઈની વાત સ્વીકારી, અને પેલું અવેરાત પાછું લઈ ગયો પછી રોજ અવેરીની દુકાને જતા અવેરીના સમાગમે તે છોકરો હીરા, પાના, માણિક, નીલમ બધાને ઓળખતા શીખ્યો ને તેનો તેને કિંમત થઈ પછી પેલા અવેરીએ કહ્યું 'તું તારું જે અવેરાત પ્રથમ વેચવા લાવ્યો હતો તે લાવ, હવે વેચીએ' પછી ઘેરથી છોકરાએ પોતાના અવેરાતની દાખડી લાવીને જોયું તો નગ ખોટા લાગ્યા, એટલે તરત ફેંકી દીધા ત્યારે તેને પેલા અવેરીએ પૂછ્યું કે તે નાખી કેમ દીધા? ત્યારે તેણે કહ્યું કે સાવ ખોટાં છે માટે નાંખી દીધા છે.

ભૂલ છે કુળાચાર પ્રમાણે જે સાચુ માન્યું તે જ કષાય છે

પ્ર૦ :— મોક્ષ એટલે શું ?

ઉ૦ .— આત્માનું અત્યંત શુદ્ધપણુ તે, અજ્ઞાનથી છૂટી જવું તે, સર્વ કર્મથી મુક્ત થવું તે ‘મોક્ષ’ યથાતથ્ય જ્ઞાન પ્રગટયે મોક્ષ બ્રાન્તિ રહે ત્યાં સુધી આત્મા જગતમા છે અનાદિકાળનું એવું જે ચેતન તેનો સ્વભાવ બળુપણુ, જ્ઞાન છે, છતાં ભૂલી જાય છે તે શું ? બળુપણુમાં ન્યૂનતા છે, યથાતથ્ય બળુપણુ નથી તે ન્યૂનતા કેમ મટે ? તે બળુપણુરૂપી સ્વભાવને ભૂલી ન જાય, તેને વાર વાર દેઢ કરે તો ન્યૂનતા મટે જ્ઞાની પુરુષના વચનોનું અવલંબન લેવાથી બળુપણુ થાય સાધન છે તે ઉપકારના હેતુઓ છે જેવા જેવા અધિકારી તેવું તેવું તેનું ક્ષણ સત્પુરુષના આશ્રયે લે તો સાધનો ઉપકારના હેતુઓ છે સત્પુરુષની દૃષ્ટિએ ચાલવાથી જ્ઞાન થાય છે સત્પુરુષોના વચનો આત્મામા પરિણામ પામ્યે મિથ્યાત્વ, અમૃત, પ્રમાદ, અશુભયોગ વગેરે બધા દોષો અનુક્રમે મોળા પડે આત્મજ્ઞાન વિચારવાથી દોષો નાશ થાય છે સત્પુરુષો પોકારી પોકારીને કહી ગયા છે, પણ જીવને લોકમાર્ગમા પડી રહેવું છે, અને લોકોત્તર કહેવરાવવું છે, ને દોષ કેમ જતા નથી એમ માત્ર કહ્યા કરવું છે લોકોનો ભય મૂકી સત્પુરુષોના વચનો આત્મામાં પરિણુમાવે તો સર્વ દોષ જાય જીવે મારાપણુ લાવવું નહીં મોટાઈને મહત્તા મૂક્યા વગર સમ્યક્ત્વનો માર્ગ આત્મામા પરિણામ પામવો કઠણ છે.

વેદાંતશાસ્ત્રો વર્તમાનમા સ્વચ્છ દૃષ્ટી વાચવામાં આવે છે, ને તેથી શુષ્કપણુ જેવું થઈ જાય છે ષડ્દર્શનમા ઝંઘડો નથી, પણ આત્માને કેવળ મુક્તદૃષ્ટિએ જોતાં તીર્થ કરે લાખો વિચાર કર્યો છે મૂળ લક્ષણ તથાથી જે જે વક્તા(સત્પુરુષો) એ કહ્યું તે યથાર્થ છે એમ જણાશે

આત્માને કચારેય પણ વિકાર ન ઊપજે, તથા રાગદ્વેષપરિણામ ન થાય ત્યારે જ કેવળજ્ઞાન કહેવાય ષડ્દર્શનવાળાએ જે વિચાર કર્યા છે તેથી આત્માનું તેમને લાન થાય છે, પણ તારતમ્યપણુમા ફેર પડે મૂળમાં ભૂલ નથી પણ ષડ્દર્શન પોતાની સમજણે બેસાડે તો કોઈ વાર બેસે નહીં તે બેસવું સત્પુરુષના આશ્રયે થાય જેણે આત્મા અસંગ, અક્રિય વિચાર્યો હોય તેને બ્રાન્તિ હોય નહીં, સંશય હોય નહીં, આત્માના હોવાપણુ સંબંધમા પ્રશ્ન રહે નહીં

પ્ર૦ .— સમ્યક્ત્વ કેમ જણાય ?

ઉ૦ .— માંહીથી દશા કરે ત્યારે સમ્યક્ત્વની ખબર એની મેળે પોતાને પડે સત્દેવ એટલે રાગદ્વેષ ને અજ્ઞાન જેના ક્ષય થયા છે તે સદ્શુરુ કોણ કહેવાય ? મિથ્યાત્વશ્રિ જેની છેદાઈ છે તે સદ્શુરુ એટલે નિર્ઝંથ સત્ધર્મ એટલે જ્ઞાનીપુરુષોએ બોધેલો ધર્મ આ ત્રણે તત્ત્વ યથાર્થ રીતે જાણે ત્યારે સમ્યક્ત્વ થયું જણાય

અજ્ઞાન ટાળવા માટે કારણો, સાધનો બતાવ્યા છે જ્ઞાનનું સ્વરૂપ બતાવે જાણે ત્યારે મોક્ષ થાય પરમવૈદ્યરૂપી સદ્શુરુ મળે અને ઉપદેશરૂપી દેવા આત્મામા પરિણામ પામે ત્યારે મેગ જાય, પણ તે દેવા અતરમા ન ઉતારે, તો તેનો કોઈકાળે રોગ જાય નહીં જીવ ખરેખરુ સાધન કરતો નથી જેમ આખા કુટુંબને ઓળખવું હોય તો પહેલા એક જણને ઓળખે તો બધાની ઓળખાણુ થાય, તેમ પહેલા સમ્યક્ત્વનું ઓળખાણુ થાય ત્યારે આત્માના બધા શુણ્ણરૂપી કુટુંબનું ઓળખાણુ થાય સમ્યક્ત્વ સર્વોત્કૃષ્ટ સાધન કહ્યું છે બહારની વૃત્તિઓ ઘટાડી અતરપરિણામ કરે, તો સમ્યક્ત્વનો માર્ગ આવે ચાલતા ચાલતા ગામ આવે, પણ વગર આદ્યે ગામ સામું ન આવે જીવને યથાર્થ સત્પુરુષની પ્રાપ્તિ અને પ્રતીતિ થઈ નથી

બહિરાત્મામાથી અતગત્મા થયા પછી પરમાત્મપણુ પ્રાપ્ત થવું જોઈએ દેહ ને પાણી લુદા છે તેમ સત્પુરુષના આશ્રયે, પ્રતીતિએ દેહ અને આત્મા લુદા છે એમ લાન થાય, અતગત્મા પોતાના આત્માનુભવરૂપે, જેમ દેહ ને પાણી લુદા થાય તેમ દેહ અને આત્મા લુદા લાગે ત્યારે પરમાત્માપણુ

તોનુબધીની ચાર પ્રકૃતિ ચક્રવર્તી સમાન છે તે કોઈ રીતે અથિમાથી નીકળવા દે નહીં મિથ્યાત્વ રખવાળ છે આખુ જગત તેની સેવા ચાકરી કરે છે !

પ્ર૦ — ઉદયકર્મ કેને કહીએ ?

ઉ૦ — ઐશ્વર્યપદ પ્રાપ્ત થતા તેને ધક્કો મારીને પાછુ કાઢે કે ‘આ મારે જોઈતું નથી, મારે આને શુ કરવુ છે ?’ કોઈ રાજા પ્રધાનપણુ આપે તોપણુ પોતે લેવા ઇચ્છે નહી ‘મારે એને શુ કરવુ છે ? ઘરસબ ધીની આટલી ઉપાધિ થાય તો ઘણી છે’ આવી રીતે ના પાડે, ઐશ્વર્યપદની નિરિચ્છા છતા રાજા ફરી ફરી આપવા ઇચ્છે તેને લીધે આવો પડે, તો તેને વિચાર થાય કે ‘જે તારે પ્રધાનપણુ હશે તો ઘણા જીવોની દયા પળાશે, હિંસા ઓછી થશે, પુસ્તકશાળાઓ થશે, પુસ્તકો છપાવાશે’ એવા ધર્મના કેટલાક હેતુ જાણીને વૈરાગ્યભાવનાએ વેદે તેને ઉદય કહેવાય ઇચ્છાસહિત ભોગવે, અને ઉદય કહે તે તો શિથિલતાના અને સસાર રજળવાના હેતુ થાય

કેટલાક જીવો મોહગર્ભિત વૈરાગ્યથી અને કેટલાક હુ ખગર્ભિત વૈરાગ્યથી દીક્ષા લે છે ‘દીક્ષા લેવાથી સારા સારા નગરે, ગામે ફરવાનુ થશે દીક્ષા લીધા પછી સારા સારા પદાર્થો ખાવાને મળશે, ઉઘાડા પગે તડકે ચાલવુ પડશે તેટલી મુરકેલી છે, પણ તેમ તો સાધારણ ખેડૂતો કે પાટીદારો પણ તડકામા કે ઉઘાડા પગે ચાલે છે, તો તેની પેરે સહજ થઈ રહેશે, પણ ખીજી રીતે હુ ખ નથી અને કલ્યાણુ થશે’ આવી ભાવનાથી દીક્ષા લેવાનો જે વૈરાગ્ય થાય તે ‘મોહગર્ભિત વૈરાગ્ય’

પૂનમને દહાડે ઘણા લોકો ડાકોર જાય છે, પણ કોઈ એમ વિચારતુ નથી કે આથી આપણુ કલ્યાણુ શુ થાય છે ? પૂનમને દહાડે રણછોડજીના દર્શન કરવા ગાપદાદા જતા તે જોઈ છોકરા જાય છે, પણ તેનો હેતુ વિચારતા નથી આ પ્રકાર પણ મોહગર્ભિત વૈરાગ્યનો છે

જે સાંસારિક હુ ખથી સસારત્યાગ કરે છે તે હુ ખગર્ભિત વૈરાગ્ય સમજવો

જ્યાં જાઓ ત્યા કલ્યાણુની વૃદ્ધિ થાય તેવી દૃઢ મતિ કરવી, કુળગચ્છનો આગ્રહ મુકાવો એજ સત્સ ગનું માહાત્મ્ય સાબળવાનું પ્રમાણુ છે ધર્મના મતમતાતરાહિ મોટા મોટા અને તાનુબધી પર્વત-ની કાટની માફક મળે જ નહી કદાચક કરવો નહી, ને કદાચક કરતા હોય તેને ધીરજથી સમ-જાવીને મુકાવવા ત્યારે સમજ્યાનુ ફળ છે અને તાનુબધી માન કલ્યાણુ થવામાં આડા સ્ત ભરૂપ કહેલ છે જ્યા જ્યા શુભી મનુષ્ય હોય ત્યા ત્યા તેનો સંગ કરવાનું વિચારવાનુ જીવ કહે અજ્ઞાનીનાં લક્ષણુ લોકિક ભાવના છે જ્યાં જ્યાં દુરાચક હોય ત્યાં ત્યાંથી છૂટવુ, ‘એને મારે જોઈતાં નથી’ એ જ સમજવાનું છે.

[૬૪૩-૪]

પ

રાજાજ, ભાદરવા સુદ ૬, શનિ, ૧૯૫૨
પ્રમાદથી યોગ ઉત્પન્ન થાય છે અજ્ઞાનીને પ્રમાદ છે યોગથી અજ્ઞાન ઉત્પન્ન થતુ હોય તો જ્ઞાનીને વિષે પણ સ ભવે, મારે જ્ઞાનીને યોગ હોય પણ પ્રમાદ હોય નહી

‘સ્વભાવમા રહેલુ, વિભાવથી મુકાવુ’ એ જ મુખ્ય તો સમજવાનું છે બાલજીવોને સમજવા સારુ સિદ્ધાંતોના મોટા ભાગનુ વર્ણન જ્ઞાનીપુરુષોએ કર્યુ છે

કોઈ ઉપર દોષ કરવો નહીં, તેમ કોઈ ઉપર રાજી થવું નહીં આમ કરવાથી એક શિષ્યને બે ઘડીમા કેવળજ્ઞાન પ્રગટ થયું એમ શાસ્ત્રમા વર્ણન છે

જેટલો રોગ હોય તેટલી દવા કરવી પડે છે જીવને સમજવું હોય તો સહજ વિચાર પ્રગટે, પણ મિથ્યાત્વરૂપી મોટો રોગ છે તેથી સમજવા મારે ઘણા કાળ જવો જોઈએ શાસ્ત્રમા જે સોળ રોગ કહ્યા છે તે સઘળા આ જીવને છે એમ સમજવુ

જે સાધન ગતાવ્યા છે તે સાવ સુલભ છે સ્વચ્છ દ્વંધી, અહ કારથી, લોકલાજથી, કુળધર્મના

ભૂલ છે કુળાચાર પ્રમાણે જે સાચુ માન્યું તે જ કષાય છે

પ્ર૦ — મોક્ષ એટલે શુ ?

ઉ૦ — આત્માનું અત્યત શુદ્ધપણુ તે, અજ્ઞાનથી છૂટી જવું તે, સર્વ કર્મથી મુક્ત થવું તે 'મોક્ષ' યથાતથ્ય જ્ઞાન પ્રગટયે મોક્ષ બ્રાન્તિ રહે ત્યાં સુધી આત્મા જગતમાં છે અનાદિકાળનું એવું જે ચેતન તેના સ્વભાવ બાણપણુ, જ્ઞાન છે, છતાં ભૂલી બળ્ય છે તે શુ ? બાણપણુમાં ન્યૂનતા છે, યથાતથ્ય બાણપણુ નથી તે ન્યૂનતા કેમ મટે ? તે બાણપણુરૂપી સ્વભાવને ભૂલી ન બળ્ય, તેને વાર વાર દૃઢ કરે તો ન્યૂનતા મટે જ્ઞાની પુરુષના વચનોનું અવલંબન લેવાથી બાણપણુ થાય સાધન છે તે ઉપકારના હેતુઓ છે જેવા જેવા અધિકારી તેવું તેવું તેનું કૃણ સત્પુરુષના આશ્રયે લે તે સાધનો ઉપકારના હેતુઓ છે સત્પુરુષની દૃષ્ટિએ ચાલવાથી જ્ઞાન થાય છે સત્પુરુષોના વચનો આત્મામાં પરિણામ પામ્યે મિથ્યાત્વ, અન્રત, પ્રમાદ, અશુભયોગ વગેરે બધા દોષો અનુક્રમે મોળા પડે આત્મ જ્ઞાન વિચારવાથી દોષો નાશ થાય છે સત્પુરુષો પોકારી પોકારીને કહી ગયા છે, પણ જીવને લોકમાર્ગમાં પડી રહેવું છે, અને લોકોત્તર કહેવરાવવું છે, ને દોષ કેમ જતા નથી એમ માત્ર કહ્યા કરવું છે લોકોનો ભય મૂકી સત્પુરુષોના વચનો આત્મામાં પરિણમાવે તો સર્વ દોષ બળ્ય જીવે મારાપણુ લાવવું નહીં મોટાઈને મહત્તા મૂક્યા વગર સમ્યક્ત્વનો માર્ગ આત્મામાં પરિણામ પામવો કઠણ છે. વેદાંતશાસ્ત્રો વર્તમાનમાં સ્વચ્છ હથી વાચવામાં આવે છે, ને તેથી શુદ્ધપણુ જેવું થઈ બળ્ય છે ષડ્દર્શનમાં ઝંઘડો નથી, પણ આત્માને કેવળ મુક્તદૃષ્ટિએ જોતાં તીર્થ કરે લાખો વિચાર કર્યા છે, મૂળ લક્ષગત થવાથી જે જે વક્તા(સત્પુરુષો) એ કહ્યું તે યથાર્થ છે એમ જણાશે

આત્માને ક્યારેય પણ વિકાર ન જીપજે, તથા રાગદ્વેષપરિણામ ન થાય ત્યારે જ કેવળજ્ઞાન કહેવાય ષડ્દર્શનવાળાએ જે વિચાર કર્યા છે તેથી આત્માનું તેમને ભાન થાય છે, પણ તારતમ્ય-પણુમાં ફેર પડે મૂળમાં ભૂલ નથી પણ ષડ્દર્શન પોતાની સમજણે બેસાડે તો કોઈ વાર બેસે નહીં તે બેસવું સત્પુરુષના આશ્રયે થાય જેણે આત્મા અસંગ, અક્રિય વિચાર્યો હોય તેને બ્રાન્તિ હોય નહીં, સંશય હોય નહીં, આત્માના હોવાપણુ સંબંધમાં પ્રશ્ન રહે નહીં

પ્ર૦ — સમ્યક્ત્વ કેમ જણાય ?

ઉ૦ — માંહીથી દશા કરે ત્યારે સમ્યક્ત્વની ખબર એની મેળે પોતાને પડે સતત્ત્વ એટલે રાગદ્વેષ ને અજ્ઞાન જેનાં ક્ષય થયા છે તે સદ્ગુરુ કોણ કહેવાય ? મિથ્યાત્વશ્રિ જેની છેદાઈ છે તે સદ્ગુરુ એટલે નિર્ઞય સત્ત્વર્મ એટલે જ્ઞાનીપુરુષોએ ગોઠેલા ધર્મ આ ત્રણે તત્ત્વ યથાર્થ રીતે જાણે ત્યારે સમ્યક્ત્વ થયું ગણાય

અજ્ઞાન ટાળવા માટે કારણો, સાધનો બતાવ્યા છે જ્ઞાનનું સ્વરૂપ બતાવે બાણે ત્યારે મોક્ષ થાય પરમવૈદ્યરૂપી સદ્ગુરુ મળે અને ઉપદેશરૂપી હવા આત્મામાં પરિણામ પામે ત્યારે રોગ બળ્ય, પણ તે હવા અતરમાં ન ઉતારે, તો તેના કોઈકાળે રોગ બળ્ય નહીં જીવ ખરેખર સાધન કરતો નથી જેમ આખા કુટુંબને ઓળખવું હોય તો પહેલા એક જણને ઓળખે તો બધાની ઓળખાણ થાય, તેમ પહેલા સમ્યક્ત્વનું ઓળખાણ થાય ત્યારે આત્માના બધા ગુણોરૂપી કુટુંબનું ઓળખાણ થાય સમ્યક્ત્વ સર્વોત્કૃષ્ટ સાધન કહ્યું છે બહારની વૃત્તિઓ ઘટાડી અતરપરિણામ કરે, તો સમ્યક્ત્વનો માર્ગ આવે ચાલતા ચાલતા ગામ આવે, પણ વગર ચાલ્યે ગામ સામું ન આવે જીવને યથાર્થ સત્ પુરુષની પ્રાપ્તિ અને પ્રતીતિ થઈ નથી

બહિઃગત્મામાંથી અતઃગત્મા થયા પછી પરમાત્મપણુ પ્રાપ્ત થવું જોઈએ દુઃખ ને પાણી લુદા છે તેમ સત્પુરુષના આશ્રયે, પ્રતીતિએ દેહ અને આત્મા લુદા છે એમ ભાન થાય, અતઃગત પોતાના આત્માનુભવરૂપે, જેમ દુઃખ ને પાણી લુદા થાય તેમ દેહ અને આત્મા લુદા લાગે ત્યારે પરમાત્માપણુ

તે તે વૃત્તિનો નિરોધ કરે તે 'સ વર' છે

અન ત વૃત્તિઓ અન ત પ્રકારે સ્ફુરે છે, અને અન ત પ્રકારે જીવને બંધન કરે છે બાળજીવોને આ સમજાય નહીં તેથી જ્ઞાનીઓએ તેના સ્થૂળ લેહો સમજણ પડે તે રીતે કહ્યા છે

વૃત્તિઓનો મૂળથી ક્ષય કર્યો નથી તેથી ફરી ફરી સ્ફુરે છે દરેક પદાર્થને વિષે સ્ફુરણમાન થતી બાહ્યવૃત્તિઓને અટકાવવી, અને તે વૃત્તિ-પરિણામ અતર્મુખ કરવા

અન તકાળનાં કર્મ અન તકાળ ગાળ્યે જાય નહીં, પણ પુરુષાર્થથી જાય માટે કર્મમાં બળ નથી પણ પુરુષાર્થમાં બળ છે તેથી પુરુષાર્થ કરી આત્માને ઊંચો લાવવાનો લક્ષ રાખવો

પરમાર્થની વાત એકની એક એક સો વખત પૂછો તોપણ જ્ઞાનીને કંટાળો આવે નહીં, પણ અનુકંપા રહે કે આ બધારા જીવને આ વાત વિચારે કરી આત્મામાં સ્થિર થાય તો સારુ

ક્ષયોપશમ પ્રમાણે શ્રવણ થાય છે

સમ્યક્ત્વ એવી વસ્તુ છે કે એ આવે ત્યારે છાનું ના રહે વૈરાગ્ય પામવો હોય તો કર્મને નિંદવા કર્મને પ્રધાન ન કરવાં પણ આત્માને માથે રાખવો—પ્રધાન કરવો

સ સારી કામમાં કર્મને સ ભારવા નહીં, પણ પુરુષાર્થને ઉપર લાવવો કર્મનો વિચાર કર્યા કરવાથી તે જવાના નથી, પણ હડસેલો મૂકીશ ત્યારે જશે માટે પુરુષાર્થ કરવો

બાહ્યક્રિયા કરવાથી અનાદિ દોષ ઘટે નહીં બાહ્યક્રિયામાં જીવ કલ્યાણ માનો અભિમાન કરે છે

બાહ્યવત વધારે લેવાથી મિથ્યાત્વ ગાળીશું એમ જીવ ધારે પણ તેમ બને નહીં, કેમકે જેમ એક પાડો જે હજારે કડબના પૂળા ખાઈ ગયો છે તે એક તણખલાથી ખીંચે નહીં, તેમ મિથ્યાત્વરૂપી પાડો જે પૂળારૂપી અન તાનુબંધી કષાયે અન તા ચારિત્ર ખાઈ ગયો તે તણખલારૂપી બ્રાહ્મવ્રતથી કેમ ડરે? પણ જેમ પાડાને એક બંધનથી બાંધીએ ત્યારે આધીન થઈ જાય, તેમ મિથ્યાત્વરૂપી પાડાને આત્માના બળરૂપી બંધનથી બાંધીએ ત્યારે આધીન થાય, અર્થાત્ આત્માનું બળ વધે ત્યારે મિથ્યાત્વ ઘટે

અનાદિકાળના અજ્ઞાનને લીધે જેટલો કાળ ગયો તેટલો કાળ મોક્ષ થવા માટે ભેઈએ નહીં, કારણ કે પુરુષાર્થનું બળ કર્મો કરતાં વધુ છે કેટલાક જીવો બે ઘડીમાં કલ્યાણ કરી ગયા છે! સમ્યગ્દષ્ટિ જીવ ગમે ત્યાંથી આત્માને ઊંચો લાવે, અર્થાત્ સમ્યક્ત્વ આવ્યે જીવની દષ્ટિ ફરી જાય

મિથ્યાદષ્ટિ સમક્રિતિ પ્રમાણે જપતપાદિ કરે છે, એમ છતાં મિથ્યાદષ્ટિના જપતપાદિ મોક્ષનાં હેતુભૂત થતા નથી, સ સારના હેતુભૂત થાય છે સમક્રિતિનાં જપતપાદિ મોક્ષનાં હેતુભૂત થાય છે સમક્રિતિ દ્વં ભરહિત કરે છે, આત્માને જ નિંદે છે, કર્મો કરવાના કારણથી પાછો હઠે છે આમ કરવાથી તેના અહંકારાદિ સહજે ઘટે છે અજ્ઞાનીના બધા જપતપાદિ અહંકાર વધારે છે, અને સ સારના હેતુ થાય છે

જૈનશાસ્ત્રોમાં કહ્યું છે કે લગ્નિધઓ ઊપજે છે જૈન ને વેદ જન્મથી જ લડતાં આવે છે પણ આ વાત તો બંને જણા કબૂલ કરે છે, માટે સ ભવિત છે આત્મા સાક્ષી પૂરે છે, ત્યારે આત્મામાં ઉદ્ધવાસ-પરિણામ આવે છે

હોમહવનાદિ લૌકિક રિવાજ ઘણા આલ્લેખીય કર ભગવાને પોતાના કાળમાં દયાનું વર્ણન ઘણું જ સૂક્ષ્મ રીતે કર્યું છે જૈનના જેવા દયાસ બંધીના વિચારો કેઈ દર્શન કે સ પ્રદાય-વાળાઓ કરી શક્યા નથી, કેમકે જૈન પ એ દ્રિયનો ઘાત તો ન કરે, પણ તેઓએ એકે દ્રિયાદિમાં જીવ હોવાનું વિશેષ વિશેષ દૃઢ કરી દયાનો માર્ગ વર્ણવ્યો છે

આ કારણે ચાર વેદ, અઢાર પુરાણ આદિના જેણે વર્ણન કર્યા છે તેણે અજ્ઞાનથી, સ્વરૂપ દૃષ્ટી,

જે સાધનો બતાવે તે તરવાના સાધનો હોય તો જ ખરા સાધન બાકી નિષ્ક્રમ સાધન છે વ્યવહારમાં અનતા ભાગા ઊઠે છે, તો કેમ પાર આવે ? કોઈ માણસ ઉતાવળો બોલે તેને કષાય કહેવાય, કોઈ ધીરજથી બોલે તેને શાન્તિ દેખાય, પણ અતર્પરિણામ હોય તો જ શાન્તિ કહેવાય

જેને સૂવાની એક પથારી ભેઈ એ તે દશ ઘર મોકળા રાખે તો તેવાની વૃત્તિ ક્યારે સ કોચાય ? વૃત્તિ રોકે તેને પાપ નહીં કેટલાક જીવો એવા છે કે વૃત્તિ ન રોકાય એવા કારણો ભેગા કરે, આથી પાપ રોકાય નહીં

[૬૪૩-૬]

૧૦

ભાદ્રપદ, સુદ ૧૫, ૧૯૫૨

ચૌદ રાજલોકની કામના છે તે પાપ છે માટે પરિણામ ભેવાં ચૌદ રાજલોકની ખબર નથી એમ કદાચ કહેા, તોપણ જેટલું ધાર્યું તેટલું તો નક્કી પાપ થયું મુનિને તણખલું પણ ગ્રહવાની છૂટ નથી ગૃહસ્થ એટલું ગ્રહે તો તેટલું તેને પાપ છે

જહ ને આત્મા તન્મયપણે થાય નહીં સૂતરની આટી સૂતરથી કાઈ જુદી નથી, પણ આટી કાઢવી તેમા વિકટતા છે, ભેઈ સૂતર ઘટે નહીં ને વધે નહીં તેવી જ રીતે આત્મામાં આટી પડી ગઈ છે

સત્પુરુષ અને સત્યાચ્ચ એ વ્યવહાર કાઈકદિપત નથી સદ્ગુરુ, સત્યાચ્ચરૂપી વ્યવહારથી સ્વરૂપ શુદ્ધ થાય, કેવળ વતે, પોતાનું સ્વરૂપ સમજે તે સમકિત સત્પુરુષનું વચન સાભળવું હર્લભ છે, શ્રદ્ધવું હર્લભ છે, વિચારવું હર્લભ છે, તો અનુભવવું હર્લભ હોય તેમા શી નવાઈ ?

ઉપદેશજ્ઞાન અનાદિનું ચાલ્યું આવે છે એકલા પુસ્તકથી જ્ઞાન થાય નહીં પુસ્તકથી જ્ઞાન થતું હોય તો પુસ્તકનો મોક્ષ થાય ! સદ્ગુરુની આજ્ઞા પ્રમાણે ચાલવું એમા ભૂલી જવાય તો પુસ્તક અવલબનભૂત છે ચૈતન્યપણું ગોખે તો ચૈતન્યપણું પ્રાપ્ત થાય, ચૈતન્યપણું અનુભવગોચર થાય, સદ્ગુરુનું વચન શ્રવણ કરે, મનન કરે, ને આત્મામા પરિણમાવે તો કલ્યાણ થાય

જ્ઞાન અને અનુભવ હોય તો મોક્ષ થાય. વ્યવહારને નિષેધવો નહીં, એકલા વ્યવહારને વળગી રહેવું નહીં

આત્મજ્ઞાનની વાત સામાન્ય થઈ જાય એવી રીતે કરવી ઘટે નહીં આત્મજ્ઞાનની વાત એકાંતે કહેવી આત્માનું હોવાપણું વિચારવામા આવે તો અનુભવવામા આવે, નહીં તો તેમા શ કા થાય છે જેમ એક માણસને વધારે પડળથી દેખાતું નથી તેમ આવરણની વળગણાને લીધે આત્માને થાય છે જી ધમા પણ આત્માને સામાન્યપણું ભગૃતિ છે આત્મા કેવળ જી ધે નહીં, તેને આવરણ આવે આત્મા હોય તો જ્ઞાન થાય જહ હોય તો જ્ઞાન કેને થાય ?

પોતાને પોતાનું ભાન થવું, પોતે પોતાનું જ્ઞાન પામવું, જીવન્મુક્ત થવું

ચૈતન્ય એક હોય તો બ્રાન્તિ કેને થઈ ? મોક્ષ કેનો થયો ? બધા ચૈતન્યની ભતિ એક પણ પ્રત્યેક ચૈતન્યનું સ્વતંત્રપણું છે, જુદું જુદું છે ચૈતન્યનો સ્વભાવ એક છે મોક્ષ સ્વાનુભવગોચર છે નિગવરણમા ભેદ નથી પરમાણું ભેગાં થાય નહીં એટલે કે આત્માને પરમાણુનો સ બધ નહીં ત્યાં સુક્ષ્મા, પગસ્વરૂપમા નહીં મળવું તે સુક્ષ્મા

કલ્યાણ કરવું, ન કરવું, તેનું ભાન નથી, પણ જીવને પોતાપણું રાખવું છે બધ કયા મુધી થાય ? જીવ ચૈતન્ય ન થાય ત્યાં મુધી એકે દ્રિયાદિક ચેનિ હોય તોપણ જીવનો જ્ઞાનસ્વભાવ કેવળ લોપાર્થ જાય નહીં, અશે ખુલ્લો રહે છે અનાદિ કાળથી જીવ બધાયો છે નિગવરણ ધયા પડી બધાતો નથી ‘હું ભણું છું’ એવું અભિમાન તે ચૈતન્યનું અશુદ્ધપણું આ જગતમા બધ ને મોક્ષ ન હોત તો શુતિનો ઉપદેશ કેને અર્થે ? આત્મા સ્વભાવે કેવળ અક્રિય છે, પ્રયોગે ક્રિય છે ન્યાયે નિર્વિદ્યપ મમાધિ થાય ત્યારે જ અક્રિયપણું કહ્યું છે નિર્વિવાદપણું વેદાત વિચારવામા અડચણ નથી આત્મા

લે છે શરીર, સ્પર્શનનો સ્વભાવ સ્પર્શ કરવાનો છે તે સ્પર્શે છે એમ પ્રત્યેક ધ્વનિય પોતપોતાનો સ્વભાવ કર્યા કરે છે, પણ આત્માનો ઉપયોગ તે રૂપ થઈ, તાદાત્મ્યરૂપ થઈ તેમાં હર્ષ વિપાદ કરે નહીં તો કર્મબંધ થાય નહીં ધ્વનિયરૂપ આત્મા થાય તો કર્મબંધનો હેતુ છે

[૬૪૩-૫]

૬

ભાદરવા સુદ ૯, ૧૯૫૨

જેવું સિદ્ધનું સામર્થ્ય છે તેવું સર્વ જીવનું છે માત્ર અજ્ઞાન વડે કરી ધ્યાનમાં આવતું નથી વિચારવાનું જીવ હોય તેણે તો તે સંબંધી નિત્ય વિચાર કરવો

જીવ એમ સમજે છે કે હું જે ક્રિયા કરું છું એથી મોક્ષ છે ક્રિયા કરવી એ સારી વાત છે, પણ લોકસંજ્ઞાએ કરે તો તેને તેનું ક્ષણ હોય નહીં

એક માણસના હાથમાં ચિતામણિ આવ્યો હોય, પણ જો તેની તેને ખબર ન પડે તો નિષ્ક્રમ છે, જો ખબર પડે તો સફળ છે તેમ જીવને ખરેખરા જ્ઞાનીની ઓળખ પડે તો સફળ છે.

જીવની અનાદિકાળથી ભૂલ ચાલી આવે છે તે સમજવાને અર્થે જીવને જે ભૂલ મિથ્યાત્વ છે તેને મૂળથી છેદવી જોઈએ જો મૂળથી છેદવામાં આવે તો તે પાછી ઊગે નહીં નહીં તો તે પાછી ઊગી નીકળે છે, જેમ પૃથ્વીમાં મૂળ રહ્યું હોય તો ઝાડ ઊગી નીકળે છે તેમ માટે જીવની મૂળ ભૂલ શુ છે તે વિચારી વિચારી તેથી છૂટું થવું જોઈએ ‘મને શાથી બંધન થાય છે?’ ‘તે કેમ ટળે?’ એ વિચાર પ્રથમ કર્તવ્ય છે

રાત્રિભોજન કરવાથી આળસ, પ્રમાદ થાય, જાગૃતિ થાય નહીં, વિચાર આવે નહીં, એ આદિ દોષના ઘણા પ્રકાર રાત્રિભોજનથી થાય છે, મૈથુન ઉપરાત પણ ખીજા ઘણા દોષ થાય છે

કોઈલીલોતરી મોળતુ હોય તો અમારાથી તો જોઈ શકાય નહીં તેમ આત્મા ઉત્તમવળતા પામે તો ઘણું જ અનુકંપાનુદિ વર્તે છે

જ્ઞાનમાં સવળુ ભાસે, અવળુ ન ભાસે જ્ઞાની મોહને પેસવા દેતા નથી તેઓનો જાગૃત ઉપયોગ હોય છે જ્ઞાનીના જેવા પરિણામ વર્તે તેવું કાર્ય જ્ઞાનીને થાય, અજ્ઞાનીને વર્તે તેવું અજ્ઞાનીને થાય જ્ઞાનીનું ચાલવું સવળું, યોગ્ય સવળું, અને બધું જ સવળું જ હોય છે અજ્ઞાનીનું બધું અવળું જ હોય છે, વર્તનના વિકલ્પ હોય છે

મોક્ષનો ઉપાય છે ઓઘભાવે ખબર હશે, વિચારભાવે પ્રતીતિ આવશે

અજ્ઞાની પોતે દરિદ્રી છે. જ્ઞાનીની આજ્ઞાથી કામક્રોધાદિ ઘટે છે જ્ઞાની તેના વૈદ્ય છે જ્ઞાનીના હાથે આરિત્ર આવે તો મોક્ષ થાય જ્ઞાની જે જે વ્રત આપે તે તે ઠંઠ લઈ જઈ પાર ઉતારનારા છે સમકિત આવ્યા પછી આત્મા સમાધિ પામશે, કેમકે સાચો થયો છે.

પ્ર૦ — જ્ઞાનથી કર્મ નિર્જરે ખરાં ?

ઉ૦ — સાર જાણવો તે જ્ઞાન સાર ન જાણવો તે અજ્ઞાન કઈ પણ પાપથી આપણે નિવર્તીએ, અથવા કલ્યાણમાં પ્રવર્તીએ તે જ્ઞાન પરમાર્થ સમજીને કરવો અહં કારરહિત, કદાચકરહિત, લોકસંસારરહિત, આત્મામાં પ્રવર્તવું તે ‘નિર્જરા’

આ જીવની સાથે રાગદ્વેષ વળગેલા છે, જીવ અને તજ્ઞાનદર્શનસહિત છે, પણ રાગદ્વેષ વડે તે જીવને ધ્યાનમાં આવતું નથી સિદ્ધને રાગદ્વેષ નથી જેવું સિદ્ધનું સ્વરૂપ છે તેવું જ સર્વ જીવનું સ્વરૂપ છે માત્ર જીવને અજ્ઞાને કરી ધ્યાનમાં આવતું નથી, તેટલા માટે વિચારવાને સિદ્ધના સ્વરૂપનો વિચાર કરવો, એટલે પોતાનું સ્વરૂપ સમજાય

એક માણસના હાથમાં ચિતામણિ આવ્યો હોય, ને તેની તેને ખબર (ઓળખાણ) છે તો તેના પ્રત્યે તેને ઘણું જ પ્રેમ આવે છે, પણ જેને ખબર નથી તેને કઈ પણ પ્રેમ આવતો નથી,

છે નહીં કેટલોક વખત થયાં જ્ઞાની થયા નથી, કેમકે, નહીં તો તેમા આટલા બધા કદાચહ થઈ જાત નહીં આ પચમકાળમા સત્પુરુષનો ભોગ મળવો હુલ્લે છે, તેમાં હાલમા તો વિશેષ હુલ્લે જોવામા આવે છે, ઘણું કરી પૂર્વના સસ્કારી જીવ જોવામા આવતા નથી ઘણા જીવોમા કોઈક ખરો મુસુહુ, જિજ્ઞાસુ જોવામા આવે છે, બાકી તો ત્રણ પ્રકારના જીવો જોવામા આવે છે, જે ગાદ્યદષ્ટિવાળા છે -

(૧) 'ક્રિયા કરવી નહીં, ક્રિયાથી દેવગતિ પ્રાપ્ત થાય, બીજી કાર્ય પ્રાપ્ત થતું નથી જેથી ચાર ગતિ રચનવાનું મટે તે ખરું' એમ કહી સદાચરણ, પુણ્યના હેતુ બાણી કરતા નથી, અને પાપના કારણો એવતા અટકતા નથી આ પ્રકારના જીવોએ કાર્ય કરવું જ નહિ, અને મોટી મોટી વાતો કરવી એટલું જ છે આ જીવોને 'અજ્ઞાનવાદી' તરીકે મૂકી શકાય

(૨) 'એકાંતક્રિયા કરવી તેથી જ કલ્યાણ થશે,' એવું માનનારો સાવ બ્યવહારમા કલ્યાણ માની કદાચહ મૂકતા નથી આવા જીવોને 'ક્રિયાવાદી' અથવા 'ક્રિયાજડ' ગણવા ક્રિયાજડને આત્માનો લક્ષ હોય નહીં

(૩) 'અમને આત્મજ્ઞાન છે આત્માને પ્રાપ્તિ હોય જ નહીં, આત્મા કર્તાય નથી, ને ભોક્તાય નથી, માટે કાંઈ નથી' આવું જોલનારાઓ 'શુદ્ધઅધ્યાત્મી', પોલા જ્ઞાની થઈ બેસી અનાચાર સેવતાં અટકે નહીં

આવા ત્રણ પ્રકારના જીવો હાલમા જોવામા આવે છે જીવે જે કાર્ય કરવાનું છે તે આત્માના ઉપકાર અર્થે કરવાનું છે તે વાત તેઓ ભૂલી ગયા છે હાલમાં જૈનમા ચોરાસીથી સો ગચ્છ થઈ ગયા છે તે બધામા કદાચહો કાર્ય થયું છે, છતાં તેઓ બધા કહે છે કે 'જૈનધર્મમા અમે જ છીએ જૈન-ધર્મ અમારો છે'

'પડિષ્કમામિ, નિ દામિ, ગરિહામિ, અપ્પાણુ વોસિરામિ,' આદિ પાઠનો લૌકિકમા હાલ એવો અર્થ થઈ ગયો જણાય છે કે 'આત્માને વોસરાવું છું,' એટલે જેનો અર્થ, આત્માને ઉપકાર કરવાનો છે તેને જ, આત્માને જ ભૂલી ગયા છે જેમ જન ભેડી હોય, અને વિધવિધ વૈભવ વગેરે હોય, પણ ભે એક વર ન હોય તો ન શોભે અને વર હોય તો શોભે, તેવી રીતે ક્રિયા વૈરાગ્યાદિ જે આત્માનું જ્ઞાન હોય તો શોભે, નહીં તો ન શોભે જૈનમા હાલમા આત્માનો ભુલાવો થઈ ગયો છે

સૂત્રો, ઔદપૂર્વનું જ્ઞાન, મુનિપણ, શ્રાવકપણ, હજારો જાતના સદાચરણ, તપશ્ચર્યા આદિ જે જે સાધનો, જે જે મહેનતો, જે જે પુરુષાર્થ કદા છે તે એક આત્માને ઓળખવા માટે, શોધી કાઢવા માટે કદા છે તે પ્રયત્ન જે આત્માને ઓળખવા માટે, શોધી કાઢવા માટે, આત્માને અર્થે, થાય તો સફળ છે, નહીં તો નિષ્ફળ છે, ભેડે તેથી બાહ્ય ફળ થાય, પણ ચાર ગતિનો છેદ થાય નહીં જીવને સત્પુરુષનો ભોગ થાય, અને લક્ષ થાય, તો તે સહેજે યોગ્ય જીવ થાય, અને પંચી સ્ફુરુની આત્મા હોય તો સમ્યક્ત્વ થાય

(૧) શમ = કોઈાદિ પાતળા પાઠવા તે

(૨) સ વેગ = મોક્ષમાર્ગ સિવાય બીજી કોઈ ઇચ્છા નહીં તે

(૩) નિર્વેદ = સ સાચી થાકી જવું તે - સ સાચી અટકી જવું તે

(૪) આત્મા = સાચા ગુરુની, સ્ફુરુની આત્મા થવી તે

(૫) અનુકંપા = સર્વ પ્રાણી પર સમભાવ ગળવો તે, નિર્વેગબુદ્ધિ ગળવી તે

આ શુભો સમકિતી જીવમા સહેજે હોય પ્રથમ માયા પુરુષનું ઓળખાણ થાય, તો પછી આ ચાર શુભો આવે

વેદાત્મા વિચાર અર્થે પદ્મ પત્તિ જતાવી છે વિવેક, વૈગ્યાદિ સ્ફુરુ પ્રાપ્ત થયા પછી જીવ યોગ્ય મુમુક્ષુ કહેવાય

બાહ્યધ્નિયો વશ કરી હોય, તો સત્પુરુષના આશ્રયથી અતર્લક્ષ થઈ શકે આ કારણથી બાહ્ય-ધ્નિયો વશ કરવી તે શ્રેષ્ઠ છે બાહ્ય ધ્નિયો વશ હોય, અને સત્પુરુષનો આશ્રય ન હોય, તો લૌકિક-ભાવના જવાનો સભવ રહે

ઉપાય ક્યાં વિના કાર્ધ દરદ મટતું નથી તેમ લોભરૂપી જીવને દરદ છે તેનો ઉપાય ક્યાં વિના તેન બંધ આવા દોષ ટાળવા માટે જીવ લગાર માત્ર ઉપાય કરતો નથી બે ઉપાય કરે તો તે દોષ હાલ ભાગી બંધ કારણ જીવ કરો તો કાર્ય થાય કારણ વિના કાર્ય ન થાય

સાચા ઉપાય જીવ શોધતો નથી જ્ઞાનીપુરુષનાં વચનો સાંભળે તો પ્રતીતિ નથી ‘મારે લોભ મૂકવો છે,’ ‘ક્રોધ માનાદિ મૂકવાં છે’ એવી બીજાં લાગણી થાય ને મૂકે, તો દોષ ટળી જઈ અનુક્રમે ‘બીજાં જ્ઞાન’ પ્રગટે

પ્ર૦ :- આત્મા એક છે કે અનેક છે ?

ઉ૦ - બે આત્મા એક જ હોય તો પૂર્વે રામચંદ્રજી મુક્ત થયા છે, અને તેથી સર્વની મુક્તિ થવી બેઠીએ, અર્થાત્ એકની મુક્તિ થઈ હોય તો સર્વની મુક્તિ થાય, અને તો પછી બીજાને સત્-શાસ્ત્ર, સદ્ગુરુ આદિ સાધનોની જરૂર નથી

પ્ર૦ - મુક્તિ થયા પછી એકાકાર થઈ જાય છે ?

ઉ૦ - બે મુક્ત થયા પછી એકાકાર થઈ જતું હોય, તો સ્વાનુભવ આનંદ અનુભવે નહીં એક પુરુષ અહીં આવી બેઠો, અને તે વિદેહ મુક્ત થયો ત્યાર પછી બીજો અહીં આવી બેઠો તે પણ મુક્ત થયો આથી કરી કાર્ધ ત્રીજો મુક્ત થયો નહીં. એક આત્મા છે તેનો આશય એવો છે કે સર્વ આત્મા વસ્તુપણે સરખા છે, પણ સ્વતંત્ર છે, સ્વાનુભવ કરે છે આ કારણથી આત્મા પ્રત્યેક છે ‘આત્મા એક છે, માટે તારે બીજા કાર્ધ બ્રાતિ રાખવાની જરૂર નથી, જગત કાર્ધ છે જ નહીં એવા બ્રાન્તિરહિત-પણાસહિત વર્તવાથી મુક્તિ છે’ એમ જે કહે છે તેણે વિચારવું બેઠીએ કે, તો એકની મુક્તિએ સર્વની મુક્તિ થવી જ બેઠીએ પણ એમ નથી થતું માટે આત્મા પ્રત્યેક છે જગતની બ્રાન્તિ ટળી ગઈ એટલે એમ સમજવાનું નથી કે અદ્રસ્યોદિ ઇત્યેથી પડી જાય છે, આત્માને વિષેથી બ્રાન્તિ ટળી ગઈ એમ આશય સમજવાનો છે

રૂઢિએ કાર્ધ કલ્યાણ નથી આત્મા શુદ્ધ વિચારને પાત્રતા વિના કલ્યાણ થાય નહીં

માયાકપટથી જૂઠું બોલવું તેમા ઘણું પાપ છે તે પાપના બે પ્રકાર છે માન અને ધન મેળવવા માટે જૂઠું બોલે તો તેમાં ઘણું પાપ છે આજીવિકા અર્થે જૂઠું બોલવું પડ્યું હોય, અને પશ્ચાત્તાપ કરે, તો પ્રથમવાળા કરતા કાર્ધક બોલું પાપ લાગે

સત્ અને લોભ એ બે ભેળા શું કરવા જીવ બંધ છે ?

બાપ પોતે પચાસ વર્ષનો હોય, અને તેનો છોકરો વીસ વર્ષનો મરી જાય તો તે બાપ તેની પાસેના જે દાગીના હોય તે કાઢી લે છે ! પુત્રના દેહાંતક્ષણે જે વૈરાગ્ય હોતો તે સ્મશાન વૈરાગ્ય હોતો.

કર્ધ પણ પદાર્થ બીજાને આપવાની મુનિને ભગવાને આજ્ઞા આપી નથી દેહને ધર્મસાધન ગણી તેને નિભાવવા માટે જે કાર્ધ આજ્ઞા આપી છે તે આપી છે, બાકી બીજાને કર્ધ પણ આપવાની ભગવાને આજ્ઞા આપી નથી આજ્ઞા આપી હોત તો પરિશ્રદ્ધ વધત, અને તેથી કરી અનુક્રમે અન્ન, પાણી વગેરે લાવીને કુટુંબનું અથવા બીજાનું પોષણ કરીને દાનેશ્વરી થાત માટે મુનિએ વિચારવું કે તીર્થ કરે જે કાર્ધ રાખવાની આજ્ઞા આપી છે તે માત્ર તારા પોતાને માટે, અને તે પણ લૌકિક દષ્ટિ મુકાવી સ્વયમ્ભા બેઠવાને આપી છે

મુનિ ગૃહસ્થને ત્યાથી એક સોય લાવ્યો હોય, અને તે ખોવાઈ જવાના કારણથી પણ પાછી ન આપે તો તેણે ત્રણ ઉપવાસ કરવા એવી જ્ઞાનીપુરુષોએ આજ્ઞા કરી છે, તેનું કારણ એ છે કે તે ઉપયોગ-

સમન્વય નહીં ત્યાં સુધી ઘીજી વાર સાંભળવું નહીં સાંભળેલું ભૂલવું નહીં,—એક વાર જમ્યા તે પચ્યા વગર ઘીજી ખાવું નહીં તેની પેઠે તપ વગેરે કરવાં તે કાંઈ મહાભારત વાત નથી, માટે તપ કરનારે અહીં કાર કરવો નહીં તપ એ નાનામાં નાનો ભાગ છે ભૂજે મરવું ને ઉપવાસ કરવા તેનું નામ તપ નથી માહીથી શુદ્ધ અતઃકરણ થાય ત્યારે તપ કહેવાય, અને તો મોક્ષગતિ થાય બાહ્ય તપ શરીરથી થાય તપ છ પ્રકારે. —(૧) અંતર્વૃત્તિ થાય તે (૨) એક વ્યાસને કાયાને યેસાડવી તે. (૩) ઓછો આહાર કરવો તે (૪) નીરસ આહાર કરવો અને વૃત્તિઓ ઓછી કરવી તે (૫) સલીનતા (૬) આહારનો ત્યાગ તે

તિથિને અર્થે ઉપવાસ કરવાના નથી, પણ આત્માને અર્થે ઉપવાસ કરવાના છે ખાર પ્રકારે તપ કહ્યો છે તેમાં આહાર ન કરવો તે તપ જિહ્વૈષ્ઠિન્દ્રિય વશ કરવાનો ઉપાય બાહ્યને કહ્યો છે જિહ્વૈષ્ઠિન્દ્રિય વશ કરી, તો બધી ઇન્દ્રિયો વશ થવાનું નિમિત્ત છે ઉપવાસ કરો તેની વાત બહાર ન કરો, ખીજની નિદા ન કરો, ક્રોધ ન કરો, જો આવા દોષો ઘટે તો મોટો લાલ થાય તપાદિ આત્માને અર્થે કરવાના છે, લોકોને દેખાડવા અર્થે કરવાના નથી કયાંય ઘટે તેને ‘તપ’ કહ્યો છે લૌકિક દષ્ટિ ભૂલી જવી લોકો તો જે કુળમાં જન્મે છે તે કુળના ધર્મને માને છે ને ત્યાં જાય છે પણ તે તો નામમાત્ર ધર્મ કહેવાય, પણ યુગ્યુએ તેમ કરવું નહીં

સહુ સામાયિક કરે છે, ને કહે છે કે જ્ઞાની સ્વીકારે તે ખરું સમક્રિત કહે છે નહીં તે પણ જ્ઞાની સ્વીકારે તે ખરું પણ જ્ઞાની સ્વીકારે શું ? અજ્ઞાની સ્વીકારે તેવું તમારું સામાયિક વ્રત અને સમક્રિત છે ! અર્થાત્ વાસ્તવિક સામાયિક વ્રત અને સમક્રિત તમારા નથી મન, વચન અને કાયા વ્યવહારસમતામાં સ્થિર રહે તે સમક્રિત નહીં જેમ ઊઘમાં સ્થિર યોગ માલૂમ પડે છે છતાં તે વસ્તુત સ્થિર નથી, અને તેટલા માટે તે સમતા પણ નથી મન, વચન, કાયા ચૌદમાં શુભસ્થાનક સુધી હોય, મન તો કાર્ય કર્યાવગર યેસતું જ નથી કેવળીના મનયોગ અપણ હોય, પણ આત્મા અપણ હોય નહીં આત્મા ચોથે શુભસ્થાનકે અઅપણ હોય, પણ સર્વથા નહીં

‘જ્ઞાન’ એટલે આત્માને યથાતથ્ય બાજુવો તે ‘દર્શન’ એટલે આત્માની યથાતથ્ય પ્રતીતિ તે ‘ચારિત્ર’ એટલે આત્મા સ્થિર થાય તે

આત્મા ને સદ્ગુરુ એક જ સમજવા આ વાત વિચારથી અહણ થાય છે તે વિચાર એ કે દેહ નહીં અથવા દેહને લગતા બીજા ભાવ નહીં, પણ સદ્ગુરુને આત્મા એ સદ્ગુરુ છે જેણે આત્મસ્વરૂપ લક્ષણથી, શુભથી અને વેદનથી પ્રગટ અનુભવ્યું છે અને તે જ પરિણામ જેના આત્માનું થયું છે તે આત્મા અને સદ્ગુરુ એક જ એમ સમજવાનું છે પૂર્વે જે અજ્ઞાન ભેળુ કયું છે તે ખમે તો જ્ઞાનીની અપૂર્વ વાણી સમન્વય

જોડી વાસના = ધર્મના જોડા સ્વરૂપને ખરું બાજુવું તે

તપ આદિક પણ જ્ઞાનીની કસોટી છે શાતાશીલિયું વર્તન રાખ્યું હોય, અને અશાતા આવે, તો તે અહુ બહાવિત જ્ઞાન મદ થાય છે વિચાર વગર ઇન્દ્રિયો વશ થવાની નથી અવિચારથી ઇન્દ્રિયો દોડે છે નિવૃત્તિ માટે ઉપવાસ બતાવ્યા છે હાલમાં કેટલાક અજ્ઞાની જીવો ઉપવાસ કર્યો હોય ત્યારે દુકાને જેને છે અને તેને પોષધ કરાવે છે આવા કલ્પિત પોષધ જીવે અનાદિ કાળથી કર્યા છે તે બધા જ્ઞાનીઓએ નિષ્કળ કરાવ્યા છે ઓ, ઘર, છોકરાઈયા ભૂલી જવાય ત્યારે સામાયિક કયું કહેવાય મામાન્ય વિચારને લઈને, ઇન્દ્રિયો વશ કરવા છ કાચનો આગ લ કાચાથી ન કરતાં વૃત્તિ નિર્મળ થાય ત્યારે સામાયિક ધર્મ શકે વ્યવહારસામાયિક બહુ નિષેધના જેવું નથી, જોડ સાત જડ વ્યવહારરૂપ સામાયિક કરી નાખેલ છે તે કરનારા જીવેને ખબર પડુ નથી હોતી કે આથી કલ્યાણ શું થશે ? સમ્યક્ત્વ પહેલું જોઈએ જેના વચન સાંભળવાથી આત્મા સ્થિર થાય, વૃત્તિ નિર્મળ થાય તે

આવશ્યકના છ પ્રકાર — સામાયિક, ચોવીસથો, વ દના, પ્રતિક્રમણ, કાયોત્સર્ગ, પ્રત્યાખ્યાન સામાયિક એટલે સાવધયોગની નિવૃત્તિ

વાચના (વાચવું), પૃચ્છના (પૂછવું), પરિવર્તના (ફેરો ફેરી વિચારવું), ધર્મકથા (ધર્મવિષયની કથા કરવી) એ ચાર દ્રવ્ય છે, અને અનુપ્રેક્ષા એ ભાવ છે પ્રથમ ચાર જો અનુપ્રેક્ષા ન આવે તો દ્રવ્ય છે

અજ્ઞાનીઓ આજ ‘કેવળજ્ઞાન નથી’, ‘મોક્ષ નથી’ એવી હીનપુરુષાર્થની વાતો કરે છે જ્ઞાનીનું વચન પુરુષાર્થ પ્રેરે તેવું હોય અજ્ઞાની શિથિલ છે તેથી એવા હીનપુરુષાર્થના વચનો કહે છે પચમકાળની, ભવસ્થિતિની, દેહદુર્બળતાની કે આયુષ્યની વાત ક્યારેય પણ મનમાં લાવવી નહીં, અને કેમ થાય એવી વાણી પણ સાભળવી નહીં

કોઈ હીનપુરુષાર્થી વાતો કરે કે ઉપાદાનકારણ — પુરુષાર્થનું શુ કામ છે ? પૂર્વે અશોચ્યાકેવળી થયા છે તો તેવી વાતોથી પુરુષાર્થહીન ન થવું

સત્સંગ ને સત્યસાધન વિના કોઈ કાળે પણ કલ્યાણ થાય નહીં જો પોતાની મેળે કલ્યાણ થતું હોય તો માટીમાથી ઘડો થવો સભવે લાખ વર્ષ થાય તોપણ ઘડો થાય નહીં, તેમ કલ્યાણ થાય નહીં

તીર્થ કરનો યોગ થયો હશે એમ શાસ્ત્રવચન છે છતાં કલ્યાણ થયું નથી તેનું કારણ પુરુષાર્થરહિત-પણાનું છે પૂર્વે જ્ઞાની મળ્યા હતા છતાં પુરુષાર્થ વિના જેમ તે યોગ નિષ્ફળ ગયા, તેમ આ વખતે જ્ઞાનીનો યોગ મળ્યો છે ને પુરુષાર્થ નહીં કરો તો આ યોગ પણ નિષ્ફળ જશે માટે પુરુષાર્થ કરવો, અને તો જ કલ્યાણ થશે ઉપાદાનકારણ — પુરુષાર્થ શ્રેષ્ઠ છે

એમ નિશ્ચય કરવો કે સત્પુરુષના કારણ-નિમિત્ત-થી અનંત જીવ તરીકે ગયા છે કારણ વિના કોઈ જીવ તરે નહીં. અશોચ્યાકેવલીને પણ આગળ પાછળ તેવો યોગ પ્રાપ્ત થયો હશે સત્સંગ વિના આત્મું જગત ઢૂળી ગયું છે !

મીરાંબાઈ મહાભક્તિવાન હતા વૃદ્ધાવનમા જીવા ગોસાઈના દર્શન કરવા તે ગયાં, ને પુછાવું કે ‘દર્શન કરવા આવ્યું ?’ ત્યારે જીવા ગોસાઈએ કહેવડાવું કે ‘હું સ્ત્રીનું મો જોતો નથી’ ત્યારે મીરાંબાઈએ કહેવડાવું કે, ‘વૃદ્ધાવનમા રહ્યાં, આપ પુરુષ રહ્યાં છો એ બહુ આશ્ચર્યકારક છે વૃદ્ધાવનમા રહી મારે ભગવાન સિવાય અન્ય પુરુષના દર્શન કરવા નથી ભગવાનના ભક્ત છે તે તો સ્ત્રીરૂપે છે, ગોપીરૂપે છે કામને મારવા માટે ઉપાય કરો, કેમકે લેતા ભગવાન, દેતા ભગવાન, આલતાં ભગવાન, સર્વત્ર ભગવાન’

નાભો ભગત હતા કોઈકે ચોરી કરીને ચોરીનો માલ ભગતના ઘર આગળ દાટ્યો. તેથી ભગત પર ચોરીનો આરોપ મૂકી કોટવાળ પકડી ગયો કેદમાં નાખી, ચોરી મનાવવા માટે રોજ બહુ માર મારવા માડ્યો પણ સારો જીવ, ભગવાનનો ભગત એટલે શાંતિથી સહન કર્યું ગોસાઈજીએ આવીને કહ્યું કે ‘હું વિષ્ણુભક્ત છું’, ચોરી કોઈ બીજાએ કરી છે એમ કહે’ ત્યારે ભગતે કહ્યું કે ‘એમ કહીને છૂટવા કરતા આ દેહને માર પડે તે શું જોડું ? મારે ત્યારે હું તો ભક્તિ કરું છું ભગવાનના નામે દેહને દડ થાય તે સાડુ એને નામે બધુય સવળું દેહ રાખવાને માટે ભગવાનનું નામ નહીં લેવું ભલે દેહને માર પડે તે સાડુ-શુ કરવો છે દેહને !’

સારો સમાગમ, સારી રીતભાત હોય ત્યાં સમતા આવે સમતાની વિચારણા અર્થે બે ઘડીનું સામાયિક કરવું કહ્યું છે સામાયિકમા મનના મનોરથ અવળાસવળા ચિતવે તો કાઈ પણ ફળ થાય નહિ સામાયિક મનના ઘોડા દોડતા અટકાવવા સારું પ્રરૂપેલ છે

સ વત્સરીના દિવસસ બધી એક પક્ષ ચોથની તિથિનો આગ્રહ કરે છે, અને બીજો પક્ષ પાંચમની

કર્મો ખાંધવાના કારણે મળે તો કર્મ થ ધાય, અને કર્મ ટાળવાના કારણે મળે તો કર્મ ટળે તરવાના કામી હોય તે ભવસ્થિતિ આદિના આલબન ખોટાં કહે છે તરવાના કામી કેને કહેવાય? જે પદાર્થને જ્ઞાની ઝેર કહે તેને ઝેર બાણી મૂકે, અને જ્ઞાનીની આજ્ઞા આરાધે તેને તરવાના કામી કહેવાય

ઉપદેશ સાલજવાની ખાતર સાલજવાના કામીએ કર્મરૂપ ગોદકુ ઓઢયુ છે તેથી ઉપદેશરૂપ લાકડી લાગતી નથી તરવાના કામી હોય તેણે ધૌતિયારૂપ કર્મ ઓઢયા છે તેથી ઉપદેશરૂપ લાકડી પહેલી લાગે શાસ્ત્રમા અલબ્યના તાર્યા તરે એમ કહ્યું નથી ચોલગીમા એમ અર્થ નથી દુઢિયાના ધરમશી નામના મુનિએ એની ટીકા કરી છે પોતે તર્યા નથી, ને જીજને તારે છે એનો અર્થ આધળો માર્ગ ખતાવે તેવો છે અસદ્ગુરુઓ આવા ખોટાં આલબન દે છે

‘જ્ઞાનાપેક્ષાએ સર્વવ્યાપક, સમિચ્છદાન દ એવો હું આત્મા એક છું’ એમ વિચારણુ, ધ્યાવણુ. નિર્મળ, અત્ય ત નિર્મળ, પરમશુદ્ધ, ચૈતન્યધન, પ્રગટ આત્મસ્વરૂપ છે સર્વને ખાદ કરતાં કરતા જે અખાધ્ય અનુભવ રહે છે તે ‘આત્મા’ છે જે સર્વને જાણે છે તે ‘આત્મા’ છે જે સર્વ ભાવને પ્રકાશે છે તે ‘આત્મા’ છે ઉપયોગમય ‘આત્મા’ છે અવ્યાખાધ સમાધિસ્વરૂપ ‘આત્મા’ છે

‘આત્મા છે’ આત્મા અત્ય ત પ્રગટ છે, કેમકે સ્વસ વેદન પ્રગટ અનુભવમા છે અનુત્પન્ન અને અમિલનસ્વરૂપ હોવાથી ‘આત્મા નિત્ય છે’ બ્રાતિપણે ‘પરભાવનો કર્તા છે’ તેના ‘કળનો લોકતા છે,’ લાન થયે ‘સ્વભાવપરિણામી છે’ સર્વથા સ્વભાવપરિણામ તે ‘મોક્ષ છે’ સદ્ગુરુ, સત્સળ, સત્થાસ્ત્ર, સદ્વિચાર અને સયમાદિ તેના ‘સાધન’ છે આત્માના અસ્તિત્વથી માડી નિર્વાણ સુધીના પદ સાચાં છે, અત્ય ત સાચા છે કેમકે પ્રગટ અનુભવમા આવે છે બ્રાતિપણે આત્મા પરભાવનો કર્તા હોવાથી શુભાશુભ કર્મની ઉત્પત્તિ થાય છે કર્મ સદ્ગળ હોવાથી તે શુભાશુભકર્મ આત્મા લોગવે છે માટે ઉત્કૃષ્ટ શુભથી ઉત્કૃષ્ટ અશુભ સુધીના ન્યૂનાધિક પર્યાય લોગવવા રૂપ ક્ષેત્ર અવશ્ય છે

નિજ સ્વભાવજ્ઞાનમા કેવળ ઉપયોગે, તન્મયાકાર, સદ્બસ્વભાવે, નિર્વિકલ્પપણે આત્મા પગિણમે તે ‘કેવળજ્ઞાન’ છે તથારૂપ પ્રતીતિપણે પરિણમે તે ‘સમ્યક્ત્વ’ છે નિર તર તે પ્રતીતિ વર્ત્યા કરે ને ‘ક્ષાયિકસમ્યક્ત્વ’ કહીએ છીએ કવચિત્ મદ, કવચિત્ તીવ્ર, કવચિત્ વિસર્જન, કવચિત્ સ્મરણ-રૂપ એમ પ્રતીતિ રહે તેને ‘ક્ષયોપશમ સમ્યક્ત્વ’ કહીએ છીએ તે પ્રતીતિને સત્તાગત આવરણ ઉદય આવ્યા નથી, ત્યા સુધી ‘ઉપશમ સમ્યક્ત્વ’ કહીએ છીએ. આત્માને આવરણ ઉદય આવે ત્યારે તે પ્રતીતિથી પડી જાય છે, તેને ‘સાસ્વાદન સમ્યક્ત્વ’ કહીએ છીએ અત્ય ત પ્રતીતિ થવાના યોગમા સત્તાગત અદ્ય પુદ્ગલનું વેદલુ જ્યા ાહ્યુ છે, તેને ‘વેદક સમ્યક્ત્વ’ કહીએ છીએ તથારૂપ પ્રતીતિ થયે અન્યભાવસળ ખી અહ મમત્વાદિ, હર્ષ, શોક કર્મે કરી ક્ષય થાય મનરૂપ યોગમા તાગ-યમ્યસહિત જે કોઈ ચારિત્ર આરાધે તે સિદ્ધિ પામે છે, અને જે સ્વરૂપસ્થિરતા ભજે તે ‘સ્વભાવસ્થિતિ’ પામે છે નિર તર સ્વરૂપલાભ, સ્વરૂપાકાર ઉપયોગનું પરિણમન એ આદિ સ્વભાવ અતગયકર્મના ક્ષયે પ્રગટે છે કેવળ-સ્વભાવપરિણામી જ્ઞાન તે ‘કેવળજ્ઞાન’ છે

૧૧

આણુદ, લાદરવા વદ ૧, લોમ, ૧૬૫૨

‘જગુદ્ધીપપ્રસસિ’ નામના જૈનસૂત્રમા એમ કહ્યું છે કે આ કાળમા મોક્ષ નથી આ ઉપગ્રથી એમ ન સમજણુ કે મિથ્યાત્વનું ટળણુ, અને તે મિથ્યાત્વ ટળવારૂપ મોક્ષ નથી મિથ્યાત્વ ટળવારૂપ મોક્ષ છે, પણ મર્વ્યા એટલે આત્ય તિક દેહરહિત મોક્ષ નથી આ ઉપરથી એમ કહી શકાય કે સર્વ પ્રકારનું કેવળજ્ઞાન હોય નહી, ખાકી સમ્યક્ત્વ હોય નહી, એમ હોય નહી આ કાળમા મોક્ષના નહીં હોવાપણાની આવી વાતો કોઈ કહે તે સાલજવી નહી સત્પુરુષની વાત પુરુષાર્થને મદ કરવાની હોય નહી, પુરુષાર્થને ઉત્તેજન આપવાની હોય

હોડી નાની હોય અને મોટો મહાસાગર તરવાનો હોય તેમ આયુષ થોડું છે, અને સ સારરૂપી મહાસાગર તરવો છે જે પુરુષો પ્રભુના નામથી તર્ક છે તે પુરુષોને ધન્ય છે । અજ્ઞાની જીવને ખબર નથી કે ક્લાણી જગ્યા પડવાની છે પણ જ્ઞાનીઓએ તે જોયેલું છે અજ્ઞાનીઓ, દ્રવ્ય અધ્યાત્મીઓ કહે છે કે મારામા કષાય નથી સમ્યક્દષ્ટિ ચૈતન્યસ યોગે છે

એક મુનિ ગુફામાં ધ્યાન કરવા જતા હતા ત્યાં સિંહ મળ્યો તેમના હાથમાં લાકડી હતી સિંહ સામી લાકડી ઉગામી હોય તો સિંહ ચાલ્યો બીજા એમ મનમાં થતા મુનિને વિચાર આવ્યો કે ‘હું આત્મા અજર, અમર છું, દેહ પ્રેમ રાખવા યોગ્ય નથી, માટે હે જીવ । અહીં જ ઊભો રહે સિંહનો ભય છે તે જ અજ્ઞાન છે દેહમાં મૂર્છાને લઈને ભય છે’ આવી ભાવના ભાવતા એ ઘડી સુધી ઊભા રહ્યા તો કેવળજ્ઞાન પ્રગટ થયું માટે વિચારદશા, વિચારદશા વચ્ચે ઘણો જ ફેર છે

ઉપયોગ જીવ વગર હોય નહીં જડ અને ચેતન એ બન્નેમાં પરિણામ હોય છે દેહધારી જીવમાં અધ્યવસાય વર્તાય, સ કલ્પ વિકલ્પ ઊભા થાય, પણ જ્ઞાનથી નિર્વિકલ્પપણુ થાય અધ્યવસાયને ક્ષય જ્ઞાનથી થાય છે ધ્યાનનો હેતુ એ જ છે ઉપયોગ વર્તતો હોવો જોઈએ

ધર્મધ્યાન, શુકલધ્યાન ઉત્તમ કહેવાય આર્ત, રોદ્ર, એ ધ્યાન માઠા કહેવાય ગાહાર ઉપાધિ એ જ અધ્યવસાય ઉત્તમ લેશ્યા હોય તો ધ્યાન કહેવાય, અને આત્મા સમ્યક્ પરિણામ પામે માણુકદાસજી એક વેદાંતી હતા તેઓએ એક ગ્રંથમાં મોક્ષ કરતા સત્સંગ વધારે યથાર્થ ગણ્યો છે. કહ્યું છે કે,

“ નિજજ દનસે ના મિલે, હિરો વૈકુઠ ધામ,
સ તકૃપાસે પાઈએ, સો હરિ સખસે ઠામ ”

જૈનમાર્ગમાં ઘણા ક્રાંટા પડી ગયા છે લોકાકાશને થયા સુમારે ચારસો વર્ષ થયા છે પણ તે હું દિધા સ પ્રદાયમાં પાંચ ગ્રંથ પણ રચાયા નથી ને વેદાંતમાં દશ હજાર જેટલા ગ્રંથ થયા છે ચારસો વર્ષમાં બુદ્ધિ હોય તે છાની ના રહે

કુચુરુ અને અજ્ઞાની પાખ ડીઓનો આ કાળમાં પાર નથી

મોટા વરઘોડા ચઢાવે, ને નાણા ખર્ચે, એમ જાણીને કે મારું કલ્યાણ થશે એવી મોટી વાત સમજી હજારો રૂપિયા ખર્ચી નાખે એક પૈસા ખોટું મોલી ભેગો કરે છે, ને સામટા હજારો રૂપિયા ખર્ચી નાખે છે । જુઓ જીવનું કેટલું બધું અજ્ઞાન । કઈ વિચાર જ ન આવે ।

આત્માનું જેવું છે તેવું જ સ્વરૂપ તે જ ‘યથાખ્યાતચારિત્ર’ કહ્યું છે

ભય અજ્ઞાનથી છે સિંહનો ભય સિંહજીને થતો નથી નાગજીને નાગનો ભય થતો નથી આનુ કારણ એ પ્રકારનું તેને અજ્ઞાન દૂર થયું છે

સમ્યક્ત્વ ન પ્રગટે ત્યાં સુધી મિથ્યાત્વ, અને મિશ્રગુણસ્થાનકનો નાશ થાય ત્યારે સમ્યક્ત્વ કહેવાય અજ્ઞાનીઓ બધા પડેલા ગુણસ્થાનકે છે

સત્યાશ્રમ, સદ્ગુરુઆશ્રયે જે સ યમ તેને ‘સરાગસ યમ’ કહેવાય નિવૃત્તિ, અનિવૃત્તિસ્થાનક ફેર પડે ત્યારે સરાગસ યમમાંથી ‘વીતરાગસ યમ’ થાય તેને નિવૃત્તિઅનિવૃત્તિ ધરાબર છે

સ્વચ્છ દે કલ્પના તે પ્રાપ્તિ છે

‘આ તો આમ નહીં, આમ હશે’ એવો જે ભાવ તે ‘શ કા’

સમજવા માટે વિચાર કરી પૂછવું તે ‘આશ કા’ કહેવાય

પોતાથી ન સમજાય તે ‘આશ કામોહનીય’ સાચું જાણ્યું હોય છતાં ખરેખરો ભાવ આવે નહીં તે પણ ‘આશ કામોહનીય’ પોતાથી ન સમજાય તે પૂછવું મૂળ જાણ્યા પછી ઉત્તર વિષય માટે આનું કેમ હશે, એવું જાણવા આકાંક્ષા થાય તેનું સમ્યક્ત્વ ભય નહીં, અર્થાત્ તે પતિત હોય નહીં.

મિત્રાના, અગત, પ્રમાદ કપાય, ચોમ બધાની સુમણા તેને કર્મ આવના નથી, એટલે તેને કર્મ એકાના હોય નથી એક નાતરની નમ્ર કોય, અને પરી થાંટે થાંટે પૂરી કરી રીડી એટલે ખાતુ બધા મરુ, તેની પેઠે પાનાકાળો કર્મના નવા ને મરુ, નિર્જની પૂર્ણ કર્યા એટલે પાચ કાળો રૂપી ખાતુ બધા મરુ, એટલે પરી કરી કાર્મ રીને પ્રાપ્ત થાય ન નહીં

ધર્મસન્યાસ = કોમ, માન, માયા, રોષ = હિંસા તેના છેવા ને

હવે તો મદાય છાનો જ છે તે દાર્શનિક નાનો નથી કે મરુનો નથી, મરુનો સ્વભવો નથી સ્વભાવે મરુ હવે જીવતા ન છે જેમ શ્વેતશ્રવાસ વિના દેર્ષ જીવ એવામા આવનો નથી તેમ જ્ઞાનસ્વરૂપ સૈવન્ય વિના દાર્શનિક નથી

આત્માને નિહચો, અને એવા ખેડ કરવો કે જેથી વેગમ્ય આવે, સ્વચાર ખોટો સામે ગમે તે મરુ પામે, પણ જેની આખમાથી નામ આવે, સ્વચાર સ્વચાર લાગી નમ્ર, જગ, મરુ મદાય-કર નાની વેગમ્ય પાગી આમ આવે તે ઉત્તમ છે પોતાનો છેકરો મરુ પામે, ને રૂપે તેમા કાર્મ વિશેષ નથી, તે નો મોહનું કારણ છે

આત્મા પુરુષાર્થ કે તે મુ ન થાય ? મોટા મોટા પર્વતોના પર્વતો છેડી નાખ્યા છે, ને ક્વા ક્વા વિચાર કરી તેને ક્વચેના કામમાં લીધા છે આ તો બહાનના કામ છે છતાં જ્ય ક્યો છે આત્માને વિચારવો એ કાર્મ બહાનની વાત નથી અજ્ઞાન છે તે મરુ તો જ્ઞાન થાય

અનુભવી શ્રેય તો ક્વા આવે, પણ જગી ને ગળે ઉનારે નો નામ મરુ, તેમ મરુચ્છ અનુભવ કરીને જ્ઞાનરૂપ ક્વા આવે, પણ સુમુ મદાય કરવારૂપ ગળે ઉનારે ત્યારે મિથ્યાસ્વરૂપ રોગ ટળે.

બે ઘડી પુરુષાર્થ કરે, તો દેવજ્ઞાન થાય એમ કવુ છે રેતવે આદિ ગમે તેવો પુરુષાર્થ કરે, તોપણ બે ઘડીમાં તૈયાર થાય નહીં; તો પછી દેવજ્ઞાન કેટલું મુલ્ય છે તે વિચારો

જે વાતો હવેને મદ કરી નાંખે, પ્રમાદી કરી નાંખે તેવી વાતો નાભજવો નહીં. એવીજ હવે અનાદિથી રખડવો છે ભવસ્થિતિ, કાળ આદિના આગ્રંથન લેવા નહીં એ બધા બહાના છે

હવેને સસારી આલબનો, વિટળનારો મુકવા નથી, ને ખોટા આલબન લઈને કહે છે કે કર્મના દગિયા છે એટલે મારાથી કાર્મ બની ચકતું નથી આવા આલબનો લઈ પુરુષાર્થ કરતો નથી ને પુરુષાર્થ કરે, ને ભવસ્થિતિ કે કાળ નટે ત્યારે તેનો ઉપાય કરીશુ, પણ પ્રથમ પુરુષાર્થ કર્યો

સાચા પુરુષની આજ્ઞા આરાધે તે પુરુષાર્થરૂપ જ છે તેમાં લાભ જ થાય એ વેપાર લાભ નો જ છે

જે માણસે લાખો રૂપિયા સાચું પાણી વાળીને ભેળું નથી, તે હવે દલારના વેપારમા બહાના કાઢે છે, તેનું કાળજી અતરથી આત્માર્થ કરવાની છા નથી જે આત્માર્થ થયા તે પાણી વાળીને સાચું ભેતા નથી. પુરુષાર્થ કરી મામા આવી નય છે શાસ્ત્રમા દહું છે કે આવરણ, સ્વભાવ, ભવસ્થિતિ પાકે ક્યારે ? તો કહે કે પુરુષાર્થ કરે ત્યારે.

પાંચ કારણો મળે ત્યારે સુક્ષ્મ થાય તે પાંચે કારણો પુરુષાર્થમાં રહ્યાં છે અનતા ચોથા આરા મળે, પણ પોતે ને પુરુષાર્થ કરે તો જ સુક્ષ્મ પ્રાપ્ત થાય છવે અનતા કાળથી પુરુષાર્થ કર્યો નથી બધાં ખોટા આલબનો લઈ માર્ગ આડા વિદ્યો નાંખ્યાં છે કટ્યાણુવૃત્તિ લોગે ત્યારે ભવસ્થિતિ પાકી જાણવી શૂરાતન હોય તો વર્ષનું કામ બે ઘડીમા કરી શકાય

પ્રશ્ન.—વ્યવહારમા ચોથા શુભસ્થાનકે કયા કયા વ્યવહાર લાગુ પડે ? શુદ્ધ વ્યવહાર કે ખીલ ખરા ?

ઉત્તર :—ખીલ બધાય લાગુ પડે ઉદ્યથી શુભાશુભ વ્યવહાર છે, અને પરિણતિએ શુદ્ધ વ્યવહાર છે

મા અહ કાર છે રાગદ્વેષ જતા નથી ત્યા સુધી તપશ્ચર્યા કરી તેનું ક્ષણ શુ ? ‘જનકવિદેહીમાં વિદેહી-પણુ હોય નહી, કલ્પના છે, સ સાર મા વિદેહીપણુ રહે નહો’ એમ ચિંતવવુ નહી પોતાપણુ મટે તેનાથી રહેવાય મારુ તો કાઈ નથી, મારી તો કાયા પણુ નથી માટે મારુ કાઈ નથી એમ થાય તો અહ કાર મટે એ યથાર્થ છે જનકવિદેહીની દશા ખરોખર છે વસિષ્ઠજીએ રામને ઉપદેશ દીધો ત્યારે રામે શુરુને રાજ અર્પણ કરવા માડયુ, પણુ શુરુએ રાજ લીધુ જ નહી પણુ અજ્ઞાન ટાળવાનું છે, એવો ઉપદેશ દર્શ પોતાપણુ મટાડયુ અજ્ઞાન ગયું તેનું હુ ખ ગયું શિષ્ય અને શુરુ આવા ભેઈ એ જ્ઞાની ગૃહસ્થાવાસમાં બાહ્ય ઉપદેશ, વ્રત દે કે નહી ? ગૃહસ્થાવાસમાં હોય એવા પરમજ્ઞાની માર્ગ ચલાવે નહી — માર્ગ ચલાવવાની રીતે માર્ગ ચલાવે નહી, પોતે અવિરત રહો વ્રત અદરાવે નહી, પણુ અજ્ઞાની એમ કરે માટે ધૌરી માર્ગનું ઉલ્લ ઘન થાય કેમકે તેમ કરવાથી ઘણા કારણોમા વિરોધ આવે આમ છે પણુ તેથી જ્ઞાની નિવૃત્તિપણુ નથી એમ ન વિચારીએ, પણુ વિચારીએ તો વિર-તિપણુ છે માટે ગહુ જ વિચારવાનું છે

સકામ ભક્તિથી જ્ઞાન થાય નહી નિષ્કામ ભક્તિથી જ્ઞાન થાય જ્ઞાનીના ઉપદેશને વિષે અદ્ભુતપણુ છે તેઓ નિરિચ્છાપણુ ઉપદેશ દે છે, સ્પૃહારહિત હોય છે ઉપદેશ એ જ્ઞાનનું માહાત્મ્ય છે, માટે સહેજે માહાત્મ્યને લઈ ને ઘણા જીવો ખૂંડે છે

અજ્ઞાનીનો સકામ ઉપદેશ હોય છે, જે સ સારક્ષણનું કારણ છે તે રુચિકર, રાગપોષક ને સંસાર-ક્ષણ દેનાર હોવાથી લોકોને પ્રિય લાગે છે અને તેથી જગતમાં અજ્ઞાનીનો માર્ગ વધારે ચાલે છે જ્ઞાનીને મિથ્યાભાવનો ક્ષય થયો છે, અહ ભાવ મટી ગયો છે, માટે અમૂલ્ય વચ્ચનો નીકળે બાલજીવોને જ્ઞાની અજ્ઞાનીનું ઓળખાણ હોય નહી

વિચાર કરો, ‘હું વાણિયો છું,’ ઇત્યાદિ આત્મામા રોમે રોમે વ્યાપ્યું છે તે ટાળવાનું છે.

આચાર્યજીએ જીવોનો સ્વભાવ પ્રમાણે બાણી, બળે ત્રણ ત્રણ દિવસને આતરે નિયમ પાળવાની આજ્ઞા કરી છે

સ વત્સરીનો દિવસ ક ઈ સાઠ ઘડીથી વધતો ઓછો થતો નથી, તિથિમાં ક ઈ ફેર નથી પોતાની કલ્પનાએ કરી ક ઈ ફેર થતો નથી ક્વચિત્ માદગીઆદિ કારણે પાચમનો દિવસ ન પળાયો અને છઠ પાળે અને આત્મામા કૌમળતા હોય તો તે ક્ષણવાન થાય હાલમા ઘણા વર્ષો થયાં પર્યુષણમાં તિથિઓની બ્રાતિ ચાલે છે બીજા આઠ દિવસ ધર્મ કરે તો ક ઈ ક્ષણ ઓછુ થાય એમ નથી માટે તિથિઓનો ખોટો કદાચહ ન રાખતાં મૂકવો કદાચહ સુકાવવા અર્થે તિથિઓ કરી છે તેને બદલે તે જ દિવસે કદાચહ વધારે છે

હુ દિયા અને તપા તિથિઓનો વાધો કાઢી—જુદા પડી—‘હું જુદો છું’ એમ સિદ્ધ કરવા તકરાર કરે છે તે મોક્ષ જવાનો રસ્તો નથી ગાડને ભાન વગર કર્મ ભોગવવા પડે છે તો મનુષ્યને શુભાશુભ ક્રિયાનું ક્ષણ કેમ નહી ભોગવવુ પડે ?

જેથી ખરેખરુ પાપ લાગે છે તે રોકવાનુ પોતાના હાથમાં છે, પોતાથી જાને તેવુ છે તે રોકતો નથી, ને બીજી તિથિ આદિની ને પાપની ભળતી ફિકર કર્યે જાય છે અનાદિથી શબ્દ, રૂપ, રસ, ગંધ ને સ્પર્શનો મોહ રહ્યો છે તે મોહ અટકાવવાનો છે મોટું પાપ અજ્ઞાનનુ છે.

અવિરતિના પાપની ચિંતા થતી હોય તેનાથી જગ્યામા રહેવાય કેમ ?

પોતે ત્યાગ કરી શકે નહી, અને બહાના કાઢે કે મારે અતરાયો ઘણા છે. ધર્મનો પ્રસંગ આવે ત્યારે ‘ઉદય’ છે એમ કહે ‘ઉદય ઉદય’ કહ્યા કરે, પણુ કાઈ ક્ષમા પડતો નથી ગાડામાં બેઠો હોય, અને ઘાય આવે તો સાચવી સ ભાળીને ચાલે તે વખતે ઉદય ભૂલી જાય અર્થાત્ પોતાની શિથિલતા હોય તેને બદલે ઉદયનો દોષ કાઢે છે, એમ અજ્ઞાનીની વર્તના છે.

શુદ્ધ માર્ગ પ્રરૂપતા હોય તોય જીવને જીવું લાસે, અને જાણે કે આપણો ધર્મ નહીં જે જીવ કદાચક-
રહિત હોય તે શુદ્ધ માર્ગ આદરે જેમ વેપાર ઘણા પ્રકારના હોય પણ લાલ એક જ પ્રકારનો હોય
વિચારવાનોનો તો કલ્યાણનો માર્ગ એક જ હોય અજ્ઞાનમાર્ગના અનંત પ્રકાર છે

જેમ પોતાનું છોકરું કૂળડું હોય અને બીજાનું છોકરું ઘણું રૂપાણું હોય, પણ રાગ પોતાના
છોકરા પર આવે, ને તે સારું લાગે, તેવી જ રીતે જે કુળધર્મ પોતે માન્યા છે તે ગમે તેવા દૂષણવાળા
હોય તોપણ સાચા લાગે છે વૈષ્ણવ, બૌદ્ધ, શ્વેતાંબર, દુદિયા, દિગંબર જેનાદિ ગમે તે હોય પણ જે
કદાચકરહિતપણે શુદ્ધ સમતાથી પોતાના આવરણો ઘટાડશે તેનું જ કલ્યાણ થશે

સામાયિક કાયાનો યોગ રાકે, આત્માને નિર્મળ કરવા માટે કાયાનો યોગ રોકવો રાકવાથી
પરિણામે કલ્યાણ થાય કાયાની સામાયિક કરવા કરતા આત્માની સામાયિક એક વાર કરે. જ્ઞાનીપુરુષ-
ના વચનો સાલણી સાલણીને ગાઠે બાધો તો આત્માની સામાયિક થશે આ કાળમા આત્માની
સામાયિક થાય છે મોક્ષનો ઉપાય અતુલવગોચર છે જેમ અભ્યાસે અભ્યાસે કરી આગળ જવાય છે
તેમ મોક્ષને માટે પણ છે

ન્યારે આત્મા કંઈ પણ ક્રિયા કરે નહીં ત્યારે અબધ કહેવાય

પુરુષાર્થ કરે તો કર્મથી મુક્ત થાય અનંતકાળના કર્મો હોય, અને જો યથાર્થ પુરુષાર્થ કરે તો
કર્મ એમ ન કહે કે હું નહીં જાઉં બે ઘડીમા અનંત કર્મો નાશ પામે છે આત્માની ઓળખાણ થાય
તો કર્મ નાશ પામે

પ્ર૦ — સમ્યક્ત્વ શાથી પ્રગટે ?

ઉ૦ — આત્માનો યથાર્થ લક્ષ થાય તેથી સમ્યક્ત્વના બે પ્રકાર છે. — (૧) વ્યવહાર અને (૨)
પરમાર્થ સદ્ગુરુના વચનોનું સાલણવું, તે વચનોનો વિચાર કરવો, તેની પ્રતીતિ કરવી, તે ‘વ્યવહાર-
સમ્યક્ત્વ’ આત્માની ઓળખાણ થાય તે ‘પરમાર્થસમ્યક્ત્વ’

અતઃકરણની શુદ્ધિ વિના બોધ અસર પામતો નથી, માટે પ્રથમ અતઃકરણમા કૌમળતા લાવવી
વ્યવહાર અને નિશ્ચય એ આદિની મિથ્યાચર્યામા નિરાચક રહેવું, મધ્યસ્થભાવે રહેવું, આત્માના સ્વ-
ભાવને જે આવરણ તેને જ્ઞાનીઓ ‘કર્મ’ કહે છે

સાત પ્રકૃતિ ક્ષય થાય ત્યારે સમ્યક્ત્વ પ્રગટે અનંતાતુળ ધી ચાર કષાય, મિથ્યાત્વમોહનીય,
મિશ્રમોહનીય, સમક્રિતમોહનીય એ સાત ક્ષય થાય ત્યારે સમ્યક્ત્વ પ્રકટે

પ્ર૦ — કષાય તે શું ?

ઉ૦ — સંતપ્તરૂપો મન્યે, જીવને તે ખતાવે કે તું જે વિચાર કર્યા વિના કર્યે જાય છે તે કલ્યાણ
નથી, છતાં તે કરવા માટે દુરાચક રાગે તે કષાય

ઉન્માર્ગને મોક્ષમાર્ગ માને, અને મોક્ષમાર્ગને ઉન્માર્ગ માને તે ‘મિથ્યાત્વમોહનીય’

ઉન્માર્ગથી મોક્ષ થાય નહીં, માટે માર્ગ બીજો હોવો જોઈએ એવો જે ભાવ તે ‘મિશ્રમોહનીય’

‘આત્મા આ હશે ?’ તેવું જ્ઞાન થાય તે ‘સમ્યક્ત્વમોહનીય’

‘આત્મા આ છે’ એવો નિશ્ચયભાવ તે ‘સમ્યક્ત્વ’

જ્ઞાની પ્રત્યે બરાબર પ્રતીતિ થાય ને રાત દિવસ તે અપૂર્વબોધ સાલ્યા કરે તો સાચી ભક્તિ
પ્રાપ્ત થાય

નિયમથી જીવ કૌમળ થાય છે, દયા આવે છે મનના પરિણામો ઉપયોગસહિત જો હોય તો
કર્મ ઓછા લાગે, ઉપયોગરહિત હોય તો કર્મ વધારે લાગે અતઃકરણ કૌમળ કરવા, શુદ્ધ કરવા
પ્રતાદિ કરવાનું કહ્યું છે સ્વાદ્યુદ્ધિ ઓછી કરવા નિયમ કરવો કુળધર્મ ન્યા ન્યા જોઈએ છીએ
ત્યા ત્યા આડો આવે છે

જે સત્પુરુષો ખીજા જીવોને ઉપદેશ દઈ કલ્યાણ બતાવે છે તે સત્પુરુષોને તો અન તો લાભ પ્રાપ્ત થયો છે સત્પુરુષો પરજીવની નિષ્કામ કરુણાના સાગર છે વાણીના ઉદય પ્રમાણે તેમની વાણી નીકળે છે તેઓ કેઈ જીવને 'હીક્ષા લે' તેવું કહે નહીં તીર્થ કરે પૂર્વ કર્મ બાધ્યું છે તે વેદવા માટે ખીજા જીવનું કલ્યાણ કરે છે, બાકી તો ઉદય પ્રમાણે દયા વર્તે છે તે દયા નિષ્કારણ છે, તેમ તેઓને પારકી નિર્જરાએ કરી પોતાનું કલ્યાણ કરવાનું નથી તેમનું કલ્યાણ તો થયેલું જ છે. તે ત્રણ લોકના નાથ તો તરીને જ બેઠા છે સત્પુરુષ કે સમકિતીને પણ એવી (સકામ) ઉપદેશ દેવાની ઇચ્છા હોય નહીં તે પણ નિષ્કારણ દયાની ખાતર ઉપદેશ દે છે.

મહાવીરસ્વામી ગૃહવાસમાં રહેતા છતાં પણ ત્યાગી જેવા હતા

હજારો વર્ષના સ યમી પણ જેવો વૈરાગ્ય રાખી શકે નહીં તેવો વૈરાગ્ય ભગવાનનો હતો જ્યાં જ્યાં ભગવાન વર્તે છે, ત્યાં ત્યાં બધા પ્રકારના અર્થ પણ વર્તે છે તેઓની વાણી ઉદય પ્રમાણે શાંતિ-પૂર્વક પરમાર્થ હેતુથી નીકળે છે, અર્થાત્ તેમની વાણી કલ્યાણ અર્થે જ છે તેઓને જન્મથી મતિ, શ્રુત, અવધિ એ ત્રણ જ્ઞાન હતા તે પુરુષના ગુણગ્રામ કરતા અન તો નિર્જરા છે જ્ઞાનીની વાત અગમ્ય છે તેઓને અભિપ્રાય જણાય નહીં. જ્ઞાનીપુરુષની ખરી ખૂબી એ છે કે તેમણે અનાદિથી નહીં ટળેલા એવા રાગદ્વેષ ને અજ્ઞાન તેને છેદી લેદી નાખ્યાં છે એ ભગવાનની અન ત કૃપા છે તેને ખચીસસો વર્ષ થયા છતાં તેમના દયા આદિ હાલ વર્તે છે એ તેમનો અન તો ઉપકાર છે જ્ઞાની આડ બર દેખાડવા અર્થે વ્યવહાર કરતા નથી તેઓ સહજસ્વભાવે ઉદાસીનપણે વર્તે છે

રેલગાડીમાં જ્ઞાની સેકન્ડ કલાસમાં બેસે તો તે દેહની શાતાને અર્થે નહીં શાતા લાગે તો થઈ કલાસ કરતાય નીચેના કલાસમાં બેસે, તે દિવસે આહાર લે નહીં, પણ જ્ઞાનીને દેહનું મમત્વ નથી. જ્ઞાની વ્યવહારમાં સ ગમાં રહીને, દોષની પાસે જઈને દોષને છેદી નાખે છે ત્યારે અજ્ઞાની જીવ સ ગ ત્યાગીને પણ તે દોષ, સ્ત્રીઆદિના છોડી શકતો નથી જ્ઞાની તો દોષ, મમત્વ, કષાયને તે સ ગમાં રહીને પણ છેદે છે માટે જ્ઞાનીની વાત અદ્ભુત છે

વાડામાં કલ્યાણ નથી, અજ્ઞાનીના વાડા હોય દુઢિયા શુ ? તપા શુ ? મૂર્તિ માને નહીં ને સુમતિ બાધે તે દુઢિયા, મૂર્તિ માને ને સુમતિ ન બાધે તે તપા, એમ તે કઈ ધર્મ હોય ? એ તો લોહુ પોતે તરે નહીં, અને ખીજાને તારે નહીં તેમ વીતરાગનો માર્ગ અનાદિનો છે જેના રાગ, દ્વેષ અને અજ્ઞાન ગયા તેનું કલ્યાણ, બાકી અજ્ઞાની કહે કે મારા ધર્મથી કલ્યાણ છે તો તે માનવું નહીં, એમ કલ્યાણ હોય નહીં દુઢિયાપણું કે તપાપણું માન્યું તો કષાય ચઢે તપો દુઢિયા સાથે બેઠો હોય તો કષાય ચઢે, અને દુઢિયો તપા સાથે બેઠો કષાય ચઢે, આ અજ્ઞાની સમજવા બાંને સમજ્યા વગર વાડા બાધી કર્મ ઉપાર્જન કરી રખડે છે. વહોરાના ? નાડાની માફક મતાગ્રહ પકડી બેઠો છે. સુમતિ આદિને આગ્રહ મૂકી દેવો

જૈન માર્ગ શુ ? રાગ, દ્વેષ અને અજ્ઞાનનું જવું તે અજ્ઞાની સાધુઓએ ભોળા જીવોને સમ-ભવી તેને મારી નાખ્યા જેવું કર્યું છે પોતે જ પ્રથમ વિચાર કરે કે મારા દોષ શુ ઘટ્યા છે ? તો તો જણાય કે જૈનધર્મ મારાથી વેગળો રહ્યો છે જીવ અવળી સમજણ કરી પોતાનું કલ્યાણ ભૂલી જઈ, ખીજાનું અકલ્યાણ કરે છે તપા દુઢિયાના સાધુને, અને દુઢિયા તપાના સાધુને અનપાણી ન આપવા માટે પોતાના શિષ્યોને ઉપદેશ આપે છે કુચુરુઓ એકબીજાને મળવા દેતા નથી, એક બીજાને મળવા દે તો તો કષાય ઓછા થાય, નિ દા ઘટે

૧ માલ ભગીને નાડીયા બાંધેલા ગાડા ઉપર એક વહોરાગજ બેઠો હતા, તેમને ગાડું હાકતારે કહ્યું, " રસ્તો ખરામ છે માટે, વહોરાજી, નાડી પકડજો, નહીં તો પડી જશે " રસ્તામાં ધાય આવવાથી આવકો આવ્યો કે વહોરાજી નીચે પડ્યા ગાડાવાળાએ કહ્યું કે, " ચેતાવ્યા હતા ને નાડી કેમ ન પકડી ? " વહોરાજી બોલ્યા, " આ નાડુ પકડી રાખ્યું, હજી છોડ્યું નથી " એમ કહી સૂથણાનું પકડેલું નાડું બતાવ્યું

પોતાનો દોષ કાઢતો નથી, અને દોષોનો વાક કાઢે છે જેમ સૂર્યનો તાપ બહુ પડે છે, અને તેથી બહાર નીકળાતું નથી, માટે સૂર્યનો દોષ કાઢે છે, પણ છત્રી અને પગરખાં સૂર્યના તાપથી રક્ષણુઅર્થે ઘાતાળ્યા છે તેનો ઉપયોગ કરતો નથી તેમ જ્ઞાનીપુરુષોએ લૌકિક ભાવ મૂકી દઈ જે વિચારથી પોતાના દોષો ઘટાડેલા, નાશ કરેલા તે વિચારે, અને તે ઉપાયો જ્ઞાનીઓ ઉપકારઅર્થે કહે છે તે શ્રવણ કરી આત્મામા પરિણામ પામે તેમ પુરુષાર્થ કરવો

કયા પ્રકારે દોષ ઘટે? જીવ લૌકિક ભાવ, ક્રિયા કર્યા કરે છે, ને દોષો કેમ ઘટતા નથી એમ કહ્યા કરે છે!

યોગ્ય જીવ ન હોય તેને સત્પુરુષ ઉપદેશ આપતા નથી.

સત્પુરુષ કરતા મુમુક્ષુનો ત્યાગ વૈરાગ્ય વધી જવો જોઈએ મુમુક્ષુઓએ જાગૃત જાગૃત થઈ વૈરાગ્ય વધારવો જોઈએ સત્પુરુષનું એક પણ વચન સાભળી પોતાને વિષે દોષો હોવા માટે બહુ જ ખેદ રાખશે, અને દોષ ઘટાડશે ત્યારે જ શુણ્ય પ્રગટશે સત્સંગસમાગમની જરૂર છે ખાકી સત્પુરુષ તો જેમ એક વટેમાર્ગી બીજા વટેમાર્ગીને રસ્તો બતાવી ચાલ્યો જાય છે, તેમ બતાવી ચાલ્યા જાય છે શુરુપદ્ધ ધરાવવા કે શિષ્યો કરવા માટે સત્પુરુષની ઇચ્છા નથી સત્પુરુષ વગર એક પણ આગ્રહ, કદાગ્રહ મટતો નથી દુરાગ્રહ મટ્યો તેને આત્માનું ભાન થાય છે સત્પુરુષના પ્રતાપે જ દોષ ઘટે છે બ્રાન્તિ જાય તો તરત સમ્યક્ત્વ થાય

બાહ્યબલિજીને જેમ કેવળજ્ઞાન પાસે - અ તરમા - હતું, કાંઈ બહાર નહોતું, તેમ સમ્યક્ત્વ પોતાની પાસે જ છે

શિષ્ય કેવો હોય કે માથું કાપીને આપે તેવો હોય ત્યારે સમ્યક્ત્વ જ્ઞાની પ્રાપ્ત કરાવે નમસ્કારાદિ જ્ઞાનીપુરુષને કરવા તે શિષ્યનો અહ કાર ટાળવા માટે છે પણ મનમા ઊંચુ નીચુ થયા કરે તો આરો ક્યારે આવે!

જીવ અહ કાર રાખે છે, અસત્ વચનો બોલે છે, બ્રાન્તિ રાખે છે, તેનું તેને લગારે ભાન નથી એ ભાન થયા વિના નિવેડો આવવાનો નથી

શૂરવીર વચનોને બીજા એક વચનો પહોંચે નહીં જીવને સત્પુરુષનો એક શબ્દ પણ સમજાયો નથી મોટાઈ નડતી હોય તો મૂકી દેવી દુઢિયાએ મુમતી અને તપાએ મૂર્તિ આદિના કદાગ્રહ ગ્રહી રાખ્યા છે પણ તેવા કદાગ્રહમાં કાંઈ જ હિત નથી શૂરાતન કરીને આગ્રહ, કદાગ્રહથી દૂર રહેવું, પણ વિરોધ કરવો નહી

ન્યારે જ્ઞાનીપુરુષો થાય છે ત્યારે મતલેહ કદાગ્રહ ઘટાડી દે છે જ્ઞાની અનુક પાઅર્થે માર્ગ બોધે છે અજ્ઞાની કુચુરુઓ મતલેહ ઠામઠામ વધારી કદાગ્રહ ચોક્કસ કરે છે

સાચા પુરુષ મળે, ને તેઓ જે કલ્યાણનો માર્ગ બતાવે તે જ પ્રમાણે જીવ વર્તે તો અવશ્ય કલ્યાણ થાય સત્પુરુષની આજ્ઞા પાળવી તે જ કલ્યાણ માર્ગ વિચારવાનને પૂછવો સત્પુરુષના આશ્રયે સારા આચરણો કરવા, ખોટી બુદ્ધિ સહુને હિરાનકર્તા છે, પાપની કર્તા છે મમત્વ હોય ત્યા જ મિથ્યાત્વ શ્રાવક સર્વે દયાળુ હોય કલ્યાણનો માર્ગ એક જ હોય, સો બસો ન હોય અ દરના દોષો નાશ થશે, અને સમપરિણામ આવશે તો જ કલ્યાણ થશે

મતલેહને છેદે તે જ સાચા પુરુષ સમપરિણામને રસ્તે ચઢાવે તે સાચો સંગ વિચારવાનને માર્ગનો લેહ નથી

હિંદુ અને મુસલમાન સરખા નથી હિંદુઓના ધર્મશુરુઓ જે ધર્મબોધ કહી ગયા હતા તે બહુ ઉપકારઅર્થે કહી ગયા હતા તેવો બોધ પીરાણા મુસલમાનના શાસ્ત્રોમા નથી આત્માપેક્ષાએ કણુળી, વાણિયો, મુસલમાન નથી તેનો જેને લેહ મટી ગયો તે જ શુદ્ધ, લેહ ભાસે તે જ અનાદિનો

દેહના સ ગે દેહ હું ખ આપે છે માટે આકુળવ્યાકુળપણ થાય છે તે જ અજ્ઞાન છે શાસ્ત્ર શ્રવણ કરી રોજ સાલજ્યું છે કે દેહ આત્માથી જુદો છે, ક્ષણભ્રમર છે, પણ દેહને વેદના આભે તો રાગદ્વેષ-પરિણામ કરી જૂમ પાડે છે દેહ ક્ષણભ્રમર છે એવું તમે શાસ્ત્રમાં સાલળવા શુ કરવા બાંધ્યો છો ? દેહ તો તમારી પાસે છે તો અનુભવ કરો દેહ પ્રગટ માટી જેવો છે, સાચવ્યો સચવાય નહીં, રાખ્યો રખાય નહીં વેદના વેદતા ઉપાય ચાલે નહીં ત્યારે શુ-સાચવે ? કંઈ પણ જની શક્યું નથી આવો દેહનો પ્રત્યક્ષ અનુભવ થાય છે, તો તેની મમતા કરી કરવું શુ ? દેહનો પ્રગટ અનુભવ કરી શાસ્ત્રમાં કંઈ કે તે અનિત્ય છે, અસાર છે, માટે દેહમાં મૂર્છા કર્યા જેવું નથી

બધા સુધી દેહાત્મબુદ્ધિ ટળે નહીં ત્યા સુધી સમ્યક્ત્વ થાય નહીં જીવને સાચ ક્યારેય આવ્યું જ નથી, આવ્યું હોત તો મોક્ષ થાત ભલે સાધુપણ, શ્રાવકપણ અથવા તો ગમે તે લો, પણ સાચ વગર સાધન તે વૃથા છે જે દેહાત્મબુદ્ધિ મટાડવા માટે સાધનો ખતાવ્યા છે તે દેહાત્મબુદ્ધિ મટે ત્યારે સાચ આવ્યું સમન્વય દેહાત્મબુદ્ધિ થઈ છે તે મટાડવા, મારાપણ મુકાવવા સાધનો કરવાના છે તે ન મટે તો સાધુપણ, શ્રાવકપણ, શાસ્ત્રશ્રવણ કે ઉપદેશ તે વગડામાં પોક મૂક્યા જેવું છે જેને એ બ્રમ ભાંગી ગયો છે, તે જ સાધુ, તે જ આચાર્ય, તે જ જ્ઞાની જેમ અમૃતભોજન જેમ તે કાંઈ છાનું રહે નહીં, તેમ બ્રાંતિ, બ્રમબુદ્ધિ મટે તે કાંઈ છાનું રહે નહીં

લોક કહે છે કે સમકિત છે કે નહીં તે કેવળજ્ઞાની બાણે, પણ પોતે આત્મા છે તે કેમ ન બાણે ? કાંઈ આત્મા ગામ ગયો નથી, અર્થાત્ સમકિત થયું છે તે આત્મા પોતે બાણે જેમ કોઈ પદાર્થ ખાવામાં આવ્યે તેનું ફળ આપે છે તેમ જ સમકિત આવ્યે, બ્રાંતિ મટ્યે, તેનું ફળ પોતે બાણે જ્ઞાનનું ફળ જ્ઞાન આપે જ પદાર્થનું ફળ પદાર્થ, લક્ષણ પ્રમાણે આપે જ આત્મામાંથી, માહીથી કમ જઈ જઈ થયા હોય તેની પોતાને ખબર કેમ ન પડે ? અર્થાત્ ખબર પડે જ સમકિતની દૃશા છાની રહે નહીં. કલ્પિત સમકિત માને તે પીતળની હીરાકઠીને સોનાની હીરાકઠી માને તેની પોંઠે.

સમકિત થયું હોય તો દેહાત્મબુદ્ધિ મટે, ભેડે અદ્ય બોધ, મધ્યમ બોધ, વિશેષ બોધ જેવો હોય તે પ્રમાણે-પછી દેહાત્મબુદ્ધિ મટે દેહને વિષે રોગ આવ્યે જેનામાં આકુળવ્યાકુળતા ભાદ્ધમ પડે તે મિથ્યાદૃષ્ટિ બાણવા

જે જ્ઞાનીને આકુળવ્યાકુળતા મટી ગઈ છે તેને અતરંગ પચ્ચખાણુ જ છે તેને બધા પચ્ચખાણુ આવી બાય છે જેને રાગદ્વેષ મટી ગયા છે તેને વીશ વર્ષનો છોકરો મરી બાય, તોપણ ખેદ થાય નહીં શરીરને વ્યાધિ થવાથી જેને વ્યાકુળપણ થાય છે, અને જેનું કલ્પના માત્ર જ્ઞાન છે તે પોણું અધ્યાત્મજ્ઞાન માનવું આવા કલ્પિત જ્ઞાની તે પોણા જ્ઞાનને અધ્યાત્મજ્ઞાન માની અનાચાર સેવી બહુ જ રખડે છે બે શાસ્ત્રનું ફળ !

આત્માને પુત્ર પણ ન હોય અને પિતા પણ ન હોય જે આવી (પિતા-પુત્રની) કલ્પનાને સાચું માની બેઠા છે તે મિથ્યાત્વી છે ખોટા સગથી સમજાતું નથી, માટે સમકિત આવતું નથી સત્પુરુષના સગથી જોગ્ય જીવ હોય તો સમ્યક્ત્વ થાય

સમકિત ને મિથ્યાત્વની તરત ખબર પડે તેવું છે સમકિતની અને મિથ્યાત્વની વાણી ઘડીએ ઘડીએ જુદી પડે છે જ્ઞાનીની વાણી એક જ ધારી, પૂર્વાપર મળતી આવે અતરંગ ગાઠ મટે ત્યારે જ સમ્યક્ત્વ થાય રોગ બાણે, રોગની દવા બાણે, ચરી બાણે, પથ્ય બાણે અને તે પ્રમાણે ઉપાય કરે તો રોગ મટે રોગ બાણવા વગર અજ્ઞાની જે ઉપાય કરે તેથી રોગ વધે પચ્ચ ખાળે ને દવા કરે નહીં, તો રોગ કેમ મટે ? ન મટે તો આ તો રોગે કાઈ, ને દવાય કાઈ ! શાસ્ત્ર તો જ્ઞાન કહેવાય

પ્રાપ્ત થાય જેને આત્માના વિચારરૂપી ધ્યાન છે, સતત નિરતર ધ્યાન છે, આત્મા જેને સ્વપ્નમા પણ જુદો જ લાસે, કેઈ વખત જેને આત્માની જ્ઞાન્તિ થાય જ નહીં તેને જ પરમાત્માપણું થાય

અ તરાત્મા નિરતર કષાયાદિ નિવારવા પુરુષાર્થ કરે છે ચૌદમા ગુણસ્થાનક સુધી એ વિચાર-રૂપી ક્રિયા છે જેને વૈગય ઉપશમ વર્તતો હોય તેને જ વિચારવાન કહીએ આત્માઓ મુક્ત થયા પછી સ સારમાં આવતા નથી આત્મા સ્વાતુલવ ગોચર છે, તે ચક્ષુથી દેખાતો નથી, ઇન્દ્રિયથી ગ્રહિત એવું જે જ્ઞાન તે જાણે છે આત્માનો ઉપયોગ મનન કરે તે મન છે વળગણુ છે તેથી મન જુદું કહેવાય સ કલ્પવિકલ્પ મૂકી દેવા તે ‘ઉપયોગ’ જ્ઞાનને આવરણ કરનારું નિકાચિત્ત કર્મ ન ગાંધ્યું હોય તેને સત્પુરુષનો બોધ લાગે છે આયુષનો બધ હોય તે રોકાય નહી

જીવે અજ્ઞાન ગ્રહ્ય છે તેથી ઉપદેશ પરિણમે નહી કારણ આવરણને લીધે પરિણમનાનો રસ્તો નથી જ્યા સુધી લોકના અભિનિવેશની કલ્પના કર્યા કરે ત્યા સુધી આત્મા જોયો આવે નહી, અને ત્યા સુધી કલ્યાણ પણ થાય નહી ઘણા જીવો સત્પુરુષનો બોધ સાભળે છે, પણ તેને વિચારવાનો યોગ બનતો નથી

ઇન્દ્રિયોના નિગ્રહનું ન હોવાપણું, કુળધર્મનો આગ્રહ, માનસલાવાની કામના, અમધ્યસ્થપણું એ કદાચક છે તે કદાચક જ્યાં સુધી જીવ ન મૂકે ત્યા સુધી કલ્યાણ થાય નહીં નવ પૂર્વ ભણ્યો તોય રખડ્યો ! ચૌદ રાજલોક જાણ્યો પણ દેહમા રહેલો આત્મા ન જોળખ્યો, માટે રખડ્યો ! જ્ઞાનીપુરુષ બધી શ કાઓ ટાળી શકે છે, પણ તરવાનું કારણ સત્પુરુષની દૃષ્ટિએ ચાલવું તે છે, અને તો જ હું બ મટે આજ પણ પુરુષાર્થ કરે તો આત્મજ્ઞાન થાય જેને આત્મજ્ઞાન નથી તેનાથી કલ્યાણ થાય નહી

વ્યવહાર જેનો પરમાર્થ છે તેવા આત્મજ્ઞાનીની આજ્ઞાએ વત્યે આત્મા લક્ષગત થાય, કલ્યાણ થાય જીવને બધ કેમ પડે ? નિકાચિત વિષે — ઉપયોગે, અણુઉપયોગે

આત્માનું મુખ્ય લક્ષણ ઉપયોગ છે આત્મા તલમાત્ર દૂર નથી, બહાર જોવાથી દૂર લાસે છે, પણ તે અનુભવગોચર છે આ નહી, આ નહી, આ નહી, એથી જુદું જે રહ્યું તે તે છે

આકાશ દેખાય છે તે આકાશ નથી આકાશ ચક્ષુથી દેખાય નહી. આકાશ અરૂપી કહ્યું છે.

આત્માનું જ્ઞાન સ્વાતુલવથી થાય છે આત્મા અનુભવગોચર છે અનુમાન છે તે માપણી છે અનુભવ છે તે હોવાપણું છે

આત્મજ્ઞાન સહેજ નથી ‘પચીકરણ’, ‘વિચારસાગર’ વાચીને કથનમાત્ર માન્યાથી જ્ઞાન થાય નહી જેને અનુભવ થયો છે એવા અનુભવીના આશ્રયે તે સમજી તેની આજ્ઞા પ્રમાણે વતે તો જ્ઞાન થાય સમજ્યા વિના રસ્તો ભારે વિકટ છે હીરો કાઢવા માટે ખાણ ખોદવી તે મહેનત છે, પણ હીરો લેવો તેમા મહેનત નથી તે જ પ્રમાણે આત્માસ બધી સમજણ આવવી દુર્લભ છે, નહી તો આત્મા કેઈ દૂર નથી જ્ઞાન નથી તેથી દૂર લાગે છે જીવને કલ્યાણ કરવું, ન કરવું, તેનું જ્ઞાન નથી, પણ પોતાપણું રાખવું છે

ચોથે ગુણસ્થાનકે ઔચિત્તે થાય અગિયારમેથી પડે છે તેને ‘ઉપશમસમ્યક્ત્વ’ કહેવાય લોભ ચારિત્રને પાડનારો છે ચોથે ગુણસ્થાનકે ઉપશમ અને ક્ષાયિક બન્ને હોય ઉપશમ એટલે સત્તામા આવરણનું રહેવું કલ્યાણના ખરેખરા કારણો જીવને ધાર્યામા નથી જે શાસ્ત્રો વૃત્તિને સંશોધે નહી, વૃત્તિને સંકોચે નહી પરંતુ વધારે તેવા શાસ્ત્રોમા ન્યાય કયાથી હોય ?

વ્રત આપનારે અને વ્રત લેનારે બન્નેએ વિચાર તથા ઉપયોગ રાખવા ઉપયોગ રાખે નહી, ને ભાર રાખે તો નિકાચિત્તકર્મ બધાય ‘એછું કરવું’, પરિગ્રહમર્યાદા કરવી એમ જેના મનમાં હોય તે શિથિલ કર્મ બાધે પાપ કર્યે કાઈ મુક્તિ હોય નહી એક વ્રત માત્ર લઈ અજ્ઞાનને કાઢવા ઇચ્છે છે તેવાને અજ્ઞાન કહે છે કે તારા કેઈક ચારિત્ર હું બાધી ગયો છું, તેમાં તે શુ મોટી વાત છે ? -

કહી શકીએ છીએ અનુભવ પ્રગટ દીવો છે, ને સૂત્ર કાગળમા લખેલ દીવો છે

હુ ટિપાપણુ કે તપાપણુ કર્યા કરો તેથી સમકિત થવાનું નથી, ખરેખરુ સાચુ સ્વરૂપ સમજાય, માંહીથી દશા કરે તો સમકિત થાય પરમાર્થમાં પ્રમાદ એટલે આત્મામાથી બહાર વૃત્તિ તે ધાતિકર્મ ઘાત કરે તેને કહેવાય પરમાણુને પક્ષપાત નથી, જે રૂપે આત્મા પરિણુમાવે તે રૂપે પરિણુમે

નિકાચિત કર્મમાં સ્થિતિ બધ હોય તો બરોબર બધ થાય છે સ્થિતિકાળ ન હોય તો તે વિચારે, પશ્ચાત્તાપે, જ્ઞાનવિચારે નાશ થાય સ્થિતિકાળ હોય તો ભોગવ્યે છૂટકો

ક્રોધાદિક કરી જે કર્મો ઉપાર્જન કર્યા હોય તે ભોગવ્યે છૂટકો ઉદય આવ્યે ભોગવવુ જ નોંધીએ, સમતા રાખે તેને સમતાનુ ક્ષણ સહુ સહુના પરિણામ પ્રમાણુ કર્મ ભોગવવા પડે છે

જ્ઞાન સ્ત્રીપણામા, પુરુષપણામા સરખુ જ છે જ્ઞાન આત્માનું છે વેદથી રહિત થાય ત્યારે જ યથાર્થ જ્ઞાન થાય

સ્ત્રી હોય કે પુરુષ હોય પણ દેહમાથી આત્મા નીકળી બાય ત્યા શરીર તો મડહુ છે ને ઇંદ્રિયો ગોખણા જેવી છે

મહાવીર ભગવાનના ગર્ભનું હરણ થયું હત્યે કે કેમ ? એવા વિકલ્પનુ શુ કામ છે ? ભગવાન ગમે ત્યાથી આવ્યા, પણ સમ્યક્જ્ઞાન, દર્શન અને ચારિત્ર હતા કે નહી ? આપણે તો એનું કામ છે, એના આશ્રયે તરવાનો ઉપાય કરવો એ જ શ્રેયસ્કર છે કલ્પના કરી કરી શુ કરવુ છે ? ગમે તેમ સાધન મેળવી ભૂખ મટાડવી છે શાસ્ત્રમા કહેલી વાતો આત્માને ઉપકાર થાય તેમ ગ્રહવી, બીજી રીતે નહી

જીવ ખૂડી રહ્યો છે ત્યા અજ્ઞાની જીવ પૂછે કે 'કેમ પડ્યો ?' એ આદિ પચાત કરે ત્યાં તો એ જીવ ખૂડી બચ, પૂરો થાય પણ જ્ઞાની તો તારનાર હોવાથી તે બીજી પચાત મૂકી, ખૂડતાને તુરત તારે છે જગતની ભાજગડ કરતા કરતાં જીવ અનાદિકાળથી રખડ્યો છે એક ઘરમા મારાપણુ માન્યુ ત્યા તો આટલુ બધુ હુ ખ છે તો પછી જગતની, ચક્રવર્તીની રિદ્ધિની કલ્પના, મમતા કરવાથી હુ ખમા શુ બાકી રહે ! અનાદિકાળથી એથી હારી જઈ મરી રહ્યો છે

બાણપણુ શુ ? પરમાર્થના કામમા આવે તે બાણપણુ સમ્યક્દર્શન સહિત બાણપણુ હોય તે સમ્યક્જ્ઞાન.

નવપૂર્વ તો અભવી પણ બાણુ. પણ સમ્યક્દર્શન વિના તે સૂત્રઅજ્ઞાન કહ્યું છે

સમ્યક્ત્વ હોય ને શાસ્ત્રના માત્ર બે શબ્દ બાણુ તોપણુ મોક્ષના કામમા આવે મોક્ષના કામમાં જે જ્ઞાન ન આવે તે અજ્ઞાન

મેરુ આદિનું વર્ણન બાણી તેની કલ્પના, ફિકર કરે, બાણુ મેરુનો ક ટ્રાકટ ના લેવો હોય ? બાણુવાનું તો મમતા મૂકવા માટે છે

ઝેરને બાણુ તે ના પીએ ઝેરને બાણીને પીએ તો તે અજ્ઞાન છે માટે બાણીને મૂકવા માટે બાણુપણુ કહ્યું છે

જે દૃઢ નિશ્ચય કરે કે ગમે તેમ કરુ, ઝેર પીઉં, પર્વત પરથી પડુ, ફૂવામા પડુ પણ કલ્યાણ થાય તે જ કરુ એનું બાણુપણુ સાચુ તે જ તરવાનો કામી કહેવાય

દેવતાને હીરામાણેક આદિ પરિચય વધારે છે તેમા અતિશય મમતા મૂર્છા હોવાથી ત્યાથી ચવીને તે હીરા આદિમાં એકે દ્રિયપણુ અવતરે છે

જગતનું વર્ણન કરતા, અજ્ઞાનથી અને તી વાર જીવ ત્યા જન્મી આવ્યો તે અજ્ઞાન મૂકવા માટે જ્ઞાનીએ એ વાણી કહી છે પણ જગતના વર્ણનમા જ બાઝી પડે એનું કલ્યાણ કેવી રીતે થાય ! તે તો અબાણુપણુ જ કહેવાય જે બાણીને અજ્ઞાનને મૂકવાનો ઉપાય કરે તે બાણુપણું

પ્રાપ્ત થાય જેને આત્માના વિચારરૂપી ધ્યાન છે, સતત નિરતર ધ્યાન છે, આત્મા જેને સ્વપ્નમાં પણ જુદો જ લાસે, કેઈ વખત જેને આત્માની જાગ્રિત થાય જ નહીં તેને જ પરમાત્માપણું થાય

અ તારાત્મા નિરતર કષાયાદિ નિવારવા પુરુષાર્થ કરે છે ચૌદમા ગુણસ્થાનક સુધી એ વિચાર-રૂપી ક્રિયા છે જેને વૈગમ્ય ઉપશમ વર્તેલો હોય તેને જ વિચારવાન કહીએ આત્માઓ મુક્ત થયા પછી સ સારમા આવતા નથી આત્મા સ્વાનુભવ ગોચર છે, તે ચક્ષુથી દેખાતો નથી, ઇન્દ્રિયથી ગંહિત એવું જે જ્ઞાન તે જાણે છે આત્માનો ઉપયોગ મનન કરે તે મન છે વળગણુ છે તેથી મન જુદું કહેવાય સ કલ્પવિકલ્પ મૂકી દેવા તે ‘ઉપયોગ’ જ્ઞાનને આવરણ કરનારું નિકાચિત્ત કર્મ ન બાધેલું હોય તેને સત્પુરુષનો બોધ લાગે છે આયુષનો બધ હોય તે રોકાય નહી

જીવે અજ્ઞાન ગ્રહું છે તેથી ઉપદેશ પરિણમે નહી કારણ આવરણને લીધે પરિણમવાનો રસ્તો નથી જ્યાં સુધી લોકના અભિનિવેશની કલ્પના કર્યા કરે ત્યાં સુધી આત્મા ભયો આવે નહી, અને ત્યાં સુધી કલ્યાણ પણ થાય નહી ઘણા જીવો સત્પુરુષનો બોધ સાભળે છે, પણ તેને વિચારવાનો યોગ બનતો નથી

ઇન્દ્રિયોના નિગ્રહનું ન હોવાપણું, કુળધર્મનો આગ્રહ, માનસલાધાની કામના, અમધ્યસ્થપણું એ કદાગ્રહ છે તે કદાગ્રહ જ્યાં સુધી જીવ ન મૂકે ત્યાં સુધી કલ્યાણ થાય નહીં નવ પૂર્વ લખ્યો તોય રખડ્યો ! ચૌદ રાજલોક જાણ્યો પણ દેહમા રહેલો આત્મા ન જોળખ્યો, માટે રખડ્યો ! જ્ઞાનીપુરુષ બધી શ કાઓ ટાળી શકે છે, પણ તરવાનું કારણ સત્પુરુષની દૃષ્ટિએ ચાલવું તે છે, અને તો જ હ બ મદે આજ પણ પુરુષાર્થ કરે તો આત્મજ્ઞાન થાય જેને આત્મજ્ઞાન નથી તેનાથી કલ્યાણ થાય નહી

વ્યવહાર જેનો પરમાર્થ છે તેવા આત્મજ્ઞાનીની આજ્ઞાએ વર્તે આત્મા લક્ષગત થાય, કલ્યાણ થાય જીવને બધ કેમ પડે ? નિકાચિત વિષે — ઉપયોગે, અણુઉપયોગે

આત્માનું મુખ્ય લક્ષણ ઉપયોગ છે આત્મા તલમાત્ર દૂર નથી, બહાર બેવાથી દૂર લાસે છે, પણ તે અનુભવગોચર છે આ નહી, આ નહી, આ નહી, એથી જુદું જે રહ્યું તે તે છે

આકાશ દેખાય છે તે આકાશ નથી આકાશ ચક્ષુથી દેખાય નહી આકાશ અરૂપી કહ્યું છે

આત્માનું જ્ઞાન સ્વાનુભવથી થાય છે આત્મા અનુભવગોચર છે અનુમાન છે તે માપણી છે અનુભવ છે તે હોવાપણું છે

આત્મજ્ઞાન સહજ નથી ‘પચીકરણ’, ‘વિચારસાગર’ વાચીને કથનમાત્ર માન્યાથી જ્ઞાન થાય નહી જેને અનુભવ થયો છે એવા અનુભવીના આશ્રયે તે સમજી તેની આજ્ઞા પ્રમાણે વર્તે તો જ્ઞાન થાય સમજ્યા વિના રસ્તો ભારે વિકટ છે હીરો કાઢવા માટે ખાણ ખોદવી તે મહેનત છે, પણ હીરો લેવો તેમા મહેનત નથી તે જ પ્રમાણે આત્માસ બધી સમજણ આવવી દુર્લભ છે, નહી તો આત્મા કેઈ દૂર નથી જ્ઞાન નથી તેથી દૂર લાગે છે જીવને કલ્યાણ કરવું, ન કરવું, તેનું જ્ઞાન નથી, પણ પોતાપણું રાખવું છે

ચોથે ગુણસ્થાનકે ઐશ્વર્ય થાય અગિયારમેથી પડે છે તેને ‘ઉપશમસમ્યક્ત્વ’ કહેવાય લોભ ચારિત્રને પાડનારો છે ચોથે ગુણસ્થાનકે ઉપશમ અને ક્ષાયિક બન્ને હોય ઉપશમ એટલે સત્તામા આવરણનું રહેલું કલ્યાણના ખરેખરા કારણ જીવને ધાર્યામા નથી જે શાસ્ત્રો વૃત્તિને સક્ષેપે નહી, વૃત્તિને સક્ષેપે નહી પરંતુ વધારે તેવા શાસ્ત્રોમા ન્યાય કયાથી હોય ?

વ્રત આપનારે અને વ્રત લેનારે બન્નેએ વિચાર તથા ઉપયોગ રાખવા ઉપયોગ રાખે નહી, ને ભાર રાખે તો નિકાચિત્તકર્મ બધાય ‘ઓછું કરવું’, પરિગ્રહમર્યાદા કરવી એમ જેના મનમાં હોય તે શિથિલ કર્મ બાધે પાપ કયે કાઈ મુક્તિ હોય નહી એક વ્રત માત્ર લઈ અજ્ઞાનને કાઢવા ઇચ્છે છે તેવાને અજ્ઞાન કહે છે કે તારા કેઈક ચારિત્ર હું બાધું ગયો છું, તેમાં તે શુ મોટી વાત છે ?

વ્યાખ્યાનસાર-૧

૧ પહેલે ગુણસ્થાનકે અર્થ છે તેનું લેહન કર્યા વિના આત્મા આગળના ગુણસ્થાનકે જઈ શકતો નથી જોગાનજોગ મળવાથી અકામનિર્જરા કરતો જીવ આગળ વધે છે, ને અર્થિલેહ કરવાની નજીક આવે છે અહીં આગળ અર્થિનું એટલું બધું પ્રબલપણ છે કે, તે અર્થિલેહ કરવામા મોળો પડી જઈ અસમર્થ થઈ જઈ પાછો વળે છે, હિસ્મત કરી આગળ વધવા ધારે છે, પણ મોહનીયના કારણથી રૂપાન્તર સમજાઈ પોતે અર્થિલેહ કરે છે એમ સમજે છે, અને ભલતું તે સમજવારૂપ મોહના કારણથી અર્થિનું નિમિટ્તપણું કરે છે તેમાથી કોઈક જ જીવ જોગાનજોગ પ્રાપ્ત થયે અકામનિર્જરા કરતા અતિ બળવાન થઈ તે અર્થિને મોળી પાડી અથવા પોચી કરી આગળ વધી જાય છે જે અવિરતિસમ્યક્ દષ્ટિનામા ચોથું ગુણસ્થાનક છે, જ્યાં મોક્ષમાર્ગની સુપ્રતીતિ થાય છે આનું બીજું નામ 'જોધબીજ' છે અહીં આત્માના અનુભવની શરૂઆત થાય છે, અર્થાત્ મોક્ષ થવાનું બીજ અહીં રોપાય છે

૨ આ 'જોધબીજ ગુણસ્થાનક'—ચોથા ગુણસ્થાનક—થી તેરમા ગુણસ્થાનક સુધી આત્મઅનુભવ એકસરખો છે, પરંતુ જ્ઞાનાવરણીય કર્મની નિરાવરણતાનુસાર જ્ઞાનની વિશુદ્ધતા ઓછી અઠકો હોય છે, તેના પ્રમાણમા અનુભવનું પ્રકાશનું કહી શકે છે

* વિ સવત ૧૯૫૪ના માહથી ચૈત્ર માસ સુધીમા તેમજ સ. ૧૯૫૫ના તે અરસામા શ્રીમંની મોરબીમાં લાભો વખત રિયતિ હતી. તે વેળા તેમણે કરેલા વ્યાખ્યાનોનો એક સુમુદ્ધ ગ્રંથોએ સ્મૃતિ ઉપરથી દ્રષ્ટિ આ સાર છે

અહીં તપક વિચારે તો અહીં ત થાય સિદ્ધપદ વિચારે તો સિદ્ધ થાય આચાર્યપદ વિચારે તો આચાર્ય થાય ઉપાધ્યાયનો વિચાર કરે તો ઉપાધ્યાય થાય સ્ત્રીરૂપ વિચારે તો આત્મા સ્ત્રી, અર્થાત્ જે સ્વરૂપને વિચારે તે રૂપ લાવાત્મા થાય આત્મા એક છે કે અનેક છે તેની ચિંતા કરવી નહીં આપણે તો એ વિચારવાની જરૂર છે કે ‘હું એક છું’ જગતને ભોળવવાની શી જરૂર છે? એક અનેકનો વિચાર ઘણી આધી દશાએ પહોંચ્યા પછી વિચારવાનો છે જગત ને આત્મા સ્વપ્ને પણ એક જાણુશો નહીં આત્મા અચળ છે, નિરાવરણ છે વેદાત સાલળીને પણ આત્માને ઝોળખવો. આત્મા સર્વવ્યાપક છે કે આત્મા દેહને વિષે છે તે પ્રત્યક્ષ અનુભવગમ્ય છે

અથા ધર્મનું તાત્પર્ય એ છે કે આત્માને ઝોળખવો બીજા અર્થમાં સાધન છે તે જે ઠેકાણે જોઈએ (ઘટે) તે જ્ઞાનીની આજ્ઞાએ વાપરતાં અધિકારી જીવને ક્ષણ થાય દયા વગેરે આત્માને નિર્મળ થવાનાં સાધનો છે

મિશ્ર્યાત્વ, પ્રમાદ, અવ્રત, અશુભયોગ, એ અનુક્રમે જાય તો સત્પુરુષનું વચન આત્મામાં પરિણામ પામે તેથી અથા દોષો અનુક્રમે નાશ પામે આત્મજ્ઞાન વિચારથી થાય છે સત્પુરુષ તો પોકારી પોકારીને કહી ગયા છે, પણ જીવ લોકમાર્ગે પડ્યો છે, ને તેને લોકોત્તરમાર્ગ માને છે આથી કરી કેમે ચ દોષ જતા નથી લોકનો લય મૂકી સત્પુરુષોનાં વચનો આત્મામાં પરિણમાવે તો સર્વ દોષ જાય જીવે મારાપણુ લાવવું નહીં, મોટાઈ અને મહત્તા મૂક્યા વગર સમ્યક્માર્ગ આત્મામાં પરિણામ પામે નહીં

બ્રહ્મચર્યવિષે :—પરમાર્થહિતુ માટે નદી ઉતરવાને ટાઢા પાણીની મુનિને આજ્ઞા આપી, પણ અબ્રહ્મચર્યની આજ્ઞા આપો નથી, ને તેને માટે કહ્યું છે કે અલ્પ આહાર કરજે, ઉપવાસ કરજે, એકાતર કરજે, છેવટે ઝેર ખાઈ ને મરજે, પણ બ્રહ્મચર્ય લાગીશ નહીં

દેહની મૂર્છા હોય તેને કલ્યાણ કેમ લાસે? સર્પ કરડે ને લય ન થાય ત્યારે સમજવું કે, આત્મજ્ઞાન પ્રગટયું છે આત્મા અજર, અમર છે ‘હું’ મરવાનો નથી, તો મરણનો લય શો? જેને દેહની મૂર્છા ગઈ તેને આત્મજ્ઞાન થયું કહેવાય

પ્રશ્ન.—જીવે કેમ વર્તવું?

સમાધાન.—સત્સ ગને યોગે આત્માનુ શુદ્ધપણુ પ્રાપ્ત થાય તેમ પણ સત્સ ગનો સદ્દા યોગ નથી મળતો જીવે યોગ્ય થવા માટે હિંસા કરવી નહીં, સત્ય બોલવું, અદ્વત લેવું નહીં, બ્રહ્મચર્ય પાળવું, પરિચ્છેદની મર્યાદા કરવી, રાત્રિભોજન કરવું નહીં એ આદિ સદ્દાયરણુ શુદ્ધ અત કરણે કરવાનું જ્ઞાની-ઝોએ કહ્યું છે, તે પણ જો આત્માને અર્થે લક્ષ રાખી કરવામાં આવતા હોય તો ઉપકારી છે, નહીં તો પુણ્યયોગ પ્રાપ્ત થાય તેથી મનુષ્યપણુ મળે, દેવતાપણુ મળે, રાજ્ય મળે, એક લવનું સુખ મળે, ને પાછું ચાર ગતિમા રજળવું થાય, માટે જ્ઞાનીઝોએ તપ આદિ જે ક્રિયા આત્માને ઉપકારઅર્થે અહં-કારરહિતપણુ કરવા કહી છે, તે પરમજ્ઞાની પોતે પણ જગતના ઉપકારને અર્થે નિશ્ચય કરી સેવે છે

મહાવીરસ્વામીએ કેવળજ્ઞાન ઉપન્યા પછી ઉપવાસ કર્યા નથી, તેમ કોઈ જ્ઞાનીએ કર્યા નથી, તથાપિ લોકોના મનમાં એમ ન આવે કે જ્ઞાન થયા પછી ખાવું પીવું સરખું છે, તેટલા માટે છેલ્લી વખતે તપની આવશ્યકતા બતાવવા ઉપવાસ કર્યા દાનને સિદ્ધ કરવા માટે દીક્ષા લીધા પહેલા પોતે વર્ષીદાન દીધું આથી જગતને દાન સિદ્ધ કરી આપ્યું માતાપિતાની સેવા સિદ્ધ કરી આપી દીક્ષા નાની વયમાં ન લીધી તે ઉપકારઅર્થે નહીં તો પોતાને કરવા ન કરવાનું કાઈ નથી કેમકે જે સાધન કહ્યા છે તે આત્મલક્ષ કરવાને માટે છે, જે પોતાને તો સંપૂર્ણ પ્રાપ્ત થયું છે પણ પરના ઉપકારને અર્થે જ્ઞાની સદ્દાયરણુ સેવે છે

હાલ જૈનમાં ઘણો વખત થયા અવાવરુ કૂવાની માફક અવારણુ આવી ગયું છે; કોઈ જ્ઞાનીપુરુષ

૧૭ લૌકિક માર્ગથી વિરુદ્ધ જે લોકોત્તર માર્ગ તે પાળવાથી તેનું ફળ તેથી વિરુદ્ધ એવું જે લૌકિક તે હોય નહીં જેવું કૃત્ય તેવું ફળ

૧૮ આ સંસારને વિષે અનંત એવા કોટિ જીવોની સંખ્યા છે વ્યવહારાદિ પ્રસંગે કોધાદિ વર્તણૂક અનંત જીવો ચલાવે છે ચક્રવર્તી રાજા આદિ કોધાદિ ભાવે સંઘામ ચલાવે છે, અને લાખો મનુષ્યનો ઘાત કરે છે તોપણ તેઓમાના કોઈ કોઈનો તે જ કાળમા મોક્ષ થયો છે

૧૯ ક્રોધ, માન, માયા, અને લોભની ચોકડીને કષાય એવા નામથી ઓળખવામા આવે છે આ કષાય છે તે અત્યંત ક્રોધાદિવાળો છે તે જો અનંત સંસારનો હેતુ હોઈને અનંતાનુભવી કષાય થતો હોય તો તે ચક્રવર્ત્યાદિને અનંત સંસારની વૃદ્ધિ થવી જોઈએ, અને તે હિસાબે અનંત સંસાર અતીત થયા પહેલા મોક્ષ થવો શી રીતે ઘટે ? એ વાત વિચારવા યોગ્ય છે

૨૦ જે ક્રોધાદિથી અનંત સંસારની વૃદ્ધિ થાય તે અનંતાનુભવી કષાય છે, એ પણ નિશ્ચય છે. તે હિસાબે ઉપર બતાવેલા ક્રોધાદિ અનંતાનુભવી સંભવતા નથી ત્યારે અનંતાનુભવીની ચોકડી ખીજી રીતે સંભવે છે.

૨૧ સમ્યક્ જ્ઞાન, દર્શન અને ચારિત્ર એ ત્રણેની એકચત્તા તે 'મોક્ષ' તે સમ્યક્ જ્ઞાન, દર્શન અને ચારિત્ર એટલે વીતરાગ જ્ઞાન, દર્શન અને ચારિત્ર છે તેનાથી જ અનંત સંસારથી મુક્તપણું પમાય છે આ વીતરાગજ્ઞાન કર્મના અખ ધનો હેતુ છે વીતરાગના માર્ગે ચાલવું અથવા તેમની આજ્ઞા પ્રમાણે ચાલવું એ પણ અખ ધક છે તે પ્રત્યે જે ક્રોધાદિ કષાય હોય તેથી વિમુક્ત થવું તે જ અનંત સંસારથી અત્યંતપણે મુક્ત થવું છે, અર્થાત્ મોક્ષ છે મોક્ષથી વિપરીત એવો જે અનંત સંસારની વૃદ્ધિ જેનાથી થાય છે તેને અનંતાનુભવી કહેવામા આવે છે, અને છે પણ તેમ જ વીતરાગના માર્ગે અને તેમની આજ્ઞાએ ચાલનારાનું કલ્યાણ થાય છે આવો જે ઘણા જીવોને કલ્યાણકારી માર્ગ તે પ્રત્યે ક્રોધાદિભાવ (જે મહા વિપરીતના કરનારા છે) તે જ અનંતાનુભવી કષાય છે.

૨૨ જોકે ક્રોધાદિભાવ લૌકિકે પણ અફળ નથી, પરંતુ વીતરાગે પ્રરૂપેલ વીતરાગજ્ઞાન અથવા મોક્ષધર્મ અથવા તો સત્ધર્મ તેનું ખંડન અથવા તે પ્રત્યે ક્રોધાદિભાવ લીધમ કાદિ જેવે ભાવે હોય તેવે ભાવે અનંતાનુભવી કષાયથી બધ થઈ અનંત એવા સંસારની વૃદ્ધિ થાય છે

૨૩ અનુભવનો કોઈ પણ કાળમા અભાવ નથી બુદ્ધિગળથી મુકરર કરેલ વાત જે અપ્રત્યક્ષ છે તેનો કવચિત્ અભાવ પણ થવો ઘટે

૨૪ કેવળજ્ઞાન એટલે જેનાથી કઈ પણ બાણુવું અવશ્ય રહેતું નથી તે, કે આત્મપ્રદેશનો જે સ્વભાવભાવ છે તે ? —

(અ) આત્માએ ઉત્પન્ન કરેલ વિભાવભાવ અને તેથી જડ પદાર્થનો થયેલો સંયોગ તે રૂપે થયેલા આવરણે કરી જે કઈ દેખવું, બાણુવું થાય છે તે ઇન્દ્રિયની સહાયતાથી થઈ શકે છે, પરંતુ તે સંબંધી આ વિવેચન નથી આ વિવેચન 'કેવળજ્ઞાન' સંબંધી છે

(આ) વિભાવભાવથી થયેલો જે પુદ્ગલસ્થિતકાયનો સંબંધ તે આત્માથી પર છે તેનું તથા જેટલા પુદ્ગલનો સંયોગ થયો તેનું યથાન્યાયથી જ્ઞાન અર્થાત્ અનુભવ થાય તે અનુભવગમ્યમા સમાય છે, અને તેને લઈને લોકસમસ્તના જે પુદ્ગલ તેનો પણ એવો જ નિર્ણય થાય તે બુદ્ધિગળમા મમાય છે જેમ, જે આકાશપ્રદેશને વિષે અથવા તો તેની નજીક વિભાવી આત્મા સ્થિત છે તે આકાશપ્રદેશના જેટલા ભાગને લઈને અંદેશ અલેશ એવું જે અનુભવાય છે તે અનુભવગમ્યમા સમાય છે, અને તે

નય આત્માને સમજવા અર્થે કહ્યા છે, પણ જીવો તો નયવાદમાં ગૂચવાઈ નય છે આત્મા સમજાવવા જતા નયમાં ગૂચવાઈ જવાથી તે પ્રયોગ અવળો પડ્યો સમકિતદષ્ટિ જીવને 'કેવળજ્ઞાન' કહેવાય વર્તમાનમાં ભાન થયું છે માટે 'દેશે કેવળજ્ઞાન' થયું કહેવાય, બાકી તો આત્માનું ભાન થયું એટલે કેવળજ્ઞાન તે આ રીતે કહેવાય - સમકિતદષ્ટિને આત્માનું ભાન થાય ત્યારે તેને કેવળજ્ઞાનનું ભાન પ્રગટયું, અને ભાન પ્રગટયું એટલે કેવળજ્ઞાન અવશ્ય થવાનું, માટે આ અપેક્ષાએ સમકિતદષ્ટિને કેવળજ્ઞાન કહ્યું છે સમ્યક્ત્વ થયું એટલે જમીન ખેડી ઝાડ વાળું, ઝાડ થયું, ફળ થયા, ફળ થોડા ખાધાં, ખાતા ખાતા આયુષ પૂરું થયું, તો પછી ખીજે ભવ ફળ ખવાય માટે 'કેવળજ્ઞાન' આ કાળમાં નથી, નથી એવું અવળું માની લેવું નહીં, અને કહેવું નહીં સમ્યક્ત્વ પ્રાપ્ત થતાં અને તા ભવ મટી એક ભવ આડો રહ્યો, માટે સમ્યક્ત્વ ઉત્કૃષ્ટ છે આત્મામાં કેવળજ્ઞાન છે, પણ આવરણ ટળ્યે કેવળજ્ઞાન હોય આ કાળમાં સંપૂર્ણ આવરણ ટળે નહીં, એક ભવ બાકી રહે, એટલે જેટલું કેવળજ્ઞાનાવરણીય નય તેટલું કેવળજ્ઞાન થાય છે સમકિત આવ્યે માહી - અતરમા - દશા કરે, કેવળજ્ઞાનનું ખીજ પ્રગટ થયું સફળરૂપે વિના માર્ગ નથી, એમ મોટા પુરુષોએ કહ્યું છે આ ઉપદેશ વગર કારણે કયો નથી

સમકિતી એટલે મિથ્યાત્વમુક્ત, કેવળજ્ઞાની એટલે ચારિત્રાવરણથી સંપૂર્ણપણે મુક્ત, અને સિદ્ધ એટલે દેહાદિથી સંપૂર્ણપણે મુક્ત

પ્રશ્ન - કર્મ બોધા કેમ થાય ?

ઉત્તર - ક્રોધ ન કરે, માન ન કરે, માયા ન કરે, લોભ ન કરે, તેથી કર્મ બોધા થાય બાહ્યક્રિયા કરીશ ત્યારે મનુષ્યપણું મળશે, અને કોઈ દિવસ સાચા પુરુષનો ભોગ મળશે

પ્રશ્ન - વ્રતનિયમ કરવા કે નહીં ?

ઉત્તર : - વ્રતનિયમ કરવાના છે તેની સાથે કન્યા, ક કાસ, છોકરાછેયા અને ઘરમાં મારાપણું કરવું નહીં બીજી દશાએ જવા માટે વ્રતનિયમ કરવા

સાચાખોટાની પરીક્ષા કરવી તે ઉપર એક સાચા ભક્તનું દષ્ટાંત - એક રાજા બહુ ભક્તિવાળો હતો, અને તેથી ભક્તોની સેવા બહુ કરતો, ઘણા ભક્તોનું અન્નવસ્ત્રાદિથી પોષણ કરતા ઘણા ભક્તો ભેગા થયા પ્રધાને બાંધ્યું કે રાજા ભોળો છે, ભક્તો ઠગી ખાનારા છે, માટે તેની રાજ્યને પરીક્ષા કરાવવી, પણ હાલ રાજ્યને પ્રેમ બહુ છે તેથી માનશે નહીં, માટે કોઈ અવસરે વાત, એમ વિચારી કેટલોક વખત ખમી જતા કોઈ અવસર મળવાથી તેણે રાજ્યને કહ્યું 'આપ ઘણો વખત થયા બધા ભક્તોની સરખી સેવાચાકરી કરો છો, પણ તેમાં કોઈ મોટા હશે, કોઈ નાના હશે માટે બધાને બોળખીને ભક્તિ કરે' ત્યારે રાજ્યએ હા કહી કહ્યું 'ત્યારે કેમ કરવું?' રાજ્યની રજા લઈ પ્રધાને બે હજાર ભક્તો હતા તે બધાને ભેગા કરી કહેવરાવ્યું કે તમે દરવાજા બહાર આવજો, કેમકે રાજ્યને જરૂર હોવાથી આજે ભક્તતેલ કાઢવું છે તમે બધા ઘણા દિવસ થયા રાજ્યને માલમસાલો ખાઓ છો તો આજે રાજ્યનું આટલું કામ તમારે કરવું જ નોંધ્યું ઘાણીમાં ઘાણી તેલ કાઢવાનું સાલવ્યું કે બધા ભક્તોએ તો ભાગવા માડ્યું, અને નાસી ગયા એક સાચો ભક્ત હતો તેણે વિચાર કયો કે રાજ્યનું નિમક, લૂણ ખાધું છે તો તેના પ્રત્યે નિમકહરામ કેમ થવાય ? રાજ્યએ પરમાર્થ જાણી અન્ન દીધું છે, માટે રાજ્ય ગમે તેમ કરે તેમ કરવા દેવું આમ વિચારી ઘાણી પાસે જઈ કહ્યું કે "તમારે 'ભક્તતેલ' કાઢવું હોય તો કાઢો" પછી પ્રધાને રાજ્યને કહ્યું "જુઓ, તમે બધા ભક્તોની સેવા કરતા હતા, પણ સાચાખોટાની પરીક્ષા નહોતી" જુઓ, આ રીતે સાચા જીવો તો વિરલા જ હોય, અને તેવા વિરલ સાચા સફળરૂપે ભક્તિ શ્રેયસ્કર છે સાચા સફળરૂપે ભક્તિ મન, વચન અને કાયાએ કરવી

એક વાત સમજાય નહીં ત્યાં સુધી ખીજ વાત સાલજવી શુ કામની ? એક વાર સાલવ્યું તે

૩૦ જીવ પહેલા શુણ્ણસ્થાનકમાં અશિલેદ સુધી અને ત્રી વાર આવ્યો ને ત્યાંથી પાછો વળી ગયો છે.

૩૧ જીવને એવો ભાવ રહે છે કે સમ્યક્ત્વ અનાયાસે આવતું હશે, પરંતુ તે તો પ્રભાસ (પુરુષાર્થ) કર્યા વિના પ્રાપ્ત થતું નથી.

૩૨ કર્મપ્રકૃતિ ૧૫૮ છે સમ્યક્ત્વ આવ્યા વિના તેમાંની કોઈ પણ પ્રકૃતિ સમૂળગી ક્ષય થાય નહીં. અનાદિથી જીવ નિર્જરા કરે છે, પરંતુ મૂળમાંથી એક પણ પ્રકૃતિ ક્ષય થતી નથી ! સમ્યક્ત્વમાં એવું સામર્થ્ય છે, કે તે પ્રકૃતિને મૂળમાંથી ક્ષય કરે છે તે આવી રીતે કે. — અમુક પ્રકૃતિ ક્ષય થયા પછી તે આવે છે, અને જીવ બળિયો થાય તો આસ્તે આસ્તે સર્વ પ્રકૃતિ બપાવે છે.

૩૩ સમ્યક્ત્વ સર્વને જાણાય એમ પણ નહીં, તેમ કોઈને પણ ન જાણાય એમ પણ નહીં. વિચારવાનને તે જાણાય છે.

૩૪ જીવને સમજાય તો સમજવા પછીથી બહુ સુગમ છે, પણ સમજવા સારું જીવે આબ-દિવસ સુધી ખરેખરો લક્ષ આપ્યો નથી. સમ્યક્ત્વ પ્રાપ્ત થવાના જીવને જ્યારે જ્યારે જોગ બન્યા છે ત્યારે ત્યારે ખરાખર ધ્યાન આપ્યું નથી, કારણ કે જીવને અતરાય ધણા છે કેટલાક અતરાયો તો પ્રત્યક્ષ છે, છતાં જાણવામાં આવતા નથી. જો જાણવાનાર મળે તોપણ અતરાયના જોગથી ધ્યાનમાં લેવાનું બનતું નથી કેટલાક અતરાયો તો અવ્યક્ત છે કે જે ધ્યાનમાં આવવા જ મુશ્કેલ છે.

૩૫ સમ્યક્ત્વનું સ્વરૂપ માત્ર વાણીયોગથી કહી શકાય, જો એકદમ કહેવામાં આવે તો ત્યાં આગળ જીવને ઊલટો ભાવ ભાસે, તથા સમ્યક્ત્વ ઉપર ઊલટો અભાવ થવા માંડે, પરંતુ તેજ સ્વરૂપ જો અનુક્રમે જેમ જેમ દશા વધતી જાય તેમ તેમ કહેવામાં અથવા સમજાવવામાં આવે તો તે સમજાવામાં આવી શકવા યોગ્ય છે.

૩૬ આ કાળને વિષે મોક્ષ છે એમ બીજા માર્ગમાં કહેવામાં આવે છે જૈનમાર્ગમાં આ કાળને વિષે અમુક ક્ષેત્રમાં તેમ થતું જોડે કહેવામાં આવતું નથી, છતાં તેજ ક્ષેત્રમાં આ કાળને વિષે સમ્યક્ત્વ થઈ શકે છે, એમ કહેવામાં આવ્યું છે.

૩૭ જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર એ ત્રણે આ કાળને વિષે છે. પ્રયોજનભૂત પદાર્થનું જાણપણું તે 'જ્ઞાન', તેને લઈને સુપ્રતીતિ તે 'દર્શન', અને તેથી થતી ક્રિયા તે 'ચારિત્ર' છે. આ ચારિત્ર આ કાળને વિષે જૈનમાર્ગમાં સમ્યક્ત્વ પછી સાતમા શુણ્ણસ્થાનક સુધી પ્રાપ્ત કરી શકવાનું સ્વીકારવામાં આવ્યું છે.

૩૮ સાતમા સુધી પહોંચે તોપણ મોટી વાત છે.

૩૯ સાતમા સુધી પહોંચે તો તેમાં સમ્યક્ત્વ સમાઈ જાય છે, અને જો ત્યાં સુધી પહોંચે તો તેને ખાતરી થાય છે કે આગલી દશાનું કેવી રીતે છે ? પરંતુ સાતમા સુધી પહોંચ્યા વિના આગલી વાત ખ્યાલમાં આવી શકતી નથી.

૪૦ વધતી દશા થતી હોય તો તેને નિષેધવાની જરૂર નથી, અને ન હોય તો માનવા જરૂર નથી નિષેધ કર્યા વિના આગળ વધતા જવું.

૪૧ સામાયિક, છ આઠ કોટિનો વિવાદ મૂકી દીધા પછી નવ વિના નથી થતું, અને છેવટે નવ કોટિ વૃત્તિયે મૂક્યા વિના મોક્ષ નથી.

૪૨ અગિયાર પ્રકૃતિ બપાવ્યા વિના સામાયિક આવે નહીં. સામાયિક થાય તેની દશા તો અદ્ભુત થાય ત્યાંથી છ, સાત અને આઠમા શુણ્ણસ્થાનકે જાય, ને ત્યાંથી બે ઘડીમાં મોક્ષ થઈ શકે છે.

સત્પુરુષનાં વચન શ્રવણ થાય તો પછી સમ્યક્ત્વ થાય

ભવસ્થિતિ, પ ચમકાળમા મોક્ષનો અભાવ આદિ શ કાઓથી જીવે બાહ્ય વૃત્તિ કરી નાખી છે, પણ જો આવા જીવો પુરુષાર્થ કરે, ને પ ચમકાળ મોક્ષ થતા હાથ ઝાલવા આવે ત્યારે તેનો ઉપાય અમે લઈશું તે ઉપાય કોઈ હાથી નથી, ઝળહળતો અસિ નથી મફતનો જીવને ભડકાવી દીધો છે જ્ઞાનીના વચન સાંભળી યાદ રાખવાં નથી, જીવને પુરુષાર્થ કરવો નથી, અને તેને લઈને બહાના કાઢવા છે આ પોતાનો વાંક સમજવો સમતાની, વૈરાગ્યની વાતો સાંભળવી, વિચારવી બાહ્ય વાતો જેમ અને તેમ મૂકી દેવી જીવ તરવાનો કામી હોય, ને સફ્થુરુનો આજ્ઞાએ વર્તે, તો બધી વાસનાઓ જતી રહે

સફ્થુરુની આજ્ઞામાં બધા સાધનો સમાઈ ગયા જે જીવો તરવાના કામી હોય છે તેની બધી વાસનાનો નાશ થાય છે જેમ કોઈ સો પચાસ ગાઉ વેગળો હોય, તો બેચાર દિવસે પણ ઘર ભેગો થાય, પણ લાખો ગાઉ વેગળો હોય તે એકદમ ઘર ભેગો કયાથી થાય ? તેમ આ જીવ કલ્યાણમાર્ગથી થોડો વેગળો હોય, તો તો કોઈક દિવસ કલ્યાણ પામે, પણ જ્યાં સાવ ઊંધે રહે છે ત્યાં કયાથી પાર પામે ?

દેહાદિનો અભાવ થવો, મૂર્છાનો નાશ થવો તે જ મુક્તિ એક ભવ જેને બાકી રહ્યો હોય તેને દેહની એટલી બધી ચિંતા ન ભેઈએ અજ્ઞાન ગયા પછી એક ભવ કાઈ વિસાતમા નથી લાખો ભવ ગયા ત્યારે એક ભવ તો શું હિસાબમા ?

હોય મિથ્યાત્વ, ને માને છૂટું કે સાતમુ શુભસ્થાનક, તેનું શું કરવું ? ચોથા શુભસ્થાનકની સ્થિતિ કેવી હોય ? ગણધર જેવી મોક્ષમાર્ગની પરમ પ્રતીતિ આવે એવી

તરવાનો કામી હોય તે માથું કાપીને આપતા પાછો હઠે નહીં શિથિલ હોય તે સહેજ પગ ધોવા જેવું કુલક્ષણ હોય તે પણ મૂકી શકે નહીં, અને વીતરાગની વાત મેળવવા બંધ વીતરાગ જે વચન કહેતા ડર્યા છે તે અજ્ઞાની સ્વચ્છ દે કરી કહે છે, તો તે કેમ છૂટશે ?

મહાવીરસ્વામીના દીક્ષાના વરઘોડાની વાતનું સ્વરૂપ જો વિચારે તો વૈરાગ્ય થાય એ વાત અજ્ઞાત છે તે ભગવાન અપ્રમાદી હતા તેઓને ચારિત્ર વર્તતું હતું, પણ જ્યારે બાહ્યચારિત્ર લીધું ત્યારે મોક્ષે ગયા

અવિરતિ શિષ્ય હોય તો તેની સરભરા કેમ કરાય ? રાગદ્વેષ મારવા માટે નીકળ્યો, અને તેને તો કામમા આણ્યા ત્યારે રાગદ્વેષ કયાથી બંધ ? જિનનાં આગમનો જે સમાગમ થયો હોય, તે તો પોતાના ક્ષયોપશમ પ્રમાણે થયો હોય, પણ સફ્થુરુના ભોગ પ્રમાણે ન થયો હોય સફ્થુરુનો ભોગ મળ્યો તેની આજ્ઞા પ્રમાણે આલ્યો તેનો ખરેખરો રાગદ્વેષ ગયો

ગ હીર રોગ મટાડવા માટે ખરી દવા તરત ફળ આપે છે તાવ તો એક બે દિવસે પણ મટે માર્ગ અને ઉન્માર્ગનું ઓળખાણ થવું ભેઈએ 'તરવાનો કામી' એ શબ્દ વાપરો ત્યાં અભવ્ય-નું પ્રશ્ન થતું નથી કામી કામીમા પણ ભેદ છે

પ્રશ્ન - સત્પુરુષ કેમ ઓળખાય ?

ઉત્તર - સત્પુરુષો તેમના લક્ષણોથી ઓળખાય સત્પુરુષોના લક્ષણો - તેઓની વાણીમા પૂર્વાપર અવિરોધ હોય, તેઓ કોધનો જે ઉપાય કહે તેથી કોધ બંધ, માનનો જે ઉપાય કહે તેથી માન બંધ જ્ઞાનીની વાણી પરમાર્થરૂપ જ હોય છે, તે અપૂર્વ છે જ્ઞાનીની વાણી બીજા અજ્ઞાનીની વાણીની ઉપર ને ઉપર જ હોય જ્યાં સુધી જ્ઞાનીની વાણી સાંભળી નથી, ત્યાં સુધી સૂત્રો પણ છાશબકળા જેવા લાગે સફ્થુરુ અને અસફ્થુરુનું ઓળખાણ, સોનાની અને પીતળની કઠીના ઓળખાણનો પેઠે થવું ભેઈએ તરવાના કામી હોય, અને સફ્થુરુ મળે, તો કર્મ ટળે સફ્થુરુ કર્મ ટાળવાનું કારણ છે

૫૪ મતિની નિર્મલતા થવી એ સયમ વિના થઈ શકે નહીં, વૃત્તિને રોકવાથી સયમ થાય છે, અને તે સયમથી મતિની શુદ્ધતા થઈ શુદ્ધ પર્યાયનું જે બાણુવુ અનુમાન વિના તે મન પર્યવજ્ઞાન છે

૫૫ મતિજ્ઞાન એ લિંગ એટલે ચિહ્નથી બાણી શકાય છે, અને મન પર્યવજ્ઞાનમા લિંગ અથવા ચિહ્નની જરૂર રહેતી નથી

૫૬ મતિજ્ઞાનથી બાણુવામાં અનુમાનની આવશ્યકતા રહે છે, અને તે અનુમાનને લઈને બાણુલું ફેરફારરૂપ પણ થાય છે જ્યારે મન પર્યવને વિષે તેમ ફેરફારરૂપ થતું નથી, કેમકે તેમા અનુમાનના સહાયપણાની જરૂર નથી શરીરની ચેષ્ટાથી ક્રોધાદિ પારખી શકાય છે, પરંતુ તેનું (ક્રોધાદિનું) મૂળસ્વરૂપ ન દેખાવા સારુ શરીરની વિપરીત ચેષ્ટા કરવામા આવી હોય તો તે ઉપરથી પારખી શકું, પરીક્ષા કરવી એ દુર્ઘટ છે, તેમ જ શરીરની ચેષ્ટા કેઈ પણ આકારમા ન કરવામા આવી હોય છતાં, તદ્દન ચેષ્ટા જોયા વિના તેનું (ક્રોધાદિનું) બાણુવુ તે અતિ દુર્ઘટ છે, છતાં તે પ્રમાણે પરભારુ થઈ શકું તે મન પર્યવજ્ઞાન છે

૫૭ લોકોમા ઓઘસ જ્ઞાએ એમ માનવામા આવતું કે ‘આપણને સમ્યક્ત્વ છે કે શી રીતે તે કેવળી બાણુ, નિશ્ચય સમ્યક્ત્વ છે એ વાત તો કેવળીગમ્ય છે’ ચાલતી રૂઢિપ્રમાણે એમ માનવામા આવતું, પરંતુ બનારસીદાસ અને ણીજા તે દશાના પુરુષો એમ કહે છે કે અમને સમ્યક્ત્વ થયું છે, એ નિશ્ચયથી કહીએ છીએ

૫૮ શાસ્ત્રમા એમ કહેવામા આવ્યું છે કે ‘નિશ્ચય સમ્યક્ત્વ છે કે શી રીતે તે કેવળી બાણુ’ તે વાત અમુક નયથી સત્ય છે, તેમ કેવળજ્ઞાની સિવાય પણ બનારસીદાસ વગેરેએ સાધમપણે એમ કહ્યું છે કે ‘અમને સમ્યક્ત્વ છે, અથવા પ્રાપ્ત થયું છે,’ તે વાત પણ સત્ય છે, કારણ ‘નિશ્ચયસમ્યક્ત્વ’ છે તે દરેક રહસ્યના પર્યાયસહિત કેવળી બાણી શકે છે, અથવા દરેક પ્રયોજનભૂત પદાર્થના હેતુઅહેતુ સંપૂર્ણપણે બાણુવા એ કેવળી સિવાય બીજાથી બની શકતું નથી, ત્યાં આગળ ‘નિશ્ચયસમ્યક્ત્વ’ કેવળીગમ્ય કહ્યું છે તે પ્રયોજનભૂત પદાર્થના સામાન્યપણે અથવા સ્થૂળપણે હેતુઅહેતુ સમજી શકાય એ બનવાયોગ્ય છે, અને તે કારણને લઈને મહાન બનારસીદાસ વગેરેએ પોતાને સમ્યક્ત્વ છે એમ કહેલું છે

૫૯ ‘સમયસાર’માં મહાન બનારસીદાસે કરેલી કવિતામા ‘અમારે હૃદયને વિષે યોગબીજ થયું છે’ એમ કહેલું છે, અર્થાત્ પોતાને વિષે સમ્યક્ત્વ છે એમ કહ્યું છે

૬૦ સમ્યક્ત્વ પ્રાપ્ત થયા પછી વધારેમા વધારે પઠર ભવની અઠર સુક્રિત છે, અને જો ત્યાંથી તે પડે છે તો અર્ધપુદ્ગલપરાવર્તનકાળ ગણાય અર્ધપુદ્ગલપરાવર્તનકાળ ગણાય તોપણ તે માહિ- સાતના ભાગમા આવી જાય છે, એ વાત નિશ્ચય છે

૬૧ સમ્યક્ત્વના લક્ષણો —

(૧) કષાયનું મદ્યપણુ અથવા તેના રસનું મોળાપણુ

(૨) મોક્ષમાર્ગ તરફ વલણ

(૩) સ સાર બધનરૂપ લાગે અથવા સ સાર ખારો ઝેર લાગે

(૪) સર્વ પ્રાણી ઉપર દયાભાવ, તેમા વિશેષ કરી પોતાના આત્મા તરફ દયાભાવ

તાપ મૂક્યાન્યાત્મકર્મ, સંયમુરુ ઉપર આસ્થા

અગિયાર

૬૨ આત્મજ્ઞાન, અથવા આત્માથી પર એવું જે કર્મસ્વરૂપ, અથવા પુદ્ગલાસ્તિકાય વગેરેનું જે સ્વરૂપ જુદા જુદા પ્રકારે, જુદે જુદે પ્રસંગે, અતિ સૂક્ષ્મમા સૂક્ષ્મ અને અતિ વિસ્તારવાળું જ્ઞાનીયી

ઝેર ને અમૃત સરખાં છે એમ જ્ઞાનીઓએ કહ્યું હોય તો તે અપેક્ષિત છે ઝેર અને અમૃત સરખાં કહેવાથી ઝેર ગ્રહણ કરવાનું કહ્યું છે એમ નથી આ જ રીતે શુભ અને અશુભ ગણને ક્રિયાના સ બધમા સમજવું ક્રિયા, શુભ અને અશુભનો નિષેધ કહ્યો હોય તો મોક્ષની અપેક્ષાએ છે તેથી કરી શુભ અને અશુભ ક્રિયા સરખી છે એમ ગણી લઈ અશુભ ક્રિયા કરવી, એવું જ્ઞાનીપુરુષનું કથન હોય જ નહીં સત્પુરુષનું વચન અધર્મમાં ધર્મનું સ્થાપન કરવાનું હોય જ નહીં.

જે ક્રિયા કરવી તે નિર્દોષ પણે, નિરુદ્ધ કારણે કરવી, ક્રિયાના ક્ષણની આકાંક્ષા રાખવી નહીં શુભ ક્રિયાનો કાંઈ નિષેધ છે જ નહીં, પણ જ્યાં જ્યાં શુભ ક્રિયાથી મોક્ષ માન્યો છે ત્યાં ત્યાં નિષેધ છે.

શરીર ઠીક રહે તે પણ એક જાતની સમાધિ મન ઠીક રહે તે પણ એક જાતની સમાધિ. સહજસમાધિ એટલે બાહ્યકારણો વગરની સમાધિ તેનાથી પ્રમાદાદિ નાશ થાય જેને આ સમાધિ વર્તે છે, તેને પુત્રમરણાદિથી પણ અસમાધિ થાય નહીં, તેમ તેને કોઈ લાખ રૂપિયા આપે તો આન દ થાય નહીં, કે કોઈ પડાવી લે તો ખેદ થાય નહીં જેને શાતા અશાતા બન્ને સમાન છે તેને સહજ-સમાધિ કહી સમકિતદષ્ટિને અદ્ય હર્ષ, અદ્ય શોક ક્વચિત્ ધર્મ આવે પણ પાછો સમાવેશ પામી જાય, અગ્નો હર્ષ ન રહે, ખેદ થાય તેવો ખેત્રી લે. તે ‘આમ થવું ન ઘટે’ એમ વિચારે છે, અને આત્માને નિ દે છે હર્ષ શોક થાય તોપણ તેનું (સમકિતનું) મૂળ જાય નહીં સમકિતદષ્ટિને અશે સહજપ્રતીતિ પ્રમાણે સહાય સમાધિ છે કનકવાની દોરી જેમ હાથમા છે તેમ સમકિતદષ્ટિના હાથમાં તેની વૃત્તિરૂપી દોરી છે સમકિતદષ્ટિ જીવને સહજસમાધિ છે સત્તામાં કર્મ રહ્યાં હોય, પણ પોતાને સહજસમાધિ છે બહારનાં કારણોથી તેને સમાધિ નથી, આત્મામાથી મોહ ગયો તે જ સમાધિ છે. પોતાના હાથમા દોરી નથી તેથી મિથ્યાદષ્ટિ બહારના કારણોમા તદાકાર થઈ જઈ તે રૂપ ધર્મ જાય છે સમકિતદષ્ટિને બહારના દુ બ આપ્યે ખેદ હોય નહીં, જોકે રોગ ના આવે એવું ઇચ્છે નહીં, રોગ આવ્યે રોગદ્રેષ પરિણામ થાય નહીં.

શરીરનો ધર્મ, રોગાદિ જે હોય તે કેવળીને પણ થાય, કેમકે વેદનીયકર્મ છે તે તો સર્વેએ ભોગવવું જ જોઈએ સમકિત આપ્યા વગર કોઈને સહજસમાધિ થાય નહીં સમકિત થવાથી સહેજે સમાધિ થાય સમકિત થવાથી સહેજે આસક્તભાવ મટી જાય બાકી આસક્તભાવને અમસ્તી ના કહેવાથી બ ધ રહે નહીં સત્પુરુષના વચન પ્રમાણે તેની આજ્ઞા પ્રમાણે વર્તે તેને સમકિત અશે થયું.

બીજી બધા પ્રકારની કલ્પનાઓ મૂકી, પ્રત્યક્ષ સત્પુરુષની આજ્ઞાએ વચન સાંભળવા, તેની સાચી શ્રદ્ધા કરવી, તે આત્મામા પરિણામવા તો સમકિત થાય શાસ્ત્રમા કહેલ મહાવીરસ્વામીની આજ્ઞાથી દરેક વર્તે તેવા પ્રકારના જીવો હાલમાં નથી, કેમકે તેમને થયાં ૨૫૦૦ વર્ષ થયા માટે પ્રત્યક્ષજ્ઞાની જોઈએ કાળ વિકરાળ છે કુચુરુઓએ લોકોને અવળો માર્ગ બતાવી ભુલાવ્યા છે, મનુષ્યપણું લૂટી લીધું છે, એટલે જીવ માર્ગમા કેમ આવે ? જોકે કુચુરુઓએ લૂટી લીધા છે, પણ તેમા તે બિચારાઓનો વાક નથી, કેમકે કુચુરુને પણ તે માર્ગની ખબર નથી કુચુરુને કોઈ પ્રશ્નનો જવાબ ના આવડે પણ કહે નહીં કે ‘મને આવડતો નથી’ જો તેમ કહે તો કર્મ થોડા બાધે. મિથ્યાત્વરૂપી બરોણની ગાંઠ મોટી છે, માટે બધો રોગ કયાથી મટે ? જેની ગ્રંથિ છેદાઈ તેને સહજ-સમાધિ થાય, કેમકે જેનું મિથ્યાત્વ છેદાયું તેની મૂળ ગાંઠ છેદાઈ, અને તેથી બીજા ગુણો પ્રગટે જ.

સમકિત છે તે દેશ ચારિત્ર છે, દેશે કેવળજ્ઞાન છે.

શાસ્ત્રમા આ કાળમા મોક્ષનો સાવ નિષેધ નથી જેમ આગગાડીનો રસ્તો છે તેની મારફતે વહેલા જવાય, ને પગરસ્તે મોડા જવાય, તેમ આ કાળમાં મોક્ષનો રસ્તો પગરસ્તા જેવો હોય તો તેથી ન પહોચાય એમ કાંઈ નથી વહેલા ચાલે તો વહેલા જવાય, કાંઈ રસ્તો બ ધ નથી આ રીતે

આવે વળી તે કેવળજ્ઞાન શરીરથી કરી નીપજાવેલ છે એમ નથી, તે તો આત્મા વડે કરી પ્રગટ કરવામાં આવ્યું છે, તેને લીધે શરીરથી તક્ષવત જાણવાનું કારણ નથી, અને શરીર તક્ષવતવાળું લોકોના જોવામાં નહીં આવવાથી લોકો તેનું માહાત્મ્ય ખડું જાણી શકતા નથી

૭૧ જેને મતિજ્ઞાન તથા શ્રુતજ્ઞાનની અથે પણ ખબર નથી તે જીવ કેવળજ્ઞાનનું સ્વરૂપ જાણવા ઇચ્છે તે શી રીતે ખની શકવા યોગ્ય છે ? અર્થાત્ ખની શકવા યોગ્ય નથી

૭૨ મતિ સ્ફુરાયમાન થઈ જણાયેલું જે જ્ઞાન તે 'મતિજ્ઞાન', અને શ્રવણ થવાથી થયેલું જે જ્ઞાન તે 'શ્રુતજ્ઞાન', અને તે શ્રુતજ્ઞાનનું મનન થઈ પ્રગમ્યું ત્યારે તે પાછું મતિજ્ઞાન થયું, અથવા તે 'શ્રુતજ્ઞાન' પ્રગમ્યાથી ખીજાને કહેવામાં આવ્યું ત્યારે તે જ કહેનારને વિષે મતિજ્ઞાન અને સાલળનારને માટે શ્રુતજ્ઞાન થાય છે તેમ 'શ્રુતજ્ઞાન' મતિ વિના થઈ શકતું નથી, અને તે જ મતિ પૂર્વે શ્રુત હોયું જોઈએ એમ એકખીજાને કાર્યકારણનો સબધ છે તેના ઘણા લેદ છે, તે સર્વે લેદને જેમ જોઈએ તેમ હેતુસહિત જાણ્યા નથી હેતુસહિત જાણવા, સમજવા એ દુર્ઘટ છે અને ત્યાર પછી આગળ વધતાં અવધિજ્ઞાન, જેના પણ ઘણા લેદ છે, ને જે સઘળા રૂપી પદાર્થને જાણવાના વિષય છે તેને, અને તે જ પ્રમાણે મન-પર્યવના વિષય છે તે સઘળાઓને કઈ અથે પણ જાણવા સમજવાની જેને શક્તિ નથી એવા મનુષ્યો પર અને અરૂપી પદાર્થના સઘળા ભાવને જાણનાર એવું જે 'કેવળજ્ઞાન' તેના વિષે જાણવા, સમજવાનું પ્રશ્ન કરે તો તે શી રીતે સમજી શકે ? અર્થાત્ ન સમજી શકે

૭૩ જ્ઞાનીના માર્ગને વિષે ચાલનારને કર્મજ ધ નથી, તેમ જ તે જ્ઞાનીની આજ્ઞા પ્રમાણે ચાલનારને પણ કર્મજ ધ નથી, કારણ કે ક્રોધ, માન, માયા, લોભાદિનો ત્યાં અભાવ છે, અને તે અભાવના હેતુએ કરી કર્મજ ધ ન થાય તોપણ 'ધરિયાપથ'ને વિષે વહેતા 'ધરિયાપથ'ની ક્રિયા જ્ઞાનીને લાગે છે, અને જ્ઞાનીની આજ્ઞા પ્રમાણે ચાલનારને પણ તે ક્રિયા લાગે છે

૭૪ જે વિદ્યાર્થી જીવ કર્મ ખાધે છે, તે જ વિદ્યાર્થી જીવ કર્મ છોડે છે

૭૫ તે જ વિદ્યા સ સારી હેતુના પ્રયોગે વિચાર કરવાથી કર્મજ ધ કરે છે, અને તે જ વિદ્યાર્થી દ્રવ્યનું સ્વરૂપ સમજવાના પ્રયોગથી વિચાર કરે છે ત્યાં કર્મ છોડે છે

૭૬ 'ક્ષેત્રસમાસ'માં ક્ષેત્રસ જ ધાદિની જે જે વાતો છે, તે અનુમાનથી માનવાની છે. તેમાં અનુભવ હોતો નથી, પરંતુ તે સઘળું કાગળોને લઈને વર્ણવવામાં આવે છે તેની શ્રદ્ધા વિશ્વાસપૂર્વક રાખવાની છે મૂળ શ્રદ્ધામાં ફેર હોઈ ને આગળ સમજવામાં ઠેક સુધી ભૂલ ચાલી આવે છે. જેમ ગણિતમાં પ્રથમ ભૂલ થઈ તો પછી તે ભૂલ ઠેક સુધી ચાલી આવે છે તેમ

૭૭ જ્ઞાન પાત્ર પ્રકારનું છે તે જ્ઞાનને સમ્યક્ત્વવિનાનું મિથ્યાત્વસહિત હોય તો 'મતિ અજ્ઞાન', 'શ્રુત અજ્ઞાન', અને 'અવધિ અજ્ઞાન' એમ કહેવાય તે મળી કુલ આઠ પ્રકાર છે

૭૮ મતિ, શ્રુત, અને અવધિ મિથ્યાત્વસહિત હોય, તો તે 'અજ્ઞાન' છે, અને સમ્યક્ત્વસહિત હોય તો 'જ્ઞાન' છે તે સિવાય ખીજો ફેર નથી

૭૯ રાગાદિસહિત જીવ કઈ પણ પ્રવૃત્તિ કરે તો તેનું નામ 'કર્મ' છે, શુભ અથવા અશુભ અધ્યવસાયવાળું પરિણમન તે 'કર્મ' કહેવાય, અને શુદ્ધ અધ્યવસાયવાળું પરિણમન તે કર્મ નથી પણ 'નિર્જરા' છે

પરમાર્થથી શુદ્ધ કર્તા કહેવાય પ્રત્યાખ્યાની, અપ્રત્યાખ્યાની ખખાવ્યા છે માટે શુદ્ધ વ્યવહારના કર્તા છે સમક્રિતીને અશુદ્ધ વ્યવહાર ટાળવાનો છે સમક્રિતી પરમાર્થથી શુદ્ધ કર્તા છે

નયના પ્રકાર ઘણા છે, પણ જે પ્રકાર વડે આત્મા ઊ ચો આવે, પુરુષાર્થ વર્ધમાન થાય તે જ પ્રકાર વિચારવો પ્રત્યેક કાર્ય કરતા પોતાની ભૂલ ઉપર લક્ષ રાખવો એક સમ્યક્ ઉપયોગ થાય, તો પોતાને અનુભવ થાય કે કેવી અનુભવદશા પ્રગટે છે !

સત્સ ગ હોય તો બધા ગુણો સહેજે થાય દયા, સત્ય, અયોર્ય, બ્રહ્મચર્ય, પરિચ્છેદમર્યાદા આદિ અહ કારરહિત કરવાં લોકોને ણતાવવા અર્થે કાર્ય પણ કરવું નહી મનુષ્યઅવતાર મળ્યો છે, ને સદાચાર નહી સેવે, તો પસ્તાવાનું થશે મનુષ્યઅવતારમા સત્પુરુષનું વચન સાલળવાનો, વિચારવાનો યોગ મળ્યો છે

સત્ય બોલવું એ કાર્ય સુરહેલ નથી, સાવ સહેજ છે જે વેપારાદિ સત્ય વડે થાય તે જ કરવા ને છ મહિના સુધી એમ વર્તાય તો પછી સત્ય બોલવું સહેજ થઈ જાય છે સત્ય બોલતા કદાચ થોડો વખત પ્રથમ થોડું નુકસાન પણ થાય, પણ પછી અન ત ગુણનો ધણી જે આત્મા તે આપો લૂટાર્થ જાય છે તે લૂટારો બ ધ પડે સત્ય બોલતા ધીમે ધીમે સહેજ થઈ જાય છે, અને થયા પછી વ્રત લેવું, અભ્યાસ રાખવો, કેમકે ઉત્કૃષ્ટ પરિણામવાળા આત્મા વિરલા છે

જીવ ને લૌકિક ભયથી ભય પામ્યો તો તેનાથી કાર્ય પણ થાય નહી લોક ગમે તેમ બોલે તેની ઠરકાર ન કરતા આત્મહિત જેનાથી થાય તેવા સદાચરણ સેવવાં.

જ્ઞાન જે કામ કરે છે તે અદ્ભુત છે સત્પુરુષનાં વચન વગર વિચાર આવતો નથી, વિચાર વિના વૈરાગ્ય આવે નહી, વૈરાગ્ય, વિચાર વગર જ્ઞાન આવે નહી આ કારણથી સત્પુરુષના વચનો વાર વાર વિચારવા

ખરેખરી આશ કા ટળે તો ઘણી નિર્જરા થાય છે જીવ ને સત્પુરુષનો માર્ગ જાણતો હોય, તેનો તેને વાર વાર બોધ થતો હોય, તો ઘણું ફળ થાય

સાત નય અથવા અન ત નય છે, તે બધા એક આત્માર્થે જ છે, અને આત્માર્થ તે જ એક ખરો નય નયનો પરમાર્થ જીવથી નીકળે તો ફળ થાય, છેવટે ઉપશમભાવ આવે તો ફળ થાય, નહી તો જીવને નયનું જ્ઞાન જાળણેય થઈ પડે, અને તે વળી અહ કાર વધવાનું ઠેકાણું છે સત્પુરુષના આશ્રયે જાળ ટળે

ન્યાખ્યાનમા ભ ગબળ, રાગ (સ્વર) કાઢી સ લાગાવે છે, પણ તેમા આત્માર્થ નથી ને સત્પુરુષના આશ્રયે કષાયાદિ મોળા પાડો, ને સદાચાર સેવી અહ કારરહિત થાઓ, તો તમારુ અને બીજાનું હિત થાય દ ભરહિત, આત્માર્થે સદાચાર સેવવા, જેથી ઉપકાર થાય

ખારી જમીન હોય, ને તેમા વરસાદ પડે તો શુ કામ આવે ? તેમ જ્યા સુધી ઉપદેશવાત આત્મામાં પરિણમે નહી તેવી સ્થિતિ હોય ત્યા સુધી તે શુ કામની ? જ્યા સુધી ઉપદેશવાત આત્મામાં પરિણમે નહી ત્યા સુધી ફરી ફરી સાલળવી, વિચારવી, તેનો કેડો મૂકવો નહી, કાયર થવું નહી; કાયર થાય તો આત્મા ઊ ચો આવે નહી જ્ઞાનનો અભ્યાસ જેમ ણને તેમ વધારવો, અભ્યાસ રાખવો તેમા કુટિલતા કે અહ કાર રાખવા નહી

આત્મા અન ત જ્ઞાનમય છે જેટલો અભ્યાસ વધે તેટલો ઝોઝો છે ‘સુદરવિદ્યાસ’ વગેરે વાચવાનો અભ્યાસ રાખવો ગચ્છનાં કે મતમતાતરના પુસ્તકો હાથમા લેવા નહી પર પરાએ પણ કદાચ આળ્યો, તો જીવ પાછો માર્યો જાય, માટે મતોના કદાચહની વાતોમા પડવું નહી સતોથી છેટે રહેવું, દૂર રહેવું જે પુસ્તકથી વૈરાગ્ય ઉપશમ થાય તે સમક્રિતદષ્ટિના પુસ્તકો છે વૈરાગ્યવાળા

૮૮ પદાર્થને વિષે અચિત્ત્ય શક્તિ છે દરેક પદાર્થ પોતપોતાના ધર્મને ત્યાગતા નથી એક જીવે પરમાણુરૂપે ગ્રહેલાં એવાં જે કર્મ તે અન ત છે તેવા અન તા જીવ જેની પાસે કર્મરૂપી પરમાણુ અન તાઅન ત છે તે સઘળા નિબોદ્યાશ્રયી થોડા અવકાશમા રહેલા છે તે વાત પણ શકા કરવા યોગ્ય નથી. સાધારણ ગણતરી પ્રમાણે એક પરમાણુ એક આકાશપ્રદેશ અવગાહે છે, પરંતુ તેનામાં અચિત્ત્ય સામર્થ્ય છે, તે સામર્થ્યધર્મે કરી થોડા આકાશને વિષે અન તા પરમાણુ રહ્યા છે એક આરિસો છે તે સામે તેથી ઘણી મોટી વસ્તુ મૂકવામા આવે, તોપણ તેવડો આકાર તેમાં સમાઈને રહે છે આંખ એક નાની વસ્તુ છે છતાં તેવી નાની વસ્તુમા સૂર્ય ચંદ્રાદિ મોટા પદાર્થોનું સ્વરૂપ જોવામા આવે છે તે જ રીતે આકાશ જે ઘણું વિશાળ ક્ષેત્ર છે તે પણ એક આખને વિષે દેખાવા રૂપે સમાય છે મોટાં મોટા એવાં ઘણાં ઘરો તેને નાની વસ્તુ એવી જે આખ તે જોઈ શકે છે થોડા આકાશમા જો અન ત પરમાણુ અચિત્ત્ય સામર્થ્યને લીધે ન સમાઈ શકતા હોય તો, આખથી કરી પોતાના કદ જેવડી જ વસ્તુ જોઈ શકાય, પણ વધારે મોટો ભાગ જોઈ ન શકાય, અથવા આરિસામા ઘણા ઘરો આદિ મોટી વસ્તુનું પ્રતિબિંબ પડે નહીં આ જ કારણથી પરમાણુનું પણ અચિત્ત્ય સામર્થ્ય છે, અને તેને લઈને થોડા આકાશને વિષે અન તા પરમાણુ સમાઈ રહી શકે છે

૮૯ આ પ્રમાણે પરમાણુ આદિ દ્રવ્યનું સૂક્ષ્મભાવથી નિરૂપણ કરવામા આવ્યું છે, તે જો કે પરભાવનું વિવેચન છે, તોપણ તે કારણસર છે, અને સહેતું કરવામા આવેલું છે

૯૦ ચિત્ત સ્થિર કરવા સારુ, અથવા વૃત્તિને બહાર ન જવા દેતાં અતરગમાં લઈ જવા સારું પરદ્રવ્યના સ્વરૂપનું સમજવું કામ લાગે છે

૯૧ પરદ્રવ્યનું સ્વરૂપ વિચારવાથી વૃત્તિ બહાર ન જતાં અતરગને વિષે રહે છે, અને સ્વરૂપ સમજ્યા પછી તેના થયેલા જ્ઞાનથી તે તેનો વિષય થઈ રહેતા, અથવા અમુક અ શે સમજવાથી તેટલો તેનો વિષય થઈ રહેતાં વૃત્તિ પાધરી બહાર નીકળી પરપદાર્થો વિષે રમણ કરવા દોડે છે, ત્યારે પરદ્રવ્ય કે જેનું જ્ઞાન થયું છે, તેને સૂક્ષ્મભાવે ફરી સમજવા માડતા વૃત્તિને પાછી અતરગમા લાવવી પડે છે, અને તેમ લાવ્યા પછી વિશેષપણે સ્વરૂપ સમજ્યાથી જ્ઞાને કરી તેટલો તેનો વિષય થઈ રહેતાં વળી વૃત્તિ બહાર દોડવા માડે છે, ત્યારે બહુ ડોહાય તેથી વિશેષ સૂક્ષ્મભાવે ફરી વિચારવા માંડતા વળી પણ વૃત્તિ પાછી અતરગને વિષે પ્રેરાય છે એમ કરતા કરતા વૃત્તિને વાર વાર અતરગભાવમાં લાવી શાત કરવામા આવે છે, અને એ પ્રમાણે વૃત્તિને અતરગમા લાવતા લાવતા આત્માનો અનુભવ વખતે થઈ જાય છે, અને જ્યારે એ પ્રમાણે થાય છે ત્યારે વૃત્તિ બહાર જતી નથી, પરંતુ આત્માને વિષે શુદ્ધ પરિણુતિરૂપ થઈ પરિણુમે છે, અને તે પ્રમાણે પરિણુમવાથી બ્રહ્મ-પદાર્થનું દર્શન સહેજ થાય છે આ કારણથી પરદ્રવ્યનું વિવેચન કામનું અથવા હેતુરૂપ થાય છે

૯૨ જીવ પોતાને જે અદ્વિપજ્ઞાન હોય છે તેના વડે મોટો એવો જે જ્ઞેયપદાર્થ તેનું સ્વરૂપ જાણવા ઇચ્છે છે, તે કયાથી થઈ શકે ? અર્થાત્ ન થઈ શકે જ્ઞેયપદાર્થનું સ્વરૂપ જાણવાનું ન થઈ શકે ત્યા આગળ પોતાના અદ્વિપજ્ઞપણથી ન સમજ્યાનું કારણ ન માનતા તેથી મોટો જ્ઞેયપદાર્થ તેને વિષે દોષ કાઢે છે, પરંતુ સવળીએ આવી પોતાના અદ્વિપજ્ઞપણથી ન સમજ્યા વિષે કારણ માનતો નથી

૯૩ જીવ પોતાનું સ્વરૂપ જાણી શકતો નથી, તો પછી પરનું સ્વરૂપ જાણવા ઇચ્છે તે તેનાથી શી રીતે જાણી, સમજ શકાય ? અને જ્યાં સુધી ન સમજવામા આવે ત્યા સુધી ત્યા રહી ચૂઆઈ હોજાયા કરે છે શ્રેયકારી એવું જે નિજસ્વરૂપનું જ્ઞાન તે જ્યા સુધી પ્રગટ નથી થયું, ત્યા સુધી પરદ્રવ્યનું ગમે તેટલું જ્ઞાન મેળવે તોપણ તે કયા કામનું નથી, માટે ઉત્તમ રસ્તો એ છે કે બીજા બધો વાતો મૂકી દઈ પોતાના આત્માને ઓળખવા પ્રયત્ન કરવો જે સારભૂત છે તે જોવા સારુ આ ‘આત્મા સદ્ભાવવાળો છે’, ‘તે કર્મનો કર્તા છે’, અને તેથી (કર્મથી) તેને બધ થાય છે, ‘તે

અ દરથી છૂટે ત્યારે બહારથી છૂટે, અ દરથી છૂટ્યા વગર બહારથી છૂટે નહીં એકલુ બહારથી છોડે તેમાં કામ થાય નહીં આત્મસાધન વગર કલ્યાણ થતું નથી

બાહ્ય અને અ તરુ બન્ને સાધન જેને છે તે ઉત્કૃષ્ટ પુરુષ છે, તે શ્રેષ્ઠ છે જે સાધુના સ ગથી અ ત-શુણ્ણ પ્રગટે તેનો સ ગ કરવો કલાઈનો અને ચાદીનો રૂપિયો સરખો કહેવાય નહીં કલાઈ ઉપર સિંકો પાડો, પણ તેની રૂપિયાની કિમત થાય નહીં જ્યારે ચાંદી છે તેના ઉપર સિંકો ન પાડો તોપણ તેની કિમત જાય નહીં તેવી જ રીતે ગૃહસ્થપણામા જ્ઞાન પામે, શુણ્ણ પ્રગટે, સમકિત હોય તો તેની કિમત જાય નહીં સહુ કહે છે કે અમારા ધર્મથી મોક્ષ છે

આત્મામા રાગદ્વેષ ગયે જ્ઞાન પ્રગટે ગમે ત્યાં બેઠા, ને ગમે તે સ્થિતિમાં મોક્ષ થાય, પણ રાગ-દ્વેષ જાય તો મિથ્યાત્વ, ને અહ કાર ગયા વગર રાજપાટ છોડે, ઝાડની માફક સુકાઈ જાય, પણ મોક્ષ થાય નહીં મિથ્યાત્વ ગયા પછી સહુ સાધન સફળ થાય આટલા માટે સમ્યક્દર્શન શ્રેષ્ઠ છે

૧૨

આણુદ, ભા. વદ ૧૩, રવિ, ૧૬૫૨

સ સારમા મોહ છે, સીપુત્રમા મારાપણુ થઈ ગયું છે, ને કષાયનો ભરેલો છે તે રાત્રિભોજન ન કરે તોપણ શુ થયું ? જ્યારે મિથ્યાત્વ જાય ત્યારે તેનું ખરુ ફળ થાય

હાલમા જૈનના જેટલા સાધુ ફેરે છે તેટલા બધાય સમકિતી સમજવા નહીં તેને દાન દેવામા હાનિ નથી, પણ તેઓ આપણુ કલ્યાણુ કરી શકે નહીં વેશ કલ્યાણુ કરતો નથી જે સાધુ એકલી બાહ્યક્રિયાઓ કર્યા કરે છે તેમા જ્ઞાન નથી

જ્ઞાન તો તે કે જેનાથી બાહ્યવૃત્તિઓ રોકાય છે, સ સાર પરથી ખરેખરી પ્રીતિ ઘટે છે, સાચાને સાચું જાણે છે જેનાથી આત્મામા શુણ્ણ પ્રગટે તે જ્ઞાન

મનુષ્યઅવતાર પામીને રણવામા અને સ્ત્રીપુત્રમાં તદ્દાકાર થઈ આત્મવિચાર કર્યો નહીં, પોતાના દોષ જોયા નહીં, આત્માને નિ દો નહીં, તો તે મનુષ્યઅવતાર, રત્નચિ તામણિરૂપ દેહ, વૃથા જાય છે

જીવ ખોટા સ ગથી, અને અસહુશુરથી અનાદિકાળથી રખડ્યો છે, માટે સાચા પુરુષને ઓળખવા સાચા પુરુષ કેવા છે ? સાચા પુરુષ તો તે કે જેને દેહ પરથી મમત્વ ગયું છે, જ્ઞાન પ્રાપ્ત થયું છે આવા જ્ઞાનીપુરુષની આજ્ઞાએ વર્તે તો પોતાના દોષ ઘટે, અને કષાયાદિ મોળા પડે, પરિણામે સમ્યક્ત્વ થાય

ક્રોધ, માન, માયા, લોભ એ ખરેખરા પાપ છે તેનાથી બહુ કર્મ ઉપાર્જન થાય હજાર વર્ષ તપ કર્યું હોય, પણ એક બે ઘડી ક્રોધ કરે તો બધું તપ નિષ્ફળ જાય

‘છ ખ ડના લોકતા રાજ મૂઝી ચાલી ગયા, અને હું આવા અદ્ય બ્યવહારમા મોટાઈ અને અહ કાર કરી બેઠો છુ એમ કેમ વિચારતો નથી ?

આયુષના આટલા વર્ષો ગયા તોપણ લોભ કાઈ ઘટ્યો નહીં, ને કાઈ જ્ઞાન પ્રાપ્ત થયું નહીં; ગમે તેટલી તૃષ્ણા હોય પણ આયુષ પૂર્ણ થાય ત્યારે જરા પણ કામ આવે નહીં, ને તૃષ્ણા કરી હોય તેથી કર્મ બ ધાય અમુક પરિગ્રહ મર્યાદા કરી હોય, જેમ કે દંશ હજાર રૂપિયાની તો સમતા આવે આટલુ મજ્યા પછી ધર્મધ્યાન કરીશુ એવો વિચાર પણ રાખે તો નિયમમા અવાય

કોઈ ઉપર ક્રોધ કરવો નહીં જેમ રાત્રિભોજન ત્યાગ કર્યું છે તેમ ક્રોધ, માન, માયા, લોભ, અસત્ય આદિ છોડવાને પ્રયત્ન કરી મોળા પાડવા તે મોળા પાડવાથી પરિણામે સમ્યક્ત્વ પ્રાપ્ત થાય વિચાર કરે તો અન તા કર્યો મોળા પડે, અને વિચાર ન કરે તો અન તાં કર્યો ઉપાર્જન થાય

રોગ ઉત્પન્ન થાય છે ત્યારે સ્ત્રી, છોકરાછેયા, ભાઈ કે કોઈ પણ તે રોગ લઈ શકતા નથી !

સમયે તે જીવ તે યોજેલા પદાર્થની ક્રિયા નથી કરતો તોપણ, જ્યાં સુધી તેના મોહભાવ વિરતિપણને નથી પામ્યો ત્યાં સુધી, અવ્યક્તપણે તેની ક્રિયા ચાલી આવે છે

૧૦૨ હાલના પર્યાયને સમયે તેના અભણપણનો લાભ તેને મળી શકતો નથી તે જીવે સમજવું જોઈતું હતું કે આ પદાર્થથી થતો પ્રયોગ જ્યાં સુધી કાયમ રહેશે ત્યાં સુધી તેની પાપક્રિયા ચાલુ રહેશે તે યોજેલા પદાર્થથી અવ્યક્તપણે પણ થતી (લાગતી) ક્રિયાથી મુક્ત થવું હોય તો મોહભાવને મૂકવો મોહ મૂકવાથી એટલે વિરતિપણ કરવાથી પાપક્રિયા બંધ થાય છે તે વિરતિપણ તે જ પર્યાયને વિષે આદરવામા આવે, એટલે યોજેલા પદાર્થના જ લાભને વિષે આદરવામા આવે તો તે પાપક્રિયા જ્યારથી વિરતિપણ આદરે ત્યારથી આવતી બંધ થાય છે અહીં જે પાપક્રિયા લાગે છે તે ચારિત્રમોહનીયના કારણથી આવે છે તે મોહભાવના ક્ષય થવાથી આવતી બંધ થાય છે

૧૦૩ ક્રિયા બે પ્રકારે થાય છે - એક વ્યક્ત એટલે પ્રગટપણે, અને બીજી અવ્યક્ત એટલે અપ્રગટપણે અવ્યક્તપણે થતી ક્રિયા ભેડે તમામથી બાણી નથી શકાતી, પરંતુ તેથી થતી નથી એમ નથી

૧૦૪ પાણીને વિષે લંડેર અથવા હિલ્લોળ તે વ્યક્તપણે જણાય છે, પરંતુ તે પાણીમા બધક અથવા કસ્તૂરી નાખી હોય, અને તે પાણી શાન્તપણામા હોય તોપણ તેને વિષે બધક અથવા કસ્તૂરીની જે ક્રિયા છે તે ભેડે દેખાતી નથી, તથાપિ તેમા અવ્યક્તપણે રહેલી છે આવી રીતે અવ્યક્તપણે થતી ક્રિયાને ન શ્રદ્ધવામા આવે અને માત્ર વ્યક્તપણાને શ્રદ્ધવામા આવે તો એક જાની જેને વિષે અવિરતિરૂપ ક્રિયા થતી નથી તે ભાવ, અને બીજો જાંઘી ગયેલો માણસ જે કંઈ ક્રિયા વ્યક્તપણે કરતો નથી તે ભાવ સમાનપણાને પામે છે, પરંતુ વાસ્તવિક રીતે તેમ છે નહીં જાંઘી ગયેલા માણસને અવ્યક્તપણે ક્રિયા લાગે છે આજ પ્રમાણે જે માણસ (જે જીવ) ચારિત્રમોહનીય નામની નિદ્રામા સૂતો છે, તેને અવ્યક્ત ક્રિયા લાગતી નથી એમ નથી બે મોહભાવ ક્ષય થાય તો જ અવિરતિરૂપ ચારિત્રમોહનીયની ક્રિયા બંધ પડે છે, તે પહેલાં બંધ પડતી નથી

ક્રિયાથી થતો બંધ મુખ્ય એવા પાંચ પ્રકારે છે :-

૧ મિથ્યાત્વ	૨ અવિરતિ	૩ કપાય	૪ પ્રમાદ	૫ યોગ
૫	૧૨	૨૫		૧૫

૧૦૫ મિથ્યાત્વની હાજરી હોય ત્યાં સુધી અવિરતિપણ નિર્મૂળ થતું નથી, એટલે જીવું નથી, પરંતુ બે મિથ્યાત્વપણું ખસે તો અવિરતિપણાને જીવું જ જોઈએ એ નિસંદેહ છે, કારણ કે મિથ્યાત્વ સહિત વિરતિપણ આદરવાથી મોહભાવ જતો નથી મોહભાવ કાયમ છે ત્યાં સુધી અભ્યંતર વિરતિ પણું થતું નથી, અને પ્રમુખપણે રહેલો એવો જે મોહભાવ તે નાશ પામવાથી અભ્યંતર અવિરતિપણ રહેતું નથી, અને બાહ્ય બે વિરતિપણ આદરવામા ન આગ્યું હોય તોપણ બે અભ્યંતર છે તો સહેજે બહાર આવે છે

૧૦૬ અભ્યંતર વિરતિપણ પ્રાપ્ત થાય પછી અને ઉદય આધીન બાહ્યથી વિરતિપણ ન આદરી શકે તોપણ, જ્યારે ઉદયકાળ સંપૂર્ણ થઈ પહેલાં ત્યારે સહેજે વિરતિપણ રહે છે, કારણ કે અભ્યંતર વિરતિપણ પહેલેથી પ્રાપ્ત થયેલું છે, જેથી હવે અવિરતિપણ છે નહીં, કે તે અવિરતિપણની ક્રિયા કરી શકે

૧૦૭ મોહભાવ વડે કરીને જ મિથ્યાત્વ છે મોહભાવનો ક્ષય થવાથી મિથ્યાત્વનો પ્રતિપક્ષ જે સત્યક્ષત્વભાવ તે પ્રગટે છે, માટે ત્યાં આગળ મોહભાવ કેમ હોય? અર્થાત્ હોતો નથી

૧૦૮ બે એવી આશંકા કરવામા આવે કે પાંચ ઇન્દ્રિય અને છઠ્ઠું મન, તથા પાંચ સ્થાવર કાય અને છઠ્ઠી ત્રસકાય, એમ બાર પ્રકારે વિરતિ આદરવામા આવે તો લોકમા રહેલા જીવ અને અજીવ

જીવ નિર્પક્ષી રહેતા નથી અનાદિથી પક્ષમાં પડ્યા છે, અને તેમાં રહીને કલ્યાણ ભૂલી જાય છે. ખાર કુળની ગોચરી કહી છે તેવી કેટલાક મુનિઓ કરતા નથી તેમને લૂગડાઆદિ પરિચ્છેદનો મોડ મટયો નથી એક વાર આહાર લેવાનું કહ્યું છતાં બે વાર લે છે જે જ્ઞાનીપુરુષના વચનથી આત્મા જીવો આવે તે સાચો માર્ગ, તે પોતાનો માર્ગ આપણો ધર્મ સાચો પણ પુસ્તકમાં છે આત્મામાં શુભ પ્રગટે નહીં ત્યાં સુધી કંઈ ક્ષણ આપે નહીં ‘આપણો ધર્મ’ એવી કલ્પના છે આપણો ધર્મ શું? મહાસાગર કોઈનો નથી, તેમ ધર્મ કોઈના ગાપનો નથી જેમાં દયા, સત્ય આદિ હોય તે પાળો તે કોઈના ગાપના નથી અનાદિ કાળના છે, શાશ્વત છે. જીવે ગાઠ પકડી છે કે આપણો ધર્મ છે, પણ શાશ્વત માર્ગ છે ત્યાં આપણો શું? શાશ્વત માર્ગથી સહુ મોક્ષે ગયા છું રત્નોડરણો, દોરો કે મુમતિ, કપડા કોઈ આત્મા નથી

કોઈ એક વહોરો હતો તે ગાડામાં માલ ભરીને સામે ગામ લઈ જતો હતો ગાડાવાળાએ કહ્યું કે ‘ચોર આવશે, માટે સાવચેત થઈને રહે, નહીં તો લૂટી લેશે’ પણ તે વહોરાએ સ્વસ્થ કેરી માન્યું નહીં ને કહ્યું કે ‘કંઈ ફિકર નહીં!’ પછી માર્ગમાં ચોર મળ્યા ગાડાવાળાએ માલ બચાવવા મહેનત કરવા માંડી પણ તે વહોરાએ કંઈ ન કરતાં માલ ઉપાડી જવા દીધો ને ચોરો માલ લૂટી ગયા પણ તેણે માલ પાછો મેળવવા કંઈ ઉપાય કર્યો નહીં થેર ગયો ત્યારે થોડે પૂછ્યું કે, ‘માલ કયા?’ ત્યારે તેણે કહ્યું કે ‘માલ તો ચોર લૂટી ગયા’ ત્યારે થોડે પૂછ્યું કે ‘માલ પકડવા માટે કંઈ ઉપાય કર્યો છે?’ ત્યારે તે વહોરાએ કહ્યું કે, ‘મારો પાસે ભરતિયું છે તેથી ચોર માલ લઈ જઈને શી રીતે વેચશે? માટે તે મારી પાસે ભરતિયું લેવા આવશે ત્યારે પકડીશ’ એવી જીવની મૂઢતા છે ‘આપણા જૈનધર્મના શાસ્ત્રમાં બધું છે શાસ્ત્રો આપણી પાસે છે’ એવું મિથ્યાભિમાન જીવ કરી બેઠો છે ક્રોધ, માન, માયા, લોભરૂપી ચોર રાતદિવસ માલ ચોરી લે છે, તેનું ભાન નથી.

તીર્થ કરના માર્ગ સાચો છે દ્રવ્યમાં બદામ સરખી પણ રાખવાની આજ્ઞા નથી વૈષ્ણવના કુળધર્મના કુશુરો આર ભપરિચ્છેદ મૂક્યા વગર લોકો પાસેથી લક્ષ્મી ગ્રહણ કરે છે, અને તે રૂપી વેપાર થઈ પડ્યો છે તે પોતે અગ્નિમાં બળે છે, તો તેનાથી બીજાની અગ્નિ શી રીતે શાત થાય? જૈનમાર્ગનો પરમાર્થ સાચા ગુરુથી સમજવાનો છે જે ગુરુને સ્વાર્થ હોય તે પોતાનું અકલ્યાણ કરે, ને શિષ્યોનું પણ અકલ્યાણ થાય

જૈનલિંગધારીપણુ ધરી જીવ અનતી વાર રખડ્યો છે બાહ્યવર્તિલિંગ ધારી લૌકિક વ્યવહારમાં અનતી વાર રખડ્યો છે આ ઠેકાણે જૈનમાર્ગને નિષેધતા નથી, જેટલા અંતર ગે સાચો માર્ગ ખતાવે તે ‘જૈન’ ગાફી તો અનાદિ કાળથી જીવે ખોટાને સાચું માન્યું છે, અને તે જ અજ્ઞાન છે મનુષ્યદેહનું સાર્થક ખોટા આગ્રહ, દુરાગ્રહ મૂકી કલ્યાણ થાય તો છે જ્ઞાની સવળ જ પાતાવે. આત્મજ્ઞાન પ્રગટે ત્યારે જ આત્મજ્ઞાનીપણુ માનવું, શુભ પ્રગટ્યા વગર માનવું એ ભૂલ છે અવેરાતની કિંમત બાણવાની શક્તિ વગર અવેરીપણુ માનવું નહીં અજ્ઞાની ખોટાને સાચું નામ આપી વાડા બધાવે છે સત્તનું ઝોળખાણુ હોય તો કોઈ વખત પણ સાચું ગ્રહણ થશે.

[૬૪૩-૧૧]

૧૪ આણુદ, ભા ૧૬૦), મગળ, સ ૧૬૫૨

જે જીવ પોતાને મુમુક્ષુ માનતો હોય, તરવાનો કામી માનતો હોય, સમજી છું એમ માનતો હોય તેણે દેહને વિષે રોગ થતી વખત આકુળવ્યાકુળપણુ થયું હોય તો તે વખત વિચારવું કે તારું મુમુક્ષુપણું, ડહાપણું, કયા ગયા? તે વખતે વિચાર કેમ નહીં કરતો હોય? જો તરવાનો કામી હોય તો તો દેહને અસાર બાણુ છે, દેહને આત્માથી જુદો બાણુ છે, તેને આકુળતા આવવી જોઈએ નહીં દેહ સાચવ્યો સચવાતો નથી, કેમકે તે ક્ષણમાં ભાગી જાય છે, ક્ષણમાં રોગ, ક્ષણમાં વેદના થાય.

છે તે સમશ્રેણિની દિશાવાળી સઘળી સમશ્રેણિઓ જે અસંખ્યાત ગુણી છે તે દરેક અસંખ્યાતાએ ગુણતા, તેમજ બીજી દિશાની સમશ્રેણિ છે તેનો પણ ગુણાકાર તે પ્રમાણે કરતાં, ત્રીજી દિશાની છે તેનું પણ તે પ્રમાણે કરતાં અસંખ્યાત થાય એ અસંખ્યાતાના ભાંગાને જ્યાં સુધી એકબીજાનો ગુણાકાર કરી શકાય ત્યાં સુધી અસંખ્યાતા થાય, અને તે ગુણાકારથી કેઈ ગુણાકાર કરવો બાકી ન રહે ત્યારે અસંખ્યાત પૂરું થઈ તેમા એક ઉમેરતાં જઘન્યમા જઘન્ય અનંતુ થાય

૧૨૦ નય છે તે પ્રમાણનો અશ છે જે નયથી જે ધર્મ કહેવામા આવ્યો છે, ત્યાં તેટલું પ્રમાણ છે, એ નયથી જે ધર્મ કહેવામા આવ્યો છે તે સિવાય વસ્તુને વિષે બીજા જે ધર્મ છે તેનો નિષેધ કરવામા આવ્યો નથી એકી વખતે વાણીદ્વારાએ બધા ધર્મ કહી શકાતા નથી તેમજ જે જે પ્રસંગ હોય તે તે પ્રસંગે ત્યાં સુખ્યપણે તે જ ધર્મ કહેવામા આવે છે ત્યાં ત્યાં તે તે નયથી પ્રમાણ છે

૧૨૧ નયના સ્વરૂપથી આવે જઈ કહેવામા આવે છે તે નય નહીં, પરંતુ નયાભાસ થાય છે, અને નયાભાસ ત્યાં મિથ્યાત્વ કરે છે

૧૨૨ નય સાત માન્યા છે તેના ઉપનય સાતસો, અને વિશેષ સ્વરૂપે અનંતા છે, અર્થાત્ જે વાણી છે તે સઘળા નય છે

૧૨૩ એકાતિકપણુ અહવાનો સ્વરૂપ હોવને વિશેષપણે હોય છે, અને એકાતિકપણુ અહવાથી નાસ્તિકપણુ થાય છે તે ન થવા માટે આ નયનું સ્વરૂપ કહેવામા આવ્યું છે, જે સમજવાથી જીવ એકાતિકપણુ અહતો અટકી મધ્યસ્થ રહે છે, અને મધ્યસ્થ રહેવાથી નાસ્તિકતા અવકાશ પામી શકતી નથી

૧૨૪ નય જે કહેવામા આવે છે તે નય પોતે કઈ વસ્તુ નથી, પરંતુ વસ્તુનું સ્વરૂપ સમજવા તથા તેની સુપ્રતીતિ થવા પ્રમાણનો અશ છે

૧૨૫ અમુક નયથી કહેવામાં આવ્યું ત્યારે બીજા નયથી પ્રતીત થતા ધર્મની અસ્તિ નથી એમ કરતું નથી

૧૨૬ કેવળજ્ઞાન એટલે માત્ર જ્ઞાનજ, તે સિવાય બીજું કઈ જ નહીં, અને જ્યારે એમ છે ત્યારે તેને વિષે બીજું કશું સમાર્તું નથી સર્વથા સર્વ પ્રકારે રાગદ્વેષનો ક્ષય થાય ત્યારે જ કેવળજ્ઞાન કહેવાય જો કેઈ અશે રાગદ્વેષ હોય તો તે ચારિત્રમોહનીયના કારણથી છે જ્યાં આગળ જેટલે અશે રાગદ્વેષ છે ત્યાં આગળ તેટલે અશે અજ્ઞાન છે, જેથી કેવળજ્ઞાનમાં તે સમાઈ શકતા નથી, એટલે કેવળજ્ઞાનમાં તે હોતા નથી, તે એક બીજાના પ્રતિપક્ષી છે જ્યાં કેવળજ્ઞાન છે ત્યાં રાગદ્વેષ નથી, અથવા જ્યાં રાગદ્વેષ છે ત્યાં કેવળજ્ઞાન નથી.

૧૨૭ ગુણ અને ગુણી એક જ છે, પરંતુ કેઈકારણે તે પરિચિન્ન પણ છે સામાન્ય પ્રકારે તો ગુણનો સમુદાય તે 'ગુણી' છે; એટલે ગુણ અને ગુણી એક જ છે, જુની જુદી વસ્તુ નથી ગુણીથી ગુણ જુદો પડી શકતો નથી જેમ સાકરનો કટકો છે તે 'ગુણી' છે અને મીઠાઈ છે તે ગુણ છે 'ગુણી' જે સાકર અને ગુણ જે મીઠાઈ તે જન્મે સાથે જ રહેલ છે, મીઠાઈ કઈ જુદી પડતી નથી, તથાપિ 'ગુણ', 'ગુણી' કેઈ અશે લેવાળા છે

૧૨૮ કેવળજ્ઞાનીનો આત્મા પણ દેહવ્યાપકક્ષેત્રઅનગાદિત છે, છતાં લોકાયોક્તિના સઘળા પદાર્થો જે દેહથી દૂર છે તેને પણ એકદમ બાણી શકે છે

નહીં જ્ઞાન તો માહીથી ગાઠ મટે ત્યારે જ કહેવાય તપ, સયમાદિ માટે સત્પુરુષના વચન સાભળવાનું બતાવ્યું છે

જ્ઞાની ભગવાને કહ્યું છે કે સાધુઓએ અચેત અને નીરસ આહાર લેવો. આ કહેવું તો કેટલાક સાધુઓ ભૂલી ગયા છે દૂધ આદિ સચેત ભારે ભારે વિગય પદાર્થો લઈ જ્ઞાનીની આજ્ઞા પર પગ દઈ ચાલે તે કલ્યાણનો રસ્તો નહીં લોક કહે છે કે સાધુ છે, પણ આત્મદશા સાધે તે સાધુ.

નરસિંહ મહેતા કહે છે કે અનાદિકાળથી આમ ને આમ ચાલતા કાળ ગયો, પણ નિવેડો આવ્યો નહીં આ માર્ગ નહીં, કેમકે અનાદિકાળથી ચાલતા ચાલતા પણ માર્ગ હાથ આવ્યો નહીં જો આ માર્ગ જ હોય તો હજી સુધી કાંઈયે હાથમા આવ્યું નહીં એમ અને નહીં માટે માર્ગ જુદો જ હોવો જોઈએ

તૃષ્ણા કેમ ઘટે ? લૌકિક ભાવમાં મોટાઈ મૂકી દે તો ‘ઘર-કુટુંબ આદિને મારે શું કરવું છે ? લૌકિકમા ગમે તેમ હોય, પણ મારે તો મોટાઈ મૂકી ગમે તે પ્રકારે તૃષ્ણા ઘટે તેમ કરવું છે,’ એમ વિચારે તો તૃષ્ણા ઘટે, મોળી પડે

તપનું અભિમાન કેમ ઘટે ? ત્યાગ કરવો તેનો ઉપયોગ રાખવાથી ‘મને આ અભિમાન કેમ થાય છે ?’ એમ રોજ વિચારતા વિચારતા અભિમાન મોળું પડશે

જ્ઞાની કહે છે તે કૃત્રીરૂપી જ્ઞાન વિચારે, તો અજ્ઞાનરૂપી તાણુ ઊઘડી જાય, કેટલાય તાણા ઊઘડી જાય કૃત્રી હોય તો તાણુ ઊઘડે, ગાંધી પહાણુ માર્યે તો તાણુ ભાંગી જાય

‘કલ્યાણ શું હશે ?’ એવો જીવને ભાસો છે તે કાંઈ હાથી-ઘોડો નથી જીવને આવી બ્રાતિને લીધે કલ્યાણની કૃત્રીઓ સમજતી નથી સમજાય તો તો સુગમ છે જીવની બ્રાતિઓ દૂર કરવા માટે જગતનું વર્ણન બતાવ્યું છે જો જીવ હંમેશના અધમાર્ગથી થાકે તો માર્ગમા આવે

જ્ઞાની પરમાર્થ, સમ્યક્ત્વ હોય તે જ કહે ‘કષાય ઘટે તે કલ્યાણ, જીવના રાગ, દ્વેષ, અજ્ઞાન જાય તેને કલ્યાણ કહેવાય’ ત્યારે લોક કહે છે કે, ‘એવું તો અમારા શુરુઓય કહે છે, ત્યારે જુદું શું બતાવો છો ?’ આવી આડી કલ્પનાઓ કરી જીવને પોતાના દોષ મટાડવા ઇચ્છા નથી

આત્મા અજ્ઞાનરૂપી પચ્ચરે કરી દગાઈ ગયો છે જ્ઞાની જ આત્માને ઊંચો લાવશે આત્મા દગાઈ ગયો છે એટલે કલ્યાણ સૂઝતું નથી જ્ઞાની સદ્વિચારોરૂપી સહેલી કૃત્રીઓ બતાવે તે કૃત્રીઓ હજારો તાણાને લાગે છે

જીવને માહીથી અજીર્ણ મટે ત્યારે અમૃત ભાવે, તે જ રીતે બ્રાતિરૂપી અજીર્ણ મટ્યે કલ્યાણ થાય, પણ જીવને અજ્ઞાની શુરુએ ભડકાવી માર્યા છે એટલે બ્રાતિરૂપ અજીર્ણ કેમ મટે ? અજ્ઞાની શુરુઓ જ્ઞાનને બદલે તપ બતાવે, તપમા જ્ઞાન બતાવે, આવી રીતે અવળુ અવળુ બતાવે તેથી જીવને તરવું બહુ મુશ્કેલીવતવાળું છે અહ કારાદિરહિતપણે તપાદિ કરવા

કદાચહ મૂકીને જીવ વિચારે, તો માર્ગ તો જુદો છે સમકિત સુલભ છે, પ્રત્યક્ષ છે, સહેલું છે જીવ ગામ મૂકી આવો ગયો છે તે પાછો ફરે ત્યારે ગામ આવે સત્પુરુષના વચનોનું આસ્થાસહિત શ્રવણમનન કરે તો સમ્યક્ત્વ આવે તે આવ્યા પછી વ્રતધર્મ્યાણ આવે, ત્યાર પછી પાચમુ શુભ-સ્થાનક પ્રાપ્ત થાય

સાચુ સમજઈ તેની આસ્થા થઈ તે જ સમ્યક્ત્વ છે જેને ખરાખોટાની કિમત થઈ છે, તે લેદ જેને મટ્યો છે તેને સમ્યક્ત્વ પ્રાપ્ત થાય

અસંશુરૂથી સત્ સમજાય નહીં, સમકિત થશે નહીં દયા, સત્ય, અદ્વત ન લેવું એ આદિ સદાચાર એ સત્પુરુષની સમીપ આવવાના સત્સાધન છે સત્પુરુષો જે કહે છે તે સૂત્રના, સિદ્ધાંતના પરમાર્થ છે સૂત્ર સિદ્ધાંત તો કાગળ છે અમે અનુભવથી કહીએ છીએ, અનુભવથી શકા મટાડવાનું

થાય છે 'આ સિદ્ધાંતનો ખાતરી કરવી હોય તો રાગદ્વેષ છોડો રાગદ્વેષ સર્વ પ્રકારે છૂટે તો આત્માનો સર્વ પ્રકારે મોક્ષ થાય છે આત્મા બધનના કારણથી મુક્ત થઈ શકતો નથી બધન છૂટ્યું કે મુક્ત છે બધન થવાનું કારણ રાગદ્વેષ છે રાગદ્વેષ સર્વથા પ્રકારે છૂટ્યો કે બધથી છૂટ્યો જ છે તેમા કશી સવાલ કે શકા રહેતા નથી

૧૩૮ જે સમયે સર્વથા પ્રકારે રાગદ્વેષ ક્ષય થાય, તેને બીજે જ સમયે 'કેવલજ્ઞાન' છે

૧૩૯ જીવ પહેલા ગુણસ્થાનકમાંથી આગળ જતો નથી આગળ જવા વિચાર કરતો નથી પહેલાથી આગળ શી રીતે વધી શકાય, તેના શુ ઉપાય છે, કેવી રીતે પુરુષાર્થ કરવો, તેનો વિચાર પણ કરતો નથી, અને વાતો કરવા બેસે ત્યારે એવી કરે કે તેરમુ આ ક્ષેત્રે અને આ કાળે પ્રાપ્ત થતું નથી આવી આવી ગહન વાતો જે પોતાની શક્તિ બહારની છે, તે તેનાથી શી રીતે સમજી શકાય? અર્થાત્ પોતાને ક્ષયોપશમ હોય તે ઉપરાંતની વાતો કરવા બેસે તે ન જ સમજી શકાય

૧૪૦ અથિ પહેલે ગુણસ્થાનકે છે તેનું ભેદન કરી આગળ વધી ચોથા સુધી સસારી જીવો પહોંચ્યા નથી કોઈ જીવ નિર્જરા કરવાથી ઊંચા ભાવે આવતાં, પહેલામાંથી નીકળવા વિચાર કરી, અથિભેદની નજીક આવે છે, ત્યાં આગળ ગાઠનું એટલું બધું તેના ઉપર ભેર થાય છે કે, અથિભેદ કરવામા શિથિલ થઈ જઈ અટકી પડે છે, અને એ પ્રમાણે મોળો થઈ પાછો વળે છે આ પ્રમાણે અથિભેદ નજીક અનતી વાર આવી જીવ પાછો ફર્યો છે કોઈ જીવ પ્રબળ પુરુષાર્થ કરી, નિમિત્ત કારણનો ભોગ પામી કરેડિયાં કરી અથિભેદ કરી, આગળ વધી આવે છે, અને ત્યારે અથિભેદ કરી આગળ વધ્યો કે ચોથામાં આવે છે, અને ચોથામા આવ્યો કે પહેલામાંથી મોક્ષ થશે, એવી તે જીવને છાપ મળે છે

૧૪૧ આ ગુણસ્થાનકનું નામ 'અવિરતિસમ્યગ્દષ્ટિ' છે, ત્યાં વિરતિપણા વિના સમ્યક્ જ્ઞાનદર્શન છે

૧૪૨ કહેવામા એમ આવે છે કે તેરમુ ગુણસ્થાનક આ કાળે ને આ ક્ષેત્રથી ન પમાય, પરંતુ તેમ કહેનારા પહેલામાંથી ખસતા નથી બે તેઓ પહેલામાંથી ખસી, ચોથા સુધી આવે, અને ત્યાં પુરુષાર્થ કરી સાતમુ જે અપ્રમત્ત છે ત્યાં સુધી પહોંચે તોપણ એક મોટામા મોટી વાત છે સાતમા સુધી પહોંચ્યા વિના તે પછીની દશ ની સુપ્રતીતિ થઈ શકવી મુશ્કેલ છે

૧૪૩ આત્માને વિષે પ્રમાદરહિત ભગૃતદશા તે જ સાતમુ ગુણસ્થાનક છે ત્યાં સુધી પહોંચવાથી તેમા સમ્યક્ત્વ સમાય છે ચોથા ગુણસ્થાનકે જીવ આવીને ત્યાંથી પાચમું 'દેશવિરતિ', છઠ્ઠું 'સર્વવિરતિ,' અને સાતમુ 'પ્રમાદરહિત વિરતિ' છે, ત્યાં પહોંચે છે ત્યાં આગળ પહોંચેલા આગળની દશાની અશે અનુભવ અથવા સુપ્રતીતિ થાય છે ચોથા ગુણસ્થાનકવાળો જીવ સાતમા ગુણસ્થાનકે પહોંચનારની દશાનો બે વિચાર કરે તો તે કોઈ અશે પ્રતીતિ થઈ શકે પણ તેનો પહેલા ગુણસ્થાનકવાળો જીવ વિચાર કરે તો તે શી રીતે પ્રતીતિમા આવી શકે? કારણ કે તેને ભણવાનું સાધન જે આવરણરહિત થયું તે પહેલા ગુણસ્થાનકવાળાની પાને હોય નહીં

૧૪૪ સમ્યક્ત્વ પ્રાપ્ત થયેલ જીવની દશાનું સ્વરૂપ જ જુદું હોય છે પહેલા ગુણસ્થાનકવાળા જીવની દશાની જે સ્થિતિ અથવા ભાવ છે તેના કરતા ચોથા ગુણસ્થાનક પ્રાપ્ત કરનારની દશાની જે સ્થિતિ અથવા ભાવ તે જુદા બેવામા આવે છે, અર્થાત્ જુદી જ દશાનું વર્તન બેવામા આવે છે

૧૪૫ પહેલું મોળું કરે તો ચોથે આવે એમ કહેવામાત્ર છે, ચોથે આવવામા જે વર્તન છે તે વિષય વિચારવાભોગ છે

૧૪૬ આગળ ૪, ૫, ૬ અને ૭ મા ગુણસ્થાનક સુધીની જે વાત કહેવામા આવી છે તે કહેવામાત્ર, અથવા સાલજવામાત્ર જ છે એમ નથી, પરંતુ સમજીને વારંવાર વિચારવા યોગ્ય છે

૧૪૭ બની શકે તેટલો પુરુષાર્થ કરી આગળ વધવા જરૂર છે

પોતાના દોષો ટળે એવા પ્રશ્ન કરે તો દોષ ટળવાનું કારણ થાય જીવના દોષ ઘટે, ટળે તો મુક્તિ થાય

જગતની વાત જાણવી તેને શાસ્ત્રમાં મુક્તિ કહી નથી પણ નિરાવરણ થાય ત્યારે મોક્ષ

પાચ વરસ થયા એક બીડી જેવું વ્યસન તે ગ્રેરણા કર્યા વિના મૂંઝી શકાયું નહિ અમારો ઉપદેશ તો જેને તરત જ કરવા ઉપર વિચાર હોય તેને જ કરવો આ કાળમાં ધણા જીવ વિરાધક હોય છે અને નહીં જેવો જ સન્કાર થાય છે

આવી વાત તો સહેજમાં સમજવા જેવી છે અને સહેજ વિચાર કરે તો સમજાય એવી છે કે મન વચન કાયાના ત્રણ યોગથી રહિત જીવ છે, સહજસ્વરૂપ છે જ્યારે એ ત્રણ યોગ તે ત્યાગવાના છે ત્યારે આ બહારના પદાર્થ ઉપર જીવ કેમ આગ્રહ કરતો હશે ? એ આશ્ચર્ય ઉપજે છે ! જીવ જે જે કુળમાં ઉપજે છે તેનો તેનો આગ્રહ કરે છે, ભેર કરે છે વૈષ્ણવને ત્યાં જન્મ લીધો હોત તો તેનો આગ્રહ થઈ જત, જો તપામાં હોય તો તપાનો આગ્રહ થઈ જાય જીવનું સ્વરૂપ હું દિયા નથી, તપા નથી, કુલ નથી, જાતિ નથી, વર્ણ નથી તેને આવી આવી માઠી કટપના કરી આગ્રહથી વર્તાવવો એ કેવું અજ્ઞાન છે ! જીવને લોકને સારું દેખાડવાનું જ બહુ ગમે છે અને તેથી જીવ વૈરાગ્ય ઉપશમના માર્ગથી રોકાઈ જાય છે હાલ હવેથી અને પ્રથમ કહ્યું છે, દુરાગ્રહ અર્થે જૈનનાં શાસ્ત્ર વાચવા નહિ. વૈરાગ્ય ઉપશમ જેમ વધે તેવું જ કરવું એમાં (માગધી ગાથાઓમાં) કયા એવી વાત છે કે આને હું દિયો કે આને તપો માનવો ? એની વ્યાખ્યા તેમાં હોતી જ નથી

(ત્રિભોવનને) જીવને ઉપાધિ બહુ છે આવો જોગ મનુષ્યભવ વગેરે સાધન મળ્યાં છે અને જીવ વિચાર ન કરે ત્યારે એ તે પશુના દેહમાં વિચાર કરશે ? કયા કરશે ?

જીવ જ પરમાધામી (જન્મ) જેવો છે, અને જન્મ છે, કારણ કે નરકગતિમાં જીવ જાય છે તેનું કારણ જીવ અહીંથી કરે છે

પશુની જાતિના શરીરોના દુ બ પ્રત્યક્ષ જીવ જીવે છે, જરા વિચાર આવે છે અને પાછો ભૂલી જાય છે પ્રત્યક્ષ લોક જીવે છે કે આ મરી ગયો, મારે મરણ છે, એવી પ્રત્યક્ષતા છે, તથાપિ શાસ્ત્રને વિષે પાછી તે વ્યાખ્યા દૃઢ કરવા સારું વારંવાર તે જ વાત કહી છે શાસ્ત્ર તો પરોક્ષ છે અને આ તો પ્રત્યક્ષ છે પણ જીવ પાછો ભૂલી જાય છે, તેથી તે ને તે વાત કરી છે

અથવા મોક્ષમાર્ગ કોઈના શાપથી અપ્રાપ્ત થતો નથી, કે કોઈના આશીર્વાદથી પ્રાપ્ત થતો નથી પુરુષાર્થ પ્રમાણે થાય છે, માટે પુરુષાર્થની જરૂર છે

૧૫૮ સૂત્ર, સિદ્ધાંત, શાસ્ત્રો સત્પુરુષના ઉપદેશ વિના ફળતાં નથી ફેરફાર ને છે તે વ્યવહાર માર્ગમાં છે મોક્ષમાર્ગ તો ફેરફારવાળો નથી, એક જ છે તે પ્રાપ્ત કરવામાં શિથિલપણ છે, તેનો નિષેધ કરવામાં આવ્યો છે ત્યાં આગળ શૂરવીરપણું ગ્રહણ કરવા યોગ્ય છે જીવને અમૂર્છિત કરવો એ જ જરૂરનું છે

૧૫૯ વિચારવાન પુરુષે વ્યવહારના ભેદથી મૂઝાવું નહીં

૧૬૦ ઉપરની ભૂમિકાવાળા નીચેની ભૂમિકાવાળાની ધરોળર નથી, પરંતુ નીચેની ભૂમિકા વાળાથી ઠીક છે પોતે ને વ્યવહારમાં હોય તેથી બીજાનો જો ચો વ્યવહાર જોવામાં આવે તો તે જોયા વ્યવહારનો નિષેધ કરવો નહીં, કારણ કે મોક્ષમાર્ગને વિષે કશો ફેરફાર છે નહીં ત્રણે કાળમાં ગમે તે ક્ષેત્રમાં, એક જ સરખો ને પ્રવર્તે તે જ મોક્ષમાર્ગ

૧૬૧ અદ્યપમા અદ્ય એવી નિવૃત્તિ કરવામાં પણ જીવને ટાઢ વછૂટે છે, તો તેવી અનત પ્રવૃત્તિથી કરો ને મિથ્યાત્વ થાય છે, તેથી નિવર્તવું એ કેટલું દુર્ધર થઈ પડવું જોઈએ ? મિથ્યાત્વની નિવૃત્તિ તે જ 'સમ્યક્ત્વ'

૧૬૨ જીવાજીવની વિચારરૂપે પ્રતીતિ કરવામાં આવી ન હોય, અને જોલવામાત્ર જ જીવા જીવ છે, એમ કહેવું તે સમ્યક્ત્વ નથી તીર્થ કરાદિએ પણ પૂર્વે આરાધ્યું છે તેથી પ્રથમથી જ સમ્યક્ત્વ તેમને વિષે છે, પરંતુ બીજાને તે કંઈ અચુક કુળમાં, અચુક નાતમાં, કે જાતમાં કે અચુક દેશમાં અવતાર લેવાથી જન્મથી જ સમ્યક્ત્વ હોય એમ નથી

૧૬૩ વિચાર વિના જ્ઞાન નહીં જ્ઞાન વિના સુપ્રતીતિ એટલે સમ્યક્ત્વ નહીં સમ્યક્ત્વ વિના ચારિત્ર ન આવે, અને ચારિત્ર ન આવે ત્યાં સુધી કેવળજ્ઞાન ન પામે, અને જ્યાં સુધી કેવળજ્ઞાન ન પામે ત્યાં સુધી મોક્ષ નથી, એમ જોવામાં આવે છે

૧૬૪ દેવનું વર્ણન તત્ત્વ જીવનું સ્વરૂપ

૧૬૫ કર્મરૂપે રહેલા પરમાણુ કેવળજ્ઞાનીને દૃશ્ય છે, તે સિવાયને માટે ચોક્કસ નિયમ હોય નહીં પરમાવધિવાળાને દૃશ્ય થવા સંભવે છે, અને મનઃપર્યાવજ્ઞાનીને અચુક દેશે દૃશ્ય થવા સંભવે છે.

૧૬૬ પદાર્થને વિષે અનંતા ધર્મ (ગુણાદિ) રહ્યા છે તેના અનંતમાં ભાગે વાણીવી કહી શકાય છે. તેના અનંતમાં ભાગે સૂત્રમાં ગૂંથી શકાય છે

૧૬૭ યથાપ્રવૃત્તિકરણ, અનિવૃત્તિકરણ, અપૂર્વકરણ ઉપરાંત યુંજનકરણ અને શુલ્કકરણ છે યુંજનકરણને શુલ્કકરણથી ક્ષય કરી શકાય છે

૧૬૮ યુંજનકરણ એટલે પ્રકૃતિને યોજવી તે આત્મગુણ ને જ્ઞાન, ને તેનાથી દર્શન, ને તેનાથી ચારિત્ર, એવા શુલ્કકરણથી યુંજનકરણનો ક્ષય કરી શકાય છે અચુક અચુક પ્રકૃતિ ને આત્મ-શુલ્કરોધક છે તેને શુલ્કકરણ કરી ક્ષય કરી શકાય છે

૩ જ્ઞાનાવરણતું સર્વ પ્રકારે નિરાવરણ થવું તે ‘કેવળજ્ઞાન’ એટલે ‘મોક્ષ’, જે બુદ્ધિબળથી કહેવામા આવે છે એમ નથી, પરંતુ અનુભવગમ્ય છે

૪ બુદ્ધિબળથી નિશ્ચય કરેલાં સિદ્ધાંત તેથી વિશેષ બુદ્ધિબળ અથવા તર્કથી વખતે ફરી શકે છે, પરંતુ જે વસ્તુ અનુભવગમ્ય (અનુભવસિદ્ધ) થઈ છે તે ત્રણે કાળમાં ફરી શકતી નથી

૫ હાલના સમયમા જૈનદર્શનને વિષે અવિરતિ સમ્યક્દષ્ટિનામા ચોથા ગુણસ્થાનથી અપ્રમત્તનામા સાતમા ગુણસ્થાનક સુધી આત્મઅનુભવ સ્પષ્ટ સ્વીકારેલ છે

૬ સાતમાથી સયોગીકેવળીનામા તેરમા ગુણસ્થાનક સુધીનો કાળ અંતર્મુહૂર્તનો છે તેરમાનો કાળ વખતે લાભો પણ હોય છે ત્યાં સુધી આત્મઅનુભવ પ્રતીતિરૂપ છે

૭ આ કાળને વિષે મોક્ષ નથી એમ માની જીવ મોક્ષહેતુભૂત ક્રિયા કરી શકતો નથી, અને તેવી માન્યતાને લઈને જીવનું પ્રવર્તન ખીજી જ રીતે થાય છે

૮ પાંજરામા પૂરેલાં સિદ્ધ પાંજરાથી પ્રત્યક્ષ જુદો છે, તોપણ બહાર નીકળવાને સામર્થ્યરહિત છે તેમ જ ઓછા આયુષના કારણથી અથવા સ ધયણાદિ અન્ય સાધનોના અભાવે આત્મારૂપી સિદ્ધ કર્મરૂપી પાંજરામાથી બહાર આવી શકતો નથી એમ માનવામાં આવે તો તે માનવું સકારણ છે

૯ આ અસાર એવા સ સારને વિષે મુગ્ધ એવી ચાર ગતિ છે, જે કર્મબંધથી પ્રાપ્ત થાય છે બંધ વિના તે ગતિ પ્રાપ્ત થતી નથી અબંધ એવું જે મોક્ષસ્થાનક તે બંધથી થનારી એવી જે ચાર ગતિ તે રૂપ સ સારને વિષે નથી સમ્યક્ત્વ અથવા ચારિત્રથી બંધ થતો નથી એ તો ચોક્કસ છે, તો પછી ગમે તે કાળમા સમ્યક્ત્વ અથવા ચારિત્ર પામે ત્યાં તે સમયે બંધ નથી, અને જ્યાં બંધ નથી ત્યાં સ સાર નથી

૧૦ સમ્યક્ત્વ અને ચારિત્રમા આત્માની શુદ્ધ પરિણતિ છે, તથાપિ તે સાથે મન, વચન, શરીરના શુભ ભેગ પ્રવર્તે છે તે શુભ ભેગથી શુભ એવો બંધ થાય છે તે બંધને લઈને દેવાદિગતિ એવો જે સ સાર તે કરવો પડે છે પરંતુ તેથી વિપરીત જે સમ્યક્ત્વ અને ચારિત્ર જેટલે અશે પ્રાપ્ત થાય છે તેટલે અશે મોક્ષ પ્રગટ થાય છે, તેનું ફળ દેવાદિ ગતિ પ્રાપ્ત થઈ તે નથી દેવાદિગતિ જે પ્રાપ્ત થઈ તે ઉપર ખતાવેલા મન, વચન, શરીરના શુભ ભેગથી થઈ છે, અને અબંધ એવું જે સમ્યક્ત્વ તથા ચારિત્ર પ્રગટ થયું છે તે કાયમ રહીને ફરી મનુષ્યપણુ પામી ફરી તે ભાગને જોડાઈ મોક્ષ થાય છે

૧૧ ગમે તે કાળમાં કર્મ છે, તેનો બંધ છે, અને તે બંધની નિર્જરા છે, અને સ પૂર્ણ નિર્જરા તેનું નામ ‘મોક્ષ’ છે.

૧૨ નિર્જરાના બે ભેદ છે, એક સકામ, એટલે સહેતું (મોક્ષના હેતુભૂત) નિર્જરા અને ખીજી અકામ એટલે વિપાકનિર્જરા

૧૩ અકામનિર્જરા ઔદયિક ભાવે થાય છે આ નિર્જરા જીવે અનતી વાર કરી છે, અને તે કર્મબંધનું કારણ છે

૧૪ સકામનિર્જરા ક્ષાયોપશમિક ભાવે થાય છે જે કર્મના અબંધનું કારણ છે જેટલે અશે સકામનિર્જરા (ક્ષાયોપશમિક ભાવે) થાય તેટલે અશે આત્મા પ્રગટ થાય છે જો અકામ (વિપાક) નિર્જરા હોય તો તે ઔદયિક ભાવે હોય છે, અને તે કર્મબંધનું કારણ છે અહીં પણ કર્મનું નિર્જરત્વ થાય છે, પરંતુ આત્મા પ્રગટ થતો નથી

૧૫ અનતી વાર ચારિત્ર પ્રાપ્ત કરવાથી જે નિર્જરા થઈ છે તે ઔદયિક ભાવે (જે ભાવ અબંધક નથી) થઈ છે, ક્ષાયોપશમિક ભાવે થઈ નથી જો તેમ થઈ હોત તો આ પ્રમાણે રખડવું બનત નહીં

૧૬ માર્ગબે પ્રકારે છે. એક લૌકિક માર્ગ અને ખીજો લૌકોત્તર માર્ગ, જે એકબીજાથી વિરુદ્ધ છે.

કાર્મણ શરીરને લઈને થાય છે કાર્મણ શરીર એ જીવનું અવલંબન છે

૧૭૭ ઉપર જણાવેલ ચાર અનુયોગનુ તથા તેના સૂક્ષ્મભાવોનું જે સ્વરૂપ, તે જીવે વાર વાર વિચારવાયોગ્ય છે, જાણવા યોગ્ય છે તે પરિણામે નિર્જરાનો હેતુ થાય છે, વા નિર્જરા થાય છે ચિત્તની સ્થિરતા કરવા માટે સઘળું કહેવામા આવ્યું છે, કારણ કે એ સૂક્ષ્મમા સૂક્ષ્મ સ્વરૂપ જીવે જો કાંઈ જાણ્યું હોય તો તેને વાસ્તે વાર વાર વિચાર કરવાનું બને છે, અને તેવા વિચારથી જીવની બાહ્યવૃત્તિ નહી થતાં અદરની અદર વિચારતા સુધી સમાયેલી રહે છે

૧૭૮ અતરવિચારનું સાધન ન હોય તો જીવની બાહ્યવસ્તુ ઉપર વૃત્તિ જઈ અનેક ભાતના ઘાટ ઘડાય છે જીવને અવલંબન જોઈ એ છે તેને નવરો ઝેસી રહેવાનું ઠીક પડતું નથી એવી જ ટેવ પડી ગઈ છે, તેથી જો ઉપલા પદાર્થનું જાણપણ થયું હોય તો તેના વિચારને લીધે સદ્ચિત્તવૃત્તિ બહાર નીકળવાને બદલે અદર સમાયેલી રહે છે, અને તેમ થવાથી નિર્જરા થાય છે

૧૭૯ પુદ્ગલ, પરમાણુ અને તેના પર્યાયાદિનું સૂક્ષ્મપણ છે, તે જેટલું વાણીગોચર થઈ શકે તેટલું કહેવામાં આવ્યું છે તે એટલા સારુ કે એ પદાર્થો ભૂર્તિમાન છે, અભૂર્તિમાન નથી ભૂર્તિમાન છતાં આ પ્રમાણે સૂક્ષ્મ છે, તેના વાર વાર વિચારથી સ્વરૂપ સમજાય છે, અને તે પ્રમાણે સમજાયાથી તેથી સૂક્ષ્મ અરૂપી એવો જે આત્મા તે સળધી જાણવાનું કામ સહેલું થાય છે

૧૮૦ માન અને મતાશ્રદ્ધ એ માર્ગ પામવામા આડા સ્થલરૂપ છે તે મૂઠ્ઠી શકાતા નથી, અને તેથી સમજાતું નથી સમજવામા વિનયભક્તિની પહેલી જરૂર પડે છે તે ભક્તિ માન, મતાશ્રદ્ધના કારણથી આદરી શકાતી નથી

૧૮૧ (૧) વાયુ (૨) પૃથ્વુ (૩) વારંવાર ફેરવવું (૪) ચિત્તને નિશ્ચયમાં આણવું (૫) ધર્મ-કથા વેદાંતમા પણ શ્રવણ, મનન, નિદિધ્યાસન એમ લેહ બતાવ્યા છે

૧૮૨ 'ઉત્તરાધ્યયન'મા ધર્મના મુખ્ય ચાર અંગ કહ્યા છે - (૧) મનુષ્યપણ (૨) સત્પુરુષના વચનનું શ્રવણ (૩) તેની પ્રતીતિ (૪) ધર્મમા પ્રવર્તવું. આ ચાર વસ્તુ દર્શાવે છે

૧૮૩ મિથ્યાત્વના બે લેહ છે (૧) વ્યક્ત (૨) અવ્યક્ત તેના ત્રણ લેહ પણ કર્યા છે - (૧) ઉત્કૃષ્ટ (૨) મધ્યમ (૩) જઘન્ય મિથ્યાત્વ હોય ત્યા સુધી પહેલા ગુણસ્થાનકમાથી બહાર નીકળતો નથી ઉત્કૃષ્ટ મિથ્યાત્વ હોય ત્યા સુધી તે મિથ્યાત્વ ગુણસ્થાનક ન ગણાય ગુણસ્થાનક એ જીવઆશ્રયી છે

૧૮૪ મિથ્યાત્વ વડે કરી મિથ્યાત્વ મોળું પડે છે, અને તે કારણથી તે જરા આગળ આદ્યો કે તરત તે મિથ્યાત્વગુણસ્થાનકમા આવે છે

૧૮૫ ગુણસ્થાનક એ આત્માના ગુણને લઈને છે

૧૮૬ મિથ્યાત્વમાથી સાવ ખસ્યો ન હોય પણ થોડો ખસ્યો હોય તોપણ તેથી મિથ્યાત્વ મોળું પડે છે આ મિથ્યાત્વ પણ મિથ્યાત્વે કરીને મોળું પડે છે મિથ્યાત્વગુણસ્થાનકે પણ મિથ્યાત્વનો અશ કષાય હોય તે અશથી પણ મિથ્યાત્વમાથી મિથ્યાત્વગુણસ્થાનક કહેવામા આવે છે

૧૮૭ પ્રયોજનભૂત જ્ઞાનના મૂળમા, પૂર્ણ પ્રતીતિમા, તેવા જ આકાશમા મળતા આવના અન્ય માર્ગની સરખામણીના અશે સરખાપણારૂપ પ્રતીત થવું તે મિશ્રગુણસ્થાનક છે, પરંતુ ફલાણુ દર્શન સત્ય છે, અને ફલાણુ દર્શન પણ સત્ય છે, એવી જાણે ઉપર મગખી પ્રતીતિ તે મિશ્ર નહીં પણ મિથ્યાત્વગુણસ્થાનક છે અમુકથી અમુક દર્શન અમુક અશે મળતું આવે છે, એમ કહેવામા સમ્યક્ત્વને બાધ નથી, કારણ કે ત્યા તો અમુક દર્શનની બીજા દર્શનની સરખામણીમા પહેલું દર્શન સર્વાંગે પ્રતીતિરૂપ થાય છે

ઉપરાંતનો આક્રીનો આકાશ જેને કેવળજ્ઞાનીએ પોતે પણ અન ત (જેનો અંત નહીં એવા) કહેલ છે, તે અન ત આકાશનો પણ તે પ્રમાણે ગુણ હોવો જોઈએ એવું બુદ્ધિબળે નિર્ણય કરેલું હોવું જોઈએ

(ધ) આત્મજ્ઞાન ઉત્પન્ન થયું અથવા તો આત્મજ્ઞાન થયું, એ વાત અનુભવગમ્ય છે તે આત્મજ્ઞાન ઉત્પન્ન થવાથી આત્મઅનુભવ થવા ઉપરાંત શુ શુ થવું જોઈએ એમ જે કહેવામા આવ્યું છે તે બુદ્ધિબળથી કહેલું, એમ ધારી શકાય છે

(ધ) ઇન્દ્રિયના સંયોગથી જે કઈ દેખવું બાણુ થાય તે જોડે અનુભવગમ્યમા સમાય છે ખરું, પરંતુ આહી તો અનુભવગમ્ય આત્મતત્ત્વને વિષે કહેવાનું છે, જેમા ઇન્દ્રિયોની સહાયતા અથવા તો સંબંધની જરૂર છે નહીં, તે સિવાયની વાત છે કેવળજ્ઞાની સહજ દેખી બાણી રહ્યા છે, અર્થાત્ લોકના સર્વ પદાર્થોને અનુભવ્યા છે એમ જે કહેવામા આવે છે તેમા ઉપયોગનો સંબંધ રહે છે, કારણ કે કેવળજ્ઞાનીના તેરમા અને ચૌદમા ગુણસ્થાનક એવા બે વિભાગ કરવામા આવ્યા છે, તેમા તેરમા ગુણસ્થાનકવાળા કેવળજ્ઞાનીને યોગ છે એમ સ્પષ્ટ છે, અને જ્યાં એ પ્રમાણે છે ત્યાં ઉપયોગની ખાસ રીતે જરૂર છે, અને જ્યાં ખાસ રીતે જરૂર છે ત્યાં બુદ્ધિબળ છે એમ કહ્યા વિના ચાલે તેમ નથી, અને જ્યાં એ પ્રમાણે હરે છે ત્યાં અનુભવ સાથે બુદ્ધિબળ પણ હરે છે

(ઉ) આ પ્રમાણે ઉપયોગ કરવાથી આત્માને જે જડ પદાર્થ નજીક છે તેનો તો અનુભવ થાય છે, પણ જે નજીક નથી અર્થાત્ જેનો યોગ નથી તેનો અનુભવ થવો એમ કહેવું એ મુશ્કેલીવાળું છે, અને તેની સાથે છેતેના પદાર્થનો અનુભવ ગમ્ય નથી એમ કહેવાથી કહેવાતા કેવળજ્ઞાનના અર્થને વિરોધ આવે છે, તેથી ત્યાં બુદ્ધિબળથી સર્વ પદાર્થનું, સર્વ પ્રકારે, સર્વ કાળનું જ્ઞાન થાય છે એમ હરે છે

૨૫ એક કાળના કલ્પેલા સમય જે અન ત છે, તેને લઈને અન તકાળ કહેવાય છે તેમાના વર્તમાનકાળ પહેલાના જે સમય વ્યતીત થયા છે તે ફરીથી આવવાના નથી એ વાત ન્યાયસ પત્ર છે, તે સમય અનુભવગમ્ય શી રીતે થઈ શકે એ વિચારવાનું છે

૨૬ અનુભવગમ્ય જે સમય થયા છે તેનું જે સ્વરૂપ છે તે તથા તે સ્વરૂપ સિવાય તેનું બીજું સ્વરૂપ થતું નથી, અને તે જ પ્રમાણે અનાદિ અન ત કાળના બીજા જે સમય તેનું પણ તેવું જ સ્વરૂપ છે, એમ બુદ્ધિબળથી નિર્ણય થયેલું જણાય છે

૨૭ આ કાળને વિષે જ્ઞાન ક્ષીણ થયું છે, અને જ્ઞાન ક્ષીણ થવાથી મતલેહ થણા થયા છે જેમ જ્ઞાન ઓછું તેમ મતલેહ વધારે, અને જ્ઞાન વધુ તેમ મતલેહ ઓછા, નાણાની પેઠે જ્યાં નાણું ઘટ્યું ત્યાં કંકાસ વધારે, અને જ્યાં નાણું વધ્યું ત્યાં કંકાસ ઓછા હોય છે

૨૮ જ્ઞાન વિના સમ્યક્ત્વનો વિચાર સૂઝતો નથી મતલેહ ઉત્પન્ન નથી કરવો એવું જેના મનમા છે તે જે જે વાચે અથવા સાંભળે તે તે તેને કુળે છે મતલેહાદિ કારણને લઈને શ્રુતશ્રવણાદિ ક્ષણતા નથી

૨૯ વાટે ચાલતા એક ક્ષણિયું કાટામા ભરાયું અને રસ્તાની મુસાફરી હજી છે, તો બની શકે તો કાટા દૂર કરવા, પરંતુ કાટા કાઢવાનું ન બની શકે તો તેટલા સારું ત્યાં રોકાઈ રાત ન રહેવું; પણ ક્ષણિયું મૂકી દઈ ચાલી નીકળવું તેવી જ રીતે જિનમાર્ગનું સ્વરૂપ તથા તેનું રહસ્ય શું છે તે સમજ્યા વિના, અથવા તેનો વિચાર કર્યા વિના અહ્ય અહ્ય શ કાઓ માટે બેસી રહી આગળ ન વધવું તે ઉચિત નથી જિનમાર્ગ ખરી રીતે જ્ઞેતા તો જીવને કર્મક્ષય કરવાનો ઉપાય છે, પણ જીવ પોતાના મતથી ગૂંચાઈ ગયેલ છે

૧૬૮ અશે પણ ત્યાગ કરવો તેની પ્રથમથી જ ચોક્કસપણે વ્યાખ્યા બાંધી, સાક્ષી રાખી ત્યાગ કરવો, તથા ત્યાગ કરવા પછી પોતાને મનગમતો અર્થ કરવો નહીં

૧૬૯ સ સારમાં પરિભ્રમણ કરાવનાર ક્રોધ, માન, માયા, લોભની ચોકડીરૂપ કષાય છે, તેનું સ્વરૂપ પણ સમજવા યોગ્ય છે તેમા પણ અન તાનુબધી જે કષાય છે તે અન ત સ સાર રખડાવનાર છે તે કષાય ક્ષય થવાનો ક્રમ સામાન્ય રીતે ક્રોધ, માન, માયા, લોભ એ પ્રમાણે છે, અને તેનો ઉદય થવાનો ક્રમ સામાન્ય રીતે માન, લોભ, માયા, ક્રોધ એ પ્રમાણે છે

૨૦૦ આ કષાયના અસંખ્યાત લેહ છે જેવા આકારમા કષાય તેવા આકારમાં સ સારપરિભ્રમણને માટે કર્મબંધ જીવ પાડે છે કષાયમા મોટામાં મોટો બંધ અન તાનુબધી કષાયનો છે જે અત મુહૂર્તમાં આલીશ કોડકોડિ સાગરોપમનો બંધ પાડે છે, તે અન તાનુબધીનું સ્વરૂપ પણ જળરજસ્ત છે, તે એવી રીતે કે મિથ્યાત્વમોહરૂપી એક રાજને બરાબર જળવણીથી સૈન્યના મધ્ય ભાગમા રાખી ક્રોધ, માન, માયા, લોભ એ ચાર તેની રક્ષા કરે છે, અને જે વખતે જેની જરૂર પડે છે તે વખતે તે વગર બોલાવ્યા મિથ્યાત્વમોહની સેવા બળવવા મ ડી પડે છે. આ ઉપરાંત નોકષાયરૂપ બીજા પરિવાર છે, તે કષાયના આગળના ભાગમા રહી મિથ્યાત્વમોહની ચોકી ભરે છે, પરંતુ એ બીજા સઘળા ચોકિયાતો નહીં જેવા કષાયનું કામ કરે છે રખડપાટ કરાવનાર કષાય છે, અને તે કષાયમા પણ અન તાનુબધી કષાયના ચાર ચોદાઓ બહુ મારી નાખે છે આ ચાર ચોદાઓ મધ્યેથી ક્રોધનો સ્વભાવ બીજા ત્રણ કરતા કાર્ષ્ણિક ભોળો માલમ પડે છે, કારણ કે તેનું સ્વરૂપ સર્વ કરતા વહેંચુ જણાઈ શકે છે એ પ્રમાણે જ્યારે જેનું સ્વરૂપ વહેંચુ જણાય ત્યારે તેની સાથે લડાઈ કરવામા કોધીની ખાતરી થયેથી લડવાની હિંમત થાય છે

૨૦૧ ધનધાતી એવા ચાર કર્મ મોહનીય, જ્ઞાનાવરણીય, દર્શનાવરણીય અને અ તરાય, જે આત્માના ગુણને આવરનારા છે, તે એક પ્રકારે ક્ષય કરવા સહેલા પણ છે વેદનીયાદિક કર્મ જે ધનધાતી નથી તોપણ તે એક પ્રકારે ખપાવવા આકરા છે તે એવી રીતે કે વેદનીયાદિક કર્મનો ઉદય પ્રાપ્ત થાય તે ખપાવવા સારુ ભોગવવા ભેઈએ, તે ન ભોગવવા એવી ઇચ્છા થાય તોપણ ત્યા તે કામ આવતી નથી, ભોગવવા જ ભેઈએ, અને જ્ઞાનાવરણીયનો ઉદય હોય તે ચત્ત કરવાથી ક્ષય થાય છે ઉદાહરણ તરીકે, એક શ્લોક જે જ્ઞાનાવરણીયના ઉદયથી ચાદ રહેતો ન હોય તે બે, ચાર, આઠ, સોળ, બત્રીશ, ચોસઠ, સો અર્થાત્ વધારે વાર ગોખવાથી જ્ઞાનાવરણીયનો કથોપશમ અથવા ક્ષય થઈ ચાદ રહે છે, અર્થાત્ બળવાન થવાથી તે તે જ ભવમા અમુક અશે ખપાવી શકાય છે તેમ જ દર્શનાવરણીય કર્મના સળધમા સમજવું મોહનીયકર્મ જે મહા ભેરાવર તેમ ભોગુ પણ છે, તે તરત ખપાવી શકાય છે જેમ તેની આવણી, વેગ આવવામા જળગર છે, તેમ તે જલનીથી ખસી પણ શકે છે. મોહનીયકર્મનો તીવ્ર બંધ હોય છે, તોપણ તે પ્રદેશબંધ ન હોવાથી તરત ખપાવી શકાય છે નામ, આયુષ્યાદિક કર્મ, જેનો પ્રદેશબંધ હોય છે તે કેવળજ્ઞાન ઉત્પન્ન થયા પછી પણ છેડા મુખી ભોગ વવા પડે છે, જ્યારે મોહનીયાદિક ચાર કર્મ તે પહેલા ક્ષય થાય છે

૨૦૨ 'વેલણ' એ ચારિત્રમોહનીયનો વિશેષ પર્યાય છે ક્વચિત્ હાસ્ય, ક્વચિત્ શોક, ક્વચિત્ રતિ, ક્વચિત્ અરતિ, ક્વચિત્ ભય અને ક્વચિત્ બુદ્ધિસારૂપે તે જણાય છે ઈર્ષ્ય અશે તેનો જ્ઞાનાવરણીયમા પણ સમાસ થાય છે સ્વપ્નમા વિશેષપણે જ્ઞાનાવરણીયના પર્યાય જણાય છે

૨૦૩ 'સજ્ઞા' એ જ્ઞાનનો ભાગ છે પણ 'પગ્નિકસજ્ઞા' 'લોભપ્રકૃતિ'મા સમાય છે, 'મેથુનસજ્ઞા' 'વેદપ્રકૃતિ'મા સમાય છે, 'આહાસજ્ઞા' 'વેદનીય'મા સમાય છે, અને 'ભયમસજ્ઞા' 'ભયપ્રકૃતિ'મા સમાય છે

૪૩ મોક્ષમાર્ગ કરવાળની ધાર જેવો છે, એટલે એક ધારો (એક પ્રવાહરૂપે) છે ત્રણે કાળમાં એક ધારાએ એટલે એકસરખો પ્રવર્તે તેજ મોક્ષમાર્ગ, -વહેવામાં ખડિત નહી તે જ મોક્ષમાર્ગ

૪૪ અગાઉ બેવખત કહેવામાં આવ્યું છે છતાં આ ત્રીજી વખત કહેવામાં આવે છે કે ક્યારેય પણ બાહર અને બાહ્યક્રિયાનો નિષેધ કરવામાં આવ્યો નથી, કારણ કે અમારા આત્માને વિષે તેવો ભાવ કોઈ દિવસ સ્વપ્નેય પણ ઉત્પન્ન થાય તેમ છે નહી

૪૫ રૂઢિવાળી ગાંઠ, મિથ્યાત્વ અથવા કષાયને સૂચવનારી ક્રિયાના સંબંધમાં વખતે કોઈ પ્રસંગે કોઈ કહેવામાં આવ્યું હોય, તો ત્યાં ક્રિયાના નિષેધઅર્થે તો નહીં જ કહેવામાં આવ્યું હોય, છતાં કહેવાથી બીજી રીતે સમજવામાં આવ્યું હોય, તો તેમાં સમજનારે પોતાની ભૂલ થઈ છે, એમ સમજવાનું છે

૪૬ જેણે કષાયભાવનું ઉચ્છેદન કરેલું છે તે કષાયભાવનું સેવન થાય એમ કહી પણ કરે નહી

૪૭ અમુક ક્રિયા કરવી એવું જ્યાં સુધી અમારા તરફથી કહેવામાં નથી આવતું ત્યાં સુધી એમ સમજવું કે તે કારણસહિત છે, ને તેથી કરી ક્રિયા ન કરવી એમ ઠરતું નથી

૪૮ હાલ અમુક ક્રિયા કરવી એમ કહેવામાં જો આવે અને પાછળથી દેશકાળને અનુસરી તે ક્રિયાને બીજા આકારમાં મૂકી કહેવામાં આવે તો શ્રોતાના મનમાં શંકા આવવાનું કારણ થાય કે, એક વખત આમ કહેવામાં આવતું હતું, ને બીજી વખત આમ કહેવામાં આવે છે, એવી શંકાથી તેનું શ્રેય થવાને બદલે અશ્રેય થાય

૪૯ બારમાં ગુણસ્થાનકના છેલ્લા સમય સુધી પણ જ્ઞાનીની આજ્ઞા પ્રમાણે ચાલવાનું થાય છે તેમાં સ્વચ્છ દૃષ્ટિ વિલય થાય છે

૫૦ સ્વચ્છ કે નિવૃત્તિ કરવાથી વૃત્તિઓ શાંત થતી નથી, પણ ઉન્મત્ત થાય છે, અને તેથી પડવાનો વખત આવે છે, અને જેમ જેમ આગળ ગયા પછી જો પડવાનું થાય છે, તો તેમ તેમ તેને પછાટ વધારે લાગે છે, એટલે ઘણાં તે ભેડા બાંધે છે, અર્થાત્ પહેલાંમાં જઈ ખૂંચે છે, એટલું જ નહીં પરંતુ તેને ત્યાં ઘણાં કાળ સુધી જોરની પછાટથી ખૂંચ્યા રહેવું પડે છે

૫૧ હંબુ પણ શંકા કરવી હોય તો કરવી, પણ એટલું તો ચોક્કસપણે શ્રદ્ધાથી જોવથી માડી મોક્ષ સુધીના જે પાંચ પદ (જીવ છે, તે નિત્ય છે, તે કર્મનો કર્તા છે, તે કર્મનો ભોક્તા છે, મોક્ષ છે) તે છે, અને મોક્ષનો ઉપાય પણ છે, તેમાં કોઈ પણ અસત્ય નથી આવેા નિર્ણય કર્યા પછી તેમાં તો કોઈ દિવસ શંકા કરવી નહીં, અને એ પ્રમાણે નિર્ણય થયા પછી ઘણું કરીને શંકા થતી નથી જો કદાચ શંકા થાય તો તે દેશશંકા થાય છે, ને તેનું સંમાધાન થઈ શકે છે પરંતુ મૂળમાં એટલે જીવથી માડી મોક્ષ સુધી અથવા તેના ઉપાયમાં શંકા થાય તો તે દેશશંકા નથી પણ સર્વશંકા છે, ને તે શંકાથી ઘણું કરી પડતું થાય છે, અને તે પડતું એટલા બધા જોરમાં થાય છે કે તેની પછાટ અત્યંત લાગે છે

૫૨ આ જે શ્રદ્ધા છે તે બે પ્રકારે છે. એક ‘ઓઘે’ અને બીજી ‘વિચારપૂર્વક’

૫૩ મતિજ્ઞાન અને શ્રુતજ્ઞાનથી જે કંઈ જાણી શકાય છે તેમાં અનુમાન સાથે રહે છે, પરંતુ તેથી આગળ અને અનુમાન વિના શુદ્ધપણે જાણવું એ મન પર્યવજ્ઞાનનો વિષય છે, એટલે મૂળ તો મતિ, શ્રુત, અને મન. પર્યવજ્ઞાન એક છે, પરંતુ મન પર્યવમાં અનુમાન વિના મતિની નિર્મલતાએ શુદ્ધ જાણી શકાય છે

થતું નથી કારણ કે આકાશના પ્રદેશની સમગ્રેણિ છે તેમ જ પદાર્થમાત્રમા અગુરુલઘુ ધર્મ છે તે ધર્મે કરીને પદાર્થ વિષમગ્રેણિએ ગમન નથી કરી શકતા

૨૧૪ ચક્ષુષદ્રિય સિવાય બીજી ઇન્દ્રિયોથી જે જાણી શકાય તેના જાણવામા સમાવેશ થાય છે

૨૧૫ ચક્ષુષદ્રિયથી જે દેખાય છે તે પણ જાણવું છે જ્યાં સુધી સંપૂર્ણ જાણવા દેખવામાં ના આવે ત્યાં સુધી જાણવાપણ અધૂરું ગણાય, કેવળજ્ઞાન ન ગણાય

૨૧૬ ત્રિકાળ અવબોધ ત્યાં સંપૂર્ણ જાણવાનું થાય છે

૨૧૭ ભાસન શબ્દમાં જાણવા અને દેખવા બંનેના સમાવેશ થાય છે

૨૧૮ કેવળજ્ઞાન છે તે આત્મપ્રત્યક્ષ છે અથવા અતીન્દ્રિય છે અથવા પૂર્ણ છે તે ઇન્દ્રિય વડે દેખવાનો વ્યાધાત છે તે વ્યાધાત અતીન્દ્રિયને નહવા સંભવ નથી

ચાર ધનધાતી કર્મ નાશ પામે ત્યારે કેવળજ્ઞાન ઉત્પન્ન થાય તે ચાર ધનધાતીમા એક દર્શનાવરણીય છે તેની ઉત્તર પ્રકૃતિમા એક ચક્ષુદર્શનાવરણીય છે તે ક્ષય થયા બાદ કેવળજ્ઞાન બિપન્ને અથવા જન્માધિપણનું કે અધિપણનું આવરણ ક્ષય થયેથી કેવળજ્ઞાન બિપન્ને

અચક્ષુદર્શન આખ સિવાયની બીજી ઇન્દ્રિયો અને મનથી થાય છે તેનું પણ જ્યાં સુધી આવરણ હોય ત્યાં સુધી કેવળજ્ઞાન બિપન્નું નથી તેથી જેમ ચક્ષુને માટે છે તેમ બીજી ઇન્દ્રિયોને માટે પણ જણાય છે

૨૧૯ જ્ઞાન બે પ્રકારે બતાવવામા આવ્યું છે આત્મા ઇન્દ્રિયોની સહાય વિના સ્વતંત્રપણે જાણે દેખે તે આત્મપ્રત્યક્ષ આત્મા ઇન્દ્રિયોની સહાય વડે કરી એટલે આખ, કાન, જીભાદિક વડે જાણે દેખે તે ઇન્દ્રિયપ્રત્યક્ષ છે વ્યાધાત અને આવરણના કારણને લઈને ઇન્દ્રિયપ્રત્યક્ષ ન હોય તેથી આત્મપ્રત્યક્ષને બાધ નથી જ્યારે આત્માને પ્રત્યક્ષ થાય છે ત્યારે ઇન્દ્રિયપ્રત્યક્ષ સ્વયમેવ થાય છે, અર્થાત્ ઇન્દ્રિયપ્રત્યક્ષનું જે આવરણ તે દૂર થયે જ આત્મપ્રત્યક્ષ છે

૨૨૦ આજ સુધી અસ્તિત્વ ભાસ્યું નથી અસ્તિત્વ ભાસ થવાથી સમ્યક્ત્વ પ્રાપ્ત થાય છે અસ્તિત્વ એ સમ્યક્ત્વનું અંગ છે અસ્તિત્વ જો એક વખત પણ ભાસે તો તે દૃષ્ટિની માફક નજરાય છે, અને નજરાયાથી આત્મા ત્યાંથી ખસી શકેતો નથી જો આગળ વધે તોપણ પગ પાછા પડે છે, અર્થાત્ પ્રકૃતિ જોર આપતી નથી એક વખત સમ્યક્ત્વ આવ્યા પછી તે પડે તો પાછોઠેકાણે આવે છે એમ થવાનું મૂળ કારણ અસ્તિત્વ ભાસ્યું છે તે છે

જો કદાચ અસ્તિત્વની વાત કહેવામા આવતી હોય તોપણ તે બોલવામાત્ર છે, કારણ કે ખરેખર અસ્તિત્વ ભાસ્યું નથી

૨૨૧ જેણે વડનું વૃક્ષ જોયું ના હોય તેવાને જો એમ કહેવામા આવે કે આ ગર્હના દાણા જેવડા વડના બીજમાથી આશરે એક માઈલના વિસ્તારમા સમાય એવું મોટું ઝાડ વર્ષ શકે છે તો તે વાત તેના માનવામા ન આવતા કહેનારને બિલટારૂપમા લઈ જાય છે પણ જેણે વડનું વૃક્ષ જોયું છે અને આ વાતનો અનુભવ છે તેને વડના બીજમા ડાળ, મૂળ, પાન, શાખા, ફળ, ફૂલાદિવાળું મોટું વૃક્ષ સમાયું છે એ વાત માનવામા આવે છે, પ્રતીત થાય છે પુદ્ગલને રૂપી પદાર્થ છે, મૂર્તિમત છે તેના એક સ્કંધના એક ભાગમા અનંતા ભાગ છે એ વાત પ્રત્યક્ષ હોવાથી માનવામાં આવે છે, પણ તેટલા જ ભાગમા જીવ અરૂપી, અમૂર્તિમત હોવાથી વધારે સમાર્પ શકે છે પણ ત્યાં અનંતાને બદલે અસંખ્યાતા કહેવામા આવે તોપણ માનવામા આવતું નથી, એ આશ્ચર્યકારક વાત છે.

પ્રકાશવું થયું છે, તેમા કઈ હેતુ સમાય છે કે શી રીતે ? અને સમાય છે તો શુ ? તે વિષે વિચાર કરવાથી સાત કારણો તેમા સમાયેલા છે, એમ માલૂમ પડે છે સદ્ભૂતાર્થપ્રકાશ, તેનો વિચાર, તેની પ્રતીતિ, જીવસરક્ષણ, વગેરે તે સાતે હેતુનું ક્ષણમોક્ષની પ્રાપ્તિ થાય તે છે તેમ જ મોક્ષની પ્રાપ્તિનો જે માર્ગ તે આ હેતુથી સુપ્રતીતરૂપ થાય છે

૬૩ કર્મ અનત પ્રકારના છે તેમા મુખ્ય ૧૫૮ છે તેમા મુખ્ય આઠ કર્મપ્રકૃતિ વર્ણવવામા આવી છે આ બધા કર્મમા મુખ્ય, પ્રાધાન્ય એવું મોહનીય છે, જેનું સામર્થ્ય બીજા કરતા અત્યંત છે, અને તેની સ્થિતિ પણ સર્વ કરતા વધારે છે

૬૪ આઠ કર્મમા ચાર ધનઘાતી છે તે ચારમા પણ મોહનીય અત્યંત પ્રબળપણે ધનઘાતી છે મોહનીયકર્મ સિવાય સાત કર્મ છે, તે મોહનીયકર્મના પ્રતાપથી પ્રબળપણે થાય છે જો મોહનીય ખસે તો બીજા નિર્બળ થઈ જાય છે મોહનીય ખસવાથી બીજા એનો પગ ટકી શકતો નથી

૬૫ કર્મબળ ધના ચાર પ્રકાર છે પ્રકૃતિબળ, પ્રદેશબળ, સ્થિતિબળ, અને રસબળ, તેમા પ્રદેશ, સ્થિતિ અને રસ એ ત્રણ બળના સરવાળાનું નામ પ્રકૃતિ આપવામા આવ્યું છે પ્રદેશબળ છે તે આત્માના પ્રદેશની સાથે પુદ્ગલનો જમાવ અર્થાત્ જોડાણ છે, ત્યાં તેનું પ્રબળપણું હોતું નથી, તે ખેરવવા ચાહે તો ખરી શકે તેમ છે મોહને લઈને સ્થિતિ તથા રસનો બળ પડે છે, અને તે સ્થિતિ તથા રસનો બળ છે તે જીવ ફેરવવા ધારે તો ફરી જ શકે એમ બળવું અશક્ય છે આવું મોહને લઈને એ સ્થિતિ તથા રસનું પ્રબળપણું છે

૬૬ સમ્યક્ત્વ અન્યોક્ત રીતે પોતાનું દ્વંધુ બતાવે છે — ‘મને ગ્રહણ કરવાથી ગ્રહણ કરનારની ઇચ્છા ન થાય તોપણ મારે તેને પરાણે મોક્ષે લઈ જવો પડે છે, મારે મને ગ્રહણ કરવા પહેલાં એ વિચાર કરવો કે મોક્ષે જવાની ઇચ્છા ફેરવવી હશે તોપણ કામ આવવાની નથી, મને ગ્રહણ કરવા પછી નવમે સમયે તો મારે તેને મોક્ષે પહોંચાડવો જોઈ એ ગ્રહણ કરનાર કદાચ શિથિલ થઈ જાય તોપણ બને તો તે જ લવે, અને ન બને તો વધારેમા વધારે પડે લવે મારે તેને મોક્ષે પહોંચાડવો જોઈ એ કદાચ મને છોડી દઈ મારાથી વિરુદ્ધ આચરણ કરે અથવા પ્રબળમા પ્રબળ એવા મોહને ધારણ કરે તોપણ અર્ધપુદ્ગલપરાવર્તનની અદર મારે તેને મોક્ષે પહોંચાડવો એ મારી પ્રતિજ્ઞા છે’ । અર્થાત્ અહીં સમ્યક્ત્વની મહત્તા બતાવી છે.

૬૭ સમ્યક્ત્વ કેવળજ્ઞાનને કહે છે — ‘હું જીવને મોક્ષે પહોંચાડું એટલે સુધી કાર્ય કરી શકું છું, અને તું પણ તે જ કાર્ય કરે છે તું તેથી કાંઈ વિશેષ કાર્ય કરી શકતું નથી, તો પછી તારા કરતા મારામા ન્યૂનતા શાની ? એટલું જ નહીં, પરંતુ તને પામવામા મારી જરૂર રહે છે’

૬૮ અર્થાદિ વાચવાનું શરૂ કરતા પ્રથમ મ ગળાચરણ કરવું અને તે અથ ફરીથી વાચતા અથવા ગમે તે ભાગથી તે વાચવાનું શરૂ કરતા પ્રથમ મ ગળાચરણ કરવું એવી શાસ્ત્રપદ્ધતિ છે તેનું મુખ્ય કારણ એ છે કે બાહ્યવૃત્તિમાથી આત્મવૃત્તિ કરવી છે, મારે તેમ કરવામા પ્રથમ શાતપણું કરવાની જરૂર છે, અને તે પ્રમાણે પ્રથમ મ ગળાચરણ કરવાથી શાતપણું પ્રવેશ કરે છે વાચવાનો અનુક્રમ જોય તે બળતા સુધી ન જ તોડવો જોઈ એ, તેમા જ્ઞાનીનો દાખલો લેવા જરૂર નથી

૬૯ આત્મઅનુભવગમ્ય અથવા આત્મજનિત સુખ અને મોક્ષ સુખ તે એક જ છે માત્ર શબ્દ બુદ્ધા છે

૭૦ કેવળજ્ઞાની શરીરને લઈને નથી કે બીજાના શરીર કરતા તેમનું શરીર તદ્વાતવાળું જોવામાં

[૮૬૪]

૯૫૯

શ્રી

વ્યાખ્યાનસાર — ૨

[૮૬૪-૧]

૧*

મોરબી, અસાડ સુદ ૪, ૧૯૫૬

- ૧ જ્ઞાન વૈરાગ્ય સાથે અને વૈરાગ્ય જ્ઞાન સાથે હોય છે, એકલા ન હોય
- ૨ વૈરાગ્ય શૂ ગાર સાથે ન હોય, અને શૂ ગાર સાથે વૈરાગ્ય ન હોય
- ૩ વીતરાગવચનની અસરથી ઇન્દ્રિયસુખ નીરસ ન લાગ્યા તો જ્ઞાનીનાં વચનો કાને પડ્યા ન નથી, એમ સમજવું
- ૪ જ્ઞાનીના વચનો વિષયનું વચન, વિરેચન કરાવનારાં છે
- ૫ છદ્મસ્થ એટલે આવરણયુક્ત
- ૬ શૈલેશીકરણ = શૈલ = પર્વત + ઇશ = મોટા, એટલે પર્વતોમા મોટા મેરુ જેવા અક ૫ ગુણવાળા
- ૭ અક ૫ ગુણવાળા = મન, વચન, કાયાના યોગની સ્થિરતાવાળા
- ૮ મોક્ષમા આત્માના અનુભવનો જો નાશ થતો હોય તો તે મોક્ષ શા કામનો ?
- ૯ આત્માનો ઊર્ધ્વ સ્વભાવ છે તે પ્રમાણે પ્રથમ ઊંચો જાય અને વખતે સિદ્ધશિલાએ ભટ કાય, પણ કર્મફળી જોળે હોવાથી નીચે આવે જેમ ફૂટેલો માણસ ઉછાળાથી એક વખત ઉપર આવે છે તેમ

* સ ૧૯૫૬ના અસાડ-શ્રાવણમા શ્રીમદ્દની મોગમીમાં સ્થિતિ દની તે પ્રમગે વખનોવખત કરે ૧ ઉપરફળે સાર તથા પુણ્યેલા પ્રશ્નોના સમાધાનની મક્ષિત નોધ એક મુદ્દત્ત શ્રોતાએ કરેલ તે અત્રે આપીએ છીએ.

૮૦ અમુક આચાર્ય એમ કહે છે કે દિગમ્બરના આચાર્યે એમ સ્વીકાર્યું છે કે.—‘જીવનો મોક્ષ થતો નથી, પરંતુ મોક્ષ સમન્વય છે, તે એવી રીતે કે જીવ શુદ્ધસ્વરૂપી છે, તેને બધ થયો નથી તો પછી મોક્ષ થવાપણું કયા રહે છે? પરંતુ તેણે માનેલું છે કે ‘હું બધાણો છું’ તે માનવાપણું વિચાર-વહીએ કરી સમન્વય છે કે મને બંધન નથી, માત્ર માન્યું હતું, તે માનવાપણું શુદ્ધ સ્વરૂપ સમન્વયાથી રહેતું નથી, અર્થાત્ મોક્ષ સમન્વય છે’ આ વાત ‘શુદ્ધનય’ની અથવા ‘નિશ્ચયનય’ની છે પર્યાયાથી નયવાળાઓ એ નયને વળગી આચરણ કરે તો તેને રખડી મરવાનું છે

૮૧ ‘ઠાણાંગસૂત્ર’માં કહેવામાં આવ્યું છે કે જીવ, અજીવ, પુણ્ય, પાપ, આસ્રવ, સવગ, નિર્જરા, બધ અને મોક્ષ એ પદાર્થ સફલાવ છે, એટલે તેના ભાવ છતાં છે, કદપવામાં આવ્યા છે એમ નથી

૮૨ વેદાંત છે તે શુદ્ધનયઆભાસી છે શુદ્ધનયઆભાસમતવાળા ‘નિશ્ચયનય’ સિવાય બીજા નયને એટલે ‘વ્યવહારનય’ને ગ્રહણ કરતા નથી જિન અનેકાતિક છે, અર્થાત્ તે સ્યાદ્વાદી છે

૮૩ કોઈ નવ તત્ત્વની, કેઈ સાત તત્ત્વની, કેઈ ષડ્ગૂંથની, કેઈ ષડ્ગૂંથની, કેઈ બે રાશિની વાત કહે છે, પરંતુ તે સઘળું જીવ, અજીવ એવી બે રાશિ અથવા એ બે તત્ત્વ અર્થાત્ દ્રવ્યમા સમાય છે

૮૪ નિગોદમા અનતા જીવ રહ્યા છે, એ વાતમાં તેમ જ કદમૂળમાં સોયની અણી ઉપર રહે તેટલાં નાના ભાગમાં અનતા જીવ રહ્યા છે, તે વાતમાં આશંકા કરવાપણું છે નહીં જ્ઞાનીએ જેવું સ્વરૂપ દીકું છે તેવું જ કહ્યું છે આ જીવ જે સ્થૂળદેહપ્રમાણુ થઈ રહ્યો છે અને જેને પોતાના સ્વરૂપનું હજી બાકીપણું નથી થયું તેને એવી ઝીણી વાત સમજવામાં ન આવે તે વાત ખરી છે, પરંતુ તેને આશંકા કરવાનું કારણ નથી તે આ રીતે —

ચોમાસાના વખતમાં એક ગામના પાદરમાં તપાસીએ તો ઘણી લીલોતરી જોવામાં આવે છે, અને તેવી થોડી લીલોતરીમાં અનતા જીવો છે, તો એવા ઘણા ગામનો વિચાર કરીએ, તો જીવની સંખ્યાના પ્રમાણુ વિષે અનુભવ નથી થયો છતાં બુદ્ધિબળથી વિચાર કરતા અનતપણું સભાવી શકાય છે કદમૂળ આદિમાં અનતપણું સભાવે છે ગીજી લીલોતરીમાં અનતપણું સભાવતું નથી, પરંતુ કદમૂળમાં અનતપણું ઘટે છે કદમૂળનો અમુક થોડો ભાગ જો વાવવામાં આવે તો તે ઊગે છે, તે કારણથી પણ ત્યાં જીવનું વિશેષપણું ઘટે છે, તથાપિ જો પ્રતીતિ ન થતી હોય તો આત્માનુભવ કરવો, આત્માનુભવ થવાથી પ્રતીતિ થાય છે ત્યાં સુધી આત્માનુભવ નથી થતો, ત્યાં સુધી તે પ્રતીતિ થવી સુરકેલ છે, માટે જો તેની પ્રતીતિ કરવી હોય તો પ્રથમ આત્માના અનુભવી થવું

૮૫ ત્યાં સુધી જ્ઞાનાવરણીયનો ક્ષયોપશમ નથી થયો, ત્યાં સુધી સમ્યક્ત્વની પ્રાપ્તિ થવાની ઇચ્છા રાખનારે તે વાતની પ્રતીતિ રાખી આજ્ઞાનુસાર વર્તન કરવું

૮૬ જીવમાં સંકેત્ય વિસ્તારની શક્તિરૂપ ગુણ રહે છે તે કારણથી તે નાનામોટા શરીરમાં દેહ-પ્રમાણુ સ્થિતિ કરી રહે છે આ જ કારણથી જ્યાં થોડા અવકાશને વિષે પણ સંકેત્યપણું વિશેષપણું કરી શકે છે ત્યાં જીવો તેમ કરી રહેલા છે

૮૭ જેમ જેમ જીવ કર્મપુદ્ગલ વધારે ગ્રહણ કરે છે, તેમ તેમ તે વધારે નિગિડ થઈ નાના દેહને વિષે રહે છે

૯ જીવ જે ભવની આયુષપ્રકૃતિ ભોગવે છે તે આખા ભવની એક જ બધ પ્રકૃતિ છે તે બધ પ્રકૃતિનો ઉદય આયુષની શરૂઆત થઈ ત્યારથી ગણાય આ કારણથી તે ભવની આયુષપ્રકૃતિ ઉદયમા છે તેમા સ કમણ, ઉત્કર્ષ, અપકર્ષાદિ થઈ શકતા નથી

૧૦ આયુષ્યકર્મની પ્રકૃતિ બીજા ભવમાં ભોગવાતી નથી

૧૧ ગતિ, જાતિ, સ્થિતિ, સ બધ, અવગાહ (શરીરપ્રમાણ) અને રસ અમુક જીવે અમુક પ્રમાણમાં ભોગવવાં તેનો આધાર આયુષ્યકર્મ ઉપર છે જેમ કે, એક માણસની સો વર્ષની આયુઃકર્મ પ્રકૃતિનો ઉદય વર્તે છે, તેમાંથી તે એ સીમે વર્ષે અધૂરે આયુષે મરણ પામે તો બાકીનાં વીશ વર્ષ કયાં અને શી રીતે ભોગવાય ? બીજા ભવમા ગતિ, જાતિ, સ્થિતિ, સ બધાદિ નવેસરથી છે, એકાશીમા વર્ષથી નથી, તેથી કરીને આયુષઉદયપ્રકૃતિ અધવચથી ત્રુટી શકે નહીં જે જે પ્રકારે બધ પડયો હોય, તે તે પ્રકારે ઉદયમા આવવાથી કોઈની નજરમા કદાચ આયુષ ત્રુટવાનું આવે, પરંતુ તેમ બની શકતું નથી

૧૨ સ કમણ, અપકર્ષ, ઉત્કર્ષાદિ કરણનો નિયમ આયુઃકર્મવર્ગણા સત્તામાં હોય ત્યાં મુખી લાગુ થઈ શકે, પણ ઉદયની શરૂઆત થયા પછી લાગુ થઈ શકે નહીં

૧૩ આયુઃ કર્મ પૃથ્વી સમાન છે, અને બીજા કર્મો જાડ સમાન છે (જો પૃથ્વી હોય તો જાડ હોય)

૧૪ આયુષના બે પ્રકાર છે - (૧) સોપકમ અને (૨) નિરુપકમ આમાથી જે પ્રકારનું બાંધું હોય તે પ્રકારનું ભોગવાય છે

૧૫ ઉપશમ સમ્યક્ત્વ ક્ષયોપશમ થઈ ક્ષાયિક થાય; કારણ કે ઉપશમમા જે પ્રકૃતિઓ સત્તામા છે તે ઉદય આવી ક્ષય થાય

૧૬ ચક્ષુ બે પ્રકારે - (૧) જ્ઞાનચક્ષુ અને (૨) ચર્મચક્ષુ જેમ ચર્મચક્ષુ વડે એક વસ્તુ જે સ્વરૂપે દેખાય છે તે વસ્તુ દૂરબીન તથા સૂક્ષ્મદર્શકાદિ યત્રોથી ભુદા જ સ્વરૂપે દેખાય છે, તેમ ચર્મચક્ષુ વડે જે સ્વરૂપે દેખાય છે તે જ્ઞાનચક્ષુવડે કોઈ ભુદા જ સ્વરૂપે દેખાય, ને તેમ કહેવામા આવે તે આપણે પોતાના હડાપણે, અહ પણે ન માનવું તે યોગ્ય નથી

[૮૬૪-૪]

૪

મોરબી, અષાઠ મુદ ૭, બુધ, ૧૮૫૬

૧ શ્રીમાન કુદકુદાચાર્યે અષ્ટપાલુડ (અષ્ટપ્રાલૂત) રચેલ છે પ્રાલૂતલેહ - દર્શનપ્રાલૂત, જ્ઞાન પ્રાલૂત, ચારિત્રપ્રાલૂત, ભાવપ્રાલૂત, ઇત્યાદિ દર્શનપ્રાલૂતમા જિનભાવનું સ્વરૂપ બતાવ્યું છે શાસ્ત્રકર્તા કહે છે કે અન્યભાવો અમે, તમે અને દેવાધિદેવ મુખ્યાંએ પૂર્વે ભાવ્યા છે, અને તેથી કાર્ય સંચુ નથી, એટલા માટે જિનભાવ ભાવવાની જરૂર છે જે જિનભાવ જાત છે, આત્માનો ધર્મ છે, અને તે ભાવ્યેથી જ સુક્ષિત થાય છે

૨ ચારિત્રપ્રાલૂત

૩ દ્રવ્ય અને તેના પર્યાય માનવામા નથી આવતા ત્યાં ચિકિત્સ થવાથી ગૃચવાર્ધ જવું થાય છે પર્યાય નથી માનેલા તેનું કારણ તેટલે અંશે નહીં પહોંચવાનું છે.

૪ દ્રવ્યના પર્યાય છે એમ સ્વીકારવામાં આવે છે ત્યાં દ્રવ્યનું સ્વરૂપ સમજવામા ચિકિત્સ મળેતો હોવાથી ગૃચવાર્ધ જવું થાય છે, અને તેથી જ રખડવું થાય છે

૫ સિદ્ધપદ એ દ્રવ્ય નથી, પણ આત્માનો એક શુદ્ધ પર્યાય છે તે પહેલાં મનુષ્ય વા દેવ હતો ત્યારે તે પર્યાય હતો, એમ દ્રવ્ય શાસ્ત્ર નહીં પર્યાયાતર થાય છે

૬ શાન્તપણ પ્રાપ્ત કરવાથી જ્ઞાન વધે છે

બધ શી રીતે થાય છે ? 'તે બધ કેવી રીતે નિવૃત્ત થાય ?' અને 'તે બધથી નિવૃત્ત થવું એ મોક્ષ છે' એ આદિ સ બધી વાર વાર, અને ક્ષણેક્ષણે વિચાર કરવો યોગ્ય છે, અને એ પ્રમાણે વાર વાર વિચાર કરવાથી વિચાર વૃદ્ધિને પામે છે, ને તેને લીધે નિજસ્વરૂપનો અશેષ અનુભવ થાય છે જેમ જેમ નિજસ્વરૂપનો અનુભવ થાય છે, તેમ તેમ દ્રવ્યનું જે અચિંત્ય સામર્થ્ય તે તેના અનુભવમા આવતું જાય છે તેને લઈને ઉપર બતાવેલી એવી જે શકાઓ (જેવી કે, થોડા આકાશમા અનંત જીવનું સમાવું, અથવા અનંત પુદ્ગલ પરમાણુનું સમાવું)નું કરવાપણું રહેતું નથી, અને તે યથાર્થ છે એમ સમજાય છે તે છતાં પણ જો માનવામા ન આવતું હોય તો અથવા શકા કરવાનું કારણ રહેતું હોય તો જ્ઞાની કહે છે કે ઉપર બતાવેલો પુરુષાર્થ કરવામા આવ્યેથી અનુભવસિદ્ધ થશે.

૯૪ જીવ કર્મબધ જે કરે છે, તે દેહસ્થિત રહેલો જે આકાશ તેને વિષે રહેલાં જે સૂક્ષ્મ પુદ્ગલ તેમાથી ગ્રહીને કરે છે બહારથી લઈ કર્મ બાધતો નથી

૯૫ આકાશમાં ચૌદ રાજલોકને વિષે સદા પુદ્ગલ પરમાણુ ભરપૂર છે, તે જ પ્રમાણે શરીરને વિષે રહેલો જે આકાશ ત્યાં પણ સૂક્ષ્મ પુદ્ગલ પરમાણુનો સમૂહ ભરપૂર છે ત્યાંથી સૂક્ષ્મ પુદ્ગલ જીવ ગ્રહી, કર્મબધ પાડે છે

૯૬ એવી આશકા કરવામાં આવે કે શરીરથી લાંબે (દૂર) એટલે ઘણું છેટે એવા કોઈ કોઈ પદાર્થ પ્રત્યે જીવ રાગદ્વેષ કરે તો તે ત્યાંના પુદ્ગલ ગ્રહી બધ બાધે છે કે શી રીતે ? તેનું સમાધાન એમ થાય છે કે તે રાગદ્વેષરૂપ પરિણતિ તો આત્માની વિભાવરૂપ પરિણતિ છે, અને તે પરિણતિ કરનાર આત્મા છે, અને તે શરીરને વિષે રહી કરે છે, માટે ત્યાં આગળ એટલે શરીરને વિષે રહેલો એવો જે આત્મા, તે જે ક્ષેત્રે છે તે ક્ષેત્રે રહેલાં એવા જે પુદ્ગલ પરમાણુ તેને ગ્રહીને બાધે છે બહાર ગ્રહવા જતો નથી

૯૭ યશ, અપયશ, કીર્તિ જે નામકર્મ છે તે નામકર્મસંબધ જે શરીરને લઈને છે તે શરીર રહે છે ત્યાં સુધી ચાલે છે, ત્યાંથી આગળ ચાલતા નથી જીવ સિદ્ધપણાને પ્રાપ્ત થાય, અથવા વિરતિ-પણ પામે ત્યારે તે સંબધ રહેતો નથી સિદ્ધપણાને વિષે એક આત્મા સિવાય બીજું કંઈ નથી, અને નામકર્મ એ એક જાતનું કર્મ છે, તો ત્યાં યશ અપયશ આદિનો સંબધ શી રીતે ઘટે ? અવિરતિ-પણાથી જે કંઈ પાપક્રિયા થાય છે તે પાપ ચાલ્યું આવે છે

૯૮ 'વિરતિ' એટલે 'સુકાવું', અથવા રતિથી વિરુદ્ધ, એટલે રતિ નહીં તે અવિરતિમાં ત્રણ શબ્દોનો સંબધ છે અ+વિ+રતિ=અ=નહીં+વિ=વિરુદ્ધ+રતિ=પ્રીતિ, એટલે પ્રીતિ વિરુદ્ધ નહીં તે 'અવિરતિ' છે તે અવિરતિપણુ બાર પ્રકારનું છે

૯૯ પાપ ઇન્દ્રિય, અને છઠ્ઠું મન તથા પાપ સ્થાવર જીવ, અને એક ત્રસ જીવ મળી કુલ તેના બાર પ્રકાર છે

૧૦૦ એવો સિદ્ધાંત છે કે કૃતિ વિના જીવને પાપ લાગતું નથી. તે કૃતિની જ્યાં સુધી વિરતિ કરી નથી ત્યાં સુધી અવિરતિપણુનું પાપ લાગે છે સમસ્ત એવા ચૌદ રાજલોકમાથી તેની પાપક્રિયા ચાલી આવે છે

૧૦૧ કોઈ જીવ કંઈ પદાર્થ યોજી મરણ પામે, અને તે પદાર્થની યોજના એવા પ્રકારની હોય કે તે એનેલો પદાર્થ જ્યાં સુધી રહે, ત્યાં સુધી તેનાથી પાપક્રિયા થયા કરે, તો ત્યાં સુધી તે જીવને અવિરતિપણુની પાપક્રિયા ચાલી આવે છે, જોકે જીવે બીજો પર્યાય ધારણ કર્યાથી અગાઉના પર્યાય સમયે જે જે પદાર્થની યોજના કરેલી છે તેની તેને ખબર નથી તોપણ, તથા હાલના પર્યાયને

૯ જીવ જે ભવની આયુષ્યપ્રકૃતિ ભોગવે છે તે આખા ભવની એક જ બધ પ્રકૃતિ છે તે બધ પ્રકૃતિનો ઉદય આયુષની શરૂઆત થઈ ત્યારથી ગણાય આ કારણથી તે ભવની આયુષ્યપ્રકૃતિ ઉદયમાં છે તેમાં સક્રમણ, ઉત્કર્ષ, અપકર્ષાદિ થઈ શકતાં નથી

૧૦ આયુષ્યકર્મની પ્રકૃતિ બીજા ભવમાં ભોગવાતી નથી

૧૧ ગતિ, જાતિ, સ્થિતિ, સબધ, અવગાહ (શરીરપ્રમાણ) અને રસ અમુક જીવે અમુક પ્રમાણમાં ભોગવવા તેના આધાર આયુષ્યકર્મ ઉપર છે જેમ કે, એક માણસની સો વર્ષની આયુઃકર્મ પ્રકૃતિનો ઉદય વર્તે છે, તેમાંથી તે એ સીમે વર્ષે અપૂરે આયુષે મરણ પામે તો બાકીનાં વીસ વર્ષ કયાં અને શી રીતે ભોગવાય ? બીજા ભવમાં ગતિ, જાતિ, સ્થિતિ, સબધાદિ નવેસરથી છે, એકાદીમાં વર્ષથી નથી, તેથી કરીને આયુષ્યઉદયપ્રકૃતિ અધવચ્ચથી ત્રુટી શકે નહીં જે જે પ્રકારે બધ પડ્યો હોય, તે તે પ્રકારે ઉદયમાં આવવાથી કોઈની નજરમાં કદાચ આયુષ્ય ત્રુટવાનું આવે, પરંતુ તેમ બની શકતું નથી

૧૨ સક્રમણ, અપકર્ષ, ઉત્કર્ષાદિ કરણનો નિયમ આયુઃકર્મવર્ગણ સત્તામાં હોય ત્યાં સુધી લાગુ થઈ શકે, પણ ઉદયની શરૂઆત થયા પછી લાગુ થઈ શકે નહીં

૧૩ આયુઃકર્મ પૃથ્વી સમાન છે, અને બીજા કર્મોગડ સમાન છે (જો પૃથ્વી હોય તો ગડ હોય)

૧૪ આયુષના બે પ્રકાર છે - (૧) સોપક્રમ અને (૨) નિરુપક્રમ આમાંથી જે પ્રકારનું બાધું હોય તે પ્રકારનું ભોગવાય છે

૧૫ ઉપશમ સમ્યક્ત્વ ક્ષયોપશમ થઈ ક્ષાયિક થાય, કારણ કે ઉપશમમાં જે પ્રકૃતિઓ સત્તામાં છે તે ઉદય આવી ક્ષય થાય

૧૬ ચક્ષુ બે પ્રકારે - (૧) જ્ઞાનચક્ષુ અને (૨) ચર્મચક્ષુ જેમ ચર્મચક્ષુ વડે એક વસ્તુ જે સ્વરૂપે દેખાય છે તે વસ્તુ દૂરબીન તથા સૂક્ષ્મદર્શકાદિ યત્રોથી જુદા જ સ્વરૂપે દેખાય છે, તેમ ચર્મચક્ષુ વડે જે સ્વરૂપે દેખાય છે તે જ્ઞાનચક્ષુવડે કોઈ જુદા જ સ્વરૂપે દેખાય, ને તેમ કહેવામાં આવે તે આપણે પોતાના ડહાપણે, અહ પણે ન માનવું તે યોગ્ય નથી

[૮૬૪-૪]

૪

મોરબી, અષાઠ સુદ ૭, બુધ, ૧૬૫૬

૧ શ્રીમાન કુદકુદાચાર્યે અષ્ટપાલુક (અષ્ટપ્રાલૂત) રચેલ છે પ્રાલૂતલેહ - દર્શનપ્રાલૂત, જ્ઞાન પ્રાલૂત, આરિત્રપ્રાલૂત, ભાવપ્રાલૂત, ઇત્યાદિ દર્શનપ્રાલૂતમાં જિનભાવનું સ્વરૂપ બતાવ્યું છે શાસ્ત્રકર્તા કહે છે કે અન્યભાવો અમે, તમે અને દેવાધિદેવ સુધ્ધાંએ પૂર્વે ભાવ્યા છે, અને તેથી કાર્ય સર્જું નથી, એટલા માટે જિનભાવ ભાવવાની જરૂર છે જે જિનભાવ ગાંત છે, આત્માનો ધર્મ છે, અને તે ભાવ્યેથી જ સુક્તિ થાય છે

૨ આરિત્રપ્રાલૂત

૩ દ્રવ્ય અને તેના પર્યાય માનવામાં નથી આવતા ત્યાં ચિકિત્સ થવાથી ગૂચવાઈ જવું થાય છે પર્યાય નથી માનેલા તેનું કારણ તેટલે અશે નહીં પહોંચવાનું છે.

૪ દ્રવ્યના પર્યાય છે એમ સ્વીકારવામાં આવે છે ત્યાં દ્રવ્યનું સ્વરૂપ ચમત્ક્રમમાં ચિકિત્સ રહેતો હોવાથી ગૂચવાઈ જવું થાય છે, અને તેથી જ રખડવું થાય છે

૫ સિદ્ધપદ એ દ્રવ્ય નથી, પણ આત્માનો એક શુદ્ધ પર્યાય છે તે પહેલાં મનુષ્ય વા દેવ હોતો ત્યારે તે પર્યાય હતો, એમ દ્રવ્ય શાસ્ત્રના રહી પર્યાયાતર થાય છે

૬ શાન્તપણ પ્રાપ્ત કરવાથી જ્ઞાન વધે છે

રાશિ નામના બે સમૂહ છે તેમાંથી પાંચ સ્થાવરકાય અને છઠ્ઠી ત્રસકાય મળી જીવરાશિની વિરતિ થઈ, પરંતુ લોકમાં રખડાવનાર એટલે અજીવરાશિ જે જીવથી પર છે તે પ્રત્યે પ્રીતિ તેવું નિવૃ-
ત્તિપણુ આમાં આવતું નથી, ત્યાં સુધી વિરતિ શી રીતે ગણી શકાય ? તેવું સમાધાન :— પાત્ર ઇન્દ્રિય અને છઠ્ઠા મનથી જે વિરતિ કરવી છે તેવું જે વિરતિપણુ છે તેમાં અજીવરાશિની વિરતિ આવી જાય છે

૧૦૯ પૂર્વે જ્ઞાનીની વાણી આ જીવે નિશ્ચયપણે કદી સાંભળી નથી અથવા તે વાણી સમ્યક્-
પ્રકારે માથે ચડાવી નથી, એમ સર્વદર્શીએ કહ્યું છે

૧૧૦ સદ્ગુરુઉપદિષ્ઠ યથોક્ત સચમને પાળતા એટલે સદ્ગુરુની આજ્ઞાએ વર્તતા પાપયત્રી
વિરમતુ થાય છે, અને અલેષ એવા સ સારસમુદ્રનું તરવું થાય છે

૧૧૧ વસ્તુસ્વરૂપ કેટલાક સ્થાનકે આજ્ઞાવડીએ પ્રતિષ્ઠિત છે, અને કેટલાક સ્થાનકે સદ્વિચાર-
પૂર્વક પ્રતિષ્ઠિત છે, પરંતુ આ દુષ્પ્રમ કાળનું પ્રગળપણુ એટલું બધું છે કે હવે પછીની ક્ષણે પણ
વિચારપૂર્વક પ્રતિષ્ઠિતને માટે કેમ પ્રવર્તશે તે બાજુવાની આ કાળને વિષે શક્તિ જણાતી નથી, માટે
ત્યાં આગળ આજ્ઞાપૂર્વક પ્રતિષ્ઠિત રહેવું એ યોગ્ય છે

૧૧૨ જ્ઞાનીએ કહ્યું છે કે ‘ખૂબો ! કેમ ખૂજતા નથી ? ફરી આવો અવસર આવવો હુલ્લ છે’

૧૧૩ લોકને વિષે જે પદાર્થ છે તેના ધર્મ દેવાધિદેવે પોતાના જ્ઞાનમાં ભાસવાથી જેમ હતા
તેમ વર્ણવ્યા છે, પદાર્થો તે ધર્મથી બહાર જઈ પ્રવર્તતા નથી, અર્થાત્ જ્ઞાની મહારાજને પ્રકાશ્યું તેથી
બીજી રીતે પ્રવર્તતા નથી, તેથી તે જ્ઞાનીની આજ્ઞા પ્રમાણે પ્રવર્તે છે એમ કહ્યું છે, કારણ કે જ્ઞાનીએ
પદાર્થના જેવા ધર્મ હતા તેવા જ તેના ધર્મ કહ્યા છે

૧૧૪ કાળ, મૂળ દ્રવ્ય નથી, ઔપચારિક દ્રવ્ય છે, અને તે જીવ તથા અજીવ (અજીવમાં— મુખ્યત્વે
પદ્મલક્ષ્મીસ્તકાયમાં— વિશેષપણે સમજાય છે) માથી ઉત્પન્ન થયેલ છે, અથવા જીવાજીવની પર્યાયઅવસ્થા
તે કાળ છે દરેક દ્રવ્યના અનતા ધર્મ છે, તેમાં ઊર્ધ્વપ્રચય અને તિર્યક્પ્રચય એવા બે ધર્મ છે,
અને કાળને વિષે તિર્યક્પ્રચય ધર્મ નથી, એક ઊર્ધ્વપ્રચય ધર્મ છે

૧૧૫ ઊર્ધ્વપ્રચયથી પદાર્થમાં જે ધર્મનું ઉદ્ભવવું થાય છે તે ધર્મનું તિર્યક્પ્રચયથી પાછું
તેમાં સમાવું થાય છે કાળના સમયને તિર્યક્પ્રચય નથી, તેથી જે સમય ગયો તે પાછો આવતો નથી

૧૧૬ દ્વિગમ્યઅભિપ્રાય મુજબ ‘કાળદ્રવ્ય’ના લોકમાં અસંખ્યાતા આણું છે

૧૧૭ દરેક દ્રવ્યના અનતા ધર્મ છે તેમાં કેટલાક ધર્મ વ્યક્ત છે, કેટલાક અવ્યક્ત છે,
કેટલાક મુખ્ય છે, કેટલાક સામાન્ય છે, કેટલાક વિશેષ છે

૧૧૮ અસંખ્યાતાને અસંખ્યાતા ગુણ કરતાં પણ અસંખ્યાત થાય, અર્થાત્ અસંખ્યાતના
અસંખ્યાત ભેદ છે

૧૧૯ એક આગુલના અસંખ્યાત ભાગ—અશ—પ્રદેશ તે એક આંશુલમાં અસંખ્યાત છે
લોકના પણ અસંખ્યાત પ્રદેશ છે ગમે તે દિશાની સમશ્રેણિએ અસંખ્યાત થાય છે તે પ્રમાણે એક
પછી એક, બીજી, ત્રીજી સમશ્રેણિનો સરવાળો કરતા જે સરવાળો થાય તે એક ગણુ, બે ગણુ, ત્રણ
ગણુ, ચાર ગણુ થાય, પણ અસંખ્યાત ગણુ નથાય, પરંતુ એક સમશ્રેણિ જે અસંખ્યાત પ્રદેશવાળી

લીધે આપણે ભૂલ માનીએ છીએ આપણાથી સમજાય તેવું આપણામાં જ્ઞાન નથી માટે તેવું જ્ઞાન પ્રાપ્ત થયે જે જ્ઞાનીનો આશય ભૂલવાળો લાગે છે તે સમજાશે એવી ભાવના રાખવી એકબીજા આચાર્યોના વિચારમાં કોઈ જગોએ કાંઈ ભેદ જોવામાં આવે તો તેમ થવું ક્ષયોપશમને લીધે સભવ છે, પણ વસ્તુત્વે તેમાં વિકલ્પ કરવા જેવું નથી.

૨૮ જ્ઞાનીઓ ઘણા ડાહ્યા હતા, વિષયસુખ ભોગવી બાણતા હતા, પાંચે ઇન્દ્રિયો પૂર્ણ હતી, (પાંચે ઇન્દ્રિયો પૂર્ણ હોય તે જ આચાર્યપદવીને યોગ્ય થાય) છતાં આ સ સાર (ઇન્દ્રિયસુખ) નિર્માલ્ય લાગવાથી તથા આત્માના સનાતન ધર્મને વિષે શ્રેયપણુ લાગવાથી તેઓ વિષયસુખથી વિરમી આત્માના સનાતન ધર્મમાં જોડાયા છે.

૨૯ અન તકાળથી જીવ રખડે છે, છતાં તેનો મોક્ષ થયો નહીં જ્યારે જ્ઞાનીએ એક અંત મુહૂર્તમાં મુક્તપણુ બતાવ્યું છે !

૩૦ જીવ જ્ઞાનીની આજ્ઞા પ્રમાણે શાતપણામાં વિચરે તો અતર્મુહૂર્તમાં મુક્ત થાય છે.

૩૧ અમુક વસ્તુઓ વ્યવચ્છેદ ગઈ એમ કહેવામાં આવે છે, પણ તેનો પુરુષાર્થ કરવામાં આવતો નથી તેથી વ્યવચ્છેદ ગઈ કહે છે, યદ્યપિ જો તેનો સાચો, જેવો જોઈએ તેવો પુરુષાર્થ થાય તો તે શુભો પ્રગટે એમાં સ શય નથી અંજોએ ઉદ્ધમ કર્યો તો હુન્નરો તથા રાજ્ય પ્રાપ્ત કર્યા, અને હિંદુ-સ્તાનવાળાએ ઉદ્ધમ ન કર્યો તો પ્રાપ્ત કરી શક્યા નહીં, તેથી વિદ્યા (જ્ઞાન) વ્યવચ્છેદ ગઈ કહેવાય નહીં.

૩૨ વિષયો ક્ષય થયા નથી છતાં જે જીવો પોતાને વિષે વર્તમાનમાં શુભો માની બેઠા છે તે જીવોના જેવી ભ્રમણા ન કરતાં તે વિષયો ક્ષય કરવા લાગી લક્ષ આપવું

[૮૬૪-૫]

૫

મોરબી, અષાઠ સુદ ૮, શુક્ર, ૧૯૫૬

૧ ધર્મ, અર્થ, કામ ને મોક્ષ એ ચાર પુરુષાર્થમાં પ્રથમ ત્રણથી અઢિયાતો મોક્ષ, મોક્ષઅર્થે બાકીના ત્રણે છે.

૨ સુખરૂપ આત્માનો ધર્મ છે એમ પ્રતીત થાય છે તે સોનામાફક શુદ્ધ છે.

૩ કર્મ વડે સુખદુઃખ સહન કરતા છતાં પરિશ્રદ્ધ ઉપાર્જન કરવા તથા તેનું રક્ષણ કરવા સૌ પ્રયત્ન કરે છે સૌ સુખને ગ્રાહે છે, પણ તે પરત ત્ર છે પરત ત્રતા પ્રશ સાપાત્ર નથી, તે દુર્ગતિનો હેતુ છે. તેથી ખરા સુખના ઇચ્છકને માટે મોક્ષમાર્ગ વર્ણવ્યો છે.

૪ તે માર્ગ (મોક્ષ) રત્નત્રયની આરાધના વડે સર્વ કર્મનો ક્ષય થવાથી પ્રાપ્ત થાય છે.

૫ જ્ઞાનીએ નિરૂપણ કરેલા તત્ત્વોનો યથાર્થ બોધ થવો તે 'સમ્યગ્જ્ઞાન'.

૬ જીવ, અજીવ, આસ્ત્રવ, સ વર, નિર્જરા, બધ, મોક્ષ એ તત્ત્વો છે અને પુણ્ય, પાપ આશ્રવ મા ગણેલા છે.

૭ જીવના બે ભેદ - સિદ્ધ અને સ સારી

સિદ્ધ - સિદ્ધને અન ત જ્ઞાન, દર્શન, વીર્ય, સુખ એ સ્વભાવ સમાન છે, છતાં અન ત ૫૦ પર થવારૂપે ૫૬૨ ભેદ આ પ્રમાણે કહ્યા છે - (૧) તીર્થ (૨) અતીર્થ (૩) તીર્થક (૪) અતીર્થક (૫) સ્વયંયુદ્ધ (૬) પ્રત્યેકયુદ્ધ (૭) યુદ્ધબોધિત (૮) સ્ત્રીલિંગ (૯) પુરુષલિંગ (૧૦) નપુસકલિંગ (૧૧) અન્યલિંગ (૧૨) જૈનલિંગ (૧૩) ગૃહસ્થલિંગ (૧૪) એક (૧૫) અનેક

સ સારી - સ સારી જીવો એક પ્રકારે, બે પ્રકારે ઇત્યાદિ અનેક પ્રકારે કહ્યા છે.

એક પ્રકારે સામાન્યપણે 'ઉપયોગ' લક્ષણે સર્વ સ સારી જીવો છે.

બે પ્રકારે ત્રસ, સ્થાવર અથવા વ્યવહારરાશિ, અવ્યવહારરાશિ સૂક્ષ્મ નિગોહમાંથી નીકળી એક વખત ત્રસપણું પામ્યા છે તે 'વ્યવહારરાશિ'

૧૨૬ સ્વપરને જીવતા પાઠનાર જે જ્ઞાન તે જ્ઞાન આ જ્ઞાનને પ્રયોજનભૂત કહેવામાં આવ્યું છે આ સિવાયનું જ્ઞાન તે ‘અજ્ઞાન’ છે શુદ્ધ આત્મદશાંત્ર શાંત જિન છે તેની પ્રતીતિ જિનપ્રતિગિળ સૂચવે છે તે શાંત દશા પામવા સારુ જે પરિણતિ, અથવા અનુકરણ અથવા માર્ગ તેનું નામ ‘જૈન’,—જે માર્ગે આલવાથી જૈનપણ પ્રાપ્ત થાય છે

૧૩૦ આ માર્ગ આત્મશુદ્ધિરોધક નથી, પણ યોધક છે, એટલે આત્મશુદ્ધિ પ્રગટ કરે છે, તેમાં કશો સંશય નથી આ વાત પરોક્ષ નથી, પણ પ્રત્યક્ષ છે ખાતરી કરવા ઇચ્છનારે પુરુષાર્થ કરવાથી સુપ્રતીત થઈ પ્રત્યક્ષ અનુભવગમ્ય થાય છે.

૧૩૧ સૂત્ર અને સિદ્ધાંત એ બે જીવતા છે સાચવવા સારુ સિદ્ધાંતો સૂત્રરૂપી પેટીમાં રાખવામાં આવ્યા છે દેશ, કાળને અનુસરી સૂત્ર રચવામાં એટલે ગૂંથવામાં આવે છે, અને તેમાં સિદ્ધાંતની ગૂંથણી કરવામાં આવે છે તે સિદ્ધાંતો ગમે તે કાળમાં, ગમે તે ક્ષેત્રમાં ફરતા નથી, અથવા ખડિત-પણાને પામતા નથી, અને જો તેમ થાય તો તે સિદ્ધાંત નથી

૧૩૨ સિદ્ધાંત એ ગણિતની માફક પ્રત્યક્ષ છે, તેથી તેમાં કોઈ જાતની ભૂલ કે અધૂરાપણું સમાતું નથી અક્ષર બોલિયા હોય તો સુધારીને માણસો વાંચે છે, પરંતુ આકાશની ભૂલ થાય તો તે હિસાબ બોટો કરે છે, માટે આકાશ બોલિયા હોતા નથી આ કષ્ટાત ઉપદેશમાર્ગ અને સિદ્ધાંત-માર્ગને વિષે ઘટાવવું

૧૩૩ સિદ્ધાંતો ગમે તે દેશમાં, ગમે તે ભાષામાં, ગમે તે કાળમાં લખાણ હોય, તોપણ અસિદ્ધાંતપણાને પામતા નથી કાખલા તરીકે, જે ને જે ચાર થાય પછી ગમે તો શુભરાતી, કે સંસ્કૃત, કે પ્રાકૃત, કે ચીની, કે અરબી, કે પર્શિયન કે ઇંગ્લિશ ભાષામાં લખાયેલ હોય તે આકાશને ગમે તે સંજ્ઞામાં જોળખવામાં આવે તોપણ જે ને જોનો સરવાળો ચાર થાય એ વાત પ્રત્યક્ષ છે જેમ નવે નવે એકાશી તે ગમે તે દેશમાં, ગમે તે ભાષામાં, અને ધોળા દિવસે કે અધારી રાત્રિએ ગણવામાં આવે તોપણ ૮૦ અથવા ૮૨ થતા નથી, પરંતુ એકાશી જ થાય છે આ જ પ્રમાણે સિદ્ધાંતનું પણ છે

૧૩૪ સિદ્ધાંત છે એ પ્રત્યક્ષ છે, જ્ઞાનીના અનુભવગમ્યની આખત છે, તેમાં અનુમાનપણું કામ આવતું નથી અનુમાન એ તર્કનો વિષય છે, અને તર્ક એ આગળ જતા કેટલીક વાર બોટો પણ પડે, પરંતુ પ્રત્યક્ષ જે અનુભવગમ્ય છે તેમાં કોઈ પણ બોટાપણું સમાતું નથી

૧૩૫ જેને શુભાકાર અથવા સરવાળાનું જ્ઞાન થયું છે તે એમ કહે કે નવે નવે એકાશી, ત્યાં આગળ જેને સરવાળા અથવા શુભાકારનું જ્ઞાન થયું નથી, અર્થાત્ ક્ષયોપશમ થયો નથી તે અનુમાનથી અથવા તર્ક કરી એમ કહે કે ‘૯૮ થતા હોય તો કેમ ના કહી શકાય ?’ તો તેમાં કોઈ આશ્ચર્ય પામવા જેવું છે નહીં, કેમકે તેને જ્ઞાન ન હોવાથી તેમ કહે એ સ્વાભાવિક છે પરંતુ જો તેને શુભાકારની રીત છોડી (છૂટી છૂટી કરી) એકથી નવ સુધી આકાશ બતાવી નવ વાર ગણાવ્યું હોય તો એકાશી થતા અનુભવગમ્ય થવાથી તેને સિદ્ધ થાય છે કદાપિ તેના મદ્દ ક્ષયોપશમથી એકાશી, શુભાકારથી અથવા સરવાળાથી ન સમજાય તોપણ એકાશી થાય એમાં ફેર નથી એ પ્રમાણે સિદ્ધાંત આવરણના કારણથી ન સમજવામાં આવે તોપણ તે અસિદ્ધાંતપણાને પામતા નથી, એ વાતની ચોક્કસ પ્રતીતિ રાખવી છતાં ખાતરી કરવા જરૂર હોય તો તેમાં બતાવ્યા પ્રમાણે કરવાથી ખાતરી થતા પ્રત્યક્ષ અનુભવગમ્ય થાય છે

૧૩૬ જ્યાં સુધી અનુભવગમ્ય ન થા ત્યાં સુધી સુપ્રતીતિ રાખવા જરૂર છે, અને સુપ્રતીતિથી કેમે કેમે કરી અનુભવગમ્ય થાય છે

૧૩૭ સિદ્ધાંતના દાખલા.—(૧) ‘રાગદ્વેષથી બંધ થાય છે.’ (૨) ‘બંધનો ક્ષય થવાથી મુક્તિ

સ્મૃતિ કરવાને ક્ષયોપશમાદિ સાનુકૂળતા (યોગ્યતા) હોય તો 'જાતિસ્મરણજ્ઞાન' થાય પૂર્વસ જ્ઞા કાયમ હોવી જોઈ એ અસ જ્ઞાનો ભવ આવવાથી 'જાતિસ્મરણજ્ઞાન' ન થાય

કદાપિ સ્મૃતિનો કાળ થોડો કહો તો સો વર્ષનો થઈને મરી જાય તેણે પાચ વર્ષે જે જોઈ અથવા અનુભવ્યું તે પચાણ વર્ષે સ્મૃતિમા રહેવું ન જોઈ એ, પણ જો પૂર્વસ જ્ઞા કાયમ હોય તો સ્મૃતિમા રહે

૩ આત્મા છે આત્મા નિત્ય છે પ્રમાણે. —

(૧) બાલકને ધાવતા ખટખટાવવાનું કોઈ શીખવે છે ? તે પૂર્વાભ્યાસ છે (૨) સર્પ અને મોરને, હાથી અને સિંહને, ઉદર અને બિલાડીને સ્વાભાવિક વૈર છે તે કોઈ શિખવાડતું નથી પૂર્વભવના વૈરની સ્વાભાવિક સ રા છે, પૂર્વજ્ઞાન છે.

૪ નિ.સંગપણ એ વનવાસીનો વિષય છે એમ જ્ઞાનીઓએ કહેલ છે તે સત્ય છે. જેનામા જે વ્યવહાર, સામારિક અને અસામારિક હોય તેનાથી નિ.સ ગપણ થાય નહીં.

૫ સ સાર છોડ્યા વિના અપ્રમત્તશુભુસ્થાનક નથી અપ્રમત્તશુભુસ્થાનકની સ્થિતિ અતર્ક્યહર્ત-ની છે

૬ 'અમે સમજ્યા છીએ,' 'શાન્ત છીએ,' એમ કહે છે તે તો ઠગાયા છે

૭ સ સારમાં રહી સાતમા શુભુસ્થાનની ઉપર વધી શકાતું નથી, આથી સ સારીને નિરાશ થવાનું નથી, પણ તે ધ્યાનમા રાખવાનું છે

૮ પૂર્વે સ્મૃતિમા આવેલી વસ્તુ ફરી શાતપણે સ ભારે તો યથાસ્થિત સાભરે પોતાનું દ્રષ્ટાત આપતાં જણાવ્યું કે પોતાને ઈંદર અને વસોની શાત જગ્યાઓ સ ભારવાથી તદ્દુપ યાદ આવે છે તેમજ બ ભાત પાસે વડવા ગામે સ્થિતિ થઈ હતી, ત્યા વાવ પછી ત્યા થોડી ઊંચી ભેખડ પાસે વાડથી આગળ ચાલતાં રસ્તો, પછી શાંત અને શીતળ અવકાશની જગ્યા હતી તે જગ્યાએ પોતે શાત સમાધિસ્થ દશામા જોઠેલા તે સ્થિતિ આજે પોતાને પાચત્રો વાર સ્મૃતિમા આવી છે બીજાઓ પણ તે સમયે ત્યા હતા પણ બધાને તેવી રીતે યાદ ન આવે કારણકે તે ક્ષયોપશમને આધીન છે સ્થળ પણ નિમિત્ત કારણ છે

૯૧ અ ધિના એ લેઈ છે. — એક દ્રવ્ય, બાહ્ય અ ધિ (અતુષ્પદ, દ્વિપદ, અપદ ઇં), બીજી ભાવ, અભ્યન્તર અ ધિ (આઠ કર્મ ઇં) સમ્યક્પ્રકારે બન્ને અ ધિથી નિવર્તે તે 'નિર્જય'

૧૦ મિથ્યાત્વ, અજ્ઞાન, અવિરતિ આદિ ભાવ જેને છોડવા જ નથી તેને વચ્ચેના ત્યાગ હોય, તોપણ તે પારલૌકિક કલ્યાણ શુ કરે ?

૧૧ સક્રિય જીવને અબધનું અનુષ્ઠાન હોય એમ અને જ નહીં ક્રિયા છતાં અબધ શુભુસ્થાનક હોતું નથી

૧૨ રાગાદિ દોષોનો ક્ષય થવાથી તેના સહાયકારી કારણોનો ક્ષય થાય છે ન્યા સુધી ક્ષય સ પૂર્ણપણે થતો નથી, ત્યા સુધી મુમુક્ષુ જીવ સ તોપ માની ખેસતા નથી

૧૩ રાગાદિ દોષ અને તેના સહાયકારી કારણોના અભાવે બધ થતો નથી રાગાદિના પ્રયોગે કરી કર્મ હોય છે તેના અભાવે કર્મનો અભાવ અર્વ સ્થળે જાણવો

૧૪ આયુ કર્મ સંબંધી — (કર્મ અંશ)

(અ) અપવર્તન=વિશેષકાળનું હોય તે કર્મ થોડા કાળમા વેદી ગ્રકાય તેનું કારણ પૂર્વે તેવો બધ હોવાથી તે પ્રકારે ઉદયમા આવે, લોગવાય

૧૪૮ ન પ્રાપ્ત થઈ શકે તેવી ધીરજ, સઘયણ, આયુષની પૂર્ણતા ઇત્યાદિના અભાવથી કદાચ સાતમા શુભસ્થાનક ઉપરનો વિચાર અનુભવમા ન આવી શકે, પરંતુ સુપ્રતીત થઈ શકવા યોગ્ય છે

૧૪૯ સિંહના દાખલાની માફક:—સિંહને લોહાના જળરજસ્ત પાંજરામા પૂરવામા આવ્યો હોય તો તે અદર રહ્યો પોતાને સિંહ સમજે છે, પાંજરામાં પુરાયલો માને છે, અને પાંજરાની બહારની ભૂમિકા પણ ભુલે છે, માત્ર લોહાના મજબૂત સળિયાની આડને લીધે બહાર નીકળી શકતો નથી આ જ રીતે સાતમા શુભસ્થાનક ઉપરનો વિચાર સુપ્રતીત થઈ શકે છે

૧૫૦ આ પ્રમાણે છતાં જીવ મતલેદાદિ કારણોને લઈને રોકાઈ જઈ આગળ વધી શકતો નથી

૧૫૧ મતલેદ અથવા રૂઢિ આદિ નજીવી બાબત છે, અર્થાત્ તેમા મોક્ષ નથી માટે ખરી રીતે સત્યની પ્રતીતિ કરવાની જરૂર છે

૧૫૨ શુભાશુભ, અને શુદ્ધાશુદ્ધ પરિણામ ઉપર બધો આધાર છે અદ્ય અદ્ય બાબતમા પણ દોષ માનવામાં આવે ત્યાં મોક્ષ થતો નથી લોકરૂઢિમા અથવા લોકવ્યવહારમા પડેલો જીવ મોક્ષતત્ત્વનું રહસ્ય બાણી શકતો નથી, તેનું કારણ તેને વિષે રૂઢિનું અથવા લોકસંજ્ઞાનું માહાત્મ્ય છે. આથી કરી બાહરક્રિયાનો નિષેધ કરવામા આવતો નથી જે કાંઈ પણ ન કરતાં તદ્દન અનર્થ કરે છે, તે કરતાં બાહરક્રિયા ઉપયોગી છે તોપણ તેથી કરી બાહરક્રિયાથી આગળ ન વધવું એમ પણ કહેવાનો હેતુ નથી

૧૫૩ જીવને પોતાનાં ડહાપણ અને મરજી પ્રમાણે ચાલવું એ વાત મનગમતી છે, પણ તે જીવનું ભૂડું કરનાર વસ્તુ છે આ દોષ મટાડવા સારુ પ્રથમ તો કોઈને ઉપદેશ દેવાનો નથી, પણ પ્રથમ ઉપદેશ લેવાનો છે, એ જ્ઞાનીનો ઉપદેશ છે જેનામાં રાગદ્વેષ ન હોય, તેવાનો સંગ થયા વિના સમ્યક્ત્વ પ્રાપ્ત થઈ શકતું નથી સમ્યક્ત્વ આવવાથી (પ્રાપ્ત થવાથી) જીવ ફરે છે, (જીવની દશા ફરે છે), એટલે પ્રતિકૂળ હોય તો અનુકૂળ થાય છે જિનની પ્રતિમા (શાંતપણા માટે) જોવાથી સાતમા શુભસ્થાનકે વર્તેલા એવા જ્ઞાનીની જે શાંત દશા છે તેની પ્રતીતિ થાય છે

૧૫૪ જૈનમાર્ગમાં હાલમાં ઘણા ગરુડ પ્રવર્તે છે, જેવા કે તપગરુડ, અચલગરુડ, લુકાગરુડ, ખરતરગરુડ ઇત્યાદિ આ દરેક પોતાથી અન્ય પક્ષવાળાને મિથ્યાત્વી માને છે તેવી રીતે બીજા વિભાગ છ કોટિ, આઠ કોટિ ઇત્યાદિ દરેક પોતાથી અન્ય કોટિવાળાને મિથ્યાત્વી માને છે બ્યાજબી રીતે નવ કોટિ જોઈએ તેસાથી જેટલી આછી તેટલું આછું, અને તે કરતાં પણ આગળ જવામા આવે તો સમન્વય કે છેવટે નવ કોટિયે છાંડયા વિના રસ્તો નથી

૧૫૫ તીર્થંકરાદિ મોક્ષ પામ્યા તે માર્ગ પામર નથી જૈનરૂઢિનું થોડું પણ મૂકવું એ અત્યંત આકરુ લાગે છે, તો મહાન અને મહાભારત એવો મોક્ષમાર્ગ તે શી રીતે આદરી શકાશે ? તે વિચારવા યોગ્ય છે

૧૫૬ મિથ્યાત્વપ્રકૃતિ અપાબ્યા વિના સમ્યક્ત્વ આવે નહીં સમ્યક્ત્વ પ્રાપ્ત થાય તેની દશા અદ્ભુત વર્તે ત્યાથી ૫, ૬, ૭ અને ૮ મે જઈ બે ઘડીમા મોક્ષ થઈ શકે છે એક સમ્યક્ત્વ પામવાથી કેવું અદ્ભુત કાર્ય બને છે ! આથી સમ્યક્ત્વની ચમત્કૃતિ અથવા તેનું માહાત્મ્ય કોઈ અશે સમજી શકાય તેમ છે

૧૫૭ હર્ષર પુરુષાર્થથી પામવા યોગ્ય મોક્ષમાર્ગ તે અનાયાસે પ્રાપ્ત થતો નથી આત્મજ્ઞાન

૭ મહારાજે ઢાળરૂપે ગુજરાતીમાં કરેલ છે.

૪ ‘યોગદષ્ટિ’માં છેલ્લે ભાવ — ઔદયિક, ઔપશ્યિક, ક્ષાયોપશ્યિક, ક્ષાયિક, પારિણામિક, અને સાન્નિપાતિક — નો સમાવેશ થાય છે એ છ ભાવ જીવના સ્વતત્ત્વભૂત છે

૫ જ્યાં સુધી યથાર્થ જ્ઞાન થાય નહીં ત્યાં સુધી મૌન રહેવું ઠીક છે નહીં તો અનાચાર દોષ લાગે છે આ વિષય પરત્વે ‘ઉત્તરાધ્યયનસૂત્ર’માં ‘અનાચાર’ નામે અધિકાર છે (અધ્યયન ૬૬)

૬ જ્ઞાનીના સિદ્ધાંતમાં ફેર હોઈ શકે નહીં

૭ સૂત્રો આત્માનો સ્વધર્મ પ્રાપ્ત કરવા માટે કરવામાં આવ્યા છે, પણ તેનું રહસ્ય, યથાર્થ સમજવામાં આવતું નથી તેથી ફેર લાગે છે

૮ દ્વિગમ્યરનાં તીવ્ર વચનોને લીધે કંઈ રહસ્ય સમજી શકાય છે પ્રવેતામ્બરની મોળાશને લીધે રસ ઠડાતો ગયો

૯ ‘શાદ્મલિવૃક્ષ’નરકને વિષે નિત્ય અશાતા રૂપે છે ખીજડાને મળતું તે વૃક્ષ થાય છે ભાવથી સ સારી આત્મા તે વૃક્ષરૂપ છે આત્મા પરમાર્થે, તે અધ્યવસાય વર્જતા, ન દનવન સમાન છે

૧૦ જિનમુદ્રા બે પ્રકારે છે. — કાયોત્સર્ગ અને પદ્માસન પ્રમાદ દાળવાને ખીજા ઘણા આસનો કર્યા છે, પણ સુખ્યત્વે આ બે આસનો છે

૧૧ પ્રશમરનિમમ દષ્ટિયુગ્મ પ્રસન્ન, વદનકમલમક કામિનીસગશ્ચ્ચઃ ।

કરયુગમપિ ચત્તે શશ્વસવધવધ્ય, તદસિ જગતિ દેવો વોતરાગસ્ત્વમેષ ॥

૧૨ ચૈતન્યનો લક્ષ કરનારની બલિહારી છે ।

૧૩ તીર્થ = તરવાનો માર્ગ

૧૪ અરનાથ પ્રભુની સ્તુતિ મહાત્મા આન દધનજીએ કરેલ છે શ્રી આન દધનજીનું ખીજું નામ ‘લાલાન કજી’ હતું તેઓ તપગચ્છમા થયા છે

૧૫ વર્તમાનમાં લોકોને જ્ઞાન તથા શાંતિ સાથે સળધ રહ્યો નથી, મતાચાર્યે મારી નાખ્યા છે

૧૬ “આશય આન દધન તણા, અતિ ગભીર ઉદાર,
બાલક બાંધ પસારીને, કહે ઉદધિવિસ્તાર ”

૧૭ ત્રણ પ્રકારે ઈશ્વરપણુ જણાય છે :— (૧) જડ તે જડાત્મકપણે વર્તે છે (૨) ચૈતન્ય—સ સારી જીવો વિભાવાત્મકપણે વર્તે છે (૩) સિદ્ધ—શુદ્ધ ચૈતન્યાત્મકપણે વર્તે છે

૧૦ મોરળી, અપાર સુદ ૧૩, લોમ, ૧૯૫૬

૧ ‘ભગવતી આરાધના’ જેવા પુસ્તકો મધ્યમ અને ઉત્કૃષ્ટભાવના મહાત્માઓને તથા મુનિ રાજાને જ યોગ્ય છે એવા ત્રણેયો યોગી પદવી, યોગ્યતાવાળા સાધુ, દ્રાવકને આપવાથી તેઓ કૃતજ્ઞ થાય છે, તેઓને તેથી બિલકો અલાભ થાય છે, ખગ મુમુક્ષુઓને જ એ લાભકારી છે

૨ મોક્ષમાર્ગે એ અગમ્ય તેમજ સરળ છે

અગમ્ય. — માત્ર વિભાવદશાને લીધે મતભેદો પડવાથી કોઈ પણ સ્થળે મોક્ષમાર્ગે મમનથી નેહું રહ્યું નથી, અને તેને લીધે વર્તમાનમાં અગમ્ય છે માણસ મરી ગયા પછી અજ્ઞાન વડે નાડ જીતીને વૈદા કરવાના કૃપાળી ખરાબર મતભેદ પડવાનું કૃપા થયું છે, અને તેથી મોક્ષમાર્ગે સમન્વય તેમ નથી

સરળ — મતભેદની કડાકટ જવા દઈ, આત્મા અને પુદ્ગલ વચ્ચે વહે ચાલી કરી, આપણે આત્મા અનુભવવામાં આવે તો મોક્ષમાર્ગે સરળ છે, અને ફેર નથી જેમ કે એક કંઈ વાચના કેટલોક વખત બંધ ને તેને સમજતા વધારે વખત જવો જોઈએ, તે પ્રમાણે અનેક શાસ્ત્રો છે, ને એકે

૧૬૯ કર્મપ્રકૃતિ, તેના જે સૂક્ષ્મમા સૂક્ષ્મ ભાવ, તેનાં બધ, ઉદય, ઉદીરણા, સક્રમણ, સત્તા, અને ક્ષયભાવ જે બતાવવામા આવ્યા છે (વર્ણવવામા આવ્યા છે), તે પરમ સામર્થ્ય વિના વર્ણવી શકાય નહીં આ વર્ણવનાર જીવકોટિના પુરુષ નહીં, પરંતુ ઈશ્વરકોટિના પુરુષ જોઈએ, એવી સુપ્રતીતિ થાય છે

૧૭૦ કઈકઈ પ્રકૃતિનો કેવા રસથી ક્ષય થયેલો હોવો જોઈએ ? કઈ પ્રકૃતિ સત્તામા છે ? કઈ ઉદયમા છે ? કઈ સક્રમણ કરી છે ? આ આદિની રચના કહેનારે, ઉપર મુજબ પ્રકૃતિનું સ્વરૂપ માપીને કહ્યું છે, તે તેમના પરમજ્ઞાનની વાત બાબુએ મૂકીએ તોપણ તે કહેનાર ઈશ્વરકોટિનો પુરુષ હોવો જોઈએ એ ચોક્કસ થાય છે

૧૭૧ જાતિસ્મરણજ્ઞાન એ મતિજ્ઞાનના 'ધારણા' નામના લેહમા સમાય છે તે પાછલા ભવ જાણી શકે છે તે જ્યાં સુધી પાછલા ભવમાં અસ જીવણુ ન આવ્યું હોય ત્યાં સુધી આગળ ચાલી શકે છે.

૧૭૨ (૧) તીર્થ કરે આજ્ઞા ન આપી હોય અને જીવ પોતાના સિવાય પરવસ્તુનું જે કાંઈ ગ્રહણ કરે તે પારકું લીધેલું, ને તે અદત્ત ગણાય તે અદત્તમાથી તીર્થ કરે પરવસ્તુ જેટલી ગ્રહણ કરવાની છૂટ આપી છે, તેટલાને અદત્ત ગણવામા નથી આવતું. (૨) શુરની આજ્ઞા પ્રમાણે કરેલા વર્તનના સળધે અદત્ત ગણવામા આવતું નથી

૧૭૩ ઉપદેશના આર મુખ્ય પ્રકાર છે. — (૧) દ્રવ્યાનુયોગ (૨) ચરણાનુયોગ (૩) ગણિતાનુયોગ (૪) ધર્મકથાનુયોગ

(૧) લોકને વિષે રહેલા દ્રવ્યો, તેના સ્વરૂપ, તેના ગુણ, ધર્મ, હેતુ, અહેતુ, પર્યાયાદિ અનંત અનંત પ્રકારે છે, તેનું જેમા વર્ણન છે તે 'દ્રવ્યાનુયોગ'

(૨) આ દ્રવ્યાનુયોગનું સ્વરૂપ સમજાયા પછી કેમ ચાલવું તે સળધીનું વર્ણન તે 'ચરણાનુયોગ'

(૩) દ્રવ્યાનુયોગ તથા ચરણાનુયોગથી તેની ગણતરીનું પ્રમાણ, તથા લોકને વિષે રહેલા પદાર્થ, ભાવો, ક્ષેત્ર, કાળાદિની ગણતરીના પ્રમાણની જે વાત તે 'ગણિતાનુયોગ'.

(૪) સત્પુરુષોના ધર્મચરિત્રની કથાઓ કે જેનો ધડો લઈ જીવને ચંડતા અવલબનકારી થઈ પરિણમે તે 'ધર્મકથાનુયોગ'

૧૭૪ પરમાણુમા રહેલા ગુણ સ્વભાવાદિ કાયમ રહે છે, અને પર્યાય તે ફરે છે દૃષ્ટાંત તરીકે:— પાણીમા રહેલો શીતગુણ એ ફરતો નથી, પણ પાણીમા જે તર ગોઠે છે તે ફરે છે, અર્થાત્ તે એક પછી એક ગોઠી તેમા સમાઈ જાય છે આ પ્રમાણે પર્યાય, અવસ્થા અવસ્થાંતર થયા કરે છે, તેથી કરી પાણીને વિષે રહેલ જે શીતલતા અથવા પાણીપણુ તે ફરી જતા નથી, પણ કાયમ રહે છે, અને પર્યાયરૂપ તરંગ તે ફર્યા કરે છે તેમ જ તે ગુણની હાનિવૃદ્ધિરૂપ ફેરફાર તે પણ પર્યાય છે તેના વિચારથી પ્રતીતિ અને પ્રતીતિથી ત્યાગ અને ત્યાગથી જ્ઞાન થાય છે

૧૭૫ તેજસ અને કાર્મણુ શરીર સ્થૂલદેહપ્રમાણુ છે તેજસ શરીર ગરમી કરે છે, તથા આહાર પચાવવાનું કામ કરે છે શરીરના અસુક અસુક અગ ઘસવાથી ગરમ જણાય છે, તે તેજસના કારણથી જણાય છે માથા ઉપર ઘૂતાદિ મૂકી તે શરીરની પરીક્ષા કરવાની રૂઢિ છે તેનો અર્થ એ કે તે શરીર સ્થૂલ શરીરમા છે કે શી રીતે ? અર્થાત્ સ્થૂલ શરીરમા જીવની માફક તે આખા શરીરમા રહે છે

૧૭૬ તેમ જ કાર્મણુ શરીર પણ છે, જે તેજસ કરતા સૂક્ષ્મ છે તે પણ તેજસની માફક રહે છે સ્થૂલ શરીરની અદર પીડા થાય છે, અથવા કોષાદિ થાય છે તે જ કાર્મણુ શરીર છે કાર્મણુથી કોષાદિ થઈ તેજોલેશ્યાદિ ઉત્પન્ન થાય છે વેદનાનો અનુભવ જીવ કરે છે, પરંતુ વેદના થવી તે

નહીં તો જેમ હલકા વાસણુમા ભારે વસ્તુ મૂકવાથી વાસણુનો નાશ થાય, તેમ થાય ક્ષયોપશમ પ્રમાણે સમજી શકાય છે

૧૮ તમારે કોઈ પ્રકારે ડરવા જેવું નથી, કારણ કે તમારે માથે અમારા જેવા છે, તે હવે તમારા પુરુષાર્થને આધીન છે જો તમે પુરુષાર્થ કરશો તો મોક્ષ થવો દૂર નથી મોક્ષ પ્રાપ્ત કર્યો તે બધા મહાત્મા પ્રથમ આપણા જેવા મનુષ્ય હતા, અને કેવળજ્ઞાન પામ્યા પછી પણ (સિદ્ધ થયા પહેલાં) દેહ તો તે ને તે જ રહે છે, તો પછી હવે તે દેહમાંથી તે મહાત્માઓએ શુ કાઢી નાખ્યું તે સમજીને કાઢી નાખવાનું કરવાનું છે તેમા ડર શાનો ? વાદવિવાદ કે મતભેદ શાનો ? માત્ર શાતપણે તે જ ઉપાસવા યોગ્ય છે

૧૧

ઝોરબી, અષાઠ સુદ ૧૪, બુધ, ૧૯૫૬

૧ પ્રથમથી આયુધ બાધતા, ને વાપરતા શીખ્યા હોઈએ તો લડાઈ વખતે તે કામ આવે છે, તેમ પ્રથમથી વૈરાગ્યદશા પ્રાપ્ત કરી હોય તો અવસર આવ્યે કામ આવે છે, આરાધના થઈ શકે છે

૨ યશોવિજયજીએ યથોચિત રચતા એટલે ઉપયોગ રાખ્યો હતો કે તે પ્રાયઃ કોઈ ઠેકાણે વૃક્ષા નહોતા. તોપણ છદ્મસ્થ અવસ્થાને લીધે દોઢસો ગાથાના સ્તવન મધ્યે ૭મા કાણાગ-સૂત્રની શાખ આપી છે તે મળતી નથી. તે શ્રી ભગવતીજીના પાત્રમા શતકના ઉદ્દેશે માલમ પડે છે આ ઠેકાણે અર્થ-કર્તાએ 'રાસભવૃત્તિ' એટલે પશુતુલ્ય ગણેલ છે, પણ તેનો અર્થ તેમ નથી 'ગસભવૃત્તિ' એટલે ગધેડાને સારી કેળવણી આપી હોય તોપણ જાતિસ્વભાવને લીધે રખ્યા દેખીને લોટી જવાનું તેને મન થાય છે, તેમ વર્તમાન કાળે બોલતા ભવિષ્ય કાળમા કહેવાનું બોલી જવાય છે

૩ 'ભગવતી આરાધના' મધ્યે લેશ્યાના અધિકારે દરેકની સ્થિતિ વગેરે સારી રીતે બતાવેલ છે

૪ પરિણામ ત્રણ પ્રકારના છે હીયમાન, વર્ધમાન અને સમવસ્થિત પ્રથમનાં બે છદ્મસ્થને હોય છે, અને છેલ્લું સમવસ્થિત (અચલ અકપ શૈલેશીકરણ) કેવળજ્ઞાનીને હોય છે

૫ તેરમે શુભસ્થાનકે લેશ્યા તથા યોગનું ચલાચલપણું છે, તો સમવસ્થિત પરિણામ કેમ સભવે તેનો આશય : સક્રિય જીવને અબધ અનુદાન હોતું નથી તેરમા શુભસ્થાનકે કેવળીને પણ યોગને લીધે સક્રિયતા છે, અને તેથી બધું છે, પણ બધું, અબધબધ ગણાય છે ચૌદમા શુભસ્થાનકે આત્માના પ્રદેશ અચલ થાય છે પાજરામાહેના સિંહના દ્વારાને જેમ પાજરામા સિંહ જાળીને અડતો નથી, અને સ્થિર થઈ બેસી રહે છે ને કાઈ ક્રિયા કરતો નથી, તેમ અક્રિય છે જ્યાં પ્રદેશનું અચલપણું છે ત્યાં અક્રિયતા ગણાય

૬ 'ચલઈ સો બધે', યોગનું ચલાચલમાન થવું તે 'બધ', યોગનું સ્થિર થવું તે અબધ

૭ જ્યારે અબધ થાય ત્યારે મુક્ત થયા કહેવાય

૮ ઉત્સર્ગ એટલે આમ હોવું જોઈએ અથવા સામાન્ય

અપવાદ એટલે આમ હોવું જોઈએ પણ તેમ ન બને તો આમ અપવાદ માટે છીડી શકાને વાપરવો બહુ જ હલકો છે માટે તે વાપરવો નહીં

૯ ઉત્સર્ગમાર્ગ એટલે યથાખ્યાતચારિત્ર, જે નિરતિચાગ્રવાળું છે ઉત્તમર્ગમા ત્રણ શ્રુતિ સમાય છે. અપવાદમા પાત્ર સમિતિ સમાય છે ઉત્સર્ગ અક્રિય છે અપવાદ સક્રિય છે ઉત્તમ ઉત્તમર્ગમાર્ગ છે, ને તેથી જે ભીતરતો તે અપવાદ છે ચૌદમું શુભસ્થાનક ઉત્સર્ગ છે, તેથી નીચેના શુભસ્થાનકો સ્વે પીળતની અપેક્ષાએ અપવાદ છે

૧૦ મિથ્યાત્વ, અવિગતિ, પ્રમાદ, કપાય ને યોગથી એક પાંચી એક અનુક્રમે બધું પડે છે

૧૧ મિથ્યાત્વ એટલે યથાર્થ ન સમજાય તે મિથ્યાત્વથી વિરતિપણું ન થાય, વિગતિને અજ્ઞાન

૧૮૮ પહેલેથી બીજો જવાતું નથી, પરંતુ ચોથેથી પાછા વળતા પહેલે આવવામા રહેતો વચ્ચે અમુક કાળ તે બીજું છે તેને જો ચોથા પછી પાચમું ગણવામા આવે તો ચોથાથી પાંચમું ચડી જાય અને અહીં તો સાસ્વાદાન ચોથાથી પતિત થયેલ માનેલ છે, એટલે તે ઊતરતું છે, તેથી પાંચમા તરીકે ન મૂકી શકાય પણ બીજા તરીકે મૂકવું એ ઘરાબર છે

૧૮૯ આવરણ છે એ વાત નિ સદેહ છે, જે શ્વેતામ્બર તથા દિગમ્બર બન્ને કહે છે, પરંતુ આવરણને સાથે લઈ કહેવામા થોડું એકબીજાથી તફાવતવાળું છે

૧૯૦ દિગમ્બર કહે છે કે કેવળજ્ઞાન સત્તારૂપે નહીં, પરંતુ શક્તિરૂપે રહ્યું છે

૧૯૧ જોકે સત્તા અને શક્તિનો સામાન્ય અર્થ એક છે, પરંતુ વિશેષાર્થ પ્રમાણે કઈક ફેર રહે છે

૧૯૨ દૃઢપણે ઓઘ આસ્થાથી, વિચારપૂર્વક અભ્યાસથી 'વિચારસહિત આસ્થા' થાય છે

૧૯૩ તીર્થ કર જેવા પણ સ સારપણે વિશેષ વિશેષ સમૃદ્ધિના ધણી હતા છતાં તેમને પણ ત્યાગ કરવાની જરૂર પડી હતી, તો પછી અન્ય જીવોને તેમ કરવા સિવાય છૂટકો નથી

૧૯૪ ત્યાગના બે પ્રકાર છે. — એક બાહ્ય અને બીજો અભ્યંતર તેમાનો બાહ્ય ત્યાગ તે અભ્યંતર ત્યાગને સહાયકારી છે ત્યાગ સાથે વૈરાગ્ય જોડાય છે, કારણ કે વૈરાગ્ય થયે જ ત્યાગ થાય છે.

૧૯૫ જીવ એમ માને છે કે હું કાર્મક સમજી છું, અને જ્યારે ત્યાગ કરવા ધારીશ ત્યારે એકદમ ત્યાગ કરી શકીશ, પરંતુ તે માનવું ભૂલભરેલું થાય છે જ્યાં સુધી એવો પ્રસંગ નથી આવ્યો, ત્યાં સુધી પોતાનું જોર રહે છે જ્યારે એવો વખત આવે છે ત્યારે શિથિલપરિણામી થઈ મોળો પડે છે માટે આસ્તે આસ્તે તપાસ કરવી તથા ત્યાગનો પરિચય કરવા માઠવો, જેથી ખબર પડે કે ત્યાગતી વખત પરિણામ કેવા શિથિલ થઈ જાય છે ?

૧૯૬ આખ, જીભાદિ ઇન્દ્રિયોની એકેક આગળ જેટલી જગો જીતવી જેને મુશ્કેલ થઈ પડે છે, અથવા જીતવું અસંભવિત થઈ પડે છે, તેને મોઢું પરાક્રમ કરવાનું અથવા મોઢું ક્ષેત્ર જીતવાનું કામ સોંપ્યું હોય તો તે શી રીતે બની શકે? એકદમ ત્યાગ કરવાનો વખત આવે ત્યારની વાત ત્યારે, એ વિચાર તરફ લક્ષ રાખી હાલ તો આસ્તે આસ્તે ત્યાગની કસરત કરવાની જરૂર છે તેમા પણ શરીર અને શરીર સાથે સ બ ધ રાખતા સગાસ બ ધીઓના સ બ ધમા પ્રથમ અજમાયશ કરવી, અને શરીરમા પણ આખ, જીભ અને ઉપસ્થ એ ત્રણ ઇન્દ્રિયોના વિષયના દેશે દેશે ત્યાગ તરફ પ્રથમ જોડાણ કરાવવાનું છે, અને તેના અભ્યાસથી એકદમ ત્યાગ સુગમતાવાળો થઈ પડે છે

૧૯૭ હાલ તપાસ દાખલ, અશે અશે જેટલો જેટલો ત્યાગ કરવો તેમા પણ મોળાશ ન રાખવી તેમ જ રૂઢિને અનુસરી ત્યાગ કરવો એમ પણ નહીં જે કાર્મક ત્યાગ કરવો તે શિથિલપણા રહિત તથા બારીબારણા રહિત કરવો, અથવા બારીબારણા રાખવા જરૂર હોય તો તે પણ ચોક્કસ આકારમા ખુલ્લી રીતે રાખવાં, પણ એવા ન રાખવા કે તેનો અર્થ જ્યારે જેવો કરવો હોય તેવો થઈ શકે જ્યારે જેની જરૂર પડે ત્યારે તેનો ઇચ્છાનુસાર અર્થ થઈ શકે, તેવી ગોઠવણ જ ત્યાગને વિષે રાખવી નહીં જો અચોક્કસપણે એટલે જરૂર પડે ત્યારે મનગમતો અર્થ થઈ શકે એવા આકારમા ગોઠવણ રાખવામા આવે તો શિથિલપરિણામી થઈ ત્યાગેલું બધું બગાડી મૂકે છે

૧૩

મોરળી, અષાઢ વદ ૧, શુક્ર, ૧૯૫૬

૧ ‘દેવાગમસ્તોત્ર’ જે મહાત્મા સમ તલદ્રાવ્યાર્થે (જેના નામનો શબ્દાર્થ ‘કલ્યાણ જેને માન્ય છે, ’ એવો થાય છે) બનાવેલ છે, અને તેના ઉપર દિગમ્બર તથા શ્વેતામ્બર આચાર્યોએ ટીકા કરી છે એ મહાત્મા દિગમ્બર આચાર્ય છતાં તેઓનું કરેલું ઉપરનું સ્તોત્ર શ્વેતામ્બર આચાર્યોને પણ માન્ય છે તે સ્તોત્રમા પ્રથમ નીચેનો શ્લોક છે:—

‘દેવાગમનમોયાનચામરાદિચિમૂતયઃ,

માયાવિષ્ણ્વપિ દ્વયતે, નાતસ્ત્વમસિ નો મહાન્’

આ શ્લોકનો ભાવાર્થ એવો છે કે દેવાગમ (દેવતાઓનું આવતું થતું હોય), આકાશગમન (આકાશગમન થઈ શકતું હોય), આમરાદિ વિભૂતિ (આમર વગેરે વિભૂતિ હોય — સમવસરણ થતું હોય એ આદિ) એ ધર્માં તો માયાવીઓનામા પણ જણાય છે, (માયાથી અર્થાત્ સુક્રિતથી પણ ધર્મ શકે) એટલે તેટલાથી જ આપ અમારા મહત્તમ નથી (તેટલા ઉપરથી કાઈ તીર્થ કર વા જિનેન્દ્રદેવનું અસ્તિત્વ માની શકાય નહીં) એવી વિભૂતિ આદિનું કાઈ અમારે કામ નથી અમે તો તેનો ત્યાગ કર્યો છે)

આ આચાર્યે કેમ જાણે શુદ્ધમાથી નીકળતા તીર્થ કરનું કાઠું પકડી ઉપર પ્રમાણે નિરપેક્ષપણે વચનો કહ્યા હોય એવો આશય આ સ્થળે બતાવવામા આવ્યો છે

૨ આત્મતા અથવા પરમેશ્વરના લક્ષણો કેવા હોવા જોઈએ તે સળધી ‘તત્ત્વાર્થસૂત્ર’ની ટીકામા (સર્વાર્થસિદ્ધિમા) પહેલી ગાથા નીચે પ્રમાણે છે —

‘મોક્ષમાર્ગસ્ય નેતાર, મેતાર કર્મભૂતામ્,

જ્ઞાતાર વિશ્વતત્ત્વાના, વદે તદ્ગુણલબ્ધયે’

સારભૂત અર્થ :— ‘મોક્ષમાર્ગસ્ય નેતાર, ’ (મોક્ષમાર્ગે લઈ જનાર નેતા) એમ કહેવાથી ‘મોક્ષ’નું ‘અસ્તિત્વ, ’ ‘માર્ગ, ’ અને લઈ ‘જનાર’ એ ત્રણ વાત સ્વીકારી જો મોક્ષ છે તો તેનો માર્ગ પણ જોઈએ અને જો માર્ગ છે તો તેનો દ્રષ્ટા પણ જોઈએ, અને જે દ્રષ્ટા હોય તે જ માર્ગે લઈ જઈ શકે માર્ગે લઈ જવાનું કાર્ય નિરાકાર ન કરી શકે, પણ સાકાર કરી શકે, અર્થાત્ મોક્ષમાર્ગનો ઉપદેશ સાકાર ઉપદેશ એટલે દેહસ્થિતિએ જેણે મોક્ષ અનુભવ્યો છે એવા કરી શકે ‘મેતાઃ કર્મભૂતાઃ’ (કર્મરૂપ પર્વતને ભેંદવાવાળા) અર્થાત્ કર્મરૂપી પર્વતો તોડવાથી મોક્ષ હોઈ શકે, એટલે જેણે દેહસ્થિતિએ કર્મરૂપી પર્વતો તોડ્યા છે તે સાકાર ઉપદેશ છે તેવા કોણુ ? વર્તમાન દેહે જે જીવન્મુક્ત છે તે જે કર્મરૂપી પર્વતો તોડી મુક્ત થયા છે તેને ફરી કર્મનું હોવાપણું ન હોય, માટે કેટલાક માને છે તેમ મુક્ત થયા પછી દેહ ધારણ કરે એવા જીવન્મુક્ત ન જોઈએ ‘જ્ઞાતાઃ વિશ્વતત્ત્વાના’ (વિશ્વતત્ત્વના જાણનાર) એમ કહેવાથી એમ દર્શાવ્યું કે આત્મ કેવા જોઈએ કે જે સમન્ત વિશ્વના શાયક હોય ‘વદે તદ્ગુણલબ્ધયે’ (તેના ગુણની પ્રાપ્તિને અર્થે તેને વદના કરું છું), અર્થાત્ આવા ગુણવાળા પુરુષ હોય તે જ આત્મ છે અને તે જ વદન યોગ્ય છે

૩ મોક્ષપદ ગંધા ચૈતન્યને સામાન્ય જોઈએ, એક જીવઆશ્રયો નહીં, એટલે એ ચૈતન્યનો સામાન્ય ધર્મ છે એક જીવને હોય અને ગીબ જીવને ન હોય એમ બંને નહીં

૪ ‘ભગવતી આરાધના’ ઉપર શ્વેતામ્બર આચાર્યોએ ટીકા કરેલ છે તે ખાનુ તે જ નામે કહેવાય છે

૫ કર્ણાનુયોગ કે દ્રવ્યાનુયોગમા દિગમ્બર અને શ્વેતામ્બર વચ્ચે તફાવત નથી માત્ર ભાવ વ્યવહારમા તફાવત છે

૬ કર્ણાનુયોગમા ગણિતાકારે સિદ્ધાન્તો મેળવેલા છે તેમાં તફાવત હોવાનો મંબન નથી

૨૦૪ અન ત પ્રકારનાં કર્મો મુખ્ય આઠ પ્રકારે અને ઉત્તર એકસો અઠાવન પ્રકારે 'પ્રકૃતિ'ના નામથી ઓળખાય છે તે એવી રીતે કે અમુક અમુક પ્રકૃતિ, અમુક અમુક 'શુભસ્થાનક' મુખી હોય છે આણુ માપ તોળીને જ્ઞાનીદેવે બીજાઓને સમજાવવા સારુ સ્થૂલ સ્વરૂપે તેનું વિવેચન કર્યું છે, તેમાં બીજા કેટલીએક ભતના કર્મ અર્થાત્ 'કર્મપ્રકૃતિ' સમાય છે અર્થાત્ જે પ્રકૃતિના નામ 'કર્મત્રય'મા નથી આવતા, તે તે પ્રકૃતિ ઉપર ખતાવેલી પ્રકૃતિના વિશેષ પર્યાય છે, અથવા તે ઉપર ખતાવેલી પ્રકૃતિમા સમાય છે

૨૦૫ 'વિભાવ' એટલે 'વિરુદ્ધભાવ' નહી, પરંતુ 'વિશેષભાવ' આત્મા આત્મારૂપે પરિણમે તે 'ભાવ' છે, અથવા 'સ્વભાવ' છે જ્યારે આત્મા તથા જડનો સંયોગ થવાથી આત્મા સ્વભાવ કરતાં આગળ જઈ 'વિશેષભાવે' પરિણમે તે 'વિભાવ' છે આ જ રીતે જડને માટે પણ સમજવું

૨૦૬ 'કાળ'ના 'આણુ' લોકપ્રમાણ અસંખ્યાત છે તે 'આણુ'મા 'રુક્ષ' અથવા 'સ્નિગ્ધ' શુભ નથી, તેથી તે દરેક આણુ એકબીજામાં મળતા નથી, અને દરેક પૃથક્ પૃથક્ રહે છે પરમાણુ-પુદ્ગલમા તે શુભ હોવાથી મૂળ સત્તા કાયમ રહ્યા છતાં તેનો (પરમાણુપુદ્ગલનો) 'સ્કંધ' થાય છે

૨૦૭ ધર્માસ્તિકાય, અધર્માસ્તિકાય, (લોક) આકાશાસ્તિકાય અને જીવાસ્તિકાય તેના પણ અસંખ્યાતા પ્રદેશ છે અને તેના પ્રદેશમાં રુક્ષ અથવા સ્નિગ્ધ શુભ નથી, છતાં તે કાળની માફક દરેક આણુ જુદા જુદા રહેવાને બદલે એક સમૂહ થઈ રહે છે તેનું કારણ એ છે કે કાળ છે તે પ્રદેશાત્મક નથી, પણ આણુ હોઈને પૃથક્ પૃથક્ છે, અને ધર્માસ્તિકાયાદિ ચાર દ્રવ્ય પ્રદેશાત્મક છે

૨૦૮ વસ્તુને સમજાવવા માટે અમુક નયથી લેઈરૂપે વર્ણન કરવામા આવ્યું છે વાસ્તવિક રીતે વસ્તુ, તેના શુભ અને પર્યાય એમ ત્રણ જુદા જુદા નથી, એક જ છે શુભ અને પર્યાયને લઈને વસ્તુનું સ્વરૂપ સમજાય છે જેમ સાકર એ વસ્તુ, મીઠાશ એ શુભ, ખડખડા આકાર એ પર્યાય છે એ ત્રણને લઈને સાકર છે મીઠાશવાળા શુભ વિના સાકર ઓળખી શકાતી નથી તેવો જ એક ખડખડા આકારવાળો કટકો હોય પણ તેમા ખારાશનો શુભ હોય તો તે સાકર નહી, પરંતુ મીઠું અર્થાત્ લૂણ છે આ ઠેકાણે પદાર્થની પ્રતીતિ અથવા જ્ઞાન, શુભને લઈને થાય છે, એ પ્રમાણે શુભી અને શુભ જુદા નથી છતાં અમુક કારણને લઈને પદાર્થનું સ્વરૂપ સમજાવવા માટે જુદા કહેવામા આવે છે

૨૦૯ શુભ અને પર્યાયને લઈને પદાર્થ છે જો તે બે ન હોય તો પછી પદાર્થ છે તે ન હોવા બરાબર છે કારણ કે તે શા કામનો છે ?

૨૧૦ એકબીજાથી વિરુદ્ધ પદવાળી એવી ત્રિપદી પદાર્થમાત્રને વિષે રહી છે ધ્રુવ અર્થાત્ સત્તા, હોવાપણુ પદાર્થનું હ મેશાં છે તે છતાં તે પદાર્થમા ઉત્પાદ અને વ્યય એવા બે પદ વર્તે છે તે પૂર્વપર્યાયનો વ્યય અને ઉત્તર પર્યાયનો ઉત્પાદ થયા કરે છે

૨૧૧ આ પર્યાયના પરિવર્તનથી કાળ જણાય છે અથવા તે પર્યાયને પરિવર્તન થવામા કાળ સહાયકારી છે

૨૧૨ દરેક પદાર્થમા સમય સમય ખટચક બેઠે છે, તે એ કે સંખ્યાતશુભવૃદ્ધિ, અસંખ્યાતશુભવૃદ્ધિ, અન તશુભવૃદ્ધિ, સંખ્યાતશુભહાનિ, અસંખ્યાતશુભહાનિ અને અન તશુભહાનિ, જેનું સ્વરૂપ શ્રી વીતરાગદેવ અવાકુગોચર કહે છે

૨૧૩ આકાશના પ્રદેશની શ્રેણિ સમ છે વિષમમાત્ર એક પ્રદેશની વિદિશાની શ્રેણિ છે સમશ્રેણિ છ છે, અને તે બે પ્રદેશી છે. પદાર્થમાત્રનું ગમન સમશ્રેણિએ થાય છે.' વિષમશ્રેણિએ

વિકલેન્દ્રિય તથા ૫ ચે દ્રિય અનુભવે છે (૩) જ્ઞાનચેતના—સિદ્ધપત્યાય અનુભવે છે

૨૫ મુનિઓની વૃત્તિ અલૌકિક હોવી જોઈએ, તેને બદલે હાલ લૌકિક જોવામા આવે છે

૧૪

મોરળી, અષાઠ વદ ૨, શનિ, ૧૯૫૬

૧ પર્યાયાલોચન = એક વસ્તુને બીજી રીતે વિચારવી તે

૨ આત્માની પ્રતીતિ માટે સકલના પ્રત્યે દૃષ્ટાંત છે ઇન્દ્રિયોમાં મન અધિષ્ઠાતા છે, અને બાકીની પાંચ ઇન્દ્રિયો તેની આજ્ઞા પ્રમાણે વર્તનાર છે, અને તેની સકલના કરનાર પણ એક મન જ છે મન જો ન હોત તો કોઈ કાર્ય બનત નહી વાસ્તવિક રીતે કોઈ ઇન્દ્રિયનું કાર્ય વળતું નથી મનનું સમાધાન થાય છે, તે એ પ્રમાણે કે, એક ચીજ આપે જોઈ, તે લેવા પગે ચાલવા માંડ્યું, ત્યાં જઈ હાથે લીધી, ને ખાધી ઇત્યાદિ તે સઘળી ક્રિયાનું સમાધાન મને કર્યું છતાં એ સઘળાનો આધાર આત્મા ઉપર છે

૩ જે પ્રદેશે વેદના વધારે હોય તે મુખ્યપણે વેદ છે, અને બાકીના ગોણપણે વેદ છે

૪ જગતમાં અભવ્યજીવ અનતા છે તેથી અન તણુણા પરમાણુ એક સમયે એક જીવ અકલ્પ કરે છે, અને મૂકે છે

૫ દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાળ અને ભાવે બાહ્ય અને અવ્યતર પરિણમતા પરમાણુ જે ક્ષેત્રે વેદનારૂપે ઉદયમા આવે ત્યાં એકઠા થઈ ત્યાં તે રૂપે પરિણમે, અને ત્યાં જેવા પ્રકારનો બધ હોય તે ઉદયમા આવે પરમાણુઓ માથામા એકઠાં થાય તો ત્યાં માથાના હુ ખાવાને આકારે પરિણમે છે, આખમા આખની વેદનાના આકારે પરિણમે છે

૬ એનું એ જ ચૈતન્ય સ્ત્રીને સ્ત્રીરૂપે અને પુરુષને પુરુષરૂપે પરિણમે છે, અને યોગક પદ્મ તથા પ્રકારના જ આકારે પરિણમી પુષ્ટિ આપે છે

૭ પરમાણુ પરમાણુને શરીરમા લડતા કોઈએ જોયા નથી, પણ તેનું પશ્ચિમવિશેષ જાણવામા આવે છે તાવની દવા તાવ અટકાવે છે એ જાણી શકીએ છીએ, પણ અદ્વૈત શુ ક્રિયા થઈ તે જાણી શકતા નથી, એ દૃષ્ટાંતે કર્મબધ થતો જોવામા આવતો નથી, પણ વિપાક જોવામા આવે છે

૮ અનાગાર = જેને મતને વિષે અપવાદ નહી તે

૯ અણુગાર = ધરવિનાના

૧૦ સમિતિ = સમ્યક્ પ્રકારે જેની મર્યાદા રહી છે તે મર્યાદાસહિત, યથાસ્થિતપણે પ્રવર્તવાનો જ્ઞાનીઓએ જે માર્ગ કહ્યો છે તે માર્ગ પ્રમાણે માપસહિત પ્રવર્તવું તે

૧૧ સત્તાગત = ઉપશમ

૧૨ શ્રમણ ભગવાન = સાધુ ભગવાન અથવા મુનિ ભગવાન

૧૩ અપેક્ષા = જરૂરિયાત, ઇચ્છા

૧૪ સાપેક્ષ = બીજા કારણ, હેતુની જરૂરિયાત ઇચ્છે છે તે

૧૫ સાપેક્ષત્વ અથવા અપેક્ષાએ = એકબીજાને લઈને

૧૫

મોરળી, અસાદ વદ ૩, શનિ, ૧૯૫૬

૧ અનુપપન્ન = નહી સંભવિત, નહી સિદ્ધ થવા યોગ્ય

૧૬

શ્રાવકઆશ્રયી, પગ્ગીત્યાગ તથા બીજા અણુમત વિષે.

આ પ્રમાણે પ્રતીત થવા માટે અનેક નય, રસ્તા બતાવવામાં આવ્યા છે, જેથી કોઈ રીતે બે પ્રતીતિ થઈ તો વડના બીજની પ્રતીતિ માફક મોક્ષના બીજની સમ્યક્ત્વરૂપે પ્રતીતિ થાય છે, મોક્ષ છે એ નિશ્ચય થાય છે, એમા કશો શક નથી

૨૨૨ ધર્મ સંબંધી (શ્રી રત્નકર ડ શ્રાવકાચાર)—

આત્માને સ્વભાવમાં ધારે તે ધર્મ

આત્માનો સ્વભાવ તે ધર્મ

સ્વભાવમાથી પરભાવમા ન જવા દે તે ધર્મ

પરભાવ વડે કરીને આત્માને દુર્ગતિએ જતું પડે તે ન જવા દેતા સ્વભાવમાં ધરી રાખે તે ધર્મ

સમ્યક્ શ્રદ્ધાન, જ્ઞાન અને સ્વરૂપાચરણ તે ધર્મ, ત્યા બધનો અભાવ છે

સમ્યક્જ્ઞાન, સમ્યક્દર્શન, સમ્યક્ચારિત્ર એ રત્નત્રયીને શ્રી તીર્થ કરદેવ ધર્મ કહે છે

ષટ્દ્રવ્યનું શ્રદ્ધાન, જ્ઞાન અને સ્વરૂપાચરણ તે ધર્મ

જે સ સારપરિભ્રમણથી છોડાવી ઉત્તમ સુખમાં ધરી રાખે તે ધર્મ

આત્મ એટલે સર્વ પદાર્થોને બાણી તેના સ્વરૂપનો સત્યાર્થ પ્રગટ કરનાર

આગમ એટલે આપ્તે કહેલા પદાર્થોની શબ્દદ્વારાએ કરી રચનારૂપ શાસ્ત્ર

આપ્તના પ્રરૂપ્યાં શાસ્ત્રાનુસાર આચરણ કરવાવાળા, આપ્તના દર્શાવેલા માર્ગે ચાલનારા તે સદ્ગુરુ

સમ્યક્દર્શન એટલે સત્ય આપ્ત, શાસ્ત્ર અને ગુરુનું શ્રદ્ધાન

સમ્યક્દર્શન ત્રણ મૂઢતા કરી રહિત, નિ શ કાદિ આઠ અંગ સહિત, આઠ મહ અને છ અનાય-
તનથી રહિત છે

સાત તત્ત્વ અથવા નવ પદાર્થોના શ્રદ્ધાનને શાસ્ત્રમાં સમ્યક્દર્શન કહ્યું છે પરંતુ દોષરહિત શાસ્ત્રના ઉપદેશ વિના સાત તત્ત્વનું શ્રદ્ધાન કેવી રીતે થાય? નિર્દોષ આત્મ વિના સત્યાર્થ આગમ શી રીતે પ્રગટ થાય? તેથી સમ્યક્દર્શનનું મૂળ કારણ સત્યાર્થ આત્મ જ છે

આત્મયુરુષ ક્ષુધાતૃષાદિ અઠાર દોષ રહિત હોય છે

ધર્મનું મૂળ આત્મ ભગવાન છે

આત્મ ભગવાન નિર્દોષ, સર્વજ્ઞ અને હિતોપદેશક છે

૧૫ અમુક અમુક મગજમાની નસો દાખવાથી ક્રોધ, હાસ્ય, વેદાછા ઉત્પન્ન થાય છે શરીરમા સુખ્યસુખ્ય સ્થળો જીભ, નાસિકા ઇત્યાદિ પ્રગટ જણાય છે તેથી માનીએ છીએ, પણ આવા સૂક્ષ્મ સ્થાનો પ્રગટ જણાતા નથી એટલે માનતા નથી, પણ તે જરૂર છે

૧૬ વેદનીય કર્મ એ નિર્જરારૂપે છે, પણ દવા ઇત્યાદિ તેમાથી લાગ પડાવી જાય

૧૭ જ્ઞાનીએ એમ કહ્યું છે કે આહાર લેતાય દુઃખ થતું હોય અને છોડતાય દુઃખ થતું હોય ત્યાં સલેખના કરવી તેમાં પણ અપવાદ હોય છે જ્ઞાનીએ કાંઈ આત્મઘાત કરવાની લદામણ કરી નથી,

૧૮ જ્ઞાનીએ અનંત ઔષધિ અનંતા ગુણોસ યુક્ત જોઈ છે, પરંતુ મોત મટાડી શકે એવી ઔષધિ કોઈ જોવામાં આવી નહીં ! વૈદ અને ઔષધિ એ નિમિત્તરૂપ છે

૧૯ બુદ્ધદેવને રોગ, દરિદ્રતા, વૃદ્ધાવસ્થા અને મોત એ ચાર બાબત ઉપરથી વૈગય ઉત્પન્ન થયો હતો.

૧૮

મોરળી, અવાડ વદ ૫, ભોમ, ૧૯૫૬

૧ ચક્રવર્તીને ઉપદેશ કરવામાં આવે તો તે ઘડીકમા રાજ્યનો ત્યાગ કરે પણ ભિક્ષુકને અનંત તૃષ્ણા હોવાથી તે પ્રકારનો ઉપદેશ તેને અસર કરે નહીં

૨ જો એક વખત આત્મામાં અતર્વૃત્તિ સ્પર્શી જાય, તો અર્ધપુદ્ગલ પરાવર્તન રહે એમ તીર્થ કરાદિએ કહ્યું છે અતર્વૃત્તિ જ્ઞાનથી થાય છે અતર્વૃત્તિ થયાનો આભાસ એની મેળે (સ્વભાવેજ) આત્મામાં થાય છે, અને તેમ થયાની ખાતરી પણ સ્વાભાવિક થાય છે અર્થાત્ આત્મા ‘થરમોમિટર’ સમાન છે તાવ હોવાની તેમ તાવ બિતરી જવાની ખાતરી ‘થરમોમિટર’ આપે છે જોકે ‘થરમોમિટર’ તાવની આકૃતિ બતાવતું નથી, છતાં તેથી પ્રતીતિ થાય છે તેમ અતર્વૃત્તિ થયાની આકૃતિ જણાતી નથી, છતાં અતર્વૃત્તિ થઈ છે એમ આત્માને પ્રતીતિ થાય છે ઔષધ કેવી રીતે તાવ ઉતારે છે તે કાંઈ બતાવતું નથી, છતાં ઔષધથી તાવ ખસી જાય છે, એમ પ્રતીતિ થાય છે, એ જ રીતે અતર્વૃત્તિ થયાની એની મેળેજ પ્રતીતિ થાય છે આ પ્રતીતિ તે ‘પરિણામપ્રતીતિ’ છે

૩ વેદનીય કર્મ ?

૪ નિર્જરાનો અસ ખ્યાતગુણો ઉત્તરોત્તર ક્રમ છે, સમ્યક્દર્શન પામેલ નથી એવા મિથ્યાદિ જીવ કરતા સમ્યક્દર્શિ અસ ખ્યાતગુણી નિર્જરા કરે છે ?

૫ તીર્થ કરાદિને ગૃહસ્થાશ્રમમા વર્તતા છતાં ‘ગાઠ’ અથવા ‘અવગાઠ’ સમ્યક્ત્વ હોય છે

૬ ‘ગાઠ’ અથવા ‘અવગાઠ’ એક જ કહેવાય

૭ કેવળીને ‘પરમાવગાઠ સમ્યક્ત્વ’ હોય છે

૮ ચોથે ગુણસ્થાનકે ‘ગાઠ અથવા અવગાઠ સમ્યક્ત્વ હોય છે

૯ ક્ષાયિક સમ્યક્ત્વ અથવા ગાઠ-અવગાઠ સમ્યક્ત્વ એક મરખુ છે

૧૦ દેવ, ગુરુ, તત્ત્વ, અથવા ધર્મ અથવા પરમાર્થને તપાસવાના ત્રણ પ્રકાર છે - (૧) ક્રમ, (૨) છેદ, અને (૩) તાપ એમ ત્રણ પ્રકારે કસોટી થાય છે એનાની કસોટીને દૃષ્ટાન્તે (ધર્મબિંદુ અન્યમા છે) પહેલા અને બીજા પ્રકારે કોઈમા મળતાપણું આવે, પરંતુ તાપની વિશુદ્ધ કસોટીએ શુદ્ધ જણાય તો તે દેવ, ગુરુ અને ધર્મ ખરા ગણાય

૧ શ્રીનાની નોંધ - વેદનીય કર્મની ઉદ્યમાન પ્રકૃતિમાં આત્મા દર્શન ધરે ને, તો કેવા ભાવમાં આત્મા બાવિત રહેવાથી તેમ થાય કે એ વિશે આત્માથી વિચારના ચીમટે કહ્યું

૨ એમ અસખ્યાત ગુણનિર્ગમો ચરિયતો કમ ચોદમા ગુણસ્થાનક સુધી ચીમટે આવશે, અને રૂપ શક્તિની શાખ આપી

૧૦ ભરતેશ્વરની કથા (ભરત ચેત, કાળ ઝપાટા દેત)

૧૧ સગર ચક્રવર્તીની કથા (૬૦૦૦૦ પુત્રોના મૃત્યુના શ્રવણથી વૈરાગ્ય)

૧૨ નમિરાજર્ષિની કથા (મિથિલા બળતી દેખાડી વગેરે)

[૮૬૪-૨]

૨

મોરબી, અષાઠ સુદ ૫, સોમ, ૧૯૫૬

૧ જૈન એ આત્માનુ સ્વરૂપ છે તે સ્વરૂપ (ધર્મ)ને પ્રવર્તાવનાર પણ મનુષ્ય હતા. જેમ કે, વર્તમાન અવસર્પિણીકાળમાં ઋષભાદિ પુરુષો તે ધર્મ પ્રવર્તાવનાર હતા યુદ્ધાદિક પુરુષો પણ તે તે ધર્મના પ્રવર્તાવનાર બાલુવા આથી કરી કંઈ અનાદિ આત્મધર્મનો વિચાર નહોતો એમ નહોતું.

૨ આશરે બે હજાર વર્ષ ઉપર જૈન યતિ શેખરસૂરિ આચાર્યે વૈશ્યને ક્ષત્રિય સાથે ભેળવ્યા

૩ 'ઐસવાળ' તે 'ઓરપાક' ભતના રજપૂત છે

૪ ઉત્કર્ષ, અપકર્ષ અને સંક્રમણ એ સત્તામા રહેલી કર્મપ્રકૃતિનાં થઈ શકે છે, ઉદયમાં આવેલી પ્રકૃતિનાં થઈ શકે નહીં

૫ આયુ કર્મનો જે પ્રકારે બંધ હોય તે પ્રકારે દેહસ્થિતિ પૂર્ણ થાય.

૬ અધારામા ન દેખતું એ એકાંત દર્શનાવરણીય કર્મ ન કહેવાય, પણ મદ દર્શનાવરણીય કહેવાય તમસનું નિમિત્ત અને તેજસનો અભાવ તેને લઈને તેમ બને છે

૭ દર્શન રોકાયે જ્ઞાન રોકાય

૮ જોય બાલુવા માટે જ્ઞાનને વધારવું જોઈએ વળન તેવાં કાટલા

૯ જેમ પરમાણુની શક્તિ પર્યાયને પામવાથી વધતી જાય છે, તેમ ચૈતન્યદ્રવ્યની શક્તિ વિશુદ્ધતાને પામવાથી વધતી જાય છે કાચ, ચશ્મા, દૂરબીન આદિ પહેલા (પરમાણુ)નાં પ્રમાણ છે, અને અવધિ, મન:પર્યંવ, કેવળજ્ઞાન, લગ્નિ, ઋદ્ધિ વગેરે બીજા (ચૈતન્યદ્રવ્ય)ના પ્રમાણ છે.

[૮૬૪-૩]

૩

મોરબી, અષાઠ સુદ ૬, સોમ, ૧૯૫૬

૧ ક્ષયોપશમસમ્યક્ત્વને વેદકસમ્યક્ત્વ પણ કહેવામાં આવે છે પરંતુ ક્ષયોપશમમાંથી ક્ષાયિક થવાના સંધિના વખતનું જે સમ્યક્ત્વ તે વાસ્તવિક રીતે વેદકસમ્યક્ત્વ છે.

૨ પાંચ સ્થાવર એકેન્દ્રિય બાહર છે, તેમ જ સૂક્ષ્મ પણ છે નિગોહ બાહર છે તેમ સૂક્ષ્મ છે વનસ્પતિ સિવાય બાકીના ચારમા અસંખ્યાત સૂક્ષ્મ કહેવામાં આવે છે નિગોહ સૂક્ષ્મ અનંત છે; અને વનસ્પતિના સૂક્ષ્મ અનંત છે, ત્યાં નિગોહમા સૂક્ષ્મ વનસ્પતિ ઘટે છે

૩ શ્રી તીર્થ કર અગિયારમું શુભસ્થાનક સ્પર્શે નહીં, તેમ જ ૧ હુ, ૨ જી તથા ૩ જી પણ ન સ્પર્શે

૪ વર્ધમાન, હીયમાન અને સ્થિત એવી જે ત્રણ પરિણામની ધારા છે તેમાં હીયમાન પરિણામની ધારા સમ્યક્ત્વઆશ્રયી (દર્શનઆશ્રયી) શ્રી તીર્થ કરદેવને નહોતી, અને ચારિત્રઆશ્રયી ભજના

૫ ક્ષાયિકચારિત્ર છે ત્યાં મોહનીયનો અભાવ છે, અને જ્યાં મોહનીયનો અભાવ છે ત્યાં પહેલું, બીજું, ત્રીજું અને અગિયારમું એ ચાર શુભસ્થાનકના સ્પર્શપણનો અભાવ છે

૬ ઉદય બે પ્રકારનો છે એક પ્રદેશોદય, અને બીજો વિપાકોદય વિપાકોદય બાહ્ય (દેખીતી) રીતે વેદાય છે, અને પ્રદેશોદય અદરથી વેદાય છે

૭ આયુષ્યકર્મનો બંધ પ્રકૃતિ વિના થતો નથી, પણ વેદનીયનો થાય છે

૮ આયુષ્યપ્રકૃતિ એક જ ભવમા વેદાય છે બીજી પ્રકૃતિઓ તે ભવમા વેદાય, અને અન્યભવમા પણ વેદાય

૧૦ લબ્ધિ શ્લોકકારી અને ચારિત્રને શિથિલ કરનારી છે લબ્ધિ આદિ, માર્ગેથી પડવાના કારણે છે તેથી કરી જ્ઞાનીને તેનો તિરસ્કાર હોય છે જ્ઞાનીને જ્યાં લબ્ધિ, સિદ્ધિ આદિથી પડવાનો સભવ ઉત્પન્ન થાય છે ત્યાં તે પોતાથી વિશેષ જ્ઞાનીનો આશ્રય શોધે છે

૧૧ આત્માની યોગ્યતા વગર એ શક્તિ આવતી નથી આત્માએ પોતાનો અધિકાર વધારવાથી તે આવે છે

૧૨ દેહ છૂટે છે તે પર્યાય છૂટે છે, પણ આત્મા આત્માકારે અખ ઠ બિભો રહે છે, પોતાનું કાર્જ જંતું નથી, જે જાય છે તે પોતાનું નથી એમ પ્રત્યક્ષ જ્ઞાન થાય નહીં ત્યાં સુધી મૃત્યુનો ભય લાગે છે

૧૩ “શુરુ ગણુધર ગુણુધર અધિક (સકલ), પ્રચુર પર પર ચૌર,
વ્રતતપધર, તત્તુ નગનતર, વદૌ વૃષ સિરમૌર”

—સ્વામીકાર્તિકેયાનુપ્રેક્ષા-ટીકા-દોહરો-૩

ગણુધર = ગણુ - સમુદાયના ધરવાવાળા, ગુણુધર = ગુણુના ધરવાવાળા, પ્રચુર = ઘણા, વૃષ = ધર્મ સિરમૌર = માથાના મુકુટ

૧૪ અવગાઠ = મજબૂત પરમાવગાઠ = ઉત્કૃષ્ટપણે મજબૂત અવગાઠ = એક પરમાણુપ્રદેશ રોકે તે, બ્યાપવુ શ્રાવક = જ્ઞાનીના વચનના શ્રોતા, જ્ઞાનીનું વચન શ્રવણ કરનાર દર્શનજ્ઞાન વગર, ક્રિયા કરતા છતાં, શ્રુતજ્ઞાન વાચતાં છતાં શ્રાવક કે સાધુ હોઈ શકે નહીં ઔદયિક ભાવે તે શ્રાવક, સાધુ કહેવાય, પારિશ્રામિકભાવે કહેવાય નહીં સ્થવિર = સ્થિર, જામેલ

૧૫ સ્થવિરકલ્પ = જે સાધુ વૃદ્ધ થયેલ છે તેઓને શાસ્ત્રમર્યાદાએ વર્તવાનો, આલવાનો જ્ઞાની ઓએ મુકરર કરેલો, બાધેલો, નક્કી કરેલો માર્ગ, નિયમ

૧૬ જિનકલ્પ = એકાકી વિચરનારા સાધુઓને માટે કલ્પેલો અર્થાત્ બાધેલો, મુકરર કરેલો જિનમાર્ગ વા નિયમ

૨૧

મોરખી, અષાઠ વહ ૮, શુરુ, ૧૯૫૬

૧ સર્વ ધર્મ કરતા જૈનધર્મ ઉત્કૃષ્ટ દયાપ્રણીત છે દયાનું સ્થાપન જેવું તેમા કરવામાં આવ્યું છે, તેવું ખીન્ન કેઈમા નથી ‘માર’ એ શબ્દ જ ‘મારી’ નાખવાની સત્જન હાપ તીર્થક્રમે આત્મામા મારી છે. એ જગોએ ઉપદેશના વચનો પણ આત્મામા સર્વોત્કૃષ્ટ અસર કરે છે શ્રી જિનની છાતીમા જીવહિ સાના પરમાણુ જ ન હોય એવો અહિં સાધર્મ શ્રી જિનનો છે જેનામા દયા ન હોય તે જિન ન હોય. જૈનને હાથે ખૂન થવાના બનાવો પ્રમાણમા અઘ્ય હશે જૈન હોય તે અમત્ય બોલે નહીં

૨ જૈન સિવાય ખીન્ન ધર્મેને મુકાગલે અહિંસામા ખૌદ પણ ચઢી જાય છે પ્રાક્ષોગીની યજ્ઞાદિ હિંસક ક્રિયાનો નાશ પણ શ્રી જિને અને જુદે કર્યો છે, જે હજી સુધી કાયમ છે

૩ પ્રાક્ષણો યજ્ઞાદિ હિંસક ધર્મવાળા હોવાથી શ્રી જિને તવા જુદે મખત શબ્દો વાપરી ધિક્કાર્યા છે, તે યથાર્થ છે

૪ પ્રાક્ષણોએ સ્વાર્થબુદ્ધિથી એ હિંસક ક્રિયા દાખલ કરી છે શ્રી જિને તેમ જ શ્રી જુદે જ્ઞને વૈલવત્યાગ કરેલો હોવાથી તેઓએ નિ સ્વાર્થ બુદ્ધિએ દયાધર્મના ઉપદેશ કરી હિંસક ક્રિયાના વિરોધ કર્યો જગતસુખમા તેઓની સ્પૃહા નહોતી

૫ હિંદુસ્તાનના લોકો એક વખત એક વિદ્વાનો અભ્યાસ એવી રીતે ડાડી દે છે કે રીતે ને અહણુ કરતા તેઓને કટાણા આવે છે મુદોપિયન પ્રતિમા તેથી બિચરુ છે, તેઓ તન છેડી રીત નથી, પણ ચાલુ જ ગણે છે પ્રવૃત્તિના કારણે લઈને વત્તોઓડો અભ્યાસ ધર્મ શકે એ જાન મુકે

૭ આત્મસિદ્ધિ માટે દ્વાદશાંગીનું જ્ઞાન જાણીતાં ઘણા વખત જાય જ્યારે એક માત્ર શાંતપણું સેવ્યાથી તરત પ્રાપ્ત થાય છે

૮ પર્યાયનું સ્વરૂપ સમજાવવા અર્થે શ્રીતીર્થ કરદેવે ત્રિપદ (ઉત્પાદ, વ્યય અને ધ્રોવ્ય) સમજાવ્યા છે

૯ દ્રવ્ય ધ્રુવ, સનાતન છે

૧૦ પર્યાય ઉત્પાદવ્યયવ ત છે

૧૧ છયે દર્શન એક જૈનદર્શનમા સમાય છે તેમા પણ જૈન એક દર્શન છે. ખોદ્દ-ક્ષણિક-વાદી = પર્યાયરૂપે 'સત્' છે વેદાંત-સનાતન = દ્રવ્યરૂપે 'સત્' છે આર્વાક નિરીશ્વરવાદી જ્યાં સુધી આત્માની પ્રતીતિ થઈ નથી ત્યાં સુધી તેને જોળખવારૂપે 'સત્' છે

૧૨ જીવ પર્યાયના બે લેહ છે — સ સારપર્યાય અને સિદ્ધપર્યાય સિદ્ધપર્યાય સો ટચના સોના-તુલ્ય છે અને સ સારપર્યાય કથોરસહિત સોનાતુલ્ય છે

૧૩ વ્યજનપર્યાય

૧૪ અર્થપર્યાય

૧૫ વિષયનો નાશ (વેદનો અભાવ) ક્ષાયિકચારિત્રથી થાય છે એથી ગુણસ્થાનકે વિષયની મજા હોય છે, ને નવમા ગુણસ્થાનક સુધી વેદનો ઉદય હોય છે

૧૬ જે ગુણ પોતાને વિષે નથી તે ગુણ પોતાને વિષે છે એમ જે કહે અથવા મનાવે તે મિથ્યાદૃષ્ટિ જાણવા

૧૭ જિન અને જૈન શબ્દનો અર્થ

“ઘટ ઘટ અતરૂ જિન ખસે, ઘટ ઘટ અતરૂ જૈન,

મત મહિરાકે પાનસે, મતવારા સમજે ન” —સમયસાર

૧૮ સનાતન આત્મધર્મ તે શાંત થવું, વિરામ પામવું તે છે, આખી દ્વાદશાંગીનો સાર પણ તે જ છે તે ષડ્દર્શનમા સમાય છે, અને તે ષડ્દર્શન જૈનમા સમાય છે

૧૯ વીતરાગના વચનો વિષયનું વિરેચન કરાવનારાં છે

૨૦ જૈનધર્મનો આશય, દિગમ્બર તેમ જ શ્વેતામ્બર આચાર્યોનો આશય, ને દ્વાદશાંગીનો આશય માત્ર આત્માનો સનાતન ધર્મ પમાડવાનો છે, અને તે જ સારરૂપ છે આ વાતમા કોઈ પ્રકારે જ્ઞાનીઓનો વિકલ્પ નથી તે જ ત્રણેકાળના જ્ઞાનીઓનું કહેવું છે, હતું અને થશે, પણ તે નથી સમજાતું એ જ મોટી આટી છે

૨૧ બાહ્ય વિષયોથી મુક્ત થઈ જેમ જેમ તેનો વિચાર કરવામા આવે તેમ તેમ આત્મા અવિરોધી થતો જાય, નિર્મળ થાય

૨૨ ભગજનમા પડવું નહીં માત્ર આત્માની શાંતિનો વિચાર કરવો ઘટે છે.

૨૩ જ્ઞાનીઓ એકે વાણિયા જેવા હિસાબી (સૂક્ષ્મપણે શોધન કરી તરવો સ્વીકારનારા) છે, તોપણ છેવટે લોક જેવા લોક (એક સારભૂત વાત પકડી રાખનારા) થાય છે અર્થાત્ છેવટે ગમેતેમ થાય પણ એક શાંતપણું ચૂકતા નથી, અને આખી દ્વાદશાંગીનો સાર પણ તે જ છે

૨૪ જ્ઞાની ઉદયને જાણે છે, પણ શાંતા અશાંતામા તે પરિણમતા નથી

૨૫ ઇન્દ્રિયોના લોગસહિત મુક્તપણું નથી ઇન્દ્રિયોના લોગ છે ત્યાં સ સાર છે, ને સ સાર છે ત્યાં મુક્તપણું નથી

૨૬ આરમા ગુણસ્થાનક સુધી જ્ઞાનીનો આશ્રય લેવાનો છે, જ્ઞાનીની આજ્ઞાએ વર્તવાનું છે

૨૭ મહાન આચાર્યો અને જ્ઞાનીઓમા દોષ તથા ભૂલ હોય નહીં આપણાથી ન સમજાય તેને

નહી, ક્ષયોપશમભાવે જ હોય એ પ્રકૃતિ જો ઉપશમભાવે હોય તો આત્મા જડવત્ થઈ જાય, અને ક્રિયા પણ કરી શકે નહી, અથવા તો તેનથી પ્રવર્તન પણ થઈ શકે નહી જ્ઞાનનું કામ જાણવાનું છે, દર્શનનું કામ દેખવાનું છે અને વીર્યનું કામ પ્રવર્તવાનું છે વીર્ય એ પ્રકારે પ્રવર્તી શકે છે - (૧) અલિસધિ (૨) અનલિસધિ અલિસધિ=આત્માની પ્રેરણાથી વીર્યનું પ્રવર્તવું થાય તે અનલિસધિ=કષાયથી વીર્યનું પ્રવર્તવું થાય તે જ્ઞાનદર્શનમા ભૂલ થતી નથી પરંતુ ઉદયભાવે રહેવા દર્શનમોહને લીધે ભૂલ થવાથી એટલે ઔરનુ તૌર જણાવાથી વીર્યની પ્રવૃત્તિ વિપરીતપણે થાય છે, જો સમ્યક્પણે થાય તો સિદ્ધપર્યાય પામે આત્મા કોઈ પણ વખતે ક્રિયા વગરનો હોઈ શકતો નથી ન્યા સુધી યોગો છે ત્યાસુધી ક્રિયા કરે છે, તે પોતાની વીર્યશક્તિથી કરે છે તે ક્રિયા જોવામા આવતી નથી, પણ પરિણામ ઉપરથી જાણવામા આવે છે ખાધેલો ખોરાક નિદ્રામા પડી જાય છે એમ સવારે ઊઠતા જણાય છે નિદ્રા સારી આવી હતી ઇત્યાદિક બોલીએ છીએ તે ઘણેલી ક્રિયા સમજવાથી બોલવામાં આવે છે આળીશ વર્ષની ઉંમરે આકડા ગણતા આવડે તો શુ તે પહેલાં આકડા નહોતા એમ કાઈ કહી શકશે ? નહી જ પોતાને તેનું જ્ઞાન નહોતું તેથી એમ કહે આ જ પ્રમાણે જ્ઞાન-દર્શનનું સમજવાનું છે આત્માના જ્ઞાન, દર્શન અને વીર્ય થોડા ઘણા પણ ખુદલાં રહેતા હોવાથી આત્મા ક્રિયામા પ્રવર્તી શકે વીર્ય ચળાચળ હમેશા રહ્યા કરે છે કર્મચય વાચવાથી વિશેષ અપડ થશે. આટલા ખુલાસાથી બહુ લાભ થશે

૩ પારિણામિકભાવે હમેશા જીવત્વપણું છે, એટલે જીવ જીવપણે પરિણમે, અને સિદ્ધત્વ ક્ષાયિકભાવે હોય, કારણ કે પ્રકૃતિઓનો ક્ષય કરવાથી સિદ્ધપર્યાય પમાય છે.

૪ મોહનીયકર્મ ઔદયિકભાવે હોય

૫ વાણિયા અક્ષર બોડા લખે છે, પણ આંકડા બોડા લખતા નથી ત્યા તો બહુ સ્પષ્ટપણે લખે છે તેવી રીતે કથાનુયોગમા જ્ઞાનીઓએ વખતે બોડું લખ્યું હોય તો ભલે. બાકી કર્મપ્રકૃતિમા તો ચોક્કસ આંકડા લખ્યા છે તેમા જરા તફાવત આવવા નથી દીધો.

૨૫

ગોરખી, અપાડ વહ ૧૧, ગવિ, ૧૬૫૬

૧ જ્ઞાન એ દોરો પરીવેલ સોય જેવું છે, એમ 'ઉત્તગા'યનસૂત્ર'માં કહેલું છે દોરો પરીવેલ સોય જોવાતી નથી તેમ જ્ઞાન હોવાથી સ સારમા ભૂલું પડાતું નથી

૨૬

મોગળી, અપાડ વહ ૧૨, મોમ, ૧૬૫૬

૧ પ્રતિહાર=તીર્થ કરનું ધર્મરાજ્યપાત્રું બતાવનાર પ્રતિહાર=દરવાન

૨ સ્યૂલ, અદ્ય-સ્યૂળ, તેથી પણ સ્યૂળ, ફર, ફરમા ફર, તેથી પણ ફર. એન જાણ્યું છે અને તે ઉપરથી સૂક્ષ્મ, મૂક્ષમયા મૂક્ષમ આદિનું જ્ઞાન કોઈકને પણ હોવાનું સિદ્ધ થઈ શકે છે

૩ 'નમ્ર' એ 'આત્મમગ્ન'

૪ ઉપહત=હણાયલા અનુપહત=નહી હણાયલા ઉપજી બજન્ય=આધાન્યૂત સવિશેષ =વસ્તુધર્મ કહી શકાય એવો પાઠાતર=એક પાઠની જગ્યાએ બીજો પાઠ આવે ને આવી નર=કરે વાનો હેતુ બદલાઈ જાય તે વિષમ=યથાયોગ્ય નહીં, દેગ્ધાવાનું, વસ્તુ એનું આત્મદ્રવ્ય એ જ્ઞાન ન્ય વિશેષ ઉભયાત્મક સત્તાવાળું છે સામાન્ય ચેતનમત્તા એ દર્શન સવિશેષ ચેતનમત્તા એ જ્ઞાન

૫ સત્તામમુષ્મન=સમ્યક્પ્રકારે મત્તાનું ઉત્પન્ન થવું, પ્રકાશવું, સ્ફુર્કવું, જાગવું તે

૬ દર્શન=જગતના કોઈ પણ પદાર્થનું ભેદરૂપ સ્વરૂપ ધારકિત નિરાકાર પ્રતિબિંબિત થતું એ અસ્તિત્વ જણાવું. નિર્વિદ્યપણે કાઢે છે એન આત્મીના અગ્રકાગની પહે સ્વામી પદાર્થને જાણે છે

૭ આત્મસિદ્ધિ માટે દ્વાદશાંગીનું જ્ઞાન જાણતાં ઘણા વખત જાય. જ્યારે એક માત્ર શાતપથુ સેવ્યાથી તરત પ્રાપ્ત થાય છે

૮ પર્યાયનુ સ્વરૂપ સમજાવવા અર્થે શ્રીતીર્થ કરદેવે ત્રિપદ (ઉત્પાદ, વ્યય અને દ્રાવ્ય) સમજાવ્યા છે

૯ દ્રવ્ય ધ્રુવ, સનાતન છે

૧૦ પર્યાય ઉત્પાદવ્યયવ ત છે

૧૧ છયે દર્શન એક જૈનદર્શનમા સમાય છે તેમા પણ જૈન એક દર્શન છે ખૌદ્-ક્ષણિક-વાદી = પર્યાયરૂપે ‘સત્’ છે વેદાન્ત-સનાતન = દ્રવ્યરૂપે ‘સત્’ છે આવાંક નિરીક્ષરવાળી જ્યાં સુધી આત્માની પ્રતીતિ થઈ નથી ત્યાં સુધી તેને જોળખવારૂપે ‘સત્’ છે

૧૨ જીવ પર્યાયના બે ભેદ છે - સ સારપર્યાય અને સિદ્ધપર્યાય સિદ્ધપર્યાય સાં દ્રવ્યના સોના-તુલ્ય છે અને સ સારપર્યાય કથોરસહિત સોનાતુલ્ય છે

૧૩ વ્યંજનપર્યાય

૧૪ અર્થપર્યાય

૧૫ વિષયનો નાશ (વેદનો અભાવ) ક્ષાયિકચારિત્રથી થાય છે જોયે શુણ્ણસ્થાનકે વિષયની મજા હોય છે, ને નવમા શુણ્ણસ્થાનક સુધી વેદનો ઉદય હોય છે

૧૬ જે શુણ્ણ પોતાને વિષે નથી તે શુણ્ણ પોતાને વિષે છે એમ જે કહે અથવા મનાવે તે મિથ્યાદષ્ટિ જાણવા

૧૭ જિન અને જૈન શબ્દનો અર્થ-

“ઘટ ઘટ અતરુ જિન જાસે, ઘટ ઘટ અતરુ જૈન,

મત મહિરાકે પાનસે, મતવારા સમજૈ ન” —સમયસાર

૧૮ સનાતન આત્મધર્મ તે શાત થઈ, વિરામ પામવું તે છે, આખી દ્વાદશાંગીના સાર પણ તે જ છે તે પદ્ધર્શનમા સમાય છે, અને તે પદ્ધર્શન જૈનમા સમાય છે

૧૯ વીતરાગના વચનો વિષયનું વિરેચન કરાવનારાં છે

૨૦ જૈનધર્મનો આશય, દિગમ્બર તેમ જ શ્વેતામ્બર આચાર્યોનો આશય, ને દ્વાદશાંગીનો આશય માત્ર આત્માનો સનાતન ધર્મ પમાડવાનો છે, અને તે જ સારરૂપ છે આ વાતમાં કોઈ પ્રકારે જ્ઞાનીઓનો વિકલ્પ નથી તે જ ત્રણેકાળના જ્ઞાનીઓનું કહેવું છે, હંતું અને થશે, પણ તે નથી સમજતું એ જ માટી આટી છે

૨૧ બાહ્ય વિષયોથી મુક્ત થઈ જેમ જેમ તેનો વિચાર કરવામા આવે તેમ તેમ આત્મા અવિદોષી થતો જાય, નિર્મળ થાય

૨૨ ભગજાનમા પડવું નહીં માત્ર આત્માની શાંતિનો વિચાર કરવો ઘટે છે.

૨૩ જ્ઞાનીઓ જોકે વાણિયા જેવા હિસાબી (સૂક્ષ્મપણે શોધન કરી તત્ત્વો સ્વીકારનારા) છે, તોપણ છેવટે લોક જેવા લોક (એક સારભૂત વાત પકડી રાખનાર) થાય છે અર્થાત્ છેવટે ગમેતેમ થાય પણ એક શાતપથુને ચૂકતા નથી, અને આખી દ્વાદશાંગીનો સાર પણ તે જ છે

૨૪ જ્ઞાની ઉદયને જાણે છે, પણ શાંતા અશાંતામા તે પરિણમતા નથી

૨૫ ઇન્દ્રિયોના લોગસહિત મુક્તપણું નથી ઇન્દ્રિયોના લોગ છે ત્યાં સ સાર છે, ને સ સાર છે ત્યાં મુક્તપણું નથી

૨૬ ખારમા શુણ્ણસ્થાનક સુધી જ્ઞાનીનો આશ્રય લેવાનો છે, જ્ઞાનીની આજ્ઞાએ વર્તવાનું છે

૨૭ મહાન આચાર્યો અને જ્ઞાનીઓમા દોષ તથા ભૂલ હોય નહીં આપણાથી ન સમજાય તેને

૩૦

મોરળી, શ્રાવણ વદ ૮, શનિ, ૧૯૫૬

૧

‘કમ્પદભવેહિ સમં, સજોગો જો હોઈ જીવસ્સ,
સો વધો જાયવ્વો, તસ્સ વિજોગો ભવે મોક્કલો’

અર્થ - ‘કર્મદ્રવ્યની એટલે પુદ્ગલદ્રવ્યની સાથે જીવનો સબધ થવો તે બધ. તેનો વિયોગ થવો તે મોક્ષ. સમમ્ = સારી રીતે સબધ થવો, ખરેખરી રીતે સંગ્રાધ થવો, જેમ તેમ કલ્પના કરી સબધ થયાનું માની લેવું તેમ નહીં

૨ પ્રદેશ અને પ્રકૃતિબધ મન-વચન-કાયાના યોગ વડે થાય સ્થિતિ અને અનુભાગબધ કાયા વડે થાય

૩ વિપાક એટલે અનુભાગ વડે ફળપરિપક્વતા થાય છે તે. સર્વ કર્મનું મૂળ અનુભાગ છે, તેમા જેવો રસ તીવ્ર, તીવ્રતર, મદ, મદતર પડયો, તેવો ઉદયમા આવે છે તેમા ફેરફાર કે ભૂલ થતી નથી કૂલડીમા પૈસા, રૂપિયા, સોનામહોર, આદિને દૃષ્ટાતે જેમ એક કૂલડીમા ઘણા વખત પહેલા રૂપિયા, પૈસા, સોનામહોર નાખી હોય તે બ્યારે કાઢો ત્યારે તેને તે ઠંકાણે તે જ ધાતુરૂપે નીકળે છે તેમા જગોની તેમ જ તેની સ્થિતિનો ફેરફાર થતો નથી, એટલે કે પૈસા રૂપિયા થતા નથી, તેમ રૂપિયા પૈસા થઈ જતા નથી, તે જ પ્રમાણે જાણેલું કર્મ દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાળ, ભાવ પ્રમાણે ઉદયમા આવે છે

૪ આત્માના હોવાપણા વિષે જેને શકા પડે તે ‘ચાર્વાક’ કહેવાય

૫ તેરમે શુભસ્થાનકે તીર્થ કરાદિને એક સમયનો બધ હોય સુખ્યત્વે કરી વખતે અગિયારમે શુભસ્થાનકે એકધારીને પણ એક સમયનો બધ હોઈ શકે

૬ પવન પાણીની નિર્મળતાનો ભગ કરી શકતો નથી, પણ તેને ચલાયમાન કરી શકે છે તેમ આત્માના જ્ઞાનમાં કાઈ નિર્મળતા ઓછી થતી નથી, પણ યોગનુ ચલાયમાનપણુ છે તેથી ગ્સ વિના એક સમયનો બધ કહ્યો

૭ જોકે કપાયનો રસ પુણ્ય તથા પાપરૂપ છે તોપણ તેનો સ્વભાવ કડવો છે

૮ પુણ્ય પણ ખારાશમાથી થાય છે પુણ્યનો ચોક્કાણિયો રસ નથી, કાગળ કે એકાત શાતાનો ઉદય નથી કપાયના લેદ બે : (૧) પ્રશસ્તરાગ (૨) અપ્રશસ્તરાગ કપાય વગર બધ નથી

૯ આત્મધ્યાનનો સમાવેશ સુખ્ય કરીને કપાયમા થઈ શકે, ‘પ્રમાદ’નો ‘ચાગિત્રિભોહ’માં અને ‘યોગ’નો ‘નામકર્મ’મા થઈ શકે

૧૦ શ્રવણ એ પવનની લહેર માફક છે તે આવે છે, અને ચાલ્યું જાય છે

૧૧ મનન કરવાથી છાપ બેસે છે, અને નિદિધ્યાસન કરવાથી અડલુ થાય છે

૧૨ વધારે શ્રવણ કરવાથી મનનશક્તિ મદ થતી જોવામા આવે છે

૧૩ પ્રાકૃતજન્ય એટલે લોકમા કહેવાનું વાક્ય, જ્ઞાનીનું વાક્ય નહીં

૧૪ આત્મા સમય સમય ઉપયોગી છતાં અવકાશની ખામી અથવા કામના જોગને કારણે તેને આત્માસબધી વિચાર કરવાનો વખત મળી શકતો નથી એમ કહેવું એ પ્રાકૃતજન્ય ‘લેદિક’ વચન છે જે ખાવાનો પીવાનો ઊઘવા ઇત્યાદિનો વખત મળ્યો ને કામ કર્યું તે પાપ આત્મા ઉપયોગ વિના નથી થયું, તો પછી ખાસ જે સુખની આવશ્યકતા છે, ને જે મનુષ્યજનમનુ કર્મનું તેમા વખત ન મળ્યો એ વચન જ્ઞાની કોઈ કાળે સાચુ માની શકે નહીં એનો અર્થ એટલો જ છે કે બીજા ઇન્દ્રિયાદિક સુખના કામો જરૂરના લાગ્યા છે, અને તે વિના દુખી થવાના રૂઝની કલ્પના છે આત્મિક સુખના વિચારનું કામ કર્યા વિના અનતો કાગ દુખ ભોગવવું પડ્યો, અને અનન સ સાગ્ર ભ્રમણુ કર્યો પડ્યો એ વાત જરૂરની નથી લાગતી’ મનવળ આ દેનન્યે દૃષ્ટિમ મન્યું છે સાચુ માન્યું નથી

પાછા તે સૂક્ષ્મ નિગોદમા જાય તોપણ તે ‘વ્યવહારરાશિ’ અનાદિકાળથી સૂક્ષ્મ નિગોદમાંથી નીકળી કોઈ દિવસ ત્રસપણ પામ્યા નથી તે ‘અવ્યવહારરાશિ’
 ત્રણ પ્રકારે . સ યત, અસ યત અને સ યતાસ યત અથવા સ્ત્રી, પુરુષ ને નપુસક
 ચાર પ્રકારે : ગતિઅપેક્ષાએ
 પાંચ પ્રકારે ઇન્દ્રિયઅપેક્ષાએ
 છ પ્રકારે પૃથ્વી, અપ્, તેજસ્, વાયુ, વનસ્પતિ અને ત્રસ
 સાત પ્રકારે ‘કૃષ્ણ, નીલ, કાપોત, તેજો, પદ્મ, શુકલ અને અલેશી (ચૌદમા ગુણુસ્થાનકવાળા લેવા પણ સિદ્ધ ન લેવા, કેમકે સ સારી જીવની વ્યાખ્યા છે)
 આઠ પ્રકારે . અંડજ, પોતજ, જરાયુજ, સ્વેદજ, રસજ, સમૂર્જન, ઉદ્ભિજ અને ઉપપાદ.
 નવ પ્રકારે : પાંચ સ્થાવર, ત્રણ વિકલેન્દ્રિય અને પ ચે દ્રિય
 દશ પ્રકારે . પાંચ સ્થાવર, ત્રણ વિકલેન્દ્રિય, સ જ્ઞી અને અસંજ્ઞી પ ચે દ્રિય
 અગિયાર પ્રકારે . સૂક્ષ્મ, બાહર, ત્રણ વિકલેન્દ્રિય અને પ ચે દ્રિયમાં જલચર, સ્થલચર, નભચર, મનુષ્ય, દેવતા, નારક
 બાર પ્રકારે . છકાયના પર્યાસ તથા અપર્યાસ
 તેર પ્રકારે : ઉપલા બાર લેદ સ વ્યવહારિક તથા એક અસ વ્યવહારિક (સૂક્ષ્મ નિગોદનો)
 ચૌદ પ્રકારે . ગુણુસ્થાનકઆશ્રયી, અથવા સૂક્ષ્મ, બાહર, ત્રણ વિકલેન્દ્રિય તથા સંજ્ઞી, અસંજ્ઞી
 એ સાતના પર્યાસ અને અપર્યાસ
 એમ બુદ્ધિમાન પુરુષોએ સિદ્ધાંતને અનુસરી જીવના અનેક લેદ (છતાં ભાવના લેદ) કહ્યા છે.

[૮૬૪-૬]

૬

મોરળી, અવાઠ સુદ ૯, શુક્ર, ૧૯૫૬

૧ ‘જાતિસ્મરણજ્ઞાન’ વિષે જે શ કા રહે છે તેનું સમાધાન આ ઉપરથી થશે :— જેમ બાહ્યાવસ્થાને વિષે જે કાઈ જોયું હોય અથવા અનુભવ્યું હોય તેનું સ્મરણ વૃદ્ધાવસ્થામાં કેટલાકને થાય ને કેટલાકને ન થાય, તેમ પૂર્વભવનું જ્ઞાન કેટલાકને રહે, ને કેટલાકને ન રહે ન રહેવાનું કારણ એ છે કે પૂર્વદેહ છોડતાં બાહ્ય પદાર્થોને વિષે જીવ વળગી રહી મરણ કરે છે અને નવો દેહ પામી તેમાં જ આસક્ત રહે છે, તેને પૂર્વપર્યાયનું જ્ઞાન રહે નહીં, આથી જિલટી રીતે પ્રવર્તનારને એટલે અવકાશ રાખ્યો હોય તેને પૂર્વનો ભવ અનુભવવામાં આવે છે.

૨ એક સુદર વનમાં તમારા આત્મામાં શું નિર્મળપણ છે, જે તપાસતાં તમોને વધારે વધારે સ્મૃતિ થાય છે કે નહીં ? તમારી શક્તિ પણ અમારી શક્તિની પેઠે સ્ફુરાયમાન કેમ ન થાય ? તેનાં કારણો વિદ્યમાન છે પ્રકૃતિબળમાં તેનાં કારણો બતાવ્યાં છે ‘જાતિસ્મરણજ્ઞાન’ એ મતિજ્ઞાનનો લેદ છે એક માણસ વીશ વર્ષનો અને બીજો માણસ સો વર્ષનો થઈ મરી જાય તે બેઉ જણે પાંચ વર્ષની ઉંમરે જે જોયું અથવા અનુભવ્યું હોય તે જો અમુક વર્ષ સુધી સ્મૃતિમાં રહે, એવી સ્થિતિ હોય તો વીશ વર્ષે મરી જાય તેને એકવીસમે વર્ષે ફરીથી જન્મ્યા પછી સ્મૃતિ થાય, પણ તેમ થતું નથી કારણ કે પૂર્વપર્યાયમાં તેને પૂરતા સ્મૃતિના સાધનો નહીં હોવાથી પૂર્વપર્યાય છોડતા મૃત્યુઆદિ વેદનાના કારણને લઈને, નવો દેહ ધારણ કરતાં ગર્ભાવાસને લઈને, બાલપણમાં મૂઠપણને લઈને, અને વર્તમાન દેહમાં અતિ લીનતાને લઈને પૂર્વપર્યાયની સ્મૃતિ કરવાનો અવકાશ જ મળતો નથી, તથાપિ જેમ ગર્ભાવાસ તથા બાલપણ સ્મૃતિમાં રહે નહીં તેથી કરી તે નહોતા એમ નથી, તેમ ઉપરના કારણોને લઈને પૂર્વપર્યાય સ્મૃતિમાં રહે નહીં તેથી કરી તે નહોતા એમ કહેવાય નહીં જેવી રીતે આખા આદિ વૃક્ષોની કલમ કરવામાં આવે છે તેમાં સાનુકૂળતા હોય તો થાય છે, તેમ જો પૂર્વપર્યાયની

(આ) ‘ત્રુટયુ’ શબ્દનો અર્થ ‘બે ભાગ થવા’ એમ કેટલાક કરે છે, પણ તેમ નથી. જેવી રીતે ‘દેવુ ત્રુટયુ’ શબ્દનો ‘દેવાનો નિકાલ થયો, દેવુ દર્ધદીધુ’ના અર્થમા વપરાય છે, તેવી રીતે ‘આયુષ ત્રુટયુ’ શબ્દનો આશય બાણુવો.

(ધ) ‘સોપકમ’ = શિથિલ, એકદમ ભોગવી લેવાય તે

(ધ) નિરુપકમ = નિકાચિત દેવ, નારક, બુગલિયાં, ૬૩ શલાકા પુરુષ ને ચરમ શરીરીને તે હોય છે

(ઉ) પ્રદેશોદય = પ્રદેશને મોઢા આગળ લઈ વેદવું તે ‘પ્રદેશોદય’ પ્રદેશોદયથી જ્ઞાનીઓ કર્મનો ક્ષય અતર્કુહૂર્તમા કરે છે

(ભ) ‘અનપવર્તન’ અને ‘અનુદીરણા’ એ બેનો અર્થ મળતો છે, તથાપિ તફાવત એ છે કે ‘ઉદીરણા’માં આત્માની શક્તિ છે, અને ‘અપવર્તન’માં કર્મની શક્તિ છે

(એ) આયુષ ઘટે છે, એટલે થોડા કાળમા ભોગવાય છે

૧૫ અશાતાના ઉદયમા જ્ઞાનની કસોટી થાય છે

૧૬ પરિણામની ધારા એ ‘ચરમોમિટર’ સમાન છે

૭

મોરળી, અષાઠ સુદ ૧૦, શનિ, ૧૯૫૬

૧ મોક્ષમાળામાથી —

અસમ જસતા = અમળતાપણુ, અરુપણતા.

વિષમ = જેમતેમ

આર્ય = ઉત્તમ ‘આર્ય’ શબ્દ શ્રી જિનેશ્વરને, સુમુક્ષુને તથા આર્યદેશના રહેનારને માટે વપરાય

નિક્ષેપ = પ્રકાર, ભેદ, વિભાગ

ભય ત્રાણુ = ભયથી તારનાર, શરણુ આપનાર

૨ હેમચ દ્રાવ્યાર્ય એ ધ ધુકાના મોઢ વાણિયા હતા તે મહાત્માએ કુમારપાલ રાજા પાસે પોતાના કુટુંબને માટે એક હોત્ર પણ માગ્યું નહોતું, તેમ પોતે પણ રાજઅન્નનો કોળિયો લીધો નહોતો એમ શ્રી કુમારપાલે તે મહાત્માના અગ્નિદાહ વખતે કહ્યું હતું. તેઓના શુરુ દેવચન્દ્રસૂરિ હતા

૮

મોરળી, અષાઠ સુદ ૧૧, રવિ, ૧૯૫૬

૧ સરસ્વતી = જિનવાણીની ધારા.

૨ (૧) બાધનાર, (૨) બાધવાના હેતુ, (૩) બાધન અને (૪) બાધનના ફળથી આખા સ સા-રનો પ્રપચ રહ્યો છે એમ શ્રી જિનેદ્રે કહ્યું છે

૯

મોરળી, અષાઠ સુદ ૧૨, સોમ, ૧૯૫૬

૧ શ્રી યશોવિજયજીએ ‘યોગદષ્ટિ’ અથવા છઠ્ઠી ‘કાન્તાદષ્ટિ’ને વિષે બતાવ્યું છે કે વીતરાગસ્વરૂપ સિવાય બીજે કયાય સ્થિરતા થઈ શકે નહી, વીતરાગસુખ સિવાય બીજુ સુખ નિ સત્ત્વ લાગે છે, આઠ ભરૂપ લાગે છે પાંચમી ‘સ્થિરાદષ્ટિમા’ બતાવ્યું છે કે વીતરાગસુખ પ્રિયકારી લાગે આઠમી ‘પરાદષ્ટિમા’ બતાવ્યું છે કે ‘પરમાવગાઢ સમ્યક્ત્વ’ સભવે, જ્યાં કેવળજ્ઞાન હોય

૨ ‘પાતજલયોગ’ના કર્તાને સમ્યક્ત્વ પ્રાપ્ત થયું નહોતું, પણ હરિભદ્રસૂરિએ તેમને માર્ગા-લસારી ગણેલ છે

૩ હરિભદ્રસૂરિએ તે દષ્ટિઓ અધ્યાત્મપણુ સ સ્ફુટમાં વર્ણવી છે, અને તે ઉપરથી યશોવિજય-૯૭

વયક્રમમાં શ્રીમદ્દના કેટલાક અગત અભિપ્રાયો આવી જાય છે તે ઉપરાંત તેમનું આત્મિક પરિણામઅવલોકન (Introspection) લખેલ ત્રણ હાથનોંધ (Memo-Books) પ્રાપ્ત થયેલ તે અત્રે મૂકીએ છીએ હાથનોંધમાં આલોચનાથી ઉદ્ભવેલા પૃથક્-પૃથક્ ઉદ્ગારો સ્વઉપયોગાર્થે દર્શાવેલ લખેલા છે આ હાથનોંધમાં બે વિલાયતના બાધાની છે, અને એક અહીના બાધાની છે પ્રથમની બેમાંથી એકના પૂઠા ઉપર અગ્રેજી વર્ષ ૧૮૯૦નું, અને બીજાના ૧૮૯૬નું 'કેલેન્ડર' છે અહીંવાળીમાં નથી વિલાયતવાળી બન્નેનાં કદ ઇંચ ૭x૪૬ છે, અને અહીંવાળીનું કદ ઇંચ ૬x૪૪ છે ૧૮૯૦ વાળીમાં ૧૦૦, ૧૮૯૬ વાળીમાં ૧૧૬, અને ત્રીજી અહીંવાળીમાં ૬૦ પાના (Leaves) છે આ ત્રણેમાં થતું કરી એક લેખ ક્રમવાર નથી દર્શાવેલ તરીકે, ૧૮૯૦ વાળી હાથનોંધમાં લખવાનો પ્રારંભ બીજા પાના (ત્રીજા પૃષ્ઠ)થી 'સહજ' એ મથાળા નીચેના લેખ નોંધતાં થયો જણાય છે આ પ્રારંભલેખની ટીકા નોંધતાં તે અગ્રેજી વર્ષ ૧૮૯૦ અથવા વિક્રમ સવત ૧૯૪૬માં લખાયો હોય એમ સંભવે છે આ પ્રારંભલેખ બીજા પાના-ત્રીજા પૃષ્ઠ-માં છે, જ્યારે પ્રારંભલેખ લખતી-તેણા પહેલું પૃષ્ઠ મૂકી દીધેલું તે પાછળથી લખ્યું છે આ જ રીતે ૫૧ માં પૃષ્ઠમાં સવત ૧૯૫૧ ના ચોથા માસની મિતિનો લેખ છે. સાર પછી ૬૨માં પૃષ્ઠમાં સવત ૧૯૫૩ના ફાગણ વદ ૧૨નો લેખ છે અને ૯૭માં પૃષ્ઠમાં સવત ૧૯૫૧ના માહ સુદ ૭ નો લેખ છે, જ્યારે ૧૩૦માં પૃષ્ઠમાં જે લેખ છે તે સવત ૧૯૪૭નો સંભવે છે કેમકે તે લેખનો વિષય દર્શન-આલોચનારૂપ છે જે દર્શન-આલોચના સવત ૧૯૪૭માં સમ્પૂર્ણદર્શન (જનો હાથનોંધ પહેલીનો આક ૦૧-'ઓગણીસે' સુડતાળીએ સમકિત શુદ્ધ પ્રકાશ્ય ૩-)-યવા પૂર્વે હોવા યોગ્ય છે વળી ૧૮૯૬ એટલે સવત ૧૯૫૨ વાળી હાથનોંધ લખવી શરૂ કર્યા પછી તેમાં જ લખ્યું એમ પણ નથી કેમકે સવત ૧૯૫૨ વાળી નવી હાથનોંધ છતાં ૧૮૯૦ (૧૯૪૬) વાળી હાથનોંધમાં સવત ૧૯૫૩ના લેખો છે સવત ૧૯૫૨ (૧૮૯૬) વાળી હાથનોંધ પૂરી થઈ રહ્યા પછી ત્રીજી અહીના બાધાવાળી વાપરી છે એમ પણ નથી, કેમકે ૧૮૯૬ વાળીમાં ૨૭ પાનાં વાપર્યાં છે, અને સાર પછી તમામ કોગ પડ્યાં છે અને ત્રીજી અહીના બાધાવાળીમાં કેટલાક લેખો છે જેમ સવત ૧૮૯૬ વાળી મેમોશુકમાં સવત ૧૯૫૪ના જ લેખ છે, તેમ અહીના બાધાવાળીમાં પણ છે તેવી જ રીતે ૧૮૯૦ વાળીમાં સવત ૧૯૫૩ના જ લેખ હશે અને ત્યાં પછીના નહીં હોય એમ પણ કહી શકેલું શક્ય નથી તેમ ત્રણે મેમોશુકમાં વચમાં વચમાં ધણાં પાનાંઓ કેવળ કોરાં પડતો છે, અર્થાત્ એમ અતુલાન થાય છે કે, જ્યારે જે મેમોશુક દાય આવી, અને ઉવાડતાં જે પાનું નીકળ્યું તેમાં સ્વચિત્-સ્વચિત્ સ્વાલોચના પોતાતેજ જ જણવાને અર્થે લખી વાળેલ છે જે અગત લેખો વચક્રમમાં છે તે, અને આ ત્રણે મેમોશુક લેખો આલોચના અર્થે છે, તેટલા માટે અમે આ હાથનોંધોને 'આલોચનાપરિણામઅવલોકન' એવું મથાળા નીચે અત્રે દાખવે દર્શીએ આ આલોચનામાં તેમની દલા, આત્મસંન્યૂતિ અને આત્મદર્શન, અનુભવ, સ્વવિચાર અર્થે લખેલાં પ્રશ્નોત્તર, અન્ય છત્રોના નિર્ણય કરવાના ઉદ્દેશથી લખેલાં પ્રશ્નોત્તર, દર્શનોદ્ધાર યોજનાઓ આદિ સળધે અનેક ઉદ્ગારો છે, જેમાં કેટલીક માધી સીનેરી ભાગ (મના) મૂકે છે

વાંચ્યા પછી તેનો નિર્ણય કરવા માટે બેસવામાં આવે તો તે હિસાબે પૂર્વાદિકનું જ્ઞાન અને કેવળજ્ઞાન કેમે પ્રાપ્ત થાય નહીં, અર્થાત્ તેમ ભણવામાં આવતા હોય તો કોઈ દિવસ પાર આવે નહીં, પણ તેની સ કલના છે, ને તે શ્રીગુરુદેવ બતાવે છે કે અતર્મુહૂંતમાં મહાત્માઓ તે પ્રાપ્ત કરે છે

૩ આ જીવે નવપૂર્વ સુધી જ્ઞાન મેળવ્યું તોપણ કાઈ સિદ્ધિ થઈ નહીં, તેનું કારણ વિમુખદશાએ પરિણમવાનું છે જો સન્મુખદશાએ પરિણમ્યા હોય તો તત્ક્ષણ મુક્ત થાય

૪ પરમશાંત રસમય 'ભગવતી આરાધના' જેવા એક જ શાસ્ત્રનું સારી રીતે પરિણમન થયું હોય તો બસ છે કારણ કે આ આરા, કાળમા તે સહેલું, સરલ છે

૫ આ આરા (કાળ)માં સ ઘયણ સારા નહીં, આયુષ ઓછા, દુર્ભિક્ષ, મરકી જેવા સ ભોગો વાર વાર બને, તેથી આયુષની કાઈ નિશ્ચયપૂર્વક સ્થિતિ નથી, માટે જેમ બને તેમ આત્મહિતની વાત તરત જ કરવી મુલતવી રાખવાથી ભૂલથાપ ખાઈ બેસાય છે આવા સાંકડા સમયમા તો છેક જ સાંકડો માર્ગ, પરમશાંત થવું તે ગ્રહણ કરવો તેથી જ ઉપશમ, ક્ષયોપશમ અને ક્ષાયિકલાવ થાય છે.

૬ કામાદિ કોઈક જ વાર આપણાથી હારી જાય છે, નહીં તો ઘણી વાર આપણને થાપ મારી દે છે એટલા માટે બનતા સુધી જેમ બને તેમ ત્વરાથી તેને તજવાને અપ્રમાદી થવું, જેમ વહેલું થવાય તેમ થવું શૂરવીરપણાથી તેમ તરત થવાય છે

૭ વર્તમાનમાં દુષ્ટિરાગાનુસારી માણસો વિશેષપણે છે

૮ જો ખરા વૈદ્યની પ્રાપ્તિ થાય તો દેહનો વિધર્મ સહેજે ઔષધિ વડે વિધર્મમાંથી નીકળી સ્વધર્મ પકડે છે તેવી રીતે જો ખરા ગુરુની પ્રાપ્તિ થાય, તો આત્માની શાંતિ ઘણી જ મુગમતાથી અને સહેજમા થાય છે. તેથી તેવી ક્રિયા કરવામા પોતે તત્પર એટલે અપ્રમાદી થવું, પ્રમાદ કરીને બિલટા કાયર થવું નહીં

૯ સામાયિક = સ યમ

૧૦ પ્રતિકંભણ = આત્માની ક્ષમાપના, આરાધના

૧૧ પૂજા = ભક્તિ

૧૨ જિનપૂજા, સામાયિક, પ્રતિકંભણ આદિ કેવા અનુક્રમે કરવાં તે કહેતા એક પછી એક પ્રશ્ન બીજા, અને તેનો કેમે પાર આવે તેમ નથી પણ જો જ્ઞાનીની આજ્ઞાથી તે જીવ ગમે તેમ (જ્ઞાનીએ બતાવ્યા પ્રમાણે) વર્તે તોપણ તે મોક્ષના માર્ગમા છે

૧૩ અમારી આજ્ઞાએ વર્તતા જો પાપ લાગે તો તે અમે અમારે શિર ઓઢી લઈએ છીએ, કારણ કે જેમ રસ્તા ઉપર કાટા પડ્યા હોય તે કોઈને વાગશે એમ જાણી માર્ગે ચાલતા ત્યાથી ઉપાડી લઈ કોઈને જ્યાં ન લાગે તેવી બીજી એકાત જગોએ કોઈ મૂકે તો કાઈ તેણે રાજ્યનેા શુનો કયો કહેવાય નહીં, તેમ રાજા તેનો દ ડ કરે નહીં, તેમ મોક્ષનો શાંત માર્ગ બતાવતા પાપ કેમ સ ભવે ?

૧૪ જ્ઞાનીની આજ્ઞાએ ચાલતા જ્ઞાનીગુરુએ ક્રિયાઆશ્રયી યોગ્યતાનુસાર કોઈને કાઈ બતાવ્યું હોય અને કોઈને કાઈ બતાવ્યું હોય તેથી મોક્ષ (શાંતિ) નો માર્ગ અટકતો નથી

૧૫ યથાર્થ સ્વરૂપ સમજ્યા વિના અથવા પોતે જે બોલે છે તે પરમાર્થે યથાર્થ છે કે કેમ તે જાણ્યા વિના, સમજ્યા વિના, જે વક્તા થાય છે તે અન ત સ સારને વધારે છે માટે જ્યાં સુધી આ સમજવાની શક્તિ થાય નહીં ત્યાં સુધી મૌન રહેવું સારુ છે

૧૬ વક્તા થઈ એક પણ જીવને યથાર્થ માર્ગ પમાડવાથી તીર્થ કરગોત્ર બ ધાય છે અને તેથી બિલટું કરવાથી મહામોહનીય કર્મ બ ધાય છે

૧૭ જોકે હમણા જ તમે સર્વને માર્ગે ચઢાવીએ, પણ ભાજનના પ્રમાણમાં વસ્તુ મુકાય છે.

[૫૯]

૨

જીવના અસ્તિત્વપણાનો તો કોઈ કાળે પણ સંશય પ્રાપ્ત નહીં થાય

જીવના નિત્યપણાનો, ત્રિકાળ હોવાપણાનો કોઈ કાળે પણ સંશય પ્રાપ્ત નહીં થાય

જીવના ઐતન્યપણાનો, ત્રિકાળ હોવાપણાનો કોઈ કાળે પણ સંશય પ્રાપ્ત નહીં થાય

તેને કોઈ પણ પ્રકારે બંધનશા વર્તે છે એ વાતનો કોઈ કાળે પણ સંશય પ્રાપ્ત નહીં થાય
તે બંધની નિવૃત્તિ કોઈ પણ પ્રકારે નિ સંશય ઘટે છે, એ વાતનો કોઈ કાળે પણ સંશય પ્રાપ્ત નહીં થાય

મોક્ષપદ છે એ વાતનો કોઈ પણ કાળે સંશય નહીં થાય

- ૩ જે પદાર્થો અનુરંદ્રિયથી દૃશ્યમાન નથી અથવા અનુરંદ્રિયથી બોધ યર્થ શક્તા નથી પણ પ્રાણે દ્રિયથી જાણી શકાય છે તે પણ આ જીવના નથી, ઇત્યાદિ
- ૪ તે જે ઇન્દ્રિયોથી નહીં પણ જેનો બોધ રમે દ્રિયથી યર્થ શકે છે તે પદાર્થો પણ આ જીવના નથી, ઇત્યાદિ
- ૫ એ ત્રણ ઇન્દ્રિયોથી નહીં પણ જેનું જ્ઞાન રૂપે દ્રિયથી યર્થ શકે છે તે પણ આ જીવના નથી, ઇત્યાદિ
- ૬ એ આર ઇન્દ્રિયથી નહીં પણ જેનું જ્ઞાન કર્ણેન્દ્રિયથી યર્થ શકે છે તે પણ આ જીવના નથી, ઇત્યાદિ
- ૭ તે પાચે ઇન્દ્રિય સંહિત મનથી અથવા તે પાચમાની એકાદ ઇન્દ્રિય સંહિત મનથી વા તે ઇન્દ્રિયો વિના એકલા મનથી જેનો બોધ યર્થ શકે એવા રૂપી પદાર્થ પણ આ જીવના નથી, પણ તેનાથી પર છે, ઇત્યાદિ
- ૮ તે રૂપી ઉપગત અરૂપી પદાર્થ આકાશાદિ છે જે મન વડે માન્યા જાય છે તે પણ આત્માના નથી, પણ તેથી પર છે, ઇત્યાદિ.
- ૯ આ જગતના પદાર્થ માટે વિચાર કરતાં તે તમામ નહીં પણ તેમાંથી આ જીવે પોતાના માન્યા છે તે પણ આ જીવના નથી, અથવા તેનાથી પર છે, ઇત્યાદિ જેવાં કે —
 - ૧ કુટુંબ અને સગાઅળથી, મિત્ર, શત્રુઆદિ મનુષ્ય વર્ગ
 - ૨ નોકર, ચાકર, ગુલામ આદિ મનુષ્ય વર્ગ
 - ૩ પશુ પક્ષી આદિ તિર્થંકર
 - ૪ નારકી દેવતા આદિ
 - ૫ પાચે જાતના એકેન્દ્રિય
 - ૬ મર, જમીન, કોરાદિ, ગામગંગાઆદિ, તથા પરંતાદિ
 - ૭ નદી, તલાવ, ટુવા, વાવ, સમુદ્રાદિ
 - ૮ હરક પ્રકારના કાળખાનાદિ
- ૧૦ દરે કુટુંબ અને સગા સિવાય શ્રીપુત્રાદિ જે અતિ નજીકના અથવા જે પાતાળથી જે જે શરેરાં છે તે પણ
- ૧૧ એમ બધાને આદ કરતા છેતર પોતાનું નીચે જે કહેવામાં આવે છે તેને માટે વિચાર કરવામાં આવે
 - ૧ કાયા, વચન, અને મન એ ત્રણે યોગ ને તેની ક્રિયા
 - ૨ પાચે ઇન્દ્રિયો વગેરે
 - ૩ માયાના વાળથી પગના નખ સુધીના એકે અવયવ જેવું —
 - ૪ અર્ધાચ્ચાનના તામ, ચર્મ (ચામડી), ખોપરી મગજ, મોં, પોલી, નાડી દાઢ, માથા, પાંચ કાન, આંખ, નાક, મૂત્ર, નિત્રા, તન, મળ, કોડ, દડાગળી, જગન, બાહી, રમે, જેડ, કંઈ, નરડો, મુદા, કુવા, ગિ, સાયમ, જોના, દાઢ અગર, પોચા કોળી, ફી, રંડ, નખ ઇત્યાદિ અનેક અવયવો વાને વિખાશે

ઉપર જતાવેલા મધ્યેનુ એક પણ આ જીવનું નથી, જતા પોતાનું મનની જે છે તે દર્શાવે માટે અથવા તેનાથી જીવે વ્યવસ્થા કરવા માટે માન માન્યતાની જગ છે, તે મુદ્દાના અંગી છે

કષાય થાય, કષાયથી યોગનું ચલાયમાનપણુ થાય છે યોગનું ચલાયમાનપણુ તે ‘આસ્રવ’, અને તેથી ભલટુ તે ‘સવર’

૧૨ દર્શનમા ભૂલ થવાથી જ્ઞાનમા ભૂલ થાય છે જેવા રસથી જ્ઞાનમાં ભૂલ થાય તેવી રીતે આત્માનું વીર્ય સ્ફુરાય, અને તે પ્રમાણે પરમાણુ ગ્રહણ કરે ને તેવો જ બ ધ પડે, અને તે પ્રમાણે વિપાક ઉદયમાં આવે એ આગળીના આકડિયા પાડયા તે રૂપ ઉદય, ને તે મરડવા તે રૂપ ભૂલ, તે ભૂલથી હુ બ થાય છે એટલે બ ધ બ ધાય છે પણ મરડવારૂપ ભૂલ જવાથી આકડા સહેજે જ બુદ્ધા પડે તેમ દર્શનમાંની ભૂલ જવાથી કર્મ ઉદય સહેજે જ વિપાક આપી નિર્જરે છે અને નવો બ ધ થતો નથી

૧૩ દર્શનમા ભૂલ થાય તેનું ઉદાહરણ જેમ દીકરો બાપના જ્ઞાનમાં તેમ જ બીજાના જ્ઞાનમા દેહઅપેક્ષાએ એક જ છે, બીજી રીતે નથી, પરંતુ બાપ તેને પોતાનો દીકરો કરી માને છે, તે જ ભૂલ છે તે જ દર્શનમા ભૂલ અને તેથી ભેદે જ્ઞાનમા ફેર નથી તોપણ ભૂલ કરે છે, ને તેથી ઉપર પ્રમાણે બ ધ પડે છે

૧૪ બે ઉદયમા આવ્યા પહેલાં રસમા મોળાશ કરી નાખવામા આવે તો આત્મપ્રદેશથી કર્મ ખરી જઈ નિર્જરા થાય, અથવા મ દ રસે ઉદય આવે

૧૫ જ્ઞાનીઓ નવી ભૂલ કરતા નથી, માટે તે અબ ધ થઈ શકે છે

૧૬ જ્ઞાનીઓએ માનેલુ છે કે આ દેહ પોતાનો નથી, તે રહેવાનો પણ નથી, જ્યારે ત્યારે પણ તેનો વિયોગ થવાનો છે એ ભેદવિજ્ઞાનને લઈને હમેશાં નગારા વાગતા હોય તેવી રીતે તેના કાને પડે છે, અને અજ્ઞાનીના કાન ખડેરા હોય છે એટલે તે જાણતો નથી

૧૭ જ્ઞાની દેહ જવાનો છે એમ સમજી તેનો વિયોગ થાય તેમા ખેદ કરતા નથી પણ જેવી રીતે કોઈની વસ્તુ લીધી હોય ને તેને પાછી આપવી પડે તેમ દેહને ઉલ્લાસથી પાછો સોપે છે, અર્થાત્ દેહમાં પરિણમતા નથી

૧૮ દેહ અને આત્માનો ભેદ પાડવો તે ‘ભેદજ્ઞાન’, જ્ઞાનીનો તે જાપ છે તે જાપથી દેહ અને આત્મા બુદ્ધા પાડી શકે છે તે ભેદવિજ્ઞાન થવા માટે મહાત્માઓએ સકળ શાસ્ત્રો રચ્યાં છે જેમ તેજાપથી સોનું તથા કથીર બુદ્ધા પડે છે, તેમ જ્ઞાનીના ભેદવિજ્ઞાનના જાપરૂપ તેજાપથી સ્વાભાવિક આત્મદ્રવ્ય અચરુલધુ સ્વભાવવાળુ હોઈને પ્રયોગી દ્રવ્યથી બુદ્ધ પડી સ્વધર્મમા આવે છે

૧૯ બીજા ઉદયમા આવેલા કર્મોનું આત્મા ગમે તેમ સમાધાન કરી શકે, પણ વેદનીયકર્મમા તેમ થઈ શકે નહી, ને તે આત્મપ્રદેશે વેદવું જ ભેદે, ને તે વેદતા મુશ્કેલીનો પૂર્ણ અનુભવ થાય છે ત્યાં બે ભેદજ્ઞાન સંપૂર્ણ પ્રગટ થયું ન હોય તો આત્મા દેહાકારે પરિણમે, એટલે દેહ પોતાનો માની લઈ વેદ છે, અને તેને લઈને આત્માની શાંતિનો લગ થાય છે આવા પ્રસંગે જેમને ભેદજ્ઞાન સંપૂર્ણ થયું છે એવા જ્ઞાનીઓને અશાતાવેદની વેદતા નિર્જરા થાય છે, ને ત્યાં જ્ઞાનીની કસોટી થાય છે એટલે બીજા દર્શનોવાળા ત્યાં તે પ્રમાણે ટકી શકતા નથી, ને જ્ઞાની એવી રીતે માનીને ટકી શકે છે

૨૦ પુણ્યલદ્રવ્યની દરકાર રાખવામા આવે તોપણ તે જ્યારે ત્યારે આદ્ય જવાનું છે, અને જે પોતાનું નથી તે પોતાનું થવાનું નથી, માટે લાચાર થઈ દીન બનવું તે શા કામનું ?

૨૧ ‘નેગા પચડિપદેસા’, = યોગથી પ્રકૃતિ ને પ્રદેશ બ ધ થાય છે

૨૨ સ્થિતિ તથા અનુભાગ કષાયથી બ ધાય છે

૨૩ આઠવિધ, સાતવિધ, છવિધ, ને એકવિધ એ પ્રમાણે બ ધ બ ધાય છે

૧૨

મોરબી, અપાડ સુદ ૧૫, શુર, ૧૯૫૬

૧ જ્ઞાનદર્શનનું કૃણ યથાખ્યાતચારિત્ર, અને તેનું કૃણ નિર્વાણ, તેનું કૃણ અવ્યાખાધ સુખ

વાળો છે, તથાપિ તે તીક્ષ્ણ ઉપયોગ બીજા કોઈ પણ વિષયમા વાપરવા તે પ્રીતિ ધરાવતો નથી

[હાથનોંધ ૧, પૃષ્ઠ ૪]

[૬૧]

૫

[હાથનોંધ ૧, પૃષ્ઠ ૬]

એક વાર તે સ્વભુવનમા બેઠો હતો જગતમા કોણ સુખી છે, તે જોઈ તો ખરો, પછી આપણે આપણે માટે વિચાર એની એ જિજ્ઞાસા પૂર્ણ કરવા અથવા પોતે તે સગ્રહસ્થાન જોવા ઘણા પુરુષો, (આત્માઓ), ઘણા પદાર્થો તેની સમીપે આવ્યા

‘એમાં કોઈ જડ પદાર્થ હતો નહીં’

‘કોઈ એકલો આત્મા જોવામાં આવ્યો નહીં’

માત્ર કેટલાક દેહધારીઓ હતા, જેઓ મારી નિવૃત્તિને માટે આવ્યા હોય એમ તે પુરુષને શકા થઈ

વાયુ, અગ્નિ કે પાણી, ભૂમિ એ કોઈ કેમ આવ્યું નથી ?

(નેપથ્ય) તેઓ સુખનો વિચાર પણ કરી શકતા નથી હું ખથી ગિયારાં પરાધીન છે

બ્રહ્મન્દ્રય છવો કેમ આવ્યા નથી ?

(નેપથ્ય) એને માટે પણ એ જ કારણ છે આ ચક્ષુથી જુઓ. તેઓ ગિયારાને કેટલું બધું હું ખ છે ?

તેનો કપ, તેનો થરથગટ, પરાધીનપણ ઇત્યાદિક જોઈ શકાય તેવું નહોતું, તે બહુ હું ખી હતો

[હાથનોંધ, ૧, પૃષ્ઠ ૧૦]

(નેપથ્ય) એ જ ચક્ષુથી હવે તમે આપણું જગત જોઈ દ્યો. પછી બીજી વાત કહે

ઠીક ત્યારે દર્શન થયું, આનંદ પામ્યો, પણ પાછો ખેદ જન્મ્યો

(નેપથ્ય) હવે ખેદ કાં કરો છો ?

મને દર્શન થયું તે શુ સમ્યક્ હતું ?

‘હા’

સમ્યક્ હોય તો પછી ચક્રવર્ત્યાદિક તે હું ખી કેમ દેખાય ?

‘હું ખી હોય તે હું ખી, અને સુખી હોય તે સુખી દેખાય’

ચક્રવર્તી તો હું ખી નહીં હોય ?

‘જેમ દર્શન થયું તેમ શ્રદ્ધો વિશેષ જોવું હોય તો ચાલો મારી સાથે’

ચક્રવર્તીના અત કણમા પ્રવેશ કર્યો

અતઃકરણ જોઈને પેણુ દર્શન સમ્યક્ હતું એમ મે માન્યું તેનું અત કણ બહુ દુઃખી હતું અનંત ભયના પર્યાયથી તે ચક્રવર્તું હતું કાળ આયુષ્યની દોરીને ગળી જતો હતો કાંઈ માસના તેની વૃત્તિ હતી કાકરામા તેની પ્રીતિ હતી ક્રોધ, માનનો તે ઉપાસક હતો બહુ હું ખ—

[હાથનોંધ ૧, પૃષ્ઠ ૧૧]

વારુ, આ દેવોનું દર્શન પણ સમ્યક્ સમજવું ?

‘નિશ્ચય કરવા માટે ઇન્દ્રના અત કણમા પ્રવેશ કરીએ’

ચાલો ત્યારે —

(તે ઇન્દ્રની ભવ્યતાથી ભૂવ ખામી) તે પડ પગમંદ ખી હતો જિયારો અગ્નિ કે ઈશ્વર સ્થળમા જન્મવાનો હતો માટે ખેદ કરતો હતો તેનામા સમ્યક્દષ્ટિ નામની દેવી હતી તેને ખેદમા વિધાતિ હતી એ મહાદેવ ત્રિવાય તેનાં મીન કણમા સમ્યક્ હું ખ હતો

૭ કર્મશ્રન્થ સુખ્યપણે કરણાનુયોગમા સમાય

૮ ‘પરમાત્મપ્રકાશ’ દિગમ્બર આચાર્યનો બનાવેલો છે તે ઉપર ટીકા થઈ છે

૯ નિરાકુળતા એ સુખ છે સ કલ્પ એ હુખ છે

૧૦ કાયકલેશ તપ કરતાં છતાં મહાસુનિને નિરાકુળતા અર્થાત્ સ્વસ્થતા જોવામા આવે છે મતલબ જેને તપાદિકની આવશ્યકતા છે અને તેથી તપાદિક કાયકલેશ કરે છે, છતા સ્વાસ્થ્યદશા અનુભવે છે, તો પછી કાયકલેશ કરવાનું રહ્યું નથી એવા સિદ્ધભગવાનને નિરાકુળતા કેમ ન સભવે ?

૧૧ દેહ કરતા ચૈતન્ય સાવ સ્પષ્ટ છે દેહગુણધર્મ જેમ જોવામાં આવે છે, તેમ આત્મગુણધર્મ જોવામા આવે તો દેહ ઉપરનો રાગ નષ્ટ થઈ જાય આત્મવૃત્તિ વિશુદ્ધ થતા બીજા દ્રવ્યને સંયોગે આત્મા દેહપણે, વિભાવે પરિણમ્યાનુ જણાઈ રહે

૧૨ અત્યંત ચૈતન્યનું સ્થિર થવું તે ‘સુક્રિત’

૧૩ મિથ્યાત્વ, અવિરતિ, કષાય અને યોગ એના અભાવે અનુક્રમે યોગ સ્થિર થાય છે

૧૪ પૂર્વના અભ્યાસને લીધે જે ઝોકુ આવી જાય છે તે ‘પ્રમાદ’

૧૫ યોગને આકર્ષણ કરનાર નહી હોવાથી એની મેળે સ્થિર થાય છે

૧૬ રાગ અને દ્વેષ એ આકર્ષણ

૧૭ સંયોગમાં જ્ઞાનીનું એમ કહેવું છે કે પુણ્યલથી ચૈતન્યનો વિયોગ કરાવવો છે, એટલે કે રાગદ્વેષથી આકર્ષણ મટાડવું છે

૧૮ અપ્રમત્ત થવાય ત્યા સુધી જાગૃત જ રહેવાનું છે

૧૯ જિનપૂજાદિ અપવાદમાર્ગ છે

૨૦ મોહનીયકર્મ મનથી જિતાય, પણ વેદનીયકર્મ મનથી જિતાય નહી, તીર્થ કરઆદિને પણ વેદનું પડે, ને બીજાના જેવું વસસુ પણ લાગે પરંતુ તેમા (આત્મધર્મમાં) તેમના ઉપયોગની સ્થિરતા હોઈને નિર્જરા થાય છે, અને બીજાને (અજ્ઞાનીને) બધ પડે છે ક્રુધા, તુષા એ મોહનીય નહી પણ વેદનીયકર્મ છે

૨૧

* “ જે પુમાન પરધન હરે, સો અપરાધિ અજ,

જે અપનો ધન વિવહરે, સો ધનપતિ ધર્મજ ” —શ્રી બનારસીદાસ

શ્રી બનારસીદાસ એ આગ્રાના દશાશ્રીમાલી વાણિયા હતા

૨૨ ‘પ્રવચનસારોદ્ધાર’ ગ્રન્થના ત્રીજા ભાગમા જિનકલ્પનું વર્ણન કર્યું છે એ ગ્રન્થ શ્વેતામ્બરી છે તેમાં કહ્યું છે કે એ કલ્પ સાધનાર નીચિના ગુણોવાળો મહાત્મા હોવો જોઈએ —

૧ સ ધયણ ૨ ધીરજ ૩ શ્રુત ૪ વીર્ય ૫ અસંગતા

૨૩ દિગમ્બરદષ્ટિમા આ દશા સાતમા ગુણસ્થાનકવર્તીની છે દિગમ્બરદષ્ટિ પ્રમાણે સ્થવિર-કલ્પી અને જિનકલ્પી એ નક્ક હોય, અને શ્વેતામ્બર પ્રમાણે પહેલા એટલે સ્થવિર નક્ક ન હોય એ કલ્પ સાધનારને શ્રુતજ્ઞાન એટલું બધું બળવાન હોવું જોઈએ કે વૃત્તિ શ્રુતજ્ઞાનાકારે હોવી જોઈએ, વિષયાકારે વૃત્તિ થવી ન જોઈએ દિગમ્બર કહે છે કે નાગાનો એટલે નક્ક સ્થિતિવાળાનો મોક્ષમાર્ગ છે, બાકી તો ઉન્મત્તમાર્ગ છે જાગ્રો વિમોક્ષમગ્નો, સેસા ય ડમ્મગ્ગયા સંવે’ વળી ‘નાગો એ બાદશાહથી આઘો’ એટલે તેથી વધારે ચઢિયાતો એ કહેવત પ્રમાણે એ સ્થિતિ બાદશાહને પૂજ્ય છે

૨૪ ચેતના ત્રણ પ્રકારની. — (૧) કર્મકૃજચેતના — એકેન્દ્રિય જીવ અનુભવે છે (૨) કર્મચેતના —

* પરધન = જડ, પરસમય અપનો ધન = પોતાનું ધન, ચેતન, સ્વસમય વિવહરે = વ્યવહાર કરે, વહે ચણુ કરે, વિવેક કરે

વૃદ્ધ :- તમે ત્વરા ન કરો તેનું સમધાન હમણાં જ તમને મળી શકશે, મળી જશે ઠીક, આપની તે વાતને સમ્મત થઉં છું

વૃદ્ધ :- આ 'પ'ના અ કવાળો એ કઈક પ્રયત્ન પણ કરે છે બાકી 'ઠ'ના પ્રમાણે છે '૬' સર્વ પ્રકારે પ્રયત્ન કરે છે પણ પ્રમત્તદશાથી પ્રયત્નમા મદ્દતા આવી જાય છે '૭' સર્વ પ્રકારે અપ્રમત્તપ્રયત્ની છે

'૮-૯-૧૦' તેનાં કરતાં ક્રમે ઉજ્જવળ, પણ તે જ બતિના છે '૧૧' ના અ કવાળા પતિત થઈ જાય છે માટે અહીં તેનું આગમન નથી દર્શન થવા માટે બાગ્મે જ હું-હમણાં હું તે પદને મૂર્ખ જોવાનો છું, પરિપૂર્ણતા પામવાનો છું આયુષ્યસ્થિતિ પૂરી થયે તમે જોયેલું પદ, તેમા એક મને પણ જોશે

[હાથનોંધ ૧, પૃ ૧૫]

પિતાજી, તમે મહાભાગ્ય છો

આવા અ ક કેટલા છે ?

વૃદ્ધ :- ત્રણ અ ક પ્રથમના તમને અનુકૂળ ન આવે અગિયારમાનું પણ તેમ જ '૧૩-૧૪' તમારી પાસે આવે એવું તેમને નિમિત્ત રહ્યું નથી '૧૩' ચત્કચિત્ત આવે, પણ ૧૫૦ ક૦ હોય તો તેઓનું આગમન થાય, નહીં તો નહીં ચૌદમાનું આગમનકારણ માગશે નહીં, કાળ નથી

(નેપથ્ય) " તમે એ સઘળાનાં અ તરમા પ્રવેશ કરો હું સહાયક થઉં છું "

આલો ૪ થી ૧૧+૧૨ સુધી ક્રમે ક્રમે સુખની ઉત્તરોત્તર ચઢતી લકડગીઓ છૂટતી હતી વધુ શું કહીએ ? મને તે બહુ પ્રિય લાગ્યું, અને એ જ મારું પોતાનું લાગ્યું

વૃદ્ધે મારા મનોગત ભાવ બહાણે કહ્યું એ જ તમારો કલ્યાણમાર્ગ જાઓ તો ભવે, અને આવો તો આ સમુદાય ગ્યો

ભાડીને ભળી ગયો

(સ્વવિચારભુવન, દ્વાર પ્રથમ)

[૧૧૩]

૬

[હાથનોંધ ૧, પૃ. ૧૭]

કાયાનું	નિયમિતપણું
વચનનું	ચ્યાદાદપણું
મનનું	ઔદાગીન્યપણું
આત્માનું	મુક્તપણું
(આ છેઃલી સમજાવું)	

[૬૪૬]

૭

[હાથનોંધ ૧, પૃ ૧૮]

આત્મમાધન

દ્રવ્ય-હું એક છું, અસંગ મુ, સર્વ પરભાવથી મુક્ત મુ

ક્ષેત્ર-અસંખ્યાત નિઃસ્વભાવના પ્રમાણ મુ

કાળ-અગર, અમર, આશ્વિન મુ સ્વપર્યાયપરિણામી સમયાન્તક મુ

ભાવ-મુદ્ધ યૈતન્યમાત્ર નિર્વિકલ્પ મુ

૧ જ્યાં સુધી મૃષા અને પરસ્ત્રીનો ત્યાગ કરવામાં આવે નહીં ત્યાં સુધી સર્વ ક્રિયા નિષ્ફળ છે, ત્યાં સુધી આત્મામા છળકપટ હોવાથી ધર્મ પરિણમતો નથી

૨ ધર્મ પામવાની આ પ્રથમ ભૂમિકા છે.

૩ જ્યાં સુધી મૃષાત્યાગ અને પરસ્ત્રીત્યાગ એ ગુણો ન હોય ત્યાં સુધી વક્તા તથા શ્રોતા હોઈ શકે નહીં

૪ મૃષા જવાથી ઘણી અસત્ય પ્રવૃત્તિ ઓછી થઈ નિવૃત્તિનો પ્રસંગ આવે છે સહજ વાતચીત કરતાં પણ વિચાર કરવો પડે

૫ મૃષા બોલવાથી જ લાલ થાય એવો કાંઈ નિયમ નથી જો તેમ હોય તો સાચા બોલનારા કરતાં જગતમા અસત્ય બોલનારા ઘણા હોય છે, તો તેઓને ઘણો લાલ થવો જોઈએ, તેમ કાંઈ જોવામા આવતું નથી, તેમ અસત્ય બોલવાથી લાલ થતો હોય તો કર્મ સાવ રહ થઈ જાય, અને શાસ્ત્ર પણ ખોટા પડે

૬ સત્યનો જય છે પ્રથમ મુરકેલી જણાય, પણ પાછળથી સત્યનો પ્રભાવ થાય ને તેની અસર સામા માણસ તથા સર્વ ધર્મા આવનાર ઉપર થાય

૭ સત્યથી મનુષ્યનો આત્મા સ્ફટિક જેવો જણાય છે

૧૭

મોરળી અષાઢ વહ ૪, સોમ, ૧૬૫૬

૧ દિગ્ગમ્બરસ પ્રદાય એમ કહે છે કે આત્મામા 'કેવળજ્ઞાન' શક્તિરૂપે રહ્યું છે

૨ સ્વેતામ્બરસ પ્રદાય કેવળજ્ઞાન સત્તારૂપે રહ્યાનું કહે છે

૩ 'શક્તિ' શબ્દનો અર્થ 'સત્તા'થી વધારે ગૌણ થાય છે

૪ શક્તિરૂપે છે એટલે આવરણથી રોકાયું નથી, જેમ જેમ શક્તિ વધતી જાય એટલે તેના ઉપર જેમ જેમ પ્રયોગ થતા જાય, તેમ તેમ જ્ઞાન વિશુદ્ધ થતું જઈ કેવળજ્ઞાન પ્રગટ થાય

૫ સત્તામા એટલે આવરણમા રહ્યું છે એમ કહેવાય

૬ સત્તામા કર્મપ્રકૃતિ હોય તે ઉદયમાં આવે એ શક્તિરૂપે ન કહેવાય

૭ સત્તામા કેવળજ્ઞાન હોય અને આવરણમા ન હોય એમ ન બને 'ભગવતી આરાધના' જોશો

૮ કાન્તિ, દીપ્તિ, શરીરનું વળવું, ખોરાકનું પાચન થવું, લોહીનું ફરવું, ઉપરના પ્રદેશોનું નીચે આવવું, નીચેનાનું ઉપર જવું (વિશેષ કારણથી સમુદ્ધાતાદિ), રતાશ, તાવ આવવો એ બધી તેજસૂં પરમાણુની ક્રિયાઓ છે તેમ જ સામાન્ય રીતે આત્માના પ્રદેશો બિચારીયા થયા કરે એટલે કે પાચ-માન રહે તે પણ તેજસૂં પરમાણુથી

૯ કાર્મણશરીર તે જ સ્થળે આત્મપ્રદેશોને પોતાના આવરણના સ્વભાવ બતાવે

૧૦ આત્માના આઠ રૂચક પ્રદેશ પોતાનું સ્થાન ન બદલે સામાન્ય રીતે સ્થૂલ નયથી એ આઠ પ્રદેશ નાભિના કહેવાય, સૂક્ષ્મપણે ત્યાં અસંખ્યાતા પ્રદેશ કહેવાય

૧૧ એક પરમાણુ એકપ્રદેશી છતાં છ દિશાને સ્પર્શે ચાર દિશા તથા એક બિંદુ અને બીજી અષ્ટા એ મળી છ દિશા

૧૨ નિયાણુ એટલે નિદાન

૧૩ આઠ કર્મ બધા વેદનીય છે, કારણકે બધા વેદાય છે, પરંતુ લોકપ્રસિદ્ધ વેદવુ થતું નહીં હોવાથી લોકપ્રસિદ્ધ વેદનીય કર્મ જુદું ગણ્યું છે

૧૪ કાર્મણુ, તૈજસ, આહારક, વૈક્રિય અને ઔદારિક એ પાચ શરીરના પરમાણુ એકના એક એટલે સરખા છે, પરંતુ તે આત્માના પ્રયોગ પ્રમાણુ પરિણમે છે.

છે તે સ ગની આ કાળમા ન્યૂનતા થઈ પડી છે

વિકરાળ કાળ ! વિકરાળ કર્મ ! . વિકરાળ આત્મા ! . જેમ .

પણ એમ

હવે ધ્યાન રાખો એ જ કલ્યાણ

[૨૪૬-૧]

૧૧

[હાથનોધ ૧, પૃ ૨૭]

એટલું જ શોધાય તો બધું પામશો, ખચીત એમાં જ છે મને ચોક્કમ અનુભવ છે મત્ય કદું છું. યથાર્થ કહું છું નિઃશંક માને

એ સ્વરૂપ માટે સહજ સહજ કોઈ સ્થળે લખી વાળ્યું છે

[૬૧]

૧૨

[હાથનોધ ૧, પૃ ૨૮]

મારગ સાંચા મિલ ગયા, છૂટ ગયે સદેહ,
હોતા સો તો જલ ગયા, 'સિદ્ધ ક્રિયા નિજ દેહ
સમજ, પિછે સળ સગલ હૈ, ણિનુ મમજ મુશકીલ,
યે મુશકીલી ક્યા કહું ?

ખોજ પિડ પ્રહ્લાડકા, પત્તા તો લગ નય,
ચેહિ પ્રહ્લાડિ વાસના, જળ નવે તળ .
આપ આપકુ ભુલ ગયા, ઇનમે ક્યા અધેર ?
સમર સમર અળ હસત હૈ, 'નહિ ભૂલે ગે ફેર
જહાં કલપના-જલપના, તહા માનું દુખ છાઈ,
મિટે કલપના-જલપના, તળ વસ્તુ તિન પાઈ
'હૈ જીવ ! ક્યા ઇચ્છત હવે ? હૈ ઇચ્છા હુ ખ મૂલ,
જળ ઇચ્છાકા નાશ તળ, મિટે અનાદિ ભૂલ
ઐસી કહોમે મતિ ભઈ, આપ આપ હૈ નાહિ,
આપનકુ જળ ભુલ ગયે, અવગ કહોમે લાઈ
આપ આપ એ શોધમે, આપ આપ મિલ નય, [હાથનોધ ૧, પૃ ૩૦
આપ મિલન નય ખાપકો, .

[૧૩૫-૨]

૧૩

[હાથનોધ ૧, પૃ ૩૦]

એક વાર તે સ્વયંચરમા એકો હતો પ્રકાશ હતો - જ ખાશ હતો

મંત્રીએ આવીને તેને કહ્યું, આપ શુ વિચારવામા પરિવ્રજ હો છો ? ને એના જેવો નામ
હીનને દર્શાવી ઉપકૃત કર્યો

[૯૦]

૧૪

[હાથનોધ ૧, પૃ ૩૧]

હોન ગામવા પરિવ્રજા, નહિ ઇનમે મંત્રી,
માત્ર દૃષ્ટિની બલ દે, નામ ગયે નન દિ
ચ્ચના જિન ઉપદેશકી, પદમે.તમ તિનુ ક.૧,
ઇનમે સજ મન ચ્ચના '૧, ચ્ચના જિનુ સજ મન

૧૧ શિષ્યની જે ખામીઓ હોય છે તે જે ઉપદેશકના ધ્યાનમાં આવતી નથી તે ઉપદેશકની ન સમજવો. આચાર્યો એવા જોઈએ કે શિષ્યનો અદ્ય દોષ પણ જાણી શકે અને તેનો યથાસમયે બોધ પણ આપી શકે

૧૨ સરચક્રદષ્ટિ ગૃહસ્થ એવા હોવા જોઈએ કે જેની પ્રતીતિ દુશ્મનો પણ કરે, એમ જ્ઞાનીઓએ કહ્યું છે તાત્પર્ય કે એવા નિષ્કલક ધર્મ પાળનારા હોવા જોઈએ

૧૯

રાત્રે

૧ અવધિજ્ઞાન અને મન પર્યવજ્ઞાન વચ્ચે તફાવત ?

૨ પરમાવધિજ્ઞાન મન પર્યવજ્ઞાનથી પણ ચઢી જાય છે, અને તે એક અપવાદરૂપે છે

૨૦

મોરબી, અસાડ વદ ૭, બુધ, ૧૯-૫૬

૧ આરાધના થવા માટે સઘળાં શ્રુતજ્ઞાન છે, અને તે આરાધનાનું વર્ણન કરવા શ્રુતકેવળી પણ અશક્ય છે

૨ જ્ઞાન, લબ્ધિ, ધ્યાન અને સમસ્ત આરાધનાનો પ્રકાર પણ એવો જ છે

૩ ગુણનું અતિશયપણ જ પૂજ્ય છે, અને તેને આધીન લબ્ધિ, સિદ્ધિ ઇત્યાદિ છે, અને ચારિત્ર સ્વચ્છ કરવું એ તેનો વિધિ છે

૪ દશવૈકલિકમા પહેલી ગાથા:

ધમ્મો મગલમુક્કિટ્ટં, અદિલા સજ્જમો તથો,

દેવા વિ ત નમંતંતિ, જસ્સ ધમ્મે સયા મણો

એમા સર્વ વિધિ સમાઈ જાય છે. પણ અમુક વિધિ એમ કહેવામાં આવેલ નથી તેથી એમ સમજવામાં આવે છે કે સ્પષ્ટપણે વિધિ બતાવ્યો નથી

૫ (આત્માના) ગુણુતિશયમા જ ચમત્કાર છે

૬ સર્વોત્કૃષ્ટ શાન્ત સ્વભાવ કરવાથી પરસ્પર વૈરવાળા પ્રાણીઓ પોતાનો વૈરભાવ છોડી દઈ શાન્ત થઈ બેસે છે, એવો શ્રી તીર્થ કરના અતિશય છે

૭ જે કાંઈ સિદ્ધિ, લબ્ધિ ઇત્યાદિ છે તે આત્માના જાગૃતપણામાં એટલે આત્માના અપ્રમત્ત સ્વભાવમા છે તે બધી શક્તિઓ આત્માને આધીન છે આત્મા વિના કાંઈ નથી. એ સર્વનું મૂળ સમ્યક્ જ્ઞાન, દર્શન અને ચારિત્ર છે

૮ અત્યંત લેશ્યાશુદ્ધિ હોવાને લીધે પરમાણુ પણ શુદ્ધ હોય છે, સાત્ત્વિક ઝાડ નીચે બેસવાથી જાણીતી અસરના દૃષ્ટાન્તે

૯ લબ્ધિ, સિદ્ધિ સાચી છે, અને તે અપેક્ષા વગરના મહાત્માને પ્રાપ્ત થાય છે, જોગી, વૈરાગી એવા મિથ્યાત્વીને પ્રાપ્ત થતી નથી તેમા પણ અનંત પ્રકાર હોઈને સહેજ અપવાદ છે એવી શક્તિ-ઓવાળા મહાત્મા જાહેરમા આવતા નથી, તેમ બતાવતા પણ નથી જે કહે છે તેની પાસે તેવું હોતું નથી

૧ અવધિજ્ઞાન, અને મન પર્યવજ્ઞાન સ બધી 'ન દીસત'માં જે વાચવામાં આવેલ તેથી જુદા થયેલ અભિપ્રાય પ્રમાણે 'ભગવતી આગધના'માં વાચવામાં આવ્યાનું શ્રીમદે જણાવ્યું પહેલા (અરધિ) જ્ઞાનના કટકા થાય છે, હીયમાન ઇત્યાદિ ચોથે ગુણસ્થાનકે પણ હોઈ શકે, ગ્રૂપ છે, એટલે મનના ગ્રૂપ પર્યાય જાણી શકે, અને બીજું (મન પર્યવ) જ્ઞાન રવત ત્ર, ખાસ મનના પર્યાય સ નધી શક્તિવિશેષને લઈને એક જુદા તાલુકાની માફક છે, તે અખડ છે, અપ્રમત્તને જ થઈ શકે, ઇત્યાદિ ગ્રૂપ્ય ગ્રૂપ્ય તફાવત કહી બતાવ્યો,

ના૦ ગો૦ આ૦ વેદનીય
વેદવાથી અભાવ
જેને છે એવું શુદ્ધ સ્વરૂપ બિન
ચિદ્ભૂતિ, સર્વ લોકાલોકભાસક
ચમતકારનું ધામ

[૬૨૫]

૨૭

[હાથનોંધ ૧, પૃ ૫૮]

વિશ્વ અનાદિ છે

જીવ અનાદિ છે

પરમાણુ પુદ્ગલો અનાદિ છે

જીવ અને કર્મનો સંબંધ અનાદિ છે

સંયોગી ભાવમાં તાદાત્મ્ય અધ્યાસ હોવાથી જીવ જન્મમરણાદિ દુઃખોને અનુભવે છે.

[૬૨૬]

૨૮

[હાથનોંધ ૧, પૃ ૫૯]

પાત્ર અસ્તિકાયરૂપ લોક એટલે વિશ્વ છે

ત્રૈતન્ય લક્ષણુ જીવ છે

વર્ણ, ગંધ, રસ સ્પર્શમાન પરમાણુઓ છે

તે સંબંધ સ્વરૂપથી નથી વિભાવરૂપ છે

[૩૪૨-૨]

૨૯

[હાથનોંધ ૧, પૃ ૬૦]

શરીરને વિષે આત્મભાવના પ્રથમ થતી હોય તો થવા દેવી, ક્રમે કરી પ્રાણમાં આત્મભાવના કરવી, પછી ઇન્દ્રિયોમાં આત્મભાવના કરવી, પછી સ કલ્પવિકલ્પરૂપ પરિણામમાં આત્મભાવના કરવી, પછી સ્થિર જ્ઞાનમાં આત્મભાવના કરવી ત્યાં સર્વ પ્રકારની અન્યાય બનરહિત સ્થિતિ કરવી

[૩૪૨-૩]

૩૦

[હાથનોંધ ૧, પૃ ૬૧]

પ્રાણ,

વાણી,

અસ

સોહ

અનહત તેનું ધ્યાન કરવું

[૭૦૧]

૩૧

[હાથનોંધ ૧, પૃ ૬૨]

સ વત, ૧૯૫૩ના કા વદિ ૧૨, ભોમવાર

જિન

સિદ્ધાત

શાત રસ

લિંગાદિ

મતાતર

શાત અસ

જિન

મુખ્ય

પદ્ધતિ

અહિંસા

વ્યવહાર

સમાવેશ

પ્રવચન

અન્યને

આચાર્ય

ધર્મ.

મુખ્ય

નિનમુદ્રા મુચક

ધર્મ પ્રાપ્તિ

૨૨

૨૧૧

૧ વેદનીય કર્મની સ્થિતિ જઘન્ય ખાર સુદૂર્તની છે, તેથી ઓગ્રી સ્થિતિનો બધ પણ કષાય વગર એક સમયનો પડે, બીજે સમયે વેદે, ત્રીજે સમયે નિર્જરે

૨ ઇર્યાપથિકી ક્રિયા = ચાલવાની ક્રિયા

૩ એક સમયે સાત, અથવા આઠ પ્રકૃતિનો બધ થાય છે તેની વહેચણી દરેક પ્રકૃતિ કેવી રીતે કરી દે છે તેના સ બધમા ખોરાક તથા વિષના દ્વાનતો, જેમ ખોરાક એક જગોએથી લેવામા આવે છે પણ તેનો રસ દરેક ઇન્દ્રિયને પહોંચે છે, ને દરેક ઇન્દ્રિયે જ પોતે પોતાની શક્તિપ્રમાણે ગ્રહી તે રૂપે પરિણમે છે, તેમાં તકાવત પડતો નથી તેવી જ રીતે વિષ લેવામા આવે, અથવા સર્પદંશ થાય તો તે ક્રિયા તો એક જ ઠેકાણે થાય છે, પરંતુ તેની અસર એરૂપે દરેક ઇન્દ્રિયને જુદે જુદે પ્રકારે આપે શરીરે થાય છે આ જ રીતે કર્મ બાધતી વખત સુખ્ય ઉપયોગ એક પ્રકૃતિનો હોય છે, પરંતુ તેની અસર અર્થાત્ વહેચણુ બીજી સર્વ પ્રકૃતિઓને અન્યોન્યતા સ બધને લઈને મળે છે જેવો રસ તેનું ગ્રહણ કરવું થાય જે ભાગમા સર્પદંશ થાય તે ભાગ કાપી નાખવામા આવે, તો એર ચઢવું નથી, તે જ પ્રમાણે પ્રકૃતિનો ક્ષય કરવામા આવે તો બધ પડતો અટકે છે, અને તેને લીધે બીજી પ્રકૃતિઓમાં વહેચણુ થતી અટકે છે બીજા પ્રયોગથી જેમ ચઢેલું એર પાછું ઊતરે છે, તેમ પ્રકૃતિનો રસ મદ કરી નાંખવામા આવે તો તેનું બળ ઓછું થાય છે એક પ્રકૃતિ બધ કરે કે બીજી પ્રકૃતિઓ તેમાંથી ભાગ લે, એવો તેમાં સ્વભાવ રહેલો છે

૪ મૂળ કર્મપ્રકૃતિનો ક્ષય થયો નહોય ત્યાં સુધી ઉત્તર કર્મપ્રકૃતિનો બધ વિચ્છેદ થયો હોય તોપણ તેનો બધ મૂળ પ્રકૃતિમા રહેલા રસને લીધે પડી શકે છે, તે આશ્ચર્ય જેવું છે જેમ દર્શનાવરણીયમા નિદ્રા-નિદ્રા આદિ

૫ અનતાનુબધી કર્મપ્રકૃતિની સ્થિતિ ૪૦ કોડાકોડિની, અને મોહનીય (દર્શનમોહનીય)ની ૭૦ કોડાકોડિની છે

૨૩

મોરળી, અષાઠ વહ ૬, શુક, ૧૬૫૬

૧ આયુનો બધ એક આવતા ભવનો આત્મા કરી શકે તેથી વધારે ભવનો ન કરી શકે.

૨ કર્મઅન્થના બધવ્યકમા આઠે કર્મપ્રકૃતિ જે બતાવી છે તેની ઉત્તર પ્રકૃતિઓ એક જીવ-આશ્રયી અપવાદ સાથે બંધ ઉદયાદિમા છે, પરંતુ તેમા આયુ અપવાદરૂપે છે તે એવી રીતે કે મિથ્યાત્વગુણસ્થાનકવર્તી જીવને બધમાં આર આયુની પ્રકૃતિનો (અપવાદ) જણાવ્યો છે તેમાં એમ સમજવાનું નથી કે ચાલતા પર્યાયમા ચારે ગતિના આયુનો બધ કરે, પરંતુ આયુનો બધ કરવા માટે વર્તમાનપર્યાયમાં એ ગુણસ્થાનકવર્તી જીવને આર ગતિ ખુલ્લી છે તેમા આરમાથી એક એક ગતિનો બધ કરી શકે તે જ પ્રમાણે જે પર્યાયમા જીવ હોય તેને તે આયુનો ઉદય હોય મતલબ કે આર ગતિમાથી વર્તમાન એક ગતિનો ઉદય હોઈ શકે, ને ઉદીરણ પણ તેની જ હોઈ શકે

૩ ૭૦ કોડાકોડિનો મોટામા મોટો સ્થિતિબધ છે તેમા અસખ્યાતા ભવ થાય વળી પાછો તેવો ને તેવો ક્રમે ક્રમે બધ પડતો બધ એવા અનંત બધની અપેક્ષાએ અનંતાભવ કહેવાય, પણ અગાઉ કહ્યા પ્રમાણે જ ભવનો બધ પડે

૨૪

મોરળી, અષાઠ વહ ૧૦, શનિ, ૧૬૫૬

૧ વિશિષ્ટ—સુખ્યપણે—સુખ્યપણાવાચક શબ્દ છે

૨ જ્ઞાનાવરણીય, દર્શનાવરણીય, અને અતરાય એ ત્રણ પ્રકૃતિ ઉપશમભાવમાં હોઈ શકે જ

તેથી દેહ એક જ ધારીને,
જાથુ સ્વરૂપ સ્વદેશ રે.

ધન્ય૦

[૬૨૭]

૩૩

[હાથનોધ ૧, પૃ ૬૭]

કૃમ્મદ્વંવેહિ સમ્મં, સ જોગો હોઈ જો ઉ જીવસ્સ,
સો બ ધો નાયવો, તસ્સ વિઓગો ભવે સુક્ખો.

[૪૦૬]

૩૪

[હાથનોધ ૧, પૃ ૭૩]

સમ્યક્દર્શનસ્વરૂપ એવાં નીચે લખ્યા શ્રીજિનના ઉપદેશેલાં છ પદ આત્માથી^૧ જીવે અતિથય
કરી વિચારવાં ઘટે છે

આત્મા છે એ અસ્તિપદ

કેમકે પ્રમાણે કરીને તેનું પ્રસિદ્ધપણ છે

આત્મા નિત્ય છે એ નિત્યપદ

આત્માનું જે સ્વરૂપ છે તે કોઈ પણ પ્રકારે ઉત્પન્ન થવું સંભવતું નથી, તેમ તેનો વિનાશ
સંભવતો નથી

આત્મા કર્મનો કર્તા છે, એ કર્તાપદ

આત્મા કર્મનો ભોક્તા છે

[હાથનોધ ૧, પૃ ૭૪]

તે આત્માની સુદ્ધિ થઈ શકે છે.

ભોક્ષ થઈ શકે એવા પ્રકાર પ્રસિદ્ધ છે

[૫૨૭]

૩૫

[હાથનોધ ૧, પૃ ૮૦]

આત્મા—	વેદાત	જીન	સાખ્ય	યોગ	નૈયાયિક	બૌદ્ધ
નિત્ય—	"	"	"	"	"	+
અનિત્ય	+	"	+	+	+	"
પરિણામી	+	"	+	+	+	"
અપરિણામી	"	"	"	+	+	+
સાક્ષી	"	"	"	+	+	+
સાક્ષી-કર્તા	+	"	+	"	"	+

[૫૨૮]

૩૬

[હાથનોધ ૧, પૃ ૮૧]

સાખ્ય કહે છે કે જુદી જડ છે પત્તજલિ, વેદાત એમ જ કહે છે

જિન કહે છે કે જુદી ચેતન છે

વેદાત કહે છે કે આત્મા એક જ છે

જિન કહે છે કે આત્મા અનંત છે

જાતિ એક છે સાખ્ય પણ તેમ જ કહે છે

પત્તજલિ પણ તેમ જ કહે છે

એ 'દર્શન'. વિકલ્પ થાય ત્યાં 'જ્ઞાન' થાય

૭ દર્શનાવરણીય કર્મના આવરણને લઈને દર્શન અવગાઠપણે અવરાયું હોવાથી, ચેતનમા મૂહતા થઈ ગઈ, અને ત્યાથી શૂન્યવાદ શરૂ થયો

૮ દર્શન રોકાય ત્યા જ્ઞાન પણ રોકાય

૯ દર્શન અને જ્ઞાનની વહેચણ કરવામા આવી છે જ્ઞાન, દર્શનના કાંઈ કટકા થઈ જુદા પડી શકે એમ નથી એ આત્માના ગુણો છે રૂપિયાના બે અધા તે જ રીતે આઠ આના દર્શન, અને આઠ આના જ્ઞાન છે

૧૦ તીર્થ કરને એક સમયે દર્શન અને તે જ સમયે જ્ઞાન એમ બે ઉપયોગ દ્વિગમ્યરમત પ્રમાણે છે, શ્વેતામ્બરમત પ્રમાણે નથી ૧૨ મા ગુણસ્થાનકે જ્ઞાનાવરણીય, દર્શનાવરણીય, અને અતરાય એમ ત્રણ પ્રકૃતિનો ક્ષય એકસાથે થાય છે, અને ઉત્પન્ન થતી લબ્ધિ પણ સાથે થાય છે જો એક સમયે ન થતું હોય તો એકબીજી પ્રકૃતિએ ખમવું જોઈએ શ્વેતામ્બર કહે છે કે જ્ઞાન સત્તામા રહેલું જોઈએ, કારણ એક સમયે બે ઉપયોગ ન હોય, પણ દ્વિગમ્યરની તેથી જુદી માન્યતા છે

૧૧ શૂન્યવાદ = કાંઈ નથી એમ માનનાર, એ જોઈ ધર્મનો એક ફાટો છે આચતન = કોઈ પણ પદાર્થનું સ્થળ, પાત્ર કૂટસ્થ = અચળ, ન ખસી શકે એવો તટસ્થ = કાઠે, તે સ્થળે મધ્યસ્થ = વચમાં

૨૭

મોરબી, અષાઠ વહ ૧૩, સોમ, ૧૬-૫૬

૧ અયોપચય = જવુંજવું, પણ પ્રસંગવશાત્ આવવુંજવું, ગમનાગમન માણસના જવાઆવવાને લાગુ પડે નહી શ્વાસોચ્છવાસ ઇત્યાદિ સૂક્ષ્મ ક્રિયાને લાગુ પડે અચવિચય = જવુંઆવવું

૨ આત્માનું જ્ઞાન જ્યારે ચિંતામા રોકાય છે ત્યારે નવા પરમાણુ અહણુ થઈ શકતા નથી, ને જે હોય છે તેનું જવું થાય છે તેથી શરીરનું વજન ઘટી જાય છે

૩ શ્રી 'આચારાગસૂત્ર'ના પહેલા અધ્યયન શસ્ત્રપરિજ્ઞામાં અને શ્રી પદ્મદર્શનસમુચ્ચયમા મનુષ્ય અને વનસ્પતિના ધર્મની તુલના કરી વનસ્પતિમા આત્મા હોવાનું સિદ્ધ કરી ગતાવ્યું છે, તે એવી રીતે કે બન્ને જન્મે છે, વધે છે, આહાર લે છે, પરમાણુ લે છે, મૂકે છે, મરે છે, ઇત્યાદિ

૨૮

મોરબી, શ્રાવણ સુદ ૩, રવિ, ૧૬-૫૬

૧ સાધુ = સામાન્યપણે ગૃહવાસ ત્યાગી, મૂળગુણના ધારક તે ચતિ = ધ્યાનમા સ્થિર થઈ શ્રેણી માંડનાર સુનિ = જેને અવધિ, મન પર્યંવ જ્ઞાન હોય તથા કેવળજ્ઞાન હોય તે ઋષિ = બહુ ઋદ્ધિધારી હોય તે ઋષિના ચાર લેહ. (૧) રાજ૦ (૨) બ્રહ્મ૦ (૩) દેવ૦ (૪) પરમ૦ રાજર્ષિ = ઋદ્ધિવાળા પ્રહર્ષિ = અક્ષીણ મહાન ઋદ્ધિવાળા દેવર્ષિ = આકાશગામી સુનિદેવ પરમર્ષિ = કેવળજ્ઞાની

૨૯

શ્રાવણ સુદ ૧૦, સોમ, ૧૬-૫૬

૧ અસવ્ય જીવ એટલે જે જીવ ઉત્કટ રસે પરિણમે અને તેથી કર્મો બાધ્યા કરે, અને તેને લીધે તેનો મોક્ષ ન થાય સવ્ય એટલે જે જીવનું વીર્ય શાતરસે પરિણમે ને તેથી નવો કર્મબંધ ન થતાં મોક્ષ થાય જે જીવનો વળાંક ઉત્કટ રસે પરિણમવાનો હોય તેનું વીર્ય તે પ્રમાણે પરિણમે તેથી જ્ઞાનીના જ્ઞાનમા અસવ્ય લાગ્યા આત્માની પરમશાત દશાએ 'મોક્ષ', અને ઉત્કટ દશાએ 'અમોક્ષ' જ્ઞાનીએ દ્રવ્યના સ્વભાવની અપેક્ષાએ સવ્ય, અસવ્ય કહ્યા છે જીવનું વીર્ય ઉત્કટ રસે પરિણમતાં સિદ્ધપર્યાય પામી શકે નહી એમ જ્ઞાનીએ કહેલું છે ભજના = અશે, હોય વા ન હોય વચક = (મન, વચન, કાયાએ) છેતરનાર

તો તે કારણે કરી વિશેષ કલેશ વેદન કરવો પડે છે, કેમ કે ઉદય વિભાવક્રિયાનો છે અને યુગ્મ આત્મભાવમા સ્થિતિ કરવાની છે [હાથનોંધ ૧, પૃ ૬૧]

તથાપિ એમ રહે છે કે, ઉદયનું વિશેષ કાળસુધી વર્તવું રહે તો આત્મભાવ વિશેષ ચચળ પરિણામને પામશે, કેમકે આત્મભાવ વિશેષ સધાન કરવાનો અવકાશ ઉદયની પ્રવૃત્તિને લીધે પ્રાપ્ત ન થઈ શકે, અને તેથી તે આત્મભાવ કંઈ પણ અન્નગૃતપણુને પામે

જે આત્મભાવ ઉત્પન્ન થયો છે, તે આત્મભાવ પરજે વિશેષ લક્ષ કરવામાં આવે તો અદ્યકાળમા તેનું વિશેષ વર્ધમાનપણુ થાય, અને વિશેષ જાગૃતાવસ્થા ઉત્પન્ન થાય, અને થોડા કાળમા હિતકારી એવી ઉચ્ચ આત્મદશા પ્રગટે, અને જે ઉદયની સ્થિતિ પ્રમાણે ઉદયનો કાળ રહેવા દેવાનો વિચાર કરવામા આવે તો હવે આત્મશિથિલતા થવાનો પ્રસંગ આવશે, એમ લાગે છે, કેમકે દીર્ઘકાળનો આત્મભાવ હોવાથી અત્યાર સુધી ઉદયખળ ગમે તેવું છતાં તે આત્મભાવ હણાયો નથી, તથાપિ કંઈક કંઈક તેની અન્નગૃતાવસ્થા થવા દેવાનો વખત આવ્યો છે, એમ છતાં પણ હવે કેવળ ઉદય પર ધ્યાન આપવામાં આવશે તો શિથિલભાવ ઉત્પન્ન થશે —

[હાથનોંધ ૧, પૃ ૬૨]

જ્ઞાનીપુરુષો ઉદયવશ દેહાદિ ધર્મ નિવર્તે છે એ રીતે પ્રવૃત્તિ કરી હોય તો આત્મભાવ હણાવો ન જોઈએ, એ માટે તે વાત લક્ષ રાખી ઉદય વેદવો ઘટે છે, એમ વિચાર પણ હમણા ઘટતો નથી, કેમકે જ્ઞાનના તારતમ્ય કરતા ઉદયખળ વધતું જોવામા આવે તો જરૂર ત્યા જ્ઞાનીએ પણ જાગૃત દશા કરવી ઘટે, એમ શ્રી સર્વજ્ઞે કહ્યું છે

અત્ય ત દુષમકાળ છે તેને લીધે અને હંતપુણ્ય લોકોએ ભરતક્ષેત્ર થેયુ છે તેને લીધે ધર્મ-સત્સંગ, સત્સંગ કે સરળપરિણામી જીવોનો સમાગમ પણ હર્લભ છે, એમ જાણી જેમ અદ્યકાળમા સાવધાન થવાય તેમ કરવું ઘટે છે

[૪૩૭]

૩૬

[હાથનોંધ ૧, પૃ ૬૩]

મૌનદશા ધારણ કરવી ?

વ્યવહારનો ઉદય એવો છે કે તે ધારણ કરેલી દશા લોકોને કપાયતું નિમિત્ત થાય, તેમ વ્યવહારની પ્રવૃત્તિ અને નહી

ત્યારે તે વ્યવહાર નિવૃત્ત કરવો ?

તે પણ વિચારતા ગળવું કઠણ લાગે છે, કેમકે તેવી કંઈક સ્થિતિ વેદવાનું ચિત્ત જાગ કરે છે પછી તે શિથિલતાથી, ઉદયથી કે પરેષાથી કે સર્વજ્ઞ દ્રષ્ટીથી, એમ છતાં પણ અદ્યકાળમા આ વ્યવહારને સંક્ષેપ કરવા ચિત્ત છે

તે વ્યવહાર કેવા પ્રકારે મક્ષેપ થઈ શકશે ?

કેમકે તેનો વિસ્તાર વિશેષપણે જોવામા આવે છે વ્યાપારસ્વરૂપે, કુટુંબપ્રતિજ્ઞાપે, યુગ્મ વસ્થાપ્રતિજ્ઞાપે, દયાસ્વરૂપે, વિકારસ્વરૂપે, ઉદયસ્વરૂપે — એ આદિ કાળને વ્યવહાર વિસ્તારના જણાય છે

[હાથનોંધ ૧, પૃ ૬૪]

હું એમ જાણુ છું કે અનતકાળની અપ્રાપ્તવત્ત એવું આ મસ્તરૂપ દેવજ્ઞાન — કેવળ જ્ઞાન સ્વરૂપે અતમુદ્ધૃતમા ઉત્પન્ન થયું છે, તો પછી વર્ષા છ માસ કાળમા આટલો આ વ્યવહાર કેમ નિવૃત્ત નહીં વર્ધ થયે ? માત્ર જાગૃતિના ઉપયોગાનસ્થી તેની સ્થિતિ છે, અને તે જ જોગના ખળને નિત્ય વિચારેથી અદ્યકાળમા તે વ્યવહાર નિવૃત્ત થઈ અસ્તરૂપે છે ને નહી

૧૫ સમ્યગ્દષ્ટિ પુરુષો કર્યા વિના ચાલે નહીં એવા ઉદયને લીધે લોકવ્યવહાર નિર્દોષપણે લગ્ન-ચમાનપણે કરે છે પ્રવૃત્તિ કરવી જોઈએ તેથી શુભાશુભ જેમ બનવાનું હશે તેમ બનશે એવી દૃઢ માન્યતાની સાથે ઉપલક્ષ્ય પ્રવૃત્તિ કરે છે

૧૬ બીજા પદાર્થો ઉપર ઉપયોગ આપીએ તો આત્માની શક્તિ આવિર્ભાવ થાય છે, તો સિદ્ધિ લાખિ આદિ શકાને પાત્ર નથી તે પ્રાપ્ત થતી નથી તેનું કારણ આત્મા નિરાવરણ નથી કરી શકતો એ છે એ શક્તિ બધી સાચી છે ચૈતન્યમાં ચમત્કાર જોઈએ, તેનો શુદ્ધ રસ પ્રગટવો જોઈએ એવી સિદ્ધિવાળા પુરુષો અશાતાની શાતા કરી શકે છે, તેમ છતાં તેની અપેક્ષા કરતા નથી તે વેદવામા જ નિર્જરા સમજે છે

૧૭ તમા જીવોમાં ઉદલાસમાન વીર્ય કે પુરુષાર્થ નથી વીર્ય મદ પડયુ ત્યા ઉપાય નથી

૧૮ અશાતાનો ઉદય ન હોય ત્યારે કામ કરી લેવું એમ જ્ઞાનીપુરુષોએ જીવનું અસામર્થ્ય-વાનપણું જોઈને કંઈક છે, કે જેથી તેનો ઉદય આવ્યે ચળે નહીં

૧૯ સમ્યગ્દષ્ટિ પુરુષને નાખુદાની માફક પવન વિરુદ્ધ હોવાથી વહાણ મરડી રસ્તો બદલવો પડે છે તેથી તેઓ પોતે લીધેલો રસ્તો ખરો નથી એમ સમજે છે, તેમ જ્ઞાનીપુરુષો ઉદયવિશેષને લઈને વ્યવહારમાં પણ અતરાતમદષ્ટિ ચૂકતા નથી

૨૦ ઉપાધિમા ઉપાધિ રાખવી સમાધિમાં સમાધિ રાખવી અજેનેની માફક કામટાણે કામ અને આરામટાણે આરામ એકબીજાને સેળસેળ કરી દેવાં ન જોઈએ

૨૧ વ્યવહારમા આત્મકર્તવ્ય કરતા રહેવું સુખદુઃખ, ધનપ્રાપ્તિ અપ્રાપ્તિ — એ શુભાશુભ તથા લાભાંતરાયના ઉદય ઉપર આધાર રાખે છે શુભના ઉદયની સાથે અગાઉથી અશુભના ઉદયનું પુસ્તક વાંચ્યું હોય તો શોક ન થાય શુભના ઉદય વખતે શત્રુ મિત્ર થઈ જાય છે, અને અશુભના ઉદય વખતે મિત્ર શત્રુ થઈ જાય છે સુખદુઃખનું ખરું કારણ કર્મજ છે ‘કાર્તિકેયાનુભેક્ષા’મા કહ્યું છે કે કેઈ માણસ કરજ લેવા આવે તેને કરજ ચૂકવી આપ્યાથી માથા ઉપરથી બોલે બોલો થતા કેવો હુષ્ થાય છે? તે પ્રમાણે પુણ્યલ દ્રવ્યરૂપ શુભાશુભ કરજ જે કાળે ઉદયમા આવે તે કાળે સમ્યક્ પ્રકારે વેદી ચૂકવી દેવાથી નિર્જરા થાય છે અને નવું કરજ થતું નથી, તો જ્ઞાનીપુરુષે કર્મરૂપી કરજમાથી મુક્ત થવાને હર્ષાચમાનપણે તૈયાર થઈ રહેવું જોઈએ, કારણ તે દીધા વગર છૂટકો થવાનો નથી.

૨૨ સુખદુઃખ જે દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાળ, ભાવે ઉદય આવવાનું હોય તેમા ઇન્દ્રાદિ પણ ફેરફાર કરવાને શક્તિવાન નથી

૨૩ કરણાનુયોગમાં જ્ઞાનીએ અત્યુર્હૂર્ત આત્માનો અપ્રમત્ત ઉપયોગ માન્યો છે

૨૪ કરણાનુયોગમાં સિદ્ધાંતનો સમાવેશ થાય છે

૨૫ ચરણાનુયોગમા વ્યવહારમા આચરી શકે તેનો સમાવેશ કર્યો છે

૨૬ સર્વવિરતિ મુનિને બ્રહ્મચર્યવ્રતની પ્રતિજ્ઞા જ્ઞાની આપે છે, તે ચરણાનુયોગની અપેક્ષાએ, પણ કરણાનુયોગની અપેક્ષાએ નહીં, કારણ કે કરણાનુયોગ પ્રમાણે નવમા ગુણસ્થાનકે વેદોદયનો ક્ષય થઈ શકે છે, ત્યાં સુધી થઈ શકતો નથી

કેવળસ ગનિવૃત્તિરૂપ પ્રતિજ્ઞાનો વિશેષ અવકાશ જોવામા ન આવે તો અ શસ ગનિવૃત્તિરૂપ એવો આ વ્યવસાય તેને ત્યાગ ।

જે જ્ઞાનદશામા ત્યાગાત્યાગ કઈ સ ભવે નહીં તે જ્ઞાનદશાની સિદ્ધિ છે જેને વિષે એવો તુ સર્વસ ગત્યાગદશા અદ્વકાળ વેદીશ તો સ પૂર્ણ જગત પ્રસ ગમા વર્તે તોપણ તને આધરૂપ ન ધાય એ પ્રકાર વર્તે છતે પણ નિવૃત્તિ જ પ્રથસ્ત સર્વજે કહી છે, કેમકે ઋષભાદિ સર્વ પરમ પુરુષે છેવટે એમ જ કયું છે

[૫૦૧]

૪૬

[હાથનોંધ ૧, પૃ ૧૦૩]

સ ૦ ૧૯૫૧ ના વૈશાખ સુદ ૫ સોમે સાય કાળથી પ્રત્યાખ્યાન

સ ૦ ૧૯૫૧ ના વૈશાખ સુદ ૧૪ ભોમે

[૪૦૮-૩]

૪૭

[હાથનોંધ ૧, પૃ ૧૦૫]

ક્ષયોપશમી જ્ઞાન વિકળ થતા શી વાર ?

[૪૬૩]

૪૮

[હાથનોંધ ૧, પૃ. ૧૦૬]

“ જેમ નિર્મળતા રે રત્ન સ્ફટિક તણી,
તેમ જ જીવ સ્વભાવ રે,
તે જિન વીરે રે ધર્મ પ્રકાશિયો,
પ્રબળ કષાય અભાવ રે ”

[૧૪૭-૩-૧]

૪૯

[હાથનોંધ ૧, પૃ. ૧૦૮]

વીતરાગદર્શન.

ઉદ્દેશપ્રકરણ
સર્વજ્ઞમીમાસા
ષટ્દર્શનઅવલોકન.
વીતરાગઅભિપ્રાયવિચાર.
વ્યવહારપ્રકરણ
મુનિધર્મ.
આગાર્ધર્મ
મતમતાતરનિરાકરણ
ઉપસ હાર

[૧૪૭-૩-૨]

૫૦

[હાથનોંધ ૧, પૃ. ૧૧૦]

નવનત્ત્વવિવેચન
શુભસ્થાનકવિવેચન
કર્મપ્રવૃત્તિવિવેચન
વિચારપદ્ધતિ
શ્રવાશ્રુદ્ધિવિવેચન
બોધબીજસ પત્તિ.

આભ્યંતરપરિણામઅવલોકન

—હાથનોંધ—

વર્ષ ૨૨ થી ૩૪ પર્યંત

એક સિદ્ધ ત્યાં અન ત સિદ્ધ અવગાહના ?

[૫૬૯]

૫૩

[હાથનોધ ૧, પૃ ૧૧૪]

હેતુ અવ્યક્તવ્ય ?

એકમા પર્યવસાન શી રીતે થઈ શકે છે ?

અથવા થતું નથી ?

વ્યવહાર રચના કરી છે એમ કોઈ હેતુથી સિદ્ધ થાય છે ?

[૬૦૦]

૫૪

[હાથનોધ ૧, પૃ ૧૧૫]

સ્વસ્થિતિ-આત્મદશા સંબંધે વિચાર

તથા તેનું પર્યવસાન ?

ત્યાર પછી લોકોપકારપ્રવૃત્તિ ?

લોકોપકારપ્રવૃત્તિનું ધોરણ

વર્તમાનમાં (હાલમાં) કેમ વર્તેલું ઉચિત છે ?

[૪૧૬-૨]

૫૫

[હાથનોધ ૧, પૃ ૧૧૭]

આત્મપરિણામની વિશેષ સ્થિરતા થવા વાણી અને ક્રાયાનો સચમ સઉપયોગપણે કરવો ધટે છે

[૬૦૧]

૫૬

[હાથનોધ ૧, પૃ ૧૧૮]

ત્રણે કાળમાં જે વસ્તુ જાત્ય તર થાય નહી તેને શ્રી જિન દ્રવ્ય કહે છે

કોઈ પણુ દ્રવ્ય પરપરિણામે પરિણમે નહી સ્વપણાનો ત્યાગ કરી શકે નહી

પ્રત્યેક દ્રવ્ય (દ્રવ્ય-ક્ષેત્ર-કાળ-ભાવથી) સ્વપરિણામી છે

નિયત અનાદિ મર્યાદાપણે વર્તે છે

જે ચેતન છે, તે કોઈ દિવસ અચેતન થાય નહી, જે અચેતન છે, તે કોઈ દિવસ ચેતન થાય નહી

[૬૦૨]

૫૭

[હાથનોધ ૧, પૃ ૧૨૦]

હે યોગ,

[૬૧૩-૨]

૫૮

[હાથનોધ ૧, પૃ ૧૨૧]

એક ચૈતન્યમા આ સર્વ શી રીતે ધટે છે ?

[૪૦૮-૪]

૫૯

[હાથનોધ ૧, પૃ ૧૨૩]

તો આ છવે તે વિભાવપરિણામ ક્ષીણ ન કર્યા તો આ જ ભવને વિષે તે પ્રત્યક્ષ હુ ખ વેચે

[૬૦૪]

૬૦

[હાથનોધ ૧, પૃ ૧૨૪]

જે જે પ્રકારે આત્માને ચિંતન કર્યો હોય તે તે પ્રકારે તે પ્રતિભાવે છે

વિગતાર્તપરણી મૂંઝાને પામેલી વિચારશક્તિવાળા જીવને આત્માનું નિત્યપણુ બાજનું નથી,

એમ ઘણું કઠીને દેખાય છે, તેમ થાય છે, તે યથાર્થ છે, કેમકે અનિત્ય જોવા વિગતને નિર્મિત આત્માનું

હોવાથી પોતાનું પણ અનિત્યપણુ જાને છે

આભ્યંતરપરિણામઅવલોકન

—હાથનોંધ—

વર્ષ ૨૨ થી ૩૪ પર્યંત

૯૬૦

હાથનોંધ-૧

૧

[હાથનોંધ ૧, પૃષ્ઠ ૧]

[૫૬]

*પ્રત્યેકે પ્રત્યેક પદાર્થનો અત્યંત વિવેક કરી આ જીવને તેનાથી વ્યાવૃત્ત કરવો એમ નિર્ણય કહે છે

શુદ્ધ એવા સ્ફટિકને વિષે અન્ય રંગનું પ્રતિભાસવું થવાથી તેનું જેમ મૂળ સ્વરૂપ લક્ષ્યગત થતું નથી, તેમ શુદ્ધ નિર્મળ એવું આ ચેતન અન્ય સંયોગના તાદાત્મ્યવત્ અધ્યાસે પોતાના સ્વરૂપનો લક્ષ પામતું નથી ચત્કચિત્ પર્યાયાતરથી એ જ પ્રકારે જૈન, વેદાંત, સાંખ્ય, યોગાદિ કહે છે

*સંવત ૧૮૭૭માં અમદાવાદથી પ્રસિદ્ધ થયેલ “શ્રીમદ્ રાજર્ચક્ર પ્રણીત તત્ત્વજ્ઞાન”, સાતમી આવૃત્તિમાંથી ગ્રાસ થયેલ આ નીચે આપીએ છીએ, પણ મૂળ હસ્તાક્ષરનો હાથનોંધમાં ન હોવાથી—ફૂટનોટમાં આપ્યું છે

૧ પ્રત્યેકે પ્રત્યેક પદાર્થનો અત્યંત વિવેક કરી આ જીવને તેમાંથી વ્યાવૃત્ત કરવો

૨ જગતના જેટલા પદાર્થો છે, તેમાંથી ચક્ષુરિદ્રિય વડે જે દ્રશ્યમાન થાય છે તેનો વિચાર કરતા આ જીવથી તે પર છે અથવા તો આ જીવના તે નથી એટલું જ નહીં પણ તેના તરફ રાગાદિ ભાવ થાય તો તેથી તે જ દુઃખરૂપ નીવડે છે, માટે તેનાથી વ્યાવૃત્ત કરવા નિર્ણય કહે છે

પ્રસંગે મથનની યોગ્યતાને પ્રાપ્ત થયેલું એવું જૈનદર્શન તે સળધી ઘણા પ્રકારે જે મથન થયું, તે મથનથી તે દર્શનને સિદ્ધ થવા અર્થે, પૂર્વાપર વિરોધ જેવાં લાગે છે એવાં નીચે લખ્યા છે તે કારણે દેખાયા.

[૬૦૬]

૬૩

[હાથનોંધ ૧, પૃ ૧૩૨]

ધર્માસ્તિકાય અને અધર્માસ્તિકાય તથા આકાશાસ્તિકાય અરૂપી છતાં રૂપીને સામર્થ્ય આપે છે, અને એ ત્રણ દ્રવ્ય સ્વભાવપરિણામી કહ્યા છે, ત્યારે એ અરૂપી છતાં રૂપીને સહાયક કેમ થઈ શકે ?

ધર્માસ્તિકાય અને અધર્માસ્તિકાય એકદ્વેત્રાવગાહો છે, અને પરસ્પર વિરુદ્ધતાવાળા તેના સ્વભાવ છે, છતાં તેમા વિરોધ, ગતિ પામેલી વસ્તુપ્રત્યે સ્થિતિસહાયકતારૂપે અને સ્થિતિ પામેલી વસ્તુ પ્રત્યે ગતિ સહાયકતારૂપે થઈ શા માટે આવે નહીં ?

ધર્માસ્તિકાય, અધર્માસ્તિકાય અને આત્મા એક એ ત્રણ સમાન અસંખ્યાતપ્રદેશી છે, તેને કઈ બીજો રહસ્યાર્થ છે ?

ધર્માસ્તિકાય અધર્માસ્તિકાયની અવગાહના અચુક અમૂર્તાકારે છે, તેમ હોવામાં કઈ રહસ્યાર્થ છે ? લોકસંસ્થાન સદૈવ એક સ્વરૂપે રહેવામા કઈ રહસ્યાર્થ છે ?

એક તારો પણ ઘટવધ થતો નથી, એવી અનાદિસ્થિતિ શા હેતુથી માનવી ?

શાશ્વતપણાની વ્યાખ્યા શુ ? આત્મા, કે પરમાણુ કદાપિ શાશ્વત માનવામા મૂળ દ્રવ્યત્વ કારણ છે, પણ તારા, ચંદ્ર, વિમાનાદિમા તેવું શુ કારણ છે ?

[૬૦૦]

૬૪

[હાથનોંધ ૧, પૃ ૧૩૩]

સિદ્ધ આત્મા લોકાલોકપ્રકાશક છે, પણ લોકાલોકવ્યાપક નથી, વ્યાપક તો સ્વઅવગાહના પ્રમાણ છે જે મનુષ્યદેહે સિદ્ધિ પામ્યા તેના ત્રીજા ભાગ બીજા તે પ્રદેશ ધન છે, એટલે આત્મદ્રવ્ય લે કાલોકવ્યાપક નથી પણ લોકાલોકપ્રકાશક એટલે લોકાલોકસાયક છે, લોકાલોક પ્રત્યે આત્મા જતો નથી, અને લોકાલોક કઈ આત્મામા આવતા નથી, સર્વે પોતાપોતાની અવગાહનામા સ્વસત્તામા જતા છે, તેમ છતાં આત્માને તેતુ જ્ઞાનદર્શન શી રીતે થાય છે ?

અત્રે જો એવુ દ્વિધાત કહેવામા આવે કે જેમ આગીસામાં વસ્તુ પ્રતિબિંબિત થાય છે, તેમ આત્મામા પણ લોકાલોક પ્રકાશિત થાય છે, પ્રતિબિંબિત થાય છે, તો એ સમાધાન પણ અવિરોધ દેખાતું નથી, કેમ કે આગીસામા તો વિઝસાપરિણામી પુદ્ગલગ્નિમયી પ્રતિબિંબિત થાય છે

આત્માનો અશુરુલ્લઘુ ધર્મ છે, તે ધર્મને દેખતાં આત્મા સર્વ પદાર્થને જાણે છે, કેમકે સર્વ દ્રવ્યમા અશુરુલ્લઘુ ગુણ સમાન છે એમ કહેવામા આવે છે, ત્યાં અશુરુલ્લઘુ ધર્મનો અર્થ શુ સમજવો ?

[૫૭૨]

૬૫

[હાથનોંધ ૧, પૃ ૧૦૮]

આહારનો જય,

આસનનો જય,

નિદ્રાનો જય,

વાદ્સંયમ,

ત્રિનોપદિષ્ટ આત્મધ્યાન

” આત્મધ્યાન શી રીતે ?

જ્ઞાન પ્રમાણુ ધ્યાન થઈ શકે, માટે જ્ઞાનનારંભ્યના એર્ધઅ

[૬૪૮]

૩

[હાથનોંધ ૧, પૃ ૨]

જીવનું વ્યાપકપણું, પરિણામીપણું, કર્મસંબંધ, મોક્ષક્ષેત્ર શા શા પ્રકારે ઘટવા યોગ્ય છે તે વિચાર્યા વિના તથાપ્રકારે સમાધિ ન થાય ગુણ અને ગુણીનો ભેદ સમજાવવા યોગ્ય શા પ્રકારે છે ?

જીવનું વ્યાપકપણું, સામાન્યવિશેષાત્મકતા, પરિણામીપણું, લોકલોકસાચકપણું, કર્મસંબંધતા, મોક્ષક્ષેત્ર એ પૂર્વાપર અવિરોધથી શી રીતે સિદ્ધ છે ?

એક જ જીવનામનો પદાર્થ જીવદા જીવદર્શનો, સ પ્રદાયો અને મતો જીવે જીવે સ્વરૂપે કહે છે, તેનો કર્મસંબંધ અને મોક્ષ પણું જીવે જીવે સ્વરૂપે કહે છે, એથી નિર્ણય કરવો દુર્ધટ કેમ નથી ?

[૬૦]

૪

[હાથનોંધ ૧, પૃ ૩]

સહજ

જે પુરુષ આ ગ્રંથમાં સહજ નોંધ કરે છે, તે પુરુષ માટે પ્રથમ સહજ તેજ પુરુષ લખે છે તેની હમણા એવી દશા અતરગમા રહી છે કે કંઈક વિના સર્વ સ સારી ઇચ્છાની પણ તેણે વિસ્મૃતિ કરી નાખી છે

તે કંઈક પામ્યો પણ છે, અને પૂર્ણનો પરમ સુસુક્ષ્મ છે, છેલ્લા માર્ગનો નિઃશક જિજ્ઞાસુ છે હમણા જે આવરણો તેને ઉદય આવ્યા છે, તે આવરણોથી એને ખેદ નથી, પરંતુ વસ્તુભાવમાયતી મહતાનો ખેદ છે

તે ધર્મની વિધિ, અર્થની વિધિ, કામની વિધિ, અને તેને આધારે મોક્ષની વિધિને પ્રકાશી શકે તેવો છે ઘણા જ થોડા પુરુષોને પ્રાપ્ત થયો હશે એવો એ કાળનો ક્ષયોપશમી પુરુષ છે

તેને પોતાની સ્મૃતિ માટે ગર્વ નથી, તર્ક માટે ગર્વ નથી, તેમ તે માટે તેનો પક્ષપાત પણ નથી, તેમ છતાં કંઈક બહાર રાખવું પડે છે, તેને માટે ખેદ છે

તેનું અત્યારે એક વિષય વિના બીજા વિષયપ્રતિ ઠેકાણું નથી તે પુરુષ જોકે તીક્ષ્ણ ઉપયોગ-

યોગ્ય છે તે જૂલ શાથી થઈ છે ? તે વિચારતા, રાગ દ્વેષ ને અજાનથી ત્યારે તે રાગ દિને કાઢવા તે નાથી નીકળે ? જ્ઞાનથી તે જ્ઞાન શી રીતે પ્રાપ્ત થાય ?

પ્રત્યક્ષ એવા સદ્ગુરુની અનન્ય ભક્તિ ઉપાસવાથી તથા ત્રણ યોગ અને આત્મા અર્પણ કરવાથી તેને પ્રત્યક્ષ સદ્ગુરુની હાજરી હોય તો શું કરવું ? ત્યાં તેમની આજ્ઞાનુસાર વર્તન કરવું.

પરમ કરુણારીન, જેના દરેક પરમાણુમાં દયાનો કરો વહેતો રહે છે એવા નિષ્કારણ દયાળુને અત્યંત ભક્તિ સહિત નમસ્કાર કરીને આત્મા સાથે સયોગમાં પામેલા પદાર્થનો વિચાર કરતા છતાં અનાદિકાળથી દેહાત્મભુક્તિના અભ્યાસથી જેમ જોઈએ તેમ સમજાવતું નથી, તથાપિ કોઈ પણ અંશે દેહથી આત્મા ભિન્ન છે એવા અનિર્ધારિત નિર્ણય ઉપર આવી શકાય છે અને તે માટે વારંવાર ગવેષણા કરવામાં આવે તો અત્યાં સુધીમાં જે પ્રતીતિ થાય છે તેથી વિશેષપણે થઈ શકે તેમ સંભવે છે, કારણ કે જેમ જેમ વિચારની શ્રેણિની દૃઢતા થાય છે તેમ તેમ વિશેષ ખાતરી થતી જાય છે

બધા સંજોગો અને સંબંધો યશ્ચાશક્તિ વિચારતા એમ તો પ્રતીતિ થાય છે કે દેહથી ભિન્ન એવો કોઈ પદાર્થ છે

આવા વિચાર કરવામાં એકાંતાદિ જે સાધનો જોઈએ તે નહીં મેળવવાથી વિચારની શ્રેણિને વારંવાર કોઈ નહીં તો કોઈ પ્રકારે વ્યાપાત થાય છે ને તેથી વિચારની શ્રેણિ ચાલુ થઈ હોય તે તુટી જાય છે આવા ભાગ્યા તુટ્યા વિચારની શ્રેણિ છતાં ક્ષયોપશમ પ્રમાણે વિચારતાં જડ પદાર્થ (શરીરાદિ) સિવાય તેનો સમ્બંધ કોઈ પણ વસ્તુ છે, ચોક્કસ છે એવી ખાતરી થાય છે આવરણનું જે અથવા તો અનાદિકાળના દેહાત્મભુક્તિના અભ્યાસથી એ નિર્ણય જૂઠી જવાય છે, ને જૂલવાળા રસ્તા ઉપર દોરવાઈ જવાય છે .

કેમકે પ્રથમ સિદ્ધ કોણ ? પ્રથમ જીવપર્યાય કયો ? પ્રથમ પરમાણુપર્યાય કયો ? એ કેવળજ્ઞાન જોત્યર પણ અનાદિ જ જણાય છે, અર્થાત્ કેવળજ્ઞાન તેની આદિ પામતું નથી, અને કેવળજ્ઞાનથી કંઈ છાનું નથી એ બે વાત પરસ્પર વિરોધી છે, તેનું સમાધાન પરમાવધિની અનુપ્રેક્ષાથી તથા સહજ ઉપયોગની અનુપ્રેક્ષાથી સમજવાયોગ્ય રસ્તો દેખાય છે

[૬૧૩]

૭૧

[હાથનોધ ૧, પૃ ૧૫૭]

કંઈ પણ છે ?

શુ છે ?

શા પ્રકારે છે ?

જાણવાયોગ્ય છે ?

જાણવાનું કળ શુ છે ?

[હાથનોધ ૧, પૃ ૧૫૭]

બધનો હેતુ શો છે ?

પુણ્યલભિમિત્ત બધ કે જીવના દોષથી બધ ?

જે પ્રકારે માનો તે પ્રકારે બધ ન ટાળી શકાય એવો સિદ્ધ થાય છે, માટે મોક્ષપદની હાનિ થાય છે તેનું નાસ્તિત્વ ઠરે છે

અમૂર્તતા તે કંઈ વસ્તુતા કે અવસ્તુતા ?

અમૂર્તતા જો વસ્તુતા તો કંઈ મહત્ત્વવાન કે તેમ નહી ?

[હાથનોધ ૧, પૃ ૧૫૮]

મૂર્ત એવાં પુણ્યલભો અને અમૂર્ત એવા જીવનો સંયોગ કેમ ઘટે ?

ધર્મ, અધર્મ અને જીવ દ્રવ્યનું ક્ષેત્રવ્યાપીપણું જે પ્રકારે જિન કહે છે તે પ્રમાણે માનતા તે દ્રવ્ય ઉત્પન્નસ્વભાવીવત્ સિદ્ધ થવા જાય છે, કેમકે મધ્યમપગ્ણિભીપણું છે

ધર્મ, અધર્મ અને આકાશ એ વસ્તુ દ્રવ્યપણે એક જાતિ અને શુણ્યપણે લિંગ જાતિ એવું માનવાયોગ્ય છે, કે દ્રવ્યતા પણ લિંગ લિંગ માનવાયોગ્ય છે ?

[હાથનોધ ૧, પૃ ૧૫૯]

દ્રવ્ય એટલે શુ ? શુણ્યપર્યાયવિના તેનું બીજું શુ સ્વરૂપ છે ?

કેવળજ્ઞાન સર્વ દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાળ ભાવનું જાયક ઠરે તો સર્વ વસ્તુ નિયત મર્યાદામાં રહી જાય, અનતપણું ન ઠરે, કેમકે અનતપણું અનાદિપણું સમન્વયું જતું નથી, અર્થાત્ કેવળજ્ઞાનનાનવ કયો રીતે પ્રતિભાસવું થાય ? તેનો વિચાર બરાબર બધ બેગતો નથી

[૬૧૪]

૭૨

[હાથનોધ ૧, પૃ ૧૬૦]

જેને જૈન સર્વપ્રકાશના કહે છે, તેને વેદાત સર્વવ્યાપકતા કહે છે

દ્રષ્ટ વસ્તુધર્મથી અદ્રષ્ટનો વિચાર અનુસધાન કરવો ઘટે

જિનને અભિપ્રાયે આત્મા માનના અત્ર લખ્યા છે તે પ્રત્ય બ્રાહ્મણે વધારે વિચાર કરવે —

૧ અમ ખ્યાન પ્રદેશનું મગ પગિમાળ

૨ મકિચ, વિદ્યમ ધર્મ નકે એવો આત્મા માન્યો છે તે સંકેત, વિદ્યમ અનુભવિ વિ

હોવાયોગ્ય છે ? તથા કેવા પ્રકારે હોવાયોગ્ય છે ?

૩ નિગોદ અવસ્થા વિષે વિશેષ કાળ કંઈ છે ?

પણ, (નેપથ્ય)— આ જડ એકલા કે આત્મા એકલા જગતમાં નથી શુ કે ? તેઓએ મારા આમ ત્રણને સન્માન આપ્યું નથી

‘ જડને જ્ઞાન નહીં હોવાથી તમારુ આમ ત્રણ તે બિચારાં કયાથી સ્વીકારે ? સિદ્ધ (એકાત્મ-ભાવી) તમારું આમ ત્રણ સ્વીકારી શકતા નથી તેની તેમને કંઈ દરકાર નથી ’

એટલી બધી બેદરકારી ? આમ ત્રણને તો માન્ય કરવુ જોઈએ, તમે શુ કહો છો ?

‘ એને આમ ત્રણ—અનામ ત્રણથી કંઈ સ બ ધ નથી

[હાથનોંધ ૧, પૃષ્ઠ ૧૨]

તેઓ પરિપૂર્ણ સ્વરૂપસુખમાં વિરાજમાન છે ’

એ મને બતાવો એકદમ—બહુ ત્વરાથી

‘ તેનું દર્શન બહુ દુર્લભ છે દેવો આ અજન આજી દર્શન પ્રવેશ લેનાં કરી જુઓ ’

અહો ! આ બહુ સુખી છે એને ભય પણ નથી શોક પણ નથી હાસ્ય પણ નથી વૃદ્ધતા નથી રોગ નથી આધિયે નથી, વ્યાધિયે નથી, ઉપાધિયે નથી, એ બધુય નથી પણ અનંત અનંત સમિચ્છાદાન દ સિદ્ધિથી તેઓ પૂર્ણ છે આપણને એવા થવુ છે

‘ કંમે કરીને થઈ શકશે ’

તે કંમ ક્ષમ અહીં ચાલશે નહીં અહીં તો તુરત તે જ પદ જોઈએ

‘ જરા શાત થાઓ સમતા રાખો, અને કંમને અંગીકાર કરો નહીં તો તે પદ્યુક્ત થવું નહીં સ ભવે. ’

“ થવું નહીં સ ભવે ” એ તમારા વચન તમે પાછા દેવો કંમ ત્વરાથી બતાવો, અને તે પદમાં તુરત મોકલો

‘ ઘણા માણસો આવ્યા છે તેમને અહીં બોલાવો તેમાંથી તમને કંમ મળી શકશે. ’

[હાથનોંધ ૧, પૃષ્ઠ ૧૩]

ધ્વજ્યુ કે તેઓ આવ્યા, —

તમે મારુ આમ ત્રણ સ્વીકારી આવ્યા તે માટે તમારો ઉપકાર માનું છુ તમે સુખી છો, એ વાત ખરી છે શુ ? તમારુ પદ શુ સુખવાળુ ગણાય છે એમ ?

‘ તમારુ આમ ત્રણ સ્વીકારવું, ન સ્વીકારવુ એવુ અમને કંઈ બ ધ ન નથી અમે સુખી છીએ કે દુઃખી તેવું બતાવવાને પણ અમારુ અહીં આગમન નથી અમારા પદની વ્યાખ્યા કરવા માટે પણ આગમન નથી તમારા કલ્યાણને અર્થે અમારુ આગમન છે ’ એક વૃદ્ધ પુરુષે કહ્યું

કૃપા કરીને ત્વરાથી કહો, આપ મારુ શુ કલ્યાણ કરશે તે અને આવેલા પુરુષોનું ઓળખાણ પાડો

તેમણે પ્રથમ ઓળખાણ પાડી

આ વર્ગમાં ૪-૫-૬-૭-૮-૯-૧૦-૧૨ એ અ કવાળા સુખ્યે મનુષ્યો છે તે સઘળા તમે જે પદને પ્રિય ગણ્યું તેના આરાધક થોગીઓ છે

[હાથનોંધ ૧, પૃષ્ઠ ૧૪]

૪ થી તે પદ જ સુખરૂપ છે, અને બાકીની જગતવ્યવસ્થા અમે જેમ માનીએ છીએ તેમ માને છે તે પદની અ તર ગની તેની અભિલાષા છે પણ તેઓ પ્રયત્ન કરી શકતા નથી, કારણ થોડો વખત સુધી તેમને અ તરાય છે

અ તરાય શી ? કરવા માટે તત્પર થાય એટલે થયું

[૬૫૪]

૭૫

[હાથનોંધ ૧, પૃ. ૧૬૭]

સોહ (મહાપુરુષોએ આશ્ચર્યકારક ગવેષણા કરી છે)

કલ્પિત પરિણતિથી જીવને વિરમવું આટલું બધું કઠણ થઈ પડ્યું છે તેનો હેતુ શો હોવો જોઈએ ? આત્માના ધ્યાનનો સુખ્ય પ્રકાર કયો કહી શકાય ?

તે ધ્યાનનું સ્વરૂપ શા પ્રકારે ?

આત્માનું સ્વરૂપ શા પ્રકારે ?

કેવળજ્ઞાન જિનાગમમાં પ્રકૃષ્ટ છે તે યથાયોગ્ય છે, કે વેદાંતે પ્રકૃષ્ટ છે તે યથાયોગ્ય છે ?

[૬૫૫]

૭૬

[હાથનોંધ ૧, પૃ ૧૬૮]

ગ્રેરણાપૂર્વક સ્પષ્ટ ગમનાગમન ક્રિયા આત્માના અસખ્યાત પ્રદેશપ્રમાણપણા માટે વિશેષ વિચારયોગ્ય છે

પ્ર૦—પરમાણુ એકપ્રદેશાત્મક, આકાશ અનતપ્રદેશાત્મક માનવામા ને હેતુ છે, તે હેતુ આત્માના અસખ્યાતપ્રદેશપણા માટે યથાતથ્ય સિદ્ધ થતો નથી, મધ્યમ પરિણામી વસ્તુ અનુત્પન્ન જોવામાં આવતી નથી માટે.

ઉ૦—

[૬૫૬]

૭૭

[હાથનોંધ ૧, પૃ ૧૬૯]

અમૂર્તપણાની વ્યાખ્યા શું ?

અનતપણાની વ્યાખ્યા શું ?

આકાશનું અવગાહકધર્મપણું શા પ્રકારે ?

મૂર્તમૂર્તનો બાધ આજ થતો નથી તો અનાદિથી કેમ થઈ શકે ? વસ્તુસ્વભાવ એમ અન્યથા કેમ માની શકાય ?

કોષાદિભાવ જીવમા પરિણામીપણું છે, વિવર્તપણું છે ?

પરિણામીપણું જો કહીએ તો સ્વાભાવિક ધર્મ થાય, સ્વાભાવિક ધર્મનું ટળવાપણું ક્યાય અનુભૂત થતું નથી

વિવર્તપણું જો ગણીએ તો સાક્ષાત્ બાધ જે પ્રકારે જિન કહે છે, તે પ્રમાણે માનતા વિરોધ આવવો સંભવે છે

[૬૫૭-૧]

૭૮

[હાથનોંધ ૧, પૃ ૧૭૦]

જિનને અભિમત કેવળહર્શન અને વેદાંતને અભિમત બ્રહ્મ એમા ભેદ શો છે ?

[૬૫૭-૨]

૭૯

[હાથનોંધ ૧, પૃ. ૧૭૧]

જિનને અભિમતે

આત્મા અસખ્યાન પ્રદેશી, (?) સકાર્યવિકાસનું ભાજન, અર્ણવી, લોકપ્રમાણુ પ્રદેશાત્મક

[૬૫૮]

૮૦

[હાથનોંધ ૧, પૃ ૧૭૧]

જિન

મધ્યમ પરિમાણનું નિત્યપદ્ધતિ. કોષાદિનું પારિણમિકપદ્ધતિ [(?) આત્મામાં કેમ થતો કેમ બાધનો હેતુ આત્મા કે પુણ્ય, કે ઉત્પત્તિ કે કર્મ એથી પણ અન્ય પ્રકાર ? સુદ્ધિમા અસખ્યાન]

૬૫૦]

૮

[હાથનોંધ ૧, પૃ. ૧૯]

વચનસંયમ-

વચનસંયમ-

વચનસંયમ.

મનોસંયમ-

મનોસંયમ-

મનોસંયમ.

કાયસંયમ-

કાયસંયમ-

કાયસંયમ

કાયસંયમ

ધન્દ્રિયસંક્ષેપતા,

આસનસ્થિરતા.

ધન્દ્રિયસ્થિરતા,

સહિષ્ણુયોગ યથાસૂત્ર પ્રવૃત્તિ

વચનસંયમ

મૌનતા,

સહિષ્ણુયોગ યથાસૂત્ર પ્રવૃત્તિ.

વચનસંક્ષેપ,

વચનશુભ્રાન્તિશયતા

મનોસંયમ

મન.સંક્ષેપતા,

મન.સ્થિરતા

આત્મચિત્તનતા

દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાળ અને ભાવ

સંયમ કારણ નિમિત્તરૂપ દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાળ, અને ભાવ

દ્રવ્ય - સંયમિત દેહ

ક્ષેત્ર - નિવૃત્તિવાળા ક્ષેત્રે સ્થિતિ-વિહાર

કાળ - યથાસૂત્ર કાળ

ભાવ - યથાસૂત્ર નિવૃત્તિસાધનવિચાર.

[૫૫૪]

૯

[હાથનોંધ ૧, પૃ ૨૧]

સુખને ઇચ્છતો ન હોય તે નાસ્તિક, કા સિદ્ધ, કા જડ.

[૨૪૬]

૧૦

[હાથનોંધ ૧, પૃ ૨૫]

એ જ સ્થિતિ - એ જ ભાવ અને એ જ સ્વરૂપ

ગમે તો કલ્પના કરી બીજી વાટ હતી યથાર્થ ભોધિતો હોય તો આ લો

વિભાગ જ્ઞાન - દર્શન અન્ય દર્શનમાં માનવામાં આવ્યું છે એમાં મુખ્ય પ્રવર્તકોએ જે ધર્મ-માર્ગ બોધ્યો છે, તે સમ્યક્ થવા સ્વાત્મ મુદ્રા ભોધિતો

સ્વાત્મ મુદ્રા તે સ્વરૂપસ્થિત આત્મા છે શ્રુતજ્ઞાનની અપેક્ષાએ સ્વરૂપસ્થિત આત્માએ કહેલી શિક્ષા છે

નાના પ્રકારના નય, નાના પ્રકારના પ્રમાણ, નાના પ્રકારની ભગબલ, નાના પ્રકારના અનુયોગ એ સઘળા લક્ષણારૂપ છે લક્ષ એક સચ્ચિદાન દ છે

દષ્ટિવિષય ગયા પછી ગમે તે શાસ્ત્ર, ગમે તે અક્ષર, ગમે તે કથન, ગમે તે વચન, ગમે તે સ્થળ પ્રાપ્ત અહિંતુ કારણ થતું નથી

પુનર્જન્મ છે-જરૂર છે-એ માટે હું અનુભવથી હા કહેવામાં આવ્યો છું

આ કાળમાં મારું જન્મવું માનું તો હું ખદાયક છે, અને માનું તો સુખદાયક પણ છે

[હાથનોંધ ૧, પૃ ૨૬]

એવું હવે કોઈ વાચન રહ્યું નથી કે જે વાચી ભોધિતો છીએ તે પામીએ એ જેના સંગમાં રહ્યું

૧૮ અવધિ, મનઃપર્યવ અને કેવળની વ્યાવહારિક પારમાર્થિક ક ઈ વ્યાખ્યા, - જીવની અપેક્ષા તથા દૃશ્ય પદાર્થની અપેક્ષાએ

[હાથનોંધ ૧, પૃ ૧૭૫]

‘મતિશ્રુતની વ્યાખ્યા-તે પ્રકારે’

- ૧૯ કેવળજ્ઞાનની ખીજી ક ઈ વ્યાખ્યા
- ૨૦ ક્ષેત્રપ્રમાણની ખીજી ક ઈ વ્યાખ્યા
- ૨૧ સમસ્ત વિશ્વનો એક અદ્વૈત તત્ત્વ પર વિચાર
- ૨૨ કેવળજ્ઞાન વિના જીવસ્વરૂપનું ખીજી કોઈ જ્ઞાને અહણુ પ્રત્યક્ષપણે
- ૨૩ વિભાવનું ઉપાદાનકારણ
- ૨૪ તેમ તથાપ્રકારનો સમાધાન યોગ્ય કોઈ પ્રકાર
- ૨૫ આ કાળને વિષે દશ યોગ્યનું વ્યવસ્થેદ્વપણું, તેનો અન્ય ક ઈ પણ પરમાર્થ
- ૨૬ ખીજીભૂત અને સ પૂર્ણ એમ કેવળજ્ઞાન બે પ્રકારે
- ૨૭ વીર્યાદિ આત્મશુભ ગણ્યા છે તેમા ચેતનપણું
- ૨૮ જ્ઞાનથી જુદું એવું આત્મત્વ
- ૨૯ જીવનો સ્પષ્ટ અનુભવ થવાના ધ્યાનના મુખ્ય પ્રકાર, વર્તમાનકાળને વિષે
- ૩૦ તેમા પણ સર્વોત્કૃષ્ટ મુખ્ય પ્રકાર
- ૩૧ અતિશયનું સ્વરૂપ
- ૩૨ લખિષ (કેટલીક) અદ્વૈતતત્ત્વ માનતા સિદ્ધ થાય એવી માન્ય છે

[હાથનોંધ ૧, પૃ ૧૭૬]

- ૩૩ લોકદર્શનનો સુગમ માર્ગ - વર્તમાનકાળે ક ઈ પણ
- ૩૪ દેહાતદર્શનનો સુગમ માર્ગ - વર્તમાનકાળે
- ૩૫ મિદ્ધત્વપર્યાય સાદિ અન ત, અને મોક્ષ અનાદિ અન ત
- ૩૬ પરિણામી પદાર્થ, નિરંતર સ્વાકાગ્નિપરિણામી હોય તોપણ અવ્યવસ્થિત પરિણામી પડે અનાદિથી હોય તે કેવળજ્ઞાનને વિષે ભાસ્યમાન પદાર્થને વિષે શી રીતે ઘટમાન ?

[૬૯૦-૪]

૯૩

[હાથનોંધ ૧, પૃ ૧૮૦]

- ૧ કર્મવ્યવસ્થા
- ૨ સર્વજતા
- ૩ પાગિણામિકતા
- ૪ નાના પ્રકારના વિચાર અને સમાધાન
- ૫ અન્યથી ન્યૂન પગભવના
- ૬ ન્યાં ન્યા અન્ય વિક્રમ છે ત્યા ન્યા અવિક્રમ આ, વિક્રમ કેભાય ન્યા અન્યનું કવચિત્ અવિક્રમપણું - નરી તો નરી

૯૪

[હાથનોંધ ૧, પૃ ૧૮૧]

[૫૭૦]

મોરમયી મેત્રમ બમી ઉપાધિ પરિણામને આ ૬ મદિના અને દશ નિવન શા. ૩. ૩. અને તે પરિણામ થઈ શકવા યોગ્ય છે

જિન સો હો હે આતમા, અન્ય હોઈ સો કર્મ,
કર્મ કટે સો જિન વચન, તત્ત્વજ્ઞાનીકો મર્મ
જળ જાન્યો નિજરૂપકો, તળ જાન્યો સળ લોક,
નહિ જાન્યો નિજરૂપકો, સળ જાન્યો સો ફેક
એહિ દિશાકી મૂઢતા, હે નહિ જિનપે ભાવ,
જિનસે ભાવ ણિતુ કપૂ, નહિ છૂટત હુ મદાવ
વ્યવહારસે દેવ જિન, નિહચેસે હે આપ,
એહિ ણચનસે સમજ લે, જિનપ્રવચનકી છાપ
એહિ નહી હે કલ્પના, એહી નહી વિભગ,
જળ જાગે ગે આતમા, તળ લાગે ગે રગ

[૬૫૨]

૧૫

[હાથનોંધ ૧, પૃ ૩૭]

અનુભવ

[૪૦૮-૨]

૧૬

[હાથનોંધ ૧, પૃ ૩૬]

એ ત્યાગી પણ નથી, અત્યાગી પણ નથી એ રાગી પણ નથી, વીતરાગી પણ નથી
પોતાનો ક્રમ નિશ્ચય કરો તેની ચોખ્ખાણુ નિવૃત્ત ભૂમિકા રાખો
આ દર્શન થાય છે તે કા વૃથા જાય છે ? એનો વિચાર પુનઃ પુનઃ વિચારતા મૂર્છા આવે છે
સ તજનોએ પોતાનો ક્રમ મૂક્યો નથી મૂક્યો છે તે પરમ અસમાધિને પામ્યા છે.
સ તપણુ અતિ અતિ હર્લભ છે આઠ્યા પછી સ ત મળવા હર્લભ છે સ તપણુની જિજ્ઞાસા-
વાળા અનેક છે પરતુ સ તપણુ હર્લભ તે હર્લભ જ છે ।

[૮૧]

૧૭

[હાથનોંધ ૧, પૃ ૪૩]

પ્રકાશભુવન

ખચીત તે સત્ય છે એમ જ સ્થિતિ છે તમે આ ભણી વળો—
તેઓએ રૂપકથી કહ્યું છે ભિન્ન ભિન્ન પ્રકારે તેથી બોધ થયો છે, અને થાય છે, પરતુ તે
વિભંગરૂપ છે

આ બોધ સમ્યક્ છે તથાપિ ઘણો જ સૂક્ષ્મ અને મોહ ટળ્યે ગ્રાહ્ય થાય તેવો છે

સમ્યક્ બોધ પણ પૂર્ણ સ્થિતિમા રહ્યો નથી તોપણ જે છે તે ચોગ્ય છે.

એ સમજીને હવે ઘટતો માર્ગ દેયો

કારણ શોધો મા, ના કહો મા, કલ્પના કરો મા એમ જ છે

એ પુરુષ યથાર્થવક્ત્રતા હતો અયથાર્થ કહેવાનું તેમને કોઈ નિમિત્ત નહોતુ

૧૮

[હાથનોંધ ૧, પૃ ૪૬]

મોહુ આશ્ચર્ય છે કે નિર્વિકાર મનના સુમુક્ષુઓ જેના ચરણની ભક્તિ, સેવા ધરે છે તેવા
પુરુષને એક ઝાઝવાના પાણી જેવી, .

[૭૩૬]

[હાથનોંધ ૨, પૃ ૭]

૩

શુદ્ધ ચૈતન્ય
અનંત આત્મદ્રવ્ય
કેવલજ્ઞાનસ્વરૂપ
શક્તિરૂપે
તે

જેને સ પૂર્ણ વ્યક્ત થયું છે, તથા વ્યક્ત થવાનો
જે પુરુષો માર્ગ પામ્યા છે તે પુરુષોને
અત્યંત ભક્તિથી નમસ્કાર

[૬૬૬]

૪

[હાથનોંધ ૨, પૃ ૬]

નમો જિજ્ઞાસુ જિહ્વભવાણુ
નિનતત્ત્વસંક્ષેપ

અનંત અવકાશ છે
તેમા જડ ચૈતનાત્મક વિશ્વ રહ્યું છે
વિશ્વમર્યાદા બે અમૂર્ત દ્રવ્યથી છે,
જેને ધર્માસ્તિકાય, અધર્માસ્તિકાય એવી સંજ્ઞા છે
જીવ અને પરમાણુપુદ્ગલ એ બે દ્રવ્ય સક્રિય છે
સર્વ દ્રવ્ય દ્રવ્યત્વે શાશ્વત છે
અનંત જીવ છે
અનંત અનંત પરમાણુપુદ્ગલ છે
ધર્માસ્તિકાય એક છે
અધર્માસ્તિકાય એક છે
આકાશાસ્તિકાય એક છે
કાળ દ્રવ્ય છે
વિશ્વપ્રમાણ મેત્રાવગાહ કરી શકે એવો એકેક જીવ છે

[૪૨૨-૨]

૫

[હાથનોંધ ૨ પૃ ૧૩]

નમો જિજ્ઞાસુ જિહ્વભવાણુ

જેની પ્રત્યક્ષ દશા જ બોધરૂપ છે, તે મહાપુરુષને ધન્ય છે
જે મનભેદ આ જગત દર્શાવે છે, તે જ મનભેદ જ તેના સ્વરૂપને સુખ્ય આપે છે
વીતગગપુરુષના સમાગમ વિના, ઉપામના વિના આ જીવને સુમુખના કેમ ઉત્પન્ન થાય ?
સમ્યક્જ્ઞાન કયાથી થાય ? સમ્યક્દર્શન કયાથી થાય ? સમ્યક્ચાન્નિ કયાથી થાય ? કેમ કે જે
વસ્તુ અન્ય સ્થળે હોતી નથી
વીતગગપુરુષના અભાવ નેવો વર્તમાન કાળ વર્તે છે
તે સુમુખ ! વીતગગપ વાગવાનું વિચાર કરતા થે ના છે, ઉપામના કળા, મેલના ના થાય
ચોખ્ખે છે

લોકાદિ સ્વરૂપ—
જન

સ શ્યની
પ્રતિમા

નિવૃત્તિ સમાધાન
કારણ

કાર્ધક ગૃહવ્યવહાર શાત કરી, પરિગ્રહાદિ કાર્યથી નિવૃત્ત થવું અપ્રમત્ત શુણ્ઠસ્થાન પર્યંત
પહોચવું કેવળ ભૂમિકાનું સહજપરિણામી ધ્યાન—

[૭૦-૨]

૩૨

[હાથનોંધ ૧, પૃ. ૬૩]

ધન્ય રે દિવસ આ અહો,
જાગી રે શાંતિ અપૂર્વ રે,
દશ વર્ષે રે ધારા ઉલસી,
મટયો ઉદયકર્મનો ગર્વ રે
ઓગણસસે ને એકત્રીસે,
આળ્યો અપૂર્વ અનુમાર રે,
ઓગણીસસે ને ગેતાલીસે,
અદ્ભુત વૈરાગ્ય ધાર રે.
ઓગણીસસે ને સુડતાલીસે,
સમકિત શુદ્ધ પ્રકાશ્યું રે,
શુભ અનુભવ વધતી દશા,
નિજ સ્વરૂપ અવભાસ્યું રે
ત્યા આળ્યો રે ઉદય કારમો,
પરિગ્રહ કાર્ય પ્રપચ રે,
જેમ જેમ તે હડસેલીએ,
તેમ વધે ન ઘટે રચ રે.

ધન્ય૦

ધન્ય૦

ધન્ય૦

ધન્ય૦

[હાથનોંધ ૧, પૃ. ૬૪]

વધતું એમ જ આલિયું,
હવે દીસે ક્ષીણ કાર્ધ રે,
ક્રમે કરીને રે તે જશે,
એમ ભાસે મનમાહી રે
યથા હેતુ જે ચિત્તનો,
સત્ય ધર્મનો ઉદ્ધાર રે,
થશે અવશ્ય આ દેહથી,
એમ થયો નિરધાર રે
આવી અપૂર્વ વૃત્તિ અહો,
થશે અપ્રમત્ત યોગ રે,
કેવળ લગલગ ભૂમિકા,
સ્પર્શીને દેહ વિયોગ રે
અવશ્ય કર્મનો ભોગ છે,
ભોગવો અવશેષ રે,

ધન્ય૦

ધન્ય૦

ધન્ય૦

કથાય

યોગ

પહેલા કારણનો અભાવ થયે બીજાનો અભાવ, પછી ત્રીજાનો, પછી ચોથાનો, અને છેવટે પાંચમા કારણનો એમ અભાવ થવાનો ક્રમ છે

મિથ્યાત્વ મુખ્ય મોહ છે

અવિરતિ ગૌણ મોહ છે

પ્રમાદ અને કથાય અવિરતિમા અતર્લાવી શકે છે યોગ સહચારીપણે ઉત્પન્ન થાય છે ચારે વ્યતીત થયા પછી પણ પૂર્વહેતુથી યોગ હોઈ શકે

[૮૩૩-૨]

૯

[હાથનોધ ૨, પૃ ૨૫]

હે મુનિઓ ! જ્યાં સુધી કેવળ સમવસ્થાનરૂપ સહજ સ્થિતિ સ્વાભાવિક ન થાય ત્યાં સુધી તમે ધ્યાન અને સ્વાધ્યાયમા લીન રહો

જીવ કેવળ સ્વાભાવિક સ્થિતિમા સ્થિત થાય ત્યાં કંઈ કરવું રહ્યું નથી

જ્યાં જીવના પરિણામ વર્ધમાન, હીનમાન થયા કરે છે ત્યાં ધ્યાન કર્તવ્ય છે અર્થાત્ ધ્યાન લીનપણે સર્વ ષાઘદ્રવ્યના પરિચયથી વિરામ પામી નિજસ્વરૂપના લક્ષમા રહેવું ઉચિત છે

ઉદયના ધક્કાથી તે ધ્યાન જ્યારે જ્યારે છૂટી જાય ત્યારે ત્યારે તેનું અનુસંધાન ઘણી ત્વગથી કરવું વચ્ચેના અવકાશમા સ્વાધ્યાયમા લીનતા કરવી સર્વ પરદ્રવ્યમા એક મમય પણ ઉપયોગ

સંગ ન પામે એવી દશાને જીવ ભજે ત્યારે કેવળજ્ઞાન ઉત્પન્ન થાય

[૬૮૬]

૧૦

[હાથનોધ ૨, પૃ ૨૭]

એકાત આત્મવૃત્તિ

એકાત આત્મા.

કેવળ એક આત્મા

કેવળ એક આત્મા જ

કેવળ માત્ર આત્મા

કેવળ માત્ર આત્મા જ

આત્મા જ

શુદ્ધાત્મા જ.

સાદ્ગત્મા જ

નિર્વિકલ્પ, ગણદાનીત મદ્-જ સ્વરૂપ આત્મા જ

[૭૬૮]

૧૧

[હાથનોધ ૨, પૃ ૨૯]

૭-૧૨-૫૪

૩૧-૧૧-૨૨

આમ કાળ વ્યતીત થવા દેવો યોગ્ય નથી જમયે સમય આત્મોપયોગે ઉપમાર્ગ કરીને નિજ સ્વરૂપે યોગ્ય છે

૧ સંવત ૧૯૫૪, (૧૨) આત્મા ના ના, ૩૧મું વર્ષ, ૧૧મું મહિને, જી સિમરે નિજ (૧૫-૫-૧૨) સ ૧૯૨૪, ૬ મીએ મુ ૧૫ દેવથી સ ૧૯૧૦ આત્મા ના ૧૩ મીએ ૩૧મું વર્ષ, ૧૧ મમ આત્મા નિજ સ્વરૂપે છે

વેદાંત કહે છે કે આ સમસ્ત વિશ્વ વધ્યાપુત્રવત્ છે
જિન કહે છે કે આ સમસ્ત વિશ્વ શાશ્વત છે

પત જલિ કહે છે કે નિત્યમુક્ત એવો એક ઈશ્વર હોવો બેઈ
સાખ્ય ના કહે છે જિન ના કહે છે

[૪૨૮]

૩૭

[હાથનોંધ ૧, પૃ ૮૭]

શ્રીમાન્ મહાવીરસ્વામી જેવાએ અપ્રસિદ્ધ પદ રાખી ગૃહવાસ વેદો-ગૃહવાસથી નિવૃત્ત થયે
પણ સાડાબાર વર્ષ જેવા દીર્ઘ કાળ સુધી મૌન આચર્યું નિકા તણ વિષમ પરિણહ સદ્યા એનો
હેતુ શો ?

અને આ જીવ આમ વર્તે છે, તથા આમ કહે છે એનો હેતુ શો ?

જે પુરુષ સફુરુતની ઉપાસના વિના નિજ કલ્પનાએ આત્મસ્વરૂપનો નિર્ધાર કરે તે માત્ર
પોતાના સ્વચ્છ દના ઉદયને વેદે છે, એમ વિચારવું ઘટે છે

જે જીવ સત્પુરુષના ગુણનો વિચાર ન કરે, અને પોતાની કલ્પનાના આશ્રયે વર્તે તે જીવ
સહજમાત્રમાં ભવવૃદ્ધિ ઉત્પન્ન કરે છે, કેમકે અમર થવાને માટે ઝેર પીએ છે.

[૪૩૬]

૩૮

[હાથનોંધ ૧, પૃ ૮૬]

સર્વસંગ મહાશ્રવણે શ્રી તીર્થ કરે કહ્યો છે, તે સત્ય છે

આવી મિશ્રગુણસ્થાનક જેવી સ્થિતિ કયા સુધી રાખવી ? જે વાત ચિત્તમાં નહીં, તે કરવી, અને
જે ચિત્તમાં છે તેમા ઉદાસ રહેવું એવો વ્યવહાર શી રીતે થઈ શકે ?

વૈશ્યવેષે અને નિર્ઞયભાવે વસતા કોટી કોટી વિચાર થયા કરે છે

વેષ અને તે વેષ સંગ ધી વ્યવહાર બેઈ લોકદષ્ટિ તેવું માને એ ખરું છે, અને નિર્ઞયભાવે
વર્તતું ચિત્ત તે વ્યવહારમા યથાર્થ ન પ્રવર્તી શકે એ પણ સત્ય છે, જે માટે એવા બે
પ્રકારની એક સ્થિતિ કરી વર્તી શકાતું નથી, કેમકે પ્રથમ પ્રકારે વર્તતા નિર્ઞયભાવથી ઉદાસ
રહેવું પડે તો જ યથાર્થ વ્યવહાર સાચવી શકાય એમ છે, અને નિર્ઞયભાવે વસીએ તો પછી તે
વ્યવહાર ગમે તેવો થાય તેની ઉપેક્ષા કરવી ઘટે, બે ઉપેક્ષા ન કરવામા આવે તો નિર્ઞયભાવ હાનિ
પામ્યા વિના રહે નહી

[હાથનોંધ ૧, પૃ ૬૦]

તે વ્યવહાર ત્યાગ્યા વિના અથવા અત્યંત અલ્પ કર્યા વિના નિર્ઞયતા યથાર્થ રહે નહી, અને
ઉદયરૂપ હોવાથી વ્યવહાર ત્યાગ્યો જતો નથી

આ સર્વ વિભાવયોગ મટયા વિના અમારું ચિત્ત બીજા કોઈ ઉપાયે સતોષ પામે એમ
લાગતું નથી

તે વિભાવયોગ બે પ્રકારે છે એક પૂર્વે નિષ્પન્ન કરેલો એવો ઉદયસ્વરૂપ, અને બીજો આત્મ-
શુદ્ધિએ કરી રજનપણે કરવામા આવતો ભાવસ્વરૂપ.

આત્મભાવે વિભાવસંગ ધી યોગ તેની ઉપેક્ષા જ શ્રેયભૂત લાગે છે નિત્ય તે વિચારવામાં આવે
છે, તે વિભાવપણે વર્તતો આત્મભાવ ઘણો પરિક્ષીણ કર્યો છે, અને હજી પણ તે જ પરિણતિ વર્તે છે
તે સંપૂર્ણ વિભાવયોગ નિવૃત્ત કર્યા વિના ચિત્ત વિશ્રાંતિ પામે એમ જણાતું નથી, અને હાલ

ધર્મસુગમતા	}	પદ્ધતિ
લોકાનુગ્રહ		
યથાસ્થિત શુદ્ધ સનાતન	}	વૃત્તિ
સર્વોત્કૃષ્ટ જયવત		
ધર્મનો ઉદય		

[૭૭૧]

૧૪

[હાથનોંધ ૨, પૃ ૩૨]

સ્વપર પગ્મોપકારક પરમાર્થમય સત્યધર્મ જયવત વર્તો
 આશ્ચર્યકારક ભેદ પડી ગયા છે
 ખડિત છે
 સંપૂર્ણ કરવાનું સાધન દુર્ગમ્ય દેખાય છે
 તે પ્રભાવને વિષે મહત્ અતરાય છે.
 દેશકાળાદિ ઘણા પ્રતિકૂળ છે.
 વીતરાગોનો મત લોકપ્રતિકૂળ થઈ પડ્યો છે
 રૂઢિથી જે લોકો તેને માને છે તેના લક્ષમાં પણ તે મુપ્રતીત જણાતો નથી, અથવા અન્યમન તે
 વીતરાગોનો મત સમજી પ્રવર્તે જાય છે
 યથાર્થ વીતરાગોનો મત સમજવાની તેમનામાં યોગ્યતાની ઘણી ખામી છે
 દુષ્ટિરાગનું પ્રબળ રાજ્ય વર્તે છે
 વેપાદિ વ્યવહારમાં મોટી વિટબના કરી મોક્ષમાર્ગનો અતરાય કરી બેઠા છે
 તુચ્છ પામર પુરુષો વિરાધક વૃત્તિના ઘણી અગ્રભાગે વર્તે છે
 કિચિત્ સત્ય ગહાર આવતા પણ તેમને પ્રાણુઘાતનુસ્ય હુખ લાગતું હોય એમ દેખાય છે

[૭૭૨]

૧૫

[હાથનોંધ ૨, પૃ ૩૩]

ત્યારે તમે શા માટે તે ધર્મનો ઉદાર ધરો છો ?
 પરમ કારણ્યસ્વભાવથી
 તે સદ્ધર્મ પ્રત્યેની પરમ ભક્તિથી

[૫૪૬]

૧૬

[હાથનોંધ ૨, પૃ ૩૪]

એવભૂત દષ્ટિથી ઝનુમૂત સ્થિતિ કઠ
 ઝનુમૂત દષ્ટિથી એવભૂત સ્થિતિ કઠ
 નેગમ દષ્ટિથી એવભૂત પ્રાપ્તિ કઠ
 એવભૂત દષ્ટિથી નેગમ વિશુદ્ધ કઠ
 મંદ દષ્ટિથી એવભૂત શા
 એવભૂત દષ્ટિથી મંદ વિશુદ્ધ કઠ
 અનંદ દષ્ટિથી એવભૂત પ્રત્યે જા
 એવભૂત દષ્ટિથી વ્યવહાર ગિનિવૃત્ત કઠ

તેની કેવા પ્રકારે નિવૃત્તિ કરવી, એ હજી વિશેષપણે મારે વિચારવું ઘટે છે એમ માનું છું, કેમકે વીર્યને વિષે કંઈ પણ મદ દશા વર્તે છે તે મદ દશાનો હેતુ શો ?

ઉદયળળે પ્રાપ્ત થયો એવો પરિચય માત્ર પરિચય, એમ કહેવામાં કંઈ ગાંધ છે ? તે પરિચયને વિષે વિશેષ અરુચિ રહે છે, તે છતાં તે પરિચય કરવો રહ્યો છે તે પરિચયનો દોષ કહી શકાય નહીં, પણ નિબંધોષ કહી શકાય અરુચિ હોવાથી ઇચ્છારૂપ દોષ નહીં કહેતા ઉદયરૂપ દોષ કહ્યો છે

[૪૩૮]

૪૦

[હાથનોંધ ૧, પૃ ૯૬]

ઘણો વિચાર કરી નીચેનું સમાધાન થાય છે

એકાંત દ્રવ્ય, એકાંત દ્વેષ, એકાંત કાળ અને એકાંત ભાવરૂપ સયમ આરાધ્યા વિના ચિત્તની શાંતિ નહીં થાય એમ લાગે છે એવો નિશ્ચય રહે છે

તે યોગ હજી કંઈ દૂર સભવે છે, કેમકે ઉદયનું બળ જોતાં તે નિવૃત્ત થતા કંઈક વિશેષ કાળ જશે

[૪૭૭]

૪૧

[હાથનોંધ ૧, પૃ ૯૭]

માહે સુદ ૭ શનિવાર - વિક્રમ સ વત ૧૯૫૧ ત્યાર પછી દોઢ વર્ષથી વધારે સ્થિતિ નહીં

અને તેટલા કાળમા ત્યાર પછી જીવનકાળ શી રીતે વેદવો તે વિચારવાનું બનશે

[૪૩૯]

૪૨

[હાથનોંધ ૧, પૃ ૯૮]

અધિ અપળો વિ દેહમિ, નાયરતિ મમાદ્યં ।

[૪૪૦]

૪૩

[હાથનોંધ ૧, પૃ ૧૦૦]

કામ, માન અને ઉતાવળ એ ત્રણનો વિશેષ સયમ કરવો ઘટે છે

[૪૦૧]

૪૪

[હાથનોંધ ૧, પૃ ૧૦૧]

હે જીવ ! અસારભૂત લાગતા એવા આ વ્યવસાયથી હવે નિવૃત્ત થા, નિવૃત્ત !

તે વ્યવસાય કરવાને વિષે ગમે તેટલો બળવાન પ્રારબ્ધોદય દેખાતો હોય તોપણ તેથી નિવૃત્ત થા, નિવૃત્ત !

જોકે શ્રી સર્વજ્ઞ એમ કહ્યું છે કે ઔદમે શુભકાળે વર્તતો એવો જીવ પણ પ્રારબ્ધ વેદા વિના સુક્ત થઈ શકે નહીં, તોપણ તું તે ઉદયનો આશ્રયરૂપ હોવાથી નિબંધોષ બાણી તેને અત્યંત તીવ્રપણે વિચારી તેથી નિવૃત્ત થા, નિવૃત્ત !

કેવળ માત્ર પ્રારબ્ધ હોય, અને અન્ય કર્મદશા વર્તતી ન હોય તો તે પ્રારબ્ધ સહેજે નિવૃત્ત થવા હેવાનું બને છે, એમ પરમ પુરુષે સ્વીકાર્યું છે, પણ તે કેવળ પ્રારબ્ધ ત્યારે કહી શકાય કે જ્યારે પ્રાણાતપર્યંત નિષ્કાલેદદષ્ટિ ન થાય, અને તને સર્વ પ્રસંગમા એમ બને છે, એવું જ્યાં સુધી કેવળ નિશ્ચય ન થાય ત્યાં સુધી શ્રેય એ છે કે, તેને વિષે ત્યાગશુદ્ધિ ભજવી, આ વાત વિચારી હે જીવ ! હવે તું અદ્યકાળમા નિવૃત્ત થા, નિવૃત્ત !

[૪૪૨]

૪૫

[હાથનોંધ ૧, પૃ ૧૦૨]

હે જીવ ! હવે તું સગનિવૃત્તિરૂપ કાળની પ્રતિજ્ઞા કર, પ્રતિજ્ઞા કર !

[૭૭૪]

૨૦

[હાથનોધ ૨, ૫ ૪૫]

હે સર્વોત્કૃષ્ટ સુખના હેતુભૂત સમ્યક્દર્શન । તને અત્ય ત ભક્તિથી નમસ્કાર હો

આ અનાદિ અન ત સ સારમા અન ત અન ત છવો તારા આશ્રય વિના અન ત અન ત હુ ખને અનુભવે છે

તારા પગમાનુગ્રહથી સ્વસ્વરૂપમા રુચિ થઈ પરમ વીતગગ સ્વભાવ પ્રત્યે પગમ નિશ્ચય આગ્યો કૃતકૃત્ય થવાનો માર્ગ અહુલુ થયો

હે જિન વીતગગ । તમને અત્ય ત ભક્તિથી નમસ્કાર કરુ છુ તમે આ પામર પ્રત્યે અનંત અન ત ઉપકાર કર્યો છે

હે કુદકુ દાદિ આચાર્યો । તમારા વચનો પણ સ્વરૂપાનુસ ધાનને વિયે આ પામરને પગમ ઉપકાર ભૂત થયા છે તે માટે હુ તમને અતિશય ભક્તિથી નમસ્કાર કરુ છુ

હે શ્રી મોલાગ । તારા સત્સમાગમના અનુગ્રહથી આત્મદશાનુ સ્મરણ થયું તે અર્થે નમે નમસ્કાર હો

[૭૭૬]

૨૧

[હાથનોધ ૨, ૫ ૪૭]

જેમ ભગવાન જિને નિરૂપણ કર્યું છે તેમ જ સર્વ પદાર્થનું સ્વરૂપ છે

ભગવાન જિને ઉપદેશેલો આત્માનો સમાધિમાર્ગ શ્રીશુરના અનુગ્રહથી તારા, પગમ પ્રપન્નથી ઉપામના કરે

[૬૬૨]

૨૨

[હાથનોધ ૨, ૫ ૪૮]

યથાવિદ્યાણવિમુક્ત, ઇન્દ્રિય નિરિષદ્ધમાણજિણવદ
નિરિયોર મિણ યદિઅ, કમ્મવિભાગ સમાવ્યત્રો યુક્ત,
કોરઈ મિણ હેઝદિ, જેણ તો મળણ કમ્મ
કમ્મદહરેદિ સમ્મ, સજાંગો દોઈ જોઝ નોયસ્સ,
મો યથો નાયવ્વો, તસ્સ યિઓગો મયે મોવ્વો

[૪૫૭]

૨૩

[હાથનોધ ૨, ૫ ૫૧]

દેવ ન મનવસ્થિત શુદ્ધ ચેતન

મોક્ષ

તે સ્વભાવનું અનુસ ધાન તે

મોક્ષમાર્ગ

જીવાજીવવિભક્તિ
શુદ્ધાત્મપદભાવના.

[૧૪૭-૩-૩]

૫૧

[હાથનોંધ ૧, પૃ ૧૧૧]

અ ગ

ઉપાગ

મૂળ

છેદ

આશયપ્રકાશિતા ટીકા.

વ્યવહાર હેતુ

પરમાર્થ હેતુ

પરમાર્થ ગૌણતાની પ્રસિદ્ધિ

વ્યવહારવિસ્તારનું પર્યવસાન.

અનેકાતદ્રષ્ટિ હેતુ

સ્વગતમતાતરનિવૃત્તિપ્રયત્ન

ઉપક્રમ ઉપસ હાર અવિસધિ

લોકવર્ણન સ્થૂળત્વ હેતુ

વર્તમાનકાળે આત્મસાધનભૂમિકા

વીતરાગદર્શનવ્યાખ્યાનો અનુક્રમ

[૧૪૭-૩-૪]

૫૨

[હાથનોંધ ૧, પૃ ૧૧૩]

મૂળ

લોકસ સ્થાન ?

ધર્મઅધર્મઅસ્તિકાયરૂપ દ્રવ્ય ?

સ્વાભાવિક અભવ્યત્વ ?

અનાદિ અનંત સિદ્ધિ ?

અનાદિ અનતનું જ્ઞાન શી રીતે ?

આત્મા સ કેએ વિકાસે ?

સિદ્ધ ઊર્ધ્વગમન-ચેતન, ખ ઉવત્ શા માટે નહી ?

કેવળજ્ઞાનમા લોકલોકનું જ્ઞાતૃત્વ શી રીતે ?

લોકસ્થિતિમર્યાદાહેતુ ?

શાશ્વતવસ્તુલક્ષણ ?

ઉત્તર

તે તે સ્થાનવર્તી સૂચ્ય અદ્રાદિ વસ્તુ,

અથવા નિયમિત ગતિહેતુ ?

દુષમસુષમાદિ કાળ ?

મનુષ્યજી અત્વાદિપ્રમાણ ?

અગ્નિકાયાદિનું નિમિત્તયોગે એકદમ ઉત્પન્ન થવું ?

[૫૮૫]

૪

[હાથનોંધ ૩, પૃ ૧૧]

ૐ નમ

પ્રદેશ }
 સમય }
 પરમાણુ }
 દ્રવ્ય }
 શુભ }
 પર્યાય }
 જડ }
 ચેતન }

[૬૯૫]

૫

[હાથનોંધ ૩, પૃ ૧૨]

ૐ નમ

મૂળ દ્રવ્ય શાશ્વત

મૂળ દ્રવ્ય - જીવ, અજીવ

પર્યાય - અશાશ્વત

અનાદિ નિત્ય પર્યાય - મેરુ આદિ.

[૬૯૭-૧]

૬

[હાથનોંધ ૩, પૃ ૧૫]

ૐ નમ

સર્વ જીવ સુખને ઇચ્છે છે

હુ ખ સર્વને અપ્રિય છે

હુ ખથી સુખન થવા સર્વ જીવ ઇચ્છે છે

વાસ્તવિક તેનુ સ્વરૂપ ન મનનાવાથી તે હુ.ખ મટનું નથી

તે હુ ખના આત્મ નિક અભાવનું નામ મોટા કપીએ છીએ

અત્યંત વીતરાગ થયા વિના આન્ય નિક મોગ હોય નહી

સમ્યગ્જ્ઞાન વિના વીતરાગ થઈ શકાય નહી

મમ્યગ્જ્ઞાન વિના જ્ઞાન અસમ્યક્ કહેવાય છે

વસ્તુની ને નવભાવે સ્થિતિ છે, તે નવભાવે તે વસ્તુની સ્થિતિ સમજાવી તેને સમજી

કરીએ છીએ

[હાથનોંધ ૩, પૃ ૧૬]

સમ્યગ્જ્ઞાનમૂળથી પ્રતીત થયેલા આ-અભાવે વર્તણુ તે અનિક છે

એ તત્ત્વોની સંકેતથી મોસ થાય

જીવ સ્વાત્મવિષય છે

પરમાણુ સ્વાત્મવિષય છે

વિચારવાનને આત્મા વિચારવાન લાગે છે શૂન્યપણે ચિત્ત કરનારને આત્મા શૂન્ય લાગે છે, અનિત્યપણે ચિત્ત કરનારને અનિત્ય લાગે છે, નિત્યપણે ચિત્ત કરનારને નિત્ય લાગે છે ચેતનની ઉત્પત્તિના કઈ પણ સંયોગો દેખાતા નથી, તેથી ચેતન અનુત્પન્ન છે તે ચેતન વિનાશ પામવાનો કઈ અનુભવ થતો નથી માટે અવિનાશી છે-નિત્ય અનુભવસ્વરૂપ હોવાથી નિત્ય છે સમયે સમયે પરિણામાતર પ્રાપ્ત થવાથી અનિત્ય છે સ્વસ્વરૂપનો ત્યાગ કરવાને અયોગ્ય હોવાથી મૂળ દ્રવ્ય છે

[૬૦૪]

૬૧

[હાથનોંધ ૧, પૃ ૧૨૬]

સર્વ કરતા વીતરાગના વચનને સંપૂર્ણ પ્રતીતિનું સ્થાન કહેવું ઘટે છે, કેમકે ન્યા રાગાદિ દોષનો સંપૂર્ણ ક્ષય હોય ત્યાં સંપૂર્ણ જ્ઞાનસ્વભાવ પ્રગટવાયોગ્ય નિયમ ઘટે છે

શ્રી જિનને સર્વ કરતા ઉત્કૃષ્ટ વીતરાગતા સંભવે છે પ્રત્યક્ષ તેમના વચનનું પ્રમાણ છે માટે જે કોઈ પુરુષને જેટલે અંશે વીતરાગતા સંભવે છે, તેટલે અંશે તે પુરુષનું વાક્ય માન્યતા યોગ્ય છે સાખ્યાદિ દર્શને બધા મોક્ષની જે જે વ્યાખ્યા ઉપદેશી છે, તેથી બળવાન પ્રમાણસિદ્ધ વ્યાખ્યા શ્રી જિનવીતરાગે કહી છે, એમ જાણુ છું

જાન જે જિને દ્વેતનું નિરૂપણ કર્યું છે, આત્માને ખડ દ્રવ્યવત્ કહ્યો છે, કર્તા લોકતા કહ્યો છે, અને નિર્વિકલ્પ સમાધિને અતરાયમા મુખ્ય કારણ થાય એવી પદાર્થવ્યાખ્યા કહી છે, તે જિનની શિક્ષા બળવાન પ્રમાણસિદ્ધ છે એમ કેમ કહી શકાય ? કેવળ અદ્વૈત-અને [હાથ નોંધ ૧, પૃ ૧૨૭]

સહજે નિર્વિકલ્પ સમાધિનું કારણ એવો જે વેદાંતાદિ માર્ગ તેનું તે કરતા અવશ્ય વિશેષ પ્રમાણ-સિદ્ધપણું સંભવે છે

જાન યદ્યપિ એકવાર તમે કહો છો તેમ ગણીએ, પણ સર્વ દર્શનની શિક્ષા કરતા જિનની કહેલી બધા મોક્ષના સ્વરૂપની શિક્ષા જેટલી અવિકળ પ્રતિભાસે છે, તેટલી બીજા દર્શનની પ્રતિભાસતી નથી અને જે અવિકળ શિક્ષા તે જ પ્રમાણસિદ્ધ છે

જાન એમ જો તમે ધારો છો તો કોઈ રીતે નિર્ણયનો સમય નહીં આવે, કેમકે સર્વ દર્શનમાં જે જે દર્શનને વિષે જેની સ્થિતિ છે તે તે દર્શન માટે અવિકળતા માને છે

જાન યદ્યપિ એમ હોય તો તેથી અવિકળતા ન ઠરે, જેનું પ્રમાણ કરી અવિકળપણું હોય તે જ અવિકળ ઠરે.

જાન જે પ્રમાણ કરી તમે જિનની શિક્ષાને અવિકળ જાણો છો તે પ્રકારને તમે કહો, અને જે પ્રકારે વેદાંતાદિનું વિકળપણું તમને સંભવે છે, તે પણ કહો

[૬૦૫]

૬૨

[હાથનોંધ ૧, પૃ ૧૩૦]

પ્રત્યક્ષ અનેક પ્રકારના દુઃખને તથા દુઃખી પ્રાણીઓને જોઈને, તેમ જ જગતની વિચિત્ર રચના જાણીને તેમ થવાનો હેતુ શો છે ? તથા તે દુઃખનું મૂળ સ્વરૂપ શું છે ? અને તેની નિવૃત્તિ કયા પ્રકારે થઈ શકવા યોગ્ય છે ? તેમ જ જગતની વિચિત્ર રચનાનું અતર્સ્વરૂપ શું છે, એ આદિ પ્રકારને વિષે વિચારદશા ઉત્પન્ન થઈ છે જેને એવા મુમુક્ષુ પુરુષ તેમણે, પૂર્વ પુરુષોએ ઉપર કહ્યા તે વિચારો વિષે જે કઈ સમાધાન આપ્યું હતું, અથવા માન્યું હતું, તે વિચારના સમાધાન પ્રત્યે પણ યથાશક્તિ આલોચના કરી તે આલોચના કરતા વિવિધ પ્રકારના મતમતાતર તથા અભિપ્રાયસંબધી યથાશક્તિ વિશેષ વિચાર કર્યો તેમ જ નાના પ્રકારના રામાનુજાદિ સંપ્રદાયનો વિચાર કર્યો તથા વેદાંતાદિ દર્શનોનો વિચાર કર્યો. તે આલોચના વિષે અનેક પ્રકારે તે દર્શનના સ્વરૂપનું મથન કર્યું, અને પ્રસંગે

[૭૫૬]

૯

[હાથનોંધ ૩, પૃ ૨૧]

હું કેવળ જ્ઞાનસ્વરૂપ છું,
એમ સમ્યક્ પ્રતીત થાય છે
તેમ થવાના હેતુઓ સુપ્રતીત છે
સર્વ ઇન્દ્રિયોનો સયમ કરી, સર્વ પગદ્રવ્યથી નિજસ્વરૂપ વ્યાવૃત્ત કરી, યોગને અચલ કરી.
ઉપયોગથી ઉપયોગની એકતા કરવાથી કેવળજ્ઞાન થાય

[૭૫૭]

૧૦

[હાથનોંધ ૩, પૃ ૨૭]

આકાશવાણી

તપ કરો, તપ કરો, શુદ્ધ ચૈતન્યનું ધ્યાન કરો, શુદ્ધ ચૈતન્યનું ધ્યાન કરો

[૭૫૮]

૧૧

[હાથનોંધ ૩, પૃ ૨૯]

હું એક છું, અસંગ છું, સર્વ પરલાવથી સુકૃત છું
અસખ્યાત પ્રદેશાત્મક નિજઅવગાહનાપ્રમાણુ છું
અજન્મ, અજગ, અમર, શાશ્વત છું' સ્વપર્યાયપણિભી સમયાત્મક છું
શુદ્ધ ચૈતન્યસ્વરૂપ માત્ર નિર્વિકલ્પ દ્રષ્ટા છું

[૬૬૦-૨]

૧૨

[હાથનોંધ ૩, પૃ ૩૧]

શુદ્ધ ચૈતન્ય
શુદ્ધ ચૈતન્ય શુદ્ધ ચૈતન્ય
સદ્માત્રની પ્રતિભા અનંતગૂંઠન

સુદાન પદ

જ્ઞાનની ખીમા કઈ?
નિઃસ્વરૂપ જ્ઞાનની નિયતિ કઈ?
સદૈવ એમને ઘટે છે?

શુ વિચારતાં, શું માનતાં, શી દશા થતા ચોથું ગુણસ્થાનક કહેવાય ?
શાથી ચોથે ગુણસ્થાનકેથી તેરમે ગુણસ્થાનકે આવે ?

[૬૦૮]

૬૬

[હાથનોંધ ૧, પૃ ૧૪૮]

વર્તમાનકાળની પેઠે આ જગત સર્વકાળ છે
પૂર્વકાળે ન હોય તો વર્તમાનકાળે તેનું હોવું પણ હોય નહીં
વર્તમાનકાળે છે તો ભવિષ્યકાળમાં તે અત્ય ત વિનાશ પામે નહીં
પદાર્થમાત્ર પરિણામી હોવાથી આ જગત પર્યાયાંતર દેખાય છે, પણ મૂળપણે તેનું સદા
વર્તમાનપણું છે

[૬૦૯]

૬૭

[હાથનોંધ ૧, પૃ ૧૫૦]

જે વસ્તુ સમયમાત્ર છે, તે સર્વ કાળ છે
જે ભાવ છે તે છે, જે નથી તે નથી
જે પ્રકારનો પદાર્થસ્વભાવ વિભાગપૂર્વક રૂપદ દેખાય છે જડ સ્વભાવ, ચેતન સ્વભાવ

[૬૧૦]

૬૮ .

[હાથનોંધ ૧, પૃ ૧૫૨]

ગુણાતિશયતા શુ ?
તે કેમ આરાધાય ?
કેવળજ્ઞાનમા અતિશયતા શુ ?
તીર્થ કરમાં અતિશયતા શુ ? વિશેષ હેતુ શો ?
જે જનસમ્મત કેવળજ્ઞાન લોકલોકજ્ઞાયક માનીએ તો તે કેવળજ્ઞાનમા આહાર, નિહાર,
વિહારાદિ ક્રિયા શી રીતે સભવે ?
વર્તમાનમાં તેની આ ક્ષેત્રે અપ્રાપ્તિનો હેતુ શો ?

[૬૧૧]

૬૯

[હાથનોંધ ૧, પૃ ૧૫૪]

મતિ,
શ્રુત,
અવધિ,
મન:પર્યવ,
પરમાવધિ,
કેવલ,

[૬૧૨]

૭૦

[હાથનોંધ ૧, પૃ ૧૫૫]

પરમાવધિજ્ઞાન ઉત્પન્ન થયા પછી કેવળજ્ઞાન ઉત્પન્ન થાય છે, એ રહસ્ય અનુપ્રેક્ષા કરવા યોગ્ય છે
અનાદિ અન તકાળનું, અન ત એવા અલોકનું ? ગણિતથી અતીત અથવા અસંખ્યાતથી પર એવો
જીવસમૂહ, પરમાણુસમૂહ અન ત છતા અન તપણાનો સાક્ષાત્કાર થાય તે ગણિતાતીતપણું છતા શી
રીતે સાક્ષાત્ અન તપણું જણાય ? એ વિરોધની શાંતિ ઉપર કહ્યા તે રહસ્યથી થવાયોગ્ય સમજાય છે
વળી કેવળજ્ઞાન નિર્વિકલ્પ છે, ઉપયોગનો પ્રયોગ કરવો પડતો નથી સહજ ઉપયોગ તે જ્ઞાન
છે, તે પણ રહસ્ય અનુપ્રેક્ષા કરવાયોગ્ય છે.

સ પૂર્ણ વીતગણ થઈ શકાય એવા હેતુઓ સુપ્રતીત થાય છે

[૭૬૦]

૧૮

[હાયનોષ ૩, પૃ ૮૫]

પ્રત્યક્ષ નિજ અનુભવસ્વરૂપ છુ, તેમાં સ શય શો ?
તે અનુભવમા જે વિશેષ વિષે ન્યૂનાધિકપણ થાય છે, તે જો મટે તો કેવળ અખ રાકાર સ્વાનુભવસ્થિતિ વર્તે

અપ્રમત્ત ઉપયોગે તેમ થઈ શકે

અપ્રમત્ત ઉપયોગ થવાના હેતુઓ સુપ્રતીત છે તેમ વન્યે જવાય છે તે પ્રત્યક્ષ સુપ્રતીત છે
અવિચ્છિન્ન તેવી ધારા વર્તે તો અદ્ભુત અને ત જ્ઞાનસ્વરૂપ અનુભવ મુરુપદ સમવસ્થિત વર્તે-

[૮૧૩]

૧૯

[હાયનોષ ૩, પૃ ૮૬]

સર્વ આરિત્ર વશીભૂત કરવાને માટે, સર્વ પ્રમાદ ટાળવાને માટે, આન્મામા અખર જ્ઞાન રહેવાને માટે, મોક્ષસળ ધી સર્વ પ્રકારના સાધનના જયને અર્થે 'બ્રહ્મચર્ય' અદ્યુત અનુષ્ઠ સહાયકારી છે, અથવા મૂળભૂત છે

[૭૮૭]

૨૦

[હાયનોષ ૩, પૃ ૪૮]

જ નમ.

મયમ

[૭૮૯-૨]

૨૧

[હાયનોષ ૩, પૃ ૫૧]

જાગૃત સત્તા

જ્ઞાયક સત્તા

આત્મસ્વરૂપ

[૭૮૯-૩]

૨૨

[હાયનોષ ૩, પૃ ૫૦]

સર્વજોપદિષ્ટ આત્મા મહ્યુરૂપાઓ નારાખીને નિઃતર નેના ધ્યાનના અર્થે વિચારુ, સ્વપ્ન અને નપ પૂર્વક—

[૭૮૯-૪]

૨૩

[હાયનોષ ૩, પૃ ૫૨]

આરો ! સર્વોત્કૃષ્ટ જ્ઞાન રસમય અન્માર્ગ—

આરો ! તે સર્વોત્કૃષ્ટ જ્ઞાન અપ્રાપ્ત માનના મળ સર્વજનકેવ —

આરો ! તે સર્વોત્કૃષ્ટ જ્ઞાન એ સુપ્રતીત કરાવ્યો એવા પદ્મમુખાળુ મહ્યુરૂપ—

આ વિશ્વામા સર્વક. ૧ તમે જયવ ન વર્તો, જયવ ન વર્તો

[૮૬૭-૨]

૨૪

[હાયનોષ ૩, પૃ ૫૪]

જ નમ.

વિશ્વ માનસ છે

આકાશ સર્વોત્કૃષ્ટ છે

તેમા વિશ્વ સ્વરૂપ છે

જરૂર જોવાનુમત્ત ન પૂર્ણ જગત્ છે કે છે

૪ સર્વ દ્રવ્યસ્ત્રોત્રાદિની પ્રકાશકતા તે રૂપ કેવળજ્ઞાનસ્વભાવી આત્મા છે, કે સ્વસ્વરૂપાવસાન નિજજ્ઞાનમય કેવળજ્ઞાન છે ?

૫ આત્મામાં યોગે વિપરિણામ છે ? સ્વભાવે વિપરિણામ છે ? વિપરિણામ આત્માની મૂળ સત્તા છે ? સ યોગી સત્તા છે ? તે સત્તાનું કયું દ્રવ્ય મૂળ કારણ છે ?

[હાથનોંધ ૧, પૃ ૧૬૩]

૬ હીનાધિક અવસ્થા ચેતન પામે તેને વિષે કઈ વિશેષ કારણ છે ? સ્વસ્વભાવનું ? પુદ્ગલ-સ યોગનું કે તેથી વ્યતિરિક્ત ?

૭ જે પ્રમાણે મોક્ષપદે આત્મતા પ્રગટે તે પ્રમાણે મૂળ દ્રવ્ય માનીએ તો લોકવ્યાપકપ્રમાણ આત્મા ન થવાનું કારણ શું ?

૮ જ્ઞાન ગુણ અને આત્મા ગુણી એ ઘટના ઘટાવવા જતા આત્મા કથચિત્ જ્ઞાનવ્યતિરિક્ત માનવો તે કેવી અપેક્ષાએ ? જડત્વભાવે કે અન્યગુણ અપેક્ષાએ ?

૯ મધ્યમ પરિણામવાળી વસ્તુનું નિત્યપણુ શી રીતે સ ભવે છે ?

૧૦ શુદ્ધચેતનમાં અનેકની સખ્યાનો લેઈ શા કારણે ઘટે છે ?

૧૧

[૧૪૭-૨]

૭૩

[હાથનોંધ ૧, પૃ ૧૬૫]

જેનાથી માર્ગ પ્રવર્ત્યા છે, એવા મોટા પુરુષના વિચાર, બળ, નિર્ભયતાદિ ગુણો પણુ મોટા હતા એક રાજ્ય પ્રાપ્ત કરવામાં જે પરાક્રમ ઘટે છે, તે કરતા અપૂર્વ અભિપ્રાય સહિત ધર્મસ તતિ પ્રવર્તવામાં વિશેષ પરાક્રમ ઘટે છે

તથારૂપ શક્તિ થોડા વખત પૂર્વે અત્ર જણાતી હતી, તેમાં હાલ વિકળતા ભેવામાં આવે છે તેનો હેતુ શો હોવો ભેઈએ તે વિચારવાયોગ્ય છે

દર્શનની રીતે આ કાળમાં ધર્મ પ્રવર્તે એથી જીવોનું કલ્યાણ છે કે સ પ્રહાયની રીતે પ્રવર્તે તો જીવોનું કલ્યાણ છે તે વાત વિચારવાયોગ્ય છે

સ પ્રહાયની રીતે ઘણા જીવોને તે માર્ગ અહંણુ થવા યોગ્ય થાય, દર્શનની રીતે વિરલ જીવોને અહંણુ થાય

જો જિનને અભિમતે માર્ગ નિરૂપણુ કરવા યોગ્ય ગણવામાં આવે, તો તે સ પ્રહાયના પ્રકારે નિરૂપણુ થવો વિશેષ અસ ભવિત છે, કેમકે તેની રચનાનું સાપ્રહાયિક સ્વરૂપ થયું કંઠણુ છે

દર્શનની અપેક્ષાએ કોઈક જીવને ઉપકારી થાય એટલો વિરોધ આવે છે

[૧૪૭-૨-૨]

૭૪

[હાથનોંધ ૧, પૃ ૧૬૬]

જે કોઈ મોટા પુરુષ થયા છે તેઓ પ્રથમથી સ્વસ્વરૂપ (નિજશક્તિ) સમજી શકતા હતા, અને ભાવિ મહત્કાર્યના ખીજને પ્રથમથી અવ્યક્તપણે વાળ્યા રહેતા હતા અથવા સ્વાચરણ અવિરોધ જેવું રાખતા હતા

અત્રે તે પ્રકાર વિશેષ વિરોધમાં પડ્યો હોય એમ દેખાય છે તે વિરોધના કારણો પણુ અત્રે લખ્યા છે

૧ અનિર્ણયથી—

૨ વિશેષ સ સારીની રીતિ જેવો વ્યવહાર વર્તતો હોવાથી

૩ પ્રહાયચર્યનું કારણ

હે વ્યથતા ! તું જતી રહે, જતી રહે

હે અદ્ય કે મધ્ય અદ્ય કપાય ! હવે તમે ઉપશમ થાઓ, ક્ષી ! થાઓ અમાને પ્રાપ્તિ નહીં
પ્રત્યે રૂચિ રહી નથી

હે સર્વરૂપદ ! યથાર્થ સુપ્રતીતપણે તું હૃદયાવેશ કરે, હૃદયાવેશ કરે

હે અસંગ નિર્ઝંથપદ ! તું સ્વાભાવિક વ્યવહારરૂપ થા !

હે પરમ કરુણામય સર્વ પગ્મહિતના મૂળ વીતનગ ધર્મ ! પ્રસન્ન થા, પ્રસન્ન

હે આત્મા ! તું નિરન્દ્રભાવાકાર વૃત્તિમા ન અભિમુખ થા ! અભિમુખ થા હું

[હાથનોપ ૩, ૫ ૧]

હે વચનસમિતિ ! હે કાય અચપગતા ! હે એકાતવામ અને અમગતા ! તમે નહીં પ્રસન્ન
થાઓ, પ્રસન્ન થાઓ !

બળભળી રહેલી એવી જે આશય તર વર્ગીણા તે કા નો અશય તર ન વેદી નથી, મને તેને
સ્વચ્છપુટ દર્શ ઉપશમ કરી દેવી

જેમ નિરુપ્સતા બળવાન તેમ ધ્યાન બળવાન ધર્મ શકે, કાર્ય બળવાન ધર્મ શકે

[૭૮૧]

૨૭

[હાથનોપ ૩, ૫ ૧]

દુષમેય નિગમ્ય પાવયણ સચ્ચ અણુતરં કેવલિય પશ્ચિપુણમસુદ જોવાડય મનુષ્ય
સિદ્ધિમગ્ગ મુક્તિમગ્ગં વિજ્ઞાણમગ્ગં નિધ્યાણમગ્ગ અગિતદમમદિટ મદ્યદુગ્ધમદોમગ્ગં !
પથ્ય ટિયા ઝીયા સિમ્મતિ યુદ્ધસતિ મુચ્ચતિ પરિણિપ્પાયતિ સત્થ દુગ્ધામમ કાપિ
તદા તમાણાય તદા મદ્દામો તદા ચિદ્દામો । ણિમિયામો તદા સુયદ્દામો તદા મુચ્ચામો ॥
માસામો તદા અમ્મુદ્દામો તદા ઉદ્દાપ ઉદ્દમોત્તિ પાણાણ મૂયાણ મોયાણ મગ્ગાણ મગ્ગાણ
મસમામોત્તિ

[૮૭૨]

૨૮

શરીર સ બધમા બીજી વાર આજે અપ્રાકૃત કમ ચરૂ થયો

જાનીઓનો મનાતન સન્માર્ગ નયવ ત વનો !

ક્રિ.સુ. ૧૬ ૧૩ ૩ ૦ ૫ ૧ ૦

[૮૮૨]

૨૯

ક્રિ.સુ. ૧૬ ૧ ૧૦-૫૦

૩ નમ

જો વિદ્યપ્રદા, તમને ના, મને

મને

મને

૩ ૫ ૦

૩ ૫ ૦

૩ ૫ ૦

૩ ૫ ૦

૩ ૫ ૦

દ્રવ્યનું શુભથી અતિરિક્તપણું શું ? બધા શુભ મળી એક દ્રવ્ય કે તે વિના બીજું દ્રવ્યનું કંઈ વિશેષ સ્વરૂપ છે ? સર્વ દ્રવ્યનું વસ્તુત્વ, શુભ બાદ કરી વિચારીએ તો એક છે કે કેમ ? આત્મા શુભી જ્ઞાન શુભ એમ કહેવાથી કથ ચિત્ આત્માનું જ્ઞાનરહિતપણું ખરું કે નહીં ? જો જ્ઞાનરહિતઆત્મપણું સ્વીકારીએ તો જડ બને ? આરિત્ર, વીર્યાદિ શુભ કહીએ તો જ્ઞાનથી તેનું જુદાપણું હોવાથી તે જડ ઠરે તેનું સમાધાન શા પ્રકારે ઘટે છે ? અભવ્યત્વ પારિણામિકભાવે શા માટે ઘટે ? ધર્માસ્તિકાય, અધર્માસ્તિકાય, આકાશ અને જીવ દ્રવ્યદષ્ટિએ જોઈએ તો એક વસ્તુ ખરી કે નહીં ? દ્રવ્યપણું શું ? ધર્માસ્તિકાય, અધર્માસ્તિકાય, અને આકાશનું સ્વરૂપ વિશેષ શી રીતે પ્રતિપાદન થઈ શકે છે ? લોક અસખ્યપ્રદેશી અને દ્વીપ સમુદ્ર અસખ્યાતા તે આદિ વિરોધનું સમાધાન શા પ્રકારે છે ? આત્મામાં પારિણામિકતા ? સુક્રિતમા પણું સર્વ પદાર્થનું પ્રતિભાસવું ? અનાદિ અનતનું જ્ઞાન કયા પ્રકારે થવા યોગ્ય છે ?

[૬૫૯]

૮૧

[હાથનોંધ ૧, પૃ ૧૭૩]

વેદાંત

આત્મા એક, અનાદિ માયા, બધા મોક્ષનું પ્રતિપાદન એ તમે કહો છો એમ ઘટી શકતાં નથી ? આનંદ અને ચૈતન્યમાં શ્રી કપિલદેવજીએ વિરોધ કહ્યો છે તેનું શું સમાધાન છે ? યથાયોગ્ય સમાધાન વેદાંતમાં જોવામાં આવતું નથી

આત્મા નાના વિના બધા, મોક્ષ હોવા યોગ્ય જ નથી. તે તો છે, એમ છતાં કલ્પિત કહેવાથી પણ ઉપદેશાદિ કાર્ય કરવા યોગ્ય ઠરતાં નથી.

[૬૬૦-૩]

૮૨

[હાથનોંધ ૧, પૃ ૧૭૪]

જૈનમાર્ગ

૧ લોકસંસ્થાન

૨ ધર્મ, અધર્મ, આકાશ દ્રવ્ય

૩ અરૂપીપણું

૪ સુખમ દુઃખમાદિકાળ

૫ તે તે કાળે ભારતાદિની સ્થિતિ, મનુષ્ય જાંચત્વાદિપ્રમાણ

૬ નિર્ગોહ સૂક્ષ્મ

૭ ભવ્ય, અભવ્ય નામે બે પ્રકારે જીવ.

૮ વિભાવદશા, પારિણામિક ભાવે

૯ પ્રદેશ અને સમય તેનું વ્યાવહારિક પારમાર્થિક કંઈ સ્વરૂપ

૧૦ શુભસમુદાયથી જુદું કંઈ દ્રવ્યત્વ

૧૧ પ્રદેશસમુદાયનું વસ્તુત્વ

૧૨ રૂપ, રસ, ગંધ, સ્પર્શથી જુદું એવું કંઈ પણ પરમાણુપણું

૧૩ પ્રદેશનું સંકેત્યાવું, વિકાસાવું

૧૪ તેથી ધનપણું કે પાતળાપણું

૧૫ અસ્પર્શગતિ

૧૬ એક સમય અત્ર અને સિદ્ધક્ષેત્ર હોવાપણું - અથવા તે જ સમયે લોકાતરગમન

૧૭ સિદ્ધસ બધી અવગાહ

ખીજે ક્ષેત્રે ઉપાધિ (વ્યાપાર) કરવાના અભિપ્રાયથી મોહમયી ક્ષેત્રની ઉપાધિનો ત્યાગ કરવાનો વિચાર રહે છે, એમ નથી

પણ જ્યાં સુધી સર્વસંગપરિત્યાગરૂપ યોગ નિરાવરણ થાય નહીં ત્યાં સુધી જે ગૃહાશ્રમ વર્તે તે ગૃહાશ્રમમાં કાળ વ્યતીત કરવા વિષેનો વિચાર કર્તવ્ય છે ક્ષેત્રનો વિચાર કર્તવ્ય છે જે વ્યવહારમાં વર્તણુ તે વ્યવહારનો વિચાર કર્તવ્ય છે, કેમ કે પૂર્વાપર અવિરોધપણુ નહીં તો રહેલું કંઈ છે

[૫૭૧]

૮૫

[હાથનોંધ ૧, પૃ ૧૮૨]

ભૂ.—

પ્રદ્ય

સ્થાપના.—

ધ્યાન

મુખ —

યોગબળ

પ્રદ્યગ્રહણ

નિર્જાતાદિ સ પ્રદાય

ધ્યાન

નિરૂપણ

યોગબળ

ભૂ, સ્થાપના, મુખ

સર્વદર્શન અવિરોધ

સ્વાયુ-સ્થિતિ

આત્મબળ.

[૫૦૨-૨]

૮૬

[હાથનોંધ ૧, પૃ. ૧૮૩]

સો ધમ્મો જટથ દયા દસદ દોસા ન જસસ સો દેવો,
સો હુ ગુરુ જો નાળી આરમપરિગ્ગહા વિરઝો

[૪૫૬]

૮૭

[હાથનોંધ ૧, પૃ ૧૮૭]

અક્રિયનપણાથી વિચરતાં એકાત મોનથી જિનસદૃશ ધ્યાનથી તન્મયતાત્મસ્વરૂપ એવો કયારે થઈશ ?

[૪૬૦]

૮૮

[હાથનોંધ ૧, પૃ ૧૯૫]

એક વાર વિદ્યેષ શમ્યા વિના બહુ સમીપ આવી શકવા યોગ્ય અપૂર્વ સ યમ પ્રગટશે નહીં કેમ, કયાં સ્થિતિ કરીએ ?

હાથનોંધ ૨ જી

[૪૪૬-૨]

૧

[હાથનોંધ ૨, પૃ ૩]

રાગ, દ્વેષ અને અજ્ઞાનનો આત્ય તિક અભાવ કરી જે સહજ શુદ્ધ આત્મસ્વરૂપમાં સ્થિત થયા તે સ્વરૂપ અમારું સ્મરણ, ધ્યાન અને પામવા યોગ્ય સ્થાન છે

[૪૪૬-૩]

૨

[હાથનોંધ ૨, પૃ ૫]

સર્વ રૂપદંતુ ધ્યાન કરો.

[૬૬૧]

૬

[હાથનોંધ ૨, પૃ ૧૫]

જીવને બંધનના મુખ્ય હેતુ બે :

રાગ અને દ્વેષ

રાગને અભાવે દ્વેષનો અભાવ થાય.

રાગનું મુખ્યપણું છે

રાગને લીધે જ સંયોગમાં આત્મા તન્મયવૃત્તિમાન છે.

તે જ કર્મ મુખ્યપણું છે

જેમ જેમ રાગદ્વેષ મદ, તેમ તેમ કર્મબંધન મદ અને જેમ જેમ રાગદ્વેષ તીવ્ર, તેમ તેમ કર્મબંધન તીવ્ર રાગદ્વેષનો અભાવ ત્યાં કર્મબંધન સાપર્યાયિક અભાવ

રાગદ્વેષ થવાનું મુખ્ય કારણ—

મિથ્યાત્વ એટલે

અસમ્યક્દર્શન છે

સમ્યક્જ્ઞાનથી સમ્યક્દર્શન થાય છે

તેથી અસમ્યક્દર્શન નિવૃત્તિ પામે છે

તે જીવને સમ્યક્ચારિત્ર પ્રગટે છે,

જે વીતરાગદશા છે

સંપૂર્ણ વીતરાગદશા જેને વર્તે છે તે ચરમશરીરી નાણીએ છીએ

[૪૫૫-૨]

૭

[હાથનોંધ ૨, પૃ. ૧૭]

હે જીવ ! સ્થિર દૃષ્ટિથી કરીને તું અતરંગમાં બે, તો સર્વ પરદ્રવ્યથી મુક્ત એવું તારું સ્વરૂપ તને પરમ પ્રસિદ્ધ અનુભવાશે

હે જીવ ! અસમ્યક્દર્શનને લીધે તે સ્વરૂપ તને ભાસતું નથી. તે સ્વરૂપમાં તને શકા છે, બ્યામોહ અને ભય છે

સમ્યક્દર્શનના યોગ પ્રાપ્ત કરવાથી તે અભાસનાદિની નિવૃત્તિ થશે

હે સમ્યક્દર્શની ! સમ્યક્ચારિત્ર જ સમ્યક્દર્શનનું ફળ થતું છે, માટે ત્રેમા અપ્રમત્ત થા

જે પ્રમત્તભાવ ઉત્પન્ન કરે છે તે કર્મબંધન તને મુપ્રતીતિનો હેતુ છે

હે સમ્યક્ચારિત્રી ! હવે શિથિલપણું થતું નથી ઘણું અતરાય હતો તે નિવૃત્ત થયો, તો હવે નિરતરાય પદમાં શિથિલતા શા માટે કરે છે ?

[૫૫૫]

૮

[હાથનોંધ ૨, પૃ ૨૧]

હું ખૂબો અભાવ કરવાને સર્વ જીવ ઇચ્છે છે.

હું ખૂબો આત્મિક અભાવ કેમ થાય ? તે નહીં જણાવાથી હું ખૂબ ઉત્પન્ન થાય તે માર્ગને

હું ખૂબી મુકાવાનો ઉપાય જીવ સમજે છે

જન્મ, જરા, મરણ મુખ્યપણું હું ખૂબ જાણું છું તેનું બીજું કર્મ છે કર્મનું બીજું રાગદ્વેષ છે, અથવા આ પ્રમાણે પાંચ કારણ છે

મિથ્યાત્વ

અવિરતિ

પ્રમાદ

અહો આ દેહની રચના ! અહો ચેતન ! અહો તેનું સામર્થ્ય ! અહો જ્ઞાની ! અહો તેની ગવેષણા ! અહો તેમનું ધ્યાન ! અહો તેમની સમાધિ ! અહો તેમનો સ યમ ! અહો તેમનો અપ્રમત્ત-લાવ ! અહો તેમની પરમ જાગૃતિ ! અહો તેમનો વીતરાગ સ્વભાવ ! અહો તેમનું નિરાવરણ જ્ઞાન ! અહો તેમના યોગની શાંતિ ! અહો તેમના વચનાદિ યોગનો ઉદય !

હે આત્મા ! આ બધું તને સુપ્રતીત થયું છતાં પ્રમત્તભાવ કેમ ? મદ પ્રયત્ન કેમ ? જઘન્યમદ જાગૃતિ કેમ ? શિથિલતા કેમ ? મૂઝવણ કેમ ? અ તરાયનો હેતુ શો ?

અપ્રમત્ત થા, અપ્રમત્ત થા

પરમ જાગૃત સ્વભાવ ભજ, પરમ જાગૃત સ્વભાવ ભજ

[૭૬૬]

૧૨

[હાથનોંધ ૨, પૃ ૩૦]

ત્રીવ વૈરાગ્ય, પરમ આર્જવ, ગાહ્યાલ્ય તર ત્યાગ

આહારનો જથ

આસનનો જથ

નિદ્રાનો જથ

યોગનો જથ

આર ભપરિગ્રહવિરતિ

બ્રહ્મચર્ય પ્રત્યે પ્રતિનિવાસ

એકાતવાસ

અષ્ટાંગયોગ

સર્વશુદ્ધ્યાન

આત્મ ધ્યાન

આત્મોપયોગ

મૂળ આત્મોપયોગ

અપ્રમત્ત ઉપયોગ

કેવળ ઉપયોગ

કેવળ આત્મા

અચિંત્ય સિદ્ધસ્વરૂપ.

[૭૭૦]

૧૩

[હાથનોંધ ૨, પૃ. ૩૧]

જિનચૈતન્યપ્રતિમા

સર્વાંગસ યમ

એકાત સ્થિર સ યમ

એકાત શુદ્ધ સ યમ

કેવળ બ્રાહ્મભાવ નિરપેક્ષતા

આત્મતત્ત્વવિચાર

જગતતત્ત્વવિચાર

જિનદર્શનતત્ત્વવિચાર

બીજા દર્શનતત્ત્વવિચાર

સમાધાન

શબ્દ દૃષ્ટિથી એવ ભૂત પ્રત્યે જા
એવ ભૂત દૃષ્ટિથી શબ્દ નિર્વિકલ્પ કર
સમભિરૂઢ દૃષ્ટિથી એવ ભૂત અવલોક
એવ ભૂત દૃષ્ટિથી સમભિરૂઢ સ્થિતિ કર
એવ ભૂત દૃષ્ટિથી એવ ભૂત થા
એવ ભૂત સ્થિતિથી એવ ભૂત દૃષ્ટિ શમાવ
ૐ શાંતિ. શાંતિ. શાંતિ

[૧૯૬]

૧૭

[હાથનોધ ૨, પૃ ૩૭]

હું અસ ગ શુદ્ધચેતન છું
વચનાતીત નિર્વિકલ્પ
એકાત શુદ્ધ
અનુભવસ્વરૂપ છું
હું પરમ શુદ્ધ, અખ ઠ ચિદ્ધાતુ છું
અચિદ્ધાતુના સ યોગરસનો આ આભાસ તો જુઓ !
આશ્રયવત્, આશ્રયરૂપ, ઘટના છે
કઈ પણ અન્ય વિકલ્પનો અવકાશ નથી
સ્થિતિ પણ એમ જ છે

[૭૭૩]

૧૮

[હાથનોધ ૨, પૃ ૩૬]

પરાનુબદ્ધ પરમ કારુણ્યવૃત્તિ કરતા પણ પ્રથમ ચૈતન્ય જિનપ્રતિમા થા
ચૈતન્ય જિનપ્રતિમા થા

તેવો કાળ છે ?
તે વિષે નિર્વિકલ્પ થા
તેવો ક્ષેત્રયોગ છે ?
ગવેષ
તેવું પરાક્રમ છે ?
અપ્રમત્ત શૂરવીર થા
તેટલું આયુષખળ છે ?
શુ લખવું ? શું કહેવું ?
અ તમુંખ ઉપયોગ કરીને બે

ૐ શાંતિ. શાંતિ. શાંતિ.

[૭૭૫]

૧૯

[હાથનોધ ૨, પૃ ૪૧]

હે કામ ! હે માન ! હે સંગઊદય !
હે વચનવર્ગણા ! હે મોહ ! હે મોહદયા !
હે શિથિલતા ! તમે શા માટે અ તરાય કરો છો ?
પરમ અનુબદ્ધ કરીને હવે અનુકૂળ થાઓ ! અનુકૂળ થાઓ

દેહામિમાને ગલિતે વિજ્ઞાતે પરમાત્મનિ ।

યત્ર યત્ર મનો યાતિ તત્ર તત્ર સમાધય ॥

[દ્યુદશ્યવિવેક, આ ૩૦, પા ૪૩ સકરાચાર્ય]

૨૭૫—૩૩

દુર્બળ દેહ ને માસ ઉપવાસી બે છે માયારગ રે,

તોપણ ગર્ભ અનતા લેશે, બોલે બીજી અમ રે

[૧]

૧૬૪—૨૦

ધન્ય તે મુનિવરા રે જે ચાલે સમભાવે,

જ્ઞાનવત જ્ઞાનીશુ મળતા, તન મન વચને સાચા,

દ્રવ્યભાવ મુખા જે ભાષે, સાચી જિનની વાચા રે ધન્ય

[સિદ્ધાવરહસ્ય, સીમધર જિન સ્તવન—યશોવિજયજી]

૧૪૪—૭

ધમ્મો મગલસુક્કિટ અહિંસા સજ્જમો તવો ।

દેશા વિ ત નમસતિ, જસ્ય ધમ્મે સયા મળો ॥

[દશવૈકલિક ચૂત્ર ૧—૧]

૭૭૬—૧૮

ધાર તરવારની સોહલી, દોહલી—ચૌદમા જિન તણી ચરણસેવા,

ધાર પર નાચતા, દેખ બાજીગરા સેવના ધાર પર રહે ન દેવા

[આન દધનચૌવીશી, અનતનાથજિન સ્તવન]

૩૭૦—૨

[દ્વસદવદિયાળ તિહુભગહિદમધુરવિસદવક્ત્રાણ ।

અંતાતીદયુણાણ] નમો જિનાણ જિદમવાળ ॥

[૫ આસ્તિકાચ ૧ કુદકુદરવામી]

૮૧૮—૧૨, ૨૬

નમો દુર્વારરાગાદિવૈરિવારનિવારિણે ।

અહંતે યોગિનાથાય મહાવીરાય તાયિને ॥

[યોગશાસ્ત્ર ૧—૧ હેમચન્દ્ર અચાર્ય]

૧૭૧—૧૩

નાકે રૂપ નિહાળતા

[૧]

૧૩૧—૪

નાગરસુખ પામર નવ બાણે, વદનભ સુખ ન કુમારી રે,

અનુભવ વિશુ તેમ ધ્યાનતણુ સુખ, કોણુ બાણે નરનારી રે ૧

[આઠ યોગકષ્ટિની સન્ન્યાય ૭—૩ યશોવિજયજી]

૩૧૦—૧૧, ૩૩૮—૨૬

નાહી તો તનમે ધણી, પણુ ચૌવીસ પ્રધાન,

તામે નવ પુનિ તાહુમે, તીન અધિક કુ બન

[સ્વરોદયજ્ઞાન—ચિદાનંદજી]

૧૬૧—૨૭

નિજજનને ના મિત્રે, હેરા વેકુંઠ ધામ,

સતકૃપાસે પાછળે, સો હરિ સખસે ઠામ

[માણિકદાસ]

૭૦૫—૧૭

[ઠિર્હિંણ સેદ્રા સ્વસત્તમા વા સમા સુદમ્મા વ સમાણ સેદ્રા] ૧

જિવ્વાણસેદ્રા જહ સવ્વધમ્મા [ણ ણાયપુત્તા પરમત્થી નાળી] ॥

[સૂત્રકૃતાગ ૧—૬—૨૪]

૪૪—૩૬

નિશદિન નૈનમે નિંદ ન આવે, નર તખ્તિ નારાયન પાવે

[સુદંદાસ]

૪૮૬—૨

પડિક્રમામિ, નિંદામિ, અરિહામિ, અપ્પાણુ વોસિગામિ,

[પ્રતિક્રમણુ ગ્રન્]

૭૧૬—૧૬

પદી પાર કહાં પાવનો, મિટે ન મનકો આગ,

જ્યો કોણકે બંધકુ, ધર હી કોરા હમર

[સમાધિગત ૮૧—યશોવિજયજી]

૫૬૮—૩

પરનિદા સુખથી નવિ કરે, નિર્જનિદા સુણી સમતા ધરે,

કરે સહુ વિદ્યા પઠિહાગ, રોકે કર્મ આગમન દાર

[સ્વરોદયજ્ઞાન—ચિદાનંદજી]

૧૬૨—૧૨

સત્તાગત સ્થૂળ કષાય	ગાળપૂર્વક સ્વરૂપસ્થિતિ તે	નવમ	ગુણસ્થાનક
” સૂક્ષ્મ	”	દશમ	”
” ઉપશાત	”	એકાદશમ	”
” ક્ષીણ	”	દ્वादશમ	”

હાથનોંધ ૩ ૭

[૫૮૨]

૧

[હાથનોંધ ૩, પૃ ૩]

ૐ નમ.

સર્વજ્ઞ

જિન

વીતરાગ

સર્વજ્ઞ છે

રાગદ્વેષનો આત્મ તિકે ક્ષય થઈ શકે છે

જ્ઞાનને પ્રતિબંધક રાગદ્વેષ છે

જ્ઞાન, જીવનો સ્વત્વભૂત ધર્મ છે

જીવ, એક અખંડ સંપૂર્ણ દ્રવ્ય હોવાથી તેનું જ્ઞાનસામર્થ્ય સંપૂર્ણ છે

[૫૮૩]

૨

[હાથનોંધ ૩, પૃ ૭]

સર્વજ્ઞપદ વાર વાર શ્રવણ કરવા યોગ્ય, વાંચવા યોગ્ય, વિચાર કરવા યોગ્ય, લક્ષ કરવા યોગ્ય

અને સ્વાનુભવે સિદ્ધ કરવા યોગ્ય છે

[૫૮૪]

૩

[હાથનોંધ ૩, પૃ ૬]

સર્વજ્ઞ દેવ

સર્વજ્ઞ દેવ

નિર્ઘ થ ગુરુ

નિર્ઘ થ ગુરુ

ઉપશમભૂળ ધર્મ.

હયામૂળ ધર્મ.

સર્વજ્ઞ દેવ

નિર્ઘ થ ગુરુ

સિદ્ધાંતમૂળ ધર્મ

સર્વજ્ઞ દેવ

નિર્ઘ થ ગુરુ

જિનાજ્ઞામૂળ ધર્મ

સર્વજ્ઞનું સ્વરૂપ

નિર્ઘ થનું સ્વરૂપ

ધર્મનું સ્વરૂપ

સમ્યક્ ક્રિયાવાદ

યોગ અસખ ને જિન કહ્યા, ધટમાહી રિદ્ધિ દાખી રે,
નવપદ તેમ જ ભણુજો, આતમરામ છે સાખી રે

[શ્રીપાદસંસ્કૃત્યર્થ ૩ વિનયવિનય—ચરોવિનય]

૩૩૩—૩૩, ૪૬૦—૧૪

યોગના ખીજ ધંદા ગહે, જિનવર શુદ્ધ પ્રણામો રે,
ભાવાચારજ સેવના, ભવ ઉદ્ધેગ સુકામો રે

[આઠ યોગદષ્ટિની સમજાય ૧-૮ ચરોવિનય]

૩૮૬—૩૭

રવિકૈ ઉદ્યોત અસ્ત હોત દિન દિન પ્રતિ, અભુગીકૈ જીવન જ્યો, જીવન ધટતુ હૈ,
કાલકૈ અસત જિન જિન, હોત ધન તન આરેકૈ ચલત માનો કાંકસૌ કટતુ હૈ,
એતે પરિ મૂરખ ન ખોલે પગમારથકો, સ્વારથકૈ હેતુ ગ્રમ ભારત ઠગતુ હૈ,
લગૌ ફિરૈ લોગનિસૌ, પગૌ પરૈ જોગનિસૌ, વિપૈરસ જોગનિસૌ, નેકુ ન હટતુ હૈ

[સમયસાર નાટક, બધદ્વાર ૨૬]

૩૫૮—૨

રૂપાતીત બપતીતમલ, પૂર્ણાનદી ઈશ,

ચિદાનંદ તાકુ નમત, વિનય સહિત નિજ શીસ [સ્વવશોદયજ્ઞાન—ચિદાનંદ]

૧૬૦—૨૮

રાડી રુએ, માડી રુએ, પથુ સાત ભરતારવાળી તો મોહુ જ ન ઉધારે.

[લોકાક્રિત]

૪૬૬—૩

લેવેકો ન રહી હૌર, ત્યાગિવેકો નાહી ઓગ,

આડી કહા ઉગયૌ જી, કારજુ નવીનો હૈ ।

[સમયસારનાટક સર્વવિદ્યુદ્ધાર ૧૦૬]

૩૧૬—૧૪

[પુરિમા ઉગ્ગજજહા ૪] વક (વક્ક) જહા ચ પચ્છિમા ।

[મણિસમા ઉગ્ગપન્નાઓ 'તેજ ધંમ્મો હુદ્ધાકઓ]

[ઉત્તરાધ્યયન—૨૩-૨૬]

૬૬—૩૫

બ્યવહારની આળ પાંદડે પાંદડે પરજળી

[૧]

૪૬૪—૩૦

ઐક્યા જ્ઞાન લલ્યા છે તોપથુ, જો નરિ જય પમાયો રે,

વખ તરુ ઉપમ તે પામે, સંયમ ઠાથુ જો નાથો રે

ગાયો રે ગાયો, બલે વીર જગતયુરુ ગાયો

[સમયશ્રણી સ્તવન ૪—૩ ૫૦ ઉત્તમવિનય]

૪૮૬—૩૭

સકલ સંસારી ધન્દિયરામી, મુનિશુભ આતમગામી રે,

મુખ્યપથુ જો આતમરામી, તે કહિયે નિષ્કામી રે

[આનંદવનચોવીશી, શ્રેયાસનાથજિન સ્તવન]

૬૦૮—૭, ૫૬૭—૧૧

સત્ય પર ધીમહિ ।

[શ્રીમદ્ ભાગવત ૨૬ ૫ ૧૨, અ. ૧૩, શ્લોક ૧૬]

૩૦૭—૧૬

સમતા, રમતા, બરધતા, રાયકતા મુખભાસ,

વેદકતા ચૈતન્યતા, એ સખ જીવવિલાસ

[સમયસાર નાટક ઉત્થાનિકા ૨૬]

૩૬૬—૧૪

૩૬૭—૩૭, ૩૬૯—૬

[કુસગો જહ ભોસંદિદુપ ચોવ ચિન્દ લલમાળ ।

૧૧ મણુયાળ જીવિય] સમય ગોચમ મા પમાય ।

[ઉત્તરાધ્યયન ૧૦—૨]

૬૮—૧૬

સસારવિવૃક્ષસ્ય દ્વે ફલે અમૃતોપમે ।

ફાળ્યામૃતરસાસ્વાદ લાલાષ સસૈ, સહ ॥

[પચત્ર]

૭૮—૧૮

જીવ અન ત છે
પરમાણુ અન ત છે
જીવ અને પુદ્ગલનો સંયોગ અનાદિ છે
જ્યાં સુધી જીવને પુદ્ગલસંબંધ છે, ત્યાં સુધી સકર્મ જીવ કહેવાય
ભાવકર્મનો કર્તા જીવ છે
ભાવકર્મનું ખીજી નામ વિભાવ કહેવાય છે
ભાવકર્મના હેતુથી જીવ પુદ્ગલ ગ્રહે છે
તેથી તૈજસાદિ શરીર અને ઔદારિકાદિ શરીરનો યોગ થાય છે.

[હાથનોંધ ૩, પૃ ૧૭]

ભાવકર્મથી વિમુખ થાય તો નિજભાવપરિણામી થાય
સમ્યગ્દર્શન વિના વાસ્તવિકપણે જીવ ભાવકર્મથી વિમુખ ન થઈ શકે.
સમ્યગ્દર્શન થવાનો મુખ્ય હેતુ જિનવચનથી તત્ત્વાર્થપ્રતીતિ થવી તે છે

[૫૪૭]

૭

[હાથનોંધ ૩, પૃ ૧૬]

હું કેવળ શુદ્ધ ચૈતન્યસ્વરૂપ સહજ નિજ અનુભવસ્વરૂપ છું
વ્યવહારદૃષ્ટિથી માત્ર આ વચનનો વક્તા છું
પરમાર્થથી તો માત્ર તે વચનથી વ્યજિત મૂળ અર્થરૂપ છું
તમારાથી જગત લિપ્ત છે, અલિપ્ત છે, લિપ્તાલિપ્ત છે ?
લિપ્ત, અલિપ્ત, લિપ્તાલિપ્ત, એવો અવકાશ સ્વરૂપમા નથી.
વ્યવહારદૃષ્ટિથી તેનું નિરૂપણ કરીએ છીએ

—જગત મારા વિષે ભાસ્યમાન હોવાથી અલિપ્ત છે, પણ જગત જગતસ્વરૂપે છે, હું સ્વસ્વરૂપે
છું, તેથી જગત મારાથી કેવળ લિપ્ત છે તે બન્ને દૃષ્ટિથી જગત મારાથી લિપ્તાલિપ્ત છે
ૐ શુદ્ધ નિર્વિકલ્પ ચૈતન્ય

[૭૫૫]

૮

[હાથનોંધ ૩, પૃ ૨૩]

ૐ નમ

કેવળજ્ઞાન

એક જ્ઞાન

સર્વ અન્ય ભાવના સસર્ગરહિત એકાંત શુદ્ધ જ્ઞાન

સર્વ દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાળ, ભાવનું સર્વ પ્રકારથી એક સમયે જ્ઞાન

તે કેવળજ્ઞાનનું અમે ધ્યાન કરીએ છીએ

નિજસ્વભાવરૂપ છે

સ્વતત્ત્વભૂત છે

નિરાવરણ છે

અભેદ છે

નિર્વિકલ્પ છે

સર્વ ભાવનું ઉત્કૃષ્ટ પ્રકાશક છે

પરિશિષ્ટ ૨

આત્મસિદ્ધિશાસ્ત્રની ગાથાઓની વર્ણાનુક્રમણિકા

અથવા દેહ જ આત્મા	૪૬-૫૩૮	કર્તા ભોક્તા જીવ હો	૮૭-૫૫૦
અથવા નિજ પરિણામ જે	૧૨૨-૫૫૫	કર્મભાવ અજ્ઞાન છે	૯૮-૫૫૧
અથવા નિશ્ચય નય ગ્રહે	૨૯-૫૩૬	કર્મ અનત પ્રકારના	૧૦૨-૫૫૨
અથવા મતદર્શન ધણી	૯૩-૫૫૦	કર્મબધ કોધાદિથી	૧૦૪-૫૫૨
અથવા વસ્તુ ક્ષણિક છે	૬૧-૫૪૦	કર્મ મોહનીય ભેદ બે	૧૦૩-૫૫૨
અથવા સદ્ગુરુએ કહ્યા	૧૪-૫૩૪	કપાયની ઉપશાંતતા	૩૮-૫૩૭
અથવા જ્ઞાન ક્ષણિકનું	૬૯-૫૪૩	કપાયની ઉપશાંતતા	૧૦૮-૫૫૩
અસદ્ગુરુ એ વિનયનો	૨૧-૫૩૫	કેવળ નિજ સ્વભાવનું	૧૧૩-૫૫૩
અહો ! અહો ! શ્રી સદ્ગુરુ	૧૨૪-૫૫૫	કેવળ હોત અસગ જે	૭૬-૫૪૫
આગળ જ્ઞાની થઈ ગયા	૧૩૪-૫૫૬	કોઈ ક્રિયા જડ થઈ રહ્યા	૩-૫૨૭
આત્મજ્ઞાન ત્યાં મુનિપણું	૩૪-૫૩૭	કોઈ સંયોગથી નહી	૬૬-૫૪૨
આત્મજ્ઞાન સમદર્શિતા	૧૦-૫૩૨	કોટિ વર્ષનું સ્વપ્ન પણ	૧૧૪-૫૫૪
આત્મજ્ઞાન સમ રોગ નહિ	૧૨૬-૫૫૫	કચારે કોઈ વસ્તુનો	૭૦-૫૪૩
આત્મા છે તે નિત્ય છે	૪૩-૫૩૮	કોધાદિ તરતઅતી	૬૭-૫૪૨
આત્માદિ અસ્તિત્વનાં	૧૩-૫૩૪	ગચ્છ મતની જે કલ્પના	૧૩૩-૫૫૬
આત્મા દ્રવ્યે નિત્ય છે	૬૮-૫૪૩	ધટ પટ આદિ જાણ્યું	૫૫-૫૩૯
આત્માના અસ્તિત્વના	૫૯-૫૪૦	ચેતન જે નિજજ્ઞાનમાં	૭૮-૫૪૬
આત્માની શકા કરે	૫૮-૫૪૦	છૂટે દેહાધ્યાસ તો	૧૧૫-૫૫૪
આત્મા સત્ સત્ય-યમય	૧૦૧-૫૫૨	છે ઇન્દ્રિય પ્રત્યેકને	૫૨-૫૩૯
આત્મા સદા અસગ ને	૭૨-૫૪૪	છોડીઅત દર્શન તણો	૧૦૫-૫૫૨
આ દેહાદિ આજથી	૧૨૬-૫૫૫	જડ ચેતનનો ભિન્ન છે	૫૭-૫૪૦
આવે જ્યાં એવી દશા	૪૦-૫૩૭	જડથી ચેતન બિપજે	૬૫-૫૪૨
ધ્મિર સિદ્ધ થયા વિના	૮૧-૫૪૮	જાતિવેધનો ભેદ નહી	૧૦૭-૫૫૩
બિપજે તે સુવિચારણા	૪૨-૫૩૮	જીવ કર્મકર્તા કહો	૭૬-૫૪૭
ઉપાદાનનું નામ લઈ	૧૩૬-૫૫૬	જે જિનદેહ પ્રમાણુ ને	૨૫-૫૩૫
એક ગંક ને એક નૃપ	૮૪-૫૪૮	જે જે કારણ બધનાં	૯૯-૫૫૧
એક હોય ત્રણ કાળમાં	૩૬-૫૩૭	જે દ્રષ્ટા છે દર્શિનો	૫૧-૫૩૯
એ જ ધર્મથી મોક્ષ છે	૧૧૬-૫૫૪	જેના અનુભવ વસ્તુ એ	૬૩-૫૪૬
એ પણ જીવ મતાર્થમાં	૩૧-૫૩૬	જેમ શુભાશુભ કર્મપદ	૮૯-૫૫૦
એમ વિચારી અતરે	૩૭-૫૩૭	જે સદ્ગુરુ ઉપદેશથી	૧૯-૫૩૫
એવો માર્ગ વિનયતણો	૨૦-૫૩૫	જે સંયોગો દેખિયે	૬૪-૫૪૧
કઈ જાતિમાં મોક્ષ છે	૯૪-૫૫૧	જે સ્વરૂપ સમજ્યા વિના	૧-૫૨૬
કર્તા ધ્મિર કોઈ નહિ	૭૬-૫૪૫	જે ચેતન કગતું નથી	૭૫-૫૪૫
કર્તા જીવ ન કર્મનો	૭૧-૫૪૪	જે ઇચ્છા પગમાર્થ તો	૧૩૦-૫૫૬
કર્તા ભોક્તા કર્મનો	૧૨૧-૫૫૪	ન્યાં ન્યાં જે જે ચોચ છે	૮-૫૨૮

ધ્યાન અને અધ્યયન

૭૦ અપ૦

[૭૭૭-૧]

૧૩

[હાથનોંધ ૩, પૃ ૩૫]

ૐ

‘ઠાણાગસૂત્ર’માં નીચે દર્શાવેલું સૂત્ર શુ ઉપકાર થવા નાખ્યું છે તે વિચારો.
પગે સમણે ભગવં મહાવીરે હમીસેળ ઝસપ્પિણોપ ચડવીસં તિથ્થયરાણ ચરિમે
તિથ્થયરે સિદ્ધે બુદ્ધે મુત્તે પરિનિવ્વુદે સવ્વદુ કલ્પહીણે ।

[૭૭૩]

૧૪

[હાથનોંધ ૩, પૃ ૩૭]

આભ્યંતર ભાન અવધૂત,

વિદેહીવત્,

જિનકલ્પીવત્,

સર્વ પરભાવ અને વિભાવથી વ્યાવૃત્ત, નિજ સ્વભાવના ભાનસંહિત, અવધૂવત્ વિદેહીવત્ જિન-
કલ્પીવત્ વિચરતા પુરુષ ભગવાનના સ્વરૂપનું ધ્યાન કરીએ છીએ.

[૭૬૨]

૧૫

[હાથનોંધ ૩, પૃ ૩૬]

પ્રવૃત્તિના કાર્યો પ્રત્યે વિરતિ

સ ગ અને સ્નેહપાશનું ત્રોડવું (અતિશય વસતું છતાં પણ કરવું, કેમકે ખીન્ને કોઈ ઉપાય નથી)

આશ કા:-જે સ્નેહ રાખે છે, તેના પ્રત્યે આવી કૂર દૃષ્ટિથી વર્તવું તે કૃતક્ષતા અથવા
નિર્હથતા નથી ?

સંમાધાન —

[૮૩૪-૨]

૧૬

[હાથનોંધ ૩, પૃ ૪૦]

સ્વરૂપબોધ

યોગનિરોધ.

સર્વધર્મ સ્વાધીનતા.

ધર્મમૂર્તિતા

સર્વપ્રેરેશ સંપૂર્ણ શુણાત્મકતા.

સર્વાગસંયમ

લોક પ્રત્યે નિષ્કારણ અનુબંધ.

[૮૧૫]

૧૭

[હાથનોંધ ૩, પૃ ૪૩]

ૐ નમ.

સર્વજ્ઞ-વીતરાગ દેવ

(સર્વ દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાળ, ભાવનો સર્વ પ્રકારે બાણનાર, રાગદ્રેષાદિ સર્વ વિભાવ જેણે ક્ષીણ
કર્્યા છે તે ઈશ્વર)

તે પદ મનુષ્યદેહને વિષે સ પ્રાપ્ત થવા યોગ્ય છે

સંપૂર્ણ વીતરાગ થાય, તે સંપૂર્ણ સર્વજ્ઞ થાય

પત્રો વિષે વિશેષ માહિતી

આંક પાં. શ્રુ. પ્ર. આવૃત્તિ બીજનો આંક	કોના પ્રત્યે	કયા સ્થળેથી	કયા સ્થળે	મિતિ
૧				
૨	૧			
૩				
૪				
૫				
૬	૧૩૯		મોરબી	
૭	૧૪૦		મુબઈ	
૮	૧૪૧		"	
૯				
૧૦				
૧૧				
૧૨				
૧૩				
૧૪			જેતપુર	૧૯૪૧ કા. સુ ૧૫
૧૫	૮૧૬-૮૩૬			
૧૬				
૧૭	૮			
૧૮		રવજીભાઈ દેવરાજ	વવાણિયા	૧૯૪૨
૧૯				
૨૦				
૨૧				
૨૨	૯		મુબઈ	૧૯૪૩ કાગતક
૨૩	૧૦			
૨૪	૧૧			
૨૫	૮			
૨૬		ચત્રબુજ બેચર	વવાણિયા	૧૯૪૩
૨૭		" "	મુબઈ	૧૯૪૩
૨૮		" "	"	" મોમ
૨૯		" "	"	૧૯૪૪ કા. સુ ૫
૩૦	૧૨	" "	"	" પો. વ ૧૦
૩૧	૧૩		વવાણિયા	૧૯૪૪ પ્રત્યે નં ૧૧૧૧ વિ
૩૨	૧૪		વવાણિયા	૧૯૪૪ અ. વ ૩ સુ ૧
૩૩	૧૬		"	" અ. વ ૪ નં ૬
૩૪	૧૫		"	" શ્રી વ ૧૩ સોમ
૩૫	૧૭		"	" શ્રી વ. ૦૧)

ધર્મ, અધર્મ, આકાશ, કાળ અને પુણ્યલ એ જડ દ્રવ્ય છે
જીવ દ્રવ્ય એતન છે
ધર્મ, અધર્મ, આકાશ, કાળ એ ચાર અમૂર્ત દ્રવ્ય છે
વસ્તુતાએ કાળ ઔપચારિક દ્રવ્ય છે
ધર્મ, અધર્મ, આકાશ એકેક દ્રવ્ય છે
કાળ, પુણ્યલ અને જીવ અન ત દ્રવ્ય છે

[હાથનોંધ ૩, પૃ ૫૫]

દ્રવ્ય શુણ્ણપર્યાયાત્મક છે

[૬૩૩-૩]

૨૫

[હાથનોંધ ૩, પૃ ૫૭]

પરમ શુણ્ણમય ચારિત્ર (બળવાન અસ ગાદિ સ્વભાવ) નોંધ એ
પરમ નિર્દોષ શ્રુત
પરમ પ્રતીતિ
પરમ પરાક્રમ
પરમ ઇન્દ્રિયજન્ય

- ૧ મૂળનું વિશેષપણ
- ૨ માર્ગની શરૂઆતથી અતપર્યંતની અજ્ઞુત સકળના
- ૩ નિર્વિવાદ—
- ૪ સુનિધર્મપ્રકાશ.
- ૫ ગૃહસ્થધર્મપ્રકાશ
- ૬ નિર્ઘંથ પરિભાષાનિધિ—
- ૭ શ્રુતસમુદ્ર પ્રવેશમાર્ગ

[૮૦૦]

૨૬

[હાથનોંધ ૩, પૃ ૫૮]

સ્વપર ઉપકારનું મહત્કાર્ય હવે કરી લે । ત્વરાથી કરી લે ।
અપ્રમત્ત થા — અપ્રમત્ત થા
શું કાળનો ક્ષણવારનો પણ ભરુ સો આર્ય પુરુષોએ કર્યો છે ?
હે પ્રમાદ ! હવે તું જા, જા
હે પ્રહાર્ય ! હવે તું પ્રસન્ન થા, પ્રસન્ન થા
હે વ્યવહારોદય । હવે પ્રભળથી ઉદય આવીને પણ તું શાત થા, શાત
હે દીર્ઘસૂત્રતા ! સુવિચારનું, ધીરજનું, ગ ભીરપણાનું પરિણામ તું શા માટે થવા ઇચ્છે છે ?
હે ભોધબીજ ! તું અત્યંત હસ્તામલકવત્ વર્ત, વર્ત
હે જ્ઞાન ! તું હૃગ્ચિત્તને પણ હવે સુગમ સ્વભાવમા લાવી મૂક

[હાથનોંધ ૩, પૃ ૫૯]

હે ચારિત્ર ! પરમ અનુગ્રહ કર, પરમ અનુગ્રહ કર
હે યોગ ! તમે સ્થિર થાઓ, સ્થિર થાઓ ।
હે ધ્યાન ! તું નિજસ્વભાવાકાર થા, નિજસ્વભાવાકાર થા,

આંક	પ૦ શ્રી ૩૦ આવૃત્તિ બીજી આંક	કાના પ્રત્યે	કયા રથજેથી	કયા રથજે	મિતિ
૭૪		(જૂઠાભાઈ બિજમસી)	વવાણિયા	(અમદાવાદ)	૧૬૪૫ ભા સુ ૨
૭૫	૪૬	જૂઠાભાઈ બિજમસી	મુગઈ	અમદાવાદ	,, ભા વ ૪
૭૬	૪૯		મુગઈ		,, આ વ ૧૦
૭૭	૫૦				,,
૭૮	૫૧				,,
૭૯	૫૨				,,
૮૦	૫૩				,,
૮૧	૫૪				,,
૮૨	૫૫				,,
૮૩	૫૬	મનસુખરામ સૂર્યરામ			,,
૮૪	૫૭				૧૯૪૬
૮૫	૫૮		મુગઈ		,,
૮૬	૮૭૪-૧૬				,,
૮૭	૬૨	મનસુખરામ સૂર્યરામ	મુગઈ		,, કા સુ ૭
૮૮	૬૩		,,		,, કારતક
૮૯	૬૪		,,		,, , સુ ૧૫
૯૦	૬૫		,,		,, ,
૯૧	૬૮		,,		,, ,
૯૨	૬૯		,,		,, ,
૯૩	૭૦		,,		,, ,
૯૪	૭૨	જૂઠાભાઈ બિજમસી	મુગઈ		,, મા સુ ૯
૯૫	૭૪		,,		,, પો
૯૬	૭૫		,,		,, , સુ ૩
૯૭	૭૬		,,		,, , ,
૯૮	૧૦૪	શાહ ચીમનલાલ મહાસુખ (જૂઠાભાઈ)		અમદાવાદ	,, , વ ૯
૯૯	૭૭		મુગઈ		,, ,
૧૦૦	૭૮		,,		,, ,
૧૦૧	૭૯		,,		,, ,
૧૦૨					
૧૦૩	૮૨		મુગઈ		,, માહ
૧૦૪	૮૩	ચીમનલાલ મહાસુખ (જૂઠાભાઈ)			,, , વ ૨
૧૦૫	૮૦		મુગઈ	અમદાવાદ	,, કા સુ ૬
૧૦૬	૮૪	ચીમનલાલ મહાસુખ (જૂઠાભાઈ)	,,	અમદાવાદ	,, , , ૮
૧૦૭	૮૫		,,		,, , વ ૧
૧૦૮	૮૬		,,		,, ,
૧૦૯					

નિવિક્કટપયણે અંતર્મુખવૃત્તિ કરી આત્મધ્યાન કરવું માત્ર અનાયાધ અનુભવસ્વરૂપમા
લીનતા થવા દેવી, બીજી ચિંતાવના ન કરવી. જે જે તર્કાદિ ભેદ, તે નહીં લેવાવતા ઉપશમાવી દેવા

૩૦

વીતરાગદર્શન સંક્ષેપ

મંગલાચરણ — શુદ્ધ પદ્મને નમસ્કાર

ભૂમિકા :— મોક્ષ પ્રયોજન

તે દુઃખ મટવા માટે જીદા જીદા મતો પૃથક્કરણ કરી જોતા તેમા વીતરાગ દર્શન પૂર્ણ અને
અવિરુદ્ધ છે એવું સામાન્ય કથન

તે દર્શનનું વિશેષ સ્વરૂપ

તેની જીવને અપ્રાપ્તિ અને પ્રાપ્તિએ અનાસ્થા થવાનાં કારણો

મોક્ષાભિલાષી જીવે તે દર્શનની કેમ ઉપાસના કરવી

આસ્થા—તે આસ્થાના પ્રકાર અને હેતુ

વિચાર—તે વિચારના પ્રકાર અને હેતુ

વિશુદ્ધિ—તે વિશુદ્ધિના પ્રકાર અને હેતુ

મધ્યસ્થ રહેવાનાં સ્થાનક—તેના કારણો

ધીરજના સ્થાનક—તેના કારણો

શ કાના સ્થાનક—તેનાં કારણો

પતિત થવાનાં સ્થાનક—તેના કારણો

ઉપસ હાર

આસ્થા —

પદાર્થનું અચિંત્યપણું, બુદ્ધિમા ંયામોહ, કાળદોષ

શ્રીમદ્ રાજચ દ્ર

ગ્રંથ

સમાપ્ત.

આક	૫૦ થી ૩૦ આકૃતિ ઓળખાઈ	કોના પ્રત્યે	કયા સ્થળેથી	કયા સ્થળે	મિતિ
૧૪૮	૧૩૨-૨	અમાલાલ લાલચંદ	વવાણિયા	ખભાત ૧૯૪૬ આ	સુ. ૧૦
૧૪૯	૧૩૨-૩		"	" " "	" ૧૦
૧૫૦	૧૩૩		"	" "	" "
૧૫૧	૧૩૪			" "	" "
૧૫૨	૧૩૬	સોભાગ્યભાઈ લક્ષ્મીભાઈ	વવાણિયા	મોરબી ૧૯૪૬ આસો	સુ ૧૧
૧૫૩	૧૩૭	ત્રિભોવન માણેકચંદ	"	ખભાત	" " ૧૨
૧૫૪	૧૩૮		મોરબી		" "
૧૫૫	૧૪૦		મુઝઈ		"
૧૫૬	૧૪૩		"		"
૧૫૭	૧૬, ૮૭૪-૨૨				
૧૫૮					
૧૫૯					
૧૬૦					
૧૬૧					
૧૬૨					
૧૬૩					
૧૬૪					
૧૬૫	૧૪૪	સોભાગ્યભાઈ લક્ષ્મીભાઈ	મુઝઈ	મોરબી ૧૯૪૭ કા	સુ ૫
૧૬૬	૧૪૫	(સોભાગ્યભાઈ લક્ષ્મીભાઈ ?)	"	ખભાત	" " ૬
૧૬૭		ત્રિભોવન તથા અમાલાલ		"	" " ૧૨
૧૬૮	૧૪૬	સોભાગ્યભાઈ લક્ષ્મીભાઈ	મુઝઈ	મોરબી	" " ૧૩
૧૬૯		અમાલાલ લાલચંદ	"	ખભાત	" " "
૧૭૦	૧૪૭	સોભાગ્યભાઈ લક્ષ્મીભાઈ	"	"	" " ૧૪
૧૭૧	૧૫૦	અમાલાલ લાલચંદ	"	ખભાત	" " ૧૪
૧૭૨	૧૪૯	મુનિશી લક્ષ્મી	"	"	" " ૧૪
૧૭૩	૧૫૧	ત્રિભોવન આદિ	"	"	" વ ૩
૧૭૪	૧૫૨	અમાલાલ લાલચંદ	"	"	" " ૫
૧૭૫		" "	"	"	" " ૮
૧૭૬	૧૫૪-૧૫૩	સોભાગ્યભાઈ લક્ષ્મીભાઈ	"	મોરબી	" " ૬
૧૭૭	૧૫૫	ત્રિભોવન માણેકચંદ	"	ખભાત	" " ૧૪
૧૭૮	૧૫૬	અમાલાલ લાલચંદ	"	"	" " ૦))
૧૭૯	૧૪૮-૧		"	"	"
૧૮૦	૧૫૭	સોભાગ્યભાઈ લક્ષ્મીભાઈ	"	"	મા સુ ૪
૧૮૧	૧૫૮	છોટાજીભાઈ માણેકચંદ	"	ખભાત	" " ૮
૧૮૨	૧૫૯	સોભાગ્યભાઈ લક્ષ્મીભાઈ	"	મોરબી	" " ૧૩
૧૮૩	૧૬૦		"	"	" " ૧૪
૧૮૪		અમાલાલ લાલચંદ	"	ખભાત	" " ૧૫
૧૮૫		સોભાગ્યભાઈ લક્ષ્મીભાઈ	"	મોરબી	" " વ ૯

પરિશિષ્ટ ૧

અવતરણોની વર્ણનુક્રમ સૂચિ

પૃષ્ઠ પાંક્તિ

૧અખે (ખૈ) પુરુષ (ખ) એક વરખ હે (હૈ) [એક સર્વેશ] ૪૬૪—૨૧

અબ્નહોતમ્ય (અજૈર્હૌતવ્યમ્) [ઉત્તરપુરાણ ૫૦ ૬૭, ૩૨૯] ૭૪—૧૨

અધુવે અસાસયમિ સસારમિ દુલ્લપડરાણ ।

કિં નામ હુજ્જ કમ્મ જેણાહ દુગર્હ ન ગચ્છિજ્જા ॥

[ઉત્તરાધ્યયન ૮-૧]

૩૪—૭

અનુક્રમે સયમ રપશંતોહ, પાખ્યે ક્ષાયિકભાવ રે,

સયમ શ્રેણી કૃણ્ડેહ, પૂણ્ણ પદ નિખાવ રે

૩૦૯—૨૦-૨૮, ૩૧૦—૪

શુદ્ધ નિરજન અલખ અગોચર, એહિ જ સાધ્ય સુહાયો રે,

ગાનકિયા અવલખી ફરસ્યો, અનુભવ સિદ્ધિ ઉપાયો રે

રાય સિદ્ધારથ વશ વિભૂષણ, ત્રિશલા રાણી જાયો રે,

અજ અજરામગ સહજાનદી, ધ્યાનભુવનમા ધ્યાયો રે

[સયમશ્રેણી સ્તવન ૧-૨ પાંક્તિ ઉત્તમવિજયહ, પ્રકરણરત્નાકર ભાગ ૨ પૃ. ૧૬૯] ૩૧૦—૪

અન્ય પુરુષકી દષ્ટિમે, જગ બ્યવહાર લખાય,

વૃન્દાવન જખ જગ નહી, કૌન (કો) વ્યવહાર ખતાય

[વિહારવૃન્દાવન] ૫૦૦—૧૪

અક્ષપનામ ધુની લગી ગગનમે, મગન ભયા મન મેરાહ,

આસન મારી સુરત દક ધારી, દિયા અગમ ધર ડેરાહ,

દરસ્યા અલખ દેદરાહ.

[છાંટમ, અધ્યાત્મ ભજનમાલા પદ ૧૩૩ પૃ. ૪૯, પ્ર. કહાનંદ ધર્મસિદ્ધિ મુખર્ષી ૧૮૬૭] ૨૫૮—૨

અલ્પાહાર નિદ્રા વશ કરે, હેતરનેહ જગથી પરિહરે,

લોકક્ષાજ નવિ ધરે લગાર, એક ચિત્ત પ્રભુથી પ્રીત ધાર [સ્વશેષજ્ઞાન—ચિદાનંદહ] ૧૬૧—૩૬

[સર્વસ્થુવહિણા હુદ્દા, સરલ્લખપરિગદ્દે ।]

અવિ અપ્પણો વિ વેદમિ, નાયરંતિ મમાદ્ય ॥

[દશવૈકાલિક બ. ૬—૨૨] ૮૦૫—૨૦

અહર્નિશ અધિકો પ્રેમ લગાવે, જોગાનલ ધટમાંહિ જગાવે,

અલ્પાહાર આસન દહ ધરે, નયન થકી નિદ્રા પરિહરે [સ્વશેષજ્ઞાન—ચિદાનંદહ] ૧૬૨—૨૦

અહો જિજેહિં અસાવજ્જા, વિત્તી સાહુજ દેસિયા;

મુલ્લસાહજહેવસ, સાહુદેહસસ ધારણા ।

[દશવૈકાલિક સૂત્ર અધ્યયન ૫-૬૨]

૬૨૭—૩

અહો નિત્ત્વ તવો કમ્મં સન્ન વુદ્ધેહિં વણિજ,

જાવ લજ્જાસમા વિત્તી ઇગમત્ત ચ મોચણ ।

[દશવૈકાલિક સૂત્ર અધ્યયન ૬-૨૩]

૬૨૭—૮

અસાનતિમિરાન્ધાના (ન્ધસ્ય) ગાનાજનશલાક્યા,

ચક્ષુરન્મિલિત ચેન તરમૈ શ્રી ગુરવે નમ ।

[ગુરુગીતા, ૪૫] ૬૨૬—૩૫, ૬૭૬—૧૩

આણા ધમ્મો આણા તવો ।

[ઉપદેશપદ — હરિભટ્ટસૂરિ]

૨૬૦—૧૩

૫૦ શ્રુ ૩૦

આંક	આવૃત્તિ ખીજી	કોના પ્રત્યે	કયા સ્થળેથી	કયા સ્થળે	મિતિ
૨૨૩	૧૯૩	સોભાગ્યભાઈ લક્ષ્મીભાઈ	મુબઈ	મોરબી ૧૯૪૭ ફા	૧ ૧૪
૨૨૪			"	" "	" ૨
૨૨૫		અમાલાલ લાલચંદ	"	ખ ભાત	" ૩
૨૨૬	૧૯૪	છોટાલાલ માણેકચંદ	"	" "	" "
૨૨૭			"	" "	" "
૨૨૮			"	" "	" "
૨૨૯	૧૯૫		"	" "	" "
૨૩૦	૧૯૬	સોભાગ્યભાઈ લક્ષ્મીભાઈ	"	મોરબી	" જૂ. સુ. ૪
૨૩૧	૧૯૭	" "	"	" "	" ૭
૨૩૨	૧૯૮	ત્રિભોવન માણેકચંદ	"	ખ ભાત	" ૯
૨૩૩	૧૯૯	સોભાગ્યભાઈ લક્ષ્મીભાઈ	"	મોરબી	" ૧૦
૨૩૪	૨૦૦	" "	"	" "	" ૧૦
૨૩૫	૨૦૧	" "	"	" "	" ૧૪
૨૩૬	૨૦૨	અમાલાલ લાલચંદ	"	ખ ભાત	" ૧૫
૨૩૭		ત્રિભોવન માણેકચંદ	"	" "	" ૨
૨૩૮	૨૦૩	" "	"	" "	" ૩
૨૩૯	૨૦૪	સોભાગ્યભાઈ લક્ષ્મીભાઈ	"	મોરબી	" ૭
૨૪૦		અમાલાલ લાલચંદ	"	ખ ભાત	" ૯
૨૪૧	૨૦૫	સોભાગ્યભાઈ લક્ષ્મીભાઈ	"	મોરબી	" ૧૪
૨૪૨	૨૦૬	(અમાલાલ લાલચંદ)	"	" "	" ૨
૨૪૩			"	" વે. સુ.	" ૭
૨૪૪	૨૦૭	સોભાગ્યભાઈ લક્ષ્મીભાઈ	"	મોરબી	" ૧૩
૨૪૫		અમાલાલ લાલચંદ	"	ખ ભાત	" ૩
૨૪૬	૨૦૮	સોભાગ્યભાઈ લક્ષ્મીભાઈ	"	મોરબી	" ૮
૨૪૭	૨૦૯	" "	"	" "	" ૮
૨૪૮	૨૧૦	અમાલાલ લાલચંદ	"	ખ ભાત	" ૭
૨૪૯	૨૧૧		"	" જે. સુ.	" ૧૫
૨૫૦	૨૧૨	સોભાગ્યભાઈ લક્ષ્મીભાઈ	"	" "	" ૬
૨૫૧	૨૧૩	" "	"	મોરબી	" ૬
૨૫૨	૨૧૪		"	" "	" મુ. ૧
૨૫૩	૨૧૫	અમાલાલ લાલચંદ	"	ખ ભાત	" અ. સુ. ૮
૨૫૪	૨૧૬	(ખ ભાતનાં યુમ્મુઓ ઉપર)	"	" "	" ૧૩
૨૫૫	૨૧૭	સોભાગ્યભાઈ લક્ષ્મીભાઈ	"	" "	" ૨
૨૫૬		" "	"	મોરબી	" ૪
૨૫૭	૨૧૮	" "	"	" "	" ૧
૨૫૮	૨૧૯	સોભાગ્યભાઈ લક્ષ્મીભાઈ	"	૧૯૪૭ આ. ૧૧	" ૧
૨૫૯	૨૨૦	" "	"	" આ. સુ.	" ૬
૨૬૦	૨૨૧	" "	"	મોરબી	" ૬

એક અસાનિના કોટિ અભિપ્રાયો છે, અને કોટિ જ્ઞાનીનો એક અભિપ્રાય છે

[અનાયદાસ]

૬૬૦—૩

એક કહે સેવીએ વિવિધ કિરિયા કરી, ફલ અનેકાત લોચન ન દેખે,
ફલ અનેકાત કિરિયા કરી બાપડા, રડવડે ચાર ગતિમાહિ લેખે

[આનંદવન ચોવીશી-અનંતનિન સ્તવન]

૭૦૪—૧૦

એક દેખિયે જાનિયે, [રમિ રહિયે ધકઠૌર,
સમલ વિમલ ન વિચારિયે, થહૈ સિદ્ધિ નહિ ઔર]

[સમયસાર નાટક જનકાર ૨૦ પૃ ૫૦૫ બનારસીદાસ, જૈન અન્યરતનાકર કાર્યાલય, સુબર્ઈ] ૨૭૪—૨૮

એક પરિનામકે ન કરતા દરવ દોઈ,

દોઈ પરિનામ એક દર્વ ન ધરતુ હૈ,

એક કરતુતિ દોઈ દર્વ કબહૂં ન કરૈ,

દોઈ કરતુતિ એક દર્વ ન કરતુ હૈ,

જીવ પુદ્ગલ એક ખેત અવગાહી દોહિ,

અપને અપને રૂપ, કોહિ ન ટરતુ હૈ,

જડ પરિનામનિકો, કરતા હૈ પુદ્ગલ,

ચિદાનંદ ચેતન સુભાવ આચરતુ હૈ

[સમયસાર નાટક-કર્તાકર્મક્રિયાદ્વાર ૧૦ પૃ ૬૪]

૩૧૧—૧૮, ૬૦૩—૩૫

૧૯મી જાળદે સો ..

એને સમળે મગવ મહાવીરે હમીસેળ (હમીએ) ઝસપિ (ઓસપિ) ખીંપ
જલવીસ (જલવીસાએ) તિત્થયરાળ ચરિમતિત્થયરે સિદ્ધે શુદ્ધે મુક્તે
પરિનિશ્ચુદ્ધે (જાવ) સવ્વદુલ્લ (કર) પ (પ્પ) હીળે ।

[ઠાણાગચર ૫૩ પૃ ૧૫, આગમોદય સમિતિ]

૮૨૬—૭

એનું સ્વપ્ને જો દર્શન પામે રે, તેનું મન ન ચડે ખીજે ભામે રે,

થાય કૃષ્ણનો લેશ પ્રસંગ રે, તેને ન ગમે સસારનો સંગ રે ૧

હસતા રમતા પ્રગટ હરિ દેખુ રે, મારુ જીવ્યું સફળ તવ લેખુ રે,

મુક્તાનંદનો નાથ વિહારી રે, આધા જીવનદારી અમારી રે ૨

[ઉદ્ધવગીતા ક ૮૮-૭, ૮૭-૭ મુક્તાનંદસ્વામી]

૨૮૮—૨૧

[મિગ ચારિય ચરિસ્સામિ] એવ પુત્તા (પુત્તી) જહાણુય,

[અમ્માપિકહિ અણુજાઓ જહાહ ઉવહિ તઓ]

[ઉત્તરાધ્યયન ૧૬-૮૫]

૫૩—૨

[વૂઠો વૂઠો રે મુજ સાહિબ જગતનો વૂઠો]

એ શ્રીપાળનો રાસ કરતા જ્ઞાન અમૃત રસ વૂઠ્યો (વૂઠો) રે મુજ

[શ્રીપાલરાસ ખડ ૪ પૃ ૧૮૫ વિનયવિનય-ચરોવિનય]

૪૬૮—૨૩

એસા ભાવ નિહાર નિત, કીજે જ્ઞાન વિચાર,

મિટે ન જ્ઞાન મિચાર બિન, અતર-ભાવ-વિકાર

[સ્વરોદયજ્ઞાન-ચિદાનંદ]

૧૬૨—૩૪

કમ્મદબ્બેહિ સમ્મ સજોગો હોઈ જો ડ જીવસ્સ ।

સો વધો નાયવ્વો તસ્સ વિઓગો ભવે મુક્કલ્લો ॥

[આચારંગ અ ૭ ૧ નિર્યુક્તિ માં ૨૬૦]

૭૮૪—૨, ૮૦૨—૫

કરના ફીરી કયા દિલગીરી સદા મગન મન રહે(હ)નાજી

[કપીરજી]

૨૫૮—૩૭

૧ જીઓ જે ઈમ જાળદે સે સવ્વગાળદે ..

પૃ. ૮૪૦

આક	પાં શ્રુ ૦ પ્ર૦ આવૃત્તિ થીજી આક	કોના પ્રત્યે	કયા રચયેથી	કયા રચયે	મિતિ
૨૯૯	૨૫૪		વવાણિયા		૧૯૪૮ કા સુ ૭
૩૦૦		અખાલાલ લાલચદ	"	ખ ભાત	" " " ૮
૩૦૧	૨૫૬	સોભાગ્યભાઈ લક્ષ્મીભાઈ	,	અમર	" " " ૮
૩૦૨		" "	"	મોરખી	" " " ૧૩
૩૦૩		અખાલાલ લાલચદ	"	ખ ભાત	" " " "
૩૦૪	૨૫૭	સોભાગ્યભાઈ લક્ષ્મીભાઈ	"	મોરખી	" " " "
૩૦૫	૨૫૫	ત્રિભોવન માણેકચદ	"		" , વ ૧
૩૦૬		અખાલાલ લાલચદ	મોરખી	ખ ભાત	" " " ૭
૩૦૭	૨૫૮	સોભાગ્યભાઈ લક્ષ્મીભાઈ	આણુ	મોરખી	" મા સુ ૨
૩૦૮	૨૫૯	" "	મુળધ	સાયલા	" " " ૧૪
૩૦૯	૨૬૦	" "	"	"	" " વ ૦))
૩૧૦	૨૬૧	ત્રિભોવન માણેકચદ	"	ખ ભાત	" પો સુ ૩
૩૧૧			"		" " " ૩
૩૧૨	૨૬૨	અખાલાલ લાલચદ	"	ખ ભાત	" " " ૫
૩૧૩	૨૬૩	સોભાગ્યભાઈ લક્ષ્મીભાઈ	"		" " " ૭
૩૧૪			"		" " " ૧૧
૩૧૫	૨૬૪	સોભાગ્યભાઈ લક્ષ્મીભાઈ	"	મોરખી	" " " ૧૧
૩૧૬	૨૬૫	" "	"	"	" " વ ૩
૩૧૭	૨૬૬	" "	"	"	" " " ૬
૩૧૮	૨૬૭-૨	કુવરજી મગનલાલ	"	કલોલ	" " " ૧૩
૩૧૯	૨૬૮	સોભાગ્યભાઈ લક્ષ્મીભાઈ	"	મોરખી	" માદ સુ ૫
૩૨૦	૨૬૯	" "	"	"	" " " ૧-
૩૨૧	૨૭૦-૧	અખાલાલ લાલચદ	"	ખ ભાત	" " વ ૨
૩૨૨	૨૭૦-૨	સોભાગ્યભાઈ લક્ષ્મીભાઈ		મોરખી	" નિવા
૩૨૩	૨૭૦-૩	" "	"	"	" માદ વ- ૨
૩૨૪	૨૭૧	" "	"	"	" " " ૫
૩૨૫	૨૭૨	" "	"	"	" " " ૬
૩૨૬	૨૭૪	" "	"	"	" " " ૧૧
૩૨૭	૨૭૫	" "	"	"	" " " ૧૪
૩૨૮	૨૭૬	" "	"	"	" " " ૦))
૩૨૯	૨૭૭	" "	"	"	" " " "
૩૩૦	૨૭૮	કિમ્બર્નસ આદિ	"	ખ ભાત	" " "
૩૩૧	૨૭૯		"		" " "
૩૩૨	૨૮૦-૧	અખાલાલ લાલચદ	"	ખ ભાત	" ફા. નુ ૪
૩૩૩	૨૮૦-૨	સોભાગ્યભાઈ લક્ષ્મીભાઈ	"	મોરખી	" " " ૧-
૩૩૪	૨૮૧	" "	"	"	" " " ૧-
૩૩૫	૨૮૨-૧	" "	"	"	" " " ૧-
૩૩૬	૨૮૨-૨	કુવરજી મગનલાલ	"	કલોલ	" " " ૧-

અતીત અવગ્થા સૈન, નિદ્રાવાહી કેહિ ચૈ ન,
વિષ્ણુમન પલક ન, યામૈ અથ છપના,
સ્વાસ ઔ સુપન દેહિ, નિદ્રાકી અથગ યુઝે,
સૂઝૈ સથ અગ લખિ, આતમ દરપના,
ત્યાગી ભયૌ ચેતન, અચેતનતા ભાવ ત્યાગી,
ભાલૈ દષ્ટિ ખોલિકૈ, સભાલૈ રૂપ અપના

[સમયસાર નાટક નિર્દેશકાર ૧૫ પૃ ૧૭૬-૭]

૬૦૩—૧૭

ચૂંચિં ભાષ્ય સૂત્ર નિર્ધુક્તિ, વૃત્તિ પર પર અનુભવરે

[આનંદધન ચૌવીશી-નમિનાયનિન સ્તવન]

૬૬૬—૩

જળ જળ દિસે હચ્છદ તળ તળ દિસ અપ્રતિવદ્દે.

[આચારાગ ?]

૨૧૯—૩૨

જળહીતૈ ચેતન વિભાવસો ઉલટિ આપુ,
સમૈ પાઈ અપનો સુભાવ ગહિ લીનો હૈ,
તળહી તૈ જો જો લેને જોગ સો સો સથ લીનો,
જો જો ત્યાગ જોગ સો સો સથ છાડિ દીનો હૈ,
લેવેકો ન રહી ઠોર, ત્યાગીવેકો નહી ઔર,
ખાકી કહા ઉમરો જુ, કારજ નવીનો હૈ,
સગત્યાગી, અગત્યાગી, વચનતર ગત્યાગી,
મનત્યાગી, યુક્તિત્યાગી, આપા શુદ્ધ કીનો હૈ

[સમયસાર નાટક સર્વવિશુદ્ધિકાર ૧૦૯ પૃ ૩૭૭-૮]

૩૧૫—૨૭

જારિસ સિદ્ધસહાવો તારિસ સહાવો સવ્વજીવાળ,

સક્ષા સિદ્ધતર્ક કાયબ્વા ભવ્વજીવેદિ

[સિદ્ધપ્રાભુત]

૫૭૧—૩૬

જિન થઈ જિનને (જિનવર) જે આરાધે, તે સહી જિનવર હોવે રે,

જુગી ઇલિકાને ચટકાવે, તે જુગી જગ જોવે રે

[આનંદધન ચૌવીશી-નમિનાયનિન સ્તવન]

૩૧૧—૨

૩૩૭—૩૪, ૩૩૯—૨૫,

૩૪૦—૩૦,

જિનપૂજા રે તે નિજપૂજના [રે પ્રગટે અન્યથ શક્તિ,

પરમાનંદ વિકાસી અનુભવે રે, દેવચન્દ્ર પદ વ્યક્તિ]

[વાસુપૂજ્યનિન સ્તવન-દેવચન્દ્રજ]

૫૭૨—૩

જીવ તુ શીદ શોચના ધરે ? કૃષ્ણને કરવું હોય તે કરે,

ચિત્ત તુ શીદ શોચના ધરે ? કૃષ્ણને કરવું હોય તે કરે

[દયારામ, પદ-૩૪ પૃ ૧૨૮, ભક્તિનીતિ કાવ્યસંગ્રહ]

૩૭૩—૨૫

જીવ નવિ પુગલી નૈવ પુગલ કદા, પુગલધાર નહી તાસ રગી,

પરતણે પ્રથ નહી અપર ઐશ્વર્યતા, વરપુધર્મે કદા ન પરસગી

[સુમતિનિન સ્તવન-દેવચન્દ્રજ]

૩૧૩—૨૫

જૂના આમિષ મદિરા દારી, આહો(ખે)ટક ચોરી પરનારી,

ઔર્ધ સમન્વસન (સાત વિસન) દુ ખદાઈ દુરિતમૂલ દુરભતિ કે ભાઈ

[સમયસાર નાટક સાન્નિધ્યસાધકાર ૨૭ પૃ ૪૪૪]

૬૭૫—૧૬

જે અત્રદા મહામાળા વીરા અવમત્તદશિનો ।

અણુદ તેસિં પરક્ષત સફલ હોઈ સવ્વસો ॥

આક્ર	પ૦ શ્રુ ૦ પ્ર૦ આવૃત્તિ બીજી આક્ર	કોના પ્રત્યે	કયા સ્થળેથી	કયા સ્થળે	ગિતિ
૩૭૬	૩૦૬	અબાલાલ લાલચદ	મુબઈ	ખભાત ૧૯૪૮	૬
૩૭૭	૩૦૭		"	"	"
૩૭૮	૩૦૮	સોભાગ્યભાઈ લલ્લુભાઈ	"	મોરબી	" જો સુ ૧૦
૩૭૯	૩૦૯	સોભાગ્યભાઈ લલ્લુભાઈ	"	મોરબી	" જો વ. ૦))
૩૮૦	૩૧૦-૧	(મુનિશ્રી લલ્લુભાઈ ?)	"	"	"
૩૮૧	૩૧૦-૨	" "	"	"	"
૩૮૨	૩૧૦-૩	" "	"	"	"
૩૮૩	૩૧૧		"	"	"
૩૮૪	૩૧૨	(સોભાગ્યભાઈ લલ્લુભાઈ ?)	"	"	અ સુ ૬
૩૮૫	૩૧૩	સોભાગ્યભાઈ લલ્લુભાઈ	"	"	"
૩૮૬	૩૧૪		"	"	" વ ૦))
૩૮૭	૩૧૫		"	"	શ્રી સુ ૬
૩૮૮	૩૧૬	સોભાગ્યભાઈ લલ્લુભાઈ	"	"	" " ૪
૩૮૯	૩૭૮-૨, ૩૧૭		"	"	" " ૧૦
૩૯૦	૩૧૮-૧	સોભાગ્યભાઈ લલ્લુભાઈ	"	"	" " ૧૦
૩૯૧	૩૧૮-૨	અબાલાલ લાલચદ	"	ખભાત	" " " ૧૦
૩૯૨	૩૧૮-૩		"	"	" " " ૧૦
૩૯૩	૩૧૯	(સોભાગ્યભાઈ લલ્લુભાઈ ?)	"	"	" " ૧૦
૩૯૪	૩૨૦	સોભાગ્યભાઈ લલ્લુભાઈ	"	"	" વ ૧૦
૩૯૫	૩૨૧		"	"	" " "
૩૯૬	૩૨૨		"	"	" " " "
૩૯૭	૩૨૩	ત્રિભોવન માણેકચંદ આદિ	"	ખભાત	" " " ૧૧
૩૯૮	૩૨૪	સોભાગ્યભાઈ લલ્લુભાઈ	"	સાયલા	" " " ૧૪
૩૯૯	૩૨૫	અબાલાલ લાલચદ	"	ખભાત	" " "
૪૦૦	૩૨૬	સોભાગ્યભાઈ લલ્લુભાઈ	"	"	" " " "
૪૦૧	૩૨૭	મણીલાલ રાયચંદ ગાધી	"	ખોટાદ	" ભા સુ ૧
૪૦૨	૩૨૮	સોભાગ્યભાઈ લલ્લુભાઈ	"	સાયલા	" " " ૭
૪૦૩	૩૨૯		"	"	" " " ૧૦
૪૦૪	૩૩૦	કૃષ્ણદાસ આદિ	"	ખભાત	" " " ૧૦
૪૦૫	૩૩૧	મનસુખ દેવસી	"	લીબડી	" " " ૧૦
૪૦૬	૩૩૨	સોભાગ્યભાઈ લલ્લુભાઈ	"	સાયલા	" " " ૧૦
૪૦૭	૩૩૩	મણીલાલ રાયચંદ ગાધી	"	ભાવનગર	" " " ૧
૪૦૮	૩૩૪		"	"	" " " ૧
૪૦૯	૩૩૫		"	"	" આ " ૧
૪૧૦	૩૩૬	સોભાગ્યભાઈ લલ્લુભાઈ	"	સાયલા	" " " ૧
૪૧૧	૩૩૭	" "	"	"	" " " ૧
૪૧૨	૩૩૮-૧		"	"	" " " ૧
૪૧૩	૩૩૯	સોભાગ્યભાઈ લલ્લુભાઈ	"	મોરબી	" " " ૧

અમલ્લાન જ્ઞાન વિદ્યમાન પરગટ ભયો,
યાહિ ભાતિ આગમ અનત કાલ રહેઐ

[સમયસાર નાટક સર્વવિશુદ્ધિદાર ૧૦૮ પૃ ૩૭૬-૭]

૬૦૩—૨૬

(યો) જોગ પચ્છિપદેસા [ઠિદિ અણુમાગા કસાયદો હોતિ]

[દ્રવ્યસંગ્રહ ૩૪]

૭૭૩—૨૩

જ કિંચિદિ ચિંતતો ગિરીહવિત્તી હવે જદા સાહુ ।

લઢ્ઢૂળય એયત તદાહુ ત તસ્સ ણિચ્ચર્ય જ્ઞાણ ॥

[દ્રવ્યસંગ્રહ ૫૬]

૬૩૦—૨૦

જગમની જુકિતો તો સર્વે જાણીએ, સમીપ રહે પણ શરીરનો નહિ મગ જો,
એકાંતે વસવું રે એક જ આસને, બૃક્ષ પડે તો પડે ભજનમાં ભગ જો,

આધવજી અખળા તે સાધન શુ કરે ?

[આધવજીનો સદેશો ગરબી ૩-૩ રધુનાથદાસ]

૪૬૮—૩૫

જ સમતિ પાસહ (હા) ત મોળતિ પાસહ (હા)

[જ મોળતિ પાસહા ત સમ્મતિ પાસહા]

[આચારાગ ૧-૫-૩]

૫૩૭—૬

[ણ વિ સિજ્ઞહ વત્થધરો જિણસાસણો જહ ણિ હોદ્ધ તિત્થયરો]

જામો વિમોક્કસામણો, સેસા હમ્મમ્મયા મચ્ચે ॥

[પટ્ટપ્રાકૃતાદિ સંગ્રહ—મૂળપ્રાકૃત ૨૩-કુન્દકુન્દાચાર્ય]

૭૭૫—૩૩

જામો જહદ્ધિય વત્થુવાઈણ ।

[?]

૧૬૧—૨૩

તરતમ થોગે રે તરતમ વાસના રે, વાસિત બોધ આધાર, પ થડો

[આન દધનચોવીશી-અનિતનાથ સ્તવન]

૬૬૪—૧૯

તદાક્ષણ સમગણ

[બગવતી]

૫૭૭—૩૨

[અસ્મિન્સર્વાણિ મૂળાન્યાત્મૈવામૂઢિજાનત]

તન્ન કો મોહ ક શોક એકત્વમનુપસ્યત ॥

[ઇશાવાસ્થ્ય ઉપનિષદ ૭]

૨૬૫—૨૧

તે માટે ભક્ષા કર જોડી, જિનવર આગળ કહીએ રે,

સમયચરણ સેવા શુદ્ધ દેજો, જેમ આનદધન લહીએ રે

[આન દધનચોવીશી-નમિનાથજિન સ્તવન]

૫૬૭—૨૩

૬૫૩—૧૬

દર્શન સકળના નય ગ્રહે, આપ રહે નિજ ભાવે રે,

હિતકરી જનને સજીવની, ચારો તેહ ચરાવે રે

[આઠ યોગદષ્ટિની સન્ન્યાય—યશોવિજયજી]

૩૦૬—૩૧

દર્શન જે થયા જૂજવા, તે આધ નજરને ફેરે રે,

દષ્ટિ ચિરાદિક તેહમાં, [બેદ ચિરાદિક દષ્ટિમાં] સમકિતદષ્ટિને ફેરે રે

[આઠ યોગદષ્ટિની સન્ન્યાય—યશોવિજયજી]

૩૦૬—૩૪

દુઃખસુખરૂપ કરમરૂપ જાણો, નિશ્ચય એક આનંદો રે,

ચેતનતા પરિણામ ન ચૂકે, ચેતન કહે જિનચંદો રે

[આન દધનચોવીશી—વાસુપૂજ્યજિન સ્તવન]

૩૧૫ ૧૧

દેવાગમનમોયાનચામરાદિવિમૂતય ।

માયાવિષ્ણવિ દર્યન્તે નાતસ્વમસિ નો મહાન્ ॥

[આત્મભીમાસા ૧—સમ તલકદ્ર]

૬૭૨—૫

૭૭૪—૬

આક	પૃ. ક્ર. ૩૦ આવૃત્તિ બીજી આક	કોના પ્રત્યે	કયા સ્થળેથી	કયા સ્થળે	મિતિ
૪૫૨		સોભાગ્યભાઈ લક્ષ્મીભાઈ	મુમઈ	મોરબી	૧૯૪૯ પ્ર અ સુ. ૧૨
૪૫૩	૩૭૦	" "	"	"	" " " વ ૩
૪૫૪	૩૭૧	અખાલાશ આદિ મુમુક્ષુઓ	"	"	" " " " ૪
૪૫૫	૩૭૨	અખાલાશ લાલચ દ	"	ખ ભાત	" " " " ૪
૪૫૬	૩૭૩	સોભાગ્યભાઈ લક્ષ્મીભાઈ	"	"	" " " " ૧૩
૪૫૭	૩૭૪	"	"	મોરબી	" " " " ૧૪
૪૫૮		ત્રિભોવન માણેકચ દ	"	"	" બી " સુ ૧
૪૫૯	૩૭૫	સોભાગ્યભાઈ લક્ષ્મીભાઈ	"	ખ ભાત	" " " " ૧૨
૪૬૦	૩૭૬	કુવરજીભાઈ તથા બિગરીજહેન	"	"	" " " વ ૧
૪૬૧	૩૭૭	સોભાગ્યભાઈ લક્ષ્મીભાઈ	"	કસોલ	" " " " ૧૦
૪૬૨	૩૭૮-૧	"	"	સાયલા	" શ્રા સુ ૪
૪૬૩	૩૭૯	સોભાગ્યભાઈ લક્ષ્મીભાઈ	"	"	" " " " ૫
૪૬૪		" "	"	સાયલા	" " " " ૧૫
૪૬૫	૩૮૦	" "	"	"	" " " વ ૪
૪૬૬	૩૮૧	" "	"	"	" " " " ૫
૪૬૭	૩૮૨	(ત્રિભોવન માણેકચ દ ?)	પેટલાદ	"	" ભા સુ ૧
૪૬૮	૩૮૩	"	ખ ભાત	"	" " " " ૬
૪૬૯	૩૮૪	"	મુમઈ	"	" " " " ૩
૪૭૦	૩૮૫	ત્રિભોવન માણેકચ દ	"	"	" " " વ ૦))
૪૭૧	૩૮૬	સોભાગ્યભાઈ લક્ષ્મીભાઈ	"	ખ ભાત	" આ સુ ૧
૪૭૨	૩૮૭	સોભાગ્યભાઈ તથા કુવરસીભાઈ	"	સાયલા	" " " " ૫
૪૭૩	૩૮૮	સોભાગ્યભાઈ લક્ષ્મીભાઈ	"	"	" " " " ૬
૪૭૪	૩૮૯	" "	"	"	" " " વ ૩
૪૭૫	૩૯૦	સોભાગ્યભાઈ લક્ષ્મીભાઈ	"	"	" " " " ૧૨
૪૭૬	૩૯૧-૩	"	"	મોરબી	" " " " ૧૨
૪૭૭	૩૯૨	"	"	"	" " " " ૬
૪૭૮		અખાલાશ લાલચ દ	"	"	૧૯૫૦ કા સુ ૬
૪૭૯	૩૯૩	" "	"	ખ ભાત	" " " " ૧૩
૪૮૦		" "	"	"	" માદ સુ ૩
૪૮૧		" "	"	"	" પો સુ ૫
૪૮૨	૩૯૫	" "	"	"	" " " ૧ ૧
૪૮૩	૩૯૬	સોભાગ્યભાઈ લક્ષ્મીભાઈ	"	"	" " " " ૧૪
૪૮૪	૩૯૭	" "	"	અખા	" માદ વ ૪
૪૮૫	૩૯૮	" "	"	"	" " " " ૬
૪૮૬	૩૯૯	" "	"	"	" કા પુ ૪
૪૮૭	૪૦૦	અખાલાશ લાલચ દ	"	"	" " " " ૧૧
૪૮૮	૪૦૧	" "	"	ખ ભાત	" " " " ૧
૪૮૯	૪૦૨	" "	"	"	" " " વ ૧
		" "	"	"	" " " " ૧૧

पक्षपातो न मे वीरे न द्वेष कपिलादिषु ।
युक्तिमद्बचन यस्य तस्य कार्यं परिग्रह ॥

[लोकतरुनिर्लुप्य ३८ छन्दोमन्त्रि] १८६—१९

[कथु गालु कथु भनी आवरो, अखिनन्दन रस रीति हो भित्त]
पुद्गल अनुभव त्यागथी करवी नभु परतीत हो।

[अखिनन्दनजिन रतुति—देवचन्द्र] ५०८—२०

पुद्गलसे रातो रहे [] ६४७—२७

प्रशमरसनमग्न दृष्टियुग्म प्रसन्न वदनकमलमरु कामिनीसगच्छन् ।
करयुगमपि यत्ते शस्त्रसवधवध्यं तदसि जगति देवो वीतरागस्त्वमेव ॥

[धनपाण कवि] ६७०—३६, ७७०—१५

बधविहाण विमुक्त वदिअ सिरिवद्धमाणजिणचद ।
[गहँआईछु ब्रुळ समासओ वधसामित्त ॥]

[कर्मअ य त्रीने १—देवन्द्रसुरि] ८२४—२०

भीषण नरयगईए तिरियगईए कुदेवमणुयगईए ।
पत्तोसि तिन्न दु खं भावहि जिणभावणा जीव ॥

[पद् प्राप्तादि २ अठ भावप्राप्ता ८] ६४५—३३

भोगे रोगभय कुले च्युतिभय वित्ते नृपालाद्भयं
माने दैन्यभय बले रिपुभय रूपे तरुणा भय ।
शास्त्रे वादभय गुणे खलभय काये कृतान्ताद्भयं
सर्वं वस्तु भयान्वित भुवि नृणां वैराग्यमेवाभय ॥

[अर्तहरिदासक—वैराग्यशतक ३४—भट्टारि] ३३—४

भन भड्डिदानु रे वडाळा उपरे, भीण काम करत,
तेम सुत धर्मे रे भन दड धरे, शानाक्षेपकवत

[आठ योगदृष्टिनी समग्र ४—६—यशोविजय] ३३८—२६
३३८—६, ३३८—२४, ३३८—४१, ३४१—११

मा मुज्जह मा रजह मा दुस्सह इद्वणिद्वअथेसु ।
थिरमिच्छह जइ चित्त विचित्त ज्ञाणप्पसिद्धीए ॥
पणतीस सोल छप्पण चदु दुगमेग च जवह ज्ञाएह ।
परमेहिवाचयाण अण्ण च शुक्कएसेण ॥

[द्रव्यस अठ, ४६—५०] ६३०—१२

भाउ गाथु गाशे, ते आआ गोहा आशे,
समञ्जने गाशे ते वडेयो वैकुण्ठ गरी

[नरसिंह भडेटा] ६६७—२४

भावे काम कोष सय, दोहा मोह पीसि आरे, छिन्दहु कतल करी, क्रियो रजपूतो है,
भार्थो महा भक्त मन, भावे अहंकार भीर, भावे भद भञ्जरे ह, जैसो रन इतो है,
भारी आशातृष्या पुनि, भापिनी सापिनी होउ, सयको सहार करि, निज पद पद्धतो है,
सुंदर कळत जैसो, साधु कोउ शरवीर, वैरि सय भारिके नियति होअि सुतो है

[सुंदरविलास शरावन अ २१—११ सुंदरदास] ४६३—१३, ४६४—३०

भेरा भेरा भत करे, तेरा नहि है डाय,
बिमानद परिवाग का, भेना है दिन दाय
भोक्षमार्गस्य नेतार भेत्तार कर्मभूयतां ।
ज्ञातार विश्वतत्त्वानां वदे तद्गुणलब्धये ॥

[स्वदेश्यज्ञान—विमान द] १६२—३०

[तत्त्वार्थभूत टीका] ६२६—३३
६७२—२०, ६७६—१७, ७७४—१७

આક્ર	પાં શ્રુત પ્રા આવૃત્તિ બીજનો આક્ર	કોના પ્રત્યે	કયા સ્થળેથી	કયા સ્થળે	મિતિ
૫૨૮	૪૪૫		મુબઈ	૧૯૫૦ આ સુ ૧૧	
૫૨૯	૪૪૬ સોભાગ્યભાઈ લક્ષ્મીભાઈ		સાયલા	૧૯૫૦ આ સુ ૧૩	
૫૩૦	૪૪૭ મોહનલાલ કરમચંદ ગાધી (મહાત્મા ગાધીજી)		ડરબન	૧૯૫૦ આ સુ ૧૬	
૫૩૧	સોભાગ્યભાઈ લક્ષ્મીભાઈ		મુબઈ	અંબર	૧૯૫૦ આ સુ ૧૭
૫૩૨	" "		"	"	"
૫૩૩	૪૪૮		"	૧૯૫૧ ઇ. સુ. ૧	
૫૩૪	૪૪૯ મુનિશ્રી લક્ષ્મીજી		"	મુગત	૧૯૫૧ ઇ. સુ. ૩
૫૩૫	૪૫૦ સોભાગ્યભાઈ લક્ષ્મીભાઈ		"	અંબર	૧૯૫૧ ઇ. સુ. ૩
૫૩૬	૪૫૧ અખાલાલ લાલચંદ		"	ખભાત	૧૯૫૧ ઇ. સુ. ૪
૫૩૭	૪૫૨-૪૫૨ અખાલાલ આદિ મુમુક્ષુઓ		"	"	૧૯૫૧ ઇ. સુ. ૭
૫૩૮	૪૫૪ સોભાગ્યભાઈ લક્ષ્મીભાઈ		"	અંબર	૧૯૫૧ ઇ. સુ. ૯
૫૩૯	૪૫૫		"	"	૧૯૫૧ ઇ. સુ. ૧૪
૫૪૦			"	"	૧૯૫૧ ઇ. સુ. ૧૪
૫૪૧	૪૫૮		"	"	"
૫૪૨	૪૬૧ સોભાગ્યભાઈ લક્ષ્મીભાઈ		"	અંબર	૧૯૫૧ ઇ. સુ. ૧૫
૫૪૩	૪૬૨		"	"	"
૫૪૪	૪૬૩ સોભાગ્યભાઈ લક્ષ્મીભાઈ		"	અંબર	૧૯૫૧ ઇ. સુ. ૧૬
૫૪૫	" "		"	"	૧૯૫૧ ઇ. સુ. ૧૭
૫૪૬	૪૬૪		"	"	૧૯૫૧ ઇ. સુ. ૧૮
૫૪૭	૪૬૫		"	"	૧૯૫૧ ઇ. સુ. ૧૯
૫૪૮	૪૬૬ સોભાગ્યભાઈ લક્ષ્મીભાઈ		"	"	૧૯૫૧ ઇ. સુ. ૨૦
૫૪૯	૮૭૪-૧૯	"		"	"
૫૫૦	૪૬૭	"	મુબઈ	"	૧૯૫૧ ઇ. સુ. ૨૧
૫૫૧	૪૬૮	"	"	સાયલા	"
૫૫૨	૪૬૯	"	"	"	"
૫૫૩	૪૭૦ મુનિશ્રી લક્ષ્મીજી		"	મુગત	૧૯૫૧ ઇ. સુ. ૨૨
૫૫૪	સોભાગ્યભાઈ લક્ષ્મીભાઈ		"	અંબર	૧૯૫૧ ઇ. સુ. ૨૩
૫૫૫	૪૭૧	"	"	મોગી	૧૯૫૧ ઇ. સુ. ૨૪
૫૫૬	"	"	"	"	૧૯૫૧ ઇ. સુ. ૨૫
૫૫૭	૪૭૩-૨ સોભાગ્યભાઈ લક્ષ્મીભાઈ		"	મોગી	૧૯૫૧ ઇ. સુ. ૨૬
૫૫૮	૪૭૩-૧ (ખીમજી દેવજી)		"	લી બડી	૧૯૫૧ ઇ. સુ. ૨૭
૫૫૯	૮૭૪-૨ સુખલાલ જગનલાલ		"	વીરમગામ	૧૯૫૧ ઇ. સુ. ૨૮
૫૬૦	૪૭૪ (સોભાગ્યભાઈ લક્ષ્મીભાઈ)		"	"	"
૫૬૧	૪૭૫ કુવંજી આણંદજી		"	ભાવનગર	૧૯૫૧ ઇ. સુ. ૨૯
૫૬૨	૪૭૬		"	"	"
૫૬૩	૪૭૮ કુવંજી આણંદજી		"	ભાવનગર	૧૯૫૧ ઇ. સુ. ૩૦
૫૬૪	સોભાગ્યભાઈ લક્ષ્મીભાઈ		"	મોગી	૧૯૫૧ ઇ. સુ. ૩૧
૫૬૫	૪૭૯ મુનિશ્રી લક્ષ્મીજી		"	મુગત	૧૯૫૧ ઇ. સુ. ૩૨
૫૬૬	૪૮૦ સોભાગ્યભાઈ લક્ષ્મીભાઈ		"	અમવા	૧૯૫૧ ઇ. સુ. ૩૩

सिरिवीरजिण वदिअ कम्मविवाग समासओ वुच्छ ।

कीरई जिण हउहिं जेण तो भण्णए कम्म ॥

[प्रथम कर्मग्रन्थ—देवेन्द्रगिरि]

८२४—२१

[हसिमी विषाद असै विषाभै विषाद असे, कायाभै भरन युदु वतनभै छीनता,
सुत्रिभै गिहानी असै प्रापतिभै हानि असै, नैभै हारि सुदर दसाभे छवि छीनता,
रोग असै भोगभै, सभोगभै विभोग असै, गुनगै गरभ असै सेवाभाह छीनता,
और जगरीति जेती गर्हित असाता भेती,] सुभकी सहेली है अकेली छेदासीनता

[सभयसार नाटक]

१८५—११

सुभना सिधु श्री सदम्भनदण्ड, जगज्जनन के जगवदण्ड,

शरणागतना सदा सुभक्तदण्ड, पद्म रनेही छे (१) परमानन्द

[धीरन्ध्यान १—निष्कलानद]

२८०—६

सुहजोग पङ्कच्च भणारभी, असुहजोग पङ्कच्च आचारभी, परारभी, तदुभयारभी ।

[भगवतीछ]

२१६—२५

[जेष्ठ द्विग ज्ञान अरनातभमे ऐहि दौर, ज्यौ निरदौर पर वस्तुको न परसै]

शुद्धता विचारै ध्यावै शुद्धतामे केली कउ, शुद्धतामे धिर ठे अमृतधारा वरसै,

[त्यागि तन कष्ट ठे सफष्ट अपष्ट करभको, करि यान अपष्ट नष्ट कउ और करसै,

सोतौ विकल्प विजठ अलपकाल भाहि, त्यागी जौ विधान निरवान पद परसै]

[सभयसार नाटक पृ ३८२]

३१६—२, ३८७—२२

सो धम्मो जस्य दया दसद दोसा न जस्स सो देवो ।

सोहु गुरु जो नाणी आरभपरिगहा गिरओ ॥ []

८१७—१८

सुसुहसदा जंतवो माणुसत्त ददु भय बालिसेण अलभो,

एगतदुक्खे जरिएव लोए, सकम्मणा विप्परियासुवेद

[गुनकृतांग १—उ ११]

३८३—२३

स्वरका छिद्य पिछानिये, अति धिरता अितधार,

ताथी शुभाशुभ कीजिये, आवि वस्तु विचार

[स्वरोदयज्ञान—विधानदण्ड]

१६१—२०

हम पद्वेशी पपी साधु, आ रे देशके नाही रे

[?]

३०३—२

हिंसा रहिए धम्मे । अदरस दोस विवजिए देवे,

निगये पवयणे सद्दण होई सम्मत् ॥

[पद प्राबृतादि स अठ मोक्षप्राबृत ६०]

५७८—२२

[नलिनीदलगतजलवत्तरल तद्वज्जीवनमतिशयचपल ।]

क्षणमपि सज्जनसंगतिरेका भवति भवार्णवतरणे नौक ॥

[मोक्षमुद्गर—शंकराचार्य]

२२४—२

क्षायोपशमिक असंख्य क्षायक ओक अनन्य

[अध्यात्मगीता १—६ देवयन्दर]

६४८—३८

सान रवि वैराग्य जस, छिरेदे यद समान,

तास निकट कहे कथो रहे, मिथ्यातम दुख जन

[स्वरोदयज्ञान—विधानदण्ड]

१६३—१

આંક	પાં. ક્રમ પ્રા. આયત્તિ બીજીનો આંક	કોના પ્રત્યે	કયા ગ્રંથેથી	કયા રચણે	મિતિ
૬૦૫	૫૧૬ મુનિશ્રી લક્ષ્મણ		મુનર્ધ	મુગ્ધ	૧૯૫૧ વ વ. ૨
૬૦૬	૫૧૭ સોભાગ્યભાઈ લક્ષ્મણ		"	સાચના	" " " ૫
૬૦૭	૬૧૬ મુનિશ્રી લક્ષ્મણ		"	ખ ભાત	" " " ૭
૬૦૮	૫૧૫ કુવરજી આણુદગ્ધ		"	ભાવનગર	" " " ૧૦
૬૦૯	૫૧૮		"		" " " "
૬૧૦	૫૨૦ મગનલાલ ખીમચંદ		"	લી બડી	" અ મુ ૧
૬૧૧	૫૨૧		"		" " " "
૬૧૨	૫૨૨ સોભાગ્યભાઈ લક્ષ્મણ		"		" " " "
૬૧૩	૫૨૩ (ત્રિભોવનભાઈ)				" " " ૧૧
૬૧૪					
૬૧૫	૫૨૪ સોભાગ્યભાઈ લક્ષ્મણ		"	સાચના	" " " ૧૩
૬૧૬	૫૨૫ અ બાલાલ તથા ત્રિભોવનભાઈ		"	ખ ભાત	" " " ૫
૬૧૭	૫૨૬ સોભાગ્યભાઈ લક્ષ્મણ		"	સાચના	" " " ૭
૬૧૮	૫૨૯ " "		"	"	" " " ૧૧
૬૧૯	૫૩૦ " "		"	"	" " " ૧૪
૬૨૦	૫૩૧ મુનિશ્રી લક્ષ્મણ		"	મુગ્ધ	" " " ૦))
૬૨૧	૬૨૩ અ બાલાલ લાલચંદ		"	ખ ભાત	" " " "
૬૨૨	૫૩૨ (ત્રિભોવનભાઈ આદિ ?)		"	"	" " " "
૬૨૩	સોભાગ્યભાઈ લક્ષ્મણ		"	સાચના	" શ્રી મુ ૨
૬૨૪	મુનિશ્રી લક્ષ્મણ		"	મુગ્ધ	" " " ૩
૬૨૫	૫૩૩		વવાણિયા		" " " ૧૦
૬૨૬	૫૩૪ મુનિશ્રી લક્ષ્મણ		"	મુગ્ધ	" " " ૧૨
૬૨૭	૫૩૫ સોભાગ્યભાઈ લક્ષ્મણ		"	સાચના	" " " ૧૫
૬૨૮	૫૩૬ " "		"	"	" " " ૫ ૬
૬૨૯	૫૩૭ સોભાગ્યભાઈ તથા કુવરસીભાઈ		"	"	" " " ૧૧
૬૩૦	૫૩૮ સોભાગ્યભાઈ લક્ષ્મણ		"	"	" " " ૧૩
૬૩૧	૫૩૯ (સોભાગ્યભાઈ લક્ષ્મણ ?)		"	"	" " " ૧૪
૬૩૨	૫૪૦ અ બાલાલ લાલચંદ		"	ખ ભાત	" " " "
૬૩૩	મુનિશ્રી લક્ષ્મણ		"	મુગ્ધ	" " " ૧૪
૬૩૪	ચતુર્થ ભેચ		"	જેતપર	" બા મુ ૭
૬૩૫	અ બાલાલ લાલચંદ		"	ખ ભાત	" " " "
૬૩૬	૫૪૧ કુવરજી આણુદગ્ધ		"	ભાવનગર	" " " ૬
૬૩૭	૫૪૨ ખીમચંદ લખખીચંદ		"	લી બડી	" " " "
૬૩૮	૫૪૩ દારમીભાઈ કુમરચંદ		નાણુપુ	ગોળી	" " " ૧ ૧૩
૬૩૯					" આ " ૩
૬૪૦	૫૪૯ સોભાગ્યભાઈ લક્ષ્મણ		મુનર્ધ		" " " ૧૧
૬૪૧	૫૪૮ " "		"		" " " ૧૨
૬૪૨	૫૫૦ " "		"		" " " ૧૩
૬૪૩	૫૫૧ અ બાલાલ અ ભચંદ		"	ખ ભાત	" " " ૧૩

ન્યા પ્રગટે સુવિચારણા
ઝેર સુધા સમજે નહી
તે જિજ્ઞાસુ જીવને
તે તે ભોગ્યવિશેષનાં
તેથી એમ જણાય છે
ત્યાગ વિરાગ ન ચિત્તમા
દયા શાંતિ સમતા ક્ષમા
દર્શન ષટે સમાય છે
દશા ન એવી ન્યા સુધી
દેવાદિ ગતિભગમા
દેહ છતાં જેની દશા
દેહ ન જાણે તેહને
દેહ માત્ર સયોગ છે
દેહાદિ સયોગનો
નથી દષ્ટિમાં આવતો
નય નિશ્ચય એકાંતથી
નહી કષાય ઉપશાંતતા
નિશ્ચય વાણી સાભળી
નિશ્ચય સર્વે જ્ઞાનીનો
પરમ શુદ્ધિ કૃષ દેહમા
પાંચે ઉત્તરથી થયુ
પાંચે ઉત્તરની થઈ
પ્રત્યક્ષ સદ્ગુરુપ્રાપ્તિનો
પ્રત્યક્ષ સદ્ગુરુ યોગથી
પ્રત્યક્ષ સદ્ગુરુ યોગમા
પ્રત્યક્ષ સદ્ગુરુ સમ નહી
ફળદાતા ઈશ્વર ગરૂએ
ફળદાતા ઈશ્વરતણી
બાહ્ય ક્રિયામા રાચતા
બાહ્ય ત્યાગ પણુ જ્ઞાન નહી
બીજી શકા થાય ત્યા
બધ મોક્ષ છે કદપના
ભાવકર્મ નિજ કદપના
ભાસ્યો દેહાધ્યાસથી
ભાસ્યો દેહાધ્યાસથી
ભાસ્યુ નિજ સ્વરૂપ તે

૫૬૬માક-૫૪

૪૧-૫૩૮

૮૩-૫૫૮

૧૦૯-૫૫૩

૮૬-૫૪૯

૯૫-૫૫૧

૭-૫૨૮

૧૩૮-૫૫૭

૧૨૮-૫૫૫

૩૯-૫૩૭

૨૭-૫૩૬

૧૪૨-૫૫૭

૫૩-૫૩૯

૬૨-૫૪૦

૯૧-૫૫૦

૪૫-૫૩૮

૧૩૨-૫૫૬

૩૨-૫૩૬

૧૩૧-૫૫૬

૧૧૮-૫૫૪

૫૬-૫૪૦

૯૬-૫૫૧

૯૭-૫૫૧

૩૫-૫૩૭

૧૬-૫૩૪

૨૬-૫૩૫

૧૧-૫૩૩

૮૦-૫૪૭

૮૫-૫૪૯

૪-૫૨૭

૨૪-૫૩૫

૬૦-૫૪૦

૫-૫૨૭

૮૨-૫૪૮

૪૯-૫૩૯

૫૦-૫૩૯

૧૨૦-૫૫૪

મતદર્શન આગ્રહ તજી

માટે છે નહિ આતમા

માટે મોક્ષ ઉપાયનો

માનાદિક શત્રુ મહા

મુખથી જ્ઞાન કૃત્રે અને

મોહભાવ ક્ષય હોય ન્યા

મોક્ષ કલ્પો નિજશુદ્ધતા

રાગદ્વેષ અજ્ઞાન એ

રોકે જીવ સ્વચ્છદ તે

લઘુ સ્વરૂપ ન મિતિનું

લક્ષણ કલ્પા મતાથીનાં

વર્તમાન આ કાળમા

વર્તે નિજ મ્હલાવનો

વર્ધમાન સમકિત થઈ

વળી જે આતમા હોય તે

વીત્યો કાળ અનંત તે

વૈરાગ્યાદિ સફળ તે

શુદ્ધ શુદ્ધ ચૈતન્યધન

શુભ કરે ફળ ભોગવે

શુ પ્રભુચરણ કને ધરુ

પદ પદના પદ પ્રશ્ન તે

પદ સ્થાનક સમજાવીને

પદ સ્થાનક સક્ષેપમા

સકળ જગત તે એકવત્

સદ્ગુરુના ઉપદેશ વણુ

સર્વ અવસ્થાને વિષે

સદ્ગુરુના ઉપદેશથી

સર્વ જીવ છે સિદ્ધ સમ

સેવે સદ્ગુરુચરણને

સ્થાનક પાંચ વિચારીને

સ્વચ્છદ મત આગ્રહ તજી

હોય કદાપિ મોક્ષપદ

હોય ન ચેતન પ્રેરણા

હોય મતાથી તેહને

હોય મુમુક્ષુ જીવ તે

જ્ઞાનદશા પામ્યો નહી

૫૬૬માક-૫૪

૧૧૦-૫૫૩

૪૮-૫૩૮

૭૩-૫૪૪

૧૮-૫૩૪

૧૩૭-૫૫૭

૧૩૯-૫૫૭

૧૨૩-૫૫૫

૧૦૦-૫૫૧

૧૫-૫૩૪

૨૮-૫૩૬

૩૩-૫૪૬

૨-૫૨૬

૧૧૧-૫૫૩

૧૧૨-૫૫૩

૪૭-૫૩૮

૯૦-૫૫૦

૬-૫૨૭

૧૧૭-૫૫૪

૮૮-૫૫૦

૧૨૫-૫૫૫

૧૦૬-૫૫૩

૧૨૭-૫૫૫

૪૪-૫૩૮

૧૪૦-૫૫૭

૧૨-૫૩૩

૫૪-૫૩૯

૧૧૬-૫૫૪

૧૩૫-૫૫૬

૯-૫૨૮

૧૪૧-૫૫૭

૧૭-૫૩૪

૯૨-૫૫૦

૭૪-૫૪૪

૨૩-૫૩૫

૨૨-૫૩૫

૩૦-૫૩૬

પાં શ્રુ ૩૦	આક આવૃત્તિઓનો આક	કોના પ્રત્યે	કયા સ્થળેથી	કયા સ્થળે	મિતિ
૬૮૨	અબાલાલ લાલચદ		મુનઈ	ખભાત	૧૯૫૨ ચં વ ૧
૬૮૩	૫૯૧		"	"	" " " ૭
૬૮૪	૫૯૨ સોભાગ્યભાઈ લલ્લુભાઈ		"	સાયલા	" " " ૧૪
૬૮૫	અબાનાત લાનચદ		"	ખભાત	" " " "
૬૮૬	સુખનાથ ઇચનલાલ		"	વીરમગામ	" " " "
૬૮૭	૫૯૩ સોભાગ્યભાઈ લલ્લુભાઈ		"	સાયલા	" વે સુ ૧
૬૮૮	અબાલાલ લાલચદ		"	ખભાત	" " " ૬
૬૮૯	૫૯૪ માણેકચંદ આદિ		વવાણિયા	ખભાત	" " વ ૬
૬૯૦	૫૯૫ છોટાવાલ માણેકચંદ		મુનઈ	"	" બી જે સુ. ૨
૬૯૧	૫૯૬ સોભાગ્યભાઈ લલ્લુભાઈ		"	સાયલા	" " " વ ૬
૬૯૨	૬૨૬ અબાલાલ લાલચદ		"	ખભાત	" " " " ૬
૬૯૩	૫૯૭		"	"	" અ સુ ૨
૬૯૪	૫૯૮ સોભાગ્યભાઈ લલ્લુભાઈ		"	સાયલા	" " " "
૬૯૫	૬૨૦		"	"	" " " ૫
૬૯૬	૬૨૧ સોભાગ્યભાઈ લલ્લુભાઈ		મુનઈ	"	" " વ ૮
૬૯૭	૬૨૨ અબાલાલ લાલચદ		"	ખભાત	" " " "
૬૯૮	૬૨૪		"	"	" શ્રી સુ. ૫
૬૯૯	૬૨૮		"	"	" " " ૫
૭૦૦	૬૩૦ (સોભાગ્યભાઈ લલ્લુભાઈ)		કાવિહા	"	" " વ ૧૩
૭૦૧	૬૩૧		રાળજ	"	" " " ૧૪
૭૦૨	૬૩૨ અનુપચંદ મલુકચંદ		"	ભરૂચ	" " " ૮
૭૦૩	૬૩૩		"	"	" બી સુ ૮
૭૦૪	૬૩૩		"	"	" " " "
૭૦૫	૮૭૪-૪		વડવા	"	" " " ૧૧
			(સ્થભતીય)		
૭૦૬	૬૩૪ કેશવલાલ નથુભાઈ		"	લીબડી	" " " "
૭૦૭	૬૩૫		"	"	" " " "
૭૦૮	૬૩૬ અબાલાલ, ત્રિભોવન આદિ		ગળજ	ખભાત	" " " "
૭૦૯	૬૩૭		"	"	" " " ૧૫
૭૧૦	૬૩૮		વડવા	"	" " " ૧૫
			(અસ્થભતીય)		
૭૧૧	૬૪૦		ગળજ	"	" " " ૧૩
૭૧૨	૬૪૯		આણંદ	"	" " " ૧
૭૧૩	૬૪૧		"	"	" આ
૭૧૪	૬૪૨		"	"	" અ' ર' ૧
૭૧૫	૬૪૫		આણંદ	"	" અ' ર' ૩
૭૧૬	૬૪૬ મુનિશ્રી લલ્લુ		"	ખભાત	" " " ૧
૭૧૭	૬૪૭ મોહનલાલ ડગમચંદ ગાધી (મદા માનાધી)		"	ડગમન	" " " ૧

પાંચમી પ્રાંત	આવૃત્તિ ખીજ	કાના પ્રાંત	કયા રથજેથી	કયા રથજે	મિતિ
૩૬	૪૭	જૂઠાભાઈ ઊજમસી	મુખર્જી	કચોલ	૧૯૪૪ ભા વ ૧ શનિ
૩૭	૪૮	" "	"	અમદાવાદ	" આ વ ૨ ગુરુ
૩૮	૧૮			"	"
૩૯	૧૯			"	"
૪૦	૨૦		મુખર્જી	"	"
૪૧	૨૧	જૂઠાભાઈ ઊજમસી	ભરુચ	અમદાવાદ	૧૯૪૫ મા સુ ૩ ગુરુ
૪૨	૨૨	" "	"	"	" મા મુ ૧૨
૪૩	૨૩	" "	મુખર્જી	"	" મા વ ૭ ભોમ
૪૪	૨૪	જૂઠાભાઈ ઊજમસી	"	અમદાવાદ	" મા વ ૧૨ શનિ
૪૫		" "	"	"	" મા વ ૦))
૪૬	૨૫	" "	"	"	" મા
૪૭	૨૬	(ખીમજી દેવજી)	વવાણિયા	મુખર્જી	" માહ મુ. ૧૪ બુધ
૪૮	૨૭		વવાણિયા	"	" માહ
૪૯	૨૮	જૂઠાભાઈ ઊજમસી	"	અમદાવાદ	" " વ ૭ શુક્ર
૫૦	૨૯		"	"	" " વ ૭ શુક્ર
૫૧	૩૦		"	"	" " વ ૭ શુક્ર
૫૨	૩૧	(ખીમજી દેવજી)	"	મુખર્જી	" " વ ૧૦
૫૩		જૂઠાભાઈ ઊજમસી	"	અમદાવાદ	" ફા સુ ૬
૫૪	૩૨		"	"	" " સુ ૬
૫૫	૩૩		"	"	" " સુ ૬
૫૬		જૂઠાભાઈ ઊજમસી	મોરબી	અમદાવાદ	" એ સુ ૧૧
૫૭	૩૪	જૂઠાભાઈ ઊજમસી	"	"	" " વ ૬
૫૮	૩૫	ખીમજી દેવજી (દયાલજી)	"	મુખર્જી	" " વ ૧૦
૫૯	૩૬ (૧-૨)	જૂઠાભાઈ ઊજમસી	વવાણિયા	અમદાવાદ	" વૈ સુ ૧
૬૦	૩૭		"	"	" વૈ
૬૧	૩૮	મનસુખરામ સૂર્યરામ	"	"	" સુ. ૬
૬૨	૩૯	ખીમજી દેવજી (દયાલજી)	"	મુખર્જી	" " સુ ૧૨
૬૩	૮૭૪-૧૦		"	"	" " વ ૧૩
૬૪	૪૦	મનસુખરામ સૂર્યરામ	"	"	" જે સુ ૪
૬૫		જૂઠાભાઈ ઊજમસી	મોરબી	"	" જે સુ ૧૦
૬૬	૪૧	મનસુખરામ સૂર્યરામ	અમદાવાદ	"	" જે સુ. ૧૨
૬૭	૮૭૪-૧૨	ખીમજી દેવજી	વઢવાણ કેમ્પ	મુખર્જી	" અ સુ ૮
૬૮	૪૨	મનસુખરામ સૂર્યરામ	બનાણા	"	" અ સુ ૧૫
૬૯	૪૩	જૂઠાભાઈ ઊજમસી	વવાણિયા	"	" અ વ ૧૨
૭૦	૮૭૪-૬		ભરુચ	"	" આ સુ ૧
૭૧	૪૪	મનસુખરામ સૂર્યરામ	ભરુચ	"	" આ સુ ૩
૭૨	૪૫	ખીમજી દેવજી	"	મુખર્જી	" આ સુ ૧૦
૭૩		જૂઠાભાઈ ઊજમસી	મુખર્જી	અમદાવાદ	" આ વ ૭

પાં. ક્રમ આક આવૃત્તિ બીજનો આક	કોના પ્રત્યે	કયા સ્થળેથી	કયા સ્થળે	મિતિ
૮૨૭	૭૫૧ ખીમજી દેવજી	વવાણિયા	મુબઈ	૧૯૫૪ માઈ સુ ૪
૮૨૮	૮૨૮-૨ મુનિશ્રી લક્ષ્મજી	મુબઈ	વસો	" " વ ૦))
૮૨૯	૭૫૨ અમાલાલ લાલચંદ	મોગળી	ખભાત	" " " "
૮૩૦	" "	"	"	" ચૈ વ ૧૨
૮૩૧	૭૫૪ મુનિશ્રી લક્ષ્મજી આદિ	"	સોજીના	" " " "
૮૩૨	૭૫૯	વવાણિયા	"	" જો " "
૮૩૩	૭૬૦	"	"	" " સુ ૧
૮૩૪	૭૬૧ અમાલાલ લાલચંદ	"	ખભાત	" " " ૧
૮૩૫	૭૬૨ રામચંદ મનજી દેસાઈ	મુબઈ	વવાણિયા	" " વ ૪
૮૩૬	૭૫૩-૨			
૮૩૭	૭૫૩-૩			" " " "
૮૩૮	૭૬૩ મુનિશ્રી લક્ષ્મજી	મુબઈ	ખેડા	" જો વ ૧૪
૮૩૯	૭૬૪ (અમાલાલ લાલચંદ ?)	"	"	" અ મુ ૧૧
૮૪૦	૭૬૫	"	"	" શ્રી સુ ૧૧
૮૪૧		"	"	" " વ ૪
૮૪૨	૭૬૬ રામચંદ મનજી દેસાઈ	કાચિંગા	વવાણિયા	" " " ૧૩
૮૪૩	૭૬૭	વસો	"	" પ્ર આ સુ ૧
૮૪૪	૭૭૭-૨			" " " "
૮૪૫				" " " "
૮૪૬	૭૮૧	વનક્ષેત્ર ઉત્તરસડા	"	" " આ વ ૬
૮૪૭	ઝવેરભાઈ ભગવાનદાસ	ખેડા	કાચિંગા	" બી આ સુ ૧
૮૪૮	રેવાશંકર જગજીવન	"	મુબઈ	" " " ૬
૮૪૯	૭૮૪	"	"	" " " ૫
૮૫૦	૭૮૫-૨			" " " "
૮૫૧	૮૩૩-૧	મુબઈ	"	૧૯૫૫ કા. સુ ૧૪
૮૫૨	૭૮૦-૩	"	"	" મા સુ ૩
૮૫૩	૭૮૭ મુખલાલ જગજીવન	ઈડર	વીરમગામ	" " " ૧૮
૮૫૪	૭૮૭-૧ (પોપટલાલ મોહકમચંદ)	"	"	" " " ૧૫
૮૫૫	૭૮૭-૨	"	"	" " " "
૮૫૬	૭૮૭ મુખલાલ જગજીવન	"	વીરમગામ	" " વ ૪
૮૫૭	૭૮૯ અમાલાલ લાલચંદ	"	ખભાત	" " " ૦))
૮૫૮	૮૨૨-૨	"	"	" પો " "
૮૫૯	૭૯૧ અમાલાલ લાલચંદ	"	ખભાત	" " સુ ૧૧
૮૬૦	૭૯૪ જગજીવન નાનજી	મોગળી	લીમડી	" કા ન ૧
૮૬૧	૭૯૪-૨ પોપટલાલ મોહકમચંદ	"	અમરાવાદ	" " " "
૮૬૨	૭૯૪-૨	"	"	" " " "
૮૬૩	૭૯૫ નગીનલાલ ધનમચંદ	વવાણિયા	અમરાવાદ	" " વ ૧૧
૮૬૪	૭૯૬ મુનિશ્રી લક્ષ્મજી (દિકાશુભનિ)	"	અમરાવાદ	" " " ૦))

પાં. શ્રે. પ્રાં.	આક આવૃત્તિ ખીજ આક	કોના પ્રત્યે	કયા સ્થળેથી	કયા સ્થળે	મિતિ
૧૧૦					
૧૧૧	૮૭		મુબઈ		૧૯૪૬ ફા
૧૧૨	૮૮		"		" ડે.
૧૧૩	૯૩		"		" વૈ વ ૧૨
૧૧૪		જૂહાભાઈ બિજમસીભાઈ	મોરબી	અમદાવાદ	૧૯૪૬ અ સુ ૪
૧૧૫	૧૦૨	અમાલાલ, ત્રિભોવન આદિ	મુબઈ	ખ ભાત	" " " ૫
૧૧૬	૧૦૧		"		" વૈ સુ ૩
૧૧૭	૧૦૧-૨-૩-૪		"		" અ સુ ૧૦
૧૧૮	૧૦૩	અમાલાલ લાલચદ	"	ખ ભાત	" " " ૧૫
૧૧૯	૧૦૫	ત્રિભોવનદાસ માણેકચંદ	"	"	" " વ ૭
૧૨૦	૧૦૭	મનસુખરામ સુર્યરામ	"		" " " ૦))
૧૨૧	૧૦૮	અમાલાલ લાલચદ	"	ખ ભાત	" " "
૧૨૨	૧૦૯	" "	"	"	" " "
૧૨૩	૧૧૦		"		" " "
૧૨૪	૧૧૧	ખીમજી દેવજી	વવાણિયા	મુબઈ	" આ વ ૫
૧૨૫	૧૧૨	" "	"	"	" " " ૧૩
૧૨૬	૧૧૩	મનસુ રામ સુર્યરામ	"		" ભા સુ ૩
૧૨૭	૧૧૪	ખીમજી દેવજી	"	મુબઈ	" પ્ર ભા સુ ૪
૧૨૮	૧૧૫	અમાલાલ લાલચદ	"	ખ ભાત	" " " " ૬
૧૨૯	૧૧૬	ચત્રભુજ જેયર	"	જેતપર	" " " " ૭
૧૩૦	૧૧૭	ખીમજી દેવજી	"	મુબઈ	" " " " ૧૧
૧૩૧	૧૧૮	અમાલાલ લાલચદ	જેતપર	ખ ભાત	" " " વ ૫
૧૩૨	૧૧૯	સોભાગ્યભાઈ લક્ષ્મીભાઈ	વવાણિયા	મોરબી	" " " " ૧૩
૧૩૩	૧૨૦	" "	"	"	" ખી " સુ ૨
૧૩૪	૧૨૧	ત્રિભોવન, અમાલાલ	"	ખ ભાત	" " " " ૮
૧૩૫	૧૨૨	" "	"	"	" " " " ૧૪
૧૩૬	૧૨૩	ખીમજી દેવજી	"	મુબઈ	" " " " ૧૪
૧૩૭	૧૨૪-૧	ત્રિભોવન માણેકચંદ	મોરબી	ખ ભાત	" " " વ ૪
૧૩૮	૧૨૪-૨	અમાલાલ લાલચદ	મોરબી	"	" " " " ૬
૧૩૯	૧૨૫	" "	"	"	" " " " ૭
૧૪૦	૧૨૪-૩	ત્રિભોવન માણેકચંદ	"	"	" " " " ૮
૧૪૧	૧૨૬	સોભાગ્યભાઈ લક્ષ્મીભાઈ	વવાણિયા	અગર	" " " " ૧૨
૧૪૨	૧૨૮	ત્રિભોવન માણેકચંદ	"	ખ ભાત	" " " " ૧૩
૧૪૩	૧૨૭	ખીમજી દેવજી	"	મુબઈ	" " " " ૧૩
૧૪૪	૧૨૯	સોભાગ્યભાઈ લક્ષ્મીભાઈ	"	અગર	" " " " ૦))
૧૪૫	૮૭૪-૫	ખીમજી દેવજી	"	મુબઈ	" આ સુ ૨
૧૪૬	૧૩૦	અમાલાલ લાલચદ	"	ખ ભાત	" " " ૫
૧૪૭	૧૩૧	ખીમજી દેવજી	"	મુબઈ	" " " ૬

આક	પ૦ થુ૦ પ્ર૦ આવૃત્તિ બીજનો આક	કોના પ્રત્યે	કયા સ્થળેથી	કયા સ્થળે	મિતિ
૯૦૩	૮૩૬-૫		મુઝઈ	૧૯૫૬	કા વ ૧૧
૯૦૪	૮૩૬-૬		"	"	" " " "
૯૦૫	૮૩૮		"	"	પો વ ૧૨
૯૦૬	હેમચંદ્ર કુશળચંદ્ર		"	ખભાત	" માહ વ ૧૦
૯૦૭	અબાલાલ લાલચંદ્ર		"	"	" " " ૧૧
૯૦૮	" "		"	"	" " " ૧૪
૯૦૯	" "		ધરમપુર	"	" ચં સુ ૮
૯૧૦	" "		"	"	" " " ૧૧
૯૧૧	૮૩૧-૧ મુનિશ્રી લક્ષ્મણ		"	નડિયાદ	" " " ૧૩
૯૧૨	૮૩૯ " "		"	"	" " " ૧
૯૧૩	૮૪૦-૧ વનમાલીભાઈ ઉમેદરામ		"	ગોધાત્રી	" " " ૪
૯૧૪	૮૪૦-૨ મુનિશ્રી લક્ષ્મણ		"	"	" " " ૫
૯૧૫	૮૪૦-૩ " "		"	"	" " વ ૬
૯૧૬	મુનિશ્રી લક્ષ્મણ		"	"	" " " ૧૩
૯૧૭	૮૪૧ " "		અમદાવાદ	"	વ સુ. ૬
૯૧૮	૮૪૪		વવાણિયા	"	" " વ ૮
૯૧૯	૮૪૫ અબાલાલ લાલચંદ્ર		"	"	" " " "
૯૨૦	સુખલાલ જગનલાલ		"	વીરમગામ	" " " "
૯૨૧	૮૪૬ મનસુખલાલ કીરતચંદ્ર		"	મોરબી	" " " ૬
૯૨૨	મુનિશ્રી લક્ષ્મણ		"	સાણદ	" " " "
૯૨૩	અબાલાલ લાલચંદ્ર		"	ખભાત	" " " "
૯૨૪	૮૪૭ મુનિશ્રી લક્ષ્મણ		"	વસો	" " " "
૯૨૫	૮૪૮-૧ " "		"	"	" " " ૯))
૯૨૬	૮૪૮-૨ સુખલાલ જગનલાલ		"	વીરમગામ	" " " "
૯૨૭	૮૪૮-૩ કુવળા મગનલાલ		"	કવોત	" " " "
૯૨૮	૮૪૯		"	"	" જો સુ ૧૧
૯૨૯	૮૫૦ મુનિશ્રી લક્ષ્મણ		"	વસો	" " " ૧૩
૯૩૦	૮૫૦-૨ સુખલાલ જગનલાલ		"	વીરમગામ	" " " "
૯૩૧	૮૫૧ ચત્રભુજ બેચા		"	મોરબી	" " વ ૮
૯૩૨	૮૫૨ સુખલાલ જગનલાલ		"	વીરમગામ	" " " ૧૯
૯૩૩	૮૭૪-૧૭				
૯૩૪	૮૫૩-૧ મનસુખલાલ કીરતચંદ્ર		"	મોરબી	" " " ૯))
૯૩૫	૮૫૩-૨-૩ અબાલાલ લાલચંદ્ર		"	ખભાત	" " " "
૯૩૬	૮૫૪		"	"	" " " ૧
૯૩૭	૮૫૫-૧ મુનિશ્રી વસ્તુ		"	નડિયાદ	" અ નં ૧
૯૩૮	૮૫૫-૨ અબાલાલ લાલચંદ્ર		"	ખભાત	" " " "
૯૩૯	૮૫૬-૧ સુખલાલ જગનલાલ		મોરબી	વીરમગામ	" " ૬
૯૪૦	૮૫૬-૨ મુનિશ્રી લક્ષ્મણ		"	"	" " " "

પાંચમું પ્રાંત	કાના પ્રાંત	કયા સ્થળેથી	કયા સ્થળે	મિતિ
૧૮૬		અખાલાલ લાલચદ	મુબઈ	ખલાત ૧૮૪૭ મા સુ ૧૮
૧૮૭	૧૬૧-૧૬૨	સોભાગ્યભાઈ લક્ષ્મીભાઈ	"	" " " ૧૮))
૧૮૮		અખાલાલ લાલચદ	"	ખલાત " પોસ્ટ સુ ૨
૧૮૯	૧૬૩	સોભાગ્યભાઈ લક્ષ્મીભાઈ	"	મોરબી " " " ૫
૧૯૦		અખાલાલ લાલચદ	મુબઈ	ખલાત ૧૮૪૭ પો સુ ૬
૧૯૧	૧૬૪	સોભાગ્યભાઈ લક્ષ્મીભાઈ	"	સાયલા " " " ૧૦
૧૯૨	૧૬૫	અખાલાલ લાલચદ	"	ખલાત " " " ૧૪
૧૯૩	૧૬૬	" "	"	" " વ ૨
૧૯૪	૧૬૭	મુનિશ્રી લક્ષ્મી	"	" " " "
૧૯૫	૧૬૮	" "	"	" " " "
૧૯૬	૧૬૯	મુનિશ્રી લક્ષ્મી	"	" માહ સુ ૭
૧૯૭	૧૭૦	સોભાગ્યભાઈ લક્ષ્મીભાઈ	"	" " " ૬
૧૯૮	૧૭૧	મુનિશ્રી લક્ષ્મી	"	" " " ૧૧
૧૯૯	૧૭૨	(અખાલાલ લાલચદ)	"	ખલાત " " " ૧૧
૨૦૦	૧૭૩-૧	મણીલાલ સોભાગ્યભાઈ	"	સાયલા " " " "
૨૦૧	૧૭૪-૧૭૫	સોભાગ્યભાઈ લક્ષ્મીભાઈ	"	" " વ ૩
૨૦૨		ચત્રભુજ બેચર	"	" " " "
૨૦૩		અખાલાલ લાલચદ	"	" " " ૪
૨૦૪	૧૭૮	સોભાગ્યભાઈ લક્ષ્મીભાઈ	"	મોરબી " " " ૭
૨૦૫	૧૭૬	" "	"	" " " ૧૧
૨૦૬	૧૭૭	" "	"	" " " ૧૩
૨૦૭	૧૭૮	મુનિશ્રી લક્ષ્મી	"	" " " ૦))
૨૦૮	૧૮૦	" "	"	" " " "
૨૦૯		" "	"	" " " "
૨૧૦	૧૮૨	મુનિશ્રી લક્ષ્મી	"	" " " ૦))
૨૧૧	૧૮૧	(અખાલાલ લાલચદ)	"	ખલાત " " " "
૨૧૨	૧૮૩	ત્રિભોવન માણિકચદ	"	ખલાત " " " "
૨૧૩	૧૮૪	(સોભાગ્યભાઈ લક્ષ્મીભાઈ)	"	" ફા સુ ૪
૨૧૪	૧૮૫	સોભાગ્યભાઈ લક્ષ્મીભાઈ	"	મોરબી " " " ૫
૨૧૫	૧૮૬	" "	"	" " " ૮
૨૧૬		" "	"	" " " "
૨૧૭	{ ૧૭૩-૨ ૩૩૮-૨	સોભાગ્યભાઈ લક્ષ્મીભાઈ	"	" માહ સુ
૨૧૮	૧૮૭	" "	"	મોરબી " ફા સુ ૧૩
૨૧૯	૧૮૮	" "	"	" " વ. ૧
૨૨૦	૧૮૯	" "	"	મોરબી " " " ૩
૨૨૧	૧૮૯-૧૯૦	" "	"	" " " ૮
૨૨૨	૧૯૨	" "	"	" " " ૧૧

નામ	આક નંબર
અનુપચ દ મલુકચ દ	૭૦૨
અ બાલાલ લાલચ દ	૧૧૫-૧૧૮-૧૨૧-૧૨૨-૧૨૮-૧૩૧-૧૩૮-૧૩૯-૧૪૧-૧૪૮-૧૬૬- ૧૭૧-૧૭૪-૧૭૫-૧૭૮-૧૮૪-૧૮૬-૧૮૮-૧૯૦-૧૯૨-૧૯૩-૧૯૬- ૨૦૩-૨૧૧-૨૨૫-૨૩૬-૨૪૮-૨૪૨-૨૪૫-૨૪૮-૨૫૩-૨૫૪-૨૫૯- ૨૭૧-૨૭૬-૨૮૫-૨૯૧-૩૦૦-૩૦૩-૩૦૬-૩૧૨-૩૨૧-૩૩૨-૩૪૩- ૩૫૬-૩૫૮-૩૭૬-૩૯૧-૩૯૬-૪૨૭-૪૨૮-૪૩૨-૪૪૫-૪૫૧-૪૫૪- ૪૫૫-૪૭૮-૪૭૯-૪૮૦-૪૮૧-૪૮૨-૪૮૭-૪૮૮-૪૮૯-૫૦૩-૫૦૭- ૫૧૫-૫૧૭-૫૨૨-૫૨૪-૫૩૬-૫૩૭-૫૭૨-૫૮૦-૬૦૪-૬૧૬-૬૨૧- ૬૩૨-૬૩૫-૬૪૩-૬૪૪-૬૫૪-૬૫૫-૬૫૬-૬૫૯-૬૬૭-૬૬૮-૬૭૫- ૬૮૨-૬૮૫-૬૮૮-૬૯૨-૬૯૭-૭૦૮-૭૩૦-૭૩૪-૭૪૮-૭૪૯-૭૫૯- ૭૭૮-૭૮૫-૭૯૧-૮૧૦-૮૧૩-૮૧૪-૮૧૬-૮૧૮-૮૨૩-૮૨૬-૮૩૦- ૮૩૪-૮૩૬-૮૫૭-૮૫૯-૮૮૬-૮૯૦-૮૯૬-૯૦૭-૯૦૮-૯૦૯-૯૧૦- ૯૧૬-૯૨૩-૯૩૫-૯૩૮-૯૪૨-૯૪૩
ઊગરીબહેન	૨૬૨
કુવરજી આણુ દજી	૫૬૧-૫૬૩-૫૮૨-૬૦૮-૬૩૬-૬૭૭-૭૨૯
કુવરજી મંગલલાલ	૩૧૮-૩૩૬-૩૫૧-૩૭૧-૪૬૦-૬૨૭
કૃષ્ણદાસ	૩૩ -૪૦૪-૪૨૪-૪૪૯
ખીમજી દેવજી	૪૭-૫૨-૫૮-૬૨ ૬૭-૭૨-૧૨૪-૧૨૫-૧૨૭-૧૩૮-૧૩૬-૧૪૩-૧૪૪- -૧૪૭-૨૬૩-૨૮૧-૫૫૮-૮૨૭,
ખીમજી લક્ષ્મીચ દ	૬૩૭-૬૬૬
ધેલાભાઈ કેશવલાલ	૮૬૮
ચત્રજી ખેચર	૨૬-૨૭-૨૮-૨૯-૩૦-૧૨૬-૨૦૨-૩૫૨-૬૩૪-૬૩૧
ચીમનલાલ મદાસુખ (નૃકાભાઈ)	૯૮-૧૦૪-૧૦૬
છગનલાલ નાનજી	૮૬૦
છાટાલાલ માણિકચ દ	૧૮૧-૨૨૬-૬૯૦.
જુહાભાઈ ઊર્મસી	૩૬-૩૭-૪૧-૪૨-૪૩-૪૪-૪૫-૪૬-૪૯-૫૩-૫૬-૫૭-૫૯-૬૫-૬૯- -૭૩-૭૪-૭૫-૮૪-૧૧૪
જવેરભાઈ ભગવાનદાસ	૭૩૭-૮૨૫-૮૪૭-૮૬૨-૮૬૮
કુંગરસી દલાભાઈ (ગોસલિયા)	૮૦૬
ત્રણકલાલ મોભાગભાઈ	૭૮૨-૭૮૩-૭૮૯-૭૯૩-૭૯૭-૮૧૨-૮૨૦-૮૨૩
ત્રિભોવન તથા અ બાલાલ	૧૩૪-૧૩૫-૧૬૭
ત્રિભોવન માણિકચ દ	૧૧૬-૧૩૭-૧૪ -૧૪૩-૧૫૩-૧૭૩-૧૭૭-૧૭૨-૨૩૩-૨૩૭-૨૩૮- ૩૦૫-૩૧૦-૩૬૭-૪૫૮-૪૬૭-૪૭૮-૪૯૫-૪૯૮-૫૧૦-૬૧૩-૬૨૩- ૭૨૮-૭૪૪-૮૦૫-૮૪૪
ધાગરીભાઈ કૃષ્ણચ દ	૩૭૩-૬૩૮-૭૫૨-૮૬૬
નગીનમય ધનમચ દ	૮૬૩
પોપટલાલ મોદકમચ દ	૮૫૪-૮૬૧-૮૯૩
મનસુખલાલ દેવમી	૪૪૧-૮૭૨-૮૮૫
મનસુખલાલ કીર્તચ દ	૮૭૭-૮૮૩-૮૮૮-૮૯૫-૮૯૭-૯૦૧
મનસુખલાલ ખીમચ દ	૯૧૦-૮૦૦
મનસુખલાલ છગનચ દ	૮૮૩.

પાં નંબ્ર પ્રાં	આક આવૃત્તિ બીજી	કાના પ્રત્યે	કયા મથળેથી	કયા મથળે	મિતિ			
આક								
૨૬૧	૨૨૨	અમાલાલ લાલચ દ	મુમર્ધ	ખ ભાત	૧૯૪૭	શ્રા	સુ	૯
૨૬૨	૨૨૩	ઉગરી બહેન	"	કલોલ	"	"	"	
૨૬૩		ખીમજી દેવજી	ગળજ	મુમર્ધ	"	ભા.	સુ	૮
૨૬૪	૨૨૪		"		"	"	"	૮
૨૬૫	૨૨૫		"		"	"	"	"
૨૬૬	૨૨૬				"	"	"	"
૨૬૭	૨૨૭		રાળજ		"	"		
૨૬૮	૨૨૮		"		"	"		
૨૬૯		સોભાગ્યભાઈ લક્ષ્મીભાઈ	વવાણિયા	મોગ્રી	"	"	વ	૩
૨૭૦	૨૨૯		"		"	"	"	૪
૨૭૧	૨૩૦	અમાલાલ લાલચ દ	"	ખ ભાત	"	"	"	૪
૨૭૨	૨૩૧	કુવરજી મગનલાલ	"	કલોલ	"	"	"	૪
૨૭૩	૨૩૨	ખીમજી દેવજી	"	મુમર્ધ	"	"	"	૫
૨૭૪	૨૩૩		"		"	"	"	૫
૨૭૫	૨૩૪	(સોભાગ્યભાઈ લક્ષ્મીભાઈ)	"		"	"	"	૫
૨૭૬		અમાલાલ લાલચ દ	"	ખ ભાત	"	"	"	૭
૨૭૭	૨૩૫	સોભાગ્યભાઈ લક્ષ્મીભાઈ	"	મોગ્રી	"	"	"	૭
૨૭૮	૨૩૬	" "	"		"	"	"	૧૦
૨૭૯	૨૩૭	મગનલાલ ખીમચ દ	"	લી બડી	"	"	"	૧૧
૨૮૦	૨૩૮	સોભાગ્યભાઈ લક્ષ્મીભાઈ	"		"	"	"	૧૨
૨૮૧		ખીમજી દેવજી	"	મુમર્ધ	"	"	"	૧૩
૨૮૨	૨૩૯	સોભાગ્યભાઈ લક્ષ્મીભાઈ	"		"	"	"	૧૪
૨૮૩		" "	"		"	"	"	૦))
૨૮૪	૨૪૦		"		"	આ.	સુ	૬
૨૮૫	૨૪૧	(અમાલાલ લાલચ દ ?)	"		"	"	"	૭
૨૮૬	૨૪૨	સોભાગ્યભાઈ લક્ષ્મીભાઈ	"	મોગ્રી	"	"	"	
૨૮૭	૨૪૩	" "	"	અગર	"	"	વ	૧
૨૮૮	૨૪૪	" "	"	"	"	"	"	૫
૨૮૯	૨૪૫-૧	" "	"		"	"	"	૧૦
૨૯૦	૨૪૫-૨	" "	"		"	"	"	
૨૯૧	૨૪૭	અમાનાન લાલચ દ	"	ખ ભાત	"	"	"	૧૨
૨૯૨	૮૭૪-૧૧		"		"	"	"	૧૨
૨૯૩	૨૪૮	સોભાગ્યભાઈ લક્ષ્મીભાઈ	"	અગર	"	"	"	૧૩
૨૯૪	૨૪૯		મુમર્ધ		"			
૨૯૫	૨૫૦		"		"			
૨૯૬	૨૫૧		"		"			
૨૯૭	૨૫૨		"		"			
૨૯૮	૨૫૩	સોભાગ્યભાઈ લક્ષ્મીભાઈ	વવાણિયા	અગર	૧૯૪૮.	ફા	સુ	૪

અકર્મભૂમિ-ભોગભૂમિ અસિ, મસિ, કૃષિ આદિ
 ષટ્કર્મ રહિત ભોગભૂમિ, ભોક્ષને અયોગ્ય ક્ષેત્ર
 અકાસ-અસમય
 અગુરુલઘુ-ગુરુતા અને લઘુતા રહિત, એવો પદાર્થનો સ્વભાવ
 અગોચ-પ્રગટ
 અગિયારમું-ગુણસ્થાનક-ઉપશાત મોહ
 અઘ-પાપ
 અચિત-જીવ વિનાનું.
 અચેતન-જડ પદાર્થ
 અજ્ઞાન-મિથ્યાત્વ સહિતનું જ્ઞાન તે અજ્ઞાન વચના-
 મૃત અ ન ૭૬૮
 અજ્ઞાન પરિષદ-સત્પુરુષનો યોગ થયા છતાં જીવને
 અજ્ઞાનનાં કારણો ટાળવામાં હિમ્મત ન આપી
 શક્તી હોય, સુઝવણ આવી જતી હોય, આટ-
 આટલું કર્યા છતાં, હજી જ્ઞાન કેમ નથી પ્રગટતું
 એમ થયા કરે તે
 અઠવી-શોભા વગરની
 અઠાર દોષ-પાંચ પ્રકારના અતિગામ (દાન, લાભ,
 ભોગ, ઉપભોગ, વીર્યાંતરાય), દાસ્ય, ગતિ, અરતિ,
 ભય, ભુગુપ્તિ, ગોક, મિથ્યાત્વ, અજ્ઞાન, અગ્રન્યા-
 યજ્ઞાન, રાગ, દ્વેષ, નિદ્રા, અને કામ (મોક્ષમાર્ગ)
 અભુક્તિ ગ-જેનું કોઈ ખાસ બાહ્ય ચિહ્ન નથી કોઈ
 પ્રકારના વેષથી પર
 અભુક્તારી-આદાર ન કરનાર
 અભુ-સદ્ગત, અદ્ય (મન), પુરુષનો નાનામાં નાનો
 ભાગ
 અભુ છત્ર-નાનું હોવા છતાં
 અભુદ્રવ-અપ્પત્રવ, જે વ્રતોને આવકો ધામ્ય કરે
 છે
 અતિક્રમ-મર્યાદાનું ઉત્તરવન
 અતિચાર-ગાય (હિંમેશા વ્રતને મર્યાદા કરે તેવા
 પ્રત્યક્ષના ઇત્યાદિપૂર્વક નહીં આચરે તે કારણ)
 અતિપરિચય-ગાંડ સખધ, દંડ ક્રોધ વગેરે
 પન્નિય
 અતીત કાળ-પૂર્વકાળ

અથઘી ઇતિ-પહેલેથી છેલ્લે સુધી
 અદત્તાદાન-નહિ આપેલી વસ્તુ ગ્રહણ કરવી, ચોરી
 અદ્વૈત-એક જ વસ્તુ, એક આત્મા કે જ્ઞાન વિના
 જગતમાં બીજી કંઈ નથી એવી માન્યતા
 અધર્મ દ્રવ્ય-જીવ અને પુરુષને સ્થિતિમાં ઉદારીન
 સહાય આપનાર, ૭ દ્રવ્યમાંનું એક દ્રવ્ય
 આધિકરણ ક્રિયા-તલવાર આદિના આગભ-સમારે
 લેના નિમિત્તથી લાગતું કર્મજનન અ ન ૫૨૦
 અધિષ્ઠાન-હરિ ભગવાન, જેમથી વસ્તુ ઉત્પન્ન
 થઈ, જેમાં તે સ્થિત રહી અને જેમાં તે લય
 પામી ૫૨ અક ૨૨૦
 અધીષ્ટ-યોગ્ય
 અધોદશા-નીચી અવસ્થા
 અદ્ધાસમય-કાલનો નાનામાં નાનો અંશ, વસ્તુનું
 પરિવર્તન થવામાં નિમિત્ત રૂપ, એક દ્રવ્ય
 અધ્યાત્મ-આત્મા સબધી.
 અધ્યાત્મભાગી-યથાર્થ સમજાયે પગભાવથી આત્મ
 તિક નિવૃત્તિ કરવી તે અધ્યાત્મભાગી ૫૧
 ૬૨૮
 અધ્યાત્મશાસ્ત્ર-જે શાસ્ત્રોમાં આત્માનું કથન છે તે
 “નિજ સ્વરૂપ જે કિરિયા સાધે, તેદ અધ્યાત્મ
 લહીએ” આનંદધન
 અધ્યાસ-મિથ્યા આરોપણ, અનિ
 અનગાર-સુનિ, સાધુ, ધર્મ વિનાના
 અનધિકારી-અધિકાર વિનાનું, અપાન અ.મ
 મિદ્ધિ ગા ૩૧
 અનન્યભાવ-ઉત્કૃષ્ટ ભાવ, ગુરુભાવ
 અનન્યગરબ-જેના જેવું બીજું સમ્યક નથી
 અનભિસન્નિ-કૃપાવધી નીચું પ્રવર્તનું માથે તે
 અનતકાય-જેમાં અનત જીવો દોર તે, તેદ
 યગીચવાળા, કદમનાદિ
 અનંત ચારિત્ર-મોહનીય કર્મના અનંત જે
 આત્મચિન્તનના માથે છે તે
 અનતજ્ઞાન-કેવળજ્ઞાન
 અનત દર્શન-જેના અનંત
 અનતદર્શન-ધર્મી આત્મી ગાર્હ

આક	પાં શ્રુ. પ્રાં	આક	ક્રો. પ્રાં	કયા ગ્રંથોથી	કયા સ્થળે	મિતિ	
૩૩૭	૨૮૩	આક		મુગ્ધ		૧૯૪૮	કા. મુ. ૧૧૧
૩૩૮	૨૮૪	સોભાગ્યભાઈ લક્ષ્મીભાઈ		"	મોરશી	" "	" ૧૩
૩૩૯	૨૮૫			"		" "	" ૧૪
૩૪૦	૨૮૬	સોભાગ્યભાઈ લક્ષ્મીભાઈ		"	મોરશી	" "	" ૧૫
૩૪૧	૨૮૭	સોભાગ્યભાઈ લક્ષ્મીભાઈ		મુગ્ધ	મોરશી	" "	" ૫ ૪
૩૪૨	૨૮૮	" "		"	"	" "	" ૬
૩૪૩		" "		"	"	" "	" ૭
૩૪૪	૨૮૯-૧	" "		"	"	" "	" ૧૦
૩૪૫	૨૮૯-૨					" "	" ૧૧
૩૪૬	૨૮૯-૩	સોભાગ્યભાઈ લક્ષ્મીભાઈ		"	મોરશી	" "	" ૧૪
૩૪૭	૨૯૦	" "		"	"	" "	" ૦))
૩૪૮	૨૯૧	" "		"	"	" એ	મુ. ૨
૩૪૯	૨૯૧	" "		"	"	" "	" ૪
૩૫૦	૨૯૧	" "		"	"	" "	" ૬
૩૫૧	૨૯૭	કુવરજી મગનલાલ		"	કલોલ	" "	" ૯
૩૫૨	૨૯૨	ચત્રભુજ બેચર		"	જેતપર	" "	" ૯
૩૫૩	૨૯૩-૧	અબાલાલ લાલચંદ		"	ખભાત	" "	" ૧૨
૩૫૪	૨૯૩-૨	સોભાગ્યભાઈ લક્ષ્મીભાઈ		"	મોરશી	" "	" ૧૩
૩૫૫	૨૯૩-૩	" "		"	"	" "	" ૫ ૧
૩૫૬	૨૯૪	અબાલાલ લાલચંદ		"	ખભાત	" "	" ૧
૩૫૭	૨૯૫	સોભાગ્યભાઈ લક્ષ્મીભાઈ		"	મોરશી	" "	" ૫
૩૫૮	૨૯૬	અબાલાલ લાલચંદ		"	ખભાત	" "	" ૫
૩૫૯		સોભાગ્યભાઈ લક્ષ્મીભાઈ		"	મોરશી	" "	" ૮
૩૬૦	૨૯૭	" "		"	"	" "	" ૧૨
૩૬૧	૨૯૮-૧	" "		"	"	" એ	મુ. ૩
૩૬૨	૨૯૮-૨	સોભાગ્યભાઈ લક્ષ્મીભાઈ		મુગ્ધ	મોરશી	" "	" ૪
૩૬૩	૨૯૯	" "		"	"	" "	" ૫
૩૬૪		" "		"	"	" "	" ૬
૩૬૫		" "		"	"	" "	" ૧૧
૩૬૬	૩૦૦	" "		"	"	" "	" ૧૨
૩૬૭		" "		"	"	" "	" ૫ ૧
૩૬૮	૩૦૧	" "		"	"	" "	" ૬
૩૬૯		" "		"	"	" "	" ૯
૩૭૦		" "		"	"	" "	" ૧૧
૩૭૧	૩૦૨	કુવરજી મગનલાલ		"	કલોલ	" "	" ૧૩
૩૭૨		સોભાગ્યભાઈ લક્ષ્મીભાઈ		"	મોરશી	" "	" ૧૪
૩૭૩	૩૦૩	ધારસીભાઈ તથા નવલચંદભાઈ		"	"	" "	" ૧૪
૩૭૪	૩૦૪	સોભાગ્યભાઈ લક્ષ્મીભાઈ		"	"	" "	" ૧૪
૩૭૫	૩૦૫	મુનિશ્રી લક્ષ્મીજી		"	"	" "	" ૧૦

અહુત-જુઓ અગ્નિ ત
 અહોહિત-અદ્યુત, દિવ્ય, અસાધારણ
 અહપદ-ચોડુ જાણનાર
 અહપદાધી-અદ્યુત જાણનાર.
 અવગત-જાત, જાણેલું
 અવગાહુ-વ્યાપવું
 અવગાહુન-અધ્યયન, વાંચવું, વિચારવું, જીડે
 અવ્યાસ કરવો
 અવગ્રહ-શરૂઆતનું મતિજ્ઞાન
 અવધાન-એક વખતે અનેક કાર્યોમાં લક્ષ રાખી
 અતિશક્તિ તથા એકાગ્રતાની અદ્યુતતા
 બતાવવી ૫૪ ૧૮
 અવધિજ્ઞાન-જે જ્ઞાન દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાલ ને ભાવની
 મર્યાદા સહિત રૂપી પદાર્થને જાણે તે
 અવની-પૃથિવી, જગત
 અવબોધ-જ્ઞાન
 અવર્ણવાદ-નિંદા
 અવરોધ-બાકી
 અવસર્પિણીકાલ-ગતરતો કાલ, જે કાલમાં જીવોની
 શક્તિઓ ધીમે ધીમે ક્ષીણ થતી જાય ૧૦
 કાલકેડી સાગરનો આ કાલ હોય છે
 અવળુ-જીધું
 અવાચ્ય-ત કહી શકાય એવું.
 અવિવેક-વિચારણ-યતા, સત્યાસત્યને ન સમજવું
 અવ્યાપાધ-બાધા, પીડા વગરનું
 અશરીરી-શરીરભાવનો અભાવ થયો છે જેને,
 આત્મમગ્ન
 અશાતના-અવિનય
 અગાતા-કુખ
 અશુભ-અગમ્ય
 અરોચ્યાકેવલી-કેવલી આદિ પામે ધર્મ સાંકળ્યા
 (અરોચ્યા = અશ્રુવા) સિવાય જે કેવલજ્ઞાન પામે
 અગૌચ-મવિનતા
 અઅદ્યા-અવિશ્વાસ
 અદ્યુત-અદ્યુત ઉપાસ
 અદ્યુત-એક જગત નામ છે જનક ગરબને જ્ઞાન
 દેનાર
 અદ્યુતયોગ-૧મ, નિષ્કમ, આસન, પ્રાણાયામ, પ્રત્યા
 હાર, ધ્યાન, આત્મ, મર્માવ એ આદિ યોગના
 અગ્ર.

અસગ-મૂલજોનો અભાવ, પરદ્રવ્યથી મુક્ત
 અસગપાણુ-આત્માર્થ સિવાયના મગ પ્રસંગમાં પડવું
 નહીં ૫ અ ૪૩૦, ૬૦૯
 અસંયતિપૂજા-જેને જ્ઞાનપૂર્વક સયમ ન હોય તેની
 પૂજા
 અસંયમ-ઉપયોગ ચૂકી જવો (ઉપદેશ હાથ)
 અસ્ત-આથમવું
 અસિપત્રવન-નરકનું એક વન, જ્યાં પાંદડાં આપણા
 ઉપર પડે તો તલવારની પેટ અગ છે
 અસ્તિ-હોવાપણું, હયાતી,
 અસ્તિકાય-ધણ પ્રદેશોવાળું દ્રવ્ય
 અસ્તિત્વ-વસ્તુનું હોવાપણું
 અહતા-અહકાર.
 અહ ભાવ-હું પણનો ભાવ
 અહિયાસવા-સહન કરવા
 અતરગ-અદરનું
 અતરાત્રમા-અભ્યગ્દષ્ટિ જ્ઞાની આત્મા
 અતરાય-વિન, અકચણ
 અતર્જાન-આત્માર્થિક જ્ઞાન, આત્માનું જ્ઞાન
 અતર્જા-આત્માની દશા.
 અતર્જિ-આત્મદષ્ટિ
 અતર્જાન-લોપ થવું
 અતર્જિ-આત્મચિત્તન, પગાયણ, અદ વગેરે
 અતર્જિ-‘મુદર્તની’ અદરનો જ્ઞાન, (જે પડી,
 ૪૮ મિનિટ) મુદર્તથી ઓછો સમય
 અતર્જિ-અદના અદર્શો અનુક રીતે જોવા
 વાળો (કોઈનું નામ કે) બીજો અર્થ નીકળે તે
 કાવ્યરચના
 અતર્જિ-અદનું વર્તન, આત્મામાં જનિ
 અત કરણ-ચિત્ત, મન
 અત પુર-જ્ઞાનપ્રાપ્ત, જ્યાં જ્ઞાનજ્ઞાની દર્શન
 નું છે
 આ
 આકાશકાંઠ-જ્યાં જ્ઞાન જ્ઞાનને આકાશ અગ્ર
 નાર દ્રવ્ય
 આકાશ મોહનીય-મિથ્યાત્વમોહન વને મંત્ર પ્રા
 સંગ મુખની દ્રવ્ય કાંઠી
 આકાશ-મુગ્ધ થા. માત્રો દેઈ, કપોત અ વગેરે
 આગમ-મર્યાદા, જાતીપુરુષાર્થો વગેરે
 આગમન-આવવું તે.

આંક	પ૦ મુ ૩૦ આવૃત્તિ પીઠ આંક	કોના પ્રત્યે	કયા સ્થળેથી	કયા સ્થળે	મિતિ
૪૧૪	૩૪૦		મુળર્ધ	૧૯૪૮ આસો	
૪૧૫	૩૪૧		"	" "	
૪૧૬	૩૪૨		"	" "	
૪૧૭	૩૪૩		"	" "	
૪૧૮	૩૪૪		"	" "	
૪૧૯	૩૪૫		"	" "	
૪૨૦	૩૪૬		"	" "	
૪૨૧	૩૪૭-૧		"	" "	
૪૨૨	૩૪૮		"	૧૯૪૯ કા. મુ	
૪૨૩	૩૪૯	કુવરજી મંગનલાલ	,	કચોલ	" " વ ૯
૪૨૪	૩૩૭-૩૫૦	કૃષ્ણદાસ	"	ખ ભાત	" " " ૧૨
૪૨૫	૩૫૧	સોભાગ્યભાઈ લક્ષ્મીભાઈ	"	"	" મા વ ૯
૪૨૬	૩૫૨		"	"	" " " ૧૩
૪૨૭	૩૫૩	અખાલાલ લાલચ દ	"	ખ ભાત	" માં સુ. ૯
૪૨૮		અખાલાલ લાલચ દ	,	ખ ભાત	" " વ ૪
૪૨૯	૩૫૪		"	"	" " " ૯
૪૩૦	૩૫૫	સોભાગ્યભાઈ લક્ષ્મીભાઈ	"	"	" " " ૦))
૪૩૧	૨૭૩	" "	"	"	" ફા સુ ૭
૪૩૨	૩૫૬	અખાલાલ લાલચ દ	"	ખ ભાત	" " " "
૪૩૩	૩૫૭-૧	સોભાગ્યભાઈ લક્ષ્મીભાઈ	"	"	" " " ૧૪
૪૩૪		" "	"	મોરળી	" " વ ૯
૪૩૫	૩૫૭-૨		"	"	" " " ૦))
૪૩૬	૩૫૮-૧		"	,	ફા સુ ૧
૪૩૭	૩૫૮-૨		"	"	"
૪૩૮	૩૫૮-૩	સોભાગ્યભાઈ લક્ષ્મીભાઈ	"	મોરળી	" " " "
૪૩૯	૩૫૯	" "	"	સાયલા	" " " ૬
૪૪૦	૩૬૦-૧	મુખલાલ જગનલાલ	"	નીરમગામ	" " " ૯
૪૪૧	૩૬૦-૨	મનસુખ દેવસી	"	લી બડી	" " " ૯
૪૪૨	૩૬૧	સોભાગ્યભાઈ લક્ષ્મીભાઈ	"	મોરળી	" " વ ૧
૪૪૩	૩૬૨	" "	"	"	" " " ૮
૪૪૪	૩૬૩	" "	"	"	" " " ૦))
૪૪૫	૩૬૪	અખાલાલ લાલચ દ	"	ખ ભાત	" " " "
૪૪૬	૩૬૫-૧-૨	સોભાગ્યભાઈ લક્ષ્મીભાઈ	"	મોરળી	" ફા વ ૬
૪૪૭	૩૬૬		"	"	" " , ૮
૪૪૮	૩૬૭	સોભાગ્યભાઈ લક્ષ્મીભાઈ	"	"	" " " ૯
૪૪૯	૩૬૮	કૃષ્ણદાસ (આઠ પત્તાનો પત્ર)	"	ખ ભાત	" જે સુ ૧૧
૪૫૦	૩૬૯	સોભાગ્યભાઈ લક્ષ્મીભાઈ	"	"	" " " ૧૫
૪૫૧		અખાલાલ લાલચ દ	"	ખ ભાત	" પ્ર અ. સુ. ૯

ધષ્ટસિદ્ધિ-ધષ્ટેલા કાર્યની સિદ્ધિ

ધંદ-સ્વર્ગનો અધિપતિ

ધંદવરણ-દેખીતું જેટલું સુદર તેટલું જ કડવું

એવું એક કળ

ધદ્રાણી-ધદ્રની સ્ત્રી

ધદ્રિય-જ્ઞાનનું બાહ્ય સાધન

ધદ્રિયગમ્ય-ધદ્રિયથી જણાય તેવું

ધદ્રિયનિઘ્ર-ધદ્રિયને વશ રાખવી તે

ધ

ધર્માપથિકી ક્રિયા-કપાય રહિત પુરુષની ક્રિયા, ચાલ-વાની ક્રિયા

ધર્માસંભિતિ-અન્ય જીવની રક્ષાર્થે આગ હાથ આગળ જમીન ભેઈને જ્ઞાનીની આજ્ઞાનુસાર ચાલવું

ધંધર-ધંધર શુદ્ધ સ્વભાવ, આત્મસિદ્ધિ ગા ૭૭

ધંધરેષ્ઠા-પ્રારબ્ધ, કર્મોદ્ધ, ઉપચારથી ધંધરની ધંધા, આરા

ધપ્રભાગભારા-આઠમી પૃથ્વી સિદ્ધિશિલા

ધહાપોહ-વિચાર

ઉ

ઉચ્ચગોત્ર-લોકમાન્ય કુળ

ઉન્નગર-આત્મજગૃતિવાળી દશા

ઉત્કટ-અતિશય, ધણુ.

ઉત્કર્ષ-પ્રભાવ, ઉત્કૃષ્ટપણુ

ઉત્તરોત્તર-આગળ આગળ

ઉત્પાદ-ઉત્પત્તિ

ઉત્સર્પિણીકાલ-ચડતા ૭ આગ પૂગ થાય તેટલો કાળ, દગ કોડમિડી ચાલરોપમ પ્રમાણનો ચડતો કાળ આયુષ્ય, વૈભવ, બળ આદિ વવર્તા મન્ય તેવો કાળ પ્રવાહ

ઉત્સુપ્રવૃણા-આમમ વિરુદ્ધ બોલવું

ઉદ્ધ પેટાલ-મત્સ્યરાગ નામના બીજા અગર્ભા એક અધ્યયન છે

ઉદ્ય-દ્ય, લેન, કાળ તથા જાવને વધતે કર્મ જે પોતાની શક્તિ દેખાડે એ તેને કર્મનો ઉદ્ય કહે છે, કર્મકળનું પ્રવૃટ્ત

ઉદાસીનતા-અમમાન, વેગવેગ, શાન્તા, મધ્યમતા

ઉદીરણા-કાગ પાક્યા પડેના કર્મના કળ નવાડિ

કાલે ઉદ્યમા આવે તે ઉગી ૫

ઉપજનન-આજીવિકા ૫ અ ૬૪

ઉપયોગ-ચેતનાની પગિણી, જેથી પદાર્થનો બોધ થાય

ઉપશમભાવ-કર્મના શાંત થવાથી જે ભાવ થાય તે

ઉપગમશ્રેણી-જેમાં ચારિત્રમોદનીય કર્મની ગા

પ્રકૃતિઓનો ઉપશમ કરાય (૯ મિ પ્ર)

ઉપાધિ-જાળળ

ઉપાધ્યાય-જે સાધુ શાસ્ત્રોને શિખનાડે તે

ઉપાશ્રય-સાધુ-સાધ્વીઓના આશ્રયધાન

ઉપાસક-પૂજાસ્થિત કરનાર, સાધુઓની ઉપાસના કરનાર શ્રાવક

ઉપેક્ષા-અનાદર, તિરસ્કાર

ઉ

ઉદ્વર્ગતિ-જીવે જવું

ઉદ્વર્ગ પ્રથમ-પદાર્થમાં જે ધર્મનું ઉદ્વર્ગનું કામ

છે તે, ક્ષણે ક્ષણે થતી અવગ્યા

ઉદ્વર્ગકોટ-સ્વર્ગ, ભોક્ષ

ઋ

ઋષભદેવ-જંનોના આદિ તીર્થકર

ઋષિ-બુદ્ધ ઋદ્ધિધારી હોય તે ઋષિના ચા. જ ૧

ગા. ૦, ૨ સ્થા. ૦, ૩ દેવ. ૦, ૪ પદમ. ૦, ગર્ભ. ૦, ૫ સ્થિ.

વાળા બ્રહ્મર્ષિ=અક્ષીણ મદાન ઋષિવાળા દેવર્ષિ

=આકાશગામી દેવ પરમર્ષિ=કેવળ ગામી

(એ)

એકત્વભાવના-આ ભાગે આત્મા એકો ૧, તે

એકો આકો છે, એકો જો, પોતાના કર્મો

કર્મ એકો ભોગવને, અતઃ ૬ પૃથ્વી એમ મિત

વતુ તે એકત્વભાવના (ભાવનામો ૧)

એકનિષ્ઠા-એક જ જગત્ પ્રત્યે પર્જાવના

એકમકા-દિવસમા એક જ વખત જમડું.

એકાદી-એકો

એકાગ્રવાદ-જગત્ને એક નર્મકપ માનવ

ઓ

ઓઘગગા-જે દિશામ વર્તતા પ્રા. ૧. ૧. ૧

કે ગુણના વચનની અવેશા મળતે નર્મ. ૨. ૧

અવેશમાય અદિત કા. ૬ દિવ. ૩. ૧

(અ. ૧. ૧. ૧. ૧)

આક	પ૦ શ્રુ ૩૦ આવૃત્તિ યીજી આક	કોના પ્રત્યે	કયા ગ્રંથોથી	કયા સ્થળે	મિતિ			
૪૯૦	૪૦૩ સોભાગ્યભાઈ લક્ષ્મીભાઈ	મુખર્ષી			૧૯૫૦	ફા	૫	૧૧
૪૯૧	૪૦૪	"			"	"	"	
૪૯૨	૪૦૫ સોભાગ્યભાઈ લક્ષ્મીભાઈ	"	સાયલા		"	"	"	
૪૯૩	૪૦૬ મુનિશ્રી લક્ષ્મીજી	"			"	"	"	
૪૯૪	૪૦૭ (સોભાગ્યભાઈ લક્ષ્મીભાઈ)	"			"	ચે	સુ	
૪૯૫	૪૦૮-૧ ત્રિભોવન માણિક્યદ	"			"	"	૫	૧૧
૪૯૬	૪૦૯	"			"	"	"	૧૪
૪૯૭	૪૧૦	"			"	"	"	૧૪
૪૯૮	૪૧૧ ત્રિભોવન માણિક્યદ	"	ખ ભાત		"	૫	મુ	૧
૪૯૯	૪૧૨	"			"	"	"	૯
૫૦૦	૪૧૩ મુનિશ્રી લક્ષ્મીજી	"	મુગત		"	"	"	૯
૫૦૧	૪૧૪ " "	"	"		"	"	૫	૭
૫૦૨-૫૫૦	૮૭૪-૧૮ મુનિશ્રી લક્ષ્મીજી તથા મુનિ દેવકરજી				૧૯૫૩	ફા	સુ	૬
૫૦૩	૪૧૫ અમાલાલ લાલચદ	મુખર્ષી	ખ ભાત		૧૯૫૦	વે	૫	૦))
૫૦૪	૪૧૬	"			"	"	"	
૫૦૫	૮૭૪-૧૩							
૫૦૬	૪૧૮	"			"	"	"	
૫૦૭	અમાલાલ લાલચદ	"	ખ ભાત		"	જે	સુ	૧૧
૫૦૮	૪૧૯ સોભાગ્યભાઈ લક્ષ્મીભાઈ	"			"	"	"	૧૪
૫૦૯	૪૨૦-૧ મુનિશ્રી લક્ષ્મીજી	"	મુગત		"	અ	સુ	૬
૫૧૦	૪૨૧ ત્રિભોવન માણિક્યદ	"	ખ ભાત		"	"	"	"
૫૧૧	૪૨૨ સોભાગ્યભાઈ લક્ષ્મીભાઈ	"	અ મર		"	"	"	"
૫૧૨	૪૨૩ મુનિશ્રી લક્ષ્મીજી	"	મુગત		"	"	"	૧૫
૫૧૩	૪૨૪ " "	"	"		"	શ્રી	સુ	૧૧
૫૧૪	૪૨૫	"			"	"	"	૧૪
૫૧૫	૪૨૬ અમાલાલ લાલચદ	"	ખ ભાત		"	"	"	૧૪
૫૧૬	૪૨૭ કેશવલાલ નયુ	"	લી બડી		"	"	૫	૧
૫૧૭	૪૨૮ અમાલાલ લાલચદ	"	ખ ભાત		"	"	"	૭
૫૧૮	૪૩૦ મુનિશ્રી લક્ષ્મીજી	"	મુગત		"	"	"	૯
૫૧૯	૪૩૧-૧ (સોભાગ્યભાઈ લક્ષ્મીભાઈ)	"			"	"	"	૯
૫૨૦	૪૩૨ સોભાગ્યભાઈ લક્ષ્મીભાઈ	"	સાયલા		"	"	"	૦))
૫૨૧	૬૯૧	"			"	"	"	
૫૨૨	૪૩૩ અમાલાલ લાલચદ	"	ખ ભાત		"	જા	સુ	૩
૫૨૩	૪૩૪-૧-૨ સોભાગ્યભાઈ લક્ષ્મીભાઈ તથા મુગતસોભાઈ	"	સાયલા		"	"	"	૪
૫૨૪	અમાલાલ લાલચદ આદિ મુગતજી	"			"	"	"	૮
૫૨૫	૪૪૩	"			"	"	"	૧૦
૫૨૬	૪૪૪ મુનિશ્રી લક્ષ્મીજી	"	મુગત		"	"	૫	૫
૫૨૭	સોભાગ્યભાઈ લક્ષ્મીભાઈ	"	સાયલા		"	"	"	૧૨

ક્ષમા-અપગધની માફી આપવી, હરકત કરવાની શક્તિ હોવા છતાં કે ન છતાં સામા જીવ પર ક્રોધ ન કરવો.

ક્ષમાપના-ભૂક્ષની માફી માગવી
ક્ષાયિક ચારિત્ર-મોહનીય કર્મના ક્ષયથી જે ચારિત્ર (આત્મસ્થિરતા) ઊપજે તે

ક્ષાયિક ભાવ-કર્મના નાશથી જે ભાવ ઊપજે તે, જેમ કે કેવલજ્ઞાન, કેવલદર્શન

ક્ષાયિક સમ્યક્દર્શન-મોહનીય કર્મની સાત પ્રકૃતિ-ઓના અભાવથી જે આત્મપ્રતીતિ, અનુભવ ઉત્પન્ન થાય તે

ક્ષાયોપગમિક સમ્યક્ત્વ-જે દર્શન મોહનીય કર્મના ક્ષય તથા ઉપશમથી થાય તે, આત્મશ્રદ્ધા

ક્ષીણકષાય-આરમ્ભ ગુણુચ્ચાનક છે મોહનીય કર્મનો સર્વથા ક્ષય થયા પછી તરત જ બાગ્મુ ગુણુચ્ચાન આવે છે.

ખ

ખલતા-દુષ્ટતા.

ખાએશ-ખરબ

ખેળ-રજ, પીઠી, લેપ

ખંતી હતી પ્રવચ્ચા-જે દીક્ષામાં ક્ષમા તથા ઉદ્વિગ્નિમ્મલ છે

ગ

ગન્ધ-સમુદાય, ગણ, સઘ, સાધુસમુદાય, એક આચાર્યનો પરિવાર

ગજગુકુમાર-ત્રીકૃષ્ણ વાસુદેવના નાનામાઈ જુઓ મોક્ષમાળા પાક ૪૨

ગણધર-નીચી કરના મુખ્ય સિપ્પ આચાર્યની આશા-નુસાર આધુરમુદાયને લઈને મદીમકલમાં વિચરનાર સમર્થ સાધુ

ગણિતાનુયોગ-જે શાસ્ત્રોમાં લોકને માપ તથા સ્વર્ગ, નરક આદિની વખાઈ આદિનું, કર્મના બધાદિનું વર્ણન કરે તે (આખ્યાનમાત્ર-૧૭૩)

ગતભવ-પૂર્વભવ, પૂર્વજન્મ

ગતશોક-જે કદિન

ગતિ આગતિ-ગત આવવું

ગારિયો પ્રવાહ-ગાડ-મેદાની જેમ આવી રીતે એક પછી એક દેખાતેથી સંસ્કાર સમુદાય

ગુમાન-અભિમાન, અહ કાગ

ગુણનિષ્પન્ન-જેને ગુણો પ્રાપ્ત થયા છે

ગુણુચ્ચાન-મોહ અને યોગના નિમિત્તથી મન્ય દર્શન, સમ્યગ્જ્ઞાન, અને સમ્યક્ચારિત્ર આત્માના ગુણોની તાત્કાલિક અવસ્થા-વિગેષને ગુણુચ્ચાન કહે છે (ગોમ્મટસાર), ગુણોની પ્રગટતા તે ગુણુચ્ચાન

ગુરુતા-મોટાઈ

ગોકુલચરિત્ર-શ્રી મનસુખરામ સ્વર્ગમે લખેલું શ્રી

ગોકુળજી જાલાનુ જીવનચરિત્ર

ગૌતમ-ભગવાન મહાવીરના પ્રધાન શિષ્ય એમનું બીજું નામ ઉદ્ભૂતિ હતું

ગન્થ-પુસ્તક, રાત્ર, બાલ અભ્યસર પરિમલ (આત્મ સિદ્ધિ ગાથા ૧૦૦)

ગથિ-રાગદ્વેષની નિમિત્ત ગાંઠ, મિથ્યાત્વની ગાંઠ (આત્મ સિદ્ધિ ગાથા ૧૦૦)

ગથિ-લેદ-જડ તે ચેતનનો ભેદ કરવો

ગૃહસ્થી-શ્રાવક, સસારી

ઘ

ઘટપરિચય-હૃદયનું ઓળખાણ

ઘટોટાપ-ચારે બાજુ ઢાઈ જાય તેવી ધટા

ઘનઘાતિકર્મ-ચાગ છે જ્ઞાનાવગમીય કર્મ, દર્શનના વરણીયકર્મ, મોહનીયકર્મ તથા અતગાપકર્મ-આત્માના મૂળ ગુણોને આવગળ કરનાર દોષથી એ ચારે કર્મ ઘનતાતિ કરેલાં છે

ઘનરજ્જુ-જેની લાચાઈ પહોળાઈ અને જડાઈ મળી થાય એવી રીતે ગન્ધનુ પરિમાન કરતું તે, અધ્યક્ષેક પૂર્વથી પશ્ચિમ એક ગન્ધ પ્રમાણમાં તેટલો જ ત્રાસ પહોળો કોમો ચેતનો રિખ

ઘનવાત-નોત્રિ અથવા વિમાન અંતિના અથ અન એક પ્રકારનો કદિન વાયુ

ઘનવાત વલય-વલયાકાંઠે ગમેવ ધનવાત

ચ

ચરત્ત-ચરત્તરિન. ધૌ ગ્લમમાંનું એક ગ્લન

ચક્રવર્તી-અટ, ભગ્ન અર્થે મોટા છ નાનું અધિપતિ

ચક્રવર્તિન-અને ગજાની રત્નના પ્રથમ ચક્રને એક વાળ તે.

આંક	પ૦ શ્રુ ૦ પ્ર૦ આવૃત્તિ બીજીનો આંક	કેના પ્રત્યે	કયા મથળેથી	કયા સ્થળે	મિતિ			
પ૧૭	૪૮૧		મુંબઈ		૧૯૫૧	ફા	સુ	૧૫
૫૧૮	૭૫૦-૨		"		"	"		
૫૧૯	૫૦૩ સોભાગ્યભાઈ લક્ષ્મીભાઈ		"		"	"	૫	૩
૫૭૦	૪૮૨ મોહનલાલ કરમચંદ ગાધી (મહાત્માગાધીજી)		"	ડરબન	"	"	"	૫
૫૭૧	૪૮૩ સોભાગ્યભાઈ લક્ષ્મીભાઈ		"	સાયલા	"	"	"	૫
૫૭૨	૪૮૪ અમાલાલ લાલચંદ		"	ખ ભાત	"	"	"	૭
૫૭૩	૪૮૫ મુનિશ્રી લક્ષ્મીજી		"		"	"	"	૧૧
૫૭૪	૪૮૬		"		"	"		
૫૭૫	૪૮૭		"		"	"		
૫૭૬	૪૮૮ સોભાગ્યભાઈ લક્ષ્મીભાઈ		"	સાયલા	"	ચૈ	સુ	૬
૫૭૭	૪૮૯ મુનિશ્રી લક્ષ્મીજી		"	સુરત	"	"	"	૧૩
૫૭૮	૮૭૪-૩		"		"	"	"	૧૪
૫૭૯	સોભાગ્યભાઈ લક્ષ્મીભાઈ		"	મોરશી	"	"	"	૧૫
૫૮૦	અમાલાલ લાલચંદ		"	ખ ભાત	"	"	૫	૫
૫૮૧	૪૯૦ સોભાગ્યભાઈ લક્ષ્મીભાઈ		"		"	"	"	૮
૫૮૨	૪૯૧ કુવરજી આણંદજી		"	ભાવનગર	"	"	"	૮
૫૮૩	૧૯૨		"		"	"	"	૧૧
૫૮૪	૮૭૪-૨		"		"	"	"	૧૧
૫૮૫	૪૯૩ સોભાગ્યભાઈ લક્ષ્મીભાઈ તથા કૃગ સી		"		"	"	"	"
૫૮૬	૪૯૪ સોભાગ્યભાઈ લક્ષ્મીભાઈ		"		"	"	"	૧૨
૫૮૭	૪૯૫		"		"	"	"	૧૨
૫૮૮	૪૯૬ મુનિશ્રી લક્ષ્મીજી		"		"	"	"	૧૨
૫૮૯	૪૯૭ " "		"		"	"	"	૧૩
૫૯૦	૪૯૮		"		"	"	"	૧૪
૫૯૧	૪૯૯		"		"	"		
૫૯૨	૫૦૪ સોભાગ્યભાઈ લક્ષ્મીભાઈ		"		"	વૈ	સુ	
૫૯૩	૫૦૫		"		"	"	"	૧૫
૫૯૪	૫૦૬		"		"	"	"	"
૫૯૫	૫૦૭ મુનિશ્રી લક્ષ્મીજી		"	સુરત	"	"	૫	૭
૫૯૬	૫૦૮		"		"	"	"	"
૫૯૭	૫૦૯		મુંબઈ		૧૯૫૧	વૈ	૫	૭
૫૯૮	૫૧૦ સોભાગ્ય ભાઈ લક્ષ્મીભાઈ		"	સાયલા	"	"	"	૧૦
૫૯૯	૫૧૧ મુનિશ્રી લક્ષ્મીજી		"	સુરત	"	"	"	૧૪
૬૦૦	૫૧૨ સોભાગ્યભાઈ લક્ષ્મીભાઈ		"		"	જે	સુ	૨
૬૦૧	૫૧૩ " "		"	સાયલા	"	"	"	૧૦
૬૦૨	૫૧૪		"		"	"	"	૧૦
૬૦૩	૫૧૯-૧		"		"	"	"	૧૦
૬૦૪	અમાલાલ લાલચંદ		"	ખ ભાત	"	"	"	૧૨

જિન-રાગેપને જીતનાર તે જિન
 જિનકંઠપ-ઉત્કૃષ્ટ આચાર પાળનાર સાધુનો-જિન-
 કંઠપીનો વ્યવહાર વિધિ, એકાકી વિચરમાગ
 સાધુઓને માટે કંઠપેલો અર્થાત્ બાધેલો, મુકરર
 કરેલો જિનમાર્ગ ચા નિયમ
 જિનકંઠપી-ઉત્તમ આચાર પાળનાર સાધુ.
 જિનધર્મ-જિનભળવાને કહેલો ધર્મ
 જિનમુદ્રા-એ પગ વચ્ચે ચાર આગળનું અતર રાખી
 હાથ લમકતો રાખી સરખા ઊભા રહીને કાઠિ-
 સભા કરવો તે ખંડા રહીને ધ્યાન ધરવું તે
 જિનેન્દ્ર તીર્થ-કર ભળવાન
 જીવ-આત્મા; જીવપદાર્થ
 જીવરાશિ-જીવસમુદાય
 જીવાસ્તિકાય-જ્ઞાન દર્શનસ્વરૂપ આત્મા તે આત્મા
 અસખ્યાતપ્રદેશી છે, તેથી અસ્તિકાય કહેલ છે
 જોગાનસ-ધ્યાનરૂપી અગ્નિ
 જ્ઞાત-જાણેલ
 જ્ઞાનપુત્ર-ભગવાન મહાવીર, જ્ઞાત નામના ક્ષત્રિય
 ધંશમા.
 જ્ઞાતા-જાણનાર, આત્મા, પ્રથમાનુયોગના મૂળનું નામ
 જ્ઞાન-જે વડે પદાર્થો જણાય તે જ્ઞાન આત્માનો
 ધર્મ છે
 જ્ઞાનધારા-જ્ઞાનનો પ્રવાહ.
 જ્ઞાનવૃક્ષ-જ્ઞાનમા જે વિશેષ છે તે.
 જ્ઞાનાક્ષેપકવત-સમ્યગ્દષ્ટિ આત્મા, જ્ઞાનપ્રિય
 ક્ષેપ જાણવા યોગ્ય પદાર્થો
 ત
 તત્ત્વ-વસ્તુ, આર, સત્પદાર્થ, વસ્તુ, પરમાર્થ-
 યથાવસ્થિત વસ્તુ
 તત્ત્વજ્ઞાન-તત્ત્વમયધી જ્ઞાન
 તત્ત્વનિબંધા-તત્ત્વમાં આગ્યા
 તત્ત્વર-એકધ્યાન, બગાડ પરાવાયેડું, નિંદા
 તદાકાર-તેના જ આકારનું, ત-અવ; ક્ષીન
 તદૃપ-કોઈ પણ પદાર્થમાં ક્ષીનતા
 તન-શરીર
 તનય-પુત્ર
 તપ-દૈનિક-મન, તપસ્યા દેહજાતો નિગ્રહ, ઉપવાસ
 સાદિ આર પ્રકારે છે
 તમ-અધાર

તમતમપ્રભા-સાતમી નરક
 તમતમા-ગાદ અધકારવાળી સાતમી નરક
 તસ્કર-ચોર
 તતહારક-વાદવિવાદનો નાશ કરનાર
 તાદાત્મ્ય-એકતા, ક્ષીનતા
 તારતમ્ય-આજીવતાપણું
 તીરોભાવ-ઢકાર્ષ જલુ
 તિર્થ પ્રત્યય-પદાર્થના પ્રદેશોનો મત્સ્ય, જલુ-
 પ્રદેશોપણું
 તીર્થ-ધર્મ, તરવાનુ સ્થાન; શામન માધુ, માધ્વી,
 આવક, આવિકારૂપ સધ મમુદામ, મગા,
 જમુનાદિ કૌટિક તીર્થ છે
 તીર્થ કર-ધર્મના ઉપદેશનાર, જેના ચાર ધનસાતિ
 કર્મ નાશ પામ્યા છે તથા જેને તીર્થ કર
 નામ કર્મની પ્રકૃતિનો ઉત્પન્ન વર્તે છે તીર્થને
 સ્થાપનાર
 તીવ્રજ્ઞાનદશા-જે દશમાં જ્ઞાન અતિગમ્ય આત્મ
 નિષ્ક હોય
 તીવ્રમુમુક્ષુતા-ક્ષણે ક્ષણે સસારથી છૂટવાની ભાવના,
 અનન્ય પ્રેમે મોક્ષના માર્ગમાં ક્ષણે ક્ષણે પ્રાર્થનું
 (૫ અ' ૨૫૪)
 તુચ્છ સસારી-અપ સમાગી
 તુષ્ટમાન-પ્રસન્ન, ગણ
 ત્રણ મનોરથ-(૧) આગળ પશ્ચિમને ત્રાગ્યા,
 (૨) પાંચ મહાવતને ધાન્ય કરવા, (૩) મગ્ધ
 કાળે આલોચના કરી સમાધિમ બુદ્ધી પ્રાપ્તિ
 ત્રણ સમકિત-(૧) ઉપશમ સમકિત, (૨) દાવિ
 અમકિત અને (૩) ક્ષાયોપશમિ-મરકિત,
 અથવા (૧) આપ્તપુરુષના વચનની પ્રતિજ્ઞા,
 આત્મની અપૂર્વ કુચિત્ત્વ, ૨૨-૭૦ નિર્ગતપો
 આપ્તપુરુષની ભક્તિરૂપ એ પ્રથમ સમકિત
 કથ છે
 (૨) પદ્માર્થની ૨૫૪ અનુભવા પ્રતિજ્ઞા
 અમકિતનો બીજા પ્રકાર (૩) નિર્ગતપો ૫૦૦ કી
 અનુભવ તે અમકિતનો ત્રીજો પ્રકાર તે (૪)
 અ ૭૫૧)
 ત્રગ-એ હરિવ, તે દંડવ, ત્રી દંડવ ત્રગ ત્રિવિધ
 જીનેને અ કહે છે

આંક	પાં શ્રુ ૦ પ્ર૦ આવૃત્તિ બીજીનો આંક	કોના પ્રત્યે	કયા સ્થળેથી	કયા સ્થળે	મિતિ		
૬૪૪	૫૫૨	અબાલાલ લાલચ દ	મુબઈ	સ્ત લનીથ ૧૯૫૧	આ	૫	૩
૬૪૫	૫૫૩	સોભાગ્યભાઈ લલ્લુભાઈ	"	સાયલા	"	"	૧૧
૬૪૬	૫૫૬		"	"	"	"	
૬૪૭	૫૫૭		"	"	"	"	
૬૪૮	૫૫૮		"	"	"	"	
૬૪૯	૫૫૯		"	"	"	"	
૬૫૦	૫૬૦		"	"	"	"	
૬૫૧	૫૬૧	સોભાગ્યભાઈ લલ્લુભાઈ	"	૧૯૫૨	કા		
૬૫૨	૫૬૨	મુનિશ્રી લલ્લુભાઈ	"	મુગત	"	સુ	૩
૬૫૩	૫૬૩-૧	" "	"	"	"	"	૧૩
૬૫૪	૫૬૩-૨	અબાલાલ લાલચ દ	"	ખલાત	"	"	"
૬૫૫	૫૬૩-૩	" "	"	"	"	૫	૮
૬૫૬	૫૬૪	" "	"	"	"	સા	સુ ૧૦
૬૫૭	૫૬૫	મુનિશ્રી લલ્લુભાઈ	"	કઠોર	"	"	"
૬૫૮	૫૬૬	" "	"	"	"	પો	સુ ૬
૬૫૯	૫૬૭	અબાલાલ લાલચ દ	"	ખલાત	"	"	"
૬૬૦	૫૬૮	સોભાગ્યભાઈ લલ્લુભાઈ	"	સાયલા	"	"	"
૬૬૧	૫૬૯	મુનિશ્રી લલ્લુભાઈ	"	કઠોર	"	"	૮
૬૬૨	૫૭૩		"	"	"	૫	
૬૬૩	૫૭૪		"	"	"	"	
૬૬૪	૫૭૫	સોભાગ્યભાઈ લલ્લુભાઈ	"	સાયલા	"	૫	૨
૬૬૫	૫૭૬		"	"	"	"	૯
૬૬૬	૫૭૭	ખીમચ દ લખીમચ દ	"	લી બડી	"	"	૧૨
૬૬૭	૫૭૮	અબાલાલ લાલચ દ	"	ખલાત	"	"	"
૬૬૮	૫૭૯	" "	"	"	ભાડ	સુ	૪
૬૬૯		સોભાગ્યભાઈ લલ્લુભાઈ	"	સાયલા	"	૫	૧૧
૬૭૦	૫૮૦		"	"	દા	સુ	૧
૬૭૧		સોભાગ્યભાઈ લલ્લુભાઈ	"	સાયલા	"	"	૩
૬૭૨	૫૮૧	" "	"	"	"	"	૧૦
૬૭૩	૫૮૬	મુનિશ્રી લલ્લુભાઈ	"	"	"	"	"
૬૭૪	૫૮૭	સોભાગ્યભાઈ લલ્લુભાઈ	"	સાયલા	"	૫	૩
૬૭૫		અબાલાલ લાલચ દ	"	ખલાત	"	"	૫
૬૭૬		સોભાગ્યભાઈ લલ્લુભાઈ	"	સાયલા	"	"	૯
૬૭૭	૫૮૮	કુવરજી આણુ દજી	"	લાવનગર	"	સુ	૧
૬૭૮	૫૮૯	સોભાગ્યભાઈ લલ્લુભાઈ	"	સાયલા	"	"	૨
૬૭૯	૫૯૦	" "	"	"	"	"	૧૧
૬૮૦			"	"	"	"	૧૩
૬૮૧		કુવરજી મગનલાલ	"	કલોલ	"	૫	૧

પાં શ્રુ. પ્રાં	આંક આશ્રિત બીજીનો	કોના પ્રત્યે	કયા સ્થળેથી	કયા સ્થળે	મિતિ	
૭૧૮	૬૬૦	સોભાગ્યભાઈ લક્ષ્મીભાઈ આદિ	નડિયાદ		૧૯૫૨ આ	વ. ૧
૭૧૯	૬૬૩	મુનિશ્રી લક્ષ્મી તથા મુનિ દેવકરણી આદિ	"	ખ ભાત	" "	" ૧૦
૭૨૦	૬૬૪	રવજીભાઈ પ ચાણી	"	વવાણિયા	" "	" ૧૨
૭૨૧	૬૬૫	સોભાગ્યભાઈ લક્ષ્મીભાઈ	"	સાયલા	" "	" ૦))
૭૨૨	૬૬૬	" "	વવાણિયા	"	૧૯૫૩ કા	સુ ૧૦
૭૨૩	૬૬૭	" "	"	"	" "	" ૧૧
૭૨૪	૬૬૮	" "	"	"	" "	"
૭૨૫	૬૬૯	" "	"	"	" "	વ ૨
૭૨૬	૬૭૦	" "	"	"	" "	" ૦))
૭૨૭	૬૭૧	" "	"	"	" મા	સુ ૧
૭૨૮	૬૭૨	ત્રિભોવન માણેકચંદ	"	ખ ભાત	" "	" ૬
૭૨૯	૬૭૩	કુવરજી આણી	"	ભાવનગર	" "	" ૧૦
૭૩૦	૬૭૪	અબાલાલ લાલચંદ	"	ખ ભાત	" "	" ૧૨
૭૩૧	૬૭૫	" "	"	"	" "	" "
૭૩૨	૬૭૬	મુનિશ્રી લક્ષ્મી આદિ	"	વસો	" "	વ ૧૧
૭૩૩	૬૭૭	સુખલાલ જગનલાલ	"	વીરમગામ	" "	" "
૭૩૪		અબાલાલ લાલચંદ	"	ખ ભાત	" "	" "
૭૩૫	૬૭૮	" "	"	"	" પો	સુ. ૧૦
૭૩૬	૬૭૯	સોભાગ્યભાઈ લક્ષ્મીભાઈ	"	સાયલા	" "	" ૧૧
૭૩૭	૬૮૦	અવેરભાઈ ભગવાનભાઈ	"	કાવિંકા	" "	વ ૪
૭૩૮	૪૫૬	" "	"	"	" "	"
૭૩૯	૬૮૧	મુનિશ્રી લક્ષ્મી	ગોરખી	નડિયાદ	" માહ	સુ ૬
૭૪૦	૬૮૨	અબાલાલ લાલચંદ	"	ખ ભાત	" "	" "
૭૪૧	૬૮૨	સોભાગ્યભાઈ લક્ષ્મીભાઈ	"	સાયલા	" "	" ૧૦
૭૪૨	૬૮૩	અબાલાલ લાલચંદ	"	ખ ભાત	" "	વ ૪
૭૪૩	૬૮૪	મુનિશ્રી લક્ષ્મી	"	નડિયાદ	" "	" "
૭૪૪	૬૮૫	ત્રિભોવન માણેકચંદ	વવાણિયા	ખ ભાત	" "	" ૧૨
૭૪૫	૬૮૬	સોભાગ્યભાઈ લક્ષ્મીભાઈ	"	સાયલા	" ફા.	સુ ૨
૭૪૬	૬૮૭	" "	"	"	" "	" "
૭૪૭		મુનિશ્રી લક્ષ્મી	"	નડિયાદ	" "	" "
૭૪૮	૬૮૬-૨	" "	"	"	" "	" "
૭૪૯	૬૮૮	અબાલાલ લાલચંદ	"	ખ ભાત	" "	વ ૧૧
૭૫૦-૫૦૨	૮૭૪-૧૮	મુનિશ્રી લક્ષ્મી તથા મુનિ દેવકરણી આદિ	"	"	" "	સુ ૬
૭૫૧	૬૮૯	" "	"	"	" "	"
૭૫૨	૬૯૦	ધારસીભાઈ કુશલચંદ તથા નવલચંદ ડોસા	"	ગોરખી	" "	વ. ૧૧
		" "	"	"	" "	" "

પૂર્વાર્ણપૂર્વ-પ્રથમ પ્રા'ત થયેલ વસ્તુ
 પૂર્વાપર અવિરોધ-આગળપાછળ જેમાં વિરોધ
 ન હોય
 પ્રકૃતિ બુધ-જે કર્મો બધાય છે તેમા જ્ઞાનાદિ ધાત-
 વાનો સ્વભાવ પડે છે તેને પ્રકૃતિબુધ કહે છે
 પ્રજ્ઞા-જુદ્ધિ
 પ્રજ્ઞાપના-પ્રજ્ઞપણા, નિરૂપણ
 પ્રજ્ઞાપનીયતા-જણાવવાયોગ્ય વર્ણન
 પ્રતિક્રમણ-થયેલા દોષોનો પશ્ચાત્તાપ.
 પ્રતિપલ-દરેક ક્ષણ
 પ્રતિબુધ-રોકાણ, પગવસ્તુઓમા મોહ
 પ્રતિશ્રોતી-સ્વીકારનાર
 પ્રત્યાખ્યાન-વસ્તુનો ત્યાગ કરવો (વિશેષ માટે
 જુઓ, મોક્ષમાળા પા ૩૧)
 પ્રત્યેક છુદ્ધ-કોઈ વસ્તુના નિમિત્તથી જેને બોધ થયો
 હોય તે, જેમ કરકડું આદિ પુરુષો.
 પ્રત્યેક શરીર-દરેક જીવનું જુદું જુદું શરીર
 પ્રભુત્વ-સ્વામીપણ
 પ્રદેશ-આકાશનો તે અશ જેને અવિભાગી એક
 પુદ્ગલ પગમણુ રોકે છે તેમા અનેક પરમા-
 ત્વઓને સ્થાન આપવાનું સામર્થ્ય હોય છે
 પ્રદેશ બુધ-બધાયેલા કર્મોની સંખ્યાનો નિર્ણય
 એટલે કે કેટલા કર્મોણુ આત્માની સાથે બધાયા છે
 પ્રદેશ મહાર વિસર્પ-શરીરને લીધે આત્માના
 પ્રગોળું સંકેતવાનું તથા કેલાણું
 પ્રદેશોદય-કર્મોનું પ્રદેશમા ઉદય થવું, રમ દોષા
 વિના ખરી જવું
 પ્રમાણ-સાચું જ્ઞાન, વસ્તુને સર્વાંગે પ્રદય કરનાર
 જ્ઞાન
 પ્રમાણપ્રાપ્તિ-પ્રમાણથી વિચારતા જેમા વિરોધ
 ન આવે
 પ્રમાદ-ધર્મની અનાદરતા, ઉ-માદ, આળસ, કપાય
 એ ચના પ્રમાદનાં લક્ષણ છે (મોક્ષમાળા-૫૦)
 પ્રમેદ-અસમાધાન પણ કોઈનો નયનની ખીને રોમા-
 મિત ઉત્તમવા (૫ અ. ૬૩)

અ

ખાર અંગ-આમાનો, મૂર્ત્તિમા આનામ, ગમ
 નાવન, અવનની, જ્ઞાનાપરમેષ્ઠા, ઉપસંપદક.

અતકૃતદશાગ, અનુત્તરોપપાતિદશાગ, પ્રક્રમ્યાન
 વિપાકમૃત અને દષ્ટિવાદ

ખાર ગુણુ-અગ્રિહત ભગવાનના ૧૨ ગુણ છે (૧)
 વચનાતિશય, (૨) જ્ઞાનાતિશય, (૩) અપા
 યાપગમાતિશય, (૪) પૂર્ણતિશય, (૫) અગ્રો
 ગ્રહ, (૬) કુસુમદષ્ટિ, (૭) દિવ્ય ધ્વનિ, (૮) ચામર,
 (૯) આસન, (૧૦) ભામડવ, (૧૧) ભેરી, (૧૨)
 જન. ૪ અતિશય તથા ૮ પ્રાતિદર્શક હોવાને
 ખાર તપ-અનશન, અવમોદય, તિસ્તેષ, રક્ષ
 પગિલાગ, વિવિકત રાધાસન, કાચકેય, પ્રાલક્ષિન,
 વિનય, વૈષાટ્ય, સ્વાધ્યાય, ધ્યાન, વ્યુત્સર્ગ
 ખાર વ્રત-શ્રાવકનાં યાગ વ્રત છે તે આ પ્રમાણે
 અદિ સાણુવ્રત, સત્સાણુવ્રત, અયોર્વૃત્તન,
 પરિવ્રજ પગિમાણુવ્રત અને બ્રહ્મચર્યાણુવ્રત એ
 પાચ અણુવ્રત કહેવાય છે દિવ્ય, દેશી,
 અનર્થદાવ્રત આ ત્રણ ગુણુવ્રત છે સામાયિક,
 પ્રોપધોપવાસ, ઉપભોગપરિભોગપરિમાણુ, અનિષિ
 મેવિભાગ એ ચાર શિક્ષાન છે

ખાલજીવ-અત્તાની આત્મા

ખાણ પરિવ્રજ-બહારના પદાર્થો પર મમતા રાખી
 તે પરિવ્રજ દશ પ્રકાર છે મેન, યગ, ચી, મોનુ,
 ગાયનેસ, ધન, ધાન્ય, દાસી, દામ અને
 વાસણ

ખાણસાવ-બૌદ્ધિક ભાવ, મમાગતવ

ખીજજ્ઞાન-સમ્યગ્દર્શન

ખીજરેય સમ્યક્ત્વ-પગમાર્થ અમ્યક્ત્વનાં જીવન
 નિષ્કામ ત્રણ (૫ અ ૪૩૧)

બોધખીજ-સમ્યગ્દર્શન

બ્રહ્મચર્ય-આત્મામાં રમણ, સ્ત્રીમાને તપ

બ્રહ્મરસ-આત્મ-અનુભવ

બ્રહ્મવિદ્યા-આત્મજ્ઞાન

બ્રહ્માંડ-સકલ વિં

બ્રાહ્મી વેદના-આત્મા મન ત્રી વેદના: ...

અ

બકિ-ગીતરામી પુરુષોના કુરુમા લીનના નામ
 નરેન્દ્ર, ના, રત્નિ ૨૨ છે પ્રતિ દિવસ
 રત્નિ ૨૨

બદ્ધસંજ્ઞ-અજ્ઞાન પુરુષોના પેદાશ.

મૃધા-ખોટું, અસલ

મેથાવી-શુદ્ધિમાન, — પ્રજાવાળો

મેષા-મેષ-આખનું ઉગાડવું ને ખધ કરવું

મૈત્રી-અર્થ જગતથી નિર્વશુદ્ધિ (૫ અ ૫૭)

મોક્ષ-આત્માથી કર્મોનું સર્વથા છટી જવું તે મોક્ષ
મોક્ષમાર્ગ-સમ્યગ્દર્શન, સમ્યગ્જ્ઞાન અને સમ્યક્-
આગ્નિની એકતા તે મોક્ષમાર્ગ સમ્યગ્દર્શનજ્ઞાન-
ચારિત્રાણિ મોક્ષમાર્ગ (તત્ત્વાર્થસૂત્ર)

મોક્ષસુખ-અનૌકિક સુખ, આત્માનંદ જે સુખ
સુખેથી કહી શકાતું નથી (વિગેય માટે લુઓ
મોક્ષમાળા પાક ૭૩)

મોહુ-જે આત્માને ગાંડો બનાવી દે, સ્વ તથા પરનું
જ્ઞાન ભુવાવે, પરપદાર્થોમા એકત્વશુદ્ધિ કરાવે
મોહુનીય કર્મ-આઠ કર્મોમા એક મોહનીય કર્મ
છે, જે કર્મોના ગાળ કહેવાય છે તેના પ્રભાવે
છવ સ્વરૂપને બૂને છે

મોહુમર્થી-મુ મર્થ

ય

યતિ-ધ્યાનમા ગ્રિયર થઈ એણી મોકનાર

યત્ના-કષ્ટ પથ્ય છવતી રિમા ન થાય તેમ પ્રવર્તવું
(વિગેય માટે લુઓ મોક્ષમાળા પાક ૨૭)

યથાર્થ-વાતવિક

યગનામકર્મ-જે કર્મના ઉદયથી યત કેરાય

યાચકપણુ-માગવાપણુ

યાવજીવ-જન્મ સુધી

યુગલિયા-ભોગમમિના જીવે

યોગ-આત્મ પ્રદેશનું જનનચલન થવું; મોક્ષ માથે
આત્માનું જોડાવું, મોક્ષના કાંડોની પ્રાપ્તિ, ધ્યાન
યોગક્ષેમ-જે વસ્તુ ન હોય તે મેળવતી અને હોય
તેનું મ્હા. કરવું

યોગદશા-ધ્યાનદશા

યોગદશિ-અમુચ્ચય-યોગનો અન્ય છે

યોગમિ દુ-નીરવિજ્ઞાનપદ્ધતિ યોગ અર્થની અન્ય છે

યોગવાસિષ્ઠ-વિગાનપાત્ર એક અન્યક નાન

યોગચક્રનિ-ધ્યાન દશાના પ્રયોગ

યોગાનુયોગ-યોગ મધ્ય પડી કરી તેને યોગ મ્હા

બનનારની રીતએ

યોગી દ્ર-યોગીશિષ્ય સિદ્ધ

યોગિ-રૂપનિધન

૨

રહુનેમી-અગવાન નેમિનાથનો ભાઈ

રાજસીવૃત્તિ-ગંગેશુચરાણી વૃત્તિ, ખાલુ, પીતુ અને

મજા કરવી પુરુષવાનન્દી ભાવ

રાજીણા-ખુશી

રાજેમતી-અગવાન નેમિનાથની મુખ્ય શિષ્યા

રુચકપ્રદેશ-મેરુના મધ્યભાગ,મા આરેન આર મુચક

પ્રદેશ કે જપાથી દિશાઓની યાચાન થાય છે

આત્માના પથ્ય આઠ રુચકપ્રદેશ છે જેને અર્ચક

કહેનામા આવે છે (વિગેય માટે ગુઓ

૫ અ ૧૩૯)

રૂપી-જેમા રૂપ, રમ, ગવ અને રૂપર્મ દોષ તે પાક

રૂપી કહેવાય છે

રૌદ્ર-વિકંગાળ, ભયાનક

રૌદ્રધ્યાન-દૂષ્ટ આત્મપવાળુ ધ્યાન તે માત્ર પ્રકારે કે:

દિઆનંદ, મયાનંદ, ઓર્વાનંદ, વિાવમરમનંદ

દિસા, અસલ, ચોરી અને પશ્ચિમદર્શી અનંદ

માનવો, આ ધ્યાન નરકજાતિનું કાન માત્ર છે

લ

લભિધ-વીર્ણી તગય કર્મના સર્વ કે શુભોપક્રમથી પ્રા

યતી શક્તિ ક્રુતજ્ઞાનના આવરખૂનો શરૂપક

પ્રાપ્ત થવો તે

લભિધવાચ્ય-અક્ષર વોડા દોષા જના જે વાચ્યમર્મ

પજો અર્થ મમામેલો છે, અને કરી વા

લાવણ્યતા-મુંદરતા

લિ ગદેદુઃશન્યજ્ઞાન-શ દૃષ્ટિ, પાંચ વિષય અને જન

એ કેપ જવનું નુદમ મરીન, તેથી થોડું જન

લેરયા-સાપથી મનાયે ને ચોપી પ્રાપ્તિ જાન

મુખ્ય દિ દ્રવ્યની જે કામ માન પશ્ચિમ

(૫ અ ૧૫૨)

લોક-મર્મ કળેને આત્મ આપન

લોકભાવના-લોક મનરૂકી રાજ્ય તિ રૂ

લોકમજા-મુદ્દનું ને-લોક મર્મ ને લોક

શાપ તેમ જ, એક કર્મ જે કેકાલિ અ

તથા મહા રાખી તેકાલે કરી કરી ને કે

અન (અપનામકર)

લોકદિધાનિ-લોકમર્મ

સામાન્ય-મિદા ૫

આંક	પં શ્રુ ૦ પ્ર૦ આવૃત્તિ બીજીનો આંક	કોના પ્રત્યે	કયા સ્થળેથી	કયા સ્થળે	મિતિ			
૯૪૧	૮૫૮	મુનદાસ પ્રભુદાસ	મોરબી	સુણાવ	૧૯૫૬	શ્રા.	૧	૪
૯૪૨	૮૫૯	અબાલાલ લાલચંદ	"	અલાત	"	"	"	૫
૯૪૩	૮૬૧	" "	"	"	"	"	"	૭
૯૪૪	૮૬૨	ત્રિભોવન માણેકચંદ	"	"	"	"	"	૧૦
૯૪૫	૮૬૩		"		"	"	"	"
૯૪૬	૮૬૫-૨		વઢવાણ કેમ્પ		૧૯૫૭	કા	સુ	૫
૯૪૭	૮૬૬		મુબઈ-શિવ		"	મા	૧	૮
૯૪૮	૮૬૯		તિથલ-વલસાડ		"	ચૌ	૧	૧૦
૯૪૯			વઢવાણ કેમ્પ		"	ફા	સુ	૬
૯૫૦	૮૭૦	મુનિશ્રી લક્ષ્મણ	રાજકોટ		"	"	૧	૩
૯૫૧	૮૭૧		"		"	"	"	૧૩
૯૫૨	૮૭૨	સુખનાલ ઇગનલાલ	"	ભરૂચ	"	ચૌ	સુ	૨
૯૫૩	૮૭૩	" "	"		"	"	"	૯
૯૫૪	૮૭૪		"		"	"	"	"
૯૫૫		રેવાશ કર જગજીવન	મોરબી	મુબઈ	"	"	"	૧૧૧

—૦—

૭

શતક-સોનો મમુદાય
 શતાવવાન-એટી સાથે મો વાતો પઠ ધ્યાન આપવુ તે
 ગર્વરી-રાત્રિ
 ગગિ-ચક્રમા
 ગકર-મહાદેવ, સુખ આપનાર
 ગહા સહુ-સદેહ સહિત
 ગાદમહી વૃક્ષ-નરકના એક વૃક્ષનું નામ, શીમળાનું ઝાડ
 ગાસ્ત્ર-વીતરાગી પુરુષોના વચન તે શાસ્ત્ર, ધર્મગ્રંથ
 ગાસ્ત્રકાર-શાસ્ત્ર ગ્રંથનાર
 ગાત્રાવધાન-શાસ્ત્રમા ચિત્તની એકાગ્રતા
 ગિજ્ઞાઓશ્ર-ન્યાયનોત્તિનો ઉપદેશ સારી શિખામણ
 શિથિનકર્મ-જે કર્મ વિચાર આશ્ચિતી દૂર કરી શકાય તે
 શુક્લધ્યાન-છવોના શુદ્ધ પ્રણિયામોથી જે ધ્યાન
 કરાય છે તે શુક્લધ્યાન
 શુદ્ધોપયોગ-ગગદ્વેષ મહિત આત્માની પરિણતિ
 શુભ ઉપયોગ-મદ કષાયરૂપ ભાવ વીતગગ
 પુરુષોની ભક્તિ, છવદ્યા, દાન, સયમ ઇત્યાદિ
 શુભદ્રવ્ય-જે પદાર્થના નિમિત્તે આત્મામાં સારો-
 પ્રસરતભાવ થાય
 શુદ્ધજાની-જેને મેદજ્ઞાન ન હોય મત્ર વાળીમાંજ
 અધ્યાત્મ હોય (વિશેષ માટે આત્મ ૦ ગા ૫, ૬)
 શેલેશીકરણ-પર્વતોમાં મોટા મેરુ તેના જેવું
 અચય-અડગ (વ્યાખ્યાનસાર)
 શ્રમણ-સાધુ, મુનિ
 શ્રમણોપાસક-શ્રાવક, ગૃહસ્થ
 શ્રાવક-જાનીના વચનના શ્રોતા - શ્રવણ કરનાર

૫

પદ્મશર્તિ-(૧) બોદ, (૨) નૈપાવિક, (૩) મંદ, (૪) જૈન, (૫) શીમામક, અને (૬) ગાર્ગ્યની માન્યતાઓ (૫ અ ૭૧૧)
 પદ્મદ્રવ્ય-જલ, પુદ્ગલ, ધર્મ, અધર્મ, આકાશ, તથા કાલ એ છ મુળ પદાર્થો
 પદ્મપદ-આત્મા છે, તે નિત્ય છે, ક્ષતા છે જેમના જે મોક્ષ છે, તથા મોક્ષનો ઉપાય છે (૫ અ ૧૬૧)
 મ
 સજીવન મૂર્તિ-ગૃહધારી મદાત્મા
 સત્પુરુષાર્થ-આત્માને કર્મબંધનથી મુક્ત કરી દો તેવો પ્રયત્ન
 સત્મૂર્તિ-જાની પુરુષ
 સત્સંગ-સત્તો જે ગમ ચલાવે (મોક્ષભાગ પા ૩૧)
 ચોતાની મન્માર્ગને વિશે ચોચ્યતા જેની છે તેમ ચોચ્યતા ધરાવનાર પુરુષોનો મગ તે કાન્ત
 (૫ અ ૨૪૯)
 સનાતન-શાશ્વત, પગપૂર્વથી ચાલી આવતું
 સમકિત-સમ્યગ્દર્શન (મુળમાર્ગ ૭)
 સમગ્નિતા-રાત્રિ, મિત્ર, દર્શ, ગોક, નભકાગ, નિરઝાગાનિ ભાવ પ્રત્યે જે અમના તે, પદ ધરેને વિઠ
 ઇષ્ટ-અનિષ્ટ-મહિતપણું
 મમય-કાલનો નાનામાં નાનો ભાગ
 મમવાય સમ્બંધ-અમે સખત
 મમઓગ્રી-મમતાની આત્મ રહેતી પન્દિત
 મમત્વમાવી-એક અ-આ ગ્રંથ ૧૩.૧
 મમાધિ મમત-મમતાપર્વક ૨૬.૫

[illegible]

હેમચ દ કુશળચ દ

પરિશિષ્ટ ૬

સૂચિ ૧

વિગ્રેપનામ

(આક પાનના છે કોંસર્નાના આક ફટનોટ પાન સૂચવે છે)

અખો ૨૩૪, ૩૦૨, ૩૭૩	૬૦૪, ૬૧૩, ૭૦૨
અચળ (કુગરસીભાઈ, ગોસલિયા) ૫૦૧, ૫૫૫, ૫૬૦	ઝવિભદ્રપુત્ર ૬૫૭
અગ્નિતનાથ ભગવાન ૫૭૫	ઓધન (ઓધા) ૨૪૮
અનાથદામજી ૪૦૫, ૬૬૦	કપિલ ૩૩, ૬૦-૩, ૧૮૯
અનાથીમુનિ ૭૭-૪૦, ૬૧-૩	કપિન કેવળી ૩૪
અનુપચદ મલુકચદ ૫૧૦	કપિના (દાગી) ૮૨
અભયકુમાર ૭૬, ૮૦, ૮૧	કબીર ૨૩૧, ૨૫૮, ૨૬૫, ૨૭૬, ૩૭૩, ૫૧૦,
અભયા ૮૨	૪૬૭
અયમતકુમાર ૬૦	કરસનદાસ ૩૧૦
અરનાથ પ્રભુ ૭૭૦	કસ્તાણુજીભાઈ કચવળ ૬૪૩
અર્જુન ૪૨૮	કામદેવ ૭૩
અટાવકે ૩૧૪	કારવપ ૯૦
અબાલાભાઈ લાલચદ (ખભાત) ૨૩૧, ૨૪૬,	કિતયદભાઈ (મનસુખપાયાના પિતા) ૬૬૪
૨૫૦, ૨૫૧, ૨૫૨, ૨૫૩, ૨૫૫, ૨૫૬, ૨૭૭,	કિસનદાસ (ખભાત) ૩૧૭.
૨૮૦, ૩૦૦, ૩૦૭, ૩૧૬, ૩૬૩, ૩૬૫, ૩૭૩,	કિસનદાસ ૬૨૪
૪૦૨, ૪૦૩, ૪૦૪, ૪૨૧, ૪૩૫, ૪૪૫, ૪૬૨,	કીલાભાઈ ૨૦૭, ૬૧૬, ૬૫૫.
૪૭૩, ૫૦૦, ૫૦૭, (૫૨૬), ૬૧૨, ૬૩૦,	કુડરિક ૫૪
૬૩૮, ૬૪૮, ૬૫૫, (૬૮૩)	કુદુડાચાર્ય ૪૫૮, ૬૧૮, ૬૫૧, ૭૬૪, ૮૦૮
આભાગમજી મદાગજ ૬૬૬.	કુમારપાલ ૭૧૯
આનંદજી ૩૧૫, ૩૩૭, ૩૩૯, ૩૪૧, ૩૭૦,	કુવળ (કવોત) ૩૫૮, ૩૨૬, ૩૭૮ ૫૦૦, ૫૦૧, ૬૩૧
૪૭૩, ૩૭૫, ૪૫૮, ૪૬૬, ૫૬૭, ૫૭૧, ૫૭૨,	કુવળજી આભજી ૪૪૮, ૪૫૭, ૫૮૭
૬૩૧, ૬૫૩, ૬૬૪, ૬૬૫-૬, ૬૬૭, ૭૦૪,	કુબીર ૩૩૩, ૩૪૫, ૩૫૧, ૩૬૧, ૩૭૨, ૩૭૬,
૭૭૦	૧૮૯, ૪૦૫, ૪૨૧, ૪૩૫
આનંદ આચાર્ય ૬૬૨	કેશવજી (ગિરમ) ૩૮૭, ૨૬૨, ૪૩૭, ૪૪૧, ૪૪૬
૬૯ ૭૩, ૮૬	કેશવજી (મંગરી) ૩૬૬, ૫૧૬, ૫૬૭, ૫૧૯
ઉચ્ચ ૬૧	કેશવજી ૬૬૨, ૬૬૮, ૭૦૨
કુજિ પ્રિયત ૬૬, ૧૦૦, ૪૦૮, ૪૨૮.	ખીમજી ૩૪૬
કુજિમીજી (જુજીના પિતા) ૬૬૮	ખીમજી ૩૩૩, ૩૩૬, ૩૩૭ ૩૮૦ ૩૮૧
કુજિમી ૬૫૪	ખુડાજી ૩૦૭, ૧૬૨, ૫૦૮
ગરીમજી ૬૩૧	બેનટી ૭૩
ગરીમજી ૬૬૬	ગરીમજી ૬૦, ૮૬, ૧૧૦
ગરીમજી ૩૬, ૩૮, ૬૮, ૧૦૮, ૨૦૦, ૪૧૩,	૧ - ૩૪૬
૩૨૫, ૩૬૩, ૪૩૮, ૪૬૩, ૪૬૮, ૪૦૧	ગોપીજી ૧૦૦ ૬૫૫, ૬૬૮.
૪૮૧, ૪૮૮, ૫૦૨, ૫૩૧, ૫૩૩, ૫૭૨, ૫૮૧	ગોપીજી ૧૮૬

અનાકાર-આકારનો અભાવ
 અનાચાર-પાપ, દુરાચાર, વ્રતભંગ
 અનાથપણું-નિરાધારપણું
 અનાદિ-જેની આદિ ન હોય
 અનારભ-સાવધ વ્યાપાર રહિત, જીવને ઉપદ્રવ ન કરવો તે, નિષ્પાપ
 અનારભી-પાપ ન કરનાર
 અનિમેષ-પલકારા વિનાનું, આખી મીઝા વિના તાકી રહેલું
 અનુકંપા-જીવના દુઃખ ઉપર કરુણા ૫ અ ૫૮, ૧૩૫
 અનુગ્રહ-દયા, ઉપકાર, કૃપા
 અનુચર-સેવક
 અનુપચરિત-અનુભવમા આવના યોગ્ય વિશેષ સમય સહિત (વ્યવહાર) ૫ અ ૪૯૩
 અનુમેક્ષા-ભાવના, વિચારણા, સ્વાધ્યાય વિશેષ
 અનુભવ-પ્રત્યક્ષજ્ઞાન, વેદન “વસ્તુ વિચારત બાવતે મન પાવે વિશ્રામ, રસસ્વાદત સુખ ઊપજે, અનુભવ યાકો નામ” શ્રી બનાગસીદાસ
 અનુબંધન-ધાર્મિક આચાર, ક્રિયા
 અનુસાર-તે પ્રમાણે
 અનેકાંત-અનંત ધર્મવાળી વસ્તુનો સ્વીકાર
 અનેકાંતવાદ-સાપેક્ષપણે એક પદાર્થના અનેક ધર્મો-મંથી અમુકને કહેનાર વચન
 અ-ચોક્કિત-ઉપરથી દુષણ જેવું જણાય પણ ખરી રીતે ગુણ કે વખાણરૂપ વર્ણન કરવું તે કટાક્ષરૂપ વચન
 અ-ચોક્કિત-પરસ્પર
 અન્યથા-એકના સદ્ભાવમાં બીજી અવશ્ય હોય તેવું અપકર્ષ-પડતી, ઓછું થવું
 અપકાર-પાણી એ જ જેની કાચા છે તેવા જીવ અપરિચક્ષુમત-પરિગ્રહના ત્યાગની પ્રતિષ્ઠા
 અપવર્ગ-મોક્ષ
 અપવાદ-નિયમોમાં છૂટછાટ, નિંદા
 અપરિચ્છેદ-અર્થાર્થ, સંપૂર્ણ
 અપરિણામી-પરિણમન ન પામે તે
 અપલક્ષણ-દોષ
 અપેક્ષા-ઇચ્છા

અપ્રતિબદ્ધ-આસક્તિ વિનાનું.
 અપ્રમત ગુણસ્થાન-સાતમું ગુણસ્થાનક છે.
 અપ્રમતપણે તે (ચારિત્ર) આચરણમા સ્થિતિ તે સત્તમ ગુણસ્થાનક ૫ ૮૨૪
 અપ્રમાદી-આત્મદશામા જગૃતિ રાખનાર
 અપ્રશસ્ત-ખોટું.
 અબધ પરિણામ-જે પરિણામોથી બધ ન થાય, રાગદ્વેષ રહિત પરિણામ
 અબોધતા-અજ્ઞાનતા
 અભદ્ય-ન ખાવા યોગ્ય
 અભયદાન-રક્ષણ આપવું, જીવોને ખત્યાવવા
 અભવ્ય-જેને આત્મસ્વરૂપની પ્રાપ્તિ ન થઈ શકે તેવા જીવ
 અભાવ-પદાર્થનું ન હોવાપણું, ક્ષય પત્ર અંક ૬૭૪
 અભિધેય-વસ્તુધર્મ કહી શકાય એવો
 અભિનિવેશ-ત-મયના, આસક્તિ. પત્ર ૬૭૭ (લૌકિક અંક)
 અભિમત-સમત
 અભિવંદન-નમસ્કાર
 અભિસંધિવીર્ય-શુદ્ધિ કે ધરાદાપૂર્વક કરવામા આવતી ક્રિયારૂપે પરિણમનાર વીર્ય, આત્માની પ્રેરણાથી વીર્યનું પ્રવર્તવું ચાય તે, વીર્યનો એક પ્રકાર
 અભય તર-અદગ્ન
 અભય તરચોહિતી-વાસના, રાગ-દ્વેષ (પુષ્પ ૧૬૬).
 અભયાસ-મહાવરો, અધ્યયન
 અમર-દેવ, આત્મા
 અમાપ-ખેલ
 અમૂર્તિક-જેમા રૂપ, રસ, ગંધ તથા સ્પર્શ નથી તે અયોગ-સંપુરુષ સાથે જોડાણનો અભાવ, મન, વચન, કાયરૂપ યોગનું ન હોવાપણું
 અરાગ-રાગ વગરની દશા
 અરિહત-કેવલી ભગવાન
 અરૂપી-જેમા રૂપ આદિ પુદ્ગલના ગુણ ન હોય તે અર્થપર્યાય-પ્રદેશત્વ સિદ્ધાંતના ગુણોની અવસ્થાઓ અર્થ તર-બીજે અર્થ, કહેવાનો હેતુ બદલાઈ જાય તે અર્થદ્વંદ્વ-અધકચરા જ્ઞાનવાળો, નહીં જ્ઞાની જેવો સમજી, તેમ નહીં અજ્ઞાની જેવો જિજ્ઞાસુ

નિર્મલ કોળી ૨૫૭

નેમિનાથ ૮૯

પત્તજિ ૩૩, ૮૦૨, ૮૦૩.

પરિક્ષિત ૨૬૩

પાર્શ્વનાથચામી ૧૫૯, ૧૮૪

પુણ્ડિક ૫૪.

પોપટભાઈ ૫૫૮, ૬૧૩

પ્રથમ ૬૬૮

પ્રદ્યાદેવ ૪૮૩

પ્રીતમ ૩૭૩

બનારસીદાસ ૩૭૩, ૪૧૬, ૪૧૭, ૬૦૫, ૬૧૮,
૬૩૮, ૭૪૨, ૭૭૫

બલભદ્ર ૪૯

બળશ્રી (મૃગાયુગ) ૪૯

બાલુમળા ૬૯, ૫૩૧, ૬૬૮, ૭૧૧, ૭૨૯

બુદ્ધ ૩૩, ૧૯૧, ૧૯૩, ૪૨૯, ૪૬૧, ૭૬૩, ૭૭૮,
૭૮૦

બ્રમ્હસ્ત ૬૯

બ્રહ્મા ૬૬, ૪૩૧

બ્રહ્મી ૬૯, ૫૩૧, ૬૬૮

ભદ્રિક ભીમ ૧૧૧-૨

ભદ્રાચલ ૩૩, ૧૫૯

ભગતેશ્વર ૨૬, ૪૪-૭, ૬૯, ૨૦૮, ૫૦૨, ૭૬૩

ભાગ્યંત્ર ચામી ૬૧૮, ૬૧૯,

બૃહ ૨૪૬, ૨૬૪,

બાબો બાલ ૨૫૭

૧૦૧, ૧૨૬ ૧૩૦, ૧૩૧, ૧૫૮, ૧૬૬, ૧૬૬,

૧૭૪, ૧૮૨, ૧૮૬, ૧૮૬, ૧૮૦, ૧૮૨,

૨૧૦, ૨૧૯, ૨૩૨, ૨૩૫, ૨૩૬, ૨૪૬, ૨૫૩

૨૫૭, ૨૬૦, ૩૧૦, ૩૩૨ ૩૭૧, ૩૮૬, ૪૧૬,

૪૨૩, ૪૨૪, ૮૬૩, ૪૬૪, ૫૭૧, ૪૮૮, ૪૯૬,

૫૦૭, ૫૨૧, ૫૨૨, ૫૮૧, ૫૯૨, ૬૦૧, ૬૦૧

૬૯૧, ૬૯૨, ૬૯૪ ૭૧૫, ૭૧૬, ૭૨૧, ૭૩૧,

૭૩૪, ૮૦૩

મહાપતંગમ રૂપગમ ૬૬૬

મહેલ ૪૩૧

માકુભાઈ (વડોદરા) ૩૯૧, ૪૪૨

માણેશ્વર (બાળ) ૫ ૧ ૫ ૨, ૫૧૩

માણેશ્વર ૭૦૫

મીર્ગાધ ૭૦૩

મુક્તાનંદ ૨૪૮

મૃગા ૪૯

મૃગાયુગ (મળશ્રી) ૪૯-૫૩

મોહનલાલ ક ગાંધી (મદાદમા ગાંધીજી) ૪૨૫, ૪૪૪,
૫૨૪

મયુના ૩૪૬

મયોદા ૩૪, ૬૬

મયોદાનિર્વાણ ૩૫૧, ૪૬૮, ૬૧૪, ૬૧૭, ૬૧૭, ૬૧૭

મનમથ ૬૩૮

મનમથાઈ ૮૫૮

મનમથાઈ રેવગાજ ૧૩૩

મનમથાઈ પગાળ (શ્રીમન્ના-વિનાયક)

આગાર-ધર; વ્રતોમાં છૂટછાટ
 અગ્રહ-ધાર્યુ કગવાની વૃત્તિ, પક્ક; દંઢ માન્યતા
 આચરણ-વર્તણૂક
 આચાર્ય-જે સાધુઓને દીક્ષા, શિક્ષા આપીને યાગ્નિ-
 નુ પાલન કરાવે તે
 આજ્ઞા-આદેશવાત; હુકમ
 આજ્ઞા આરાધક-આજ્ઞા પ્રમાણે ચાલનાર
 આજ્ઞાધાર-આજ્ઞાક્રિતપણે આત્મસિદ્ધિ ગા ૩૫
 આઠ સમિતિ-ત્રણ ગુપ્તિ ને પાંચ સમિતિ
 આતોપનયોગ-તડકામા ખેસી' અથવા જીભા રહી
 ધ્યાન કરવું તે
 આત્મવાદ-આત્માને કહેનાર
 આત્મવીર્ય-જીવની શક્તિ
 આત્મસંયમ-આત્માને વશ કરવો.
 આત્મસ્ત્રીલાઘા-પોતાની પ્રશંસા.
 આત્મ-જ્ઞાનદર્શનમયી અવિનાશી પદાર્થ.
 આત્માર્થી-આત્માની ઇચ્છાવાળો “કપાયની ઉપ-
 શાંતતા, માત્ર મોક્ષ અભિલાષ, ભરવે ખેદ પ્રાણી
 દયા, ત્યા આત્માર્થ નિવાસ ” આત્મસિદ્ધિ ગા ૩૮
 આત્માનુભવ-આત્માનો સાક્ષાત્કાર
 આત્મતિલક-અત્યંત પણે
 આદિ અત-શરૂઆત અને છેડા
 આદિ પુરુષ-પરમાત્મા.
 આદેશ-આજ્ઞા.
 આદાર-ટોકા
 આધિ-માનસિક પીડા
 આધુનિક-હંમણીનું
 આનંદધન-આનંદથી ભરપૂર, શ્રી લાભાનંદજી મુનિનું
 ખીળું નામ છે
 આસ-વિશ્વાસલાયક, (ઉપદેશજાયા) સર્વ પદાર્થોને
 જાણી તેના સ્વરૂપનો સત્યાર્થ પ્રગટ કરનાર
 પૃ ૭૬૧
 આમનાય-સમપ્રદાય, પરપરા
 આરત-ગરજ
 આરભ-કોઈ પણ ક્રિયાની તૈયારી, હિસાબ કામ
 આરાધના-પૂજા, સેવા, સાધના
 આરાધ્ય-આરાધના યોગ્ય
 આરો-કાવ, ઉત્સર્જિણી-અવસર્જિણીનો વિભાગ
 આર્ત-પીડિત

આર્તધ્યાન-કોઈ પણ પર પદાર્થને વિષે ઇચ્છાની
 પ્રવૃત્તિ છે, અને કોઈ પણ પર પદાર્થના વિયોગનો
 ચિંતા છે, તેને શ્રીજિન આર્તધ્યાન કહે છે
 પ અ ૫૫૧
 આર્થ-ઉત્તમ (શ્રી જિનેશ્વરને, સુમુહુને, તથા આર્થ
 દેશમાં રહેનારને સમોધાય છે)
 આર્થ આચાર-મુખ્ય કરીને દયા, સત્ય, ક્ષમાદિ
 ગુણોનું આચરવું તે પ અ ૭૧૭
 આર્થદેશ-ઉત્તમ દેશ જ્યાં આત્માદિ તત્ત્વોની
 વિચારણા થઈ શકે, આત્મોન્નતિ થઈ શકે તેવી
 અનુકૂળતાવાળો દેશ
 આર્થ વિચાર-મુખ્ય કરીને આત્માનું અસ્તિત્વ,
 નિત્યત્વ, વર્તમાન કાળ સુધીમા તે સ્વરૂપનું
 અજ્ઞાન, તથા તે અજ્ઞાન અને અજ્ઞાનના કારણોનો
 વિચાર પ અ ૭૧૭
 આસેખન-સખનું, ચીતરવું
 આવરણ-પડદો, વિદન
 આવશ્યક-અવશ્ય કરવા યોગ્ય કાર્યો, નિયમો,
 સમગ્રીયોગ્ય ક્રિયાઓ
 આવિર્ભાવ-પ્રગટવું.
 આશકા મોહનીય-પોતાથી ન સમગ્રય તે, સાચું
 જાણવું હોય છતાં ખરેખરો ભાવ આવે નહીં
 તે (ઉપદેશ જાયા)
 આશુપ્રજ્ઞ-જેની શુદ્ધિ તરત જ કામ કરે, હાજર-
 જવાળી
 આશ્રમ-વિશ્રામનું સ્થાન, અહાયર્થ આદિ જીવન-
 વિભાગો
 આસક્ત-અનુરક્ત, ચોટેલું, રાગી
 આસક્તિ-ગાઠ રાગ
 આસ્તિક્ય-માહાત્મ્ય જેનું પરમ છે એવા નિરપૂહી-
 પુરુષોના વચનમા જ તત્ત્વીનતા તે પ અ ૧૩૫
 આસ્ત્રવ-જ્ઞાનાવરણીયાદિ કર્મોનું આવવું
 આસ્ત્રવભાવના-રાગ, દ્વેષ, અજ્ઞાન, મિથ્યાત્વ ઇત્યા-
 દિક સર્વ આસ્ત્રવ છે, તે રોકવા કે દાળવા
 યોગ્ય છે એમ ચિંતવવું તે (ભાવનામોધ).
 ઇ
 ઇતિહાસ-જૂતકાળનું વૃત્તાંત
 ઇષ્ટદેવ-જેની ઉપર આસ્થા એટલી હોય તે દેવ

અર્થે

ઔદાયિકભાવ-કર્મના ઉદયથી થતો ભાવ, કર્મ
ખધાય તેવો ભાવ
ઔદારિકશરીર-સ્થૂલ શરીર. મનુષ્ય તથા તિર્થંચોને
આ શરીર હોય છે

કે

કદાચહુ-ખોટી પકડ, ઇદ્રિયોના નિગ્રહનું ન હોવા-
પણ, કુલધર્મનો આગ્રહ, માનસ્લાધાની કામના,
અમધ્યસ્થપણ એ કદાચહુ છે (ઉપદેશછાયા)
કંપિલ-સાખ્યમતના પ્રવર્તક

કંરેણુ-દયા

કર્મ-જેથી આત્માને આવરણ થાય, કે તેવી ક્રિયા
કર્મોદાની ધધા-પદર પ્રકારના કર્મોદાન, આવક
(સદ્ગુહસ્થ)ને ન કરવા, કરાવવા યોગ્ય કર્મ,
ધધા, કર્મને આવવાનો માર્ગ

કર્મપ્રકૃતિ-કર્મના બેદો

કર્મભૂમિ-જ્યા મનુષ્યે વ્યાપારાદિ વડે આશ્રવિકા
કરે છે, મોક્ષને યોગ્ય ક્ષેત્ર

કલુષ-પાપ, મલ

કલ્પકાલ-૨૦ કોડક્રોડી સાગરનો આ કાલ છે
એક અવસર્પિણી તથા એક ઉત્સર્પિણીનો કાલ
કલ્પના-જેથી કોઈ કામ ન થાય તેવા વિચારો,
મનના તગ્ગ.

કલ્યાણુ-સત્પુરુષની આજ્ઞાએ ચાલવું તે

કષાય-સમ્યક્ત્વ, દેશચારિત્ર, સકલચારિત્ર તથા યથા-
ખ્યાત ચારિત્રી પરિણામોને ધાતે-એટલે
ન થવા દે તે કષાય તે કષાયો ચાર પ્રકારના
છે. (જનકાંડ) અનતાનુબધી અપ્રત્યાખ્યાના-
વરણ, પ્રત્યાખ્યાનાવરણ, સન્નત્વન આત્માને
કષે એટલે કુખ દે જે પરિણામોથી સસારની
વૃદ્ધિ થાય (ઉપદેશ છાયા)

કષાયાધ્યવસાયસ્થાન-કષાયના અશો કે જે કર્મોની
સ્થિતિમાં કારણ છે

કંકતાલીયન્યાય-કાગનું તાડ ઉપર બેસવું અને
અકસ્માત તાડફળનું પડવું થાય એવું અણધાર્યું
ઔચિત્ય થવું તે

કામના-ઇચ્છા, અભિલાષા

કામિની-સ્ત્રી

૧૧૧

કાર્થોત્સર્ગ-શરીરની મમતા છોડીને આત્માની
સન્મુખ થવું, આત્મધ્યાન કરવું, ૭ આવશ્યકો-
માંનું એક આવશ્યક

કાર્માણુશરીર-જ્ઞાનાવરણાદિ આઠ કર્મરૂપ શરીર
કાર્માણુવર્ગણા-અનંત પરમાણુઓનો ઝકધ એટલે
જે કાર્માણુ શરીરરૂપ પરિણમે તે (જે સિ પ્ર)
“મન વચન, કાયાને, કર્મની વર્ગણા” અપૂર્વ
અવસર ગા ૧૭

કાલક્ષેપ-વખત ગુમાવવો તે, વિલપ્ય કરવો
કાલધર્મ-સમયને યોગ્ય ધર્મ, મોત, મરણ
કાલાણુ-નિશ્ચય કાલદ્રવ્ય

કુગુરુ-જેને આત્મજ્ઞાન નથી એવા શુરુ થઈ પડેલા
કુપાત્ર-ખરાબ પાત્ર, જેમાં વસ્તુ ન રહી શકે, જેને
દાન દેવું નિરર્થક છે તેવા ભિખારી

કુર્મ-કાચખો

કૂરુસ્થ-અચળ, ન ખસી શકે એવો

કૃત્રિમ-ખનાવટી

કેવલજ્ઞાન-કેવળ સ્વભાવ પરિણામી જ્ઞાન તે (હા નો),
(આત્મસિદ્ધિ ગા. ૧૧૩)

કૈવલ્ય કમલા-કેવલજ્ઞાનરૂપી લક્ષ્મી.

કૌતુક-આશ્ચર્ય

કુખા-ઇચ્છા

કુખામોહનીય-તપાદિ કરીને પરલોકના સુખની અભિ-
લાષા કરવી કર્મ તથા કર્મનાં ફળમાં તન્મય
થવું, અથવા અન્યધર્મોની ઇચ્છા કરવી, (૫ આધ્યાયી)

કચન-સોનું

કુખા-કાળજી રાખવાની શીશી

કમ-અનુકમ, એક પછી એક આવે એવી સકલના
ક્રિયાજડ-બાહ્યક્રિયામાં જ માત્ર રાચી રહ્યાં છે,
અતર કંઈ ભેદાય નથી, અને જ્ઞાનમાર્ગને
નિષેધ્યા કરે છે તે (આત્મસિદ્ધિ ગાથા ૪)

કીડા-વિલાસ-ભોગવિલાસ

ક્ષણુ-સમય

ક્ષપક-કર્મક્ષય કરનાર સાધુ, જૈન તપસ્વી

ક્ષપક ઝેણી-જેમા ચારિત્ર મોહનીયની ૨૧ પ્રકૃતિ-
ઓનો ક્ષય કરાય તેવી ક્ષણે ક્ષણે ચઢતી જતી દશા.

ચક્ષુર્દર્શનાવરણ-દર્શનાવરણીય કર્મની એક એવી પ્રકૃતિ છે, કે જેના ઉદયથી જીવ ચક્ષુદર્શન (આંખથી સામાન્ય યોગ થાય તે) ન પામે

ચતુર્ગતિ-ચાર ગતિ. દેવગતિ, મનુષ્યગતિ, તિર્થંચ (પશુ) ગતિ, નરકગતિ

ચતુષ્પાદ-પશુ, ચોપણ પ્રાણી

ચયવિચય-જવુ આવવુ.

ચયોપચય-જવુ જવુ, પણ પ્રસંગવશાત્ આવવુ જવુ, ગમનાગમન, માણસના જવા આવવાને લાગુ પડે નહિ શ્વાસોચ્છવાસ ઇત્યાદિ સૂક્ષ્મ ક્રિયાને લાગુ પડે

ચરણાનુયોગ-જે શાસ્ત્રોમા મુનિ તથા શ્રાવકના આચારનુ કથન હોય છે તે (વ્યાખ્યાનસાર ૧૭૭)

ચરમશરીર-છેલ્લું શરીર, જે શરીરથી મોક્ષે જવાય ચર્મશર્ત્ત-ચક્રવર્તીનું એક રત્ન, જેને પાણીમા પાથ-રવાથી જમીનની પેઠે તેના ઉપર ગમન કરાય છે, ધરની પેઠે ત્યાં રહેવાય છે

ચાર આશ્રમ-બ્રહ્મચર્ય, ગૃહસ્થ, વાનપ્રસ્થ, સંન્યસ્ત

ચાર પુરુષાર્થ-ધર્મ, અર્થ, કામ અને મોક્ષ.

ચાર વર્ગ-બ્રાહ્મણ, ક્ષત્રિય, વૈશ્ય અને શૂદ્ર

ચાર વેદ-ઋગ્વેદ, યજુર્વેદ, સામવેદ અને અથર્વવેદ

ચારિત્ર-અશુભ કાર્યોનો ત્યાગ કરીને શુભમા પ્રવર્તન તે બ્યવહાર ચારિત્ર કહેવાય છે આત્મસ્વરૂપમા રમણતા તથા તેમા જ સ્થિરતા તે નિશ્ચયથી ચારિત્ર છે

ચાર્વાક-નાસ્તિક મત, જે જીવ, પુણ્ય, પાપ, નરક, સ્વર્ગ, મોક્ષ નથી એમ કહે છે, દેખાય તેટલું જ માનનાર

ચિત્-જ્ઞાનસ્વરૂપ આત્મા

ચૂના-સુગંધી પદાર્થ, એક જાતનો સુખડ ચૂર્ણ-મહાત્માકૃત છટક પદની વ્યાખ્યા (સર્વ વિકાનોના મદને ચૂરે તે ચૂર્ણ)

ચૈતન્ય-જ્ઞાનદર્શનમય જીવ

ચૈતન્યઘન-જ્ઞાનાદિ ગુણોથી ભરપૂર

ચોભગી-ચાર ભેદ.

ચોવિહાર-રાત્રે ચાર પ્રકારના આહારનો ત્યાગ ખાણ-જેથી પેટ ભરાય જેમ રોટલી આદિ, સ્વાદ-સ્વાદ લેવા ચોગ્ય જેમ એકચી,

લેલ — ચાટવા ચોગ્ય પદાર્થ જેમ કે રાખડી; પેય — પીવા ચોગ્ય જેમ પાણી, દૂધ ઇત્યાદિ

ચોવીસદડક-૧ નરક, ૧૦ અમુગકુમાર, ૧ પૃથિ-વીકાય, ૧ જલકાય, ૧ અગ્નિકાય, ૧ વાયુકાય, ૧ વનસ્પતિકાય, ૧ તિર્થંચ, ૧ ખેષદ્રિય, ૧ તેષદ્રિય, ૧ ચતુર્ગિદ્રિય, ૧ મનુષ્ય, ૧ વ્યતર, ૧ જ્યોતિષોદય અને ૧ વૈમાનિકદેવ એમ ૨૪ દડક છે

ચૌદપૂર્વ-ઉત્પાદપૂર્વ, આગ્રાયણીયપૂર્વ, વીર્યાનુવાદ-પૂર્વ, અસ્તિનાસ્તિપ્રવાદ, જ્ઞાનપ્રવાદ, સત્યપ્રવાદ, આત્મપ્રવાદ, કર્મપ્રવાદ, પ્રત્યાખ્યાનપૂર્વ, વિદ્યાનુ-વાદપૂર્વ, કલ્યાણવાદ, પ્રાણવાદપૂર્વ, ક્રિયાવિશાલ-પૂર્વ, ત્રિલોક બિહુસાગ્રપૂર્વ, આ ચૌદ કહેવાય છે (ગોમ્મટસાર, જીવકાંડ)

ચૌદપૂર્વધારી-ચૌદપૂર્વને જાણનાર; શ્રુતકેવળી શ્રી ભદ્રાહુસ્વામી ચૌદપૂર્વ જાણનારા હતા

ચ્યવન-દેહનો ત્યાગ

છ

છકાય-પૃથ્વીકાય, જલકાય, અગ્નિકાય, વનસ્પતિકાય, વાયુકાય તથા ત્રસકાય, એમ છકાયના જીવો છે

છખડ-આ ભગતક્ષેત્રના છ ખડ છે. તેમાં ૧ આર્ય ખડ તથા ૫ મ્લેચ્છખડ છે

છકુંછકું-એ ઉપવાસ કરી પારણ કરે, ફરી વળી એ ઉપવાસ કરે, એમ ક્રમ સેવવો

છન્નસ્થ-આવરણ સહિત જીવ, જેને કેવલજ્ઞાન પ્રગટ્યુ નથી તે

છ પર્યાપ્તિ-આહાર, શરીર, હ્રદય ભાષા, શ્વાસોચ્છવાસ અને મન (વિશેષ માટે જીવો જીવકાંડ ગોમ્મટસાર)

છદ-છાદો, મરજી, અભિપ્રાય

છદ્ધાણવત્તમ-પોતાની મરજી પ્રમાણે ન ચાક્ષતા ગુરુની મરજી પ્રમાણે વર્તનાર

જ

જઘન્યકર્મસ્થિતિ-કર્મની ઓછામા ઓછી સ્થિતિ જડતા-જડપણ, અજ્ઞાનતા

જંજળમોહિની-સસારની ઉપાધિ

જાતિવૃદ્ધતા-જાતિ અપેક્ષાએ મોટાપણ

જિજ્ઞાસા-તત્ત્વ જાણવાની ઇચ્છા

કષાયની ઉપશાતતા, માત્ર મોક્ષ અભિલાષ, ભવે ખેદ અતર દયા, તે કહિયે જિજ્ઞાસ. (આત્મસિદ્ધિ ત્રાયા ૧૦૮)

ત્રિફંડ-મનદડ, વચનદડ, કાયદડ.

ત્રિપદ-ઉત્પાદ, વ્યય, અને ધ્રોવ્ય, અથવા જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર

ત્રિશિ-સુકત જીવ ત્રસ તથા સ્થાવર જીવ, જીવ, અજીવ તથા એના સયોગ રૂપ અવસ્થા

ત્રેસઠશલાકાપુરુષ-૨૪ તીર્થ કર, ૧૨ ચક્રવર્તી, ૯ વાસુદેવ, ૯ પ્રતિ વાસુદેવ, ૯ બલભદ્ર એમ ૬૩ ઉત્તમ પુરુષો છે

દ

દમ-ઉદ્ધિયોને દખાવવી તે

દશ અપવાદ-આ દશ અપવાદોને આશ્ચર્ય પણ કહેવામા આવે છે (૧) તીર્થ કર પર ઉપસર્ગ, (૨) તીર્થ કરનું ગર્ભ-હરણ, (૩) સ્ત્રી તીર્થ કર, (૪) અભાવિત પરિપદ (૫) કૃષ્ણનું અપરક કા નગરીમા જવું, (૬) ચદ્ર તથા સૂર્યનું વિમાન સહિત ભગ મહાવીરની પરિપદમા આવવું, (૭) વર્ષના મનુષ્યથી હરિવશની ઉત્પત્તિ, (૮) રોતપાત, (૯) ૧ સમયમાં ૧૦૮ સિદ્ધ, (૧૦) ૧યતિ પૂજા, આ દશ અપવાદ છે (કાણીગ) હિ વિચ્છેદ-શ્રી જીસ્વામીના નિર્વાણ પછી જે પ્રમાણે દશ વસ્તુઓ વિચ્છેદ ગઈ: (૧) ૧યર્વજ્ઞાન, (૨) પરમાવધિજ્ઞાન, (૩) પુલાક પ્રેમ, (૪) આહારક શરીર, (૫) ક્ષપક એણી, (૬) ઉપશમ એણી, (૭) જિનકલ્પ, (૮) ત્રણ યમ-પરિહારવિશુદ્ધિ સયમ, સદ્ગમ સાપરાય, શાખ્યાત ચારિત્ર, (૯) કેવલજ્ઞાન, (૧૦) મોક્ષ-મન (પ્રવચનસારોદ્ધાર)

-જગતના કોઈ પણ પદાર્થનું રસગધાદિ ભેદ હિત નિગદાર પ્રતિબિંબિત થયું. તેનું અસ્તિત્વ ન્હાવું, નિર્વિકલ્પપણે કોઈ-છે એમ આરસીના જાકારાની પેઠે સામા પદાર્થનો ભાસ થવો એ દર્શન, વિકલ્પ થાય ત્યા 'જ્ઞાન' થાય

૧ પરિણ્હ-પરમાર્થ પ્રાપ્ત થવા વિષે કોઈ પણ પ્રકારનું આકુળઆકુળપણ (૫ અ ૩૩૦)

નમોહનીય-જેના ઉદયથી જીવને સ્વસ્વરૂપનું જ્ઞાન ન થાય, તત્ત્વની કુંચિ ન થાય

(ન) કર-સૂરજ

દિશામૂઠ-અનણ: દિશા ભૂમેલો

દીર્ઘશકી-શૌચાદિ ક્રિયા

દુરંત-જેનો પાર પામવો કઠિન છે, તથા જેનું

પરિણામ ખરાબ છે

દુરિચ્છા-ખોટી ઇચ્છા

દુર્ધર-આકરુ, કઠિનતાથી ધાગણ કરી શકાય એવું

દુર્લભ-દુ ખે કરીને પ્રાપ્ત થાય

દુર્લભ્યોધિ-સમ્યગ્દર્શન આદિની પ્રાપ્તિની

દુર્લભતા

દુષમ (કલિયુગ)-પચમકાલ આ આરોપચમકાલ

છે અન્ય દર્શનકારો એને જ કલિયુગ કહે છે

જિનાગમમાં આ કાલને 'દુષમ' એવી સજ્ઞા કહી

છે (૫ અ ૪૨૨)

દૃષ્ટિરાગ-ધર્મનો ધ્યેય ભૂલી વ્યક્તિગત રાગ કરવો તે

દૃષ્ટતલૂલી-દર્શનમોહ, દેહાધ્યાસ (૫ અ ૬૪૨)

દેહ-અવગાહના-દેહ જે ક્ષેત્રને ઘેરે તે

દેહાગુલ્લેવ-ઘણી કીડા કરનાર દેવતાની જાત

દેરગી-મે રગવાળું, ચચળ

દ્રવ્ય-ગુણપર્યાયવાળું દ્રવ્ય કહેવાય છે

દ્રવ્યકર્મ-જ્ઞાનાવરણાદિરૂપ કર્મ પરમાણુઓને દ્રવ્ય

કર્મ કહે છે, તે મુખ્યપણે આઠ છે

દ્રવ્યમોક્ષ-આઠ કર્મથી સર્વથા છૂટી જવું

દ્રવ્યલિંગ-સમ્યગ્દર્શન-વિનાનો બાહ્ય સાધુવેશ

દ્રવ્યાનુયોગ-જે શાસ્ત્રમા મુખ્યરૂપે જવાદિ છ દ્રવ્ય

સાત તત્ત્વોનું કથન હોય તે (વ્યાખ્યાનસાર ૧૭૩)

દ્રવ્યાર્થિકનય-જે વચન વસ્તુની મૂળસ્થિતિને કહે,

શુદ્ધ સ્વરૂપને કહેનાર, દ્રવ્ય જેનું પ્રયોજન છે તે

દ્રવ્યાર્થિક નય

ધ

ધર્મ-જે પ્રાણીઓને સસારનાં ફૂંખોથી છોડાવીને

ઉત્તમ-આત્મસુખ આપે (રત્નકરડાવકાચાર)

ધર્મકથાનુયોગ-જે શાસ્ત્રમા તીર્થ કર આદિ પુરુષોના

જીવનચરિત્ર હોય (વ્યાખ્યાનસાર ૧૭૩)

ધર્મદ-ધર્મ આપનાર

ધર્મધ્યાન-ધર્મમા ચિત્તની લીનતા તે ધ્યાન ચાર

પ્રકારે છે આસાવિચય, અપાયવિચય, વિપાક-

વિચય, સસ્થાનવિચય (વિશેષ માટે જીઓ

મોક્ષમાળા પાઠ ૭૪, ૭૫, ૭૬)

ધર્મસ્થિતકાય-જે ગતિપરિણ્હત જીવ તથા પુદ્ગલોને

નિર્વિકલ્પ-નિરાકાર દર્શનોપયોગ, ઉપયોગની સ્થિતિ,
વિકલ્પોનો અભાવ

નિર્વિકલ્પિત્વા-સમ્યક્દર્શનનું ત્રીજું અંગ છે, મહા-
ત્માઓના મહિન શરીર દેખીને દુઃખ જાન કરવી
નિર્વેદ-સસારથી વૈરાગ્ય પામવો
નિર્વેદની કથા-જે કથામાં વૈરાગ્ય રસની પ્રધાનતા
હોય તેવી કથા

નિશ્ચયનય-શુદ્ધ વસ્તુને પ્રતિપાદન કરનાર
નિહાર-શૈલ્ય, મહત્યાગ
નેત્રી-ધિમાનદારી, લલાઈ
નેપથ્ય-નાટકના પડદાની પાછળ, અંતર
નૈષ્ઠિક-ત્રદ્ધાવાન
નૌતમ-નવીન (નવતમ)

૫

પડગ-નપુસક

પતિન-પાપી, અપોદગાવાળુ

પદસ્થ-જે ખાનમાં અરિહ તાદિ પરમેષ્ઠીઓનું ચિતવન
કરાય છે

પદ્મવન-કમળવન

પદ્માસન-એક પ્રકારનું આસન

પરંપર-અન્યમત, પુદ્ગલ આદિ દ્રવ્યોના ધર્મ
આત્માને માટે પરધર્મ છે

પરભાવ-પરદ્રવ્યનો ભાવ તે પરભાવ

પરમધામ-ઉત્તમ સ્થાન, અતિશય તેજ

પરમપદ-મોક્ષ, આત્મસ્વભાવ

પરમ સત્-આત્મા, પરમજ્ઞાન, સર્વાત્મા (૫ અ. ૨૦૯)

પરમ સત્સંગ-પોતા કરતાં ઉચ્ચ દશાવાળા મહાત્મા
ઓનો સમાગમ

પરમાણુ-પુદ્ગલનો નાનામાં નાનો ભાગ

પરમાર્થ સમ્યક્ત્વ-આત્મા, જે પદાર્થ તીર્થ કરે
કહ્યો છે, તે જ પદાર્થની તે જ સ્વરૂપે પ્રતીતિ
થાય, તે જ પરિણામે આત્મા સાક્ષાત્ જાણે (૫
અ. ૪૩૧)

પરમાર્થ સંયમ-નિશ્ચયસયમ સ્વરૂપને વિષે સ્થિતિ
૫ અ ૬૬૪

પદ્માવગાઠ સમ્યક્ત્વ-કેવલજ્ઞાનીઓને પરમાવ-
ગાઠ સમ્યક્ત્વ હોય છે

પરસમય-અન્યદર્શન, સમય એટલે આત્મા તે જીવીને
ખીળ પદાર્થોની સન્સુખ થવું, અથવા લીન થવું

પરાભક્તિ ઉત્તમ ભક્તિ, જ્ઞાની પુરુષના સર્વ ચારિ-
ત્રમાં ઐક્યભાવનો લક્ષ થવાથી તેના હૃદયમાં
વિરાજમાન પરમાત્મામાં ઐક્યભાવ (૫ અ ૨૨૩)

પરિબ્રહ્મ-વસ્તુ પર મમતા, મૂર્છાભાવ

પરિવર્તન-ફેરફાર

પર્યટન-પગથિમણી

પર્યાય-વસ્તુઓની પલટાતી અવસ્થા પ્રત્યેક વસ્તુ

પર્યાયવાણી છે

પર્યાયવૃદ્ધતા-ઉમરમાં મોટાપાણુ, દીક્ષાએ મોટાપણુ

પર્યાલોચન-એક વસ્તુને ખીછ રીતે વિચારવી તે

પરુષણુ-જેનોતુ એક મહાન પર્વ

પંથ-સપ્રાય, મત, માર્ગ

પદર ભેદે સિદ્ધ-તીર્થસિદ્ધ, અતીર્થસિદ્ધ, તીર્થ કર-
સિદ્ધ, અતીર્થ કર સિદ્ધ, ગ્વયણુદ્ધ, પ્રત્યેકણુદ્ધ,
ણુદ્ધભોધિત, સ્ત્રીલિંગ, પુરુષલિંગ, નપુસકલિંગ,
અન્યલિંગ, જ્ઞેનલિંગ, ગૃહસ્થલિંગ, એક, અનેક
(શ્રીમદ્ રાજચંદ્ર વ્યાખ્યાનસાર)

પાદપ-ગાડ

પાદાંબુજ-ચરણકમળ

પાનારો-સગ

પાપી જળ-અયોગ્ય પાણી, જે પાણી પીવાથી પાપ
થાય તે

પાર્થિવપાક-સત્તાએ થયેલો

પાર્થિનાથ-૨૩ મા તીર્થ કર

પિશુન-ચાડી ખાનાર

પુણ્યાનુભવી પુણ્ય-જે પુણ્યોદય આગળ આગળ
પુણ્યનું કારણ થતું જાય છે તે

પુદ્ગલ-અચેતન વસ્તુઓને પુદ્ગલ કહે છે, પણ તે
અચેતનમાં રૂપ, રસ, ગંધ, અને સ્પર્શ આદિ
ધર્મો હોવા જોઈએ

પુરદર-ધંદ

પુરદરી આપ-મેધધનુષ

પુરાણ પુરુષ-પરમાત્મા આત્મા જ સનાતન છે

પુરુષવેદ-જેથી જીવને સ્ત્રી-સભોગની ઇચ્છા થાય

પુલાક લલિત્ર-જે લલિત્રના બળથી જીવ ચક્રવર્તીના
લક્ષકરનો પણ નાશ કરી શકે,

પૂર્ણકામતા-કૃતકૃત્યતા

પૂર્વ-પશ્ચાત્-આગળપાછળ

ભદ્રિકતા-સરલતા, ઉત્તમતા
ભય-કોઈ ભયનક પદાર્થ નોઈને આત્મ-પ્રદેશીનું
કપલું

ભયભજન-ભયને ટાળનાર
ભય સંજ્ઞા-જેથી જીવને ભય લાગ્યા કરે છે
ભરત-ભગવાન ઋષભદેવના પુત્ર આદિ ચક્રવર્તી
ભટ્ટૃહરિ-એક મહાન યોગી થઈ ગયા છે
ભવન-ઘર, મકાન
ભવનપતિ-ભવનપતિ જાતિના દેવતા ભવનમાં રહેતા
હોવાથી ભવનવાસી પણ કહેવાય છે
ભનુભજુ-સ સાર પરિભ્રમણુ
ભનસ્થિત-દેવ આદિ યોગિમાં ઉત્પત્તિના કાળની
મર્યાદા

ભવિતવ્યતા-પ્રારબ્ધ, નસીમ.
ભવ્ય-મોક્ષ પામવાને લાયક, યોગ્ય
ભામિની-ઝી
ભામો-વહેમ, ભ્રમણા.
ભાવ-પરિણામ, ગુણ, પદાર્થ.
ભાવ આસ્ત્રવ-આત્માના જે ભાવોથી કર્મ આવે
છે તે રાગદ્વેષ આદિ ભાવ
ભાવનય-જે નય ભાવને ગ્રહણ કરે
ભાવનિદ્રા-મિથ્યાત્વ, રાગદ્વેષાદિ પરિણામ.
ભાવ ન્ય-ભાવ વગર
ભાવશ્ચુત-શ્રવણ વડે જે જ્ઞાન થાય છે તે.
ભાવ્ય-વિસ્તારવાળી ટીકા.
ભાવસમાધિ-આત્માની સ્વસ્થતા
ભિન્ન ભાવ-બુદ્ધિ.
ભૂરસીદક્ષિણ-લાય. બાધી રકમની દક્ષિણા
ભેદજ્ઞાન-જડચેતનનું જ્ઞાન
ભ્રમ ભૂરકી-વહેમની ભસ્મ-રાખ.
ભ્રાંતિ-મિથ્યાજ્ઞાન, અસદ્ગરોપ

મ

મતાર્થી-નહિ કપાય ઉપશાંતતા, નહિ અંતર વૈરાગ્ય,
સરળપણું ન મધ્યસ્થતા એ મતાર્થી દુર્ભાગ્ય
(આત્મસિદ્ધિ ગા ૩૨)
મતિજ્ઞાન-ધ્વજ તથા મનના નિમિત્તે જે જ્ઞાન
થાય તે

મધ્યમાવાચા-અહુ ઝેચી નહિ તેમ અતિ ધીમી
નહિ, વાણીનો એક પ્રકાર

મધ્યસ્થતા-ઉદામીનતા, રાગદ્વેષ રહિતપણું
મનન-વિચાર
મહાઆરંભ-અતિગમ્ય આગળ-મહાન હિસક
વ્યાપાર આદિ કાર્ય
મહામિથ્યાત્વ-ધણુ અજ્ઞાન, જેના ઉદયમાં સદુપદેશ
પણ ન ગમે

મહાપ્રતિમા-અભિગ્રહ વિગેષ
મહાત્રિદેહ-ક્ષેત્રિગેષ, જ્યાથી જીવો કાયમ મોક્ષ
જઈ શકે

મહામન-સાધુઓના વ્રતોને મહામન કહેવામાં આવે છે
મહિષ-પાડો

મત્ર-દેવતા અધિકૃત અક્ષરવિશેષ, જાપ કરવા યોગ્ય
અક્ષર, ગુપ્ત વાતચીત

માયા-ભ્રાંતિ, કપટ

માયિક સુખ-સ સાગનું સુખ.

માર્ગાનુસારી-તેવા (આત્મજ્ઞાની) પુરુષની નિષ્કામ
લક્ષિત અપાધાએ પ્રાપ્ત થાય એવા ગુણો જે
જીવમાં હોય તે જીવ માર્ગાનુસારી હોય એમ
શ્રી જિન કહે છે (૫ અ ૨૭૩)

મિનાદુરી-પ્રમાણસર જમનાર

મિથ્યાદૃષ્ટિ-જેને આત્માનું જ્ઞાન નથી

મિશ્ર ગુણસ્થાન-જે ગુણસ્થાનમાં આત્માની પરિણતિ
ન તો સમ્યક્ હોય ન મિથ્યાત્વરૂપ હોય એવી જે
ભૂમિકા તે મિશ્ર ગુણસ્થાન

મુક્તિશિલા-સિદ્ધ સ્થાનની નીચે આવેલી ૪૫ લાખ
યોજનની સિદ્ધશિલા

મુનિ-જેને અવધિ, મન પર્યવજ્ઞાન હોય તથા કેવળ-
જ્ઞાન હોય તે

મુમતિ-સુખ આગળ રાખવાનો કપડાનો કટકો

મુમુક્ષુ-મોક્ષની ઇચ્છાવાળો, સ સારથી છૂટવાની જેની
અભિલાષા છે તે

મુમુક્ષુતા-સર્વ પ્રકારની મોહાસક્તિથી મૂઝીઈ એક
મોક્ષને વિષે જ યત્ન કરવો તે (૫ અ. ૨૫૪)

મૂર્છાભાન-પરદાર્થ પ્રત્યે આસક્તિ

મૂઢદૃષ્ટિ-અજ્ઞાન ભાવ, સદ્અસદ્ના વિવેક વગરની
માન્યતા

લૌકિક અભિનિવેશ-દ્રવ્યાદિ લોભ, તૃષ્ણા, દૈહિક માન, કુળ, જાતિ, આદિ સખધી મોહ (૫ અ. ૬૭૭)

લૌકિકદંષ્ટિ-સ સારવાસી જીવો જેવી દષ્ટિ

૫

પદ્મપદ્મ-અસરળતા

વનિતા-સ્ત્રી

વર્ગણ-સમાન અવિભાગ પ્રતિચ્છેદોના ધારક કર્મ-પરમાણુના સમૂહને વર્ગ કહે છે, તેવા વર્ગોના સમૂહને વર્ગણ કહે છે (જેને પ્રવેશિકા)

વચનાભ્યુદ્ધિ-સત્સંગ, સદૃશ્ય આદિને વિષે ખગ આત્મભાવે માહાત્મ્યબુદ્ધિ ધટે તે માહાત્મ્યબુદ્ધિ નહીં, અને પોતાના આત્માને અજ્ઞાનપણે જ વર્ત્યા કર્યું છે માટે તેની અદૃશ્યતા લઘુતા વિચારી અમાહાત્મ્યબુદ્ધિ નહીં, (૫ અ ૫૨૬) ઉત્તરવાની બુદ્ધિ

વાચાજ્ઞાન-બોધવા પૂરતું જ્ઞાન, પણ આત્મામાં પરિણમેલું નહીં

“સકળ જગત તે એકવત, અથવા સ્વ’ન સમાન, તે કહીએ જા’ની દશા બાકી વાચા જ્ઞાન”
—આત્મસિદ્ધિ ગા ૧૪૦

વાર્ણંગના-ગુણુકા, વેશ્યા

વાદિભક્ત-આઘકવિ તથા રામાયણના કર્તા

વિકૃત્યા-ખોટી કથા, સ સારની કથા તે ચાર પ્રકારે છે. સ્ત્રીકથા, ભોજનકથા, દેશકથા, રાજકથા વિધનેવા-વિધ્નતા, વ્યય. (મોક્ષમાળા, ૮૭, ૮૮, ૮૯, ૯૦)

વિચારદશા-“વિચારવાનના ચિત્તમાં સ સાર કારા-અહ છે, સમસ્ત લોક દુ ખે કરી આર્ત છે, લપાકુળ છે, રાગદ્વેષના પ્રાપ્તકળથી બળતો છે” (૫ અ ૫૩૭) એવા વિચારો જે દશામાં ઉત્પન્ન થાય તે વિચારદશા

વિતિગિષ્ટા-આશકા, ભુગુપ્તસા, સદેહ, સ્વગ નિદેહી દશા-દેહ હોવા છતાં જે પોતાના શુદ્ધ આત્મ-સ્વરૂપમાં વર્તે છે એવા પુરુષની દશા તે વિદેહી દશા-જેમ શ્રીમદ્ રાજ્યદ્રષ્ટ પોતે વિદેહી દશા-વાળા હતા

વિપરિણામ-ખોટું ફળ આવવું

વિપર્યાસ-વિપરીત, મિથ્યા

વિભગજ્ઞાન-મિથ્યાત્વ સહિતનું અવધિજ્ઞાન

વિભાવ-રાગદ્વેષ આદિ ભાવો તે વિભાવ, વિશેષ-

ભાવ, સ્વભાવ ક્રૂતા આગળ જઈ વિશેષ ભાવે પશ્ચિમન (વ્યાખ્યાન સાર ૨૦૫)

વિમતિ-વિશેષબુદ્ધિ વિપરીત બુદ્ધિ

વિમાસણ-પસ્તાવો.

વિરોધાભાસ-માત્ર દેખીતો વિરોધ

વિવેક-સત્યાસત્યને તેને સ્વરૂપે કરીને સમજવા તેનું

નામ વિવેક (મોક્ષ પા ૫૧)

વિપયમૂર્છા-પાત્ર ઇદ્રિયના વિષયોમાં આસક્તિ

વિસર્જન-ત્યાગ

વિચ્છિન્ન પરિણામ-સદૃશ્ય પરિણામ

વેદ-નોકપાવના ઉદયથી ઉત્પન્ન થયેલ જીવને મેલુન

ક્રવાની અભિલાષાને ભાવવેદ કહે છે, અને

નામકર્મના ઉદયથી આવિર્ભૂત દેહના ચિહ્ન-

વિશેષને દ્રવ્યવેદ કહે છે તે વેદ ત્રણ છે સ્ત્રી-

વેદ, પુરુષવેદ, નપુ સકવેદ

વેદનીય કર્મ-જે કર્મના ઉદયથી જીવને સાતા

અસાતા વેદાય, સુખદુખની સામગ્રી પ્રાપ્ત થાય

વૈરાગ્ય-ગૃહકુટુંબાદિ ભાવને વિષે અનાસક્ત બુદ્ધિ

થવી તે વૈરાગ્ય

વ્યતિકંભી-પૂર્ણ થઈ

વ્યતિરેક-સાધ્યના અભાવમાં સાધનનો અભાવ જેમ

આગનના અભાવમાં ધુમાડાનો અભાવ

વ્યવચ્છેદ-નાશ, ભુદા પાકવું

વ્યવહાર-સામાન્ય વર્તન

વ્યવહાર આગ્રહ-બાજી વરતુ, બાજી ક્રિયાનો આગ્રહ

જેમ કે આટલુ તો અવશ્ય કરવું જોઈએ

વ્યવહાર નય-અભેદ વસ્તુને જે ભેદરૂપે કહે

વ્યવહાર શુદ્ધિ-આચાર શુદ્ધિ, શુદ્ધ વર્તન, આ

લોકમાં સુખનું કારણ અને પરયોકમાં સુખનું

કારણ જે સ સારપ્રવૃત્તિથી થાય તેનું નામ

વ્યવહાર શુદ્ધિ (૫ અ ૪૮)

વ્યવહાર સયમ-તે (પરમાર્થ) સયમને કારણભૂત

એવા અન્ય નિમિત્તોનાં અહણને વ્યવહાર સયમ

કહ્યો છે. (૫ અ ૬૬૪)

વ્યસન-કુટુંબ, લત વ્યસન સામાન્યપણે ૭ સાત પ્રકારે

છે ભુગદ્, માસ, મંદિરા, વેશ્યાગમન, શિકાગ,

ચોરી, પરસ્ત્રીનું સેવન આ સાતે અવશ્ય ત્યાગવા

ચોગ્ય છે

વ્યજન પર્યાય-વસ્તુના પ્રદેશત્વ ગુણનો અવરથાઓ

વ્યાસ-મહાભારત અને પુરાણોના કર્તા

સંજ્ઞાલેન ક્રમાય-યથાખ્યાત ચારિત્રને રોકનાર વધારે-
મા વધારે પદર દિવસની સ્થિતિચાળા ક્રમાયની ચોકડી
સંયતિ-સયમમા થતી કરનાર

સયમ-૧૭ પ્રકારનો સયમ ઇંદ્રિયો, મન વગેરેને
કાબૂમાં રાખીને પૃથ્વી આદિ જીવોનું રક્ષણ કરવું
આત્માની અભેદ ચિંતના, સર્વ લાવથી વિરામ
પામવા રૂપ

સયમ શ્રેણી-સયમના ગુણની શ્રેણી
સંવત્સરી-છમછરી, વાર્ષિક ઉત્સવ
સંવર-કર્મ આવવાના દ્વારને બંધ કરવા
સંવૃત-સવર સહિત, આસ્રવ નિરોધ કરનાર
સંવેગ-વૈરાગ્યલાવ, મોક્ષની અભિલાષા, ધર્મ,
ધર્મના કૃપામાં પ્રીતિ

સંસાર-જીવોને ફરવાનું સ્થળ તે આગ ગતિરૂપ છે
સંસારાનુમેક્ષા-સંસાર અપાર કુખરૂપ છે, તેમાં
આ જીવ અનાદિ કાળથી લટકેલા કરે છે એમ
વિચાર કરવો.

સંસારાભિરુચિ-સંસાર પ્રત્યે ધણો લાવ

સંસ્થાન-આકાર

સાખી-એ ચરણોનો એક પ્રકારનો દોહરો કે પદ,
ગઝલ, લાવણી

સાતાવેદનીય-જે કર્મના ઉદયથી જીવને સુખની
સામગ્રી મળે

સાધુ-આત્મદશાને સાધે તે, સંજ્ઞાન, સામાન્યપણે
ગૃહવાસ ત્યાગી મૂળ ગુણના ધારક તે

સામાયિક-એ ધડી સુધી સમતા લાવમા રહેવું

સિદ્ધ-આઠ કર્મથી મુક્ત થયેલો શુદ્ધ આત્મા, સિદ્ધ
પરમાત્મા.

સિદ્ધાંતબોધ-સિદ્ધાંતબોધ એટલે પદાર્થનું જે સિદ્ધ
થયેલું સ્વરૂપ છે, જ્ઞાનીપુરુષોએ નિષ્કર્ષ
કરી જે પ્રકારે છેવટે પદાર્થ જાણ્યો છે, તે જે
પ્રકારથી વાણી દ્વારાએ જણાવાય તેમ જણાવ્યો
છે એવો જે બોધ તે સિદ્ધાંતબોધ (૫ અ ૫૦૬)

સિદ્ધિ-ચોગથી મળતી આઠ શક્તિઓમાંની દરેક—
(અણ્મિમા, મહિમા, ગરિમા, લવિમા, પ્રાપ્તિ,
પ્રાકાશ્ય, ઈશિત્વ, વશિત્વ)

સિદ્ધિમોહ-સિદ્ધિઓ પ્રાપ્ત કરવાની અને ખતાવવાની
લાલચ

સુખદ-સુખ આપનાર

સુખાભાસ-સુખ નહીં પણ સુખ જેવું લાગે,
કલ્પિત સુખ

સુધર્મસ્વામી-ભગવાન મહાવીરના એક ગણધર
તેમણે રચેલા આગમ હાલ વિદ્યમાન છે

સુધારસ-સુખમાં ઝડપે એક પ્રકારનો રસ, તે
આત્મસ્થિતિમાં સાધન ગણાય છે

સુલભબોધિ-જેને સહજમાં સમ્યગ્દર્શન થઈ શકે
સોપક્રમ આયુષ્ય-શિથિલ-એકદમ ભોગવી લેવાય
તેવું આયુષ્ય

સ્કંધ-એ અથવા બેથી અધિક પરમાણુઓના જથ્થાને
સ્કંધ કહે છે

સ્ત્રીવેદ કર્મ-જે કર્મના ઉદયથી પુરુષની ઇચ્છા થાય
સ્થવિરકંદુપ-જે સાધુ વૃદ્ધ થયેલ છે તેઓને શાસ્ત્ર
મર્યાદાએ વર્તવાનો, ચાલવાનો જ્ઞાનીઓએ મુકરર
કરેલો, બાંધેલો, નક્કી કરેલો માર્ગ, નિયમ

સ્થિતિપ્રજ્ઞદશા-મનુષ્યમનમાં રહેલી સર્વ વાસના-
ઓને ઠોડી દે, અને અન્તરાત્મામાં જ સતુષ્ટ
રહી આત્મસ્થિતતા પામે તે દશા (ગીતા અ ૨)

સ્થિતિમંદ-કર્મની કાલમર્યાદા

સ્થિતિસ્થાપકદશા-વીતગંગ દશા, મૂળસ્થિતિમાં
ફરી આવી જવું

સ્થાપક-કથયિત, કોઈ એક પ્રકારે

સ્થાપક-દરેક વસ્તુને એકથી વધારે ધર્મો હોય છે,
તે બધા ધર્મોને લક્ષમાં રાખીને કોઈ અપેક્ષા-
પૂર્વક બોલવું, અનેકાંતવાદ

સ્વ ઉપયોગ-આત્માનો ઉપયોગ

સ્વચ્છ દ-પોતાની મરજી પ્રમાણે અહંકારે ચાલવું
(ઉપદેશછાયા પૃ ૬૯૬) “પરમાર્થનો રસ્તો
બાદ કરીને વાણી કરે આ જ પોતાનું હહાપણ
અને તેને જ સ્વચ્છ દ કહેવું છે”

સ્વદ્રવ્ય-અનતગુણપર્યાયવાળો એવો પોતાનો
આત્મા તે સ્વદ્રવ્ય

સ્વધર્મ-આત્માનો ધર્મ, વસ્તુનો પોતાનો સ્વભાવ
સ્વ સમય-પોતાનું દર્શન, મત અથવા સમય
તે આત્મા તેથી પોતાનો શુદ્ધ આત્મા

સ્વાત્માનુભવ-પોતાના આત્માનું વેદન “એક
સમય ઉપયોગ થાય તો પોતાને અનુભવ થાય
કે કેવી અનુભવ દશા મળે છે” ઉપદેશ છાયા

હસ્તામલકવત્-હાથમાં રહેલા આખજાની સમાન, સ્પષ્ટ
હાવભાવ-શૃંગાર યુક્ત ચેષ્ટા

હુ ડાવસપિણી કાલ-અનેક કદ્યો પછી જે ભય કર
કાલ આવે છે તે, જેમાં ધર્મની વિશેષ હાનિ
થઈ અનેક પ્રકારના મિથ્યા ધર્મો પ્રચાર પામે છે
હૃદય-તજવા યોગ્ય પદાર્થ

ગોસળિયા (કુંગરસીભાઈ, શ્રી અચળ) ૩૧૦, ૩૩૭,
૩૫૧, ૩૫૪, ૩૭૬, ૩૯૦, ૪૨૩, ૬૧૭

ગૌતમ ૩૩

ગૌતમ ગણધર (ગૌતમસ્વામી ગૌતમ, ગૌતમમુનિ)
૯૦, ૯૪, ૧૧૧, ૧૫૮, ૨૩૩, ૩૭૧, ૩૭૬,
૬૯૨, ૬૯૪ ૭૦૨

ગૌતમ મુનિ ૧૩૫

ઘેલાભાઈ કેશવલાલ ૬૩૨

ચત્રભુજ બેચર મહેતા ૧૬૫, ૧૬૭, ૧૬૮, ૨૬૪,
૩૨૪, ૪૪૫, ૬૫૧

ચંદુ ૩૨૦

ચંદ્રભસ્વામી ૬૫૯

ચંદ્રમુરિ ૬૬૭

ચામુડરાય ૬૬૮

ચિદાનંદજી ૧૬૦, ૧૬૨

ચુનીલાલ ૨૫૮

ચેલણારાણી ૬૭૬

ચેલાતીપુત્ર ૭૨૩

છગનલાલ ૬૪૮

છાટમ કવિ ૨૮૭

છાટાલાલ (ખભાત) ૨૫૨, ૨૫૫, ૨૬૨, ૨૭૭,
૨૮૪, ૫૦૨, ૬૧૯

જગજીવ ૧૫૭, ૨૭૧, ૫૧૨, ૫૧૪

જનકવિદેહી ૧૫૭, ૨૭૪, ૨૭૬, ૩૧૦, ૩૧૩,
૩૧૮, ૭૦૭

જરાકુમાર ૪૩૪

જમુસ્વામી ૨૬૦, ૨૭૯, ૫૩૨

જીજ્ઞ્યા ૪૩૭

જીવા ગોસાઈ ૭૦૩

જીઠાભાઈ (સત્યપરાયણ, સત્યાગ્રહજ્ઞાપી) ૧૭૭, ૧૮૦,
૨૧૭

ઝંપકમહેન ૫૫૮

ઝવેરચંદ (કાવિઠા) ૬૩૮

ઝવેરભાઈ ૬૧૯

ઠાકોરસાહેબ (લીમડો) ૩૩૬

કુંગરસીભાઈ (શ્રી અચળ, શ્રી ગોસલિયા) ૩૧૦,
૩૩૫, ૩૩૭, ૩૫૧, ૩૫૪, ૩૭૬ ૩૮૫, ૩૯૦,
૪૧૭, ૪૧૮, ૪૧૯, ૪૨૩, ૪૪૪, ૪૪૯, ૪૫૨,
૪૫૬, ૪૫૮, ૪૬૪, ૪૬૫, ૪૬૬, ૪૬૭,

૪૬૮, ૪૭૧, ૪૭૩, ૪૭૪, ૪૭૫, ૪૭૮, ૪૭૯,
૪૮૪, ૪૮૫, ૪૯૦, ૪૯૧, ૪૯૨, ૪૯૩, ૪૯૪,
૪૯૫, ૪૯૮, ૫૦૧, ૫૦૩, ૫૦૪, ૫૫૫, ૫૫૮,
૫૫૯, ૫૬૦, ૫૬૬, ૫૬૭, ૬૦૮, ૬૦૯, ૬૧૦,
૬૧૨, ૬૧૬, ૬૧૭, ૬૨૧

ત્રણકલાલ ૪૪૩, ૪૬૬, ૬૦૪, ૬૦૫, ૬૦૬, ૬૧૬,
૬૧૭

ત્રિદેવી ૨૬

ત્રિભોવનદાસ ૨૧૧, ૨૧૮, ૨૨૮, ૨૪૬, ૨૪૮, ૨૫૦,
૨૫૩, ૨૫૫, ૨૫૮, ૨૬૫, ૨૬૭, ૨૭૭, ૨૭૯,
૨૮૧, ૨૮૨, ૨૮૪, ૨૯૪, ૩૦૪, ૩૪૨, ૩૭૪,
૩૯૭, ૩૯૮, ૪૧૧, ૪૧૯, ૪૭૩, ૪૮૯, ૫૦૭,
૫૬૮, ૬૧૯, ૬૩૬, ૬૫૦, ૬૫૧, ૬૫૫, ૭૩૫

ત્રિશલા ૯૬, ૩૧૦

દયાનંદ ૧૨૭

દયાળભાઈ ૧૮૧, ૧૮૯

દામોદર ૨૮૬

દીપચંદજી ૨૪૯, ૨૫૨, ૨૫૪, ૩૦૭

દેવકરજીજી (દેવકીજી) ૪૦૦, ૪૦૨, ૪૦૩, ૪૦૫,
૪૪૫, ૪૬૧, ૪૮૨, ૪૮૩, ૫૦૭, ૫૨૪, ૫૫૭,
૫૬૬, ૫૬૮, ૫૬૯, ૫૯૬, ૬૦૯, ૬૧૦, ૬૨૦,
૬૨૪, ૬૩૦, ૬૩૨, ૬૩૩, ૬૩૬, ૬૪૪.

દેવચંદ્રજી ૩૧૩, ૫૦૮, ૫૭૨

દેવચંદ્રમુરિ ૭૬૯

દેવશી ૭૭

ધનાભદ્ર ૩૮૮

ધનાવા શેઠ ૫૫

ધરમશી ૭૨૦.

ધારશીભાઈ ૬૬૦

ધુરીભાઈ ૬૦૭, ૬૧૪, ૬૧૯

નથ્યુરામજી ૨૯૩

નભિરામર્ષિ ૪૦, ૪૩, ૧૦૭, ૬૫૭, ૭૬૩.

નરસિંહ મહેતા ૨૭૯, ૬૬૭, ૭૩૩

નવલચંદ ૪૬૪, ૬૦૮

નંદિવર્ધમાન ૯૬

નાગજીસ્વામી ૩૦૫

નાભિપુત્ર જીજ્ઞ્યા ઝંપકમહેનજી,

નાભિગાન ૫૭૦

નારદ ૭૪, ૨૭૪.

૪૦૪, ૪૦૫, ૪૦૬, ૪૧૩, ૪૧૪, ૪૨૨, ૪૩૩,
 ૪૮૨, ૪૯૯, ૫૦૩, ૫૫૭, ૫૫૮, ૫૬૨, ૫૬૭,
 ૫૬૯, ૫૯૬, ૬૦૬, ૬૧૦, ૬૧૨, ૬૧૯, ૬૨૪,
 ૬૩૨, ૬૫૩
 લહેરાભાઈ ૪૭૪, ૪૭૫, ૪૭૮, ૫૦૩, ૫૦૪, ૫૬૬,
 ૬૦૮, ૬૧૦, ૬૧૨
 લાલચદ ૨૮૭.
 લાભાનદણ ૭૭૦; જુઓ આનંદધનજી
 લોકાશા ૭૦૫
 વજ્રવામી ૫૪.
 વનમાળીદાસ ૬૨૯, ૬૩૧
 વર્ધમાન સ્વામી જુઓ મહાવીર સ્વામી
 વલ્લભભાઈ ૬૩૯
 વલ્લભાચાર્ય ૫૦૬, ૬૬૫, ૭૧૦
 વસિષ્ઠ ૨૨૦, ૩૩૯, ૭૦૭
 વસુદેવ ૬૬૮
 વસુરાજ ૭૪
 વામદેવ ૫૧૨.
 વાલ્મીકિ ૩૩.
 વિક્ટોરિયા ૧૬૮
 વિષ્ણુ ૬૬, ૪૩૧
 વીરચંદ ગાધી ૬૬૧
 વીરસ્વામી જુઓ મહાવીર સ્વામી
 વૈજનાથજી ૫૧૭
 વ્યાસ ૩૩, ૨૨૮, ૨૫૩, ૨૫૭, ૨૭૪, ૩૦૧, ૪૨૮
 શકેન્દ્ર ૪૦-૩
 શંકરાચાર્ય ૧૨, ૩૩, ૬૬, ૧૨૭, ૨૨૪
 શાલોભદ્ર ૩૮૮
 શીલાગાચાર્ય ૩૩૧
 શુક્રદેવજી ૨૬૩, ૫૧૨, ૫૧૪
 શેખરસૂરિ આચાર્ય ૭૬૩
 શ્રીકૃષ્ણ ૮૯, ૧૮૨, ૨૦૪, ૨૪૮, ૨૬૩, ૨૭૪,
 ૨૭૬, ૩૩૮, ૩૬૫, ૩૭૧, ૩૭૩, ૩૭૭, ૩૯૨,
 ૪૨૮, ૪૨૪, ૭૧૦
 શ્રીદેવી ૯૦, ૯૧

શ્રીમદ્ જુઓ વિષયસૂચિમાં
 શ્રીવાસુદેવ ૫૭૨
 શ્રેણિક રામ ૩૭ ૬૦-૩, ૭૯, ૮૧, ૩૫૪, ૩૫૫,
 ૬૭૬, ૬૯૦
 સગર ચક્રવર્તી ૭૬૩
 સત્યપરાયણ ૨૧૭, જુઓ જૂઠાભાઈ (સત્યાભિલાષી)
 સત્યાભિલાષી ૧૬૯, જુઓ જૂઠાભાઈ (સત્યનાગયણ)
 સનતકુમાર ૪૭, ૧૦૯-૧૦
 સમત ભદ્રાચાર્ય ૭૭૪
 સહજાનંદ સ્વામી ૩૪૬, ૫૦૬, ૬૬૫
 સિદ્ધસેન દિવાકર ૩૦૨.
 સિદ્ધાર્થ ૯૬, ૩૧૦
 સુખનાથ જગનલાલ ૩૬૯, ૪૪૭, ૫૦૦, ૫૦૧, ૬૨૯.
 સુદર્શન શેઠ ૮૧-૨, ૩૯૨.
 સુધર્માસ્વામી ૨૫૫, ૨૬૦, ૫૩૨.
 સુભુમ ૭૬
 સુમતિનાથ ૩૧૩
 સુદરદાસજી (સુદરવિલાસના કર્તા) ૩૭૩, ૪૮૮,
 ૪૮૯, ૪૯૨, ૪૯૩, ૪૯૪,
 સુદગલાલ (ખંભાત) ૫૦૧, ૫૦૩.
 સુદરી ૬૯, ૫૩૧, ૬૬૮.
 સોભાગભાઈ (લલ્લુભાઈ) ૨૨૪, ૨૪૫, ૨૪૯, ૨૫૨,
 ૨૫૭, (૨૬૪), ૨૮૨, ૨૮૬, ૩૦૧, ૩૦૨, ૩૦૩,
 ૩૦૫, ૩૦૮, (૩૧૮), ૩૧૯, ૩૨૦, ૩૨૩,
 ૩૨૫, ૩૨૬, ૩૨૭, ૩૨૮, ૩૨૯, ૩૩૪,
 ૩૩૮, ૩૪૫, ૩૫૦, ૩૬૧, ૩૭૯, ૩૮૧, ૩૮૫,
 ૩૮૬, ૩૯૦, ૩૯૧, ૩૯૩, ૪૦૯, ૪૧૧,
 ૪૧૭, ૪૧૯, ૪૨૩, ૪૩૮, ૪૪૨, ૪૪૪,
 ૪૪૫, ૪૪૬, ૪૫૬, ૪૫૮, ૪૬૨, ૪૬૪,
 ૪૬૫, ૪૬૬, ૪૬૮, ૪૭૧, ૪૭૨, ૪૭૪,
 ૪૭૫, ૪૭૯, ૪૮૫, ૪૯૨, ૪૯૩, ૪૯૬,
 ૫૦૪, ૫૫૯, ૫૬૩, ૬૦૪, ૬૦૬, ૬૦૮,
 ૬૦૯, ૬૧૦, ૬૧૭, ૮૨૪
 શ્રી હરિભદ્રાચાર્ય ૧૮૯, ૨૦૨, ૫૨૧, ૬૬૨, ૭૬૯.
 હેમચંદ્રાચાર્ય ૬૬૫, ૭૬૯.

સૂચિ ૨
 અંથનામ

અધ્યાત્મ કલ્પદ્રુમ ૬૭૫
 અધ્યાત્મ ગીતા ૬૪૯

અધ્યાત્મસાર ૩૧૭, ૩૧૮, ૬૭૫
 અનતજિનસ્તવન (શ્રી આનંદધનજી) ૩૭૦.

મૂળપદ્ધતિકર્મગ્રંથ ૬૭૫
મોક્ષમાર્ગપ્રકાશ ૬૦૯, ૬૧૦, ૬૧૨, ૬૧૬, ૬૧૯,
૬૨૫, ૬૬૯, ૬૭૫.
મોક્ષમાળા ૫૮, ૧૯૩, ૬૪૮, ૬૫૧, ૬૫૫, ૬૬૩,
૬૭૫, ૭૬૯
મોહમુદ્ગર ૬૧૦, ૭૨૬
યોગકલ્પદ્રુમ ૩૬૬
યોગદંષ્ટિસમુચ્ચય ૨૦૨, ૬૧૩, ૬૧૪, ૬૬૨, ૬૬૯,
૬૭૫, ૭૬૯, ૭૭૦
યોગપ્રદીપ ૬૭૫
યોગપિંદુ ૨૦૧, ૬૧૪
યોગવાસિષ્ઠ ૨૧૮, ૨૭૭, ૩૮૪, ૩૯૮, ૩૯૯, ૪૦૦,
૪૦૫, ૪૧૪, ૪૧૫, ૪૨૨, ૪૩૪, ૪૩૫, ૪૮૮,
૫૧૬, ૫૧૭, ૫૬૨, ૫૬૩, ૬૦૭
યોગશાસ્ત્ર ૬૧૪, ૬૨૫, ૬૫૪, ૬૫૫
રત્નકરંડ આવકાઆર ૬૬૯, ૭૬૧
રમણસાર ૬૬૯
શબ્ધસાર ૬૬૯
વાસુપૂજ્યસ્તવન (આનંદવનન) ૨૧૫
વિચારમાળા ૪૦૫
વિચારસાગર ૩૨૬, ૩૪૫, ૩૭૩, ૫૬૨, ૭૧૩
વિપાક ૫૭૯
વીતરાગસ્તવના ૫૭૦-૫
વેદ ૧૦૧, ૧૨૬, ૧૭૦ ૪૨૭
વેદાંતમથુ પ્રસ્તાવના ૨૭૦
વૈરાગ્યપ્રકરણ ૩૨૦
વૈરાગ્યશતકે ૬૨૫.

વૃંદશતસૈ ૨૯.
શાંતસુધારસ ૩૧૩, ૩૧૮, ૬૧૩, ૬૭૫
શાંતિપ્રકાશ ૨૨૬
શિક્ષાપત્ર ૩૯૨.
શ્રુતતનઅગ (સુદરવિલાસ) ૪૯૩.
શ્રીપાળરાસ ૪૯૦.
શ્રીમદ્ ભાગવત (૨૨૮), ૨૬૩, ૨૬૫, ૨૭૧, ૨૭૪,
૨૭૫, ૩૦૦, ૩૮૪
ષ્ટદર્શનસમુચ્ચય ૪૨૫, ૪૨૬, ૪૩૧, ૪૮૫, ૫૧૦,
૬૬૧, ૬૬૨, ૭૮૩
સમયસાર ૩૧૧, ૩૩૪, ૩૮૭, ૪૧૪, ૪૧૬, ૪૪૮,
૬૧૮, ૬૨૯, ૬૪૩, ૬૫૦ ૬૫૧, ૬૫૪, ૬૬૯
સમયસારનાટક ૩૧૬, ૩૫૮, ૭૪૨, ૭૬૫.
સમવાયાગ ૫૭૯, ૫૮૦
સમ્મતિતર્ક ૧૩૧, ૩૦૨
સબવર્ગિનસ્તવન (આનંદવનન) ૬૩૧
સાતસૈ મહાનીતિ ૧૬૬
સુદશિતરગિણી ૬૫૫
સુદરવિલાસ ૪૯૩, ૬૭૭, ૭૨૫
સુમતિનાથ સ્તવન (આનંદવનન) ૩૧૩
સૂત્રકૃતાગ ૩૩૨ (૩૭૧), ૪૧૪, ૫૩૧, ૫૭૯
સૂયગડાગ ૨૬૦ ૨૮૮, ૩૩૫, ૩૯૧ ૩૯૩, ૪૫૫,
૫૩૨, ૫૫૭, ૫૬૯ ૬૭૪
સ્થાનાંશ ભુઓ ઠાણાંશ
સ્વરોદયમાન ૧૫૯-૬૩
સ્વામી કાર્તિકેયાનુગ્રેક્ષા ૬૨૯, ૬૩૪, ૬૩૫, ૬૩૬,
૬૪૧, ૬૪૩, ૬૬૯, ૭૮૦, ૭૮૫

સૂચિ ૩

સ્થળ

અમદાવાદ ૧૯૨, ૬૧૮, ૬૧૯, ૬૪૪, ૬૪૬, ૬૬૬,
(૭૮૯)
અભર ૩૯૦, ૩૯૧, ૬૩૨
અમ્રા ૭૭૫
આણંદ ૩૦૪, ૩૦૭, ૩૦૯, ૫૨૧, ૫૨૩, ૫૨૪,
૬૧૭, ૬૨૫, ૭૨૦, ૭૨૭, ૭૨૯, ૭૩૧
ઈન્દોડ ૫૨૪
ઈન્દોર ૫૬૬, ૬૦૨, ૬૦૩, ૬૨૮, ૬૨૯, ૬૩૦,
૬૩૪, ૭૬૮

ઉત્તરસંડા (વનક્ષેત્ર) ૬૨૭
ઝઘ ૭૭, ૬૩૩
કઠોર ૪૪૫
કલોલ ૩૨૯, ૩૭૮
કાઠિયાવાડ ૩૭૯, ૩૮૧
કાવિઠા ૫૦૯, ૬૨૫, ૬૩૮, ૬૫૪, ૬૮૩, ૬૮૮,
૬૮૫
કાશી ૧૩૫
કૌશાંબી ૩૮, ૬૧, ૯૦.

૬૨૯, ૬૩૪, ૬૩૫, ૬૩૬, ૬૩૭, ૬૩૮, ૬૩૯,
૬૪૦, ૬૪૧, ૬૪૨, ૬૪૩, ૬૪૫, ૬૪૭, ૬૪૮,
૬૬૧, ૬૬૭, ૬૬૮, ૬૬૯, ૬૭૦, ૬૭૨, ૬૭૪,
૮૧૬, ૮૧૭.

મૂળી ૪૭૮

મોરખી ૧૮૩, ૧૯૨, ૨૧૬, ૨૨૪, ૨૨૬, ૨૨૮, ૨૩૧,
૨૪૫, ૨૫૨, ૩૦૨, ૩૦૭, ૩૦૮, ૩૭૫, ૩૮૬,
૪૪૬, ૪૫૬, ૪૮૩, ૫૬૬, ૫૬૭, ૬૧૭, ૬૧૮,
૬૧૯, ૬૨૦, ૬૩૧, ૬૩૩, ૬૫૧, ૬૫૩, ૬૫૪,
૬૫૫, ૬૬૦, ૬૬૨, ૬૬૩, ૬૬૪, ૬૬૬, ૬૭૦,
૬૭૧, ૬૮૦, ૭૩૬, ૭૬૨, ૮૬૩, ૭૬૪, ૭૬૬,
૭૬૭, ૭૬૯, ૭૭૦, ૭૭૨, ૭૭૩ ૭૭૪, ૭૭૬,
૭૭૭, ૭૭૮, ૭૭૯, ૭૮૦, ૭૮૧, ૭૮૨

મોહમયી જુઓ મુખર્ષ

રતલામ ૨૮૦, ૨૮૧

રાજકોટ ૪૨૩, ૫૨૪, ૬૫૮, ૬૫૯

રાજગૃહી ૭૯, ૮૧

રાણપુર ૪૮૪

રાધનપુર ૬૧૦.

રાણ ૨૯૫, ૨૯૬, ૨૯૭, ૨૯૮, ૫૦૯, ૫૧૦,
૫૧૧, ૫૧૪, ૫૧૭, ૫૧૯, ૫૨૦, (૬૮૩)
૬૮૭, ૬૯૫, ૭૦૬

લીમડી '૭૪૯, ૭૬૩, ૭૬૯, ૪૪૬, ૪૮૪, ૫૧૬,
૬૧૭

વડવા ૫૧૫, ૫૧૬, ૫૧૭, ૫૧૯, (૬૮૩), ૭૦૮,
૭૧૦, ૭૬૮

વડોદરા ૩૯૧.

વડવાણ ૧૯૨, ૪૪૬, ૪૪૭, ૬૧૭, ૬૫૮, ૬૭૧
વલસાડ ૬૫૮

વવાણિયા ૧૩૩, ૧૬૫, ૧૬૮, ૧૭૮, ૧૮૭, ૧૮૯,
૧૯૨, ૧૯૩, ૧૯૪, ૧૯૭, ૨૧૯, ૨૨૦, ૨૨૧,

૨૨૨, ૨૨૪, ૨૨૫, ૨૨૬, ૨૨૮, ૨૨૯, ૨૩૦,
૨૩૧, ૨૩૬, ૨૯૫, ૨૯૯, ૩૦૦, ૩૦૧,
૩૦૨, ૩૦૩, ૩૦૪, ૩૦૫, ૩૦૬, ૩૦૭, ૩૦૮,
૩૦૯, ૪૩૭, ૪૪૦, ૪૪૬, ૪૪૯, ૪૭૩, ૪૭૫,
૪૭૬, ૪૭૭, ૪૭૮, ૪૭૯, ૪૮૦, ૪૮૨, ૪૮૩,
૫૦૧, ૫૬૦, ૫૬૧, ૫૬૨, ૫૬૩, ૫૬૬, ૫૬૭,
૫૬૮, ૫૬૯, ૫૭૦, ૫૯૬, ૫૯૭, ૫૯૮, ૫૯૯,
૬૦૦, ૬૦૨, ૬૧૧, ૬૧૮, ૬૨૦, ૬૨૧,
૬૨૫, ૬૩૧, ૬૩૨, ૬૩૩, ૬૪૭, ૬૪૮, ૬૪૯,
૬૫૦, ૬૫૧, ૬૫૨ ૬૫૩, ૬૬૧, ૬૬૨, ૬૬૩

વસો ૬૨૬, ૬૩૦, ૬૩૭, ૬૪૬, ૬૪૯, ૭૬૮

વિદેહ ૪૨

વીગમગામ ૩૬૯, ૪૪૭, ૫૦૦

વૃદાવન ૫૦૦

વેણાસ ૬૩૧, ૬૩૨

આવગતી ૯૧

સાણ ૨૮૩, ૨૮૪, ૬૪૪, ૬૪૮

સાયણ ૪૪૫

સાયલા ૩૪૫, ૩૫૦, ૩૮૫, ૪૧૬, ૪૧૯, ૪૨૩,
૪૪૪, ૪૪૫, ૪૫૬, ૪૬૨, ૪૬૪, ૪૬૫, ૪૬૬,
૪૬૮, ૪૭૧, ૪૭૨, ૪૭૪, ૪૭૫, ૪૭૭, ૪૭૮,
૪૭૯, ૪૮૫, ૪૯૨, ૪૯૩, ૪૯૬, ૫૦૪, ૬૦૨

સુગ્રીવનગર ૪૯

સુણાવ ૫૬૮

સુરત ૧૭૭, ૩૯૯, ૪૦૦, ૪૧૪, ૪૨૨, ૪૩૩,
૪૪૫, ૪૮૨

સુષુમાપુર ૨૩૩

સૂર્યપુર જુઓ સુરત

સૌરાષ્ટ્ર ૫૬૩

હિંદુસ્તાન ૭૮૦.

સૂચિ ૪

વિષય સૂચિ

અચૈતન્ય પદ ૩

અજીવ ૧૧૬, ૧૨૪, ૫૮૦, ૫૯૩, ૬૬૯, ૭૬૬, ૮૧૧

ભેદસ્વરૂપ વિચાર ૧૬૪

અગ્નિ ૫૭૦, ૫૯૭, ૮૫૧ ૭૦૫

અગ્નિ પરીવહ ૩૧૭, ૪૩૫

અગ્નિ, મતિશ્રુત ૦અગ્નિ છે પદ ૭

અગ્નિ, વિભાગ ૦અગ્નિ છે પદ ૭.

અગ્નિની ૩૧, ૬૯૯, ૭૦૩, ૦ને સવર બધના હેતુ
૬૯૮, ૦નો ઉપદેશ ૭૦૭

અજીવરત્વ ૪૮૯

અર્તઘ્નિતિ ૭૭૮

આકાશ ૧૬૪, ૫૬૨, ૭૧૩.

આકાશ દ્રવ્ય ૫૦૮

આકાશસ્તિકાય ૭૫૯, ૮૧૦, ૮૧૮

આગમ ૧૭૩, ૨૨૨, ૭૬૧, ૦૬૮૬ ? ૧૭૫

આત્મા ૪૩૮

આત્મગતિનું કારણ ૩૭૯

આત્મગુણ ૦૬ચારે પ્રગટ થાય ? ૬૯૦

આત્મચારિત્ર ૪૯૭

આત્મજ્ઞેય ૪૫૧

આત્મજ્ઞાન ૧૯૧, ૪૫૦, ૪૫૧, ૪૯૦, ૪૯૨, ૫૨૭,

૫૨૮, ૫૩૨, ૭૧૩, ૭૧૪, ૭૧૫, ૭૩૯,

૦અને આત્મવિચારના ઉદ્ભવથી આશાની સમાધિ

૩૭૭, ૦ઉપયોગની શુદ્ધતાથી પમાય ૧૯૧,

૦૬ચારે થાય ? ૭૦૮, ૦૬યા પહેલાં ઉપદેશ

આપનારનું કર્તવ્ય ૪૯૨, ૪૯૩; ૦થી રાગાદિની

નિવૃત્તિ થાય ૩૩૧, ૦નવતત્ત્વના જ્ઞાનથી

થાય ૧૧૮, ૦ની ન્યૂનતા ૪૪૪, ૦નો સર્વશ્રેષ્ઠ

ઉપાય ૩૩૨; ૦પામવાનું સાધન માનવદેહ ૧૧૫

આત્મત્વ ૧૮૯, ૦જ્ઞેનાથી પ્રાપ્ત થાય તે શ્રેષ્ઠ ૧૯૩,

૦ની પ્રાપ્તિ ૧૮૨

આત્મદક્ષા ૦કેમ આવે ? ૪૮૫, ૦ને પામેલા પુરુષના

યોગની દુર્લભતા ૬૧૬

આત્મદર્શન ૨૦૬

આત્મદૃષ્ટિ ૨૩૨, ૦નાં અવલબન ૫૮૬

આત્મદ્રવ્ય ૭૮૨

આત્મધર્મ ૦ સનાતન ૭૬૫

આત્મધ્યાન ૩૧૧, ૩૨૮, ૩૫૭

આત્મપદ ૦પામવાનો ઉપાય ૬૫૯

આત્મપરિણતિ ૪૫૮

આત્મપરિણામ ૪૫૦, ૪૫૩

આત્મપ્રત્યયી ૩૭૫

આત્મપ્રાપ્તિ ૪૮૪, ૦નાં સાધનો ૧૭૧, ૦નું ઉત્તમ પાત્ર

૧૭૦, ૦નો ઉપાય ૫૮૬, ૦વધારવાના ઉપાય ૬૪૩,

આત્મભાન ૨૨૭

આત્મભાવ ૪૪૫

આત્મભાવના ૮૦૦.

આત્મયોગ ૨૪૯

આત્મવાદપ્રામ્તનો અર્થ ૩૭૧

આત્મવિચાર ૩૭૭, ૪૫૨

આત્મશાંતિ ૬૫૮

આત્મશ્રેય ઇચ્છકનું કર્તવ્ય ૬૬૮

આત્મસત્તા ૦ ઇન્દ્રિયાદિમાં ૧૭૦

આત્મસમાધિ ૪૫૧

આત્મસાધન ૦ની સૂઝ કેમ પડે ? ૩૭૧, ૦વિના કદ્યાણુ
ન થાય ૭૨૭

આત્મસિદ્ધિ ૫૬૮, ૬૧૭, ૬૨૫, ૭૬૫, ૦નો
ઉપાય ૧૨૪

આત્મસ્થિતિનો ઉપાય ૩૫૪

આત્મસ્વભાવ ૪૫૪.

આત્મસ્વરૂપ ૩૫૪, ૩૮૬, ૩૯૧, ૩૯૫, ૪૫૦,

૪૯૧, ૦કોને પ્રગટે ? ૪૪૨, ૦નો લક્ષ કોને થાય ?

૫૨૮-૯, ૦પ્રગટ ૩૫૩, ૦વેદાંતાદિમાં ૪૬૩, ૪૬૪

આત્મહિત ૫૬૧ ૫૬૨, ૬૩૩, ૬૫૩, ૬૬૪-૫, ૦ને

પ્રતિપક્ષ-વ્યાવહારિક જ્ઞાતિ ૬૧૭, ૦નો માર્ગ ૧૫૬

આત્મા ૧૫૬, ૨૧૪, ૨૨૩, ૩૧૮, ૩૨૬, ૩૬૨,

૩૬૫, ૩૬૭-૮, ૩૮૬, ૪૩૮, ૪૪૪, ૪૫૨,

૪૫૬, ૪૮૪, ૪૯૭, ૫૨૨, ૫૨૩, ૫૩૭-૪૪,

૫૮૪, ૫૮૯, ૫૯૦, ૬૨૦-૧, ૬૪૫, ૬૫૧,

૬૭૭, ૬૮૦, ૬૯૦, ૭૦૮, ૭૧૨, ૭૨૦, ૭૩૨,

૭૩૩, ૭૮૧, ૮૦૨, ૦અગમ્ય અને સુગમ્ય ૧૭૦,

૦ અનુભવ્યો કોણે કહેવાય ? ૬૮૭, ૦ અનેક

૭૦૧, ૦અને જ્ઞાન ૫૮૯, ૦અને દેહ ૩૬૨,

૫૩૯, ૬૭૭, ૬૮૭, ૭૧૨, ૦અથો આરાધવા

યોગ્ય માર્ગ ૪૭૮, ૦અથે જ દર્શનોના મત

૮૦૨, ૦ઉન્નવળ કેમ થાય ? ૭૧૦, ૦ઉત્કટ

દશાએ અમોક્ષ ૭૮૩, ૦ઉપશમભાવ પામેલો

૨૨૦, ૦કર્મો ટળવાથી મોક્ષ થાય ૧૨૯,

૦કર્મનું કર્તાપણ ૫૪૪, ૦કર્મનું ભોક્તાપણ

૫૪૭-૯, ૦કર્મોના કર્તા છે (કર્તાપદ) ૮૦૨,

૦કર્મોના ભોક્તા છે ૮૦૨, ૦છૂટે એ માટે બધું

છે ૨૫૬, ૦ઝે (અસ્તિપદ) ૮૦૨, ૦જાણવા

યોગ્ય ૧૭૦, ૦જાણ્યો તેણે સર્વ જાણ્યુ ૧૮૯,

૦જિનાગમ અને વેદાંત ૩૯૯, ૦જ્ઞેનાથી આત્મ-

ભાવ પામે તે ધર્મ ૩૫૧, ૦જે રૂપ વિચારે તે

રૂપ થાય ૭૧૫, ૦જેવાનું યત્ર ૫૧૦, ૦ચરમો-

મિટા છે ૭૭૮, ૦ના કલ્યાણના પરમ કારણો ૬૪૫,

ઉપદેશ ના અનુયોગના વિચારથી નિર્જગ ૭૫૧, ૦
ના પ્રકાર ૭૫૫.
ઉપદેશ, કરણાનુયોગ ૭૭૪, ૭૭૫, ૭૮૫
ઉપદેશ, ગણિતાનુયોગ ૧૬૫, ૭૫૫
ઉપદેશ, ચરણાનુયોગ ૭૫૫, ૭૭૫.
ઉપદેશ દ્રવ્યાનુયોગ ૬૩૨, ૭૫૫
ઉપદેશ ધર્મકથાનુયોગ ૭૫૫
ઉપદેશભોધ ૪૦૭
ઉપભોગાતરાય ૬૪૫
ઉપયોગ ૫૬૩, ૭૦૫, ૭૧૩, ૦ના પ્રકાર ૫૮૯
૬૯૮, ૦૫૨, ૬૮૪, ૦શુદ્ધ અને અશુદ્ધ ૧૯૦
ઉપશમ ૪૦૭ ૪૧૧, ૬૫૩, ૭૧૩, ૭૭૧, ૦આત્માથી
૩૩૧, ભાવ ૨૫૪, ૦શ્રેણીના પ્રકાર ૨૫૦
ઉપેક્ષા ભાવના ૧૮૩, ૧૮૮, ૨૦૧
અર્પિના ભેદ ૭૮૩
એકાવતારીપણ ૫૩૨
એકતવાદ ૧૫૫
ઓષદ્ધિ ૩૦૯
ઓષધ ૫૯૯, ૬૦૦
ઔદારિક શરીર ૪૧૩
કંઠગ્રહ ૭૧૩, ૭૨૭
કરણાનુયોગ, ૭૭૪, ૭૭૫, ૭૮૫
કરણા ભાવના ૧૮૩, ૧૮૮, ૨૦૧
કરણા વૃત્તિ ૩૬૩
કર્તવ્ય ૩-૬
ક્તાપિદ ૮૦૨
ક્તાભોક્તાપણ ૨૪૨
કર્મ ૨૬, ૧૨૮-૯, ૧૮૨, ૩૧૩, ૪૫૦, ૬૮૦,
૭૦૯-૧૯, ૭૨૦, ૭૨૪ ૭૪૪, ૭૫૯ અનત-
કાળના કેમ જાય ? ૬૯૭, અનતનો ક્ષય
જ્ઞાનની અનુપ્રેક્ષાથી ૬૪૬, અંતે જીવનો સંબંધ
અનાદિ છે ૮૦૦, ૦ઉદય ૬૯૫, ૦ઉપાનિષત
૩૩૮, ૦ઓખા કેમ થાય ? ૭૧૭, ૦કેમ નિર્જર ?
૬૬૮, ૦જળવાથી મોક્ષ ૧૨૯, ૦ટાળ્યા વિના
ન ટળે ૭૦૮, ૦દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાળ, ભાવપ્રમાણે
ઉદયમાં આવે ૭૮૪, ૦થી મુક્ત કેમ થવાય ?
૭૦૯, ૦ના ચમત્કાર ૫૯, ૦ના પ્રકાર ૫૬૮,
૭૪૩, ૦ના બંધન ૬૦૧, ૦ની ઉત્પત્તિ ૫૯૩,
૦નું બીજ ૭૧૯, ૦નું કર્તાપણ ૫૫૪, ૦નો

ક્ષય કેમ થાય ? ૪૪૧, ૦પૂર્વના, અશુભ ૨૦૧,
૦રાગાદિના પ્રયોગથી ૭૬૮, ૦સર્વથી મુક્ત
થવું અશક્ય ૪૭૪
કર્મ અતરાય ૬૪૫, ૭૧૮
કર્મ, આયુષ્ય ૭૦૮, ૭૬૪, ૦નો બંધ પ્રકૃતિ વિના ન
થાય ૭૬૩
કર્મ, આયુ, ૭૬૮ ૯
કર્મ, ધનઘાતી ૭૪૩, ૭૫૮, ૭૬૦, ૦ના ક્ષયનું
પરિણામ ૬૪૫
કર્મ, ઘાતી ૭૩૪
કર્મ, જ્ઞાનાવરણીય ૭૫૮
કર્મ, દર્શનાવરણીય ૭૫૮, ૭૬૦, ૭૮૩, ૦નો ઉદય
૩૨૮
કર્મ પ્રકૃતિ ૧૨૯, ૬૮૦, ૭૪૦, ૭૫૫, ૭૮૧
અનતાનુબંધી ૭૮૧ ૦દર્શન મોહનીય ૭૮૧
૦દર્શનાવરણીય ૬૮૦, ૦ના પ્રકાર ૬૮૦ની
સમજ ૧૨૮
કર્મ, નિકાચિત ૩૯૬, ૭૩૪
કર્મ, પૂર્વ ૨૦૧, ૦ના પ્રકાર ૩૯૬, ૦નું નિબંધન છે
૩૧૬
કર્મ, પ્રારબ્ધ ૦ભોગવ્યા વિના નિવૃત્ત ન થાય ૩૯૨.
કર્મ, મહામોહનીય ૭૭૧
કર્મ, મોહનીય ૧૯૧, ૪૦૮, ૭૪૩, ૭૫૮, ૭૭૫, ૭૮૨
કર્મ, મોહનીયપ્રકૃતિ ૬૮૧
કર્મ, વેદનીય ૪૧૦, ૬૭૬, ૭૫૮, ૭૭૫, ૭૭૮, ૦ની
રિચિતિ ૭૮૧, ૦નો બંધ પ્રકૃતિ વિના પશુ થાય
૭૬૩, ૦વેદનું જ જોઈએ ૭૭૩
કર્મ, શિથિલ ૩૯૬
કર્મબંધ ૬૦૦, ૭૦૨, ૦થતો જોવામાં આવતો નથી,
વિપાક જોવામાં આવે છે ૭૭૬, ૦જ્ઞાનમાર્ગે
કે જ્ઞાનીનો આજ્ઞા પ્રમાણે ચાલનારને નથી ૭૪૪,
૦થી પ્રાપ્ત થતો ગતિ ૭૩૭, ૦થી રહિત કેમ
થવાય ? ૫૯૪, ૦ના પ્રકાર ૭૪૩, ૦ના પ્રકાર
જ્ઞાનદૃષ્ટિ વિના ન જણાય ૫૯૯, ૦ના પાંચ કારણ
૬૦૨, ૦ના કૃણ ૬૦૧, ૬૦૨, ૦નું કારણ અકામ
નિર્જરા ૭૩૭
કર્મબંધન ૨૧, ૦નું કારણ ૨૧૯
કર્મવર્ગણ ૭૦૦, ૦આયુ ૭૬૪
કપાય ૪૯૭, ૫૬૮, ૬૭૬, ૬૭૮, ૭૦૯ ૭૩૮,

જાત ૧૨૬, ૩૦૭, ૫૨૧, ૮૧૧, ૦ અને મોક્ષનો
માર્ગ ૩૩૮, ૦ અપ્રયોજનમૂલક વિષયો ૧૭૩,
૦ની મોહની ૨૦૧, - ૦નું સ્વરૂપ ૨૭૩, ૦ને રૂકું
દેખાડવાના પ્રયત્નથી રૂકું થયું નથી ૧૬૬, ૦મા
બ્રાતિ ન રાખવી ૬૬૬.

જડ ૨૬૭, ૪૪૪, ૫૪૨, ૬૮૦, ૭૭૦, ૦ કોઈ
કાળે જીવ ન થાય ૨૬૬

જાતિસ્મરણગ્રાન ૧૬૦, ૪૭૯-૮૦, ૭૭૫, ૭૬૭-૮
જાતિસ્મૃતિ ૬૬૨

જિતેન્દ્રિયતા ૧૦૭

જિન ૮૧૪, ૦ આત્મા અનેક છે ૮૦૨, ૦ ઇશ્વર
વિષે ૮૦૩, - ૦નો અર્થ ૭૬૫, ૦ વિશ્વ વિષે
૮૦૩, ૦ સુદ્ધિ વિષે ૮૦૨

જિનકલ્પ ૭૮૦

જિન દર્શનના ભેદ ૫૮૧

જિન વચન - ૦મા શ્રદ્ધા ૬૭

જિનપુદ્ગાના બે પ્રકાર ૭૭૦

જિનેશ્વરની ભક્તિનું ફળ ૬૬-૮

જીવ ૧૧૬, ૧૨૪, ૧૨૮-૯, ૨૬૭-૮, ૩૧૩, ૩૧૫,
૩૧૮, ૩૩૭, ૫૦૮, ૫૦૯, ૫૮૦, ૫૮૭-૮, ૫૯૨,
૫૯૩, ૬૫૦, ૬૬૯, ૬૭૭, ૬૮૦, ૭૧૧, ૭૬૬,
૦અગિયારમે ગુણસ્થાનકેથી કેમ પડે છે? ૬૮૯,
૦અજીવનું સ્વરૂપ ૧૧૮, ૦અજીવનો ભેદ ૧૬૪,
૦અજીવ વીતરાગપુરુષની પ્રતીતિએ મોક્ષમાર્ગ
સ્વીકારે તો જ્ઞાન સ્વરૂપ છે ૫૯૯, ૦અનાદિ છે
૮૦૦, ૦અને કર્મનો સમ્બંધ અનાદિ છે ૮૦૦,
૦અને પરમાણુઓનો સંયોગ ૬૨૧, અમર્ત અને
મૂર્ત પુદ્ગલોનો સંયોગ કેમ થતો? ૮૧૨, ૦અશ્રદ્ધા
પતિત થવાના કારણ ૬૭૪, ૦અસત્ વાસનાનો
અભ્યાસ ૨૭૮, ૦અસંખ્યાત ભવશ્રમણ
કરવાનું કારણ ૬૭૪, ૦અહ પણાથી રખડી
'પડે ૬૯૬, ૦અતર્પણિભયથી સ્વરૂપ જાગૃતમાન
થાય ૬૯૮, ૦આત્માપણે સમસ્વભાવી છે ૪૩૬,
૦કયા જીવને અનતાનુભવી ચતુષ્ક થાય? ૩૭૮,
૦કર્મ ક્યારે બાધે અને ક્યારે નહીં? ૬૮૮, ૦કલ્યાણના પ્રતિબંધરૂપ કારણો વિચાર
સ્વા ૩૭૨, ૦કેવળજ્ઞાન ક્યારે પામે? ૩૮૭
કેવા જીવને સમક્ષિત થાય? ૬૭૮, ૦કોઈકામના
ન રાખવી ૭૦૪, ૦કોઈ કાળે જડ ન થાય ૨૬૬,

૦જ-મમરણાદિ દુ ખો કેમ અનુભવે છે? ૮૦૦,
જીવે પ્રલેલા કર્મ અનત છે ૭૪૬, ૦જાગૃત રહે-
વાની જરૂર ૪૪૮, ૦જેવા પરિચયમા રહે તેવા
પોતાને માને ૨૮૭, ૦જે વિદ્યાથી કર્મ બાધે
તે જ વિદ્યાથી છોડે ૭૪૪, ૦તત્ત્વસમાસ ૧૬૩-
૪, ૦ત્રણ પ્રકારના બાહ્ય દષ્ટિવાળા ૭૧૬, ૦થી
મિથ્યાત્વનો ત્યાગ ન થવાના કારણ ૪૮૯,
૦દુ ખોથી ન છૂટવાનું કારણ ૫૭૬-૭ ૦દેહસ્થિત
આકાશમાના પુદ્ગલથી કર્મબંધ કરે છે ૭૪૭,
૦ના અસ્તિત્વ વિષે શકા ન થાય ૭૬૦, ૦ના
ચૈતન્ય પણાનો સંશય ન થાય ૭૬૦; ૦ના
ત્રણ દોષ ને તેના ઉપાય ૩૭૨, ૦ના દોષ કેમ
વિકલ્પ થાય? ૩૪૦, ૦ના દોષ ટળે તો મુક્તિ
થાય ૭૩૫, ૦ના નિત્યત્વ વિષે શકા ન થાય
૭૬૦, ૦ના ત્રણ પ્રકાર ૫૯૨, ૬૯૦, ૦ના બંધની
નિવૃત્તિ થતે છે તે વિષે શકા ન થાય ૭૬૦,
૦ના ભેદ ૧૬૪, ૬૮૧, ૭૬૬, ૦ના સ્વરૂપનો
નિશ્ચય ક્યારે થાય? ૩૭૨, ૦ના કર્મોનો ક્ષય
ક્યારે થાય? ૪૪૧, ૦ના બે બંધન, તે કેમ
ટળે? ૨૬૧, ૦ના લક્ષણ ૩૬૮-૯, ૫૮૩-૪,
૦નિજસ્વરૂપનું જ્ઞાન મેળવ્યા વિના પર દ્રવ્યનું
જ્ઞાન નકામું છે ૭૪૬ ૦નિમિત્તવાસી છે ૪૭૮,
૦ની અજ્ઞાનદશા ૪૨૦, ૦ની મોહસુદ્ધિ કેમ
ટળે? ૪૫૩, ૦ની યોગ્યતાના સાધન ૨૬૨,
૦ની યોગ્યતામા વિદ્ય ૨૬૨, ૦ કર્મનું ભોક્તા-
પણ ૫૪૭-૯, ૦નું કલ્યાણ કેમ થાય? ૫૬૮
૦નું કલ્યાણ જ્ઞાનીપુરુષોના હાથમાં ૩૮૨; ૦નું
કલ્યાણ શાથી - દર્શનની રીતે ધર્મ પ્રવર્તે તેથી
કે સપ્રદાયની રીતે પ્રવર્તે તેથી? ૮૧૩, ૦નું
દેહાભિમાન ક્યારે મટે? ૩૦૯, ૦નું નિરૂપણ
૫૬૦, ૦નું પોતાપણું ટાળવું ૩૨૬, ૦નું ભવાતર
૩૫૩, ૦નું મારાપણું કાઢવું ૩૨૩, ૦નું વર્તન કેવું
જોઈએ? ૭૧૫, ૦નું સંસારખળ કેમ થતો? ૩૯૭,
૦ને આત્મજ્ઞાન પ્રયોજનરૂપ ૩૩૧, ૦ને આત્મદશા
પામેલા પુરુષના યોગની દુર્લભતા ૬૧૬, ૦ને
આત્મબોધ ક્યારે? ૩૨૬, ૦ને આત્માનું સ્વાભા-
વિકપણ પ્રગટ ક્યારે થાય? ૩૪૧-૨, ૦ને
આલબન જોઈએ છે ૭૫૬, ૦ને ઉપદેશ ૨૧૨,
૨૧૪-૫, ૦ને કલ્યાણપ્રાપ્તિ દુર્લભ છે ૩૬૬,